

П-15

XXIV

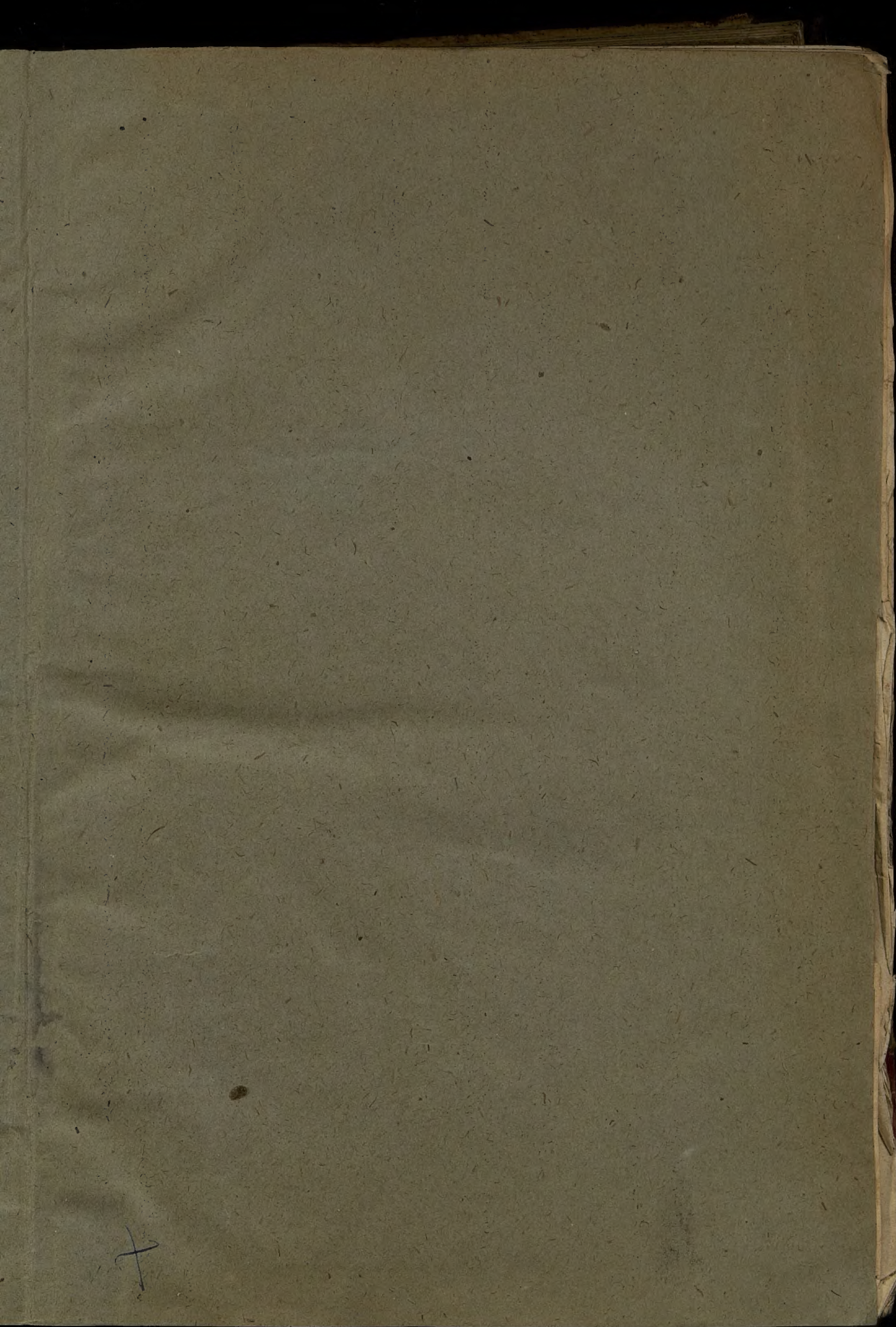
10

1

52

8

14.54

XX

РУССКАЯ

ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА

ПЕТЕРБУРГЪ—1878

7-15

ПАМЯТНИКИ
ПОЛЕМИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ВЪ

Западной Руси

КНИГА ПЕРВАЯ

683

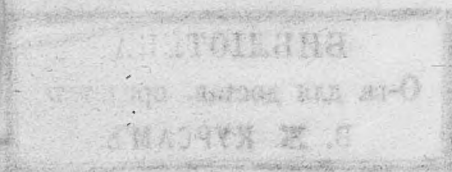

БИБЛИОТЕКА
О-ва для достав. средствъ
В. Ж. КУРСАМЪ.

577/97

ПЕТЕРБУРГЪ — 1878

Напечатано по распоряженію Археографической Коммиссіи Министерства
Народнаго Просвѣщенія.

Типографія и Хромолитографія А. Граншеля, Стремянная, 12.

Въ четвертомъ томѣ «Русской Исторической Библіотеки» помѣщены памятники полемической церковной литературы въ Западной Руси.

Памятники эти заключаются, большею частью, въ старопечатныхъ сочиненіяхъ, представляющихъ, помимо своего спеціального интереса, не мало историческихъ фактовъ, а иногда даже и цѣлыхъ документовъ. Эти сочиненія, какъ старопечатныя, относящіяся преимущественно къ XVI и XVII столѣтіямъ, давно уже сдѣлались библіографическою рѣдкостью, иногда въ одномъ только экземплярѣ, ставящемъ ихъ на одинъ уровень съ рукописью, или оригиналомъ. Потому было признано не только полезнымъ, но и необходимымъ воспроизвести важнѣйшія и болѣе рѣдкія изъ этихъ старопечатныхъ полемическихъ сочиненій, присоединивъ къ нимъ также и рукописи того же содержанія, которыя отъ временъ давнопрошедшихъ остались по какимъ-либо обстоятельствамъ неизданными, напримѣръ, въ родѣ «Палинодіи» Захаріи Копыстенскаго, «Вопросовъ православнаго зъ папѣжникомъ», и т. п.

Составъ выходящей нынѣ первой книги «Памятниковъ полемической литературы въ Западной Руси» слѣдующій:

1) **Дѣянія Виленскаго собора (1509 года)**, созваннаго митрополитомъ Іосифомъ Солтаномъ, котораго Польско-католическіе и уніатскіе писатели обыкновенно называютъ «горячимъ католикомъ», между прочимъ, на основаніи «Дѣяній Виленскаго собора». Но Дѣянія соборныя не подтверждаютъ этого, а свидѣтельствуютъ лишь о правдивости митрополита Іосифа, который не считалъ совмѣстнымъ со своимъ высокимъ саномъ скрывать «нестроенія», начавшіяся въ Западно-Русской церкви еще въ началѣ XVI вѣка, но, по его словамъ, соревнуя апостолу Павлу, «всегда скръбѣлъ и болѣлъ о справахъ церковныхъ», а особенно — «о непослушенствѣ епископскомъ», о чемъ указывается ниже, въ «Примѣчаніяхъ». «Дѣянія Виленскаго собора», печатавшіяся до этого дважды (помимо Львовскаго изданія 1614 года) съ неполныхъ и неисправныхъ рукописей, издаются нынѣ впервые въ полномъ текстѣ.

2) **Дѣянія Кіевскаго собора 1640 года**, по разсказу извѣстнаго отступника Касьяна Саковича, представляютъ единственно-полное извѣстіе объ этомъ соборѣ, подлинныя Дѣянія котораго до сихъ поръ еще не открыты.

Судя по ядовитымъ примѣчаніямъ Саковича, можно предполагать, что имъ изданы, хотя и въ его пересказѣ, дѣйствительныя постановленія этого собора.

3) **Діаріушъ Верестейскаго игумена Аѳанасія Филипповича**, казеннаго Поляками въ 1646 году и причтеннаго къ лику преподобныхъ, знакомитъ насъ съ довольно видною историческою личностью, хотя и нѣсколько восторженною. Изъ автобіографіи Филипповича видно, что онъ, по окончаніи наукъ «церковно-Русскихъ», служилъ въ разныхъ мѣстахъ и, между прочимъ, у гетмана Сапѣги «за инспектора Дмитровичу, якомусь царевичови Московскому, который, за вѣдомостію кроля Жигмонта Третего, въ опецѣ его (т. е. Сапѣги) былъ». По дѣлу этого «Дмитровича» игуменъ Аѳанасій былъ взятъ однажды въ тюрьму, имѣлъ разговоры съ Московскимъ посломъ; но, къ сожалѣнію, обо всемъ этомъ встрѣчаются въ «Діаріушѣ» одни намеки, и только разговоръ Филипповича съ Сапѣгою приведенъ нѣсколько подробнѣе. «Діаріушъ» Филипповича начинается съ описанія его хожденія въ Москву, къ царю Михаилу Ѳеодоровичу «за ялмужной» на Купятичскій монастырь. Между множествомъ любопытнѣйшихъ фактовъ и подробностей, касающихся положенія православныхъ обывателей Литвы и Польши, характеристики тогдашнихъ епископовъ, — Филипповичъ сообщаетъ также — о ксилографическомъ изображеніи лика Пресвятой Богородицы Купятичской, изданнаго «першій разъ въ друку Кіевского» въ 1638 году.

4) **«Оборона Уніи»**. Это сочиненіе написано Виленскимъ уніатскимъ архимандритомъ Львомъ Кревзою (Ржевускимъ, впоследствии епископомъ Смоленскимъ) и напечатано въ 1617 году. Отвѣтъ со стороны православныхъ не заставилъ себя долго ждать. Это была знаменитая —

5) **«Палинодія или книга обороны католической»**, написанная въ 1621—1622 годахъ даровитымъ и ученымъ Кіевскимъ іеромонахомъ Захаріемъ Копыстенскимъ и нынѣ изданная по Синодальному списку, сличенному съ Толстовскимъ спискомъ, хранящимся въ Императорской Публичной Библіотекѣ, и со спискомъ Румянцевскаго Музея. Этотъ огромный и обстоятельный трудъ служить отвѣтомъ не одному только Кревзѣ, но и другимъ противоправославнымъ полемистамъ, начиная со Скарги. Слѣдуетъ удивляться, что столь превосходное, выходящее изъ ряда, сочиненіе не было издано тогда же, свое временно, а пролежало подъ спудомъ ровно 255 лѣтъ, хотя оно становится извѣстнымъ, по компиляціямъ и заимствованіямъ изъ него, уже съ половины XVII вѣка. Въ настоящее время Коммиссіею изданъ впервые полный текстъ «Палинодіи», отчетъ о которой, въ связи съ другими сочиненіями и изданіями Захаріи Копыстенскаго, помѣщенъ ниже, въ «Примѣчаніяхъ».

6) **«Посланія»**, приписываемыя извѣстному старцу Артемію, сужденному на Стоглавомъ соборѣ, заточенному въ Соловецкій монастырь и бѣжавшему оттуда въ Литву, — изданы по списку, принадлежащему Московской Публичной Библіотекѣ. Несмотря на нѣкоторую утомительность и сухость, въ посланіяхъ, приписываемыхъ старцу Артемію, перѣдко проглядываетъ теплое чувство, которое, по западно-Русскому выраженію, можетъ согрѣть «озабыли сердца». Но несомнѣнно то, что Артеміи былъ замѣчательный проповѣдникъ,

и проповѣдь его имѣла громадныя послѣдствія для православныхъ Западно-Руссовъ. Вотъ свидѣтельство объ этомъ Копыстенскаго: «споспѣшествующу ему (Артемію) Господу, въ Литвѣ отъ ереси Аріанской и Лютеранской многихъ отвернулъ, и презъ него Богъ справилъ, же ся весь народъ Русскій въ Литвѣ въ ереси тѣхъ не перевернулъ». Кромѣ того, въ посланіяхъ, приписываемыхъ старцу Артемію, не мало разсѣяно историческихъ чертъ, рисующихъ отношенія автора къ царю Ивану Грозному, князю Чорторыйскому, Симону Будному, Ивану Зарѣцкому, Евстафію Воловичу и къ другимъ лицамъ.

Послѣ текста, въ «Указателѣ», подъ именами вселенскихъ отцовъ и учителей Церкви, а также Византійскихъ писателей и другихъ авторовъ, сочиненіями которыхъ пользовались Захарія Копыстенскій и Левъ Кривза, собраны указанія на цитаты изъ этихъ твореній и сочиненій, для облегченія труда провѣрки этихъ цитатъ изслѣдователями отечественной церковной исторіи. Равнымъ образомъ, собраны всѣ указанія на цитаты изъ Священнаго Писанія и расположены по книгамъ, въ порядкѣ главъ и стиховъ; пользуясь этими указаніями, можно ознакомиться съ образчиками церковно-Славянскаго библейскаго текста, бывшаго въ употребленіи въ Западной Руси въ XVI и XVII вѣкахъ; въ указателѣ рѣченій этотъ текстъ напечатанъ Славянскимъ шрифтомъ, съ разрядкою, а теперь употребляемый нашею Церковью — безъ разрядки, причемъ, какъ въ томъ, такъ и въ другомъ случаѣ, приведенъ и Западно-Русскій переводъ библейскаго слова. Малопонятныя, или имѣющія иное значеніе Западно-Русскія слова введены въ «Указатель» и объяснены.

За «Указателемъ» помѣщены «Примѣчанія».

Четвертый томъ «Русской Исторической Библіотеки» составленъ и изданъ подъ редакцію Члена Коммисіи, Петра Гильтебрандта.

Р Г Л А В Л Е Н І Е.

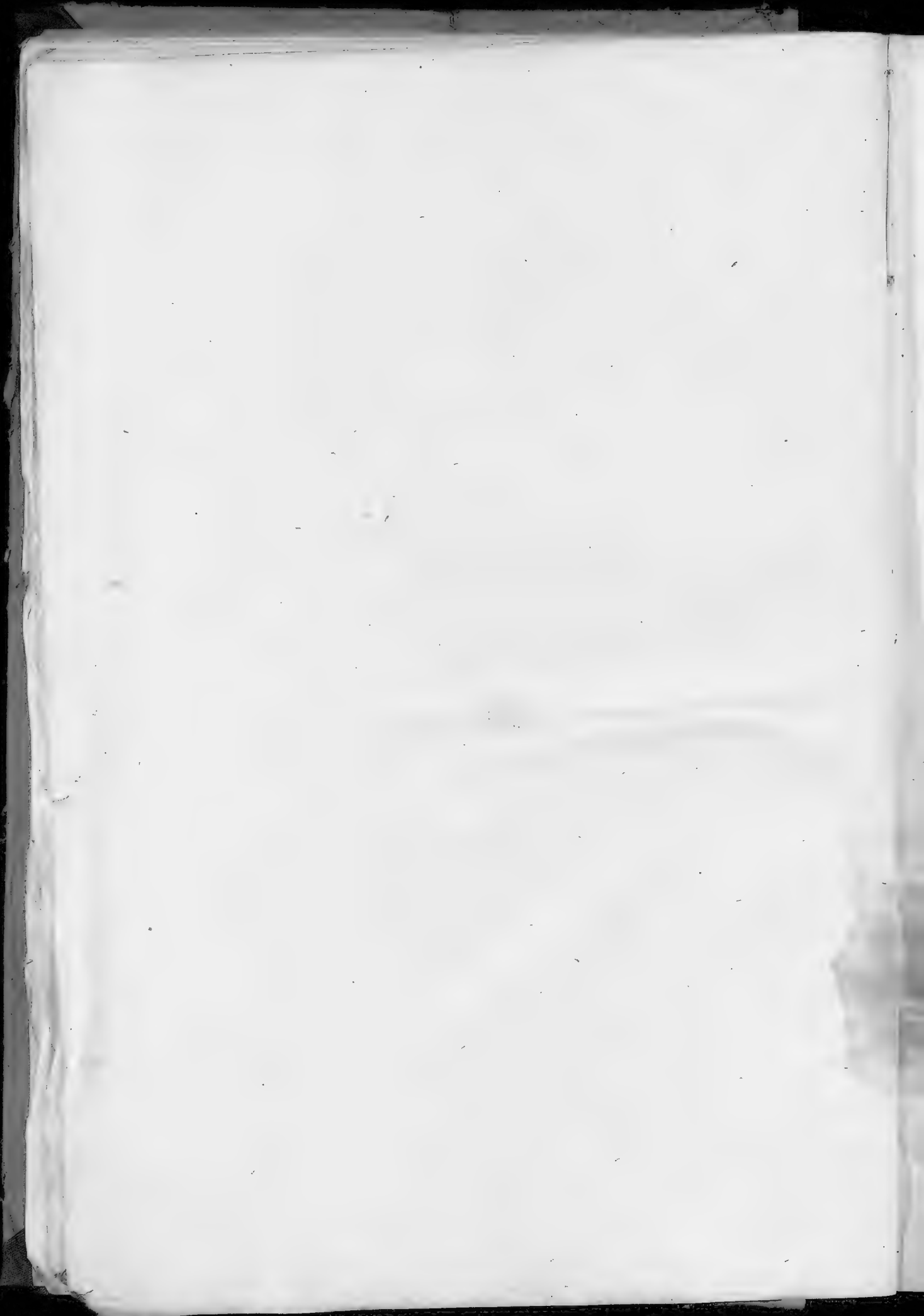
	Столбцы.
1) Дѣянiя Виленскаго собора 1509 года.	5— 18
<p>(О стадѣ пастырства Христовыхъ словесныхъ овецъ, 8; о ставленiи поповъ, 9; о поставленiи достойныхъ у священство, 9; о утѣшенiи свѣсти, 10; о непослушникахъ, 10; о попехъ, немущихъ женъ, 11; о отниманiи церквей, 12; о священникахъ княжескихъ и панскихъ, 13; о прѣхвахъ, которiи будутъ стояти безъ священниковъ и безъ пѣтя, 13; аще князь или бояринъ отъ церкви что отоймѣтъ, 14; о отлученiи сана, 14; о отходящихъ чернцохъ, 14; о божественныхъ правила, 15; о непослушенствѣ епископскомъ, 15; о твердости уставленiа, 16; святаго събора, иже въ Сардакии, сирѣчь въ Средци, правило 2,—17; толкованiе, 18).</p>	
2) Дѣянiя Кiевскаго собора 1640 года, по разсказу Кассiана Саковича	21— 48
3) Дiарiумъ Берестейскаго игумена Аонасiя Филипповича, 1646 г.	49— 156
4) Оборона униi. Сочиненiе Виленскаго архимандрита Льва Кревзы, 1617 года	157— 312
<p>(Подробное оглавленiе на столбцахъ 309—312).</p>	
5) Палинодiя. Сочиненiе Кiевскаго iеромонаха Захарiи Коньстенскаго, 1621—1622 года.	313—1200
<p>(Подробное оглавленiе на столбцахъ 1181—1200).</p>	
6) Посланiя, приписываемыя старцу Артемiю, конца XVI вѣка.	1201—1448
<p>(Посланiе къ «Люторскимъ учителямъ», 1201; ко князю Чорторыгскому, 1266; къ Ивану Зарѣцкому, 1273; къ Симону Будному, 1287; къ неизвѣстному князю, 1328; того же христороубива старца посланiе утѣшительно въ скорби сущимъ слова ради Божiа, 1359; къ неизвѣстному лицу, 1379; къ царю Ивану Грозному, 1382; къ неизвѣстному лицу, 1390; посланiе вопросившему слова Божiа, 1400; къ брату отступившему и жену поймавшу, 1420; къ Симону Будному, 1423; къ царю Ивану Грозному, 1432; къ Евстафiю Воловичу, 1441).</p>	

Указатель.

(Лица, 5; Мѣста, 91; Предметы и рѣченiя, 109).

Примѣчанiя.

РУССКАЯ
ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА.

СОБОРЪ,

ВЪ БОГОСПАСАЕМОМЪ ГРАДѢ ВІЛЬНИ БЫВШІЙ.

Іосифъ, милостію Божією и Пречистое Его Матере, архіепископъ, митрополитъ отъ святѣйшаго митрополіи Кіевскаго и всея Руси.

Всяко дааніе благо и всякъ даръ съвършенъ, свыше исходя отъ Отца свѣтомъ. Преплагий Богъ нашъ, иже вся творитъ промышленіемъ нашему спасенію и, по невѣдомымъ судьбамъ Его и по всему устроенію и ухищренію пресвятого Его и пречистаго Духа, все въ устроенную вещь уводя, достойныя и дарованныя Его силы святительскія, якоже надежу имамы, еже и намъ реченное отъ Святителя ¹⁾ нашего Бога: «дрзайте, Азъ побѣдихъ міръ». Богу тако изволившу, достиже до мене нынѣ тотъ престоль, имуща пастыря и учителя, богоспасаемое митрополіи Кіевскаго и всея Руси. Вънѣже день я, недостойный, въспріяхъ пасты церковь Божію, пророческимъ послѣдующе глаголомъ, апостолскимъ же повинующеся ученіемъ и Святыхъ Отецъ зряженіемъ,

повиновеніе имамы всяко преслушание и преступленіе закона наше право-славное вѣры христіанское отсѣкати, утверждати же и исправляти, по древнему обычаю божественныя церкви уставы. Нынѣ убо многа видѣхъ видѣ-ціемъ и слышахъ слышаніемъ неисправленіе и безъчиніе священническое: ово вѣданіемъ, ово же невѣданіемъ. Тѣмъ же, иже невѣданіемъ, прочее Богъ да съхранитъ, а грѣхъ да проститъ. А еже вѣданіемъ, и до насъ достиже, и преже насъ, и при насъ бѣ, подобаетъ намъ то исправляти и очищати по правиломъ Святыхъ, якоже вселенскій учитель Павелъ глаголетъ: «истинну глаголю о Христѣ, не лжу, спослѣдствующи ми свѣсти моею Духомъ Святымъ, яко скръбъ ми есть велика и непрестающая болѣзнь сердцу моему». И намъ, духовнымъ, ревнуючи апостолу Павлу, годно всегда скръбѣти и болѣти о справахъ церковныхъ, абыхмо держали по правиломъ Святыхъ, якоже тѣже апо-

¹⁾ У Григоровича: «Спасителя».

столъ пишеть: «бодрствуйте, стойте въ вѣрѣ, мужайтесь, утврѣждайтесь, вся вамъ съ любовію да бывають»²⁾. Христосъ Богъ да просвѣтитъ и въразумитъ насъ: никакже отѣческимъ заповѣди преступати намъ, оставльше Божіа правила, самовольному ученію послѣдовати, якоже сице умножили нинѣ въ насъ. Кій убо прибытокъ собѣ наслѣдовахомъ за преумноженіе грѣхъ нашихъ? Не разсѣя ли насъ Богъ по лицу всея земля? Плъпеніемъ поганныхъ разведены суть сынове и дѣщери наши въ многы страны поморьскыя. Не взяты ли быши грады наши? Не падоша ли сильніи князи наши остріемъ меча? Не запустѣша ли святія Божіа церкви? Не томимъ ли есмо на всякъ день отъ безъбожныхъ поганныхъ Агарянъ? Сия вся бывають намъ, понеже не по правиломъ святыхъ апостолъ и не по заповѣдемъ святыхъ и преподобныхъ отецъ нашихъ ходимъ.

Сего ради мы, милостію Божією, Іосифъ, архіепископъ, митрополитъ Кіевскій и всея Руси, и съ преподобными епископы богоспасаемыхъ градовъ (Володимѣрьскій и Берестейскій Васіанъ, Смоленскій Варсоноей, Луцкій и Острозскій Куріилъ, Полоцкій и Витебскій Евѣмѣй, Туровскій и Пиньскій Арсеній, Черемышльскій Антоней, Холмскій Ѡларетъ) и пречестныхъ обителей архимандрити (Печерское Кіевское великое Лавры Іона, Пречистое Богоматери Благовѣщенія патріаршеское обители игуменъ Паанотей, Троецкій Изосима, Лаврашевскій Арсеній, Троецкій и съ Слуцка Іосифъ, съ Мѣньска Възнесеньскій Сергей, Святого Міхаила Городецкій съ Полоцка Антоней) и честніи игумени (Троецкій Пречистое

Богоматери Сімонъ, и съ Смоленска Святого Духа Аѳанасей, съ Полоцка Святого Іоанна на Островѣ Евѣмѣй, а Святого Петра Алексей, съ Гольшанъ Святого Ніколы Іона, съ Лоска Святого Ніколы Геронтей) и богобоязливии священници (протопопъ Виленьскій Матѣей, протопопъ Новгородскій Іаковъ, протопопъ Городецскій Антупа, протопопъ Слуцкій Ѳеодоръ, протопопъ Марковскій Лукіанъ, протопопъ Слонимскій Козма, протопопъ Волковскій Ѳеодоръ), и съ иными ту будущими честными священниками съборъ вчинихомъ у богоспасаемомъ градѣ Вильни. При дръжавѣ господари великого короля Жигимонта, въ лѣто 7017, мѣсяца Декемврія двадесять пятого³⁾, о Рождествѣ Христовѣ, индикта три-на-десятого, о церковныхъ вещехъ и о исправленіи дѣлъ духовныхъ.

О стадѣ пастырства христовыхъ словесныхъ овецъ.

Напрѣвѣи обысканіе вчинихомъ о стадѣ пастырства нашего, еже не по закону нашему Греческому ходящихъ и отеческаго преданія презирающихъ и заповѣди преступающихъ; якоже нѣции и въ нашемъ законѣ, славы ради мірскыя и властельства, еще живу сущу епископу и здраву, прежде преставленія его, на то епископство подъкупаются и берутъ, безъ свѣта и воли митрополи и епископовъ и безъ осмотрѣнія и събранія князей и пановъ нашего закону Греческого. Таковымъ, по правилному преданию, завѣщаемъ и възбраняемъ: подъ живыми епископы и архимандриты и священники, не подкупатися никому на

²⁾ Нѣкоторыя особенности правописанія подлинника отмѣчены курсивными буквами.

³⁾ На полѣ поставлено Кс.

божественный престолы, безъ свѣта-во-ли митрополіею, якоже изъ начала на-ша съборная великая церковь, премуд-рость Божіа, святія Софіа, предръжить. Аще ли кто самоволіемъ своимъ на та-ковое дѣло дръзнеть—архімандритъ, или игуменъ, или священникъ, или мірскій человекъ—таковѣи да въспрїимуть на ся неблагословеніе и церковное отлуче-ніе, донелѣже покаутся и прѣстануть. Аще ли ни, тогда понесуть клятву. Къ симъ же еще таковыхъ на епископство и на всякій священническій санъ ни-какоже не поставляти намъ. Аще ли кто зъ насъ, епископовъ, въскощеть дръзну-ти такового безчинника съврѣшати у священство, тотъ самъ своего сана ли-шенъ будетъ.

О СТАВЛЕНІИ ПОПОВЪ.

А о ставленіи у священство о томъ заповѣдь покладемы: архіепископу и епископомъ съ чужихъ епископей дѣя-ковъ, безъ повеленое грамоты его, епи-скупа, на священство ихъ никакоже не ставити и отпустныхъ листовъ у став-ленія листы не писати намъ: отпустныя листы не писати особно достойнымъ іе-рейства, по древнему обычаю.

О ПОСТАВЛЕНІИ ДОСТОЙНЫХЪ У СЯЩЕНСТВО.

О поставленіи епископовъ и священ-никовъ, достойныхъ къ священству, съ обысканіемъ винъ, по свѣдѣтельству и по порученію отца духовного. Аще бу-детъ чистъ отъ всѣхъ винъ недостой-ныхъ, такого намъ и по насъ будучимъ епископомъ ставити у епископы и въ всякій степень священства, а недостой-ныхъ никакоже не ставити. Аще и гос-

подаръ присылати будетъ за недостой-нымъ, намъ всѣмъ зъ митрополітомъ до господари пойти и недостойнство того объявити, и никакоже дръзнути има-мы его поставити.

О УТАЕННЪЙ СЪВѢСТІ.

Аще ли который епископъ или свя-щенникъ, утаивъ свою свѣсть, виніую отъ отца своего духовного, въспрїиметь святительство или священство, нано-томъ такового обличивши отлучити отъ божественное службы.

О НЕПОСЛУШНИКОХЪ.

Такоже и о непослушникахъ. Нѣко-торыи непослушники уставы закона, свя-щенники и мірскіи людие, впадши въ нѣкоторыи духовныи вещи, отъ своего архіепископа или епископа въ небла-гословеніи церковномъ буда, отходятъ въ инны епископіи и тамо священ-ствууть и благословеніе приемлютъ. Ино о таковыхъ заповѣдь нашу покладемы по правиломъ: въ митрополіи и по всѣмъ епископіамъ таковыхъ възыскивати и осмотряти и, безъ его, епископа, вѣ-дапіа, никакоже дръзнути его благо-словити и до церквей Божіихъ пустити. А священника, безъ отпустное грамоты его, епископа, ни одному зъ насъ у свой предѣлъ не прїимати. А грамота от-пустная маєтъ быти изъявлена отъ пи-санія даты листа и прехоженіи его мѣ-сяцъ, чотыри недѣли. А тую отпустную грамоту маєтъ епископъ въ себе захо-вати, а если тому священнику не спо-добается у его предѣле жити, тогда вже тотъ епископъ маєтъ свою грамоту отпустную ему дати въ иный предѣлъ.

О ПОПЕХЪ НЕИМУЩИХЪ ЖЕНЪ.

Такожде, съвкупльшися единоумно и единодушно, о семъ смотрѣхомъ: о іереохъ, мірскихъ служителяхъ церковныхъ, што, не имуще законна бра-ка, священствуютъ, а нѣкотори и наложницы маутъ. Ино, по правил-ному завѣщанію вселенского шесто-го събора, повелѣваетъ діакону и свя-щеннику цѣлу быти съжитію закон-ному браку. Аще ли же ни, такови да не священствуютъ. Всякій же свя-щенникъ, прилѣпляяся другой женѣ или наложнице, да уже не священст-вуетъ. И святой Василій Кесарійскій о томъ же свѣдѣтельствуетъ: «Съвѣку-пляся не съ законною женою, да не священствуютъ». И нна многа правила о томъ взбраниши. А и царьскіи за-повѣди повелѣваутъ: «аще священникъ не имаетъ жены своее законного брака, святителю подобаетъ такового отъ сана отлучити и въ мірскія люди увести». Якоже и нинѣ вселенская великаа Константинопольская церковь держитъ: вси тамо сущіи священники, не имуще женъ, не священствуютъ, или въ мни-шескій чинъ да идутъ, и тогда свя-щенствуютъ, аще ли ни, тогда къ про-стой чади причитаутся. Сиде же и по инымъ странамъ нашего православного христіанства съдрѣжати. Мы же не вѣмы, откуда сіа гнилость и смрадъ въ насъ обрѣтеся. За таковое же великое прегрѣшеніе Христосъ Богъ, нашъ казни попускаетъ на насъ, наказуючи насъ, да быхомъ богомръзское служеніе отъ церкви отринули. Простецъ съгрѣшивъ за свою душу токмо отвѣтъ дастъ Богу, а пошъ съгрѣшивъ многи съблзнить

чловеки. Мы ⁴⁾ же, послѣдующе апо-стольскому ученію и заповѣдемъ Св. Отецъ, попомъ и діакономъ, немущимъ женъ своихъ, не повелѣваемъ священст-вovati въ всемъ предѣлѣ митрополиі Кіевское и Галицкое и всея Руси. Луче бо единъ, служа божественную ⁵⁾ службу, нежели тысяща безаконникъ. Аще ли митрополитъ или которій епис-копъ зъ насъ и по насъ будущій хотѣли бы сіе наше съборное уставленіе зру-шити и священникомъ, немущимъ женъ, дозволити священствовать, та-ковий самъ своего сана лишень бу-детъ, а господинъ нашъ и владыка ми-трополитъ Кіевскій и всея Руси, куръ Іосифъ, и по немъ будущи, такового епископа моцне ⁶⁾ маеть отъ престола изверещи. Аще ли митрополитъ сіе устав-леніе наше преступитъ, мы, вси епи-скопи, съборнѣ съвкупльшися, того маемъ отъ сана отлучити. Аще ли хто отъ мірянъ явится противися и непока-ряся сему правилу, тін съборнѣ отъ всѣхъ насъ отлучени будутъ. Аще ли по первомъ и второмъ наказаніи не по-каутся, тогда проклятію предани да будутъ.

О ОТНИМАНИ ЦЕРКВЕЙ.

А отъ игуменовъ и священниковъ церквей намъ не отнимати, безъ винъ преступленія заповѣднихъ, еже въ хе-ротоши ⁷⁾ объявленни сущъ. Аще ли священникъ начнетъ домъ свой держати въ небреженіи, безъчинно, или церковное хвалы, божественное службы не будетъ полнити по уставу, или упиватися нач-нетъ, по правилному завѣщанію, въ та-

⁴⁾ Отсюда и вплоть до конца статьи у Григоровича пропущено.

⁵⁾ У Евгения „Господскую.“

⁶⁾ У Евгения „слушне.“ ⁷⁾ На полѣ и, т. е. хиротоніи.

кового безъчинника маемъ церковь отпяти и отлучити его на время. Аще ли не престанетъ такового безъчинія творя, тогда намъ съборнѣ зъ нашимъ крылосомъ⁸⁾, съ священнопопъ и съ поповъ, таковому безъчиннику не велѣти священъствовати.

О СВЯЩЕННИКОХЪ КНЯЗЬСКИХЪ И
ПАНЫСКИХЪ.

А по которымъ мѣстомъ церкви нашего православія, паствы и благословенія — князи и панове, сынове нашего смиренія, подадутъ у своихъ имѣнѣхъ. Ино которого коли мы священника къ которому престолу съвършимъ, або съвършеного благословимъ пѣти и подтвердимъ листомъ нашимъ, — у того вже священника князѣ и панове никако цркви не мають отняти до его живота, безъ нашего вѣдома святительского. А если которій священникъ въ чомъ провинитъ, ино имъ тую вину узъявити намъ своимъ писаніемъ, а намъ съборнѣ того обыскати; и аще достойнъ будетъ отлученія, тогда мы маемъ его отъ церкви отдалити, и иному церковь подати нашимъ благословеніемъ. А княземъ и паномъ самѣмъ у поповъ цркви не отнимати. Аще ли князь или бояринъ у священника црковь отойметъ, безъ его вины и безъ вѣданья святительского, намъ къ той церкви священника другого не давати, пока сѣтому справедливость станеть.

О ЦРКВАХЪ, КОТОРИИ БУДУТЪ СТОЯТИ БЕЗЪ
СВЯЩЕННИКОВЪ И БЕЗЪ ПѢТЯ.

А который князь или бояринъ у своихъ имѣнѣхъ црковь будетъ держати

въ небреженіи безъ священника три мѣсяцѣ, двапацать недѣль, ино намъ отъ себе попа къ той цркви послати, для хвалы Божей и исправленія вѣры православныхъ христіанъ, живыхъ и мертвыхъ.

АЩЕ КНЯЗЬ ИЛИ БОЯРИНЪ ОТЪ ЦЕРКВИ ЧТО
ОТОЙМЕТЪ.

Аще князь или бояринъ отойметъ церковное имѣніе или иное што церковное, правомъ не зыскавши, или што будетъ съ права къ церкви присужено у чіемъ ли предѣле буди, намъ того листомъ нашимъ съ благословеніемъ обослати, шобы церковное церкви Божіей отдалъ и очистилъ. А которое дѣло будетъ мѣти до церковного имѣнія, и онъ нехай правомъ поискиваетъ передъ митрополітомъ. Аще ли листа нашего и благословенія не будетъ послушнѣ, намъ на такового отлученіе церковное послати. Аще ли которіи сынове нашего смиренія, въ чіемъ ли предѣле буди, сему нашему законоположенному уставу противитися учнутъ, тѣи отъ всѣхъ насъ съборне отлучени да будутъ.

О ОТЛУЧЕНИИ САНА.

А который священникъ, по повелѣнію князя или боярина, учнетъ въ церкви священъствовати безъ нашего благословенія, таковый попъ, по правиломъ, да будетъ чюжь своего сана.

О ОТХОДЯЩИХЪ ЧЕРНЦОХЪ.

Также и о священнопопѣхъ и о мнихохъ, рекше, о чернцохъ, которыми зъ монастырей исходятъ безъ воли и

⁸⁾ На полѣ *мур*, т. е. *киросомъ*.

отпустное грамоты игуменское. Ино и о томъ заповѣдь положихомъ: священноинокъ и калугери, мниси зъ монастырей своихъ, безъ воли игуменское, никакоже да не исходятъ, и безъ отпустное грамоты его нигдѣ ихъ да не пріймають, и не священствують безъ благословенія святительскаго.

О БОЖЕСТВЕННЫХЪ ПРАВИЛАХЪ⁹⁾.

Правиль божественныхъ мѣрскимъ людемъ не подобаетъ въ себе держати, занеже, держаще ихъ, мѣрскіи люди нѣкоторыхъ (sic) дѣлехъ законъ презирають и пастырей своихъ преслушаютъ. Ино таковыи, по святому апостолу глаголющу: «сами собѣ законъ бивають». Снце же мы не повелѣваемъ отъ мѣрскихъ людей правилъ божественныхъ никому въ себе мѣти. Аще ли кто будетъ ихъ держати, таковыи да будутъ въ отлученіи церковномъ, донелѣже ихъ оставить.

О НЕПОСЛУШЕНСТВѢ ЕПИСКОПСКОМЪ.

Нѣкоторые епископи, не хотяще великой Божей церкви повиноватися и послушанія къ ней имѣти и у утвержденіи православныи вѣри закона нашего съ нами въ едино сѣвѣчаніе на съборъ збиратися и о паствнѣ своей Христовыхъ словесныхъ овецъ попеченіе имѣти.—и мѣрски ден и справы на себе берутъ, и тыми дѣлы отмовляются. Снцевымъ же, кромѣ нѣкоторіа великаа нужда, по правильному завѣщанію и преданію завѣщаемъ: безъ всякаго прекословіа на съборъ всѣмъ збиратися, по св. апостолу Павлу, глаголюще-

му: «на што есмы звани, въ томъ да пребываемъ»; а по пророку, глаголющему: «кръвь погибшихъ отъ рукъ пастырей възыщу». Аще кто, мѣрскихъ ради дѣлъ и справъ, отъ священныхъ съборъ удалатися будутъ и паствину свою презирати и о ней попеченія не имѣти, мы же о снцевыхъ да будемъ безъотвѣтны предъ Богомъ. И тежъ на которіи и нынѣ дѣла о законѣ нашемъ разсуждали есмо съ всѣмъ нашимъ освященнымъ съборомъ, которіиже подъ пуждею въ нынѣшняя времена на насъ приходять нѣкоторіи развращенія и отъ закона нашего преступленія. Ино таковыи дѣла по разсужденію да справують епископи, и великаа Божіи церкви по святыхъ апостолъ и божественныхъ отецъ преданію съ всякимъ дрзновеніемъ непостыднымъ.

О ТВРДОСТИ УСТАВЛЕНА.

Аще ли отъ господаря или отъ которихъ вельможъ и властелей у сихъ предѣреченныхъ дѣлехъ, нами съборнѣ положенныхъ и записанныхъ, хотя въ единой изъ нихъ, до митрополита или до епископа присланіе будетъ.—сію заповѣдь, по правиламъ святымъ нами утверженую, хотя зрушити и ихъ волю вчинити—намъ ни единому на то не дрзнути никакоже. Всѣмъ намъ зъехатися до митрополита, безъ всякаго вымовенія и замешканья, кажъный подъ своимъ накладомъ и шкодою, и о томъ господарю чоломъ бити и непоколеблемо стояти, абы, Богомъ и святыми Его апостолы и преподобными отци правилъ святыми положенный и утверженный, законъ наше православное вѣри хри-

⁹⁾ У Григоровича вся эта статья опущена.

стіанское не былъ порушѣнъ. Сія же вся, по правильному завѣщанію, съборѣ вси единоумно и единодушно положихомъ и записахомъ и печатми нашими утвѣрдихомъ, яко да сія вся дѣла намъ и по насъ будущимъ митрополитомъ и епископомъ брещи и дрѣжати намъ то непорушно. Аще ли хто зъ насъ или по насъ будущій пастыри церковны сію заповѣдь положеную и утвѣрженую своимъ нераденіемъ или скупостію усхотятъ преступити и о томъ не пострадати, тѣмъ да будутъ сана своего лишени.

Писаны же быша сія правила священнаго събора у богоспасаемомъ преслушующемъ градѣ Вильни, лѣта текущаго седмое тысящи седмоенадесять, мѣсяца генвара 18 дня, индиктіона 13.

Сей съборъ на паргаминѣ писомомъ стародавнимъ, якоже zde слово въ слово имаше, естъ писанъ. У него же печатей завѣщенныхъ осмь: митрополитова и епископскыя.

СВЯТОГО СЪБОРА ПОМѢСТНАГО ИЖЕ ВЪ САРДАКИИ, СІРЬЧѢ ВЪ СРЕДЦІ ¹⁰⁾.

Правило 2.

Аще кто таковъ обрящется неистовъ или дрѣзь, яко о таковѣхъ мнѣти ¹¹⁾, кому приносить ¹²⁾ отречение извѣстующа отъ множества себе приносить писания. Явѣ естъ малымъ нѣкимъ възмоути, мздою и цѣною паятымъ и растлѣннымъ бывшимъ (иже чистыя свѣ-

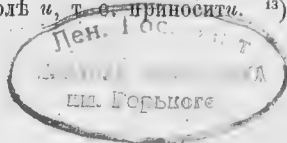
сти немущимъ) на церковѣ вѣстати, аки бы просящимъ о него имѣти и за епископа. Отнюдь убо лукавѣйства ¹³⁾ и козни таковыя, казнити мня ¹⁴⁾ требѣ быти, да ни единому же таковому ни же на кончинѣ съ простыми общеніа сподобитися.

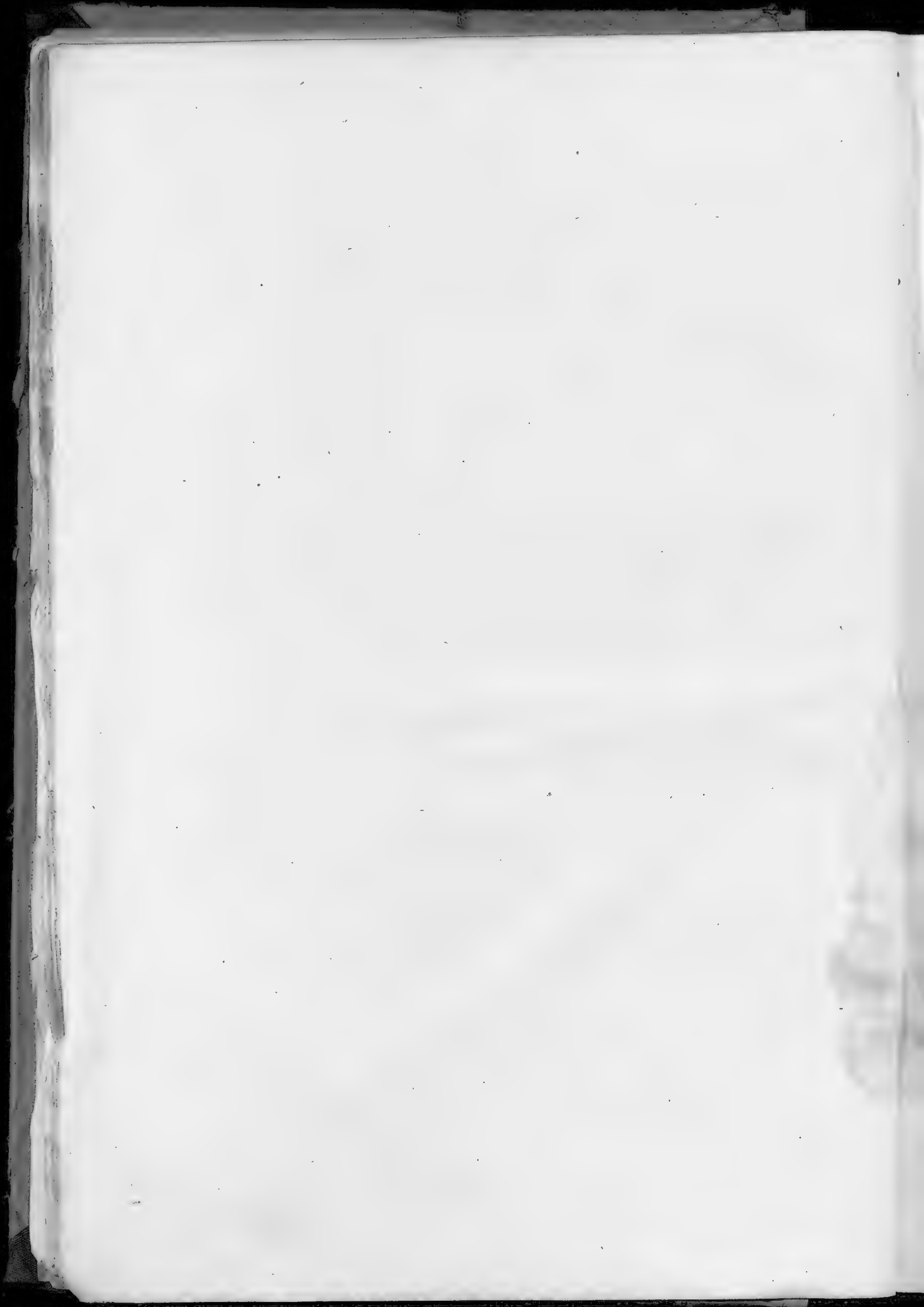
Тълкованіе.

Аще который епископъ въ толико шатаніе и неистовство пришедъ и дрѣзнеть просити — перейти отъ града въ градъ, глаголя, яко «хотятъ мене людіе града того», и оттуду возьмъ грамоту, показываетъ написанное къ нему отъ всѣхъ гражданъ моленіе, якоже да бы имъ былъ епископъ; еже явѣ естъ яко смысленіемъ и хитростію таковое бысть, мало нѣкихъ мздою и честію възмоути привлещи къ себѣ, да въ цркви ставше мольбу сѣтворятъ, глаголюще велегласно, просяще ихъ имѣти того епископа. Такого убо яко зѣло смѣшна и таковое сѣтворша и познана бывша въ томъ, вѣлыми сѣмъ святымъ съборъ осуди. Отрече бо тому ни въ исходѣ отъ житія достойну быти причащенія и назнаменай странпо бо се и страшно естъ: еже ни въ исходѣ житія не сподобитися причащенія, егоже не обрящени въ всѣхъ правилѣхъ написана о нихъ ни о кныхъ же грѣсѣхъ такова запрещенія.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Императорской Публичной Библиотекѣ.

¹⁰⁾ Это приложение опущено у Евгенія и у Григоревича. ¹¹⁾ На полѣ: възнепщевъ, т. е. вмѣсто мнѣти — възнепщевати. ¹²⁾ На полѣ и, т. е. приносить. ¹³⁾ На полѣ ово, т. е. лукавѣйства. ¹⁴⁾ На полѣ: нещую.

КІЕВСКІЙ СОБОРЪ 1640 ГОДА, ПО РАЗСКАЗУ САКОВИЧА.

Sobor Kiiowski schismaticki,

przez oycę Piotra Mohiłę złożony y odprawowany roku 1640, począwszy od dnia 8 Septembra aż do dnia 18.

W którym iż wielkie absurda y przeciwności wierze świętey katolickiey znajdują się, przeto czułością pasterską y staraniem jaśniewielmożnego jego mci x. Andrzeia Gembickiego, biskupa Łuckiego, na przestrogę Rusi nie w uniey będącey, żeby wiedziała iakiego pasterza nasłaudie: który iesli sam nie wie, iako wierzy, a iakoż ich może prawdziwey wiary nauczać?

Z Ruskiego na Polski język *) przełożony. W Warszawie roku Panskiego 1641 Septembra dnia 20. «Cœcus cœcum ducens, ambo in foucam cadunt». Matth: 15.

Do czytelnika.

Z wielu miar rozumiejąc, łaskawy czytelniku, rzecz potrzebną bydź: ten Synod Schismaticki, tak dla Rusi, przy

Кіевскій схизматическій соборъ,

созванный отцомъ Петромъ Могилой и происходившій въ 1640 году, съ 8 и до 18 сентября.

Такъ какъ въ немъ находятся большія нелѣпости и противорѣчія святой вѣрѣ католической, то, благодаря пастырской заботливости и старанью ясновельможнаго ксендза Андрея Гембицкаго, Луцкаго бискупа, этотъ „Соборъ“ переведенъ съ Русскаго языка на Польскій, въ предостереженіе православної Руси, чтобы она знала, за какимъ пастыремъ идти: если этотъ пастырь самъ не знаетъ того, какъ и что онъ исповѣдуетъ, то какой же истинной вѣрѣ онъ можетъ научать?

[Печатано] въ Варшавѣ, лѣта отъ Рождества Христова 1641, сентября 20-го. «Слѣпецъ же слѣпца еще водить, оба въ яму впадутъ», Мате., гл. 15, ст. 14.

Къ читателю.

Благосклонный читатель! По многимъ причинамъ признается за необходимость издать въ свѣтъ этотъ схизматическій

*) «przez Kassiana Sakowicza» — прибарлено во второмъ изданіи (Краковъ, 1642), которею одною только этою вставкою отличается отъ перваго (Варшава, 1641), а также еще тѣмъ, что примѣчанія на поляхъ набраны не готическимъ, а латинскимъ шрифтомъ.

schismie się opponującey, iako y dla samych katolikow, z druku na świat wydać: dla Rusi, aby widziała y wiedziała, za iakimi pasterzami się udaie, którzy y sami nie wiedzą, iako wierzą (bo quot popones, tot fides u schismaticow) y paraphian swoich pogotowiu prawdziwych dogmat o wierze nie nauczają. Boć to zaprawdę gruby błąd u schismatickich metropolitow, władzykow y popow dotąd niewiedzieć o formie eucharistiey! y appellację o tym, iako też y o duszach świętych, iesli są w niebie czyli w ziemnym raju, y o inszych do patriarchy Carygrodzkiego Turkogreczyna ¹⁾ podnosić. A iakożeście dotąd panowie władzykowie y popowie schismaticcy sacramentum eucharistiey poświęcali? gdyście o formie, quæ dat esse rei, niewiedzieli? Co iesli forma wasza wątpliwa y niepiwna była, tedy y sakrament wątpliwy, zatem y wiara niepiwna. (Przynamniey z książki o 7 sakramentach, od oycy Puzyny władzyki wydaney, o formie eucharistiey po katolicku napisaney, mogliście się nauczyć). Katholikoin, też tak duchownemu iako y swietskiemu stanowi, a w glowach naywyższej zwierzchności w panstwie naszym należałoby w to weyrzeć y pytać się: cuius consensu oćiec Mohiła od patriarchy Turkogreczyna tytuł nowy exarchi S. Thronu Konstantinopolskiego ²⁾, iako się pisze, także kapelusz kardinalski na się zaciągnął. A teraz ieszcze nowy tytuł sobie xiężęcy przypisuje a. 1641³⁾. A nie tylko sam oćiec Mohiła rellację do patriarchy, od Turka podanego, czyni, ale y wszystkie bractwa schismatickie w panstwie naszym, wymuiąc ie z iurisdikcyey

¹⁾ На полѣ: Graeca fide mercari, coś niepewnego znaczy. «Et Cretenses semper mendaces», ieszcze to Paweł ś. nazywał.

²⁾ На полѣ: Raczey Kalwinskiego.

³⁾ На полѣ: In lib: «Sol post occasum oriens».

Соворъ, какъ для Руси, ратоборствующей за свою схизму, такъ и для самихъ католиковъ; для Руси, чтобы она видѣла и знала, за какими пастырями идетъ, которые и сами не знаютъ, какъ и что они исповѣдуютъ (ибо сколько поповъ у схизматиковъ, столько и вѣръ) и не научать прихожанъ своихъ сколько-нибудь истиннымъ догматамъ вѣры. И дѣйствительно: развѣ это не громадное заблужденіе, что схизматическіе митрополиты, владыки и попы доселѣ не знаютъ, что такое «форма евхаристіи» и отсылаютъ за справкою объ этомъ, а равно и по вопросу о томъ, находятся ли души святыхъ на небѣ, или въ земномъ раѣ, и о прочемъ, къ Цареградскому патриарху, Турко-Гречину ¹⁾! А какъ же вы, господа владыки и попы схизматическіе, доселѣ совершали таинство евхаристіи, когда не вѣдали о формѣ таинства, которая дастъ ему силу? А что если ваша форма была сомнительная и неистинная, тогда и таинство сомнительно, и вѣра неистинная (хотя изъ книжки о 7-ми таинствахъ, изданной отцомъ-владыкою Пузиной, вы могли бы научиться формѣ евхаристіи, католически изложенной)! Католикамъ духовнаго и свѣтскаго званія и, главнѣе, высшему правительству въ нашемъ государствѣ слѣдовало бы всмотрѣться въ это и спросить: съ чьего согласія отецъ Могила принялъ отъ патриарха Турко-Гречина новый титулъ экзарха св. престола Константинопольскаго ²⁾ и возложилъ на себя кардинальскую шапку. А теперь, въ 1641 году, новый еще титулъ княжескій себѣ приписываетъ ³⁾. И не только самъ отецъ

¹⁾ «Покупать греческую вѣру» — означаетъ плѣчно неистинное. «Критяне присно лжи», говорилъ еще св. Апостоль Павелъ (Посл. къ Титу, гл. 1, ст. 12).

²⁾ Лучше сказать: Кальвинскаго.

³⁾ Въ книгѣ: «Sol post occasum oriens».

władkow, temuż patriarsze poddaie. Zkad iakie periculum oyczynie może urosć, łatwie każdy może uważyc, gdyż się te głosy często od bratczykow schismatyckich noszą, zwłaszcza à rudi plebe: «że wolelibysmy pod Turczynem bydź, niżli pod posłuszeństwem papieskim». Zgoła te bractwa mera sunt conuenticula, et olim mogą bydź nociua Reipublicae. Nie dopuściłby tego cesarz Turecki, aby krol Polski w panstwie iego stanowią bractwa iakie y niemi rządził. A czemuż krol Polski ma pozwalać w swoim panstwie Turkogreckiemu patriarsze bractwa fundować y niemi rządzić? Mógł się więcej o tym napisać, ale y czas niedopuscił, y veritatis brevis et simplex narratio. Iednak o inszych absurdach Grekoruskich insza książka będzie.

V a l e.

Początek soboru Kijowskiego schismatickiego, roku 1640, Septemb. 8.

Za łaską Bożą szczęśliwie zaczął się sobor w cerkwi S. Sophiey. Po służbie Bożej nagotowano stolki, y z rejestru sadzano. Po prawey stronie iego mć oćiec metropolita zasiadł. Oćiec Izaki ⁴⁾, episkop Łucki, po drugiey stronie. Oćiec Awrami, episkop, na mieyscu episkopa Lwowskiego. Podle niego Pankraty Hrydycz na mieyscu episkopa Przemyskiego. A podle lewego choru oćiec Sophroni

⁴⁾ На полѣ: Оцієс Пузына із не был на тым зборзиску, бо наї не зezwала, dla tegoż go niepołożono episkopem Łuckim.

Могіла сноситя сь постановленнымъ Турецкою властью патріархомъ, но и всѣ схизматическія братства въ государствѣ нашемъ, изъѣвъ ихъ изъ власти мѣстныхъ владыкъ, подчинилъ тому же патріарху. А какая отсюда можетъ произойти опасность для отечества, каждый легко можетъ усмотрѣть, такъ какъ часто раздаются голоса схизматическихъ братчиковъ, а особенно простаго народа: «мы желали бы быть лучше подъ Турчиномъ, нежели подъ властью папы». Вообще, эти братства суть чисто скопища и когда либо панесутъ вредъ республикѣ. Не позволилъ бы Турецкій царь, чтобы въ его государствѣ король Польскій учреждалъ какія-то братства и ими управлялъ. Такъ къ чему же королю Польскому позволять, чтобы въ его государствѣ Турко-Греческій патріархъ основывалъ братства и ими управлялъ? Объ этомъ можно было бы больше написать, но и время не позволило, и ясная истина, и несложное обстоятельство. Впрочемъ, о другихъ Греко-Русскихъ неплюностяхъ будетъ другая книжка.

П р о с т и.

Начало Кіевского схизматическаго собора, 1640 года, 8 сентября.

Милостію Божією, соборъ благополучно открылся въ Софійской церкви. По окончаніи службы, были поставлены стулья, на которыхъ размѣстились по списку. По правую руку сѣлъ его милость митрополитъ; Исаакій, Луцкій ⁴⁾ епископъ, по другую сторону; о. Аврамій, епископъ, на мѣстѣ епископа Львовскаго; подлѣ него Панкратій Гридичъ на мѣстѣ епископа Черемышль-

⁴⁾ О. Пузына не былъ на этомъ сборищѣ, такъ какъ не соглашался на него; потому онъ и не названъ епископомъ Луцкимъ.

Czyżewski na mieyscu Mściławskiego episkopa Kossowa. A za nim archimandryta Słucki Samuel Szycik. A od prawego choru, podle Pankratia, oćiec Izaia, ihumen Nikolski. A po nich porządnie ihumeni, protopopowie y popi zasiedli koło porządnie według zwyczaju. Iego mć oćiec metropolita uczynił długą mowę o przygotowaniu się do synodu należnym. A po dokonczeniu mowy iego mćci, mieli mowę władkowe do oycy metropolity, dziękując mu za taką czułość pasterską. Potym obralimarszałka Samuela Szycika archimandrytę Słuckiego, który, zasiadszy swoje miejsce, przykazał wszystkiemu soborowi, aby się w trzeźwości zachowali ⁵⁾ y godziny naznaczoney soboru pilnowali.

Nazaiutrz po służbie Bożej ranney, kazanie uczynił oćiec Oxenowicz, rektor szkół Kiiowskich, gdzie dawał wywody synodow wszystkich, w których wiekach, y za kogo, y o czym były, y co na którym synodzie stanęło. Ukazał potym potrzebę gwałtowną terazniejszego synodu, y skończył. Potym marszałek opowiedział, iż oćiec Izaia ⁶⁾, ihumen Nikolski, ma dostatecznie opowiedzieć, co za przyczyna tego soboru, y przykazał, aby z pilnością słuchali. Mowa tedy tego Izaij taka:

«Święty y zbrany bogonośny zborze! Iż w Cerkwi naszej Ruskiej księgi Słowienskie są, których nie wiele swieszczeniacy Ruscy rozumieli: co widząc przeciwnicy y heretycy nadrukowali xiąg, przypisując y opacznie udając za

⁵⁾ На полѣ: Знає, że popi Ruscy w herelicy y w tabace się kochają.

⁶⁾ На полѣ: Iż o tym Izaij często w tym soborze będzie wzmianka, masz o nim wiedzieć, czytelniku, że nietylko ten Izaia iest iadowitym schismatikiem, ale własnym iest heretykiem, kalwinistę etc.

скаго. А подлѣ лѣваго клироса о. Софроній Чижевскій на мѣстѣ Метиславльскаго епископа Коссова; а за нимъ Слудкій архимандритъ Самуилъ Шитикъ. А отъ праваго клироса, подлѣ Панкратія, о. Исаія, Никольскій игумень. А за ними, по порядку, игумены, протопопы и попы расположились, по обычаю. Его милость о. митрополитъ сказалъ длинную рѣчь о надлежащихъ приготовленияхъ къ собору; послѣ него говорили владыки и благодарили митрополита за пастырскую заботливость. Затѣмъ выбрали председателемъ Слудскаго архимандрита Самуила Шитика, который, занявъ свое мѣсто, предложилъ, всему собору сохранять себя въ трезвости ⁷⁾ и помнить часы, назначенные для засѣданія собора.

На другой день по окончаніи ранней обѣдни, о. Оксеновичъ, ректоръ Кіевскихъ школъ, говорилъ проповѣдь, въ которой обозрѣлъ всѣ соборы, разныхъ вѣковъ, при комъ и для чего они созывались, и что на нихъ было постановлено; затѣмъ указалъ на настоятельную необходимость теперешняго собора. Послѣ этого председатель заявилъ, что о. Исаія ⁸⁾, Никольскій игумень, подробно изложитъ причины настоящаго собора, и пригласилъ присутствующихъ отнестись со вниманіемъ къ этой рѣчи. Рѣчь Исаіи была слѣдующая:

«Освященный, избранный и богоносный соборъ! Въ нашей Русской Церкви есть Славянскія книги, которыя немногіе Русскіе священники понимали. Замѣтивъ это, противники и еретики напечатали языкомъ Польскимъ, не труд-

⁷⁾ Значить, Русскіе попы влюблены въ водку и табакъ.

⁸⁾ Такъ какъ объ этомъ Исаіѣ часто будетъ упоминаться, то ты, читатель, долженъ знать, что этотъ Исаія не только ядовитый схизматикъ, но и сущій еретикъ, кальвинистъ и пр.

православне церкiewне хіґи, іґзыкіем до wyrozumienia snadnym Polskim; w ktorых хіґгах wiele błędow here-tyckich⁷⁾. A tak ktory takowych хіґг dostał, y one czytał, y sam tak wierzył, y drugich także wierzyć nauczał. Za-czym wiele chrześcianow odpadło od wiary naszej w rozmaite herezye, y tak cerkiew przepiraią, przemagaią y zasmęcaią. Iego mć ociec metropolita, to widząc, chce to uspokoić y znowu do pierwszej prawości przywieść: kathechism spisawszy z wielką ostrożnością y wiel-kim rewidowaniem pism cerkiewnych, ktorego puncta przed was, przeoświęcony soborze, wnosi y pokłada. Pierwszy, o wyznaniu wiary, aby wszyscy prawo-sławni iednako wierzyli y wyznawali». A po czytaniu kathechismu, posłów słu-chano poselstwa aż do wieczora. I tak się ten dzień skończył.

10 dnia septembra schadzka ranna była, na ktorey naprzod czytane były kanony, iako mają chrześć, y iako około Przenaświetszey ofiary się sprawować, y iakie kielichy mają bydź, srebrne, abo cynowe, a nie inakше⁸⁾. Około slubow też opatrźnie postępować. A potym obrocili się do czytania kathechismu—o duszach sprawiedliwych, że są w niebie w rękach Bożych y w krolestwie, iednak bez doskonałości⁹⁾, o sądzie particularnym każdego zaraz po śmierci. Tamże tabaki zakazano noseм піс¹⁰⁾.

⁷⁾ На полѣ: Księgi tu katolickie nazywa heretyckimi.

⁸⁾ На полѣ: Wzdyć mogą być y złote, gdzie się może stać.

⁹⁾ На полѣ: Tu schisma! Pierwey po ka-tholicku o duszach śś. rozumie, a potym po schismaticku, gdy im doskonałe zapłaty nie przyznawa.

¹⁰⁾ На полѣ: Więć gęбѣ, abo czym inszym.

нымъ для пониманія, книги, превратно выдавая ихъ за православныя церков-ныя. Въ этихъ книгахъ находится мно-го еретическихъ заблужденій⁷⁾. И кто эти книги имѣлъ и ихъ читалъ, тотъ и самъ по нимъ вѣровалъ, и другихъ тому же научалъ. Почему многіе христіане от-пали отъ вѣры нашей и вдалихъ въ раз-личныя ереси, и утѣсняютъ Церковь, на-силуютъ и повергаютъ въ скорбь. Его ми-лость, о. митрополитъ хочетъ это успо-коить и возстановить истинное правосла-віе: съ этою цѣлью онъ написалъ, на осно-ваніи тщательнаго изученія священнаго писанія, катихизисъ, пункты котораго представляетъ на ваие, преосвященный соборъ, рассмотреть. Сперва, о симво-лѣ вѣры, дабы все православныя оди-наково вѣрили и исповѣдывали». По прочтеніи катихизиса, послы правила свои посольства вплоть до вечера. И такъ этотъ день кончился.

Сентября 10-го собраніе было раннее, на которомъ сперва читались правила, какъ нужно крестить, какъ совершать свя-тѣйшую жертву (литургію), и какіе поти-ры должны быть, серебряные, или оловян-ные, а не иные⁸⁾. А также и при вѣн-чаніи быть осмотрительнѣе. Потомъ опять вернулись къ чтенію катихизиса—о душахъ праведныхъ, что онѣ хотя и въ небѣ, въ рукахъ Божіихъ и въ цар-ствѣ небесномъ, но въ состояніи еще несовершенномъ⁹⁾; о частномъ судѣ, осо-бо для каждого, тотчасъ послѣ смерти. Въ этомъ же засѣданіи запрещено вби-рать въ себя носомъ табакъ¹⁰⁾.

⁷⁾ Здѣсь книги католическія называетъ еретическими.

⁸⁾ Вѣдь могутъ быть и золотые, гдѣ это по средствамъ.

⁹⁾ Здѣсь — схизма: сперва разсуждаетъ о душахъ святыхъ по-католически; а потомъ, какъ схизматикъ, не признающій за ними пра-ва на полную мзду.

¹⁰⁾ Скорѣе — ртомъ, или чѣмъ другимъ.

Tegoż dnia po obiedzie zasiadшы do koła, czytano kanony, aby nieuczzonego na popy nie poświęcać. Także popowi, kanonow¹¹⁾ niewiadomemu, spowiedzi nie dopuszczać słuchać. Także popowi, w podeyrzeniu iakim będącemu, y temu popowi, który drugą żonę ma abo miał, dla żadney posuły¹²⁾, datku, do obrządkow cerkiewnych nieprzypuszczać, pod wiecznym zatraceniem. A potym i. m. ociec metropolita wniosł skargę na bratstwo Lwowskie Wniebowzięcia Panny Maryey, że, nad zakaz iego, drukują xiegi: euan-gelie, służebniki etc., co się im nie godzi, y zakazał pod kłatwą¹³⁾, aby żaden nie ważył się tych xąg kupować.

11 dnia septembra. Na porannej schadzce mowa była z oycem Isakim około dusz sprawiedliwych, gdzie są. Ociec Izaki ukazował ie byдъ w raju ziemnym; a i. m. ociec metropolita—w niebie¹⁴⁾. A podługiey controwersiey, appellacyą o to wytoczyli do patriarchy Konstantinopolskiego.

Potym o duszy człowieczey mowa była, z kąd się daie, czy od rodzicow, czy od Boga tworzona bywa? To pytanie tak

¹¹⁾ На полѣ: А gdzie pop kanonista?

¹²⁾ На полѣ: Nic z tego, bo dawszy chłop władcy 50, a czasem y 100 kop, alié on pop. Simonia tam waży, nie godność y nauka.

¹³⁾ На полѣ: Raczezy na szkoły Kiiowskie y na drukarnię tę kłatwę było włożyć.

¹⁴⁾ На полѣ: Patrz, katoliku, iak różne mniemanie schismatikow o duszach śś.: pierwey powiedzieli ie byдъ w niebie, ale bez doskonałości, potym—w raju ziemnym. Na ostatek aż appellatia o nich do patriarchy. A kiedy patriarcha co czwartego o nich powie?!

Въ тотъ же день, послѣ обѣда, опять собравшись, читали правила, чтобы не образованнаго въ попу не посвящать, а также, чтобы попу, незнающему устава¹¹⁾, было воспрещено исповѣдывать; также попу, находящемуся въ какомъ либо подозрѣнии, и тому, который есть или былъ женатъ во второй разъ, запрещается служить и исполнять требы, несмотря ни на какіе посулы и дары¹²⁾. Потомъ его милость о. митрополитъ внесъ жалобу на Львовское Успенское братство, которое, несмотря на его запрещеніе, печатаетъ Евангелія, Служебники и проч., что братству не приличествуетъ, и запретилъ, подѣ страхомъ отлученія отъ церкви¹³⁾, дабы никто не смѣлъ покупать эти книги.

11 сентября. На утреннемъ собраніи о. Исакій говорилъ о томъ, гдѣ находятся души праведныхъ, и указывалъ, что онѣ должны быть въ земномъ раѣ, а его милость отецъ митрополитъ утверждалъ, что—въ небѣ¹⁴⁾. Послѣ долгаго спора, рѣшили послать объ этомъ къ Константинопольскому патриарху, для разъясненія.

Потомъ была рѣчь о душѣ человеческой, откуда она дается: отъ родителей, или отъ Бога бываетъ сотворена?

¹¹⁾ А гдѣ же попу, знающій уставъ?

¹²⁾ Это—пустяки: хлопъ, давший владыкѣ 50, а иногда сто копъ, дѣлается попомъ. Тамъ продажность много значить, а не достоинство и наука.

¹³⁾ Было бы лучше обратить это проклятіе на Кіевскія школы и на Кіевскую книгопечатню.

¹⁴⁾ Зри, католикъ, какія у схизматиковъ различныя мнѣнія о душахъ святыхъ: сперва они полагали ихъ въ небѣ, но въ состояніи несовершенномъ; потомъ—въ земномъ раѣ; наконецъ—послали къ патриарху. А если патриархъ выскажетъ объ этомъ четвертое мнѣніе?

konkludowano: że człowiek zaczyna się od płodu macierzyńskiego, oprócz dusze, iako y Adam Bogiem stworzony był bez dusze, aż włożył w niego duch żyjący niesmiertelny, a gdy go już da, to żyje w sercu y w głowie.

Potym o duszach grzesznych mowa była, gdzie są po śmierci? O tym taka decisia: że dusze grzesznych zatrzymane są do sądu ostatniego na powietrzu in purgatorio, bo mówią: dusza zpoł z ciałem grzeszyła, zpoł też z ciałem ma cierpieć ¹⁵⁾.

Tamże na tym synodzie postanowili, aby Żydówka u Chrześcianina, ani Chrześcianka u Żydówki dzieci przy rodzeniu nie brała.

Tegoz dnia 11, po obiedzie, zasiadszy do koła, obrali deputatow 4 do consistorium, aby spraw słuchano w niezgodach y swarach między popami, tak sądząc y pozwy dając bez nagrody, aż po sądach winy na ktorego padnie. Potym czytano kanony o krzczeniu, y dołożono, że może y baba krzcić w gwałtowney potrzebie, a baby ¹⁶⁾ mają się formy od popow uczyć, iako krzcić.

O oleiu abo oliwie ¹⁷⁾, którą na wsienocnym (in nocturno) święcą, gdy co zostanie tey oliwy od pomazania się, to zież tę oliwę, a nie chować: bo przed

¹⁵⁾ На полѣ: Y tu wielki error schismaticki, że się ieszcze grzeszni nie męczą w piekle. A Indasz y bogacz gdzie są?

¹⁶⁾ На полѣ: Więc było y szkoły na takie baby w Kiiowie założyć.

¹⁷⁾ На полѣ: Та oliwa dobrze popom wychodzi: bo po iutrzni na czolach smaruje mężow y niewiast, y wysmaruje za grosz, abo za 2, a wezmie czasem kilka złotych od smarowidla. A czego, mowi, nie wysmaruje, tedy zież, a ta rzecz nauseam czyni.

Этотъ вопросъ такъ рѣшенъ: человекъ зачинается отъ материнскаго плода, безъ души, подобно Адаму, котораго Богъ сотворилъ сперва безъ души, а потомъ уже вдунулъ живущій, безсмертный духъ, а когда онъ уже данъ, то находится въ сердцѣ и головѣ.

Потомъ о душахъ грѣшныхъ была рѣчь, гдѣ онѣ находятся послѣ смерти? Рѣшено такъ: души грѣшныхъ задерживаются до страннаго суда въ воздухѣ, въ чистилищѣ, ибо, говорятъ, душа грѣшила вмѣстѣ съ тѣломъ, съ нимъ же и должна терпѣть муку ¹⁵⁾.

Въ томъ же собраніи постановили, чтобы Жидовка у христіанина, а также христіанка у Жидовки дѣтей, при рожденіи, не принимала.

Того же 11 сентября, послѣ обѣда, выбрали 4-хъ депутатовъ въ коненсторію; для слушанія дѣла въ случаѣ неурядицъ и ссоръ между попами, причемъ вызовы въ судъ производятся безплатно, судебныя же пошлины падаютъ на одного виновнаго, по окончаніи суда. Потомъ читались правила о крещеніи, причемъ прибавлено, что можетъ и баба крестить въ исключительномъ случаѣ, а обучить бабъ обряду крещенія обязаны попы ¹⁶⁾.

О елеѣ или olive¹⁷⁾, которымъ помазуютъ на всенощной: остатокъ этого елея отъ помазанія долженъ быть сѣдненъ, а не сохраненъ, ибо прежде одинъ и тотъ

¹⁵⁾ И тутъ—величайшее схизматическое заблужденіе, что грѣшныя еще не мучатся въ аду! А Иуда и богачъ гдѣ находятся?

¹⁶⁾ Слѣдовало основать для такихъ бабъ и школы въ Кіевѣ!

¹⁷⁾ Этотъ елеѣ доставляетъ попомъ барышъ: послѣ утрени попъ мажетъ лбы мущинъ и женщинъ; вымажетъ на грошъ, или на 2, а возьметъ иногда нѣсколько złotych отъ этого мазанья, тѣмъ болѣе, что оставшееся должно быть сѣднено; а это производитъ рвоту.

тѣмъ іеднѣ у тѣхъ оливі на тѣхъ всіе-
ночныхъ (nocturnach) блогісławіоно.

О оливі на маслосвѣщеніу, або ос-
татнімъ помазаніу, со сія zostanie, спа-
ліч, у wiele popow do śwієcenia tego
sakramentu.

О сповієдзі ¹⁸⁾ у rozgrzeszenіu cho-
rych у złodzieiow, іако іхъ rozgrzeszać.

Была тѣжъ rozmowa зъ postanowienia
kanonnego śwієta uroczyste śwієчіє у
prazniki.

Obchod ¹⁹⁾ або processia około cerkwie
ma byдź na wspak, то ієст, прэцівіво
słońcu, іакъ у w ołtarzu.

W processyey ²⁰⁾ на pogrzebach, прэд
ciałem, а не за ciałem, popi maіа ісć.

12 dnia septembra rano zasiadшы,
czytano kathechism ²¹⁾, począwszy od
słowa: «у іеднѣ śwієtą powszechną у
apostolską Cerkiew», у со то значы: «у
Cerkiew»?

Potym о liczbie sakramentow cerkiew-
nych czytano, ktorych ієст 7: 1. Krzest,
2. Miropomazanie або Chrismo, 3. Eucha-
ristia, 4. Spowiedź, 5. Swieszczeństwo,
6. Małżeństwo, 7. Masłoswiaszczenie або
ostatnie pomazanie. Tamże о formach
była mowa, а особливо о formie Eucha-
ristyey ²²⁾, зъ pytania oycy Pankratia, w kto-

¹⁸⁾ На полѣ: Przed tym schismaticy popi
у не spowiadali złodzieiow, бо іхъ potępia-
li, у teraz іакаś spowiedź wątpliwa.

¹⁹⁾ На полѣ: Snać dla tego, aby różność
była od katolickiey processyey: wszystko u
schismaticow ma wywrot!

²⁰⁾ На полѣ: To już po katolicyku.

²¹⁾ На полѣ: W katolickim Kościele czy-
taіа: „У іеднѣ śwієtą Powszechną у Apostolską
Cerkiew“, а не: „у Cerkiew“: бо Cerkiew zna-
czy zgromadzenie wiernych, ktore ієст зъ lud-
zi, а my у ludzie nie wierzymy.

²²⁾ На полѣ: Iesli w czym іако, w tym
ukazali głupstwo swe schismaticy, że dotąd

же елей благословляли во время нѣ-
сколькихъ всепошнихъ.

Елей на елеосвященіи или послѣд-
немъ помазаніи, если образуется его
остатокъ, долженъ быть сожеженъ, и
сколько поповъ должно быть для совер-
шенія этого таинства.

Объ исповѣди ¹⁸⁾ и разрѣшеніи больныхъ
и преступниковъ, какъ разрѣшать ихъ.

Была также рѣчь, на основаніи уста-
ва, какъ проводить торжественные и
обыкновенные праздники.

Крестный ходъ ¹⁹⁾ кругомъ церкви
долженъ быть на-вспять, т. е. противъ
солнца, какъ и въ оltарѣ.

Въ процессіи ²⁰⁾ на похоронахъ попы
должны ідти передъ тѣломъ, а не за
тѣломъ.

12 сентября, въ утреннемъ собраніи,
читали катихизисъ ²¹⁾, начиная отъ сло-
ва: «во єдиную святую соборную и апо-
стольскую Церковь», и что значить сло-
во: «въ Церковь»?

Потомъ о количествѣ церковныхъ
таинствъ читано, которыхъ 7: 1. Кре-
щеніе, 2. Мiропомазаніе, 3. Евхарис-
тія, 4. Покаяніе, 5. Священство, 6. Бракъ,
7. Елеосвященіе или послѣднее помаза-
ніе. Была также рѣчь и о формахъ та-
инствъ, особенно—о формѣ причащенія ²²⁾,
вслѣдствіе вопроса о. Панкратія, въ ка-

¹⁸⁾ До этого, нѣкоторые попы-схизматики
исповѣдывали преступниковъ, потому что
ихъ осуждали, и теперь—какая-то сомни-
тельная исповѣдь!

¹⁹⁾ Вѣроятно, для того, чтобы была раз-
ница отъ католической процессіи: все у
схизматиковъ—навыворотъ!

²⁰⁾ Это уже по-католически.

²¹⁾ Въ католической Церкви читають: «И
єдиную святую соборную и апостольскую
«Церковь», а не «въ Церковь»: Церковь зна-
читъ собраніе вѣрующихъ, которое соста-
вляется изъ людей, а мы въ людей не вѣ-
руемъ.

²²⁾ Если въ чемъ, такъ это здѣсь выка-
зали глупость свою схизматики, невѣдавшие

ry czas y przez ktore słowa sstawa się sakrament Eucharistiey? Po długim sporze, appellacją wytoczyli do patryarchy.

Tegoż dnia po obiedzie czytano kanyon, aby Żydom kucharki Ruskie nie służyły, y żeby mięsa Rus u Żydów nie kupowała, bo poskromiwszy y popluga wiwszy chrześcianom przedaia.

14 dnia septembra w poniedziałek rano iego mć ociec metropolita paraclis abo żałośnie za gospodarow Wołoskich ²³⁾ y za swoich powinnych, ze wszystkim duchowieństwem, odprowował.

Tegoż dnia po obiedzie czytano katechism, począwszy od tych słow: «oczekiwi cię zmarłych wstania» aż do końca. Potym «Oycze nasz» wszystek y 9 błażeństw, to iest beatitudines. A potym czytano prawo na bractwo Kiiowskie, y prośbę i. m. ociec metropolita wnoślił do soboru, aby staranie wiecznymi czasy uczynił o szkołach Kiiowskich: gdyż się to, mowi, z wielkim kosztem y staraniem ciężkim wyprawilo. Tamże znowu przypomniat, żeby rektor Kiiowski z policą służył.

15 dnia septembra rano doczytano katechizmu, w ktorym osobiwie czytano o Wierze; Miłości y Nadziej. A potym o postach postanowionych y prywatnych, y o niedzielach y świętach, w ktore ieśliby kto sług abo poddanych od robot nieuwolnił, ieśli prosty, odłączyć go od cerkwie y przeklęty iest; a ieśli swieszczennik, tego z swieszczęstwa zrzucić y przeklęty.

A po obiedzie tegoż dnia pytano: ieśli

nie wiedzieli y nie wiedzą o formie Eucharistiey. Zaczyn y sakramentu prawdziwego nie mogli mieć: bo forma dat esse rei.

²³⁾ Na porę: A czemu nie za Krolow Polskich, ktorych dobrodzieystw zażywa. Znać, Wołoszyna, holdownika Tureckiego!

koe время и при какихъ словахъ совершается таинство причащенья? Послѣ долгаго спора, рѣшили обратиться къ патріарху.

Въ тотъ же день, послѣ обѣда, читали правила, чтобы Русскія кухарки не служили Жидамъ, и чтобы Русь не покупала мяса у Жидовъ, которые, обрѣзавъ и осквернивъ его, продаютъ христіанамъ.

14 сентября, въ понедѣльникъ утромъ, его милость о. митрополитъ служилъ, со всѣмъ духовенствомъ, заупокойную обѣдню за Валахскихъ ²³⁾ господарей и за своихъ родственниковъ.

Въ тотъ же день, послѣ обѣда, читали катихизисъ, начавши отъ «чаю воскресенья мертвыхъ» и вплоть до конца; потомъ весь «Отче нашъ» и 9 блаженствъ. Потомъ былъ читанъ уставъ Кіевского братства, при чемъ его милость о. митрополитъ просилъ соборъ, дабы онъ навсегда обезпечилъ Кіевскія школы, такъ какъ все это, говорилъ онъ, устроено большими суммами и усиленнымъ стараніемъ. Тутъ же онъ снова припомнилъ, чтобы Кіевскій ректоръ служилъ съ набедренникомъ.

15 сентября утромъ было окончено чтеніе катихизиса: читали о вѣрѣ, любви и надеждѣ. А потомъ объ установленныхъ и частныхъ постахъ, о воскресныхъ дняхъ и праздникахъ: простой челоуѣкъ, неуволнившій въ праздникъ слугъ или крестьянъ своихъ отъ работъ, отлучается отъ церкви и предается проклятiю; священникъ — лишается своего сана и проклиняется.

Въ тотъ же день послѣ обѣда былъ

и повѣдующіе доселѣ объ обрядѣ причащенья, почему и не могли имѣть истиннаго таинства, пбо форма даетъ ему силу.

²³⁾ А почему же не за Польскихъ королей, благодѣяніями которыхъ пользуется? А то — за Валаха, Турецкаго подданнаго!

wszysej na to zgodnie pozwolą? zwłaszcza z znacznych posłów ihumenow, mianowicie na te trzy rzeczy: pierwsza, na 24 prezbyterow wysadzonych na sąd świeщенически або popowski, żeby oni sądzili, iako kapituła. Druga: żeby oycę Izaję, ihumena Nikolskiego, za doktora²⁴⁾ y theologa, przyznali. Trzecia: żeby rektor szkół Kiiowskich z policą²⁵⁾ służył y chodził.

16 dnia septembra rano, doczytano kanonow, w których to nalezli, aby na służbie Bożej Złatoustego y S. Bazylego, na perenosie, nie upadali na ziemię, iako przed Naswieszszym Sakramentem, tylko żeby na «wonnim, Swiataia Swiatym» y na «so strachom Bożym», to iest, na elewatiey²⁶⁾.

Znowu to powtorzono tego dnia, aby czernicy y czernice w kumstwo się nie wdawali. Także inowiernik²⁷⁾ nie ma być w kumstwo proszony, ale żeby tylko Rusin Rusinowi przy chrzcie kumem był.

²⁴⁾ На полѣ: У схизматиковъ попи глупи на докторство theologiey кривіа. А кого? Перетыка.

²⁵⁾ На полѣ: Та polica iest to insignium archimandritarum, a ten rektor, nie będąc archimandritą, z pozwolenia popowskiego, ma tey policy zażywać.

²⁶⁾ На полѣ: Miałeś dolożyć, schismatiku, że y gdy się poświęca y podnosi sakrament, gdy pop mowi, «twoia od twoich» etc., do tego miałeś dolożyć że gdy się podnosi sakrament, żeby w dzwonki dzwoniono: bo że w Greciey niewolno dzwonić y krzyżow na cerkwiach mieć: przeto rozumiesz, że y w Polszcze niewolno.

²⁷⁾ На полѣ: Inowiernикомъ rozumie tu laccinnikow, aby u Rusi dzieci niekrzcili y w kumstwo nie byli brani. Тоёбы такожъ provocati będącъ, catholiciey laccinnicy mieliby zakazać, aby żaden catholic u Rusina schi-

поставленъ вопросъ: согласается ли всё, особенно изъ болѣе важныхъ пословъ, игуменовъ, на слѣдующія три предложенія? Именно: первое — 24 священника, выберемъ въ судъ священнической или поповской, дабы они судили, подобно капитулу. Второе: чтобы о. Исаія, Никольскій игуменъ, былъ признанъ докторомъ²⁴⁾ богословія. Третье: чтобы ректоръ Кіевскихъ школъ служилъ и ходилъ съ набедренникомъ²⁵⁾.

16 сентября утромъ окончено чтение правилъ, въ которыхъ нашли, чтобы на литургии Златоуста и Св. Василия, во время переноса Св. Даровъ, не падали бы предстоящіе въ храмъ на землю, а только при произнесеніи: «Вонмемъ, святая святимъ» и «Со страхомъ Божиимъ», т. е. при возпошеіи даровъ²⁶⁾.

Снова было повторено, въ тотъ день, чтобы чернецы и черницы не кумились. Также иновѣрный²⁷⁾ не можетъ быть приглашаемъ въ кумовья, а чтобы у Русскаго при крестинахъ былъ только Русскій.

²⁴⁾ У схизматиковъ глупые поны преступно возводятъ въ доктора богословія. А кого? Еретика.

²⁵⁾ Этотъ набедренникъ есть знакъ архимандричьяго сана, а Кіевскій ректоръ, не будучи архимандритомъ, получаетъ, съ поповскаго позволенія, право носить набедренникъ.

²⁶⁾ Ты, схизматикъ, долженъ былъ еще прибавить: «когда освящаютъ и возпосятъ потпръ съ дарами, когда поплъ говорить: Твоя отъ Твоихъ» и пр. Еще ты бы долженъ прибавить, что когда возпосятъ потпръ, то чтобы въ колокольникъ звонили; но въ Греціи не дозволено звонить и крестовъ на церквахъ имѣть, потому ты думаешь, что и въ Польшѣ пельзя!

²⁷⁾ Подъ «иновѣрнымъ» здѣсь разумѣются латинники: они не должны у Русскихъ крестить дѣтей и быть кумовьями. Вызванные на это, католики-латинники, должны воспретить каждому католику быть у Русскаго

Tegoż dnia mowa była o masłoświaszczeniu abo ostatnim pomazaniu; y postanowili, aby dwakroć abo trzykroć iednemu nie święcić iednegoż dnia. Y żeby pop ieden oliwy tey nie święcił, ale 7 popow, a ieśli trudno o siedmi, przynamniej trzey popi niech będą. Także oliwy iedney dwakroć nieświęcić, ale za każdym razem inszą²⁸⁾.

Także o małżeństwach y slubach, iż porządnie ma byдъ pytany, ieśli który żonę ma, abo żona męża, choćby w cudzey ziemi, tedy drugiey niepoymować y za drugiego nie ісѣ.

Tegoż dnia po obiedzie, czytano²⁹⁾ prawo oycа ihumena Nikolskiego na presbyterium y na reuisorium nad protopopami. A protopopowie aby tygodniami służyli u Ś. Zophiey; a iż to przycięż-

smatika kumem nie był. Y dobrzeby to w synodalne constitucye włożyć.

²⁸⁾ На полѣ: Wielkie zabobony y absurda dzieią się u Rusi schismatickiej okolo tego sakramentu ostatniego pomazania: bo aż 7 popow zbierają, 7 form czynią, bo każdy pop święci oliwę, każdy pop chorego smaruje, 7 epistoł, 7 ewangelij czytają, a insze ewangelie mężczyznom, a insze białymglowom; nawet y formy prawdziwey Rusi nie ma tego sakramentu. A nie tylko chorym, ale y zdrowym ten sakrament odprawiają y dają, a to wszystko propter accipere. Zaczyn też mało kto z Rusi ten sakrament przyjmuje: bo co rozumiesz, kiedy przydzie 7 popom, 7 diakoni płacić y każdego nakarmić y напоісѣ, woli sie drugi y tego pomazania odrzeć. Wiце y to pomazywanie od 7 popow ciężkie y przykre bywa, bo długie ceremonie, y niewiedzieć, котореу смазу, zwłaszcza gdy бѣлаплес etc., y нечистоту теу оливы бавелна, прже то теж чисте зчзлека аз etc. Zdziwilby się katolik, gdy by przy tym był. O drugih rzeczach groza y mowić!

²⁹⁾ На полѣ: Ten Izaia, będąc sam heretykiem, to też y protopopow y popow hereticy nauca.

Въ тотъ же день была рѣчь о елеосвященіи или послѣднемъ помазаніи. Постановлено, дабы дважды или трижды въ одинъ и тотъ же день одному попу не святить и чтобы одинъ попу елея не святилъ, а 7 поповъ; а если семи не пайдется, то, по крайней мѣрѣ, трое. Также одного елея дважды не святить, а для каждаго раза иное²⁸⁾.

Также была рѣчь о бракахъ и свадьбахъ, чтобы непременно разспрашивали, если кто жену имѣетъ, или жепа мужа, хотя бы въ чужой землѣ, тогда—другой не брать и за другого не идти.

Въ тотъ же день послѣ обѣда было читано о томъ, что о. игуменъ Никольскій утверждаетъ пресвитеромъ и ревизоромъ надъ протопопами²⁹⁾, а протопопы чтобы понедѣльно служили у Св.

схиматика кумомъ. И хорошо бы это внести въ соборное опредѣленіе.

²⁸⁾ Великія суевѣрія и пелѣности творятся у схизматиковъ Русскихъ по отношенію къ таинству елеосвященія: 7 поповъ собираются, 7 обрядовъ исполняютъ: каждый попу освящаетъ елея, каждый попу больного мажетъ, читаютъ 7 посланій, 7 евангелій—одни для мужчинъ, другія для женщинъ; даже истинной формы для этого таинства не имѣетъ Русь. И не только для больныхъ, но и для здоровыхъ совершаютъ это таинство, и все это—ради взятки. Потому-то весьма малое число изъ Русскихъ пользуется этимъ таинствомъ: когда придется платить 7 попамъ, 7 дьякамъ, каждаго напоить и накормить, то, какъ ни думай, а другому въ пору отказаться отъ этого таинства. Наконецъ, и самое помазываніе, производимое 7 попами, бываетъ тяжело и противно: долгая церемонія, мазанье Богъ-знаетъ какихъ частей тѣла, особенно когда попадаетъ женщина, причеъ ватою мура не стираютъ, почему оно течетъ по всему тѣлу, и пр. и пр., словомъ—католикъ пришелъ бы въ изумленіе, еслибъ при этомъ былъ. О другихъ же вещахъ страшно и говорить!

²⁹⁾ Этотъ Исаія, самъ еретикъ, научить такой же ереси протопоповъ и поповъ.

szym na nich było, tedy postąpili na to po groszy 15.

Tamże mowa była, co posłom postąpić do Carygrodu y patryarsze, aby te artykuły przyezrzał y potwierdził co będzie potrzeбно.

17 dnia, we czwartek, sobor był o czerncach, żeby чернцы, według reguły S. Bazylego w manastyrach obszczе, to iest communiter, żyli; a jeśli doskonale nie może być, żeby przynajmniej trapeza, stoł był spólny. Także jeśli w manastyru чернец laik prosty posłuszeństwa starszemu nie będzie oddawał, tedy mu iеś nie dać y w manastyru nie dopuścić być. Dawania słubow, krzczenia, komostwa aby чернцы zaniechali. Przednieyszym w manastyrze suknia falendyszowa nad złotych 4 aby droższa nie była, a inszym kożuch y siermięga. Pasa iedwabnego żadnemu nie nosić, a jeśli się u ktorego znajdzie, tedy wziąć y oddać na potrzebę manastyрską.

Bractwa od episkopow mają być wolne³⁰⁾, dla zatrzymania błahocestia³¹⁾.

Na potomme czasy чернцов nie postrzyc, jeśli nie będą³²⁾ w Nikolskim manastyru na posłuszeństwie.

³⁰⁾ На полѣ: Aby po kozacku swowolnie żyli, bez pasterza y przełożonego. Uważ, czytelniku, iako Mohiła na bratstwach schismę funduje, y więcej szewcom, krawcom, dubotowkom w zatrzymaniu schismy ufając, z władzy władkow ich wyimuje; co iest z wielką zniewagą władyk, że pan bratczyk schismatyk, mimo swego władykę, odzywa się do patriarchy, holdownika Турецkiego. A zatym co może iść, każdy może sobie konkludować.

³¹⁾ Рядомъ въ скобкахъ, но другимъ шрифтомъ: (abo schismy).

³²⁾ На полѣ: Бѣдѣ там мѣстѣ заправѣ до herezyey.

Софін; а такъ какъ протопопамъ это было тяжело, то они согласились платить по 15 грошей.

Говорено было также о томъ, сколько назначить посламъ въ Царьградъ и что послать въ даръ патриарху, чтобы онъ просмотрѣлъ соборныя постановленія и, если найдетъ потребнымъ, утвердилъ.

17 сентября, въ четвергъ, происходилъ соборъ о чернецахъ, дабы они, по уставу Св. Василія, жили въ монастыряхъ общежительно; а если не можетъ быть установлено полное общежитіе, то, по крайности, чтобы трапеза была обща. Также если послушникъ не будетъ подчиняться настоятелю, тогда не допускать его до трапезы и исключить изъ монастыря. Вѣнчать, крестить, кумиться чернецамъ не дозволяется. Главнѣйшія лица въ монастырѣ носить расу изъ французскаго сукна не дороже 4 золотыхъ; а другіе — кожухъ и сермягу. Шелковаго пояса никто не долженъ носить, а еслибы у кого нашелся, то отобрать въ пользу монастыря.

Братства пусть не подчиняются³⁰⁾ епископамъ, для сохраненія благочестія³¹⁾.

На будущее время чернцовъ не постригать, если не будутъ³²⁾ послушниками въ Никольскомъ монастырѣ.

³⁰⁾ Чтобы жили своевольно, по-козацки, безъ пастыря и начальника. Обрати вниманіе, читатель, какъ Могила посѣваетъ въ братствахъ схизму и исключаетъ ихъ изъ вѣдѣнія владыкъ, довѣряясь болѣе сапожникамъ, портнымъ, пусташнымъ людямъ въ сохраненіи схизмы, что крайне поносно для владыкъ, а именно, что господинъ-братчикъ-схизматикъ, помимо своего владыки, будетъ обращаться къ патриарху, подданному Турецкому. А что изъ этого можетъ выйти, каждый самъ можетъ заключить.

³¹⁾ Рядомъ въ скобкахъ, но другимъ шрифтомъ: (или схизмы).

³²⁾ Тамъ они будутъ поучаться въ ересь.

18 dnia doczytano kanonow y postanowiono, aby wszystkie manastyrki wielkie y małe nie były fundowane bez błogosławieństwa episkopow y bez przywileiow. A w którym manastyrku nie będzie braci 8, a przynamniey 6 z posłusznikami, nie ma się tam ihumen zwać ihumenem, tylko za starca, y to pod naczalem inszego większego manastyrku.

Do czernie³³⁾, oprócz spowiednika, żaden nie ma chodzić.

Czerncy y czernice aby się nie wazyli po wsiach y miastach mieszkać, iedno w manastyrku, pod posłuszeństwem staruszki iakiey świadomey.

Brat którykolwiek umrze w manastyrze którym, tedy powinni bracia, z powinności chrześciańskiej, w każdym manastyrze trzy liturgie za dusze iego odprawić pod kłatwą.

Conclusio.

Z czym do patriarchy do Carygrodu posłów wyprawić y' co patriarsze za pracą posłać, żeby wždy nie z gołymi rękoma do niego przysść.

Przestroga.

Daremna twoia appellatia, narodzie Ruski, do patriarchy Konstantynopolskiego, nie tylko schismatika, ale y heretyka: bo ztamtąd nie objaśnienie y potwierdzenie artykułow wiary świętey katolickiey odniesiesz, ale raczey zaćmienie y wyszpocenie z wiary prawdziwey tani znajdziesz. A za nie sprobował tego na sobie on świętey pamięci ociec Smo-

³³⁾ На полѣ: ... czemu же вы не запретили, aby czerncy z czernicami w iednym manastyrku nie mieszkali?

18 сентября окончено чтение правилъ и постановлено, чтобы всѣ монастырки, большіе и малые, не были основываемы безъ благословенія епископовъ и безъ привилегій. А въ которомъ монастыркѣ не будетъ 8-ми человекъ братьи или, по крайности, 6-ти съ послушниками, то тамъ игумена не звать игуменомъ, а только старцемъ, и то подъ началомъ другого большаго монастыря.

Къ черницамъ никто не имѣетъ права³³⁾ ходить, кромѣ духовника.

Чернецы и черницы не должны позволять себѣ жить въ деревняхъ и городахъ, но только въ монастыряхъ, а послѣднія—подъ началомъ какой-либо почтенной старушки.

Если кто-либо изъ братьи умретъ въ которомъ монастырѣ, тогда братья каждаго монастыря обязана, по христианскому долгу, отслужить три литургіи за упокой его души, подъ страхомъ проклятія.

Заключение.

Съ чѣмъ отправить пословъ въ Цареградъ патриарху и что послать патриарху за трудъ, дабы, по крайности, не съ голыми руками къ нему придти.

Предостереженіе.

Напрасно твое, народъ Русскій, обращеніе къ Константинопольскому патриарху, не только схизматику, но и еретику: отъ него ты получишь не объясненіе и утвержденіе артикуловъ святой католической вѣры, но скорѣе—затемненіе и обезображеніе истинной вѣры. Это испыталъ на себѣ блаженной памяти отецъ Смотрицкій, который также

³³⁾ ... почему же вы не запретили, чтобы чернецы не жили съ черницами въ одномъ монастырѣ?

trzyski, który także pielgrzymował do Carygrodzkiego patriarchy Cyrilla, chcąc od niego informowany być o niektórych artykułach wiary świętej katolickiej. Ale nad spodziewanie słyszał z ust jego y z katechizmu jego wyczytał heretyckie nauki, gdzie tylko dwa sakramenta stanowi, y modlitwy zaduszne niepotrzebne y umarłym niepożyteczne być twierdzi; znosi y czyścić, y spowiedź kapłanowi do ucha; naucza, że grzechy człowiekowi odpuszczane bywają łaską y daremnie bez zasług; y o sakramencie eucharistii po heretycku rozumie. Toż y z ambony Konstantynopolskiej powiadane być słyszał, o czym dostatecznie w pismach tego oczywistego y świętobliwości pełnego świadka znajdziesz. Zaczyn, nieznalazszy w Turkogrecyey prawdziwej wiary, do stolice świętej apostolskiej Rzymskiej udał się y z tamtąd otrzymał to, czego pożądała dusza jego. Tam y tobie radzę, narodzie Ruski, szukać prawdziwej wiary, a nie po Turkogrecyach z Bissurmany.

Vale.

путешествовалъ къ Цареградскому патриарху Кириллу, желая получить отъ него наставленіе въ нѣкоторыхъ вопросахъ святой католической вѣры. Но, вопреки ожиданію, услышалъ отъ него самого и прочелъ въ его катихизисѣ еретическое ученіе: патриархъ допускаетъ только два таинства, заупокойныя молитвы считаетъ ненужными и для мертвыхъ бесполезными, уничтожаетъ чистилище и тайную исповѣдь; учитъ, что грѣхи отпускаются по милосердію и просто безъ заслугъ; даже таинство евхаристіи понимаетъ еретически. Тоже самое Смотрицкій слышалъ проповѣдуемымъ съ Константинопольскаго амвона. Все это ты найдешь въ подробности въ сочиненіяхъ этого очевидца и благочестиваго свидѣтеля. Не найдя въ Турко-Греціи истинной вѣры, Смотрицкій обратился къ святому Римскому престолу и оттуда получилъ то, чего жаждала его душа. Тамъ и тебѣ совѣтую, Русскій народъ, искать истинной вѣры, а не въ Турко-Греціи, у басурмановъ.

Прости.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Императорской Публичной Библиотекѣ.

ДІАРІУШЪ

БЕРЕСТЕЙСКАГО ИГУМЕНА АѦАНАСІЯ ФИЛИППОВИЧА.

ДІАРІУШЪ АЛБО СПИСОКЪ ДѢВЪ ПРАВДИ-
ВУХЪ, ВЪ СПРАВЪ ПОМОЖЕНИИ И ОБЪЯСНЕ-
НИИ ВЪРЪ ПРАВОСЛАВНОЕ ГОЛОШЕНІИ, ВОЛЕЮ
БОЗСКОЮ И МОЛИТВАМИ ПРЕЧИСТОЙ БОГО-
РОДИЦИ, ВЪ ПЕДАВНОПРОШЛЫХЪ ЧАСЕХЪ:
ВИРОДЪ У БЛАГОЧЕСТИВОГО ЦАРЯ МОСКОВ-
СКОГО МИХАИЛА, ПОТОМЪ У ЕГО МИЛОСТИ
КОРОЛЯ ПОЛСКОГО ВЛАДИСЛАВА ЧЕТВЕРТОГО,
НАСТАТОКЪ У ПРЕСВЯЩЕННОГО АРХІЕПИС-
КОПА, ВСЕЯ РОССІИ МЕТРОПОЛИТЫ, ПЕТРА
МОГИЛЫ, И СПИСАННІИ ПРЕЗЪ СМІРЕННОГО
ІЕРОМОНАХА АѦАНАСІЯ ФИЛИППОВИЧА, НА
СЕБЪ ЧАСЪ ИГУМЕНА БЕРЕСТИ ЛИТОВСКОГО,
ПРЕЗЪ КОТОРОГО ТО ВЪ МОНАСТЫРѢ ПЕЧАРО-
КІЕВСКОМЪ И ВЫПИСУЕТСЯ, ДЛЯ ВѢДОМОСТИ
ЛЮДЕМЪ ПРАВОСЛАВНЫМЪ, ХОТИЧИМЪ О ТОМЪ
ТЕПЕРЬ И У ПОТОМНЫЕ ЧАСЫ ВѢДАТЬ. РОКУ
1646 МѢСЯЦА ¹⁾ ДНЯ.

П с а л о м ъ 104. Повѣдѣте вся чудеса его,
хвалѣтеся во имя святое его, да вознесе-
тся сердце ищущихъ Господа, възвѣстите
Господа и утвердѣтеся ²⁾.

¹⁾ Въ подлинникѣ не поставлено ни мѣ-
сяца, ни дня.

²⁾ Псалтирь, 104, ст. 2—4: «повѣдите вся
чудеса его. Хвалитесь о имени святомъ его:
да возвесѣлится сердце ищущихъ Господа.
Возвѣстите Господа и утвердитесь.»

Въ початку исторія, списаная одъ по-
корного АѦанасіа Филипповича, законника
чину Святого Василіа Великого, о образѣ
Пресвятой Богородици, въ крестѣ из-
ображенномъ, на небѣ одъ негожъ само-
го видѣномъ и Михаилу, царю Москов-
скому, на хорогви военныя въ вспомо-
жене православной вѣры, albo противъ
каждому неприателю Креста Христова
даномъ (року 1638, мѣсяца Марта), —

въ тые слова:

Вѣдомо нехай будетъ величеству твое-
му, Михаиле, православный царю Мос-
ковскій, ижъ Господь нашъ Ісусъ Хри-
стосъ, во всемъ на свѣтѣ рядца, — по-
певажъ (якъ мудрецъ мовитъ): «въ ру-
ку бо Его и мы и словеса наша, муд-
рость и художество и карае ³⁾», —
дивнымъ преизренемъ своимъ, зъ Литвы,
зъ монастыра Купятицкого, миля отъ
Пиньска лежачого, послалъ ми зъ по-
слушникомъ моимъ до самого царского
величества, якъ бы для ялмужны на
збудоване церкви Воведенія Пречистой
Богородици, въ которой то церкви

³⁾ Книга Прем. Солом., гл. 7, ст. 16: «въ
руку бо его и мы и словеса наша, и всякій
разумъ, и дѣлъ художество».

образъ малый матерією въ крестнымъ знаку, але великій въ чудахъ найдутся, о которыхъ чудахъ не часъ досконале выписовати, толко вкоротцѣ потребнѣйшіе, судбами Бога, въ Троици Святой православно славимаго, нримушоныи будучи, ознаймую:

Церковъ тая зъ початку (якъ есть вѣдомость) збудована была православныхъ селянъ радою, за оказанемъ на деревни образу Пречистой Богородици въ крестнымъ знаку. По спаленю оное одъ Татаровъ, зпову, за оказанемъ въ огнистыхъ поломенияхъ тогожъ образу, на томъ же мѣстцу збудована отъ православныхъ мужей zostала. И гдѣ благословенствомъ Божиимъ Ярославни княжати князство па Турови, Пинску и иншихъ мѣстахъ и мѣстечкахъ злецопо, въ той часъ великими чудами уславилъ Ісусъ Христосъ тую церковъ Матки Своее. Што видячи, князь Ярославъ потребами достатними оную и мѣшкаючихъ при ней опатрилъ. Оедоръ Ярославичъ зъ женою своею Геленою Оделковичовною изъ потомства не мѣлъ, зачнмъ мѣста и села князства его одошли до державы королевства Полского, и роздѣлилося князство на воеводства и повѣты.

По нѣкоторомъ часѣ, село Купятицкое зъ церковью Пречистое Богородици кроль Полскій даровалъ вѣчностю жолперови своему мужному, наима Григорію Войнѣ. По немъ розные владцы того села и церкви были, межи которыми церковъ тая (якъ то одъ многихъ пѣстуновъ) згола до упадку южъ се была схилила. Теды, судбами непонятого Бога, року 1628-го, збужоная Духомъ Святымъ, пани Полонія Воловичовна Соколова Войниная, каштелюнка Берестейская, зъ сыномъ своимъ паномъ Василемъ Контемъ, капітеляномъ Новогродскимъ, старане о церкви учинивши,

село Купятицкое вѣчностю зо всѣми ее приналежностями купили и разъ при церкви законниковъ чину св. Василя Великого послушенства востоднего фундовали, и игумена побожного одъ старшого Виленского Іосифа Бобрикевича, наима Иларіона Денисовича набыли, который зобралъ братіи болшъ тридцати и съ тоєю братією въ винници Христовой працуетъ.

Взявши о томъ вѣдомость, святоблывый мужъ, его милость господинъ отецъ Петръ Могила, православный метрополитъ Кіевскій, Галицкій и всея Россіи, екзархъ святого апостолского ерону Константинопольского, полецилъ му працу духовную и въ мѣсти Пинскомъ при церквяхъ своихъ, въ тыхъ часехъ одъ унитовъ, за ласкою Божією, одысканныхъ, бо предъ тымъ въ великомъ преслывованю тамъ были православнии одъ уніатовъ. Незадолго потомъ, въ року 1636, тотъ же святоблывый мужъ киръ Петръ Могила, метрополитъ Кіевскій, листъ прислалъ и росказалъ ему ялмужны святой жебрати въ мѣсти Пинскомъ и повѣти томъ па поправу Софії Святой церкви катедральной Кіевской. И гды послано гроши упрошоные року 1637 мѣсяца Мая, довѣдался святоблывый метрополитъ отъ посланца господина отца Макарія Токаревского, же церковъ въ Купятицахъ чудотворная барзо южъ стара, и реклъ: «а добре бы тые гроши на церковъ тамтую обернути, але жесте ихъ привезли и тутъ суть потребны; еднакъ, даю вамъ листъ универсальный, старайтеса презъ ялмужну святую реставровати оную». И гды привезено листъ до монастыра для ялмужны на збудоване церкви, игумень побожный Иларіонъ Денисовичъ, учинивши раду зо всею еже о Христѣ братією, въ той жебранини вложилъ тяжаръ послушенства на мене смирен-

наго АѦанасіа Филиповича, намѣстника своего тогожъ монастыра Купятицкого, зъ послушникомъ Онисимомъ Волковицкимъ. О, дивныя sprawy Бозскіе! Заразъ тамъ въ трапезѣ страхъ барзо великій палъ на мене, и власне якъ бы одрентвѣлый сидѣлемъ у столу; до целы мои вшедши, защепилемся и почалемъ Богу Всемогущему офероватися въ томъ послушенствѣ. По малой хвилѣ, стоячому мнѣ на молитвѣ, страхъ мя такой обнялъ, жемъ утекати зъ келіи мои поривался, и нѣякошь моцью Бозскою задержанный zostавши долго ревливѣ плакалемъ. Въ томъ безъ жадной особы голосъ вдящій слышати было таковой: «Царь Московскій збудуетъ Ми церковь, иди до него!» Въ томъ мене якъ варомъ облито, знову почалемъ тяжко плакати, мыслячи, што то будетъ.

Року теды 1637, мѣсяца Новембра, гды ми зближался часъ отбѣду въ тую дорогу, зъ церкви, по утрени, идучи, повѣдаю о томъ голоси побожнѣму ігуменови моему, а онъ, ухилившись на сторону троха зъ стежки: «брате милый, гдѣ тебе Богъ Всемогучій и Пречистая Богородица попровадитъ, тамъ иди. А я тутъ зъ братією буду молитися, абысь ся до насъ здорово вернулъ. А о чомъ ты мовишь, невѣдаю, што то будетъ, гдыжъ и листу, одъ короля пана нашего на то даного, немашь». Потомъ мнѣ вже идучи въ дорогу, пожегнавшись зъ братією, вступилемъ въ притворъ церковный и полежаючи въ всемъ опатрности Бозской, ударилемъ поклоновъ килка, потомъ поглядѣлемъ оконкомъ на образъ чудотворный Пречистои Богородици, али о то шумъ барзо страшный въ церкви быти здався. Онымъ я пристрашонный, хотѣлемъ знагла отбѣгти, потомъ осмѣлившись, повторѣ поглядѣлемъ оконкомъ, мовячи: «о, Пречистая Богородице, будь зо мною!»

А о то на-тыхъ-мѣсть одъ образу чудотворного Пречистои Богородици голосъ ретельный слышати было таковой: «иду и Я съ тобою». А Неемій діаконъ, на лѣвомъ крилосѣ образомъ малеванымъ стоячи (который-то діаконъ въ молодыхъ лѣтахъ своихъ иноческихъ побожне живучи, килка лѣтъ предъ тымъ преставился отъ земныхъ), якъ бы заикаючися вымовилъ: «иду, иду и я при Паниі моей!» Здумѣлемся и почалемъ ревливѣ плакати и въ боязни быти, мыслячи, що то будетъ. Выѣхалемъ въ дорогу зъ монастыра, болшей жадное речи никому не повѣдаючи, каптуръ подшитый зъ головы спалъ, и по того не вернулемся. Приѣхавши намъ до Слуцка, отецъ Шицикъ, архимандритъ, розгнѣвался барзо на отца нашего ігумена Купятицкого о тое, же ся его, намѣстника метрополитанского, не докладавъ, высилаючи насъ на Вѣдую Русь по ялмужну, листы одъ насъ одобрати казаль, и презъ всѣ свята Рождества Христова въ великой насъ трѣвозѣ держаль. Потомъ пристрашонный презъ сонъ видѣнемъ якимсь (якъ самъ казаль), оддалъ листы, мовячи: «чиню то для Пречистои Богородици, а не для вашего ігумена, идѣте зъ Богомъ, гдѣ хочете». Одтамтоль до монастыра Кутеенского подъ Оршу прибылисмо. Тамъ постерегши святоблывого мужа Іоилія Труцевича, ігумена тамошнего, повѣдилемъ о послушенствѣ нашомъ и прейзреню Бозскомъ. Реклъ ми Дамаскина Св. слова: «побѣждаются естества уставы о Дѣвѣ Чистой». Свѣдоцтва, еднакъ, до Москвы, которого просилемъ, порадившись зъ братією, дати ми не зезволилъ; и овшеки (sic) намѣстникъ его Іосифъ Сурта реклъ: «господине отче АѦанасій, трудно безъ пашпорту кроля пана нашего ити вамъ на Смоленскъ и Дорогобужъ за границу до Москвы,

Виленскіи черици мѣли и пашпортъ королевскій, также для ялможны, а много ся набѣдили». Слышачи я тое, по- нехалемъ южъ былъ тоее дороги до Москвы и, упросивши отъ ігумена Кутеевского карточокъ свѣдочныхъ о собѣ до протопоповъ и до братствъ православныхъ, подемъ до Кониси, до Шклова, до Могилева и до Головчина, але мнѣ тамъ всюду ялмужны не даю: выбирано ее пилно епископови своему, господину отцу Силвестрови Косовови (sic) на справу зъ Селивою, владыкою Полоцкимъ, уніятюмъ. А вернувшись я до монастыра Кутеевского, ознаймилемъ господину отцу ігумену повожене паше. И гды южъ до дому выбрались мыся (власне то справою Бозскою), хути погамовати не могу ити до Москвы. Въ томъ часѣ прешедши отецъ памѣстникъ Сурга и мовить ми: «отче АѦнасіи, брате милнй, жалъ ми тебе, же мало што справивши въ послушнествѣ своемъ отъѣждаетъ до дому; ражу тобѣ: иди на Трубецкъ до Бранска, ачѣ и тамъ зъ трудностію будетъ, единакъ, за волею Бозскою, въ столиціи Москвоской будешь». Пало ми тое на сердцу и престалемъ на радѣ. Ознаймилемъ о томъ и господину отцу ігумену Кутеевскому, который, благословячи мя, реклъ: «нехай будетъ воля Божая съ тобою», и далъ ми въ своихъ потребахъ листъ до князя Петра Трубецкого. А такъ пустилемся въ тую дорогу, о имени Ісусъ Христовомъ, на Пронойскъ, на Попову Гору, на Стародубъ до Трубецка. И заразъ буря повстала, же и свѣта видити не было, и не только съ полудня до вечера, але и всю почъ въ заматахъ кружачи и блудячи, мало - мало въ течайнѣ Днѣпровой (спать, дунного не- пріателя перешкодою) не потопули. За Пропойскомъ, на почлегу въ селѣ, мнѣ малемъ на санехъ моихъ же хомутъ ле-

житъ, а то былъ несть: такъ мя за руку уѣлъ! А въ томъ ⁴⁾ зъ нечасу огомъ опановалъ, же маломъ одъ того живота не пострадалъ. Въ Поповой Горѣ, конь въ ночи знолъ зъ господи, чили тежъ хто его былъ взялъ зъ господи; а гдымъ ся о немъ рано пыталъ и до двору о томъ удатися хотѣлъ, те- ды мало насъ не позабіано. Въ Стародуби, на запусы, паници много насъ турбовали, единакъ одъ всего згола Ісусъ Христосъ и Пречистая Богородица безъ шкоды насъ заховала. Въ Трубецку, кпизъ Трубецкій молодой, мапуючиси быти стражникомъ, подъ великимъ ка- ранемъ заказалъ, абимъ пейнолъ за границу до Бранска, мовичи: «што и вѣдаю подъ той часъ погрому козацкого. Што вы справуете»? Зачимъ вернулемся вже былъ назадъ до дому, толко хоти- чи быти въ монастыру Човску, въ пол- милѣ одъ Трубецка, тамъ ѣхалемъ. Приѣждаячи подъ гору, гдымъ пѣшно пошолъ оподаль предъ конемъ, молячиси Господу Богу и Пречистой Богородици, па- тыхъ-мѣсть страхъ великій мене опа- новалъ, ажъ заволадемъ голосомъ барзо: «о Боже мой и Пречистая Богородице, змилуйся надо мною, што то дѣется!» Въ томъ здало ми ся, якъ бы послуш- никъ мовить: «на што помочи людской потребуешь, иди до Москвы, я съ то- бою!» Гдымъ ся злучилъ зъ послушни- комъ, пыталемъ его, што до мене мо- виль? А онъ одповѣдилъ: «ничогомъ до тебе не мовилъ и, овшемъ, фрасуюся на васъ, же ся дармо волочимъ». Взвипле- мо на высокую гору до монастырка то- го Човска, а привитавшися зъ братією, ознаймую, жемъ ся былъ запустилъ пре- зренемъ Бозскимъ до Москвы для ял- мужны, але ми неспѣшно одповѣдилъ старецъ еденъ: «не дойдеши, господи-

⁴⁾ подразумевается: «селѣ».

не отче, подѣ той часѣ трвожливый погрому козацкого, але если естѣ съ тобою (якъ мовишь) справа Бозская, то можно дойти, иди еще до Новгорода Сиверского, до воеводы папа Петра Песечинского: добра твоя будетѣ, если каже перепустити, бо теперь тутѣ стражѣ всюды великая естѣ». А такѣ съ того монастырка приѣхалисмо на почлегѣ до села названого Великая Зноба. Тамѣ на господѣ, гдѣ всѣ спали, въ полиочи самой приидетѣ на мене страхѣ барзо великій. Здало ми ся, якъ бы хто гонитѣ зѣ немалымѣ гуфомѣ, шукаючи мене на страчене, и мовятѣ: «естѣ, естѣ, онѣ тутѣ». А гдѣ тое троха утихло, я господара, потиху обудивши, ничого ему о томѣ страху неспоминаючи, просилемѣ, абы насѣ тогожѣ часу на дороѣу Новгородскую навелѣ. И гдѣмы ся вже пустили на пуцу, бѣдую, не вѣдаючи, гдѣ и кудѣ ѣду, зачalemѣ пѣснь спѣвати Пречистой Богородици акаѦистовую овую: «возбранной воеводѣ побѣдительная» и пр., «аллилуѣа, аллилуѣа» припѣваючи. И гдѣ вже было предѣ днемѣ, здремалемся. А о то знагла страхѣ мя огорнулѣ, и туча червоная слопечная, подѣ часѣ веходу солнца. Оттрясувши я сонѣ отѣ очей, обачилемѣ млodenца въ мантіи, на конѣ нашоми сидячого, въ тылѣ до насѣ смотрячого а дорогу простуючого. Вырекши тотѣ млodenецѣ: «и Неемій діаконѣ, сполмѣшканецѣ вадѣ Купятинцкій», зникнулѣ. А гдѣ взышло солнце, заразѣ за солнцемѣ, обачилемѣ на небѣ крестѣ, и въ немѣ образѣ Пречистой Богородици зѣ Дитяткомѣ, на кшталтѣ Купятинцкого, промѣнями слопечными выритый и обточоный. И гдѣмы на него не малѣ смотрѣлѣ здумѣваючыся, хотѣлемѣ указати тотѣ чудѣ Божій и послушникови моему Онисиму. Онѣ, зо спу порвавшиися, почалѣ коня бити, а въ томѣ

образѣ на небѣ певидимѣ зосталѣ, о которомѣ я ему на тотѣ часѣ южѣ не споминалѣ ничого. А приближившиися до села пограничного, дивне предѣ полуднемѣ минули семо стражѣ воеводы Новгородского: осажчій того села, на имя Теодорѣ Драгомѣрѣ, стоялѣ надѣ дорогою шапку знявши; а гдѣмы ся зѣ нимѣ привиталѣ, мовилѣ до мене: «што то за папи, отче, и гдѣ ѣде съ такимѣ орнакомѣ немалымѣ»; я невѣдаючи што одповѣдити ему, толко реклемѣ: «але, але», и одшолемѣ до сани. Выѣждзючи миѣ зѣ села того, великая тлуца людей вышла такѣ стражи, якъ и посполитого чловѣка, ажѣ въ самый копецѣ села того присматруючиися поѣздовѣ. И ѣдучи намѣ поблизу храму АѦанасіа Св., который храмѣ въ концѣ села того въ полю стоитѣ. Перешолемѣ волею Бозскою за границу до першого села нашего царского величества названого Шепелева. Люде, тамѣ будущіе, приняли насѣ ласкаве и дивовалися, якъ стражѣ минулисмо. Невѣста една змежи посполитства рекла: «заправды, заправды, Богородица зѣ ними ѣде, и што за дивѣ, же стражѣ минули!» И иншіе люди дивовалися въ такомѣ переѣздѣ нашоми, уважаючи судьбы Божіе. А гдѣмы ся далѣ въ Москву пустили, поткалѣ насѣ въ дорогѣ чловѣкѣ якийсѣ въ бѣломѣ одѣньи (sic); тотѣ, мало о што насѣ спытавши, реклѣ: «идѣте вже и рукава спустивши (то естѣ безпечно), вѣдаю до царя для ялужны ѣдете и болше того справовати будете». Потомѣ приѣхалисмо въ городѣ Сѣвскѣ 10 февраля року 1638, гдѣ перемѣшавши въ гостиници дней три, барзо трудно для козаковѣ Запорожскихѣ, которыхѣ тамѣ въ тотѣ часѣ зѣ погрому людского великое мнозство было. Тамѣже пришолѣ до насѣ голова Микита Теодоровичѣ зѣ другимѣ розрядцами, выштуючи насѣ,

для якої потреби прибылисмо. А до-
вѣдавшись, же листовъ до вашего цар-
ского величества ни отъ кого немаемъ,
повѣдилъ: «не есть речъ можная, же
бысте дошли столицы». Реклемъ я:
«ведлугъ воли Божской иду и образу
того, которого вамъ даю на паперу
друкованого». И дали намъ въ томъ
вѣру; еднакъ, ничого не постановивши,
одойшли. Потомъ писалемъ до воево-
ды, просячи его о ласку, якъ то воеводу.
Онъ розгнѣвался, же не былъ воево-
дою, толко намѣстникомъ, разумѣючи, же
дворую, выгнати насъ казаль. И вы-
гнаніи будучи на Путивльскую дорогу,
приѣхалисмо до села Кургановъ, гдѣ
пришолъ на мене страхъ Божій и мы-
шлене, же бимъ ся вернуть до Москвы.
Зачимъ вернулемъ ся якъ бы до мона-
стыря подъ Бранскомъ будучого церкви
Успенія Пречистой Богородици. А такъ
ѣхалисмо неподалеко Сѣвска города на
Погребы, село боярское. Тое село пе-
реѣхавши, власне въ дубравѣ, южъ при
заходѣ солнца, барзо великая туча ме-
не зъ послушникомъ огорнула, ажъ
послушникъ заволакъ: «што то, для
Бога!» и почаль собою трвожити. Я
засъ, якъ бы въ восхищенью будучи,
правдиве слышалемъ ретельный голосъ
таковый: «о АѦнасій, иди до Царя
Михаила и рци ему: звияжай непріа-
тели наши; бо южъ часъ пришолъ, мѣй
образъ Пречистое въ крестѣ Купятицкій
на хоругвахъ военныхъ для милосердія;
а въ битви той каждого чловѣка, мя-
нующогося православнымъ, здорово за-
ховай». По таковомъ страху, зъ дороги
зблудилисмо, и позно южъ въ ночи при-
блукалисмося до деревни Кривцова, пять
верстѣ отъ Сѣвска лежачое. Тамъ до
христіанина на ночлегъ упросившись,
обачилемъ сына господарского, барзо
хорого, и усѣдши я при немъ, реклемъ
въ собѣ: «Владыко чловѣколюбче, Гос-

поди Ісусе Христе Боже мой! милостивъ
буди мнѣ грѣшному: яви сіа тайны, аже
слыпахъ и видѣхъ чувствами моими,
истинствуютъ ли, или ни; не искушаю
Тебе, Создателя моего, но за немощъ
мою сіа Ти глаголю, аще есть воля
Твоя святая, да увѣмъ азъ, рабъ Твой,
презъ сіа благодѣяніа Твоя, уврачуи
немощнаго сего чловѣка». Назавтрее
рано пришолъ зъ другои избы отецъ
сына хорого и мовить до мене: «старче
великій! еслись священникъ, помолися
Богу о сыну, абы былъ здоровъ». Я
теды, съ послушникомъ моимъ пригото-
вавши столикъ пристойне, гдымъ одира-
вилъ молебень, знаменалемъ его обра-
зомъ Пречистой Богородици, въ крестѣ
изображенномъ, Купятицкимъ паперо-
вымъ, который того року першій разъ
зъ друку Кіевского выдавъ. О, дивные
справы Божскіе! Власне якъ бы зо сну
обужонный, вставши хорый заволакъ:
«одколь то тутъ пришла надежда моя
Богородица лѣчити мене». И заразъ
вставши и похваливши Бога служилъ
у столу намъ: люде засъ притомные зъ
радостью и страхомъ барзо ся тому ди-
вовали. Отецъ его, въ глубокой старости
будучи, угостивши насъ ведлугъ убож-
ства своего и давши ялмужну святую,
выпроводилъ на дорогу Бранскую, ра-
дячи, абымъ ѣхаль до столицы, што
мнѣ и пало добре на сердцу. Лечъ
тамъ, заразъ по одестю оногo старца,
барзо великую трудность задавалъ ми
послушникъ мой Онисимъ и утیکать
отъ мене порывался, мовячи: «вер-
немся до Литвы, бо тутъ згинемъ, для
чого такъ нецзду терпимо и на небезпе-
ченство болшее добровольне ся удаемо; на-
перся еси быти въ столицы Московь-
ской; не будешь, не будешь!» И бол-
шей тыхъ противныхъ словъ (снать,
духомъ злымъ былъ натхненный) зъ гнѣву
мовилъ. Я засъ молитву въ собѣ до

Господа Бога и Пречистои Богородици учинивши, реклемъ до него тихо: «брате милый, бойся Бога, самъ слышалесь и видѣлъ не мало зъ нами справъ Бозскихъ, чомужь небачне поступиешъ». И предложилемъ ему докладный преизрене Бозское надъ нами. На остатокъ реклемъ: «есть притомная намъ Пречистая Богородица, ведлугъ обѣтници своей, и Ангелъ проводникъ нашъ, которогомъ власне видѣлъ въ особѣ Нееміа, діакона Купятицкого, на томъ и на томъ мѣстѣ». Онъ тоѣ выслушавши, прощенія просилъ, и одъ того часу ѣхалисмо зъ собою згодне. Въ деревни Брасови переночовавши, рано пыталисмося до монастыря Свенского, подъ Бранскомъ будущого, и пустившися въ тую дорогу дивными судьбами Божиими якъ бы зблудили до села Лѣсокъ, а потомъ до города Карачова, гдѣ и монастырь Воскресенія изъ мертвыхъ Ісусъ Христова. Тамъ Анастасій Оеодоровичъ, игумень честный, принявъ насъ вдячно и порадовалъ, же бысмъ дошли до воеводы Карачовского, челоуѣка въ лѣтѣхъ поважного, наима Петра Игнатовича, ознаймучи о собѣ и о листъ просячи до величества твоего. Который-то воевода, мовы наше терпеливе выслушавши, рекъ: «Дивныя справы Бозскіе! Я о нихъ много бадатися нѣ хочу, але каждой справѣ Бозской простымъ сердцемъ вѣрую». И такъ далъ намъ листъ и проводника до самой столицы, на имя Филона Пункара, зъ которымъ ѣхалисмо на Болхово, на Бѣлево, на Калугу и на многіе мѣста и мѣстечка тутъ до столицы Московской. О тожь, за волею Бозскою, переводомъ Пречистои Богородици и Ангела доброго въ особѣ Нееміа, діакона Купятицкого, якъ тому простымъ сердцемъ вѣрую, до вашего царского величества прибылисмо.

По одправѣ насъ зъ столицы Москов-

ской въ недѣлю цвѣтную, въ ростокъ ледный, чудовне презъ рѣки на Можайскъ и на Вязму до Дорогобужя приѣхалисмо. Одтолѣ чудовне въ разводѣ Днѣпромъ въ чолпѣ на Смоленскъ до Орши и до Могилева заѣхали, зъ Могилева возомъ року 1638 іюня 16 на Минскъ до Вилня, зъ Вилня до монастыря своего Купятицкого, ведлугъ послушанія, прибылismo року 1638 іюля 16.

Тамъ до Купятичъ незадолго зъ Берести прислано, просячи на игуменство Берестейское зъ двоухъ едного: албо отца Макарія Токаревского, албо мене, Анастасія Филиповича. Блаженный Иларіонъ, игумень Купятицкій, волею ся Бозскою мяркуючи, учинилъ раду зо всею о Христѣ братією и, зъ совѣту общого назначилъ иныхъ на тоѣ послушаніе, а насъ ободоухъ охоронялъ на тамъ-тотъ часъ, якъ бы въ Купятичахъ потребныхъ. Присланныхъ засъ одправилъ зъ Купятича зъ листомъ такимъ:

«Славетные а мнѣ, велце ласковые панове! Ижъ до тыхъ часъ не выгодилося священникомъ (не дѣется то, Боже недай, зъ легкомыслности и преизрепя нашего, толко зъ трудности и бѣдъ, а найбарзе же на схилку того вѣку трудно у благочестивыхъ о людѣ; немаль овыя слова Христовы выполняются: «жатва многа, дѣлателей же мало»), еднакъ хочъ собѣ тяжко учинивши доброду жаданю милостей вашихъ выгажаемъ и съ посродку себе гоесподина отца Климента Несвѣцкого, священноинока, зъ діакономъ Флявіаномъ, посылаемъ, маючи уфность въ Бозѣ, ижъ такъ житіемъ своимъ прикладнымъ, якъ и проповѣдью слова Божого можетъ милостямъ вашимъ услужити. Господина отца Анастасія ижъ ся послано до Каменца, буде въ всемъ зноситися зъ отцемъ Несвѣцкимъ, и еслибы указала того по-

треба, часть якій можетъ змѣнкатъ для
лѣпшого спораженя и господинъ отецъ
Аөанасій у милостей вашихъ. Тòлко
пишю прошу, абы милости ваши, буду-
чи на нихъ ласкавыми, въ любви зъ
ними посполу о добромъ церковномъ
радили и въ всемъ зъ собою ся зноси-
ли. Притомъ отдаюся братолюбю мил-
остей вашихъ зъ молитвами. Зъ Ку-
пятичъ, юня 13, року 1640. Милостей
вашихъ богомольца уставичный Іларіонъ
Денисовичъ, игуменъ монастыра Купя-
тицкого».

Ведлугъ того листу посланецъ не
взялъ мянованихъ до Берестя. Зачимъ
пишетъ зъ Пинска господинъ отецъ
игуменъ до мене въ тые слова:

«Честный господинъ отче Аөанасій!
Пришедши я до Пинска, засталемя па-
па Еустафіа и отца Климентіа, а то съ
тыхъ мѣръ не ѣхали до Берестя, ижъ панъ
Еустафій нехочеть отца Климентіа; тòлко,
ведлугъ злеценя, просить о честь твою:
приѣдь пре то честь твоя до насъ и
што нужнѣйшого зъ собою озми. Будеть-
ли на то воля Божая, поѣдешъ зъ ни-
ми, не будетъ ли—зостанешъ; ключи
отъ книгъ и твоее избы и коморы до па-
намаря оддай. Прочее о молитву прошу».

За тою карточкою, гдымъ приѣхаль
до Пинска, по многихъ радахъ братіа
межи собою якъ бы жартомъ рекли:
«ліось пехай кипуть зъ отцемъ Ма-
каріємъ, кому ѣхать до Берестя». Гды
кинули, пришлоъ ліось на мене, Аөа-
насія, ведлугъ воли Божьей. Зачимъ
господинъ отецъ игуменъ, зъ жалемъ
высплаючи мене до Берестя, на томъ же
листу пишетъ тые слова: «Но напи-
сано того листу, не хотѣлъ панъ Еустафій
взять въ листъ написанихъ: пре то,
хочъ зъ тяжкою моею бѣдою, муси-
лемъ (надъ волю Божью трудно) поло-
вицу мене, господина отца Аөанасія
оджаловавши пустити. Молю: «сопостраж-

дѣте въ всемъ ему, да со Христомъ
воцаритесь». Тòлко о мѣ Аөанасію
писано было. Зъ которого я, надъ все
волю Божью уважючи, гдымъ при-
ѣхаль до Берестя, пытаемъ о фунда-
ціяхъ, на чимъ жити. Лечъ, неказавши
мѣ панове мѣщане на пожите ничого,
принесли фундації и привилея на пар-
гаменахъ въ шести штукѣхъ, на брат-
ство предъ унею падающе, зъ которыхъ
еденъ, фундаціи епископскій, каждому
на вырозумѣне выписую въ тые слова:

«Волею Божією и молитвами Пречистое
Его Богоматере, мы, смиренный Мелетій
Хребтовичъ Литаворовича. Богуринскій,
прототронъ, епископъ Володимирскій и
Берестейскій, архимандритъ Кіевскій
великой лавры монастыра Печерского.
Обмовившиися посполу и изволившиися
зъ капитулою, крылошаны нашими въ
богоспасаемомъ градѣ Берестейскомъ
церкве столечности наше соборное
святого чудотворца и архіерея Николы,
молина насъ многіе благочестивые и
христолюбивые панове мѣщане мѣста
господарского Берестейского у великомъ
князствѣ Литовскомъ, сыны послушные
о Христѣ возлюбленнии парафіи епископ-
ства нашего. За которыми молил насъ
его милость велможный и благородный
панъ Адамъ Патій, каштелянъ Бере-
стейскій, и иншіе зацные ихъ милости
панове обыватели повѣту Берестейского,
сыны о Христѣ возлюбленные и пра-
вославные епископства нашего—благословитися имъ отъ нашего смиренія
достойно прияти чинъ Виленьского и
Лвовского благословенного братства,
храму у Вилни живоначалное Троицы,
а у Лвови храму Успенія Пречистое
Богородицы. Къ тому тежъ просили
насъ онне панове мѣщане, яко еписко-
па и настыра своего, же бысьмо имъ,
яко парафіяномъ нашимъ, въ церкви
нашой епископской соборной Святого

Николы позволили дати и мѣти предѣлъ святыхъ боголюбивыхъ мученикъ князей Россійскихъ Бориса и Глѣба, во святомъ крещеніи нареченныхъ Романа и Давыда, особливимъ. У которомъ предѣлъ позволимъ имъ мѣти чтири праздники, то есть: первый праздникъ Богоявленія, другій Глѣба и Бориса, третій — св. безсребреникъ Козмы и Даміана, четвертый — святого Юря. Въ которомъ предѣлъ ихъ братскомъ никто жадное переказы имъ чинити не маеть, такъ я самъ епископъ, яко и по мнѣ будучіе епископы, намѣстники, протопопы, и всѣ причетники церковные вѣчными часы, заховуючи во всемъ вцаде, ведлугъ стародавного звычаю, владзу и зверхность ихъ, а благословенство наше пастырское епископское — ведлугъ правъ и привилеевъ нашихъ, одъ ихъ милостей господарей королей и великихъ князей Литовскихъ, пановъ нашихъ, [данныхъ]. До которого то звышъ мененого ихъ предѣлу братского святого Бориса и Глѣба придаемъ имъ грунты и церквища Св. Юря зо всѣми пожитками, такъ тежъ грунты св. Козмы и Даміана, то есть волокъ двѣ въ Лебедевѣ и у мѣсти церквище, и подданные, на тотъ часъ на томъ грунтѣ осѣлые, заразъ, — въ моцъ, въ владзу и въ держане ихъ подаемъ. Лечъ оны тые пожитки, на церковь Козмодемьянскую належачіе, сами добровольне отцу Пятницкому поступили, терзньишому презвитеру нашему Іоанну Савичу, до живота его — а по смерти оного на тотъ предѣлъ ихъ Глѣба и Бориса зо всѣми пожитками поступуемо вѣчными часы. Што мы, епископъ, добре усмотривши къ намъ, епископу, пастыру своему, моленіе ихъ зѣло честно и богоугодно и любезно, ихъ, пановъ мѣщанъ мѣста Берестейского, порядки духовные, церкви святой потребные, благословеніемъ

Божіимъ зверхности наше пастырское мнѣ врученой и даное власти свыше отъ Вседержителя Бога и зверхнѣйшого пастыра нашего, святѣйшого вселенского патріархи Константинополя Нового Рыма кура Іереміи, благословляемъ и въ всемъ соединяемъ, и прилучаемъ совершеннѣйшому, прежде званному братству Виленскому и Львовскому, единочестно и единомыслно и единоправно правовѣрно жити, ведлугъ възаконенія святого православія благочестія святое Іерусалимское восточное канолическое апостолское Христовое Божье церкви матери наше, седми соборми вселенскими утвержденое, ничимъ не отлучно, со смиренномудріемъ въ любви пелищемърной, въ вся вѣки строити по обычаю реченного братства, о Господѣ всегда любовію и кротостію собирающеса; священниковъ благоугодныхъ, честныхъ, православныхъ, некорчемныхъ, откоже колвекъ се имъ потрафитъ, могли собѣ избирать; учителей же школьныхъ чадомъ своимъ и пришедьцомъ убогимъ по чину школъ приимати; болницу, шпиталь убогихъ своихъ строити; церковное благолѣпіе по силѣ своей честно украпати; собране свое наданное маестности отъ-когожъ колвекъ боголюбца въ владалищи своемъ и шпитальными братскими праведно справовати и рядити мають ку оздобѣ и потребѣ церковной; въ напастехъ, бѣдахъ и въ недузѣхъ братіамъ своимъ сановнымъ помагати и до гробу равночестно провадити, и нищихъ, по представленіи братіи свое, сиротами и вдовами еликомощно пещися; между же братією своею кротостію и попеченіемъ нелицемърно праведно разсуждати. Аще ли же въ нѣкоей винѣ недоумѣются, по всякому слученію да вопрошаютъ о семъ истиннѣйшого разсужденія соборного епископского, и по увѣщанію пра-

виломъ всѣмъ любовію смирятися. Аще кто отъ братій не будетъ жити зъ братствомъ въ единой мысли, но, противно мысли, творити будетъ соблазну между братією и не престанетъ ли такового, мы, епископъ, со разсужденіемъ нашимъ, да отлучимъ отъ общаго ко цѣломудрію; тогда мы, а въ небытности насъ, соборъ нашъ капитула и зъ ихъ священникомъ да ижденуть отъ церкви. И аще бы кто собѣ искалъ иного безчинного братства во уничиженіе сему благословенному братству, таковыя да не имѣють ни единой власти въ всемъ строеніи церковного братства. Ибо Господь нашъ Иисусъ Христосъ рече: «иже нѣсть со мною, на мя есть, и иже не собираетъ со мною, растачаетъ». Сего ради отъ нашего смиренія завѣщается и въ Святомъ Духу повеливается, быти братству сему неразрушному и неподвижно во вѣки, ни же отъ единого по временехъ припльхъ по насъ обрѣтаемыхъ епископовъ, ни же отъ князей, пановъ или священниковъ или мирскихъ, подъ запрещеніемъ и непростеніемъ отлученіемъ неразрушимъ отъ святое восточное каѳоличское Божее церкви, святого православія нашего христіанского. И аще кто явится разоряя сѣа, яко соблазнитель и разоритель и злоторецъ и диаволу другъ и врагъ Христу, да будетъ отлученъ отъ Отца и Сына и Святого Духа и проклятъ и по смерти нераздрѣшенъ, и да имѣетъ клятву триста и осмнадцать отецъ, иже въ Никей и прочихъ святыхъ. Богъ же всякоя благодати да совершитъ вы, да утвердитъ, укрѣпитъ, сохраняя отъ всякого вреда противна. Тѣмъ же радуйтеся о Господѣ, совершайтесь, утѣшайтесь, тоже мудруйте, миръ имѣйте, и Богъ любви и мира да будетъ съ вами. Сего ради бысть нашего смире-

нія писанія сѣа и дается паномъ мѣщаномъ Берестейскимъ, зъ печатю нашею завѣсною епископскою, и съ подписомъ руки моею. Въ лѣто отъ созданія миру семитысящнаго девятдесяти осмого; а отъ воплощенія Господа нашего Иисуса Христа тысяча пятсотъ девятдесять первого, мѣсеца Октября двадцать шестого дня. Мелетій Хребтовичъ, Божією милостію епископъ Володимирскій и Берестейскій, архимандритъ Кіевскій, власною рукою».

По смерти блаженного Мелетія Богуринского, Потѣй, епископомъ ставши, стверждаетъ всѣ фундуши и клятвы, на отступныхъ въ нихъ замкненныя, тими словы:

«Милостію Божією, Ипатіе (sic) епископъ Володимирскій и Берестейскій. Вѣдомо чиню всѣмъ нынѣшнимъ и напотомъ будучимъ, кому то вѣдати належитъ. Ижъ пришедши передъ насъ еже о Христѣ братство, ктитори храма св. іерарха Христова Николы соборныя церкви, предѣла же св. Богоявленія, гражане Берестейскіе, оповѣли и показали намъ фундуши церковного братства отъ святѣйшихъ патріарховъ куръ Іоакима, патріархи Великіа Антиохіа, списанный порядокъ и утвержденіе привидейное куръ Іереміи, архіепископа Константинопольского, Нового Рыма и вселенского патріархи, зверхѣйшого пастыря нашего, таже и здѣшняго архіепископа, метрополита Кіевского и Галицкаго и всея Россіи со всѣми епископы соборное утвержденіе и постановленіе на сѣе братство, и листы певныя отъ небожчика продка нашего Мелетія Хребтовича, владыки Володимирского и Берестейского» и проч., якъ ся фундушъ въ собѣ маеть.

Иныхъ фундушовъ не пишу; толко зъ королевскихъ хочъ еденъ привилей, ствержающій фундуши и клятвы на отступныхъ, выпишу въ тые слова:

«Во⁵) имя Божое станься. Ку вѣчной памяти и змоцненію речи нижеописанное. Мы, Жигмонтъ Третій, Божію милостию король Полскій, великій князь Литовскій, Рускій, Прускій, Жомонтскій, Мазовецкій, Инфлянскій и королевства Шведского ближайшій дѣдичъ и пришедшій король. Ознаймуемъ симъ листомъ нашимъ, кому то вѣдати будетъ належало, нынѣшнимъ и напотомъ будучимъ. Штожъ мы, господарь, щасливе пануючи надъ людомъ народовъ христіанскихъ въ панствахъ нашихъ, не толко стародавнихъ правъ, свободъ и волностей сторожомъ и оборонцею будучи, але завжды при надаваню и примноженю ихъ обывателемъ панствъ нашихъ ласкаве ставечися, и тымъ болшею хутю надо все помноженя хвалы Божое и порядковъ слушныхъ захованя змчачи, за донесенемъ намъ прозбъ одъ становъ многихъ, а на чоломбите мѣщанъ мѣста нашего Берестейского людей народу Руского, брати церковного братства церкви заложена св. Николы, предѣла Богоявленія; прозываемаго Глѣба и Бориса, зъ ласки наше господарское, позволяемъ имъ, для свободного и спокойного уживаня всякихъ обходовъ церковныхъ и розширеня хвалы Божое набоженства ихъ, ведлугъ порядку мѣстъ нашихъ столечныхъ, Виленского церкви Святое Троицы а Львовского церкви св. Пречистое, и волностей, одъ насъ господара брат-

ству мѣста Виленского и Львовского наданныхъ, такъ же ведлугъ, благословенства и листу пастыра, ихъ, въ Бозѣ велебного Мелетіа Хребтовича Литаворовича Богуринского, епископа Володимерского и Берестейского, архимандрита Кіевского монастыра Печерского, который отъ нихъ и передъ нами покладанный былъ, подъ датою року тисеца пятсотъ деветдесять первого, мѣсяца Октября двадцать шестого дня, и съ подписомъ руки и зъ печатю привѣсною владыки Володимерского и Берестейского. То есть: напервѣй, братство церковное, которое собѣ улюбили для справъ побожныхъ, ведлугъ заставленія своего, мають мѣти и въ всемъ ся въ немъ рядити и справовати порядкомъ и прикладомъ мѣстъ нашихъ Виленского и Львовского вѣчными часи. И домъ ихъ братскій, въ которомъ справы свои братства церковного одправовати будутъ, отъ всякихъ платовъ и повинностей нашихъ господарскихъ и мѣстскихъ и отъ стояня въ немъ гостей всякого стану такъ при бытности нашей господарской, яко и въ небытности, вызволяемъ и волнымъ чинимъ вѣчными часи. Такъ тежъ олтарь, въ которомъ пошъ ихъ братскій служити будетъ, ведлугъ листу волности отъ владыки Берестейского, на то имъ даного, ихъ заховуемъ; и никто имъ въ томъ переказы жадное до предѣлу Глѣба и Бориса зъ становъ духовныхъ и свѣцкихъ чинити и входу волного церковного забороняти не маєть. А для науки дѣтей народу христіанского всякого стану, ку оздобѣ и пожитку речи посполитое, позволяемъ имъ мѣти школу Греческого, Латинского, Полского и Руского языка, и людей ученыхъ въ тыхъ школахъ волно ховати духовного и свѣцкого стану. Братствомъ ихъ са-

⁵) Въ первомъ томѣ «Актвъ Южной и Западной Россіи» (№ 206, стр. 243—244) напечатана эта грамота, но со списка, не исправнаго.

мыхъ, и церковью, олтаромъ, понами, школою и всею челядью братскою, такъ и грунтами, до братства и олтаря належащими, не маєтъ никто справовати, толко они сами, братство вышъ помеченное, заставуючи въ всемъ цѣле зверхность пастыра владыки Володимерского и Берестейского. А хтобы зъ доброе воли свое на то имъ братство церковное што надать, албо тестаментомъ описаль, и потомъ хотя кто и безъ тестаменту надасть, албо одпишетъ такъ речи рухомые, яко и лежачіе, то на всѣ потомныя часы при ономъ братствѣ ихъ церковномъ вѣчне заставати маєтъ, чого имъ ни который врядъ таковыхъ речій отъ того братства оддалати и оддймовати не маєтъ. И на то дали есмо братству церковному Берестейскому сесъ нашъ листъ, съ подписомъ руки нашею господарскою и зъ нашею печатью. Писанъ у Варшавѣ, на сейми валномъ, лѣта Божого Нарожения тисеча пятсотъ девяностъ второго, мѣсяца Октября первогадцать дня. Sigismundus Rex. Матей Война, писарь».

Такіе я права маючи на паргаменахъ и видячи, же суть потребныя, активовалемъ ихъ до книгъ гродскихъ и, повыймовавши выписами, смѣлѣй волею Бозскою поступовати почалемъ. Же унея зъ Рымомъ Старымъ, не ведлугъ порядку Церкви Вѣднее принятая, вѣчне проклята, доводы на то певныя маючи, явне въ церкви и на розныхъ мѣстахъ голосилемъ. Зачимъ въ мѣсти томъ Берестейскомъ и въ всемъ повѣтѣ воеводства того въ великой трѣвозѣ уніати заставати почали. Потомъ, бывши ми на сейми, року 1641, Септембра мѣсяца, повыймовалемъ екстракта привилей, ствержающихъ фундуши и клятву на отступныхъ, съ канцеляріи королевское въ тѣ слова:

«Владиславъ Четвертый etc. Ознаймуемъ симъ листомъ нашимъ, кому то вѣдати належитъ. Прошени есмо были о выдане съ книгъ канцеляріи нашею болшое великого князства Литовского екстрактомъ справы нижей выраженое, которая ся въ книгахъ святобливое памети короля его милости Жигимонта Третьего, пана отца нашего, знашла тыми словы писаная: «Во имя Божое станьсе. Ку вѣчной памети и змоцненію речи нижей описаное. Мы Жигимонтъ Третій» и проч. Докопчене зась екстракту того таковое: «Мы, король, на прозбу стороны потребуемое ласкаве призоливши, тую справу, въ сесъ листъ вписаную, екстрактомъ, въ року теперешнемъ 1641, мѣсяца Септембра шестнадцатого дня, подъ печатью великого князства Литовского, выдати розказали есмо. Писанъ у Варшавѣ, за справою освѣдоного Албрехта Станислава Радивиля, княжати на Олпцѣ и Несвѣжу, канцлера великого князства Литовского, Пинского, Гниевского, Тухольского etc. старосты. Албрехтъ Станиславъ Радивиль, канцлеръ в. к. Литовского. Янъ Довгалло Завиша, секретаръ его королевской милости корыговаль. Монарскій екстрактъ мѣщаномъ Берестейскимъ».

Тогожъ часу на сейми въ Варшавѣ, волею Бозскою и молитвами Пречистое Богородици, привилей новый на братство Берестейское при церкви южъ Рождества Пречистое Богородици, презъ комисара и дворянина его королевской милости, ведлугъ дипліомы поданой, съ подтверженіемъ першого права и позволенемъ набити пляцъ на домъ братскій, съ подписомъ руки королевское, набилемъ въ тѣ слова:

«Владиславъ Четвертый, зъ Божей ласки король Полскій, великій князь

Литовскій, Рускій, Прускій, Жомонтскій, Мазовецкій, Инфлянтскій, Смоленскій, Черниговскій а Шведскій, Готскій, Вандальскій дѣдичный король. Ознаймуемо тымъ листомъ нашимъ, кому то вѣдати належитъ. Доне-сена есть намъ презъ нѣкоторыхъ пановъ радъ и урядниковъ нашихъ дворныхъ прозба именовъ обывателей и мѣщанъ братства церковного Берестейского, небудучихъ въ унеи, абымы имъ церковь Нарожена Пречистое Богородици въ мѣсти, нашомъ Берестейскомъ (монастырь мѣстскій), уже имъ презъ дворянина нашего въ року 1633 пода-ную, для лѣшное и грунтовиѣшное мо-щи, особливимъ привилеємъ нашимъ, такъ помененую церковь, якъ и монастырь ствердили. Мы теды, до прозбы ихъ ласкаве ся склонивши, тымъ привилеємъ нашимъ церковь Пречистое Дѣвы Бого-родици Маріи, зацнй монастырь мѣст-скій, ведлугъ поданя дворянского, зо всѣми приналежностями, здавна прина-лежащими, ствержаемо и умоцняемо. При которой церкви мѣшкаючи закон-ники реліи Грецькоє, не-униты, волно въ всемъ, ведлугъ Церкви Восточнее, набо-женства и церемоніи заживати мають вѣчными часы, якожь и братство ихъ церковное, ведлугъ привилеи его мило-сти пана отца нашего, позволяючи имъ тое братство при помененой церкви (нимъ упривилееванный рекуперують ол-тарь), мѣти аипробуемо и позволяемо; при томъ школу языка Руского и Полского и шпиталь при той же помененой цер-кви мѣти и пляцъ собѣ на домъ брат-скій на той же улиці ближе мѣста набы-ти позволяемъ. Што все ствержаючи, для лѣшное вѣры рукою ся нашею под-писавши, печать великого князства Ли-товского притиснути розказали есмо. Данъ въ Варшавѣ, мѣсяца Октября 13

дня, року 1641, нанованья нашего Пол-ского девятого, а Шведского 10 року. Wladislaw Rex. Станиславъ Нарушевичъ, писаръ».

Того привилея заразъ на сейми панъ канцлеръ и подканцлерій гды не хо-тѣли запечатовати, потомъ знова року 1643 на сеймъ съ тымъ же привилеємъ для запечатованя зъ мѣщаны братства Берестейского приѣхалемъ. И постере-гши, же южь неznосную кривду Церковь Восточная терпитъ одъ уніатовъ про-клятыхъ и отъ всѣхъ властей Римскихъ, бо значне волали, же южь-южь вѣра и церковь православная въ панствѣ короля Полского помножатися не маеть (о чомъ яснѣй въ «Новинахъ» описано есть), те-ды преизренемъ то Божскимъ супликова-лемъ въ Варшавѣ публице⁶⁾ въ сена-тѣ презъ образъ Пречистое Богородици, въ крестѣ изображенный Купятицкій, зъ гисторією видѣня того образу на небѣ въ граници Московской, до короля его милости Полского, зъ написомъ такимъ:

«Для того, наяснѣйшій кролю Пол-скій, панъ мой милостивый, тотъ чудъ Божій маестатови вашому прекладает-ся, абы унея проклятая была згублена на вѣки: абовѣмъ есть барзо, барзо проклята правомъ то слушнымъ довод-не ся покажетъ. О, беда, беда тымъ, ко-торіи суть прокляты отъ отца духовно-го, власне собѣ належного. Хотѣй же, ваша королевская милость, ласкаве въ то вейзрити, для врожное ваше доброты и присяги ваше королевское милости, абы вѣра правдивая Грецькая грунтовне была успокоена, а унея про-клятая вынищена и внивечъ обернена; бо если унею проклятую выкорените, а

⁶⁾ Латин. publice.

всходнюю правдивую церковь,⁷⁾ усноконите, то щастливыя лѣта ваши поживете. А если не усноконите вѣры правдивое Грецкое и не знесете унеи проклятон, то дознаете запевне гнѣву Божого. Южъ бо вѣмъ ваги несправедливости до самого центрумъ припали; вже злость людская и пыха ажъ назбытъ се вынесла; силы зась въ людехъ правовѣрныхъ зъутѣли и барзо знемощѣли. Въ такихъ теды часехъ помочъ Божская паствуетъ, якъ видите; той образъ, въ крестѣ изображенный, Пречистое Богородици трубою есть и знакомъ, упережающимъ страшный судъ Божій, который правдиве прійти маеть, ведлугъ евангеліи святои: благословенныхъ вылучивши, пошлетъ до царства небесного, а проклятыхъ втрутитъ (ахъ, бѣдажъ!) до пекла на вѣчные муки. Вѣдаю, же нѣкоторый будетъ сопротивляющійся таковой пересторозѣ и невѣрѣйшій надъ Фараона закамѣнѣлого. Сподиваюся тежъ, же будетъ и Авраамъ, вѣрный Богу, Сотворителю своему, который тому увѣритъ. Въ воли то человѣчѣй есть. Обирай же собѣ, што хочъ, поки часъ маешь: отъ, ти части обѣ зъ вѣры, вѣра тобѣ».

По такомъ поступку моемъ на сейми у короля его милости Полского, гды ми отцевестаріи обвинили, розумѣючи, жемъ то самъ презъ себе учинилъ, а не зъ воли Божскои, до сконченія сейму въ вязаню держали мя. Потомъ розѣждзаячися, зъ Варшавы до Кіева мя прислали. Въ Кіевѣ, презъ килканадцать недѣль гдымъ былъ, въ тотъ часъ на гисторію вышѣ-описаную и на поступокъ предъ кролемъ паномъ Латинскимъ языкомъ вырозумѣне таковое выдано:

«Ex historia, in civitate metropoli Moschoviae descripta per Athanasium

⁷⁾ На полѣ въ сноскахъ: «вѣру».

Philipovicz, moderno tempore ihumenum Brestensem, monachum Ord. S. Basilii, data Michaeli Duci Moschovitico, anno 1638,

summa talis:

1. Manifestando afflictionem fidei Graecae et ecclesiae Orthodoxae sub rege Poloniae, tanquam propter elemosinam pro aedificanda ecclesia, ad Orthodoxum Ducem Moschoviticum ex Lituania a monasterio Cupiaticiensi Athanasius, cum alio monacho, sine literis (non sine Divino instinctu), advenit.

2. In regno Poloniae in monasterio Cupiaticiensi, ubi et ecclesia dedicata sanctissimae Virgini Deiparae, cum imagine eius miraculosa, in cruce expressa antiquitus invenitur, quasi vox audiebatur Ducem Moschoviensem ecclesiam ibi novam aedificaturum.

3. Imago Deiparae in cruce ad similitudinem Cupiaticiensis, in caelo illico post ortum solis visa, ut Dux Moschoviticus in vexillis militaribus suorum militum similem gerendo cum iis contra quemlibet hostium suorum egrederetur.

4. In eo praelio quemlibet hominem, qui se orthodoxum profiteretur, idem quasi Dux Moschoviticus ut salvum conservaret.

Totius huius historiae, quamquam circumstantiae peregrinationis variae sunt, summa tamen rei talis est, ut hic demonstratur.

Initium huius historiae tale est:

Notum ⁸⁾ tibi, serenissime ac invictissime Michael, princeps Moschoviae, domine orthodoxe, quod Deus omnipotens summus, rector et gubernator universi, «in manu enim eius (ut Sapiens dicit) et nos et sermones nostri et omnis sa-

⁸⁾ Эта «красная строка» представляет перевод того мѣста, которое помѣщено выше, см. столб. 50.

pientia et operum scientia et disciplina» etc. etc. usque ad finem.

Allegorice ex historia non nulli intelligunt: loco ducis—Christum aut Michæle Archangelum, loco ecclesiæ—populum orthodoxum, loco in cruce imaginis Deiparæ—tubam terribilis, iudicii cum misericordia significari, nam et postea, quod factum est, maxime miraculo sum est.

Transactis quinqvis annis post reditam Duci Moschovitico hanc historiam, quam ibidem anno 1638 martii in metricis conscripserunt, idem Athanasius Philipowicz, anno 1643 martii decimo, feria sexta, e meridie, tertia hora, in⁹⁾ comitiis generalibus Varsaviæ perspecta nimia persecutione fidei Græcæ, nam idem Athanasius, tunc explorabat privilegium pro ecclesia orthodoxa Brestensi, sed consignare illud, ad oblationem triginta talerorum nolebant. Dicebant enim sibi quasi cancellarius Radzivil et vicecancellarius Trizna, sub anathemate a Papa Romano, prohibitum esse ne ullo modo fides Græca cresceret. Eo autem tempore, ut supra, dictus Athanasius (spiritu certe bono), tanquam supplicando et iustitiam desiderando per imaginem in cruce Beatissimæ Virginis Deiparæ, in septem voluminibus, linteis sigillatim pulchre depictam, simul etiam cum historia Moschovitica, quæ erat cui libet imagini appensa, in arce publice senatum, ante conspectum regis agressus causaque iudiciali coram rege dirupta, tradidit imaginem unam, marginibus deauratis pulcherrime ornatam et holoserico obvolutam, regi Poloniæ Vladislao quarto, senatoribusque sigillatim non nullis, iuxta exigentiam titulorum ipsorum, et legatis etiam in comitiis eadem hora

per diaconum suum optimum obedientem, nomine Leontium, cum inscriptione tali:

Id¹⁰⁾ circo, serenissime rex, domine noster clementissime, hoc miraculum divinum magestati vestræ regali proponitur, ut unio maledicta deleatur, et enim est maxime ac maxime maledicta iure id convenienti evidenter demonstratur. O vae, vae, vae huic, qui devinctus est anathemate a patre spirituali, legitime sibi illato. Velit, vestra regalis magestas, id intendere, pro innata tua bonitate et iuramento regali vestro, ut religio Græca radicitus quietat reddatur, unio autem maledicta eradicetur, si hanc everteritis et orthodoxam fidem pacaveritis, feliciter vestros traducetis annos. Si autem non pacaveritis fidem veram Græcam et non eradicaveritis unionem maledictam, experiemini iram Dei. Jam et enim trutinæ iniustitiæ usquam ipsum centrum tetigerunt, iam malitia humana modum maxime excessit, vives autem in hominibus orthodoxis deficiunt et maxime debilitantur. Talibus itaque temporibus Divina potentia advenit; ut videtis, hæc imago in cruce Beatissimæ Virginis tuba est et signum præoccupans terribile iudicium Dei, quod vere advenire debet iuxta evangelium sanctum: beatos electos mittet ad Regnum Cælorum, maledictos autem protrudet (ah, miserabile) ad inferos in sæcula sæculorum. Novi contrarium fore huic cantellæ quempiam Faraonem duriorum lapide, futurum etiam et Abrahaamum fidelem Deo qui crediderit. In libero hoc positum est arbitrio hominis. Elige tibi quod placet do nec tempus habes.

Въ Києви, подъ часъ того Латинско-го шкрипту и вырозумѣнья, барзо ме-

⁹⁾ Отсюда и до конца «точки» изложено по-Русски ниже, см. столб. 87 и 88, а также 91 и 92.

¹⁰⁾ Отсюда и до конца также переведено см. выше, столб. 74 и 75.

не, Анастасія, турбовано, и въ конси-
сторіи справоваться казано. Лечъ, не
напедши въ мнѣ вины, одослали до
его милости отца метрополиты, якъ и въ
«Новинахъ» нижей описується. Его ми-
лость отецъ метрополитъ, видячи не-
винность мою (бо ани отъ короля пана,
ани одъ Речи Посполитое институту-
чихъ на мене не было), а до того маючи
прозбу одъ братства всего Берестей-
ского, посылаетъ мя знову, за листомъ
своимъ, до Берестя. Которого листу я
тамъ, для забѣженія въ потомные часы
невинности въ той справѣ, его мило-
сти отца нашего метрополиты право-
славного, до книгъ активовавши, вы-
писомъ взялъ въ тые слова:

«Выпись съ книгъ староства Бере-
стейского. Лѣта отъ Нарожєня Сына
Божого тисеча шестсотъ сорокъ чет-
вертого, мѣсяца августа четвертого днѣя.
На врадѣ гродскомъ, въ замку его ко-
ролевской милости Берестейскомъ, пе-
редо мною Миколаемъ Табенскимъ, пи-
саромъ земскимъ и подстаростимъ Бе-
рестейскимъ, постановившиися очеви-
сто велебный въ Бозѣ его милость отецъ
Анастасій Филиповичъ, игуменъ мона-
стыря св. Сумеона Берестейского, по-
кладалъ и, ку активованю до книгъ
владовыхъ гродскихъ Берестейскихъ,
подалъ листъ вже отвористый въ Бозѣ
превелебного его милости отца Петра
Могила, архієпископа, метрополиты
Кіевского, Галицкого и всея Россіи,
ексархи святого апостолского ерону
Константинопольского и Печерского ар-
химандриты, до братства Берестей-
ского церкви святое восточное Роже-
ственское въ справи и речи, нижей въ
томъ листи выраженой. О который ¹¹⁾
жадалъ помененный отецъ игуменъ, абы
принять и до книгъ гродскихъ Бере-

¹¹⁾ Подразумѣвается «листъ».

стейскихъ уписанъ былъ. Въ чомъ я,
подстаростій, видечи бытъ речъ слуш-
ную, тотъ листъ принявши велѣлемъ
до книгъ гродскихъ Берестейскихъ уни-
сати. И уписуючи въ книги писмомъ
Рускимъ, въ слово до слова, такъ ся
въ собѣ маєтъ: «Петръ Могила, мило-
стію Божією архієпископъ, метрополитъ
Кіевскій, Галицкій и всея Россіи, ек-
сархъ святого апостолского ерону Кон-
стантинопольского, архимандритъ мона-
стыря Печерского Кіевского. Благодод-
нымъ, благочестивымъ и христіюлюб-
вымъ ихъ милостямъ панамъ братіямъ
братства крестоносного церкви святое
восточное и нашего смиренія въ свѣ-
томъ Дусѣ наймилшимъ сыномъ ласка,
покой и милосердіе отъ Христа Спаси-
теля и наше архієрейское благослове-
ніе отъ столицы метрополіи Кіевское
препосилаемъ. Поважаючи милостей ва-
шихъ листовную причину за отцемъ
Анастасіемъ, благословилемъ ему на то-
ежъ послушаніе игуменства Берестей-
ского ѣхати; за належнымъ наказа-
ніемъ духовнымъ за выступежъ одного
таковый, который всей Церкви Россій-
ской нанеслъ былъ великого жалю и
трудности. Розумѣемъ теды, же, по
томъ исправленію нашою, осторожиѣй
собѣ будетъ поступовати въ справахъ
церковныхъ, а зважа предъ кролемъ
его милостію паномъ нашимъ милости-
вымъ и всѣмъ пресвѣтломъ его сенатѣ
въ послушаніи зась своемъ, поневажъ
по тые часы угрожалъ милости вашой,
такъ и на пришлое часы тѣхъ при-
ложитъ, абы повинности своей духов-
ной и потребамъ милости вашой могъ
добре выгудити. Затимъ, самого себе
и молитвы мои архієрейскіе милостямъ
вашимъ пишно вручаемъ. Зъ монастыря
Печерского Кіевского, дня 20 іюня,
року 1643». У того листу при печати
подпись руки тими словы: «милостей ва-

шихъ зичливый въ Святѣмъ Духу отецъ, пастыръ и богомолца Петръ Могила, архієпископъ, метрополитъ Кіевскій, рукою власною». Который же тотъ листъ, за поданемъ до книгъ особы верхуменованое, есть до книгъ городскихъ Берестейскихъ уписанъ, съ которыхъ и сесь выпишъ, подъ печатю вradoвою и съ подписомъ руки писарское, его милости отцу Аеанасію, игумену монастыра св. Сумеона есть выданъ. Писанъ у Берестю».

За тымъ листомъ метрополитанскимъ, а найбарвѣй за волею Бозскою, мѣшкалемъ въ Берестю въ покою часть немалый. Въ томъ оддано ми листъ отъ пана Зычевского, слуги и юристы его милости пана Казановского, зъ Варшавы, о запечатованю привилея въ тыхъ слова:

«Велебный въ Бозѣ, милостивый отче игумене Берестейскій, мой вельце милостивый отче и давный добродѣю! Любо то ваша милость въ Варшавѣ, зъ отважного вашей милости моего милостивого отца progressu, для imminetia, которое ecclesia Christi по всѣ дни свои терпѣла pericula и цѣлости religionis sequestravano было, concludovalem я, еднакъ, жесъ то ваша милость zelo religionis navis ecclesiae Christi на такъ великомъ океани periculo tum dolore oppressione quotidiana ad extremum afflatu Spiritus Sancti ductus divino cum dispendio vitae in conspectu Domini et Reipublicae processit. Въ томъ теды рази тотъ сопамеп вашей милости оддано стараню моему и праці. И любо durum erat contra stimulum calcigare, faxit еднакъ Deus, же ведлугъ intentieі вашей милости справилемъ, и тотъ привилей запечатованный маю. А якъ паномъ братіамъ вашей милости обѣцалемъ дати знати, даю зъ умыслу, нанявши козака, и пишу

до нихъ особливе. Рачъ ваша милость, ex officio suo, абы якъ найпрудшей высилали, бо res cum personas illustribus agitur, и на прудкомъ коню потреба, и сама моя рада есть, бо гды южъ до Кракова отъѣде, трудно будетъ и што выречи, оныхъ segio упоминати, абы прудко присилали. Тому козакови мусилемъ за дорогу 15 золотыхъ, ad rationem десять, а ваша милость маєте му дати тамъ пять, а притомъ абысь его ваша милость humanissime (ut solet) приняти рачиль, и ему и коневі, нимъ его ваша милость одправишъ, не жалючи стравы. Ширей выписалемъ до пановъ братій вашей милости. Ваша милость зъ того листу вырозумѣти будешъ рачиль. А я тежъ особливои за послуги мои хути ихъ милостей выгледю. А вашу милость, моего милостивого отца, котораго я a minorennitate additum ку собѣ зналемъ, прошу, абысь я въ молитвахъ своихъ святыхъ не преминалъ при офері святой, iterato oremus прошу. А затымъ всѣмъ ихъ милостямъ отцемъ чоломъ бѣючи, вашей милости, моему милостивому отцу, якъ найпилней съ послугами моими отдаюся. Зъ Варшавы 3 мая 1644. Вашей милости моего милостивого отца и добродѣя зичливый слуга Вавринець Зычевскій».

Заразъ по томъ листѣ, великіе утиски и кривды отъ иновѣрныхъ и одъ уніатовъ проклятыхъ мѣлемъ (о чомъ есть ниже въ «Новинахъ»), ижъ возобилася першая церковная справа. Въ тотъ часъ взято мя до вязени одъ короля пана (якъ бы о Дмитровича, царевича Московского) до Варшавы, и былемъ въ оковахъ презъ рокъ и болшъ. Тамъ же я, зъ везени указавши невинность мою взглядомъ царевича Московского, объясняю о собѣ нендзномъ, же естемъ слугою Бозскимъ и въ якои

справѣ одѣ давного часу волею Божскою службу, и власне подѣ часть сейму року 1645, гды кроль панъ зѣ другою южѣ малжонкою женитися мѣлъ, выписалѣ «Новины» православнымъ.

Н О В И Н Ы

ПРАВОВѢРНЫМЪ ПОЖАДАНЫЕ О УСПОКОЕНІИ ВѢРЫ И ЦЕРКВИ ПРАВОСЛАВНОЙ ВОСТОЧНОЙ, ЯКЪ БЫ СУПЛИКУЮЧИ ПРЕЗЪ НИХЪ ДО КРОЛЯ ПАНА И ДО СЕНАТУ ЕГО ВСЕГО, ВЕДЛУГЪ ТИТУЛОВЪ КАЖДОГО, ВЪ ТЫЕ СЛОВА:

Наяснѣйшій по Іисусѣ Христѣ, кролю Полскій, пане, пане и добродѣю мой велце милостивый! Яко вѣрный подданный ваше королевское милости пана а пана мнѣ милостивого, я, убогій законникъ чину св. Василя Великого, такъ вашей королевской милости, пану мнѣ милостивому, якъ и всѣмъ стапомъ вышшимъ, среднимъ и нижшимъ, ознаймую, ижѣ запевне-запевне хотѣлемъ и готовалемъ, южѣ справую Духа Святого (якъ тому простымъ сердцемъ вѣрую) на сейми валномъ, въ року тераснѣйшомъ 1645, на пересторогу всего христіанства, подѣ той часѣ схилку свѣта (въ чомъ воля Творца нашого естъ), списавши въ килка десять фастикуловъ въ костелѣ Варшавскомъ, при бытности вашей королевской милости, якъ найспокойнѣйшій часть, рознымъ особомъ и сенаторомъ подати, оголосити и доводне, не самъ презъ себе, але о укрѣпляющемъ мѣ Іисусѣ Христѣ, довести и указати.

Лечѣ дивныя справы Бога, въ Троицѣ Святой православно славимаго и Пречистое Богородици, Ходотайки, Благодѣтелки и Патронки наше, упердивши той часѣ передѣ сеймомъ за килканадцать недѣль, якъ бы о причинѣ иншой, о Дмитровича, царевича Московского (а то власне при-

кладомъ слѣпорожденнаго вожени одѣ суду до суду для лѣпшого объясненья такъ великой, страшной, поважной и святоблively справы свѣтлости, мовлю, всѣмъ пожаданое вѣры православное), взято мене до вязения и въ оковы. За що я понижонимъ сердцемъ, якъ правовѣрный слуга Божій, православно Творцу моему подяковавши, о то изъ везения, ведлугъ воли Божской и часу потребного, вспоможенемъ Пречистой Богородици, повинности моеи досыть чиню: о воли Его пресвятой и о собѣ непдзномъ объясню такимъ порядкомъ:

Я то пендзний. АѦанасій Филиповичъ, который, праве зѣ дѣтинства и отъ взяти розуму моего, ласкою Божею и молитвами Пречистой Богородици, въ вѣры православной и церкви правдивой Восточной статечнымъ будучи, по наукахъ церковно-Рускихъ, служилемъ на розныхъ мѣстцахъ и у небожчика пана Сапеги, гетмана, 7 лѣтъ служилемъ за инспектора Дмитровичу, якомусь Царевичови Московскому, который, за вѣдомостю кроля Жигмонта Третьего, въ опецѣ его былъ. Тамъ же, зрозумѣвши омыльность свѣта того, чернцемъ zostалемъ, року 1627, у Вилни при церкви православной Святого Духа, рукоположеніемъ господина отца годной памяти Іосифа Бобриковича, и бѣлемъ зѣ послушенства въ монастыру Кутеевскомъ подѣ Оршею и въ Межигорскомъ подѣ Кіевомъ, презъ часть немалый учачися воли Божской и законного живота. Лечѣ бываесть въ законниковъ перемѣна. Зѣ Межигоря послушне, гды знову вѣхати ми пришло, святой памяти годный мужъ господинъ отецъ Коментарій, игуменъ на тотъ часѣ Межигорскій при отцу Самоилу Борецкимъ, реклъ ми на ползу тые слова: «брате АѦанасій, чернецъ естесь въ монастырѣ М[еж]и[го]рскомъ;

прінапнѣй, тые три речи заховай. першая—будь послушнымъ старшимъ своимъ, другая — правила церковного пилнуй, третья—бесѣдь женскихъ стережися; тые гды, дастъ Богъ, сохранишь, спасешися и будешь потребенъ на службу церкви Христовой. Иди съ миромъ!»! Идучи мнѣ до Вилна, за Чорнобилемъ предъ Мозиромъ, по взрѣчу Днѣпра, въ пуши на дорожѣ придалъ ми ся человекъ барзо хорый. Взялемъ его на себе и неслъ немало. Той человекъ потомъ (дивныя sprawy въ таемницахъ Возскихъ много зо мною мовивши) далъ ми имя найсолодшее, Іисусъ Христосъ, на сердце мое и указалъ ми, якъ тое маю заховати: 1) мѣрность зо всѣми людьми въ пожитіи розумне мѣти; 2) послушенство, чистость и убожество заховати законное; 3) на смерть двоякую памятати уставичне; 4) воли Бозской завше-завше въ всемъ се отдавати: што я паметаючи (дару Бозского ведлугъ часу таити не треба) и по сесь часъ, вырितое ласкою Его святою, на сердцу своемъ маю; 5) еслибы што противного воли Бозской зъ немощи ся тѣлесной притрафило, то исповѣдью и покутою досконалою себе очищати.

Я то нендзный АѦанасій, который зъ Вилна, по вступленю порядномъ на іерейство, зъ воли Бозской и старшихъ моихъ, былемъ налѣстникомъ въ монастыру Дубойскомъ, подъ Пинскомъ, тамъ презъ три лѣта зъ духами злыми, видомыми и невидомыми, барзо бѣдилемся. И гды князь Радивиль, канцлеръ Литовскій, року 1636, именемъ Полоза утискуючи церковь православную, одбиралъ монастырь той Дубойскій на езуиты барзо мудріе, фундуючи ихъ въ мѣсти Пинскомъ, а въ тотъ часъ барзо страшніи видоки на неби и на земли (не презъ сонъ, але

въ день и на явѣ, толко якъ въ захвиценю якомъ будучи) видилемъ: на небѣ —хмуры барзо гнѣвливые зъ войсками ушиковаными, на каране готовыми, и на земли — седмъ огнювъ пекелныхъ, на седмъ грѣховъ смертелныхъ зготованыхъ; зъ тыхъ огнювъ, въ пятомъ жаристомъ гнѣвѣ, трохъ особъ выразне видилемъ: пунціуша легата, въ коронѣ папезской, Жигмонта кроля и Сапегу, гетмана, за преслядоване церкви Восточной барзо смутно седячихъ. Которое видѣне, гдымъ другимъ указоваль, видите не могли. Толко одинъ святоблывый мужъ господинъ отецъ Иларіонъ Денисовичъ, игумень Купятицкій и Пинскій, тые sprawy Бозскіе видилъ и дивовался. Подстаростій Пинскій, панъ Огородипскій, незадолго потомъ, гды заѣждзаль тотъ монастырь, голосно волаль: «отцеве! для Бога, што то есть?! Страхъ мя здыймуеть; чи не машъ якои зрады: пале подъ мостомъ чи не подпилованы? Отцеве, для Бога, не жартомъ то мовлю, страхъ мя здоймуеть!»! И долго ся трвожачи, ажъ за проводомъ отцевъ Виленскихъ, въ монастырь зо всѣмъ поѣздомъ вѣхалъ и обнялъ. Я, засъ зъ горливости моее до благочестія святого, списавши жалосный листъ взглядомъ людей православныхъ, которыхъ тамъ не тисеча было, маючи добрую надѣю зъ вѣры православное, же ся тии люде, або въ особѣ тыхъ людей вся церковь Восточная до православія святого маеть вернути, и полечилемъ тотъ листъ Пречистой Богородици Купятицкой, зъ подписами руцъ людей годныхъ не мало. А мяновите подписался: отецъ Силвестеръ Краскiewiczъ, игумень Циперскій, Леонтій Шицкй, игумень Дубойскій, Иларіонъ Денисовичъ, игумень Купятицкій, Самоилъ Рогала, друкаръ братства Виленского,

Аеанасій Филиповичъ, намѣстникъ Дубойскій, Себестіанъ Гуляницкій, урядникъ Дубойскій, Иванъ Крупка, писаръ Дубойскій провентовый, и иныхъ не мало. Мене засъ одъ того часу въ монастыру Купятицкомъ на послушаніе оставлено, и былемъ терптиве.

Я то нендзныи Аеанасій, который, року 1637 съ Купятичъ для ямужны на Бѣлую Русь будучи высланный, дивною справою Бозскою и переводомъ Пречистое Богородици Купятицкое (который образъ на граници Московской правдиве и на небѣ видѣнный былъ), безъ писани, чудовне столицы Московской доѣхавши, за рѣкою Москвою, въ Ординской улицы, на господи, тамъ дапой, будучи, справедливѣ о томъ, што ся дѣяло въ дорожѣ, исторію списавши, царю Московскому, ведлугъ росказаня Бозского (якъ тому простымъ сердцемъ вѣрую), на задержанье и оборону и помножене вѣры святой православной подалемъ.

Я то нендзныи Аеанасій, который року 1640 послушне зъ Купятичъ за волею Бозскою (што доводно показуется) на игуменство церкви православное до Берестя Литовского (гдѣ то фундаментъ уней проклятой стался) приѣхавши, права и привилея, на пергаменахъ найденные, зъ страшнымъ проклятствомъ на униты, до книгъ городскихъ Берестейскихъ актикова-лемъ и оголосилемъ въ церкви и на розныхъ мѣстахъ, волею Бозскою указуючи, же тое роздѣлене Руси а принятѣ уней, необычайнымъ способомъ зъ неналежнымъ пастыремъ, есть барзо проклятое. Потомъ, зъ метрику вашей королевской милости Варшавскихъ экстрактами тые справы повывмававши ново, привилей съ потверженьемъ оныхъ правъ на церковь православную Берестейскую одъ ва-

шое королевское милости, пана намъ шасливе пануючого, Владыслава Четвертого, съ подписомъ руки, набылемъ. Але запечатовати его ксіонже канцлеръ и ксіондзъ подканцлерій и за тридцать таларовъ твердыхъ не хотѣли. И гдымъ былъ въ покояхъ ихъ милостей, мовили до мене: «будете всѣ униатами, то дармо запечатуемъ; бо вѣдайте, же подъ клятвою намъ заковано отъ святого отца папежа, абы южъ болшей вѣра Грецкая тутъ не множалася». На тотъ часъ и ксіонже Клѣцкій въ покою ксіонжеца канцлера былъ и причинялся, прочитавши привилей, абы запечатовано. Лечъ жаднымъ способомъ не запечатовали.

Потомъ пришлоемъ до старшихъ отцевъ моихъ, а о то зрозумѣлемъ, же каждый зъ нихъ свою привату уганяетъ. Господинъ отецъ Коссовъ двохъ тисечей золотыхъ въ каждый рокъ на владыцтво Могилевское доходитъ; отецъ Гулевичъ баницію зъ себе зносить, владыцтво Премьское пустивши въ вѣчность (якъ въ конституціи написано) «на унею»; отецъ Жолудъ целеню толко въ Вилню правомъ ставлюетъ; отецъ Шицкй привилія, оденъ собѣ на архимандрію Овруцкую, а другій Филатею на игуменство Золотоверхого Михаила набываетъ. Единъ господинъ отецъ Варлаамъ Дѣдековскій святотбливе къ справахъ церкви Печерской зъ розсудкомъ духовнымъ працювалъ. Иншіе отцеве всѣ и законники въ своихъ приватахъ приѣхали, и мовятъ зъ собою: «я маю, я маю зъ потребу у себе церквей; якъ собѣ хто хочетъ; нехай ся домовляетъ; я не дбаю». И южъ о грунтовнымъ успокоеню вѣры православной ани зменки было.

Мѣщане засъ убогіе зъ Люблина Сокаля, Орши, Пинска, Бѣлска, Кобрыни, Берестя и зъ иныхъ мѣсть и

мѣстечокъ плачливе ляментуютъ, же южь не мають и людей, зъ кимъ бы церковей своихъ доходити могли! Нѣмашъ отца и мужа святого Леонтіа Карповича, архимандрита Виленского, и отца Іосифа Бобриковича, старшого Виленского! Нѣмашъ мужей памяти годныхъ Михаила Кропивницкого, Лаврентіа Древинского и пана Мееодіа Киселя, зъ колегами его, въ полѣ риперскомъ нестало, абы о успокоене грунтовное вѣры православное Грецкое домовлялися! Нѣмашъ въ набоженствѣ належномъ ведлугъ сумѣня православныхъ людей волности южь и за гроши! Ахъ, бѣдажъ! Креста не принявши дѣтки а дорослые безъ шлюбовъ живутъ, а умерлыхъ въ поляхъ, въ огородахъ и въ пивницахъ потаемене въ ночи погрѣбають! Нѣмашъ, мовлю, волности южь и за гроши! Надъ турецкую неволю, тутъ въ панствѣ христіанскомъ православные люде болшую неволю терпятъ и мають! Бо Оршане бѣдныя за тое, що въ братствѣ своемъ новую церковъ збудовали, двѣстѣ червонныхъ золотыхъ подканцлерому за печать давали. А Сокаляне сто червонныхъ золотыхъ и пятьдесятъ коровъ до фолварку особы одной за причину толко давали. И иншіе также барзо ся убіади, а ничего южь не справили. Якожь и прошлыхъ часовъ, противники правды святой, умыслне (поджогою духа злого) хотячи вынищити тутъ въ панствѣ христіанскомъ вѣру православную Грецкую, одъ сейму до сейму незбожне огризуючи одкладали; наостатокъ, торгоючи сеймы, и докладати южь въ конституціяхъ, абы укrywжоная усправедливе не мѣла, не зезволяли.

Тое все выбачивши, я, неидзный зъ дару Духа Святого, якъ тому простымъ сердцемъ вѣрую, шолемъ до господы, за «Панну-Марію», презъ новое мѣсто

въ Варшавѣ, мыслячи въ собѣ презъ имя Іисусъ Христово, въ сердцу моемъ нарисованое, и зъ горливости визнапя православного мовячи: «о, Боже справедливый! Якъ то ваги несправедливости южь-южь до самого центрумъ и крѣсу препали; южь-южь и сами отцеве наши старшіи въ вѣры православной о помноженю хвалы Божское не дбають; южь вси якъ бы ся ее встыдають; а што болшая—нѣкоторые, для гоноровъ и свободы свѣта того, латиною и много о собѣ розумѣнемъ ошуканы будучи (ахъ, бѣдажъ!), зъ вѣры правдивое до иншого вѣрки, якъ Смотрицкій, Скуминовичъ и иншіе, небачне перекидаются; и всѣ немалъ зъ латинниковъ нашихъ милыхъ, праве въ еденъ струпъ зльвшись, власне южь въ вонтпливость людемъ простымъ вѣру правдивую и церковъ Восточную подаютъ и, якъ бы храмлючи, волають: «о, и тая, о, и тая вѣра есть добрая»! А то бытъ не може, абы много вѣръ мѣло быти добрыхъ, бо написано: «единъ Господь, едина вѣра, едино крещеніе»¹²⁾ и прочее. Тое мыслячи, обачилемъ невѣсту, одъ костела Панни Маріи якъ бы въ роспачи обнаженно бѣгучую и волающую зъ великимъ ляментомъ, руки вложивши на голову: «згинуламъ! взято ми зъ ложка взголовье и колдру». Помыслилемъ въ собѣ презъ имя Іисусъ Христово: «такъ теперъ церковъ православная тутъ въ панствѣ томъ христіанскомъ ляментуетъ, въ окраденю одъ злодѣевъ полуденныхъ (то есть уніатовъ проклятыхъ) ложа мысленнаго Соломона и въ обнаженю зъ покрытіи еи прекраснаго» (бо въ тотъ же часъ превротникъ якійсь, злодій и блюзнерца Касянъ выдалъ книжку, обнажаючи

¹²⁾ Ефес. гл. 4, ст. 5.

сакраменту пресвятыя церкви православнои Восточнои). Тое мыслячи, гдымъ поровнался истемъ зъ тоєю невѣстою, дадемъ ей червоный золотый, мовячи: «купи собѣ што можешъ». А о то заразъ палъ на мене Духъ Святый въ плачливомъ жалю и долго въ томъ ревливѣ плакалемъ. Потомъ въ господи, у Стефана Русина Пикаря въ коморци, гдымъ одправовалъ акадеистъ до Пречистой Богородицы, теды, власне въ тыхъ словахъ: «отъ всѣхъ насъ бѣдъ свободы», барзо ретедный голосъ одъ образу Пречистой Богородицы слышати было таковой: «о, Аеанасій, супликуй теперъ на сейми презъ образъ Мой, въ крестѣ изображенный Купятицкій, до кроля Полского и Речи Посполитое, грозячи правдивымъ гнѣвомъ и страшнымъ судомъ Божиимъ, который правдиве южъ-южъ приходитъ, если ся не обачать; нехайже первѣй унею тую проклятую вѣчне зганять, бо того впродѣ потреба, и може быть еще добре».

За розказанія теды я Пречистое Богородици и моцью Честнаго Креста о имени Иисусъ Христовѣ, якъ тое ся и объясняетъ, року 1643, права маючи добріи, якъ играчъ якій, маючи карту добрую, и якъ Іліа Пророкъ горливостью до православной вѣры, въ Варшавѣ, на сейми валномъ, образъ Пречистой Богородици, въ крестѣ изображенный Купятицкій, въ седми штукахъ, на плотни малеваныхъ, зъ гисторією Московскою (вѣрность въ томъ вашой королевской милости, пану моему милостивому, освѣдчаючи) и зъ написомъ, на пересторогу гнѣву Божого и страшного суду Его, вмѣсто суплики отъ церкви Восточней, въ замку и въ избѣ сенаторской, предъ маестатомъ и обещанностью ваше королевское милости, пана мнѣ милостивого, певнымъ а велце

поважнымъ особомъ самъ очевидно, а въ рицерскомъ коли презъ діакона моего нѣкоторымъ особамъ также значнымъ,—подавалемъ и голосно, ведлугъ прейзрения Божского, права показуючи, волаемъ: «Наясвѣйшій кролю Польскій, панъ мой милостивый, о то кривду негносную маемъ. Не хочуть намъ, людемъ правовѣрнымъ, въ справахъ побожныхъ церковныхъ привилеовъ печатувати, не хочуть насъ ведлугъ правъ заховати поприсяжонныхъ вашой королевской милости, и, южъ то отъ пятидесять лѣтъ, вѣра правдивая и церковь Восточная Грецкая, подъ вами, паны христіанскими, въ королевствѣ Польскомъ, для збытковъ унеи проклятои, ажъ назбытъ утиски терпять. А то—за причиною и помочю ненавистныхъ кайлановъ Римскихъ, а найбарзѣй езуитовъ барзо мудрыхъ. Которые то езуиты, внутрности людскіе въ дѣткахъ малыхъ отливными словы на науки облудные и на титулы высокіе побравши, въ школахъ комедіи строячи, въ костелахъ катедръ маючи, и книжки переницованные, измышленные ошуканемъ шатанскимъ, выдаючи, пѣзбожне до людей простшихъ, потаковниковъ своихъ, въ огиду подають и преследуютъ правовѣрныхъ христіанъ, сами будучи неправовѣрные».

Я то, нежданый Аеанасій, который назавтрее, въ субботу, ведлугъ розказанія нѣкоторыхъ пановъ сенаторовъ, самъ пришодемъ зъ діаконемъ моимъ Леонтиемъ до пана Опалинского, маршалка, даючи о собѣ справу, а одъ пана маршалка посланный былемъ до его милости ксіондза бискупа Познанского, наима Андрея Шолдровского, человекъа велце уважного, о которомъ и его милость отецъ нашъ метрополитъ Могила мовилъ (гдымъ былъ въ Києви слышалъ): «добрый то мой пріатель».

Тотъ, у вечеръ приѣхавши, зъ сенату одъ вашей королевской милости, тую потѣху рачилъ намъ ознаямити, же «король, панъ нашъ милостивый, казалъ запечатовати вамъ тотъ привилей, которого потребуєте; прійдѣте ютро до ксіендза подканцлерого, а теперъ идѣте до господы».

Я то, пендзний АѦанасій, который одъ своихъ отцевъ старшихъ до запечатованія привилею недопушчонный и злыми словы зганеный, за шаленого менованный, а згола въ всемъ (Пане Боже, имъ прости!) уруганный, оплванный и осмѣянный и обвиненный зосталемъ, а за тое самое, жемъ ся ихъ не докладалъ, справуючи тые суплики (если то слушно докладатися въ такихъ таемницахъ Бозскихъ). Ахъ, беда жъ мудрымъ зъ латины до чого пришло! Южъ ничего вѣры не прикладають и воли Бозской не послушаютъ, але, все на себе и на разумъ свои принявши, свою волю полнятъ и свои своихъ гнембятъ. Бо тамъ заразъ въ Варшавѣ, на Долгой улици, въ господи одверного вашей королевской милости, наима Яна Желязовского, презъ килка недѣль ажъ до розѣзду сеймового въ вязеню пендзно ми зъ діакономъ моимъ Леонтиемъ вязили и трапили. Съ которого то вязеня не могучи, я жаднымъ способомъ (въ справи такъ знаменитой церковной, которая ся точить ведлугъ воли Бозской) до розсудку ихъ духовного повабити и привести (о то ревностю Дому Божого запалившись и собою взгордивши, не будучи шаленымъ и овшемъ маючи имя Іисусъ Христово, на сердцу моемъ выритое, толко для самого упаметаня старшихъ отцевъ моихъ, доброволне нежалуючи обнажити себе и въ болотѣ ся помазати, абы Церковъ, облюбеница Христова, одѣта и очищена была), шаленымъ якъ бы учинив-

шися ¹³⁾ изъ везеня самъ вчасне вышедши наго, толко каптуръ и парамантъ для знаку законного на собѣ маючи, въ болотѣ ввесь поплюскавшись и костуромъ себе бючи, по-улицахъ Варшавскихъ бѣгалъ и волаъ великимъ голосомъ: «бѣда проклятымъ и невѣрнымъ! бѣда проклятымъ и невѣрнымъ! *vae maledictis et infidelibus!*» Што постерегши въ господи, челядь владычая слѣдъ пошляковали и бѣгучого мене южъ до брами Краковское (бо хотѣлемъ въ рынку въ костелы вбѣгати и волати тыежъ слова, а то въ день Звѣстованя, по-новому: «бѣда, бѣда проклятымъ и невѣрнымъ!»), тамъ теды подъ брамою мя обскочили и, потрутивши въ болото, въ колѣно и болшъ глубокое, стали надо мною зъ великимъ тумултомъ людей презъ долгій часъ, ажъ зъ господы возъ привезено. Тогда я, пендзний АѦанасій, якъ бы умерлымъ удаючися, великое зимно терпѣлъ (бо мѣсець былъ марець) и южъ якъ бы ледво живой на вози до господы владычей привезенный и знову до вязеня вкиненый былъ.

Я то, пендзний АѦанасій, который обвиненный будучи за суплики презъ образы Пречистой Богородици, въ сенати поданные, и за обнаженея мое для Церкви Христовы, якъ бы шаленое, инстигаціею якогось Даниловича, писара владычого, одъ старшихъ отцевъ (до мене ведлугъ діоцезіи и мѣстца сеймового въ справи той судити неналежныхъ) былемъ сужонный, декретованный, презвитерства и ігуменства деградованный. И южъ на выѣзди зъ Варшавы, немаючи гдѣ мя подѣти, былемъ пресыланый одъ господы до господы: отъ отца владыки до ігумена

¹³⁾ На полѣ: «кродство доброволное для Христа».

Луцкого, одъ того до старшого Виленского, зъ господы знову до отца Косова за Вислу рѣку човномъ проважено, зъ-за Вислы повторе до Варшавы проважено до отца старшого Виленского, господу на ласки маючого. Старшій Виленскій, виѣждзаючи, казалъ челяди своей оддати мене до отца Шицика-подъ генсіорекъ; тотъ портрете перевозитъ мя презъ Вислу. Одтоль же хотѣлемъ догледѣти, абы запечатовано привилей (ведлугъ ознанія бискупьего) у подканцлерого. Недавши ми вѣры въ томъ, отцеве старшин мои провадятъ зъ Варшавы до Кіева. Въ Кіевѣ жаденъ мя не спыталъ, што бымъ кому былъ виненъ, презъ, часть немалый. Што мя барзо фрасовало, злѣща видячи, же о покой церковный и о помножене хвалы Божское не дбають. А надто трапили мя огнь алхимицкіе, которіе палено въ седми печкахъ на ошукане особы едной, на которой, ведлугъ того часу, много бы належало взглядомъ вѣры православної и церкви Восточной, о чомъ ся ознанывалемъ одчасти господину отцу Зосиму Печерскому и отцу Іосифу Дунаевскому.

Я то, неждзний АѦанасій, который знову (ведлугъ злого уданя), за росказанемъ его милости отца нашего митрополиты Кіевского Петра Могилы, въ консисторіи Кіевской отъ духовныхъ отцевъ, якъ злочинца якій, сужонный былемъ,—на томъ судѣ, гдымъ припомнилъ, якъ мя въ Варшавѣ водили одъ господы до господы, отецъ Гизель рекъ: «якъ одъ Аннаша до Каифаша». Потомъ видили, жемъ и безъ позвунанъ сталъ, инстигатора не мѣлемъ, заразъ одъ всего, безъ декрету, волнымъ мя учинили, и, за благословеніемъ его милости отца нашего митрополиты Кіевского и всея Россіи,

ексархи святого апостолеского ерону Константинопольского, Петра Могилы, одправовалемъ литургіи святыхъ такъ въ печерахъ, якъ и на великомъ престолѣ въ церкви Успенія Пречистой Богородици Печерской чудотворной, зъ діакономъ меамъ⁴⁴⁾ частокротіе. А той судъ и декретъ, неслухне на мене въ Варшавѣ учиненный, потлуменый зосталъ безвѣстне.

Я то, неждзний АѦанасій, который, первій за волею Божкою, а потомъ и за благословеніемъ листовнымъ его милости отца нашего митрополиты Кіевского, зъ напомнимемъ пастырскимъ, знову, ведлугъ жаданя братства православного Берестейского, на ігуменство присланный, гдѣ, въ монастыру убогомъ зъ братією моею законною колконадцатми (що вѣдомо Богу и людемъ) пристойне живучи, мѣлемъ такъ я самъ, яко и братія моя (а мѣщане убогіи зособна) одъ студентовъ своевольныхъ езуитскихъ и одъ поповъ унитскихъ, непоеднокротъ битя, мордованя, уруганя, на монастыръ нахоженя, дорогою истя презъ рынокъ зъ святостями вшелякими забороненя и незносніи ўтрапеня. Въ Кобриню Облочинскій, якійсь, архимандритомъ унитскимъ мянующійся, на дорози добровольной, законниковъ, на моихъ коняхъ до мене зъ Купятичъ посланныхъ, гвалтовне забравши (о, бедаж!), священноинокови бороду урѣзалъ, діакона обнажилъ и выгналъ ихъ; а копи два зъ возомъ зъ речами на килкасоть золотыхъ заграбилъ. И одъ иншихъ на многихъ мѣстцахъ барзо великіе кривды и бѣды мѣлемъ и мѣвалисмо.

Въ певныхъ теды потребяхъ церковныхъ и монастырскихъ, особливимъ преизренемъ Божскимъ, ѣздилемъ до

⁴⁴⁾ Латин. meam

Кракова. Тамъ будучи у его милости пана Сапѣги, воеводы Новгородского, просилемъ, яко добродѣя своего (бо на его милости грунти мѣшкаемъ), абы зъ ласки своей зъеднати рачиль у вашой королевской милости листъ упоминальный до тыхъ кривдниковъ, для того, же у каждого права намъ, православному христіаномъ, о справедливости трудно. На каждомъ мѣстцу, въ дворахъ и въ судахъ, уругаются зъ насъ и гучать на насъ: «гугу, Русинъ, люпусъ, реліа, господи-помилуй, схизматикъ, Турко-Гречинъ, одщепенець, Наливайко» и болшей того, хто ихъ вѣдаетъ, якъ на огиду насъ подаючи до людей, навимышляли. О тожъ, ведлугъ того теды утрапена нашего и уруганя, листу упоминального до тыхъ кривдниковъ просилемъ. Але убогихъ утрапене—папомъ жарты,—реклъ¹⁵⁾: «попъ зъ попомъ побился—що ми за речъ? будте уніатами, будте, то въ покою будете жити, або идѣте собѣ до ихъ старшихъ по справедливость, и листъ, тутъ до мене писанный, въ которомъ признавасть, же вамъ кривду учинилъ, о то вамъ на свѣдѣцтво до права отдаю. А тутъ дармо есте проклусалися и стравили килкадесять золотыхъ». Зачимъ я далемъ всему покой. Только порекреовавши вколо мѣста зъ огазіи для ялужны (а снатъ и прейзренемъ Бозскимъ), былемъ у посла Московского, припоминаючи ему и бытє мое опатрностью Бозскою, року 1638, въ столиціи Московской. А гдымъ былъ пытанъ о Дмитровичу, о которомъ, подѣ пебытность мою въ Берестю, южъ ся и довѣдали одъ пана Галенского, намѣтника гродского, въ якомъ онъ тутъ титули и вхованю, а я реклемъ: «Дмитровичъ и самъ о себѣ не вѣ-

даетъ, хто есть, по-готову жаденъ, аже не подписуется царевичомъ». Я, якъ невѣдомый жадной хитрости и пемаючи полецена ни отъ кого въ таемницахъ о немъ, далемъ картку его, до мене зъ господы писаную, зъ подписомъ руки въ тые слова: «Янъ Фавстинъ Дмитровичъ».

Съ Кракова ѣхалемъ до Варшавы для выкупени привилею, о которомъ презъ писане юристы, наима Зычевского, мѣлемъ вѣдомость, же тотъ привилей, которогомъ на сейми потребовалъ, есть южъ запечатованъ. Але же за тую печать хотѣлъ шести тысячи золотыхъ, минуючи: «о немъ то презъ езуитовъ справилъ, а коштомъ моимъ великимъ». Я зась, убогій, до задатку першого десяти червонныхъ золотыхъ (на которые и теперъ церографъ его маю), давалемъ еще двадцать червонныхъ золотыхъ, а наболшей обликъ давалемъ. Але же не взялъ. Теды я, огледѣвши тотъ привилей запечатованный а постерегши, же его въ метрикахъ немашь, болшей не убивалемся: полецилемъ все воли Бозской и часови щасливому.

Приѣхавши я до братіи моей, до Берестя, рихло потомъ въ кляштори отцовъ Барнадиновъ першій разъ зъ сцетрумъ, умысломъ звитязства (бо видилемъ запечатанный привилей), далемъ образъ Пречистой Богородици въ крестѣ Купятицкій вымалевати. Вымалеванный гдѣ ми принесено, за червонный золотый одержалемъ его. И маючи въ целіи моей, гдымъ ведлугъ часу предъ тымъ образомъ одправовалъ молитвы, на-тыхъ-мѣсть, якъ и прошлыхъ часовъ, барзо-барзо великій страхъ палъ на мене, и власне одъ образа того слышати было голосъ таковый: «о, АѦанасій, супликуй еще презъ образъ мой въ крестѣ Купятицкій на сейми

¹⁵⁾ Подразумѣвается: Сапѣга.

пришломъ до кроля Пблскаго и до Речи Посполитое о вынищене грунто-
вное унеи проклятой. Добре будетъ,
если услухаютъ и вынищать еи: пожи-
вуть еще въ приданныхъ лѣтахъ ща-
сливе, ибо и планеты указуютъ Мер-
куріуша для Венери ласкавость въ тыхъ
лѣтѣхъ. А порядокъ Сына Моего въ
суженю: первѣй пытати Адама, по-
томъ Евы; на остатку декретъ страш-
ный якъ слово вымовити злomu будетъ
за выреченемъ слова». По томъ теды
я-престрашеню, барзо слабый былемъ
пять дній, правдиве ани пилямъ, ани
ѣль, мыслячи што чинити: «бѣда мнѣ
мовити таковыя рѣчи и на таковомъ
мѣстцу, бѣда не мовити справъ Боз-
скихъ»! Постановилемъ въ собѣ, еднакъ,
мовити. На-тыхъ-мѣстъ пришло ми вы-
розумѣне и побудка зъ дару Духа Сви-
того (якъ тому простымъ сердцемъ
вѣрую), жѣ уніаты волею своею одъ
Рымлянъ ошуканы, а Рымляне мяно-
вите въ постановеню Бозскомъ и по-
рядку духовномъ ошуканы отъ шатана
проклятого. Образъ Богородици и тое
справуетъ, абы всѣ и геретици узнали,
же есть правдиве Кролевою Небесною
и Добродѣякою великою всему наро-
ду людскому, ведлугъ прироженя, а за-
тымъ и всѣ святни Божіи. Крестъ зна-
менуеть (якъ хоругвь гербовая) пристѣе
Христово на судъ справедливый барзо-
барзо прудко. «Ознаймуи же, АѦанасій,
о тыхъ справахъ Моихъ и неодакладне
волай, голоси, якъ труба найкриклив-
шая, верещи, бо часъ тому. Абы вси,
що именемъ Исусъ Христовымъ титу-
луются, до направи пришли, то есть:
отщепенци и геретики, Лютеране,
Аріане, Нуріане, Сасове, Звингліане и
ишіе, тымъ подобные, што ено вѣ-
рують въ Христа Господа, абы въ по-
рядокъ правдивый, духовный, седми
сенодами постановленный, пришли, то

есть: на правицу теперь прихилилися
и прилучили, бо врихлѣ не будутъ
часу мѣти до покуты. А войну мѣти
съ потребы и слушне съ поганы и не-
вѣрными Христови, абы былъ надъ всѣ-
ми еденъ пастырь Исусъ Христосъ, а
не папежъ, и една овчарня Исусъ Хри-
стова, а не папежова, бо тежъ не па-
пежъ въ евангеліи святомъ мовить:
«ины овца имамъ, яже не суть отъ
двора сего, и тыя ми подобаетъ при-
вести и гласъ мой услышать: и будетъ
едино стадо и единый пастырь¹⁶⁾».

Таковою теды я, непадзный АѦана-
сій, волею Бозскою примушоный буду-
чи, южемъ былъ почаль се готовати
на високомъ театрумъ свѣта того,
сейму, мовлю, валного, въ Полци бу-
дучого, предъ всѣмъ гминомъ люд-
скимъ: въ костелѣ, подъ бытность ва-
шой королевской милости, по прочи-
таню евангеліи, въ казаню, поднести
писаня въ килкадесять фастикулахъ,
зъ образами Пречистой Богородици Ку-
пятицкои и зъ гисторією Московскою
(якъ и на прошломъ сеймѣ въ сенатѣ),
а рознымъ станомъ короннымъ и вели-
кого князства Литовского, также куп-
цомъ чужеземцомъ (которые если бы
были), на розныхъ мѣстцахъ потраф-
ляючи въ найлѣпшее оголошене, зача-
тую справу подати и объяснить, за при-
чиною Пречистой Богородици и всѣхъ
святыхъ, чого по пасъ въ тыхъ схилку
лѣтъ и страшного суду Богъ Всемо-
гущій потребуеть.

Щожъ я, непадзный робакъ, за об-
мову о собѣ дамъ, гды то Творца мой
Исусъ Христосъ и Матка Его Пречи-
стая Богородица Купятицкая такъ
трудную, дивную и барзо великую спра-
ву и послугу на мене, покорного, якъ на
быдлятко Валаамово, вложити зезволи-

¹⁶⁾ Іоан. гл. 10, ст. 16.

ли? О, Иисусе Христе, мой Одкупителю! Чи не волѣлъ бымъ я, нендзний, сидѣти въ монастыру, якъ другіи духовныи отцeve и братіи мои, молячися Тебѣ, Творцу моему, за себе и за всю владзу, духовную и свѣтскую, а особливо за добродѣвѣ мои? Чи не уважалемъ я того собѣ? Уважалемъ и уважаю, дивуючися непонятнымъ справамъ Его святымъ. Подаю то до побожного уваженя вапши королевской милости пану и добродѣви мнѣ велце милостивому, што бымъ я мѣлъ чинити нендзний чловѣкъ, простакъ, гарбарчикъ, калугеръ убогій, межи монархами свѣта, вапою королевскою милостію и царомъ Московскимъ, гды бы не было въ томъ особливои воли и опатрности Бога въ Троици Святой Единого? Поневажъ самъ рачитъ мовити: «безъ мене не можете творити ничегоже¹⁷⁾».

Русь же одъ патриархи Константинопольского Нового Риму по Володимеру князю зъ преизреню Божого окрестился року Божого 987, въ двадцать лѣтъ и двѣ по Полякахъ. И одъ того тамъ часу до патриархи Константинопольского въ духовное послушенство и благословенство належитъ. Тое многимъ вѣдомо, а невѣдомыи нехай въ Длугоша, каноника Краковского, и въ иншіе лѣтописци веизрять.

Унея же есть проклятая — правомъ доводне ся показуеъ. Кто колвекъ отбѣжитъ пастыра¹⁸⁾ своего власного, благословенного и братства а удастся до другого, собѣ неналежного, тотъ нехай будетъ проклятый отъ Отца и Сына и Святого Духа; нехай будетъ и по смерти не раздрѣшенъ; нехай будетъ мѣти клятву отцевъ святыхъ, што

сенодовали въ Никеи, и всѣхъ святыхъ Божіихъ! А той то¹⁹⁾ пастырь и отецъ духовный правдиве такъ везалъ. Которому правдиве, ведлугъ воли Божіей, межи пятми столицами духовными на томъ дочасномъ свѣтѣ, съ певныхъ а тыхъ барзо важныхъ причинъ и таемицъ Бозскихъ, Духомъ Святымъ утворонныхъ и споряжонныхъ, межи столицами, мовлю, пятма: Константинопольскою, Антиохійскою, Римскою, Александрійскою, Іерусалимскою, — едина влада и ровность духовной влады зъ иншими столицами Константинопольской дана есть, влада правдивымъ порядкомъ вяззовати и розвязовати, ведлугъ росказаня Христова: «глаголю вамъ, его же свяжете на земли, будетъ связанъ и на небеси, а его же раздрѣшите на земли, будетъ раздрѣшенъ и на небеси»²⁰⁾. Кто того не вѣдаетъ, же унитъ тотъ, который одбѣгъ пастыра своего власного для своеи воли, есть правдиве проклятъ, а меновите тотъ, который безъ сповѣди и покаенія належного изшолъ зъ того свѣта.

Вѣдати и тое потреба, якъ люциперови зъ найвишшого неба зтручене, такъ унитови зъ церковного неба, для пожадани столка сенаторского, проклятво ся стало. Грѣхъ Содомскій и иншіе великіе своеволи въ велебныхъ отцевъ, для певныхъ сродковъ, опускаются, лечъ пыха проклятая найбарзѣй ся ганити мусить. Потій, предъ владыцтвомъ, каштеляномъ Берестейскимъ будучи, мѣлъ столкъ въ сенатѣ. Гды зась zostалъ владыкою, оного

¹⁷⁾ На полѣ: «влада патриаршая».

²⁰⁾ Матѣ. гл. 18, ст. 18: «глаголю вамъ: елика аще свяжете на земли, будутъ связаны на небеси; и елика аще раздрѣшите на земли, будутъ раздрѣшены на небесѣхъ».

¹⁷⁾ Иоан. гл. 13.

¹⁸⁾ На полѣ: «власть епископа Хребтовича Богуринского».

ему умишено. Зачимъ розумѣючи о собѣ много, въ разныхъ особахъ и у пана Виленского Ходкіевича порады шукаль и бадался: «чему то подѣ кролемъ Полскимъ волности маемъ сполные, а не засѣдаемъ столковъ зъ бискупами»? Теды духовные Римскіе порадили оному, же «за причиною короля пана: гды будете мѣти одѣ отца святого, Старого Риму папежа, благословенство, то латво вамъ будетъ мѣти межи нами и столокъ сенаторскій». Потій теды, для самого столка сенаторского, зъ Терлецкимъ, зъ Рогозою и зъ иными наслѣдовцами своими, таемне намовившись, выборнѣйшихъ людей правовѣрныхъ зъ народу Россійского, такъ княжатъ, пановъ, яко и земляны обывателей нѣкоторыхъ, въ реестръ списаль, именемъ всей церкви Россійской православной Восточной, зрадливые, не помнячи на клятву, которую и самъ на себе писалъ и выдалъ, Римскому папезови, ведлугъ принята вѣры и креста святого, до народу Россійского неналежащому, послушенство оддалъ. Еднакъ, за то столка не одержаль. Только, зъ похлѣбства ксіепжій и порады ихъ особливою, ласку королевскую въ оборонѣ тоей унеи и фундацій ихъ церковныхъ до сего часу мѣль.

Одѣ того теды часу, взявши ненависть, за злою оферою своею и за непоряднымъ уроженемъ въ той проклятой унеи,—якъ Каинъ Авеля и Измаиль Исаака, такъ проклятый унѣтъ православного брата своего забіяль и преследоваль, и ажъ по сесѣ часъ, за помощю похлѣбцовъ и противныхъ правды святой ведлугъ часу за попущенемъ Божиимъ,—що хотѣль, то броиль: людей убогихъ вшеякого стану—такъ въ братствахъ церковныхъ, якъ и въ радахъ вшеякихъ, судовыхъ и цехо-

выхъ будучихъ, потваряючи неизбежно зо всего, що мають православные христіане зъ вѣры православной, зъ сумненія чистого, зъ славы доброй и маенности и зо всего почтливого—злупляль, торгалъ и шарпалъ и розманте мордоваль и забиваль; а надѣ то—що болшая—церкви печатоваль, одбираль, нищиль, внивечъ оборочаль; набоженства сумненню побожному волного забороняль; въ мѣстахъ, въ мѣстечкахъ и селахъ, въ добрахъ королевскихъ и шляхетскихъ, якъ то въ Люблини, Сокалю, въ Бѣлску, въ Полоцку, Витепску, Острогу, Лвови, Грубешови, въ Белзи, Кобрыню, Берестю и въ инихъ, ажъ назбыть прикrostи и злости выражалъ и преследоваль. Въ многіхъ разныхъ мѣйсахъ въ панствѣ томъ христіанскомъ неопотребные колотни для той проклятой унеи ажъ по сесѣ часъ дѣялися. На остатокъ, и зъ козаками внутрняя война неопотребная, для той унеи проклятой, была. Для тоей, милость немаль въ всѣхъ вышла; для тоей, похлѣбства, лакомства, зазрости, зрады, нечноты а найбарзѣй пыха ся проклятая замножила; для тоей, и порядокъ духовный и свѣтскій южъ-южъ погинуль, о которомъ сами уже волають: «не рядомъ стоимъ». Отожъ теперъ порядокъ, ведлугъ воли Божской, стаеть, теперъ часъ наступиль роздѣленія благословенныхъ одѣ проклятыхъ, теперъ гнѣвъ справедливый Божскій и судъ Его страшный на лѣвицу пришлоъ. Кто маеть уха до слуханя, нехай слухаетъ, што ся то голосить, ведлугъ часу, мѣстца и потребности.

А що нѣкоторыи мовять: «кролю папу до вѣры не належить; же волно якъ хотѣти вѣрити». Такъ есть. Не виненъ кроль панъ, гды хто въ духовной справѣ блудить. Але же, за по-

мочью кролей ихъ милостей, тоя унея проклятая въ панствѣ томъ христіанскомъ зъ допущена Бозского стала; треба справедливымъ судомъ, въ часѣ замирономъ, ведлугъ воли Бозской, абы за помощю королевскою и упала. А хтожъ замѣшаня въ дому повиненъ успокоити, если не господарь, звлаща добрый и чулый въ повинностяхъ своихъ? Велебные отцеве певне южъ того не поправитъ, бо самымъ имъ впродѣ треба ся поправити! Южъ тутъ диспутации не треба! Прейзренемъ то Бозскимъ на елекціи шасливой медіаторомъ покою былъ ваша королевская милость въ той справи, и на коронаціи зъ присягою зашла обѣтница грунтовно успокоити. А чемужъ ся не успокоила? Нехай же ся успокоитъ, бо южъ часть пришло! Нехай каждый при своей сторонѣ, якъ собѣ подобалъ и заслужилъ, при той остается: благословенный по правици, а проклятый по ливици.

Стороны Дмитровича добре ся стало, за ласкою Божіею: же оного ваша королевская милость, панъ мой милостивый, якъ правдивый въ приязни до каждого, на признание чимъ есть—до царя Московского послати рачилъ. Неслушно бовѣмъ пану, зъ натуры и зъ дару особливого Бозского такъ будучи справедливымъ, мѣшатися въ справы несправедливые. Лацно познати каждому, гды бы былъ зъ Мнишковны, воеводзіанки Сендомирской Дмитровичомъ. Значная есть фамиліа ихъ милостей пановъ Мнишковъ! Якъ панъ кухмистръ Коронный, староста Осецкій, и иншіе одозвали бы ся въ повиновацтво, гдыжъ то великая речъ быти правдивымъ царскимъ сыномъ. До того еще зъ устъ небожчика Сапеги, гетмана, слышалемъ, гдымъ педагогомъ былъ. Просидемъ килима обить ему

падъ лужкомъ; теды голосно зъ гнѣвомъ рекъ: «на що обить надъ лужкомъ? хто его вѣдаетъ, хто онъ есть». Я на то реклемъ: «навѣжаючи шляхетскіе дѣтки при педагогахъ своихъ школьные, пытаются въ кого бы былъ въ онецѣ». То онъ помысливши, заледве казалъ килимокъ и колдерку купити. Я потомъ врихлѣ законникомъ zostалемъ и теперъ волею Божіею въ томъ ся найдую. Ово згола сумматимъ²¹⁾ мовится: не на доброе онъ тутъ въ титули царскомъ почалъ ся ховати, бо много злого презъ него, якъ презъ инструментъ лкій, своволною купою а хитростями барзо мудрихъ людей шатанъ проклятый, за допущенемъ Бозскимъ, могъ бы броити. Звлаща, гды бы ся повело шатанови въ цесарской сторонѣ, иншіе речи потомъ вѣдомы будутъ, бо «нѣсть тайно, еже не открийтсѣ»²²⁾. Обѣдвѣ тьи справы, такъ о Дмитровича, якъ и о успокоене грунтовное вѣры православной Грецкой,—кладу на шали уважного розсудку вашой королевской милости, пана миѣ милостивого. Вѣдаю, же лацно будетъ и справедливость святую познати, звлаща, гды не отъ тѣла и въ тѣли твѣячимъ мниманьемъ, але безъ заслоны отъ души и въ души мѣшкающимъ правымъ розумомъ тую такъ великую, ясную и важную речъ будутъ мѣрковати, бо «до такой помѣри (зъ Липсиушомъ и Діоенесомъ, філіозофами рекму) треба розуму, а не шнура».

Войска арматные, гды бы были миллионъ миллионами, трудно зъ Богомъ правдивымъ воевати,—каждый тое вѣдаетъ. Еще и тое докладается: войска, противные Богу и розказаню и

²¹⁾ Лат. summam.

²²⁾ Лук. гл. 8, ст. 17: «нѣсть бо тайно, еже не явлено будетъ»

спораженію Его, не видячи непріятеля, сами ся порѣжутъ презъ незгуду свою. Треба тоє памятати, абовѣмъ Богъ Всемогучій, въ часи замѣрономъ, якъ хто згрѣшитъ, такъ и караетъ: нерядъ нерядомъ стираетъ, — который ся тутъ нерядъ ажъ назбытъ замножилъ, звлаща въ велебныхъ предложоныхъ.

А запytaетъ ли хто: «чи пророкъ ты, що то мовишь?» Въ покорі сердечноі одповѣмъ: «не пророкъ, толко слуга Бога Сотворителя моего, посланный ведлугъ часу, абымъ правду каждому мовилъ». Еще ли хто запytaетъ: «а хтожь того зъ тобою свѣдкомъ?» Въ боязни Божой одповѣдаю: «таемницы Его святые не потребуютъ великого выбадываня, толко вѣры; Моисей самъ видѣлъ купину горящую а незгаемую; также Петръ Святый — плащеницу ему спущеную зъ розными гадинами, абы кололъ и ѣлъ²³⁾, самъ видѣлъ; — а вси, дивуючися справамъ

дивнымъ Божскимъ, тому вѣруемо. То-гожь и тутъ потреба, гдыжь вѣра не выдворная фундаментомъ есть каждому въ збавене, которая на доброй волі чловѣчей зависла».

О непорядку костела Римского въ другомъ на-долъ стопню, зъ воли Божской и часу замѣроного (звлаща, гды першій степенъ щасливе въ скутку своемъ зостанетъ), отъ кого колевекъ правдиве ся укажетъ. Мене зась, неидного АѦанасіа, Богъ Сотворитель мой на тоє власне послалъ, абымъ впродъ о вынищенію проклятои унеи оголосилъ и объяснилъ. Которую послугу волею Его святою и помощью Пречистой Богородицы съ повинности моеі православно-служебничей досить учинилемъ, якъ то видити рачите. Згола есть на воли каждого вѣрити тому и не вѣрити. А я, на остатокъ, и въ пѣсни, въ турмѣ зложоной, се оголошаю потно въ тые слова:

Даруй покой
терпѣти болшь,
Въ вѣри святой
гдыжь приходятъ
Звѣтяжай же
препозитовъ,
Поглуми всѣхъ
абы болшей
Пришолъ той часъ
не зѣсть хлѣба
Тутъ южь злости
кланцо и похлѣбо,
Пекло на тя
гордость твою
Для тебе то
въ многихъ мѣстцахъ
Небарзо тебе
може бовѣмъ
Поможетъ въ томъ
молитвы свои
Будь же сыномъ
есть покута
Просить за тя
Матка Сына
Хвалимъ же вси
же намъ даль южь

церкви своей, Христе Боже,
невѣмъ, еси хто зъ насъ зможе.
непорочно²⁴⁾ въ милы лѣта
страшные дни въ конецъ свѣта.
зрайцовъ, первѣй уніатовъ,
также и ихъ номнаторъ.
противниковъ и ихъ рады
не чинили гнѣву и зрады.
роздѣлена зъ проклятыми:
ошарпанецъ зъ везваными.
антихриста! Уніате,
рожонный лжи брате!
горящее зготовано;
и думы зле бы спалино.
церковь Грека лamentsуетъ:
много утисковъ пріймуетъ.
Рымъ прагнетъ и Латина,
обыйтиса безъ Русина.
Пречистая и святые
даючи приемныи.
православнымъ, уніате,
живымъ людемъ, милый брате!
зъ плачемъ горкимъ въ трубѣ страшной
въ крижу мовлячи мнѣ жалосной.
Христа и Творца нашего
Матку неокрутно Его.

[ли зостали:
дай помощь отъ печали, абымы вѣ-
[вици Твоей стане,
вылучаешь, хто зъ насъ, Пане, по пра-
[конецъ жили,
абы болшь не колотили, въ покою лѣтъ
[твой есть выбранный,
межи Греки и Римляны, гдыжь то людъ
[въ вѣки мучить;
до темности каже втрутить, зязаного
[собѣ литости,
паматай ся въ своей злости, — закий на
[кошмя,
стережися того огня, не вѣрь діаблу ру-
[южь прикрости,
перестаньже такой злости; не чини болшь
навернися до Выходнен-церкви своей святомъ,
[единому,
въ славу Богу своему, въ Троици Святой
[чекаетъ:
Христосъ то тебе взываетъ и Пречистая
[болшь неузнаетъ»
речь святая и знаки неомысли суть на вѣки,
Аминь.

²³⁾ Дѣян., гл. 10, ст. 11—12. ²⁴⁾ На полѣ: «каеалицкой».

При томъ, съ повинности моеи духовной, въ особѣ всеи церкви Восточней, молитвы святыи въ побожность и принятие ласкавое вашей королевской милости, пана мнѣ милостивого, залечивши, цѣлымъ сердцемъ прагну, абы Богъ Всесильный вашу королевскую милость во всемъ пресвѣтлымъ сенатомъ и панствомъ въ долгофортунные лѣта благословилъ, и помножалъ панство, и справовалъ наилучшій рядъ. Не толко зъ добрыхъ планетъ, Меркуріусъ, Геркулесъ, Ювишовъ сынъ, але самъ Творца всѣхъ тыхъ, Іисусъ Христосъ, Сынъ правдивого Бога Отца зъ Духомъ пресвятымъ, за повабою и ублагословенемъ пренаймилоснѣйшой Венеры, Маріи Пречистой Богородици, Королевы Небесной, абы имя тое ваше королевское милости, Владиславъ, на земли и на неби зъ годными Богу владнуло славою на вѣки,—того вѣрне сприяючи, и облюбеницу мѣти зъ Москвы зычу. Бо и въ томъ значное, дастъ Богъ, будетъ надъ вашою королевскою милостью благословенство Его святое въ нынѣшнемъ и въ будущемъ вѣку. Аминь.

Другій нижшій стопень, абы не труднѣе невѣдомыхъ мыслей людскихъ, барзо вкоротце а правдиве ся обясняеть. Фундаментъ не порядку костела Римского тотъ есть власне, ижъ, еще передъ Флорентскимъ сенодомъ, а найбарзѣй по сенодѣ, костелъ Римскій, презъ папезовъ своихъ, одорвавшися самъ одинъ отъ братій своихъ чотырохъ патріарховъ Восточныхъ, благословенства порядного не маеть. Або вѣмъ не мнѣйшій старшого благословити повиненъ, але старшій мнѣйшого. Гдѣжъ якъ сынъ не можетъ родити собѣ отца, такъ меншій благословити старшого; але власне отецъ родитъ

сына, и старшій благословитъ, меншого. Наприкладъ: хочъ бы и наибольшъ было діаконѣвъ, не могутъ посвятити собѣ презвитера, тылко повиненъ епископъ зъ діакона посвятити священника. А если бы гдѣ такъ трафилося, ижъ бы діакони посвятили собѣ священника, або священники епископа, теды мусить ся признати, ижъ то зъ дефекту якогось стало, и не порядокъ значный бы ся оказалъ. Ведлугъ науки святого апостола Павла, безъ всякого прекословія меншее отъ большого благословляется. Обачмыжъ тутъ: въ костелѣ Римскомъ старшого повѣдають быти папежа, а меншихъ одъ папезовъ посвященныхъ кардиналовъ, власне якъ одъ отца спложонныхъ сыновъ. И такъ есть. Гды умретъ который кардиналъ, може отецъ папезъ на мѣстце его уродити сына и наибольшей примпожити; але гды умретъ отецъ ихъ папезъ (бо смертельны естесмо), не могутъ кардиналы, сынами будучи, родити собѣ отца, то есть, мнѣйшими будучи одъ папежа, посвятити собѣ папежа; але посвящаютъ владою меншою, якую мають. То меншого себе посвящаютъ, а не старшого: хочъ (справою люциперскою) мнимаемъ старшимъ называютъ!

Одъ того теды тамъ часу, мовлю, отъ одерванія одъ церкви правдивой Восточней, то есть, одъ зволоченія хоботомъ люциперскимъ отъ найвышшого неба церковного, завше ваги несправедливости на-долъ, на-долъ, на-долъ, на-долъ, на-долъ, на-долъ, на-долъ, на-долъ ²⁵⁾ упали, и ажъ до самого центрумъ пекельного упали. А такъ, поневажъ ся мѣра злости выполнила въ часи замѣронымъ, ото правдиве пришло страшный судъ Божій на роздѣленіе благословенныхъ одъ проклятыхъ! Тылъ

²⁵⁾ Такъ въ подлинникѣ.

ко еще за причиною Пречистой Богородици, Матки милосердя, надъ народомъ людскимъ срогости своеи Богъ Всемогучій фолгуєть, и то взглагомъ посполства и убогихъ людей, которыхъ великое мнозство злаща до Пречистой Богородици побожныхъ правдиве ся найдуетъ. Але панове и преложные згола въ звѣровъ и птаховъ драпежныхъ ся перекинули и подобными стали, а праве южъ и надъ звѣровъ подданныхъ своихъ и убогихъ людей драпежати и надъ ними ся збыткуютъ. А тоє вѣдати потреба, ижъ пыха и немилосердіе пайбарзѣй готуютъ собѣ пекелныи вѣчныи муки. Ведлугъ въ року Духа Святого: «не прійде ко Мнѣ пога гордыня, и рука грѣшника да не подвижитъ Мене», то есть: пышный и немилосердый не дознаетъ милости отъ Бога Всемогучого.

А если хто спытаетъ: «въ церкви Восточной що за порядокъ благословенства правого?» Одповѣдается: «гды патріарха, кѣторый въ часѣ замироннымъ и пазначенымъ одъ Бога, предъ маестать Его сваты презъ смерть поволаный²⁶⁾ будетъ, теды на его мѣстце посвящаютъ не владыкове, не метрополиты, ани ексархи патріаршіе, але сами патріархи, ровныи межи собою будучи братіа, въ столицахъ своихъ зособна мѣшкаючи. За данемъ собѣ вѣдомости, зѣхавшися, зешлому брату одправивши молитвы и учинивши памятку звыклую, обраного на его мѣстце два або три (для болшей поваги и мочи въ святости) прибывши, албо презъ молитвы едностайнымъ умысломъ, порядкомъ правдивымъ духовнымъ, о имени Иисусъ Христовомъ оногo благословятъ и посвящаютъ, ведлугъ науки Евангелской: «гдѣ два або три собранни во имя Мое, ту Азъ посредѣ ихъ есмь». О тожъ сродкуєть и поря-

докъ веде духовный самъ Иисусъ Христосъ въ церкви правдивой Восточней, а не якій охмистръ, або умоцованный, змышлѣнный и видомая голова.

—
СУПЛИКА ТРЕТЯЯ,

писаная року 1645-го.

Наяснѣйшій кролю Полскій, панъ а панъ мой милостивый! Яко вѣрный подданный вашой королевской милости, пана мнѣ милостивого, южъ то надъ утрапенного Вартимея, подъ Ерихономъ на дорози сѣдячого и волающого²⁶⁾: «сыне Давидовъ, Иисусъ, помилуй мя», я, нецзныи АѦанасій, слуга Иисуса Христа, Господа моего и Пречистой Богородици, Патронки нашеи, не разъ, не два волаємъ, волаю и верещу: «наяснѣйшій кроль Полскій, пане мой милостивый, сыне Жигмонта Третьего, Владыславе Четвертый, змидуйся надъ утрапеною церковью Восточною, правдиве каѦолицкою, Грецкою, въ панствѣ тутъ вашомъ христіанскомъ пайдуючюся! Рачъ быть ей судьей, самъ не спущаючися ни на кого, принамиѣй такъ, якъ евангелиста святой описаль о суди и вдовици»²⁷⁾!

Супликовалемъ правдиве зъ росказаня Бозского въ року 1643, презъ образъ чудовный въ крестѣ Купятицкій Пречистой Богородици, зъ гисторією Московскою, публице²⁸⁾ въ сенатѣ до вашей королевской милости, пана мнѣ милостивого, о успокоєне вѣры правдивой каѦолицкой Грецкой а о знищенє унеи проклятой. Писалемъ и на сейми прошломъ въ року 1645, марта 16 дня, презъ пана Осипского, маршалка, и пана Огинского, воеводы

²⁶⁾ Марк. гл. 10, ст. 46—48.

²⁷⁾ Лук. гл. 18, ст. 1—9.

²⁸⁾ Латин. publice.

Минского, и презъ иншихъ ихъ милости пановъ сенаторовъ зъ вязена моего. Которая суплика не вѣдаю, если дошла вѣдомости вашей королевской милости, пана мнѣ милостивого. А вельце потребна.

Пишу и теперъ: змилуйся, кролю Полскій, пане христіанскій! Рачъ въ той справѣ обачити²⁹⁾ самъ а усправедливити вѣру и церковь, правдиве каѳолицкую, Восточную, въ панствѣ вашомъ тутъ найдуючюся, ведлугъ воли Божей, гдыжъ запевне гнѣвъ великій Бозскій по цесаріи тутъ надъ тымъ панствомъ пышнымъ короны Полскои срого висить. А за тое самое найбарзѣй, же церковь правдивая Восточная, тутъ въ панствѣ христіанскомъ найдуючяся, кривды вже незносни терпитъ. Которая то церковь, прейзренемъ Божиимъ принявши щасливе крестъ святой за Володимера святого, княжата Руского одъ року 987 (якъ Длугошъ, каноникъ Краковскій, въ кройниці своей языкомъ Латинскимъ, въ роздѣли второмъ описалъ) черезъ шестсотъ и осмъ дѣтъ, благословенствомъ пастыра власного своего, патріархи Нового Рыму Константинопольского, ведлугъ артикуловъ вѣры и порядку въ сакраментѣхъ и календара правдиве каѳолицкого, седми сенодами стверженого и жадной клятвѣ неподпадающого, въ повою была.

А теперъ, пятьдесятъ лѣтъ тылко тому, якъ унея проклятая, для столка сенаторского и для поваги пышныхъ духовныхъ, нещасливе настала и такъ потурбовала панство тое спокойное, же не тылко въ краинахъ, въ князствахъ, повѣтахъ, въ мѣстахъ, въ мѣстечкахъ и въ селахъ селянъ зъ селянами, мѣщанъ зъ мѣщанами, жол-

неровъ зъ жолнерами (бо и зъ козаками война внутреня непотребна о томъ была), пановъ зъ подданными, родичовъ зъ дѣтками, а и духовныхъ зъ духовными, на остатокъ монаховъ зъ монахами — до гнѣву непогамованого приводила, приводить и нещасливе розжариваетъ.

А покижъ того злого будетъ, авжды для Бога треба ся унаметати, треба той злый бѣгъ отмѣнити. Кто тежъ тому не вѣритъ, же есть страшный судъ Божій? Кто того не вѣдаетъ, же каждому злочинци, бы и найдолшей грасовалъ, прійде ему еднакъ встыдливая заплата? Отожъ и той унеи проклятой завстыдатися потреба за свое еи (sic) таковое грасоване и колотнѣ непотребные, межи людьми спокойными починеные. Нехай болшей уже не ошукиваетъ, двулично ся указуючи! Нехай любъ на правицу, або на лѣвицу вылучается! Бо вже часть пришло³⁰⁾ роздѣленя благословенныхъ одъ проклятыхъ, а врихлѣ барзо и страшный судъ Божій наступуетъ. То правдиве именемъ Иисусъ Христовымъ мовлю.

Тылко если пожаданое успокоене церкви Восточней правдиве каѳолицкой, то есть сенодалной Грецкой, за причиною Пречистой Богородици и доброты урожоной вашей королевской милости, пана мнѣ милостивого, початокъ тутъ взявши, ведлугъ воли Бозской и присяги вашей королевской милости, пана намъ щасливе пануючого, въ skutku зостане; то еще на придане лѣтъ щасливыхъ гнѣвъ справедливый Бозскій зготованный задержитъ, и благословенство Его святое обфите выльется такъ на вашу королевскую милость, пана и добродѣя мнѣ милостивого, якъ и на все панство тое христіанское.

²⁹⁾ На полѣ: «вейзрити».

³⁰⁾ Мато., гл. 25,

А если, уховай Боже, упоръ якій и окаменѣлость Фараонская противъ такъ значной воли Божской мѣла бы ся нещасливе оказать,—о, беда жъ! нещасте тому! То, якъ слуга правовѣрный Иисуса Христа, Пана Моего, правдиве мовлю: гдыжъ день Господень³¹⁾, яко сѣтъ на птахи и якъ злодѣй, прійде несподиване: будутъ ся люди веселити, женити, будовати, а въ томъ знагла судъ страшный Божій нападе. Треба всѣмъ на тое пилно памятити, и кролемъ.

Писалемъ вже о томъ, що нѣкоторые мовятъ: «не належитъ кролю пану до справъ духовныхъ». Належитъ справедливомъ судомъ Божиимъ до выкорененя тои унеи проклятои; бо презъ кролевъ пановъ, за побудкою и порадою небачныхъ духовныхъ Рымскихъ, и подвышшене ея стало—листами то и привилеями, уніатомъ даными, доводне ся показуеъ.

Хто жъ того не вѣдаеъ, же въ панствахъ направи вшелякихъ перядовъ, такъ свѣцкихъ якъ духовныхъ, и сеноды великіе за преизренемъ Божиимъ, съ помощю христіанскихъ цесаровъ и кролевъ, бывали и бывати мають. На Никейскомъ сенодѣ першомъ цесарь Грецкій першій христіанскій Константинъ былъ. На остатокъ, и на Флоренскомъ зломъ сенодѣ (для того злымъ ся мануе, же отъ того часу найгоршій гнѣвъ межи Греки и Рымляны стануль; бо много Грековъ на немъ позабавано торгаючи сенодъ, а то за причиною опата якогось Родискогъ, который, зъ двѣма тысячами людей военныхъ на конецъ сеноду притягнувши, намовилъ отца святого палежа Евгенія и розорвалъ добрую згоду, южъ намовленую; а затымъ и форта до Греціи Туркомъ

поганомъ ся отворила), на Флоренскомъ, мовлю, сенодѣ востодній цесарь Іоаннъ Палеологъ былъ, а заходній Албрихтъ зъ княжатъ Ракусскихъ; притыхъ зъ королевства Полского Владыславъ Ягеловичъ, а зъ князства Литовского Жигмонтъ, великій князь Литовскій (которого въ Трокахъ забито) и иншіи панове христіанскіи, такъ особами своими, якъ и презъ пословъ своихъ, бывали и згодне зъ духовными въ справахъ духовныхъ працювали.

Поневажъ теда и теперъ на томъ естъ воля Бога, Творци нашего, въ Троици святой православно славимого, Отца и Сына и Святого Духа, за молитвами Пречистой Богородици и всѣхъ святыхъ, абы ваша королевская милость, панъ мой милостивый, пристойне и съ пилностью доглянути рачиль! О то не до владыковъ, не до бискуповъ, не до архиепискуповъ, ани до жадныхъ становъ зъ духовенства костельного, але власне и мяновите до вашей королевской милости, пана мнѣ милостивого и побожного Владыслава Четвертого короля Полского, мене, убогого законника, еднакъ же священника Своего, Иисусъ Христосъ пославши правдиве казалъ и каже волати и обьяснити о такихъ справахъ своихъ Божскихъ. Которому то розказаню святому я, нещазный, досытъ чинячи, прикладомъ Мойсея, Ноя и Лота Справедливого, презъ килка лѣтъ южъ волаю, голошу и верещу: «змилуйся, кролю Полскій, змилуйся, панъ а панъ мой милостивый, Владыславе Четвертый, рачъ пилне вейзрити въ тые sprawy церковные, а усправедливити вѣру и церковъ Востоднюю, въ панствѣ вашомъ тутъ найдуючуюся, правдиве каволицкую, бо теперъ пилно того потреба, а то можнал учинитъ, ведлугъ воли Божской, хотячому.

³¹⁾ Мат. гл. 24.

Нѣкоторые мовятъ и до мене, нецѣного: «чому владыки и старшіи отцеве ваши того ся не домовляють, алеты възгорженный еденъ»? Такъ есть. Що я виненъ, же, якъ убогого чловѣка Наана ³²⁾ до крола Давида святого (не зъ арцікаплановъ), такъ мене до вашой королевской милости, пана мнѣ милостивого, Богъ Всемогущій назначилъ и послалъ, абымъ обяснилъ о воли Его святой? Вѣдомо вашей королевской милости, панъ мой милостивый, якъ дорога душа чловѣчая у Бога Творца нашего. Самъ Ісусъ Христосъ мовити рачить: «що за зыскъ чловѣку, коли бы весь свѣтъ позыскалъ, а душу свою стратилъ; або що чловѣкъ дастъ за отмѣну за душу свою» ³³⁾ и прочее. А ижъ такъ великій народъ христіанскій упоромъ губити, уховай Боже!

А що ся дотыкаеть костела Римского въ вынищенію уней проклятой, тебѣ и въ томъ треба ся пригледѣти, якъ великой въ всемъ костюль Римскій а мяновите зъ стороны духовной потребуеть поправы. О то, безъ вшелякихъ околичностей, треба отцу святому папезови (если хоче правдиве покоры Христовы наслѣдовати), абы, гнѣвъ свой неслушный, справою духа злого утворонный, опустивши и зъ наганою мощно подоптавши, поєдналъ ся годне зъ братіями своими, въ одномъ крещеніи святомъ пороженными, патріархами, мовлю, святыми Выходными; гдыжъ они суть старшими, ведлугъ статечности своей въ вѣрѣ православной ³⁴⁾ каѳолицкой, то есть, сеполалной, и ведлугъ пятеракой личбы въ брат-

³²⁾ Царств. кн. 2, гл. 12.

³³⁾ Матѣ. гл. 16, ст. 26: «Канъ бо польза чловѣку, аще міръ весь пріобрѣщеть, душу же свою отцетитъ; или что дастъ чловѣкъ пзмѣну за душу свою».

³⁴⁾ На полѣ: «правдивой».

ствѣ крестоноснымъ своимъ, а не папезъ—старшій, который одорвавшись самъ одинъ по своей воли ся найдовалъ. Нехай зъ того не хелпится костюль Римскій, же въ достаткахъ и въ славѣ свѣта того плываеть. Все то дочасное. Нехай и зъ того не выкрикаеть, же такъ великій урослъ въ своей воли и долго не былъ каранный. Милосердіе то Божское справовало. Але не маешъ у Его вшехмощной опатрности ничого прошлого, ничого пришлого: все Онъ свое (sic) въ притомности своей маеть. Апостоль святой мовить: «день еденъ (у Бога) яко тисеча лѣтъ, и тисеча лѣтъ яко день одинъ» ³⁵⁾. Большеи не дишкурую. Гдыжъ ваша королевская милость, панъ мой милостивый, до тои теперь не належишь, тылко первѣи до выкорененія уней проклятой барзо великое старане приложити потреба, абысь владнулъ славою и зъ кролями святыми въ небѣ, памятаючи на тое.

Кролю, пане мой милостивый, мовлю то, якъ слуга именемъ Іисуса Христа, Господа моего: недалекось есть царства небесного! Бо добре ся стало, же легата ³⁶⁾ папезского зъ папства того выслано. Добре и то, же Лубу якогось, на признане чимъ есть ³⁷⁾, до царя Московского послано, а надто добре, же згodu святую миловать рачишь, и людій виходныхъ, и Москву. О, зычу упреимымъ сердцемъ и съ повинуваченіемъ святого зъ ними: гейже, гейже—того зъ жродла сердца моего зычу, гдыжъ благословенный той, который маеть фамилію въ Свонѣ, и повинни въ Ерусалимѣ.

³⁵⁾ Второе посл. Ап. Петра, гл. 3, ст. 8.

³⁶⁾ На полѣ: «памѣстника».

³⁷⁾ Тутъ рѣчь идетъ «о Дмитровичѣ», царевичѣ, см. выше.

Стороны припомненія въ объясненію страшныхъ таемницъ Божскихъ родича вашей королевской милости, пана мнѣ милостивого, и въ томъ сродокъ святоблывый волею Его святою за причиною Пречистой Богородици и за покорюю вашей королевской милости, пана мнѣ милостивого, пшасливе дознавать будешъ рачилъ. Короля святого Давида въ наслѣдованію воли Божской вашей королевской милости, пану мнѣ милостивому, святоблыве залецаю и ражу духовными, добрыми и въ славѣ небеной вѣчными справками ся забавляти, а не дочасными, злыми, то есть: сенодами около, узнанія единой въ Христа правдивой церкви и вѣры, а не войнами; бо человекъ зъ натуры пороженвати не можетъ. А то обоє на воли зостаєтъ.

Поселъ вашей королевской милости, пана мнѣ милостивого, до Москвы посланный, якъ въ свѣтлыхъ променахъ воли Божской зъ дару Его святого внутренимъ окомъ вижу, заровнивается въ одираѣ зю мною, посломъ Божскимъ. Якъ я, нещзный, выслуханъ и усправедливленъ буду въ справахъ такъ великихъ и поважныхъ Его святыхъ, успокоеню, мовлю, вѣры православной Грецкой, то такъ и тамъ волею Божскою ехо паде.

Затымъ воли Божской и патронству Пресвятѣйшей Богородици и всѣхъ святыхъ и вашей королевской милости, пану мнѣ милостивому, въ всемъ баченю высокому, въ побожностяхъ покорного Иисуса Христа наслѣдуючи, покорне ся отдаю и молитвы мои звыклые священническіе въ приємность воли Божской и вашей королевской милости, пану мнѣ милостивому, щирымъ сердцемъ offering. Аминъ.

Тая суплика въ руки королевскіе от-

дана естъ, бо въ атласъ зеленый оправлена была и незначне въ карету, ѣдучому съ Подъяздова Двору до замку Варшавского, оддана. Зачимъ ѣдучи по-малу самъ всю читалъ, а до замку приѣхавши пану Пацови у столу казалъ голосно читати. Потомъ одъ многихъ зъ пановъ духовныхъ и свѣцкихъ преписована была, року 1645.

По той суплици листъ мнѣ до турмы одъ незначной особы, на имя Михайла, по-Словенску писанный, оддано въ тые слова:

«Пречестный и преподобный о Христѣ Иисусѣ господине отче Анастасій! Подвигомъ добрымъ со Павломъ подвизатися, теченіе совершити, вѣру соблюсти, главы видимыхъ и невидимыхъ врагъ сокрушити и вѣнецъ, уготованный вамъ въ явленіе Иисусъ Христово, со всѣми любящими пришествіе Его и со глаголавшимъ сіа Павломъ, глаголю, отъ Христа Бога пріати превелебности вашей желаю. Братію превелебности вашей, со Львова возвращающуюся, видѣвъ и лобызавъ; и отъ нихъ яже о превелебности вашей бываемая подробно увидѣвъ и житіе по Христѣ крестоносное и многострадательное, рукою вашею списаное, прочетъ, зѣло утѣшихся и возрадовахся. Не точію о семъ, яко церковь въ время се раздранно и растерзанно отступническимъ враждованіемъ не липися исповѣдника, но и о семъ, яко истинно о пей болѣюща, пекущаяся и страждуща до узъ, яко злодѣй, и язвы на тѣлѣ своемъ носяще, и душу свою за други свои полагающе, ея же любве болѣе что не обрѣте и самъ Богочеловекъ Иисусъ Христосъ Спаситель нашъ изрещи. Сицевого, глаголю, порою сына во времена послѣднія, и между терпѣніемъ толицимъ и запусѣніемъ процвѣте цвѣтъ благово-

пенъ, не только Россійскому народу (аще восхощутъ и возмогутъ видѣти и исповѣдати и Богу благодарити и ревновати), но и всему соборному и вселенскому благочестію — свѣтлосіающаго Сампсона и многократкаго, во братіи малѣйшаго, по паче всѣхъ достойнѣйшаго Давида! Радуюся о семъ зѣло, и паки реку: радуюся! Но и превелебности вашей глаголю: радуйся о Господѣ и веселися, яко тебѣ единому подобаетъ радоватися, яко единъ во всѣхъ страдати сподобился еси! Аще ли же апостоли біими идоша радующеся отъ лица собору, яко за имя Христово сподобившася безчестіе пріяти, что азъ возглаголю до вашей радости аще не Христовы словеса: «блажени, егда поносятъ вамъ и ижденуть вы, и рекутъ всякъ золь глаголь на вы лжуще, мене ради, радуйтеся и веселитесь, яко мзда ваша многа на небесѣхъ»³⁹). И понеже многа поношенія, безчестія, уничиженія, еще же и узы темницъ, и палицами біенія, и зноомъ изнуренія, и юродъ быти по Христѣ (да будеша, по Павлу, мудры), и ина многа страданія вашей превелебности прочтохъ, — что ино рѣку, точію со Давидомъ, по множеству болѣзній твоихъ утѣшенія да возвеселятъ душу твою, и да будетъ мечъ обоюдоостръ на враги, и да не убоишися и не ужаснешися, но всяко изречеши; и не точію имя Христово (яко же мы въ мірѣ, паче же азъ першій), но истинно и смерть по Немъ и по вѣрѣ православной, аще воля будетъ Господня, пріяти удостоишися. Во страшный же день пришествія Христова съ преподобными восхвалишися въ славѣ и на ложи своемъ возрадуешися, възношенія Божія во гортани имѣя и мечъ обоюдоострый во руку своею, да со-

³⁹) Матѣ. гл. 5, ст. 11—12.

твориши отмщеніе въ языцѣхъ невѣрныхъ, и обличеніе въ людехъ отступныхъ и развращенныхъ, и свяжеша царей ихъ путы, яко же нынѣ связанъ еси, и славныя ихъ ручными оковы желѣзными, и сотвориши въ нихъ судъ написанъ: слава сія есть всѣмъ преподобнымъ Его⁴⁰) и любящимъ Его, и гонящимъ Его и умирающимъ Его ради, и не временная, тлѣнная, мимотекущая, но вѣчная, небесная, нетлѣнная постигающимъ. Сіе твоей превелебности, глаголю, сіа ти ся уготовляютъ. «Мнози — рече предузникъ твой — въ позорище текутъ, единъ же пріемлетъ почеть»⁴⁰). Мнози и въ Россіи мнятся тещи, но сидяще и стояще и боящеся текутъ; иніи же и спяще, иніи же и воспять возвращающеся, иніи же и ко противнымъ отбѣгающе; иніи же и паче противныхъ отбѣгше ратуютъ и препинаютъ шествіе къ небеси, и многихъ въ слѣдъ себе отриваютъ, и отъ церкви оттерзаютъ, и неотторженныхъ схизматизуютъ, еже есть: отторженныхъ наричутъ, себе же, схизматизанныхъ, сирѣчь отторженныхъ, стоящихъ мнятъ быти, и проповѣдуютъ быти тако, не точію вѣруютъ. Обаче превелебность ваша, всѣхъ сихъ уметы одбигающе, течещи единъ, единъ убо, по Павлу, и почеть пріемлеша и пріимеша. «Добрый рабе, благій

³⁹) Псал., 149. Здѣсь «изложены» 4—9 стихи: «Яко благоволилъ Господь въ людехъ своихъ, и вознесетъ кроткія во спасеніе. Восхвалятся преподобніи во славѣ, и возрадуются на ложахъ своихъ. Возношенія Божія въ гортани ихъ, и мечи обоюду остры въ рукахъ ихъ: Сотворити отмщеніе во языцѣхъ, обличенія въ людехъ: Связати цари ихъ путы, и славныя ихъ ручными оковы желѣзными: Сотворити въ нихъ судъ написанъ — слава сіа будетъ всѣмъ преподобнымъ его».

⁴⁰) Перв. послан. къ Коринѣ, гл. 9, ст. 24: «не вѣсте ли, яко текущій въ позорищи вси убо текутъ, единъ же пріемлетъ почеть».

и вѣрный! въ малѣ былъ еси вѣрецъ, надѣ многими ты поставлю, вниди въ радость Господа своего», ибо единъ добръ дѣлаеши таланта тебѣ вѣренныя. Да поспѣшитъ ти Господь, да вразумитъ ты, да поможетъ ти, да исполнитъ вся прошенія твоя, и во имя Господа Бога нашего и православія церковнаго возвеличимся! Стой, мужайся и да крѣпится сердце твое, и уповай на Господа и на Пречистую Его Матерь! Той похвала твоя, Той вѣнецъ твой, Той и Матерь Его да дастъ ти животъ вѣчный! Мы же, яко лѣнны и боязливы, именемъ точію, не дѣломъ христіане, паче же азъ, всѣхъ меншій, прошу о молитву святую. Имѣхъ же нѣчто ко утѣшенію вашему препослати, но не поспѣши ми ся въ се время, аще же Богъ изволитъ и приключится время и сему возможно быти. Нынѣ же да не стужаю болшимъ писанемъ превелебности вашей. Кончаю, и Христу васъ, себе же молитвамъ святымъ, о нихъ же несомнѣтельно вѣрую, яко не имате zapomнѣти, вторицею и третицею себе вручаю. Зъ келіи, 1 іюня, року 1645. Превелебности вашей всѣхъ благъ небесныхъ и земныхъ желатель присный, Михаилъ многогрѣшный». Титулъ того листу таковъ: «Преподобному о Христѣ Иисусѣ іеромонаху, господину отцу АѦанасію Филиповичу, игумену Берестейскому, обители св. преподобнаго Сѣмеона Столпника, отцу и молитвеннику моему присному, со метаніемъ до земли въ руцѣ честныя и преподобныя да вручится честне».

Въ приготованію на судъ напродѣ, зъ воли Воезской, пересторога кролю пану, а то для того, же мовятъ нѣкоторіи «не чинитъ кривды никому», зъ псалма 33:

«Уклоніся отъ зла и сотвори благо»

взыщи миръ и поженіи и, очи Господни на праведныя и уши Его въ молитву ихъ, лицо Господне на творящая злая, же потребити отъ земля память ихъ. Возваша праведніи, и Господь услыша ихъ, и отъ всѣхъ печали ихъ избави ихъ. Близъ Господь сокрушенныхъ сердцемъ и смиренныхъ духомъ спасетъ. Мнози скорби праведнымъ и отъ всѣхъ ихъ избавитъ и Господь. Хранитъ Господь вся кости ихъ, и едина отъ нихъ не сокрушится. Смерть грѣшникомъ люта и ненавидящія праведнаго, прегрѣшати. Избавитъ Господь душа рабъ своихъ, и не прегрѣшати вси уповающіе на нѣ⁴⁾».

Сумма зъ Псалму:

Похвалная то речъ зла кому не чинити, Лечь при той еще треба добре творити. Потомъ о волности Божей ты вѣрши: Перестерегаетъ Богъ голубкомъ Ноя И осломъ Валаама, а чловѣкомъ своя Люди упоминаетъ, бы волю святую Его ховали, а не якую иную.

Приготоване на судъ.

Наяснѣйшій кролю Полскій, панъ и панъ мой милостивый! Въ справѣ церкви Восточней, объясненія и причины правдивыи зъ утрапенія моего неоднорочнаго тыи суть:

Щоколвекъ зо мною, неидзнымъ слугою, правдиве (іерей естемъ) до тыхъ часъ дѣлялося и дѣетъ, то нѣ посланіа мене до Берестыя Литовскаго на игуменство доводне ся указываетъ, же зъ воли Бога правдивого, Творца моего. Албо вѣмъ одъ окрещенія всея Россіи, року 987, же належитъ церковь Руская, въ панствѣ найдуючаяся, въ послушенство духовное до столицы Константинопольской и церкви Восточней Грецькой,—на

⁴⁾ Ст. 15—23.

доводъ того—звычай Грецкій въ набоженствѣ, писмо зъ Грецкого Словенское въ заживанію, крайники и права суть.

Съ початку Богу улюбленное писмо лѣвостороннее законное, и церковъ въ церемоніяхъ старозаконная, Жидовская, же правдивого Месіи не приняла, для того справедливымъ судомъ Божиимъ, за всѣми еи цѣлопалеными оферами, обрядами и литеральнымъ писмомъ, есть на вѣки выклітая тими словы: «да будетъ домъ вашъ пустъ». За принятемъ зась вѣры въ Христа Господа, напервѣй, одѣ всходнихъ людей Грековъ, затимъ и писмо южъ правостороннее, всходнее водею Бозскою Грекомъ найпервѣй есть дано. Потомъ зъ писма Грецкого писмо Латинское, въ всемъ зъ Грецкимъ згодное, опрочъ въ нѣкоторыхъ словахъ и назвысахъ словныхъ якъ бы незгодное, стало, и вѣра една въ Христа Господа, апостольская, каѳолическая, Восточная на заходѣ а въ Римѣ есть принятая. Свѣткомъ есть писмотитла, на крестѣ написаная: Жидовскимъ, Грецкимъ и Римскимъ языкомъ.

Въ панствѣ тутъ съ початку вѣра христіанская, каѳолическая, една оріентальная, же за ласкою Божією одѣ всходу и заходу есть принятая: се всходу зъ Нового Риму, Константинополя, Русь вся, поводомъ невѣсты Ольги Московки, Псковянки, жоны Игоря, всеи Россіи князя, року 952; одѣ заходу зась, зъ Старого Риму Поляки, поводомъ панны Дубровки, Болгарки, дочки Богеміи, за князя Полского Мечислава, року 965. Зъ тыхъ причинъ, одѣ одного Грецкого писма, Русь—Словенскимъ и Русьскимъ, а Поляки—Латинскимъ и Полскимъ языкомъ, ведлугъ народу и потреби литеральной книгъ заживаючи двоякую якобы вѣру чинили, и двояко ся тутъ здавна Русь и Поляки,

звляща въ набоженствѣ, заховали. Свѣдчатъ отомъ права Бозскіи въ звычайю набоженства, и людскіи въ писаню волностейъ ограничонихъ. Волности ограничонии мають варунки публичнии въ канонахъ, статутахъ и конституціяхъ, а приватнии—въ фундушяхъ и привилеяхъ. А такъ Бозское право зъ звычайми Богу Всемогущому полецивни, право писаное людское припоминается мяновите одтолъ. Годный святой памяти кроль Жигмонтъ-Августъ, року 1569, за приверненьемъ ся земли Волинской и Кіевской до Корони Полской, привили надаючи имъ, вѣру святую такъ варовати рачиль: «обѣцемо и повинни будемо достоинствъ, дигнитарствъ и урядовъ въ земли Волинской и Кіевской, духовныхъ и свѣцкихъ, великихъ и малыхъ, такъ Римского, якъ и Грецкого закону будучихъ, неуменьшати, ани затлумляти, и овшемъ вѣѣли заховати вѣчными часи».

По жалосной смерти короля Августа, подѣ часъ интереснумъ на сейми въ Варшави, року 1573 такъ варовано, мяновите наданія церковнии: «абы всѣ добра, поданія королевскіи предложества костелного, яко то: архієпискупствъ, бискупствъ и иншихъ вшелякихъ добръ, были даваны не иншимъ, одно Римского костела клирикомъ, шляхтичомъ Полскимъ, ведлугъ статуту, а добра, церквѣ Грецкой належачи, тойже вѣры Грецкои людемъ подаваны быти мають». Тин теды варунки и на конфедераціи принявши и докладнѣй обсталевавши, королевехъ милости Полскіи, одинъ по другому щасливе на королевство наступуючи по Августѣ, Генрикѣ, Стефанѣ и Жигмонтѣ кроль, годный святой памяти панъ отецъ вашей королевской милости, пана моего милостивого, зъ присягою приобѣцати рачили вѣѣли заховати вѣру святую тими словы: «а для розрозненія

вѣры варовали тое собѣ нѣкоториѣ обыватели Коронины конфедераціею особливою, же въ той мѣри, въ справѣ набоженства, мають въ покою быти заховани, которую мы имъ обѣцую задержати вѣчными часы». И потомъ зась, по присягахъ своихъ, кролеве ихъ милости Полскіи варовали тими словами: «А покою и тихости межъ розрозненными въ вѣрѣ особливе стерегчи будемо, ани жаднымъ способомъ, албо владою нашою, албо урядниковъ нашихъ, и которого колвекъ стану зверхностью, никого кривдити и утискати въ справѣ набоженства не допустимо, ани сами укривдимо, ани утиснемо вѣчными часы».

Патріархи Константинопольскіи, правѣ тыхъ пилнуючи и повинностей своихъ пастырскихъ, такъ презъ листы и посланци свои, яко и особами своими, ведлугъ часу и потреби, волею Божскою заше тутъ навѣжали. Святой памяти годный, святѣйшій патріархъ Іереміа, на волное одираване справъ духовныхъ въ церквяхъ своихъ и людехъ послушенства своего, въ панствѣ христіанскомъ тутъ будучихъ, року 1589 приѣхавши, порядокъ весь духовный справоваль, а то и за листомъ кроля его милости Жигмонта Третьего, ему на то даного. Которого листу правдивый доводъ каждому, хотячому видѣти, оказывается о то видочне.

Клятва страшная такъ въ канонахъ отцевъ святыхъ, якъ и въ фундушяхъ порядку духовного братского, одъ патріарховъ и епископовъ власне належачихъ, правдиве есть въ вѣчность наложона, а мяновите—на тыхъ зрайцовъ и згоршителейъ, которіе бы отступовали и утикали одъ церкви своей духовной и вѣры правдивой христіанской поприсяжоной. На тое доводи суть:

Потій, владыка Берестейскій, зъ митрополитомъ Рогозою и иными то-

варишами своими, же зрадливе, безъ вѣдомости пастыра своего и парафіянъ своихъ, для власныхъ приватъ своихъ, то есть для гоноровъ Римскихъ духовныхъ и для столковъ сенаторскихъ, хотячи выривати пожитки зъ рукъ свѣтскихъ людей, неналежному и въ набоженствѣ собѣ незвычайному пастыреви, именемъ всей Россіи, безрозумие, кламливе оддали послушенство, — на доводъ того листы ихъ до княжата Острожского и до люду посполитого писаны суть.

Кролеве ихъ, милость, жалосне въ томъ опуканы будучи отъ небачныхъ своихъ духовныхъ Римскихъ, же на унею тую во всемъ помагали и отъ клятвы отступныхъ боронили (що если слушне), — привилея унитомъ, на тое даны, визнавають.

Унитскіи колотнѣ и злости на розныхъ мѣстахъ а праве всюды почипеные, бо и зъ козаками внутреня война непотребная о тое жъ была, — на то барзо много доводовъ и протестацій всюды найдутся.

Кроль панъ милостивый, святой памяти годный, Жигмонтъ Третій, панъ отецъ вашей королевской милости, пана моего милостивого, дивною справою Божскою, року 1599, правдивыхъ духовныхъ вложеною клятву на униты правдиве ствердивши, тымъ же привилеємъ всѣ обороны уніатомъ потлумити рачиль. На тое доводи на паргаменахъ суть. Уніаты Римскому костелови, Заходнему, оддавши послушенство (што всѣ Богомъ ученыи снадне зрозумѣти могутъ) такъ явными и значными церкви единой святой католической, апостолской, Христовой, Божой противниками, злосниками и тиранами стали, же то всѣхъ окрутниковъ и незбожниковъ злости и тиранства выполнили и превыпили. А мяновите въ тыхъ головныхъ чотырохъ

справахъ ⁴²⁾: 1) же одопхнули мизерне правдивого, единого пастыра Ісуса Христа одъ церкви; Его власною кровію пренайдорожшою набытой, и одтяли голову сполне Бозскую и чловѣчюю одъ тѣла Его (ажъ зъ уруганемъ пынчимъ) а приняли собѣ на тоє мѣстце чловѣка едного за пастыра и голову. Другая: же взрушили право посполитое духовное и свѣтское, публичноє и приватное, то есть: каноны, статуы и конституціи, фундуши и привилеи, также значне и явне чинячи умнѣйшене и затлумене вѣры правдивой Грецкой, бо доложено того въ листи, отъ отца папежа Климентіа имъ данымъ, абы вже толко, ведлугъ сенодовъ Флоренского и Триденского, заховывалися, то есть: поколвекъ вже други костель Римскій, Заходній хвалить, абы и они хвалили. Похоженіе Святого Духа такъ и одъ Сына, якъ и одъ Отца; сакраментъ святыи въ оприсноку подъ единою особою, чистецъ душамъ по смерти огнистыи, постъ соботный и иншии посты розерваныи, безженство капланомъ свѣтскимъ, календару отмѣна, юбеліуши на непонел[не]нши грѣхи, отпущеніа грѣховъ, и все ведлугъ наукъ вымысленихъ, новыхъ, папезскихъ, по-рокъ одмѣннихъ, а не ведлугъ Христовыхъ, апостолскихъ сенодовъ седми и каѳоновъ Отцевъ Святыхъ. Третья: же цѣлость двомъ тылко реліамъ, мяновите Римской и Грецкой зъ давнихъ час[ов]ъ тутъ правомъ наданую и змоцненую, отняли и поторгали. Четвертая: же присязи своей власной, при посвященіи у патріархи выконаной, кламцами zostали.

А такъ уніаты, ведлугъ таковыхъ своихъ поступковъ, явныхъ и значныхъ,

⁴²⁾ На подѣ: «доводы Ляхомъ о ответственности вѣры».

явне тежъ одпали и значне пастыра своего власного и церкви Восточной и вѣры православной Грецкой, а притомъ и добръ, церкви Грецкой наданныхъ, одпали, называючися вже костела Римского, Заходнего неслыханнымъ въ христіанствѣ именемъ — «уніатами», а не церкви Восточной Грецкой — православными христіанами.

Съ тыхъ теды причинъ, Русь незуніованая ⁴³⁾, онагрностью Бозскою и справою Духа святого постерегши тую субтелную хитрость люцифера проклятого и вѣдаючи добре о превротностяхъ его, же можетъ зъ птаха псомъ и лисомъ ся перевернути, зъ лиса волкомъ и лвомъ быти, а зъ лва базилишникомъ и смокомъ пекелнымъ станути, а то зъ тыхъ найголовнѣйшихъ двохъ штукъ познаючи ((першая: же подъ титуломъ словка того «уніа», то есть подъ именемъ згоды преложонныхъ духовныхъ, на земли будущихъ, и то меншихъ владыковъ, мовлю, зъ бискунами, на триумфы и процесіи позверховныи (бо не въ набоженствѣ) згажати замыслилъ, обѣцуючи имъ за тоє столки сенаторскіе и добра земскіе, и такъ лисавымъ якимся кумовствомъ албо товаривствомъ, первѣй по ялмужну выправуетъ, то есть, фундаціи церковныи, въ шафунцахъ и мѣстахъ кролевскихъ будучи, одбираетъ и якъ бы, первѣй,

⁴³⁾ Отъ этого подлежащаго сказуемое отдѣлено длиннымъ рядомъ вводныхъ мыслей, которыя заключены, для ясности, въ двойныя скобки (()). Этотъ же рядъ вставокъ повліялъ также и на то, что между главнымъ подлежащимъ («Русь незуніованая») и сказуемымъ (которое, по настоящему, должно читаться: «преконала, отлучила, потопила и отдала», а не: «преконани, отлучени» и т. д.) встрѣтилось какое-то побочное подлежащее («уніаты»), вмѣсто совершенно очевиднаго дополненія («уніатовъ»).

опаливаетъ, хотячи тымъ snadнѣй оветчи Христовы самому волкову драпежному и смокови лежелному на пожарте вѣчное зъ уруганемъ выдати, прикладомъ оной байки: лшпка зъ волкомъ покумалася; гды пошли по ялмузну, волкъ мовить: «кумо, вполѣ дѣлти будемо,—первѣй, ащо мое и твое, то я то зѣмъ обое». Хтожъ того не знаетъ, же бискупъ и владыко, тожъ а тожъ значить! А варовано канопами отцевъ святыхъ, же одъ едного пастыра надъ однимъ мѣстомъ два бискупы быти не мають. Другаи: же подъ титуломъ «милости Божей» а тутъ утаиъ якого Бога: чи доброго, чи злого? Людей зъ людми словомъ тылко згажаеть, а не самою речью; то есть, въ милость политичную, свѣтовую, облудную толю приводитъ, а не въ духовную и правдивую; сакраментовъ, мовлю, святыхъ, артикуловъ вѣры и догматъ церковныхъ зъ-едночаеть. Хотѣлъ противникъ правдивую милость розорвавши, тѣмъ snadнѣй церковь Христову и вѣру правдивую въ вонтиливость подавши, зъ памети и розуму людского вырвати, потлумити и на вѣки затратити. Що хотѣлъ былъ учинити и кресту честному, на Голгоѣ горѣ будучому, бо на томъ мѣстцѣ (яко Метафрастъ и иншіе гисторики свѣдчатъ) каменищи былъ презъ Жидовъ побудоваль, который зъ трудностью Елена, matka цесара Грецкого Константина Великого, ламлючи крестъ Христовъ, знала року 325)), — тое, мовлю, все вѣдаючи и знаючи ((звланца науки правдивой слушаючи Иисусъ Христовъ, который мовить: «аще и око соблазняетъ, исткни е; аще и рука, отсѣчи ю»)), зачимъ слушати, ведлугъ канонівъ отцевъ святыхъ и права посполитого, духовного и свѣтского, на соборѣ, въ Берестю Литовскомъ порядне одправованымъ, за

моцью патриархи и за позволенемъ кроля папа своего одъ духовныхъ и свѣтскихъ людей, универсалне року 1596 октовріа 6 дня зобраный⁴⁴⁾, прикладомъ иншихъ енералныхъ и помѣстныхъ соборовъ въ всемъ поступуючи ((якъ Аріа, презвитера Александрійского, который Иисуса Христа створенемъ чицилъ и ровности зъ Богомъ Отцемъ оному не признавалъ, на Ниценскомъ першомъ соборѣ потоплено на вѣки, бо форумъ мѣлъ; Македоніа духоборца на Константинополскомъ, Несторіа на Ефескомъ, Диоскора на Халкедонскомъ, Оригена на Константинополскомъ, образборцовъ на Шикейскомъ, Гоноріа, папежа Римского, монотолиту, на Константинополскомъ, Ливеріа, папежа Римского, аріанина, и Маркедла, балвохвалцу, на Римскомъ соборѣ помѣстнымъ, Гилдебранда, папежа Римского, который чорнокнижствомъ и на папежство вступилъ, на Бриксинскомъ соборѣ помѣстнымъ анаѣемъ вѣчне оддано, бо тамъ форумъ мѣлъ и проч.)),—прикладомъ теды тыхъ соборовъ, о то и уніаты, якъ одорванци, здрайци и неприятели головнии церкви Веходней, Грецкой, Руской, правдиве тежъ на Берестейскомъ соборѣ помѣстнымъ, бо тамъ форумъ мѣли, за неупаметанемся ихъ самыхъ, опатрностью Бозкою правомъ суть преконаны, отъ церкви отлучены и справедливымъ судомъ Божиимъ суть потоплени и клятвѣ на вѣки вѣчны одданы. Декрета о томъ свѣдчатъ, въ книгахъ великого князства Литовского трибуналскихъ, Новогородскихъ, правдиве вписаніи и найдуючіися. Хрисостомъ свѣтлый мовить: «тамъ найлѣпшая згода, гдѣ гнилость одтинається». А кролюючий Пророкъ мовить: «всякъ человекъ ложь». Алфонсусъ якійсь де-Кастра пишеть:

⁴⁴⁾ Слѣдуетъ читать: «зобраномъ».

«вшелякій чловѣкъ блудити въ вѣри святой можетъ и самый папѣжъ».

Року 1638 же былемъ якъ бы для ялмужны на збудоване церкви Купятицкой безъ писаня жадного въ Москвѣ, то власне волею Бозскою и преводомъ Пречистой Богородици, въ крестѣ Купятицкой, а сватъ для того, же церковь правдивая Восточная, въ папствѣ тутъ христіанскомъ найдуючаяся, за розорваньемъ згоды святой першей, и за унею тоєю проклятою, а барзѣй за наступленемъ презъ утискъ уставичный людей правовѣрныхъ, не толко фундацій, але жадной помочи южъ-южъ не мѣла и мѣти не могла. Въ столиці Московской будучи, гисторію повоженія моего подорожного, зъ объясненемъ таемницъ Бозскихъ, замыкающихъ въ себѣ помочь утрапленной Веходней Церкви, правдиве що написалемъ. Теда и на сейми, року 1643, публице⁴⁵⁾ въ сенатѣ въ Варшавѣ, опатрностью Божією, зъ росказанія Пречистой Богородици, въ крестѣ Купятицкой, презъ образъ Еи святой, супликуючи до вапшой королевской милости, пана мнѣ милостивого, и до иншихъ ихъ милостей пановъ сенаторовъ, о справедливостъ святую Церкви и вѣры правдивой Грецкой правдиве подавалемъ.

Року 1644 до Кракова же їздилемъ въ кривдахъ и потребахъ церковныхъ, то есть: о найстя студентовъ на церковь, о преслѣдоване и бите на улицахъ, о забране кони двохъ зъ возомъ зъ речами на килкасотъ золотыхъ въ Кобриню одъ якогось Облочинского, уніата, а найбарзѣй о урзненъе борода священноинокови и о обнажене діакона и о иншіе деспекта и кривды незначосныѣ, одъ тогожъ Облочинского и одъ поповъ уніатскихъ починеніи, принамъ

⁴⁵⁾ Латин. publice.

нѣй—о листъ упоминальный жадаючи кроля пана до тыхъ кривдниковъ, а надто — за листомъ, до его милости пана Сапѣги, воеводы Новгородского, писанымъ, и за листами слуги его милости пана Казановского, маршалка, на имя Вавринца Зычевского, юристы, —о привилей запечатанный на церковь православную Берестейскую. О томъ всемъ доводы суть правдивые.

Порада побожная, именемъ Іисуса Христа, Откупителя нашего. кролю Полскому Владиславу и Четвертому, пану а пану мнѣ милостивому.

Опачное литералное писмо и книги Жидовскіи всюды и чорнокижскіи еслибы гдѣ были (бо въ Раковѣ и въ Краковѣ слышать было) въ папствѣ тутъ христіанскомъ, старатися зъ великимъ усилованемъ выгубити, гдыжъ противное есть Богу правдивому и принестию второму Его святому. Имя въ людехъ взнецоное, имени Іисусову барзо противное, а мяновите—«езуитское», въ папствѣ тутъ христіанскомъ зганити потреба, и старатися, абы его не было, бо значніи то суть предотечи антихристовы.

Родичови своему милому, Жигимонтови Третьему, святоблिवую памятку въ капици годно королевского кошту и ушанованія учинити, а не на слупи. На слупѣ засъ томъ образъ Пречистой Богородици чудотворный, Купятицкій, зъ матеріи спижовой, або якъ воля королевская, на избавленіе души пана отца своего коханого, удатися потреба на молитвы презъ листы до патріарховъ пяти Церкви правдивой, католицкой, Восточной, прикладомъ Теодоры, невѣсты побожной, которал за мужа своего Теофила, цесара Грецкого, образоборцу, тымъ порядкомъ благала маестатъ Бога правдивого и ублагала. Але

то все снадне волею ся Бозскою справитъ, гды соборъ головный зъ Заходу зе Выходомъ будетъ на узнане вѣры и церкви единой правдивой, а не такъ, якъ въ Торуно, «слѣпый слѣпного провадячій» соборъ былъ, бо «не всякъ глаголай Ми: Господи, Господи, внидетъ въ царство небесное», также и мовячій: «каѡлисъ, каѡлисъ» ⁴⁶⁾ есть правдивый каѡликъ.

Еще на остатокъ о томъ же имени Иисусовомъ мовлю: «що то за люсть — быти господаремъ въ неряднымъ дому и паномъ въ своволномъ панствѣ»? Добре ся то стало, же десятину зъ плебаній дають каплани вашей королевской милости, пану мнѣ милостивому. Значить то — понижене гордости Римского панства, и южъ, упала.

Зъ седми даровъ Духа Святого лацно познати рядъ правдивый духовный въ пяти патріархахъ и въ одномъ панежу що есть

Даровъ Духа Святого седмъ:

умъ, разумъ, совѣтъ, крѣпость, вѣдѣніе, благочестіе, страхъ Божій	
1. мудрость	зверхность то есть: кроль папъ въ панствѣ своемъ
2. розумъ	скарбы добра его рухомыи и нерухомыи
3. порада	рада сенатъ, сенодъ, сеймы, суды вшелякии
4. мужность	моць власть, рядъ, реиментъ, офиціери, преложении
5. умѣтность	слуги подданыи, послушенство, жолдаки, неволники
6. побожность	похвалы обѣтници, нагороды, данины и заплаты
7. боязнь Божая наганы	гроза, выгнане, стручене, муки, каране, по- туплене ⁴⁷⁾

7. Богъ Отецъ по Богу во Тройци Святой Единный

6. Богъ Духъ Святый

5. Богъ Сынъ

4. моць на небѣ и на землѣ

3. слуги на небѣ и на землѣ

2. похвалы на небѣ и на землѣ

зачало премудрости страхъ наганы на небѣ и на землѣ.

1. мужность, моць, власть, реиментъ, офиціери, преложенство

2. умѣтность, вѣдомость, слуги, послушенство, подданыи, жолдаки, неволники повинность мають згодне зъ собою жити.

3. побожность добрымъ

4. боязнь злымъ

въ небѣ на землѣ, то есть духовная и свѣцкая, аже кождый вѣдаетъ.

Свѣтъ духовный—вѣчный, а свѣтъ свѣтскій—дочасный. Въ свѣтѣ теды невидомомъ — влада вѣчная, въ свѣтѣ зась видомомъ — влада дочасная въ особахъ людскихъ дочасныхъ. Претожъ волею правдивого Бога Отца и Сына и Святого Духа, Бога, мовлю,

въ Тройци Святой Единого, православ-но отъ правовѣрныхъ славимаго; же въ семъ дочасномъ свѣтѣ стануль реиментъ духовный и свѣтскій надъ душею и тѣломъ челоуѣку, надъ душею — Богъ Сотворитель, въ Тройци Святой Единный, а надъ тѣломъ — челоуѣкъ, въ

⁴⁶⁾ Пропущено: «не». ⁴⁷⁾ Слѣдуетъ читать: «потоплене».

смыслахъ здоровый. Смыслы въ чело-
вѣку суть духовный и тѣлесный; смыслы
суть: видѣніе, слышаніе, повоженіе, до-
тыкане, смаковане.

Тии смыслы же суть причиною, албо
слугами до збавенія и до згненія чело-
вѣку, а челоуѣкъ есть мудростію Божію
и свѣтомъ малымъ. Который то чело-
вѣкъ, гдѣ ся былъ послызулъ въ раю,
презъ тии оконка смыслу направилъ
его самъ собою Сынъ Божій Іисусъ Хри-
стосъ зъ милости своей. А направивши
далъ всѣмъ людемъ Своимъ на всемъ
томъ свѣтѣ видомымъ, ведлугъ пяти
смысловъ, пять столицъ на утечку ду-
ховную,—то есть: столицу Іерусалим-
скую, Александрійскую, Римскую, Анти-
охійскую, Константинопольскую, и патри-
арховъ въ нихъ пять на преложенства
и на науку духовную всѣмъ людемъ
Своимъ, таковымъ порядкомъ, яковый
и въ небѣ установилъ былъ пяти ар-
хангеловъ зверхиѣйшихъ: Люципера,
Гаврііла, Урііла, Рафаіла, Михаила.
А гдѣ зъ нихъ одинъ спалъ зъ неба,
ото презъ челоуѣка напояняючи тотъ
хоръ, самъ Сынъ Божій Іисусъ Христосъ
сталъ досконалымъ челоуѣкомъ и архіе-
реемъ вѣчнымъ обоей стѣнѣ, небесной
и земной, ведлугъ реченного въ псалмѣ
117: «камень, егже небрегоша знежду-
щии, сей бысть въ главу углу»⁴⁸⁾, и
той есть фундаментомъ единымъ, голо-
вою едною, настыромъ еднымъ, доб-
рымъ цѣркви своей свитой, то есть тѣ-
лу своему духовному. Бо цѣковь есть
тѣло Христово, ю евангелію: «разорѣ-
те цѣковь сію и тремъ денми воз-
вигну ю». Онъ же глаголаше о цѣкви
тѣла Своего, есть тѣмъ Іисусъ Христосъ
власне рукою, Соломономъ въ Духу
Святомъ видѣною, о которой и напи-
салъ: «душа праведныхъ въ руцѣ Бо-

⁴⁸⁾ Ст. 22.

жій», то есть зъ вѣры справедливыхъ.
Отожъ тая рука Бога и челоуѣка дос-
коналого о пяти палцахъ здоровыхъ,
то есть властехъ згодныхъ, найдуючаяся,
всѣ недостатки людскіи напояняетъ и
сама реиментуетъ въ пяти столицахъ
свѣта того. А челоуѣку одному жадно-
му южъ не повѣрилъ, для того, же ся и
ангелъ въ небѣ оному знеуѣрилъ.

А такъ патриархи тии вси пять, вед-
лугъ воли Божской тутъ на моцъ ду-
ховную установленіи, якъ офицieri еди-
ного кроля, повинни власне зъ собою
жити згодне въ милости братерской,
послушне зъ милости братерской, по-
хвалне въ добромъ зъ милости братер-
ской, наганне въ злымъ зъ милости
братерской, гдыжъ и цюты головныи
чтыри тии суть: ростоппость, мѣр-
ность, справедливость и мужество.

Знати потреба и то, же есть Богъ
добрый, згоды, есть тежъ Богъ злый,
незгоды. Згода—въ особахъ ровныхъ,
незгода—въ особахъ неровныхъ; неров-
ность есть пыха, ровность—покура; по-
кура есть жродломъ цюты, пыха—
жродломъ нецюты; нецюта—въ Люци-
перу, цюта—въ Богу правдивомъ. Прав-
дивый Богъ—вѣчне добрый, а неправ-
дивый—вѣчне злый; злый распорошаеъ
марнотравне, а добрый збираеъ при-
стойне. Добрый якъи скарбы маеъ, та-
кѣи и бранцемъ своимъ роздаеъ; злый
якѣи скарбы маеъ, таки и бранцемъ
своимъ роздаеъ. Въ роздаваніи Божскомъ
и въ браніи людскомъ вѣчне
зостаеъ.

Отожъ и ведлугъ того всего лацно
познати правду святую, що есть въ
патриархахъ згодныхъ и теперъ пяти
(бо въ Москвѣ опатрностью Божскою
Россійскій стануль, напояняючи литеру
5, на мѣстце Римского), и що есть
въ панежу едномъ, который, одорвав-
шися, самъ столицею своею сталъ не-

пріятелемъ головнымъ церкви соборной Восточной и преслѣдовцею збытымъ, презъ умоцованныхъ своихъ, на братію власную свою, патріарховъ, мовлю, гнѣваючися, всѣ каноны и соборы святыи, зневажилъ и поотмѣнялъ, то есть артикулы вѣры, сакраменты святыи, крестъ святой, догматы церковныи, календарь, и все згола новое, ведлугъ уподобанія себе самого, склѣтилъ. Жалься, Боже! Аминь.

О фундаментѣ церковномъ, — же спорка есть, такъ вкортцѣ вѣдати:

«Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam»⁴⁹⁾. Petrus est nomen masculinum, petra — faeminini generis. Пѣтра есть то словко Грецкое, значитъ — камень мягкій, подлѣйшій, то есть отъ камня камень, а самый твердый и дорогой камень по-Грецу называется λίθος. Отожь на томъ есть власне уфундована Церковь Христова, бо такъ царствующій Пророкъ мовить λίθον ἐν ἀπεδοκίμασάν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, то есть: «камень, его же небрегоша зиждущи, сей бысть во главу углу»⁵⁰⁾. О которомъ вѣдаючи добре и диаволь, гды кусилъ Иисуса Христа, рекль: ἐπὶ χειρῶν ἄρσαςέ, μή ποτέ προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου, мовить: «на рукахъ возмутъ ти, да некогда преткнеши о камень ноги твоея»⁵¹⁾. А духъ святой о коронаціи Христовой такъ мовить: ἔθηκεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λίθου τιμίου, «положилъ еси на главѣ его вѣнецъ отъ камня честна». Павелъ святой мовить: «основанія бо иного никто же можетъ

положити, паче лежащаго, еже есть Иисусъ Христосъ».

О другомъ засъ каменю мовить Пророкъ: πέτρα καταρύγη τοῦ λαῶος, то есть: «камень приобѣжище заяцемъ»⁵²⁾, и индѣй мовить тые слова: ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρτασεν αὐτοῦ, «и одъ камня меду насыти ихъ»⁵³⁾. Тии слова значать: super hanc petram aedificabo; на той опочи обѣцуетъ збудовати Иисусъ Христосъ, то есть — на признанію. А признане есть власне Иисусъ Христосъ. Августинъ Святой и Теофилактъ мовятъ, же «Иисусъ Христосъ на собѣ Петра святого, а не на Петрѣ Себе фундоваль».

Моць засъ звязанія и розвязанія на одному Петрови святому, але и всѣмъ апостоломъ своимъ Иисусъ Христосъ даде досконалую. Правда, впродѣ мовилъ Петрови святому: «еже аще звязеши на земли, будетъ звязана на небесѣхъ, и аще разришиши на земли, будетъ разришено на небесѣхъ»⁵⁴⁾. Тиижь слова мовилъ и до всѣхъ учениковъ своихъ: «елика аще разришите на земли будутъ разришена и на небесѣхъ»⁵⁵⁾. А надъ то, по воскресеніи своемъ, презъ замкненіи двери вшедши и мовиши «миръ вамъ», дунуль мовячи: «пріймѣте Духъ Святой, которымъ отпустите грѣхи отпустятся, а которымъ задержите задержатся»⁵⁶⁾. А що мовилъ Петрови св. трикортъ: «любииши ли мя, паси агнца моя, паси овца моя»⁵⁷⁾, — на

⁴⁹⁾ Псалт., пс. 103, ст. 18.

⁵²⁾ Псалт., пс. 80, ст. 17: и отъ «камene меда....».

⁵⁴⁾ Матѣ., гл. 16, ст. 19. Послѣ этого въ подлинникѣ слѣдуютъ двѣ чистыя страницы. Кустодія свидѣлствуетъ, что пропуска въ текстѣ нѣтъ.

⁵⁵⁾ Матѣ., гл. 18, ст. 18.

⁵⁶⁾ Иоан., гл. 20, ст. 22—23: «пріймите Духъ святы. Имже отпустите грѣхи, отпустятся имъ: и держите, держатся».

⁵⁷⁾ Иоан., гл. 21, ст. 15—16.

⁴⁹⁾ Матѣ., гл. 16, ст. 18: «ты еси Петръ, и на семъ камени созижду церковь мою».

⁵⁰⁾ Псалт., пс. 117, ст. 22.

⁵¹⁾ Псалт., пс. 90, ст. 12. «.....погу твою».

тое всѣ докторове церковнии згажаються, же тымъ трикrotnымъ пытанемъ направилъ Иисусъ Христосъ Петра святого трикrotnое запрепсея.

О сукцессіахъ засѣ такъ розумѣтмаемо. Якъ Юліушови апостатѣ глупство тое зганено, що повѣдалъ ѡ собѣ, якъ бы душа кроля Александра Великого въ его тѣло вступити мѣла, и онъ былъ Александеръ Великій, такъ и тутъ неслухне, абы Петра святого моцъ духовная мѣла переходити въ панежи. Болишъ не динкурую, толко похваляю за все Бога, въ Троици православно славимаго, Ему же слава въ вѣки вѣкомъ, аминь. Пресвятая Богородице, молися о мнѣ грѣшнемъ АѦанасіи!

Ведлугъ приготования на судѣ, гды мя не слухано въ справѣ церковной, и тое приготование, также оправивши въ атласъ, подадемъ, презъ мѣщанина Берестейского, вѣдучому въ карети кролю пану. Лечъ кроль панъ, до рукъ своихъ не принявши, рекъ тые слова: «не треба, не треба южъ ничого; казалемъ его выпустити». И заразы розковано мя. Потомъ панъ полковникъ, забѣгаючи встыду своему, же ми провадилъ безчестне, на уругане благочестіа святого, зъ Берестя пишеть до намѣстника моего, игуменомъ его мянючи зъ невѣдомости, абымъ толко въ Берестю не былъ. Которого листу копіа такая съ Полского по-Руски:

«Велебный отче игумене Берестейскій! Зъ росказанія его милости кроля, пишу до вашей милости, абы ваша милость послалъ до его милости метрополиты, абы тутъ прислалъ кого своего по того чернца, который тутъ сѣдитъ въ везеню, въ Варшави. Его королевская милость, любо заслужилъ великое каране, пуцаеть то мимо себе. Того, еднакъ, потребуетъ по его милости от-

цу метрополитѣ, абы его въ такое мѣстце заслалъ, же бы въ немъ не могли жадныхъ галасовъ робити. Тое ознаймивши вашей милости, пріазнися вашей милости отдаю. Зъ Варшавы, дня 19 октября, року 1645. Вашей милости зичливый прістедь и служити готовъ. Самонѣ Осинскій, обозный великого князства Литовского, екромъ Берестейскій и полковникъ королевской его милости, рукою». Титулъ того листу такий: «Въ Возѣ велебному отцу Давиду, игуменowi церкви Св. Сѣмеона въ Берестю оддати». И отдано его, якъ игуменowi Берестейскому, мнѣ въ турмѣ.

Въ томъ часѣ, гдымъ былъ волный зъ оковъ и варты, вже надано толко двоухъ наглядниковъ, власне потребовали, абымъ утекъ изъ турмы, якожъ и голоса тые были: «пустѣте его, если поидеть». Зрозумѣвши я тое, умыслне чекалемъ порядного зъ турмы выпущениа, надъ то, въ справѣ церковной, ведлугъ воли Возской, мене выслуханя. Аже презъ килка недѣль изъ турмы не выпущано и въ справѣ церковной не слухано. Писалемъ до розныхъ ихъ милостей пановъ сенаторовъ, при боку кроля пана на тотъ часъ будучихъ, мяновите: до его милости пана Казановского, маршалка, пана Рыльского, —подкоморого Коронного, пана Осолинского, канцлера Коронного, и до наислѣпшого королевича, пана молодого, и ипшихъ ихъ милостей пановъ сенаторовъ, навѣтъ—до невѣсть побожныхъ, до панен Казановской и до ипшихъ паній сенаторскихъ писалемъ, просячи о причину, бы мя его королевская милость, панъ мой милостивый, въ справѣ церковной выслухати рачилъ. Зъ которыхъ листовъ, снатъ, кролю пану дойшла была вѣдомость потреби моей, и южъ былъ отъ него терминъ пазначонный въ четвергъ—слухати мене въ справѣ церковной.

Лечъ подобно панове сенаторове не радилу слухати, указуючи кролю пану, же то речъ великая—съ подлосто особою трактовати о томъ неслүшне. И гды кроль панъ тогожъ тыдни, въ субботу на ночь, поѣхалъ на ловы; я тое приготоване въ тыждень, въ пятокъ, послалъ до пана канцлера Коронного, который принявши, не вѣдаю, если же читалъ тое самъ, albo нѣ, толко вѣдаю, же ѣздилъ рано въ пятокъ до езуитовъ на пораду; бо езуиты, по обѣдѣ, до турмы до мене пришли строфовати, же такъ беспечне галасую. Назавтрее, въ субботу въ обѣдѣ, панъ канцлеръ, въ дорогу мя выправуючи, нить талировъ до турмы прислалъ и листъ универсальный, въ тые слова:

«Владиславъ Четвертый, зъ ласки Божей король Полскій, великій князь Литовскій, Рускій, Прускій, Мазовецкій, Жмоитскій, Инфляпскій, Смоленскій, Черниговскій а Шведскій, Готскій, Вандапскій дѣдичный король. Всѣмъ вовецъ и каждому зособна, кому то вѣдати належитъ, а особливѣ старостомъ, подстаростимъ, борграбимъ, державцомъ, бурмистромъ, войтомъ, райцомъ, лавникомъ мѣстъ, мѣстечокъ и селъ нашихъ, дозорцомъ и ихъ намѣстникомъ ознаменуемо. Есть то выразная воля и розказане наше кролевское, абысте тому чернцови, которого до велебного метрополиты Кіевскаго, зъ придаными собѣ (sic) зъ гвардіи нашею двѣма драганами, одсылаемо, кони на подводы три, будь зъ возомъ, будь безъ воза, якъ собѣ дати розкажетъ, давали и обмышлевали, безъ жадного омѣшканя и трудности. Назадъ засѣ ѣдучихъ до службы нашей тыхъ же драгановъ, абысте волно и беспечно всюды презъ даваня подводъ (людскость имъ только, якъ жоладакомъ нашимъ, освѣдчаючи) препущали, иначе еп чинячи, для ласки нашею и съ по-

винности своей. Данъ въ Варшави, дни 3 мѣсяца новембра, року Господня 1645, панованя нашего Полскаго 13, Шведскаго, 14 року. На власное его кролевской милости розказане Ерій Осолінскій, канцлеръ великій Коронный⁵⁸⁾».

«Причины поступку моего таковыи въ церкви святой Печаро-Кіевской чудотворной, на Воздвиженіе Честнаго Креста, року 1646:

1. О укрѣпляющимъ мя Іисусъ Христъ жалъ неynosный зпалъ въ кривдѣ церкви правдивое.

2. Абымъ речъ правдивую, волею Божскою зачатую, правдиве, ведлугъ силъ немощныхъ моихъ, въ совершенство и до увѣреня правовѣрнымъ духовнымъ и свѣдкимъ людемъ привелъ.

3. Абымъ звияжкою о імени Іисусъ Христовъ могъ стати надъ унеюю проемлятою.

4. Абымъ указалъ видочне, же то въ той справѣ церковной не зъ привати якои чиню, але власпе для Бога Творца моего.

5. Абымъ уругане зъ себе знеслъ въ тыхъ, которіи мовять: «дурный то чинить» и довѣдался одъ кого и за що терплю изгнаніе.

6. Абымъ пыху въ своихъ си покоришь покорою презъ мене Іисусъ Христовою.

7. Абымъ статечность мою въ справи Божской, волею Его святою мнѣ врученой, заховалъ и въ часи певномъ указалъ.

«Ово згола въ всемъ воли моего Бога Іисуса Христа чинити предсявзялемъ зъ молитвами Пречистой Богородици, особливѣ презъ образъ Ея святой чудотворный, въ крестѣ изображенный, Купятиц-

⁵⁸⁾ Къ этому открытому листу была приложена печать великаго Короннаго канцлера.

кій. Большею до себе не знаю; толко въ всемъ воли Божской и преосвященству вашему покорне себе полежаю. Анастасій Филиповичъ, игумень Берестейскій».

Зъ листу Михаила, побожного чело-вѣка, зъ Замостя писаного, до Давидіа, намѣстника моего, до Берестя, речъ сн-зменкуючую о мнѣ грѣшномъ Анастасію, о вѣрїи православной а унен проклятой, и о старшихъ нашихъ—каждый нехай зрозумѣеть, для чого то въ церкви Печеро-Кіевской, на Воздвижене Честнаго Креста Господня, при архіерею и сенатори такомъ, попущеніємъ Божиимъ, отъ особы недурной, суплика крвавая ся стала, выпнеуется въ тые слова:

«Извѣствуете превелебность ваша, яко пречестный отецъ Анастасій отъ узилица раздрѣшенъ иновѣрныхъ, въ узы послася единовѣрныхъ до Кіева. Се нѣсть ми дивно и чудно, яко и Христосъ Господь нашъ сіе пострада: не бо отъ невѣрныхъ, но отъ вѣрныхъ и своихъ Ему преданъ бысть въ рудѣ челоуѣкъ грѣшныхъ. И хочете послати, да возвращенъ вамъ будетъ отецъ игумень вашъ. Не будетъ—вѣруйте ми. Развѣ еще тако есть воля Божая—пачеже глаголю и да не пророчествуетъ о имени Господни и о вѣрїи православной сотворять ему. Аще же восхоцетъ пророчествовати, умреть скорѣе въ рукахъ ихъ, нежели отъ туждыхъ. Обаче о семъ о молитву просите и пречестнаго отца Кирилла. Глаголю: яко аще вѣруете, тако быти вамъ отъ сихъ молитвъ; по вѣрїи вашей буди вама, ибо Богъ, кромѣ молитвы, вѣсть еще, аще кто просить Его что, точію да творить волю Его; вы же творите, яко вѣрую—вѣруйте и вы, яко то пріймете. Пророчествуетъ господинъ отецъ Анастасій, яко унія погибнетъ. Сему бы вѣровалъ, аще бы достоинство наше видѣлъ; но не вижду и не смѣю

вѣровати во конецъ. Чесо ради речете? Сего ради, яко наша Русь сего не хоцетъ, паче же старійшины. Чтò бо есть, еже не хоцуть вамъ отъ Кіева пречестнаго господина отца игумена вашего послати вамъ. Се есть яко на унею рать творить: иже убо не хоцетъ ратовати на унею, хоцетъ унею; сего ради старійшины наши хоцуть унею, аще не словомъ, но дѣломъ, еже горѣ».

О СМЕРТИ

славной памяти небожника отца Анастасіа Филиповича, игумена Берестейского православного (повѣсть презъ послушниковъ его списана), року 1648 сталой, подъ часъ безкрулевыя.

Штосмо очима нашими видѣли и што одъ другихъ тежъ особъ могли ся вывѣдати—о мукахъ и зейстїю зъ сего свѣта небожника отца Анастасіа игумена нашего, тое пишемъ и свѣдимъ. Не пишемъ о житію его и справахъ, о которыхъ и сами вѣдаютъ всѣ, и скрипта тежъ небожниковскіе о томъ описываютъ достатечне, а мы тутъ толко о мукахъ и смерти его, еслибы хто прагнулъ вѣдати теперъ albo напотомъ. Напродъ теды, абысмы порядокъ справы въ той справѣ нашої заховали, припоминаемъ и тое: одъ оного часу, яко славной ⁵⁹⁾ памяти наяснѣйшій Владиславъ Четвертый, король Полскій, за-слалъ былъ небожника отца игумена зъ Варшавы до Кіева, мѣшкалъ тамъ не-исходимо, ажъ до смерти святой памяти господина отца Петра Могилы, метрополита Кіевского. Потомъ приѣхавши его милость отецъ Пузына, епископъ Луцкій, до Кіева на погребъ метро-

⁵⁹⁾ Чья-то позднѣйшая рука постаралась написать по этому же слову «святой».

политанскій, взялъ его зъ собою до Луцка, яко до своей дієцезіи належачого, и вразъ до Берестя, за прозбою нашою и за прозбою братства свѣтского, до насъ на ігуменство прислалъ.

Отъ, хтось недобрый въ томъ часѣ збурилъ войну зъ козаками. И повстало великое пресѣдоване и непотребная суспиція на бѣдную Русь отъ іновѣрныхъ по всей Коронѣ Полской и великомъ князствѣ Литовскомъ. Ничогожъ небожчикъ отецъ ігуменъ южъ противного и не мовилъ протівко уніатомъ: сидѣлъ собѣ тихо въ монастыру подъ часъ тотъ трвожливый. Алитъ ⁶⁰⁾ панове судовые каптуровые воеводства Берестейского, за уданемъ пана Шумского, капитана на тотъ часъ гвардіи королевской, прислали особъ килка шляхты до монастыра нашего, абы его взяли до замку. А былъ на тотъ часъ день соботный, мяновите—першій іюля, и одиравовалъ самъ небожчикъ—литургію въ храмѣ Рождества Пречистой Дѣвы Богородицы въ другомъ своемъ монастыру. Кгда теѣмъ обачилъ тую шляхту въ церкви, которая по него пришла была, а власне подъ часъ, спѣвания «Иже хоровимъ», стоячи у престола, стрвожился былъ собою барзо, и, якобы въ запомнене пришовши, стоялъ много, ничего не одираючи, могъ бы другій разъ еще пѣснь хоровимскую проспѣвати. Потому вразъ одиравовалъ, и всю оную литургію порядне скончилъ. А по сконченю выслуخالъ шляхты, же по него пришла была. И заразъ, изъ церкви не отходячи ни гдѣ, взявши зъ собою и другого брата, пошолъ до замку. Тамъ же, гды передъ пановъ судовыхъ пришолъ, почалъ былъ впродѣ до нихъ нисходително (sic) мовити и, зъ многою ихъ честію, при-

⁶⁰⁾ Польск. alie — вдругъ, вотъ, пока доколѣ,

водити оное, яко Павелъ святый былъ передъ королемъ Аггриппою и щасливого себе розумѣлъ, же передъ нимъ мѣлъ оповѣдати. Але оны панове судовые згордили небожчика ігумена тою мовою и, не слушаючи далѣй, казали інстигаторови, помененому пану Шумскому, справу противъ ему—о посылане якихъ листовъ и пороку до козаковъ—зачати и доводити. А отецъ ігуменъ на тое (то есть, мовить): «Милостивые панове! Удапе и змышленая речъ, абымъ я мѣлъ албо листы, албо порохи до козаковъ посылати! Але такъ маєте всюды свои мытники, шлите жъ собѣ до нихъ, нехай они признають, если я коликолвекъ куды порохи провадилъ. А стороны листовъ—нехай ми тутъ доводъ якій на тое покажетъ, абымъ ихъ посылалъ, яко повѣдаеть». Послали теѣмъ заразъ того інстигатора своего и иннихъ при немъ, абы монастыри наши обадва страсли и пошукали тыхъ листовъ и пороховъ. А кгда ничего тамъ не знали и назадъ южъ одходили, выригнулъ свою злобу тотъ інстигаторъ и рекъ до гайдуковъ своихъ: «ей, бодай васъ позабіано, же не подкинули есте якого ворка пороку и не повѣдили, жесмо-то тутъ у чернцовъ знали». Обачили затимъ и самые панове судовые, же не было жадного на тое доводу, але простая толко и словная мова, а праве—явный потваръ. И дали тому покой.

А о иншую речъ почали пытати и мовили: «але тысь то унею святую ганилъ и проклиналъ»? Отповѣдаючи на тое небожчикъ, отецъ ігуменъ, а напродѣ знаменье великого креста на собѣ положивши, рекъ до нихъ: «Чи по то есте, милостивые панове, казали ми до себе прийти, щомъ я ганилъ и проклиналъ унею вану? И щомъ на сеймѣ у Варшави передъ королемъ его

милостью, паномъ своимъ наяснѣйшимъ, Владыславомъ Четвертымъ, и сенатомъ его пресвѣтлымъ мовиль, и завше всюди оголошалъ по воли Божой, тоежъ и передъ вами теперъ твержу: проклятая есть теперенняя унея вапа, и вѣдайте о томъ залевне, если ей зъ панства своего не выкорените, а православной церкви Восточней не успокоите, гнѣву Божого надъ собою заживете». А тое мовиль великимъ голосомъ, абы и тые, которые тамъ онодалъ были, добре могли слышати. Заразъ теды тамъ нѣкоторые на тые слова его крикнули: «стати, чертовати, на палъ вбити такого схизматика!» И южъ почали было его оденъ до другого пхати и шарпати. А панове судовые всѣмъ казали на часъ зъ избы уступити. И намовившися зъ собою, мовять до отца ігумена: «годенесь, абы ты заразъ тутъ ганебная смерть поткала, якожъ ты тое и не минеть. А теперъ до вязения ты взяти кажемо, ажъ вѣдомость якую будемо мѣти зъ Варшавы». Тамъ того теды брата, который зъ нимъ былъ, волнымъ учинили, а его до цекавы до вязения въ томъ же замку Берестейскомъ отдано року отъ Нарожения Ісуса Христа 1648, мѣсяца іюля першого дня.

Въ килка днѣй засъ потымъ еще и кайданы на ноги вложити казали, и такъ въ оноу вязеню седѣлъ ажъ до дня пятого мѣсяца септемврія тогожъ року. А тымъ часомъ небожчикъ послалъ зъ вязения рази килка одного зъ насъ брата до пановъ судовыхъ, просячи, абы одно зъ тыхъ двоухъ речей для него учинили: албо жебы кайданы зняти казали, албо жебы зъ цекавы выпустили; а въ кайданахъ поты ходити обѣцывалъ, поки сами схочуть. То онъ чинилъ для тоей власне причины, яко намъ самъ повѣдалъ, абы досвѣдчилъ ихъ и зрозумѣлъ, если бы отмѣ-

нили южъ унору своего щоколвекъ стороны унеи. «Бо если—мовить—такъ ласкаве зо мною поступять, же бы мы албо зъ кайдановъ, албо зъ турмы уволнили, и слова мои, противъ унеи речонные, знесуть и примуть; если засъ на тую мнѣйшую речъ не хочуть позволить, певчая же и на болшую не позволять, и еще при унеи моцпо стоять; а затымъ и о покою—мовить—бынамъгѣй собѣ тушити не можемъ, который отъ насъ въ томъ панствѣ власне для унеи есть отнятый и для кривды церкви мати нашей православной». Для тогожъ онъ, кѣды видѣлъ, же на жадную речъ не хотѣли позволить, смѣле южъ почалъ мовити: «не выйдець зъ того панства мечъ тотъ и война, ажъ мусить конечно унея шю зломити, а благочестіе засъ незадолго, дастъ Богъ, заквитнетъ; ей, ей, заквитнетъ, а унея прудко згинеть!» И часто такъ бывало, кѣды обачить шляхту, до нихъ зъ цекавы презъ окно волаеть. Пришолъ разъ до отца ігумена тотъ же братъ, который въ той справѣ до судовыхъ ходилъ, и повѣдаеть ему, же «не хотѣли васъ панове ани зъ кайдановъ, ани зъ турмы уволнити, ажъ ся война зъ козаками успокоить». А пришла была на тотъ часъ до него и шляхта за тымъ братомъ слухати, що тежъ на тое отецъ ігумень отповѣдитъ. А онъ заразъ при всѣхъ рекъ то: «не успокоить бо ся тая война, бо не хочуть унеи зъ панства своего выкоренити». Шляхта, отъ него то почувши, рекла: «вей, якій схизматикъ!» И заразъ пошли отъ него до суду.

Разъ, при бытности ксіонженція и бискупа, которыхъ тутъ не именуемъ⁶¹⁾,

⁶¹⁾ На полѣ: «бискупъ Луцкій—Гембицкій, ксіонже канцлеръ Радивиль».

казали панове судовые небожчика въ кайдапахъ такіхъ⁶²⁾ привести передъ себе. И запыталъ его тотъ бискупъ, если бы проклиналъ унею? И признался небожчикъ до того, мовлячи: «такъ бо и есть, же проклятая». А онъ, нехотючи его слухати далѣй, рекъ: «буденъ языкъ твой ютро передъ собою въ катовскихъ рукахъ видѣти». И всазъ казали до везенія отвести и всадити.

Когда потымъ день четвертый мѣсяца септемврія въ томъ вышпомененомъ року минулъ, а ночь пятого дня наступила, взято небожчика отца ігумена оной ночи зъ везенія и, съ кайдановъ росковавши, до обозу запроважено. А первѣй нижели его до обозу взято, повѣдають, же езуиты, вѣдаючи южъ о его смерти, тожъ ночи приходили до него до везенія, яко звыкли и завше чинити, и напродъ его тамъ словами и обѣтницами отъ вѣры отводили православной, а ютымъ и огненными мукками страшили. Але ничего, за ласкою Божею, не справивши, сами назадъ одойшли, а студента своего еще за нимъ посылали, доганяючи, абы ся былъ намыслилъ и не далъ губити себе. На що имъ онъ такъ одповѣдити казаль: «нехай езуиты вѣдають о мнѣ такъ: якъ имъ мило есть въ сегосвѣтнихъ роскошахъ мѣшкати, такъ мнѣ мило теперъ на смерть пойти».

Тамъ засъ въ обозѣ що ся зъ нимъ дѣяло, такіе голоса носятся посполите межи людьми. Кгда его той ночи до обозу южъ было припроважено, и до пана воеводы Берестейского⁶³⁾, на тотъ часъ тамъ будучого, оддати его хотѣли, панъ воевода не хотѣлъ его до себе брати, и такъ рекъ: «по що сте его до мене привели? Маєте южъ въ ру-

кахъ своихъ, чинѣтежъ собѣ зъ нимъ, що хочете!» Кгда tedy южъ такъ былъ выданный отъ старшого, взяли его до себе тые, которые крови его давно прагнули, и вели его до борку, который недалеко былъ отъ обозу, а одъ мѣста въ чверть миль їдучи до села Гершиновичъ, въ лѣвой сторонѣ. Тамъ его сами напродъ пекли огнемъ, а гайдукъ оденъ стоялъ тамъ на тотъ часъ оподаль и слышалъ голосъ небожчика отца ігумена, а онъ имъ щось грозно одповѣдалъ на мукахъ оныхъ. Потымъ засъ заволали и гайдука того, и казали му мушкетъ пабити двома кулями. Тамъ же передъ нимъ заразъ и долъ казали наготовати. Донерожъ спытавши его впродъ, еслибы ревоковалъ словъ своихъ стороны унеи, а кгда имъ одповѣдилъ: «щомъ южъ рекъ, томъ рекъ и зъ тымъ умираю», казали тому гайдукови, абы въ лобъ му стрѣлилъ зъ мушкета. Гайдукъ, засъ видячи, же то есть духовный и знаемый ему добре, еще ся зъ тымъ не квашилъ, але первѣй о прощѣніе и благословеніе его просилъ, а потымъ въ лобъ до него выстрѣлилъ и забилъ. О чомъ всемъ самъ тотъ гайдукъ певнымъ и вѣры годнымъ людямъ повѣдалъ, а мы южъ отъ нихъ ся довѣдали и тутъ написати казали. То дивная, що повѣдалъ тотъ же гайдукъ: же небожчикъ, южъ пострѣленный двома кулями въ лобъ на выліотъ, еще спершиися о сосну, стоялъ часъ якій о своей моци, ажъ его впахути въ онъ долъ казали. А и тамъ—мовить—еще ся самъ лицемъ въ гору обернулъ, руки на персяхъ, на крестъ зложилъ и ноги протягъ, якосмо тежъ его нанотомъ такъ власне лежачого и знашли на томъ мѣстцу. Той засъ ночи, коли его трачено, великій страхъ былъ на насъ и на всѣхъ мѣщанъ, зъ тыхъ мѣръ, же ночь была погодная и на одну

⁶²⁾ Описка; должно читать: «паки».

⁶³⁾ На полѣ: «воевода Масальскій».

стоу хмуры, нигдѣ не видати было, а блискавица барзо страшная была и великая по всемъ небѣ. Казали тежъ были панове всѣмъ цехомъ и гайдукомъ зобратися и въ ринку цѣлую ночь наготовую стояти, и тѣе теды всѣ оныя страхи на небѣ видѣли и повѣдали о нихъ. Сами засъ пяхта и жолнере, на то назначоны, другою брамою потаемне на тотъ часъ выпровадили небожчика отца игумена зъ замку на Замухавча, и выпречонимъ способомъ его стратили на мѣстцу помененомъ.

А такъ лежалъ небожчикъ въ невідомости нашої безъ погребу одъ дня пятого септемвриа ажъ до дня першого мая, презъ мѣсяцей осмѣ. Вѣдалисмо, же его южъ немашь на свѣтѣ живого, але не вѣдали, гдѣ его было тѣло, ажъ хлопецъ оденъ, въ лѣтехъ семи albo осми, указаль намъ тое мѣсце, гдѣ было загребено. А хотѣлисмо напродъ довѣдатися, если онъ есть власне, albo хто иншій, иже бысьмо потаемне могли его зтоль выпровадити, бо то езуицкій былъ грунтъ, на которомъ тѣло его лежало. Претожъ, дочекавши ночи, одкопалисмо его и, познавши, же онъ есть власный, заразы на иншое мѣсце взялисмо его зтоль. При тѣли тежъ ничогосьмо зъ вещей не найшли, кромѣ того, же тылко кошуля его была, и то вся подраная, а папуць оденъ. Назавтрее засъ, за позволенемъ его милости

пана Фелиціана Тишкевича, пулковника хоругвий повѣтовыхъ Берестейскихъ, припровадили его до своего монастыря Рождества Пречистой Богородици. А въ килка днѣй потымъ, въ храмѣ преподобного отца нашего Сумеона Стопника, на правомъ крилосѣ, въ склѣпку поховали, напродъ погребъ ему ведлугъ порядку церковного одправивши⁶⁴). Тамъ же и до тыхъ часъ тѣло его, благодатію Божею, безъ сказы захованое знайдуется.

Знаки засъ муки и смерти его на тѣли тыи суть: подъ пахами зъ обохъ сторонъ кости голые, а трохи тѣла мѣстцами zostало, и то одъ огня зчорнѣло барзо; потымъ въ головѣ дижокъ три—двѣ близко уха зъ лѣвой стороны, такъ великихъ, якъ бы куля мушкетовая, а третья зъ правой стороны, заухомъ, южъ далеко болия, нижли першіе двѣ; лице ему пречъ зчернѣло все одъ пороху и отъ крви: языкъ зъ рота межи зубы троха выйшолъ и тамъ присохъ: дорозумѣваемся причины, же живого его еще загребли, и для великой трудности въ умираю, тое ся стало.

Богъ благодатію Своею и насъ цѣхай змощитъ въ благочестіи и дасть терпимость для имени Его Святого. Аминъ.

⁶⁴) На полѣ: «мая 8-го, на Іоанна Бого-слова».

НА Д Г Р О Б О К Ъ

отцу АѦнасію Филипповичу, игумену Берестейскому, въ року 1648 зепилому.

О, Матко моя, Церкви Православна,
въ которой правдиве мѣшкаеть Богъ здавна,
тобѣмъ помагаль речью и словами
я, АѦнасіѣ, и всѣми силами,
А найвенцей въ томъ своего старани
зъ Божскогомъ власне чинилъ розказаня,
абы не была унея проклятая
тутъ, толко ты, одна Церкви святая!

Теперь мусилемъ южъ такъ уступити,
 о кривду твою будучи забытъ
 отъ рукъ шляхетскихъ подъ часть козаччизни
 въ Берестю Литовскомъ на своей отчизни.
 Предсе ты, Церкви, туши добре собѣ,
 Богъ еще будетъ самъ помочень тобѣ,
 найзритъ зъ Своеи святой столици ⁶⁵⁾
 до тебе, бѣдной, скажовой винниці.
 Онъ ми далъ, жемъ сталъ въ Вилни законникомъ,
 тутъ игуменомъ, а впродъ священникомъ,
 Тотъ же ми казалъ и теперь знать давати,
 Же южъ пришлоъ часть Стонъ ратовати.
 Аминь.

«Діаріушъ» вписанъ въ конецъ «Толковой Псалтири», принадлежащей нынѣ Московской Синодальной Библіотекѣ. Въ «Указатель» архимандрита Саввы (изд. 3, стр. 162), рукопись эта стоитъ подъ № 113; говорятъ о ней также Горскій и Невоструевъ, въ своемъ «Описаніи» (кн. II, стр. IV—V, 66—69); для исторіи этой рукописи могутъ служить слѣдующія надписи, сдѣланныя на первомъ листѣ: «Сіа книжка дается пречестнѣйшему отцу Іоасафу Дранику, архимандриту Визюковского, ради діаріушу блаженнаго АѦанасія, на Москву; а прошу о возвращеніи знову до Могилева; до насъ. Судвестеръ Троцевичъ, игумень». Нѣсколько ниже: «Псалтирь Толковая Ростовскаго архіереа Димитрія».

⁶⁵⁾ На полѣ: Кто въ сердцу пмя Христова мѣтъ буде,
 того Онъ въ царствіи своемъ не забуде.

ОБОРОНА УНІИ

СОЧИНЕНІЕ

ВИЛЕНСКАГО УНІАТСКАГО АРХИМАНДРИТА ЛЬВА КРЕВЗЫ

1617 ГОДА.

OBRONA

IEDNOŚCI CERKIEWNEY, ABO DOWODY KTORYMI
SIĘ POKAZUJE, IŻ GRECKA CERKIEW Z ŁA-
ĆIŃSKĄ MA BYĆ ZIEDNOCZONA, PODANE DO
DRUKU, ZA ROZKAZANIEM PRZEWIELEBNEGO
W BOGU OYCA JEGO M., OYCA JOZEFA WIE-
LAMINA RUTSKIEGO, ARCHIEPISKOPA Y ME-
TROPOLITY KłOWSKIEGO HALICKIEGO Y
WSZYSTKIEY RUSI, W WILNIE, PRZEZ OYCA
LEONA KREUSE, ARCHIMANDRYTĘ WILEN-
SKIEGO. Roku 1617, w DRUKARNI LEONA
MAMONICZA.

Do czytelnika.

Niektore zacne osoby, pragnący zgody
miedzy nami, w religiey Greckiey rozgzo-
nionymi, potrzebowwały po nas, żebysmy,
sami z sobą w miłości braterskiej na
jedno się miejsce zszedzy, o uspokoie-
nie zobopólnym mówili.—mając nadzieję

ОБОРОНА

ЦЕРКОВНАГО ЕДИНСТВА [УНИИ], или до-
воды, которыми доказывается, что Грече-
ская Церковь должна быть соединена съ
Латинскою. Сочинены [эти доводы] въ
Вильнѣ Виленскимъ архимандритомъ
Львомъ Кревзою и отданы въ печать, по
распоряженію въ Бозѣ превелебнаго отца
Іосифа Вельямна Рутскаго, архіепи-
скопа и митрополита Кіевскаго, Галиц-
каго и всей Руси. 1617, въ печатнѣ
Льва Мамонича.

Къ читателю.

Нѣкоторые достойныя особы, жажду-
щія согласія между нами, [хотя] испо-
вѣдующими Греческую религію, [но]
разъединенными въ ней ¹⁾, требова-
ли отъ насъ, чтобы мы сами между
собою, во имя братской любви, потол-

¹⁾ То-есть, между униатами и православными.

w łasce Bożej, że to zniesienie się nasze nie miało być daremne. Na co chętnieśmy zezwolili, y acz druga strona z razu na toż przypadała, do rozmow iednak braterskich (nie z naszej przyczyny) nie przyszło.

Lecz iż się już było, na to zaniósł, chcąc żeby się tak słusznemu takich ludzi żądaniu z naszej, przynamniej, strony iakokolwiek wygodziło, mianowicie, gdzie szło o dusze, u Pana Boga wielce drogie, — naznaczyliśmy dzień pewny, miejsce y czas, na który zaprosiliśmy ludzi zacnych, w Wilnie pod ten czas będących, tak z strony naszej, iako y przeciwney, którzy, widząc rzecz słuszną, przybyli y łaskawie słuchali, widzieli też księgi, Słowińskim ięzykiem częścią pisane, częścią drukowane, z których samych, Łacińskiego y Greckiego ięzyka na ten czas ksiąg zaniechawszy, wszystkichosmy dowodzili. A iż w tak krotkim czasie tak wiele dowodow trudno było snadź głębiej słuchaczom uważyc y u siebie roztrząsać, więc y o pożytek tych szło, którzy na ten czas przytomnymi nie byli, tak y o tych, którzy acz byli, iednak dla większego nacisku, dosłyszec nie mogli, — prosiło nie mało przednich osob, żeby to przez druk do wiadomości wszystkich przyszło. Cośmy chętnie uczynić obiecali, tymże porządkiem, iako się tam mowiło, w druk dając:

1. Że najwyższy pasterz nasz Iezus Chrystus iednego nam głównego po sobie pasterza zostawił, Piotra S., ktoremu

ковали обь этомъ, устроивъ для того сходку, которая (надѣялись они) должна была, по милости Божьей, принести пользу. И хотя мы [уніаты] и другая сторона [православные] охотно и сразу согласились на это предложеніе, однако, братской бесѣды (не по нашей ²⁾ винѣ) не было.

Но такъ какъ уже дѣло было двинуто, то мы [уніаты], желая, по крайней мѣрѣ, съ нашей стороны сдѣлать что-либо въ пользу этого сиравадливаго желанія, особенно, когда дѣло шло о [спасеніи] душъ, столь дорогихъ предъ лицомъ Господа Бога, — назначили извѣстный день, мѣсто и часъ и пригласили на эту сходку почтенныхъ людей, проживавшихъ въ это время въ Вильнѣ, какъ со стороны нашей [уніатской], такъ и противной [православной], которые ³⁾, найдя приглашеніе основательнымъ, прибыли на сходку, доброджелательно слушали и разсматривали Славянскія книги, частью рукописныя, частью печатныя; изъ этихъ-то книгъ мы [уніаты] почерпали доводы, оставя на это время въ сторонѣ книги Латинскія и Греческія. Такъ какъ въ столь короткое время и столь большое число доводовъ трудно было слушателямъ глубже разсмотрѣть и изслѣдовать; [такъ какъ] нѣкоторые не могли быть на сходкѣ; даже и тѣ, которые были, не могли всего дослышать, по случаю громаднаго скопленія народа, — то многія знатныя особы просили, чтобы все это было отпечатано во всеобщее свѣдѣніе. Охотно исполняя данное нами обѣщаніе, мы печатаемъ въ томъ порядкѣ, какъ говорилось [на сходкѣ]:

1. Что наивысшій Пастырь нашъ Іисусъ Христосъ оставилъ намъ послѣ Себя главнымъ пастыремъ Святаго Петра,

²⁾ То-есть: не по винѣ уніатовъ. ³⁾ То есть: православные.

wszyscy, tak owce, iako y pasterze podlegać mieli.

2. Że na to główne pasterstwo po ś. Pietrze nastąpili porządnie papieżowie Rzymscy.

3. Że Ruś nasza chrzest święty przyjęła w on czas, kiedy Cerkiew Grecka była w iedności z Cerkwią Rzymską, y choć się potym Cerkiew Grecka od tey iedności oderwała, Ruś mało o tym wiedziała y owszem często patryarchom nie podlegała.

4. Że metropolita y episcopi Ruscy, przed lat dwudziestą, nie lekkomyślnie, ale uważnie tę iedność, pōniekąd zatłumioną, odnowili, y ktorey y teraz successorowie ich słusznie trwają, a drudzy, którzy iey przeczą, nie są na drodze zbawienney.

Czego wszystkiego, za pomocą Bożą, księgami samymi Słowieskimi dowodzić chcemy, a księgami starożytnymi, niepodeyzrzanemi, iakie y strona przeciwna ma u siebie, albo mieć może, gdy ich po swoich cerkwiach y manastyrach poszuka. Ksiąg zaś, z ktorych w cerkwi chwale Panu Bogu y świętym iego oddaemy, iednychże z iednegoż druku używamy, a ktorych w druku nie masz, te z księgami ich staremi zgodne są. Co sie tknie materiei, że się ta mimo inszą do mowienia obrała, przyczyna iest, nie tylko że łatwieysza iest każdemu do poięcia, nie tylko że nam strona przeciwna pospolicie zarzuca, iżeśmy papieżowi oddali posłuszeństwo, inszych nie przypominając, ale nawęcey dla tego, że w tey materiei wszystkie insze zawierają się sporki, ktore kiedy były między Łacinnikami a Grekami. Jeśli bowiem papież Rzymski iest prawdziwym onym pasterzem, ktoremu Chrystus Pan owce swoje poruczył, toć we wszystkich artykułach wiary słuchać go mamy: słu-

которому подчинялись всѣ, какъ овцы, такъ и пастыри.

2. Что Святому Петру, въ его главномъ пастве законно наслѣдовали Римскіе папы.

3. Что наша Русь приняла святое крещеніе въ то время, когда Греческая Церковь находилась въ единеніи съ Римскою Церковью, и хотя потомъ Греческая Церковь оторвалась отъ этого единенія, но Русь мало знала объ этомъ и весьма часто не подчинялась патріархамъ.

4. Что, лѣтъ двѣсти назадъ, митрополитъ и Русскіе епископы не легкомысленно, а разсудительно возобновили это единеніе, временно заглушенное, въ которомъ и теперь ихъ наслѣдники справедливо пребываютъ; противящіеся же этому не суть на пути ко спасенію.

Доводы для всего этого мы, съ помощію Божіею, приводимъ изъ Славянскихъ книгъ, древнихъ, несомнительныхъ, которыя и сторона противная имѣетъ, у себя, или можетъ имѣть, если поищетъ ихъ по своимъ церквамъ и монастырямъ. Книгами же, по которымъ мы совершаемъ въ церкви службу Господу Богу и Его святымъ, мы пользуемся тѣми же, что и у нихъ и одного и того же изданія; если же мы пользуемся такими, которыхъ въ печати нѣтъ, то онѣ сходятъ съ ихъ [православными] древними рукописными книгами. Что касается предметовъ бесѣды, почему выбраны такіе, а не иные, — причина не только въ томъ, что имѣлась въ виду легкость усвоенія содержания книги каждымъ, не только то, что противники наши [православные] обыкновенно обвиняютъ насъ за то, что мы отдались папѣ, но (не приводя другихъ причинъ), главнымъ образомъ, въ томъ, что это содержаніе заключаетъ въ себѣ и всѣ другіе споры, которые когда-либо были между Латинниками и Греками. Пото-

chając nie pobłdzimy, a niesłuchając wilkom piekielnym korzyścią, czego nas Panie Boże uchoway, będziemy. Ta rzecz wychodzi wprzód po Polsku, dla tego, że ciż, którzy są naszego Ruskiego nabożeństwa, tego potrzebowali, wynidzie potym y po Rusku, gdzie miejsca, któreśmy tu kładli po Polsku, położymy, iako w samych księgach są, po Słowieńsku, żeby prawdę miłujący czytelnik uważał nie tylko wykład, ale i poważność y rzetelność Słowieńskich słów. Mamy za to, że ta mała praca będzie wzięta u wszystkich, którym wiadoma powinność nasza pasterska y którym miłe iest bliźnich zbawienie, nie mniej iako i swoje własne.

му: если Римскій папа есть тотъ истинный пастырь, которому Господь Христосъ поручилъ пасти свои овцы, то по всѣмъ статьямъ вѣры мы должны его слушать: повинуюсь ему, мы не погрѣшимъ, а въ противномъ случаѣ—достанемся на съѣденіе адскимъ волкамъ, отъ чего, Боже, насъ сохрани! Эта книжка сперва выходитъ по-Польски, такъ какъ этого пожелали тѣ, которые принадлежать къ нашему Русскому благочестію; но потомъ она издастся и по-Русски, при чемъ мѣста, переведенныя нами въ этой книжкѣ на Польскій языкъ, будутъ напечатаны доподлинно, по-Славянски, для того, чтобы любящій истину читатель видѣлъ не только переводъ и толкованіе, но важность и подлинность Славянскихъ словъ. Надѣмся, что этотъ малый трудъ обратитъ на себя вниманіе всѣхъ, которымъ дорого спасеніе ближнихъ, не менѣе чѣмъ и свое собственное.

CZEŚĆ PIERWSZA

O ZWIERZCHOŃCI PIOTRA ŚWIĘTEGO.

Rozdział I.

W którym się objaśnia miejsce u Mateusza ś. w rozdziale 16.

Na pokazanie najwyższej zwierzchności, którą dał Chrystus Pan Piotrowi świętemu, więcej nie przywieziemy z pisma ś. nad dwie miejsca — iedno w tym rozdziale, a drugie w drugim—przydawszy do każdego zdanie oyców świętych naszych Wschodnich, których obie-

dwie stronie—tak my, iako oni—poważamy y nauki ich słuchamy.

Pierwsze miejsce u Mateusza, w 16: «ty iesteś Piotr, y na tym kamieniu zbuduję Cerkiew moję». Że tedy Chrystus Pan na Pietrze świętym, iako na fundamencie, Cerkiew swą wszystką założył, Chryzostom ś., w homilii 14, na Mateusza, w zaczale 9, tak mowi: «Rzekł Christus do Piotra: ty iesteś kifa, Piotr, to iest kamień». Basilius ś., objaśniając to, w homilii o pokucie, tak pisze: «Ka-

mieniem zowie się Piotr nie iako Christus kamieniem iest, ale iako Piotr; ponieważ Christus iest z istności nieporuszony kamień, a Piotr dla kamienia. Chociaż bowiem dostojenstwo swoje Pan daie inszym, iednak sam nie wyzuwa się z niego. Światłością iest, a mówi: wy iesteście światłością świata. Kapłanem iest, y kapłany czyni. Barankiem iest, y mówi: oto ja posyłam was; iako owce posród wilków. Kamieniem iest, y kamień uczynił. Tak s. Bazyli. To już do onych wykładów uciekać się nie trzeba, że Chrystus Pan nie właśnie Piotra s. zowie kamieniem, mieniać go *Petrus*, nie *Petra*, bo nie po Łacinie, ani po Grecku mowiono do niego; w których językach iest *Petrós* y *Petra*, ale po Syryisku «kifa», po naszymu «kamień». Hippolit, w kazaniu o dniu sądnym, tak mówi: «Piotr kamień Cerkwi y wiary, którego błogosławionym uczynił Christus Bog nasz, uczytel cerkiewny, przedniejszy uczeń, który klucze krolestwa ma». Chryzostom, w homilii 54 na Matheusza: «co iest Bogu przyzwoitego, iako grzechy odpuszczać y nienaruszoną Cerkiew uczynić w tak wielkich nawałnościach? Człowieka rybaka mocniejszym ukazał nad wszelaki kamień wszytkiemu światu, w niebezpieczeństwie wojennym będącemu». Tenże na psalm 50: «słuchaj, co rzekł Piotrowi, filarowi, fundamentowi, dla tego nazwanemu Piotrem, ponieważ umocniony był». Y niżej: «filar cerkiewny, fundament wiary, Piotr, wierzch i głowa gromady apostołskiej». Tenże Chryzostom, o fałszywych uczyicielach, w «Margarycie»: «istotnie Piotr wierny kamień, na którym zbudował Cerkiew Christus, Piotr, który klucze niebieskie dzierży». Damascenus o Barlaamie: «wierzchowny uczeń, kamień wiary, Piotr». Theophilactus, na zaczęło 67 u Matheusza: «nagradza Piotrowi

Pan, dając mu wielkie rzeczy, iż na nim ma budować Cerkiew». Patrz, iako mówi Theofilact: «nie na wyznaniu Piotrowym, ale na Pietrze buduje Christus Pan Cerkiew». Nie boi się tak mówić, iako się niektórzy dzisiejszy boją. Tenże Theofilact, na zaczęło sto osme u Łukasza na te słowa: «A ty nawrociwszy się umocnisz bracia.— To tobie przystoi, iako temu, który ze mną iestes kamieniem y umocnieniem». Uważ to słowko «ze mną», obaczysz, że to coś znamienitszego dano Piotrowi, niż co dano inszym apostołom. Ephrem, na Przemienienie Pańskie, od osoby Chrystusowej mówi do Piotra: «ieśli tu zostaniemy (na gorze Thabor), Pietrze, com ci obiecał, iako się spełni, y Cerkwie na tobie iako się zbudują, y klucze krolestwa, któreś wziął, na iaką potrzebę będą». Miał ducha Bożego Ephrem, toć mu wierzyć potrzeba, że one słowa Pańskie «na tym kamieniu zbuduję Cerkiew» rozumieją się: «na Pietrze zbuduję Cerkiew». Cyrillus Jerozolimski (Katech., 17): «przełożony nad apostołmi y krolestwa niebieskiego klucznik Piotr». Dosyć o tym pierwszym miejscu.

ROZDZIAŁ II.

Drugie miejsce u Jana s., w rozdziale 20.

U Jana s. mówi Chrystus Pan do Piotra s.: «Symoniu Jonaszow, miłujesz mię więcej niż ci». Gdy odpowiedział: «miłuję», rzekł Pan: «paś owce moje». Na ktore słowa Bazilius, w kazaniu 10, w ustawach mniskich o posłuszeństwie, iako mamy w Słowieńskich księgach, tak mówi: «tego od samego Chrysta nauczyliśmy się, który Piotra pasterzem po sobie Cerkwi swojej postawił: Pietrze, bowiem rzekł, miłujesz mię nad tych, paś owce moje». Chryzostom zaś, w ho-

miliey 18 na Jana s.: «Mowi Chrystus Piotrowi: paś owce moje. Czemu, inszych minawszy, iemu o tym mowi? Wyborniejszy od apostołow był y ustami uczniow y głową liczby ich». Tak Chryzostom. Stąd uczymy się, że inszym apostołom od Pana nie iest dano główne pasterstwo, ieno iednemu Piotrowi. Tamże niżej daie iemu przełożenstwo nad bracią. Y ieszcze niżej tamże, y powtore niżej toż inszymi słowy objaśnia. Chryzostom, w homiliei o fałszywych prorokach: «powieź nam, o błogosławiony Piętrze, o zwodzacych stado Chrystusowe, ktore tobie poruczył y powierzył najstarszy pasterz y stróż dusz naszych». A Theophilactus, na zaczął 77 u Jana, tak mowi: «gdy obiadu koniec miał z nimi (z apostoły), Piotrowi pasterstwo wszystkiego świata poleca». Nie innemu, ale Piotrowi to daie. Niżej tamże: «poruczył bowiem Piotrowi wszystkich w obronę, chociaż Jeruzalimską stolicę Jakub przyjął, ale Piotr—wszytek świat». Tak wykłada Theofilact te słowa «paś owce moje», że to nie mowiono wszystkim apostołom, ale iednemu Piotrowi, y nie iedną część świata poruczono, ale wszytek świat. Jeszcze Chryzostom, w homiliei 54 na Matheusza s.: «To mu obiecuie dać iako Ociec, do Jeremiasza mowiąc, powiedział: iżem cię ia słupem miedzianym y murem postawił, ale onego iednemu narodowi, a tego (Piotra) wszystkiemu światu». Tenże Chryzostom s., w kazaniu o pokucie y czystości: «Piotr—prawi—przez pokutę znowu na pierwszą godność przywrocony iest od Chrystusa, y pszystawstwo nad wszystkimi Cerkwiami y po wszystkim świecie polecił mu, nad wszystkie apostoły wywyższył go».

A iż zażywał tey zwierzchności po Wniebowstąpieniu Pańskim Piotr s., Chryzostom, na rozdział I Dzieiow Apost.,

tak uczy: «Obacz staranie Piotrowe, iako w tym zgromadzeniu starszym iest y zawsze wprzód od inszych poczyną y przed inszymi przodkuie w tey sprawie (w obieraniu apostoła na miejsce Judaszowe), iako ten, ktory wszystkich w ręku miał; do niego bowiem Chrystus rzekł: «a ty nawrociwszy się umacniaj bracią twoię». Tenże na zaczął 23, na one słowa: «y było gdy Piotr nawie-dzał wszystkich. Iako hetman—prawi—w woysku opatrował Piotr, ktora część rozrządzona była, ktora ozdobiona, ktora by potrzebowała przyścia iego». Patrz, iako wszędzie obchodzi, wszędzie przedniejszym iest: gdy było potrzeba obrać apostoła, ten przedniejszym iest; gdy Żydom dawać sprawę, iż apostołowie nie piiani byli; gdy uzdrowić chro-mego; gdy opowiadać, ten przedniejszy iest. Tenże na rozdz. I do Galatów: «poszedł—prawi—Paweł widzieć Piotra, iako starszego y przemieszczał u niego».

ROZDZIAŁ III.

Świadectwa z modlitw cerkiewnych, ktore w cerkwi, a mianowicie na święto Piotra y Pawła, odprawuie; przy tym y świadectwo Hrehoria, mitropolity Kiiowskiego.

. Czerwca 29 dnia, na dzień s. apostołow Piotra y Pawła, na małej wieczerni, na stychnach tak śpiewamy: «Piętrze, apostołow fundamencie, kamieniu Chrystusowej Cerkwi, chrześcianom przełożony, paś owce swojej owczarnie, chwalebnie barankow swoich zachoway od wilkow chytrych, zbaw stado swoje od przypadkow złych» (iakoż wyraźniej o najwyższej zwierzchności Piotra s. może mowić y Łacinnik ktory?).

Na święto tychże s. apostołow, na wielkiej wieczerni, na psalm, ktory się

poczyna: «Hospody wozwach», tak śpiewamy: «iakimi chwalebnymi koronami koronować będziemy Piotra y Pawła, tamtego (Piotra), iako między apostołami przednaczałnika, owego zaś (Pawła), iako tego, który pracował nad insze». Tamże, gdzie się śpiewa *Gloria*. Także w «Octoichu», w świetlnach. Tamże y w stychyrach ewangeliskich czytaj sobie sam. W «Minei», czerwca 29, na liti: «Pietrze, naywyższy między chwalebnymi apostoły, kamienie wiary». W siedalney pierwszej są te słowa: «cerkiewnego kamienia naychwalebniejszego Piotra». W stychyrach, po psalmie 50: «Piotra kamienia wiernych». W kanonie pieśń pierwsza, y we wszystkim tym kanonie po wszystkich pieśniach pełno, tam czytelnika odsyłamy.

W «Octoichu», w świetlnie 11: «po Boskim Zmartwychwstaniu, trzykroć Piotrowi rzekł Pan: miłujesz że mię». Nad swoimi owcami czyni go przełożonym nad pasterzmi.

Tamże w stychyrze tak: «ukazując się uczniom Zbawiciel po Zmartwychwstaniu, tobie, Symonie, dał nad owcami pasterstwo» (wszystkim uczniom się ukazał, a Symonowi pasterstwo dał). Y insze tym podobne. Te księgi nie w Rzymie są pisane, ale po rożnych Wschodnych Cerkwiach, a nawięcy w Constanthinopolu.

W «Trebnikach» y w «Prawidłach Cerkiewnych», w «Czyniech spowiedzi» chrześciańskich, w modlitwie po spowiedzi tak mowi kapłan: «Władający Panie Boże nasz, który klucze krolestwa twoiego Piotrowi, zwierzchownemu apostołowi twemu, poruczyłeś y na nim Cerkiew zbudowałeś y dałeś mu moc z swoiey dobroci wiązać y rozwiązywać grzechy na ziemi». Wyrazniey to ieszcze w «Trebniku Bałabanowym», od samychże przeciwników wydany, na karcie 263,

w modlitwie rozgrzeszenia: «Wszechmocny, miłosierny Panie, Jezu Chryste, Boże nasz, któryś na zwierzchownym między apostołami twoimi Pietrze budował Cerkiew swoię, y klucze iemu dał krolestwa niebieskiego, y twoią łaską chciałeś, żeby mu wszelaka dana była władza, żeby związano było y na niebie, co od niego związano będzie, y rozwiązano było na niebie, co by rozwiązano było od niego na ziemi, y nas, nędznych, niedostoynych, z niewymownego twego człowiekolubia, uraczyłeś być następnikami daney iemu władze, żebyśmy y my mogli wiązać y rozwiązywać to, co przypadnie w ludziach twoich». W tey modlitwie troiakiem sposobem Piotra świętego starszeństwo ukazuje się: 1) Iż na Pietrze zbudował Chrystus Cerkiew swoię. 2) Iż iemu dał klucze y wszystką moc zupełną. 3) Iż tey mocy następnikami są ci kapłani, którzy abo do samey osoby Piotrowey, będącey w episcopach Rzymskich, abo do tych episcopow, którzy mają społeczność z świętym Piotrem, są przywiązani.

Ten rozdział zawieram świadectwem Hrehora Cemiwlaka, metropolity Kiiowskiego, który żył koło roku Pańskiego tysiąc czterysta piętnastego; w kazaniu pochwalnym na Piotra y Pawła tak mowi: «Dziwne cudo: przeszedł Moyzesza Piotr, przewyższył prorokow wszystkich! Moyzesz bowiem iednemu narodowi Żydowskiemu przełożonym był, a Piotr wszystkiemu światu». Tamże niżej: «Herod umyslił poimać Piotra, hetmana onego Bogiem wybranego pułku, samą głowę apostołow». Y niżej: «co czynisz, Herodzie, Piotra chcesz odłączyć (od apostołow), cerkiewny fundament; Piotra zawrzeć w ciemnicy, klucznika niebieskiego. Prożno pracujesz! miecz tego nie zwalczy, abowiem on

iest nad diament mocniejszy. Co mowie «miecz»? Brama piekielne tego nie przemoga! Y daley o tymże szyroce, zowiąc go «wszystkich głową, umiejętnym styrnikiem w łodzi cerkiewney, pasterzem czynnym owiec y barankow Christusowych». Napisano to w «Sobornikach» Ruskich, czerwca 29 dnia.

Tak przed dwiema sty lat w cerkwiach Ruskich uczono od metropolita wszystkich Rusi. Tak wierzyła wszystka Ruś. Teraz kto tak nie wierzy, abo kto inaczej uczy, ten nie iest nabożeństwa Ruskiego, ale iakieysi sekty nowey, ktorey nie znali oycowie naszy nie tylko dawniejszy, ale y świejszy.

CZEŚĆ WTORA

O NASTĘPNIKACH NA TĘ WŁADZĘ PO PIETRZE ŚWIĘTYM.

ROZDZIAŁ I.

Komu po Pietrze świętym należy ta zwierzchność.

To główne starszeństwo z śmiercią Piotra świętego nie ustało, bo owce Chrystusowe trwać będą do końca świata, a przeto y pasterza z najwyższą władzą potrzeba było. A zatym te słowa Pańskie: «paś owce moje» nie tylko do Piotra świętego są mowione, ale y do jego następników. O czym tak mowi Chryzostom ś. w księg. 2 «O kapłaństwie», co też iest w książce, która niedawno drukowana w bractwie Lwówskim: «Chrystus krew swoją wylał za owce, które Piotrowi y następcom jego polecił». W tychże księgach Słowieńskich, we Lwowie drukowanych, «O świeszczeństwie» ś. Chryzostoma, Tarassy, patriarcha Constantinopolski, do Adryana papieża tak pisze: «Braterskie bo wasze, świętobliwośćią ukraszone archiereystwo, podług zakonu y woli Bożej, zwierzchność dzierżąc archiereyskim poświęceniem, wielmożną ma sławę». Mowi ś. Tarassy,

że zwierzchność papieża Adryana iest podług zakonu y woli Bożej. Zakon nie inszy, iedno zakonodawce naszego «paś owce moje». Toż objaśnia słowo «podług woli Bożej», to iest, że ta zwierzchność iest nie od ludzi, ale od Boga. A w «Przełożie», księdze tak nazwaney, w żywocie Sylwestra świętego, stycznia 2, tak stoi: «Sylwester przemądry postawiony był episcopem w Starym Rzymie, y poleczone mu były cerkwie y wszystko chrześciańskie święte stado». Skąd znać, że nie iedna Cerkiew Rzymska, abo tylko cerkwie zachodne, ale wszystko chrześciańskie stado, to iest: wschodne, zachodne, północne, południowe, było mu poruczono. Nad to, Lutego 13 dnia, w księdze nazwaney «Minei», na dzień świętego Leona, na wieczerni, w styclirach iest tak: «Czym cię nazowę od Boga natchniony (Leona papieża), głową prawosławney Cerkwie Chrystusowej, okiem bystrym prawowieria» poty text. Patrz, iako się wiąże iedno z drugim: tam głowa—Piotr, tu głowa—Leon, następca jego. Jasniey o tym w kanonie na iutrzni, na tenże dzień, w

pieśni 6, tymi słowy: «ktory z świętym Piotrem czci godnym stolicę spolnie trzymasz, iego przełożnictwem ubogaczony iesteś». Na wieczerni w stychu: «czym cię nazowę, cudowny przepowiadacz prawdy: fundamentem twardym, przełożonym najwyższego soboru czci godnego» (mowi o czwartym soborze powszechnym Kalcedońskim). W żywocie zaś ś. Grzegorza papieża, marca 12 (w «Przełohach» y w «Sobornikach» Ruskich nayduie się ten żywot), anyoł mowi do Grzegorza: «niech ci będzie wiadomo, iż, od onego dnia, iakośmy to (miskę srebrną) dał z cierpliwością, w prostości serca, nazwał cię Pan pierwoprzestolnikiem być świętey swoiey Cerkwi, za którą drogą krew swą wylał, iżebys był następnikiem y namiestnikiem wieczelnego apostoła Piotra» (za jedno poczyta być następnikiem Piotrowym y pierwoprzestolnikiem, to iest prototro-nem Cerkwie świętey, za którą krew swą Chrystus Pan wylał, a za powszechną Cerkiew, nie za samą zachodną, krew iego święta iest wylana). W «Miniey», listopada 25 dnia, na psalm «Chwalcie Pana z nieba», Clemensa, papieża Rzymskiego, nazywa «mocnym słupem Cerkwie y fundamentem nieporuszonym, prawidłem nypewniejszym wiary» (wszystko to, co się przywłaszczało Piotrowi świętemu, Cerkiew Grecka przyznawa papieżom Rzymskim, dając znać, że oni to przełożństwo mają, które dał Chrystus Pan Piotrowi świętemu). W «Minei» znowu, miesiąca kwietnia 14, w dzień świętego Marcina, papieża Rzymskiego, w pieśni 8 tak mamy: «ukraszający Piotrową Boską stolicę, iego Boskim kamieniem Cerkiew nienaruszoną zachowałeś, Marcinie, z nim uwielbiony iesteś». Przy-pisuje to Marcinowi Cerkiew Wschodnia stąd, że na stolicy Piotrowey siedział, y onym przywilejem—od Pana danym

Piotrowi «ty iesteś kamień»—zachował Cerkiew nienaruszoną od monothelitow, którym heretyctwem wszytka Cerkiew Wschodnia z patryarchami pospołu była zelzona. Święty Cyryli Alexandriyski, w kazaniu na Nestoria, w «Sobornikach» Słowieńskich, lipca 16: «swiadka tobie (mowi do Nestoria) daemy godnego y wier-nego naświetszego archiepiscopa wszytkiego świata, oyca y patryarchę Celestyna». W żywocie zaś świętego Alexia, marca 17, mówili cesarzowie *Honorius* y *Arcadius* do ciała Alexia świętego: «sługo Boży, zmiłuy się nad nami! chociażśmy grzeszni, iednak iesteśmy cesarzmi, a oto ociec wszytkiego świata» (papieża przytomnego ukazując). W żywocie świętego Teodora Studyty, listopada 11 dnia, w «Sobornikach» niektorych dostatecznych, w których się opisuje szeroko żywot Theodora Studyty, pobożny iest list do papieża Leona Trzeciego, w którym są te słowa: «poniewasz Piotra wielkiego Chrystus Bog kluczymi krolestwa niebieskiego y najwyższą nad pasterzmi zwierzchnością uczcił, do Piotra albo następnika iego przystoi wszystko donosić, co by się kolwiek nowego ukazało w Cerkwi świętey powszechney od tych, ktorzy od prawdy zabłądzują». Y niżej tamże: «archipasterzu Cerkwie, która pod niebem iest (to nie samey Rzymskiey), pomóż nam, bo giniem. Rzewnuy Chrystusa, y day rękę pomocy Cerkwi naszej (Constantynopolskiey, bo zamtąd pisał y tam mieszkał), naślady przed tobą bywszego tegoż imienia z tobą papieża, który na heretyka Eutycha ryknął (był to *Leo* pierwszy), y ty rykni na to dzisieysze heretyctwo». Tym zamykamy ten rozdział, iż Cerkiew starożytna Wschodnia tak wierzyła y uczyła, że papieżowie Rzymscy stąd, że są następnikami świętego Piotra, mają tę władzę, którą dał Chrystus Pan Piotro-

wi świętemu, y nam także wierzyć y wyznawać kazała. W nabożeństwo nasze cerkiewne doroczne, które odprawuujemy, gdy dni wyszszey położone przychodzą, ten artykuł wiary wpisawszy, toż czytaią y śpiewaia z tychże ksiąg ci, którzy nam są przeciwni. Dziwna rzecz, iako się w tym nie obaczą! Stanowi świętekiemu się nie dziwuujemy, bo ten nabożeństwa cerkiewnego nie odprawuie, iedno słucha, a słuchaiąc, nie wszystko poiać może. Ale stan duchowny ciężkoż będzie winien przed Sędzią żywych i umarłych, że, klucz wiadomości maiać, y sami nie wchodzą, y drugim nie otwieraią. Przydamy ieszcze wyznanie wszystkiew Rusi, iakie było o tym artykule, wypisane z listu, który pisało duchowieństwo y stany święckie, przednieysze Ruskich kraioy, imionimi tam podpisani, do Sixta 4, papieża, roku Pańskiego 1476. Po przedmowie, w samym texcie tak piszą: «my bowiem wszysey wierzymy y wyznawamy być ciebie najswiętszym y powszechnym, ze wszech nayprzednieyszym pastierzem y starszym nad wszystkimi będącym świętymi oycami, y nad prawosławnymi patriarchami, iako zwierzchnego praoyca, y przykłaniamy głowy nasze ze wszelakim posłuszeństwem dobrowolnym, nie z niewoley, ani gwałtem przymuszeni, ale z wiary y pożądaney miłości y dobrowolnego serca, potrzebuiąc od twoiey świętobliwości najswiętszego twoiego błogosławieństwa».

ROZDZIAŁ II.

Pierwszy znak naywyższey w papieżach zwierzchności. Pierwsze na soborach wsieleńskich miejsce.

Jako ewangelistowie, opisuiąc liczbę apostołów, naypierwiy Piotra, iako starszego, kładą, potym inszych, tak y wszystka Cerkiew powszechna tę zwierzchność

Piotra świętego znaiąc w biskupach Rzymskich, w liczbie oycow świętych, na soborze będących, zawsze liczbę tę poczynaią od episcopow Rzymskich. A chociaż osobami sami swymi nie bywali na soborach, tylko przez posły, a przed się y posłom ich, chociaz niektorzy z nich y biskupami nie byli, pierwszego miejsca y sami patryarchowie ustępowali. Co wszystko księgi nasze, które «Prawilami» zowiemy, na początku soborow powszechnych maiać, y my tu z nich wkrótce wyiawszy położymy.

Soboru Niceńskiego trzysta y ośmnaście oycow. Starszy byli: Sylwester, papież Rzymski, Alexander Carogrodzki (ten ieszcze patryarchą na on czas nie był, ale episcopem Bizańtyńskim u metropolity Heraklijskiego; położony przed się w «Prawilach» naszych między patryarchami, y na takim miejscu między patryarchami, iakie napotym zasiadać począł, rozumiano podobno, że mało na tym należało), Alexander Alexandrijski, Eustachi Antyocheński, Makary Jerozolimski.

Soboru Carogrodzkiego oycow sto pięćdziesiąt. Starszy był Damasus, papież Rzymski, Nectary Carogrocki, Thimoteusz Alexandrijski, Melecius Antyocheński.

Na trzecim powszechnym soborze w Ephesie było oycow dwieście. Starszy tego soboru Kyril Alexandrijski, dzierzający miejsce Celestyna, papież Rzymskiego, Juvenali Jerozolimski.

Na czwartym synodzie w Kalcedonie było oycow sześćset trzydzieści. Starszy tego soboru Leo, papież Rzymski, Anatoli Konstantynopolski, Juvenali Jerozolimski, Maxym Antyocheński.

Na piątym soborze w Carogrodzie było oycow sto sześćdziesiąt pięć. Starszy soboru byli Vigilius, papież Rzymski, Eutichius Carogrodzki, Apollinarius Ale-

xandriyski, Donn Antyochiński, Eutychi Jerozolimski.

Na szostym soborze powszechnym było oycow sto siedmdziesiąt. Starszymi soboru byli: Agaton, papież Rzymski, *Georgius* Carogrodzki, Theophan Antyochiński, Piotr mnich z Alexandrii (nie posiadał patriarchy Antyochińskiego, rozumem dla tego, że posłem tylko był, znać że samemu papieżowi Rzymskiemu—to przyzwoita, że posłowie jego wszystkich patriarchow posiadają).

Na soborze siódmym w Nicei było oycow trzy sta sześćdziesiąt siedem. Starszymi soboru byli Adryan, papież Rzymski, który na miejscu swym posłał Piotra, przedniejszego præsbytera świętej Rzymskiej Cerkwi, y drugiego Piotra, præsbytera y ihumena Rzymskiego manastera ś. Saby, ku temu—Joanna y Tomasza, obudwu mnichow y præsbyterow, którzy mieli sprawowanie zlecone Wschodnich apostolskich stolic. Przy nich Tarasy Carogrodzki, Polician Alexandriyski, Theodorit Antyochiyski, Heliasz Jerozolimski. A żeby kto nie mówił, że papieżow y posłow ich czczono pierwszym miejscem, iako gości, toczy, na synodach Carogrodzkich, patriarcha Carogrodzki pierwsze miejsce dawać miał Alexandriyskiemu, Antyochiyskiemu y Jerozolimskiemu, ale tych trzech y w Carogrodzie doma u siebie posiadał. Papieżowi zaś choć nie samemu, ale posłom jego siebie posiadać dopuszczał. W siódmym soborze «Prawiła» nasze Słowieńskie mówią, że posłowie papiescy mieli moc do sprawowania Wschodnich apostolskich, to jest, patriarszych stolic, iako się to pomieniło w Kartagińskim soborze, który wielce jest w używaniu w Cerkwi Wschodniej. «Prawiła» Ruskie tak mówią: «byli z świętymi oycami na tym synodzie y namiestnicy od papieża posłani, Namiestnikami dla tego się nazy-

wają, bo od papieża posłani są po wszystkich stronach y miastach czynić to, co im poruczono, y miejsce iego zasiadać. od wszystkich uczczenie mając, na miejscu papieżowym dogłądając y postrzegając po wszystkich stronach prawowiercia apostolskiego, bo stolica apostolska Rzymską stolicą nazwana jest, ponieważ wierzchny apostoł Piotr na niey zaświecił i po sobie pierwszego archierea Lina na niey postanowił». W tych słowach wyraża się nie tylko pierwsze zasiadanie, ale y moc najwyższa postrzegania prawdziwej wiary, nad co nie większego niemasz w chrześcijaństwie; wyraża się y to, że władza świętego Piotra najwyższą została przy stolicy Rzymskiej y była w używaniu po wszystkich miastach y stronach. Czyni się wzmianka y najpierwszego po ś. Pietrze episcopa Lina, na ktorego ta władza zaraz po świętym Pietrze przypadła.

ROZDZIAŁ III.

Wtóry znak zwierzchności najwyższej, że bez papieża żaden sobor być nie może.

W «Sobornikach» naszych Słowieńskich, miesiąca listopada 28 dnia, w żywocie ś. Stefana, który za obrazy cierpiał, znaczny przykład mamy tego, co rozumieć chrześcijanie Wschodni o zwierzchności papieżow Rzymskich. Gdy bowiem, za czasu tego świętego zgromadzili synod patriarchowie y episcopowie Wschodni, y na tym synodzie wywołali obrazy z cerkwi y, do skutku przywodząc, przymuszali wszystkich, między inszymi tego świętego Stefana, do przyjęcia tego, mianując go być powszechnym synodem,—święty Stefan, iako jest w żywocie iego, tak odpowiada: «iako wasz sobor powszechnym ma się nazwać, na który nie pozwalał Rzymski papież. bez ktorego

nie jest rzecz można czynić co w rzeczach cerkiewnych?» Stąd się pokazuje, że choć byli patriarchowie, ten synod nie był synodem, przeto tylko, iż papieża nie było; a bywał ten czas, że patriarchowie nie tylko ieden, ale dwa y trzy nie byli, a przedsię synod był synodem powszechnym, gdy byli na nim posłowie papiescy, a z patriarchów chocia ieden.

Okolo roku Pańskiego ośm set dziesiątego, cesarz Nicephor, żywą żonę porzuciwszy, drugą wziął, Theodotę naciągając, a uchodząc niesławny u ludzi, namowił patriarchę Nicephora, dobrego katolika, aby zwołał sobor na uznanie małżeństwa jego. Sobor ten uznał, że małżeństwo to cesarskie jest słuszne, powiadaiąc: «iż cesarzowie prawu cerkiewnemu podlegać nie powinni». Theodor święty Studyta appellował z onego synodu, z drugimi pobożnymi mnichami, do papieża Leona Trzeciego; y pisząc do niego o tej sprawie, tak mowi: «Rykni na to terazniejsze heretyctwo, iako bowiem oni, oprócz wiadomości twej, iako jest zwyczaj dawny, sobor prawowierny sprawować mogli!» O czym wszystkim mamy w żywocie Theodora Studity, listopada 11 dnia, y w kazaniach swoich niektórych, które mamy w Słowieńskim języku, święty Theodor wspomina tę sprawę. W sprawie szostey siódmego powszechnego soboru też się wyraża; do textu Łacińskiego *in Tomis Conciliorum* czytelnika odsyłamy, bo po Słowieńsku dzieiów sobornych nie mamy.

ROZDZIAŁ IV.

Trzeci znak najwyższej zwierzchności, appellacia.

Jawno to jest każdemu, że ten jest najwyższym sędzią, do którego od innych sędziów wolno appellować, a od

niego ni do kogo. Takim jest papież Rzymski. Ukazuje się to z ksiąg Słowieńskich naszych, które «Prawidłami» zowiemy; pięcioro takich ksiąg mamy po różnych miejscach; między któremi obraliśmy iedne najstarsze, które za wielki podarek posłane są od Jana Draho-sława, despota Bułgarskiego, Kirillowi, metropolicie Kijowskiemu, roku od stworzenia świata, według computu Greckiego, 6778, od Narodzenia Pańskiego 1270, iako to znać z listu iego, który jest w też księgi wpisany. A chociaż w inszych canony o appellaciach do papieża są opisane szerzej, w tych zasię krotcey, przecię, dla starożytności, z tej iedney, insze na stronę odłożywszy, dowodzić będziemy.

Canon tedy 3 Sardyeński taki jest: «episkop z episkopem iesli ma-spor, obcego episkopa niech nie przyzywa, a inaczej—niechay sądzi Rzymski, gdzie mogą być y obcy». Teodorus Balsamon, patriarcha Antiocheński, tłumacz canonów Greckich, choć nieprzyjazny łacinnikom, dla tego, że go z patriarchiey zegnali, kiedy wszystkie kraie wschodnie osiedli, tłumacząc ten canon tak mowi: «iesliby się episkopowi nie upodobał sąd, ma metropolit, który go sądził, oznaymić papieżowi Rzymskiemu przez list, rzecz y sąd, iako go osadzili. A on sam ma doyrzec sądu, iesli sprawiedliwie sądzony jest, y ma oznaymić przez listy. Jesli zaś inaczej będzie mu się widziało, w bliższej provinciey będącym episkopom wskaże, aby, uczyniwszy sobor, powtore go sądzili». Tegoż soboru Sardyeńskiego prawidło 4, to jest, canon 4 tak się w sobie ma: «Jesliby episcop degradowany, abo z dostojenstwa swojego złożony był, a przeczyłby y mowił, że jest niesprawiedliwie sądzony, iesli Rzymski nie roskaże, nie ma być postawiony (na iego miejsce) inszy, ten bowiem

ma rozsądzić złożenie, albo przez posły, albo przez listy». Wykład zaś Balsamonow tego canonu taki iest: «iesli złożony będzie episcop od wszystkich episcopow będących w prowinciey, a zda mu się, że niesprawiedliwie iest osądzony, y znowu chce być sądzonym, na stolicę iego nie ma być inszy episkop stawiony, ażby Rzymski papież o złożeniu iego wywiadowanie uczynił; temu bowiem poddany iest on sobor, który go osądził». Ten sobor Sardyeński był powszechny, który acz w księgach Słowieńskich nazywa się pomieśtnym, to iest partykularnym, dla tego, że nie iest w liczbie siedmi soborow powszechnych osobno policzony; ale w tychże księgach napisano, że na tym soborze było oycow 341, ze wschodnich y zachodnich kraioy. A s. Atanazy, w apologii swojej wtorey, pisze: «iż ci episcopowie byli ze trzydziestu sześciu prowinciey różnych, ze wszystkiego świata, tym się samym ukazując, że był wsieleński sobor, to iest, powszechny». Y o posłach papieskich, że tam byli, pisze Atanazy: «spytasz iesli ten sobor iest powszechny, czemuż nie iest położony w liczbie siedmi? Dla tego, że każdy nowy sobor ma nową materię, przeciwko nowym heretykom. Na tym zaś soborze też była materia y przeciwko tymże heretykom Arianom, iako y na soborze Niceńskim, y dla tego pierwszych wiekow zwany był Niceńskim, a nie Sardyeńskim, iako y skład wiary, który zowiemy *Symbolum*; zowie się Niceńskim, chociaż iest Konstantynopolskim, dla tego, że toż iest w rzeczy samey, choć niektóre artykuły nowo są objaśnione. Nad to, y to mogło być przyczyną, że ten sobor nazywano Niceńskim, a nie Sardyeńskim, że Arianie, widząc potęgę katolików, z Sardyki uciekli, y swoje soborzyszcze w Filopopolu, niedaleko ztamtąd, mieli, a przed się Sardy-

ceńskim nazwali, żeby tym ludzie oszukiwali». Jako pisze Sozomen, historyk Grecki, w księgach trzecich, w rozdz. 10 y 11: «Katolicy, lepak chcąc zatłumić fałszywy ich sobor, swoy Niceńskim zwać poczęli, y długo tak zwali, y z kanonmi Nicenskimi kanony Sardyeńskie pisało, y oboje za iedno liczono, dawszy im tytuł tego soboru, ktorego imię u wszystkich chrześcian na on czas wielkiej wagi było». To tedy objaśnienie appellaciey do papieżow stało się przez sobor powszechny, gdy Eusebianie w wątpliwość przywozić poczęli byli, zebrawszy sobor, y osądzivszy s. Atanazego, nie dopuszczali mu appellaciey do papieża, powiadając, że appellacia od mniejszego soboru nie może być tylko do większego, to iest, do generalnego, z czym Atanasius biegał do Juliusza papieża, y ten był pobudką wprzód cesarzowi Konstansowi zachodniemu, potym y rodzonemu jego Konstanciusowi wschodniemu, żeby na objaśnienie wiary Niceńskiej znowu się ziać oycowie ze wszystkiego świata.

Zadają nam przeciwnicy canon 23 soboru Cartagińskiego, który taki iest: «Clerici, gdy będąc osądzeni, winę dadzą sądzemu, za morze niech nie iedzą, ale do bliższych episcopow y doswoiego mają się uciekać». W też słowa mamy y prawidło 125. Ale to ostatnie przypominając y pierwsze tak Balsamon wyklada, mówiąc: «to y we 28 prawidła tegoż soboru roskazano iest» etc. Y niżej przydaie: «a to zabroniono iest, iako rozumiem, dla niewczasow morskich, niebezpieczeństwa y dla wielkich utrat obudwuch prawujących się w dalekości drogi w cudzey ziemi». Gdzie nie broni appellaciey z Afryki do papieża, tylko żeby to było bez iazdy za morze, a mogło to być, gdy papież poruczał tamże w Afryce sprawy sądzić pewnym osobom.

Zadają ieszcze prawidło 138—słowa z

listu, do Celestyna papieża od tego soboru Cartagińskiego pisanego: «ktorzy, prawi, są od nas odłączeni społeczności, od tego czasu do społeczności takowych nie przymyćcie, iako y Niceński sobor roskazał: oto bowiem y Apiarius (presbyter cerkwi Sycey-skiej) przyęty był od ciebie, który się sprzeciwiał soborowi (Afrikańskiemu) y trudność zadał; na ostatek nawrociwszy się sam sobie zganił y pokutą skończył».

Na koniec Balsamon, w wykładzie na kanon 138 Kartagiński, mowi, że «w kanonach soboru Niceńskiego oycowie Kartagińscy nie naleźli tego, co powiadali posłowie papiescy o appellaciach». Te są wszystkie w tej materii zarzuty przeciwników naszych, na które tak odpowiadamy.

1. Sobor partykularny nie może prawa stanowić na wszystek świat, ale tylko na swoją prowincję, w której się odprawia, a pogotowiu znosić praw starych nie może, które były od soborów powszechnych obwołane. Sobor Kartaginenski ściągał się tylko na Afrykę, y od samych oyców Afrikańskich odprawowany iest, a sobor Sardyceński od oyców, którzy się ze wszystkiego świata ziaćchali, albo, iako «Prawidła» nasze mowią, «od wschodnich y zachodnich oyców».

2. Insza mowić, ięśli krol, ma moc sądzenia appellaciey. Insza, ięśli tej mocy zażywać nie iest z obciążeniem poddanych, y ięśli dobra iest wszystkim pozwalać appellaciey. O pierwszym nikt nie wąpi. O wtore częstokroć poddani panu swemu przekładaia, żeby nie w każdej sprawie do sądu ięgo pozywani byli, y appellacia żeby nie każdemu dopuszczona była, dla różnych przyczyn, których tu wyliczać nie trzeba.

Tacy poddani, przekładaia to panu swemu, nie wyzuwają go z ięgo prawa sądzenia appellaciey, które pospołu z krolestwem od Pana Boga mu iest dane, ale proszą, żeby nie zawsze, nie ze wszyst-

kiemi, nie w każdej sprawie zażywał tej mocy swojej; abo podają mu iaki sposób, żeby bez przeiędzki za dworem takie appellacie mogły być sądzone. To się właśnie działo między papieżami Rzymskimi a oycami Kartagineńskimi. Ciężko im było, że od synodów ich, które uważnie były odprawowane, wolno było appellować nie tylko episkopom, ale y pręsbiterom, y takim, o których złym żywocie wszystkim tam było wiadomo. Za czym sobory ich przychodziły do znieważenia, a sweywolej droga się otwierała, y dla tego potrzebowali, żeby używanie tej władze umiarkowane było, a mianowicie z strony sposobów sądzenia appellaciey, których trzy w dziejach tego soboru są wyrażone:

1. Przez samych papieżów w Rzymie. A to im ciężko było tak często w sprawach swoich ięździć przez morze, y sam Balsamon, iako się wyszszey położyło, tak wyklada.

2. Przez posły, z ramienia papieskiego z Rzymu posłane. Y ten sposób z obciążeniem swym być powiadali, dla potęgi, z którą przyiędzali, a snad y dla kosztu, który ci, co się prawowali, na taką wyprawę ważyć musieli. Y to iest, co sobor mowi w liście do Celestyna papieża, żeby się, powiadają, wyniosłość pychy świeckiej w Cerkiew Bożą nie wprowadziła.

3. Zlecając moc episkopom, w Afryce będącym, sądzić za appellacją. Y temu ostatniemu sposobowi nie nie przeczyli, że się w nim władza najwyższa papieżowi nie odeymowała, y kraiom tamtym bez obciążenia było. Że to tak iest, zrozumie każdy z listu soboru tego do papieża Bonifaciusa, a pótym do Celestyna pisanych, także z listu Augustyna świętego (261), który był z nimi na tym szóstym Kartagineńskim synodzie.

Odpowiadamy potrzebie, że po tym synodzie Cartagińskim do papieżów Rzymskich były appellacie ze wszystkiego swia-

ta, iako się to okaże z rozdziału blisko idącego. A przeto iawno iest, że nie była intentia oycow tych odsądzywać papieżow Rzymskich appellaacy, — choćbyśmy im to przyznali, że mieli taką władzę, czego nie przyznawamy. Co się mówiło ogółem na wszystkie zarzuty, to na każdy z osobna ściągac się może. Bo na pierwszy y wtóry odpowiedział samże Balsamon, iako się wyżej położyło; na trzeci, to iest, żeby przymowani nie byli od papieża do społeczności ci, którzy w Africe odłączeni są od społeczności, to iest, żeby nie tak łatwo przymował, — co iasnie widzieć z pomienionego listu Augustina ś., bo rozkazać mu niemogli, żeby zgoła nie przyjmował, y prosić o to nie była słuszną; bo by się droga zagroziła do sprawiedliwości ukrzywdzonym.

Na czwarty zarzut wyżej położony Balsamonow tak mowim. Nie dziw, że w canonach Niceńskich nie należeli tego canonu oycowie Cartagineńscy, bo nie właśnie był Niceński, ale Sardyceński, zwany przecie Niceńskim dla przyczyn wyżej położonych. Do tego nad 20 canonow Niceńskich kilka się nayduie u oycow świętych, których dzisiaj nie mamy między Niceńskimi, a w ięzyku Arabskim 80-ich liczą; które niedawnych czasow przełożył na ięzyk Łaciński Turianus. Nakoniec daymy to, że posłowie papiescy omylili się w tym, Sardyceński canon zowac Niceńskim, nie zwątlili iednak tym prawa papieskiego o appellaacyach; tenże bowiem Duch Święty sprawował soborem Sardyceńskim, który y Niceńskim, y podobadzić nie dał tak iednemu, iako i drugiemu.

Dla wiadomości czytelnikowi to się przypomina, że inaczej idzie liczba canonow w «Prawidłach» Ruskich, niżli w *Tomis Conciliorum*, abo w księgach; w których sobory wyszły po łacinie. Y to też wiedzieć nie zawadzi, że w «Prawidłach» Ruskich ieden tylko iest sobor Cartagi-

neński, ale zawiera w sobie sześć Cartagineńskich, przytym: Nilewitański. Arauzykański, Hiponeński, Afrikański, skąd wiele pracować przychodziło, nimeśmy znieśli z Łacinskimi, w których osobno każdy sobor.

ROZDZIAŁ V.

Że po soborze Cartagińskim była appellaacya do papieża Rzymskiego.

Gdy Dioscor Alexandryiski y Eutychi zgromadzili synod, naukę fałszywą uchwalili y przymuszali Flauiana, Carogrodzkiego patriarchę, aby podpisał też wiarę, a gdy niechciał, odsadzili go patriarchey, a on appellował zaraz do papieża Leona, o czym w Słowieńskich «Sobornikach», miesiąca lipca 16 dnia, tak napisano: «Przyszedł tam (na synod) Flauian y Eutychi, za cesarskim rozkazaniem, y gdy wiele było sporu z pisma, rozkazał Dioscor z synodem, aby był degradowany Flauian». Y niżej tamże: «a błogosławiony Flauian zaraz pisał do Rzymu (to iest appellowawszy), znieważając on synod, iako niepowszechny, y gwałt czyniący prawości wiary». Listu tego Flauiana nie mamy, lecz odpis papieski mamy, którego tytuł taki iest, w tymże «Soborniku» y tegoż dnia, w te słowa: «Błogosławionego papy Leona, starego wielkiego Rzymu, napisany list do ś. Flauiana, archiepiskopa Carogrodzkiego» etc. A rzecz sama taką iest: «Przeczytawszy list waszej miłości, barzośmy się dziwowali, że nas po dacie nie rychło doszedł; lecz teraz przeczytawszy, zrozumieliśmy co się stało, iako przez biskupy zgorszenia na prawdziwą wiarę wyniknęły; czegośmy się przed tym domniemali, teraz na oko widzimy, że Eutychi w wielkie szaleństwo zaszedł» etc. List ten iuż po śmierci Flauianowej doszedł, który na synodzie 4, Chalcedońskim, wielce pomocny był oycóm

Drugi przykład appellacyi. Gdy patriarchowie Wschodni: Pyrrhus, Cyrus, Sergius, Petrus, z inszymi biskupami y z samym cesarzem, pierwey Heracliuszem, zgromadziwszy synod, postanowili fałszywą naukę, iakoby syn Boży miał iedną wolę y iedną operacją, albo «dzieystwo», iako iest w Słowieńskim, po wcieleniu swym,— od ktorego synodu wiele biskupow wschodnich appellowało do papieża, o czym szyroce iest napisano w «Sobornikach», w żywocie świętego Marcina papieża, y s. Maxima Wyznawcy, miesiąca sierpnia 14 dnia, stycznia 21 y kwietnia 14. Miedzy inszemi biskupami był też święty Maxim, który od tegoż synodu appellował do papieża, o czym y w «Prołohach» Słowackich, sierpnia 13 dnia, tak iest o nim napisano: «Maxim święty był za cesarstwa Konstantyna brodatego ⁴⁾, philosophem y mnichem etc. A widząc iż heretyctwo monotelickie gurę brało, żarliwością Boską rozpalony biegł do Rzymu y prosił s. papieża Marcina, aby, zgromadziwszy synod prowincyalny, wykłął heretyctwo monotelickie».

Potym około roku 870, gdy był odsądzony niesprawiedliwym soborem Focyusowym Ignatius, patriarcha Carogrodzki, appellował do papieża Mikołaja, do ktorego y list pisze z takim tytułem (iako iest w żywocie iego, przez Nicetę Pafلاغonskiego napisany): «Panu naszemu przebłogosławionemu patryarsze wszystkich stolic, xiążęcia apostolskiego namiestnikowi, powszechnemu papie» etc. Przy końcu zaś tego listu tak mowi: «Przeświły panie! ukaż mi wnętrzności miłosierdzia twego, — wspomni na przodki twoie patryarchi: Fabiana, Juliusza, Innocencyusza, Leona, a wkrótce mówiąc, wszystkie, którzy za prawdę mężnie wal-

czyli, tych naśladow, powstań, a obroń nas.» Iest wzmianka y w «Prołozie» żywota tego s. Ignacego, października 23 dnia, lecz szerzey w «Sobornikach».

Z tych wszystkich przykładow iawnie się ukazuje naywyszsza zwierzchność papieża Rzymskiego, gdy patriarchowie Carogrodscy y insze duchowieństwo wschodnie do niego appellowało tak przed synodem Kartagińskim, iako y po synodzie. Zkąd znać, że synod Kartagiński nie mógł zakraczać appellacyi do papieża.

ROZDZIAŁ VI.

Czwarty znak zwierzchności naywyszszej, iż papież, iako najstarszy w Cerkwi Chrystusowej, postanawiał patryarchi, y zrzuczone przywracał.

Naprzod patryarchę naypierwszego Metrophana w Carogrodzie postanowił papież Sylwester, o czym w «Prołozie», miesiąca czerwca 4 dnia, w żywocie świętego Mitrophana, tak iest napisano: «Mitrophan, s. patryarcha, iest pierwszym uczyniony y do Konstantinopola przyrowadzony przez Rzymskiego patriarchę» (Sylwestra).

Papież Juliusz przywrócił do stolicy zrzuczone patriarchi przez heretyki—Pawła Carogrodzkiego y Atanazego Alexandryjskiego y insze episkopy wschodnie, o czym w «Sobornikach», miesiąca listopada 6 dnia, w żywocie s. Pawła, patriarchy Carogrodzkiego, tak napisano: «Posłał Juliusz list do cesarza o Atanazy y Pawle y o inszych episkopach, aby przywroceni byli do swoich stolic».

Minę Agapit papież poświęcił na patriarchostwo, o czym w «Prołohach», w żywocie świętego Miny, miesiąca sierpnia 25 dnia, tak czytamy: «święty ociec nasz Miną żył za cesarstwa Justiniana etc, dla cnot swoich patriarchą iest uczyniony Konstantinopolskim od Agapita, papieża Rzym-

⁴⁾ *tyna brodatego* зачеркнуто чернилами и сверху надписано *sa*, т. е. Konstansa.

skiego,—który na on czas przyiachał był z Rzymu dla sporządzenia y dozoru cerkiewnego». Ze dwu miar tu się wyraża zwierzchność papieża Rzymskiego: że od niego Mina na patryarchią iest poświęcony i że on do Carogrodu, iako tu mówi, iezdził na sporządzenie y dozór cerkiewny; skąd znać, że on iest pasterzem wszytkiego świata. Co y u Nicefora, kronikarza Greckiego, szyrzey opisano iest w księg. 17, w rozdz. 19. Leon papież przywrocił Flauiana patryarchę zrzuczonego od Dioscora y soboru iego, o czym w przeszłym rozdziale było. Jan 12, papież Rzymski, przez posły swoje poświęcił na patryarchostwo Carogrodzkie Teofilacta, syna Romanowego, który cesarstwem rządził Greckim z Konstantynem, zięciem swoim, o czym w kronice Słowackiey tak czytamy: «patryarchę postawiony iest Teofilact, syn cesarski, gdy bowiem episkopowie z Rzymu przyiachali, list (to iest sacre) z sobą przynieśli, poświęcenie iego obwołali, y oni go poświęcili na patriarchostwo, y na stolicy posadzili».

Te się przykłady wszytkie w Ruskich księgach nayduią, z których iawnie się ukazuje zwierzchność episkopa Rzymskiego.

ROZDZIAŁ VII.

Piąty znak, iż papież, iako naywyższy sędzia, sądził, zrzucał y wyklinał patryarchy, insze duchowieństwo y stany świeckie we Wschodnich kraiach.

Tu zwierzchność episkopa Rzymskiego wyświadcza się wielą przykładów. A naprzód, żywot świętego Chryzostoma pisząc Teodor, nieiakiś Trychiteński episkop, szeroce wspomina, iako parafianie Alexandryiskiego patriarchi Teofila, obciążenie cierpiąc od patriarchy swego, skarżyli się nań papieżowi Innocenciusowi

przez list, prosząc, aby go upominał. A gdy na upominanie papieskie się nie poprawił, «Innocenti (mowi tam hystoria w «Sobornikach», miesiąca listopada 13 dnia), zezwawszy episkopow Włoskich, sądził y złożył Teofila, według skargi episkopow Egipskich (parafian Teofilowych); zaraz też pisał do cesarza Arkadiusza list, prosząc y upominając, aby dekret iego nad Teofilem był wykonany y tak mowiąc: «z rozkazania przodkuącego świętego apostoła Piotra, władzą iego y imieniem, abyście go odłączyli od czci». W tymże żywocie świętego Chryzostoma opisują kronikarze Greccy, z których zebrany iest y w druk pódany przez bractwo Lwowskie żywot tego świętego, przy książce świętego Chryzostoma «O kapłaństwie» (drukowana ta książka po Słowiensku roku 1614 we Lwowie). Ta tedy opisuie, iż gdy Chryzostom święty, za przyczyną Teofila pomienionego y inszych złych episkopow, y samey cesarzowej Eudoxiey, na wygnaniu umarł, papież Innocenti, wzięwszy wiadomość od duchowieństwa Carogrodzkiego, wykłina Arkadiusza cesarza z żoną y patryarchow dwu, Teofila Alexandryiskiego y Arsaciego Carogrodzkiego, wprowadzonego na miejsce świętego Chryzostoma. Kłątwa ta, w książce pomienionej y w «Sobornikach» Słowackich naszych tak się poczytna: «Głos krwie brata mego woła do Boga na cię, cesarzu, iako Abła sprawiedliwego» etc. Y niżej tamże: «Ja tedy namniejszy y grzeszny, zleconą mając stolicę wielkiego apostoła Piotra, odłączam ciebie y onę (o Eudoxiey to żenie iego mowi) od uczestnictwa, chwalebnych tajemnic Chrystusa Boga naszego, y nie was tylko, ale y każdego biskupa y kleryka, któryby wam śmiał dać społeczność Ciała y Krwie Pańskie. Po przeczytaniu tey kłatwy, taki ma być złożony, iż się tego śmiał ważyć». Y niżej: «Arsaciego, ktorego wprowadziliście na

stolicę, na miyescie wielkiego Iana, tego y po śmierci składamy, ze wszystkimi biskupami, którzy z nim społeczność mieli». Y niżej: «Przydaiemy też do złożenia Teofilowego odłączenie y przeklęstwo, y do końca odcięcie od chrześcijańskiego zgromadzenia, to co się związało na ziemi, będzie związane w niebie, według wyroku Chrysta Pana, iako czytasz w Ewangelicy». Te są słowa listu papieskiego.

S tego listu ukazuje się wprzód to, że ona najwyższa zwierzchność, Piotrowi świętemu dana, przy episkopiech Rzymskich została, względem ktorey wszystkim światem rządili przed tym, y teraz rządzić mają, złe karać, dobre miłować. Tę zwierzchność y sam cesarz Arkadiusz znał w nim, bo zaraz, kłatwą oną przestraszony, przeciwniki Chryzostoma srodze skarał, a do papieża szeroce pisze, usprawiedliwiając się. Na ostatek ku końcowi listu tak pisze: «proszę cię, nie odłączay nas od tajemnic świętych y od społeczności trzody Chrystusowej; znamy, żeśmy zgrzeszyli, iednak odpuszczenia prosimy». Y niżej tamże: «Za córką swą Eudoxią przyczyniam się, rozkaż, aby była przypuszczona do sakramentow Zbawiciela naszego».

Skąd iawnie się widzieć może, że y we Wschodnich krajach wszystkie stany duchowne y świeckie, wyższe y niższe, były y są barankami y owcami pasterstwa Piotra świętego w potomku iego, biskupie Rzymskim; nie mowi bowiem tu ani patriarchy żaden, ani cesarz, ani cesarzowa, że «ty do nas nic nie masz», ale wszyscy mu s pokorą podlegają y w karności o miłosierdzie proszą. Tą pokorną prośbą poruszony, papież dał im rozgrzeszenie, o czym szeroce w żywocie tego świętego niech każdy czyta.

Na trzecim Efeskim, Cyryl, mocą Celestina, papieża Rzymskiego, ktore miyescie na tym soborze zasiadał, odsądził Nestoriusza, iako pśze Zonaras po Sło-

wacku, y w «Sobornikach», miesiąca lipca 16 dnia, ta sprawa wkrótce opisana iest, gdzie tak mowi Cyryl do Nestoriusza: «Pośliznieniu twemu ręceśmy podawali przez listy nasze, a że to tak iest, świadkać daię godnego y wiernego, najwyższego arcybiskupa, wszystkiego święta, oycy y patriarchę Celestina, ktorego żeś nie słuchał (niżej mowi), przetoż Bog odrzuca cię od świętości, wyrzuca cię z Konstantinopola, potym y z stolicę patriarchowskiey, ktoreieś nie był godzien». Felix III papież wyklął y zrzucił Piotra Gnaufea, patriarchę Antiocheńskiego, o czym w żywocie Saby, s. pustelnika opisano, w «Sobornikach» szeroce, miesiąca grudnia 5 dnia, przez Cyrilla mnicha, gdzie tak czytamy: «Gnaufeus Piotr, ktory był niekiedy episkopem Antiocheńskim, że przykładał do Trzyświątey pieśni, mowiąc: «święty nieśmiertelny, ukrzyżowany za nas (rozumiejąc, że Bosstwo cierpiało w Chrystusie), zmiłuy się nad nami», złożony iest y wyklęty od papieża Felixa».

Agapit papież Antima Carogrodzkiego złożył, iako iest w «Prołozie» miesiąca kwietnia 17 dnia, w żywocie Agapita, papieża Rzymskiego, gdzie tak text mowi:

«Agapit, święty ociec nasz etc, dla cnot na episkopstwo iest podniesiony starego Rzymu, ten z Rzymu iedził do Konstantinopola y tam Antima, złowiernego episkopa, ktory niesłusznie stolicę Konstantinopolską osiadł, mając heretyctwo, Eutichesa z stolicę złożył». O tymże Nicefor kronikarz wyświadcza, iako się w przeszłym rozdziale powiedziało. W tychże «Prołohach», miesiąca kwietnia 14 dnia, y miesiąca września 15 dnia, miesiąca sierpnia 13 dnia, opisano iest w te słowa, iż święty ociec Marcin-papież wyklął Konstantyna⁵⁾ cesarza y patry-

⁵⁾ yна зачеркнуто и поставлено а, т е. Константа.

archy heretyki, tak mówiąc: «Ten ś. ociecnasz Marcin żył za cesarstwa Konstantyna *brodatego* ⁶⁾, wnuka Herakliuszowego, a ten Konstantyn ⁷⁾ był heretyk monotelita, takiż był y patriarcha Carogrodzki; dowiedziawszy się o tym, święty Marcin w Rzymie zwołał święty sobor y wykładał monotelickie heretyctwo y cesarza y patriarchy Pawła, Pirusa, Sergiusa y insze heretyki». Tegoż poświadcza y w «Minei» miesiąca kwietnia 14 dnia, w kanonie pieśni 7, o świętym Marcinie tak mówiąc: «Iako Lew, oycze, na niezbożne śmiałości pełny będąc, Teodora, Cyrusa, Sergiusa, Pirusa (patriarchy) y ich towarzysze odciąłeś od Cerkwi świętej Chrystusowej».

Fotiusa, patriarchy Carogrodzkiego, naypierwszego schismatika, zrzucił naprzód Mikołaj, a potem Adrian Wtóry, papież, o czym «Kronika Słowieńska» tak mowi: «Cesarz Bazylisz Macedon przyprowadził posły od papieża z listem, Fotiusa z stolice złożył, że był niesprawiedliwie osiadł stolice, wprowadził znowu Ignaciusza. Kędy acz się pisze, acz cesarz złożył Fotiusa, iednakże nie sam przez się, lecz przez posły papieskie, ktorych na to z Rzymu od papieża, znając onego być naystarszego pasterza Chrystusowej Cerkwie, przywiódł».

ROZDZIAŁ VIII.

Zarzut przeciwney strony.

Wywiodszy tak naywyszszą władzą papieża Rzymskiego, zostaje nam odpowiedzieć na zarzut przeciwnikow naszych, który jest taki:

Prawidło 23 soboru Chalcedońskiego, który był czwarty powszechny, tak mowi: Nowego Rzymu episkop starego Rzymu

⁶⁾ *yna brodatego* зачеркнуто и поставлено а, т. е. Константа.

⁷⁾ *yn* зачеркнуто, т. е. Konstant.

episkopowi iest rowny we czci, dla przeniesienia stolice». Toż y w kanonie Trulańskim się nayduie.

Na to tak odpowiadamy. Prawda iest, że chciał tak Anatoli, patryarcha Konstantynopolski, na czwartym soborze powszechnym, iako poduszczony od ducha pychy, ale nie odzierzał, bo posłowie papiescy sprzeciwili się temu. Y tak z tego nic nie było. Pisali przedsię oycowie tego soboru do Leona papieża, dając mu sprawę o wszystkim, co się działo na soborze, y prosząc, o potwierdzenie tego, abowiem bez potwierdzenia papieskiego y sobory nie miały wagi. Lecz gdy przyszło do tey wysokodumności Anatoliuszowej, nie czynili żadney wzmianki rowności czci, iedną napisali, że w tey sprawie odnowili kanon soboru 2 Konstantynopolskiego, który kanon w Słowieńskich księgach iest taki: «żeby Konstantynopolski miał pierwsze miejsce po Rzymskim przed inszymi patriarchyami». Na ten list święty Leo papież odpisuie, stwierdzając wszystko to, co o wierze było. Ale na to przodkowanie Konstantynopolskiego przed Alexandryiskim y inszymi nie pozwala, y owszem barzo gani. Znać, że tego kanonu na wtorym soborze powszechnym, to iest Konstantynopolskim, nigdy nie uchwalono. A o rowności stolice Konstantynopolskiej z Rzymską, iako do niego oycowie tego soboru nie nie pisali, tak y on, nie nie odpisuie. Ten odpis iest między listami ś. Leona w liczbie 59, a list od soboru pomienionego pisany do świętego Leona iest w dzieiach soborowych, act. 3.

Powtore. Wyświadczaia historykowie Greccy, ktorzy ten sobor Chalcedoński, y co się na nim działo, opisali, że o tey rowności na tym soborze nie nie pisano, iedno to, żeby pierwsze miejsce miał po Rzymskim Carogrodzki: tak Nicefor w księgach 15, w rozdziale 30; tak Enagrius w księgach 2, w rozdz. 18. A chociaż

potym wpisali ten kanon o równości, y po dziś dzień nayduie się, wagi iednak żadney nie miał, iako podrzucony, co się y stąd pokazuje, że, po tym soborze Chalcedońskim, papieżowie Rzymscy władze swej naywyszszej zażywali nad patryarchami Carogrodzkimi, nad Antymem Agapit, nad Cyrem, Sergiusem, Pirrem, Pawłem, patriarchach Carogrodzkich⁸⁾ Marcin papież, nad Fociusem wprzod Mikołaj I, potym Adrian II. Po siódmym soborze w lat 80, o czym się wyżej szerzej mowiło, umieliżby tego kanonu zażyć, a mianowicie Fotius, gdyby wiedział, że poważnością soboru powszechnego iest uchwalony. Na koniec, jeśli takie mieli prawo patriarchowie Carogrodzcy, czemuż go niezażywali tak nad papieżem y nad biskupami Wschodnimi, iako go zażywali papieżowie Rzymscy nad nimi? A mianowicie w ten czas, kiedy się trafiały okkasje: iako gdy Jan I papież przyiachał do Konstantinopola do Justina cesarza, cesarz chciał, żeby patriarcha Carogrodzki Epiphani miał z papieżem porównanie (a to w zasiadaniu, a mianowicie tam, gdzie była stolica patriarchi Konstantinopolskiego). Lecz gdy papież tak sieść nie chciał, iako nagotowano, musiał cesarz z patryarchą zaniechać onej prerogatywy, a wyższe miejsce dać Rzymskiemu. Pisze to Grecki Nicephorus, w księgach 17, rozdz. 9.

Co się tknie soboru Trullańskiego, ten nie iest powszechnym, a zatym ustawy iego nie mogą się ściągać, iedno na tamte kraie, które Konstantinopolowi podlegały. Że nie iest powszechny—ukazuje się, bo nie iest żadnym z siedmi soborow powszechnich. Nie piątym, gdyż w lat 133 po piątym ten sobor się odprawował za inszych cesarzow od inszych oycow, bo tamci, co byli na piątym soborze, iuż byli pomarli.

⁸⁾ Чернилами поправлено: patriarchami Carogrodzkimi.

Nie szóstym, bo ten był za papieża Agathona, za cesarza Konstantyna⁹⁾, a w Ruskich «Prawidłach» zowie go Konstantinem brodatym. W lat potym soborze 27¹⁰⁾, wedle «Prawidł» naszych Słowieńskich, ziachali się oycowie tamtych kraioy, y uczynili w Trulle sobor za cesarza Justiniana Korkonosa, iako go zowie text Słowieński, a Łaciński—Justiniana Młodszego. Nie było na tym soborze posłow papieskich, bez których, iako się wyższej ukazało y iawnio iest, nie może być sobor powszechny.

Nie było żadnego z episkopow Zachodnich, iakoż sobor może się zwać powszechnym, na który się sami Wschodni ziechali? A iż nie iest powszechnym, zwierzchności powszechney naywyższego pasterza odsądzić nie może, y dla tego wagi żadney nie ma.

ROZDZIAŁ IX.

Iż po siedmiu soborach byli patriarchowie Carogrodzcy wiadomości z Cerkwią Rzymską, y przez kogo rozerwanie się stało.

Wiele iest braci naszej przeciwney, którzy przyznawają, że takie starszeństwo było przy papieżach Rzymskich przez siedem soborow, ale że ie stracili oderwaszszy się od iedności Cerkwi świętej, po tych siedmi soborach. Tu tedy potrzeba nam ukazać, co się działo w Cerkwi Bożej po siedmi soborach, y iako się stało rozerwanie przez Grekow, a nie przez Łacinników.

Naprzod tedy Tarasius patriarcha, który na siódmym soborze był, ten bez pochyby znał zwierzchność episkopa Rzymskiego

⁹⁾ На полѣ написано чернилами: «Погоната».

¹⁰⁾ Поправлено чернилами: «11».

Adryana Pierwszego (czytaj dzieie siodmego soboru), po nim Nicefor, potym Metody, ci obay w posłuszeństwie episkopa Rzymskiego byli. Sam ten Metody, potwarz heretycką potłumiając (iako pisze Zonaras, po Słowieńsku, y kronika Słowieńska w żywocie Michała cesarza y Teodory), tam mowi: «gdym—prawi—w sprawach cerkiewnych niektórych był posłany od Nicefora patryarchi do Rzymu» etc.; z których łącno poznać, że y Nicefor, który go posyłał, y on sam posłańcem będąc, znał zwierzchność episkopa Rzymskiego, y do niego się, iako do głowy w sprawach cerkiewnych, uciekali, mając ucisk od obrazoborców. Po Niceforze nastąpił ten sam Metody, po Metodym święty Ignacy. Potym rozerwanie pierwsze się stało tym sposobem, iako piszą kronikarze Grecy, Zonaras, Cedren, Kuropalata, Nicet Paflagoński w żywocie Ignaciusa patryarchi, y w kronice Słowieńskiej, w ktorej słowo od słowa tak iest napisano: «A gdy Metodius święty (patryarcha) odszedł do Pana (przez śmierć), poświęcony iest święty Ignaciusz, syn cesarza Michała Rabkawieia, ktorego (przedtym) trzebieńcem uczynił był Lew Armen. Barda (był to Teodory, Teofila cesarza żony, rodzony brat, opiekun syna iey Michała) nie tylko cesarstwo sobie przywłaszczać począł, ale y w rozpustę się wdał, z żoną syna swego w nieczystości żyjąc. Dowiedziawszy się o tym święty Ignaciusz, który rządził na on czas stolicą nowego Rzymu, upominał Bardę, y pilne staranie czynił, aby on tego grzechu poprzestał, a cesarz Barda gniewał się nań o to. A gdy iednego czasu chciał przystąpić do społeczności świętej, patryarcha mu niedopuscił, czym się Barda wielce obraziwszy, za poradą cesarską (Michała, siostrzanka swego, takiegoż rozpustnika, iako y Barda), zrzucił świętego Ignacego z stolicy y postawił Focia, wielkiego sekretarza, y kto może wypowiedzieć

(mowi kronika), iako różnym utrapieniem Ignacego mordowali Fociusz y Barda (patrz na owoce patryarchów, od których się wszczęła schizma przekłeta!), aby przez rękopisanie swe zrzekł się stolicy Ignacy, y przetoż mu zęby wytłukli y czeluści pogruhotali, twarz oszpecili, iako łotrowi y złoczyńcy, nagiego związawszy wrzucili go w studnię, abo grob plugawy, w którym leżało ciało Kopronimowe (był ten Kopronim cesarz heretyk). Co cierpiało aż do zabicia Bardy a do wygnania Focyusowego». Tak mowi o tym kronika Ruska. «Pod ten czas — mowi Zonaras (ktory po Słowacku iest przełożony) — wysłał był papież Rzymski przedniejszych ludzi na dozor miast onych (Wschodnich), aby wykorzenili obrazoborstwo, y ważył się ich Barda przekierować na swe heretyctwo, zebrawszy bowiem sobor w Cerkwi świętych apostołów, przywiedli świętego Ignacego z wygnania, tamże w tej cerkwi złożył Barda Ignacego». Tu każdy łatwo obaczyć może wprzód, iakie są drzewa tego przekłętego schizmy owoce. Po tymże ciż patryarchowie w schizmie znali zwierzchność papieża Rzymskiego, iż bez potwierdzenia iego, abo posłów iego, ani Fociusz na patryarchostwo — wstąpić, ani Ignaciusz z patryarchostwa złożonym być nie mógł. «Y dla tego — mowi Niceta — przez podarki wielkie przywiedli posłów papieskich, aby Fociusza na patryarchostwo potwierdzili, a Ignacego stolicę odsadzili. Co iż posłowie niezbożnie uczynili, papież Mikołaj o tym wiadomość wzięwszy, wiecznie ich z godności episkopskiej złożył y wyklął, przy nich y samego Focyusza». Iako pisze Niceta szyroce w żywocie świętego Ignacyusza, o którym żywocie wzmianka iest y w «Prołozie», miesiąca października 23 dnia: «Fociusz, wyklęty będąc od papieża Mikołaja, począł barzo w ohydę podawać inszym patryarchom papieża y wszystkę Cerkiew Rzymską, mając obrońców swych

sobie przychylnych. Bardę y Michała» etc.

Po śmierci ich obudwu, nastąpił na cesarstwo Baziliusz Macedon, «ktory (mowi kronika nasza Słowacka) episkopow z Rzymu przyprowadził z listem od papieża, y Fociusza, uczyniwszy synod, z stolice zrzucił, którą był niesprawiedliwie osiadł, a Ignacyusza znowu przywrocił. Znał y ten cesarz zwierchność episkopa Rzymskiego, rozumiejąc, że bez posłów iego nie mógł Fociusza złożyć z stolice, a Ignacyusza przywrocić. Fociusz z tego iadu na papieża począł pisać y przeciwko Cerkwi Rzymskiej, iż o Duchu Świętym nie dobrze wierzy, sobotę pości, w *przasnym chlebie ofiaruie*»¹¹⁾ etc. Czego się przed nim żaden patriarcha Carogrodzki nie ważył, wiedząc z obietnice Chrystusowej y przykładow przeszłych, że Cerkiew Rzymska błdzić nie może; iż chleb przasny w ofierze y insze zwyczajne swoje z dawnego podania mają. Jednak on iad Fociusow nikogo nie zaraził, poki był żyw Ignacius; lecz, po śmierci Ignacego usiadłszy znowu na stolicy, iako się niżej powie, wielką szkodę uczynił iedności cerkiewney. Iakim sposobem znowu dostąpił stolicę po śmierci Ignacego Fociusz, opisuie Kronika Słowieńska, zgadzając się z Nicetą Paflagońskim w te słowa: «Gdy od burzliwości tego świata uciekł ś. Ignacius patriarcha, odszedłszy do Pana, głębokiego Fociusz rozumu, pragnąc zawsze stolicę y usiłując, aby znowu wziął Cerkiew, fortelu niejakiegoś dziwnego y złego zażył». Niceta, w żywocie Ignacego po Grecku, o tym szalbierstwie Fociusowym iasnieny wypisuie. Słowa iego takie: «Fociusz, 9 lat na wygnaniu będąc, dziwną chytrością wymyślną y kłamliwą wkradł się do łaski Baziliusza cesarza tym sposobem: zmyślił, iż iakieś stare księgi

znalazł ieszcze od Tyrydata, krola Ormiańskiego, idące o narodzie cesarskim y starowieczney familiei iego, y w one księgi namieszał powieści fałszywych y zatrudnionych y, zebrawszy imiona Baziliusza, Eudoxiey (była to żona tego cesarza) y synow Konstantyna, Leona, Alexandra, Stefana, z ich pierwszych liter uczynił słowo Beclas, y onego Beclasa tak opisał, iakby się wszystko na Baziliusza cesarza trafiło, prorokując długie y szczęśliwe panowanie iego, one księgi cicho przez clerika cesarskiego Theophana posłał między cesarskie księgi do biblioteki, mając z nim tajemną znowę. Kleryk upatrzył czas na cesarza, ukazał mu one księgi, iako stare y przedziwne y tajemnic wielkich pełne, których, powiedział, nikt rozumieć nie może, ieno Fociusz. Baziliusz zaraz uwierzył y Fociusza z wygnania wyzwolił, y miał go w Carogrodzie, roznawiając z nim towarzysko, y on wielkiemu pochlebstwy y chytrościami przyczyniać sobie łaski iego umiał, y wziął sobie znowu taką bezpiecność na dworze cesarskim, iako pierwej miał. Sprzeciwił mu się on stary Ignaciusz, czując, iż znowu stolicę Carogrodzką osieść chciał. Y nie przewieść swego Fociusz nie mógł, aż po śmierci iego». Zasiadłszy tedy znowu na stolicy, Fociusz złości swoje rozszerzać począł przeciwko swoim Grekom y Łacinnikom, pisząc bayki zwyszmienione, które y do tych czasow w księgach Słowackich czytamy. Insze też wielkie zbrodnie iego, które czynił znowu wstąpiwszy na patriarchostwo, opisuie Niceta.

Grekwie nabożniejszy y baczniejszy bardzo się brzydili odszczepieństwem iego. Za iegoż czasu był Cyryl y Metody, apostołowie Słowieńscy, którzy do Rzymu chodzili, y swoim przykładem doskonale ukazali, że duchowieństwo Wschodnie posłuszne było papieżom, nie

¹¹⁾ Что набрано курсивомъ—въ книгѣ зачеркнуто чернилами.

na to niedbając, że w Rzymie w przasnym chlebie ofiarują, y o Duchu Świętym wyznawiają, że pochodzi od Ojca y Syna, etc., co Fociusz ze złości za błędy poczytał.

Fociusz, to widząc, że się im wielka część Greków brzydzi, przez różne fortele uprosił Jana Osmego papieża, aby go do społeczności swej przyjął, o czym wprawdzie nie mamy w księgach Ruskich, ale w «Rocznym Dzieiach». Roku 879 Barroni wypisuje y powiada, iż go papież Jan, tusząc dobrze o szczyrey poprawie iego, z wielką szkodą cerkiewną do społeczności przyjął y potwierdził onego fałszerza, godnego karania, z którym iego mężni przodkowie, Mikołaj y Adrian, długo wojnę wiedli, od trzody go Bożej, iako okrutnego wilka, odganiając.

Potym przypominą Kronika Ruska, mając to z Nicety Paflagońskiego, o szalbierstwach Fociuszowych y towarzysza iego Santabaryna, tymi słowy: «Santabaryn, zły dyabeł on, na imie Teodor, bywszy metropolita Euchaicki, ktorego miłował cesarz za zaleceniem patryarchi Fociusza, ten bowiem twierdził, że Santabaryn iest święty, prorok y cudotwórca, a ten był czarnoksiężnikiem. Bazylusz tedy mając go za świętego, wielce go ccił» etc. Toż ma ieszcze y szyrzey o obudwu ich Kronika Ruska. Niech się wstydzą wszyscy schyzmatycy, że takie ludzie przekłety schyzmy swej mają pierwszymi sprawcami: szalbierze y czarownicy! Te złe drzewa, izali mogły dobyć owoc urodzić?

Tymże podobni byli y oni pomocnicy ich, Michał cesarz y Barda, którzy, marnie w rozpustności żyjąc, zamordowani są mizernie. O sprośności żywota ich y śmierci ich szyroce Kroniki Słowackie mają, y Kronikarze Greccy—Kuropalata, Zonaras, Cedren (Macedon Bazylus, za

pobłażenie swe Fociusowi, dziwną y niespodziewaną śmiercią do sądu Bożego porwany iest) opisują, bowiem pomienieni kronikarze y nasza Kronika Słowacka z nich że ma: «iż gdy był Bazylusz na łowiech, ieleń, rogiem go swym uderzywszy y nad to na rogi porwawszy, nosił go długo z obrazą, wnętrzości iego, y tak prędko po tym żywota dokonać musiał». O końcu zaś Santabaryna y Fociusza ciż kronikarze Greccy y Słowieńskie kroniki tak mówią:

«Po Bazyluszu Macedonie krolował w Carogrodzie syn iego Lew Mądry. Ten Fociusza z stolice patriarchowskiej złożył, dla tego, iż towarzyszył z Santabarynem, a brata swego Stefana wsadził (na patriarchostwo). Potym posłał do Euchaity, aby przyprowadzono Santabaryna, ktorego bić y oczy wylupić y na wygnanie do Aten zasałać rozkazał». Tak skarał Pan Bog rozrywaczów iedności Cerkwie swej świętej. Przeciwym zaś sposobem ci patriarchowie, którzy byli po siódmym soborze przed Fociuszem zaraz (to iest, Ignacy, Metody, Nicefor, Tarassy, ludzie byli święci), pamiętkę ich obchodzi Cerkiew nasza każdego roku, ci wszyscy byli w iedności cerkiewney y kochali się w niej.

Stefan, brat cesarza Leona, nastąpiwszy na patryarchostwo, znowu iedność cerkiewną naprawił, w ktorey sam trwał ze wszystkimi parafiany swemi. Takż był po nim Antoni Kawlia, Mikołaj, Eutymy Syngiel, Stefan Amaziyski, Trifon, Teofilakt. O tym Teofilakcie wyraźnie mamy w kronikach Słowieńskich, iż był od posłów papieskich poświęcony na patryarchostwo, iako się w rozdz. o stawieniu patriarchow przez papieża ukażało y text z Kroniki położyło: «Za iego czasu święty Wacław, książę Czeskie, za świętego obwołany iest od papieża y przyjęty iest y od Cerkwi Greckiey za

świętego». Żywot iego mamy w «Prołohach» miesiąca marca 4 dnia. Z czego wszystkiego znać, że była na on czas iedność cerkiewna, y patriarcha Carogrodzki posłuszny był papieżowi.

Po Teofilakcie patriarchy Carogrodsey, to iest, Polieukt, Eunuch, Basilius Skamander, Antoni, Mikołay Chryzowech, ci wszyscy byli w iedności y posłuszeństwie papieża Rzymskiego.

Po tym Mikołaju ¹²⁾ nastąpił Sysinius, człowiek nabożny (mowi Zonaras), y ten w iedności y w posłuszeństwie episcopa Rzymskiego żył. Po nim Sergiusz, krewny Focyszow; ten z przodku był w iedności y wspominał papieża w modlitwach, iako się wyżej ukazało y ieszcze się niżej ukaże. Potym czytając pisma Fociuszowe przeciwko Łacinnikom, papieża (w liturgiey) wspominać nie chciał, y błędy Cerkwi Rzymskiej zadawać począł, wskrzeszając w sobie Fociusza, przed stem lat zmarłego. Znayduią się pisma tego Sergiusza przeciw Łacinnikom w księgach Słowackich. Inszy jednak patriarchy trzey, Alexandryiski, Antiocheński, Jerozolimski, statecznie trwali w posłuszeństwie papieża Rzymskiego, aż do Cerulariego Michała, iako się tam ukazuje z listu Piotra Antiocheńskiego do Cerulariego. Nastąpił Eustachi, potym Alexi. Ci oba papieża w zwykłych modlitwach nie wspominali, wszakże przeciwko iemu y wszystkiey Cerkwi Rzymskiej nic nie mówili.

Roku 1063 ¹³⁾. Po Alexiusie patriarche nastąpił Michał Cerullary. Ten po nastąpieniu swoim zaraz począł targać iedność cerkiewną, powiadając, iż Cerkiew Rzymska błdzi z papieżem, iż w przasnym chlebie ofiaruie. Słyszac o tym, niektorzy z biskupow Włoskich gasili

ten ogień poczynający się schizmy. Miedzy inszemi Aquileyski biskup Domnik pisał do patriarchy Antiocheńskiego Piotra (o którym wiedział, iż iest w posłuszeństwie papieża Rzymskiego), prosząc go, aby się w to włożył, żeby Cerkiew Carogrodzka nie zmyślała niepotrzebney przygany Cerkwi Rzymskiej o chlebie przasnym. List ten iest po Słowacku w księgach Ruskich w te słowa: «Zdało mi się za rzecz słuszną, abym oycostwu twemu oznaymił, iż Cerkiew Carogrodzka Cerkwi Rzymskiej przygania, że w niey w przasniku ofiaruie. Przeto nas za niedoskonałych w wierze y od ziednoczenia cerkiewnego odłączonych maia; a my w przasniku ofiarować nie tylko z apostolskiego, ale y z Chrystusowego podania wzięliśmy; iednak że y chleb kwasny w liturgiey od świętych prawowiernych oycow Wschodnim Cerkwiom podaniem być rozumiemy. Oba zwyczaie są chwalebne y bez nagany». Y niżej tamże: «Przeto niech zabieży temu oycostwo twoie tym, którzy bezpiecznie na święte apostolskie ustawy następuia» etc.

Odpisuię Piotr Antiocheński, powiadając, że i on tegoż pomaga Cerkwi Carogrodzkiej, przyznawa iednak, że Rzymska Cerkiew ma chleb przasny z upodobania apostołow w te słowa: «na mały czas dopuścili apostołowie (Rzymianom) przasnego chleba, bo wielkie zgromadzenie na on czas było Żydow w Rzymie», iako świadczy księga «Dzieiow apostolskich». List ten wszytek iest w księgach Słowieńskich.

Zwątpiwszy o poprawie Grekow, zaraz papież Leon Dziewiąty wysłał swych posłow do Carogrodu, zlecając im, aby to przedsięwzięcie Michałowie patriarsze zganili. Y gdy przyiachali posłowie do Carogrodu, on ich znieważył y, zebrawszy swych metropolitow, kazał im zasieść; przyzwawszy posłow papieskich,

¹²⁾ На полѣ черпилами: «995 г.».

¹³⁾ Поправлено черпилами: «1053».

kazał im siedzieć w tyle metropolitow; tamże począł z iadu przeciwko Cerkwi Rzymskiej mówić, a posłów papieskich znieważać umyślnie y zatłumiać. Posłowie widząc, że nic nie sprawią, dawszy mu na piśmie klątwę od papieża, sami precz odeszli.

Michał potym, miasto upamiętania, stał się gorszym, y napisał list do Piotra, patriarchy Antiocheńskiego, o którym wiedział, iż z inszymi patriarchami, to iest Alexandryjskim y Jerozolimskim w iedności kościelney zostaje, y papieża w liturgie świętey wspomina, spolnie z inszymi patriarchami. W tem liście grube są kłamstwa y przymowki głupie na Łacinniki y kościół Rzymski. Wspomina wprzod, iż papieża od piątego synodu wyrzucono z dyptichow, to iest pominików patriarchowskich, y od onego czasu aż do iego czasow odcięty iest papież od społeczności cerkiewney. Potym opisuie o posłach papieskich, iż mu fałszywy list y zmyślony od papieża Leona przynieśli a iako hardzie sobie w Carogrodzie poczynali, y wylicza błędy Łacinników. «Nie tylko—prawi—w przasnym chlebie służą, ale y zadawione iedzą, brodę strzygą, sobotę poszczą, rze czy nieczyste (to iest, żaby, ieże) iedzą; mniszy ich mięsa pożywiają y świny, y post wielki źle poszczą, gdy u nas masłenica, oni mięso iedzą. A do «Creda» one słowa przykładają (y od Syna), ganią y małżeństwa kapłanow; y dwa bracia rodzeni mogą u nich dwie rodzone siostry za żony brać. Na mszy przy przasnicy ieden drugiego obłapia y pokoy mu daie. Biskupi pierscienie na ręku noszą, z kościołem się iakoby żenią, y na wojny iadąc ręką swą nieprzyjaciół zabijają» etc. Y tak napłotszy, radzi temu Piotrowi, aby się Łacinnikami brzydził y z nimi społeczności nie miał, y błędy ich drugim patryar-

chom oznaymiał. Przydał y ono kłamstwo, iako by Rzymski Kościół kości świętych Bożych nie ccił, Bazylego y Chryzostoma między święte nie kładł. List ten wszytek w wielu księgach Ruskich iest, w pismach przeciw Łacinnikom. Na to wszytko odpisał mu dostatecznie Piotr Antiocheński, y ten list iego iest po Słowacku u Ś. Ducha w Wilnie. W tym liście Piotr przygania Cyrullariuszowi, iż pisze w liście swym, iakoby papież od piątego soboru powszechnego miał być wyrzucony z dyptichow od Cerkwie Wschodniej. Słowa iego takie są: «Gdym to w liście twym przeczytał, zawstydzilem się, nie wiedząc co rzec, zwłaszcza iesliś taki list posłał do drugich błogosławionych patryarchow, wybadania y doskonałej wiadomości wprzod nie wziąwszy, rzecz która nie była, iakoby była powiedziałeś» etc. Y niżej tamże: «tym się wyświadcza niepilność bibliotekarza twego etc. Przystało bowiem onemu na tym urzędzie będąc z uważeniem, a nie lekkomyślnie czytać pisma». Y niżej: «ia świadek nieomylny, y inszych wiele z przedniejszych cerkiewnych, iż przy błogosławionym patryarsze Janie (ktory był między piątym y szóstym synodem powszechnym) papież Rzymski tegoż imienia Jan, w ś. dyptichach wspominany był y do Konstantynopola, przed lat 45, przyiachawszy znaleźliśmy, iż przy błogosławionym patriarsze Sergiuszu papież w Boskiej liturgie z drugimi patriarchi był wspomniany. A iako potym odrzucono to wspomnianie, y dla iakiey przyczyny, ia nie wiem». Y niżej powiada iac na wszystkie inne fraszki, które Kościołowi Rzymskiemu zadawał Michał Cyrullary, w liście swym do niego tak mowi Piotr Antiocheński: «wyliczone też niedostatki Rzymskie od ciebie, przeczytałem, y iedne mi się zdadzą być nie przystoynne y

nagany godne, drugie się mogą naprawić, a insze słuszne przebaczyć. Co nam do tego, że ich biskupi brodę strzygą y piérścionki noszą? Y potem szeroce namawia, żeby tych wszystkich rzeczy zaniechał, ktore wyliczył w liście, za samo tylko go wyznanie wiary brał się, y tak mowi ku końcowi tego listu: «Ia w tey wierze moje zdanie oznaymuie, iesliby się w składzie wiary (a to mowi o przydatku pochodzenia Ducha świętego y od Syna) naprawili (Rzymianie), nie bym więcey od nich nie potrzebował, insze wszystko opuściwszy, y o samym przasnym chlebie badanie». Te listy od Cyrullarięgo, iakie są posłane do Piotra Antyochańskiego, są posłane y do inszych patriarchow. Ktore przeczytawszy, niektorzy poszli za odszczepieństwem ięgo, a do tego czasu iednak trwali statecznie w posłuszeństwie papieżow Rzymskich, y w «Pominnikach» ich wspominali. Czego poświadczają tenże Piotr, w samym początku listu pomienionęgo do Cyrullarięgo tak mowiąc: «ma toś list świętobliwości twej, że to doszło do uszu twoich, iż papież w świętych «Pomiennikach» wspomina, co też czynią y inszy święci patriarchowie» etc.

Na ten czas naybarzicy poczęła rość schizma, bo przedtym sam tylko patriarcha Carogrodzki oną był zarażony, wprzod Fociusz, po nim we sto lat przed końcem żywota swęgo wskrzesił ją krewny przyjaciel Fociuszow Sergiusz, lecz inszy patriarchowie za tym odszczepieństwem nie szli, aż ten nieubożny Cyrulary do niey ich zaciągnął, bali się znać mocy ięgo u cesarza Greckiego, aby ich do niełaski nie przyprawił, y dla tego za nim oślep poszli, choć co barzo dobrze widział Piotr Antyochański (iako się ukazuje z listu ięgo), że to odszczepieństwo z szczyrey złości Cyrullarowey poszło, przedsię mu się nie oparł potęż-

nie, znać że nie był dobrym pasterzem, choć był dobrym człowiekiem. Stąd tedy iasnie widzimy, że Grekowie zgodę y iedność Cerkwie Bożey rozerwali, a nie Łaccinnicy, pogotowiu nie papieżowie, ktorzy tak wiele razow y z taką pilnością y przed rozerwaniem starali się, żeby do niego nie przychodziło, y po rozerwaniu, żeby do ziednoczenia przyszło, czego pełno w historiach tak Greckich, iako y Łacińskich. To ieszcze cięszszą, że rzecz taką w chrześcijaństwie uczynił bez soboru, sam tylko z klerem swoim Carogrodzkim, y iuż uczyniwszy, dopiero daie sprawę patryarchom inszym, że papieża odstąpił, przywodząc y ich do tegoż. Ale y ci nie pozwolili, iako to znać z listu Piotra, patryarchi Antyochańskiego wyszszey pomienionęgo, y owszem prosi go ten Piotr, żeby cofnął się nazad. Z samego tedy postępkę ięgo, ktorzy był nieuważny, pierzchliwy, y przez onęgo samego tylko uczyniony, poznać łatwo, co za słusność po sobie mieć mogą dzisieyszy patryarchowie, ktorzy zwierzchności naywyszszey papieżom Rzymskim nie przyznawają, y ci co ich słuchają tak duchowni iako y święci. Jasnać to rzecz, kto iey nie widzi? Chrystus Pan dał tę władzę, sobory powszechne przyznawały, oycowie święci w piśmiech swoich to nam zostawili; papieżowie tey władze swej po wszystkim świecie y nad patryarchami samymi zażywali, podlegali iey y patryarchowie Carogrodscy, ktorzy byli przed Cerularem, y Fociusz, y Sergiusz, iako się ukazało. Ieden ten wyniosły a głupię dumy człowiek, iako znać z listu ięgo do Piotra Antyochańskiego y z odpisu Piotrowęgo, nie rzewnością chwały Bożey poruszony, ale żeby swowolniey żył, nikomu się nie sprawując, ten, ktorego tyrański postępek z Orfanotrofem, ktoremu oczy wyłupić kazał, iako pisze Cedren,

wiadomy był w Carogrodzie, początkiem był tego nieszczęsnego, tak długo trwającego w Cerkwi Bożej rozerwania. A wielka część świata, nie uważając tego, idzie za nim, czym samym gniew Boga wszechmogącego ode dnia do dnia więcej wlecze na się. Który iako wielce miłuje Cerkiew, naydroższą krwią Swą odkupioną, tak ciężko się gniewa y srodze karze tych, co ją szarpaia. Iako to dobrze widzieć na narodzie Greckim y na inszych, którzy im tego błędu pomagali. Ukazał Pan Bog sprawiedliwym wyrokiem swoim, kto krzyw, kto praw. Co z rozdziałów blisko idących każdy zrozumie.

ROZDZIAŁ X.

O skaraniu Bożym Grekow za oderwanie się ich od Cerkwie świętej, przez zniszczenie państwa ich.

Za tym oderwaniem się Grekow, wszystkie nieszczęścia na nich od Pana Boga dopuszczone były, abowiem iako iedność Cerkwie świętej targać poczęli, tak poganie powstałi na nie, targaiąc państwo ich. A gdy się do końca oderwali za tego Michała Cyrullarego, y wykłeci od papieża byli, kłatwa zaraz słusznym sądem Pańskim wykonywać się poczęła, ukazało się to, że wiąże to Pan Bog na niebie, co namiestnik jego papież Rzymski związuie na ziemi. Poganie bowiem z różnych narodow niemal wszystko państwo Greckie wrychle opanowali, co y sam Piotr, patriarcha Antiocheński, w liście wyszmianowanym wyświadcza, tak mówiąc do Cyrullarego odszczepieńca: «Proszę, bardzo proszę y myślą do twych świętych nog upadam, żebyś, miasto zbytniego badania abo swarow, list swoy posłał (do papieża)». Y niżej: «Patrz ieno, iako to iest rzecz

iawna od onego czasu, iakośmy się poczęli rozdzielać z naszą świętą Cerkwią od wielkiej tej przedniejszey apostolskiej stolice, nastąpiło wszystko złe za żywotow naszych, y na wszytek świat następuje nieszczęście, iako krolestwa wszystkiego świata w zamieszaniu są. Wszędzie bowiem lament y biada wielka, głody y upadki częste po wszystkich krainach (Greckich) y miastach, y najmniej się we wszystkim nieszczęści żołnierstwu naszemu». Te słowa Piotrowe uważenia godne. Toż mówią y wszyscy Grekowie, nawet odszczepieńcy w pismach swoich przeciwko Łacinnikom, a nayduie się to zebranie ich barzo w wielu księgach Słowackich, w «Prawidłach» niemal wszystkich. Tytuł ich taki iest: «Słowo albo powieść o Łacinnikach, iako się odłączyli od Grekow». Tam w samey rzeczy szeroco piszą, omylnie łaiąc Łacinnikom a wychwalaiać Fociusza, Sergiusza y tego Michała Cyrullarego, że się brzydzili papieżem; a wyliczywszy to troiakię przez tych trzech patryarchow stałe oderwanie, ku końcowi tak mówią: «od onego czasu (to iest od ostatniego oderwania) wielkie kłopoty y zamieszania y upadki nastąpiły na Greckie cesarstwo». Y niżej tamże: «na ten bowiem czas poganie, którzy się nazywają Kumanami, poczęli się kupić y radę czynić na Greckie cesarstwo, y nie przestawali woiając z pułnocnych krajow poganie z Europy, y Istr rzekę przechodzili aż do Tracyi, y do Konstantynopola samego podstępuiąc. A Persowie ze wschodu słońca woiowali y zachodzili aż do Białego morza, y pod Konstantynopolem obozami się kładli. Na tenże czas, gdy się odszczepili Grecy, Agaranie, którzy się nazywają uczniami przekłętogo Machometa, będąc Besurmańskiej sekty, zmowili się z Arabami, wypowiedzieli posłuszeństwo Greckiemu

państwu, poczęli wojować y opanowali (obacz dziwne sądy Boże) wszystką Syrię, y Palestynę, y Jeruzalem, y Egipt, y Libię, a napełniwszy okrętami morze, przyciągnęli do samego Carogrodu, y tak częstokroć wojowali tak oni iako y drudzy poganie wszyscy Grekow. A Łacinnicy, widząc takie nawałności pogańskie na Grekow, stali się nieprzyjaciółmi ziemi chrześcijańskiej y Cerkwi Bożej y tak wiarę swą złą rozszerzyli». Tu przeklinając Łacinników y wiarę ich niesłusznie ganiąc, prawdę choć niechcąc wyznawiają, a za odszczepieństwem, wszystka Grecya zginęła, a Cerkiew Rzymska tym się barzieszy szerzyć poczęła między narodami pogańskimi. Y wyższy trochę w tey że powieści swey tak mówią: «Widząc Łacinnicy zniszczenie Greckie Peonów, to jest Węgrow, y innych poganów im przyległych, z Rzymu wyszedszy, swymi księgami y pismem, nawrocili na swą złą wiarę (łaiąc, y tu wyznawiają prawdę)». Przypatrz się, iako Bog nagradzał sobie w poganach, co tracił w Grecy, a to jest iedno skarcenie Boskie Grekow za odszczepieństwo.

Daley też Kronika w krolęstwie Jana Paleologa pisze, że «ten cesarz spólnie z Serbami zebrał woyska sześćdziesiąt tysięcy y szedł przeciwko Turkom do Macedoniei, żeby ich stąd wygnać, za gniewem—mowi—Bożym któremu nie może się nic sprzeciwić, pobici byli y bez pogrzebu zostali». Y niżej: «tak srogie utrapienia przyszły na miasto, których ani oczy nie widziały, ani uszy nie słyszały. Po zabiciu despota (Serbskiego) Uhłesza, rozsypali się Izmaelite po wszystkij ziemi iako ptastwo, iednych z chrześcian zabijając, drugich w niewolę biorąc, a tych, którzy zostali, śmierć bez czasu pożarła. Ci bowiem, którzy się śmierci na ten czas uchronili, głodem pogubieni byli, bo taki w ten

czas był głód po wszystkich stronach, iaki nie był od początku świata, y potym żeby taki nie był, Chryste miłosierny ucho-
way! A których głód nie pogubił, tych, za dopuszczeniem Bożym, w nocy y w dzień wilcy napadając zjadali. Niestety! iako był żałosny widok, patrząc na to! Y została ziemia pusta od wszystkich dobr, bez ludzi, bez bydła y innych owocow. Nie było chleba, ni wódza, ni nauczyciela między ludzmi, ani zbawiającego, ale wszystko było napełniono strachem Agaranow. A było to roku od stworzenia świata, według rachunku Greckiego, 6879». Aza to nie wypełniło się nad Grekami y nad biednymi Serbami, którzy tegoż im odszczepieństwa pomagali, czym Pan Bog grozi przez Joela proroka, w 1 rozdziale Żydom: «Słuchajcie tego starszy a bierzcie w uszy wszyscy obywatele ziemie, jeśli się to stało za dni waszych, albo za dni oycow waszych». Y niżej: «Ostatek gąsienice zjadła szarańcza, a ostatek szarańcze zjadł chrząszcz, a ostatek chszaszca zjadła rdza. Ocućcie się piiani a płaczcie» etc. Y daley, obiecuie Pan Bog łaskę swą ludowi swemu kiedy się nawroci. To się działo właśnie z bracią naszą, ludzmi tegoż nabożeństwa, bo skoro się nawracać poczęli, zaraz wszystko im w lepsze odmieniać się poczęło, stąd każdy pozna. Bo gdy Manuel Paleolog, cesarz Konstantynopolski, potomek zwysz pomienionego, iachał do Rzymu starać się o iedność cerkiewną do papieża, a chociaż na ten czas nie gruntownego się nie stało, przedsię dobra wola iego y staranie u Pana Boga było tak przyjemne, że mu zaraz nagrodił, bo po tak wielkim od Turkow uciśnieniu zdarzył pokoy tym sposobem. Gdy iachał z Rzymu, iako mowi Kronika Ruska, przyiachał do Galipolu, tamże zachwyszy się z starszym synem Bajazetowym musulmanem, przymierze z nim uczynił:

Macedonię y główne miasto iey Tessalonikę odzyskał, y tak z strony tey pokoy uczynił, a z drugiey—po morzu Czarnym rozszerzył państwo. Było to około roku od stwożenia świata 6912.

Rozdział XI.

Wtore skaranie Boże przez wzięcie ciał świętych.

Sami święci Boży, w niebie z Chrystusem krolujący, widząc, że się Grekowie onym pierwszym karaniem Boskim nie upamiętali y do iedności świętey nie wrócili, zażyli tego sposobu za zrządzeniem Boskim, iż ciała swoje z kraioy wschodnich do kraioy zachodnich przenosili, potępiając ich odszczepieństwo a wiodąc ich do iedności świętey cerkiewney. Uczynił to naprzód święty Mikołay, ktorego Grekowie za patrona zawsze zwykli mieć. Ten, w lat 46 po odszczepieństwie, to iest, roku 1096, sprawił, aby ciało iego do Baru, miasta Łacińskiego, przeniesione było, o czym mamy w «Sobornikach» Słowieńskich miesiąca maia 9 dnia, w te słowa: «Gdy pogaństwo nastąpiło z sądu Bożego y przemyśłu naywyższego na Greckie kraie, z obu stron morza, od Korsunia począwszy aż do Antiochey y do Jeruzalem, po wszystkich miastach y wsiach, męczyznę posiekli, a żony ich y dzieci w niewolę pobrali, cerkwie y monastyre popustoszyli y miasta ich wzięli pod sprawę swoje. Na ten czas y Lycię spustoszyli, gdzie leżało ciało świętego Mikołaja». Y niżej tamże: «Był w te czasy kapłan nabożny y sprawiedliwy w Baru, mieście Niemieckiey provinciey (Włoskie kraie Niemieckimi zowiąc). Temu ukazał się święty Mikołay mówiąc: «podź a mow ludziom tym, y wszytkiemu zgromadzeniu cerkiewnemu, aby poszedszy wzięli mię z Mirzkiego miasta (w provinciey Licaoniey) y tu położyli, nie mogę bo-

wiem być na miejscu pustym, poniewasz tak Bog zezwolił». Y to rzekszy zniknął. Tamże opisuie szyroce, iako ten kapłan oznaymił ludziom to widzenie mieszczanom Baru, y iako oni z chęcią iechawszy, wzięli ciało świętego Mikołaja y przyprowadzili do Baru.

Właśnie tak uczynił Jozeph patriarcha: potąd chciał, żeby ciało iego leżało w Egipcie, pokąd tam była Cerkiew Boża w ludziach, na ten czas tam mieszkających. Ale skoro się przenieść miała do ziemie Chanaanśkiey, co on widział duchem prorockim, y swoje kości kazał przenieść do tamtey ziemi, na ktorey chwała Boża porządnie miała być odprawowana.

Wielce czei Pan Bog sług swoich! Nie tylko chwała na duszy, ale y na ciałach ich, że osobliwym sposobem łaskę swą daie temu kraiovi, w którym są! O co y dusze błogosławione, ktore w ich ciałach przebywały, y po sądny dniu w nichże na wszystkie wieki przebywać będą, proszą za niemi Pana Boga, y owszem iako długu się iakiego upominają. Rozumieli to dobrze dawni chrześcianie, którzy się o to starali, żeby w mieściech ich ciał świętych było co naywięcey, wierząc, iż im ich więcej będzie, tym większą liczbę przyczynców do Pana Boga za sobą y za datkow, abo raczey zakładow łaski Bożej mieć będą. Ktoremi tak się upewniali, że choć rozumieli, że sami złymi byli, dla tych ktorých mieli u siebie, blizszymi się do odzierżenia łask Bożych, niż drudzy, gdzie tego nie było być spodziewali. Skąd idzie to, że ktoremu kraiovi chce błogosławić Pan Bog, daie mu sposobność do nabywania takich świętości; który lepak kray chce skarać, od niego ie odeymuie, iako to uczynił z kraiami wschodniemi, odiawszy od nich patrona ich własnego, który trzymał ręce Panu Bogu, iako drugi Moyzesz, żeby nie

karal ludu swego. Nie dosyc na tym bylo. Do glownego y powszechnego karania: wszystkich swietych, co nayglowniejszych, co ich kolwiek bylo w kraiach Wschodnich, kazal wyprowadzić. A na tę sprawę obrał Łacinników, podawszy im w ręce tamte kraie. Píše o tym Kronika Słowieńska tymi słowy: «Roku od stworzenia świata 6712 przyszli do Carogroda Łacinnicy, Rzymianie, Wenetowie, Niemcy y Francuzowie» etc. Potym opisaawszy wzięcie Konstantynopola, tak daley pisze: «Pobrali przytym y wszystkie święte skarby cerkiewne, księgi y ustawy, y naczynia święte, odzienia święte y obrazy cudotworne, y nie ręką utworzony obraz (to iest Veronikę, abo ten, który był w Edesie, ktore obadwa teraz są w Rzymie) y przeświętej Bogarodzice szaty y pas, y wiele swietych» etc. Potym zamykając, mowi, że to wszystko do Rzymu zawieźli.

Tymi skarbami drogimi tak są ubogaczone kraie zachodnie, że człowiek nabożeństwa Greckiego, do kraioW Włoskich przyszedszy, gdzie się obroci, tam ciał swietych Greckich pełno naydzie. Do glownego kościoła w chrześcijaństwie, swiętego Piotra w Rzymie, przyszedszy, zaraz obaczy iedną kaplicę, co naprzednieysza, swiętego Jana Chryzostoma, a druga po drugiej stronie takż swiętego Gregorza Nazianzena, doktorow Greckich, gdzie sami leżą; głowa swiętego apostoła Andrzeja z Greciei z Peloponezu, y włoczenia też, którą było Pana przebito, nad to y Veronika w tymże iest kościele. Nuż po inszych kościołach tak wiele, nie wspominać Weneciei y tak wiele miast tamtych kraioW. Tam iest wielki Atanazius, swięty Saba, swięty Paweł, pierwszy pustelnik, tam śś. apostołowie wszyscy, żadnego nie wyjąwszy, y inszych wiele męczennikow, spowiednikow y dziewic. Ci wszyscy tym samym prześciem swoim

ukazują, że tam iest prawdziwa Cerkiew, gdzie oni miejsce sobie obrali, y nas przykładem swym uczą, żebyśmy się tam garnęli, iako owce Chrystusowe, gdzie iest prawdziwy pasterz od Chrystusa Pana postanowiony. Kto to uważy, stanie mu ten ieden dowod za wiele inszych dobrych dowodow.

ROZDZIAŁ XII.

Trzecie skaranie Boże, odjęcie nauk y zamieszanie duchowieństwa y stanow świeckich.

Wielkie skaranie Boże y z tey miary na kraie Greckie nastąpiło; że nauka, po którą ze wszech stron świata iężdżano przedtym do nich, ostatnich czasow, zwłaszcza po wzięciu Konstantynopola, tak ustała, że ledwieby kto, patrząc na to, co się teraz dzieie w tamtych kraiach, wierzył, że tam kiedy ludzie uczeni bywali, iесли co uczonego iest w Grecyi, to mają z kraioW zachodnich. Dziwna to, że y przedtym dawno ten dar Boży im odejmować poczęto. Píše Gregoras o niektórych biskupach Łacińskich, którzy, od papieża będąc posłani, przyiachali do nich y chcieli dysputować o tych artykułach, ktore różnice czyniły między Cerkwią Grecką a Łacińską, nie znalazłci się żaden, co by się ważył o to kusić, choć pospolstwo chciało. Sam Gregoras, widząc niesposobność wielką w patryarsze y w duchownych, nie radził. A to prawem Bożym należećby miało kapłanom być światłością świata. Iесли światłość pociemnieie, iakaż będzie ciemność? Czego się spodziewać świeckim, do których światłość nauk przez duchowne przychodzi, kiedy tacy duchowni? Aza to nie wielkie skaranie Boże? Nie tak było w Grecyi przed rozerwaniem: pełen y teraz wszystkich świat nauki ich. Poyrzysz z drugiej strony w kraie zachodne, do iakiey do-

skonałości przyszły nauki Boskie y ludzkie, do takiej, w iakiej przedtym nigdy nie były. A o tym co rzeczymy, że w samych głowach cerkiewnych mieszanina taka, iakiej się każdy nasłuchać może, obcując z tamtych krajow obywatelni. Mało co po wzięciu Konstantynopola, iako wkupy nastaly, tak mało kto porządnie obrany na stolicę patriarchowską wstępuje; ieden drugiego podkupuie, ieden drugiego zrzuca, oraz ich bywa trzech, czterech, a wszyscy żywi,—ktoryż z nich patriarcha? Pewnie nie ten, który za żywota iednego przez przekłątą simonią, abo zakupienie dostoięństwa, zrzuciwszy go osiadł stolicę; a przedsię ten święci, ten błogosiawi, iakoż to ważno będzie, gdy sam nie iest tym, czym się być mieni? A pewnie nie iest, poki pierwszy żyw. Iakoż tedy może drugiemu dać, czego sam nie ma? Kto nie będąc biskupem święci, ten który się święci nie od niego nie bierze, y po poświęceniu tymże iest, czym przed poświęceniem, to iest, prostym chłopem, a przedsię sakramentami szafuje. Iakoż nie ciężko Pan Bog wszechmogący ma się gniewać na takie duchowieństwo, a za tym y na lud świecki, który im podlega? Y teraz tych czasow naszych, gdy to piszemy, trzech patriarchow Carogrodzkich żywych mamy: Neophita, Cyrilla y Tymofieia: Cyrillus zrzucił Neophita, a Cyrilla zrzucił Tymofiey. Toż patryarchowie czynią z metropolitami, y nasza Ruś doznała tego nad sobą, iako się to ukazuje w trzeciej y czwartej części.

Powiadał nam ieden Greczyn, poważny człowiek, że Achridońskich metropolitow mógł zliczyć do 10, ktorzy wszyscy są żywi. Ale y my tego po części wiadomi, cośmy widali metropolitow z Grecyi przyjeżdżających: oni w tych krajach byli, a drudzy zaraz stolicę ich pod nimi osiedli. Przyczyna tego, że za pieniądze każdą rzecz kupi u poganina: chrześcija-

nie zaś są tacy ochotnicy, że radzi kupią y przekupią. Iakoż bramy piekielne nie przemogły tey Cerkwie? A iesli przemogły, to nie iest Cerkiew Chrystusowa. A nie teraz się to tylko dzieie z nimi, kiedy są pod ciężkim iarzmem pogańskim, ale y przedtym prędko po wzięciu Konstantynopola. Uskarża się na to Nifon patriarcha, że owce pasterzami rządzić poczynają, a teraz zgoła rządzą. Szerzey czytaj o tym w liście iego, położonym w części 4, w rozdz. 1. Nie mówi Nifon, że od pogan miał uciśnienie, ale od owiec swoich. Toż było y za chrześcijaństwa po schizmie: pełno tego u historykow Greckich. Ia iednego tylko cesarza wspomnie, Andronika, niezbożnego syna pobożnego oycy Michała Paleologa: ten po śmierci oycowskiej, y oycy pogrzebem chrześcijańskim grześć niechciał. dla tego, że iedność z kościołem Rzymskim był przyjął y w niej żył do śmierci. Żadnego między cesarzmi Konstantynopolskimi nie było, ktorzyby odszczepieństwo (a iako przeciwnicy naszy mówią «prawosławiie») tak krzewił, iako ten Andronik: ten patryarchow to wsadzał, gdy mu się który z duchowieństwa podobał, to zsadzał, iesli w czym nie dogodził; on sam ieden z kilka tak uczynił. Pisze o tym Gregoras w księgach o Androniku Starszym. Nie było tego za iedności, choć na kogo się rozniewał cesarz, bo bez papieża nie nie mógł, iako się to ukazało wyższej. Tak idzie duchowieństwo. Pogotowiu też rozumieć o stanie świetkim. Tego tylko opuścić nie mogę, że gdy Pan Bog z miłości na wierne swoje dopuszcza prześladowanie, choć ich tysiącami zabijają, oni przedsię w większą liczbę rosta, y we wszystkim się dobrym pomnażają, iako to widzieć było za pierwszego chrześcijaństwa. Ale teraz widzimy, że nam schodzi na wszystkim. Co się tknie liczby, od czasu znacznie

umniejsza się, a czym dalej, tym więcej poturczeniem się, na co mają wiele szkodów Bisurmiiani, niewolą przyciskając, podarkami przynęcając, skazanym na śmierć żywot, by iedno został Bisurmaninem, darując, małe działki od miłych rodziców przez gwałt, któremu się odiać niełza, wydzierając, a Machometowi przekłętymu za syny oddając y na zgubę chrześcijaństwa, ich z wielką pilnością ćwicząc. Słyszeliśmy, że w Azyey, ledwie gdzie chrześcijańska wiara, na wielu mieyscach w Azyey, a niemal wszędzie, gdzie przedtym dziwnie kwitnęło nabożeństwo Greckie, mówić po Grecku pod urznięciem ięzyka nie wolno, iedno po Turecku. Za czym popi nic nie rozumieją, co odprowadzają, y tak po lekku do mieczytu ich zaprowadzają. Ukaże się, iaka winka w starszych duchownych, zaraz wolności zmniejszają, cerkwie odeymną, y teraz w iaką Cerkiewkę wciśniony patriarcha, żał mówić nie dopuści.

To nie dla tego piszemy, żebyśmy braci naszej miłey, Boże uchować, urągali, ale żebyśmy do wiadomości przywodząc tych, ktorzy tego nie wiedzieli, ukazali, że to wszystko za schizmą do tak wielą złego przyszło, czego się y nam strzedz potrzeba Ruskiemu narodowi.

ROZDZIAŁ XIII.

O soborze świętym powszechnym Florentskim.

Miedzy naygłówniejszymi dowodami tey wiary, którą wyznawamy y drugich uczemy, są sobory wsielęskie abo powszechne. Kto tych nie przymuie, w klątwe wpada, która iest wprzód od Chrystusa Pana włożona: «Kto Cerkwi, mówi Pan (Matt. w rozd. 18), nie słucha, niech będzie iako poganin y iawnogrzesznik». Cerkwią zaś sposobem naydoskonalszym (czemu y przeciwnicy, iako rozumiemy, przeczyć

nie będą) są sobory powszechne. Czytamy w «Prawidłach» Słowieńskich, gdzie prawiło 6 soboru Efeskiego takie iest: «kto ry się przeciw soborowi, iesli iest święcki, ma być odłączony, iesli iest kleryk, ma być z stanu swego złożony». Chrystus bowiem Pan nasz y Bog prawdziwy Cerkwi swoiey obiecał, że wrota piekielne przemoć iey nie mogą, to iest, że błdzić abo ustać nie może, za przytomnością Ducha świętego, który iey uczy wszelkiey prawdy, y teraz przeciwnicy naszy tak wierzą, ile wiedzieć możemy. W tey materii ziednoczenia Cerkwie Wschodniey z Zachodnią, oprócz soboru w Barze, który nie był powszechny, chociaż y Grekowie na nim byli, są dwa sobory powszechne miedzy Grekami a Łacinnikami, ieden Lugduński, który był złożony od Gregorza X papieża roku 1274, na prozbę Michała Paleologa, cesarza Konstantinopolskiego. Ten, odzyskawszy Konstantinopol od Łacinników, starał się ziednoczyć Kościół Grecki z Łacińskim. Na tem soborze był osobą swą papież, był y cesarz pomieniony z patriarchą y duchowieństwem swoim. Stała iedność na tem soborze. Trzy artykuły iedności napisawszy, roziechali się. Tę iedność cesarz w Greciey gorąco pomnażał, przysposobiwszy sobie Beka nazwiskiem, patriarchę Carogrodzkiego, człowieka onych czasow w Greciey przedniego w nauce. Drugi sobor powszechny był Florentski, roku 1439. O pierwszym podobno naszy mało wiedzą, chociażby wiedzieć powinni; o drugim tylko wiadomość mają; o tymże y my, pierwszego zaniechawszy, mówić będziemy. Zadają przeciwnicy, że nie był soborem powszechnym, y przez gwałt działa się wszystko na nim, y wydali o tym książkę nazwawszy ją klerykiem Ostroskim, w ktorey są baśni, śmiechowiska godne. Na co chocia osobną książkę (którą pilnie zalecamy

każdemu) dostateczny odpor daliśmy, przedsię y tu krotko przypomnieć potrzebno być rozumiemy.

A że był powszechnym—tak dowodziemy. Była na nim oboia Cerkiew, Wschodnia y Zachodnia, w których dwu, Północna y Południowa, zawiera się, zatym Cerkiew powszechna. Był patriarcha Carogrodzki osobą swą, byli posłowie od inszych, trzech patriarchow, metropolitow liczba niemała, więc kleru Konstantinopolskiego przedniego ludzie przebrani. Z stanu świeckiego sam cesarz Jan Paleolog, osobą swą, z bratem rodzonym Dymitrem despotem, z senatem y dworem swoim, to Wschodni. Z drugiey strony papież Rzymski Eugenius, sam osobą swą z kardynałami, z mnóstwem arcybiskupow, biskupow y inszego duchowieństwa, przytym y wiele przednich z stanu świeckiego kraioy Włoskich. Skąd się znaczy, że nietylko był powszechnym, ale, względem przytomności takich osob, ledwie który sobor z nim się porównać może. Ci wszyscy, wezwani są na dobre dzieło ziednoczenia cerkiewnego, postępowali zwykłym obyczajem inszych soborow, umawiając się z sobą. Jeśli takie zgromadzenie, iako się pomieniło, co przeciwnego w wierze bądź w nadzieję nagrod, bądź dla strachu następującego postanowi, to bramy piekielne mogą przemoć Cerkiew.

Coż za pewność będzie y inszych wszystkich soborow? To rzeczce Arianin o pierwszym, Macedonian o wtorym, Nestoryan o trzecim, Eutichian o czwartym, to też byli soborami rozboyniczemi, iednych obietnicami zaciągając, a drugich groźbą zapędzając. Przytem y to żalosna, że ten kleryk Ostroski bezimienny, po prostu nie wiedzieć kto, przeciw tak poważnemu świętemu soborowi pierwszy w chrześcijaństwie, teraz przed lat kilkanastą napisał, iakoś drudzy przed tem o tym

milczeli? Jeśli co takiego było, czy nie wiedzieli? Ale bliższy tamtym czasom byli, mieli się u kogo pytać. A ten nowy historyk u kogo się tey prawdy, o ktorey drudzy niewiedzieli, teraz świeżo dowiedział y iednego pisarza nie mianuje, ieno swoją gołą powieść prowadzi? A przedsię naydują się tacy, że temu wierzą. O bezrozumne wierzenie! My zasie ukazuiemy dzieie tego soboru po Grecku od Grekow, nie od Łacinnikow, pisane; wszystkich hystorykow, ile ich iest, nie tylko Greckich y Łacińskich katolikow, abo schismatyckich, ale y Luterzańskich y Kałwińskich przywodziemy. Co wszystko w książeczce pomienionej opisuie się. Z pism naszych Ruskich o o tem soborze takie świadectwa mamy, że dekret tego soboru iest wpisany po Słowieńsku w «Soborniki» nasze cerkiewne w trzech księgach w Wilnie mamy. Niphon, patriarcha Carogrodzki, w liście swym do Jozepha, metropolity Ruskiego, będąc pytany od niego o tym soborze, iakiu był, y co o nim dzierżeć, odpisuie, że był powszechnym, słowa iego te są: «Pragniesz wiedzieć o tym synodzie, iako się toczył, abyście mogli dać sprawę, tym, którzy wam dokuczają y was mocno cisną. Niechże tedy będzie wam wiadomo, że tam ten synod był y zawołany, y wspaniale radością pospolitą stwierdza, a to w obecności wielce oświeconego krola naszego Jana Paleologa, y najświętszego patriarchy Carogrodzkiego, błogosławionej pamięci Jozepha, który niedawno był przed nami, y przy obecności namiestnikow braciey naszej patriarchow y inszych arcybiskupow i książąt, którzy na sobie osobę Wschodniey Cerkwie nosili, nad to, przy obecności Rzymskiego biskupa z swoimi». Ten sam oryginał na pergamenie pisany z ołowianą pieczęcią u nas iest. Kronika Ruska, pisząc o Eugeniu papieżu, mowi, że ten przy-

wiodł Jana Paleologa, cesarza Konstantynopolskiego, ku iedności z Cerkwią Rzymską y z iego patryarchą seym uczynił we Florencyi. Isidor metropolita do namiestnika Chełmskiego toż pisze, mamy sam na pargaminie oryginał. Drugi iest iego uniwersał do wszystkich, tak Greckiego iak Łacińskiego nabożeństwa ludzi, a ten uniwersał iest w Kronice Moskiewskiej, przed kilką lat z Moskwy przywiezioney. Przywilej po Łacinie Władysława, krola Polskiego, dany duchowieństwu na wolność, gdzie wzmianka iest o tem, że ten sobor od Rusi iest przyięty. Data tego przywileju w Budzynie, roku 1442. Duchowieństwo y stanny swietckie ziemie Ruskiey, pisząc do Sixta Czwartego papieża, wspominają, że ten sobor przyjmują. Słowa ich takie są:

«A przetoż y my z owąd do ciebie uciekamy się y prosimy twej dobrotliwej miłości, władzę mający, bądź miłościw nam, którzy owdzie daleko mieszkamy w krainach północnych, w mieście zacnym Ruskiey trzody, pod ustawą y rządem Orientalney Cerkwie, trzymając się świętych siedmi synodow powszech-

nych, z którymi y osmy Florentski synod uchwalamy, y te rzeczy, które na nich przez oycę święte są postanowione, mocnie y cale trzymamy w wierze świętej y prawdziwej. A dla tegoż usilnie prosimy twoiego miłościwego miłosierdzia, abyś, według zwykłego obyczaju twoiego, był miłościwie posrzednikiem za nami do Pana Boga, aby, dla modlitw twoich, zbawione uczynił dusze, abyśmy, za błogosławieństwem twoim, doskonałe rozgrzeszenie przyięli wszystkich grzechow naszych w tym dzisiejszym wieku y w onym przyszłym» etc. Data tego listu roku Pańskiego 1476, y iest w druku tak po Słowieńsku, iako y po Polsku. Jakoż zbawienia nadzieję mieć mogą ci, co przeciwko dekretem tego soboru mówią, ukazał Pan Bog dosyć iawnie, iako to wdzięcznie przyjął, od Konstantina, brata Jana Paleologa, odstępniaka soborze Florentskiego, który po śmierci Jana brata swego, dobrego katolika, na państwo nastąpiwszy, Konstantinopol y państwo Greckie wszystko stracił, y sam mizernie tamże gardło dał. Potym, co się stało ze wszystkim narodem Greckim, to iuż każdemu wiadomo.

TRZECIA CZĘŚĆ

O TYM IAKO SIĘ RUŚ KRZCIŁA.

Rozdział I.

O troiakim krzcie.

O troiakim chrzcie Rusi czytamy u historykow. Pierwszy — za Bazilego Macedona, cesarza Greckiego, a za książę-

cia wszytkiey Rusi Ruryka, y za książąt Kiiewskich, Askolda y Dira, za patryarchy Konstantinopolskiego Ignacego, ktorego acz zrzucił, iako się wyżej pomieniło, Barda, a wsadził Fociusza, wszakże tamten był przez ten wszytek czas prawdziwym patriarchą, a nie Fociusz,

tak uznał sobor, zgromadzony w Konstantynopolu od Adriana papieża, na którym przywrocony iest Ignacy, a Focius zrzucony, iako się we 2 części, w rozdz. 7 ukazało. O tym krzczeniu Rusi tak mówi Kronika Słowieńska: «Bazyli Macedon, wiele wołowawszy z Agarany, uczynił przymierze z Rusią y namawiał ich do krztu; a oni mu się obiecali y prosili, aby im dany był episkop. Ktorego posłał do nich cesarz, a Ruś się znowu ociągała, mówiąc do biskupa: «iesli nam cudo iakie uczynisz, zostaniem chrześcianami». Episkop na rozkazanie ich rzucił Ewangelią w ogień, która bywszy długo w ogniu, a nie zgorzała. Czemu dziwiąc się Ruś okrzyknęła się». Lecz dokłada tamże Kronika Słowacka w te słowa: «Ale ieszcze czas był nie przyszedł, aby się w nich uwielbiło imię Pańskie». Wziął to ten kronikarz z hystorikow Greckich, Zonary y Cedrena, którzy o tym wzmiankę czynią, choć książąt Ruskich, na on czas będących, imion nie kładą. Ten krzest iż nie był powszechny wszytkiej Rusi, iedno śnać osob nie wiele, dla tego też w krótcie ustało y ta trocha chrześcianstwa, co było, że podobno pasterzow nie mieli, dla zamieszania, ktore pod ten czas począł Fociusz w Konstantynopolu. A iesli się do tego przyłożył y Focius, co za dziw, że Pan Bog nie błogosławił temu w pasterstwie, który sam przeciw pasterstwu, od Chrystusa Pana postanowionemu, powstawać począł! A iż od katolickiego, a nie schyzmatyckiego patriarchy y ten pierwszy krzest Ruś przyjęła, wielkim dowodem iest sprawa świętych apostołow naszych Słowieńskich Metodego y Cyrilla, którzy, pod ten czas, gdy się Fociusz w Konstantynopolu buntował przeciw papieżowi, po błogosławieństwo iedzili do Rzymu, wysłani byli ieszcze za Michała cesarza, na początku patryarchostwa świętego Ignacego do kraio-

Słowieńskich, dla nawracania ich na wiarę. W czym, gdy im Pan Bog pobłogosławił, iż wiele narodów Słowieńskich nawrocili, a chcąc ich opatrzyć pasterzmi y po Słowacku nabożeństwo swoje odprawować, szli do Rzymu z księgami Słowackimi, przełożonymi z Greckiego języka po Słowacku, o czym szyroce opisano iest w żywocie tego ś. Cyrilla y Methodego, miesiąca lutego 14 dnia w «Sobornikach» Słowackich. Przy końcu tego żywota ich tak opisano: «Gdy przychodził Cyril do Rzymu, wyszedł sam papież Adrian, ze wszytkim clerem y z świecami (potykając Cyrilla), dowiedział się bowiem, iż Cyril niośł kości świętego Clemensa męczennika, papieża Rzymskiego. A te kości świętego Clemensa znalazł Cyril święty w Korsunie, w morzu, iako iest w żywocie iego. Y zaraz mu dał Bog cuda czynić: paraliżem zarażonego człowieka tam uzdrowił, y wielu inszych z różnych chorób uleczył. Wziąwszy tedy papież księgi Słowieńskie, poświęcił ie y położył ie w cerkwi świętej Maryi, która się nazywa *Pacis* abo Pokoju, y odprawowali tam liturgią. Y rozkazał dwum episkopom papież, Formozowi y Gordy-fowi, poświęcić uczniów Słowackich. A gdy ie poświęcił, odprawowali liturgią w cerkwi ś. apostoła Piotra Słowackim językiem, także y wsienoczną śpiewali Słowackim językiem w cerkwi świętego Pawła». Tu iawnie każdy widzieć może, iako ten Cyril, święty apostoł Słowacki potępia przekłętą schyzmę Fociuszową, gdy uczniów swoich święcić na stan duchowny do biskupa Rzymskiego wodził, y stamtąd błogosławieństwo bierze tym, którzy Słowieńskim językiem nabożeństwo chrześciańskie w cerkwiach odprawować mieli. Z Rzymu tedy od papieża mamy służbę Bożą y wszystko odprawowanie chwały Bożej cerkiewne, a nie z Konstantynopola. Nie bez osobliwego zrządzenia Bożego, stało się to.

ROZDZIAŁ II.

Co się działo na Rusi po przyięciu krztu świętego.

Żeby się doskonala tego wszystkiego wiadomość dała, rozumiemy być potrzebę wyliczyć wszystkie metropolity Kiiowskie, y o każdym krociuelno powiedzieć to, co się w Kronice Moskiewskiej nayduie, chociaż ten kronikarz na Łacinniki był nie-laskawy.

1. Pierwszy metropolita od patryarchi Mikołaja Chrysowercha około roku 1000 Ruskim narodóm podany był, imieniem Michał, Greczyn rodem. Ten, przyiachawszy do Kiiowa z inszemi episkopami, Ruś krzczył y episkopy po pewnych mieyscach stanowił.

2. Metropolita Leonty roku 1020. Przy nim umarł Włodzimierz y żona iego Anna. Za iegoż czasu Hleb y Borys zabici byli, y on nalepiey sporządził episkopie w krajach Ruskich y z namowy spolney urządził, żeby metropolicka stolica była w Kiiowie, a nie gdzie indziej.

3. Imieniem Teopempt nastąpił około roku 1038. On święcił cerkiew świętej Sophiey w Kiiowie, y na złotych wrotach Cerkiew zbudowana przez Iaroslawa, syna Włodzimierzowego. Za iego czasu stało się rozerwanie między Cerkwią Grecką y Rzymską przez Michała Kirulariego, patryarchę Carogrodzkiego. Tam, za osobliwym zrządzeniem Bożym, po śmierci Teopempta, książę Ruskie nie chciał mieć Greka metropolita, posłuszeństwa patryarchowskiego.

4. Hilarion naypierwszy z narodu Ruskiego był inokiem, to jest mnichem na Berestowie, roku 1051. Iarosław, książę Ruskie, episkopow do Kiiowskiej cerkwie ś. Sofiey zazwawszy, dał go poświęcić na metropolią, y do Carogrodu nie słał po błogosławieństwo. Tak wyraźnie mowi

Kronika Moskiewska. Może y to być, że ten książę, dowiedziawszy się o odszczepieństwie, odrąził się od patryarchi. Za iego czasu poświęcenie cerkwie było świętego Ierzego w Kiiowie. Przy tymże metropolicie Iarosław, książę Ruskie, umarło.

5. Georgi roku 1063. Żadney wzmianki nie czynią Kroniki Ruskie, ieśli był Rusin albo Greczyn, y ieśli słuchał patryarchi. Ten za świętych obwołał Hleba y Borysa y ciała ich przenosił do cerkwie nowej. To przeniesienie obchodzi się miesiąca maią wtorego dnia. Za iego czasow cerkiew Pieczerska zbudowana w Kiiowie.

6. Roku 1080 nastąpił Ioan. Tak że wzmianki niemasz, ieśli słuchał, abo nie, patryarchi.

7. Roku 1090. Ioan ten był Grekiem y, tylko rok bywszy metropolitą, umarł.

8. Roku 1092. Efrem metropolita. Ten chociaż był Grekiem, ale patryarchi nie słuchał. Dochodzimy tego stąd, że on przyjął święto przeniesienia świętego Mikołaja z Miri do Baru. Które święto postanowił Urban Wtóry, papież; on ie przyjął, chociaż Grecy nie przyjęli. Y teraz obchodzimy miesiąca maią 9 dnia, o czym szyrzey jest w «Sobornikach» cerkiewnych Ruskich, miesiąca y dnia zwysz pomienionego. Grekowie y teraz tego święta nie święcą.

9. Metropolit Mikołai nastąpił roku 1102. Rodem był z Greciey; posłuszny partyarsze. Piszą o nim, że był prostaczek.

10. Nikifor roku 1014. Takież iako y Mikołai.

11. Metropolit Nikita roku 1126. Także Grek, w posłuszeństwie patryarszym żył.

12. Metropolit Michaił roku 1127. Y ten był Grek, w posłuszeństwie patryarszym, nabożny, ale nie uczony. Carzyk Nahayski Tatarski dawał iemu pewną

dań na każdy rok, niewiem z iakiey miary.

13. Kliment roku 1146. Tu znowu nie posyłali do Konstantynopola po mitropolitę, ale sami znowu go obrali y poświęcili, za powodem Izasława, xiążęcą Ruskiego. Poświęcili go wprzod na episkopią. Potym, kładąc nań głowę ś. Klemensa, papieża Rzymskiego (darowana była Włodzimierzowi po krzcie od Chersońskiego episkopa), y po błogosławieństwo nie stali do Carogrodu. Że ten Kliment z niektórymi episkopami Ruskimi nie słuchał patriarchy, zwłaszcza że miał po sobie xiążęcą Izasława, który, spowinowaciwszy się z krolew Polskim, za którym miał siostrę swoją rodzoną, snąć wolał związek mieć z papieżem, niż z patriarchą, ile dowiedziawszy się o odstępstwie patriarchow.

14. Teodor roku 1160. Ten był z Grecy rodem y słuchał patriarchy.

15. Metropolit Ioan roku 1170. Ten przysłany był z Carogrodu, ale Rościsław książę Ruskie niechciał go przyjąć. Lecz cesarz Grecki, mówi Kronika Ruska, przysłał mu wiele darow, y tak go przyjął. Stąd dochodzimy, że się u cesarza y u patriarchy nakupowali na metropolię Ruską, że cesarze aż podarki posyłali. Starzał się ten Ioan o iedność z papieżem Rzymskim Alexandrem Trzecim. Jest list iego w «Prawiłach» napisany do papieża, oświadczając mu miłość y uprzejmość swoją.

16. Konstantyn roku 1176. Ten był Grek, w posłuszeństwie patryarszym.

17. Nikifor roku 1185. Takimże był y ten.

18. Matwiey. Ten był Grek, komu posłuszeństwo oddawał, nie piszą. Bo w ten czas Łacinnicy wzięli byli Konstantynopol roku 1200. Y tam Łacinnicy patriarchami byli do roku 1235, wedle kronikarzyw Greckich, dobrze dłużey—wedle Kroniki Moskiewskiey.

19. Kirił, rodem Rusin, roku 1225. Był człowiek nabożny y uczony, kogo słuchał nie wiemy; a podobieństwo, że poki Łacinnicy trzymali Konstantynopol, wyjąwszy iednego tylko metropolitę żaden z Ruskich metropolitow nie słuchał patriarchy Greckiego; bo ci mieszkali na on czas w Nicei y za morzem Czarnym, a Kronika głucho to wszystko miia.

20. Kirił, kleryk, Rusin. Umiął sprawy cerkiewne dobrze. Roku 1230 usiadł na stolicy.

21. Iosif, Grek z Nicei. Ten ieden tymi czasay, iako się rzekło, od patriarchy Greckiego był posłany roku 1237.

22. Kirił Rusin, roku 1250. Za iego czasow odyskali (tak pisze kronika Moskiewska, kilka lat nie zgadzając się z kronikami Greckimi) Grekowie Carogrod, y Michał Paleolog, cesarz Konstantynopolski, przyjął z Łacinnikami iedność, y patriarcha Ioan Wek posłuszny był Innocentemu papieżowi. O czym pisze Gregoras w księgach wtorych o Paleologu Michale.

23. Roku 1283 nastąpił Maxim Grek. Tego poświęciwszy patriarcha pomieniony Jan Wek, przysłał do Kiiewa; y żyli ci w iedności z Cerkwią Rzymską tak metropolita iako patriarcha.

24. Roku 1307 Piotr Rusin, ihumen Ratski, Został metropolitom w ten czas, kiedy wielka mieszanina była w Grecy między patriarchami za Andronika cesarza syna Michałowego, który iedność cerkiewną wykorzeniał, patriarchow, metropolitow wyganiając, różnymi sposoby trapiąc y o śmierć przyprawując. Tenże to y Weka zasał na wygnanie. Żył ten metropolit w prostoci swojej świętobliwie, y Moskwa go ma za świętego, obchodzi pamiątkę iego decembra 24 dnia. Żywot iego opisany w «Sobornikach» Słowieńskich.

25. Feognost roku 1328. Ten także

podlegał patriarchom, choć nieporządnie wstępującym na stolicę patriarchowską. Za jego czasu przyniesiono nabożeństwo Ruskie do Wilna. Olgerd bowiem, książę Litewskie, pojął był księżnę Twierską, nabożeństwa Greckiego, przy której byli duchowni, y nawrocili niektórych przednich z Litwy na wiarę chrześcijańską. Miedzy którymi byli y trzej z Litwy dworzanie wielkiego księcia, którzy dla wiary świętej umęczeni są, a potem y na drzewie powieszeni, na tym miejscu, gdzie teraz jest cerkiew Świętej Trojce w Wilnie. To miejsce na on czas chrześcijanie uprosiwszy, zbudowali cerkiew Świętej Trojce.

26. Roku 1364 Alekszy, Rusin. Człowiek wielce nabożny y był posłuszny nabożnemu patriarsze Filofeiewi, który iedności cerkiewnej nie przeczył y owszem do niej był barzo przychylny. Tylko dla iadowitości cesarza do tego przysć nie mógł. Tenże Filofey, pospołu z metropolitą Aleksieiem, męczenniki zwysz pomienione miedzy święte policzyli y święcić onych pamiątkę ustanowili miesiąca kwietnia 14 dnia. Męczeństwo ich w «Sobornikach» y «Prolohach» napisano, miesiąca stycznia 13 dnia. Nagany był godnym ten Filofey, że cesarza nazbyt słuchał, który, wzięwszy podarki u Kipriana, niejakiegoś Greka, kazał go na metropolię Kiiwską poświęcić, jeszcze za żywota Alekszego. A po śmierci Alekszego, gdy Kipryan pojechał do Kiiwa, przybiegł do Carogrodu Pimin, czerniec, Moskwicin, y, dawsze wielkie podarki cesarzowi Janowi Kantakuzynowi y patriarsze Filofeiewi, otrzymał od niego poświęcenie na metropolię Kiiwską. Y tak postanowili dwóch metropolitów, którzy wielkie zamieszania czynili w państwie naszym y Moskiewskim przez lat 30, bo książę wielki Moskiewski Dimitr Iwanowicz, pod czas rozgniewawszy się na Kipriana, Pi-

mina za metropolitę miał, a pod czas Pimina wygnawszy, Kipriana za metropolitę znał, o czym szyroce w Latopiscach Ruskich iest. Na ostatek, inszy patriarcha po tym Philofeu nastąpiwszy na stolicę patriarchostwa, przysłał na metropolię Dionisego Greka. Widząc takie swowoleństwo, Włodymierz Olgierdowicz, który na on czas już Kiiow trzymał, kazał poimawszy tego Dionizego w więzienie wsadzić, gdzie do śmierci był. Cnoty y pobożności tego Alexiia wypisane są w żywocie jego, miesiąca lutego dwunastego dnia.

27. Roku 1378, metropolit Kiprian. Był to człowiek dobry, choć nie uczony, lecz niemal wszystek czas prawił, biedząc się z Piminem pomienionym. On żywot Piotra metropolity spisał; trzydzieści lat żywszy na stolicy, umarł.

28. Roku 1407, dwudziesty osmy metropolit Fotey. Był to człowiek barzo prosty y łakomy, skarbowi cerkwi świętej Sophiei Kiiwskiej barzo winien. Czego nie mogąc znieść episkopowie Ruscy, ziachawszy się z Witoldem Alexandrem, pospołu do Nowogrodka Litewskiego, roku 1415, tamże barzo narzekali na cesarza Greckiego Manuela Paleologa y patriarchę, że im na metropolię ludzi nieprzykładnych posyłał, biorąc od nich podarki. Tamże zaraz naradziwszy się kazali przez Foteiowi ziachać, a obrawszy z pośrodku siebie Grigorza, rodem z Bołgarskiej ziemi, Cemiwlaka przezwiskiem, posłali do patriarchi, aby im tego za metropolitę dał. On (powiada tamże) niechciał tego uczynić, dla złych swoich przybytków. Co oni widząc, onego Grigorza sami poświęcili na episkopiią y metropolię, biorąc na podporę sobie zwyczaj przesły. O czym szeroce iest w tym soborze, który mamy w iednych naszych «Prawkach» napisany.

29. Roku 1415 metropolit Hrehorey Cemiwlak. Ten był człowiek uczony, y

mamy wiele iego kazania na święta różne. On wprowadził żeby Ruś Paraskowie Ternowską za patronką miała, która przed nim umarła była stem lat wprzod. Pisał iey żywot. On y Euthimiey, patriarcha Ternowski, Bulgaryn, którego tenże metropolit Hrehory wielce wychwala w kazaniu swym, pisali do Konstantieńskiego soboru Niemieckiego y prosili ich, aby obmyślali o zieżdzie, na którymby mogła się naprawić iedność Cerkwie Greckiey y Łacinskiej. Mowi Kronika Moskiewska, że go Alexander Witold posłał do Rzymu, starając się o iedność, widząc zwłaszcza, że y sam patriarcha Carogrodzki, na on czas będący Euphimi, z cesarzem Manuelem Paleologiem, barzo się o tę iedność starali, iako świadczy Latopisiec Ruski. On iednak do śmierci swey nie przystał do społeczności z patriarchą, podobno dla schizmy, iednak episkopowie Ruscy y wszytka Ruś, bez wszelakiego przeciwieństwa, mieli go za pasterza.

30. Roku od stworzenia świata 6746, a od Narodzenia Pańskiego 1437 metropolit Isidor, Bulgarin. Ten był człowiekiem godnym y uczonym, w którym gospodar Moskiewski, Wasiley Wasilewicz, widząc tę godność, przyjął go wdzięcznie, gdy przyjechał pierwszy raz do Moskwy, chociaż pierwey pisał do patriarchy Carogrodzkiego Jozefa y do cesarza Jana Paleologa, syna Manuelowego, prosząc, aby Jona, episkop Rzezański, Moskwin, był poświęcon na tę metropolią. Ale patriarcha nie chciał tego uczynić, widząc, że to była persona prosta, a im trzeba było sposabiać się na ludźcie uczone, dla soboru blisko przyszłego Floreńskiego, na który się oni już na ten czas gotowali. Y dla tego wolał patriarcha raczey tego Isidora, iako człowieka uczonego, na metropolią Ruską poświęcić, niżeli Jonę. Co gospodarowi Moskiewskiemu nie barzo miło było, y wymawia to cesarzowi przez

list swoy, który jest w Latopiscach Ruskich. Bywszy tylko rok na metropolii, Isidor wybierał się na sobor, w czym iemu wielką przeszkodą był gospodar Moskiewski, y zgoła niechciał go puścić, powiedaiąc (iako pisze Kronika), że nie potrzeba teraz żadnego soboru. On czas przeciwko woli iego, dosyć czyniąc posłuszeństwu patriarchy Jozefa, wyjechał na ten sobor Floreński, gdzie, z patriarchą Jozephem y inszemi oycami, dosyć wiele pracował. A po szczęśliwym skończeniu tego świętego soboru, iako piszą wszyscy kronikarze y latopiscy Ruscy, gdy się wrócił na Moskwę y dekret soboru onego przy służbie Bożej ogłaszał, książę Moskiewskie, Wasiley Wasilewicz, kazał go zaraz wziąć do więzienia w Czudowie manastyru, y zebrał był na sąd iego wsytkich episkopow swoich Moskiewskich, ci osadzili go na spalenie. Czego on uchodząc, uciekł do Kiiewa, z Grzegorzem, ihumenem Carogrodzkim. Tam się zabawiwszy czas nieiaki, szedł do Rzymu y metropolią z siebie zdawszy Kalixtemu papieżowi, iako piszą w Latopiscach Moskiewskich, sam szedł do Carogrodu, gdzie wielu był pobuntował Marek Efeski przeciwko tym, którzy byli na soborze Floreńskim. On iednak mieszkał tam aż do wzięcia Carogrodu, pracując, iakoby Greki od schizmy odwiódł; y już był nakłonił, ale czasu nie było, pisać o tym Chałkokondyl¹⁴⁾. A gdy Carograd wzięto, on wyszedł z inszemi Grekami uczonemi y w kraiach zachodnich żywota dokonał.

31. Roku od Narodzenia Pańskiego 1442, nastąpił Hrehory metropolit, bywszy ihumen Carogrodzki. Ten człowiek był godny y uczony, y mamy iego niektóre kazania w «Sobornikach» opisane na święta. Był też żywota wielce po-

¹⁴⁾ Въ оригиналъ ко зачеркнуто чернилами, следовательно—Chałkokondyl.

bożnego, dla czego Isidor metropolit, z Carogrodu go wybawiwszy, przy sobie miał, potym zalecił go papieżowi Piusowi Wtoremu, aby iemu metropolią Kiiewską podał. Co papież z chęcią uczynił, poświęciwszy go w Rzymie na metropolią Kiiewską, przysłał, dawszy list do Kazimierza krola za nina, który mamy w Latopiscach Moskiewskich, prosząc go, aby iemu ze wszystkimi należnościami metropolią podał y we wszystkim pomagał iemu y¹⁵⁾ temu Jonie, którego Moskwa sobie obrała za metropolitę na miejsce Isidora, nie dopuszczał, aby mocy swej nad episkopami tutejszego państwa nie rościł, bo przed onym czasem ieden metropolit był y na Moskwie, y w tym państwie. A po soborze Florentskim dwa metropolitowie poczęli być: ieden w Moskwie, drugi w Kiiewie. Moskwa sobie obiebrała metropolita, iakiego sama chciała, a nasza Ruś tutejszego państwa, trzymając iedność, przyjęła Grzegorza, od papieża Piusa posłanego, za pasterza swego. Buntowała ich wprawdzie Moskwa, żeby nie słuchali metropolita tego, ale to nic nie przeszkodziło, bo patriarcha Carogrodzki Dionizy o tym pisał do wszystkiej Rusi tutejszej list (który jest w «Prawiła» wpisany, y do tego czasu mamy go), aby Ruś tutejsza wszystka tego Gregorza za pasterza miała, a Jonę, metropolitę Moskiewskim, się brzydziła, powiadaiąc, że Cerkiew Carogrodzka nie miała ani ma iego za metropolita. Y tak się Ruś-doskonale uspokoiła.

32. Roku 1474 metropolit Misail. Ten był episkopem Smoleńskim, obrany na metropolią, na ktorej żył lat 4. Za iego czasu poselstwo Ruś do papieża Syxta 4 wyprawiła. List do tego papieża w druk jest podany, do którego podpisał się Misail z inszemi duchownymi y świeckiego

stanu pany Ruskiemi. Z tego listu znać, że metropolit ten y wszystka Ruś papieża za naywyszszego pasterza miała.

33. Roku 1477 metropolit Semion. O tym żadney wiadomości niemasz, co zaczął¹⁶⁾ był? Bo mało o nim wzmianki czynią w Latopiscach Ruskich.

34. Roku 1482 metropolit Jona Hleznana. Ten był w iedności z Cerkwią Rzymską, bo y patriarcha Carogrodzki takż był. Za iego czasu umarł Kazimierz krol, o którym tak piszą Kroniki Ruskie: «Umarł Kazimierz Jagiełłowicz, krol Polski y wielkie xiążę Litewskie y Ruskie, sprawiedliwy, dobry, przy metropolie Kiiewskim Jonie Hleznie».

35. Roku 1490 metropolit Makary, archimandryt Troieckj Wileński. Ten był w iedności, podpisał się do listu onego zwyszpomienionego, pisanego do papieża Syxta. A że był patriarcha Nifon Carogrodzki w iedności, posyłali do niego episcopowie Rusey po błogosławieństwo, ktore potym z listami inszemi nierychło było przyniesione. Tamże narzekał poseł patriarchowski Josafat na tutejszych episcopow, że stanowili metropolity, nie biorąc od patriarchow błogosławieństwa przedtym. Oni odpowiedzieli: «żeśmy to, powiadaia, z potrzeby uczynili, co y pierwey u nas czyniła bracia nasza episkopi, gdy przy wielkim x. Witoldzie postavili metropolita Hrehorego Cemiwlaka». Poseł rzekł (iako jest w Kronikach): «dobrzeście uczynili, gdyż dla potrzeby zakon się czasem mieni». Ztąd znać, że błogosławieństwa metropolitowie w ten czas u patriarchow nie brali. Ten metropolit Makary, gdy iachał do Kiiewa, we wsi Skryholowach nad Prypiecią od Tatarow ścięty jest, a czeladź w niewolę pobra-

¹⁵⁾ Зачеркнуто и надписано сверху а.

¹⁶⁾ zaczął—za coś; co zaczął—co za ieden—kto takiej; что за человекъ.

no. Ciało iego leży całe y do tych czasów w Kiiewie w cerkwi świętej Sofii w grobie marmurowym.

36. Roku 1497 metropolit Josef Soltan. Ten był naprzód episkopem Smoleńskim. Potym krol Alexander, że mu był zasłużony y do iedności przychylny, dał mu metropolią Kiiewską, na którą skoro wstąpił. Biskupowie Rzymscy chcieli po nim upewnienia, aby dzierżał sobor Florentski y iedność z nimi skuteczną. On, niewiedząc doskonale, iako się ten sobor toczył, pisał do Nifona patriarchy Carógrodzkiego, żeby mu dał znać o tym soborze, iako się odprawował. Nifon patriarcha mu odpisał, iako się ten sobor odprawował, y radzi, aby się go trzymał y w iedności z Rzymianymi żył. List ten własny, po Grecku pisany, y do tego czasu mamy. Każdy go niech czyta, kto chce. Znać, że y patriarchowie znali prawdę. Ten Josef iedności cerkiewney pilnie przestrzegał, dla czego iego Kronika Moskiewska Zaccinnikiem zowie.

37. Roku 1516 metropolit Jona. Ten był archimandrytem w Mieńsku, człowiek nabożny, ale prosty. Za przyczyną krolowey Heleny, od ktorey ten manastyr Mieński fundowany był, dana mu iest metropolia Kiiewska, oddawał posłuszeństwo patriarsze Carógrodzkiemu Pafomiu, y za iego czasu Ruś do pierwszej schizmy wrocila się, za co też Rzymianie ich znieważyli.

38. Roku 1526 metropolit Jesif. Ten z władctwa Polockiego wzięty był na metropolią, człowiek prosty, oddawał posłuszeństwo patriarsze, niechcąc wiedzieć o iedności.

39. Roku 1538 metropolit Makary. Ten był pierwey nadwornym władką u krolowey Heleny, Moskiewki. Potym po śmierci Josefa metropolita, krol Zygmunt dał mu metropolią Kiiewską. Człowiek

był prosty y na oczy ślepy, y w schizmie trwający, bo snadź z Moskwy był rodem.

40. Roku 1556 metropolit Sylwester Wielkiewicz. Ten był pierwey skarbnym wielkiego xięstwa Litewskiego. Potym sobie wyprawił monastyr terazniejszy Troiecki w Wilnie, u krola Zygmunta I, ieszcze świetckim będąc. Y na ostatek po śmierci Makarego, uprosił sobie u krola Zygmunta Augusta metropolią Kiiewską. Człowiek był bogaty, ale ledwo co czytać umiał.

41. Metropolit był Jona Protasowicz roku 1568.

42. Metropolit był Ilia Kucza, roku 1577.

43. Metropolit był Onisifor Dziewoczka, roku 1578.

44. Metropolit był Michaił Rahoza roku 1588. Ten odnowił iedność.

45. Metropolit był Ipati Pociey roku 1599. Ten ieździł do Rzymu, oddając posłuszeństwo, będąc na on czas władką Włodzimierskim. Potym wezwany na metropolią, ten iedność pomnażał y z rozlaniem krwie swoiey. Ci wszyscy iż są w świeżey pamięci ludzkiej, nic się o nich nie pisze.

ROZDZIAŁ III.

Iesli zwyczaj taki iest, żeby metropolitowie Ruscy brali błogosławieństwo od patriarchy Konstantynopolskiego?

Chcąc adwersarze naszy wywieść nam, że Ruś ma podlegać patriarsze Carógrodzkiemu, naywięcey fundują się na zwyczaju, odzywając się do patriarchy Carógrodzkiego, bo prawa Bożego, ani ludzkiego na to nie mają. Na to my odpowiadamy, że ten zwyczaj ma moc prawa, który nie iest przeciwny wyraźnemu prawu, inaczej—zwyczaj y naydłuższy bezprawien

iest nieprawem. Powtore: taki zwyczaj ma być znacznie długiego czasu y nie-rozerwany przeciwnym zwyczajem.

Ten zwyczaj podlegania patriarsze potąd dobry był, pokąd nie znosił prawa Bożego Piotrowi y następnikom iego, od Chrysta Pana danego, y prawa cerkiewnego, które obwołało y objaśniło to, iako się we wtorey części mówiło, to iest, potąd, pokąd patriarchowie podlegali papieżom Rzymskim. Skoro na to prawo patriarchowie następować poczęli, tym samym wszystkie władzę swą utracili, y zwyczaj by naydłuższy zmocnić iey nie może. Po takim tedy wykazaniu posłuszeństwa, iuż nam, iako owcom Chrystusowym, trzeba się mieć do pasterza nie Greckiego, nie Łacińskiego, nie Syryjskiego, nie Chaldeyskiego, nie Arabskiego etc., ale do tego pasterza, którego sam Chrystus postanowił, Piotra świętego, a po nim do tego, na którym ta władza naywyższa pasterstwa została, która aczby mogła zostać na każdym z nich, to iest, na Greckim, Syryjskim etc. Lecz iż za zrządzeniem y prawem, od naywyższej głowy Chrystusa Pana postanowionym, została na episkopie Rzymskim; dla tego nam do niego się trzeba uciekać. Co się tknie drugiego punktu, to iest, zwyczajowi nieużywanego, iasnie się ukazuje z metropolitow wyliczonych trzynastu, różnych czasow, którzy posłuszeństwa patryarchom, nieposłusznym papieżu, nie oddawali, oprócz trzech, rodem Rusi, którzy byli gdy Konstantinopol był w ręku Łacinników, bo ci pewnie do Azyey, oddając patriarsze posłuszeństwa, nie iezdzili, wszędzie bowiem około morza, a tę stronę Łacinnicy trzymali, to ich iuż z temi 16. A każdy z nich był metropolitą Ruskim, y nie było między świętckimi żadnego gomonu o to, że posłuszeństwo takiemu patriarsze, który nie słuchał papieża, nie oddawali.

Za Jarosława, xiążęcia Ruskiego, syna Włodzimierzowego, prędko po nawroce-niu, episkopowie Ruscy mieli sobor w Kiewie na to, iesliby trzeba było posyłać po metropolitę do Konstantinopola, y uradzili nie posłać, sami go poświęcili, y [po] błogosławieństwo (co ie pospolicie sakrą zową) ten metropolit nowy poświęcony słańca nieślał. Tak wyraźnie pisze Kronika Moskiewska; iesli papieżowi posłuszeństwo oddawał — o tem nie pisze. Dosyć na tym, że Konstantinopolskiemu nie oddawał. To iuż zwyczaj przerwany.

Rościsław, xiążę Ruskie, nie przyjął Ioana, aż za proźbami y podarkami cesarza Carogrodzkiego, y ten znaszał się o iedności z Alexandrem Trzecim papieżem; y mogło co być statecznego, iedno pism daley nie mamy. Ztąd znać, że Rus tego zwyczajowi nie przyznawała.

Ephrem przyimuie święto przeniesienia świętego Nikoły (a żaden patryarcha nie przyjął; gdy by ten był pod posłuszeństwen patryarchi, bez pozwolenia iego czynić by tego nie mógł, bo to iest ieden między naygłówniejszemi obrządkami nabożeństwa chrześciańskiego), y wpisał historią przeniesienia w księgi cerkiewne, gdzie papieża Urbana y obywatela Barskie wychwala, zowąc ie prawosławnymi. Pewnie by mu to był patriarcha schizmatyk zganił, a mianowicie, że ten święty z kraioiw Greckich, przyniosł się do kraioiw Łacińskich, iakoby przyganę im dając, że nie może dłużej leżeć w krainie ich.

Fociuszowi, od patryarchi posłanemu, wypowiedzieli posłuszeństwo, a zatym y patriarsze; drugiego sobie obrali y poświęcili episkopa, wielkiego y nauką y pobożnością. Pewnie ten rozumiał co czynił, wstępując na metropolią przeciwko wolei patryarchi. Bylić y w ten czas ludzie, a mianowicie on, iakim był znać z pism iego. Maxima, 23 metropolity,

na pomoc sobie brać nie mogą, bo choć od patriarchy jest posłany, ale od Joana Weka, wielkiego katolika, który wiedział kogo posyłał.

O Issidorze y z przeciwników nikt nie mówi, żeby nie słuchał papieża; toż y o następcy jego Hrehorym, który na metropolią poświęcony jest w Rzymie, rozumieć trzeba.

Misayl iaki był, list iego, do Syxta Czwartego papieża pisany, o którym wyższej wyświadcza. Makary, który był po nim, tamże się podpisał. Jozepha Sołtana dla tego samego Kronika Moskiewska Łacinnikiem zowie. Toć wiele przerw ma ten zwyczaj, a zatem y zwyczajem nie jest.

Wielka y to, że Serbowie, bliscy są siedzi Grekom, mają swego własnego już od dawnych czasów patriarchę, który Konstantinopolskiemu nie tylko posłusznym nie jest, ale posłuszeństwo oddał Klemensowi VIII, papieżowi, ponowił terazniejszemu Pawłowi V. Nam tylko wielka potrzeba wiązać się z Konstantinopolskiem!

ROZDZIAŁ IV.

Czy nie mieli patriarchowie prawa do Rusi, względem którego powinni by zawsze oddawać posłuszeństwo?

Przywodzą niektórzy prawo 28 soboru Chalcedońskiego, w którym są te słowa: «y dla tego Pontyjscy, Azyjscy y Barbarscy od Konstantinopola mają być stawieni». Pod tem słowem «Barbarscy» powiedaią, że się kraje Ruskie zawieraią.

Mowiło się już o tym kanonie, co o nim trzymać trzeba, w części 2, rozdz. 8. Teraz to przydaiemy, że imię «Barbaria» jest ogulne, żadnemu narodowi nie jest własne, a zatem ten, który to słowo wykłada o krajach Ruskich, abo to

rozumie względem języka, że cokolwiek nie jest po Grecku jest barbarum, iako więc Grekowie mawiać zwykli. To takim sposobem wszystkie północne, zachodnie y południowe kraje, y na wschodzie, oprócz ludzi języka Greckiego, Barbari są, a kraje ich są Barbarią. Albo też to słowo «Barbaria» rozumie się względem wiary chrześcijańskiej, że ci nazywaią się Barbari, którzy nie są chrześcianmi. Ale tym sposobem Polskie, Węgierskie, Czeskie krolestwo, kraje Niemieckie, Dania, Anglii etc. wszystko to było onych czasów pogaństwo, za czym Barbari. To się ten kanon o wszystkich rozumie, skąd się wnasza, że iakim kolwiek sposobem z tych dwu będą chcieli ten kanon Rusi naszej przywłaszczyć, tedy nie na nie iedne, ale na wszystkie, którzy się pomienili, muszą go rozciągać, a przecię patriarcha Carogrodzki nigdy sobie władze w tamtych krajach nie przypisował. A ieslisz do nich za takim kanonem prawa nie ma, to ani do nas. Nad to prawa się nie piszą tylko na podległe, bo prawa nikt stanowić temu nie może, ktorego niema w mocy swej. Iesli w krajach Ruskich onych czasów y początkow wiary chrześcijańskiej nie było, to Konstantinopolski nie miał kogo święcić, y inszey władze swej duchowney nad kim rościagać nie miał, świeckiej tey władze nie mógł mieć, bo byli swoi xiążęta. Iesliby zaś kto rozumiał tak, że w tamte kraje wiary chrześcijańskiej nie wolno wnosić nikomu, tylko patriarsze Konstantinopolskiemu, było by takie prawo niesprawiedliwe, zagradzaiące drugim do nawrocenia ludzi, w pogaństwie będących. Bo mogłoby być zamieszanie iakie w Konstantinopolu, albo z inszey miary niesposobność, żeby nie mogło się do tamtych krajów posyłać tak prędko na przepowiedanie Ewangieliei, a drugimby nie wolno było, za czym dusz ludzkich

wielkie mnostwo, za okazją tego kanonu, ginąć by musiało. Zaiste byłoby takie prawo z wielką krzywdą Bożą y bliźniego. Rozumie się tedy ten kanon o krajach pogańskich, w które już za tego soboru wniesione było światło Ewangelii. Ale iż jeszcze nie równo większa część tam pogaństwa, niż chrześcijaństwa była, dla tego nazywa ich takim nazwiskiem, iakim chrześcijanie zwykli zwać pogany.

Powtore: stąd prawo być mienią, że oni nas okrzycili, a przeto im oddawać posłuszeństwo winniśmy. Na co tak odpowiadamy? Ztąd, żeśmy chrześcijanie, Cerkiew do nas ma prawo, nie ta, nie owa, ale Cerkiew powszechna, która w sobie zawiera tę y owę. Że nie ta abo owa Cerkiew, stąd znać, bo zatym by szło, aby y ten, który się krzyżił w parafiey iedney, przy tem popie został, spowiadał się iemu, sakrament brał y we wszystkich sprawach duchownych podlegał mu; do inszej parafiey przechodzić by mu nie wolno. A toż się rozumieć ma o biskupstwach y o patriarchiach. Ale to nie iest tak. Wolno okrzciwszy się w iedney parafiey przenieść się na ustawiczne mieszkanie do drugiej, y tam podlegać nie temu presbiterowi, ani temu episkopowi, gdzie się krzyżił, ale temu, gdzie mieszkać będzie. Co wszystko iasniey się pokazuje w tym, któryby okrzczony od heretykow albo schizmatykw rozumiał, iż mu nie wolno ich odstąpić.

ROZDZIAŁ V.

Co za pożytek y co za szkoda oddawać posłuszeństwo patriarchom?

Ukazawszy, że ani prawa o tym żadnego niemasz, ani zwyczajui porządnego, żebyśmy posłuszeństwo oddawali patriarcharsze Konstantynopolskiemu, a wyższej,

we 2 części, wywiodszy to, że tym patriarchom, którzy papieża nie słuchaia, podlegać iest siebie samego wyłączać z trzody Chrystusowej, uważać teraz chcemy: są li tego iakie pożytki doczesne, dla których by człowiek, mało wiadomy praw cerkiewnych, mógł się brać do takiego posłuszeństwa?

Pożytek w tej sprawie mogłby być upatrowany: albo względem nauk potrzebnych, dla zrozumienia y wykładu tajemnic wiary świętej na odpor heretykom a na zadzierżenie y utwierdzenie swoich, żeby, będąc oświeceni światem światła nauki zbawiennej, po drodze przykazania Bożego chodzili tym bezpieczniey y sposobniey, przy tym inszych nauk wywołonych, które są okrasą człowiekowi nieladaiaką y pomocą do zażywania tamtych wyszszych; albo względem duchownego ćwiczenia, którym przełożeni poruczonych sobie prowadzą do nieba przez kazanie, upominanie, spowiedzi, wydawanie ksiąg duchownych, zdrową radą—czego się strzedz a czego się trzymać; albo względem potęgi pozwierzchniej, która dla rozmnożenia chwały Bożej bywa więc potrzebna; albo względem iakich doczesnych, któreby stamtąd do nas szły, tak żebyśmy za nie mogli opatrzyć nędzne cerkwie nasze y służących im?

Żadnych z tych rzeczy od nich nie mieliśmy w tych przynamiey stu lat, w których, przez te niedostatki pomienione, wielkie się stały pustki w cerkwiach naszych, acz y przedtym nie czytamy, żeby co takiego od nich było. A wprzód co się tknie nauk Boskich y ludzkich, iakoż gorąco pragnęli tego w tych lat kilkudziesiąt, czego y pamięć nasza zasięgała, ludzie nabożeństwa naszego Ruskiego, widząc zmniejszenie gromadki swej codziennie. Byli niektorzy z zacnych panow, którzy wielki koszt na to ważyli, gotowi ważyć y więtszy, by doma u siebie,

choć nie bogosłowskie dla duchownych, ale potoczne dla młodzi swej nauki mogli mieć. Aza ¹⁷⁾ nie wysyłali posłańców swoich po wszystkiej Grecyi szukając uczycielow? Aza nie przychodziło im do tego, że z Niemieckich akademii hereetyckich dociegali mistrzow dla szkół swoich? Tymże sposobem w ćwiczeniu duchownym wielki był niedostatek. Zatem życie zakonne, w którym najwięcej to duchowne ćwiczenie miałoby być, przyszło po wielkiej części w taką niestworność, że oprócz odzienia mniskiego y postawy powierzechowney, nic zakonnego nie było. Więc o tym mówić żal y wstyd nie dopuści! Każdy mógł widzieć, kto się nie lenił. Ćwiczenie zaś duchowne dla świeckich jakie? Niech mówią ci święcy, Pana Boga miłujący, którzy tego na sobie doznali. O spowiedziach wyraźnie każdemu mówimy: który praśbyter nie jest złączony z pasterzem najwyższym, od Chrystusa Pana postanowionym, ten nie ma władzy do rozgrzeszenia ludzi, y kto się u niego spowiada, z niszczym, to jest, bez rozgrzeszenia odchodzi od niego. Miałooby to zaiste ustraszyć każdego, duszę swoją y dobro iey miłującego, dowieść tego, że tak jest, gotowiśmy.

Potęgi powierzechowney iż żadney nie mają, za skaranjem Bożym, dla tego y nam spodziewać się iey od nich nie trzeba. Upadły rzeczy nasze ciężko, a nikt nie był, coby ich ratował, ledwie ich kilku wyliczymy. Naszych wieków jeden był w Bogu zmarły metropolita Pociy, który wieczney pamiętki u narodu naszego godzien jest. Ten stawić ie począł na nogi, a przedtym niemal u wszystkich to było w zaniedbaniu, abo nie chcieli, abo nie umieli popierać rzeczy swoich, chociaż wielu zacnych panow w tej rzeczypospolitey mieli obrońcow y

¹⁷⁾ aza=azali, пазаѣ.

pomocnikow swoich. Dopuszczali całe władcy upraszać ludziom świeckim, pod żywymi jeszcze władzami. A coż insze urzędy mniejsze? Cerkiew świętej Sofiei w Kiiewie aza nie do płaczu każdego przywieść może, że tak osierociała?

A co się tknie jakich pożytkow doczesnych na pomoc rzeczom naszym, tych nigdy od patryarchow nie mieliśmy, y owszem przeciwnym sposobem myślny takimi owieczkami u nich byli, że tylko mleko z nas wysysali y wełnę strzygli, a nie karmili, y dla tego też te owce, nie mając doma pokarmu, rozbiegły się. A jeszcze to było w one szczęśliwe czasy, kiedy u Grekow było całe państwo. Świadkiem tego jest sobor Nowogrodzki za Witolda, książęcia Litewskiego, na którym, gdy wypowiadają posłuszeństwo metropolicie Fociuszowi, z Konstantynopola posłanemu, przypominają te dwie przyczyny:

1. Że metropolitowie, z Konstantynopola posłani, wszystkie ozdoby cerkwie Kiiewskiej s. Sofii y dochody cerkiewne stąd do Konstantinopola wywożowali. Tu nam tylko namiestnika w Kiiewie zostawiając, a sami w Konstantynopolu mieszkając.

2. Że patryarcha y cesarz niechciał pozwalać na metropolitę z narodu Ruskiego, dla pożytkow swoich, iako oni tam piszą. Co dobrze znać z tej iedney sprawy, kiedy pod żywym metropolitą Aleksieiem, człowiekiem dobrym, y który w stolicy w Moskwie w Czudowie monastyrze cały leży, dali metropolią Kiprianowi. W krotkim czasie po tym Pimnowi, na koniec Dionizemu. Tak ich trzech zaraz Kiiew miał metropolitow od patryarchi Konstantynopolskiego, za czym kłótnie były w państwach Ruskich przez lat 30. Pisz o tym Kronika Moskiewska, y myślny wyszszey pomienili. Stąd się na oko pokazuje, iakieśmy mieli pożytki od

patryarchow Carogrodzkich, chocia oni zawsze pragnęli, żeby ta metropolia z ręką ich nie wychodziła, ztąd y podarki Rościsławowi, xiążęciu Ruskiemu, posłali, prosząc, aby metropolitę przyjął z Konstantynopola.

RZECZ NALEŻĄCA DO WTOREY CZĘŚCI.

List Piotra Antyochańskiego do patriarchy Konstantynopolskiego.

Iż listu Piotra Antyochańskiego zrozumieć trudno, nie wzięwszy wiadomości o tym, co się onych czasow działo, y co za list Cerularego był, na który Piotr odpisuje,—dla tego, wzięwszy to z Nicety, kronikarza Greckiego, y z iedenastego tomu Baroniuszowego «Dzieiów Kościelnych» roku 1054, tu położemy:

Roku od Narodzenia Pańskiego 1053. Michaił Cerulary y Lew Akridan, archiepiskop Bułgarski, przeciwko Cerkwi Rzymskiej powstali, nauczając, że Łacinnicy, ofiarując w chlebie przasnym, czynią przeciwko ustawie Chrystusa Pana, a za tym odłączeni są od Cerkwie. O czym napisali list y posłali do Włoskich krajów, do Apuliey, do Joana, Treneńskiego episkopa, żeby on do wiadomości wszystkich Łacińskich biskupów y samego papieża to doniósł. Tamże pisano y o sobocie, o iedzeniu rzeczy udawionych, y o krwie, y o tym, że nie śpiewają w post «alleluia». Ten list oddany iest Leonowi papieżowi, który odpisał nań, odpowiadając na wszystko, co było zarzucono, y upominając Michała pomienionego y Leona, aby zamieszania w Cerkwi Bożej nie czynili, na koniec gro-

zi im klątwą. Posłany ten iest list do patriarchy do Konstantynopola. Michaił patriarcha, wzięwszy taki list, tegoż roku napisał do papieża, bądź to sam przez się, bądź za radą cesarską, życząc żyć w pokoju z stolicą Rzymską. Pisał y cesarz Konstantyn Monomach y posła swego posłał: cesarz—szczyrze, patriarcha—obłudnie, iako się pótym ukazało.

Za powodem tego poselstwa y listów Leo papież listy pisał y kardynałów dwóch przednich posłał, Humberta y Fryderyka, trzeciego Piotra, archiepiskopa Amalfitańskiego, do cesarza y do patriarchy, z tym, żeby się dowiedzieli, kto był przyczyną rozrywania pokoju cerkiewnego w Konstantynopolu, y żeby uspokoili iakiebykolwiek były niesnaski, a ieśliby kto był upornym, żeby go wykleli, y samego patriarchę, bo patriarcha y kościoły Łacińskie w Konstantynopolu pozawierał był y księżą powypędzał. Skoro przyiachali do Konstantynopola, cesarz ie wdzięcznie przyjął do pałacu swego, y tamże czas nieiaki zabawili się. Listy iakie były tak do cesarza, iako do patriarchy czytay na mieyscu pomienionym. Tam Humbert kardynał ofiarował książkę, którą sam napisał, zbiirając to wszystko, co Grekowie Łacinnikom zadawali. Cesarz po Grecku przełożyć y między swoje ludzie podać rozkazał.

Wytchnąwszy sobie do sporządzenia

rzeczy Konstantinopolskich przystąpili: wprzód w monastyrze Studyiskim, Nicetę mnicha, który pisał przeciwko stolicy Rzymskiej, przed cesarzem y senatem iego przekonali. Przekonany błędy swoje odwołał y książkę, którą napisał, kłótwie poddał. Potem katolicki cesarz tę książkę spalić rozkazał. A Michał Cyrulary patriarchy ukazać się posłom papieskim niechciał. Posłowie, nie doczekawszy się go, szli do cerkwie świętej Sofiey. W ten czas, kiedy się liturgia miała zaczynać, przed klerem przelożyli upor y zatwardzenie patriarchy; a iż się upamiętać niechciał, kłótwę na piśmie przed klerem y przytomnymi ludźmi położyli na głównym ołtarzu. Stamtąd wyszedszy, proch z nog swych otrząsnęli, wołając: «niech widzi Bog y sądzi». Za tym sporządziwszy cerkwie Łacińskie, które są w Konstantynopolu, y kłótwę włożywszy na Łacinniki te, którzyby chcieli naswiętszy sakrament przyjmować z ręku kapłanów Greckich, tych, którzyby lżyli ofiarę Łacinników w chlebie przasnym, pożegnawszy katolickiego Cesarza y wzięwszy od niego dary świętemu Piotrowi y sobie, w drogę iachali.

Patriarcha, pofalszowawszy on list kłótwy położony od posłów, namowił cesarza, żeby posłów papieskich z drogi odwołał, obiecując mówić z nimi o tym wszystkim, w czym mu winę dawano. Cesarz namowiony posłał za nimi, y od Solembryi wrocili się nazad a spieszo. O czym dowiedziawszy się patriarcha, tak był sporządził, żeby nazajutrz oni przyszli do cerkwie na sobor; tamże miał ukazać onę kartę, fałszywie na Grecki język przełożoną, żeby tak lud pospolity oburzywszy się posłów papieskich między sobą zamordowali. Dowiedziawszy się o tym, cesarz niechciał, żeby był sobor bez przytomności iego. Na co gdy nie zezwalał patriarcha, cesarz, przestrzeg-

szy posły, wtym kazał im iachać w drogę.

Patriarcha, rozgniewawszy się na cesarza, wzburzył przeciwko niemu lud pospolity, powiadaiąc, że on posłom papieskim do wszystkiego tego powodem był. W takich trudnościach był cesarz, że musiał tłumaczow Łacińskich Pawła y syna iego Smaragda pátaryarsze oddać, usiekwszy y związawszy. Y tak to zamieszanie ustało. Cesarz, posławszy za posłami papieskimi, prosił ich o prawdziwy przepis kłótwy, iaka od nich była napisana, który posłali. Cesarz, obaczywszy się, iako była zfałszowana od patriarchy, ukazał wszystkim główniejszym w Konstantynopolu y, przekonawszy w tym patriarchę, powinnym iego y przyjaciółom, którzy byli na dworze cesarskim, urzędy y dostojenstwa pobrał, y precz im ode dworu kazał. Patriarcha, będąc temi wszystkimi postępami urażony, zapaliwszy się gniewem nieubłagany przeciwko Łacinnikom, pisał list do Piotra Antiocheńskiego, który list iest w tychże pomienionych «Dzieiach» (tam go każdy czytać może). My tę część tylko z niego wezmemy, która do zrozumienia listu Piotra Antiocheńskiego potrzebna iest. Y tak się ma w sobie:

«Przed niejakim czasem, gdyśmy się od tych, którzy z starego Rzymu do nas przyjeżdżali, dowiedzieli o zacności y umiejętności papieża Rzymskiego niedawno zmarłego Leona, a iż y z nami iedno rozumiał y zgadzał się, dla tych obraz, które względem wiary zadawane im były, niemałośmy mu napisali listem naszym z wielką pokorą, iako zrozumieć możesz z tegoż listu. Y to dla tegośmy uczynili, żeśmy onego pozyskać chcieli y zaciągnąć go w przyjaźń naszą, żebyśmy przezeń mogli mieć pomoc od Frankow. Ten list daliśmy temu, który z listem cesarskim miał oddać samemu papieżo-

wi, y odpis od niego wziąć y nam przynieść. On zaś wzięwszy ten list od nas, przyiachał do magistra y książęcia Włoskiego, Argirem nazwanego, dał mu się oszukać, iakoby te listy przezeń prędzey do papieża doysć mogły, a on sam wziął ie do siebie. Z których gdy wszystko zrozumiał, nie zapomniawszy chytróści swoiey y złości, ktorey używał na szkodę cesarskiemu miastu y Romaniey, y to, co od cesarza Westiarus wiozł pieniądze, wziął ie y na pożytek swoy obrocił, ukazując, iakoby te listy były pisane względem budowania zamkow y obrony koło nich. Y w tey sprawie tak fortelnie y chytro postąpił. Wezwał tych, którym naywięcey wierzył, z których ieden był, iakośmy słyszeli, niegdyś Amalfitański biskup. potem z tey cerkwie dla słusznych przyczyn wyrzuceny, przez pięć lat włoczył się, drugi zaś tytułem tylko archiepiskop, a rzeczą nic, gdysz niesprawował żadną metropolią, trzecią persone przydał, która mu się upodobała, to iest kanclerza, chytrze w tym postępując, żeby, według dostojności Rzymskiey, takim się być mianował, aby mógł przezeń to co był umyślił odierzeć, wzięwszy go sobie na pomoc, iako mocną tarczę. Otworzywszy tedy swoy list y zrozumiawszy, co w nim było, napisał do mnie co inszego, iakoby imieniem papieskim, a na oddanie tego listu zażył osob pomienionych, przywiodszy one nędzniki do tego (o wielkie oszukanie y onych głupstwo!), aby przyszli do krolującego miasta y ten list mi oddali. Ktorzy iako przyszli do miasta, wprzod możnemu y świętemu cesarzowi ukazali się w poważnym y pysznym ubiorze y chodzie. Potym gdy do naszey pokory przyszli, któż wymówić może, iakiey pychy y hardości zażywali, że mię ani pospolitym pozdrowieniem nie pozdrowili, głow swych y kęsa nie

nakłonili, y uczciwości nam zwykley nie wyrządzili, ani w tył metropolitow, w zawarcu na on czas siedzących z nami, siedzieć żadną miarą niechcieli, rozumiejąc, że się to na obelżenie ich stało».

Ten iest początek listu patriarchy Cezularego, skąd poznay, czytelniku, iakim to był fałszerzem, a w rzeczy tak iawney zmyślił, że posłowie kardynali mieli iachać posłami od świeckiey osoby, a nie od papieża. Okazyą tego zmyślenia iemu była śmierć Leona papieża, który tych czasow umarł, tak iż go ci posłowie żywego już nie zastali. Daley, podpierając tey bajki swoiey, powiada, że tego doszedł z pieczęci, która była zepsowana, więc też że był przestrzeżony w tym od niektórych biskupow z Apuliey. Za tym gani, że Piotr papieża wspomina przy liturgiey. Potem wspomina list Piotrow do Aquileyskiego patryarchi y insze rzeczy, które już baczny zrozumie czytelnik z odpisu Piotra Antiocheńskiego. Niechże tu każdy uważy, iak się pilnie strzegł ten fałszerz tego, aby ludzie nie rozumieli, że to byli prawdziwi posłowie papiescy, ktorzy go wykleli, bo by tak wszyscy od niego się odrazili. Y dla tego tak pilno pracuje w tym, żeby to wmówił w Piotra, że ci posłowie cokolwiek czynili, nie czynili mocą papieską, ale mocą tego człowieka świeckiego Argirego, ktorego iakoby byli posłami.

Straszne są słowa tey klątwy, co z końca iey zrozumiesz: «Tak się podpisujemy (słowa są posłow papieskich): Michael zle używający patryarchostwa, Neofit (że nie po stopniach zwykłych w porządnym poświęceniu wstąpił na patryarchostwo), ten, który z samey boiazni ludzkiey wziął odzienie mniskie, y teraz w wielu złych grzechach od wielu osławiony, a z nim y Leo Akrydan, episkopem nazwany, y sacellary Michajłow Konstantyn, który ofiarę Łacinnikow

przekłętymi swoimi nogami podeptał, y wszyscy ci, którzy ich naśladowali w przedrzeczonych błędach y dumach, niech będą przeklęci, anathema, maranata, z Symoniakami, z Walezian, z Arianami, z Donatystami, z Nikolaitami, z Sewerianami, z Pneumatomachami, z Manichejczykami, z Nazarejczykami, y ze wszystkimi heretykami, y owszem z diabłem y z aniołmi jego, iesli się nie upamiętają. Amen, Amen, Amen!».

Przed cesarzem zasię y przed senatem jego, żywym głosem tak: «ktokolwiek wierze świętej Rzymskiej y apostolskiej stolicy y ofierze iey upornie sprzeciwia się, abo mowi przeciwko niej, niech będzie anathema, maranata, y niech nie będzie miany za chrześcianina, katolika, ale iako prozimita, heretyk. Stań się, stań się, stań się!».

Ta kłątwa zgubiła y teraz do szczytu gubi nieszczęsną Grecję y nasze biedne kraie, chociaśmy mało byli uczestnikami tego zuchwałstwa ich y złości. A teraz już odpis patriarchy Antiocheńskiego każdy zrozumie, który taki iest:

Odpis Piotra, patriarchi Wielkiej Antiochey, na list Michała Cyrrularego, patriarchi Konstantinopolskiego, iest przepisany z ksiąg bractwa Wileńskiego s. Ducha.

«Cokolwiek nieprzyjaciel przeciw świętobliwości twojej ze złości poczynił, y iak złego umysłu nienawidzący cię przeciwko tobie byli, podnioszy głowy swoje w pośrzed Cerkwi twojej, dostatecznie nas twoje święte nauczyło pisanie, prze-nawielebniejszy święty oycze! Dziw nas wielki zdiął o tym, y nie możemy zrozumieć, skąd się wyrwał, aboli co za potrzebę mając Włoch Argius w taki błąd przyszedł, nie mając na sobie poświęce-

nia, w rzeczy święte wtrąca się. Coż za społeczność, iako więc mówią, psu z łaznią? Aby on, świetckim będąc człowiekiem, spraw duchownych dowiadować się miał, y takowe listy, iakoś mi oznaymił, kłamliwie zmyszła y sprawuie, z czego bynamnię się nie wstydzi, chociaż go sprawy iego iawnym pokazują, coby słusznie miał ucierpieć. Gdyż y papież już się z tym żywotem rozwiązał, ale chwala Panu Bogu, który mądrych w chytrościach ich uławia, y nie dopuścił daley tać się fałszowi. Nalazło się to w świętym liście świętobliwości twojej, iakoby nowiny iakieś przyszły do uszu waszych, że papieża przy ofierze świętej wspominam, co także i inszy święci patryarchowie czynią, y że nie przystało o tym nie wiedzieć, a zwłaszcza mnie nad inszych, że od świętego szostego powszechnego soboru aż y do tego czasu (że twoich słow użyję) z świętych pomienników imię papieżow iest wyrzucone, dla tego, że papież Wigili nie przybył na sobor, ani wyklął tego, co Teodoretus na katolicką prawą wiarę y na dwanaście rozdziałow świętego Cyrilla pisał, y od tego czasu aż po dziś dzień odcięte iest od naszey świętej Cerkwi papieżow wspomnianie.

«To tedy gdy się w twoim czei godnym liście nalazło, wielcem się zawstydził, y wierz mi, że niewiem co mam rzec, nie tak dalece o sobie samym, iako daleko więcej, iesliś wprzod takie y tym podobne, iako y do mię, listy do świętych patryarchow posłał. Bez wiadomości pewney, rzecz niebyłą za prawdziwą z powieści niepewney y marney podałeś. A iakożbym to ia sam chciał wywyszczać papieża, gdy go twoja święta Cerkiew nie podwyszczała, ktorey iestem wychowawcem y uprzejmym miłośnikiem, y oney zwierzchności, iako y kto inszy, słowem y uczynkiem zawsze czcząc y wychwalaiąc. A coś o Wigiliuszu przedtym powiedział,

zaprawdę nie iest to tak, co wielkim świadectwem iest niedbalstwa wielbego twego chartofilaxa abo bibliotekarza, chociaż bowiem y w oratorskiej nauce dowcipnem iest, iako słyszimy, ale młodym będąc, ieszcze nie wszystkie sprawy cerkiewne dostatecznie poiął. Nie trzeba ufać, mowi Joan Klinak, winu zarazem od prasy zawartemu, y dla tego potrzeba mu, na tak wielki stan wziętemu, pilnie a nie mimo chodząc czytać pismo. «Istność bowiem naszego arcykapłanstwa iest od Boga, podanych słów (to iest pisma świętego) prawdziwa umiejętność», iako wielki Dyonizius mowi.

«Wigili bowiem na piątym był soborze, na którym o tym co Origenes, Euagrius y Didimus, y inni, Piotr y Sewir, y Zoirra, y co Teodoret pisał, staranie czyniono, a nie na szóstym soborze. Gdyż niemal czasu wzięło sto dwadzieścia dziewięć lat między tymi dwiema soborami, y w tym, iakoś na czas mały, trafiło się odrzuconemu być wspominaniu. A to dla tego, że gniewem na ten czas był poruszony na świętego patryarchę Minę y z urzędu go złożył, aż się znowu ieden z drugim arcybiskupi poiednawszy, odpuszcili sobie. A na świętym szóstym soborze był święty papież Agaton, mąż zacny y w Boskich rzeczach ćwiczony. Przeczytaj tylko dzieie szóstego soboru (które zwyczaj iest czytać w Niedzielę po podniesieniu Krzyża świętego), naydziesz tam wzwyższeczonego Agatona teologią, od świętego tego soboru chwalebnie wysławioną. Do tego y ia świadek prawdziwy, y innych iest wiele ze mną przełożonych cerkiewnych, iako, przy świętym patryarsze kir Janie, papież Rzymski Jan, tegoż imienia, przy naświętszej ofierze w pomienikach był wywyższony. Y w Konstantynopolu przed lat czterdziestą pięć przyiachawszy, nalezlismy przy świętym patryarsze kir Sergiuszu pomienionego

papieża, przy służbie tajemnic świętych wspominanego z drugimi patryarchami. Ale iako potym odcięte iest to wspomnienie, y dla ktorey przyczyny, niewiem. Ale o tym tak nam, y więcej niechęć przykryć się o papieskim wspomnianiu.

«A niedostatki te Rzymskie, ktoreś wyliczył, wyczytaliśmy. Z ktorych niektóre zdaią się nieprzystoynne, y ktorych strzedz się potrzeba (rozumie to o przydatku do składu Apostolskiego, nie dziw, bo to było przed soborem Florentskim. niż ta trudność, ktora była o pochodzeniu Ducha świętego, ułaciła się y uspokoiła), a drugie mogący się poleczyć, a insze znieważenia godne. Coż bowiem nam do tego, że arcybiskupi ich strzygą brody, y pierścienie noszą, na kształt, iakoś mi pisał, poszlubienia świętej Bożej Cerkwi. Y my wieńce na głowie strzyżemy, bez wątpienia dla uczciwości zwierchnego nad apostołmi Piotra świętego, na którym święta Boża Cerkiew zdudowała się, bo co na pośmiewisko niezbożni świętemu wynalezli, to my z nabożenstwa na chwałę y cześć jego czynimy. Rzymianie bowiem strzygą brodę, a my na wierzchu postrzyżenie czynimy; złoto też y my nosim na poręczach y na nabiedrnikach, y epitrachile kładąc na się ze złota urobione. A iakoby też nieczystych rzeczy pożywać mieli sami y zakonnicy ich, sadło świnie, naydziesz y to, dowiedziawszy się y z naszych niektorych, toż czyniących. Wiffieńcykowie bowiem y Tracenczykowie y Likaonczycy czayki y kawki, y sinodarlice, slimaki, żółwie, y ieże iadaia, ktorych potrzebę oycowie widząc, bez przygany zostawili. Gdyż żadne stworzenie Boskie nie iest wzgardzone z dziełczynieniem przyimowane, tego nas uczy naczynie prześcieradła z nieba zniesione, w którym było wszelkie czworonogie ziemskie, y zwierzęta, y płazy, y ptastwa powietrzne. A Piotr święty od Boga usłyszak:

«wstawszy, Pietrze, zabij y iedz». Y rzekł: «nie day tego, Panie, abowiem nigdy żadne nieczyste y plugawe nie wchodziło w usta moje». Y znowu usłyszał: «co Bog oczyścił, ty za nieczyste nie miew». Czas też iuż iest przypomniać y to, co święty Bazyli mowi: «iako bowiem w ziołach szkodliwe od nieszkodliwego rozłączamy, tak też y w mięsiech od potrzebnego szkodliwe rozszkadzamy, ponieważ ziele iest akonit (po Polsku «omieg», którym wilki y insze zwierzęta trują), iako też iest mięso sępowe, a iednak ani ziela szkodliwego sobie będzie iesc, kto rozum ma, ani się psa dotknie, iесли go gwałt wielki do tego nie przymusi; y ten, który ie iadł, nic nie grzeszy». A w soczewicę y insze iarzyny świnię sadło kłaść, to od oycow świętych uznano iest y pozwolono, a zwłaszcza w tych krainach, gdzie się dobre masło (raczej oliwa) nie nayduie. Y słuchay, co mówi święty Bazyli, w swoich zakonnych ustawach: «brakowanie potraw żadnym sposobem w zakonnikach być nie ma, y przemienieniem pokarmow w podeyrzenie się podawać, abowiem to iest zepsowaniem pospolitego dobrego porządku y zgorśzenia przyczyną; y tego, któremu rzeczone «biada», bywa nasładownik, który w zgromadzeniu ludzi udao się za poszczącego; takowy przyczyny do zamieszania podaie. Ale y iесли miasto słoniny do warzywa co od oycow świętych uznano, na to mieysce insze zabiły do potraw kłaść zmieszano z inszemi potrawami wodą y iarzyną, nie względem, mówię, iakiey samochotney szkodliwej próżney chwały mięso odrzucać, szukając miedzy potrawami wyborniejszych y smaczniejszych, ale iucha małej sztuczki rozmoczoney chleba, bez żadney trwogi niech przyimie, ze wszelakim dziękczynieniem. Mało-bowiem ona sztuczka y w taką wielkość wody y iarzyny, iесли się przytrafi do potrawy włożyć, nie iest potraw przy-

gana, ale wiekszą y ściślejszą zakonnikow zaprawdę wstrzymiężliwością, przystoi bowiem nie chronić się takowych potraw zakonnikowi nabożnemu, bo nie żydostwuie, gdy się chronimy takowych, ale sytości potraw strzeżemy się». Y poty są słowa Bazylego świętego. Święty zaś Pachomi w świętym swoim monasteru od odrobin y ostatkow karmił świnię, które pozabiiawszy mięsem ich goście przyjmując częstował, a wątroby y nogami y głowami chore stare oycy zakonniki karmił. Co bowiem za smaczna taka potrawa, przewielebny oycze, pysk świni y uszy y nogi, do tego groch y bob z sadłem swinim zawsze warzyć, nie mając dobrego masła!

«Ale ieszcze za łaską wielebności twoiej trochę się rozszyrzę. Wie Pan Bog, że wielkimi frasunkow strzałami na każdy dzień bywam ustrzelany, potrawy bym czynił zawsze, ale złe y nadewszystko insze gorszy iest do świętego składu wiary przydatek, to iest, «y w Ducha świętego Panu żywotworzącego, który od Oyca y od Syna pochodzi». Iесли bowiem my mamy Ewangelią, takąż mają y Rzymianie. A skądże oni, więcej nad nas uszanowani będąc, tak przeciwny przydatek uczynili? Czego Ewangelia, od świętego Jana spisana, barzo iasnie nas o Duchu świętym uczy, w ktorej to iest: «Jeśli mię miłujecie, roskazania moje zachowujecie, a ia będę prosił Oyca, y inszego Pocieszyciela da wam, aby trwał z wami na wieki, Duch prawdziwy, którego świat nie może przyjąć, iż go nie widzi, ani go zna, ale wy znacie go, że w was przemieszkiwa y w was będzie». Y zaś znowu: «Pocieszyciel tedy Duch święty, którego poszle Ociec w imię moje, on was nauczy wszytkiego, y przypomni wam wszytkie rzeczy, którem wam powiedział». Y znowu zaś: «A gdy przydzie Pocieszyciel, którego poszle wam od Oyca,

Duch prawdziwy, który od Oycy pochodzi, on świadectwo o mnie wyda». Y potem: «Ieszcze wiele mam wam mówić, ale nie możecie teraz znosić. A gdy przyjdzie on Duch prawdziwy, nauczy was wszelakiej prawdy, abowiem nie od siebie mówić będzie, ale cokolwiek iedno usłyszysz objawi wam, on mię uwielbi, iż od mego weźmie y powie wam». Ewangelistcie, tak iasnie mówiącemu, któż, będąc prawosławney wiary, śmieć abo moc będzie przydątek abo ujęcie uczynić? Rzeczy bowiem tych, które Boskie pismo postanowiło, niegodzi się odmieniać, ale naśladownikiem onego być. Lecz, iako się pokazuje, zgubili Rzymianie skład wiary pierwszego soboru Niceńskiego. Abowiem przez wiele lat narod Wandalski władał Rzymiany, z których podobno przyuczyli się Arianskiej sekty, naśladowującym oney. Y iesli to iest prawda, iakoś mi powiedział, iednym pograżeniem krzest odprawować, nam bowiem dosyć iest na poznanie doskonałe pobożności y upewnienie mądre y zbawienne Boskiej łaski. Wyznanie wiary o Oycu bowiem y Synu y Duchu świętym naucza nas doskonale, y Pańskie wcielenie tym, którzy ie z wiarą przyjmują, pokazuje, a tych, którzy przydają co, albo odyimują od niego, przeklęctwu oddajemy. «Iesli bowiem kto, mówi apostoł, będzie wam opowiadał więcej niżesście przyjęli, przeklętym niech będzie».

«Ale ani drugiego też przydatku przyjmujemy, to iest, który w pieśń «Ieden Pan, Jezus Chrystus w sławie Boga Oycy Duchem świętym» uczynili. A iesli można rzecz iest, nam pobożnie rozumiejąc wiedzieć, ni wczym prawdziwey wiary tym nie naruszać. Zda się bowiem zarowno także, iako y u nas odprawuje się, gdy naświetszy sakrament podnoszon bywa, y ludziom śpiewającym «Ieden święty, ieden Pan, Jezus Chrystus w sławie Boga Oycy», ztąd

y z owad archidiacon, lubo diakon, albo kto inny, pierwszy y drugi, biorąc kielich, mówią «napelni, Panie», a sam czastkę kapłan wkładając mówi: «napelnienie świętego Ducha». Dobrze bowiem na które z ochotą patrzymy, a ile gdzie Bog albo wiara nie gwałci się, mieć się zawsze do pokoiu y miłości braterskiej, bracia są naszą y oni, iesli z nieumiejętności albo niewiadomości trafiło się im wielekroć wykroczyć y od przystoyności idąc za zdaniem swoim, a nie tak nazbyt, pilnie wybadywać się o Barbarskich narodziech, iako my, naukami się bawiąc, badamy się; dosyć bowiem y tego z nich, iesli od nich święta y żywonaczalna Trojca niepochybnie wyznawa się, y wcielenia Pańskiego tajemnica wedle naszego rozumienia wyznawana bywa.

«Zaprawdę y tego nie przyjmujemy (iesli to prawda), że nie pozwalają ofiary świętey ofiarować kapłanom, zakonne małżeństwo mającym, tak też, że w pierwszą niedzielę świętego postu małżeństwa (iakoś mi pisał) y mięso, y syr iesć dopuszczają. A o przasnikach pytaniu iuż, iako wie świątobliwość twoja, przeczytawszy od nas posłaną tobie kopię listu do arcybiskupa Weneckiego, dosyć dobrze, iako mniemam, pokazało się, iż nie wedle cerkiewnego podania to się dzieie, tylkoż iezeli znacniają się tymi słowy kanonu, który taki iest: «Podobało się wszystkim obyczajow dawnych naśladować». Rzeką y oni, że zdawna u nich przasnik podaniem iest.

«A udawlenię im iesć, y dwiema bratoma dwie siostrze rodzone w małżeństwie mieć, nie z rozkazania, rozumiem, papieskiego, ani wedle iego zdania albo innych arcybiskupow to się dzieie, ale z śmiałości tych, którzy to czynią. Raczey to było, iako y w naszym Greckim państwie wiele nieprzystoyności y swowoleństw, mimo wiadomość naszą, zwykło by-

wać. A o tym, że się strzeć udawleniny, księga Apostolskich Dzieiow ukazuje, gdzie Jakub brat Boży zda się mówiący: «Rozumne są od wieku Bogu sprawy jego, dla tegoż y ia pozwalam nie przykrzyć się tym, którzy od pogan nawracają się do Boga, ale rozkazać im strzedz się od ofiar bałwańskich, y nieczystości, y dawionych, y krwi». Y nie mogę temu nigdy wierzyć, aby papież y inszy arcybiskupi wiadomości takowego pisma y zakazania nie mieli mieć, innych świętych pism doskonały rozum mając, aby co takowego występnego widząc przebaczeni y pozwalali? Naydziesz też w mieście Carogrockim samym y w przyległych swinia krew iedzących. Wydaia o tym świadectwo na targach przedaia się kielbasy y kiszki pełne krwi swiniey. Uważę, przezacny panie, iako wiele ich y u nas iest występnych, a znosimy to zaniedbawiając, pilnie tedy szukaiać y wiele się badaiać o cudzych.

«Powie ci y to, ale nie miej mi za złe. W nabożnym manastyrze Studyiskim opasuią się diakoni, czyniać rzecz cerkiewnemu podaniu niezwyčajną. Y patrz, iako wiele staraiać się pracowałeś, a przed się nie mogłeś tego małoważnego odmienić obyczaiu. A iesliże pod władzą naszą będącym nie możemy zdołać, a iakoż on przewzięty y wycose wyniosły naród od swych obyczaiow odtargnąć będzie mogli? Ale by to była nalepsza, iakom mówił, iesliby wyznanie o Bogu od nich było naprawione, y wedle słow prawdy iednostainie z nami śpiewano y sławiono.

«O tym tedy przydatku, który iest w świętym składzie wiary, iże niechęć brać naświętszego sakramentu z rąk kapłanow, mających zakonne małżeństwo, dobrze y słusnie świątobliwość twoia temu się sprzeciwiasz, y proszę, abys nigdy nie ustał, w tym się sprzeciwiając y przekonwiając ich z innych pism świętych y

zwyszpisaných słow Ewangieliey, poty aż ich przywiedziesz do uznania prawdy, y zarowno z nami o Boskim od Oyca pochodzenie Ducha sławiających.

«A insze rzeczy, iako mniemam, godzi się przebaczyć, które prawdziwey wierze ni w czym szkodzić nie mogą. Z których niektóre po większej części są kłamstwa niewstydliwie. Bowiem naskakiwać y swarzyć się pragnąć nie powinniśmy, marnym kłamstwom y wymysłom naszym dając wiarę, y rzeczy mocnie stojące y dobrze ugruntowane wzruszać. A dla tegoż barzo y wielce pótrebno, oycze święty, gdy papieża postawia, to wszystko twoiey przewielebney kapłańskiey zwierzchności poszanowania godnym listem do niego skłonić się. Do czego wszystkiego niech ci dopomoże Pan, podając łaskę twoiey świątobliwości. Aza kiedy wždy, iako mówi apostoł, nam w pokorze zbieraiącym rozroznionych w rozumieniu, da im Pan Bog upamiętanie do poznania prawdy, y przestaną od wielkiego swego lubo przecznego y chytrego sprzeciwienstwa zwyciężeni będąc iego wolą. A gdy y papież odpowie, że to nie iest prawda, co o Rzymianach powiedaia, abo wielekroć od niektórych się dzieie, nie z onego woli y pozwolenia to bywa.

«Ktoż y to dobrym sumnieniem będzie rozumiał o Rzymianach, żeby oni czci godnym y świętym nie kłaniali się obrazom, ani w ucziwości mieli poszanowania godnych świętych kości, gdyż y te u nich leżą czci godne ciała świętych y zwierzchownych apostołow Piotra y Pawła, którymi wielekroć pokazuiać się, chlubić y wspaniale przechwalaiać nad wszystkie insze Rzymskie historye y dzieie, których pełne są księgi historyi y wierszow. Papież też Rzymski Adrian, rządca będąc siodmego soboru z inszemi świętymi patryarchami, dowiedziawszy się o nowowniesionej nowej nauce od oszczer-

cow chrześcian, heretykow anatemie poddał. A iakoż to pokazać, że nie szanują Rzymianie świętych y czci godnych obrazow, a co więszego—wiele z Rzymu do Carogrodu przyniesiono świętych obrazow, mając przewyborne y pewne wyrażenia na sobie, czyie są obrazy, pierwszego obrazu podobieństwo. Y tu też widzimy przychodzących Włochow do naszych wszelkiey czci godnych cerkwi, wszelaką uczciwość y pokłon wchodząc świętym obrazom oddających. Pokornie tedy y uniżenie cię proszę y myślą twoich świętych nog się dotykam, aby wielebna świątobliwość twoja, w rzeczy dobrej zbytney ostrożności zażywaiąc, do czego gorszego nie przyszedł. Bać się bowiem potrzeba, abyśmy, niegdy zszywając nieostrożnie rozszarpane, gorszej dziury nie uczynili, y upadłe rzeczy chcąc naprawić, więszego upadku nie przynieśli. Patrzay tedy, abowiem stąd iawnie się ukazuje, że od tego czasu, iako rozroziła się y rozłączyła od naszej świętey Cerkwie wielka ta y pierwsza apostolska stółica, wszystko złe mnożyć się za naszego wieku poczęło, y wszystkiemu światu barzo szkodzące, y iako wszystkie krolestwa po wszystkim świecie zamieszane są, wszędzie płacz y biad wiele, głodow, y powietrza częste we wszech stronach y mieściech, y bynamniej nic ni w czym nie powodzi się naszemu woysku. Przetoż o tym y ia aż teraz moję wolą obiawię, abowiem iesliby chcieli w świętym składzie wiary poprawić się, niebým inszego nie potrzebował, niezgodę zostawiwszy, z inszymi, y o przaśniku badanie choć y iawnie pokazałem pismem, do biskupa Weneckiego posłanym, że przed paschą była wieczera, na ktorey Zbawiciel y Pan nasz Iezus Chrystus Boską tajemnicę służby podał uczniom swym, w który czas nie wedle zakonu było ieść przaśniki. Co y świątobliwość twoją proszę,

racz przyiąć, żebyśmy, o wszystkim badać się chcąc, wszystkiego nie utracili. Dosyć na tym, żeśmy wolę naszą oznaymili o tym, coście nam powiedzieli y twoię ku politowaniu świętą podźwignąć duszę, aczkolwiek więcey mogłoby się mówić y o inszych wielu zdaniach y tajemniejszych rzeczach, powieściach y naukach. Przeczytałem też y kopią listu, któryś do zmarłego świętego papieża posłał, y onego zaś odpis. Chocia nie od Argira, iakoś mi powiedział, ten był uczyniony odpis y przełożony, y wielkiepobożnego, pokornego y mądrego świątobliwości twoiey napomnienuia, a wszakże przydać ieszcze do tego było potrzeba, ponieważ o ziednoczeniu y spólnem rozumieniu to było uczyniono, y o przyczynie rozłączenia, aby oświeconemi będąc, doskonalemi się być poznali, listy rozesłane są, ktore do świętych y bogonośnych braci naszych y społsłużących, Alexandryjskiego, Ierolimskiego, posłane są od świątobliwości twoiey. Nie powiadaiaż zaś o odpisie Weneckiego biskupa, do mnie pisanym. A wskazano do mnie od niego, że odpis posłał do twoiey świątobliwości, iakoż to y w liście twoim stoi. Dla tegoż prożne mi pożądanę świadectwo mąza, abowiem nic mi zgola nie odpisał. Posłałem kopią odpisu, do mnie pisanego, świętego papieża Rzymskiego, ięzykiem mnie nieznaionym. Abowiem niemogłem naleść, kto by mi go dostatecznie na Grecką mowę przetłumaczył. Y dla tegoż, tegoż Włocha, który ten list przyniosł, że był umiejetnym doskonale w ięzyku Łacińskim, użyłem, że mi ie przepisali. A daley twoiey świątobliwości należy dostateczniej y lepiej się dowiedzieć od niego, co y do nas przerzeczony papież na nasz list sostawitelny (tak się nazywały listy, ktore patriarchowie, nowo nastąpiwszy na patryarchostwo, posyływali do papieża) odpisał. Ale niech poty o tym.

«Bog tedy pokoia (dobrze bowiem koniec uczynić pisanu listu tego), który opowiedział pokoy bliższym y dalszym, pod zakonem będącym, y tym, którzy nie są pod zakonem, który iest miłości Oycem, ona bowiem wezwana nad innych, raduie się, niech zmocni y bogactwy mi-

łości braterskiej ciesząc, niech ucieszy twoię świętobliwą duszę, y aby naymiłosierniejszy y nayłaskawszy rządca rzeczy, sam iednoistny Bog, a ile iako iemu przystoi, skutkiem wypełnił wszystko, któremu sława na wieki wiekow. Amen».

CZWARTA CZĘŚĆ

O POSTĘPKU NIEDAWNO PRZESZŁEGO ODDANIA POSŁUSZEŃSTWA KLEMENSOWI VIII PAPIEŻOWI OD STARSZYCH NASZYCH.

Rozdział I.

Iesli mogli to czynić bez patryarchow?

Więtsza nie równo część przeciwników naszych iest taka, którzy chwalą iedność Cerkwie Ruskiej z Rzymską w samey rzeczy, iedno sposob iey ganią. Mowią bowiem, że starszy nasz nieporządnie do niey przystąpili. A wprzod, że bez patryarchi Konstantynopolskiego, starszego swego, którego w tym dołożyć się, a przynamniej poszanować było potrzeba.

Na to tak odpowiadamy. Byśmy rzecz nową iaką, przed tym niebyłą wszczęli, mogłoby to mieć miejsce. Ale ta rzecz od soboru powszechnego Florentskiego iest uchwalona, któremu episkopowie, metropolitowie y sami patryarchowie podlegają. Tego się, iak prawidła wiary, nie pytając ni u kogo, powinien trzymać każdy człowiek chrześcijański, a naywięcej ci, którzy drugich uczą. Y było to już w używaniu w tych kraiach Ruskich, począwszy od Hrehoria Cemiwlaka, który ieszcze był przed soborem Florentskim,

roku 1407 aż do Josefa Sołtana, roku 1516, lat więcej niż sto potym. Bo tego czasu iedność niszczyć, a schizma następować poczęła za przyiachaniem krolowej Heleny, Moskiewki, która, duchownych z sobą z Moskwy przywiodszy, pomogła im do tego, że przełożonymi w duchowieństwie tu u nas pozostawali. Iona, wprzod archimandritą monasteru Minskiego, od nieyże nowofundowanego, potym metropolitą został. Z teyże liczby snadź y Josef drugi, który był wprzod władką Połockim, a potym metropolitą. Makary u niey był władką nadwornym, y ten po nich nastąpił na metropolią. Ci schizmę odnowili. Po nich byli niektorzy rzeczy cerkiewnych niewiadomi, a niektorzy napół heretycy; tych y ludzie terazniejszy pomnią. W ten czas nabożeństwo Greckie w tych państwach znacznie niszczyć, a Rzymskie krzewić się poczęło. W tym tedy nie trzeba się radzić abo pytać ni u kogo, iesli to trzymać, co się soborem powszechnym namowiło. Y owszem takie pytanie godneby było śmiechowiska, właśnie byśmy się chcieli pytać u patryarchi, czy trzymać wszystkie

cztery Ewangelie, abo czy przyjmować wszystkie listy świętego Pawła, nie pytaią się bowiem iedno o rzeczach wątpliwych. Lecz o tym w chrześcijaństwie nigdy nie wątpiono, iesli słuchać soboru powszechnego.

Co iesliby kto niewiedział, iesli ten sobor był powszechnym, y iako się zawarł, a pytaćby się chcieli tego, prędzey w tych kraiach doydzie niż w Konstantynopolu. A iesliby przyszło pytać się y w Konstantynopolu, iuż się pytali o tym przeszli metropolitowie, a mianowicie Iosif Sołtan wyraźnie, y patryarcha onego czasu Nifon odpowiada mu dosyć iasnie co rozumiał o tym soborze. Ten list z samego oryginału, który iest u nas po Grecku, wiernie przełożywszy, tu go kładziemy ięzykiem Polskim, y tak się ma w sobie:

«Nifon, z miłosierdzia Bożego archiepiskop Konstantynopolski nowego Rzymu y wsieleński patryarcha. Naypobożniejszemu y Boga wielce miłującemu Josefowi bratu y spółsłudze, metropolicie Kiiowskiemu y wszystkicy Rusi, zdrowia etc.

«Wzieliśmy od twej miłości posłany list naszej mierności, w którym dałeś znać Rzymskiemu Kościołowi, że biskupi, na Rusi y w Litwie żyjący, są wam przykrymi, a iż was do iedności, we Florencyi uczynioney, przymuszają. Bo inaczej, powiadasz, iż [w] wielkie popadnięcie niebezpieczeństwo, utraty przywileiow y wolności, które na on czas, gdy ta unia y zgoda się zawarła, od krolow Polskich wam darowane są. Prosisz tedy od naszej mierności ręki pomocney y żałosnego listu do waszego możnego krola. Nadto pragniesz wiedzieć o tym synodzie, iako się toczył, abyście mogli dać sprawę tym, którzy was przenagabają y was mocno cisną. Niechże tedy wam będzie wiadomo, że tamten synod był y

zawołany y wspaniale radością pospolitą stwierdzony, a to w obecności wielce oświeconego krola naszego Jana Paleologa y naświętszego patryarchi Carogrodzkiego, błogosławioney pamięci, Josefa, który nie dawno był przed nami, y przy obecności namiestnikow braci naszej patryarchow y inszych areybiskupow y książąt, którzy na sobie osobę Wschodniego, Kościoła nosili. Nad to przy obecności Rzymskiego biskupa z swoimi. Iednak iż niektorzy z rodzaju naszego, którzy doma pozostali byli, niechcieli uniey przyiąć y obłapić, podobno dla nienawiści przeciwko Łacinnikom. Zamieszanie tedy u nas płuży y nieład. Y nam powierzone owce nami, którzy mamy nad nimi zwierzchność, rządzić myślą, którym odporu dać nie możemy. A kto wie, iesli nas tak przykro nie skarał, y dziś ieszcze nie karze Pan Bog, że oto gdy świętey iedności nie przypuszczamy, utraciliśmy wszelkie posilki, y dotąd Łacinnicy nie tylko nam żadney pomocy nie posyłają, ale też wielce nie sprzyiają. Przeto też ani się trzeba dziwować, iesli y wam trudność czynią. Iednakże twoja miłość nie małą masz zastonę y wymowkę, iesli rzeczesz, że bez zdania Carogrodzkiego, to iest, swego patriarchi nie czynić nie możesz. My lepak, zaiste, byśmy nabarżiey chcieli, iednakże nic zgoła nie możemy czynić, z tych rzeczy, na których nam wiele należy. Niech że się tedy na nas nie skarżą, ale raczey nechay nad nieszczęściem naszym, poruszeni politowaniem, Pana Boga nam błagaia, abyśmy z niewoley wyzwoleni, znowu się ziednoczyli, za Bożą łaską. A twoja pobożność żadną miarą zbyt się nie opieray, ale przyjacielskie obcu (abowiem y my naszym, którzy mieszkają na wyspach, kapłanom, pod oświeconym senatem Weneckim, z Łacinnikami modlitwy y

zgromadzenia odprowadzić pozwoliliśmy) y oyczystą religię y wszelkie inne kościelne zwyczaje Wschodniego Kościoła pilno zachowuy. Abowiem nie pierwey przodkowie nasze we Florenciey z Łacinnikami się ziednoczyli, aż nasze wszystkie przywileie nienaruszone zostały y zachowały się. Masz też nie mało książąt, duchownych synow we wszytkiey Rusi y w Litwie, którzy Grecki Kościół we czei mają y naszą mierność szcyrze szanują, do których daliśmy mandaty y listy, aby twoię pobożność niaśnieyszemu krolowi zalecili y naszej wolności bronili. Roku siedmtyśiącznego, miesiąca kwietnia dnia piątego, iedennastey biegnącey indictiey».

W tym liście to się zawiera:

1. Że ten sobor był prawdziwym y powszechnym soborem. O gwałtach y morderstwie y inszych fraszkach, których naplotł kleryk Ostroski, wzmianki żadney nie czyni. A wiedział by ten, bo bliszy był soboru Florentskiego, niż kleryk, y nie zamilałby by co takiego było, gdyż go wyraznie metropolita Ruski pytał o to. A jeśli unii Grekowie doma pozostali, iako powiada, nie przyięli, przyczynę samże daie, że to uczynili z nienawiści przeciw Łacinnikom, nie żeby soborowi zadawać co mieli.

2. Oznaymuie, że u nich zamieszanie y nierząd płuży, a to skaranie Boże rozumie być za tem, że świętey iedności nie przypuszczają.

3. Każe mu się wymawiać sobą, ale zaraz dokłada, że on choć by chciał czynić, nic nie może z tych rzeczy, na których wiele należy, y ofiaruie się, gdyby ich Pan Bog chciał wyzwolić z niewolicey, żeby iedność rad przyjął.

4. Nie każe się metropolitowi sprzeciwiać Łacinnikom, tylko żeby swoje ceremonie chował. Pocoż nam każą pytać się u patryarchow, kiedy my się już

pytali? Y tak odpowiedziano: czego się już dzierzemy, tegoż by się dzierżeć y przeciwnikom naszym słuszną, jeśli się synmi posłusznemi patryarchi Carogrodzkiego być znają.

Mamy y drugiego patryarchę, który był przed Nifonem, Dionizego list¹⁸⁾, pisany do wielkiego Nowogroda y do wszytkiego państwa Moskiewskiego za Hrehorym następnikiem Isydorowym, którego, w Rzymie poświęciwszy, Pius papież przysłał do Rusi. Pisz ten patryarcha, że ten Hrehory iest prawdziwym metropolitą wszytkiey Rusi, a tego, którego Moskwa sobie postanowiła, Ionę, iako się w trzeciey części, w rozdz. 2 pomieniło, y tych, którzy nastąpili po nim, stolica Carogrodzka za metropolitę nigdy nie miała y nie ma. Ten list iest wpisany na końcu «Prawił» naszych. Wiedział bez pochyby patryarcha co zacz był Hrehory, że przy Isidorze był ustawicznie, zatem że był w iedności z Cerkwią Rzymską, na koniec, że od papieża w Rzymie był poświęcony, a przed się go wszytkiey Rusi każe mieć za prawdziwego metropolitę, mimo Ionę y inszych, do których się nie zna, choć oni mianowali się być posłusznemi Cerkwie Wschodniey, iedno że byli przeciwnemi iedności cerkiewney.

Rozdział II.

Czy mogli to czynić bez stanow
świeckich?

Czytamy o Cerkwi Konstantinopolskiej, że po odszczepieństwie więcej oną rządili przełożeni świeccy, niż duchowni, iako o tym pisali kronikarze Greccy,

¹⁸⁾ Слѣд. Посланіе митрополита Іоны къ Литовскимъ епископамъ о непризнаваніи лжемитрополита Григорія («Истор. Русск. Церкви» архієпископа Макарія, т. VI, стр. 361—369).

Choniata w rozdz. 5, ksiąg 6: «cesarze—prawi—wzięli sobie moc nad duchownemi y nad cerkwiemi, stanowiąc im prawa, iakie chcieli». Y myśmy wyższy z Gregorasa o Androniku starszym toż ukazali. Także słyszymy, co się działo na Moskwie, po części y widzieliśmy, a w krajach naszych gorzej niemal: bo w Konstantinopolu sam cesarz, a w Moskwie sam wielki kniaź, ale w naszych krajach szlachcic każdy, który ma popa, rządzi im, iako chce; pod czas każe mu na robotę; y owszem niektórych taka niezbożna śmiałość, że go y skarże, kiedy w czym nie posłucha. W rzeczach zaś, do nabożeństwa należących, siebie tylko słuchać każe: a jeśli bez niego co uczyni, tym samym wagi nie ma to, co uczyni (wymnię tych, którzy, Pana Boga się bojąc y kapłaństwo czcząc, niwczym się popow swych nietykaia). Ale to iest zły rząd, przeciwny prawu Bożemu y porządnemu ludzkiemu. Nie było tak na początku. Niech poyrzą, co się dzieie w Cerkwi Rzymskiej, z którą spólnę mamy prawa duchowne. A jeśli kto rzecze, że w Cerkwi Greckiej w używaniu nie były, niech czyta wielkiego uczyciela Cerkwie Wschodniej świętego Iana Chryzostoma, księgi «O kapłaństwie». Ostatnich zaś czasow Damascena w kazaniu wtorym o obrazach, gdzie, przypominając słowa Pawła świętego do Efezow w 4: «y on dał niektóry apostoły, niektore proroki», mowi święty Damascen tak: «krolow nie tylko na pierwszym miejscu nie położył (apostoł), ale y na żadnem inszym, aby ukazał, że krolowie nie są urzędem cerkiewnym, ale świeckim». A iż y sami cesarze Greccy to przyznawali, słuchay, co mowi Konstantyn Wielki do episkopow: «Pan Bog was postawił kapłanami y dał wam władzę nad nami, nas sądzić, y dla tego wy nas słusznie sądzicie, ale sami od ludzi nie możecie być sążeni».

Drugi temu podobny Theodosy mnieyszy, posyłając zacnego senatora swego Kandidiana do soboru Efeskiego, tak pisze: «Kandidianowi przednieyszemu z nabożniejszey czeladzi naszej na ten sobor święty iachać kazaliśmy, wszakże pod takim sposobem, aby w żadne spory y gadki około wiary niewdawał się. Nieprzystoyna bowiem rzecz iest, jeśli by kto, w regestr świętych episkopow nie będąc wpisany, w cerkiewne sprawy y porządek miał się wtrącać». Tak czynili święci cesarzowie, co się nayduie w dziejach pierwszego y trzeciego soboru. Przeciwnym zaś sposobem niezbożny Konstantyn arianin, który przywłaszczając chciał sobie taką władzę, słyszał Oziusza, onego wielkiego biskupa, do siebie mówiącego. Są te słowa u ś. Atanazego w liście do pustelników: «nie mieszay się—prawi—cesarzu, w sprawy cerkiewne, y nie roskazuy nam w tey mierze, ale raczej tego ucz się od nas: tobie bowiem Bog cesarstwo poruczył, a nam rządow cerkiewnych powierzył. Y iako gdyby kto w rządy twoie cesarskie złośliwym okiem wglądać y one strofować chciał, sprzeciwiłby się sporządzeniu Bożemu, tak y ty strzeż się, abyś to, co cerkiewnego iest, ciągnąć do siebie—w wielki grzech nie wpadł. Daycie, napisano iest, co iest cesarskiego—cesarzowi, a co Bożego—Bogu». Poty Ozyusz u świętego Atanazego. Tak było na początku za iedności. Nie dziw, że się to pomieszało za odszczepieństwem, za to bowiem, że pasterzowi, od Pana Boga postanowionemu, mnieyszy pasterze, bez ktorego y oni pasterzmi nie są, podlegać niechcieli: przepuścił Pan Bog, że owce ich własne rządzą pasterzmi swemi! Przyznawa to wyraźnie Nifon patryarcha, iako się wyżej pomieniło. Tak się stało z człowiekiem po stworzeniu iego: posłuszne mu były wszystkie zwierzęta, pokąd on

był posłusznym Bogu; skoro się stał nieposłusznym, zwierzęta też wylały się z poddaństwa jego, y owszem często poczęły być straszniemi człowiekowi, mając moc nad nim. A gdy się człowiek, za darem Bożym osobiwym, wraca do onego szczęśliwego stanu, w którym był stworzony, wracają się y zwierzęta do posłuszeństwa onego. Mamy to na piśmie o wielu świętych Bożych, którzy zwierzętom rozkazowali, a one ich słuchały.

Na zarzut tedy wyszey pomieniony braciey naszej tak odpowiadamy, że episkopowie naszymi, którzy ponowili posłuszeństwo przed lat 20, nie byli powinni dokładać się w tym stanowiącym świętych, iako do tej sprawy nienależących; mogli by się byli prywatnie o tym znaszać z tymi, kogoby sposobnego do takich spraw być rozumieli, y to z dobrej woli swej mogli czynić, a nie z powinności. Wszystkim to oznajmować y wszystkich do rady wzywać—bywa szkodliwa z wielu miar. Nie wspominam tego, że tam szło tylko o samego metropolite, który, mając takie obciążenie od patriarchy, iako się mowilo wyszey, nie mogąc znosić dłużej takiej niewoli y patrzeć na takie spustoszenie Cerkwie Ruskiej, w tych państwach będącej, o które patriarcha niedbał,—uciekł się do tego, do którego mu prawo duchowne jego drogę ukazało. Co wszystko chociaż tak jest, przedsię episkopowie naszymi y w tym tak prędko sobie nie postąpili, żeby się w tym z niektórymi z przednich stanowiąc nie znosili, y owszem ukaże się to, że im do tej sprawy wielką pobudką był najprzedniejszy onych czasów w nabożeństwie naszym pan, sławnej pamięci książę Konstantyn Ostroskie, wojewoda Kijewski. Co żeby się nie słowy, ale rzeczą samą ukazało, położy się tu wszystek list jego, pisany

do oycy Hypatia Pocieia, władcy Włodzimierskiego, który taki jest:

List ¹⁹⁾ księcia jego mści Konstantyna Ostrozskiego, wojewody Kijewskiego. Data z Lublina, iunii 21, roku 1593.

«W Bodze wielbny a miłościwy oycze władcy Włodzimirski, panie y przyiacielu mnie wielce łaskawy!

«Wszelki człowiek po wszytek czas żywota swego, po zbawieniu swym, winien jest starać się o tym, aby mógł być rozmnożycielem y miłośnikiem chwały Bożej. A iesliby kto do końca tym być niemógł, tedy chocia aby uczestnikiem albo przyczyną iey jakim kolwiek mógł być. Ja iż za wielkimi trudnościami memi, mając na sobie brzemię zwierchnych rzeczy, chociaż nie mogę być doskonałym miłośnikiem albo zabawcą około pomnożenia chwały Bożej, iednakże, z powinności mojej krześcijańskiej, od dawnych czasów była u mnie chęć takowa, która y do tych czasów ieszcze nie ustawa, y owszem się rozpala, abym w takowym upadku, zniszczeniu y opuszczeniu Matki naszej Cerkwie świętej powszechnej apostolskiej Wschodniej, upatrował y rozważał y rozmyślał, upatrując y wynajdując takowy sposób, początek y przystęp, przez któryby Cerkiew Krystusowa, wszystkich Cerkwi najcelniejsza, do pierwszego swego punktu, celu y kluby przysć y wstawić się mo-

¹⁹⁾ Письмо это первоначально помещено въ старопечатной книгѣ, вышедшей въ 1599 году изъ Острожской печати (Возраженія на «Апокрисисъ» и «Отинсъ», стр. 95—105), и перепечатано Григоровичемъ («Акты Западной Россіи», томъ IV, № 45, стр. 63—66). Оно также есть и у Маркевича («Истор. Малор.», т. III, стр. 3—9), но съ большими ошибками.

gła. Ale iako baczę, że wszelka rzecz godna przez godnych buduje się y sławna sławnymi wykonywa się ²⁰⁾. Także y mnie albo nieszczęście w tym zagrodziło, abo też niegodność w tak wysoce chwalebnych rzeczach nie dopuściła do tego przysć, iżbym ku początku iakiemu dobremu tej rzeczy powód słuszny wziąć mógł. A wszakże przedsię poczuwałem ia w sobie załog pisma świętego, mówiącego: «moc Boża y w niemocnych wykonywa się» i zasz «co u ludzi niepodobna, ale u Boga wszystko iest podobno». Na ktore słowa, iako na najpewniejszy cel poglądając, niedawno przeszłych czasow, nie dla chwały tego światła, Bog widzi, tylko żałując upadku Cerkwie Krystusowej, także y dla urągania heretykow y tychże samych, którzy się oderwali, Rzymian, którzy niegdy byli nam bracia, umyśliłem abo ważyłem się być z Possewinem, [posłem] ²¹⁾ papieża Rzymskiego, o niektórych potrzebnych rzeczach pisma świętego, nie sam, ale z swoimi starszymi y presbiterami, radzić y dysputować. Lecz iż tego Bog niechciał, iесли dla naszego złego li albo dobrego—niewiem, czy tak się to zstało, iako się Panu Bogu podobowało.

«Ia tedy y teraz nie mogąc ustać od takowego starania, ktore iest o Cerkwi Bożej, y mając ten umysł przedsięwzięcia swego, abym do tamtych kraioy, w których niepodaleku też iest y papież Rzymski, dla uleczenia zdrowia swego cielesnego, na czas iaki odiachać mógł. Tamże, iеслиby była na to naprzod wola Boża, do tego też y wola w. m. naszych

duchownych, żebyście w. m. teraz na tym synodzie waszym duchownym [w Kiewie] ²²⁾, wszyscy iednostaynie o tym przemyślali, radzili y namawiali, aby się mógł taki przystęp wynaleść do takiego powodu, przez któryby się mogły skłaniać początki do zgody y ułaczenia y pomiarkowania tak wielkich niezgod y zaiątrzenia, a prawie wewnętrzney walki w kościele Bożym. Gdziebym y ia w tamtych kraiach będąc, za pomocą Bożą y za początkiem a błogosławieństwem w. m., iako duchownych, nie zaniechał z szczyrości y chęci moiey przeciw Cerkwi Bożej, starania z nawiętszym usiłowaniem mym takowego czynić (iakięby możność y godność moja znosić mogła), iżby się do iakiey słuszney zgody y ziednoczenia schylić mogło. Iakoż zda mi się za rzecz słuszną, żebyś w. m., miłościwy oycze episkopie Włodzimierski, namowiwszy się w tym z i. m. oświeconym oycem archiepiskopem y ich m. wielbnymi episkopy, sam osobą swą do wielkiego kniazia Moskiewskiego, za dozwoleniem y listem i. k. m., iachać pracy nie żałował, y tām z kniazem wielkim Moskiewskim y z duchownymi ziemie tameszney porozumiawszy się y dostatecznie namowiwszy y skazawszy, a doniosszy im wszystko, iakie prześladowanie y urąganie a naśmiewisko y ubliżenie narod tuteyszy Ruski w porządkach, kanonich y cęremoniach cerkiewnych cierpi y ponosi, prosząc y używając ²³⁾ ich, aby o tym staranie uczyniwszy, iako członki iedney głowy Krystusa Pana, ieden iednemu pomagając, zgodnie y iednostay-

²⁰⁾ «... обыче, и чрезъ годныхъ людей годные речи бывають справованы»—этого мѣста Кревза не перевелъ.

²¹⁾ Вставлено въ печатномъ экземпляръ чернилами. Впрочемъ, этого слова нѣтъ и въ Западно-Русскомъ подлинникѣ.

²²⁾ Вставлено чернилами. Въ Западно-Русскомъ подлинникѣ нѣтъ этого слова.

²³⁾ Эти два глагола, неправильно переведенные Кревзою въ дѣепричастной формѣ, до нѣкоторой степени нарушаютъ смыслъ. Въ Западно-Русскомъ подлинникѣ: «просиль и уживадъ».

nie z nami tak temu zabiegali y w to potrafali, żeby iuż więcej Cerkiew Krystusowa takowego rozerwania y wewnętrznego zamieszania, y narod Ruskiego rodzaju przesładowania y urągania nie cierpiał. Pilnie o to w. m., iako wielce łaskawego pana y przyjaciela, do tego y wielkiego miłośnika wiary Krystusowej, proszę, abys w. m. chętnie do tego włożyć y wszelką mocą za to się wziąć, y tam na tym synodzie z pilnością starać się wespół z ich m. raczył, iżby iaki słuszny początek y zastanowienie, ieśliby iuż nie do iakiej zgody (co iest rzecz naprzedniejsza: «abowiem—mowi—oto iako dobra y iako wdzięczna rzecz iest mieszkać braciey spolem») tedy y to potym nie podleysza—do polepszenia żywotow ludzkich, za staraniem y początkiem w. m. wynaleść się mogł. Gdyż to iest iawno w. m. wszystkim, iako się ludzie naszej religiey zgorszyli, y tak są w nabożeństwach swych ospali, leniwi, niedbali iż nietylko aby mieli postrzegać powinności swey chrześcijańskiej y zastawiać się za Cerkiew Bożą y za wiarę swą starożytną, ale ieszcze się sami mnodzy, nasmiwając z niey y odstępuiąc, do rozmaitych sekt uciekają się. Czemu ieśliże w. m. zabiegać y dbać o tym nie będziecie, sami to w. m. dobrze wiecie, kto za to liczbę y odkaz dać będzie powinien: «abowiem—mowi—krwie ich z ręku waszych będę patrzeć», wy bowiem iesteście wodzowie, dozorce y pasterze trzody Krystusowej. A nie dla czego inszego rozmnożyło się miedzy ludzmi takie lenistwo, ospalstwo, odstąpienie, iako nawiecy dla tego, iż ustali nauczyciele, ustali przepowiadacze słowa Bożego, ustały nauki, ustały kazania: a zatem nastąpiło zniszczenie y umniejszenie chwały Bożej y Cerkwie iego, nastąpił głód słuchania słowa Bożego, nastąpiło zatym odstąpienie od wiary y zakonu. Przyszło na ostatek na nas to,

iż iuż nie zostaje nam namniejszey rzeczy, z ktoreybyśmy cieszyć się w zakonie swym mieli, y słusniebyśmy teraz mogli, słowa prorockie wspominając, mówić: «ktoż da głowie naszej wodę y oczom naszym zrzodło łez», abyśmy mogli opłakiwać upadki y zniszczenie wiary y zakonu swego we dnie y w nocy?

«Wszystko się przewrocilo y upadło, ze wszech stron ucisk, frasunek y biada, y ieśli się daley poczuwać w tym nie będziemy, Bog wie, iaki koniec z nami będzie! Ja z strony moiey powtore y potrzebie proszę: y dla Boga, tak w. m. dla powinności swey pasterskiej, iako więcej dla boiaźni y pomsty Bożej w to potrafiaycie, żebyście tam co dobrego sprawić y zastanowić, y początek iaki dobry udzielać mogli. Życzę przy tym w. m. dusznego y cielesnego zdrowia od Pana Boga na wiele lat zażywać».

Przy tym liście swoim xiażę Ostrozskie posłał y artykuły²⁴⁾ własną swą ręką napisane, ktore rozumiał, że tam do iedności były potrzebne. Za takim pisaniem xiażęcia Ostrozskiego ociec władyka Włodzimierski myślić o tey sprawie a potym y czynić z metropolitą y z inszemi episkopami począł.

W Litwie też ociec Michayło Rahoza znosił się²⁵⁾ wprzod o tym z i. m. p. Teodorem Skuminem Tyszkiewiczem, wojewodą Nowogrodskim, ktory z łaski Bożej ieszcze żyw, y w doyżrzałej starości swoiey zdrow dobrze. Gdzie tego czas y miejsce będzie, przyzna to. Za czym, nie bez porady stanów świętekich, ta świętobliwa sprawa zaczynała się y odprawowała, bo się y te artykuły, ktore xiażę i. m. Ostrozskie potrzebne być rozumiał,

²⁴⁾ Эти весьма важные «артикулы» (см. у Григоровича, въ «Актахъ Зап. Рос.», т. VI, стр. 65—66) Кревза опустилъ.

²⁵⁾ Переписка эта обнародована. О ней будетъ сказано въ «Примѣчаніяхъ».

włożone są między insze artykuły iedności y potwierdzone.

ROZDZIAŁ III.

Iesli przy tym oddaniu posłuszeństwa przez starszych naszych dobrze się warowały rzeczy nasze.

Obrzędy zwykłe w nabożeństwie naszym warowane nam są tym przywileiem, w którym iest opisany wszytek postępек oddawania posłuszeństwa, na kilku arkuszach pergaminu dosyć szeroco pisany, z ołowianą pieczęcią zawieszoną. Nazywa się: *Bulla unionis*. Tam ku końcowi tak mowi:

«Aby tedy pewne y wieczne świadectwo było, y ku temu wieczna pamiątka, o przywroceniu y ziednoczeniu narodu Ruskiego, tym naszym wiecznym postanowieniem, wielbłą bracia, Michała, archiepiskopa, metropolite y insze biskupy Ruskie wyższy namienione, którzy dekretem zezwolili się y na listach do nas posłanych podpisali się, tak tu przytomnych iako y nieprzytomnych, pospołu ze wszystkim ich duchowieństwem y ludem narodu Ruskiego, którzy do państwa y dzierżawy doczesney namilszego syna naszego Zygmunta Polskiego y Szweckiego krola należą, ku czci a chwale świętej y nierozdzielnej Trojce, Ojca y Syna y Ducha świętego, ku rozmnożeniu y podwyższeniu wiary krześcijańskiej, na łono Kościoła Katolickiego y do iedności świętego Rzymskiego Kościoła, iako członki nasze w Krystusie przyimujemy, iednoczymy, przyłączamy, spaiaamy y wcielamy. A dla większego świadectwa miłości naszej przeciwko im, wszystkie święte obrzędy y ceremonie, których Ruscy biskupi y duchowieństwo, według postanowienia świętych oyców Greckich, w Bożej służbie y naświetszej ofercie, y w sprawowaniu inszych sakramentów, y w inszych obcho-

dach świętych, by tylko prawdzie y nauce wiary katolickiej nie były przeciwe, y społeczności z Rzymskim Kościołem nie psowały, tymże Ruskim biskupom, z łaskowości apostolskiej, dozwalamy, krom przeszkod wszelakich konstitucyi y ordynacyi apostolskich, y inszych rzeczy przeciwnych iakichkolwiek»²⁶⁾.

A chociaż oycowie naszy takie wzięli upewnienie, na którym by słusznie każdy przestawać miał y uspokoić się, iednak powiedali, że się im nie dosyć stało. Y owszem pospolicie mawiali, że ta iedność uczyniona umyślnie na zniesienie nabożeństwa Greckiego. Na co, oprócz pomienionego warunku, zawsze doskonaly odpor dawaliśmy, y teraz mowimy:

Że różność nabożeństwa iedności cerkiewnej przez lat tysiąc nie targała, chociaż w kraich Wschodnich po Grecku, w zachodnich po Łacinie y różnemi obrządkami Pana Boga chwalono, a ieden drugiego nabożeństwa nie tłumił. Skądże wiedzą, że teraz za ziednoczeniem się naszym nasze nabożeństwo ma być niszczone? W Rzymie siła było monastyrów y cerkwi Greckich, a w Konstantynopolu Łacińskich: a żyli w zgodzie, w miłości, iako bracia iednej matki, y owszem tę różność mieli sobie za okrasę. A to y teraz, gdy już państwo Greckie ustało, za czym papież nie miałby się na co oglądać, a przecię monasterów Greckich we Włoszech, to iest w Syccilii, w Apulii, Kalabrii iest do kilku dziesiąt. Czemusz ich na klasztory y kościoły swoje nie obracaia? Wszak w ręku swych mają. Tuż pod Rzymem na mił 3 iest monastyr Grecki, zową *Grotta Ferrata*, gdzie leży Nil święty, przewiskiem Kassynski. Tam wszystko po Grecku odprawia. W Rzymie zaś dobrze przed tym, niż

²⁶⁾ Слич. у М. О. Копловича, «Литовская Церковная Унія», томъ II, стр. 248—252.

iedność nasza odnowiona iest, Gregorz Trzynasty papież fundował collegium dla Grekow y cerkiew świętego Athanazego z fundamentow zbudował, gdzie zawsze po Grecku chwała Boża odprawuie się. Młodzi Greckiey naszych czasow było do 50. Od fundatora samego w tym collegium iest takie postanowienie, żeby każdy Grek albo Rusin, cō tam nauki odprawi, przysięge wykonał na to, że ma być nabożeństwa Greckiego y pomnażać to nabożeństwo, według siły swoiey. Co teraz y my uczynili. Kiedy by papież chciał gubić nabożeństwo Greckie, cōż by mu było po tem tak wielkie fundacye czynić na Greki y ieszcze obowiązywać ie przysięgą, że do nabożeństwa Rzymskiego, choć by y chcieli przechodzić, nie mogą? Y tego szkoda opuszczać, że gdy sam papież służy, iako biskup, abo przed nim mają mszę, iako przed biskupem, w ten czas dwie epistoły czytają, wprzod po Grecku, potym po Łacinie, także y Ewangeliūm dwoie, wprzod Greckie, potym Łacińskie. Ktorem znakiem wyrażają różność obrzędow w iedności cerkiewney. Nakoniec w swoim nabożeństwie Rzymskim mają różność obrzędow: niemal każdy zakon ma swoy sposob odprawowania pacierzy kościelnych. Y przy mszach iest różność w niektórych zakoniech y w niektórych kraiach: w Mediolanie nie potrafił by ksiądz, z Rzymu przyiachawszy, odprawować mszā Mediolańską, którą oni mają od świętego Ambrożego, od lat tysiąca różną od Rzymskiej. Iesliby tedy różność obrzędow przeszkodą być rozumieli, toć by doma u siebie uprzątnąć to mieli, gdzie im to łacniey przyidzie, niż u nas.

W czym wszystkim żebyśmy doskonalsze od papieża upewnienie mieli, odzierzał przewielebny w Bogu i. m. ociec metropolit nasz dzisiejszy na pismie, co po przyiachaniu iego z Rzymu, do wiado-

mości wszystkich przywiedziono iest. Toż y tu wypisawszy z tego listu papieskiego kładziemy. Słowa są takie: «Poniewasz tedy, iako nam imieniem wielbnego brata Josepha, archiepiskopa terazniejszego Kiiewskiego y Halickiego, niedawno przełożono, znayduią się [ci], ktorzy, prawdy nie wiedząc, abo też od inszych zwiedzeni, tego są mniemania, iakoby Rzymska Cerkiew, iedność uczyniwszy, ich obrzędy y ceremonie w służbie Bożej, y sakramentow sprawowaniu znieść y wyniszczyć chciała, czymby się ich wiele gorczyło,—dla tego my, z słuszney pasterckiey powinności, chcąc nieprzyjaznemu człowiekowi między dobre nasienie przymieszania kłokół okkażają odiać, y taki błąd z sere ludzkich wyrwać y zgorszeniu zabieżeć, także y list przeszły (wspomina list iedności od Klemensa 8, na toż danuy) tym terazniejszym ponawiając, za prozbą przerzeczonego Josefa archiepiskopa imieniem, nam pokornie o to uczynioną: Wszystkie święte obrządki y ceremonie, ktorych Ruscy episkopowie y duchowienstwo, według oycow świętych Greckich postanowienia, w Bożej służbie y w przeświętej ofierze, y inszych sakramentow sprawowaniu, także y w inszych świętych obrządkach używają, byle tylko prawdziu y nauce wiary katolickiey przeciwne nie były, y iedności z kościołem Rzymskim nie rozrywali,—przez iedność uczynioną znosić, abo wyniszczać Cerkwie Rzymskiej przedsięwzięcie, umysł y wola nie była, ani iest, ani to się mowić abo rozumieć mogło, ani może. Y owszem przerzeczone nabożeństwo tymże Ruskim episkopom y duchowienstwu, z łaski apostołskiey pozwolone y dopuszczone, iako się z przeszłego listu y soboru Florentskiego daie znać, y z postanowienia *collegium* Greckiego w mieście naszym, ktorego y wychowawce na tychże obrządkow zachowanie (iako to nam wiadomo iest) przy-

sięgę czynią z zwierzchności apostolskiej, przez list terazniejszy postanawiamy y wiadomo czynimy. Data tego listu roku 1615, dnia 10 decembra».

To już z ich strony odmiany nabożeństwa bać się nie mamy. Strony zaś nas samych, o których pod czas niektorzy źle rozumieją, iakobyśmy na oszukanie ludzkie y do czasu mieli się obleć w te sukienki y tego nabożeństwa zażywać, taką sprawę dajemy: Że niektorzy z nas, którzyśmy byli w Rzymie w pomienionym *collegium*, przysięgę uczynili na tym, że nie mamy być nabożeństwa Rzymskiego. Iakoż ja, z strony swej, to powiadam, by mnie nie to wiązało, gdym przyjechał w te kraie, nie barzobym się podobno dał zaciągać do stanu duchownego w nabożeństwie Greckim, iedno już nielza było, żem był obowiązany. Przytym, gdy się święciny na kapłaństwo, powtórę ołtarzowi Greckiemu przysięgę czynimy, całując cztery rogi ołtarza y przyjmując częstkę świętego chleba, na świętą ofiarę wedle obrzędów naszych nagotowanego. To już drugi związek a taki, który soborem powszechnym Florentskim stwierdzony iest. Gdzie tak stoi, że «kapłan każdy ma strzedz obrządków nabożeństwa swego, Grecki w przasnym, a Łaciński w kwaśnym ofiarować nie może». Takie obowiązki, przysięgą zapieczętowane, nad które y między ludźmi pogańskimi pewniejszych nie było, miałyby być doskonałym upewnieniem na zniesienie tej niepotrzebnej boiaźni o zepsowaniu nabożeństwa Greckiego przez nas. Przydamy y to, że sprawy nasze wyświadczaia nas. Już to lat więcej 20, iako iedność iest odnowiona, a żadnej odmiany w cerkwiach naszych ukazać nam bracia nasza nie może, y owszem przeciwnym sposobem, widzą pomnożenie nabożeństwa przez przymnożenie osob y cerkiewnych ozdób, o czym osobny rozdział

będzie. Ieslibyśmy myśleli być kiedy nabożeństwa Rzymskiego, na cobyśmy się wysilali na takie ozdoby, które tylko cerkwiom Greckim służą, a Łacinnikom nie po nich, y owszem kiedy by się im to dostało, musieliby wszystko psować, iako katapetazma, co my w ięzyku naszym Ruskim zowiemy «Deysus», to iest, przegroda, którą ołtarz od samej cerkwie przegrodzony, iest tak wielka machina, co kosztuje, wszystka sznicerską robotą, farbami przednimi, y dobrego malarza ręką, więc tak wiele ubiorów cerkiewnych, co wszystko kosztuje nazłoty kilka tycięcy. Na cośmy ciężko pracowali, iako to każdy widzieć mógł. Co nie przeto piszemy, że byśmy się tym popisowali, iedno żebysmy bracie naszej to ukazali, że nie, dali Bog, obłudnie, ale wszystko szczyrze czynimy, y pomnażać chwałę Bożą w nabożeństwie naszym Greckim w Cerkwi Wschodniej, Pana Boga wiawszy na pomoc, chcemy.

Powiadają niektorzy, że na ten czas ieszcze odmiany niemasz, ale napotym będzie. Na to odpowiedzieć łacno. Wprzod: skąd on wie, że odmiana będzie? Potym: my to wiemy y obiecujemy, że za żywotów, dali Bog, naszych nie będzie, y staramy się o to, żeby y potym nie było, bo młodszy naszy, z którymi żyjemy, którzy na miejsce nasze po nas nastąpić mogą, słyszą, co mowimy, widzą, co czynimy, bez pochyby, że y oni tegoż strzedz będą. Naydą się na to y insze sposoby, żebyśmy mieli upewnienie o wiekach potomnych. Ostatek też włożyć trzeba na Pana Boga a starać się, żebyśmy mu dobrze służyli za żywota naszego; mocen iest rozkrzewić nabożeństwo nasze y ugruntować ie, że będzie trwało do sądnego dnia! Iesli zaś tego zaniechamy, byśmy wszystkie rozumy swoje na kupę zebrali y wszystkie siły nasze na to obrocili, y za żywota naszego zadzierżyć nie będziemy mogli!

Niektorzy w Wilnie mają nas w podeyrzeniu, że z oycami iezuitami nakładamy. Y w tym sprawę taką o sobie dajemy. Sam rozum przyrodzony uczy człowieka, iesli mu czego potrzeba a niema doma, szuka u sąsiada. Potrzeba jest nauki braci naszej zakonney dla rozmnożenia chwały Bożej. Doma ieszcze iey mieć nie możemy. Coż za dziw, kiedy po nią chodzimy do tych, którzy ją mają, a do sąsiad swoich, tegoż miasta obywatelów, braci naszej? Nie do nieprzyjaciół, nie tak, iako drudzy, co nas strofują, którzy do szkoły swojej nabywają mistrzów ze Gdańska, z Krolewca, ze Zboru z Wilna, y tym poruczają miłe dziatki swoje. Alexander Wielki, nie ucząc się, nauczył się chramać, tylko że patrzył czas niemały na mistrza chromającego. Tegoż trzeba się obawiać y im, aby się młodź ich heretyckimi naukami od takich mistrzów nie zaraziła.

Podobno y o onych kanonach nie wiedzą, o których wiedzieć by powinni, bo w księgach Ruskich są napisane po Słowiensku. Prawiło apostolskie 45 tak mowi: «modlący się z heretykami mają być wyłączeni. A iesli przyimie ich (episkop albo kapłan), iako przyczetników (a uczytiele szkolni są przyczetnikami), ma tracić stan swoy episkopski, albo ten, w którym będzie». Prawiło apostolskie 60—o czytających księgi heretyckie, że temusz karaniu podlegają. Toż w Niceńskim 2, prawiło 9 o chwaiących księgi heretyckie. A w kanonach Łacińskich, które szersze są niż Słowienskie, więcej ieszcze tego. Aboć iuż u braci naszej w znieważenie święte sobory przychodzą? Nam z Łacinnikami iedno pismo święte, iedni wykładacze iego, bo Cerkiew nasza Wschodnia nie tylko oyców świętych Wschodnich czci y nauki ich słucha, ale y Zachodnich, których y święta święcimy, iedne sobory,

zaczynam y artykuły wiary iedne, tylko w ceremoniach różność. Ale iako oni nasze ceremonie za święte mają, tak y my ich. A z heretykami, prze Bog, co za zgoda? Szczegulnie pismo święte powiedają, że przyjmują, oyców świętych nie, soborów pogotowiu, a z ceremoniy na porząd (ludzie mądzy!) śmieją się.

ROZDZIAŁ IV.

Pożytki, które mamy z iedności naszej z Cerkwią Rzymską.

Wprzód duchowny, który iest nade wszystko, o czym wyższy się mowiło. Doczesne zaś pożytki tymże porządkiem wyliczać będziemy, które w rozdz. 5, części 3, wyliczyliśmy. To iest: nauki, ćwiczenie duchowne, potęga świecka, pomoc w nadaniach y w ochędostwach cerkiewnych.

Pierwszy pożytek y znaczny w krotkim czasie, to iest, w tych kilkudziesięciu latach, a to iuż mamy z łaski Bożej do kilkudziesięciu braci zakonnych tych, którzy nauki albo odprawują, albo kończą, albo iuż skończyli, nauki nie tylko polite, ale y filozofskie y teologiczne. Teraz świeżo lat temu dwie od oycy świętego papieża Rzymskiego tośmy wzięli dobrodzieystwo, że dwadzieścia dwa braci zakonney może się uczyć kosztem iego po różnych stronach krześciaństwa, na mieyscach przednich, gdzie y nauk uczyć się, y wiadomość kraioy postronnych, która iest okrasą każdemu człowiekowi, mieć mogą. A mianowicie czterey w Rzymie w collegium Greckim, dwa w Wiedniu, dwa w Pradze, dwa w Ołomuncu, sześć w Brunsberku, sześć w Wilnie. Te mieysca po więtszej części iuż są napełnione, gdy Pan Bog poszle więcej person, napełnią się y insze. Iak wielkiego dobra spodziewać się mamy w krotkim czasie, a ile kiedy po iednych

będą następować drudzy, iak prędko nasze kraie Ruskie pełne będą ludzi uczonych! Miedzy inszemi naukami Grecki ięzyk z collegium Greckiego w krotkim, dali Bog, czacie wprowadzi się do nas, bo to już nam obiecano. Ledwie gdzie w krześcianstwie uczą tak dobrze po Grecku, iako w pomienionym collegium! Uczyni-liż co podobnego temu patryarchowi Carogrodzcy przez siedem set lat, iako się Rus okrzyła?

Ale iż pospolicie nauka odyma y rodzi pychę, skąd tylko bywa okazałość przed ludzmi, a nie chwala Panu Bogu, który na pokorne rad patrzy y z nimi obcuje,— dla tego potrzebn było tym, którzy się tak uczą, ćwiczenia duchownego y dobrego, iakoby na chwałę Bożą a na usługowanie bliżnim swoim tego daru Bożego zażywali ochotnie y nie pogardzając y najmniejszym. Dla tego starało się y stara się teraz w manastyrze naszym Bycieńskim, żeby ci, którzy siebie samych Panu Bogu poświęcili, zawsze byli przybytkiem Ducha świętego, cnotami, stanowi ich potrzebnymi, okraszani. Takich żadne przeciwieństwo nie ustraszy, praca żadna nie będzie ciężka, sam Pan Bog będzie im błogosławił, y ludzie ich szanować inaczej, niż przed tym bywało, będą. Z takich będzie uciecha y pomoc narodowi naszemu nie tylko w Cerkwi, ale y miedzy ludzmi. Tacy będą umieli strzedz praw y wolności, które ma z łaski Bożej duchowienstwo nasze, że nie będzie w takim znieważeniu, w jakim bywało. Y co upuścili przodkowie z niedbalstwa, albo iakiey inszey nieposobności, dojdą ci. Nie będą im drzwi zawarte ni do kogo, y do pomazaneń Bożego przystęp wolny będą mieli. Wszakże już ukazają się początki tego.

Co się tknie potęgi świetckiej, ta wprzód należy na krolu i. m. panie naszym. Na tym iako przedtym nie scho-

dziło, choć wielkie od strony przeciwny przeszkody były, pogotowiu nie zedydzie ie teraz, kiedy widzi, że rzeczy nasze mają takie postęпки. O ich m. też paniech senatorach wątpić nie trzeba: duchowni, iako w spolney sprawie, ku chwale Bożej należącey, pomagą; świetcy, iako dobrzy synowie, chętnie idą za oycami swoimi. Stan rycerski po więszey nierowno części są nabożeństwa Rzymskiego, z którym my mamy iedność. Iakożby y ci nam pomagać nie mieli, chybaby przeciwko sumieniu co czynić chcieli? A co główniejsza, w tey sprawie byśmy y mieli od kogo w czym krzywdę, mamy iednego pasterza y sądziego spraw duchownych y obrońcę duchowienstwa, biskupa Rzymskiego, którego pewnie lepiej poważaia monarchowie wszyscy, a pogotowiu stany mnieysze, niż cesarzowie poważali patryarchow. Wszystko to mamy za iednością, bez ktorey bylibyśmy w znieważeniu, iak drudzy przed nami

Co się tknie pżytkow z tey iedności, takie mamy. Ia, iako archimandryta, o manastyrze tylko swoim mówić będę. Fundowany ten był od lat półtrzecia sta, od wielkiej xiężney Litewskiej. Przyszedł był do takiego zniszczenia, że pod czas po iednemu popu świeckiemu w nim bywało, y ci z wielką trudnością, dla niedostatkow, na które się uskarżali, zatrzymywać się mogli. Mieysce tak sposobne, iakiego żaden zakon w Wilnie nie ma, pustkami stało. Mury się waliły, nikt ich nie opatrował; mieszkac też ludziom zakonnym nie było gdzie; pokrzywami wszystek manastyr był zarosł. A nie dawno temu, lat kilkanaście (wszystko Wilno wie o tym), oycowie naszy, Pana Boga wiawszy na pomoc, nie mając żadnych na to dochodow manastyrskich (abo iesli co było, trzech braciey wychować się nie mogło); manastyr zbu-

dowali, y tak go ludnym uczynili, że do kilkudziesiąt osob zakonnych w nim za czasem za łaską Bożą wychowanie mieć mogą. Sprzętu zaś cerkiewnego, co w tych dziesięciu leciech przybyło, może na kilka tysięcy złotych szacować. Krolowa iey m. wprzod na dwu kapłanow y na dwu diakonow kosztowne dała ubiory wszystkie. Potym iego krol. m., po szczęśliwym wzięciu Smoleńska, ofiarować raczył wszystkie te aparaty, które niegdyś były w cerkwi episkopskiey Smoleńskiej, y tym umysłem i. k. m. odkupił u tych, którym się były dostały, żeby tu ie ofiarował. Sam i. k. m., bytnością swą pańską, wiele razow różnymi czasy bywał w tey cerkwi y cierpliwie trwał przez wszystko nabożeństwo z krolową i. m. y z krolewiczem i. m. Władysławem. Maiąc takie zadatki łask od panow naszych, iakosz się spodziewać nie mamy y daley, że nie będą chcieli zawierać ręku na potrzeby cerkwi naszey?

ROZDZIAŁ V.

Że się nam do zgody mieć z sobą potrzeba, y o sposobach, przez którybyśmy przysć mogli do tego.

Już teraz do was, namilszy bracia moi, tegoż starożytnego Rosyiskiego narodu, ze mną chociaż umysłem różnieni, rzecz swoją obracam. Ktokolwiek wojnę zaczyna, ma wprzod uznać, słuszną li jest przyczyna oney, abo nie? Inaczej musi być niesprawiedliwa y z obrazą Bożą. Potem uważać trzeba, jeśli wydola nieprzyjacielowi swemu, tego bowiem, wprzod nie uważywszy, woiować iest człowieka nie rozmyślnego, iako mowi Krystys Pan u Łukasza w rozdz. 14. Nakoniec, chociaż by sobie dobrze ruszył, ma upatrować by nie większa szkoda była z wojny, niż pożytek z zwycięstwa.

Wyście przeciwko nam wojnę podjęli

РУССКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА.

a niesłusznie, bo przyczyny do nas żadney nie macie. Powiedacie, żeśmy wykroczyli przeciw starożytności. Lecz ukazaliśmy wam we wszystkich rozdziałach przeszłych, że my raczey iey strzeżemy, a nie wy; tak wierzymy, iako nas nauczyły siedmi soborow wsieleńskich; tak wyznawamy, iako nam napisali oycowie święci naszy, Bazyli Wielki, Grzegorz Bogosłow (iako my go zowiemy Jan Złousty), Athanasi, Cyril, oycowie wschodni. Z ktoremi tegoż czasu żyli zgodnie święty Jeronim, Ambroży, Augustin, Grzegorz papież, nazwany Dwoiesłow, oycowie zachodni. Tych wszystkich Cerkiew nasza zawsze przyjmowała. Tych księgi są. Otworzymy ie, te nas rozsądzą y pokażą, kto z nas stoi przy starożytności? Skąd każdy rozsądzić może, iak niesłusznie przeciw nam powstaiecie. Nad to y małą siłą, którą wygraney doić niemożecie, bo oprócz prawa Bożego, nam iasnie służącego, o które powiedacie, że Pan Bog nas sam będzie sądził. Y to na ostatnim dniu. Mamy prawa ludzkie, duchowne y świeckie, które są po nas. Duchowne, sobory powszechne, zwłaszcza Florentski, który waś zawsze potłumi, byście mieli dowody zdaniem waszym naysłabsze. Prawa zaś świeckie, acz się na nich przednie nie gruntuemy, iednakże, iako pomagających do końca duchownego, używamy, są przywileie krolow panow naszych, od lat niemal dwuchset nadane, a od inszych potym potwierdzone, które nam tylko unitom służą. Przy takich prawach mamy possessią. Przy possessyey mamy pana, oney obrońcę. Wy tego niczego nie macie, iakoż sobie zwycięstwo obiecacie? Do tego, waszy duchowni tylko przez stan świetcki dotąd sprawy swoje odprawowali. Tych potężniejszych pomocników już wam znacznie ubywa, a drugich nie przybywa. U nas zaś od początku tey sprawy sami duchowni przez się odpra-

wowali wszystko. Nasze duchowieństwo z łaski Bożej mnoży się y są sposoby, że się mnożyć będzie w osoby godne. A u krola pana naszego iest podawanie wyszszych urzędow duchownych. Z iednym z nich będziecie mieli co czynić, a coż z dziesiątkiem? Pomocy stanów świeckich zawsze nam, da Pan Bog, będzie przybywało, im się więcej person godnych miłości ludzkiej przymnoży. Osądźcież iuż baczniey, z iaką otuchą tę wewnętrzną wojnę prowadzić chcecie? A nakoniec dawszy to, żebyście swego dokazali, zaiste zwycięstwo większą by wam przyniosło szkodę, a niż pożytek. Każda wojna wewnętrzna taka iest, mowi to Chrystus Pan, że iest upadkiem krolestwa, w którym się toczy. Ale y rozum przyrodzony ukazuje, bo siły wojujących między sobą z obudwu stron słabieć a zatym upaść muszą. Wydatki wielkie, bez których wojny nie bywają, umnieyszą się, aż przydzie do zniszczenia, sprzykrzy się za czasem dawać tym co dają, sprzykrzy się y tym, co gwoi wam pracują, trudzą się y iędzją, mogąc tym czasem uczynić doma co pożytecznego ku chwale Bożej y sobie potrzebnego. Aza nie sprzykrzy się y ludziom, do których o poradę y o pomoc zwykliście się więc uciekać? Musi zatym do tego przyść, że spolnie między sobą mantykami się biiąc, pilnować nie będziecie mogli, iakoby się rzeczy spolne zachowały w całości od postronnych. Co iesli tak iest, obaczcież, co za pożytek, byście y zwyciężyli, odniesiecie, poniewasz maiętności, prawa, wolności, y co innego za tym tracić się muszą, abo w pewnym niebezpieczeństwie są.

Nie tedy po wojnie! Do zgody się skłonić oboiey stronie potrzeba y wziąć się za tę sprawę potężnie, iako za wielkie dobro swoje. W czym wprzod by zawady, które tę zgodę zatrudniaią, uprzatnąć, iako iest niechęć wasza przeciwko nam,

ktora pokąd trwać będzie, by y anyoł z nieba przyszedł, nic nie poradzi. Za tym y to ma iść, żebyście nas nie mieli w podeyzrzeniu; iakobyśmy na zgubę nabożeństwa swego stać mieli. Bośmy się iuż z tego w przeszłym rozdziale wywiedli. Iesli ieszcze czego nad to do upewnienia potrzeba, podaycie nam sposob. Chcemy się z wami znieść; wszystko uczynimy, co będzie bez obrazy summienia naszego a z upewnieniem waszym. Niech Pan Bog tego skarże, kto w tak wielkiej y iedney do zbawienia potrzebney rzeczy obłudnie postępuje. O całości rzeczy naszych z wami się namawiać y starać się spolnie, dali Bog, chcemy, y będziemy umieli—obaczycie sami.

Odłożywszy na stronę niechęć y podeyzrzenie, zostaje ieszcze wielka zawada—upor z niewiomością złączony. Y poki ten będzie, poty y przystępować do tej sprawy trudno, pogotowiu ją odprawować. Bo on sprawuje, żeby drudzy, choć wiadomszy y umieiętnieyszy, szli za zdaniem iego; a iesli nie idą, ciężko się gniewa. Wiadomości do tej sprawy takiej potrzeba, nie żeby mogli wiele mówić, umieli prawoło cerkiewne, czytali y śpiewali dobrze, ale takiey, żeby czytali y rozumieli pisma oycow świętych nie iednego, nie dwu, ale wielu. Bo co ieden z nich nie wyrazi, to drugi objaśnia, y tak się prawda znajdzie. Trzeba nad to wiedzieć co się na świętych soborach wsieleskich y pomiestnych odprawowało. Ieszcze y to w tej sprawie naszej do wiadomości niemniej potrzebnio, co pisali historykowie Greccy. Takich osob y tak wiadomych szukacby trzeba, by wierę przyszło ich zaciągać ze wszystkich stron, gdziekolwiek są, nakoniec — y z pustyni, iesliby tam byli. Gromada zaś tych y owych więcej zawadzi (uważcie sami, iesli nie dobrze mowie), niż pomoże, a zwłaszcza tych ludzi, którzy samym tylko upo-

rem, affektem y krzykiem bezrozsądnym chcą wszystko otrzymać.

Więc y to zawadą iest nieladaiaią, że się patryarchą wymawiać, mówiąc, iż, bez pozwolenia iego, z nami się zgadzać nie możecie. Poki tey zawady nie odwalicie, nic ze wszystkiego, upewniam was, nie będzie. Bo żeby się patryarcha do tego przyłożył — iest wielce trudna, żebych nie rzekł nie podobna rzecz tak z strony patryarchi, iako y z strony naś. Z strony patryarchi być nie może, dla poganina, który takie zamysły y znoszenia się miał zawsze y ma w wielkim podeyrzeniu. A co żałośniejsza — trudność iest z strony złych y nieubożnych chrześcian kleryków, ludzi nieuczonych, między którymi wiele ich, co y słowa po Grecku mówić nie umieją. Są bowiem niektóre urzędy duchowne, które zdawna nie mogą mieć, iedno co są z Anatoliej, ci po Grecku nie mówią, nauk żadnych nie umieją; bo zgoła są świętcy ludzie, tytułem tylko duchownymi. Między wszystkimi imi, których iest liczba niemała, nie znalazł się któryby odpisał Kruzyusowi Niemcowi pō Grecku za Ieremiego patryarchi. Iedno ieden Zygomala, który iuż umarł, y ten żadney nauki w sobie nie miał. Tacy ludzie patryarchią, za skaraniem Bożym, sprawują. Na tōc narzeka Nifon, w ten czas, kiedy ieszcze gory tak dalece nie wzięli byli, gdy w liście swoim wyszey położonym mowi: «zamieszanie u nas płuży y nierząd, y nam powierzone owce (nie o Turkach to mowi) nami, którzy mamy nad nimi zwierzchność, rządzić myslą, którym odporu dać nie możemy». Co po Nifonie robili z patryarchami, w księgach, nazwanych «Turko-Grecyą», pełno tego. Oto y teraz świeżo, Neofit patryarcha, dla tego że potajemnie znaszać się począł z niektórymi Łacinnikami y chwalić rzeczy ich, stracony iest z patryarchiey. W rzeczy tak

iawney dowodow mało by potrzeba, bo każdy, chocia lekko wiadomy kraioy tamtych, wiedzieć może, że patryarcha y skrycie tego uczynić nie może, bez pewnego niebezpieczeństwa swego, w iakie się wdawać niechce, tak dla siebie, iako dla chrześcian, którzy pod czas cierpią za starszych swoich. Pisać te rzeczy zosobna — księgi by całej na to potrzeba. Świeża pamięć Dyonizego, metropolity Laryiskiego, ktoregośmy znali w Rzymie, — tego, gdy się wrocił do Grecyi, żywo go obłupiono, a parafian iego ludzi niewinnych okrutnie wiele pomordowano, iakoby wiedzących iego zamysły z Frangami, to iest z Łacinnikami, iako oni zowią. Tak idą tam te rzeczy. Ale co się pytać o tym? Nifon patryarcha dostateczne świadectwo o tym wydaie, że chciałby był do iedności z Rzymiany, iedno niemógł. Każdy niech czyta list iego, który wyszey wszystek iest położony. Y o tych terazniejszych patryarchach toż mowimy, bośmy ich wiadomi, że nie mogą, chociażby chcieli. Y mają oni stąd wymowkę, ktorey my nie mamy «bo możemy, a niechcemy».

Z strony zaś naszej ta iest trudność, iż się z patryarchą znieść nie możemy. Rzecz pospolita nasza w tym ostrożnie postępuie, a to względem poganina, tak potężnego a w wierze niepewnego, który, kiedy ma czas, nayduie przyczynę bez przyczyny. Y dla tego strzegą tego, żeby w uchwałach seymowych żadna się wzmianka nie działa patryarchi, iako poddanego Tureckiego. Wiadomości tego wy, coście bywali na seymiech, y prosić zwyklicie o to. Dotąd nie uprosiliscie y nigdy nie uprosicie, dla tey samey przyczyny, pogotowiu iezdźć do niego, abo go tu zaciągać.

Mówiąc zasię w rzeczy samey, potrzebować pozwolenia od patryarchi, ni nacz się wam nie zeydzie. Porady, pogotowiu pomocy do tey sprawy spodziewać się od

tęgo próżno, który sam sobie radzić y pomóc nie może. Iako to Nifon wyznawa. A teraz ieszcze gorzey tam iest. O czym wszystkim wyszey się mowiło. Odłożywszy tedy y tę ostatnią zawadę na stronę, postanowić trzeba, że my sami radzić mamy o sobie, których tu dolega, y tak przystąpić do rzeczy samey, wprzod Panu Bogu ią y modlitwam ludzi nabożnych poleciwszy.

Przystąpiwszy do rzeczy, mieć na baczniu, wiele rzeczy nie brać przed siebie, ale iedną fundamentalną, a to iest taka. Jeśli papież Rzymski iest najwyższym pasterzem, od Chrystusa Pana postanowionym, na ktorego się ściągają obietnice, świętemu Piotrowi uczynione, to iest: że ma rządzić wszystkimi a w rządzie swoim błędzić niemoże? Pytać się zaś o tym tym sposobem, iakiego my w tey książeczce zażywali, to iest: co o tym rozumiała Cerkiew nasza Wschodnia, iesli papież miał władzę na soborach y iaką? Iesli stawiał patryarchow na patryarchie? Iesli ieskładał z urzędow ich? Iesli przywracał niesłusznie złożone od kogo inszego? Appellacie ze wszystkiego świata od samych że patryarchow y od soborow iesli bywały do niego? Badać się o tym w księgach swoich, z których to wszystko ukazowaliśmy. Nalaższy to, postąpić daley, pytaiąc się: iesli stracił tę władzę papież, czyli zawsze przy nim iest? Iesli stracił, kto go o to sądził, kto prawem przekonał y złożył, ktorego czasu, za co, gdzie, na którym powszechnym soborze? Więcey się nie doczytasz, ienō że go ieden Carogrocki patryarcha Michał, on Cyrullarius, z nienawiści wyklął, który mu zawsze podlegał, a nań żadney mocy niemiął. A uczynił to bez soboru, uczynił sam szczegulnie, czego mu inszy patriarchowie nie chwalili, nawet y sam cesarz. Zaczym Pan Bog srodze skarał wszystkie tamte kraie y inne narody ludnie tegoż

nabożeństwa, tak iż dziwna to, że żadney krainy nabożeństwa Greckiego niemasz, ktoraby plagi Pańskiej iakieykolwiek nie odniosła.

A na ostatek, doszedszy tego — nie wojować daley z Panem Bogiem, który potłumi y zetrze każdego, przeciwiącego się iemu: tego przez ten, owego przez ow sposob; nie bić na miłą matkę swoją Cerkiew iedną katolicką, drogą krwią Krystusową, odkupioną; nie szarpać ciała Pana Boga naszego; nie odcinać członkow iego, ktore on w iedney Cerkwi pod iedną głową związkim iedności chce mieć, ściśle y trwale spoione, nie mniej na ziemi, a niż w niebie; nie wybijać się z powinnego poddaństwa temu, ktoremu Bog wszystkę swą moc pod rząd poddał, ale raczey upokorzyć się pod mocną rękę Pana Boga naszego y uznać tego, ktorego on pasterzem chciał mieć; złączyć się z bracią swoją, spólną radą y pomocą; starać się o utwierdzenie, objaśnienie y pomnożenie praw y wolności naszych, tak duchownych iako y świeckich, waruiąc ie teraz, gdy najwyższy pasterz krol i. m. pan nasz, senat iego y wszystka rzeczpospolita pragnie zgody naszej. Bać się trzeba by snać przeciwnie y uporne zapędy nasze, na koniec się im nie sprzykrzyły tak dalece, żebyśmy, przyiaźni y łaski ich postradawszy, o wielką szkodę nie przyszli. Bo kto się z nas przypatrzy rzeczom swoim, obaczy to iasnie, że w tym krolestwie zadzierżyć nabożeństwa Greckiego w całości swey nie możemy, nie będąc w iedności z Kościołem Rzymskim. By nie inszego nie było, to samo umnieyszeniem y wyniszczeniem grozi, iż wiele naszych, widząc u nas niezgodę, pomału nas opuszcza y do nabożeństwa Łacińskiego przystaie. Czego się między młodzią dworzanmi, żołnierstwem y innemi rozmaitych stanow ludźmi dosyć napatrzymy. Y dziwuicemy się, iako tego

nie widzicie wy, co narod swoy y dobro iego, iako mowicie, miłuiecie.

Ieśli miłuiecie y taki upadek widzicie, więc do szrodkow, do sposobow, który-miłyście to, co upadło — podnieśli, co osłabiało — zmocnili, co ieszcze stoi — tak ugruntowali, iakoby do upadku nie przyszło, pomoże Pan Bóg, kiedy od niego zaczniemy y ku iego świętey chwale tę sprawę obracać będziemy. Pobudzi was do tego, gdy przeczytacie, co mówił na soborze Florentskim wielki metropolita Niceński Bessarion do swoich Grekow, y to, co potym napisał patriarcha Carogrodski Gennady. Iest to oboie w druku. Co przepowiedzieli ludziom swoim, to się wykonało nad nimi. Szczęśliwyż, który, patrząc na cudzą przygodę, zabiega swoiey! Możemy dostąpić tey szczęśliwości, kiedy będziemy chcieli. Toż y my dawno braciey naszej mowi-

my. Przez co przyszło skaranie na Greckie y na insze szerokie Wschodnie państwa, przezł to przyidzie do nas, ieśli się nie pōstrzeżemy. Oni nie zabiegali — upadli. Y my ieśli zabiegać nie będziemy, tąż drogą (czego nas, Chryste Iezu, ucho-way) poydziemy. Czego żebyśmy uszli, Hieronyma s., wielkiego uczyciela Cerkwie oboiey, wezmimy sobie zobu stron za poradę a, co rzecze, uczynmy. Ten tak mowi w liście do Domasa: «Ja z świętobliwością twoią, to iest z stolicą Piotrową społecznością się wiążę. Wiem, że na tey opoce zbudowana iest Cerkiew. Ktokolwiek nie w tym domie pożywaie baranka, przekłety iest. Jeśli kto w korabiu Noego nie będzie, zginie czasu potopu. Nie znam Witaliego, Meletym gardzę, nie wiem o Pawlinie, ktokolwiek z tobą nie zbiera, rospasza, to iest, kto Chłrystusow nie iest, antychrystow iets»

PROPOZICIE O POCHODZENIU DUCHA ŚWIĘTEGO ²⁷⁾.

Miedzy inszemi przyczynami, dla których list Piotra Antyochańskiego położyliśmy wszystek, iest y ta, że poslední Grekowie obrażali się do Łacinników przydatkiem do składu wiary tych słów «y od Syna». Za czym urosł między nimi spor nie tylko o to, iесли mogli przydawać to Łacinnicy bez Greków, ale y o rzecz samą, to iest: iесли Duch święty pochodzi od Syna? O czym dawni Grekowie nigdy nie wątpili, tylko pośredni, y to za okkazią disputacyi o przydatku. Skąd y Piotr wszystko insze, co zadawał Cerulary, znieważając, w tym jednym potrzebuie poprawy w Łacinnikach. W czym dziwować mu się, y za złe tak dalece mieć nie potrzeba, że ta rzecz sama w sobie trudna, y ieszcze była przez powszechny sobor nie objaśniona, iako teraz iest objaśniona. Dla tego y o tym artykule wiary mieliśmy wolą na on czas z przeciwnikami naszymi, iеслиby chcieli, rozmówić. Co iż w on czas nie doszło, teraz w tych dziesięciu propozyciach tu kładziemy, co wierzyć o tey tajemnicy każdy krześcianin prawowierny powinien.

1. W Bogu nic więcej się nie nayduie, iedno istność Boska y odnos iedney osoby do drugiej (Bazyli święty w liście 43 do Grzegorza Nisseńskiego y w liście do Terent. Grzegorz Nisseński w księgach o różności istności y postaci).

2. Osoby, ile osoby, nie przez istność Boską stoią, bo ta iest we wszystkich trzech osobach, ale przez odnos (ciż

tamże, y Damascen w księg. I—o wierze prawosławney, rozdz. 11).

3. Cworakie są w Bogu rzeczą samą, a nietylko naszym pojęciem, odnosy: oycostwo, synostwo, tchnienie y pochodzenie Ducha ś. (Atanas. w dialogu 1—o świętey Trojcy). A iż te czworakie odnosy, nie prze co innego w rzeczy samey miedzy sobą są różne, iedno przez to, iż iedno od drugiego się wszczyną (Grzegorz Nisseński w księg. do Ablab., na końcu; Damasc. w księg. I, w rozdz. 11). Tchnienie w rzeczy samey nie iest różne od Ojca y Syna, bo od nich nie pochodzi. A przeto trzy tylko są odnosy rzeczą samą wzajem różne, to iest: oycostwo, synostwo y pochodzenie Ducha ś. (Damasc. w księg. I—o wierze, rozdz. 8).

4. Przez sam odnos w rzeczy samey różnie stoią osoby, abowiem Ocieć dostatecznie zupełny iest przez oycostwo (Basil. w księg. 2, na Eunom.), gdyż nie może rodzić y nie czynić iedno doskonała osoba. Tymże sposobem Syn przez synostwo, y Duch święty przez pochodzenie zupełnie w swych osobach stoią.

5. Za tym idzie to, że tchnienie Ducha świętego przywłaszcza się Ojcu y Synowi, nie iako to coby stanowiło abo czyniło osoby Ojca y Syna, gdyż Ociec przez oycostwo y Syn przez synostwo—zupełne są osoby, ale iako to, co więc wyrażają teologowie, mówiąc: «przywłaszcza się iako przyłóg abo przymiot, nie iako rzecz, stanowiącą osobę». A stąd łatwie poznać porządek w osobach Boskich. Pierwsza iest miedzy nimi Ociec, bo początkiem iest innych, a sam od żadney się nie poczyna. Druga—Syn, bo się rodzi od Ojca wprzód rodzącego (nie wedle czasu y rzeczy samey, gdyż wszystkie

²⁷⁾ Изъ оглавления и кустодійныхъ знаковъ видно, что «Propozicie» вставлены уже по отпечатаніи книги.

trzy osoby od wiekow razem są, ale według naszego pojęcia y lepszego zrozumienia), nim technienie do osoby Oyca, już przez rodzenie y oycostwo postanowionej przystąpi. Trzecia nakoniec osoba iest Duch święty, ponieważ po urodzeniu Syna pochodzi (Tenże Atanas., w dialogu I, o świętej Trojcy).

6. Ociec, dając istność swoją Boską Synowi, daie mu wszystko, mimo oycostwo, którym iest różnym od niego. Co sam Syn świadczy o sobie, gdy mówi u Jana ś., w 16: «wszystko, cokolwiek ma Ociec, moje iest», y w 17: «wszystko, co iest moje, iest też twoie, y co twoie—moie». To iest: cokolwiek iest w Oycu—iest w Synie, y co w Synie—iest w Oycu, wyiawszy własność osoby, to iest oycostwo (Cyrill. na ś. Jana). Bo gdyby Ociec dał oycostwo Synowi, Syn by był Oycem y Synem wspok; tak też gdyby Ociec miał synostwo, byłby Synem y Oycem wspok. Co nie podobna, gdyż tym samym zniosłaby się różność osob. Iż tedy technienie nie iest oycostwo, ani synostwo, iście Ociec daie Synowi technienie, toż co y sam ma (August. w księg. 15, o ś. Trojcy, rozdz. 26; Damasc. w kazaniu o dwu wolach w Chystusie, y w księg. 1, rozdz. 9). A iesli iednoż mają technienie, za tym idzie, że Duch święty pochodzi nie tylko od Oyca, ale y od Syna. Dla tego święty Basiliusz, w księg. 5 przeciw Eunomiuszowi, y ś. Atanasiusz, w liście do Serapiona, mówią: «że iako się ma Syn do Oyca, tak się ma Duch ś. do Syna; lecz Syn tak się ma do Oyca, że iest wtorym od niego porządkiem y godnością, porządkiem — ponieważ ma bytność od niego, a godnością—że Ociec iest przyczyną onego». Jako tenże Basiliusz ś., w księg. 3 przeciwko Eunomiuszowi, świadczy: «przeto y Duch święty tak się będzie miał do Syna».

7. Ociec y Syn, mając iedną moc y

władzę do technienia, iednym są naczalem abo causą Ducha Świętego y bezśrzednią; acz Syn zda się być śrzednim początkiem, dla tego że urodzony wprzód od Oyca technie Ducha Świętego. Jako Ociec, Syn y Duch Święty iest iednym y bezśrzednim początkiem y przyczyną stworzenia, przeto iż mają iedną wszechmocność, acz mawiamy, że Ociec przez Syna w Duchu Świętym wszystko stwarza.

8. Jedno iest mówić: Duch święty pochodzi od istoty Oyca y Syna, y mówić: iż tenże Duch Święty pochodzi od Oyca y od Syna, częścią dla tego, że istność Boska nie iest w rzeczy samej różna od osoby, częścią że Duch Święty nie pochodzi od istności samej szczegulniey, ale od istności złączonej z odnosem, y ile on iest w pewnej osobie. Inaczej: istność Oyca rzeczą samą różna by była od Syna, ponieważ Ociec, od ktorego pochodzi Syn, w rzeczy samej różny iest od Syna. A chociaż też istność iest w Duchu Świętym, która w Oycu y Synu, nie iest iednak Duch Święty początkiem żadnej z trzech osob, ponieważ Ociec y Syn przed Duchem Świętym (według naszego pojęcia) ma swoją bytność. Duch też Święty samego siebie nie może być początkiem, bo żadna rzecz samej siebie nie czyni.

9. Gdy mówim: Duch święty pochodzi od Syna przeto iż iest spolistny z nim, ta spólna istność nie samą tylko istność znaczy, ale istność złączoną z odnosem. Tak bowiem spolistotny Syn z Oycem rodzi się z istności iego, złączonej z oycostwem. Inaczej: gdyby Duch święty pochodził z samej tylko istności Syna Bożego, y Syn Boży mógłby pochodzić z Ducha świętego, gdyż też istność iest w Duchu świętym, która y w Synu.

10. Te słowa Łacińskie *ex et per*, to iest *z niego y przez*, w pochodzeniu Ducha świętego iedno w rzeczy znaczą (Atanas. w księg. o pospolitej istności

Troyce świętey; Bazyl. w rozdz. 5, o pochodzeniu Ducha świętego, (do Amfil.), acz naszym pojęciem mogą się dzielić tak: bo *z niego* znaczy, iż Ociec y Syn równą y iedną moc mają do tchnienia, a *przez niego* znaczy, iż Ociec jest causa pierwonaaczalną (Bazyl., rozdz. 4, do Amfil.), pierwszą osobą Troyce przenayświętszey, przez Syna y wespół z nim Ducha s. tchnącą.

Błędy, które rostą z nauki rozumiejących, iż Duch święty nie pochodzi od Syna:

1. Znosi się różność między Synem y Duchem świętym. Bo jeśli nie pochodzi Duch święty od Syna, nie może być różny od niego, gdyż w Bogu wszystko jest iedno. Wyiawszy pochodzenie osoby iedney od drugiej, y tak z Troycy — Dwoyca się iakaś niesłychana w Bogu tworzył!

2. Uymuie się Synowi Bożemu równość z Oycem. Jeśli nie może tchnąć Ducha świętego, tak iako Ociec?

3. Istność od osoby musi być w rzeczy samey różna. Bo Duch święty będzie różny od Syna, nie iako od osoby tchnącej, ale iako od Boga, w istności swey będącego.

Iż taka materia językiem Polskim nie łącno się wyrazić mogła, dla tego dla tych, którzy się uczyli języka Łacińskiego y łącniey w nim takie rzeczy zrozumieć mogą, położywszy po Polsku, kładziem y po Łacinie:

1. In Diuinis nihil aliud reperitur, præter absolutum et relatiuum, id est, præter Diuinam essentiam et relationem (Basil. epist. 43 ad Gregorium Nissen. et epist. ad Terentium, Greg. Nissen. lib. de differentia essentiae et hypostaseos).

2. Personæ in esse personæ non constituuntur per aliquid absolutum, hoc enim

commune est omnibus personis, sed per relatiuum (idem ibid. et Damasc. lib. 1 Fidei Orthodoxæ, cap. 11).

3. In Diuinis quatuor tantum sunt relationes reales, scilicet: paternitas, filiatio, spiratio et processio (3 Athanas. dialogo 1, de S. Trinitate), quæ cum ab inuicem non nisi ratione originis distinguantur (Greg. Nissen. lib. ad Ablabium, in fine, et Damasc., lib. I—Fidei, cap. 11). Spiratio non distinguitur realiter a paternitate et filiatione, sed sola ratione, siquidem ab iis non oritur. Unde tres tantum sunt relationes reales ab inuicem realiter distinctæ, scilicet: paternitas, filiatio et processio (Damasc., libr. I, cap. 8).

4. Solæ relationes realiter ab inuicem distinctæ sunt constitutiue personarum. Pater enim cum complete constituatur per paternitatem in esse Patris (Basil. lib. 2, contra Eunom., versus finem), complete etiam constituitur in esse personæ. Non enim potest dici quis perfecte Pater, nisi habeat Filium, nec Filium quis habere potest, nisi actualiter generet, generare autem non potest, nisi sit completa et perfecta persona, actiones enim sunt suppositorum.

5. Spiratio actiua tam Patri quam Filio aduenit, iam constitutis in esse personæ et, ut dicunt theologi, per modum adjacentis (Atanas. dial. 1, de Trinitate), atque ideo nullam constituit personam. Hinc ordinem naturalem facile quis colligere potest inter relationes et personas. Prima enim est inter omnes persona Patris, quia est principium reliquarum, ita ut ipse a nulla ex iis oriatur. Secunda est persona Filii, quia procedit a Patre prius generante (non duratione, sic enim simul sunt in æternitate, sed nostro concipiendi modo), quam spiratio aduenit personæ Patris, iam per paternitatem constitutæ. Tertia

denique est persona Spiritus S., siquidem post generationem procedit.

6. Pater omnia communitavit Filio excepta paternitate, qua illi opponitur (Cyrillus in Joan. Damascen., de duabus voluntatibus Christi, et lib. 1, Fidei, cap. 9). Ipse enim Filius de se dicit, Ioan. 16: «quaecunque habet Pater, mea sunt», et 17: «omnia tua mea, et mea tua». Id est omnia, quae sunt in Patre, habet Filius, praeter paternitatem, et omnia, quae sunt in Filio, habet Pater, praeter filiationem; si enim Pater haberet filiationem, et Filius paternitatem, sic tolleretur diuersitas personarum: Pater esset Filius, et Filius Pater. Cum igitur spiratio actiua non sit paternitas, necessario eam Filius habebit a Patre (s. August. lib. 15, de Trinit., cap. 26), et consequenter spirabit Spiritum S. Unde s. Basil., lib. 5 contra Eunomium, et s. Athanasius, epistola ad Serapionem, dicunt: quod sicut se habet Filius ad Patrem, ita Spiritus Sanctus ad Filium. Filius vero ita se habet ad Patrem, ut est secundus ab illo ordine et dignitate, ordine quidem—quia habet esse ab illo, dignitate autem—quia Pater est causa illius, ut idem D. Basilus, lib. 3, contra Eunomium, testatur igitur: «similiter se habebit Spiritus S. ad Filium».

7. Pater et Filius cum habeant unam eandemque virtutem spiratiuam, unicum est principium immediatum Spiritus S.; licet Filius videatur esse mediatum, siquidem a Patre accipiens potentiam productiuam Spiritus S. (Augustin., tract. 99 in Joan.) spiret illum, et Pater per Filium spirare dicatur. Sicut Pater, Filius et Spiritus S. est unicum immediatum principium creaturae, ob unicum potentiam creatiuam (Aug. lib. 5, de Trinit., cap. 14), quamuis Pater per Filium in Spiritu sancto creet omnia.

8. Idem est dicere: Spiritum S. procedere ab essentia Patris et Filii, et Spiritum S. procedere a Patre et Filio (S. Epiph. in Ancor.), tum quia essentia non distinguitur a persona, tum etiam, quia non procedit ab essentia secundum eam rationem, secundum quam est absolutum; sed ut includit relationem, et ut est in tali persona. Nam essentia ut est quid absolutum sine relatione, est principium ut quo, non ut quod, alias enim essentia Patris a Filio realiter distingueretur, siquidem Pater a quo generatur Filius realiter distinguitur a Filio, et licet eadem sit essentia in Spiritu S., quae Patre ac Filio, tamen Spiritus S. non est principium ullius ex tribus personis. Non Patris et Filii, quia illi (secundum nostram intelligendi rationem) ante Spiritum S. supponuntur esse constituti, non sui ipsius, nihil enim sui ipsius est principio aut causa.

9. Quando dicimus, quod Spiritus s. procedit a Filio propter consubstantialitatem, illa consubstantialitas, non simpliciter eandem essentiam dicit, sed cum originali relatione et ordine naturali. Consubstantialis enim Patri Filius, quia ex eo est, et consubstantialis est Patri et Filio Spiritus S., quia ex Patre per Filium naturaliter procedit. Nam si propter solam simplicem consubstantialitatem Spiritus S. diceretur Filii, ex Filio, vel ex substantia eius. Eodem modo posset dici Spiritus Sancti Filius, ex Spiritu S. et ex eius substantia cum non magis consubstantialis sit Filio Spiritui S. ac Spiritus S. Filio.

10. Inter praepositionem *ex et per* nihil interest (Epiphanius, in Ancorato), sed solum prima illarum aequalitatem, seu identitatem potentiae ac procatacticam causam significat. Altera ordinem ad Patrem, qui est fons totius Deitatis (s. Basil. de Spiritu S., ad Amphilocho.

cap. 4 et 5, et s. Athan. Dialog. 3, de Trinitate et libr. de communi essent. Patris et Filii et Spiritus S.).

Absurda, quæ inferuntur ex doctrina negatiua Spiritum S. procedere a Filio:

1. Tollitur distinctio inter Filium et Spiritum S. Nam si non procedit Spiritus S. a Filio, non distinguitur re ipsa ab illo, quandoquidem in Deo omnia

sunt unum et idem. Nisi interuenia oppositionis relatio, atquæ ita ex Trinitate dualitas quædam in Diuinis astruitur.

2. Filius non erit consubstantialis Patri, si quidem non potest spirare Spiritum Sanctum, æque ac Pater.

3. Essentia a persona distinguetur realiter. Nam Spiritus S. distinguetur re ipsa a Filio, non tanquam a persona spirante, sed tanquam a Deo in diuinitate et essentia Diuina subsistente.

REGESTR ROZDZIAŁOW TEY KSIĄSZKI.

Przedmowa do czytelnika [157] ²⁸⁾

Część PIERWSZA.—O ZWIERZCHNOŚCI PIOTRA ŚWIĘTEGO.

Rozdział 1. W którym się objaśnia miejsce u Mateusza świętego, w rozdziale 16 list	1 [163]
„ 2. Drugie miejsce Jana świętego, w rozdziale 30 . . . „	3 [166]
„ 3. Świadcstwa z modlitw cerkiewnych, które w cerkwi, a mianowicie na święto Piotra y Pawła odprawuujemy, y świadectwo Hrehoryja, metropolity Kiiowskiego „	4 [168]

Część WTORA.

Rozdział 1. Komu po Pietrze s. należy zwierzchność list	7 [171]
„ 2. Pierwszy znak najwyższej papieża zwierzchności. Pierwsze na soborach wsielęńskich miejsce . . . „	10 [175]
„ 3. Wtóry znak zwierzchności najwyższej, że bez papieża żaden sobor być nie może „	13 [178]
„ 4. Trzeci znak najwyższej zwierzchności, appellacia . . . „	14 [179]
„ 5. Że po soborze Kartagińskim była appellacia do papieża Rzymskiego „	19 [186]
„ 6. Czwarty znak zwierzchności, najwyższej, iż papież, iako najwyższy w Cerkwi Chrystusowej, postanawiał patriarchy, y zrzucane przywracał . . . „	21 [188]
„ 7. Piąty znak, iż papież, iako najwyższy sędzia, sądził, zrzucał y wyklinał patriarchy, insze duchowieństwo y stany świeckie we Wschodnich krainach „	23 [189]
„ 8. Zarzut przeciwney strony „	26 [193]
„ 9. Iż po siedmiu soborach byli patriarchowie Carógródscy w iedności z Cerkwią Rzymską, y przez kogo się rozerwanie zstało „	29 [196]

²⁸⁾ Въ скобкахъ обозначены столбцы настоящаго изданія. «Обропа іедності»—въ форматѣ малої четвертки, содержитъ въ себѣ 4 пен., 116 и 8 пен. страницъ.

Rozdział 10. O skaraniu Bożym Greków za oderwanie się ich od	
Cerkwie świętej przez zniszczenie państwa ich . list	40 [209]
„ 11. Wtore skaranie Boże przez wzięcie ciał świętych . . . „	42 [213]
„ 12. Trzecie skaranie Boże, odjęcie nauk y zamieszanie	
duchowieństwa y stanów świeckich „	46 [216]
„ 13. O soborze świętym powszechnym Florentskim „	49 [219]

TRZECIA Część.—O TYM IAKO SIĘ RUŚ KRZCIŁA.

Rozdział 1. O trojakim krzcie „	53 [224]
„ 2. Co się działo na Rusi po przyjęciu krztu świętego. „	55 [227]
„ 3. Jeśli zwyczaj jest, żeby metropolitowie Rusey brali	
błogosławieństwo od patriarchy Konstantyno-	
polskiego „	66 [238]
„ 4. Czy nie mieli patriarchowie prawa do Rusi, względem	
ktoregoby powinni zawsze oddawać posłuszeństwo. „	68 [241]
„ 5. Co za pożytek y co za szkoda oddawać posłuszeństwo	
patriarchom „	70 [243]

Rzecz należąca do wtorey części, a ta jest:

List Piotra Antyochęńskiego do patriarchy Konstanti-	
nopolskiego „	73 [247]
Odpis patriarchy wielkiej Antyochiey na list Micha-	
ła Cyrularego, patriarchy Konstantynopolskiego,	
jest przepisany z ksiąg bractwa Wileńskiego ś.	
Ducha „	79 [253]

CZWARTA Część.—O POSTĘPKU NIEDAWNO PRZESZŁEGO ODDANIA POSŁUSZEŃSTWA KLEM-SOWI OSMEMU PAPIEŻOWI OD STARSZYCH NASZYCH.

Rozdział 1. Jeśli mogli to uczynić bez patriarchow? „	89 [265]
„ 2. Czy mogli to uczynić bez stanów świeckich? „	93 [270]
List i. m. xiążęcia Ostrozkiego Konstantyna, woie-	
wody Kiiowskiego. Data z Lublina, iunii 21,	
roku 1593. „	96 [274]
„ 3. Jeśli przy tym oddaniu posłuszeństwa przez starszych	
naszych dobrze się warowały rzeczy nasze? . . . „	100 [279]
„ 4. Pożytki, które mamy z iedności naszej z Cerkwią	
Rzymską „	106 [286]
„ 5. Że się nam do zgody mieć z sobą potrzeba, y o spo-	
sobach, przez ktorebyśmy przysć mogli do tego? „	190 [289]

ПАЛИНОДІЯ

СОЧИНЕНІЕ

ЗАХАРІИ КОПЫСТЕНСКАГО

1621 года.

ПАЛИНОДІЯ ¹⁾

или

Книга Оборонѣ

каволической святой апостолской Восточной Церкви и святыхъ патриарховъ, и о Грекохъ, и о Россохъ христіанехъ. Въ ласцѣ Божой, за благословеніемъ старшихъ, презъ архимандрита Захарію Копыстенского написана и зъ ревизією учителей выдана а подъ розсудокъ подана святыхъ Восточныхъ патриарховъ. Року отъ Рождества Бога Слова Исуса Христа, 1621-го, мѣсяца, ноябрия 26 ²⁾.

¹⁾ Подлинникъ «Палинодіи», по свидѣтельству Ундольскаго («Славяно-Русскія рукописи», стлб. 306), «недавно утраченъ изъ бібліотеки Кіево-Софійскаго собора». Въ настоящее время въ Кіевѣ есть два списка «Палинодіи», новѣйшаго писъма, безъ начала и конца («Труды Кіев. Дух. Акад.» 1874, май). «Палинодія» печатается по списку Московской Синодальной Библіотеки, слѣжаемому со спискомъ гр. О. А. Толстова, принадлежащимъ Императорской Публичной Библіотекѣ.

²⁾ Внизу заглавнаго листа надпись св. Дмитрія Ростовскаго: «отъ книгъ іеромонаха Дмитрія Савича, недостойнаго архимандрита Елецкаго-Черпѣговскаго». А внутри рукописи на переплетѣ: «Палинодія Ростовскаго архіереа Дмитрія».

Предмова

на «Книгу Оборонѣ» Церкви Восточной и патриарховъ.

«Нехай васъ никто не зводитъ жаднымъ способомъ» ³⁾.

Пришли, приходятъ и выполняются, любомудрый чителнику, оны дни и лѣта, о которыхъ Господь Богъ нашъ Исусъ Христосъ оповѣдѣлъ мовячи: «повстапуть лжехристи и лжепророцы, не вѣртемъ, о то впродѣ реклемъ вамъ» ⁴⁾.

А святей Павелъ апостолъ тыми оповѣдаетъ словы: «Духъ тебѣ явне мовитъ, иже въ послѣдныи часы отступятъ пѣкоторые отъ вѣры, вънемлюще ⁵⁾ духовомъ лестнымъ — съжжепы своимъ сумнѣніемъ» ⁶⁾. Еще тойже

³⁾ Фессал., гл. 2, ст. 3: «Да никтоже васъ прелститъ ни по единому же образу».

⁴⁾ Матѣ, гл. 24, ст. 24 — 25: «не имите вѣры. Востапуть бо лжехристи и лжепророцы — — Се прежде рѣхъ вамъ».

⁵⁾ На полѣ «приставаючи».

⁶⁾ 1 Тим., гл. 4, ст. 1 — 2: «Духъ же явственнѣ глаголетъ, яко въ послѣдныи времена отступятъ пѣцыи отъ вѣры, вънемлюще духовомъ лестнымъ — — сожжепыхъ своею совѣстію».

тое: «Теды вѣдай, ижъ въ послѣднія дни настануть часы лютыя, будутъ бовѣмъ чловѣкове самолюбцы, сребролюбцы, надуты, горды, блюзнірцы», и ниже: «маючи образъ благочестія, а силы его отметуючися, и тыхъ отвертайся», и ниже: «завше учачіся и николи въ разумъ правдивый прійти могутъ» ¹⁾. Апостолъ зась Петръ оповѣдаетъ тими словы: «Были и лживи пророцы въ людехъ, яко и въ васъ будутъ лживи учителя, которые внесутъ еретицтва затраченія». И ниже: «И многіи пойдутъ вслѣдъ ихъ нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ, и въ преумноженіи лестныхъ словъ васъ уловятъ, которыхъ судъ спочатку не омѣшкиваетъ, и затраченіе ихъ не дремлетъ» ²⁾. А Иоаннъ Богословъ въ Апокалипсисѣ написалъ: «а гды скончится 1000 лѣтъ, розвязанный будетъ сатана отъ темницы своей, и выйдетъ прелстити народы будущихъ на чотырехъ углахъ земли» ³⁾. И такъ, по тысячномъ отъ Рождества Іисуса Христа вѣку, той непріятель

¹⁾ 2 Тим., гл. 3. ст. 1—2, 5, 7: «Сіе же вѣждь, яко въ послѣдніи дни настануть времена люта. Будутъ бо чловѣцы самолюбцы, сребролюбцы, величавы, горды, хулины — Имущи образъ благочестія, силы же его отвергшиися, и ихъ отвращайся — Всегда учачіся и николи же въ разумъ истинны прійти могутъ».

²⁾ 2 Петр., гл. 2, ст. 1 — 3: «Быша же и лживи пророцы въ людехъ, якоже и въ васъ будутъ лживи учителя, иже внесутъ ереси погнбелі — И мнози послѣдствуютъ ихъ нечистотамъ, иже ради путь истинный похулится. И въ преумноженіи лживыхъ словесъ васъ уловятъ, иже судъ несконни не коснитъ, и погнбелъ ихъ не дремлетъ».

³⁾ Апокал., гл. 20, ст. 7: «И егда скончается тысяща лѣтъ, разрѣшенъ будетъ сатана отъ темницы своей, и изведетъ прелстити языки сущи на чотырехъ углахъ земли».

многихъ прелстилъ и прелщаетъ, и шкочливое розерваніе учинилъ, и нынѣ отъ истинной православной вѣры отводити не устаеетъ ⁴⁾, а имъ далѣй, тымъ барзѣй, особливе коли, по тысячномъ року, личба шестсотныхъ лѣтъ докончевалася, а шестдесятъ и шестая до выполнения своего сближается, тогда явно ся стало и помножается отступленіе и прелщеніе. Если бовѣмъ коли тысяща лѣтъ доходило и выполнялося, межъ Восточною Церковью и Заходнымъ Костеломъ розерванія ся стало: καὶ τότε ἐκκλησίαις τὸ παρώριον ἄδρασμα ⁵⁾ отъ ортодоксіи отвернулося. Снатъ подобно горшеі якося злое покажется, коли 1660 и 6 будетъ ся писати. Тая бовѣмъ есть оногo антихриста чловѣча личба, которая, хто вѣдаетъ, если въ тыхъ то лѣтѣхъ, 1666, явнѣйшихъ прелстечовъ его, или того самого не укажетъ. А той антихристъ чловѣкъ будетъ, али безаконія сынъ, але затраченія, отмѣняючи чловѣки и права. Лечъ ашимъ онъ великій прійдетъ, иныи предъ нимъ оповѣдены будутъ и показаны суть, и прійшлы, и прійдутъ. Яко Иоаннъ Богословъ написалъ: «Сыначкове, послѣдняя година есть, якоже слышали, ижъ антихристъ идетъ, и теперъ антихристове многи напали, отъ сего зрозумѣваемъ ижъ послѣдняя година есть» ⁶⁾. А тыи антихристове не самы истини діаволы суть и будутъ, але чловѣцы ⁷⁾, а тыи — не ледаякии, але

⁴⁾ Гарменопулъ, кн. 7, листъ 45.

⁵⁾ Гарменопулъ, кн. 3, листъ 13, 10.

⁶⁾ 1 Иоан., гл. 2, ст. 18: «Дѣти, послѣдняя година есть: и якоже слышасте, яко антихристъ грядетъ, и нынѣ антихристи мнози быша: отъ сего разумѣваемъ, яко послѣдній часъ есть».

⁷⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ «Палинодія»: «а тыи антихристове истини діаволы суть и будутъ аки чловѣцы».

стану не послѣднего, за вѣрныи ся удаючи и благочестіа показуючи образъ и [о д]обрыхъ выстѣхъ ⁸⁾. Яко Іоаннъ мовить: «отъ насъ вышли, але не были зъ насъ; если бы зъ насъ были, пребыли зъ нами, але (насъ о[т]бѣгли) абиси оказали, ижъ не суть всѣ зъ насъ» ⁹⁾. А таковыи выникли и отъ насъ, особливе и гды по тысячномъ шестсотный рокъ доходилъ, также и нынѣшнихъ часовъ апостолскіи оныи слова выполняются. Нѣкоторые бовѣмъ отъ Росского роду, себе самыхъ и славу любячи, а зопсованыи и попаленыи отъ беззаконій и невѣрностей, маючи свое сумнѣніе,—отъ святой апостолской каеолической Восточней Церкви и отъ святыхъ четырехъ патріарховъ отступили. Гдѣ выполняется и то, яко апостоль мовить: ижъ впредъ отступление будетъ, тожъ—антихристъ прійдетъ. На чомъ недосытъ маючи, пре ¹⁰⁾ свѣцкую зверхность розмѣтыхъ видовъ утрапленя и мордованя заживають и вынайдують. Къ тому, Церковь святую Восточную и святыхъ патріарховъ въ Константинополю, въ Александріи, въ Антиохіи и въ Іерусалимѣ живучихъ и сѣдѣчихъ, также правовѣрныхъ и сталыхъ христіанъ шкалюють, и книжки таковыи выдають, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымысли и вывороты и небылицы змышляючи, надъ-то и до урядовъ потягають невѣнныи и уставичне пещадно на насъ волають. Венць намъ потрясують, задаючи глупства и неумѣтность, ачъ въ церкви нашої любомудрцы и богословове находятя: въ правдѣ-тъ не всѣ

⁸⁾ Толст.: «и о добрыхъ выстѣхъ».

⁹⁾ 1 Іоан. гл. 2, ст. 19: «Отъ насъ изыдоша, но не бѣша отъ насъ: аще бы отъ насъ были, пребыли убо быша съ нами: но да явятся, яко не суть вси отъ насъ».

¹⁰⁾ то есть: «презъ».

видають ¹¹⁾ и книги, зычати собѣ въ богомыслии и въ покою жити. А засъ коли хто зъ нашихъ, особливе противъ латинниковъ, выдастъ книгу, теды такового преслѣдовати и пре зверхность свѣцкую опримовати не встыдаются. Нелзи теды, ено за таковыми задатками, отступникомъ, называючимся «упеятомъ», отповѣсти и исправитися правды своей и выводъ о собѣ дати, чого и право всѣхъ народовъ допускаеть. заисте и намъ, словеснымъ и разумнымъ, и волнои кондиціи будучимъ, на таковыи злыи языки не пристойтъ быти пѣмыми, ани въ ономъ найдоватися присловю: οἱ ἀπαίδεστοι ὡς ἰχθύες ἐλαόμανοι σωτῆρι—«нецвичонны, яко рыбы влекомы, молчатъ».

Якожъ я наименшій отъ духовныхъ и свѣцкихъ зацныхъ особъ о то многокротъ уживанный, а праве якъ примушанный будучи, за помочю Божіею, склонилемся къ написаню тоей книги: иначе не пристояло, ено ся покорити волѣ и жаданю правовѣрныхъ, особливе абымъ у нѣкоторыхъ не зоставалъ въ нѣякомъ въ нѣманю, але абымъ освѣдчилъ ортодоксію свою, а судіямъ и предложенымъ показалъ, ижъ насъ—правовѣрныхъ до нихъ зле относятъ. А за тымъ, абы ласкавыми ся и богобоязныими къ народови Росскому ставити могли, а грѣху того болшъ не помагали оскаржателемъ нашимъ. Къ тому, абисе противницы наши обачили, якъ апостоль Петръ мовить, абы въ томъ, «въ чомъ васъ помовляють, якобы злочинцовъ, постыдалися злословіціи ваше доброе въ Христѣ житіе» ¹²⁾. Повторю мовлю, ижъ тое немалое дѣло, надѣючися на благодать Духа Пресвя-

¹¹⁾ Толст.: «вправдѣхъ не вси вѣдають».

¹²⁾ 1 Петр., гл. 3, ст. 16. «—да о немже клеветють васъ аки злодѣевъ, повстыдятся злословіціи ваше благое о Христѣ житіе».

таго, предъ себе взилемъ зъ любви и зычливости збавеня такъ своимъ правовѣрнымъ братіямъ, яко тыжъ и къ отступникомъ и противникомъ нашимъ, и всѣхъ бовѣмъ збавеню словомъ и писмомъ повиннисмы чинити старане. Взилемся еще зъ побудки самого сумнѣня, не меньше хотячи противныхъ и тыхъ всѣхъ, которыи имъ потугою и зверхностю свѣцкою помогаютъ, остережи сумнѣня, абы не мнимали о собѣ, же службу приносятъ Богу, Россовъ зводячи и тяжко ипыхъ суетностью, а другихъ и явне трапичи. Бѣда мнѣ, яко апостоль мовить, если не благовѣствую! Бѣда мнѣ, если былъ молчалъ и правду утаивалъ! Бѣда и тымъ, которыи, правды не знаючи, мучать и утискують! Не толко то есть грѣхъ—вѣдаючи грѣшити, але гды и зъ невѣдомости грѣшимо. И «за грѣхъ, въ невѣдомости пополненный, караня придамъ»: и то «приносъ офѣры бываеъ»¹⁾, яко въ книгахъ 4-хъ—Моисея, глав. 15, и Лук., гл. 2, читаемо. Абы насъ кто за упорныхъ не внималъ, освѣдчити вѣру цъ правду свою повинисмы. У насъ старои правовѣрної Россіи нѣмашь упору, едно статечность діамантовая. Не есть то упоръ при таковой вѣры, которая якъ трваеъ южъ тому тысячный шестсотный и двадцатый ся пишеть рокъ стати, але то есть сталость и статечность живая. Живыми бовѣмъ естесмы, гды церкви Христовой тѣло Его святое поживаемо и кровь Его правдиве пьемо. Задавали оныхъ часовъ святымъ мученикомъ упоръ и шаленство, а неправо то на нихъ волокли. Яко и на насъ нынѣ волокутъ и змышляютъ. Не естесмы упорными, кгда такъ вѣруемъ, яко апосто-

¹⁾ Числ., гл. 15, ст. 3: «И сотворите приносъ Господу во всесоуженіе или жертву».

лы учили, яко ееологи вѣрили, а мѣловите: Діонисій Ареопагитъ, Аванасій, Василій Великій, Григорій Назіанскій, Іоаннъ Златоустый, Кириллове, Іоаннъ Дамаскинъ и Теофилактъ; къ тому, яко синоды визнали и ухвалили и запечатовали. Упорными суть Жидове, Туркове и вси еретикове, гды ся церкви правдивой и догматомъ святыхъ отцовъ и канономъ синодалнымъ не покарлютъ. Къ тому реку и то, иже не есть то милость, ани едність—отступити вѣры, отдалитися того, штожи съ початку увѣрили, што намъ подано, што намъ приказано. Але то есть истинная милость и едність—заховати то, што зъ початку приказано и подано. Яко Іоаннъ Святый Богословъ мовить: «тая бовѣмъ есть любовь Божія, абы приказанія Его заховивалисмы»²⁾. Той же въ второй епистоліи: «тая есть любовь, абымы ходили ведлугъ приказанія Его, то есть приказанье, яко есте слышали отъ початку, абысте въ немъ ходили»³⁾. Вы теды штосте слышали отъ початку, нехай въ васъ пребываеъ, а если въ васъ пребудеъ, штосте слышали отъ початку, и вы въ Сынѣ и въ Отцѣ пребудете. А Павелъ святыи апостоль упоминаеъ мовячи: «которыхъ речей научилистеся, и принялисте, и слышалисте, и видѣлисте во мнѣ, тли речи творите, и Богъ покой будеть съ вами»⁴⁾. Што и декретомъ странимъ Павелъ святыи запечатовалъ, анаеому

²⁾ 1 Іоан., гл. 5, ст. 3: «Сіа бо есть любви Божія, да заповѣди его соблюдаемъ».

³⁾ 2 Іоан., гл. 1, ст. 6: «И сіа есть любви, да ходимъ по заповѣдемъ его. сіа есть заповѣдь, якоже слышасте исперва, да въ ней ходите».

⁴⁾ Филиппис., гл. 4, ст. 9: «Имже и научистеся, и пріаєте, и слышасте, и видѣсте во мнѣ, сіа творите: и Богъ мира да будеть съ вами».

покладаючи на тыхъ, которые бы смѣли проповѣдати и учить иначе, и надѣто, штозмы южъ приняли. До чловѣковъ неповиннызмы мѣти любы болшей и зъ ними ся едночити, але болше правость вѣры и догмата святыхъ отцовъ и синодалныи каноны любити маемъ и въ таковой трвати едности. Анаѣмы ся тежъ боимо за то, гды бызмы надѣто, [што] ⁵⁾ южъ подано и снодоми приказано, мѣли приимати. А еслибы ся хто отступникомъ сталъ, теды подѣ декретъ страшный анаѣмы мусить таковой подпадати. Зачимъ до тыхъ, которые насъ Россовъ православныхъ отбѣгли и святого патріарха вселенского, архіепископа Константинопольского, отступили, склонятися не можно, и оныхъ отпаденемъ не погоршатися, ани ослабѣвати намъ пристойтъ, хоть бы и выбранны были. Оповѣдѣлъ бовѣмъ самъ Іисусъ Христосъ отпадене таковыхъ мовачи: «або вѣмъ повстануть лжехристи и фалшивы пророцы и дадутъ знаменія великіи и чюда, такъ ижъ бы звели, бы то могло быти, и выбранныхъ, се предрекохъ вамъ» ⁶⁾. Або и то малая. Оповѣдено, ижъ звѣзды зъ неба спадутъ; тми разумѣются—такъ свѣтныи, въ славу, въ могутствѣ велможіи, яко тмѣ и знаменіи духовныи въ Церкви, которая есть небомъ земнымъ. О которыхъ то таковыхъ упалыхъ звѣздахъ и о муцѣ ихъ апостолъ оповѣдѣлъ тми словами: «звѣзды прелестныя, которымъ хмура темности на вѣки есть захована» ⁷⁾.

⁵⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ этотъ союзъ находится.

⁶⁾ Матѣ., гл. 24, ст. 24: «Востанутъ бо лжехристи и лжепророцы, и дадутъ знаменія велія и чудеса, якоже прелести, аще возможно, и избранны. Се прежде рѣхъ вамъ».

⁷⁾ Соб. посл. Іуд.; ст. 13: «звѣзды прелестныя, имже мракъ тмѣ во вѣки блюдется».

А такъ теды таковой о написаніи той книги давши рахунокъ, и науку описую вкратцѣ, ижъ въ собѣ замыкаеть: оборону православной вѣры святой католической Восточней апостольской Церкви; другую оборону достоинства каноновъ и привиліевъ святыхъ чотирехъ Восточныхъ — Константинопольского, Александрійского, Антиохійского, Іерусалимского — патріарховъ; притомъ отповѣди отступнымъ, іаголемымъ «уніатомъ», и инымъ противникомъ нашимъ; и о бискупахъ Старого Риму; ку тому о теперешнемъ положенію Грековъ и о [у]вѣреніи народу Россійского, и о митрополитахъ Кіевскихъ, и о иныхъ тому приличныхъ; надто доводится и то показуетъ, ижъ побожнѣйшая и слушнѣйшая речъ — костелови Латино-Римскому до Церкви Восточней и до святыхъ чотирехъ патріарховъ и до Грековъ склонитися и зъ оными въ вѣры и догматѣхъ святыхъ зъедночитися; и инныи при томъ потребныи положены суть выводы; наконецъ и о исхожденіи Пресвятого Духа отъ самаго Бога и Отца вкратцѣ предложилося.

То такъ отправивши о той книжѣ, вѣдай, чителнику, же въ благодати Божой зъ працею великою написана есть, доводячи зъ писма святого, старого и нового тестаменту, и зъ поважныхъ ееологовъ, и зъ певныхъ авторовъ и историковъ речи исправнѣй выраженныхъ. Которая то книга презъ мудрыхъ и въ писмѣ святомъ бѣглыхъ, которымъ подавана была, читана, пробована и поправлена была, а надто подѣ розсудокъ съвершеннѣйшихъ ⁸⁾ святой апостольской Церкви подается. А то южъ къ православнымъ замыкаю тую предмову учительными апостольскими словами тми: «вы теды, возлюбленные,

⁸⁾ У Толстова: «совершеннѣйшій».

святою вашею вѣрою буду[ю]чи себе, въ Духѣ Святомъ молячися, сами себе въ любовѣ Божей захова[й]те, ожидаючи милосердія Господа нашего Иисуса Христа въ животь вѣчный» ¹⁾).

Иеромонахъ Захарія
Копистенскій.

Въ словѣ похвалномъ святому Аванасію Богословъ Григорій говоритъ: «былъ той часъ, гдѣ речи наши квітнули и добре ся мѣли, гдѣ тая збытная и выставная языка быстрость, также и мѣстерная шутливость въ богословіи анъ вступу не мѣла въ дворы Божія». Пре то и я, до тои старыхъ вѣковъ щирости скланяючися, выставный и выворотный писанія способъ, яко то вѣтроголове на показанья духомъ прожной хвалы звыкли чинити, опустивши,—въ щирости и въ простотѣ сердца, уфаючи въ ласцы Божой, въ той мѣрѣ иду правдою святою. «Не можемъ бовѣмъ, яко апостолъ говоритъ, ничего противъ правды, але за правдою» ²⁾, зъ которою абыхмо ся дѣлне показали, болше зъ самого писма справу нашу провадити и свѣдоцтва и доводы ставити, анижли зъ себе што мовити будемо.

О привилею Константина царя ³⁾.

Константинъ великій царь, гдѣ ся зъ Риму до Византіи переносилъ, не безъ того, абы якого привилею на да-

¹⁾ Соборн. послан. Іуд., ст. 20: «Вы же, возлюбленніи, святою вашею вѣрою назидающе себе, Духомъ святымъ молящеся, сами себе въ любви Божіей соблюдайте, ждуще милости Господа нашего Иисуса Христа, въ жизнь вѣчную».

²⁾ 2 Коринѣ, гл. 15, ст. 8: «Ничтоже бо можемъ на истину, но по истинѣ».

³⁾ На полѣ: «И ту з[л]итуй по напелехъ!»

нину якую не мѣлъ оставити Сувестрови напѣ. Але абы такіи, яковий нынѣ показываютъ привилей мѣлъ быти данный, не есть речъ правдивая и, овшемъ, подметъ небылой речи. А же то—правда, зъ тыхъ выводовъ ясно дается вѣдѣти.

1. Пишетъ, абы Сувестръ головою надъ чотирма патріархами былъ. То якъ правда? Константинопольскій бовѣмъ архієпископъ на той часъ еще на достойность патріаршую не былъ поднесенъ, ажъ по соборѣ первомъ Никейскомъ, а згола—на второмъ Константинопольскомъ вселенскомъ соборѣ, яко о томъ того собору канонъ 3 мовитъ: «пытаю, яко могли дати зверхность надъ тымъ, которого еще не было?» Заисте не могли и не давалъ. А такъ неправдивый але подметный есть той тамъ придатокъ о чотирехъ патріарсѣхъ.

2. Соборовъ вселенскихъ каноны (первого Никейского—шестый, второго Константинопольского—третій, четвертого Халкидонского—26, шестого Константинопольского—36) описуютъ, иже патріархове Востокъ зъ Римскимъ епископомъ—еднакой и ровной чести, влады, зверхности и величанія быти мають. На жадномъ соборномъ канонѣ не положено, абы напележъ головою мѣлъ быти постановленъ надъ патріархами. А такъ и отгулъ показується, иже въ привилею ономъ о патріархахъ придатокъ есть фалшивый.

3. Пишетъ, якобы Константинъ царь Римъ-мѣсто и Влоскую землю, албо заходныи краины и замки мѣлъ дати и уступити Сувестрови и его потомкомъ. И то далеко отъ правды. Бовѣмъ Константинъ ⁴⁾ предъ смертю своею роздѣлъ царства своего сыномъ тромъ та-

⁴⁾ Дамаскинъ подіаковъ, глава 33.

кій учинилъ: Константи́евъ далъ Константинополъ и весь востокъ, Константинови—Францію и Врѣтанскіе острова ажъ до Вечернаго Окіана, а Констансови—Римъ, Влохи, Венетію и низшую Галлію. Той роздѣлъ царства тестаментомъ вѣчнымъ варовалъ. А поневажъ Римъ и Влоскую землю зъ провинціями прилеглими далъ сынови своему Констансови, и сѣдѣлъ тамъ на царствѣ, отколи и соборъ Сарди́кійскій складалъ, и Аѳанасіа у себе ховалъ. Потомъ дру́гій царъ въ Римѣ сѣдѣли: Валентініанъ, Гратіанъ и Онорій, братъ Аркадіевъ, Іустіанъ, засъ и инни по нихъ царевъ—ексархи свои въ Влохахъ мѣли, и папешовъ подавали. Теды не естъ то правда, абы бискупови Римскому—Римъ и Влохи и инни провинціи мѣлъ дати. А затимъ и привилей той не естъ правдивымъ.

4. Сами Латинскіи докторове мудрѣйшіи того Константиноваго привилею не пріймутъ. А же то правда, — Цесарь Бароніушъ⁵⁾, въ рочныхъ своихъ дѣяхъ, 1191, не признаваетъ и овшемъ за омилную повѣсти удавано быти розумѣть. Наконецъ то мовлю, хто ся тому привиліови присмотритъ, не обачитъ въ немъ ничего, ено то, же бискупа Римского естъ владза отъ чловѣка и отъ людей почалася. А если отъ людей и отъ царя, тиижъ могли и могутъ оную отняти и иному дати, што и учинили. А такъ въ той речи, што бискупъ Римскій маеть отъ людей царей смертелныхъ, дочасне маеть, ани отъ Духа, ани отъ апостоловъ. Ано хотѣлъ ли бы Римскій бискупъ тимъ ся показати, чимъ найбарзѣй гвалтомъ и ме чемъ выставляется свѣтови, теды отъ самого Христа такую владзу зверхности

⁵⁾ Барон., рокъ 1591, num. 53, tom. 12, columnna 858.

выводити и зъ писма святого и зъ соборовъ показати, гдѣ и на которомъ мѣстци и которыхъ лѣтъ бискупа Римского надъ чотирма патріархами предложено и въ церкви Найвышшого Единого головою быти осужено? О томъ тежъ привилею Константиновомъ жадныи историкове Грецкіи не написали, такъ тии, которыи за Константина, яко тежъ што и по нимъ до тысящного року жили. О инныхъ аргументахъ въ той мѣри—инныхъ творцовъ Латинскихъ и Росскихъ найдеши, чителнику.

А што съ тѣнетъ того привилею, и гдѣ въ книгахъ или въ выкладѣ помоканоновъ находячогося, тое ся заставуетъ розсудкови святыхъ Всиходныхъ патріарховъ. Лечъ якожъ колвекъ бы о немъ зданье свое покладалъ, безпечне ся можетъ отповѣдати, ижъ патріархомъ не шкочитъ, ани владзы ихъ уменьшаетъ, аи тежъ бискупомъ Римскимъ помагаеть, ижъ по часѣ перихломъ виныкнулъ.

Каталогъ книгъ учителей, которыхъ ся до тоей книги уживало.

А.

Александръ, архіепископъ.
Арменопулъ Константинъ или Гарменопулъ.
Аѳанасій.
Августинъ.
Амвросій.
Андрей, Кесар. Кап.
Антигонъ.
Андрей Мачужскій.
«Антиграфъ» Виленскій.
Александръ Гвагвѣнъ, кроипѣкаръ.
Аѳонской горы «Соборникъ».
«Апокрисисъ» Христофора Филиалета.

В.

Балсамонъ Θεодоръ, патріархъ Алтіохійскій.

Баронѣушъ.

Белиарминъ.

«Бревѣаръ» Латинскій.

Берестейского собору «Дѣи» зъ части православныхъ.

Ботерусъ.

Берно, опать.

В.

Василій Великій.

Валеріанъ, папа.

Василій Селевкійскій.

Василій (къ Александріянномъ епископіа).

Вуекъ, езуита.

Г.

Григорій Богословъ Нанзіанскій.

Генадій, патріархъ.

Григорій, папа.

Генадій Схолярій.

Германопуль (зри: Арменопуль).

Герардъ Воссіусъ, латинникъ (въ Григоріи Неокесарійскомъ).

Д.

Дамасъ, папа.

Діонисій Ареопагітъ.

Діонисій Александрійскій.

Длугошъ, кройнѣкаръ.

«Диалогъ» въ Вилнѣ, у Мамонича (друкаръ).

Дитимарусъ Нѣмецкій (636).

Е.

Евсевій, Памѣ. Кесар. епископъ.

Евагріій (241 и 305).

Епифаній, патріархъ.

«Ектезисъ».

Евлогій, патріархъ Александрійскій.

Евѣимій.

З.

Св. Златоустъ, «О священствѣ», друку Лвовского. «Маргаритъ». «Недокончен. бесѣдъ.» Ефесеомъ бесѣд., 2 Коринѣ. и Евр. бесѣд., 1 Коринѣ., на Матѣея.

Зонаръ (зри: Іоаннъ Зонарасъ).

Зигомала (зри: Θεодосій).

И. І.

Иринеи.

Іоаннъ Дамаскинъ, уподіаконъ.

Іаковля Луторгіа.

Ісудоръ Пилусіотъ.

Іларій.

Іеронимъ.

Ішполитъ.

Іоаннъ Зонарасъ.

Ісаакъ Сиринъ.

Іосифъ Флавій.

Ісаіа А.

Іоаннъ Златоустъ (зри: Златоустъ).

«Історій Словенскій или Ческій».

Іеремій, патріарха.

«Історіа» Бѣлскаго.

Ісихій, презвитеръ Іерусалимскій.

К.

Купріанъ, латинникъ.

Кассіодорусъ.

Курилъ-Александрійскій.

Калистъ, патріарха Константина града.

Константина царя «Констытуція».

Куруалатесъ.

Кромеръ Мартинъ, листъ 405.

«Книжка» Острозкого друку.

Кассіанъ—«Коляція».

Кедринъ.

Кромеръ, епископъ Арменскій.

«Кройника Словенская» зъ Грецкого прекладу.

«Кіевскій Упоминникъ».

«Кройника Сербская».

«Конституціи» отъ 1569 до 76 и до 88 (зри: Статута).

Константинъ Арменопуль.

«Конфедерація Полскаго и Рускаго народовъ становъ».

Л.

Леона царя «Конституція».

Лаоникъ Халкокондилле.

«Ляментъ Ороологовъ».

«Лѣтописецъ Россій» (зри: Хройника).

М.

Марко Ефескій.

Маргвардъ хронологъ.

Матеей канониста или правилникъ.

Михаилъ.

Матеей Стрыйковскій.

Мартинъ Крусій.

Мѣховитъ, 405.

Мартинъ Кромеръ.

Меодій Патарскій, епископъ и мученикъ.

Мартинъ Блажовскій.

Мелетій, патриархъ Александрійскій.

Н.

Никифиръ Калистъ Ксанопуль.

Ниль Кавасиль.

Никита Фисабръ.

Никифоръ Грегорасъ.

Никита Хонѣатесъ.

Николай Кавасиль.

Никонъ.

О.

Оригенъ.

«Октоихъ».

Орѣховскій.

Оплатусъ.

П.

«Прологъ».

«Патерикъ Скитскій».

«Переводникъ книжки костеловъ Краковскихъ».

«Патерикъ Печерскій».

Палеологъ царь.

Р.

Апостольскіи каноны.

С.

Соборы: первый въ Вієнни, Никейскій; второй, 164, 204, Константинопольскій; третій, 165, Ефесскій, въ Ассіи; четвертый въ Вієнни, Халкидонскій, 145, 168; пятый, 169, Константинопольскій; шестой, 140, Константинопольскій; седмий, вселенскій, за блаженнаго Фотія.

Помѣстныи соборы: 1) Картаганскій или Карходонскій; 2) Антиохійскій; 3) Неокесарійскій, язь въ Полтѣ; 4) Агкирискій въ митрополіи Галатійской; 5) Гаерскій или Тагръ; 6) Лаодикійскій въ Фригійской митрополіи; 7) Сардикійскій или въ Средци; 8) Зѣвздъ Флоренскій, Лядскій.

Соборъ первый, второй въ Константинополю.

Скарга, 158.

Созоменъ Ерміа Саломиній.

Сократъ Схоластикъ.

Соколовскій.

Стрыковскій, 405.

«Синаксаръ Грецкій, Славенскій».

«Соборникъ праздничный».

Скитизы Хропика.

«Соборникъ Славенскій».

«Соборникъ святаго Сергіа».

Сабелникъ Блондусъ.

«Статута» за кролей Августа, Генрика Стефана, Жигмонта нынѣшняго.

Т.

«Тріодъ постная».

«Требникъ церковный».

Тарасій.

«Турко-Греція», книга.
Тертуліанъ, старый докторъ.

У.

«Уставъ церковный».
«Поменникъ Кіевскій столечный».

Ф.

Фотій, патриарха.

Х.

Христофора Филалета «Апокрисисъ»
(зри: «Апокрисисъ»).

Ветхій Законъ:

Бытіа.
Исходъ.
Левитъ.
Числа.
Девтерономъ.
Навінъ.
Судей.
Руоъ.
1. Царствъ.
2. Царствъ.
1. Паралипоменъ.
2. Паралипоменъ.
Ездра.
Ноемминъ.
Товиоъ.
Юдиоъ.
Есфиръ.
Іовъ.
Псалтырь.
Притчи.
Екклесіастъ.
Пѣсни Пѣсней.
Премудрость.
Сѹрахъ.
Исаія.
Іереміа.
Захаріа.
Плачъ Іереміинъ.
Варухъ.
Іезекіиль.

Новый Завѣтъ.

Маттеей.
Марко.
Лука.
Іоаннъ.
Дѣяніе.

Ц.

«Ценсура Екклессіе Ориенталѣсъ».

Ч.

«Часословъ» или полуставъ Краков-
скій.

«Ческая исторія».

Ю.

Юстиніанъ царъ.

Ѳ.

Теодоритъ.
Теофилактъ.
Теоодосій Зигомали,
Мѣней мѣсячныхъ:
Прологъ.
Септеврій.
Октоврій.
Ноемврій.
Декаврій.
Генваръ.
Февраль.
Мартъ.
Априль.
Май.
Іюнь.
Іюль.
Августъ.

ЗАВѢТЪ СВЯТЫХЪ И СЛАВНЫХЪ ВЕЛИКО-
МУЧЕНИКЪ ХРИСТОВЫХЪ, 40, ИЖЕ ВЪ СЕ-
ВАСТИИ СКОНЧАВШИХСЯ.

Благослові, отче!

Мелетіе и Аетіе и Евтихіе, южници
Христовы. Еже по всякомъ градѣ и

странѣ святымъ, епископомъ же и пресвѣтеромъ, слугамъ же и исповѣдникомъ, и прочимъ всѣмъ церковникомъ о Христѣ радоватися!

Внегда убо Божією благодатією и общими всѣхъ молитвами, подлежащій намъ подвигъ совершимъ и начати вышняго званія достигнемъ, тогда и сію нашу волю цѣлу быти хоцемъ. На еже мощи наша принести, еже о презвитерѣ и отци нашемъ. Патроклѣ и брати нашей, Криспинѣ и Гордіи, сотщаємся людемъ Куриллу же и Марку, и Саприкію Аммоніову, во еже положити мощи наша подъ градомъ Зилонъ, въ селѣ Саримъ. Аще бо и отъ различныхъ селъ есмы вси, но убо и единого тожде покоя изволихомъ вси положеніе. Понеже бо и общій положихомъ страданія подвигъ, общій сотворихомъ покой съложити въ предреченномъ селѣ. Сіа убо и Святому Духу изволишася и намъ годѣ быша. Сего ради мы еже о Аетіи и Евтихиі, и прочіи еже о Христѣ братіи нашихъ, молимъ господи наша родители и братію, всякой печали и молвы кромѣ быти, братолюбиваго же общенія почести уставъ, и мысли нашей скоро съспѣшити, яко да послушанія и милости велику мзду отъ общаго Отца нашего пріймете. Еще же и молимъ всѣхъ: никому еже изъ пещеры изяти мощи наша, у себе съхранити, но еже вкупѣ собранія поцѣпшася, отдати предреченнымъ, да и тѣмъ сему показавый и благонавію съвершенное, тѣхъ трудовъ милости прибытокъ прійметъ. Якоже Марія, приждавши у гроба Христова и прежде всѣхъ узрѣвши Господа, первая радости и проповѣданія и благословенія пріяхъ благодать. Ащели же кто хотѣнію нашему съпротивится, божественнаго убо приобрѣтенія чуждъ да будетъ, преслушанію же всякому подсужденъ. Маломъ хотѣніемъ изгу-

бивъ праведное, сѣщи насъ другъ отъ друга, елико иже на ся нудяся, ихъ же Святой Спаситель нашъ своею благодатією, и промышленіемъ, и вѣрою сопряже. Ащели же и отрочишѣ Евноикъ, маніемъ челоуѣколюбца Бога, на тойжде подвига достигнетъ конецъ, тажде намъ сподобится обитель. Аще же соблюдется невреденъ Христовою благодатією, или аще въ мірѣ истязанъ будетъ, упражнятися ему съ свободою мученичеству нашему заporučаемъ и заповѣди Христовы хранити молимся, да въ великій день, еже съ нами воспріятія получить, понеже и въ мірѣ тѣмъ же съ нами претерпѣ скорби. Еже бо къ брату благонавіе, правду зрѣтъ Божію, а еже къ подобороднымъ и преслушаніе заповѣди Божіа попираетъ. Пишетъ бо, яко любляй неправду ненавидѣтъ свою душу. Тѣмъ же убо молю васъ, брате Криспине, и поручаю всякого мірскаго сладострастія быти чуждыхъ. Смагла бо и неблагокуплеиа міру слава: яже въ малѣ убо цвѣтетъ, и паки увядаетъ, якоже трава, скорѣе начала пріемши конецъ. Притещи же паче восхоцете челоуѣколюбцу Богу, иже богатство неоскудное подаютъ иже къ нему притекающимъ, время се угодно спастися хотящимъ, независтно убо подалъ покаяніа предуставленіе, непричаваемое же житія дѣяніе, ничто же прилагающихъ къ будущему. Не праведно бо житія предложеніе. Но аще позналъ еси, зри потребное и въ немъ покажи благочестія пречистое. Да въ немъ достигъ, предбывшихъ грѣховъ отрешени рукописаніе, въ немъ же бо обрящу-тя, рече, въ семъ и сужду ти. Потщитесь убо въ заповѣдехъ Христовыхъ обрѣстися непорочны, яко да убѣдите неусынный огонь. Понеже бо время сокращено есть, и паки вопіетъ Божественный гласъ: любовь убо прежде

всѣхъ почтите, та бо едина почитаетъ праведное: братолюбиемъ, закономъ повинующеся Богу, ибо видимымъ симъ братомъ невидимый почитается Богъ. И ко единоутробнымъ убо братіямъ слово, ко всѣмъ же Христіюлюбивымъ волямъ, ибо Святый нашъ и Богъ, о нѣхъ глаголаше братію быти, не еже естествомъ обращающихся другъ другу, но добрымъ дѣяніемъ къ вѣрѣ совокуплихся и волю совершающихъ Отца нашего, иже на небесѣхъ. Цѣлуемъ господина нашего священника Филиппа, и Прокліана, и Діогена, вкупѣ съ святою церковію. Цѣлуемъ господина Прокліана, иже въ веси Фидела, вкупѣ съ святою церковію и съ своими его; цѣлуй Максима со церковію. Цѣлуемъ Домна съ своими, Нила отца нашего и Уара съ церковію. Цѣлую и азъ, Мелетіе, сродники моя, Лутанія; Криспа, Гордіа съ своими, Елпидія съ своими, и Перехія съ своими ему. Цѣлуемъ и сущихъ въ веси Саримъ, священника съ своими его. Цѣлуемъ и сущихъ въ Харисфонѣ всѣхъ по имени. Цѣлую и азъ, Мелетіе, сродники моя, Марка и Акилну, и священника Клавдіа и братію мою, Марка,

Труфона, Гордіа и Криспа, и сестры моя, и сожителницу мою Домну, съ дитятемъ моимъ. Цѣлую и азъ, Евтихіе, сущихъ въ Ксимарѣхъ, мать мою Іулію, и братію: Квирілла, Руфа, Ригла и Кпила, и сноху мою Василису, и слуги Клавдіа, Руѣима и Прокла. Цѣлуемъ и рабы Божіа: Салприкіа, Амвонія, Генесія и Сусану съ своими. Цѣлуемъ убо и всѣ, 40, братія и сѣужницы вси: Мелетіе, Аетіе, Евтѣхіе, Киріонъ, Кандитъ, Аггве, Гане, Худіонъ, Иракліе, Іоаннъ, Теофілъ, Сисиніе, Смаргдъ, Филоктимонъ, Горгоніе, Квириль, Клавдіе, Северіанъ, Теодулъ, Николай, Ксанфъ, Уалеріе, Исихіе, Дометіанъ, Домнось, Иліанъ, Леонтіе, Евноикъ, Уаль, Акакіе, Александръ, Вивіанъ, Прискъ, Сакердонъ, Екдикъ, Аванасіе, Лисимахъ, Клавдіе, Илісъ и Мелетіонъ. Мы убо юзници Господа нашего Іисуса Христа подписахомъ рукою единымъ нашимъ Мелетіемъ и утвердихомъ предъ писанна, и годѣ бысть то всѣмъ намъ, душою же и Духомъ божественнымъ молимся, яко да улучимъ вси вѣчныхъ Божіихъ благъ и царствія его, нынѣ и присно, и во вѣки вѣкомъ. Аминь.

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

РОЗДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

Артикулъ 1.

[О] ровной зверхности и владычества Петра святого зъ другими апостолами. Яко овны слова Христовы разумѣны быти мають: «ты еси Петръ, и на семъ камени созижду Церковь Мою»; и иже на вѣрѣ збудо-

вана есть Церковь и на вѣданью, отъ Петра именемъ всѣхъ апостоловъ учиненомъ.

Положивши напредъ зъ писма святого то за речъ певную, же Господь нашъ Іисусъ Христосъ есть Церкви Своей святой повшехнымъ, наивышшимъ а вѣчнымъ пастыремъ, архипастыремъ, іереемъ, архіереемъ, головою, каменемъ и фундаментальнымъ, и ка-

менемъ краугольнымъ, веддугъ ясныхъ писма святого свѣдоцствъ, же есть пастыремъ, самъ о собѣ свѣдоцство выдаетъ мовячи: «Азъ есмь пастырь добрый, и знаю моя, и знаютъ мя моя, якоже знаетъ мя Отецъ, и азъ знаю Отца, и душу мою полагаю за овца, и инши овца имамъ, яже не суть отъ двора сего, и ты ми подобаетъ привести, и гласъ мой услышать, и будетъ едино стадо и единъ пастырь» ¹⁾. И божественный апостоль Петръ: «бѣсте — мовить — яко овца заблудшая немущыи пастыри, но возвратитесь нынѣ ко пастырю и посѣтителю душъ вашихъ». Же есть архипастыремъ албо начальникомъ пастырей, тойже божественный апостоль Петръ, свѣдоцство о немъ выдаючи, мовить: «старца иже во васъ молю — — пасѣте еже во васъ стадо Божіе — — и явлюся пастыремъ начальнику, приймете неувядаемый славы вѣнецъ» ²⁾. Же есть и ереемъ, то есть, священникомъ, божественный псалмопѣвецъ вѣдати даетъ, гдѣ мовить о немъ: «ты еси іерей во вѣки по чину Мелхиседекову» ³⁾; и божественный апостоль Павелъ: «явѣ есть, яко отъ колѣна Іудова восія Господь нашъ, ему же колѣну Моусей о священствѣ ничтоже глагола. И лишше еще явѣ есть отъ сего, яко по подобію Мелхиседекову востанетъ священникъ ины, иже не по закону заповѣди плотскія бысть, но по силѣ живота неразрушеннаго: свѣдѣлствуетъ бо, яко ты еси священникъ во вѣки по чину Мелхиседекову» ⁴⁾. Же есть архіереемъ, то есть первосвященникомъ, божественный апостоль Павелъ, о немъ свѣдѣлство выдаючи, мовить: «Христосъ не самъ себе прослави быти первосвященника,

но глаголавый къ нему: Сынъ мой еси ты, Азъ днесь родихъ тя» ⁵⁾. И зась тойже Сынъ Божій нареченъ отъ Бога первосвященникъ по чину Мелхиседекову. И еще: «такова имамы первосвященника, иже сѣде одесную престола величествія на небесѣхъ, святилища служитель и скиини истинныя, юже сооружи Богъ, а не человекъ» ⁶⁾. О чомъ тойже божественный апостоль въ посланіи своемъ до Евреовъ широце. Же есть головою церкви, которая есть тѣломъ Его, тойже мовить: «есть глава церкви Христосъ, изъ него же все тѣло составляется и сочинивается приличнѣ» ⁷⁾. И зась: «зане мужъ глава есть женѣ, якоже Христосъ глава церкви, и той есть Спаситель тѣлу» ⁸⁾. И еще: «вся покори подъ нозѣ его, и того даде выше всѣхъ церкви, яже есть тѣло его» ⁹⁾. Же есть каменемъ фундаментальнымъ и каменемъ краугольнымъ будования церковнаго, пророкъ Божій Исаія свѣдѣтитъ мовячи: «сего ради тако глаголетъ Господь, се Азъ вложу во основаніе Сіоне камень многоцѣненъ, избранъ, крауголенъ, честенъ во основаніе Ему, и вѣруй въ онъ не постыдится» ¹⁰⁾. И божественный царь и пророкъ Давыдъ: «камень, егоже небрегоша зиждущіи, сей бысть во главу углу. Отъ Господа бысть си, и есть дивна во очію нашею» ¹¹⁾. И Христосъ Господь самъ о себѣ до архіереевъ и фарисеевъ: «нѣстели — мовить — чли николиже въ писаніихъ, камень егоже небрегоша зиждущіи, сей бысть во главу углу. — — И па-

⁵⁾ Тамъ же, гл. 5, ст. 5.

⁶⁾ Тамъ же, гл. 8, ст. 1—2: «— — свл-тымъ служитель — — юже водрузи — —».

⁷⁾ Ефес., гл. 4, ст. 15—16.

⁸⁾ Тамъ же, гл. 5, ст. 23.

⁹⁾ Тамъ же, гл. 1, ст. 22—23.

¹⁰⁾ Исаія, гл. 28, ст. 16.

¹¹⁾ Псалт. 117, ст. 22—23: «— — — и есть дивенъ во очесѣхъ нашихъ».

¹⁾ Іоан., гл. 10, ст. 14—16.

²⁾ 1 Петр., гл. 5, ст. 1—2, 4.

³⁾ Псал. 109, ст. 4.

⁴⁾ Евр., гл. 7, ст. 14—17.

дый на камень сей сокрушится, а на него же падеть сотреть его» ¹⁾. И божественный апостолъ Павелъ ²⁾: «се полагаю въ Сіонѣ камень претыканія, и камень соблазны, и всякъ вѣруй въ оны не постыдится» ³⁾. Божественный евангелистъ Лука: «сей камень укоренный отъ васъ зиждущихъ, бывшій во главу углу» ⁴⁾. И божественный апостолъ Петръ: «понеже вкусите, яко благъ Господь, къ нему же приходяще, каменю живу, отъ чловѣкъ убо уничижену, отъ Бога же избранну, честну» ⁵⁾. Же тежъ наконецъ есть и фундаментъ церковнымъ Иисусъ Христосъ, божественный апостолъ Павелъ яснѣ о томъ вѣдати даетъ, гдѣ мовить: «основанія иного никтоже можетъ положить, паче лежащаго, еже есть Иисусъ Христосъ» ⁶⁾.

Што все [въ] фундаментъ на початку отповѣди сей моей на то заложимъ, абы каждый православный вѣдалъ, же Иисусъ Христосъ въ Церкви Своей святой всѣ уряды церковныя на собѣ власне носить Самъ, и иже всѣхъ тыхъ урядовъ апостоловъ своихъ святыхъ заровню и однако быти удостоилъ, жадного надъ иишихъ въ нихъ не прекладаючи ⁷⁾. Оттоль божественный великій Василій: «достоинства—мовить—свои Иисусъ Господь даруетъ иишимъ, самъ единакъ не безъ нихъ заставаеъ. Свѣтлостью есть, а мовить: вы есте свѣтлостъ свѣту. Священникомъ есть, а священники чинитъ. Овцею есть, а мовить: ото васъ

посылаю, якъ овцы межѣ волки. Каменемъ есть, и камень чинитъ. То, што есть его, и слугамъ своимъ даруетъ» ⁸⁾.

Положивши теды то заречъ слушную ⁹⁾ же въ Церкви Своей святой Иисусъ Христосъ повшехнымъ есть пастыремъ, архипастыремъ, іереемъ, архіереемъ, головою, каменемъ, фундаментомъ, а за тымъ послѣдователне положивши и ово, же вся Церковь Христова есть овцами Его, людемъ Его, тѣломъ Его и домомъ Его, на немъ самомъ набудованымъ,—приступую, за помощью Христа Бога моего, до знесенія первого роздѣлу стороны противной, который въ собѣ за положеніе маетъ слова Христовы овыи: «я тежъ тобѣ мовлю, иже ты естесъ Петръ, и на томъ камени збудую церковь мою, и брамы адовы не перепогугъ ей» ¹⁰⁾. Зъ тыхъ словъ наипереднѣйшій доводъ берутъ противныи, яко бы на Петрѣ Христосъ збудоуалъ церковь, то есть, на особѣ Петровой. А ты, правовѣрный, слухай правдивыхъ выкладовъ, подлугъ святыхъ богослововъ и учителей церковныхъ Грецкихъ и Латинскихъ. Лечъ, для снадѣйшого твоего понятя а для поряднѣйшей моей отповѣди, покладаю тобѣ первѣй, нѣмъ отступникомъ отповѣдати почну, выкладъ тыхъ преложенныхъ словъ Христовыхъ, который обноситъя чворакій.

Первый—иже черезъ имя «Петръ», то есть: отъ камене, каменный, албо камень, каждый вѣрный чловѣкъ розумѣи быти маетъ; и на каждомъ такомъ, якъ на камени, Церковь Свою Христосъ будовати обѣцуетъ. А тое зданье и выкладъ есть Оригеновъ и Амвросіевъ ¹¹⁾.

⁸⁾ Василій на Исаію, гл. о покаяніи.

⁹⁾ На полѣ: «певную».

¹⁰⁾ Матѣ., гл. 16, ст. 18.

¹¹⁾ Въ тракт. 1 на Матѣея, на Луку, кн. 6, гл. 9.

¹⁾ Матѣ., гл. 21, ст. 42, 44.

²⁾ Въ подлинникѣ по ошибкѣ поставленъ «Петръ». Впрочемъ и у апостола Петра (1 посл., гл. 2, ст. 6) есть сходное мѣсто: «се полагаю въ Сіонѣ камень краеуголенъ, избранъ, честенъ: и вѣруй въ оны, не постыдится».

³⁾ Римл. гл. 9, ст. 33.

⁴⁾ Дѣян., гл. 4, ст. 11.

⁵⁾ 1 Петр., гл. 2, ст. 3—4.

⁶⁾ 1 Кор., гл. 3, ст. 11.

⁷⁾ Въ обоихъ спис. ошибка: «прикладаючи».

Второй выкладъ, же черезъ имя «камень» Петръ маеть быти розумѣнь. Тое зданье або выкладъ есть учителей многихъ. Зъ которого выкладу, опачне вырозумѣного, монархію церковную на Петрѣ будують отступникова, зачимъ тыхъ таковыхъ свѣдоцствъ въ перпомѣ своемъ роздѣлѣ зажили. Ано тымъ таковымъ способомъ не только самъ Петръ есть каменемъ, але и другиі апостолы таковымъ же суть каменемъ.

Третій выкладъ, же черезъ имя «камень», который по Грецку *πέτρα*, а не *πέτρος* называется, самъ Христосъ маеть быти розумѣнь. А тое зданье або выкладъ есть Иеронимовъ, Августиновъ, Күрилла, патріарха Александрійского, въ книгѣ 3, на главу 33 Ісаіи; Тарасія, патріарха Константинопольского, въ дѣяхъ (8) собору вселенского 7, и нѣкоторыхъ иишихъ ¹²⁾.

Четвертый выкладъ, же черезъ имя «камень» вѣра або визнанье, отъ Петра учиненое, розумѣно быти маеть, которая вѣра отъ Христа-пѣтры Петромъ есть названая. Тое зданье або выкладъ есть многихъ учителей церковныхъ. Которіи всѣ чтыри выклады пристойне уважаны и такъ вырозумѣваны, якъ ихъ розумѣны быти тыи сами учителя научаютъ, суть важны.

То такъ предложивши, мы, православныи, всѣ тыи учителей церковныхъ выклады пріймемо, кождый зъ своимъ ему належнымъ и власнымъ вырозумѣьемъ. На овыхъ едпакъ двоихъ остатнихъ, якъ напристойнѣй до иштепціи ¹³⁾ словъ Христовыхъ споряженныхъ, власне полагаемъ ¹⁴⁾, же черезъ камень

¹²⁾ Въ книгѣ 2 на Іова; въ книгѣ 1 на гл. 7 Мате. и на гл. 33 Ісаіи; въ словѣ 13 о словахъ Господнихъ; и въ трактатѣ 124 на Іоанна.

¹³⁾ На полѣ: «предсѣзятя».

¹⁴⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ: «полагаемо».

той, гдѣ мовить Иисусъ Христосъ: «на томъ камени збудую церковь мою» —самого Христа або вѣру и визнанье, отъ Петра учиненное, отдѣльне, безъ жадного отношенія до особы Петровы взятое, розумѣмо. А же на вѣрѣ и визнанью, якъ на каменѣ, церковь свою Христосъ збудовати обѣщаль, и на той збудоваль, овыхъ святыхъ учителей церковныхъ на доводъ приводимо: напрохъ, Златоустого святого, который, въ бесѣдѣ 54 на главу 16 Матѳеа, слова тыи Христовы выкладаючи мовить: «я тобѣ мовлю, ты естесь Петръ, и на томъ камени, збудую церковь мою, то есть, на вѣрѣ визнанья».

Уважаи, ижъ тутъ Златоустъ святыи *δογματικὸς*, то есть, якъ учитель, учительско декретуючи, мовить, же на вѣрѣ визнанья, або на вѣрѣ и на визнанью ¹⁵⁾ збудоваль Христосъ церковь свою, то есть, людѣ, который въ него крестился и право увѣрилъ. Уважаи тыжъ притомъ, ижъ самъ Христосъ буд[у]еть, а не хто иишій, и ижъ «церковь, мовить, мою», а не «твою». Тойже учитель, въ бесѣдѣ 82 на главу 26 Матѳеа: «на визнанью, мовить, Петровомъ церковь свою Христосъ збудоваль и огородилъ». Въ тойже способъ мовить и въ выкладѣ первой главы посланія до Галатовъ, на самомъ початку. Слухай же еще того святого Іоанна Златоустого, якъ въ своемъ на пентикостію казанью, которому початокъ «днесъ намъ земля небо бысть», мовить: «приведемо въ посродокъ и увидмо, бы снать коли не отпали, неже бымъ вонтиль, мовлю то, але ¹⁶⁾ еретикомъ уста затыкаю;

¹⁵⁾ Послѣ этого въ Толстовскомъ спискѣ добавлено противъ Синодальнаго: «а визнаніе то есть которое Петръ визналь: ты еси Христосъ Сынъ Бога живаго, и на томъ визнанью соорудилъ — —».

¹⁶⁾ У Толстаго этого союза нѣтъ.

а которыяже то суть слова: «небо и земля переминуть, а слова мои не переминуть»; и которыяже мовы которыя слова: «ты естєсь Петръ, и на томъ камени збудую церковь мою, и брамы адовы не перемогутъ ей». На томъ камени, рекъ, на пѣтрѣ: не на чловѣцѣ бовѣмъ, але на вѣрѣ збудовалъ церковь свою. А штожъ была за вѣра? Тая: ты естєсь Христосъ Сынъ Бога живаго. Каменемъ нарекъ церковь, навалности приимуючую и нехвѣющуюся¹⁾. Церковь абовѣмъ Христова преслѣдованья вше-лякии приимуетъ, еднакъ незвѣтѣжона заставаєть. Лечъ спытаєшь, если маєть тое будованье—камень, албо дерево, албо желѣзо? Не мовитъ, не естъ бовѣмъ въ ней матеріалное будованье, бо еслибы таково было, розвалилобься за часомъ. А вызнанья благочестія ане бѣсове, ани иньшое якое створенье звѣтѣжити не могутъ. Свѣдчатъ мученици, которыхъ ребра стругано, але вѣра непереломлена zostала». II далѣй, —то Златоустый святыи.

Уважаи якъ и тутъ великій сей учитель церковный *δογματικός*, то естъ учительскою владою вырокъ чинячи, выразне особу Петрову выимуетъ и мовитъ, же не на Петрѣ збудована естъ церковь. Штожъ надъ то выразиѣй рѣчи ся можетъ? Тойже святыи учитель, въ книжѣ «Недоконченныхъ бесѣдъ»²⁾, на главу 7 Матѣея, въ бесѣдѣ 8, мовитъ: «Христосъ естъ премудрый мужъ, который збудовалъ домъ свой, то естъ церковь, на камени, то естъ на моцности вѣры, in fortitudine fidei. Абовѣмъ и моцность вѣры опокою называется». То суть слова Златоустого святого. Згажається зъ тыми Златоустого святого словы и святыи Кирилъ, Александрійскій па-

¹⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ искажено: «нефляющуюся».

²⁾ На полѣ: «Imperfecti operis».

тріарха, въ діалогахъ своихъ зъ Ерміємъ въ книгѣ 4, мовячи въ тии слова: «камень, розумѣю, не иньшее што назвалъ, ено пѣнарушоную и моцную ученика вѣру, на которой церковь Христова такъ вгрунтована и умоцнена естъ, абы не упала». Яковъ святыи, въ Лѣторіи своей, мовитъ: «на утверженіе святои своеи каеоліцкои и апостолскои церкви, которую збудовалъ на камени вѣры, абы ен брамы адовы не звѣтѣжили». Григорій святыи Нисскій (въ главѣ о читанью свѣдоцтвъ старозакопныхъ): «камень—мовитъ—вѣры Христосъ, якъ фундаментъ; якъ самъ Христосъ Господь до верховного апостола мовитъ: ты естєсь Петръ и на томъ камени збудую церковь мою, то естъ на вызнанномъ Христѣ, ижъ рекъ былъ: ты естєсь Христосъ Сынъ Бога живаго». Божественный Епифаній, въ ереси 59: «ижъ—мовитъ—вызналъ Петръ Христа Сыномъ Бога живаго, услышалъ: на томъ камени вѣры збудую церковь». Теодоритъ, въ книжѣ своей на Пѣснь Пѣсней, камень называетъ—«вѣры побожность правды вызнанье». Дамаскинъ, святыи, въ словѣ на Преображеніе Господне: «Ты—мовитъ—естєсь Христосъ Сынъ Бога живого. Тая естъ моцная оная и непорушная вѣра, на которой, яко на Петрѣ, то естъ на камени, церковь естъ уфундована, которой то пѣтрѣ *ἐπιστάτης Πέτρος ἐπὶ τῶν ὁρίων*, то естъ слушне тезоименитъ стался Петръ»³⁾. Теофилактъ святыи, въ выкладѣ гл. 6 Матѣея: «ижъ вызналъ Христа Сыномъ Божиимъ Петръ, рекъ до него Христосъ, же тое вызнанье, которое вызналъ, фундаментъ, будетъ вѣрующихъ; такъ каждый чловѣкъ, который захочетъ домъ вѣры будовати, той фундаментъ заложити повиненъ будетъ».

³⁾ Исидоръ Плуциотскій, 236, кн. 9.

Уважа́йте зъ предложо́ныхъ свѣдо́цтвъ учителей церковныхъ Восточныхъ ⁴⁾, которыя черезъ камень той, на которомъ Иисусъ Христосъ церковь свою збудовати обѣщавъ, розумѣють вѣру и признанье Петрово, а за тымъ и того самого Иисуса Христа, которого Петръ сердцемъ вѣрилъ а устами призналъ быти Сыномъ Бога живаго. Такъ насъ слова тии Христовы «и на томъ камени збудую церковь мою» розумѣти учать, такъ и сами розумѣють и такъ вѣрятъ. А того не прѣимуютъ и не признають, абы на Петръ чловѣкъ была Церковь Христова збудована.

Але ступѣмо еще въ тойже матеріи до учителей церковныхъ Заходныхъ. Августинъ святыи, въ трактатѣ 10, на посланіе Іоанново: «смотримъ—мовить—што за похвала идеть за того вѣроу? Ты естесъ Петръ, и на томъ камени збудую церковь мою, на той вѣрѣ, на томъ, што речено естъ: ты естесъ Христосъ Сынъ Бога живаго. На томъ камени—мовить—вгрунтую ⁵⁾ церковь мою». Амвросій засъ святыи, въ толкованью главы 2, до Ефесовъ: «мовить Господь до Петра: на томъ камени збудую церковь мою, то естъ: на каеолицкой вѣрѣ, признанью преустановляю ⁶⁾ вѣрныхъ до живота». И въ книжѣ 6 на Луку евангелиста: «фундаментъ—мовить—церкви вѣра». Той же въ словѣ 5 ⁷⁾, о тайнѣ вѣлѣнія Господня: «вѣра—мовить—есть церкви фундаментъ. Не о тѣлѣ бовѣмъ Петровомъ, але о вѣрѣ речено естъ, иже брамы смерти не перемогутъ ей. Але признанье звѣтѣяетъ адъ, и тое признанье не одну ересь зноситъ. Церковь

абовѣмъ: многими навалностями, якъ добрый корабль, будучи ударяна, на-противъ всѣхъ ересей той свой выставуетъ фундаментъ». Иларій, въ книжѣ 2, о Троици святой: «еде́нь теды той естъ непорушоныи фундаментъ, едина тая естъ пшасливая вѣры опока, Петровыми усты признаная: ты естесъ Сынъ Бога живаго, такъ многи въ собѣ маючая доводы правды, якъ много зарутовъ ⁸⁾ превротныхъ и невѣрства потваровъ вынайтися мочи будетъ». И засъ тамъ же Петръ Сына Божіи призналъ, а для того блаженнымъ естъ названъ. Объявление то естъ отцевское, то естъ церкви фундаментъ. то естъ безпеченство вѣчности. Въ книжѣ засъ о Пресвятой Троици, 6: «на той теды—мовить—признанья опоцѣ церкви збудованіе сталося». И еще тамъ же: «тая—мовить—вѣра царства небесного ключъ маєтъ, тая вѣра, што колвекъ на земли розвяжетъ, або звяжетъ, и звязана будутъ на небѣ и розвязана. Тая вѣра церкви естъ фундаментомъ. Тою вѣроу слабыми ставаются напротивъ церкви брамы адовы», и прочая.

То суть свѣдо́цтва зъ писмъ святыхъ учителей церковныхъ Восточныхъ и Заходныхъ. Але еще самыхъ старожитѣйшихъ епископовъ Римскихъ въ своей имъ власной справѣ зданья послухаймо, которое имъ барзѣй нашу правду объяснить, тымъ барзѣй отступницкую облуду окажетъ.

Святыи Григорій, епископъ Римскій, названный Двоесловъ, въ посланію 33, книги третіи: «животъ вашъ—мовить—на камени церкви, то естъ, на признанью Петра, верховного апостола, умоцнѣте». И еще тойже въ главѣ 7, книжѣ 35-хъ правоучительныхъ: «на

⁴⁾ На полѣ: «камень естъ вѣра и признанье».

⁵⁾ У Толстова: «выгрунтую».

⁶⁾ У Толстова: «предустановляю»

⁷⁾ Лист. 68.

⁸⁾ На полѣ: «задаванья».

камени—говоритъ—Моисей постановеніе бываетъ ¹⁾, абыя поставѣ Божой при-
смотрѣлъ. Поневажъ если кто вѣры
твердости мѣти не будетъ, божкой той
притомности не узнаетъ. О которой
твердости Христосъ Господь говоритъ: на
томъ камени збудую церковь мою». Феликсъ Третій того имене епископъ
Римскій (въ посланіи своемъ третьемъ,
тому 1, части второй) такъ Христа гово-
рячего приводитъ: «блаженъ естесъ, Су-
моне варъ Іона, же тѣло и кровь не
объявило тебѣ, але Отецъ мой небес-
ный, и на томъ признаніи збудую цер-
ковь мою». То два папѣжъ зъ нами въ
власной своей имъ справѣ напротивъ
отступниковъ. Придамъ и четвертого.
«Што пристойнѣйшого, што оказални-
го и надъ вшелякую збожностъ по-
божнѣйшого есть — говоритъ Адрианъ
Первый, епископъ Римскій (въ посланіи
своемъ четвертомъ, тому второго)—надъ
то, якъ блаженного Петра, верховного
пастыра церковного, щастливымъ вы-
паньемъ признаніи вѣры держати фун-
даментъ. Фундаменту (говоритъ учитель
народовъ) иного нѣхто не можетъ
заложити прочъ того, который есть по-
ложенъ, который есть Іисусъ Христосъ.
Того то непорушного фундаменту твер-
достъ блаженный Петръ не зъ тѣла и
крѣве, але зъ объявленія Отца небес-
ного до признанія подалъ. Гды, по зне-
сенію нѣкоторыхъ общихъ опрѣній ²⁾,
што бы въ учениковъ его умыслахъ вѣра
справовала, Всевидицъ выбудовалъ ³⁾
самъ за себе и за всѣхъ. Одинъ за ед-
ность свѣдоцтво вѣры выдалъ, говорячи:
ты естесъ Сынъ Бога Живаго, и на-тыхъ-
мѣсть за признаніе свое нагороды, безъжад-
ного на иншій часъ отлогу, достигилъ,

ставшиися посполъ зъ другимъ и одвер-
никомъ въ обѣтницы небеснымъ, и вя-
занья и розвязанья душъ узнавца.
Гдыжъ и заразы реклъ до него Хри-
стосъ Господь: и я тобѣ мовлю, же ты
естесъ Петръ, и на томъ камени збудую
церковь мою, на томъ, говоритъ, каме-
ни, которогосъ вызналъ и отъ которо-
го достигилесъ назвиска достойности,—
на той твердости вѣры церковь мою
збудую». То Адрианъ Южъ теды от-
ступникомъ не зъ нами справа, але зъ
власными ими своими пастырьми, бис-
купами Римскими, которые, надъ солн-
це яспѣй, то признавають, же не на
Петрѣ, але на вѣрѣ и на признаніи,
отъ Петра учиненомъ, Церковь свою
Христосъ Господь збудовати обѣщавъ,
на ней и збудовалъ.

Але абымъ ихъ або овымъ «облоч-
нымъ свѣтлымъ столпомъ» ⁴⁾, который
шолъ зъ Египту передъ людомъ Изра-
ильскимъ, розсвѣтилъ и уцѣломудрилъ
(што дай, Христе!), або позаду люду
того идучимъ хмурнымъ и темнымъ ⁵⁾,
который Фараона посередъ моря непо-
стерегого впровадилъ и затопилъ (чо-
го имъ не зычу), наказавъ,—приведу
еще Іоанна Осмого, епископа Римского,
въ посланіи своемъ 54-мъ, тому трете-
го, такъ до цесаря Константинопольского
говорячого: «абы за ласкавою помощю
Божією незвитяженнымъ велможности ва-
шей раменемъ церковь, голосомъ Хри-
стовымъ на камени правдивой вѣры
уфундованую, завжди зацѣпяти и отъ
шкодливыхъ а окрутныхъ поганьскихъ
наѣздовъ побожнымъ умыслу передся-
взятемъ боронити моглисте». Стефанъ
засъ Шестый, епископъ Римскій, въ то-
мъ десятомъ Баронѣушовомъ въ року
886-мъ, числѣ 26-мъ: «каѳолицкая—

¹⁾ У Толстова: «Моисей постановенъ бы-
ваетъ».

²⁾ Латин. *opinio*.

³⁾ Толст. «сооружилъ»

⁴⁾ Исходъ, гл. 13, ст. 21.

⁵⁾ Исходъ, гл. 14, ст. 19—20.

мовить—Христа и Бога нашего церковъ, уфундованая на мощномъ камени, то есть на Петра апостола визнанью». Иннокентій Второй, епископъ Римскій, у Бернарда въ посланіи 194-мъ: «за свѣдѣтельствомъ — мовить — апостоловымъ, якъ одинъ Богъ, одна вѣра быти узнана есть, на которой, якъ на непоручномъ фундаментѣ, прочъ котораго нѣхто иншого положити не можетъ, трѣвалоости ⁶⁾ церкве неподвижна зоставасть. Оттоль то есть, же блаженный Петръ, верховный апостолъ, для выборного вѣры той визнанья, услышати заслужилъ: ты естєсь Петръ, и на томъ камени збудую церковъ мою; презъ камень — твердость вѣры и каѳолицкой еднѣности ⁷⁾ непоручность яснѣ означаючи».

То теды суть, якосмо рекли, свѣдоцтва зъ писмъ святыхъ учителей церковныхъ Выходныхъ и Заходныхъ и самыхъ епископовъ Римскихъ, которыхъ всѣхъ одна и таяжъ есть наука, же не на Петрѣ чловѣцѣ збудована есть церковъ Христова, але на вѣрѣ, визнаной презъ Петра, зъ объявленья ему Божского; и на тыхъ потреба полагати, яко на зданьяхъ *dogmaticis*, то есть декреталие реченныхъ. Всѣ абовѣмъ, якъ едними устами, мовятъ, же на словахъ побожности и на камени визнанья, то есть, на овыхъ словахъ «ты еси, Христосъ Сынъ Бога Живаго», не на Петрѣ чловѣцѣ, не на тѣлѣ Петровомъ, але на вѣрѣ збудовалъ церковъ свою Христосъ Господь. Аже тежъ черезъ тии, отъ Христа Господа реченны, слова «и на томъ камени збудую церковъ мою», на собѣ камени Христосъ Господь церковъ свою збудовати обѣщаль, и збудовалъ, вышъ помененныхъ святыхъ

учителей церковныхъ на доводъ привожу, которыхъ выразными словы того доводятъ. Божественный Иеронимъ, въ выкладѣ псалму 103: «фундаментъ — мовить — который заложилъ апостолъ архитекторъ, самъ одинъ есть Господь. Иисусъ Христосъ; на томъ фундаменту грунтовномъ и мощномъ и черезъ самого себе непоручнѣ уфундованомъ будуется Церковь Христова. Ровне зъ нимъ и Кириллъ святой Александрійскій, въ выкладѣ овыхъ словъ ⁸⁾ зъ Исаіа пророка «сей вселится во высоцѣ нещерѣ камени крѣпка»: «пристойная — мовить — есть речъ розумѣти намъ, же ся въ словѣ томъ «камень» Господь нашъ Иисусъ Христосъ называетъ, въ которомъ якобы яскния ⁹⁾ якая або овчарня церковъ розумѣется, маючая безпечное и непоручное добре обварованое мѣшканье. Ты абовѣмъ, мовить Збавитель, естєсь Петръ, и на томъ камени збудую церковъ мою». Божественный засъ Тарасій ¹⁰⁾, патріарха Константинопольскій: «зо всѣмъ святымъ соборомъ вселенскимъ седмымъ уважаю — мовить — и вижу, же на томъ камени Христѣ Божѣ нашемъ збудована есть церковъ». При сихъ святыхъ учителяхъ, честный Беда, въ бесѣдѣ на вігилію святого Андрея апостола: «на томъ камени, мовить Христосъ, збудую церковъ мою, отъ которогось ты имя взялъ, то есть, на мнѣ самомъ збудую церковъ мою». Божественный наконецъ Августинъ, въ трактатѣ на Іоанна 120-мъ: «для того — мовить — рекъ Иисусъ Христосъ «на томъ камени збудую церковъ мою», ижъ рекъ былъ Петръ «ты естєсь Христосъ сынъ Бога живаго»; на томъ теды камени, кото-

⁶⁾ Толст.: «долгоденствія».

⁷⁾ Толст.: «единости».

⁸⁾ Кириллъ, книга 3 на Исаію, глава 33.

⁹⁾ Толст.: «скинія».

¹⁰⁾ Тарасій, въ дѣяніяхъ седмаго вселенскаго собора.

рогось ты визналь. збудую церковь мою. Камень абовѣмъ былъ Христось, на которомъ фундаментъ и самъ Петръ есть набудованъ. Поневажъ фундаменту иного нѣхто не можетъ положить, прочъ того, который есть положенъ, который есть Іисусъ Христось». И засъ тойже въ словѣ 13, о словахъ Господнихъ. «Затымъ—мовать—придасть «и я тобѣ мовлю», якобы тежъ рекль, поневажъ жесь ты мнѣ рекль «ты естесь Христось Сынъ Бога живого», и я пре то тобѣ мовлю, же ты естесь Петръ. Сумономъ передъ тымъ былъ званый; тое засъ имя ему, абы Петромъ былъ званъ, отъ Христа Господа наложено есть; и то, абы тоєю фигурою значилъ церковь. Ижъ бовѣмъ Христось — камень, Петръ — людъ христіанскій. Петра бовѣмъ начальное имя есть, для того Петръ отъ пѣтры, то есть: каменистый отъ камене, а не пѣтра отъ Петра, не камень отъ каменистого. Якъ не отъ христіанина Христось, але отъ Христа христіанинъ называется. Ты естесь, теды мовить, Петръ, а на томъ камени, которогось визналь, на томъ камени, которогось позналь, мовячи «ты естесь Христось Сынъ Бога живого», збудую церковь мою: то есть, на мнѣ самомъ, Сынъ живого Бога збудую церковь мою. На мнѣ збудую тебе, а не мене на тобѣ. Абовѣмъ хотячи чловѣци будоватись на чловѣцехъ, мовили «я естемъ Павловъ, я Апполосовъ, я Кифинъ» ¹⁾ то есть Петровъ, — апостоль засъ Павелъ, гды позналь, же его предпочитаютъ, а Христомъ погоржуютъ: «зажъ ся—мовать—роздѣлилъ Христось? изали Павелъ за васъ укрѣпованъ есть, або во имя Павлово окре-

¹⁾ 1 Коринѣ., гл. 1, ст. 12.

²⁾ 1 Кор., гл. 1, ст. 13: «еда раздѣлися Христось? еда Павелъ распялся по васъ, или во имя Павлово крестистесь?»

щенны естесте?» ²⁾. Якъ не въ Павлово, такъ анъ въ Петрово, але во имя Христово.

Абы Петръ збудованъ былъ на камени, а не камень на Петрѣ,—зъ тыхъ теды учителей церковныхъ и зо всѣхъ иннихъ вышеменованыхъ выразне вѣдати дається: на вѣрѣ або признанью уфундовану быти Церковь и на Христѣ камени краеугольномъ, отъ которого Петромъ Сумонъ есть названъ. Зачимъ первый той отступниковъ нашихъ роздѣль, прочъ голыхъ словъ, нѣчого въ собѣ не маеть. А ижъ въ чемъ того доводятъ, чого нѣхто не прить ³⁾, же учителя церковны нѣкоторые на Петрѣ Церковь Христову збудовану быти повѣдають, а якимъ способомъ мають розумѣти, въ наступуючомъ второмъ артикулѣ видочне, за помощью Божією, зъ писмъ тыхъ же святыхъ учителей церковныхъ окажу.

Части I, роздѣлу I, артикулъ 2.

Поневажъ учителя церковны мовити звыкли на Петрѣ збудовану быти Церковь Христову—якъ ся то отъ насъ розумѣти маеть? и ижъ не на самомъ Петрѣ, але на всѣхъ апостолахъ збудована есть Церковь Христова.

Нѣкоторые зъ учителей церковныхъ пишуть — на Петрѣ збудовану быти Церковь Христову. Ажесмо въ предложеномъ артикулѣ зъ божественныхъ учителей церковныхъ слышали речъ нѣяко противную, котрымъ, повѣдаючи Церковь Христову збудовану быти на вѣрѣ або на признанью, отъ Петра учиненомъ, то есть, на словахъ побожности овыхъ «ты естесь Христось Сынъ Бога

³⁾ У Толстова: «зрить».

живаго» и збудовану быти на Христѣ Сынѣ Божомъ то выразными словы твердятъ, же Церковь Христова не есть на Петрѣ збудована (лечь быти збудованой на Петрѣ, и не быти,—суть речи собѣ противны), абы теды въ пауцѣ учителей святыхъ згода и единомыслие оставало, и мы слова твы противныи згодны быти знали,—вѣдати належитъ, иже Господь нашъ Иисусъ Христосъ, мовячи до Петра «и я тобѣ мовлю, же ты естесъ Петръ, а на томъ камени збудую Церковь мою», чинить обѣтницу, же хочеть збудовати Церковь свою (ведлугъ нѣкоторыхъ учителей церковныхъ, якомо предложили) на вѣрѣ або на визнанью Петровомъ, або на самомъ Христѣ. Попевалъ теды отступникова наши зъ збудованой на Петрѣ Церкви то мѣти хотять, абы, за тымъ таковымъ на немъ отъ Христа Господа Церкви своей збудованьемъ, оны, мимо всѣхъ пниши апостолы, самъ одинъ составлялъ всей Церкви Христовы и самыхъ спол-апостоловъ своихъ пастиреть, правителемъ и учителемъ и судією особливимъ и удѣльнымъ,—повинны то намъ показати: гдѣ, коли и которыми словами Иисусъ Христосъ учиняющую обѣтницу тую сполнилъ, и якъ сполненная тая обѣтница Петра святого церковнымъ монархомъ чинить, яковымъ его отступникова мѣти хотять? Чого же мы прямо, якъ речи неслухной и жаднымъ писмомъ довестися немогучей. Они то намъ винны были показати и довести, же такъ есть въ речи истотне, якъ словами удають омылне. Але же того жадными слушностями, пѣриючи писма Божого свѣдоцтвы, або святыхъ учителей церковныхъ наукою не доводятъ, толко просто такъ декретуютъ: «Иисусъ Христосъ на Петрѣ збудовалъ Церковь свою, пре то Петръ естѣ Церкви Христовой монархомъ!»

Иисусъ Христосъ мовить «збудую», а они мовять «збудовалъ»! Учинилъ обѣтницу Иисусъ Христосъ Сумонови, же мѣлъ назвати его Кифою, гды до него рекль «ты наречешися Кифа»⁴⁾. Не назвалъ его тогда, але толко назвати обѣщаль. Колижъ сполнилъ ему тую обѣтницу? Тогда, коли до него рекль «ты естесъ Петръ». Учинилъ тойже Иисусъ Христосъ тому же Сумонови обѣтницу, южъ Петромъ названому, же мѣлъ дати ему ключи Царства небесного, гды до него рекль «и дамъ тобѣ ключи Царства небесного». Не далъ ему тогда, але толко обѣщаль. Колижъ далъ? «Тогда—мовить божественный Теофилактъ—гды ему зъ всѣми апостолами сполчине было речено: «которымъ отпустите грѣхи, суть имъ отпущены, и которымъ задержите, суть задержаны».

Повинны теды отступникова показати первѣй: гдѣ, коли и которыми словами Петрови Иисусъ Христосъ обѣтницу тую зыйстилъ, а тогда мовити, же на Петрѣ чловѣкъ збудовалъ, и наводити не то ерѣю Петръ естѣ Церкви Христовой удѣльнымъ монархомъ, але ово, ведлугъ божественнаго Златоуста⁵⁾: «Петръ пре то назначанъ бываеть на пастирство Церкви Христовой, и не одному народови, якъ Іеремія, але всему свѣту, всѣмъ народамъ, лечь не самъ, але всѣ апостолове». Петру обѣщаны ключи, але всѣмъ заровно и заедно даны; Христосъ будованье презъ себе Церкви обѣщуетъ, але всѣ заровно и заедно на тое Церкви будованье суть высланы, гды имъ было речено: «шедше научите вся народы»⁶⁾, або «шедше въ мѣръ весь проповѣдите евангеліе всей твари»⁷⁾.

⁴⁾ Иоанна, гл. 1, ст. 42.⁵⁾ Злат., бес. 54, на Маттея.⁶⁾ Мато., гл. 28, ст. 19.⁷⁾ Марк., гл. 16, ст. 15.

«Будовати абовѣмъ Церковь Христо-
ву — мовить божественный Златоус-
тый¹⁾ — не ишее што есть, только пропо-
вѣдати. Которое, мовить, будованье дѣя-
лося отъ всѣхъ апостоловъ, не вымучи
жадного, — же гды всѣ, ведлугъ силы,
данной каждому зъ нихъ, однако и заров-
но въ навороченью народовъ до познанья
правдивого Бога и до вѣры Христовы
працовали. И презъ тыхъ, мовить, людѣй,
простыхъ неукровъ, Церковь свою збудо-
валъ, тую, которая ся теперь по всѣхъ
всего свѣта концахъ распростираетъ».

Поневажъ tedy, якъ мовять отступ-
никове, обѣтницю учинилъ Петрови
Исусъ Христосъ, гды до него реклъ
«и на томъ камени збудую Церковь
мою», же мѣлъ на немъ збудовати Цер-
ковь свою, — пытаемо ихъ: гдѣ тую обѣт-
ницю сполнилъ? Чого поки не покажутъ,
поты плошне сіи слова Христовы на
свою монархію затыгають; бо тутъ
только обѣтница ся чинить, а не самая
ся речъ въ skutku дѣеть. Если рекутъ,
же на онъ часъ, гды речено ему было
«яси овца моя», tedy слова сіи Хри-
стовы «на томъ камени збудую Цер-
ковь мою» напрасно, якомъ напредъ
реклъ, затыганы бывають на едино-
владство Петрово. Во, если тогда еже²⁾
выполнилъ то Исусъ Христосъ, што тутъ
обѣцалъ, tedy тутъ еще не есть тымъ
чиненъ, чимъ тамъ мѣлъ быти учиненъ.

Показати tedy, якомъ реклъ, отступ-
никове повинни первѣй: гдѣ, и коли, и
якъ тая обѣтница Христова зыстилася:
тожъ то, штосмо мы зъ божественнаго
Златоустого указали, а не што они зъ мар-
шыхъ думъ своихъ збирають наводити?

Истиненъ заисте есть въ словахъ сво-
ихъ Исусъ Христосъ! Але люде многіи
въ вырозумѣнью або рачей въ выворо-

¹⁾ Злат., въ словѣ «напротивъ погань».

²⁾ Это слово лишнее. Его нѣтъ и въ Тол-
стовскомъ спискѣ.

чанью словъ Его суть ложны. Правди-
выи tedy слова Христовы въ обѣтницы
сей, православный каждый, такъ прав-
диве розумѣй, якъ ты тыиже святѣи
учителиве церковныи розумѣти учать,
которые не на Петрѣ Церковь Хри-
стову збудовану быти повѣдають, але
на фундаментѣ пророковъ и апосто-
ловъ³⁾, на самомъ камени угольномъ,
Исусѣ Христѣ⁴⁾. А хочай дванадцать
фундаментовъ Апокалипсисъ спомина-
етъ, еднакъ не будетъ ся тотъ⁵⁾ за
самый кгрунтъ будованья, але за ка-
менья великіи, которые суть близко
фундаменту (презъ *ἐκ θεμελίου ἐγγὺς*
сполъ знать⁶⁾ называются фундамента,
вмѣсто частей фундаментовыхъ). А то
для фундаментальной науки о Христѣ.
Которою и мовою всѣ апостолы, а пѣ-
которые и на писмѣ давали, а не самъ
святѣй Петръ. Якъ мовить⁷⁾: «ведлугъ
ласки, которая есть дана, якъ умѣст-
ный будовничий фундаментъ заложилъ».
Дванадцать tedy фундаментовъ
есть наука, отъ дванадцати апостоловъ
проповѣданая. Яко и апостолъ Павелъ
повѣдаетъ о первой особѣ (sic)⁸⁾ мовячи:
«жемъ усилуовалъ проповѣдати еванге-
лію, не тамъ гдѣ бы былъ менованный
Христосъ, абымъ на чужомъ фундамен-
тѣ не будовалъ»⁹⁾. Ижъ tedy всѣ апо-
столы фундаментъ заложили такъ вѣрне
и досконале каждый зособна на своемъ
мѣстцу, якобы дванадцать фундамен-

³⁾ Ефес., гл. 2, 20: «назави бывше на
основаніи апостолъ и пророкъ, сущу крае-
уголлу самому Исусу Христу».

⁴⁾ Апокал., гл. 21, ст. 14.

⁵⁾ Толст.: «не берется тутъ».

⁶⁾ Толст.: «полвзять», точнѣе: «сполвзять».

⁷⁾ Августинъ, на Псал. 39.

⁸⁾ У Толстова «о первой» пѣтъ; потому
слѣдующее слово читается «о собѣ».

⁹⁾ Рим., гл. 15, ст. 20: «спце же потщах-
ся благоуспѣтити, не идѣже именовася Хри-
стосъ, да не на чужемъ основаніи созижду».

товъ было. Отожь тутъ нѣманъ жадной прерогативы Петра святого.

А ижъ суть нѣкоторые учителяве, яко смо рекли, которые на Петрѣ и на Павлѣ Церковь Христову збудованую быти рекли, и которіи ихъ отъ Христа камня камнями называютъ, — лечъ жадного зъ нихъ не найдуюмо, который бы, Петра каменемъ и фундаментомъ будоваши церковного назвавши, черезъ тую метафору монархою церковнымъ назначеного и уставленого быти его разумѣль. Але всѣ, иле есть ихъ, которіи его каменемъ зовутъ, або на немъ збудованую быти Церковь повѣдають, въ той сепсѣ фундаментомъ Церкви быти его разумѣють, же онъ — або вѣру бозства Христова напервѣй оказале оголосилъ, на которой вся Церковь ся фундауетъ, або же вѣры твердость, — або же онъ, першій въ личбѣ и выборнѣйшій зъ святымъ Павломъ зъ дванадцати апостоловъ, Евангеліе по свѣту разсѣваль. За чимъ оба, особливе, надъ иншихъ апостолове святыхъ, ровный мають титулъ тотъ «верховныи апостолы». Жадного еднакъ оттолъ единовладства, першенства нѣ Петрови, нѣ Павлови не доводятъ. А который бы съ тыхъ двоухъ пайстаршій былъ — святыи учитель о томъ не учинили декрету. А на доводъ того покладая св. Амвросіа (въ словѣ 63, на похвалу св. апостола Петра и Павла), который такъ мовить: «Благословенный Петрѣ и Павелъ цѣлюють межи всеми апостолами и особливе пѣякоюсь превзятостью переходять. Лечъ межи ними который бы надъ которого мѣль быти перекладанымъ, нѣтъ певности». Поты Амвросій. А Златоустъ, на посланіе до Галатовъ, гл. 2, мовить: «апостолъ Павелъ себе другимъ честю ровно оказалъ: и не толко ся онымъ, але и верховному ровнаеть», объясняючи, ижъ кождый зъ нихъ равную одержалъ до-

стойность. А засъ св. Амвросій¹⁰⁾, «О вѣлѣнью», мовить: «вы теды кого мене быти мовите? Петрѣ заразъ, мѣстца не препоминаючи своего, першенство справуетъ, а першенство [згола]¹¹⁾ визнация, не — чести, першость вѣры, не — порядку». И еще послухай, што св. Іоаннъ Златоустъ (на Матѳея. 13, оміліа 46) доумати¹²⁾ мовить: «гды теды Петра инымъ прекладалъ, зъ Яковомъ посподу и Іоанномъ. Чему, прошу тя, прекладалъ? Чили для знаменій? Отъ всѣхъ бовѣхъ равно трудоватыи очищени бывали, умерлыми воскрешаны, и всемъ еднако владзу далъ. Откожде три оныи прекладани были? Нѣ за правды едно и зъ цноты великодушія». Поты Златоустый. Святыи Кириянъ (въ трактатѣ третемъ о едности церкви) мовить: «тоежь были другіи апостолы, што былъ и Петрѣ, ровною сполечностью приоздобленіи чести и влады».

Съ тыхъ теды учителей святыхъ доводовъ вѣдатись ясно даетъ, ижъ святыи Петрѣ межи апостолами ані достоинствомъ, ані честію, ані порядкомъ, ані владзою не продкуеть, только нѣякоюсь превзятостью и сердечностью и спаялостью ума.

А если который зъ учителей церковныхъ Петра для того чинить монархою церковнымъ, же ся на немъ збудовану быти Церковь мовить, нехай намъ отступникова указуть. Мы зъ учителей святыхъ довести того — речъ не толко трудную быти мовимъ, але и невозможную. Въ чомъ якъ тыиже святыи учителяве сами себе выкладають — слухай. Августинъ святыи, въ главѣ 21, книги первой «Ретракціи» (въ книзѣ напротивъ листу Донатового писаной): «реклеми, мовить, на нѣкоторомъ мѣстцу о апостолѣ Петрѣ, же на немъ, якобы на ополѣ,

¹⁰⁾ глава 4.

¹¹⁾ Такъ у Толстова.

уфундована церковъ была. Але знаюся до того, жемъ-потомъ многократъ та-кій выкладъ тымъ словамъ Панскимъ чинилъ «ты естєсь Петръ, а на той опо-цѣ збудую Церковъ мою», абы на той опоцѣ разумѣно было, которую визналь Петръ, мовячи «ты естєсь Христосъ Сынъ Бога живаго», якобы Петръ, отъ тоей опоки названный, персону Церкви зна-чилъ, которая ся на той опоцѣ будуетъ и взяла ключъ царства небесного. Або-вѣмъ не естъ ему речено «ты естєсь опока», але «ты естєсь Петръ», а опо-ка былъ Христосъ, котораго гды ви-зналь Сумонъ, якъ его вся Церковъ ви-знаваетъ, названный естъ Петромъ». То Августинъ святой, который, ретрактую-чи або отступуючи того здаѣя своего, же гдѣсь былъ напсаль на Петръ збу-дованую быти Церковъ Христову, по-правуетъ свое здаѣе, и збудованую еп быти повѣдаєтъ не на Петръ, але на Христѣ; а Петра, до котораго то ре-чено и въ котораго особы тая обѣтни-ца естъ учинена, единостю своей особы едностъ Церкви фигуруючого. быти по-кладаєтъ. А Теофилактъ святой на гла-ву Матѣя 16 (которое мѣстце и про-тивникъ, утаивши ему конецъ, положи-лъ): «пагоражаєтъ — мовитъ — Господь Пе-трови, заплату великую ему даючи, же на немъ збудовалъ Церковъ. Поневажъ бовѣмъ визналь Его Сыномъ Божиимъ Петръ, рекль, же тое визнанье, кото-рого съ ты визналь, будетъ фундаментомъ вѣрующихъ, такъ, ижъ каждый человекъ, который схочетъ домъ вѣры будовати, той фундаментъ заложити будетъ пови-ненъ. Бо хотя бысмо и незличонны бу-довали цноты, а правого визнанья фун-даменту не заложили, непожитечне бу-дуемо». То святой Теофилактъ. Которыи слова, належне уваженны, достатечне показываютъ, же Теофилактъ святой не роз-умѣль Петра быти фундаментомъ Церк-

ве, взглядомъ зверхности его якої надъ всею Церковію, але толко, ижъ першій онъ тое визнанье выдалъ, на которомъ то ¹⁾ визнанью Церковъ мѣла быти збу-дована. За што и отдарованымъ стал-ся, ижъ на немъ Христосъ Господь Цер-ковъ свою збудовалъ, то естъ, ижъ тое визнанье, которое учинилъ Петръ, въ фундаментъ будованю Церкви своей по-ложилъ, абы каждый, въ него вѣрова-ти хотящій, на томъ ся фундаментѣ, то естъ на томъ отъ Петра учиненомъ визнаню, будовалъ, и такъ въ будованью церковномъ зоставалъ. Што одного и тогожъ естъ розуму съ овимъ, што бо-жественный апостоль Павелъ о збудо-ваню вѣрныхъ въ посланіи своемъ до Ефесеовъ мовитъ: «збудовани на фунда-ментѣ апостоловъ и пророковъ» ²⁾. Не ижъ бы Петра и самыхъ апостоловъ и пророковъ особы были фундаментомъ Церкви, але ижъ они найпервѣй тую науку, взятую отъ Бога, оповѣдали и оголошали, на которой вѣрныи будова-ни быти мѣли. Которымъ способомъ не на одномъ толко Петръ будована естъ Церковъ, але и на другихъ апостолѣхъ. Чому ся и божественный Василиій Вели-кій, на первую главу Ісаи пророка вы-кладъ чинячи, подписуетъ: Церковъ Хри-стову на апостолахъ и пророкахъ, ко-торыи фундамента оной заложили, збу-довану быти повѣдаєтъ. Тоежъ ся и Ори-гена въ томъ, которое ся зъ него при-вело, свѣдоцтвѣ найдуєтъ.

Вѣдати теды належитъ, ижъ што учи-телеве церковныи посѣполите и на вѣ-рѣ, и на визнаню, и на каменѣ, и на Христѣ, и на Петрѣ Церковъ Христо-ву збудовану быти повѣдають, — добре и зъ собою и зъ Христовыми словами

¹⁾ Въ подлинникѣ по ошибкѣ поставлено «по». У Толстова правильно.

²⁾ Ефес. гл. 2, ст. 20: «названны бывше на основаніи апостолъ и пророкъ».

згодне повѣдають, гды ихъ слова вед-
лугъ словъ Христовыхъ розумѣны и зъ
правиломъ вѣры поровнивани будутъ.
Мовячи абовѣмъ на вѣрѣ, на визнању,
на камени-Христѣ збудовану быти Цер-
ковъ вѣру просто визнають и Хри-
ста самого розумѣють отъ Петра апо-
стола Сыномъ Божиимъ вѣренѣго и вы-
знаного, который есть фундаментомъ и
каменемъ краеугольнымъ отъ Бога въ
Сіонѣ, то есть въ Церквѣ положенымъ,
на которомъ непорушне Церковъ его
полегають, же еи и брамы адовы зъ
мѣста рушити не могутъ. Гды зась на
Петрѣ туюжъ Христову Церковъ збудо-
вану быти повѣдають, едностъ Церкве
на визнању, черезъ Петра именемъ
всѣхъ апостоловъ и всѣхъ вѣрныхъ, ажъ
до сконченія свѣта по собѣ паступую-
чихъ, учиненомъ, збудованой розумѣють,
што ся съ предложенной божественныхъ
учителей церковныхъ Августина и Тео-
филакта видочне вѣдати дасть науки.

Рекши абовѣмъ св. Теофилактъ, ижъ
на немъ, то есть на Петрѣ Церковъ
свою Христосъ збудовалъ, тамъ же за-
разъ, якъ то розумѣно быти маеть, па-
учають мовячи, «ижъ тое визнање, ко-
торое ты визналь, будетъ за фунда-
ментъ въ мене вѣрующимъ? Если вы-
знане тое фундаментомъ есть, tedy не
Петрѣ. А если Петрѣ, tedy взглядомъ
визнаня своего и проповѣди, а не осо-
бы». Мовить далѣй тамъ же той свя-
тый: «каждый чловѣкъ, который схо-
четъ домъ вѣры будовати, той фунда-
ментъ заложити будетъ повиненъ. А если
визнаня фундаментъ будованя въ вѣ-
ры Христовой заложити повиненъ, те-
ды не Петрѣ». А презъ Церковъ што-
бы розумѣль, тамъ же заразъ и то вы-
ражають, же не муръ, не стѣны пала-
цовъ, любъ костеловъ, але каждого
чловѣка, во Христа вѣрити хотящаго и
домъ вѣры на немъ закладати прагну-

чого. Которого дому, то есть Церкви
будованье, якъ Златоустый св. въ вы-
шепринятомъ на Пятдесятницѣ сло-
вѣ мовить: «ани цеглы, ани камене,
ани вапна, ани дерева, ани желѣза не
требуеть, бо ты речи не суть вѣчны;
але потребуеть самого правого вы-
знаня, которое вѣчне тръваетъ и кото-
рого ани діаволъ, ани жадное ство-
ренье звытяжити можетъ. Гдыжъ яко-
вый есть фундаментъ, таковое на немъ
маеть быти и будованье. Фундаментъ
вѣчный вѣчне тръвающого и набудо-
ванья потребуеть, на которомъ ся бу-
дуютъ вѣчне тръвающіи души людскіи». «Церковъ абовѣмъ, мовить ³⁾ божествен-
ный Златоустъ, не иншее што есть, тол-
ко зъ душъ людскихъ збудованный домъ». Такъ tedy вси учителя церковныи роз-
умѣны быти мають, который на Петрѣ
збудованую быти Церковъ Христову по-
вѣдають; такъ розумѣны и зъ собою
единомыслны и зъ словами Христовы-
ми згодни zostавати будутъ. Котори то
въ респектѣ единости церковной и взгля-
домъ проповѣди его, а не взглядомъ якои
монархін о Петрѣ апостолѣ мовити звык-
ли, которой они николи не знали, а
едностъ Церкви знали завше. Персону
Церкве на тотъ часъ Петрѣ значиль.
Мовить божественный Августинъ: «гды
до него было речено «на томъ каме-
не збудую Церковъ мою», и оденъ за
многихъ оповѣдилъ, гды до Христа Го-
спода пытающого рекъ: «ты естесъ Хри-
стосъ Сынъ Бога живого» ⁴⁾.

Што ся зась аргументовъ на вспер-
тѣ ⁵⁾ своего имъ плоцнаго зданья при-
водитися отъ нихъ звыклыхъ дотычетъ.
тін ажъ назбыть марни суть, котори
не нишій пахъ въ собѣ мають, только

³⁾ Въ бесѣдѣ 10, на посланіе «до Ефесовъ».

⁴⁾ Въ кнпгѣ 1, тракт. гл. 21, въ словѣ 8
на Матѣя.

⁵⁾ Тоже что и «вспартѣ».

свендѣ пыхи и марности. Бо если зъ сего свѣдоцтва «ты еси Петрѣ» доводятъ монархіи своей въ божественномъ Петрѣ, оному другому «наси овца моя» дати мають покой. Гдыжъ южъ былъ монархою учиненъ, если онымъ доводити тое хотять, теды второго свѣдоцтва ставити не мають, якъ до становенія монархіи той [не]належного ¹⁾.

Показавши теды благодатию Христовою, якъ на Петрѣ и на другихъ апостолахъ и пророцѣхъ будована быти Церковъ розумѣтся, показати еще знову поступую, тогожъ Христа моего помочью, же не на самомъ Петрѣ, але на всѣхъ апостолахъ збудована естъ Церковъ Христова, гдыжъ не въ самомъ Петрѣ, але и въ иныхъ всѣхъ апостолѣхъ иститися вышелякая належность фундаментовал, которая колвекъ Петровѣ належати найдована бываетъ. Кто абовѣмъ коли великое какое будованье на одномъ фундаменталномъ камени будованье видѣлъ? [Хо]тяжъ ²⁾ бовѣмъ иногда нѣкоторіи будована на одномъ живомъ камени великомъ набудованы бывають, лечь то маеть самому Христу належати. Божественный апостолъ Павелъ научаетъ, гды мовить: «основанія иного никтожъ можетъ положить, паче лежащаго, еже естъ Иисусъ Христосъ» ³⁾. Каменья зась фундаментальныи, которыи на такомъ камени живомъ напервѣй въ будованю кладени бывають, многіи суть, а не одинъ. Таковыми были вси апостолове, якъ описуетъ Божій Іоанъ евангелистъ, въ фундаментѣ небесного Іерусалима, то естъ въ Церкви оной триумфующой и сей воющей, о которыхъ божественный апо-

столъ Павелъ мовить: «назданіи на основаніи апостолъ и пророкъ» ⁴⁾. И зась тойже: «якожъ премудръ архитекторъ основаніе положихъ, и инъ же назидаетъ» ⁵⁾. И еще: «и той даде овы убо апостолы, овыже пророки, овыже евангелисты, овыже пастыри и учителя ко совершенію святыхъ, во дѣло служенія во созиданіе тѣла Христова» ⁶⁾, то естъ Церкви, которую божественный сей апостолъ тогды будовану быти розумѣтъ, гды черезъ слугъ Христовыхъ, которыхъ рожныи стопни выличаетъ, невѣрныи до вѣры привоженіи бывають. Будуетъ ся теды Церковъ не на самомъ Петрѣ, але на всѣхъ, которыи працуютъ въ вѣри Христовой розширеню. Што бовѣмъ и божественному апостолу Павлу за причина иная, же ся удавалъ на розныи дороги, абы на чужомъ фундаментѣ не будовалъ, толко тая, же пропоудѣ вѣры, отъ которого колвекъ апостола учиненную и принятую, фундаментъ быти розумѣлъ той, на которомъ ся Церковъ будовала, ведлугъ ового: «Церкви же по всей Іудей и Галилѣи и Самаріи имущи миръ, будущіи съ и ходячіи во страсъ Господни, и во утѣшеніи святого Духа умножашася» ⁷⁾. Презъ тыи слова помноженіе личбы и силы вѣрующихъ Лука св. Церкви будованемъ называетъ, што тежъ и самъ божій апостолъ Петръ выразилъ мовчи: «понеже вкусисте, яко благъ Господь. Къ нему же приходяще, камени живу, отъ человекъ убо уничижену, отъ Бога же избрану, честну, и самъ

¹⁾ Въ подлинникѣ по ошибкѣ «належного».

²⁾ Въ подлинникѣ «тяжъ». У Толстова правильно.

³⁾ 1 Корин., гл. 3, ст. 11.

⁴⁾ Ефес., гл. 2, ст. 20.

⁵⁾ 1 Корин., гл. 3, ст. 10.

⁶⁾ Ефес., гл. 4, ст. 11—12.

⁷⁾ Дѣян., гл. 9, ст. 31: «— имѣяху миръ, созидающеся и ходяще въ страсъ Господни, и утѣшеніемъ святаго Духа умножася».

яко каменіе живо зиждїтєся во храмъ духовенъ»⁸⁾. Такъ о то писмо святое видочне свѣдчить, же не только самъ апостоль Петръ фундаментъ Церкви, але сполечне зъ нимъ и вси апостолове, иже не самъ Петръ будуетъ Церковь Христову, але посполу зъ иными апостолами. Которому писма святого вырокѣи и учїтеле церковныи своею наукою подписуются, и то выразными словы визнають, же тая отъ Христа Господа будованью Церкви ужїтая метафора не болше до Петра ся стягаетъ, нижи до ипшихъ св. апостоловъ. Божественный Игнатій Богоносецъ, въ посланіи своемъ до Филаделфїеновъ: «одна, мовить, естъ Церковь, которую своими потоми и трудами уфундовали апостолове, отъ конца земли ажъ до конца во крѣви Христовой». И зась тойже, въ посланіи до Магнесїяновъ: «во Антіохїи, мовить, напервой ученикове названи суть христіанами, кгда Петръ и Павелъ фундовали Церковь». Тертуліанъ, въ книзѣ на Марціана: «каменни суть апостолове и фундаментами, на которыхъ мы ся будуемо, набудовани, ведлугъ Павла, на фундаментѣ апостоловъ». Іеронимъ св. (въ выкладѣ на главу св. Ісаїи пророка): «той, мовить, домъ, то естъ Церковь, збудованъ естъ на фундаментѣ апостоловъ и пророковъ». Оригенъ, въ первомъ своемъ на Матвея трактатѣ: «если, мовить, на одномъ только Петрѣ разумѣешъ будоватисъ всей Церкви, што речешъ [о] Іоаннѣ, сыну Громовомъ, и о каждомъ зъ апостоловъ. Зажъ⁹⁾ смѣти будемо мовити, ижъ противко самому одному Петрови не мѣли премочи брамы адовы, а противко другимъ апостоломъ и досконалымъ перемочи мѣли?

⁸⁾ 1 Петр., гл. 2, ст. 3—5.

⁹⁾ «зажъ», т. е. «иждѣ» — развѣ.

Зажъ не рачей во всѣхъ и въ каждомъ зъ нихъ, о которомъ то естъ речено, ставается то, што речено естъ «и брамы адовы ей не перемогутъ»? Христомъ (въ словѣ на Пентикостію) мовить: «фундаментомъ суть апостолы, же на ихъ признанью уфундована естъ Церковь». Иларій св. (въ выкладѣ псалма 67): «але ижъ въ апостолѣхъ было — мовить — доброй воли споряжне, такъ были досконалыми, же си фундаментами и филирами церквей стали». Божественный Күрилъ, патрїархъ Александрійскій, въ словѣ 2, книги 4, на Ісаїю пророка: «есть — мовить — всѣхъ фундаментъ и филаромъ непорупнимъ Христосъ: все завстїгаетъ и задержуетъ, абы добре и мощно было. Въ немъ абовѣмъ вси будуюмоя [въ] домъ духовный, споеши презъ Духа во Церковь Святую, въ мѣшканье Его. Мѣшкань абовѣмъ въ сердцахъ нашихъ презъ вѣру. Фундаменты тежъ приближиши и наприлеглииши намъ разумѣны быти могутъ — апостолове, евангелистове, очевистїи свѣдковѣ и слуги Слова, учиненныи на потверженье вѣры. Абовѣмъ гдѣ познаемо, же ихъ предаши наслѣдовати повинни есте,мо, правую намяѣи неотдаленую¹⁰⁾ и вшеляко нездоровную отъ Христа вѣру заховаемо». И мало ниже тамъ же придасть: «речено тежъ естъ черезъ голосъ псаломника: «фундаменты его на горахъ святыхъ»¹¹⁾. Барзо, мовить, слупне горами приподобываются свѣтїи апостолове и евангелистовѣ, которыхъ познанье умоцнилось на кшталтъ фундаменту потомковъ, недопускаючи тымъ, которые черезъ нихъ суть зацїати въ превротную вѣру отнасти». Августинъ, тїиждѣ слова зъ псалму 86 «основанїя Его на горахъ Святыхъ»

¹⁰⁾ Толст.: «неодоляннѣю».

¹¹⁾ Псал. 86, ст. 2.

выкладаючи, выложили «на апостолахъ и пророкахъ». Тойже зась въ бесѣдѣ 18 на Апокалипсисѣ, въ мѣстѣ ономъ тайномъ Іерусалимѣ, указываетъ дванадцать брамъ и дванадцать фундаментовъ—апостоловъ быти и пророковъ. Поневажъ такъ, мовить, есть написано: «набудовани¹⁾ естеже на фундаментѣ апостоловъ и пророковъ», то есть на ихъ пауцѣ. Божественный Амвросій, въ выкладѣ псалма 47, Петра, Іоанна и Іакова называетъ фундаментами Церкви, твержами и филірами. Тойже святой въ трактатѣ 42 мовичи о семидесяти старцахъ, помочникахъ Моуссовыхъ въ справованью люду Іидовского: «што ся, мовить, въ фигурѣ стало? Поневажъ Духъ Святый въ день пятидесятный въ апостолы себе влялъ, абы и до фундованія Церкви были мудрыми и до справованія вельможами». Гдѣ божественный сей учитель ясне выражаетъ фундованье и справованье Церкви всѣмъ заровно апостоломъ належати. Тойже, въ выкладѣ главы 21 Апокалипсиса: «Христосъ — мовить — есть фундаментомъ всѣхъ апостоловъ своихъ: ровне и они фундаментами суть тыхъ, которіи черезъ нихъ увѣрили». Божественный наконецъ Златоустый, въ бесѣдѣ 18 на розныи зъ Матѳея евангелисты мѣстца, бесѣдуетъ: «поневажъ до апостоловъ мовить, а на апостолахъ уфундована есть Церковь. Што колвекъ до апостоловъ мовить, до Церкви мовить; Церковь або вѣмъ одно тѣло маєть, але многіи маєть члѣпки». Тойже божій учитель, въ словѣ на Пятдесятницу: «филірами, мовить, были апостолове, поневажъ сплюю своею Церкви силою суть. А фундаментомъ суть, иль на вызнаню ихъ уфундована есть Церковь. Бо Христосъ

Господь мовить: «ты естееь Петръ, и на томъ камени збудую Церковь мою». И еще тамъ же, въ словѣ напротивъ погань: «воскреси, мовить, Христосъ, самимъ ученикамъ явился. Лечъ они проповѣдью своею всему свѣту то до увѣренья подали и такъ Церковь збудовали». Гдѣ заразы тойже св. учитель золотою своею вымовою широче выводитъ Церкви будованье, и все въ наверненью людей черезъ апостолскую проповѣдь залежати научаетъ, зъ моцы овыхъ словъ Христовыхъ, неомыслии скутокъ маючихъ²⁾: «збудую Церковь мою». Гдѣ межи иншими словами той Златоустый учитель и овыи слова маєть: «такъ кеды будовали, вѣдомо то, мовить, же нихто одной стѣны збудовати не можетъ, которую зъ каменны и вапна будуетъ, гды будетъ перешкожованъ и отгоненъ. А они всеюди по всемъ свѣтѣ Церкви побудовали, хотъ были вязаны, преслѣдованы, выволываны, зъ добръ вызуваны, бычованы, забиваны, палени, топлени посполу зъ учнями. А будовали не каменьемъ, але душами и наукою, што зансте неровно труднѣи нижи каменьемъ будовати. Не есть бовѣмъ то ровная речъ—будовати моцную стѣну и душу, презъ такъ долгій часъ отъ бѣсовъ увиклацую уловити, абы шаленства занехала а за такъ великую мѣрковность взялася. А еднакъ то смогли патіи оныи, босіи, одною сукманиною приодѣтыи и по всемъ свѣтѣ бѣгаючи, мѣли абовѣмъ помощнику а спол-працуючую незвѣтяжоную силу того, которій рекъ: «на томъ камени збудую Церковь мою». То Златословный. Можесть же ся надъ то яснѣи выразити, што то есть будовати Церковь, и гдѣ, и коли, и якимъ способомъ обѣтница

¹⁾ Въ подлинникѣ ошибочно «небудовани».

²⁾ Въ подлинникѣ ошибочно «малую».

оваи Христова «збудую Церковъ мою» зъѣхистилася и скутокъ свой отнесла? А мало предъ тымъ, въ томъ же словѣ, божественный той учитель реклъ былъ: «дванадцать было учениковъ, которіи Христа наслѣдовали и Церковъ въ собѣ носили, хотяжъ ей никто тогды розумомъ понятти не могъ; поневажъ ани імени Церкви не было, але квітнула синагога. Штожъ теды, мовить, немалъ весь свѣтъ въ незбожність ся зануривъ. А онъ оповѣдаєть: «на томъ камени збудую Церковъ мою». И далѣй тойже св. учитель, тамъ же поступаючи обѣтници будованья Церкви черезъ овыи слова «и на томъ камени збудую Церковъ мою», учишеной зъ skutку наверхени народовъ, доводитъ, а жесь то за працею дванадцяти апостоловъ стало, такъ наводитъ: «А черезъ когожъ (то о души презъ такъ долгій часъ отъ бѣсовъ увикланіи, абы шаленства того запехали а за мѣрковность взяли-ся) уловилъ? Черезъ дванадцати мужей неукныхъ, частныхъ, невѣжливыхъ, незначкихъ, убогихъ; нѣ отъизни, нѣ маєтности; нѣ моцы тѣлесной, нѣ славы, нѣ зацности уроженья, нѣ цвѣченья ораторского, нѣ нишнихъ наукъ вѣдомости маючихъ, але черезъ рыбитвовъ, черезъ гарбаровъ, черезъ варваровъ, людей простаковъ, которіи и мову не одну зъ мовою слухачовъ мѣли, которимъ проповѣдали, але далекую имъ и праве чужую, Еврейскую мову; а еднакъ черезъ тыхъ збудовалъ Церковъ тую, которая ся отъ конець земли до конець розширила». То Златоустый святый.

Хто о томъ дальшую вѣдомость взяти хочеть, якъ вси апостолове заровно зъ Петромъ называни бывають твержами, філіярами, вѣпорами церковнымъ, читай листъ Игнатія Богоносца до Філадельфіеповъ, Іеронима на главу 2

до Галатовъ, Амвросія на псаломъ 118, Златоустого въ бесѣдѣ 79 до люду Антиохійского, которыхъ я на сей часъ, короткости фолгуючи, оставляю.

Якимъ же способомъ, прошу тя, православный, отступникове слова тии Христовы «на томъ камени збудую Церковъ мою» самому Петрови належати—мовити и удавати смѣють? Поневажъ учителя церковныи, которыхъ бы они слухати повинни, не самого Петра фундаментомъ церковнымъ, але всѣхъ сполечне и заровно зъ нимъ апостоловъ, на Христѣ-фундаментѣ пабудованыхъ, быти повѣдають и научають.

То теды на сей часъ вкортѣ на рацію другого свѣтка зъ науки св. учителей церковныхъ отповѣдывни, привожу свѣдка третьего, которого отступникове слухати повинни. Мовить Белярминъ въ главѣ II-й книги, о Римскомъ бискупѣ, первой: «троякимъ способомъ апостолове вси были Церкви фундаментами: однимъ способомъ, якъ вси они напервѣй всюди Церкви фундавали, апѣ бовѣмъ Петръ навернулъ до вѣры весь свѣтъ, але нишніи крайны Петръ и нишніи Іаковъ, нишніи другіи апостолове до Христа привели. Другимъ способомъ называются фундаментами Церкви апостолове взглядомъ науки отъ Бога объявленной. Третимъ способомъ речены бывають фундаментами всѣ апостолове взглядомъ ряду и справованія; всѣ абовѣмъ были головами, правители и пастырями всей Церкви». То Белярминъ, которого отступникове слухати повинни будучи, то все што онъ тутъ повѣдаєть признавають.

А мы на то оповѣдаемо. Ижъ они, якъ оний, што неволею пророковалъ, неволею правду признали, всѣхъ апостоловъ въ зуполной владзі головами, правителями и пастырями всей Церкви Христовы быти признавши. Бо што ся ихъ

иле до Петра святого яко бы до ординального пастыря ексценціи дотычеть, тая ся, за помощю Божою, на-тых-мѣсть окажется марная, бовѣмъ не съ писма Божого поважности, анѣ зъ науки учителей церковныхъ взята, але власный головъ ихъ коментъ ¹⁾.

Покажемъ абовѣмъ ту южъ доводне, же въ фундаментѣ будованья Церкви всѣ апостолове суть ровни, и вси однако и заровно будують. Зачимъ пытаю отступниковъ: отколь мають тую дистинкцію, же апостоль Петръ есть ординаріусъ, або зверхний пастырь, а иншии вси апостолове екстраординарин, легатове або посланникове? Зъ которого пятого евангелія тую дистинкцію взяли? Нехай намъ еи укажутъ, въ которомъ учителя церковномъ? Певне Бельярминъ—той дистинкціи первый евангелиста. Або хто его не далекий? Которого выроки у насъ не суть важними, не доведуть. Бо Исусъ Христосъ, мовячи «на томъ камени збудую Церковь мою», обѣтицу чинить збудовати Церковь; а отступникове мовятъ, же Петра презъ тии слова Исусъ Христосъ монархою церковнымъ чинить и его сукцессоры, отъ которыхъ, якъ бачу, барзѣй неслыханой той монархії будованье идеть, нѣжели отъ блаженнаго апостола Петра. Зажъ то такъ Христосъ Господь мовить «на тобѣ, Петре, якъ на зверхномъ пастырѣ и на головѣ иншихъ всѣхъ апостоловъ», подъ который они радъ и справовання подлегати мають, а не рачей овакъ просто «на томъ камени збудую Церковь мою», то есть на томъ визнапю? Показавши теди, за помощю Божою, то доводне, же за будованемъ ся на Петрѣ Церкви жадное ему оттоль удѣльное единовладство не повстаєть,

¹⁾ Лат. commentum.

иже всѣ апостолове заровно зъ Петромъ суть церковнымъ фундаментомъ и будовничими Церкви Христовы вси еднакими, иже на всѣхъ апостолѣхъ Церковь будована есть, — артикуль сей мой второй концю, а до знесенья пѣкаторыхъ отступничихъ утечокъ, за помощю тоюжъ Божою, поступую.

Части I, роздѣлу I, артикуль 3.

Ижъ гды святини учителя на вѣры або на визнапю збудовану быти Церковь Христову мовятъ, — не Петрову вѣру або Петрово визнапие розумѣють, але просто и отдѣльне вѣру и визнапие, безъ жадного отношенья до Петра.

Видячи отступникове многихъ учителей церковныхъ, на вѣрѣ або на визнапю збудовану быти Церковь Христову научающихъ, абы свѣдоцтва ихъ ку своей имъ волі спорядили и на Петрѣ, въ респектѣ монархії его въ Церкви Христовой, збудовану быти Церковь показати мѣли, иле до словъ вѣры и визнапия такую чинять дистинкцію. «Вѣра, мовятъ, и визнапие двояко ся уважаєть. Однимъ способомъ сама въ собѣ, просто, безъ жадного отношеня до особы Петровы. Другимъ способомъ зъ отношенемъ до Петра. Лечъ первымъ способомъ вѣра и визнапие фундаментомъ Церкви быти не можетъ: бо если бы такъ быти могло, не рекъ бы Христосъ «на той опощі збудую», але «збудую» або «збудовалемъ Церковь мою»; гдыжъ южъ многіи вѣрили быти Его Сыномъ Бога Живого: пророкове оныи давнїе, Пречистая Дѣва, Сүмеонъ, Захарія, Іоаннъ Креститель, апостолове, иншии ученикове Христовы. Зачимъ, мовятъ, вѣра оная и визнапие фундаментомъ Церкви суть, иле суть въ Пет-

рѣ, то есть зъ отношенемъ до особы Петровы, абы, на вѣрѣ и признаніи Петровомъ збудовану быти Церковь мовячи,—розумѣно было збудовану быти на Петрѣ, для вѣры его и признанія, вѣру Петрову и признаніе Его, которое въ немъ вѣроу занятое словне зъ него вышло, за опоку розумѣючи». Такъ отступниково. Въ чомъ же ся барзо мѣлать,—святыхъ учителей церковныхъ выразною наукою доводне, за помощью Божеею, показати то хочу.

Предложивши tedy напредѣ, ижъ тыи самыи свѣдоцтва, въ которыхъ ся пайдуетъ вѣра и признаніе зъ отношенемъ до особы Петровы, або злученемъ ся зъ нею, до правила вѣры, то есть каеволицкой отношены быти мають и, ведлугъ науки тыхъ же учителей, споряжены и розумѣны. «Якъ кгда, мовитъ св. Кирилль Александрійскій ²⁾, розумѣю, же опокою не иншее што назваеъ Христосъ, толко мощную и непорушную вѣру ученикову, абы розумѣно было такъ, якъ ся розумѣетъ будованіе Церкви на Петрѣ, то есть: абы въ прилученой до вѣры и признанія особѣ Петровой Церкви единость была розумѣна, которая есть мощна и непорушна». А иначе здаеъ тое Кирилла св.-и нишии тымъ подобныи стати не могутъ. Поневажъ за упадкомъ особы Петровы вѣра и признаніе отступити бы мусили, а за тымъ и Церковь, на немъ будованая, пасти мусѣла бы. Зачимъ слушне о немъ речи бы ся могло оное Кирилово, же опокою названа есть мощная и непорушная ученикова вѣра; аны оное Христово, же Церкви брамы адовы перемочи не мѣли. Яко божественный Августинъ, у выкладѣ псалма 108: «нѣкоторые, мовитъ, речи о Петрѣ мовлени бывають, которые

власне до него належати здаються, а еднакъ жадного оказалого вырозумѣнія не мають, ажъ тогда до Церкви бывають отношены»? То предложивши, мовлю: ижъ визнаючи мы зъ св. учителями церковными на вѣрѣ або на признаніи збудовану быти Церковь Христову, отдѣльне и безъ отношенія до особы Петровой, вѣру и признаніе розумѣемо, ведлугъ науки въ первомъ артикулѣ приведенныхъ св. учителей церковныхъ,—котори выразными словы вѣру и признаніе, черезъ Петра учиненное, отъ особы его отлучають. А если вѣру отъ особы Петровы отлучають, поготовъ—на особѣ его будованіе Церкви. Мовитъ бовѣмъ божественный Августинъ, въ трактатѣ своемъ на Іоанново посланіе 10: «на той вѣрѣ,—на томъ есть речено «ты естесъ Христосъ Сынъ Бога живого», «на томъ камени збудую Церковь мою». Досить выразне сей учитель, безъ жадного отношенія до особы Петровы, на вѣрѣ и признаніи збудовану быти Церковь Христову розумѣетъ, на томъ самомъ признаніи, которое есть речено отъ Петра «ты естесъ Христосъ Сынъ Бога живого». И инде тойже Августинъ, въ словѣ 13, о словахъ Господнихъ; якося и вышей припомянуло, «на той опоцѣ, которую визнаеъ, на той опоцѣ, которую познаеъ, мовячи «ты естесъ Христосъ Сынъ Бога Живого», збудую Церковь мою, то есть на мнѣ самомъ Сынъ Бога живого збудую Церковь мою, на мнѣ збудую тебе, а не мене на тобѣ». Явне и тутъ и выразными словы вѣру и признаніе отъ Петра отлучаетъ сей божій учитель, и на немъ ³⁾, то есть на увѣреніи и признаніи отъ Петра Христѣ Церковь збудовану быти научаетъ. Але еще яснѣи и вырази божествен-

²⁾ Въ словѣ 2, на Исаію прор., кн. 4.

³⁾ Въ подлинникѣ ошибочно: «на нихъ».

ные учителя церковныи, Златоустый и Амвросій. Зъ которыхъ второй ¹⁾, рекши то, же вѣра Церквѣ есть фундаментомъ, наводитъ: «не о тѣлѣ абовѣмъ Петровомъ, але о вѣрѣ речено есть, же брамы смертныи ей не перемогутъ. Вызнанье, мовить, звѣтажаетъ адъ, и тое признанье не одну ересь зноситъ». Божественный Златоустый ²⁾, преложивши слова овыи Христовы «ты естесь Петръ, и на томъ камени збудую Церковь мою, и брамы адовы не перемогутъ ей», наводитъ: «на томъ камени рекль, не рекль на Петрѣ, не на чловѣцѣ бовѣмъ, але на вѣрѣ збудоваль Церковь свою Христосъ».

Штожъ ся коли яснѣй и выразиѣй речи можетъ, чимъ бы ся то показати могло? Же безъ жадного до особы Петровы отношенья, на отдѣлне взятой вѣрѣ и признанью есть збудована Церковь Христова, то есть: же Исусъ Христосъ на собѣ Сынѣ Бога живого вѣрою зъ объявленья Божого, въ сердцу Петровомъ занятъ и словы устъ признанъ, якъ на камени краеугольномъ, Церковь свою збудоваль. Речевисте абовѣмъ всѣ сн три знаменитыи учителя церковныи особу Петрову зъ фундаменту того, который есть вѣра и признанье, выдѣляютъ и вылучаютъ. Гды мовятъ: на мнѣ тебе, Петре, збудую, а не мене на тобѣ; и не о тѣлѣ Петровомъ, але о вѣрѣ речено, и не на Петрѣ, не на чловѣцѣ, але на вѣрѣ, на признанью. Чогожъ отступникова наши, если не и въ свѣтлости темности пукати захотятъ, зачнѣйшого ³⁾ и выразиѣйшого надъ то до познания мѣти захотятъ, же на вѣрѣ, на признанью Церковь Христову збудовану быти учителя цер-

ковныи мовячи отдѣлне ихъ отъ особы Петровы пріймутъ, розумѣютъ и мовятъ.

А што мовятъ отступникова, же если бы первымъ способомъ, то есть, отдѣлне, безъ жадного отношенья вѣры и признанья до особы Петровы, вѣра и признанье фундаментомъ быти могли, не рекль бы былъ Христосъ «на томъ камени збудую», але «буду» або «збудовалемъ Церковь мою», поневажъ многи южъ вѣрили Его быти снмомъ Бога живого. На то такъ отповѣдаю.

Исусъ Христосъ мовить на томъ мѣстѣ о Церкви своей, иле ся Церковь Христова отдѣляетъ отъ збориска, то есть о той церкви своей, которую самъ мѣль уфундовати, а не о той, которая пристье Его упередила. Которой хотяжъ онъ же самъ былъ головою, якъ той, который мѣль прійти, не была единакъ она отъ него, якъ отъ Богочловѣка уфундована, не была и речевисте ему пошлюблена. Апъ тежъ мовить Исусъ Христосъ о церкви своей самой теперъ новозачатой и отъ збориска Жидовского досконале еще неотдѣльной; але мовить о той, которая мѣла быти власне христіанская церковь, кровію его омытая и крещеніемъ очищена, которая ажъ по страсти и воскресеніи Его фундоватися и ширити почала, якъ о томъ писмо святое и церковныи учителя научаютъ. Мовить бовѣмъ божественный Златоустый, въ словѣ напротивъ погань: «дванадцять было ученикъ, котори его наслѣдовали и церковъ въ собѣ носили; хотяжъ ей нѣхто тогди розумомъ поняти не могль; поневажъ апъ имене церкове не было, але квітнуло збориско». А писмо святое мовить: «проси отъ мене, и дамъ ти языки достояніе твое, и одержаніе твое концы земля» ⁴⁾. А колижъ ся то

¹⁾ Амвросій, въ словѣ 5-мъ, о тайнѣ во-чловѣченія Господня.

²⁾ Въ словѣ на пятидесятици.

³⁾ Толст.: «значнѣйшого».

⁴⁾ Псал. 2, ст. 8.

стати мѣло? Потомъ, гдѣ южъ «пре-
сташа царіе земстїи, и князи собраша-
ся вкушѣ на Господа и на Христа
Его» ⁵⁾. И засѣ: «отъ потока на пути
пїеть, сего ради вознесетъ главу» ⁶⁾.
Поднесѣ ся абовѣмъ Иисусъ Христосъ
якъ голова Церкви тогды, гдѣ ся на-
пилъ зъ потоку страсти своей. И еще:
«за еже болѣзнова душа его, узритъ
сѣмѣя долгоживотно» ⁷⁾. Первѣй мѣлъ
быти взгоржонимъ и откиненнымъ отъ
людей, утѣсненнымъ и утрапленнымъ,
веденнымъ на забите, яко баранокъ,
зраненнымъ для злостей нашихъ и за-
битымъ для грѣховъ нашихъ, тожъ
потомъ мѣлъ оглядати потомство свое
долговѣчное, то есть церковь свою,
отколь посполите мовити звыклисмо, же
кровью церковь Христова, зъ боку Хри-
стова вытеклоу, набыта есть. Поне-
важъ теды и Христосъ, и вѣра Хри-
стова церковь тую, которую Христосъ
своею назвалъ, ажъ по страсти Своей
и воскресенїи, водлугъ писма святого
и науки св. учителей церковныхъ, збу-
довати мѣлъ, для того не рекъ Пе-
трови: «будую» ани «збудовалемъ», але
«збудую церковь мою».

Мовятъ отступникове еще повторе:
вѣра, отдѣлне взятая, ачѣ слушне на-
зывается фундаментомъ усправедливленїя
и вшелякихъ цнотъ, лечѣ церкви фун-
даментомъ вѣра не есть власне. Од-
ного абовѣмъ и тогожъ рожаю мають
быти фундаментъ, и тое, што ся на
немъ набудоваетъ. А поневажъ церковь
есть згромажене якобы каменїи жи-
выхъ, маєт просто и той камень, ко-
торый есть фундаментомъ, быти тежъ
чловѣкъ которїй, а не якѣя цнота.

⁵⁾ Тамъ же, ст. 2.

⁶⁾ Псал. 109, ст. 7.

⁷⁾ Исаїя, гл. 23, ст. 10: «аще дастся о
грѣсѣхъ, душа ваша узритъ сѣмѣя долгожи-
вотное».

И на то такъ отповѣдаю: Учителеве
церковный фундаментъ, на которомъ
будуетъ Иисусъ Христосъ Свою церковь,
покладають самого того Христа, а вѣ-
ру тую, которую визналь Петръ, от-
дѣленную отъ Петра, то есть: же вѣ-
ра бозства Христова, въ людехъ буду-
чая и отъ людей прїимуючаяся и визна-
ваючаяся, фундуется и фундовати маєтъ
церковь. Камень абовѣмъ оное живое,
взглядомъ вѣры, въ нїхъ будучей, а
не въ Петрѣ, будоване церкви выстав-
ляютъ. И есть то метафоричная мова,
що сторонїи фундаменту, а не власная,
которая ся въ нїномъ зъ истотою сто-
суетъ, а въ инномъ нѣ, зачимъ въ бу-
дованью томъ неслухне потребоваѣ
бываетъ власный способъ фундаменту
и правдивое будованье. Въ поточномъ
абовѣмъ будованью положивши фунда-
ментъ, на немъ другїй кладется, на
томъ третїй и такъ потомъ ажъ до
самого верху. А въ будованю церкви
не такъ: бо тая будуется и ростеть
не черезъ владанье камней сїихъ
живыхъ на камень, одного на другїй,
але черезъ самое зъедночєня и злуче-
нєся, не мѣстцєвое, але духовное, то
есть черезъ единомысльность въ одной
и тойже вѣрѣ. Подобєнство будованя
або метафоричная мова тая въ томъ
самомъ залежить, же якъ на фунда-
ментѣ держитсѣ иное каменье, и онъ
ихъ въ томъ зъедночєню и злучєнєся
держитъ, такъ и церковь, то есть вѣр-
ныи люде, на одной и тойже вѣрѣ по-
легли, межїи собою держать злучєнєся
и зъедночєнє. Которая вѣра гдѣ усту-
пуетъ, упадають зъ набудованья того
тыи, которїи зъ иншими вѣрными не
самою вѣрою и ей належними злуча-
лися и єдночили, што не въ Петрѣ,
не въ жадномъ инномъ чловѣцѣ прав-
диве стати не можетъ. И овнемъ ⁸⁾

⁸⁾ Въ поддїинникѣ ошїбка: «овимъ».

шла бы за тѣмъ речъ противная, если бы чловѣкъ былъ фундаментомъ церкви, поневажъ вѣрныи, которіи собою выставляють церковь, не для того суть одно, же ся зъ однимъ Петромъ, або зъ которымъ иншимъ чловѣкомъ злучають и едночать, бо оттоль повставають схизмы и розорванья овыи: «азъ есмь Павловъ, азъ Аполлоссовъ, азъ Кифинъ» ¹⁾, але для того суть одно, ижъ въ одной вѣрѣ згажаются, въ которой ся згажають и Павелъ, и Аполлосъ, и Кифа, и въ одномъ тѣлѣ взаемпой единомыслности споешь злучены найдутся. За чимъ вѣра не есть только усправедливане иншихъ всѣхъ зъ нихъ фундаментовъ, але тежъ есть фундаментомъ приближимъ и правдивымъ злученья и зъедноченья межъ собою вѣрныхъ. Которое злученья и зъедноченье чинить и вы[ста]вуетъ ²⁾ тѣло оное, досконале спораженое и оздобное, члунковъ розложеньемъ поставленое, то есть церковь, на што св. учителяе церковныи поглядаючи, того зданья суть, же церковь на вѣрѣ уфундовапу быти повѣдають. То, мовлю, визнавають сами, тогожъ и насъ учать, же вѣра есть опокою и фундаментомъ церкви, а не Петръ. Видочне теды, за ласкою Божю, показавши то, же вѣра будованью церкви фундаментомъ есть, «отдѣлне взятая, безъ жадного отношеня своего до особы Петровы; иже таяжъ вѣра есть правдивымъ и приближимъ фундаментомъ злученья и зъедноченья вѣрныхъ межъ собою, — показалемъ заразъ и то, же гды св. учителяе церковныи на вѣрѣ або вызнаню збудовану быти церковь Христоу мовять, не Петрову вѣру або вы-

знанье розумѣють, але просто и отдѣлне взятую вѣру и вызпанье.

Части I, роздѣлу I, артикулъ 4.

О словѣ Кифа и о словѣ пѣтросъ и пѣтра и о мѣстони мѣни и епі таѣтѣ—на сей.

Абы самовладство въ церкви Христовой зъ особы Петра святого апостола выставити могли въ доводахъ, отступникове нашѣ, поступаючи овыи, якобы незвѣтяженный, зъ імене «Кифа» взятый аргумент, зъ великимъ тріумфомъ привносити звикли: «таковыи Іисусъ Христосъ до Петра тыи слова «ты еси Петръ, и на томъ камени збудую церковь мою» не по латинѣ мовиль, алѣ по Грецку, але по Сурьску». Лечъ Сурскимъ языкомъ, за свѣдоцствомъ Геронимовымъ, «Кифа» значитъ камень або опоку.

Мовячи теды Христосъ до Петра, по Сурьску такъ мовить: «ты естесъ кифа, а на томъ кифѣ збудую церковь мою»: по Руску рекши: «ты естесъ опока, и на той опоцѣ збудую церковь мою». Петръ прето есть той камень, на которомъ Іисусъ Христосъ церковь свою збудовати обѣцалъ; а затымъ Петръ есть удѣльнымъ властелемъ церкви, пастыремъ навъшнимъ надъ всѣми апостолами и надъ всею церковію. То отступникове, которыхъ ся я, заправды, внутренней слѣпотѣ великой выдивити не могу: же въ томъ, што есть намъ, въ уставичномъ вызнаню барзо працюють, а чого мы не признаваемо, того ся и пальцемъ не дотыкають! Мы або вѣмъ не толко того не примомъ, але и чита[н]емъ ³⁾, и спѣваньемъ, то есть и гимнами церковными, и наукою св. учителей церковныхъ, которыхъ ся въ цер-

¹⁾ 1 Корин., гл. 1, ст. 12.

²⁾ Въ подлинникѣ описка «вывуетъ». У Толстова правильно.

³⁾ Въ подлинникѣ описка: «читаемъ».

кви нашей читати звыкли, то яснѣ визнаваемо, же Петръ св. апостолъ отъ Христа Господа, который естъ каменемъ краеугольнымъ, названъ естъ каменемъ, и естъ отъ Христа-камene, а рачій ⁴⁾ естъ каменный. Бо Петръ такъ ся выкладаетъ, и естъ то правый выкладъ: пѣтра—камень или опока, а пѣтрость—каменный, того засѣ не признаваемо, абы Петръ св. для того имене «камень» зоставати мѣлъ въ церквѣ Христовой монархою удѣльнымъ; иже бы на немъ, то естъ на его особѣ была церковь Христова збудована, што ся въ прешлыхъ трохъ артикулахъ доводне показало. Отступникове теды показати были повинни не ово, же Петръ св. естъ каменемъ, што мы признаваемо, але то, же, за тымъ его таковымъ именемъ, естъ Петръ удѣльнымъ монархою церковнымъ, чого мы не признаваемо. Ачкolvѣкъ и въ выкладъ того имени «кѣфа» барзѣй бытъ волѣлъ вѣру дати двомъ, або тромъ старожитнымъ свѣдкомъ, же не реку одному, иже и всѣмъ отступникомъ, которые, имя «кѣфа» выкладаючи, кѣфу Петра отъ камня-Христа роздѣляютъ, якъ христіанина отъ Христа, и каменного отъ камня. «Не естъ речено, мовитъ божественный Августинъ, «ты естесъ камень», але «ты естесъ Петръ» ⁵⁾. Въ книгѣ 1, [ре]тракт., гл. 21, иншую теды речъ сей учитель розумѣлъ значити имя «Петръ», а иншую имя «пѣтра», то естъ камень. Для чого инде мовитъ: «пѣтра» абовѣмъ камень естъ начальное имя, для чогожъ «Петръ» отъ «пѣтрость», то естъ отъ камня, а не «пѣтра» отъ «Петра». Якъ не отъ христіанина Христось, але отъ Христа христіанинъ». Але, мовятъ, Августинъ языка Сурьского не розумѣлъ, и для

⁴⁾ «рачій».

⁵⁾ Въ словѣ 13, о словахъ Господнихъ.

того, невырозумѣвши слова того «кѣфа», такъ мовилъ. Отповѣдаю. Если Августинъ слова того не вырозумѣлъ «кѣфа», безъ похибы мѣлъ его Іоанъ св. апостолъ и евангелистъ вырозумѣти. А еднакъ прекладаючи Матѣя евангелисту на Грецкій языкъ, не рекъ ведлугъ Сурьского, якъ мовятъ отступникове «ты естесъ кѣфа, и на томъ кѣфѣ», але переложилъ: οὐ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ—слушнѣй речн мѣвши, ведлугъ власности того языка. Если бы одну тую речъ обѣ имена значили: οὐ εἶ, ὁ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, або οὐ εἶ ἡ πέτρα, καὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, чого же великій сей богословъ не училъ не безъ причины, и божественный Августинъ иншую речъ розумѣлъ черезъ имя «Петръ», а иншую черезъ имя «пѣтра», и оное, то естъ «пѣтра», привлацалъ самому Христови, а оное, то естъ: «пѣтрость», всему людови христіанскому. Еслижъ того слова не розумѣлъ Августинъ, если и божественный Іоанъ евангелистъ—слушне речн не могутъ, признавають сами, же тоє слово розумѣлъ добре Іеронимъ святой. [Слухайможъ, якъ сей святой] ⁶⁾ учитель слова Христовы «ты еси Петръ и на томъ камени» розумѣть и выкладаетъ, который (въ главѣ 7, кн. 21 на Матѣя, въ выкладѣ главы 54 Ісаи пророка) такъ мовитъ: «на томъ камени Господь уфундовалъ церковь; отъ того камene Петръ набылъ имене; на томъ камени не найдется слѣдъ змѣвъ». О томъ камени мовитъ пророкъ зъ уфпостью: «поставилемъ на камени ноги мои» ⁷⁾. И на иньшомъ мѣстцѣ: «камень утечка заяцемъ» ⁸⁾. То все учитель сей о Хри-

⁶⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

⁷⁾ Псал. 29, ст. 3: «и постави на камени нозѣ мои».

⁸⁾ Псал. 103, ст. 3: «камень приближище заяцемъ».

стѣ-камени, на которомъ отъ тогожъ Христа Господа уфундованую быти Церковь розумѣть. Слухаймо еще яснѣйшого о томъ доводу отъ тогожъ св. Иеронима, который, въ выкладѣ псалма 103, такъ мовить: «фундаментомъ, которого заложилъ апостолъ архитекторъ, самъ одинъ есть Господь Іисусъ Христосъ». На томъ фундаментѣ, грунтовномъ и мощномъ и черезъ самого себе непоручне уфундованомъ, будуется Церковь Христова. За свѣдѣтельствомъ самыхъ отступниковъ, Иеронимъ св. розумѣлъ слово тое Сурское, што бы значило «Кѹфа», а ижъ той святой, мимо Кѹфу, Петра на камени Христѣ уфундованую Церковь быти розумѣлъ и училъ безъ похибы, слово тое «Кѹфа» розный камень Петра отъ каменя-Христа значить розумѣлъ. Зачимъ отъ того камня-Христа названымъ быти Петра рекши, Церковь Христову не на Петрѣ, але на Христѣ уфундованую быти визналъ. Мовлю tedy, же пѣтросъ и «пѣтра», а ведлугъ діалекту Сурского «Кѹфасъ», ачъ едно ягъ супонума, т. е. спол-именный, и отъ камени, и камени быти здаются. Зъ власности еднакъ вырозумѣнья ихъ божественный Іоанъ евангелистъ, въ прекладаню зъ Жидовского на Грецкій Матѳея евангелиста, выразилъ межъ ними нѣякую розницу словъ тыхъ двухъ «пѣтросъ» и «пѣтра», заживши, яко бы тежъ розумъ и выкладъ ихъ былъ таковый, абыся «пѣтросъ» розумѣлъ—каменный, а «пѣтра»—камень, а якъ божественный Августинъ мовить, якъ отъ Христа христіанинъ. Такимъ вырозумѣнемъ отъ Христа-камня названъ бывши «пѣтросъ», то есть—каменнымъ, для тогожъ, ижъ Сумонъ мѣлъ въ вѣрѣ быти мощный, и сталый, и твердый, якъ камень, опочистый. Якъ ипшихъ часовъ статечность въ чловѣцѣхъ мощная звык-

лася выразати въ подобенствѣ камене и адаманту, и синовъ Зеведеовыхъ, которыми были имена Іаковъ, Іоанъ, назвалъ Христосъ Воанергесъ, то есть синове Громы, же мѣли словомъ евангелии голосно гремѣти по всемъ свѣтѣ. Зачимъ кождый зъ насъ быти можетъ «каменемъ» або «пѣтромъ», хто колевекъ статечности адамантовой будетъ въ вѣрѣ. Есть и той «пѣтромъ», который въ добромъ дѣлѣ мощнымъ и непоручнымъ есть, якъ о томъ св. Теофилактъ мовить: «Петромъ або каменемъ есть кождый хто колевекъ Христовымъ ученикомъ есть»¹⁾. «Пѣтра» зась—камень або опока—преднѣйшимъ способомъ въ писмѣ св. розумѣтея самъ Христосъ, яко ся о томъ на передѣ предложило достаточне: «камень же бѣ Христосъ», мовить божественный апостолъ Павелъ.

То такъ предложивши и апостола Петра отъ Христа-камня, ведлугъ уставичной науки церковной, отъ камене каменемъ быти положивши,—мовлю: поги отступникове не доведутъ и не покажутъ, абы Петръ св., взглядомъ того имени «Петръ», зоставалъ монархоу церковнымъ, поты въ томъ имени прожно свою въ Церкви монархію подносить, и фундуютъ домъ безъ фундаменту на песку. Не есть абовѣмъ на томъ досить въ такъ поважной речи такъ просто конклюдовати: «Петръ названъ есть каменемъ—Петръ просто есть церковный монарха». Поневажъ ся то доводне зъ науки св. церковныхъ учителей показало, же гды Іисусъ Христосъ рекъ «на той опоцѣ збудую Церковь мою», не мовилъ того о Сумонѣ Петрѣ, бо бы то была речъ небезпечная, взглядомъ смерти и упадку, на

¹⁾ Теофилактъ на Іоанпа, гл. 40, и Оригенъ на Матѳея, 16, тракт. 1.

особу Петрову принасти могучого; але-
ректъ взглядомъ речій вѣчныхъ вѣры
и визнаиъ, отъ Петра учиненого, о
собѣ каменѣ-Христѣ, ведугъ мало вы-
шею припомненого свѣдоцтва апостол-
ского: «камень же бѣ Христосъ, на ко-
торомъ абысмо будовали». Самъ той бо-
жественный апостолъ Петръ ²⁾ научаетъ
насъ, гды мовитъ: «понеже вкусисте,
яко благъ Господь: къ нему же прихо-
дяще, камене живу, отъ чловѣкъ убо
упичиженну, отъ Бога же избранну, чест-
ну, и сами яко камене живо зиждѣте-
ся во храмъ духовенъ». Наконецъ, бы-
ла бы то речъ и неслухная, если
бы обѣ тыи словѣ «Петръ» и «пѣ-
тра» о одномъ Петрѣ мѣли ся брати. Зъ
Грецкого бовѣмъ власного положенія
словъ дается то ясно вѣдати, же имя
«Петросъ», означенное презъ ареронъ
мужеское, особу значить. Имя засъ «пѣ-
тра», презъ антонимію τὰτα и презъ
ареронъ женскимъ родомъ описаное, καὶ
ἐπὶ ταύτῃ πέτρα—«и на той опоцѣ», речъ
иѣякую, а не особу Петрову значить,
то есть вѣру и визнаиъ, которое онъ
вызналъ, якъ то и богословци выложили.
Которую то вѣру, и вѣры той визнаиъ
назвалъ Исусъ Христосъ опокою, ижъ,
для mocy великой, не мѣла быти звъ-
тижена не только отъ чловѣкъ, але
отъ самыхъ моцарствъ преисподнихъ
адовыхъ, отъ которой опоки, зъ Греца
«пѣтры», Сѣмонъ назвыско—«Петръ»
взялъ, якъ о томъ божественный Злато-
устъ въ выкладѣ на посланіе до Гала-
товъ, гл. 2, а зъ нимъ Василій Великій,
Амвросій и Августинъ, въ вышъ приве-
денныхъ свѣдоцтвахъ, вѣдати дають,—
для непреклопной неотмѣнной вѣры,
ἀναλογικῶς, отъ выводу слова, отколъ
бысь вело, якъ то въ языцѣ Грецкомъ:
ἀπὸ τῆς πλατότης—Πλάτων; отъ широ-

кости—широкой; ἀπὸ τῆς εἰρήνης—Εἰρη-
ναῖος, отъ покою—спокойный, по Руску—
Ириней; ἀπὸ τῆς ἀνδράς—Ἀνδρέας, отъ му-
жества—мужный, по Руску—Андрей. А
въ Латинскомъ языцѣ: a cicerone—Cicerone.
a lente—Lentus, a faba—Fabius, отъ дре-
ва—древяиный, и иныи тымъ подобныи.
Такъ тежъ отъ «пѣтры» — «пѣтросъ»;
то есть отъ камене—каменный, есть ре-
ченный.

На подтвержденіе того своего въ цер-
кви единовладства, еще отступникова
приводить напротивъ намъ въ оной ча-
сти ἀντονομίας, то есть мѣстоименія, ἐπὶ
ταύτῃ, «на той», то есть опоцѣ, такіи
аргументъ. «Мѣстоименіе, мовятъ, тое
«на той» явне оказуетъ, же черезъ имя
«Петръ» не можетъ ся розумѣти вѣра,
удѣлие взята, то есть безъ отношенія
до особы Петровы; абовѣмъ отпосиетъ
до опоки, поближе менованой. Лечъ
ближе речено было Сімоновѣ «ты естесъ
Петръ», а не «ты естесъ вѣра»; потре-
ба пре то, абы вѣра была розумѣна
Церкве фундаментомъ, не просто вѣра,
але вѣра Петрова; а Петрова, не якъ
приватного чловѣка Петра, але якъ
пастыря церковного». То отступникова.

На который ихъ аргументъ досить ся
отъ мене стало въ артикулѣ первомъ,
гдѣмъ то показавъ, же св. учители
церковныи черезъ опоку, до которой ся
то мѣстоименіе «на той» относитъ, не
Петра розумѣють, але Христа, отъ ко-
торого Петръ такъ есть названъ. Для
чого тамъ тебе, православный, для взя-
тия обширнѣйшей о томъ наукѣ отослав-
ши, тутъ вкортцѣ мовлю, же ся анѣ
тымъ вспомочи могутъ отступникова,
абы тое слово ἐπὶ ταύτῃ—«на той» отно-
сится мѣло до ближнего слова «Пе-
тросъ»; бовѣмъ тому вспаку ³⁾ чинитъ
арера, то есть члонки грамматичныи.

²⁾ Петръ 2, ст. 3—4.

РУССКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА.

³⁾ Въ подлинникѣ «вспоку», у Толстова:
«вспоку». Это — ошибки.

же якъ женское до мужского, такъ до женского мужское не належитъ, и заодно зъ собою не ходять. И гды бы опока относиться мѣла до особы Петровы, то бы въ Грецкомъ положено было ἐπὶ τοῦτο — «на томъ», а въ Латинскомъ super hunc. Але положено super hanc — ἐπὶ ταύτην — «на той», то есть на той вѣрѣ або на той опощѣ, якъ ты св. учителя церковныи мѣти то хотять, которые на томъ мѣстцу опоку Христа, отъ которого Петръ такъ есть названный, розумѣють, абы былъ такій тыхъ словъ Христовыхъ сенсъ: «ты естесь Петръ, отъ мене опоки такъ названный; и на той опощѣ, отъ которой ты называешься Петръ, збудую Церковь мою». Або такъ, иле до вѣры: «ты естесь Петръ отъ вѣры и признанья, о мнѣ учиненого, которая есть опокою, такъ названный; и на той вѣрѣ, то есть опощѣ, отъ которой тебе Петромъ называю, збудую Церковь мою». Которыи то арера и то при томъ вѣдати дають, ижъ «Пётросъ» и «пётра» не одно суть, и не до «Петра» относиться маетъ «пётра», але, якъ отцы выкладають, до вѣры и признанья, або до Христа Сына живого Бога. Показавши теды за ласкою Божіею, же и «Кифы» имя не чинить Петра св. въ Церкви Христовой монархою, анѣ імя «Петръ», и же Петръ отъ Христа названъ бывши Кифою, то есть отъ камене каменемъ, або рачей каменнымъ, не фундаментъ, на которомъ Церковь будована быти мѣла, значить, але въ освѣдченъе мощной и сталою его вѣры и признанья вѣры ими ему тое отъ Христа-каменя есть дано, — четвертый а ту южъ тымъ способомъ сей мой артикуль кончу.

Части I, роздѣлу I, артикуль 5.

Ежели отмѣна имене Петрови, который званъ бывши Сумономъ, названъ зосталъ Кифою,

то есть Петромъ, икую единаовладствазверхность принесла?

Противники и преслѣдовники, на свѣтъ хотячи монархію въ церкви, зъ особы Петровы выставленную, мѣти, и въ отмѣнѣ имене зъ Сумона Петра доведу шукаючи, мовять: «же не безъ великой таемницы тое ся стало. Поневажъ кому колвекъ Господь Богъ имя отмѣнить, каждого такового особливими нѣякими добродѣйствы приоздобилъ и на высокое нѣякое достоинство поднеслъ, якъ то въ Авраамѣ, въ Саррѣ, въ Іаковѣ и въ инихъ есть видѣти. Зачимъ, Сумонови отмѣнивши имя на Петра, которое походить зъ имени «пётры», то есть каменя, явне, мовять, презъ то вѣдати далъ, же Петра намѣстникомъ своимъ на землѣ по собѣ зоставити мѣлъ, которому имя свое отдалъ». [На] который отступниковъ аргументъ такъ одповѣдаю. Учителево церковныи отмѣну имене въ Сумонѣ на имя Петра уважають двояко: едни взглядомъ самой отмѣны просто и отдѣльне; другія — взглядомъ значенья, иле до фундаменту и овой обѣтницы «на томъ камени збудую церковь мою». Взглядомъ самой отмѣны, Оригенъ ¹⁾ не найдетъ жадной таемницы. Тертуліанъ ²⁾ покладаетъ овую, же для сталости вѣры каменемъ рачей есть названъ, отъ каменя-Христа походячимъ, нѣжли желѣзомъ, або мѣдью, любъ ишимъ которымъ крушцемъ, въ твердости каменеви подобнымъ. Амвросій св. немалъ туюжъ таемницу покладаетъ, которую и Тертуліанъ, але въ значенью того имене «Петръ», а не въ самой

¹⁾ Оригенъ, «въ предмовѣ на посланіе до Римлянъ».

²⁾ Тертуліанъ, въ книгѣ 4, на Марка и Іоанна.

просто отъиѣ. Мовить абовѣмъ въ словѣ 84: «бывши званъ Сумономъ, черезъ деименацію названъ zostалъ Петромъ. Слушше теды: поневажъ Христосъ есть «пѣтра», Сумонъ названъ есть Петръ, абы, зъ Христомъ Господемъ вѣры зприязненя маючи, мѣлъ зъ Паномъ и имене Панского едностъ; абы яко отъ Христа христіанинъ, такъ отъ пѣтры-Христа Петръ апостоль званъ былъ». Ровне и божественный Августинъ — не въ отъиѣ имене просто, але въ значеню найдуетъ таемницу овую, же Петръ тымъ своимъ отъиѣннымъ именемъ фигуроваль церковь. Мовить бовѣмъ въ словѣ 13, о словахъ Господнихъ: «великая то есть речъ, же отъиѣняли и учинили зъ Сумона Петра; Петръ отъ пѣтры, а Петръ—церковь; въ имени прето Петровомъ фигурована есть церковь». Такое есть учителей церковныхъ въ отъиѣ имене Сумонова на Петра уважене. Которыи въ ней жадной монархіи Петровы не найдуютъ и намъ о ней не ознаймуютъ.

Отступникове показати то винни, же съ той имене отъиѣны Петръ св. ученикъ есть Христа Господа его намѣстникомъ и церковнымъ монархомъ. Слабый абовѣмъ есть той ихъ аргументъ: «Исусъ Христосъ имя Петрови отъиѣнилъ и назвалъ его именемъ отъ своего имене; прето Петръ есть намѣстникомъ Христовымъ и въ церкви Его монарха». Гдыжъ не одному то Петрови учинилъ Христосъ, але и сыномъ Зеведеовымъ, которыхъ назвалъ Воанергесъ, сынами Громовыми, и Савлови, которого назвалъ Павломъ. Рекутъ, же Сумона назвалъ Петромъ отъ себе пѣтры, отъ своего власного имене. Але мы имъ отказуемо, же отъ таковыхъ же собѣ власныхъ именъ всѣхъ апостоловъ своихъ назвалъ Исусъ Христосъ: будутъ пре то всѣ апостолы монархами

церковными? Укажемъ то вышней въ первомъ артикулѣ зъ Василія Великого; указую тутъ теперь зъ божественнаго Амвросія, который въ главѣ 9; книги 6 на Луку такъ мовить: «великая есть ласка Христова, который немалъ всѣ назвыска свои ученикомъ своимъ дароваль: «Я, мовить, свѣтлость свѣта естемъ»³⁾; и тое еднакъ, зъ котораго ся самъ хвалить, ученикомъ своимъ далъ ими мовячи: «вы есте свѣтлость-свѣта»⁴⁾. «Я, мовить, естемъ хлѣбъ животный»⁵⁾, и мы вси единъ хлѣбъ естесмо. «Я, мовить, естемъ лоза правдивая»⁶⁾, и тобѣ еднакъ мовить: «Я тебе насадилю виноградъ выборный, котораго каждое насѣние есть правдивое»⁷⁾. Камень есть Христосъ; пили абовѣмъ зъ духовного послѣдующаго камени, а камень былъ Христосъ. Тогожъ еднакъ назвыска ласки и ученикови своему не боронилъ, абы онъ [былъ]⁸⁾ Петръ, которое отъ каменя маеть твердость сталости, вѣры мощность». А [о] отъиѣ имене Савла на Павла, божественный Златоустъ на початку выкладу посланія до Римлянъ, якобы пытаючи: «чому, мовить, имя его отъиѣнилъ Богъ, и того, который званъ былъ Савломъ, Павломъ назвалъ», отповѣдаеть самъ собѣ: «абы, мовить, и въ той части надъ ишнихъ апостоловъ низшимъ не былъ; але што выборное и зацѣпѣнее мѣлъ ученикомъ верховный, тогожъ и онъ абы достигъ и большаго зприязненя знакъ абы одержалъ». Тойже божественный Златоустый, въ бесѣдѣ о наверненю Павловымъ, овую

³⁾ Иоан. гл. 8, ст. 12: «азъ есмь свѣтъ міру»

⁴⁾ Матеей, гл. 5, ст. 14.

⁵⁾ Иоан. гл. 6, ст. 35.

⁶⁾ Иоан. гл. 15, ст. 1.

⁷⁾ Иерем., гл. 2, ст. 21: «азъ же насадихъ ти виноградъ плодоносенъ, весь истиненъ».

⁸⁾ Этотъ пропускъ возстановленъ по Толстовскому списку.

таемницу въ отъѣнѣ имене выражаетъ: «же черезъ такую імене отъѣну той, который еи чинить, власти своей зупелной надъ тымъ заживааетъ, кого новымъ именемъ называетъ».

Такъ теде св. учителяе церковныи о отъѣнѣ именъ. Жаденъ зъ нихъ зъ отъѣны имене монархін въ церкви Христовой не становить. Зачимъ на видоку речъ, же той аргументъ отступниковъ (которые рады бы то въ skutку мѣли, чого въ сердцу пожадають) въ своей головѣ уплетеныи мають, а не зъ науки учителей церковныхъ, мѣи зъ писма святого взятый. Тая теде, якъ видѣти даеъ, наболшая и напередѣишая зъ отъѣны імене Сумона на Петра таемница походитъ, же якъ зъ подлого рыбытва стался первымъ и верховнымъ апостоломъ, такъ зъ межи иннихъ апостоловъ стался тымъ, который бы особю своею, якъ мовить божественный Августинъ, фигуировалъ Церковь. И иншей таемницы св. учителяе не найдують. За чимъ Сумонові апостолу назвиско тое Пётросъ не чинить старшенства и влады надъ апостолами, якъ и сыномъ Зеведеовымъ назвиско Воанергесъ, якъ и Савлови—Павель, и другое его превѣборное наименованіе, же его Христосъ Господь «начиньемъ выбраннымъ» назвалъ, абы «носили имя его передъ народами, кролми и сынами Израильскими» ¹⁾. Назвиска теде тыи и отъѣна именемъ не силу влады якои болшей въ апостолахъ носили на собѣ, але тайна того въ нихъ преименованія была немалъ предѣишая, абыся Христосъ показалъ быти опымъ Богомъ, который въ старомъ законѣ имена переимѣнялъ: Авраму на Авраама, Сарѣ на

¹⁾ Дѣян, гл. 9, ст. 15: «сосудъ избранъ — — провести имя мое предъ языки и царьми и сыми Израилевыми».

Сарру, Якову на Израили, якъ о томъ св. Златоустый, въ бесѣдѣ 11 на главу 1 Іоанна евангелисты выкладъ чинячи, явне вѣдати даеъ. Причина того при той усмотруется и оваа: же ся то дѣло для почести и достоинства взглядомъ особливыхъ цнотъ и трудовъ ихъ въ дѣлѣ апостолскомъ. Не завше ихъ еднакъ южъ и по той таковой отъѣнѣ тими назвисками названо; але подъ часъ мовлено: «Сумонъ Петръ», и инде «Петръ», а инде просто «Сумонъ», якъ у Луки въ 24 и у Мато. въ 17 главѣ, а у Іоанна въ 21, Симономъ Іоною самъ Іисусъ Христосъ пазвалъ его. Прожный теде и то[й] аргументъ и во всѣхъ мѣрхъ подлий, яко ся зъ ласки Божей доводне показало, и доводъ апостатскій.

Части I, роздѣлу I, артикулъ 6.

Доводы зъ книгъ церковныхъ, папелажихъ обходомъ справъ духовныхъ, ижъ не толко апостолъ Петръ каменемъ просто и каменемъ вѣры и фундаментомъ церкви въ нихъ называется, але и вси иншіи апостолове и многи зъ св. учителей и псовѣдникъ епископове.

Лечъ колвекъ отступникомъ то належало (которые слѣпо зъ словъ тыхъ Христовыхъ «на томъ камени збудую Церковь мою» неслыханой въ церкви Христовой монархін доводятъ) обяснити, што есть церкви будованье, и якъ ся тая обѣтница въ Петрѣ зистила, если ему самому была обѣцана, абысмо зъ того ихъ обясненія обачити могли и научитися, же ся правдиве зъ тыхъ словъ Христовыхъ монархія въ Церкви становить и Петрови злецена бываеъ, гды ся до него мовить: «на томъ камени збудую Церковь мою».

— лечь же они того, што были повинни, не учинили, иле намиѣ, ведлугъ науки учителей церковныхъ, показати то и объяснить покусилемся и, за помощю добротливго Бога, показалемъ, же будоване церкви есть наверненне народовъ, а фундаментъ переднѣйшій есть Иисусъ Христосъ и вѣра въ него. Фундаментъ зась повторный, то есть наиблизшее фундаментальное камень, на живомъ камень - Христѣ несредковне лежающее, суть всѣ апостолове, которые, першии отъ Христа Господа вѣры научени, стались фундаментомъ ипшимъ вѣрующимъ, гды они, проповѣди и научиѣ ижъ вѣру давши и въ томъ на нихъ лежши, въ будованье церкви вступили. О чомъ божественный Куврилъ, въ книгѣ 2, на главу Ісаи пророка дванадцатую: «зродло, мовить, водъ суть божественныи ученикове, которые[хъ] мовы зъ высоты и черезъ Духъ на весь свѣтъ одождяють. Суть тежъ они и фундаменты свѣта. Камень абовѣмъ выбранный есть Иисусъ Христосъ, который, мовлено, бываетъ положенъ быти отъ Бога и Отца въ фундаменты Сиону, то есть Церкви. На немъ абовѣмъ полагаемо и презъ вѣру будуемося въ домъ духовный, въ священство святое, въ будованье Божее въ Духу. А камень при немъ або фундамента всего сего свѣта могутъ быти и назватися слушне и належне тыи, которые Его по всемъ свѣтѣ проповѣдали. Абовѣмъ писма ижъ насъ держать, и силою и сталостью вѣры и правды насъ подпирають». И божественный Августинъ, въ словѣ 43, о святыхъ: «тое то, мовить, есть камень, которыхъ, въ фундаментѣ небесного будованя положенныхъ, Іоанъ въ Апокалипсису о семъ описуетъ; которыхъ проповѣдь Церкви фундаменты заложила». Але наособливѣй и павиразгѣй о томъ Теофи-

лактъ св. въ выкладѣ тыхъ словъ Христовыхъ «на томъ камени збудую Церковь мою»: «нагорожаетъ, мовить, Господь Петрови, заплату великую ему даючи, же на немъ збудоваль Церковь». А якъ бы збудована была на Петрѣ Церковь, тамъ же заразъ объясняетъ мовячи: «поневажъ бовѣмъ визналь Его Сыномъ Божиимъ Петръ, рекъ, же тое визнае, которосъ ты визналь, будетъ фундаментомъ въ мене вѣрующихъ, такъ, ижъ каждый чловѣкъ, который схочетъ домъ вѣры будовати, той фундаментъ заложити будетъ повиненъ».

Такъ теде слова тыи Христовы «на томъ камени збудую Церковь мою» зъ науки учителей церковныхъ выложивши, и што бы было тое. Церкви будованье, и хто будованья того фундаментъ и будовничимъ объяснивши, што есть въ томъ будованью Христосъ Господь, што Петръ и всѣ ипшии апостолове показавши, выразивши, и то, што есть будованой быти Церкви, ведлугъ разныхъ учителей церковныхъ науки, на Христѣ, на вѣрѣ, на признанью на Петрѣ, — перешолъ бымъ до уваженья другихъ словъ Христовыхъ. Але поневажъ отступникове на доводъ сво[е]й имъ монархii свѣдоцтвъ зъ нѣкоторыхъ книгъ молитвенныхъ церковныхъ зажили, — зъ тыхъ же належитъ и миѣ вкортѣ показати, же што колевекъ они зъ нихъ въ помощъ въ подпору пререченой имъ своей монархii приводятъ, напрасно приводятъ. Поневажъ св. апостолъ Петръ не толко тымъ взглядомъ, иле взять есть въ фигуру Церкви, пре сталость еи и неподвижность, каменемъ отъ Христа такъ названъ быти удостоенъ есть; але отъ св. учителей церковныхъ названъ есть каменемъ вѣры, взглядомъ его персонал[ной] въ вѣрѣ сталости; взглядомъ зась працъ и трудовъ,

въ проповѣди Евангелія Христова под-
нятыхъ, названъ есть и фундаментомъ
Церкви. Теды такимъ взглядомъ фунда-
менту (вынявши то, же онъ зъ иными
всѣми апостолами приближимъ и не-
сродковнымъ есть на Христѣ-фунда-
ментѣ Церкви фундаментомъ) а тымъ
же тымъ взглядомъ, не самъ Петръ, але
всѣ апостолы, евангелисты, пророко-
ве, учителя — каменны вѣры и фун-
даментами Церкви называются. Кото-
рыи ено колвекъ были стальны и моц-
ными въ вѣры и въ добрымъ дѣлѣ, ви-
димымъ и невидимымъ врагомъ, чого
доводъ въ Апокалипсисѣ ¹⁾ ясныи ма-
спѣ (21), гдѣ каждого зъ апостоловъ
особливымъ каменемъ названо. На што
читай выкладъ Епифанія и Андрея, ар-
хіепископа Кессаріи Каппадокійской.
Апостола зась Павла Хрисостомъ ²⁾ зо-
ветъ столпѣмъ Церкви и, надъ желѣзо
и камень моцнѣйшій, духовнымъ ада-
мантомъ, которого тыи слова суть: «тое
то Павелъ реклъ, не жебы о нихъ, то
есть Римлянъ, ратунку потребовалъ: не-
хай то не будетъ. Якъ бовѣмъ Церкви
столпъ, надъ желѣзо и надъ камень
моцнѣйшій духовный адамантъ и тыся-
чомъ мѣстѣ достаточный, отъ ишого
кого ратунку могъ быти потребуемый».
Златоустъ св., на Пентикостію: «апосто-
лове фундаментомъ суть, иже на ихъ
вызнанью Церковь уфундована есть».
Въ «Соборнику», на день Пророка Бо-
жого Іліи, въ словѣ, которому початокъ,
«Нынѣ свѣтозарное слоце называется
Ілія твердымъ каменемъ вѣры». Въ
«Октоиху», въ пѣсни шестой осмого гла-
са, въ четвертокъ, всѣ апостолы на-
зываются каменны: «на камени непо-
колебимомъ создавшіися, яко каменіе
избранны Боговидцы». Въ четвертокъ

недѣли шестой, въ трепѣснцу пѣсни 8:
«камень тяжкій отъ сердца моего отъ-
яти, мовить, всещедраго каменіе, явля-
шася краеугольнаго камене богопосланны
апостоли Господни». Въ книзѣ «Типи-
ку» або въ «Уставѣ Церковномъ», мѣ-
сяца поеврія дня 25, въ кондаку о св.
Петрѣ, Александрѣйскомъ патріарсѣ,
мовить: «православно вопіемъ, радуясь,
Петре, каменю вѣры». Зъ «Соборника»,
въ словѣ Богослова Григорія похвал-
номъ на св. Аѳанасія, Александрѣйско-
го патріарха: «Аѳанасій въ части той,
гды Церковь потребовала такового учи-
теля, вложилъ въ фундаментъ, якъ ка-
мень угольный, звязуючи людѣ». Въ
главѣ 21 Апокалипсиса Іоанъ еванге-
листа всѣхъ дванадцати апостоловъ фун-
даментами описуетъ быти. На которое
мѣстѣ Андрей, Кессарійскій архіепис-
копъ, выкладъ чинилъ: «фундамента,
мовить, міру блаженны апостолы суть,
на тыхъ бовѣмъ Христова Церковь
уфундована есть». Также и апостолъ
въ главѣ 2-й Павелъ посланія своего
до Ефесевъ, апостоловъ всѣхъ однимъ
фундаментомъ называетъ мовячи: «на-
будовани на фундаментѣ апостоловъ
всѣхъ и пророковъ, гдѣ краеугольнымъ
каменемъ самъ Іисусъ Христосъ, на ко-
торомъ все будованіе выведено ро-
стетъ въ Церковь Господеву» ³⁾. Зъ
«Соборника», гдѣ св. Іоанъ Златоустый,
въ словѣ своемъ на Пятдесятницу, ко-
торому початокъ «днесъ намъ земля
бысть небо», мовить о апостолахъ: «фун-
даментомъ суть, и же на признанью ихъ
уфундована есть Церковь». Тойже Хри-
состомъ на св. апостолъ Петра и Пав-
ла въ словѣ, которому начало «въ дѣ-

¹⁾ Апокалпс., гл. 21.

²⁾ Златоуст. на Римл., въ бесѣдѣ 9.

³⁾ Ефес., гл. 2, ст. 20—21: «Наздани быв-
ше на основаніи апостолъ и пророкъ, сущу
краеугольну самому Іисусу Христу, о немъ
же всяко созданіе составляемо растетъ въ
Церковь святую о Господѣ».

поту и днесъ наптіемъ Святого Духа», мовить: «вы бо есте благочестія непо-тряспны столпы, Церкви камень, цар-ствію сквитра и паствы, пачеже сего, неусыпныи предстателіе». Св. Іоанъ Да-маскинъ, въ словѣ 1 о образѣхъ: «ви-жу, мовить, Церковь, которую Богъ на фундаментъ апостоловъ и пророковъ, будущему краеугольному камению Христу Сыну его, збудоваль». Есть и иныхъ барзо подобныхъ мѣстцъ въ книгахъ на-шихъ.

То такъ преложивши и зъ церковныхъ книгъ то на око показавши, же не самъ толко Петръ въ Церкви св. восточной каменемъ вѣры и фундаментомъ Церкви поется и славится, але всѣ заровно зъ нимъ апостолове, а при нихъ пророкове и учителя церковныи, и презъ то жадной отступникомъ утечки слушной въ нихъ не оставивши,—отъ нихъ зъ учителей церковныхъ доводы отповѣ-дѣлъ бымъ и на первый ихъ роздѣлъ свой первый роздѣлъ скончилъ бымъ. Але же на питающего або на задаваю-чого одно слово десять мовленн быти мусять и болѣй ⁴⁾, (лацнѣй абовѣмъ питати, нѣжъ отповѣдати, и коротши-ми словы можетъ ся што задати, нѣжъ выправити), и мнѣ пре то на пыта-не и на заданье отповѣдати ширѣше палежить. Зачимъ, поневажъ роздѣлу иншого отступникове на овыи слова Христовы «и тебѣ дамъ ключи царства небесного» не учинили, але толко въ томъ же роздѣлѣ зъ св. учителей цер-ковныхъ Кирилла Іерусалимскаго, Вла-тоустого и Теофилакта о ключахъ взмек-ку учинили,—и я пре то, не способомъ роздѣлу, але однимъ и другимъ артику-ломъ во томъ же первомъ роздѣлѣ отпо-вѣдѣти на то, за помощью Божею, по-ступую.

⁴⁾ На полѣ: «лацнѣй питати, отповѣдати труднѣй».

Части I, роздѣлу I, артикулъ 7.

О ключахъ духовныхъ. Што суть ключи царства небесно-го? На чомъ ся въ писмѣ Бо-жомъ фундуютъ? Кому суть обѣцаны и даны, и коли, и што ихъ за skutokъ?

Зъ знаменитого оногo Петрового вы-знанья, учиненогo на пытанье Христова оное «кого мя глаголють челоуѣци [бы-ти] сына челоуѣческаго» ⁵⁾, на которое пытанье отповѣдаючи Свмонъ Петръ рекъ: «ты еси Христосъ Сынъ Бога живаго» ⁶⁾, до которого Іисусъ Хри-стосъ: «блаженъ еси, Свмоне варъ Іона, яко плоть и кровь не яви тебѣ, но отецъ мой, иже на небесѣхъ. Азъ же тебѣ глаголю, яко ты еси Петръ, и на семъ камени созижду Церковь мою, и врата адовы не одолѣють ей, и дамъ ти ключи царства небесного: и еже аще свя-жеши на земли, будетъ связано на не-бесѣхъ, и еже аще разрѣшиши на зем-лѣ, будетъ розрѣшено на небесѣхъ» ⁷⁾,—зъ признанья, мовлю, сего Петрова зна-менитого двѣ знаменитыи обѣтницы отъ Христа Бога Петрови учинены суть. Одна черезъ слова тии «и на тоемъ камени збудую Церковь мою», о кото-рой въ прешлыхъ шести артикулахъ, за помощью Христовою, мѣлемъ до отступ-никовъ мову. Другая черезъ слова овыи «и дамъ тебѣ ключи царства небесно-го», о которой зъ тымъ же теперъ въ мову вступую.

Теды то, ведлугъ науки св. учителей церковныхъ и ведлугъ пѣсней штоден-ного Церкви восточной признаванья, же тии слова всѣ до Петра были отъ Хри-ста Господа мовлени, а до Петра одно-го (што явне видѣти и розумѣти дасть

⁵⁾ Мате., гл. 16, ст. 13.

⁶⁾ Тамъ же, ст. 16.

⁷⁾ Тамъ же, ст. 17—19.

самъ Христосъ Господь, гды такъ мовить: «тобѣ мовлю», «ты еси Петръ», «тобѣ дамъ»),—то, мовлю, признавши ключъ царства небесного, што бы были, зъ словъ тогожъ самого Христа Господа, вѣдати даю, который, рекши «тобѣ дамъ ключъ царства небесного», наводитъ тамъ же заразъ мовячи «што колвекъ звяжешъ на земли, будетъ звязано на небѣ», ключъ теды царства небесного суть—вязати и розвязати. Оттоль Божій Теофилактъ, въ выкладѣ главы 16 Матвея евангелисты: «ключъ», мовить, разумѣй, который звязуютъ и розвязуютъ, грѣховъ або отпущенье, або каранье. Тыи ключъ отступникова нани самому Петру обѣцаны, и самому даны, а отъ него потомъ иншимъ апостоломъ учиненыи быти — твердятъ, и оттоль монархію въ Церкви, якъ изъ оной первой обѣтницы Христовы «на томъ камени збудую Церковь мою» выставити усилиютъ, не хотячи видѣти, же якъ въ первыхъ словахъ обѣтница ся толко дѣеть, а не и скутокъ заразъ; такъ и въ овыхъ, гды мовить «тобѣ дамъ», повинни бывши первѣй видѣти, гдѣ и коли тыи ся обѣтницы зыстили, а потомъ то, што належитъ, зъ нихъ збисченихъ наводити. Святаи засъ Церковь папа Восточная и мы въ ней мовимо: же якъ на томъ мѣстѣцѣ одному Петру Иисусъ Христосъ ключъ царства небесного обѣцалъ, а въ немъ и всѣмъ апостоломъ, такъ на другомъ мѣстѣцѣ, тыиже ключъ тыиже словы выразне всѣмъ апостоломъ обѣцуетъ, гды до нихъ мовить: «аминь, глаголю вамъ, елика аще свяжете на земли, будетъ звязана на небеси, и елика аще разрѣшите на землѣ, будетъ разрѣшена на небесѣхъ»¹⁾. Ровнымъ теды въ обѣтницы будучимъ, Петру и иншимъ апостоломъ всѣмъ имъ

сплопе однимъ разомъ обѣтницу тую зысчену быти отъ Христа Господа повѣдаемо, тогда гды по воскресеніи своемъ изъ мертвыхъ до всѣхъ ихъ мовиль: «яко же посла мя отецъ, и азъ посылаю вы. А што рекши дунуль, и имъ: пріймѣте Духъ Святый: имъ же котнустите грѣхи, отпущастя имъ, а имъ же держите, держатся»²⁾. Презъ который слова нѣчого болшъ Петрови надъ иншихъ апостоловъ дано быти не призволено, якъ презъ оныи первыи нѣчого болшъ ему надъ иншихъ быти обѣцано.

Зачимъ самому апостолови Петрови обѣцаны быти ключъ, самому и даны, якъ отступникова мѣти хотять—речь быти новую и Церкви Христовы нѣколи неслыхашную—повѣдаемо и заразъ доводимо. А доводимо о томъ, изъ презъ тыи слова «тобѣ дамъ ключъ царства небесного» Петрови нѣчого не есть обѣцано и дано, што бы не было и всѣмъ иншимъ апостоломъ обѣцано и дано. Бо якъ Петръ, на пытанье Христова всѣхъ апостоловъ, за всѣхъ отповѣдилъ, такъ обѣтницы Христовы на всѣхъ ся стягаютъ, а не на самого Петра, и не презъ Петра, апѣ въ особѣ его, але оразъ такъ Петру, якъ и другимъ апостоломъ даны суть.

Мовить Оригенъ въ трактатѣ первомъ на Матвея: «закъ самому Петрови даются отъ Христа ключъ царства небесного, а иншій жадень зъ блаженныхъ апостоловъ взяти ихъ не мѣлъ? Бо если реченье тое «тобѣ дамъ ключъ царства небесного», другимъ засъ³⁾ апостоломъ полное, для чого жъ разомъ и всѣ речи, которые впередъ ся рекли и которіи наступуютъ, яко бы до Петра реченыи, всѣмъ сполны быти не мають?» Уважай, православный, сего такъ дав-

¹⁾ Матвей, гл. 18, ст. 18.

²⁾ Іоан., гл. 20, ст. 21—23.

³⁾ Толст.: «тебѣ».

ныхъ вѣковъ пожилого писемъ комментатора, выкладача, который то намъ еще отъ своихъ часовъ ознаймуешь, живши въ второмъ стѣ лѣтъ отъ Рождества Господня, же обѣтници о ключахъ и о будованью Церкви и зищенье ихъ не самому Петрови обѣцаны были, але всѣмъ и обѣцаны, всѣмъ и изщепны. А то выразне мовить, же не самому, божественный Купріанъ въ книзѣ о едности церковной: «мовить Господь до Петра: и тобѣ мовлю, же ты естесь Петръ, и на томъ збудую Церковь мою, и брони адовы не перепогуютъ ея. Тобѣ дамъ ключъ царства небесного. Штокоже въ звященіи на земли, будетъ звязано на небѣ. А штокоже розвяжешъ на земли, будетъ розвязано на небѣ. И той же по воскресеніи Своемъ мовить: паси овцы мои. А хтоже тебѣ такъ мовилъ, еднакъ всѣмъ апостоломъ по воскресеніи своемъ ровную владзу даетъ и мовить: якъ мене послалъ отецъ, и Я посылаю васъ; пріймѣте Духа Святого: если кому отпустите грѣхи, отпустятся ему; если кому задержите, задержаны будутъ». Иларій св., въ книжѣ шестой о Пресвятой Троицѣ: «вы, мовить, о святыхъ и блаженныхъ мужевъ, черезъ вѣры вашей заслугу ключовъ царства небесного достигши, вязанія [и розвязанія] ⁴⁾ на небѣ и на землѣ владзу одержавши, такъ великіи речи, и такъ власне отъ Господа нашего Іисуса Христа Сына Божого справованы быти видѣлисте». Божественный Геронимъ ⁵⁾ въ книжѣ 1 напротивъ Ювіана мовить, же «на Петрѣ фундуется Церковь, але то само и на иныхъ мѣстахъ на всѣхъ апостолахъ дѣется: и всѣ ключъ царства небесного заровно берутъ и на всѣхъ Церкви непорушность умоцнена естъ». [Божественный Августинъ] ⁶⁾ въ сло-

вѣ тридцатомъ: «на многихъ, мовить, писма св. мѣстахъ Петръ оказывается, же особу на собѣ поситъ Церкви; а наособливѣй на мѣстѣ, гдѣ речено естъ «тобѣ дамъ ключъ царства небесного». Зажъ ключъ тѣмъ Петръ взялъ, а Павелъ не взялъ? Петръ взялъ, а Іоанъ, Іаковъ и иншіи апостолове не взяли? Божественный Амвросій въ выкладѣ псалма 38: «штося Петрови мовить, тоежъ ся и иншимъ апостоломъ мовить; «тобѣ дамъ ключъ царства небесного» — не владзи уживаемо, але розказанью служимо». Той же въ гл. 2, книги второй, о покутѣ: «неподобная речъ, мовить, здалася, абы черезъ покуту грѣхи были отпусканы. Позволилъ того Христосъ Господь апостоломъ своимъ, што зъ апостоловъ на урядъ священническій перенеслося». Божественный Златоустый на главу 7 Маттея, въ бесѣдѣ 23: «якоже теды, мовить, далъ имъ (Христосъ Господь) ключъ, если не будутъ судити? Во всемъ будутъ не тверди ⁷⁾, и надаремне вязати и розвязовати владзу приняи». Той же Златоустый на главу посланія до Евреовъ, въ бесѣдѣ 14: «або вѣмъ гды, мовить, еслибы котрымъ задержали грѣхи, будутъ задержаны, а еслибы котрымъ отпустили, будутъ отпущены; теды и ключъ царства небесного мають». Еще тойже св. учитель на главу посланія до Ефесеовъ, 4, въ бесѣдѣ 8: «што, мовить ⁸⁾, приняи владзу небеса отворять, а турмы не мѣли бы отворити? Еще тойже на посланье 1 Солун. 5, бесѣда 10, мовить: «Презъ священники пороженіи ⁹⁾ есте роженіемъ вѣчнымъ, презъ тыхъ царства одержалисте, руками ихъ все бываетъ. Презъ тыхъ вамъ ворота небес-

⁷⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «па тверди». У Толстова правильно.

⁸⁾ У Толстова «мовишь».

⁹⁾ Въ подлинникѣ: «пороженіи». У Толстова правильно.

⁴⁾ Возстановлено по списку Толстова.

⁵⁾ Геронимъ, гл. 27, противъ Ювіана.

⁶⁾ Возстановлено по тому же списку.

нии отворяются, то есть одного мѣста горнего Іерусалима». Іоаннъ св., архі-епископъ Неокесарійскій, выкладаетъ мовячи: «дванадцать одного (мѣста) брамы суть дванадцать апостолове, презъ которыхъ приступъ и входъ ко отцу одержалимо. Ото ясная речъ, иже вси апостолы до неба отворяють вѣрнымъ, отколь ясно ся показываетъ, иже не самъ единъ Петръ ключаремъ есть, але всѣ апостолове, а по нихъ епископове. Тутъ маешь ключъ и одверники царства небесного». Въ «Миней» мѣсяца юня 29, по первой стѣхонѣ сѣдальной, гласъ 1, гдѣ такъ пишеть: «церкве каменіе всехвалнаго Петра и поборнаго Павла, мірскія ловца, достойно похвалимъ, вѣрнии, яко имущія ключъ небесный». Ту ровнии и еднакіи ключъ апостола Павла съ Петровыми. Св. Златоустый, въ предословіи на Іоанново Евангеліе о томъ же Іоаннъ Громовъ: «або вѣмъ, мовить, Сынъ есть Христосъ возлюбленный. Филаръ всѣхъ, которые суть на свѣтѣ, церкви, который ключъ маеть небесный, который чашу Христову пилъ и крещеніемъ крестися, который возлежъ на персехъ Господнихъ зъ великою безпечностью». Божественный Теофилактъ, въ выкладѣ тыхъ словъ Христовыхъ «тобѣ дамъ ключъ» и пр.: «хотяжъ, мовить, до Петра только речено было «тобѣ дамъ», всѣмъ еднакъ апостоломъ дано есть тогда, когда ¹⁾ рекъ до нихъ «которымъ колвекъ отпустите грѣхи, отпущони будутъ, а которымъ задержите, будутъ задержаны».

Показавши tedy, зъ ласки Божей, яснее то, што суть ключъ, который Иисусъ Христосъ Петру и всѣмъ апостоломъ дати обѣцуетъ, и то, же суть всѣмъ апостоломъ даны по воскресеніи

¹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «тогда». у Толстова правильно.

Господни презъ овыи Христовы слова «якъ посла мене Отець, и я посылаю васъ» и пр.,—а што былъ ихъ за skutokъ—зъ бож. Августина прекладаю, который въ трактатѣ 124 на Іоанна: «Церковь, мовить, которая [ся] фундуеть въ Христѣ, ключъ царства небеснаго взяла отъ него въ Петрѣ, то есть владзу вязанія грѣховъ». Тойже въ трактатѣ 10 на посланіе Іоанново: «гдѣ есть отпущеніе грѣховъ, тамъ есть церковь, якимъ способомъ церковь, такимъ же ей есть речено «тобѣ дамъ ключъ» царства небеснаго». Еще тойже въ словѣ 13: «закъ мовить, ключъ тыи Петръ взялъ: а Павелъ не взялъ? Або не тыижъ то въ Церкви ключъ, въ которой грѣхъ по-день отпущаны бывають»? Тутъ божественный сей учитель яснее о skutku ключей тыхъ вѣдати даеть, же не иншее што суть, только грѣхи отпускати и задержовати. До котораго skutku показанія належитъ и мало вышней показаное свѣдоцтво божественнаго Теофилакта, который мовить, же по воскресеніи своемъ Христосъ Господъ далъ ученикомъ своимъ тыи ключъ, гдѣ рекъ до нихъ: «кому отпустите грѣхъ, будутъ ему отпущони, а кому задержите, будутъ задержаны».

Сталая то tedy у насъ православныхъ, моцная и непоручная наука зъ учителей св. церковныхъ, отъ часу познати ихъ на семь свѣтѣ взятая, и до вѣку нашего въ руки зъ рукъ подаваемая, же въ метафорѣ ключовъ, Петрови обѣданныхъ, ничого ся иншого не тантъ, только владза вязанія и розвязанія, то есть отпущанія грѣховъ и задержованія. Которую владзу же ровную въ Петрѣ, якъ въ иншихъ апостолахъ, зъ науки тыхъ же св. учителей церковныхъ найдуюмо. Жадной пре то отсюль монархій и удѣльной зверхности Петрови святому не признаваемо. И на томъ сей нашъ семей артикулъ кончимо, въ томъ

тебе, православный, перестерегши, што отступникове звыкли и въ сей обѣтницѣ, якъ въ першой, выше важити, то есть, же ся тѣмъ ключъ одному Петрови при бытности всѣхъ иишихъ апостоловъ обѣцуетъ²⁾. Которымъ мы зъ божественнымъ Киріиномъ, Августинѣмъ тоежъ тутъ отповѣдаемо, што отповѣдено отъ тѣхъ святыхъ въ артикулѣ роздѣлу сего второмъ (ку концу положили): же то Иисусъ Христосъ умысле на то чинилъ, же бы зъ одной особы Петрови еднѣсть Церкви апостоломъ своимъ указать, абы жаденъ зъ нихъ своей удѣльной Церкви не будовалъ, але одну Церковь Христову; и вси въ ней одной ключовъ влады абы жаживали. И иишии засъ учителя, ачъ розныя причины поединковой той зъ Петромъ розмовы. Христовы подають, жаденъ еднѣкъ оттолъ удѣльной влады Петрови не приписуетъ, жаденъ и монархін оттолъ не только не становить, але и не найдуетъ: всѣ въ одинъ и тойже цѣль,—або въ таемницу еднѣсти Церкви, або въ фигуру Церкви, або въ прикладъ ревнованія, або въ вѣрѣ еднѣномысліе зъ одною особою Петровою, въ Петрѣ зъ апостолами Христову розмову споряжають. «Ночатокъ (розмовы Христовы о будованю Церкви) отъ еднѣсти выступуетъ, мовить св. Киріянъ въ трактатѣ третемъ о еднѣсти церковной, абыся одна Церковь быти оказала». Божественный Августинъ, въ въ главѣ 21, кн. 1, «Ретракціи»: «персону, мовить, Церкви на тотъ часъ значилъ Петръ, гды до него было речено «на томъ камени збудую Церковь мою». Такъ тежъ его въ словѣ вышепомененомъ такъ мовячого слышимо: «на многихъ писма святого мѣстцахъ Петръ оказуется, же особу на собѣ³⁾

²⁾ Слѣдовало бы: «обѣцаны».

³⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «особѣ». У Толстова правильно.

носитъ Церкви, а найособливѣй на мѣстцѣ томъ, гдѣ речено есть «тобѣ дамъ ключъ царства небесного». Такъ тежъ мы православне, ведлугъ науки св. учителей церковныхъ о обѣтницѣ ключовъ и зисченю ей вѣримо. Такъ о томъ и отступникомъ, если розумъ мають, вѣрити зычимо.

Части I, роздѣлу I, артикулъ 8.

И жъ гды Господь нашъ Иисусъ Христосъ зъ однимъ Петромъ о ключахъ царства небесного, якъ и о будованю церкви розмовлялъ, Петръ на тотъ часъ въ собѣ⁴⁾ особу всей Церкви Христовы носилъ и репрезентовалъ.

Реклемъ въ близко прешломъ семомъ артикулѣ, же отступникове велце то собѣ важити звыкли, и не такъ далеце въ словахъ Христовыхъ, «на томъ камени збудую Церковь мою» и въ овыхъ другихъ «тобѣ дамъ ключъ царства небесного», постановенья своей имъ монархін въ Церкви Христовой шукати, яко въ томъ, же то Иисусъ Христосъ, тѣмъ слова до одного (а якъ они мовять, до самого) Петра, при бытности всѣхъ иишихъ апостоловъ мовилъ. Абымъ тежъ тую имъ, якъ мовять, Геркулесову булаву и Голіатовъ мечъ⁵⁾, которыми намъ ажъ назбытъ страшны быти хотять, зъ рукъ вырвать, а тебе, православный, для чого бы ся то отъ Христа Господа зъ однимъ Петромъ при бытности всѣхъ иишихъ апостоловъ дѣяло, увѣдомилъ, науку тобѣ о томъ зъ святыхъ учителей церковныхъ (отославиши ты впродѣ до второго моего въ семъ первомъ роздѣлу артикула), вкратцѣ прекладаю. Мовить св. Кирилъ Александрійскій (на Іоанна евангелисту,

⁴⁾ Въ подлинникѣ ошибка «словѣ».

⁵⁾ 1 Царств., гл. 17.

21, въ кн. 12, глав. 64): «троякимъ вы-
знаемъ (любве) Петровымъ тройкого
запреня выступокъ вынищенный естъ.
Рекль теде: «паци баранки мои», апо-
стоства его обновляючи достоинство,
бы спать для ¹⁾ запреняся, которое зъ
кревкости людзкой притрафилоса, не
здалоса быти нарушное. А божествен-
ный Августинъ, въ главѣ 30-й, о под-
визѣ христіанскомъ: «не безъ причины
межи всѣми апостолами Соборной Цер-
кве особу носить Петръ. Сей абовѣмъ
Церкви ключъ царства небесного даны
суть, гды Петрови суть даны и гды
ся ему мовить «если милуешь мя, паци
овцы мои». Той же въ выкладѣ псалма
108: «якъ абовѣмъ, мовить, нѣкото-
рыи речи о Петрѣ мовлены бывають,
которые власне до него належати здаются,
а еднакъ жадного оказалого вырозумѣны
не мають, ажъ тогды, гды до церкви
бывають отношены, которой онъ персону
въ фигурѣ носити знанъ былъ, яковал
речь естъ «тобѣ дамъ ключъ царства
небесного, и если што такового?» И засъ
той же тамъ же: «бо если бы въ Петрѣ
не была церкви таемница, не рекль бы
ему былъ Христосъ Господь «тобѣ дамъ
ключъ царства небесного, и што кол-
вѣкъ розвящешь на земли, будетъ роз-
вязано на небѣ». Если то толко Петру
есть речено, теде Церковь того не чи-
нить. А еслижъ ся то въ Церкви дѣеть,
же штось колвекъ на земли звязуесть,
звязуется на небѣ; и што колвекъ роз-
вязуется на земли, розвязуется на небѣ;
поневажъ гды отлучаетъ церковь, зви-
зается на небѣ отлученный, а гды приї-
мованъ бываетъ отъ церкви, на небѣ
розвязуется принятый». То божествен-
ный Августинъ, которого многіи тымъ
подобныи свѣдоцтва на сей часъ опу-
стивши, оное, въ второмъ моемъ сего
роздѣлу артикулѣ положенос, мѣстцу

¹⁾ Толст. «до».

сему приличное свѣдоцство одно еще
приведу, гдѣ въ главѣ 21, книги пер-
вой «Ретракціи» такъ [Августинъ] мо-
вить: «реклема на нѣкоторомъ мѣстцу
о апостолѣ Петрѣ, же на немъ, якобы
на камени, уфундована церковь была.
Але знаюся до того, же потомъ много-
кротъ такіи выкладъ тымъ словомъ Гос-
поднимъ чинилъ: «ты естесъ Петръ, а
на томъ камени збудую церковь мою»,
абы «на томъ камени» розумѣно было
которого вызналъ Петръ, мовячи: «ты
естесъ Христосъ Сынъ Бога живого»,
яко бы Петръ, отъ того камня назва-
ный, особу церкви значилъ, которая ся
на томъ камени будуетъ и взяла ключъ
царства небесного».

Такъ теде о томъ учителеве церков-
ныи вѣдати дають, для чого бы Исусъ
Христосъ зъ однимъ Петромъ при быт-
ности всѣхъ апостоловъ о будованью цер-
кве и о ключахъ царства небесного и
о иншихъ тымъ подобныи розмовлялъ,
а не зо всѣми, не же бы его удѣльнымъ
паномъ надъ апостолами и монархою
надъ соборною церковію (якъ то мѣти
хотять зъ той поединковой Христовы
зъ Петромъ розмовы отступниково) презъ
то чинилъ, але, якъ зъ тыхъ св. учите-
лей вѣдати дается, абы одною особою
Петровою означилъ едностъ Церкви, и же
бы Петръ въ особѣ своей носилъ фигу-
ру всей церкви, въ которой особѣ Петръ
и пытанъ былъ, и зъ нею посполу обѣт-
ницы одерживалъ, и skutки относилъ.
Што ся и стало, що и напотомъ цер-
кви Христовой въ уживанью zostало,
которая по всѣ свои вѣки жадной въ
собѣ монархіи не знала. Нашъ си не-
малъ оглядати вѣкъ родить и повивати
презъ мечъ и огонь почаль. О чомъ
ушима нашими слышимо и на што оч-
ма нашими смотримо въ розливающейся
поводомъ той монархіи крѣви христіан-
ской.

Части I, роздѣлу I, артикулъ 9.

Отъ повѣдѣна доводы [отъ]²⁾ отступниковъ на выставленіе своей имъ монархіи зажити, указывая ихъ недостатокъ.

Доводъ, который зъ Златоустого на главу 9 Маттея, бесѣды 14, приводятъ, напротивъ намъ не есть, хотъ его придаткомъ урочного приводить. Повѣмъ того слова «камень» въ Грецкомъ архитипѣ и въ Латинскомъ переводѣ нѣмашъ. Мы тежъ то свободне зъ учителями церковными признаваемо, же Петръ называется камнемъ, яко и другіи апостолы. Лечъ то же камнемъ званымъ быти не чинитъ монархою церковнымъ. По неважъ таковымъ камнями суть и всѣ иншіи апостолы, яко ся о томъ зъ 21 главы Апокалипсису и зъ иншихъ писма святого мѣстцъ напередѣ вѣдати отъ мене достаточне дало.

Другій доводъ, зъ Василия Великого приведенный, и той противъ намъ не есть, и Петра апостола монархою церкви [не] чинитъ, але чинитъ его участникомъ назвиска Христова: называетъ его камнемъ, якъ и мы его сполечне зъ нимъ называемо, и такимъ еднакъ, якимъ есть самъ Христосъ. Христосъ абовѣмъ камнемъ есть превѣчнымъ, зъ которого или передъ закономъ и въ законѣ и теперъ въ ласцѣ будучи вѣрныи³⁾. А камень-Петръ отъ Христа-камени, якъ Петръ-чловѣкъ, а не якъ Христосъ Богочловѣкъ. Священникомъ есть Христосъ, чинитъ ученики свои священниками: лечъ Христосъ есть священникомъ, который въ офѣру Богу Отцу себе самого за грѣхи всего свѣта офѣроваль, а апостолы—священники, яко слуги Христовы и шафаръ таемниці Божіихъ. Есть овца Христосъ, суть

отъ него овечки и апостолы: а овца Христосъ, якъ баранокъ за всего свѣта грѣхы заколенный, апостолы—овечки, якъ на рѣзъ межи волки зъ проповѣдью евангельскою посланы. Свѣтлостью суть апостолы отъ свѣтлости Христа: лечъ Христосъ Господь—свѣтлость отъ свѣтлости Бога Отца, которая просвѣщаетъ вшелякого чловѣка, на сесь свѣтъ приходичого, што ся такъ о апостолахъ, якъ⁴⁾ и о Христѣ рѣчи не можетъ. Есть тежъ Петръ камень—не якъ Христосъ камень, але такъ, якъ суть всѣ иншіи апостолы, якъ фундаментальное каменье, несродковне на Христѣ-камени въ будованію⁵⁾ Церкви его положеное. Зачимъ если Петръ оттол монарха Церкви, тежъ и всѣ иншіи апостолы. Же они не суть, тежъ ани Петръ.

Доводъ, зъ Ипполита приведенный, и той Петра апостола монархою не чинитъ и противъ намъ не есть: гдѣ жъ всѣ божественны апостолы, въ фундаментъ небесному Іерусалимови заложены бывши, камнями суть церкви, и въ проповѣдь евангелія посланы поставши, камнями суть вѣры. А якъ ся о томъ выше доводне преложило, же называется «верховный» ученикъ, не есть оттол монарха, ключъ царства небесного тыиждъ маеть, которыи мають и всѣ иншіи апостолы.

Доводъ зъ Хрисостома (на главу Маттея 16-ю, зъ бесѣды 54) не чинитъ и той Петра монархою и напротивъ насъ не есть. Такимъ же абовѣмъ на весь свѣтъ военникомъ зъ владою отпущенія грѣховъ и зъ увѣнчаньемъ звѣтязства надъ бронами адовыми, посланный былъ отъ Христа Бога, рыбыть Андрей, братъ Петровъ, Іаковъ и братъ

¹⁾ Въ подлинникѣ описка «такъ».

²⁾ Поправлено по списку Толстова.

³⁾ 1 Коринѣ. гл. 10, ст. 4.

⁵⁾ Въ подлинникѣ описка: «збудованію». У Толстова правильно.

его Іоаннъ и всѣ иппіи апостолове, которыи же оттол монархами Церкви не титулуются, теды и Петръ титулованъ тымъ быти не маеть и не можетъ.

Доводъ зъ тогожъ Хрисостома псаломъ 50 не естъ противъ намъ и монархою Петра не чинить, и овшемъ то даеть вѣдати, же Петръ названъ естъ отъ Христа тымъ именемъ, для того, ижъ былъ умоцненнымъ, а не ижъ бы zostавалъ Церкви единовладцою. А же Петра апостола верхомъ и головою апостолскою божественный Хрисостомъ называетъ, то противъ насъ не естъ. Бо не якъ удѣльного единого владцу называетъ его, и монархою Петра не чинить. Который отъ святого сего учителя головою и верхомъ названъ естъ не пре удѣльность влады, але презъ таемницу удѣльности церковной и единомыслия апостолского, а не удѣльною зверхностью ¹⁾. Владающею абовѣмъ и росказующею надъ апостолами головою Петръ не былъ. Бовѣмъ не Петръ ихъ апостолами починилъ: не онъ ихъ послалъ, ани онъ ними рядилъ, ани онъ имъ моць якую давалъ, але самъ Іисусъ Христосъ.

А же учителя церковнии Петра святого верховнымъ або головою и переднѣйшимъ ишутъ, теды то, якомъ рекълъ, чинять, не ижъ бы большую владзу и моць оному приписовали, але взглядомъ особливыхъ даровъ персональных особы его власной и взглядомъ духовныхъ его цютъ, якъ зъ нимъ посполу и Павла верховнымъ титулуютъ а зъ нимъ поровнивають. О чомъ св. Амвросій (въ главѣ и словѣ 66) на похвалу св. апостола Петра и Павла мовить: «межи всѣми апостолами благословенный Петръ и Павелъ цѣлюють и особливою нѣя-

коюсь превзятостю переходять. Лечъ межи ними который бы надъ которого мѣлъ быти прекладанымъ, нѣтъ первости». Такимъ тежъ способомъ и другихъ апостоловъ учителя церковнии чтли. Мовить божественный Іоанъ Златоустъ, въ бесѣдѣ 46 на главу 15 Матвея, о Петрѣ, и Іаковѣ, и Іоаннѣ: «гды Христосъ Петра зъ Іаковомъ и Іоанномъ надъ иныхъ предпочиталъ? Отколь, повѣжъ ми, предпочиталъ? Если для чудъ, отъ всѣхъ заправды заровно трудовати очипцаны, умерлыи воскрешаны были; всѣмъ бовѣмъ еднакову владзу далъ. Отколь же теды мѣли болить тые? отъ душевной цноты?» А въ Латинскомъ такъ переведено: «отколь же теды оныи три были предпочитаны? Ни отколь, заправды, опрочъ выспелости ани мушу, не для боішей теды влады и старшенства Петрова». Сей же тежъ св. учитель не только Петра самого верхомъ або верховнымъ зоветъ, але и другихъ апостоловъ. Который, въ бесѣдѣ 37 на главу Матвея 11, такъ мовить: «абовѣмъ Филиппъ и двѣ оныи паръ (то естъ Петръ и Андрей, Іаковъ и Іоаннъ), которыи апостольства верхъ держали, оттол (то естъ отъ Висаиды) были». И якимъ розумомъ апостолъ Павелъ въ посланіи своемъ ко Галатамъ ²⁾ называетъ Іакова, Квфу и Іоанна фйлярми, такимъ же и апостола Петра называютъ св. учителя верховомъ и головою.

Такимъ способомъ божественный Хрисостомъ, въ «Маргаритѣ», Павла святого о выбранныхъ выбраннымъ и надъ выбранныхъ выбраннымъ апостоломъ называетъ. Доводъ зъ «Маргариту» не естъ противъ насъ и Петра монархою церкви не ставить, на которомъ, яко [на фундаментѣ] церковь свою Христосъ Гос-

¹⁾ Въ пгѣ 1, кна Ювиніана.

²⁾ Галат., гл. 2, ст. 9.

подъ збудоваль, во второмъ и третьемъ артикулѣ моемъ доводне зъ святыхъ учителей церковныхъ показалося. До которого фундаменту будованье церкви, якъ и до ключовъ заровню всѣхъ ипшійхъ апостоловъ зъ Петромъ належать. Зачимъ абовѣмъ оттолъ монархове церковныи, або анѣ Петръ³⁾.

Зъ Дамаскина св. доводъ, же Петра верховнымъ и каменемъ вѣры зоветъ, не есть противъ насъ, [и] Петра монархою не чинить: верховный—якъ межи братією братъ старшій, камень вѣры—якъ еденъ зъ апостоловъ вѣры Христовы проповѣдникъ. Таковыи якъ титулами и другіи суть апостоловъ почитены.

На доводъ зъ св. Теофилакта выкладу на зачатое сто осмое Луки мовлю, нѣтъ не толко Петръ умоцнялъ въ вѣрѣ, але и другіи апостоловъ, яко въ Дѣяніихъ Апостольскихъ, въ главѣ 14, въ зачатѣ 34, читаемо, ижъ апостолъ Павелъ зъ Варнавою утверждалъ и умоцнялъ учениковъ души. А што ся на Петръ будованья церкви дотычетъ, до артикулу моего второго отсылаю сегожъ роздѣлу, гдѣ о томъ достаточне и зъ св. Теофилакта.

Другой зъ Теофилакта на главу 9⁴⁾ Луки доводъ не власне есть переведенъ. Не мовить абовѣмъ онъ, который описъ речъ, post me, по мнѣ каменемъ естесъ и умоцненемъ, то есть Христосъ каменемъ краеугольнымъ церкви, а Петръ своею особою всѣхъ ипшійхъ апостоловъ, якъ каменій и фундаментовъ церковныхъ репрезентующій, камень несродковне, але заразъ поближе не есть по Христѣ-камени въ фундаментѣ толкъ церкви, не безъ ипшійхъ

³⁾ Въ Толетовскомъ спискѣ правильно: «Зачимъ або вси оттолъ монархове, або не Петръ».

⁴⁾ ст. 23.

того церкви будованья каменій апостоловъ.

А зъ св. Ефрема доводъ, который противникъ намъ провадитъ, не есть св. Ефрема. Суть теды св. Ефрема истинны въ казаню его на Преображеніе Господне слова тии: «а ели тутъ мѣняти будемъ, то штомъ ти рекъ якъ будетъ, Церковь якъ ся збудуетъ, ключъ царства небесного якъ пріймешь отъ мене». То Ефремъ. И такъ власне въ «Соборникахъ» старыхъ Россійскихъ есть написано.

А ты, православный, уважай якъ фальшивые свѣдоцтва зъ писма приводятъ апостата: не вѣрь, стережися! О которыхъ ключахъ якъ всѣмъ апостоломъ ровно зъ Петромъ даны суть, показалемъ въ артикулѣ 7, 1 роздѣлу. А о ключахъ не мовить, же южъ взять, але «пріймешь отъ мене». А колижъ ихъ пріялъ? По воскресеніи, якъ св. Теофилактъ на Маттея (16) выкладаетъ, пріялъ. И не самъ ихъ Петръ пріялъ, але всѣ заровню апостоловъ приняли. Признаваемо и мы, же маемъ Духа Святого Ефремъ св. и вѣримо, же святоблively мовить. Але отступникова Духа Святого тѣхъ суть, которые зъ лиліи правды Ефремовы, якъ пакуе, фальшъ выскають а за правду удають.

Куріаль св. Іерусалимскій, остатный въ ихъ доводахъ, не есть и той противъ насъ, которые зъ нимъ Петра св. ровно зъ апостолами ключаремъ небеснымъ быти признаваемо, а монархою его Церкви не признаваемо. Петръ есть межи апостолами ревностю, сердечностью и спянлостью ума целный, а не единовладствомъ первенствующий, венць ключаремъ царства небесного есть, якъ кождый зъ дванадцати. А на томъ, за помощю Христовою и за молитвами св. апостола Петра, первый сей мой первой части роздѣлъ кончю.

РОЗДѢЛЪ ВТОРОЙ.

Части I, роздѣлу II, артикулъ I.

Презъ слова тьи «паси овцъ мой» не самому Петрови Исусъ Христосъ овецъ своихъ паству поручаетъ, але всѣмъ апостоламъ, а въ нихъ и черезъ нихъ ихъ сукцесоромъ, преложонимъ духовнымъ.

Другое, зъ писма святаго взятое свѣдоцтво, на которомъ отступникова свою имъ монархію будують, есть оное «паси овцъ мой». Которого што ся дотычетъ, мы слова тьи отъ Христа Господа до одного Петра быти речены свободне признаваемо. Лечъ, абы они въ иншихъ всѣхъ апостолахъ skutку своего, равне якъ и въ апостолѣ Петрѣ, не взяли, того не признаваемо. Вѣдати абовѣмъ даетъ божественный апостолъ Павелъ, же самъ Исусъ Христосъ далъ «овы убо апостоли, овы учителя, и пастыри» ¹⁾, зачимъ не самъ Петръ отъ Христа Господа данный, але и вси апостоли. Оттоль слышны божественный Василий Великій, въ главѣ 22 постановленийъ иноческихъ: «того ся, мовить, отъ самого Христа научаемо, гды Петра Церкви своей пастыремъ по себѣ уставляеть. «Петре, абовѣмъ мовить, милуешы ли мя болше нѣжъ сіи? ²⁾ паси овцъ мои». А наконецъ всѣмъ пастыремъ и учителямъ туюжъ владзу далъ, чого знакомъ есть, же вси заровно, якъ онъ, и звязують, и розвязують». Божественный Августинъ нѣгды ³⁾ того

¹⁾ Ефес., гл. 4, ст. 11: «И той далъ есть овы убо апостоли, овы же пророки, овы же благовѣстники, овы же пастыри и учители».

²⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ, послѣ этого слова поставлено еще «засъ».

³⁾ На полѣ: «въ выкладу псалма 150».

на собѣ въ писмахъ своихъ перевести не далъ, абы слова тьи Христовы становено ⁴⁾ монархіи въ Церкви Христовой служити якимъ же колвекъ способомъ мѣлн. Который прѣчего оказалого о особѣ Петровой [въ] Евангеліи дѣлать любъ мовитися не признаваетъ, если ся то до всей Церкви не отнесетъ. А претожъ въ трактатѣ 46, на Іоанна: «для того, мовить, Петрови, которого учинити хотѣлъ пастыремъ добрымъ, не въ самомъ Петрѣ, але въ тѣлѣ своемъ, мовить: «Петре, чи ⁵⁾ милуешъ мя? Паси овца моя». И засъ тамъ же въ трактатѣ 47: «вѣдати прѣ то, мовить, якимъ способомъ Исусъ Христосъ дверми есть и пастыремъ: дверми—отворяючи себе, пастыремъ—входячи самъ черезъ себе. Лечъ то, же есть пастыремъ, далъ братіи и члонкомъ своимъ. Абовѣмъ и Петръ—пастыръ, и Павелъ—пастыръ, и иншии апостоли—пастырове». То божественный Августинъ. И есть то его уставичная наука, же Петра во всѣхъ справахъ поважныхъ Церкви фигуру носитъ. Вѣдати теды зъ сего св. учителя дается, же мовячи Исусъ Христосъ Петрови «паси овцъ мои», не Петрови въ его особѣ, але тѣлу своему, которое есть Церковь, то есть преложонимъ духовнымъ паству овецъ поручилъ. Тойже божественный сей учитель—въ фигуру и въ таемницу едности Церкви одному Петрови речено то быти научаетъ, гды въ главѣ 13 книги о пастыряхъ такъ мовить: «тутъ найдю всѣхъ пастырей добрыхъ въ одномъ пастырѣ Христѣ. Не збываетъ абовѣмъ на добрыхъ пастыряхъ, але въ одномъ суть многіи суть, которыи въ роздѣлѣніи суть, тутъ одинъ оголошошъ бывають, поневажъ едність залечана бывають».

⁴⁾ Толст.: «становены».

⁵⁾ Толст.: «чи».

етъ. Аиѣ бовѣмъ правдиве для того те́перь замолчуются пастыреве а голосится пастырь, якобы не найдоваль Христосъ Господь кому здецилъ овцы свои а тогда для того залецилъ, ижъ Петра знайшолъ; а презъ тое въ самомъ Петрѣ едноть залецилъ, ижъ много было апостоловъ, а одному ся мовить «наси овцы мои». Поти божественный Августинъ. Который, ижъ ся видѣти дасть, Павла и иншихъ апостоловъ заровно зъ Петромъ пастырами быти повѣдасть, але подъ нѣякою единостю. «Въ одномъ, мовить ⁶⁾, Петрѣ значилася едпоть всѣхъ пастырей, ижъ теды одному отдѣльне Петрови мовлено бываесть «наси овцы мои», таемница то толко естъ, абы вѣдали вси апостолове и слуги Христовы, бы нхъ было безъ лѣчбы, же вси одну и тую паству обходятъ, и ижъ вси посполу однимъ пастыромъ быти повинны суть. Тоежъ и зъ симъ учителемъ и божественный Амвросій о словахъ тыхъ «наси овцы мои» розумѣтъ, который Петра якобы прокураторомъ всѣхъ преложонныхъ духовныхъ чинить, который именемъ всѣхъ ихъ паству овецъ прилъ. Мовить абовѣмъ въ главѣ второй, книги «О достоинствѣ іерейскомъ»: «которые овцы и которое стадо не толко божественный Петръ тогда взялъ, але и зъ нами нхъ взялъ, и зъ нимъ мы всѣ взяли ихъ». На то поглядаючи, божественный Златоустъ, въ бесѣдѣ 87 на Іоанна мовить: «Симоне Іонинъ, любилъ мя болше нѣжъ сѣи? Што въ томъ, жѣ, занехавши иншихъ, Петрови толко мовить? Уста, мовить, былъ и верхъ, яко бы тежъ, ставшися разъ Петръ св. якобы прокураторомъ иншихъ апостоловъ всѣхъ ихъ сторону держить, и всѣхъ въ собѣ репрезентуетъ и всѣхъ именемъ розмовляетъ (то бовѣмъ естъ

⁶⁾ Въ словѣ 24, «О святыхъ».

быти устами апостоловъ). Для того Иисусъ Христосъ Господь зъ самимъ имъ розмовляетъ и ему старанье о овцахъ злецаесть, але зъ нимъ и всѣмъ апостоломъ».

Вѣдомо теды зъ науки святыхъ сихъ учителей церковныхъ, же презъ слова тии «наси овцы мои» Иисусъ Христосъ не самому Петру овецъ своихъ паству поручаетъ, але всѣмъ апостоломъ, а по нихъ всѣмъ преложенымъ духовнымъ. Зачимъ до постановлень монархіи отступникомъ такъ ⁷⁾ много служитъ, ижъ и двѣ вышей положеніи о будованью церкви и о ключахъ царства небесного обѣтницы служити—показалисмо Божественный, наконецъ, Григорій Бесѣдовникъ, епископъ Римскій, въ посланиі 24, книги 7: «оттоль ся то, мовить, стало, же на пастырехъ первыхъ въ постати языковъ Духъ Святый усѣлъ».

Преложивши теды то зъ науки святыхъ учителей церковныхъ, же презъ тии слова «наси овцы мои», до одного Петра речении, всѣмъ апостоломъ своимъ Христосъ Господь паству овецъ своихъ поручилъ, абы ся зуполне вага словъ тыхъ вырозумѣти могла, мовлю, и изъ словъ тыхъ, до одного Петра речений, «наси овцы мои», естъ поважность великая, презъ которые Христосъ Господь Петра, а въ особѣ его одной, единость церкви фигуруючей, всѣхъ апостоловъ всего свѣта пастырами, Евангелія своего проповѣдниками чинить. «Проповѣдати абовѣмъ евангеліе—есть пасты», мовить Бернардъ, латинскій докторъ ⁸⁾. Овыхъ еднакъ не меньшая, если

⁷⁾ У Толстова послѣ этого прибавлено еще «то».

⁸⁾ На полѣ: «Бернардъ, въ главѣ 3, кн. 4 *о дерации*». У Толстова правильно: «о консидерациі». Здѣсь рѣчь идетъ о пяти книгахъ написанныхъ основателемъ ордена Бернардиновъ: «De consideratione ad Eugenium papam».

не болшая до всѣхъ апостоловъ отъ тогожъ Христа реченныхъ словъ поважность есть: «яко же посла мя Отець и азъ посылаю вы». Мовить абовѣмъ божественный Амвросій, въ коментарѣ своемъ на главу 11 первого посланія до Коринѳовъ, о словахъ тыхъ: «якъ послалъ Богъ Отець Христа Учителя и животу Подателя, такъ и Христосъ послалъ апостоловъ, намъ учителей, абысмо ихъ ревнителми были, поневажъ его, то есть Христа, быти не можемо. Такъ бовѣмъ мовить Христосъ Господь до Отца: «якъ ты послалъ еси мене на сесъ свѣтъ, такъ и я ихъ послалъ на сесъ свѣтъ». Ровне и другихъ, до всѣхъ апостоловъ отъ Христа Господа реченныхъ словъ, не меншая, если не болшая есть поважность оныхъ, нѣжъ первыхъ оныхъ: «даде ми ся всякаа власть на на небеси и на земли: шедше научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца и Сына и Святого Духа, учаще ихъ блюсти вся елика заповѣдахъ вамъ». Не безъ причины абовѣмъ Исусъ Христосъ первѣй до всѣхъ апостоловъ мовячи предложилъ «якъ послалъ мене Отець», а тутъ засъ мовячи до тыхъ же всѣхъ предлагаетъ «дана ми есть вшелякая влада на небѣ и на земли», яко бы тежъ реклъ «мовячаа до васъ апостоловъ, моихъ: пасѣте овцы мои, евангеліе мое на весь свѣтъ проповѣдати васъ посылаю, которыи колевекъ увѣрятъ, овцами моими станутся, надъ которыми я вамъ паству поручаю», а мовячи «якъ послалъ мя Отець, и я васъ посылаю: и дана ми есть вшелякая влада на небѣ и на земли; такъ васъ посылаю, зъ такою владою, зъ якою мене послалъ Отець, якая мнѣ есть дана на небѣ и на земли, такую я вамъ даю, и зъ такою васъ до всѣхъ народовъ, на весь свѣтъ посылаю».

Если tedy такъ посланы на весь

свѣтъ апостолове отъ Христа Господа, якъ онъ самъ посланъ есть отъ Бога Отца, и если зъ такою владою суть посланы, зъ якою посланъ есть Исусъ Христосъ,—якое, прошу, преложество, якая влада надъ тую болшая быти можетъ? Зъ словъ пре то тыхъ «паси овцы мои» монархою въ Церкви Христовой становити—есть то писма святаго и моцы его нерозумѣти и едноту церковную разрывати. Гдѣ бовѣмъ всѣ пастыреве ровны суть, и едноту тамъ есть. А гдѣ единъ пастырь—панъ, а другій пастырь—слуга, неровноту тамъ есть, схисма тамъ есть. Не едноты то голосъ есть, але схисмы (то есть отщепенства): «мене пастыря одного самого власноту есть росказовати, а другихъ всѣхъ пастырей, иле ихъ есть, повинноту есть послушными мене быти». Христосъ Господь—единъ таковой пастырь есть, которого взглядомъ всѣ пастыреве овцы суть.

Еще же «паси овцы Христовы» не тое есть, абы владѣти и пановати надъ христіанами. Самъ бовѣмъ Петръ святыи заказуетъ того мовячи ¹⁾: «пасѣте которое есть у васъ стадо Божіе, доглядаючи не поповолне, але доброволне и ведлугъ Бога: аны несправедливими прибытками, але упрейме, аны якъ пацуючи надъ клиромъ,—але прикладомъ будучи стаду». Презъ што значне одтѣнается рядъ едновладства. Мовячи тежъ Христосъ Господь до Петра «паси овцы мои», не доложилъ «только ты самъ паси». Зачимъ и другіи апостолове зъ того пастырства не выимуются, и овшемъ пріймуются. Што высвѣдчають оное отъ Христа по воскресеніи до апо-

¹⁾ 1 Петр., гл. 5, ст. 2—3: «пасите еже въ васъ стадо Божіе, посящающе не нуждею, но волею и по Божѣ: ни же неправедными прибытками, но усердно, ви яко обладающе причту, но образи бывайте стаду».

столовъ реченое «якъ мене посла Отець, такъ я посылаю васъ», а потомъ дхнулъ на нихъ мовячи «пріймѣте Духа Святого: кому отпустите грѣхи, будутъ отпущени, а кому задержите, будутъ задержаны». Бо якъ оны слова «дамъ ти ключъ» хотяжь самому Петрови суть реченыи, божественныи еднакъ учителеве церковныи всѣмъ даны быти паучаютъ. Отколь божественный Златоустый, въ бесѣдѣ 78 на 24 главу Матвея: «любимъ ли мя, мовить, Петре? паси овцы мои», гды цотреге оного пыталъ, тымъ оказане любви быти ствердилъ. Уважай, ижъ Христосъ не мовить, же «ты найстаршимъ и монархоу будешъ», кгда рекъ «паси овцы мои», але любовь свою освѣдчилъ, на которой пастирство фундовалъ. А такъ каждый, кто любитъ стадо Христово, пастиремъ есть. А ижъ жадного отъ людѣй смертельныхъ вселенского пастира и монархи въ Церкви Божой нѣтъ, але многіи пастиреве суть, одно стадо и всѣ овцы Христовы пасучи. Якъ учить св. Купріанъ (въ посланіи 67): «Ачколвекъ пастирми естесмо многіи, лечъ одно стадо пасемо, и овечки всѣ, которыи Христосъ кровію и мукою своею набылъ, збрати и загрѣвати повиннисмо, што не толко до святителевъ речено есть, але и до каждого зъ насъ, которымъ и наименше стадо есть поручено: «отець бо мой, мовить Лука, благоволить въ немъ». Надъ то, ачъ колвекъ Иисусъ Христосъ частую о той паствѣ поединковую зъ однимъ Петромъ мову мѣвалъ, до всѣхъ еднакъ въ особѣ Петро[вой] стягалъ, якъ ся зъ овыхъ на волномъ всѣхъ апостоловъ згромаженью на горѣ Галилейской, мало вышій отъ мене припомненыхъ словъ па око видѣти даетъ. Гдѣ назначивши и розказавши всѣмъ имъ ставитися, всѣмъ имъ посполите за одинъ чловѣкъ тую

паству злецаючи, мовить до нихъ: «шедши на весь свѣтъ, проповѣдайте евангеліе всему створеню, научите всѣ народы, крестячи ихъ во имя Отца и Сына и Святого Духа, учащи ихъ захывати всѣ речи, которыи колвекъ приказалемъ вамъ»²⁾. То есть—паша и паствиско въ Христа вѣрующимъ, учити ихъ вѣрити право, крестити и научити всѣ приказанія Божіи заховати. «А я», мовить, въ томъ пастирства того вашого дѣлѣ «о то зъ вами естемъ по вся дни ажъ до скончанія свѣта»³⁾. Не рекъ «Петръ будетъ зъ вами», але «я буду зъ вами». А гды южъ пошли на тую паству и проповѣдали, мовить божественный евангелистъ Марко, же Господь имъ помогалъ и слово утверждалъ послѣдующими знаменми⁴⁾. Уважай, ижъ Христосъ поспѣшникомъ або спол-роботникомъ, и змощителемъ проповѣди ихъ черезъ послѣдующія чуда, якъ самъ одинъ найвышній пастирь. Оттоль божественный Теофилактъ на главу 10 Іоанна: «одинъ, мовить, характеръ всѣмъ, одна печать крещенія, одинъ пастирь—Слово Божіе и Богъ». Монархи теды церковного въ словахъ Христовыхъ «паси овцы мои» искати—есть огня во водѣ искати. Вышло або вѣмъ то зъ монархи, што Господь Богъ черезъ пророка Іеремию мовить: «и дамъ вамъ пастиры ведлугъ сердца моего, и будутъ васъ пасти разумомъ и ученіемъ»⁵⁾. То не оденъ быти мѣлъ. И еще

²⁾ «Шедши въ міръ весь, проповѣдите евангеліе всей твари (Марк., гл. 16, ст. 15), научите вся языки, крестяще — —, учаще ихъ блюсти вся, елика заповѣдахъ вамъ» (Матѣ, гл. 28, ст. 19—20).

³⁾ Матѣ, гл. 28, ст. 20.

⁴⁾ Марк., гл. 16, ст. 20: «Господу поспѣшующу и слово утверждающу послѣдствующими знаменми».

⁵⁾ Іерем., гл. 3, ст. 15: «и дамъ вамъ па-

тамъ же мовить: «Ото я посилаю мно-
гіи рыбыты, и уловить ихъ; а потомъ
пошлю многихъ ловцовъ»¹⁾. То видишь,
же не одного. Матеей евангелистъ мо-
вить, ижъ «видѣвши Ісусъ народы,
милосердова о нихъ, ижъ были стру-
жены²⁾ и отвержены, яко овцы немаю-
чіи пастыра»³⁾. А потомъ призвалъ
всѣхъ дванадцати апостоловъ и послалъ
ихъ проповѣдати. Тутъ вѣдати дается,
же тымъ народомъ пастыревъ послалъ
12 апостоловъ. О пастыру⁴⁾ абовѣмъ и
о овцахъ была мова Христова; оттоль
божественный апостолъ Павелъ, въ Дѣя-
ніихъ Апостолскихъ, до епископовъ мо-
вить: «вонемлите себѣ и всему вашему
стаду, въ которомъ васъ Духъ Святый
поставилъ епископы пасти Церковь Го-
спода и Бога, которую набылъ кровію
своею»⁵⁾. Оттоль и св. Киріанъ, въ
посланію 67 пишетъ: «ачъ многіи па-
стыреве естесмо, вшакъ же одно стадо
пасемо, и овцы всѣ, которыи Христосъ
кровію своею и мукою искупилъ, зби-
рати и заховывати повиннисмо».

Части I, роздѣлу II, артикулъ 2.

Причины, для которыхъ Ісусъ
Христосъ тыи слова «паса овцы
мои» до одного Петра при быт-
ности всѣхъ иншихъ апостоловъ
мовилъ, ижъ ся презъ то жадная
въ Церкви монархія не становить.

Отступниково якъ въ первой о будо-
ваньи Церкви и о ключахъ царства

стыри по сердцу моему, и унасутъ васъ раз-
умомъ и ученіемъ».

¹⁾ Іерем., гл. 16, ст. 16: «се азъ пошлю
рыбари многи, рече Господь, и уловить ихъ:
и по семъ пошлю многи ловцы».

²⁾ Мате., гл. 9, ст. 36: «— яко бяху
смятени и отвержени — неимущія—».

³⁾ Толст.: «стужени».

⁴⁾ Должно быть, по смыслу: «о пастыряхъ».

⁵⁾ Дѣян., гл. 20, ст. 28.

небесного Христовой и зъ Петромъ апос-
толомъ поединковой розмовѣ монархіи
шукати звыкли, такъ и въ овой—о
паствѣ, не такъ далеце на словахъ, якъ
барзѣй на томъ лежаючи, же при быт-
ности всѣхъ апостоловъ зъ однимъ Пе-
тромъ о томъ всемъ Христосъ Господь
розмовляетъ. Зачимъ оттоль неслухне
Петра св. отъ Христа Господа монар-
хою церковнымъ учиненнымъ и въ Римѣ
осѣлимъ быти становить. Лечъ якъ
[въ] оной первой поединковой зъ Пе-
тромъ Христовой розмовѣ пайти еи
только зъ домыслу своего и зъ коньек-
туръ⁶⁾, въ своей имъ головѣ укуван-
ныхъ⁷⁾, не могли, што ся зъ науки св.
учителей церковныхъ показало, такъ и
въ сей другой пайти не могутъ. Што
ся тежъ, за помощью Вожею, зъ тыхъ
же покажетъ.

Показавши абовѣмъ то доводне зъ
писмъ св. учителей, же всѣ апостолове
заровно были отъ Христа Господа все-
ленскими церкви пастырами постанов-
лены. покажемъ заразъ и то, же не-
слухне отступниково Петра самого од-
нымъ пастыремъ одной овчарнѣ уда-
ють. Поневажъ одна всего свѣта цер-
ковъ естъ одна овчарня, которой одинъ
пастырь не Петръ, але Христосъ Гос-
подь, подъ которымъ суть многіи пас-
тыреве, которыи⁸⁾ одинъ суть пастырь.
Яко о томъ божественный Августинъ
въ трактатѣ, въ главѣ 46 на Іоанна:
«пастыреве пре то, мовить, тыи суть,

⁶⁾ Лат. conjectura.

⁷⁾ Толст. «укуванныхъ». «Укувать», «кно-
вать», «кнутъ» (каверзничать, сплетать поз-
ны, ухищряться, положить основу) правиль-
нѣе, хотя и «уковать» (вковать) можетъ
также имѣть мѣсто, въ переносномъ зна-
ченіи.

⁸⁾ Въ Толст. спискѣ послѣ этого прибав-
лено еще «вси».

заисте, пастыреве. Откоже единъ пастырь, южемъ рекль, же суть пастыреве? А то для того, ижъ они, будучи члонками пастыревими, зъ головы своей, Христа, тѣшилися, подѣ тою головою згожались, однимъ Духомъ въ одного тѣла споенъю жили, а пре то всѣ до одного пастыря палежали». Той же въ главѣ 13, о пастырѣ: «всѣ, мовить, добрыи пастыреве въ одномъ суть, одно суть: они пасуть, Христосъ пасеть». Чогожъ еще въ доводъ болше потреба? Поневажъ божественный сей учитель слова твѣ Христовы «паси овцы мои» зъ самой интенціи ⁹⁾ Христовы до всѣхъ апостоловъ, а не до самого Петра речены быти научаетъ, гды, въ главѣ 30 книги «О подвѣзи христіанскомъ», мовить: «той абовѣмъ церквѣ ключи царства небесного даны суть, гды Петрови суть даны; и гды до него ся мовить, до всѣхъ ся мовить «милуешь ли мя? паси овцы мои». Которыми всѣми, якъ въ блиско прешломъ артикулѣ приведенными свѣдоцтва, божественный Августинъ всѣхъ заровно апостоловъ пастырами чинить. Отколь на око видимо ¹⁰⁾, же онъ не самому Петру, але всѣмъ сполне ¹¹⁾ апостоломъ отъ Христа Господа о паствѣ овецъ Его печалованье злецено быти розумѣль. Чому ся и божественный Златоустый своимъ зданемъ подписуетъ, гды въ словѣ семомъ, «О похвалѣ Павла апостола», такъ мовить: «если абовѣмъ тымъ, который свой власный животъ управуютъ и нѣчого въ посполитый пожитокъ не чинять, ангелове отъ всѣхъ Господа приданы были, якъ мовить одинъ зъ справедливыхъ ¹²⁾, «ангелъ, который ме-

не вырвалъ отъ всего злого» ¹³⁾, якъ далеко барзѣй тымъ (то есть апостоломъ), которымъ о всемъ свѣтѣ печалованье злецено есть, такъ великихъ даровъ тяжары носячимъ, силы превышныи суть притомны».

Лечъ до предложенья ¹⁴⁾ предсявзятыхъ причинъ, для которыхъ Иисусъ Христосъ при бытности всѣхъ иншихъ апостоловъ до самого Петра мовить: «паси овцы моя», минувши вси иншии апостолы, суть теды нѣкоторые таемницы, отъ святыхъ учителей церковныхъ уваженны, для которыхъ ся то такъ зъ умыслу отъ Христа Господа стало, зъ которыхъ жадной анъ монархii, анъ Петръ монарха въ церкви Христовой не повставаеъ.

Первая причина або первая поступку такового Христоваго таемница есть таемница единости громадки апостольской, которая абы до розерванья ся не пришла, и або ся Петра не гнушали (поневажъ слушне могли бы ся были отъ сполечности за Петромъ усторопити ¹⁵⁾, якъ того, который ся Христа запрѣль), — для того Промыслникъ душъ людскихъ, Иисусъ Христосъ, абы ся то не стало, забѣгаетъ, уперезаеъ, зъ однимъ розмовляеъ, до ласки пріймуетъ и пастыремъ чинить, и апостолскому лику прилучаетъ ¹⁶⁾ его, абы, то слышачи и видячи, ученикове не сторонялися его, якъ того, который ся запрѣль Христа, отъ себе не отлучали, розорванья зъ нимъ не чинили, але всѣ зъ нимъ абы едностъ первую заховали. То теды есть причина первая поединковой зъ Петромъ Христовой розмовы.

⁹⁾ На полѣ: «предсявзяти».

¹⁰⁾ Толст.: «видомо».

¹¹⁾ Толст.: «сполечне».

¹²⁾ Толст.: «справедныхъ».

¹³⁾ Быт., гл. 48, ст. 16: «ангелъ, иже мя пзбавляетъ отъ всѣхъ золъ».

¹⁴⁾ Толст.: «преложенья».

¹⁵⁾ Толст.: «осторонити».

¹⁶⁾ Толст.: «ликовъ отдаеъ».

Причина другая того есть, иже Петръ апостоль былъ фигурую всѣхъ пастыревъ и одною своею особою всю церковь репрезентовалъ. Которую причину божественный Августинъ, въ главѣ 30 книги «О подвижѣ христіанскомъ», тыми словы выражаетъ: «гды ся мовитъ Петрови, до всѣхъ ся мовитъ «милуешь ли мя? паси овцы мои». Повинна теды церковь соборная исправленнымъ и побожностью утвержденнымъ сыномъ охотне пребачати, гды самому Петрови, особу еи носячому, видома прощеніе быти позволено. О сей причинѣ въ предъидущомъ артикулѣ ку кошцу, а въ семъ на початку зъ того божественного учителя и зъ иннихъ широче, который въ трактатѣ 46 на Іоанна: «не въ Петрѣ, мовитъ, але въ тѣлѣ своемъ рекъ то Господь: «Петре, любишь ли мя, паси овцы мои». Вѣдомо теды есть отсель, же для того одному Петрови было речено «паси овцы мои», иже тогда Петръ фигурую былъ Церкви и особою своєю репрезентовалъ всѣхъ Церкви преложонныхъ».

Третья причина, для которой ся то одному Петрови мовитъ «паси овцы мои», есть запрѣнися Петрово, которое въ немъ Христосъ Господь исправляючи трикrotnымъ признанемъ «люблю ти» улѣчуеть и зноситъ. Якъ мовитъ Ісудоръ Пилусіота, въ посланіи 103, книги 1: «троякое Господне Петра о любви пытанье не есть невѣдомости Писанское мнѣманье (нехай такъ иѣкоторые не мыслятъ!), але трикrotnое запрѣнье трикrotnымъ злѣченемъ добрый лѣкаръ злѣчилъ. Презъ што заразъ и добрый умыслъ Петрови чинитъ, абы, такъ сромотнымъ своимъ запрѣнемъ завстыженій, не впалъ въ пропасть отчаінія». Нѣтъ теды той таковой унадокъ жадного зъ учениковъ не обходилъ, только Петра самого, Христосъ Господь, якъ добрый лѣкаръ, абы его улѣчилъ, зъ однимъ имъ розмов-

ляетъ и трикrotnое теплое зъ него признане вытягаетъ, абы презъ то трикrotnого запрѣнися нечестъ зъ него знеслъ и змазалъ. О которой причинѣ божественный Августинъ въ трактатѣ 123 на Іоанна: «отдается, мовитъ, трикrotnому запрѣнью трикrotnое признанье, абы не мнѣй любовь служилъ языкъ, нѣжъ боязни, и абыся не здала болшій голосу вытягши смерть навислая, иѣжли животь приномный, абы была любви повинность пасти стадо Господне, если былъ боязни знакъ запрѣтиса пастыря». Тойже въ словѣ 49, «О словахъ Господнихъ»: «абы, мовитъ, трикrotnымъ признанемъ любви змазалъ трикrotnое запрѣнися боязни». Божественный Григорій Богословъ, въ «Словѣ на Елифанія», и Курилъ Александрійскій, въ главѣ 64, книги 12 на Іоанна: «трикrotnымъ, мовитъ, признанемъ Петровымъ трикrotnого запрѣнися грѣхъ зглаженъ есть; а реченемъ «паси агнцы мои» апостольское достоинство есть отновлено, абы презъ запрѣнися, которое ему зъ слабости чловѣчества припало, не здалоса быти нарушено». Причина теды третья поединковой зъ Петромъ розмовы Христовы—унадокъ Петровъ, который, трикrotnымъ запрѣнемъ пополненный трикrotnымъ признанемъ любви стался зглаженъ. А же за такъ великій выступокъ покута и нагорода зъ особы Петровы показатися и учинити винна была, мовитъ до него Іисусъ Христосъ «паси овцы мои», якобы тежъ рекъ «того по тебе потребую, Петре, абысь выступокъ твой окунилъ працою, трудомъ и самого, еслибы до того пришло, кровію, въ проповѣди евангелія моего и въ паствѣ тыхъ, которые въ мене увѣрятъ».

Межи иншими теды причинами, для которыхъ бы Іисусъ Христосъ одному Петрови ¹⁾ злѣчилъ, три тии наповаж-

¹⁾ Здѣсь чувствуется очевидный пропускъ,

нійшіи святѣи учителя церковныи быти уважають, зъ которыхъ, якъ ся видѣти дасть, жадная монархія въ Церкви Христовой не становить, и жаденъ зъ учителей церковныхъ Петра монархи зъ словъ тыхъ «паси овцы моя» не знаетъ. Але надъ то двохъ речій зъ тыхъ словъ научаемся: одной презъ тѣи слова «паси овцы мои» значить—апостольства презъ задрѣнься надраженне ²⁾, достоинство, а не первенство межѣ апостолами и не всего свѣта епископство; другой—того апостольства значить приверненне, которое предъ тымъ было надано, которое не было оному удѣлене и зособна отъ иныхъ даное, але посполу и зъ другими ³⁾.

Части I, роздѣлу II, артикулъ 3.

Отповѣдь на нѣкоторыи зъ словъ тыхъ «паси овцы моя» отступницкіи задаванья, которыми они монархію въ Церкви Христовой поставити усилюють.

Мовять отступникове: «Исусъ Христосъ, рекши до Петра «милуешь ли мя болшъ нѣжели сіи», поровныванемъ тымъ любви Петровы зъ любовію иныхъ всѣхъ апостоловъ, нашоу си въ немъ большую, нѣжъ въ иныхъ. Зачимъ мовить ему «паси овцы мои», то есть — дасть владзу ему и зверхность надъ всѣми апостолами, а перконсеквенсъ ⁴⁾—надъ всею Церковью злецаеть».

Отповѣдаю. Мы зъ того поровнания любви Петровы зъ любовію иныхъ

который и возстановляемъ по Толстовскому списку: «при бытности всѣхъ апостоловъ паству овецъ своихъ».

²⁾ Толст.: «надраженного».

³⁾ Кирилъ Александрійскій на главу Іоанна 21.

⁴⁾ Лат. per consequens.

апостоловъ — не владзу и зверхность надъ апостолами коллигуемо ⁵⁾, але то напродъ, же Петръ, надъ иныхъ всѣхъ апостоловъ, любити Христа похлюбіся, кгда рекъ «хоть бо ся всѣ згоршили о тобѣ, я ся не згоршу» ⁶⁾. Для того тежъ, кгда того не здержалъ, чимъ ся похлюбілъ, пытанъ бываеъ, ежели любитъ Христа болшъ, нѣжели иныхъ апостоловъ ⁷⁾. Повторе: Петръ самъ ся задрѣлъ, самъ о любовь и пытанъ бываеъ,—не въ той конецъ, абы зверхность надъ спол-апостолами одержалъ, але жебы слабость свою въ собѣ ощутилъ и невысокумудрствовати научился и абы, презъ то възбуженный и покрѣпленный будучи, изъ отъ того часу до сконалѣй Христа любилъ и за овцы Христовы любезно душу свою, яко архипастырь Христосъ, положилъ. Што зъ вышепомененныхъ причинъ есть видѣти. Потрете: зъ того поровныванья любви Христовы Петровы зъ любовію иныхъ апостоловъ збирають нѣкоторыи любви Петровы до Христа надъ всѣхъ иныхъ горячесть. Взглядомъ которой то поровныванье дѣется, абы такъ skutкомъ любви иныхъ перевышалъ, которыхъ любовію упержалъ, а еднакъ Исусъ Христосъ ученикомъ своимъ а спол-апостоломъ Петровымъ тогожъ пасенья урядъ поручилъ зъ тоєюжъ власне поважностью и владзою, зъ которою и Петрови.

Отповѣдь на задаванья отступницкіи зъ словъ Господнихъ «паси овцы мои».

⁵⁾ Лат. colligere (а не colligare — связывать, соединять)—собирать; иногда, напримеръ, въ данномъ случаѣ значить «заключать изъ чего». Впрочемъ, на полѣ поленено: «выбачуемо».

⁶⁾ Матѣ., гл. 26, ст. 33: «аще и вси соблазнятся о тебѣ, азъ никогда же соблажнюся».

⁷⁾ Іоан., гл. 21, ст. 7, 15—17.

Надъ то и той отступничій аргументъ не доводитъ такъ повступуючій: «поневажъ ты мене, Петре, любишь болшѣ, нѣжъ сін, ты самъ паси овцы мои, якъ ¹⁾ ординарный; а тыи нехай будуть твоими помочниками». Але доводитъ ового: «ты мене болшѣ любишь, Петре, нѣжели сін, ты прето болшѣ въ паствѣ овецъ моихъ працюй». Такъ то розумѣть божественный Златоустъ, кгда въ книзѣ 2, «О священствѣ», мовить: «звѣща кгда то ты чинишь, нто гды Петръ чинишь, Іисусъ Христосъ поважностью приоздобленному быти ему зезволять — и иннихъ апостоловъ далеко перевышшити; мовить абовѣмъ: «Петре любиши ли мя болшѣ, нѣжъ сін». И въ бесѣдѣ 4, о словахъ Ісаіи пророка тойже: «нтожь теды, мовить, есть Петръ? Филаръ церкви, оный теплый милосникъ Христовъ; оный въ мовѣ простакъ, а ораторовъ звѣзджца; оный неукъ, который еднакъ философъ затворилъ ²⁾ уста; оный, который Елиинскую мудрость, не иначе якъ научиниши сѣти, порвалъ, который весь свѣтъ обичиоль; который неводъ запустилъ въ море и уловилъ весь свѣтъ». То все особливую и болшую працю Петрову, въ паствѣ овецъ учиненную, высвѣдчасть, которую въ немъ Христосъ Господь прозрѣвши мовилъ до него: «если мя болшѣ любишь, нѣжъ иншии апостолове, болшѣ тежъ працюй надъ нихъ въ паствѣ овецъ моихъ». Зачимъ — жадное оттоль Петрови удѣльное въ церкви преложенство, а затымъ жадная отступникомъ въ тойже монархія!

Мовятъ повторе отступниково: «Христосъ Господь, мовлячи: «паси агнцы мои, овцы мои, овечки мои», розумѣть духовныхъ преложонныхъ и свѣцкихъ, и

¹⁾ Пропущено «пастыръ». У Толстова есть.

²⁾ На полѣ: «тули», т. е. «затулялъ» вмѣсто «затворилъ».

весь людъ посполитый, а за тымъ даетъ ему владзу паствы надъ апостолами и надъ всѣми вшелякой кондиции людми свѣцкими». Отповѣдаю: же далъ Христосъ Господь черезъ тыи слова «паси овцы мои» Петрови владзу паствы свѣцкихъ и духовныхъ, якъ и всѣмъ иншимъ апостоломъ, о которыхъ божественный Златоустый въ бесѣдѣ на Іоанна остатней мовить: «же имъ злецилъ ³⁾ Іисусъ Христосъ о всемъ свѣтѣ печаловане». А въ бесѣдѣ 2 Павлови похвалной тойже св. учитель Павлови злеценъ быти отъ Христа весь свѣтъ повѣдасть, чинить его всего свѣта преложоннымъ духовнымъ, и весь ему свѣтъ, осѣллий и неосѣллий, землю и море приписуесть, надъ свѣцкими теды и духовными, отъ Петра и отъ всѣхъ иншихъ апостоловъ до вѣры Христовы приведенными, владзу Петрови якъ взаємъ надъ всѣми, отъ Петра и отъ иншихъ апостоловъ до Христа навершенными, каждому зъ нихъ дану быти признавасть: «надъ апостолами дану быти Петрови владзу не признаваю, поневажъ абы которого зъ апостоловъ Петръ св. училъ, строфовалъ и справовалъ, не вижу, а же Петра Павель училъ, строфовалъ и исправилъ — вижу». Бо если были апостолове овцами, были не овцами Петровыми, але сполечне зъ Петромъ были овцами Христовыми, ведлугъ науки божественнаго Августина, въ трактатѣ 123 мовлячиго: «розумѣлъ Петръ, же душу свою мѣлъ положити за Христа, за Свободителя свободы потребуемой ⁴⁾; гдыжъ Христосъ принолъ душу свою положити за свои овцы, въ которыхъ личбѣ былъ и Петръ», Тойже, въ словѣ 50 книги «О словахъ Господнихъ», о Христѣ Господѣ

³⁾ Надъ этимъ словомъ въ подлинникѣ надписано «ти мѣ», т. е. «злецити мѣлъ». У Толстова такъ.

⁴⁾ Толст.: «потребуючій».

слово чинячи: «а претоужь, мовить, онъ самъ есть и пастыръ пастырей, и пастыре-многои суть одного пастыра и овцы зъ пастырями суть подъ пастыремъ. Апостолове пре то и овцами были, и пастырями; иле теды были пастырями, овца-мине были; а Петрови и всѣмъ апостоломъ поручены бывають овцы, которыя были овцами, а не пастыреве; [вси абовѣмъ пастыреве] ⁵⁾ и Петръ, иле были овцами, были подъ самымъ Христомъ пастыремъ». За чимъ и зъ сего аргументу отступницкого Петръ не монарха, але якъ одинъ зъ посродку апостоловъ пастыревъ [и онъ тежъ есть] ⁶⁾ пастыръ, якъ апостолове другіи.

Мовять потрете: «кды мовить Христосъ Господь до Петра «наси овцы мои» мѣстоименіе тое «мои» всѣ овцы Христовы такъ замыкаетъ, же кто бы колвекъ не былъ въ паствѣ Петровой, той овцою Христовою называтися не могль бы. Оттоль святини учителиве церковныи Петрови печалованье надъ братією, то есть надъ апостолами и надъ всѣмъ свѣтомъ злецено быти научають ⁷⁾. Оттоль всего свѣта овцы Петровой паствѣ поручоны быти повѣдають ⁸⁾. Зачимъ весь свѣтъ Петрови въ удѣльную паству, а за тымъ въ зверхность отъ Христа Господа есть злеценъ. Оттоль Петръ св. монарха, а Церковь Христова—монархія».

Отповѣдаю. Печалованье надъ братією злецено Петрови—Златоустый св. мовичи, не апостоловъ розумѣть, але тыхъ, которыи бы отъ апостоловъ до вѣры Христовы навернены были. О яковыхъ божественный апостоль Павелъ:

⁵⁾ Этотъ пропускъ возстановленъ по Толстовскому списку.

⁶⁾ Пропускъ возстановленъ по тому же списку.

⁷⁾ Златоустъ, въ бесѣдѣ 87 на Іоанна.

⁸⁾ Теофилактъ, на гл. 21 Іоанна.

«потомъ, мовить, видѣнь былъ болше нѣжъ отъ пятисотъ братій» ⁹⁾, и засъ «бѣды отъ лжебратій» ¹⁰⁾. О яковыхъ и божественный Лука въ Дѣянїихъ: «Петръ, мовить, повставши посродку братій, рекъ (а было ихъ вкупѣ меновите яко бы сто и двадцать): мужеве братіе» ¹¹⁾. И ¹²⁾ же всего [свѣта] ¹³⁾ овцы Петровой паствѣ поручены быти—Теофилактъ св. мовить. Той же святой признаваетъ и то, же до всѣхъ апостоловъ есть речено «шедше научите всѣ языки» и засъ «шедши на весь свѣтъ проповѣдите евангелію всему створенію». А проповѣдати евангеліе то есть што пасти. Штось засъ дотычетъ мѣстоименія «мы», то ся и такъ розумѣти можетъ, же Иисусъ Христосъ своимъ овцами называетъ Израилчиковъ, которыи на тотъ часъ сами были овцами Христовыми, ведлугъ словъ самого Христа мовячого «нѣсмъ посланъ токмо ко овцамъ погибшимъ дому Израилева» ¹⁴⁾. И божественный апостоль Павелъ Христа Господа называетъ «служителемъ обрѣзанія» ¹⁵⁾. Были, заправды, и иншіи ¹⁶⁾ овцы, то есть погане, але тии не были зъ овчарни Христовы. Хотѣль теды Иисусъ Христосъ презъ тое своихъ овецъ выражанье ¹⁷⁾ Петра постановити особливимъ апостоломъ Иудомъ, а Павла особливимъ апостоломъ народовъ, ведлугъ реченого: «послѣшествовавый Петру въ

⁹⁾ 1 Коринне, гл. 15, ст. 6: «потомъ же явился болѣ пяти сотъ братіямъ».

¹⁰⁾ 2 Коринне, гл. 11, ст. 26: «бѣды во лжебратіи».

¹¹⁾ Дѣян., гл. 1, ст. 15—16: «воставъ Петръ посредѣ ученикъ рече: (бѣ же именъ народа вкупѣ яко сто и двадцать:) мужіе братіе».

¹²⁾ У Толстова «а», и это вѣрнѣе.

¹³⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

¹⁴⁾ Матѣ., гл. 15, ст. 24.

¹⁵⁾ Римл., гл. 15, ст. 8.

¹⁶⁾ Іоанн., гл. 10, ст. 16.

¹⁷⁾ Толст.: «выраженіе», т. е. «выраженіе», отъ «вырядити».

апостолство обрѣзанія, поснѣшествова и мнѣ во языки» ¹⁾, и засѣ: «увѣрено ми бысть благовѣстіе во языцѣхъ, якоже Петру во обрѣзаніи», и еще: «Іакове, Кифа, Іоаннъ, мнѣмъ столпы быти, десницы даша мнѣ и Варнавѣ общенія, да мы во языки, они же во обрѣзаніе» ²⁾. Не ижъ бы и Павелъ не могъ Жидомъ проповѣдати, што чинилъ барзо часто, и Петръ народомъ, што тежъ и онъ обфите чинилъ: то бовѣмъ была всѣмъ апостоломъ и каждому зъ нихъ посполитая влада, абы каждый, гдѣ колвекъ хотѣлъ и гдѣ бы колвекъ могъ, евангеліе проповѣдалъ; але ижъ особливое печаловане мѣло быти Петрови о Жидохъ, а Павлови о народахъ, для того теды Іисусъ Христосъ якъ самъ нѣкому иному толко Жидомъ проповѣдалъ, такъ на больній ихъ встыдъ, по отходѣ своемъ, первого зъ апостоловъ Петра особливе до нихъ спорядилъ, мовячи ему «паси овцы мои». А если бы хто оттолъ нанести хотѣлъ, же южъ такимъ способомъ Петръ не мѣлъ влады до народовъ, отповѣдаю, же си то нанести не можетъ, поневажъ владзу до народовъ одержалъ Петръ св. сполечне зо всѣми апостолами, кды до нихъ отъ Христа Господа было речено: «якоже посла мя отецъ, и азъ посылаю вы», и ово: «шедше научите вся языки». Которому тыхъ словъ Христовыхъ «паси овца моя» вырозумѣню подписуется божественный Григорій Богословъ, въ словѣ 24 на Арыаны, мовячи: «нехай, мовитъ, Петрови будетъ Жидовская земли, а Павлови всѣ народове». Ровне и божественный Амвросій, который, въ выкладѣ главы 2 до Галатовъ, мовитъ,

же «перпенства до фундованя церквій въ Жидовствѣ одержалъ Петръ, а перпенство фундованя церквій въ народахъ одержалъ Павелъ». Зачимъ и зъ сего вынятого мѣстоименія «мои» жадная въ Церкви Христовой монархія стати не можетъ и жаденъ монарха.

Мовятъ почварте: «Церковь есть одна овчарня, которой тежъ одинъ має быти пастырь, а пастырь чловѣкъ смертельный на земли, яковымъ былъ Петръ и его сукцесорове. Христосъ абовѣмъ, мовятъ, розмовлялъ о овчарнѣ нѣякой, въ которой еще не были народове, лечъ о овчарнѣ Божкой, которой пастыремъ Богъ быти мовится, въ которой завжды были такъ Жидове, якъ и народове. Овчарня пре то тая была, которою Петръ, якъ чловѣкъ, ридити мѣлъ и справовати». То отступниково.

Которымъ отповѣдаю: же то Іисусъ Христосъ мовитъ о овчарнѣ своей, которой бы пастыремъ самъ былъ Богочловѣкъ, овчарня бовѣмъ правдивалъ Христова была — людъ Жидовскій, а онъ былъ — оный пастырь, которого такъ много отъ долгихъ ³⁾ вѣковъ обѣцаного ожидала синагога, въ которой овчарнѣ еще не были погане, але же мѣли быти въ ней — Христосъ Господь оповѣдаетъ, и же самъ ей пастыремъ быти мѣлъ — ознаймуеть. Который зъ обоого люду одну овчарню мѣлъ зобрати, мовячи: «и инны овцы имамъ, аже не суть отъ двора сего, и тыи ми подобаетъ привести». Хотяжъ теды Господь Богъ завжды всего рожаю людского былъ пастыремъ, лечъ Христосъ Богочловѣкъ, иле чловѣкъ, пастыремъ всего рожаю людского не былъ, але зъ початку стался пастыремъ люду Израильского, а заразъ потомъ и поганъ до вѣры его наверненнихъ. О чомъ божественный Ав-

¹⁾ Галат., гл. 2, ст. 8: «—въ благовѣстіе—».

²⁾ Тамъ же, ст. 7: «—благовѣстіе не обрѣзанія, яко же Петру обрѣзанія».

³⁾ Тамъ же, ст. 9.

⁴⁾ Толст.: «такъ долго отъ многихъ».

густинъ въ словѣ пятидесятомъ, «О словѣхъ Господнихъ»: «Слушайте пре то, мовить, правды высоце залеценой. Маю, мовить, иншіи овцы, которыи не суть зъ сей овчарни. Мовить абовѣмъ первой овчарни, которая была зъ рожаю тѣла Израильского, а были другіи зъ рожаю вѣры того Израйля, и зевнуръ еще были въ поганахъ, были презначены, еще не зобраны; тыхъ зналъ, которыхъ былъ презначилъ; зналъ, которыхъ кровію своею откупити приполю; видѣлъ ихъ еще его невидячихъ; зналъ ихъ еще невѣрующихъ въ него. Маю, мовить, и иншіи овцы, которыи не суть зъ сей овчарни, которыи не суть зъ рожаю тѣла Израйлева, але еднакъ не были зевнуръ сей овчарни, ихъ потреба ми ихъ привести, абы было одно стадо и одинъ пастырь. Слушне сему то належитъ пастырей пастыреви» и прочая. Могу тежъ мовити и зъ божественнымъ Василюмъ Великимъ въ бесѣдѣ 17, на псаломъ 28, мовячимъ: «овчарни оная, въ которой не были погане, была евреяго, которую Христосъ чрезъ сю овчарню значилъ. А въ томъ тежъ погане презначенныи до збавленья были, иншая Христова овчарни правдиве чистая и святая. Мовить абовѣмъ Христосъ «маю иншіи овцы». Не мовить: «мѣти буду», але зъ обоихъ овецъ одну зобратисъ маючую овчарню, ихъ ⁵⁾ далѣи нероздѣльную оповѣдаетъ Христосъ. Овцами пре то и Божиими, и Христовыми завжди были и Жидове, и погане: але первѣи въ роздѣленныхъ овчарняхъ, а потомъ, по откупленію свѣта, до одной Христовы овчарни вси овцы суть згромажены, которыхъ всѣхъ правдивымъ и власнымъ пастыремъ былъ Христосъ. А то не презъ вступлене поганъ въ овчарню

Жидовскую, бо ся не стало такъ, але черезъ зпроваженъе и поганъ, и Жидовъ до одной овчарни повои, которая есть Церковь. Исусъ Христосъ теди есть одинъ пастырь одной овчарни, а не Петръ. [Зачимъ не монарха Петръ святой] ⁶⁾, и церковь Христова—не монархія.

Части I, роздѣлу II, артикулъ 4.

Отповѣдь на доводы отступниковъ, въ роздѣлѣ второмъ части первой отъ Креузы зажити.

Звыкла то отступническая якъ и еретицкая нещирость чинити, же, абы ся здала и писмо святое и науку учителей церковныхъ по своей облудѣ мѣти, свѣдоцтва зъ нихъ приводячи рветъ, окусуе ⁷⁾ и отмѣняетъ: то, што ей здасть быти по ней, пріймуетъ, а што противнѣи — опускаетъ, отмѣняетъ, и речъ противную за належную удаетъ. То учинили отступникове въ первомъ своемъ роздѣлѣ, въ свѣдоцтвѣ зъ св. Теофилакта приведеннымъ слово рече въ ретъ *ἐμοῦ*, то есть «со мною» вмѣсто «по мнѣ» приведши. Такъ же и въ свѣдоцтвѣ Ефремовомъ слова «церкви» именительный множественный отмѣнили, а тамъ стоитъ именительный единственный «церковь». Такъ теди свѣдоцтва зъ писмъ святыхъ подступне отмѣнивши приводятъ и на свой замысль натягають, якъ ся въ артикулѣ 9, роздѣлу I ясне показало.

Въ второмъ зась роздѣлѣ зъ свѣдоцтва тымижъ якъ ся обошли, присмотримся? Але якъ бачу — нещире. Бо на самомъ початку зъ Василя Великого приведеное свѣдоцтво, же имъ

⁵⁾ Толст.: «и юзъ».

⁶⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

⁷⁾ Толст.: «окусуетъ».

ку концу было противно, хочъ съ по-
чатку здалося быти належно описаное
привели. Которого шtosь дотычетъ, от-
повѣдаю: ижъ не мовить Василій Ве-
ликій, абы толко самого Петра пасты-
ремъ Христосъ учинилъ, и овшемъ тамъ-
же заразъ то выразными словы твер-
дитъ, же всѣмъ апостоломъ туюжъ пас-
тырства владзу дать. Што видячи, от-
ступниково слова ты опустили, кото-
рыи намъ даютъ тое, ижъ неупорне и
не зъ своего умыслу, што есть сполного
всѣмъ и единой особѣ не позволяемо; а
отступникомъ даютъ тое, абы противу
правды не воевали. Суть теды божес-
твенного Василя Великого слова¹⁾: «то-
го, мовить, отъ самого Христа учимось,
егда Петра церкви своей пастыремъ
по собѣ поставляетъ: «Петре, абовѣмъ
мовить, любилъ ли мене болшъ, нѣжли
сѣи, паси овцы мои». Тутъ ся застано-
вили отступниково. Божественный Ва-
силій, далѣй поступуючы, мовить: «и
всѣмъ наконецъ пастыремъ и учите-
демъ туюжъ далъ владзу, чого знакомъ
есть то, же вси равне, якъ и онъ, звя-
зуютъ и розвязуютъ». То божественный
Василій. Уважай пре то, православный,
ижъ отступниково тыхъ словъ, которыи
имъ правду на очи выметовали, не до-
ложили; ижъ безъ встыду правду по-
тлѣмляють; писмо святыхъ учителей
церковныхъ окусуочи приводятъ, абы
такъ снадѣй могли вѣрныхъ изводити!
Але ты уважай, ижъ тутъ великій сей
учитель не самого Петра пастыремъ на-
зываетъ, але всѣмъ апостоломъ тую вла-
дзу, ижъ пастырьми и учителями цер-
кви Христовы были, признаваетъ, а
пробу и доводъ того покладаетъ, ижъ
равне вси звязуютъ и розвязуютъ. А
поневажъ туюжъ владзу и другіи апос-

¹⁾ Василій Вел., въ словѣ 22, «Уставленій
ипоческихъ».

толове мають, которую и Петръ, теды
все, што ему дано, и другимъ есть да-
но, и чимъ былъ Петръ, тымъ были и
другіи апостолове. Якъ о томъ и св.
Купріанъ, въ книгѣ «О единости церкви»:
«тымъ, мовить, были и другіи апосто-
лове, чимъ и Петръ». Не одинъ самъ
пре то Петръ пастырь, але и вси ин-
шіи апостолове, и зъ того самого, отъ
отступниковъ зъ Василя Великого при-
веденого свѣдоцтва, поготову—не мо-
нарха.

На доводъ Златоустаго св. зъ бесѣды
87 на Іоанна, отступниково, окусати хо-
тѣвши, мѣстце ему отмѣнили и ркомо
зъ бесѣды 18 его привели. Отповѣдаю.
Той доводъ такъ ся въ собѣ маеть:
«што въ томъ, мовить божественный
Златоустъ, же Христосъ Господь, оми-
нувши иншихъ, до Петра самого мо-
вить: Петръ, милуешъ ли мене; паси
овцы мои?» Отступниково, поваріовав-
ши иншіи слова, ового не положили:
«Петръ любилъ ли мене»,—вѣдалъ або-
вѣмъ, же имъ отъ насъ отповѣдено на то
быти мѣло зъ тогожъ св. учителя: «для
того иншихъ оминувши, до самого Петра
мовить: «милуешъ ли мене, Петре? паси
овцы мои», ижъ самъ Петръ запрѣлся;
абы теды не отчаивалъ, черезъ тое пы-
танье о любовь и черезъ злеценье паствы
и засъ его Церкви отдаеть, засъ его ли-
ку апостолскому прилучаетъ». Што такъ
св. Курилъ, Александрійскій патріархъ,
на главу 21 мовить: «рекъ теды «паси
агнцы мои», апостольское ему отновилъ
достоинство, абы для запрѣня, кото-
рое зъ слабости чловѣченства припало,
не здалося быти нарушеное». Отколь
ясно ся даеть видѣти, ижъ Петра
не намѣстникомъ своимъ, любъ монар-
хою чинить. И овшемъ, если гдѣ бы-
ло мѣстце и окказія сему св. учите-
леви Петру намѣстникомъ быти Хри-
стовымъ и Церкви монархою указати и

выставить, якъ мѣстце сее? Чогоже онъ не учинилъ? Прожно и отступникова того зъ него довести кусатся. Зъ которыхъ всѣхъ ниже отъ нихъ зайтихъ свѣдоцтвъ, болше нѣчого не вытягнуть, только продкованье межн апостолами въ лѣтахъ, въ любви до Христа, въ ревности, и въ сердечности, и въ снанилостности ума. Зачимъ въ мовѣ и въ поединковой зъ Христомъ розмовѣ продковалъ, а не въ удѣльной зъ апостолами зверхности. Далшихъ [зъ] Златоустого св. свѣдоцтвъ всѣхъ што си дотычетъ, мовимо, же ся то все мовить отъ того св. учителя и отъ иныхъ подобныхъ о персональной его почести. Маеть, заправды, апостолъ Петръ высокія почестій тытулы, маеть и великую владу, але не самъ. А же не самъ—той же божественный учитель свѣдоцтво о томъ выдаетъ, рекши абовѣмъ въ бесѣдѣ 86 на Матфея: «о всемъ свѣтѣ старане Петрови злечено быти», наводитъ заразы тоежъ о всѣхъ иншихъ апостолахъ, маючи о всемъ свѣтѣ старане взяти, южъ имъ посполу быти непотреба было.

Але абыся то яснѣй оказало, же все тое помененое и болше маючи Петръ св. не самъ мѣлъ, зъ того жъ св. учителя прекладаю, который о Петрѣ и Павлѣ апостолахъ по розныхъ писма своего мѣстцахъ ²⁾ такъ мовить: «Любилъ Петръ Христа болше нѣжъ иншіи апостолове, а надъ Павла нѣхто болше Христа не любилъ. Есть Петръ камень и твержа церкви, а Павелъ есть філаръ

²⁾ На полѣ: «Амвросій въ книзѣ «О Исаацѣ и о душѣ» гл. 4.—[Златоустъ], въ книгѣ 7, «О священствѣ», бесѣда 9, на посланіе до Римлянъ; бесѣда 29 на посланіе до Римлянъ; тамъ же бесѣда 18; тамъ же, бесѣда остатняя; въ словѣ на Воскресеніе Господне, и Амвросій, въ главѣ 7, кн. 2, «О покутѣ». Иоаннъ, еп. Римскій, 8, въ послан. 45, 75, 77. Кириллъ Іерусал. въ книгѣ 6».

церкве, камень надъ жетѣзо и надъ діамантъ твердѣйшій. Есть Петръ верховнымъ апостоломъ, есть и Павелъ апостоломъ верховнымъ. Петрови церковь есть злецена, а Павелъ на то отъ Бога обранъ есть, абы ему справы всего свѣта, таемницы вси и вшелякое шафованье было повѣрено. Петръ есть уста апостольскія, а Павелъ есть уста Христовы. Петръ есть начальникъ або княжа апостольское, Павелъ есть княжа апостольское. Есть церкви преложонный Петръ, есть и Павелъ церкви преложонный». Для чого божественный Амвросій въ словѣ 66, «О рождествѣ Петра и Павла», «блаженныи, мовить, Петръ и Павелъ оказалими суть межн всѣми апостолами и особливою нѣякою прерогативою иншихъ превышають. Лечь межн тыми двома, который бы надъ которого былъ прекладанъ,—не есть вѣдомо: Розумѣю абовѣмъ бы ихъ равными въ заслужѣ, которые равны суть въ страданіи». То же зъ божественнымъ Амвросіемъ мовить божественный Августинъ въ словѣ 23, «О святыхъ», и божественный Максимъ въ словѣ 24. Божественный засъ Левъ Первый, епископъ Римскій, въ словѣ первомъ на рождество св. апостоловъ Петра и Павла: «которыхъ, мовить, ласка Божая на тую вынеслость межн всѣми церкви члонками поднесла, же ихъ въ тѣлѣ, которого головою есть Христосъ, якобы пару свѣтлостей очныхъ поставовла». Еслижъ и Петръ члонокъ, яко око церкви, и Павелъ члонокъ, якъ око церкви, tedy Петръ не голова и не монарха. А если—онъ, tedy и Павелъ. А за тымъ и такъ не монарха.

Але еще божественного Златоустого, о самомъ Павлѣ мовичого, послухаймо ³⁾:

³⁾ На полѣ: «Бесѣда 1, «О похвалахъ Павловыхъ»; бесѣда 29 на посланіе до Римлянъ; въ бесѣдѣ 8 и въ похвалѣ Павла; бесѣда

«иже себе самого, мовить, посвятилъ былъ Богови Павелъ, старался о то, абы и весь свѣтъ (Богу) оферовалъ, который землю и море, Грецію посполу и Барбарію, и всю овшеки, якъ велика есть подъ небомъ, краину летаючи обисполъ; который весь округъ земный освѣтилъ; Павелъ—второй Іаковъ, якобы надъ однимъ якимъ всего свѣта стадомъ завжды чуючій; Павелъ—другій Іосифъ, духовнымъ голодомъ сухотѣющему свѣту правды живность роздающій; Павелъ—другій Моусей, который всѣ народы зъ тиранніи діавольской привелъ до Христа; Павелъ—второй Ааронъ, всего свѣта людови помазаный священникъ. Занежъ не видишь, яко Павелъ весь свѣтъ наворачнулъ? Што надъ Павла плодovitшее, который весь свѣтъ порядить, который весь кругъ земный слово Божіе проповѣдаючи; обисполъ, которому що-день печалованье было? Што бы дѣяли Коринчинове, што Македонове, што Филиппецьсове? Якъ бы ся мѣли Каппадокове, якъ Галатове, якъ обыватели Понту и якъ всѣ люде? И хотяжъ о всемъ свѣтѣ печалованье взялъ, еднакъ не тылко о цѣлыхъ народахъ, але и о каждомъ чловѣцѣ печаловалъ. А не маючи на томъ досытъ, старанье о всѣхъ церквахъ, не о одной и второй малой, або о двоухъ, або о троухъ, але о всѣхъ всего свѣта, и якъ великую землю слонце своими променми освѣчаетъ, такъ великое старанье а печалованье мѣлъ Павелъ. Давидъ Голіяа одного самого каменемъ забилъ. Лечъ, кды въ Павлови презнаменитой дѣлности возришь, справу оную за дѣтинную подлчишь, и якъ великая межи жолнѣремъ и пастыремъ есть розность, такъ ве-

на посл. до Тимое.; бесѣда на послан. до Римлянъ; бесѣда 25, на послан. до Коринт. 12».

ликую тутъ обачишь. Овъ абовѣмъ не каменемъ кинувши обложилъ Голіяаа, але толко мовячи, весь діавольскій зошовалъ поломень. Якъ левъ рыкающій и огонь зъ языка мечющій, такъ всѣмъ былъ незыснмый. Всюды ся ставилъ неомѣшкале, до тыхъ бѣгелъ, до овыхъ шолъ, былъ овимъ притомный, на иншихъ нападалъ, скорѣй нѣжъ вѣтръ, всюды ся ставилъ, а яко бы одинъ домъ або корабль одинъ весь свѣтъ правячи. Тыхъ, которые тонили, выволокаючи, а которые ся трѣвожили и упадали умоцяючи, корабльникомъ розказуючи, въ тѣлѣ корабли сядичи, передо его пилнующи, лины розпространяючи, весломъ робячи, жагль патягаючи, на небо поглядаючи, все самъ будучи—и корабльничъ, и стырничъ, и правитель, и жагель, и корабль—все самъ носячи, абы зо всѣхъ злое знеслъ». То о Павлѣ Златоустѣ св., который всѣ достоинства, почести, прерогативы, титулы и належности ему приписалъ, тыи, которыми той же на розныхъ писма своего мѣстцахъ блаженно-го Петра апостола здобить. «Если Петръ обходилъ церкви навизаючи ихъ, тожъ чинилъ и Павелъ», мовить Златоустъ святый. Вѣдати даетъ о томъ и писмо святое. Еслись Петръ называется справцею всей Церкви, Павелъ называется справцею всего свѣта. Если Петровымъ кораблемъ называется церковь, въ томъ корабли на стыру покладаетъ Златоустъ св. Павла кормникомъ. Если Петрови наказано есть, абы потвержалъ братію, потвержалъ и Павелъ. Еслижъ все такъ есть, якожъ такъ есть,—учителеви абовѣмъ сему святому якъ во всемъ иншомъ, такъ и въ томъ вѣра маетъ быти дана. Теды не самъ есть Петръ все выше помененное, але есть все то зъ иншими апостолами. Зачимъ затыгати Златоустого св. свѣдоцтва на выставленье Петра св. въ мон-

арху, а Церковь Христову въ монархію, есть ему гвалтъ чинити, который, нѣкды о томъ ркучи, не писалъ, але анѣ мыслить. А шлось рекло о свѣдоцтвахъ, [зѣ] Златоустого св. приведенныхъ, тоежъ ся заразъ мовить и о свѣдоцтвахъ, приведенныхъ зѣ св. Теофилакта, который, Златоустого св. аббревіаторомъ ¹⁾ бывши, иншого зданя быти не моглъ.

Ажъ вкоротѣ и дальшихъ отъ отступниковъ приведенныхъ свѣдоцствъ доткнуся, который, яко вышше реклъ, первое [зѣ] Златоустого взятое свѣдоцтво повариовавши, невласне его, якъ ся въ Грецкихъ, Словенскихъ и Латинскихъ книгахъ найдуетъ, привели. Божественного Златоустого слова «выборный отъ апостоловъ былъ, и уста учениковъ, и верхъ хору». А они положили «выборнѣйшій и голова лиждбы» ²⁾. Еднакъ и тыи, такъ приведенны слова, жадного Петрови старшенства не чинятъ и влады надъ апостолами не даютъ; але рачей, якожъ реклъ, суть слова чисти и оказальны ³⁾ цнотъ его духовныхъ. Которыхъ взглядомъ если Петра «выборнымъ», а Павла въ вышшомъ степени «выборнѣйшимъ» божественный сей учитель зоветъ въ книгѣ «Маргаритонъ», въ словѣ 12, мовячи: «видѣлемъ отъ выборныхъ выборнѣйшого послѣ всѣхъ проповѣданьемъ, а найстаршого отъ всѣхъ», и ниже: «не толко болшъ кожного чловѣка, але болшъ вшелякого розумного створеня, старшій надъ все створене, отъ выбранныхъ выбранный» ⁴⁾. Слышишъ, отступнику, якъ высокою похвалу Павлови чинить Златоустый святой? Если теды въ словахъ похвалныхъ вага, то Павла и выбор-

нѣйшимъ и настаршимъ мусишъ признати. Лечъ не толко тымъ двомъ, але и другимъ апостоломъ въ словѣхъ похвалныхъ знаменити продкованя, титулы даются. Якъ бовѣмъ на томъ мѣстцу Петра «верхомъ хору», то есть лику або почту апостолского менуетъ, а въ бесѣдѣ 37 на главу Матфея 15 ⁵⁾, Петра и Андрея, и Іакова, и Іоанна, и Филиппа «верховными» зоветъ. А особливѣ Петра и Павла нетолко «верховными» апостолами церковъ наша зоветъ (о чомъ читай въ «Минеи», на день праздника ихъ), але и «протокоріеями», то есть «первоверховными» титулуеъ. Въ «Минеи» мѣсяца апрѣля 30, на вечерни, на день св. Іакова, такъ писано: «апостоломъ вѣры ⁶⁾». Христовъ самовидче Іакове».

Блаженный Каллистъ, патриарха Константинопольскій, въ казаню своемъ на Преображеніе Христово, мовить: «Петръ, и Іоаннъ, Іаковъ, верховныи апостолове болшій». А поневажъ не самъ единъ Петръ верхъ и голова межи апостолами, тотъ не можетъ мѣти болшей влады и старшенства удѣльного оттолъ, же выборнымъ и верхомъ, або головою почту апостолского есть названъ; а же «устаи учениковъ» отъ божественного Златоустого есть названъ, не южъ заразъ за тымъ названъ есть намѣстникомъ Христовымъ, або монархою церковнымъ. Поневажъ не толко Петръ «устаи учениковъ» есть, але и другіи, который колвекъ до Христа отъ ишихъ учениковъ мовляли (якъ Андрей Первозванный у Іоанна гл. 1 и 6 и 12. Іоаннъ евангелиста самого Петра уста: у Іоанна 13, Тома, Филиппъ, Іуда у Іоанна, въ гл. 4), до Христа Господа за всѣхъ мовили. Лечъ мовити впередъ,

¹⁾ На полѣ: «сокращенникомъ».

²⁾ то есть: «личбы».

³⁾ Поправляемъ эту описку по списку Толстова: «чести и оказальныхъ».

⁴⁾ «Маргаритъ», о похвалѣ св. Павла.

⁵⁾ Толст.: «одинадцатую».

⁶⁾ Это слово надо исправить: «верхъ». Такъ у Толстова.

або отповѣдати за кого вѣдати ¹⁾), не есть монархою быти; не чинить то преложества и старшенства выдѣльного ²⁾). А якъ Златоустъ св. называетъ Петра апостола «устами» другихъ апостоловъ, такъ Господь Богъ Аарона учинилъ былъ устами Моисеовыми, якъ о томъ писмо святое мовить: «Ааронъ будетъ мовити за тебя до люду, и будутъ уста твои» ³⁾). Якъ теды Ааронъ, устами будучи Моисеовыми зъ уставления Божого, старшимъ и удѣльнымъ паномъ Моисеовымъ не былъ и речися не можетъ, такъ поготовю Петръ апостолъ, отъ Златоустого св. «устами апостоловъ» названный, монархою и удѣльнымъ надъ ними паномъ не есть и становитись отголъ не можетъ.

Штожъ далѣй зъ тогожъ Златоустого св. мовять отступникова, же «преложество» надъ братією Петрови поручилъ, въ Славенскомъ «предстательство» стопить, а Латинскій прекладачъ предложилъ «старанье о братіи» Христось Петрови злецилъ. «Братій» мовить, а не «апостоловъ». А тое «предстательство» albo «старанье» не толко Петръ, але и другіи апостолове надъ братією, то есть надъ вѣрными христіанми мѣли и чинили. О чомъ читай мой артикулъ третій, роздѣлу сего второго. Еще на Златоустого слова, же стадо Христово—повѣренныи ⁴⁾ суть люде, которыхъ Христось кровію своею набылъ, а порученое есть не одному толко Петрови, але всѣмъ апостоломъ и по нихъ всѣмъ ихъ сукцессоромъ,—якъ насъ въ томъ слова

апостола Павла увѣряють мовячого: «внемлите себѣ и всему стаду, въ которомъ васъ Духъ Святой поставилъ епископами пасти Церковь Божию, которую набылъ кровію своею» ⁵⁾).

Што ся божественного Теофилакта свѣдоцтво дотычетъ, той такъ маєтъ быти розумѣнь, якъ розумѣного быти предложилемъ Златоустого св., которого Теофилактъ св. былъ, якомъ реклъ, абривиаторомъ. И ачъ первое свѣдоцтво Теофилактово у мене не безъ подозрѣнія въ овой части, гдѣсь мовить «не иному, але Петрови то даетъ», не безъ подозрѣнія, мовлю, а то для тыхъ важныхъ двохъ причинъ, отозвавшихся единакъ первѣй до старого незонсованного архитипу Грецкого, которого на весь часъ въ рукахъ мѣти не моглемъ. Первая причина: ижъ Златоустый, тыхъ словъ выкладаючи, тое мѣстце о паствѣ Петровой не положилъ, зачимъ и Теофилактъ не мѣлъ положити, бовѣмъ онъ выкладу Златоустого короткое зобраене чинилъ, и што Златоустый широко писалъ, то Теофилактъ скоротилъ, не отступуючи, анъ отмѣняючи розуму Златоустого нѣ въ чомъ, анъ тыхъ придаючи. Другая причина: ижъ тымъ своимъ зданемъ былъ бы собѣ самъ противный, кдыжъ тую паству всѣмъ апостоломъ приписуетъ, въ выкладѣ на главу Іоанна 20-ю, зач. 215, гдѣ мовить: «утѣшаючи теды ихъ и утверждаючи, реклъ: якъ мене послалъ отецъ, такъ и я посылаю васъ, абовѣмъ мое дѣло пріймете». То Теофилактъ взявши Златоустого св., въ бесѣдѣ 86 на Іоанна мовячого: «мѣли (апостолове) его дѣло прійняти»,—«а дѣло Христово не есть иное, ено овцы его набытіи пасти». За-

¹⁾ Явное искаженіе. У Толстова совершенно вѣрно: «и пытати».

²⁾ Толст.: «удѣльного».

³⁾ Исход. гл. 4, ст. 16: «и той возглаголетъ отъ тебе къ людемъ, и той будетъ уста твоя». На полѣ замѣчено: «препладъ поважный».

⁴⁾ Толст.: «вѣрныи».

⁵⁾ Дѣян., гл. 20, ст. 28: «внимайте убо—въ немъже—постави епископы—Господа и Бога, юже стяжа—».

чимъ не здается, абы Теофилактъ словъ оныхъ могль былъ слушне зажити, положивши, ижъ и другимъ туюжъ службу паствуства Иисусъ Христосъ приняи розказалъ. Рекни до Петра «паци овцы мои», въ его особѣ до всѣхъ апостоловъ рекль, чого заразы потомъ и подтвердилъ «шедше научѣте вся языки».

Мовить еще Теофилактъ, на главу Иоанна 14. Они Христовы до Петра мовлены слова «потомъ пойдешъ за мною», послѣдиже «по мнѣ идиши» выкладаетъ такъ: «мовить до Петра Господь: «потомъ пойдешъ за мною»; абы не мнѣмали другин, ижъ самому Петрови тое далоса, а не инымъ, мовить «и васъ прійметъ краина она, которая Петра приняи маеть». Также и Хризостомъ на тожъ мѣстце, въ омилии 73 выкладаетъ: а такъ хотъ если до самого Петра мовлены «потомъ пойдешъ за мною», розумѣть, же и другимъ дано есть певне, и тьи слова «паци» розумѣть всѣмъ служить. Тоже на Матѳея 16, зачало 67: «тобѣ дамъ ключи»: хочъ ку самому Петру речено есть, предъ ся выкладаетъ, ижъ всѣмъ апостоломъ суть даны ключи. «Певна, пста, же и паству овецъ розумѣю всѣмъ дану быти ровною владзою зъ Петромъ».

Зъ тыхъ теды доводовъ а достовѣрныхъ, пріймовати не можемо тыхъ словъ приложенныхъ «а не иному, але Петру то дано». А же Петръ вселенной, то есть всего свѣта паствуемъ былъ, исте такъ есть; лечъ не самъ, якъ ся широче на рожныхъ мѣстцахъ показало, але и другин апостолове отъ ⁶⁾ всего свѣта пастврами.

А на другій зъ Теофилакта доводъ мовлю, ижъ Яковъ св., братъ Христовъ ведлугъ тѣла, зъ седмидесяти оныхъ апостоловъ хору былъ, которого самъ

Христосъ первымъ епископомъ Иерусалимскимъ рукоположилъ, а на весь свѣтъ зъ великими апостолами не былъ посланъ. А што зъ тогожъ Теофилакта и зъ Златоустого приводить, ижъ Петрови Христосъ вселенную поручилъ, и вселенной рукоположилъ его учителемъ, теды того не пру. Але, икомъ вышей рекль, такъ и на семъ мѣстцу мовлю, же не самому Петрови, але и всѣмъ иншимъ апостоломъ Христосъ Господь весь свѣтъ поручилъ, учителями ихъ всего свѣта поставилъ и пастврами, што ся доводне въ семъ артикулѣ и въ артикулѣ первомъ роздѣлу сего второго показало. Апостолове абовѣмъ учителями и пастврами на всю вселенную посланными были, — которыхъ, проповѣдъ всю поднебесную обтекла, ведлугъ блаженнаго царя и пророка мовячого: «во всю землю изиде вѣщаніе ихъ (а не «его») и въ концѣ вселенныя глаголы ихъ» (а не «его»). И засъ тойже мовить: «поставили ихъ князи по всей земли» (а не «его»). Отколь божественный Златоустый, въ бесѣдѣ 3 на главу 28 Матѳея: «анъ Петрови, мовить, запрѣнся, анъ другимъ утеканья не выметуючи, — але розказалъ имъ, абы ся на весь свѣтъ розляли». И въ бесѣдѣ 88 на главу 21 Иоанна: ἐπεὶ δὲ ὁ ἰσχυρὸς τῆς οἰκουμένης τὴν ἐπὶ τρῶπην ἀναδέξασθαι: поневажъ, мовить, мѣли всего свѣта строительство приняи, теды южъ болшъ не пристояло ⁷⁾ имъ зъ собою поснолу мѣшкати». Отколь вѣдати дається, ижъ всѣмъ порученный собѣ отъ Христа свѣтъ приняи проходить, строити нимъ и радити ⁸⁾.

О апостолѣ Павлѣ, же Петрови св. во всѣхъ прерогативахъ былъ равночестенъ, широче зъ божественнаго Злато-

⁶⁾ Толст.: «суть».

РУССКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА.

⁷⁾ Толст.: «пристоило».

⁸⁾ Толст.: «радити».

устого показалемъ. Который и самъ о собѣ въ главѣ 1 посланія 2 до Тимофея такое свѣдоцтво выдаетъ: «поставленъ естемъ я проповѣдникъ, и апостолъ и учитель народомъ» ¹⁾. Хтожъ абовѣмъ надъ него большимъ и мудрѣйшимъ быти можетъ? Онъ не отъ чловѣкъ прииялъ евангеліе, анъ научился, але объявленіемъ Іисусъ Христовымъ ²⁾. О немъ божественный Златоустый, въ бесѣдѣ второй похвалы его, мовить: «ангеломъ, заправды, розныхъ народовъ оборона поручена есть; а жадеиъ зъ нихъ такъ повѣреного собѣ люду не ридилъ, якъ Павелъ ридилъ весь свѣтъ. Михайлови повѣренъ есть народъ ѿидовскій, а Павловъ—земль и моря и всего свѣта мѣшкане, и самыи пустыни» ³⁾. Повторе божественный апостолъ Павелъ такъ самъ о собѣ въ главѣ 11 посланія до Коринѣовъ второго мовить: «иже ему належитъ старанье всѣхъ церквей» ⁴⁾. На которыи слова божественный Златоустый: «не о одномъ, мовить, дому або мѣстѣ, и людехъ и народахъ, але згола о всемъ свѣтѣ старанье апостолъ Павелъ чинилъ». Потрете той же самъ о собѣ въ первомъ листѣ до Коринѣовъ: «але болшемъ надъ всѣхъ працювалъ» ⁵⁾. Почварте въ вершу 23, а въ главѣ 11, второго посланія до Коринѣовъ: «слуги, мовить, Христовы суть; яко немудрый мовлю, болю я» ⁶⁾. Поняте въ посланіи до Римлянъ, въ главѣ 15, мовить о собѣ, иже тамъ проповѣдалъ евангелію, гдѣ не былъ Христосъ именованный ⁶⁾. О чомъ читай въ Злато-

устѣ св., бесѣда 29 на главу до Римлянъ 15. А такъ видниъ не толко Петра, але и Павла, всѣмъ свѣтомъ радячого, и другихъ зъ ними апостоловъ. Теды за тымъ идеть, же самъ Петръ головнымъ пастыремъ и справцею якъ не былъ зъ апостоловъ, такъ и теперъ быти не можетъ въ Церкви Христовой.

Зъ тыхъ-выводовъ маешъ достатечную отповѣдь и на онъ доводъ Златоустого св.—зъ слова «Опокутѣ и чистотѣ». Збываетъ еднакъ повѣсти на слова овий, надъ апостолы вывышнилъ его, то есть, иже Петръ апостолъ, для духовныхъ цнотъ и для горячей ревности вѣрѣ до Христа и для праць знаменитыхъ, въ своемъ апостолствѣ былъ надъ иныхъ апостоловъ, ревностю и вспаняlostью ума, а не владзею болшею вывышнюю. Которое вывышненце тоежъ есть, што есть верховнымъ, избраннымъ, выборнымъ княземъ и продкуючимъ и столпомъ быти, а тыи титулы и другіе апостолове мѣли. яко ся южъ доводне и обширне вышней показало. Не толко абовѣмъ Петра апостола отцѣ пишуть предпочитаннымъ, или вывышненнымъ и преложенымъ межи апостолами, и але другихъ. Што же есть правда, Іоаннъ Златоустый, въ бесѣдѣ 46 на главу 13 Матфея, мовить, иже «Петръ и Іаковъ, и Іоаннъ надъ иныхъ апостоловъ были предпочитаны або преложены, для душевныхъ цнотъ, а не взглядомъ влады, всѣмъ бовѣмъ, мовить, равную владзу далъ». Климентій Александрійскій въ шестой употгносеой ⁷⁾ князѣ, и Евсевій Памфилевъ, епископъ Кесаріи Палестин-

¹⁾ ст. 11: «поставленъ быхъ азъ проповѣдникъ и апостолъ и учитель языковъ».

²⁾ 1 Кор., гл. 12, ст. 28. Галат., гл. 1, ст. 12.

³⁾ ст. 28: «попеченіе всѣхъ церквей».

⁴⁾ гл. 15, ст. 10.

⁵⁾ «Служители Христовы—суть; не въ мудрости глаголю, паче азъ».

⁶⁾ ст. 20.

⁷⁾ *ἐκτενικὴ* — очеркъ. Подъ именемъ «Очерковъ», Климентій Александрійскій написалъ въ восьми книгахъ общее обзорѣніе всей Библии, вмѣстѣ съ краткимъ объясненіемъ ея.

ской, въ главѣ 1 книги второй, пишутъ: «Петръ, Іаковъ и Іоаннъ, хотяжъ отъ самого Господа надъ другихъ были предложены, славы jednakъ тоей собѣ не привлащали». Тутъ маешь, ижъ тыи три были предложенными або вывышненными надъ иныхъ; а такъ южъ трудно одного Петра для титуловъ почесныхъ властителей и единовладцею чинити, поготовлю песляханого монарху въ Церкви Христовой становити. Златоустый св., въ бесѣдѣ 3 на главу 1 Матѳея: «Павель, мовить, рекъ, не естемъ годенъ названъ быти апостолъ, пре то надъ всѣхъ найдены естъ. А самъ о собѣ мовить, разумѣю бовѣмъ, ижъ не въ чомъ недостаточествую отъ преднихъ апостоловъ⁸⁾, и нѣ въ чомъ не оставаюсь отъ першихъ апостоловъ». А въ Грецкомъ положено: τὸν ὑπερβλῖαν ἀποστόλων, што можемъ слушне выкладати «отъ преболевшихъ», или «отъ пребарзо великихъ» апостоловъ, а тыи суть, ведуть Златоустого св. и Теофилакта; Петръ и Іаковъ и Іоаннъ, зъ которыми ся, мовить, въ всемъ ровный показалъ быти Павель. О томъ читай бесѣду на 2 Корин 11 и 2 Галат. Еще Златоустый, въ бесѣдѣ «О похвалѣ Павла апостола» мовить: «Павель—другій Моусей, же народъ людскій отъ тираніи диавольской привелъ до Христа, Павель—другій Ааронъ всего свѣта свѣтитель, Павель—другій Іоаннъ Креститель, за Христа стягъ, Павель—другій Петръ, зъ неба призванный ку увѣреню, Павель—другій Михайлъ, всѣхъ христіанъ гетманъ и вождь. Наконецъ, хотѣи быти ангелскіи и справедливыхъ перебѣгль хоры, не найду поровнаня. Бо если Іоанна Крестителя и священники Божское писмо ангелами называетъ, што за

⁸⁾ 2 Коринѳ., гл. 11, ст. 5: «непщюу бо ничимъже лишитися преднихъ апостолъ».

дивъ, же зацѣпиного надъ всѣхъ сляхъ Павла приносимо!» И далѣй той же Хризостомъ въ кнзѣ «Маргаритонъ», въ словѣ 12, листъ 157, Павла апостола такъ выноситъ: «Не точію бо Іоанна вѣщій, но и всѣхъ святыхъ». И ниже листъ 158: «Икоже Іоаннъ лѣты послѣдныи естъ пророкъ, такожде и Павель послѣдныи лѣты апостолъ, первый⁹⁾ честію всѣхъ святыхъ». Ниже, листъ 159: «видѣли благою надежду благія души, видѣли избранныхъ избраннѣйша, послѣ всѣхъ проповѣданіемъ старѣйша¹⁰⁾, во послѣднемъ царствіи родящася, старѣйша, вѣнчавшася». И мало ниже: «ничимъ же бо осталъ естъ паче апостолъ изрядныхъ. Смѣю бо реци, аще и всего не излагаю, не яко имѣи¹¹⁾ указанія, но за время и долготу словесъ; обаче реку, не точію паче всякаго чловека, но и паче всякой умныи твари, старѣйша суща всея твари, и избранныхъ же избраннѣйша». То Хризостомъ. И еще той же мовить, ижъ апостолъ Павель надъ всѣхъ наболитъ ласки принялъ, и первый естъ. Вызнаваетъ св. Златоустъ, въ бесѣдѣ 38 на главу 15 посланія до Коринѳовъ 1, мовичи: πάντων δεῖκνεται πρῶτος ὢν, то естъ: «всѣхъ показуется первый сый», а за тымъ и первый станеть. Яко той же Златоустый, въ бесѣдѣ 65 на главу 20 Матѳея, мовить: ὁ το δὲ Παῦλον οὐδεὶς πρῶτος... παντὶ τῶ ὀν, ижъ «надъ Павла жаденъ першимъ не предстанеть, кождому явно». Уважъ, ижъ надъ Павла нѣхто не продуеть, а до царства Божого нѣхто его не попередитъ. А хто бы възрѣлъ въ казане богослова Григо-

⁹⁾ Толст: «Петръ иже съ честію».

¹⁰⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ пропускъ: тотчасъ послѣ этого слова слѣдуетъ «вѣнчавшася».

¹¹⁾ Толст.: «имый».

рія Нанзіанскаго, которое написал на-
гробное Василию Великому, тамъ оба-
чить, иже, почавши отъ Адама всѣмъ
онимъ справедливымъ людямъ Божихъ
пророкъ и апостолъ ровняетъ Василя и
вывыпаетъ его. высоце барзо. А такъ
тыхъ похвалъ, которыми отци чтятъ
Петра и иныхъ апостоловъ, и мно-
гихъ отъ богослововъ, не маемо бра-
ти за право и привилей, и подъ зверх-
ность одного для персональных его че-
сти, достоинства и даровъ, всѣхъ не
маемо подбивати.

На доводъ Златоустаго св. на Дѣянїи,
глава 11, отповѣдаю: иже тое мѣсце
ачъ не власне приведено есть, слова
абовѣмъ Златоустаго суть, иже мовитъ
«познаваетъ Петръ, же есть ему повѣ-
рено стадо», вшакъ же, яко колвекъ
есть приведено, монархою Петра [не] ¹⁾
чинить. Показалоя то абовѣмъ на-
передѣ доводно, же апостолове не
суть стадо Петрово, але Христово;
онъ ихъ и Петровъ пастырѣ. А если
Петръ пастыремъ стада Христова, то-
го то розумѣй, до котораго на онъ
часъ мовилъ. Мовитъ абовѣмъ такъ
Лука св. («бѣ же народъ именъ вку-
пѣ яко сто и двадесять»), теди и того
и по всемъ свѣтѣ стада своего Исусъ
Христосъ всѣ апостолы пастырами учи-
нилъ. Иле засъ до обераня Матоея апо-
стола, то о Петрѣ и о пнишихъ апосто-
лахъ Златоустъ св. мовитъ, же до обе-
раня его и постановенья такое мѣлъ
право Петръ, яко и всѣ иншии апо-
столове: не якъ удѣльный пастырѣ и апо-
столъ вынятный, але якъ спол-апостолъ
и спол-пастырѣ. Самъ мову Петръ св.
починалъ межи апостолами, якъ уста-
ныхъ, але справъ духовныхъ самъ не от-
правовалъ. Мовитъ абовѣмъ тойже св.
учитель въ бесѣдѣ 18 на главу 8 по-

сланья до Коринѣовъ 2: «за часовъ апо-
столскихъ сами преложены тыхъ, надъ
которыми началствовали, въ сполечность
рады или зданя своего прїимовали. Або-
вѣмъ кгда семь діаконѣ поставили,
до посполїцтва первѣй отнесли. И
кгда Матоея Петръ о той речи (яко мо-
вить Златоустъ) зо всѣми, которыми на
тотъ часъ общими были, такъ зъ муж-
ми, яко и зъ жонами зносился. Якъ,
по мовѣ Петровой, онии учениковѣ об-
рали двоухъ: Іосифа, нарицаемаго Вар-
саву, и Матоея, и поставили предъ апо-
столами, молилися. И такъ, за объявле-
нїемъ Божимъ, Матоей во апостолство
прилученъ zostалъ. А въ томъ ся мѣла
большая владза Петрова показати, так-
же и головное одного его пастырство,
кгда бы самъ тую справу отпривитъ
былъ, то есть кгда бы самъ былъ об-
ралъ, самъ посвятилъ, и кгда бы самъ
Матоея апостоломъ учинилъ. И мовитъ
Златоустъ въ бесѣдѣ 3, тамъ же: «не
самъ ихъ поставилъ, але всѣ; а раду
самъ внеслъ, показуючи, же то зъ него
не было, але ведугъ пророцтва зъ высо-
кости; въ справѣ теди той блаженный
апостолъ Петръ единоначальною владою
не поступовалъ, але всѣ справы спол-
нымъ зданемъ чинилъ, и не архїѣ, то
есть не начальнически, анъ тїиже влад-
зею: бра дѣ павта метѣ конїѣ аѣтѣν γυνώ-
μη: ποιοῦντα καὶ οὐκ ἀρχιῆς οὐδὲ μετὰ
ἐξουσίᾳ: «смотри, мовитъ божественный
Златоустый, же все Петръ зъ посполї-
тою всѣхъ радюю чинить, а не якъ на-
чальникъ и властелинъ, то есть не якъ
удѣльный владца».

Оеофилактъ на первую главу Дѣя-
нїй: «а для чого, мовитъ, Іаковъ, кото-
рый епископство Іерусалимское принялъ
былъ, мовы не зачинаетъ, але Петрови
мовити впередъ позволяетъ? Иже мужъ
добрый и покорный былъ, и нѣчого
чловѣческаго не мыслили и не дбали,

¹⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

але посполитый пожитокъ предсявзятый мѣли». Уважай же, православный, ижъ не для того иншии апостолове меншии, а Петръ зверхнѣйшій быти мѣль, але все ся любви и згодѣ приписуеъ, же впередъ Петрови мовити позволено. Мѣль теды Петръ св. на тотъ часъ першость мовеня, а не владзу зверхности надъ апостолами. А што съ ткнуло владзы науки и першенства мовы, то зо всѣми заровно справовалъ; вшакже и мову свою[за] зезволенемъ сполнымъ всѣхъ отпраповалъ и сполне мовлялъ. Якъ о томъ божественный Теофилактъ въ выкладѣ словъ оныхъ зъ главы 2 Дѣяній Апостольскихъ («ставъ же Петръ со единѣнадцате»): «што то, мовить, естъ посполу зъ одинадцятима: посполитое, мовить, ознаймовалъ зданя и голосъ, и отъ всѣхъ онъ ораторомъ²⁾ былъ. Стояли тамъ же заразъ и всѣ одинадцять, свѣдоцтвомъ притомности своей то, што Петръ мовить, ствержаючи». На доводъ Златоустого на Дѣянія, 9 глава, зачало 23, отповѣдаю: ижъ не только Петръ всѣхъ обходилъ и доглядалъ, але и другіе апостолове. Мовить абовѣмъ самъ о собѣ божественный апостолъ Павель до Варнавы: «возвращеся подобаетъ посѣтити братію нашу во всѣхъ градѣхъ, въ нихъ же проповѣдахомъ слово Господне»³⁾. И засъ: «изынде Павель, предавъ благода-ти Божіей отъ братіи, прохаждаше Си-рію и Киликію, утверждая церкви»⁴⁾. Тамъ же: «изынде проходя порядку Галатійскую страну и Фригію, утверждая ученики»⁵⁾. Штожъ божественный Теофилактъ такъ выкладаеъ: «обычай, мовить, завше Павлови былъ, абы навѣ-жалъ вѣрныхъ и ихъ змоцнялъ: абы

если бы ихъ ослабѣлыхъ и нарушonychъ напольшъ, подвелъ ихъ и поратовалъ въ ихъ тяжкихъ бѣдахъ учительскимъ словомъ». Златоустый на посланіе къ Римляномъ, въ предмовѣ: «Павель, якъ птакъ якій, отъ любви ставиши, всѣхъ уставичне обходилъ: οὐδὰμὸν μένω, οὐδέ ἱστάμενος, aut quam manens, aut quam stans: нигдѣ не сѣдючи, нигдѣ не стоячи». Если теды обхожене даеъ монархію тую Павлови, который обходилъ не коло Іерусалиму прилеглыи церкви, але Си-рію, Киликію, Луканію, Македонію, Грецію, Фригію, Галатійскую краину и иншии, лечъ мы, якъ въ Павлѣ такъ и въ Петрѣ, зъ того ихъ обхожени и навѣжени церквій и учениковъ, монархін не найдумо, але то само знайдумо, же они были нагорячшими евангелія Христова проповѣдниками и неупрацоваными въ помноженю христіанскихъ церквій дозорцами. Не видѣляемо зъ того и иншихъ апостоловъ, але въ дѣлѣ томъ працовитшими сихъ найдумо.

Што ся наконецъ ткнетъ слова «гетманъ», «воевода» албо «князь» и «вожъ», не только Петръ тии титулы маєъ, але и другіи всѣ. О чомъ и Давидъ въ Духу пророковалъ: «постановиши ихъ князми (або княжати) по всей земли»⁶⁾. На которми слова божественный Василій Великій такъ пишеть: «ввесь свѣтъ апостолове пробѣгли и сталися надъ всѣ княжата княжати и надъ самѣхъ царей панове можнѣйшии. Бовѣмъ царь поки живы панують, а тии умерлыи болить панують». А особливе писмо святое Павла въ Дѣяніяхъ Апостольскихъ «вожемъ»⁷⁾ або гетманомъ зоветъ,—то естъ «продкуючимъ». Златоустъ засъ въ бесѣдѣ «О похвалѣ Павла» зоветъ его «всѣхъ христіанъ гетманомъ».

²⁾ На полѣ: «вѣтіею», «мовцею».

³⁾ Дѣян., гл. 15, ст. 36.

⁴⁾ Дѣян., гл. 15, ст. 40—41.

⁵⁾ Дѣян., гл. 18, ст. 23.

⁶⁾ Псал. 44, ст. 17.

⁷⁾ Дѣян. гл. 14, ст. 11.

А на остатный доводъ зъ Хризостома на главу 1-ю посланія до Галатовъ, отповѣдаю: ижъ и тое мѣстце не щире привель. Тое бовѣмъ опустилъ, што бы оногъ отъ духа единовладства отдалити, а насъ въ нашей оборонѣ утвердити могло. [Суть теды] ¹⁾ Златоустаго слова тьи («по трехъ лѣтѣхъ пришодемъ до Іерусалиму оглядати Петра») ²⁾: «штожъ покорнѣйшого надъ тую душу быти можетъ: по такъ великихъ и таковыхъ управленяхъ, нѣ въ чомъ Петра не потребуячи, ашъ его голосу, але честію ровный ему будучи (же тутъ шьчого болшъ не реку), еднакъ приходитъ якобы до болшого. А хоженя его тамъ была причина самоповѣдѣнїя ³⁾ чили познанїя зъ Петромъ». И ниже: «якъ бовѣмъ нмѣ многи отъ братіа нашей до святыхъ мужовъ ходятъ, такъ и Павелъ на тотъ часъ до Петра ходилъ». Выразными словы мовитъ сей святый, же Павелъ апостоль и честію ровный былъ Петрови, и нѣ въ чомъ его самого, а нѣ его голосу, то есть науки его не требуячи. Божественный теды Павелъ не жебы ся чого отъ Петра научилъ, а нѣ-абы поправу якую отъ него взять, шолъ до него, але толко для того, абы его обачилъ, и своею противностью ⁴⁾ почтилъ, якъ болшого честію и старшого лѣты. «Познати бовѣмъ, мовитъ, Петра». Не рекль *ἰδεῖν*, то есть «видѣти» Петра, але *ἵστορειν*, то есть «познати» Петра, якъ звыкли мовити которыи великїи и зацныи мѣста звѣдуютъ. Поты Златоустый. Уважайже, ижъ Павелъ одицу толко причину мѣлъ до Петра ити, то есть абы познался зъ нимъ. А што

мовитъ, яко бы до болшого и старѣйшого, або зъ Грецка «пресвѣтеря», тьи слова не суть начальство и старшенство надъ Павломъ вводячїи, якожъ бовѣмъ зверхность надъ нимъ мѣлъ, гды выразне Златоустый мовитъ, ижъ «не для наученїя и не для исправленїя пошолъ до Петра». Але тьи слова «болшїи» и «пресвѣтеръ» суть слова: *σεμνολόγημα*—«чеснословіе», яковымъ такъ же заразы Златоустый почтилъ Іакова, а суть его слова тьи: «первый входитъ до Іакова зъ многою покорою, якъ до болшого и честнѣйшого». То якъ Іакова для тыхъ словъ старшимъ надъ Павла и Петра не чинитъ, хотѣя и высоко его положилъ, рекши слова тьи «болшого» и «честнѣйшого», такъ поготовю Петра болшимъ и старшимъ надъ Павла чинити не есть речъ можная. Имя «презвитеросъ» не есть положено взглядомъ зверхности и влады, але есть то имя, якомъ рекль почести, взглядомъ его сѣдыхъ лѣтъ, то есть честной и сѣдой его старости, и выкладывается «пресвѣтеросъ»—«старець». А Златоустъ Петра зоветъ старцемъ взглядомъ почесной его старости, въ которой ся находитъ. А вѣдолюючи писанїя Павелъ мовячее: «*a vultu sano consurgens a honorabis faciem praesbiteri*, то есть: «предъ лицемъ своего повстаненїя и почтнїи обличе старче», подвинулся Петра навидѣти, яко воистину почесный старецъ, который южъ и на души цютами и на тѣлѣ волосъ оснѣвѣный былъ. Таковымъ именемъ «пресвѣтеросъ», яко «почесный» названскомъ есть названїи Авраамъ ⁵⁾. Въ второмъ посланїи Іоанна Богослова «пресвѣтеромъ» ся пишеть. И самъ апостоль Павелъ старцемъ себе зоветъ, въ посланїи до Филимона: «*sane etiam grandioris aetatis et sicut scriptura plenum*

¹⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

²⁾ Галат. гл. 1, ст. 18: «—взыдохъ въ Іерусалимъ соглядати—».

³⁾ Толст.: «самоповѣданїя».

⁴⁾ Это искаженїе исправляемъ по Толстовскому списку: «притомностью».

⁵⁾ Быт. гл. 25, ст. 8.

dierum posse dici senioreм hoc est praesbiterum». А Августинъ такъ: «заисте въ лѣтѣхъ поделшого, а яко нисмо мовить «полногодній» можная речъ назвати старцемъ, то есть презвитеромъ. Таковоежъ тежъ имя Петръ собѣ и инимъ превзятимъ давалъ, яко въ первомъ его посланіи, въ главѣ 5 читаемо. Павелъ тежъ якъ отъ всѣхъ апостоловъ напоелѣднѣйшій, вѣдаючи Петра апостола быти межи всѣми апостолами болшого и старѣйшого лѣты, възванемъ, общованемъ со Христомъ, справами знаменитыми, честію и иншими многими прерогативами всѣми тими персональными оказале почтенного, шолъ навидѣти его не якъ удѣльного Церкви монарху, але якъ верховного апостола.

Части I. роздѣлу II, артикуль 5.

И жъ Іисусъ Христосъ по собѣ пастыремъ головнымъ Церкви самого единого Петра не учинилъ.

Зо всѣхъ тежъ вышприведеныхъ свѣдоцтвъ, притомъ и зъ выводовъ помеченныхъ а вельце важныхъ показуется ясне и выразне, ижъ Іисусъ Христосъ, Избавитель нашъ, Петра единого по собѣ головного пастыра не оставилъ. Къ тому придаю и то, же килка оказій, то есть причинъ подавалося Іисусу Христови Петра по собѣ одного самого пастыремъ головнымъ и найвышшею въ Церкви головою быти показати. Чимъ кѣды бы былъ, певне бы его и Христосъ показати былъ, и апостолове потомъ за такого знали бы его были.

Але ся речъ противная тому найдуетъ. Иле тежъ до Христа, есть во евангеліи оказія першая, у Матѳея въ главѣ 18, кѣды оный послѣдній судъ казалъ, мовячи: «церкви оповѣять, а хто не послушаетъ церкви, нехай будетъ якъ

поганинъ и мытаръ» ⁶⁾, а не мовить «повѣять Петрови», и не мовить «кто бы не послушалъ Петра», але «Церкве». Петръ абовѣмъ въ Церкви есть, а не есть самъ Церковью.

Другая оказія — часу приближания муки Христовы, оная прозба матки ⁷⁾ синовъ Зеведеовыхъ, Іакова и Іоанна. абы сѣдѣли одинъ по правици, а другій по лѣвици Христа во царствіи Его. Чого не одержали, и овшемъ противное тому услышали. «Десять абовѣмъ то послышавши ображались за то на тыхъ двохъ. Зачимъ Христосъ Господь призванши всѣхъ ихъ, рекъ до нихъ: вѣдаете, ижъ килката народомъ господствуютъ ими и вельможи владнуть ими: але не такъ будетъ межи вами» ⁸⁾. И декретуючи вирокъ чинить: «хто бы межи вами хотѣлъ быти болшимъ, нехай будетъ вамъ слуга, а который бы хотѣлъ быти межи вами первымъ, нехай будетъ всѣмъ вамъ неволникъ» ⁹⁾. То не монарха.

Третія оказія, яко Лука евангелистъ въ главѣ 22, зачало 108, пишетъ: «стался споръ межи апостолами, который бы здався межи ими быти болший» ¹⁰⁾. Который споръ любоначалія Христосъ потлумляючи, жадного зъ нихъ старшимъ и болшимъ не учинилъ ¹¹⁾. Запасте и тутъ

⁶⁾ ст. 17.

⁷⁾ Матѳ. гл. 20, ст. 20—23.

⁸⁾ Тамъ же, 24—26: «И слышавше десять негодоваха о обою брату. Іисусъ же призвавъ ихъ рече: вѣсте яко князи языка господствуютъ ими, и велицыи обладаютъ ими. Не такоже будетъ въ васъ».

⁹⁾ Тамъ же, ст. 26—27: «иже аще хощетъ въ васъ вѣдѣти быти, да будетъ вамъ слуга, и пже аще хощетъ въ васъ быти первымъ, буди вамъ рабъ».

¹⁰⁾ ст. 24: «Бысть же и яри въ нихъ, кий мнится ихъ быти болшимъ».

¹¹⁾ Тамъ же, ст. 25—30.

часть и мѣстце, и погода была указати старшого.

Иле зась до апостоловъ, котори бы повинны были межн собою старшого удѣльной влады преложенного знати, а не знали, зачимъ не мѣли его отъ Христа Господа поданого и указаного. Напродъ была оказія знати монарху Петра, и ему ся за такого поставити, кгда по вознесеніи Христовомъ часть пришлоу возвати Матѳея на апостолство, теды не самъ его обралъ Петръ и не самъ поставилъ, але всѣ ¹⁾.

Повторе была оказія знати монарху, кгда приходило апостоломъ Петра зъ Іоанномъ зъ Іерусалима послати до Самаріи. Гдѣ кгда бы головнымъ пастыремъ былъ Петръ, не послали бы его были, и онъ бы ихъ въ томъ былъ не послушалъ. Але якъ зъ оного суноду Іерусалимского послано Іуду и Силу до Антіохіи, [такъ Петра и Іоанна до Самаріи] ²⁾.

Потрете. Не справовался ³⁾ бы былъ Петръ апостоломъ и братіи въ Іерусалимѣ, же до поганъ необрѣзанныхъ входилъ и зъ ними ѣлъ. Гды бы головнымъ пастыремъ былъ, рекъ бы былъ: «я естемъ голова и пастыреначальникъ, никто мѣне строфовати не можетъ».

Почварте. Онъ первый за часовъ апостольскихъ въ Іерусалимѣ соборъ не самъ Петръ зложилъ, не самъ на немъ судилъ, и не онъ его конклюдовалъ, не онъ конечный вырокъ на немъ выдалъ, але Іаковъ, первопрестолникъ Іерусалимскій, той остатный вырокъ учинилъ, мовячи «я сузу», то есть «я декретъ чиню». И якъ онъ судилъ, на томъ стало; якъ онъ мовилъ, такъ и написа-

¹⁾ На полѣ: «Апостоли не мѣли Петра за единовладну». Дѣян. гл. 15, ст. 22, 27.

²⁾ Возстановленъ пропускъ по Толстовскому списку. Дѣян. гл. 8, ст. 14.

³⁾ Дѣян. гл. 11, ст. 2—3.

но и послано по церквахъ. Надъ то, листови тому суподальному не імя Петрово на початку покладаеть, але «апостолове, и старцы и братія». На которое мѣстце божественный Теофилактъ такъ написалъ: «уважати потреба, ижъ анъ Іаковъ, анъ Петръ безъ заявленя всей церкви становити въ справѣ обрѣзанія не смѣли, хотяжъ судити правую речъ то рекъ быти». А Златоустъ на Дѣян. главу 1, въ бесѣдѣ 3 мовитъ о Петрѣ: «Зри теды его (то есть Петра), ижъ за полнымъ зезволенемъ всѣ речи чинилъ, и ничого самовластне и ничого монаршески не справовалъ». Той же Златоустъ на Дѣян. главу 2, въ бесѣдѣ 4 мовитъ: «смотри теды и апостолскую единомыслность: тыи доущаютъ ему (то есть Петру) до народу мовити; не пристояло бовѣмъ всѣмъ оразъ бесѣдовати».

Попяте. Павелъ вѣдомость взявши о ростеркахъ въ церкви Коринеской ⁴⁾, пишеть до нихъ напоминаючи, абы того понехали. И не выставилъ тамъ Петра головнѣйшимъ учителемъ: «мы естемъ сполдѣлатели, а Христосъ фундаментомъ» ⁵⁾. И замыкаючи мовитъ: «жадентъ теды нехай ся не перехвалаетъ во чловѣцѣхъ; всѣ ваши суть любъ Павелъ, любъ Аполлосъ, любъ Квфа, то есть Петръ» ⁶⁾.

Пошосте. Въ Коринѣ нѣкоторые почали были зневажати Павла, якъ видно въ 10, 11 и 12 главѣ второго посланія до Коринѣовъ. На што онъ отписуючи, доводитъ о собѣ, ижъ «н» въ чомъ меншимъ, низшимъ и недостатчнѣйшимъ не есть отъ пребарзо вели-

⁴⁾ 1 Кор. гл. 1, ст. 10: «и да не будутъ въ васъ распри».

⁵⁾ 1 Корин., гл. 3, ст. 9: «Богу бо есмы споспѣшники».

⁶⁾ Тамъ же, ст. 21: «тѣмже ипктоже да хвалится въ чловѣцѣхъ: вса бо ваша суть».

кихъ апостолъ». Которыи слова найдешъ во второмъ посланіи до Коринѳовъ гл. 11, стихъ 5, и глава 12, стихъ 11. А тыи превеликии або преднии апостолове суть: Петръ, Іаковъ и Іоанъ, яко Златоустый и Теофилактъ вѣдати дають. Мѣлъ ту, заисте, Павель часъ и причину меновати Петра межѣ всѣми головнымъ и единоначальнымъ пастыремъ; лечъ таковымъ не былъ, не написалъ того.

Поседмо. Въ главѣ 12 посланія 1 до Коринѳовъ и въ главѣ 4 до Ефесомъ мовить, ижъ Богъ положилъ въ Церкви первѣе пророки, евангелисты, пастыри, учителя и прочая. Тутъ тежъ часъ и мѣстце было выставити головнымъ пастыремъ Петра. Опротъ Христа, другой повнехной головы нѣмаишь въ Церкви. А ижъ не положилъ, певне не зналъ его. Зачимъ и намъ не годится надъ апостола Павла болше мудрствовать.

Поосмо. Въ главѣ 1, 2 и 5 до Ефесовъ и въ главѣ 1 до Колосаевъ, мовить, ижъ Христосъ есть головою тѣла Церкви. Мѣстце было и тутъ другого единоначальной головою Церкви самому Павлови знати и намъ показати Петра, и по немъ единого тежъ его сукцессора.

Подевято. Галатяне понижали Павла, а Петра, Іакова и Іоанна за преднихъ и старшихъ почитали, яко о томъ Златоустый въ предословіи и Теофилактъ на главу 1 посланія до Галатовъ пишучи вѣдати дають. Въ которомъ листѣ Павель мовить: «або вѣмъ той, который допомогъ Петрови на апостолство обрѣзанія, допомогъ и мнѣ межѣ поганы» ⁷⁾. Не Петръ помогаль и научиль Павла. И ниже: «и познав-

⁷⁾ Галат. гл. 2, ст. 8: «ибо споспѣшествовавый Петру въ посланіе обрѣзанія, споспѣшествова и мнѣ во языки».

ши ласку, дающую мнѣ, Іаковъ и Кѳа и Іоаннъ, которыи ся здали быти столпами, правици дали мнѣ и Варнавѣ сполечности» ⁸⁾. И тутъ, заправды, оказія и мѣстце было Петра апостола болшую владу оказати и надъ иишихъ его выставити. Лечъ Павель трохъ заровно почитаетъ [(«и мнѣ межѣ поганы Петръ помогаль»)] ⁹⁾ и себе пенижшимъ отъ всѣхъ ихъ чинить. То о божественномъ Петрѣ, который есть верховный апостолъ зъ другими апостолами (яко выше зъ Хрисостомомъ довелъ), а не монарха Церкви Христовы, которымъ мы самого Христа быти знаемъ и визнаваемо.

Иле зась до сукцессора монархii отступницкой,—мовимо. Божественный онъ Двонисій, который часовъ апостольскихъ жилъ и апостола Павла ученикъ былъ, на діаконы, священники и епископы все священноначаліе церковное ясно роздѣлить, а жадного въ Церкви Христовой единовладею быти не показать. Глубоко той богословъ о небесномъ и о церковномъ священноначаліи сягалъ, а не вычерпнулъ того, абы единому бискупови по Христѣ належати мѣло пайвышнее пастырство. Синодовъ помѣстныхъ и вселенскихъ много было, а на жадномъ канону не ухвалено, абы которому бискупови патриархове и вся Церковь подлегати и послушными его быти мѣли. И овшемъ противно тому узаконено, же бискупъ Римскій ровнымъ есть иишимъ чотыромъ патриархомъ, и же влада его есть ограничона, и прочая. За чимъ всѣмъ преложонимъ, мы и Петра св., и намѣстниковъ его въ Церкви Христовой монархи знати не научились и учити нѣкого не важимося.

⁸⁾ Галат. гл. 2, ст. 9: «И познавшие благодать данную ми — — мнѣ столпы быти, десницы даша мнѣ и Варнавѣ общенія».

⁹⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

РОЗДѢЛЪ ТРЕТІЙ.

Части I, роздѣлу III, артикулъ 1.

Ижъ ся южъ на то въ двоухъ прешлыхъ роздѣлахъ доводне отповѣдѣло, чого въ третемъ своемъ роздѣлѣ Креуза зъ книгъ церковныхъ доводитъ.

Въ третемъ роздѣлѣ своемъ отступникове зъ молитвъ церковныхъ и зъ гимновъ такіиже титулы похвальныи приводить, яковыи въ первыхъ двоухъ роздѣлахъ. А особливо о Петрѣ святомъ, же есть фундаментъ, каменемъ, верхомъ, ключаремъ, пастыремъ, и же на немъ церковь збудована. На што ижъ ся въ двоухъ прешлыхъ моихъ роздѣлахъ, за помощью Божією, отповѣдило достатечіе и доводне, тамъ отсылаю и тебе, православный, и отступника. Лечъ абы то любъ они сами не розумѣли такіи то быти зъ книгъ нашихъ церковныхъ доводы, которыи бы равными зъ тыхъ же книгъ доводами пристойне и поважне знести ся не могли, и то видочне оказати, же тыи приведенныи отъ нихъ Петра святого не только монархомъ въ Церкви Христовой не чинять, але его прерогативъ, равнымъ быти его оказываютъ и становять,—вкоротѣ ся ихъ доткну.

Части I, роздѣлу III, артикулъ 2.

Ижъ влада ключовъ, Петрови обѣцанихъ, дана есть всей церкви, въ которой справуютъ ипми архіереи, а отъ нихъ іереи, и о skutечности ей въ святой Восточной Церкви.

Што ся теды приведенныхъ отъ отступниковъ свѣдоцтвъ дотычетъ, отповѣдаю. Напродъ на молитвы розгрѣшаня, зъ «Требниковъ» церковныхъ приведенны,

ижъ по насъ суть. И то есть, чогомъ вышней, въ артикулѣ осмомъ роздѣлу I-го, части первой засъ зъ святыхъ учителей церковныхъ довелъ, же Петръ св., кды ему отъ Христа было речено «дамъ ти ключъ царства небесного», особу Церкви тогды на собѣ носилъ, и въ его особѣ Церковь ключъ, то есть владзу отпущанья грѣховъ и задержованя, отъ Христа даніи, приняла. Яко о томъ божественный Августинъ въ словѣ 30 выразными словы научаетъ, мовячи: «на многихъ писма святого мѣстахъ Петръ оказывается, же особу на собѣ носитъ Церкви, а наособливѣй на мѣстцу, гдѣ речено есть «тобѣ дамъ ключъ царства небесного». Оттоле и божественный Василий Великій въ главѣ 24 «Постановлений иноческихъ»: «всѣмъ. мовять, пастыремъ и учителемъ туюжъ далъ владзу, чого знакомъ есть то, же всѣ равне, якъ и Петръ, звязуютъ и розвязуютъ». Божественный засъ Теофилактъ, слова тыи Христовы выкладаючи: «хотяжъ, мовить, до Петра только было речено «тобѣ дамъ», всѣмъ еднакъ апостоломъ дано есть тогды, кды рекъ до нихъ, «которымъ колвекъ отпустите грѣхи, отпущены будутъ, а которымъ задержите, будутъ задержаны». А же тыиже ключъ и священники мають и царство небесное ими замыкають и отворяють, божественный Златоустъ, въ бесѣдѣ 10 на главу 5 посланія до Солунянъ первого вѣдати даетъ мовячи: «презъ священники порождены есте рожденіемъ вѣчнымъ, презъ тыхъ царство одержалисте; руками ихъ все бываетъ, презъ тыхъ вамъ ворота небесныи отворяются». Взавши теды Церковь Христова въ особѣ Петровой ключъ, уживаетъ ихъ; а уживаючи припоминаетъ то, же ихъ взяла въ особѣ Петровой обѣцанныи, [и] молитвы розрѣшальныи такимъ способомъ, якымъ масть ихъ описаныхъ, споряжаетъ. Што

такъ много до монархіи постановенія належить, якъ и то, же на Петръ Церковъ Христову быти называетъ. О чомъ напередъ въ артикулѣ семомъ роздѣлу I, части I достаточне. Зачимъ конъектура отступническая, которую третью подъ доводами зъ молитвъ тыхъ приведеныхъ написали, ован, ижъ той моцы суть пастушники тии священники, которми або до самой особы Петровы, будучей въ епископахъ Римскихъ, або до тыхъ епископовъ, которми мають сполечность зъ св. Петромъ, суть привязаны,—конъектура, мовлю; тая есть слушная въ самой особѣ Петровой, то есть въ Церкви, и безъ Римского епископа, который поты въ той же особѣ Петровой зъ ключами, поки зъ Петромъ св. въ згодѣ визнанія вѣры и уживанія таемницъ застаеть. А скоро зъ того обоого выступилъ, и сполечности зъ Петромъ, то есть зъ Церковю, на-тыхъ мѣсть отналъ и ключовъ, въ Петръ свитомъ ей даныхъ, отстрадалъ. Мають отступникове передъ очима свѣжую скутечность влады тыхъ ключовъ въ св. патриархахъ нашихъ Веходнихъ, отъ блаженной памяти Іоакима, патриархи Антіохійского, року 1579, въ звязаню, а отъ блаженной памяти Іереміи, патриархи Константинопольского, року 1591 въ розвязаню, оказалъ въ Львовѣ заставленую. Мають и другую тыхъ же ключовъ скутечность, около року 1455, отъ святой памяти Геннадіа, патриархи Константинопольского, въ звязаню, а отъ тоижъ св. Константинопольской столицы патриархи блаженной памяти Максима, року 1471, въ розвязаню знамените освѣдченую. И нехай ся присмотритъ отступникове и своихъ антецессоровъ отъ тоижъ св. Константинопольской столицы звязаныхъ мощемъ, а скутечность влады и ключовъ обачать. Зъ которыхъ, яко антецигаловъ, одинъ первый отъ

робацтва въ болотѣ обѣденъ былъ, ижъ до гробу вложенъ. Другій трубушпый ¹⁾ и по смерти рычалъ.

А же для невѣдомыхъ такъ право-славныхъ, якъ и отступниковъ, то припомненное ширей положу. Блаженной памяти патриархъ Антіохійскій Іоакимъ, подъ часть бытности своей въ Коронѣ Полеской року 1579, въ Львовѣ, отлучилъ былъ отъ церкви священника именемъ Григоріа, прозвѣскомъ Горбачевского, за нѣкотори ексцессы, а меновите: же учинивши первый обѣтъ Богу и чернцемъ заставши, присягу зламалъ, оженился и священникомъ засталъ. Той, року 1589, въ лѣтъ по томъ отлученю и звязаню десять, въ Львовѣ умеръ и погребенъ былъ на цментару церкви брацкой, Успенія Пречистой Дѣвы Богородици, въ мѣстѣ. Въ лѣто по томъ погребѣ его тр[етье], то есть року 1591, подъ часть разбирая той церкви, гды были фундаменты на заложене, теперь поднесеной, церкви конаны, откопана была съ припадку и тая яма, въ которой той священникъ лежалъ. Зъ которого кды ся донца верхняя зъ трубы зсунула, обачено было тѣло надутое, ижъ мѣхъ, твердое, якъ камень, очернѣлое, якъ уголь ²⁾. Людъ посполитый, духовный и свѣцкій, которми о той налемъ на той екскоммуникаціи або отлученю отъ церкви вѣдали, зъ политованьемъ велцесь тому дивовали. И мусѣлъ быти таковый же законанъ, ажъ братнимъ политованьемъ порушпный мужъ подобный, книжный, именемъ Сімеонъ Горбачевскій, працы ся подиялъ, до Константинополя шолъ и блаженной памяти отцу Іереміи, на тотъ часъ патриарсѣ Константинопольскому, о томъ ознаямилъ,

¹⁾ Толст.: «трибушпый».

²⁾ На полѣ: «Бойся, каждый гвалтовнику, поприсягнутой обѣтницы живота иноческаго».

отъ которого одержалъ листъ разрѣшал-
ный. И кгда по первомъ откопаню не-
малъ въ лѣтъ полтора зась былъ отко-
панъ, и таковой же найденъ. Листъ
той разрѣшалный надъ нимъ былъ про-
читанъ, и заразъ въ колко дній тѣло
надутое опало и въ порошокъ ся обернуло.
То свѣжая влады ключовъ царства не-
бесного у патріарховъ нашихъ, святой
Восточной Церкви пастырей skutечность,
которую они, въ Петрѣ св. чрезъ продки
свой взятую, завиды мѣли и теперѣ мають.

Што ся другой причины ключовъ
skutечности дотычетъ, въ Константино-
полю року 1480, кгда на столицу па-
тріаршую висоце учоный и побожный
мужъ церкви великій епископъ Ма-
нуиль, въ иноческомъ станѣ Максимъ
названный, былъ поднесенъ, султанъ Ма-
хометь, цесарь Турецкій, о высокости
науки его увѣдомленый, везаного до
себе просилъ, абы ему вѣры христіан-
ской символонъ выкладомъ объяснилъ.
Што онъ охотою учинилъ. Который
символу выкладъ, давши его на Арап-
скій языкъ переложити, султанъ часто
читаючи и пилно описаніи въ немъ ре-
чи уважаючи, зъ Греками, которыхъ
мѣлъ на покою своемъ, о нихъ розмов-
лялъ. Зъ припадковой розмовы часу нѣ-
которого повѣдѣлъ ему одинъ зъ Грековъ,
сынъ нѣякого зацного Грека, Алируцій
прозвискомъ, же отъ патріарховъ на-
шихъ христіанскихъ звязаны тѣла згни-
ти не могутъ, але ся одымають, твер-
дѣють, чоріють, и такъ, якъ мѣхъ
надутый, лежатъ поты, ажъ будутъ отъ
тыхъ же владзою, имъ отъ Бога дан-
ною, розвязаны. Зъ чого задивованный
султанъ Махометь на-тыхъ-мѣстъ шлетъ
по патріарха и чудо такое видѣти пра-
гнетъ. Патріархъ за другимъ о такомъ
тѣлѣ опитомъ ¹⁾ вѣдомость взявши, же

невѣста одна въ звязаню таковомъ зъ сего
свѣта зешла, которая была, [за] святое
памяти Генадія патріарху, якобы о не-
чистый зъ нею выступокъ спотварила,
и отъ него за то отъ церкви отлучена,
и безъ разрѣшенія умерла, и гдѣ бы
была похована мѣстце указано ²⁾. Ко-
торая кгда при посланикахъ, на то
умысленно отъ султана присланныхъ,
откопана была, въ чотирдесять лѣтъ по
погребѣ, найдена была цѣла, окаменѣ-
ла, чорна, надута. Чудо тое посланни-
кове обачивши султанови о немъ вѣда-
ти дали. Которыи зась отъ него были
посланы, абы и притомъ были, кгда бы
тѣло тое отъ патріарха было разрѣше-
но. И стало ся кгда, въ колко дній по
набожномъ люторгіи св. отправаню,
блаженной памяти патріарха Максимъ
во всемъ уборѣ своемъ патріархал-
номъ, въ которомъ службу Божию слу-
жилъ, до труны, которая за амбономъ
посередъ церкви постановлена была,
приступилъ, и зъ великимъ набожен-
ствомъ въ теплоѣ сердечной и слезами
молитву разрѣшальную надъ тѣломъ тымъ
въ слухъ читалъ ³⁾,— тѣло оное на-тыхъ-
мѣстъ осѣдати почало, такъ же отъ
всѣхъ притомныхъ хростъ, якобы лома-
нина яка, слышанъ былъ, и осѣло до
третьего дня и въ порошокъ ся обернуло.
Skutечность теди за ласкою Божією
ключовъ царства небесного, вязанья и
розвязаня, отпусканя грѣховъ и задер-
жованя естъ въ святой Церкви нашей
Всходней.

А же приложу и третій тымъ подоб-
ный skutечности прикладъ для самыхъ

²⁾ На подѣ: «Слушайте, апостатове, и ви-
майте, которые преблагеннаго господина
и отца Теофана, патріарху Іерусалимского,
о зраду то спотварили, а онъ за то на васъ
клятву внесъ».

³⁾ Мартинъ Круссій, въ «Турко-Греціи»
зъ Теоодосія Зигомали, кнѣга 1, съ тракт. 27.

¹⁾ Толст.: «опитомъ».

отступниковъ, которые, не уфаячи своему кривоприсязству, а такой въ рукахъ патріаршихъ найдующееся ключовъ царства небесного скутечности боячися, абы по смерти одутись не мѣли, потрошиться кажутъ. Року 1516, кгда на столѣцѣ Константинопольской сѣдѣлъ Пахомій, патріархъ, — Арсеній іменемъ, прозвискѣмъ Апостоль, достоинствомъ діаконъ, обычай мѣлъ неуставичный и гордый. Старшимъ своимъ патріархою Константинопольскимъ погордѣвши, до папежа Римского Леона Десятого (которого перозсудные отпусты и Лютра повили) удался. А же былъ удатный и многомовный, одержалъ отъ Леона, же до Венетовъ за нимъ легать былъ постантъ. абы за принятѣмъ его отъ папежа на митрополиство а позволенѣмъ пановъ Венетовъ митрополию Монеувасійскую подѣ живымъ тои столицы, патріарсѣ Константинопольскому послушнымъ, одержалъ митрополитомъ. О чомъ кгда патріархъ Пахомій увѣдомленъ былъ, Арсенія діакона зъ того строфоваль ⁴⁾ презъ листъ свой разъ и другій. А кгда его въ томъ своемъ незбожномъ предсявзятю упартого видѣлъ, владзою духовною, отъ Бога собѣ данною, звязалъ его и отъ церкви отлучилъ. За што онъ на патріарху блюзнилъ и запречилъ, а папезскими абсолюціями, которіи ему не помогли, тѣшачися, а патріаршую клятву канонную и синодалную легче поважалъ. Што ему на доброе не вышло. Абовѣмъ за тымъ таковымъ отъ церкви отлученѣмъ, по многихъ презъ него въ Монеувасіи непокояхъ ко[ва]ныхъ ⁵⁾, въ рихлѣ смертію своею покой православынымъ учинилъ. И на-тыхъ-мѣсть скутечность екскомуникаціи патріаршей на немъ пала: который, первѣй нѣжъ до

труны былъ вложенъ, надулся якъ мѣхъ и углеви подобенъ очергѣлъ ⁶⁾.

Есть пре то зъ ласки Божей въ святой Церкви Восточной ключовъ царства небесного владзѣ зуполная, есть и оказала ено скутечность. И для того духовныи наши въ разрѣшальныхъ молитвахъ мовити звыкли: «Господь Іисусъ Христосъ Богъ нашъ, который Божіе заповѣди святымъ своимъ ученикомъ и апостоломъ далъ вязати и розвязовати упалыхъ грѣхъ, а отъ нихъ мы прииявши причины тоежъ чинити» и прочая. А въ другой молитвѣ на листѣ 134, по словѣхъ владзы Петровой мовится тыми словами: «и намъ недостойнымъ слугамъ своимъ туюжъ далъ владзу». Еще на листѣ по словѣхъ о ключахъ и моцы розгрѣшенія: «наступниками насъ худыхъ и недостойныхъ невымовнымъ твоимъ человеколюбіемъ данные ему (Петрови) владзы вручилъ быти, абы и намъ такъ же вязати и розвязовати въ людехъ твоихъ, што бы припало». Отсея теды вѣдомо, же (зъ божественнымъ Василиемъ Великимъ реку) не самому Петру даны быти ключъ царства небесного, але въ особѣ его всей Церкви, а въ церкви Христовой патріархове, епископове и священники звязуютъ и розвязуютъ. Отповѣдаю и на Григорія Цемівлака, который если, якъ удають (бо у насъ певной вѣдомости о томъ нѣмашъ), о похвалѣ Петра св. писалъ, единоначальной владзы Петрови св. не чипитъ. Бовѣмъ якъ предъ тымъ инши, такъ и онъ не мовитъ того, абы толко одному самому Петрови служити мѣло головное паствыство; поготовю того не мовитъ, абы бискупови Римскому тоежъ служити и належати мѣло. Притомъ слова Це-

⁴⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «строфованя».

⁵⁾ Въ подлинникѣ: «коепыхъ».

⁶⁾ На полѣ: «Въ той же історіи Крузнушовое зъ Θεοδοσία Ζηγομάчы въ животѣ Пахоміа патріархи».

мѣлакови тыи суть такіи, якіи божественный Златоустъ (яко си южъ приточно вкратцѣ въ артикулѣ 4, роздѣлу 2, части 1) Павлови приписалъ. Богословъ тѣмъ ¹⁾ и Григорій Панзіанскій, въ погребовомъ казаніи Василіевъ Великому, похвалу чинить, стосуячи его до святыхъ, почавши отъ Адама ажъ и до великихъ апостоловъ. Але прожно конфектуру тую третюю до Римскаго епископа припили: который, если есть въ Церкви, моцы той, въ особѣ Петровой всей Церкви даной, есть участникомъ. Зевнутрь церкви будучому—порожныи вынеслости слова не помогутъ.

Части I, роздѣлу III, артикулъ 3.

О похвалахъ святымъ апостоломъ, отъ святыхъ учителей церковныхъ чиненныхъ.

Вѣдати теды потреба, ижъ тыи похвалы святымъ учителямъ святымъ апостоломъ давали и чинили, чтячи ихъ, и *ὀμολογῶντες* то бесѣдовали, выносячи подвиги и труды угодииковъ Божіихъ. Але абы за право на владзу мѣлъ то кто брати, того они и не мыслили. Есть обичай мудрыхъ людей, учителей и писаровъ церковныхъ, кгда описуютъ которого святого животъ, висоце выносятъ и похваляютъ его. Яко то кгда трафится празникъ св. Петра, хватаютъ его *καὶ ὑπερβολῇ*, ижъ мовятъ, преизлишше, безмѣрие. Кгда засъ Павла, албо иного которого зъ святыхъ апостоловъ, або вселенскихъ учителей насипѣтъ празникъ, также подобными похвалами чтятъ ихъ и выносятъ. Такъ же тежъ и учителямъ прекладаючи евангелія и писмы апостолскіи и нападши на речъ о Петрѣ бесѣду умножаютъ о немъ, и похвалы, приписованія чести; и до-

стойности чинить. Тоежъ и другимъ нападши или на імя, или на причины речи, и мовы оныхъ приписали, и што колвекъ приписали Петрови, тоежъ и Павлови. и нимымъ апостоломъ и учителемъ, якъ ся [въ] вышей положенныхъ двоухъ роздѣлахъ показало. И теперъ на той роздѣлѣ третій показую.

Амвросій св. въ словѣ 66 о св. Петрѣ и Павлѣ: «*Beati Petrus et Paulus eminent inter universos apostolos peculiariquadam praerogativa — — —* ²⁾, *verum inter ipsos quis cui praerogatur incertum est*». То есть: «Благословеніи Петръ и Павелъ преходятъ, то есть верховіи отъ межи вѣми апостолами, и особливимъ тѣякимъ продюванемъ перевышаютъ, еднакъ межи ними который бы напродъ которого мѣлъ быти положонный, невнымъ пемашъ».

Въ «Минен» мѣсяця іюня 29 дня, на малой вечерни: «далъ еси утверждѣніе Церкви Твоей, Господи, Петрову твердость и Павловъ разумъ». Поневажъ тутъ утверждѣніе церковное не самою Петровою твердостью, але и Павловымъ разумомъ есть, теды того нѣкто не можетъ анѣ самому Петрови, анѣ самому Павлови приписовати, але обомъ. Въ тропарю зоветъ ихъ обу «первопрестолнигамъ апостоломъ», а въ титулѣ праздника ихъ «первоверховными»—*πρωτοκροφάτοι*. На лугіи: «фундаменты церкви истинныя столпы и твердыя, верховныхъ Петра и Павла восхвалімъ». Тамъ же: «вышняго Іерусалима граждане, камене вѣры, мовцы церковныя». На утрени по 1 каѳисмѣ: «похвалѣмо, вѣрнии, Петра и Павла, яко маючихъ ключъ небесныи». На девятой пѣспи свѣтиленъ: «апостоломъ верхъ, Петра и Павла воспоемъ». Тутъ единственнымъ

¹⁾ Толст.: «тежъ».

²⁾ Пропускъ въ подлинникѣ.

числомъ «верхъ» двоимъ приписавши, еднакость и ровность першенства Петра и Павла показуетъ.

Въ «Соборника» Златоустый на антипасху ³⁾, въ словѣ 2: «Петръ и Павелъ, отъ лютихъ грѣховъ покаившись и на-вернувшись, верховными апостолами стали и сопрестолниками Христу». Тутъ видимъ не единого сопрестолника, але двоихъ и владзу взяли розвязовати и вязати грѣхи. Тойже Златоустъ св. въ словѣ 2, въ недѣлю 8-ю о дванадцати апостолѣхъ мовить: «вы бовѣмъ есте православія твердѣйшии стати ⁴⁾, Церкви основанія, царствію хоругви и паствѣ сей неусыпныи предстатель». Тойже Златоустъ на второе посланіе до Коринтовъ, глава 4, бесѣд. правоуч. 10: Παῦλος καὶ Πέτρος οἱ κορυφαῖοι τῆς οἰκο-μενῆς διδασκαλοὶ—«Павелъ и Петръ верховныи всего свѣта учителя».

Василій Селевкійскій на св. Пятдесятницу мовить: «радујтеся Христови царскіи апостолы, вамъ бо вышнее и нижнее царство Христосъ поручи». То южъ ту не единому, и не двоимъ, але всѣмъ.

Златоустый св. на Пентикостію въ словѣ 79, которому початокъ: «любящимъ Бога празнованія годъ»: «межи звѣздами овы суть вечерніи, овы денница, а межи апостолами ничого нѣмашъ вечерняго, але всѣ денницы и свѣтильники свѣтлыи, воеводы, и учителя, и лѣкареве славныи, уздоровляючіи вреды наши и на путь спасенія наставляючіи насъ».

О Павлѣ, еслижъ якій иный достоинствы и выношования можетъ быти достойный титулъ и поважность апостолства, якъ Павлови апостолови. А напредъ якъ самъ о собѣ въ листѣ къ Галатомъ пишетъ мовити: «Павелъ апостолъ

не отъ чловѣкъ, ани презъ чловѣка, але презъ Бога Отца». Святый Іоаннъ Златоустый въ книзѣ «Маргаритонъ», въ словѣ 12, листъ 157, Павла апостола такъ выноситъ: «не точію бо Іоанна вящій, но и всѣхъ святихъ». И ниже листъ 158: «Якоже Іоаннъ лѣты послѣдныи есть пророкъ, такоже и Павелъ послѣдныи лѣты апостолъ; первый же честію всѣхъ святихъ. Аще же и не послушаеши ⁵⁾ истинны, то по не[й] образа послушай. Прже образующе о немъ, яко же и опознаніи ⁶⁾ братія Іосифовы, ко[го]ждо бо по старѣйшинству посади е Іосифъ; меньшого родомъ Веніамина онятери частію, паче части всея братія, еже есть образъ будущаго: Іосифъ—Господеву, другіи же—ученикомъ. Отъ Веніамина апостола сего якоже мно о семъ свидѣлствуетъ [Давидъ] ⁷⁾ глаголя ⁸⁾: Ту Веніаминъ юноша во ужасѣ, и еже юноша Веніамина, зане послѣ прійде, а во ужасѣ, видѣнія дѣла, еже на пути ужасеся, ужасежеся и отъ чловѣкъ, сеже все сметемъ бысть ему, да Христа приобрящеть ⁹⁾». Ниже листъ 156: «видѣли благу надежду благія душа, видѣли избранныхъ избранийша, послѣ всѣхъ проповѣданіемъ, старѣйша же всѣхъ, въ послѣднемъ міра, старѣйша, во послѣднемъ царствіи родящася, старѣйша вѣнчавшися». Мало ниже: «ничимъ же бо осталъ есть паче апостолъ изрядныхъ, смѣю бо рещи, аще и всего не изглаголю: не яко имый указанія, но за время и долготу словесъ. Обаче реку, не точію паче всякаго чловѣка, но и па-

³⁾ Послѣ этого у Толстова: «мене».

⁴⁾ Толст.: «опознанны».

⁵⁾ Взято изъ Толстовскаго списка.

⁶⁾ На полѣ замѣчено: «треба попросту».

⁷⁾ Конецъ взятъ изъ посл. къ Филиппе.. гл. 3, ст. 8: «и вѣрую, вся умѣти быти, да Христа приобрящу».

³⁾ На полѣ: «недѣля Троицы».

⁴⁾ Толст.: «столпы».

че всякія умныя твари, старійша суща
всѣхъ твари, и избранныхъ же избран-
нѣйша. Аще ли суть и ина сказанія о
сопрѣдѣи семѣ, та нынѣ да оставить,
довольно убо уже указаніе, яко святыхъ
есть святой мужъ сый апостолъ и всея
твари». Хрисостомъ св., 1 Коринѣ., бе-
сѣда 18, листъ 604: «Павелъ всѣхъ
превзыиде». Той же Златоустъ, 1 Ко-
ринѣ. 4, бесѣда 13: «Павелъ надъ хе-
рувѣмъ честнѣйшій». Святой Іоанъ Зла-
тоустъ, на Дѣянїя 28, бесѣда 55, въ
правоуц. говоритъ: «божественная, свя-
тая голова, всѣхъ небесъ вышній, пер-
венство, старѣйшинство держачій Па-
велъ». Той же на Дѣянїя 11, бесѣда
25: «Павелъ—уста довлѣющая вселен-
нѣй». Златоустъ, 2 Коринѣ. 12, бесѣ-
да 26, ст. 5: «Чесо ради и восхитенъ
бысть (Павелъ) за еже не мѣгти ему,
якоже азъ мно меньше имѣти отъ про-
чихъ апостолъ, понеже бо они быша
со Христомъ. Сего ради и во славу и
селѣ восхити въ рай, многое бо нмѣ-
ста сего, и всюду говѣшисѣ¹⁾». Злато-
устъ святой, 1 Солун. 2, бесѣда 3, мо-
вить: «Павелъ проповѣдникъ и апостолъ
былъ всего свѣта». Той же Златоустъ 2
[Солун.]²⁾ 2, бесѣда 3, говоритъ: «Па-
велъ весь свѣтъ наверхулъ».

Въ «Мѣнея» іюня 29, на малой вечерни,
на стиховнахъ: «Павле, погановъ ловчій,
христіаномъ первостоятелю», то есть
предложенъ. И ниже: «розвѣи отъ
звизковъ грѣховныхъ всѣхъ насъ хвали-
щихъ ти». Тамъ же на лѣтїи: «Павле,
уста Господня и первопрестолникъ апо-
столомъ бывъ блаженне». На канонѣ³⁾,
пѣснь 4, Христосъ Павлови которое пре-
слѣдовалъ стадо, яко пастыревн, пору-
чаетъ. По Словенску: «еже гоняше ста-
до, яко пастыру вручаетъ». Въ Акаѣи-

стѣ, 2 стихъ: «радуися, Божественная
двойце первопрестолная». Въ «Синакса-
ру» Грецкомъ, мѣсяца юля (sic) 30:
Πέτρος ὁ ἀπόστολος καὶ πρῶτος τῶν μαθη-
τῶν—«Петръ апостолъ и первый учени-
ковъ». Παῦλος ὁ ἀπόστολος καὶ κορυφαῖος
τῶν ἀποστόλων—«Павелъ апостолъ и вер-
ховный апостоловъ». Іоаннъ Златоустъ,
въ словѣ похвалномъ на 40 мучениковъ,
говоритъ: «судить и Павелъ весь свѣтъ
будучи проповѣдникъ всего свѣта»: κρίνει
καὶ Παῦλος τὴν οἰκουμένην ὁ κήρυξ τῆς οἰκου-
μένης. Ины мѣста показались о Пав-
лѣ выше въ раздѣлѣ 1, въ артикулѣ
2, части 1, листъ 26 [352—372]⁴⁾.

О святомъ Андрѣ апостолѣ Исихїй,
презвитеръ Іерусалимскій, отъ похвал-
ныхъ словъ апостола Ѳомы такъ пи-
шетъ: «Труба насъ священная къ тор-
жеству собора Андрей, иже лика апостол-
ского перворожденъ, прежде въдруже-
нный Церкви столпъ, прежде Петра
Петръ, основанію основаніе, начала на-
чало; иже прежде звану быти зовый,
прежде приведену быти приводяй; еван-
геліе проповѣдуетъ, еже не увѣрять
бысть; прежде научиться брату открѣ-
ваетъ животь». Читай въ книгѣ библіо-
ки блаженного Фотія, листъ 811⁵⁾.

На день тогожъ св. Андрея, въ «Ми-
нея» на утрени спѣваемъ: «прїидѣте,
похвалимо первозванного и верховнаго
учениковъ апостола Андрея, чловѣкъ
ловца». И на великой вечерни въ сти-
хиряхъ «верховнымъ» его зоветъ. Такъ
же въ кондаку на 7-й пѣсни. На утре-
ни 1 стихло[гій]⁶⁾: «збавъ стадо, которое
ти Богъ повѣрилъ». Тоежъ въ пѣсни
5-й маенѣ. Въ канонѣ пѣснь 1: «вѣры

¹⁾ Толст.: «говѣшисѣ».

²⁾ Взято изъ списка Толстова.

³⁾ На полѣ: «инъ ірмосъ—Павелъ пастырь».

⁴⁾ Въ скобкахъ выставленъ столбецъ на-
стоящаго печатнаго изданія.

⁵⁾ Въ подлинникѣ оставлено пять пустыхъ
строкъ.

⁶⁾ Добавлено по списку Толстова.

столиѣ, и каѳедра правдивыхъ догматъ Христовыхъ».

Въ «Минеѣ» мѣсяца апрѣля 30, на вечерни, Іакова, сына Зеведеова, зоветъ «апостоломъ верхъ». Въ канонѣ пѣснь 8: «яко княжа апостоловъ поставленъ былъ по всей землѣ».

Въ «Минеѣ» мѣсяца септѣврія 26, на великой вечерни славникъ: «апостоломъ верховного богословія трубу, вселенную покорившого, прійдѣте вѣрныи ублажимъ Іоанна, сына Громова, начальника православію и проповѣдника первѣйшого».

А о Іаковѣ, братѣ Божомъ, Исхій прѣзвитеръ такъ говоритъ: «како похвалю раба Христова и брата Нового Іерусалима архистратига (або гетмана), священникомъ владыку (або князя), апостоломъ ексарху, во главахъ верхъ, въ свѣщницѣхъ ⁷⁾ свѣтлѣйша, [во звѣздахъ явленнѣйша] ⁸⁾ (или паче свѣтѣйша). Петръ народъ учитъ, но Іаковъ законополагаетъ, и малы реченія Сократиша вопрошенія величество ⁹⁾, «азъ сужду не стужати, еже отъ языкъ» и прочая. Читай въ книжѣ бібліотики блж. Ѳотія, листъ 833.

Хрисостомъ, на Дѣянїя 12, бесѣда 26, говоритъ: «Петръ, Іаковъ и Іоанъ глава». Тойже на Дѣянїя 15, бесѣда 35: «Іакову начальство было вручено». «И шолъ на каѳедру Іакова Малаго» (листъ 215); называетъ першимъ епископомъ и першимъ архіепископомъ Іерусалимскимъ. Климентъ въ епистолѣ до Іакова, брата Господня, которая есть въ томѣ 1 «Конциліи», тогожъ Іакова называетъ первымъ епископомъ епископовъ, справующимъ не только церковъ

Іерусалимскую, але и вси церкви всюды фундованныи.

«Соборникъ» мѣсяца іюня 29, въ словѣ о страсти святыхъ апостола Петра и Павла, теми словы пишетъ: «по трехъ лѣтахъ прійде въ Іерусалимъ Павелъ, и благослови его Іаковъ со верховными апостолами, въ старѣйшинство причте ѱ». Мовитъ самъ о собѣ Павелъ въ листѣ до Галатовъ, въ роздѣлѣ 1, же «по трехъ лѣтахъ пришлоу до Іерусалима соглядати Петра», а же пребылъ у него 15 днѣй, а же тежъ многаго ¹⁰⁾ зъ апостоловъ не видѣлъ жадного, едно Іакова, брата Господня. Уважай то, иже тамъ не Петръ, але Іаковъ продолжалъ въ благословеніи и въ припѣти Павла, въ старѣйшинство клира. Хрисостомъ на главу къ Галат. 1, стихъ 18: «Павелъ къ Іакову первѣй входитъ, съ многимъ смиренномудріемъ, яко и болшему и честнѣйшему, по томъ ряду его пріймуетъ». Въ «Минеѣ», мѣсяца октоврія 23, на празникъ св. Іакова, брата Господня, первопрестолника Іерусалимского, на вечерни: «Іакова пастыроначальника (то есть преднѣйшого пастыря) и учителя неизреченного поставляетъ тя Христосъ». Въ кондаку тогожъ «намѣстникомъ Христовымъ» называетъ. Икосъ по 6 пѣсни зоветъ Іакова «первопрестолникомъ и святителемъ церковнымъ, свѣтильникомъ, учителемъ и строителемъ». Свѣтилень: «яко святитель первѣйшїй новаго закону, яко великій апостолъ» и пр. На вечерни, на стихирахъ, стихъ 4 «начало пастыря Христа братъ былъ еси и въ апостолѣхъ нарочитъ». На 9 пѣсни, стих. 1: «прійдѣте первопрестолника Іакова пѣсньми величаемъ церковнаго свѣтильника». И въ кондаку: «Іаковъ первый Іерусалимскїй пастырь и учитель». Въ

⁷⁾ Толст.: «священницѣхъ».

⁸⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

⁹⁾ Толст.: «а мала реченія Сократиша величество вопрошенія». Срв. ниже во 2-й ч., р. 2-й, арт. 3-й: «имамы».

¹⁰⁾ Въ рукописи ошибка: «и много».

«Охтайку»¹⁾, гласъ 1, пѣснь 1, стихъ 1 и пѣснь 8, стихъ 3: «пастырми»; гласъ 3, пѣснь 1, стихъ 1: «столпами»; гласъ 4, пѣснь 4, стихъ 3: «твердію, церковью», и въ пѣсни 9, стихъ 4: «каменьми. всѣмъ апостоломъ» называетъ.

Поневажъ теды ведлугъ свѣдоцтва сихъ, зъ книгъ церковныхъ приведе-

ныхъ, и иншии апостолове всѣмъ тымъ были, чимъ былъ и Петръ, и такую владзу и урядъ отправовали всѣ и ровныи тытулы и похвалы, яко и Петръ, мають и носятъ, то Петръ не былъ болшимъ и старшимъ надъ апостолы и ведлугъ свѣдоцтва книгъ нашихъ церковныхъ, на которыхъ отступникова монархію свою убудовати усилюють.

ЧАСТЬ ВТОРАЯ

РОЗДѢЛЪ ПЕРВЫЙ

Артикулъ 1.

Ижъ не самъ одинъ бискупъ Римскій сукцессоромъ або наступцею Петра св. есть, але и иншихъ апостолскихъ столицъ патріархове, аборачей всѣ епископове, и отповѣдь на доводы Креузины, въ первомъ роздѣлѣ, части второй, зъ книгъ приведены.

Показавши то, за помощю добротливого Бога, въ тыхъ трохъ прешлыхъ первой части роздѣлахъ достатечне и доводне, ижъ Петръ св. не мѣлъ найвышшого, головного, удѣльного пастырства и же надъ иншии апостолы жадной прерогативы и болшей въ Церкви Христовой владзы не мѣлъ, опрочъ персональных, то есть самой особѣ его палежачихъ цють и даровъ духовныхъ особлившихъ; и прочъ того, ижъ одинъ зъ межи всѣхъ отъ Христа Господа на то избранъ былъ, который бы былъ таемницею единости церковной и фигурою всей церкви, абы онъ своею особю одною одну Христову Церковь фун-

довалъ, и штобы колевекъ ему обѣцано, любъ дано отъ Христа Господа было, въ особѣ его всей Церкви обѣцано и дано быти разумѣно было (о томъ доводъ смотри въ артикулъ.... роздѣлу....²⁾; што все ижъ персональное власное добро Петра св. есть спадкомъ, на другую особу спадати не можетъ; же владзы зась и въ достоинства апостолской и пастырской и въ правованю всей Христовой Церкви равнымъ зо всѣми былъ,—теперь, за тоужъ всесилного Бога помощю, до другой части поступую,—въ которой показано и доводно будетъ, ижъ не самъ одинъ бискупъ Римскій потомкомъ и наступцею Петра св. есть,—але всѣ патріархове, отъ нихъ епископове, такъ Петровыми, якъ и Андреєвыми, Павловыми, Іакововыми и всѣхъ инныхъ апостоловъ суть наступниками и потомками.

Што мовятъ отступникова, ижъ овцы Христовы трѣвати будутъ, ажъ до сконченя свѣта, слушне мовятъ. А што мовятъ, же овецъ тыхъ Христовыхъ, до сконченя свѣта трѣвати мающихъ, на мѣстцу Христовомъ Петръ св. есть на-

¹⁾ На полѣ: «въ Грецкомъ Орологіѣ».

²⁾ Въ оригиналѣ не показаны этотъ артикулъ и этотъ роздѣлъ.

мѣстникомъ, а по немъ—его сукцессореве, бискупове Римскіи,—не слушнеломовятъ. Што ся южъ широче и доводне, за ласкою Божією, напередѣ показало. Мы абовѣмъ, православнии, признавши то, ведугъ збавенной евангелской науки, ижъ овцы Христовы ажъ до сконченія свѣта трѣвати будутъ, и ижъ овчари Христова есть одна,—зъ той же збавенной евангелской науки признаваемо разразъ и то, ижъ той овчари удѣлнымъ и единовладнымъ пастыремъ есть самъ Господь и Богъ нашъ Иисусъ Христосъ, который о собѣ самомъ мовить: «и будетъ едино стадо, и одинъ пастырь»³⁾. Што св. Теофилактъ толкуючи такъ мовить: «единъ пастырь есть Слово Божіе и Господь». А же то правда, што мы визнаваемо, ижъ однои той овчари одинъ пастырь есть самъ Господь нашъ Иисусъ Христосъ, а не Петръ, поготовю не быскупъ Римскій, тогожъ самого Збавителя Христа Господа и святыхъ Его апостоловъ наукою доводимо мовячого: «се азъ съ вами есмь въ вся дни до скончанія вѣка»⁴⁾. О которомъ апостоль Павелъ божественный: «аще, мовить, и распять бысть (Христосъ) отъ немощи, но живъ есть отъ силы Божіа»⁵⁾. И засъ: «Христосъ вставый отъ мертвыхъ, къ тому уже не умираетъ, смерть нимъ къ тому не обладаетъ»⁶⁾. Положивши tedy то за речъ невогипливую, же Иисусъ Христосъ живъ есть, и же южъ болшъ нимъ смерть владцутъ не можетъ, и же зъ нами на вѣки зоставаеъ,—кладемо за речъ певную и то, же онъ самъ пастъ пасетъ, самъ радить, самъ справуетъ, и самъ пастыремъ нашимъ, безъ жаднихъ намѣст-

никовъ, зоставаеъ. У живого мужа жоны намѣстникъ не бываеъ⁷⁾. Церковь св. есть невѣста Христова, которой облюбенецъ живъ есть, и якъ она опекуна иншого, малочи облюбенца уставичне притомного, такъ и Христосъ Господь намѣстника, будучи ей самъ завжди притомнимъ, не потребуеъ⁸⁾. И оттодъ то пророкъ Божій Давидъ: «вся, мовить, слава дщере цареви вцутрь»⁹⁾. Якобы рекши маючи славу свою Христа Господа облюбенца и опекуна вцутрь себе, церковь, облюбеница Христова, по зверхной славы въ опекунѣ и намѣстнику, анѣ въ Петрѣ, анѣ его сукцессорахъ не потребуеъ. Суть еднакъ апостолове, патріархове и епископове головами и пастырьми церкви своихъ помѣстныхъ, собѣ жребіемъ или удѣломъ припалыхъ, а жадного зъ нихъ одного и щекгулного не было и не есть головою и пастыромъ найвышшимъ надъ всею Каоолицкою Церквію. Самъ абовѣмъ Иисусъ Христосъ церкви тѣла своего найвышшею головою и еднымъ найвышшимъ пастыремъ. Зачимъ безумный овъ отступниковъ розумъ есть: облюбеници Христовой Церкви иншихъ очій опекуна, такового, якій имъ здаеъся, шукати, а презъ то Христа Господа, облюбенца ей, або за непритомного, або за умерлого мѣти. Который онъ такъ есть правдиве притомный, якъ слова его овии правдивии: «ото я зъ вами естемъ по вся дни ажъ до скончанія свѣта»¹⁰⁾. О чомъ же не иначе и св. учителяе церковнии розумѣютъ, але такъ, якъ мы зъ писма св. и зъ писмъ ихъ научени розумѣемо.

³⁾ Иоан. гл. 10, ст. 16.

⁴⁾ Мате., гл. 28, ст. 20.

⁵⁾ 2 Корин., гл. 13, ст. 4.

⁶⁾ Римл., гл. 6, ст. 9—10.

⁷⁾ На подѣ: «у мужа живого надъ женою его не бываеъ милостника».

⁸⁾ Ефес., гл. 5, ст. 24—29.

⁹⁾ Псал. 44, ст. 14.

¹⁰⁾ Мате., гл. 28, ст. 20.

Отсылаю ти, православный, до прочтания артикулу третего въ раздѣлѣ второмъ, части первой. «Але, мовятъ отступникова, взглядомъ Пастыра Христа же Петръ овцею, взглядомъ зась овецъ Христовыхъ — есть Петръ пастыремъ: Пастырь Христосъ есть невѣдомый¹⁾, а пастырь Петръ зъ своими сукцессорами есть пастырь Церкви Христовы вѣдомый²⁾. Бо якъ головою тѣла Церкви есть Христосъ, маеть еднакъ тѣло тое церковное и свою ей прочъ Христа голову, ведлугъ реченого: «не можетъ рещи глава погамъ, не требѣ ми есте» такъ, прочъ Христа невѣдимаго Церкви Пастыря, на мѣстцу его вѣдомый пастырь быти маеть, а той есть Петръ, а по немъ бискунове Римскіи». Такъ отступникова.

Которымъ мы, безъ жадныхъ околичностей, просто отповѣдаемо: же мы о двохъ головахъ церкви (о одной богочеловѣци, а другой — простомъ человѣцѣ) не знаемъ и не признаваемо. Тое зась и знаемъ и признаваемо, же который колвекъ человѣкъ въ церкви есть члонкомъ, есть не головою. А головою Церкви, любъ головою заразы и тѣломъ — самого Христа знаемъ и визнаваемо зъ писма св.³⁾ и отъ святыхъ учителей церковныхъ, такъ знати и признати научени. Зъ писма св. науку о томъ маешь въ первомъ артикулѣ, первого раздѣла, части первой. Зъ божественныхъ учителей церковныхъ, св. Іоанъ Христосомъ на 1 посл. Коринѣ. гл. 12, бесѣда 30, стихъ 12, мовить: «якоже бо и тѣло и глава единъ есть чловѣкъ. Тако Церковь и Христосъ едино быти глаголетъ». А еще и тутъ маешь. Августинъ зась въ главѣ 2, книги «О единости церковной»: «таа, мовить, Церковь тѣло Христово есть, яко апо-

столь мовить, утрапени выполняю на тѣлѣ моемъ за тѣло его которая есть церковь». Отколь, зансте, лвне есть, же той, который не есть въ члонкахъ Христовыхъ, христіанского збавени мѣти не можетъ. Члонки зась Христовы презъ единость ясно зъ собою ся злучаютъ, и презъ туюжъ головою своею сплются, которою есть Іисусъ Христосъ. Все пре то што ся оповѣдаеть о Христѣ голова и тѣло есть. Головою есть самъ едиnorodный Іисусъ Христосъ Сынъ Бога живаго, самъ Спаситель тѣла, «который умеръ для грѣховъ нашихъ и воскресъ для усражденія нашего⁴⁾. Тѣло его церковь, о которой ся мовить: «собѣ выставитъ хвалебную церковь, немающую змазы, або зморку, або чого такого»⁵⁾. И зась тамъ же: «весь, мовить, Христосъ голова и тѣло есть, голова едиnorodный Сынъ Божій, а тѣло Его Церковь, облюбенецъ и облюбеница, два въ одномъ тѣлѣ». О томъ же и св. Григорій Діалогъ, въ выкладѣ псалма 5, покутного: «Христосъ, мовить, зо всею своею Церковію, такъ тоею⁶⁾, которая еще найдетъ на земли, яко оною⁷⁾, которая южъ зъ нимъ царствуетъ на небѣ, одна особа есть, и якъ одна есть душа, которая розни тѣла члонки животворить, такъ всю заразы Церковь одинъ Духъ Святый чирствить⁸⁾ и объясняетъ. Зась Августинъ въ трактатѣ 120 на Іоанна: «але поневажъ, мовить, презъ то, же посредникъ Богу и чловѣкомъ, чловѣкъ

⁴⁾ Римл., гл. 4, ст. 25: «иже преданъ бысть за прегрѣшенія наша, и воста за оправданіе наше».

⁵⁾ Ефес., гл. 5, ст. 26: «да представитъ ю себѣ славному церковю, не имущу скверны или порока, или нѣчто отъ таковыхъ».

⁶⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «то его».

⁷⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «оного».

⁸⁾ Собственно: «чёрствить» — укрѣплять, ободрять

¹⁾ Толст.: «невидомый».

²⁾ Толст.: «видомый».

³⁾ Ефес., гл. 1 и 5; Колос., гл. 1.

Иисусъ Христосъ стался головою Церкви, апостолове члонками суть его, и для того то мовить, што наступуетъ, «и за нихъ я себе самого посвячу», што абовѣмъ то есть «и за нихъ я посвячу себе самого, толко же ихъ въ собѣ самомъ посвячу, гдыжъ и они суть я»⁹⁾. Поневажъ о которыхъ то мовить, якоже рекль, члонками суть его, а одинъ есть Христосъ—голова и тѣло. И еще тойже въ главѣ 13, книги о пастири: «и самого, мовить, Петра, которому полещилъ овцы свои, яко бы иному, одно зъ собою учинити хотѣль, абы такъ ему овцы полещилъ, жебы онъ (то есть Христосъ) былъ головою, а Петръ жебы носилъ фигуру тѣла, то есть Церкви, и якъ облюбенецъ зъ облюбеницею два были въ одномъ тѣлѣ».

Ясне теды зъ тыхъ св. учителей церковныхъ науки вѣдомо то, што мы знаемо и визнаваемо, же головою Церкви и тѣломъ самъ есть Господь нашъ Иисусъ Христосъ, а чловѣкъ кождій, который колвекъ въ томъ тѣлѣ есть, хоть пророкъ, хоть апостоль, хоть евангелистъ, хоть учитель, хоть пастырь—члонками тѣла того суть, а не тѣломъ, поготовю — не головою. Бо о то божественный Августинъ вси апостолы, не вылучаючи Петра, въ томъ тѣлѣ члонками быти розумѣть и научаетъ, и Христа самого головою и тѣломъ Церкви быти ознаймуеъ, а Петра члонкомъ, и въ фигуру единости тѣла церкви Христовы, а не въ намѣстничество, взятого быти отъ Христа оповѣдаетъ. Зачимъ безумный то, якоже рекль, отступниковъ нашихъ розумъ есть, который овецъ Христовыхъ, до скончѣня свѣта трѣвати мающихъ, пастыремъ головнымъ, якъ намѣстникомъ

Христовымъ, Петра або кого иного становятъ, и презъ то монархію свою склѣтити¹⁰⁾ усилиють.

А што ся свѣдоцтва, зъ божественного апостола Павла приведенного, дотычетъ, знаемо и мы межъ члонками тѣла Церкви быти око, быти ухо, быти руку, ногу и голову. Течъ знаемо заразы зъ тогожъ божественного апостола и то, же тѣло есть одно, а члонки маеъ многіи, всѣ еднакъ тии и намногшіи одного тѣла члонки одно тѣло быти такъ, абы самъ Иисусъ Христосъ и головою заразы, и тѣломъ зъ члонковъ тѣла церковного съставленнымъ зоставалъ, якъ ся зъ науки св. учителей церковныхъ показало. Мовить абовѣмъ божественный апостоль¹¹⁾: «якоже бо тѣло едино есть, и уды имать многи, вси же уды единого тѣла, мнози суще, едино тѣло суть: тако и Христосъ». То есть: якъ одного тѣла многіи члонки, ноги, руки, уши, очи, голова и вси иншіи, одно суть тѣло, такъ зо всѣхъ тыхъ члонковъ съставленное тѣло, то есть церковь, и Христосъ, то есть голова того тѣла, одно есть зуполное тѣло. А што тамъ же божественный апостоль мовить: «не можетъ рещи глава ногамъ не требѣ ми есть»¹²⁾, розумѣть голову якъ есть спол-члонкомъ въ томъ же тѣлѣ зъ ногами, а не якъ есть презъ свою, во всѣ иншіи члонки влывающуюся моць, всего тѣла справцею, хотячи то указати, же одного тѣла члонки взаимной до себе помочи потребуютъ. Голова теды тая не можетъ рещи ногамъ: «не естесте ми потребни», бо до зуполности тѣла и ноги такъ суть потребни, якъ потребна есть голова. До справованя засъ всего свѣта

⁹⁾ Иоан., гл. 17, ст. 19.

¹⁰⁾ Толст.: «склѣтити».

¹¹⁾ 1 Корин. гл. 12, ст. 12.

¹²⁾ Тамъ же, ст. 21.

споряжена въ моцъ будучи, голова можетъ ногамъ рещи: «до ряду и справованія всѣми члонками [тѣла], которое мнѣ власне належитъ, не есте мнѣ потребни, поневажъ я вами сама ряжу и справую, и я безъ васъ быти и радити могу, а вы безъ мене рунатися и своей повинности обходить не можете». Если теды зъ того апостолскаго мѣстца отступниковае своей найвышней видо-мой головы и зверховного ей пастырства ряду и справованія доводятъ, якожъ доводить теды голову тую свою напомянути повинни, абы не мовила ногамъ «не естесте ми потребни», бо безъ ногъ тѣло шпетно и недосконало? Нехай не мовить, же иншіи апостолове везвани суть въ часъ печалованія, а самъ Петръ въ зуполность влады! Нехай не мовить, же я самъ единъ голова, а всѣ иншіи епископове ноги, наша зась голова тѣла церкви—Христосъ: Якъ тая, которая животворить свое тѣло, родити и завжды его въ цѣлости и зуполности заховуетъ, можетъ речи ногамъ своимъ, же до ряду и справованія всѣмъ тѣломъ не суть ей потребны. Зуполность теды тѣла и взаємную до себе чловковъ помочъ—Павель апостоль тымъ подобенствомъ выражаетъ, а не владзѣ головы надъ члонками. Зачимъ якъ пропозиція овая отступническая, же тое головное старшенство зъ смертю Петра св. не устало, есть марная, такъ иляція ей овая, а пре то тии слова «паси овцы мои» не толко до Петра св. суть мовлени, але и до его наступниковъ (бискуповъ Римскихъ), есть плонная. А то для того, ижъ одинъ одной овчарни пастырь есть Христосъ Господь.

Што ся зась ткнетъ апостоловъ и ихъ наступцовъ, тии вси суть равно-владныи пастыри, которымъ всѣмъ, якъ одному, одна Христова овчарни есть

поручена. Показалось то южъ напередѣ доводне, же за часовъ апостолскихъ не было одного найвышнего справцы пастыра церкви Божой. Показалось и то, же такъ и учителей церковныхъ зданя того не было, абы единъ быти мѣлъ пастырь найвышшій. Котории то учителяе одной овчарни Христовы многихъ, вмѣсто одного, пастыревъ знали. Якъ о томъ Купріанъ св., въ посланіи своемъ 67, до Стефана папежа пишучи вѣдати даетъ, гдѣ мовить: «хотяжъ многи естесмо пастырь, едно еднакъ стадо пасемо, и всѣ овцы, котории Христосъ кровію своею и мукою набылъ, збирати и ховати повиннисмо».

Южъ ся и то напередѣ доводне показало, же если есть Петръ апостоль пастыремъ овецъ Христовыхъ, не самъ одинъ тымъ есть. Далеко болшъ бискупъ Римскій самъ однимъ пастыремъ быти не можетъ, на которого бы одного тии слова «паси овцы мои» спадали. Уважай, православный, што тутъ отступникъ пишеть. «Тии, мовить, слова «паси овцы моя» не толко до Петра св. суть мовлени, але и до его наступниковъ». Што если о самыхъ бискупахъ Римскихъ розумѣть, якожъ такъ розумѣть? Але неправе, бо якъ то речъ зносная и до увѣренія подобна быти можетъ, абы бискупъ Римскій болшую надъ апостолами въ церкви Христовой владзу мѣлъ? Бовѣмъ другимъ апостоломъ тии слова «паси овцы мои» належати не признаваетъ, а бискупомъ Римскимъ признаваетъ. Зачимъ болшей влады въ Церкви Христовой будутъ бискупоу Римскіи, нѣжли апостолове. Што у насъ, благочестивыхъ, не толко речъ есть неподобная, але и непристойная, которіи визнаваемо, же тии слова всѣмъ апостоломъ и всѣмъ ихъ наступникомъ слугать. О чомъ читай артикулъ мой пер-

вый, роздѣлу первого, части второй. А жебы самъ бискупъ Римскій наступникомъ Петровымъ быти мѣлъ и жебы ему самому по немъ тыи слова «паси овцы моя» служити мѣли, и того насъ учителяе церковныи не научаютъ, и зъ писма ихъ отступникова пѣнды не доведуть.

Доводъ отступничій первый зъ бож. Златоуста, книги второй, «О священствѣ», главы 3, приведенный, не толко монархїи ихъ не вспомагаетъ, але овшемъ ей зноситъ. Который такъ ся въ собѣ маеть: «гды, мовить, Христосъ мовиль до Петра «Петре, любишь ли мене», не тое тогди хотѣлъ освѣдчити, якъ бы барзо отъ Петра былъ любленый (поневажъ то зъ многихъ знаковъ вѣдомо намъ было), але то онъ тогды чиниль, абы и Петра и иныхъ насъ научиль, якъ великою ласкавостію и любовію до церкви своей Христосъ знатый есть, абы тымъ же способомъ и мы о той же церкви старанье и печалованье зо всей души приняли. Для якой зась причины, той же Христосъ кровь свою вылялъ? Для того, заисте, абы овцы тыи позыскалъ, о которыхъ старанье такъ Петрови, якъ тымъ, которые по немъ, поручалъ». Такъ Златоустъ святой. На которомъ барзо ся монархакове мылятъ и монархїи своей зъ того его свѣдоцтва доводячи, и бискупови Римскому належати то патягючи. Явне абовѣмъ видѣти дается, же Златоустъ св. сукцессорами Петровыми называетъ тыхъ, о которыхъ то первѣй реклъ, же зъ Петромъ бывають учены, межи которыми и себе св. сей учитель покладаетъ Петровымъ сукцессоромъ, гды мовить: «абы и Петра, и иныхъ насъ [на]училь (то есть всѣхъ епископовъ), абысмо о Церквѣ истаранье и печалованье упрѣйное взяли». Бож. абовѣмъ сей учитель Василия, свѣжо епископомъ

Селевкин постановленного, тымъ утѣшаетъ и ему то, якъ одному зъ первыхъ сукцессоровъ, привлащаетъ, што о Петровой любви и паствѣ уважалъ. Штожъ то маеть до монархїи апостолской? И овшемъ маеть противъ ней, гды всѣхъ епископовъ заровно сукцессорами Петровыми быти научають. Оттоль и св. Ефремъ въ словѣ похвалномъ Великого Василия: «якъ, мовить, Петръ Ананія и Сапфиру зъ узятку ¹⁾ отъ цѣны проданого села умориль, такъ и Василий, намѣстникъ Петровъ и участникъ влады его и свободы, царя Валенса, уймуючого обѣтницу свою, строфовалъ и сына его смертю покаралъ». Бож. зась Куриль Александрійскій въ главѣ 3, книги двадцатой «Сокровищъ», епископовъ тыхъ, которые еще за живота Петра св. отъ апостоловъ установлени, Петровыми сукцессорами называетъ. Уважючи абовѣмъ слова Петровы, которыми онъ якъ собѣ отъ Христа речено быти слышалъ: «паси овцы мои», такъ напоминаетъ епископовъ Асїи, Вифинїи, Каппадокии и Понту: «пасѣте которое у васъ есть стадо Божіе. Подобныи, мовить, наступникомъ або сукцессоромъ своимъ Петръ писалъ приказаня». Штожъ [зъ] сихъ якъ и зъ многихъ иныхъ св. учителей церковныхъ и зъ того приведенного отъ нихъ свѣдоцтва отступникова въ подпору своей монархїи мѣти могутъ? Только то, же всѣ епископове заровне и суть сукцессорами и намѣстниками Петровыми.

Доводъ другій зъ листу бож. Тарасія, патриархи Константинопольскаго, до Адриана, епископа Римскаго, писаного, мѣй ихъ вспомагаетъ, нѣжъ шкочить. Што бовѣмъ то за дивъ, же братъ бра-

¹⁾ На полѣ: «зъ затаеня». У Толстова: «зъ унятку».

та болшимъ отъ себе, ведлугъ науки апостолской, честію чинячи, титулы чести вынесли ему приписуеть! Тутъ еднакъ анѣ въ той способъ енконионъ ¹⁾ або залеценіе достойности Адрианови отъ Тарасія есть учинено, абы ею надъ ивнихъ патріарховъ або надъ себе въ святобливости украшенного и старшенствуючого архіерея розумѣль, але абы его тымъ бардзѣй покараль и построфоваль, имъ вынеслѣй его зъ волѣ Божей сѣдячого указаль. Што въ звычайю мовы посполитой есть, кгда кто кого строфуючи зъ повалности особы и достоеинства, выступокъ его тяжкій и оказалий чинить быти. Якъ кгда мовимо: «человѣкомъ слынешъ добрымъ и зацнымъ, а еднакъ такъ злои и сромотнои речи важилися». Хотячи абовѣмъ бож. Тарасій Адриана, въ сумоніи подозрѣного, исправити и тымъ сромотѣйшии выступокъ его быти оказати, имъ въ святобливости архиерейство оказавшимъ быти славенъ былъ, мовить ²⁾ до него: «братерское абовѣмъ ваше святобливостю оздобленное архиерейство правилне и по волѣ Божей старшенствуючи, презъ архиерейское посвященіе, знаменитую маєть славу. Рекль абовѣмъ черезъ пророка великій и первый архіерей Христосъ Богъ наиѣ: «живу я, же только выславляючихъ мене выславлю». И наводитъ: «вѣдаемъ абовѣмъ, мужу, пожаданий духовныхъ, ижъ зносѣйшая есть Македоніева и его единомисленниковъ духовборцовъ пезбожная ересь». То Тарасій святыи. Яко бы тежъ рекль: «высоце славный, сталесся презъ посвященія архиерейское и по воли Божой старшенства въ належной тобѣ діецеѣи ведлугъ каноновъ церковныхъ доступилесь. А еднакъ то

¹⁾ Греч. ἐγκόνιον — панегирикъ, прославленіе, похвала.

²⁾ Арменопулъ, книг. 3, листъ 190.

о собѣ славити допускаешъ, што не-збожную ересь Македонскую въ тяжкости близнѣрства перевышшаешъ». Штожъ то до постановенія монархіи, которую доводъ сей ихъ барзѣй тлумить и зноситъ, [нѣжъ] ³⁾ становить и подноситъ? О чомъ прочитай собѣ, отступнику, у своегожъ монарх[ика] ⁴⁾ Бароніюша, въ томѣ 9, въ року 787, въ лѣтѣ 96 и 97, и не будешъ закону того «паси овцѣ моя» превротне преводити, и въ словѣ «по волѣ Божой» таемницѣ шукати занехаешъ. Поневажъ каждый епископъ и законне и по волѣ Божей старшенства своей діецеѣи презъ архиерейское посвяченіе доступуеть.

На третій доводъ о Сѣлвестрѣ, Римскомъ епископѣ, и отповѣдати нетреба, который самъ въ собѣ яснѣйшии есть, нѣжъ отповѣдью объясненъ быти можетъ. Рекши абовѣмъ прологовъ събратель, же Сѣлвестръ поставленъ былъ епископомъ въ старомъ Римѣ, не иншии церкви и не иппее все христіанское стадо полещено быти ему оповѣдаеть, только старого Рима, которого былъ епископомъ поставленъ, то есть Римскому на тотъ часъ епископови зъ звычайю подлежащи церкви и людѣ христіанскіи. Гды бы абовѣмъ такъ розумѣно быти мѣло, якъ розумѣно быти хотятъ отступникове, не рекль бы былъ «церкви многіи», але «церковъ [одну], бо соборная церковъ есть]» ⁵⁾ одна. Мовячи теды «церкви и все христіанское стадо», о той церкви мовить, которая Сѣлвестрови ⁶⁾ поручена была, то есть о церквахъ и о христіанствѣ діецеѣи Римской, которое зъ звычайю належало паству

³⁾ Возстановлено по списку Толстова.

⁴⁾ Исправлено по Толстовскому списку; было же: «монархія».

⁵⁾ Возстановлено по тому же списку.

⁶⁾ Въ рукописи: «Сѣлвестромъ». У Толстова правильно.

его, а восточніи, и полуденніи и полупочніи церкви, иле ⁷⁾ христіане, не были ему поручени, гдыжъ они особливыхъ своихъ пастырей мѣли, безъ жадной належности до Риму. Подобное тому читаемъ генваря 29 ⁸⁾, о Игнатіи Богоносцы, патрѣарсѣ Антиохійскомъ въ писмѣ третей, же его Христосъ всѣмъ церквамъ поставилъ учителя. Ноеврія 6, въ 1 пѣсни, о Павлѣ, патріарсѣ Константинопольскомъ, же есть поставленъ всего свѣта начальникомъ. Февраля 12 о Рускомъ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаетъ пастыра, выборного и увѣряетъ ему свое стадо, якъ и Петрови. Еслижъ оттоль Сулвестръ, епископъ Римскій, есть церковный монарха, же ему были поделены церкви и все христіанское стадо, то и Антиохійскіи патріархове, и Константинопольскіи, и наши Рускіи митрополитове зъ тыхъ же причинъ суть монархами церковными! Еще реку и то, же жаденъ зъ пожилыхъ передъ Сулвестромъ епископовъ Римскихъ не мѣлъ такого злеченія. Лишь, которого Павелъ перваго епископа въ Римѣ хиротовісовалъ, а по немъ Климентъ ¹⁰⁾ и Климентій по всемъ свѣтѣ христіанства не мѣли злеченія и въ животахъ ихъ того не читаемо ¹¹⁾, але также были епископами въ Римѣ поставлены. Якожъ потомокъ оныхъ мѣлъ то мѣти, чого пред-

7) Въ рукописи ошибка: «или». У Толст.: «если».

8) Въ Миней.

9) Толст.: «всеудучій».

10) Толст. «Клинтъ». Это чтеніе, конечно, правильнѣе, такъ какъ оно ближе къ «Анаклету» или «Клету». Многоразличные каталоги Римскихъ епископовъ всѣ помѣщены въ «Origines de l'Eglise Romaine», Парижъ, 1836.

11) Въ «Конституціяхъ Апостольскихъ» Климента, епископа Римскаго, кн. 7, гл. 47.

кове его не мѣли?! Климентій апостольскіи каноны списалъ, а въ жадномъ не поставилъ Римскаго епископа головою и всего христіанства пастыремъ. Ясная теды речъ, же тыи слова розумѣются о церквахъ и о христіанѣхъ всей Римской діецезии и епархіи, а не о христіанѣхъ всего свѣта.

Въ четвертомъ доводѣ, што о Леонѣ править, же его «головою и окомъ» меновано, — отповѣдаю. Именемъ «головы и ока» не то значитъ, абы надъ иныхъ владзу болшую мѣлъ мѣти, але то, же па тотъ часъ, якъ то посполите бывати звывло, иныхъ переходилъ — або въ разумѣ и порадѣ, або въ духовныхъ якихъ цнотахъ. Ку тому, не толко Леона такимъ титуломъ учено, але и иныхъ многихъ святыхъ, якъ читаемо въ Миней априля 2 на вечерни о св. Титѣ: «что ты назову богодухновенне? голову православной церкви Христовы? око благочестія яснозрительное?» Бож. Василій Великій, въ посланіи 59, Аванасіи св. зоветъ *κορυφή ὀφθαλμοῦ* — «головою або верхомъ всѣхъ». Генваря 25, въ славѣ на стиховенъ, Григорій Богословъ называется «чудымъ окомъ и пастыремъ пастырей». Если же Леонъ папезъ оттоль, же есть «головою» названъ и «окомъ», есть монархою церковнымъ, теды и Василій Великій, и Григорій Богословъ, и Титъ, одинъ зъ седмидесяти апостолъ, монархове и многіи иншіи, тыми имени названыи. Што якъ зъ слушностію есть згодно — самымъ отступникомъ видѣти оставуемо. А же той же Леонъ названъ есть «проповѣдникомъ правды, фундаментомъ твердымъ, предложеннымъ найвышшого собору вселенскаго» четвертого, и ижъ сполне зъ Петромъ св. реченъ есть столицу держати и его преложенствомъ обогаченъ быти, — и оттоль есть отступникомъ монархою. Ровнымъ ему монар-

хою зъ тыхъ таковыхъ же титуловъ признати мусятъ Василія Великого, Григорія Богослова и Іоанна Златоустаго, которыми въ гѣмнѣхъ нашихъ названи сѣтъ пастырями пастыремъ, отцами отцемъ, пастыремъ пачалниками, столпами вѣры и благочестія, всего свѣта учителями, фундаментами церковными незвычайными, и такими гѣмнами почитаны бывають, яковыми нѣгди жаденъ епископъ Римскій. Называются або вѣмъ «всего свѣта збавелемъ», по Збавителѣ Христѣ збавителми, по будовничомъ Христѣ «будовниками, столпами и великими твержами, на которыхъ Премудрость свой домъ умоцнила. Павелъ св., патріарха Константинопольскій, названъ естъ «твердимъ каменемъ, всего свѣта пачалникомъ, твержею вѣры». О Проклѣ св., патріарсѣ Константинопольскомъ, церковъ на его день спѣваетъ: «рекль Христосъ Проклу, якъ Петру, насн овца моя». Петра св., патріарху Александрійского, называетъ «каменемъ вѣры». Евстафія св., патріарху Антиохійского, «верховнымъ отцемъ и старшенствующимъ» на первомъ соборѣ вселенскомъ. И многіи иншіи святѣи Божіи тыми и тымъ подобными титулами въ церкви Христовой здоблены бывають. Або теды отступникова наши зъ тыхъ енкомій и залеценій монархін своей доводити занехати мають, або зъ тыхъ же титуловъ и залеценій и поменевыхъ святителей и иншихъ безъ личбы монархами признати мусятъ.

Доводъ пятый— о Григоріи, епископѣ Римскомъ, которого отступникова монархою мѣти хотятъ оттолъ, же естъ названъ «первопрестольникомъ» св. церкви, за которую Христосъ Господь кровь свою честную выляль, и же естъ памѣстникомъ и наступникомъ св. апостола Петра. Лечъ поки въ

границахъ собѣ описанныхъ zostавали епископе Римскіи и поки ся на благочестія догмата зъ новотниками не торгали, поты за первопрестольники розумѣны были въ титулъ почести, а предѣся не въ болшой надѣ патріархи зверхности, ани южъ заразы, якъ ся снить 1) отступникомъ, и за монархи. Первопрестольникъ у насъ въ Руской земли— епископъ Володимирскій; не южъ затымъ заразы и монарха, або старшій надѣ митрополита? А же придаетъ первопрестольникомъ быти Григорія той церкви, за которую Христосъ кровь свою выляль, съ чого барзо отступникъ триумфуетъ, але безрозумне якобы тыжъ 2) благочестивый первопрестольникъ Руской церкви [не былъ первопрестольникомъ той церкви] 3), за которую Христосъ Господь кровь свою пречистую выляль. Хотѣли бы снать отступникова зъ тѣла церкви той святой вылучити святую церковь Рускую, за которую Исусъ Христосъ кровь свою безцѣнную выляль. А же всѣ епископове сѣтъ Петровыми сукцессорами и намѣстниками, якъ и всѣхъ иншихъ апостоловъ, въ артикулѣ семъ на початку доводне показалося то, и церковнымъ нашимъ гѣмни и иншихъ святителей таковыми титулами здобять. О Күрилѣ св. Александрійскомъ церковъ св. спѣваетъ, же его Христосъ Божкое своей церкви «первопрестольника» поставляетъ. Святого Иринея 4) (въ общомъ тропари святителемъ) и всѣхъ святителей «намѣстниками апостольскими» называетъ.

1) Въ подлинникѣ: «снать». У Толстова: «снихъ». Это—грубая описка, нарушающая смыслъ.

2) Толст.: «тежъ».

3) Этотъ пропускъ возстановленъ по Толстовскому списку.

4) На полѣ: «Иринея, септемврія 3-го: правомъ причастникъ и престоломъ намѣстникъ апостоломъ бытъ».

О Іоаннѣ Златоустѣ, же его помазалъ Богъ «архиерея людемъ своимъ, пасучаго стадо его въ свѣтлоблѣности и справедливости». Если тѣды естъ зъ тыхъ енокій або похвалъ Григорій монархоу, тѣды и Курилъ св., Ириней и Златоустый и многіи иншіи святители, которіи таковыми титулами въ церкви Христовой оздоблены найдутся.

Доводъ шестой о Климентіи, котораго ижъ церковь наша называетъ «фундаментомъ непорущимъ, столпомъ моцнымъ, правиломъ найпервѣйшимъ». наводятъ оттоль отступникоу Климентіи быти церкви монархоу. Будетъ такимъ способомъ и св. Никола монархоу церковнымъ, котораго церковь наша святая называетъ «правиломъ вѣры, пастыремъ великимъ, всего свѣта свѣтилникомъ, столпомъ церковнымъ, вѣрныхъ твержею», и многіи иншіи, такъ отитулованы, што масть напередъ.

О святомъ Мартинѣ доводъ седмій, котораго монархоу мѣти хотять оттоль, же украшалъ Петрову божественную столицу и же Петровымъ Божкимъ каменемъ заховалъ церковь ненарушенную. Лечъ Петровымъ Божкимъ каменемъ, который естъ Христосъ, той або вѣмъ и Петровымъ, и всѣхъ вѣрныхъ каменемъ естъ. Заховуетъ церковь ненарушену кождый епископъ; божественными або божкими столицами всѣ епископскіи столицы называются; естъ то въ церкви Христовой слово почести посполитое, и оттоль тѣды епископы Римскіи якъ монархами церкви не суть, такъ и пастырства на весь свѣтъ растягати не могутъ. Поневажъ многимъ то святителемъ, якъ ся показало, естъ приписано, же они стадо, христіаны, Церковь Христову ненарушеную заховали. Якомъ предложилъ о Златоустомъ святомъ, о которомъ ся спѣвается, же его Іисусъ Христосъ незвычайнымъ

фундаментомъ церкви своей умоцнить, заховуючи еи ненарушеную и незвычайную. О Мелетіи тежъ святомъ, патріарсѣ Антіохійскомъ, церковь наша спѣваетъ, же «отъ Христа рукоположеніе прінявши, Петра верховнаго апостола престоль одержалъ и правилъ».

Доводъ осмый о Келестинѣ естъ фальшивый, который и въ Латинскомъ и въ Грецкомъ текстѣ такъ ся читаетъ: «свѣдка пріими чести годнаго и святаго архіепископа великаго Рима Келестина» (въ томъ 6, соборѣ Ефес., гл. 6).

Тоежъ ся мовить и на доводъ девятый зъ словъ, который рѣкомо зъ живота св. Алексія привелъ; въ Словенскихъ и Грецкихъ «Прологахъ» Гонорія цари толко воспоминаетъ. И слушне. Гдыжъ подобій Аркадію было на столиці царства своего седѣти въ Константинополѣ, але даймо⁵⁾, же папѣжа цесарове назвали отцемъ всего свѣта. Лечъ абы оттоль заразы и монархоу быти его признали, нѣхто бачный не речетъ. Θεодосій цесарь Златоустого св. назвалъ въ листѣ своемъ «всего свѣта учителемъ». А въ «Соборнику», ноември 13 дня, той же святой называется «всего свѣта отцемъ». Не южъ затымъ заразы и монархоу? Безуміе то апостатское, а не церковный духовный разумъ!

На десятый доводъ о Леонѣ третемъ, зъ листу Θεодора Студиты приведенный, отповѣдаю напроудъ, ижъ того анѣ въ Грецкомъ, анѣ въ Славенскомъ «Соборнику» и въ «Пролозѣ» не находимо, въ чомъ и самъ отступникъ почувуючися приложилъ, же ся то и найдуетъ въ «Соборникахъ» нѣкоторыхъ достаточныхъ. Повторю: не естъ речъ подобная, абы то Студита писалъ до папѣжа Леона, бовѣмъ той то былъ Леонъ Третий.

⁵⁾ Толст.: «даемо».

тій, который, папу своему цареві Константинопольскому и маестатови его спротивившися, Каролуса цесаромъ въ Римѣ постановилъ. За што царъ и вся Греція барзо ся ображали на его. Въ которомъ о Бозѣ ревнованю и Студить будучи, розумѣти маемо, же онъ того не писалъ, и для самого подозрѣня не важилъ бы ся былъ писать, гдѣжъ за таковымъ писаньемъ розумѣнъ ¹⁾ бы былъ за противника царского. Але розумѣти маемо о Теоодорѣ Студитѣ, же онъ шtosъ противного до того Леона Третьего писалъ. Шtosъ показываетъ зъ овыхъ Бароніушовыхъ, въ року 808 положенныхъ словъ, ижъ Студита, пишучи до Василия, архимандрита Римского, барзо ся на Леона папежа фрасовалъ и тыкалъ его. И ниже: «мають тежъ, мовить, святши свои бородавки». То Бароніюшъ.

Славословіе унитское до Сікта Четвертого, въ доводъ одиннадцатый приведеное, такой есть ваги и вѣры, якої есть и посолство Потѣво и Терлецкого, который, іменемъ всей Россіи, папезовъ Клеменсови Пятому отдали и на томъ присягли, о чомъ ся Руской нашей земли не сніло, и такъ на свою душу неправду и кривоприсяжство внесли. Зачимъ листъ той до Сікта Четвертого, якобы отъ Руси писаний, жадного мѣста у насъ не маеть, якъ и апостатовъ нашихъ поступное ²⁾ и кривоприсяжное поселство. Напротивъ которому, гды до вѣдомости пришло, всѣ духовныи и свѣцкіи станы и мѣста роду Руского чинили протестаціи на сеймахъ и сеймикахъ и предъ уряды судовыми. Причомъ и теперъ стоячи, на тую кривоприсяжную и покутную унею не призвально. Листъ же той ³⁾ до Сікта не только есть дѣтинный, марный и

безрозумный, але и Богу противный, бовѣмъ чловѣкови то приписуеть, што власне Богу належитъ. Славословіе овое, на утрени спѣвано бывати звичное, которому початокъ «Слава въ вышнихъ Богу» — «Сукстови» приписалъ. Тымъ теды способомъ а правдивымъ на противныхъ доводы за помощью Божією отповѣдалось. Зачимъ ты, правовѣрный, пилне ся остерегай писмъ отступническихъ, хоть они Рускимъ або Словенскимъ языкомъ писаныи показываютъ. Скончивши тыи свои глиняныи доводы, отступникъ до такой ся апострофи удалъ: «дивная, мовить, речъ, якъ ся въ томъ не обачать?! Станови свѣцкому ся не дивуемо, але дивуемося станови духовному, который, ключъ вѣдомости маючи и сами не входятъ, и другимъ не отворяють» ⁴⁾. На што мы отповѣдаемо: О! и барзо дивоватися намъ приходится, же тые людѣ, который всему народу Рускому чоло быти ⁵⁾ хотять, который весь вѣкъ свой на наукахъ ронили, а въ справѣ той, въ которой идетъ о честь Божію и о збавене души, барзѣй самимъ собѣ вѣрять, ижъ старожитнымъ святымъ учителемъ церковнымъ, которыхъ писма, на доводъ ⁶⁾ своей имъ [въ] церкви Божой нѣколи неслыханной монархії, ницують, окусують, выворацають и зъ власного ихъ сенсу выворацають! Шtosъ во всѣхъ доводахъ и тутъ и на передѣ ясно показало. Приводять декрета подметные, юкъ отъ переднѣйшихъ и бачнѣйшихъ зъ нихъ. потоптаныи и оплеваныи! Приводять каноны нѣякіисъ, чорныи, Муринскіи! Приводять сны, басни, и абисмо имъ вѣру

¹⁾ Въ рукописи ошибка: «розумѣлъ».

²⁾ Толст.: «подступное».

³⁾ На полѣ: «Апокрисисъ—книга».

⁴⁾ Это переводъ словъ Кревзы, см. выше стлб. 175. Впрочемъ, переводъ этотъ не дословный.

⁵⁾ Толст.: «челобити».

⁶⁾ Въ Синодальномъ и Толстовскомъ спискахъ извращено: «надо вѣѣ».

дали, умовляють въ насъ! То, што зъ Ватикану вышло, хотъ было вчорайшое, розумѣють и удають за тысячолѣтнее, безъ жадного уваженія и знесенія тыхъ, которыи ся въ той справѣ уважати звикли, околичностей! Зачимъ до такой марности пришли, же южъ зъ тыхъ назвискъ, которыи въ похвалныхъ словахъ каждому въ церкви Божьей зъ побожныхъ праць оказалоу святителеви пристойно належать, одному то все приписуючи, монархію свою клѣтити не встыдаются! Лечъ ты, православный, розумѣй, ижъ вшелякіи титуловъ оздобы святыи церковникоу якъ Римскому епископу, такъ и одинъ другому, ведлугъ науки апостолской, одинъ другого болшимъ надъ себе въ чести чинячи, приписовали, а не жебы презъ то мѣли имъ болшую владзу и зверхность удѣлную приписовати, которыи въ словѣхъ толко, а не въ самой речи завѣси. Якъ о томъ и Нилъ Кавасилъ, архіепископъ Солунскій, въ книзѣ своей «О первенствѣ папиномъ», розумѣти научаеъ. Лечъ гды бискупове Римскіи почали собѣ тии титулы привлащати за право на зверхность единовладства, Грекове ихъ тими таковыми титулами здобити зборонялися. Штось видѣти даеъ въ книзѣ Полской, «О зборѣ Флоренскомъ», на листѣ 404, гдѣ Іоанъ Палеологъ цесари на титулы папезскіе не хотѣлъ призволити мовячи: «бымъ снать на то святымъ належно, въ листѣ моемъ чтячи папежа, не положилъ того, што бы онъ засѣ собѣ хотѣлъ брати за привилей». Што тысячоу передъ тымъ лѣтъ въ монархахъ апостатскихъ Великій Василій святыи постерегиши, такъ о нихъ мовитъ⁷⁾: «если Господь Богъ милостивъ будетъ намъ, яко[й] помочи потребуемъ? а если гнѣвъ Божій трѣвати будетъ, што за помочъ намъ

отъ пыхи и надутости заходныхъ быть можетъ? Которыи правды и не знаютъ и учитися не зезволяютъ, але, фалшивыми опиніями оплутаны, тое теперъ чинятъ, што первѣй строили въ Маркелю, то естъ зъ тими, которыи имъ правду ознаймуютъ, пречать и самими собою ересь (Аріанскую) змоцняють. Я, заправды, самъ, безъ посполитого листовъ споряженія, хотѣлемъ до ихъ антесигнана (Іоля папежа розумѣеъ), то естъ до продкуючого межи ними писати о церковныхъ, пѣчого тылко презъ енігмата, то естъ презъ мову загадливую, гдыжъ анѣ розумѣють тутешныхъ правды и дороги, которую бы ся могли научити, не пріймуютъ. А вкортѣ рекши, то презъ листъ свой ознаймити имъ хотѣлемъ, абы утѣсненымъ и понижонимъ не презъ утрапени карность была задавана, и абы пыха за достоинство полѣчана не была. Который грѣхъ самъ одинъ Бога непріателемъ учинити можетъ». То великій сей и св. учитель церковный—о томъ, которого намъ залецають отступникоу, монарху. Зачимъ не дивъ, же, она, пыхи и надутости дымомъ ослѣплены бывши, хотъ завжды ся учать, до познания еднакъ правды и наученія ей нѣколи прійти и того видѣти не могутъ, што передъ ними сей св. учитель въ той ихъ незнамой а церкви Христовой шкодливой пысь видѣлъ⁸⁾.

Части II, роздѣлу I⁹⁾, артикулъ 2.

Ижъ патріархове и всѣ заровно епископове суть всѣхъ

⁷⁾ Послѣ этого въ синодальномъ спискѣ «Палинодія» слѣдуютъ двѣ съ половиною пустыя страницы. Что этотъ «артикулъ» не конченъ видно и изъ того, что въ немъ нѣтъ выводовъ, и обычнаго заключенія. Толстовскій списокъ на томъ же оканчивается, но пустого мѣста въ немъ не оставлено.

⁸⁾ По ошибкѣ поставлено II.

⁷⁾ Епистола 10.

апостоловъ сукцессорами, то есть наступниками.

Отступникова, въ зуполной влады ряду церковного, по ипшихъ апостолахъ сукцессіи не признавають, але толко по самому Петрѣ, а по Петрѣ нѣкому ипшому, толко самому епископу Рымскому. Роздѣливши абовѣмъ владзу въ апостолахъ на владзу зо всею зуполностью взглядомъ апостолства, то есть на владзу зуполную апостолскую, отъ Христа зависелую, и на владзу безъ жадной зуполности взглядомъ епископства, то есть на владзу просто епископскую, отъ Петра зависелую, въ которыхъ первую, то есть владзу зуполную апостолскую, повѣдають дану быти съ Христа Иисуса всеѣмъ заровно апостоламъ, который бы они на всемъ свѣтѣ заживали, такъ еднакъ абы одна и таяжъ въ особѣ Петровой была порядною и сукцессію чинячею, а въ ипшихъ апостолахъ абы была злеценою и сукцессію нечинячею, — [защмъ взглядомъ] ¹⁾ сей первой ²⁾ зо всею зуполностью влады ипшимъ апостоломъ не признавають, толко самому Петрови; взглядомъ зась влады второй позволяютъ сукцессію, абы въ ней всеѣмъ апостоломъ всеѣ епископове наступовали, не ведлугъ зуполности еднакъ влады, але въ части толко печалованя; а Римскій самъ абы Петрови наступовалъ въ зуполности влады, то есть абы онъ самъ, якъ монарха, рядилъ и справовалъ, а всеѣ ипшии патріархове и епископове, рядови сего подлагаючи, часть печалованя отъ Церкви Христовой на собѣ посиали. Такъ Латинникова.

Мы зась, православнии, двое тое въ особахъ апостолскихъ знаючи—апостолство и епископство, въ обоихъ ³⁾ всеѣхъ

заровно апостоловъ (не выимуючи Петра), одну и туюжъ во вшелякой зуполности мающихъ владзу признаваемо, въ которыхъ всеѣхъ епископства взглядомъ (апостолство абовѣмъ сукцессіи не чинить) одну и туюжъ сукцессію быти найдуюмо. Же жадного вынятку вынеслости и удѣлности такъ межи апостолами, якъ и межи ихъ сукцессорами не находится, церковный абовѣмъ звычай вышнихъ и нижнихъ не достоенствомъ, але порядкомъ епископовъ знаетъ, а не Христово постаповенія. «Во гдѣ колвекъ есть епископъ, мовить Іеронимъ св. въ послани до Евгарія, буди въ Римѣ, буди въ Евгубѣ ⁴⁾, буди въ Константинополю, або въ Регіи ⁵⁾, або въ Алессандріи, або въ Танаисѣ, тогожъ есть служенія и тогожъ священства. Мокпость абовѣмъ богатства и убозство—апѣ высокимъ, апѣ низкимъ епископа не чинить, гдыжъ всеѣ суть апостолскими сукцессорами». И св. Теофилактъ на Іоанна 11 мовить: «Христосъ такъ въ одну пастъ собралъ церковь и подъ одно справилъ ярмо, такъ тыхъ, которые близко, яко тыхъ, которые далеко были, одно тѣло чинячи, абы той, который былъ въ Римѣ мѣшкалъ, того, который въ Індіи есть, своимъ члонкомъ быти вѣрѣлъ, а всеѣхъ одну голову вызналъ быти Христа». Тойже св. на Іоанна 10: «одинъ пастыръ слово Божіе и Богъ». Уважай, ижъ всеѣ епископове по всемъ свѣтѣ будучи одинъ другого члонками суть, а межи ними никто ипшій, ено самъ Христосъ есть една голова и одинъ пастыръ. А же всеѣ апостолове такъ въ апостолствѣ, якъ и въ епископствѣ одной и тоижъ влады суть, явне ся то зъ овыхъ словъ Христовыхъ вѣдати даеть, который до

¹⁾ Такъ у Толстова.

²⁾ Толст.: «Петровой».

³⁾ У Толстова правилыте: «въ обоимъ».

⁴⁾ У Толстова: «Емгубѣ».

⁵⁾ У Толстова «Креггін».

всѣхъ ихъ мовить: «якоже посла ми Отець, и азъ посылаю вы». Презъ которыхъ слова и апостолами учинилъ ихъ Иисуу Христосъ, и епископами. На которыхъ слова бож. Кириль, патриарха Александрийскій, выкладъ чинячи, въ главѣ 55 [книги двѣнадцатой] ⁶⁾ мовить: «установилъ тими словами всего свѣта учителей и божественныхъ таемницъ услугачовъ, которыхъ, яко свѣтильниковъ, до освѣченія не Иудовской краины толко послалъ, которая, ведугъ законного росказанія, отъ Дана ажъ до Вирсавіи растягалася, яко есть писано,—але весь округъ земный освѣтити росказалъ». Правдивый тебѣ есть Павелъ мовячій, же прѣхто себѣ чести не пріймуетъ, толко вызванный отъ Бога ⁷⁾. Якъ тебѣ Иисуу Христосъ, посылаючи свои апостолы, на апостолство ихъ поднеслъ, и яко Ааронъ возванъ ⁸⁾, такъ и всѣ апостолы, взявши тую владзу, гды иныхъ на закладане або на справованье церквей посылали, на епископство ихъ подносили и весь ихъ самыхъ урядъ, зо всею услугуючею владею, имъ поручали, одну овую персональную ихъ достоинство выпявши, ижъ они были очевидстыи свѣдковѣ животы и воскресенія Христова и отъ него несродковне воззани и на евангелскую проповѣдь на весь свѣтъ послани. И оттолъ ся то дѣветъ, же всѣ епископы отъ учителей церковныхъ названы бывають апостолскими сукцессорами. Климентъ, епископъ Римскій, въ посланіи 1-вомъ: «зъ особы Петровы, мовить, ижъ самъ Иисуу Христосъ научилъ, же епископы мѣстце апостолское держать, а презвѣтерове мѣстце семдесяти

учениковъ»; и, въ главѣ остатней книги осмой «Постановеній» своихъ ⁹⁾: «апостолы мовять, ижъ они отъ Христа Господа того научени были, же епископомъ понтификальскій урядъ назначили. Бож. Кипріанъ, въ посланіи десятомъ книги второй: «въ томъ, мовить, яко набавъ [брате,] ¹⁰⁾ працюемо и працювати повинни естесмо, абысмо единость, отъ Христа Господа и презъ апостолы намъ сукцессоромъ поданную, иже можемо, одержати старалися». Тойже въ посланіи 9, книги 4, такъ пишетъ: «Христосъ мовить до апостоловъ, и презъ то до всѣхъ преложонныхъ, которыхъ апостоломъ намѣстничимъ споряженьемъ наступують». Бож. Иеронимъ въ посланіи 4: «у насъ, мовить, апостолское мѣстце епископы держать». Бож. Августинъ въ словѣ 24, «О словахъ Господнихъ»: «если самимъ, мовить, апостоломъ рекъ Христосъ «хто вамъ погоржаетъ, мною погоржаетъ»,—погоржайте нами. Если же мова его дошла до насъ и возвалъ насъ, и на ихъ мѣстцу поставилъ насъ, смотрѣте, абысте нами не погоржали». Тойже Августинъ въ главѣ 43, книги семой, «О крещенія», напротивъ Доната Кляра, епископа Мускулы, на соборѣ Карфагинскомъ мовленія слова приводитъ ови: «явный есть вырокъ Господа нашего Иисуу Христа, апостоловъ своихъ посылающего и имъ самымъ владзу, отъ Отца собѣ даную, общую, котрымесмо мы наступили, тогожъ владою церковь Божию радиачи» ¹¹⁾. Тойже бож. Августинъ, и Иеронимъ, и Евфимій, оное псалма 44 мѣсто «отець твоихъ родиша ти сынове» выкладаючи: «вмѣсто отцевъ, мовять, апостоловъ мѣла церковь сыны, епископы». Бож. Златоустый, въ «Словѣ о ана-

⁶⁾ Такъ у Толстова.

⁷⁾ Евр. гл. 5, ст. 4.

⁸⁾ Тамъ же, ст. 5. Въ подлинникѣ описка: «возвалъ».

⁹⁾ На полѣ: «конституція архіерейскія».

¹⁰⁾ Такъ у Толстова.

¹¹⁾ Толстова «рядячи».

оёмъ», мовить, же «владза выклинаня отъ апостоловъ на сукцессоры ихъ, то есть на епископы, спала». Святый Григорій Бесѣдовникъ, въ бесѣдѣ 26 на евангеліе апостолское, мовить: «теперь мѣстце въ церкви держать епископове, визанья и розвязованя владзу пріймуютъ, которыи стопня ряду доступуютъ». И бож. наконецъ Іоанъ Дамаскинъ, въ словѣ второмъ «О образѣхъ»: «визаня, мовить, и розвязаня владзу не крулюмъ, але апостоломъ и ихъ наступникомъ и настыремъ и учителемъ Христосъ далъ».

Дается tedy зъ тыхъ св. учителей церковныхъ науки видѣти, же всѣ епископове отъ всѣхъ заровно апостоловъ, иле они суть епископами, свою сукцессию одну и туюжъ всѣ отъ всѣхъ мають и всѣ заедно сукцессорами суть, не выимуючи и Петра, которому же всѣ епископове, якъ иншимъ апостоломъ, наступуютъ, въ близко прешломъ артикулѣ зъ науки св. учителей церковныхъ доводне показалемъ. Посполитое абовѣмъ всей святой соборной церкви то зданя есть, же той самый рядъ церковный, который апостолове отъ Христа Господа взяли, зосталъ при епископахъ, на которыхъ зуполне тая самая владза спала, которая была на апостолахъ, вынивши, якомъ мало вышей реклъ, власный ихъ особливый и персональный нѣкоторый привилей. Якъ бовѣмъ всѣ заразъ и оразъ апостолове печалованье чинили о церкви, въ ровной владзы, и то повнехной, такъ всѣ заразъ и оразъ епископове туюжъ церковь рядять всѣ посполу и кождый зособна въ зуполной владзы. И якъ кождый апостоль зуполне былъ епископомъ не зависе одинъ отъ другого, але несродковне ¹⁾ отъ самого Христа, которого всѣ заровно услугачами были, такъ епископове отъ самыхъ срод-

ковне апостоловъ. Когоколкевъ бовѣмъ апостолове любъ ²⁾ всѣ разомъ, будь колко ихъ, або тыжъ поединкомъ выби-
рали и на рядъ и справоване церквий посылали, тымъ всѣмъ туюжъ порядную, которую сами отъ Христа мѣли, до ряду церковного потребную владзу, презъ моцъ овыхъ же Христовыхъ, до нихъ реченыхъ словъ «якоже посла мя Отець, и я посылаю васъ», давали, такъ абы они, гдѣ бы того потреба указовала, моцью тыхъ же Христовыхъ словъ иншихъ епископовъ зъ тогожъ ряду церковного владзею становили, рукополагали и посылали. Такъ, бож. апостоль Павелъ постановилъ епископомъ Тимоея, которому злецилъ многи церкви утверждати; такъ, рукоположилъ епископомъ въ Критѣ Тита, абы онъ иншихъ тамъ услугачовъ презвитеровъ церковныхъ по розныхъ мѣстцахъ настановилъ».

Положивши tedy то за речъ певную, же всѣ апостолове заровно одну и туюжъ (иле до апостолства ихъ и епископства) ряду и справованя церковного отъ Христа Господа данную имъ владзу мѣли (поневажъ до всѣхъ заровно речено было «яко же посла мя Отець, и азъ посылаю васъ») и же туюжъ ряду и справованя церковного владзу на всѣхъ епископовъ сукцессоровъ своихъ апостолове вляли (поневажъ всѣ заровно епископовъ становили и посылали),—покладаю за речъ ровно певную и то (поневажъ иной удѣльной владзы Петръ апостоль, которая бы ему самому, отдѣльне, мимо всѣхъ иншихъ апостоловъ, отъ Христа даная належала, не мѣлъ), же тежъ жадного удѣльного по собѣ сукцессора зоставити не могъ. Же еи не мѣлъ отъ словъ овыхъ Христовыхъ, до него реченыхъ «на томъ камени збудую

¹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «несродковне».

²⁾ На полѣ: «будъ».

церковь мою» — показалемъ то доводне въ шести артикулахъ первыхъ роздѣлу первого, части первой. Же не мѣлъ ей и зъ овыхъ «тобѣ дамъ ключъ» царства небесного» — показалемъ и то доводне въ артикулъ седмомъ и осмомъ также первого роздѣлу, части первой. А же и зъ овыхъ не мѣлъ «паси овця моя» — доводне и то показалемъ въ пяти артикулахъ роздѣлу второго, части первой. Мѣвши теды Петръ св. туюжъ и одну апостолской и епископской влады зуполность, которую мѣли и всѣ иншіи апостолове, сукцессоровъ по собѣ зоставилъ зъ такоужъ владою, зъ якою зоставили и иншіи всѣ апостолове на всѣхъ своихъ сукцессоровъ, туюжъ и одну зуполную³⁾ владу вляли, которая сукцессиве⁴⁾ вливана отъ однихъ на другихъ будетъ, ажъ до скончѣня свѣта. И для того святыи учителеве церковныи всѣхъ епископовъ сукцессорами всѣхъ апостоловъ быти научаютъ, не выимуючи нѣ Петра, нѣ тыжъ Петровыхъ сукцессоровъ, которыи заровно зъ иншими епископами апостолскими сукцессорами называются. Не маемо абовѣмъ того розумѣти — такъ апостолскими сукцессорами званы быти епископы, абы нѣкоторые особно наступовали Петрови, нѣкоторые Павлови, иншіи Иоаннови, а иншіи иншимъ апостоломъ, и такъ своему апостолови наступали, якобы южъ иншому не наступовали, бо бы то въ церкви Божой схѣма, отъ бож. апостола Павла наганеная, а не залеченая отъ Христа Господа единость быти мусѣла, кды нѣкоторые мовили «я естемъ Аполлосовъ, нѣкоторые — я Павловъ, иншіи — я Квѣинъ». Але маемо розумѣти — такъ апостолскими наступ-

³⁾ Такъ у Толстова; въ Синодальномъ же спискѣ: «зубополную», т. е. «зобанолную».

⁴⁾ Лат. successive.

никами епископы званы и званы быти, ижъ въ ихъ урядѣ томъ, который всѣмъ апостоломъ былъ посполитый, наступуютъ всѣ всѣмъ вкушѣ, абы такъ въ одной Церкви Христовой одно зоставало апостолское епископство. И для того божественный Иринеи, о епископахъ Римскихъ въ главѣ 3, книги третьей пишущи: «теперь, мовитъ, дванадцятимъ мѣстцемъ епископство отъ апостоловъ (въ Римѣ) маеть Елейѣерій». «Отъ апостоловъ», мовитъ, маеть епископство, а не «отъ апостола». Взглядомъ тогожъ то одного всѣхъ апостоловъ епископства, не толко Римскій епископъ, але и иншіи епископове Петра св. сукцессорами называются, якъ ся въ близко препломъ артикулъ предложило. «Господь нашъ (мовитъ бож. Куприанъ въ посланіи шестомъ, книги 5-й), которого приказаній боятися и заховивати ихъ маемо, епископскую честь и церкви своей станъ споряжаючи, въ евангеліи бесѣдуетъ и мовитъ Петрови «я тобѣ мовлю, ижъ ты естєсь Петръ, и на томъ камени збудую церковь мою». Оттоль, пре отмѣнность часу и наступованя, епископское рукоположеніе и церковный станъ такъ бѣжать (sic)⁵⁾, же ся церковь на епископахъ устанавлиеть, и всѣ sprawy церковныи презъ тыхъ же преложонныхъ ряжены бывають. Всѣ пре то епископове тоежъ суть, што Петръ и што всѣ иншіи апостолове. Петръ тежъ и всѣ апостолове тоежъ были (вынявши, якомъ рекъ, персональныи ихъ прерогативы), што суть всѣ епископове, которыи суть всѣ заедно апостолскими и Петровыми сукцессорами и сполечнымъ промысломъ Церковь Божию рядятъ. Всѣ абовѣмъ въ Петрѣ и зъ Петромъ ключъ отъ Христа Господа

⁵⁾ Здѣсь недостаетъ смысла. Предлагаемъ читать такъ: «церковному стану такъ *нележитъ*».

взяли, и Петръ св. ключъ и паству овецъ не своимъ іменемъ взялъ, але іменемъ всей церкви, которой онъ фигуру въ особѣ своей носилъ, то есть іменемъ всѣхъ преложныхъ церковныхъ, якъ ся о томъ обоемъ въ вышнѣ помененныхъ артикулахъ части первой роздѣлу 1-го, зъ науки св. учителей церковныхъ доводне показало. Зачимъ роздѣлене отступническое влады епископской на малую владзу и на великую — на зуполность ¹⁾ влады и на час[ть] ²⁾ печалованя, — на владзу порядную, сукцессию [чинячую, и на владзу злепеную, сукцессию] ³⁾ нечинячую — есть свѣжій марныхъ головъ вымысль, а не святыхъ учителей, поготовю — не писма святого наука ⁴⁾.

Части II, роздѣлу I, артикулъ 3.

И жъ епископъ Римскій першенство именованья межи патріархами маеть не зъ Возкого права, але зъ звычайи зъ людзкой ухвалы, якъ и всѣ иншіи чтири патріархове (Іерусалимскому еднакъ патріарсѣ, взглядомъ Христа-Іерусалима, слушне большіи прерогативы належатъ) и и жъ надъ иншихъ чотырохъ патріарховъ въ рядѣ и справованю церков[номъ] ⁵⁾ — нѣчого не мѣлъ.

Патріархалнии первыи старожитнии столицы въ Церкви Христовой, зъ первыхъ часовъ христіанства, найдовали-

¹⁾ Такъ у Толстова; въ Синодальномъ же спискѣ: «зубополность», т. е. «зобанполность».

²⁾ Такъ у Толстова; въ Синодальномъ: «часъ».

³⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

⁴⁾ Послѣ этого въ Синодальномъ спискѣ оставлена чистая страница, хотя этотъ «артикулъ» можно считать законченнымъ.

⁵⁾ Такъ у Толстова.

ся не болішъ толко три: Римская, Александрійская и Антиохійская. За поступкомъ часу, до тыхъ трохъ приданы суть двѣ: Константинопольская и Іерусалимская; оная около року 381, на соборѣ вселенскомъ второмъ, а оная около року 553, на соборѣ вселенскомъ пятомъ, ачъ и предъ тымъ здавна тую достойность слушне мѣла и носила. Соборне признано и оголошено ⁶⁾ такъ, абы и овыи двѣ послѣдныи оними трома первыми тыхъ правъ, привилеевъ и прерогативъ патріархальной вышности участницами zostавали ⁷⁾. Вѣдати еднакъ належитъ, и жъ иншее — есть быти столицею патріархальною, а иншее — столицею апостолскою; каждая абовѣмъ зъ тыхъ пяти первыхъ столицъ патріархальныхъ есть столицею апостолскою, а не каждая зъ апостолскихъ столицъ есть столицею патріархальною, яко ся мало нижей покажетъ. Римскую, Александрійскую и Антиохійскую патріархалнии столицы апостолскими быти отступниково признавають ⁸⁾. Признавають апостолскою ⁹⁾ столицею быти и патріархальною столицю Іерусалимскую, которую въ равной почести титулу апостолского зъ Римскою бож. Августинъ покладаячи, въ главѣ 51, книги 2, на противъ Петиліана Донатисты, такъ о ней мовить: «столица тобѣ (Петиліане) што учинила Церкви Римской, [на которой Петръ сѣдѣлъ и на которой] ¹⁰⁾ теперъ Анастасій сѣдитъ, або церкви Іерусалимской, на которой сѣдѣлъ Іаковъ и на которой теперъ сѣдитъ Іоанъ, [имъ першенство панежово не изъ

⁶⁾ Толст.: «оголошено».

⁷⁾ На полѣ: «Тириусъ, о войнѣ, кн. 14, гл. 12; о собору Халкидонскомъ, въ Дѣаніяхъ, 7».

⁸⁾ Толст.: «приказуютъ».

⁹⁾ У Толстова это слово опущено.

¹⁰⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

Божского, але зъ людского права]¹¹⁾, которы[мъ] мы въ каѳолицкой едности злучаемся и отъ которыхъ не zboж-нымъ шаленствомъ отлучились». И мало ниже—объ тѣхъ столицы апостольскими называетъ. Столицу патриархальную Константинопольскую отступниково ижекоторыи, невѣжеве и хулници (снать зъ Миколая Первого, въ главѣ 92, на пытанье Болгаромъ отповѣдающаго, любъ тежъ рачей пре самую завзятую зъ кри-воприсяжства и отступничства своего ку той святой столицы, которая ихъ и продковъ ихъ зъ воды и Духа св. от-родила; неприазнь) апостольскою быти прятъ. Баронѣушъ еднакъ въ томѣ I року 44, числѣ 12, апостольскою быти ей признаваетъ и отъ Петра св. уфун-довану быти выводитъ. Вшакъ же ги-сторикове церковныи обадва Никифоро-ве, Константинопольскыи, въ сво-ихъ кройникахъ, и третій Никифоръ Каллистъ, въ главѣ 7 книги 8 «Исто-ріи» своей, равне [въ] «Менологіи» Грецкое, отъ Андрея апостола уфун-довану быти ей повѣдаютъ. И такъ о си апостольскомъ уфундованіи Церкви Восточная розумѣетъ. А же не каждая отъ апостоловъ уфундованная церковь есть патриархальною, зъ того самого до-статечне есть видѣти, же не болшъ надъ пять суть патриархальныи, хотъ апостольскыи суть многія, якъ въ Су-донѣ, въ Беритѣ, въ Вибліи, въ Три-полѣ, въ Антарадѣ, въ Акадѣ, въ Бал-неахъ, въ Пелтѣ, въ Газарѣ, въ Лао-дикіи, въ Тароминѣ, въ Тіанѣ, въ Ан-курѣ, въ Синопѣ, въ Никомидіи, въ Никей Битинской. Церкви и столицы суть уфундованы отъ Петра святого и въ многыхъ иныхъ краинъ мѣстахъ, якъ о томъ Софроній св., патриархъ Іе-русалимскій, въ книгѣ «О подвижъ и пе-

регринаціи Петра св. апостола», широ-це вѣдати даеъ. Иадная еднакъ зъ тыхъ патриархальною не есть, хотъ всѣ суть апостольскыи. Многъ и отъ Пав-ла св. и отъ иныхъ апостоловъ Церкви суть уфундованы, которыи апостольскыи суть и называются, патриархальныи ед-накъ же суть не остали.

То такъ вкоротѣ преложивши, пать Римскій епископъ першенство свое ме-жи патриархами¹²⁾ мѣлъ не зъ права Божого, але зъ самого широго права людского, то есть зъ звычайу напродъ, а потомъ зъ potvrждения того звычайу презъ синодальныи ухвалы,—такъ того видочне довожу. Святыи отци, на пер-вый соборъ вселенскій до Никей зобра-ни, о трохъ первыхъ патриархальныхъ столицахъ въ канонѣ шестомъ такое право становить: «звычай давний не-хай ся захуеъ въ Египтѣ, въ Ливіи и въ Пентаполѣ, абы надъ тыми всѣми Александрійскій мѣлъ владу, поневажъ и Римскому епископу той звычайъ есть; равне и въ Антиохіи и въ иныхъ краинахъ каждой церкви своя ей честь захована нехай будетъ». О томъ тако-вомъ тыхъ трохъ апостольскихъ патри-архальныхъ столицъ, а особливе о сто-лиціи Римской звычай, отколь бы она-тое свое право въ вынеслости на па-триарховство въ уживаніи на онъ часть мѣла, на четвертій вселенскій соборъ въ Халкидонѣ собраныи св. отци вы-разными словы вѣдати дають¹³⁾. Кото-

¹²⁾ Въ рукописи описка: «патриархальныи». У Толстова правильно.

¹³⁾ Послѣ этого слова въ Толстовскомъ спискѣ—громадный пропускъ, незамѣчен-ный тогдашнимъ переписчикомъ, который послѣ слова «дають» прямо перешелъ къ концу 1-го артикула, 2-го раздѣла: «то чинитъ, иже первій Андрей святой» и т. д. Судя по Синодальному списку, у Толстова пропущено десять съ половиною страницъ. См. ниже, стлб. 542, прим. 3-е.

¹¹⁾ Возстановлено по тому же списку.

рыи, по прочитанію передъ собою на второмъ равнѣ вселенскомъ въ Константинополѣ збраномъ соборѣ учиненного правила пятого ового: «Константинопольскаго мѣста епископъ маєтъ мѣти первенства честь по епископѣ Римскомъ, для того иже оно есть Новый Римъ»,—въ канонѣ 28 мовѣтъ: «во всемъ благословенныхъ отецъ границъ наследующи, и теперь читавый канонъ двохъ сотъ и пятидесяти боголюбивыхъ отцевъ, за панованія побожного цесаря великого Θεодосія, въ царствующомъ мѣстѣ Константинополѣ Новомъ Римѣ збранныхъ, вырозумѣвши тоеже и мы ухвалиемо и уставуемо, о почестехъ свѣтѣйшей Константинопольской Нового Рима Церкви. Абовѣмъ столицы старого Рима (слухай тутъ, православный, и ты, отступнику, што за причину св. отцеве дають вынеслости Римской столицы на патриарховство),—столицы абовѣмъ, мовѣтъ, старого Рима иже мѣсто тое маеставало, то есть столицею цесарскою было, благословеніи отци почести слушше отдали» (если св. отцы столицы Римской почести або привилей вынеслости дали, tedy отъ людѣй то, людскимъ правомъ маєтъ, а не отъ Бога, правомъ Божиимъ). Мовѣтъ далѣй: «той тежъ причины уваженемъ стопятдесятъ боголюбивѣйшій отци порушени, равны почести, то есть вынеслости привилей святого Нового Рима столицы надали, слушше судили, абы и царства маестатомъ и сенату величествомъ почтенное и равными достоинствы и предложены, иже и старый Римъ, оздобленное мѣсто и въ церковныхъ справахъ равную поважность и величество мѣло, второе по немъ будучи». То свѣтили отцеве, и прочая. Мѣсть tedy знаменитость, иже иныхъ патриархальныхъ столицъ вынеслости на патриарховство, такъ и Римской причина—право люд-

ское, а не причина старшенства Петрового, которого ему жадного, мимо иныхъ апостолы вынятого, въ Церкви Божой нѣмашъ, нѣ тежъ право якое Божкое, которое ¹⁾ о томъ жадное не найдуетъ. И оттоль Римскіи епископове взглядомъ мѣста Риму Римскими епископами титулованы бывали, а взглядомъ діоцезіи, которой суть предложены,—патріархами. Мужъ свѣтый и въ Церкви Божой поважный Θεодоръ Студита тыхъ пяти найвышшихъ патріарховъ «церковного тѣла пята верхами» называетъ, которые, ведлугъ права Божого, во всемъ собѣ суть равны ²⁾, ведлугъ права людского—Римскій былъ первымъ, теперь—ижечимъ, Константинопольскій вторымъ, теперь первымъ, Александрійскій третьимъ, теперь вторымъ, Антиохійскій четвертымъ, теперь третьимъ, Иерусалимскій пятымъ, теперь четвертымъ. А иже первый жадной зверхности не маєтъ надъ вторымъ и далшими, такъ второй, третій и четвертый—первому подъ жадную зверхность, пречъ поменшой достойности въ порядку, не подлѣгаетъ. Каждый въ своей діоцезіи есть найвышній; каждого зъ нихъ судить судъ собору вселенского, и каждый зъ нихъ одинъ въ другого діоцезію, подъ утраченемъ своей власной, не уступается. До себе порядку толко, якомъ рекъ, достоинствомъ одинъ надъ другого были тѣи пять, а въ иномъ всемъ равны. А до иныхъ митрополитановъ въ своихъ діоцезіяхъ суть—надъ нихъ владою посвяченія ихъ и исправленія, яко митрополитанове до своихъ спол-епископовъ. Влады единакъ ряду церковного и паствы не

¹⁾ У Толстова на подѣ: «патріархове взглядомъ діоцезіи, а епископове взглядомъ мѣстъ называются». Въ Синодальномъ это «божкое письмо» перепутано съ текстомъ.

²⁾ «Вароніумъ, рокъ 819, личба 35».

только одной митрополитанской діецеѣзіи зъ своимъ митрополитаномъ епископове и всей патріархіи зъ своимъ патріархоу епископове и митрополитове—за одинъ человекъ суть, але всѣ чотыри патріархове зо всѣми своихъ діецеѣзіи прима-сами, митрополитанами и епископами—одинъ епископъ суть. Поневажъ одно всѣ епископство мають, одну церковь, одно стадо, которое вси обще, якъ одинъ пастырь, пасуть, то есть радятъ нимъ и справують. Зачимъ ово апостатское [комментумъ] ³⁾, зъ екстраваганціи ⁴⁾ приводитись звичное, гдѣ Бенедиктъ Второй мовить: «святая Римская церковь, которая, за споряженемъ Господнимъ, надъ всѣ иншіи влады порядное держитъ продковане отъ Бога, якъ матка всѣхъ Христовыхъ вѣрныхъ и научителька, чотыри патріархальныя столицы установила, межи которыми по самой Римской церкви Константинопольскую—первое, Александрийскую—второе, Антиохійскую—третье, а Іерусалимскую—четвертое мѣстце держати хотѣла, и многими ихъ прерогативами и почестями и привилеями приоздобила»,—зачимъ ово, мовлю, апостатское комментумъ, безъ жадного фундаменту правды, на самомъ голыхъ словъ песку убудованое, есть щирый фальшъ. Поневажъ, якъ ся показало, нѣ сукцессія, нѣ Петра св. фундація, поготовю—нѣ Римского епископа воли,—тыи чотыри апостолскіи столицы патріархальными быти мѣти хотѣла и установила, але самый звичай взглядомъ продкуючи[хъ] тыхъ на тотъ часъ мѣсть, предложениемъ достоинства свѣцкаго увеличенныхъ, надъ иншіи поднесенныхъ, самая воли свя-тыхъ отцевъ, передъ первымъ соборомъ

пожилыхъ, мѣти хотѣла, а первого собору св. отцевъ воли то ствердила, воли св. отцевъ второго собору на тожъ патріархальное достоинство святую апостолскую Константинопольскую столицу поднесла, а Іерусалимскую—воли св. отцевъ пятого собору тымъ же патріархства достоинствомъ почтила, ачъ и предъ тымъ здавна тую достойно[сть] Іерусалимск[ая] столиц[а] мѣла и относила. Не воля бискупа Римского, а нѣ сукцессія, не фундація церквей отъ Петра св. учинена! Гдыжъ елибы сукцессія апостолскіи столицы патріархальными чинила, нѣгды бы надъ Іерусалимскую, на которой самъ Христосъ и всѣ по немъ апостолове свое епископство обходили, Кесарійская церковь предложена не была: але якъ якъ Римъ на онъ часъ головою и передгѣйшимъ мѣстомъ былъ во Влошехъ а первымъ въ цесарствѣ Римскомъ, Александрѣя въ Египтѣ—а вторымъ въ цесарствѣ, Антиохія въ Сиріи—и третимъ въ царствѣ. О чомъ Еквинъ, въ главѣ 5, книги 3, о збуреню Іерусалиму: «такъ по збуреню Іерусалиму и по знищеню его, zostала головою Палестынѣ и метрополіею Кесарія, которой митрополитанъ, взглядомъ вынеслости мѣста, въ которомъ предложенъ надъ всею Палестиною [ре]сиденцію свою мѣлъ, предложеннымъ былъ епископови Іерусалимскому ажъ до собору пятого». Если бы тежъ фундація Петрова, теды бы не только тыи три Римская, Александрийская, Антиохійская патріархальными найдоватися знаны и званы были и зоставати мѣли бы, которыи суть фундованы черезъ Петра въ сукцессорахъ его, мѣтъ Римскомъ, Марцѣ евангелистѣ Александрийскомъ, Евводіи Антиохійскомъ, але и Равенская, которую той же ап. Петръ фундовалъ презъ Апполінара ученика своего, и Арелатенская, которую фундовалъ презъ Тро-

³⁾ Упоминается ниже.

⁴⁾ На полѣ: «зъ прибудной». Это описка; слѣдуетъ читать: «зъ прибуды».

фима, и Салитанская, которую фунда-
валъ презъ Домніа, и всѣ иншіи, ко-
торыи мало вышей поменлемъ, отъ
Петра въ розныхъ его сукцессорахъ
фундованыи. Если бы наконецъ воля
Римского епископа тыи апостольскіи
столицы патріархальными быти и межи
всѣми иншими продковати учинила и
установила, якъ отступникова зъ пре-
дложенной е[кс]траваганціи мѣти хотятъ,
теды бы св. отцеве святыхъ вселенскихъ
соборовъ влады тои продкомъ своимъ
не признавали, за которыхъ волею звы-
чай той ажъ до ихъ вѣку принесли, и
самы бы, мимо волю Римского епископа,
новыхъ патріархальныхъ столицъ подно-
сити не важилеся. Обѣдѣ абовѣмъ тыи
последныи не зъ воли епископовъ Рим-
скихъ, але зъ воли соборующихъ сви-
тыхъ отцевъ были поднесены; поневажъ
и на второмъ соборѣ вселенскомъ, на
которомъ поднесена есть Константино-
полская, и на пятомъ, на которомъ Іе-
русалимская, нѣ сами епископове Рим-
скіи, нѣ черезъ послы свои притомными
не были. И хотъ ся тому на четвертомъ
соборѣ вселенскомъ презъ послы свои
Леонъ, епископъ Римскій, противити
хотѣлъ, але — «зъ мотыкою напротивъ
сопца» — трудно одному епископови на-
противъ всей церкви, а особливе въ
справѣ неслушной. Штѣ всѣ потомъ
обхоженіи вселенскіи соборы пятый,
шестый и седмый ствердили и порожд-
ное въ томъ Римскихъ епископовъ ша-
танесе усмирили. Зачимъ и екстравагансѣ
и комментъ ¹⁾ овый, якобы Петръ св.
або Римскій который епископъ патрі-
архальныи столицы поднести — сны
еуть отступниціи, которыхъ на явѣ
нигды не доведуть! А поневажъ и
Римскому епископови св. первого все-

ленского собору отцы границы въ діо-
цезіи, вышей приведеннымъ отъ мене
канонѣмъ шестымъ, закладываютъ такъ
заровно, якъ Александрійскому и Антио-
хійскому, и переходити ихъ, подъ ан-
нигіляціею ²⁾ рукоположенія, заказуютъ,
а Константинопольского во всѣхъ его ду-
ховныхъ прерогативахъ равнымъ ему
чинятъ, теды онъ, яле до ряду церков-
ного, нѣ въ чомъ ихъ не перевышаетъ,
которое онъ маєтъ не зъ Божьего уста-
новенія, якъ омылне отступникова уда-
ютъ, але зъ св. отцевъ ухвалы, якъ си
правдиве показало. Бо кгда св. отцы
четвертого вселенского собору, на ко-
торомъ было епископовъ 630, мовятъ,
иждь столицы старого Рима слушне
предкове ихъ почести для того отдали,
иждь мѣсто тое столицею царскою было,
што иншого мовитъ и розумѣти дають,
только же не отъ Христа Господа, аи
зъ сукцессіи Петрови Римскому еписко-
пови дана есть пѣякаясь прерогатива,
але отъ св. отцевъ, для той причины,
иждь Римъ былъ столицею царскою? А
поневажъ отъ отцевъ, за свѣдоцвомъ
канону для вынеслости мѣста оного
царского, прерогативама есть приздоб-
ленъ, теды не маєтъ ся Римскій воз-
нести, кгдажъ можетъ тая на инго
быти перенесена прерогатива, албо та-
ковая жъ и другому надана. А же то
зъ ухвалы соборовъ вселенскихъ отъ св.
отцевъ Римскій епископъ маєтъ, посвѣд-
чаютъ тому и права цесарскіи. Мовитъ
абовѣмъ Іустиніанъ, въ новеллѣ своей
131: «потвержаемъ св. соборовъ правныи
уставы, абы старѣйшій — старого Риму
епископъ першимъ былъ межи всѣми
іереями, а набагословеншій Константи-
нопольскій нового Риму епископъ абы
вторій порядокъ по старого Рима сто-
лицы мѣлъ и надъ иншіи былъ поваж-

¹⁾ На полѣ: «приблудный. розумъ и вые-
ладъ» — commentum extrava-gans.

²⁾ На полѣ: «утраченемъ».

пый». Слухай, православный, и ты, отступнику! Ото и права цесарскіи, которыи выразне вѣдати о томъ-даютъ, же Римскій бискупъ першій есть межи всѣми іереями зъ постановени св. соборовъ. А елики зъ постановени св. отцовъ, теды не зъ права Божого, не зъ сукцессіи отъ Петра первенства межи іереями Божиими епископъ Римскій достунилъ.

РОЗДѢЛЪ ВТОРОЙ.

Части II, роздѣлу II, артикулъ I.

О предименованю Петровомъ.

Хотячи отступникове доводити монархїи въ церкви Божой и Римского епископа монархою въ ней быти указати, зажили на доводъ двоихъ свѣдоцтвъ писма святого овии: «ты еси Петръ, и на томъ камени збудую Церковь мою» и «яси овца моя», презъ которыи, приспособивши до нихъ зъ диниъ церковныхъ поважности, уцеловали показати Петра св. монархою отъ Христа Господа въ церкви его святой установленымъ быти, абы такъ зъ Петра на Римского епископа сукцессіе спалую монархїю указати быти могли. Въ чомъ якъ ся имъ шасливе повело, зъ первого моего и второго роздѣлу, первой части на око видѣти дается. Гдѣ, за помощю Божею, зъ писма св. и зъ науки писмъ учителей церковныхъ то доводне показалемъ, же зъ тыхъ двоихъ приведенныхъ отъ нихъ свѣдоцтвъ нѣчого Петрови особливого датися не можетъ, што бы не заразы дано было и всѣмъ апостоломъ. Вынявши абовѣмъ въ томъ овую прерогативу Петрову, же онъ пре теплѣйшую свою до Христа Господа любовь въ фигуру церкви и въ таемницу единости еи отъ Христа Господа взять быти удостоенъ

зосталъ, нѣчого Христосъ Господь Петрови не обѣцалъ, не далъ, чого бы не заразы въ особѣ его и всѣмъ ученикомъ не обѣцалъ а сполечне зъ нимъ не далъ. На то абовѣмъ само-одинъ Петръ былъ выставленъ, абы презъ одну его особу и церковь одна соборная зъ незличонныхъ помѣстныхъ составлена, и равне зъ незличонныхъ помѣстныхъ пастыревъ одинъ еи пастырь соборный былъ разумѣнъ, который бы сполечне съ церковью ажъ до скончени свѣта, зъ рукъ въ руки подаючися, единости своей нѣкды не умалилъ и не умножилъ; але абы завше, и за уменшенемъ церквей помѣстныхъ, одна зоставала церковь и одинъ пастырь за уменшенемъ и за помноженемъ пастырей помѣстныхъ, которыи вси за одинъ чловѣкъ, якъ одинъ пастырь, одну святую соборную апостольскую церковь пасуть, рядять нею и справуютъ, зъ пристойнымъ и поважнымъ церковной іерархїи презъ синодалныи ухвалы споряженемъ. И якобы южъ истотне Петра св. монархою церковнымъ быти въ троихъ своихъ роздѣлахъ первой части довели, въ первомъ роздѣлѣ второй части сукцессіе зосталымъ по Петрѣ св. монархою епископа Римского указуютъ. Въ чомъ якъ ся слушне зъ собою и зъ нами обошли, въ троихъ моихъ части второй, первого роздѣлу прешлыхъ артикулахъ видѣти далемъ.

Далѣй въ тогожъ монархи уцезованю поступаючи, зъ певныхъ нѣкоторыхъ знаковъ указати его хотятъ, зъ межи которыхъ овый покладываютъ первый—першее на соборахъ вселенскихъ мѣстце. Чого доводячи, такъ правятъ «якъ евангелистове описуючи личбу апостоловъ, напервѣй Петра, якъ старшого, кладутъ, потомъ иншихъ; такъ и вся церковь соборная, тую зверхность Петра св. знаючи въ епископахъ Римскихъ,

въ личбѣ отцовъ св. на соборѣ будучихъ, завжды личбу тую починають отъ епископовъ Римскихъ». На што я отповѣдаючи мовлю, иже Петръ апостолъ не для того отъ евангелистовъ кладется первымъ, якобы монарха апостольскій и удѣльной надъ апостолами зверхности панъ (бо они иного монархи церкви Христовы надъ самого Христа не знали, которого однимъ одной овчарни добрымъ пастыремъ быти ознакоми намъ), але кладутъ они Петра первымъ для оныхъ причинъ, иже Петръ всѣхъ апостоловъ уперезалъ лѣты, уперезалъ всѣхъ возваніемъ, уперезалъ иными добродѣтелями, а особливе теплостью любви. Же лѣты Петръ апостолъ и Андрей всѣхъ иныхъ апостоловъ уперезали, ни кто не есть кто бы перечилъ; между овыми двома братами Петромъ и Андреемъ, который бы былъ старшій лѣты—есть розница. Епифаній св., въ описаніи ереси 51, Андрея старшимъ быти розумѣть. Бож. засѣдъ Златоустый, въ бесѣдѣ 59 на Матѳея, старшимъ быти розумѣть Петра, о которомъ такъ мовить, иже за Петра дідрахма была заплачена, поневажъ и онъ, якъ и Христосъ, былъ первороднымъ. Если первородный Петръ, tedy старшій иже Андрей. О Петрѣ св. и Кассіанъ въ книзѣ третей, «О воплощеніи»: «належало, мовить, абы первый отповѣдѣлъ, жебы той же порядокъ былъ отповѣди, который былъ чести, и той абы упередилъ признаніемъ, который уперезалъ лѣты. Што явне вѣдѣти дается изъ ового, же бож. евангелистъ Матѳеи, описуючи возваніе на апостолство отъ Христа Господа Петра и Андрея, двоихъ братьевъ, Якова и Иоанна, другихъ двоихъ братьевъ: якъ Якова для того передъ Иоанномъ положилъ, иже Яковъ былъ лѣты отъ Иоанна старшимъ; такъ безъ похыбъ и Петра передъ Андреемъ по-

ложилъ, иже Петръ уперезалъ Андрея лѣты. Мовить абовѣмъ въ главѣ 4: «ходя Іисусъ при морѣ Галилейстѣмъ, видѣ два брата Сумѳона глаголемаго Петра, и Андрея, брата его—». И прешедъ оттуду, видѣ ина два брата, Якова Зеведеова, и Иоанна брата его»¹⁾. А же Петръ и Андрей всѣхъ иныхъ апостоловъ возваніемъ уперезали, иже кто и въ томъ не перечить. Межи Петромъ и Андреемъ есть розница. Церковъ абовѣмъ наша восточная посполите Андрея св. Первозваннымъ апостоломъ зоветъ; учитель засѣ церковный многи первозваннымъ быти Петра апостола повѣдають. Купріанъ св., въ посланіи до Исѳрина²⁾; первымъ быти Петра розумѣть, которого Іисусъ Христосъ выбралъ. Августинъ, въ словѣ 47 о св. Петрѣ и Павлѣ, на возваніе Петровъ и Павлово взгядъ маючи, Петра между апостолами зоветъ апостоломъ напершимъ, а Павла напоследѣйшимъ. Такъ же ихъ зоветъ и бож. Иеронимъ въ посланіи 13 до Павлина о Грегориѣ Двоесловѣ: «въ бесѣдѣ 18, книги 2 на Іезекіила Пророка, о Петрѣ правячи, не приводи, мовить, на память, же первый на апостолство возванъ былъ». Бож. Златоустый, въ бесѣдѣ 9, «О покутѣ», Петра повѣдаеть: «гды мовлю «камень», именую—моцный, скалу непорушную, между апостолами великого, между учениками первого возваного и первого послушного». А же Церковь святая восточная Андрея апостола первозваннымъ зоветъ, для той причины своимъ способомъ то чинить, иже первѣй Андрей св. за Христомъ Господемъ пошолъ и первѣй науки его слухалъ, иже Петръ, которого южъ Андрей до Іисуса Христа привелъ; внакже Андрей апостолъ отъ Христа Гос-

¹⁾ Матѳ., гл. 4, ст. 18 и 21.

²⁾ Толст.: «Коприна».

пода, хоть за нимъ шолъ и хоть пауви его слухалъ, не былъ еще отъ него возванъ, але безъ возваня за нимъ былъ пошолъ. Якъ ся видѣти дасть зъ главы первой Іоанна евангелисты и зъ главы 4 Матѳея, а зъ пятой Луки. Откожь бож. Епифаній, въ ереси мало вышней припомненой 51: «Андреи, мовитъ, первое потканься ³⁾ (зъ Христомъ) придало, а Петрови досконалое возванье. Же упержалъ всѣхъ иннихъ апостоловъ горячостью любви, выразне ся то видѣти дасть зъ троюго ового Христова питанья «Петре, любии ли мя паче сихъ» и зъ тройкой Петрови отповѣди «Господи, ты вѣси, яко люблю тя». Тою то любви горячостью надъ иннихъ всѣхъ побуженый, Петръ апостолъ кинулся въ море; тою по водахъ ходити поскорилъ; тою и Малхови ухотилъ; тою наконецъ и ногъ умыти собѣ позборонился. Зачимъ о немъ бож. Күрилъ Александрійскій въ главѣ 64, книги 12 на Іоанна: «упержалъ, мовитъ, иннихъ Петръ, горячостью абовѣмъ до Христа навывборнѣйшею палаючи, и до чиненя а до отповѣданя наготовшій былъ». И бож. Иеронимъ, въ книзѣ на Матѳея, гл. 14: «на всѣхъ мѣстахъ, мовитъ, найгорячшей вѣры найдется Петръ». Бож. засъ Златоустый въ бесѣдѣ 47 на Матѳея: «трохъ, мовитъ, оныхъ: Петра, Іакова и Іоанна, надъ инними зъ цюты и великости умыслу предложонхъ; которая то великость умыслу, зъ напайтой любви походячи, въ Петрѣ ся найособливѣй». И засъ той же въ бесѣдѣ 57, на главу 17 Матѳея: «первыхъ, мовитъ, апостоловъ особно взялъ и на гору привель. А для чогожъ сихъ взялъ? Для того, ижъ выборнѣйшими надъ иннихъ

были. Петръ абовѣмъ для того упержалъ, ижъ барзо Христа любилъ».

То такъ предложивши навожу, же Петръ апостолъ первымъ межи апостолами кладется не якъ монарха и удѣльного надъ апостолами властелства панѣ, але якъ старшій надъ всѣхъ апостоловъ лѣты, якъ первый возваньемъ, якъ теплѣйшій любовью до Христа, якъ первородный межи братією. «Якъ Платонъ былъ первымъ або княжатею философовъ, мовитъ бож. Иеронимъ въ книгѣ первой напротивъ Пелагіа, такъ тежъ [Петръ] былъ первымъ або княжатею апостоловъ». Зачимъ анъ Платонъ оттолъ монарха надъ философами, анъ Петръ надъ апостолами. Теды предложенъ [отъ] латинумудруючихъ о першенствѣ Петровомъ (оттолъ, же ся первымъ межи апостолами кладеть) доводъ есть марный и нѣчого меншъ, якъ удѣльного старшенства Петрова, доводячий. Бо хотяжъ, яко ся рекло, евангелистове на нѣкоторыхъ мѣстахъ Петра св. первѣй кладутъ за единовладцу, еднакъ его надъ апостолами не розумѣють. Бовѣмъ не взглядомъ влады, але взглядомъ предложеныхъ его цють персоналныхъ впрעדъ его покладають. Лечъ и то не завше и не всюды; абовѣмъ и другихъ упередъ, а Петра послѣди кладутъ. Якъ читаемо у Іоанна въ главѣ 7, мовитъ: «Филиппъ зъ Висаиды мѣста Андреевого и Петрового» ⁴⁾. И засъ: «Павель, Аполлосъ и Күфа» ⁵⁾. Тутъ Петра по двоухъ, а тамъ по Андрею положилъ. Въ посланіи къ Галатомъ ⁶⁾—Іаковъ, Күфа и Іоанъ, и до Коринѳеовъ ⁷⁾—«другіи апостолове и бра-

⁴⁾ Іоан., гл. 1, ст. 42: «Філіппъ отъ Висаиды, отъ града Андреева и Петрова».

⁵⁾ 1 Коринѳ., гл. 3, ст. 22.

⁶⁾ Галат., гл. 2, ст. 9.

⁷⁾ 1 Коринѳ., гл. 9, ст. 5: «прочіи апостолы, и братія Господия, и Күфа».

³⁾ У Толстова неточно переведено: «показанься».

тія папскіи и Кіфа». Въ евангеліи Марка: «речѣте ученикомъ его и Петрови»¹⁾. И часу умыванія ногъ ученикомъ, послѣ всѣхъ Іисусъ Христосъ приходитъ до Петра. Не было тѣды то и за особливое якое право—абы Петра завше первымъ и предъ иными апостолами покладати. То вкоротѣ о першешествіи Петровомъ зъ того, же ся межі апостолами отъ евангелистовъ первымъ кладется. Иле засъ до первенства епископа Римского, которого оттоль консеквентеръ²⁾ монархою въ церкви быти доводятъ, ижъ первымъ на соборахъ кладенъ бываесть,—въ артикулѣ наступуючомъ.

Части II, роздѣлу II, артикулъ 2.

О старшихъ соборовыхъ и о першешествіи папиномъ.

Знеси антеценденсъ отступницкого доводу и иже то зъ науки св. учителей церковныхъ показавши, же быти первымъ межі братією не естъ монархою быти, же, мовлю, Петру св. межі апостолами первымъ быти не естъ удѣльной зверхности паномъ надъ ними быти ((братіа апостолове св. суть всѣ отъ одного Христа избранемъ и возванемъ въ Церковь его святую однако принабытіи. Первородный межі дванадцати сынами Іаковыми—Рувимъ, первородный межі дванадцати апостолами—Петръ. Подъ часть продаванья Іосифового, Рувима, до братіи своей бож. Златоустый (бесѣда 61, на главу 37, Бытіа) въ тии слова мовячого приводить: «отрочате немані; гдѣ ся я подѣну? якую оборону мѣти будемо, а особливе я, который надъ вами старшенствовати здамся?» Не южъ еднакъ Рувимъ надъ

братією и монархою або зверхнимъ зуполной владзы паномъ быти здастся, же ся здастъ быти надъ ними преложонимъ? Всѣ мы (епископове), мовить той же св. учитель въ бесѣдѣ третей на Дѣянія Апостолская, братіа естесмо, а одинъ нашъ естъ учитель. Ачколвекъ и межі братією слущная речъ естъ, абы одинъ становилъ, а иншіи абыся повиновали. Становенье межі братією старшого брата не естъ монархіа и удѣльное панованье, и повинованье³⁾ молодшихъ не естъ подданство и неволя, але добровольная поволность. Поневажъ всѣ они правомъ порадынымъ и природнымъ во всемъ первородному брату своему суть ровни, самое первенство лѣтъ и почестъ старшенству лѣтъ и первородству повинную вынявши.)),—поступую знести за помощью Божією и консеквенсъ⁴⁾ и зъ тыхъ же св. учителей церковныхъ показати, же аны бискупъ Римскій въ Церкви Христовой естъ монархою и удѣльной зверхности паномъ оттоль, же на соборахъ вселенскихъ первое мѣстце усилюеть мѣти.

Напродъ тѣды што ся приведеного отступниковъ зъ правилъ седми св. вселенскихъ соборовъ преложонныхъ описанья дотычетъ, дивъ мя, же такъ неосторожне, або насъ за таковыхъ мѣти хотять, або самыхъ себе за безрозумныхъ подають, якожъ такъ естъ, же въ речахъ явныхъ и ясныхъ безумствуютъ и слѣпѣють и то, што и тѣни въ собѣ доводу не маеть, за доводъ подавати⁵⁾ не встыдаются! Описанье або вѣмъ тое не естъ зъ дѣи соборовыхъ власне выбраное, але толко для памяти зреестрованоє, не такъ ся въ собѣ ма-

¹⁾ Марк., гл. 16, ст. 7.

²⁾ На полѣ: «послѣдовне», т. е. consequenter.

³⁾ Толст.: «повиновенье».

⁴⁾ На полѣ: «послѣдовательное».

⁵⁾ Толст.: «то давати».

ючее, якъ ся дѣяло, але якъ ся было повинно дѣяти, або якъ ся потомъ дѣяти мѣло. Той абовѣмъ тое описалъ, якъ ся видѣти дасть, и чинилъ, который прешли речи описовалъ, а не пришили, што обоє зъ ового двоєго видѣти дається. Напродъ: ижъ бискупы Римскіи якобы припомними на нихъ покладаетъ. На жадномъ еднакъ жаденъ зъ нихъ особою своею не былъ, а на нѣкоторыхъ нѣ черезъ послы, о чомъ, дасть Богъ,—въ наступуючомъ артикулѣ. Повторе: ижъ на первомъ соборѣ вселенскомъ епископа Константинопольскаго Александра межъ патріархами и продкуючимъ межъ ними покладаетъ. Который на тотъ часъ не только не продковалъ, але и въ почетъ патріаршескій не былъ еще причтенъ. Ку тому, мѣли тежъ то были отступникоуе обачити, же той приведенный презъ нихъ доводъ болшъ есть имъ нашкодний, нижи помочный, поневажъ въ томъ соборовыхъ предложеньхъ описованью не мовить «старшимъ былъ», але «старшими были». А если «старшими», теда не самъ одинъ бискупъ Римскій, але всѣ пять заровно старшими были. Которое то описание маеть въ собѣ розумъ такий, ижъ якъ бискупъ Римскій, такъ и патріархове поводами, головами, справцами, замкненьемъ и утверженьемъ синодовъ были. А же Римского впередъ менуетъ, то ему болшей влады и старшенства въ соборахъ не чипить. Не есть бовѣмъ ани надъ иныи епископы владзею першимъ, ані тежъ святителства достойностью болшимъ; але покладается впередъ самымъ только взглядомъ порядку и взглядомъ ового, же первый царства маестать былъ въ Римѣ, и маеть тое першенство зъ звычай, отъ отцевъ святыхъ, и соборовъ, и отъ цесаровъ, якъ ся въ прешломъ артикулѣ доводне показало, а не отъ

Бога и не отъ апостоловъ — такъ, же тое первенство только лежить въ порядку и въ словѣ болшъ, анижели въ речахъ, якъ о томъ Нилъ Кавасилъ, архієпископъ Солунскій, въ князѣ своей напротивъ старшенства напина, доводне пишеть. А же тое слово и титулъ первый жадной и самому Петрови апостолови, не рекучи бискупови Римскому, прочъ помененыхъ въ томъ же прешломъ артикулѣ персональныхъ ему прерогативъ не выражаетъ и не приписитъ, бож. Златоустый, въ бесѣдѣ 2 на посланіе до Римлянъ, овыи слова апостолскіи «Юдею прежде и Еллицу» выкладаючи, вѣдати дасть: «ани бовѣмъ, мовить, поневажъ первый есть, для того болше пріймуеть ласки, тоежъ бовѣмъ дарованье и сему и оному дасть; але быти первымъ—менованью только есть почеть, ані бовѣмъ вышшии части въ томъ держитъ (Илидовинъ надъ Грека), же болшую справедливость принялъ, але въ томъ только почитается, ижъ первый оную взялъ». И мало ниже: «пре тожъ на семъ мѣстцу словъ «первый» мовы есть честь, а не ласки обфитованье». А такъ и бискупъ Римскій гдѣ ся первымъ въ писмѣ кладеть, почеть и пошанованье словное только презъ тое слово «первый» розумѣтсѣ мѣти, ане и болшую владзу, любъ удѣлную зверхность пріймовати. Бож. Августинъ, въ словѣ тринадцатомъ «О словахъ Господнихъ», Петра св. апостола, въ порядку личбы первымъ быти межъ апостолами покладаетъ: «Петръ, мовить, въ апостолскомъ порядку первый». И засъ тамъ же: «въ Петрѣ, мовить, апостолъ порядкомъ межъ апостолами первымъ». Если же порядкомъ личбы первый, то не зверхностью предложеньства старшій. И если Петръ оттоль, же есть первымъ, не есть монархоу, поготовоу—бискупъ Римскій, который на

соборахъ первый, якъ первоименный, а не якъ властель, за монарху разумѣть и удаванъ быти маеть. А же першость ¹⁾ таи Римскаго бискупа удѣльнымъ властелемъ въ Церкви Христовой и неограниченой влады надъ предложеными духовными не чинить, вѣдати то дасться явне и отсель, же на одного бискупа Римскаго зданью вселенскіи соборы не подлегали, и же подъ именемъ его однымъ синодовымъ дѣи не были выдаваны. Въ першости теды мѣстца на соборахъ монархіи доводити—есть безумство свое, якомъ рекль, отступническое оказовати. Сенаторъ въ королевствѣ, першее мѣстце мающій, на другомъ по собѣ мѣстцемъ и личною положеномъ не мае жадной влады и зверхности и за зданьемъ въ радѣ першого второй не повиненъ быти. Але хто бы колвекъ и зъ низшихъ мѣстцемъ лѣпшее здане повидѣлъ, за тымъ идутъ и вышшіи,—а не южъ и той надъ иныхъ подноситься маеть? Тымъ же способомъ и Римскій бискупъ, для першости мѣстца, або хто иный, для здоравлива зданья, не можетъ собѣ болшей влады приписовати, якъ Іафоръ надъ зятя своего Моисеа, же му добре порадилъ ²⁾, и якъ Пафнуцій надъ соборъ 1 Никейскій, изъ за его зданьемъ все пошли и перестали, абы малженство священниковъ оставало. Назывался епископъ Римскій первопрестолникомъ, яко иншіи патриархове, але монархою ихъ нѣколи не былъ. Первопрестолство бовѣмъ монархою нѣколи не чинить первопрестолника, якомъ о томъ обширнѣи напередѣ предложилъ. Есть теперъ межи чотырма патриархами Константинополскій первопрестолникомъ: не южъ заразы для того есть и монархою? Такимъ былъ, а не иначе.

¹⁾ Въ подлинникѣ описки: «першого». У Толстова правильно.

²⁾ Исх., гл. 18, ст. 18—26.

шимъ въ Церкви Христовой первопрестолникомъ и епископъ Римскій, который, зъ границъ собѣ описанныхъ вступивши, и то въ Церкви Христовой межн-братією утратилъ, што мѣлъ. Не есть абовѣмъ то Церкви Христовой речъ зносная слышати «буду подобенъ Вышнему» ³⁾. Зачимъ зъ засѣданіи першого мѣстца монархіи доводити есть засѣдающего межи братією первое мѣстце таковымъ чинити, яковымъ ся сталъ ангелъ оный первый, межи братією монархою быти похотѣлый.

Части II, роздѣлу II, артикулъ 3 ⁴⁾.

О предсѣдателяхъ, которіи на седми вселенскихъ соборахъ—первое мѣсце засѣдали и проповѣдовали, и же на жадномъ соборѣ панежъ Римскій не былъ и послове его не продолжали.

На первомъ соборѣ апостолскомъ въ Іерусалимѣ, Іаковъ, братъ Господень, зверхность и начальство мѣлъ, яко того мѣсца епископъ *auctoritativam praesidentiam et iurisdictionem* держалъ и справу по всехъ сентенціяхъ декретовалъ и судилъ, гды рекль «пре тожъ я сужу» ⁵⁾ и прочая, въ Дѣян., гл. 15, ст. 19. А же такъ тое оныхъ часовъ святыи разумѣли, Исхій, пресвѣтеръ Іерусалимскій, въ похвалномъ словѣ, того Іакова «ексархою апостоловъ» называетъ и мовить: «Петръ народъ учить,

³⁾ Исаія, гл. 14, ст. 14.

⁴⁾ Этотъ «артикулъ» вошелъ въ «Книжницу» игумена Наанаяла, который пользовался «Палинодіей» и другими сочиненіями. «Книжница» эта, по замѣнѣ нѣкоторыхъ Западно-Русскихъ фразъ и выраженій Велико-Русскими, была издана въ Москвѣ въ 1648 году.

⁵⁾ «сего ради азъ сужу».

але Іаковъ законополагаєть». И мали реченіа Сократіа вопрошеніа величество ⁶⁾. «Азъ сужду не стужати, еже отъ языкъ» ⁷⁾ и прочая. Читай о томъ въ книзѣ вивліюіи блаженнаго патріарха Фотіа, листъ 833. А Петръ засѣ на томъ соборѣ Іерусалимскомъ, яко первый апостолъ, могъ мѣти мѣсце вышного сидѣнья. А auctoritativam, то есть «властительное», взглядомъ столицѣ самой самъ Іаковъ мѣлъ, яко епископъ того мѣста. А засѣ взглядомъ влады апостолства и влады отъ Христа взятой, всѣ апостолове сполну и ровную мѣли владзу и, ведлугъ ней, соборовали и декретовали, Духу святому предначальствующу и судящу.

На первомъ соборѣ вселенскомъ Никейскомъ продковалъ (на правой сторонѣ) Евстафій, патріарха Антіохійскій. На соборѣ Никейскомъ, первомъ вселенскомъ, папѣжъ Римскій не былъ, але только послове зъ Риму были, о чомъ блаж. Матѣей Канониста, въ части 1-й описанія соборовъ, такъ пишетъ: «Сильвестеръ и Іулій, старого Рима свѣтлыя предстатели, зъ которыхъ жаденъ не прибылъ; але Вутона и Вуцентіа вмѣсто себе по своему священства лѣту на соборъ послали. А патріархове сами особами своими были. Созоменесъ, порядокъ начальниковъ собору того описуючи, не Римского впродъ менуєть, але мовить ⁸⁾: «а на томъ соборѣ были зъ епископовъ, ко-

торіи столицы апостольскіи держали: Макарій, Іерусалимскій предстатель, на лѣвой сторонѣ, Евстафій, епископъ Антіохійскій, Александеръ Александрійскій. А Силвестръ, епископъ Римскій, ижъ на томъ соборѣ презъ старость не могъ быти (вымавляють его историкове церковнии, особливе Евсевій Памфілійскій въ животѣ Константина цари, въ книгахъ 3, гл. 7), але послалъ Вута и Вуцентіа, тоє церкви пресвѣтеры. Предсѣдатель не послове папѣжскіи были, але самъ царь Константинъ, яко о томъ Евсевій, епископъ Кесарійскій, очевидный того сѣноду свѣдокъ, вѣдати даєть ⁹⁾. Зъ духовенства засѣ были предсѣдатель и продкуючи, Евстафій, Антіохійскій патріарха, и Макарій Іерусалимскій, якъ Никита Описавръ въ книгѣ 5, гл. 6, пишетъ: «тымъ, мовить, которыи на сѣнодѣ приишли, продковали: Макарій Іерусалимскій и Евстафій Антіохійскій, патріархове». Особливо Евсевій Памфілій въ житіи Константина царя, въ книгахъ 3-хъ гл. 7. О Евстафію еще особливе, Евсевій въ книгѣ 3, гл. 1 мовить: «той, который на правомъ боку сѣдѣлъ, повставши мову чинилъ до царя». А то былъ Евстафій Антіохійскій, якъ Теодоритъ въ книзѣ первой, въ главѣ 7 пишетъ: Зачимъ въ «Мѣпен» мѣсяца февраля, дня 21 въ первой пѣсни канону, святому Евстафію утвореного (за святого абовѣмъ Церковь маєть его) зоветъ его «верхъ отцемъ», разумѣй Никейскимъ, гдѣ ся ему похвала дѣєть, и словне выражаетъ, якъ на томъ соборѣ справне поступовалъ. Тамъ же еще мовить въ пѣсни 3: «старшенствующи кателогови», то есть згромаженію опому въ Никей. На первомъ тѣды вселенскомъ соборѣ не Римского папѣжа послове

⁶⁾ Эта «точка» очевидно лишена смысла. Такъ же и у Толстова. Въ «Книжницѣ» Навананла (л. 203) читаемъ: «Имамы реченіе Сократиса — вопрошеніе величество». Въ Московскомъ изданіи (1648 года) «Книги о вѣрѣ» (л. 148): «имамы реченія, по сократиса вопрошенія величества». Эта фраза встрѣчается и выше, см. стлб. 481-й.

⁷⁾ Дѣян., гл. 15, ст. 19.

⁸⁾ Созоменъ, Ерміа, кн. 1, гл. 16.

⁹⁾ книга 3, глава 10.

продковали, але продковалъ Евстафій, патріарха Антіохійскій, и первое мѣстце засѣдалъ, и первый мовилъ; а послове оны бискупа Римского—Викентій и Вукторъ albo Вутъ не мѣли владыи предсѣдати на соборѣ, але-именемъ папезскимъ на дѣи сѹподовни везволяти. Яко Оеодоритъ, епископъ Кѹру, въ книгѣ 1, гл. 13 и 7, пишетъ мовячи выразне: «икъ отъ бискупа Римского посланныи два пресвѹтерове моцъ мѣли собѣ позволеную на дѣи сѹноду оного призволяти». Осій тыжъ, Кордубенскій епископъ, на томъ соборѣ Никейскомъ не былъ леггатомъ Силвестровымъ, и прожно о томъ Баронѹшъ потится, не маючи бовѣмъ доводу певного, зъ коньектуръ нѣкоторыхъ выткати усилюеть, якобы Осій леггатомъ былъ Силвестровымъ; але самъ отъ себе Осій засѣдалъ, яко епископъ.

На второмъ соборѣ вселенскомъ въ Константинополю продковалъ Нектарій, патріархъ Константинопольскій. На первомъ Константинопольскомъ, а второмъ вселенскомъ соборѣ, нѣ Дамасъ, епископъ Римскій, нѣ послове его не были. Бовѣмъ описуючій той сѹнодъ Сократесъ, Оеодорисъ, Созоменъ и Никифоръ Калистъ не вменкуютъ о томъ, и Матѣей въ «Правилахъ» своихъ о жадномъ послѣ папезскомъ не воспоминаеть. Белярмшъ выразными то слѣвы признаваетъ, же анъ Дамасъ, анъ послове его не были. Той второй соборъ, якъ Матѣей Правилникъ пишетъ, начальники мѣлъ Тимоѣя Александрійского, и Мелетіа Антіохійского, и Кѹрилла Александрійского, а Нектарій, патріархъ Константинопольскій, собору начальникъ бываеть, то-есть предложный собору. Былъ тежъ зъ нимъ и Григорій Богословъ. То въ «Правилахъ» Матѣеа Канонисты. А Балсамонъ на третій канонъ Лаодикійского собора пишетъ: «икъ Нектарій на томъ соборѣ предсѣдѣлъ. то-есть, на пер-

шомъ мѣстцу зъ одной стороны, на томъ соборѣ розумѣю, ижъ св. Богословъ Григорій Напзианскій продкуючую повагу держалъ, гдыжъ онъ сѹмволонъ вѣри о Св. Духу на томъ соборѣ написалъ и подаль, такъ яко тыхъ вѣковъ, въ церквахъ всходныхъ на святыхъ лѹторгїяхъ мовятъ». Явная теды речъ, же не только не продковали на соборахъ посланникове папезскіи, але на нѣкоторыхъ и не были, яко на семъ второмъ, а по семъ на пятомъ; отколь и то вѣдати дается, же якъ безъ притомности самого папежа, такъ и его посланниковъ, соборъ початися, обходитися и кончитися можетъ.

На третемъ соборѣ вселенскомъ Ефескомъ продковалъ Кириллъ Александрійскій. На соборѣ третемъ вселенскомъ въ Ефесѣ первосѣдалникомъ и предложнымъ былъ Кѹриллъ Александрійскій и Мемнонъ, митрополитъ Ефескій. Якъ Матѣей въ пятой части каноновъ о соборахъ даетъ вѣдати. Посвѣдчають тому и дѣи ¹⁾ того сѹноду, гды Кирилла и Мемнона называютъ предложными и предсѣдателями, въ Грецкомъ *ἐξαρχοὺς* и *πρόεδροὺς*, и въ листѣ своемъ до Оеодосіа и Валентіана цесаровъ собору того св. отцеве называютъ ихъ начальниками своего собору. Никифоръ Калистъ въ главѣ 34, книги 14, пишетъ, ижъ Ювеналій Іерусалимскій и Кириллъ предсѣдѣли на томъ соборѣ. А што ся дотычетъ ового, же Кириллъ на томъ соборѣ держалъ мѣстце Келестина папы, теды не потреба розумѣти, абы Кириллъ именемъ папежа мѣлъ впродъ всѣхъ сѣдѣти и на ономъ соборѣ продковати; предсѣдалъ бовѣмъ и продковалъ Кириллъ не зъ злеченія Келестинового, але зъ поважності власной своей столицы Александрійской и уподобанія всего

¹⁾ Балсамонъ.

собору. Бо если бы то зъ злеценія папеежского дѣяло, теды бы митрополитъ Ефескій Мемнонъ не мѣлъ бытъ зъ Кирилломъ первосѣдалникомъ и началникомъ быти, не маючи отъ Келестина злеценія. Ясная теды речъ, же они не зъ влады Келестиновы продковали на томъ соборѣ. А то, же Кириллъ мѣстце держалъ Келестина, розумъ въ собѣ той маєтъ, же зъ части бискупа Римского на все, што ся соборомъ здаю, позволялъ, пріймовалъ, и зъ части его, иле належало на столицу Римскую, презъ соборъ ухваленое умоцнялъ. Поневажъ бовѣмъ на соборѣ томъшло о потуплене, одного зъ патріарховъ, до которогось былъ зъ оборопою и другій привязалъ, то естьшло о патріарху Константинопольского, которого нѣяко боронилъ патріархъ Антіохійскій. Кирилъ барзо радъ пріялъ злеценое собѣ и мѣстце и зданье отъ Келестина, епископа Римского, абы, въ особѣ своей свою патріархалную и епископа Римского поважностъ носячи, способнѣй и поважнѣй на потупленіе²⁾ Несторіево и его единомыслениковъ зъ собору вырокъ учинити могъ. Што ся и стало. Мѣлъ еднакъ на томъ соборѣ свои власныи послашки епископъ Римскій—Аркадіа и Прокта епископовъ и Филиппа священника, которми, южъ по учиненномъ на Несторіа декретѣ, до Ефесу прибыли. Которми то послове не на то выправлены, абы предсѣдѣли и началствовали, але абы, притомни будучи, именемъ Келестина и Заходней Церкви на потупленіе Несторіа зезволяли. О чомъ Келестинъ такъ въ своемъ листѣ о нихъ мовить: «выправилимы, мовить, зъ стараня нашего святую братію и спол-священниковъ нашихъ, единомыслныхъ намъ и досвѣдчыхъ му-

²⁾ Въ «Книжцѣ» Наанаяла: «потопленіе».

жовъ Аркадіа и Прокта спол-енископовъ, и Филиппа пресвѣтера нашего, которми абы были при тыхъ справахъ, которми ся дѣяти будуть». Не мовить, абы предсѣдѣли, але абы были при томъ, што ся дѣяти будетъ. А соборъ³⁾ до царей⁴⁾ такъ пишучи мовить: «А святыи вселенскій синодъ, которму присѣдѣтъ и великого вашего Риму святыи и побожнѣйшии архіепископъ Келестинъ, и всѣ заходного собору презъ тыхъ котрыхъ до насъ послалъ епископовъ, присѣдѣтъ тыжъ и Африка». И яко тамъ далѣй пишется. Ту ясно видимъ, иже послове пѣнины не началствовали. Бовѣмъ «присѣдѣти» или «сѣдѣти» на соборѣ не сѣтъ «предсѣдѣти» и «началствовать». До того не пишеть ту синодъ, абы Күрилъ легатомъ былъ Келестиновымъ, але оныхъ помененныхъ трохъ посланныхъ легатами пишеть, которми и сѣдѣли тамъ именемъ его и заходныхъ бискуповъ. Венць и ту намъ правовѣрнымъ потреба ростропнымъ быти и розсудне вѣдати о святомъ Күрилѣ, якъ онъ не былъ легатомъ Келестиновымъ. Неправо бовѣмъ Бароніушъ легатомъ папеежскимъ оного удаеть, хотячи оттолъ выткати предсѣдѣніе папеежское на томъ соборѣ. Же того предсѣдѣнія оныи трей послове папеежскіи не сподобилися, теды онъ Күриломъ вытикаеть, якобы отъ лица Келестинового предсѣдѣлъ, то сѣтъ вышнее мѣстце и начало мѣлъ. Заправды, Күрилъ св. на томъ соборѣ Ефескомъ первомъ мѣлъ началствованіе и присѣдѣніе, то есть вышнее мѣстце не зъ моцы и не отъ лица Келестино-

³⁾ Здѣсь въ Толстовскомъ спискѣ вставленъ тотъ большой пропускъ, о котормъ было упомянуто выше, стлб. 518, прим. 13.

⁴⁾ «Реляція синода до царей въ «Аполитику Күриловою», томъ 2, и въ «Дѣяхъ собору Ефеского», до Келестина, глава 7, и синодал. до Кирилла, глава 7».

вого, але яко патріархъ всходній и яко наукою високою целюючи иныхъ всѣхъ, и же противъ ереси Несторіа найпершій поборникъ и крѣпкій повсталъ былъ, ово згола своимъ власнымъ правомъ и дли даровъ духовныхъ, а за волею и зданьемъ синодовыхъ отцовъ, на томъ соборѣ Ефескомъ згромаженныхъ, продковалъ. Къ тому и то не меншая, же ся Курилъ на дѣяхъ того синоду, анъ на листѣхъ, о немъ писанныхъ, не подписалъ легатомъ Келестиновымъ, але подписи тамъ таковы: «Курилъ, Александрійскій епископъ, Филиппъ, пресвѣтеръ церкви апостолской» ¹⁾. И то не меншее свѣдоцтво, изъ Леонъ, папа на соборѣ Ефескомъ Курилла самого мѣнуетъ и признаваетъ *presidem*, то есть председателя и продкуючого (Леонъ, въ епистолѣ 49). А зась што ся дотычетъ листовъ Келестиновыхъ до Кирилла и злечаня оному, теды потреба вѣдати, изъ злецалъ папѣжъ Кириллови не предсѣдѣніе и продкованіе, але на потупленіе Несторіа и обвѣщеніе зданя своего предъ лицемъ собору извѣстити и изречи, абы и владзею своею власною патріаршею и Римской церкви сентенцією еретика проклиналъ и отъ Церкви Христовы изгналъ. Курилъ теды соборне отъ всей святой единой католической апостолской церкви Несторіа проклиналъ и отъ сполечности оного отлучалъ. Двойкою теды патріаршескою владзею Римскою и своей столицы еретика осудилъ, и вырокъ нанъ износилъ. А до того за прозбою и злеченьемъ Келестина отъ сполечности такъ самого его, якъ всей заходней церкви — Несторіа отлучалъ. Лечъ началствовалъ на соборѣ за зданьемъ святыхъ отцовъ оного собору.

На соборѣ Халкидонскомъ Анатолій, патріарха Константинопольскій, продко-

¹⁾ «Синодалная до клиру и люду Константинопольского, у Кирилла, глава 27.

валъ. На соборѣ четвертомъ Халкидонскомъ Леонъ папа не былъ. Послове еднакъ были, але предсѣданіе не могли мѣти. Вижу бовѣмъ изъ кгда Θεодосій царъ въ Константинополю хотѣлъ на Евтіхія соборъ отпраовати, предсѣдателя предложилъ былъ Θεодосіа, Кесаріи Каппадокійской епископа. А такъ жеи духовными если царъ кого не подалъ, певне не иншій кто предсѣдѣлъ, ено патріарха Константинопольскій, яко належитый въ своей еноріи ²⁾ и патріархіи. А вшакже безъ вонливости на томъ соборѣ Маркіанъ царъ предсѣдѣлъ; судіи тежъ отъ него поданы были, который всего постерегали на соборѣ. А певне же началствовалъ, бовѣмъ Матѣей Канониста въ первой части книги своеа впродъ покладаетъ Анатоліа, патріарху Константинопольского, по немъ Максимъ Антиохійского и Ювеналіа Іерусалимского, а пословъ папѣжскихъ по нихъ кладетъ, именемъ Паскасія и Лукія, епископовъ, со Воіфантіемъ пресвѣтеромъ, который не могли продковати предъ царемъ и трома обещанными патріархами всходными ³⁾. На томъ четвертомъ соборѣ изъ нѣкоторыхъ въ подписавшихся на потупленіе Евтіхія и Несторіа неохотными и хвѣющимися, а особливе жеи иными послове Римского папы Леона показали, теды отцы святые волати начали до судій: «роскажіте подписатися, абы въ вѣрѣ не была здрада: кто ся не подпишетъ, еретикъ есть!» Всѣ бовѣмъ, яко дѣи того синоду мають, боголюбивѣйшіи епископове, опрочъ Римлянъ и нѣкоторыхъ всходныхъ, волали: «вырокъ всѣмъ ся подобалъ, тая есть вѣра отцовъ святыхъ; который надъ тое мудрствуетъ, еретикъ есть! кто иначе роз-

²⁾ Греч. ἐνὸρίος — находящийся внутри границъ.

³⁾ Евагріи, книга 8, гл. 2. Бароніи, 415.

умѣть, апагема пѣхай будетъ! Еретиковъ пречъ выверечи!» Уважай ту, ижъ вырокъ соборовый зуполный и важный узнаный есть, хотя жъ послове Римской столицы зборонялися подписованья; але и овшемъ ихъ за то межи еретики покладано, еслибы ся были не подписали. Тутъ теды дается ясно видѣти, ижъ не на папежу, анѣ на его послѣхъ большъ залежало на томъ соборѣ, але рачей на патріархахъ и на большой личбѣ епископовъ и отцовъ, тамъ на тотъ часъ згромаженихъ. Читай о томъ таковомъ воланю и налеганю на тыхъ, што ся не хотѣли подписати, въ дѣяхъ собору Халкидонского, въ справѣ 5-й.

Былъ тежъ соборъ ⁴⁾ въ Константинополю противъ еретикомъ Аноимови, Севуру, Петру и Зоарѣ. На томъ соборѣ много было митрополитовъ, епископовъ и монаховъ, и легатове были Римского бискупа, Антиохійского, Иерусалимского патріарховъ, а предсѣднїе мѣлъ Мина, патріархъ Константинопольскій, а не предсѣдѣли тамъ легатове папешскіи, анѣ ся впродѣ подписали. Але Мина патріархъ, а по немъ митрополитове, а легатове ниже подписалися. А же то правда — дѣи снуду того свѣдчатъ.

На пятомъ вселенскомъ соборѣ въ Константинополю продковалъ Евтихій, патріархъ Константинопольскій. На пятомъ вселенскомъ соборѣ папешъ, анѣ послове его не были. Продковалъ на немъ Евтихій, патріархъ Константинопольскій, якъ ся то показуетъ зъ первой части Канонной книги Матѳея, который такъ пишетъ: «рядили тымъ соборомъ первѣ Мина, потомъ Евтихій, Царогороцкіи епископове, Аполинарий Александрійскій, Домнъ Антиохійскій,

къ тому Дидимъ и Евагрій, Евтихія Иерусалимского мѣсце держачи. Слушне пристояло Константинопольскому патріарсѣ началствовати, яко пастыру тоей столицы, и яко на своей предсѣдѣти, зваща куды притомный находился. Римскій епископъ Вугилій хотъ былъ на тотъ часъ въ Константинополю, до собору еднакъ прійти не хотѣлъ. Зачимъ безъ него ся обходилъ и скончился безъ него. А жебысь разумѣлъ, для чого двоухъ патріарховъ Константинопольскихъ менуетъ, Мина бовѣмъ на початку того снуду былъ ⁵⁾ и продковалъ, по которого смерти Евтихія хіротонисано патріархою. Уважъ при семъ и то, ижъ хотяжъ папешъ на соборѣ, анѣ послове его не были, предся соборъ обхоженъ былъ и конченъ и въ своей повазѣ зосталъ. А жебысь, православный, вѣдалъ а не было ти тайно о томъ Вугилію, яковымъ былъ и што ся на томъ соборѣ зъ нимъ дѣяло, вкратцѣ ту покладо. Былъ теды той Вугилій за схизматика мѣный и зъ дуптиховъ вымазанный, а то же на той соборѣ особю становитися и на потупленіе троухъ капитулъ призовити не хотѣлъ. Лечъ потомъ отъ царя Юстиніана презъ наказъ заточенія, примушенный, радъ не радъ, той соборъ прїняти и на потупленіе троухъ капитулъ призовити, и о выконаня или о ексеквудіи выроковъ того снуду дбати и старатися мусѣлъ. Читай о томъ въ листѣ Петра, Антиохійского патріархи, и Бароніуша, томъ 11, рокъ 1054, и Спалатенского ⁶⁾ книга, гл. 9 (5 lib., сар. 3, п. 70, и сар. 10, 165) ⁷⁾. Отожъ виднишь надежъ и повагу папешскую, виднишь и судъ нанъ, же и примушено соборови святому призво-

⁴⁾ На полѣ: «снудъ за Мины, патріарха Константинопольского».

⁵⁾ Никифоръ, книга 17, глава 27.

⁶⁾ Толст.: «Спалативского».

⁷⁾ «Прологъ», 25 августа.

лити. Такъ смиряно передъ тымъ папѣжовъ, зкладано ихъ гордость, и прочая. Той Вугилій такимъ былъ еретикомъ и схематикомъ, же и листъ папы Леона нарушалъ и зносилъ, не признаючи двохъ натуръ въ Христѣ, для чего и на потупленіе оныхъ троухъ капитулъ не хотѣлъ былъ призволити. А три капитулы розумѣи становенье о троухъ особахъ епископскихъ, Θεодора Мопсуестенскаго, и Іуы, и Θεодорита.

На шестомъ вселенскомъ соборѣ въ Константинополю продковали Григорій и Павелъ, патріархове Константинопольскіи. На шестомъ ¹⁾ вселенскомъ соборѣ Константинопольскомъ начальници были Георгій, Константинопольскій патріархъ, а Θεодоръ и Георгіе, пресвѣтеры, иъ Іоанномъ діакономъ, мѣсце наполняючи папы Римскаго Агаѳона, отъ Александрійскаго — Петръ инокъ, отъ Іерусалимскаго — Георгій инокъ и пресвѣтеръ. И на томъ теды соборѣ вселенскомъ шестомъ не папѣжскіи посланникиове продковали, але Георгій, патріархъ Константинопольскій. На томъ же соборѣ вселенскомъ шестомъ (повторе для зложенья каноновъ збраномъ, который то есть пято-шестый ²⁾ есть названный для того, ижъ недоконченіе пятого и шестого ³⁾ наполнилъ) были начальниково: Павелъ Константинопольскій, Петръ Александрійскій, Георгій Антиохійскій, Анастасій Іерусалимскій, патріархове; Іоаннъ новаго Іустиніановаго града, Василий Гортинской митрополиі Критскаго острова, и мѣсто держачи всего собора церкви Римской. То Матѣей въ первой части,

¹⁾ На полѣ: «Въ правилахъ составныхъ Матѣей пишетъ роуъ 680».

²⁾ На полѣ: «6 соборъ для чого пято-шестый зоветъ».

³⁾ «Балсамонъ, въ предословіи тыхъ соборовъ троухъ» (sic).

въ книзѣ своей Канонной пишетъ, и Арменопуль, въ книзѣ 7, нѣкоторіи части отъ того Матѣя покладаетъ. Въ выкладѣ засѣ на канонъ семей собору того Балсамонъ пишетъ, ижъ той Василий, Римской церкви легать, подписался по всѣхъ патріархахъ. Отколь ясная речъ, ижъ на томъ соборѣ послове Римскіи не мѣли продкованья, але Константинопольскій патріархъ Павелъ. А ку доводи болшему и то еще покладаю, ижъ на томъ шестомъ вселенскомъ соборѣ Константинъ Погонать царъ навѣшше предсѣдѣлъ; Агаѳонъ папа не былъ, ено послы свои послать. Тыи абы предсѣдѣти мѣли — неподобная [речъ]: первая, же царъ самъ былъ особю своею, другал — патріарха Константинопольскій также притомный былъ, а яко межи патріархами первый и вселенскій (до того на столиціи своей не толко легатомъ, але и самому бискупови Римскому не допустилъ бы предсѣданія и предводительства и началствованія), третия — послове на той соборѣ Римскіи двои были: одни отъ самаго папы Агаѳона, а другіи отъ костела или клиру Римской церкви; а тыи, яко самъ же папѣжъ ихъ вымываетъ, простыи и ненаучоныи были. А якожъ такіи предсѣдѣти и началствовати на соборѣ мѣли? Цевна, иста, ижъ тамъ мудрый и началъ маючий столицѣ Константинопольской предсѣдѣлъ и началствовалъ. А же царъ Константинъ на томъ соборѣ предсѣдѣлъ, Леонъ Вторій, папа, въ посланіи 1-мъ, томъ 2, до царя Константина Погоната пишетъ: «которій то сѣнодъ волею Божею ваша ласкавость пишно зволала, и которому для прислуги Богу продковалесь». Тыи Леонъ. Ту ясное свѣдоцтво, ижъ царъ тамъ предсѣдѣлъ и рядъ провадилъ. А еслибы тежъ на которомъ соборѣ Римскіи легатове любъ прези-

денцію, то есть предсѣданье, мѣли, любѣ напродѣ мовили, любѣ тежѣ ся нѣгдѣ и подинали, теды то honorate, то есть поважаючи нѣкоторого папу, для святоблivity живота его, а не для зверхности допущено было нѣкогда, а не завше и необдержно то ихъ по-тыкало. Показуется то оттолѣ, ижѣ на томѣ соборѣ легатѣ панезскій подинался по чтырехъ патріархахъ.

На седмомѣ вселенскомѣ соборѣ въ Никеи продковалѣ Тарасій, патріархъ Константинопольскій. На соборѣ седмомѣ вселенскомѣ въ Никеи предложенымѣ былѣ св. Тарасій, патріарха Константинопольскій, а Петръ пресвѣтеръ, и другій Петръ, игуменъ св. Савы, мѣсце Адриана, папы Римского, наслѣдовали; а Іоаннъ и Ѳома, пресвѣтерове и мни-хове, всходныхъ патріарховѣ мѣсце держали, мовлю: Аполлинаріа Александрійскаго, Ѳеодора Антиохійскаго и Іліи Іерусалимскаго. Патріарха теды Константинопольскій Тарасій на томѣ соборѣ першимѣ началникомѣ былѣ, а не посланникове Римскіи. Свѣдчить то и Бароніушъ въ року 987. Читай о томѣ же и Матеея въ первой части о соборахъ, въ князѣ Канонной. А въ дѣяхъ того снѣду седмого на початку пишеть ты-мѣ словы: «слушную речѣ розумѣемъ напродѣ и пристойную тому святому и вселенскому снѣдови, абы святѣйшій и навышшій пастырь и справца, предсѣ-датель царствующаго мѣста Константи-нополя Нового Риму, на початку и шѣо потомѣ будетѣ ся справовати, мовиль, и якобы дверь отворялъ, и шѣо на томѣ мѣсци пристойтъ, напродѣ выкла-далъ» и прочая тамъ. Ту ясное свѣдоц-ство, ижѣ Тарасій патріархъ на томѣ соборѣ началствовалѣ и напродѣ мо-виль и справовалѣ и выкладалъ. А и слушне пристояло ему, яко въ своей патріархїи.

На соборѣ енералномѣ, то есть все-ленскомѣ, который ся по седмомѣ все-ленскомѣ отпраповалѣ, продковалѣ па-тріархъ Константинопольскій блаж. Фо-тій. Соборѣ енералный былѣ въ Кон-стантинополю, року 879, за патріарха блаженнаго Фотіа и за пресвѣтлаго ца-ря Василиа Македонянина. На немѣ былѣ предложенымѣ Фотій; обеща-ными тежѣ были послове Іоанна Осмого, епи-скопа Римскаго, Павель Анконітанскій, и Евгеній Остиенскій, епископове. и Петръ, пресвѣтеръ, кардиналъ. На ко-торомѣ соборѣ ствержено символѣ вѣры Константинопольское, то есть на первомѣ Константинопольскомѣ вселенскомѣ со-борѣ зложеное и написаное, безѣ ового придатку «и отѣ Сына», проклявши-тыхъ, которые бы придавали тую ча-стку, або шѣо уймывали. Читай о томѣ соборѣ въ «Правилахъ Составныхъ» и въ Бароніушу, року 879, и Арменѣу-ла въ первой части «Короткаго собранья канѣновъ собѣровъ вселенскихъ и по-мѣстныхъ».

На соборѣ Карѣагінскомѣ помѣстномѣ продковалѣ Аврелій, епископъ Карѣа-гінскій. Соборѣ Карѣагінскій за цари Ѳеодосіа Малаго въ Константинополю и за Оноріа въ Римѣ царствующихъ былѣ. На которомѣ продковалѣ Аврелій, Кар-ѣагінской церкви епископъ. Якъ ся вы-разне видѣти даеть зѣ акцій того со-бору и зѣ подпису, гдѣ послове панез-скіи Фавстинъ, епископъ, Филиппъ, и Аселъ, пресвѣтерове, по Авреліи Кар-ѣагінскомѣ и по Валентинѣ Нумидій-скомѣ, епископахъ, подиналися. О чѣмъ читай канѣнъ собѣру того, 135-й.

На соборѣ Сардійскомѣ помѣстномѣ продковалѣ Осій, епископъ Кордубенскій, зѣ Испаніи, и Протогенесъ, епископъ Сардїїскій. Свѣдокъ того Созоменесъ. Въ князѣ 3, въ главѣ 11, и въ «Про-логѣ», августа 27, читаемо, же Осій

Кордубенскій соборъ въ Сардицѣ самъ совокуплялъ. А же бы отступникъ не реклъ, ижъ Осій, папезскимъ будучи легатомъ, продковалъ на томъ соборѣ, отповѣдаю, ижъ не былъ посломъ папезскимъ, ани ся онъ въ подписованью своемъ такимъ, то есть посломъ папезскимъ, мянуеть. Але были зъ Риму послами Архидамусъ и Филоксенъ, пресвѣтерове. О чомъ въ томъ, [страница] 596 святого Аѳанасія о соборѣ Сардикійскомъ такъ писано найдуемо: «Осій зъ Іспаніи. Юлій Римскій, презъ Архидама и Филоксена, пресвитеры свои».

Было помѣстныхъ соборовъ и иншихъ немало, якъ въ Кареагінѣ за бож. Кипріана, продкуючого на немъ, въ Антиохіи, въ Неокесаріи, въ Анкірѣ, въ Гангрѣ, въ Лаодикии и если гдѣ индѣ. На которыхъ нѣгдѣ Римскіе легатове, если были, не продковали.

Показалось теды за помочью Божією доводне и зъ самыхъ синодовыхъ дѣевъ, ижъ бискупъ Римскій на жадномъ соборѣ вселенскомъ не былъ, толко послове его, а на нѣкоторыхъ и пословъ не было, соборы еднакъ были важны. Гдѣ заразъ показалося и то, ижъ на жадномъ соборѣ послове бискуповъ Римскихъ вышше не сѣдали, ани продковали. А затымъ доводъ отступницкій, зъ засѣданья первого мѣсца на соборахъ взятый, монархii ихъ не становитъ. Бо если бы оттоль монарха былъ становлень, належало ¹⁾ бы то напристойный патріархъ Константинопольскому, который на пяти вселенскихъ соборахъ продковалъ, а и слушне, кгдажъ ся въ его въ патріархii и діоцезii отправовали, гдѣ отъ иныхъ діоцезій пришедшимъ не годилося вдавати въ ряды, и въ справованіе и въ поученія публичныи мимо примаса тоей діоцезii, ведлугъ канону 20 вселенского шестого Кон-

¹⁾ Въ подлинникѣ описка: «належно».

стантинопольского, канону 11. Сардикійского соборовъ.

Части II, роздѣлу II, артикулъ 4.

Ижъ папезскіи послы всходными церквами не справовали.

То такъ выведши о соборахъ, мѣстце и часъ есть отповѣсти на тое, што ку концеві роздѣлу того второго отступникъ написалъ. Напродъ якобы на седмомъ соборѣ Іоаннъ и Ѳома, мнихове и пресвѣтерове, мѣли быти послове папезскіи. На чомъ ся мылять. Але двѣ тыи особѣ были послами и намѣстниками троухъ патріарховъ, Александрійского, Антиохійского и Іерусалимского, якъ ся о томъ на передѣ въ артикулѣ прешломъ поменило. А же то правда—«Правила», презъ Матѳея іеромонаха споряженны, выразне такъ мають: «къ тому подписи на соборѣ седмомъ тыхъ двоухъ Іоанна и Ѳомы находятся, же ся намѣстниками троухъ патріарховъ всходныхъ, а не Римского подписали». Накопецъ и Бароніушъ, въ року 987, описуючи той соборъ, выразне мовить: «Іоаннъ и Ѳома, послове троухъ патріарховъ всходныхъ, и нѣкоторые свѣцкихъ пановъ, и учении». А если бы въ нѣкоторыхъ Славенскихъ «Правилъ» предмовахъ отъ папежа кладени были послами, теды бы ся то стало зъ помылки писаровъ, якъ ся стало и тыхъ мѣстъ того цитаторовъ мало розсудныхъ. Мусѣли быти двои послы зъ Риму: вышше бовѣмъ помениль двоухъ Петровъ послами отъ папы Адріана, а другіи два на што оразъ? Преложенье теды и премѣненье есть строкъ. И такъ власне быти маеть, якъ Матѳеи положили Канониста.

Повторѣ: якобы въ канонахъ снуду Кареагінского было написано, же послове бискупа Римского доглядати и по-

стерегати мѣли по всѣхъ сторонахъ правовѣрія, того якъ нѣгдѣ не написано, такъ тежъ нѣколи нѣгдѣ не бывало, абы папекъ мѣли посылати своихъ легатовъ по всѣхъ странахъ. Могло быти, же посылалъ до восточныхъ церквей и до патриарховъ, для наученія богословіи и пабоженства (гдыжъ на онъ часъ латиникове просты и ненаучены были: едина—же школъ не мѣли, другая—въ неволи у Готевъ и у Люнгобардовъ будучи сходило имъ на всемъ)—доводъ того зъ листовъ папы Агаѳона до шестого собору Константинопольскаго. О чомъ Бароніуса, року 680, читай. Але слухай о тыхъ послахъ папекскихъ, на соборъ Карѳагінскій zesланныхъ! Въ предмовѣ бовѣмъ того собору въ Грецкомъ и въ Латинскомъ зводѣ такъ есть написано: «церкве Римской мѣсце заховуючи были Филиппъ и Асселюсъ, пресвитерове, мѣстца наполняючи тыхъ, которыхъ не могли на сѹнодъ прійти. Отколь и мѣстца заховыванья» имя взято есть отъ слова «заховывати», што есть—«наполнити мѣстце» тыхъ, отъ которыхъ посылаются. Уважай, ижъ тутъ не такіе послове были, абы по всемъ свѣтѣ церкви мѣли реведовати и назирати; але толко тыхъ, отъ которыхъ были послани, же сами для яковыхъ трудностей не могли прибыти на соборъ мѣстца засѣдати. А поневажъ тое, што отступникъ написалъ, небылица есть и овшемъ фалшование явное писма, пре то и доводъ его фалшивый есть, и у бачного нѣкого мѣстца не маєтъ.

То рачей читаемо ²⁾, же церковь Антіохійская—ревизоры або дозорцы посылала церкви восточныя пересмотрѣвати, што бы до цѣлости вѣры и порядку службы Божей належало. Единъ былъ Григорій Ніскій, братъ св. Василія, ко-

торый до Аравіи посланный былъ ³⁾ другой—Евсевій, епископъ Севастійскій, той zesланный въ Суріи и въ Месопотаміи церкви направовалъ; третій Мелетій, той въ Киликіи и прилеглыхъ сторонахъ церкви опатроваль; четвертый былъ Григорій Нанзіанскій ⁴⁾, который до Константинополя былъ посланный и тамъ церкви отъ аrianства очищаль. Папекскимъ пре то посломъ на восточныхъ рядъ не належалъ, и обхоженъ отъ нихъ не былъ. Поневажъ все оное, што отступникъ приводитъ, намѣстниками для того съ называютъ, бо отъ папежа посланы суть по всѣхъ сторонахъ и мѣстахъ чинити то, што имъ поручено, и мѣсце его засѣлати, отъ всѣхъ ученіе маючи, на мѣсцу папекскомъ доглядаючи и постерегаючи по всѣхъ сторонахъ правовѣрія,—все, мовлю, тое въ предмовѣ на соборъ Карѳагінскій зводу Грецкого и Латинскаго не найдется. А въ Славенскімъ нѣкоторымъ книги отколь влѣзло, они и предковъ ихъ, подобни имъ отступниковъ, узрятъ и на судномъ дню сужени будутъ за таковое фалшование и подметованье въ книги небылыхъ речей.

Части II, роздѣлу II, артикулъ 5.

О легатахъ и намѣстникахъ палиннихъ.

Зъ того такъ фалшивого—о посланникахъ и намѣстникахъ по всѣхъ всего свѣта краинахъ отъ епископовъ Римскихъ посылатися и мѣтися звывлихъ—доводу такую отступниковъ конклюдзію ⁵⁾ чинять. Въ тыхъ, мовять, словахъ выражается не толко першее засѣданье, але и моцъ найвышняя постереганья

³⁾ Сократъ, кн. 5, гл. 3 и 5.

⁴⁾ Феодоритъ, кн. 5, гл. 4.

⁵⁾ На полѣ пояснено: «замкненье».

²⁾ Бароній, томъ 10, л. 378.

правдивой вѣри, надѣ што нѣчого болшого нѣмає въ христіанствѣ. Што якъ ся зъ правдою згожаєть, на око то кождый лацно зъ предложеныхъ обачити мортъ и можетъ, гдѣ въ собѣ уважитъ, въ якій конецъ первыхъ оныхъ св. вѣковъ посланники и намѣстники епископомъ Римскимъ въ уживанью быти почали, и въ якомъ постановенію звычай уживанья ихъ зоставати повиненъ былъ. О чомъ, иле мѣсце за оказією сею знести можетъ, вѣдомости твоей, уважный православный чителнику, то вкортцѣ доношу. Иакъ первыхъ вѣковъ посланники отъ Римскихъ епископовъ посылатись звыкли были, монархою единакъ его церковнымъ тѣмъ своимъ посыланьемъ не чинили. Поневажъ не только отъ него самого, але и отъ иныхъ патріарховъ такіяжъ и зъ такою же владею послани были зъ разныхъ оказій. Напродѣ: зъ оказій послани на проповѣдь евангелскую до народовъ невѣрныхъ. Якъ посланъ былъ ¹⁾ отъ бож. Аѳанасія, патріарха Александрійского, Фрументій до Индовъ, отъ бож. Игнатія, патріарха Константинопольского, св. Теофилактъ до Болгаровъ, отъ Ніколая Хрисоверха, тожъ св. столиці патріарха, Кипріянь, епископъ Корсунскій, до насъ, Руси, и отъ многихъ иныхъ индѣ. Повторе: зъ оказій соборовъ, на которіи презъ слушную причину сами особами своими прибыти немогли, не только патріархове, якъ и Римскій епископъ, але и кождый епископъ иншій на мѣстце свое посылати посланниковъ въ звычай мѣли, чого въ подписохъ соборовыхъ видѣти можно. Што, якъ и первое, удѣльного монарха церковного не чинить. Потрете: зъ оказій поветанія ересей, отъ которыхъ зараженны народы очищаючи, черезъ по-

сланники свои, такъ Римскіи епископове, якъ и иныхъ столицъ патріархове чинити то были звыкли ²⁾, якъ учинили первыхъ вѣковъ до всходныхъ краінъ епископове Римскіи: Ліберій, Левъ и Горемісда, а всходніи патріархове—до краінъ заходнихъ: Генадій, и Тарассій Константинопольскій, Теоодоръ Аѳтѳіохійскій, патріархове, посланники и епистоліи посылали, о чомъ полно въ книгахъ історій церковныхъ. Тыи теды три оказія посыланя легатовъ або посланниковъ были и Римскимъ епископомъ, и всѣмъ иншимъ, такъ патріархомъ, якъ и кождому зъ епископовъ, въ звычай посполитомъ: были въ звычай посыланья и въ справахъ частныхъ посланники такъ отъ епископовъ Римскихъ, якъ и всѣхъ иншихъ, до цесаревъ, якъ до пановъ, до спол-епископовъ, якъ до братіи. Еднакъ тыи посланники такъ въ частныхъ потребахъ, якъ и въ публичныхъ справахъ посыланы, въ жадны ся ряды чужихъ дієцезій не вдавали, споряженья церковного не турбовали, але самую ширую любовь отъ однихъ до другихъ доносили и о взаимномъ покою церковномъ, безъ жадной въ церкви Христовой монархіи, жадного въ тыхъ легаціяхъ монархи незнаючи, одны о другихъ ознакомили. Оттоль затимъ въ звычай пошло, же якъ Римскій епископъ, такъ и всѣ всходніи патріархове посланники свои, которыхъ они легатами, а овыи ексархами титуловати звыкли, по своей патріархіи дієцезіяхъ притомными для дозору порядку въ справахъ церковныхъ вмѣсто себе мѣти зезволили. Который звычай у всходныхъ патріарховъ и по сесь день въ своей клюбѣ неподвижно стоитъ. Римскому засѣ епископови тойже, за поступкомъ

¹⁾ Руфинъ, въ главѣ 9-й, книги 1-й.

²⁾ Арменопулъ, кн. 3, листъ 187.

часу, въ нѣякуюсь видѣльную вынес-
лость выродился, который, неконтенто-
вавшись зъ тыхъ оказій своими влас-
ными легатами, поступилъ учинити со-
бѣ легаты отъ боку и зъ несвоей діе-
цезіи епископовъ (штѣ, же въ добрый
конецъ дѣятися здало, отъ власныхъ
надъ тыхъ діецезій епископами прело-
жонныхъ братерскимъ сердцемъ было то
згношено), учинилъ въ Филадельфії, въ
Солуни, въ Коринѣ, въ Аѳинахъ и
если гдѣ индѣ. А учинилъ не въ ин-
тій конецъ, якъ о томъ вѣдати даетъ
Балсамонъ, въ выкладѣ на предмону
шестого вселенского собора, толко же
презъ далекость и небезпеченство мор-
ской дороги своихъ посылати до
всходныхъ краинъ за каждою потребою
не могль, презъ которыхъ бы о томъ,
штѣ бы ся на всходѣ дѣяло, вѣдалъ,
а штѣ бы ся у него дѣяло, всходнымъ
презъ тыхъ же абы ознаймоваль. Лечъ
гордость, которая низко и покорно се-
дѣти не умѣетъ, и въ томъ гору вы-
несши, не толко легатовъ тыхъ за свои
ему подлегли епископы Римскому епи-
скопови мѣти порадила, але судити
ихъ хотѣла, строфовати и карати, а
паконецъ отъ власного ихъ преложе-
ного патріархи Константинопольского зъ
подлеглими имъ діецезіями оторвати
а подъ себе затыгнути. На прикладъ:
Леонъ, епископъ Римскій того имене
Первый учинилъ ³⁾ таковымъ своимъ
легатомъ Анастасіа, архіепископа Со-
лунского, патріарсѣ Константинополь-
скому правомъ іерархії церковной под-
легло, мѣвши его самъ и въ наступ-
никахъ своихъ его наступники просто
за легаты, то есть, именемъ толко, ане
и речю, безъ жадной надъ нимъ вла-
сти и юрисдикції. За лѣтъ двѣстѣ штѣ
зъ того уросло, слухай св. Мартина,

епископа Римского, до Солунского ар-
хіепископа пишучого: «о твоихъ, мо-
вить, выступленияхъ черезъ посланники
наши вѣдомость взялисмо. Строгости
права посполитого презъ любовь поне-
хавши, упоминаемо тебе (еднакъ, не
рассказуемо овшеки) якъ подлегло сеі
апостолской столицы, абы еси овдѣ при-
былъ, и ведлугъ права духовного спра-
ву о собѣ далъ». А ку концу тогожъ
листу: «толко, мовить, познай непра-
вность свою а тое направъ, въ чомесъ
напротивъ канонмъ згрѣшилъ, бо ихъ
нарушити смѣлесь презъ то, жесь ся
въ своемъ власномъ листѣ ⁴⁾ не при-
зналъ за подлегло сеі апостолской сто-
лицы намѣстника». Межи выступлениями
Солунского архіепископа, ово за тяжкій
грѣхъ его покладывается, же, будучи онъ
Константинопольского патріархи влады
подлеглимъ епископомъ, подлеглимъ се-
бе быти Римскому епископови, хотъ его
былъ легатомъ и намѣстникомъ, не при-
знавалъ. Отколь вѣдомо, же учинивши
Римскіи епископове именемъ толко ле-
гаты и намѣстники свои на всходѣ въ
собѣ ненадежныхъ діецезіяхъ, мѣти ихъ
заразъ хотѣли и самою речю за под-
леглихъ собѣ. Міколай засъ того имене
Первый, не толко южъ самую особу Со-
лунского архіепископа, але всю его діе-
цезію, многіи оразъ краины, надъ кото-
рыми онъ, якъ митрополита, былъ прело-
жоннымъ, подлегли[ми] быти собѣ хотѣлъ.
Который такъ о томъ до Михаила це-
сара пишетъ ⁵⁾: «абы, мовить, о на-
мѣстничество, которое столица наша че-
резъ епископы въ вашихъ сторонахъ
установленное мѣла, то есть, черезъ Со-
лунского, который Римской столицы на-
мѣстничество мѣлъ по всемъ Егвру Ста-
ромъ и Новомъ, по Іллирику, Македо-

³⁾ Леонъ, въ посланіи 88.

⁴⁾ Посланіе 12.

⁵⁾ Посланіе 2.

ни, Фессалии, Ахаии, по Дакіи прибрежной и средземной, по Мусии, Дарданіи и Превалѣ, блаженному Петру, князати апостолскому нѣхто прекоречи не важился».

Зѣ такихъ теды поважныхъ и побожныхъ початковъ послане легатовъ и намѣстниковъ установене— въ самодержавный, Церкви Христовой шкодливый, конецъ суть приведены. Которыми ся отступникова, яко бы чимъ добрымъ въ Церкви Христовой, звычайнымъ и правильнымъ, хлюбять, и презъ нихъ монарху своего становятъ, могши на око видѣти въ канонѣ шестомъ св. первого вселенского собору, такъ тому ихъ монарсѣ, якъ и всѣмъ иншимъ на онъ часъ митрополитаномъ, теперъ патріархомъ певныи границы быти заложены, которыхъ, безъ нарушенъя права церковного и безъ явного гвалту ухвалъ¹⁾ соборовыхъ, ведлугъ второго и четвертого канону св. второго вселенского собору, нѣ онъ, нѣ иншій которій перескочити не могли. Штѣ въ немъ тѣмъ иже Солунскіи архіепископове постерегиши, якъ противозаконное, не толко подлеглыми быти ему себе вызнати не зевольили, але многіи зѣ нихъ, якъ въ той матеріи, такъ и въ иншой, напротивъ нему писали. Чого суть свѣдками въ писмахъ своихъ напротивъ Римскому епископови живыми Григорій и Нилъ Кавасила, архіепископове Солунскіи. Зачимъ якъ зѣ первопрестолства межи патріархами, такъ и зѣ тыхъ вырожденныхъ легацій монарховъ въ Церкви Христовой становити есть мало уважныхъ отступниковъ засѣ, а не людій, правъ сѣнодалныхъ вѣдомыхъ—повага.

¹⁾ Толст.: «уфалъ».

Части II, роздѣлу II, артикулъ 6²⁾).

Ижъ восточніи церкви заходною отъ ересей очищали и, презъ листы свои, пану и заходнымъ костелы перестерегали и исправляли, и ижъ епископове Римскіи, заразы по вступенью своемъ на Римскую столицу, передъ патріархами вѣру благочестивую визнавати повинни были, якъ и всѣ иншіи патріархове взаемъ передъ собою.

Есть речъ правдивая, ижъ учителя церкви восточной заходніи церкви отъ ересей очищали, вѣры научали, каноны посылали и исправляли, въ чомъ была потреба. Евсевій Памфилъ, епископъ Кесарійскій, въ главѣ 14, книгъ четвертыхъ «Исторіи Церковной» пишетъ, ижъ около року 160-го св. Поликарпъ, епископъ Смирненскій, пошедши до Риму, церковь отъ блудовъ еретицкихъ очистилъ и многихъ еретиковъ навернулъ, одну самую правду, которую отъ апостоловъ взялъ и которую церковь подала, проповѣдаючи.

Въ «Синаксару» Грецкомъ и въ «Пролозѣ», дня 17 ноемврія мѣсяца, читаемо, ижъ около року...³⁾ Лазарь исповѣдникъ зе восточныхъ краинъ былъ посланъ до старого Риму, абы ся засталялъ за отческіи и апостолскіи догматы и славно навернулъ противныхъ. А то было подъ часъ образоборцовъ. Отколы знати, ижъ на той часъ въ Римѣ отступовали св. отцевъ и апостолскихъ догматъ и поданій. Чому восточніи забѣгаючи посылали до нихъ мужей учо-

²⁾ Этотъ «артикулъ» находится и въ «Книжицѣ» Нааанаѣла (об. 336 л.) и въ «Книгѣ о вѣрѣ» (Москва, 1648, об. 236 л.).

³⁾ Въ подлинникѣ не выставлено.

ныхъ и побожныхъ. Отцы св. всходныи на шестомъ соборѣ вселенскомъ, около року 680, очищаючи Римъ и весь заходъ отъ ереси Евтихіанской моноелітской, Оноріа, папу Римского, за еретика осудили и проклиали. О чомъ читай канонъ первый шестого собору, и въ «Синаксару» або «Пролозѣ», мѣсяца септеврѣа 14 дня.

Около року 459, св. Генадій, патріарха Константинопольскій, учинивши въ Константинополѣ сѹнодъ, абы безъ платы посвяченіе давано было, и, написавши посланіе зъ свѣдоцтвы писма св. и канонѡвъ соборовыхъ, послалъ до Леона, папы Римского, гдѣ при концѣ мовить до папы Леона Первого: «нехай ся стараеть святобливість твоя тое зъ вшелякою пилностью чинячи, абы презъ переписы будучимъ подѣ тобою боголюбезнымъ епископомъ и обходникомъ и инымъ всѣмъ явно обвѣщено было, яко бысмо единымъ духомъ и единою душею всѣ вкупѣ христіане, огородившисъ противъ посподитому неприятели, пасаженный отъ него въ насъ сребролюбїа корень зо всѣми его злыми отраслями за помощю Божією высѣчи змогли».

Святой засъ Тарасій ⁴⁾, патріарха Константинопольскій, зъ своимъ соборомъ о томъ же упоминальное посланіе до папы Римского Адріана посылалъ. Которыи оба листы въ книзѣ третей Арменопуловой, и при книзѣ Златоустого, «О Священствѣ», друку Львовского, положени суть. Зъ которыхъ явно видѣти дается ⁵⁾, же патріархове Константинопольскіи епископовъ Римскихъ и всю заходнюю, на онъ часъ церковь напоминали и исправляли и сумонїю зъ заходнихъ костелѡвъ выкореняли.

⁴⁾ На полѣ: «Тарасій окоду року 787».

⁵⁾ На полѣ: «Межи патріархами и папѣжемъ взаимное презъ писаня визнава вѣри, и папѣжа отъ патріарховъ исправленіе».

А кгда почали Латинницы отъ церкви всходней схисму чинити, многіи такъ зъ патріарховъ, якъ и зъ иншихъ епископовъ и мужей богобойныхъ и мудрыхъ писали, напоминаючи Римлянь и ихъ папѣжѡвъ, абы въ старожитности и въ поданой единости вѣры неотмѣнне трвали. Которыхъ писма многіи и по сесь день найдуются. Яко то: Григоріа и Нила, архіепископовъ Оессалоникскихъ, Петра и Оеодора, Антиохійскихъ патріарховъ, Фотїа и Михаила и Іоанна ⁶⁾, около року 1200 патріарховъ Константинопольскихъ, и иншихъ многихъ епископовъ и учителей и богословѡвъ. Надѣ то еще и то показуемо, ижъ [якъ патріархове до Римского епископа, такъ] ⁷⁾ епископове Римскіи до патріарховъ всходнихъ зъ вѣрою отзывалсѣ, и вѣру свою передъ ними визнавали, презъ то въ сполечность отъ нихъ принятыми быти хочачи. Штѡ ся вѣдати даеть зъ святого Григорїа Бесѣдовника ⁸⁾, епископа Римского, который, скоро по вступеню своемъ на столицу собравши въ Римѣ сѹнодъ, и тамъ вѣру свитую визнавши до всѣхъ чотырохъ патріарховъ, Іоанна Константинопольского, Евлогїа Александрійского, Григорїа Антиохійского и Іоанна Іерусалимского, о вѣрѣ святой, ведле звичаю, яко и за предковъ его бывало, листы писалъ и послалъ, ознаймуючи, ижъ такъ вѣритъ и визнаваетъ, якъ святыми соборами вселенскими есть ухвалено ⁹⁾ и подано. Гдѣ тежъ мовить: «чотыри соборы почитаю, якъ чотыри евангелисты, а наиболше Халкидонскій». Тоежъ мовить и о пятомъ. Бовѣмъ до тыхъ соборовъ жилъ. Найдешъ о томъ

⁶⁾ У Толстова это имя пропущено.

⁷⁾ Этотъ пропускъ возстановленъ по Толстовскому списку.

⁸⁾ На полѣ пояснено: «Дїалога».

⁹⁾ Толст.: «уѣалено».

въ книзѣ его первой, въ листѣ 24, и въ Бароніушу, року 591, ачѣ вкортцѣ и не безъ причинку.

По Лвѣ наконецъ папѣ Римскомъ того имени Четвертомъ, гдѣ насталъ Венедиктъ Третій, около року 860, видячи людѣ Божій отъ православной вѣры отворочанъ быти починающій, словы латинскими написалъ, а мовою Грецкою «Вѣрую во единого Бога», то есть сумволонъ православной вѣры, и мовити приказалъ народу. Послалъ тежѣ и писанья до чотырохъ патриарховъ, перестерегаючи ихъ въ томъ, абы по животѣ его будучихъ въ Римѣ папѣ въ сполечности не пріймовали, а жебы ¹⁾ первѣй отъ нихъ ²⁾ визнанье православной вѣры, до себе ведлугъ звычайу присланое, одержали. Што ся якъ передъ тѣмъ здавна, такъ и по той пересторозѣ дѣяло, ажѣ до року тысячного, то есть до часовъ ³⁾ патриархи Константинопольского св. Сергія ⁴⁾ того имени Второго, а до часовъ папежа Силвестра Второго. Тогда, то есть по тысячи лѣтъ, розвязанный аггелъ бездны ⁵⁾ справилъ, же той Силвестръ магусъ ⁶⁾, и по немъ его ажѣ по сесѣчасъ наступникова, листовъ таковыхъ до восточныхъ патриарховъ зъ визнаньемъ [вѣры] ⁷⁾ писати и посылати перестали. О чомъ взменку чинити блаженной памяти Іереміа патриархъ въ главѣ первой третихъ книгъ своихъ до Лютерановъ «Ценсурою» отитулованныхъ, и отъ того часу сумволу Константинопольского зъ придаткомъ явне уживати почали.

¹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «ажѣ бы».

²⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «изъ нихъ». У Толстова правильно.

³⁾ Бароніи, 999.

⁴⁾ Толст.: «Георгія».

⁵⁾ Апокалипсисъ, гл. 20, ст. 7.

⁶⁾ то есть: магъ, черпуньяшникъ.

⁷⁾ Такъ у Толстова.

РОЗДѢЛЬ ТРЕТІЙ

Части II, роздѣлу III, артикулъ 1.

И жѣ безъ папежа соборъ вселенскій быти можетъ.

Другій знакъ, которымъ монарху въ церкви Христовой становятъ, покладають отступникова овій, и жѣ безъ папежа жаденъ соборъ быти не можетъ. Въ чомъ такъ суть фалшивы, якъ въ приведенныхъ св. Стефана Нового, мученика, и св. Феодора Студита словахъ суть подступны. Южѣ бовѣмъ и дѣтемъ въ церкви Христовой есть добре вѣдомо, же второй и пятый вселенскіи соборы обхожены были и безъ папезовъ, и безъ пословъ ихъ, бо на нихъ нѣ сами особами своими, нѣ черезъ послы свои не были. Што ся и зъ гисториковъ церковныхъ, и зъ дѣй соборовыхъ каждому на око видѣти дасть. Отступникова тежѣ той своей пропозиціи, абы безъ папежа жаденъ соборъ быти не могъ, нѣчимъ певнымъ довести не могли, нѣ ухвалями соборовыми, нѣ звычайемъ церковнымъ, удалися до словъ св. Стефана Нового, мученика, и до св. Феодора Студита. Которыхъ што ся дотычетъ, вѣдати маешъ, каждый православный, и жѣ подступне въ томъ ся зъ нами отступникова обходятъ. Которыи, способомъ еретичкимъ окусавши то, што бы имъ очиболо ⁸⁾, свѣдоцтва зъ словъ ихъ приводятъ. Стефанъ абовѣмъ св. на збориску образоборцовъ стоячи а роспираючися зъ еретиками, не одного толко біскупа Римского воспоминаеть, але и другихъ патриарховъ, якъ то выразными словы «Соборники» Грецкіи въ собѣ мають на недѣлю Православную, гдѣ ся описуетъ почестъ св. образовъ и за нихъ св. исповѣдниковъ и мучениковъ розмовы

⁸⁾ Отъ глагола «босьць» — бодать, колоть

и указы зъ писма святого. А для okazaлишого въ той мѣрѣ отступниковъ нашихъ въ нещирости поконанья, привожу свѣдка Бароніуша, который въ книгахъ своихъ рочныхъ дѣевъ, въ року 963 пишетъ: *) «иже Стефанъ Новый до епископовъ, презъ цара Константина Копрониа напротивъ ему высаженныхъ, тими словы мовилъ: «а якъ вы свой сунодъ повшехнымъ зовете, на который нѣ Римскій епископъ, нѣ Александрійскій, нѣ Антіохійскій не призволилъ? Укажіте ихъ призволеніе и писма». То Бароніушъ. Гдѣ видишь, иже не самого толко Римского припомнулъ, але и патріарховъ всходныхъ.

Слухайже еще св. Іоанна Дамаскина, который въ бесѣдѣ своей о св. образахъ и до цара Константина Кавалина, и противко образоборцовъ такъ мовить: «повѣжъ же ми, который патріарха на соборѣ вашемъ (образоборцовъ розумѣть) находилси? Римскій не хотѣлъ прибыти, Александрійскій также; Антіохійскій и Іерусалимскій также не становилися. Лечъ якій то вашъ есть соборъ? Соборъ есть, гдѣ пять (слухай православный, и ты, отступнику!), гдѣ пять, мовить, патріарховъ (а не одинъ Римскій) утвердять едину [вѣру] и едино слово. А если бы зъ нихъ хотяжъ одинъ не доставалъ, або собору не приймавалъ, соборъ той не есть соборъ, але збориско и роздоръ марный и непокорный». То Дамаскинъ Святый.

Уважай же собѣ полно, православный, правду писма учителей церковныхъ, а подступниковъ слова и фалшивый ихъ писма приводъ видячи остерегайся! Уважай, мовлю, иже не одного патріарху Римского розумѣють отци до собору належати, але и другихъ чотырохъ патріарховъ. Уважъ и то, што Дамаскинъ

св. мовить: «соборъ есть, коли пять патріарховъ утвердять одну вѣру; а иначе—то есть одного соборъ—не есть соборъ, але збориско и схізма, то есть отщепенство. Отколъ и то заразъ обачити можешъ, якою слушностью въ заходныхъ сторонахъ недавними вѣками обхожены збориска за вселенскіи соборы удаваны бывають, на которыхъ жаденъ зъ патріарховъ не призволилъ, и по сесъ часъ не призволяютъ и не потвержаютъ, и овшемъ за збориска ихъ отщепенскіи мають и проклинаятъ. Звычай той въ церкви Христовой уставичный былъ, иже хотъ коли патріархове которыхъ на соборѣ притомными сами не были особами своими, предсяжъ послы свои послали и призволяли на все, а потомъ каждый зъ своей части ухваленое на немъ потвержалъ. Нехай же намъ отступникове укажутъ, если же на своихъ зборискахъ мѣвали пословъ патріаршихъ, и если призволене и стверженіе ихъ мають. Ныгды, заисте, того не покажутъ, але рачей пагану и проклинанье отъ нихъ на свои тын збориска найдуть. Не безъ самого теди біскупа Римского, але безъ всѣхъ чотырохъ патріарховъ жаденъ соборъ быти не можетъ.

На другій доводъ, который зъ словъ Феодора Студита (если суть его власны) и зъ шестой акціи седмого вселенского собору приводить,—отповѣдаю. Иже не безъ причины отступникове власныхъ того собору словъ не выражаютъ, але, абы тымъ власного тексту ухиленьемъ то, што бы ся имъ подобало, подступне уникнути могли, зъ умыслу его замолчуютъ. Отцеве або вѣмъ св., на седмомъ святомъ вселенскомъ соборѣ соборуючін, взявши предъ себе описане собору геретицкого, за Копрониа въ Константинополю обхоженого и седмимъ вселенскимъ собо-

*) Бароній, 963; 763, 4.

ромъ фалшиве отітулованого, гды его знести хотѣли, читати его передъ собою казали, которого надпись былъ таковъ: «ухвала святого великого и вселенского собору». Напродъ теды св. соборуючи отцеве показавши то, же ся то геретицкій соборъ святымъ звати не можетъ, приступують показати и то, же ся не можетъ звати великимъ и вселенскимъ, и мовять: «якимъ способомъ великимъ есть соборъ той и вселенскимъ, на который не всѣ призывали, и которого иншихъ церквій предложены не приняли, але подъ проклятельство его поддали? Не мѣлъ споспѣшника, якъ сей, который ся теперь обходитъ, Римского папы, а нѣ его іереевъ, нѣ презъ намѣстники, нѣ презъ провинціальны листы, якъ ся дѣяти на соборахъ маеть» ¹⁾. То св. отцы. Которыи не быти соборъ онъ вселенскимъ доводячи, оттоль того доводятъ, же на немъ Римскій папѣжъ не былъ, не ижъ бы удѣльнымъ на немъ монархою и самовладнымъ судією быти мѣлъ, але «споспѣшникомъ», якъ мовять отцеве святыи. И не толко для того вселенскимъ не есть, же папа на немъ Римскій не былъ, але же не были на немъ и иншіи апостолскихъ столицъ патріархове. Заразъ бовѣмъ по предложонныхъ словахъ отцеве св. наводятъ: «не мѣлъ тежъ згодныхъ зъ собою восточныхъ патріарховъ, Александрійского, мовимо, Антіохійского, и мѣста святого (то есть Іерусалимского) найвышшихъ архіереевъ». Не пре то теды соборъ онъ геретицкій соборомъ вселенскимъ не былъ, же на немъ самъ папѣжъ Римскій не былъ (поневажъ и на первомъ соборѣ Ефескомъ, также еретицкомъ, презъ Діоскора обхоженомъ, хотъ и папѣжскіи послы были, еднакъ не

только не zostалъ соборъ той вселенскимъ, але zostалъ «лістрікійскимъ», то есть «разбойницкимъ»), але пре то, ижъ на немъ нѣ папѣжъ, нѣ восточныи патріархове не были. Иле засъ до Теодора Студиты словъ (если суть его власныи, якомъ реклъ), то мовлю, же той св. мужъ, часу такъ гвалтовной потреби, гды ему зъ патріархомъ Константинопольскимъ справа была, такъ до папѣжа Римского мовить, якъ до одного зъ пяти переднѣйшихъ архіереевъ и справъ церковныхъ переднѣйшихъ посторожцовъ, который на иншому мѣстцу всѣхъ пяти равными въ церкви Христовой чинить, гды о нихъ до іконоборцевъ такъ мовить: «востоду не мають, заходъ утратили; отъ пятоверховного церковного тѣла оторвалися» ²⁾. Мовить теды то св. сей мужъ до Римского папы, якъ до первого и продкующего межъ пятма церковного тѣла верхами верха, а не якъ до удѣльного и самовладного монархи. Не безъ самого теды папы Римского соборъ жаденъ быти не можетъ, але и безъ всѣхъ иншихъ чотырохъ патріарховъ, — вселенскій звлаща; помѣстныи абовѣмъ каждому митрополитови и безъ вѣдомости своего ему патріархи, иле до порядку и постереганья ухваленыхъ ³⁾ и поданыхъ догматъ обходити за наказомъ правилнымъ волно. Што болия, слушнѣйшая речъ быти здається ⁴⁾, абы безъ патріарховъ рачей соборъ вселенскій не былъ, а нѣжели безъ одного Римского папы (поневажъ при которыхъ певнѣйшее увѣрене и поважнѣйшій доводъ, ведугъ реченого отъ Христа Господа «при устѣхъ двою или тріехъ свѣди-

¹⁾ Дѣянїи собора, 6.

²⁾ Баронїй, року 819, число 35, томъ 9.

³⁾ Толст.: «уфаленыхъ».

⁴⁾ Канонъ апостольскій, 36.

телей станеть всякъ глаголь»⁵⁾, и зась: «идеже еста»⁶⁾ два или триє собрани во имя мое, тамо есмь посредѣ ихъ»), а презъ одну особу абы правды увѣренне мѣло быти нѣгдѣ не написано. И овшемъ правы посполитыми естѣ варовано—и одного чловѣка свѣдоцтва не пріймовати. И «Кодексъ» Юстиніановъ того боронитъ: «единъ, мовитъ, самъ не бываетъ слуханный, хотяжъ бы великою и свѣтлою достоинствою былъ учщенный»⁷⁾. Если теде у права одна пресвѣтлой достойности особа не маеть быти слухана, поготовю—въ церковныхъ справахъ одного бискупа Римского не естѣ речъ слушная всѣмъ услухати»⁸⁾. А якъ речъ та естѣ не слушная, такъ и неважкая. Што ся зъ ового подобенства на око видѣти даеть, же якъ въ чотырохъ палцахъ болияя сила и моцъ и дѣло, такъ въ чотырохъ патріархахъ моцъ болияя и справа важнѣйшая, нѣжъ въ одномъ папѣжу, якъ въ одномъ палцу, которымъ нѣчого ся доброго дѣяти не можетъ, толко дѣравитися можетъ и рвати. А такъ рачей безъ чотырохъ патріарховъ соборовъ вселенскихъ быти и въ церкви Христовой нѣчого ся становити не можетъ. Не отвержемъ и Римского, кгда ся до сполечности чотырохъ патріарховъ знову навернетъ, бовѣмъ пятемъ патріархомъ, а не одному поручены суть крайны всего свѣта. Якъ о томъ Балсамонъ въ выкладѣ канону 31 апостолского вѣдати даеть, и мало вышей приведенный Студита Феодоръ.

А вшакъ же поки въ томъ своемъ отлученю и мниманой монархіи Рим-

скій [папа] пребываетъ, можная речъ соборъ отпраовати презъ чотырохъ патріарховъ, и досконале важный будетъ, звлаща пятого, ижъ патріарху⁹⁾ на Великой Россіи спол-правовѣрного собѣ маючи, который на мѣсте отпадного старо-Римского слушне и потребне естѣ приспособенный и вчиненный.

Части II, роздѣлу III, артикулъ 2.

О канонѣ въ листѣ Юлія Римского до Антиохійского синоду.

А жебы еще противници не хотѣли ся подпирати онимъ мнѣманымъ канономъ или якобы звычайемъ, зъ которымъ ся нѣколись Юлій, бискупъ Римскій, пописоваль, яко Сократесъ и Созоменесъ взменкують, теде на то отповѣдаю:

1. Ижъ того канону нѣгды не было, который, гды бы былъ утворенный, нахотилъ бы ся межи соборовыми канонами. Венцъ и то вѣдати потреба, же о томъ канонѣ зъ писмъ Латинскихъ, а не Грецкихъ, намъ показываютъ, зачимъ мы книгамъ Латинскимъ во всемъ вѣры додати не можемо, гдыжъ всѣ зъ Грецкого зводу Латинскій мають въ собѣ на многихъ мѣсцахъ неправдивый перекладъ.

⁹⁾ Въ Синодальномъ спискѣ «Палинодія» въ этомъ мѣстѣ поставлена выноска и на особо-приклеенномъ листѣ помѣщено слѣдующее замѣчаніе: «Барзо то несѣушне учинено, бо гды геретикомъ предъ тымъ кого узно, теде, самого анаематизовавши, той епархіи православного святителя за пастыря давали, а новыхъ провинцій вмѣсто старихъ не чинили, въ нагороду съ тыхъ которого епископовъ. Простижъ за тое! На лежало бовѣмъ той Россіи подъ метрополитомъ Кіевскимъ быти. А то ся штось по жестосердію стало, якъ и папѣжъ 4-хъ при собѣ въ Римѣ маеть патріарховъ зъ кардиналовъ ихъ, для зноного клиру починивши, абы надъ всѣми монарховалъ, што же самъ ганишъ. И овогожъ нового патріаршества не хвалю».

⁵⁾ Девт[оровом.], гл. 1, ст. 16; 2 Коринне., гл. 13, ст. 1; Мате., гл. 18, ст. 16.

⁶⁾ Мате., гл. 18, ст. 20.

⁷⁾ Кодексъ, титулъ 5, книг. 4, уставъ.

⁸⁾ Номоканонъ Фотія, титулъ 9, глава 2.

2. Въ уживанью того канону біскуповъ Римскіи не были, и зъ онимъ ся по Юлію жаденъ зъ біскуповъ Римскихъ на соборахъ не оповѣдалъ и не заживалъ и не просилъ о вложене его въ соборовыи дѣи.

3. Жаденъ съ поважныхъ всходнихъ учителей и преводниковъ каноновъ, того канону, презъ Іюліа въ своемъ листѣ wspomненого, неприпоминають, венць и на то поглядати, ижъ и Сократесь и Созоменесь не пишуть, абы той канонъ былъ въ Церкви, але яко исторію править, мовячи, ижъ Іуліусъ, біскупъ Римскій, въ своемъ листѣ то написалъ.

А поневажъ самъ только Іюлій о немъ пишеть, а еще на свою особу кгрунтуеть его, а зверхности права на другого жаденъ самъ собѣ написовати и привлащати не можетъ,—прето пріймати оногo неможна, якожъ и на онъ часть влады таковой, зъ яковою ся Іюлій кусилъ, не пріймано. Даетъ то вѣдати Сократесь Схольстикъ въ книзѣ 2, а въ главѣ 11, мовить бовѣмъ въ тии слова: «суподъ Антиохійскій, кдмъ ся собралъ, за сполнымъ зданьемъ епистолю написали, презъ которую Іуліа остро строфують и указують мовячи, если которіи судомъ ихъ отъ церкви суть отдалени, справы тоей абы не судилъ, абовѣмъ гдѣ онъ Нова-та зъ Церкви выгналъ былъ, они ся тому не противили. То епископове всходніи Іюліеви, епископу Римскому, презъ епистолю ознаймили». Поты Сократесь. Тоежъ зъ Антиохіи поткало Іюліа, што и отъ собору Кареагенского Келестина, яко въ епистолю, до него отъ собору Кареагенского писаной, видимо. Але слухай, ижъ и Константинопольскому патріарсѣ таковоежъ право свѣдчатъ быти историкове церковныи, а меновите Сократесь въ книзѣ 7, въ главѣ 28: «законъ, мовить, розказуеть, абы жаденъ епископомъ не былъ поставленый безъ

зданья и влады епископа Константинопольского». А по Латинѣ такъ: «Lex iubet, nequis episcopus designetur absque sententia et autoritate episcopi Constantinopolis». Читай о томъ же Іюліи наступуючій, блиско артикуль 1-й.

РОЗДѢЛЪ ЧЕТВЕРТЫЙ

Части II, роздѣлу IV, артикуль 1.

Ижъ соборъ Сардикийскій не есть вселенскій, и жена заходною только епархію каноны, на немъ учиненыи, стягаются.

Отновѣдѣвши, за помочью Божією, на два первыи отъ отступниковъ на показанье церковного монархii приведенныи знаки, и марность ихъ доводне показавши, же хотяжъ папезъ былъ первопрестолникомъ, то есть [первой патріархальной столицы епископомъ]¹⁾, не южъ заразы за тымъ и удѣльнымъ надъ сполпатріархами своими и всею церковію былъ монархою, и же безъ папежа соборы обходить ся могутъ, и были обхожены, не только помѣстными, але и вселенскіи ((хотяжъ бовѣмъ Сократъ, въ главѣ 13, книги второй, и Созоменось, въ главѣ 9, книги третьей исторіи своей церковной, зъ Іуліуша, папы Римского, повѣдають заказано быти, абы выроки безъ зданья Римского епископа въ церкви не были чинены. Еднакъ якъ Іюлій то зъ себе самого, а не зъ жадной ухвалы соборовой мовиль, такъ и они безъ жадного доводу голымъ слова Іюліеви способомъ исторійнымъ реферовали. Зъ самого то домыслу и мнѣманья своего Іюлій мовиль, якобы соборъ обходить не есть речъ слушная, о которого бы обхоженю біскупъ Римскій и костель его не былъ увѣдомленъ. А ижъ всходніи епископо-

¹⁾ Возстановлено по списку Толстова.

ве, которіи въ Антиохіи соборъ отпра-
вовали, безъ данья о обхоженіи собо-
ру того вѣдомости Юліеви, папѣ Рим-
скому, и всей Заходной его церкви, де-
кретъ напротивъ св. Аѳанасіа и иныхъ
православныхъ епископовъ феровали,
того еднакъ по Юлію хотѣли, абыся и
онъ отъ нихъ учиненному декретови под-
писалъ,—слушне ся на нихъ за то, яко
зпеваженный отъ нихъ, Юлій ображаетъ
и мовитъ до нихъ: «О возлюбленніи! Южъ
далѣй церковни суды не ведугъ еван-
геліа становлены бывають, але або на
выгнанье, або на смерть. Абовѣмъ, если,
якъ повѣдаете, вшеляко винни были
(обвиненны и отъ васъ суженны еписко-
пове Аѳанасій и которіи зъ нимъ), по-
треба было ведугъ правилъ, а не тымъ
способомъ судови обхоженому быти, по-
треба было писати до всѣхъ насъ, абы
то, што бы было справедливо, отъ всѣхъ
было декретовано. Епископове абовѣмъ
были, и не подлой церкви, который то
терпѣли, але которую сами апостолове
своимъ стараньемъ вѣры научили. Чо-
мужъ теды, а особливѣ о Александрій-
скомъ мѣстѣ нѣчого до насъ писати не
хотѣлисте? Зажъ звичаю того не есте-
сте свѣдомы, абы напродъ до насъ бы-
ло писано, же бы отсель, што бы спра-
ведливо было, могло ся дефиніовати? ²⁾
Для чого, если тамъ такое подозрѣнье
на епископа внесено было, тутъ до на-
шей церкви отнести то потреба было.
Теперь теды насъ, которыхъ о томъ па-
мѣтѣи вѣдомыми не учинили (гды южъ
то, што ся имъ подобало, учинили), за
зезволяющихъ на свое имъ зданье въ
кондеменованью ³⁾, при которомъ мы не
были, мѣти хотять. Римскій теды епи-
скопъ, и якъ первопрестолникъ, и якъ
часть знаменитая церкви соборной, зо

всею его церковію увѣдомлянь быти
мѣлтъ о соборѣ, обходитися маючомъ, пер-
вѣй пѣжли былъ обхоженъ и замкненъ.
И не самъ только якъ якій монарха,
але зо всею его церковію мѣлтъ быти увѣ-
домлянь». Мовитъ абовѣмъ Юлій: «по-
треба была до всѣхъ насъ писати». «Всѣхъ насъ» мовячи, не себе одного
монарху розумѣеть; бо наводитъ «абы
то, што бы было справедливо, отъ всѣхъ
было дефиніовано», отъ всѣхъ, то есть
отъ всей заходней въ наствѣ его буду-
чей церкви, а не отъ него самого. А
што мовитъ Юлій, «абы напродъ до насъ
было писано, же бы отсель, што бы спра-
ведливо было, могло ся дефиніовати»,
то мовитъ, пакъ того право и звичай
церковный потребуеть, абы Римскій пер-
вѣй епископъ своимъ и всей церкви
своей именемъ, яко первопрестолникъ,
свое зданье въсправахъ церковныхъ озпай-
мовалъ и декретъ свой феровалъ, не вы-
лучаючи такъ отъ зданій, якъ и отъ де-
кретовъ, каждого зъ патриарховъ. Хто
бовѣмъ первый есть, первый тотъ и мо-
вить, первѣй и декретуетъ, такъ еднакъ
же если первого зданье и декретъ не
подобається, зданье и декретъ важить
иного и остатнего, якъ Іаковъ ме-
жи апостолами на соборѣ въ Іерусали-
мѣ, о которомъ въ главѣ 15 Дѣяній
Апостолскихъ читаемо, и якъ на собо-
рѣ Никейскомъ Пафнугіевъ вырокъ о
малженствѣ священныхъ),—отповидѣв-
ши теды, мовлю, на тии два отъ отступ-
никовъ приведенніи знаки, которыми мо-
нарху своего въ церкви Христовой ста-
новять, поступую отповѣдити и на тре-
тій, который покладають быти аппели-
цію, въ которой такъ аргументуютъ:
«явно то есть каждому, же той есть
найвышшимъ судією, до которого отъ
иныхъ судій волно апеловати, а отъ
него нѣ до кого; а такимъ судею есть
папѣжъ». А того доводятъ канонемъ тре-

²⁾ На полѣ: «ограничити».

³⁾ На полѣ: «въ потупленью».

тимъ собору Сардікійского, соборъ той вселенск[имъ]¹⁾ быти меновавши.

Отповѣдаю теды, ижъ соборъ Сардікійскій не есть повшехній, гды его церковь Христова нѣгды за такого не мѣла и не маєтъ; але есть помѣстный, и межъ помѣстными есть полъченъ. А то для того, ижъ, по розрозненюся зе веходными и по одестю оныхъ, самы заходній епископове каноны Сардікійскіи ухвалили и соборъ замкнули. Того намъ и Баронѣушъ, въ року 346, посвѣдчаєтъ мовячи: «отцеве повторивши соборъ на вернулись, и ведлугъ розмаитыхъ епископскихъ радъ пытающему Осію, сѣноду оного оборонцы, каноновъ 12 «хвалили». Балсамонъ, патріарха Антіохійскій, на 5 канонъ второго Константинопольского сѣноду, мовить: «веходній епископове отъ сѣноду отошли, и для того сами заходній вѣру Никейскую утвердили а противную проклинали и веходныхъ осудили». Аѳанасій св. двѣ апологіи²⁾ о томъ соборѣ пишетъ, въ которыхъ то головѣйшого замыкается, ижъ на немъ Никейского собору символъ принято и утверждено, и же его самого отъ потвары очищено. И на томъ чинитъ замкневе, о канонахъ тыхъ нѣчого не вспомянувши. Отколь ся ясне и выразне показуєтъ, же тыи каноны Сардікійскіи жадной у веходныхъ ваги не мѣли, ба и у заходныхъ. Што ся и зъ того самого видѣти даєтъ, же св. отцеве Африканскіи на соборѣ Карфагенскомъ каноніи тыи нѣ за што положили, и овшемъ познавши, же не были Никейскими, за якихъ ихъ Зосимъ, папа Римскій, былъ до нѣхъ удалъ, зневажили ихъ, а надъ то — каноны противко тымъ Сардіійскимъ выдали. Фотій тежъ блаж. патріархъ Константинопол-

скій до Николая, папежа Римского, пишучи, выразними словы каноновъ тыхъ Сардіійскихъ, якъ уфали самыхъ епископовъ заходныхъ, не пріймуєтъ: «сами абовѣмъ толко заходній, въ уменьшенной личбѣ будучи, каноны тыи ухвалили». Зачимъ, якъ помѣстного собору ухвала, помѣстне самую толко діецецію, Римскому папѣ подлежаю, до захованія тыхъ каноновъ обовязуєтъ. Што ся пако и зъ самыхъ тыхъ каноновъ видѣти даєтъ, ижъ толко на самыи епархії заходній каноны тыи о отзиванюся до Рима учинены суть. А Сардика мѣсто было въ Илирику при Мисіи и Дакіи въ епархії бискупа Римского и влады духовной его. О чомъ Матѳей, въ «Правилахъ», составъ 4, глава 9, подъ написомъ «О прицихся за своя согрѣшенія епископъ»: «а такъ тыи каноны на всю соборную церковь не служатъ, поневажъ соборъ той Сардіійскій не есть вселенскій; бо еслибы Сардіійскій повшехній былъ, теды сѣнодъ второй Константинопольскій не былъ бы вторымъ вселенскимъ, але третимъ». Чого жадеңтъ нѣгды не реклъ, толко то теперъ мовятъ отступникове, але безъ доводу.

Вѣдай теды, кождый православный, ижъ для рѣженя-самыхъ заходныхъ епархій тыи каноны учинены суть, а не для того, ижъ якобы веходній Аѳанасієви до Римского папежа апелляціи не допускали. Бовѣмъ нѣгды Аѳанасій св. до бискупа старо-Римского не апелловалъ, але въ бѣдахъ своихъ и въ кривдахъ до царя Констанса и до бискупа Римского Юлія, якъ до тыхъ, которіи держали вѣру Никейскую, и якъ на той часъ въ можности будучихъ, утекался. Звикли бовѣмъ люде утрапленіи до тыхъ, которіи суть въ силѣ и въ могутствѣ, часу бѣдъ своихъ прибѣгати, жадаючи о помочъ и ратунокъ. А не южъ за тымъ идетъ, абы до него завше онъ,

¹⁾ Въ подлинникѣ описка: «вселенскій»

²⁾ На полѣ пояснено «отповѣди».

любѣ иншіи хто апелловати былъ повиненъ? Той тежъ, который ратунокъ учинить, для того найвышшимъ судею быти не можетъ. Надъ то все и то въ уваженію потреба мѣти, ижъ ты каноны апелляции до бискупа Римскаго власне и ретелне не становятъ, але толко, еслибы того потреба была межи епископы позывающимися, абы былъ судъ отновленъ въ провинціи оной, абы онъ судиіи подавъ. А такъ до единой заходней діоцезіи той канонъ служить, ане и на востокъ. Рачей патріархъ Константинопольскому вселенское судейство вележитъ, и же до того апелляция ити маеть. А же то правда, вселенскій 4 соборъ Халкидонскій канонѣмъ 9 ухвалилъ то.

Части II, роздѣлу IV, артикулъ 2.

Неправдыве приводитъ Креуа каноны и Балсамоновъ выкладъ.

Каноны Сардикійскіи, которіи отступникове приводятъ [повѣдаю, ижъ ихъ неправдыве приводятъ] ³⁾, бовѣмъ въ третемъ написалъ: «а иначе нехай судитъ Римскій, гдѣ могутъ быти и общины». Тыхъ словъ анъ въ Славенскихъ, анъ въ Грецкихъ, нъ въ Латинскихъ нѣмашъ; але суть овыи, которіи мовилъ Осей, Кордубенскій епископъ: «если ся любви вашей здасть, Петра апостола память почтено, абы о тыхъ, которые судили, писано было до Юлія, Римскаго бискупа, и презъ близнихъ той крайнѣ епископовъ, еслибы того потреба была, абы судъ былъ отновленъ, и узнавцы онъ абы далъ». Въ четвертомъ канонѣ написалъ: «если Римскій не роскажетъ, не маеть быти постановленъ (на его мѣсце) иншіи: той бовѣмъ маеть роз-

судити зложенъ або презъ послы, або презъ листы» ⁴⁾. Чого въ нашихъ, нъ въ Грецкихъ, якомъ рекъ, нъ въ Славенскихъ, нъ въ Латинскихъ не читаемо; але есть щирый безстудный отступницкій подметъ! Видѣли то и самы отступникове, ижъ тое въ канонахъ не находится. Для тогожъ, окриваючи фалшование канонѣвъ, отзивается до якихъ «Правилъ» презъ Драгослова, деспота Болгарского, до Кирилла митрополиты посланныхъ: «а пять, мовятъ, на сторону отложилисмо», безъ похибы правдившихъ! Все то сѣти діаволскіи на ошукане и затрвожене невинныхъ душъ людскихъ роспростерты! Лечь вѣдомы суть православнымъ душегубны знати машкари, и стрѣлы на нѣхъ самыхъ оборочаючися!

Стороны Балсамона тоежъ повѣдаю, ижъ и того на третій канонъ выкладъ повариовали и до выкладу на четвертый канонъ ово припили: «тому бовѣмъ подданный есть онъ соборъ, который его осудилъ», чего въ Балсамонѣ нѣмашъ. Отсилаю чителника до «Правилъ» Балсамоновыхъ. Познавай еше, правовѣрный, хитрость и облуду отступниковъ, якъ утаиваютъ голову речи, то само, о што ся роспираемо. Питаю ихъ, чому не написали Балсамоноваго выкладу, который и на сторону патріархи Константинопольского належалъ зъ тыхъ же канонѣвъ Сардикійскихъ? Мовить бовѣмъ онъ на третій канонъ Сардикійскій тими словы: «а што о палѣ постановлено, маеться тежъ брати на патріарху Константинопольского, ижъ оцъ, подобие ⁵⁾ яко и папа, отъ разныхъ канонѣвъ есть почтенный». Той же на канонъ 5-й тогожъ Сардикійского собору мовить: «а поневажъ въ пернихъ канонахъ рек-

⁴⁾ Слнч. выше, стлбц. 180 и слѣд.

⁵⁾ Въ подлинникѣ описки: «подобіе».

³⁾ Возстановлено по Толстовскому списку:

лисмо, иже то, што о папѣ есть постановлено, не суть особливый его и самого его привилег, абы мѣлъ мѣти потребу кождый зложенный ¹⁾ епископъ до столицы Римской прибѣгати, але тежъ розумѣти, же и до столицы Константинопольской, тоежъ и повторе мовимо». То Балсамонъ. Все теды, што колвекъ приписано бискупови Римскому, тоежъ и Константинопольскому патриарсѣ розумѣи быти приписано. И яко колвекъ отступникове каноны Сардикійскіи потягнуть,—тимъ же способомъ и на патриарху Константинопольского стягати ихъ найдутъ. Належитъ теды бискупови Римскому апелляція зъ заходныхъ только его діоцезій, а не зо всего свѣта. Што ся и оттолъ видѣти дасть, иже той канонъ о ²⁾ апелляціи на самую только Римскому епископови подлежащую діоцезію стягается; иже о той апелляціи до Римского бискупа не вѣчный канонъ мѣлъ быти, бовѣмъ не столицы Римской, але только особѣ единой Юліупови до живота указано, для чого и по имени оного меновано. Зачимъ якимъ колвекъ натягомъ Сардикійского помѣстного синоду каноны потягнуть, предся на патриархи и на церкви восточней епископы жаднымъ способомъ натягнути ихъ не зможутъ. Гдыжъ мы неровно, знаменитѣе право патриарсѣ и столицы Константинопольской о апелляціяхъ надлежащее показуемо, гдѣ южъ впелякая справа конецъ свой брати муситъ. О чомъ читай четвертого собору Халкидонского канонъ 9, читай въ книжѣ Юстиніановой, «Кодексъ» названой, въ новеллѣ 123, также Леона и Константина цесаровъ новелля въ Германопулѣ, листъ 85 и 99; «Номоканонъ» блж. Фотіа, въ титулѣ 9, главѣ 1 и 6-й.

¹⁾ На полѣ: «condemnatus».

²⁾ Въ подлинникѣ описка: «отъ».

Части II, роздѣлу IV, артикулъ 3.

Апелляція до бискупа Римского не позволена, але и заборонена, и канонъ той о апелляціи помѣстного Сардикійского собору презъ другій соборъ помѣстный Картагінскій знесенъ есть.

Яснѣйшя правда оваа, иже до бискупа Римского апелляція зо всѣхъ сторонъ свѣта и зъ неподлеглихъ ему діоцезій не была указана ³⁾, але только зъ заходной, рядови ⁴⁾ его подлежащей, діоцезіи. Которая врихлѣ потомъ презъ соборъ Картагінскій заборонена до Риму апелляція канонѣмъ 31 и 125. А згола жаднымъ синодомъ не есть указана до Риму апелляція—даютъ вѣдати синодалны каноны, апостолскій 37, Антиохійскій 6, 16 и 50, Никейскій ⁵⁾ 5, второй Константинопольскій 6, шестой Константинопольскій 8. Въ тыхъ канонахъ есть постановлено, абы провинціалніи синоди въ рокъ бывали, на которыхъ о вѣрѣ питанья, неснаски и кривды межъ пресвѣтерами и епископами розсужати казано, апелляціи до Римского не указуючи, гдѣ тому мѣсце и оказія была; и овшемъ есть приказано отлученныхъ и презъ синодъ осуженныхъ—абы други не пріймали, а особливе Римскій бискупъ, якобы суди ⁵⁾ ихъ въ моци оставляли. Еслижъ мощный быти маеть декретъ синоду провинціального, зваща на, котромъ бы патриарха той діоцезіи быть, теды той декретъ псованъ быти не можеть. Прето и апелляція жадная позволена зъ такого синоду быти не можеть. А иже есть забороненна, отсель

³⁾ Такъ у Толстова. Въ Синодальномъ спискѣ: «указала».

⁴⁾ Въ подлинникѣ описка: «родови». У Толстова правильно.

⁵⁾ Толст. и Ундол.: «суды».

есть вѣдомо, иже отцеве собору Картагінского забороняють, абы Римскій епископъ зъ предѣловъ, то есть зъ границъ своей діецеѳіи, зъ судами не вискаковалъ. И чинячи декретъ противко онымъ змышленнымъ канонамъ, до собору подъ титуломъ канонѡвъ Никейскихъ вношенымъ, и отметючи ихъ и аппеляціи до Рима забороняючи, такий канонъ, въ личбѣ 31, выдали: «абы пресвѣтерове и діаконы и иніи нижшіи клирикове, въ справахъ, которіи мають, если бы на своихъ епископовъ суды утяжали, со сѣдніи епископове нехай ихъ вислухаютъ, и зъ своихъ епископовъ призволенемъ⁶⁾, которіи межи ними заходятъ неспаски, отъ ныхъ призванны епископове нехай померкують. Пре то если бы и отъ нихъ аппеляцію поднати розумѣли, нехай не аппелюють до суду, который есть за моремъ, але до примасовъ своихъ провинцій, якъ и о епископахъ частокротъ есть постановлено. А которіи до заморскихъ синодовъ аппелюють, отъ жадного въ Африцѣ до сполечности абы не были приняты». Поты канонъ. На который Балсамонъ, патриарха Антиохійскій, выкладъ чинячи, такъ ку концу мовить: «а поневажъ каноны тии въ Карѡагінѣ або въ Африцѣ выданы суть, вшеляко заморскими судами будутъ названы — суды Римскіи. Уважайже, мовить, иже надаремне ся хлюбятъ Римской церкви наслѣдовцы або преложоніи, мовячи, же она маєть зо всѣхъ церквій [о] неспаскахъ або питаняхъ презъ аппеляцію росправляти. Если бовѣмъ не допускаетъ ей тыхъ аппеляцій, которіи суть въ Африцѣ, судити, далеко боліе того права не будетъ мѣти на инни краины». То Балсамонъ. Такъ же выкладаетъ той канонъ и Матѣей Канониста, въ составѣ 4, главѣ 9.

⁶⁾ Толст.: «приволенемъ».

Другій канонъ 125, а въ Латинскомъ 126 собору Карѡагінского, который до Риму забороняетъ аппеляціи, мовячи: «а если бы и отъ тыхъ епископовъ аппеловати не хотѣли, нехайже не аппелюють, ено до синодовъ Африканскихъ або до примасовъ своихъ провинцій. А который до заморскихъ сторонъ аппеловати похотѣлъ бы, нъ отъ кого въ Африцѣ до сполечности не маєть быти припущенъ». На которіи канону того слова Балсамонъ выкладъ чинить такий: «а еслибы и тыхъ, до которыхъ аппеловалъ, декретъ ему не подобался, не маєть до заморскихъ синодовъ аппеловати, то есть которіи въ Римѣ бывають; але до ближнихъ, то есть до синодовъ Африканскихъ, або до провинцій митрополитановъ, тыхъ епископовъ которіи первѣй судили». То Балсамонъ.

А што отступникове приводятъ канонъ Карѡагінскій 20-й, теды неправоего приводятъ. Межи иными написали: «вину дадутъ суди», а въ Латинскихъ и въ Грецкихъ и въ Славенскихъ, якъ ся южъ поменило, написано: «до сполечности отъ жадного абы не были приняты», то есть тии, которіи бы за море аппеловали. Потваряють Балсамона и въ томъ выкладѣ, который приводятъ, ано власный Балсамоновъ есть той, который я быти положишемъ. Фалшующи теды отступникове писма, которыхъ на подпертье своей sprawy уживають, вѣдати ясне дають, иже правды по собѣ не мають.

А жебымъ речъ тую о забороненной аппеляціи Римскому епископови, и въ своей діецеѳіи выразне указалъ, речъ якъ ся въ собѣ точила, для тебе, православный, прекладаю, абысь вѣдалъ, якою причиною побужени св. отцеве собору Карѡагінского такий о аппеляціи декретъ⁷⁾ учинили. Римскій папа

⁷⁾ канонъ 125.

Зосимъ послалъ былъ до собору Карпатинского послы зъ канонами собору Сардикійского, отитуловавши ихъ быти Нікейскими, о аппеляціяхъ, якобы до него належачихъ. Въ томъ часѣ Зосимъ умеръ, наступилъ Бонифацій, по нашему Внифантій. Отцеве соборующи, зъ пословъ отъ Зосима посланныхъ, въ чомъ были посланы, вырозумѣвши, каноны тежъ тыи до ныхъ присланныи уваживши и не быти ихъ собору вселенского Нікейского, за якихъ до ныхъ были уданы, обачивши, писали первѣй о ныхъ до Зосима; пишуть потомъ и до Вонифантіа въ слова такіи, южъ къ самому листа того концу: «Мы, мовять, которіисмо на многіи книги напали, нѣгдысмо не читали въ Нікейскомъ сѣнодѣ въ книгахъ Римскихъ, яко, въ предреченномъ припоминальномъ листѣ есть напсано, такъ же поневажъ тутъ и въ жадной книжѣ Грецкой найти того не моглисмо, зъ церквий апостолскихъ всходныхъ, въ которыхъ, повѣдають, же ся еще могутъ самыи автентичныи уставы и ухвалы находити, барзо прагнемо принесенныи намъ быти. Для чого и твоей велебности просимо, абысь тежъ и самъ писати рачилъ до оныхъ краинъ архіепископовъ, то есть до Антиохійского, Александрійского, Константинопольского и до иннихъ, если ся то святоблivity твоей здати будетъ, абы оттолъ до насъ въ Нікеи отъ святыхъ отцевъ уфаленныи каноны были посланы, абы ся тое добродѣйство заходнымъ всѣмъ церквамъ, за помощю Божею, презъ тебе найособливѣй стало. Хто абовѣмъ вонтпить, же правдивыи переписи зоставають въ книгахъ Грецкихъ, сѣноду въ Нікеи згромаженного, которіи зъ такъ розныхъ мѣсцъ и зъ знаменитыхъ Грецкихъ церквий принесены и знесенны одны зъ другими згожаются». И

далѣй. Гдѣ ознаймують Вонифантію папѣ, же посланныи тыи отъ проѣка его Зосима каноны держати и заховати хотять поты, ижъ бы принесенны были зе всходныхъ церквий ексемпляри¹⁾ собору первого Нікейского, зъ которыхъ бы вѣдомость певную о тыхъ присланныхъ канонахъ взяли, по которіи было отъ ныхъ послано. А гды потомъ на другій рокъ отъ Кирілла Александрійского и отъ Аттїа Константинопольского, патріарховъ, были принесены правдивыи каноны Нікейского собору, въ которыхъ оныхъ мниманыхъ Нікейскихъ канонѣвъ о²⁾ аппеляціи отъ Зосимы папы присланныхъ святыи отцы не нашедши, — написали листъ сѣнодалный до, на той часъ будучого, біскупа Римского Келестина, бо южъ ся былъ Вонифантій преставилъ. Въ которомъ листѣ канонне ухваляючи и соборне приказуючи, по многомъ иншемъ такъ мовять: «жадаемо покорне, абысте напотомъ тыхъ, которіи отсель приходить до ушу вашихъ, лацно не допущали, и тыхъ, которіи бы отъ насъ были отлученны, до сплечности напотомъ лацно пріймати не хотѣли. Абовѣмъ и то на Нікейскомъ соборѣ быти ухвалено найдеть лацно твое блаженство, если абовѣмъ заховывано то быти, якъ видѣти дается тамъ, о нижнихъ³⁾ причетникахъ и лаїкахъ, далеко барзѣй заховывано то быти хочеть о епископахъ, абы теды въ власной провинціи отъ сплечности отдаленныи отъ твоей святоблivity (зъ умыслу и якъ не пристойтъ) до сплечности привернены были. А пресвѣтеровъ также и нижнихъ⁴⁾ стопней клириковъ по-

¹⁾ На полѣ: «архиптвыи».

²⁾ Въ подлинникѣ описка: «отъ».

³⁾ Толст.: «нижихъ».

⁴⁾ Толст.: «нижихъ».

встидливыи утѣчки, якъ тѣхъ годить, отгонити отъ себе будетъ твоя святоблнвость. Жаднымъ абовѣмъ св. отецъ декретомъ Африканской церкви не есть то заказано, и Никейского собору ухвали такъ нижшого степеня причетниковъ, якъ и самыхъ епископовъ власнымъ митрополитаномъ явне поручилъ. Мудре абовѣмъ и справедливѣ въ то вейзрѣли, абы всѣ sprawy, которѣи ся бы вѣчали, на своихъ власныхъ мѣстахъ были кончены, и розумѣли, же жадной епархіи не мѣло сходити на благодати Св. Духа, презъ которую справедливость отъ Христовыхъ іереевъ и видѣна бываетъ, мудре и статечне держана. Звѣща ижъ каждому, елибы кто черезъ декретъ судіи уграженнымъ⁵⁾ себе быти розумѣлъ, позволено есть на синоды своей епархіи, або и на вселенскій соборъ апеловати, хіба бы кто такий былъ, што бы вѣрилъ, якобы Господь Богъ единого кого, кто бы колевекъ той былъ, справедливостю розсудку надхнути моголъ, а незличоннымъ на соборъ собраннымъ іереемъ того справедливостю розсудку давати не зевольять. Якъ бовѣмъ заморскій судъ будетъ важный, до которого свѣдковѣ потребныи, або для плаваня на морі, або презъ недосугъ старости, або презъ многіи перешкоды ставлены быти не могутъ? Абовѣмъ же бы (для таковыхъ судовъ) якобы отъ боку твоего святительства (судеве) посланы быти мѣли, на жадномъ святыхъ отецъ соборѣ ухвали таковой не знахлисмо. Гдыжъ того, што спол-епископа нашего Фавстіна яко бы зъ стороны Никейского собору [оттоль было послано (въ старыхъ Никейского собору)⁶⁾ переписяхъ], отъ святѣйшого Кирилла, спол-епископа

церкве Александрійской, и отъ велебѣйшого Аттѣка, Константинопольского епископа, зъ власного зводу посланныхъ (которѣи предъ тымъ черезъ Иннокентіа священника и Маркела подіакона, черезъ которыхъ отъ нихъ до насъ послано было, велебной памяти Вонифатіеві епископови предковъ вашему отъ насъ суть посланы), ичого такого знайти не моглисмо. Екзекуторовъ пре то клириковъ вашихъ, гды бы хто о нихъ просилъ, посылати не хотѣте, аиъ позволяти, абысмо надутой свѣта сего мыши въ церковь Христову вносити не здались. Которая свѣтлость простоты⁷⁾ и дашь⁸⁾ покорности Бога видѣти прагнучимъ выставляетъ. А о оплаканномъ Апіарію, отъ церкви отлученномъ, не трощемоя, и Африка жадною мѣрою терпѣти его болше не будетъ».

То маешь, православный, голову речіи листу отъ собору до Келестина писаного. Вѣдай, ижъ Апіарій той, пресвитеръ церкви Спкейской, отъ собору Африканского будучи отлученнымъ, удался былъ до Зосима, папы Римского, который зъ нимъ Фавстіна до Карѣагінны послалъ, для прислухався справы его. Лечъ соборъ на листъ Зосимовъ, по немъ Внифантовъ, а потомъ Келестиновъ и на услованя пословъ ихъ ичого не учинилъ. А въ въ Славенскихъ книгахъ соборовыхъ, въ правилѣ 138⁹⁾ Карѣагінского собору такъ пишеть: «которыи отъ насъ отлучены суть сполечности, отъ того часу до сполечности своей таковыхъ не пріймуйте, якъ и Никейскій соборъ розказалъ. Ото бовѣмъ ижъ Апіарій принятый былъ отъ тебе, который собору противился, и трудность паносилъ, а на остатокъ навернувшись и самъ собѣ то

⁵⁾ Толст.: «уважаемымъ».

⁶⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

⁷⁾ Толст.: «простоты».

⁸⁾ Въ подлинникѣ описки: «дей».

⁹⁾ Никейскій 5-й.

зганилъ, и покутою скончилъ». Читай еще и выкладъ на тоє [Балсамоновъ], который потужде строфуетъ противенство того Апіаріа и усиловане посла папезского Фавстина. То тѣды сѹнодъ Карѳагінскій, по долгомъ часѣ барзо пилно презь лѣтъ немалъ пять уважаючи, выдалъ таіѣй вырокъ, згожаючи ся зъ канонами соборовъ прешлыхъ. А такъ если ся не годило Африканомъ апелловати до Риму, то тежъ правдивая естъ, ижъ не годило ся нѣотколѣ до него апелловати. И сѹтъ тѣи каноны скутечнии и грунтовнии, зо всѣхъ сторонъ апелляцію до Риму оттинаючи и забороняючи, а взгляду жадного въ собѣ немаючи и жадного способу Римскому бискупови до апелляціи незаховуючи. Священномученикъ Кіпріанъ въ листѣ 55-мъ до Корниліа, бискупа Римского, о Фортунатѣ и о Фелицисимѣ пишетъ, ганячи ихъ и строфуючи, ижъ, будучи оны осуженны въ Африцѣ, удалися до Риму, показуючи доводне, ижъ гдѣ виступокъ естъ пополненъ, тамъ и судъ быти маеть.

А што отступникъ мовить о Балсамонѣ, яко бы его выкладъ мѣлъ быти, же въ канонахъ Нікейского собору отцеве Карѳагінскіи не нашли того, што повѣдали послове папезскіи о апелляціяхъ, теды то не Балсамоновъ выкладъ, але самого собору мова и подтвержене. Гдѣ, правовѣрный, уважай подступокъ тыхъ людѣй, которіи соборовую речъ за выкладъ безъ встыду удають, обмишляючи презь то соборовыхъ выроковъ уникнути, ано такъ имъ въ томъ споро, «якъ мусѣ въ окропѣ»!

Ачколвекъ звякли отступникове овою утечкою щититися, якобы на томъ Карѳагінскомъ соборѣ забороненна была апелляція пресвѹтеромъ толко и нижнихъ степеней причетникомъ, которыхъ судъ маеть ся кончити въ своихъ кож-

дой провѣнціи границахъ, ане и о епископахъ, которымъ яко бы апелляція и отъ помѣстного собору зоставала вцаѣ до Римского папы, лѣтъ слѣпо ся въ томъ, якъ и во всемъ иншомъ, отступникове мылятъ. Выразнимъ абовѣмъ словы соборуючи отцеве мовятъ напродѣ въ канонѣ 31-мъ: «прето еслибы и отъ нихъ апелляцію подняти хотѣли, нехай не апеллюють до суду, который естъ за моремъ, але до примасовъ своихъ провѣнцій, якъ и о епископахъ частокротъ естъ постановлено». Слышишь, же тоеже и о епископахъ естъ постановлено, абы не за море, але до своихъ примасовъ апелловали! А въ предложеномъ листѣ св. соборуючи отцеве до Келестина мовятъ: «если абовѣмъ заховано то быти видѣти дается тамъ о нижнихъ причетникахъ и ланкахъ, далеко барзѣй заховывано то быти хочеть о епископахъ». И мало ниже: «и Нікейского, мовятъ, собору ухвалы такъ нижного степеня причетниковъ, якъ и самыхъ епископовъ власнымъ митрополитаномъ явне поручили». Судъ теды всѣмъ причетникомъ церковнымъ и епископомъ въ границахъ своей имъ провѣнціи конецъ абы бралъ, зъ канонѣ соборовыхъ, а особливе Нікейского, св. Карѳагінского собору отцы осмѣтрѣвши ухвалили, безъ жадной за море, то естъ до Риму апелляціи, такъ нижнихъ степеней клирикомъ, якъ священникомъ и самымъ епископомъ. Утечка теды отступническая—яма естъ на нихъ тая, которую на иншихъ подступъ выкопавши, сами ся въ ню, ведлугъ Пророка, запали.

Части II, роздѣлу IV, артикулъ 4.

Отповѣдь на раціи и выкруты отступниціи.

Указавши теды, за ласкою Божею, ачъ вкортѣ, правдиве еднакъ, ижъ

прожно зъ канонѣ собору Сардикійскаго отступникова апелляцію до Римскаго папы зо всѣхъ всего свѣта церковній постановити, усилюють, котораго каноны облудне и фалишве за Никійскій разумѣны быти удаати хотять, што тымъ персвадовати могутъ, который въ справахъ дѣй церковныхъ суть общимъ и ничого, въ нихъ не вѣдаютъ,—показалемъ и то, изъ Сардикійскій соборъ завжды за соборъ помѣстный былъ мѣнь и знанъ, а нѣколи за вселенскій, и права его въ церкви соборной мало кому были вѣдомы, якъ ся о томъ зъ главы 34, книги третей св. Августина напротивъ Кресченіа ¹⁾ вѣдати дасть. А што колвекъ о соборѣ томъ Сардикійскомъ, якобы отъ кого коли Никейскимъ былъ разумѣнъ або званъ, отступникъ Креуза баеть, сны баеть, и нѣгды того, што баеть, ничимъ не доведеть. Езопова то—о головѣ хорошей але безмозгой башнѣ!

Подобная той—и другая тамъ же разъ, што править, якобы коли Аеанасій св. до папы Римскаго апелловати хотѣлъ, але ему Евсевіане апелляціи допустити не хотѣли. Чого нѣгды не было! Нѣгды о Аеанасіа св. апелляціи и одною литерою не покажутъ! Креуза отступникъ небылицу обноситъ и омаціи кламства удаеть за правду! Южъ и символъ Константинопольскій або Никено-Константинопольскій соборомъ Никейскимъ званъ быти крутить! Южъ и соборъ Сардикійскій соборомъ Никейскимъ титулованъ быти удаеть, абы только подметный тии каноны въ повазѣ zostавити, и того, хто ихъ за Никейскихъ подступне ужилъ, отъ выступку обмовити мѣлъ; ано такъ ся ему въ томъ щастить, «якъ голому въ кропивѣ»! Куди ся обернетъ, то наготою своєю обо-

детъ! Имъ бовѣмъ барзѣй подступокъ той отступникова обмовляти починають, тимъ его всему свѣту оказалшимъ чинять!

Видячи теды отступникова, же не могутъ канонѣ соборовыхъ уникнути (остенъ бовѣмъ на нихъ барзо острый!), удаются до рацій и софистій, по нашему—до облудныхъ выкрутовъ. Што за правды, блюзнірство есть на святыхъ и на соборы, а не аргумента!

Напродъ бовѣмъ мовать, изъ сѣнодъ Карѣагінскій есть сѣнодъ партикулярный, для чого на весь свѣтъ становити канонѣ о забороненю апелляціи не могутъ. Отповѣдаю. Да и то, изъ сѣнодъ Карѣагінскій вселенскимъ не есть, ач-колвекъ отцы собору того вселенскимъ его зовуть, въ листѣ своемъ до папы Келестина, разумѣю въ той сенсъ, изъ былъ вселенскимъ всей Африцѣ, бо на немъ всей Африки 217 епископы были. Да и то теды, же межъ ними вселенскіи седмъ не есть полнченъ, предсяжъ каноны его суть важныи; которыхъ ели отступникова за вселенскіи мѣти не хотять, противятся такъ тому сѣнодови, яко и инимъ всѣмъ, который той соборъ ствержаютъ и пріймуютъ; певне еднакъ то зъ нихъ, ради-не-ради, мѣти мусять, изъ папѣжове поконанни суть архитѣпами онимъ, же въ канонахъ Никейскихъ канону о апелляціи мѣтманой, ведлугъ ихъ аллегациі ²⁾, не найдено; венцъ, и признати мусять, же на Африку стягаются, зъ которой апелляція до Риму есть заборонена; и же стягаются и на Римъ, бовѣмъ послове Римскіи Фавстинъ, Филипъ и Ассель именемъ Римской церкви, будучи тамъ притомными, позволили и привяли и подписалися безъ жадной отмови на всѣ ухвалы собору того, межъ которыми есть

¹⁾ Толст. и Ундол: «Кресченіа».

²⁾ Лат. allegatio.

и той въ близко прешломъ артикулѣ положенный канонъ 135. Нехай tedy такъ будетъ, якъ мовять, же не могли права чинити на «весь свѣтъ», але певне могли и учинили его на Африку и на Римскую церковъ, а за тымъ подлегати повинны ему такъ, же Римскій папа по нихъ апелляцій вытягати не мѣлъ, а оны до него апелловати не были повинны.

Повторе папа Келестинъ и инши по немъ многіи, подлугъ канонѣ Кареагінскихъ заховуючися, не зносили того на соборахъ третемъ, четвертомъ, пятомъ, шестомъ и семомъ вселенскихъ, передъ которыми всѣми той Кареагінскій соборъ былъ обхоженъ. Якъ же теперь кусится зносити голословне? Ни, заправды, не можная речъ—голыми словами и выкрутами облудными соборовыхъ уставъ зносити.

А што ся тычетъ Сардикійского собору, южъ ся то показало въ прошломъ артикулѣ достатечне, ижъ не есть вселенскимъ, и же на немъ сами толко заходніи постановили каноны, къ тому безпечне речися можетъ, ижъ тыи на немъ учиненны о апелляціи до Римского папы каноны суть знесены, а Константинопольскому таи апелляціи прерогатива презъ соборъ Халкидонскій вселенскій въ канонѣ 9 и 17. есть ухвалена и подана. О чомъ, да Богъ, обширнѣй ниже въ артикулѣ шестомъ. А чому ся папы або послове ихъ на той часъ зъ Сардикійскими канонами не оповѣдали? Чому собѣ апелляціи не подтвердили?

На подобенство о кролю отповѣдаю, ижъ подобенства и раціи мѣста тамъ не мають, гдѣ есть ясное право, и гдѣ канонъ выразне чого забороняетъ або позволяетъ. Не есть речъ можная—уникати mocy его; и нигды старыхъ латинниківъ старая цнота на зношене

тыхъ канонѣвъ—подобенствъ, ани раціи не вносила, але новыхъ отступниковъ почало ихъ вносити безстудство! Лечъ тутъ выразне сѣнодь, а еще зъ причини, же ся того упрійме папа домовлялъ, заказалъ апелляціи до Риму. А межі иними три речи въ той мѣрѣ справилъ: одну освѣдчилъ, ижъ, канону приведенного презъ папу въ дѣяхъ соборовыхъ Никейскихъ не наповши, костель Римскій у фалшу поконалъ, што ему и въ Флоренціи ¹⁾ згромаженніи отцеве Греціїи задавали (найдеши то въ книжцѣ собору того, по-Полску зъ друку выданой, на листѣ 227). Другую речъ на вѣчность декретовалъ, ижъ выразне, скутечне и повсехне зъ Африки апелляцію до Рима отялъ и заборонилъ, жадныхъ способовъ и приступовъ до заживани еи Римскимъ папамъ не заховуючи и не зоставуючи. Третяя—узаконилъ, абы отъ собору отлученныхъ не пріймалъ и не присужовалъ судовъ соборовыхъ. «Што tedy, мовить отступникъ Креуза, инша есть мовити, если кроль маєть мочь сужения апелляціи, а иншал—если той ²⁾ мочи заживати не есть зъ обтяженьемъ подданныхъ, и если есть речъ добрая всѣмъ позволяти апелляціи». Напрасно мовить! Гдыжъ св. отцеве Африканскій выразнимъ то словы вѣдати дають, же папѣжъ мочи такой не маєть, и апелляція до него ити не маєть и не можетъ, поневажъ ся мочи той право, которое папа алеговалъ въ соборѣ повсехномъ, который бы всю церковъ до захованя его обовязовалъ, не нашло. Напрасно tedy отступникъ, заразъ и подступникъ, Креуза то конклюдуетъ, чого зъ умыслу власне соборуючи въ Кареагінѣ отцеве не признавають.

Иле засъ до трохъ отъ отступниковъ

¹⁾ «Флоренскій Соборъ», 227.

²⁾ В подлинникѣ ошибка: «три».

приведенныхъ суженія и апелляціи способовъ, отповѣдаю на первый. Не для того оттыто до Риму апелляцію, же тяжко было за море ѣздити, але для того, ижъ того права папа Римскій не мѣлъ. Ачколвекъ соборъ (а не Балсамонъ, якъ отступникъ Креуза удаеть) о неспособности проваженія свѣдковъ за море припоминаеть, вшакъ же—*ex sat abundati*—злишне южъ то чинить. Якъ гды бы [хто] ³⁾ о комъ рекъ «не можетъ ѣсти, бо не маєть чого», а потомъ бы навелъ «але тежъ и хоръ есть», слушине бы рекъ, же «не можетъ ѣсти для той причины, ижъ есть хоръ», вшакъ же рекъ бы то южъ злишне, рекши первый, же «не маєть чого ѣсти», гдыжъ хорый, хочъ мало, ѣсть еднакъ, а который не маєть чого ѣсти, зъ потребы той мусить не ѣсти. То чинять святые отцеве Африканскіи. Показавши то, же апелляція до папы Римского не належитъ, бо права папю не маєть, наводятъ «и тежъ переѣздъ до него трудный». Гдыжъ хотъ трудный, могъ бы еднакъ и съ трудностью якимъ же колвекъ способомъ умѣркованъ быти. Але ижъ на то права не маєть, теди ей зъ потребы, радъ-не-радъ, понехати мусить. Переведши южъ то, же канону о апелляціяхъ до Риму немашь, и декретовавши, абы апелляція зъ Африки до Римского папы не шла, показываютъ и неслухность, и неспособность быти тому, и прешкоды.

Въ другомъ способѣ смѣшный ба и подступный есть отступникъ, гды удаеть, якобы для потуги пословъ папезскихъ и для кошту, отцы Африканскіи мѣли мовити ово, же бы ся ви-неслости пыхи свѣдкой въ церковь Божию не впровадила. Што св. отцеве—

о самой речи, то есть о апелляціи, которую отъ нихъ ухваленну папа мѣти усиловать, и о его посланникахъ мовять, абы зъ собою пыхи свѣдкой въ церковь Христову не впровадили, то отступникъ слова тьи о околичностяхъ той апелляціи, то есть о потузѣ и о накладѣ, реченны быти подступне удаеть. Апелляціи абовѣмъ соборъ различные забороняеть. Двѣ причины забороненія апелляціи до папежа, не для ⁴⁾ иного чого, але толко для двохъ речій оныхъ. Напродъ, абы ся презъ ню ⁵⁾ гордости грѣхъ въ церковь Божию не впровадилъ; гды жъ то великая гордость и покуса надъ силу всего свѣта sprawy хотѣти сужены быти презъ одного бискупа Римского. Повторе, абы не понесли зневаженія епископове Африканскіи, яко бы и оны не могли мѣти даровъ отъ Духа Св. въ справедливости судовъ. Для того и мовять: «жадной абовѣмъ епархіи на ласцѣ Духа Святого не сходитьъ». Лечъ о тыхъ двохъ способахъ много мовити не потреба. Бовѣмъ и самъ отступникъ зноситъ ихъ и отступаетъ. Тымъ же способомъ зносится и способъ третій, на которомъ отступникъ полагаеть и мовить, же ему св. отцеве Африканскіи не перечили: абы за злеченемъ моцы епископомъ Африканскимъ зъ влады папезской суды за апелляцією были отправованы. Што есть щирый фалшь, и нѣды того отступникове не высутъ зъ жадныхъ словъ тыхъ святыхъ епископовъ, которымъ на томъ увесъ интентъ ⁶⁾ былъ, абы апелляція до Риму зъ Африки вшеляко была заборонена.

⁴⁾ Послѣ этого слова въ Толстовскомъ спискѣ: «того».

⁵⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «него» (рѣчь идетъ объ апелляціи). У Толстова правильно.

⁶⁾ На полѣ пояснено: «умысль».

³⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

Што и учинили. И не есть то жаднымъ канонѣмъ, любѣ презъ листъ якій варовано, абы папѣжъ моцъ давалъ епископомъ въ Африцѣ судити. Што бовѣмъ то за злечене мѣло быти, поневажъ Африканскіи епископи владзу мѣли судовъ безъ одзиваюся до Риму? П якъ онъ злечати мѣлъ? Поневажъ зъ Африки заказано удаватися до Риму, и не просто, але подѣ отлученемъ, и не пріймовати таковыхъ до своей сполечности синодалне ухвалено. Которую свою ухвалу на томъ же соборѣ св. Африканскіи отцы до ексекуціи, то есть до уживаня або до skutku приводячи а на владзу папѣжскую и на пословъ его притомность намѣй ся не оглядаючи, Апіаріа, пресвитера зложенного, отъ папѣжа до сполечности принятого, — не приняли; але мусѣлъ подлѣгати судови соборовому, и въ отлученю zostавати поты, ажъ ся обачилъ, покорился и покутовалъ.

А што удаеть, яко бы и Августинъ св. тогожъ розумѣнья былъ, — теды и то омылне удаеть. Суть абовѣмъ въ правилахъ, на первой розмовѣ отцевъ на листъ Зосими папѣжа о аппеляціяхъ, слова овыи: «Августинъ, епископъ церкви Испоненской, Нумидійской крайины легать, рекъ: тое тежъ мы заховати визнаваемо, заховавши полнѣйшее о синодѣ Никейскомъ баданье». Которими словы бискупови Римскому не толко нѣчого не приписуеть, и овшемъ того зданья есть, же если межъ канонами Никейскими не найдется канонъ, позволяющій до Риму аппеляціи, певне еи тамъ заборонити и недопустити. И то ся стало.

Въ которой справѣ Августинъ св. сполне зъ иними декретовалъ и подписался, бовѣмъ былъ на томъ соборѣ притомнымъ. Зачимъ и напотомъ нѣчого противного собѣ и синодови не

могъ писати. Але якъ то виразними словы писалъ ¹⁾, же Римская церковь есть одна зъ межъ церквей, якъ члонокъ церкви соборной по всемъ свѣтѣхъ розлявшейся, такъ и на семъ соборѣ виразними словы визналъ, же Римскій папа аппеляціи права мѣти не можетъ, если ему права того не далъ соборъ Никейскій. «Просять, мовить отступникъ, Африканскіи отцеве папы, абы не лацно пріймовалъ тыхъ, которіи ся бы до него о помочъ удавали». Чинять ²⁾ то св. отцы, же будучи памятни апостольской науки, абы «честію другъ друга надъ себе почитали» ³⁾, просятъ папы, абы того не чинилъ; але не знавши просятъ, бо южъ то вышло зъ прозбы, гды мовять: «ексекуторовъ пре то клириковъ вашихъ на чію колвекъ прозбу не хотѣте посилати, не хотѣте позволяти». Просять теды, якъ спол-епископа и брата, абы надъ права церковныи нѣчого не чинилъ. А еслибы хотѣлъ, владзу ему уймають аппеляціи до него отъ себе подѣ утраченемъ достоинства аппеловати хотячи[мъ] заказавши. Южъ то, заправды, зъ прозбы вышло, гды ся воли папиной отцеве въ противъ постановивши, не то декретуютъ, што онъ хочеть, але што въ правахъ церковныхъ найдують и, надъ ожиданье его, аппеловати до него своимъ заказуютъ.

На остатніи наконецъ выкруты и заданя отступниціи мовлю, ижъ нѣгды Сардикійского синоду Никейскимъ не называно ⁴⁾, и писмомъ того отступ-

¹⁾ Въ книжѣ «О единости церковной», глава 11.

²⁾ Въ подлинникѣ удивительная описка: «пинеать». У Толстова правильно.

³⁾ Римл., гл. 12, ст. 10: «братолюбиемъ другъ ко другу любезни: честію другъ друга больша творяще».

⁴⁾ Въ подлинникѣ описка: «називаю».

никъ нѣгды не доведеть. А што яко бы зъ Арапскихъ канонѡвъ доводъ мѣти хочеть, удаючи, якобы осмдесять канонѡвъ Никейскихъ было,—слова то суть голыи, а не доводъ. Наконецъ мовитъ, же ся омилити послове папескіи, Сардікійскіи каноны зовучи папескими. Лечъ не послове ся въ томъ помилили, але зъ умыслу помилитися такъ хотѣлъ папезъ и костель Римскій! Бовѣмъ они зъ Риму на писмѣ такъ отитулованныи тыи каноны принесли, якъ ся показуеъ зъ листу папы Зосима, ане они ихъ титуловали. Прожніи то отступниціи выкруты! Презъ лѣтъ немаль пять, такъ соборъ Кареагінскій, яко и костель Римскій, почавши отъ Зосима и Внифантіа и Келестина справу тую розбирали; добре вѣдали папезе о тыхъ канонахъ, же были Сардікійскими, а не Никейскими; лечъ ихъ не удавали за Сардікійскіи, вѣдаючи, же, якъ помѣстного собору ухвала, всей церкви до захованья ихъ не обовизовали, бы только самой Римской столицы подлегли краини; але брали ихъ и удавали за Никейскіи, за вселенского собору ухвалу, замышляючи тымъ подступомъ зо всего свѣта аппеляціи до себе уткати. Але ихъ тая надѣя омилити! Гдыжъ соборуючи отцеве, подметныи каноны быти постерегши, аппеляцію, о которую шло, не только зутлили ⁵⁾, але згола всѣми способами ей доступили и заборонили, и принесенное зъ Риму право, якъ фалишивое, згнали и откинули. Не мають tedy біскупове Римскіи на тыи аппеляціи анъ Бозского, анъ людского права. Если бовѣмъ Бозскимъ правомъ Римскій біскупъ найвышшимъ судією всей церкви,—для чогожъ жадныхъ того права не показываютъ доводовъ? Если правомъ

людскимъ, для чого и того отъ оныхъ старыхъ часовъ не показываютъ канонѡвъ? Вправдѣ, гды зъ ними о томъ бываеся въ розмовѣ, охотне берутся до книгъ «Правильныхъ». Лечъ отворивши ихъ, того, о чомъ мовятъ, не показываютъ, едно слова и раціи, которими свои хоти усилюють ствердити. А такъ якъ продкове ихъ, по поконанью ихъ за тою оказією презъ сѹнодъ Кареагінскій, помененныхъ Сардікійскихъ канонѡвъ не брали собѣ на ⁶⁾ становене аппеляціи зо всего свѣта, поготовію—потомкове ихъ нынѣшніи папезове брати не могутъ и заживати такъ, якъ усилюють, але только на самую дієцезію Римскую, яко ся южъ вышше обширнѣй выводило.

Части II, роздѣлу IV, артикулъ 5.

Отъ біскупа Римского аппеляція шла.

Надъ то еще показую, ижъ отъ сѹду біскупа Римского апеловали, хто ся за несправедливе сужоного быти розумѣлъ. Што гды покажу, тымъ самымъ зъ potreбы покажу и то, же онъ не былъ найвышшимъ судією, якимъ его отступникове мѣти хотятъ. Чого доводъ таковий. Донатістове ⁷⁾, черезъ біскупа своего Маіорина, котрый въ Кареагінѣ столецъ свой біскупій поднеслъ, гдѣ мѣлъ свою столицу благочестивый епископъ Цеціліанъ, зъ котрымъ въ проу вступивши, оскаржили его передъ Ануліномъ поганиномъ, старостою Кареагінскимъ, межѣ иншими виступками и о то, якобы онъ книги старого и нового закону попалилъ. А

⁶⁾ Въ подлинникѣ описка: «не».

⁷⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ противъ этого мѣста на полѣ: «Донатіане еретикове въ Испаніи уродилися».

⁵⁾ Въ подлинникѣ описка: «затлили».

черезъ старосту оскарженъ въ томъ былъ Цеціліанъ передъ цесаремъ Константіномъ Великимъ. Въ которую скаргу цесарь возрѣти хотѣвши, судъ о томъ злецилъ епископомъ, Мелхіадомъ Римскому, Матернову Агриппенскому, Ретиціеву Августу Дуненскому и Маріонову Арелітенскому, обвиненной особѣ и поведовой сторонѣ само-семымъ до Риму на судъ ставитись розказавши. Были сужены. Найдены невинны быти Цеціліанъ и уволены. Донатістовъ отъ суда папезского апелловали до цесаря Константина, который, апелляцію ихъ принявши, справу тую повторе въ Арелітѣ въ земли Французской, въ которой и самъ подъ тотъ часъ былъ, соборне судити розказалъ. И стался декретъ первому подобный по Цеціліану. Отъ которого Донатове, якъ и отъ первого, зась до Константина цесаря апелловали. Который апелляцію ихъ и тую принялъ: самъ за нею справу тую судилъ, Донатістовъ винными быти декретовалъ, а Цеціліана невиннымъ. И такъ тая справа за декретомъ цесарскимъ конецъ свой взяла. О чомъ всемъ читай, хто зезволить, Еусевіа историка въ главѣ 5, кнѣги десятой, Оптата.¹⁾—въ кнѣгѣ 1 напротивъ Парменіана и Августина въ посланіи 68, 162 и 166.

Апелляція теды шла отъ суду папезского, которой ся не противилъ папезъ Мелхіадъ, которому о нарушене права, если на то Бозское якое мѣлъ, шло. Зъ чого слушныи Константинъ Великій строфованъ быти могъ и наученъ, якъ новыи христіанинъ, абы ся того не важилъ, свѣтскимъ судею будучи, што якобы судовы навѣшного одного церковного судіи належати мѣло. Не

¹⁾ Здѣсь подразумѣвается произведение Оптата. въ семи кнѣгахъ—«De schismate Donatistorum».

спротивился тому и Цеціліанъ, который отъ суду до суду въ невинности своей, отъ декрету до декрету былъ потягавъ; не мовилъ «южъ-ми вырокъ павѣшного судіи невиннымъ быти узналъ и волнымъ учинилъ». Але и Мелхіадъ, папа Римскій, отъ себе апелловати допустилъ, и Цеціліанъ, примасъ метрополитанъ Кареатинскій, за апелляціею на судъ иныхъ епископовъ, по декрету южъ папезскомъ ставился и былъ суженъ. Бо если за предложеньемъ скарги отъ Донатістовъ на Цеціліана овыи слова цесарь реклъ «судіевъ отъ мене просите, а я самъ суду Христоваго чекаю», поготовую—суду того ткнутися и апелляціи допустити до себе не важилъ бы ся былъ благочестивый и велче побожный той цесарь, гды бы былъ въ томъ отъ Мелхіада, якъ бы отъ навѣшного судіи напомнимъ, и о правѣ томъ, самому папѣ Римскому отъ самого Христа Богомъ даномъ, увѣдомленъ. Але же права такого жадного, не рекучи Бозского, але еще и людского (бо ся то передъ соборомъ Сардікійскомъ дѣяло, на которомъ право апелляціи папѣ Римскому въ сторонахъ заходныхъ волно естъ ухвалено), не мѣлъ, о чомъ бы цесаря былъ увѣдомилъ. Явная теды речъ, же якъ на апелляцію до себе зо всего свѣта судовъ жадного права нѣ Бозского, нѣ людского папа Римскій не маєтъ, и апелляція отъ суду его до суду иныхъ епископовъ идетъ, и до суду цесарского, то естъ до суду духовного и до суду свѣтского,—такъ не естъ судіею павѣшнымъ.

Части II, роздѣлу IV, артикулъ 6.

Апелляція до патріарха Константинопольского належитъ, а отъ него нѣгдѣ нейдетъ.

Показалось, за помочю Божею, зъ

канонѣ доводне, ижъ апелліація до Риму отъ всѣхъ христіанскихъ церквей не есть указана, и овшемъ виразіе заборонена. Теперъ и то хочу показати, же до апостолской Константинопольской церкви патріархи рачей апелліації право служитъ, нижъ до біскупа Римского. Мовить абовѣмъ канонъ 9 четвертого вселенского въ Халкидонѣ обхоженного собору: «если который клирикъ зъ клирикомъ прою маеть, нехай не оставляетъ своего епископа и до судовъ свѣдкихъ не удаеть; але первѣй передъ своимъ власнымъ епископомъ, або передъ кимъ, они за позволеніемъ своего имъ епископа захотять, нехай ся правують; а если хто черезъ тое учинить, канонному караню нехай подлегаетъ. Еслижъ клирикъ маеть прою зъ своимъ, або тежъ зъ инымъ епископомъ, отъ помѣстного синоду нехай буде сужень. А если съ тою провинціи митрополитомъ епископъ або клирикъ прою мѣлъ бы, до ексархи діецеѳии, або до царствующаго мѣста Константинопольской столицы ²⁾ нехай идетъ, и предъ нею нехай ся розсправуетъ». Поты канонъ. Уважай, чителю ласкавый, не мовить «до столицы або до епископовъ Римскихъ нехай апеллюеть», але «до столицы Константинопольской». Блаженный Феодоръ Балсамонъ, патріарха Антіохійскій, въ выкладѣ своемъ на той канонъ и на канонъ 6 собору Антіохійского, о судахъ тыхъ, патріарсѣ Константинопольскому належачихъ, обширне мовить. А въ Словенскихъ «Правилахъ» на той канонъ такий выкладъ положено: «епископъ або клирикъ, зъ митрополитомъ справу мающій, предъ патріархою Константинопольскимъ нехай ся судять. Тая бовѣмъ влада жад-

²⁾ На полѣ: «Апелліація не до папежа Римского, але до патріарха Константинопольского».

ному зъ иныхъ патріарсѣ ³⁾ не есть дана, анъ отъ правилъ, анъ отъ права (то есть не отъ духовного права, не отъ свѣцкаго), абы митрополита, подъ инымъ патріархомъ будущаго, другому патріарсѣ волно было судити; але толко Константинопольскому патріарсѣ то дано есть». То въ «Правилахъ» Славенскихъ.

Пытаю: чому Креуза отступникъ того въ свой шпаргалъ не вписалъ? Гды бы то о біскупѣ Римскомъ нашолъ, снать бы золотомъ друковалъ! Але завжды правда мерзитъ, облудника! Еще канонъ 17 тогожъ вселенского Халкидонского собору мовить: «а если кто укривженный есть отъ своего митрополита, передъ ексархомъ крайны, або предъ Константинопольскою столицею нехай ся судить, якъ выше речено есть». Тыми двома канонами вселенское судійство не Римскому папѣ, але столицы Константинопольской, то есть Константинопольскому патріарсѣ ухвалено и поручено. Черезъ которую вселенского собора ухвалу канонѣмъ Сардикійскимъ, гл. 4 и 5, вшеляко загорожається дорога отъ всѣхъ сторонъ свѣта апелліація до біскупа Римского. А тыи каноны Халкидонскій 9 и 17 ствержены суть потомъ трома вселенскими соборами—пятимъ, шестымъ и седьмымъ. Граціанъ, Валентиніанъ и Феодосій, царь Римскій, въ книжѣ «Кодексъ» 1, въ титулѣ 2, право выдали тыми словы: «внѣликаа новостъ абы устала, старожитность и каноны давныи, церковныи, которые ажъ до нынѣ трвали, по всѣхъ Иллирика епархіяхъ заховывати приказуемо. А бы если што вопливости винурится, не безъ вѣдомости мужа найвелебнѣйшого пресвятого закону архіепископа церкви мѣста Константинополя, которая старого Риму привеліами веселится, со-

³⁾ Слѣдовало бы: «патріарховъ».

борови святительскому и святому судови было то заховано». А блаженный Фотій, въ «Номоканонѣ», въ титулѣ 8, въ главѣ 1, ведле тогожъ права мовить: «иже канонныи воплиivosti, которіи бы во всемъ Илирику всчиналися, не мають быти розсужданы окромъ суду архієпископа Константинопольского и его снуду, который маеть привѣлей старого Риму». Въ уставахъ зась правныхъ Леона и Константина цесаревъ, права Константинопольскому патріарсѣ наданы такіи найдуются: «Константинопольская столица, царствомъ украшенная, соборными судами первая нареченна, чого и Бозскіи наслѣдуючи законы, sprawy отъ иныхъ столицъ бываючіи непонятими, подъ оногo повелѣвають приносити разсмотрѣніе и судъ». Еще тамъ же: «всѣхъ митрополій и епископій, монастыревъ и церквей обмышляне и старане, такъ же судъ и осужденіе и вызволене отъ вины власному патріарсѣ належитъ. А Константинопольскому первосѣдалнику годится и въ иныхъ столицъ епархіяхъ, въ которыхъ нѣмашъ освященіа церкви крестоводруженіа ¹⁾ давати; а не толко то, але и въ иныхъ столицахъ припадаючихъ справъ трудныхъ доглядати и направляти ихъ, и конецъ накладати судомъ». И еще тамъ же: «до патріархи належитъ обмышлеване всѣхъ душевныхъ пожитковъ а переносится до другихъ, которымъ онъ роскажетъ; такъ же тежъ и покуты и наверненься отъ грѣховъ и ересей, той самъ постановленъ есть росчинатель и росправитель; и которымъ онъ роскажетъ». Еще тамъ же, мало више: «што здавна постановлено есть и отъ святыхъ отцевъ розказано, и отъ св. снудовъ ухвалено, самому патріарсѣ пристойтъ выкладати». И еще:

¹⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ на полѣ: «волность патріархи всюду давати ставропигін».

«што отъ начальныхъ отцевъ на снудахъ або епархіяхъ особне або соборне постановлено есть, патріарсѣ належитъ розсуждати и росправляти». Тоежъ найдешъ и въ книгахъ «Правильныхъ» Матеея, въ составѣ 80, въ главѣ 8.

А того права патріархове Константинопольскіи были въ уживаню не толко на веходныхъ сторонахъ, але и на заходныхъ. Же на веходныхъ—свѣдкомъ того есть Акакій, патріарха Константинопольскій, который справу о Кипрскую дієцезію, въ которую ся Фвлло, патріархъ Антиохійскій, вступоваль, менячи еи своей патріархіи Антиохійской быти подлежаю, судиль ²⁾, и патріарху Антиохійского—неналежнымъ до церквей дієцезіи Константинопольской быти узналъ и декретоваль. Свѣдкомъ — и Анатолий, той же Константинопольской столицѣ патріарха, который судиль патріарху Александрійского Тимоеея, и столицы его якъ инвазора ³⁾ осудиль. Свѣдкомъ—Іоанъ, того имене патріархъ Константинопольскій, который, соборъ зложивши ⁴⁾, справу Григоріа, патріархи Антиохійского, зъ Антиохенчиками судиль. Свѣдкомъ—Ігнатій св., патріарха Константинопольскій, который зъ Миклаемъ, напою Римскимъ, въ проу ⁵⁾ о Булгарію вступивши, видерта еи собѣ зъ владзы патріархальной не допустилъ. И многіи иншіи. А же и на заходныхъ—оттоль на око видѣти дается, иже и на заходніи стороны, особливе до Риму, патріархове Константинопольскіи судій отъ боку своего посилали. О чомъ читай въ «Соборнику», мѣсяца ноевріа дня 23, въ животѣ св. Григоріа, епископа

²⁾ На полѣ: «Суріушъ, въ «Животѣ св. апостола Варнавы».

³⁾ На полѣ: «наѣздникъ».

⁴⁾ «Бароній, въ року 587, число 2».

⁵⁾ Той же, въ року 878, число 44».

Акраганского Сиклійской провинціи, Леонтіа, ігумена св. Саввы Римского мѣста, списаномъ: «Гды абовѣмъ того Григоріа спотварепо было о тѣлесный грѣхъ, которого папа Римскій и въ темницу посадилъ былъ, и гды намова была о судѣ, рекль Марко, архимандритъ Римскій, до папы: «послухай мене, владыко, и прійми раду слуги твоего: мы не можемо его судити безъ росказанія архієпископа Константинопольскаго и безъ царя благовѣрнаго». А папѣжъ отповѣдѣлъ: «добрая рада твоя, отче». И сѣдши папа написалъ листы до благовѣрнаго царя Юстиніана и до пресвятого епископа Константинопольскаго. И послалъ папа съ тымъ двоухъ епископовъ до Цариграда. Царь теды Юстиніанъ послалъ Маркіана, чигота⁶⁾ своего. Также и архієпископъ, призвавши епископовъ Анкирского, Кизіккого и Корсунского, послалъ ихъ до Риму, зъ которыми послалъ и хартофилакса Константинопольскаго. А дали имъ таковой декретъ: «если потварци свѣтскіи будутъ, царскому праву нехай будутъ отданы; а если церковныи—св. канонному суду ви отдати», и якъ тамъ далѣй.

Уважай, отступнику, што тутъ пишеть! Не покажете вы такого писма на сторону отступництва своего нѣгды. Удайтесь до «Соборниковъ», тропаровъ и кондаковъ, ото маєте, же Римскій папа, безъ вѣдомости и выroku патріарха Константинопольскаго, не судить. А оттолъ заразъ и то, же патріархове Константинопольскіи помененныхъ, отъ четвертого вселенскаго собору, ухваленныхъ и отъ цесаревъ наданныхъ, правъ или каноновъ были въ уживаню и въ сторонахъ заходныхъ, то есть въ костелѣ Римскомъ.

Повѣмъ еще отступникомъ нашимъ,

⁶⁾ На полѣ поленено: «посланна».

же пзъ Полски отъ суду Римскихъ бискуповъ до Константинопольской столицы апеловано: въ прикладѣ зацный оный и висоце учоный мужъ въ земли Перемислской [Станиславъ Ореховскій, каноникъ Премыскій⁷⁾], который року 1561 маючи справу въ Варшавѣ на сѣнодѣ провинціалномъ предъ архієпискупами и бискупами Ляцкими, гдѣ судомъ ихъ за укривженю себе розумѣючи, до столицы апостольской Константинопольской отивался. Што ся видѣти даеть зъ словъ ораціи его, которую до тогожъ сѣноду чинилъ, гдѣ, межъ иншимъ, такъ мовить: «я церкви жадной новой собѣ не замыслию. Всѣмъ бовѣмъ тими новотинными божницами, якъ злосливими згромаженіями⁸⁾, брижуся. Зоставаеть ми теды тое, же отъ костела Латинского презъ великое барзо укривжене отогнанный, до столицы Константинопольской, ведлугъ реліи матчиного роду, на-вернулся. Которой то столицы Халкидонского собору вырокомъ Россію, подъ Барбаріи именемъ, выжу быти поддану, и которая Константинопольская, мовлю, столица навѣщшею и святѣйшею межъ чотирма патріаршими столицами въ церкви каѳолицкой завше есть почитана». То правый и старый правды мовца Ляхъ! О! гды бы и нынѣшніи панове Поляцы такъ чтили, шановали и поважали св. столицу Константинопольскую, отъ которой научени, правдивого Бога познали, поганство повергли и крещеніемъ въ княжати Полскомъ Метиславъ просвѣтились (а той отъ Чеховъ, гдѣ на онъ часъ еще вѣра и набоженство Константинопольское трвало, крестился),—теды нѣгды бы зъ нами, братією своею, которыхъ одинъ народъ Роксолянскій

⁷⁾ Этого пропускъ возстановленъ по Толстовскому списку.

⁸⁾ Въ подлинникѣ описки: «згромаженіи».

сплодилъ, одна отчизна — Корона Полская—выховала, и одна Константинопольская столица вѣры Христовы научила, — нѣгды бы, мовлю, зъ нами, братією своею, въ шранки о вѣру невступовали, але, якъ зъ початку христіанства своего были отъ всходу научени, такъ бы и теперъ зъ нами, якъ едиными устами и единымъ сердцемъ, Бога во Троици славимаго хвалили и величили: однихъ бы и тыхъ же зъ нами збавенныхъ таемницъ, тѣла, мовлю, Христоваго, и крове его въ особѣ вина, а притомъ и иныхъ святостей заживали!

А же отъ суду патріаршого апелляція нейдетъ, овими того правы довожу. Пишется въ «Номоканонѣ» блж. Фотія, въ титулѣ 9, въ главѣ 1: «абы нѣхто першимъ разомъ клирика до патріархи не позивалъ, але до своего епископа; а еслибы былъ ему подозрѣнный, теды до митрополита; а если бы и сей былъ подозрѣнный, теды потреба абы три посполу зъ нимъ судили, вмѣсто всего синоду, который мѣстцемъ святительства першими суть; а если бы на ихъ судѣ не переставали, до діецеіи патріархи апелловати, и на того декретѣ перестати такъ, якобы ихъ съ початку судилъ». Отъ патріарховъ бовѣмъ декрету апелловатися не можетъ—въ томъ же «Номоканонѣ», въ титулѣ 9, въ главѣ 6, мовить: «ижъ отъ патріаршихъ декретовъ апелловати не есть речъ возможная».

Въ «Правилахъ» засѣ блж. Матоея, въ составѣ 4, въ главѣ 9 мовить: «патріаршій судъ апелляціи не подлежитъ, ани отъ иного бываетъ пересужанъ, якъ начатокъ и конецъ церковныхъ судовъ; отъ него бовѣмъ всѣ церковныи суды и въ немъ розвязуются и обертаются, и судъ патріаршій анъ отъ кого, анъ до иного не относится. Таковий бовѣмъ начатокъ пересужается духовне самъ отъ

себе». Поты въ «Правилахъ». А послѣднее замкнене того права, такъ ся выкладаетъ: «а нѣхто отъ правуючихся апелловати не можетъ отъ патріархи, анъ до кого другого апелляцію указовати; але самъ толко патріарха можетъ судъ свой, если захочетъ, пересудити». О томъ же найдешъ слово въ слово въ книжѣ Грецькой Константина Арменопула «О уставахъ Леона и Константина царей», на листѣ 99-мъ.

А въ правилахъ Юстиніана царя «Кодексъ», въ книжѣ 1, титулу 4 мовить: «абы отъ синоду епархія, отъ метрополита и отъ епископовъ апелловати до блаженнѣйшого патріархи, и тому, якъ онъ розсудить, вшедако быти послушнымъ, такъ якобы его зъ початку судією мѣлъ; абовѣмъ противко патріаршимъ судомъ не быти мѣсца апелляціи, отъ продковъ нашихъ постановлено есть». То въ Юстиніанѣ, и болше въ новелѣ 123 маешъ.

А такъ зъ тыхъ доводовъ ясне ся обое ово показуетъ, же якъ до біскупа Римского зо всего свѣта апелляція нейдетъ, [такъ отъ судовъ патріаршихъ апелляція нейдетъ] ¹⁾, а пре то біскупъ Римскій одинъ самъ не есть найвышшимъ судією всего свѣта, и оттоль, же ему на помѣстномъ соборѣ Сардиніскомъ зъ своей ему діецеіи, то есть отъ судовъ епископовъ и митрополитовъ его, толко на заходѣ зверхности подлеглихъ, апелляція есть ухвалена,—монархія его въ Церкви Христовой доведена быти не можетъ. Который поки въ терминахъ догматъ вѣры и справъ церковныхъ стоить, поты въ Церкви Христовой и въ сполечности зъ патріархами быти можетъ. Которому дай, Христе Царю, себе самого познати, на

¹⁾ Этотъ пропускъ возстановленъ по Толстовскому списку.

первое достоинство навернутися и повинитися умѣти! Якъ св. его продкове умѣли и покой въ Церкви Христовой презъ тысячу лѣтъ своею таковою поважною умѣтностью держали, розорваньямъ (хоть барзо тяжкіи зъ розмаитыхъ причинъ повставали) фундоватися и ширити не допуцали, тымъ самымъ найбарзѣй, же барзѣй браті[е]ю отъ братія и спол-епископами отъ епископовъ знаны быти везволяли, а не монархами церковными и не удѣльными надъ архіерейми Христовыми панами.

РОЗДѢЛЬ ПЯТЫЙ

Части II, роздѣлу V, артикулъ 1.

Ижъ до Римского папы не апеловалъ св. Флавіанъ, патріарха Константинопольскій.

Бывши отступникове презъ св. отецъ собору Кареагінского ухвалу зъ аппеляціи овшеки визути, предся похутывають собѣи, «якъ мухи зъ окропу, отрясуются». А хотичи показати, же якобы и по соборѣ Кареагінскомъ зо всего свѣта до папы Римского аппеляція шла, удають, якобы св. Флавіанъ, патріарха Константинопольскій, мѣлъ до Риму апеловати, што якобы въ «Соборнику» Словенскомъ, мѣсяця ліпца 16 дня, описано мѣло быти. Лечъ пилно шукаючи и не одинъ «Соборникъ» переглядаючи, жадного писма о Флавіанѣ не наполомъ. Впакъ же и зъ самого отступникового уданя небытіе тое аппеляціи показуется. Написалъ абовѣмъ: «а благословенный Флавіанъ заразъ писалъ до Риму (то есть апеловавши)». Тутъ ся присмотри частью тому, ижъ иншая есть речъ «апеловати», а иншая—«писати и ознаймовати о чомъ», частью—засъ овому, же

то, што въ пареноесѣ ²⁾ положилъ отступникъ, зъ своей думы ркомо то текстъ выкладаючи положилъ. «Зъ тексту, абовѣмъ мовить, же писалъ до Риму», а зъ своей думы угадуеть «то есть апеловавши». Въ чомъ обоемъ на свою душу съ правдою ся оподаль розминулъ; бо якъ «писати» не есть «апеловати», такъ свой вымысль покладати не есть текстъ приводити, што обое онъ безъ встыду чинить.

Лечъ абы помененный ³⁾ Флавіанъ што писати мѣлъ до папы Римского Леона о соборѣ Діоскоровомъ—есть овшеки речъ вониливая и непевная згола повѣсть. Доходимо того напродъ зъ самого жъ признаня отступникова. Пишетъ бовѣмъ: «листу того Флавіанового не маемо». Если его теперъ нѣмашъ, то снать и не было. Подобнѣйшая, заправды, была речъ—быти написанному у насъ листови Флавіановому, якъ нашему, ижъли папы Римского Леона. Повторе: історики церковныхъ и суподальныхъ дѣвѣ, Евагріи въ книзѣ 1, въ главахъ 8, 9 и 10 и Никифоръ Каллистъ, въ книзѣ 14, въ главѣ 47-й, описуочи той второй Ефескій розбойническій Діоскоровъ зборъ и то, што на немъ Флавіанъ утерпѣлъ, о аппеляціи нѣ однимъ словомъ зменки не учинилъ. Потрете: Никифоръ Калистъ на помепеномъ мѣстцу, Іоаннъ Зонарасъ, въ томѣ 3, пишуть, ижъ тамъ же на соборѣ, скоро по зложенню Флавіана, зъ направи Діоскора и Хрисафіа заразъ немилостивно бито его; и ногами топтапо, и зъ синоду выкинено. По которомъ збитю, третего дня животь блаженно скончалъ, гды самъ Діоскоръ ногами на животь правды поборителя

²⁾ παρενέσεις — вставленное; вставочное предложение.

³⁾ Въ рукописи: «то мененный». У Толстова правильно

змерлого наскакаль и настуноваль. Если теды заразъ, не спущень бывши зъ собору, такъ барзо побить и змордованъ былъ, же третего дня умерлъ, якожъ до Риму писати могъ? Всѣ ся тамъ подъ тотъ часъ порозбѣгали, а другіи началиѣиши поневоле мусѣли ся на той тамъ фалшивый соборъ подписовати.

Иле засъ до листу папы Римского, о которомъ воспоминаетъ отступникъ, же читанъ былъ на соборѣ вселенскомъ четвертомъ, то есть Халкидонскомъ, — былъ писаній до Флавіана еще предъ соборомъ Ефескимъ Діоскоровымъ противко Евтихіа. Показуетъ то Никифоръ въ книзѣ 15, въ главѣ 30: бовѣмъ межи иными, которыи тамъ на четвертомъ соборѣ покладають, на Діоскора жалобами, и то на него покладано, же листу блаж. папы Леона читати не допустилъ до блаженѣйшого Флавіана отъ него писано[го]. Тоежъ намъ о томъ повѣдасть и Герардъ Воссіусъ, латинникъ, который листы Леоновы при книзѣ Григоріа, чудотворца Неокесарійского, выдалъ. Писалъ, заправды, и Флавіанъ до Леона, але добре еще передъ своимъ отъ Діоскора зложенемъ, а не по зложеню, и [въ] ¹⁾ отписъ на той Флавіановъ листъ Леоновомъ жадной взменки нѣмашъ о Діоскорѣ и о зложеню Флавіана. И предреченный Воссіусъ, преводникъ, въ нотахъ своихъ жадной апелляціи не показываетъ.

А такъ зъ того тамъ листу и зъ тыхъ словъ, которыи противникъ выписалъ въ свой шкриптъ, жадного доводу нѣмашъ о апелляціи; ено то есть ²⁾, же мовить згоршенія на правдивую вѣру отъ духовныхъ возникнули, и же Евтихій въ

шлениство зашолъ». Обачъ же, православный, если тыи и тымъ подобныи слова могутъ апелляцію становити? Облуда, заправды, облуда, и тѣмъ щирости въ собѣ немаючая! «Писалъ, мовить, Флавіанъ до Римского папы Леона» ерго — «апеловаль до него!» Такъ мы власне можемо аргументовати: «привель на свѣдоцтво Креуза листъ Флавіановъ», ерго — «зфалшоваль его»!

Части II, роздѣлу V, артикулъ 2.

И жъ жадной апелляціи не было зъ собору моноелитского, якъ презъ инихъ благочестивыхъ епископовъ, такъ и презъ святого Максима.

На другій прикладъ — о апелляціи, въ которомъ правять отступникове, якобы «патріархове восточніе Пѣръ, Кѣръ, Сергій и Петръ зъ иными епископами и зъ самымъ цесаремъ, первѣй Иракліемъ, а потомъ зъ Констансомъ, згромадивши соборъ постановили фалшивую науку, яко[бы] ³⁾ Сынъ Божій мѣлъ одну волю и одно дѣйство, по втѣленю своему; отъ которого собору много епископовъ восточныхъ апеловало до папежа, о чомъ, мовять, широко есть написано въ «Соборникахъ», въ животѣ св. Мартина папы и Максима Исповѣдника». То отступникове.

Што якъ правдиве правять, зъ того самого, православный чителнику, порозумѣти можешъ, ижъ повѣдають соборъ пѣякійсь геретицкій, обхоженъ быти за чотырохъ патріарховъ Константинопольскихъ, по собѣ настуноющихъ — Сергія, Пѣра, Павла и Пѣтра, бо передъ Петромъ былъ Павелъ, которыхъ на століцы той сѣдѣнне займуетъ лѣтъ около чотирдесяти. Лечъ мы такъ долгого за

¹⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

²⁾ Въ рукописи ошибка: «тоежъ». У Толстова правильно.

³⁾ Добавлено по Толстовскому списку.

всѣхъ тыхъ патріарховъ обоженного собору въ книгахъ соборовъ не найдуемо, и показати его намъ отступникоу не могутъ. И есть то ширый и явный фальшъ! «Соборниковъ» тежъ таковыхъ, въ которыхъ бы въ животахъ святыхъ Мартина и Максима мѣла быти описана всходныхъ епископовъ до папы Римского аппеляціа, и въ показанныхъ мѣсяцехъ и днехъ много «Соборниковъ» звартовавши, найти не моглисмо. Въ «Прологахъ» Максима и Мартина описанныи житія найдуются; але аппеляціи въ нихъ жадной не найдуемо. И овнемъ противное тому въ «Пролозѣ», мѣсяця августа 13 дня, найдуемо. Пишетъ бовѣмъ тамъ, же Максимъ Исповѣдникъ розказалъ ⁴⁾ папѣ Мартинови соборъ собрати тотъ. Ведлугъ отступническихъ софистій, поневажъ біскупови Римскому Максимъ св. соборъ собрати розказовалъ, — былъ надъ папу старшимъ, и пала ему подлегалъ. А еслижъ не то, предсяжъ то ясне и выразне ся показуеъ, ижъ всходніи отцы Римского біскупа за наивышшого и за такового, который бы соборови и радѣ доброй не мѣлъ подлегати, не розумѣли. Къ тому и то [треба] уважити, ижъ не пишетъ тамъ «просиль», якъ отступникъ омылне написалъ, а то — засъ, што за доводъ аппеляціи, же Максимъ, въ Римѣ будучи, упоминалъ и радилъ папѣ, абы сѹнодъ собралъ и моноелитовъ проклялъ. Поневажъ не зъ аппеляціи якой, якъ мовитъ и самъ отступникъ зъ «Соборника», але зъ ревности Возской и до Риму шолъ Максимъ и папу на то побужалъ. Іоанъ Зонара, въ томѣ третемъ «Вѣку еретиковъ» Пурра, Кѹра, Сергіа, Павла, Петра и Оворія описуючи, и о той ереси единоволниковъ воспоминаючи, такъ же и о соборѣ 6-мъ, на которомъ сѹтъ

выкляты, пишучи, не пишетъ о жадныхъ епископахъ, которые бы аппеловати мѣли до Риму.

Части II, роздѣлу V, артикулъ 3.

И жъ не аппеловалъ до Римского папы блаженный Игнатій, патріархъ Константинопольскій.

На третій прикладъ о блаженномъ Игнатіи мовлю, ижъ той нѣгды не аппеловалъ до Риму въ своей кривдѣ. Слова, которые отступникъ о томъ покладаетъ, зъ Баронѹша ихъ безъ жадного доводу взалъ, а не зъ книгъ нашихъ, нъ зъ исторіи церковной. Іоанъ Зонарасъ о зступленю св. Игнатія съ столицы пишетъ: «а о аппеляціи его до папы Римского нъ слова, а нъ тежъ въ «Пролозѣ», мѣсяця октовріа 20 и апріля 3, въ описаню живота его о листахъ або о удаванюся до папежа не есть нѣчого написано». Звыкли отступникоу написи листы въ кривдахъ отъ патріарховъ до папы Римского, якъ до брата, въ жаданю о помочъ братерскую писанни, за аппеляцію удавати. Але то фальшовати есть рачей и удавати речъ одну за другую, а не показовати любъ доводити аппеляціи! Если аппеловалъ, чомужъ папежъ на столицу его не привернулъ? Але речъ такъ ся маєтъ, же якъ Игнатіа Барда кесаръ несправедливе съ престола зогналъ; ижъ за тѣлесность его зъ невѣсткою въ церковь пустити не казалъ, такъ потомъ и Фотія Василій царъ зогналъ зъ престола, ижъ его въ церковь не впустилъ за мужебойство. Самъ потомъ царъ зъ своимъ соборомъ приверталъ, а не біскупъ Римскій. Пишетъ о томъ Зонаръ въ томѣ третемъ, листъ 110 и листъ 111: «впакъ же яко колвекъ было, любо писалъ, любо ни, предся пала ему нѣчого не помоглъ, гдѣжъ не на столицу, але въ

⁴⁾ На полѣ «поведѣ».

монастиру Ігнатій живота доконалъ». Якъ о томъ въ «Пролозѣ» ¹⁾ октовріа 23 читаемо: «абысь тежъ вѣдалъ, ижъ зложени и зневаженя святого Ігнатія великого причиною были и послове папезскіи, которые на декретъ злый и незбожний напротивъ нему позволили», и зъ Бардою, якъ пишетъ Зонаръ, въ томъ третемъ, зде его осудили. Мовить бовѣмъ онъ: «а гды папы Римского послове, противъ образоборцомъ посланнии, притомными были, такъ тежъ Барда намовилъ, ижъ за его зданьемъ шли. Не примушано ихъ, але подарками и тогосвѣтными ласканинами уведены, на вигнане мужа св. зезволили». А такъ за тымъ св. Ігнатій, жалемъ на Барду и на послы папезскіи знятый, могли слушне писати зъ вигнаня, якожъ и было о што, на послы ся его власныи ускаржаючи. Што апелляціею не было. Бо мовити «наслѣдуй продковъ своихъ, повстанъ а оборони насъ» — не есть мовити «апеллюю до тебе, якъ до наивышшого судіи», але «якъ спол-брата и спол-патріарху прошу, абысь ми помогъ и борошилъ отъ тыхъ, которые ми кривдять», якъ ся то зъ самыхъ, презъ отступника виписанныхъ, словъ показуетъ. Гдѣжъ есть то и у свѣдкихъ въ звычайу здавна, ижъ утрапленный удаеця до того, хтобы ему могъ помочи. А не южъ той, который ему ратунокъ и помочъ даетъ, надъ тымъ, которого ратовалъ, або же онъ его о помочъ жалдалъ, зверхность надъ нимъ маеть! Не южъ той, которого просятъ, судійство и предложенство надъ просячимъ его маеть!

Вѣдати теды отсель и тобѣ, православный, и отступникомъ належитъ, ижъ якъ передъ соборомъ Кароатінскимъ, такъ и по соборѣ томъ нѣгды зъ веход-

¹⁾ На полѣ «Синаксарь».

ныхъ краинъ до папы Римского апелляція не шла, и нѣхто ей нѣколи не чинилъ. Же не шла по соборѣ — зъ тыхъ ся трохъ прикладовъ, которыхъ отступникъ Креуза на доводъ апелляціи ужилъ, ясне показало. А же не шла и передъ соборомъ Кароатінскимъ апелляціи — зъ прикладовъ св. Аѳанасіа и св. Златоустого, которого отступникове на доводъ апелляціи, якобы передъ тымъ соборомъ былой, на доводъ уживати звикли, — на око, да Богъ, покажется.

Части II, роздѣлу V, артикулъ 4.

Ижъ св. Аѳанасій до папы Римского нѣколи не апеллевалъ.

Въ жадныхъ того писмахъ церковныхъ, нѣ въ историкахъ не читаемо, абы Аѳанасій св. мѣлъ коли апеллевати до папы Римского. Ходилъ онъ до Риму и удавался въ кривдахъ своихъ до Іюлія, папы Римского, не за апелляціею, якъ кламливе отступникове удають, бо апелляціи его жадной не покажутъ нѣгды; але якъ до спол-брата и спол-служителя, которого кривда, якъ посполитая церковная, — Аѳанасіева кривда, а кривда Аѳанасіева — Юліева кривда; оба абовѣмъ апостолскихъ церквей епископове, и оба на онъ часъ предвѣйшихъ столицъ митрополитанове. А въ-головахъ удавался въ той кривдѣ своей до цесаря Констанса, якъ до правовѣрного и Никейского собору вызнанье вѣры держачого, и якъ до сильного другого царя, могучого церковъ и вѣру ратовати и оного самого на престолъ привернути. Гдѣ, презъ лѣтъ три св. Аѳанасій мѣшкаячи, написалъ цареви Констансови книгу «Синописисъ» названую, то есть «Собраве вкратцѣ всей библии». А мѣшкаячи тамъ, зъ епископомъ Юліемъ жилъ въ сполечности, ижъ одной зъ нимъ вѣры былъ: сполне зъ нимъ радичи и на-

мавляючи, якъ бы Аріане могли быти понижені, а православныя вывишні. Бовѣмъ на тотъ часъ зъ Риму могли быти даний ратунокъ до Александріи и индѣ, взглядомъ потути цесаря заходного Констанса. Для ратунку теды Аѳанасій св. въ посполитой церкви Христовы кривдѣ, которая такъ обходила Юліа, якъ и Аѳанасіа, до Риму ся удавалъ, а не апеллюючи, якобы не вѣдаючи, якъ ся біскупъ Римскій на онъ часъ противъ Аріаномъ постановити быль хотѣлъ, жаднымъ способомъ нѣчого бы быль не справилъ, который мѣли по собѣ цесаря другого, Константіа Аріанина, и, нѣгды бы его всходни не слухали, поневажъ за найвышшого судю и за удѣльной влады преложенного пѣгды всходъ не зналъ его; але мѣли его, якъ одного межи другими превзятимы, во всемъ имъ ровного. Для ратунку теды и помочи бѣгалъ Аѳанасій св. до Риму, а не за аппеляцію. Посполите бовѣмъ дѣятись то звикло, же утрапены и страдны до тыхъ, которые и богатствомъ и могутствомъ и силою обфитуютъ, звикли прибѣгати, якъ на онъ часъ въ Римѣ царь Констансъ и духовенство, въ покою живучи, во всемъ томъ обфитовали. Ане южъ то за аппеляцію розумѣно быти маеть? Бо если бисмо то за аппеляцію почитали, гды ся хто до кого для помочи або для причинныхъ листовъ удавалъ, теды тогожъ Аѳанасіа въ той же кривдѣ до Константинополя удаванеса за аппеляцію мусить быти почитано. Который, поки Константины Великій былъ живъ, завжды до Константинополя утекался; а по смерти его, за наступленемъ Константіа Аріанина, утекся до Риму, якъ до сполвѣрныхъ собѣ, а въ-головахъ и продкомъ до царя Констанса. Потреба теды то уваживати, ижъ ратунку и помочи, а не суду, просилъ отъ біскупа Римского Аѳа-

насіа св., бо судомъ и выроками папѣзскими нѣчого бы не справилъ у Константіа царя и у противныхъ собѣ Аріанскихъ біскуповъ. Біскупъ тежъ Римскій не судією ся ему показаль, але на сторону его склонился и до сполечности своей его, якъ выгнаного благочестивого епископа, принялъ и промысль о приверненю его на столицу у цесаря Констанса чинилъ. Самъ тежъ не якъ монарха удѣльный, не якъ судія, нѣчѣму судови неподлеглий, але, якъ зъ давного звичаю церковного и знову ухваленыхъ правъ собору Нікейского, первопрестолника печалованье о томъ же мѣлъ, пишучи и до благочестивыхъ и до злочестивыхъ въ справѣ той зъ особы Аѳанасіевы всей церкви посполитой. А то чинилъ не зъ права якого удѣльного, але по ревности Божой и любви ближнего, якъ одной зъ нимъ вѣры будучій.

А же тымъ, а не инымъ способомъ и взглядомъ удавалися до Риму о помочи Аѳанасій св. и всѣ инши по немъ и передъ тымъ,—вѣдати о томъ даеть св. Григорій Нанзіанзенскій въ словѣ «О Геронтіи», также и Созоменъ въ главѣ 19, въ книжѣ 6 «Церковной Истории», который, о Петрѣ, сукцессорѣ Аѳанасіевомъ, пишучи, мовить: «а Петръ, зъ вазени ушедши и всѣдши въ корабль, до епископа Римского, якъ тоежъ зъ собою вѣры визнаецъ, переѣхаль». Не мовить «якъ до найвышшого судіи, якъ до церковного единовладця удался и переѣхаль», але «якъ до тоижъ зъ собою вѣры визнаецъ, якъ до спол-православного зъ собою и одной зъ нимъ вѣры поборника». Таковыи теды всходныхъ епископовъ до Римского папы утечки аппеляцію розумѣни и званы быти не могутъ. За которыми, гды біскупове Римскіи листы писовали, розумѣти маемо, ижъ то не зъ влады и не розказуючи

чинили, але радили, строфовали, напоминали, помагали, абы ся то въ церкви Христовой не дѣяло; просили, даючи оныхъ свѣдоцтво, ижъ суть православнии. Штѣ не толко Римскій чинилъ, але Иерусалимскій, и Антиохійскій, и Александрійскій, и Константинопольскій и нижшихъ столицъ епископове, гды ся того потреба указала, же свѣдоцныи и причинныи за спол-епископами, до нихъ утекающимъ, давали листы до епархій, неналежачихъ своему ряду и дозору.

И то належитъ вѣдати. зъ исторій церковныхъ, ижъ Аѳанасій св. за листами бискупа Римского столицы и разу не дошолъ, ено за царскими и снуду Иерусалимского, яко ся нижей покажетъ, въ роздѣлѣ шестомъ, артикулѣ 1. Не покажутъ теды отступникове жадной апелляціи св. Аѳанасіа, который хотяжъ много барзо мѣлъ окказій апелловати, якъ то въ Константинополи, въ Тирѣ, и въ Ариминѣ не разъ несправедливе суженъ бывши и много терпѣвши, и на выгнане до Галліи засланъ бывши, не апелловалъ, еднакъ толко, якъ ся южъ поменило, для помочи и ратунку, гды моглъ мѣти часть и волности переѣзду на заходъ, до цесаря и до епископа Римского утекался.

Вшакъ же отъ геретиковъ укривженны, або отъ своихъ епископовъ, або митрополитановъ, любъ патриарховъ не толко до Риму ся утекали, але и до другихъ апостолскихъ столицъ восточныхъ. Штѣ ся видѣти дасть якъ зъ многихъ иныхъ прикладовъ, такъ и зъ ового, о которомъ пишеть Сократеевъ въ книзѣ 6, въ главѣ 9, и Созоменъ, въ книзѣ 8, главѣ 13, ижъ Аммошій и Исидоръ, інокове, до Константинополя пошли гды имъ Теофилъ, патриарха Александрійскій тяжокъ былъ и насилствовалъ имъ, которыхъ Іоанъ св. Златоустый любезно принялъ и въ церкви молит-

ся не заборонялъ, до причащенія еднакъ Таинъ Пречистыхъ не допустилъ, ажъ бы первѣй была справа розсужена. А причина засъ, для которой ся до Константинополя удалы были, была таа, абы презъ Іоанна Златоустого могли доступити до царя, жебы за его наказомъ отъ Теофила, zostавали въ покою. Штѣ Златоустый справуючи, писалъ до Теофила, абы ихъ до сполечности принялъ, гдыжъ о Богу право розумѣли; а если бы хотѣлъ, абы ся презъ судъ справа отправовала, абы послалъ кого доводити на нихъ. А якъ презъ то Константинопольскій надъ Александрійскимъ самовладства не можетъ собѣ привлацати, такъ и Римскій, же нѣкоторые до него удавалися, не можетъ собѣ привлацати права апелляціи. Поневажъ не якъ до судіи апеллюючи, але якъ отъ брата ратунку подлугъ права тоенжъ вѣры жадаючи приобѣтали.

Части II, роздѣлу V, артикулъ 5.

Ижъ Златоустый св. апелляціи до Римского епископа не чинилъ жадной.

О св. Іоаннѣ Хрисостомѣ тоежъ повѣдаю, ижъ въ той которую, отнеслъ кривду отъ Теофила и единомыслениковъ его, до бискупа Римского не апелловалъ, то есть до суду ся его не отзывалъ; але ся отзывалъ до вселенского снуда. Штѣ же ся такъ, якъ повѣдаю, маєтъ—историкове церковныи достовѣрніи выразными словы вѣдати дають. Мовить бовѣмъ Созоменъ, въ книзѣ «Історіи» своей осмой, въ главѣ 17: «а гды чотирикротъ былъ позиванъ (Іоанъ Златоустый), до вселенского снуду апелловалъ. Лечъ они (Теофилъ и его соборъ) иногдо нѣчого за выступокъ ему не даючи, ено ижъ позива-

ний не становится, зложили его». Гдѣ выразими словы Златоустый св. отзывается отъ суду собѣ неналежного, лечь не до Римского папы, которого если бы зналъ судею вселенскимъ быти, учинилъ бы то былъ, але до собору вселенского, на которомъ справамъ таковымъ точеннымъ быти и конецъ брати, ведлугъ ухвалъ соборовыхъ належати вѣдалъ, отзывался. О которой справѣ и Сократесь, історикъ церковный, въ книзѣ 6, въ главѣ 14, написалъ тими словы: «а гды Іоанъ тыхъ, которыхъ его позывали, якъ неприятелей отъ своей справы розбѣрания выймовалъ, а до вселенского ся собору отзывалъ,—оны безъ омѣшканя чотырикротъ его зывали. Который гды прійти не хотѣлъ, и тую завше отповѣдь давалъ, сполнимъ вѣтами осудили его и отъ епископства отдалили. А то гды жадного иного выступку ему задати не могли, опрочъ же позываний не становился, которая речъ, въ Константинополи подъ вечеръ оголошена бывши, посполство до бунту великого взрушила, и презъ цѣлую ночь полно стерегучи, жадною мѣрою зъ церкви порвати его не допустили. Але поднесши голосъ волали: «Златоустого справу потреба на болшомъ епископовъ соборѣ розбѣрати». И сей історикъ апелляцію Златоустого св. кладетъ выразими словы не до Римского папы чиненую, але до собору вселенского. А Никифоръ Калистъ, въ книзѣ 13, въ главѣ 15, церковной своей історіи, о той же справѣ пишучи, мовить, ижъ «Хрисостомъ тымъ, котрыхъ его позывали, отповѣдѣлъ: «передъ болшимъ синодомъ справитися постановилемъ». Ровне и Кассіодоръ въ книзѣ 10, въ главѣ 13, мовить, ижъ до синоду ся отзывалъ.

Уважай же, чителнику православный, и полно розбѣрай! Златоустый св., учи-

тель церковный знаменитый, правъ и ухвалъ соборовыхъ посторожца пылный, мужъ за живота и по животѣ дочасномъ святий и справедливый, и велце писменный и розумѣючій каноны соборовы и церковныя уставы и звычай, гды бы былъ видѣлъ належность суду павышшого и апелляціи право до біскупа Римского,—закъ бы былъ, въ такъ гѣсномъ на себе разѣ, до суду его не апелловалъ? Але ижъ ся то въ ухваляхъ соборовыхъ не найдовало, и звычайу того такого въ церкви не бывало и было бы то противъ канономъ соборовымъ и церковнымъ уставомъ, не отзывался до Риму, але до вселенского собору, наслѣдуючи въ томъ канонѣ соборовыхъ. Тутъ, заправды, оказія, часъ, мѣсце и причинѣ была апелляціи вникнути до Риму! Але, якъ небывала, зостала въ непамяти!

А не толко историкове церковны вѣдати о справѣ той такъ даютъ, же была на вселенскій соборъ отзывана, але и самъ Інокентій, біскупъ на той часъ Римскій, тую св. Златоустого справу на синодъ откладалъ, а не на свой судъ. Который въ листѣ своемъ до клириковъ Константинопольскихъ мовить тими словы: «мы абовѣмъ, пле до захованья канонѣвъ належитъ, оны наслѣдованы быти пишемо, котрыхъ въ Никей ухвалены суть, котрымъ самымъ подлегати и судъ свой придати церковъ каѳолицкая маетъ». И ниже: «але якоужъ тымъ пынѣшимъ речамъ лѣкарство теперъ принесемо? Потребно будетъ узнанье синодалное, который абы былъ собранный—южъ давно предъ тымъ мовилисмо; той абовѣмъ самъ есть, который таковыи павалностей штурмы можетъ отогнати, которого нѣмъ доступно, потреба лѣкарство утрапѣния сего полецити волѣ великого Бога и Христа его Господа нашего.

Онъ (то есть синодъ) всѣмъ тѣмъ речамъ, которыя бывъ презъ зазрость діаволскую на досвѣдчене вѣрныхъ замѣшаны суть, утишене дастъ». И ниже: «а мы много розмышляемо, яковымъ бы способомъ соборъ вселенскій могъ быти собранъ, презъ который бы, за волею Божею, бурныи тѣи мѣшаныи утихнути могли?» О которомъ замыслиномъ соборѣ Созоменъ въ книзѣ 8, въ главѣ 18 пишетъ: «Інокентій, біскупъ Римскій, — нять епископовъ и два пресвѣтеровъ посылалъ до Аркадіа и Оноріа цесаревъ, абы синодъ и часъ и мѣстце оному упростили и зъеднали».

Уважъ, православный, зъ папезекого листу, ижъ въ той справѣ св. Христома не свой судъ и зверхность ставитъ, не мовитъ «я повсехный пастиръ и найвышній судія», але синодъ, который всѣ тѣи турбаціи можетъ утишити и упокоити, выставляетъ. Уважай еще и то, ижъ Інокентій, въ листѣ своемъ, нѣчого не приказуетъ, нѣчого не декретуетъ, але толко припоминаетъ, што бы належало дѣяти. Каноны, мовитъ, Никейскіи на всемъ заховати, и презъ синодъ тое все направити. А приватною моцю, презъ листы свои, суду оного противъ Златоустого учиненого не задержалъ, и царского вырокъ не заговалъ, и отъ выгнаня Златоустого св. не отравалъ.

Што ся наконецъ ткнетъ, якъ вѣдомость о томъ зъ Константинополя до Риму дошла, Арменопулъ въ книзѣ своей 8 пишетъ, ижъ нѣякій іерей и діаконъ, который св. Златоустому ажъ до остатнего дыханья служили, о томъ дали вѣдати Інокентіеву. То не за аппеляцію увѣдалъ. Сократъ и Созоменъ не пишутъ, абы Златоустый до Інокентіа отъ себе писалъ, але нѣкоторые, мовятъ, зъ Греціи приходили до Риму, о томъ повѣдаючи, якъ въ листѣ Іно-

кентіа, до клириковъ Царгородскихъ писаного, видимо. Тоежъ и Никифоръ въ книзѣ 13, въ главѣ 31 мовитъ, ижъ «нѣкоторые епископове Боскимъ запаленемъ ку Іоаннови и ку церкви зъ всходу до Риму пришли. А же, мовитъ, ижъ листъ мѣли отъ Златоустого, той не до папы писалъ, але зъ дороги до своихъ, ознаймуючи имъ о бѣдахъ своихъ».

Але дамъ то, же Златоустый св., якъ мѣти хотить отступникове, до Риму писалъ! Потреба ся еднакъ тому пилю и уважне присмотрѣти а моцъ оного писаня уважити. Въ томъ бовѣмъ тамъ листѣ, не до самого Інокентіа, але и до многихъ зъ нимъ пишетъ: мовитъ бовѣмъ «пречестіѣйшии и благочестивыи». Тѣи слова дають вѣдати, ижъ не до одного писанъ той листъ, але до многихъ и отъ многихъ, потребуючи ратунку, и не просятъ его тамъ, абы противниковъ его позвалъ, и выслушавши сторонъ, абы декретъ учинилъ, што судію, до которогось аппелюетъ, значитъ, але мовитъ: «абы то все, што противныи учинили, мѣстца и вѣры и моцы не мѣло». Бовѣмъ потварне на него поступовали. Въ томъ тежъ тамъ листѣ мовитъ, ижъ двакротъ аппеловалъ на соборъ, на которомъ хотѣлъ ся на все справити достатечне. А писанье до Риму листу того, або пристѣе тамъ нѣкоторыхъ зъ всходу, не въ способъ аппеляціи было, але зъ трохъ причинъ: напредъ, зъ любве ку Златоустому св. хотячи оповѣсти, што ся стало зъ такъ великимъ и святымъ учителемъ. Повторе, абы о певинности его вѣдали въ Римѣ, же бы, спатъ, потварій якихъ на него не занесли неприятели его: годится бовѣмъ и у далекихъ доброе славы своей постерегати а удалямъ злымъ забѣгати. Потрете: абы царя Оноріа и Інокентіа папежа и все ду-

ховенство побудили на ратунокъ такъ велице безъ вины утрапленому святому мужу. Што аппеляціи (зъ тою бовѣмъ до собору ся удавалъ) не чинить. Пишутъ царь до царей, крелеве до крелевъ, княжата до княжатъ, братъ до брата, удаючися въ своихъ бѣдахъ и навалиностяхъ и припадкахъ, о ратунокъ и помочь просячи,—закъ оттоль заразъ сужено быти маеть, же то оны аппелюють, гды о помочь просячи пишутъ? Цевне и св. Златоустый, если до Онорія царя и до Иннокентія, папы Римского, писалъ,—не южъ то аппеловалъ? Але писалъ якъ до спол-епископа, побужаючи его на ратунокъ и на помочь собѣ. И слушная речъ была, абы ся все христіанство взяло было за кривду того святого и Церкви Божей, которую на тотъ часъ, за невѣстѣмъ гнѣвомъ а презъ задрость нѣкоторыхъ духовныхъ, поносила. Заходній епископове и клирикове отъ папы отлученныи удавалися до патріархи Константинопольскаго,—закъ теды оттоль пойдеть заразъ аппеляція? Читай о томъ, хто хочеть, въ «Правилахъ» выкладъ канону 1, въ церкви святой Софіи въ Константинополи: «удавалися и до Іерусалимскаго патріархи». Левъ абовѣмъ Третый, папа Римскій, видячи людъ Римскій же учителей Карловыхъ пріймовали еретицкіи пауки, а не маючи въ Римѣ у себе мужей учоныхъ, послалъ до патріархи Іерусалимскаго Ѳомы, просячи о нихъ, который ему послалъ Михаила, протосегелла, и Ѳеодора, и Ѳеофана. О чомъ читай въ книжцѣ, въ Острожъ выдапой, и въ иныхъ рукописныхъ Славенскихъ.

Зъ тыхъ теды таковыхъ доводовъ яснѣе ся показуеть, якъ біскупъ Римскій зверхности болшей надъ патріархи веходній въ Церкви Христовой не мѣлъ, и же до папежа зо всего свѣта аппеляція анъ предъ синодомъ Кареатинскимъ,

анъ потомъ не шла и до того часу нейдетъ и, поки церковныи права и соборовыи ухвалы въ своей поважности зоставати будутъ, нѣколи не пойдеть, якъ неналежная ему и нѣколи небылая.

РОЗДѢЛЬ ШЕСТОЙ

Части II, роздѣлу VI, артикулъ I.

Біскупъ Римскій не маеть права ставити патріархи.

Знакъ четвѣртый, которымъ отступникове монархіи въ церкви Христовой доводятъ, покладають быти овый, якъ папа Римскій становилъ патріархи и зкиненыхъ приверталъ, а за тымъ—онъ естъ монархою церковнымъ. И приводятъ нѣкоторые приклады обоого того. Которымъ отповѣдаю: если хотять того довести, же папа Римскій владзу маеть зуполную, теды на то право и каноны синодовъ вселенскихъ повинны показати и зъ синодовыхъ ухвалъ доводити, а не голословне або зъ трафунковыхъ и припадковыхъ дѣвѣвъ. А поневажъ канонами не доводятъ, словы голыми не могутъ того перевести.

Але мы вѣдаемо, якъ обирање епископа отъ всѣхъ той епархіи епископовъ а посвячене—прінамнѣй отъ двоухъ або троухъ быти маеть. А то по вѣдаемо не голословне, але доводне. Бо такъ о томъ каноны соборовыи свѣдчатъ: апостолскій 1, Никейскій 4, Антиохійскій 19, Кареатинскій 23 и 49. А патріархомъ зась особливе суть роздѣлены части свѣта: Римскому—заходній краины, Константинопольскому—Ѳракіа, Греція, Понтъ, Асія, Варваріа, подъ которымъ именовъ Россія и Лехія замыкается, и нныи, Александрійскому—Египетъ, Пентаполь, Лувія и Еѳѳонія, Антиохійскому—Куликіа, Иверія, Сурія и весь востокъ, Іерусалимскому—

Аравія, Сирія обоншоль Іордана, Кана-Галилея и вся Палестина. О чомъ каноны Нікейского собору (1, 6, 7) Халкидонского (28). А въ жадномъ соборѣ такъ помѣстномъ, якъ и вселенскомъ не находимо, абы бискупови Римскому право и канонъ написано—патріархи, митрополиты и епископы на всемъ свѣтѣ поставити. Але зъ тыхъ и иныхъ канонѣвъ не естъ допущено такъ Римскому, якъ и Константинопольскому, Александрійскому и Іерусалимскому—одному въ другого непалежнью собѣ епархію, подъ караньемъ изверженія, втручатися. Бывало, вправдѣ, подъ часъ преслѣдованія въ розныхъ епархіяхъ и діецезіяхъ, гдѣ хто могъ достигнути, православныи епископове святили священники, епископы и митрополиты. Вишакъ же посвятити въ непалежной собѣ діедезіи епископа, або патріарху—не естъ заразъ монархою церковнымъ быти. Посвятилъ ¹⁾ Аванасій св. Фрументія на епископство и до Индіи послалъ; тойже не толко по Египетскихъ краинахъ, надъ которыми былъ предложонъ, але тежъ и по иныхъ народахъ ходячи, которыхъ ено колвекъ Аріанской ереси познавалъ быти, тыхъ отдалялъ, а которыхъ розумѣлъ за православныхъ, тымъ церкви поручалъ. Люциферъ, Сардікин епископъ, Павлина Антиохій поставилъ, Акакій Кессарійскій посвятилъ Евдокіа, Константинопольского епископа: Мелетій епископъ становилъ епископы въ Газѣ, въ Елевфериополи и въ Еліи, то естъ въ Іерусалимѣ; Теофілъ Александрійскій—Іоанна Златоустого, Константинопольского епископа, поставилъ; Анатолій и Акакій, Константинопольскіи епископове, Антиохійскихъ святили: Теогній Нікей-

¹⁾ Теодоритъ, въ книгѣ 1, глава 23; Созоменъ, въ книгѣ 3, глава 20.

скій и Теодоръ Гераклійскій, епископове, Македонія епископомъ Константинопольскимъ посвятили ²⁾. Сократесъ въ книгѣ 4, въ главѣ 29, и Созоменъ, въ книгѣ 6, главѣ 38, пишуть, якъ Моусей пустелникъ, гдѣ не хотѣлъ отъ Лукіа, Александрійского епископа, аріанина, посвятитися, былъ проваженъ до тыхъ, которые были на выгнаніи ³⁾ православныхъ епископовъ, отъ которыхъ былъ посвяченъ епископомъ, и до Саракіновъ удался, гдѣ былъ званый и прошеный. Хроника Скитизы пишеть, якъ Стефанъ, братъ царя Леона Філософа, посвяченъ былъ на епископство Константинопольское отъ Кессарійского митрополита Теофана: якъ Іраклійскій архіепископъ умерлъ былъ ⁴⁾.

А такъ якъ тымъ помененымъ не приписуемо права, такъ надъ тми епархіи, гдѣ посвятили епископовъ, якъ тежъ и на всѣ церкви по всѣхъ народахъ святити епископы, митрополиты и патріархи, такъ и Римскому не можемо того приписать—оттолъ же онъ гдѣ зъ припадку, або зъ потреби якой, або зъ особливого якого пошанованія святилъ епископа. Которому жаднымъ соборовымъ канонѣмъ болше права не естъ позволено въ посвячанію епископовъ, але такъ много, якъ и каждому зъ епископовъ. Гдыжъ каноны розказують, абы каждый епископъ былъ ставленъ отъ епархіи епископовъ, або митрополита, а не отъ Римского бискупа; а патріархи и архі-

²⁾ Теодоритъ, въ книгѣ 3, глава 4; Сократъ, въ книгѣ 2, глава 33; Епифаній, въ ереси Мелетіанской; Сократесъ, въ книгѣ 6, глава 2; Леонъ папа, посланіе 56 и 57; Симпликій папа, посланіе 13 и 15; Созоменъ, книга 3, глава 6.

³⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «по визнанію». У Толстова правильно.

⁴⁾ Балсамонъ. 2: Константиноп. синод. канонъ 3; Халкидон канонъ 12.

епископы въ своихъ діоцезіяхъ, ведлугъ
звычайю, отъ своихъ нарочитыхъ митро-
политовъ посвящены бывають.

Части II, роздѣлу VI, артикулъ 2.

Отповѣдь на приклады. отъ
отступника Креузы приведен-
ны, и потомъ заразъ, же Митро-
фанъ, патріархъ Константинополскій,
не былъ отъ Силвестра посвященъ.

А што задають отступниковъ зъ
«Пролога», мѣсяця юніа дни 4, о Митро-
фанѣ патріарсѣ, якобы онъ отъ Сил-
вестра папы мѣлъ быти посвященъ зъ
овыхъ тамъ положенныхъ словъ («при-
проваженъ, мовить, былъ Митрофанъ
на престолъ патріархомъ Римскимъ»),
тыхъ словъ въ Грецкомъ «Пролозѣ»⁵⁾
нѣмашъ. И слушине: поневажъ ижегда
того отступниковъ показати не могутъ,
абы коли Силвестръ былъ въ Констан-
тинополю. И овшемъ противно тому въ
Грецкомъ «Пролозѣ» вайдуется, гдѣ ся
то пишеть, иже Митрофана патріарху
Великій Константины въ Константино-
полю епископомъ zostалъ. Еслижъ Кон-
стантинъ Великій, приѣхавши до Кон-
стантинополя, на онъ часъ до Визан-
тіи зъ Риму, Митрофана нашолъ епис-
копомъ, якожъ его Римскій патріарха
Силвестръ припровадилъ: который въ Кон-
стантинополю нѣ тогда, нѣ иногда ко-
ли не былъ? Ку тому Митрофанъ, мѣш-
канцемъ Константинопольскимъ здавна
будучи, абы былъ проваженъ—не потре-
бовалъ. Бовѣмъ отецъ его, именемъ
Дементіанъ, братъ царя Прова, былъ
тамъ передъ нимъ епископомъ. По Де-
ментіанѣ сынъ его, именемъ Провъ,
тамъ же епископомъ въ Константино-
полю былъ. А по Провѣ сей Митро-

⁵⁾ На полѣ замѣчено «Синаксарѣ».

фанъ, братъ его, zostалъ епископомъ;
и южъ старъ былъ того часу, гды Кон-
стантинъ до Византіи приѣхалъ; за ко-
торымъ его тамъ приѣздомъ и Силве-
строу мѣлася отворяти была дорога,
любо посломъ его ѣдучимъ на Никей-
скій соборъ, на которомъ нѣ Силвестръ,
нѣ Митрофанъ—оба презъ недугъ ста-
рости не были. Якожъ теды въ такомъ
положеню речій могъ быти проваженъ
на престолъ Константинопольскій? Надъ
то Никифоръ въ книзѣ 8, въ главѣ 6,
и Іоанъ Зонара въ томъ 3, о томъ Ми-
трофанѣ патріарсѣ писали, а жебы презъ
Силвестра былъ на столицу припрова-
женъ—и одною литерою о томъ змен-
ки не учинили.

Але даймо то отступникомъ, иже
Митрофана патріарху Силвестру, папа
Римскій, до Константинополя припро-
вадилъ! Штожъ оттолъ конклюдовати⁶⁾
захотять? Припровадилъ, ерго—посвя-
тилъ! Указалъ хлѣбъ, ерго⁷⁾—накор-
милъ! Чисте! Зажъ бовѣмъ припрова-
жене тое можетъ ся розумѣти посвяче-
немъ? Можетъ! якъ бачимо у отступ-
никовъ; але безрозумне и безъ жадной
слушности! Гдыжъ яко небо отъ⁸⁾ зем-
ли есть иная матерія, такъ припро-
важене есть иная речъ отъ посвяченя.
И не мовить на томъ приведенномъ
отъ отступниковъ мѣсци о посвяченю
Митрофановомъ, але о названю его пат-
ріархомъ: иная абовѣмъ—есть речъ на
епископство посвяченымъ быти, а и-
ная быти названымъ патріархою. И
того въ животѣ св. Митрофана вѣдати
дается, же онъ есть⁹⁾ епископъ Кон-

⁶⁾ Въ спискѣ Ундольскаго на полѣ: «кон-
чити».

⁷⁾ Тамъ же на полѣ: «прето».

⁸⁾ Въ рукописи очевидная ошибка: «сестъ».
У Толстова правильно.

⁹⁾ Это слово—лишнее; его нѣтъ въ Тол-
стовскомъ спискѣ.

стантинупольскій панервѣй патріархоу
есть названъ, нѣколи передъ тѣмъ въ
продахъ своихъ титулу того немѣвши,
а посвяченъ былъ не въ Римѣ, нѣ отъ
Силвестра, Римскаго папы, ни отъ гдѣ,
але посвяченъ былъ въ Константино-
полю, на онъ часть Византию званомъ,
якъ были посвящены отецъ его Деме-
тіанъ, и Провъ, братъ, не отъ Рим-
скаго папы котораго, але отъ митропо-
лита Іраклійскаго. Тому бовѣмъ, почав-
ши отъ св. апостола Андрея, посвячене
патріархи Константинопольскаго, ане бис-
купови Римскому, належало и належитъ,
и такъ ся по сесъ день дѣетъ.

Реку и то, ижъ тое мѣстце зъ «Про-
лога» приведенное о проваженіи есть
противко мѣманой зверхности Римско-
го епископа; бо если бискупъ Римскій
патріарху Константинопольскаго прова-
дилъ на престолъ, теды не толко абы
зверхность надъ патріархоу мѣти могъ,
але подлегати ему маеть, гдыжъ той—
зверхнѣйшій и честнѣйшій есть, кото-
рого провадятъ, нѣжли той, который
другого провадитъ. Якъ и король—
честнѣйшій и зверхнѣйшій есть отъ
тѣхъ, который его провадятъ. Также и
патріарха Константинопольскій Митро-
фанъ—зверхнѣйшій и честнѣйшій бу-
детъ надъ Римскаго, который его про-
вадилъ на столицу, учтивость ему вы-
ражаючи ¹⁾. Проважене бовѣмъ оное
самой толко чести маеть быти причи-
тано проваженнаго, а не потужности
провадячаго, гдыжъ въ церкви Кон-
стантинопольской былъ покой на онъ
часъ, якъ и во всехъ нишихъ. Потуж-
ность тежъ была цесарская, а Силве-
строва—якъ одного зъ епископовъ ни-
щетныхъ. Ово еднакъ напевнѣйшее,
же якъ Митрофанъ, будучи по весь
вѣкъ свой въ Константинополю, прова-

женъ быти не потребовалъ, такъ тежъ
Силвестръ, отколь бы его провадилъ,
не мѣлъ. И есть той прикладъ—щирое
отступническое безумство, або хитрый,
облудне зажитый подступъ: «Митро-
фанъ есть першій патріархоу учине-
ншій, ерго—есть отъ Силвестра на
епископство посвяченъ!» Або: «Митро-
фана Силвестръ провадилъ, ерго—его
посвятилъ!» «Черенъ то есть власное
безъ вапна», то есть—«слова безъ роз-
уму!»

Части II, роздѣлу VI, артикулъ 3.

О Павлѣ Константинопольскомъ
и о Аѳанасіи Александрій-
скомъ, патріархахъ, ижъ отъ
царей на столицы свои при-
вернены были, а не отъ папе-
жа Римскаго Юлія.

Повѣдають отступникове, якобы Юлій
бискупъ Римскій, Павла Царигородскаго
и Аѳанасіа Александрійскаго патріар-
ховъ, отъ еретиковъ выгнанныхъ, на сто-
лицы ихъ привернулъ; але—омылле,
гдыжъ того въ «Соборникахъ», тамъ
гдѣ оно написано то быти удають, мѣ-
сяця поевріа 6 дня, не найдуемо. Чого
же и нѣмашъ—уевняемося зъ «Про-
логу», мѣсяця тогожъ и дня, гдѣ пи-
шетъ, ижъ не Юлій, але царь привер-
нулъ оныхъ на столицы ихъ. Пишетъ
бовѣмъ въ «Пролозѣ» Грецкомъ и въ
Славенскомъ тѣми словы: «Павелъ, при-
шедши въ Римъ, напощъ Великаго Аѳа-
насіа, изгнаннаго отъ свой столицѣ, и за
писанямъ царя Константа приняли оба ²⁾
свои столицѣ. И засъ изгнаны были преѣзъ
Константіа царя, Аріанскою радою. И
тогда писалъ Конста[нтъ] до брата свое-
го Константія: ижъ если не пріймутъ
столицъ своихъ, приду, мовитъ, зъ мо-

¹⁾ Толст.: «выражаючи».

²⁾ Въ подлинникѣ описка: «объ».

цю и зъ оружіемъ на тя. И принялъ знову столицу свою Павель». Поты въ «Пролозѣ» Славенскомъ и Грецкомъ.

А же якъ Павель, такъ и Аѳанасій св. не за біскупа Римского Юлія листами былъ принятый на столицу свою, але за листами и поважностю царей Константа Римского и Константія Константинопольского, о чомъ Сократъ, історикъ церковный, въ главѣ 18, книги второй выразными словы вѣдати даеъ, положивши въ писма свои листы въ той справѣ обохъ тыхъ царей. Листъ Констанса, православного цесаря Римского, до Константія Аріанина, цесаря Константинопольского, такъ ся въ собѣ маеъ: «суть тутъ у мене Аѳанасій и Павель, которые, якъ ми дано справу, для благочестія суть выгнаны. Если тебѣ обѣцати будешъ свои имъ столицы привернути, и тыхъ, которые имъ въ томъ несправи, покарати, пошлю тыхъ мужей до тебе. А если отмовишъ то тымъ способомъ учинити, тебѣ хочю, абысь заповне вѣдалъ, же я тамъ самъ иду и, мимо волю твою, столицы ихъ приверну имъ». «Што, мовитъ історикъ³⁾, гды Константія дошло, барзо ся зафрасовалъ и стрвожилъ а, зобравши секты Аріанской епископовъ, ради оныхъ, што бы въ томъ разѣ чинити, шукалъ. Который радили ему, абы рачей за тымъ таковымъ отповѣднымъ листомъ до столицъ своихъ привернулъ ихъ, нѣжли внутреню войну подымовалъ. И на-тыхъ мѣсть, мовитъ історикъ, Констансъ цесарь Римскій, — Павла, епископа Константинопольского, зъ двома епископами и листами своими и зъ листами соборовыми, до Константинополя зъ Риму выслалъ. А Аѳанасій, обавляючися якихъ тамъ отъ Аріанъ потварій, zostалъ въ Аквилей. До которого три листы писалъ

самъ Константія, цесарь Константинопольскій, упеvняючи его, абы ся, ничого необавляючи, до него прибылъ, обѣцуючи ему столицу его Александрійскую привернути. А такъ, за третимъ Константіевымъ листомъ, вѣхалъ до Константинополя и столицу свою, за позволенемъ цесарскимъ, одержалъ». То Сократъ. Фалпѣ то тебѣ явный, што отступниково отколѣ правятъ, якобы за листами Юлія папы Павель Константинопольскій и Аѳанасій Александрійскій, патріархове, до столицъ своихъ были привернены! Видятъ облудниково, читають и вѣдають, а толко невѣдомымъ людемъ въ очи мглу фалшу пуцають, абы свѣтлости правды видѣти не могли. Въ главѣ зась девятнадцатой тойжъ второй книги, Сократъ, розмову Константія цесаря зъ Аѳанасіемъ св. описуючи, цесаря въ овны слова мовячого до Аѳанасія приводить: «столицу епископства твоего, за соборовымъ судомъ и нашимъ незволенемъ, одыскалесь». Не мовить «за судомъ біскупа Римского Юлія». Также о томъ вѣдати дають въ писмахъ своихъ, Созоменъ въ книзѣ 3, въ главахъ 19, 20, 21, пишеть и самъ Аѳанасій, въ «Апологій» второй, Кассіодоръ, въ книзѣ 4, въ главѣ 36, и Никифоръ Каллистъ, въ книзѣ 9, въ главѣ 2.

Писалъ той⁴⁾ листъ Юлій, папа Римскій, не за Аѳанасіемъ до цесаря, але черезъ Аѳанасія до Александріянь, утѣшаючи ихъ приверненемъ пастыря ихъ на свою ему власную столицу и до охотного а вдячного отъ нихъ его принятя побужаючи ихъ, што на привернене въ зверхность папезскую приводити—есть «зъ кременя воду вытискати»! А што Созоменъ припоминаетъ, же Юлій Аѳанасіеви и нѣкоторымъ инымъ столицѣ

³⁾ Сократъ Схоластикъ.

⁴⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «ти».

привернулъ,—не иное шѣ повѣдасть, толко же Юлій презъ листы свои освѣдчилъ быти ихъ ¹⁾ православными епископами, и же онъ въ сполечности зъ ними естъ (якъ Созоменъ въ книзѣ 3. главѣ 7 пишетъ), а не было то ретелное на столицы ихъ впроваженъе, ани церквий, отъ которыхъ выгнаны были, приверненъе; будучи абовѣмъ сами па свободѣ, укривженныхъ епископовъ ратовали, сирѣяли имъ и помагали, якъ могли. Не южъ еднакъ оттолъ за удѣльнии въ церкви Христовой были монархи разумѣны, гдѣ которому зъ утрапленныхъ епископовъ помогли? Посполитая то абовѣмъ въ церкви Христовой добродѣтель — другъ другу тяготы помагати посити. А якъ Максимъ, патріархъ Іерусалимскій, хотъ за Аванасіемъ листы по всемъ Египтѣ, Лувіи и до Александріи писалъ, жадной презъ то надъ патріархою и столицею Александрійскою зверхности не одержалъ и не мѣлъ, и оттолъ якъ онъ самъ, такъ и по немъ будучи много собѣ въ зверхность не привлащали. Поготовю, и Римскій не маєтъ собѣ оттолъ монархii привлащати, же коли спол-епископомъ своимъ укривженнымъ помагалъ.

Части II, роздѣлу VI, артикулъ 4.

О блаженномъ Минѣ, патріарсѣ Константинопольскомъ, и о его посвяченію.

А шѣо ся ткнетъ блаженного Мина, мовлю, напредъ, до самого «Пролога», ижъ въ Грецькомъ не находятся тыи слова «тогда отъ Рима о исправленіи нѣкихъ взысканій церковныхъ», але толко «пришодни въ Константинополь». Вшакъ же речъ то певная, же если Агапить зъ Риму до Константинополя при-

ѣжалъ для исправляя нѣкоторыхъ взысканій церковныхъ, теда не учити приѣжджалъ, але учитися,—не для споряженія церквий Константинопольскихъ, але своихъ Римскихъ, которыи бы прикладомъ веходныхъ ¹⁾спорядилъ (гдыжъ на онъ часъ въ Греції много св. чудотворцевъ и богослововъ было, и порядокъ церковный былъ висоце поважный), абы, мовлю, въ своихъ вопливающихъ и пытаныхъ принялъ розвизане, въ потребахъ духовныхъ и въ порядку церковномъ наученъе и исправлене. Бовѣмъ на онъ часъ въ Римѣ, пре зневолене отъ Готѣовъ, великая простотѣ была, и духовныхъ учонныхъ не было, якъ ся показуеъ зъ листу Агаѣона, папы Римского, до собору шестого Константинопольскаго писаного, въ которомъ обмовляеъ послы свои мовячи ²⁾: «если бы около писма св. наука ся въ нѣхъ не находила, абы зрозумѣлъ царъ, ижъ межи поганы живутъ, а хлѣбъ собѣ виробляють». Лечъ просто доречи власная причина пристѣя Агапита папы въ Константинополь была — поселство отъ короли на той часъ Римского Θεодота Готѣа, абы межи нимъ а царемъ Юстиніаномъ примирѣе учинилъ. На которое то поселство радъ-не-радъ ³⁾ Агапить мусѣлъ ѣхати, и сребро церковное позаставлявши. Иначе, если бы не хотѣлъ былъ ѣхати, грозилъ Θεодотъ ему, сенатови и Влоской земли, ижъ оны того зъ жонами, зъ дѣтми мѣли приплатити, если бы покою пожаданого не зъєднали. Съ такой причины въ поселствѣ, гды ⁴⁾ до Константинополя приѣхалъ, онъ и соборъ православный, на онъ часъ въ Константинополѣ будучій, Апоима зложивши, Мину посвятили, а не самъ Агапить, але и соборъ въ Константи-

²⁾ Бароній, 680.

³⁾ Въ рукописи ошибка: «радъ не радитъ».

⁴⁾ Арменощулъ, въ каталогѣ патріарховъ.

¹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «иже».

пополи то справовали. А же причина пристѣя его въ Константинополь была поселство помененное—Баронѣушъ, въ кнѣзѣ рочныхъ дѣевъ, въ року 536, вѣдати даеть. На которую причину пристѣя Агапитового въ Константинополь поглядаючи, здаеть ми ся, ижъ то есть писара незнаючого силъ писма помылка—въ словѣ «церковныхъ» вмѣсто «царевыхъ». Для царя бовѣмъ своего справъ прѣхалъ былъ, яко ся рекло, для примирѣя. Прибывши теды Агапитъ въ помененной справѣ до Константинополя, почтенъ тымъ былъ, яко гость, отъ причту церковного, — Мину на патриарховства Константинопольскаго столицу посвятилъ. Которого, якъ мовить тойже Агапитъ въ листѣ своемъ пятомъ до Петра, патриархи Іерусалимскаго, писаномъ, обралъ на то «весь причтъ церковный и зезволене всего люду, особливо еднѣкъ царя Юстиніана воля и елекція. Тойже Агапитъ въ томъ же листѣ и то признаваеть, же отъ часовъ Петра апостола нѣгды жадного епископа, руками Римской столицы епископа посвяченого, жадная церковь восточная не мѣла. Чому Никифоръ Каллистъ, подписуючися въ главѣ 9, кнѣги 17 мовить «што передъ тымъ нѣгды не сталося», то есть, ижъ жаденъ епископъ Римскій посвяченъ на всходѣ жадного не чинилъ. Отколь на око видѣти дається, же приведенная отъ Креузы отступница о Митрофанѣ патриарсѣ Константинопольскомъ повѣсть, якобы его мѣлъ святити Свѣвестръ, папа Римскій, есть у насъ Езопова о колодѣ на мори здалека видѣна байка!

Обясняючи еще тую справу, придаю и то, ижъ што въ дѣяхъ синоду, за патриархи Мины противъ Анонима отправованого, находится, же воспоминаеть екскоммуникацію и зложене Анонимово презъ папу Агапита. То теды потреба

такъ розумѣти: не кволи тому судъ Агапитовъ припоминають, жебы бѣскупъ Римскій найвышшюю моцъ мѣлъ мѣти, або жебы безъ Агапита не могли быти Аноимъ зложены; але поневажъ Аноимъ обѣцывалъ мовячи ⁵⁾ «што колвекъ Римскій бѣскупъ узнаеть, все учиню», а то лицемѣрне мовиль, хотячи въ долгій судъ справы свои пустити, а сполечности зъ Агапитомъ претожъ абы або самъ Аноимъ, або его наслѣдовники напотомъ не хотѣли брати собѣ на оборону, а затымъ на взрушеніе на себе учиненного суду мовячи «Римскій бѣскупъ зо мною вѣрилъ и держалъ, и будучи въ Константинополи зъ части своей не потупилъ мене и овшемъ сполковалъ».

Вѣдати теды потреба, ижъ Агапитъ напѣ отъ своей и отъ Римской церкви части, иле на ихъ часть належало, отлучали и потупляли Аноима, яко и предъ тымъ звычай бывалъ патриархомъ и митрополитаномъ въ своихъ діоцезіяхъ зъ части своей на помѣстныхъ своихъ соборахъ еретиковъ выклипати. А тое отъ Агапита не было вселенское, то есть енаралное или повшехное, якобы южъ не мѣло быти потреба отъ собору болшого и зуполнѣйшого зложена, осуждена и проклята Аноимового. Але, нехай будетъ вѣдомо, ижъ тая справа, не презъ Агапита, але презъ Мину патриарху и соборъ Константинопольскій skutокъ свой взяла. А то гды Мина патриарха и соборъ зъ нимъ южъ и по смерти Агапита много соборовали ⁶⁾, на которомъ соборѣ Мина пресидовалъ, то есть вышнее сѣдѣнье мѣлъ, а не по слову папѣжскіи, котормъ тежъ тамъ были, за великою теды пилностью и па-

⁵⁾ «Бароніи, 536, V, 13; Синодъ Мины, fol. 620, при Зонарѣ».

⁶⁾ Синодъ Мины, fol. 756.

леганьемъ епископовъ и монаховъ востанувшихъ и за приложеніемъ до того значнымъ царя Юстиніана, оного Анеима осудили и зложили и отъ іерейства и отъ ерону обнажили. А же то правда— соборъ той въ чотирохъ своихъ сессіяхъ и акціяхъ, то есть засѣданяхъ и дѣяхъ, особливе вырокъ патріарха Мины и вырокъ собору на той часъ зъ нимъ будучого свѣдчатъ. А той соборъ Мина патріархъ и нѣкоторые митрополитове, Кгрецкіи впродѣ, потомъ нижей легатове папезскіи подписали, якъ не напередъ сѣдѣли, такъ тежъ послѣде и до подпису припущени. Юстиніанъ тежъ царь, прихилиючися до того сѣноду, валный свой вырокъ выдалъ противъ Анеима.

При томъ же тежъ соборѣ находится и то, иже и Петръ, Іерусалимскій патріарха, соборъ напротивъ Анеима того мѣлъ, который также осудилъ и потупилъ его за еретика, на которомъ то Іерусалимскомъ соборѣ пословъ Римскихъ не было притомныхъ. Якъ теда о того Петра, Іерусалимскаго патріархи, соборъ и судъ на Анеима разумѣемъ, такъ и Агапитовъ разумѣти маемъ: онъ зъ части своей и церкви Іерусалимской, той также зъ своей и церкви Римской части виѣдинали. Именованіе першее Римскаго не выставляетъ ему болшее владности и благодати, ани его монархоу чинить. Итакъ, по такихъ сѣнодахъ и судахъ, Анеимъ доконченъ исчезлъ. Тойже Мина, патріархъ Константинопольскій, пятую сессію отправовалъ напротивъ другихъ Анеимови единомудрыхъ еретиковъ: Севира, Петра и Зоара потупилъ. Тоежъ Петръ, патріарха Іерусалимскій, зъ своимъ соборомъ учинилъ.

Уважай же, православный чителнику, иже Агапите до Константинополя прѣхалъ не для дозору и ряженія церквей

Грецкихъ, и не отъ царя Юстиніана, ани отъ духовенства Константинопольскаго званый и прошенный, але отъ кроля Римскаго Θεодота въ поселствѣ присланный прибылъ, и иже нѣгды то не было, абы который бискупъ патріарху Константинопольскаго мѣлъ коли передъ тымъ посвятити, што ся разъ притрафило тому Агапиту, же его хиротоніею тою, якъ гостя, поччено, а не зъ права и не зъ закону собороваго то ему належало, але зъ пошанованія такъ великого и знаменитого и вдячнаго гостя, въ едности вѣры зъ церковь восточную апостольскую Константинопольскую будучую. А поневажъ ся то стало по случаю, то есть съ трафунку гостинного, того бискупове Римскіи за право и канонъ брати собѣ не мають. Пишетъ въ «Хроникѣ» Скитизы, и Балсамонъ на канонъ третій собору второго Константинопольскаго, и на канонъ 12 собору Халкидонскаго, иже митрополиту Кессарійскій Теофанъ посвятилъ Стефана, брата Леона царя, патріархоу Константинопольскимъ. Прето, якъ наступись оного Теофана, мимо митрополита Іраклійскаго, не могутъ собѣ права привлащати на хиротонисованье патріарховъ Константинопольскихъ, такъ тежъ и бискупове Римскіи не могутъ, же ся то разъ продкови ихъ притрафило. Бо еслибы то за право брано быти мѣло, теда бы первое до того право мѣлъ папа Александрійскій, а не папа Римскій; поневажъ давно передъ тымъ же Теофилъ, папа и патріархъ Александрійскій, посвятилъ былъ на столицу Константинопольскую Іоанна Златоустаго, якъ о томъ вѣдати даетъ історику церковный Сократъ, въ главѣ 2, книги 6. Мѣлъ бы тое право и Константинопольскій до Антиохійскаго, поневажъ и Анатолий и Акакій, патріархове Константинопольскіи, Антиохійскіи патрі-

арховъ посвящали, о чомъ Леонъ и Симпликій ¹⁾, папезове Римскіи, въ листахъ своихъ вѣдати дають. Положымъ-же еще и домовый припадокъ на прикладъ. Мартинъ Кромеръ [въ] Хроникъ своей, въ книжѣ осмнадцатой, околу року 1415 пишетъ, ижъ Ягелла Владислава кроля Елжбѣту Грановскую, четвертую жену, коруновалъ Янъ Реновскій, арцібіскупъ Лвовскій.

Части II, роздѣлу VI, артикулъ 5.

О Флавіанѣ и Теофилактѣ, патріархахъ Константинопольскихъ, ижъ ового папезъ Римскій не посвящаль и оного па столицу не приверталь.

Ижъ Флавіанъ, патріархъ Константинопольскій, презъ Леона папу на столицу не бытъ приверненъ; показалемъ то на передѣ въ артикулъ 1, роздѣлу 5, части второй доводне, гдѣ ты, православный чителнику, отсилаю. Якъ бо вѣмъ моглъ быти приверненъ, гдѣ на соборѣ зложеня своего, отъ Діоскора будучи барзо збитый, третьего дня умерлъ?

А стороны патріархи Теофилакта, которому, мовять отступникове, зъ Риму послове папезскіи сакру принесли, есть щирый фалшь, и нѣгды того и одною литерою отступникове не покажутъ, абы коли патріархове палліушъ або сакру отъ папежа брати мѣли. Бо если то правда, же безъ палліуша, отъ папежа Римского посланого, патріарха быти не можетъ, не въ Теофилактѣ патріарсѣ, который южъ около тысячного отъ Рождества Христова року на столицы патріархальной седѣлъ, але въ дальшихъ патріархахъ показати то мѣли. Зонара и Кедринъ и Куропалатесъ, історикове,

¹⁾ Леонъ, посланіе 56 и 57; Симпликій, посланіе 13 и 15.

которіи, того вѣку исторію пишучи и о Теофилактѣ томъ припоминаючи, о сакрѣ той и о послахъ зъ Риму не написали. Штѣ гды бы было певне, якъ речи поважной написати не занежали бы. Зачимъ кройницѣ Словацкой такъ много въ томъ, если ся то въ ней найдуетъ, дана быти маеть вѣра, якъ и овой Лютипрада, біскупа Кремоненского, повѣсти. Который отъ цесаря заходного Оттона до цесаря восточного Никифора Фоки посломъ будучи, потомъ въ релляціи того своего поселства, по многихъ и иныхъ передъ Оттономъ цесаромъ правилъ о якихъ палліушахъ — речъ нѣколи небывалую и на востокъ неслыханую. Прето якъ теды сая Кремоненского біскупа, такъ и оная зъ Словацкой кройники отъ отступниковъ нашихъ приведенная повѣсть — вѣры не есть годна, а згола — обѣ тцого ²⁾ орѣха важны.

РОЗДѢЛЪ СЕМОЙ

Части II, роздѣлу VII, артикулъ 1.

Ижъ біскупъ Римскій найвышшимъ судією не есть.

Доводячи отступникъ Креуза монархїи церковной и въ ней Римского епископа монарху быти становячи, пятый того доводу знакъ покладаетъ — найвышшее судійство: якобы папа Римскій, якъ найвышшій судія, судилъ, зметалъ и выклиналъ патріархи и иннее духовенство и станы свѣцкіи на восточныхъ сторонахъ. Чого якъ неправдиве доводитъ и зъ самыхъ тыхъ прикладовъ, которыхъ на свой доводъ уживаетъ, явне, православный чителнику, обачити можешъ. А особливе зъ ового, же гды своего мо-

²⁾ Въ спискѣ Ундольскаго: «обѣдшого», т. е. выѣденнаго.

нарху найвышшимъ судією въ церкви Христовой чинить, жадныхъ правъ, жадныхъ ухвалъ и канонѣвъ соборовыхъ на показанье того не приводить, але просто, якобы южь и правдиве за речъ не вонпливаю то становить. Чого нѣгды слушне довести не можетъ. То бовѣмъ найголовнѣйшая и переднѣйшая речъ была—зъ правъ церковныхъ и зъ ухвалъ соборовыхъ показати найвышнее судійство Римского бискупа, и то то естъ квестіонисъ кардо ¹⁾, а потомъ о судахъ и о клятвахъ пѣниныхъ мовити.

Мы теды то, за помочю Божю, показати хочемо, ижъ бискупъ Римскій найвышшимъ судією нѣколи не былъ, не моглъ быти и не можетъ; але и самъ судови и караню подлѣгае ²⁾, якъ и передъ тымъ продкове его подлѣгали. Иле теды до первого, реклемъ и повторе мовлю, ижъ жадное писмо и жадны каноны соборовыи не повѣдають того, абы бискупъ Римскій мѣлъ быти найвышшимъ судією, и жаднымъ канонѣмъ того отступникова не покажутъ; и овшемъ варовано то соборовымъ канонѣмъ, абы одинъ епископъ не привлащаль собѣ розузнаваня въ речахъ або въ судахъ. Мовить бовѣмъ собору Карѣагинского канонъ 110: «абы одинъ епископъ не привлащаль собѣ узнаваня», то естъ розсудку въ справахъ. Апостолскій тежъ канонъ 34 розказуетъ, абы першій епископъ безъ всѣхъ зданя нѣчого не дѣялъ. Канонъ зась 5-й первого вселенского въ Никей собора розказуетъ, абы всѣ духовныи суды отпорованы были на соборахъ провѣнціалныхъ ³⁾. А о найвышномъ судѣ апостатскомъ нѣ словка! Але и овшемъ въ

Карѣагинѣ соборуючи святѣи отцеве ⁴⁾ выразными словы аппеляцію до бискупа Римского заборонили, и абы презъ ихъ ⁵⁾ помѣстный соборъ и судъ осуженныхъ и и отлученныхъ не пріймалъ—наказали. Припомянувши абовѣмъ помеченный первого вселенского собору канонъ овый, абы отлученныи отъ сполечности пріймованы не были, мовять, абы отлученныхъ отъ ныхъ клириковъ нижнихъ и вышнихъ, то естъ діаконовъ, пресвитеровъ и епископовъ, до сполечности своей не пріймовалъ, и наводятъ: «если абовѣмъ заховывано то быти, якъ видѣти дается тамъ, о нижнихъ причетникахъ и людей свѣцкихъ, далеко барзѣй заховывано то быти хочеть о епископахъ». То въ листѣ своемъ до Келестина, папы Римского, св. отцеве Африканскіи мовять. А ку концу тамъ же: «и Никейского, мовять, собору ухвалы такъ нижного степеня ⁶⁾ причетниковъ, якъ и самыхъ епископовъ власнымъ митрополитаномъ явне поручили; звлаща ижъ каждому если бы хто черезъ деретъ судій уквивженнымъ быти себе розумѣлъ, позволено естъ на сѣноды своей епархіи або и на вселенскій соборъ отзыватися». Слухай, отступнику, правъ церковныхъ, а не на голословныхъ своихъ снахъ полегай! Святѣи отцеве въ Карѣагинѣ соборуючи найвышнимъ судією въ церкви Христовой признавають не папу Римского, але соборъ вселенскій, а то не зъ себе мовять и не новую речъ становять, але на вселенскомъ соборѣ первомъ Никейскомъ ухвалено то быти повѣдають. Зачимъ, замыкаючи той свой до Келестина папы листъ, мовять: «абы, для отпорованя судовъ, отъ боку твоего судьеви посланы быти

¹⁾ т. е. quaestionis cardo; на полѣ пояснено: «пытанья завѣса».

²⁾ Нилъ Кавасилъ.

³⁾ На полѣ пояснено: «помѣстныхъ».

⁴⁾ Въ подлинникѣ ошибка «отъ церкви». У Толстова и Ундольскаго правильно.

⁵⁾ Въ подлинникѣ описка: «и».

⁶⁾ Въ спискѣ Ундольскаго: «степеня».

мѣли, на жадномъ св. отецъ соборѣ такой ухвалы не напшисмо». Если теды о зверхности судійства папѣ Римскому належачого права въ ухвалахъ соборовыхъ св. отцеве Африканскіи не напши, не найдутъ и отступниково. Зачимъ што колвекъ о найвышшомъ своемъ судіи правять — безъ фундаменту, на песку безрозумне будують и надутую свѣта сего пыху въ церковь Христову вносять. Гды бы абовѣмъ Римскій найвышшій судіа былъ въ церкви Христовой, зали бы такъ важной речи канонѣмъ особливимъ не описано? Же теды Римскій епископъ въ церкви Христовой судією найвышшимъ не естъ, покажемъ, за ласкою Божею, доводне.

Показую и то, же и судови иннихъ епископовъ подлѣгаеъ, то естъ судови собору вселенского. Въ чомъ самъ не потребне працы не поддѣлюючи, зъ книги «О первенствѣ папиномъ» Нила Кавасила, архіепископа Оссалонитского, покладаю выводъ. Которого въ той матеріи слова суть овьи: «а ижъ повѣдають, же Римскій біскупъ естъ всѣхъ судією, а самъ нѣ отъ кого сужень быти не можетъ, то и правдѣ святой, и апостолскимъ обычаемъ естъ противно». Если бовѣмъ Павелъ ⁷⁾ зъ инними зноситъ свое проповѣданье, абы не надаремно працювалъ, и Петръ улегаеъ Павлови, который его строфуеъ, якъ же онъ не маеъ подлѣгати строфованю въ животѣ и направѣ, поневажъ ся хлюбитъ, же и въ томъ Петра наслѣдуетъ? А ижъ то естъ речъ омыланая—свѣдокъ певный Гонорій папѣжъ, который сужень былъ на шестомъ соборѣ вселенскомъ, и декретованъ, и выклять.

А стороны иннихъ справъ церковныхъ, также онъ, біскупомъ будучи,

всѣмъ правамъ и канонѣмъ отцевъ подлѣгаеъ, якъ и иншіи епископове. О чомъ читай синоду шестого канонъ тринадцатый, въ которомъ отцеве святыи біскупови Римскому въ тии слова приказують: «поневажъ довѣдалисмося, пакъ въ Римскомъ костелѣ за право положено естъ, абы тии, которыи бы уряду діаконского и священнического годными были, при посвяченію своемъ зрекалися стану малженского, мы, старожитный канонъ апостолскій въ досконалости и порядку заховуючи, людей посвяченыхъ — малженства отъ часу теперешнего мощны и трвалы абы были хочемо, жаднымъ способомъ злученя нѣ не боронячи, аиъ ихъ отъ взаимной сполечности пристойного часу отдаляючи» ⁸⁾. А ку концу тогожъ канону: «а если бы хто противъ апостолскимъ канонѣмъ постановивши іерея якого, або діакона, або и поддіакона, отъ сполечности малженской отдалить, нехай будетъ зъ уряду своего зложенъ». И зась того же св. вселенского синоду канонъ 55 мовить: «поневажесмо ся довѣдали, ижъ въ Римскомъ мѣстѣ въ святыи четверодесятный постъ дни суботныи надъ заказъ церковный постять, здалося св. синодови, абы тежъ и въ Римскомъ костелѣ при моци своей зосталъ канонъ апостолскій, который мовить: если бы который клирикъ въ недѣльный день або въ субботу (опрочъ одной) постилъ, нехай будетъ зложенъ, а свѣцкій нехай будетъ отлученъ». Оттоль теды ясне ся показуеъ, ижъ Римскій біскупъ, якъ въ артикулахъ вѣры, такъ и въ поданяхъ церковныхъ, если бы што въ нихъ викрочалъ, строфованю ⁹⁾ судови, направѣ и накараню подлѣгаеъ, и ижъ.

⁷⁾ Галат., гл. 2.

⁸⁾ Толст.: «отмовляючи».

⁹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «строфованую»

не есть падъ иншіи епископы владзею першій, а нѣ тежъ іерейства порядкомъ болшій. Абовѣмъ если бы болшимъ ведлугъ порядку іерейства былъ, якъ бы отъ меншихъ исправленъ быти мѣлъ, и якъ бы отцевъ св., до него пишучи, Римскимъ его біскупомъ называли? Надъ то и посвяченія отъ епископовъ пріймуетъ, што бы жаднымъ обычаемъ быти не могло, гдѣ бы надъ епископа болшимъ былъ. Абовѣмъ жаденъ того другому дати не можетъ, чого самъ не маеть. Не маючи тебѣ той біскупъ, который папежа посвящаетъ, старшенства, якъ старшого зъ неограниченою владзею посвящаетъ? Што есть речъ, вшеяко хиротонію неуючая. Бо и Діонисій святыи, апостолскій онъ сполмѣшканецъ и учень, пастыръ и учитель отъ нѣхъ постановлений, церковную іерархію на три части дѣлить: на діаконы, іерей и епископы, а надъ епископскій урядъ нѣчого болшого не покладаетъ. Той тебѣ, который о всей іерархіи церковной достаточне писалъ, або ли препомнѣлъ папезской влады старшенства, або о немъ не вѣдалъ, або вѣдаючи замолчалъ? И мало ниже: «а если, мовить ¹⁾, кто речетъ, же Римскій папезъ правамъ св. отцевъ не подлагаетъ, вшеяко неправдиве речетъ, гдыжъ онъ преложенства своего годность отъ отцевъ св. одержалъ. А претожъ што за слушность, абы презъ которыхъ поднесенный есть, тыхъ нѣ за што собѣ важилъ? Надъ то и сами папезове тыхъ каноновъ зъ иншими святыми авторами были, которые, гдѣ зневажаютъ и отметають, себе самыхъ сромотять и потоняють. Бо и Павелъ ²⁾

св. апостоль преступникомъ называетъ себе, если бы то, што збудовалъ, засъ псовалъ. А еслижъ ся показало, же папезъ такъ въ вѣры артикулахъ, якъ и въ иншихъ уставахъ презъ св. отцы строфованъ, каранъ и направованъ бываеъ, якожъ тебѣ святыхъ отцевъ правамъ не подлагаетъ? Або якъ справедливо то есть, абы тѣхъ, которыхъ отцами святыми называетъ, ему, якъ синове, послушны были?» Поты на сесъ часъ зъ Кавасилы.

Вѣдомо тебѣ отсель явне, же Римскій епископъ жадного права на пайвышнее въ церкви Христовой судійство не маеть, и не есть тымъ; але былъ одинъ зъ пяти пайвышнихъ церковныхъ архіереевъ, вшеякимъ правамъ церковнымъ и ухвамамъ соборовымъ, судови и караню подлагый.

Части II. роздѣлу VII, артикулъ 2.

Въ справѣ Златоустого святого поступокъ Інокентія папы, Римского біскупа, есть епископскій, каждому побожноту епископови палезный, а не монархалный, удѣльный.

Хотячи Креуза отступникъ пайвышнее судійство Римского біскупа показати, не положивши, якомъ рекъ, жадныхъ правъ на то, прикладами голыми выставити то усиуетъ, а особливе зъ листовъ Інокентія, папы Римского; въ справѣ ³⁾ Златоустого св. писанныхъ, и зъ нѣкоторыхъ словъ въ животѣ того святого, чрезъ нѣякого Теодора, Тріхитенского епископа, еписанного, зажитыхъ. Але якъ слушине ся ему въ томъ шапцуетъ, кождый на око обачити можетъ! «Нарафіане, мовить, Александрийского патріарха Теофила, обтяженъ

¹⁾ Пилъ Кавасиль.

²⁾ Галат., гл. 2, ст. 18: «Аще бо яже разорихъ, сія наки созидаю, преступника себе представляю».

³⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «въ правѣ».

терпячи отъ патріарха своего, скаржилися на него панскови Інокентієви презъ листъ, просячи абы его упомѣлъ». Ерго, папа Римскій есть судія найвышній! Што далѣй: «а гды, мовитъ, на упоминае пансское не поправился, Інокентій, зовзавши епископовъ Влоскихъ, судилъ и зложилъ Теофила, ведугъ скарги епископовъ Египетскихъ». Ерго, папа Римскій есть судія найвышній! А гды мы имъ не зъ подозрѣной исторіи, якъ отступникова чинять, але зъ книгъ соборовыхъ правдивыхъ такъ въ-противъ положимо: патріархъ Александрійскаго патріарха Тимооея, обтяжене терпячи отъ патріарха своего, скаржилися на него патріархъ Константинопольскому Анатолієви презъ листъ, просячи, абы его покаралъ. Ерго, патріарха Константинопольскій есть судія найвышній! И далѣй: Анатолій судилъ и зложилъ Тимооея, ведугъ скарги епископовъ Египетскихъ. Ерго, патріарха Константинопольскій есть судія найвышній! Если tedy поступокъ аргументаціи отступникова идетъ, идетъ заисте и нашъ, и неровно поважнѣй. А затымъ и папа Римскій, и патріарха Константинопольскій—судіеи суть найвышній!

Жебы папа Римскій былъ судією найвышнимъ, нехай право отступникова покажутъ! А же патріархъ Константинопольскій есть найвышнимъ судією, мы на то право, ему отъ шести сотъ и тридцати св. отецъ на соборѣ вселенскомъ четвертомъ даное и трома по немъ обхоженны вселенскими соборами стверженое, показуемо оное. «Если который, мовятъ св. отцеве, клирикъ будетъ мѣти справу съ другимъ клирикомъ, епископа своего нехай не отступуютъ и до свѣдѣхъ судіевъ нехай ся не удають; але нехай ся первѣй передъ своимъ власнымъ епископомъ,

або передъ кимъ оны, за позволеніемъ епископскимъ, захотятъ, справа точитъ. А хто бы надъ то учинилъ, канонному карашю подлѣгаєтъ. А если клирикъ зъ своимъ або зъ другимъ епископомъ справу будетъ мѣти, судомъ епископа провинціалнаго суженый маєтъ быти. А если зъ самымъ той провинціи митрополитомъ епископъ або клирикъ справу якую будетъ мѣти, до ексарха діецеіи оной або до столицѣ Константинопольской кролюющего мѣста нехай идетъ, а передъ нею нехай ся судитъ». То въ канонѣ своемъ девятомъ святыхъ Халкидонского вселенского собору отцеве мовятъ. Тоежъ и въ канонѣ 17 повторяють. Ото мы tedy и право, и прикладъ заразъ покладаемо, же патріархъ Константинопольскій есть въ церкви Христовой судія найвышній, котораго судови, ведугъ того права, Тимооея, патріархъ Александрійскій, подлагати мусѣлъ; а не такъ якъ Теофилъ Інокентієви, который самъ презъ себе судити его и карати не важился, але къ концу листу своего мовитъ: «яко да не собравшимся епископомъ судомъ осудятъ тя, яко неправду сотворша».

Слухай, отступнику: нѣкъ соборомъ и епископскимъ судомъ Інокентій Теофиловъ грозилъ, а не своимъ. Теофилъ засъ, грозбы Інокентієви, якъ жадной зверхности надъ столицею апостольскою Александрійскою немаючого, необавляючися, отписуетъ до него: «але и я, столицу апостольскую такъ же держачи, многіи епископы маю подъ собою, которыхъ собравши отступлю отъ тебе, и не слушаю тебе». Видишь, ижъ влады надъ престоломъ Александрійскимъ Римскій не мѣлъ, и не признаєтъ ему ей Теофилъ.

А же Інокентій брался за кривду Златоустого—зъ повинности то чинилъ. Поневажъ годилося патріархъ за патрі-

архою, брату за братомъ брати и о кривдѣ его мовити, звлаща одной сполечности и вѣры будучи. А не толко Римскій за то брался, але и весь всходъ порушилъ былъ. Презъ што такъ Іннокентій, якъ и инши, не зверхность свою болшую, але любовь и сполечность до спол-епископа и брата своего оказали, а конецъ и розсудокъ послѣдній и успокоенье тыхъ неспасокъ—на сѹнодъ належати розумѣль, якъ ся вышней показало въ артикулѣ 5-мъ, роздѣлу пятого.

О клятвѣ, которую Іннокентій на Теофила и Арсакія, на Аркадія и Евдоксію выдавъ, мовлю, ижъ въ нихъ не то належитъ уважати, же заклиаъ, але якимъ то онъ правомъ и въ якій способъ дѣлять. Іннокентій заклиналъ и отлучалъ не моцю зверхности якої удѣльной и на-вышшого судійства, але якъ архіерей и сослужитель, видячи скривженого и осуженого брата своего Іоанна Златоустого, патріарху Константинопольского, черезъ патріарху Александрійского Теофила, отъ которыхъ бы, якъ первыхъ на всходѣ пастирей, цесарь упоминае и гомованъ отъ злости быти мѣлъ. Теды братъ, любовію ближняго и ревностію по невинности, взялся за кривду братнюю и зъ влады своей архіерейской строфуетъ зе злого учинку, отъ церкви отлучаетъ и отъ сполечности Збавенныхъ Таинъ отдаляетъ. Але укривженому и невинне осуженому, то есть самому Іоаннови Златоустому, яко пастиреву той епархіи належачому, овечку свою, Аркадія цесаря, строфовать и карати зъ несправедливого его зъ нимъ поступку належало. А же несправедливымъ судомъ былъ отъ того забороненъ, годилося не толко Римскому, але и каждому епископови тую на онъ часъ на-вершати нездолность. Гды бовѣмъ свободенъ былъ а выступную Евдоксію ца-

рицу скарати хотѣлъ, не посылалъ до Риму, але самъ передъ нею дверъ церковныхъ заперети казалъ и въ церковь войти не допустилъ. Аркадія теды и Евдоксію, Теофила и Арсакія Іннокентій отъ церкви отлучивши (если отлучилъ) и поступку онго не похваливши, братъ сильный немочного брата немощи понеслъ. Отколы наивышшого судійства искати — есть приказанію законному, всемъ посполите належачому, гвалтъ чинити. Меншей поважности, взгледомъ церковной іерархіи, есть епископъ Медіоланскій отъ архіепископа и патріархи Константинопольского; не чекалъ еднакъ блаж. Амвросій на клятву за Риму, гды видѣлъ грѣхъ въ цесари, але самъ Теоодосія не пустилъ въ церковь, ажъ бы за проляную въ Солунѣ кровь покутою досить учинилъ. Владза то есть всѣхъ іереевъ и архіереевъ, которой гды одинъ зажити не можетъ, на-полняетъ другій. Не могъ Златоустый св., бо былъ якъ во всемъ иншомъ, такъ и въ томъ скривженъ; змогъ Іннокентій и учинилъ, не якъ наивышній судія, але якъ іерей.

Мѣли то въ звичаю цесареви всходни Константинопольскіи, же, не ркучи епископскихъ або іерейскихъ, але и лаиковъ іноковъ клятвѣ боялися и легко ихъ не важили; але просили о прощени и о розрѣшене. Царь Константинъ, синъ Четвертого Леона и Ирины, възгордивши Марією женою, взялъ другую Теоодору и короновалъ еи презъ Іосифа архимандрита монастыра Конкарата. Бо Тарасій патріарха не зезволялъ, для слушныхъ еднакъ причинъ молчалъ. Платонъ, славный оный монахъ Студитскій, явне цареви грѣхъ, якъ Іоанъ Креститель, выметалъ. Теоодоръ засъ Студить, архимандритъ, выклиналъ и всюди розголошалъ, абы ся его стерегли. И былъ отъ царя прошенъ, абы

занехалъ того строфования и проклинани, и дары посылалъ до него, але по-прожницы. Тарасій патріархъ самъ не выклиналъ, бовѣмъ обавлялся, абы царь ереси образоборства не взновилъ, о што южъ и погрозики чинилъ. Теодоритъ, въ книгѣ 5, въ главѣ 36 пишетъ: «былъ, мовить, нѣякій побожний монахъ мужъ смѣлый; той, приступивши до царя Теодосія, о штось его просилъ; што гды часто прожно чинилъ, клятву на него вложилъ и отишолъ. Але правовѣрный царь, вшедши на полату, гды былъ часъ обѣду, при бытности всѣхъ сполжителевъ мовилъ: если впродѣ не буду розрѣшенъ, покарму не буду ѣсти. И такъ едного зъ слугъ своихъ до архіерея послалъ, просячи, абы ся постаралъ о розрѣшене клятвы у того, который на него еи [вложилъ] ¹⁾. А гды епископъ всказалъ, абы собѣ и отъ найменшого клятвы легче не важилъ, и ознаймилъ, же южъ его розрѣшилъ, не принялъ розрѣшеня цесарь, ажъ знайденый онъ монахъ привернулъ его до церковной сполечности». Така была многихъ цесарей всходныхъ къ Бозскимъ іереямъ поволность и къ походячимъ зъ духовной ихъ влады отлучения и клятвы боязнь.

Што теды за дивъ, же цесарь Аркадій зъ такъ тяжкого грѣху отъ Иннокентіа, папы Римского, строфовавъ бывши, грѣхъ свой барзѣй узналъ, строфовање вдячне принялъ, за допущеный грѣхъ жаловалъ въ собѣ его самому ²⁾ и въ царевой и въ иншихъ сурове каралъ. Што чинилъ не зъ боязни найвышшого судійства Иннокентіева, которого онъ въ немъ не зналъ, але зъ боязни суду и караня Божого, венць ³⁾

¹⁾ Явный пропускъ. У Толстова и Ундольскаго правильно.

²⁾ Толст.: «самъ».

³⁾ Ундол.: «къ тому».

не легко собѣ поважачи и влады ⁴⁾ вязаня и розвязованя іерейской ⁵⁾, которая, ижъ всѣмъ іереемъ Божиимъ есть посполитая, жадной въ церкви Христовой монархїи не становить. Зачимъ овый апостатскій невѣдомымъ людемъ въ очи пущатися звекль дымъ, гдѣ мовять: «зъ того листу указывается то, же оная наибольшая зверхность, Петрови св. данная, при епископахъ Римскихъ зостала»—есть свѣта сего марностями заведеннымъ душамъ зараза.

Показалось абовѣмъ, за ласкою Божею, достатечне въ первой части сей нашей отповѣди и доводне, же якъ Петръ не мѣлъ ничого надъ иншии спол-апостолы свои (вынявши власныи персональныи его прерогативы, которые его монархою церковнымъ не чинять), такъ и епископъ Римскій надъ иншии всего свѣта спол-епископы свои не мѣлъ въ духовныхъ болшей владности и зверхности. Дымъ то[тъ] теды апостатскій—невѣдомыхъ а на свѣта сего чячки ⁶⁾ оглядаючи людїи сердечныхъ очїи зараза! Дымъ—и ово, што также отступникъ мовить: «отколь явне видѣтися можетъ, же и на всходныхъ краяхъ всѣ станы, духовныи и свѣцкіи, вышшии и нижшии, были и суть барапками и овцами Петра св. въ потомку его біскупъ Римскомъ!» Дымъ, мовлю, и то, сердца людскїи заражаючи: поневажъ якъ апостолове не были Петровыми барапками и овцами, але заровно зъ нымъ спол-пастирми взглядомъ апостолства и пастирства, всѣмъ имъ одинако належного, а спол-овцами—взглядомъ одного ихъ пастиря доброго, Господа Исуса Христа,—такъ и всѣ всего свѣта епископове—спол-пастирь суть—взглядомъ повѣренной имъ въ общую паству церкви

⁴⁾ Ундол.: «владзу».

⁵⁾ Ундол.: «іерейского».

⁶⁾ Толст. и Ундол.: «цацки».

Христовы, а овцами суть—взглядомъ пасучого ихъ Христа Господа. Безъ жадного теды не ркучи доводу, але и безъ жадной слушности,—всѣхъ стану духовного вышнихъ и нижнихъ преложныхъ всходныхъ баранками и овцами папезскими отступникъ называетъ. Поневажъ они нѣгды ся нѣчними овцами и баранками быти не знали, толко одного своего вѣчного пастиря, который за нѣхъ душу свою положилъ, Иисуса Христа. А папа Римскій былъ имъ спол-епископъ, спол-пастирь одинъ за всѣхъ, а не одинъ мѣсто всѣхъ, ровный всѣмъ, а не видѣльный отъ всѣхъ. Видѣляютъ его отступникове зъ межн епископовъ: сами узрять—якъ зась его, не ркучи межн епископами, але и межн овцами задержать!

Штожъ далѣй отступникъ: «не мовать, мовить, анъ патриархъ жаденъ, анъ цесарь, анъ цесаровая, же ты до насъ нѣчого не маешъ, але всѣ ему съ покорою подлежатъ и въ карности о милосердѣ просятъ». Мовимо и мы: не мовить Тимошей, патриархъ Александрийскій, до Анатоліа, патриархи Константинопольского, анъ Θεодосій цесарь до Амвросія, епископа Медіоланского, наконецъ, анъ другій Θεодосій цесарь до простого инока, же ты до насъ нѣчого не маешъ; але съ покорою каждый своему зъ нѣхъ подлагаетъ, корится и о розгрѣшене просить. Штожъ то—до самовластелства або до навышного судійства?!

Иле до Кирилла и Келестина, мовлю: ачколвекъ Кирилъ св. мѣлъ злецене собѣ отъ папы Римского Келестина, вотумъ ¹⁾, которое абы вмѣсто него былъ мовиль, вшакъ же не якъ намѣстникъ, поготовю—не якъ легатъ папезскій вотовалъ и соборови тому пре-

сидовалъ; але якъ первый патриархъ на всходныхъ сторонахъ по Константинопольскомъ, о которого на томъ соборѣ шло. Поневажъ бовѣмъ на соборахъ вселенскихъ найпершая поважность zostавала при патриархахъ (а шло на томъ соборѣ о потуплене одного великого патриархи, то есть Константинопольского, которому прихилный былъ другій патриархъ, то есть Антиохійскій), зъ охотою теды Кирилъ вотумъ Келестиново мѣти зезволилъ, абы и своею патриархальною поважностю, и поважностю папы Римского, якъ спол-патриархи, и третьего патриархи Іерусалимского поважностю, который на томъ соборѣ былъ, Ювеналія, на патриарху по первомъ первого декретъ феровалъ, которому бы ся нѣхто слушине спротивити не могъ.

А што отступникъ зъ «Соборника» приводить—басни приводить! Розумѣть, спать, же каждое писмо есть писмо богодухновенное. Укажу и я ему зъ тыхъ же «Соборниковъ», за пишею оказією, въ артикулѣ... роздѣлу... ²⁾ части сей второй: што если будетъ ему въ смакъ, самъ то обачить! Святыхъ того собору отцы въ декретѣ, которымъ Несторіа потупляютъ, такъ мовять: «такъ церковными канонами, якъ листомъ святѣйшого спол-отца и сослужителя Келестина, епископа церкви Римской, примушени, и то не безъ частыхъ слезъ, до вынесения напротивъ ему сего срогого декрету приписано». То замкнене декрету святыхъ отецъ—правдивое, въ «Гисторіи церковной» отъ Евварія въ главѣ 4, книги 1 описанное, и въ книгахъ соборовыхъ, въ томъ 1, въ дѣяхъ собору сего третьего найдуючееся, а отъ отступника приведенный декретъ—басни суть, а не декретъ! Ре-

¹⁾ Латин. votum.

²⁾ «Артикулъ» и «роздѣлъ» не обозначены.

четъ, снать, зъ «Соборника» есть взитый! Отповѣдаю ему, же книга «Соборникъ» есть у насъ великой поваги книга; але «Соборникъ» чистый, яковый маемо — Свято-Горскій. Лечъ и то въ пересторогу дерзну речі, находятся и бѣгдѣ не соборныи «Соборники», которыхъ въ Церкви не подано читати, а тыи подобны суть — непорядочного господаря спужарнямъ, который въ нихъ не то толко ховаеть, што бы ѣлъ и пилъ, але и смолу и деготь, и отъ яду што и трутизны, которыми бысъ могли и помазати и осмородити: а неосторожный бывши онъ або хто другій невѣдомый — иструти! Есть въ нихъ полно басній зъ «четый», снать, зъ отступническихъ легендъ; бо «легенда» — по-Руску — «четя». Есть басній въ нихъ и зъ «Палей» и зъ тымъ подобныхъ въ церкви нашей мѣста немающихъ книгъ, презъ неукы господаръ межи чистую пшеницу церковную якъ куколю назбираемыхъ, который намъ теперь отступникове вмѣсто пшеницы удають и, абысмо его заживали, залецають. Але омилитъ ихъ, уфаемо Богу нашему, тая падѣя! Оминають, за ласкою Божею, Російскую нашу Церковь лѣта грубой простоты: свѣтити ей почала свѣтлость умѣтности и правды! Суть еще и другіи нововиникліи легенды, зъ «Постилъ» розныхъ нажебраныи, недавно зъ друку по-Руску выданіи, въ которыхъ на многихъ мѣстахъ находятся паденія и погрѣшенія немалыи, такъ противъ правой богословіи, якъ и противъ догматомъ церкви апостолской католической восточней. И тыхъ стережися потреба и бѣгати, якъ трутизны и неприязни къ церкви нашей, которыхъ есть много!

Вертаюся до св. Кирилла патріархи.

Той, якую владность отъ благодати Божей мѣлъ и што справовалъ, нехай слушаютъ отступникове — што въ книгахъ церковныхъ «Прологахъ», на день девятый іюня, читають: «патріархъ, мовить, Александрійскій, еретики, якъ волки отъ церкви, отогналъ, и невѣрныхъ навѣру навернулъ, и на всемъ свѣтѣ благочестіе насадилъ, и всякое писмо старое и новое виложилъ, и еретика Нестора зъ престола звергълъ». Уважай: то Кириллъ отъ Духа Пресвятого дѣялъ, а не Келестинъ!

О Феликсѣ, Римскомъ бискупѣ, мовлю, якъ не толко онъ Петра Гпафевса виклиналъ, але и другіи патріархове: особливе Акакій, патріарха Константинопольскій, собравши соборъ въ Константинополѣ, ереси его проклялъ. Чого намъ посвѣдчаеть и Бароніушъ въ року 483; о Анѣимѣ — Арменопулъ въ книзѣ четвертой, въ «Каталогу патріарховъ Константинопольскихъ» написалъ: «Анѣимъ, первѣ Трапезонскій епископъ, потомъ Константинопольскій, сѣдѣлъ на столиці мѣсяцей 4; зложенъ былъ отъ собору, противъ Севира собраного». Юстиніанъ въ «Новеллѣ» 42, пишетъ, якъ отъ святого собору Анѣимъ былъ зложенъ и проклятъ, же отъ правыхъ догматъ отступилъ, и ствержаючи то згнаніе его зъ мѣста ³⁾. Никифоръ Калистъ въ книзѣ 17, въ главѣ 9 пишетъ: «Синодъ, мовить, вирокъ противъ Анѣимови обволавши, зъ достоинства святителского зложилъ его». Отъ собору теды въ Константинополѣ на тотъ часъ, коли тамъ былъ Агапитъ, папа Римскій зъ клирикомъ Константинопольскимъ, обоженного зложенъ былъ Анѣимъ, а не отъ самого папы.

³⁾ Зонаръ, томъ 5, глава 31.

Не пречимо, же Мартинъ, папа, моно-
едити, Римскіи еретики, въ Римѣ прокли-
налъ; вшакъ же и то признаваемо, же на его
выклятю не южъ досить было. Соборъ ¹⁾
абовѣмъ шестый Константинопольскій
досконале выклялъ вожовъ ихъ, мено-
вите: Θεодора Фаранского, Кира Але-
ксандрійского, Гоноріа, Римского папу,
Сѣргіа, Пирра, Петра, Павла Констан-
тинопольскихъ, Макарія Антиохійского,
Стефана и Поліхронія, его учениковъ.
О чомъ читай шестого собору Констан-
тинопольского канонъ первый; также въ
«Пролозѣ», мѣсяця сентеврія дня 14.
Отступникъ, припоминаючи поменен-
ныхъ еретиковъ моноедитовъ, Онорія,
папу Римского, опустилъ, хотячи, снатъ,
въ томъ костелови Римскому придобри-
тися. Ано фалшемъ заробляти на доб-
ро трудно! Бовѣмъ и въ Грецкихъ и въ
Словенскихъ «Прологахъ», также и въ
канонѣ 6 собору, и въ Латинскихъ кни-
гахъ «Концилійныхъ» есть виразне опи-
сано, ижъ Онорій, біскупъ Римскій,
сполечне зъ иншими за еретика есть
осуженъ и проклятъ.

А же Мартинъ, папа Римскій, въ
Римѣ помененныи еретики за приво-
домъ Максима Исповѣдника прокли-
налъ—не дивъ! Гдыжъ не самъ Римскій
только то чинилъ, але чинити то звык-
ли и веходніи патріархове, попережачи
вселенскій соборъ, своихъ епископовъ
собравши, еретиковъ выклинали. Якъ
учинилъ Петръ Александрійскій патрі-
архъ, который передъ соборомъ все-
ленскимъ первымъ на помѣстномъ сво-
емъ соборѣ Арія выклялъ. О чомъ Со-
кратесъ въ книзѣ первой въ гл. 3.
Флавіанъ, Константинопольскій патрі-
архъ, Евтиха еретика передъ вторымъ
соборомъ вселенскимъ выклялъ и зло-

жилъ. О чомъ Евагрій, въ книзѣ 1, въ
главѣ 9. Ровне теды и инши патріар-
хове еретиковъ выклинали и складали
передъ икуменическими соборами, якъ и
Римскій. Мѣлъ абовѣмъ кождый зъ
ныхъ моцъ въ своихъ епархіяхъ тако-
выхъ судити, якъ и Римскій въ епар-
хіи своей, а потомъ на соборахъ все-
ленскихъ досконалѣй соборне судили
тыхъ же и выклинали.

А што зъ «Минеи» о Мартинѣ пра-
вить, то не только о Мартинѣ, Рим-
скомъ епископѣ, але о многихъ св. патрі-
архахъ, которые подъ часъ ересей
жили, реченно въ церковныхъ гүмнахъ
найдется, а особливо въ «Минеяхъ»
о Василии, Григоріи, Хрисостомѣ, Ава-
насіи и Куріллѣ, ижъ они ереси отъ
церкве отогнали и церковь чисту за-
ховали.

Наконецъ стороны блаженного Фотія,
патріархи Константинопольского, мови-
мо, ижъ розгнѣванный на него, це-
сарь Василій Македонъ за то, же онъ
его про грѣхъ мужеубійства отъ церкви
отлучилъ и зъ вѣрными молитися ему
не хотѣлъ позволяти, соборъ на него
собралъ. На которомъ престола осу-
женъ былъ, а Игнатій приверненъ. На
которомъ соборѣ были, ведлугъ звычайу,
послы папескіи и патріарховъ веход-
ныхъ. Соборъ теды судилъ Фотія, а
не самъ приватне презъ послы свои
папа Римскій Адріанъ, которого послы
безъ собору такъ бы много въ Констан-
тинополю могли, якъ въ Римѣ которого
о ²⁾ нашихъ могутъ».

¹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «собралъ». У
Толстова и Ундольскаго правильно

²⁾ Ундол.: «отъ».

Части II, роздѣлу VII, артикулъ 3 ³⁾.

И жъ патріархове вѣсходніи біскуповъ Римскихъ судили, отлучали, зкладали и выклинали.

Жадная свѣтская речъ посполитая не есть такъ добре споряжена, якъ святая церкве Христовы політія ⁴⁾. Кралева абовѣмъ въ своихъ удѣльныхъ панствахъ и монархове въ своихъ удѣльныхъ панствахъ чинятъ што ся имъ подобаетъ, а суду на себе, прочъ Божого, нѣчего не ожидаютъ. Въ церковной засѣ речи посполитой, мовить бож. апостолъ Павелъ «аще ми ⁵⁾», или ангелъ съ небесе благовѣститъ вамъ паче, еже благовѣстихомъ вамъ, анаоема да есть ⁶⁾. Што бож. Златоустый выкладаючи ⁷⁾ мовить: «ангелы благовѣстники подъ каранье проклятства и вшелякое преложенство займутъ». Ровне и бож. Теофилактъ, на тыжъ апостолскіи слова выкладаючи ⁸⁾: «гды, мовить, ангеловъ проклятству поддаеть и барзо ихъ оужааетъ, вшелякую зверхность и преложенство отметаеть». И мало ⁹⁾ ниже: «на преложенство и на персону жадентъ взглядъ и жадное озираньеса быти не маеть, гды ся намова точить о православной вѣры догматата», якобы рекши: «такъ духовная, якъ и свѣтская зверхность вшелякая, въ вѣрѣ догматахъ зле розумѣющая,

хоть бы и ангельской поважности была, маеть быти сужена и проклятству отдана». Оттоль Церковь Христова, на жадную виносность преложенства и апостолскихъ столицъ зверхность не оглядаючи, такъ папезовъ, якъ и патріарховъ еретиковъ судила, достоинствъ отсужала, съ преложенствъ складала и проклятству отдавала. Чого въ дѣяхъ соборовъ вселенскихъ суть приклады многіи. Зачимъ прожное то отступническое удаване, якобы папа Римскій въ Церкви Христовой судією зоставалъ всѣхъ, а самъ нѣчему судови подлегати не былъ виненъ. Плятина бо о то[мъ] пишеть, и жъ ¹⁰⁾ Марцелліна папежа судилъ соборъ Сінуессанскій, Суммаха папежа судилъ соборъ Римскій. Діоскоръ, а по немъ Тимофей, патріархове Александрійскіи, судили Леона, папежа Римского, и екскоммуіковали ¹¹⁾ неслухне, въ чомъ отъ многихъ суть наганены. Але абы до того права не мѣли, нѣхто имъ въ томъ не приганилъ ¹²⁾. Бо якъ въ зуполной владзы маеть то Римскій епископъ подозрѣному въ православіи патріарсѣ отмовити своей сполечности, такъ въ зуполной то владзы своей мають и патріархове — подозрѣному въ православіи епископови Римскому сполечность свою виповѣсти. То бовѣмъ есть екскоммуікація приватная, сполечности своей отъ кого отдаленье.

Акакій, патріарха Константинопольскій, имя Феликса, папы Римского, зъ дѣтиховъ своихъ вимазалъ ¹³⁾. Вигилія, папежа Римского, екскоммуіковалъ Ми-

³⁾ Этотъ артикулъ находится также и въ «Книжицѣ» Нааанаила (л. 276) и въ «Книгѣ о вѣрѣ» (Москва, 1648, об. 195 л.).

⁴⁾ Греч. πολιτεία.

⁵⁾ то есть: «мы».

⁶⁾ Галат., гл. 1, ст. 8.

⁷⁾ Послѣ этого слова, въ Синодальномъ спискѣ стоитъ совершенно лишнее «подкладаючи», попавшее въ текстъ, судя по Толстовскому списку, изъ «боковаго письма».

⁸⁾ На полѣ: «выкладъ чинячи».

⁹⁾ Въ «Книжицѣ» Нааанаила: «троха».

¹⁰⁾ Возстановлено по «Книжицѣ» Нааанаила.

¹¹⁾ На полѣ пояснено: «отлучили».

¹²⁾ Соборъ Халкидонскій, въ акціи 1-ой; листъ Египетскихъ епископовъ до собору Халкидонского».

¹³⁾ Никифоръ, гл. 17, кн. 17.

на, патриархъ Константинопольскій ¹⁾, а Миколая — Фотій (Анастасъ, библиотекарь, въ предѣловѣ собору 8). Восточныя епископы выклиали Юлія, епископа Римскаго; епископы Александрійскій и весь людъ тамошній епископу Римскому Леопови и всей его церкви сполечность выказали ²⁾.

Патриархъ Константинопольскій Георгій съ намѣстниками другихъ патриарховъ на шестомъ вселенскомъ Константинопольскомъ соборѣ Опорія, Римскаго бискупа, Евтихіевою ересю зараженного, осудилъ и проклиалъ, причомъ были и послове Агаѳона, папы Римскаго. Читай о томъ въ «Пролозѣ», септеврія 14, въ «Правилахъ» Матѳея, на початку, и въ канонѣ першомъ того собору.

Блаж. Фотій (о которомъ взмечку учинилемъ), патриархъ Константинопольскій, Миколая, бискупа Римскаго, выклиналъ ³⁾, што ся въ Грецкихъ листахъ его найдуетъ, и въ Баронѣушу, въ року 863, число 13, который о томъ такъ пишетъ: «Фотій упросилъ у царя, абы сѹнодъ собрати могль, и собравши. Миколая папежа выклиалъ, и до Людвига, заходнего цесаря, писалъ просячи, абы моцю зъ папезства Миколая вигналъ. До Риму тежъ зъ клятвою слалъ». Што все пехай Баронѣушъ, якъ хочетъ вивертаетъ, того еднакъ не вивернетъ, же патриархове папезовъ Римскихъ судили, отъ сполечности отдаляли и выклинали. Тойже Фотій, собравши въ Константинополю соборъ, выклиалъ на немъ Латинники въ заходныхъ сторонахъ тыи, которыи до символонъ вѣры Никено - Константинопольскаго собору

придавали «и отъ Сына». Причомъ и послове папезскіи были. О томъ читай въ Баронѣушу, въ року 879, число 7.

Блаж. Сергій, патриархъ Константинопольскій, зъ Александрійскимъ, Антиохійскимъ и Іерусалимскимъ патриархами сѹнодъ учинивши, папезовъ Римскихъ отступныхъ отъ церкви восточней звергли и зъ книгъ [поминальныхъ] ⁴⁾ — динтиховъ — вымазали. Читай о томъ [блаж. Никона, который даръ учителя и вырозумѣнне писма святого, заходатайствомъ Пресвятой Богородицы Дѣвы Маріи, принялъ, въ книгѣ своей «Тактионъ», еже есть «Чиновная», въ словѣ 32 «О паденіи Латинъ» пишучи, приводитъ съ писма блаж. Петра, патриарха Антиохійскаго, о Латинникахъ слова его тыи: «ихъ же всѣхъ отъ душа ненавизку, отъ сердца отвращаюся и со единомудрыми и помощники ихъ отнюдъ гнушаюся и проклиная, и [въ] отступники вмѣняю Божія, и святымъ седми соборомъ покаяюся, мерзскія же тѣхъ велѣнія душамъ пенщюю сквернѣнамъ, и отъ истинны отгужденіе, и вышней помощи устраниеніе, со сими и всяку ину ересь, иже прежде соборовъ или по нихъ на церковь воставшая и люди глаголя отсидати и оттерзати начинающу лестными же учительствы простѣйшихъ помысли совосхищающу и царское повелѣніе правое слово всячески прекращающу — оттрасаю же и отвращаюся, слынахъ же отъ нѣкоихъ, яко арианствуютъ во единопогруженіе крещающе, и се не есть чудно отъ нихъ, яко языкъ Вапдалскій Римъ предержа и ереси своя въ немъ всѣяша»] ⁵⁾.

Благословенный патриархъ Констан-

¹⁾ Никифоръ, книга 16, гл. 26.

²⁾ Созоменъ, книга 3, глава 11; Бароній, [року] 497, число 15.

³⁾ На полѣ: «нижеи», часть 2, роздѣлъ 9, артикуль 4 и 5.

⁴⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

⁵⁾ Этотъ большой пропускъ возстановленъ по Толстовскому списку.

тинополскій Михайлъ Керуларій, року 1056, за царя Константина Мономаха, собравши євподъ въ Константинополю, папеза Римского и весь костелъ заходный выклятымъ быти отъ соборовъ свитыхъ осудилъ. Найдень то не толко въ кпигахъ Грецкихъ, але и въ Латинскихъ. Я чителника отсилаю до предмовы до чителника въ книгѣ «Собору Флоренского», Подскымъ языкомъ выданого въ Краковѣ.

Блаж. патріархъ Антиохійскій Феодоръ Балсамонъ пишетъ, ижъ отъ всѣхъ веходныхъ чотирохъ патріарховъ Римскій папезъ есть выклятый. Штô п Баронѣушъ въ року 1191 вкратцѣ припомянуль.

Михайлъ Сингелъ пишетъ, ижъ Латинникове суть выклятыми отъ патріарховъ и всей церкви веходней, и жадуеть на затвердѣлость костела Римского. Найдень о томъ въ книгахъ Словенскихъ межи писмы противко Латинниковъ. И то знаменитый доводъ выкляти епископовъ Римскихъ, ижъ папезове зъ «дпѣтиховъ», то есть зъ «Поминниковъ» сполечности благочестія суть вымазанными, и не помпнаются нѣгды въ церквахъ веходныхъ, але въ каждый рокъ въ недѣлю православную зъ иними проклинаны бывають. И теперешныхъ часовъ, каждый новопосвященный патріархъ пишетъ до кожного патріархи, вѣру свою ведлугъ давного оного звичаю визнаваючи, гдѣ заразы тамъ бискупа старого Риму сполечности ся зрекаетъ, и отъ новотиниъ и схусмъ оного отметається и подъ анаѣмъ поддаеть тими словы мовичи: *τοὺς δὲ νεωτερισμοὺς καὶ τὰ σχίσματα τοῦ ἐπισκόπου τῆς καλαῖας Ρώμης ἀποτρέφεται καὶ τῷ ἀναθίματι καθυποβάλλω* — «а отъ новотиниъ и отщепенствъ бискупа старого Риму отвертаюся и подъ анаѣмъ подкладаю».

На тии клятвы помененныхъ патріарховъ, якъ хотять, нехай отступникове крутятъ, зъ того ся нѣгды не выкрутятъ! Же суть въ проклятствѣ (бовѣмъ о нарушене правъ и догматъ вѣры, соборами вселенскими ухваленыхъ и поданныхъ, суть выкляты), нехай слушають бож. Златоустого въ выкладѣ посланія до Галатовъ на главу 1 мовичого: «чловѣкъ той, который странини и невымовнии вѣры артикулы стратить, достунить ли той отповѣди (на страшномъ судѣ) и прощенія? Нѣгды, а нѣгды!» И зась тамъ же на овыи слова апостолскіи «аще мы, или ангель съ небесе благовѣститъ вамъ» выкладъ чинячи: «не рекль, мовить, Павелъ апостолъ, если противныи речи оповѣдати будутъ, або все вывернутъ, але хоть мало штô иначе проповѣдати будутъ надъ то, штô мы вамъ проповѣдали, хоть малое штô порушать, прокляты нехай будутъ!» Безъ жадной теды воплиивости отъ патріарховъ веходныхъ клятвы, на папезъ Римскіи виданны, важны суть, поневажъ оны не малыи въ церкви Христовой речи якіи порушили, але вѣры догмата и тайны Христовы повивертали. А штô бискупове Римскіи зъ клятвами не подлугъ каноновъ соборовыхъ торгалися на патріарховъ веходныхъ, тии важны не суть. Бовѣмъ и зверхность любоначала монархійского, а въ оборону нововымышленныхъ оной св. старожитности неслыханыхъ вѣры артикуловъ, въ костелъ заходный внесеныхъ, которимъ ся восточнии патріархове спротивляли, чинены суть. Отлучалъ отъ церкви Вѣкторъ, папа Римскій, епископы Асіатицкіи, якъ о томъ Евсевій, въ гл. 23, книгѣ 5 пишетъ, але оны на тую єго екскоммуникацію, якъ намѣй неважную, нѣчого не дбали, которому одинъ зъ епископовъ Асійскихъ,

Поликратъ именемъ, такъ описуеть: «я, мовить, которіємъ южъ шестдесятъ и пять лѣтъ въ Господѣ жилъ, который зъ мноюю братією, по всемъ свѣтѣ розсѣяноу, о вѣрѣ зносилися, который все писмо пилно читалемъ,— тымъ, што намъ на страхъ бываетъ задавано (екскоммуникацію Виктора, папы Римского, розумѣть), намнѣй ся не трвожу. Продкове абовѣмъ мои (апостоловъ розумѣть) повѣдѣли, же барзѣй Богу повиноватися належитъ, нѣжли чловѣкомъ» ¹⁾. Поважність тую Поликратову бож. Иеронимъ хвалить, а дерзость Викторову бож. Иринеи ганитъ. Намнѣй теды и насъ екскоммуникаціи, если были которіи коли папѣжскіи, не трвожать, которымъ барзѣй Бога слухати належитъ, нѣжли папы Римского. Екскоммуниковавъ ²⁾ Іоанъ Осмый, папа Римскій, Ігнатія, патріарху Константинопольского, въ которой екскоммуникаціи и умерлъ. Мужъ еднакъ той по смерти чудами уславленный! Якъ о томъ вѣдати дасть Баронѣушъ, въ томѣ 10, въ року 878, числѣ 44 и 45. Ту уважати, ижъ клятва папѣжская на веходныхъ отцовъ моци не маєть: бовѣмъ Ігнатій хотъ екскоммуникованъ, святъ есть. Не все то теды Перунъ, што зъ Риму гремитъ. Тыхъ звлаца часовъ, гды южъ громове отоль не иншее што, толко димъ свѣта сего и пара марности его,—унѣатове беспечне отъ папѣжа, до которого неконечне и неслушне прилучилися, могутъ отступити, а клятвы папѣжской не обавляючися, до патріархи, яко до власного своего пастиря, навернутися».

¹⁾ Въ «Книзѣ о писарахъ церковныхъ», о Поликратѣ; Евсевій, кн. 5, гл. 24.

²⁾ Іоаннъ папа 8-й, епистолия 78.

Части II, Роздѣлу VII, артикулъ 4 ³⁾.

Ижъ не толко веходніи патріархове, але и царъ веходніи и заходніи папѣжовъ судили и зъ столицы скидали.

Показалисмо благодатією Христовою, же бискупъ Латіно-Римскій отъ соборовъ, отъ патріарховъ и отъ епископовъ суженъ былъ и за вселенского судію не былъ знанъ, и же такъ онъ иншихъ епископовъ екскоммуникаціи подлегалъ, якъ его—иншіи, и же екскоммуникація его, въ оборонѣ монархіи церковной восходячая, не была и не есть важна. Показую еще и то, же той ихъ пайвыпшій судія не толко отъ духовныхъ преложонныхъ сужонъ былъ и судови ихъ подлегалъ, але былъ суженъ и отъ преложонныхъ свѣтскихъ, отъ цесаревъ и королевъ и судови ихъ подлегалъ. Гды абовѣмъ якая несправедливість и замѣшанье въ речи посполитой и межи духовными находилася, папѣжовъ Римскихъ, въ повинности своей почуваючися и покою посполитого постерегаючи, цесареви судъ ганили, а подъ часть сами, подъ часть сполечне, зъ епископами на тыхъ судахъ засѣдали и судили. Чого приклады въ Баронѣушу многіи.

Пишетъ бовѣмъ онъ въ року 419, ижъ Оворій царъ, осудивши Евлавія и здавши его на выгнанье до Кампаніи, подалъ на папѣжство Вонифанта. А тымъ часомъ, нѣмъ межи ними судъ учинилъ, епископа Сполетанского послалъ до Риму для ряду всякого и для отправоування набоженства звывкого.

³⁾ Этотъ артикулъ вошелъ въ «Книжицу» Наванайла (л. 283) и въ «Книгу о вѣрѣ» (Москва, 1648, л. 200). Въ «Славяно-Русскихъ Рукописяхъ» Ундольскаго (столб. 299) это не отмѣчено.

Въ року 433, Сикста Третьего царь Валентіанъ и епископове судили.

Въ року 453 и въ року 454, Левъ, папа Римскій, передъ царемъ Маркіаномъ о вѣру ся справовалъ, ижъ зъ Евтихіаны не держалъ, яко былъ уданный.

Въ року 498, кроль Римскій Готейнъ Θεодорикъ Аріанинъ судилъ Симмаха и Лаврентія о папекство, который такъ сказалъ: «хто первѣй посвященный есть и при которомъ болшая часть стоитъ, абы той на столиці апостолской сидѣлъ».

Въ року 499, тойже Θεодорикъ, кроль, тогожъ Симмаха, папежа, презъ своего визитатора Петра, біскупа Алтины, судилъ.

Въ року 502, тогожъ Симмаха, за наказомъ тогожъ Θεодорика, кроля Готского, біскупове судили.

Въ року 538, Юстиніанъ цесарь Силверіа, біскупа Римского, судилъ.

Въ року 851, Людвику, цесарь заходній, Венедикта Третьего поймалъ, судилъ и до вязеня далъ.

Въ року 965, Оттонъ, царь заходній, Венедикта Пятого поймалъ, судилъ и на вигнанье далъ.

Въ року 1046, Генрикъ, кроль Нѣмецкій, Григорія Шестого судилъ, и зъ папекства зложилъ.

Въ року 1080, Генрикъ зъ біскупами Григорія Смого зъ папекства зложили.

Року 963, Іоанна 12 Отто Первый, цесарь, и зъ біскупами судили и зъ папекства зложили. О чомъ Баронѣушъ въ тии слова пишетъ: «въ костелѣ св. Петра была великая сажка або сѣнодь, на которомъ при цесару засѣли арці-біскупове и біскупове Влоскіи, и зъ Саксоніи, и зъ Франціи, и зъ Тусціи¹⁾ и зъ иныхъ розныхъ мѣсцъ, межі которими были кардиналове нѣкотори.

¹⁾ Tuscia—Тоскана, Этрурія.

Тамъ повстали кардиналове и біскупове, величїи и тяжкіи грѣхи на Яна папежа писмомъ кладучи, межі иншимъ, и то, ижъ мшу св. мѣлъ, а тѣла и крове Панской не уживалъ; ижъ діакона въ стайнѣ конской святилъ; ижъ за грошъ симоніатско посвѣщенїа давалъ, и инши скарады и великіи грѣхи на него вичали». И ниже: «чому гди цесарь зуполной вѣри не давалъ, мовили оныи біскупове: «если то не есть такъ, нехай Петръ св. ворота намъ небесныи замкнеть, нехай прокляты на лѣвой сторонѣ будемо!» То Баронѣушъ.

Оттоль теды, православный чителнику, видѣти есть на око, же фалшь то есть, што отступникове удають, якоби папа Римскій былъ въ церкви Христовой судією найвышшимъ и паче́му судови не подлегалъ. Который, явне ся показало, же сужень былъ и здаванъ не толко отъ соборовъ, отъ патріарховъ и отъ епископовъ (то есть отъ судій духовныхъ), але и отъ судій свѣтскихъ, отъ цесаревъ и крелевъ. Што ся надъ вышнимъ судією дѣяти не звикло, поневажъ иного судови подлеглии, найвышнимъ званъ быти не можетъ! Есть теды въ церкви Христовой судією найвышнимъ, ведлугъ соборовой св. отецъ ухвалы, якомъ вышей преложилъ, не кто иный, ено соборъ икуменицкій; а папекъ судією есть своей ему діецезіи, зъ волною отъ него апелациєю до того найвышного судіи, то есть до собору вселенского.

РОЗДѢЛЬ ОСЬМОЙ.

Части II, роздѣлу VIII, артикулъ 1.

О ровности влады и поважности патріарховъ восточныхъ зъ епископомъ Римскимъ.

По знесеню пяти предложенныхъ знаковъ, которыми отступникове того

довести хотѣли, якобы папѣжъ Римскій былъ въ церкви Христовой епископомъ повсехнимъ, монархою и паномъ влады неограниченой ((на чомъ, якъ ся на око видѣти дало, барзо ся омилити; бо ставити удѣльного въ церкви Христовой епископа— есть або иннихъ епископовъ въ церкви не мѣти (якъ мовить бож. Григорій, папа Римскій, въ посланіи 32, книги 4: «же хто ся называетъ и чипитъ епископомъ повсехнимъ, иншимъ всѣмъ епископомъ имя и честь и достоинство отымуетъ, а все то на себе самого оборочаетъ»), або того повсехного зъ церкви Христовы вилучати и чинити его, ведлугъ тогожъ ¹⁾ Григорія св., антихристовымъ предотечею, который то, што есть власное самому Христови, собѣ привлащаетъ; а же церковь Христова безъ епископовъ быти не можетъ и нѣгды не бывала, составляетъ повсехному епископови отступническому внѣ церкви Христовы быти, и имъ посполу зъ нимъ, а за тымъ и внѣ царства Христова найдоватися, поневажъ хто ²⁾ зевнутрь церкви Христовы есть, волку есть ловитва, а не овца Христова)),—по тыхъ теды пяти предложонныхъ знаковъ знесеню, составляетъ намъ отповѣдѣти въ оборону каноповъ, «зарутами» отъ отступниковъ названныхъ.

Мы своей на тыхъ знаки отповѣди такую росправу чинимо, же найвышней тоей влады папѣжа Римского нѣ зъ писма св., нѣ зъ права Божого, нѣ зъ писмъ св. учителей церковныхъ, нѣ зъ соборовыхъ ухвалъ отступниковъ не показали ³⁾, але зъ самого гордого на листахъ и писмахъ (або апокрифныхъ, баснемъ подобныхъ, або отъ самыхъ

папѣжовъ въ своей имъ справѣ выданныхъ), же собѣ сами титули высокіи приписують и привлащуютъ, а за тымъ зъ таковыми титулами и зъ мниманою владею [внѣ церкви Христовы остаются, ведлугъ предложонныхъ св. Григорія] ⁴⁾, папы Римского, выроковъ, который то о собѣ и о продахъ своихъ, епископахъ Римскихъ, найвышней удѣльной влады въ собѣ не знавшихъ, въ вышнѣ поменномъ 2 посланіи, книги 4 рекши, мовить далѣй: «въ честь блаж. Петра, верховного апостола, черезъ поважный соборъ Халкидонскій Римскому епископови имя тое блюзнерское оферовано есть; лечъ жаденъ зъ нѣхъ нѣгды того видѣльности слова не привялъ и уживати не призволилъ: абы гды бы што видѣльного одному было дано, повинной чести ⁵⁾ всѣ іереевъ не отстрадали». Такую теды отповѣди своей росправу на пять предложонныхъ отступническихъ знаковъ и па выгадки ихъ учинивши, до отповѣди ихъ на наши канопы, «зарутами» отъ нѣхъ названыи, приступую.

А напродъ, въ семъ первомъ осмого сего роздѣлу артикулѣ, показую: соборовъ вселенскихъ канонами признано утверждено ⁶⁾ то быти, ижъ патриархове восточніи: Константинопольскій, Александрійскій, Антиохійскій, Іерусалимскій зъ Римскимъ епископомъ въ Церкви Христовой равной zostали чести и равного достоинства, равной влады, предложинства, зверхности и уряду, которыхъ пятакака личба, частью зъ стародавнего отъ часовъ апостолскихъ звычайу, частью зъ ухвалъ св. отцевъ соборовъ вселенскихъ и отъ царей есть узаконена, межи собою нѣ въ чомъ розности не

¹⁾ Въ книгѣ 6, глава 30.

²⁾ Книга 4, посланіе 38.

³⁾ Въ подлинникѣ описки: «не показавши».

⁴⁾ Возстановлено по Толстовскому списку.

⁵⁾ Толст.: «части».

⁶⁾ Въ спискѣ Ундольскаго правильнѣе: «и ствержено».

маючи и не знаючи, опрочъ личбы и мѣста и нѣкоторыхъ частныхъ Римскаго прерогативъ и поров[на]ного въ нихъ зъ нимъ Константинопольскаго. О которыхъ, дастъ Богъ, въ наступующемъ роздѣлѣ девятомъ. Римскій — въ личеню першій, гдѣ былъ православный, Константинопольскій — второй, Александрійскій — третій, Антиохійскій — четвертый, Иерусалимскій — пятый. Якъ пять смысловъ въ тѣлѣ чловѣчомъ, пять смысловъ въ тѣлѣ церковномъ. Былой межѣ ними ровности — тыи суть доводы. Собору вселенскаго первого Никейскаго канонъ шестой такъ мовить ⁷⁾: «давныи обычаи нехай будутъ держати: которыи суть въ Египтѣ и Ливуи и Пентаполи, абы Александрійскій епископъ надъ всѣми тими владу мѣлъ, поневажъ и епископы Римскому тое въ звычайю есть; подобне тежъ и въ Антиохіи и въ иныхъ епархіяхъ привилей достойности и поваги церквамъ абы были захованы». Семей тогожъ собору канонъ мовить: «поневажъ одержалъ звычай и давное поданье, абы который есть въ Ели епископъ былъ почитанъ, нехай тебѣ будетъ ему честь виражена ⁸⁾». На которыи два каноны Феодоръ Балсамонъ ⁹⁾, патріархъ Антиохійскій, выкладъ чинячи пишетъ: «шестой и семей канонъ собору Никейскаго становятъ чотирохъ патріарховъ, то есть Римскаго, Александрійскаго, Антиохійскаго и Иерусалимскаго, зъ давныхъ зычаевъ почитати; Александрійскій епископъ абы былъ предложонимъ надъ краінами Ливуи и Египту и Пентаполи; Антиохійскій —

Суріи, Кулисуріи ¹⁰⁾, Месопотаміи и обоимъ Киликіи; а Иерусалимскій — надъ краінами Палестины, Аравіи и Финикии, поневажъ, мовить, и Римскій епископъ предложонимъ есть надъ заходними краінами». И ниже: «патріархъ Иерусалимскій — «Ели епископъ» названъ есть, ижъ мѣсто Иерусалимъ отъ Тита и Веспасіана збуренное, гдѣ отъ Елиа Адріана знову збудовано было, «Елиа» есть названа. И былъ мѣста того патріархъ почтенъ для збавенной Христовы муки». Зъ тыхъ тебѣ двоихъ предложенныхъ каноновъ ровная честь чотирохъ патріарховъ есть на видоку, а о пятомъ Константинопольскомъ патріархѣ, на онъ часъ Византійскомъ епископѣ, второго Константинопольскаго вселенскаго собору канонъ третій мовить: «Константинопольскій епископъ нехай маєть старшенства чести по Римскомъ епископѣ; для того ижъ Константинополь есть новымъ Римомъ». Балсамонъ въ выкладѣ того канону мовить: «мѣсто Византія архіепископской чести не мѣло, але отъ Ираклійскаго митрополита епископъ здавна въ немъ былъ посвячанъ. Пишеться бовѣмъ, же хотяжъ Византія мѣсто было само презъ себе радячеся, лечъ отъ Севура, Римскаго царя, взято бывши Перинтіаномъ было поддано, а есть Перинтъ Ираклія. Гдѣ тебѣ Константинъ Римскаго царства скуптра до него перенеслъ, Константинопольмъ есть названо и Новымъ Римомъ, и всѣхъ мѣсть царицею, и оттоль святыи второго суноду отцеве постановили, абы епископъ Константинопольскій мѣлъ чести прерогативу по старому Рима епископѣ, для того ижъ есть Новый Римъ». А въ Славенскихъ «Правилахъ»: «тогожъ, мовить, старшенства и тоеижъ чести, которую маєть Римскій епископъ,

⁷⁾ Въ спискахъ Ундольскаго и Толстова на боку: «ограниченіе парафіи патріаршихъ и палежовыхъ».

⁸⁾ Толст.: «выражана»; Ундол.: «выражана».

⁹⁾ Матеей, составъ 5, глава 11.

РУССКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА.

¹⁰⁾ Такъ же у Толстова; Ундол.: «Киликіи».

учасникомъ есть и также почитатися маеть». И ниже: «а то што рекло правило «по Римскомъ почтенъ есть» не о томъ мовить, абы Римскій чество болшій былъ, а по немъ Константинопольскій ччентъ абы былъ; але о оповѣданю часу то речено есть; якъ гдыбы хто реклъ, ижъ по многихъ лѣтахъ равной чести зъ Римскимъ епископомъ и Константинопольскій епископъ удостоился».

О томъ же Константинопольскомъ патриархѣ и о его прерогативахъ—четвертого вселенского собору канонъ 28: «во всемъ святыхъ отцевъ уставъ паслѣдующи, и нынѣ читанный намъ канонъ ста и пятидесяти боголюбивыхъ епископовъ, при благочестивой памяти Великого Θεодосія царя въ Константинополю Новомъ Римѣ собранныхъ, вирозумѣвши, тоежъ и мы уставуемъ и ствержаемо о преложенствѣ и поважности пресвятѣйшей Константинопольской Нового Рима Церкви, абовѣмъ столицы старого Рима, ижъ мѣсто оное царскою столицею было, благословенніи отцы преложенствы и поважности слушне приздобили. Тымъ же взглядомъ порушени будучи, 108 боголюбивыи епископы, равныи преложенства и поважности Нового Рима святой столицы, и цесарства столицею и сенатомъ почтенному мѣсту, и равными дигнитарствы и урядами, якъ и старый Римъ, приздобленному, присудили, ижъ бы и въ церковныхъ справахъ равную повагу мѣлъ, якъ и старого Рима, другій по немъ будучи. Годне постановили, абы и Понтской, и Асійской, и Фраческой діецеіи митрополитове сами, къ тому и епископове предреченныхъ діецеіи, которіи суть межъ варварами, отъ предреченной столицы святѣйшей Константинопольской церкви были посвячаны. Предреченныхъ зась діецеіи митрополитъ самъ, [зъ] ¹⁾ епархіи епи-

сконами, епархіи епископы поставляти маеть, якъ божественными канонами есть подано. А посвяченымъ быти, якъ ся рекло, предреченныхъ діецеіи митрополитомъ отъ Константинопольского архіепископа, за пристойнымъ, ведлугъ звычайу, обраньемъ и до сего отнесенемъ». Поты канонъ.

Балсамонъ, на той канонъ выкладъ чинячи, мовить: «теперешній канонъ рекше, ижъ Константинопольская столица маеть Римской церкви привилей и есть по ней вторая, прикладаетъ, же отъ него нѣкоторые митрополитове посвячаваны быти мають, а они зась, абы зъ своимъ сунодомъ тыхъ, которіи подъ нимъ суть, епископовъ посвячали. Митрополитовъ зась обирае отъ митрополитовъ, ведлугъ звычайу абы ся чѣло. А то, што ся станеть, до своего патриарха относити мають, абы за его узнаньемъ зъ троухъ обранныхъ единъ былъ посвячепъ». И ниже: «вѣдай tedy, ижъ митрополитове называются Понтійскіи, которые близко Еужениа Понта живутъ, ажъ до Трапезонта въ-около; Асійскій зась—не всходній, якъ мовятъ нѣкоторые (Антиохія бовѣмъ маеть всходу хиротонисованье), але которіи суть около Ефесу, [а] Фраческій—заходній; Фракіи бовѣмъ именовъ замыкаются митрополитове, ажъ въ Диррахіи. Епископства зась мовить быти межъ варварами — Аланію, Россію и иныи. Алани бовѣмъ суть Понтійской діецеіи, а Россія—Фракіи». Поты Балсамонъ.

Уважай же собѣ, чителнику православный, всѣ слова въ томъ канонѣ, а въ-головахъ, ижъ старого Рима престолови отци дали почести и преложенства привилей, для того «ижъ въ Римѣ царская столица была»; а не мовить канонъ сей, а въ немъ св. отцы, «абы отъ Христа або отъ апостоловъ надъ иныхъ мѣ-

¹⁾ Исправлено по списку Удольскаго.

ла ему дана быти болюа и удѣлаа зверхность». Потомъ уважай, ижъ якимъ взглядомъ Римскій былъ, нѣколи почтенъ, такимъ же, а не инымъ, взглядомъ и Константинопольскій патріарха зосталъ почтенъ и зъ Римскимъ во всемъ поровнанъ. По-третє уважай, ижъ Росіа въ дієцезіи Ораческой покладается, и подъ пастирство Константинопольское есть отдѣлена, посподу зъ иными оной народами, подъ именемъ Барбаріи. А въ каталогахъ зась або въ порадахъ, которіи митрополитове и епископове подлєжатъ столиці апостолской Константинопольской, находимо и читаемо, ижъ Росію межи иными написано въ порядку 61-мъ. Читай о томъ въ «Правилахъ» Балсамона на конці, ухвалу Андроника Палеолога царя, и въ Арменопулѣ, въ книзѣ 3, на листѣ 245. Отци святни тайну быти предзрили того перенесенія зъ Риму царства до Константинополя, также и епископа въ немъ вывышенне. О чомъ въ «Правилахъ» Матѳея, въ составѣ 5, въ главѣ 11, такъ писано читаемо: «на той 28 канонѣ Халкидонскій велєразумный рекль Зонара: ижъ пришлюу рєчь божественни отци прозячи, же отсѣчется отъ православныхъ единонаслѣдія Римская церковь и вѣрныхъ полку отвержена будетъ, преданми, традиціями инославными знижена бывши, за певную положи сюю (Константинопольскую) и ты мижъ еи старшенствы почтили, же мѣла во всемъ старшенствовати, якъ и она (Римская) нѣколи».

Уважай, яко отци св. здавна предзрили и предувидѣли оторваньєся и отпаденє заходней церкви отъ правовѣрныхъ вызнанья и дидитства. Нѣгдѣ, за ласкою Божєю, на церковь вєходную отступниково не покажутъ такихъ презрѣній и пророцтвъ, якіи ми показуемо о схисмѣ и отпаденіи костела Римского

отъ церкви соборное и отъ православной вѣры.

Шестого вселенского Константинопольского собору канонъ 36: «отновляючи каноны, которіи отъ святыхъ ста и пятидесяти отцевъ, въ томъ богохранимомъ и царскомъ мѣстѣ и шестисотъ тридєсяти въ Халкидонѣ собранихъ, ухвалєны суть, — уставуемо, абы престолъ Константинопольскій ровніи привелєи [зъ] старого Рима престоломъ мѣль и въ церковныхъ справахъ якъ онъ абы ся величалъ, вторій ²⁾ по немъ будучи, по которомъ Александрійского великого мѣста личится престолъ, потомъ Антиохіи, а по немъ Іерусалимского мѣста». Поты канонъ. Въ Славєнскихъ «Правилахъ» въ выкладѣ того канону пишєть: «а то што ся мовитъ «по Римскомъ» — подлугъ часу быти показуєть, а не подлугъ чєсти; по многихъ бовѣмъ лѣтахъ ровніи привилєи чєсти Римской церкви престолъ Константинопольскій одержалъ, поневажъ царємъ и сенаторми поччєно сталося тое мѣсто, и ровное старшенство приняло [зъ] старымъ Римомъ». То въ «Правилахъ».

Сємій вселєнскій соборъ — тый, якъ и всѣ инии, всѣхъ соборовъ каноны подтвердилъ.

Тыи каноны вселєнскихъ соборовъ зъ натхнєня Духа Св. писаны суть, которыи пятемъ патріархомъ (Римскому, Константинопольскому, Александрійскому, Антиохійскому, Іерусалимскому) ровную старшенства почєсть, достоинство, владзу и привилєи приписують и освѣдчають, нѣчого иного несполного межи ними неумотряючи, прочъ самого порядку личбы, якъ ся вышєй рекло. А першость личбы или мѣстца зверхности болшєй не чинитъ. Якъ гдѣ межи чотирма євангєлистами и личбою и мѣстцємъ первый покладанъ

²⁾ Въ подлинникѣ ошїбка: «въ которій».

бываетъ Матѳеи, не южъ еднакъ удѣльнымъ оттоль монархою надъ иными трома евангелистами, бываетъ чиненъ? Але то только зъ того першенства ему приписовано бываетъ, же иныхъ трохъ евангелистовъ писаніемъ и выданемъ евангелія упередилъ. Ровнимъ способомъ, и Римскій епископъ, для першости личбы и мѣста, болшимъ и зверхнѣйшимъ надъ иными патриархи не есть. Которого першее менованье и покладане не взглядомъ влады и зверхности духовной есть, але, якъ ся зъ Халкидонскаго канону показало, взглядомъ того, же первѣй въ Римѣ царская столица была.

Зъ тыхъ соборовыхъ ухвалъ и каноповъ о пяти патриархахъ збираются намъ на оборону противко самовладству папезкому доводы тии:

1. Ижъ тии патриархове одинъ ку другому споражаются не взглядомъ якої межи ними неровности, але только для самого порядку личбы и мѣста, же ся первымъ личить и покладаетъ Римскій, вторимъ Константинопольскій, третимъ Александрійскій, четвертимъ Антиохійскій, пятимъ Іерусалимскій. 2. Ижъ Римскій епископъ не иначе называется епископомъ, епо, якъ и другіи епископове, ограниченъ своею діецезію; якъ бовѣмъ мовится: епископъ Константинопольскій, епископъ Александрійскій, епископъ Антиохійскій, епископъ Іерусалимскій, такъ тежъ епископъ Римскій; которое то діецезію Римскаго епископа ограниченье не допускаетъ ему всего свѣта удѣльнымъ епископомъ быти, якъ иными четверемъ патриархальныхъ столицъ епископомъ, але именъ тыхъ пяти епископовъ ровность ураду ихъ и влады въ радѣ и въ справованью церковномъ значить ровность.

3. Ижъ Римскому епископовъ Константинопольскій вшыяко поровнанъ

есть въ церковныхъ зверхностяхъ, и, абы заровно зъ нимъ величанъ былъ, одержалъ. Прето або два мусятъ быти найвышій всего свѣта епископове, што есть речъ омыльная, або нъ одинъ зъ нихъ, што есть речъ правдивая.

4. Поневажъ патриархъ Константинопольскій заровно увеличанъ есть въ церковныхъ привѣлеяхъ зъ Римскимъ, теда якъ Константинопольскій зъ тыхъ привѣлевъ не маєт удѣльной зверхности надъ Александрійскимъ, Антиохійскимъ и Іерусалимскимъ, такъ Римскій зъ своихъ ему тыхъ же привѣлеевъ надъ ними и надъ Константинопольскимъ удѣльной зверхности [мѣти не можетъ; але якую зверхность] ¹⁾ Константинопольскій, Александрійскій, Антиохійскій и Іерусалимскій мають надъ своими діецезіями и епархіями подлугъ собороваго опредѣленія, такую маєт Римскій зверхность надъ своею діецезію.

5. Поневажъ единакіи и ровніи чести привѣли въ посполитыхъ справахъ церковныхъ всеѣмъ пятемъ надани суть, теда единъ зъ другого зверхности вынятии суть, зачимъ Римскій надъ патриархами зверхнѣйшимъ не есть и быти не можетъ.

6. Ижъ соборне діецезии, епархії межи тыхъ пять епископовъ святыи отци роздѣляючи, жадного права и варунку Римскому вынятного, абы доглядалъ другихъ епархій, не указали, зачимъ единовладцею по всеѣмъ свѣтѣ церквѣй Римскій епископъ не былъ и быти не можетъ. Бовѣмъ повшехній епископъ, яковымъ отступникова Римскаго епископа мѣти хотятъ, той ся розумѣетъ, которому бы нѣчого на всеѣмъ свѣтѣ не было не поддано, але бы все отъ конца до конца свѣта было ему подлегло и поддано.

¹⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

Гдѣжь то коли мѣлъ папѣжь Римскій? Нигдѣ! И то повшехного епископа власность, абы не былъ обовязованъ жадною помѣстною діецезією. А ижъ Римскій Римской церкви, то есть заходнихъ сторонѣ, помѣстною діецезією, есть обовязанъ, теды надъ патриархами, котрымъ также отдѣлены суть части свѣта, жадной не маєть влады и зверхности надъ ихъ діецезіями.

Не одному теды Римскому, але всѣмъ епископомъ, а особливе пяти патриархомъ, порученъ есть въ особливый дозоръ свесъ свѣтъ, якъ о томъ Балсамонъ въ выкладѣ на канонъ 31 апостолскій и въ посланіи соборномъ о патриархахъ вѣдати даеъ мовачи: «отъ божественныхъ каноновъ анъ митрополитови, анъ архиепископи, анъ епископови дана есть яка краина, але пятемъ патриархомъ роздани суть всего свѣта краины, и для того отъ всѣхъ (преложонихъ духовныхъ), которіи суть въ тыхъ краинахъ, имена до тихъ пяти патриарховъ относятся». Той же Балсамонъ въ посланіи соборномъ о привилеяхъ и достоинствахъ патриаршихъ: «кождый, мовить, зъ патриарховъ подаюе собѣ справованье зъ части своей отправуеъ, абы св. церквѣй привилея не были помѣшаны». Тамъ же ниже: «посполите патриархами называются для тожства чести, ижъ пять патриарховъ мѣсце одной головы тѣла держать, то есть св. церквѣй Божихъ». И еще ниже тамъ же: «мовимо, ижъ отъ Бозскихъ и священныхъ каноновъ самимъ патриархомъ поручены суть краины свѣта; а тыи, которыи бывають отъ патриарховъ послани и мѣстце Бозскихъ и святыхъ апостоловъ наполняютъ, апостолскихъ, вправдѣ, привиліювъ удостоилися (вяжутъ абовѣмъ и розвязуютъ презъ себе и посвячуютъ, и безкровную

оферу оферують), лечъ ²⁾ патриаршихъ оправданій, прерогативъ не одержали, сакковъ абовѣмъ и многокрестныхъ стихаровъ не оболукуютъ» и прочая. И ниже: «ачковекъ папы, и патриархи, и архіепископа имена взглядомъ діалекту розны суть, але владзею жаднымъ способомъ не рознятся» и прочая. Тамъ же въ томъ посланіи и то пишется: «папу Римского самолюбія шаленство отъ другихъ святѣйшихъ патриарховъ лику оторвало и въ самый заходъ втиснуло». И засъ: «папы, мовить, Римского отъ церкви оторванеса правильного въ церкви порядку намѣй не нарушило, гдыжь патриархи Константинопольского стоятъ ноги на правотѣ и голова во вшелякомъ разумѣ и смыслѣ, и титуловъ своихъ, якъ отецъ вселенскій, не величаеъ, хотяжь такъ отъ насъ называется и почитается». То Балсамонъ. Блаж. Петръ, патриархъ Антиохійскій, въ епистолѣи своей до Домніка, архіепископа Венетского, писаной: «тѣло, мовить, чловѣчее едною головою управуется, въ которомъ члонки многіи суть, и всѣ пятма смыслами радятся. Смысли тѣла суть: зріние, обоняне, слухъ, смаковане и дотиканье. Тѣло засъ Христово, которое есть вѣрныхъ церквей, розмалыми народами, якъ члонками Христовыми, справленое, якъ пятма смыслами пятма патриархами справуется, а единою головою носится, то есть самимъ Христомъ».

Зъ тихъ теды и зъ многихъ иншихъ, короткости дѣля понехапыхъ отъ мене, доводовъ явне видити даеъся, же папѣжь Римскій одинъ есть зъ пяти патриарховъ, а не монарха, во всемъ соби равнихъ мѣвши чотирохъ патриарховъ, прочъ личбы и именованя, то есть, же первѣй бывалъ менованъ и личенъ, чого

²⁾ На полѣ: «розность епископа отъ патриархи».

если отступникова не видятъ, «посередъ бѣлаго дня слѣпують» ¹⁾).

Части II, роздѣлу VIII, артикулъ 2.

Въ епархіи неналежніи не вдаватися и оныхъ не посѣдати; не святити въ чужой епархіи клириковъ и не приимати чужихъ; выклятихъ и отлученныхъ не приимовати до сполечности.

Нѣмъ каноны соборовыи, которіи отступникъ Креуза въ -восмомъ своемъ роздѣлѣ «зарутами» назвавши ркомозноситъ, ставити показати поступую, для снадѣйшей ихъ обороны и для лацнѣйшого твоего, правовѣрный чителнику, понятія ово первѣй за помощю Божю показую, ижъ жаденъ патриархъ въ другого патриархи діецецію, въ рядъ его церковній вдаватися не маеть. Маючи абовѣмъ то зъ приведенныхъ въ близко прешломъ артикулѣ каноновъ за речъ певную, ижъ ровная естъ честь и влада патриарховъ востоннихъ зъ епископа Римского честью и владею, ижъ ему такъ, якъ и онимъ, певніи части свѣта соборовыми ухвалами сущъ роздѣлени и подани, — мовимо: если кождый зъ нихъ, на соборъ порученныхъ краинахъ переставати повиненъ бывши, переставаетъ, — уставлений и стверженный заховується порядокъ; а если которій и свою діецецію держить, и другого епархію заздросливима очима наглядаетъ, не естъ то стародавнихъ отцевскихъ звычайевъ и каноновъ постерегати, але ихъ нарушати. Канонъ Никейскій 6 мовить: «стародавній звычай отцевъ нехай ся заховують».

То южъ Римскій преступцею канону

¹⁾ Толст. и Ундола: «слѣпують».

того естъ, гды, опустивши стародавній звычай и соборовыи ухвалы, въ неналежніи ему діецеції вдирается! А соборы не надъ всѣмъ свѣтомъ Римского епископа справцею и судією вчинили, але ограниченую певную часть свѣта ему поручили, и толко въ своихъ отдѣльныхъ епархіяхъ пастиремъ и справцею быти ему наказали. А нѣгды жадного права, жадного канону на то нѣмашъ, абы ему волно было въ патриаршіи діецеції наглядати и, што бы ся ему подобало, въ нихъ замышляти. Але еднаковою и ровною моцю и владею якъ Римскому, такъ и Константинопольскому, Александрійскому, Антиохійскому и Іерусалимскому свѣтъ пято-частне естъ роздѣленъ и повѣренъ, зъ ограниченемъ и зъ варунками, абы ся одинъ въ другого діецецію, подъ утраченемъ достоинства, не вступоваль. О чомъ доводы тыи кладу.

Канонъ второй Константинопольского второго вселенского собору мовить: «епископове до церквій, которіи не сущъ въ ихъ діецеції, черезъ предѣлы свои абы не ходили и церквій абы не мѣшали. Але, ведлугъ каноновъ, Александрійскій епископъ въ Египтѣ толко рядити маеть, а востонніи епископове востомъ самымъ нехай справують, заховуючи, ведлугъ Никейского собору, привилей Антиохійской церкви; Асійскіи епископове Ассію нехай правять; Ораческіи епископове Оракію нехай рядять, а Понтійскіи нехай Понтъ», и прочая. Читай выклады на канонъ сей канонистовъ.

Ефескій соборъ въ канонѣ осмомъ мовить: «во всѣхъ діецеціяхъ и епархіяхъ заховатися маеть, абы жаденъ зъ благочестивыхъ епископовъ епархіи чужей, которая многими передъ тимъ лѣты и отъ початку подъ его або тыхъ, которіи его упередили, рукою не была

не важился находить. Але если бы хто и найшолъ и собѣ презъ моцъ подбилъ, отдати ей маеть, абы св. отцевъ каноны не были перескаковани и жебы, подъ претекстомъ іерейского достоинства, свѣтской владзы пыха не пастунила, и свободы по-малу-малу неосторожне абысмо не отстрадали,—которую намъ власною своею кровію справилъ Господь Иисусъ Христосъ, всѣхъ людій Избавитель. Святому прето и вселенскому соборови подобалося, абы каждой епархіи чистіи и непорушныи захованы были права, которыи она зъ початку и отъ многихъ лѣтъ маеть, ведлугъ звычайу, который ся здавна заховалъ», и прочая. То о томъ, ижъ епископове, а особливо патриархове въ пеналежніи имъ парахиі втручати не мають. А же тежъ въ пеналежнихъ собѣ епархіяхъ и мѣстахъ не мають посвященій жадныхъ чинити, забороняють того каноны: апостолскій 35, Антиохійскій 13 и 22, Никейскій 16, Сардикійскій 15, подъ таковымъ каранемъ, же гды бы ся которій епископъ въ пеналежной собѣ парахиі посвящение, мимо волю той парахиі епископа, отиравовати поважилъ, tedy посвящение тое не маеть быти мѣно за посвящение, и самъ таковой епископъ подъ изверженіе подпадаетъ. Той порядокъ поважне ²⁾ въ церкви Христовой захованъ есть. О томъ то порядку бож. Златоустый, на листъ до Ефесовъ, глава 4, въ бесѣдѣ 11 мовить, ижъ «канонного порядку такъ потребати потреба и боронити, якъ и самой вѣры». «Клириковъ зъ иншихъ пеналежныхъ собѣ діецезій и епархіи абы жаденъ епископъ не приймавъ; а если бы ся которій важилъ того, tedy таковой каранью зложенъ зъ стану

²⁾ Въ рукописи ошибка: «поневажъ».

подпадаетъ, а клирика того за ливка тамъ мѣти розказуеъ и литургисати забороняеъ, ажъ бы ся навернулъ до своего пастиря». О чомъ читай каноны: апостолскій 33 и 15, Халкидонскій 13 и 20 шестого собору Константинопольского 17, сегого вселенского собору канонъ 10. А жебы жаденъ епископъ отъ другихъ епископовъ отлученыхъ и выклятыхъ, якъ и жаденъ патриархъ отъ другого патриарха выклятыхъ або отлученыхъ епископовъ до сполечности не приймавъ—каноны забороняють тыи: апостолскій 12, 31 и 32, Никейскій 5 и 6, Антиохійскій 15, Кареагинскій 31, 58 и 126, Халкидонскій 10, 126 и посланіе собору Кареагинского до папы Римского Келестина. Въ которыхъ всѣхъ канонахъ зъ того всей церкви посполитого права нигдѣ Римскій не есть вынятый, абы, мимо всѣхъ иншихъ, ему самому чинити то было волно, якъ омылне удають его слуги. О темъ же генералного собору въ церкви Бога Слова св. Софіи въ Константинополю за блаженного патриарха Фотія, при посланникахъ Іоанна Осмого, папы Римского, обхоженного канонъ первый мовить: постановилъ св. и вселенскій соборъ, ижъ если бы который зъ клириковъ, або лаіковъ, або епископъ власной земли въ Асін, або въ Европы, або въ Ливіи перемѣшкающихъ подъ звязкомъ, або зложенемъ, або выклятіемъ у святѣйшого папы Іоанна были, абы тѣ такимижъ у святѣйшого Фотія, патриарха Константинопольского, были, въ томъ же караніи осуженю, то есть або зложены, або прокляты, або отлучены. А которыхъ тежъ Фотій, святѣйшій нашъ патриархъ, клириковъ або лаіковъ, або епископского, або іерейского чину въ которой колвекъ епархиі отлученю, або зложеню, або проклятію подалъ, — святѣйшій тежъ

папа Іоаннъ и святая божественная Римская церковь тыхъ въ томъ же карани судѣ маеть мѣти», и прочая. На которій канонъ Балсамонъ въ выкладѣ своемъ мовить: «нѣкоторіи вылученни або иному караню церковному и осуженью поданыи отъ старого Рыма столицы до Константинопольской столицы удавалися». И впротивъ: «а же для того погоршеня межи двѣма церквами всчиналися, забѣгаючи тому всему, постановили отци той канонъ». И ниже: «а ижъ нѣкоторыи пытали «поневажъ канонъ двохъ только великихъ архиереевъ менуеть, што будетъ о другихъ патриархахъ розумѣно?» мовимо, ижъ сполне и для всѣхъ выданъ есть той канонъ, абовѣмъ другіи тежъ каноны также ухваляють быти отлученого епископа того, которій отъ другого епископа вылученыхъ пріймуеть, або иному яковому караню подданихъ; а то для того, ижъ всѣ Божіи церкви одно тѣло розумѣются быти», и прочая. Поты Балсамонъ.

Уважаи напродъ, чителнику православному, ижъ соборъ сей патриарха Фотія «святѣйшимъ» зоветъ, зъ чого ся головнии неприятели его отступникове презъ зазрость пукають. Повторю: ижъ Римскій епископъ выклятыхъ отъ патриарховъ восточныхъ приймаи влады не маеть. По-третє: ижъ отъ Римского папы выклятіи епископове и клирикове удаватися были звывали до патриарха Константинопольского. Взаемъ, яко видимо, трафлялося тымъ двомъ столицамъ, же ратунку у нихъ, якъ на онъ часъ велможныхъ, укривженіи потребовали. Видѣти мають отступникове зъ тыхъ канонѣвъ, же, отступивши своего власного патриарха, а чужого пеналежного епископа Римского въ дієцезію патриарха Константинопольского впровадивши, не суть и сами

епископами и рукоположители своего о изверженіе приправили, але суть лаиками, людьми простими, зъ церкви св. восточной отлученными и проклятыми, ведлугъ канонѣвъ вышъ приведенныхъ. Не мой то судъ кладу, але синодовъ приточеныхъ, которыхъ неможная речъ кассовати и знести, зачимъ, безъ вопливости карности и клятвы, тыи оставуются на преступниковъ и отступниковъ.

Части II, роздѣлу VIII, артикулъ 3.

Оборона доводовъ нашихъ, зъ канону Халкидонского собору 21 и зъ канону 36 собору 6 взятыхъ, и ижъ соборъ, обхоженный безъ пословъ панскыхъ, вселенскимъ званъ быти можетъ.

Тутъ южъ приступую до обороны доводовъ нашихъ, которіи отступникове облудою своею усилюють знести, до обороны, мовлю, канонѣвъ соборовыхъ або рачей самыхъ двохъ соборовъ вселенскихъ, четвертого и шестого. Што гды чиню, всего свѣта богодухновенныхъ и богомудрыхъ мужевъ на судъ зываю, абы ся прислухали и розсудили, якъ то речъ слушная и подобная, которую отступникове поставити усилюють, абы одной особы приватною незычливостію або противною хотѣю соборовъ вселенскихъ публичніи ухвалы знесеніи быти могли и до зневаги приведенны? Которіи отступникове зневаживши и опустивши, берутся за якіисъ софистіи зъ писемъ маловажныхъ и листовъ приватныхъ. Зачимъ што напротивъ канонѣвъ, отъ насъ, православныхъ, о ровности патриарховъ задаватися имъ звывлымъ, въ знесеніе ихъ приводятъ—не есть знесеніемъ, але явнимъ блюзнерствомъ на Св. Духа

которого надхненемъ соборовъ выроки и каноны суть и до уживаня поданы, и всѣ, которіи противъ канономъ мовятъ и не принимаютъ ихъ, Духови Св. противятся и подъ проклятва подпадаютъ. Горкій то, за правды, овоць въ костелѣ Римскомъ пышнѣшемъ уростили отступникове, не въ матицу винную, але въ диковинку, въ лѣсную, горкую плонку вцеплени ставшися!

Отповѣдаю теды. «Зарутами» отступникове приводитися отъ насъ напротивъ нѣхъ звѣклы каноны св. вселенскихъ соборовъ назвали. Лечъ обороны наши не заруты суть, але правда и каноны Духомъ Святимъ презъ уста святыхъ Божіихъ ухваленны поданни и всему свѣту оголошенни. Ихъ приводы власныи суть заруты, якъ зъ приватныхъ, а не зъ соборныхъ писмъ, зъ духа любоначалія уплетены. На св. патриарху Анатоліа кламство то отъ апостатовъ естъ, абы, отъ Духа пыхи подущенъ бывши, хотѣлъ то мѣти, жебы нового Риму епископъ зъ старого Риму епископомъ ровный былъ въ чести; попеважъ еще и на свѣтѣ не былъ Анатолій, гды тое право святая Константинопольская столица отъ второго вселенского собору одержала. Отступникове теды, отъ духа кламства подущени бывши, солгали на свою душу и св. мужа спотварили. Але то имъ не новина, бо натрудилъ разъ зъ дорожъ правды спаси! И Духови Св., якъ ся видѣти дасть, тыи на все смѣлыи мѣшанцы въ томъ разѣ не зборговали, гды выроки его святыи, на вселенскихъ соборахъ ферованыи, зневажити поважилися, и самый вселенскій вторій, и четвертій, и шестый соборы въ подозрѣне подати не встидалися. Штô ся, да Богъ, на око окажетъ, же якъ во всемъ иншомъ, такъ и въ томъ сами отступникове суть и не-

щери, и облудни. Анатолій бовѣмъ св. если въ той справѣ штô чинилъ, чинилъ то, постерегаючи того, штô южъ передъ нимъ столица апостольская Константинопольская мѣла, а не о новую якую небылую речъ стараючи. Засталъ онъ права и привилей ровности въ почести и во всемъ иншомъ зъ Римскимъ епископомъ на той столиці, а не ново ихъ набывалъ. Напродъ абовѣмъ великій первозванный апостолъ Андрій Константинопольскую столицу учтилъ, фундакторомъ еи бывши и по собѣ на ней Стахва zostавивши, наветъ и тѣло свое тамъ положивши. Почтилъ еи потомъ царь Великій Константинъ, престолъ царства своего тамъ зъ Риму перенесши. Почтилъ столицу тую и св. соборъ вселенскій вторій, въ Константинополѣ обхоженный, ухваливши еи право поровнянъ въ чести, опымъ въ личбѣ третимъ канономъ, которій ся такъ маеть: «Константина града епископъ старійшинство чести да имать по Римскомъ епископѣ, зане быти ему повому Риму».

Присмотря жъ ся, православный, тому канонowi, которіи[е]мъ, якъ въ книгахъ Словенскихъ стоить, привелъ, для яснѣйшого показанія правды и отступникомъ на обличеніе, которій въ Грецкомъ текстѣ такъ ся маеть ¹⁾.... Присмотрися, мовлю, православный, якъ той канонъ апостатове переницовали невстыдливе, бовѣмъ такъ его мѣтисъ въ Словенскихъ книгахъ написали, же бы Константинопольскій мѣлъ першее мѣстце по Римскомъ передъ иншими патриархами. То естъ приводъ фалшивый противной стороны и тожъ то овоць правды зъ отступства! О, ревности Христова! переверни столки въ церкви купующихъ

¹⁾ Греческій текстъ не вписанъ, и даже мѣсто для него не оставлено.

облуду а продающихъ кламство! ¹⁾ О, ревности Духа Божого! усты Петровыми на Ананію и Сапфиру въ болшой речи кламаютъ нынѣ отступникова, а тоже писмо святое и каноны зъ умыслу фалшиве выкладываютъ и отмѣняютъ и яспе не истинствуютъ! Которое ихъ кламство схвзму и непокой въ церкви чинить.

Вертаюся до предсѣвзятѣя. Почтилъ туюжъ св. столицу Константинопольскую — и соборъ третій вселенскій Ефесскій, гдѣ соборовъ прешлыхъ Никейского и помепенного Константинопольского ухвалы и каноны припнялъ и ствердилъ. Соборъ абовѣмъ послѣдній обхоженныхъ передъ собою соборовъ ухвалы и каноны приимати звѣклъ и потвержати. Почтилъ еще обфитѣй — св. четвертый вселенскій соборъ Халкидонскій, гдѣ достатечнѣй и обшпрнѣй чести и привѣлеа влады и достоинства св. Константинопольской столицы наданы, и патриарху Константинопольского зъ Римскимъ во всѣхъ его прерогативахъ равнымъ быти призналъ. Который канонъ собору того святого въ справѣ той, якій есть, для прочитаня его въ роздѣлѣ семъ осмомъ, части второй, до артикулу первого отсылаю, гдѣ его зуполне и власне такъ положилъ, якъ ся въ Грецкомъ текстѣ и въ Славенскомъ правдивомъ переводѣ маешъ. Отступникъ Креуза, безъ жадного встиду, геретицко окусавши его, на початку того своего второй части роздѣлу осмого такъ приводитъ: «нового Риму епископъ старого Риму епископови есть равный въ чести, для перенесеня столицы». Все имъ, якъ бачимо, на облудѣ! Не было то теди духа пыхи, подущени въ Анатолиі святомъ, але была воля и судъ Духа Св. и всѣхъ отцевъ на собори такъ четвертомъ, яко и второмъ во имя его собранныхъ. Зле прето

и зъ грѣхомъ отступникъ св. патриарху Анатолиі удаетъ, который во всѣхъ справахъ церковныхъ духомъ правды и любви былъ побужанъ, а не духомъ пыхи, якъ о немъ зло речетъ отступникъ, подущанъ. Всѣ святіи патриархове, прешлыи и нынѣшніи, въ таковыхъ справахъ духомъ правды и братолюбія побужаны были. Любовь абовѣмъ то справуетъ, абы ровность и сполечность межн архiereями Божиими была. Рачей теди отступникова духомъ пыхи подущени суть, ижъ вмѣсто головы Христа иншую церкви Христовой голову пришиваютъ, ижъ единовладство, силу и мощъ въ церковь Христову впровадити усилюють, чому ся передѣшнихъ апостолскихъ церковей патриархове впротивъ становитъ, якъ речи шкодливой и душегубной. Духъ то абовѣмъ есть гордовыскокой думы, славолубія и сребролюбія — надъ всѣмъ свѣтомъ пановати, зо всего свѣта корысть брати, жадного отъ архiereевъ Божиихъ и апостолскихъ намѣстниковъ въ равномъ почтѣ зъ собою мѣти не хотѣти. Не гордость же то и не противенство Духови Святому — св. вселенскими соборами поданныхъ ухвалъ не приимовати, а подъ свою цепсуру все горнути?! Истинну мовлю, же въ которіи колвекъ писма отступниціи, такъ о вѣру опираючіися, якъ и въ поточнихъ справахъ выдаши, найзришъ — безъ пришевъ о неслыханомъ въ церкви Христовой монарѣ жадного не найдешъ! А якою щиростью самихъ то ихъ огризенное сумнѣнье понесетъ, што есть власное воздушныхъ вожовъ дѣло, брати абовѣмъ въ облуду и въ подозрѣнье подавати канонъ собору вселенского, который въ своей належной поважности презъ лѣтъ колко сотъ надъ тысячу зоставалъ, не Божого Духа дѣло есть, але есть дѣло духа противника Божого.

Правда, мовить отступникъ Креузе,

¹⁾ Матѣ., гл. 21; Іоан., гл. 2; Дѣян., гл. 5.

же хотѣлъ такъ Анатолій, патриарха Константинопольскій, на четвертомъ соборѣ вселенскомъ, якъ подущенный отъ духа пыхи, абы оставалъ ровнимъ въ чести Римскому епископу, а[ле] не одержалъ, бо послове папезкіи противилися тому, и такъ зъ того нѣчого не было». То отступникъ. Гдѣжъ тутъ, православный чителнику, правда? Во истинну, закаменѣло сердце тыхъ людій презъ кривоприсяжное отступничество, же хотѣжъ на око то видѣть, ижъ кламуютъ, правду еднакъ мовити собѣ розумѣють; видѣчи не видѣть и не вѣдѣть, и слышачи не слышать ²⁾). Выдалъ ихъ, заисте, Господь Богъ въ наметности, нещирости и облуды, ижъ выступили зъ зуполной и поприсягнутой правды. Осмьдесятма немалъ лѣтъ передъ соборомъ четвертымъ вселенскимъ, передъ Анатоліевымъ на столицѣ патриархіи Константинопольской сдѣбьемъ, соборъ вселенскій второй право феровалъ ³⁾ и Константинопольской столицѣ патриарху зъ Римскимъ епископомъ во всѣхъ его чести и вынеслости прерогативахъ поровналь. А отступникъ еднакъ фалшиве мовити не встѣдается: «правда, же хотѣлъ такъ мѣти Анатолій, патриарха Константинопольскій», гдѣ то право на второмъ вселенскомъ соборѣ было феровано!? Еще ся Анатолій тогды не родилъ былъ, а отступникъ мовитъ, же «Анатолій хотѣлъ такъ мѣти!» Канонъ зась той второго вселенского собору— о поровнаню въ чести Константинопольскаго епископа зъ Римскимъ— черезъ всѣ пять по немъ обхоженніи соборы принятый и стверженный, презъ лѣтъ колко сотъ на тысячу, якожъ рекъ, въ поважности своей заставаеъ, а еднакъ невстыдливый отступникъ

мовити о немъ не встѣдается, же «хотѣлъ то мѣти Анатолій, але зъ того нѣчого и не было!» А же то было такъ на второмъ, якъ и на четвертомъ вселенскихъ соборахъ, дають свѣдоцтво съ подписами рукъ своихъ св. апостольскихъ столицъ патриархове: на второмъ— Тимофеемъ Александрийскій, Мелетій Антиохійскій, Кирилъ Іерусалимскій и Григорій Богословъ Константинопольскій, правитель того св. собору, а по немъ заразы Нектарій, а зъ ними сто и пятидесять отцевъ; на четвертомъ— Анатолій Константинопольскій, Максимъ Антиохійскій, Ювеналій Іерусалимскій (Александрийская столица ваковала, бо на томъ соборѣ Діоскоръ зъ достоинства того былъ зложенъ), а зъ ними шестьсотъ и тридцать епископовъ до того права подписалися. Якимъ же духомъ смѣлъ то речи отступникъ, же хотѣлъ то мѣти Анатолій, але не одержалъ?! Даеъ онъ тамъ же причину, «бо послове, мовитъ, папезкіи спротивилися тому, и такъ зъ того нѣчого не было». О, безстыдства! Второй соборъ вселенскій право ухвалилъ и подалъ; третій соборъ вселенскій припалъ и ствердилъ; четвертый соборъ вселенскій похвалилъ, принялъ и поновилъ! А же папезкіи послы тому спротивилися въ колкодесять лѣтъ право не правомъ, а чомужъ не и соборъ не соборомъ?! Волно было посломъ папезскимъ спротивитися, иле слушность по собѣ мѣти могли. Безъ слушности и самъ папезъ такъ великому соборови противитися, конфузе ⁴⁾ заставаи мѣлъ бы, якъ заставаи Вігилій, папезъ Римскій, на пятомъ вселенскомъ соборѣ, поки ся потуплению троухъ главизнъ [противилъ] ⁵⁾. Зосталъ, заисте, и Леонъ папезъ не безъ пороку,

²⁾ Римл., гл. 1. ст. 26.

³⁾ У Толст. и Ундол. на полѣ: «подалъ».

⁴⁾ Латин. confuse.

⁵⁾ Исправлено по списку Толстова.

поневажъ чому ся онъ противилъ, то по немъ иншіи папезове Феликсъ ¹⁾ и Иннокентій, тыхъ именъ Третіи, приняли. Приняли и св. вселенскіи соборы пятый, шестой и седьмой. Призналъ тоє Константинопольскому патріарсѣ здавна належачее право и соборъ Флоренскій, которому если Креуза отступникъ вѣрять, якожъ вѣрять, теды то фалшъ быти признати собѣ мусить, што также мовить «знать же того канону на второмъ соборѣ вселенскомъ, то естъ Константинопольскомъ, нѣгды не ухвалѣно». Ослѣпъ ся пустилъ отступникъ въ неправду, нѣ книгамъ соборовымъ, нѣ исторікамъ церковнымъ вѣры въ томъ дати не хотячи. О которомъ канонѣ Сократъ въ главѣ 8, книги 5 исторіи своей церковной, Созоменъ въ главѣ 9, книги 7; который въ кождыхъ книгахъ «Правилъ Соборовыхъ» найдется; который же на второмъ соборѣ вселенскомъ былъ ферованъ, и сами послове папезскіи на соборѣ вселенскомъ четвертомъ, Пасхалинъ и Люцентій, признали. Одинъ Креуза отступникъ, зъ своею ордою, канону того за власный собору вселенского не признаваетъ, зъ Бароніуша духомъ фалшу-надутый бывши ²⁾. И южъ то за речъ невонтливую и отступникове постановивши, якобы той канонъ на соборѣ второмъ вселенскомъ не былъ ферованъ ³⁾, не быти его ферованнымъ и на соборѣ Халкидонскомъ твердятъ, зъ овой причины, «ижъ, мовятъ, о ровности столицы Константинопольской зъ Римскою отцеве собору того до Леона папы Римского нѣчого не писали, и онъ имъ на то нѣчого не отписалъ».

¹⁾ Феликсъ 3, въ посланіи 1.

²⁾ Соборъ Халкидон., въ акціи 16; Бароній, въ року 381, число 35 и 36.

³⁾ На полѣ: «учиненный».

Уважъ же едно зъ пиллостью, православыи чителнику, а обачишъ видочне тыхъ людей облуду, якъ сами, оманены бывши, иншихъ обезумити усилуютъ, нѣ на порядокъ справъ, нѣ на речи истоту жадного взгляду не маючи. Овдѣ мовятъ, же отцеве собору четвертого о ровности Константинопольского зъ Римскимъ до Леона нѣчого не писали; а въ десятомъ вѣршу вышей, тоєжъ рекинъ, же отцеве собору того, до Леона пишучи, не чинили жадной зменки о ровности чести, заразы тамъ же, межи тими своими мовами, наводять одно, мовятъ «то написали, же въ той справѣ отновили канонъ собору второго Константинопольского». Слухайже, православыи чителнику, якъ тутъ зъ собою отступникове суть згодні, якъ то на обличене своей имъ облуды ясное свѣдѣцтво приводятъ: отцеве собору сего, которыхъ было шестьсотъ и тридцать, каноны второго собору признавають и папезови о немъ вѣдати даютъ, же его ствердили; а оны и канона того не признавають, и мовятъ, же отцеве собору того, до Леона пишучи, жадной зменки о ровности чести не учинили! Если зменку чинятъ отцеве св. о канонѣ собору вселенского второго, теды чинятъ зменку и о ровности чести Константинопольского епископа зъ Римскимъ. Который канонъ, якъ ся въ собѣ маєтъ, мало вышей и по Грецку, и по Латинѣ, и по Словенску его положилисмо: по Латинѣ взялисмо зъ книгъ соборовыхъ, въ Венеціи, за позволенемъ и подъ гербомъ Сикста Пятого, папежа Римского, въ року 1585 зъ друкарнѣ Домініка Николіна выданныхъ. Отступникове отколь свой окусанный мають—сумнѣне ихъ понесетъ, якого мы въ своихъ книгахъ нѣгдѣ не найдємо.

Вѣдати теды належитъ тобѣ, право-

славный чителнику, иже каноны Константинопольскій третій и Халкидонскій 58, о ровности патриархи Константинопольского зъ Римскимъ епископомъ учиненныи, безъ вшелякой воплиивости суть важны. Поневажъ жадець наступующій по нихъ вселенскій соборъ не знеслъ тыхъ канонѡвъ, и овшемъ пятый, шестый (который особливимъ то канонѡмъ отновилъ) и семый подтвердили. Собору тежъ вселенского ухвалы и каноны не естъ речъ можная кому касовати, ено также вселенскому соборови, для важной якой причины, и то не въ вѣчныхъ правахъ поправу учини[ти], якъ и конституцій сеймовыхъ поединковыи зданя и приватныи купы не могутъ зносити, ено самъ другій сеймъ. Папезове тежъ Римскіи по Леонъ и другіи Халкидонского и иныхъ соборовъ уставы и каноны любовне пріймали и, якъ евангелія, почитали ихъ. Чого свѣдкомъ Григорій Бесѣдовникъ, папа Римскій, который о нихъ тыми словы мовить: «чотиры соборы ччу, якъ чотиры евангелія, а найболѣй Халкидонскій, и пятый также ччу»⁴⁾. То Григорій.

О тыхъ же чотирохъ соборахъ и о ухваленыхъ на нихъ канонахъ Юстиніанъ Великій, царь, въ «Новеллѣ» 131 мовить: «установуемо, абы вмѣсто правъ обдержали св. правила церковныи, которыи отъ св. чотирохъ соборовъ зложены суть, або утвержены, то естъ въ Никей 318 и въ Константинополѣ св. 150 отцовъ, и на Ефескомъ першомъ, на которомъ Несторій осуженъ естъ, и на Халкидонскомъ, на которомъ Евтихій со Несторіемъ проклятъ естъ, предреченныхъ бовѣмъ чотирохъ соборовъ догмата, якъ св. писма, пріймуемо и правила, якъ законъ, заховуемо». То

⁴⁾ книга 1, епистола 24; Бароній, 591.

Юстиніанъ. Зачимъ и мы, православныи, чотирохъ первыхъ вселенскихъ соборовъ ухвалы и каноны, якъ писма святыи, якъ чотири евангелія, пріймуемо и чтимо и заховуемо.

На историки Никифора и Евагрія повѣдаю, иже оны, якъ естъ историкомъ призвоито, вкратцѣ доткнули, вѣдаючи, иже дѣи соборовыи достатечне о ровности патриарховъ зъ Римскимъ написали. Впакъ жебы добре историкъ и противного што написалъ противъ ясному канонѡви соборовому, предся нѣхто презъ то соборового канону уникати не можетъ: одного бовѣмъ чловѣка приватное писмо соборного публичного писма въ подозрѣне и въ зневагу подати не можетъ.

Стороны Агапита, и Мартина, Апоима, Кира, Онорія, Сергія, Пурра, Павла—южъ ся вышей оповѣдѣло достатечне въ артикулѣ второмъ, роздѣлу сегого, части сей второй. Тамъ же ся оповѣдѣло и о Фотіи, же надъ ними епископъ Римскій жадной иншей влады, толко якъ спол-епископъ или спол-патриарха, не заживалъ, якого взаємъ заживати могли и заживали иншіи епископове або патриархове, а особливе Константинопольскій надъ Римскимъ, о чомъ тамъ же доводне ся повѣдило.

О Іоаннѣ першомъ, што зъ Никифора приводитъ, стало ся то ведлугъ правъ церковныхъ, которыи, гды при всѣхъ привилеяхъ и прерогативахъ Константинопольского патриарху Римскому епископови равнымъ чинять, порядокъ межъ ними мѣти хотятъ. О чомъ «Новелля» Устиніанова 131 виразными словы: «твержаемо, мовить, святыхъ соборовъ правныи уставы, абы святѣйшій старогѡ Риму епископъ первымъ быть межъ всѣми іереями, а блаженнѣйшій Константинопольскій Новогѡ Риму епископъ абы второй порядокъ по старогѡ

Риму столиці мѣль и надъ иншіи былъ поважнѣй. А порядокъ той розумѣется въ личенію и мянованію, который по которомъ мяноватися маеть, а не жебы Римскій Константинопольского посѣдати мѣль: хотяжъ теды Константинопольскій второй есть порядкомъ, предсяжъ жадной поровнанія своего зъ Римскимъ епископомъ въ чести зневаги и у[и]ммы не поносить.

А зась абы Римскій біскупъ выше, а патріарха Константинопольскій ниже сидѣти мѣли, того я зъ соборовыхъ дѣевъ не вижу. Нѣгды біскупъ Римскій не толко Константинопольского, але жадного патріарха не посѣдалъ, гдыжъ завше на соборѣхъ сѣдѣня порядокъ таковий былъ: въ-посродѣ церкви ставленый былъ столъ, на немъ евангеліа святѣи, и крестъ, и свѣчки, и лампы; ниже мало, якобы зъ боку, еронтъ и царъ на немъ, а на правомъ боку ко востоку, на полуденной сторонѣ, патріарха Константинопольскій, и инши патріархове и духовенство восточней церкви; а на лѣвой сторонѣ, на полуночь, Римского біскупа и его духовенства сессіа. А же то правда—въ книзѣ Польской «О соборѣ Флорентійскомъ» виданой, на листѣ 15, найденъ написанно тими словы: «подъ тымъ часомъ, пытанье и розница зачалася—о столицахъ восточней церкви и заходнею костела. Того бовѣмъ хотѣлъ папѣжъ, жебы по одной сторонѣ церкви засѣло его все духовенство, а по другой сторонѣ цесарь, патріарха и вся ихъ сторона, зась въ посродку, на першомъ мѣстѣ—папѣжъ. А цесарь твердилъ, же то пристойнѣе есть мѣстѣ цесарю, нѣжели папѣжю. По долгой розмовѣ ажъ казано читати справы першихъ соборовъ, тожъ ся на остатокъ на то зезволили, жебы една сторона, входячимъ до костела была лѣвою, дана была па-

ежови и его сторонѣ, а другая, то есть правая, цесарю и Грекомъ. Розставляли теды такъ маестаты: папѣжскій по сторонѣ ему пазначеной, близко олтаря, яко на чотиры сажнѣ отъ него; потомъ ниже трохи, якъ на сажень, маестатъ кроля Нѣмецкого, то есть цесара; лѣтъ стоялъ прожнѣй, тилко для звычайю. За тымъ тежъ сидѣли кардинали, по нихъ арцибіскупове и біскупове, которыхъ личба была о полтораста зась каплановъ, діаконовъ; протонотаріевъ або писаровъ—было безъ мѣры. Тымъ же способомъ на другой стороны наготовано маестатъ цесарскій, червонымъ златоглавомъ накритый; по немъ зась патріарсѣ, намѣстникомъ иншихъ патріарховъ и всей церкви восточней, вѣдле порядку своего. А въ-посродѣ костела, межѣ обѣма сторонами духовенства, передъ св. столомъ або олтаремъ, поставленный былъ маестатъ найцуднѣйшій, велце оздобный и прибранный златомъ и шарлатомъ: на немъ сидѣлъ великій и справедливый судіа, Господь нашъ Іисусъ Христосъ, то есть святая его евангеліа, а по обѣмъ сторонахъ лежали головы св. апостоловъ Петра и Павла, и лампы горячіи передъ ними. И было ся чому присмотровать: страшливому и новому въдокови дня. оного, ижъ изъ церкви стало ся небо, такъ жеми споминали на оно спѣванье: «небо всесвѣтлое—церковь вся показалася, освѣчаючи вѣрныи Божіи и дорогу имъ показуючи, въ которой стоячи волаймо: домъ твой угрунтуй, Господи!»

А што мовятъ отступникова, же «если бы тоѣ право Константинопольскій патріархове мѣли, умѣлижъ бы его зажити, а меновите Фотій». Отповѣдаю, ижъ, мѣли тоѣ право и умѣли его заживати, о чомъ въ артикулѣ третьемъ, роздѣлу сегого, части сей второй обширнѣй преложишемъ. Зажилъ Фотій, гды Ми-

колая, Римского папежа, екскоммуниковаля, якъ вѣдати о томъ даетъ Анастасій Библіотекаръ, въ предмовѣ собору 8. Зажилъ предъ Фотіємъ Ігнатій святой, который Болгарской земли зъ своей діецеѣи оторвати Римскому епископови Іоаннови Осому не допустилъ. О томъ вѣдати даетъ той же Анастасій Библіотекаръ, въ описаніи дѣевъ Адріана Второго, и Баронѣушъ въ року 863. Поки въ своихъ границахъ ставали епископове Римскіи, поки зъ ухвалъ соборовыхъ не выкочали и поки звычайъ церковныхъ постерегали, поты патріархове всходнии и зъ правомъ тымъ своимъ молчали. Лечъ гдѣ ся тому всему въ-противъ отъ Римскихъ епископовъ дѣяти почало, не толко ведлугъ влады права того екскоммуниковаля Римскихъ епископовъ отъ всей церкви всходней, але и клятвѣ поддали. Што учинилъ Михаилъ Күрулярій, а предъ нимъ Сергій, имене того Вторій, Константинопольскіи патріархове. Заживали tedy того ірава завжды, заживають и, теперъ патріархове Константинопольскіи.

Наконецъ што о шестого собора «Правилыхъ» отступникъ править, и помѣстного, а не вселенского собору, ухвалями быти ихъ менишь, — зъ збытку сердца своего то чинить, а не [зъ] истоты речи: то мовить, што бы радъ видѣлъ, а не то, што видить. Каноны тии нигды иначей въ церкви Христовой титуловани не были, толко канонами св. вселенского собору шестого. Во всѣхъ «Правилныхъ Книгахъ» инашого имъ титулу отступникове не найдують. Соборъ той, на которомъ каноны тии были ухвалены, Балсамонъ въ выкладѣ на предмову тыхъ каноновъ, называетъ «пято-шестымъ», а то для той причины, ижъ соборъ сей пятого и шестого вселенскихъ соборовъ недостатки завершилъ. Такимъ способомъ, пятый соборъ вселенскій, зъ

Юстиніана Первого обхоженный, а по немъ соборъ вселенскій шестій, обхоженный за царя Константина Погоната, жадныхъ каноновъ не становили, безъ чого соборъ ледве могъ быти знанъ и званъ за соборъ, поневажъ што би ся на нѣхъ ухвалило и постановило, канонне означено не было, который двохъ тыхъ соборовъ недостатокъ святыи отцы наполнити хотячи, за Юстиніана второго, прозвискомъ Корконоса, зобралося ихъ двѣстѣ двадцать и семь въ Константинополь, и въ полатѣ, Трулль названой, соборовали, гдѣ, якомъ рекъ, двохъ предреченныхъ вселенскихъ соборовъ недостатокъ завершили и наполнили, каноны списали и подали, которыйи отъ оного часу по сесь день канонами св. вселенского шестого собору и титуловани бывають и называни.

А што пишеть противникъ, якоби на томъ соборѣ пословъ папезскихъ не было, tedy то — або зъ невѣдомости дѣевъ соборовыхъ, або зъ умыслу чинить, хотячи ркою презъ то канонотымъ зневагу якую нанести. Же на соборѣ томъ послове папезскіи были, — меновитѣ: Василій Гортинскій, Крита острова епископъ и епископъ Ровенскій, Римской церкви мѣстце держачій, были и тии епископове, которые тогды папезскими легатами называтися звыкли были: Оссалоницкій, Сарискій¹⁾, Ираклийскій и Коринтскій — вѣдати даетъ о томъ Балсамонъ въ выкладѣ на предмову тыхъ шестого вселенского Константинопольского собора канон[ов]ъ. Але даймо, же не были на томъ соборѣ послове папезскіи! Што же оттоль? «Безъ пословъ, мовить отступникъ, папезскихъ соборъ вселенскій быти не можетъ». Але то штодецнии отступникіи плѣтки, голословнии басни! Показалося то або

¹⁾ Ундола: «Сарійскій».

вѣмъ доводне въ артикулѣ третемъ, роздѣлу второго, части сей второй, а особливѣ въ артикулѣ 1, роздѣлу третьего, сей же части, ижъ соборъ вселенскій безъ папежа быти можетъ, и ижъ и второй, и пятый вселенскіи соборы безъ папезовъ Римскихъ и безъ пословъ ихъ обхожены были; вселенскими однакъ названы были и по сѣсь день таковыми называются и суть. Не есть то абовѣмъ правда и безъ доводу слово, абы безъ пословъ папезскихъ обхоженный соборъ вселенскій статися и званъ быти не могъ. Але то правда и слово зъ доводомъ, же и зъ послани папезскими и отъ самого папежа обхоженный соборъ вселенскимъ титулованъ не былъ, яковыи суть соборы помѣстныи, на которыхъ послове папезскіи были, наприкладъ: Сардикійскій и Карѣагінскій, и ипшихъ безъ личбы, и соборъ отъ Дамаса, папы Римского, подъ самый тотъ часъ обхоженный, гды былъ обхоженъ первый соборъ Константинопольскій; овъ безъ папежа и безъ пословъ его былъ обхоженъ, вселенскимъ однакъ есть названъ, а отъ самого папежа обхоженный въ Римѣ — титулу того не сподобился. Не есть то теды правда, што отступникъ Креуза твердить, абы безъ пословъ папезскихъ обхоженный соборъ вселенскимъ быти не могъ. Але о поважности тыхъ шестого вселенского собора канон[ов]ъ,—послухай еще о томъ же и сего вселенского собору, въ первомъ канонѣ такъ мовячого: «божественныи каноны вдячне пріймаемо и постановлене ихъ цѣлое и непорушное ствержаемо, которыми выданы суть презъ трубы Духа Св., презъ благословенныи апостолы и презъ шесть святыхъ вселенскіи соборы, и презъ оныи, которыми до такихъ выроковъ поданы помѣстне збираны были, и презъ святыхъ отцы наши, единымъ абовѣмъ и

тымъ же Духомъ освѣчены всѣ, то, што было позитичного, постановили; и которыхъ оны виклинали, тыхъ и мы выклинаемо; а которыхъ оны зложили, и мы тыхъ складаемо; кого отлучили, и мы отлучаемо; а кого подъ каранье дають, и мы зъ ними заровно». Ижъ теды св. сей вселенскій семый соборъ и о апостолскихъ и о шести святыхъ вселенскихъ соборовъ канонахъ змену чинить — явная речъ, же тыхъ шестого вселенского собору канон[ов]ъ не выдѣляетъ, и овшемъ, хто бы въ чомъ коли нарушилъ, такового выклинаетъ. Каноны тии за каноны поважныи и за св. шестого вселенского собору каноны мѣли и сами епископы Римскіи, о которыхъ папа Римскій Адріанъ въ листѣ своемъ, до Тарасія, патріарха Константинопольского писаномъ, такъ поважне мовить: «нашлисмо въ пререченномъ сѣнодальномъ вашемъ посланію, якъ доброе есть визнанье ваше, и якъ права вѣра ваша, около зобраній священныхъ, и шести вселенскихъ святыхъ синодовъ, и о чести годныхъ освященныхъ образ[овъ]. Которое то посланіе дивно, заправды, есть и ужаленія годно, въ которомъ тежъ яснѣе есть выражено, ижъ въ шестого сѣноду, зъ Бозского нахненія и ведугъ закону, оголошенныхъ канонахъ принято есть малеванье оное почтливое, на которомъ Агнецъ, палцемъ Предитечевымъ показанный, есть вымалеванъ, который на знакъ ласки прінятый, правдивого намъ презъ законъ Агнца, то есть Христа Бога показуеъ. Дивныи теды фігуры и тѣны, якъ знаки и цехи правды церкви поданыи, пріимуючи ласку и правду предпочтѣмо, пріиявши ея, якобы закону выполнене¹⁾. Абы теды то, што есть досконалое, хотъ фарбъ выраженьемъ всѣхъ очемъ было

¹⁾ 6 собор., 73.

подано, приказуемо, абы отъ того часу на образахъ мѣсто старозаконного Агнца Христосъ Богъ нашъ Агнецъ, который всего свѣта грѣху згладилъ, въ чловѣчей постати былъ малеванъ, абысмы презъ него покоры великость Бога Слова на память собѣ приводячи, въ роспамятоване тѣлесного его зъ людьми помѣшканья, муки и збавенной его смерти и откупленія, которое ся презъ него всему свѣту стало, привожены были». То Адрианъ, папекъ Римскій, который выраженными словами то признаваетъ, иже каноны, въ Трулль зложенны, суть каноны божественныи и священныи, и же суть св. шестого вселенского собора канонами. А отступниково мовить, же тыи каноны не суть вселенского собору и нѣчего не важать! Кому же тутъ вѣра рачей дана быти маеть—отступникомъ въ правдѣ не найдующимся, любъ папекъ Римскому? Отступникомъ отступниково вѣру въ томъ нехай дають, а мы даемо вѣру Адрианову, папѣ Римскому, которому ся въ томъ подписуетъ и Иннокентій Третій, епископъ Римскій (въ канонѣ «Отъ многихъ»); подписуютъ и самыи права костела Римского, отъ Граціана собраныи въ дистинкціи 31 (въ канонѣ «Поневажъ») и въ дистинкціи 32 (въ канонѣ «Если хто»). Непристойная то, заправды, речъ, же въ Римскомъ костелѣ не только зъ вселенскими соборами не держать, але ихъ непристойне отмечаютъ: што бовѣмъ на онъ часъ Адрианъ папекъ похвалилъ и ствердилъ, тожъ нынѣ Евгеній, албо другій, который гасить и отмечаетъ. Але не о томъ речъ на сей часъ. Доводне теды, за помощю Божю, показалемъ, иже наши доводы, которые отступникъ «зарутами» назвалъ, суть важныи и суть святыихъ вселенскихъ второго, четвертого и шестого соборовъ ухвалы.

РОЗДѢЛЬ ДЕВЯТЫЙ.

Части II, роздѣлу IX, артикулъ 1.

Хотяжъ бысмы въ едности вѣры были, председа Римскій бискупъ зверхнѣйшимъ единымъ пастиремъ и удѣльнымъ монархою въ церкви Христовой быти не могъ бы, аны надъ патріархами зверхность мѣти, аны митрополити въ Росіи хиротонісовати ему не належало бы.

Исаія, Божій пророкъ, волаеть: «горе пишущимъ лукавство: пишущи бо, лукавство пишутъ»²⁾. Нѣкоторые бовѣмъ отъ Израильтианъ Самарійскихъ на пророки фалшивыи списовали пророцтва, другіи хирографи чинили несправедливыи на вдовы и сироты. Зъ тымъ пророкомъ Божиимъ и мнѣ, на девятый отступницкій роздѣль отповидѣти хотячему, заволати належитъ: «горе пишущимъ лукавство! бѣда тымъ, которые пишутъ неправду, которые пишущи, лукаво и лестне пишутъ, мысли свои зли въ добрыи сердца людскіи впроважаячи, зъ тымъ ся выносятъ, якобы што отъ книгъ повѣдали, а оны повѣдаютъ сны отцевъ своихъ любоначаліа сикерою упоенныхъ!». Ачколвекъ во всѣхъ прешлыхъ первой и сей второй части роздѣлахъ малобачны были на правду отступниково, въ семъ девятомъ вшеляко ей потоптали и, прочъ фалшу, иного въ немъ не писали нѣчего. Которыи отъ оной неправды починають «много есть, мовятъ, братіи нашей противныи, которые признавають, же такое старшенство было при папекъ Римскихъ презъ семъ соборовъ, але же е стратили, оторвавшись отъ едности

²⁾ Исаія, гл. 10, ст. 1.

церкве святое по тыхъ семи соборахъ», отъ той, мовлю, неправды девятый свой роздѣлъ починають, братією своею насъ называютъ, а отцевъ нашихъ патріарховъ зрекаются и безчестятъ. Поневажъ тебѣ отцевъ зрелися, синами ихъ болше не остаются, а затымъ и намъ братією быти не могутъ. Умовляють въ правовѣрныхъ, якобы мѣли признавати старшенство папѣжомъ Римскимъ! Презъ семъ соборовъ такое, о яковомъ оны отступниково правятъ, иже папѣжове по оторванюся Римской церкви о[тѣ] церкви восточної старшенство тое стратили, въ чомъ многой ¹⁾ той братіи великую кривду чинятъ. Мы абовѣмъ всѣ православныи нѣ одного зъ тыхъ двохъ не признаваемо, але то завжди и мовимо, и признаваемо, же гдѣ бы Римскій бискупъ смирилъ себе и вѣру еднако зъ патріархами визнавъ, былъ бы межѣ братією братомъ и спол-патріархомъ первого именования. Голосы, которыми насъ помовляють отступниково, не суть голоса православныхъ синовъ святой Матки Церкви восточней, не суть тыи слова зъ соборовыми правилами згодні. Не признаваемо мы, мимо пристойности, жадного старшенства папѣ Римскому, поневажесмо ясне и доводне то показали, же патріархове во всемъ, иле ся тыче достоинства епископского, суть ему равны, винявши нѣкоторые его прерогативы, иле до благочестія іерархіи церковной. Въ которыхъ всѣхъ превзятостехъ вшеляко и зуполне поровнанъ ему; для тыхъ же самыхъ причинъ, для которыхъ ними онъ былъ почтенъ, Константинопольскій стался. Суть правовѣрныхъ синовъ голоса, ижъ бискупове Римскіи якъ презъ вѣкъ семи соборовъ удѣльного старшенства въ церкви Христовой не мѣли, такъ и презъ оторваніе о[тѣ]

¹⁾ Унд.: «многѣи».

церкве не тратили его, яко того, чого нѣколи не мѣли; але тратили сполечность и участництво, которое зъ церковною восточною и зъ патріархами мѣли, а презъ то того, чому затымъ ити належало, доступили. То збываесть: часу своего пожнуть, що посѣяли, и уживати будутъ. Великое абовѣмъ то нещасте и пендза — единой святой каѳолицкой и апостолской церкви отпасти, въ которой, за ласкою Божею, мы, православныи, естесмо, и въ ней странствуемъ, въ вѣри, падѣи и любви збавенья своего ожидаемъ. Суть и еще правовѣрныхъ христіанъ тѣи голоса, ижъ якъ передъ тѣмъ, поки Римская церковь въ едности вѣри зъ восточною церковью оставала, бискупъ Римскій не былъ мѣний за повшехного епископа и за зверхнѣйшого властителя въ церкви, такъ и теперъ, гдѣ би ся папѣжъ и все заходнее христіанство (здарилъ би то Богъ) до едности вѣри, въ которой предковѣ ихъ были, наворачнули и зъ церковью восточною въ сполечность вступили. Предся бискупъ Римскій за повшехного епископа и за найвишшого пастира знанъ быти не могъ бы, поневажъ прерогативы той, въ едности церковной будучи, не мѣлъ, — которая удѣльного монархи въ церкви Христовой нѣколи не знала, якъ ся то на передъ многими доводами ясне за помощью Божею показало. И патріархове восточніи, и имъ подлежащіи митрополитове, и епископове зъ своими епархіями подлегати ему не были би повинни жадного послушенства отдавати, анъ хиротонію отъ него брати. А то для того, ижъ патріархове восточніи, иле до власти епископской и ряду церковного, зъ Римскимъ соборомъ единою и равною честию и достоинствомъ суть учении и упривѣлеєвани. Къ тому ижъ дієцезіи такъ Римскому, якъ и патріархомъ удѣльне суть роздѣленіи

и влада пастирства и ряженя ихъ въ назначенихъ и въ отдѣленихъ имъ частехъ есть ограничена, зъ варунками и подъ каранемъ зверженя, абы одинъ въ другого діецецію не втручался. Речеть кто «што намъ и онимъ за пожитокъ зъ того такого зъедноченя, и што за тимъ за повинность наша была бы?» Пожитокъ намъ былъ бы радость, веселіе и утѣха, ижъ ся драхма—церковъ Римская—згинулаа нашла; ижъ отъ ста овецъ заблудилаа сотнаа овечка отискана и до овчарнъ Христовы впроважена была бы; ижъ братъ нашъ, которій умерлъ былъ, ожилъ бы,—погиблъ былъ и нашолъ бы ся! Церковъ зъ Римская радовала бы ся и веселила, ижъ, згубила бывши, нашла; ижъ заблудила въ ограду церковную ввелася; ижъ, мертва бывши, ожила; ижъ зъ братією своею зъедночила бы ся, и ижъ до своей достойности давной пришла бы! А повинность взаимная была бы—братолубіе показовати одинъ другому и руку помочи подавати, «другъ друга честію болшимъ надъ себе, ведлугъ божего апостола, чинити»²⁾. Папезъ зъ Римскій гди бы, [новотиниъ]³⁾ отвергши своиъ и новацій, въ едности вѣри зъ церквою, то есть [зъ] патріархами былъ, мѣлъ и отъ насъ тое, же бисмо его за виборный въ тѣлѣ церковномъ смислъ мѣли и почитали; а гди бы побожимъ былъ и чудами ся прославилъ, то бисмо его, якъ святого, велбили и виславовали и межи святыми Божіими получали, якъ предъ тимъ на входѣ: Аѳанасіа, Григоріевъ, Кирилловъ, Василиа, Златоустого и иншихъ безъ личби, а на заходѣ: Климента, Силвестра, Леона, Мартина, Грігоріа и иншихъ многихъ, такъ

бисмо и его почитали. А зъ надъ патріархами и надъ ихъ діецеціи митрополитами и епископами и христіанами аби владу якую удѣльную мѣлъ ростягати, суди за аппеляці[е]ю отправовати и послушенство по нихъ витягати,—о томъ анъ мислити, гдижъ собори вселенскіи того ему не только не позволяють, але виразне забороняють, якъ ся то южъ на передѣ на многихъ мѣстцахъ доводне показало.

Части II, роздѣлу IX, артикулъ 2.

О прерогативахъ епископа Римского и о привѣдяхъ ви-неслости его.

Поневажъ на многихъ мѣстцахъ за розными окказіями взмену чинилемъ о привѣдяхъ и прерогативахъ Римского епископа, за окказією теди словъ овихъ отступническихъ, на початку девятото ихъ роздѣлу положенихъ, яко би многіи зъ насъ были, которіи такое старшенство папезови Римскому признавають, о якомъ они отступникове правять,—належитъ ми, православній чителнику, вѣдомимъ тобѣ учинити, што за прерогативы надъ иншихъ патріарховъ мѣлъ епископъ Римскій, и што за привѣли винеслости его,—а бисъ на око обачилъ: еслижъ коли такое старшенство зъ насъ нѣкоторіи Римскому епископови признавають, о якомъ они отступникове облудне правять и насъ невинне помовляють?

Мовятъ отступникове, ижъ Римскій епископъ той напереднѣйшій привѣлей маеть, же есть епископомъ повшехнимъ, а маеть привѣлей той не зъ людского права, але зъ Божого. Отповѣдаю имъ. Же жаденъ зъ православнихъ того ему права нѣколи не признавалъ и не признаваетъ, якъ омил-не нѣкоторихъ зъ насъ Креуза помов-

²⁾ Римл., гл. 12, ст. 10.

³⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

ляеть; але признавали предковє наши, и мы признаваемо, же естъ епископъ, во всемъ всѣмъ епископомъ равній и каждому зособна, якъ ему всѣ и зособна кождій равнимъ естъ. «Гдѣ колвекъ абовѣмъ естъ епископъ, мовить св. Іеронимъ въ посланіи своемъ до Евагрія, будь въ Римѣ, будь [въ] Евгубѣ, будь въ Константинополю, або въ Регіи, або въ Александріи, або въ Танаисѣ,—того жъ естъ служеніа и тогожъ священства ¹⁾». «Високость абовѣмъ богатства и убозства низкость—анъ высокимъ, анъ низкимъ епископа не чинить, гдижъ всѣ суть апостолскими сукцесорами ²⁾». А же церковъ Христова повшехного епископа ніколи не знала и теперъ не знаеть нишого, прочъ самого Христа, Григорій св., епископъ Римскій, выраженіи и многими слови вѣдати даеть, гдѣ въ листѣ своемъ 32, книги 4 такъ мовить: «Отдадь, Боже, отъ сердца христіанского имя тое ³⁾ (повшехного епископа) блюзнерское ⁴⁾, черезъ которое всѣмъ священникомъ честь отъймается, гди отъ одного безрозумне бываеть собѣ привлацано». А же и Римскій епископъ за повшехного ніколи званъ не былъ—тамъ же заразъ наводитъ: «жадець, мовить, зъ епископовъ Римскихъ того видѣльности слова ніколи не принялъ и уживати не призволилъ». А для чого имени того уживати Римскій епископъ не призволялъ—тамъ же заразъ овую даеть причину: «абы, мовить, гды бы ся одному што за власное да-ло, чести повинной всѣ священници не были позбавлены». То Григорій свя-тый. Римского теды епископа, не рку-

чи мы або святаи церковъ восточнал, але и сама заходная — за повшехного епископа ніколи не знала. Поневажъ якъ тойже Григорій, папа Римскій, въ посланіи 69, книги 7 мовить: «если одинъ зъ людій повшехнимъ епископомъ будетъ званій, иншіи епископове не будутъ епископами». А назвавши имя «повшехного» зъ людій епископа—именемъ «превротнимъ», «вишечивимъ», «бриджимъ», «пышнимъ», «блюзнерскимъ»—въ посланіи 30, книги 6 мовить: «я безпечне мовлю, ижъ хто колвекъ себе повшехнимъ священникомъ називаеть, або званій быти прагнеть, въ нысѣ той своей антихристови доро-гу готуетъ». Не знаемо теды мы въ церкви Христовой епископа повшехного зъ людій, прочъ самого Бога-Чло-вѣка Христа Господа, которого далъ Богъ головою церкви. И омылне то отступникъ Креуза удаеть, якобы ніко-ри зъ насъ такое старшенство въ церкви Христовой Римскому епископо-ви признавали, якое они ему отступ-никове признавають. И овшемъ мы, православніи, о томъ повшехного зъ людій епископа имени то зъ тымъ же святымъ Григоріємъ, папою Римскимъ, мовимо, же «хто колвекъ на тое об-рыдлоє (повшехного епископа) имя при-зволяеть, кождій той вѣру тратить и ставається невѣрникомъ ⁵⁾». «Речь або-вѣмъ естъ то Люциперская (мовить той же святой одному епископови) — хотѣ-тиса поднести падь всѣ иншіи еписко-пы, которми суть звѣздами небесными и оболочками церковными ⁶⁾». «Епископъ абовѣмъ титулу такогò ⁷⁾, то естъ, ко-торый ся повшехнимъ епископомъ зо-ветъ, або званъ быти прагнеть, въ ны-

¹⁾ Іеронимъ къ Евагрію.

²⁾ Θεοφιλακτὴς на Іоанна, 11, fol. 286.

³⁾ Въ подлинникѣ грубая опибка: «твое».

⁴⁾ Въ Толстовскомъ спискѣ на полѣ: «повшехный епископъ естъ имя блюзнерское».

⁵⁾ Книга 4, посланіе 39.

⁶⁾ Книга 4, посланіе 34.

⁷⁾ Книга 6, посланіе 30.

съ своей антихристовимъ есть предотекою, и того наслѣдуетъ, который, погордивши въ сполной радости апостольскими хорами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти, мовячи: «вступлю на небо а вивиншу столицу мою надъ звѣзды Божіи, усяду на горѣ приміря, на полночи, вступлю на высокость оболоковъ и буду ровній Вышнему⁸⁾».

Не признаваемо теѣ мы въ церкви Христовой повшехного [зѣ] людій епископа, бо его нѣколи церковь Христова, нѣ восточная, нѣ западная не знала. И есть то свѣжій отступнической повокалендарній (то есть такъ давній, якъ есть давній новій календарь) вимисль, а на насъ потварь. А жебыту въ церкви Христовой нѣколи небылую речъ мѣл мѣти епископъ Римскій зѣ права Божого, нѣди того отступникове зѣ писма Божого (право абовѣмъ Божее зѣ Божого писма показано быти маеть) и одною литерою не покажутъ. Але если привилея якіи маеть—зѣ людского ихъ права маеть, а не зѣ Божого. Мовятъ абовѣмъ св. вселенского собору четвертого святыхи отци въ канонѣ 28, же «столицы старого Риму привилея наданы⁹⁾ суть отъ отцевъ». Если отъ отцевъ, то зѣ права людского, а не зѣ права Божого. И покладаютъ тамъ же заразъ причину, для которой тѣи ему отъ отцевъ привилеи суть наданы: «иже, мовятъ, мѣсто оное царскою столицею было». Не есть то теѣи правда, шѣ отступникове правятъ, якобы епископъ Римскій былъ въ церкви Христовой епи-

скопомъ повшехнимъ, и абы то зѣ Божого права мѣл. Которій если такъ есть, якимъ его отступникове мѣти хотятъ и удають, вѣ церкве Христовы есть, и они зѣ нымъ. Церковь абовѣмъ Христова, прочъ самого Христа Господа, жадного зѣ людій повшехного епископа не знала нѣколи (яко о томъ Григорій святый, епископъ Римскій, ясное свѣдоцтво видалъ) и теперъ не знаетъ (якъ мы о томъ зѣ тымъ же святымъ папеже[мъ] ясное свѣдоцтво выдаемо). А шѣ за привилеи отъ святыхъ отцевъ епископъ Римскій мѣл, которыхъ ипшій патриархове не мѣли, овѣи суть: иже онъ межи всѣми епископами зналъ былъ за пайвиборнійшого и панилѣйшого ухвалъ и канонъ соборовыхъ посторожцу, оборонцу, и отмстителю, а то—зѣ той причини и прерогативы, иже церковь Римская великую поважность во всемъ христіанствѣ относилъ, же отъ переднѣйшихъ апостоловъ Петра и Павла была уфундована; тоежъ заровно зацности и поважности и церковь Антиохійская, и патриарха еи есть, кѣдижъ тѣиже верховніи апостолове уфундовали ю. А привилей той не самому Римскому епископови належалъ, але всей церкви; и онъ не самъ въ утечкахъ на помочъ ставитися былъ звыклъ, але соборно зо всею церквою. Теперъ южъ той привилей подъ лавою, въ зневазѣ, гдижъ южъ отъ колко сотъ лѣтъ сами папѣже Римскіи натяжшими святыхъ соборовыхъ ухвалъ и церковныхъ правъ и канонъ зневажцами сталися. И самой церкви Римской не барзо почитаетъ, бовѣмъ шѣо первѣй епископъ Римскій отъ церкви Римской бралъ поважность, то теперъ впротивъ все—особѣ, а не церкви приписуетъ. Первѣй во всемъ любовъ и продковала, и сродковала, и кончала; а теперъ все ся

⁸⁾ Исаія, гл. 14, ст. 13—14: «ва небо възду, выше звѣздъ небесныхъ поставлю престолъ мой, сяду на горѣ высоцѣ, на горахъ высокихъ, иже къ сѣверу: възду выше облакъ, буду подобенъ Вышнему».

⁹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «не даны».

справуетъ властелско, росказовнѣ. Первѣй зо всѣми епископами подѣ однимъ правоу, теперѣ южѣ законодавецъ, жаднимъ правамъ церковнымъ неподлеглій монарха неслупнише удаеця. А то былѣ, якомъ предрекль, Римскаго епископа первѣй привилей и первая прерогатива.

Другѣй привилей Римскаго епископа былѣ, ижѣ онѣ, презѣ поважность столечнаго цесарскаго мѣста Риму, почтенѣй былѣ тимѣ, ижѣ способнѣй быти могль до данья помочи укривженѣмъ, маючи тамѣ же заразы и цесаря, и сепатѣ, которыхъ владзею всѣмъ всюды укривженѣмъ лацно помочѣ и ратунокъ податися могль, до котораго многѣмъ въ кривдахъ утѣчка была и любая, и пожитечнаа, поневажѣ все ся любовне справовало, поважне, а частокротѣ и скутечне. Лечѣ скоро то, што ся зѣ любви дѣяло, въ повинность отъ Римскихъ епископовъ и въ вѣчное нѣякое право затягатися почало. На-тихлѣмѣсть ся тому спротивили епископове востоднѣй подѣ часть собору Антиохійскаго и Сардикійскаго; спротивилися епископове Африканскѣй подѣ часть соборовъ Кареагинскихъ. Теперѣ засѣ все ся южѣ тое обернуло въ тиранѣю, которую усилюють епископове Римскѣй, абы всѣхъ епископовъ кривды, въ аппеляцію поднеслы, не черезѣ иншого кого, только черезѣ его вырокъ конецъ свой брали. Зачѣмъ што передѣ тимѣ полюбовный и самѣ иннихъ епископовъ судовѣ подлеглии узнавца, то южѣ теперѣ навѣшнѣй, въ чѣмъ судовѣ неподлеглій судѣа выставляется. А то былѣ другѣй Римскаго епископа привилей и прерогатива.

Третѣй—тогожѣ привилей былѣ, ижѣ для пререченѣхъ двоухъ привилеовъ прерогативъ въ такѣ вынеслой и оказалой поважности Римскѣй епископѣ zostавши,

то есть, ижѣ былѣ правѣ церковныхъ и уфалѣ соборовыхъ заховывачѣ пилный а гвалтовникомъ ихъ отмститель поважный и укривжонѣмъ помочникѣ любовный, а въ-головахъ, ижѣ былѣ вѣри православной посторожца и оборонца готовый, стался оттодѣ звязкомъ навѣборнѣйшимъ въ сполечности церковной. Взавши абовѣмъ Римская церковѣ отъ переднѣйшихъ апостоловъ вѣру православную и туюжѣ потомѣ на соборахъ вселенскихъ оголошенную, на писмѣ виданую и до вѣчнаго уживаня поданую, презѣ долгѣй вѣкѣ держала и ховала у себе непорочну и непорушну, презѣ што во всемѣ христѣанствѣ, якомъ рекль, славна zostавши, звязкомъ сполечности православныхъ церквей сталася достовѣрнимъ. А хотяжѣ Римскѣй бискупѣ особливѣи свои въ почести только прерогативы мѣль, однимъ еднакѣ зѣ межѣ патриарховъ, во всемѣ собѣ ровныхъ, посподу зѣ ними, а они зѣ нимѣ церковю Христовою рядячи, епископомъ былѣ и спол-епископомъ. А гдѣ ему пришло и старожитную вѣру въ визнаню еѣ и душезбавенной таемницы въ уживаню порушити, вмѣсто звязку сполечности церковной, стался нещасливымъ розвязкомъ и схисмѣ плодovitѣмъ отцемъ. На што и вѣсѣ заходнѣй костель, тяжко стогнуци, обтяжливе нарекаетѣ—черезѣ него одного отъ церкви Христовы востодней отщепенѣй и по рознихъ сектахъ розогнанѣй бывши, которѣй, засѣ подѣ свою владзу затягнути усилюючи, южѣ ся не Римскимъ епископомъ титулуецѣ, але епископомъ повшехнѣмъ, то есть всѣхъ иннихъ епископовъ (якѣ о томѣ на початку сего артикулу приведенѣй св. Григорѣй, епископѣ Римскѣй, вѣдати дастѣ) зѣ достоинства епископскаго и влади здѣраецѣ, а самѣ одинѣ всего свѣта епископомъ zostавати усилюецѣ.

То былъ третій Римскаго епископа привилей.

Зъ тихъ и пререченихъ прерогативъ былъ Римскому епископу новій привилей четвертый, ижъ што колвекъ въ церкви Христовой поважное становлено было, зъ обвѣщеніемъ епископа Римскаго было и порозумѣнемъ зъ нимъ дѣятися звикло было, такъ еднакъ же гдѣ бы самъ, любъ презъ послы не былъ, або будучи слушности противный былъ, речи намовлены въ своей поважности абы zostавали. Што ся стало на второмъ и пятомъ соборахъ вселенскихъ, на которыхъ епископове Римскіи нѣ сами презъ себе, нѣ презъ послы свои не были, равне и на соборѣ вселенскомъ четвертомъ, которого слушпой ухвалѣ, хотъ ся послове напежскіи, а потомъ Леонъ и Геласій, епископове Римскіи, неслухне спротивили, ухвала еднакъ въ своей повазѣ zostала. Теперъ [засѣ] ¹⁾ скриню всѣхъ ухвалѣ церковныхъ—перси Римскаго епископа суть, которій што колвекъ речетъ, за Бозскій вирокъ отъ всѣхъ принято усилуетъ мѣти, и што передъ тѣмъ—посполитій зъ иншими епископами о добромъ церковномъ промыслиникъ, то теперъ самъ одинъ и соборъ вселенскій, и надъ соборъ удѣльный ухвалѣ церковныхъ споряща и правитель!

Былъ зъ тихъ же помененыхъ причинъ и прерогативъ и пятый привилей овый, ижъ Римскій епископъ, цесарскою притомностью и поважностью вспертый, еретикомъ и ересемъ ихъ ширитися не допускалъ, але частью своими писмы, частью цесарскими výroками псвстягалъ ихъ и тлумилъ. «Отколы, мовить Просперъ, святой памяти папа Вонифатій напротивъ неприятели ласки Божей, не толко апостолскихъ, але и це-

сарскихъ уживалъ вилокъ. «Тыи теди 5 привилеевъ зъ помененихъ причинъ и прерогативъ Римскому епископу въ уживаню быти церковь Христова знала. И гды станеть на правахъ церковныхъ всѣхъ першихъ, новотиниъ ся зречетъ а всю первую старожитность церкви заходной привернетъ и вѣру заровно зъ патриархами визнаеть, до сполечности оногъ своей приймутъ и до прерогативъ першихъ припустятъ. На што и всѣ иншіи Христіанскіи зъ тогожъ самого Римскаго костела вылеглы секти, розумѣмо, зъ охотою ся подпишутъ и станеться за ласкою Божею, не уніа, але унитасъ ²⁾, не зъедночене, але едність!

А же немалъ всѣ помененіи привилей Римскому епископу зъ тихъ причинъ и прерогативъ надани быти найдуются, ижъ сполечного мѣста цесарскаго былъ епископомъ, и ижъ за притомностью и потужностью цесарскою мочи укривженіемъ помагати, еретикомъ и ересемъ поважне и скутечне забѣгати моглъ,—для тихъ же власныхъ причинъ и прерогативъ, гды врихлѣ потомъ перенесена была столица цесарская зъ Риму до Константинополя, и мѣсто тое такъ притомностью цесарскою, якъ поважностью сенату, славно и новимъ Римомъ названо zostало. Видячи святыи отци, же што моглъ Римскій епископъ въ церкви Христовой, стался мочи тое все, за перенесеніемъ цесарства, епископъ Константинопольскій, тыиакъ ему всѣ, которіи мѣлъ епископъ Римскій, привилей присудили и, надъ иншихъ трохъ патриарховъ его поднесши, вторимъ его по Римскомъ въ порядку а равнимъ въ чести и въ владзи учинили. И ачколвекъ всѣмъ патриархомъ або рачей всѣмъ епископомъ

¹⁾ Добавлено по Толстовскому списку.

²⁾ Лат. unitas.

еднакое отъ церкви Христовой пекло-
ване есть злецо, одно бовѣмъ въ
церкви Христовой есть епископство.
Мовитъ Купріанъ святей въ словѣ
«О простотѣ»: «прелятуры ¹⁾ и всѣ по-
сполите за одинъ епископъ церкви Хри-
стовы дозируютъ, рядятъ нею и спра-
вуютъ. Еднакъ въ дозорѣ томъ, радѣ и
справованію вишнее мѣстце маеть митро-
политъ, иже епископъ, вишнее [мѣстце
маеть] ²⁾ патриархъ; иже митрополитъ,
вишней—ближній зверхности свѣцкой
патриархъ, [иже] ³⁾ отлеглий». Быти
бовѣмъ равными собѣ всѣмъ патриар-
хомъ, митрополитомъ и епископомъ—
зъ права есть Божого, которое надъ
епископа вишней духовной зверхности
не знаеть. А быти одному надъ дру-
гого вынесѣйшимъ—зъ права есть
людского, зъ котораго хотѣ былъ Римскій
епископъ надъ всѣ иншіи вынесѣй-
шимъ, иже въ мѣстѣ столечномъ це-
сарскомъ сидѣлъ при боку цесарскомъ,
зъ Божьего единакъ права не былъ,
только—епископъ тоейжъ влады и то-
гожъ достоинства, якъ мовитъ Іеронимъ
святий: «которій Александрійскій, Ев-
губскій, Константинопольскій, и кождый
иный», ведлугъ котораго и епископъ
Константинопольскій, всѣмъ иншимъ епи-
скопомъ равный зоставаючи, зъ права
людского, то есть, зъ ухвалы святыхъ
отецъ сталъ надъ всѣ иншіи выне-
сѣйшимъ, и то теперъ въ Церкви
Христовой презъ дозоръ свой самъ и
зъ своею церквію справуетъ, што въ
ней сполечне справовалъ зъ епископомъ
Римскимъ поты, поки онъ въ захова-
нью старожитнихъ, отъ святыхъ отецъ
на вселенскихъ соборахъ ухваленныхъ
правахъ преставаѣлъ. А скоро черезъ

неслиханіи Церкви Христовой въ своей
Римской кузницѣ укованіи права на каркъ
спол-епископомъ наступати почалъ, на-
тихъ-мѣстъ зъ едноты церковной вы-
палъ и въ схемѣ зосталъ, овими себе
домовыми оной святой старожитности
неслиханіи повозмисленіи правы об-
варовавши: иже Римская церковь отъ
самого Бога есть уфундована, которая
якобы ижеколи не блудила и блудити
не можетъ; якобы самъ Римскій епи-
скопъ былъ Христовымъ и Божимъ въ
зуполной церковной епископской владѣ
намѣстникомъ, и всей Христовой церк-
ве монархою вайвишнимъ, судією всѣхъ
судячимъ, а судови иже чѣму непод-
леглимъ; которому якобы самому въ зуполной
влазды было всего свѣта епи-
скопы судити, карати, зметовати, при-
вертати, собори вселенскіи зывати, об-
ходити и ствержати, а вкоротцѣ рекши—
иже онъ самъ есть епископомъ
повнѣхнимъ, вѣры правиломъ неомил-
нимъ, и прочаа. О которыхъ если вѣ-
дати, чителнику ласкавый, обширній
прагнешъ, до третего роздѣлу «Ламен-
ту Ореологова» отсилаю тя, а самъ сей
мой артикулъ на томъ кончу, иже иже
того отступникъ Креуза не дове-
детъ, што мовитъ, абы ижекотори зъ
насъ православныхъ то признавали,
иже, подъ часъ семи вселенскихъ со-
боровъ, такое мѣлъ отъ Церкви Хри-
стовой старшенство епископъ Римскій,
якое ему теперъ оны отступникова при-
знавають. Же мѣлъ подъ часъ оный
овии привилеи, то признаваемо; але не
самъ, бо заразъ на второмъ вселенскомъ
соборѣ поровнаѣ въ нихъ зъ нимъ
зосталъ патриарха Константинопольскій,
и то што на него належало справовати,
не занежалъ, оба единакъ (и Римскій
першій въ тихъ правахъ, и Констан-
тинопольскій другій въ нихъ) онъ пер-
шій, а сей вторій въ Церкви Христовой

¹⁾ На полѣ: «преложества».

²⁾ Добавлено по Толстовскому списку.

³⁾ Исправлено по списку Толстова.

иле до порядку ієрархііного—єпископове, иле до порядку чина—або за одинъ єпископъ зъ собою и зо всѣми иными. А монархою церковнымъ, єпископомъ повшехнимъ, судією найвишнимъ — нѣ одинъ! Неслушне бискупъ Римскій на єдного себе все горнеть и єдного себе выставляетъ. А писмо зась святое єдного не похваляетъ, и не толко абы то на единомъ полегати мѣлъ, але и самъ ся не остоитъ, яко Еккліастесъ, въ 4 гл., пишеть мовачи: «дѣишии два нѣжли одинъ, естѣ имъ заплата добрая въ трудѣхъ ихъ: нѣжъ если одинъ зъ нихъ падеть, поднесетъ другій спол-товариша своего, и горе тому единому, коли ся падеть, и не будетъ второго воздвигнути его. — И если укѣпится одинъ, два стануть противу ему, и поворозокъ треплетеный не скоро росторгнется» ⁴⁾. То Еккліастесъ. Зъ того свѣдоцтва писма святаго ясно ся дасть вѣдати, ижъ чотирь патриархове въ силѣ, въ правдѣ суть, все могутъ, а одинъ бискупъ Римскій не стоить, але упалымъ естѣ и ничего не можетъ.

Части II, роздѣлу IX, артикулъ 3.

О Тарасіи, Никифорѣ и Меодіи, патриархахъ Константинопольскихъ, ижъ они въ послушенствѣ не были папѣ Римскому.

Еще зъ Исаіємъ пророкомъ мовлю: горе пишуцимъ неправду! Хотячи от-

⁴⁾ Екклес., гл. 4, ст. 9—10, 12: «Блази два паче единого, имже естѣ мзда блага въ трудѣ ихъ: яко аще падеть одинъ отъ нихъ, воздвигнетъ другій причастника своего: и горе тому единому, егда падеть, и не будетъ второго воздвигнути его. — И аще укѣпится одинъ, два станутъ противу ему: и вервь треплетена не скоро расторгнется».

ступникове той своей пропозиціи доводити, которою нѣкоторыхъ зъ православныхъ помовляютъ, якобы признавати мѣли, ижъ Римскій єпископъ такое старшинство мѣлъ по всѣ семь вселенскихъ соборы, яко мѣти его теперъ они отступникове править, — приводятъ на приклады и удають, якобы Тарасій, Никифоръ и Меодій, патриархове Константинопольскіи, мѣли быти въ послушенствѣ папы Римского. Што нѣгды не было и доводу на то нѣ зъ дѣвѣ сего собору, до которого ся отзывается, нѣ [зъ] жадной исторіи церковной не укажутъ. И овнемъ зъ Зонары ⁵⁾ о Тарасіи патриарсѣ то маемо, ижъ онъ, патриархою зоставши, посполу зъ цесарями до Адриана, папежа Римского, и до другихъ патриарховъ послали, жадючи, абы любѣ сами прибыли, любѣ отъ себе послали кого на соборъ. Отколь видѣти дається не то, што отступникове правятъ, якобы папѣ Римскому былъ послушный, але ово, ижъ, маючи ровное зъ Римскимъ право зверхности, о церковномъ покою промышеть такий чинити, який первой столицы єпископови належалъ, то естѣ, равнымъ быти себе Римскому оказуетъ, а не послушнымъ.

А што пишеть, ижъ Меодій отъ патриархи Никифора былъ посланъ до Риму въ справахъ нѣкоторыхъ, и оттоль доводитъ, же Никифоръ былъ папѣжеви послушный, — неслушне доводитъ, бо такъ наносить: «патриарха Никифора посмалъ Меодіа до папежа, ерго—папѣжеви послушный былъ!» Мы взаемъ такъ ветуемо: ⁶⁾ «Адрианъ папѣжъ посмалъ до Тарасіа, ерго—папѣжъ патриарсѣ былъ послушный!» Мовлю еднакъ, ижъ Зонара не пишеть того,

⁵⁾ Зонара, въ томѣ 3-мъ.

⁶⁾ Отъ Латинскаго глагола vetare.

абы отъ патріархи Никифора былъ посыланъ. Але даймо, же его Никифоръ посылалъ! Пытаю: посилање тое што маєть до признанія зверхности и послушенства? Взаємъ бовѣмъ посланія бывали частыи и многіи, якъ зъ Риму до Константинополя, такъ оттоль до Риму, и южъ затымъ — одинъ другому старшимъ?! И кролеве посылають до кролевъ, ровніи до ровныхъ, не южъ еднакъ затымъ идетъ, абы той, ко орый послалъ, мѣлъ подлегати тому, до которого посланъ? Бискупъ Римскій Левъ Третій, не могучи въ Римѣ еретиковъ Карловыхъ поконати, посылалъ до патріархи Ерусалимскаго Ѳомы, который ему послалъ Михаїла Сингела, и Ѳеодора, и Ѳеофана; зачимъ тымъ же способомъ а взглядомъ неровно важнѣйшимъ будетъ старшій Ерусалимскій патріарха надъ Римскимъ! Помененіи теди тыи, якъ передъ ними пожилыи, наступуючіи патріархове Константинопольскіи нѣгды въ послушенствѣ Римскаго бискупа не были, въ едности вѣры были; але такой тогды былъ папѣжъ Римскій вѣры, якої былъ патріарха Константинопольскій, а не такой — патріарха, якої теперъ папѣжъ Римскій.

Ку пересторозѣ, правовѣрный, оповѣдаю ти, ижъ въ томъ роздѣлѣ девятомъ, гдѣ еноколвекъ отступникъ воспоминаеть о патріарсѣ, всюды овыи слова припишваеть «въ послушенствѣ папѣжскомъ трѣвалъ», чого нѣгды не было. И онъ тежъ то безъ жадныхъ доводовъ баеть, не печалуеть о вѣры правой, ено о подданство и о послушенство ся трошеть и, якъ можетъ, неслушностью, мимо права и ухвалы соборовыи, опое неслушне Римскому натягаючи. Ано такъ великой речи не фортелями и софистіями и не припадковыми справами потреба доводити, але выроками и канонами соборовыми. Нехай намъ вѣжды коли ясне

покажутъ, который гдѣ соборъ патріарховъ вѣходныхъ Римскому поддалъ подъ послушенство, а тогды зъ собой ближей мовити будемо. Твердятъ, же ся то стало. Повинни показати: гдѣ, отъ кого, и коли? Але якъ того нѣколи не доведуть, абы коли вѣходніи патріархове папѣжомъ Римскимъ послушни и подлегліи были, такъ и того нѣгды не покажутъ, абы папѣжъ Римскій право якое зверхности мѣлъ надъ патріархами. «Той пріѣздилъ до папѣжа, той писалъ, той послы посылалъ, ерго — послушный былъ!» Ба, рачей такъ, ерго — плѣтки то суть, што отступники наносятъ! Право слышати хочемо, а не канціи ¹⁾ софистицкіи, ухвалу святыхъ отецъ, а не сны отступницкіи!

Части II, роздѣлу IX, артикуль 4.

О Игнатіи и о Фотіи и о послахъ папѣжскихъ.

Якими прикладами отступникове, межи седми вселенскими соборами припалыми, старшенство папы Римскаго надъ патріархами довести усиловали, такими туюжъ и по семомъ вселенскомъ соборѣ доводячи, приводятъ Игнатіа и Фотіа, патріарховъ Константинопольскихъ, и мовятъ, же «безъ потверженія папѣжскаго або пословъ его анъ Фотій на патріарховство вступити, анъ Игнатій зъ патріарховства зложенъ быти моглъ». Мы имъ на то отповѣдаючи мовимо, ижъ той такъ висоце поважной речи, то есть преложенства Римскаго епископа надъ патріархами, не прикладами припадковыми доводити потреба, але правы церковными, которіи бы ему тую надъ ними зверхность давали. Которыхъ же отступникове не показываютъ и, якъ небыхъ, во вѣки не покажутъ, голыи

¹⁾ Лат. *cartio* — обманъ, хитрость.

слова надаремне ширять, которіи жадной ваги мѣти не могутъ, поневажъ, чимъ бы ся всперли, не мають. Показалемъ то на многихъ мѣстахъ, за розными окказіями, же права того Римскій епископъ не мѣлъ передъ седми соборами, не мѣлъ подъ часъ обхоженія ихъ, абы, по обещью тыхъ седми вселенскихъ соборовъ, зъ посполитой церковной ухвалы мѣти ихъ могль — речъ есть вѣри негоднаа; мѣлъ помененій во второмъ артикулѣ сего роздѣлу привилей, але не старшенства, въ которыхъ поровнанный ему патріархъ Константинопольскій, если ся коли до него въ потребахъ своихъ удавалъ, чинилъ то зъ уфности сполечности въ вѣрѣ, а не зъ причины преложенства его, ани зъ повинности послушенства якого.

Иле теды до предложенихъ о Игнатіи и Фотіи прикладовъ и пословъ папезскихъ — басни суть отступнищкіи, а не повѣсть історицкаа; якъ бовѣмъ безъ нихъ Игнатій былъ скиненъ, такъ безъ нихъ и Фотій на столицы былъ посаженный. Зъ которыхъ гды южъ первый былъ на выгнанію и другій сѣдѣлъ на столицы, прибыли до Константинополя послы папы Римского и до того южъ ся стало скинення Игнатіева и поднесенія Фотіева подписалися, не для того якобы оній за всказомъ цесарскимъ на выгнанію, а сей на столицы сѣдѣти не могль, але для ового ²⁾, абы презъ подписъ до справы той пословъ папезскихъ межи тыми двома столицами Римского и Константинопольского сполечность зоставала, бовѣмъ въ обираію и въ подпошенію патріархи Константинопольского и гды папа Римскій не былъ шуканъ, але ведлугъ звычайу и правъ столицы той обираіъ былъ и подпошенъ. Справа таа, якъ ся точила, такъ отъ правдивого Зонары (которого отступни-

²⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «оного».

кове, на Словенскій языкъ переведеного, «Кройникою Словенскою» называютъ, и якобы зъ него тую свою фалшивую повѣсть приводятъ), власне якъ ся въ Грецкомъ и въ Латинскомъ текстѣ найдуетъ, есть описана: «гды, мовить, блаженій Меѳодій, управовавши церковъ, лѣтъ чотири до небесного мѣшкани перешолъ, Игнатій инокъ, Никифора цесара природный зъ дочки внукъ, по которого зъ цесарства выгнанію отъ Леона стребленъ бывши, постриглся и презъ долгій часъ подвигами скитскими тѣло утружалъ, отъ цесаровой Теодоры, царствомъ на тотъ часъ справуючей, на патріархалную Константинопольскую столицу былъ поднесенъ. Той блаженный Игнатій Бардѣ кесареви, который жону безъ причины отпустилъ, а зъ невѣсткою своею обцовати голошенъ былъ, въ церковъ входити заборонилъ. А онъ зъ той причины архіереа отъ церкви отогналъ и многими злыми утрапленого въ гробъ затворилъ. Потомъ оттоль выведенного на островъ Митилепскій заслалъ, а на его мѣстце поднесеный былъ Фотій, мужъ пресвѣтлый, первый секретаръ и въ мудрости знаменитый». То тутъ и пословъ папезскихъ нѣмашъ, гды Игнатій былъ скиненъ и Фотій поднесенъ, нѣмашъ и ового, што отступникъ якобы зъ Кройники править («и хто можетъ повѣсти, мовить Кройника, якъ рознимъ утрапленемъ Игнатія мордовалъ Фотій и Барда»): Фотіа при Бардѣ Зонара не покладаетъ. Въ чомъ або самъ отступникъ кламаетъ, або сполечне и зъ Кройною, поневажъ въ Словенской, зъ Грецкой преложеной, не можетъ ся найдовати иначе, толко такъ, якъ ся найдуетъ въ Грецкой и въ Латинской зъ тогожъ переведеной. Зачимъ и ексакерація ³⁾ оваа отступнищкаа ему самому

³⁾ На полѣ: «розширене мовы». Лат. exaggeratio.

падутъ поздръ поретъ, гдѣ мовить: «смотри на овоцы патріарховъ, отъ которыхъ ся почала схисма проклятая».

Смотри, чителнику православный, по-стерегаю и я на кламство отступниковъ, которіи фалши за правду безъ встыду удають.

Далѣй въ исторіи Зонара поступуючи мовить: «гды теды папы Римского послове, противко образоборцомъ посланіи, прибыли, тыхъ тежъ Барда намовилъ, абы за его зданемъ шли. Теды въ церкви святыхъ апостолъ собравшися, святому Игнатію, зъ вигнаніи приведеному, до-стоинство патріарховства отняли». То Зонарасть. Уважай, православный, ижъ не мало часу взяло, нѣмъ до собору того пришло, на который зъ вигнаніи при-проваженъ былъ зъ Митилени Игнатій, бо по поднесенію на столицу патріархъ Константинопольской Фотіевомъ, на дру-гій рокъ послы папезскіи прибыли, и соборъ отправованъ былъ первый зъ тыхъ двоухъ, который мы посолите перво-вторымъ называсмо. Отколь поймовати лаццо, ижъ толко при суженію Игнатія послове были, а не при зложенію его и поднесенію Фотіевомъ, што жадной зверхности Римскому не чинить. Гдыжъ бы добре и не были послове папезскіи, Фо-тій на столиціи поряженный, седѣлъ бы, Игнатій zostавалъ бы на вигнанію; а же подъ тотъ часъ до Константинополя прибыли, справу тую межи Фотіемъ и Игнатіемъ зъ иными епископами со-борне судили и на вигнаніе Игнатіево подписалися. Напрасно теди отступникъ папеки на Фотіа роздеръ, сполечникомъ его злости Бардиной удаючи: то на него зъ Словенского Зонары доводячи, чо-го нѣ въ Грецькомъ текстѣ, нѣ въ Латін-скомъ переводѣ не найдовалъ. Мусѣлъ того Зонару отступникъ якій переводити, который болшъ фалшовалъ, пѣжъ переводилъ. Зачимъ, што разъ, то въ

парентесахъ ово прикладаеть: «той то Зонара мовить, который по Словацку есть переложень», якобы тежъ реклъ: «той то Зонара править, который въ перекладѣ Словацкомъ есть пофалшо-ванъ, то иле до скиненья Игнатіева, иле засъ до скиненья Фотіева».

Мовить далѣй тойже Зонара: «гды въ день святой до великой церкви Ва-силій царъ внолъ, абы ся безкровной жертвы причастилъ, отъ Фотіа патріар-хи не былъ допущенъ, который его мужеубійцемъ называлъ. За которое не-допущене розгнѣвавши цесаръ синодъ собралъ и Фотіа зъ церкви вигналъ: якобы блаженный Игнатій, мимо права, отъ Барды цесаря зъ столиціи архiereй-ской былъ скиненъ, а онъ за живота его неслухи на той Визской столиціи седѣлъ. А того претексту заживши, бла-женного Игнатія на столицу привернулъ». То Зонара. Отколь вѣдати дается, же по смерти Михаила царя и Барды, гды Фотій Василія Македона царя отъ Тантъ Пресвятыхъ презъ убійство Михаила цесаря отдалилъ, царъ, за то розгнѣ-вавши, соборъ собралъ и Фотіа зъ сто-лицы зкинулъ, а Игнатія привернулъ. Припроваженъ бискуповъ пословъ па-пезскихъ зъ Риму зъ листами и однимъ словомъ не воспоминаеть. Што гды бы было, не занежалъ бы былъ Зонара на-писати, якъ и о нихъ, подъ часъ суду Игнатіева прибылыхъ. Тойже Зонара пишетъ, ижъ по смерти Игнатія, Фо-тій на столицу тойже царъ Василій привернулъ, папежа и листовъ его не воспоминаючи.

А што пишетъ отступникъ, якобы Іоанъ Осмый, папезъ Римскій, Фотіа на столиціи Константинопольской потвер-дилъ, плонне пишетъ и свѣдоцствомъ того жаднымъ не подпретъ. Гдыжъ то не толко правамъ церковнымъ, але и самому разумови есть противно отъ

того потребовать подтверждения, который на то жадного права нѣколи не мѣлъ. Подтвержене межи патріархами разумѣемо—не прерогативу якую особную, але до сполечности принятѣ, бо тымъ самымъ одинъ другого на столицу подпесене важно быти освѣдчилъ, гды его до сполечности своѣй принялъ. Штѣ ся звѣкло было дѣяти межи всѣми пятма патріархами, за присиланемъ ихъ до себе листовъ сполечности, то есть листовъ зъ визнанемъ вѣры. На штѣ абовѣмъ Константинопольскому подтвержене отъ Римского, поневажъ ему хиротоніація въ Константинополѣ не належала? Фотій теды, патріархою передъ тымъ будучи, приверненъ былъ на столицу, якъ досконалій свѣдѣтель, нѣ чіего подтверженя не требуючи. Въ книжцѣ «О соборѣ Флорентійскомъ», Полскимъ языкомъ виданой, Марко Ефескій мовить: «ижъ въ дѣлахъ собору осмого найдуются листы причинни Іоанна папежа за Фотіемъ, а поневажъ ся причинилъ—знакъ то первый, ижъ бискупъ Римскій зверхности надъ нимъ удѣльной не мѣлъ, анъ Фотій оную зналъ. Чого доводомъ певнимъ есть тогожъ собору вселенского, который по семомъ былъ, канонъ 1, въ которомъ варовано есть, абы анъ Іоаннъ, Римскій папа, анъ Фотій выкладихъ презъ себе до сполечности не пріймовали.

То наконецъ штѣ пишеть отступникъ, ижъ Фотій писалъ до Іоанна, просячи о сполечность, то до зверхности памѣй не належитъ, гдыжъ о такую сполечность, якомъ рекль, взаемне до себе патріархове писовали и теперь пишуть, и Фотій не толко до Іоанна папы, не толко бовѣмъ до того Іоанна Римского, але и до патріархи Іерусалимского на онъ часъ о сполечность писалъ, о чомъ Бароніушъ въ року 879 вѣдати даеть—о якую сполечность. Іже

и Римскіи папежъ до всѣхъ патріарховъ писовали—свѣдокъ достовѣрный Григорій папа, о чомъ Бароніушъ въ року 591: «лечъ мнѣ ся¹⁾ здаеть, ижъ Фотій до Риму до Іоанна Римского папы писалъ, не для иного чого, ено хотячи ся довѣдати, якъ бы Іоаннъ визнавалъ вѣру, въ чомъ мя увѣряеть листъ отъ того Іоанна до Фотіа писанный, которѣго слова суть овыи: «вѣдаеть²⁾, мовить, твое братерство, ижъ гды мало передъ тымъ приѣжджалъ до насъ легатъ братерства твоего, и о свѣтомъ символѣ отъ насъ вывѣдывался, дозналъ, ижъ его цѣло, якъ намъ зъразу подано было, заховуемо, аны придаючи штѣ до него, аны уймуючи, певне о томъ вѣдаючи, ижъ хто бысь тыхъ пачей важиль, тяжкое таковыхъ поторленіе очекиваеть. А претожъ знову ознаймуюмо святобливости твоей, абысь мѣлъ певность о томъ артикулѣ, презъ который припали великіи погоршеня межи церквами Божіими, ижъ не толко не мовимо того, але и тыхъ, которіи перше важились своєю надутостью то учинити, якъ преступцевъ Божихъ словъ и превротниковъ богословіи Господа Іисуса Христа и отцевъ, которіи, синодалне зобравіи, той святой символъ подали, судимо и зъ Іудею поличаемо. Поневажъ тогожъ, чого и той, важились, не на смерть выдавши тѣло Христово, але вѣрныхъ, которіи суть члонками тѣла того, розорвавши и розлучивши одного отъ другого, и такъ на вѣчную ихъ муку и смерть заславиши, а набарзѣй себе, якъ той, которій неправо учинилъ проклятый ученикъ удавивши».

Зо всего теды сего предложеного вѣ-

¹⁾ Послѣ этого слова въ подлинникѣ лишнее слово: «не».

²⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «вѣдати есть».

дати дается, же иже передъ семью вселенскимъ соборомъ удѣльной зверхности, о которой отступникова правятъ, надъ патріархами папѣжъ не мѣлъ, такъ и по соборѣ томъ, и Фотіевъ зъ Игнатіемъ прикладъ не только предсѣзятый ихъ монархіи не вспираетъ, але ихъ барзо зъ фалшивыхъ на Фотіа зъ Словацкаго Зонары доводовъ строфуетъ, и зъ монархією молчати чинить.

Части II, роздѣлу IX, артикулъ 5.

Оправдотвореніе блаженного Фотіа патріархи.

Лчколкевъ схисма, то есть отщепенство, есть речъ сама черезъ себе обридлаа, зъ обридлхъ еднакъ автора еи справъ и мезерного живота обридливша бивати звикла. Якожъ такъ есть и такъ быти муситъ, поневажъ речъ злаа автора доброго мѣти не можетъ, але злый чловѣкъ речъ злую справуетъ, якъ впротивъ — чловѣкъ добрый речъ добрую. Сама теды схисма, будучи речъ злаа, якъ много зъ себе обридливости маеть, такъ совѣти еи зъ обридлхъ автора своего поступковъ набываеть.

Зачимъ усилюючи мимо правду отступникова показати, якобы мы, старожитного святой соборной церкви православіа Русь, мѣли быти схисматиками, авторомъ той схисмы безстудне чинять мужа святого Фотіа, патріарху Константинопольскаго. А жебы обридлую тую схисмы речъ, которою насъ фалшиве помовляютъ, еще обридлившею въ насъ указали, на пререченого Фотіа, патріарху, зъ оболочаи потварій такъ многими повставають, на якъ многіи отъ отца кламства сподобитися могутъ, найшовши по собѣ подобній имъ инструментъ ¹⁾ нѣякогось Микиту Пафля-

¹⁾ Въ спискѣ Ундольскаго на полѣ: «органъ, сосудъ».

гонскаго, подъ вопнемъ зъ Пафлягоніи, въ певности зъ Ватикану. Въ чомъ обоимъ же отступникова явними суть потварцами, то есть въ томъ первомъ, же насъ православныхъ схисматиками чинять, и въ овомъ другомъ, же Фотіа, мужа святого, схисмы той авторомъ быти удають, — въ семь пятомъ и въ наступающемъ шестомъ артикулахъ, доводне за помощю Божію указати поступую.

А напродъ, абы межи всходною и заходною церквію найдуючейся теперешней схисмы авторомъ мѣлъ быти блаженный Фотій — есть на него фалшъ и потваръ. Але мають отступникова межи своими монархами той незбожности автора шукати, а не межи нашими патріархами, въ своей заходной, а не въ нашей всходной церкви. Поневажъ и за Фотіа, и по Фотіи презъ лѣтъ пемаль лѣвѣтъ, двѣ тѣи церкви въ едноти и въ сполечности зоставали, то есть за Фотіа и его сукцессоровъ, ажъ до Сергіа, патріархи Константинопольскаго, того имене Второго, черезъ лѣтъ сто тридцать и пять, за котораго Римскіи епископове листовъ сполечности до патріарховъ посилати перестали. Чимъ патріархове ображени бивши, упоминали папѣжѣвъ въ своей имъ повинности, абы звыкшую сполечность церкви заходной зе всходною и свою зъ ними заховали. Которыхъ гды видѣли не исправленныхъ, о вѣрѣ ихъ вопити и о спрофановане святого символу позрѣвшихъ ихъ мѣти почали. Напѣжове абовѣмъ, учинивши придатокъ въ томъ символѣ, листовъ сполечности, въ которыхы той символъ цѣле и непорушне вписованъ быти звиклъ былъ, до патріарховъ посилати перестали. Строфовали ихъ зъ того патріархове, екскоммуникацією грозили и чинили овшеки, еднакъ сполечности имъ не выказовали, чекали

на обаченіяхъ ихъ презъ лѣтъ пѣтдесять и пять, ажъ до патріарха Константинопольскаго, Михайла Керуларія. Отъ котораго упомнени бывшіи папезовѣ, гдѣ помененіихъ сполечности листовъ посылати не хотѣли, патріархове о цѣлость вѣры ихъ звонтившии а о спрофанованію святого символу Константинопольскаго вѣдомость певную взявши, соборне екскоммуниковали ихъ отъ своей сполечности и, якъ инноваторовъ святой старожитности а профанаторовъ святого символу, отъ святой соборной церкви отлучили и анаѣмѣ поддали, учинили на нихъ екскоммуникацію: напроць Фотій около року 868, по немъ въ лѣтъ 130 Сергій, а по овомъ въ лѣтъ 75 Михайлъ, патріархове Константинопольскіи. Фотій для того, якъ свѣжо тогды подъ часъ его патріарховства, въ Римскомъ костелѣ Кредо або символъ вѣры зъ придаткомъ «и отъ Сына» сѣбѣвати почали были, о чомъ онъ по Миколаѣ и Адріанѣ папезахъ до Іоанна, папы Римскаго, того имене Осмого, писавши, и о спрофанованіи святого символу упомнѣвши его, соборъ въ Константинополѣ зложилъ, на которій Іоаннъ папезъ своихъ пословъ послалъ, Павла и Еугенія, епископовъ, а Петра, пресвитера, кардинала. На которомъ соборѣ, по вымазанію зъ символу вѣры того придатку, такіи декретъ есть ферованъ: «если хто надъ той святоблвний символъ другій смѣти будетъ вносити, або если што отъ него откинетъ, або што придасть, и символа именемъ назоветъ, нехай будетъ осужденъ, зъ достоинства зверженъ и отъ вшеликаго христіанскаго визнанія отдаленъ и проклятъ». Презъ што заходнаа церковъ зе восточною въ сполечности зоставши трѣвала въ ней, ажъ до Антонія Третяго, патріарха Константинопольскаго. Тогожъ вѣку знову Латинники

символовъ вѣры почали отмѣняти и трвали о то напминанія и строфованія отъ патріарховъ (лѣтъ 115) ажъ до Сергіа, патріарха Константинопольскаго и до Силвестра Второго, папеза Римскаго, который напершій листу сполечности зъ вѣры визнанія до патріарховъ, ведлугъ уставичнаго звичаю Римской церкви не послалъ. За што по напминію, гдѣ неукорный Силвестръ зосталъ, отъ Сергіа и иншихъ патріарховъ, якъ святой сполечности гвалтовникъ, былъ екскоммуникованъ.

Вѣдати и то потреба, якъ предъ крещеніемъ Россіи, костель Латіно-Римскій отъ церкви восточной отщенился. А гдѣ и его, то есть Силвестрови сукцесоровѣ сукцесоромъ Сергіевымъ листовъ сполечности своей послати не хотѣли, Михайлъ, патріарха Константинопольскій, около року 1053, упомнѣвшись о то у Леона Девятого, папеза Римскаго, зъ профанованія святого символу и зъ иншихъ свѣжо въ Римскій костель внесенныхъ новотинъ, ведлугъ належности строфовавши его, гдѣ его неукорнымъ быти на захованіи святого старожитнаго сполечности звичаю обачилъ, — соборне зо всѣми иншими патріархами отъ сполечности его своей отдалилъ, отъ святой соборной церкви отлучилъ и проклятству поддалъ, въ которомъ и по сесь день его сукцесоровѣ папезовѣ зоставають.

Тли помененіи три патріархове Константинопольскіи Фотій, Сергій и Михайлъ, для пререченіихъ причинъ, якъ папезовъ Римскихъ отъ сполечности своей отдалили и отъ церкви Христовы отлучили и викляли, отступниковѣ за то на нихъ небо и землю обернути усилюють, животъ ихъ шкалюють, екзистимацию ²⁾ ихъ добрую потварами

²⁾ Лат. existimatio.

безециить, абы тымъ способомъ за людѣй злосливыхъ удавши ихъ, своихъ выкротныхъ монарховъ злость окрыли, а оныхъ певинность въ подозрѣнїе злости подали. Винакъ же фалшивое ихъ тое удаване у тыхъ мѣстце [мѣти] ¹⁾ можетъ, которіи на збавлене свое мало суть памятни, у людѣй свѣта сего, а не у поважныхъ святой старожитности правъ церковныхъ и соборовыхъ ухвалъ постерегающихъ сторожцевъ. Зажъ то ²⁾ речъ малую быти речетъ хто, которіи ся Римскіи папезове, мимо вѣдомость всей всходной церкви, важили символъ зъ придаткомъ зпрофановати, для чого были отъ святого Фотіа, патріархи, екскоммунированы? Которій же то учинилъ, тысячами потварій отъ отступниковъ и ихъ единомыслиниковъ былъ и теперъ бываетъ лженъ ³⁾. Штожъ рекуть отступниково о Леонѣ Третьемъ, папезу Римскомъ, который шестидесятьма лѣтами предъ Фотіемъ, гдѣ заслихнулъ былъ тымъ придаткомъ нарушенный быти святой символъ, на-тыхъ мѣстѣ казавши его на двохъ таблицахъ сребрныхъ безъ придатку такъ власне, якъ былъ на второмъ вселенскомъ соборѣ написанъ и до вѣчнаго уживаня поданъ, вырити, и таблицы тыи въ костелѣ святыхъ верховныхъ апостолъ Петра и Павла на олтару завѣсити, на профанаторовъ того святого символу такіи декреть феровалъ и тамъ же разъ, на тыхъ таблицахъ подъ тымъ святымъ символомъ вырити, рассказалъ, абы каждый таковой былъ проклятъ, хтобы колвекъ придаткомъ або унїтємъ святій Нікено - Константинопольскій символъ нипотити поважился. Еслижъ въ томъ вишнимъ найдують от-

ступникове блаженного Фотіа, нехай первѣй въ томъ же винуютъ того святой старожитности и святыхъ отцевъ, благочестивой вѣры посторожцу Леона, папежа Римского, который, добре передъ Фотіемъ, за той придатокъ сукцессоровъ своихъ папезевъ Римскихъ, которіи бы ся той придатокъ учинити, або его уважити поважили, прокляты! Нехай винуютъ и Іоанна Осмого, папежа Римского, который заровно ⁴⁾, единомыслне и одною душою зъ Фотіемъ на таковыхъ же символу того профанаторовъ проклятво учинилъ! Але якъ ти два папезеве святой старожитности и продковъ своихъ благочестіа вѣрніи строже безвинны суть въ томъ, такъ и святой Фотій въ томъ есть безвиненъ, же Римскихъ епископовъ за той придатокъ былъ екскоммуниковавъ, поты ажъ ся то зопсованое засъ направило. Бо гдѣ бы волю было ухвалы св. отцевъ, а особливе той святой символъ, который былъ и есть знакомъ православной вѣры и едпости церковной, отмѣняти, вѣры поважность нѣгды бы статечного ограничени одержати не могла, и православныи певного гасла сполечности своей цѣколи бы мѣти не могли. Зачимъ православный отъ еретика пре што бы былъ розезнаванъ, не было бы, и такъ въ церкви Христовой о вѣры визначе безконечнаа мѣшанина быти мусѣла бы. Чому святини отцы на св. вселенскихъ соборахъ забѣгаючи, проклятво на таковыхъ вложили, которіи бы до того святого православного вѣры признани што придали, або отъ него отняли. Для тоиже причини того такъ пилно, подъ проклятствомъ, постерегали и поменени папезове Римскіи Леонъ Третій и Іоанъ Осмый, для того—и св. Фотій! Прожно tedy въ той

¹⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

²⁾ Толст.: «за што».

³⁾ Бароній, 809, 6.

⁴⁾ Бароній, 879.

мѣрѣ отступникова. на святого Фотіа клеветють и кламливѣ въ томъ схисму задають ему! Который презъ то само схисмы межъ святыми церквами восточною и западною постерегъ, же не допуститъ святого вѣры визнанія профановати, за которою его посторогою въ сполечности и въ едности западнаа церковь за восточною трѣвала, якоу рекъ, блізько дрохъ сотъ лѣтъ.

Але мовять отступникова: «Фотій подѣ живымъ патріархоу Игнатіемъ, мужемъ побожнымъ и святымъ, столицу осѣлъ и надъ нимъ ся тиранско паствилъ». Отповѣдаю имъ. Же подѣ живымъ патріархоу, на столицу Константинопольскую былъ Фотій поднесенъ — признаваемо, але подѣ зегнанымъ зъ столицы владыкою цесарскою. А же бы ся падѣ Игнатіемъ Фотій паствити мѣлъ — кламство въ устахъ отступническихъ, которіи блаженного Фотіа, до Барды кесаря облудне привязуючи, мордерцею его Игнатіемъ кламливѣ чинятъ. Такаа то правда на Фотіа отъ отступниковъ, якаа и оваа, которую зъ вышномепепного Микиты Ватиканского, а не Пафлагонского приводятъ: якобы соборуючи на противъ Фотіа отцеве въ Константинополѣ, животодателною Христа Бога нашего кровію, на зогнане его зъ столицы подписовалися! О, шаленства безмозкого отступникового! Якихъ богомерзыхъ блюзверцевъ, еретиковъ подѣ часъ семи вселенскихъ соборовъ повставало! А святыи соборуючи отцеве, абы ся то коли учинити поважили, што о тыхъ своихъ отцѣхъ удають отступникова, нѣгды не найдусмо. Зажъ то побожного сердца дѣло, въ которомъ отступникова слѣдѣють? Пречистой и животодателной крове Збавителя нашего Христа Господа вмѣсто никаусту⁵⁾

уживати! О, безмозкого шаленства, же и повторе реку, отступникового! Зажъ бы то чтило тыхъ соборуючихъ отцевъ, которіи бы то незбожне учинити были поважилися? Зажъ до писанія животодателнаа кровь Христова естъ подана, а не въ папой збавенный? Зажъ въ зневагу, а не въ по честь? Штожъ такъ великого и нѣколи въ церкви Христовой небывалого зброялъ Фотій, же ся такъ отцеве тїи неслыханымъ въ церкви Христовой звычаемъ на него подписовати мѣли? Же не былъ еретикомъ — висвѣдчають его Миколай и Адріанъ, папезеве, которіи въ листахъ своихъ до него, въ той межъ имъ и Игнатіемъ справѣ писаныхъ, ереси ему жадной не задають. Висвѣдчають и учиненаа межъ нимъ и Іоанномъ 8, папезомъ Римскимъ, сполечность. И пѣманъ о тамтыхъ часѣхъ пожилого жадного скрибента⁶⁾, который бы Фотіа еретикомъ менилъ, и што бы его за ересь была — нѣхто нѣколи предѣ тымъ не описалъ. толко если бы теперъ премудрыи отступникова гдѣ ся зъ нежелной отхлани на ню способити могли. А же подѣ живымъ патріархоу столицу осѣлъ — не былъ то выступокъ такъ барзо незбожний, абы ся для него кровію Христовою подписовати мѣли. Подѣ живымъ Либеріумемъ, папезомъ Римскимъ, осѣлъ былъ столицу Феликсъ и до смерти на ней седѣлъ: чому ся на него кровію Христовою западніи отцеве не подписовали? Мало передѣ тымъ, подѣ святымъ Германомъ Исповѣдникомъ туюжъ Константинопольскую столицу осѣлъ былъ Анастасій. Чому ся и на противъ тому жадніи святыи отцеве Христовою кровію не подписовали? Не Фотій учинилъ былъ схисму тую, але Барда. Еднакъ схисма таа не далѣй ся ростягала, толко

⁵⁾ «никаустъ» — черпила.

⁶⁾ «скари» — черпила.

⁶⁾ Толст. на полѣ: «нисаря».

въ самой столиці Константинопольской поты, поки живъ былъ Игнатій. Власне такую схисму учинилъ былъ въ Римской столиці Вигиліушъ панекъ, подъ живымъ Силверіушемъ панежемъ столицу тую осѣвши, о которомъ Скарга въ Бароніуш¹⁾ такъ написалъ, ижъ «Вигилій діаконъ взялъ Силверіуша панежа на свою вѣру и заслалъ его на выгнае до Понціану, а Вигиліа Велисарій, гетманъ Июстиніана царя, на панесство, каплановъ нѣкоторыхъ зневоливши, поставилъ.» И мало ниже: «Вигилій, мовить, ужилъ Велисаріа, же ему другій разъ выдалъ Силверіа. И такъ двомъ слугамъ своимъ злецилъ, которіи Силверіа на выспу Палмаріи завезли и тамъ его голодомъ уморили». И засъ еще ниже: «певнаа, мовить есть речъ, же Вигилій, поки живъ былъ Силверій, правдивымъ панежемъ не былъ, але святокрадцемъ и святокупцемъ и зрадцею каплана старшого своего, въ которомъ діаволскаа гордость перемѣшкивала»²⁾. Если жъ такъ залецанъ отъ своихъ власныхъ бываетъ Вигилій, который подъ живымъ Силверіемъ столицу былъ осѣлъ, а надъ то, за свѣдоцствомъ Баронѣшовымъ и Скаркинымъ, мордовалъ Силверіа поты, ажъ его и уморилъ,—што ся на Фотіа пѣгды доведено быти не можетъ, который, уступивши столицу Игнатіеву, южъ его болшъ не турбовалъ, на которой седѣвши Игнатій лѣтъ 9, свѣтъ сей пожегналъ. А еднакъ заходниі отцеве на Вигиліа, такъ великого збродня и отцеубійцу и схисматика, кровію Христовою не подписовалися, а на Фотіа для того самого, же подъ живымъ патріархою столицу, за волею и налеганіемъ цара Барды, осѣлъ, подписоватися мѣли,—мусѣли

бы тиі отцеве отступникомъ нашимъ быти подобны. Которіи же той негодпой басни вѣру дають, певне бы то они и учинили. Нехай же вѣра басни той заставаеъ при отступникахъ, якъ и овой другой, которую зъ тогожъ Микиты припоминають, о нѣякомъ ся, яко бы отъ Фотіа змышленомъ, имени Бекласъ.

Дивнаа, заправды, речъ, же тиі отступствомъ зараженіи люде до всходнихъ святыхъ патріарховъ, отцовъ своихъ въ духу, такъ суть срогою ненавистью заражены, же на нихъ всего свѣта злости, бы то речъ можнаа, рады бы обалили! Первѣй прилучили Фотіа до злости Бардины, а потомъ и до злости Сантабареновы, и што колвекъ Барда зъ Игнатіемъ и Сантабаренъ зъ Васи́ліемъ цесаремъ, и зъ сыномъ его Лвомъ злосливе починали, то они невстыдливѣ Фотіеву приписують! Чого зъ жадного, вѣры годного, историка не покажутъ и не покажутъ, толко зъ помеченого якоісь въ томъ вѣры Микиты, который абы такъ былъ въ писаню своемъ безстудный (бо его тыхъ писемъ не маемо), якъ суть безстудны въ своей повѣсти отступникове — не розумѣю. Которіи, если зъ Зонары приводячи свѣдоцство злости Бардины, припили до него фалшивѣ Фотіа (бо Фотіа при Бардѣ Зонара не кладеть), [не пишетъ]³⁾ Зонара и ового, што они зъ тогожъ Зонары приводятъ, якобы Фотій и Барда, рознимъ утраненемъ мордуючи Игнатіа, зубы ему вытолкли, челюсти погрукотали и нагого звязавши въ студню або въ гробъ вкинули. Того въ Зонарѣ нѣчого нѣмаши, якъ и оного Бекласа. Матацство то есть власное отступническое и имъ подобныхъ невстыдливцевъ! Если ся теды такъ отступникове зъ Зонарою

¹⁾ Въ року 538, число 3.

²⁾ Бароній, тамъ же, число 6.

³⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

обошли, хто вопити захочеть, же иначе и зъ Микитою?! Але нехай то такъ минаеть! Хтожъ еднакъ не видить въ мордерствѣ Игнатіевомъ лѣвого кламства, которому, мовять, и зубы были вытолчены, и челюсти погрухотаны, и пагій и звязаній въ студню былъ вкиненъ, а еднакъ по томъ таковомъ презъ пять лѣтъ вязени зъ погрухотаными челюстями и зъ вытовченими зубами лѣтъ 11 на столиці сѣдѣлъ! «Въ студню», мовять, былъ вкиненъ «або въ гробъ» въ которомъ лежало тѣло цесаря Константина Копронима: яко бы тежъ то едно было «студня» и «гробъ», и якобы цесареви Константинопольскіи въ студняхъ ся ховали?! О, невстыдливости!

Нужъ, што «бекласове» тии о Бекласѣ правять? Хто вѣру дати хочеть, Зенара мовить, же по смерти Игнатія патріархи Василій цесарь Фотіа на столицу привернулъ; а о отступницкомъ и Микитиномъ Бекласѣ — нѣ слова! Але Богъ наконецъ тымъ невстыдливымъ потварцомъ нехай судить! Которіи, маючи на блаженного Фотіа жолчемъ отеклое сердце (за то, ижъ на соборѣ, который ся посполите осмымъ генералнымъ зоветъ, зъ притомными послами папезскими вѣру семи вселенскихъ соборовъ утвердилъ, проклинаячи тыхъ всѣхъ, которыи до символу вѣры придавали «и отъ Сына», до которого придатку по многихъ лѣтѣхъ вернувшись Римляне а маючи соборъ той предъ очима, которымъ поконаны быти могли, иначе тому впротивъ ити не могли), до лженія и шкалованія св. Фотіа удались, абы презъ той свой облудній поступокъ и сердца православныхъ отъ него отразили, и особу Фотіеву, и обхоженный презъ него зъ Иоанномъ, папеземъ Римскимъ, на профанаторы святого символу соборъ зневажили, а свой

лвнйй выступокъ и проклятье, подъ которое подпали, утаили.

Лечъ ты, православный, абысь въ духу ко св. Фотію палать любовію, на оправданіе его невинности такую ти прекладаю обмову.

Блаженный Фотій, якъ Иоаннъ Зенара и Кедринъ пишуть, мужъ былъ пресвѣтлый и въ мудрости знаменитый и первымъ секретаремъ у царя Михаила, о которомъ Францишко Турріанъ, Латинникъ, выславуючи его межи иными то написаль: *Quis enim nostrae aetatis se cum Photio conferre audeat, sive ingenium eius spectemus, sive полора-діанъ ѣх полупеіріанъ*: «Ктожъ тебѣ нашего вѣку зъ Фотіемъ поровнатися смѣти будетъ любъ на довѣрїе его взираемъ, любъ многое ученіе, любъ много искусство». Также и Вуекъ єзуита за поважного въ писмѣ святомъ и неподєзрѣного блаженного Фотіа маеть, гды выкладу его на девятую главу, вѣрши 16, посланія до Римляновъ, заживаеть мовячи: «Грекове, а звлаща Фотій, такъ тое мѣстце выкладають: не естъ хотичого толко, анъ бѣжачого толко, але Бога ся змилючого». Въ писмахъ тежъ Грецкихъ «святѣйшимъ» естъ названъ, а особливе въ канонахъ собору оногo генералного, въ Константинополѣ въ церкви Софіи святой обхоженного, который ся посполите генералнымъ титулуеть. О чомъ читай въ артикулѣ 4, роздѣлу осмого, части сей второй. Той же святобливости титулъ и въ предмовѣ на соборъ перво-вторый, въ Константинополѣ за тогожъ Фотіа обхоженный, дають Фотіеву, и блаженной памяти Максимъ Маркуній, епископъ Кнѣвирский, въ предмовѣ на книгу Фотіеву, названую «Вивлиоѳика», висоце барзо и зъ цнотъ, и зъ мудрости оногo выхваляеть. Въ «Пролозѣ» тежъ поєвріа 3, въ животѣ Іосифа Пѣснописца,

побожне вспоминаеть святого Фотія. А Іоанъ, папа Римскій, который тогожъ и одного зъ нимъ вѣку жилъ, въ своихъ до него писаныхъ листахъ, высокими и святыми имени и титулами чтить и выносить блаженного Фотія. Слухайже ещо въ томѣ «Соединенія церкви Константинопольской въ лѣта Константина и Василія царевъ», межъ иными патріархами и Фотія по смерти его, снать, въ лѣтъ около ста споминають тими словами: «Германа, Тарасія, Никифора и Меѳодія, приспоминаемыхъ и блаженныхъ патріарховъ, вѣчнаа память! Игнатія, Фотія, Стефана, Антонія, Николаа, Евѳимія, Стефана, Трифона, Теофилакта, Полнеукта и Антонія, православныхъ патріарховъ, вѣчнаа память!» Читай о томъ Арменопола, въ книжѣ второй, листъ 108. Видъ же ту и уважай, якъ межъ такъ многими и святыми патріархами и блаженный Фотій есть честно поличеный. Пожитки зась або овоцы праць того святого мужа Фотія суть овыи: книга «Вивліотека», въ которой найдешъ цвѣтъ пжитія и богословіи богоносныхъ святыхъ отцевъ; также и «Номоканонъ», отъ него собранный, о которомъ Ѳеодоръ Балсамонъ въ выкладѣ на канонъ 2 шестого собору вселенского Константинопольского написалъ мовячи: «Напоминаю всѣхъ, абысте давнѣйшого «Номоканону» не читали, але той, который отъ патріархи Фотія есть утворенъ». Заправды, цноты духовныи и животъ побожный и праваа ѳеологія—таковіи овоцы, то есть книги, выдавати звыкли!

А што ся ткветь, якоу вишей мало преложилъ, святыхъ Игнатія и Фотія, ижъ зъ патріаршескаго престола были складаны, есть речъ на вѣдоку, же Фотій не былъ причиною зогнанья зъ престола Игнатія, але Барды грѣхъ,

якъ ся вишше поменило. Также и Фотія зъ престола грѣхъ Василія царя зогналъ. Онъ Барды въ церковь не впустилъ, а сей Василія царя до причащенія Таянъ Пречистыхъ не впустилъ. Подъ часъ незгоды ихъ дѣлалось, всего того не годится и вспоминати, бо и уморено все тое и кассовано есть и подъ клятвою соборне заказано, абы того не взновяти и не публиковать. Якъ о томъ Грекове и на соборѣ Флорентскомъ ¹⁾ ознакомили. Гдѣ мовять: «отъ того часу ажъ до сего дня читается въ великой церкви Константинопольской тымъ способомъ: «все што ся колвекъ писало противко святыхъ патріарховъ Фотію и Игнатію, або ся мовило, прокляствомъ пехай будетъ». А поневажъ такъ тіи речи уморено и заложеномъ проклятва молчати о нихъ приказано, а Микита и отступниково не безъ выступку то, што публичною ухвалою есть погребено, свербчимъ языкомъ розгребати ваятася. Которымъ судити будетъ Богъ, ижъ, якъ Хамъ оный, на отца своего повстають и уругаются ²⁾. Гды бы добрыми сынами были и мѣли въ очахъ встыдъ, а въ сердцу побожность, не чинили бы того и зъ припадковыхъ выступковъ не патрасали бы ся. Але ты, правовѣрный, познавши неприятели душного козни, вѣруй, ижъ Фотій блаженный, столицы, по зложенію Игнатія, поднявшись, грѣха за то не поналъ, поневажъ за цесарскою ипстацією и усилованемъ поднятися того мусѣлъ. Бож. Златоустый, на выпганіи идучи, мовить до своихъ діаконовъ: «хто колвекъ поневоле будетъ поставленъ (змѣсто мене епископомъ) и жаднымъ того любоначаліемъ шукати не

¹⁾ листъ 68.

²⁾ Быт., глава 9.

будеть, за зевволенемъ всѣхъ, тому голвы ваша подклопѣте, якъ (мнѣ) Иоаннови, во всемъ». Церковь абовѣмъ безъ епископа быти не можетъ. Если бы ся онъ былъ за столицу не взял, ниний певне посаженъ былъ бы. Церковь абовѣмъ Константинопольская безъ пастира быти не могла. А судбами Божиими сталося то, же Фотіа поставлено, а праве въ часъ погодный и потребный, которого, въ Римѣ символъ вѣры нарушати и схемѣ почали были чинити. А же блаженный Фотій не жадалъ и не прагнулъ столицѣ подѣ Игнатіемъ и не приватне ся за ню взялъ—высвѣдчаеъ его то, якъ онъ царю Василию Македоніанину Тайнъ Пресвятыхъ не далъ и въ церковь не впустилъ, для грѣху его мужебойства; але канонѣхъ святыхъ и збавеня своего постерегаючи, противъ грѣху ся застановилъ, мнѣй дбаючи о столицу патриаршую, о которую гды бы духомъ любоначала дбалъ, певне бы царевы выгажалъ былъ.

Далѣй въ той розправѣ о Игнатіи и Фотіи поступуючи, повѣдаю, якъ мы обудву приймаемо, обу за святыхъ и православныхъ маемо, обоихъ—достойныхъ патриарховъ судимо быти, которыхъ споры до вѣры ничого не належатъ. Въ той абовѣмъ Игнатій и Фотій згодні и единомислны были. Выступки тежъ преложенихъ, вѣры и достойности столицъ апостолскихъ не губятъ. Трафялися не толко межъ Игнатіемъ и Фотіемъ, але и межъ передъ ними пожилыми святыми неснаски и споры: не южъ еднакъ за тымъ заразышло, абысмо таковыхъ за клятій и богомерзкій мѣли. Сынове Зеведеови Іаковъ и Іоанъ просили Христа Господа, абы одинъ на правици, а другій на лѣвици его сидѣли въ царствіи, што слиначи десять почали за зле мѣти на Іакова и

Іоана ³⁾. Апостолъ Павелъ Петра апостола строфовалъ въ тварь, якъ самъ о собѣ въ посланіи своемъ до Галатовъ пишеъ ⁴⁾. Апостола Павла зъ Варнавою споръ о Іоаннѣ, которого называно Маркомъ. О чомъ въ Дѣяніихъ апостолскихъ ⁵⁾. Іоанна, Іерусалимского патриарха, зъ Елифаніемъ Кипрскимъ посварокъ о позичепое сребро ⁶⁾. Елифаній, Кипрскій архиепископъ, призволилъ и подписалъ на зложене и на заточене святого Іоанна Златоустого (Сократесъ, книга 6, глава 13 и «Прологъ», маа 15). Кирилъ святой, патриарха Александрійскій, сестреникъ Теофиловъ, якъ чловѣкъ наслѣдовалъ его, и о Хрисостомѣ зле розумѣлъ и мовилъ, въ диптихи и въ каталогъ межъ патриархи оного не получалъ и барзо остро о немъ писалъ. Въ листѣхъ бовѣмъ своемъ до патриархи Константинопольского Аттика межъ иными такъ о немъ мовить: «если Іюдино имя въ почетъ апостоловъ вложимо, на которомъ же мѣстцу Матеія положимо—прошу? По славной памяти Нектаріи второй прехвалнѣйшого Арсакіа нехай будетъ степень», и прочаа. Потомъ, за ряженемъ Бозскимъ, видѣніе видѣлъ Кирилъ, якъ былъ на страшномъ и красномъ мѣстци, гдѣ множество ангеловъ Пречистой Богородици предстояло, а близко ея Златоустый, который хотячого Кирила приступити ко Богородици отпихалъ, а Матка Божая рекла, абы былъ припушонъ, «поневажъ, мовить, не мало праці подиялъ, гды о имя Богородици подвизался». По котормъ то видѣнію Кирилъ тайну того розсудивши каался и Златоустого святого велце почиталъ, а собравши со-

³⁾ Марк., гл. 10.

⁴⁾ Галат., гл. 2.

⁵⁾ Дѣян., гл. 15.

⁶⁾ «Прологъ».

боръ помѣстный, имя Иоанново межъ патриархи вложитъ и въ святой каталогъ вписать. Читай о томъ въ книгахъ Георгія Кедрипа и Никифора, въ книзѣ 14, глава 27 и 28. А такъ якъ тымъ помененымъ святымъ, для такихъ споровъ и пѣякой непріязни, нѣ въ чомъ уймѣ не сталося, и овшемъ кождый зъ нихъ своей дошолъ досконалости, и якъ ся имъ не уругаемо и сердца нашими отъ нихъ не отпадаемо, але почитаемо ихъ и велбимо, — таковымижь безпечне и до св. Фотіа становитися повинни естесмо.

Положимъ на передѣ неспаски межъ Силверіемъ и Вигиліемъ, папезами Римскими. Не меншии, нѣжь были межъ Игнатіемъ и Фотіемъ, патриархами Константинопольскими, а еднакъ отступникомъ нашимъ и Силверій и Вигилій [святѣи] ¹⁾, чомужь не заровно святѣи Игнатій и Фотій? Поневажъ обудву конецъ живота блаженный и святой, который чловѣка блажитъ и святитъ. Напрасно теды волають на насъ отступникове и упоминають, абысмы ся встыдали Бардою, и Сантабареномъ, и блаженнымъ Фотіемъ. Намъ поносчій, вправдѣ, Барда не нашъ; Сантабарена не знаемо; Фотіа и знаемо, и нашъ есть, и же межъ нимъ и св. Игнатіемъ распри въ церкви Константинопольской была признаваемо. Але жебы Фотій учинилъ схисму въ святой соборной церкви, якъ его удають отступникове, не признаваемо, и фалшъ имъ въ томъ задаемо, зъ которого же ся не выправить — кламцами у насъ заставають. Гдыжь покой той церковный и едноть вѣры, который черезъ него зъ Иоанномъ Осмымъ, папезомъ Римскимъ, въ церкви Христовой учиненъ былъ, безъ жадной схисмы трѣваль презъ лѣтъ

колькодесять надъ сто, а межъ Фотіемъ и Иоанномъ, а за тимъ межъ восточною и западною церквію покой зуполный былъ, стануль и досконалаа едноть была ся замкнула. Читай о томъ въ дѣяхъ собору осмого, за Иоана и за Фотіа въ Константинополѣ отъ 383 епископовъ обхоженого, гдѣ въ засѣданіи первомъ видѣти дается, ижъ на освѣдчене покою замкнутой едноти церковной Иоанъ папезъ Фотіеву патриарсѣ прислалъ розмантін коштовніи подарки ²⁾, меновите: стихаръ и сакось архиерейскій, омофоръ и сандалиа (Онуфрій Папвинъ, въ выкладѣ словъ церковныхъ старожитныхъ, при историку Платинѣ; тойже и въ своей Хроникѣ, въ главѣ 20). Былъ теды за Фотіа въ церкви Христовой знаменитый покой при немъ и по немъ на многіи лѣта, которого не Фотій, а нѣ Фотіевъ который сукцесоръ розорвалъ и схисму въ церковь Христову впровадилъ, але той, хто придатокъ той въ символъ отновилъ, который, подѣ проклятельствомъ, отновленъ быти не мѣлъ. Штѣ папезъ Римскій учинилъ, а не патриарха Константинопольскій, той, который листы сполечности зъ вѣры вызнаемъ взаимне посылати пересталъ. Штѣ учинилъ папа Римскій, а не патриархъ Константинопольскій. А поневажъ папезове Римскіи и причины до схисмы подали, и схисму учинили, сполечности листовъ понехавши и символъ вѣры спрофановавши, — отъ нихъ прето схис-

¹⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

²⁾ Въ спискѣ Толстова на полѣ: «И пѣнь, благодатію Христа Бога нашего, присланы отъ святѣйшого кнѣзѣ Теофана, блаженного отца патриарха Іерусалимскаго, преосвященному отцу господину кнѣзѣ Іову Борецкому, благочестивому митрополиту Кіевскому, Галицкому и всея Россіи, таковымижь презадными и святѣи, велце коштовными и томужь подобными архиерейскими речіи. Видилисмы—въ нихъ служилъ Богу».

ма и повстала, при нихъ и зостала. А Фотій якое вѣры признанье мѣлъ на тотъ часъ, гдѣ зъ Іоанномъ папѣжемъ въ сполечности былъ, зъ такимъ и зъ сего свѣта зышолъ, такое и намъ зоставилъ, такое и мы по сей день маемо. У себе теды отступникове схисми авторы мають, и себе за схисматики знати повинни.

О причинѣ засты и поступку

межи благословеннымъ Фотіемъ, патріархоу Константинопольскимъ, и межи Николаемъ и Адрианомъ, Римскими бискупами, и о Игнатію.

Межи Игнатіемъ и Фотіемъ, патріархами Константинопольскими, а межи папѣжами Римскими сталася турбація и раздоръ съ причины Николаа ³⁾ папѣжа. А то тымъ способомъ. Игнатій, право патріаршее мающій на Сикилію, которая подъ царемъ Грецкимъ была, Григоріа Сиракусанского зложилъ, и папѣжа Римского Леона Четвертого упомянулъ, абы и онъ его за зложеного мѣлъ. Не хотѣлъ Николай того Григоріа зложеніе, хотяжъ слупное было, приняти; бы снатъ не здался Игнатіеву первенство змоцнити, але Григоріево зложеніе немоцное быти ознаймилъ. Довѣдавшись о томъ Григорій Сиракусанскій, а тымъ ся змоцнивши, промишлялъ о зложеню Игнатіа. Што ся и стало за розказанемъ царскимъ. Не добре и зле Николай папѣжъ учинилъ, же тому Григорію неслупное и неналежаще отухи додалъ, и затымъ ся згоршеніе стало и раздоры ся всчали. Потомъ еще и болшого ся зла важилъ Николай, а то, же на Фотіа, которого царъ боронилъ, при которомъ многіи

епископы стали, и многіи людѣ перос-тропне ся торгнулъ. И учинилъ то Николай, чого ся отъ отцовъ своихъ не научилъ: Фотіа екскоммуниковавъ. Зато тежъ Фотій синодъ противъ Николаа собралъ, на которомъ Михайлъ царъ предсѣдѣлъ, и такъ Николаа вы-клялъ. Отожъ, Николаеви за его дерзость нагорода! Къ тому, Фотій епископовъ значныхъ Треверенского и Колоніевского, отъ Николаа отлученныхъ, принялъ ⁴⁾, слухалъ и судъ противъ Николаа готовалъ зъ тымъ епископами. По смерти Николаа, Адрианъ на Фотіа соборъ учинилъ, который осмымъ енералнымъ называютъ Латинцы. На томъ синодѣ Фотій осуженный, а Игнатій на столицы подтверженный. Лечъ той синодъ не естъ важный, бовѣмъ самаа сторона Игнатіева и Римскаа, Фотіеву непризнаа, на зложене его подписалися. А личба тыхъ барзо малаа была: ледво 100 епископовъ за Игнатіемъ противъ Фотіа держали! А засъ далеко болшаа личба была тыхъ, которіи зъ Фотіемъ держали, которіи и зложенью его спротивилися. Яковойжъ теды поваги можетъ быти той синодъ, въ таковомъ розерванью справованный, мудрый кождый нехай уважаетъ!

Але и то еще притрафилося. Великого годнаа речъ уваженя, ижъ бачнѣйшии нѣкоторіи зъ стороны Игнатіева и Римлянской, хотяжъ позно, постереглися, ижъ суть подступне ошуканы, жаловали и каилися, же ся на той синодъ и на листъ, отъ Адриана посланный, подписали ку великому укривженю столицы Константинопольской и всей церкви всходней, кгдажъ презъ то збытне ся Римской столицы въ судахъ церковныхъ понижили были, для чого болшаа зъ

³⁾ Епистоля 9.

⁴⁾ Бароній, томъ 10, рокъ 863.

нихъ часть оныи писма, презъ себе под-
писаныи, постарался, же ихъ достали.
Додать имъ тежъ въ томъ помочи самъ
царь Василій: и онъ бовѣмъ зрозумѣлъ,
иже много ся презъ то столицу Кон-
стантинопольской и церкви восточней на-
рушити мѣло, венцъ и бискупъ збытие
бы си противъ праву канономъ и при-
вилеемъ подносити могли. Уважъ рево-
люцію тыхъ, которыи ся, яко зведеніи
на той синодъ, подписали были. Ува-
жай за тымъ и знесене и зосоване
всѣхъ дѣевъ того соборища. Соборища
того, па Фотіа чиненого, Грецы нѣгды
не пріймовали. Бовѣмъ и коли на со-
борованіи ономъ во Флорентіи были ¹⁾,
а Юліанъ кардиналъ зъ того жъ собо-
рища бралъ собѣ шось на доводъ, Гре-
цы оповѣдѣлися, иже того осмого со-
борища не держать и не мають, а бо-
вѣмъ за Иоанна, повѣдають, осмый
другій синодъ вселенскій отправо-
ванный есть, который першій онъ за Адріана
отправованный, зосовалъ и Фотіа при-
вернулъ. И не мѣлъ Юліанъ што бы
отповѣдѣлъ, тылко то: «зъ той боазни
васъ вызволяю, презацѣйшии отцеве,
гдыжъ нѣчого зъ того конциліумъ си-
рѣчь осмого не будетъ ся приводити,
але поневажъ въ томъ свитку нѣкото-
рыи шестого и семого синоду дѣи суть
писаныи, для тогожъ тыи видѣти хо-
тѣли бысмы, а о осмомъ соборѣ мы не
дбаемъ.» Поты Юліанъ. И слушне, за-
правды, иже, якомъ рекъ, въ великомъ
розерваніи самыхъ восточныхъ, межи со-
бою роздѣленныхъ, здѣланое было оно
збориско, и малую часть мѣлъ призво-
ляющую, и таяжъ нанотомъ визнавала,
же есть ошукана.

Тымъ часомъ новии свары межи Рим-
скою и Константинопольскою столицами
о Болгарію всчались. Игнатій Адріано-

ви и Иоанови Осмому моцою ся заста-
поялъ, венцъ и послове патриарховъ
восточныхъ, которыи на осмый синодъ
прибыли были, велце боронили, а особ-
ливе Игнатій праву своему патриаршему
на Болгарію нѣчого ублизати презъ
Римского бискупа не допущалъ, за що
отъ Иоанна напеча ²⁾ Игнатій екскомму-
никованный есть. Въ которой екскомму-
никаціи и умеръ, святей единакъ и чу-
дами свѣтлый есть Игнатій. Лечъ яс-
ный доводъ, иже напечовъ Римскихъ
клятвы на патриархи восточни и за
тымъ и на тыхъ, которыи патриаршеской
[діоцезіи] ³⁾ подлежатъ, важны не суть
и обавятися ихъ не треба. О то Игна-
тіа клялъ и отъ напеча нерозрѣшенный
умеръ, а онъ предъ святымъ есть и
чудами его Богъ прославилъ. По смерти
Игнатіа, Фотій, зъ выгнанья призванный,
столицу Константинопольскую обнялъ и
сполечность зъ Иоанномъ напечомъ мѣлъ
и листы до себе оба писали сполечности,
згоды и любви. Надъ то Иоанъ синодъ
онъ за Адріана знеслъ и зосовалъ.
А же то правда — Иоанна напеча въ
листѣ послапомъ своемъ па синодъ до
Константинополя даного слова суть тыи:
«Volumus praeterea, ut coram universa
synodo promulgetur, quod synodus habita
adversum edictum patriarcham Photium
tempore Adriani sanctissimique papae,
tum Romae, tum Constantinopoli abhinc
habeatur nulla et irrita et numeretur cum
alia sancta synodo.» А по Руску такъ:
«Хочемъ тежъ, абы предъ всѣмъ сино-
домъ оголошено было, иже синодъ спра-
вованный противъ предреченому патриар-
сѣ Фотію за Адріана, свѣтѣйшого папы,
такъ въ Римѣ, иже и въ Константино-
поли, отъ того часу ни [за] ⁴⁾ што по-

²⁾ Иоанъ Осмый, епистолия 78, libr. 3, сар. 12 и 13.

³⁾ Исправлено по списку Ундольскаго.

⁴⁾ Исправлено по списку Ундольскаго.

¹⁾ Синодъ Флорентійскій, сессія 6.

читанный и неважный масть быти, и абы не былъ поличеный зъ инымъ святымъ синодомъ»⁵⁾. То Иоаннъ.

Латинникъ ꙗко, ворогъ вроженный противъ Грековъ, дерзнулъ написать, яко бы зась потымъ Фотій былъ екскоммунигованный презъ Иоанна а выводитъ то зъ покутныхъ и свѣту невѣдомыхъ шпаргаловъ. Лечъ Иоаннъ, што разъ право и ростропно длы посиолитого покою и едности святымъ церквѣи поставилъ и утвердилъ, того дѣтишно знову на упадокъ церкви не розчинялъ. И не подобнаа то на того мужа, покой святой и еднѣсть любячого и правъ церковныхъ постерегающого, абы онъ мѣлъ розвалити што разъ доброе збудовалъ.

А зась стороны синодовъ повѣдаю, ижъ подъ часъ розни межи Игнатіемъ патріархоу и Фотіемъ отправованы были синоды три въ Константинополю, а четвертый по смерти Игнатіевой за самого уже Фотіа патріархи. Первѣйшій, для негоды епископовъ розорванный, не станулъ, яко о томъ въ предмовѣ того синоду Балсамонъ вѣдати дасть. Другіи врихлѣ потомъ и въ той же справѣ зобраный станулъ, и въ справахъ, подъ той часъ церкви належныхъ канонѣхъ 17 выдалъ, и названный естъ той синодъ первотворимъ, ижъ на первомъ синодѣ прекладаніи речи на тымъ вторымъ стали. Третій синодъ былъ отправованный въ справѣ Игнатіевой противъ Фотіеву, которого дѣи и каноны найдуются описаны въ книгахъ «Conciliorum». Четвертый синодъ отправованный былъ по смерти Игнатіевой, кгда южъ Фотій патріархоу зосталъ; а той остатный четвертый мы называемо, ижъ поважно sprawy на немъ обхожены, синодомъ вселенскимъ осмимъ. Латины зась за осмый вселенскій примуютъ синодъ въ личбѣ той третій.

⁵⁾ Бароній, латинскій томъ 10, рокъ 879.

Але не дивъ, же ся оны до того четвертого за Фотіа патріарха за Иоанна Осмого папежа обхоженого синоду не знаютъ, хотъ мусить, поневажъ на томъ синодѣ и придатокъ *in symbolum filioque* згащенный естъ, и хто бы колвекъ его придавалъ, або приданого уживалъ проклятству естъ, подданный⁶⁾. А же оный четвертый за Иоанна папежа и за Фотіа патріарха, а не оный третій за Адріана и Игнатіа обхоженный синодъ вселенскимъ званный и знамый быти масть⁷⁾, оттоль ся вѣдати дасть, ижъ вселенская справа вселенскій титулъ синодови давати звывла; на томъ, отъ васъ «вселенскимъ» отитулованомъ, синодъ обхожена была справа приватна, которая одну толко Константинопольскую столицу обходила, и не въ справѣ вѣры, але въ справѣ укривжоной единой особы. А на ономъ, которого мы вселенскимъ зовемо, обхожена была справа всей соборной церкви, все, мовимо, христіанство заходячаа. Шло⁸⁾ абовѣмъ на немъ о справу седма повшехными синодами ухваленой вѣры, о зкѣвалчене и зопсоване символу вселенского и о схисмѣ зъ той причины межи всходнею и заходнею церквою. Зачимъ той синодъ правдиве енералнимъ естъ и за такіи отъ вшисткаго христіанства по всѣ часы мѣванный былъ и признаванный. Свѣдки того маемо Иоанна Зонара Грецкого и Феодора Балсамона, патріарху Антіохійского, Мороховскій, листъ 13, и Гратіана, канонисту Римского. Не дивъ tedy, якосмы рекли, же ся оны до того синоду не знаютъ, поневажъ и поднесъ въ проклятствѣ его суть, и поки того придатку въ символу уживати будутъ, проклятство синоду того на собѣ

⁶⁾ Томъ 4 Conciliorum.

⁷⁾ Толст.: «могъ».

⁸⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «што».

носпити мусять, который напротивко нихъ такий декретъ выставилъ: «если кто отъ святого символу Никео-Константинопольскаго одойметъ, *шю*, або до него што придасть, а *symbolum* тое называти будетъ, таковой нехай будетъ потопленный, зъ достоинства своего зверженный и отъ вишлякой христіанской сполечности выверженный и проклятый». Не безъ причины того синоду и въ книги «*Conciliogium*» вставляти не изволяли.

Вертаюся до Фотіа. Седѣлъ блаженный Фотій на столицѣ честно. Потомъ Леонъ царь оного зъ столицѣ зсидилъ и до монастыра заслалъ, гдѣ и умерлъ. А то царь ꙗзволѣ брату своему Стефану учинилъ, бо его патріархоу наставилъ, а не ꙗзволѣ папезови. Речь правдиваа: блажен. Фотій волѣлъ въ безмолвномъ монастыру живота докончити, нежели на столицѣ патріаршеской седѣти. Досить му на томъ ласки Божей было, же на столицу привернутый былъ, и же оный несправедливе и зъ ненависти походячій на него судъ заковаво. То еднакъ добре за того Леона царя и за Стефана патріарха сталося. Абы турбаци болше и роздоры межѣ Игнатіаны и Фотіаны не вщиналися, ростропне церковь Божіа всходнаа постановила ¹⁾, абы обоя сторона вѣчне молчали и всѣ писма вырокомъ поважнымъ на вѣчность декретовала обоя сторона, такъ Игнатіеви, яко и Фотіеви огнемъ згладити и внивечъ оберпути ухвалили, абы и память того неприкладного роздору не была, зъ клятвою на тыхъ, которыи бы смѣли визнавати.

А што ꙗкобы зъ Никиты Пафлагона противники приводятъ—то есть явное

змышленье, скализациа ²⁾, зъ ненависти самой походячаа, ово згола все то зъ неприязни и зъ кузни Латинниковъ вышло.

Вѣдати потреба, ижъ блж. Фотіа патріарху святымъ отцы соборне въ книгахъ добре споминають и блажаты. Слухай о томъ доводу въ книзѣ 2 Константіа Арменопула, на листѣ 108, гдѣ въ томъ «Соединеніа» тѣми пишеть словы: «Игнатіа, Фотіа, Стефана, Антоніа, Николаа, Евѣиміа, Стефана, Трифона, Теофилакта, Поліевкта и Антоніа, православныхъ патріарховъ, вѣчнаа память!»

Слухайтежъ еще, апостатове и униатове, што о тыхъ патріархахъ Игнатію и Фотію, также и о писмахъ и о мовахъ, на онъ часъ межѣ ними зашлыхъ, пишеть въ книзѣ церковной Грецкой «Триодіонъ» названой, гдѣ такъ въ недѣлю першую посту великого, Православную названую, на вѣчность ухвалено и подано на каждый рокъ въ церкве оповѣдати и оголошати въ той способъ.....³⁾ А по Руску такъ: «Игнатіа, Фотіа, Стефана, Антоніа и Николаа, святѣйшихъ и православныхъ патріарховъ вѣчная память!» Тамъ же.....⁴⁾ «Всѣ речи, которыи противъ святымъ патріархомъ Германови, Тарасневи, Никифорови, Меоодіеви, Игнатіеви, Фотіеви, Стефанови, Антоніеви и Николаеви писанинъ або мовлены были, анаѣсма трикротъ!» Также по-третѣ Фотіа патріарху межѣ многими святыми положено патріархами, добрословячи ему, якъ и другимъ, въ которомъ тамъ почтѣ и Сергій и Михаилъ Кирулярій, патріархове Константинопольскіи, находятся.

Ту теды, правовѣрный, присмотрись,

¹⁾ Марко Ефесскій, Синодъ Флоренскій, сессія 6.

²⁾ Лат. *scalisatio*.

³⁾ Въ подлинникѣ оставлено пустое мѣсто.

⁴⁾ Тоже.

якъ св. Фотіа патріарху зъ другимъ заровно поменеными патріархами отцы святыи и церковъ наша приняла почитати и добрословити ⁵⁾, а писма и мовы противъ оному и другимъ проклипати. Вы теды, апостатове, поневажъ святаго Фотіа патріарху заровно зъ другимъ поменеными патріархами (которые также пописали якинъ шкализаціи ⁶⁾, прислови ⁷⁾ и удавали) не блажите и не почитаете, и же писма, которіи на онъ часъ притрафлялись, выставяете, а иѣкаторіи и небыліи змѣняете, теды подъ анагеме тую подпадаете, и церковъ наша на васъ оную вкладаетъ и явно соборне оголошаетъ; а внакъ же покуту чинѣте а святаго Божого почитайте, абысте муки вѣчной уишли. Бо если за слова порожиіи дамо отвѣтъ ⁸⁾, певне барзѣй за блюзненія и шкалованія на архіерея такъ великого сужены и караны будете.

Части II, роздѣлу IX, артикулъ 6 ⁹⁾.

По сегомъ соборѣ што ся дѣяло въ церкви Римской заходной, и же презъ Латинники розорванься стало такъ царства, якъ и вѣры, и проклятаа схисма въ церковъ Христову есть вироважена, а не презъ Греки.

Есть то злосливымъ людямъ присвоито на жадную ся речъ не оглядати, нѣ на повинность людскости, нѣ на страхъ Божій, тогда, гды въ злости вступуючи,

⁵⁾ Толст. и Ундол.: «доброрѣчити».

⁶⁾ Ундол.: «якоже шкалеванье».

⁷⁾ Ундол.: «примовы».

⁸⁾ Мате., глава 12.

⁹⁾ Этотъ «артикулъ» вошелъ въ «Книжицу» Нааанаила (л. 262) и въ «Книгу о Вѣрѣ» (Москва, 1648, л. 187).

злостью злость всперети усилюють, же гды речъ и накламливую передъ себе въ оборону возмутъ. Барзѣй ся въ заступахъ ¹⁰⁾ ей въ силахъ ставятъ, шѣжъ гды бы имъ о щирую правду шло, а то ся отъ нихъ дѣяти мусить не безъ причины. Поневажъ речъ правдиваа малыми словы, безъ жадныхъ присадъ быти можетъ поставлена; речъ зась фалшиваа, безъ кламства и потвары стати не можетъ, ихъ тежъ натура, або рачей налогъ въ предсѣвзятыю до уколыванія не приходитъ, если што-день за каждою оказією въ горшость поступовати не будетъ, фалинь фалшемъ, потваръ потварью вспираючи поты, поки, свѣтлостью правды обняти, въ щели облуды якъ нетопыrove не трафивши, на явѣ не зостануть и всему свѣту на посмѣхъ поданы не будутъ. Што ся часы теперешними отъ отступниковъ святой церкви востодной дѣяти на око видѣти. Которыи взявши передъ себе речъ овую кламливую, абы насъ, Русь старожитную, которыи въ святую соборную апостолскую церковъ черезъ святую Христову церковъ востодную естесмо вщеплени, за схисматики, сами таковыми будучи, удати могли, кламство кламствомъ, потварью потваръ вспирати на каждый день и за меншею оказією не переставаютъ, въ которой своей злости, абы правды свѣтлостью обняти, до щелей облуды не трафивши, на явѣ зостали, и всѣмъ православнымъ, палежне вѣдати о томъ прагнучимъ, на посмѣхъ были поданы, указати, за помочю Божю, поступую, штось въ церкви заходной по ¹¹⁾ сегомъ вселенскомъ соборѣ дѣяло, и же проклятаа, по сесь

¹⁰⁾ Толст.: «заступы».

¹¹⁾ Собственно съ этихъ поръ заимствовано изъ этого артикула въ «Книжицу» Нааанаила (л. 263).

день трываючаа, схисма зъ Латини-
ковъ вышла, а не зъ восточноу церкве,
и оны въ ней заставають, а не восточ-
наа церковь. На которой проклятой
схисмы тяжкость и шкодливость, кото-
раа многимъ въ церкви Христовой мѣ-
шанинамъ и незлѣчнымъ бѣдамъ при-
чиною сталася.

Поглядаючи, слушне зъ пророкомъ
Божіимъ Іеремією ¹⁾ въ болѣсти сердца
моего заволати могу: «устрашися небо
о семь, и востренета превзлѣха зѣло,
рече Господь. Яко двое лукаво сотво-
риша людѣ мои». Двѣ абовѣмъ злости
учинили заходнии Латини, черезъ кото-
рыи и поднесли схисму и въ ней зо-
стали. Зачимъ здумѣло небо и барзо
задрожало, и всѣ живела зъ собою на
оплаканіе и на покарание печасливой
той въ Христову церковь впалой и на
штуки ей роззервалой схисмы поруши-
ло. Што-день, што-година—незлѣчони
и неслыханіи трагедіи зъ немалой, на-
лежной имени Божему чести и хвалы
уймою и зъ великою многихъ христіан-
скихъ душъ погибелю въ ней дѣючи-
ся видячи, — двѣ, молвю, злости костель
заходнии учинилъ: оставилъ святую вос-
точную церковь, якъ Христа, который
ся востокомъ свѣмъ называетъ; оста-
вилъ за тымъ и правую вѣру, ниного
собѣ папа свѣтского, мимо власного
своего, природне ей палежного, поднес-
ши, и нишій собѣ вѣры символъ, отъ
святыхъ и богоносныхъ отцовъ на вто-
ромъ вселенскомъ соборѣ поданныи и
пятьма по немъ обожеными равне все-
ленскими соборами стверженный змыслив-
ши. Выказалъ папѣжъ Римскій Леонъ,
того имени Третій, послушенство цеса-
ромъ восточнымъ, паномъ панства Рим-

¹⁾ Іерем., глава 2, ст. 12—13: «ужасеся
небо о семь, и востренета попремногу зѣло,
глаголетъ Господь. Два бо зла сотвориша
людѣ мои».

скихъ заходныхъ дѣдичнымъ и природ-
нымъ, зъ подданства сѣ ихъ выламалъ
и ниного собѣ цесаря на заходѣ под-
неслъ, выгналъ зъ панства дѣдича, а
власную его отчизну отдалъ приходне-
ви, мимо слушность, мимо належность,
мимо Божее и людское право, не безъ
ребѣлліи и кривоприсяжства, презъ што
первую и великую папѣжъ Римскій, а
не патріарха, до той проклятой схисмы
подавъ причину. Выказалъ сполечность
церкви заходной отъ церкви восточной
Силвестръ папѣжъ, имене того Второй,
символъ Никенѣ — Константинопольскій
придаткомъ нарушивши, зопсовавши и
листовъ сполечности отъ Римскихъ па-
пѣжовъ до патріарховъ, якъ и отъ нѣхъ
до него — взаимне посылатися звыклыхъ
не пославши, зневажилъ святыхъ все-
ленскихъ соборовъ ухвалу, зневажилъ
предковъ своихъ Римскихъ епископовъ
на таковыи зневажцы соборне учиненое
проклятство, мимо слушность, мимо на-
лежность, мимо Божее и людское право,
то, што на вѣчное уживанье и непо-
рушное захованье, на гасло сполечности
и на знакъ певный едноти церкви
Христовой отъ святыхъ отцевъ было
подано и седмкратнымъ проклятствомъ
соборнымъ на тыхъ, которіе бы е або
придаткомъ, або уняткомъ нарушити
поважилися, было обваровано, отмѣнив-
ши и придаткомъ спрофановавши, не
безъ духа гордости и любоначаліа. Презъ
што вторую и болшую папѣжъ Римскій,
который до той проклятой, въ которой
зо всѣми своими по сѣсь день застава-
еть, схисмы, подавъ причину, и такъ
церковь Христову розорвалъ, ниного
собѣ цесаря поднесши и вѣры символъ
спрофановавши. Што въ которыхъ сѣ
лѣтахъ дѣяло и якимъ способомъ, вкрат-
цѣ, правдиве еднакъ и пле оказіа знести
можетъ, доводне зъ достовѣрныхъ свѣд-
ковъ предлагаю.

По сегомъ вселепскомъ въ Никей соборѣ, которій ся отпировавъ року отъ Рождства Христова 787, Леонтъ Третій папеземъ зосталъ, року 799 ²⁾. Которого сыновцы Адріана папежа, о поднесене его на столицу Римскую розпѣванци, гдѣ былъ на процесіи, разгромивши людѣ, поймали, мордовали и въ монастыру св. Герасима осадили. Баронѣушъ ³⁾ пишеть, ижъ ему и очи вылушили и языкъ урѣзали. А Зонара пишеть, же образили его толко на очахъ, але ихъ не вылушили: тии бовѣмъ, которымъ то учинити было розказано, пофолговали ему. Не пишеть и Плятина, абы ему и очи были вылушены. Такъ обезчещеный Леонтъ до кроли Франковъ Кароля удался, презъ которого на столицу Римскую бывши приверпенъ, надъ непріятелми своими поместилъ. За што тойже Леонтъ Кароля короновалъ и цесаремъ Римскимъ обволаѣвъ, року отъ Рождства Христова осмьсотного, а по сегомъ соборѣ тринадцатого. Чого, вправдѣ, Кароль не прагнулъ, але то справовалъ папезъ Леонтъ, презъ што одну монархію Римску на двѣ розорвалъ, и первую до розорванія единости церковной причину подалъ. Котораа ся, отъ часу того завзявши, поты въ наступующихъ по немъ папезахъ курилася, ажъ за разгорѣннямъ ей другаа вишпомененаа причина въ зопсованю и зкѣвалченю святого символа выникла, въ едноти вѣры розорване учинила и проклятую, въ которой зостали, схисму вылегла. Ачколвекъ и Каролюсь мѣлъ былъ въ томъ наслѣдовати оного Сциріона, которого гдѣ по пораженоу двоухъ Аздрубалевъ, гетмановъ Кароагинскихъ, Испанове кролемъ своимъ заволоали и мѣти хотѣли, невдячне то отъ нихъ принялъ,

²⁾ Бароній.

³⁾ Тамъ же, томъ 3.

якъ Плотархъ, философъ Грецкій, о томъ свѣдчитъ; внакъ же всему тому поводомъ папезъ, мовитъ абовѣмъ Скарга въ Баронѣушу ⁴⁾ зъ Егинарда, ижъ о коронаціи той Кароль не вѣдалъ, апи для ней до костела пришолъ, и овшемъ мовилъ: «хоть великое свято, бытъ былъ тую мысль папезскую вѣдалъ, до костела бытъ былъ не пришолъ; бовъ не для того до Риму приѣхалъ, успокоити толко замѣшанный станъ костелный хотѣлемъ». Папезъ теды Леонтъ до розорванія одного цесарства на двое причину далъ: онъ то и замыслилъ учинити, онъ и виконалъ.

То маешъ, православный чителнику—1-ое: царства розорванье, ребеліа и противепство папу власному и на него повстанье Суди, прошу, кождый, въ якомъ криминалѣ таа папезовъ Римскихъ стоить справа, и якій до проклятой схисмы початокъ?! Нехай якии хотять причины отступникове вынайдууть, жадной оправдуючей ихъ не найдутъ. Образовства ересь въ Греціи южъ была соборне потуплена, и для той еднакъ причины отоймовати кому панство и одно цесарство на двое раздирати и зъ подданства пановъ своихъ выдиратися не належало имъ. Не зоставили имъ прикладу такового онихъ святыи, передъ ними пожилыи папезове, патриархове и епископове, которіи оныхъ на церковъ Христову лютыхъ вѣковъ жили презъ лѣтъ триста. И надъ то, ажъ до крещенія Константина Великого погане царь и старостове бывали и надъ христіаны неспосную тиранию чинили, а еднакъ апи Іисусъ Христосъ, апи апостолове и по нихъ наступующіи святыи, епископове всходніи и заходніи не учили зметовати зъ себе ярма царского. По соборѣ первомъ Никейскомъ, царь

⁴⁾ Бароній, въ року 844, число 3.

Константинъ, сродій Аріанінъ, крѣво ересь свою впроваждъ, Никейскій соборъ зневажаючи. За котораго жили и преслѣдоване отъ него терпѣли Аѳанасій Александрійскій, Павелъ Константинопольскій и иніи многіи, а подданства ему выказати и сами не хотѣли, и иншихъ не учили. Апостата Іюліанъ, отступивши православной вѣры, балвохвалство отворилъ и христіанъ до балвохвалства тиранско приневолилъ, церкви имъ отбиралъ и псовалъ. По немъ подобный ему другій окрутій еретикъ Валенсъ Аріанінъ наступилъ и ересь свою, преслѣдуючи правовѣрныхъ, коренилъ. За которыхъ жили Василиій Великій, Григорій Богословъ и иніи многіи и терпѣли то зносили, а до ребеліи христіанъ не приводили и иного цара обрати не радили. Нужъ, подъ часъ ереси Евтихіанской моноелитской, Анастасій царъ и Константинъ Погонать, на которыхъ еднакъ папезове Римскіи не повставали и подданства имъ не выповѣдали, хотъ великое отъ нихъ преслѣдоване мѣли. Тогда за Θεодора папежа, [въ] Константинополю одтаръ Латинскій обалено ¹⁾. Тогда и Мартинъ папезъ пойманъ былъ, и въ заточене засланъ. И Юстиніанъ Второй Сергія папежа поймати розказалъ. Германъ, патріархъ Константинопольскій, святый мужъ и маючій великую повагу у народу, того еретикъ образборца Леонъ Исавръ, не могучи на свою сторону намовити, зъ столицъ зогналъ, а онъ уступилъ, на цесаря жадныхъ бунтовъ не подіймуючи.

Уважај же, православній чителнику, и розсуждай, же тѣи помененіи патріархове и папезове болшіи причины мѣли до царей, не важилися еднакъ ребелизовати и зъ подданства выбиватися,

¹⁾ Бароніи, 648.

и царей иныхъ собѣ не чинили. А гдѣ южъ всѣ немалъ ереси были потлужены, и гдѣ пришло до царей благочестивыхъ Константина и Ирины, за которыхъ обоженъ былъ 7 соборъ вселенскій, тогда Леонъ Третій цесаромъ своимъ подданство выповѣдѣлъ, всю заходнюю сторону зъ влады ихъ отторвалъ, и короля царемъ заходнимъ короновалъ. Што стало ся великою церкви причиною роздертя царства, заразъ и церкви заходной отъ восточной черезъ папезовъ Римскихъ. То тутъ па око видишь, чителнику православный, изъ царство Римское безъ жадной слушной причины цесаремъ православнымъ папезъ Римскій отнялъ, и одно на двое розервалъ: Франкомъ себе и всѣ заходніи краины зъ Римомъ поддалъ. А то то есть одна, которую заходняя церковь учинила, злость, зъ злости любоначала папезевъ Римскихъ вишкляла и уросченаа, которая врихлѣ потомъ за поданемъ презъ тыхъ же другой до розорванія причины, схисму въ церкви Христовой выросила и заходнюю церковь отъ восточной и отъ всей святой католической, то есть соборной церкви отлучила и отдѣльно учинила, яковою въ той схисмѣ и донинѣ зостаеть.

А за поднесенемъ и повстанемъ той 1-й злости, которая, якомъ реклѣ, великую причину до проклятой схисмы подала, тогдыжъ заразъ въ тойже заходной церкви вылегати почала и злость другая, которая другую еще болшую до тойже проклятой схисмы причину подала, справила еи и по сесь день въ собѣ еи пѣствуетъ. Гдѣ абовѣмъ за тогожъ папежа Леона Третьего въ Франціи вѣру семи вселенскихъ соборовъ Франкове поважилися нарушати, то есть до символу вселенского признанія вѣры прикладати почали овий прида-

току: «и отъ Сына» и до Риму зъ тымъ о порадѣ зъ Аквисграну ²⁾ вправили были. Леонъ, папа Римскій, зганилъ то имъ, и придатку того «и отъ Сына» прикладати заказалъ, а для вѣчной Никено - Константинопольского символу непоручности, на двоухъ таблицахъ серебряныхъ ³⁾, на одной по Грецу, а на другой по Латинѣ выписовати его далъ, безъ придатку слова того «и отъ Сына». О чомъ читай въ Баронфушу, въ року 809. Въ томъ Леонъ учинилъ велце речъ побожную и знаменитую, же не допустилъ вѣры отмиати, который, хотяжъ царство роздѣлѣ, церкви еднакъ и вѣры роздирати и схисмы чинити не допустилъ, але въ едности и въ сполечности зъ патріархами зоставалъ и о помочъ до нихъ удавался. Якъ о томъ въ нашихъ Славянскихъ «Соборникахъ» пишеть, же папа Леонъ, обачивши гинучій людъ Господній, поневажъ вдячне пріймали науку Карулевыхъ учителей, не маючи у себе въ Римѣ мудрыхъ учителей, который бы могли отогнати тую злую науку еретицкую, хотѣлъ послати до Царигорода для мудрыхъ, и збоаяся, поневажъ тогды царствовалъ въ Царигородѣ Теофилъ, образоборца лютый ⁴⁾. И такъ посилаеть до Іерусалима, до патріархи Ѳомы, просячи его, абы послалъ къ нему премудрыхъ мужей, могучихъ поконати и отогнати такую ересь отъ Римского мѣста. Патріархъ теды Ѳома выбралъ Михаила, прото-сннгела великой церкви, зъ учнями его

²⁾ Aix-la-Chapelle, Aachen.

³⁾ Начиная съ этого слова, въ «Книжницѣ» Навананла пропускъ, вплоть до одного изъ слѣдующихъ абзацовъ (столб. 774: «Зъ тыхъ двоухъ пререченихъ злостей»). Впрочемъ, пропускъ этотъ изложенъ тутъ же, но черезъ-чуръ кратко, въ нѣсколькихъ строкахъ.

⁴⁾ Книжка Острожского друку, листъ 171.

Теодоромъ и Теофаномъ, спол-братами, и Іосифомъ, и послалъ ихъ въ Римъ къ папѣ Лву. По томъ Леонъ былъ папѣже въ Римѣ: Стефанъ, Паскалій, Евгеній, Валентинъ, Григорій, Сергій, Леонъ Четвертый, Янъ Ангедчикъ (того, ижъ невѣста былъ, въ каталогѣ нѣтъ не кладутъ), Венедиктъ, Николай, Адрианъ, Іоанъ Осмый. Тыи всѣ, православніи будучи, зъ чотирма патріархами въ едности вѣры трѣвали. Такъ наши «Соборники» Славенскіи мають.

По умореню презъ Леона Третьего зачатого оног на заходѣ злого плоду, за часовъ тыхъ, а особливе за Іоана Осмого, папежа, знову той же злый плодъ отрагаться почалъ, то естъ до визнанія вѣры придатокъ оній «и отъ Сына» не въ Римѣ, але въ Франціи, якъ и первый почалъ прикладанъ быти. О чомъ гды вѣдомость до Константинополя дошла, гдѣ на тотъ часъ столицею тою рядилъ блаженнѣйшій вселенскій патріархъ Фотій, который, якъ вѣрный, иле на немъ належало, якъ винници Христовы стражникъ, наравдивши зъ царемъ Василюмъ Македоняниномъ, зложили и описали соборъ въ Константинополѣ, на который и помененый Іоанъ, папа Римскій, за обвѣщеньемъ ему о томъ, послы свои выслалъ: Павла Анконитанского и Евгения Остиенского, епископовъ, и Петра пресвитера кардинала. На которомъ соборѣ сталося подтвержене вселенского собору сегого и символъ Никейского и Константинопольского соборовъ обво-
лено и декретовано, абы того придатку «и отъ Сына» придавати нѣхто не важился, подъ анаѣмою, и проклинано тыхъ, который бы прикладали. Што дѣялось въ року 879. О чомъ читай въ Баронфушу, въ року 879, личбы семой. Той же соборъ отцеве Греции на соборѣ Флорентійскомъ признали, а той,

который Миколай, бискупъ Римскій, противъ Фотіевъ чинилъ, отвергли. И таа то причина отступникомъ ненависти на Фотіа нынѣшнихъ часовъ.

Зачимъ, правовѣрный чителнику, гды Баропѣуша, або рачей Скаргу въ Баропѣушу, читати будешъ, словамъ его ущипливымъ, зъ ненависти на Фотіа вырыгнутымъ не протився; але якъ щирю потваръ мимо себе пуцай. А то, што блаженный Фотій за вѣру православную заставляючися чинилъ, постерегай и уважай. А обачишъ, же зле и незбожне отступникове щиплють его и тому злоречать. Который и отъ нихъ, если искру якую благочестіа мають, хваленъ быти маеть, ижъ православной вѣры, презъ семь вселенскихъ соборовъ вызнаной, постереглъ, и святого символу спрофановати и отмѣнити не допустилъ. Зажъ, не тыи рачей злоречены быти заслужили, которми вѣру прѣдковъ своихъ отмѣнивши подъ проклятельство, отъ нихъ на таковыхъ вѣры гвалтовниковъ учиненое, подпали, яко тін, которми схисму поднесли и въ ней zostали?

По Іоаннѣ Осмомъ, папѣжѣ Римскомъ, учиненаа жежи нимъ а Фотіемъ сполечность zostавала непорушна подъ многими его сукцессорами, папѣжами Римскими, черезъ лѣтъ сто и 30, ажъ до блаженного Сергіа Второго, патриархи Константинопольского, а Силвестра Второго, папѣжа Римского, который же листу своего зъ вызнанемъ вѣры до фотирохъ патриарховъ, яко то уставичный звичай неслъ, послати занехалъ и придатокъ до святого символу учинилъ, схисму презъ то церкви Христовой справилъ. Ачколвекъ той часъ утаивають и который папѣжъ той придатокъ учинилъ и публице явно зъ тымъ придаткомъ въ Римѣ «Креда» уживати поволитъ, то еднакъ зъ диптиховъ сто-

лицъ патриархальныхъ святой церкви восточной запевне есть вѣдомо, же обое тое сталося въ лѣтъ 130 по соборѣ, за Фотіа и Іоанна Осмого обхоженомъ, за патриархи Константинопольского Сергіа Второго, якъ о томъ блаженной памяти Іереміа, патриарха Константинопольскій, въ второй своей на лютеранское вѣры артикулы «Ценсурѣ», въ главѣ 1, о похоженю Духа св., вѣдати даеть. На который часъ припадаеть папѣжоване Силвестра Второго. Ачколвекъ наши Словенскій въ «Соборникахъ» писарева, ба и блаженной памяти помененій патриархъ, пишуть, якобы ся то за Никифора, папѣжа Римского, стало; лечъ пишуть то зъ омылки имене. Поневажъ выразне патриархъ Іеремія, которму невѣйшаа вѣра датися мусить, въ помененой книжѣ на пререченомъ мѣстѣ повѣдаеть, же ся то стало за патриархи Константинопольского Сергіа Второго, а въ лѣтъ по соборѣ, за Фотіа и Іоанна папѣжа обхоженомъ, 130. На который часъ припадаеть зъ своимъ папѣзствомъ Силвестръ Второй. Той теды наперный, якъ ся видѣти даеть,—символъ вѣры згвалтовалъ, «и отъ Сына» придаючи, и листу сполечности до восточной церкви патриарховъ не послалъ. А то безъ похибы для того, ижъ южъ вызнане вѣры былъ спрофановалъ, и приходило ему тое въ листѣ своемъ або зъ придаткомъ положить, презъ што отъ патриарховъ былъ бы не принять, albo безъ придатку, презъ што своимъ zostалъ бы, въ подозрѣнью облуды. И такъ занехалъ. Што видячи патриархове и о вызнаню вѣры его вѣдомости мѣти не могучи, по належномъ напомененю, гды неумовнымъ его обачили, отъ сполечности своей, за того Сергіа патриархи Константинопольского, отдалили его. Верно, опать Авгіенскій, о речахъ до мши належачихъ

пишетъ, ижъ за Венедикта Семого или Осмого, около року 1014, за прозбою Генрика 1-го цесаря, будучого въ Римѣ, на мши символъ спѣвано. И отъ того часу, мовить Бароніушъ, печато зъ тымъ придаткомъ «и отъ Сына» спѣвати. Читай латинского Бароніуша, томъ 6, року 447, 23, 24, и въ томѣ 11, року 1014, 5. А Берно напротивко таковой новинѣ написалъ такъ: «але быхъ былъ волѣлъ, абы была тысячной старожитности новина уступовала».

Вѣдати теды оттоль есть ясно, православный христіанине, ижъ по семомъ вселенскомъ соборѣ въ едности церковъ западная зе восточною зоставала до собору, за Фотія обхоженного, и за Іоанна папежа, лѣтъ 70 и 5, а отъ того собору до Сергія, патріархи Константинопольского, лѣтъ 130. Вѣдати оттоль, же и ово другое, ижъ не патріархове причиною суть въ церкви Христовой схисмы, але папезове; не Фотій, патріархъ Константинопольскій, але Силвестръ, папезъ Римскій, который што зачъ ¹⁾ былъ, якъ непобожне и неканонне на тую столицу настунилъ, я молчу. А тебе, ласковый чителнику, до Плятины отсылаю, зъ которого, якъ вѣры годного и зъ умислу на описане животъ папезскихъ отъ Сикста папежа, того имене Четвертого, декутованого автора—на око то обачишь, же на вступѣ того папежа на столицу Римскую сталося згоршеніе и мѣшанина, заразъ бовѣмъ по выстѣю тысячи лѣтъ ²⁾ настунилъ на столицу Римскую помененный Силвестръ папезъ, чарнокнижникъ, якъ зоветъ его Плятина въ животѣ его «Силвестръ Магусъ», который, мовить, за помочю шатанскою папезства до-ступилъ, тымъ правомъ, абыся ему по

смерти и зъ душею и зъ тѣломъ зосталъ. Той теды презъ помененіи двѣ причины, то есть, ижъ символъ спрофановалъ и листовъ сполечности до патріарховъ не посылалъ, схисму въ церкви Христовой справилъ и костель заходный отъ восточной церкви отщепилъ, въ которомъ отщепенствѣ и по сесь день онъ, а не восточная зоставаетъ церковъ. А гды презъ той таковой папезскій поступокъ заходный костель отъ едности вѣры отступовати и отъ церкви восточной отрыватися [почалъ], и мѣстце знаменитой части отъ тѣла церкви убылой, зъ которого онъ выпалъ, тѣло зоставало а наплення потребовало. Алитъ ³⁾ о то (о, судовъ Божскихъ недовѣдомыхъ!) народъ полночный, который Богъ по своему смотрѣнію до того благословенного щастя ховалъ, народъ, мовлю, Россійскій Господь и Богъ нашъ Іисусъ Христосъ рачилъ до вѣры своей призвати и въ церковъ свою святую впровадити, мѣстце оное, зъ которого Римская церковъ зъ предводителями своими выпала, напленняючи, такъ то Богъ по своему чловѣколюбію учинилъ, якъ и оное мѣстце въ небѣ, зъ которого ангелове для пыхи выпали, народомъ людскимъ напленняетъ, и якъ на мѣстце Жидовъ, отъ ласки Христовы отпалихъ, народы поганскіи въ церковъ свою впровадилъ, такъ ласкою и милосердіемъ своимъ Господь Богъ, на мѣстце отпалыхъ христіанъ заходныхъ, народъ полночный, Россійскій, въ церковъ свою вщепилъ. А то около року отъ Рождества Христова року тысячного вишше albo нижше, за царей православныхъ Грецкихъ и Римскихъ Василя и Константина, братіи, а за патріархи Сергія, которого—же кривный былъ Фотіевъ—писма нѣкотори Роскіи Фотіемъ

¹⁾ См. выше, стлб. 236-й, примѣчаніе 16-ое

²⁾ Апокалипс., гл. 20.

³⁾ т. е. вотъ, вдругъ.

зовуть, столицу Константинопольскую осѣлъ въ року 997, отъ котораго около року тысячного (якъ и отступникъ Креуза признаваетъ) поданъ былъ народомъ Росскимъ первый митрополитъ Михаилъ Грекъ, гды пресловутный монарха Володимеръ зо всѣмъ своимъ войскомъ въ Херсонъ крещеніе святое принялъ. Гдѣ и чудо знаменитое надъ нимъ ся выконало, бо, слѣпотою мало передъ тымъ навѣженъ бывши, подъ часть крещенія прозрѣвъ и взявши отъ пререченого Сергія, патріархи Константинопольскаго, митрополита Михаила, и епископы, и пресвитеры, которіи, до Кіева прибывши, крестили Россовъ, отколь на всѣ стороны панствъ Росскихъ розсилаючи духовныхъ проповѣдали, крестили и до вѣры приводили. И такъ, за ласкою Божею, до того, который видимо и слышимо, пришли пожитку духовного, же Богъ народъ той мужами святыми и чудотворными прославилъ и прославляетъ. Чого и по сіи дни частими разы по разныхъ святыхъ мѣстцахъ знаменити свѣдоцтва показуются.

А тутъ, правовѣрный, уважай, ижъ и презъ тое чудовное народовъ Росскихъ ¹⁾ до вѣры приверненіе, якъ и черезъ оное другое, гды вкишеное въ огонь евангеліе не згорѣло, Господь Богъ правдивую и збавенную быти вѣру апостолской Константинопольской столицы освѣдчити рачилъ, а не даль того наслѣдія и щастія блаженного Римскому костелови, хотяжъ ся о тое старали Латинникове. Презъ што даль вѣдати Господь Богъ, ижъ не благоволилъ въ вѣри ихъ, венць и отпаденіе ихъ презъ то обличилъ и означилъ.

Въ «Кройници» або «Лѣтописци Рускомъ», року отъ сотворенія свѣта 6494,

¹⁾ «Роскiн лѣтописци: Мiховита, Стри-
говскій, Кромеръ, кппга 3».

пишетъ, ижъ «Грекове послали Кирила Философа до Володимера, монархи Руского. Которому мовилъ: «слышались тое, ижъ приходили отъ Риму учители васъ вѣры своей, которыхъ есть вѣра превротна». И выльчалъ ероры Латинскіи. Потомъ предложилъ вѣру ему отъ старого и нового закона, и былъ отпушенъ зъ дарамн. По котормъ перестереженю и наученю Володимеръ десять пословъ послалъ по христіанскихъ краинахъ: до Нѣмецъ, до Болгаровъ и до Грековъ, и индѣ». Тамъ же пишетъ, ижъ гды ся Володимеръ окрестилъ въ Корсуню, учено его вѣры а перестерегано и напоминано, абы ся выстерегалъ науки Латинской, бовѣмъ, мовить, превротна есть. При томъ абы семъ соборовъ заховалъ. Напоминають и ознаймуютъ, ижъ старии Римляне сполне зъ соборами все справовали, а сами нѣчого не становили». То въ Кройницѣ Руской.

Гды ся теды южъ такъ явне и значне заходный костель отъ святой восточной церкви оторвалъ за часовъ Сергія, патріархи, и Рускiн народы, въ нагороду того церкви своей святой, Христость Господь даровати зезволилъ. Наступовали по блаженомъ Сергіи на столицу Константинопольскую патріархове: Евстафій, Алексій, а по немъ Михаилъ Кирулярій. А подъ тойже часть и Іоаннъ, и Петръ, патріархове Аптіохійскіи, которіи писали напротивъ Латинниковъ, упоминаючи и навертаючи ихъ до едности вѣры, въ которой ся первѣй находвали. Лечъ они, затвердѣлого гордостію сердца будучи, до покуты ся не мѣли, але имъ далѣй, тымъ болше блудовъ причиняли, якъ о томъ взнѣченіи отъ нихъ блуды правятъ, о которыхъ я, дастъ Богъ, ниже.

Што обачивши ²⁾ патріархове, а осо-

²⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «обличивши».

бливе Константинопольскій, напроць Сергій, лагоднимъ и братолюбнимъ напоминаямъ отводили ихъ отъ того, а непокорныхъ и отъ сполечности отлучали, не до конца еднакъ, розумѣючи, же ся обачивши навернути мѣли. Лечь дознавши затвердѣлость ихъ, мусіли потомъ и до совершенной клятвы приступити. Што учинилъ предреченный Михаилъ Кируларій, патріарха Константинопольскій, зъ восточными патріархами знесиися: совершенно отвергли папезовъ Римскихъ и всѣхъ Латинниковъ отъ церкви и конечнымъ проклятиемъ проклинали ихъ и южъ болше въ книги свои помыслили ихъ не вписовали, и при литургіяхъ споминати перестали. О чомъ свѣдчатъ «Соборники» Рускіи, и предмова въ книжѣ «О соборѣ Флорентскомъ», Полскимъ языкомъ выданая. Той патріарха Михаилъ Кируларій былъ мужъ побожный и святой, которого святоблivity Господь Богъ и по смерти чудовне объявити рачилъ: правая абовѣмъ рука тѣла его, якобы на благословеніе по обычаю крестообразно палци зложивши мало отъ персей поднята, видѣна была ³⁾. Которымъ чудомъ царь Исакій Комнень, перестрашенъ бывши, тѣло его погребомъ знаменитымъ учтилъ, и потомки его сородники достоинствы и урядами публичными почтили. А што отступникъ Креуза написалъ, якобы за его причиною Орфанотрофови очи вилуплено, зле а потварне то на него написалъ. Зонара бовѣмъ пишетъ, ижъ «Орфанотрофъ, до Митилену на вигнане зосланный, ослѣвленъ былъ або за роказанемъ Θεодоры царицы, або за царя Константина Мономаха роказанемъ». То Зонарасъ. Потваръ то теды на того святого патріарху. Той святой помененый патріархъ, Михаилъ

³⁾ Зонара, томъ 3.

Кируларій одержалъ патріаршескую достойность за царя Константина Мономаха, около року 1049, а живота своего докончилъ около року 1058. Въ которыхъ того святого патріарха лѣтахъ за его и зъ святой горы Аѳона благословеніемъ, а особливими молитвами Пресвятой Богородицы, въ Россіи были святыи чудами прославлены, которые въ горахъ Кіевскихъ въ пещерахъ жили, предивнымъ и надестественнымъ подвигомъ подвизаючися, тѣлесніи свѣта сего страсти и пожадливости зъ себе выкореняючи, тѣло постомъ и штоденнымъ трудомъ умертвляючи, а духъ уставичными молитвами и богомыслиостью утѣшаючи. Презъ што приходили до истинной философіи и въ любовь Божію, и такъ удостоилися даровъ Духа Св. розличныхъ. Чого чуда и знаменія, черезъ нихъ чиненіи, и самыи нетлѣннии ихъ тѣла выдають намъ свѣдоцтво ⁴⁾. Начальники тому были преподобніи святыи отци Иларіонъ, Антоній, Никонъ и Θεодосій, а при нихъ и по нихъ многіи іеромонаховы и монаховы, общежителе и скитники, житіемъ святымъ и чудотворствомъ слылучи. Што все выдаетъ свѣдоцтво святоблivity предреченого святого патріарха Михаила, за которого патріарховство тымъ неосацованымъ добромъ, то есть — мужами святыми церковь наша Руская была зъ высокости ударовапа и гойне убогачена. Чого заходніи народове, на тотъ часъ въ отступленіи и въ схисмѣ будучи, мѣти не могли и не мѣли.

Зъ тыхъ двоухъ пререченихъ злостій, то есть, зъ розорванія одного цесарства на двое, черезъ Леона Третьего, папежа Римского, справленого, и зъ отщепенства заходной церкви отъ восточной, справленого черезъ Силвестра Второго,

⁴⁾ Патерикъ Печерскій.

папежа Римского,—зъ тыхъ ¹⁾, мовлю, двоухъ злыхъ деревъ выникли и выродилися нещасливыи горкіи овоцы, которыи въ ненадежномъ обаченюся заходній костель уморенный нѣяко въ схисмѣ быти указуютъ. Отъ часу абовѣмъ оторванися своего отъ церкви востодней, што-день то тяжшими неприятelmi папежи Римскіи и всѣ Латинникове ставался, и, якобы погане якии, напротивъ востоднимъ тяжкіи войны и великіи нехристіанскіи окрutenства надъ христіанскими народами Грецикии, и на патріархи востодніи и на набоженство ихъ, подносили.

Околѣ року абовѣмъ 1204, Французове и Латинникове, а мяновите: Балдвинъ, Фляндеръ и зъ иними вожами войскъ заходнихъ, за поводомъ папежа Римского Иноцентія Третьего, пустивши передъ собою такіи голоса, якобы Іерусалима и святой землѣ отъ Агареновъ отийскивати [мѣли], на востодній край удалися. Гдѣ, вмѣсто Іерусалима и Агареновъ, несподѣване напавши на Константинополь опановали его и прилегліи ему мѣста. Цесарь Алексій Комнинъ ушолъ, патріарху вигнали, и такъ зрадливѣ и несправедливѣ Константинополь были осѣли. Гдѣ якии небожніи збытки и мордерства надъ христіанскими, надъ мѣстцами святыми, надъ душезбавеными святостями, якъ окрutiи и невѣрніи якии, чинили, о чомъ Никиты Хоніата подъ тотъ часъ самый пожилого историка, послухай, достовѣрне такъ о томъ повѣдающего:

«Што, мовить, напродѣ, што потомъ, што на остатку зъ тыхъ злостей повѣмъ, которіи небожніи Латинникове, по збуреню и взятю Константинополя, въ немъ чинили?! Увы, священніи об-

разы безчестно зъ оздобъ и клейнотовъ дупили и по нихъ топтали! Увы, святѣи мощи, кости святыхъ мучениковъ зъ коштовныхъ трупъ на мѣста нечистіи выкидали! Але (што и слышати страшно!) тое на той часъ было видѣти ²⁾, же Пречистое Тѣло и Животворящую Кровь Христову зъ келиховъ по земли проливали и метали, священніи сосуди и олтаревыи на престолнии оздобы, въ посполитое мисѣ и кубковъ и иншихъ потребъ уживанье, антихристови тыи предотечи и небожныхъ его справъ исполнители, оборочали! Згола—отъ народу того на тотъ часъ, якъ и передъ тымъ, Христа обнажено и уругано, и шаты его лосами роздѣляно! Того толко не доставало, же бокъ копѣмъ пробитый потоковъ Божей крове на землю не выливалъ! Престоль коштовный, дорогимъ камнемъ высаженый, всѣмъ народомъ для своей розличной сличности до подивенія годный, на шути поскли и межѣ жоліѣры роздѣлили! Конъ до великой церкви святой Софії для вывоженя скарбовъ церковныхъ внутрь впроважали, которіи, на свѣтломъ и слизкомъ павиментѣ ³⁾ не могли устояти, падали и ображались, и кровью тыхъ и гноемъ сквернили церковь! Папямъ учтивымъ, паненкамъ цнотливимъ и Богу посвяченнымъ дѣвамъ зельживость гвалтовную, безъ встиду и боязни Божей, чинили! Нѣчого тяжшого на тотъ часъ, нѣчого труднѣйшого не было, якъ окрutiныхъ тыхъ и нелицетивыхъ, гнѣва и запалчивости поломенемъ дышущихъ, тирановъ прозбами бламати! Вездѣ по улицахъ,

²⁾ Бароній, рокъ 1185.

³⁾ Pavimentum. У Ундольскаго и въ «Книжницѣ» Нааанаила—«фундаментъ». Почему и въ «Книгѣ о Вѣрѣ» (Москва, 1648, об. 193 л.) переведено—«основаніе», а не «полъ» (pavimentum), какъ бы слѣдовало.

¹⁾ Отсюда снова сходно съ «Книжницей» Нааанаила. См. выше, столб. 765, прим. 3-ье.

по домахъ, по церквахъ — плачъ и [в]здыханье! Христiане отъ христiанъ были мордованы, зъ добръ вызуваны и въ неволю, якъ отъ поганъ, вьзаны! Не ⁴⁾ чинили того надъ самими тими Латинниками погане Измаилитове, гды подъ ними Иерусалимъ взяли и опановали: учтивыхъ ихъ матронъ не соромотили, Гробу Христового трунами не шкарядили и пьчого въ немъ не посовали, але, по-колко золотыхъ червонныхъ на освобожене каждой головы поставивши, за остаткомъ добръ всѣхъ добровольне выступили, не срожилися надъ ними нъ желѣзомъ, нъ огнемъ, нъ голодомъ, нъ иншими мордерствы такими, якими ся христiане надъ христiанами, безъ жадной даной имъ отъ насъ причины бествили и суровѣли! Выгнанный патрiарха, мужъ воистинну апостолскiй, шолъ зъ мѣста одною сугманиною приодѣтый, босый, «нъ пири, якъ мовить Исусъ Христосъ, нъ мѣди при поасѣ» ⁵⁾ немающій, вьсесь убогiй, живой Христа Збавителя образъ, которого въ церкви выставленаи столица вшетечницамъ осѣдати была позволена, и на немъ зъ насмѣвскомъ и уруганемъ, на мѣстцу, мовлю, святомъ пѣсни вшетечнии сѣванн быти не были боронены». То Никита Хонiатъ. И мало ниже той же до самнихъ Латинниковъ слову обернувши: «вы, мовить, коториисте крестъ Христовъ на рамена взяли; котори тымъ самымъ и Бозскимъ именемъ освѣдчалистесь, жесте христiанскiи краини безъ пролитiя крове проходить мѣли, нъ направо, нъ палѣво несклоняючися, але противко

⁴⁾ Отсюда и до конца «красной строки» («абзаца») въ «Книжицѣ» Наанаила (а сѣдовательно и въ «Книгѣ о Вѣрѣ») и въ спискѣ Ундольскаго опущено.

⁵⁾ Марк., гл. 6, ст. 8: «ни пири, ни хлѣба, ни при поасѣ мѣди».

Сараценовъ руки ваши узбронти и въ ихъ крови мечъ ваши омочати прирекалисте; котори Иерусалима досталисте, паки бысте крестъ на раменахъ вашихъ носили, якъ Богу посвященiи ходниково, кламцами, заисте, быти явнесте ся показали; котори, гды о Бозкiй гробъ воюете, явне противъ Христу повсталисте и зъ крестомъ крестъ згвалтилисте и зопсовали, который на раменахъ своихъ носилисте, а збираючи перлы, дорогую перлу Христа отверглисте и потоптали!»

То и болшъ надъ то Хонiатъ написалъ. Отколъ якъ и зъ мало вышей преложовыхъ причинъ ладно обачити можешъ, православный чителнику, што папезове Римскiи по семомъ вселенскомъ соборѣ чинили, и якъ rozmaитыми способами до розорванья едности церковной ставилися, и же они и духовнихъ и свѣцкихъ правъ свободъ и волностей гвалтовнымъ нарушенемъ проклятую схисму въ церковь впровадили.

Не терпѣлъ ⁶⁾ еднакъ добротливый и справедливый Господь Богъ намного вшетечныхъ и окрутнихъ Латинниковъ въ томъ царствующомъ мѣстѣ Константинополю; але ихъ, ведлугъ ихъ заслуги, рукою цесаря Алексiя, въ осми-сотъ только жолнеровъ до Константинополя прибылого, сромотно оттолъ выгналъ, и знову на западъ загналъ. Знакъ видомый скорой помсты Божей: ижъ ихъ зъ царствующаго мѣста, якъ Асирiйчиковъ отъ Самарiи зъ Израилской землѣ нъ отъ кого толко своею зъ высокости силою гонимыхъ выгналъ! Читай о томъ Никифора Грегораса, въ книгѣ 4.

То теды маешъ, православный чителнику, о причинахъ схисмы, въ ко-

⁶⁾ На полѣ: «Латинники выгнаны зъ Константинополя року 1258».

торой ся отступникова паша найдують, и о томъ, же якъ розерванью царства, такъ розрозненю церквий и междособнымъ войнамъ причиною — не патриархове суть, якъ облудне удаеть отступникъ Креуза, але — папезове и Латинникове, якъ си щире показало. Которыи и царства, и церквей едноть розорвали, и нелисточивыхъ окрутенствъ надъ православными заживали и заживаютъ. Подъ который царства и едноти церковной розерванья чась многіи отъ святыхъ на вѣсходѣ и въ Россіи и въ Болгаріи писали противко папезовъ и Латинниковъ, строфуючи ихъ зо всѣхъ нововпроваженихъ въ церковь оной святой старожитности неслыханыхъ вѣры артикуловъ и обычаевъ, передъ тымъ въ Римѣ небывалыхъ. Лечъ оны, «якъ аспидъ глухій, затыкали уши свои»: ¹⁾ Моисея и Аарона, якъ затвердѣлого сердца Фараонъ, слухати не хотѣли, и овшемъ, мѣсто обаченеси и навораченья, за по-
данемся и наименшей оказіи, незноснымъ кривды выражали, также и на святости церковныи торгалися. На што поглядаючи, Никита Грецинь о собѣ и о Латинахъ пишеть: «Такесмо ся, мовить, отъ себе отразили, такую незгуду межі себе вкинули, ижъ южъ до поеднанія Латинниковъ зъ Греками надѣи нѣмашъ! Я еднакъ мовлю: же той, который вселяеть единомисленныя въ домъ и который намъ любовь свою зъ неба принесь, покой свой намъ зоставилъ, лацно валь той неприязни и передѣлу розвалити можетъ, скоро толко въ чувство и въ познание себе, же чловѣкъ есть, и, якъ единъ отъ грѣшникъ, Римскій епископъ приидеть а вынеслости свои въ дому покутне набытой занежавши, повшехное епископство и монархію зъ церкви Христовы выво-

¹⁾ Псаломъ 57, ст. 5: «яко аспидъ глухъ и затыкающаго уши свои».

лавши, символъ святой до своей власности привернетъ, и всѣ тии вѣры артикулы, новотнины и отгѣны, которыми оной святой старожитности не суть вѣдомы, оставить а святую старожитность улюбить, приметъ и собѣ порученымъ ховати ей прикажетъ, — на-тыхъ-мѣсть валь той передѣлу въ ровнину ся обернетъ, и однимъ до другихъ лацный приступъ учинить, сердца не толко въ одномъ дому мѣшкающихъ тѣлъ, але и отъ себе далекихъ злучить, спойтъ и зъедночитъ. Што, дай, Христе Цару, за днѣи нашихъ!»

Части II, роздѣлу IX, артикулъ 7.

Переднѣйшіи артикулы, презъ которыхъ отгѣну папезове Римскіи вѣры едноть розорвали и схисму въ церковь

Христову впровадили.

Переднѣйшіи артикулы, презъ которыи нашежъ и костель Римскій отъ чотырёхъ патриарховъ и всѣй церкви вѣсходной розерванье учинили, суть ови:

Первый. Презъ лѣтъ тысячу заедно зъ церквою вѣсходною церковь заходная одного и тогожъ символу, то есть вызнанья вѣры, на соборѣ вселенскомъ второмъ въ Константинополѣ обхоженомъ ухваленного и поданого, который былъ звязкомъ едноти и вѣры и церкви, безъ жадного нарушеня уживала и, ведлугъ того символу, визнавала, ихъ Духъ Св. отъ самого Отца исходитъ, а по тысячи лѣтъ придала то до символу, ижъ Духъ Святой исходитъ «и отъ Сына». Черезъ который придатокъ папезове символъ той, который, якомъ реклъ, былъ звязкомъ едноти и вѣры, и церкви, нарушили, вѣру розрознили, а церковь розорвали, а затымъ и схисму въ церковь Христову впровадили, заходною церковь отъ вѣсходней оторвавши. Который то до

символу вѣры придатоць нѣкъ есть по-
вый—свѣдомъ есть достовѣрнымъ Ле-
онъ Третій, папѣжъ Римскій, который
жилъ около року 809, а другій—папѣжъ
Римскій Іоанъ Осмый, который жилъ
около року 877. Которыи за вѣковъ
своихъ, подъ прокляствомъ, придатку
того чинити боронили и учиненій ве
Франціи вимазовали. А коли ся той при-
датоць «и отъ Сына» въ костель Рим-
скій всунуль, не ради то и учоніи
докторове Римскіи видѣли. А на свѣ-
доцтво того покладаю ту Берна опата
поваги и памяти годній слова тии:
«але быхъ былъ волѣль, абы была тысяч-
ной старожитности повинна уступова-
ла». Читай о томъ въ Баронѣушу,
року 1014 и року 1047.

Вторый артикулъ. Заходный костель,
якъ теперь и завжды передъ тымъ всход-
ния, въ квасномъ хлѣбѣ таемницъ еу-
харистіи немалъ такжъ до тысячи лѣтъ
уживалъ. По тысячи лѣтъ хлѣбъ квас-
ный въ опрѣснокъ отмѣнилъ, презъ што,
якъ презъ первый артикулъ, вѣру, са-
краментъ еухаристіи папѣжове розроз-
нили и схисму въ церковь Христову
впровадили, церковь заходнюю отъ всход-
ной обходомъ таемницы еухаристіи отор-
вавши.

Третій артикулъ. Колкома стали лѣтъ
надъ тысячу заходній костель (такъ и
теперь и завжды передъ тымъ всход-
ная святости еухаристіи подъ двома осо-
бами ланкомъ уживати позволяла) те-
перь недавними часы келихъ, то есть
поживане Крове Христовы, отъ поспо-
литого люду, который она²⁾ ланками
зоветъ, отнялъ, а самому толко духо-
венству зъ келиха пити позволилъ. (Якъ
сукня пошарпаная не велми здобитъ,
такъ и сакраментъ розорваніи немного
пожитку чинять, албо ничего). Презъ

што папѣжове сакраментъ одинъ на двое
розорвали: при самомъ единомъ опрѣс-
ноку свѣтскихъ, [а] духовнихъ—при
обойгу, то есть при оплатку и при ке-
лиху зоставили, а за тымъ схисму въ
церковь Христову впровадили, церковь
заходнюю отъ всходней уживанемъ ду-
шезбавенныхъ еухаристіи таемницъ роз-
рознивши и оторвавши.

Четвертый артикулъ. Миропомазаніа
тайны заходняя церковь, такъ якъ
всходняя, теперь и передъ тымъ завжды
уживала заразы пре таемницы крещенія,
ведлугъ ухвалъ соборовыхъ и уставич-
ного звичаю церковного. Которое миро-
помазаніе есть печатью Духа Святого
и безъ которого крещенія тайна, пле
до опочищенія на новокрещеномъ Духа
Святого, не есть зуполна и досконала.
Для чого церковь всходняя надалѣ не
откладаетъ и безъ участництва Духа
Святого умирати окрещенному жадному
не допускаетъ. Чого нѣкъ теперь кос-
тель заходній не заховуетъ и не посте-
регаетъ, многихъ абовѣмъ, нѣмъ бермо-
вания достигать, смерть упереваетъ. И
презъ то теды папѣжове церковь Хри-
стову розрознили и схисму въ церковь
заходнюю отъ всходной, незахованемъ
уживанія таемницы той, впровадили.

Пятый артикулъ. Церковь всходняя
и заходняя по лѣтъ тысячу одного въ
томъ зъ собою розумѣня были, ижъ
соборная Христова церковь жадного
иного повнехного епископа и пастира
не мѣла, не маєтъ и мѣти не могла, прочъ
самого Христа: той бовѣмъ самъ единъ
найвишнюю головою и пачальнѣйшимъ
пастиромъ есть. Конецъ зась вшедакихъ
головныхъ судовъ вселенскому соборови
належати знали, а епископовъ взгля-
домъ тайны чиня равными и за одинъ
епископъ сполечне церковь Христову
рядячи, пле до влады достойности
епископской—быти розумѣли розность

²⁾ т. е. Восточная Церковь

межи ними взглядомъ церковной іерархїи, а не ¹⁾ до справы рукоположенія постановивши. Того уставичного въ Церкви Христовой розумѣни церковъ восточная и по сѣнь день есть. Костель зась заходній папежа Римского, противъ евангелїя и святимъ епистоламъ апостольскимъ и канонамъ синодалнымъ, чинить повнехнимъ соборной церкви Христови епископомъ и пастиремъ, и судїею всѣхъ судачимъ, а судови прїеїму неподлеглимъ чинить, а то за новими оной святой старожитности неслыханими ухвалами и диктатами папезскими идучи. Въ чомъ ижъ папезове церковъ Христову розрознили—схисму заходной церкви отъ восточной справили.

Шестый артикулъ. По тысячи и надъ то лѣтъ церковъ заходная всѣ семи вселенскихъ соборовъ каноны прїимовала, и всѣ въ своихъ соборовыхъ ухвалѣ книгахъ для уживанья и постороги описани мѣла, такъ какъ ихъ теперь и передъ тымъ завжды прїимовала и описовани мѣла, прїимуеъ и описани маеъ церковъ восточная. Теперь ижъ заходный костель нѣкоторыхъ каноновъ второго и четвертого собору вселенского шестого не прїимуеъ, и въ книги ихъ свои не пре потребу уживаня ихъ и захованя, але презъ самый встыдъ книгъ профанованя, вписани быти зоставуеъ, многихъ святой старожитности невѣдомыхъ диктатовъ, вмѣсто каноновъ монархальной папезской вынеслости служачихъ, покуте павимышлявши. Презъ што папезове церковъ Христову розрознили, а старожитныхъ соборовыхъ ухвалѣ зневаженемъ, новотиниъ зась, якомъ рекль, диктатовъ змышленемъ церковъ заходную отъ восточной оторвали и схисму еи справили.

¹⁾ Въ подлинникѣ «иле». У Ундольскаго правильно.

Семый артикулъ. Восточная и заходная церковъ отпущенїе грѣховъ венїальныхъ ²⁾ душамъ, зъ сего свѣта зешлымъ, за молитвами церковными, литургїями и ялужною дѣющеся, знали и визнавали, а огня, черезъ который бы ся душъ чистили, матеріального николи не знали, восточная не знаетъ и теперь, а заходный костель зъ ухвалы папезской знаетъ и признаеъ. Презъ што, отъ восточной розлученїи бывши, схисму въ церковъ Христову впровадилъ и себе нею заразиль.

Осмый артикулъ. Восточная и заходная церковъ надъ тысячу лѣтъ чотыри посты, передъ чотырма празниками обходитися звыкли, заедно заховивали, то есть: 1. предъ Рожествомъ, 2. предъ Воскресенїемъ Христовымъ, 3. по Сошествїи Пресвятого Духа—постъ св. апостоль, 4. къ Преображенью Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа и къ Успенїю Пречистой Богородицы Дѣвы Марїи. Тыи всѣ чотыри посты и теперь церковъ восточная въ звычайу маеъ и заховуеъ. Заходный зась костель тыи посты зневажилъ и откинулъ: любо то щитятся, же великій постъ предъ Воскресенїемъ постятъ; но не находятся постячїи, особливе богатїи и преложїи, бовѣмъ едины мяса, а другїи рыбы розмаштїи ѣдятъ, и вицо пють, што власне не есть постъ. Презъ што себе и отъ восточней церкви розрознилъ, и схисму въ церковъ Христову впровадилъ, въ которой по сѣнь день зоставеъ.

Девятый артикулъ. Восточная и заходная церковъ на всѣ прешлыи вѣки такъ визнавали и учили, ижъ якъ справедливихъ души досконалой заплатѣ, ведлугъ добрыхъ учинковъ своихъ, такъ грѣшїи досконалого караня за злыи

²⁾ venialis отъ ven а—въ смыслѣ прощенїя, помилованїя.

свои учинки не отнесли, але то имъ обоимъ статися маєть декретомъ Справедливого Судіи, часу второго пришесть Христоваго, по страшномъ судѣ. Тое церковъ восточная и теперь такъ признаваесть, а западній костелъ южъ ся то обоє виконано быти ушъ. Презъ што, розрозненіе въ церкви Христовой поднесши схисму собѣ отъ восточной чинитъ и въ ней заставаесть.

Десятый артикулъ. Календаръ которій³⁾ нынѣ церковъ восточная держитъ и западній костелъ держалъ ажъ до року 1582, нынѣшнихъ засъ часовъ новый, правомъ церковнымъ, бѣгомъ небеснымъ, правдѣ и старожитности противный вимислилъ,—албо впродѣ, албо посполу зъ Богоубійцами Жидами збавеніи дни Пасхи обходячи. Презъ што и себе самъ и весь христіанскій свѣтъ замѣшалъ, межи всѣми народами турбацію справилъ, и церковъ Христову въ обходѣ урочитыхъ святъ и постовъ розрознивши, схисму собѣ западній костелъ отъ восточной церкви справилъ.

Первый-надесять артикулъ. Внесеніе въ костелъ свѣцкой мусики, органной и пищальное.

12. артикулъ. Отмѣна литургіи святой.

13. Отмѣна оныхъ святыхъ старожитныхъ церемоній церковныхъ.

14. Папезъ и бискупове и мнихове западній Латынникове, а мясо ѣдятъ, бо свята не видятъ.

То суть передѣйшіи артикулы, въ которыхъ западная церковъ Римская, черезъ многіи вѣки единомисліе за восточную заховавши, потомъ всѣ немалъ въ еденъ часъ по тисячи лѣтахъ отъ Рождества Христова зневажила, розрознене въ нихъ учинила и нынѣ собѣ вѣры артикулы змыслила, схисму въ церковъ Христову впровадила и себе въ ней

погрузила. Суть еще и иніи ерроры въ костелѣ теперешнемъ Латинскомъ, которіи увѣдати отсилаю православного до Грецькихъ книгъ, въ которыхъ⁴⁾ описани суть.

Зачимъ вѣдати маешъ, правовѣрній христіанине, чѣмъ якось слышалъ⁵⁾, такъ ся правда маесть, же не черезъ патріархи и церковъ восточную, але черезъ папеза и черезъ костелъ Римскій сталося разорваніе впродѣ едноти вѣры и згоды церковной. Зачимъ зле и несправедливе тымъ, въ чомъ сами Латинники суть винными и преступными, Грековъ помовляють. Заправды, ясно каждому вѣдѣтися даесть, хтобы зъ тыхъ двоухъ частій былъ въ схисмѣ: тыи ли, которіи на фундаментѣ, на корени, на початку уфундовани, укоренени и умоцненіи стоять; которіи писмо, звычай и уставичное уживане по собѣ мають; которіи то мають, што здавна, што завше и што всюди было; которіи одно и тоежъ завжды, статечне и непремѣнне вѣруютъ, визнавають и захсвуютъ такъ въ визнанью вѣры, якъ и въ уживаню таємницъ и въ споряженю чину церковного (а таковыми безъ вшеякой воплиivosti суть Грекове и столицѣ четырехъ патріарховъ),—любъ тежъ тыи, которіи тоє, што было здавна, и што было завше, и што было всюди, отвергли и отмѣнили, а новыхъ речій святой оной старожитности неслихавихъ безъ личбы напровадили, вѣру розрознили, сакрамента сирфановали, споровъ и насокъ намножили, церковъ розорвали, и схисму въ ней вылегли (въ чомъ западній костелъ нынѣшній винный быти на око видѣти находится)? Церковъ абовѣмъ восточная въ томъ ся чуесть

⁴⁾ Въ подлинникѣ забавнал описка: «исторіахъ».

⁵⁾ Толст.: «слышишь».

³⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «второй».

и статечне твердитъ, ижъ завше одно и тоежъ вѣрила и вѣритъ, и не пооднокротъ, подъ часъ того розорваня правды своей довела; ижъ такъ вѣритъ и визнаваетъ, якъ презъ семь соборовъ вселенскихъ вѣрено и визнавано. Вѣчомъ многіи и поважніи доводы по собѣ маемо зъ писмъ евангелскихъ и апостолскихъ, зъ соборовъ вселенскихъ, зъ науки святыхъ учителей церковныхъ, зъ уставьчного звычайу и зъ штоденного уживаня, и зъ статечного и неотмѣнного во всемъ такъ въ вѣри, якъ и въ таемницахъ и въ порядку церковномъ споряжени; маемо права, привълеи и посесію, то есть держане и уживане по собѣ. Поневажъ теди не она пре то схисмы въ церкви соборной причиною, не она и въ схисмѣ, але она есть и въ каѳоличествѣ, и въ старожитности и едности церковной матицею. Которая церковь всходняя такую певность, давность, поважность, и статечность держанья и уживаня маеть, и одну а туюжъ едность вѣры заховуетъ, костель заходній Римскій и вѣхъ Латинниковъ соборне поконала, ижъ вѣру не подлугъ семи вселенскихъ соборовъ визнавають, и противко нимъ ¹⁾ Бога самого, ангеловъ, апостоловъ, патріарховъ, пророковъ, мучениковъ, учителей, наконецъ и весь [свѣтъ] ²⁾ свѣдками ставитъ, ижъ держаня и уживаня уставьчного и едностайного не мають, такъ у визнанью вѣры, якъ въ уживаню душезбавенихъ таемницъ и въ порядку поважномъ церковномъ. Папезове теди, а не патріархове и схисму то есть отщепенство справили; они же сами въ томъ и зостали, они и титулъ схисмы повинни носити, которіи каѳоличества титулъ не-

¹⁾ Въ подлинникѣ грубая ошибка: «противникомъ».

²⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

слушнне собѣ привлащаютъ и визнавають, але старожитную вѣры едность потоптавши, новотинами, которымъ ся церковь всходняя завше противила и противитъ, себе самихъ и весь костель заходній што-день обтяжали и обтяжаютъ, презъ што и зъ шаты каѳоличества и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызываютъ, а што-день тяжшею схисмы або отщепенства нечестія себе безчестятъ и приодѣвають.

Части II, роздѣлу IX, артикулъ 8.

Отповѣдь на нѣкоторіи останки девятого роздѣлу о листѣ Петра Антиохійского и о Михаилѣ Кируляріи, патріархѣ Константинопольскомъ.

Збываетъ ми въ томъ девятомъ отступническомъ роздѣлѣ отповѣдати якъ на иншіи ихъ здорожности, такъ особливѣ на листъ Петра, патріархи Антиохійского, которымъ отступникъ Креуза потрясуючи, яко бы южъ выграть, выкрикаетъ, Михаила Кирулярія злоречитъ, схисматикомъ называетъ, а иншихъ столицъ о томъ часѣ живыхъ патріарховъ блажитъ и въ едности зъ Римскимъ папеземъ зостающихъ удаеть, а во всемъ томъ нещире и ажъ надеръ облудне обшедшися, намъ зъ такихъ схисмы вожовъ уругаетъ и, якобы южъ переконаныхъ, на упадъ здаеть. Лечъ мѣлъ на то отступникъ памятати (если ему на речи добріи память быти могла), же правда тлумлена не можетъ быти. Ачколвекъ листъ той, якъ въ многихъ повѣстехъ иншихъ, такъ особливе о уживаню опрѣснока не безъ подеизрѣнья сказы быти здаеться. Той святой патріархъ Антиохійскій Петръ, мужъ и велце побожный, и висоце учонный (што обоє зъ писмъ его видѣти дается), легкимъ въ своихъ писмахъ и противнимъ собѣ быти не могъ, але

разъ отъ себе выреченое завѣди мови-
чееся разумѣно и мѣно быти хотѣлъ, ко-
торый писавши первѣй напротивъ блу-
домъ заходной церкви, а особливѣ на-
противъ уживаню въ тайнахъ опрѣсно-
ка, речи потомъ противной, которую
отступникова удають, писати не могли.
Въ писмахъ нашихъ Рускихъ найдутся
того святого патріарха Антиохій-
скаго листы два: одинъ до Римскаго
папежа Леона Девятаго, а другій до
Доминика, архіепископа Венеційскаго,
писаніи, тому до Михаила, патріарха
Константинопольскаго, писаномъ листо-
ви нѣяко противни. Въ листѣ абовѣмъ
до бискупа Римскаго, которому початокъ
«написаже ми о семъ святыни твоѣ,
яко святей блаженный патріархъ Кон-
стантина града, Михаилъ и преподоб-
ный», святей той патріархъ оплатокъ
барзо ганить, гды мовить «же опла-
токъ мертвъ есть и бездушень, и не
есть намъ речъ пристойная — злое за
доброе мѣти, а нѣ мертвого вмѣсто жи-
вого, а нѣ бездушнаго вмѣсто душевно-
го; тѣло, мовить, Христово душев-
но есть, и хто причащается хлѣ-
бомъ doskonaлымъ, тѣломъ Христо-
вымъ причащается одушевленнымъ; а
хто причащается оплаткомъ — бездушень
есть и не вѣруеть тѣло Христово оду-
шевленное быти, але бездушное». И
ниже: «Жидове, мовить, ани апосто-
лове учили, оплаткомъ причащатися,
которымъ ся мы не покарѣемо, и мо-
вимо не лгучи, якъ вы мовите, якобы
святей апостоль Петръ повелѣлъ оплат-
ками служити, што не есть речъ при-
стойная, и нехай такъ не будетъ, ведле
слова вашего» и прочая. Въ томъ же
листѣ еще: «не перепирайтесь, мовить,
безъ ума, а нѣ противтеси, але наслѣ-
дуйте чотирохъ патріарховъ; бо чотири
болшѣ ніжъ одинъ могутъ. Христосъ
богѣмъ мовить: «гдѣ будутъ два або

три собрани во имя мое, тамъ естемъ
въ-посродку ихъ». И еще тойже тамъ
же: «хто, мовить, комкаетъ оплатки,
впадаетъ въ ересь Аполинаріеву». И
ниже: «котори комкають оплатки, мер-
твое тѣло комкають, а не живое; а ко-
тори поживають просфору, тѣмъ ком-
кають тѣло Христово душевное и рез-
умное; тѣсто самое бездушно есть, а
квась вмѣсто души, а соль вмѣсто ума». То
Петръ, патріарха Антиохійскій, до
папежа, который поневажъ такъ опла-
токъ ганить, тѣмъ самымъ и Михаила
Керуларіи, патріарха Константинопол-
скаго, поступокъ на папежа похваляетъ
и листъ, до него писанный, въ подой-
зрѣне сказы подаетъ.

Въ другомъ листѣ Петръ, патріарха
Антиохійскій до Доминика, архіепископа
Венеційскаго, въ тойже матеріи писа-
номъ, напротивко Латинникомъ такъ
мовить: «Хто опрѣснокомъ причащается,
старой вѣры³⁾ участникомъ бываетъ,
а не нового завета. Богѣмъ Гос-
подь нашъ опрѣснокъ взялъ, и благо-
даривши ламаль и давалъ, але хлѣбъ
докональный квасный, который освяще-
ніемъ претворяется въ Пречистое Тѣло
Господа нашего Иисуса Христа, а опла-
токъ мертвъ и бездушень есть и всяко
несовершенъ, далеко отъ хлѣба. Прето
прошу васъ, братіе, не зводѣтеси и не
ищѣте волю свою поставити, бо если
опрѣснока причащаемося, тѣмъ есть то
намъ явно, ижъ подъ тѣнью Моисей-
скаго закона естесмо еще и трапезу
Жидовскую їмо, а не живую разумную
плоть Христову, и намъ насущную⁴⁾
и равнодушную⁵⁾, если вѣруемо, ижъ
тѣла Христова приимуемо, и причащае-
мося doskonaлого въ божествѣ и въ
чловѣчествѣ. Яковажъ сполечность

³⁾ Толст.: «оферы».

⁴⁾ Толст. и Увдол.: «насыщную».

⁵⁾ Увдол.: «равнодушевную».

есть одушевленной и живой плоти Божой зъ опрѣснокомъ, бездушнымъ и мертвымъ? И если опрѣсноку причащаемся, Христосъ васъ ничтожъ ползуетъ, бовѣмъ на воспоминаніе Египетского избѣжанія Жидомъ поданій былъ, а не на память спасительной муки Христовы». А по многихъ о томъ выводахъ иишетъ: «прошу, мовитъ, васъ перестаньте, для Господа, той явной правдѣ прекословити! Што чинять другіи церковніи начальниці, тое и вы чинѣте, чотирохъ св. патріарховъ наслѣдуючи, поневажъ множайшихъ судъ достовѣрнѣйшій есть и пріятнѣйшій, а одинъ никто пріятень есть». И далѣй тамъ мовитъ: «Христосъ не ілъ опрѣснока на вечери, гдыжъ еще часъ опрѣсночный не наспѣлъ былъ, и которіи опрѣснока причащаются таковыи въ Аполинаріеву ересь впадаютъ». То такъ и болшъ Петръ патріарха написалъ.

Зачимъ листъ той, которого отступникове видруковали, не безъ подозрѣнія есть сказы, поневажъ въ листахъ сихъ своихъ, до папежа и Домника писанныхъ, опрѣсноковъ станивши, якъ ся предложило, уживане его въ листѣ томъ малою речю чинити не моглъ. Было бы то абовѣмъ чловѣка и легкого и марного—въ одной и той же речи противныи собѣ зданя становити и писати.

Але даймо то, же бы не былъ въ чомъ (и овшемъ есть) наказеній той листъ! Штожъ зъ него по собѣ отступникове мѣти могутъ? Тоежъ, заисте, што и зъ тыхъ двоухъ до Леона, папежа Римского, и до Доминика, архиепископа Венеційского, писанихъ. Въ которыхъ той святыи патріарха кламство Латинникомъ задасть въ томъ, же удавали, яко бы уживане опрѣснока въ животодателныхъ Тайнахъ отъ апостоловъ было подано, и овшемъ уживане такое Таинъ Жидовскою наукою и ересію Аполлина-

ріевою быти повѣдасть, а не наукою апостолскою. Еще не зналъ той святыи патріарха удѣльного въ церкви Христовой монархи, епископа повшехного, бо наминаетъ Латинниковъ, абы въ уживаню Таинъ евхаристіи наслѣдовали чотирохъ патріарховъ, и мовитъ, же «болшъ важать чотри патріархове, ижъли одинъ»; патріарху Михаила Кируларія зоветъ «мужемъ блаженнымъ и святымъ», которого отступникове лжятъ и бесчестятъ. Въ овомъ засъ, до Михаила писаномъ, Римскую церковь апостолскою столицею зоветъ, а не столицею монархалного удѣльного въ церкви Христовой панованя. Въ придатку ¹⁾ тежъ до символу Римской церкви пилю вистерегатися кажетъ и зычитъ, абы отъ Латинниковъ визнане о Богу было направлено; радить тежъ Михаилу патріарсѣ, абы о томъ чулъ и до папежа Римского о томъ, абы писалъ. А гды бы той святыи патріарха о томъ былъ вѣдалъ, што ся по немъ въ Римской церкви вилегло, бы былъ, мовлю, вѣдалъ: о титулѣ повшехного епископа, которымъ ся Римскій епископъ теперь титулуесть, о мутилиціи ²⁾ сакраменту евхаристіи, о непомазованю заразы при крещеніи муромъ, о неприймованю отъ Римской церкви канонівъ второго и четвертого и шестого соборовъ вселенскихъ,—такъ бы ихъ зо всего того былъ строфовалъ, якъ строфуесть зъ опрѣснока и зъ отмѣненого вѣры символу. Зъ того тежъ до Кируларія листу вѣдати дается и то, же южъ Римскіи папекже зъ диптиховъ были вымазаны и въ молитвахъ церковныхъ не были вспоминая, а за тымъ и отъ сполечности церковной за часовъ Сергія, патріархи Константинопольского, южъ были откиненны и отвержены.

¹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «припадку».

²⁾ Mutilatio—отсѣченіе, отнятіе члена.

Штожь теды зъ листу того отступникове по собѣ мають? Только ово трое, напродь: же ихъ зъ фалшу того строфуеть, которіи удають, же якобы за часу Михаила Кируларія, патріархи Константинопольскаго, иншихъ троухъ столицъ патріархове въ сполечности зъ собою Римскую церковь мѣли. Повторе: то зъ листу того мають, же въ визнанію о Богу суть зопсовани и потребуютъ направи. Потрете, ижъ Римская столица есть апостолская столица, а не столица монархіи церковной. А речъ есть правдивая, ижъ первыми и великими столицами апостолскими суть: Іерусалимская (а тая власне самого Христа столицею есть, и брата его Іакова — евангелія святыи о томъ свѣдчатъ), Антиохійская (о той Дѣянія св. апостолъ и исторіи церковніи свѣдчатъ, ижъ есть першею надъ Римскую) Александрійская зась и Константинопольская. Певне быти великими и апостолскими столицами — каноны и учителя и историки церковніи виразне вѣдати дають.

А што тамъ же отступникъ то, што Михайлъ Кируларій, патріарха, за блуды Латинникомъ приписываль, плѣтками называетъ, не дивъ — «свой вродъ чешеть!» Во што ся бородъ голени и усовъ дотичеть, мы, которіисмо на той таковий духовнихъ Римскихъ строй зъ лѣтъ нашихъ дѣтинныхъ смотрѣти привикли, здаётся то намъ речъ быти ровная и зпесеная. Але могутъ Влохове по собѣ знати, гды бы тамъ у себе въ Римѣ, або гдѣ индѣ зъ виголеною потилицею обачили, еслибы то имъ и въ посмѣхъ и въ подивъ великій не было видѣти чловѣка, якобы на смѣхъ головы оголивши ходити, — якъ барзѣй въ посмѣхъ и въ подивъ то Грекомъ здатися мусѣло — видѣти чловѣка духовного, которому вшелякая поважность

належитъ, бороду и усъ якобы на смѣхъ оголивши, ходити?! Звляща, маючи передъ очима своихъ духовныхъ звываемъ и видомъ самого Христа, и Іоанна Предтечи, также и пророковъ, и св. апостолъ, и святыхъ учителей церковныхъ, постати мужской въ собѣ нешпортичихъ. Але якъ малеванихъ на образахъ апостоловъ и святителейъ видали, такъ и своихъ святителейъ зъ усами и зъ бородами ходячихъ выдавши, зъ оголенихъ бородъ и усовъ Римскихъ духовныхъ и дивоватися, и насмѣватися мусѣли, видячи ихъ въ постать евнуховъ или скопцовъ претворенихъ. А слушне, поневажъ законъ Божій левитомъ³⁾, то есть людемъ духовнымъ бородъ неркучи, усовъ голити наказаль, и сама Римская церковь звичаю такового въ святителяхъ своихъ и папѣжахъ передъ тимъ презъ долгій вѣкъ не мѣвала. Але тогда ся и тоє пошпортило, гды ся въ ней и иншіи старожитности шпортити почали. Теперь зась и то смѣють чинити, абы тую свою легкость и нечистость покрили и за звичай старожитній удали, на многихъ мѣстцахъ и святого Николу и иншихъ нѣкоторихъ святителей безбродыми малюють. Але если того имъ самимъ не встыдъ, мы о томъ не можемъ молчати, але за святыхъ Божіихъ ровно братися мусимо.

Иле зась до посту суботного, той апостолскими канонами заказанъ быти вѣдѣль Михайлъ патріарха, для того и за блудъ то Латинникомъ приписаль, поневажъ и святой Игнатій Богоносець тыхъ, которыи субботу посятъ, подобными чинитъ тымъ, которыи Христа распинали. Иле опрѣснока, слушне ихъ строфоваль, и въ томъ якъ въ речи повотной, церкви Христовой и

³⁾ Левит., гл. 19 и 21.

звычайной, и святой старожитности невѣдомой. Тоежь ся речй можетъ и о иншихъ слушне наганенихъ блудахъ.

Зъ которыхъ, якобы зъ легкихъ и маловажныхъ, строфуючи отступникъ Михаила патріарху, мѣлъ ся былъ на себе обейзрѣти, если тежь то поважніи речи суть, которіи якобы ся въ церкви восточней находвали, отъ подобныхъ имъ отступниковъ церкви восточней были задавани? Чому ся присмотрѣти можете при конци скриптовъ, Мануила Калѣки, безъ похибы такъ поважны быти ихъ найдутъ, якъ поважны суть овни ихъ сугилляціи ¹⁾, насмѣвиска и опачное мужей поважныхъ удаване, чого полень девятый отступнический роздѣлъ. Гдѣ што разъ теперъ Фотія, теперъ Сергія, теперъ Михаила, патріарховъ Константинопольскихъ, лжеть, безчестять и за людей злостливыхъ удають, абы ихъ презъ той свой прехитрый поступокъ, потварливе въ злую до людій ексистимацію подавши, сами зъ своими повотнинами въ доброй репутаціи зоставати могли, теперъ ихъ потварне схисматиками, теперъ шалберами, теперъ чаровниками и чарнокнижниками титулуютъ, а насъ кламливе злого дерева злымъ оwoцомъ пазывають.

Лечъ ты, правовѣрный, тымъ не згоршайся, же они тыхъ помененихъ нашихъ патріарховъ Фотія, Сергія и Михаила, а при нихъ Θεодора Балсамона, Антиохійского патріарху, Нила Кавасила и Григорія Нового Богослова, Солунскихъ архиепископовъ, Марка, Ефесского митрополита, и иныхъ учителей восточной церкви, такъ Грековъ якъ и Россовъ, зле а пезбожне удають, зъ той самой причины пенависть на противъ нихъ въ сердци своемъ угвѣздивши, же

¹⁾ Sugillatio (въ переносномъ смыслѣ) — поношеніе, поруганіе.

они, видѣчи въ Римскомъ костелѣ отмѣну вѣры православной, постерегали, писали на противъ папезомъ, и на противъ всѣмъ заходнимъ, строфуючи ихъ зъ того, а въ свою восточную церковь повотниинъ тыхъ не допускаючи, старожитность имъ святую перекладаючи и залицаючи. И ачколвекъ нетолко тыи то чинили, але было такихъ и инихъ много въ лѣтахъ ихъ и по нихъ, которіи, подлугъ мѣры дарованя, на противъ тымъ же писали,—лечъ тыхъ помененихъ, ижъ потужнѣйшими въ слово и мудрѣйшими въ разумъ были, набарзѣй злоречать и безчестять, абы, якомъ рекъ, презъ тую ихъ огиду, могли противъ сердца отъ правды отводити. Такимъ же способомъ вѣковъ оныхъ зъ св. Аѳанасіемъ, Василіемъ, Григоріемъ Богословомъ и иншими святыми учителями церковными поступовали незбожніи Аріане, злоречили имъ и зле ихъ до людій удавали. Бовѣмъ тыи противко нимъ найчутлѣйшими и наповижнѣйшими за церковь Христову поборниками были, словомъ и писмомъ по ней поборяючи. Которыхъ гды зле удавано и наруганося имъ, правовѣрніи тымъ не горшилися, и овшемъ видѣчи въ томъ быти сѣть, отъ душного неприятели на ловене невинныхъ душъ ростягненую, имъ ихъ барзѣй Аріане за злосливыхъ удавали, тымъ ихъ они барзѣй за чеснихъ учителей мѣли, любили ихъ и поважали. Были и они отъ Аріановъ не толко схисматиками, але и геретиками, людми превротними и турбаторами покою церковного титуловани, а которіи ихъ наслѣдовали—злого дерева злымъ оwoцомъ были, называни. Православніи ихъ еднакъ наслѣдникове, при устахъ геретическихъ нечестія слова зоставляючи, намнѣй ся тымъ до своихъ учителей не погоршали. Такимъ же способомъ и мы къ нашимъ

учителемъ ставитися маемо, писма ихъ даючи имъ въ томъ, о чомъ писали, вѣру поважати, читати, и вѣры своей зъ нихъ прикладомъ ихъ боронити, а писмъ противнихъ такъ на церковъ всходнюю, якъ на противъ помененимъ особомъ, не читати, словамъ ихъ потварнимъ не вѣрити, шкалеване презирати и, якъ заразы душевной, такъ ся злореченствъ ихъ вистерегати. Вдячпе абовѣмъ ловецъ звыклъ спѣвати, якъ посполите мовять, гдѣ пташку въ сѣть хочеть уловити: мусять и отступникова свою речъ здобити, хотячи до своей сѣти людѣй невѣдомыхъ повабити.

Замыкаючи теды сей мой девятый роздѣль, прошу и наминаю тя, православный чителнику, абысь былъ осторожнымъ отъ подступническаго духа отступническаго, гдижъ ся тобѣ надъ полуденную ясность показалъ, ижъ презъ папежъ Римскіи и презъ ихъ единомисленники и царства и вѣры и церкви Христовы единости стали ся розервана, которіи и тихъ часовъ въ народѣ Россійскомъ православномъ церковъ Христову розриваютъ, за што въ грѣхъ непростительный попадають. О чомъ нехай, слушають великого всего свѣта учителя св. Іоанна Златоустого на посланіе до Ефесеовъ ²⁾, о чинячихъ въ церкви Христовой роздоры такъ мовячого: «мужъ, мовить, нѣкоторый святыи рекъ, ижъ анъ мученичества кровь очистити грѣха того не можетъ». Въ той же матеріи нехай слушають и Діонисія, Александрийскаго патріярхи до Новата, роздорника церкви Христовы, межы инимъ такъ мовячого: «пристояло тобѣ все, што бы ся колекъ притрафило, утерпѣти, а церкви Божей не розривати» ³⁾. Пристояло такъ учинити

(то есть, всякое утрапленіе и караніе, взираючи на началника Іисуса Христа, утерпѣти) ⁴⁾ владыкомъ Россійскимъ, который за свои беззаконія и виступки бридкіи, не хотячи казни канонной отъ пастира своего належитого святѣйшого архиепископа Константинопольскаго патріярхи вселенскаго утерпѣти, збѣгли и передалися до папежа Римскаго, презъ што великое церкви Христовой замѣшаніе учинили, такъ ижъ грѣхъ и несправедливость умножилася и кровь невинныхъ проливается.

РОЗДѢЛЬ ДЕСЯТЫЙ.

Части II, роздѣлу X, артикулъ 1.

Наказаніе Латиновъ о судахъ Божіихъ, и же пановане папежа вѣры костела Римскаго не ацпробуетъ ⁵⁾.

Божественный апостолъ Павелъ, гдѣ на уважене овой справы Божей пришло, што бы въ томъ было, же Господь Богъ въ одномъ чловѣцѣ Адамѣ всѣхъ людѣй створивши, не всѣхъ еднако любимыми и приемными собѣ чинилъ, але однихъ приймавъ, кохался въ нихъ и во всемъ благословилъ ихъ, а иншихъ отметалъ, ненавидѣлъ ихъ и вѣдати о нихъ не хотѣлъ, приведши собѣ въ томъ уваженю на прикладъ ⁶⁾ сыновъ Исааковыхъ Іакова и Исава, зъ которыхъ не толко первѣй, нѣжъ што доброе або злое учинили, але первѣй, нѣжъ ся родили, Господь Богъ Іакова улюбилъ, а Исава зненавидѣлъ, а недовѣдомость и непостижность въ томъ скрытой справы Божей обачивши, зъ образю сумнѣнья своего, бо бы то

²⁾ Ефес., гл. 4.

³⁾ Правил., составъ 200, гл. 12; Евсевій, кн. 6, гл. 44.

⁴⁾ Евр., гл. 12, ст. 2.

⁵⁾ Ундол. на полѣ: «потверждаетъ».

⁶⁾ Малах., гл. 1; Римл., гл. 9.

безъ грѣха быти не могло вышшихъ надъ чловѣка речій шукати, и о томъ, што вшелякій розумъ перевишаетъ, бадатися не хотючи, — рекъ первѣй зъ особы Божей: «помилую, егоже аще помилую, и ущедрю, егоже аще ущедрю» ¹⁾ (змилую, надъ кимъ ся змилую, а злитоюся, надъ кимъ ся злитою). По малыхъ словахъ наводитъ: «кто еси, о чловѣче, противъ отвѣщая Богови? Еда речеть зданіе создавшему е, почто мя сотворилъ еси тако? Не имате ли власти скудельникъ на брѣніи, отъ тогожде смѣшенія сотворити овъ убо сосудъ въ честь, овъ же не въ честь» ²⁾ (кто ты, мовить, естесь, о чловѣче, который отновѣдаешъ напротивъ Богу? Зажъ злѣпокъ речеть лѣпярви, для чого мя такъ учинилъ? Зажъ гончаръ глины въ моци не маєтъ, абы зъ тогожъ умѣшанья учинилъ едно начиня ку учтивости, а другое въ нечестъ?). По многихъ засъ словахъ, ово наведши «якоже и вы иногда противистесь Богови, нынѣже помиловани бисте снхъ противленіемъ. Такожде и сїи пниѣ противишася вашей милости, да и тїи помиловани будутъ. Затвори бо Богъ всѣ во противленіе, да всѣхъ помилуетъ» ³⁾ (бо якъ и вы, мовить, нѣколи былисте непослушни Богу, а теперъ досталисте милосердія для тыхъ непослушенства. Такъ и тыц теперъ были непослушни милосердію вашему, абы и они милосердія достали. Або вѣмъ замкнулъ Богъ всѣхъ въ непослушенство, абыся змиловалъ надъ всѣми), — заволавъ наконецъ: «о глубина богатства и премудрости и разума Божія! Яко неиспытани судове ого, и неислѣдовани путіе его. Кто бо разумѣ

умъ Господень? или кто совѣтникъ ему бысть? или кто прежде даде ему, и воздасться ему» ⁴⁾ (о, глубокости, мовить, богатства и мудрости и розума Божего! Яко суть невибаданы суды Его, и недостигнени дороги его. Бо хтожъ позналъ умислъ Панскій? або хто былъ его порадиномъ? або хто ему первѣй далъ, а будетъ ему отдано?)

Такъ тое недостигнутой Бозскихъ справъ скритости уважене бож. апостоль въ собѣ розвязалъ, то естъ задивованемъ а молчанемъ, гдѣ засъ тойже южъ меншей скритости тогожъ Бога справъ уважане передъ себе взялъ овое, што бы въ томъ было, же Господь Богъ въ Еднородномъ Сыну своемъ всѣхъ вѣрныхъ ему улюбивши, въ ласку и въ оборону свою ихъ принявши, не толко допускаетъ имъ въ бѣдахъ, въ нещди, въ утискахъ и въ преслѣдованю жити, але, абы такъ жили, мѣти то по ихъ хочеть, гдѣ мовить: «блажени плачущіися, блажени изгнаніи, блажени, егда поносятъ вамъ, и ижденуть, и рекутъ всякъ золь глаголь лжуще». Зачимъ и божій сей апостоль тыхъ, которыи тѣсною дорогою идучи и прискорбный животъ проводячи, блукаются и ходять «въ гуняхъ, въ козѣхъ скурахъ, опущени, утиснени и утрапени — туляются по пустыняхъ по горахъ, по ямахъ, и по яскиняхъ земныхъ» ⁵⁾ — хвалить и залецаетъ, причину того даючи, ижъ «въ предложачомъ намъ подвижѣ (то естъ въ заложеномъ намъ дочасного сего живота заводѣ) повинничесмо бѣчи, взираючи на начальника вѣры и совершителя Іи-

¹⁾ Римл., гл. 9, ст. 15.

²⁾ Римл., гл. 9, ст. 20—21.

³⁾ Римл., гл. 11, ст. 30—32.

⁴⁾ Римл., гл. 11, ст. 33—35.

⁵⁾ Евр., гл. 11, ст. 37—38: «въ милоухъ, и въ козіяхъ кожахъ, лишени, скорбяще, озлоблени — въ пустыняхъ скитающесе и въ горахъ и въ вертепахъ и въ пропастьхъ земныхъ».

суса (оглядаючися на Ісуса Христа, переднійшого вожа и докончителя вѣры, иже вмѣсто подлежащія ему радости претерпѣ крестъ, о срамотѣ не радивъ, и одесную престола Божія сѣде» ⁶⁾ (который вмѣсто веселя ему уставленного поднялъ крестъ, погордивши срамотою, и усѣлъ на правицы столицы Божей), якобы рекши: всѣ вѣрніи Христовы повинны суть на Христа, вожа своего, оглядатися и такъ жити, якъ онъ жилъ, который на се прійде да послѣдуемъ стопамъ его (на то пришло, абисмо его стопъ наслѣдовали); который, поднявши крестъ, то есть вшелякую свѣта сего нендзу, бѣды, утиски, погорженья, насмѣвиска, поруганя, преслѣдованя, неволю (бо и чинишъ за себе и за своихъ платилъ), наконецъ и смерть, а тую окрутную и срамотную, усѣлъ на правицы Божой, которой абися и вѣрніи его удостоили стопами ногъ его идучи, на семъ свѣтѣ жити повинни не въ веселью, не въ роскошахъ дни свои провожаючи, але въ смутку, во лзахъ, въ нендзи, въ бѣдахъ, въ утискахъ, въ зарду, насмѣвиска и наруганя терпячи, наконецъ въ преслѣдованю бы и до смерти. Тѣсенъ бо и прискорбенъ есть путь вводяй во животъ ⁷⁾, широкъ же и пространенъ вводяй во пагубу ⁸⁾ (дорога абовѣмъ, которая приводитъ до живота вѣчнаго, есть тѣсна и трудна, а которая провадитъ на погибель, широка и простора). А для чого бы такъ трудно и працовите жити на семъ свѣтѣ вѣрнимъ своимъ допускалъ—бож. апостолъ даетъ причину, абы правицы его не

⁶⁾ Евр., гл. 12, ст. 1—2: «да течемъ на подлежащій намъ подвигъ, взирающе—».

⁷⁾ Мате., гл. 7, ст. 14: «тѣсный путь вводяй въ животъ».

⁸⁾ Мате., гл. 7, ст. 13: «широкій путь вводяй въ пагубу».

отпали, то есть, абися и слуги тамъ быти годними стали, гдѣ есть ихъ напѣ, гдѣ, мовлю, ведлугъ бож. апостола, есть вождь и докончитель вѣры ихъ переднійшій Іисусъ Христосъ, и мѣти то по нихъ хочеть, абы въ нендзи на семъ свѣтѣ жили, поневажъ нужно быти царство небесное оповѣдалъ, которое поривають нужницы, то есть, не въ роскошахъ и достаткахъ свѣта сего опливаючи ⁹⁾, и въ нихъ тонучи роскошникове, але страдникове для царства Божого, пензникове для правды евангелской и для вѣры его святой неволникове, уставичніи бѣды и утиски, насмѣвиска, и наруганя для имени его святого терпячи, допускаеть на нихъ утиски и утрапня, абы въ терпѣни и святобливости позисковали свои души, подаеть ихъ на карность и въ неволю, и въ иншіи розмаитыи тяжкіи долегливости, абы презъ то явне освѣдчилъ ихъ и упевнилъ ихъ, же суть ему они любимыми и приѣмными сынами, а онъ ихъ намятнимъ на нихъ отцемъ.

Што, якомъ мало вышей реклъ, бож. апостолъ уважаючи, рекши оно первѣй, абисмо въ терпливости въ заложеномъ намъ заводѣ бѣгли, оглядаючися на переднійшого вожа вѣры и докончителя Ісуса, наводитъ зъ писма законного: «сыне мой, не пренемай наказаніемъ Господнимъ, ни же ослабѣй, отъ него обличаемъ» ¹⁰⁾ (не погоржай, мовить, сыне мой, каранемъ Божскимъ и не ослабѣвай, будучи отъ него строфований). А для чого бы вѣрныи Божіи каранье зносити мѣли, южъ тутъ собѣ тую скрытихъ справъ Божскихъ трудность не дивованьемъ и молчаньемъ розвязуетъ, але даетъ причину тамъ же

⁹⁾ Евр., гл. 10.

¹⁰⁾ Евр., гл. 12, ст. 5.

заразъ: «егоже бо любитъ Господь, наказуетъ, біеть же всякого сына, егоже приѣмлетъ. Аще наказаніе терпите, якоже сыно[во]мъ вамъ обрѣтается Богъ: который бо есть сынъ, егоже не наказуетъ отецъ? Аще ли безъ наказанія есте, емуже причастницы быша вси, то убо прелюбодѣйчици есте, а не сынове» ¹⁾ (кого абовѣмъ, мовить, милуетъ Панъ, караетъ, а бьетъ каждого сына, которого приѣмуетъ. Если каранье терпите, найдется вамъ Богъ якъ сыномъ: которыйжъ абовѣмъ естъ сынъ, которого бы отецъ не каралъ? А если естесте безъ каранья, которого сталися всѣ участникамъ, теды злого ложа дѣтми естесьте, а не сынами). То такъ бож. апостоль.

Зъ которымъ и мы, взявши на уважене вѣрныхъ Божіихъ, братію нашу о Христѣ, въ неволи окрутного тирана Турецкого будучихъ, зъ которыхъ неволи отступникова натрасають, уругаются и насмѣвають а за отпущенныхъ отъ Бога и забытыхъ до собѣ подобныхъ удають, святую, мовлю, церковь восточную, недовѣдомыми судбами Божіими въ милости навѣженую и въ сегосвѣтнихъ добрахъ, винеслостяхъ и помпелноостяхъ отцевскимъ наказанемъ пониженую, на уважене взявши,—такъ ей до единомислной нѣколи подруги своей, а теперъ непріятелки, церкви заходной, зъ пророкомъ Божіимъ Михеею мовячую приводимо: «Не радуйся о мнѣ, врагини ²⁾ моя, яко падохъ, и востану: зане аще сяду во тмѣ, Господь освѣтитъ мя. Гнѣвъ Господень стерплю, яко согрѣшихъ ему, дондеже оправдитъ прю мою, и сотворитъ судъ мой, и изведетъ на свѣтъ, и узрю правду его, и

узритъ врагиня моя, и облечется стыдомъ ³⁾, глаголющая ко мнѣ: гдѣ есть [Господь] Богъ твой?» ⁴⁾ А по Руску такъ: «Не радуйся зъ мене, непріятелко моя, жемъ пала, и встану: гдыжъ если сяду въ темности, Богъ мене освѣтитъ. Гнѣвъ Божій поношу, жемъ передъ нимъ згрѣшила, поки усиправдливить прю мою, и учинитъ судъ мой, и выведетъ мене на свѣтлость, и обачу справедливость его, а обачитъ непріятелка моя и обложится стыдомъ, которая до мене мовить: гдѣ естъ Богъ твой?» Мовить то святая восточная церковь зъ пророкомъ Божіимъ Михеею до костела заходного, головного на сесъ часъ непріятелиа своего.

Мовимо и мы съ апостоломъ Христовымъ Павломъ до отступниковъ и насмѣвцовъ святой церкви восточной именемъ зневоленной братіи нашей: «аще егда плоти нашея отцы имѣхомъ [на]казатели и срамляхомся: не многоли паче повинемся Отцу духовомъ, и живи будемъ? Они бо въ мало дній, якожъ годѣ имъ бѣ, наказоваху насъ, а сей на ползу намъ, да причастимся святыни его. Всяко бо наказаніе въ настоящее время не мнится радость быти, но печаль; послѣдижъ плодъ миренъ правды наказаннымъ чрезъ то воздаеть» ⁵⁾ (еслижъ гдисмо мѣли отцы, которые карали тѣла наши и встидалисмось ихъ: зажъ не далеко болшъ поддани будемо Отцеви духовъ, а жити будемо? Абовѣмъ они не мало дній, якъ ся имъ видѣло, карали насъ, а той ку пожитковни нашему, абисмо стали участниками святости его. А вшелякое каране теперешнего часу не здастся быти веселемъ, але смуткомъ, лечъ потомъ овоцъ

¹⁾ Евр., гл. 12, ст. 6—8.

²⁾ Въ теперешнемъ Славянскомъ текстѣ: «враждебница».

³⁾ Въ Славянскомъ текстѣ: «въ стыдъ».

⁴⁾ Михей, гл. 7, ст. 8—10.

⁵⁾ Евр., гл. 12, ст. 9—11: «— — — наученнымъ тѣмъ воздаеть правды».

спокойный справедливости презъ то выщвѣченимъ отдасть).

Правдивы, заисте, Духа Святого слова суть, въ божественномъ семъ апостолѣ голосоуячися, же каранье вѣрнимъ отъ Бога бывати звикло, ку ихъ пожиткови, не тѣлесному, але душевному. на то, аби ся стали участниками святости Божей. Щасливы то дни на церковь Христову бывали, гды она, подѣ окрутниками поганскими стогнуци, утрапенемъ ихъ болшѣ, нѣжели презъ лѣтъ триста утиснена бывши, мученики родила, исповѣдники и пустинники! Щаслива была и тогды, гды ся въ ней по онихъ трисотнихъ лѣтахъ презъ лѣтъ чотириста овое, апостоломъ реченое, выполняло «подобаетъ и ересемъ во васъ бывати, да искусни явлени» ⁶⁾ будутъ; — которая ⁷⁾ намъ святыхъ учителей церковныхъ народила, и въ писмахъ ихъ ку вѣчной памяти для нашей науки жити имъ спорядила! Щаслива въ такихъ бѣдахъ и нenzaхъ, въ утискахъ и въ преслѣдованю, и въ смертехъ, и на заходѣ презъ лѣтъ цѣлою осмъ сотъ, мало, отдоху ⁸⁾ межи тими вѣками мѣвши, найдовалася! Щаслива была тогды, гды говорила: «сребра и золота не маю, лечъ што маю, то тобѣ даю, во имя Исуса Христа Назарянина, встань а ходи!» ⁹⁾. Нещаслива zostала гды, въ покою оставши, почала «исти и пити, и встала играти» ¹⁰⁾, а за тимъ «утыла, утолстѣла, и Бога Спаса своего забы-

⁶⁾ Корине., гл. 11, ст. 19.

⁷⁾ т. е. Церковь.

⁸⁾ Толст.: «отходу».

⁹⁾ Дѣянїя, гл. 3, ст. 6: «сребра и злата нѣсть у мене: по еже имамъ, сіе ти даю: во имя Исуса Христа Назореа, востани и ходи».

¹⁰⁾ Исходъ, гл. 32, ст. 6: «исти и пити, и востана играти».

ла» ¹¹⁾, зъ границъ покорности своей виступила, въ церковь Христову свѣтскую монархію впровадила, презъ што единость царства, единость вѣры и единость церкви розорвала, и сталася — гордый оный градъ великій што-деи́мъ барзѣй въ гордости своей выносячійся поты, поки о немъ реченое отъ Духа Святого слышано быти оповѣстася, «паде, паде, Вавилонъ градъ великій, и бысть жилище бѣсомъ!» ¹²⁾

Аже южъ до васъ, отступниковъ благочестїя, обернуся а зъ бож. апостоломъ Павломъ васъ запытаю: «кто есте вы, о чловѣци, противъ отповѣдаючїи Богови?» ¹³⁾ Кто, мовлю, естесте, котори въ суды Божїи глубокии и непонятїи втручаются и ти на свою страстную хотъ обертаете?! Кто естесте, о чловѣци, и отколь зъ тимъ вѣтромъ вѣете, же ся зъ праведниковъ, зъ Лазаревъ, зъ Іововъ бѣды, напасти для святого имени Христоваго и для збавленной правды евангелской терпячихъ уругаете и патрясуете?! Гдѣсте то вычитали, або гдѣсте объявене тое мѣли, ижъ Грекове отъ Турка для того суть опановани, же папѣжомъ Римскимъ не хотѣли быти послушными, и же ся то за папезскою на нѣхъ клятвою стало, зъ той причины, же патриархове, зъ послушенства папезского отпавши, розорванье въ церкви Христовой учинили?! Вѣдати тебѣ заповне маєте, якъ ся за помощью Божїею доводне показало, якожъ и вѣдаєте, же не презъ Греки, але презъ Латинники сталося розорванье и царства, и церкви, и вѣры! Которому грѣхови не патриархове, але

¹¹⁾ Девтер. (Второзак.), гл. 32, ст. 15: «уты, утолстѣ, разширѣ и остави Бога, сотворшаго его, и отступи отъ Бога Спаса своего».

¹²⁾ Апокал., гл. 18, ст. 2.

¹³⁾ Римл., гл. 8, ст. 20: «о чловѣче, ты кто еси противъ отвѣщаїи Богови?»

папезове суть повинни. Зачимъ не для того панство Грекове стратили, але зъ невѣдомыхъ судовъ Божіихъ, для ового надъ ними виконаного, Духомъ Святымъ оглошеного милосердія Божого: «бѣетъ всякого сына отецъ, его же примлетъ». Уважайте рачей въ смиреніи суды Божіи, овое святого Антонія на памяти маючи, который, гды о глубинахъ судовъ Божіихъ бадатися былъ помислилъ, па-тихъ-мѣсть до себе голосъ мовячій послышалъ: «Антоніе, собѣ вѣдай, суды то Божіи суть: не естъ ти пожитокъ вѣдати ихъ!» ¹⁾ Уважайте, мовлю, же если Богъ «Сына своего не пощадѣлъ, але за всѣхъ насъ выдалъ его» ²⁾, и если Богъ прироченихъ лѣтораслій не пощадѣлъ, пощадитъ ли диговинны, межи которми бы, снатъ, и васъ вытяти и въ пенцъ огнистый вкинути не розказалъ. Если Иисусъ Христосъ выбранный людъ свой, людъ православный и благочестивый выдалъ до часу на досвѣдчене и на покаране, якъ ласкавый отецъ любимого сына, якъ розумѣете—зъ прелюбодѣйчищами што учинить?! Если ся то въ сыромъ деревѣ дѣетъ, на сухомъ—што мѣти дѣяти. розумѣете?! Если то, мовлю, вѣрнихъ Божіихъ избраную его святую церковь поткало, якъ же чого болшого не мають ся сповѣдати на себе еретикове и отщепенцы, не того, еднакъ, чимъ звиклъ Господь Богъ вѣрнихъ своихъ, якъ ласкавый отецъ проступнихъ сыновъ, палцатомъ ³⁾ ласки ку обаченюся казнити (бо ся они того такового покараня годними не станутъ), але сподѣватися мають покараня пал-

цатомъ гнѣва ку затверженю, яковымъ справедливый судія злосливымъ на вѣчное затрачене обѣцуется здати. Еслижъ отъ вѣрнихъ своихъ Господь Богъ началъ, якъ у Езекиіля пророка читаемо «отъ святыхъ» ⁴⁾ моихъ, мовить, начнѣте» ⁵⁾, якъ ап. Петръ мовить, «иже часъ начати судъ отъ дому Божого: если (мовлю) первѣй отъ насъ, штожъ за конецъ будетъ противячимся Божему евангелію? И если справедливый заледво спасетсѣ, нечестивый и грѣшный гдѣ явится?» ⁶⁾ Возлюбленніи прето наши спол-визнавцы, которми терпятъ ведлугъ волѣ Божей, якъ вѣрному своему створителеви нехай отдають души свои, въ добрыхъ учинкахъ, «въ терпливости своей нехай позискуютъ души свои» ⁷⁾. Крестъ абовѣмъ посити—не естъ напасть носити, але збавене, о котормъ Иисусъ Христосъ до каждого за нимъ ити хотячого мовати рачить: «иже хощетъ по мнѣ ити, да отвержется себе, и возметъ крестъ свой, и по мнѣ грядетъ» ⁸⁾. Который належитъ не геретицкимъ сонмищамъ, аиже отщепенскимъ зборискамъ, але самой церкви Христовой, которая «сообразна быти образу Сына Божого» ⁹⁾, головѣ своей, пастиреву и архиерееви своему Господу Иисусу Христу, «за не и Христосъ пострада по насъ, намъ оставль

¹⁾ Никонъ, 43.

²⁾ Римл., гл. 8, ст. 32: «своего Сына не пощадѣ, но за насъ всѣхъ предалъ естъ его».

³⁾ «Пальцать»—палочка, волшебный пруть; а также вообще—палка, дорожная палица.

⁴⁾ На полѣ: «освященныхъ». Такъ и въ теперешнемъ Славянскомъ текстѣ.

⁵⁾ Езекиіл., гл. 9, ст. 6.

⁶⁾ 1 Петр., гл. 4, ст. 17—18: «яко время начати судъ отъ дому Божіа: аще же прежде отъ васъ, кая кончина противящимся Божію евангелію? И аще праведникъ едва спасетсѣ, нечестивый и грѣшный гдѣ явится?»

⁷⁾ Лук., гл. 21, ст. 18: «въ терѣннии вашимъ стяжите души ваша».

⁸⁾ Марк., гл. 8, ст. 34.

⁹⁾ Римл., гл. 8, ст. 29: «сообразныхъ быти образу Сына своего».

образъ, да послѣдуемъ стопамъ его» ¹⁰⁾ (гдыжъ и Христосъ утерѣлъ за насъ мовить бож. ап. Петръ, zostавуючи намъ прикладъ, абысмо наслѣдовали стопъ его). Самъ теды Господь Богъ по вѣрнихъ своихъ того потребуеть, абы въ уставичной бѣдѣ терпливости были; который то мѣти по нихъ, хочеть, абы ся стали подобными виображеню Сына его якъ во всемъ иншомъ, такъ особливе въ терпливомъ зношеню бѣдъ, утисковъ и преслѣдованій ажъ и до смерти. «На тое абовѣмъ и звани суть» ¹¹⁾, и есть то речъ вдячная у Бога, мовить тойже св. ап. Петръ, аще совѣсти ради Божія терпятъ кто скорби» ¹²⁾ (если кто для сумнѣня Божого терпятъ фрасунки). А якъ то есть речъ Богу вдячная, гды вѣрнии его терпятъ для него, такъ и самимъ имъ есть речъ барзо позитечная и збавенная. «Блаженъ, его же ты наказеши, Господи» ¹³⁾ (псаливый то чловѣкъ, мовить блаженный царь и пророкъ Давидъ, которого Господь Богъ карати зезволяетъ) и о собѣ тойже блаж. царь и пророкъ, а въ особѣ своей и о всѣхъ вѣрнихъ Божіихъ: «благо мнѣ, мовить, яко смѣрилъ ми еси, да научуся оправданіямъ твоимъ» ¹⁴⁾ (есть ми то кудоброму, жемъ былъ утрапленъ, абыхъ ся научилъ уставъ твоихъ). Утраплене, отъ Бога на вѣрнихъ его допущеное, уставъ Бозскихъ, закону Его святого паучаетъ ихъ, въ которомъ они, уставичне бадаючися, зъ тымъ же пророкомъ до него волають: «яко аще бы не законъ [твой] мое поученіе былъ, тогда

¹⁰⁾ 1 Петр., гл. 2, ст. 21.

¹¹⁾ 1 Петр., гл. 2, ст. 21: «на сіе бо и звани бысте».

¹²⁾ 1 Петр., гл. 2, ст. 19: «се бо есть угодно предъ Богомъ —».

¹³⁾ Псал. 93, ст. 12.

¹⁴⁾ Псал. 118, ст. 71.

убо погиблъ быхъ во смиреніи моемъ» ¹⁵⁾ (бы былъ законъ твой не былъ коханемъ моимъ, теды бымъ былъ згинулъ въ утрапеню своемъ).

Не ку смерти теды пляга тал на вѣрнихъ Божіихъ, не ку затраченю, мовлю, есть то душъ вѣрнихъ Богу, же суть зъ допущенія Божого подани на утрапене въ тѣлахъ своихъ дочасное, але ку утѣсѣ ихъ и ку збавеню. Гдижъ якъ въ старомъ законѣ, такъ и въ новомъ, допускани и на церковъ Божію утрапенія завжды ку доброму ен были. Чого и сама Римская и вся заходняя церковъ достовѣрнимъ есть свѣдкомъ. Которая, на собѣ того дознавши, могла бы была святой всходной церкви, въ той же теперь подъ Турчиномъ напасти будучой, въ которой она была подъ Готтами, умѣти списходити, не насмѣватися ей съ того и патрасати, але соболѣзновати и сострадати и зъ терпливости еи Бога благодарити (амаеть зъ чого), видячи еи межи поганы, якъ рожи межи терпиемъ не быти удавленую, але цвитучую и въ природный еи запахъ вдячный, неотмѣный въ собѣ мающую. Поки была заходная церковъ подъ Готтами въ неволи, поты ся въ ней все доброе дѣяло, поты и вѣры символъ zostавалъ ненарушоць, поты и Збавеніи Тайны были цѣлы, поты и звичай взаимной сполечности въ писаню до всходнихъ патриарховъ листовъ былъ заховыванъ, поты наконецъ вшелякая похвалная старожитность была ей въ пилной посторожѣ, поты зъ всходною въ еднѣности царства и въ еднѣности вѣры трѣвала.

Штожъ бовѣмъ за школу церковъ всходная черезъ теперешнее свое утрапене въ душезбавеннихъ своихъ справахъ духовнихъ понесла? Которая туюжъ

¹⁵⁾ Псал. 118, ст. 92.

маеть вѣру, тыиже таемницы, тоеже благочестіе церковное, вкортѣ рекши—всю святую старожитность туюже теперь маеть подѣ невѣрнимъ, яко нѣгды подѣ поганскими цесарями до лѣтъ Константина Великого будучи, которую мѣла будучи на свободѣ, вынявши уменьшене правдивыхъ хвалцовъ Божіихъ, але то при недовѣдомыхъ судахъ Божіихъ zostавати маеть. Который Іакова любилъ, и Исава зненавидѣлъ первый, нѣже ся родили. И того теже безпечне мовити не могу, абы ми не было отповѣдено, якъ пѣколи: «поневажъ многиіи суть тыи, которыи суть везвани, а мало тыхъ, которыи суть выбрани» ¹⁾).

Есть, есть, и на востоцѣ, есть въ Греціи, и въ Македоніи, есть въ Булгаріи, Сербіи, въ Молдавіи, есть въ Малой Россіи, есть и въ Великой Россіи премного святыхъ и чудотворцовъ, которыи ся зъ тымъ не пописуютъ, але сокровени суть, яко и за Иліи оніи седемъ тысячъ, которыи не дали хвалы и колѣна своего Ваалови не склонили, и послушенства чужому не отдали. Не есть то теды святой восточной церкви въ пригану, же есть подана подѣ утрапене тѣла, абы Духъ еи былъ збавленъ въ часъ второго пришествія Христова, але есть ей то въ честь и похвалу, же подѣ такъ срогимъ имене христіанского окрутникомъ свободу маеть духовную, маеть рядъ цѣлѣй церковный на всѣхъ чотирохъ патріархальныхъ столицахъ, чого подѣ Латинниками, ркомо подѣ христіаны и братією, нѣгды мѣти не могли. Опановали были Латинникове Іерусалимъ и Аптіохію, а потомъ и Константинополь, а такъ ся неласкаве до тамошнихъ христіанъ ставили, же разъ зо всѣхъ тихъ столицъ благочестивыхъ патріарховъ Грековъ повигаля-

ли, а своими поосажали, которыхъ Богъ презъ несправедливость ихъ, яко прелюбодѣвѣвъ неналежныхъ фроновъ и церковныхъ правъ, тяжшихъ нѣже Сарациновъ гвалтовниковъ, недолго на тихъ столицахъ терпѣлъ, але зъ безчестіемъ согналъ ихъ зъ нихъ. А гды тыиже мѣста и столицы опановали потомъ Турци, столицъ за ласкою Божею патріархальныхъ не ткнулися, патріарховъ, на которыхъ вѣдали христіаномъ много належати, не вигоняли, але ихъ при своихъ правахъ и прерогативахъ, которыи мѣли за христіанскихъ цесарей, zostавили. Што есть оказаль чюдъ и явная надѣ святою восточною церковію сила Божія, которая ся надѣ нею «въ немочи еи виконала» ²⁾, и по сесь день виконывается. Зачимъ то, што есть церкви Христовы власное, въ святой церкви восточной виконывающееся видимо, которая ничого у себе славѣйшого мѣти не хочеть надѣ поношеніе Христово, которое носить уставичне межи такъ срогими имене Христова преслѣдовцами, нимъ хлюбится. На крови або вѣмъ Христовой въ поручанію его уфундована бывши церковь Христова, кровію мученическаго уросчена, кровію и въ досконалость привожена будучи, уставичне, ово зъ бож. ап. Павломъ спѣваеть: «мнѣ же да не будетъ хвалитися, точію о крестѣ Господа нашего Іисуса Христа» ³⁾; не дай того, Боже, абымъ ся я чимъ иншимъ хлюбила, але толко мукою, бѣдами, утисками, преслѣдованемъ и смертію, то есть крестомъ Христа Бога моего, «презъ который свѣтъ мнѣ есть распять, а я свѣту» ⁴⁾. Такъ теды въ собѣ о крестѣ

¹⁾ 3 Царств., гл. 19; Римл., гл. 11.

²⁾ 2 Корин., гл. 12, ст. 9: «сила моя въ немощи совершается».

³⁾ Галат., гл. 6, ст. 14.

⁴⁾ Галат., гл. 6, ст. 14: «имже мнѣ міръ распяся, и азъ міру».

своемъ, то есть о неволи той, которую для имени Христова святая церковь восточная терпитъ, споряжена и увенчана бывши, же ся то не найдуетъ не ку затрачено еи, але ку збавеню, зъ блаженнымъ царемъ и пророкомъ Давидомъ, до Господа Бога своего волаеть: «благо мнѣ, яко смирилъ мя еси, Господи» (есть ми то ку доброму, жесь мя утранилъ, Пане мой), абовѣмъ въ утрапеню моемъ учинилесь ми просторность, и певна естемъ, же плачь мой дочасный обернется мнѣ въ радость вѣчную.

Безрозумне теды отступникова святой церкви восточной неволею натрясуютъ и нехристианско зъ нендзи еи, для правды евангелской поднятой, насмѣваются; поневажъ то власность быти церкви Христовы видить—уставичное утрапене терпѣти, якъ впротивъ—въ уставичной помисльности сегосвѣтной зоставати и щастемъ опливати — запомненой отъ Бога сонмицы есть власность. Што бож. Августинъ, на 93 псаломъ выкладъ чиничи, овымъ подобенствомъ выражаетъ: «чловѣкъ, мовить, маєть двоухъ сыновъ, зъ которыхъ одного караетъ, другого занехиваетъ. Чинить одинъ злое, а не бываетъ каранъ отъ Отца, другій скоро ся толко на зло порушитъ, битъ и поличкованъ бываетъ». То рекши, пытаеть святыи сей учитель: для чого бы ся то дѣяло, же овый бываетъ битъ, а овый занехиванъ? Отповѣдаетъ самъ собѣ: «не зъ иншей, мовить, причины, толко же тому, который бываетъ битъ, дѣдицтво ся заховуетъ, а занеханный зоставаетъ видѣдичень». Дѣдицтво теды царства небесного презъ тое поличковане св. восточной церкви заховуетъ Господь Богъ, а опливающую въ роскошахъ видѣдичилъ и знати о ней не хочеть. И засъ той же святыи, въ тогожъ псалма выкладъ: «добрыи, мовить, пендзуютъ, поневажъ биты бывають,

якъ сынове, а злыи роскошуютъ, поневажъ затрачены бывають, якъ чужии».

Нехай теды оттоль вѣдати хотять отступникова, же зъ дочасного панованія, въ которомъ они гоине роскошуютъ, прожно церковь Христову показати кусятся. Бо если за цесарми, за кролми, за княжаты и за потентаты свѣта сего церкви и евангелской правды шукане поидеть, на вѣки найдена не будетъ. Въ убогомъ вертепѣ Христа треба шукати, а не въ цесарскихъ любъ кролевскихъ палацахъ, въ подлыхъ пелюхахъ, а не въ шарлатѣ, лакнучого и прагнучого, а не въ роскошахъ и достаткахъ опливающего, терпячого, а не бьючого. Минули абовѣмъ южъ тыи лѣта, въ которыхъ ся нагородити мѣла възгарда и убозство церкви Христовы, въ которыхъ мѣла «сѣсати молоко погановъ, а богатство кролевъ исти»⁵⁾, а пасту пилъ часъ овый, о которомъ есть речено: «чуйте — и будите готови, яко въ онже часъ не мните сынъ чловѣчь приидеть»⁶⁾.

На который часъ поглядаючи и ижъ южъ на порозѣ быти его видячи, до отступниковъ въ замкнене сего моего артикулу, зъ пророкомъ Божіимъ Исаіею мовлю: «Египетъ, чловѣкъ, а не Богъ, и конѣ ихъ мясо»⁷⁾, а не духъ; певне и Римъ—чловѣкъ есть, а не Богъ и збройныи мясо, порохъ и земля, а не духове. Не мовъ, жесь високо! Пророкъ Божій Іеремія мовить: «бысть собѣ оплель гнѣздо такъ високо якъ орелъ, еднакъ тя оттамтоль сторгну, мовить Господь Богъ»⁸⁾. Мають памятати от-

⁵⁾ Исаія, гл. 60, ст. 16: «иссеши млеко языковъ, и богатство царей сѣсеп».

⁶⁾ Мато., гл. 24, ст. 42, 44: «бдите —».

⁷⁾ Исаія, гл. 31, ст. 3: «Египтянина чловѣка, а не Бога, конскыи плоти».

⁸⁾ Іерем., гл. 49, ст. 16: «егда вознесени яко орелъ гнѣздо свое, оттолѣ свергу тя, глаголетъ Господь».

ступникова, же ся надъ мѣстомъ тымъ оповѣженое черезъ божественного Іоанна апостола пророцтво выконати маеть, а южъ врихлѣ можетъ теперѣ мовити: «сѣжу царицею и не естемъ вдовою, и жалости не обачу» ¹⁾; але въ рихлѣ голоситися то о собѣ послышити: «упалъ, упалъ Вавилонъ оный великій, и стался мѣшканемъ чортовъ и сторожею вшелякого духа нечистого» ²⁾. Добре бы имъ отъ тогожъ Іоанна Богослова пророцкого голосу за часу послухати ового: «выйдѣте зъ мѣста того, людіе мои, абысте не были участниками грѣховъ его, и абыся вамъ зъ плягъ его не достало» ³⁾. Здаръ имъ, Христе Цару, и всѣмъ мѣста того мѣшканцемъ голосу того услухати, а на-тихъ-мѣстъ або зъ него выйти и, якъ радить Духъ святий въ пророцѣ и апостолѣ Іоаннѣ, покутовати, або, якъ радить въ святомъ Іеронимѣ мовячомъ: «проклятства, которимъ тобѣ въ Апокалипсисѣ грозить Збавитель, можешъ (Риме) убѣгнути черезъ покуту, маючи прикладъ Ниневиты» ⁴⁾.

Части II, роздѣлу X, артикулъ 2.

Грекове панства не для того пострадали, абы якіи недостатокъ въ вѣрѣ мѣли.

Присмотрѣвшись въ близко прешломъ артикулѣ недовѣдомимъ судбамъ Божиимъ, которими онъ збавене чловѣче

¹⁾ Апокалп., гл. 18, ст. 7: «сѣжу царицею, и вдова нѣсмъ, и рыданія не имамъ видѣти».

²⁾ Апокалп., гл. 18, ст. 2: «паде, паде Вавилонъ великій, и бысть жилище бѣсомъ, и хранитель всякому духу нечисту».

³⁾ Апокал., гл. 18, ст. 4: «изыдите изъ нея, людіе мои, да не причаститесь грѣхомъ ея, и отъ язвъ ея да не вредитесь».

⁴⁾ «Въ книзѣ 2, на Іовиніана».

справовати звиклѣ, видѣвши и то, иле въ недовѣдомой той таемниці Божей чловѣкъ видѣти можетъ, же ведлугъ воли своей, овихъ любить, а овихъ ненавидитъ, овихъ милуетъ и щедритъ ⁵⁾, а овихъ ожесточаетъ и на то побужаетъ, абы въ нихъ оказалъ моцъ свою,— обачилисмо на око и то, же якъ пановане папежа Римского и винеслость его сегосвѣтная вѣры въ немъ православной не ашпробуетъ, такъ понижене и зневоленіе, церковь святую восточную ведлугъ тѣла опановалое, православной вѣры ея не зноситъ. Не позволять, розумѣю, и сами отступникова, на такий аргументъ: «папезъ Римскій и вся заходняя церковь подъ Готтами въ неволи была, прето и папезъ, и вся паствы его церковь есть зловѣрна!» Не позволяемо, заисте, и мы на тому подобный отступнический аргументъ: «патріархове и вся церковь восточная подъ Турками въ неволи, патріархове прето и вся восточная паствъ ихъ повѣренная церковь есть зловѣрна!» Коли абовѣмъ въ неволи церковь Римская была, тогды оныи зъ Петромъ святымъ въ голосъ заразъ и въ skutку слова мовити могла: «востани и ходи» ⁶⁾. Гды зась теперѣ есть на свободѣ, ово толко мовити можетъ: «злато и сребро есть ми». Тожъ мають розумѣти отступникова о святой восточной церкви, которая не можетъ мовити о собѣ «злато и сребро есть ми», але «стань и ходи» можетъ благодатию притомного и дѣйствующого въ ней св. Духа мовити. И мовить заразъ въ словѣ и въ skutку, гды подъ окрутнимъ тымъ тираномъ отъ седмоголовного пекельного смока за доущеніемъ Божиимъ въ досвѣдчене сталости ея и терпливости на то само выстав-

⁵⁾ Римл., гл. 9.

⁶⁾ Дѣянія, гл. 8.

ленимъ, абы еи утисковалъ, преслѣдовалъ и нищилъ, мовитъ въ дерзости Иисуса Христа Господа своего овому: «прости руку свою», и простираетъ, овому «востани и ходи», и ходитъ, иному «хощу очиститися», и очищаетъ, а иному «прозри», и прозираетъ. Не маеть, мовлю, церковь святая восточная часовъ теперешнихъ золота и серебра и жадныхъ сегосвѣтнихъ достатковъ, але маеть одну неосацованную перлу, вѣру непоршную, чудовними въ ней дарами отъ Бога освѣдченую, по всѣ часы освѣдчающуюся и ажъ до сконченія свѣта освѣдчатися перестати немающую.

Зачимъ фалшь то, што отступникъ Креуза править, якобы Грекове отъ церкви святой оторватися мѣли, а затымъ подъ вшелякіи нещастя подпали. Грекове абовѣмъ яко жадной ереси, блуду и недостатку въ вѣрѣ не мають, такъ стороны вѣры жадного грѣха не мають. И якъ не презъ Грековъ, але презъ Римского епископа и презъ Римлянъ сталося вѣры и едности церковной розорванье, такъ тежъ и грѣхъ розорванія на Латинникахъ лежитъ, а не на Грекахъ. А затымъ идетъ, ижъ Грекове не для того панства пострадали: еще бовѣмъ едность вѣры была Грекомъ зъ Римляны, а южъ зъ доущенія Божого Махометъ и его потомкове восточное царство рвали, почавши отъ року 630, за царя доброго православногo и побожного Ираклія. Потомъ року осмсотного Левъ папѣжъ, имене того Третій, царство заходное отъ восточныхъ цесаревъ Грековъ оторвалъ. Презъ што змаленое панство въ остатку своемъ до Турковъ отошло, летъ не за грѣхъ въ вѣрѣ (тая бовѣмъ цѣлая и ненарушная во всемъ есть и будетъ, якъ завжди была) але, если подлугъ Соломона «и праведный себе са-

мого есть оскаржителемъ», далеко болшъ мы грѣшнѣй, покаряючися передъ Господемъ, мовимо, ижъ панства и царства пострадалисмо, напродъ, для грѣховъ тѣла и для збытковъ и для несправедливости, якъ Сирахъ мовить: «царство отъ народу въ народъ переносится, для несправедливости и кривды и имѣній зле набытыхъ» ⁷⁾. Другая причина та есть: допустилъ Господь Богъ пониженіе Грековъ на досвѣдченіе ихъ въ вѣрѣ и въ надѣи збавенія, о чомъ намъ дано впродъ вѣдати, яко святыи апостолъ Петръ мовить: «мало нынѣ, если слушна есть, засмучени будучи въ розмаитыхъ напастехъ, абы досвѣдчене вашей вѣры далеко коштывнѣйшее надъ злото гибнучое, которого огнемъ пробують, было найдено въ похвалу и славу и честь, въ объявленію Иисусъ Христовомъ» ⁸⁾; а Захарія пророкъ отъ лица Божого мовить: «и будетъ въ день оный на всю землю, двѣ еи части згладятся и угинуть, а третья остануть на ней. И проведу третью часть скрозъ огонь, и розожгу ихъ, яко розжигается сребро, и спробую ихъ, яко пробуется злото: той призоветъ имя мое, и вислухаю его, и реку: люди мои тыи суть, а тыи рекутъ: Господь Богъ нашъ» ⁹⁾. То пророкъ

⁷⁾ Сирах., гл. 10, ст. 8: «царство отъ языка въ языкъ преводится, ради неправды и досажденія имѣній льстивыхъ».

⁸⁾ 1 Петр., гл. 1, ст. 6—7: «мало нынѣ, аще льпо есть, прискорбни бывше въ различныхъ напастехъ, да искушеніе вашей вѣры многочестивѣе злата гибнуща, огнемъ же искушена, обрящется въ похвалу и честь и славу, во откровеніи Иисусъ Христовѣ».

⁹⁾ Захар., гл. 13, ст. 8—9: «И будетъ въ день оный на всей земли, глаголетъ Господь, двѣ части ея потребятся и исчезнутъ, а третія останется на ней. И проведу третію часть сквозъ огонь, и разжгу я, якоже раз-

Захарія. Двѣ части перше гинудо и гинуть жидовствомъ и поганствомъ, а нынѣшнихъ вѣковъ гинуть части двѣ — еретицтвомъ и непобожнымъ животомъ, а третья спасается презъ огонь искушенія, презъ терпимость, мовлю, напастей, бѣдъ, мордерствъ, утрапений, маестности забирая, справедливости гамованя, свободы отиймованя, правъ и волностей ламаня, и инны многіи утиски терпячи для вѣры. А тая третья, таковыми утрапками досвѣдчаная часть, власне и правдиве суть Грекове и инны единовѣрніи имъ народове, а особливе и набарзѣй — мы въ Малой Россіи и въ Литвѣ правовѣрніи христіане, церкви всходной послушныи сынове, таковыи утиски поносимо, што людѣ христіанскій, благодарне терпячій, збавене приимуетъ. Которое пророцкое мѣсце уважаючи божественный Кирилъ, патріарха Александрійскій: «не есть, мовитъ, безъ праць и бѣдъ святыхъ животъ, правда бовѣмъ есть, же «хотячѣи побожне жити по Христѣ, преслѣдоване терпѣти будутъ»¹⁾, и толко не огнемъ жжени тѣх, которіи презъ напасти досвѣдчани бывають, также безпечне о собѣ мовити могутъ: досвѣдчаемъ насъ, Боже, огнемъ насъ пробовалесь, якъ пробуется сребро»²⁾. То Кирилъ.

Слухай же еще преподобного отца нашего Исака Сиріна, въ словѣ 36: «тая, мовитъ, есть воля Духа Святого, абы въ працахъ zostавали тыи, въ которыхъ ся онъ кохае; не Духъ Божій живетъ въ тыхъ, которыи въ по-
жизается сребро, и искушу я, якоже искушается злато: той призоветъ имя мое, и азъ услышу его, и реку: людѣ мой суть, и тѣхъ рекуть: Господь Богъ мой».

¹⁾ 2 Тимое., гл. 3, ст. 12: «хотящѣи благочестно жити о Христѣ Іисусѣ, гоними будутъ».

²⁾ Кирилъ на Захар., гл. 13, Псал. 65.

кою zostаваютъ, але духъ діаволскій. Якъ нѣхто зъ боголюбцевъ рекъ: за-
клялемся абымъ на кождый день умира-
ралъ». Презъ то розсезавани бывають
сынове Божіи отъ иншихъ, ижъ овны
въ утискахъ живутъ, а свѣтъ сей въ
роскошахъ, въ покою опливають. Не
зезволяетъ на то Богъ, абы тыи, въ
которыхъ ся онъ кохае, роскошавали,
поки суть въ тѣлѣхъ подлегломъ сказѣ;
але на то рачей зезволяетъ, абы поки
на семъ дочасномъ свѣтѣ zostавали въ
утискахъ и въ обтяжливостяхъ, въ пра-
цахъ, и въ недостаткахъ, и въ отпу-
щеню, въ нэндзи и въ хоробѣ, въ на-
руганяхъ, и въ насмѣвкахъ, въ уеди-
неніи и въ сердечной скрусь, въ тѣлѣхъ
спрацованомъ, абы ся слово Христово
въ нихъ сполнило реченное: «въ мирѣ
скорбѣ имѣти будете, но о мнѣ возра-
дуетесь»³⁾. Вѣдаеъ Господь нашъ Іи-
сусъ Христосъ, ижъ въ покои тѣлес-
номъ живучи, не есть речъ подобная,
абы zostавали въ любви его, для чо-
го имъ заборонилъ заживати покой, и рос-
коши свѣта сего Христосъ Спасъ нашъ,
которого любовь перемагаетъ и смерть
тѣлесную. Той нехай намъ окажетъ
моць любви своей⁴⁾.

Части II, роздѣлу X, артикулъ 3.

Отъ початку вѣрныи и спра-
ведливии и церковъ Христова
въ преслѣдовани и въ ути-
скахъ были.

Ачколвекъ Господь Богъ на то ство-
рилъ чловѣка, абы, въ заповѣдехъ его
живучи, нѣколи жадного упадку и не-
щастя не дозналъ, але завжди zostав-
валъ въ розданой ему отъ Бога щас-
ливости и роскошахъ, нѣжли, власнимъ

³⁾ Іоан., гл. 16, ст. 33.

⁴⁾ На полѣ замѣчено: «Хрисостомъ и Кас-
сіана ту привести».

своимъ самовластіемъ въ преступленіе заповѣди Божей павши, въ розданой ему щасливости остоятися не могль, зачѣмъ поданный стался на бѣды и нендзу сегосвѣтную, которыми бы животъ свой проходячи, зась оной утраченой щасливости доступилъ и южъ болѣе тратити еи не могль. Заразъ бовѣмъ Адамъ и Ева за грѣхъ преступленія заповѣди Божей и за невизнанье на себе грѣха (але той на невѣсту, а тая на змію складали) были зъ рая на землю вигнаны, на пендзу, працы и бѣды, въ вѣрѣ еднакъ до Бога zostавали стальми, зъ початку еще того видимаго свѣта добрыи и справедливыи, почали терпѣти утиски, утрапленя, пендзу, голоды и небезпеченства, зневоленя и смерть ⁵⁾. Авель справедливый, возненавидѣнъ бывши отъ брата своего Каина, убитъ есть отъ него. Ное справедливый терпѣлъ преслѣдоване немалое, гди людѣ наводилъ на покаянiе, такъ же мусѣлъ зъ своими въ иную краину вендровати, якъ о томъ Іосифъ Флявій пишетъ ⁶⁾. Авраамъ, зъ земли дѣдичства своего за росказанемъ Божіимъ вышедши, въ чужой земли перегриноваль и самъ не вѣдалъ, куда шолъ ⁷⁾ бѣдно и нензю, которому Сару жену отнялъ былъ напродъ Фараонъ кроль Египетскій, а потомъ Авимелехъ, кроль Герарскій. Штожъ тежъ по немъ отчасти пострадалъ былъ ⁸⁾; и справедливый Исаакъ, сынъ его. И той бовѣмъ для голоду въ иную сторону странствоваль, гдѣ Ревека жена его также въ небезпеченствѣ была. Іаковъ справедливый презъ лѣтъ 14, за двѣ жонѣ служивши и вшелякѣи працы пастускѣи подиймовавши, потомъ въ преслѣдованю

⁵⁾ Быт., гл. 4.

⁶⁾ Іосифъ Флявій, кн. 1, гл. 4.

⁷⁾ Быт., гл. 20.

⁸⁾ Быт., гл. 26.

великомъ былъ отъ брата своего родного Исава. Тойже потомъ на такіи годѣ пришолъ, же ся мусѣлъ для него до чужей земли зо всѣмъ домомъ своимъ перенести и переселити. Іосифъ справедливый продавъ былъ отъ братѣи до Египту, гдѣ великіи бѣды терпѣлъ и нендзу, пѣмъ его Господь Богъ ублагословилъ. Нужъ онаи Ізраилская церковь въ Египтѣ и въ Ханаанѣ презъ лѣтъ 430, въ великомъ утрапеню была, на пущи лѣтъ 40, о единихъ сукняхъ и черевикахъ безъ хлѣба и вина. За часовъ зась судей онихъ Израилскихъ, якъ частокротъ Жидове въ неволю выдани бывали и вызволяны. За часу Иліи архиерея кивотъ Филистинове взяли были, збивши людъ Божій. Давидъ много злого отъ Саула утерпѣлъ, а презъ сина своего Авесалома зъ панства былъ вигнанъ ⁹⁾. За часу крелеваня Ахава и Езавели пророковъ Божіихъ много пострадало, и Ілія много ся тулялъ по горахъ и дебрехъ; въ Вавилонѣ хвалци Божіи 70 лѣтъ и 2 страдали, и три оныи отроци. Нужъ, за часовъ оныхъ ревнителѣи законныхъ Маккавеевъ—страданія и утиски незмѣрніи.

Пойдемъ же до вѣковъ христіанскихъ. Напродъ самъ Іисусъ Христосъ Господь и Богъ нашъ по многихъ преслѣдованяхъ, бѣдахъ, утискахъ, наруганяхъ и насмѣвскахъ, тѣсний и прискорбный животъ, не маючи гдѣ головы приклонити ¹⁰⁾, провадивши, пострадалъ за насъ смерть крестную, окрутную и безчестную. Апостолове, которыи розличными ся муками скончили, впродъ много преслѣдованя пострадавши, якіи на семъ свѣтѣ спокойный и роскошный животъ провадили, зъ ового вѣдати дается, же «бывали имани, вязани, биты, турмами

⁹⁾ 1 Царств., гл. 4, 15, 22; 3 Царств., гл. 19.

¹⁰⁾ Толст.: «подклонити».

траплены, зъ мѣсть виганяни, бѣды терпѣли отъ сродникъ, бѣды отъ поганъ, бѣды въ мѣстахъ, бѣды на пуши, бѣды на мори, бѣды во лжебратіи, въ пращи, въ клопотахъ, въ чуйности, въ голодѣ и въ прагненіи, въ постахъ, въ зим[н]ѣ и въ наготѣ»¹⁾. Такое было святыхъ апостоловъ на семь свѣтъ спокойное и роскошное житіе. А христіане заразъ по часѣхъ апостольскихъ и за часовъ ихъ, презъ лѣтъ триста и надъ то, ажъ до увѣренія и окрещенія Константина Великого, яко много, давне и розмаите страдали, якъ много мучениковъ зъ себе выдали, чителникове исторій церковныхъ и животовъ святыхъ вѣдають достаточне. За часу Константина Уалентія, цесаревъ еретиковъ Аріановъ, православніи много страдали. Не меншъ за часовъ ереси Еутихиевы моноелитской, также и за часовъ ереси образборцевъ много барзо и лютихъ бѣдъ утисковъ и преслѣдованій утерпѣли православніи христіане. Въ Римѣ самомъ и въ Влоской земли Аріанове кролевали²⁾, Готтове и Лонгобардове презъ лѣтъ болшъ нѣжъ триста, подъ которыми православніи ледвѣ собѣ хлѣбъ зарабатывать могли. Вандалове тежъ Аріанове срогій надъ Испанією и Африкою долго пановали, которыхъ всѣхъ Готтовы, мовлю, и Лонгобардовъ и Вандаловъ царъ Юстиніанъ выбилъ презъ гетманы свои Велисарія и Нарсеса, и остатокъ ихъ выгубилъ и знеслъ Кароль Великій, кроль Французскій.

Тутъ теды пытаю отступниковъ, яковой причинѣ и якому грѣхови утрачене въ заходнихъ краинахъ православныхъ христіанъ за часовъ помененныхъ еретиковъ и тирановъ припишуть? Розумѣю, ижъ не для того, абы въ вѣрѣ

мѣли якій недостатокъ, поневажъ вѣра на тотъ часъ въ заходной церкви была чиста и непорочна, символъ вѣры не былъ придаткомъ спрофанованъ, сакраментъ еucharистіи еще тогды унятьемъ келиха не былъ змучилѣванъ; еще тогды въ уживаніи былъ хлѣбъ квасный, и тимъ подобнии старожитности еще на тотъ часъ въ заходномъ костелѣ непоручны zostавали. Отколь вѣдомо, же не для злой вѣры тимъ такъ сруктимъ окрутникомъ и еретикомъ спроснымъ Римская церковь зо всею заходною краиною въ неволю была выдана; але рачей для грѣховъ тѣла и для несправедливости, а наособливѣй для досвѣдченія въ вѣрѣ, якъ бож. апостоль Павелъ мовить: «пристойтъ бо и ересемъ межъ вами быти, абы досвѣдченія явни сталися межъ вами»³⁾. А Христось самъ рекль: «мусять прийти згоршенія»⁴⁾. Августинъ засъ, на псаломъ 7 выкладъ чинячи, мовить: «блудами еретиковъ, якобы терніемъ якимъ, сынове церкви соборной зо сну ся обувають». Яко то тыхъ часовъ православніи Россове обуужени суть, такъ тежъ для досвѣдченія утисками и бѣдами якъ солью и огнемъ, абы были избраніи Божіи, пробованы. Ку тому тежъ абысмо не залежали поля, и абы въ гнѣсъ и въ лѣность не приходили, допускаетъ Богъ враговъ и супостатовъ на насъ. Учинилъ то былъ Господь Богъ и надъ Жидами, якъ пишеть исторія старозаконная: «рекль Господь: не отжену родовъ, которыми оставилъ. Исусъ Наввинъ на земли, и умерлъ, абы досвѣдчалъ ними Израиля, если заховивати будутъ путь Господень, и ходити въ немъ, яко пересте-

¹⁾ 2 Корин., гл. 11, ст. 23, 26—27.

²⁾ Бароній, рокъ 680, 573, 493.

³⁾ 1 Корин., гл. 11, ст. 19: «подобаетъ бо и ересемъ въ васъ быти, да искуспіи явлени бывають въ васъ».

⁴⁾ Матѣ. гл. 18, ст. 7: «нужда бо пріяти соблазномъ».

регали отци ихъ, или ни» ⁵⁾. Не есть то теды правда, што отступникъ Креуза написать, якобы для злой вѣры церковъ святая восточная въ неволю окрутному поганинови есть видана. Поневажъ святая церковъ онаг туюжъ теперь вѣру маеть, которую мѣла по всѣ вѣки христіанства своего, вѣру, мовлю, маеть старожитную, отеческую, апостолскую, Христову, Божію, а затымъ — правдивую, непорочную и душезбавенную.

Части II, роздѣлу X, артикулъ 4.

Церковъ на преслѣдованью фундована.

А ижъ Туркове обладають Греками и иними православными народами, и же мы, Россове, въ преслѣдованью естесмо отъ васъ апостатовъ, отъ костела Латино-Римского, и отъ Ляховъ, и отъ Литвы, — горшиться тымъ правовѣрнии не мають. Бовѣмъ церковъ Христова не на роскошахъ, ани на кролевствѣ, але на бѣдахъ и на преслѣдованю, и на убоствѣ есть уфундована и задожена, тыми уросчена, презъ тыхъ и кончитися маеть. Уфундована абовѣмъ на крови Христовой бывши, кровію своею съ сего свѣта на оный, якъ наторовнѣйшею дорогою переходити повинна. А если во всемъ сообразна быти хочеть, якожъ маеть быти Иисусу Христу, головѣ своей, терновою коруною коронованой, бодци той короны въ тѣлѣ своемъ завжды чути маеть и есть повинна. Не на смѣховиско Иисусъ Христосъ, голова наша, въ шарлатъ убранъ, але на збавце наше, въ бокъ прободенъ

⁵⁾ Суд., гл. 2, ст. 21—22: «и азъ не приложу изгнати мужа отъ лица ихъ и отъ сихъ языковъ, ихже остави Иисусъ сынъ Наумъ на земли, и умре, еже искушати въ нихъ Израили, аще сохранятъ путь Господень ходити въ немъ, якоже сохраниша отци ихъ, или ни».

нымъ стался: частью для того, абы насъ кровію своею очистилъ, частью засъ для ового, абы насъ кровь нашу виливати для себе научилъ. Оттоль самъ Збавитель нашъ Иисусъ Христосъ до святыхъ своихъ учениковъ, на евангелскую проповѣдь посилаючи ихъ мовить: «се азъ посилаю васъ овцы посредѣ волковъ (о то я васъ посилаю, якъ овцы въ посродку волковъ), будтежъ осторожными, якъ ужеве, а щирими яко голубы, притомъ стрежтеся людій, абовѣмъ подадутъ васъ до згромаженій, и въ божницахъ своихъ васъ бичовати будутъ» ⁶⁾. И индѣ той же Иисусъ Господь до всѣхъ вѣруючихъ въ него мовить: «аще кто хощеть по мнѣ ити, да отвержется себе, и возметъ крестъ свой (на кождодень) и послѣдуетъ ми» ⁷⁾ (если, мовить, хто хочетъ за мною ити, нехай ся заприть самого себе, и возметъ крестъ свой на кождый день, и нехай идетъ за мною). Отколь вѣдомо, же церковъ Христова — вѣрнии Божіи — штоденный крестъ носити повинни суть; завжды ся найдовати мають въ утискахъ, въ бѣдахъ, въ нендзи а въ преслѣдованю, которое до конца терпеливе понесши, збавеня доступують. Оттоль и бож. ап. Петръ вѣрнихъ Божіихъ утискованя и бѣды поносящихъ утѣшаючи мовить: «возлюбленіи не тръвожте собою для оногo досвѣдченья, которое ся въ васъ презъ огонь дѣетъ ку дознаню вашему, яко бы ся вамъ што дивного придавало. И овшемъ въ томъ, же естесте участниками утисковъ Христовыхъ, веселѣтеса, абысте тежъ, коли ся окажетъ хвала его, увеселилися зъ радостью. Если биваете соромочени за имя Христово, бла-

⁶⁾ Мат., гл. 10, ст. 16—17: «— будите убо мудри яко змѣя, и цѣли яко голуби. Внемлите же отъ чловѣкъ: предавать бо вы на сонмы, и на соборищахъ ихъ бѣють васъ».

⁷⁾ Лука, гл. 9, ст. 23.

гословени естесте, абовѣмъ духъ хвалы и Божій опочиваетъ надъ вами, который ведлугъ нихъ бываетъ блюзненъ, але ведлугъ васъ есть увелбенъ. За тимъ жаденъ зъ васъ нехай не терпитъ якъ мужобойца, або злодѣй, або злочинца, або якъ тотъ, который ся втручасть въ чужыи речи, але если якъ христіанинъ, нехай ся не соромѣтъ, и овшемъ нехай хвалитъ Бога въ той мѣрѣ. Абовѣмъ часъ есть, абыся судъ почалъ отъ дому Божого; а если напередъ починается отъ насъ, который же конецъ будетъ тихъ, которые не суть послушными евангелія Божого? И если справедливый ледво бывасть збавленъ, непобожный и грѣшный гдѣ ся окажетъ? А претожъ тыи, которые терпятъ ведлугъ волѣ Божей, нехай добре чинячи ему поручать души свои, якъ строителямъ вѣрному» ¹⁾. Въ уставичныхъ теды бѣдахъ, утискахъ и преслѣдованю, вѣрній Божій на семъ свѣтѣ живучи, быти повинни; въ преслѣдованю засъ будучи, ослабѣвати и трвожитися не маемо, але веселитися, яко бож. сей

¹⁾ 1 Петр., гл. 4, ст. 12—19: «Возлюбленіи, не дивитесь еже въ васъ раждеженію ко пскушенію вамъ бываему, яко чужду вамъ случающуся. Но понезже приобщаетеся Христовымъ страстямъ, радуйтесь, яко да и въ явленіе славы его возрадуетеся веселящися. Аще укоряеми бываєте о имени Христовѣ, блаженіи есте, яко славы и Божій Духъ на васъ почиваетъ: онѣми убо хулится, а вами прославляется. Да не кто убо отъ васъ постраждетъ яко убійца, или яко тать, или яко злодѣй, или яко чуждопосѣтитель, аще ли же яко христіанинъ, да не стыдится, да прославляетъ же Бога въ части сей. Яко время начати судъ отъ дому Божія: аще же прежде отъ васъ, кая кончина противящымся Божію евангелію? И аще праведникъ едва спасется, нечестивый и грѣшный гдѣ явится? Тѣмъже и страждущіи по волѣ Божіей, яко вѣрну зиждателью да предадутъ души своя во благотвореніи».

апостоль и самъ Іисусъ Христосъ научилъ, мовчи: «блаженіи есте, гдѣ вамъ злоречити будутъ, и преслѣдовати васъ будутъ, и мовити все злое противко вамъ, кламаячи для мене, радуйтесь и веселѣтесь, абовѣмъ заплата ваша многа есть на небесѣхъ: бо такъ преслѣдовали пророковъ, которые передъ вами были» ²⁾. Яко бы рекши: такъ преслѣдована церковь моя завжди быти повинна; вшакъ же зъ преслѣдованя того, бѣдъ и утисковъ радоватися маеть и веселити, бовѣмъ заплата ей за то на небѣ великая готуется. А если бы хто въ томъ преслѣдованю боязливымъ былъ и запрѣлъ бы ся Христа, або завстидался его передъ невѣрными, любъ тежъ меча слово Божого не уживалъ, такой кождый царства небесного не достигнетъ. «Проклятый чловѣкъ, который чинитъ дѣло Господне зъ недбалостю, и проклятый взбороняетъ мечови своему отъ крове» ³⁾. То есть: той взбороняетъ мечъ свой отъ крове, который за вѣру слова Божого; не мовитъ «ажъ до выляня крове». «Боязливымъ, мовитъ божественній апостоль Іоанъ въ Апокалипсисѣ своемъ, и невѣрнымъ, и сквернымъ, и убійцомъ, и вшетенчество полнячимъ, и чары чинячимъ, и балвохвалцомъ, и всѣмъ лживымъ, часть имъ въ езерѣ горѣющемъ огнемъ и сѣркою» ⁴⁾.

Церкви теды Христовой, которая въ слова Божого пѣбореніи смѣла быти маеть и дерза, належать власне бѣды,

²⁾ Мате, гл. 5, ст. 11—12.

³⁾ Іерем., гл. 48, ст. 10: «проклятъ чловѣкъ творяй дѣло Господне съ небреженіемъ, и проклятъ взбранаый мечу своему отъ крове».

⁴⁾ Апокалп., гл. 21, ст. 8: «страшнымъ же и невѣрнымъ, и сквернымъ, и убійцамъ, и блудъ творящимъ, ідоложерцемъ и всѣмъ лживымъ, часть имъ въ езерѣ горящемъ огнемъ и жупеломъ».

утиски и преслѣдованя. А которая церковь есть въ преслѣдованю, тая есть правдивою Церквію Христовою, якоу о томъ и св. Хризостомъ научаетъ мовячи: «церковь правдивая тая есть, которая преслѣдоване терпитъ, а не тая, которая другихъ преслѣдуетъ. Пытай, мовить у апостола, которую церковь фѣгуроваде Сарра, гдѣ еи преслѣдовала неволница?» ⁵⁾ Зъ тыми божественного Златоустого словы згажаетъся и учитель Августинъ, мовячи: «соборная церковь матка, которая ся по всемъ свѣтѣмъ роскревила, въ самой головѣ Збавителя научена есть — зельности креста и смерти нелякатися, и пайбарзѣй умоцнена есть не спротивляючися, але зносячи преслѣдованя». А св. Григорій Наизіанскій еще значнѣй о томъ мовить въ тии слова: «гдѣ суть овны, которые намъ убоство на очи выметуютъ. Которыи ся богатствы своими хлюбятъ, которые церковь зъ великости шацуютъ, а малою овчарнею гордять?» Слухай же еще святого Хризостома ⁶⁾ мовячого о томъ же въ тии слова: «если обачишь якіи неспаски церкви твоей, заразы горшиишь, мовячи: бы, снать, не тая правдивая была церковь (у еретиковъ тамъ есть правда, гдѣ квинне владза) а не розумѣешь, ижъ што Богъ любить — тое діаволь нищитъ, а чимъ Богъ взгоржаетъ — тое діаволь якъ властное въ покою стережетъ. Иудовская земля, поки была Божиимъ дѣдичствомъ, и діаволь не уставалъ оной воевати, приводячи еи до балвохвалства, и Богъ не уставалъ оной карати, отводячи еи отъ балвановъ. А гдѣ засъ згоржена есть, якъ часть діаволя ставши, заставае въ покою». И нижей

⁵⁾ Галаг., гл. 4.

⁶⁾ Златоуста на Матоея (гл. 13), омилія 31.

той же: «овоць, мовить, слова Божого есть двоякій: въ учинкахъ добрихъ и въ визнаню вѣры; але овоць доброго учинку вдячнѣйшій есть передъ Богомъ въ покою, нѣжли въ преслѣдованю. Овоць засъ визнаня вѣры въ преслѣдованю вдячнѣйшій есть, нѣжли въ покою, поневажъ въ преслѣдованю жаденъ тебе не пытается «якъ живешъ», але «якъ вѣришь». Засъ въ покою не есть прада добре вѣрити, але добре жити, бовѣмъ покой зопсованемъ есть благочестія». Поты Златоустый святыи въ «Недоконченнихъ Омиліяхъ».

Не маемо ся теды и мы погоршати оттоль православнии. Не маемо ся трвожити, гдѣ якіи межи собою неспаски и безчинія възнѣченія видимо. Але маемо знати, же отъ діаволя суть възнѣчени на затрвожене и погоршене вѣрныхъ. Не маемо дбати на овыхъ, которые намъ у себе владзу свѣтскую указуютъ, преложества и можность; поневажъ то діаволь нищитъ, чого не навидитъ, а тое збогачаетъ што любить. Тѣшмося зъ того овоцу вѣры нашей и визнаня, жесмо ся въ тии часы жити на семъ свѣтѣ удостоили, гдѣ ся насъ пытаются не «якъ живешъ», але «якъ вѣришь», «чи унѣтъ, чи напезникъ»? Если пѣ едно зъ тыхъ, але «православный». То противницы и преслѣдовцы нашѣ зле и кламливе такому звикли мовити «злый чловѣкъ, и здрайца, и турбаторъ покою посподитого, нѣ уряду жадного, нѣ волности не годець, бракъ людскій, и насмѣвиско остатнее».

Придаю еще до того зъ листу ⁷⁾ святѣйшого Кирила, патриархи на онъ часъ Александрійского, а теперь Константинопольского, надерь богословни

⁷⁾ Кирилъ, патриарха Александрійскій, року 1614.

такъ высокой столицы пастира годніи слова, который въ листѣ своемъ до всего посполите народу Руского пишучи, по многомъ иномъ, мовить: «а што ся ткнетъ если то вамъ задають ¹⁾, ижъ церковь наша есть подѣ владзою людій невѣрныхъ и есть утиснена, и часто небезпеченства терпѣть, будучи въ навалностехъ, — и штожъ тому за дивъ? Але впродѣ есть обвѣщено въ писмѣ святомъ о церкви святой, яко много злого мѣла и маеть утерпѣти. Нехай то собѣ на память приведутъ. Тутъ теперъ о тыхъ речахъ нехай ся здумѣвають. Призвонита [речь] звичайнымъ быти въ церкви утискомъ и преслѣдованьямъ: и въ самый той Господа Избавителя часъ бурливостъ великая на морю повстала была, также корабль былъ въ великомъ небезпеченствѣ, и южъ его валы морскіи окривали, але Господь жегляръ зо сну былъ обуженый, слушине теды ся насмѣвалъ зъ боязни, и тамъ въ кораблѣ будучихъ зъ того строфовалъ мовячи: «штожъ есте такъ боязливи, маловѣрніи» ²⁾. И такъ згромивши ихъ, тожъ абы тихо на морю было розсказалъ. Зъ чого прикладъ маемо и науку: въ долегливостяхъ и утискахъ намъ будучимъ терпѣти и мужне ихъ зносити, поки ажъ Панъ окомъ милосердія своего на насъ възрѣти рачить. Што теды не толко нехай намъ не задаетъ сторона противная, але еще барзѣй нехай ся тому дивуетъ, ижъ въ таковомъ жеглованю противнимъ вѣтромъ, въ теперешніи часы духи повставающимъ и и остро и сурово ставячимся и той корабль нашъ вспирающимъ, а предся еднакъ правителъ того корабля завше

¹⁾ На полѣ противъ этой цитаты въ спискахъ Толстова и Ундольскаго: «треба зъ тексту власного справити».

²⁾ Матѣ., гл. 8, ст. 26.

зъ собою суть въ згодѣ, и чутыми, и подвижными, и до единого порту вызнания общей вѣры бы намятѣи до себе не припущаючи, ани неотеризмовъ албо вымисловъ новихъ, ани приданя, ани новихъ наукъ, але еднако и просто ся глядѣти на самую тую звѣзду правды, и за нею ся удаючи (которая ку небу просто провадитъ) спѣшно плінуть. Але Латинници якъ много противъ другому суть розни, и якъ много розорваня межи собою мають — хтожъ того не вѣдаеть? Анъ бовѣмъ еднако коли розумѣють, анѣ еднако на одни и тыжъ речи отповѣдають, и прето отколѣ бы колвекъ жаднымъ способомъ причины мѣти не могутъ, за которую бы ся взяли и на церковь, непокаляную облюбеницу Іисусъ Христову, вину класти и помовяти мѣли. Во до той Богъ мовилъ: «послюблю тя собѣ въ справедливость, и въ судби, и въ милосердіе, и въ щедроти, и послюблю тя собѣ въ вѣру, и познаешъ Господа, облюбеница» ³⁾. И индѣ: «задержаламъ его и не пустила» ⁴⁾. Того бовѣмъ маеть собѣ и головою, и фундаментомъ, а не бискупа Римского; головою — такимъ способомъ ижъ всѣхъ поддалъ подѣ ноги Іисуса Христа, и того далъ Богъ головою, надъ всѣмъ церкви своей, а фундаментомъ засѣ — надъ который заложений жаденъ другій заложити не можетъ, который то есть не Павель, ани Аполость, ани Кифа, але самъ Іисусъ Христосъ — неросторгненая опока, албо рачей скала, на которой збудовано есть церковное будоване. Не есть то теды отступникомъ нашимъ

³⁾ Осія, гл. 2, ст. 19—20: «и обручу тя себѣ въ правдѣ, и въ судѣ, и въ милости, и въ щедротахъ, и обручу тя себѣ въ вѣрѣ, и увѣси Господа».

⁴⁾ Пѣснь Пѣсней, гл. 3, ст. 4: «удержажъ его и не оставихъ его».

доводъ на показане неласки Божей и гнѣву запальчивости его надъ нами, же церковъ святую восточную выдати зеволитъ въ неволю неприятелю Креста Его; але знакъ то есть ласки его и милости, который милуючи, якъ ласкавѣй отецъ любовного сына караетъ, и въ злостехъ нечулому тонуть и гинути не допускаетъ, непокоемъ тымъ позверховнымъ и преслѣдованемъ внутреннихъ намъ въ благочестіи и православной вѣрѣ покой заховуетъ.

Части II, роздѣлу X, артикулъ 5.

И жъ вѣра, ласка и милость Божая отъ церкви святой восточной не суть отняты.

Хотяжъ христіане восточніи православніи подъ рукою суть невѣрныхъ Турковъ, предъ милосердіе Божіе заставають надъ ними, якъ надъ потомствомъ Давидовымъ. Якъ пишеть: «и накажу родъ Давидовъ ради сего, но не во вся дни» ⁵⁾ (трапяти, мовить, буду для того потомство Давидово, впаки же не во все часы); и индѣ: «посѣщу жезломъ безаконія ихъ, и ранами неправды ихъ, милости же моея не разорю отъ нихъ, ни преврежду во истинѣ моей» ⁶⁾ (навѣжу, мовить, розгою преступство ихъ, и караньемъ ихъ злости, але милосердія моего не отниму отъ нихъ, ані скламаю противъ правды моей), — и такъ ся дѣеть або вѣмъ будучимъ Грекомъ подъ такими окрутными поганы: обороною Божіею и милосердіемъ его святымъ стоять статечне и неподвижно въ православной вѣрѣ; гвалту и мусу жадного стороны вѣры (только той, которому самъ Го-

сподъ Богъ быти допускаеть) не попосятъ; цвѣтуть зъ милосердія Божого въ той окрутной неволи вѣрою православною и благочестіемъ, якъ роза въ терніи. А же тежъ презъ тое опановане Турецкое церковъ Христова не была и не будетъ звичежена — самъ Іисусъ Христосъ Господъ особливимъ своего вѣроу привѣлемъ упевнити рачилъ мовячи: «врата адова не одолѣють ея» ⁷⁾ (бропы пекелніи не перепогутъ противъ церкви) и противъ вѣры въ церкви той визнавающейся, которая заставають ненарушена: не на мурахъ бовѣмъ и не на кролеванию тогосвѣтномъ есть фундована, але на словахъ Христовыхъ, и якъ за царства Грецкого трвало ⁸⁾, такъ и по утратѣ его трваеть а трвати будетъ ажъ до конца свѣта. «Іисусъ Христосъ абовѣмъ зъ нами есть ажъ до сконченія свѣта», и хотяжъ то на малый часъ въ дочаснихъ нѣяко страждутъ, але вѣра и слово Божіе не можетъ страдати, зневолено быти не можетъ, якъ бож. ап. Павелъ мовить: «злостражду даже до узъ, яко злодѣй; но слово Божіе не вяжеться» ⁹⁾ (самъ терплю утрапене, якобы злочинца; але слово Божіе не есть звязано). Еслижъ апостолъ не встѣдаеть для евангелія и для правды Христовы терпѣти, далеко барзѣй мы грѣшніи маемо зъ благодареніемъ то все зносити, што коловекъ намъ Іисусъ Христосъ для правды и евангелія своего носити допускаеть, маючи тую особливую потѣху, же волность и свободу вѣры и набоженства мають Грекове. Хоть неволю, водлугъ тѣла, спол-визнавцы наши Грекове поносятъ, ведлугъ духа еднакъ заставають свободни, маючи волность вѣры такую, якая церкви Христовой мѣла быти

⁵⁾ 3 Царств., гл. 11, ст. 39: «и озлоблю родъ Давидовъ за сѣя, но не во вся дни».

⁶⁾ Псал. 88, ст. 33—34.

⁷⁾ Матѣ., гл. 16, ст. 18.

⁸⁾ Бароній, 493.

⁹⁾ 2 Тимоѣ., гл. 2, ст. 9.

завжди въ бѣдахъ и утискахъ природна; благодать тежъ, то есть ласка Божая и дѣйство Пресвятого Духа отъ церкви святой восточней, отъ святителейъ и іереевъ въ ней Божихъ не отступила, и святости, то есть тайны ея въ чомъ уменьшенія не поносятъ. Святѣи въ пей справы не утратили своей святобливости, которой достигли отъ звышъ сходячей на нихъ божественной ласки, хотъ и въ неволи обхожены бывають, хотъ, мовлю (судбами Божиими недостиженными), мѣста, въ которыхъ церкви христіанскіи побудованы суть, згодованы, ласки еднакъ Божей на нихъ опочивающей не страшили, бо «нераскаянная суть (священна повѣсть мовить) дарованія Божія и взиванія его», певце церковъ восточная и народове, которые зъ пей приняли вѣру, и святѣи, и набоженство, не тратѣтъ вѣры, святѣи и ласка Духа Пресвятого; але держитесь и пребываетъ въ святителяхъ и священникахъ, и въ церквахъ, и окрещеныхъ, если и на многіи лѣта, отъ самого Соломона, кроля Іерусалимскаго, почавши, ажъ до плѣну Вавилонскаго, и самого мѣста и народу Жидовскаго, збитъ безецне и розмаите, сплюгавлялся божественный домъ оный отъ многихъ кролевъ Жидовскихъ балванскими оферами и балвановъ впроваженемъ. А надъ то отъ знаменитого первѣи во всякихъ безецпостяхъ, а потомъ въ покутѣ досконалой оказалого Манасіи, и отъ потомка его Амаса сына его. А еднакъ Божественная ласка и пророцкое дарованіе и чудовъ показоване и гды въ немъ не устало. Чому свѣдковѣ видочны Ісаія и Іеремія, подъ той самыи часъ пророкуючи и чуда дѣючи, обадва за побожность отцевъ ихъ и за святѣи законъ поборяючи, зневаженіи и мученицко зъ того свѣта зешлы: оный

абовѣмъ деревяною пилюю перетертъ былъ, а овий въ яму болота перше былъ укинень, а на остатокъ каменіемъ былъ побитый въ Египтѣ отъ переселившихся тамъ богопротивныхъ Жидовъ. Але што припоминаю: Іерусалимъ и король его овии, которые въ Самаріи кролевали падъ переселившимися тамъ десятма поколѣни Израилскими, которые поганскаго балванскаго шаленства перешли безецностями своими, которые, зъ балванскихъ оферъ радующися, чародѣйствомъ вшелякимъ, ворожками и пташимъ вѣщованемъ обходчися, чого напротивъ самого Бога навимыслили! А еднакъ и за такъ явнии безбожности и безецности, тая, которая народови тому зъ високости дана была, Божская ласка и пророцкое дарованіе не отступовало отъ нихъ. Чому свѣдковѣ Ілія, велице знаменитый подъ оныи самыи часы пророкъ, Елисей, Михея, и многихъ иншихъ великое за Іліи и Елисея былое зобраніе пророковъ.

Припомяну болішее и дивнѣйшее и что: же Господь Богъ хотъ въ неволю любой собѣ людъ свой выдаетъ, ласки еднакъ своей отъ него не отѣмуетъ. Якъ по отведеню до Ниневии плѣнныхъ десяти поколѣній Израилскихъ, гды царъ Асирійскій послалъ людъ иноплемениковъ мѣшкати въ Самаріи, презъ што ображенный Господь Богъ, народу Израилскаго ласкою своею паглядючи и видючи, же безецнии иноплемениковѣ отдѣленую ему крайну Самарійскую вшелякими балванскими безецностями сквершили, напустилъ на нихъ звѣри дикіи, лвы, и медвѣди, самими тымъ мѣста того мѣшканцомъ и быдду ихъ вшелякимъ способомъ шкодючи. О чомъ гды ся царъ Асирійскій здумѣвалъ, а отколь бы и за што такая на людъ его пляга была, не вѣдалъ. Ознаймили ему о томъ тии, ко-

тории тамъ въ неволю запроважени был и, іерееве и левитове (то есть попове и слуги Божіи), же то было розги́ване надъ нимъ и надъ людомъ его Божее. И радили ему послати въ Самарію законоучителей и писменниковъ Жидовскихъ, которые бы научили мѣшканючихъ въ Самаріи Асирійчиковъ заховувати поданный отъ Бога черезъ Моисея пароду Жидовскому законъ. И гды такъ царь учинилъ, уступили звѣрове за Божіємъ везволеніємъ, и населенна сталася обите краина она. Вѣдати теды дается, нѣкъ и по заустѣлости краины оной и по зпиченію си мѣшканцевъ, пи такъ Божественная ласка не отступила отъ ней, але зоставала въ ней, и не толко въ своей имъ земли беззаконуючихъ Жидовъ, але и въ чужую землю плѣненихъ, не оставила Божая ласка, и тамъ зъ ними была, и тамъ пророками и законоучителями навѣжовалъ ихъ Господь Богъ и утѣшовалъ, утвержаючи ихъ вниелкимъ способомъ въ побожности отцевъ ихъ Авраама, Исаака и Іакова.

Якъ теды на онъ часъ въ старомъ законѣ отъ поганъ, такъ и на сесъ часъ въ новомъ законѣ (хотяжъ и на мпогій лѣта справовано бывало) святое мѣсто Іерусалимъ отъ безбожныхъ Турковъ и всякими ихъ беззаконствы осквернилося святое мѣсто оное и Святая Святыхъ, домъ, мовлю, который тамъ есть божественній Воскресенія Господа и Бога нашего Іисуса Христа, и иншіи святоблвни и знаменитіи церкви, и обители, въ немъ и около него выставленіи для людій побожныхъ. Ласка единакъ того и погребенного въ немъ, и воскресного Великого Бога и Снаса нашего Іисуса Христа зоставала освѣчающая его и прославляющая и здобячающая насвятшими цютами и учинками угодными Богу Богопосцыхъ отцевъ, ар-

хнереевъ и іереевъ и святоблвныхъ едипоковъ ¹⁾.

До того засъ вѣдати належитъ и то, же хотяжъ южъ Христіанскій нашъ Іерусалимъ принолъ былъ подъ опанованье погановъ, и южъ мѣстомъ тымъ святымъ владнули безбожніи Агаряне; еднакъ о немъ бож. Дамаскинъ такъ поважне написалъ: «радуйся, Сіоне святей, мати церквамъ, Божіе мѣшкане, бо вѣмъ ты першій приймелъ оставленіе грѣховъ черезъ воскресеніе!» Такъ висоце мудрый и поважний учитель святей «маткою церквамъ и Божіимъ мѣшканьемъ» той Іерусалимъ называетъ, который [на тотъ] ²⁾ часъ былъ въ опанованью поганскомъ.

Отколь вѣдомо, нѣкъ тогды сквернятся мѣста доброй вѣры и люде, коли мѣшканцеве [въ нихъ] ³⁾ вѣрпи, отступивши въ Христа Бога благочестивой и православной вѣры и учтивого мѣшканя, завозмутъ мерзеныи Богу и всяко плюгавій обычай и живеть, и бѣсовскіи науки безбожныхъ погановъ. А поки моцно держатся въ Христа Бога благочестивой и неподойзрѣной вѣры, и для ней стали тернять всякіи бѣды и розмаитыи напасти, вынахоженіи на нихъ отъ безбожныхъ погановъ, албо злыхъ и проклятыхъ еретиковъ, тогды мѣста ихъ подобными ставаются турмамъ, въ которыхъ передъ тымъ замыкапи бывали святыи мученикове, а оны такъ же, якъ оны, терпячи визнавцами и мучениками живыми и суть, и слушне называются, ведлугъ реченого отъ Христа Господа: «блажени изгнанни правды ради» ⁴⁾ (щасливыи вигнаніи для правды, абовѣмъ тыхъ же есть царство небесное; щасливы есте, гды ся

¹⁾ Ундол.: «ипоковъ».

²⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

³⁾ Добавлено по списку Толстова.

⁴⁾ Мато., гл. 5, ст. 10.

вамъ насмѣвати будуть, и выженуть, и мовити будуть все злое, лжучи для мене). И бож. ап. Петръ: «если, мовить, насмѣвани бывае для имене Христоваго, щастливи есте, абовѣмъ духъ хвалы и Божій почиваетъ на васъ» ¹⁾).

Памятати при томъ маемо и на ово, якъ много краивъ, мѣсть и селъ побожнихъ мученическою кровію наполнили давній оніи мучители и окрутникове по всему свѣту, якими плюгавыми и богомерзкими болванскими оферами посквернили ихъ; а еднакъ ласка Збавителя Христа и незвитяжена божественная сила его нѣколи не переставала, помогаючи тымъ, котормъ въ нихъ напасти для имене его зносили, выславляючи ихъ вшелякимъ невимовнихъ чудъ чиненемъ и духовними дарованми. Зачимъ и мы, хотяжъ и на сесь часъ подъ погани будучее, мѣсто тое, а не иншее, называймо Іерусалимомъ. Одинъ есть Іерусалимъ на земли, и една земля Жидовская, въ которой ся Іисусъ Христосъ родилъ, во Ердани крестился, и на горѣ Ѡаворстѣй премѣнился, а на Голгоѣ распятъ бысть, и погребенъ тамъ близко, а въ третій день воскресъ, и сорокъ дній зъ учениками своими помѣикалъ по воскресеніи, и зъ горы Оливной на небеса поднесся, гдѣ изослалъ, якъ обѣцалъ, Духа Святого на своихъ учениковъ, и ними на весь свѣтъ засвѣтилъ пресвятыми дарами его, и такъ собралъ всѣ народы въ едину православную и неподозрѣную вѣру, одинакимъ мудрованіемъ славячихъ святую и поклоняемую Троицу.

Отколь на око вѣдати каждому правду знающему дается, же хотя церковь святую восточную недовѣдомыми судбами своими Господь Богъ навѣдилъ и невѣрному, богомерзкому на Востоцѣ и въ Греціи попустилъ владѣти, вѣры

еднакъ православной и милости своей Божской и ласки отъ пей не отдалилъ. А же патріархомъ, митрополитаномъ, архиепископомъ, епископомъ, пресвитеромъ и инимъ стану освященного будучимъ ничого пре зневолене поганское не ублизается въ владзи ихъ духовной, але дѣйство и справоване ихъ есть такъ певное и досконалое и важное, якъ гдыбы и за онихъ царевъ христіанскихъ православныхъ было справованое, — вѣдати о томъ даетъ святыи соборъ вселенскій шестый, въ канонѣ тридцать семомъ такъ мовячий: «поневажъ розними часы поганскіи набѣги бывали, и оттоль многіи мѣста отъ небожныхъ и на жадное право неоглядающихся поганъ зневоленіи сталися, ижъ жаднымъ способомъ посвященіи до тыхъ мѣсть епископове своихъ столицъ доступити, на нихъ устѣсти, и належныхъ ихъ духовного достоинства, повинности и справъ обходити и отсправовати не могутъ, — мы, честь и поважность свщенству заховуючи и хотичи, абы церковнымъ правамъ поганское безправье намѣйи ушкодити не могло, тымъ, котормъ такъ суть посвячени и для помененой причини столицъ своихъ оустѣсти не могли, абы оттоль жадного безправья и зневаги не поносили, ухваляемо, абы и вшелякихъ причетниковъ церковныхъ правилне посвячали, и во всемъ достоинства своего поважности въ своей парафіи абы заживали, и жебы стала была и законная вшелякая ряду и владзы ихъ справа». Ведлугъ часу абовѣмъ припалое замѣшане порядкови церковному вѣчному шкодити не маєтъ, зачимъ ласка Божая и милость его отцевская заставаючи и въ зневоленой ведлугъ тѣла святой церкви восточной, вѣру въ ней православную и рядъ церковный заховують непорушны и неподвижны, и заховивати будутъ во вѣчніи роды ²⁾).

¹⁾ 1 Петр., гл. 4, ст. 14.

²⁾ На полѣ: «роздѣлъ 10, артикулъ 9».

Поневажъ Господь Богъ милости своей, николи отъ ней не отъимовати прирече ей и, яко обѣщался зъ нами быти, яко рекъ: «и ото я зъ вами естемъ по всѣ дни ажъ до скончанія вѣка, аминъ»³⁾, не толкожъ то зъ апостолами и самовидцами своими ученики, але и по нихъ будущими правовѣрными христіанами, яко святий Ософилактъ на тѣхъ Христовы слова пишетъ, мовячи⁴⁾...

Части II, роздѣлу X, артикулъ 6.

Много святыхъ и чудотворныхъ у Грековъ, у Сербовъ, у Болгаровъ и у Руссовъ сталося по одорваньюся Латинниковъ отъ Грековъ.

Межи иншими знаками, которые ся подавати звыкли въ доводъ и показане церкви православной, церкви, мовлю, Христовы, подаванъ бываетъ знакъ напершій—притомность Духа Святого, который въ ней дѣйствуетъ впевакую святобливість. Той таковой правдивой вѣры знакъ, притомности Духа Святого и благодати его, дѣйствующей въ церкви святой всходной, есть певный. Которая яко отъ початку у вѣренія, такъ и отъ часовъ оторваньяся отъ ней Латинниковъ святыхъ родить и чудотворенья выдаетъ.

1^е чудо. Напродъ Іерусалимская апостолская православная церковь чудо православное выдаетъ въ субботу Великую, ἡμέρα φως, святой свѣтъ, который сходитъ зъ неба до гробу Іисуса Христа и Господа нашего (на этотъ часъ бываетъ шумъ слышаній), отъ которого святѣйшій патріархъ Іерусалимскій свѣчки засвѣчаетъ. Который свѣтъ презъ

цѣлякій часть, и руками догкненій и до волосовъ приложеній, жадного уналепя не дѣетъ. И шхто зъ противниковъ нехай о томъ не вопиить. Свѣдчить о томъ ихъ власный костелный историкъ Цезарь Баронъушъ, въ року 1101, гдѣ мовить: «видѣли чудовне, гды въ субботу великоденную у гробу Божого свѣчки ся сами запалили, которое чудо было тамъ звычайное, а тое чудо и по сей день трваеть, тѣла умерлыхъ зъ гробовъ выступаютъ».

2 чудо. Въ Египтѣ при берегахъ Нила рѣки, пирамидъ недалеко, бываетъ на каждый рокъ костій тѣлъ мертвыхъ зъ гробовъ на верхъ земли выступоване. А то въ день збавенного Воскресенія Христова. И такъ трвають ажъ до Пентакостіи, на увѣренье общаго нашего изъ мертвыхъ воскресенія. А потомъ засъ въ землю уступують и землею ся прикриваютъ⁵⁾.

3 чудо. Въ Лимпѣ, островѣ Пропонтиды, въ церкви Преображенія Господа и Спаса нашего Іисуса Христа, въ день той урочистый, заразъ на зачатю литургии божественной святой, то есть службы Божей, земля кнѣти починаетъ и порохъ зъ себе выкидаетъ. А той порохъ «освященнымъ» называется. Который изверженный царскіи слуги збирають и чару зъ ней учинити дають, и цесареви отдають. Землю тую Влохове вазывають «терра сигиллята»⁶⁾. О томъ обоємъ читай въ трактатику «О календарѣ» презъ блаженнѣйшого Мелетія, патріарху Александрійского, за росказанемъ святѣйшого Силивестра, на онъ часъ патріарха той святой апостолской столиці, написаномъ.

³⁾ Мато., гл. 28, ст 20.

⁴⁾ Конца нѣтъ и мѣста для него не оставлено во всѣхъ трехъ спискахъ.

⁵⁾ На полѣ: «епистолиа Мелетія, патріархи Александрійского, въ части о календарі».

⁶⁾ terra sigillata — украшенная разными фигурами.

Святыхъ, которыхъ ново въ святой восточной церкви по розныхъ ея краинахъ южъ по отступленю отъ ней панежа и Латинниковъ, въ святоблivity просіяли, овыи суть:

въ Греціи:

Святый Серафимъ, игуменъ монастыра св. Луки, во Еладѣ, который около року 1612 животъ свой тутъ на земли скончилъ.

Святый Θεодосій, архиепископъ Лаккедемонскій.

Святый Іоанъ, мученикъ.

Святый мученикъ Меркурій, монахъ въ Никей.

Святый мученикъ Мансурій, Аравянинъ зъ Іерусалима.

Святый Христодулъ, игуменъ монастыра св. Іоанна. Богослова въ Патмѣ островѣ, которого то Христодула мощи до сего дня въ цѣлѣ пребываютъ и чуда ся ставаютъ.

Святый Павсій, архиепископъ Родійскій, чудотворецъ.

Святый Комнинъ, архимандритъ, котораго мощи до сихъ часовъ цѣли паходятся и чудодѣйствуютъ.

въ Волошехъ:

Въ Сочавѣ въ церкви митрополской святый Іоаннъ Новій, мученикъ за вѣру, въ рацѣ сребрной позлотистой лежитъ, и цѣлѣ тѣломъ оvesь трваетъ, гдѣ и чуда ся дѣютъ въ уздоровленю приходящихъ.

Въ Радовцахъ, въ епископіи, святый Леоптій чудотворецъ лежитъ въ тѣлѣ цѣлѣ.

Въ Воронци, въ монастыру, Данилъ, святый чудотворецъ.

Въ Молдавици, въ монастыру, святый Василій чудотворецъ. И иныхъ немало.

Въ Сербіи

вѣры нашей святыхъ Божіихъ тѣла въ цѣлости чудотворчии и до нынѣ пребываютъ.

Въ монастыру Милошевѣ Савва, архиепископъ Сербскій.

Въ монастыру Студенци, святый Симеонъ Немањъ, отецъ святого Саввы кроль Сербскій, потомъ инокъ, по смерти мироточивый.

Тогожъ Симеона первоначальный Стефанъ кроль въ монастыру Супотини.

Въ Македошіи въ монастыру Дечанахъ кроль Стефанъ, первѣй званный Милутинъ, и до нынѣ чуда творить. Той есть внукъ святого Симеона Немањи. Той Стефанъ въ монастыру Морачу въ странахъ Діоклитіанскихъ монахомъ зосталъ.

Въ архиепископіи Сербской Арсеній архиепископъ и другій архиепископъ Никодимъ.

Въ монастыру Давидовици кроль Сербскій Давидъ лежитъ.

Въ монастыру Ровеница князь Лазаръ лежитъ цѣлѣ въ тѣлѣ.

Въ монастыру Крушедоль деспотъ Стефанъ и жена его Аггелина ¹⁾, и сынъ его архиепископъ Максимъ, и другій сынъ его деспотъ Іоаннъ. Въ одной скрини преподобная Аггелина ²⁾ зъ архиепископомъ Максимомъ сыномъ ея положены, а въ другой скрини святый Стефанъ, Іоаннъ сынъ его положены. Всѣ нетлѣнны и чудотворны.

Недалеко отъ Дунай рѣки, пять дній ходу, за мѣстомъ великимъ Софіею, есть у горахъ великихъ (которыи ся зовутъ Рылскіи) монастырь преподобного отца нашего Іоанна Рыльского, котораго память обходитъ церковь мѣсяця октовріа 19 дня. Того святого тѣ-

¹⁾ Толстъ п Унд.: «Аггелина».

²⁾ Толст.: «Аггелина».

ло есть цѣлое въ рацѣ въ монастыру томъ и чинить чуда и многіи уздоровлени и по нынѣшній день. А родомъ былъ Болгаринъ и постился въ тѣхъ горахъ за цари Никифора Болгарина. [Гдѣ и пятизарныхъ святыхъ мученикъ головы Евстратія, Авксентія, Евгения, Мардарія и Ореста] ³⁾.

Въ монастыру Гопово великомученикъ Θεодоръ Тиронъ и до днесь великій чудотворецъ.

Въ градѣ Прокопѣ св. мученикъ Прокопіе лежитъ.

Въ Македонскихъ краяхъ въ монастыру Дѣвичъ зовемый, преподобный Іоанній въ тѣлѣ цѣло лежитъ.

Въ предѣлахъ Македонскихъ за Рылскимъ монастыремъ, есть монастырь зовемый Саранданоръ («Четирдесять Бродовъ», бо до того монастыра одну рѣку четирдесять разовъ переходять). Въ томъ св. пророка Исаи тѣло цѣлое лежитъ, и благоуханіе многое исходитъ, а каждой недѣли и праздника цѣлованію образовъ и тѣло св. пророка Исаи цѣлуютъ. Также пятеро дѣтей въ тѣлахъ лежатъ, зморовавши отъ Ирода цара, Христа ради убиенныхъ.

Недалеко отъ Софіи въ монастыру Успенія Пречистой Богородицы, есть рука единого отъ святыхъ мученикъ Маккавей, преже Рождства Христова, при Антиоху пострадавшихъ. Много самовидцовъ тѣхъ святыхъ мощей маемо.

Суть еще и мощи святыхъ, которыи въ краяхъ восточныхъ святой восточной церкви найдуютъ, особливе въ святой Аѳонской горѣ, въ монастыру, который ся зоветъ Діонисатонъ. Межи иными святыми мощами, которіи маеть монастырь той, есть главы Іоанна Предотечи верхняя часть, то есть чашка

головы его, и вдячное благоуханіе выпускаеть: выносятъ ея зъ скарбинцы церковной и поставляютъ на иконостасѣ, на Усѣкновеніе честныя его главы.

Въ великомъ монастыру въ лаврѣ св. Аѳанасія Аѳонского межи иными мощами, которыхъ маеть монастырь той, есть и глава св. великого Василия, архиепископа Кесарійского.

Въ монастыру, которого зовутъ Ватопедъ, межи иными святыми мощами, находится, якъ двѣ свѣтилѣ, двѣ головѣ вселенскихъ свѣтильниковъ и учителей Григорія Богослова и Іоанна Златоустого—найдорогшій скарбъ святой оной обители!

Въ монастыру, которого зовутъ св. Павломъ, межи иными многими мощами, которыхъ маеть обитель та, есть и голова Θεодора царицы, жены царя Θεофила Иконоборца, которая зъ сыномъ своимъ Михайломъ, по смерти мужа своего, соборъ въ Константинополю собравши (7-й вселенскій соборъ), поклоненіе святыхъ иконъ утвердила и ересь образоборскую зъ фундаменту выкоренила.

Вѣрно слово, святыи мощи, которыхъ мають обители святыи въ святой горѣ Аѳонской, суть многіи. Каждый божѣмъ монастырь по великому ковчегу маеть ихъ. Которыи то ковчегы зъ мощами святыхъ, въ самомъ олтару держать, и гдѣ ся трафить которого зъ нихъ память, того и мощи выносятся, поставляютъ на иконостасѣ и цѣлуютъ. А на Воскресеніе Христово одомкнувши ковчегы всѣ, иле есть, выносятъ и братіямъ порядкомъ роздавають держати, и такъ рядомъ становящии священники и діаконы ипоцы первѣ мощи себе самихъ цѣлуютъ.

Не припоминаю живыхъ святыхъ, которіи нынѣ во плоти тамъ являються: одни, которыхъ многіи вѣдаютъ и зна-

³⁾ Добавлено по Толстовскому списку.

ють; другіи, о которыхъ самъ только Богъ вѣдаеть, которыи, ведлугъ ап. Павла, «во милотѣхъ и въ козѣхъ кожахъ, а иншіи и наго проходятъ, которыхъ мнрѣ недостойнѣ, по пущахъ блукаючи и по горахъ и вертепахъ и по пропастьхъ земныхъ».

Але понехавши святыхъ чудотворцевъ Божіихъ отдалшихъ, которыи по отступленю Римского костела отъ восточной церкви просіали, ступѣмо въ нашу Россію Великую и Малую, а впродѣ до Кіева, гдѣ по всѣхъ немалъ церквахъ цѣлыхъ святыхъ въ тѣлѣ видимо: митрополитовъ, епископовъ, іеромонаховъ, также и отъ женъ святыхъ. Въ церкви св. Софіи тѣло зѣ отсѣченою отъ Татаръ головою лежитъ св. Макарія, митрополита Руского.

Въ церкви великой Печерской Успенія Пречистой Богородицы есть тѣло княжны Олшанской Іуліяніи, которое чудовне инокини Крупской объявлено есть и зѣ гробу въ церковь Пресвятой Богородицы принесенное лежитъ въ чести достойной.

А въ церкви св. Михаила Золотоверхого тѣло также цѣлое св. Варвары честно лежитъ.

Въ двохъ великихъ печерахъ преподобныхъ отецъ нашихъ Антонія и Оеодосія, при монастыру Печерскомъ церкви Успенія Пречистой Богородицы будучихъ, въ которыхъ оныи першіи монаховѣ засвѣжа по крещеніи постническое и трудолюбивое житіе провадили. Барзо многихъ Богъ прославилъ чудами розличными, гдѣ и нынѣ зѣ вѣрою приходящіи познавають ласку Божію и уздоровленія уломніи приимуютъ и отъ духовъ нечистыхъ страждущіи свободни ставаются. Въ которыхъ то печерахъ и до нынѣ цѣлыи тѣла епископовъ, іеромонаховъ и монаховъ трвають. А начальници ихъ

были Іларіонъ, Автопій, и Оеодосій, Сергій, Варлаамъ, Кирилъ, Димитрій, Діонисій, Аврамій, Павелъ и иныи. Пишетъ въ «Патерику Печерскомъ Кіевскомъ», въ главѣ 26, ижъ разомъ однихъ лѣтъ въ монастыру Печерскомъ 30 было чудотворцовъ, которыи бѣси виганяли, уздоровленія давали, и многи чуда и знаменія творили. Такъ тое святое мѣсце святыми чудотворными Господь Богъ прославилъ, же ся въ жадномъ монастыру и въ едно время такъ много пожилыхъ и по смерти въ тѣлѣ заставающихся чудотворцевъ не найдетъ, якъ въ Печерскомъ Кіевскомъ монастыру. Читай «Патерикъ Кіевскій» и книгу Іосифа архимандрита, въ главѣ 10. О которыхъ то тѣлахъ и мощехъ въ печерахъ предреченныхъ благочестивымъ почуваетъ духомъ, ижъ въ той своей, яко видимо, въ удивительной цѣлости пребываютъ, яко инни семь отроковъ въ Ефесѣ, которыхъ незадолго Богъ благоволилъ прославить, такъ же якъ и оныхъ, и дивныи и чудныи презъ ныхъ величества своего дѣйства справовати и объявити маеть. И ачъ той такъ дорогій монцій святыхъ скорбѣ въ Россіи нѣ яко нынѣ предъ очима малодушныхъ покрытъ есть, подлугъ неизреченныхъ а дивныхъ судовъ Божіихъ; але придетъ той часъ ¹⁾, же то, што мовлю, выполнится, и очи рода нашего Россійского оглядають, а далнихъ уши услышатъ, и розбираючи въ сердцахъ прославлять Бога.

Пойдемъ же еще до Великой Россіи и въ монастырѣ тамошніи. Находимъ тамъ многихъ святыхъ, живыхъ и умерлыхъ, чуда дѣющихъ. И въ тыи дни наши наглядѣлися Русь, и Лихове, и Литва, гды тую

¹⁾ На полѣ: «пророчество З[ахаріи] К[оньстенского] А[заріаса]».

землю воевали, видѣли тамъ святыхъ въ тѣлахъ своихъ непарушенихъ отъ килку сотъ лѣтъ пребывающихъ, видѣли и живыхъ святыхъ постниковъ великихъ. Але абымъ доводъ певный о святыхъ Великой и Малой Россіи показалъ, покладаю ту по имени ихъ, которыи по крещеніи Россійскомъ и по отступленію заходной церкви отъ восточной въ святобливости чудовне просіяли и межи святыи до календара вписаны быти удостоилися, а для увѣренія, ведлугъ мѣсяцей обходу, и памяти ихъ покладаю, каждого по имени:

Мѣсяць сентябрь.

Мѣсяць септеврій маєт: 5 дня умученіе благовѣрнаго царевича Глѣба, во св. крещеніи нареченого Романа, брата св. Бориса страстотерпца, сына царя и великаго князя Володимера.

7. Святый отецъ Іоаннъ, архиепископъ Новгорода, новыи чудотворецъ.

9. Преподобный Іосифъ, игумень [Волоко]Лямскій, чудотворецъ.

16. Святый Куприянъ, митрополитъ всея Россіи, новыи чудотворецъ.

Тогожъ дня св. Іларіонъ, епископъ Ростовскій, видѣніе видѣлъ — икону Пречистой Богородицы.

18. Св. Аркадій, архиепископъ Новгородскій, новыи чудотворецъ.

19. Св. благовѣрный князь Феодоръ Смоленскій, новыи чудотворецъ, и чадо его Константинъ.

20. Св. князь Михаилъ Черниговскій, и бояринъ его Феодоръ, новыи чудотворцы.

25. Преподобный Сергій, игумень Радонежскій, новыи чудотворецъ.

Тогожъ дня преподобная мати Ефросинія, дщерь князя Черниговскаго.

27. Преподобный Савватій, Соловецкій новыи чудотворецъ.

30. Преподобный Григорій, иже на

Целнимъ, Вологодскій новыи чудотворецъ, ученикъ св. Діонисія Глушицкаго.

Мѣсяць октоврій.

1. Преподобный Сава Вишерскій ²⁾, Новгородскій новыи чудотворецъ.

4 ³⁾. Обрѣтеніе мощей Гурія, архиепископа Казанскаго, и Варсонофія, епископа Тверскаго, новыи чудотворцевъ.

7. Преподобный Сергій, иже на Нурмѣ, Вологодскій новыи чудотворецъ.

7. Преподобный Амфилохій Глушицкій, ученикъ св. Діонисія Глушицкаго.

15. Святый Іоаннъ, архиепископъ Суждалскій, новыи чудотворецъ.

19. Святый страстотерпецъ Дмитрій царевичъ, новыи чудотворецъ.

21. Пренесеніе мощей св. Іларіона, епископа Мегленскаго, новаго чудотворца.

23. Преподобный Іаковъ Боровицкій, новыи чудотворецъ.

29. Преподобный Аврамій, архимандритъ Богоявленскій Ростовскій, новыи чудотворецъ.

Мѣсяць ноемврій.

5. Св. Іона, архиепископъ Новгородскій.

6. Преподобный Варлаамъ Хутынский, новыи чудотворецъ.

11. Св. Максимъ, Христа ради юродивый, Московскій, новыи чудотворецъ.

17. Преподобный Никонъ, ученикъ св. Сергія Радонежскаго, новыи чудотворецъ.

22. Убіенъ св. князь Михаилъ Тверскій Ярославичъ, новыи чудотворецъ.

23. Св. великій князь Александръ Невскій.

24. Св. страстотерпецъ Меркурій Смоленскій, новыи чудотворецъ.

²⁾ Во всѣхъ трехъ спискахъ «Двишверскій»

³⁾ Въ подлинникѣ «З».

28. Св. Θεодоръ, архиепископъ Ростовскій, новыи чудотворецъ.

Мѣсяць декамврій.

3. Преподобный Савва Сторожевскій, новыи чудотворецъ.

5. Св. Гурій, архиепископъ Казанскій, новыи чудотворецъ.

7. Преподобный Антоній Сійскій, новыи чудотворецъ.

11. Преподобный Лука, новыи столпникъ.

15. Св. Стефанъ, архиепископъ Сурожскій.

21. Св. Петръ, митрополитъ Кіевскій и всея Россіи, новыи чудотворецъ.

Мѣсяць генваръ.

10. Преподобный Навелъ Обнорскій, новыи чудотворецъ.

11. Преподобный Михаилъ Клопскій, новыи чудотворецъ въ Великомъ Новгородѣ.

17. Преподобный Антоній Новгородскій, новыи чудотворецъ.

28. Преподобный Ефремъ Новоторжскій, новыи чудотворецъ.

31. Св. Никита, епископъ Великого Новгорода.

Мѣсяць фѣвраль.

11. Преподобный Дмитрій, игуменъ Прилуцкій, новыи чудотворецъ.

Въ той же день св. князь Всеволодъ Псковскій, новыи чудотворецъ.

12. Святый Алексій, митрополитъ Кіевскій и всея Россіи, новыи чудотворецъ.

Мѣсяць мартъ.

2. Св. Арсеній, епископъ Тверскій, новыи чудотворецъ.

5. Обрѣтеніе мощей св. князя Θεодора Смоленскаго Ярославскаго, и чадъ

его Давида и Константина, новыхъ чудотворцевъ.

9. Перенесеніе мощей св. Авраамія зъ Болгаровъ во градъ Владимиръ.

11. Святый Евфимій, архиепископъ Новгородъ, новыи чудотворецъ.

17. Преподобный Макарій Колязинскій, новыи чудотворецъ.

26. Преподобный Василій, новыи чудотворецъ.

28. Преподобный Иларіонъ, игуменъ Целекитскія обители.

Мѣсяць априль.

1. Преподобный Евѣимій, архимандритъ Суждалскій, новыи чудотворецъ.

7. Серапіонъ, архиепископъ Новгородскій.

10. Преподобный Іаковъ, иже на Желѣзномъ Борку, новыи чудотворецъ.

11. Св. Варсонуфій, епископъ Тверскій, новыи чудотворецъ.

17. Преподобный Зосимъ Соловецкій, новыи чудотворецъ.

20. Преподобный Александеръ, игуменъ Ошевенскій, новыи чудотворецъ.

26. Св. Стефанъ, архиепископъ Пермскій, новыи чудотворецъ.

28. Святый Кирилъ, епископъ Туровскій.

Мѣсяць май.

1. Преподобный Пафнотій Боровскій, новыи чудотворецъ.

2. Перенесеніе мощей князятъ Рускихъ Володимировичовъ Бориса и Глѣба, пареченихъ во святомъ крещеніи Романа и Давида.

3. Преподобный Θεодосій, общему житію начальникъ въ Роской земли.

7. Преподобный Антоній Печерскій, въ Кіевѣ въ пещерѣ живучій.

14. Святый Исидоръ Твердословъ, Христа ради уродившій, Ростовскій, новыи чудотворецъ.

15. Св. Ісаія Ростовскій, новий чудотворець.

Тогожъ дня преподобный Ефросинъ Псковскій, новий чудотворець.

16. Преподобный Ефремъ Перекопскій монастира Новгородского, новий чудотворець.

19. Преподобный Корнилій, создавший обитель на Комелскомъ лѣсу и на Вологдѣ.

Преподобный Игнатій Вологодскій, новий чудотворець.

20. Обрѣтеніе мощей св. Алексія, митрополита Кіевского, и всея Россіи чудотворца.

21. Св. князь Константиъ и чадо его Михаилъ, и Ѳеодоръ Муромскій, новии чудотворцы.

23. Обрѣтеніе мощей св. Леонтія, епископа Ростовского, новий чудотворець.

24. Преподобный Никита Столѣникъ, Переясловскій новий чудотворець.

26. Св. новоявленный Георгій, въ Средѣ градъ пострадавший.

Тогожъ дня обрѣтеніе мощей преподобного Макарія Колязинского, нового чудотворца.

27. Преосвященнии митрополитове Кіевскіи Кипріанъ, Фотій и Іона, чудотворцы.

28. Св. Игнатій, епископъ Ростовскій, новий чудотворець, и св. Іоаннъ, Христа ради уродивый Устюжскій, новий чудотворець.

Мѣсяць іюнь.

1. Преподобный Діонисій Глушицкій, новий чудотворець.

2. Св. Іоаннъ, въ Бѣлогородѣ пострадавший, новий чудотворець.

3. Преподобный Димитрій Прилуцкій, новий чудотворець.

8. Св. Ѳеодоръ, архиепископъ Суждалскій, новий чудотворець.

9. Преподобный Кирилъ, игуменъ Бѣлозерскій, новий чудотворець.

13. Преподобный Андроникъ, ученикъ св. Сергія Радонежского.

15. Св. Симеонъ, архиепископъ Великого Новгорода.

16. Преподобный Тихонъ, создавший обитель близъ града Лухова.

19. Преподобный Антоній Сійскій, новий чудотворець.

25. Св. благовѣрный князь Петръ, нареченный во мнишескомъ чину Давидъ, и княгиня Февронія во мнишескомъ чину Евфросинія, Муромскіи новии чудотворцы.

26. Св. Діонисій, архиепископъ Суждалскій.

Мѣсяць іюль.

4. Преподобный Еуѳимій, архимандритъ Суждалскій, новий чудотворець.

5. Преподобный Сергій Радонежскій, новий чудотворець.

8. Святый Прокошій Устюжскій, новий чудотворець.

Тогожъ дня убіеніе св. князей Василия и Константина Ярославскихъ, новыхъ чудотворцевъ.

11. Св. княгиня Ольга, во св. крещеніи Елена наречена, бабка великого князя Володимера.

14. Преподобный Стефанъ, братъ св. Сергія Радонежского чудотворца.

15. Св. великій князь Владимиръ, нареченный во св. крещеніи Василий, просвѣтивый землю Рускую св. крещеніемъ.

24. Св. благовѣрнии князь, сынове великого князя Володимера, Борисъ и Глѣбъ, во св. крещеніи нареченни Романъ и Давидъ.

25. Преподобный Макарій Желтоводскій, новий чудотворець.

27. Св. Никола, Христа ради уродивый въ Новгородѣ, новий чудотворець.

Мѣсяцъ августъ.

2. Св. Василій, Христа ради уродивый Московскій, повый чудотворецъ.

3. Преподобный Антошій, приплывшій зъ Рима на камѣни по водамъ въ Великій Новгородъ.

21. Преподобнии отци Аврамій, архимандритъ Смоленскій, и ученикъ его Ефремъ, новыи чудотворцы.

24. Пренесеніе мощей св. Петра, митрополита Кіевского, и всея Россіи новаго чудотворца.

30. Преподобный Александръ Свирскій, новыи чудотворецъ.

[Ту приписати] ¹⁾:

Первое. Же и въ тыи дни и лѣта наши въ печарахъ Кіевскихъ и въ церкви великой приемлютъ уздоровленія и отъ діаволовъ свободу.

Второе. За архимандрита Кучи, на Воскресеніе Христова, въ пещери слышавый голосъ: коли іерей кадячи рекль «отци и братія, Христосъ воскресе изъ мертвыхъ», и заразъ стался шумъ великій и порушеніе, а въ томъ голосамъ вѣщанія, яко отъ много устъ отповѣдѣли «воистинну воскресе».

Третье. Нога зъ пещеры вынесена въ Кіевѣ страшное сотворила [чудо] ²⁾ лѣта 1603.

Въ «Тріоди Постной» Грецкой, на педѣлю Православную, почавши отъ Игнатія и Фотія, ажъ до лѣтъ св. Филоея, патриархи Константинопольскаго, около року отъ Рождества Христова 1371 скончавшагося, маемо описанныхъ и святобливе споминаныхъ, и блажимыхъ патриарховъ, и митрополитовъ, и царовъ, и царицъ, на всходѣ правовѣріемъ и добрыми учинками сіявшихъ. Отколь яснѣе есть видѣти, яко по отступленію Латыно-Римскаго костела, много у Гре-

ковъ святыхъ [богоносныхъ] ³⁾ и богоугодныхъ было и въ церкви Христовой свѣтило.

Въ Россіи нашей року 1621, мѣсяца.... дня.... ⁴⁾ преставился пустынножитель, въ Галицкой пунци, въ скятѣ надъ рѣчкою Батершова прозиваемою. Былъ то мужъ преподобный, въ великой схисмѣ нареченный Іовъ, въ малой Іезекиль, въ крещеніи Іоаннъ. Который, въ св. горѣ Аѳонской многіи лѣта въ трудахъ и подвигахъ иноческихъ честно прошедши, въ отчизный край, изволеніемъ Божиимъ завитавши, на предреченномъ мѣстѣ скитъ заложилъ, и многіи въ немъ любоподвижныи своичада, наслѣдники св. овыхъ первыхъ пустынножителныхъ отшельниковъ оставилъ. Которыхъ преподобного того мужа молитвами Господь благословити и множити, въ душезбавенную нашу Рускую ползу и утѣху, абы рачилъ, зычимо и молимо зо всей души и сердца нашего.

Вѣдати тебѣ зъ сего явнаго и надъ солнце оказалшого знаку и свѣдоцтва дается, иже св. церковь восточная есть правдивая церковь Христова, въ которой Духъ Святый притомный будучи по своей волѣ святой дѣйствуетъ, якъ хочеть, прославляющихъ его прославляетъ, и дивными ихъ «дивный во святыхъ своихъ» Господь Богъ чинитъ, дѣйствующи въ нихъ вышелекою святобливостію и прославляючи ихъ въ благочестіи и въ побожномъ житіи. Чимъ тыи помепеніи святыхъ обою полу и многіи ипшіи просіяли и святыми ихъ молитвами вспоможеніи, прикладомъ ихъ идучи многіи и теперъ въ честь и славу въ Троицѣ единому превѣчному Богу просіаваютъ, и ту въ нашей Русской земли,

¹⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

²⁾ Добавлено по списку Толстова.

³⁾ Добавлено по списку Толстова.

⁴⁾ Въ подлинникѣ не обозначено.

и по многихъ пшнихъ краинахъ св. восточной церкви въ вѣрѣ единомыслихъ.

Части II, роздѣлу X, артикулъ 7.

О войнѣ и царствѣ правовѣрныхъ христіанъ.

Мовятъ отступниково (якъ ихъ духъ свѣта сего мовити научаетъ): «утратили Грекове царство», яко бы за тѣмъ ити мѣло, же и вѣру православную утратили. Такъ власне аргументовали оными церковни оторванцы, за Константія, Юліяна и Валенса цесаревъ: «утратили единосущниково, то есть, православни панство; идетъ за тѣмъ, же и вѣру православную утратили; панство зпало на Аріаны, претоже и вѣра Аріанская есть православная». Такъ, мовлю, аргументуютъ напротивъ насъ отступниково. Што якъ слушине чинятъ, и безъ обличенія нашего есть явно. Поневажъ царство христіанское не есть царство свѣта сего, и вѣра православная не зъ щасливости дочасной доводъ свой маетъ, але зъ щирости науки Христовы, которая Грекомъ, то есть церкви святой восточной есть природна. Ижъ бовѣмъ часовъ нынѣшнихъ Грекове не царствуютъ, то онымъ не толко не есть зашкодна, але есть барзо на руку, особливе до збавенія душного: мусятъ бовѣмъ смиренными и кроткими быти, што надъ всѣхъ у христіанъ есть цноты, и если коли часъ погоднѣйшій былъ имъ до справованія збавенія своего, якъ нынѣ, и пристойне оныи зъ божественнымъ апостоломъ мовити могутъ на сей часъ о собѣ слова: «ближайшее нынѣ намъ есть спасеніе, нежели егда вѣровахомъ»⁵⁾ (ближайшее намъ теперь есть збавеніе, нѣжъ гдысемо увѣрили). Певне и Грекомъ

⁵⁾ Римл., гл. 13, ст. 11.

ближайшее нынѣ спасеніе и способность большая до доступенія опого, нежели коли царствовали и въ богатствахъ того свѣтнхъ опливали, и въ несправедливостяхъ и въ грѣхахъ ся находили. Се нынѣ время благоприятно, се нынѣ день спасенія, о то теперь часъ погодный, о то теперь день збавенія! И заже то не збавенія лѣта Грекомъ пришли, нѣжъ меча крве не подносятъ, и крве не проливаютъ, войны жадной не точатъ, народами ся не пеклуютъ, кривдѣ, выдерства и иныхъ збродни ближнимъ не выряжаютъ, о судѣ незбожній и о несправедливости посторонныи народовъ на нихъ не волаютъ, и овшемъ сами погане, межъ которыми живутъ, удивляются побожности ихъ?! Выполняется бовѣмъ у нихъ дѣломъ оное апостолское приказане: «житіе ваше пмуще добро во языцѣхъ, да о немъ клеветуютъ васъ, яко злодѣевъ, отъ добрыхъ дѣлъ видѣвши прославятъ Бога въ день посѣщенія»⁶⁾ (житіе, мовятъ, ваше маючи доброе межъ поганы, абы о што васъ клеветуютъ яко злочинцовъ, отъ добрыхъ дѣлъ вашихъ видячи, прославили Бога въ день навѣженія). А до часу певного Богъ Турковъ, якъ судія екекуторовъ, на выконане справедливости, якъ отецъ розки на покаранье сыновъ зажилъ, ку пожиткови нашему, на принятіе освященія. Якъ насъ въ томъ бож. ап. Павелъ увѣняетъ мовячи: «не возвалъ насъ Христосъ на войну крве и тѣла и не возвалъ насъ на царство земное сего свѣта, але призвалъ насъ на войну», о которой тойже бож. ап. Павелъ пишетъ, мовячи: «облецытеся во вся оружія Божія, яко возмогши стати противъ кознемъ діаволскимъ, яко нѣсть наша брань ко плоти и крови, но къ началомъ, и ко влас-

⁶⁾ 1 Петр., гл. 2, ст. 12.

темъ, и къ миродержителемъ тмы вѣка сего, ко духовомъ злобы поднебеснымъ. Сего ради приймѣте вся оружія Божія, да можете противитися въ день лютъ, и вся содѣявше стати» ¹⁾ (приоболочѣтеся, мовить, во всеоружія Божія, абысте могли стати противъ наѣздомъ бѣсовскимъ, абовѣмъ не маемо войны противко крови и тѣлу, але противко панствомъ, противко зверхностемъ и противко справцамъ темности вѣку того, противко духовомъ злостемъ, котормъ суть на высокости. А претожъ возмѣте всеоружія Божія, абысте могли спротивитися часу злого и, справивши все речи, моцно стати). А указавши бож. апостолъ Павелъ непріятеля и его засадки показуетъ заразы напротивъ нему и зброю и брони, котормъ ся ему боронити. «Стапѣте, мовить, препоясавши чресла ваша истиною, и оболкнесь во брони правды, и обувше позѣ во уготованіе благовѣствованія мира, надо всемъ же воспріемше щить вѣры, въ немже можете вся стрѣлы лукаваго разжеженія угасити, и шлемъ спасенія воспримѣте, и мечъ духовный, сей есть глаголь Божій» ²⁾).

Оружія теды суть: напродъ стати, то есть статечне въ вѣрѣ трвати и не уклонятися ни ко грѣхомъ, ни ко ересемъ; поясъ препоясанья бедръ, абы безъ вшелякой завады бѣчи и въ готовности быти на каждую службу побожную; правда, абы истину заше мовити, а не кламства, абовѣмъ вырокъ правды шукающій не упадетъ на землю; справедливость, то есть животь зъ цнотами и учинками побожными, якъ бовѣмъ панцирь чловѣка защищаеъ отъ раненія, такъ и учинки добрыи боронятъ и защищають отъ духовъ не-

приязненныхъ; обутиє ногъ въ готовость евангелія покою есть напродъ готовыми быти проповѣдати евангеліе: «красни бовѣмъ поги благовѣствующимъ покой» ³⁾, зъ охотою, не сѣдичи, але бѣгаючи и ходячи, и идущими погами потреба дѣяти ⁴⁾, якъ блаженный Давидъ мовить: «бѣглемъ въ прагненью» ⁵⁾; Іеремія засъ мовить: «а ямъ ничого працы не чулъ, за тобою идучи» ⁶⁾. Повторє: абымо заше готовыми были, якъ въ дорогу, право и честно подлугъ евангелія живучи и погамъ души нашей марностями свѣта сего увыклятися не допускаючи. Щить то есть «тарча вѣры и любви» ⁷⁾, которою бымо могли все стрѣлы огнистыи злослывого згасити, якъ бовѣмъ тарча предъ все тѣло покладается, такъ и вѣра. Шлемъ то есть «прилбица збавенія» ⁸⁾. Прилбица—оборона головы есть, нжъ теды голова наша есть Іисусъ Христосъ, маемося тоей головы заше надѣєю приплыхъ добръ, якъ прилбицею непробитою, во всехъ покусехъ и преслѣдованю отъ вороговъ щитити, а надъ все вѣры его святой, абы зуполная и непарушоная трвала, перестерегати; абовѣмъ безъ иннихъ всехъ члонковъ чловѣкъ уломный хотъ въ моцѣ ослабѣетъ, еднакъ здоровъ и живъ зостати можетъ; але кому голову одотнутъ, и на часъ короткій живъ не будетъ. Мечъ духовный есть слово Божіе: «живое бовѣмъ есть слово и справующее, и острѣйшее надъ всякій мечъ, зъ obu сторонъ острый, и проходячій ажъ до роздѣленія души и духа, составовъ тежъ и мозговъ, и роз-

³⁾ Исаія, гл. 52, ст. 7.

⁴⁾ Теофилактъ на Ефес., гл. 6.

⁵⁾ Псал. 61, ст. 5: «текоша въ жажди».

⁶⁾ Іерем., гл. 17, ст. 16: «азъ же не утрудихся тебѣ послѣдуяи».

⁷⁾ 1 Солун., гл. 5, ст. 8: «броня вѣры и любви».

⁸⁾ Тамъ же: «шлемъ уюванія спасенія».

¹⁾ Ефес., гл. 6, ст. 11—13.

²⁾ Ефес., гл. 6, ст. 14—17.

сужающее мысли, и предсвзяты сердечными»⁹⁾, то есть: роздѣляючи и отти-наючи што колвекъ въ насъ земского и тѣлесного, и неправое въ вѣрѣ розумѣне знайдуется.

Которымъ то таковымъ слова Божого и умѣтности отъ Духа Св. оружіемъ и бронею, хто ся осмотришь, непріятельничего въ немъ не преможетъ; а того меча духовного, то есть слова Божого, хто будетъ хотѣти завстяг-пути, абы стоялъ, а не дѣлалъ, албо тежъ за лѣпость, боязнь и недбалость опымъ не будетъ справовати, безъ воплиивости оное его пророка Іереміи проклятіе¹⁰⁾ поткаетъ: «проклятый чловѣкъ, который чинитъ дѣло Господне зъ недбалостью, и проклятый, который взбороняетъ мечови своему отъ крове»¹¹⁾; а не розумѣй, о чловѣче, у пророка Іереміи мечъ той крове матеріалный быти отъ желѣза, и абы опымъ кровь тѣла живого проливати. Але есть то мечъ крове—слово Божіе, которое истину, правду мовитъ велможи и богатому и предложому мовитъ, не похлѣбючи и не обавляючи, але яко оно мовитъ, до живого ткнетъ учитель и строфуетъ, такъ ижъ рачей самъ утершитъ кровь свою проляти, нежли правду святую умолчати. Той то есть мечъ слово Божіе, которое пречъ оттипасть ересь и грѣхи и чинитъ, же мы очищаемся отъ грѣховъ

⁹⁾ Еф., гл. 4, ст. 12: «живо бо слово Божіе, и дѣйственно, и острѣйше паче всякаго меча обоюду остра, и проходящее даже до раздѣленія души же и духа, членовъ же и мозговъ, и судятельно помышленіемъ и мыселемъ сердечнымъ».

¹⁰⁾ На полѣ: «мечомъ слова Божого хто не справуетъ, проклятъ есть. Кассіанъ».

¹¹⁾ Іерем., гл. 48, ст. 10: «проклятъ чловѣкъ творяй дѣло Господне съ небреженіемъ, и проклятъ возбрацаяй мечу своему отъ крове».

и въ вѣрѣ сталими ставаемся. Молитва засъ на всякъ часъ и тая есть оружіемъ выборнымъ, чулость зъ терпливостью—и то броня и оружіе певное. То теды есть зброя и брони войны духовной, которыми належитъ боронитись противъ врагомъ нацимъ и противъ грѣхови и свѣтови, а на той войнѣ побѣда, то есть звиязство наше есть вѣра, яко бож. Іоаннъ евангелистъ мовитъ, ижъ «каждый рожденный отъ Бога звиязаетъ міръ, и тое есть звиязство, звиязжающее міръ, вѣра наша»¹²⁾. На такую войну призвалъ насъ Богъ, предложивши намъ царство небесное, а не на войну о землю и о панства, о кролевства, и о цесарства сегосвѣтныи дочасніи, которыи суть матерію непокою и повабомъ грѣха, и уставичнымъ печалованіемъ марностей; ровне не на царство свѣта сего возвалъ насъ Іисусъ Христосъ, але на царство пришлого вѣку, въ которомъ царемъ быти масть самъ овий Царь царствующимъ и Господь господствующимъ, царствующій зъ Отцемъ и зъ Духомъ Святымъ, на вѣки вѣчнн. Аминь.

Царство православныхъ.

Былъ той вѣкъ и южъ переходить, которого царства по смотрѣніи Божомъ ту на земли плужили, яко то преславное и чудовное царство Еврейское въ Іерусалимѣ, Израилское въ Самаріи, Ассирійское въ Ниневіи, Медское въ Екватанѣхъ, Халдейское въ Вавилопѣ, Перское въ Сусисъ, Македонское или Греческое въ Греціи, а снать на всемъ свѣтѣ, кгда Александеръ Македонскій многіи опановалъ былъ кролевства и

¹²⁾ І Іоан., гл. 5, ст. 4: «всякъ рожденный отъ Бога побѣждаетъ міръ, и сія есть побѣда, побѣдившая міръ, вѣра наша».

панства, въ Македоніи и Греціи своего панованія фундамента мѣлъ и держалъ; Римское въ Римѣ. Грецкое повторе или Греко-Римское христіанское царство въ Византіи, то есть въ Константинополю, на вѣходѣ и на заходѣ, преславное и премудрое, которое презъ лѣтъ 1150 и падъ то трвало. Великоросійское або Московское, Измаилское або Турецкое, и Татарское, Аламанское або Нѣмецкое, Испанское, Французское, Ляцкое или Полское, Угорское, Ангелское, Ческое, Шведское, Дунское. Тыи, мовлю, были царства.

Многіи зъ нихъ и теперъ еще суть. Але всѣ тыи королевства и князства устануть. А намъ зась христіаномъ не земніи царства служатъ, але небесное вѣчне пребывающее указано и наготовано. Яко о предреченныхъ нѣкоторыхъ царствахъ Даніиль Пророкъ мовячи пророковалъ тыми словами: «и во днѣхъ царей тѣхъ воставитъ Богъ небесный (небесное) царство, еже во вѣки не розсыплется, и царство его людемъ ниѣмъ не останеть, отончить¹⁾ и извѣтъ вся царства, а то станеть на вѣки»²⁾. До того царства Іоаннъ Креститель взывалъ³⁾. До тогожъ и самъ Іисусъ Христосъ взывалъ насъ, якъ мовитъ въ евангеліяхъ: «почалъ Іисусъ проповѣдати, и мовитъ: покайтесь, приближилось бовѣмъ царство небесное»⁴⁾. А на тоежъ царство взывати ученики свои послаючи мовитъ: «до нихъ идучи проповѣдайте мовячи, иже приближилось царство небесное»⁵⁾. Не царствовати теды тутъ на земли Христосъ насъ послалъ, але чашу смерти⁶⁾ за

¹⁾ Въ теперешнемъ Славянскомъ текстѣ: «истинитъ».

²⁾ Даніиль, гл. 2, ст. 44.

³⁾ Мато., гл. 3; Марк., гл. 1.

⁴⁾ Мато., гл. 4, ст. 17.

⁵⁾ Мато., гл. 10, ст. 7.

⁶⁾ Мато., гл. 20; Іоан., гл. 18.

Господа Іисуса Христа и за вѣру его пѣти, якъ самъ Іисусъ Христосъ ученикомъ своимъ Іакови и Іоаннову рачилъ показати и якъ тойже до всѣхъ учениковъ своихъ мовити рачилъ: «вы есте которіи есте трвали при мѣ въ напастехъ моихъ, а пре тожъ якъ ми отказалъ отецъ мой королевство, такъ я отказую вамъ, абы есте ѣли и пили на трапезѣ моей въ царствѣ моемъ, и сѣдѣли на престолѣ судячи двѣнадесятемъ поколѣніямъ Израилскимъ»⁷⁾. Уважай, иже не на земли царство и учти своимъ ученикомъ Христосъ отказалъ, але въ небѣ, отъ земного царства перенеслъ насъ на небесное, якъ апостолъ св. написалъ мовячи: «дакуймо Богу Отцу, который насъ годними учинилъ, абысмо были участниками дѣдства святыхъ въ свѣтлости, который выбавилъ насъ зъ моцѣ темности, и перенеслъ въ царство Сына любви своея»⁸⁾.

Мовлю: Богъ не на земное, але на небесное царство возвалъ, якъ насъ о томъ многіи писма святого свѣдоцтва научаютъ и увѣняютъ. Ап. Павелъ въ епистоли 1-й къ Солуняномъ мовитъ: «абысмо ходили достойно Богови, который призвалъ насъ во свое царство и въ славу»⁹⁾, и «наше бовѣмъ житіе есть на небесѣхъ»¹⁰⁾ и «не есте южъ болшѣ странни и пришелци, але сожителіе святымъ, и присніи Богу»¹¹⁾, и «вышній нашъ Іерусалимъ свободній есть, который есть маткою всѣмъ

⁷⁾ Лук., гл. 22, ст. 28—30.

⁸⁾ Колос., гл. 1, ст. 12—13: «благодаряще Бога и Отца призвавшаго насъ въ причастіе наслѣдія святыхъ во свѣтѣ, иже избави насъ отъ власти темныи и престаи въ царство Сына любви своея».

⁹⁾ 1 Солун., гл. 2, ст. 12.

¹⁰⁾ Филипп., гл. 3, ст. 20.

¹¹⁾ Ефес., гл. 2, ст. 19.

намъ»¹²⁾, и «будованье отъ Бога маемо храмину нерукотворенную вѣчную на небесѣхъ, абовѣмъ и о томъ въздыхаемо, въ житіе наше небесное оболочися жадаючи»¹³⁾, и «приступилисте ко Сіонской горѣ и ко граду Бога живого, Іерусалиму небесному, и ко тмамъ ангеловъ, позору¹⁴⁾, и собору первородныхъ написанныхъ на небесѣхъ, и суди въсѣхъ Богу, и духовомъ праведникъ совершенныхъ»¹⁵⁾, и «не маемо тутъ пребывающаго города, але прийдучаго нщемо»¹⁶⁾.

Принявши теды Грекове за земное царство небесное, не шемрутъ, розумѣючи царство земное пендзою быти свѣтною, якъ нѣколи кроль Антигонъ до сына своего, видячи его гордо ся обходячаго зъ поддаными, рекъ: «не вѣдаешь, мовить, о сыну, царство наше преславное пендзно быти».....¹⁷⁾ Пожиточнѣйшее абовѣмъ и певнѣйшее небесное царство быти розумѣючи, о земное ся Грекове не трошуть, але вдячє не все отъ Бога приймаючи, зъ онимъ справедливымъ Іовомъ спѣвають: «наги вниплемо зъ живота матки нашей, наги и поидемо: Господь далъ, Господь и взялъ; якъ ся подобало Господеви, такъ ся и стало, буди имя Господне благословенно во вѣки»¹⁸⁾. Не печалуемъ о

царство того мезерного свѣта и не трошємося о ономъ. Знаемъ, изъ правый и правовѣрный христіанинъ а живота святоблнвого будучій есть завше въ царствѣ и въ немъ есть царство, а не лядякое, але Божіе, яко самъ Збавитель нашъ Іисусъ Христосъ повѣдати рачиль мовячи: «ото царство Божіе внутрь васъ есть»¹⁹⁾. Не прагнемъ ту на томъ омилномъ свѣтѣ живота роскошного, але опого въ небѣ вѣчнаго жадаемо и выглядаемо, о которомъ онъ справедливый мужъ Товія тими мовить словы: «сынове святыхъ естехмо»²⁰⁾, и чекаемъ опого живота, который Богъ дастъ, который нѣколи вѣры своей не перемѣнили отъ него, а то мовячи южъ нынѣ всею душею на томъ самомъ сущъ, же царства небесного упрійме прагнутъ, надъ которое нѣманъ нѣчого и щаслившого и зацѣпшого. Тогожъ царства небесного и мы Россове, будучи отъ тыхъ, которые креста фигуру носятъ и онимъ ся хлюбятъ, утрапени, прагнемъ, зычимо и выглядаемо: о Владыко Господи, Іисусе Христе, Збавителю, удостой же насъ того небесного царства и живота въ небѣ вѣчнаго. Аминь.

Части II, роздѣлу X, артикулъ 8.

Пророцтва двѣ, пкѣ Грекове знову прійти мають до царства.

Первое.

Реклемъ, же Грекове и тѣ, которые зъ ними одной сущъ вѣры, не всего свѣта щасливости, [але] вѣры православной шукאותъ, нѣ тежъ въ дочасномъ кролев-

Господь даде, Господь отъять; яко Господеви пзволися, тако бысть, буди имя Господне благословено во вѣки».

¹⁹⁾ Лука, гл. 17, ст. 21.

²⁰⁾ Товить.

¹²⁾ Галат., гл. 4, ст. 26.

¹³⁾ 2 Коринѣ., гл. 5, ст. 1 — 2: «созданіе отъ Бога имамы, храмину нерукотворену, вѣчну на небесѣхъ. Ибо о семъ въздыхаемъ, въ жилище наше небесное облещися желающе».

¹⁴⁾ Въ теперешнемъ Славянскомъ текстѣ «торжеству».

¹⁵⁾ Евр., гл. 12, ст. 22—23; Псаія, гл. 31.

¹⁶⁾ Евр., гл. 13, ст. 14: «не имамы бо здѣ пребывающаго града, по грядущаго възскуемъ».

¹⁷⁾ Въ подлинникѣ оставлена пустая строка

¹⁸⁾ Іов., гл. 1, ст. 21: «самъ пагъ изыдохъ отъ чрева матери моея, пагъ и отиду тамо:

Русская историческая бібліотека.

ствѣ вѣчное царство пайти услужють, але въ нищетѣ, въ пендзи, тѣсною и прискорбною дорогою идучи, подъ уставичнымъ крестомъ въ терпливости; единакъ, пле до земной дочасной псалливости, не мають малодушествовати и зъ нынѣшняго пониженя ослабѣвати, якобы не мѣли повстати, и овшемъ надѣи доброй быти мають, ижъ за ласкою Божею повстануть, и знову до своего першого цвѣту прийдуть, и царствовати будуть. О чомъ духомъ пророцкимъ отъ Бога ударованій св. Меодій, Патарскій епископъ и мученикъ, въ своемъ объявленіи такъ написалъ: «Туркове, мовить, гды опанують Римское то есть Грецкое панство, близнячи будуть мовити: о то, естесмо, которми звияжилисмо землю въ мужествѣ напомъ и всѣ, которми живутъ на ней, и жаднымъ способомъ не будуть мѣти христіане зъ рукъ нашихъ вызволепья. На той часъ знаглы повстанеть на нихъ царь Грецкій або Римскій въ запалчивости великой, и обудится яко чловѣкъ отъ сна. пиючій вино, которого розумѣли люде якобы мертвого быти и нѣ въ чомъ не позитечного, той выйдетъ на нихъ отъ моря Египтского, то есть Византіи зъ малымъ войскомъ и сточить войну зъ Измаїлитами на мѣстцахъ Ассіи, на мѣсци названомъ Гефира, и поразить ихъ, и знову поразить ихъ въ Мепандрѣ и въ Хартокоранѣ, и землю всю христіанскую освободить и очиститъ, Турки выбѣтъ и покой великій будетъ. Потомъ христіане, урадовани будучи зъ такъ великого звияжства, забудуть такъ великого добродѣйства Божого, зачимъ заразы повстануть на нихъ Гогъ и Магогъ и утиснуть ихъ барзо. Наконецъ царь Грецкій и Римскій на горѣ Елеонской діадиму, то есть корону и царство Богови отдасть, и тамъ умереть. Потомъ антихристъ

приидеть, а затымъ второе Христово пришествіе и судъ онъ ожидаемый страшный». То Меодій святой. Которого пророцству и объявленію безъ всякой вонпливости вѣрити потреба, гдыжъ мужъ той есть святой и мученикомъ есть, и все, што пророковалъ, выконалось, якъ тамъ чителникъ въ той книжѣ видѣти можетъ. Жилъ той святой Меодій по Рожествѣ Христовѣ около року..... ¹⁾ обходимо его память и животъ мѣсяца мая, дня 20.

Другое пророцтво.

О томъ же повторномъ царствѣ Грецкомъ, Хозроесъ, царь Перскій, передъ Нарсесомъ гетманомъ и передъ всѣмъ войскомъ Грецкимъ за царя Константинопольского Маврикія пророковалъ теми словы: «Слухай, мовить, што на приплыи часы Богъ постановилъ. Вѣдай, ижъ противныи речи на васъ, Римляны, прийти мають, а народъ Вавилонскій трикротнымъ лѣтъ семоракимъ оборотомъ Римское панство опануетъ, а потомъ вы, Римляне, пятую седмерицу лѣтъ Персовъ неволею стиснете. А кды ся то выполнить, день безъ вечера людемъ засвѣтитъ». То Хозроесъ ²⁾. Розумѣй подъ словомъ Римляны и Римское царство—Грецкій народъ и Грецкое панство, которое въ Константинополю и на всемъ веходѣ и заходѣ Грекове мѣли, Римскимъ царствомъ опоспазиваючи, гдыжъ и войска Грецкіи всюды историкове Римскимъ войскомъ называютъ.

Вѣруй тому пророцству, ничого ся не обзираючи на особу Хозроя. Валаамъ онъ не былъ Израильчикомъ и зъ Жидами Бога не хвалилъ, а предъя пророцство его принято есть и выпол-

¹⁾ Не обозначено.

²⁾ Іоаннъ Зонара, томъ 3, fol. 96, p. 4.

пилося ³⁾. Фараоново объявене о жнз-
пихъ и голодныхъ лѣтахъ презъ два
рази семь корсвъ ⁴⁾, также и Навхо-
доносорово видѣніе о високомъ ономъ
деревѣ, также и видѣніе оно тѣла или
образа у Давида пророка правдою суть
и сталися ⁵⁾. Безъ вонпливости и Хоз-
роево объявене и прогностикъ выпол-
нится. Вспираетъ нашу речъ и то, же,
ведлугъ прогностикъ его, едно ся южъ
стало, другое певне збытися маеть.
Еще падъ то маемо падѣю о святой
церкви восточней возсіявшихъ мучени-
кахъ, патриархахъ и пустынножителяхъ,
такъ о отшедшихъ ко Господу, якъ и
о тыхъ, которіи нынѣ по всему Восто-
ку и въ нашей Россіи спасаются жи-
тіемъ многотруднымъ, ижъ оныхъ мо-
литвъ и слезъ и трудовъ преблагій
Богъ не презритъ, а во время свое
выслушаетъ, и отмститъ беззаконикомъ,
яко самъ Избавитель нашъ Іисусъ Хри-
стосъ рекъ: «Богъ не маеть ли учини-
ти помсты wybranымъ своимъ, во-
лающимъ до него во дни и въ ночи, и
долготерпѣть о нихъ? Повѣдаю вамъ,
ижъ скоро учинитъ отмщеніе ихъ» ⁶⁾.
Отцевъ, мовлю, святыхъ молитвы и воз-
дыханья маемо собѣ за пророцтво и
добрую надѣю вызволенія православ-
ныхъ отъ Турковъ и отъ иныхъ пре-
сѣдовниковъ, и надѣмоя, же, спѣ-
ваючи теперь зъ блаженнымъ царемъ
и пророкомъ Давидомъ: «возврати, Го-
споди, илѣбненіе наше, яко потоки
югомъ» ⁷⁾ (дайже ся намъ, Господи,

³⁾ Числ., гл. 24.

⁴⁾ Быт., гл. 14.

⁵⁾ Давид., гл. 4 и 2.

⁶⁾ Лук., гл. 18, ст. 7 — 8: «Богъ же не
имать ли сотворити отмщеніе избранныхъ
своихъ, вопіющихъ къ нему день и нощь, и
долготерпя о нихъ? Глаголю вамъ, яко со-
творитъ отмщеніе ихъ вскорѣ».

⁷⁾ Псал. 125, ст. 4.

вернути зъ визеня нашего, якъ пото-
ки отъ полудня), абы мы, которые «сѣя-
лимо зе лзми, жали зъ радостью, ко-
торыи ходимо зъ плачемъ, послѣи на-
сѣнья, абымо пришедши зъ радостью
зносили снопы свои» ⁸⁾, — сподѣваемо,
мовлю, же, такъ теперь спѣваючи,
услышимо мовячого до насъ Господа
Бога нашего: «возвращайтесь въ Си-
онъ живущіи во дщери Вавилонстѣй» ⁹⁾
(навернѣтеса, мовитъ, до Сиону, кото-
рыи мѣшкаете у цорки Вавилонской).
Которымъ веселымъ Божскимъ голосомъ
утѣшени зъ пророкомъ Божиимъ Ісаиею
спѣвати будемо ¹⁰⁾.

Части II, роздѣлу X, артикулъ 9.

О скаранію Латинниковъ за
оторванесе ихъ отъ церкви
святой восточной, презъ раз-
орене правдивой вѣры и дог-
матъ и презъ впроважене ер-
роровъ многихъ.

Задаютъ намъ отступникове и уру-
гаютъ, якобы Грецію, то есть восточ-
ную церковь скаралъ Господь Богъ и
неволю и многимъ внутренымъ въ доб-
рѣ духовномъ замѣшанемъ за то, же
якобы патриархове папежа Римского
отступили и церковь восточную отъ за-
ходной оторвали. Лечъ, показавши то
благодатію Божіею напередъ въ арти-
кулъ 6 и 7, роздѣлу 9, части 2, ижъ [не]
патриархове розорвали едність нап-
ства, вѣры и церкви, але папешове
Римскіи, — покажемъ, за помочю Хри-
стовою, и то, же жадной мѣшанни

⁸⁾ Псал. 125, ст. 5 — 6: «сѣющіи слезами,
радостью пожнутъ. Ходящій хожедаху и пла-
кахуся, метюще сѣмена своя: грядуще
же приидутъ радостью, возмлюще рукояти
свои».

⁹⁾ Захар., гл. 2, ст. 7: «спасайтесь —».

¹⁰⁾ Ісаія, гл. 26.

св. восточная церковь въ добръ своемъ духовномъ не поносила и не поноси́тъ; але которую вѣру и тайны мѣла передъ тымъ, завжды тыи и теперъ непорушны маеть и заховуетъ. Показалемъ притомъ и то, же заходній костель отмѣну и въ визнаю вѣры поднѣлъ, спрофановавши символъ вѣры придаткомъ, принесть отмѣну и въ тайнахъ, келихъ Животворящей Крове Христовы отъ уживаня посполитому людови отнявши, и инми многѣи отмѣны и новотнивы вымисливши впровадилъ.

Показую, за помощю тогожъ Христа Господа, же за оторваньемъ своимъ отъ св. восточной церкви и за отмѣною вѣры, и за змутилованемъ ¹⁾ тайлъ, Римскій костель заходній, такъ много въ внутреномъ добръ духовномъ, якъ и въ зевнутрномъ тѣлесномъ замѣшанемъ есть отъ Бога скаранъ, же не толко писати або мовити о немъ есть речъ жалосная и сромотная, але и мысли-ти. Тое то оторваньемъ отъ восточной церкви справило въ заходномъ костелѣ нѣколи нагородитися немогучую шкоду, справило упадокъ его, такъ страшный, же теперъ немалъ штѣ народъ, который былъ подъ его крылами, то есть подъ дозоромъ, рядомъ и управованемъ папежа Римского, то своя ему вѣра! Зъ того то ся тяжкого въ Римской церкви замѣшаня, которое ся стало за справедливымъ судомъ Божиимъ, же якъ она маткою своею восточною церковью, которая еи породила, въ которой одной самъ Исусъ Христосъ училъ, и въ которой первѣй, пѣжъ въ заходной, святии его апостолове проповѣдали, погордила, отступила еи, и рогъ свой напротивъ ней, добродѣйки своей, под-

¹⁾ Въ спискахъ Толст. и Унд. на полѣ по-яснено: «патуленемъ».

несла, — повстали Гуссове, Лютрове, Звиглиеве, Калвинове и тымъ подобныи, которые оторвали отъ ней многи кролевства: Римское, то есть землю Нѣмецкую зъ пеличоними князства, Угорское, Ческое, Наварское, Английское. Шкотское, Дунское, Нортвезское, Шведское, и по многой части Полское и Французское, землю Швайцарскую и Нидерландскую. А передъ тымъ еще передъ тысячею по Рождествѣ Христовѣ лѣтъ почавши, тоежъ отступство отъ восточной кормило еи домовымъ зевнутрнимъ непокоемъ, трагедіями страшливыми, войнами межи цесарми заходными и папежами, и папезовъ зъ папежами, крве христіанской розлищемъ неслиханнымъ. Отколь Белларминъ ²⁾, отложивши встыдъ на сторону: «вѣдаете, мовитъ, добре, якѣи трагедіи въ костелѣ Римскомъ цесарево розными часы строили, а якобы то речъ малая была, допустилъ Господь Богъ, же тежъ мало добринъ папезеве. нѣколи тую сторону держали и нею справовали».

Уважилесь, розумѣю, православній чителинику, роздѣлъ отступницкій десятый, отитулованій «О скаранью Божию Грековъ, якобы за оторванемъ ихъ отъ церкви святое». Уважъ, прошу тя, зъ шилностью и сюю нашу на той ихъ роздѣлъ отновѣдъ, а неровно тяжшее Римлянъ и всего заходного костела скаране Божее, за оторванемъ ихъ отъ святой церкви восточнее обачишъ. Въ которомъ костелѣ тое Богу брыдкое и по сесь день трваючее отступство замышлятися и конти не уставаеъ, и на-тихъ-мѣстъ пустилъ его Господь Богъ въ посмѣхъ и въ поруганье, а потомъ и въ невикляныи мѣшанины, въ тяжкіи бестудства и неспосіи кровопролитства. Скоро бовѣмъ отъ святой

²⁾ На полѣ: «въ предословіи».

восточної церкви отступити замисливъ, заразъ спѣвати почалъ: «сѣжу яко царица, и вдова нѣсмь, и рыданія не мамъ видѣти», а за тымъ день отъ дне, рокъ отъ року, въ богомерзкій мѣшанины и въ спросніи трагедіи впадати почалъ, около року абовѣмъ 880 едноть вѣры по розорванью единства царства въ лѣтъ 80 рвати, и пѣсенку тую зъ Апокалипсису спѣвати почавши, такъ о собѣ писано быти задѣлалъ. О чомъ Баронѣунъ въ року 912-мъ, въ томъ десѣтомъ такъ мовить: «спросное на сѣсѣ часъ костела Римского лице было, гды Римомъ пановали потужніи заровно и шкарадніи вшетечниці, ведлугъ которыхъ волѣ отмѣна дѣялася на столицахъ, подавани были епископове и на што ся слухъ людскій здригати мусить, на столицу Петрову втручаны были ихъ милосникове, лже-папезеже, которми длі означеня толко часу въ реестръ папезевъ Римскихъ суть писаніи». Бы ся тому брідкему замѣшанью хотѣли были отступникове въ заходномъ костелѣ присмотрѣти, всходной церкви не уругали бы, на око абовѣмъ обачили бы были отсель, же за оторванемся Римлянъ отъ Грековъ, то есть заходного костела отъ всходной церкви всѣ нещастя (которми власне нещастями званіи знаны быти могутъ) на заходній костелъ отъ Бога допущены были. Скоро абовѣмъ, якомъ реклъ, папезеже Римскіи церковную едноть торгати и рвати почали, на-тихъ-мѣстѣ дивными роснустами и неслыханными своволенствы костелъ Римскій мазати ся и непокоямы уставичными торгати ся и рвати почалъ. Такъ нжъ ему до того пришло, же ся по розныхъ сектахъ въ десяти кроевствахъ росторгнулъ и розорвалъ, якъ ся то мало вышей предложило. Тогожъ то часу по оторванюся заходного костела отъ всход-

ной³⁾, и овши трагедіи зъ особъ сѣмихъ папезевъ на столиці Римской коили, о котормыхъ Платипа, историкъ костела Римского: «присмотрѣтесе, мовить, прошу васъ, якъ много тыи папезеве отъ продковъ своихъ выродили ся: оніи абовѣмъ якъ мужи свѣтлыи достоенствомъ папезскимъ доброволне собѣ подаванымъ погоржали, молитвою и наукою христіанскою бавячися; овши зась подарками и накупованемся папезства шукали, котормо набывши и хвалу Божію за себе кинувши, непріязни, непначей толко якъ наокруглѣишии пѣякии тиранове, межи собою чинили, абы потомъ свободнѣи роспустѣ заживати могли, никого надъ собою немаючи, хтобы ихъ отъ тыхъ злостій погамоваль»⁴⁾.

То то мѣли были отступникове наши уважати, а на правду слѣпыми очима по невинности церкви святой восточной не гмырати. Если хотѣли скаранье Божее власное обачити, котормое церкви святой восточной не тѣнулося, толко милосердіе отцевское, Богу зъ своимъ ему людми звиклое, обачили бы были своихъ теперешнихъ головъ, же ихъ Господь Богъ, презъ злость отступства ихъ и розорваня едноти церковной, подалъ «въ неискусенъ умъ творити неподобная», абы чинили речи непристойніи, нужъ въ дальшіи отступства того часы. Заяжъ отъ тыхъ таковыхъ и тымъ подобныхъ мѣшанинъ и непристойностей костелъ заходній былъ воленъ? Бынамнѣи слухай, отступнику, што ся въ немъ по тисѣи отъ Рождества Христова лѣтъ, якобы около року тисѣиного сотного дѣяло, а не будь певѣренъ, и святой церкви восточной тыхъ злостій, благодатію притомного въ ней

³⁾ т. е. Церкви.

⁴⁾ «Въ животѣ Сергія, кн. 3».

Св. Духа пѣколи не дозналой, не уругай. Слухай па безчиніе и конфузію па опъ часъ заходного костела Конрада, опата Успергенскаго ¹⁾, обтяжливе нарекающаго въ тѣи слова: «залеждо часовъ сихъ епископство которое, або иишее достоенство якое церковное зостало, любъ парохіалный накоиенъ костелъ, гдѣ бы не было иснасокъ и споровъ, и которыи бы си до Риму на рсправу богатою рукою не затыгали. Веселися прето, матко наша, Риме, бо си отворяють запоры скарбницъ на земли, абы си до тебе стекали потоки и громады скарбовъ пезличош! Радуйся, зъ неправости сыновъ людскихъ, поневажъ въ нагороду такъ великой злости дается тобѣ заплата! Тѣшься зъ помощницы твоей незгоды, гдѣжъ ся зъ студни пекелной пропасти выпурила, абыся до тебе великии скарбовъ купы згромажали,—маешъ, чогось завше пожадалъ! Заспѣвайже теперъ овую пѣсенку: «звытяжнѣмъ свѣтъ *всесь*, але злостью людскою, а не моею вѣры побожностью». Затягаетъ абовѣмъ до тебе людѣй непобожность ихъ, а не чистое сумѣнье, але розмантихъ злостей посполнене, и сваровъ росправа грошми набываная».

Не въ Грекахъ теды, аплъ въ св. восточной церкви зъ отступства скаранья Божого и вшелякихъ нещастливостей шукай, отступнику, але въ Римлянахъ, въ костелѣ заходномъ. Тое то отступство пѣкоторогось зъ папезовъ Римскихъ привело до того, же около року 1000 трисотного, подъ часъ обхоженья «милостивого лѣта» ²⁾, мечъ передъ собою голый на процесіи носити казалъ и волати, же онъ есть

¹⁾ Опатъ Успергенскій, въ Кройницѣ своей».

²⁾ «милостивое лѣто» — юбилей.

и папа, и цесарь. Тое то отступство и другого зъ тыхъ которогось, около року 1510 ³⁾, учинити побудило, же ключи Петровы до Тибру рѣки укипулъ, а мечъ Ромулюсовъ принасалъ до боку. Тое отступство и еще зъ тыхъ же пѣкоторого, около року 1474, палацъ перрядный (первѣе учинилъ Юлій Второй, сее второе Сикстъ 4) въ Римѣ коинтомъ великимъ выставити, и отъ роспустныхъ кортизановъ чинишь брати, а до скарбу папезского складати понудило. Тамъ теды проклятого того отъ церкви Христовы отступства шукай гдѣ си таковыи безчинія, роспусты, своленства, нечистота и вшелякая сирпность дѣяла, а не въ св. церкви восточной, въ церкви, мовлю, Христовой.

Отъ сихъ теды и отъ многихъ иишихъ симъ подобныхъ скаранья Божого явныхъ знаковъ вѣдомо есть, же за оторванемся папезевъ Римскихъ и Латинниковъ отъ царства Константинопольского и отъ церкви святой всходней, якъ ся доводне тутъ и въ роздѣлѣ 9-мъ описало, и за наступленемъ клятвы отъ церкви всходней и отъ чотирохъ патріярховъ, благодать Духа Святого отнялася отъ папезевъ и збору его, которымъ, будучимъ зъ неиобнаженемъ, многи за тымъ въ костелъ Римскій прибыли плагн и скаранья Божіи, грѣхи и блуды. Патыхъ мѣсть абовѣмъ, якъ ся доводне показало, наступили злыи папезеве, которыхъ поводомъ турбаціи въ костелъ Римскомъ и конфузія дѣялася барзо великая.

Не привожу на сесь часъ болше надъ приведенныи приклады, але отсылаю отступника и тебе, ласкавый чителнику, дб «Дѣевъ рочныхъ» Баронбушовыхъ, въ

³⁾ Толст. и Унд.: «1509».

року 899 и въ року 1000, а выразивъй въ лѣтахъ певныхъ отъ року осмсотного ажъ по тысячномъ до трехсотного и далѣй дочитаешся. Тогда жъ заразъ прибыли въ костель Римскій розмантны ереси и блуды, якъ отнятѣе келиха посполитому чловѣкови, огонь чистительный, органъ впроважене, капоновъ соборовъ вселенскихъ отвержене, календаря отмиѣнене, опрѣснокъ, символу вѣры отмиѣна и иныхъ многихъ небывалихъ обычаевъ въ церковь Христову впроважене. Зъ той то отступства, якомъ реклъ, причины многи королевства и князства въ заходныхъ сторонахъ отъ послушенства и отъ вѣры костела Римского отступили, и въ противенствѣ и незгодѣ великой суть и до крове ся зъ ними войною и псемы цертують ⁴⁾. За которымъ таковымъ Римского костела поступкомъ, болши напекеве стратили, цѣжъ нашли: отступивши абовѣмъ отъ церкви восточной, и западной оздобы позбыли, колконадцять королевствъ зъ послушенства своего стративши.

Зъ допущена Боского, Грекове, якъ ся повѣдѣло роздѣлу 10 въ артикулѣ второмъ, для грѣховъ тѣла, панства своего позбыли, за штѣ не будутъ мучени, абовѣмъ тутъ приняли дочасное караше презъ таковое ихъ понижене. И не есть имъ къ погибели быти подъ владою тирановъ, алерачей ку збавеню, бовѣмъ досвѣдчене и полерація ⁵⁾ имъ есть: досвѣдчаются и полеруются, якъ золото во огни. Туркове Грекомъ даны суть вмѣсто бодца, якъ и божеств. апостолови Павлови, который о собѣ пишеть: «для премногихъ объявленій, абымъ ся не выносишь, данный ми есть пакостникъ тѣла аг-

гелъ сатанинъ, абы ми пакости дѣялъ. О томъ трикратъ Господа молиемъ, абы отступилъ отъ мене. И рекъ ми: досить тобѣ на ласцѣ моеи» ⁶⁾. Еслижъ то святого и праведного апостола потыкало, штѣ за дивъ, гды Грековъ пакостникъ Турчинъ пакостить. Лечъ намъ досить на томъ, же ласку Божую маемо зъ собою, и не на вѣки той бодецъ насъ пакостити будетъ. Мовить бовѣмъ Богъ презъ пророка: «Не сотворю тебе во скончаніе, но накажу ти въ судѣ» ⁷⁾, дабы не былъ есп видѣтъ собѣ невинный, але бы добре бодецъ той трвалъ и пакостилъ насъ по весь вѣкъ живота нашего. Мы ся презъ то не згорнаемъ и противъ Бога шемрати не смѣемъ, труды абовѣмъ и бѣды позжитечни суть до збавени. Якъ о томъ самъ Господъ наниъ Иисусъ Христосъ вѣдати даеъ мовячи: «старайтєся войти тѣсними воротами» ⁸⁾, и шидѣ: «узкіи ворота и тѣсная дорога, въводячая въ животъ, и мало ихъ есть, котори находятъ ея» ⁹⁾. Апостоль засъ Павелъ: «презъ многи, мовить, бѣды пристоятъ намъ войти въ царство Божіе» ¹⁰⁾. Щасливый то, заправды, чловѣкъ есть, который, удостоился за Христа терѣти, а той есть щастливый, который болшее утрачене носить. И наболшии абовѣмъ «нынѣшнего вѣку утраченя, яко бож. апостоль мовить, не поровнива-

⁶⁾ 2 Корин., гл. 12, ст. 7—9: «И за премногая откровения, да не превозношуся, дадеся ми пакостникъ плоти, аггелъ сатанинъ, да ми пакости дѣеть, да не превозношуся! О семъ трикратъ Господа молихъ, да отступитъ отъ мене. И рече ми: довѣтъ ти благодать моя».

⁷⁾ Иерем., гл. 30, ст. 11.

⁸⁾ Матѣ., гл. 7, ст. 13.

⁹⁾ Матѣ., гл. 7, ст. 14.

¹⁰⁾ Дѣян., гл. 14, ст. 22: «многими скорбми подобаетъ намъ вниити въ царствіе Божіе».

⁴⁾ Отъ certare—справаться, спорить.

⁵⁾ Отъ polio, polire—шлифовать, чистить.

ють въ оную славою, которая маєть ся въ насъ оказати» ¹⁾).

Нехайже отступниково братіи нашей Турецкою неволею не укаряють, але нехай вѣдають, ижъ тымъ не есть збыть тяжкое христіаномъ восточнымъ Турецкое панованье, а то, ижъ набоженство свое свободне отправляютъ, и о вѣру жадного гвалту и опрессіи не попятъ. Волно тамъ беспечне свое отправовати набоженство, волно тамъ быти мученикомъ и исповѣдникомъ што мы особливой ласцѣ, опатрности Божьей приписуемо. Епископы и архиепископы и митрополиты и патріархи волно обирають, въ чомъ имъ Туркове переказы не чиняють, чого мы, ркомо народъ волный и подѣ христіани живучій, тыхъ часовъ мѣти не можемо. Прожно tedy въ Греціи або рачей во святой восточной церкви отступства отступниково шукать, и прожно неволею братіи нашей Грекомъ, христіаномъ православнымъ, уругають! Прожно и скараемъ въ насъ Божіимъ потрясають! Скараемъ абовѣмъ Божее тамъ есть, гдѣ вѣра православная есть нарушена, гдѣ Збавеніи Тайны Христовы суть отмѣнены, гдѣ ухвалы церковныи зневажены, гдѣ распуста тѣлесная пануетъ. Што все и многое иншее не въ восточной святой церкви, не у Грековъ, мовлю, аны у насъ Россовъ найдется, гдѣ вѣры православной святой символъ есть спрофанованъ, гдѣ душезбавенная Тѣла и Крове Христовы таємница есть уцѣрблена и отмѣнена, гдѣ святыхъ вселенскихъ соборовъ ухвалы мѣста не мають, гдѣ, для распусты тѣлесной а для скверного прибытку, дома нерядніи костел-

нымъ коштомъ и накладомъ найдуются выставлены. Тамъ есть отступство, тамъ и скарае Божее! Грекове, то есть святая восточная церковь такую неволю терпятъ, якую терпѣли и самъ Збавитель нашъ Іисусъ Христосъ на земли будучи, святини его апостолове и вся первородная оная святая церковь, по Вознесеніи Христовомъ презъ лѣтъ 300 и штобъ надъ то подѣ окрутными поганскими, таковымижъ, яковий есть Турецкій, и еще сродними цесарми живучи, якову терпѣли святини оныи учителями церковнии зъ своими имъ церквами: Афанасіеве, Павлове, Василіеве, Григоріеве и тымъ подобныи, подѣ окрутными цесарями, Турчиновы подобными, Константіушами, Іуліанами и Валенсами живучи. Такую, мовлю, теперь Грекове и святая восточная церковь неволю терпятъ подѣ окрутными Турецкими цесарями, якую заходная церковь и Римляне терпѣли болшъ пѣжъ презъ лѣтъ 300 подѣ окрутными Готтами, Герулами и Лѣнгобардами. Въ которой неволи, якъ золото въ огни, бывали вѣрніи Божіи до свѣдчаны въ вѣрѣ своей православной, еднакъ жадной паганы оттолъ, же въ неволи были, не относили. И овшемъ, поки той отъ Бога допущеній на себе бодецъ мѣли, поты завжды въ постѣрозѣ закону Божьему и правѣ церковныхъ члѣвѣшними посторожками, ажъ и до крове, найдовалися. Што ся благодатию Христовою въ святой восточной церкви и теперь найдетъ, которая за православную свою вѣру, законъ Христовъ, за святую старожитность кровь свою вылити и душу свою положить завжды есть готова. Прожно tedy отступниково отступства и скараемъ Божьего въ ней шукать, маючи то обоє у себе.

¹⁾ Римл., гл. 8, ст. 18: «пеншую бо, яко недостойны страсти пылѣвшаго времени къ хотящей славы явитися въ насъ».

Части II, роздѣлу X, артикулъ 10.

Отповѣдь на исторіи приточены презъ противника.

А што ся наконецъ тѣнетъ исторіи, которую противникъ приточилъ о воеванію Грековъ и Сербовъ, тыи тамъ пригоды не дають апробаціи вѣры Римской. Не стало отступникомъ нашимъ зъ писма святого оборонъ, и удаются до оборотного войны щастія, которое, ведлугъ воли и выроку Божого, не безъ особливаго его промыслу, ку доброму вѣрникъ его концеві ставитися звичло.

Абы теды не здалися кому правду повѣдати, вкортѣ на кождый отъ отступника въ роздѣлѣ томъ десятомъ приведеній исторійный пунктъ зособна отповѣдаю, а впродѣ—на листъ Петра патріархи Антиохійскаго, который въ артикулъ 8, роздѣлу 9, частн 2 показалемъ быти подозрѣній и скаженій. Иле зась до приведенной презъ отступника исторіи, которая ся, мовить, въ многихъ книгахъ, а особливе въ «Правилахъ» Словенскихъ немалъ кождыхъ найдуетъ, отповѣдаю, ижъ тыи чотыри речи, которыи ся въ той исторійной повѣсти замыгають, правдивы суть. И правдиве то Латинникомъ отъ Грековъ задавано было, ижъ они еднѣсть царства розорвали, ижъ они вѣру православную отмынили, ижъ зато папѣвъ пятріархове зъ церкви вылучили ²⁾ и проклятѣству поддали, и ижъ злость ³⁾ Латинниковъ напротивъ Грекомъ, подъ часъ утрапеля, ихъ [отъ] поганскихъ народовъ, была пезносная.

О трохъ речахъ первыхъ на передѣ за розными ³⁾ окказіями повѣдалося

²⁾ Въ подлинникѣ ошибка «отлучили».

³⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «за». Исправлено по Толстовскому списку.

⁴⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «розными».

доводне. О четвертой остатней зъ тоейжъ презъ отступника приведенной исторіи то повѣдаю, ижъ «гды Туркове землю святую Іерусалимъ и инны краины христіанскіи воевали, Латинникове, мовить, не толко помочи не давали, але на той самыи часъ, видячи такіи на Греки утиски, барзѣи ся стали губителми земли христіанской и церкви Божой, и такъ вѣру свою злочестивую и ереси свои злыи розширили межи христіаны». Тыи слова власніи въ той такъ исторійной повѣсти при концу пайдуются. А вышше тамъ же: «папа, мовить, Венедиктъ, Латинникъ родомъ, и мудрый въ книгахъ, посламъ до чотирехъ патріарховъ, въ Константинополь, въ Антиохію, въ Александрію и въ Іерусалимъ, абы жадеи зъ нѣхъ отъ того часу не приймавалъ въ диптихи, то есть въ сполечность, папы Римскаго, ажъ бы добре выштанъ былъ якъ вѣритъ и якъ визнаваеъ православную вѣру; поневажъ, мовить, укоренилася тая злая ересь въ Римѣ, и многіи идутъ на погибель презъ злое блюзнерство на Св. Духа, ижъ не отъ Отца токмо исходити его мовять, але «и отъ Сына», яко бы рабѣнпо чтити Святого и Животворящего Духа розказучи, а не якъ святыи семь соборы святыхъ и богоносныхъ отецъ ухвалили, ровного Отцу Сына и Пресвятого Духа быти, и отъ Отца толко исходити». То слова папы Венедикта. Тамъ же исторія таяжъ: «потомъ, мовить, св. Сергій, патріархъ Константинопольскій, а зъ нимъ и другихъ трохъ столицъ патріархове папу Римскаго анаемѣ отдали». И о вѣрѣ ихъ тамъ же такъ мовить: «Скиѣи ку заходу на свою скверную вѣру обернули, овыхъ лстячи, а овыхъ презъ мусъ, и такъ въ ереси многіи розличніи впали». И ниже тамъ же о Пеонахъ, называе-

михъ Уграхъ, якъ ся сами называютъ Маджарехъ, мовить: «иже бы выбравшиися два князѣ Угорскіи зо всею своею мощью, пришли до Константинополю зъ покорою и любовію, просячи о святое крещеніе, а принявши вернулись въ свою землю зъ епископами Грецкими. По которыхъ тамъ приходѣ Стефанъ князь увѣрилъ. Лечъ Латинникове подѣ часъ войны Грековъ зъ Турками, тыхъ Угровъ на свою, мовить, злочестивую вѣру перевернули». Тамъ же заразъ придаетъ и ово, иже «Володимеръ, Роскій царь, зо всѣмъ своимъ народомъ принялъ вѣру Христіанскую зъ Константинополю».

Уважайже, православный чителнику, якъ Богъ Святій церкви своей нагородилъ отпаденіе Римлянъ и Латинниковъ—наверненіемъ незличонныхъ Малой и Великой Россіи народовъ. Уважай собѣ и то, якъ противникъ все то ешто колвекъ зъ «Соборника» приводитъ, противъ костелови Римскому приводитъ, гдыжъ ся въ той, отъ него приведенной, Исторіи (описаню) Латинникове называютъ губителями земли христіанской, и церковь Божую утискующими; а вѣру ихъ тамъ же называетъ скверною и злочестивою.

На войну Іоанна Палеолога и Сербовъ зъ Турками отповѣдаю, иже то до вѣры ничого не маєтъ, аиже Грецкую зноситъ, аиже Латино-Римскую подтверждаетъ. Придаю до того на оказалшее поконанье въ той справѣ отступниковъ ово, иже монахъ Исаія, въ предословіи своемъ на книгу св. Діонисія Ареопагита, о той то войнѣ зменкуючи, жадной взменки о скараню томъ, о которомъ отступникъ править, не учинилъ. Который, гды бы войны оной межи Греками и Турками разумѣлъ для вѣры каране Божее на Грекахъ быти, не занежалъ бы былъ о томъ припомя-

нути, особливе маючи причины въ той книгѣ св. Діонисія. Напродѣ, на книгу «О священноначаліи», въ которой на три чины строеніе церковное естъ роздѣлено, то естъ на діаконы, пресвитеры и епископы, гдѣ якъ Діонисіевы, такъ и тому Исаеви причина была Римского бискупа и его предложество почитати. Лечъ того якъ Діонисій святій, такъ Исаія, хотяжъ того часу контроверсія о томъ была, не учинили, то естъ четвертого начала въ бискупѣ Латино-Римскомъ не выставили. Повторѣ, въ книгѣ «О божественныхъ именахъ», выкладаючи овый Діонисіевъ текстъ, «единъ источникъ пресущественнаго Божества—Отецъ, и истакатель Божества—Отецъ, а Сынъ и Духъ—отрасли Богосажденія», не приложилъ ничого по теперешной Латинской вѣрѣ. А того часу о томъ была контроверсія, и овшемъ противъ ихъ разумѣню выкладаетъ. Отколь ясная [речь], иже якъ онъ, такъ и всѣ иншіи писателеве исторіи той военъ Турковъ зъ Греками не разумѣли того за грѣхъ розерванья якого каранемъ надъ Греками. Поневажъ то надъ солнце яснѣйшая речъ каждому зъ оныхъ вѣковъ пожилому вѣдома была, же не Грекове, але Римляне розорване церковной еднѣности учинили; Римляне еднѣность царства розорвали, другого собѣ на заходѣ цари обравши; Римляне еднѣность вѣры розорвали, символъ вѣры придаткомъ зпрофатовавши. Отколь зъ потребы выникло еднѣности церковной розорванье. Зачимъ всѣ вѣковы оныхъ скрибентовъ грѣхъ еднѣности церковной розерванья на папѣжахъ Римскихъ лежати видячи, якъ ся то вышней доводне показало, военъ тыхъ Турковъ зъ Греками за скаране на Греки отъ Бога, якобы для розорванья еднѣности церковной допущеное, не разумѣли.

О Емануилѣ царѣ, мовлю, иже ошъ абы для ушей взглядомъ вѣры до Риму ѣздити мѣлъ, жадная о томъ исторія вѣдати не даетъ; але о томъ даетъ вѣдати, иже ѣздилъ для ушей, то есть для збедночєня папствъ заходного зъ веходнымъ по старому, а если бы и для ушей зъ стороны вѣры—теды въ вѣрѣ православной, безъ жадныхъ повотинитъ панезскихъ, которыми, якъ иному Божему, преданіямъ апостолскимъ и ухва-ламъ соборовымъ противнымъ, Грекове барзо ся брыдили. ѣздилъ теды Ма-нуилъ цесарь до Риму, упоминаючи папежа и заходныхъ князевъ, абы ца-Ремъ Константинопольскимъ, якъ на-помъ своимъ дѣдичнымъ, подданство отдавали, а на Турки заровно зъ нимъ воевали ¹⁾. А жебы вѣрѣ Римской бла-говолити мѣлъ, то анъ въ хисли его не было! Чого знаменитый доводъ въ «Исторіи Константинопольской политич-кой» овый, иже у едного плебана Ла-тинского не хотѣлъ цѣловати образа Спасова, который на правой маники ²⁾ выготованый былъ. А для того не цѣ-ловаль, абы ся не здаль вѣрѣ панез-ской поблажати. Зъ которымъ иже въ едноти вѣры не былъ и святости его не почиталь, презъ то освѣдчилъ. А гды зъ Риму прихалъ до Галиноли, и отъ Мусулмана Солунъ одыскалъ, и на царствѣ въ Константинополю сѣлъ, благодаричи Бога, который переводитъ скрозъ огонь и воду во покой, послалъ до царя Московского Василія Димитріе-вича, просячи о цорку его Анну въ малженство собѣ. Штѣ и одержалъ. И такъ его Богъ благословилъ, иже шесть

сыновъ зплодилъ зъ тою Анною. Бовѣмъ обоє православніи были, на заходѣ о ожєненєся зъ папєжничкою не старалси, не зъ ишней причины, толко же въ вѣ-рѣ розрозєнной жоны мѣти не хотѣлъ.

Напрасно теды то по собѣ отступ-никъ, зъ помененой «Исторіи» попри-водилъ, штѣ все напротивъ ему быти мѣло! Напрасно едноти церковной ро-зорванє Грекомъ приписалъ! Напрасно и скараня Божого въ нихъ за той цер-ковной едноти розорванє шукаетъ! По-каралъ Господь Богъ злостъ сыновъ своихъ, якъ отецъ добротливый, кото-рый по томъ покараню и помиловати ихъ обѣцуется, презъ уста пророка сво-его Іонли мовячи: «чада Сіона, радуй-тєся и веселѣтєся о Господѣ Бозѣ ва-шемъ» (вы, сынове Сіонскіи, веселѣтєся и радуйтєся въ Господу Богу вашемъ). «иже далъ вамъ покармы въ справедли-вость, а спуститъ на васъ дождь поран-ковый и отечерный, якъ и передъ тымъ. Гумна вашѣ будутъ паполнєни збожемъ, а въ прасахъ будетъ обфитость вина и оливы. Надъ то нагоружу вамъ лѣта, которыи саранча, хрущъ, гусєница и робацтво были пожєрли, которыи были моимъ войскомъ великимъ на васъ пе-ренущєнимъ. Будете теды ѣсти, и бу-дете насычєны, и учините хвалу име-нєви Господа Бога вашего, который учи-нилъ зъ вами таковыи дивы, а пре тожъ людѣ мой на вѣки поганбєнъ не бу-детъ» ³⁾. Знесетъ теды Господь Богъ

¹⁾ Въ спискахъ Толст. и Унд. на полѣ: «Хроника Росская, о царствѣ Емануила, 57».

²⁾ Въ спискахъ Толстова и Ундол. на полѣ: «рукавѣ. Читай о томъ въ книжѣ «Турко-Греци» пазваной, на л. 2».

³⁾ Іонлѣ, гл. 2, ст. 23—26: «— — яко даде вамъ пищу въ правду, и одождитъ вамъ дождь ранній и поздній, якоже и прежде: и наполнятєся гумна ваша ишєнницы, и пре-изліютєся точила виномъ и слєємъ. И воздамъ вамъ вмѣсто лѣтъ, въ няже поядоша прущи, и мишца, и силєве, и гусєницы, сила мол великая, юже послахъ на вы. И снѣдєте яду-ще, и насытитєся, и похвалитє имя Господа Бога вашего, яже сотвори съ вами чудєса: и не посрамятєся людєи мои во вѣкѣ».

саранчу тую шкодливую, хруща, гусеницу и робацтво, которыи суть великимъ войскомъ Господа Бога нашего, ишеницы ихъ и виннымъ матицамъ шкодличіи. На туюжъ утѣху позираючи, мовлю, ижъ всемілостивый Богъ знесетъ окрутника того немилосердного Турка, выверженого и опущеного Измаиля, а помилуетъ улюбленного ему Израили; дастъ церкви своей святой покой и благословеніе, и не будетъ завстижена на вѣки; привернетъ ей дни еи первыи щасливыи, и царствовати еи зъ собою учинитъ на вѣчнии вѣки. Хотяжъ божѣмъ згрѣшили Грекове, вѣры еднакъ въ Бога въ Троици единого православной не отгѣнили, и Бога (который ихъ сотворилъ, промишляеть о нихъ и печалуетъ) не отступили; але души свои первѣй положити суть готовы, иѣжъли правдивой своей христіанской вѣры, и въ наменьшей ¹⁾ чертѣ отступити, але статечне за помощю Божією оную заховати хотять и усилиють.

РОЗДѢЛЪ ОДИННАДЦАТЫЙ.

Части II, роздѣлу XI, артикулъ 1.

Липсана ²⁾ або мощи, то есть кости и тѣла святыхъ зъ краевъ восточныхъ, которыи бы ся въ Латинскихъ находили костелахъ, не ствержаютъ напечевъ Римскихъ вѣры.

«Отецъ вашъ, иже есть на небесѣхъ, солнце свое сіяти творитъ на злыи и благія, и дождитъ на праведніи и на неправедныи» ³⁾. Предобрый и премилосердный Господь Богъ, ку познанью правды и дороги збавенной людѣ своей

¹⁾ Въ подлинникѣ «вшеякой». Исправлено по списку Толстова.

²⁾ τό λείψανον — остатокъ, останки; отъ λείπω, буд. λείπω—оставляю, поклажаю.

³⁾ Матѣ., гл. 5, ст. 45.

побужаючи, добродѣйства свои справедливымъ и грѣшникомъ, добрымъ и злымъ подавати, и добротливостью самихъ грѣшниковъ до покуты звиклѣ приводити. Якъ о томъ божеств. ап. Павелъ вѣдати даетъ, мовлячи тыми словами: «благость Божія на покаянiе тя ведетъ» ⁴⁾. Тойже Господь Богъ гды людѣ своей до заховыванія воли своей Боской привести хочеть, иногды ангеловъ, а иногды мужей святыхъ до нихъ посилаеть, иногды засѣ и иннихъ rozmaityхъ способовъ заживаеть, дары даетъ, и чуда творитъ ку позысканью чловѣка, нѣчого не презираючи. Якъ гды солнце свое чинитъ свѣтити, и на землю дождити такъ для добрыхъ якъ и для злыхъ, якъ гды безъ жадной его вины, людѣ Израильскій мѣти зезволилъ въ Египтѣ презлѣть чотыриста въ способъ неволи, абы ся отъ нихъ Египтяне научили знати одного правдивого Бога, который створилъ небо и землю, которого Израильтяне хвалили, и якъ былъ подалъ скриплю примиря своего вмѣсто плѣненого неволника до Филистиновъ, абы, чудовне зъ ними розмовляючей, оной были услухали, и правдивого Бога, которого Израильтяне хвалили, были познали. Въ який способъ и Латинскому народови добродѣйство свое Боское учинитъ, гды до нихъ пѣкоторыхъ святыхъ своихъ тѣла и кости зъ краевъ восточныхъ посмотрѣнии своемъ неизреченномъ перенесены быти допустилъ, не на апробацію якобы доброй вѣры ихъ, але приводячи и наvertsаючи ихъ до правдивой доброй вѣры и до едноти святой церкви восточней, до оной старожитной вѣры, ухвалъ, звычайъ и законовъ церковныхъ, которыми они погордивши, показовали ихъ. Не всѣ еднакъ тымъ промисломъ Боскимъ суть въ тамтотъ край

⁴⁾ Римл., гл. 2, ст. 4.

перенесены. Инымъ до того помогла и злость людская: примѣнялося до того и богомерзское святотѣдство и видерство, шѣ и самъ противникъ признаваеѣ. А Кройника Грецкая и Словенская въ собѣ то маеѣ: «ижѣ гдѣ, мовитѣ, Латинниковѣ, Римляне, Венетовѣ, Французовѣ и Нѣмци фортедне Константинополь опановали, на той часѣ много мощій, образовъ чудотворныхъ и иныхъ святыхъ речій побрали, и рвали одни святотѣдствомъ зѣ самихъ церквей, а иныи одинѣ у другого подкрадали, и такѣ кождый до своихъ краинѣ порозсилали». Але речеѣ, снаѣ, хто «чому святыи допустилися брати тымъ, которыи не були правовѣрныи?» Отповѣдаю: шѣ речеѣ, гдѣ видишѣ, же Богъ злымъ добре чинитѣ? изали ихъ ли добротѣ Божской за добрыхъ мѣти будешѣ? Не розумѣю! Добротѣ абовѣмъ Божская показуеѣ имъ, не жебы ихъ злость апробовати мѣла, але абы ихъ отъ злой дороги отвернула. Шѣ речеѣ, гдѣ слышишѣ, же Богъ пророки свои въ неволю до Вавилоу запровадити допустилѣ Езекиїля, Данїила и иныхъ, Іеремїи пророку въ Египѣтѣ убиту быти и тамъ погребену!? Шѣ речеѣ, ижѣ пророковъ и святыхъ Господѣ Богъ допустилѣ мучити, а пѣкоторыхъ тѣла попалити и попелъ ихъ розвѣяти?! Зачимъ якѣ тымъ тамъ мучителемъ, ижѣ оны святыхъ и у себе мѣли и дотикалися ихъ, не чинитѣ то апробаціи въ вѣрѣ, такѣ апѣ Латинникомъ, ижѣ они многихъ святыхъ тѣла у себе мають, не чинитѣ жадной пѣвности о ихъ вѣрѣ.

Смотрѣніемъ тѣмъ Божскимъ невыможнимъ, якомъ реклѣ, мощи святыхъ въ заходній стороны перенесены быти суть допущены, а якомъ зѣ умыслу такѣ суть засланы. Богъ абовѣмъ, якѣ предобрыи и многомилостивыи о спасеніи

людскомъ Промислникъ, который добримъ и злымъ добре чинячи частокротѣ и обявеніемъ бывати допускаеѣ ку доброму нашему, якѣ гдѣ ангеломъ въ особахъ святыхъ мужей оказоватися ку исправленію людскому позволяеѣ. Очомъ божественній Аѣанасій, въ вопросѣ своемъ 26, и Василій Великій, въ книжѣ «О Св. Духѣ» ко Амфилохію, въ главѣ 16. Тымъ, заисте, смотрѣніемъ своимъ Божскимъ и мощи, то еѣсть части костей и тѣлъ святыхъ своихъ, удалити допустилѣ Господѣ Богъ въ костелѣ Римскѣмъ. По смотрѣнію абовѣмъ особливомъ Божскомъ и по добротливости Его невыможной, а зѣ премногой любве и рачительства святыхъ Божіихъ, сталося то. Которыи видячи, ижѣ Римляне еднѣсти вѣры и церкви вѣсходной отступили, и ижѣ живыхъ въ тѣлѣ святыхъ патріарховъ, и иныхъ учителей не хотѣли услухати, волаючи на нихъ, абыся на вернули, — тѣмъ сами двинулися, и части пѣвній мощей своихъ допустили перенести въ костелы Латинскѣмъ, зываючи напежовъ и всѣхъ Латинниковъ, абыся знову до церкви вѣсходной, якѣ начальной, на вернули, показуючи въ ней правдивую вѣру и збавене пѣвное чудами, которыи ся тамъ ставали, увѣряючи ихъ и обличаючи ихъ зловѣріе. Звыклѣ абовѣмъ Господѣ Богъ благодать свою и дары не толко вѣрнимъ и православнымъ, але иногда и зловѣрнимъ и недостойнымъ даровати, якѣ о томъ Василій святой, въ «Пытаняхъ постническихъ», въ главизнѣ 221: «а то, мовитѣ, же ласку Божію або даръ приимати недостойному не еѣсть дивно; Богъ бовѣмъ часу добротливости и долготерѣнія солнце свое розсвѣчаеѣ на злыхъ и на добрыхъ, а многокротѣ и на пожитокъ». То Василій святой.

Зачимъ, якѣ недостойніи и грѣшніи, дарами Божскими злостій своихъ за доб-

ротъ не могутъ удати, певне и Латин-
пикове на увѣнене вѣры своей и отор-
ванесе отъ восточной церкви не могутъ
собѣ брати, ижъ пѣкоторыхъ святыхъ
мощи мають. Мѣли бовѣмъ, якомъ выш-
ше припомнѣлъ, Филистинове кивоть,
то есть скрыню Господню ¹⁾; мѣли и
Римляне въ мощи своей ризу оную ар-
хиерея Аарона, которая отъ Моисея на
пущи справлена была, которую сегого
дня передъ празникомъ на отпироване
службы Божей выдавалъ, въ Иерусалимѣ
живучій староста Римскій, и архиерей
пазавтрѣ по святѣ отдавалъ ю ²⁾. Кроль
Вавилонскій Валтазаръ въ Иерусалимѣ
побралъ начине освященное церковное и
мѣлъ ѣ въ Вавилонѣ ³⁾. Туркове Иеру-
салимъ и Палестину святую землю, такъ
же и духовныхъ подъ своею владностью
мають, а въ Константинополю газофи-
лакцію царей Греческихъ, а другую цер-
ковную зъ мощами святыми и зъ кни-
гами, и зъ освященными ризами твердо
въ своей владности ховають. Евангеліе
святое еретикове мають; Христосъ въ
Египтѣ былъ; Давидъ у Архиса кроля
Гетского былъ ⁴⁾. А якъ оныхъ поме-
неныхъ народовъ, которыхъ ся помени-
ло, вѣра ихъ злая не апробуется, ижъ
у нихъ освященніи церковни речи и
святѣи мужіе были; такъ и Латинни-
кове не могутъ собѣ брати на апро-
бацію своей вѣры, ижъ у нихъ мощи
пѣкоторыхъ святыхъ находятся. Нехай
вѣдають, ижъ на болшее осужденіе дер-
жать ихъ, гдижъ не хотять такъ вѣ-
рити, якъ оніи святѣи вѣрили. И при-
стойне ся ту оніи апостолскіи покла-
дають слова: «мечь подлугъ затвердѣ-
лости твоей (латиннику) и сердца непо-
кутуючого скарбинѣ собѣ гнѣвъ, въ

день гнѣву и обявенія справедливого
суду Божого» ⁵⁾.

Але даруетъ Богъ той частъ и тое
погодное лѣто, ижъ святѣи восточніи зъ
заходу знову ся до своихъ народовъ и
до своихъ церквей на востокъ павер-
нутъ. Пойдутъ знову до своего отече-
ства такъ, якъ пѣколи Иосифовы кости
зъ Египту до своей отчизны въ Хапа-
анскую землю; якъ Христосъ зъ Егип-
ту до Иерусалима завиталъ, такъ и оніи
запитають; пойдутъ знову назадъ зъ
Вавилону ⁶⁾ сосуди освященными цер-
ковными до своего мѣста Иерусалима,
вернутся и Грекомъ мощи святыхъ;
вернутся имъ знову добродѣйства Бо-
жіи; обачимо знову благая Иерусалиму.
Аминь, аминь, аминь!

Части II, роздѣлу XI, артикулъ 2.

О тѣлѣ св. Николи и о нинихъ
святыхъ костехъ.

Отступникова наши въ справѣ тепе-
решней межъ ними и нами иначей
ся зъ нами не обходятъ, толко або
себе, або насъ ошукуючи. Штѣ ся въ
многихъ ихъ зъ нами поступкахъ всеі
менованой ихъ якобы «Оборонѣ едино-
сти церковной» доводне показало и, да
Богъ, покажетъ, показую и на сесь
частъ. Мовить отступникъ Креуза въ
въ роздѣлѣ десятомъ части первой, ижъ
святѣи Божіи, въ небѣ зъ Христомъ
Господемъ кролюючи, збривившисъ отъ
цепенствомъ Грецими, тѣла свои зъ
всходу на заходъ перенесли, якъ то
межъ иными и Никола святой чудо-
творецъ, который зъ Мирры Ликійской
перенесенъ быти зезволилъ до Бару,

¹⁾ 1 Царств., гл. 6.

²⁾ Бароній, 17; Исход., гл. 28.

³⁾ Давидъ, гл. 5.

⁴⁾ 1 Царств., гл. 22.

⁵⁾ Римл., гл. 2, ст. 5: «по жестокости же
твоей и непокаянному сердцу, собираешъ
себѣ гнѣвъ въ день гнѣва и откровения пра-
веднаго суда Божіа».

⁶⁾ 1 Езд., гл. 1.

мѣста Влоского, въ провинцію Апулію. Отколь, мовятъ, ижъ ся то южъ по розорваню Грековъ отъ Латинниковъ стало, два доводы выходять: 1-й, непорочности вѣры и костела заходнего, а другій — едности або уніи Руской церкви зъ Римскою. Перенесене або вѣмъ того святого установилъ святити папѣжъ Римскій Урбанъ Второй, которое Русь приняла и заховуетъ, а Грекове не приняли. Зачимъ вѣдати оттоль дается, же Русь была подъ послушенствомъ папѣжскимъ и въ едности зъ костеломъ Римскимъ. На што имъ отповѣдаючи мовлю, ижъ Господня есть земля и исполненіе ея: гдѣ колвекъ лежить святой Божій въ тѣлѣ своемъ, въ земли Божой лежитъ. Еднакъ, мовлю и то, ижъ Никола святой возволилъ перенесену быти тѣлу своему на заходъ не до костела Латино-Римского възнавцовъ, але до възнавцовъ вѣры церкви востодной. Калабрія абовѣмъ або Апулія, провинція Влоская, въ которой мѣсто тое Баръ лежитъ, ачолвекъ въ краинѣ есть заходной, мѣшканцевъ единакъ своихъ вѣры и възнанія церкви востодней мѣла, и на тотъ часъ вся въ послушенствѣ якъ цесара востодного, такъ патріархи Константинопольского была. О чомъ читай въ Бароніушу, въ томѣ 10, въ року 1087, въ личбѣ 61, лекгацію Люитпранда, епископа Кремонского, отъ цесаровъ заходнихъ Оттовъ до цесара востодного Никифора Фоки справованую, гдѣ ся то вырази ми словы покладаеть, ижъ Калабрія, то есть Апулія, часовъ оныхъ была подъ послушенствомъ цесарей востодныхъ и патріархи Константинопольского, маючи въ собѣ епископства въ Акирентилѣ, Турдацѣ, Гравинѣ, Мацеріи и Трикаріи, подъ митрополитанствомъ Гидруптійскимъ, которое въ порядку митрополіи, патріарсѣ Константинополь-

скому поддєльныхъ, есть пятьдесятъ пѣтое, якожъ и часовъ нашихъ теперешнихъ въ Сициліи, въ Корцирѣ, въ Мелитѣ, въ Пиценѣ, въ Калабріи, то есть въ Апуліи, которая ся Великою Греціею называетъ, Грековъ барзо много, монастыревъ и церквей коптовныхъ старосвѣцко будованихъ. Гдыжъ провинцію тую Калабрію хотяжъ около року 1041, Нортманове опаловали, христіане еднакъ востодного православія и послушенства патріархи Константинопольского въ ней осѣли зостали и по сєсь часъ зоставаютъ. О чомъ читай въ «Турко-Греціи» книгу осмую, стран. 538, и листъ Михайла Кируларіа, патріархи Константинопольского, до Петра, патріархи Антиохійского. Въ той то Апуліи або Калабріи есть мѣсто тое Баръ, до которого чудотворецъ великій Никола тѣло свое перенесено быти допустилъ зъ Малой Греціи до Греціи Великой, отъ Грековъ до Грековъ, а не до Латинниковъ, отъ православныхъ вѣры и възнанія востодного до православныхъ тоижъ вѣры и тогожъ възнанія, зъ діецеzii патріархи Константинопольского до діецеzii поддєлой томужъ, не до Латинъ, аны до папѣжской власти, але зъ збуреного отъ поганъ мѣста влады Грецкой до захованого цѣло отъ Бога мѣста тоижъ влады Грецкой, зъ дому власного до дому власного, то есть, зъ одного церкви востодней презъ поганъ здуспоного гмаху до гмаху тоижъ востодной церкви другого, отъ поганской руки недоткненого.

А же Грекове свята перенесєня мощей св. Николы не святятъ, а мы, Русь, святимо, намиѣй то отступникомъ до показанія уніи Руси зъ костеломъ Римскимъ не служить. Не мають Грекове и праздника Покрова Пречистой Дѣвы Богородицы, а мы Русь ма-

емо. А о томъ засѣ часѣ митрополитомъ Рускимъ былъ Ефремъ Грекъ, отъ патріархи Константинопольскаго Николая, того имене Третьего, посвященій, а по немъ же также якъ передъ нимъ митрополитове Рускіи Грекове были, отъ патріарховъ присиланій, которіи зъ Римскимъ епископомъ уніи мѣти не могли, поневажъ его отъ патріарховъ выклѣтымъ быти знали. Грекове свята того не святятъ частью для того, ижъ тое перенесене дѣломъ не почеснимъ, але порывчимъ стало, частью, ижъ того заразъ року то есть року 1096 и въ Калабріи и во всей Греціи великое замѣшаніе сталося черезъ выправу войны заходнихъ христіанъ на освобоженіе Іерусалиму отъ Агарянъ опанованого и иншихъ мѣстъ Палестинскихъ и Сирійскихъ. А въ нашей Руси ижъ покой былъ и ижъ наша Русь особою нѣякоюсь ревностю въ почестъ того великого чудотворца есть обовязана, довѣдавшись, ижъ зъ мѣста спустошенного благочестивого до мѣста ровне благочестивого, отъ Грековъ до Грековъ мощи св. Николы, патрона ихъ якимъ же колвекъ способомъ перенесены сталися, празновати день той почали и гимны, празнику тому належачи, зложили. А же бы свято тое Урбанъ папѣжъ святити постановити мѣлъ—безъ доводу повѣсть! И сами абовѣмъ Латинници мая 9 дня, въ который ся тое перенесене стало, свята того не обходятъ и зменки о поднесеніи свята того презъ Урбана папѣжа не чинятъ. Припоминаетъ Скарга въ «Оброцѣ»¹⁾, при житіи святого великого чудотворца положеномъ, якобы нѣякійсь Янъ Барина, архидіаконъ Барскій, зъ розсказанія нѣякогось Урсона, архиепископа Барскаго, року 1087, о перенесеніи

тихъ мощей святыхъ писалъ, а о святѣ перенесеніи нѣ слова. О Урбанѣ папѣжѣ—поготовю, кгдажъ въ томъ року не Урбанъ Второй папѣжевалъ, але Викторъ Третій, и описане того перенесенія отъ Барины сталося осма лѣти впродѣ, нѣжли самое тое перенесене сталося было: Зъ которымъ отступникова не порозумѣвшись, презъ розность повѣсти въ фалшу заставають. Зачимъ якъ той Янъ Барина архидіаконъ, такъ и архиепископъ его Урсонъ—персоны суть змышленіи. Вскходнего абовѣмъ послушенства во всей Апуліи епископове поты были, поки тую провинцію Нортманове держали, то есть ажъ до року 1196, о которомъ часѣ Нортманове зъ Влохъ были вигнаны. О чомъ читай Бароніуса въ томъ помененомъ року.....²⁾ А около року 1080, по которомъ въ лѣтъ 7 перенесеніе мощей святого Николы сталося, же еще Грекии входнии цесареви Калабрією владѣли—вѣдати дается оттолъ, ижъ помененого року, за розказанемъ Никифора Вотаниаты, цесаря Константинопольскаго, Алексій Комнень (за которого потомъ цесарства было тое перенесеніе), гетмапомъ висланъ будучи, поразилъ въ той Калабріи Никифора Оріенція, княжа Диррахійское, который, противъ цесарю повставши, въ заходнихъ сторонахъ папства его плюндровалъ и осѣдалъ. О чомъ Зонарасъ историкъ, въ томъ третьемъ, въ листѣ 130-мъ, на страници 2 и 4 пишетъ.

А што ся другихъ святыхъ тѣнетъ, яко то Андрея апостола, о томъ свѣдоцтва певни, ижъ и до того часу въ Константинополю зъ Лукою евангелистою и Тимоеемъ, епископомъ Ефескимъ, заставасть.

О святыхъ засѣ Іоаннъ Хрисостомъ

¹⁾ нравственная наука, поученіе.

²⁾ Не обозначено.

и Григоріи Нанзіанзенскомъ, также и о всѣхъ апостолахъ, исповѣдникахъ и дѣвицахъ, повѣдаемо, иже нѣкоторые части мощей могутъ быти въ Римѣ и въ Венеціи, а голова св. Іоанна Златоустого въ святой горѣ Аѳонѣ есть, въ монастыру Ватопедскомъ, и нинихъ святыхъ мощей барзо много въ монастырахъ Свято-Горескомъ и въ нинихъ по розныхъ крапнахъ находятся, болшей, иже въ заходнихъ сторонахъ.

О Марку евангелистѣ сами Венетове не вѣдають, на которомъ мѣстѣ лежить. Читай о томъ Бароніуша, року 820.

Не тымъ ся, заправды, Латинникове мають такъ барзо хвалити, же св. Николы и иныхъ святыхъ веходныхъ мощи мають; але - если оныхъ вѣру держать и если житію ихъ наслѣдуютъ? Нехай покажутъ нинѣ въ костелахъ своихъ вѣру святыхъ Николы и Григорія Нанзіанзенскаго, Іоанна Златоустого, Саввы Освященнаго и иныхъ! Нехай и добродѣтели ихъ и цноты явятъ на собѣ! Лечь далеко и вѣроу, и житіемъ отъ нихъ отстоятъ. Зачимъ болшее каранье ождаетъ ихъ, бовѣмъ въ очахъ своихъ, же веходу святыхъ маючи и видячи, иже они вѣру, которую на веходѣ проповѣдали, чудама на заходѣ подтверждаютъ, упоминаючи презъ то Латинниковъ, абы ся до церкви веходнее на вернули, а они, якъ Фараонъ противъ Моисея и Аарона, ставятся, и въ той своей затвердѣлости не могутъ таемниці познати, иже якъ святые веходніи въ тѣлѣ тутъ на земли живучи такъ и по смерти Латинниковъ научають и до вѣры церкви веходной на вертають, абы ся церковь веходней и патріархомъ смирили и къ онымъ знову прилучили.

Не хвалитежся, отступниково, мощми святыхъ панихъ, гды вѣры ихъ не дер-

жите! Не хвалитеся и вынеслюстю до-часного щастья, але покажите у себе правую вѣру! «Не повѣдай ми, святыи Іоаннѣ Хрисостомѣ мовитъ, же мѣсто Римское есть великое, але покажи ми тамъ такъ полное слухане слова Божого; поневажъ и мѣсто Содомское столпы мѣло великіи, а малую халупку Авраамъ; але ангели, минувши Содому, до оной малой халупки пришли. Не на будоване бовѣмъ, але на внутреннюю цнотъ оздобу взгляды мѣли» ³⁾).

РОЗДѢЛЬ ДВѢНАДЦАТЫЙ

Части II, роздѣлу XII, артикулъ 1.

О замѣшанію Латинниковъ презъ новыи науки и оплѣгахъ ихъ.

Великое скаранье Божее на край заходній, по одорванюся костела Латинскаго отъ церкви веходней, пастушило, иже, опустивши жродло вѣры, опустили и правую мудрость, оставили и правыи догмата, а взяли ся за того свѣтніи выставили науки; зачимъ въ ереси рознии ввали, и сами межи собою до великой незгоды пришли, и еденъ зъ другимъ въ писмахъ розни суть. Нигды въ Греціи церковь Христова до такъ великого и тяжкого розорваня не приходила, до якого, якъ мовимо, костель Римскій прииоль, же его такъ многіи кролевства (о которыхъ напередѣ) опустили и вѣроу его погордили, и вмѣсто Римскихъ костеловъ зборовъ собѣ набудовали. Кто нинѣшнихъ часовъ войдетъ до костеловъ напезскихъ а до зборовъ Лютеранскихъ и Калвинскихъ, тамъ зъ великихъ ихъ паукъ не услышишь ничого! Ено же казновѣи на себе повстають, костель

³⁾ На Ісаію, омилія 4.

на зборъ, а зборъ на костель злоречить, вѣры свои взаемъ гаячи, такъ иже по многихъ краинахъ до войны кривой приходитъ. И то ся власне стало въ заходнихъ сторонахъ, якъ нѣколи при оной вежи Вавель ¹⁾, на поли Сennaаръ, помѣшане языковъ; и ошіи ся помѣшали въ вѣрѣ и пабоженствѣ, такъ иже мечемъ и кривыми аргументами собѣ частокротъ воплиивости въ вѣрѣ розвизовали и розвизуютъ. А поки въ едности зъ церквою восточною костель Римскій былъ, не было того на заходѣ; але за грѣхъ одорванія ихъ подаль ихъ Богъ «въ неискусенъ умъ», якъ апостоль святей нѣколи до Римлянъ предковъ ихъ написалъ мовячи: «и якоже не искусиша Бога имѣти въ разумѣ, сего ради предаде ихъ Богъ въ неискусенъ умъ, творити неподобная» ²⁾. Пришли тыи злии науки и въ наши Россійскіи краи, и многихъ ересми заразили.

Отколь вѣдати на око, же въ болшихъ плѣгахъ Латинникове суть, нежели Грекове. Тыи бовѣмъ въ дочасномъ щастіи нѣмшто оставлены, а ошіи въ духовныхъ важнѣйшихъ дарахъ недостатокъ терпятъ, правой бовѣмъ богословіи не мають, отцы святыи и синоподами поданой премудрости духовной далекии суть. Вся ихъ мудрость—на ныху и хвалу прожнующу и абы на позоръ што дѣяти и для прибытку! Свободы сумнѣнія не мають, гдѣжъ завше ихъ гризеть отмѣненіе вѣры о Духу Святомъ, опрѣснока впроваженіе, отпятие келиха людюви, чистцу внесене, календаріи отміна, и иныхъ многихъ повотиниъ впроваженіе! Гризеть ихъ и розорване царства! Мають ихъ и то

гризти, же ся папѣжъ и въ неналежащую собѣ епархію Россію вдираетъ! Гризеть и то апостатовъ нашихъ, иже и вѣру измѣнили и власного своего пастира патриарха отступили, а намъ православнымъ, статечне въ своей святой старожитности стоячимъ, на сумнѣнію ничого жадной трвоги не чинить. Вѣримо абовѣмъ всѣ збавенія нашего артикулы такъ, якъ ихъ вѣрили святыи учителя церквий, якъ вѣрити ихъ святыи апостолове подали, и самъ Збавитель Іисусъ Христосъ научилъ.

Части II, роздѣлу XII, артикулъ 2.

Мудрость у Латинниковъ
Грецкая.

А што ся Римляне хвалять наукою тогосвѣтною — «чужимъ перьемъ хвалятся», «въ чужомъ плацу напинаются!» Греци то суть мудрости—Платонова и Аристотелева и иныхъ философъ Грецкихъ мудрость, отчасти имъ удѣлена! А по тыхъ брали науку отъ Грековъ, за христіанства въ заходнихъ сторонахъ живучихъ. Особливе и знамените около року 1400, науки на заходѣ внесли: ³⁾ Еммануиль Хрисолірасъ, Феодоръ Газа, Георгій Трапезонскій, Еммануиль Мосхопуль, Димитрій Халкокондилъ, Каруль Константинопольчичъ и инши. Грецкою теды мудростью хвалятся! И мы Россове, если для наукъ въ край Нѣмецкій удаемся, не по Латинскій, але по Грецкій розумѣемъ, гдѣ якъ свое власное, заходнимъ отъ Грековъ на частъ короткій повѣренное, отбираемо, зъ ростропностю еднакъ сметѣе отмѣнуемо, а зерно беремо, уголе зоставуемо, а золото влѣй-

¹⁾ Быт., гл. II.

²⁾ Римл., гл. 1, ст. 28. Злагоусть на Ефес. (гл. 4), омили 12.

³⁾ Въ спискахъ Толст. и Унд. на полѣ: «Маргвардъ, въ Хронологіи».

муемо. Якъ Василій Великій, въ оми-
ліи «О читанью книгъ поганскихъ» мо-
вить: «якъ рвучи рожу, хоронимось ко-
лѣкъ, такъ и въ писмѣ противныхъ
речей и неправыхъ розумовъ, што есть
пожитечного приймаемо, а шкодно-
го убѣгаемо». Можемо тежъ беспече-
нне речі, пжъ Латинникова верху высокої мудро-
сти Грецкой не дошли, и же нижній и
песталый—Латинскій розумъ. На доводъ
того кладу тутъ зацного и мудрого
политика Полского ⁴⁾ о томъ здане.
Мовить бо онъ въ единой отъ своихъ
орацій у тии слова: «можетъ незле при-
ровпати розумъ Грецкій до самородного
ходу или до едноходника коня, кото-
рый пѣколи не ухитить и поти трваеть
еднаковъ, поки коня ставаетъ. Розумъ
засъ Латинскій немаль пошолъ на учо-
ную ипоходу, которая што-разъ ся от-
мѣняеть, и за ледакою отмѣною до-
роги, гды або зъ горы, або на гору,
або рѣку, або болото переходить, роз-
пость беретъ». Читай о томъ въ книзѣ,
въ Добромылю презъ Андрея Мачу-
ского выдавой.

А што ся тежъ ткнетъ богословіи
правой, и тоею всходною дыхаютъ! Гды
бы не книги оныхъ великихъ вселен-
скихъ учителей церковныхъ Діонисія,
Клеменса, Аванасія, Василя, Ефрема,
Ниского и Навзіанзенского Григоріевъ,
Іоанна Златоустого, Іерусалимскаго и
Александрійскаго Кирилловъ, Іоанна
Дамаскина, Теофилакта, Икуменія, Еу-
оимія и иныхъ, — теды бы Аріаномъ,
Лютерапомъ и Калвиніаномъ не могли
дати отпору. Не отдаляемо отъ поме-
ненныхъ святыхъ Амвросія, Іеронима и
Августина, бовѣмъ тыи жродла богосло-
віи церкви всходной черпали. Еще мов-
лю: гды бы не историкове Грецкіи, ко-

⁴⁾ Тамъ же на полѣ: «Янъ Феликсъ Гер-
буртъ».

торыи о дѣяхъ церковныхъ и о хри-
стіанѣхъ оныхъ первыхъ писали, — не
знали бы Латинникова што ся въ пер-
вотинахъ дѣяло. Штобъ речемо о вы-
сокомъ ангелскомъ лику, мщишескомъ?!
Гды бы не у отцевъ святыхъ всходныхъ
видѣли и читали о тайнѣ его, — нигды
бы были не знали о немъ. Лечъ тыхъ
часовъ Латинникова въ многихъ частехъ
помененыхъ богослововъ науки и сгно-
далнихъ догматъ и вырочовъ уступили,
и не въ одномъ выкročили, якъ ся мно-
гими книгами, отъ Грековъ и Россовъ
выдаными, довело и отъ мене напередѣ
предложило.

Части II, роздѣлу XII. артикулъ 3.

О простотѣ Римской.

Бытъ пѣколи часть, а той барзо дол-
гій, гды Римляне, въ неволи будучи,
наукъ не мѣли, а въ невѣжествѣ и про-
стотѣ жили. Доводомъ того есть оное
папы Римского Агаѳона до шестого все-
ленскаго Константинопольскаго синоду
поселство, въ которомъ мовить: «поси-
лаемо тыхъ сослужителей нашихъ Тео-
дора и Сергія, пресвитеровъ, и Іоанна
діакона» ⁵⁾. Потомъ заразъ придаеть
«отъ чловѣковъ бовѣмъ въ посродку по-
ганъ живучихъ и выживени зъ працы
тѣлесной зъ великимъ росторгненемъ
ума набывающихъ, якимъ способомъ вѣ-
домость писма знаходиться можетъ, едно
же канонне отъ святыхъ отцевъ и свя-
тыхъ пяти вселенскихъ синодовъ што-
колвекъ усужено есть въ простотѣ сердца
и невонтиливѣ поданую отъ отцевъ вѣру
заховуемо: едно тое и передѣйшее
вѣчне держати зычачи и усилюючи, абы
пѣчого надъ то, што канонне ухвалено
есть, не приимати, ань отмѣняти, ань
придавати, але оныи ухвалы и словы и

⁵⁾ Нилъ Кавасиль.

смыслами цѣлы и ненарушоны заховивати». Вспоминаеть ¹⁾ въ томъ же листѣ пендзы свои и утисненія отъ поганъ, и жъ имъ отобрали доходы, зачимъ працою рукъ своихъ поживенія собѣ шукати мусять: «вся, мовить, маєтностъ наша есть вѣра, въ которой мѣшкати за найвишнюю славу, а за ню умерети, за великий зискъ собѣ маемо. Наука наша есть—границъ каѳолицкой и апостолской вѣры не переступовати, якъ апостолская столица зъ нами держить и подаєть, которую мы цѣлу сердечною стражею доховываемо».

Уважаю, и жъ за вѣру пяти соборовъ хотѣли умирали папезове, которую мы нынѣ визнаваемо, а не за вѣру единыхъ папезовъ, которую отступникове признають. И не знати было на онъ часъ мудрости въ заходнихъ костелахъ, ажъ въ тысячномъ и тресотномъ року почалася ѳеологія являти схоластицкая, зъ которою нынѣ высоко вылетаютъ, а низко падають. А не спомагаєть ихъ тая мудрость, якъ и опого многихъ книгъ писателя Оригена, который вѣковъ оныхъ первыхъ за висоце мудрого и въ писмѣ святомъ за велце бѣглого былъ мѣный. Еусевій, онъ Кесарійскій, на первомъ синодѣ всѣхъ наукою перевышалъ, але многіи труды отцемъ святымъ удѣлялъ. Арій—изали не мудрый былъ? Также и философовъ, которые ему и ереси его помагали, лечъ тоє ихъ намнѣи не ратовало, поневажъ вѣры правой не мѣли. Але не заходячи такъ далеко, овыи въ академіяхъ Лютеранскихъ и Калвинскихъ, которыхъ, снать, неровно болше, пѣжъ Римскихъ езуитскихъ, — маистрове, философовъ, докторовъ всѣхъ факультатъ—мужи суть (признати то мусять и отступникове) учоніи, въ философіи и въ ѳеологіи бѣглии. А еднакъ

то ихъ вѣры намнѣи не вспомагаєть. И овнемъ такъ многіи будучи и такъ висоце учоними слынуци, отъ нѣхъ и отъ насъ слышать геретиками быти. Нейдетъ теды за тымъ, и жъ Латинникове мудростію многою обфитуютъ, абы и вѣру правую мѣти мѣли, речамъ самымъ, яснє противъ тому волающимъ и противячимся. Заисте, мудрость имъ тая — на тяжшее обличеніе и на болшую муку и горе, якъ и онымъ мудрецемъ Жидовскимъ, до которыхъ Иисусъ Христосъ мовилъ: «горе вамъ законникамъ, и жъ взялисте ключъ разумѣнія, сами не вошли и входячимъ забороняете» ²⁾.

Мовимо теды, и жъ Латинникове щастіємъ умѣтности философской хлюбятся, а Грекове зъ онымъ Агаѳономъ, во убоствѣ живучимъ, выхваляються задержанемъ въ цѣлости правой вѣры. Уступила зъ Греціи тогосвѣтныхъ философъ мудрость, але zostала въ ней правая мудрость евангелская и простота святая апостолская и отческая. Выхваляються Римляне свободою панованія своего ведлугъ свѣта, и Грекове выхваляються свободою души и сумнѣнія своего, и жъ правую вѣру и догмата заховують, кромѣ вшеякой отѣмни. Латинникове силлогисмовъ и аргументовъ ся учать — любопрѣтися и единъ другого перепирати, а Грекове и Россове держать правую вѣру, и доводятъ правды ей зъ писма святого, при томъ учатся богоугодно жити, единъ другого подвигами превосходячи, и тѣснимъ путемъ и узкими вороты проходячи, оныхъ святыхъ первыхъ христіанъ и пустынножителей настѣдуючи ³⁾.

¹⁾ Цесарь Бароніи, рокъ 680.

²⁾ Лука, гл. 11, ст. 52.

³⁾ 1 Корин., гл. 11; 1 Солун. гл. 1.

Части II, роздѣлу XII, артикулъ 4.

О правой мудрости церкви
Христовой.

А што намъ примовляють, какъ о цвѣченъ и о мудрость не стараемся, — пытаю: о якой мудрости мовять — о позверховной сегосвѣтной, чили о внутренней духовной? Если о внѣшней свѣцкой (хотяжъ и въ той благодатию Божею искусство маемо, не хвалимся еднѣ пакъ нею, але) отповѣдаемъ, же тая мѣй потребна естъ, абовѣмъ мы не презъ ю естесмо приведени до познани правды и вѣры, и тыи, которыи вожами и учителми нашей вѣры были, то естъ апостолове, не философією того-свѣтною позискали предковъ нашихъ Богови, якъ апостолъ святыи мовить: «не въ мудрости слова, абы не бытъ вынищенъ крестъ Христовъ» ⁴⁾, и засъ: «я, мовить, гдымъ пришолъ до васъ, братіе, пришолемъ не зъ вынеслюстю слова, або мудрости, оповѣдаючи вамъ свѣдоцтво Божіе. И я въ слабости и страху, и въ дриженію великомъ былемъ у васъ, и слово мое и проповѣдь моя не во препрѣнія чловѣчей мудрости словѣхъ, але въ оказанію духа и силы, абы вѣра ваша не въ мудрости чловѣчой, але въ силѣ Божой была» ⁵⁾. А если жъ о духовной и внутренней мудрости мовять, — и въ той благодатию Божею продокъ держать святыи отци

⁴⁾ 1 Корин., гл. 1, ст. 17: «не въ премудрости слова, да не испразднится крестъ Христовъ».

⁵⁾ 1 Корин., гл. 2, ст. 1, 3—5: «И азъ пришедъ къ вамъ, братіе, придохъ не по превосходному словеси, или премудрости повѣщающа вамъ свидѣтельство Божіе. И азъ въ немощи и страхѣ и трепетѣ быхъ въ васъ. И слово мое и проповѣдь моя не въ препрѣтельныхъ чловѣческихъ премудростисловесѣхъ, но въ явленіи духа и силы; да вѣра ваша не въ мудрости чловѣчестѣй, но въ силѣ Божіей будетъ».

всходнии. Свѣдками того суть тамъ живучи тыи, которыи, свѣтомъ погордивши, на отчество свое царство небесное взирають, зъ которыхъ многіи ажъ до вилиня крве противъ безбожности застановляються, кровью и самимъ дѣломъ, а не словы уставичне церковъ Христову вси-раючи. Такихъ на Выходѣ и въ Греціи и въ Малой и въ Великой Россіи, венцъ и въ краяхъ Болгарскихъ и Сербскихъ, паходится зъ ласки Божей личба не мала. Тыи, на кождый день въ постѣ и въ молитвахъ и въ многострадалнихъ тѣлесныхъ трудахъ живучи, мають горячую хотъ ⁶⁾ до оного блаженства (о которомъ Христосъ Господъ мовить: «блажени чистыи сердцомъ, абовѣмъ тыи Бога узрять» ⁷⁾ и такъ за чистотою сердца до богомыслиности приходятъ. Презъ которую то таковую богодухновенную мудрость, до таковое приходятъ до-сконалости, же и кождого зъ нихъ царя, пророка, іерея маешъ: — царя — ижъ злыи страсти на землю повергли, и грѣхи умертвили, и надъ тѣломъ и надъ страстями царствуютъ; іерея — ижъ себе самихъ Богу оферуютъ, и тѣло умертвляють, подлугъ апостола «пред-ставте тѣла ваша оферу живую, свѣтую, благоугодну Богови, разумное служеніе ваше» ⁸⁾; пророка засъ — гды Духа Божого жилище, то естъ мѣшкане ставинси и будучи, о воли Божой и о царствѣ небесномъ бесѣдуютъ [и о речахъ пришихъ, збавенныхъ научають и проповѣдуютъ] ⁹⁾. О которыхъ то па-шихъ таковыхъ духовныхъ а на обличеніе того-свѣтныхъ мудрецовъ — вчесне и принаслѣне припомянути великого

⁶⁾ Толст.: «хотъ».

⁷⁾ Матѣ., гл. 5, ст. 8.

⁸⁾ Римл., гл. 12, ст. 1: «представите тѣлеса ваша жертву живу, свѣтую, благоугодну Богови, словесное служеніе ваше».

⁹⁾ Дополнено по Толстовскому списку.

мудрца Августина. Онъ бовѣмъ, читаючи нѣколись житія святыхъ отцевъ, пустинниковъ и задивовавшихся ихъ духовной философіи, рекъ: «повстають простыи и порицають небо, а мы зъ нашими науками въ тѣлѣ и крови бродимо».

О учителяхъ церкви восточней.

А если спытася о докторехъ, о учителяхъ церкви нашей,—тихъ маеть она достовѣрныхъ. Напродъ, самого Бога, яко есть писано въ пророцѣ и въ евангеліи: «и будутъ всѣ научени отъ Бога» ¹⁾; той и Петра апостола научилъ признати и мовити «ты еси Христосъ сынъ Бога живого» ²⁾. Маеть Моисея и книги презъ него подани; маеть пророки и всѣ книги старого закона; маеть евангелисты, апостолы и мученики; маеть при нихъ учителей церковныхъ: Діонисія Ареопагиту, Иринея, Григорія чудотворца Кессарійскаго архієпископа, Афанасія Освященнаго, Василія Великаго, Григорія Богослова, Григорія Нискаго, Іоанна Златоустаго, Кирила Іерусалимскаго и Кирила Александрійскаго, Іоанна Дамаскина, Ікумения, Евѣмѣя, Фотія, Теофилакта, Каллиста и иныхъ многихъ; маеть при нихъ и святыи соборы вселенскіи и помѣстныи, а на нихъ святыхъ божественныхъ отецъ на[дѣ] три тысячи. Надъ то все, маеть святая восточная церковь уставиче притомнаго учителя Духа Святого, якъ насъ уверилъ о томъ Іисусъ Христосъ Господь нашъ: «а я упрошу Отца, и иного утѣшителя дастъ вамъ, абы былъ зъ вами на вѣки, Духа правды» ³⁾, и зась: «утѣшитель Духъ Святой, которого послеть Отецъ во имя мое, той васъ

научитъ всему, и воспомянетъ вамъ все што колекъ мовилемъ вамъ» ⁴⁾, и зась: «а гды придетъ онъ Духъ правды, наставитъ васъ на вшелякую правду» ⁵⁾. Церковь святая восточная есть всѣмъ маткою и учительницею, и таи есть оное «посланіе Христово, справленое презъ апостолы, написаное не черниломъ, але Духомъ Бога живаго, не на таблицахъ каменныхъ, але на таблицахъ сердець, тѣлесныхъ» ⁶⁾.

Въ нашей святой восточной церкви онаи наука находится, о которой Іеремія пророкъ и апостолъ пишетъ: «по оныхъ днехъ, мовитъ Господь, даючи законы мои въ мысли людскіи, на сердцахъ ихъ напишу ихъ, и буду имъ Богъ, и тыи будутъ мѣ люди. И не будетъ научати кождый ближнего своего, и кождый брата своего мовяти: познай Господа; поневажъ всѣ познають мя отъ малого ажъ и до великаго ихъ» ⁷⁾. А божественный Іоаннъ Богословъ: «вы, мовитъ, помазаніе, которое приимисте отъ Христа, въ васъ заставаеъ, и не потребуеъ, абы васъ хто училъ; але ижъ тое самое помазаніе учитъ васъ о всемъ, и правдивое есть и не есть фалшивое» ⁸⁾. То о учи-

¹⁾ Іоан., гл. 14, ст. 26.

²⁾ Іоан., гл. 16, ст. 13.

³⁾ 2 Корин., гл. 3, ст. 3: «посланіе Христово служеное нами, писано не черниломъ, но Духомъ Бога жива, не на скрижалѣхъ каменныхъ, но на скрижалѣхъ сердца плотныхъ».

⁴⁾ Іерем., гл. 31, ст. 33 — 34: «по днехъ онѣхъ, глаголетъ Господь, дамъ законы мои въ мысли ихъ, и на сердцахъ ихъ напишу я, и буду имъ въ Бога, и тии будутъ ми въ люди. И не научитъ кійждо ближняго своего, и кійждо брата своего, глаголю: познай Господа; яко вси познають мя отъ мала даже и до великаго ихъ».

⁵⁾ 1 Іоан., гл. 2, ст. 27: «вы еже помазаніе приимисте отъ него, въ васъ пребываетъ, и не требуетъ, да кто учитъ вы; по яко то само помазаніе учитъ вы о всемъ, и истинно есть, и нѣсть ложно».

¹⁾ Исаія, гл. 54, ст. 13 «и вся сыны твоя научены Богомъ».

²⁾ Мате., гл. 16, ст. 16; Іоан., гл. 6, ст. 69.

³⁾ Іоан., гл. 14, ст. 16.

телехъ и о науцѣ святой церкви на-
шой восточной.

Въ выкладанью засѣ писма святого
наслѣдуемо отцевъ святыхъ, якъ и ка-
нонъ 19 шестого вселенского собору
рѣсказуетъ мовици: «повинни суть, ко-
торымъ предложено въ церквахъ ма-
ють, въ каждыи дни, а особливо въ
недѣлю, весь крилосъ и людѣ научати
благочестивыхъ и правыхъ наукъ, зъ
Возского писма збираючи вырозумѣн-
и выроки правды, и не переступаючи
южъ заложонныхъ границъ, ани Воз-
скихъ отцевъ подаян. А гдѣ бы до
писма належачая прѣ якая вѣсчата бы-
ла, той иначе нехай не выкладываютъ, ед-
но якъ церковнии свѣтила и учителя сво-
ими писмы выложили, и болю хвалѣ от-
толь достунятъ, нижи гдѣ сами отъ себе
штѣ мовити будуть и становити»⁹⁾ и проч.

Уважай, отступнику не до Риму и
не до скрыни папезскихъ персѣй по вы-
розумѣнью писма святого отсылають свя-
тымъ отцы, але до предковъ своихъ ров-
не святыхъ отцевъ учителей вселен-
скихъ, которыми писмы своими выложи-
ли тайну вѣры, и писма святыи старо-
законныи и новозаконныи обяснили, и
тайну вѣры христіанской достаточне
выложили. Есть теды святая наука въ
святой церкви нашей восточной; суть
и учителя, которыми насъ учать, на-
продъ, вѣру заховывати, во всемъ не-
нарушеную. и все тое, штѣ намъ отъ
Христа и апостоловъ его святыхъ есть
подано и приказано, якъ есть писано:
«учачи ихъ заховати все, штѣ козвекъ
приказалемъ вамъ»¹⁰⁾. При томъ отъ
грѣха отводити. Потрете, волю Божию
повѣдати и дѣломъ оную исполняти,
зачинъ диспутувати, то есть любопыт-
тисѣ о вѣрѣ не есть намъ потреба:
справа бовѣмъ наша южъ есть выигра-

на, якъ и выроками соборовъ вселен-
скихъ ствержена и твердо замкнена,
и южъ благодатию Христовою всѣ ереси
поконали, *ἐπίκριον*, то есть пѣснь зви-
тяжную снѣвасмо. Досѣтъ намъ, право-
вѣрнымъ, абысмы готовы и вѣдомы были
показати суди и выроки соборови и
отцевъ святыхъ писма противъ ерети-
комъ, которыми южъ суть покопаны,
осужены и прокляты достаточне, або-
вѣмъ святыи отцы напротивъ всѣмъ
ересемъ отповѣдѣли, и намъ на отпо-
вѣдъ науку въ писмахъ своихъ зоста-
вили. Беспечивѣйшая намъ есть гото-
вымъ оруженіемъ, то есть писмы и
догматы, отъ святыхъ отецъ выданныи,
боронитися, нежли новыхъ и пеневныхъ
пскати, кождому ведлугъ своей волѣ и
мысли, ново штѣ мудруючи, въ небесне-
ченство себе вдавати, штѣ бывасть презъ
силлогисмы и аргумента. Если бовѣмъ
хто и у права маючи свѣтского речъ
свою осуженую и декретованую, за по-
казанемъ еи противной стороны, южъ
она не можетъ ничого вносити, ани
поступовати, разъ покопана бывши; и
гдѣ банѣцію укажемо банѣтови, южъ
болше мѣсца у суду стояти не маеть.
Также и въ справѣ о вѣру: гдѣ пока-
зуемо декрета и выроки синодалныи,
противники мусѣтъ зъ илицу устуно-
вати а за баниты, то есть за покопани
и осужени и прокляты, себе узнати.
А такъ намъ православнымъ досѣтъ на
томъ соборной вѣры визначе визнава-
ти и догмата, а выроки соборови по-
казовати, и еретиковъ, якъ покопанныхъ
южъ, за анаематисованныхъ, то есть за
проклятыхъ, мѣти, въ контроверси жад-
ни не вдаючися, абысмы въ истотныхъ
и невинныхъ догматахъ не были розумѣ-
ны за вонячихъ. Моцно теды домъ
Израилскій и весь родъ христіанскій
нехай знаетъ, розумѣетъ и вѣдаетъ,
нижъ нѣсть церкви, не есть вѣры право

⁹⁾ Шестой вселенскій соборъ, канонъ 19.

¹⁰⁾ Мате., гл. 28, ст. 20.

славной, окромѣ одной святой соборной апостолской церкви, гдѣ семь святыи вселенскіи соборы заховуются, въ которой Грекове и мы, Россове, истотне и правдиве естесмо, и всеѣ тыи, которыи зъ нею въ православной еи вѣры признанью суть згодны, и статечне трѣвають, и которыи отъ святой старожитости въ вѣрѣ артикулахъ, и въ уживаню тайнъ жадныхъ отъѣнъ не утерѣли, то, што разъ приняли, въ отъѣну пускати—грѣхъ быти судячи.

О новыхъ докторехъ, то есть учителяхъ Церкви Восточной.

Если при томъ хотять отступниково наши вѣдати и о новыхъ учителяхъ святое церкви восточной, которыи южь по оторванюся заходныхъ отъ неи, жили и книги писали, особливе противъ блудомъ папескимъ и отъѣнамъ костела заходного, тыхъ по имени ихъ, значѣйшихъ покладоу: Евстафій, Никола, епископъ Мевонскій, Никита Пекторатъ, Никита Философъ Константинопольскій, Евстратій, митрополитъ Никейскій, Іоанъ Ксифилинъ, Михаилъ Кирюларій, Калистъ и Филофей, патриархове Константинопольскіи, Леонтъ, Ахридосскій архиепископъ, Нилъ Кавасиль, который писалъ противко Оому Аквинату (таи книга высоце есть мудрая, въ Путенскомъ монастыру, въ Волосѣхъ по-Словенску находится); Копстантинъ Арменопулъ, Генадій, архиепископъ Болгарскій, Епифаній, патриарха Константинопольскій, Петръ и Іоанъ и Феодоръ Балсамонъ, патриархове Антиохійскіи, преподобный Никонъ въ Чорной Горѣ (въ лѣта Іоанна, патриарха Антиохійского, написалъ книгу) Никита Хонѣятесь, Евѣмій Зигавентъ, монахъ, Михаилъ Сиггелъ, Іовъ монахъ, Андроникъ Севастій, Нилъ, архиепископъ Фессалоницкій, Іоаннъ Кантакуженъ, царъ (который, оставши мона-

хомъ, написалъ книгу), Никифоръ, Калистъ, Ксанѣопулъ¹⁾, Максимъ Плиудесъ монахъ, Никифоръ Грегорасъ, Марко, митрополитъ Ефескій (той писалъ много а особливе «Вызнане вѣри до всеѣхъ христіанъ», «Диалогъ Гречина зъ Латинникомъ» о ономъ придатку до символу «и отъ Сына», и «Главизны силѣнческіи противъ Латинникомъ», книга «О посвяченю еucharистіи» и прочая), святой Григорій, архиепископъ Фессалоницкій, Палямасъ, Нилъ Кавасиль, архиепископъ Фессалоницкій, Варлаамъ Калаврійскій, Михаилъ, патриарха Константинопольскій («О преждеосвященныхъ»), Германъ патриарха Константинопольскій, Митрофанъ, архиепископъ Смирненскій, Іоанъ, патриарха Іерусалимскій, Максимъ монахъ, который въ Москвѣ скончався, Іеремія, патриархъ Константинопольскій («О исхожденіи Св. Духа отъ самого Отца до Лютерановъ») Іоаннъ Кипріосъ, Іоаннъ Зонарасъ, Максимъ Маргуній, епископъ Киѳирскій, Мелетій, Александрійскій патриарха, и иніи многи, которыи всеѣ зъ грунту аргумента Латинскіи знесли и поконали ихъ во всемъ. Феодосій Зигомала, протонотарій церкви Константинопольской, въ листѣ, до Мартина Крусія писаномъ, вѣдати дастъ, ижъ дидакаловъ мудрыхъ его вѣку живыхъ, болше семдесяти находится (въ книзѣ «Турко-Греція», книга 3, а листъ 216, и въ книзѣ 7, листъ 506).

Учителевъ новыхъ (62) показаль бымы еще и въ народѣ Россійскомъ, которыхъ благодать Божія даровала и житіемъ и наукою церковь Христову прославляющихъ, и книгами наполняющихъ, за ласкою Божею масмо ихъ зъ потре-

¹⁾ На полѣ въ спискахъ Толст. и Унд.: «Никифоръ, Калистъ, Ксанѣопулъ—Триодъ въ недѣлю 2 поста».

бу; а если—не збыткомъ, не дивуясь: въ многомъ Израилю единъ Моисей, еденъ Веселеиль, одинъ Давидъ, одинъ и Соломонъ. Силныхъ немного, якъ Самсонъ, Давидъ и Ависай. Одинъ межи діаконъ мудрый и мужній архидіаконъ Стефанъ. Якъ камень дорогій рѣдко находится, такъ и правая мудрость, и правая теологія не лацно ся въ многихъ находить можетъ. Еднакъ же и въ томъ болшую похвалу восточная церковь относитъ, нѣкъ заходный костелъ, гдѣмъ якъ за часу семи соборовъ и ниже по нѣхъ, такъ и въ лѣтахъ по тысячномъ року, ажъ и до сихъ нашихъ днѣй въ церкви восточной, патріарховъ, архиепископовъ и епископовъ есть много, высоце ученыхъ, мудрыхъ учителей, которые и устне поважно учили, и писемъ своихъ книги zostавили, а Латинникове не покажутъ намъ такъ много папезовъ, которые бы книги zostавити мѣли, опрочъ Леона и Григорія Діалога, и то въ оныхъ первыхъ святыхъ вѣкахъ, а въ тысячи лѣтъ папезовъ учителей и книгъ писателей не найдуемо.

Было тежъ и въ Россіи нашей диаскаловъ много, а которые писма zostавили, не вспоминаячи старихъ, новыхъ мяную пару якую: преподобного Артемія инока, который, споспѣшествующу ему Господу, въ Литвѣ отъ ереси Аріанской и Лютеранской многихъ отвернулъ, и презъ него Богъ справилъ, же ся весь народъ Русскій въ Литвѣ въ ереси тѣхъ не перевернулъ; монахъ Стефанъ Визаній, въ Грецкомъ и Словенскомъ языку мужъ учоный велице; блаженный Леонтій Карповичъ, архимандритъ Виленскій, мужъ богодухновенный, въ языку Греческомъ и Латинскомъ знамените бѣглый, оборонца благочестія; пречестной Виталій, архидіаконъ, учитель и любомудрецъ. А живыхъ благодатію Божію маемо зъ потребу.

Въ Москвѣ тежъ суть люде мудріи и богословове православнии, языкъ Греческій знающіи, о чомъ намъ св. отецъ патріарха Іерусалимскій киръ Теофанъ повѣдалъ, который въ Москвѣ на столицѣ былъ завитавши отъ Іерусалима для навѣженія духовного и спасенія народовъ многихъ.

Части II, роздѣлу XII, артикулъ 5.

Отповѣдь на Никифора Грегора и панины потвары.

Межи многими иншими удасть отступникъ Креуза зъ Никифора Грегора гисторика и то, якобы ся жаде въ Константинополю не найшолъ, который бы ся покусити былъ важиль диспутовати зъ посланниками папескими. Которому отповѣдаю, ижъ и многіи иншіи, и самъ той Грегорасъ охотнымъ на то былъ и способнымъ; лечъ усмотрѣвали непотребну быти тую диспутацію, межи иншими, и зъ овыхъ причинъ: ижъ квестія тая въ символѣ вѣры южъ есть добре постановлена; ижъ о Богу—въ таемници отцевского нарочения Сыновнего роженія, а Духа Святого исхоженія,—диспутовати есть речъ непонятая, и ижъ южъ, мовить Грегорасъ, «Грекове звиязцами въ той справѣ суть, а папезове зъ своимъ духовенствомъ южъ не разъ звияженными и поконаными zostали»; и же ся той диспутація арбитеръ або судія, на которомъ бы обѣ стороны переставали, не найдовалъ. Ку тому, безъ другихъ патріарховъ о догматѣхъ вѣры, синодалне ухваленихъ, вдаватися въ споры—речъ не безпечную судили быти, бы снатъ и декретованыхъ вѣры артикуловъ не здалися въ вопливістьъ приводити. Зъ тыхъ и иныхъ причинъ, знагла и безъ розсудку, вдаватися въ споры не зезволили.

Але, для лѣпшого вырозумѣня и абы

ся ясне нещирість отступникова показала, власні Грегораса того слова зъ книгъ и исторій его десятихъ, зъ листу 223, страницы третей и четвертой, и прочая, привожу. Который, до патриархи и соборующихъ зъ нѣмъ митрополитановъ и епископовъ предмову учинивши, для чого бы зъ посланниками панезскими въ диспутацію вдавати веходнымъ не была речъ беспечная, въ зданію своемъ такъ мовить: «якъ той, который жеглюеть, не того хочеть и не той предсявзятыя его естъ цѣль, въ которомъ працюеть, абы толко жеглювалъ, але той рачей, взглядомъ которого то чинить, то естъ пожитокъ: гдыжъ не для того ся на море пускаеть, абы толко животови своему небезпеченства шукаеть, але абы тымъ своимъ жеглованемъ пожитку набылъ. Ровне и стрѣлецъ не для того стрѣлы пускаеть, абы толко повѣтриники билъ, але жебы непріятели разилъ. Лечъ тутъ якого пожитку надѣю, въ якого предсявзятыя конецъ за Латинниками диспутовати хотѣлъ бы хто, я, заправды, не найдую; поневажъ конца того не вижу, абы коли—албо наша сторона на ихъ зданію, албо сторона ихъ на нашемъ зданію перестати мѣла, хотяжъ того по обудву нась сторонахъ самое каменье и самыя нѣмыни нѣ потребовати голоситъ. Надъ то, непристойная, заправды, и безрозумная речъ была бы, жетии, которые Олимнійскіи гонитвы строятъ и на витечки пускаются, и которые злодѣйствомъ обвинены бывають, до Гелманоидицкихъ, не на землѣ судичихъ справедливыхъ судіевъ, мають утечку, абы справедливости правило гвалту не понесло, албо жебы надаремный спору ихъ бѣгъ быти не здался, гдыбы жадного конца, въ который бы ся то дѣяло, и жадного кресу, который бы той ихъ споръ кончилъ, не мѣли.

Овыи засъ, которые бы о речахъ Бозскихъ диспутовати и на широкомъ а просторномъ полю вытечки чинити мѣли, видячи надъ собою и душевной и тѣлесной погибели погорозку, жадного судіи бѣгу своему и спорови мѣти бы не могли, который бы, обоей стороны мову уваживши, овую вырокомъ своимъ осудилъ быти звытяжцею, а овую звытяженую—марною въ зданію своемъ и кламливою. Не иначе, зансте, въ той справѣ обошли бымо ся, толко якъ овыи, — которые, на граници грунтовъ своихъ вѣхавши, первѣй кождый свою границу заводить, потомъ сварятся, а за тымъ до злыхъ словъ и до брани, то само въ предсявзятыю маючи, абы одинъ другого животомъ грунту своего граници заложилъ».

Слышишь, отступнику, што за причину даетъ Грегорасъ, для которой въ диспутацію Грекове зъ Латинниками вступовати не хотѣли? Слышишь, же не тую, которую ты фальшиве положи-лесь?

Слухай же того еще и далѣй: «а поневажъ, мовить, двѣ сторонѣ естесмо, которые споръ зъ собою ведемъ, а третей стороны вмѣсто судіи и узнавцы правды мѣти не можемо, и одна зъ двохъ нась сторонъ въ справѣ спору того вырокъ чинити мѣла бы, теды судією спору того не Латинникове, але мы, Грекове, быти мѣли бымо. А то—зъ той причины: пжъ онѣ на насъ отъ Духа Святого исхожене—вызнае православное быти позволяютъ. Мы засъ имъ свѣжій придатокъ въ символѣ вѣры, отъ нихъ учиненый, показуемо, и презъ то зъ правдивой дороги зступлени на нихъ доводимъ, што они не подлегло быти приганъ у себе самихъ судять, але у нась бынамнѣй. Зачимъ въ спорѣ томъ если новое здане Латинское отъ Грековъ принято быти

маеть, або нѣ, насъ, Грековъ, судъ и вырокъ о томъ быти маеть, который въ томъ признаніи нашемъ отеческомъ естесмо непорочны и певышны, а Латинникове въ приданку своемъ и порочны суть, и винны».

Слышишь и тутъ, отступнику, што мовить облудно отъ тебе приведенный Грегорасть: же Латинникове оныи давныи признаніе восточней церкви о похощеніи Святого Духа православное быти позволяли, а вы теперь блюзнерскимъ своимъ языкомъ для того старожитного, нѣ въ чомъ ненарушного признаніи еретиками насъ безстудне соромити не встидаетесь!

Слухайже еще далѣй тогожъ Григоры: «а што, мовить, Латинникове Петра святого сукцессорами и дѣдичами себе быти правяты, нѣз тою бронею на насъ мечутся, якъ оболочъ зъ перуномъ, а за тымъ то по насъ мѣти хотять, абысмы ихъ здащю, якъ слуги и певолникове, подлежали,—на то мы намѣй дбати не маемо, гдижъ тымъ барзѣй отъ насъ отдалени и зневажени быти заслужили, же си иначе, нѣжъ по нихъ столицы той достоинство вытѣгала, заховали. Не позволилъ абовѣмъ того Петръ святой Клеменсови и нпшимъ, абы имъ вѣры артикулы, якѣ бы хотѣли, волно было становити, але то вязати, што бы вязано быти належало, и то розвязовати, што бы належало быти розвязовано. Лечъ оны тое, што на всѣхъ святыхъ соборахъ есть ухвалено и постановлено, зневаживши тое учинили, што си имъ самимъ подобало».

Уважай, православный кождый, якъ выхелзненая теперь влада папезская вѣковъ оныхъ въ мундштуку ходила, и громы папезскіи зъ перунами непослушныхъ екскоммуникацій заставляли въ запедбаніи зневажѣ!

Мовить далѣй тойже Грегора: «притомъ, звычайемъ старожитнымъ, отъ давнихъ цесаровъ и учителей ухваленнымъ, гвалту чинити не годится. Есть абовѣмъ то давний звычай, же гды въ въ церкви о вѣры артикулахъ споры подпошени бывають, посполитою ухвалою и вырокомъ—всѣхъ церковныхъ оброщевъ зывати, не тыхъ толко, которыхъ на митрополитанскихъ столицахъ евангеліе Христово по всѣхъ народахъ проповѣдати есть увѣрено, але и тыхъ, которые патрархальнымъ достоинствомъ суть почтени, яковии суть Александрійскій, Антиохійскій и Іерусалимскій патріархове, которымъ, если бы не были везвани, дала бы ся пригана до замѣшанія единомисленности нашей, и весна церковная отмѣнитися мусѣла бы въ зиму».

Слышишь, отступнику, якъ поважніи причины подасть Грегорасть, для которыхъ Грекове, въ Константинополю будучи, зъ посланники папезскими диспутовати не зезволили, а ты тое за грубіяństwo и простацтво имъ приписуешь! Але хотяжъ ся высокихъ цвотъ и оказалои мудрости мужа того повѣсть въ прекладаню причинъ, для которыхъ ся диспутация тая охлила, продолжити мусить, взглядомъ еднакъ душъ благочестивыхъ, вѣдати о томъ прагнутихъ, опустити того, што имъ вѣдати належитъ, не хочу, зважа нажъ и мы отъ васъ туюжъ вызовокъ на диспутацию доуку терпимо.

Слухай же еще того Григоры: «если абовѣмъ, мовить, прешлыхъ оныхъ вѣковъ одинъ мужъ, епископъ Кирскій Θεодоритъ, не патріарха достоинствомъ, не тежъ барзо знаменитую столицу маючи, такъ великій спору запалъ былъ взпѣтилъ, же гды многіи епископове зъ Европы и зъ Ассіи до Ефесу зѣхалися были, диму того тескниці презъ долгиі

часъ терпѣти мусѣли,—якъ далеко бар-
зѣй такъ великое епископовъ и пат-
ріарховъ множество напротивъ насъ не-
многихъ зѣ ображеннымъ сердцемъ пов-
станеть и незгодами весь свѣтъ напол-
нить, зваща ижъ тымъ, которыи ди-
сплутуютъ, инструментомъ до показани
предсѣзвѣтой речи естъ раціонація ¹⁾,
такъ якъ мотыка тымъ, которыи
копають, якъ весло тымъ, которыи
жеглюють. Которыхъ раціонацій нау-
ку, если што иншее въ уживаню
Влохомъ быти вѣдаемо; але и то-
го не невѣдаемо, же тая раціона-
цій ²⁾ наука въ той богословской кве-
стіи ³⁾ мѣста не маєтъ, бы доброе ⁴⁾
наука тая вѣдомость презъ demonstra-
ціи ⁵⁾ по собѣ обѣцала, любъ тежъ
доводнымъ розмовы способомъ посту-
пипи хотѣла, гдыжъ ся тутъ о Богу и
Святой Живоначалной Тройци справа
точить. Еслибо речивисте поступаю-
чая, якъ еи зовутъ, demonstraція пев-
нихъ и презъ самихъ себе ясныхъ про-
позицій ⁶⁾ потребуеъ, и конклюдій ⁷⁾
оказалыхъ, которыи бы были выражени
або индукціями ⁸⁾, або смыслами, або
самимъ досвѣдченемъ, которою то де-
монстрацій наукою въ квестіи ⁹⁾ сей,
межи нами и ними розрозненой, ра-
ціями силлогисмовати не зыйдется, ба и
не годится. Трудны абовѣмъ до позна-
ни и высоки до понятя суть раціи
речей Божскихъ, што ся вѣдати даеъ
такъ зѣ писмъ о томъ христіянскихъ

богослововъ, якъ и зѣ писмъ филосо-
фовъ поганскихъ, зваща Платона, ко-
торый о Богу такъ написалъ: «Бога,
мовить, розумѣти естъ речъ трудная,
и межи людъ посполитый мовы о немъ
выпосити не годится». Которое Плато-
ново здане великій Богословъ Григорій,
въ словѣ «О богословіи», такъ попра-
вилъ: «Богъ мовить, ведлугъ моего
зданья жаднымъ способомъ выповѣдѣти
быти не можетъ, а неровно меншъ вы-
розумѣнъ». Гдыжъ што розумъ поняти
можетъ, зможеъ тое снать и изыкъ
выповѣдѣти, если неясне, хотъ при-
крыте, вынявши ажъ бы хто былъ и
глухъ и тупъ. Лечъ такъ высокіи речи
розумомъ жаднымъ довѣпомъ и жад-
ною остростью поняти не могутъ. Не
только натрутове и тупыи, но земли
ползаючіи, але и наострѣйшіи и пай-
довѣтнѣйшіи, о небо умисель опираю-
чій, изумѣватися муситъ, заровно вше-
лякое уроженое прирожене, якъ мро-
комъ обнятое, которому до суптелныхъ
речей поняти грубое тѣло сее пере-
шкожуеъ. Не вѣдаю, если тежъ то и
передъ оними вышними розумными при-
роженми не естъ закрыто? Што поне-
важъ такъ ся маєтъ, теда не той, хто
раціями того доходити хочетъ, чого бы
доходити мѣлъ, вѣдати можетъ, нѣ
овый, который ся о томъ пытаеъ, пой-
муеъ тое, што слышитъ. Намнѣй пре-
то, якъ ся видѣти даеъ, не естъ по-
житечна раціонація, которую речив-
истого ¹⁰⁾ показованя умѣтность ро-
дитъ. А же заровно нежитечна естъ
и діалектика, которой пропозицій мнѣ-
манями обоятними щитатся, вѣдѣти
даеъ зѣ того, што преложу. Мовить
бож. Григорій Нисскій: «нашихъ вѣры
артикуловъ презъ умѣтность діалек-
тивную и силлогисмовую и презъ ана-

¹⁾ Лат. ratiocinatio—умствованіе, умоза-
ключеніе.

²⁾ На полѣ: «свѣдѣніе».

³⁾ На полѣ: «состязаніи».

⁴⁾ Ундол.: «добре».

⁵⁾ На полѣ: «оказаніи».

⁶⁾ На полѣ: «предложеній».

⁷⁾ На полѣ: «заключеній».

⁸⁾ Унд. на полѣ: «наведеніи».

⁹⁾ На полѣ: «въ пытаю».

¹⁰⁾ Унд.: «которая речивистую».

литическую науку ствержене, ижесть есть слабое и подеиэръное, рожаи той мовеня опустимо». Веѣмъ абовѣмъ на вѣдоку есть то, же діалектицкіи выкрути на обѣ сторонѣ еднакую-моцъ мають, такъ до выверненя правды, якъ и до постановеня фалшу. Отколы бываетъ, же и самую правду, гды такою умѣтностью бываетъ выставована, частокротъ за подеиэръную маемо, яко бы умѣтности той штучность розуму нашего очима мила и отъ правды отвертала. И если бы намъ хто забѣгълъ мовячи: же того способу раціонаціи святии отцеве частокротъ уживали, отповѣмъ ему, же то не къ речи мовить, а нѣ бовѣмъ они въ овий то конецъ чинили, абы показали, што бы было прирожене Божее, або якое есть Сыново нарожене, або которое есть Духа Св. исхожене, але рачей, абы тыхъ завстягнули, которые безъ жадной скромности на богословію наступують. Иначеи нехай ми хто повѣсть, якимъ умисломъ бож. Григорій Богословъ напротивъ тыхъ, которые нерозсудне о рожествѣ Сына и о исхоженіи Св. Духа бадаются, такую мову споряжаеть: «повѣжъ ми, мовить, якимъ способомъ Отецъ есть не роженъ, а я тобѣ прирожене рожества Сынова и исхожденія Духа Св. повѣмъ, и тагъ оба обезумимося. Въ таемниці Божіи бадливыи очи впустивши, тыи звлаца, которые и того, што передъ ногами маемо, видѣти не можемо, не можемо зличити песку морского, кропель дождевыхъ, и вѣчности дній,—яко далеко барзѣи не можемо въ глубину Божію впуститися и невимовного а внешнея розумъ перевишшаючого прироженя вѣдомостью нашею доткнутися». А мало нижеи тойже святий Григорій противникови, подобенство або визерунокъ дати собѣ просячому въ томъ,

абы зъ одного и тогожъ будучи два, овъ Сынъ, овъ не Сынъ, а еднакъ единосущни, а я, мовить, прииму Бога и Бога, отповѣдаеть: «дайже и ты мнѣ Бога ииного и прирожене Божее, а я тобѣ туюжъ Троицу дамъ зъ тымижъ именами и речами. А еслижъ одинъ есть Богъ, навинишее прирожене, отколы тобѣ принести могу подобенство?» Есть абовѣмъ речъ не толко сромотная, але и вшеляко непристойная — зъ речій низкихъ вышнимъ шукати подобенства, и вѣчнимъ—зъ дочасныхъ и оминаючихъ, а якъ Исаія мовить «живыхъ шукати межъ мертвыми» ¹¹⁾. Для чого тойже святий и индѣ: «въ границахъ, мовить, нашихъ держачися, тое, што початку не маеть и што маеть початокъ, приводимо, и тое, што отъ Отца походить, якъ самъ Богъ слово мовить». Слова теды тыи того суть, который не становить такъ ся тому мѣти, але который отгонить и отстрашаеть тыхъ, которые неуважне въ такихъ речахъ становене собѣ удають. Снатъ бы тежъ святии оныи отцы такъ непристойнии споры молчанемъ были отправили, гдѣ бы не надъ волю свою рефутувати ихъ примушены были, видячи, же людъ посполитый презъ слабость вѣры и вонпливость до нововыниклыхъ сектъ лачно прилучити бы ся могъ. А теперь гды южъ народъ такъ въ вѣрѣ умоцненъ есть и на пей полегаетъ, же подобнѣйшая есть речъ прирожене желѣза отмѣнити, нѣжли ихъ отъ отеческой вѣры хотъ намало отвести, што по диспутаціяхъ тыхъ, которые жадного пожитку зъ собою принести не могутъ, которыхъ, якъ розумѣю, же (бож. ап. Павла словъ ведлугъ часу заживу) «нѣ смерть, нѣ

¹¹⁾ Исаія, гл. 8, ст. 19. «испытуютъ мертвыя отъ живыхъ».

животъ, нѣ ангелове, нѣ началства, нѣ власти, нѣ притомніи речи, нѣ припильи, нѣ высокость, нѣ глубокость, анѣ жадное иишее створеніе отъ отеческихъ законовъ и ухвалъ церковныхъ отвести не можетъ ¹⁾.

То теды суть, облудній отступнику, причины отъ Грегораса, которого опачне приводили, выраженіи, для которыхъ Грекове, або рачей патріарха Константинопольскій, зъ своимъ соборомъ и причтомъ церковнымъ, зъ посланниками папескими диспутовати не зезволили, а не то, што ты за причины того ихъ недиспутованія покладаешъ.

Што ся и зъ далнихъ того жъ Грегораса словъ вѣдати даетъ (который межи преложною тою его мовою рекши ово «але ижъ намъ часу сего жадныхъ диспуцій не потреба, которые лѣпшими и безпечнѣйшими выроками евангелскими и священнымъ вѣры символомъ, отъ святыхъ отецъ здавна ухваленнымъ, щитимося и на нихъ якъ на фундаментахъ стоимо: ты абовѣмъ границы и выроки правдиве суть вѣдомыи и жадной демонстраціи непотребующи, молчанемъ сварливѣи ихъ споры прѣжли диспуціями отбыти»), «здасть ми ся, мовить, и ово, гды бы то они первый разъ и первымъ намъ доуку въ томъ чинили, и то задавали, снать, и сами на поединокъ той диспуційный, за помочою Божею, для нынѣшнего выступили бысмо (слухай, отступнику же было кому диспутовати! ²⁾); але южъ ижъ о томъ и передъ тымъ было мовлено, и южъ ся

¹⁾ Римл., гл. 8, ст. 38—39: «ни смерть, ни животъ, ни ангели, ни начала, ни же силы, ни настоящая, ни грядущая, ни высота, ни глубина, ни ина тварь какая возможетъ насъ разлучити».

²⁾ Толст. и Унд. на полѣ: «Грегорасъ мудръ и готовъ на диспуцію.»

тое тымъ, которымъ належало, порядкомъ отправовало и давностю часу змоцнило, тыи тежъ частокротъ тутъ въ той справѣ бывавши отправовани были на-тыхъ-мѣсть. Икимъ теды правомъ замѣшане въ томъ чинити поступимо, што южъ зъ давнихъ вѣковъ есть добре поставлено, а надаремною працею то-ежъ а тоежъ засъ повторяти будемо, што о то тымъ алѣ есть тяжко и зъ великою щилностю отъ нихъ шукано бываесть? Абовѣмъ тецерь тыи, а другимъ разомъ иишій раціи змысливши, обѣцуючи што-разъ лѣпшій, або звѣтизство собѣ зъ насъ въ прешлыи часы звѣтяжцевъ (слухай, отступнику, же бывало кому диспутовати и звѣтяжати!), забывши давнего встыду, обѣцуютъ або много злого на соборъ нашъ звычайною имъ, гордостю вырекли, славу безъ жадного встыду пустятъ, и занежавши правды, якъ тыи, которые суть илохого и вислого довѣію (слушини, отступнику, яко барзо премудрыи твои были диспутаторове!) зъ звѣтизства хлюбитися будутъ. Лечъ намъ наша цоважностъ постережена быти маесть, которые не то чинити маемо, въ чомъ противникове наши пожитокъ собѣ усматрують, але то, што намъ есть пожитечно» и прочая. То Никифоръ Грегорасъ.

О Грегорасѣ облудне теды отступникъ Креуза то написалъ, яко бы опъ твердити мѣлъ, же ся не знашолъ жаденъ, хто бы ся важилъ покусити зъ посланниками папескими диспутовати.

А што о патріархахъ мовить, яко бы подкупи одинъ подъ другимъ чинити мѣли, и презъ симонію на столпцы патріархалній вступовали, потваръ то зъ многой части есть. Нехай отворить отступникъ очі а спойзритъ въ Платину, обачитъ тамъ многихъ папезовъ Римскихъ: и подкупцовъ, и наѣздишниковъ, и квалтовниковъ, и симоніяковъ, и чарпо-

книжниковъ — по два, по три и по чотири разомъ, а забудеть зъ отцевской паготы проклятый Хамъ насмѣватися, которая есть якобы мусовая³⁾! Найдеть все тое въ томъ теперешнемъ своемъ дому доброволно зъ самой роспусти и амбиціи. Што править о Неофитѣ, Кириллѣ и Тимоѳеѣ — тоеижесть есть ваги, которой и то предложено. Неофитъ, для нѣкоторой неспособности, своей патриархіи уступилъ, остатокъ живота своего на богомыслии въ молчаніи докончити зезволивши, на которого мѣсте Тимоѳей, Палеанатри митрополитъ, згодне обраный поднесенъ былъ. По которого смерти Кирилъ зъ Александрійской столицы на Константинопольскую есть перенесенъ и теперь щасливе на ней сидячи «право править слово Христовы истинны».

О Андронику Палеологу царю вѣдати маеть⁴⁾ отступникъ, иже былъ той царь оборонца отеческой православной вѣры, который болше Христа и правую вѣру улюбилъ, ниже отца тѣлесного. Отецъ абовѣмъ его Михаилъ Палеологъ, иже почалъ былъ отмѣняти догмата церкви восточной, не одержалъ отъ него царского погребу, памяталъ на оніи слова Христовы: «хто любитъ отца або матку болше, ниже мене, не есть мене роденъ»⁵⁾. О томъ Никифоръ Грегора съ въ князь пятой, листъ 198, страница 3. А што пишетъ, иже царь Андроникъ то всажалъ, то зсажалъ патриарховъ, чого за едности, мовить, не бывало, бо безъ папежа ничего цесарь не могъ чинити, — а я показую, иже цари

³⁾ Въ спискахъ Толст. и Унд. на полѣ: «Хамове суть, который на отцевъ своихъ папезовъ, патриарховъ языкъ свой блюзнерскій обертають».

⁴⁾ Въ подлинникѣ важная ошибка: «даеть». У Толстова и Ундольскаго правильно.

⁵⁾ Матѳ., гл. 10, ст. 37.

Константинопольскіи и гетманове ихъ самыхъ папезовъ вязили и судили: Велисарій, гетманъ Юстиніановъ, Силверіуша папежа поймалъ и на заточеніе послалъ; тоежъ немалъ дѣлося и зъ Вигиліушемъ папеземъ, сукцессоромъ Силверіушовымъ; тоежъ передъ ними и зъ Либеріемъ; тоежъ ся дѣяло и зъ многими папезами и отъ царей заходныхъ. О чомъ если вѣдати хочеть отступникъ, нехай читаетъ Платину, въ животѣ Пасхалія папежа, которого и зъ кардиналами его Генрикъ цесарь пойманого въ вязенью держалъ, а иншіи иннихъ.

Части II, роздѣлу XII, артикулъ 6.

Папезеве давали царемъ подачки, и о симоніи.

А же патриархове дають упоминки и дарунки вмѣсто чиншу Турчинови, не есть то дивъ. Законъ бовѣмъ ласки не выимуетъ насъ отъ влады и подачокъ. Іасонъ и другіи ученици за Павла и Силу бкуповалися отъ папасты⁶⁾. Вѣдати еднакъ отступникови належитъ, иже не за святиню дають, але покой церкви, и безпеченство вѣры собѣ ваяруючи, и зверхность отъ Бога допущеную чтячи, ведлугъ приказанія апостолскаго, царя чтить⁷⁾, и ведлугъ самымъ Господемъ Христомъ реченого, отдають царское цареву, а Божее Богови⁸⁾.

Давали такіиже подачки и папезеве царемъ поганскимъ, который, презъ лѣтъ немалъ 300, до крещенія Константина Великаго пановали въ Римѣ; давали и кролемъ еретицкимъ, гды Готтове и Лонгобардове въ Римѣ и во Влошехъ презъ лѣтъ также около трохъ

⁶⁾ Римл., гл. 13; Дѣян., гл. 17.

⁷⁾ 1 Петр., гл. 2.

⁸⁾ Матѳ., гл. 22.

сотъ пановали; давали и царамъ Константинопольскимъ православнымъ, вступаючи на папство. Што и Баронѣушъ кардиналъ въ року 590, «Рочникъ Дѣй» своихъ признаваетъ, мовячи: «папѣжъ, хоть слушине обраный, засѣсти на папствѣ не могъ, ажъ бы царь призолилъ, который отъ папѣжовъ пѣнязи на ономъ вступѣ вытягалъ». И ниже: «былъ, мовить, обычай въ костелѣ Римскомъ, нѣмъ выбраный папѣжъ урядъ свой отправовати почалъ, то есть, нѣмъ ему подтвержене отъ царя пришло, чотыри ихъ всѣмъ костеломъ рядили: на старшій капланъ архипресвитеръ, и нововыбранный папѣжъ, и два другіи зъ духовенства до нихъ приданіи». И еще ниже: «а ижъ царевѣ звыкли пѣнязи слати мусѣлъ (Григорій папѣжъ), на которыхъ Готѣове папѣжѣвъ новыхъ зневолили, грѣху въ томъ жадного не мѣлъ, бо кромѣ тыхъ пѣнязей папѣжемъ южъ власнымъ былъ, выконанье только уряду своего и клопоты а трудности зъ царемъ окуповалъ». Поти Баронѣушъ. Тымъ же способомъ поступаютъ и патріархове зъ царемъ Турецкимъ: клопоты и трудности у царей поганскихъ окупаютъ, абы въ покою могли пребывати.

Обернемъ же еще и до царевъ заходныхъ и костеловъ христіанскихъ, яко много онымъ самымъ и секретаромъ ихъ даютъ золота и сребра тыи, которыхъ бискупства, опатства и каноникства берутъ; вступають еще въ самый той Римъ, якъ много до него посылаютъ тыи, которыхъ тамъ по сакру шлють, якъ много тыи, которыхъ зъ сакрами приѣдають, отбирають. Вѣдомо то, заисте, каждому хто ся ено во дворахъ цесарей, кролей и княжатъ находить. Уважай, отступнику, елижъ то не симонія надъ симоніями—волинымъ у волныхъ и ровнымъ у ровныхъ въ реліі

куповати уряды духовныи?! Зачимъ за певне вѣдати маемъ, ижъ ижъды за всѣ лѣта патріархове Турчинѣви не дали такъ много, якъ за одинъ рокъ папѣжови твоему и его дворови дають зо всѣхъ королевствъ чиншу и дани бискуповѣ, архиепискуповѣ, примасовѣ и тымъ подобныи! Нужъ, за юбилейна, за отпусти, за молоты посвященіи, за мечи такіи, и за рожі (далшихъ ташованій¹⁾) не не споминаючи, за индулгенціи и за диспенсаци!

Штожъ и о васъ, отступникахъ нашихъ, речемо! Зажъ апостатове наши, а ваши владыкове при посвячаню своихъ поповъ не вытягаютъ платы пѣняжной? Оно той, што въ Перемишлю сѣдитъ, Шишка Крупецкій отъ десяти лѣтъ вытягалъ на попахъ подачки, заживаючи до того помочи урядовъ свѣцкихъ! О которое драпство великій плачь и нарекане на уряды и на тыхъ мучителей владыковъ. Штожъ и о аннатахъ, которыхъ зъ Польски до Риму идуць, также и о поборахъ, которыхъ духовенство Руское, а зособна паномъ своимъ чинши дають, и повозы отправуютъ. Чому всему присмотрившися, уважте, же вы, христіане будучи, на христіанъ духовныхъ накладаете таковыи тѣжкости! Укариете Грековъ, ижъ Туркомъ дають подачки; завстыдайтеся, а рачей Бога убойтеся: вы христіане, а отъ духовныхъ Рускихъ поборовъ, чиншовъ и повозовъ не вытягайте!

Укариетъ еще насъ противникъ утиспенемъ Турецкимъ и же въ малой церквѣ патріарха сѣдитъ; уважтежъ, если и мы тогожъ не терпимо, маючи права и волности, и уживане ихъ долготѣное. Барзѣй насъ тое болить, же што Грекове отъ поганъ, тое мы, Русь, отъ васъ, христіанъ костела Римского, тер-

¹⁾ Толст.: «ташованій».

пимо! Присмотрѣтєся, якостє православныхъ христіанъ Вилєнскихъ, Мѣнскихъ, Перемислскихъ, Могилевскихъ, Выховскихъ, Пинскихъ, Берестійскихъ, Полоцкихъ, Витебскихъ и по ишихъ мѣстахъ, зъ великихъ церквей выгнанныхъ, въ маліи церковки втиснули! Присмотрѣтєся, якъ по многихъ повѣтахъ бѣднїи мѣщане, же имъ поотбврано въ мѣстѣхъ церкви, въ домахъ, поляхъ и лѣсахъ набоженство свое христіанское отпавуютъ! Присмотритєся еще и въ томъ справедливости и сумѣнью людїи религїи Римской, которыи, отъ насъ обѣма руками гойнїи упоминки и дары беручи, обѣцуютъ покой и волности захованье, а еднакъ вмѣсто уищенїя въ обѣтїицїи приреченой, барзѣи на насъ инстигуютъ, и декрета суровыи, якобы зъ найму, феруютъ. Мають то Грекове падъ насъ, ркомо волныхъ и правы обварованныхъ, же въ вѣрѣ и въ набоженствѣ своемъ волность мають. Хто былъ въ Константинополю и по ишихъ мѣстахъ въ Греціи на урочитїи свята, обачїилъ бы свободу и волность, и веселе, и строй, и безпеченство христіанъ таковое, же рекль бы кождїи, ижъ тыи тамъ христіане царствуютъ, и же въ такъ великомъ ихъ згромаженью, и въ такъ свѣтлой ихъ оказалости толко имъ цара не доставаецъ. И которыи на то глядѣли, мовили въ себѣ, же царство Копстантиново и царство Юстинїаново нїиѣ видимо, въ которомъ пресвѣтломъ выдоку и веселю, ено имъ діадиму носячого не доставало. А у насъ въ свято, якъ у попа, у мѣщанина и у хлопца обачено свѣтлое шѣ на хребтѣ, такъ долго около того ходити будеть напѣ, напѣ и урядниѣ, же ажъ муситъ збыти убогїи хулакъ! Але то меншая! Гды намъ волность вѣры захорана будеть на свободѣ, якъ захована естъ

Грекомъ въ неволи, которыи, ведлугъ давныхъ своихъ христіанскихъ правъ, мають епископовъ, архїепископовъ, примасовъ, патріарховъ и весь низшїи причетъ церковный, — о подачки и о чинши стояти не будемо: далъ за себе и за Петра, а въ особѣ его за церковь свою чинши Іисусъ Христосъ ²⁾; будемо давати и мы, толко вѣры свобода цехай намъ заставаецъ, яка заставаецъ братїи нашей Грекомъ.

Части II, роздѣлу XII, артикулъ 7.

Брамы пекелнїи не перемогли церкви.

Межи многими, въ томъ своемъ 12 роздѣлѣ на церковь всходнюю выригненными, блюзнерствы, и то отступникъ Креуза незбожїе написати не встыдался, якобы брамы пекелнїи церковь Христову, въ которой Грекове и мы Россове естесмо, мѣли перемочи. Противъ самому, заисте, Христу слова тыи дерзнулъ! Будеть тое блюзнерство на страшномъ ономъ судѣ предъ Христомъ читати!

Іисусъ Христосъ Божскимъ своимъ словомъ увѣнчати рачилъ, мовячи, ижъ «церкви его брамы адовы перемочи не мѣли». И намъ вѣрити моцпо потреба, же слово Христово естъ неложное, которое онъ змоцнилъ и увѣнчилъ овими словы: «аминъ, мовлю вамъ, небо и земля переминуть, а слова мои не переминуть» ³⁾. Блаж. Теофилактъ на главу Матѣея 16 мовить: «брамы адовы времєннїи, дочаснїи, суть преслѣдованья, которыи до аду усялуютъ посылати христіанъ. Геретиковѣ тежъ брамы суть до аду приводїи. Многихъ теды преслѣдовниковъ и многихъ

²⁾ Мато., гл. 17.

³⁾ Мато., гл. 24. ст. 35.

еретиковъ перемогла церковь». То св. Теофилактъ.

Слышишь, отступнику, же брамы адовы—преслѣдованія суть и ереси. Которая жъ церковь найлѣпшъ выдержуетъ преслѣдованья, и которая ересемъ даетъ отпоръ? Едно наша восточная перше отъ оныхъ мучителей и розныхъ еретиковъ, а теперъ отъ Турка траплена будучи, а мы Россове православніи отъ папежа Римского и отъ васъ, его пособниковъ, барзо и тяжко преслѣдовани и траплены естелмо! Полно нашихъ Россовъ и теперъ за вѣру свою православную, подъ плащемъ змышленной на нихъ презъ васъ о зраду потвары, въ темницахъ, въ вежахъ, въ вязеньяхъ и на выгнаню! А можнѣйшихъ позвами, декретами, výroками и винами турбуєте, а предся—статечне стоять а въ брамы пекелніи за вами нейдутъ!

Предъ тымъ Полскіи духовніи пѣгды церкви восточной не зневажали и, для Турецкого надъ нею панованья, зъ ней не наругалися, анѣ розумѣли, абы брамы пекелніи презъ тую неволю звятижати ей мѣли. Чому свѣдокъ достовѣрній Станиславъ Орѣховскій, каноникъ Переяславскій, который о церкви нашей восточной въ книжцѣ своей, «Діатрибѣ» названной, такъ написалъ: «абы Грекове зъ Русью прето, ижъ въ нихъ посполство келиха уживають, а іереи жены мають, на сторонѣ непобожныхъ и въ личбѣ непріятелей Божихъ почитаны быти мѣли, не здаеть ми ся и овшемъ розумѣю то о нихъ, же суть христіянми и же суть въ церкви». И нижей той же: «Константинопольская, мовить, столица, зъ иншими столицами, которыи апостолскими всѣ давныи оныи називали, мы, што ближей Траціи мѣшкаемо, вѣдаемо, же есть цѣла, которой Богъ далъ знайти лас-

ку передъ очима Солимана, Турецкого тирана, якобы другому пойманому Іосифови, абы такъ была завжды правдива оная обѣтница, же брамы пекелніи не могутъ перемочи противъ церкви, анѣ противъ его апостолскимъ столицамъ». Гдѣ теди суть ереси, тамъ брамы пекелніи перемогли. Въ церкви Христовой восточной ересей нѣмають. Якъ и сами намъ Латинники признавають, тотъ оной брамы пекелной не перемогли. Таа есть церковь Христова правдивая, на которую штурмуютъ збориска еретики, которую преслѣдуютъ діаволъ и міръ, въ которую презъ гвалтъ вдираются еретицтва, што все церковь наша терпять. А такъ она есть правдивою церковью, которой брамы тии пекелныи звятижати не могутъ. А ваша, которая въ покоѣ сидячи а намъ и церкви нашей зъ умислу непокой чинячи, вонмѣте бы спатъ не была адовыми брамами!

Части II, роздѣлу XII, артикулъ 8 ¹⁾.

Папезове многіи черезъ такіи злости папезства достуновали, якіи въ патріархахъ восточныхъ не найдовали, презъ чарнокниства, презъ тиранію и презъ симонію и разомъ ихъ по два и по три бывало.

Якобы правду отступникъ Креуза повѣдѣвши то, же ся не нашолъ жаденъ въ Константинополю, который бы ся важилъ покусити зъ посланниками папезскими диспутовати, вступуетъ въ эксаггерацію той своей повѣсти, и за тымъ церкви восточной скаране приписуетъ, а за скаранемъ мѣшанину въ

¹⁾ Этотъ «артикулъ» взятъ въ «Книжницу» Навананла (об. 340 л.), откуда перешелъ въ «Книгу о Вѣрѣ» (Москва, 1648, л. 239).

духовенствѣ преложонныхъ церковныхъ, а меновите патріарховъ Константинопольскихъ. Лечъ мы исторію церковную читаючи, о жадномъ благодатію Христовою патріарсѣ не читаемо, абы который осѣсти мѣлъ престолъ презъ такіи незбожныи поступки, презъ якіи нѣкоторые въ Римѣ престолъ папезскій осѣдали.

Были бовѣмъ нѣкоторые, ижъ презъ чорнокнизство папезства доходили, якъ о томъ въ писмахъ Нила, архієпископа Θεσσαλονицкаго, читаемо, о Келестинѣ, который, отвергшися въ Христа вѣры и бѣсомъ себе отдавши, за справою волхвовъ папезскую столицу одержалъ. О другомъ таковомъ же папезу пишуть, Силвестрѣ Второмъ, который также за услугою шатанскою доступилъ былъ папезства. Симоніи тежъ въ Римѣ быти—не новина, и папезъ папеза подкуповалъ! Свѣдкомъ повѣсти Силверіушъ папезъ, который, на вигнаню будучи въ Палмаріи, на Вигиліушъ папеза клятву выдалъ, якъ на гвалтовника столицы апостолской Римской, на которую ся гвалтомъ и зъ кривою его великою и духовенства всего втрутилъ. Выволяетъ ему межи иншими и симонію, ижъ пѣязми папество купилъ. Читай томъ въ Баронѣушу, року 539. III розумѣешъ, отступнику, о тыхъ двоухъ папезахъ и о посвяченихъ отъ нихъ? Вигиліушъ доконалъ живота на папезствѣ, а Силверіушъ на вигнаню умерлъ! Дискуруешъ о патріархахъ, дискуруй тымъ же способомъ въ той же справѣ и о посвяченихъ на онъ часъ отъ Вигиліуша! Климентій папезъ и Генрикъ цесарь Нѣмецкій, тяжко бискуповъ о симонію строфовали и карали. О томъ читай Баронѣуша въ року 1047, якъ засъ презъ тиранію и презъ моцъ настуновали на папество, единъ другого

зпихаючи и мордюючи. Много свѣдоцствъ о томъ въ книгахъ рознихъ маємо, и въ самомъ Баронѣушу найдешъ немало, зважа въ року 900, 1000 и 1001, и нижей. Припомяну мало Стефана Семого, который, Формоза папеза зъ гробу выкопати и убраного якъ папеза на столиці посадити казавши, уругане зъ него и смѣховиска чинилъ, а потомъ казалъ его зъ убѣру оного зволючи, три палцѣ, которыми благословлялъ, утяти, и тѣло его въ Тиберъ рѣку вверечи. Читай о томъ Бароніуша, въ року 897.

Аза и оно малая преложонныхъ твоихъ, отступнику, збродня, о которой Кромеръ въ книзѣ 11 пишетъ, же Генрика цесаря трутизною, въ сакраментѣ поданою, уморено!! Не свѣдкихъ то людій дѣло, але вѣры и костела Римского духовныхъ людій збродня! Тыи то дѣяли, которые сакраментами справують! Зажъ теда не правду реклемъ, же пѣгды благодатію Христовою таковыи збродни не находвалися межи патріархами, яковыи ся дѣяли межи папезами въ Римѣ?! Тутъ бы то мѣлесь заживати тыхъ ексаггерацій, которые облудие на церковъ восточную и на ей преложонныхъ духовнихъ цѣлою губою выригнулесь: «же если свѣтлость потемнѣетъ, якая жъ будетъ темность». А зажъ то не великая скараня Божого темность въ той таємници трутизну подавати цесаремъ, которая естъ подана уживающимъ на позисканье живота вѣчного? О, незбожности! А еднакъ то въ очахъ отступническихъ мало: чужій порошокъ поретъ ²⁾ имъ очи, а своего бербена чути не хотятъ!

Бароніушъ въ року 1044 пишетъ, ижъ «въ Римѣ всчалися сромотнии

²⁾ «Книжица» Наанаила: «погретъ»

костелній ростерки, два дома межи Римляны были потужніи; одинъ Тускуланскій Комесовъ, а другій Птоломеусовъ, Григорія оного, который былъ на Оттона Третеого цесаря повсталъ. Потомкове Тускуланскіи того Венедикта Девятого на папество, яко повинного своего, втрутили, которого своности и вшетеченства гды южъ Римляне вытравати не могли, за моцю Птоломеусовъ выгнанный естъ, и на его мѣсце одни выбрали Яна, Сабинского бискупа, которого Третимъ Силвестромъ назвали, а другіи—Яна архидіакона на тоежъ папество поставили. Лечъ по трохъ мѣсецѣхъ Тускуланове засъ Венедикта посадили. И были трои папезове: одинъ у св. Петра, 2-й у святой Маріи Болшей, 3-й у Латерану, веѣ, неславный и злый животъ ведучіи. Встыдались вѣрніи оного розорваня».

Тойже Баронѣушъ року 1047 пишетъ, ижъ «Генрикъ цесаръ вертался до Германіи, маючи зъ собою и оного папежа зложеного Григорія, бо ся боялъ, абы, за его отъѣханемъ, о штѣ ся нового не кусилъ; мѣлъ тежъ при собѣ и папежа Клеменса, до которого, ижъ былъ Нѣмцемъ, неохотніи сердца Римлянъ бачилъ». Видишь, отступнику, якъ плодна зъ тыхъ твоихъ отцевъ, по два и по три разомъ будучихъ, мусѣла быти matka твоя! Судижъ о посвячанихъ отъ нѣхъ епископахъ, которые были законными, а которые незаконными? Тыми ся бавъ, найдешь ихъ зъ двухъ, а восточнымъ святымъ патріархомъ, простымъ въ науцѣ свѣцкой, але въ науцѣ небесной, въ побожности и въ чесномъ животѣ мудрымъ, дай покой.

Пишетъ въ той же матеріи Кромеръ, бискупъ Варминскій, въ «Хроникѣ Полского королевства», въ книзѣ 16, ижъ «вся христіанская речъ поспо-

литая, заразъ отъ смерти Урбана и Климента, двоухъ папезовъ слухала, абовѣмъ на мѣсце Климента кардиналове Французкіи зъ помощниками своими Венедикта Тринадцатого, Арагончика, наивышшимъ бискупомъ обрали; зособна засъ на мѣсце Урбаново кардиналове Влоскіи обрали Бонифаціуша Девятого, а по немъ, въ тыхъ же часѣхъ умерломъ, Иннокентія Семого, пришло засъ по Иннокентіи Григорія Дванадцатого, который Римскою столицею рядили. И такъ одны монархове зъ посполитствомъ своимъ одного, а другіи засъ зъ другимъ монархоу другого зверхности перестерегали, а сами папезеве одинъ другого выклинали, за отступника и гвалтовника катедры Петра святого почитали, а прихилную хотъ и зычливостъ преважнихъ потентатовъ, розгрѣшаючи ихъ и позволяючи имъ речій много, на свою сторону перетягали. И такъ на онъ часъ весь округъ христіанскій великого затрвоженья дознавалъ». То Кромеръ. И мало ниже тамъ же: «синодъ ся, мовить, въ Пизанѣ, мѣстѣ Гетрурійскомъ, отворилъ, и то все кволи уморенью розорваня въ костелѣ Христовомъ, которое, за незгодоу двоухъ а часомъ и троухъ особъ, о достоинство папества перепираючихся, болнѣ надъ лѣтъ чотиредесять речъ посполитую христіанскую утѣлило. На который тежъ синодъ Петръ Вижъ, бискупъ Краковскій, ѣхалъ, и другіи бискупы Полскіи также, академія Краковская и капитула Плоцкая, на тотъ часъ безъ бискупа будучая, тутежъ опатство Тинецкое—послы свои выправили. Лечъ тамъ, не ркучи не затлумлено, але барзѣй причинено розерваня въ костелѣ Божомъ, гды кардиналове двѣ особѣ меновите Анѣла кораріуша, которого Григоріемъ Дванадцатымъ, и Петра Линенчика, ко-

торого Венедиктомъ Тринадцатымъ было названо, надаремнымъ отрутивши усиломъ, третьего Критенчика Петра, Александромъ Пятымъ названого, за папежа обрали». Пото Кромеръ.

Року зась и часу того, гды ся соборъ въ Флоренціи отпировалъ, два папезе-ве были, Евгеній въ Римѣ, а другій на синодѣ Базилійскомъ учиненный, именемъ Феликсъ. О чомъ Лаоникъ Халкокондилъ, въ книзѣ 6, и Кромеръ, въ книзѣ 21 ¹⁾ такъ написалъ: «Амадея Аллобругское княжа, синодъ Базилійскій, по отдаленю Евгенія, на мѣсце его обралъ и Четвертымъ Феликсомъ меновалъ. Который то Феликсъ папезъ Збигнѣва, бискупа Краковского, и Викентія, Гнѣзненского архиепискупа, урядомъ кардиналства урачилъ, ижъ его, а не Евгеніеву держали сторону». Читай еще собѣ и въ Бароніушу, въ року 1054, о Венедиктѣ папезу, которого многократъ выметовано.

То видишь, отступнику, же тутъ бо-лшая межи тыми вышпоменеными папежа-ми мѣшанина, нѣжли межи Неофитомъ, Кирилломъ и Тимоѳеемъ патріархами. И то, заисте, не меньшая на костель Римскій пляга пала, за скаранемъ отъ Бога мовячого «и невѣстюхове владнуть будутъ вами», гды невѣста папеземъ быти, костель Римскій и духовенство его рядити посажена была, которой имя было Іоаннъ. Тая, гды беременноюъ стала и на свято нѣкоторое до косте-ла Латеранского шла, породила дитя, подъ часъ стѣя своего, при обличности всего люду. А жебысь не реклъ, от-ступнику, же то Лютеранове змыслили, ставлю свѣдки Грековъ, которіи о томъ въ книгахъ своихъ написали, добре многими лѣты предъ вѣкомъ Лютро-вымъ. Межи оными знаменитый и ве-

¹⁾ Кромеръ, листъ 423, 417; 624.

ликій ревнитель православія Варлаамъ, Калабрійскій архимандритъ, о той не-вѣстѣ папезу въ «Диалогѣ о началствѣ папезиномъ», въ главѣ 14, якъ о ре-чи межи Греками добре вѣдомой, пи-шетъ. А гдымъ мѣшкалъ у Волосѣхъ въ монастыру преславномъ, названомъ Путная, читалемъ того Варлаама кни-гу, и въ ней о помененой невѣстѣ па-пезу повѣсть. А тамъ въ томъ мона-стыри еретиковъ зъ Нѣмцевъ нѣгды не бывало, и книги зъ Грецкого на Сло-венскій языкъ не Нѣмци, але Грекове або Болгарове перекладали. И другій заціи мужъ, Аѳинейчикъ родомъ, Ла-оникъ Халкокондилъ въ книзѣ «Исто-рінъ» своей шестой, о невѣстѣ папезу выразне пишетъ ²⁾. Гды тежъ былемъ нѣколи въ великой лаврѣ Печерской Кіевской, въ «Соборнику» Словенскомъ старомъ рукописномъ, въ которомъ мно-го писмъ зобранныхъ естъ напротивъ ко-стелови Римскому, читалемъ о томъ Іоаннѣ невѣстѣ, папезу Римскомъ, гдѣ также не было Лютерановъ и жад-ныхъ Нѣмецкихъ еретиковъ. Бѣлскій тежъ Старый и Валовскій, въ «Хро-никахъ» своихъ пишутъ о той невѣ-стѣ. Надъ то еще о томъ же и тии посвѣдчають: Мартинъ Полякъ, архи-епискупъ, Антоніусъ, архиепискупъ (титулъ 16, глава 1, сѣченія 7), Сиге-бетусъ («О папѣ»), Навклерусъ пробошъ, Маріанусъ мнихъ, Гвилгелмъ мнихъ (въ «Животахъ папезскихъ»), Кар-тусіанъ (въ фастикулѣ 35), Марти-нусъ мнихъ (въ «Цвѣтахъ» 35) Гранд-зіусъ Декатонъ (въ «Каталозѣ па-пезовъ»), Платина, Сабелликъ, Во-латеранъ тетрарха (sic) (въ «Лѣтописцу Влоскомъ»), Бокаціусъ («О славныхъ невѣстахъ», гл. 99), Грифилиусъ (въ «Рочныхъ дѣяхъ»), Іоаннъ Стема (въ

²⁾ Халкокондилъ, fol. 215.

«Животъ папезовъ»), Мантуанъ (книга 3), Алфонсъ Целусъ Родикинскій (книга 14 наполненія кройники), и прочая. Тое теды што ся тутъ написало и што въ разныхъ книгахъ читаемо и окомъ видимо, и отъ достовѣрныхъ свѣдковъ слышимо, правду быти судимо.

Уважай же, отступнику, и присмотруйся, если не рачей костель твой Римскій брамы пекелній перемогли и звияжили, *пѣжъ* святую нашу восточную церковь! Которая, святыми вселенскими соборами отъ еретиковъ уволнена бывши, барзѣй цвѣтила въ цнотахъ побожности, по монастырехъ и пустыняхъ, *пѣжъ* въ наукахъ вызволенихъ, по академіяхъ. Гды потреба указовала церкви людѣй ученыхъ, давалъ ей завжды Господь Богъ, который о ней Бозскій свой промыслъ мѣти рачиль. Были подь тотъ часъ, гдѣ тыи диспутаторове папезскіи на кумгеравсѣ¹⁾ безумне выкрикали. Але ся имъ до воли зъ роетропного умислу всходныхъ наклекутати допустило. Одинъ Аванасій святой былъ, который диспутовалъ зъ Аріемъ на первомъ вселенскомъ соборѣ! Одинъ Кирилъ святой во всей немалъ справѣ ереси Несторіевы на соборѣ вселенскомъ третемъ! Спросталъ бы тыхъ герстовъ папезскихъ заустити одинъ самъ той помененій Никифоръ Грегорасъ. Спросталъ бы и архиепископъ Диррахійскій, о которомъ тамъ же помененій Грегорасъ мовить: «*нѣжъ* былъ мужъ и живота поважностью и довѣру быстростью превь борный, который науку цнотую, а цноту наукою въ собѣ здобылъ». Але дали мѣсце схоластицкимъ сваромъ, ухилившись имъ въ молчаю зъ умислу, якъ речи, неркучи непотребной, але и велце шкодливой, которая символъ вѣры, презъ лѣтъ немалъ южъ осмисотъ

¹⁾ komm. heraus.

непорушне уживанній, прилаткомъ шпорити наступовала.

РОЗДѢЛЪ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Части II, роздѣлу XIII, артикуль 1²⁾.

Ижъ зъѣздъ въ Флоренціи Грековъ зъ духовенствомъ Влосимъ соборомъ не стануль и называтися соборомъ не можетъ.

Опшій въ Ферару и въ Флоренціи Грековъ зъ Латинниками зъѣздъ не толко абы повшехнымъ, або помѣстнымъ соборомъ мѣлъ быти, але згола жаднымъ соборомъ не стануль и стати не мѣлъ, зачимъ и назватися имъ не можетъ, едно просто зъѣздомъ, а тымъ нещасливымъ и подступнымъ, на которомъ Грекове о двѣ речи сердечное старанье чинили, напродъ: костель Римскій до первой едности зъ церковью всходною привести, повторе: ратунокъ знаменитый на войну противъ Турка одержати. Было и то въ уваженю, абы Влоховъ, якъ первѣе было, въ подданство и въ послушенство царомъ Константинопольскимъ привести. А же той помененій въ Ферарѣ и въ Флоренціи зъѣздъ не стануль и стати не могль, соборомъ и же за жадный соборъ мѣнъ и почитанъ не есть, и бытъ не могль, ясная каждому и вѣдомая есть речъ зъ овой знаменитой причины, которая есть зъ части костела Римского: *нѣжъ* на онъ часъ костель Римскій самъ зъ собою былъ въ великомъ розорванью. Абовѣмъ всѣ заходніи королевства и князства, синодъ свой генералній маючи въ Базиліи, Евгения, который ся того часу папеземъ титуловалъ, зъ папества

²⁾ Этотъ артикуль взятъ въ «Книжицу» Нааанаила (л. 221), а оттуда въ «Книгу о вѣрѣ» (Москва, 1648, л. 159).

звергли и столицы Римской его осудили, такий на него декретъ ³⁾ феровавши: «священно-святый генералный соборъ Базилейскій, въ Духу Святомъ правилне собранный, соборную въ собѣ церковь репрезентующій, ку вѣчной памяти, презъ сей свой вырокъ судовой ознаймуеть, декретуеть и оголошаеть, ижъ папѣжъ Евгеній Четвертый, званій передъ тымъ Гавріиль, былъ и есть явній и досвѣдченій огурца ⁴⁾, росказаньямъ або приказаньямъ соборной церкви непослушній и явно [въ] спротивенствѣ трваючій, гвалтовникъ и зневажца священныхъ соборовыхъ правилъ, уставичный покою и едности церкви Божей турбаторъ, оказалый соборной церкви погоршитель, видомый симоніакъ, кривоприсяжца, неукорній отщепенецъ, отъ вѣры отступникъ, геретикъ упорный, правъ и добръ церковныхъ ропорошитель, до правеня Римского епископства неспособный и шкодливый, которій себе вшелякого титулу, стоіня, чести и достоинства учинилъ негоднымъ, которого, для тыхъ причинъ, святый соборъ сей и самимъ Римскимъ папезскимъ правомъ зъ папезства зверженнымъ быти оповѣдаеть и декретуеть, отдаляеть его отъ всего, складаеть, приватнымъ чинить и отметаеть, и росказуеть ему, абы отъ часу сего за папѣжа або за Римского епископа жаднымъ способомъ не удавался и не мѣнилъ; всѣхъ тежъ христіанъ зъ послушенства его, вѣрности присягъ и обовязковъ, якимъ колвекъ способомъ учиненыхъ, розвязуеть и розвязанными быти вырокуеть, и всѣмъ вовецъ и кож-

³⁾ «Въ застѣданку 34, стр. 516, колона 2». Въ спискахъ Толст. и Унд. на полѣ: «зри въ текстъ Латинскій и поправъ: есть переступъ».

⁴⁾ «огурца», «огурникъ» — упрямецъ, грубіянь.

дому зособна въ Христа вѣрующему приказуеть, подъ караньемъ, на отщепенству и ереси поблажачовъ описаннымъ, и подъ утраченемъ вшелякихъ урядовъ и достоинствъ и чести духовныхъ и свѣцкихъ, абы оногo послушными не были. А на тыхъ, которыи бы тому Гаврилови, явному схисматикови, кривоприсяжцы, геретикови, блазнителеви, неисправному, упорному, приватному, скиненому, отдаленному и такъ оголошанному, якъ пайвышшому епископови, послушенство отдавали, корилися ему, склонялися до него, або якимъ колвекъ способомъ приймавали его и ратовали, або помочи, рады и приязни ему додавали, — вкладаетъ пени. Ровне и всѣ того Гавріила справы, выроки, ценсуры, обовязки, постановенія, рукополаганія и все иншее, што бы ся сей ухвалѣ нашей противити мѣло, презъ него самого або презъ кого колвекъ учиненное, святый сей соборъ декретуеть, ознаймуеть и оголошаеть — жадной ваги не мѣти; але все тое зневажаеть, касуеть и уморяеть теперъ и на потомніи вѣки».

Зъѣздъ теды той, реклемъ, въ Ферарѣ и во Флоренціи обхоженный, соборомъ не стануль и стати не моголь. Поневажъ соборъ Базилейскій, отъ Мартина Третьего папѣжа собранный, Евгенія папѣжа зъ достоинства папеского такъ поважнымъ и страшнымъ декретомъ зложилъ, отъ столицы отдалилъ и чловѣкомъ приватнымъ учинилъ, а на мѣсце его княжа Аллоброгское або Сабавдійское Амадея поднеслъ и Четвертымъ Феликсомъ назвалъ. Поневажъ теды соборне осуженъ и зложенъ будучи Евгеній, въ Ферарѣ и въ Флоренціи соборовалъ, собороване его тое соборомъ звано и звано быти не моголо и не можетъ, якъ отъ чловѣка приватного, зъ достоинства зверженого, и южъ отъ антипапы, а не отъ правдивого па-

пежа Римского обхоженое. Соборъ абовѣмъ той Базилейскій, почавшися въ року 1431 и точачися презъ лѣтъ 12, займующій въ собѣ и той самой частъ, въ который соборованье тое Флорентское въ року 1438 было обхожено, называетъ его «сборискомъ схизматикимъ», а то не взглядомъ Грековъ, але взглядомъ. Евгения папежа зверженого и жадной влады до обхоженя собору немающого. Мовять ¹⁾ абовѣмъ соборуючій въ Базилей: «Гавріилъ (розумѣють Евгения папежа), отъ едности собору сего отдѣлившись, схисму справилъ шкодливую, поднесши иншее згромажене подъ именемъ собору енералного, напродъ въ Ферару, а потомъ въ Флоренцію, наprotивъ сему святому собору, и олтарь святокраднй наprotивъ законному олтареву выставилъ, презъ што весь свѣтъ [до] ²⁾ замѣшаня привель». И засъ: «о чомъ взявши вѣдомость духовныи и свѣтскіи преложеніи, епископове и княжата, университетесь и болшая часть христіанского свѣта до згромаженя того Феррарского и Флорентского нѣ сами ся не удавали, нѣ пословъ своихъ не посылали, которое южъ ся то отъ лѣтъ немаль трохъ точить, але зневаживши тое [збориско] св. соборъ Базилейскій, якъ соборную церковь репрезентуючій, и словы и писмы своими за правдивый быти знали, и при немъ стояти освѣдчались» ³⁾.

Зъ части теды костела Римского, якъ ся видѣти дасть, зобранье Флорентское соборомъ не стало и стати не могло, поневажъ соборованя того зъ Греками не приймавъ соборъ Базилейскій. И той Феликсъ папезъ, на соборѣ Базилейскомъ обраный, владность

свою отправоваль якъ индѣ, такъ и въ Полиці, гды Збигнѣва, Краковского бискупа, и Викентія, Гнѣзненского арцибискупа, достоинствомъ кардиналства почтилъ. Зачимъ они, мимо того Феликса папежа, Евгения папеземъ быти не признавали. О чомъ читай въ Кромерѣ книзѣ 21. А не толко духовенство, але и кроль Польскій Владиславъ Евгения за папежа не приймавъ. Пишетъ бовѣмъ Кромеръ въ книзѣ 21, листѣ 426, ижъ «послове двои папезскіи до Венгеръ приѣхали, отъ Евгения—Юліанъ, а отъ Феликса и отъ синоду Базилійского Александеръ Земовитъ ⁴⁾, княжа Мазовецкое, патриарха Аквиленскій и кардиналъ, кождый зъ нихъ за своимъ просячи. Лечъ кролеви и Полякомъ академія Краковская зверхности синодовой боронила. А ижъ Феликсъ не толко Збигнѣва, Краковского бискупа, але тежъ и Вицентого, Гнѣзненского арцибискупа, поважнимъ кардиналства достоинствомъ урачилъ былъ, —за речъ безпечнѣйшую здалося, поки розорване межи оными трвало, дотоль жадного зъ нихъ папеземъ не узнавати. Якожъ врихлѣ потомъ Евгенийъ зъ папества зложеній въ зложено томъ и умерлъ, по немъ наступилъ Николай, отъ которого гды до кроля Польского Казимира Третеого приѣхалъ Бабтиста, бискупъ Камеринскій, легать, золотую рожу за упоминокъ приносячи, жадной ему учтивости до Кракова приѣжджающему преложеніи академіи не выпрадили, твердячи не Миколая, але Феликса правдивымъ быти папеземъ, якъ того, который по отстрыхненю порядномъ Евгения, згодливе былъ отъ синоду Базилейского на столицу Римскую поднесенъ». О томъ читай въ Кромерѣ, въ книзѣ 22.

¹⁾ стран. 615, колона 2.

²⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

³⁾ стран. 626, колона 2.

⁴⁾ Толст.: «Жемовитъ». Также и въ «Книжницѣ» Наваганла.

Еслижъ Евгенія и наступника его Миколая не приимано, певне и синоду и уніи оной Флорентійской не приимали заходніи, а зъ ными посполу и Ляхове, поготовю — Грекове и Россове приимати не могли и не могутъ.

Пишетъ еще Кромеръ, ижъ Феликсъ певное зъ Миколаемъ постановене учинивши, папства зъ своей стороны уступилъ, зачимъ синодъ Базилійскій скончился, гды sprawy его Николай ствердилъ. О чомъ читай Мартина Кромера, Латинского виданья, въ року 1558, въ книжъ 22, лист. 506. Лечъ Мартинъ Благовскій, въ Полскомъ своемъ переводѣ, за поводомъ скаженной теперешнихъ переводниковъ папезскихъ натуры, опустилъ слова тии, гды sprawy або дѣи его ствердилъ. Уважати теды потреба, ижъ гды Феликсъ зъ части своей уступоваль, не sprawy и не синодъ Евгеніевъ въ Флоренціи, але дѣи синоду Базилійского ствержено, а тии переднѣйшии были въ томъ, ижъ Евгенія папства отсужали, и собороване его зъ Греками за отщепенское збориско мѣли, который што-колвекъ на немъ дѣялъ; якъ приватный чловѣкъ дѣялъ, зачимъ, и дѣи его и соборъ за ништо почитанъ zostалъ презъ самихъ же заходнихъ. Кромеръ и ннии историкове ачколвекъ вспоминають о томъ въ Флоренціи соборованю, лечъ, абы оно згодне было докончено и абы ся на немъ унія стати мѣла, того не твердятъ. А такъ зъ части костела Римского соборованье Евгеніево зъ Греками-соборомъ не есть и быти не могло.

Доводы засъ того, ижъ на томъ соборованю унія Грекомъ зъ Римляны не дошла, суть овыи:

Первый. Ижъ Грекове, ведлугъ старожитности, въ своей вѣрѣ zostавали и zostаваютъ и такъ ей теперь визнавають, якъ визнавали на онъ часъ, и

же ратунку напротивъ неприятели не одержали; Латинникове тежъ при своемъ упорѣ и допынѣ стоятъ. А гды бы унія была дошла, певне бы нынѣ тыхъ розни межи нами не было.

Вторый. Гды бы унія сталася была, не писали бы были Грекове зъ Флоренціи до синоду, на той часъ въ Базиліи обхоженого, огонь чистцовый гаячи и отметуючи. Читай о томъ въ книжѣ «Ореодоксографъ» и въ книжѣ названной «Өриносъ», то есть «Ламентъ», презъ Ореолога выданой.

Третій. Патриарха Константинопольскій, гды еще обѣ сторонѣ зъ собою были въ контроверси, умеръ, по которого смерти унія стати и соборованье оное замкнутися не могло; и если бы унія была дошла, чому бы былъ папекъ патриархи не подалъ и не посвятилъ, чому бы ся тамъ зъ палліушемъ своимъ былъ не отозвалъ? А што Латинникове удають зданье патриархи Іосифа, тому не вѣримо, и есть то оказалии подметъ на ошукане правовѣрнихъ: якъ бовѣмъ онъ то писати могъ хорый, въ горячцѣ великой будучи, а якъ такъ великій патриарха и пастиръ речъ такъ великую и соборную мѣлъ писати на особности безъ всего своего собору? Непевная то, заправды, и ложная повѣсть!

4. Гды бы унія дошла была, Висаріонъ, митрополитъ Никейскій, вернулъ бы ся былъ на свою столицу беспечне. Але ижъ отъ Грековъ, а рачей отъ церкви правдивой отступилъ и папекъови ся передалъ, для того тежъ, якъ пророкъ мовить, «зстарѣлся въ чужой земли, а своей до смерти не оглядалъ», а за то взялъ титулъ кардиналства и преложенство въ Бононіи⁵⁾.

5. Гды бы унія дошла была, Иси-

⁵⁾ Халкокондилъ, кн. 6, листъ 208.

доръ, Роскій митрополитъ, не зъ титуломъ кардиналства отъ папежа, але зъ листами отъ собору Грецкого и отъ царя Іоанна Палеолога вернулъ бы ся былъ до цара Московского и до ставровъ духовныхъ и княжатъ Роскихъ; и гды бы унія зъ Греками въ Флоренціи станула была, не дано бы его было до визевя; гды проповѣдалъ унію въ Москвѣ и въ Россіи, не утекалъ бы былъ отсель, але старѣлъ бы ся былъ на столиціи своей и живота своего на ней докончилъ бы былъ.

Шестый. Гды унія была станула, были бы на всѣхъ чотирохъ столицахъ патріархальныхъ архитипы, то есть писма печатаніи и подписаніи, и межи иніи соборы въ книги канонніи вписаніи были бы, якъ маемо помѣстныхъ и вселенскихъ соборовъ каноны и уставы записаніи въ книги. Нехай намъ то покажутъ зъ Іерусалима, зъ Антиохіи, зъ Александріи и зъ Константинополи. А если што есть писма якого о томъ, то зъ Риму въ книгахъ толко Латинскихъ, а въ Грецкихъ пишется историчко о томъ, ижъ былъ зъѣздъ на соборъ, але ся стало розорванье.

Гды бы тая унія станула была, были бы такъ Грекове, якъ и Латинникове въ уживаню еи спокойномъ.

Вѣдомо теды зъ сихъ семи доводовъ, же якъ соборъ въ Флоренціи не станулъ, такъ не станула и унія.

Доводы зъ писмъ, ижъ соборъ не станулъ ¹⁾.

А же тое собороване въ Флоренціи соборомъ не стануло и же унія Грековъ зъ Латинниками не была замкнена и до skutku не приведена,—доводомъ того суть важнымъ протестаціи,

то есть освѣдченія и писма такъ до Грековъ на пересторогу писаніи, якъ тежъ и жалобнии противъ Латинниковъ. Къ тому, оногю часу—и книги, заразъ засвѣжа отъ Грековъ выданіи, противъ костеломъ заходнымъ, оповѣдаючи имъ на всѣхъ ихъ аргумента и строфуючи ихъ въ вѣрѣ а упоминаючи, абы ся до давного визнания павернули, въ которомъ презъ семъ соборовъ и костель Римскій зъ восточною церквію заедно были.

Межи иными на той часъ покладаю на свѣдоцтво блаженной памяти Марка, митрополита Ефеского, который якъ въ Ферарѣ, такъ и въ Флоренціи отъ лица всего собору Грецкихъ отцовъ диспутовалъ и мовилъ, такъ и вернувшись на востокъ, отъ лица всей восточной церкви и отъ оныхъ въ Флоренціи згромаженныхъ Грековъ, писалъ и писма выдавалъ тми: «Визнане вѣры» (епистолю вселенскую до всѣхъ христіанъ), «Главизны силлогистическіи противъ Латинниковъ», «Диалогъ Гречина зъ Латинникомъ о придатку ономъ до символу «и отъ Сына». Суть и отъ иныхъ въ той же матеріи и за причиною тогожъ соборованя Флорентійского выданіи писма, которые тутъ опуцаю, широкости убѣгаючи. Въ которыхъ то писмахъ Грекове его за соборъ правдивый не признавають, але зовуть и пишуть его «листрійскимъ», то есть розбойничьимъ соборомъ. А такъ неслухне противници наши выдають его за соборъ осмый вселенскій. И гды бы не Латинникове выдали его по своей имъ воли, мало бы хто о немъ слышалъ, а поготовю—и мовилъ.

Если теды хотять противници о осмомъ и вселенскомъ соборѣ вѣдати и писати, мають той правдивый, около року 879, въ Константинополю, за царя Василія Македона и за папежа Іо-

¹⁾ «Книжица» Набанаила, л. 229; «Книга о вѣрѣ» (Москва, 1648), об. 164 л.

анна и за Фотія, патріархи Константинопольского, гдѣ пословъ папезскихъ было 3. На которомъ соборѣ явно вызнано, ижъ Духъ Св. отъ самого Отца исходитъ; за тымъ важне варовано, абы до символу вѣры не придавати оного придатку «и отъ Сына», и прокланано тыхъ, которые бы або придавали што, або уймовали.

Припоминаеть о томъ соборѣ и Бароніушъ, въ року осмъ сотъ семомъ. Въ житіи св. Сергія Московского, дня 25 септеврія празднуемого, написаю, ижъ той соборъ не скончался, ижъ многи отцы порозбѣгалися, и послове Росскіи, Симеонъ священноинокъ и Оома Тверскій, которые были при Исидорѣ апостатѣ, поутекали. А на дорожъ того утеkania одному зъ нихъ Симеонови Скорбному явился святой Сергій Московскій и препроводилъ ихъ презъ мѣсто непроходное. Въ которомъ то видѣніи св. Сергія о блаженномъ Марку Ефескомъ были слова тии: «о то видѣлесь, Симеоне, чудного мужа, стопамаъ апостолскимъ послѣдующого, Марка, епископа Ефеского, отъ которого и благословеніе одержалесь. Пре то не вонтиачи иди». А пресвитеръ Симеонъ рекъ до св. Сергія: «се гдѣсь видѣхъ яко единого отъ вселенскихъ онѣхъ патріархъ, во святости и дерзновеніи мнозѣ, и мужество чудное на Латинское мудрованіе, и чобѣду страшну, и благословенія отъ святого сподобихся». И старецъ рече ко пресвитеру: «се яко же видѣлъ еси, и отъ устъ его наказаніе слышалъ, блюди да никто же ты устрашитъ. Со дерзновеніемъ всѣмъ проповѣжъ православнымъ, имѣють разумъ отъ Божественныхъ писаній, да не прелстятся». Тутъ уважай, якъ святость и писмо св. Марка Ефеского подтвердилъ Богъ чудовне.

О Марку Ефескомъ и о Генадію Схолярію.

Лаоникъ Халкокондилъ, Аонвейчикъ, въ книзѣ своей (2), даеть вѣры годное свѣдоцтво о томъ блаж. Марку и о преподобномъ Генадію Схолярію, патріарсѣ Константинопольскомъ. А суть слова его о нихъ такіи: «папезъ Римскій мужей нѣкоторыхъ ученихъ до Византіи до Грековъ послалъ, абы зъ оними въ розмову пришли (поневажъ синоду и згоды въ Влохахъ учиненой не принимали, абовѣмъ Марко, Ефескій епископъ, и Схолярій у Грековъ наученіи, анѣ зъ початку згола на Латинскую догму не хотѣли призволяти). А гды до розмовы и до диспутациі пришли, Римляне не могли нѣчого справити, але посрамлены до дому ся вернули.» То Халкокондилъ. А якожъ то правда (што выдають книжки подъ именемъ Генадія Схолярія), якобы онъ коли мѣлъ Флорентійскую унію похваляти? Не уводитися прето ими, але мѣти ихъ за потварныи и за подметніи.

Еще о томъ Генадіи реку, ижъ нѣгды онъ не держалъ уніи Флорентійской и не хвалилъ ей. А показываетъ то «Діалогъ его зъ Турчиномъ о св. Духу», въ которомъ написалъ, ижъ отъ единого Отца исходитъ, а нигдѣ не помянулъ, абы «и отъ Сына», што Латинники въ Флоренціи станути усиловали. А поневажъ исхожденія Св. Духа «и отъ Сына» не положили, tedy Флорентійской уніи не принималъ. Есть той «Діалогъ» въ Вилнѣ року 1585, презъ Козму и Лукаша Мамоничи выдрукованный и славной памяти. Евстафіевъ Воловичови, канцлерови Литовскому приписанный. Блаж. Мелетій, патріарха Александрійскій, въ епистоліи

²⁾ Халкокондилъ, fol. 250.

своей, писанной зъ Египту року 1599 до Ипатія отступника, Володимерской епископїи насилника, мовить тими словами: «послати тобѣ розумѣлемъ особливе учоне писаную книжицу Генадія Схолярія «О похоженю Духа Святого», противко оного Римского придатку «и отъ Сына», которому Схоляріеви омылне приписують слова (о шаленства!) собору Флорентского, которое зъ дѣями оного Флорентского собору обносятъ и удають, зъ которой обачилъ бысь яснѣ, отвергши вшелякіи задаваня, ижъ то есть щирая вѣра соборной апостолской церкви, которой правду мы проповѣдуемо». Патріархове зась всѣ чотыри ново па столиці свои вступуючи, одни до другихъ пишуть, визнаваючи вѣру, а по визнаваню оной, о соборѣ Флорентійскомъ тими мовятъ слова: «къ тому отмѣтаемъ и ижъ во Флоренціи онъ зле и безбожне бывшій Латинскій соборъ, и елика онъ утверди противу святыхъ соборовъ, яко небывша и зъ пачала сего вѣ меншомъ». А па доводъ того отъ всесвятѣйшого патріархи Іерусалимского киръ Теофана, будучи ему тогды въ Кіевѣ, принялемъ листъ автентичній отъ всесвятѣйшого патріархи вселенского киръ Митрофана до всесвятѣйшого патріархи Іерусалимского Германа, около року 572 писанный.

Части II, роздѣлу XIII, артикулъ 2.
Латинниковѣ соборовъ не слу-
хають.

Отповѣдаю еще [на] нѣкоторые отступницкіи заметы, а особливе на то, же насъ удають, якобымо мы соборовъ и ухвалъ ихъ не приймали. Въ чомъ ся барзо зъ умыслу мылять. Мы абовѣмъ безпечне то твердимъ, ижъ соборовъ святыхъ ухвалы заховуемо и

не перестунаемо ихъ такъ стороны визнава вѣры, якъ въ справованю и въ суженюся правилами оныхъ. Для чого благословеніе на насъ Божіе и церковное пребываетъ, а на Латинскомъ костелѣ клятвы и карани въ канонахъ соборовъ тыхъ выраженіи и оный Христовъ вырокъ «хто Церкви не слушаетъ, нехай будетъ якъ поганинъ и мытарь» ¹⁾ заставають. Бовѣмъ Латинниковѣ семи соборовъ вселенскихъ (и оного осмого правдивого за Фотія, якъ згодного зъ предидучими семи-соборами) вѣры не визнавають, и канонами ся ихъ не справують. Овыхъ, презъ самихъ Латинниковъ [въ] Флоренціи учиненыхъ, епископовъ не маючи зъїзду того за соборъ, не слушаемо. Хто слушаець, на свою шкоду слушаець!

Есть ся чому задивовати нестатечности и замѣшанью отступниковъ нашихъ! Потягають насъ до Флорентійской (якъ они зовуть) уніи словы, а skutкомъ до пной. И великая барзо розница межі Флорентійскою, ачъ змышленою, а межі нинѣшинею, потай устроеною, теперъ зась мусомъ и тиранією проваженою унією! Тамъ бовѣмъ пишеть, ижъ Сынъ причиною Духа Святого не есть, и ижъ Духъ Святыи презъ Сына исходитъ, и отъ Сына исходити оному жаденъ не позволилъ. Опрочь Латинниковѣ сами и Висаріонъ, Исидоръ апостатове сами, и то абы въ символъ жадного придатку неприкладано, патріарховъ въ послушенство папезское не поддано, и овшемъ ведлугъ канонівъ и привилеовъ зверхность ихъ и повага и ровность есть онымъ зъ папезкемъ вцѣлѣ захована, въ епархіи патріаршіи вступу жадного не допущено, огонь чистцовый непринятый, душамъ людій зо-

¹⁾ Матѣ. гл. 18, ст. 17.

шлыхъ справедливымъ небо, а грѣшнымъ адъ; блаженство зась ихъ и до-
сконалая заплата царство небесное ажъ
по судномъ дню посполу и зъ тѣломъ;
тогожъ часу и грѣшнымъ муки въ ге-
иѣ освѣдчено. Ку тому и инни были
тамъ постерегални артикулы въ вѣрѣ
и въ святостяхъ. А тая нынѣшняя
унія опакъ тое все обертаеть. О Духу
Святомъ выразне придали «и отъ Сы-
на»; патріарховъ за послушники и въ-
каріи папезскіи почитаютъ, зъ вше-
лякой ихъ зъ нимъ чести и зверхно-
сти и равенства обнажаютъ; епархію
патріархи Константинопольскаго Россію
гвалтомъ Римскій посѣдаеть, а зъ Ри-
му бискуповъ или владыковъ своего са-
кровали насылаеть; огонь чистцовый
пріймуютъ, и инни тому подобны Ла-
тинскіи отъ Церкви Божей оттыты
преданія впроважаютъ.

О Барскомъ и Люгдунскомъ собо-
рахъ то повѣдаю, ижъ тыхъ тамъ при-
ватныхъ трактатовъ и намовъ Латин-
скихъ нѣгды Грекове за соборы не по-
читали и не знали, и мы Россове зъ ны-
ми тоежъ розумѣмо и не пріймемо ихъ.

О листѣ Нифона патріархи повѣда-
емо, ижъ есть подметъ и прелестъ, такъ
якъ и оныи Схоляріи подметни писма.
А што ся тычетъ Исидора, той якъ
самъ, такъ и писма его всѣ суть отъ
церкве Божей отвержены и прокляты,
якъ и нынѣшнии новии отродки его.
Тогожъ духа и поселство до Сикста
розумѣи быти, на которое не разъ южъ
есть отповѣдано.

О привилею Владислава.

Зъ стороны зась привилею Влади-
слава кроля, да того въ Угрѣхъ въ Буд-
зыню, повѣдаемо, ижъ жадной важно-
сти мѣти не можетъ, и утворене его
якое есть, якъ бысмо о немъ розумѣ-

ти мѣли, ясно намъ дають вѣдати при-
знаки и личкованія тии.

Синодъ въ Флоренціи скончился ро-
ку 1439 ²⁾. Послове папезовъ двоухъ,
року 1442, до Владислава кроли, до
Венгеръ до Будзыня, приѣхали: одинъ
отъ Евгенія, а другой отъ синоду Ба-
зилійскаго и отъ Феликса папежа, кож-
дый за своимъ просячи, абы былъ за
папежа признаный. А кроль жадного
зъ нихъ не прінялъ, поки бы межю
ними розница трѣвала. Читай въ Кро-
мерѣ книга 21, листъ 426, и вышше
въ артикулѣ першомъ. Привѣлею зась
того дату пишуть року 1442, Влади-
слава подъ Варною убито року 1443.
Читай въ Кромерѣ, книга 21. По смер-
ти кроля Владислава и Евгенія, Фе-
ликсъ Миколаеви папезови зъ своей
части папества уступилъ, року 1447.
Читай въ Кромерѣ книга 22. Акаде-
мія Краковская не пріймуетъ лега-
та Миколая папежа, якъ наступцы па-
пежа Евгенія, року 1448, што было
за другого кроля, то есть за Казиме-
ра Третьего.

Уважаи же тутъ пилю, отступнику,
якъ той привѣлей данный быти мѣлъ,
гды кроль и бискупъ Краковский, и ар-
цибискупъ Гнѣзненскій, и академія
Краковская Евгенія за папежа, а пого-
товю—и синоду его Флорентійскаго не
пріймали? Ажъ за Казимера кроли
сталоси то, же Миколая папежа при-
нято. Не могла сь унія Флорентійская
въ Полци проповѣдати, поки розница
межю двѣма папежами трѣвала а затымъ
привѣлей о ней писатися не могли.
Ясна я теды есть речъ, ижъ того при-
вѣлею утворене есть подозорное, и на
прелестъ правовѣрныхъ обляту ³⁾ тую

²⁾ Соборъ Флорентскій, fol. 511.

³⁾ отъ *offere*—вносить: «облята»— внесе-
ніе, записъ документа въ актовую книгу.

до книгъ урядовыхъ справлено. А гды бы той привилей даний былъ на прозбу народу Россійского, и гды бы его онъ принялъ былъ, теды бы Исидоръ зъ Литвы и зъ Россіи зъ горломъ не утеклъ. И гды бы унею Флорентійскую Россія держала, певне бы ся навернулъ былъ, не попустилъ бы былъ жадному надъ себе престола Кіевского, отколь лацнѣй ся ему было кусити и о Москву.

А ижъ по розорваномъ соборѣ Флорентійскомъ, Россія и Литва зъ напежемъ Римскимъ въ згодѣ и въ единости не были, мимо Россіи наши «Соборники» и «Кройники», Лаоникъ Халкокондилъ Аѳинейчикъ, въ книзѣ своей третей пишучи о Вѣлой и о Черной Россіи и о Литвѣ, посвѣдчаеъ и мовить о тыхъ народахъ, ижъ «Иллирическаго язика заживають, житіемъ и обычаемъ и вѣрою христіанскою найбарзѣй Грековъ наслѣдуютъ, а зъ напежемъ Римскимъ згоды не мають; мають Грецкого епископа, которого въ набоженствѣ вѣры слухають» ¹⁾ и прочая. Той Халкокондилъ написалъ книгу свою южъ по соборѣ Флоренскомъ и по взятю Константинополя презъ Турки. А надъ то еще мовлю, ихъ тотъ привилей и инни тому подобны ваги жадной не мають и згола знесены суть тогда, коли король Жигмонтъ-Августъ въ привилею зъєдночєня народу Роского зъ Ляхами такъ выразиши словы мовить: «на остатокъ уставуемо, же тымъ всѣмъ вышєпоменєнымъ и написанымъ речамъ, артикуломъ, свободамъ и волностямъ, которыи ся въ томъ привилею, зъ позволеніемъ всѣхъ радъ нашихъ, написали, жадное вынайдованє, жадніи привилея земскіи або особніи чїи колвекъ, жадніи статута, ани конституціи сеймови

не будутъ ничого могли, ани могутъ шкодити, и ничимъ ублизати вѣчными часы. И овшемъ мы сами оныи ни въ чомъ ненарушенє поѣъ присягою нашею, пилно стеречи и держати обѣцуемо и повинни будемо, и потомковє наши кролеве Полскіи тое все также ни въ чомъ ненарушенє держати и перестерегати тымъ листомъ привилеємъ нашимъ обовязуемо вѣчными часы». Тое право такъ естъ важное и такъ вѣчное, же ему жадное вынайдованє, жадніи привилей, жадніи статута и жадніи конституціи сеймови, прєшлыи и пришлыи, не могутъ и мочи не мають шкодити, и ни въ чомъ ублизати вѣчными часы. Которого непорушность и пересторогу святой памяти король Жигмонтъ-Августъ такъ своимъ именемъ и именемъ наступующихъ по немъ кролевъ Полскихъ виконаную присягу, якъ и присягу отъ кождого по немъ на тое королевство Полское наступующого кроля Полского викониватися мѣною варуетъ.

А наконецъ придаю, ижъ и тыхъ нашихъ вѣковъ сами Ляхове того Флорентійского не приймають собору. А же то правда, покладаю тутъ о томъ зданє премудрого и велможного мужа и пана Іоанна Щасного Герборта, старосты Вышинєнского и Мостиского, красомовного и выборного оратора, на сеймѣ валномъ у Варшавѣ поданое. Которое ся маєтъ тыми словы:

«Тии уразы, которыи маемо отъ жолнера, суть великіи, але суть подобныи ранѣ ручной, которая ачъ естъ болєсна, але смерти не приносить, бо сила ихъ живеть зъ ранеными руками, а наконецъ и безъ рукъ.

«Але той рану задаеъ въ сердце отчизнѣ нашей, хто колвекъ право еи ламлетъ, згodu межи народами, зъ ко-

¹⁾ Халкокондилъ, книга 3, листъ 238.

торыхъ есть Полская речъ посполитая зложена, розриваетъ, тотъ въ сердце отчизну забиваетъ.

«Такая есть колотня, которую зачали зъ народомъ Рускимъ, братьею и кровью нашею, тая есть якъ рана сердечная, которая бы наменная была, смерть приноситъ.

«Той sprawy часть одну знаю, другой части, хотъ о ней уставичне мышлю, розумѣти не могу.

«Бо то вѣдаю добре, што ся почавши отъ звѣзду Берестійского онимъ дѣеть. Тое вѣдаю добре, якъ на сеймикахъ надѣю имѣ чинять, а на сеймахъ зъ нихъ смѣхи строить. На сеймикахъ братьею зовутъ, а на сеймахъ отщепенцами. То я вѣдаю, бо то всѣ вѣдаютъ. Але чого они хотять по томъ зацномъ народѣ, якую раду и до которого цѣлю змѣряютъ? того я жаднымъ способомъ розумѣти не могу. Бо если того хотять, абы Руси не было въ Руси, то есть—речъ неподобная, и такое подобенство есть, яко бы ся имѣ хотѣло: жебы тутъ море было коло Самбора, а Бесчадѣ коло Гданска.

«Великой годности чловѣкъ Янъ Пасератъ натиралъ передъ килканадцатьма лѣты на парламентѣ въ Парижу, абы законники нѣкоторые выгнано. Што и сталося.

«И гды шукають того, што они винни, преложивши много образъ, которыми противко праву Французскому чинили, повѣдѣлъ тую найболшую, же хотять, абы Франціи въ Франціи не было, и ужилъ того прикладу: за Нерона, повѣдаетъ, цесаря, стался такіи чудъ, же на певномъ мѣстцу былъ по одной сторонѣ до дороги лѣсъ оливный, а по другой сторонѣ роля посѣяная. Одной ночи онъ лѣсъ оливный перейшолъ на тую сторону, гдѣ была роля посѣяная, а роля тамъ перешла, гдѣ былъ лѣсъ

оливный. Здался, повѣдаетъ, тотъ чудъ великій, хотъ тамъ малыи грунты перемѣнялися, и отмѣну панства отнеслъ²⁾, бо панство Римское пошло до Франціи, а тамтоль до Нѣмцевъ. То дивнѣйшая, же хотять, абы великіи королевства перемѣнялися, жебы Гиспанія была тутъ, гдѣ Франція есть, а Франція тамъ, гдѣ Гиспанія.

«Того жъ прикладу нездоровне я тутъ уживаю. Жаденъ того розумъ, жаденъ гвалтъ перемочи не можетъ, абы Руси не было въ Руси. Штожъ, а коли засъ ся кому зобачить, абы Поляковъ не было въ Полци? ба! безмалюжъ не такъ, бо хотяжъ по-Полску мовимо, але правъ и звычайъ запомнилисмо. Але речеть хто: «не хочемо мы Руси отмѣняти въ Руси». Ба, и не можете! Але хотѣте ихъ позискати до вѣры нашей повшехной Римской и до едности ведлугъ собору Флорентского привести. Того я не ганю, если то пристойне чинять и ведлугъ науки Христовы. Але доплажъ згода на соборѣ Флорентскомъ? Речеть хто: «дошла». А чому жъ звада, коли згода дошла? Тому нехай повѣдаютъ, хто того не вѣдаетъ докладне!

«Южъ то давно и самъ Збавитель осудилъ и соборы вселенскіи дознали, же коли ся мѣшають до справъ духовныхъ свѣцкіи зати, тамъ нѣгды нѣчого потѣшного быти не можетъ; гдыжъ южъ то заразъ есть противко науцѣ Збавителевой, который духовныхъ тольо справъ и самъ шукалъ, и учнемъ своимъ шукати казалъ. А на тамтой соборѣ Флорентскій прихалъ цесаръ и патріарха, барзѣй для ратунку противко Туркомъ; и коли списовано згodu того собору, теды тамъ кладено: много

²⁾ Въ Польскомъ текстѣ, по изданію Археографической Коммиссіи («Документы» стр. 216): «a nie odmianę państwa niosł.»

войска и землею и моремъ мѣли дати Грекомъ? А штожь маєть до вѣры войско? Чого потомъ не дано, и для тогожь зъ тойжь згоды ничого не было ¹⁾.

«Заживу мовы мужа мудрого и великого пана, Яна Замойского, канцлера и гетмана Корунного, который до евангеликовъ такъ мовялъ: «коли бы то могло быти, абысте всѣ были папезниками, далъ бымъ на то половину здоровья своего. Даю того половину, жебымъ, другою половиною живучи, тѣшилъ зъ той святой едности. Але если вамъ хто будетъ гвалтъ чинити, дамъ все здоровье свое при васъ, абымъ на тую неволю не глядѣлъ.

«Тожъ я, тожъ кождый, розумѣю, зъ насъ шляхтичъ поцтивый мовити маєть: «будте, просимо, нашей папезской вѣры, боть есть невонпливал, добрая и певная а доводы маєть неомилныи». Але если гвалтомъ хотять васъ приневолити, здоровье свое при васъ и передъ вами положимо.

«Але чогожь по нихъ хотять? жебы папезниками нашими были? якимъ же способомъ того хотять? Если такъ, якъ Панъ Збавитель наказалъ: учачи, пророкуючи, чудо чинячи, и овшемъ не толко оны, але и я ксендза Крупецкого буду мѣти за апостола. Але гайдуками церкви отбивати, позвами на трибуналь трапити, попы имати, чернцы выгоняти,—то ся незгожаєть зъ волею и наукою Збавителя нашего! Рачей онѣи слова на него падають: «шукаєшь своего, пожитку, а не Христоваго».

«Если духовныхъ речій шукають, чомужь не духовными способы? А зажь можетъ быти лѣпшій духовный способъ отъ кого иншого поданный, нѣжли бытъ отъ Христа?! Не толко шаленство, але блюзверство есть—хотѣти штѣ надъ науку Збавителя чинити!

¹⁾ Пропущено: «i Grekowie poginęli».

«А если шукають пѣнязій, пожитковъ сель—чомужь того гвалтомъ заразы якъ непріятель звиклъ, не берутъ, не шпортычи писма святого и духовныхъ наукъ на прикрытие лакомства своего не натягаючи?

«На соборѣ Триденскомъ задали Францускіи духовнии Гиспанскимъ духовнымъ, же неслупне и нехристіанско король Гиспанскій Индовъ беретъ. Бо если ихъ хочеть навернути на вѣру христіанскую, чомужь ихъ не навертають ведлугъ науки Христовы: казаньемъ, пророцтвомъ и чудами, але войска и дѣла, которыхъ Христось не заживалъ, и всѣ правдивыи учневе Его не мѣли тамъ штѣ чинити. Отповѣдило Гишпанское духовенство, же кроль Гишпанскій (зъ милости христіанской ²⁾) хочеть Индійчики навернути и посилаєть казнодѣи до нихъ, которыхъ, жебы они не побили, посилаєть при нихъ войско, и не чинитъ гвалту Индомъ, едно казнодѣевъ своихъ боронитъ, абы Индове не побили. Розсмялися всѣ на тую отповѣдь Гишпанскую, а болшѣ о томъ мовити заказано.

«Тежъ я въ той справѣ мовлю: если зъ милости христіанской лѣпшую дорогу хотять имъ указати, нехай же слушають Господа и Бога нашего, который самъ есть дорога, правда и животь; а если въ Индіи шукаєть Гишпанъ золота, а въ владыцтвахъ Рускихъ шукають унитове грошій, нехай же той фарбы набоженства занекають.

«Але о штожь убогая Русь просить? абы ведлугъ права заховани были. «Але правъ не мають?» Даймы то, же на паргаменѣ або на паперу не мають; але мають на умыслахъ людскихъ право найлѣпшее и матку всѣхъ правъ

²⁾ Этого нѣтъ въ Польскомъ текстѣ.

—звычай. Бо штожъ иншого есть право если не звычай, презъ много лѣтъ добрымъ узнаный, а потомъ, абы хто шпотити не моглъ, на паперъ вложеный?

«Звычай есть право долгимъ уживанемъ и позволенемъ межи люде впроваженое и принятое. Звычай есть, который подтверждаетъ и выкладаетъ права; и право писаное мертво есть, если звычай оно не оживить. Звычай такъ долгого часу, которого початку памятника немань, маеть повагу наваровнѣйшого привилею, бо лацно о довѣрѣ, который слова писанинъ вышпотити можетъ. Але што есть въ уживаню многихъ людей, трудно и нахитрѣйшему иначе удати, нѣжъ люде повсехне розумѣють. Такихъ звычайевъ полна есть наша отчизна, и колибы, стережи Боже, мѣно ихъ намъ якъ вышпотити, жадная наша волность на мѣстцу не зостала бы.

«А речеть хто: «три слова о звычайу суть взяти зъ права Римского, а въ Полскомъ правѣ того нѣ». Або то зле, ижъ право Римское згожається зъ правомъ нашимъ? Такая есть волность правъ христіанскихъ, же што есть правомъ у которого колвекъ народу христіанского то есть слушностью у каждого.

«Але азажъ и кроль Польскій не присягаетъ на звычай» речеть хто? Въ присягахъ Генрика, Стефана и Жигмонта Третьего не вложено звычайевъ, такъ есть; але вложени суть первѣй въ привилеи Жигмонта кроля Першого, которыми ручить за сына своего кроля Августа, а потомъ въ присягу Жигмонта-Августа, на которую потомъ всѣ кролеве присягаютъ. Бо такъ присягаютъ: все держати што колвекъ надали и постановили кролеве давни: Казимѣръ Великій, Людвикъ Лопшъ реченый, Владиславъ Ягело,

Владиславъ Ягеловичъ, Казимѣръ Ягеловичъ, Олбрыхъ, Александеръ, Жигмонтъ Першій, Жигмонтъ-Августъ. А звычай вароваль Жигмонтъ Першій, подъ титуломъ волного обирая кроля, въ статутѣ, на листѣ 87, а Жигмонтъ-Августъ въ присязѣ своей, которая есть на початку конституции. То южъ право поприсяженое есть въ той справѣ. Пойдемъ же до прикладовъ, за которыми въ речи посполитой, яко за проводникомъ въ дорожѣ, не можемъ блудити.

«Хто есть не едно такъ невстыдливый, але и такъ безбожный, што бы смѣлъ мовити, же часы наши лѣпшими могутъ быти розумѣны надъ часы кроля Жигмонта Першого? Хто бы смѣлъ речи, же сенатъ годнѣйшій есть теперь, нѣжъ былъ за кроля Жигмонта? Хто бы смѣлъ мовити, же станъ шляхетскій пилнуеть такъ правъ и свободъ своихъ, яко пилноваль за того кроля Жигмонта? А той святой кроль Жигмонтъ Першій церкви Рускіи такъ будоваль и богатилъ, якъ и костелы католицкіи. Той (лежитъ за Самборомъ, миль 3, въ гору Днѣстра ³⁾) монастырь Св. Спаса, одъ Лва князя остатнего Руского заложенный и зачатый, доправити казалъ, и той черицомъ маєтності надалъ.

«Чомужъ, для Бога (теперейшій кроль его милость ⁴⁾), Жигмонтъ Третій не чинить того, што чинилъ Жигмонтъ Першій? Чому жъ во всемъ справѣ и поступковъ его не наслѣдуетъ, абы вжды могло быти пановане его, подобное панованю Жигмонта Першого? Чомужъ сенатъ не маеть стати при томъ, абы въ покою былъ за-

³⁾ Этого «обстоятельства мѣста» въ Польскомъ текстѣ нѣтъ (стр. 224).

⁴⁾ Въ Польскомъ текстѣ нѣтъ (стр. 224).

хованный тотъ зацный народъ? Зачимъ былъ бы у насъ въ той повазѣ, якъ сенатъ Жигмонта Першого. Чомужъ и станъ шляхецкій не маеть при правахъ своихъ такъ ся опирати, яко продкове наши за Жигмонта Першого опиралися?

«Але речеть хто: «южъ ся стало; даний есть привилей Крупецкому; было бы то противко достоенству панскому отмѣняти». О, несчастливое слово! Которое нишее достоенство найдуетъ пану, а не право посполитое, презъ которое онъ на маестатѣ Полскомъ усѣлъ! А вшакъ право есть: тыи привилей мають быти держани, котормы не суть праву противни, а тотъ привилей не толко право ламлетъ, але згodu народовъ розрываетъ, власне якъ сердце выдираеть зъ отчизны матки нашей; тотъ привилей есть якъ уголь, который огонь великій учинити можетъ.

«Але предся: не радять дворнии привилею разъ даного отмѣняти! Для Бога, што злого есть то поправити и отмѣнити треба. А не лѣпшъ отмѣнити ведле права, што ся противъ право дало, нижибы шляхта Полская такъ учинила, якъ за Ягела два привилей на сеймахъ предъ королемъ и сенатомъ мечами, своими розсѣкали!

«Але Крупецкого угодобавши себѣ, не годится отмѣняти». А не лѣпшежъ его отмѣнити, нижи бы ся ему стало якъ Домаратови, старостѣ Великой Полски, сталося за Ягела, которого шляхта Великой Полски въ Пыздрахъ розсѣкла! Або якъ Куронатѣ за Казиме-ра Ягедовича, которого шляхта Русская зъ староства Холмского выгна-ла!

«Штожъ вжды за пожитокъ маеть король - его милость зъ такъ великихъ клопотовъ, котрыхъ зажилъ зъ наро-омъ Рускимъ? Тотъ пожитокъ маеть,

же есть насъ Словенскихъ народовъ розныхъ осмнадцать; тыи всѣ клалъ свободы своей ратунокъ на кроляхъ Полскихъ; тыи всѣ розумѣли, же народъ Полскій мѣлъ ихъ зъ тяжкого поганского ярма высвободити; тыи всѣ на каждую потребу кроля и народу Полского горла свои дати были готови. А теперь, якъ кривду почато чинити народови Рускому, суть намъ головными неприятели. Теперь волять померети сами на войнѣ, жоны и дѣти свои поналити, якъ въ Смоленску учинили, нижибы мѣли до згоды якої прійти зъ нами, кровью своею.

«А што есть перешкодою до успокоения Москвы? Едно урожонал вѣра Руская. А што помогло до побитя въ Волошехъ нашихъ¹⁾? Едно таяжъ нехуть народу Руского ку народови нашему.

«Сѣло-килкодесять тысячій Руси²⁾, поборами выгнанныхъ, около Егрю и Солнока, а чого сподѣватися отъ нихъ? Едно: лупезства лупезствомъ отдати захотять; а парушене вѣры своей парушенемъ вчасовъ и достатковъ нашихъ ветовати хотять.

Хто колвекъ цнотливый есть, хто колвекъ свободу и покой Полски милуетъ, мѣлъ бы до того ся склонити, жебы старни права и звычайи вѣдѣлѣ zostавали³⁾.

Поты Гербортъ.

Зо всего теды сего, што ся колвекъ преложило, на око видѣти дается, же и собороване Флорентское — не соборъ, и

¹⁾ Въ Польскомъ текстѣ вмѣсто «въ Волошехъ нашихъ» — «Potockiego».

²⁾ Пол.: «Rusnaków».

³⁾ Это весьма точный и хороший переводъ на Западно-Русскій языкъ всей рѣчи Герборта, помѣщенной М. О. Кояловичемъ въ изданныхъ имъ «Документахъ, объясняющихъ исторію Западно-Русскаго края», стр. 214—229.

унія — не унією, поневажъ и соборъ
конца своего не взилъ, и уція не ста-
нула, а же прожно и зъ небезпечен-

ствомъ отчизны народъ Рускій тур-
буютъ и утискають, и до деспераціи
приводять.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

РОЗДѢЛЬ ПЕРВЫЙ.

Артикуль 1.

О увѣреніи и о крещеніи Рос-
совъ, и же зъ презрѣнія Божого
народъ Россійскій отъ цер-
кве восточної, меновите зъ
Константинополъ, вѣру хри-
стіанскую принялъ.

«Помяни сѣя, Іакове и Израилю, яко
раба мой еси ты, сотворилъ ты, раба
моего, и ты, Израилю, не забывай мене,
се бо потрохъ ⁴⁾ яко облакъ безаконія
твоя и яко примракъ грѣхи твоя: обра-
тися ко мнѣ, и избавлю ты» ⁵⁾.

Есть то цѣлая и надъ свѣтлость
полуденную яснѣйшая правда, ижъ на-
родъ Россійскій, зъ презрѣнія Божого
и зъ воли его святой, крещеніе святое
и вѣру православную отъ церкви восточ-
ной, меновите отъ ерону апостолского
церкве Константинопольской принялъ.
Гдѣ бовѣмъ Иисусъ Христосъ, Господь
и Богъ нашъ предъ своимъ на небеса
вознесеніемъ рекъ апостоломъ и учени-
комъ своимъ: «идучи на весь свѣтъ
проповѣдайте евангеліе всему сотворе-
нію, научайте всѣ народы, крестячи
ихъ во имя Отца и Сына и св. Духа,
учащи ихъ заховывати все, што колекъ
приказалемъ вамъ» ⁶⁾, а они шедши

⁴⁾ Въ теперешнемъ Славянскомъ текстѣ:
«отъяхъ».

⁵⁾ Исаія, гл. 44, ст. 21—22.

⁶⁾ Мате., гл. 28, ст. 19—20.

проповѣдали всюды, Господу споспѣше-
ствующему и слово утверждающему по-
слѣдующими знаменни — мовлю тогожъ
часу и тыхъ же вѣковъ и въ Сармат-
скіи краини Россіи слово евангелія
зашло, и оголошено было, и принято.
Не лишена и Россія zostала отъ про-
повѣди апостолской. И тую абовѣмъ
(хотяжъ то далекая краина находится)
апостолскіи походили ноги, благовѣ-
ствующи евангеліе збавени. И на тую
бръмене и слова апостолскіи загремѣли,
якъ Давидъ предувидѣвши рекъ: «во
всю землю изыде вѣщаніе ихъ, и въ
конца вселенія глаголы ихъ» ⁷⁾. А былъ
органомъ або начинемъ, ведугъ непо-
нятого презрѣнія Божого, проповѣданія
евангелія въ Россіи, св. Андрей Перво-
званный апостоль, а яковымъ спосо-
бомъ—мало ниже повѣмъ. Теперь о
знаменитости и зацности того св. апо-
стола повѣмъ.

Андрей святой былъ зъ Виссанды мѣ-
стечка, братъ роженій а старшій св.
Петра апостола. Онъ, напроде будучи
ученикомъ св. Іоанна Крестителя, а
услышавши отъ своего учителя слова
овыи о Христѣ реченныи «ото, баранокъ
Божій» заразъ пошолъ за Христомъ и
былъ першимъ ученикомъ его, для чого
церковь наша оного называетъ *πρωτόκλη-
τος*, первозванный, то есть «впродѣ по-
волаанный». Андрей найпервѣй Симо-

⁷⁾ Псал. 18, ст. 5.

нови Петрови проповѣдалъ Христа, и приведего до него, якъ мовить евангеліе: «нашолъ той первѣй брата своего Симона, и рекъ ему, нашілмо Мессію, што ся выкладаетъ Христосъ, и привелъ его до Христа» ¹⁾. Той св. Андрей заровпо зъ Петромъ взялъ привлѣй обѣтницы—«людей ловити», якъ евангелистове пишуть мовячи: «ходѣте за мною, и учиню васъ ловцами чловѣковъ» ²⁾. Той св. Андрей уищенъ тоей обѣтницы а отдане того привлѣю посподу и заровно зъ Петромъ и зъ другими апостолами (у Матѳея въ 10, а по встаню зъ мертвыхъ у Матѳея въ 28, у Марка въ 16 и у Іоанна въ 20 главѣ) принялъ и одержалъ, гды рекъ Христосъ: «о то я васъ посилаю» и прочая, «идѣте на весь свѣтъ, научайте всѣ народы» и прочая. Той св. Андрей заровно зъ Петромъ и зъ другими апостолами принялъ ключи царства небесного, гды Христосъ (у Матѳея, 18) рекъ «што колвекъ звяжете на земли, будетъ звязано на небѣ, а што колвекъ розвяжете на земли, будетъ розвязано и на небѣ», а у Іоанна въ 20: «кому отпустите грѣхи, будутъ отпущены, а кому задержите, будутъ задержаны». Той апостолъ Андрей мѣлъ старане о пятахъ тысячахъ народа, абы были накормлены, гды у Іоанна мовить: «есть тутъ отрокъ одинъ, который маєтъ 5 хлѣбовъ ячменныхъ и двѣ рибѣ» ³⁾. Той св. Андрей продокъ держалъ межн апостолами, до него ся бовѣмъ апостолове отзывали и потребности народовъ относили, якъ Іоаннъ въ 12 пишетъ: «погане приступили до Филиппа, и просили его мовячи, хочемо видѣти Господа. Теды Филиппъ

рекъ Андрееви. Андрей засъ и Филиппъ рекли Господеви» ⁴⁾. Учителеве тежъ вселенскіи високо почитали св. Андрея. Іоаннъ Златоустый на главу 11 Матѳея, въ омиліи 37, называетъ его верхомъ апостолства» (зри листъ 200).

И то еще знаменитый знакъ зацности и знаменитости Андреевы, якъ, по ономъ высланю на весь свѣтъ апостоловъ, лосомъ або роздѣломъ досталися Андрееви части свѣта по Іерусалимѣ переднѣйшии, то есть Греція и нныи той прилеглыи, гдѣ наймудрѣйшій людъ находился, до которыхъ крайнъ поганство нѣколи Латинское заходнее прихаживало до науки, и тамъ на судъ sprawy свои головнѣйшии отсылали, якъ то особливе до Аѳинъ. А же тамъ проповѣдалъ — Никифоръ Каллистъ историкъ (въ книгѣ 8, главѣ 8) вѣдати даеъ, гды мовить: «Андрей, господній апостолъ, Оракію, Македонію и Черного моря крайни обиялъ, и въ Византіи Христа проповѣдалъ, гдѣ, фундававши церковь, посвятилъ Стахія». А въ «Каталогу патріарховъ Константинопольскихъ» Андрей св. въ первыхъ покладается настиремъ и епископомъ или патріархомъ. Читай о томъ въ Арменополу книгу 4, листъ 296. Завше Константинопольская столица щитилася и щитится св. апостоломъ Андреемъ. Дивныи и чудныи, заправды, дѣла Богъ справилъ презъ Андрея, который, першимъ его ученикомъ будучи, своего брата Симона до него привелъ: Константина царя зо всѣмъ его царскимъ дворомъ и маестатомъ до Константинополя припровадилъ, за Латинскій языкъ Грецкій ему даровалъ; потомъ славный и сильный народъ Россійскій также до Константинополя при-

¹⁾ Іоан., гл. 1, ст. 41—42.

²⁾ Марк., гл. 1, ст. 17; Лук., гл. 5, ст. 10.

³⁾ Іоан., гл. 6, ст. 9.

⁴⁾ Іоан., гл. 12, ст. 21—22.

провадилъ на увѣрене; тамъ зъ Лукою евангелистомъ и Тимоѳеемъ въ тѣлѣ лежить, очекиваючи второго пришествія, на которомъ зъ Константиномъ и зъ Володимеромъ и зо всею Грецією и Россією царство небесное прійметъ. Аминь.

Вертаемся откозь есмо вышли.

Принявши ⁵⁾ tedy св. Андрей жребіемъ подѣлу краины Греції и около Чорного моря, и будучи первымъ Константинопольскимъ патриархомъ, и околнчїи тамъ народы приведши до Христа, пустился зъ моря въ Россію рѣкою Днѣпромъ, которымъ тамъ, гдѣ нынѣ городъ Кіевъ, пришолъ. О чомъ въ нашихъ Роскихъ книгахъ въ «Синаксарѣ», мѣсяца ноемврія 30, такъ пишетъ: «Андрей святой отъ Грековъ пошолъ Понтійскимъ моремъ, въ которое Днѣпръ трома устьями впадаетъ, и зовется море Росское. И надъ тымъ моремъ училъ св. Андрей. И идучи по Днѣпру въ верхъ, промысломъ Божскимъ, станулъ подъ горами на бѣрезѣ, гдѣ есть городъ Кіевъ. И рано вставши рекъ до своихъ учневъ: «видите тѣ горы, на которыхъ ся [просвѣтитъ. ⁶⁾] ласка Божія. И будетъ тутъ городъ великій, и церкви многіи хочетъ Богъ тутъ воздвигнути и просвѣтити святымъ крещеніемъ всю землю Рускую». А вшедши на горы, благословилъ ихъ, молячися Богу, и поставилъ крестъ. А оттоль пошолъ къ Великому Новгороду, гдѣ будучи певне до увѣреня и до крещенія людей, въ которыхъ благоволилъ Богъ, привелъ, а потомъ презъ море Нѣмецкое ажъ до Риму ся удалъ. А наконецъ до Греції вернувшись для Христа укріжованъ былъ». И прочая тамъ въ «Синаксару».

⁵⁾ Слич. «Клижица» Нааанаила, л. 51; «Книга о вѣрѣ» (Москва, 1648), об. л. 30.

⁶⁾ Исправлено по спискамъ Толстова и Ундольскаго.

На той горѣ въ Кіевѣ, гдѣ стоялъ (которую зовутъ нынѣ «Вздыхальною», якобы отъ того, ижъ на ней зъ учнями своими отъ трудовъ отдохнулъ, албо же тая гора оттоль называется «Вздыхалницею», ижъ, высокою будучи, люде идучи вздыхаютъ, а на верхъ вшедши отдыхаютъ спочиваючи), тогожъ часу и церковь Воздвиженія Честнаго Креста была поставлена, гдѣ и теперь есть, якъ и повѣсть и до сихъ днѣй обносится о той церкви и о той горѣ. Тогожъ часу св. Андрей, проходячи землю Росскую, многихъ крестилъ и до познаня Христа привелъ. Нигды бовѣмъ апостолове надаремно не проходили, але ласка въ нихъ Духа Пресвятого дѣйствовала на каждомъ мѣстцу. А то было першее зъ презрѣнїа Божого и воли его святой увѣрене, а народу Руского въ послушенство столиціи Константинопольской отданье.

А же въ народѣ Роскомъ за апостоловъ, и свѣжихъ часовъ по нихъ христіанская вѣра была, подпомагаетъ тую нашу «Словенскую Исторію», писмо старого доктора Тертуліана, около року отъ Рождества Христова 197 пожилого, который мовить, ижъ «въ Сармаціи вѣра христіанская была щеплена, але войнами была затлумлена». Бароніушъ Латинникъ ⁷⁾ признаваетъ, ижъ въ Россіи была вѣра христіанская, докладаючи: «хто бы ихъ былъ апостоломъ, не барзо ся ясне даетъ вѣдати». Нехай tedy вѣдаютъ яснее, ижъ Андрей святой апостоломъ Росскимъ былъ. Находимо тежъ въ книзѣ Сократеса историка, который, описуючи синодъ Антіохійскій за царя Іовиніана споминаетъ Антипатра, епископа Росского, межи другими епископами, которіи ся до того тамъ синоду подписа-

⁷⁾ Бароній, 965.

ли ¹⁾. Не отъ речи ²⁾ теды намъ розумѣти, же той Антипатръ епископъ зъ нашей былъ Россіи.

А выполняючи оное пророцтво и благословеніе св. Андрея апостола, Господь Богъ навѣдиль народъ Росскій вѣрою христіанскою, чудомъ еи особливѣмъ подтвердивши. А то—около року 886, за патріархи Константинопольскаго блаженнаго Фотія и за царя Василя Македонянина. О чомъ Іоаннъ Зонарасъ въ томъ третьемъ пишеть: «царь, мовить, Василій, зъ народомъ Роскимъ примире учинивши, справиль, абы онъ въ признане вѣры христіанской пришло. И гды ся крестити обѣцвали, архиерея имъ пославъ Михаила митрополита и иныхъ епископовъ. Лечь они, отъ своихъ забобонъ до нашей вѣры приступити отигаючи, мовили до архиерея: «если чуда не обачимо, яковыи ты многіи отъ Христа быти учинены твердишь, нѣгды науки твоей не примемо». Теды онъ: «просѣте, мовить, чого хочете». А они рекли: «книга, которая о Христѣ учить, нехай будетъ въ огонь ввержена; которая если не нарушена зостанеть, доводомъ намъ будетъ, ижъ правдивый Богъ есть, котораго ты проповѣдаєшь». Призволивши архиерей, стосъ дровъ наложивши запалити казалъ, а руки и очи въ небо поднесши рекъ: «прослави имя твое, Христе Боже». И то рекши, святое евангеліе на стосъ дровъ положилъ, которое, долго въ поломени трваючи, нарушено зостало. Тымъ чудомъ варвары здумѣвшися, проповѣди увѣрили, абы были святымъ крещеніемъ окрещены, услужили ³⁾. Поты Зонарасъ.

И зъ нимъ Курополатесь о томъ на верненню Россовъ на вѣру христіанскую воспоминаеть, и Фотій въ листѣ своемъ до двохъ епископовъ. О чомъ маешъ и въ Бароніуму въ року 863. Тутъ каждый присмотритися можетъ, якъ Россове, оное на собѣ Андреево благословеніе маючи, до столицы Константинопольской головы свои склоняють, и якъ имъ чудовне тамъ вѣру Духъ Пресвятой залецаеть и блаж. Фотія за правдиваго пастыря и патріарху показуеть. Гды за благословеніемъ и за посланемъ отъ него архиерея чудо такое превеликое сталося, нехай встѣдаются, которые на святоблivity блаженнаго Фотія торгаются. Зъ того тежъ чуда и певность вѣры въ церкви всходной безъ всякой воплиивости показується. А тое маешъ второе ⁴⁾ чудовное зъ презрѣня Божого увѣрене народу Русского и патріархомъ Константинопольскимъ въ послушенство отданье.

Потомъ около року 935, за царя Константина Осмого и за патріархи Теофилакта, якъ Грецкій историкъ Іоаннъ Зонарасъ въ третьемъ томѣ ⁵⁾ пишеть, а другій зась, беручи то зъ Роскихъ лѣтописцовъ—за царя Іоанна Цемиски а за патріархи Василя Скамадрена, около року 970 повѣдають и пишуть, ижъ царица Ольга, позосталая вдова, жона Игоря, монархи Роского, баба Володимерова, приѣхала до Константинополя до царя Іоанна Цемиски, которую патріарха зъ многими бояры окрестилъ, Геленою назвалъ и благословилъ еи мовячи: «блаженна естєсь ты межи невѣстами Роскими, абовѣмъ тебе будутъ блажити сынове Роскіи въ по-

¹⁾ Сократесь, кн. 3, гл. 21.

²⁾ Толст. и «Книжица» Наеванаила: «слушнє, вмѣсто «не отъ речи».

³⁾ Зонарасъ, fol. 112.

⁴⁾ На полѣ: «первое было за святого Андрея».

⁵⁾ Зонарасъ, листъ 116.

слѣднемъ рожаю внуковъ твоихъ» ⁶⁾. И такъ Елена, вернувшись знову до панства своего, много Россовъ до Христа привела. Тая Елена зъ прейзрѣвъ Божого и за справою Духа Святого, до столицы св. Андрея до Константинополя намерена, отколы и духовныхъ зъ собою взяла. А то было третее увѣрене Россовъ оныхъ и столицы Константинопольской въ паству отданье.

О Володимеровомъ и всей Россіи крещеніи соборномъ ⁷⁾.

Наступуетъ за тымъ того прейзрѣвъ Божого и пророцтва св. Андрея досконалое wykonанье и зыщенье, гды соборне Святославовъ сынъ, а внукъ предменованой св. Елены, Володимеръ вѣру зъ Константинополя принялъ. А шмъ ей принялъ и што си впродѣ дѣяло, и о якихъ покусъ искушеніе мѣлъ, повѣмъ.

Пріѣздили до Володимера отъ розныхъ крелевъ, княжатъ и народовъ послове и учителя, кождый зъ нихъ вѣру и законъ свой залецаючи, якъ то: Махометаны, Египтяне, Арапове, Татарове и отъ княжатъ Аргавенскихъ. Лечъ онъ Махометанскимъ закономъ погордиль, ижъ му ся здаль быти шкодливый и шкарадный. Пріѣзджали и отъ папезовъ, отъ цесаровъ и отъ княжатъ Римскихъ, Латинскихъ и Нѣмецкихъ, отъ которыхъ презъ частии послы былъ намовляній, абы ихъ вѣру принялъ. На которыхъ также не хотѣлъ призволити, ижъ му ся и вѣра и набоженство и костелы ихъ не подобали. На остатокъ былъ намовляній и отъ Жидовъ. Лечъ му ся Мойсеовы уставы тяжкіи быти здали. Але только послове

отъ Грецкихъ царевъ и отъ патріарховъ у него зъ вѣрою ихъ, церемоніями своими мѣстце мѣли. Читай въ лѣтописцахъ Росскихъ и у Длугоша, и у Мѣховиты, у Матія Стрыковского, въ книзѣ 4, листъ 133.

Володимеръ теды слышавши о розности розмаитыхъ вѣръ и законовъ, не хотѣлъ на жадную призволити; але послове своихъ выправиль въ розныи краины, абыся вѣрамъ, набоженству, порядкамъ и церемоніямъ присмотровали и достатечне вывѣдовали: однимъ казалъ идти до Болгарин, другимъ до Риму, инымъ до Нѣмецъ, инымъ до Африки, до Египту и до Скиѣи. Гдѣ присмотруючися и вывѣдоване чинячи о вѣрахъ, написали для памяти, што розумѣли. Потомъ приѣхали до Константинополя. И оновѣдано цареви и патріарсѣ, якъ послове отъ Володимера короля, монархи Роского, пришли вѣрѣ ся присмотрѣти. Што услышавши, царь веселился зъ того барзо и розказалъ зъ патріархою церковь украсити, и набоженство преславно и знамените отпировати. При которомъ оныи послове будучи, видѣли того часу церковь и весь людъ свѣтлостью зъ неба освѣченныхъ, и здумѣвались о видоку ономъ. О чомъ гды Володимерови правили, тыми слови мовять: «гдысмы пришли до Грековъ, впровадили насъ, гдѣ служатъ Богу своему. Не вѣдаемо—на небѣ смобыли, чили на земли!? Не есть бовѣмъ на земли такового видѣнья, нъ красности такой, и не умѣмо выповѣсти того, нъ о свѣтлости тамъ обьявленной сказати! Только вѣдаемо, ижъ тамъ Богъ зъ людьми живеть, и есть служба ихъ надъ всѣ краины» и прочая. Читай о томъ въ «Соборнику» мѣсяця іюля 15 дня. Тамъ же тымъ посломъ таемницы вѣры перекладано и обряды набоженства показовано, наконецъ ударовавши ихъ до

⁶⁾ Кромеръ, книга 3, о вѣрахъ.

⁷⁾ «Книжица» Навананла, об. 55 л.; «Книга о вѣрѣ» (Москва, 1648), об. 33 л.

Кіева отправлено. При которыхъ патриарха Никола Хрисоверхъ и царева Василій и Константинъ, послали Кирила Философа Грека, мужа висоце ученого, абы Володимера вѣры христіанской научилъ, а презъ него и упоминокъ знаменитый послали, меновите, запону зе злотомъ гафтованую, на которой былъ мистерне выгафтованный страшный судъ Божій ¹⁾. Которой при-смотрячися, Володимеръ просилъ оного Кирила Философа, абы му повѣдѣлъ, што ся то розумѣть, же одны на правици суди, а другіи на лѣвици стоятъ? Отповѣдѣлъ ему Философъ, ижъ на правици будутъ стояти тии, которые вѣрують въ Господа нашего Іисуса Христа и чинятъ учинки добрыи, за што по смерти вѣчный животъ и царство небесное одержать, а на лѣвици тии стоятъ, которые въ Бога не вѣрують, а безъ закону и вѣры живучи, злыи учинки дѣлають и своволне живутъ; тии въ вѣчномъ огню пекелномъ вѣчне мучены будутъ. Володимеръ то услышавши воздхнувъ и рекъ: «благословенни тии, которые на правици стануть, але бѣда тымъ, которые на лѣвици» и прочая. Тамтой Кирилъ Философъ особливе Володимера упоминалъ, абы отъ папежа и отъ Латинниковъ вѣры не приималъ. О чомъ читай въ «Кройницѣ Роской», и ниже въ артикулѣ третьемъ.

А въ томъ часѣ выправился Володимеръ кроль зъ великимъ войскомъ на Греки и, доставши мѣста Корсуна славного портового и всю Таврику подъ мощъ свою подбивши, послать послы свои до царевъ Константинопольскихъ Константина и Василя, просячи, абы за него сестру свою дали, обѣцуючи имъ и замки, побраніи презъ себе, по-

вертати. Отправили царева пословъ, мовячи: «если ся окреститъ, дамо тебѣ сестру нашу». Што гды услышалъ Володимеръ рекъ: «поневажемъ я южъ посылалъ до васъ послы для присмотрѣнія и прислухана вѣры вашей, которіи ми оповѣдѣли и порядную справу дали о вашемъ законѣ, который ми ся подобалъ, и есть ми вѣра ваша любезная, и церемоніи ваши любви, а такъ пришлѣте до мене епископа, который бы ми окрестилъ». И послали до него цесарева оныи сестру свою Анну зъ епископами. А гды Анна царевна на полату замку Корсунского прибыла, на-тыхъ-мѣстъ на Володимера слѣпота пала, такъ ижъ намѣй, нѣчого не видѣлъ. Зачимъ онъ заразы мыслити почалъ и розумѣти, ижъ то его богове его скарали за то, же вѣру ихъ повергъ, а христіанскую хотѣлъ принять и барзо ся тымъ засмутилъ. А рады собѣ дати немогши, нѣяко въ вопли-вость о здоровью своемъ и о христіанской вѣрѣ приходити почалъ. А въ томъ его припадку и затрвоженюся послала до него царевна, мовячи: «если ся не окреститъ, слѣпота не збудешъ» ²⁾. Володимеръ, услухавши ея, окреститися поволилъ. И скоро былъ во имя Отца и Сына и Святого Духа погруженъ, на-тыхъ-мѣстъ зъ очей его якобы дуска ³⁾ на землю спала, и видѣлъ, ясно ⁴⁾. А то ся дѣяти мѣло, по року отъ Рождества Іисуса Христа 990, албо и ниже, гды тисля лѣтъ зуполности своей доходила. А то въ лѣто за царевъ Василя и Константина, а за патриарховъ Константинопольскихъ, албо Николая Хрисоверха, албо за Сисинія, албо за Сергія,

²⁾ Міховитъ, кн. 3.

³⁾ Стрыйковскій, кн. 4; Кромель, кн. 3; о вѣрахъ.

⁴⁾ Зонарасъ, въ царствѣ Константина, стр. 120.

¹⁾ Стрыйковскій, кн. 4; листъ 136.

а тыи треи патриархове въ лѣта тыхъ же Василя и Константина жили ⁹⁾. Николай Хрисоверхъ насталь року отъ Рожества Христова 981, а седѣль лѣтъ 12, мѣсяцей 8; по немъ року 994 насталь Сисиній, седѣль лѣтъ три; потомъ зась Сергій, передъ тымъ архимандритомъ будучи, насталь року 996, седѣль 20, а живота своего снатъ около року 1016 докончилъ. А Іоанъ Длугошъ въ томѣ 1, въ книзѣ 2, листъ 120 пишетъ крещеніе Володимерово и Россовъ року 992 быти. Гды теды Володимеръ такъ чудовне былъ окрещенъ, и по оной слѣпотѣ ясно видѣль, даючи Богу хвалу: «пынѣ познаемъ Бога правдивого». И тамъ на томъ крещеніи дано ему имя Василий. Крестилися тежъ того часу боярове его, то есть сенаторове и все рицество Россое. По окрещеніи вступилъ въ малженство зъ Анною. Которое въ радости и веселю отправивши и зъ царями покой замкнувши, взялъ отъ Грековъ учителя вѣры: Михаила митрополита, епископы, пресвитеры, монахи, книги, спѣваки и весь порядокъ или чинъ набоженства церковного, и такъ зъ побожнымъ и благочестивымъ войскомъ и зъ добычею спасенною вернулся до Кіева и заразъ митрополита въ Кіевѣ, архиепископа въ Новгородѣ и въ иныхъ мѣстахъ епископы, отъ патриархи Константинопольскаго посвященіи, осадилъ. И такъ отъ того часу Россове вѣру и обряды Греции статечне заховуютъ и задержуютъ. Читай о томъ въ Лѣтописцахъ Россскихъ и въ Кромерѣ, въ книгахъ третихъ. Маешъ теды тутъ зъ презрѣнья Бозскаго — подданье народу Руского и всего духовенства въ послушенство и въ справоване подъ апостолской оронѣ церкви Константинопольской.

⁹⁾ Въ «Книгѣ о вѣрѣ» (Москва, 1648) пояснено: «лузга—чешуя».

Тутъ теды, правовѣрный чителнику, присмотруйся, уважай, якъ розніи народове до Володимера послали: Махометанове, Египчицы, Татарове, Жидове, папезове и Нѣмцы, каждый зъ нихъ до вѣры его своей взываючи. Уважай и пословъ послане, якъ ихъ ясность въ Константинополю въ церкви святой Софії освѣтила, якъ имъ тамъ далъ Господь Богъ зо всей души, вѣры и набоженства Грецкого уподобане, якъ о томъ маешъ въ «Соборнику» іюля 15 дня. Уважай собѣ и то: якъ наполнилѣсь, якъ знагла зъ допущенія Бозскаго припала на Володимера слѣпота, и зась на крещеніе луска зъ очей его знала и ясно прозрѣль. Такъ зъ него Господь Богъ недовѣрство здымоваль, якъ нѣколи зъ ап. Павла, на онъ часъ еще гонителя Савла, гды его Ананія въ Дамаску крестилъ и руки на него вкладъ, якъ пишетъ божественный евангелистъ Лука ¹⁰⁾: «и покладаючи на него руки рекъ: Савле брате, Господь послалъ мя Іисусъ, который ти ся показалъ на дорожѣ, котороу съ ишолъ, абы съ прозрѣль и наполнился Духа Святого. И на-тыхъ-мѣсть отпала отъ очей его яко бы луска, и прозрѣль заразъ, и вставши крестился». Подобное еще крещеніе и увѣреніе Володимерово увѣренію и крещенію Константина Великаго, который, гды увѣрилъ и крестился, проказа тѣлесная, то есть трудъ, предъ крещеніемъ палый на немъ, опалъ зъ него, якъ о томъ историкове церковніи вѣдати дають. Уважай при томъ и то, якъ то Господь Богъ Россомъ не до Риму старому Латинскому показалъ до-

¹⁰⁾ Дѣян., гл. 9, ст. 17—18: «и возложъ на нь руки, рече: Савле брате, Господь Іисусъ явлейтся на пути, имже шель еси, посла мя, яко да прозриши, и исполнишися Духа свята. И абіе отпадоша отъ очю его чешуя, прозрѣ же абіе, и воставъ крестися».

рогу, для одержаня крещенія и вѣры христіанской, аиѣ отъ того ему науки, учителя, книги и набоженство подаль, але зъ Риму новоѣ Грецкоѣ, зъ Константинополя, напроѣ отъ св. Андрея, апостола, першого фундатора патріархіи Константинопольской; потомъ за царя Василя Македона и за патріарха Фотія, епископъ былъ посланій въ Россію, гдѣ оно евангеліе, на огонь положеное, не сгорѣло; засъ за Елены, княгини Кіевской, гдѣ ся въ Константинополю крестила; наконецъ за Володимера, якъ ся поменило. Зачимъ по всѣ лѣта завше зъ Константинополи святини и святости въ Россію приходили. Уважай наконецъ суды и sprawy Божскіи непонятіи и въ томъ, ижъ гдѣ ся немалъ всего свѣта вѣры или религій передъ Володимера збѣгали, теды якъ иныхъ народовъ вѣры, такъ и Латинскую отъ души Володимеровой и отъ сердца народу Россійскоѣ Господь Богъ далеко отдалилъ, вѣчными часы [а подтверждаючи православную вѣру зъ Греции по крещеніи Россовъ святыхъ многихъ изъявилъ въ нетлѣнныхъ тѣлахъ, въ пещерахъ Кіевскихъ опочивающихъ, и въ Большой Россіи, то есть Москвѣ, множество святыхъ показалъ Господь Богъ, на увѣреніи вѣры]¹⁾ насъ перестерегаючи отъ Латинской вѣры и отъ иныхъ, а въ Константинополю толко правдивую христіанскую вѣру онымъ улюбилъ и благоволилъ принять, отколь еи приняли всѣ княжата и народове Сарматскіи: Болгарове, Сербове, Словацци, Расцыве, Харватове, Босненсове, Моравяне, Чехове, Угрове, Ляхове и иншіи, презъ што все увѣняемся и увѣряемся, ижъ правдивую вѣру Россомъ Господь Богъ въ Константинополю показалъ, и же тая, а не иная столица

¹⁾ Добавлено по «Книжицѣ» Наана

намъ подана есть за манстриню и одигитрію, то есть за паставницу збавеня нашего. Зачимъ гдѣ насъ теперъ Латиникове до своей вѣры мусомъ и гвалтомъ презъ уряды свѣцкіи и презъ морды розмантти притягають, зъ Богомъ самимъ валчатъ и ему ся самому противятъ, который намъ вѣру свою святую зе веходу, а не зъ заходу подати рачилъ.

А гдѣ бы въ костелѣ Латинскомъ правдивая вѣра была, и гдѣ бы воли Божая была на то, абысмо зъ тымъ костеломъ вѣрили, теды на онъ часъ, гдѣ зъ тымъ [до] Володимера отъ папѣжа послано²⁾ далъ бы былъ Господь Богъ вѣру принять отъ Латинъ. Заправды, на тойтамъ часъ оказія, пляцъ, трибуналъ и сеймъ былъ³⁾ показатися костелови Латинскому зъ своею вѣрою! На той часъ мѣсте было и легатомъ папѣжскимъ подписатися и Греки перемочи! На той часъ мѣсте и причина была вѣрѣ или религій костела заходного отъ Бога залеценой и стверженой быти! Але не далъ ему Богъ того, и овшемъ одохлахъ его отъ лица Россовъ! И речивисте презъ то въ Римскомъ костелѣ видѣти далъ, ижъ въ немъ есть власное овыхъ, которыи, отпадши правдивой церкви, правую ганиити и не поганскіи народы до познаня правдивого Бога, до вѣры, мовлю,

²⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «потыкано». Исправлено по «Книжицѣ» Наанаила.

³⁾ Послѣ этого слова и вплоть до «Каждый, заправды, вѣрити тому повиненъ» въ «Книжицѣ» Наанаила опущено, и вмѣсто этого пропуска читается слѣдующее: «а теперъ южъ минулъ. Нехай поганскіи народы и Жидаи и инши еретики, если хочють, наvertаютъ, а не насъ правовѣрныхъ, которыи такъ великими чюдями въ православной вѣрѣ подтвержены есмо и умоцнены, пжъ зезволяемъ и кровію печатовати за правовѣріе свое».

христіанской приводити, але южъ при-
веденныи и окрещенніи на свою имъ
предельсть разврацати, што власное есть
бездѣльной науцѣ, еретицкой—межи бого-
сѣянную пшеницу куколь своихъ выми-
словъ розсѣвати и ученики вѣры Хри-
стовы за своими новотнинами отводи-
ти, а не знова народы невѣрніи на
вѣру навертати. Есть ся, заправды, въ
справѣ той чому здивити, же гды Во-
лодимера короля многи и знаменитыи
на свѣтъ народове вzywали до своихъ
вѣръ и до него ся купили зъ своими
лестми, Господь Богъ иѣяко справилъ
всѣмъ тымъ народомъ видокъ: Володи-
мера и людъ его якъ бы на вазѣ икой
поставивши, абы въ собѣ уважали и
обирали збавенную вѣру, поставилъ его
якъ на икой високой горѣ, абыся при-
смотрѣвать вѣрамъ, отколь бы видѣть,
якъ много переважала праведною ва-
гою вѣра церкви Константинопольской,
отъ Андрея святого проповѣданая и
въ церкви восточной непоручне захо-
ваная, и тую вложилъ ему Богъ въ
серце обрати. Каждый, заправды, вѣ-
рити тому повиненъ, ижъ то тамъ спра-
ва не човѣчю розуму была, але спра-
ва и дѣло самого Бога, абовѣмъ монар-
сѣ такъ великому и зъ такъ незлѣчю-
нымъ народомъ въ Бога правдивого
увѣрити—самого Бога есть дѣло и Духа
Св. надхнене и даръ, который въ по-
ганскихъ народахъ еретицкимъ наукамъ
дѣйствовати допускати не звыклъ, слово
проповѣди ихъ мертво быти освѣдчаю-
чи, а тутъ и слово вѣры дѣйствовати
быти справилъ, и часу увѣреня и кре-
щенія, и чудами то утвердилъ.

Реку ⁴⁾ наконецъ и то, ижъ увѣрене
и крещеніе Володимероу подобное было
оному (якъ въ библии читаемо) видоко-

ви, гды пророкъ божій Ілія [и] Валаами-
тове на показане правдиваго Бога со-
бралися были на горѣ Кармилѣ, здѣсь
оную ихъ диспутацію и проу рострих-
нулъ Господь Богъ чудомъ, спустивши
на оферу Іліину огонь, а на Валаами-
товъ вѣчное завстижене и поганбене,
которіи оспалого бога своего мѣвши, и
руками своими зо сну обудити его не
могли. Также и на онъ часть, на оферу
оную Роскую, то есть на душу Володи-
мерову и на души людю его, спу-
стилъ огонь Духа Святого и освятилъ
его, показуючи имъ правдивую и зба-
венную вѣру на столицы св. Андрел
ап. въ Константинополю, а заходного
костела и поменѣныхъ иновѣрцевъ от-
вергъ справую Духа своего Святого.

Такій tedy мы, Россове, выводъ на-
шего крещенія и увѣреня маючи, ижъ
есть отъ Бога, ижъ чудами знамени-
тыми есть подтвержено, и ижъ Володи-
мера и многихъ отъ Россовъ въ ката-
логу святыхъ маемо, не можемо вѣры
той отступити. Тымъ tedy правдивымъ
способомъ выводячи увѣрене и креще-
ніе наше, овymi-словами речъ нашу зам-
кнути пристойтъ намъ ⁵⁾, которіи бо-
жественный Павелъ апостолъ, выводъ
учинивши своего до Христа поволанья
предъ кролемъ Агриппою, реклъ: «тѣмъ-
же, царю Агриппо, не быхъ противенъ
небесному видѣнію» ⁶⁾ (видѣвши, мо-
вить, надъ собою такъ знаменитое и
страшное чудо, для того, кролю Аг-
риппо, не былемъ невѣрнымъ небесно-
му видѣнію). Зачимъ и мы нынѣ, Рос-
сове, видячи отъ Бога быти поволане
свое до церкви восточной, до Констан-
тинопольской св. апостолеской столицы

⁴⁾ Послѣ этого «Книжница» Нааанаила дѣ-
лаетъ пропускъ и переходитъ прямо къ
концу этой статьи. См. ниже.

⁵⁾ Дѣян., гл. 26, ст. 19.

⁴⁾ Всей этой «красной строки» въ «Кни-
жницѣ» Нааанаила нѣтъ.

приведеніе и до такъ чудовного крещенія, мовимо:

«Наяснѣйшій кролю, пане нашъ милостивый, не можемо ся стати невѣрными, отъ Бога зъ неба объявленному, нашему увѣреню, але вѣрными ажъ до положенія душъ нашихъ быти винни естесмо! Не можемо тоей вѣры змѣнити, которую въ сердца нашъ чудовне вляти Господь Богъ рачилъ! Не можемо св. ап. Андрея столицы Константинопольской и святѣйшого патріархи отступити, отколь зуполность и досконалость вѣры правой и набоженства святой чинъ взялисмо! Поневажъ теды за прейзрѣнемъ и за благоволеніемъ Божиимъ, отъ церкви всходной, отъ Грековъ, отъ церкви Константинопольской маемо вѣру, крещеніе, благочестіе, догмата, пастыри, митрополиты, архієпископы, епископы, пресвитеры, святыню, тайны, ієромонахи, монахи, науку христіанску, книги, набоженство, весь порядокъ и обходъ церковный, зъ церковію прото всходною и зъ патріархами Константинопольскими, и зо всѣми чотирохъ патріархальныхъ столицъ всходными православными христіаны все тое держимо, вѣримо, визнаваемо и заховуемо, зъ тими и въ еднотѣ заставаемо, и заставати, дасть Богъ, хочемо, тоей церкви и вѣры не отступуемо, и отступити не можемо, хотячи за ню и мученичество прийняти, если того Господь Богъ нашъ годными мѣти насъ зезволить. Тобѣ, наяснѣйшому кролеви пану нашему, якъ власти, отъ Бога намъ данной, ведлугъ апостола Павла, повинную честь отдаемо, и во всемъ, иле кролевству твоему надъ нами земному належитъ, естесмо вѣрными подданными и богомолцами. Але отъ костела Латинского Римского и отъ папезевъ его отдаляемося, вѣры его и посланныхъ отъ него

духовныхъ его не приймаемо! Не благоволилъ абовѣмъ Господь Богъ отъ него намъ креститися и вѣру прийняти и ничого отъ папезевъ Римскихъ продрове нашъ не прийали и не приймали, и мы не хочемо приймати! Не была и не естъ, анъ будетъ воля Божія на то, абысмо ся мы зъ костеломъ Латинскимъ лучили и едночили, поки костель Латинскій и папезеве не отступятъ и не отвергнутьъ всѣхъ своихъ инноваций, то естъ новотиниъ, о што отъ всходной церкви сущъ наганѣни и обличени, и поки папезеве до святыхъ патріарховъ не склонятся и зъ ними еднако вѣрити не зезволятъ!»

Замыкаючи теды предсвзятый артикулъ мой сей, зъ ¹⁾ божественнымъ ап. Павломъ мовлю: «въ неже достигохомъ мудрствовать и тѣмъ же правиломъ жителствовать» ²⁾ (чогосмо доступили, тое намъ належитъ и держати, и ведлугъ того правила животъ нашъ провадити) и зъ божественнымъ апостоломъ Іоанномъ, который насъ въ Апокалиписѣ своемъ напминаючи мовить: «памятай якось принялъ, и слышалъ, а заховуй и покайся» ³⁾. До конца теды Богу въ Тройци единому, и патріарсѣ святому нашему вселенскому архієпископови Константинопольскому вѣрными и послушными быти намъ належитъ, якъ насъ о томъ, въ объявленю своемъ, той же божественный Іоаннъ апостоль учить мовячи: «буди вѣренъ даже до смерти, и дамъ ти вѣнецъ жизни». Аминь.

¹⁾ Отсюда сходно съ «Книжицей» Нааанаила.

²⁾ Филипп., гл. 3, ст. 16: «въ неже достигохомъ, тоже да мудствуемъ, и тѣмъ правиломъ жителствуемъ».

³⁾ Апокалип., гл. 3, ст. 3: «поминай убо како пріялъ еси, и слышалъ еси, и соблюдай и покайся».

О вѣрѣ и набоженствѣ Ярославъ, сына Володимирового.

По Володимеру наступилъ его сынъ благочестивый и православный [Ярославъ], который церковъ св. Софіи муроваль, лѣта отъ созданія міру 6545, и за него была свячена. О томъ Ярославъ, монархъ Роскомъ, въ книзѣ животовъ святыхъ мѣсяця ноемврія 4 дня пишетъ: «а былъ Ярославъ любящій церковни уставы и пресвитеры, а наболшъ чернцовъ, монаховъ любилъ, и книгъ пиноваль, читаючи ихъ часто въ день и въ ноци. А зобравши писаровъ много, многіи книги Греческіи на Словенскій языкъ перекладавъ а списалъ книги многіи. Люди вѣрнии зъ нихъ училися, утѣшаючися и наслаждаючися Духомъ Божественнымъ. Яко гды хто землю зореть, а нини пожинають и ідять покармъ неуставаючи: отецъ бовѣмъ того Володимеръ землю поораль и помягчилъ, то есть святымъ крещеніемъ Россійскій народъ просвѣтилъ, а Ярославъ засъ насѣялъ книгъ святыхъ слова въ серца вѣрныхъ людей, а мы жнемо приймаючи зъ книгъ науку. Великій бовѣмъ пожитокъ душъ отъ книгъ святыхъ бываетъ!» И ниже тамъ же пишетъ въ тѣхъ слова: «а сей князь великій Ярославъ любилъ книги и списавши положилъ ихъ въ церкви святой Софіи, которую змуроваль и украсилъ ея серебромъ и золотомъ, и начнемъ церковнымъ, а пресвитеромъ и діакономъ давалъ имѣнья свои, рассказуючи имъ, абы учили людей и къ церквамъ часто приходили. И радовался Ярославъ, многіи церкви видячи и людъ христіанскій, а непріятель смутился, будучи звияженнй отъ многихъ людей». Читай о томъ въ книгахъ Длугоша, историка Ляцкого, и Баронѣуса року 1034.

Уважъ, якъ той Ярославъ, статечный будучи въ вѣрѣ, оную розмножилъ, книги Грециї на Словенскій языкъ переводилъ. Откожъ ясний доводъ, же при архиепископѣ Константинопольскомъ и при Грекахъ взглядомъ вѣры статечне трвалъ, а не якъ неслухне Креуза безъ встыду о немъ смѣлъ змыслити.

Части III, роздѣлу I, артикулъ 2.

Меѳодій и Кирилъ отъ патриархи Константинопольского и отъ царя Михаила Порфирогенета посланы были до Словенскихъ народовъ, при которыхъ тогожъ языка народове—Чехове, Моравяне, Ляхове и Угрове не отъ костела Латинского, але отъ столицы апостольской Константинопольской вѣру христіанскую первотне и съ початку приняли.

Меѳодій и Константинъ, которого и Кириломъ зовуть, родомъ зъ Фессалоникки епископове, посланы были отъ св. отца патриархи Меѳодія и отъ царя Константинопольского Михаила Порфирогенета до Словенскихъ народовъ—навертати ихъ на вѣру христіанскую. Тыи тежъ зашли особливе зъ Болгаріи и Сербіи до Угоръ, меновите на загорній части земли Угорское, бо Славяне, якъ Кромеръ ⁴⁾ написалъ, осѣли Угорское загоре, и до тыхъ часовъ вѣра Константинопольская тамъ есть, якъ то около Мукачова, Маромораша и на Спѣшу. Потомъ засъ пришли до Моравы и до Чеховъ. Доводъ того зъ Сабелика Блондуса, Длугоша и зъ Кромера, хроникаровъ Латинскихъ, нако-

⁴⁾ Кромеръ, книга 1, глава 1.

нецъ и зъ «Синаксаровъ» Словенскихъ, гдѣ описываютъ животы святыхъ. О Меѳодіи 11 мая, а о Константиѣ 14 февраля читаемо, же отъ патриархи и отъ царя были посланы до Словенскихъ народовъ и на Мораву и въ Чехи.

А которого бы то часу и вѣку было, присмотрившися пилно хроникаромъ и и знесиши зъ писмы Росскими, дохожу того, же то было за патриархи Меѳодія святого и за цесаря Михаила Третеого, около року отъ Рожества Христова 845 ¹⁾, гдыжъ того року монарха Болгарскій, на имя Болгарисъ, окрестился и увѣрилъ отъ церкви Константинопольской, якъ историкъ Грецкій Курополатесъ въ своей Исторіи и и Зонарь въ томъ третемъ пишутъ. Посвѣдчаеъ ми того и писмо Словенское въ «Синаксарѣ» на день 14 февраля, въ житіи помененого Константиѣ, гдѣ такъ мовить: «сотвориже сей Константиѣ Славенская писмена и книги зъ Греческаго на Словенскій языкъ преведе, во время Михаила, царя Греческаго, и Бориса, князя Болгарского, отъ созданія міра 6363». Бароніушъ тежъ року 845 въ «Дѣяхъ своихъ написалъ, же Болгарисъ (которого нашъ писаръ Борисомъ называетъ) окрестился и увѣрилъ. Въ «Пролозѣ» Печерскомъ великомъ, поемвріи 4 дня пишеть, ижъ за Ярослава сына Володимирового, монархи Роського, книги Грецкіи на Словенскій языкъ перевожено. Пишетъ тотъ-же Бароніушъ въ року 880, ижъ за панованія Василія Македона Меѳодій проповѣдилъ, «которого, мовить, папезъ Іоанъ, Осмый призвалъ до Риму, хотячи вѣдати о проповѣданю его». Не розумѣй — абы на розказане и повелѣніе прійти

¹⁾ Бароній, 845.

мѣлъ, але за ужитемъ молебнымъ прибылъ до Риму. Еслижъ тамъ и пришлоъ былъ (бо тотъ Меѳодій епископомъ былъ всходной церкви визнавецею), а праведнѣйшая бы розумѣти, же рачей той св. Меѳодій до Риму пришлоъ, если што такового тамъ послышалъ нововыникающого, абы исправилъ, якъ пѣкогда онъ святей Поликарпъ. Гдыжъ той св. Меѳодій отъ патриархи и отъ царя Константинопольскихъ былъ посланный, тамъ же споминаеъ о Константиѣ предреченномъ мовячи: «папезъ той Іоанъ 8 похвалилъ писмо, отъ Константина Философа выпайденое, и похваливши залекаеъ его уживати, мовячи оно зъ Павла: «кождый языкъ визнавай, ижъ Господъ Іисусъ Христосъ во славу Бога Отца». А вшакже не розумѣти, абы тыи двѣ особѣ зъ влады папежа тое чинити мѣли, што въ церкви Христовой чинили, а папезъ онимъ жадной не чинилъ препоны, але далъ хвалу Богу. Отколь ся и то ясне показуеъ, ижъ предъ тымъ папезове не уругалися Словенскому языку, и на вѣру народу того насилства не чинили, якъ нынѣ выродековѣ ихъ броятъ.

А што ся тѣнетъ Моравы, Чехъ, Угровъ и Ляховъ, хто бы ихъ окрестилъ и научилъ вѣры отъ початку, повѣдаю, же были окрещены отъ епископовъ Грецкихъ и вѣры научены не иншей, ено той, которую и нынѣ церковь всходняя визнаваеъ. Першій того доводъ читаемъ въ «Прологахъ» Славенскихъ, ижъ Меѳодій и Константиѣ або Кирилъ Мораву и Чехи направили на вѣру христіанскую (о Меѳодіи мѣсяца мая дня 11, а о Константиѣ мѣсяца февраля 14). Тамъ же и тое найдуемо, же отъ патриархи Константинопольского, а не отъ папежа были послани. Кромеъ тежъ, епископъ Вар-

менскій, въ «Кройницѣ» своей въ книгѣ 3, о реліяхъ старыхъ Словаковъ, написалъ, же Меѳодій и Кирилъ проповѣдали евангеліе въ народѣ Славенскомъ. Пишетъ и о томъ, иже и папѣжъ позволилъ имъ набоженство отправовати языкомъ Словенскимъ. Але мы на то отповѣдаемо, же якъ безъ папезского благословенства Константинъ писмо вынайшолъ Словенское и безъ вѣдома его зъ Меѳодіемъ отъ патриархи Константинопольскаго до народовъ Словенскихъ былъ посланъ, и безъ росказу его книги Греції на той языкъ переложилъ и перевелъ, такъ тежъ и безъ позволенія папезского кончилъ свое дѣло, о чомъ ниже ширей услышишь. Оттолъ ся то теды доводитъ и показуеъ, же Грецію въ народове тыи приняли: якоі абовѣмъ сами были вѣры, такой и иншихъ научали; оны тежъ такой были, якоі были тыи, отъ которыхъ на тоей вѣрѣ проповѣдъ были послани. Гдыжъ если бы не отъ патриархи и отъ царя Константинопольскихъ были посланы до Чеховъ и на Мораву, и еслибы костела Латинскаго вѣру тамъ проповѣдали, нѣгды бы продкове нашъ за святыхъ ихъ не почитали, и житія ихъ въ книги свои не написали бы были.

Другій того доводъ зъ «Пролога», гдѣ мѣсяца септеврѣ 16, въ житіи Людимила пишетъ, иже тая Людимила была зъ землѣ Сербской, князя Сербского цорка. Которая гды была отдана за Ческого князя, именемъ Боривоа, теды на той часъ духовниі Сербскіи Чеховъ крестили и такую, якъ самъ вѣрили, вѣру имъ подали, а речъ певная—иже тую, которую и нынѣ въ Константинополѣ и въ Сербіи визнавають.

Доводъ тогожъ 3. Гды бы тыи апостолове Словенскіи были послани отъ папежа, и гды бы ведлугъ костела за-

ходнего Латинскаго вѣру проповѣдали, теды былъ Константинъ алфавитъ Словенскій на кшталтъ алфавиту Латинскаго, а не Грецького написалъ былъ и зложилъ. Але слухай што мовить въ житіи Константина: «сотвориже по подобію и по образу Грецьскихъ писменъ буквъ 24, Словенскихъ же надъ-то буквъ 14, и собра всѣхъ писменъ со дифеогами ²⁾ 38, и сице сотворъ Словенская писмена, книги зъ Грецьского на Словенскій переведе языкъ».

4 Доводъ. Святимо и почитаемо святыхъ Ческихъ Вячеслава, крелевича Ческого, и Людимила, крелеву Ческую, мученицу. О Вячеславѣ дня 29 мѣсяца септеврѣ въ «Пролозѣ» (которого Бароніушъ ³⁾ Вацлавомъ зоветъ и о Людимилѣ дня 16 мѣсяца септеврѣ.

Доводъ того 5. Иже року 1394 Ягелло, кроль Полскій, Ядвига, крелевая, зъ Чехъ зъ мѣста Праги законниковъ Словенскихъ призвали ⁴⁾ до Кракова, и на Клепару церковь св. Крижа, то есть Честнаго Креста уфундовано для нихъ. Естъ тежъ въ Краковѣ и другій костель, который ся зоветъ св. Спаса, чого «Переводникъ костеловъ Краковскихъ», книжка такъ названая, недавно выданая на осмеринѣ, посвѣдчаеъ. А тымъ именемъ не слышатся костелы на заходѣ, едно въ Греїихъ, Сербскихъ, Болгарскихъ и въ Росскихъ народѣхъ. Отколъ вѣдомо, же и тотъ костель. Спаса былъ законниковъ або Славенскихъ зъ Праги, або Росскихъ. Которыи то законници набоженство отправовали въ Краковѣ языкомъ Славенскимъ такъ, [якъ ⁵⁾ нынѣ мы Россове отправуемо. А же тыи Чехове-Пражане, законници Славенскіи

²⁾ διφθερούς.

³⁾ Бароній, 938.

⁴⁾ Кромеръ, книга 15.

⁵⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

въ Краковѣ, релігій всходной церкви были — доводъ 1, иже языкомъ Славенскимъ литургисовали, то есть службу Божию отпиривовали; другій доводъ, иже книги Грецькіи церковніи, на Славенскій языкъ переведеніи, мѣли, которыхъ до отпиривованія набоженства уживали и въ Краковѣ ихъ друковали, такъ тыи, которые до набоженства и спѣванія церковного належали, якъ тежъ и овии, которые належали до богословіи, то есть до писма святого, и до выкладки, отъ святыхъ учителей на писмо святое учиненого. Книги абовѣмъ «Триодія», зъ Грецького языка названіи, въ Краковѣ друковано. А находятся тыи книги въ многихъ при церквахъ и въ монастырохъ въ землі Лвовской, и въ монастыру Дорогобузскомъ, и въ Городку, монастыра Печерского маєтности, и на Подляшу въ землі Бѣлской, въ Боткахъ, маєтности его милости пана Богдана Сапѣги, воеводи Минского, «Постная» и «Цвѣтная», на Волиню, и индѣ до рознихъ мѣстцахъ. Есть и другая церковная книга, которая ся называетъ зъ-Грецька «Октоихъ» або «Охтай», Краковскаго друку, которая находится въ Смѣдинѣ подъ Турійскомъ на Волиню, въ Каменцѣ Литовскомъ при церкви св. Симеона, и индѣ. Есть и третья книга, которую зъ Грецького языка называемо *ὁρολόγιον*, а по Словенску «Часословъ», въ Краковѣ друкованая року 1491, черезъ нѣякогось Швайполта Фіюля, за кроли Казимера Ягелловича, отца Албрехтова, Александрова, Жигмонта Першого, королевъ Полскихъ. Зъ которой книги уживанья на око видѣти дается, же тыи законники Празькіи и Краковскіи были регулы не овыхъ теперешнихъ повыхъ мѣнховъ Латинскихъ, але св. Саввы Іерусалимского, бо той «Часословъ» такъ есть отитулованъ: «Часословець,

имѣяй пощную и дневную службу, по уставу, иже въ Іерусалимѣ великіи лавры, иже во святыхъ отца нашего Саввы». Тая книга находится въ монастыру Печерскомъ Кіевскомъ, въ церквѣ Любелской, и въ Лвовѣ у Честного Креста на Личаковѣ передмѣстью Галицкомъ, въ Великомъ Берестю въ Литвѣ, гдѣ соборъ великій былъ року 1596 и индѣ. Такового «Часословца» або «Полустава» и иншѣшого вѣку всѣ законники Грецькіи заживають въ своихъ набоженствахъ. Есть и то непосполитый доводъ, же тыи мѣнхове Грецькой вѣры были, а то зъ книгъ Словенскихъ, богословскихъ, которые ся у тыхъ законниковъ Славенскихъ а особливо въ Празѣ и въ Краковѣ найдовали, яко то «Библия Словенская» и иншіи книги богословскіи. Пишетъ абовѣмъ кройникъ Полскій Мѣховита, же королевая Полская Ядвига «Библию» Словенскимъ языкомъ читовала, а читала, мовить, ен зъ выкладами отцевъ святыхъ, языкомъ Словенскимъ писанихъ¹⁾. Што ся тежъ показуєть и зъ предмовы Вуйка езуиты на «Библию Полскую», въ роздѣлѣ 9, гдѣ такъ написалъ: того, мовить, даємо прикладъ домовый въ Кройникахъ нашихъ, которые повѣдають, иже королевая Ядвига, читючи библию Славенскую, не сама ен собѣ выкладала, але до того мѣла выклады отцевъ святыхъ, на Славенскій языкъ переведеныхъ, которые зъ библиєю читала». Цевне теды, иже Ядвига королевая, будучи цоркою кроли Угорского Людовика, навикла была еще въ Угрѣхъ языка Словенского и читаня его, и книги тыи або зъ собою зъ Угорь мѣла, або отъ тыхъ мѣнховъ Славенскихъ до покою своего бирала.

Обачъ же тутъ, каждый чителнику православный, же тыи законники зъ Пра-

¹⁾ Мѣховита, 12, лб. 4, 41.

ги Грецькой вѣры были, которыхъ такъ книги богословскіи, Славенскимъ языкомъ писаніи, якъ тежъ и книги, до набоженства и до спѣванія каждого-денного ведлугъ обрядовъ церкви восточной служачи, мѣли, друковати давали ихъ и ихъ уживали. Хтожъ абовѣмъ коли видѣлъ Латинского костела учителей книги на языкъ Словенскій быти переведени? Певная теды и доводная есть речъ, же якої вѣры тии законници книги мѣли, такой вѣры и сами были, а ижъ мѣли книги вѣры и церкви восточной, безъ похыбъ тоенжъ, а не нишей были и вѣры.

УГРОВЕ.

А што ся ткнутъ Угровѣ, особливо Словянѣ, которіи въ Угорскомъ суть папствѣ, теды и до нынѣ тамъ вѣру обычаемъ Болгаровъ, Сербовъ, Волоховъ и Мултановъ заховывають, двоухъ владиковъ здавна маючи: одного Мукачевского, а другого—Мараморожского. Теперъ обѣ тии епископіи оди́нъ епископъ держить. А не толко горнии Угрове въ Грецькую вѣру окрещени были, але и самыи сродокъ, гдыжъ княжата ихъ отъ Грековъ приняли вѣру. Читаемо абовѣмъ въ «Пролозѣ» Грецькомъ марта дня 7, ижъ во царство Діоклитіана, царя Римского, Гермонъ, Іерусалимскій епископъ, послалъ епископы въ Угры—Ефрема, а въ Корсунъ Василія. По тыхъ зась часѣхъ перыхло отъ церкви Константинопольской крещеніе приймавали, якъ о томъ Іоанъ Зонарасть въ томъ третьемъ около року 958 мовить, ижъ «за царя Константина Осмого и за патріарха Теофилакта Угрове, которіи провинціи Римскіи наѣждати были звикли, до часу ся были успокоили, абовѣмъ княжа ихъ Бологудесь, и части нѣякой княжа Гиласть часы тими до царя были пришли, и оба крещеніемъ святымъ окре-

щены, таемницамъ вѣры восточной научени, сенаторскою достойностю почитени, и ударовани бывши, до своихъ ся столицъ вернули, взявши зъ собою архиепископа, презъ которого многи до познанія Бога пришли. Потомъ около року 997, Стефанъ, сынъ Гезмъ, князи Угорского, окрещень былъ у Грецькую вѣру. Чого доводъ — «Кройника Словенская» зъ Грецького переложения. Зачимъ Угорскую землю Юстиніанъ, царь Константинопольскій, поддалъ подъ владу архиепископа Ахридонского въ Болгаріи подъ именемъ Даціи, которая въ собѣ замикаеть Седми-Гродскую землю, Волоскую и Молтыяскую, и подъ именемъ Папнопіи, которая въ собѣ маеть провинціи далней Угорской земли, Ракусы, Каринтію и Корпиолію. Читай въ книзѣ Юстиніана «Новеля» устава перваинадцять.

Немалая тежъ часть Словаковъ сѣдять на той сторонѣ Угровъ и къ Кракову и къ Слѣнску тягнучися подгори́емъ, который трактъ або краину мы Спшшемъ зовемо. Тии всѣ обычаемъ Грецькимъ, або рачей Роскимъ набоженство отправують, подлежащими будучи епископови Премисльскому.

Въ «Хроницѣ» Роской читаемо, пѣтъ св. Савва Сербскій Вацлава, короля Угорского и Ческого, крестилъ, которому имя далъ Владиславомъ. Въ «Соборнику» тежъ Роскомъ, въ словѣ «О оторванюся Латинныковъ отъ Грековъ» пишеть, ижъ Угрове въ Константинополю ся крестили, а потомъ мовить: «Латинныкове ихъ прелстали, не умѣли абовѣмъ Латинныкове въ невѣрныхъ народѣхъ, якъ ся видѣти многими прикладами дасть, слова Божого свѣти, але посѣяное слово Божее выкореняти умѣли, куколь своихъ новотняпъ на засѣянцѣхъ нивахъ розсѣваючи, якъ оный врагъ чловѣкъ спячимъ чловѣкомъ

звыклъ чинити, о чомъ самъ Збавитель нашъ Іисусъ Христосъ повѣдѣлъ у Маттея, гл. 13.

О Ляхахъ.

А о Ляхахъ мовлю, ижъ и тѣмъ тѣмъ Греціи апостолове Меодій и Кирилъ проповѣдали евангеліе.

Чого доводъ 1, зъ Кромера въ кнѣзѣ 3, о реліахъ старыхъ Словаковъ, который такъ мовитъ: «Меодій и Кирилъ нилность великую чинили о на-верненію тыхъ людей въ Полци».

Доводъ тогожъ другій, ижъ и по нынѣшній день найдется маловане обычаемъ Грецимъ зъ надписами Словенскими по стѣнамъ костеловъ Полскихъ.

Доводъ 3. Въ «Соборникахъ» Роскихъ есть писано, ижъ епископъ Войтехъ, пришедши зъ Риму въ Полцу, выкоренилъ вѣру Грецкую. Читай о томъ въ животъ помененого Константина, 14 февраля.

Доводъ 4. Кромерь въ кнѣзѣ 3 пишетъ, ижъ были нѣкоторые межъ Поляками, которые, вертаючися отъ Чеховъ и Моравянъ, христіанскую вѣру до домовъ своихъ приносили. А въ Чехахъ на Моравѣ—южъ ся довели, ижъ тамъ вѣра зъ Константинополя вицеплена была. Тотъ ты тамъ Ляхове вѣру Греческимъ чиномъ до Полски приносили. Тотъ же историкъ тамъ же пишетъ, ижъ гды року 965 Болеслава Першого, князате Ческого, цорку припроважено до Гнѣзна, теды Мѣшко або Мециславъ, княжа Полское, якъ былъ постановилъ крещеніе христіанское принялъ, а потомъ съ нею въ малженство вступилъ. Отколь есть речивисте видѣти, ижъ Поляки вѣру отъ Чеховъ приняли, а Чехове, якъ ся южъ показало, отъ Грековъ крещены были и вѣры научени. Ясне ся зъ того теды и доводне показуеъ, же Поляци пер-

вотне держали вѣру Грецкую, якои описи Греціи апостолове Меодій и Кирилъ Чеховъ были научили.

А поневажъ тыхъ часовъ въ Уграхъ, и въ Моравѣ, въ Чехахъ, и въ Ляхахъ не видимо набоженства старожитного Грецкого, презъ помененыхъ Константина и Меодія уфупдоваго, теды, абысь, правовѣрный христіанине, вѣдалъ, якъ на тѣхъ мѣстахъ и въ тѣхъ народы Латинская вѣра влѣзла, повѣмъ, якъ написали писаръ нашъ Славенскіи. Пишутъ бовѣмъ такъ: «По мнозѣхъ же лѣтѣхъ Войтехъ, бискупъ Римскій въ Моравѣ, тежъ и въ Чехахъ, и въ Ляхахъ былъ, и тамо вѣру Греческую и писмо Словенское отверже, Латинскую же установи. Потомъ прииде въ Прусы и тамо убіенъ бысть». Еднакъ же не до щадку выкоренена была вѣра и писмо Словенское въ Чехахъ. Находилися абовѣмъ въ Празѣ останки давнишъ правой вѣры, которыхъ Ягелло зъ Ядвигою до Кракова возвали были. Тотъ же Кромерь ¹⁾ твердитъ, ижъ Войтехъ зъ Чехъ зайшоуъ былъ до Угоръ, и тамъ Латинскую вѣру проповѣдалъ, а Грецкую выкорепилъ, што Кромерь «бермованемъ» зоветъ. Мовитъ абовѣмъ: «Стефана, сына Гезина, бермовалъ, а другимъ законъ Христовъ проповѣдалъ, бо недавно и не всѣ еще увѣрили были». Якобы тежъ отъ Грековъ безъ миропомазанія Стефанъ сынъ Гезинъ былъ окрещенъ!

Въ дицезіи епископства Краковскаго по нѣкоторыхъ костелахъ найдется, якомъ рекъ, маловане Грецимъ обычаемъ и кшталтомъ зъ написами Словенскимъ языкомъ надъ кождымъ образомъ. Отколь то видѣтися намъ даетъ, же Угрове и Чехове, Грецкой вѣры будучи, заходили до Поляковъ и костелы ихъ маловали, або тежъ тѣхъ законъ

¹⁾ Кромерь, книга 3.

ицы, которыи въ Краковѣ мѣшкали, Славенскимъ языкомъ набоженство отъ правуючи и вѣру Грецкую держачи, могли маловати.

Яснии теды то суть доводы, же Славенскихъ крайнихъ народовъ: Моравяне, Чехове, Угрове и Ляхове съ первотитъ приняли были вѣру церкви Константинопольской и держали ей до часу развращенія ей презъ Войтеха, и по немъ презъ многіи лѣта. Нанихъ засѣюжъ часовъ и зъ Чехъ, и зъ Угровъ, и зъ Моравы по многой части и зъ Ляховъ и костела заходного Латинского вѣра есть выгнана презъ Гуса, презъ Лютра и презъ Калвина. А такъ, побожний и православный Росине, видячи правду вѣры и книгъ нашихъ, моцно ся держи въ своей православной вѣрѣ.

При семъ всемъ предложеномъ полжитися можетъ въ замкненіе доводовъ нашихъ о томъ, иже тыи всѣ Словацкіи народове подлежали и подлежатъ мѣли подъ духовную владзу патриарховъ Константинопольскихъ, зъ канону 28 собору Халкидонского, ведлугъ которого подъ именемъ Барбаріи—Чехове и Ляхове зъ Русью разумѣнии подлежатъ повинни подъ патриарху Константинопольского. Што такъ и Полякове давѣйшии разумѣли. Чого доводъ—орация Станислава Орѣховского, до собору Варшавского мѣная, въ которой такъ мовить: «збываетъ ми, абымъ зъ церкви Латинской презъ неспосное безправье выгнанъ бывши, до столицы Константинопольской вѣры, зъ которой иду по матцѣ моей, удался. Которой столицы Халкидонского собору декретомъ Россію подъ именемъ Барбаріи вижу быти порученую. Которая Константинопольская столица за знаменитую и за святѣйшую межъ иными чотирма патриархалими столицами въ церкви соборной есть завѣды мѣна. Прето для

такъ многихъ и поважныхъ доводовъ слушне ся повиненъ вызути зверхности нечуждой собѣ, надъ теми народами привлеченной, папекъ, або принамиѣй намъ, народови Рускому, чистый покой повиненъ дати».

А што пишеть отступникъ Креуза, же Кирилъ святой до Риму пришолъ и тамъ живота своего докопаль, не великій дивъ пишеть. Гдыжъ теперешній Римъ отъ опого Риму, коли въ Римѣ Кирилъ святой мѣшкалъ и умеръ, такъ есть розный, якъ розная теперь заходная вѣра отъ вѣры восточной. Римъ абовѣмъ часу опого того набоженства былъ и вѣры, которого и Константинополь. Зачимъ онъ не въ теперешнемъ папезскомъ набоженствѣ и вѣрѣ въ Римѣ жилъ и скончился, але жилъ въ Римѣ и умеръ, въ якомъ Римѣ жилъ ижеколи Аѳанасій святой, Максимъ и многіи иппин. Гдыжъ еще подъ тотъ часъ на заходѣ и на востодѣ вѣры еднотность старожитная была хована, хотъ ся южъ нѣякъ символъ парувати былъ почалъ, вшакъ же отъ Леона Третьего постереженъ, по той часъ еще цѣлъ оставалъ. И были еще на онъ часъ въ Римѣ монастырь набоженства Грецкого послушенства патриархи Константинопольского, въ которыхъ онъ жилъ и преставился.

Иде засѣ до мощей св. Климента, пишеть въ «Кройницѣ» своей Стрыйковскій²⁾, беручи то зъ Лѣтописцевъ Роскихъ, иже Володимеръ, монархъ Роскій, кости св. Климента до Кіева зъ Корсуна перенесъ, зъ которыхъ могли што передъ тымъ и Кирилъ, Славенскій оный апостолъ, частку якую перенести до Риму. А же ся литургія Златоустого святого и Василия Велико-го, на Словенскій языкъ переложена и до уживанія Славенскимъ народомъ

²⁾ Листъ 140.

подана, папезови подобала и была въ Римѣ отпращована, диву-то жадное зъ собою не несетъ; поневажъ въ еднѣности Римская церковь зъ Восточною на тотъ часъ еще будучи, литургію и всѣ обходы церковныи взаимне одна другой читали и поважали.

Отповѣдь крошкарѣмъ противнымъ.

А што ся тычетъ историковъ Латинскихъ, яко бы Кирилъ и Меѳодій зъ дозволенія папезского мѣли подати народомъ Славенскимъ, теды, ведлугъ всѣхъ выводовъ правдивыхъ, мѣсца тое жадною мѣрою мѣти не можетъ. Лечъ што бы то еднакъ было и якъ бы тыхъ историковъ розумѣти, повѣмъ: Кирилъ Философъ, свѣцкимъ и духовнымъ будучи, зложилъ Словяномъ алфавитъ на кнѣталѣхъ лѣтеръ алфавиту Грецко-го, и книги зъ Грецкого тѣмъ же литерамъ на языкъ Славенскій переложилъ. Притомъ тежъ зъ Меѳодіемъ и пабоженства хвалене Господа Бога тѣмъ же языкомъ Славенскимъ подавалъ отпращовати, а папезъ, услышавши о томъ, за дивъ собѣ почиталъ языкомъ Словенскимъ хвалити Бога, але потомъ ся обачивши похвалилъ и за-речь слушную припѣлъ.

Части III, роздѣлу I, артикулъ 3.

Гды ся Володимерь, монарха Роскій, и вся зъ нимъ Россія соборне и повшехне крестили, южъ костель Римскій до схисмы ся склонилъ былъ, а зъ Константинопольскою и зъ всею восточною церковію еднѣность розривалъ.

Лѣтописцы Роскіи и зъ ними Латинскіи и Польскіи ¹⁾ историки пишуть,

¹⁾ Кромерь, кн. 3. «о реліяхъ Поляковъ, Словаковъ».

ижъ Володимерь монарха въ Херсонѣ отъ столицы апостолеской Константинопольской окрещенъ есть, около року отъ сотворенія свѣта 6497, а отъ Рождества Иисуса Христа року 989, албо и ниже (читъ въ части 3, роздѣлу 1, артикулъ 1) за царовъ Константинопольскихъ Василія и Константина братіи роженной. А за тыхъ царовъ патріархове въ Царгородѣ были Никола Хрисовергесъ, который лѣтъ 12 седѣлъ, и Сисивій, той седѣлъ презъ лѣтъ 3, полемъ Сергій зъ роду Фотіева, который седѣлъ презъ лѣтъ 12 ²⁾. Читай о томъ въ Іоаннѣ Зонарѣ, въ томѣ 3, стр. 120 и 121. Которого часу южъ ся отъ чотирохъ патріарховъ еднѣности папезеве Римскіи отривати значне почали, што ся подъ часъ патріарха Сергія и виконало, котори добре передъ тѣмъ южъ на то зарабатывали, якъ ся зъ самихъ же Латинскихъ скрибенсовъ даетъ вѣдати. Пишетъ Бароніусъ въ «Рочныхъ своихъ Дѣяхъ» року 968, ижъ Никифоръ Фока, царъ Константинопольскій, великимъ неприятеlemъ былъ Оттонови, Нѣмецкому кролеви, и Латинникомъ всѣмъ, такъ же ся тежъ и на папези гнѣвалъ. «Патріархове тежъ, мовить, Царгородскіи отъ послушенства наивышнихъ бискуповъ потомковъ Петра св. нмъ далѣй, тѣмъ болшей ся отдаляли». То Бароніусъ.

Лѣтописецъ Роскій отъ створенія свѣта року 6494, а отъ Рождества Христова 986: «прислали, мовить, Грекове до Володимера Кирилла Философа мовлячи: «слышалнемо ижъ приходили отъ Риму учить васъ вѣры своей, которыхъ вѣра есть развращенна». И прѣложивши ему вѣру отъ закона старого и нового, отпущеній былъ зъ дарами. Потомъ Володимерь 10 пословъ зъ намовы сенату

²⁾ Толст. и Унд.: «двадцать».

своего выправилъ до Нѣмецъ, до Болгаровъ и до Грековъ».

Въ томъ же Лѣтописцу пишеть: «гды ся окрестилъ въ Корсуню Володимеръ, учено его вѣры, Духа Святого отъ Отца исходити». Тамъ же выразне напминають его, абы ся выстерегалъ Латинского ученія, абовѣмъ, мовять, превратно естъ, а седмъ соборовъ абы заховывалъ. Тамъ же и то мовять, ижъ старии Римляне зъ соборами вселенскими все справовали, а сами ничого не становили. Споминаеть тамъ же якогось Петра, который костель заходній отъ 4 патриарховъ оторвалъ, и всю Италію превротнимъ ученіемъ наполнилъ. Штѣ все ясніи суть доводы, ижъ Латинники, отъ сполечности Грековъ отрываючися за прежнихъ патриарховъ, а за Сергія патриархи явне ся оторвали, за штѣ отъ него были и проклинали.

Сергій абовѣмъ, патриархъ Константинопольскій, зъ роду Фотія патриархи идучій (снать для того наши лѣтописцы Сергія того Фотіемъ зовуть, гды пишуть, ижъ Володимеръ отъ Фотія патриархи, першого митрополита Михаила на Кіевъ взялъ), живучи за Володимера въ самыи тии лѣта окрещенія Россіи, и за тыхъ же царевъ Грецкихъ Василія и Константина, писалъ противко папезови и всему костелови заходнему, строфуючи ихъ остро, ижъ вѣру и догмата отмѣняютъ, ижъ церковь Христову новыми своими вымыслами роздирають. Припоминаеть тую Сергія того побожную ревность и Варопіишъ въ року «Рочныхъ своихъ Дѣевъ» 999, а выразнѣй и доводнѣй—въ «Соборникахъ» Роскихъ, и въ книжцѣ, въ Острожѣ друкованой. Венцъ и самъ Креуза противникъ, въ книжцѣ своей, въ части о митрополитахъ Кіевскихъ, дочитавшися въ Лѣтописцахъ, написалъ, ижъ найпершій митрополитъ, именемъ Ми-

ханлъ, отъ патриархи Константинопольского, около року по Христѣ тысячного, до Россіи былъ посланій и поданій. Дитмарусъ, историкъ Нѣмецкій, пишеть, ижъ около року 1008, кроль Роскій Володимеръ крестился, и того часу патриархою былъ Сергій³⁾, который папезовъ Римскихъ до дншиховъ вписовати заказалъ и въ отлученіе ихъ отъ церкви вложилъ. Въ «Кройницѣ» Роской, по умертю Анны, царевны Грецкой, а жены Володимеровы, въ лѣто замученія св. Бориса, пишеть, ижъ Угровъ и Нѣмцовъ и иныхъ имъ прилеглыхъ народовъ Латинники на прелесть свою перевернули, презъ што вѣру Римскую паганиеть. Отколь показуется, ижъ южъ часу крещенія Володимерового и за напованія его папезъ Римскій въ отступленіи былъ, а зъ патриархами и Греками, и просто рекши зъ церковію всходнею, въ сполечности не находилъ. Кгды Володимера и народъ Роскій окрещено, зъ Цариграда митрополита, архиепископа, епископы и пресвитеры и церковники дано, и въ Россію послано зъ книгами богословскими и церковными, межъ иними «Еухологіонтъ», то естъ «Требникъ», въ которомъ церковныи sprawy и обряды суть описаны. Тамъ въ томъ «Требнику» написано «Типикъ», то естъ—способъ и науку, якъ пріймати до церкви нашей отъ костела Римского приходячихъ, которіи напредъ отреченіе вѣры Латинской чинити мають, а потомъ припекають вѣру церкви всходной каѳолицкой усердно держати, а потомъ святымъ муромъ напольшяючи крещеніе помазованы бывають. Читай о томъ въ «Требнику» Словенскомъ, зъ Грецкого переведенномъ, зъ друкарни Стратинской въ року 1606 выданомъ, листъ 49.

³⁾ Варопій, року 1008, листъ 973.

Ту ясны доводы, иже того часу Римляне не были въ единствѣ вѣры зъ Греками, бо гды бы южѣ не было розѣрванія, и колибы Латинниковъ за православныхъ мѣли, не подали бы были Россомъ въ книгахъ науки, якъ отъ костела Римского приходчихъ пріймати до вѣры нашей.

Слухай же еще и доводу, же и въ уживаніи были того Россове. Засвѣжа бовѣмъ своего окрещенія, гды пріймали отъ костела Римского приходчихъ, не просто ихъ пріймали, але впродѣ отреченіе чинили. А показуется то зъ книги монастыра Печерского Кіевского, «Патерникъ» названой. Пишется бовѣмъ въ словѣ 1-мъ, иже князя Варягского Африкана сынъ, именемъ Шимонъ, котораго зъ братомъ его Фріандромъ стрый ихъ Якувъ зъ папства ихъ выпалъ, той Шимонъ, слышавши до себе чудовіе отъ образа голоса, абѣ пошолъ на мѣстце тое, гдѣ пишѣ церковь Успенія Пречистой Богородицы въ монастыру Печерскомъ, надъ Кіевомъ, внизъ Дѣлпра текучого, гдѣ онъ пустившися и пришедши до св. Антонія и Θεодосія, монаховъ Печерскихъ, причину прістыя своего имѣ оповѣдалъ. Которыи по многыхъ розмовахъ привели его до вѣры православной, назвавши его при миропомазаніи Симономъ. До котораго мовленія были слова тии: «пишѣ благодатію Христовою, Симоне, христіанинъ сталесся, наученый отъ св. отца нашего Θεодосія, оставилъ Латинскую бусѣсть, то есть глупство, и правдѣ увѣрился въ Господа нашего Ісуса Христа со всѣмъ домомъ своимъ, яко до трехъ тысячей душъ, и со священники своими для чудовъ, которіи си ставали презъ святыхъ Антонія и Θεодосія».

Находится и въ иныхъ Грецкихъ книгахъ, иже отъ костела Римского до церкви

и вѣры нашей приступующихъ, не подобаетъ пріймати, ено абы впродѣ отреченіе чинили. О чомъ при князѣ Арменопула читай отвѣтъ Θεодора Балсамона, патріархи Аптіохійского, на вопросъ 17 и 32; Марка, патріархи Александрійского, и въ князѣ «Требинка» Сербского, въ Венеціи року отъ Рождества Христова 1520 друкованомъ, о Латинникахъ положено такъ: «вѣждьже, яко сие отъ Латинъ пришедшихъ пріймати и крестити, яко полувѣрны суть».

О Николѣ Хрисовергу.

А же и Никола Хрисовергъ, патріархъ Константинопольскій, въ сполечности зъ папезками Римскими и зъ костеломъ ихъ не былъ и не находился, речъ то есть правдивая. Добре бовѣмъ предъ Хрисовергомъ, якъ ся довело, сталося розорване, якъ бовѣмъ костель Латинскій придатокъ «и отъ Сына» взновилъ и соборови опому, за Фотія обхоженюму, спротивился. На-тихъ-мѣстѣ не была южѣ единство, не была сполечность, але розница и роздѣлене. Найдешъ въ Дѣяхъ Баронѣушовыхъ вѣку десятого ста, о взновеніи придатку того, и о спротивенію соборови помепенюму. Другая—доводъ ясный и правдивый зъ Лѣтописца Роского, иже Кириллъ Философъ до Володымера року 6494, а отъ Рождества 986 (котораго року Хрисовергъ патріархомъ былъ) посланный бывши, отъ вѣры Латинского костела Володымера и его родъ остерегъ, што певно чинилъ зъ порученія Николы и всего Константинопольского собору. Тотъ не былъ въ единствѣ и зъ бискупомъ Римскимъ той Николы, а не толко за того Николы, але и выше передъ нимъ межъ Греками и Латинниками розорванье было, еножѣ тии тамъ патріархове напоминали и строфовали Латинниковъ, ожидаючи ихъ упоманьяся. О чомъ намъ вѣдати даетъ

письмо Михаила Сиггела, которое ся въ «Соборнику» Словенскомъ находить. А гдѣ по Миколаи тамъ и по Сисиніи насталь Сергій и видѣль въ Латинскомъ родѣ затвердѣлость сердца, якъ Мойсей въ Фараонѣ, Духомъ Божиимъ а ревностью Божіею движимъ, собралъ соборъ, на которомъ бискупа Латино-Римского зъ динтиховъ вымазалъ и отъ сполечности церкви веходной отлучилъ. За Николы теды Хрисоверга и за Сисиніи и которыхи передъ ними недалеко были, папомипане и обличене дѣлося Латинникомъ, а за Сергіа декретованье и осуждене сталоси. А такъ хотижъ за Николы Хрисоверга крестился Володимеръ, предси еднакъ того часу южъ Грекове зъ Латинниками въ сполечности не были, але роздѣлене было. О чомъ насъ увѣриетъ оное, штомъ мало вышше припоминуть о упоминанью презъ Кирилла, абися Володимеръ стерегль вѣры Латинского костела. А еслижъ бы цесареви Василій и Константиинъ и всѣ Грекове въ согласіи и едности были зъ Латинниками, теды то певна, какъ въ той едности, которую Фотій, патриархъ Константинопольскій и Іоаннъ папѣжъ учили были, а учія такаа была, же не придавали «и отъ Сына».

Части III, роздѣлу II, артикулъ 1.

Жаденъ митрополитъ Кіевскій въ послушенствѣ папѣжа анѣ въ едности зъ костеломъ Римскимъ не былъ.

Всесь народъ Роскій, духовный и свѣцкій, якъ, единаразъ вѣру христіанску отъ столицы апостолеской Константинопольской принялъ (въ той и до того часу единаково статеиче трваетъ и до конца вѣка трвати будетъ благодатію Христовою), также и митрополиты отъ патриархи Константинопольского посвяченіи зав-

ше мѣль. Чого памъ Лѣтонисцъ Роскін и Кройники Латинскіи и Полскіи, паветъ и самыи часы уживаня и приимованья оныхъ отъ Константинопольского патриархи, посвѣдчають. Межи иными зъ Лѣтонисцовъ Роскихъ, Мартинъ Кромеръ ¹⁾ въ книзѣ 3 мовить: Володимеръ, монарха Роскій, учительъ закону Грецкого принялъ и митрополита въ Кіевѣ, архиепископа въ Новгородѣ, а у въ ²⁾ иншихъ засъ мѣстахъ епископы отъ патриархи Константинопольского посвячении посадилъ, и такъ отъ того часу обряды Грецкіи Россове мощно держать».

Стрыйковскій кройникарь въ книзѣ 4, на листѣ 141 о томъ же пишетъ: «а такъ отъ того часу всѣ Бѣлой, и Чорной, Веходной, Полночной и на полуднѣ лежачей Руси народове въ вѣры христіанской, ведлугъ обрядовъ и церемоній Грецкихъ, подъ зверхностью патриархи Константинопольского, стали и статеиче трвають, то есть отъ року створеня свѣта 6497, ведлугъ Роскихъ и Грецкихъ Кройникъ».

Александръ Гвагвѣнъ въ Кройницѣ своей, книга 7, въ части 2 о Москвѣ написалъ: «всѣ митрополитове Роскін отъ патриархи Константинопольского зверхность свою мають, а жаденъ зъ нихъ Римскому папѣжеви не подлегаль, и посвяченя отъ него не бралъ, и въ едности зъ нимъ не былъ, и же въ поминникахъ и въ молитвахъ церковныхъ жадного папѣжа не вспомянано, и писма жадного о томъ не находимо ³⁾».

¹⁾ Толст. на полѣ: «Кромеръ Латинскій и Полскій».

²⁾ До сихъ поръ въ Палинодіи это—первый примѣръ двойнаго предлога. (напр. «у во Словимѣ»); второй предлогъ («въ») здѣсь нельзя разсматривать какъ придыханіе (су-сы, суголь), такъ какъ въ словѣ «иншій» придыханіе всегда выражается чрезъ и: иншій.

³⁾ Листъ 23.

А што ся ткнуть Исидора, той поты былъ митрополитомъ Кіевскимъ, поки въ сполечности церкви восточної и подъ послушенствомъ своего и Россіи належитого патріархи Константинопольского оставалъ. А того часу, якъ ся на нежеви поддалъ, *ipso facto* ¹⁾ южъ митрополитомъ не былъ. И для того, гды зъ Флорентіи приѣхалъ, отъ Россовъ не былъ принятъ и на столиці митрополіи Кіевской не сѣдѣлъ и нѣчого не справовалъ, але взятъ былъ до вязенья. Зъ которого ушедши, южъ ся болшѣ до Россовъ не верталъ. Такъ Богъ престола митрополіи Кіевской хранилъ. И жаденъ отъ патріархи Константинопольского того Исидора, по отступленіи его за митрополита не признавалъ. Яко Юда отъ того часу, якъ Христа зрадилъ и выдалъ, южъ не былъ апостоломъ, хоть на него апостолове не соборовали и не декретовали, — такъ же и Непдоръ.

Тоскъ и о тыхъ митрополитѣхъ и епископахъ розумѣти, которыхъ въ Берестю ексархове патріаршескіи зъ своимъ соборомъ зложили и выклили. А же въ церквахъ матеріальныхъ, и на маєтностяхъ сѣдять, то отъ могутства властелій мірскихъ мають, а не ведугъ каноновъ святыхъ соборовъ, аніи за везванемъ отъ клиру духовного и люду правовѣрного, и не суть правдивыми епископами, але *violenti invasores*, интрузове ²⁾, и таковыми, яковыи подѣ часть Аріанской, Евтихіанской, иконоборской ереси сѣдѣли на престолѣхъ въ Греціи.

А першій митрополитъ Кіевскій, име-

¹⁾ Въ спискахъ Уад. и Толстова пояснено на полѣ: «самымъ тымъ выступкомъ».

²⁾ отъ *intrudere* — вталкивать, вникать, навязывать; *intrusio* — вторженіе, насильное вступленіе въ какую либо должность.

пемъ Михайлъ ³⁾, родомъ Гречинъ былъ, отъ патріархи Сергія поданій. Што и самъ отступникъ Креуза ⁴⁾ признаваеъ, пишучи, ижъ року тысячного былъ поданій на митрополію Михайлъ. А того року Сергій сѣдѣлъ на столиці патріаршой. О чомъ читай въ «Хронологіи» Маргварда, а въ Бароніушу року 999. Тотъ, ведугъ самихъ же отступниковъ нашихъ, не отъ Хрисоверга, але отъ Сергія былъ посланій 1-й митрополитъ. А што въ Роскихъ нѣкоторыхъ писмахъ находится, якобы Володимеръ мѣлъ взяти митрополита отъ Фотія патріархи, теда розумѣлъ бимъ, ижъ зъ омылки Сергія зовуть Фотіемъ, для того, ижъ онъ зъ роду Фотія ишолъ (якъ о томъ припоминаеъ Зопа), любъ тежъ для того, ижъ первое оное частнос, то естъ нѣкоторыхъ Россовъ крещеніе было за царя Василя Македона и за Фотія патріархи, отъ которого на той частъ, безъ великой воплиивости, дащій былъ який святитель.

Леонтій Гречинъ отъ патріархи Константинопольского Евстафія, року 6500 поданій и въ послушенствѣ его трвалъ. Ту въ Кіевскомъ столечномъ «Поминнику» положено Іону.

Оеопентъ Гречинъ отъ патріархи Константинопольского Алексія Студита посвяченій около року 6547 и въ послушенствѣ того трвалъ. Ту въ Кіевскомъ «Поминнику» положено Кирила. Лѣта отъ созданія міру 6545 мѣсяца ноеврія 4 дня, небу подобная и пречудная церковь св. Софіи въ Кіевѣ посвячена естъ за цари и великого князя Ярослава, который тую церковь муровалъ. Той и книги Греческіи на Словенскій языкъ перекладавъ и монастырѣ многиіи фундовалъ и книгами церкви и духов-

³⁾ На полѣ: «року 6496—988».

⁴⁾ Сличъ выше, стлб. 227-й.

нихъ опатрилъ. Читай о томъ въ «Пролозѣ» монастыра Печерского, мѣсяцъ поемврія 4 дня. Тойже Ярославъ и городъ на горѣ при церкви святой Софїи збудовалъ былъ, и валами великими обточилъ его. А похованъ лежитъ въ предѣлѣ выше дверей самой великой церкви святой Софїи. Гробъ той и по сесь день алиб[аст]ровый контовный зрится.

Иларіонъ ⁵⁾ зъ роду Россійского, который былъ инокомъ, то есть монахомъ, на Берестовѣ, который почалъ копати пещеру. А по немъ святой Антоній Русинъ выкопалъ болшую и зъ учениками своими въ пещерѣ жилъ. Того около року 6559, за патриархи Константинопольскаго Михаила Кируларія, а за князя великого Кіевского Ярослава, собравшиися епископове Роскїи, посвятили на митрополию Кіевскую, не для той причины, которую отступникъ написалъ, але иже на той часъ Ярославъ зъ Греками войну точилъ, яко лѣтописецъ нашъ Роскїи написали, мовячи: «понеже Россія зъ Греками въ брашнѣ и нестроєніи тогда была» ⁶⁾. О которой то войнѣ Іоаннъ Зонарасъ въ томъ третемъ пишетъ, иже «зъ причины звады купцовъ Роскихъ и Грецкихъ, гдѣ пресвѣтлый одинъ Русинъ убитъ былъ; чимъ князь Роскїй, мовить, порушоныи, множество чолновъ морскихъ способивши, которыи всякую личбу переходили, пошолъ въ Царигородъ. Въ которой битвѣ на морѣ самъ царь Константинопольскій былъ, гдѣ Θεодориканъ, гетманъ Грецкїй, Россовъ поразилъ». Кто бы тежъ того Иларіона посвятилъ на онъ часъ, лацно ся домыслити, иже архиепископъ Новгородскїй. А кгда покой зъ Греками былъ учиненъ, певне,

⁵⁾ Толст. на полѣ: «Божїй Иларіонъ, котораго молитва находится въ «Требнику» на поддеснѣ, въ святой великой лавры Печерской Кіевской, л. 341».

⁶⁾ Патерикъ Печерскїй, слово 7.

иже зъ послушенствомъ своимъ отзывался до патриархи, зачимъ отъ него благословеніе и стверженіе одержалъ, а до папежа Римского не посылалъ. Ту въ Кіевскомъ «Поминнику» - положено Ефрема.

Георгій Грецинъ року 6580 отъ патриархи Константинопольскаго Іоанна Ксифилина посвященъ, и въ послушенствѣ того тръвалъ. Увѣряють насъ, при иныхъ доводахъ, въ книзѣ «Патерика» Печерского Кіевского ⁷⁾ слова овыи: «находился, мовить, того часу въ Кіевѣ честный инокъ Михаилъ монастыра Студійскаго, который былъ пришолъ отъ Грековъ со митрополитомъ Георгіемъ. А то было по смерти князя Ярослава, за сына его Изяслава князя великого Кіевского». Тутъ [до]водъ ясн[ый], поневажъ Георгій зъ Грецинъ на митрополию былъ посланъ, тотъ отъ патриархи посвященный былъ и въ послушенствѣ его тръвалъ. Пишетъ въ томъ же «Патерику» въ словѣ 7, иже преподобный отецъ Θεодосій, игуменъ Печерскїй, уставъ церковного набоженства принялъ зъ Константинополя зъ монастыря Студійскаго, и подлугъ него церковь и монастырь Печерскїй спорядилъ и справовалъ. Въ томъ же «Патерику», въ словѣ 17 пишетъ, иже преподобный Θεодосій единого отъ братїи посылалъ до Константинополя, абы ему уставъ Студійскаго монастыра перенесавши принесть. Што ся и стало. И тутъ ясный доводъ, же духовенство Роское и монастырь въ послушенствѣ и въ науцѣ апостолской Константинопольской столицы трвали. За помененого Иларіона и за Георгія, митрополитовъ Роскихъ, жили святой Антоній и Никонъ, и Θεодосій, Печерскїи отцы, монахове чудотворныи, и за нихъ церковь Успенія

⁷⁾ Толст. и Унд. на полѣ: «слово 7».

Пресвятой Богородицы въ монастыру Печерскомъ чудовне основана и зму-
рована. Которыи то отцы и по нихъ
пастующіи зъ папезами и зъ косто-
ломъ Римскимъ въ еднѣсти и въ спо-
лечности не были; але ся ихъ барзо
сторонили. Показуетъ то оная «Наука»
святая Феодосія, ко цару Изяславу чи-
пеная, гдѣ ся мовить, ихъ «вѣра ихъ
злая, и законъ ихъ нечистъ есть, въ
Савеліеву ересь и въ иныи многіи впа-
лися ереси, и всю землю осквернили» ¹⁾.
И пиже мовить: «Прето, правовѣрный
цару, вѣры Латинской бѣгати потреба,
и обычаевъ ихъ не держати, и прича-
щенія отъ нихъ не пріймати, и не слу-
хати што мовить» ²⁾ и прочая. Читай
въ «Патерику» Печерскомъ, слово 37.
А чому отступникове наши того намъ
«Слова» або «Науки» въ тую свою
«Оборону» не вписали, поневажъ ся
церковными и Русскими отцевъ писми
и наукою въ той своей маіи щитити и
боронити хотять? Але то очомъ ихъ соль!

Іоаннъ, року 6597 ³⁾ отъ патріархи
Николая посвященный, и въ послушен-
ствѣ того трвалъ, яко и продкове его,
и науки св. Феодосія противъ Латин-
никовъ перестерегалъ, и фундаціи его
церковъ Успенія Пресвятой Богороди-
цы въ монастыру Печерскомъ Киев-
скомъ посвятилъ, гдѣ на онъ часъ чуда
знаменитыи сталися, и епископове за
обявенемъ Божскимъ собралися на день
посвященія. Читай въ «Патерику» Пе-
черскомъ, въ словѣ 6 ⁴⁾.

Ефремъ, родомъ Гречинъ, року 6604

¹⁾ «Патерикъ Печерскій», слово 37. Слич.
Макарія, «Истор. Рус. церкви», т. II, стр.
297 — 299, Андр. Н. Попова, «Ист.-лит.
обзоръ древне-Русскихъ полемич. сочиненій
(XI—XV в.)» стр. 45, 70—81.

²⁾ Слич. тамъ же. Толст. на полѣ: «Ла-
тинниковъ бѣгати треба, жебы не снасти
до некла съ святого неба».

³⁾ Толст.: «6596».

⁴⁾ Кривза упоминаетъ о двухъ Іоаннахъ,
см. выше, стлб. 228.

отъ Николая, того имени Третьего, пат-
ріархи Константинопольскаго посвященій
и поданій, который безъ вшеякой
воинливости въ послушенствѣ его звы-
чаемъ продковъ своихъ zostавалъ. Чо-
гожъ лѣтописци, якъ певной и звычай-
ной речи не выражаютъ, отступникове
хватати его подъ унию не мають: гдыжъ
звычайніи речи за каждою оказією вы-
ражатися не звыкли. И овшемъ и то бы
выразилъ, якъ речъ новую, гды бы той
митрополитъ Рускій, Грекъ уроженемъ
и отъ патріархи поданный бывши, пат-
ріархи не слухалъ, але папеза. Досить
на лѣтописца (гды жадной въ правѣ
або въ звычай отѣны не видить) дати
знати, же Гречинъ або Русинъ митро-
политомъ Киевскимъ былъ. Жаденъ лѣ-
тописецъ не пишетъ, абы который ми-
трополитъ Рускій послушенство папез-
жеви отдавати, або зъ Риму посланный
и надававший быти мѣлъ. А же бы за
того Ефрема празникъ Перенесенія мо-
щій св. Никола въ Варъ мѣлъ быти
принятый въ Россіи, до того часу не
читалемъ нѣгдѣ, то есть, которого бы
року въ Россіи той празникъ свяченъ
быти постановленъ былъ. Гдыжъ мо-
имъ здаемъ фалитъ то есть, абы Ур-
банъ Второй папезъ тоє свято святити
установилъ; поневажъ свята того и
Римскій костель не заховуетъ. А якъ
бысмо мѣли розумѣти о перенесенію
мощій святыхъ зъ Греції въ заходніи
сторони, отсылаю чителника до части
второй, роздѣлу 11, артикулъ 1 и 2.

Никола, родомъ Гречинъ, року 6614
отъ тогожъ Николая патріархи посвя-
щеній и поданий, и въ послушенствѣ
патріархи Константинопольскаго ста-
течье трвалъ.

Никифоръ Гречинъ, отъ патріархи
Константинопольскаго Іоанна Осмого по-
священный и въ послушенствѣ его трвалъ,
а умеръ року 6629.

Никита митрополитъ, родомъ Гре-
чинъ, отъ того же Іоанна патріархи
посвяченъ и въ послушенствѣ его
трывалъ, а умеръ около року 6634.

Михайлъ митрополитъ, Гречинъ ро-
домъ, отъ тогожъ Іоанна патріархи по-
свяченъ и въ послушенствѣ оного
пребывалъ. Тому царикъ Нагайскій Та-
тарскій давалъ дань на кождый рокъ,
иже цорку его уздоровилъ, былъ бо-
вѣмъ святий и чудотворный. За того
митрополита жилъ патріарха Леонъ
Стипіота. Ту положено въ «Поминнику»
Кіевскомъ Константина.

Климентій митрополитъ около року
6657, за князя великого Кіевского Ізя-
слава отъ шести епископовъ Роскихъ
поставленъ и посвяченъ. Гдѣ на ко-
торого еднакъ посвяченю архієпископъ
Новгородскій, который мѣлъ тамъ
продковати, не былъ. Причину усмо-
труемо неносилаи по благословенію и
по хиротонію до патріархи, иже на той
часть въ Константинополи, снать, вако-
вала столица, бовѣмъ Михайлъ Оксе-
тесъ патріарха, улюбивши собѣ житіє
безмолвное, добровольне зъ патріархін
уступилъ и пошолъ въ свой монастырь.
По немъ зась Козма паступилъ, и той
недолго сѣдѣлъ, и то немирно для кле-
ветниковъ злосливыхъ, подъ которій
часъ также нѣшто ваканціи было. Што
было за царство Емануила Комнена.
Читай Никиту Хоніата въ книзѣ 2, и
Арменонула въ «Каталогу патріарховъ»
книга 4, листъ 302. А хотижъ отъ сво-
ихъ Роскихъ епископовъ былъ посвя-
ченъ, предъ ся въ едноти зъ церковію
всходною и зъ Константинопольскою сто-
лицею зоставати мѣлъ и звичное па-
тріарсѣ послушенство отдавати. Зъ па-
нежемъ абовѣмъ и зъ Лихами жадного
звязку и сполку Россове, пле до вѣри,
не мѣлн. Показуетъ то князи Ярополка

мова оваа: «мы, мовить, Бога лѣпше⁵⁾
и святоблिवѣй, нѣжъ Ляхове, хвалимо и
вызнаваемо». Показуетъ то и война зъ
Болеславомъ Кривоустымъ около року
1134, гдѣ збито войско Ляцкое на го-
лову. Читай Кромера въ книзѣ пятой⁶⁾.
А же бы Ізяславова сестра была за
королемъ Польскимъ, того лѣтописецъ и
Кромеръ не пишуть. Вправдѣ, князи
Володимерского Ярослав сестра, иже
немъ Збислава, за королемъ Кривоусто-
вымъ Болеславомъ была, которому не
помогло сповиновачене, бовѣмъ его подъ
Галичомъ Россове поразили, же ледвѣ
самъ здоровъ унеслъ. Читай Кромера
въ книзѣ 5-ой. Въ «Пролозѣ» мѣсяцѣ
апрѣля 8 дня пишеть, иже Нифонъ,
архієпископъ Новгородскій, услышавши,
иже Константинъ отъ Константинополь-
ского патріархи на митрополию Кіев-
скую посвяченъ на свой престолъ
ишолъ, теде и онъ зъ Новгороду пу-
стился, абы отъ Константина приналъ
благословеніє. А Климентія не при-
малъ и зъ нимъ не литургисовалъ, для
того, иже не отъ патріархи Констан-
тинопольского былъ посвяченъ. За што
отъ патріархи былъ велце ушанованъ.
Тойже св. Нифонъ, тогожъ часу въ
церкви монастыра Печерского въ олтарѣ
видѣлъ св. Феодосія, первого Печер-
ского игумена.

Феодоръ, родомъ Гречинъ, отъ па-
тріархи Константинопольского Луки по-
свяченъ и въ послушенствѣ того
трывалъ.

Іоаннъ, митрополитъ зъ Константи-
нополя присланный отъ патріархи Ми-
хаила⁷⁾. Той Іоаннъ, митрополитъ Кіев-
скій, писалъ еписколію до бискупа Рим-

⁵⁾ Толст.: «лучше».

⁶⁾ Толст. на полѣ «козаки — потомковъ
опныхъ валежныхъ Россовъ».

⁷⁾ На полѣ: «отъ Рождества Христова
170».

ского, строфуючи костель Римскій въ вѣрѣ а приводячи до старой единости зъ церковь восточную. Которой то епископъ начало «возлюбыхъ, о Господе, любовь твою» читай въ «Соборникахъ» Славенскихъ. Того Іоанна и «Правила» суть въ книгахъ Словенскихъ «Правильныхъ» ¹⁾.

Константинъ, митрополитъ Кіевскій, родомъ Грецинъ, отъ патриарха Константинопольскаго поданій, и того послушный былъ ²⁾.

Никифоръ, также Грецинъ, отъ патриарха Константинопольскаго Василія Коматерна, и того слухалъ, около року 6693. Ту положено въ Кіевскомъ «Поменику» Гаврилъ, по немъ Діонисій. Того вѣку, то есть, отъ Рождества Христова около року 1185, за царя Константинопольскаго Ісакія Ангела, жилъ Ѳеодоръ Балсамонъ, патриархъ Антиохійскій, мужъ высокой премудрости духовной и свѣтской, который «Номоканонъ» Ѳотіевъ и «Правила» всѣхъ соборовъ достаточне выложилъ мудре и развѣднѣ, писалъ тежъ отъ лица всей восточной церкви противко Латинникамъ.

Матѳей Грекъ року 6719 отъ Константинопольскаго патриарха или отъ Леонтія, или отъ Досифея, или отъ Георгія Ксифилина поданій, и тыхъ слухалъ. Въ чомъ то самое насъ упевити можетъ, же и Грекомъ былъ, и же продковъ его слухали патриарховъ, и же отъ патриарха былъ посланъ.

Въ томъ вѣку, то есть около року отъ Рождества Христова 1204, за Алексія Дуки царя, Французовъ и Латинниковъ Константинополь осѣли были

¹⁾ См. Андр. Н. Попова, «Ист.-лит. обзоръ древне-Русскихъ полем. сочин. противъ Латинянъ (XI—XV в.)», стр. 45, 91—97, 164, 173—174.

²⁾ На полѣ: «рокъ 1187».

несправедливе, которого того часу въ Константинополю патриархами бискупове Латинскіи ставлени были, которыхъ анъ Грекове, анъ Роскіи митрополитове не слухали и сполечности жадной зъ ними не мѣли; але тыхъ патриарховъ слухали, которіи были при Грекахъ, особливе за Ѳеодора Ласкарія и за Кало Іоанна Ватака, цареви православныхъ Грецихъ, и которіи по нѣхъ были. Ѳеодоръ Ласкарій въ Илирику и въ Солуни, а Кало Іоаннъ надъ Понтомъ и въ Азіи царствовалъ. О чомъ «Кройника» Сербская о царствѣ Греческомъ Ѳеодора Ласкарія такъ пишетъ: «тогда бо Греческое царство на двое пресѣчеси, по всей бо Ѳетталіи и Илириніи и въ Солуни царствующу Ѳеодору Ласкарію, по всему же Понту, Галатіи и Виноніи, и въ Ассіи царствующу благочестивому Кало Іоанну Ватаку». А тыхъ часовъ истинніи были патриархове Константинопольскіи: Іоаннъ Каматиръ, Михаилъ Савріанъ, Ѳеодоръ Ириникъ Философъ, Максимъ, Мануиль, Арсеній, Никифоръ, Германъ, Іосифъ. Лацно было того часу о митрополита патриаршого посвященіи, гдѣ царъ Грецинъ въ Македоніи, въ Солуни, то есть въ Ѳессалоникѣ сѣдѣли.

Того часу св. Савва Сербскій жилъ. Который, якъ «Хроника» таяжъ пишетъ, гдѣ ся вергалъ зъ Іерусалимскихъ сторонъ, минувши Константинополь, поневажъ того часу Латинниковъ его держали, приишолъ въ св. гору Афонскую, потомъ ишолъ до Солуни, гдѣ любо и честно отъ царя Ѳеодора Ласкарія былъ припѣтый. Который то Савва, будучи архиепископомъ отъ Германа, Константинопольскаго патриарха, посвященіемъ, сѣдѣлъ на своемъ престолѣ въ Терновѣ, до которого подѣ той часъ и Россы, якъ до святаго и чудо-

творного архиепископа, могли лацно приходити и по желанію сердца своего благословеніе онъ него одержовати. Который то Савва короля Угорского отъ Латинской вѣры отвернулъ и на православную вѣру привелъ, и нарекъ имя ему Владиславъ, и со Стефаномъ, братомъ его а кролюмъ Сербскимъ, вѣчное примиріе утвердилъ. Читай въ «Хройниціѣ» о св. Саввѣ.

Тогожъ часу, за панованія Латинниковъ въ Константинополю, по року отъ Рождества Христова 1202, народъ Роскій статечность свою за вѣру ажъ до крове показовалъ. Пишетъ бовѣмъ Мартинъ Кромеръ, историкъ дѣвѣ Полскихъ, въ книзѣ 7, ижъ «Романъ, князь Володимерскій, собравши валное войско, не толко всю Полску хотью и надѣю огорчулъ, але тежъ науки и вѣру Лядскую зничити гордо перегражалъ. И такъ зъ тымъ сердцемъ войско на Полску зведши, подъ замкомъ Любелскимъ презъ цѣлый мѣсяць лежалъ». То Кромеръ. Еще Кромеръ въ книзѣ 7, по року отъ Рождества Христова 1206, пишетъ, ижъ «гды Коломанъ на Галичу осѣлъ, которому въ станъ малженскій Саломея, сестра кроля Полского Лешка Бѣлого, дана была, за чимъ, мовить, незвычайная Русь, чужей влады не полюбивши, къ тому боячися, абы за чужого пана вѣры своей, при которой ся онъ статечне держать, не мусѣли отступити, охотне зъ Мечиславомъ, который дѣдичнымъ правомъ доходилъ Галича, противко Угромъ и Полякомъ збунтовалися». То Кромеръ. Еще Кромеръ въ той же книзѣ 7: «по року 1220, пишетъ, Иво, сынъ Сауловъ, бискупъ Краковскій, прѣбхавши зъ Риму, законъ отъ Домника Калегуритана, фундатора оныхъ бѣлыхъ мниховъ до Полски припровадивши, фундовалъ кляшторы въ Полци, и ажъ къ Києву и

Галичу регулу свою запровадилъ. Але недолго его тамъ терпѣлъ Кіевскій князь Володимеръ, боячися, абы Россове презъ ихъ науку отъ Грецкихъ обрядовъ не отпали». То Кромеръ.

Уважай же собѣ зъ тыхъ свѣдоцтвъ, чителнику православный, ижъ Россове жадной сполечности зъ костеломъ Римскимъ и зъ мнихами немѣли, и овшемъ стереглися ³⁾ ихъ, якъ якої заразы. И хотяжъ Латинникове подъ той часъ въ Константинополю пановали, тымъ ся Россове не згоршали, але тымъ барзѣй статечность въ вѣрѣ (якъ слышимъ) мужне показовали.

Вертаюся до предсявзятыя моего.

По Матѣи митрополитъ былъ Кирилъ, Россинъ, въ лѣто 6736, отъ патриархи Константинопольского [поданный], и въ послушенствѣ того а въ едности церкви восточной заставалъ презъ весь вѣкъ живота своего, и нигды зъ Латинскимъ народомъ и вѣрою ихъ жадной сполечности не мѣлъ, якъ доводы выше описаніи въ томъ насъ увѣряють.

Кирилъ, клярикъ, митрополитъ Кіевскій, такій же, якій и продокъ его, року 6759. Той князи великого Кіевского Александра, зъ Татаръ идучого, у Золотыхъ Воротъ зъ многимъ духовенствомъ стрѣтилъ ⁴⁾. Вѣдай, ижъ подъ тотъ часъ панованья въ Константинополю Латинниковъ жадной змѣны митрополитове Кіевскіи не чинили, то есть, вѣры своей и отъ церкви восточней не отступовали, и зъ Латинниками ся не лучили. Штô гды бы было, не

³⁾ Толст. на полѣ: «Россове зъ Лахамп нигды жадной уни не мѣли, але за превротниковъ справъ Бозскихъ ихъ розумѣли».

⁴⁾ На полѣ: «Не сей, по иже по Іосифу, и не въ Кіевѣ, по въ Владимирѣ градѣ столпомъ, въ Великой Россіи».

замолчали бы лѣтописцы, якъ речи по-
вой и необычайной.

Іосифъ митрополитъ, родомъ Гречинъ,
отъ патриархи Константинопольского до
Россіи былъ присланъ, чого и против-
ники сами посвѣдчаютъ. Передъ ко-
торимъ, гдѣ бы предковѣ его митро-
политовѣ Кіевскіи, оного патриархи
православного, въ Никей престолъ свой
мающого, не слухали, а слухали бы
Латинника, въ Константинополю сѣдя-
чого, теды бы Іосифа того отъ патри-
архи, который резидовалъ въ Никей,
не приняли были.

Кириллъ Росинъ митрополитъ, отъ
Германа, патриархи Константинополь-
ского, посвященій, въ послушенствѣ того
трвалъ, отъ створенія свѣта року 6782.

Около року отъ Рождества Христова
1258, Михайлъ Палеологъ въ Никей
царствующій, презъ кесаря Алексія за
помочю Божію, толко презъ осмѣсоть
жолнеровъ Константинополь опановалъ
и Латинниковъ сромотно зъ него вы-
гналъ. За чимъ патриарховѣ Константи-
нопольскіи знову на столницѣ своей апо-
стольской сѣли. Читай у Никифора Гре-
горы, въ книжѣ четвертой.

Въ томъ часѣ Михайлъ Палеологъ
царь, обавяючися Кароля, кроля Фран-
ковъ, аби знову поколѣня Балдвинного
въ Константинополю не посадилъ, зъ
Римскимъ папѣжомъ зъединился былъ.
Лечъ патриарха Іосифъ и все духовен-
ство и весь сниклитъ того зъединенія
не пріймали и моцно ся спротивили.
За што многихъ на заточене было за-
слано. А пѣхто Римского папѣжа въ ли-
тургіяхъ и молитвахъ не споминалъ.
Читай Никифора Грегору, въ книгѣ 5
о Беку. Который то Бекъ сразу ста-
вился потужбе и силѣ противко Ла-
тинникомъ. Лечъ даний до визеня, зъ
мусу а зъ утрапеня великого пахилился
до Латинниковъ. И такъ царь оного Ла-

тинскимъ патриархою поставилъ. Кото-
рого то Бека, якъ апостаты, анѣ Гре-
кове, анѣ Кирилъ, митрополитъ Рускій,
не были послушными: знали бовѣмъ
всѣ истинного патриарху Іосифа помене-
ного, который для благочестія былъ на
выгнаню.

Той Михайлъ Палеологъ, або отъ
него посланныи Латинники, на святу
Аѳонскую гору пришедши, бурили ¹⁾ за-
то, же монаховѣ тамъ живучіи не хо-
тѣли тоей уніи принять, гдѣ подъ той
самый паступованія ихъ зъ унією часть,
першее знаменитое чудо въ монастырѣ
храмѣ ²⁾ преподобного Аѳанасія Аѳонско-
го сталося, же гдѣ діаконъ, на амвонѣ
стоячи, папѣжа Римского на первой
ектеніи спомянулъ, на-тыхъ-мѣсть па-
лата оной церкви упала, діакона и иныхъ
около стоячихъ многихъ убила, зачимъ
и литургія скончена не была. И такъ,
для того, на ономъ жертвеннику, гдѣ
уніятывѣ зъ Латинниками проскомидію
отправовали, и по сіи дни не проскоми-
суютъ, але въ церкви Пресвятой Бого-
родиницы на жертвеннику проскомидію от-
правуютъ, и оттоль презъ церковь ве-
ликую на алтарь великій предложеніи
дары переносятъ а по сконченію литургіи
засъ тамъ же относятъ. Што тамъ подви-
зачіи отцѣ святыи усудили и подали
такъ отпраовати на памятку того, што
ся стало, и для наказанія и пересто-
роги насъ правовѣрныхъ, аби мы ся зъ
костеломъ Латинскимъ не злучали ³⁾
и Римского бискупа за голову и па-
стиря, мимо права церковныи, знати не
хотѣли, але аби архиепископа Констан-
тинопольского, патриарху вселенского, за

¹⁾ «Соборникъ» Аѳонской горы.

²⁾ На полѣ: «лаурѣ».

³⁾ Толст. на полѣ: «Святогорцы зъ Латын-
никами въ вѣрѣ пидгы ся не згажали, бар-
зѣй—за зразцовъ своихъ и церковныхъ свя-
тыхъ правъ порозумѣвали».

власного пастиря своего завше знали. Потомъ въ Иверскую лавру пришли. Тамъ ихъ иноцы прияти, аѣ зъ нимъ згожати не хотѣли. Они монастырь збурили, мниховъ або чернцовъ хватаючи въ мори потопили, а што-напередѣйшихъ въ рожаю и въ наудѣ до Риму въ оковахъ отсилали. Потомъ до прототія або до старшого монастыря пришли. Вышолъ самъ протъ со всѣми ангелского подобія старцами, сѣдницами квітучими, просячи и упоминаючи ихъ отъ писма лагодными съ плачемъ словы, абы такого тиранства и окрутенства падъ мѣсцами святыми и падъ невинною кровью не заживали, а грозячи имъ страшною отъ Бога помстою за то. Образились тымъ барзо и, поймавши прота, обѣсили, иноковъ всѣхъ мечу поддали, монастырь збъ всѣмъ запалили и вывернули! Потомъ рушилися до великого монастыря Ватонеда. Послушавши, мниси отъ страху поутекали, розбѣглися по яскиняхъ, по горахъ. Они пришедши самого игумена зъ пѣ-которою братю поймали, и по великихъ спорахъ и отъ писма розмовахъ, а на-большей презъ страхъ, видячи, какъ не позволяетъ ведлугъ ихъ волѣ, и того обѣсили передъ монастыремъ, передъ самою брамою, а чернцовъ постигали, и розмаштими мѣками помучили⁴⁾. Потомъ пришли до монастыря Зуграфского. Иноцы, видячи страхъ, збѣглися до пиргу⁵⁾ або до башты монастырской и не хотѣли до нихъ выйти, аѣ на унію позволити. Они, множество наносивши дровъ и хворосту, оную башту запалили, и такъ зъ черницами и збъ всѣмъ до грунту згорѣла, мѣсяця октовріа днѣ 10. А гды такъ по всей Святой Горѣ, по

⁴⁾ Толст. на полѣ: «О, пезбожное упитекое змѣво окрутенство, горшее падъ Юдино и Иродово вшеченство!»

⁵⁾ ὁ πύργος.

монастиремъ, по виницахъ, по яски-няхъ, по горахъ чернцовъ находячи, бьючи, мордуючи, коло пяти тысячей и болше душъ невинныхъ ипотескихъ выгубили и мѣста святыя пусты учпили, пришли потомъ до великого и славного монастыря, Ксиропотамъ рече-ного. Иноцы, слышавши шдъ ся зъ нѣ-ними монастырями стало, болѣстью сердечною и страхомъ знятѣ будучи, вышли протѣвъ имъ со кресты, при-няли ихъ и на унію позволили, и згѣ-дились зъ ними. По той згодѣ отпра-вовали литургію. Діаконъ, гды при-помнѣлъ имя папы Римского въ екте-ріи, явный чудъ Богъ зъ высокости по-казалъ: стался шумъ и трясене землѣ страшное, и знагла упали всѣ стѣны церковныи, и муръ монастырскіи, якъ стѣны Ерихонскіи, и поринули всѣ ве-сполъ такъ иноцы, якъ и Римляне, ко-торыи ся тамъ змѣстити могли, великое множество душъ⁶⁾. И сталася офера мертвая Богу мерзкая, а наболшій того знакъ—осталася стѣна, часть башты му-рованной, надъ звычай, нѣгдѣ нѣколи небывалый, ку земли низко зхилившись, а не упавши, на память вѣчную и до того часу. Видячи то Римляне и кри-жацы, перестрашившия великимъ стра-хомъ, мало што южъ цѣлыхъ монасты-рей, которыи збывали оставивши, от-тягнули отъ горы Аѣонской, а иншіи зъ Римлянъ и зъ крижаковъ черницами у Святой Горѣ zostали, на покуту за-тую свою тяжкую пезбожпость. Позоста-ли по яскиняхъ, горахъ и вертепахъ криючіися иноцы, збѣралися по отходѣ ихъ, а видячи обители свои, мѣста свя-тыи попаленіи, братію побитую, помученую, кровь розлиную, а инныхъ въ по-лонѣ поведенихъ, въ болѣзні сердца

⁶⁾ Толст. на полѣ: «пезбожная уніа шдъ справила: до пѣкла окрутного впровадила!»

со слезами и крикомъ великимъ оплаковали и рыдали, сѣвѣючи оный псаломъ 78: «Боже, пришли погане въ дѣдство твоє, заплюгавили церковь святую твою, положили трупы слугъ твоихъ въ покармъ птахомъ небеснымъ, проливали кровь ихъ, яко воду около св. Аѳона, и нѣмашъ хто бы ихъ погребалъ¹⁾». Гдѣжесь теперь, Аѳоне, горо святая, пустынниками и скитниками цвѣтучая, гдѣ окраса и оздоба монастырей и церквей твоихъ! Якъ еси опустѣла и осиротѣла! Якъ надъ тобою вмѣсто свѣтлости аеръ наполнился дымомъ и скваромъ! Якъ стѣны твои покрылъ порохъ погорѣльскъ! Якъ стежки твои поплюсканы кровью! Якъ сынове и мѣшканцы и пелgrimове твои въ тобѣ полегли! Якъ старцы твои головы сивизны своихъ, понеломъ посыпаны, надъ трупами духовныхъ сыновъ смутне сядячи, птаство отгоняють! Якъ позостали сынове духовныхъ отцевъ своихъ ревно плачуть! Которое пелитостивое сердце безъ жалю, которое окрутное око безъ розлянья обфитыхъ слезъ опустити тебе можетъ?! Хто зъ твоихъ мѣшканцевъ, видячи тое, не призволитъ радиѣи смерть, пѣжли животъ?! Чому, Господи Боже, не учинилъ еси насъ годными весполъ зъ отцы и братією нашею, принять отъ тебе мученическіи короны? Чему еси насъ смутныхъ въ посмѣхъ неприятелиемъ нашимъ оставилъ, и южежъ ся такъ, Господи, гнѣвати будешь на вѣки а, ярость твоя зажеъ будетъ горѣти, якъ огонь?! И прочая.

Не терпѣлъ Богъ апостатъ Михаил-

¹⁾ ст. 1—3: «Боже, придоша языцы въ достояніе твое, оскверниша храмъ святыи твой — положиша трупы рабъ твоихъ брашно птицамъ небеснымъ — проліяша кровь ихъ яко воду окрестъ Іерусалима, и не бѣ погребаяи».

ловъ Палеологовъ, але ужалившись православныхъ, мученыхъ и трапленныхъ, послалъ на него скорую смерть: а то коли выправился былъ на войну, въ обозѣ умеръ. Андроникъ сынъ хотяжъ притомный былъ, и простого чловѣка погребомъ тѣло его не учтилъ, для того ижъ правыхъ догматъ церкви восточнои отступилъ, а Латинскіи противники семымъ соборомъ припалъ былъ, и православныхъ трапилъ. Читай въ Никифорѣ Грегорѣ, въ книзѣ 5.

Року отъ Рождества Христова 1283, по смерти Михаила того, сынъ его Андроникъ царство припалъ. Той, будучи зъ души и во всего сердца православный, Іосифа патріарху и всѣхъ на выгнанію терпящихъ привернулъ на свои достоинства; а онъ Іоанъ Бекъ или Векъ того часу до монастыра вступилъ боячися, абы его людъ былъ не роздерлъ. Потомъ оттамтолъ былъ ставленъ на судъ. Которого осудивши заслано на выгнаніе до Олимпу. Читай въ Никифорѣ Грегорѣ, въ книзѣ 6.

По Іосифѣ патріархѣ поставленъ Георгія Кипріота патріархомъ Константинопольскимъ. До которого свяченъа жадного, который ся ено колвекъ Латинскою сполечностью за Михаила змазалъ, не принушено²⁾. Але митрополитъ Навпактійскій и Мозилепскій и зъ Македоніи Добринскій, епископове, чистии отъ едноти костела Римского, Германа митрополитомъ Ираклійскимъ посвятили. Той засъ зъ оними Георгія помененого на патріарховство посвятилъ. Въ томъ же Никифорѣ читай въ книзѣ 6. А то ся дѣяло року отъ Рождества Христова 1284.

Уважай, чителнику православный, якъ ся на онъ часъ костела Римского

²⁾ Толст. на полѣ: «Не пріймано уніатскихъ епископовъ, ани ихъ злочестивыхъ безумныхъ поповъ».

барзо стережено, и зъ нимъ едности сторожено. А зносѣйшала нѣшто отъ нынѣшней уніи тамъ тая была, бовѣмъ ено въ троухъ пунктахъ Михайлъ замкнулъ еи былъ. Напродъ, абы папежа въ молитвахъ поминати ровно зъ чотирма патріархами. Повторе, абы волно было до Римского двору апелловати. Потрете, абы Римскому папѣ во всемъ началство было позволено. А о придатку до святого символу жадной взмешки не чинили Латынникове, на той часъ тую тамъ незаконно кнучи унію.

Вертаюся до речи предсявзятыя моего, то есть до митрополитовъ Кіевскихъ.

По опанованю царства Грецкого презъ Андроника, патріархове въ Константинополю были Іосифъ и Георгій. Теды отъ одного зъ тыхъ Максимъ, родомъ Гречинъ, на митрополию Кіевскую посвященный былъ, а не отъ Века, который южъ на той часъ былъ на выгнаню и за правовѣрного не былъ мѣный. Если Грекове Века не мѣли за патріарху правдивого, далеко боліиъ Россове. А поставленъ той былъ Максимъ митрополитомъ въ лѣто 6791.

Святыи Петръ, Россинъ, игумень Ратскій, въ лѣто 6816 отъ патриархи Константинопольского посвященный. Той Петръ зъ повѣту Бѣлзского, зъ села Дворецъ, надъ рѣкою Ратою, въ монастыру св. Спаса мѣшкалъ, гдѣ и теперь Петровъ Кутъ надъ тою рѣкою зовется. О чомъ въ «Кройницѣ царства Греческого» Андроника Палеолога такъ мовить: «по Михайлъ Палеологу царствовалъ въ Царигородѣ Андроникъ, сынъ Михайловъ, лѣтъ 44. При томъ въ Россіи былъ князь великій Іоаннъ Даниловичъ Калита, а при немъ Петръ, игумень Ратскій, поставленъ бысть митрополитомъ на Россію, презъ Аеапасія, патріарху Константинопольского». То Кройника Руская. Того Петра за святого маемо, и

тѣло его до сего, для несказительное зоставаеъ на Москвѣ, которого святоблivity Господь Богъ чудами потвержаеъ ажъ и до сихъ часовъ, презъ што вѣру нашу и патріарховъ нашихъ праву и збавенну быти освѣдчаеъ.

Оеогность, родомъ Гречинъ, въ лѣто 6837, въ Константинополи отъ патріархи Исаи посвященный и въ послушенствѣ того трвалъ. За того Оеогноста митрополита, року отъ Рождества Христова 1339 кролеви Полскому Казимирови Второму Россове мѣста Лвова, себе и замки обадва, нижній и вышній, и самое мѣсто поддали, и толко собѣ уживанье волное старожитной своей вѣры варовали. Гдѣ король постановилъ и поровнилъ, абы Россове одного зъ Ляхами права и волности заживали. Уважай: «себе, мѣсто и замки поддали, а вѣру заховали». Не мыслили тии уніи въ вѣрѣ и набоженствѣ зъ Ляхами и костеломъ Латинскимъ. Пишетъ о томъ варованю вѣры Мартинъ Кромеръ въ книзѣ 12, fol. 263.

Въ тиижъ лѣта, особливе року 1343 пишеть тойже Кромеръ въ книзѣ 12, ижъ Дашка Россинъ, староста Перемислскій, и Даниль Острозскій, и инши Россове-царя, Татарского собѣ на помочъ призвавши, зобралися противко Полякомъ, «абовѣмъ, мовить, пенавидѣли оной влады Поляковъ, частью, же люди тамтѣи не рады чаномъ постороннимъ голдуютъ, а частью засъ о старыи обряды вѣры своей обавялися, абы якъ фортелне и знагла выкоренени не были; видѣли абовѣмъ многихъ зъ своихъ до вѣры Римской приставающихъ, которыхъ до принятия еи урядами, инцою розмантою нагородою король Казиміръ потягалъ»³⁾. То Кромеръ.

³⁾ Толст. на полѣ: «Война за вѣру на Ляхи. Благочестивыи предковѣ нашии фортелевъ ся Латинскихъ стерегли».

Розумѣй и вѣдай, ижъ не такъ да-
лече церемоній на онъ часъ Россове
перестерегали, якъ барзѣй самыхъ ар-
тикуловъ вѣры, безъ которыхъ непо-
добна челоуѣкови збавенному быти. И
то еще Кромеръ ниже въ тойже кни-
зѣ мовить: «кроль Казьміръ Росскіи
княжата, доброволне ся поддаючіи, и при
властизнѣ ихъ, то есть при вѣрѣ и на-
боженствѣ, заховаль» ¹⁾. Уважай, якъ
вѣры постерегали Россове, барзѣй нижъ
панства! Отколь знакъ, ижъ уніи зъ ко-
стеломъ Римскимъ не мѣли, а то все
ся дѣяло зъ патхненія Духа Святого,
и за чулостью духовныхъ Росскихъ.

Алексій, Россинъ, мужъ святой, въ
лѣто 6863, въ Царигородѣ отъ Филоея,
патріархи Константинопольскаго, былъ
посвяченъ на митрополію Кіевскую и
въ того послушенствѣ статечне трваль.
А той Филоею жадной сполечности не
мѣлъ зъ костеломъ Римскимъ и овшемъ,
якъ и продкове его, обличалъ Латин-
никовъ. Читай въ «Соборнику» Рос-
скомъ, мѣсяця февраля 12, также и въ
Лѣтописцахъ помененого лѣта и 6862.
Той Филоею патриархъ писалъ листъ
до Москвы до Сергія святого, утвер-
жаючи и наставляючи его на общее
житіе. Читай въ «Соборнику», септев-
рія 25, въ житіи святого Сергія.

По смерти Алексія святого, Михаилъ
Митяй зъ Москвы отъ князя великаго
высланный до Константинополя на по-
свячене оного митрополитомъ Кіевскимъ,
але въ дорожѣ, не доѣхавши до Цари-
города, умерлъ. Чти въ «Соборнику»,
въ житіи св. Сергія, септеврія 25.

Кипріанъ, родомъ Гречинъ, зъ Ца-
ригорода отъ патріархи Нила посвя-
ченный и въ послушенствѣ патріаршомъ
трваль ²⁾. За того Максимъ Планудесь,

¹⁾ Толст. на полѣ: «Для того ихъ Латин-
ники-Ляхи зрадити до сего часу не могли».

²⁾ На полѣ: «около року 1378».

монахъ Грецкій, многихъ книгъ тво-
рець и выкладачъ, квітнулъ и противъ
Латинниковъ писалъ.

Пиминъ, въ Царигородѣ посвященный
отъ патріархи. Ачъ предъ тымъ на
выгнане былъ данъ, лечъ [отъ князя] ³⁾
великаго Дмитрія приверненъ на мит-
рополію и посвячанъ. Были тежъ межъ
тымъ Пиминомъ и Кипріяномъ розни-
цы, которымъ причиною былъ князь ве-
ликій. Кипріанъ преставился въ лѣто
6905. Въ лѣто 6892 Діонисій посвяще-
ный въ Царигородѣ на митрополію Кіев-
скую, который ачъ въ Россію пришолъ,
але не сѣдѣлъ на престолѣ. Чти въ
Лѣтописцу.

Тогожъ року прислани были зъ Ца-
ригорода два єпископове: Матвей и Ни-
кандеръ и позвали Пимина мирополита
до Царигорода. Чти въ Лѣтописцу.

Въ тыхъ лѣтѣхъ, а меновитѣ около
року отъ Рожества Христова 1386,
Ягелло, гды на крелевство Полское
вступоваль, зъ Литвою, поганями бу-
дучею, окрестился ⁴⁾. А тыхъ, которіи
отъ Россовъ приняли были вѣру, захо-
вано въ цѣлѣ презъ пакта, на онъ часъ
межи Литвою и Поляками постановлен-
ными. О чомъ читай въ Кромерѣ, въ
книзѣ 15, fol. 313.

Уважай, якъ Русь и на онъ часъ
вѣру свою варовала, а зъ костеломъ
Римскимъ зъєднчитися не хотѣла. Было
на онъ часъ въ Литвѣ не мало што-
челнѣйшихъ ⁵⁾ князевъ и велможъ вѣры
христіанской, отъ Россовъ принятой,
наветъ и matka самого Ягелла, Руска,
княжна Тверская. Ягелло - былъ вѣры
Руской, гды всѣ 12 братія его были
вѣры Грецкой, и всѣ 11 братовъ Ягге-
ловыхъ въ Рускую вѣру были кре-

³⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

⁴⁾ Толст. на полѣ: «Въ тѣхъ лѣтѣхъ вѣра
Грецкая; жадень не былъ въ уніи».

⁵⁾ Польск. *celniejszy*.

пены. Читай о томъ Стрыйковского кнпгу.

Фотій митрополитъ отъ патріархи Константинопольскаго Калиста посвященный и въ послушенствѣ того трѣвалъ. За того митрополита мощи св. Алексія, митрополита Кіевского, найдены и чесно почтены суть, за царя Василіевича. Читай въ «Соборнику», февраля 12, въ житіи св. Алексія.

Григорій Цемивлакъ зъ Болгаріи року 1415 отъ патріархи Константинопольскаго Калиста былъ посвященъ. А жебы отъ епископовъ Роскихъ безъ призволенія патріаршого мѣлъ быти посвященъ—безъ доводу повѣсть. Вшакше бы добре и отъ Роскихъ епископовъ предся мусѣло быти стверженіе и произволене отъ патріархи, а еднакъ не отъ папежа, анъ отъ Лядзкихъ бискуповъ. А жебы зась Григорій митрополитъ не мѣлъ быти въ сполечности зъ патріархою, то мѣстца не маеть, и есть омыльное удаване, а згола фалшь, отъ отступниковъ змышленный. Статечными абовѣмъ и того часу Россове въ вѣрѣ были, а жадного сполку и дружества и едноти зъ костеломъ Римскимъ не мѣли. Даеть о томъ намъ вѣдати оно, што Мартинъ Кромеръ въ книзѣ 20, около року 1430, написалъ: «по отъїздѣ Ягелла кроля, Rus Wolyńska kościoły, które kolwek nabożeństwa Ruskiego nie były, na proch palіła y z gruntu wywrasała. По томъ таковомъ учинку Россовъ Волынскихъ, кроль Ягелло Владиславъ въ року 1432 обывателемъ Луцкимъ далъ привѣдеи на волности и абы церквѣи Роскихъ не пустошено и до вѣры Римской нѣкого абы не силовано». То Кромеръ въ книзѣ 20 описуеть.

Исидоръ, родомъ Болгаринъ, року отъ сотворенія свѣта 6846, отъ Рожества 1437, поставленъ былъ отъ Царигородскаго патріарха Іосифа. Той только лѣто

одно побывалъ на Москвѣ, и на соборѣ онъ Флорентійскій поѣхавши, отступилъ православія и принялъ отъ папежа Еугенія кардиналскій титулъ. Той Исидоръ въ каталогу митрополитовъ Кіевскихъ не покладается, и жадныи Диптихи, то есть Поминники не мають его имени. Якъ за живота, такъ и по смерти жадной сполечности зъ православными не мѣлъ и не маеть. Который то Исидоръ гды прихалъ зъ унією Флорентійскою на Москву, царь Василій Василевичъ до вязенія его осадилъ. Потомъ, собравши ся всѣ епископове, архимандритове, игуменове и пресвитерове осудили его на спалене. Въ таковомъ осуженю гды утеклъ зъ вязенія, а въ Россіи въ Литвѣ не былъ принятъ, удался былъ до Константинополя, стараючися о привернене на престолъ митрополіи Роской Лечъ патріарха по ономъ Іосифѣ, именемъ Григорій, пріймалъ его толко на степень покаенія и до сполечности православныхъ; але на столицу митрополіи жаднымъ способомъ не припуцалъ и не благословилъ. А то для того, снатъ, ижъ першимъ начальникомъ отступленія стался въ Россіи, абы напотомъ и другіи ся того не важили, бо и оного Арія еретика патріархъ Александрійскій Петръ не припустилъ до священства, ижъ былъ начальникомъ ереси. И такъ той Исидоръ уніать безъ вѣсти гдѣсь скончился, якъ и нынѣшнии отступникове жаденъ доброю смертю живота своего не кончаютъ. Свѣдками того многіи писарѣ достовѣрныи суть. А не для того Исидоръ до Константинополя уїздилъ, абы Грековъ (якъ отступникъ написалъ) до уніи Флорентійской приводилъ, которой тамъ залепати не смѣлъ бы, бовѣмъ не мѣлъ мученическаго умыслу и сердца, ижъ правовѣрія отступилъ.

А гды южъ такъ Господь Богъ Вседержитель церковь свою въ народѣ Рос-

сійскомъ успокоити и престолъ митрополіи Кіевской чистъ уховати отъ лестца Исидора рачилъ, теды царь великій [Василій]¹⁾ Василіевичъ, собравши освещенный соборъ епископовъ, который обрали и посвятили на митрополію Кіевскую и всей Россіи блаженного Іону.²⁾ епископа Рязанского, и такъ той Іона митрополитомъ Кіевскимъ истиннымъ былъ, который благословеніе и призывленіе одержалъ собѣ отъ патріарха Константинопольскаго Григорія, и въ сполечности зъ нимъ и въ послушенствѣ его былъ. Што ся дѣяло около року отъ Рожества Христова 1440.

А о Григоріи, дружбѣ Исидоровомъ, тое ся мовить, ижъ его за митрополита Кіевского Россове не мѣли, и послушенства ему жадного не отдавали, и не есть то подобна, абы онъ, уніа томъ будучи, седѣти мѣлъ на престолѣ митрополіи Кіевской. Бо если Исидоръ начальникъ его, который болшъ щастя и погоды до того могъ мѣти, не могъ ся оседѣти, — далеко болшъ той Григоріусъ, въ Римѣ отъ папежа Пюса посвященный, не могъ ся одержати³⁾. И кролеве абовѣмъ на онъ часъ правъ не [ла]мали⁴⁾, и гвалту въ сумнѣню не чинили. Зачимъ жаднымъ способомъ на онъ часъ того доказати не была речъ можная, гдыжъ много князевъ и велможныхъ Россовъ вѣры всходной церкви на онъ часъ было. А еслижъ бы (чого мы признати не можемо, одинъ толко Креуза важился то змыслити и невстыдливе написати) той Григорій якимъ духовнымъ былъ — речъ

правдивая, ижъ не отъ папежа, але отъ Константинопольскаго патріарха посвященный, и того послушный мѣлъ быти; а еслижъ былъ папезникомъ, певне жадной влады въ церквахъ Роскихъ мѣти не могъ и ними не справовалъ, але вакующій, або въ якой плебаніи умерлъ, або вспоможенный отъ пановъ Римлянъ, отколь былъ вышолъ, тамъ ся засъ вернулъ.

Въ тыхъ лѣтахъ сталося, якъ Лѣтописецъ маетъ, роздѣлене митрополіи Роской на-двое⁵⁾. Царь Московскій на Москвѣ зъ освяченнымъ соборомъ митрополита собѣ обирають, а до Константинополя завше посылали по святыню и благословеніе; Россія Малая тежъ, то есть Кіевъ и Литва, также собѣ много обирали и поставляли, а еднакъ якъ по крещеніи Володимировомъ, такъ и по отступленіи Исидоровомъ, всѣ митрополитове Кіевскіи отъ патріарховъ Константинопольскихъ святыню и благословеніе брали, и ведлугъ порядку и каноновъ церкви всходной радилися и справовали, и для того такъ сама Москва зъ Росью нашою, на Москву пріѣзжающею, якъ и послове Московскіи, въ Литвѣ и въ Коронѣ бывающею, сполечность церковную зъ собою мѣвали.

А на доводъ того, ижъ всѣ митрополитове Кіевскіи отъ патріарховъ Константинопольскихъ хиротонію брали и тому подлежали, покладаю свѣдоцтво зъ «Исторіи» Александра Гвагвина, кройникара, хотяжъ не нашей церкви, который зъ лѣтописцевъ Роскихъ написалъ тыми словами: «всей Роси передъ тымъ, такъ той, которая до Московского, якъ той, которая до Литовского князства, также и той, которая до королевства Польского належитъ, одинъ былъ

¹⁾ Исправлено по списку Толстова.

²⁾ На полѣ: «Іона, рокъ 1439».

³⁾ На полѣ во всѣхъ трехъ спискахъ: «Читай привилей Зигмонта и Стефана кролей. Аппробація въ монастыру Печерскомъ есть».

⁴⁾ Исправлено по Толстовскому списку.

⁵⁾ На полѣ: «о роздвоеню митрополіи въ Россіи».

митрополитъ, который первѣй столицу свою мѣлъ въ Кіевѣ, Роскомъ головномъ мѣстѣ, потомъ была перенесена до Володимера, а на остатокъ до Москвы. А гдѣ митрополитъ Московскій, што семь лѣтъ отъ Руси, которая до великого князства Литовского належала, дань выбираючи, немалую сумму пѣнязей зъ Литвы до Москвы вывозилъ, Витолтъ, великое княжа Литовское, речъ зрозумѣвши а провѣнціямъ своимъ, абы скарбу зъ добръ своихъ до чужихъ рукъ не тратили, хотячи забѣгчи, бискупы и опаты Роскїи зозвавши, за радою ихъ митрополита въ своей Руси обралъ, который столицу свою въ Вилни, въ головномъ мѣстѣ великого князства Литовского, въ церкви Панни Насвятшей, которую Россы Пречистою называютъ, заложилъ»⁶⁾. И мало ниже: «всѣ теды митрополитове Роскїи отъ патриархи Константинопольского зверхность свою мають». То все Гвагвинъ историкъ написалъ. А уніата жадного не было. Показуетъ тогда за Казимера короля—Кіевскїи обыватели Гаштолта, же Латинской былъ вѣры, на князство Кіевское не хотѣли припяти, але домовлялися о такового, который бы Грецкой былъ вѣры. Читай въ «Хройницѣ» Матвѣя Стрыйковского, листъ 649.

Другое свидѣство. По смерти кроля Владислава Ягелловича, за которого во Флоренціи соборовано, наступилъ братъ его Казимиръ на королевство. Той и Александръ, сынъ его, а передъ ними Витултъ, князь Литовскій, дали Руси и Литвѣ, христїанскую вѣру ведде церкви всходной визнавающимъ, привѣлеи и волности, варуючи имъ, абы вѣчными

⁶⁾ Гвагвинъ, кн. 17, часть 2: «О релїи Московской и всей Россїи набоженствѣ», fol. 22.

часы въ вѣрѣ своей безъ жадныхъ перешкодъ zostавали такъ, якъ отъ початку увѣреня своего приняли, и абы (якъ пишеть) ведлугъ «Номокапоу» и «Свитку» и закону Греческого, и звычайю давного восточной церкви, онимъ отъ початку вѣры ихъ поданого, суди духовнии вшелякїи отправовали; при томъ абы и митрополитове, и епископове ведлугъ правъ и канонѣвъ церкви восточной, рядили и справовали и владзу свою ростягали въ духовныхъ справахъ⁷⁾. А то имъ варовано было, успокоиваючи ихъ въ онъ часъ, кдѣ ся мѣшанина вѣдала была за причиною одного отступника Исидора.

Потомъ засѣ Зикгмунтъ кроль року отъ сотвореня свѣта 7019⁸⁾, а Стефанъ кроль, року отъ Нароженья Христова 1585⁹⁾, тыи привѣлеи, презъ Витулта, князя великого Литовского, и презъ Казиміра и Александра кролевъ Полскихъ падавши, подтвердили. Што найдешъ въ «Метрикахъ» королевскихъ и въ скарбу монастыра Петер-

⁷⁾ Здѣсь рѣчь идетъ объ извѣстной грамотѣ великаго князя Александра, дапной въ Вильнѣ 1499 года, 20 марта, индикта 2, Кіевскому митрополиту Іосифу и всему православному духовенству—о судахъ, правахъ и свободѣ отъ притязаній свѣтскихъ властей. Этотъ важный документъ дважды изданъ («Вѣлорусскій Архивъ», стр. 3—7; «Акты Западной Россїи», I, стр. 189—190). Упоминаемый же Копыстенскимъ «Свитокъ» есть знаменитый «Свитокъ Ярославль», напечатанный въ томъ же томѣ и тѣхъ же «Актовъ», на стр. 191-ой.

⁸⁾ См. эту подтвердительную грамоту (въ Берестѣ, па сеймѣ, 1511 года, 2 іюля, индикта 14) въ «Вѣлорусскомъ Архивѣ», стр. 9—15, и въ «Актахъ Западной Россїи», II, стр. 81—83.

⁹⁾ По всей вѣроятности, это та грамота, которая напечатана въ третьемъ томѣ «Актовъ Западной Россїи», стр. 292—293. Писана въ Варшавѣ 25 февраля, 1585 года.

ского Кіевского. А такъ доводне вѣдати дается зъ того тамъ привѣлею Зигмунтового, ижъ за Витулта и за Казимира и за Александра митрополитове и епископове Роскіи въ едности зъ костеломъ Латино-Римскимъ не были, и папезови Римскому послушенства жадного не отдавали.

Третье свѣдоцтво. Листы елекційніи маемо, гдѣ князь и шляхта и духовенство Роское и Литовское обирають митрополита и електа при дворянину королевскомъ до Константинополя, до патриархи по благословенію, по сакру, то-есть по святыню, посылають. А гды ексарха зъ Константинополя зъ благословеніемъ и зъ сакрою въ Россію-пріѣждаль, универсалы свои по Литвѣ и по Россіи розсылаль, абы ся христіане, особливе духовнии, закону Греческого послушенства церкви восточной, збирали на посвячене нового митрополита и до прислухання науки збавенной.

Ясныи то доводы и свѣдоцтва, ижъ ани митрополитове Кіевскіи, ани въ княжествѣ Литовскомъ Россове въ уніи зъ костеломъ Латино-Римскимъ не были и папежа не знали. При которыхъ 4-й ставится знаменитый свѣдокъ и доводъ, живый нынѣшний вѣкъ, ижъ жадная душа, въ Россіи и въ Литвѣ вѣры церкви восточной найдуючаяся, до часу въ Берестю практикованія уніи, не держали зъ папезомъ и костелами его якъ нового календара, такъ и уніи, и теперь не держать, и папежа знати не хотять.

А ту южъ намъ приходитъ до того вѣку, которого митрополитове по опанованю презъ Турка Константинополя наставляли и были.

А впродѣ о Генадіи Схоляріи. Той патриархою Константинопольскимъ 1-мъ по опанованю презъ Турка Константинополя около року 1453 насталь. Ко-

торый книгу велце и высоце богословскую «О Св. Духа исхоженіи отъ Отца самого» противъ Латинникомъ выдалъ. Вспоминаетъ о ней и блаженной памяти папа и патриархъ Александрійскій Мелетій въ листѣ своемъ, до Ипатія Потѣи писаномъ. Выдалъ и книгу о вѣрѣ христіанской до Турковъ, о чомъ въ книжѣ «Турко-Кгреція» названой маешъ.

Вертаюся до митрополитовъ.

По Іонѣ наступилъ на митрополию Кіевскую Мисаилъ, предъ тымъ епископъ Смоленскій, около року отъ Рождества Христова 1474 отъ патриархи Константинопольского Симеона Трапезунта, и въ патриаршомъ благословеніи и сполечности трваль. Который то Мисаилъ отъ всѣхъ епископовъ былъ обранъ, будучи на той часъ епископомъ Смоленскимъ, и неподобная, абы ся онъ мѣлъ подписывати на листъ до Сикста папежа, до которого змышленое поселство южъ не отъ еднихъ писаровъ доводне ся знесло. Той патриархъ Симеонъ въ «Диптихахъ» церковныхъ найдуется, отколь вѣдомо, ижъ въ патриаршемъ послушенствѣ былъ Мисаилъ и вся Россія.

И то не меншій доводъ, гды около року тогожъ, а якожъ Матеей Стрыйковскій историкъ—около року 1471 за кроля Казимира пишетъ, ижъ князства Кіевского обыватель Гапшолта, ижъ былъ Латинской вѣры, на князство Кіевское не хотѣли принять, домовляючися, абы Русинъ вѣры Грецкой, якои сами были, онимъ былъ поданный ¹⁾. Оттоль ясно тое посольство лицуется, ижъ есть змысленое на ошуканье слабыхъ: если свѣцкого вѣры Римское не хотѣли княземъ надъ со-

¹⁾ Стрыйковскій, листъ 649.

бою мѣти, певне барзѣй духовного митрополита Латинника! ²⁾

Симеонъ митрополитъ, около року отъ Рождества Христова 1477 отъ патриархи Константинопольского Максима премудрѣйшого маючи святиню, въ послушенствѣ и благословеніи патриаршомъ трвалъ. Для чого и той Максимъ патриархъ въ «Диптихахъ» церковныхъ найдуется.

Той Симеонъ, митрополитъ Кіевскій, жилъ въ лѣта святѣйшого Максима, патриархи Константинопольского. Который то Максимъ патриархъ послалъ благословенный листъ до того Симеона и до всѣхъ епископовъ, и до всѣхъ становъ рода Россійского. Припоминаетъ въ томъ листѣ, якъ посылаетъ и двоихъ ексарховъ, одного митрополита Енѣйского пречестного киръ Нифонта, а другого боголюбивого епископа Ипанейского киръ Θεодорита. Въ которомъ то листѣ припоминаетъ о тѣлахъ проклятыхъ и о розгрѣшеніи ихъ. Которому чуду царь Турецкій и Турки въ Константинополю удивилися. А въ томъ патриаршомъ листѣ дата отъ сотворенія въ лѣто 6989, мѣсяця іюля, индикта 14. А той листъ Максима патриархи и по-днесъ въ скарбъ церковномъ монастыра Печерского Кіевского найдуется. Книга «Турко-Греція», листъ... ³⁾.

Іона Глезна митрополитъ року 1482, отъ тогожъ Максима патриархи благословеніе мѣлъ и въ послушенствѣ патриаршомъ zostавалъ. А жебы або Іона той, або патриархъ Максимъ зъ костеломъ Римскимъ въ сполечности былъ, теди то нѣколи не было и жад-

²⁾ Толст. на полѣ: «Змышленое поселство до Сикста напежа, отъ злочестивыхъ уніатовъ друкованое на ошуканье нестатечныхъ въ вѣрѣ святой».

³⁾ Не отмѣчено.

ного доводу на то отступниково не показываютъ ⁴⁾.

Макарій, передъ тымъ архимандритомъ Троецкимъ Виленскимъ бывши, около року 1490 на митрополию Кіевскую вступилъ, отъ Нифона, патриархи Константинопольского, маючи благословеніе, по которое Россіи епископове посылали, якъ и самъ противникъ пишетъ. А якъ Нифонъ, такъ и Макарій и вся зъ ними Россія, нѣкгда не была въ едности зъ костеломъ Римскимъ, для чого благочестіе того Макарія Господь Богъ освѣдчилъ до-сихъ-мѣсть цѣлостью тѣла, въ гробѣ мрамуровомъ въ церкви Святой Софіи лежакомъ, почтивши его. Нифонъ былъ житія Свято-Горского, гдѣ православія твердо перестерегаютъ, и благочестія велце былъ крѣпкій поборникъ, и учитель икуменицкій былъ изрядный. И неподобная речъ, абы онъ листъ який о уніи Флорентійской до Іосифа Султана ⁵⁾ писати мѣлъ. О чомъ ниже въ четвертой части въ роздѣлѣ первомъ, артикулъ 6, ширей маешъ. Написалъ противникъ, якобы поселъ патриаршій мѣлъ мовити: «для потреби законъ ся часомъ мѣнить». Повѣжъ ми, гдѣ бы то въ писмѣ написано было, абы для потреби законъ повелѣлъ Богъ ламати, или отмѣняти. Въ посланіи къ Евреомъ въ иный розумъ положено.

Іосифъ Султанъ, передъ тымъ Смоленскій епископъ, на митрополию Кіевскую вступилъ около року 1477, отъ тогожъ Нифона маючи благословеніе, и въ послушенствѣ патриаршомъ и въ сполечности церкви Константинопольской

⁴⁾ На полѣ: «Іона Глезна митрополитъ жилъ въ лѣта тогожъ Максима, патриархи Константинопольского. Фалшь написалъ Креуза о томъ митрополитѣ». Слич. выше, стлбц. 236.

⁵⁾ Толст.: «Салтана»; Унд.: «Султана».

пребывалъ. О Нифонѣ патриархѣ и о листѣ читалось въ Макаріи близъ предъидучомъ, листъ 984 ¹⁾.

А ижъ тыхъ часовъ и лѣтъ жадной едпости и сполечности въ вѣрѣ духовенство Россійское и свѣтскій станъ не мѣли зъ костеломъ Римскимъ, показуеъ то, межъ иными доводами, Кромеръ въ книзѣ 30, въ року 1500, такъ пишучи: «Ивапъ, князь великій Московскій, кривдою отъ зятя своего Александра кроля порушенный, ижъ цорцѣ его Еленѣ церкви Роской въ замку Виленскомъ, якъ былъ на вымовѣ малженскихъ заслюбовъ приобѣцалъ, не выставилъ, трое войско въ три розніи мѣста державы его заступилъ, гдѣ Московская выграная была. Того часу и пресвѣтлое княжа Острожское, Константинополь, гетманъ великого князства Литовского, было поймано и до Москвы запроважено».

Тойже Кромеръ въ тойже 30 книзѣ, въ року 1501 пишетъ, ижъ «Елена, жона королевская, зъ Литвы до Кракова приѣхала, вшакже, ведлугъ обычаю королевень, короновати ей не хотѣно, поневажъ она, Грецкой вѣры обовязана, вѣры зъ костеломъ Римскимъ не приймала». Уважай, статечность православной христіанки королевой Полской, же волѣла некоропованою zostавати короною золотою отъ земли, нижи правой вѣры отступити и короны въ небѣ лишитися! Уважай и тое, же гдѣбы Нифонъ листъ такий, яковъй нынѣ подметуютъ, писалъ, и закъ бы королевая Елена противна была вѣрѣ Римской, у ней бы, заправды, тотъ листъ первѣй мѣти мѣлъ!

Іона, архимандритъ Мѣнскій, на митрополию Кіевскую поставленный, благословеніе и святню отъ св. Пахомія,

¹⁾ Эта цифра относится къ нагиначіи утраченнаго подлинника «Палинодій».

патриархи Константинопольскаго, маючи, въ послушенствѣ патриаршомъ пребывалъ. За того Пахомія патриархи стала речъ подобная той, которая ся и у насъ въ Россіи нынѣшнихъ часовъ дѣетъ. Арсеній нѣякій ²⁾, прозвискомъ Апостолисъ, достоинствомъ діаконъ, обычайми неуставъный и гордый, повордивши своимъ пастиремъ архиепископомъ Константинопольскимъ а патриархомъ вселенскимъ, до Леона 10-го, папежа Римского, удался. Отъ того легатомъ до Венетовъ посланъ бывши, столицу митрополиі Монемвасійской одержалъ, противъ канономъ соборнымъ. О чомъ патриарха вѣдомость взявши, выслалъ на него листъ, абы занежалъ архiereйского служенія. Арсеній, не услухавши того, писалъ листъ на патриарху неушанованный и блюзнерскій. Зачимъ патриарха, собравши соборъ, зложилъ его и выклялъ, и зъ листомъ тимъ послалъ до Монемвасіи мѣста. Не толкожъ патриарха на Арсенія изверженіе писалъ, але писалъ и до острова Криту и Кифары и до иныхъ мѣстъ Венецкихъ, гдѣ были православніи, на священники, которыхъ хиротонисалъ и которіи бы его мѣли за архiereя, абы были отлучены ³⁾. А далъ волности священникомъ и діакonomъ, отъ Арсенія хиротонисованнымъ, абыся удались до иныхъ архiereевъ канонныхъ, которыхъ бы повторе ихъ хиротонисовали, ведлугъ закону, поневажъ оная першая хиротонія не была хиротонією, то есть посвященемъ, бо вѣмъ противъ канономъ ⁴⁾. Арсеній, по

²⁾ На полѣ: «зрѣте, уиѣтве, листъ 226».

³⁾ «Турко-Греція», листъ 150; Арменопуль, кн. 5, л. 376.

⁴⁾ На полѣ: «хиротонія незаконная повторяется». Феодоръ Балсамонъ къ Марку Александрійскому, вопросъ 25.

таковомъ зъ Духа святого отъ патріархи и собору его вироцѣ, не могли ся больше для встыду одержати на митрополіи неслухне посаженный, удался повторе до папежа Римского, передъ которымъ и предъ его кардиналы ускаржался, придаючи, ижъ патріарха и Грекове папежа и его кардиналовъ за еретики мають. Папезъ затымъ писалъ листъ до Венецовъ за Арсеніемъ, якъ за члонкомъ костела старого Риму. Гдѣ онъ пришедши великую турбацію чинилъ и на горло многимъ настоялъ; лечъ якъ ся сподѣвалъ, ничего не одержалъ, и такъ отъ печали страшеній безъ покуты въ клятвѣ оной умерлъ. И на-тыхъ-мѣсть⁵⁾ skuteczność проклатства патріаршого на мерзеномъ тѣлѣ его пала, же не поспѣла душа зъ тѣла, заразъ зъ великимъ многихъ на то смотрячихъ подивенемъ, очернѣлъ якъ ропуха, окаменѣлъ и, якъ бубенъ, надутымъ стался. Читай о томъ въ книзѣ Греческой исторіи патріарховъ Константинопольскихъ презъ Мартина Крусія преложеной и выданой и «Турко-Греція» прозваной, въ книзѣ 2, на листѣ 150 и 151. Уважай, православный чителнику, и въ памяти мѣй, якъ то Богъ межи Церковію Восточною а межи костеломъ Латино-Римскимъ судить! Штѣ благословилъ и розгрѣшилъ папезъ Арсенія напротивъ судови и клятвѣ патріаршой, не принялъ и не подтвердилъ того Богъ, а штѣ патріарха зъ соборомъ своимъ зложилъ и выклялъ Арсенія, Богъ подтвердилъ. И важно то было: и клятва, отъ патріарха на Арсенію пала, папезскимъ розгрѣшенемъ

⁵⁾ Толст. и Унд. на полѣ: «лягайтеся, отступникова! речъ былюю, отъ Бога обявлюю, пишу вамъ. Внимайте и приглядитесь ласцѣ Божей, при святѣйшемъ патріарси будучей!»

знесена быти не могла, гдѣ на-тыхъ-мѣсть тѣло оного. Господь Богъ объявилъ черное, объявилъ окаменѣлое и надутое, якъ бубенъ⁶⁾.

Іосифъ року 1526 на митрополію Кіевскую взведенъ, благословеніе и святиню маючій отъ патріархи Константинопольского Іереміи, и въ послушенствѣ патріаршомъ пребывалъ.

Макарій первій епископомъ надворнымъ у королевой Елены былъ, потомъ отъ Жигмонта 1-го, кроля Польского, на митрополію поданій за патріархи Константинопольского Діонисія, отъ которого благословеніе и исполненіе святини мѣлъ, и въ послушенствѣ патріаршомъ трѣвалъ статечне, а былъ, снатъ, родомъ Москвитинъ.

Силвестръ Велкевичъ⁷⁾. Той уприсилъ собѣ митрополію у короля Августа, а отъ патріархи Константинопольского благословеніе и святини исполненіе принималъ, и въ послушенствѣ патріаршомъ трѣвалъ.

Іона Протасовичъ, року 1568, отъ патріархи Константинопольского Митрофана благословеніе и исполненіе святини маючій, въ послушенствѣ патріаршомъ статечне трвалъ. Въ тыхъ часѣхъ, меновите за Жигмонта-Августа, короля Польского, въ року 1569, на сеймѣ въ Люблинѣ, князство Литовское и Кіевъ и Волинь зъ королевствомъ Польскимъ зъединилися заедно быти, и еднихъ волностей и свободы заживати, и заровно тяжары поносити, и оборону и промыслъ вшеякій взаємъ чинити, и одного кроля собѣ обирати, одинъ другого правъ и волностей перестерегаючи. А тая унія взглагомъ зъединенія панствъ въ речахъ земныхъ и

⁶⁾ Разсказъ объ Арсеніѣ помѣщенъ также выше, стлбц. 472—474.

⁷⁾ На полѣ: «рокъ 1556».

дочаснихъ гды ся дѣяла, теды на той часъ народъ Россійскій и Литовскій, котормы были вѣры и набоженства церкви восточнои, и заедино зъ народомъ Грецкимъ вѣрили, жаднымъ способомъ въ вѣрѣ зъ Римляны ся не еднотчили, але, пилне оной перестерегаючи, особливого варунку ꙗкѣ убеспеченя о вѣрѣ и достоинствахъ духовныхъ своихъ на той часъ домовлялися, якожъ ясне и выразне правомъ вѣчнимъ, презъ кроля Августа, всю речъ посполитую народовъ и становъ Полскихъ, Роскихъ и Литовскихъ есть варовано и упривилеевано, и присягами на онъ часъ, и отъ наступующихъ кролевъ ствержено. Читай о томъ въ «Статутахъ» и «Конституціяхъ», рокъ 1569 за Августа кроля, року 1574 за кроля Генрика, року 1576 за кроля святой памяти Стефана, року 1588 за Жикгимонта 3-го нынѣшнего кроля. Въ Статутъ Литовскомъ видъ права тыи или привилея.

Илія Куча ¹⁾ року 1577 на митрополию Кіевскую наступилъ отъ святѣйшого Іеремія, патріархи Константинопольского, маючи благословеніе и святини исполненіе. Той Іеремія, будучи передъ тымъ митрополитомъ Ларійскимъ, произведенъ былъ на престолъ патріаршескій Константинопольскій року 1571 и маєть особливую свою похвалу отъ Грековъ, ижъ былъ житіа блаженного, учитель премудрый, судія справедливый и пастыръ чутый. До того Іеремія патріархи Нѣмцы ученія велце докторове, котормы ся Лютеранами или евангеликами зовуть, писали и визнане вѣры своей Грецкимъ языкомъ доводне и порядне догмата списавши, до него послали, подъ ценсуру его тое свое визнане поддаючи, и если бы то речъ

была можная—подъ едностъ вѣры его и владыи пастырской подати себе зезволяючи. На котормы вѣры ихъ догмата што блаженной памяти Іеремія отписовалъ, по тры разы—и по Грецку, и по Латынѣ—зъ друку есть выдано.

Онисифоръ Дѣвочка ²⁾ на митрополию Кіевскую наступилъ, маючи благословеніе и святини исполненіе отъ предреченого патріархи Іеремія, на залецене особъ зацнихъ, свѣтскихъ и духовныхъ.

Але гды той патріарха былъ въ Росіи въ преславномъ градѣ Вилнѣ, въ князствѣ Литовскомъ, довѣдавшися, ижъ митрополитъ Онисифоръ двоженецъ есть, отъ престола митрополіи отдалилъ его, и празнымъ отъ святителского стану учинилъ, а на мѣсце его посвятилъ Михаила Рагозу ³⁾ 1588, который потомъ, за прелестю подобныхъ ему нестатковъ, до костела папешского Латинского прилучилъ, за што и зъ другими отступными владыками на синодѣ въ Берестю, въ року 1596, зложенъ и зверженъ есть соборне. На котормъ соборѣ намѣстникове патріаршіи отъ Іеремія Константинопольского—Никифоръ, великій протосингелъ, а отъ Александрійского Мелетія—архимандритъ Александрійскій Кириль Лукарий были и судъ чинили ⁴⁾, отступника зъ достоинства зложили, отъ церкви отлучили и проклятству поддали, маючи при собѣ православныи митрополиты, епископы, архимандриты, игумены и пресвитеры. Читай о томъ книги: одну «Ектезисъ», другую—«Апокрисисъ», подъ той самой часъ зъ друку выдани. И такъ той Михаилъ,

²⁾ На полѣ: «рокъ 1578».

³⁾ На полѣ: «Михаилъ Рагоза—першій въ Русіи отступникъ».

⁴⁾ Толст. на полѣ: «Книг. 2 тогожъ блаженного Захарія К[опистенского], части 3, глава 22, листъ 136, и глава 33, листъ 194».

¹⁾ «Турко-Греція», кн. 2, листъ 178.

якъ апостата благочестія и якъ канонне, ровне зъ единомудрыми своими владыками, зъ стану зложеный и выклитый, въ «Поминники» не есть положень.

Вправдѣ, той Михаилъ Рагоза барзо жаловалъ своего упадку и хотѣлъ ся былъ навести на свой правый першій путь. Еножъ, якъ хлѣбомъ, честю и суетою того свѣта былъ прелщенъ, такъ для тыхъ же не осмѣлился явне ярма зверечи папешскаго, и по всѣ дни живота своего на сумнѣнью не былъ спокойный. И пришло до того, же при смерти отволывалъ свою апостасію, и о православного духовника зъ души жадалъ. Еножъ предстатели Латинникове зборонили и не допустили. А поневажъ отъ лѣтъ самого того крещенія, земля Руская фтронови Константинопольскому належала, и во владности и зверхности своей патріархове Константинопольскіи митрополитовъ Роскихъ и епископовъ завше и спокойно мѣли, теды то видячи, наяснѣйшій король Жигмонтъ Третій святѣйшому патріарсѣ Іереміи давалъ листы року 1589; дозволяючи ему, абы безпечне всякую владзу оному належачую въ Росіи и въ Литвѣ отправовалъ, што онъ силою Духа Святого дѣялъ, зклядалъ зъ стану, судилъ и святилъ и братства давалъ и иньи благословенія зоставилъ. Листы тии крѣлевскіи найдешъ въ книжѣ «Апокрисисъ»⁵⁾.

То судбами Божиими сталося, же той святѣйшій патріарха Іеремія въ послѣдній лѣта пришедши въ Россію, въ силѣ Духа Святого владзу патріаршую ростегалъ. Тутъ ясный доводъ и признаніе презъ кроля его милости,

⁵⁾ Послѣ этого въ рукописи оставлено пустое мѣсто въ 16 строкъ. У Толст. и Унд. нѣтъ.

такъ важное, якъ валныи сеймовыи привилеи, ижъ народъ Русскій, митрополитове и епископове подлежатъ пастирству и зверхности патріарховъ вселенскихъ, архиепископовъ Константинопольскихъ. Тутъ дается ясно видѣти и вѣдати всему свѣту, ижъ власная и дѣдичная владза надъ духовными Роскими патріарсѣ вселенскому, архиепископови Константинопольскому належала и належить. Тымъ ся зносятъ оныи всѣ выкруты и вымыслы Латинскіи, которыми они усилиють показати, якобы Роскіи митрополитове не были послушными церкви Константинопольской. Тутъ оказія была противъ Іереміи патріарсѣ въ лице станути зъ тыми своими нынѣшними викрутами, але Духъ Божій дѣйствующій въ святомъ патріарсѣ томъ не допустилъ тоей клеветы.

Той святой патріарха отправивши свою владзу и церковь Христову добре устроивши, шолъ и до Москвы, всюды овцы свои назираючи, въ чомъ послѣдовалъ Христу, который зъ неба пелgrimовалъ на землю. Апостолове по всемъ округу свѣта, благовѣствуочи странствовали, — не мѣй пристояло и патріарсѣ зъ престола своего апостольского зступити, а ити въ далніи стороны епархіи своей Малой и Великой Россіи, зъ которыхъ въ одной, то есть на Москвѣ, постановилъ и посвятилъ патріарху сполнимъ и общимъ зезволеніемъ другихъ святыхъ патріарховъ: Александрійскаго, Антиохійскаго, Іерусалимскаго, а въ другой, то есть въ Литвѣ, митрополита противозаконного скинулъ, а другого рукоположилъ.

Кды засъ той святой патріарха Іеремія зъ Москвы и зъ Россіи вернулсѣ до Константинополя, вѣдати ему дано зъ краевъ Нѣмецкихъ, ижъ оваля регула, езуитская ся називающая, удаеть его, якобы онъ, будучи въ Россіи, мѣлъ

приняти новий календарь, и епархіи своей приказывати оный держати. Противъ которымъ езуитомъ патріарха Іеремія писалъ листъ соборный, жалуючи на ихъ потварь и строфуючи ихъ за неправду ихъ притомъ освѣдчаючися, ижъ нѣгды календара нового не приимовалъ и не подтверждалъ, якъ противного уставомъ святыхъ отцевъ и бѣгомъ небеснымъ, подлугъ науки астрологовъ. Той листъ зъ друку есть выданъ року 1596.

Вертаюся къ православныхъ соборови въ Берестю Литовскомъ.

На томъ то соборѣ Берейстійскомъ отъ тыхъ же судіевъ Іпатій Потѣй зъ владыцтва Володимирского канонне и соборне зверженъ есть, который потомъ, зъ папезкою сакрою и гвалтомъ и рукою свѣцкою збройною, на имѣня митрополіи и въ церкви матеріалне впроваженъ стался; а отъ пароду Росского обоего стану, свѣцкого и духовного, не былъ мѣшій ани за епископа, ани за митрополита, и безъ покуты въ клятвѣ и въ зверженіи умерлъ. Для того въ «Диптихи» и въ «Каталогъ православныхъ митрополитовъ» не покладывается.

Іосифъ Веламинъ Рутскій, такимъ же будучи, за митрополита не есть принятый и въ «Диптихи» и въ «Каталогъ» не покладывается, и въ церквахъ Рускихъ православныхъ помененье его не бываетъ. О отступленіи томъ Михаила Рагозы, Іпатія и ихъ единомыслиниковъ читай «Дѣи собору Берейстійского зъ части православныхъ», также и звержене и выкляте ихъ, притомъ и протестаціи въ Берестецкомъ, Виленскомъ и въ Варшавскомъ городахъ и въ иныхъ наконецъ всѣхъ сеймикахъ повѣтовыхъ, отъ лѣтъ 20, инструкціи, и на сеймахъ волныхъ прозобы и налегане, абы апостатове, называю-

чіися унеятове, зъ престоловъ епископскихъ Россійскихъ были зогнаны, а правдивимъ христіаномъ чителемъ церкви всходной вѣры и послушенства патріаршого будучимъ были отданы епископства, яко отъ лѣтъ крещенія Россійского звикло бывати.

Православный христіанине! маешъ предложенный правдивый каталогъ и выводъ всѣхъ митрополитовъ Кіевскихъ, и свячене ихъ отъ патріарховъ Константинопольскихъ, которіи всѣ въ послушенствѣ ихъ статечне трѣвали. А овыи: Ісидоръ, Григорій, Михаилъ Рагоза, Іпатій, Іосифъ Веламинъ, также и единомысленныи ихъ владыкове, ижъ суть выклятыми отъ патріарховъ всходныхъ, и рукою свѣтскою презъ гвалтъ насажены, за митрополитовъ и епископовъ ихъ не знаемо и знати не хочемо, и жадной повинности онымъ, яко Латинникомъ, измѣнникомъ и ворогомъ Церкви всходной, патріарховъ святыхъ хулиникомъ не отдаемо и отдавати не будемо, Богу насъ покрѣпляющему, заступленіемъ Пресвятой Богородицы, молитвами святыхъ патріарховъ и всѣхъ отцевъ всходныхъ! Аминь.

А поневажъ прозрѣніемъ и благословеніемъ Божиимъ отъ церкви всходной, то есть отъ Грековъ и отъ церкви Константинопольской маемо вѣру, крещеніе, пастирь, митрополити, епископы, пресвитеры, святии и свяости, книги, науку, набоженство и свесь чинъ и обходъ церковный, пре то зъ ними вѣруемо, зъ ними держимо, и въ едности правдивой зъ церковію всходною пребываемо, и опой не отступуемо, за ню хотячи и мученичество поднати. А отъ костела Латинского Римского и отъ папезовъ зъ початку Богъ не благоволилъ Россомъ ничего зъ помененихъ взяти, и продкове пашии ничего не взяли, и мы не беремо, и не была

и не есть воля Божія, абысмо ся зъ Латинниками лучили и еднотчили, поки костель Латинскій не отступитъ и не отвержеть всего того, о што отъ всходной церкви есть наганенъ и обличенъ.

Каталогъ

патріарховъ вселенскихъ,
архиепископовъ Константинополя
Нового Рима.

Першихъ архиепископовъ Константинополскихъ а патріарховъ вселенскихъ, почавши отъ св. Андрея апостола, который пайпервымъ Константинопольской церкви патріархою былъ и положенъ есть, маешъ каталогъ въ книзѣ 4 Арменопудла, листъ 296, а зась которыи, по опапованю презъ Турки Константинополя, седѣли на столици Константинопольской, — зъ книги Θεοδοσία Зигомалѣ написанъи.

Гды ся вернули Грекове зъ Флоренціи до Константинополя, тамъ на мѣстѣ патріарха Іосифа, въ Флоренціи змерлого, обрали Григорія Мамму, чоловіка святого и мудрого, который, не долго на столици седѣвши, гды обачилъ непріятеля сурове на Константинополь наступуючого, добровольне зъ столици до монастыра уступилъ. А въ томъ часѣ Мехметъ султанъ Константинополь опаповалъ, року отъ Рожества Христова 1453, мѣсяця мая 29, въ день вторковый. Литера пасхальная 10 на той часѣ была. А было то южъ по Пентикостіи въ першую седмицу поста святыхъ апостолъ. Южъ тому 169 лѣтъ минуло въ року нынѣшнемъ 1622-мъ.

По Григоріи Маммѣ Грекове въ Константинополь за позволенемъ Мехмета солтана, первого царя Турецкого, обрали Григорія Схолярія, названнаго Генадія, который за царя Грецкого Іоанна Палеолога судією былъ, и патріархою его

посвятили. Былъ той патріархъ и всѣ христіане у Махмета въ великомъ поваженю, который вѣру христіанскую за правдивую и пречудную почиталъ. Гды оную патріарха на писмѣ ему подалъ, вырокомъ тежъ посполитымъ варовалъ, абы христіане отъ Турковъ не были утискани. Той Генадій на патріаршескомъ престолѣ седѣлъ лѣтъ 5 и мѣсяцей 5, и добровольне оставивши престолъ, скончилъ животъ свой въ монастыру Крестителя Іоанна, на горѣ Меника ¹⁾.

По Генадіи наступилъ Исидоръ, іеромонахъ, сповѣдникъ всего Константинополя. Той былъ высокій въ цнотахъ духовныхъ и добре унаслѣ стадо Христово.

Іосафъ іеромонахъ, по смерти Исидора былъ обранный и посвященный. Тому султанъ зъ престола уступити розказалъ за то, ижъ протовестіаріевъ на причину царскую не допустилъ другой жоны взяти, первой будучой живою зъ дѣтми.

По Іосафѣ обрапо Марка іеромонаха, прозвискомъ Ксилокарависъ, Византика, чоловіка велце учоного. И седѣвши часъ малый на патріархіи, скончилъ вѣкъ свой на архиепископѣи Хридонской.

Симеонъ, іеромонахъ, Трапезунчикъ, наступилъ подкупне на патріархію; лечъ за вирокомъ соборовымъ врихлѣ зъ престола патріаршого уступити мусѣлъ.

Діонисій, митрополита Филиппупольскій. Той, седѣвши на престолѣ лѣтъ осмъ, добровольне уступилъ и въ монастырь пошолъ, былъ зъ дѣтинства ученикомъ Марка оногo митрополита Ефеского, который на листрійскомъ соборѣ былъ въ Флоренціи.

Симеонъ, оный Трапезунчикъ скинелый, взятый былъ повторе на патріархію и седѣлъ лѣтъ три.

¹⁾ «Турко-Греція», листъ 110.

Рафаиль, родомъ Сербинъ, посвященный на патріархію отъ Анкирскаго митрополита, бовѣмъ того часу Ираклійскій болѣлъ.

Максимъ, передъ тымъ званый Мануиль, мужъ висоце ученый, побожный и премудрый, обраный на патріаршество и посвященный. Той патріархъ каждой недѣли и каждого свята проповѣдалъ слово Божіе въ церкви. Прославилъ тежъ его Богъ чудовне, гдѣ молитвами его невѣсту одну, отъ патріархи Генадія Схолярія въ клятву вложеную (нашедши тѣло ея цѣлое черное окаменѣлое и надутое), розрѣшилъ и въ годину читанія молитвы прощальной тѣло оно розсипалось при бытности значныхъ особъ посланцовъ царскихъ. О чомъ увѣдавши царь рекъ: «о, заправды, речъ то есть чудовная! Заисте, вѣра христіанская есть правдивая вѣра!» Той Максимъ патріархъ такъ велце былъ въ богословіи учонный, же слава его пронеслася до царя Мехмета, и разъ до него послалъ, абы ему написалъ выкладъ святаго символу вѣры нашей, то есть «Вѣрую во единого Бога Отца Вседержителя». И такъ патріархъ учинилъ выкладъ богословско и послалъ до царя, што онъ принялъ вдячне, и урадовался велце, гдѣ услышалъ выкладъ символу вѣры христіанской.

Нифонъ, преславный іеромонахъ на святѣй горѣ Аѳонѣ въ монастыру Пантократора. Той великимъ моленіемъ отцовъ Свято-Гѳрскихъ и гражданъ Θεσσαλονицкихъ принялъ престолъ митрополіи Θεσσαλονицкой, а потомъ патріархою Константинопольскимъ былъ поставленъ. Той патріарха велце былъ пожитечный и каждого дня на амвонѣ людѣ училъ; лечъ, по зависти и злости сребролюбца Турчина Скетербея, зъ престола уступилъ.

Діонисій, повторе на патріаршій престолъ посаженный, седѣвши лѣтъ двѣ

и мѣсяцъ, знову до монастыра своего пошолъ на скончане живота своего, въ пощеніи и подвигохъ. Пишется о немъ, ижъ постникомъ и молитвенникомъ былъ великимъ. А гдѣ ся трафило пойти для потребы церковной, нѣгды на кони не ѣхалъ, але пѣшо ходилъ, хотяжъ перестарѣлый былъ.

Максимъ, митрополитъ Сербскій, патріархою поставленный седѣлъ лѣтъ 6. Былъ и той патріархъ зъ Святой Горы.

Нифонъ, повторе впроваженный на патріархію, и рокъ седѣлъ одинъ.

Іоакимъ, митрополитъ Драмы, чловѣкъ покорный, патріархою поставлений.

Пахомій Зихнинскій митрополитъ, который гдѣ рокъ седѣлъ, пріятель Іоакимови поты его турбовали, ижъ мусѣлъ уступити.

Іоакимъ, повторе на патріархіи, который по маломъ часѣ поѣхалъ до Волохъ, и тамъ въ дорожѣ въ Доловѣстѣ умерлъ.

Пахомій, повторе взятый на патріархію. За того то патріархи, якомъ мало вышей преложилъ, нѣякій Арсеній діаконъ за справою папежа Римскаго, а за великимъ насиліемъ Венетовъ престолъ митрополіи въ Мопемвасіи посѣлъ былъ.

Θεοфилъ, митрополитъ Іоанинскій, по смерти Пахомія обранъ на патріархію, и седѣлъ до смерти на столицѣ.

Іеремія, митрополитъ Софійскій, той врихлѣ до святаго Іерусалима на странничество удался, оставивши престолъ.

Іоанникій, митрополитъ Созопольскій, той мало седѣлъ и умеръ.

Іеремія, гдѣ ся зъ Іерусалима вернулъ, на престолъ патріаршій вошолъ, и былъ патріархою лѣтъ 23 и мѣсяцъ. За того патріархи царь султанъ Солиманъ далъ свой вырокъ, абы церкви въ цѣлости были захованы, поки свѣтъ стоять будетъ.

Діонисій, Никомедійскій митрополитъ, по Іереміи патріархою былъ.

Іоасафъ, митрополитъ Адрианоупольскій, патріархою поставленъ. Той, зступивши зъ престола, живота своего докончилъ въ монастыру.

Митрофанъ, Кессарійскій митрополитъ, той добровольно зрекался патріархіи, и уступилъ зъ нею, и житіе свое въ безмолвіи скончилъ.

Іеремія, митрополитъ Ларійскій, возсталъ патріархою за царя султана Селима и за сына его Амурата. Той патріарха, въ теологіи и философіи учоный, престолъ патріаршій велце духовно и полетично оздобилъ. Былъ тежъ въ Россіи за яснѣйшого кроля Зигмонта Третьего, и за позволеніемъ его урядъ свой отправовалъ, и владзу ростягалъ, митрополита Онисифора Дѣвочку зъ стану зложилъ, а Михаила Рагозу на мѣстце его посвятилъ. Лечъ и того потомъ врихлѣ презъ ексарху, то есть презъ легата своего, зъ стану его зложилъ и выклялъ, для того ижъ ся передалъ до костела Латинно-Римского.

О достоинствѣ

блаженной памяти, Іереміи, патріархи Константинопольского въ Руси, и о отступствѣ митрополита Руского отъ святой апостолской столицы Константинопольской.

Пришедши въ поменъ блаженной памяти Іереміи патріархи и взмену о бытности его въ земли Руской учинивши, хотъ ся речъ не мѣла продолжити и працы сей моей книга умножитъ, розумѣлемъ еднакъ быти потребную за оказію сею пѣшито [о] отступленію отъ святѣйшей апостолской Константинопольской столицы послушенства, предложонныхъ духовныхъ Русскихъ митро-

полита зъ нятма владыками, подъ часть седѣня на той святой столицѣ поменного блаженной памяти Іереміи патріархи, преложити и до вѣдомости короткими словы потомнымъ вѣкомъ подати—што за причина отступства ихъ и што за поступокъ, абы пожитечная о томъ вѣдомость, порокомъ замолчанья засипана бывши, въ запямятане коли не пришла. Справу отступства того называютъ отступниковоу унією, а мы ея зовемо апостасією, якъ тую справу, которая повела и уростила отступство. Которая то унія ихъ, зъ якихъ бы ся початковъ взяла, розумѣю, же не каждому есть то вѣдомо, особливо недбалому и мертвому христіанину, бо ачкожекъ мудрый зъ skutkovъ причину познаваетъ, якъ то зъ овоцу доброе дерево або злое, вшакъ же ижъ ся не каждому даетъ skutku злого обачити злую причину, толко самому мудрому. Абы ся хто въ томъ не мылилъ, причину ея, зъ которой въ skutku станула, вкортцѣ преложити ми належитъ. Хотяжъ бовѣмъ то есть речъ певная, же «злого птаха (якъ посполите мовять) злое есть яйце», не каждый еднакъ его знаетъ изъ луски, але ажъ зъ того што подъ лускою. Много такихъ есть, которіи очима своїми на skutki той унії смотрять, пытаются еднакъ, што то есть унія; поневажъ не каждый вѣдаетъ, же унія тая, о которой намъ речъ, есть пяти владыковъ Русскихъ, а шестого митрополита отъ послушенства звѣлаго имъ пастира патріархи Константинопольского кривоприсяжное отступство, а до послушенства неналежаго имъ пастира папежа Латинно-Римского противозаконное приступство, то есть: ижъ митрополитъ Рускій и пять зъ нимъ владыковъ, зламавши присягу отцу патріарсѣ Константинопольскому пастиреви своему власному

(который въ продахъ своихъ Рускіи нани народы за зряженемъ Боскимъ до познаня евангелской свѣтлости привелъ, окрестилъ, пастиревъ имъ далъ, и церковь нашу Роскую вшелякою псалмодією и порядками, и набоженствомъ, ведлугъ способу и уживаня церкви Грецкой восточной, осмотрѣлъ и рядилъ тыми преложеными духовными народовъ нашихъ Рускихъ презъ лѣтъ 600 и надъ то, отъ часу крещенія и увѣреня Россовъ, уставичне одного по другомъ даючи имъ митрополиты ажъ до вѣку нашего), неостповѣдне отступили отъ него въ року 1595-мъ, а приступили до панѣжа Латипо-Римского кривоприсяжне, именемъ всего народу Руского, который о томъ не чого не вѣдалъ, послушенство ему поприсяжши, поддаючи ливу церкви Руской тому на жниво, который ей не оралъ, не сѣялъ, который, мовимо, жадного ей добродѣйства духовного не учинилъ, и права до насъ и духовныхъ нашихъ нѣколи жадного не мѣлъ. То теды отступство ихъ есть имъ унія, которая въ отчизнѣ нашей, то есть въ земли Руской уставични родить турбаціи, незгоды, заверухи и неспаски, а въ реліи нашей Грецкой вѣру зъ непорушного ей мѣста рушивши, дѣравить ей, шпотить, мутлюеть и вшеляко профануеть. Зъ якой теды имъ до того причины пришло, зъ якихъ початковъ, презъ якіи сродки повстала, коплася и теперъ точится, абы хто не розумѣлъ, же то имъ зъ побожности, або зъ милости едности зъ костеломъ Римскимъ, любъ за поводомъ доброго сумнѣня пришло, якобы ся поважными способами и сродками точила, а не рачей зъ ухиленія заслуженой церковной карности, а за тымъ зъ роспусты и зъ ухвалства,—вѣдати даю, якъ ся речъ мѣла и маеть, правдиве и истотве,

поневажъ якъ о речи злой добре розумѣти, такъ и речъ добрую зле удавати,—однакій грѣхъ быти сужу.

Речъ ся теды тая такъ маеть.

Гды южъ до такой остатней простоты преложенымъ духовнымъ народу нашего Руского пришло, которіи по тамтын вышши лѣта въ панствахъ Корунныхъ и Литовскихъ, поготовю въ Рускихъ, прочъ иновѣрныхъ, бы въ побудку не маючи, въ справахъ и въ рядѣ церковномъ сонъ спали ледве обуженый, такъ твердый, же за пристемъ на повѣреную справованю ихъ Рускую церковь, за скаранемъ насъ Божиимъ рознихъ сектъ и ересей, вѣхровъ и шумовъ оцненяся очій протерти и до себе прійти о собѣ и о повѣренныхъ онецѣ своей душахъ людскихъ радити, абыся тымъ злымъ еретичскимъ повѣтремъ не заражали немогши, опустили ся и повѣреніи собѣ души по воли ихъ идти пустили, которые по рознихъ сектахъ якобы безпастырніи розбѣгши ся гинули, а самимъ до ового Соломоноваго пришло: «егда прійдетъ злочестивый во глубину золъ, не радить: находить же нанъ безчестіе и поношеніе ¹⁾». Пало абовѣмъ на нихъ поганбѣнье и зелживость, и пришли въ такую нечулость, якобы живы не были, прето ижъ повинности своей пастырской досить не чинячц, о собѣ и о повѣренныхъ паствѣ своей овечахъ, поки мѣли часъ, чути не хотѣли. Отколь пришло было, же южъ негодность осѣдала епископскіи-столицы и митрополитанскіи, але тое, што имъ самимъ ку ганбѣ и соромотѣ, ба и ку грѣхови быти могло, которые не зъ монастиревъ добре въ безженномъ любо въ законничомъ животѣ выпѣвчени бывши на нихъ ся всажали, якъ тое церковныи уставы мѣти хотять, але заразы отъ

¹⁾ Притч., гл. 18, ст. 3.

господарствъ суетныхъ и земледѣлствъ, або зъ варстату ремесла жолнерского, въ нагороду заслугъ своихъ, а надъ то—неуки и простаки великіи въ писмѣ святомъ небѣглии, до того анъ пробаціи впродъ нечинячи, анъ иноческаго живота не скоштовавши. Зачимъ тыи святѣи и вшеякой чести годныи духовныхъ преложеньствъ столицы чути почали на собѣ не толко двоженцовъ и мужо-бойцовъ, але и такіи нерядники, которѣи въ Богу пошлюбленомъ безженномъ животѣ, ведлугъ каноновъ и своего поволанія, не заховалися. Пресвитерове зась, отъ ныхъ насвяченіи,—сметѣя было людское, бо южъ до такой зневаги святое пресвитерское достоинство пришло было, же ся на оное чловѣкови доброму дати потягнути, якъ на свѣтскую якую ганбу поступити было. Отколь ся до него самыи толко голодныи и неукове такъ натиснули были, же южъ роззнати не было, гдѣ былъ частіи пресвигеръ въ корчмѣ, чили въ церквѣ? На што часовъ там-тыхъ пожилой годной памяти мужъ Герасимъ Даниловичъ Смотрійскій ²⁾ поглядаючи а справы духовныи, ажъ надеръ въ занедбане пущеніи, имъ далѣй, тимъ въ горшіи нерядъ приходячи видячи, въ конецъ обаченяся, ачъ не кунштовнимъ поважнимъ, еднакъ вѣршемъ Роскимъ на непоряднии хиротонизанты и ихъ рукоположенцы волаъ и нарекалъ.

О чомъ всемъ блаженной памяти Геремія, патріарха Константинопольскій, отъ людѣи народу нашего побожныхъ увѣдомленъ бывши, частю для погамова тои завзятой ся роспусты, частю для забѣ-женя нововзниклымъ геретикимъ сектамъ, южъ ся и въ народъ Рускій значне закрадати почалымъ, въ отчизнѣ нашей

²⁾ Толст.: «Смотріиѣй».

самъ особю своею въ року 1589 ставитися зезволилъ. Гдѣ, ведлугъ вѣчныхъ правъ своихъ, за универсалнымъ позволенемъ на роспростиранье влады отъ короля его милости теперъ счастливе пануючого Жигмонта Третего дапымъ, юрис[дикцію ³⁾] свою властелско роспростираючи на столицы митрополи Роской, нашолъ Онисифора Дѣвочку двоженца; того зложилъ, а на его мѣстце митрополита посвятилъ Михаила Рагозу; на архимандритіи Супраслской нашолъ Тимоою Злобу въ пороцѣ мужебойства, и того зложилъ, а на мѣстце его подалъ архимандрита Иларіона Масалского ⁴⁾. Штò, за ласкою Божею, справивши и въ Вилни братство поднесши, пустился на великую Россію до Москви, новопосвяченному отъ себе митрополитови Михаилу Рагозѣ въ присязѣ давши, абы подъ часъ, да Богъ зверненея зъ Москвы, для далшихъ, намовъ въ справахъ духовныхъ и въ потребахъ церковныхъ соборъ оголосилъ и собралъ. Въ Москвѣ часъ нѣякій змѣшавши, патріарху имъ, передъ тымъ небывалого, поднесши и посвятивши, прибылъ до Вилни. А видячи собору неготовость, упомневши оното митрополита, ѣхалъ до Замостя, гдѣ при годной памяти канслеру и гетману Коронномъ, пресвѣтломъ Іоанну Замойскомъ, часъ немалый мѣшкаючи, на наказанный соборъ чекалъ. Але діаволь, зъ вѣковъ тысячу хитрый прибіглецъ, зайзрячи въ церкви Божой Руской доброму, черезъ Кирила Терлецкого, владыку Луцкого (который тогожъ себе декрету зъ того собору очекивати

³⁾ Дополнено по списку Толстова.

⁴⁾ На полѣ Толст.: «Блаженъ той вѣнецъ въ Богу отецъ киръ Иларіонъ отъ зостливыхъ униатовъ за благочестіе святыи монастырь пострадалъ».

мѣлъ, до котораго ся и самъ на зложеніе митрополита Онисифора Дѣвочки подписалъ, бо тежъ былъ двоженецъ, якъ и онъ, але отцу патріарху еще не вѣдомый), всѣхъ владыкъ и самого митрополита подустилъ, абы соборъ той, умыслне давши якую колвекъ тому причину, былъ звлеченъ. Вѣдали або вѣмъ тыи совы, же того свѣта знести не могли, якъ въ двоженствѣ, такъ и въ перядной роспустѣ порочни, на што митрополитъ датися намовити лацно допустилъ.

Отецъ патріархъ о той скрытой радѣ [и зрадѣ ¹], а особливе о Луцкого прехитрствѣ, который ся передъ нимъ лисомъ стлалъ, ничого не вѣдаючи, зъ Замостя пишетъ до митрополита, упоминаючися у него о наказанный соборъ, на который не безъ значной своей шкоды южъ то немалый часъ чекаеть. Въ которомъ листѣ и то наменяеть, же его слухи о нерядѣ духовныхъ дивни заходятъ, и посилаеть листъ той черезъ Григорка, протопоповича Виленского, писара митрополитоваго.

Который въ переїздѣ своемъ неосторожный будучи, бо ся тежъ жадного оттоль небезпеченства не сподѣвалъ, оголосилъ то на Волюню, зъ чимъ отъ отца патріархи до митрополита ѣхалъ. Што гды Терлецкого, на той часъ подъ Луцкомъ будучого, вѣдати дошло, той на-тыхъ-мѣсть опричниковъ своихъ за нимъ послалъ въ погоню, приказавши имъ, абы и себе, и коней не щадячи гонили за нимъ, а гдѣ бы колвекъ нагонили, абы листы отъ него отобрали, и самого такъ добре обложили, жебы былъ нехило митрополита витати могъ.

Што ся такъ и стало.

Тыхъ збойцовъ въ погоню, якъ ся

рекло, выправивши, самъ слѣдъ прехитрства своего затираючи, подъ той самый часъ зъ владыкою Львовскимъ Гедиономъ Болобаномъ зѣхавшися, пустился до Замостя, якобы нѣгды пѣчочого вѣдомъ не будучи. А до отца патріархи прибывши и о зволю того наказаного собору фрасуючогоса нашедши, готовость всѣхъ владыковъ спол-епископовъ своихъ и свою, въ чомъ бы были отъ кого винованы, до даня о собѣ и sprawy прекладаючи, не только передъ самимъ отцемъ патріархою, але и передъ кождимъ тымъ, кому бы то отъ него дойзрѣти злецо было, усправедливится освѣдчилъ.

Але ово, якъ на лихо, отъ кого было замыкати, тому ключи вручили! Отецъ патріархъ, якъ чоловікъ щирый, лисови тому хитрому лацно увѣрилъ: самъ отъѣздаеть, а ему даеть листъ и чинить его на той наказанный соборъ ексархою. Онъ, такъ помыслиной погоды набывши, триумфуетъ, же ся зъ такъ трудного на себе гаку зорвалъ.

Вшакже, незадолго, гды ся еще отецъ патріархъ около ряду церковного въ Волоской земли найдовалъ, отданный былъ ему листъ отъ Мелетія Богуринского, владыки Володимерского и архимандрита Печерского, зъ котораго всѣ дѣйма Терлецкого вырозумѣлъ, и на-тыхъ-мѣсть высалъ отъ боку своего ексарху Діонисія, абы на соборѣ томъ пресидовалъ. Гдѣ заразъ презъ негожъ пишетъ и до Богуринского, и справы той Терлецкого всей такъ о отняты листовъ у Григорка и збитье его, якъ и о листѣ, на ексаршество ему дапыи, абы жадной ваги не мѣлъ, и ежелибы ся иншии якіи на него збродниѣ оказали, зъ рамена своего дозоръ ему злецаеть. А взявши тежъ и о томъ вѣдомость отецъ патріархъ, изъ ся той отъ него наказанный соборъ зъ умы-

¹) Дополнено по списку Толстова.

слу презъ митрополита звлекль, злециль тому Діонисіеві ексарсѣ, абы судіи покараніе учиниль.

А въ томъ часѣ, гдѣ ся то дѣеть, Богуринскій переїздомъ зъ Кіева до Володимера видится зъ Терлецкимъ подѣ Луцкомъ, гдѣ зъ розмовы пріятельской речеть на него Богуринскій, яко бы на жартъ, же его маеть въ шкатулѣ. Той жартъ взялъ Терлецкого за сердце, бо тежѣ южѣ о немъ былъ передѣ тымъ заслыхнулъ, и мыслиль о томъ, якъ бы ся зъ того жарту былъ вывертѣль.

По колку дній отъїзду отъ него Богуринского, іхаль до него Терлецкій до Володимера. Гдѣ гдѣ ся ему радо показало, ість и пѣть, а овдѣ одно на мысли: господарѣ южѣ хмѣлный, а гостя барзѣй о жартъ оный думы, нѣжѣ хмѣль рушаютъ, такъ ся еднакъ панимъ быти указаль, яко бы и зъ покою Богуринского выйти не змогъ. Господарѣ, въ дому своемъ беспечне будучи, въ томъ же покою подпильи уснулъ и дужо ²⁾; хлопъятка тежѣ покой паномъ учинили. Гостеві не до сну, але до господарской жупицы, зъ которой выпивши ключъ, до шкатулы, а зъ ней жартъ оный, который его за сердце былъ взялъ, то есть листъ оный помененный патріаршій взявши за пазуху, ключи засѣ тамъ, гдѣ были, а самъ южѣ тогда до сну беспечнѣй. Назавтрѣе, скоро день въ дорогу; упрошаетъ зъ собою и Богуринского и на своемъ возѣ завозить его до Фалимичъ, гдѣ двій колко зъ нимъ банкетовавши, его отпустилъ, а самъ подѣ Луцкъ до Рожищъ. А Богуринскій такъ былъ осторожный и чулый,

же не первѣй ся осмянѣ быти обачиль, ажѣ гдѣ митрополитъ Рагоза, за подуценомъ Терлецкого, оного Діонисія ексарху патріаршого, зневаженого ни зъ чимъ отправиль!

Тое по мысли своей все Терлецкій справивши, за вложенъемъ ся въ то Рагозы митрополиты, Григорка о збитѣ и отнятѣ листовъ патріаршихъ, и жебы того не голосиль, двома стѣ чирвонныхъ золотыхъ поєдналъ. А жебы ся въ той справѣ до нихъ прилучиль, бо былъ чловѣкомъ слово въ устѣхъ маючимъ, владыцтво ему Полоцкое обѣдали и зистили.

Не уконтентовался еднакъ еще тымъ своимъ прехитрствомъ Терлецкій! Идетъ далѣе, а якъ его кламца ³⁾ зъ вѣковъ научиль, такъ поступуетъ, хотѣ видѣль, же южѣ выграль, бо всѣ листы патріаршіи у себе южѣ мѣль, и той данный ему на ексаршество! Гдѣ ся абовѣмъ у него упомянулъ митрополитъ о преложенѣе доданя отцу патріарсѣ 15 тысячій аспръ ⁴⁾, которые ся презъ волоку собору, кволи нему учиненую, стравили, онъ, абы митрополита зъ отцемъ патріархою на упадѣ повадилъ, повѣдѣль ему, же «не аспръ такъ много, але 15 тысячій червонныхъ золотыхъ, не зъ отволоки собору за свои утраты, але за твое посвячене (што фалшиве удавалъ) по тобѣ потребуютъ», и придалъ, же «гдѣ ты о собѣ и о насѣ радити не будешъ, вѣдай о томъ певне, же што продка твоего Онисифора Дѣвочку поткало, поткаетъ тоежѣ и тебе, и насѣ, же, зе встыдомъ и безчестіемъ, зъ столицѣ ради-не-ради уступовати будемо мусѣли». Тоежѣ мовиль и до иншихъ

²⁾ Толст. на полѣ: «Роскошная и милая памѣ речъ есть пьянство! Але чинитъ насѣ блазнями и людское шидарство!»

³⁾ Толст. на полѣ: «Кламца нечестивой учить своего ученика кламати, же бо безпечнѣй на муки вѣчныи его порвати».

⁴⁾ «Аспръ» — мелкая Турецкая монета.

владыковъ, а особливе слова тѣи ширилъ и ексатгеровалъ передъ Потѣмъ, пово на владичество Володимерское поднесенымъ. Зачимъ гдѣ той тамъ Терлецкого духомъ стался надуть, о 15 тысячій аспрь пересланю-мыслити попехавши,—взили передъ себя мысль иншую, зъ которою ся таили такъ долго, ажъ бы выконаню ей часъ погодный усмотрѣли, бо еще митрополита Рагозу своимъ тымъ замысломъ не овшеки едномыслного мѣли. Которую ажъ въ лѣтъ шесть по бытности отца патриархи выконали, року абовѣмъ 1595, не давши о томъ отцу патриарху и одною лѣтерою вѣдати, и отъ всего народу Руского хитре то утаивши.

Потѣи и Терлецкій, геритове отступства того, до Риму пустилися, и тамъ Римскому бискупови своимъ и всего народу Руского именемъ, который не только о томъ не вѣдалъ, але анъ о томъ коли мыслить, послушенство отдали и ногу его цѣловали, и такъ тую велебную свою унію хитре и подступне ухилиючися отъ карани церковного и канонного, которое не одно заслужили были, абы его не понесли, справили. Которая несчастливое въ народѣ Роскомъ розорване справила, же весь народъ Роскій зъ двома епископами благочестивыми, Михайломъ Копыстенскимъ Премисльскимъ и Гедеономъ Болобаномъ Лвовскимъ, при звикломъ послушенствѣ патриархи Константинопольского zostали.

А за ними, якъ за отступниками и кривоприсяжцами, подъ послушенство бискупа Римского нѣхто не шолъ, вѣдаючи то до нихъ певне, же, мимо тую помененую причину, то есть, мимо роспусту свою и неправильное на столицѣ епископскій вступлене, жадной иншей до отца патриархи причины не мѣли, абы его слушне отступити были

могли, бо былъ мужъ прикладный, побожный, покорный, за свѣдоцтвомъ тыхъ самихъ отступниковъ и всѣхъ иншихъ, которые го въ тыхъ панствахъ видѣли, и съ поважныхъ своихъ обычаевъ мужъ былъ святой. А владыка Луцкій Терлецкій былъ двоженецъ, и въ многихъ эксцессахъ такихъ порочный (чого добре свѣдомъ повѣтъ Луцкій), зъ которыхъ каждый, якъ и самое тое двоженство, епископской столицы чинили его негоднымъ, особливе забойства и лихоиманія, и нечистость тѣлесная вѣдомая многымъ (посвѣдчать и нынѣ балвѣръ и пострадавши). А другій колега его, Ипатей, владыка Володимерскій, былъ порочный въ нестатку вѣры: передъ тымъ отступствомъ своимъ, будучи еще чоловѣкомъ свѣцкимъ, былъ два разы папешникомъ, былъ калвинистою, былъ новокрещенцемъ. Повѣдають многіи, добре того свѣдоміи, же и до старого закону склонился былъ и церемоніи лѣкоторые заживати починалъ, а молитвы свои читанемъ книгъ старозаконныхъ отправовалъ. Штѣ, ведлугъ канону 11 собору 6 Константинопольского, чинило его епископской столицы негоднымъ. И претожъ ся такъ хижо оба тѣи порочны геритове удѣляли, поки бы ихъ была отъ патриархи духовная дисциплина и деградація не зашла: епископа абовѣмъ права церковныи мѣти хотятъ одной жоны мужа и во всемъ непорочна, якъ Божіяго строителя.

А то есть причина, поступокъ и склѣтене той мерзеной ихъ уніи, або рачей апостасіи. Которою ижъ ся народъ Роскій зо всего сердца брѣдилъ и ихъ въ томъ не наслѣдовалъ, они, видячи себе отъ своихъ парафіянъ отпущеными и зневаженными, зъ шляхтою, зъ панами и зъ князаты мало штѣ, або згода нѣчого почати не могли, зачали

зъ мѣщаны, зъ людомъ посполитымъ и зъ священниками, пустили межиныхъ злого своего отступства злыи проповѣдники ¹⁾: кѣи, посторонки, ланцухи, турмы, цѣквициіи, мандаты, баниціи и инши мученія и трапєня и тымъ подобныи учителя, которыи бы тяжкою и трудною до знесеня своего проповѣдію до наслѣдованя отступства ихъ народъ примушали. И каждый въ своей діецеіи—почали прєсвитеровъ иншихъ отъ хлѣба отдаляти, иншихъ ланцухами и турмами мордовати, а которыхъ презъ гвалтъ не подоляли, тыхъ мандатами турбовали, баниціи на нихъ выносили, церкви имъ печатовали, а затымъ або имали ихъ и вязенемъ трапили, або отъ всей маєтности прочъ съ парафіи выгоняли. Мѣщанъ—также: однихъ отъ лавицы ратушной руговали, иншихъ отъ цеховъ, другихъ вязенемъ и окрутными темницами, безъ вшєлякой милости [и литости ²⁾] трапили, напродъ въ Берестю, въ Пинску, въ Красномъ Ставѣ и индѣ, а потомъ пришло до Вилни, до Полоцка, до Витєнска, до Орши, до Могилєва и до иншихъ мѣстъ Бѣлорускихъ.

И такою своею окрутною и нехристїанскою проповѣдію идучи, гдѣ видѣли, же и тымъ не вскурали, але имъ оны суровѣи на людѣ и на священникии наступовали, тымъ ся они барзѣи нимп брыдили и удалялися отъ нихъ,—до иншей ся рады скрытой и превротной удали, который чловѣчїй промыслъ, если бы Божїй особливый былъ не приступилъ, нѣгды бы забѣчи не могль.

Понєхавши абовѣмъ того своего на православныхъ окрутного наступованя, границы посылая до патріархи за-

мкнули, а подѣ той частъ зъ тыхъ двоухъ позосталыхъ памѣ православныхъ епископовъ, Перемыслкого и Лвовского, вызути насъ предѣ ся взяли, абы за знесенемъ ихъ знеслися заразъ и священникии православныи. А за поступкомъ часу до ихъ рукоположенцевъ радо-не-радо въ справахъ духовныхъ, абы ся обернула утєчка, знесни абовѣмъ и привилєеванныхъ столицъ епископовъ, чужоземцемъ указали бы або за границу, або если бы тутъ жити хотѣли, абы не хиротонисовали, якожъ южъ на Премислскую столицу посмерти епископа православного Михаїла Копыстенского всадили апостату нѣякогого Аєанасїя Крупєцкого; зе Лвовскою погоды и смерти теперешнего православного епископа чекали, надворного своего епископа на ню напавши. Штѣ они тихо, кріємо и не даючи той по собѣ превротной рады познати, справовали.

Господъ Богъ, которого рады не якъ рады людскїи, особливимъ своимъ о святой церкви своей, которая естъ ему въ нашей Руской земли, промысломъ и неповятами рядами ряды ихъ людскїи помѣшалъ, и гдѣ оны нѣ одного православного епископа въ церкви той не оставити замыслили, и южъ на то, якъ каня на дожчѣ, чекали, всю ієрархію, зуполную святїню, митрополита православного зъ православными упривилєеванныхъ въ земли Руской епископскихъ столицъ епископами поднести и даровати ей рачилъ!

Штѣ розумѣете, православныи христїане, меншїи ли естъ сей чудѣ въ святой церкви нашей поднесеня святїни, отъ чудовъ оныхъ подѣ частъ крєщенїя всей земли Руской отъ Бога показанныхъ? Чуда то, заправды, суть знаменитїи: слѣпому прозрѣти и паперови въ огни не горѣти, которыи обѣ сталися справою Духа Святого тогда

¹⁾ Толст. на полѣ: «Уніацкая незбожна наука, разбойницка, катовская и тиранская штука!»

²⁾ Добавлено по списку Ундольскаго.

гды Русь вѣру христіанскую, которую и теперь непорочно во всемъ и цѣлу держитъ, якъ зрѣницу ока чисту и непорочно ховаеть, пріймовала чудо не меньшее и въ поднесеню святыни. Церковъ абовѣмъ наша святая митрополита и епископовъ православныхъ, которыхъ самъ Иисусъ Христосъ «окомъ тѣла» назвати рачилъ, позбывши, сталася была слѣпою, была тѣло безъ очей, а презъ поднесене той святой святыни прозрѣла, и благодатию Христовою видить! Знаменитое, во истинну, чудо есть чудо сее и онымъ крещенію нашего чудамъ во всемъ ровное! Прозрѣлъ на онъ часъ Володимеръ, который своимъ прикладомъ всю Рускую землю до познания правдивого Бога и до крещенія привелъ. А теперь прозрѣла церковъ, которая душезбавенною своею наукою и збавенныхъ таемныхъ обхоженемъ въ вѣрѣ познания правдивого Бога всю окрещенную въ ней Рускую землю задержуетъ. Чудъ то знаменитый, же евангеліе въ огонь подъ часъ крещенія земли Роской вкиненное не згорѣло. Не меньшій, заисте, и ово чудъ есть православный, же якъ вкиненный посередъ огня на онъ часъ паперъ, такъ теперь зъ волъ Божей посередъ огня гнѣвомъ палающихъ сердець отступниковъ нашихъ внесенный, огневи такому подлежый, святой святой святыни въ Роской нашей церкви возстави[те]ль¹⁾ не згорѣлъ, которіи вышши на него не смолою и сѣркою, але гнѣвомъ и ненавистію распаленныхъ сердець своихъ поломаны зъ себе выпускали, пѣжъ она седмъ седмицею распаленая печь Вавилонская! Чудъ то знаменитый и оно, ижъ до голодныхъ лвовъ и до ядовитого смока вкиненный пророкъ Божій Даниилъ не зги-

¹⁾ Исправлено по спискамъ Увдол. и Толстова.

нулъ! Не меньшій, во истинну, есть и сей чудъ, же до того огня гнѣва ярости отступниковъ и, праве, въ пащеки окрутныхъ тыхъ лвовъ и ядовитыхъ смоковъ, Божимъ мановеніемъ вкиненный мужъ Божій Теофанъ, мѣста Божого Іерусалима патріархъ, не згинулъ! Чудъ, православны христіане, есть ово, же гды Роскую землю Господь Богъ до познания Себе одного правдивого Бога, до вѣры, мовлю, христіанской привести зеволить, черезъ сукцессора то первозванного апостола своего Андрея справити рачилъ, абы до христіанской вѣры наше возване черезъ того апостола въ сукцессорѣ его сталося, который напервѣй межи апостолами до познания Христа Мессіи и до приняти вѣры христіанской и до наслѣдованія Христа Господа возванъ былъ. Не меньшій, заправды, чудъ есть и ово, же гды тойже Господь Богъ обаленую презъ отступника въ церкви земли Роской святыню поднести зеволить, черезъ сукцессора то первозванного христіанского архіерея, то есть Іакова, брата Господня, справити рачилъ, абы архіерейского церкви Роской достоинства поднесене черезъ того апостола въ сукцессорѣ его сталося, который напервѣй межи апостолами отъ самого Христа архіерея архіерейства саномъ былъ почтенъ и напервѣй всему христіанству столицы церковной Іерусалимской посаженъ. Перенеслъ Господь Богъ во мгновеніи ока зъ земли Жидовской до земли Ассирійской пророка своего Аввакума, абы зголоднѣлого Данила въ ровъ межи лвами накормилъ. Прпенеслъ тойже Господь Богъ недовѣдыми своими судьбами зъ землѣ Палестинской до землѣ Роской архіерея своего Теофана, абы зголоднѣлой церкви Роской, въ ровъ преслѣдованія межи отступниками будучой, кормителей

спорядилъ. Чудъ то, заправды, великій и дивный зъ которого мы, православныи хрістіане, Христа Бога нашего дпемъ и пою благодарити повинни есѣсмо.

Гды теды, якосмо рекли, отступникове нашѣ превротными своими радами²⁾ нѣ одно[го] православного епискона въ церкви нашей Руской не составити предсявзяли, и гды того своего шкодливого намъ замыслу skutку южъ при надѣи были, Господь Богъ подъ тотъ самый часъ недовѣдомыми своими судьбами прислати до земли Руской рачилъ патриарху Іерусалимского превелебного въ Богу господина отца Теофана. Который въ року 1620 до Кіева прибывши, и отъ короля его милости змѣшканья и переѣзду спокойного позволене одержавши, за прозбою побожныхъ обоего стану духовного и свѣтского мужей сватыню поднеслъ, митрополита и епископы рукоположилъ, и такъ за волю и промыслъ всеилного Бога церковь нашу Рускую до первого въ преложенныхъ духовныхъ постановеня привелъ и отновилъ. Зъ чого Господу Богу, якъ вшелякихъ добръ подателеви, нехай будетъ отъ насъ честь, слава и поклонъ во вѣки безконечніа. Аминъ.

То теды есть, православный чителнику, велебная тая унія, або рачей обридлая апостасія и турбація, тыи суть причины еи и той поступокъ! А што бы были еи за skutки—всѣмъ суть на вѣдоку, же южъ зъ той едности и згоды такая немаль народомъ тымъ Полскому, Литовскому и Рускому ед-

²⁾ Толст. на полѣ: «Благочестивый и вѣрный хрістіанине, познавай уніацкую, шатацкую, еретическую раду! Стережися, утекай превротности ихъ, которые отъ церкви Божей волокутъ до самого пекельного аду».

ность и згода сталася, якая есть волкомъ зъ овцами. Здаръ, Христе Цару, конецъ потѣшный, нѣжъ на якій заносится видимо. Аминъ.

А по томъ Іереміи были патриархове тыи: Матѣей, Гавріиль, Теофанъ Карійскій, Мелетій патриархъ Александрійскій былъ мѣстоблюстителемъ, *τοποτηρητής*, Матѣей, Неофитъ, Матѣей повторе, Рафаиль, Неофитъ повторе, Тимоѣей Паленпатры митрополитъ; Кириль зъ столицы патриархіи Александрійской для многихъ важныхъ причинъ на престолъ Константинопольскій возваный, который нынѣ, року 1622, сидитъ на патриархіи Константинопольской, свято и мудро церковь Христову пасучи.

РОЗДѢЛЬ ТРЕТІЙ.

Части III, роздѣлу III, артикуль 1³⁾.

Россія якими подлежитъ правы церкви Константинопольской и патриарсѣ вселенскому, архіепископови Константинопольскому?

Право божественное и апостольское.

Зъ преизрѣнья и воли Божей сталося, ижъ св. Андрей Первозванный апостоль жребіемъ, или зъ Духа Святого удѣломъ, межи другими апостолами принялъ Грецію и Византіумъ. Тежъ преизрѣняемъ и волею Божіею отъ того Византіумъ пошолъ въ Россію и на горахъ Кіевскихъ стоячи благословилъ народы Россіи и землю ихъ. За которымъ бытемъ его въ Россіи и въ Новгородѣ, до увѣреня Россовъ, што быти на по-

³⁾ Этотъ артикуль помѣщенъ въ «Книжцѣ» Наанаила (об. 330 л.) и въ «Книгѣ о вѣрѣ» (Москва, 1648, об. 232 л.).

чатку могло, привелъ. А Византія, то есть Константинополь, найпереднѣйшая столица святаго Андрея, и онъ въ «Каталогу патріарховъ Константинопольскихъ» першимъ есть положеный. Зачимъ южъ тутъ першее право и Бозское, и апостолское, абы Россія подлежала церкви Константинопольской и патріархомъ въ ней будучимъ.

Право божественное и набытое.

За благовѣрнаго Василия Македона царя и за Фотія патріарха, Константинопольскихъ, Россове крестилися, гды оно впродъ евангеліе въ огонь вложено и не згорѣло. А патріарха Фотій далъ епископа, абы крестилъ Россовъ. Тутъ также повторе двое право, презъ которіи Россія подлежить церкви Константинопольской и патріарсѣ: едно Бозское, же чудомъ отвердилъ вѣру Константинопольскую, также и правого пастыра и наступшу апостолского патріарху Константинопольского, отколь ся указываетъ, ижъ Фотій патріарха честенъ и святъ и вѣрный церкви Христовы пастиръ былъ; другое — набытое, же патріарха Константинопольскій Россію набылъ и позыскалъ до своей церкви и до своего пастирства.

Олга зъ многими боярами поѣхала до Константинополя и тамъ ся крестила. А то ся стало зъ прейзрѣнья и воли Божей, и зъ патхненъя Духа Пресвятого. И тутъ потрете двое право, презъ которіи Россія подлежить церкви апостолской Константинопольской и патріархомъ тамошнимъ: едно Бозское, же ся подало за волею Божіею; другое — набытое, же церковь Константинопольская и патріархи набыли и позыскали собѣ отъ того часу Россію.

Володимера и Россовъ гды розмаити народове до своихъ вѣръ потягали,

Богъ, отъ всѣхъ оныхъ вѣръ душу и сердце его отвернувши, показалъ ему правую вѣру въ церкви Константинопольской. И такъ оную въ Корсуню за чудомъ знаменитымъ припаялъ и крестился отъ епископовъ, отъ патріархи Константинопольского посланныхъ, якъ ся выше довело. И тутъ двое право: одно Бозское, ижъ Богъ Володимерови и Россомъ въ Константинополю улюбылъ и уподобалъ принять вѣру; другое — набытое, ижъ патріарха Константинопольскій набылъ собѣ той народъ презъ крещеніе и презъ увѣрене оного. Гдѣ тамъ заразы патріарха архіепископа до Новгорода и митрополита до Кіева, также и епископовъ многихъ и пресвитеровъ монаховъ, учителей, книги, науку, уставъ и весь чинъ набоженства подаль, и послалъ въ Россію. И такъ отъ Константинополя уфупдована есть вѣра въ Кіевѣ и по всей Россіи.

А то было совершенное и досконалшее увѣрене и крещеніе Россовъ, и притомъ *intromissio*, то есть увязное до оныхъ правъ вышеменованныхъ Бозскихъ и набытыхъ. Неможная теды есть речъ и неслухная — Римского бискуна до того права припускати. Немашъ ему жадного приступу тое жати, чого не сѣялъ, и набытое имѣнье патріаршее презъ гвалтъ выдирати; чого ему Богъ въ первотыпахъ не далъ, того зъ нарушенемъ права Божого и людского доставати не можетъ, и жаденъ судія справедливый присудити ему того не можетъ.

Приточу тутъ подобную справу и судъ справедливый. Еще за поганства, за кроля Ческого, два принесли штуку золота, мовячи: «жесмо то, пане, знашли, скхай то до своего скарбу». Повѣдалъ имъ: «гды вамъ то богове лѣснїи дали, умѣйтежъ имъ то заслуговати

и ку ихъ то хвалѣ оберните; я того отъ васъ не потребу; штосте собѣ набыли—держѣте»¹⁾. Если погане такіи судъ въ набытой и пайденой речи ухвалили, изали небарзѣи намъ христіаномъ набытого и отъ Бога самого поданого патріархомъ Константинопольскимъ права на Россію, пристоятъ перестерегати,—и овшемъ барзо.

Право канонное.

Россія и правомъ соборовъ вселенскихъ Константинопольскимъ патріархомъ подлежитъ. Синоду бовѣмъ четвертого вселенскаго Халкидонскаго отцы святѣи, зъ натхненія Духа Святого, народъ Россійскій подъ именемъ Барбаріи присудили и поддали столицы апостольской Константинопольской и патріарсѣи ея мовячи въ канонѣ 28: «Понтіійской, Азіатицкой и Ораческой діецеѣи митрополитове, также тежъ и на епископѣи помененныхъ діецеѣи, которыи суть межѣ Барбарами, отъ ерону святѣйшей Константинопольской церкви абы были посвячани» и прочая.

Канонистове-выкладачове того канону выкладають слово «Барбарія» мовячи: «архиепископства реклѣ быти межѣ Барбарами, Аланію, Россію и ныни; Алянове бовѣмъ суть Понтіійской діецеѣи, а Россія Ораческой». Читай въ «Правилахъ» Θεодора Балсамона, патріархи Антіохійскаго, на канонѣ 28 собору Халкидонскаго; также въ Славенскихъ Матѣевыхъ, составъ 5, глава 11. А не только Грекове и Россове такъ той канонъ розумѣють, же подъ именемъ Барбаріи—Россія розумѣется, але и Латинскаго костела визнавцы также розумѣючи выкладають, якъ ся о томъ вѣдати дало зъ Станислава Орѣховско-го на передѣ.

Соборовезасъ наступуючѣи вселенскѣи,

¹⁾ Исторія Бѣльскаго, 7, листъ 319.

ствержаючи той канонъ, такъ завше розумѣли, а не иначе. Для того тежъ и Богъ, гды пришолъ часъ Россомъ креститися, оныхъ Константинопольской столицы и патріарсѣи подаль, и иначе пѣгды не было розумѣно въ церкви Христовой. Тое слышавши, перестаньте выкрутовъ своихъ и марностей, и не воюйте болшъ неправду, або рачей на Бога, «абысте ся и богоборцами не назвали»²⁾.

Право царское, княжское и королевское.

Подлежитъ Россія столицы Константинопольской и патріарсѣи и правомъ царей Константинопольскихъ и Роскихъ, гды бовѣмъ Володимеръ и народъ его отъ Грековъ крестился, и вѣру и пастиръ принялъ, и царъ Грецкіи зъ онымъ ся сповиновати, варовали межѣ собою взаполь³⁾ и заховали, ижъ Россове зъ своими епископы завше ся отзывали до Константинополя, и митрополитове Грекове были посыланы, а иногды зъ Роского народу отъ патріарховъ свичене брали. А же митрополитове Роскіи Константинопольской столицы суть поданы и записаны—свѣдчить о томъ «Каталогъ» тыхъ митрополитовъ, которіи патріаршему еронуви Константинопольскому подлежатъ, межѣ которыми и Россія есть положена, за царя Леона Философа въ книзѣ Константина Арменопула второй, листъ 80, въ книзѣ 3, листъ 244; также и за царя Андроника Палеолога Старого, читай въ «Правилахъ» Θεодора Балсамона, ку концеви, листъ 85, и въ «Правилахъ» Матѣея Правилника на конци.

²⁾ Дѣян., гл. 5, ст. 39: «да не како и богоборцы обрящется».

³⁾ Въ «Книги о вѣрѣ» (Москва, 1648, л. 235) это мѣсто переведено такъ: «и въ любви и въ соединеніи пребывающе».

Найдутся еще на столечныхъ церк-
вахъ въ Россіи царей и князей Рос-
скихъ хрисовула, то есть привѣлея,
которыми себе и духовныхъ своихъ сто-
лицы Константинопольской, стороны вѣ-
ры и духовныхъ справъ, поддаютъ, и
частокротъ отзывались до патріарховъ
и одержовали отъ нихъ суды, и спра-
вы, и благословенія. А зась гды Рос-
сія пришла подъ владзу королей и ре-
чи посполитой Ляцкой, теды Россове
продкомъ варовали собѣ права о вѣру
и о церкви, а королеве на своихъ ко-
ронаціяхъ права и привѣлея вшелякіи
князей Росскихъ якому колвекъ стано-
ви служачіи приняли, и присягами ствер-
дили, и писмомъ въ статутахъ и кон-
ституціяхъ то освѣдчили. А заховывали
то королеве Полскіи и skutкомъ выпол-
няли, даючи привѣлея на метрополит-
ства и епископства и на архимандрит-
ства Россомъ, подъ зверхністю и по-
слушенствомъ патріарховъ Константи-
нополскихъ, и до нихъ тамъ и отъ нихъ
вездѣ переїздовъ и посыланя не бо-
ронено, и овшемъ подлугъ давни-
го звичаю, зъ хотю допускано. И
потомъ гды Литва и Волинь зъ кро-
левствомъ Ляцкимъ за кроля Августа
свои зъєднотили панства, также варо-
вано права привѣлея князей Рускихъ,
и о вѣрѣ особливе варовано, а въ ста-
тута Полскіи вписано. О чомъ читай въ
статутѣ и въ конституціяхъ за кроля
Августа, року 1588. Также и конфедо-
рація становъ Полского и Литовского,
Роского народу тоежъ варовала. О чомъ
читай въ конституціяхъ Полского кро-
левства, и въ книзѣ Росской Христофо-
ра Филалета, названой «Апокрисисъ»,
о соборѣ Берестійскомъ, въ части пер-
вой, роздѣлу третего ¹⁾).

¹⁾ Этимъ кончается 26-я глава въ «Кни-
жицѣ» Наананіа и въ «Книгѣ о вѣрѣ».

Право уживаня и держанья.

На остатокъ, правомъ уживанья и дер-
жаня подлежить Россія и метрополи-
тове—церкви и патріархомъ Констан-
тинопольскимъ. Гдыжъ патріархове завше
святители и подавали метрополитовъ Кіев-
скихъ и всей Россіи, и дозоръ духов-
ный и рядъ вшелякій мѣли, и того,
штѣ имъ належало, доглядали и пере-
стерегали, и королеве Полскіи и речь
посполитая нѣгды того патріархомъ не
боронили, и намъ Россомъ жадной въ
той мѣрѣ переказы не чинили. Кото-
рого то права уживаня, держанья и
владности патріархомъ Константино-
польскимъ допускали и признавали кро-
леве Полскіи, чого не голыми словами,
але автентиками довожу.

Святой памяти кроль Стефанъ, въ
листѣ своемъ датою въ Гроднѣ року
1584, генвара 21, мовить: «безъ приз-
воленя старшого патріархи своего гвал-
томъ примушани быти не мають. Рос-
сове до календара и вѣры папезской» ²⁾).

Тогожъ Стефана кроля листъ датою
въ Неполомицахъ 18 мая, року 1585,
маеть въ собѣ тии слова: «безъ патріар-
ховъ позволеня, бы намиѣи ся имъ (то
есть Роскому) отмѣити не годить
набоженства и обрядовъ и вѣры своей».
И ниже: «ажъ перше споръ межъ
Римскимъ папеземъ и патріархами Гре-
ческого вызнаня сконченный и рости-
хенный будетъ».

Тогожъ короля Стефана листъ, да-
тою зъ Городка 8 септеврѣя, року 1586,
которымъ вѣру и набоженство ведлугъ
старожитности варуетъ ³⁾).

За тогожъ короля, за процессомъ
правнымъ сеймовимъ, угода на сеймѣ

²⁾ Эта грамота напечатана въ «Актахъ
Западной Россіи», III, 280—291.

³⁾ Напечатана тамъ же, стр. 315—316.

въ Варшавѣ, межи архієпископомъ Львовскимъ Димитріємъ Соликовскимъ, а межи єпископомъ православнымъ Львовскимъ Гедіономъ Волобаномъ учиненая, абы въ покою пабоженства своего Русь заживала, маєть въ собѣ тѣи слова: «до згоды патріарховъ закону Греческого зъ отцемъ папежемъ Римскимъ».

Теперешній засѣ паясѣйшій король его милость Жигмонтъ 3, року 1589, іюля дня 15⁴⁾, листъ дати рачилъ свѣтѣйшему отцу киръ Іереміи Константинопольскому патріарху, абы въ Россіи въ Литвѣ духовную свою владзу ростигалъ, и рядъ всякій духовный справовалъ. Якожъ будучи тутъ въ нашихъ краяхъ, што ся частокротъ припоминало, митрополита Онисифора зложилъ, а иного посвятилъ, и иншіи ему належити sprawy отправовалъ. Читай въ книзѣ Роскѣй «Апокрисисъ» Христофора Филалета, въ першой части, а въ роздѣлѣ четвертомъ.

Итакъ таковыми, якъ ся описало, правы: Божскимъ, апостолскимъ, синодовымъ, набытымъ, царскимъ, княжскимъ и королевскимъ, и правомъ уживанья, держаня и владаня, почавши отъ лѣтъ быти въ Россіи св. Андрея, а особливе заволапой въ лѣтъ крещенія Володимероваго презъ шесть сотъ и двадцать и надъ то лѣтъ,—Россія и митрополитове еи и єпископове церкви апостолской Константинопольской и патріархомъ Константинопольскимъ подлежатъ. Зачимъ сталася Россія власною и якъ дѣдичною єпархією Константинопольской церкви и вселенского патріарха, поневажъ теды того єпархією єсть. Неможная речъ анъ намъ Россомъ Римскому ся папезеви поддавати, анъ тому насъ гвалтомъ посѣдати. Што же папезъ чи-

нить, подъ каранья, въ синодовыхъ канонахъ описаны, подпалъ. О чомъ читай вышней въ части 2, роздѣлу 8, артикулъ четвертый.

А же въ тыхъ двадцати и осми лѣтѣхъ, которыи отъ Россовъ сталися отступниками и до костела Латино-Римского збѣгли, и же папезъ презъ уряды свѣтскіи духовенство церкви Роскѣй гвалтовне подъ свою владзу подбиваетъ, то нѣчого праву патріаршему не шкодитъ, бовѣмъ ся то мусомъ и гвалтомъ противъ Божему и канонному и людскому праву дѣетъ, о чомъ и протестаціи и освѣдченія урядови зашли. О которыхъ читай въ книзѣ «Апокрисисъ» Филалета, въ части 3, роздѣлу 5. Найдешъ и въ книгахъ урядовъ городскихъ, земскихъ, трибунальскихъ и сеймовыхъ.

Части III, роздѣлу III, артикулъ 2.

Апостатове не суть правыми сукцессорами оныхъ православныхъ митрополитовъ.

Надъ то еще мовлю, же Сидоръ, а по немъ Михаилъ Рагоза отступниками ся стали. Теды презъ то право патріаршее не єсть нарушено, и владза и уживанье его перервано быти не могло. Якъ гды Іуда презъ свою зраду достоенства апостолского отпалъ, жадное презъ то нарушение и перерване праву, урядови и достойности апостолской не сталося,—ровно, за отступленіемъ тыхъ двоухъ, папезъ Римскій жадного вступу до Роскихъ духовныхъ мѣти не можетъ. Бовѣмъ якъ анъ патріархове Константинопольскіи, такъ анъ митрополитове Кіевскіи и все духовенство Роское подъ владзою и справованьемъ папезскимъ нѣколи не бывали, вѣры и посвяченія отъ нѣхъ

⁴⁾ Напечатана тамъ же, томъ IV, стр. 20—21.

нѣколи не брали, и нѣгды жадного права до Россіи не мѣли. Якъ бовѣмъ нѣкоторые бискупове и капланове Латинскіи, до зборовъ Лютеранскихъ и Калвинскихъ приставши и арциминистрами зборовъ ставшися, не могутъ епархій, въ которыхъ, передъ тымъ поки въ костелѣ Римскомъ zostавали, владнули, подѣ себе подбивати и привлащати, — такъ, поготовю, папѣжъ до Роскихъ епархій не можетъ ся брати и въ нихъ моцью презъ гвалтъ вдиратися, надѣ которыми нѣколи не владнуль. Также и тыи самыи нынѣшныи, первыхъ оныхъ апостатовъ наслѣдовцы, Латинского свяченя и визнана будучи, до правой сукцессіи, ани за правыхъ сукцессоровъ оныхъ правыхъ и православиныхъ митрополитовъ Кіевскихъ и епископовъ Россійскихъ не мають ся разумѣти; поневажъ вѣры и свяченя патріарховъ, якъ оныи первіи правыи митрополитове звикли были бывати, не суть. А якъ не могутъ быти вѣрными Христовыми учениками, которые бы, по отпадломъ и проклятомъ Іудѣ и по его потомку Симону Магу, мѣлися до сукцессіи, такъ и тыи, которіи берутся до сукцессіи, по оныхъ отступныхъ митрополитахъ и епископахъ, признатися не могутъ за ученики Христовы и за правдивыи наступники оныхъ православныхъ митрополитовъ Кіевскихъ и епископовъ Роскихъ, которіи зъ Константинополя отъ патріарховъ ажъ до того часу мѣли и мають святыню и владность духовную, але за ученики и сукцессоры и за наслѣдовники апостатовъ и противниковъ и роздорниковъ церкви Христовы и апостолское почитаются.

А якъ тежъ, же еретикове Несторій на Константинопольской, а Онорій на Римской столицахъ седѣли, потомкове оныхъ не могутъ ся брати до тыхъ столицъ, и нѣхто имъ права жадного

и зверхности до нихъ не признаваеъ, такъ ани Исидорови и Михайлови и ихъ нынѣшнымъ гвалтовнымъ наступкомъ не можетъ жадеъ приписовати права до митрополій и епископій Россійскихъ. И якъ, для помененыхъ и иныхъ тымъ подобныхъ еретиковъ, же на столиці апостолской подавали епископовъ еретиковъ, права подаваня и посвячываня и звычайу не нарушили и не стратили належныи и правдивыи (якъ то: Ираклійскій митрополитъ, который маеъ здавна право оголошати и производити архиепископовъ Константинопольскихъ патріарховъ вселенскихъ, также и иныхъ), — тымъ же способомъ и патріархове Константинопольскіи права и владности своей не нарушили и не стратили надѣ Россією, же нѣкоторые отъ митрополитовъ и епископовъ, здравивши его, отступили отъ него, чому они духовною владою своею забѣгають. А же моцъ и гвалтъ свѣцкихъ велможъ чинитъ вструть, — не можетъ чинити то жадной въ правѣ патріаршомъ уймы и нарушеня. И хотяжъ еретикове Аріанове, за килка царевъ еретиковъ Аріанъ, седѣли на престолѣхъ и подавали и посвячывали своихъ, предѣ ся нынѣшніи ихъ потомкове не могутъ собѣ привлащати столицъ тыхъ. Поготовю, и папѣжеве Римскіи и отъ него свяченіи и насыланыи не могутъ собѣ привлащати столицъ Роскихъ духовныхъ, але якъ оніи отмечаютъ, такъ и тыи.

А што ся тычеъ митрополитовъ нѣкоторыхъ, якобы оны не мѣли быти послушными патріархомъ, отповѣдлося выше доводне въ роздѣлѣ 2-мъ, части третьей, артикулъ 1, о митрополитахъ Кіевскихъ.

РОЗДѢЛЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

Части III, роздѣлу IV, артикулъ 1.

Слухати церкви восточнои и патріархи Константинопольского чинити пожитки овыи: благословеніе дочасное и спасеніе вѣчное.

Народови Россійскому патріархи вселенского, архиепископа Константинопольского слухати и ему подлегати и повиноватися въ справахъ и науцѣ духовной—естъ пожитокъ и зыскъ великій, збавенный и вѣчный.

Напродѣ, ижъ патріарха найдуется и естъ въ одной святой соборной и апостолской церкви, и зоставаеъ въ ней пехвѣющимся столпомъ, посячи въ собоѣ правое вызнане вѣры.

Повторе, ижъ патріарха вѣру, ведугъ святыхъ евангелій и апостоловъ и святыхъ отецъ науки, визнаваеъ и заховуеъ.

Потре, ижъ патріарха тайны пречистыи Тѣла и Крве Христовы, и всѣ иныи святости правдивыи маеъ, и все, якъ съ початку, якъ здавна, якъ завше было, вѣритъ и заховуеъ.

Почварте, ижъ патріарха держитъ и визнаваеъ вѣру святыхъ учителей вселенскихъ, на которыхъ церковь полагаетъ, яко то: Діонисія Ареопагита Освященнаго и святыхъ Аѳанасія, Василія Великого, Григорія Богослова, Іоанна Хрисостома, Григорія Ниского, Кирилла Іерусалимского и Кирилла Александрійского, Амвросія Медиоланского, Августина Гиппоненского, Клименса, Дамаса, Леона, Агаѳона, Григорія, Мартина, Римскихъ епископовъ, Максима Исповѣдника, Іоанна Дамас-

кина, Теофилакта и иныхъ, тымъ подобныхъ, которіи помененіи учителя символъ вѣры такъ, якъ мы теперь визнаваемо, визнавали, и отъ самого Отца Духа Святого исходити научили (жаденъ зъ нихъ не приложилъ «и отъ Сына»), оферу безкровную въ квасномъ хлѣбѣ и въ винѣ всѣ тии посвячали, кровю Христовою весь заровно людъ посполитый нападали, Римского епископа не головою найвышшею, ане монархою въ церкви Христовой, але заровно коллѣкгу и спод-епископа своего быти знали, также и иныи артикулы вѣры, якъ ся выше, въ части 1, въ роздѣлу 2, въ артикулѣ 4 описало, визнавали.

Попяте, ижъ патріарха вѣру, выроки, уставы семи вселенскихъ и помѣстныхъ соборовъ, также и которыи по нихъ на утвержденіе ихъ были, держитъ и заховуеъ.

Попесте, ижъ патріарха Константинопольскій Россію окрестилъ и онъ народъ нашъ Россійскій до вѣры привель, митрополита и епископы и все набоженство до церкви нашей подалъ.

Посемо, ижъ Россія отъ Бога, отъ синоду вселенского, отъ царевъ, князей и кролей за власную діецецію и епархію естъ подана Константинопольской апостолской столице и патріарсѣ вселенскому. А не естъ можная речъ намъ, въ діецеціи Константинопольского патріархи будучимъ, подѣ папежа Латинского ся переносити; иначе, подѣ караня и клятвы, въ канонахъ синодалныхъ описаніи, подпадати мусили бысмо.

А такъ мы церкви Константинопольской и патріархи столицы той, для пожитку правой вѣры и для збавеня душевноты и благословенства дочасного, кутому—и за повинности, ведугъ правъ, въ роздѣлѣ 5, въ артикулѣ 1 поменныхъ, слушаемо Александрійского, Ан-

тіохійского и Іерусалимского, якъ единовѣрныхъ Константинопольскому архiereевъ почитаемо и пріймуемо. До тѣхъ лбовѣмъ належать овни слова Христо-вы: «хто васъ слушаеть, мене слушаеть, а хто отметається васъ, мене отметається; а хто отметається мене, отметається того, который мене послалъ» ¹⁾. Речь правдивая, же хто патріарховъ и отъ нихъ посвяченихъ и посланныхъ слушаеть—Христа слушаеть, а хто тими погоржаеть—Христомъ погоржаеть.

Части III, роздѣлу IV, артикулъ 2.

Штѣ за шкода и утрата папежа и костела Римского слухати.

Правовѣрному христіанинови слухати папежа Римского не толко пожитку жадного и зыску не приносить, але рачей шкоду и утрату и згубу, а тую не дочасную, але вѣчную и неошадованую, душного, мовлю, збавеня страту справуеъ. А то—зъ причинъ таковыхъ:

Напродѣ: ижъ папежъ не естъ той, которого бы всѣ повинни послушными быти, не естъ генералнимъ, то естъ всего свѣта, пастиремъ, але участнимъ и удѣльнымъ въ певной ему належной епархіи епископомъ. И не положено на насъ того тяжару, абы одного чоловіка весь народъ христіанскій былъ послушнимъ, и овшемъ антихристовимъ предотечею такого святыхъ отцевъ быти означили и мѣста зъ выбранными Божіими въ небѣ такому не мѣти, который бы себе генералнымъ епископомъ чинилъ и першенства на земли шукалъ. Штѣ, ижъ дѣломъ и словомъ чинить папежъ, великая естъ шкода въ утратѣ певности душевного збавеня каждому, въ томъ его наслѣдуючому.

¹⁾ Лук., гл. 10, ст. 16.

Повторе: ижъ папежъ вѣры, презъ семъ вселенскихъ соборовъ зложеной, подапой, визнапой и захованой, и тыхъ семи соборовъ ухвалъ и каноновъ не держитъ. — А поневажъ кожного такого проклятству поддано, хтобы такъ не вѣрилъ и не визнавалъ, якъ отцы оныхъ соборовъ вѣрили и визнавали, вѣрити и визнавати научили, теды вѣры правой отступити естъ певная страта спасенія.

Потрете: Россія не была и не естъ епархією папежа и костела Римского, але патріархи Константинопольского. А канонами соборовъ вселенскихъ и помѣстныхъ естъ варовано, абы одинъ въ другого епархію не втручался и оной не посѣдалъ подѣ утраченемъ достоинства и власной своей епархіи. Штѣ, ижъ папежъ дѣломъ чинитъ и словомъ, подѣ утрачене своего достоинства подпалъ. Зачимъ мѣти такового преложеного—есть о спасеніи своемъ не дбати и на страту вѣчного небесного царства чекати.

Почварте: опустити духовнымъ своего власного отца и пастира належно-го, а прилучитися до папежа, пастира неналежного, естъ зраду и предательство строити и подѣ Іудинъ выступокъ подпадати. Штѣ на душевномъ спасеніи шкоду, нагородитися немогучую, чинитъ.

Поняте: ижъ папезевъ Римскій и костелъ ихъ отъ церкви всходной суть отлучени, винамъ и каранямъ каноннымъ суть подани. Зачимъ хто зъ ними накладеъ, овую на души своей шкоду поносити муситъ: «хто сполкуеъ зъ отлученимъ, и той отлученъ пехай будетъ» ²⁾. А хотяжъ бы папежъ Римскій одну и туюжъ зъ Греками вѣру визнавалъ, предѣ ся онъ не могъ быти при-

²⁾ На полѣ: «часть 2, роздѣлъ 8, артикулъ 4. Канонъ 2 Сардинскій; апостол. кан. 10; Антиохійскій 2».

знаць за єдного найвышшого пастира, и за єдину намілнуу голову въ церк-ви Христовой; анъ тежъ оному патріархове подлежали бы, не мѣли бы анъ свячени отъ него брати, анъ до суда ся его отзывать, анъ послушенство ему отдати. А то для того, ижъ патріархове зъ епископомъ Римскимъ синодалне одною и ровною честью и достоинствомъ суть учтены. Лечъ Римскій те-перь того за отступенемъ и поблуже-немъ въ вѣрѣ отстрадалъ, венць и епархіи такъ Римскому, якъ и патріархомъ суть роздѣленіи, и влада па-стирства и ряженя естъ имъ ограни-чена, зъ варунками подъ каранемъ зложеня, абы одинъ въ другого епар-хію не втручался. Штѣ и на ономъ Флорентійскомъ зъїздѣ хотяжъ непріятель папѣжъ Еугеній зъ своимъ собо-ромъ призналъ (гды тамъ мовять въ своемъ декретѣ такъ: «заховуючи па-тріаршіи привѣлея всѣ и права», чти листъ 411, въ книзѣ «Собору Флорен-тійского», на Полскій языкъ переложеной), а надъ то, бы бискупъ Римскій и найсвятішій былъ, бы и чуда чинилъ, предся анъ патріархове, анъ тыи, ко-тории подъ ними суть епископове, къ послушенствѣ его быти не повинни. Для святобливости, еднакъ, своей па-пѣжъ мѣлъ бы почестъ и велбенье при-стойное, якъ и святими нѣколи такъ въ Греціи, якъ и на заходѣ возсіявшии, и гды бы ся папѣжъ который святымъ сталъ, якъ то Силвестръ, Климентій, Леонъ и Григорій и многиіи иншіи, то бысмо ихъ читли и молитвамъ ся ихъ поручали, а по смерти въ календару мѣли, и память ихъ чинили, якъ Рим-ляне Грецкихъ отцовъ Аванасія, Васи-лія, Григорія, Хрисостома и иншихъ почитаютъ, такъ мы папѣжевъ, которіи бы зъ нихъ святыми ся стали, почита-ти повинни были бысмо.

РОЗДѢЛЬ ПЯТЫЙ.

Части III, роздѣлу V, артикулъ 1.

О листѣ Михаила Кируларія, патріархи, къ Петру, Антіохій-скому патріарху, и противъ змышленной и неважной на Ки-руларія, а на папѣжа важной клятвѣ, и оборона славы и жи-тія доброго того Михаила Ки-руларія.

Правовѣрный! Осторожное и рострои-ное надъ всѣ писма отступниковъ, ху-льниковъ на святыхъ нашихъ патріархи ма-ючи око, не давай души своей прел-щати неправдамъ ихъ! А межи иными ихъ нещиростями и овими параграфами, которыхъ предъ листомъ Петра, патріархи Антіохійского, непріятель нашъ навтыкалъ, не предщайся! Стуч-не³⁾ бовѣмъ и хитро тчетъ тамъ по-ставъ лестій, якъ бы папѣжовъ [зъ]⁴⁾ отлученя ихъ, и отъ того, же зъ книгъ поминальныхъ, то естъ отъ сполечно-сти патріарховъ святыхъ, отдалени суть, обмовити и оборонити могли. Але жад-нимъ способомъ доказати того не мо-гутъ, если папѣжеве всего того первѣи не отступятъ, за штѣ суть отвержены и отлучены. Певная естъ речъ, ижъ якъ иныхъ патріарховъ, такъ и Ми-хаила Кируларія суть важными клятвы, которые на папѣжовъ выдали; бовѣмъ правой вѣры и догматъ святыхъ отцевъ постерегаючи, выдавали ихъ. А па-пѣжскіи не суть важными, ижъ на раз-вращеніе правой вѣры и на утверже-ніе кенотоміи⁵⁾ своихъ Латинскихъ,

³⁾ Унд.: «штучне».

⁴⁾ Дополнено по списку Ундольскаго.

⁵⁾ Отъ кенотоміѣ — занимаюсь пустыми, ничтожными дѣлами.

неподобне дерзали клясти. Лечъ роздѣлне на тїи тамъ отповѣдаю параграфи.

Напродъ поступокъ на Михаила Кируларія у насъ не прїймется и вѣрности у насъ не маєтъ, бо не зъ нашихъ, але зъ книгъ Латинскихъ Бароніушевихъ переписаный вписанъ есть на ошуканье простижъ. Притомъ, абы Никита монахъ въ монастыру Студійскомъ книгу свою, которую на блуды костела Латино-Римского писалъ, мѣлъ отволати, то не есть достовѣрно: Гдыжъ и до того часу того Никиты книга тая Грецкимъ и Словенскимъ языкомъ находится, въ которой велце важніи и непреконаніи доводы противниці видячи усилують оную отъ насъ отразити презъ таковыи змишленія. Уважай тамъ далѣй слова: «послове, мовить, папезскіи, клятву вложили на Латинниковъ тыхъ, котормы бы хотѣли сакраментъ прїимовати зъ рукъ іереевъ Грецкихъ, тыхъ, котормы бы лжили оферу Латинниковъ въ опрѣснокахъ». Оттоль ясно видѣти, же сами Латинникове, въ Константинополѣ мѣшкаючи, не хотѣли опрѣснока поживати, але въ церквахъ Грецкихъ въ квасномъ хлѣбѣ уживали. Тоежъ бы и нынѣ Латинниковъ учинити збавеная речъ, то есть, абы въ церквахъ нашихъ святыхъ таемницъ поживали, жадныхъ клятвъ не обавляючися папезскихъ.

Части III, роздѣлу V, артикулъ 2.

О Михаилѣ Кируларіи.

Зде а непобожне отступникъ патріарху Михаила Кируларія удасть, пишучи о немъ, яко бы царь повинныхъ его отъ двору своего, для преформованія клятвы змышленыхъ пословъ, мѣлъ отогнати. Познавай ту, христіанине, фалшь отступниковъ нашихъ! Зацный

абовѣмъ историкъ Грецкій Іоаннъ Зонара, въ томъ третемъ: «въ лѣто Исаакія Комнена царя, пишеть, ижъ той Комненъ, оставши царемъ, збытне показался несправедливымъ, продка своего Михаила царя права и привѣлея нарушалъ и ламалъ, монастыромъ кривды чинилъ, данины имъ посвяченіи отымалъ, а до скарбу посполитого оберталъ и инши несправедливости выражалъ. За што патріарха Михаила царя остро строфовалъ, якъ Ілія за виноградъ Навуфеевъ Ахава и Езавелю, а Іоаннъ Златоустый Евдоксію. И такъ розгнѣванный Комненъ царь, часъ усмотривши, гды патріарха до своего монастыра на празникъ отѣхалъ былъ, пославши жолнеровъ розказалъ на заточеніе его запровадити. Тоежъ и повиннымъ его учинилъ. А хотячи его отъ патріарховства отдалити, зажилъ нѣкоторыхъ пресвитеровъ и Михаила Пселля философа, который, за намовою царскою, на патріарху розніи потвары и непристойніи речи змыслилъ и орацією описалъ. Лечъ онъ предся патріарховства не уступилъ, гдѣ на заточеніи и умерлъ. О которого смерти взявши вѣдомость, царь пришолъ въ чувство, а жалуючи за грѣхъ свой, же его зъ столицы рушилъ, смутился и плакалъ. А пославши все духовенство, тѣло его зъ мѣста заточенія зъ великою почестью взяти розказалъ и славно въ монастырь (который онъ собѣ змуровалъ) отпровадилъ, и честно погреблъ, а патріаршимъ повиннымъ достоинства и маетности взятти привернулъ. Тою честію на честь, отъ себе выраженную, цесарь патріарсѣ Михайлови нагородилъ».

Для чого, каждый правовѣрный, будь престереженъ, же если бы гдѣ на того Михаила патріарху найдовалися писма, славъ его доброй и житію уволочаючи, розумѣй—по зависти и гнѣвѣ царя Ком-

нена оныи справлены быти, до чого ся былъ Иселлосъ оный философъ приплуталъ! Але ото видъ, якъ по смерти святому патріарсѣ тое нагородилъ! А якъ зась того Михаила патріарха Богъ святобливість показалъ, читай въ части второй, роздѣлу девятого, артикулъ пятый.

Прослави Богъ и другій разъ. Або вѣмъ за его таковую ревность тѣло его честное царъ зъ заточенія, подобне якъ Θεодосій царъ Іоанна Хрисостома святого кости, зъ Куманъ до Константинополя честно перенеслъ¹⁾. Прето, правовѣрный христіанине, тымъ свѣтымъ патріархою Михаиломъ утѣшайся и выславуй его ревность, а мовы и писмы опачными блюзнерцовъ не хвѣйся, вѣдаючи, ижъ злыи люде еретици звикли добрыхъ и ревнителей въ вѣрѣ шкелевати!

Найдуются и нынѣ на святыхъ Аѳанасія, Іоанна Хрисостома и на иныхъ списки змышленихъ неправдъ, которіи непріятель ихъ зъ зависти писали, а предся вѣрніи не отражались отъ нихъ, поготовю—и мы отъ блаженныхъ Фотія и Михаила серцъ нашихъ не маємо отдаляти за тую шкалю и погваръ въ невинности на святыхъ патріарховъ! Нехай собѣ уніатове Історію Роскую «О отступныхъ владыкахъ»²⁾ прочитають: тамъ ся правдивыхъ падежовъ и безаконства ихъ дочитають каждый!

Части III, роздѣлу V, артикулъ 3.

О листѣ Михаила Кирюларія.

А ту южъ о листѣ Михайловомъ, до Петра Антиохійского патріархи писаномъ, повѣмъ вкоротцѣ, килка па-

¹⁾ Никифоръ, кн. 13, гл. 37, кн. 14, гл. 43.

²⁾ Толст. на полѣ: «листъ 559 и 560».

раграфовъ зъ него припоминаючи, о чомъ до того Петра, стороны папежа и Латинниковъ, писалъ.

«Первыи для тыхъ, мовить, образы, которыйи взглядомъ вѣры задавани имъ были. Не малосмо папезеви написали зъ великою кротостію, и то для того смо учинили, жесмо его позыскати хотѣли, и затыгаючи его въ пріязнь нашу, же бысмо презъ него могли одержати помочъ отъ Френговъ».

Уважай, чителнику православный, якъ патріархове папезовъ за отмѣну вѣры строфовали, и якъ Френковъ до давали помочи царомъ Константинопольскимъ, якъ до повинного послушенства, потягали! Уважай при томъ зъ тогожъ пункту и ово, и дивуйся, што мовить патріархъ: «писалемъ, мовить, зъ великою покорностью, або кротостю». Зажъ то слова дикого якого мужа, сурового и нелюдского, яковымъ его отступникъ бытирозумѣть? Пишетъ «зъ скромностью, покорне» патріарха (штожъ въ томъ, же ся за то папезъ ображаетъ), ткнулъ его въ садно скромными своими словы, правду ему безпечне вырекль, же прѣснока надъ уставу Христову, надъ науку апостолскую и звычай старожитный церковный въ святой таемниці евхаристіи уживати церкви своей заходной дѣломъ Арменскимъ позволяетъ. Правда тая образила папежа. Штожъ для людій безъ розсудку, гнѣвливыхъ правда мовлена быти не маеть? Бы ся весь свѣтъ на правду гнѣвати хотѣлъ, гору она брати повинна. Безрозсудный, заправды, и сей отступникъ, же ся за выреченую правду на Михаила патріарху гнѣваетъ, и за тимъ которому голдуеть. Штожъ далѣй патріарха причины дѣл великоважніи прекладаеть, которыми побуженный до папежа писалъ: первая причина, абы его отъ уживанія прѣснока отвелъ; другая, абы его ку поратованю Грековъ,

презъ частин поганскіи набѣги утрапленнихъ, побудилъ. А папежъ на него за то гордыи роги поднеслъ, и не толко цесаревѣ, пану своему приржоному, помочи отмовилъ, але и на патріарху грома гордости своей выпустилъ, и въ новоподнесеномъ прѣснока уживаню зосталъ неисправленъ.

Параграфъ другій, изъ листъ Михайловъ, до папежа писаный, князь нѣкоторый Влоскій, Аргирій именемъ, посла царского ошукавши, взялъ и прочиталъ, а не запомневши хитрости своей и злости, которіи уживалъ на шкodu царскому городу и Романіи; нѣпязь, который Вестарій отъ царя Константинопольского везлъ, взявши на свой пожитокъ обернулъ.

Тую повѣсть патріаршую, мимо внешнеякую слушность, отступникъ въ подейзрѣнье подаетъ, и безъ жадного доводу фалшиву быти ей мнитъ. Людѣмъ тымъ, якъ ся вѣдати даетъ, то толко правда, што въ своихъ подейзрѣннихъ лбахъ укнуютъ: а што сегодня зъ головы, то назавтрѣ зъ Ватикану якобы тысячолѣтнее. Правду, еднакъ, часъ подносить, которая и молчащимъ людѣмъ до своей поважности приходитъ.

3 параграфъ, изъ тойже князь Аргирій якобы отъ особы папешской утворилъ послы, зъ которыхъ одинъ былъ нѣколи, «якомо (мовитъ) слишали», Аманѣтанскимъ бискупомъ, потомъ зъ тойже церкви для слушныхъ причинъ былъ выклиненъ, и презъ пять лѣтъ то сямъ, то тамъ тулялся; другій засъ титуломъ толко архиепископъ, а речю нѣчого, гдыжъ не справовалъ жадною митрополією; а третью особу придалъ, которая ся ему подобала, то есть канслеря. И такъ презъ тіи свои послы, якобы именемъ папешскимъ, листъ написалъ до Михаила, который ему отдали, а о клятвѣ ихъ не воспоминаетъ.

4. Же тыи послове не были отъ папежа—доводить зъ печати, которая была зопсована, другая—же тежъ былъ перестереженъ отъ нѣкоторыхъ епископовъ зъ Аппуліи.

Суть тамъ и инни въ томъ листѣ параграфы къ уваженю, а особливе въ чомъ папешовъ и костель Латинскій обличаетъ и наганяетъ ¹⁾.

Части III, роздѣлу V, артикулъ 4.

О неважномъ отлученю папешскомъ, а о важной клятвѣ патріаршой на папежа.

А што ся тычетъ тыхъ змысленныхъ пословъ клятвы противъ той клятвы того Михаила патріархи и собору его, который папежа Латино-Римского и увесъ костель заходный выклитимъ быти отъ святыхъ соборовъ осудилъ, и фундуючи тую клятву, тогожъ часу въ панствахъ восточныхъ всѣ костелы Латинскіи позамыкати казалъ,—а тое выклятье слушное и законное есть, гдыжъ не зъ приваты якои, але о нарушене правой католической вѣры и догматъ святыхъ отецъ преступлене ²⁾. А вѣдати запевне потреба, изъ хотяжъ бы тыи послове отъ папежа самого посланными были, предся клятва патріаршѣ страшна не была. Заисте, предстояло папешови зъ себе самого и зъ продковъ своихъ знести клятвы, которые патріархове восточныи на папехи вложили. Видивоватися злости и хитрости не можемъ: такъ хитро затыгають повагу клятвы папешской! Ано патріархове наши оныхъ ся не обавляють, але безпечне папешовъ выклинали. Читай въ части второй, роздѣлу сегого, артикулъ

¹⁾ Бароній, рокъ 1054, л. 7.

²⁾ На полѣ: «Соборникъ» Словенскій и предмова «Собора Флорентійского».

3, и не дивуйся: не есть дивно и не есть вздыгательно—папежа выкинути и отлучати! Чловѣкъ есть, якъ иншіи, припадкомъ и грѣхомъ подлегли! И не новая то речъ и не неслыханая, але звичайная и бывалаа, ижъ папезъ отъ другихъ навѣтъ и отъ власнихъ, паствѣ его поданныхъ, былъ отлученый и ехsomptuosoу.

А наконецъ еще на клятву тыхъ подступныхъ пословъ мовлю, ижъ не есть важная, бо приватная, а не соборная, и же отъ неналежного, а еще въ клятвѣ соборной будучого, папежа обносится. А такъ на тыхъ, которыи на онъ часъ не уважно утворити ю и не божно писати смѣли, также и на уніатахъ, которыи нею потрясують и оную переписують, блюзнячи на праведного Божого преподобного мужа патріарху Михаила, нехай, мовлю, тая клятва остается на ихъ же самихъ головахъ, якожъ и слушне: ижъ правой вѣры отступили, ижъ пастира своего власного, Богомъ даного патріархи вселенского, отступили, а до Латинско-Римского бискупа неналежите и непристойне ся прилучили, ижъ насъ правовѣрныхъ rozmaитимъ рожаемъ мукъ и утисковъ преслѣдують,—на васъ, на васъ, апостатове-уніатове, нехай тое проклятво заставаеъ, если ся не обачите и не покаете! Болѣзнуемъ о васъ; покайтеся, молимъ васъ!

Части III, роздѣлу V, артикулъ 5.

О листѣ Петра, патріархи Антіохійского.

Ачъ въ части второй, роздѣлу 9, въ артикулѣ 7-мъ, на листѣ, подъ титуломъ Петра, Антіохійского патріархи выданный, отповѣдѣлося, еднакъ и на томъ мѣстцѣ не занеживаю придати и за певне твердити можемо, ижъ той листъ на

всемъ не есть Петровъ и овшемъ мѣти онъ, якъ пофалшованный, особливе въ тыхъ частехъ, гдѣ ся склоняетъ писмо якобы на сторону Латинниковъ, а згола зъ части противниковъ суть придатки, также и о хартофилаку штучный придатокъ. За ласкою Божею не сходило патріарсѣ Константинопольскому на мудрыхъ хартофилакахъ. О Вигилію папезу вѣдаемо, ижъ на соборѣ 5 отъ патріархи вселенского святого Мини былъ отлученый. О чомъ вышше читай.

И то не Петрового розуму, абы Агафонъ папезъ на шестомъ соборѣ мѣлъ быти. А певне—не былъ, едно послы онъ свои, а синодъ Римскій—свои посылали. Же то правда, въ книзѣ Латинника Бароніуса въ року 680 найдешъ. Андрианъ тежъ папезъ на семомъ соборѣ зъ другими св. патріархами не былъ справцею найвышшимъ, и въ вѣрѣ зъ патріархами не рознился.

Къ побожной пересторозѣ иноковъ православныхъ покладаю ³⁾, ижъ зъ тлустостями и потрохами свинными потравъзаживати—не ⁴⁾ восточной церкви инокомъ быти, але тое лакомство и обжирство заходного костела Латинскихъ мниховъ было передъ тимъ, же тлустостей мясныхъ въ потравахъ заживали. А же то правда, читай блаженного Феодора Балсамона патріархи Антіохійского выкладъ на канонъ 14, собору Анкирского. Читай и преподобного отца нашего Феодосія, игумена Печерского ⁵⁾, который въ науцѣ своей до царя Изяслава мовить, ижъ мнихове Латинскіи лой їдять. Отколь дается вѣдати, ижъ передъ тимъ мясъ не їдали. Лечъ о тыхъ лоєвъ и шпиковъ пришло имъ до того, ижъ тєразъ што напреднѣйшихъ

³⁾ Никифоръ вн. 8, гл. 39, и вн. 14, гл. 50.

⁴⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «на».

⁵⁾ Патерикъ Печерскій.

мясъ и звѣринъ заживають, якъ якіи жолнере.

Части III, роздѣлу V, артикулъ 6.

Петръ, патріарха Антіохійскій, поступокъ Михайловъ на папежа пріймуетъ.

А же Петръ, патріарха Антіохійскій, поступокъ Михаила Кируларія патріархи пріймуетъ, въ Константинополѣ на папежа учиненій, показуется зъ овыхъ его листовъ на помененомъ мѣсцѣ при-
точенныхъ, гдѣ опрѣспока не пріймуетъ. Читай въ листахъ его до папы и до Аквилійскаго о опрѣспокахъ. Показуется и зъ нареканія на ового Влоха Аргируса, который на Кируларія наступовалъ не о што иного, ено о оный его поступокъ въ Константинополѣ на Латиньки.

Петръ, якъ мудрый, вѣдалъ о соборномъ выроку за патріарха Сергія, гдѣ заходный костель отлучено, и же южъ папезевъ у Поминники не пріймано. И певная есть речъ, же вѣдалъ о томъ. А же костель Латинскій отъ церкви восточной отлученный вѣдалъ быти, показываютъ тыи (которыхъ противники перебачили перетворити) на листѣ слова: «патрай, мовить, теде, абовѣмъ оттоль явне ся показуеть, же отъ того часу, якъ розрознилася и розлучила отъ нашей святой церкви великая тая апостолская столица (то есть Римская заходная) все злое множитися за нашего вѣку почало, и всему свѣту барзо шкодячее; якъ всѣ королевства по всемъ свѣтѣ замѣшани суть, всюды плачь и бѣдъ много, голодовъ¹⁾». Уважай тутъ: ажъ Римскій заходный костель отъ восточной церкви отлуче-

¹⁾ Это—дословный переводъ изъ Кревзы, см. выше, стлбц. 263-й.

ный есть, и якъ за тымъ многіи нещастія наступили, а большіи надъ то несутъ, якъ то: же многіи провинціи на заходѣ отъ костела Римского и отъ папезовъ отделилися и доселѣ въ ересехъ своихъ пребываютъ.

Показуеть еще въ томъ листѣ и то, ижъ исхожденія Святого Духа «и отъ Сына» не пріймуетъ, а слова ревности, побожности суть тамъ тыи: «Евангелистѣ, такъ ясне мовячому, хтожъ, будучи православной вѣры, смѣти або мочи будетъ придатокъ або унятье учинити? Речій бовѣмъ тыхъ, которые Божское писмо постановило, не годится отмѣняти, але наслѣдовникомъ оного быти. Лечъ, якъ ся показуеть, згубили Римляне складъ вѣры первого собора Никейского (и второго Константинопольского). Абовѣмъ презъ много лѣтъ народъ Вандальскій владнулъ Римляны, зъ которыхъ подобно при[а]училися Аріанской сектѣ, наслѣдуючи оной²⁾. Видѣ, ижъ въ Римскомъ костелѣ усмотруеть секту Аріанскую!

И ниже: «а тыхъ, которіи придаютъ або отымають отъ него, проклятельству отдаемо. Если бовѣмъ хто, мовить апостолъ, будетъ вамъ оповѣдати болше, пѣжъ есте приняли, проклятимъ нехай будетъ»³⁾. Видишь, ижъ Латинниковъ проклинаеть, ижъ до символу придаютъ «и отъ Сына».

И ниже: «добре и слушне святоблिवость твоя тому ся спротивляешъ, и прошу, абысь нѣгды не усталъ, въ томъ ся спротивляючи и преконываючи ихъ зъ иныхъ писемъ святыхъ и звышъ писанныхъ словъ евангелскихъ, поты

²⁾ Это—дословный переводъ изъ Кревзы, за исключеніемъ прибавленныхъ мѣстъ, взятыхъ въ скобки. Слнч. выше, стлбц. 259-й.

³⁾ Галат., гл. 1, ст. 9: «аще кто вамъ благовѣстять паче еже пріясте, апаема да будетъ». Слнч. выше, стлбц. 259-й.

ажъ ихъ приведешъ до узнаня правды и заровно зъ нами о Бозскомъ отъ Отца искоженю Духа славящихъ» ⁴⁾. И оттоль ясне показуется, ижъ Михаила патріархи поступоу на папежа пріймуетъ и похваляетъ. Тыи бо то слова въ разумѣ мѣти отступникомъ, которыхъ если не уважатъ и до своего пастира патріархи и до церкви восточней не навернутся, певне спасенія своего отстрадають. А такъ, заисте, той листъ барзѣй на часть нашу помагаеть, а противниковъ строфуетъ и покониваетъ.

Блаженный Никонъ, который даръ учителства и вырозумѣне писма святого за ходатайствомъ Пресвятой Богородицы Дѣвы Маріи принялъ, въ книзѣ своей «Тактионъ», еже есть «Чиновная», въ словѣ 32, «О паденіяхъ Латинъ» пишучи, приводитъ зъ писма блаженного Петра, патріархи Антиохійскаго, о Латинскихъ слова его тыи (слово 32 въ книзѣ «Чиновой»): «ихже всѣхъ отъ души ненавижду, и отъ сердца отвращаюся и со единомудрими и помощники ихъ отнюдь гнушаюся и проклиная, и [въ] отступничиюмънью Божія, и святымъ седми соборомъ покаряюся, мерзкіи же тѣхъ велѣнія душамъ ценищую сквернѣнамъ, и отъ истинны оттуждение, и вышняя помощи устраниенія, со сими и всяку ину ересь, иже прежде соборовъ или по нихъ на церковь воставшая и люди Израили отсѣцати и оттерзати начинающу лестными же учителствы простѣйшихъ помислы совосхищаху, и царское повелѣніе правое слово всячески прекращающу—оттрясаю же и отвращаюся. Слышахъ же отъ нѣкоихъ, яко и ариянствуютъ, во едино погруженіе крещающе, и се нѣсть чудно о нихъ, яко языкъ Вавдалскій

Римъ предрержа, и ереси своя въ немъ восѣяша» ⁵⁾.

Слухайже, правовѣрній, правдившого свѣдоцтва, ижъ тыи, которыи правой вѣры отступили, папезеве суть звержены и отъ сполечности церкви восточней отлучены.

А пишеть въ «Соборнику» Словенскомъ тыми словами: «по преставленіи же папы Лва, бысть папа въ Римѣ Венедиктъ. Сей Латинянинъ убо родомъ и умѣтель обомъ книгамъ, Латинскимъ и Греческимъ. И видѣ такожде люди Божія развращаемы отъ еретиковъ, и тако обѣма языки, Греческимъ и Латинскимъ, написа исповѣданіе православныи вѣры, и повелѣ всѣмъ христіаномъ глаголати, Грекомъ же и Латиномъ, на обличеніе прежде реченныхъ еретиковъ. По семъ же и посланіе написавъ, посла къ четиремъ патріархомъ: Цариградскому, и Александрійскому, и Антиохійскому, и Иерусалимскому, яко по скончаніи его не пріймати папъ Римскихъ во воспоминаніе во церкви, дондеже исповѣдаютъ писаніемъ, како вѣруютъ. Понесе вкоренися въ Римѣ злая ересь, и погибають мнози, работѣнно» ⁶⁾ почитающе Святого Духа, еже отъ Отца и отъ Сына исходити исповѣдаютъ, и опрѣсноки служити, и иная сѣюще злая еретичества. Обычай же древный и законеніе имѣху, вся 5 престоловъ въ соузѣ и любви пребывающе, яко 5 чувствъ въ единомъ тѣлѣ. Егда кто на престолъ папезства возводимъ бываше, отъ четирыхъ патріарховъ благословенія пріймаше, и во священніи поминники церковныи имя его вписоваху, и во божественныхъ литургіяхъ воспоминаху. Та-

⁴⁾ Слич. выше, стлбц. 261—262.

⁵⁾ Слич. у Андр. Н. Попова, «Истор.-лит. обзоръ древне-Русскихъ полев. соч. противъ Латинявъ, XI—XV в.», стр. 293—294. Слич. также выше, стлбц. 664-й.

⁶⁾ Исправлено по спискамъ Толст. и Унд.

кожде и папа прочихъ патриарховъ поминалъ и почиталъ. Внегда же ересь тая, еже «и отъ Сына» исхожденіе Святому Духу умишляху, откриватися въ Римѣ нача, сего ради отъ того часу по блаженномъ томъ вышепомянутомъ Венедиктѣ папѣ узаконися — не иначе имя папы Римского во священніи поминники пріймать, ажь первѣй рукою своею исповѣданіе православнія вѣры написавши съ клятвою, ижъ истинно такъ держитъ, къ четиремъ патриархомъ пришлетъ. По Венедиктѣ же бѣху папы въ Римѣ: 1) Адріанъ, 2) Леонъ, 3) Стефанъ, 4) Пасхаль, 5) Евгеній, 6) Валентинъ, 7) Григорій, 8) Сергій, 9) Леонъ, 10) Янъ, Ангелскій родъ, 11) Венедиктъ, 12) Никола, 13) Андріанъ, 14) Иванъ, 15) Мартинъ, 16) Андріанъ, 17) Стефанъ. Сіи всѣ православныи быша и единомисленіи четиремъ патриархомъ: Цариградскому, Александрійскому, Антиохійскому и Іерусалимскому. И то вѣдати потреба, ижъ въ лѣта Лва царя, премудрого сына Василіева Македонянина, бысть папа въ Римѣ Формосъ проклятый¹⁾, имый въ собѣ ересь сокровенну онѣхъ Каруловыхъ еретикъ. Благочестивии же людие нарекоша его папою, не вѣдуще въ немъ ереси. Онъ же, по обычаю прежде бывшихъ папъ, написалъ рукою своею истинно исповѣданіе православныя вѣры лестію и посла къ четиремъ патриархомъ. Егда же пріятъ престоль, нача

¹⁾ На полѣ: «Формосъ папа—первый еретикъ».

учити ересей люди Божія. И тако Латини всѣ удобъ пріяша злое ученіе то, и отъ царствія Греческаго, и отъ чотирохъ патриархъ отлучишася. По первомъ же ересиначальнику предреченомъ Формосѣ, 2-й бысть папа въ Римѣ Вонифантій, 3—Стефанъ, 4—Романъ, 5—Феодоръ, 6—Иванъ, 7—Венедиктъ, 8 — Леонъ, 9 — Христофоръ. Сіи вси единомисленники бяху Формосу. Бывшу же Сергію патриарху во Цариградѣ, въ лѣто 6552, сей, по совѣту тріехъ патриархъ, истяза папу Римского Христофора, иже бысть 8-й по Формосѣ, въ лѣта Константиноградского царя Василия Болгарогубителя. Христофоръ же исповѣда и явѣ глаголя, яко Пресвятый Духъ отъ Отца и Сына исхожденіе иматъ. И сего ради Сергіемъ патриархомъ Цариграда и прочими патриархи отъ книгъ помененыхъ, идѣже писаны суть патриарси, изверженъ бысть и проклятіе наслѣдова. По семъ же Христофорѣ, развращенномъ исповѣдницы, написаша явѣ Латини въ Римскѣй церкви, яко «и отъ Сына» Духъ Святой исходитъ. По Сергіи же, преждереченомъ патриарсѣ, иже изверже Христофора отъ книгъ патриаршескихъ, бысть патриархъ Константинограда Михаилъ Кируларій, иже и сей проклятъ Латини, сотворшихъ еретики-явѣ».

Ту вписати листъ Петра Антиохійского, до папежа Римского писаній, ижъ опрѣснокъ не пріймуетъ, и другій листъ того до Домника, архиепископа Вепедицкаго, о томъ же, третій листъ Іоанна, Антиохійского патриарха, ко Андріанополиту, о томъ же писанный.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТАЯ

РОЗДѢЛЬ ПЕРВЫЙ.

Артикулъ 1.

Замикаеть въ собѣ: 1) о зацности и мужествѣ народу Россійского; 2) о отпаденіи папежа и Латинниковъ отъ царства Грецкого и отъ вѣры и отъ церкви восточной, и отъ сполченности патріарховъ; 3) о крещеніи народу Росского; 4) о незбавенномъ поступку недавно прошлаго презъ двоухъ отступныхъ владыковъ отдаия послушенства Климентови Осмому, а то зъ причины грѣха и безаконства, а незъ любви папежа, ани вѣры его; 5) отступлене отъ правой каѳолической вѣры а отъ церкви восточной и отъ патріарха вселенского одорванесе, и той то грѣхъ и безаконство называється унією, еже есть апостасією отъ церкви святое апостолское ориентальное.

«Вонми небо и возглаголю, и нехай слышитъ земля словъ устъ моихъ» ²⁾. «Слушайте тыхъ речій всѣ народове, берѣте въ уши всѣ, которые живете на свѣтѣ, земни и сынове чловѣчестіи,

²⁾ Второзак., гл. 32, ст. 1.

посполю богатии и убогін» ³⁾. «Вспомните на давни дни, а разумѣйте лѣта рода родовъ, спытайте отцевъ вашихъ, и ознaiмать вамъ старшихъ, и оповѣдятъ вамъ» ⁴⁾. «И отцеве наши повѣдали намъ, и не утайлося предъ сыны ихъ въ родѣ иномъ» ⁵⁾.

А тосмо ласкою Божією слышали и вырозумѣли отъ ныхъ: Богъ сотворилъ чловѣка Адама, и зъ боку его жену Евву; отъ тыхъ спложенный сынъ добрый Авель; того злый сынъ Каинъ убилъ, а вмѣсто Авеля почавши зъ мужа Евва породила Сифа. Зъ того поколѣнья вышолъ справедливый Божій Енохъ, который угодилъ Богу, и живой перенесенъ есть. Зъ тогожъ роду и праведный Ное вышолъ. Той троухъ мѣлъ сыновъ: Сима, Хама, Иафета ⁶⁾. Благословеніемъ отцевскимъ и жребіемъ или дѣломъ Симови старшему восточни краины, Ифетови отъ востоду сѣверни ажъ ко заходнимъ, а Хамови западни страны пришли въ державу. Такъ наши Хройники Словенскіи въ собѣ мають ⁷⁾.

³⁾ Псал. 48, ст. 2—3: «Услышите сія вси языцы; внидите вси живуци по вселеннѣи, земнородни же и сынове чловѣчестіи, купитъ богатъ и убогъ».

⁴⁾ Второзак., гл. 32, ст. 7: «Помяните дни вѣчныя, разумѣйте лѣта рода родовъ: вопросы отца твоего, и возвѣститъ тебѣ старцы твоя, и рекуть тебѣ».

⁵⁾ Псал. 77, ст. 3—4: «и отцы наши повѣдаша намъ. Не утайшася отъ чадъ ихъ въ родѣ ннѣ».

⁶⁾ Хрисостомъ, Евр. бесѣд. 22.

⁷⁾ Стрыйковский, кн. 4, л. 92; Александръ Гвагнинъ—о Росссахъ.

Въ томъ благословеніи Яфетовомъ поколѣнію народъ Россійскій пайдуется, который и донынѣ въ Афетовомъ подѣлѣ и державѣ сидитъ. Той народъ Яфетовъ широкій барзо былъ, и славенъ, для чого и Славенскимъ былъ названъ. Мужнымъ тежъ и валеčnímъ былъ той народъ и славнымъ рццрскою дѣлностію еще за часу войны Троянской. Пишетъ Словенская Хройника, же Роскїи полки найпердѣйшіи были у Александра Великого, а другїи княжата Роскїи томужъ огрожовалися и послы свои до него посылали. Валчили и зъ Митридатесомъ Евпаторомъ, кролемъ онимъ валеčnímъ и можнимъ Понтскимъ; валчили и зъ Римскимъ цесарствомъ, и Римлянь побивали ¹⁾. Такъ той народъ Росскїй былъ валечний, же нигды отъ жадного монархи не былъ звоеванъ, и на мощъ Римскую мало дбалъ. И завше той народъ Яфето-Роскїй, Славенскїй былъ неусмирений и волній и незгождованій, для чого Августъ, -цесаръ Римскїй, котоый былъ вселенную згождовалъ, и за котораго ся Христосъ Збавитель нашъ народилъ, гды ему ражено поднести войну на Сарматы, то есть на Славяны, продки наши Роскїи, такъ мовлялъ: «ижъ ми ся не годять золотою удкою рыбъ ловити», якобы рекши: «не хочу болшь стратити, нѣжли зыскати» ²⁾. О чомъ ширей у Светонїа о Августѣ читай. Тойже Августъ цесаръ писалъ до Лентулюса гетмана своего, абы ся не важилъ дражити войною Сарматовъ, то есть Россовъ або Славянь, которыи и покою не знали; и въ потужности рццрской можны были. О томъ Флорусъ въ книгахъ 4-хъ пишетъ. Наконецъ обавлю-

¹⁾ Стрыйковскій, кп. 4, розд. 2 и 3, листъ 111.

²⁾ Стрыйковскій, листъ 107.

чися ихъ, Августъ принялъ ихъ въ прїзнь свою, абы тимъ безпечнѣйшій отъ ихъ наїздовъ былъ. О томъ Дїонъ Кассіусъ въ Трачнѣ пишетъ. Удивительную речъ историкъ, именемъ Крапцусъ, о одномъ Россійскомъ мѣстѣ, именемъ Новгородъ, написалъ мовячи: «Quis potest contra Deum et magnam Novogradum?» Ктожъ можетъ што учинити противъ Богу и великому Новгороду?

Въ лѣта Августа цесара Сынь Божїй Иисусъ Христосъ зъ неба пришолъ и научалъ петиранско: апостолы обралъ и розсилалъ проповѣдати, укрїжованъ былъ, погребенъ и воскресъ, на небо вошолъ, Духъ Святїй, зъ Отца исходичїй, зъ неба зышолъ на апостолы, и розыплися апостолове по всемъ свѣтѣ, проповѣдаючи евангеліе. А апостолъ Первозванный святїй Андрей зъ Грециї або Оракии, зъ столицы своей Византіумъ, моремъ Чернимъ приплылъ на рѣку Днѣпръ, и горъ, гдѣ нынѣ Кїевъ, дошолъ. На которыхъ стоячи, благословилъ землю и народъ Росскїй, и пророковалъ крещеніе и увѣреніе ихъ. Потомъ ишолъ къ Великому Новгороду и далѣй. Значная ласка Иисуса Христа Господа и Бога нашего, же той народъ святимъ своимъ апостоломъ навѣдилъ. Былъ и по прїестю Христовомъ народъ той славенъ и вѣдомъ Римскому панству, и валчилъ зъ нимъ. Пишуть о томъ историкове, а особливе Корнелиусъ.

Константинь Великїй царство зъ Риму перенеслъ до Грециї, и столицу собѣ въ Византіи уфундовалъ, и тое мѣсто Константинополемъ на свое имя назвалъ. Вѣра христіанская отъ того часу барзо ся розширила. Выникали ереси и еретики розманти, але ихъ синоподальне зпошено. И было, кромѣ помѣстныхъ, 7 вселенскихъ соборовъ въ

Греції, котрими вѣра досконале есть выложена, а еретики проклято.

Въ тыхъ часѣхъ не уставали Россове, але воевали на Греки. И Болгарове, братья наши, зъ Греки войны знаменити чинили, и Константинополе облегли, и царевъ въ бою забивали. Почала ласка Божая и свѣтъ Божій сіяти надъ Булгары. Также крелеве ихъ Галерикъ около року 777, а Болгары около року 845 вѣру христіанскую зъ Константинополя приняли ³⁾. Потомъ Меѳодій и Кирилл патріархъ Меѳодій и царь Михайлъ послали въ Славенскіи народы проповѣдати. По семомъ соборѣ, Латинскіи заходніи стороны, меновите Французскіи, почали вѣру отмѣняти, почали придавати до символу вѣры «и отъ Сына» ⁴⁾. Але Леонъ Третій папѣжъ синодалне и знамените взборонилъ того, якъ о томъ при нашихъ Грецкихъ и Бароніушъ Латинникъ въ року 809 пишеть.

Около року 800, папѣжъ Леонъ Третій, ачъ при вѣрѣ ся держалъ и семь соборовъ держалъ, еднакъ иную злобу учинилъ, а то: же Римъ и заходъ отъ Греції и отъ царевъ Константинопольскихъ пановъ своихъ оторвалъ. А жебы отъ царевъ Грецкихъ за то безпеченъ былъ, Кароли Француза королемъ Римскимъ учинилъ и помазалъ, зъ котримъ Карулемъ и еретиковъ до Риму налѣзло. Тымъ не могучи папѣжъ отпору дати, послалъ до патріархи Іерусалимскаго Ѳомы по людѣ ученыи и богословы истинныи. И послалъ былъ Ѳеофана и Ѳеодора. Засъ около року 879 на заходѣ почали визнавати онъй придатокъ «и отъ Сына». Противъ чому за царя Василія Македона и за блаженнаго Фотія патріархи въ Константинополю синодъ

былъ, и послы папѣжскіи были на томъ соборѣ, згнали и отняли той придатокъ, и проклинали тыхъ, котрыи бы смѣли придавати што до символу, або отъ него уймовати. Трвали при томъ Римляне часть немалый.

Въ тыхъ часахъ Россове наши не уставали за вѣми посторонними воевати, а пайпилиъ зъ Татарами и зъ Греками. Блаженный Фотій посмалъ до Роского войска, упоминаючи, абы увѣрили христіанскую вѣру. Послове на жадање невѣрныхъ книгу евангелія вложили на огонь, и не згорѣла. Уважати, якъ то Богъ о вѣрѣ церкви всходней и о побожности патріархи Фотія увѣнялъ предковъ и увѣрялъ нашихъ Россовъ.

А на доконченъ по Рожествѣ Христовомъ десятого ста лѣтъ, взновивши той придатокъ и инши притомъ кенотоміи, папѣжеве и костель заходній отъ церкви всходней отступили и оторвалися: первѣй панство, а потомъ и церковь Христову розорвали. О што патріархове всходніи не молчали, але писали и обличали, упоминали и грозили, наконецъ въ лѣта патріархи Сергія зъ динтиховъ преступныхъ вымазавши, болше въ нихъ именъ папѣжскихъ не вписовали, и отъ сполечности своей ихъ отлучили.

Не уставали наши предковѣ на Греки валчити моремъ Чорнымъ и землею. Олегъ, сильный монархъ Роскій, дивной дѣлности зажилъ: же, половицу чолновъ на сушу вытягнувши, колеса подъ нихъ приправилъ ⁵⁾, и парусы роспустивши за вѣтромъ погожимъ, одни моремъ, а другіи по земли подъ муръ Царигородскіи поплыли и штурмовали на городъ. Потомъ Олга вдова, по монарѣ Роскомъ Игору мужу своемъ оставшися, до Константинополи ѣхала и окрестилася.

³⁾ На полѣ: «Ѳеофанъ историкъ Куропалать».

⁴⁾ На полѣ: «рокъ 787».

⁵⁾ «Бройника Русская».

Цвѣтославъ або Святославъ, монарха Роскій, славный и сильный, Болгары и Сербы воевалъ. По немъ Володимеръ, сынъ его, также силне воевалъ Греки. А не могучи Грекове отъ Россовъ свободными быти, и хотячи панства свои отъ наѣздовъ ихъ заховати, царь на той часъ Константинопольскій Василій и Константинъ сестру свою Анну въ малженство честное Володимерови послюбили. А то ся все дѣяло зъ воли и промыслу Божого.

Того часу совершенного Богъ въ Троицы единый на благословенное Яфеторосійское племя призрѣлъ, намнѣй и на церковь восточную зъ добротливости своей глянулъ: на оно, же благоволилъ роду Росскому отъ ерону апостолеского святого Андрея апостола, отъ церкви Христовы въ Константинополю будучей креститися и увѣрити, а на церковь восточную призрѣлъ, изъ на мѣсте отпадшихъ Латинниковъ народы Роскіи призвалъ и вценилъ въ святую свою церковь.

Ачколвекъ напекъ и инши розніи релии чинили покусы, и послы посылали до Володимера, каждый—намовляючи на свою вѣру, а Грекове посылали послы до Володимера, перестерегаючи его, абы анъ отъ Латинниковъ, анъ отъ иныхъ вѣры не пріймывалъ, показуючи доводне незбавенныи ихъ быти вѣры. И такъ до того за ласкою Божею пришло, же вѣру въ Грековъ правдивую вырозумѣвши, увѣрилъ и крестился. И то—чудовне, для лѣпшого упевненя о вѣрѣ и о збавеню. Читай въ части 3, роздѣлу 1, артикулъ 3—о крещеніи Россовъ.

Заразъ тежъ, на крещеніи Володимеръ и вся Россія зъ нимъ приняли отъ церкви Константинопольской и отъ патріарха—митрополита, и архиепископа, и епископовъ, іереевъ. діа-

коповъ и чинъ набоженства церковного, и книги належити. Въ тыхъ же часѣхъ отъ святой Аѳонской Горы чинъ иноческій впроваженій былъ до Кіева, а оттоль въ розныи край и повѣты. А уставъ отъ монастыра великого Студитского зъ Константинополя приняли. А на початку иноци въ Россіи надъ Кіевомъ въ пещерахъ жили житіемъ острымъ и велице трудолюбнымъ. Для чого много святыхъ и чудотворцевъ было, которыхъ и до сихъ лѣтъ тѣла въ цѣлости пребываютъ, а бѣсноватыи и розмаити болѣстими навѣженіи къ тымъ святымъ тѣломъ приходици; постычии, молячися пріймуютъ исцѣленіе, а богати, которіи пріймывали ласкою Божіею такъ отъ живыхъ, якъ и отъ тѣлъ ихъ святыхъ уздоровлене, имѣня, а тыи значниі, на монастырь Печерскій надавали, которыми и доселѣ при ласцѣ Божой а покровомъ Пресвятой Богородицы стоять.

И такъ въ той вѣрѣ и набоженствѣ Россове завше статечне трвали, благословеніе и науку зъ Константинополя, также митрополиты пріймующи. Въ тыхъ часѣхъ костель Латинско-Римскій почалъ кенотоміи або новотинъ, въ церкви Христовой небывалихъ, причиняти. Для чого, около року 1053, за царя Константина Мономаха, патріарха вселенскій блаженный Михаилъ Керуларій, зъ другими трома восточными патріархами, впродѣ старалися пилно напекъ и костель Латинскій заходный привести до едноти и сполечности зъ собою и зъ церковію восточною. Але гды затвердѣлыми ся Латинники показали, теды, першихъ предъ собою пожилыхъ патріарховъ и святыхъ отцевъ прикладомъ, прихилиючися до суду ихъ и поступку, напекъ и костель Латинскій осудили и отъ сполечности своей отлучили, и соборовымъ проклятствомъ отдали.

Монархове наши и по крещеніи не занежали войны зъ Татарами и зъ Греками. Потомъ и сами зъ собою почали валчити. А нѣкоторіи до кролей Ляцкихъ прибѣгали о помощь. Пришло до того, же ся и сповиновачовали. И тымъ почали малѣти и ослабѣвати монархове и княжата Россіи.

Заживали кролеве Ляцкіи силъ Россіихъ. Полки Россіи завше на чоло неприятеlemъ были ставляни, и великимъ заступомъ Ляцкимъ полкомъ и самому королевству были, якъ читаемо въ кройникахъ нашихъ и въ Кромерѣ о Ярополку ¹⁾).

Даніилъ, князь великій Россій, ходилъ зъ Ляхами на Чехи воевати. Тамъ всѣ небезпеченства полки Россіи носили такъ, же все звѣяство Даніилови приписано ²⁾). Услышавши то папезъ Римскій, послы свои и корону зъ титуломъ королевства послалъ Даніилови, вѣншаючи а за такъ великую дѣлность и мужество оногo уважаючи, годнымъ его быти королевского титулу узнавалъ. Которую то коруну, за поводомъ и порадою своихъ епископовъ, принялъ. Лечъ не отъ рукъ папезскихъ, ани отъ его посла, ани отъ бискуповъ его корунованъ былъ, ани ся зъ костеломъ Римскимъ въ вѣрѣ едночилъ, и презъ принятие тоей коруны Даніилъ не отступовалъ вѣры, ено за почесть ко болшей своей славіи принялъ оную. Славнии бовѣмъ богатире и отъ неприятелей и отъ невѣрныхъ пріймали дары почетни. И отъ Турковъ хрестіанскіи кролеве пріймуютъ, ане южъ за тимъ идеть, абы и на секты ихъ зезволяти мѣли?!

Штожъ еще о Россійскомъ славномъ родѣ реку?

По многихъ лѣтѣхъ пришло до того,

же ся Россіи князь доброволне за певними пактами до королевства Полского прилучалъ, въ-головахъ варючи собѣ вѣру и свое набоженство и церкви въ цѣлости и во вшелякомъ беспеченствѣ заживати. Тоежъ втѣлене и Литва учинила зъ особливими своими варунками.

Припомяну еще вкоротцѣ о дѣлности Россовъ Великой Россіи, якъ народъ той Яфето-Россій и доселѣ квітнеть и прославляетъ его Богъ.

Іоанъ, царь Московскій, двѣ орды Татарскіи, Казанъ и Астраханъ, взялъ и подъ свою мощъ подбилъ. А другая часть Яфето-Роского поколѣнья, зъ Малой Россіи выходячи, а на за-порогахъ живучи козаки—Татары и мѣста Турецкіи на мори чолномъ воюють, а на всѣхъ выправахъ военныхъ кролей Полскихъ дѣлне, мужне и переважне ся ставятъ, ачъ незычливы вѣрѣ нашої козакомъ того не признавають. Лечъ нехай ся встидають постороннихъ! Всѣ бовѣмъ постороннии и самъ той неприятель хрестіанского имени, Татарове и Туркове, признавають Россомъ мужество. Оупущаю давнии дѣлности, припоминаю нынѣшнюю въ року 1621 зъ цесаремъ Турецкимъ и Татарами войну подъ Хотѣнемъ въ Волоской земли. На которой земли самъ цесарь Турецкій Османъ притомный былъ зъ войскомъ барзо великимъ. Якъ тамъ напродъ самъ Богъ зъ своего великого милосердія королевство и войско Полское заховалъ, а заступъ и оборону тую войскомъ Росскимъ козаками выставилъ! Тое-то есть войско и той-то народъ, который вѣру оную за Володимера, отъ Грековъ принятую, держитъ, и который въ послушенствѣ и благословеніи патріархи вселенского, архиепископа Константинопольского, статечне трваетъ! А не выставилъ Богъ уніатовъ-отступниковъ, королевства Ляцкого турбаторовъ, а на-

¹⁾ Кромерѣ, кн. 1.

²⁾ На полѣ: «Нестора Кройника».

нихъ преслѣдовниковъ и мучителей! Были тамъ за помощю Божю на той войнѣ подъ Хотѣнемъ своимъ обозомъ козаки, живимъ и движучимся муромъ и баштами оборонными! Весь свѣтъ и правое рицество вѣдаетъ свѣдоцтво, якъ они тамъ мужне, преважне и рицерско поступовали, якъ насилнѣйшимъ и нагвалтовнѣйшимъ Турецкимъ штурмомъ отпоръ валеchnый давали, и вытримавали, такъ ижъ цесарь, не доказавши своихъ замисловъ, зо встидомъ отступити мусѣлъ!

Трафилося около року 1439, Исидоръ, родомъ Болгаринъ, митрополитъ, вѣры и церкви востодной и патріархи Константинопольскаго отступивши, до панежа ся прилучилъ, за што отъ него кардиналъство взялъ. А якъ апостатою zostалъ, на столиці митрополіи Кіевской не сѣдѣлъ. Бовѣмъ гдѣ прихалъ зъ Риму, Русь его не приняла, а царь Московскій Василій Василевичъ всадила его въ темницу. А зъ вязенья того утекши, предся заслугою казни не ушолъ, бо его Турки замордовали.

За святой засъ памяти короля Стефана календаръ новыи гдѣ зъ Риму въ Россію перенесено и Русь до оногo примушати почато, але мудрый и ростропный король вырокъ свой вѣчный выдалъ, абы Россове при своемъ старомъ оставали, до згоды панежа зъ патріархами востодными.

Той теды такъ мужный и славный и благословенный народъ Яфето-Роскій отъ своего крещенія презъ лѣтъ шесть сотъ въ вѣрѣ своей статечне твоячи и митрополиты отъ патріархи вселенскаго архіепископа Константинопольскаго пріймующи, пребылъ въ покою, ажъ до року отъ Рожества Христова 1596. Але, якъ и самі противники нишуть, часу недавно прошлаго пришло до непокою и турбаціи, зъ причины якой и

якими поступками—преложилося достатечне въ артикулѣ первомъ, роздѣлу второго, части третьей, гдѣ тя, чителнику ласкавый, отсылаю.

Части IV, роздѣлу I, артикулъ 2¹).

Ижъ унію и въ самой речи и въ способахъ ганимо, не пріймемо и отменуемо.

Хотячи противникъ слабыхъ въ вѣрѣ и въ писмѣ святомъ небѣглыхъ уловити, хитро и лестно удаеть, якобы нѣкоторые отъ правовѣрныхъ Россовъ унію зъ панежемъ и костеломъ Латинскимъ заходнымъ въ самой речи похваляти, а едно способъ оной ганити мѣли, то есть, же непорядне оную зачали, безъ патріархи, старшого своего. Лечъ ми не розумѣмо, абы хто зъ правовѣрныхъ нашихъ такового неспасенного розумѣня мѣлъ быти, особливе зъ тыхъ, которіи таемницу благочестія церкви востодной зъ Духа Святого знаютъ, и лѣта и причину отлученія Латинниковъ розумѣють, и которіи добре того зъ ними поступку въ вѣдомости суть и розбирають. Ни, ни! не православныхъ то мова! Але твердо такъ правовѣрныи, якъ и противники нехай знаютъ и вѣдаютъ, ижъ продкомъ въ самой головной речи, потомъ и въ способѣ и въ поступкахъ унію тую ганимо и недущеспасителную быти твердимо, въ самой речи ганимо и на отступниковъ покладаемо.

Першая: ижъ ²) правой католической вѣры отступили, въ той непробываючи збавенія отстрадали, яко св. Агана-

¹) Этотъ артикулъ вошелъ въ «Книжицу» Нааанаила (об. 319 л.), а оттуда въ «Книгу о Вѣрѣ» (Москва 1648, л. 226).

²) Собственно отсюда сходно съ «Книжицею» Нааанаила; начало же оное.

сій, патріархъ Александрійскій, въ выкладѣ вѣры пишетъ. Грекове и Россове тую власне католическую вѣру, которую св. Аѳанасій описуетъ, визнавають, тотъ намъ и спасеніе певное, а который не ведугъ Аѳанасія символу визнавають, якъ онъ тамъ освѣдчаетъ и отповѣдуетъ, тымъ затрачено вѣчное.

Другая: ижъ отъ едноты и сполечности святой католической апостолской церкви, которая на вѣсходѣ продкуеть, оторвалися: въ той который цѣле и до скончаніе не пребываютъ, живота вѣчного и сполечности въ небѣ зъ ангелами и зъ святыми Божиими не достигать.

Третья: ижъ пастыра, народови Россійскому Богомъ даного православного архиепископа Константинопольскаго а патріархи вселенскаго, отступили, до которого не привязатися сердечне и въ науцѣ и послушенствѣ его не тривати—естъ блудити, а блудны овцы и бараны татъ и волкъ пориваютъ и забиваютъ³⁾.

Еще ганимо такъ причину зачатя тоей уніи, якъ и способъ впроваженія и форитованія оной. А естъ злое зачатие и причина—грѣхи и беззаконство пѣ которыхъ владыкъ, въ-головахъ—Кирила Луцкаго, а за тымъ боязнь карности зложенія зъ епископства, што южъ у патріархи уряжено было. Истинну глаголемъ: не любовь ко папѣжови и вѣрѣ его, але грѣхъ и беззаконное житіе зачало тую незгуду рачей, а не унію.

А зась зачатя того — тяжко болное беремя або способы суть тыи:

Едны—подступныи; ижъ той Кирилъ зъ езуитами и зъ иными Латинскими предложеными потаемене порозумѣвшиися и отъ ныхъ хитрую взявши порадѣ, ошукаль епископовъ такъ, же ся на голыи листы подписали, якобы моцы

даючи на дохожене церковныхъ маестностей, гвалтовне здавна выдертыхъ, а на онъ часъ вѣрили собѣ, и одинъ о другого щирости держали.

Другиіи способы—обѣтницы подвышенія на сенаторство и вывышеніе фамилій: чимъ ся не помалу прелестили, бо вѣмъ того незмищено, хотяжъ ся той обѣтницѣ часто упоминали.

Третіи способы, которыми тую дискордію⁴⁾ форитуютъ суть тыи: церковей зъ имѣньемъ одняте, набоженства забороняне, волности и добръ отпиймоване, утиски розмаитыи, преслѣдоване, морды, потвары, позвы, мацдаты, презыски, дементациі пѣбняжнцы и пенованія, баніованія, вязенія духовныхъ, проѣзды на дорогахъ посполитыхъ⁵⁾ и въ мѣстѣхъ пребыванія небезпечныи.

Тыи то суть причины, способы и поступки, презъ которыми православный народъ Россійскій до уніи зъ костеломъ Римскимъ провадить, примушаютъ! Уважай-же, если то зъ Духа Святого почалося, и отъ того ли ся провадить?! Але—не дивъ: якое зачатѣе—такое и рожденіе, такій и овоцъ, и потомство такоежъ!! Штожъ за потѣха зъ того рожаю, а што за потомство? Не пни, ено—ростырки, тумулты, суспѣци розмаитыи, неприязи, кровопролитыя и недуганія! Што предъ тымъ была згода и милость, то нынѣ ростырки и неприязи; што передъ тымъ пріятель, то нынѣ вороги; яковаго мы, старая Русь, сердца на Татары и на Турки, такого унеятове на насъ, людей невинныхъ; скутки, которые на насъ выкониваютъ, высвѣдчаютъ ихъ таковыхъ быти! Штожъ за конецъ таковому злему дѣлу? Певне—злый и нещастливый! А

⁴⁾ Унд.: «незгуду».

⁵⁾ «Кнѣжнца». Нааанаила: «розмаитыхъ». Это, кажется, ошибочно.

³⁾ Іоан., гл. 10.

зъ того всего пожитокъ вѣдаете якій, и кому: тымъ, которыи (нехай ся пулсувъ своего змацають сумѣнья) и у насъ, и у оныхъ берутъ, вѣруемо, же оны той незгодѣ ради, абы надолго пожитки брати, а нѣкоторые зъ тыхъ ростерковъ и побогатѣли. А намъ—школа, утрапене и зъубожене, и снатъ южъ остатнюю зъ насъ кошулю зволокуть. Даемо, вправдѣ, што даемо, але зъ пѣсенкою: *Hos illi, quod nec bene certat misimus chaedos*. Остаемося нынѣ при нагомъ тѣлѣ зъ душею правовѣрною, и тое охотне даемо на мученичество, але надѣмося на Бога, ижъ презъ Михаила архистратига запретитъ діаволу якъ отъ тѣла Моисеоваго ¹⁾).

3. покусъ и напасти отъ Латинныковъ на Русь: першая—отъ Исидора апостаты, который, якъ Іюда и Ѳевда, ишезъ; другая—о календаръ новыи; отъ тоей насъ выбавилъ Господь и справедливый розсудокъ короля его милости Стефана; третия теперешная унія, або рачей незгода и турбація; надѣмося на Бога и на молитвы Святыхъ Божихъ, же насъ и тоей напасти избавитъ. Аминь.

То тежъ запевно вѣдати потреба, ижъ церковь всходняя и патріархове не на иншую якую зъ папезами и костеломъ заходнымъ унею позволяти могутъ, едно абы впродѣ папезъ и костель Римскій все тое, о што патріархове противко нимъ писали и нынѣ ихъ обвиняють, вывергли и отступили, а во всемъ такъ вѣрили, якъ церковь всходняя вѣритъ, особливѣ:

1. Ижъ Духъ Святый отъ самого Отца исходитъ, а не «и отъ Сына».

¹⁾ Соборн. посл. Іуд., гл. 1, ст. 9: «Михаилъ же архангелъ егда со діаволомъ разсуждая глаголаше о Моисеовѣ тѣлеси, не смѣяше суда навести хула, но рече: да запретитъ тебѣ Господь».

2. Хлѣбомъ кваснымъ литургисовати, а не оплаткомъ.

3. Лаикове заходу всего абы подъ двѣма особами такъ, якъ и Грекове, тайнъ святыхъ уживали.

4. Святые миропомазаніе при крещеніи отпраговати, не откладаючи на лѣта взросту.

5. Папезъ абы, во всемъ другимъ патріархомъ ровень будучи, ничего болше надъ нихъ собѣ не приписоваль, ани начиналь.

6. Каноны соборовъ вселенскихъ и помѣстныхъ держати, а папезскими, яко безъ патріарховъ и церкви всходнее приватне утвореніи, отверечи.

7. Огонь чистцовый отверечи.

8. Посты всѣ такъ, яко и Грекове, постити.

9. О душахъ справедливыхъ и грѣшныхъ такъ, якъ и Грекове, разумѣти.

10. Календаръ новыи, якъ помилный и непевный, отверечи.

11. Литургію и набоженство и обряды церковныи такъ справовати, якъ и церковь всходняя.

12. Всѣхъ иныхъ блудовъ и безчинія, которіи въ костелѣ Римскомъ церковь всходняя ганила и ганитъ, отступити.

13. Символь вѣры Никено-Константинопольскій языкомъ Грецкимъ въ Римѣ и во всѣхъ королевствахъ заходныхъ и въ Лицкомъ на литургіяхъ въ костелѣхъ безъ придатку «и отъ Сына» спѣвати, гдыжъ такъ первыхъ часовъ въ Римѣ бывало, гды оный на таблицахъ былъ выритый и Леонъ 3-й и Венедиктъ, папезеве, такъ постановили были, а то на знакъ того, же богословія правая толко въ языку Грецкомъ вырозумѣвается, и абы ся Латинныки отъ Грековъ нѣгды не отрывали.

А взглядомъ Климента Осмого, который почаль Россовъ турбовати, такъ же и наступцы его, которыи тогожъ

злого поступку попирали, народови Роскому, духовнымъ и свѣцкимъ, всѣ шкоды и кошты нагородити. Надъ то, абы папѣжъ отъ патріарховъ благословеніе и хиротонію принялъ, а отъ него всѣ заходніи тогожъ сподобятся.

То ажъ на той часъ межи Греки и Россами и Латинники едність и сполечность станется. А той папѣжъ, который себе и костель Латино-Римскій тымъ способомъ до перкве востодней приведетъ, не толко воленъ отъ запрещенія, але и канонизованій быти маеть, подобно, яко св. Прокль, патріарха Константинопольскій, ижъ церковь для св. Іоанна Хрисостома рознычюся до зъєдноченія привель.

Части IV, роздѣлу I, артикулъ 3.

Въ Россіи безъ патріарха вселенского, яко пастыра своего зверхнѣйшого, не могутъ ученіи творити.

Правдивая есть речъ, ижъ Роскому народови святѣйшій архіепископъ вселенскій, патріарха Константинопольскій, есть зверхнѣйшимъ пастыромъ, якъ ся то вышше на своихъ многихъ мѣстахъ доводило. А за тымъ Россія, такъ станъ, преложенство духовное отъ него маючій, якъ и свѣтскіи станове, послушенству и пауцѣ церкви Константинопольское патріарсѣ подлежаючій, безъ вѣдомости и везволенія не толко, мовлю, Константинопольского, але и безъ оныхъ троухъ: Александрійского, Антиохійского и Іерусалимского (бо то о вѣрѣ идетъ), не мѣли и не могли отступникове до костела Латино-Римского збѣгати, анѣ уніи якоижъ колвекъ [строити. Зачимъ погрѣшили барзо, и все, што колвекъ]²⁾

²⁾ Дополнено и исправлено по спискамъ Толстова и Ундольскаго.

тамъ уковали, не есть важно. Заисте: не отступниковъ и ихъ выкрутовъ слухати, але каноновъ!

Нехай же слухаютъ што по насъ, а противко оныхъ своволному розумови мовить 33-й канонъ апостолскій: «епископомъ каждого народу потреба вѣдати того, который межи ними первый есть, и мѣти его, якъ голову, анѣ безъ его воли што надто дѣяти. А оныи речи толко дѣяти маеть каждый, который его епархіи, и подъ нимъ будучимъ весемъ³⁾ належитъ, але ани тежъ онъ безъ воли всѣхъ чинити што маеть. Такъ бовѣмъ згода будетъ, и прославится Богъ презъ Господа въ Святомъ Духу».

Але тутъ отступницы противное дерзнули, бо и безъ патріарха, якъ власне своего первого, и засъ митрополитъ, безъ воли и везволенія всѣхъ такъ епископовъ, архимандритовъ, игуменовъ, пресвитеровъ и иныхъ клириковъ, якъ и свѣцкихъ стану братіи о Христѣ намовы, потаємне чинили и до Риму высылали, и унею якуюсь обволчили. О чомъ суть освѣдчанія описаны въ книжѣ «Апокрисистъ» названой и въ книгахъ судовыхъ урядовъ свѣцкихъ.

Мѣли отступники прикладъ епископовъ Египетскихъ, которіи на четвертомъ вселенскомъ въ Халкидонѣ [соборѣ]⁴⁾, на листъ Леона папы безъ патріарха своего подписатися не хотѣли. А еслижъ тыи тамъ епископове, хотяжъ той листъ вѣдали быти православный, и хотъ соборъ на то ся згодилъ, безъ своего патріарха подписатися възборонилися, при которой ихъ воли и соборъ ихъ зоставилъ, ажъ бы собѣ патріарху обрали, — далеко барзѣй отступникомъ владикомъ также ся бы-

³⁾ На цолѣ: «селамя».

⁴⁾ Дополнено по списку Ундольскаго.

ло заховати, а мимо вѣдомость и позволеніе патріархи своего зъ папѣжемъ и зъ костеломъ его не едночитися, влаща вѣдаючи, ижъ оное соборище въ Флорентіи по отъѣздѣ Грековъ, презъ Влохи написаное, отъ церкви всходней не естъ принятое, и же патріаршая на то не была воля. Але и овшемъ ексархове и протосунгелове Константинопольского, Александрійского притомныи на соборѣ въ Берестю будучи, именемъ патріарховъ взбороняли и не позволяли, наконецъ митрополита и единомудрыхъ ему зложили ихъ зъ становъ.

Поступую до другого прикладу. Сами апостолове едни безъ другихъ и безъ зезволенья всей церкви не становили. Пишетъ бовѣмъ св. Теофилакть архієпископъ на 15 главу Дѣяній Апостольскихъ: «уважати, мовить, потреба, ижъ апъ Іаковъ, апъ Петръ не смѣли безъ зезволенья всей церкви становити въ справѣ обрѣзанія, хотяжъ то такъ судили за слушную речъ быти». Если Іаковъ и Петръ, такъ великіи апостолове, безъ другихъ апостоловъ и безъ зезволенья церкви, не становили о отложенію и понеханію обрѣзанія, далеко барѣй митрополиту зъ килку владыковъ, якъ меншимъ, не годилося, безъ старшого своего патріархи важитися того, чого ся зле и непобожне важили.

А не толкожъ духовнии тыи доводи, але и свѣцкого стану маемо зданья, гдѣ узнавають, же Россомъ безъ патріарховъ не годитися ничого около вѣры и набоженства починати и отмѣняти, а особливе—мудрого и рострошного кроля Стефана розсудокъ, который, якъ поважаючи справы Возскіи ци ерковныи и речи пришлыи, влаща въ религіи непокой усмотруючи, вызпаль и вырокъ выдалъ ¹⁾, абы Росскій народъ

¹⁾ Толст. и Унд. на полѣ: «рокъ 1585». выше, столбц. 1076-й, прим. 2-е. См

до нового календара примушаный, анъ въ своемъ набоженствѣ турбованый не былъ, докладаючи тамтими словы: «ижъ отъ старого календара препису отступити, и обрядки святыхъ дни отъ звыклого бѣгу отмѣнити безъ патріарховъ позволенія бы намѣй ся имъ не годить». И ниже: «ажъ перше споръ межи Римскимъ папѣжомъ и патріархами Греческого визнања сконченый и ростирихенный будетъ». Такогогожъ разумѣнья и зданья и ихъ милости паче сенаторове Коронныи и великого княжства Литовского найдутся быти, которые угоды постановеніе межи епископомъ Львовскимъ святой памяти Гедіономъ Волобаномъ и арцбискупомъ Львовскимъ чинили. Читай о томъ въ кпизѣ «Апокрисисъ» названной, Христофора Филалета, въ части 1, роздѣлу 4.

А такъ подъ душнымъ забавеніемъ въ Россіи такъ духовнии, якъ и свѣцкіи безъ патріархи своего не могутъ ничего становити, ани зъ костеломъ Римскимъ едночити. А же владыкове отъ правой вѣры и отъ своего патріархи отступленія, а папѣжъ таковыхъ приимованья важилися, срогому ведлугъ канонѣвъ подлежатъ караню ²⁾. А то, што склѣтили, не естъ важно и почитатися маеть за законопреступленіе. Читай каноны Сардакійского 1, 2, 12; Кареагенского 54; Халкидонского 24; въ Трулль 20; Сардакійскій 1 и 2 ³⁾.

Части IV, роздѣлу I, артикулъ 4.

Соборованье въ Флорентіи не естъ соборомъ.

Достатечне, доводне а правдиве о Флорентскомъ соборованію въ части второй а въ роздѣлѣ 13 писалося, гдѣ

²⁾ Арменопулъ, листъ 11.

³⁾ Кирил. канон. 5.

чителника отсилаю. А еднакъ и ту, поневажъ ся такъ часто зъ нимъ отзываютъ, мало повѣмъ.

Заслоняются тымъ Флорентійскимъ соборищемъ, ано заисте слабая ихъ оборона: власне якъ бы ся хто паперовою заслонялъ тарчею противъ себе зъ острою копіею наѣждающему! Той теды Грековъ зъ Влохами въ Флоренціи зъѣздъ—згоды и едности не замкнулъ. А тое, которое, по отъѣздѣ Грековъ, сами Влохове и кромѣ всѣхъ заходныхъ краинъ соборище укновавши написали, патріархове и вся церковь восточная не приняла и до нынѣ не пріймуетъ, и овшемъ листрійскимъ ⁴⁾, то есть розбойническимъ, соборищемъ называется. А якъ сеймованье розорванное не есть и не называется сеймомъ валинымъ и згоднымъ, тудежъ и намовяныи конституціи, кгда згодою сеймовою не ствердятся и не замкнутся, не суть важны, ани за право уходятъ; такъ и соборованье въ Флоренціи, не сконченное, але розорванное, називатися соборомъ не можетъ; поготовю и то, што папезъ зъ самими толко Влохами написалъ, жадной ваги мѣти не можетъ. А надто папезъ Евеній, который его замыкалъ, папезомъ южъ не былъ, гдыжъ его синодъ Базилійскій зъ папества звергль и судомъ срокгимъ декретовалъ. Читай Мартина Кромера въ книзѣ 21, и книжку Рускую «Апокрисисъ», часть 2, роздѣль 2, и Грекъ Лаоникъ Халкокондила въ книзѣ 6.

Лечъ дивуемся противникомъ, которми, або заслѣплени будучи и въ разумъ неистовень подани, або о православныхъ простотѣ розумѣючи, сами въ болшой найдуются, же до соборища того утекаются, ано и ведлугъ того не заховуются. Пишетъ бовѣмъ въ едиктѣ

того тамъ соборища, ижъ «патріархомъ права и привѣлелъ въ цѣлѣ захованы суть», а того не написано, абы патріархове влады папезской подлежали, а нѣ абы волпо было папезови зъ діецезій и епархій патріаршихъ подѣ себе кого пріймати. А теперъ зась въ Россіи инакшей: потребуютъ унеи, абы патріархами конечно възгордiti и иныи неподобныи артикулы пріняти. Куды ся обернуть, своимижъ ся власными перуть крилами, всюды на трибуналѣ сумнѣнья осуждаются въ неправдѣ и въ непобожныхъ своихъ оборонахъ.

На початку книги ⁵⁾, пишучи о зъѣздѣ Флорентійскомъ, не признаваетъ его быти вселенскимъ соборомъ, але просто зъѣздомъ, который не Божиимъ промысломъ, а нѣ тежъ ревностю зъедночєня церкви восточной зъ заходнымъ костеломъ, а гвалтомъ и утрапєнемъ, которое терпѣли цесаръ и Грекове, грѣхъ ради, отъ безбожныхъ Агарянъ, згромаженный былъ въ Италіи въ мѣстѣ Ферарѣ и Флорентіи. На которомъ Латинникове, маючи Грековъ въ рукахъ своихъ, якъ въ якихъ сѣтехъ рыбы уловлены, кусилися зъ ними дѣяти што сами хотѣли: еднихъ честми, а другихъ подарками, а иныхъ гвалтомъ и погрожками отъ церкви восточной и преданій отчєскихъ до заходного костела и вымысловъ своихъ притягачи. То першая причина. А другая, ижъ а нѣ всѣхъ пяти патріарховъ, якъ якихъ пяти смысловъ, на томъ зъѣздѣ не было, безъ которыхъ, якъ безъ пяти чувствъ не можетъ быти человекъ совершенъ, такъ и зъѣздъ той безъ пяти патріарховъ вселенскимъ соборомъ не можетъ быти. И далѣе пишучи, приводитъ историка Гемиста Плифона, также и иныи

⁵⁾ На полѣ: «отъ книги Георгія Корессія, богослова велика церкви патріархи Константинопольскаго».

⁴⁾ ληστρικὸς=ληστικὸς.

Грецькіи писма, которыи соборованье тоє описують. Которіи то въ собѣ мають, ижъ анъ Марко Ефескій, анъ Ираклійскій митрополитъ, анъ Сардійскій Діонисіе, которіи то были епитропове ¹⁾ патріаршіи, на тотъ синодъ не подписалися. А не толко они, але анъ нового Рима епископъ Іосифъ на той тамъ змышленный соборъ не подписался, яко о томъ Гемистъ Плифонъ и Никола Амируцкій свѣдчатъ. А надъ то и то не послѣдняя, ижъ Іосифъ патріарха, подъ часть того соборованья хорый будучи, въ Христѣ заснулъ, гдѣ таковый подъ часть смерти не могъ ся подписати, яко и лѣкарскіи мудрцеве твердятъ, а нескончивши соборъ, неподобная—абы ся подписати мѣлъ. Придаеть и то, ижъ чотырей патріархове той змышленный написанный соборъ Флорентійскій отмечаютъ и отражаютъ, яко прелестный.

Части IV, роздѣлу I, артикулъ 5.

О митрополитахъ Кіевскихъ.

А што ся еще щитать, якобы нѣкоторіи зъ митрополитовъ Кіевскихъ въ Флорентійской уніи пребывати мѣли, тыи слова на свѣтъ правды не смотрять. Писарь уніатскій, якъ тонучій, хващается и вишью ²⁾, чимъ бы ся поратовати могъ, ано—неспоро! Отсылаю чителника до части третей, роздѣлу 2, артикулу 1: тамъ о каждомъ митрополитѣ правды выставилемъ доводы, показуючи, ижъ жадень зъ уніею Флорентійскою, анъ зъ послушенствомъ папезскимъ на митрополіи Кіевской не седѣлъ, анъ жадень въ Россіи епископъ не находилъ папезскимъ хвал-

цею, ани поклонникомъ. Але речеть кто: «ото, митрополита Рутского, а владыки Крупецкого въ Перемышлю, Почаповского въ Луцку, Пансія въ Пѣнску, Іоасафа въ Полоцку, Пакосту въ Холмѣ маєте». Отповѣдаю: «не суть тыи нашей церкви и вѣры, и не масмъ ихъ за митрополитовъ и епископовъ своихъ! Але розумѣемъ о нихъ, ижъ суть отъ костела ³⁾ Латино-Римского преложоныи, а народови Россійскому неналежныи, кудыжъ они зъ Риму отъ папежа свое постановенье мають. А вшакше безпечне и то речіи можемъ, ижъ они ани Римскому костелови не суть свойствеи, ани пристойни, але Ляховъ и Римлянъ преліцають и мамятъ для сель и дочасного имѣнья, а насъ Россовъ трапятъ и тираннизуютъ а надто—два народы, здавна въ панствѣ пристойне злученыи, вадять. И позираючи на початки и задатки, приплыи речи лацно видѣти до якого пещасливого ведутъ конца. И любо то якобы чиномъ напимъ носятся и Роскимъ языкомъ мовлять и въ церквахъ на оказію толко молятся и отправляютъ, не увѣряють насъ. И нейдетъ за тымъ, абы они напими пастырни и православія восточныи церкви были, якъ Лютеранскіи и евангелицкіи министрове. Хотяжъ и тыи подобныи суть ксендзомъ Римскимъ, бо и такъ ся носятъ строемъ, и по-Латинѣ, и по-Полску въ своихъ костелахъ мовять, не приймаются за правдивыи учителя, ани за вѣрныи костела Римского знаютъ, ижъ не отъ папежа и не отъ костела Римского посланье и посвяченье мають. Такъ и митрополита и владыковъ вышпомененныхъ, поневажъ не отъ патріархи вселенского и не отъ церкви апо-

¹⁾ епитропос—защитникъ, повѣренный.

²⁾ «вишь»—болотная трава.

³⁾ Въ спискѣ Ундольскаго курьезная описка: «отъ кобеля»!

столюкое Константинопольское посвященіи и послани суть, не пріймемъ и знати не хотимъ, тежъ лютерановъ и евангеликовъ!»!

О Нифонѣ патриарсѣ.

А што ся ткнетъ листу, который якобы отъ Нифона до Іосифа Султана, митрополита Руского, мѣлъ быти посланный, певности и вѣры у насъ мѣти не можетъ. А то—якъ зъ иныхъ, такъ и зъ тыхъ причинъ:

1. Поневажъ предъ нимъ и по немъ будучи патриархове того мѣмаго собору Флорентійского за соборъ не знали и пылъ не знаютъ, але его отъ церкви Божей отпинають, якъ выше листъ показуеть. Певне и Нифонъ того о немъ не писалъ.

2. Гды бы той листъ отъ того Нифона былъ выданный, певне бы его Ипатій и инши уніатове латинумудруючи въ своихъ книжкахъ, которіи выдали, поменили были. Въ которыхъ много небылицы начеркали, але ижъ его не вписали, певно, ижъ на той часъ не былъ, але теперъ есть утворенный.

3. Выдаеть и самая форма писаня: не мають бовѣмъ въ звычайу патриархове дочасныхъ залѣтовъ заживати въ писанью, якъ тутъ видимо «здоровя» — свѣдкимъ обычаемъ вѣншваньемъ; але звыкли писати «благодать, милость и миръ» и прочая.

Выдаеть еще и то, ижъ ко нынѣшнимъ трагедіамъ есть формованный и лсный домысль, ижъ теперъ новоутворенный есть: о подписи тростинною и о печати оловяную—таковымъ творцемъ барзо ладно; могли бовѣмъ езуитове зъ уніатами утворити, а на Грецій языкъ переложити и переписать и подписати овыи Грекове, митрополитами якимись называючи, которіи въ Вилни у унеятъ бывали гостиннымъ дѣломъ,

або рачей—гдѣ залаплени а пострахали, яко перегрипове, ладно зневоленіи мусили писати, што имъ розказапо, абы зъ якимъ колвекъ приподобаньемся могли собѣ што прибавити, або волными быти; любо тежъ овыи Грекове Влохове зъ Риму такій листъ переслали. А такъ той листъ мѣти и разумѣти за небылицу и за змышленный и жепа прелестъ Россовъ утворенный. Читай выше часть 3, роздѣлъ 2, артикулъ 1.

Части IV, роздѣлу I, артикулъ 6.

О Діонисіи патриарсѣ и о Григоріѣ.

А што тежъ якимсь листомъ якобы Діонусія патриархи потрясують, и той певне есть змышленный: всюды фалпомъ тымъ поличокъ отъ правды дается! Отъ часу бовѣмъ розвѣханьяся зъ оного Флорентійского собранья, патриарховъ Константинопольскихъ шесть было до Діонусія, меновите: Григорій Мамма, Генадій Схолярій, Исидоръ, Іоасафъ, Марко и Сүмеонъ, который жадепъ зъ нихъ змышленной Флорентійской уніи не держаль, якъ ся показало въ части 2, роздѣлу 13. Отожъ, если бы якій листъ отъ патриархи за Григоромъ былъ, то отъ Генадія Схолярія, который пять лѣтъ седѣлъ на патриаршествѣ, мѣлъ быти! Гдыжъ баеть, якобы той Григорій заразъ по Исидорѣ лестцу настати мѣлъ; а за вѣку Діонусія, который былъ шестымъ отъ Схолярія, южъ и не жилъ на свѣтѣ той Григорій⁴⁾. А той Діонусій патриарха передъ тымъ былъ митрополитомъ Филиппупольскимъ, и знаменитое о собѣ духовное маєтъ залеценье: святыи мужъ былъ, который, доброволне патриархіи

⁴⁾ Крусій, fol. 128.

уступивши, въ монастыру въ постниче-
ствѣ живота своего доконалъ. И непо-
добная речъ, абы онъ отъ папежа ор-
динованого того Григорія мѣлъ при-
мати, и оного Новогорожаномъ и Мо-
сквѣ залецати!

Патріархове наши южъ отъ того ча-
су барзо ся брыдили папежемъ и ко-
стеломъ Римскимъ. Зачимъ неподобная,
абы который зъ патріарховъ—отъ па-
пежа поставленныхъ и насиланыхъ въ
своей діецеѣи доущалъ приимати. Ни,
ни, не было то! И штожъ то будетъ
за позоръ правды?! Софистовъ то вы-
крутъ—зъ Новгорода листами дово-
дити въ Вилни, а зъ Литвы въ Москвы!

РОЗДѢЛЬ ВТОРОЙ.

Части IV, роздѣлу II, артикулъ 1.

Непобожныхъ есть людей іе-
реовъ Божіихъ зневоляти.

Непріятель нашъ Креуза, гдѣ ся оно
зъ своимъ неправды перомъ обернетъ,
всюды ярости огонь на церковь. Кон-
стантинопольскую крешетъ. Зъ ласки
Божей церкви востодной духовенство
завше въ лѣншомъ порядку и покою
пребывало. А папежи и костель Рим-
скій поки подъ зверхностію и подъ про-
мысломъ цесаревъ Константинопольскихъ
были, добре ся имъ поводило. Лечъ
якъ ся отъ цесаревъ Кгрецкихъ и отъ
церкве востодней отщепили, а Фран-
комъ ся поддали, такъ папезеве сами
зъ своимъ клиромъ, якъ и самъ Римъ,
въ великихъ утрапеньяхъ и утискахъ
были, такъ ижъ кролеве Французскіи
и Нѣмецкіи и княжата Влоскіи косто-
ломъ Римскимъ рядили, и папезевъ
Римскихъ складали и надавали, якъ
хотѣли, и за дворомъ своимъ возили.
А же то правда, Баронѣушъ въ року

899 пишеть: «заразлившого повѣтра
на тую Римскую столицу не было, едно-
гды свѣдкіи подавати папежъ и тиран-
ство волностямъ святого костела чи-
нити почали. Болше то шкодило ко-
стелови, нѣжли поганство все и гере-
тицтво». И далѣй тамъ читай, въ ро-
ку 1047 и 1061.

А што противникъ пишеть, ижъ па-
пове свѣтскіи попомъ ²⁾, ижъ хотять,
росказуютъ и берутъ зъ нихъ што хо-
тятъ, и робити росказуютъ, то—нехай
папежомъ и паномъ Полякомъ въ бровъ
и въ сумѣнье ихъ! Вапшъ же то со-
рексь ³⁾, и тожъ то знакъ вѣры и по-
божности паповъ Поляковъ, же за до-
бродѣйства землѣ и народу Росского
іереевъ Божіихъ такъ непобожне ша-
пують, же и поборы зъ нихъ берутъ,
церкви волныи имъ запродаютъ, на
подводы и толоки гонять, робити ка-
жутъ; коникъ и воликъ и яловица по-
добалася у попа—взяти ю; пчолки по-
добрати, празничныхъ або святечныхъ
ялмужнъ подѣломъ, въ речи то подар-
комъ участниками паномъ зъ попами
быти!! О, Боже справедливый, зъ вы-
сокости призри а отмети!

Части IV, роздѣлу II, артикулъ 2.

Ижъ безъ всѣхъ духовныхъ чи-
новъ и безъ свѣтскихъ ста-
новъ не могли вчинати и ста-
новити уніи.

Видячи апостатове-уніатове, ижъ ихъ
практикованье презъ двоухъ, а соборо-
ванье на унію при килку владыкахъ,
а то при потужности духовныхъ и свѣт-
скихъ реліи Латинской, не есть канон-
ное, аиъ важное, — удають, ижъ та

¹⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «потомъ».

²⁾ sorcx.

унія безъ свѣтскихъ нашего набоженства стаповъ могла быти чинена. Ано, заисте, не только безъ свѣцкихъ правовѣрныхъ, але ани безъ всѣхъ духовныхъ чиновъ церкви нашей не могли оной анъ виинати, анъ кончити. Вше-ляко згола неважность уніи, межи иными и неканонными поступками, узнавается и зносится и отголь, ижъ безъ вѣдомости и призоленія всѣхъ становъ такъ духовныхъ (то есть: епископовъ, архимандритовъ, игуменовъ, монаховъ, пресвѣтеровъ, іеромонаховъ, іеродіаконовъ и всего клиру церковного), якъ тежъ и безъ свѣтскихъ (княжатъ, дигнитаровъ, урядниковъ, пановъ, шляхты, рыцерства), а при томъ и безъ христіолюбивыхъ и великихъ ревнителей, а душею и тѣломъ и имѣни своими за вѣру преважныхъ мѣщанъ, въ Коронѣ и великомъ княжествѣ Литовскомъ народу Россійского вѣры церкви восточней будучихъ (тѣхъ всѣхъ не только зезволяющихъ, але и овшемъ барзо противляющихся мѣли и дознали, и до пинѣ маютъ и дознавають), есть починана, практикована и творена унеятая, або рачей дискордія, шаленство и пезгода.

А поглядаючи, читаючи и уважаючи прошлыхъ лѣтъ sprawy и дѣи церковныи и сѣнодалныи, мовимо, ижъ жадѣнымъ способомъ безъ предреченныхъ чиновъ и становъ не могли виинати и творити унеи. А безъ вонпливости, до сѣнодовъ предреченныи належатъ чипове, особливе коли о вѣру и о догматы святыхъ отцевъ, долгими лѣты заховываныи, и о збавеніи всѣхъ идеть. Также и до обирающа на преложенства церковныи належатъ. А зась коли о грѣхи и инны якѣи припадки и проступки межи духовными, особъ самыхъ дотыкаючися, sprawy будутъ, свѣцкіи на той часъ не належатъ, гдыжъ въ та-

кій справы ани онъ Великой Константинъ царъ, подѣ часть великого собору первого вселенского, не вдавался, анъ оныхъ скаргъ читати смѣлъ, але сѣплики тыи, то есть жалобницы, собѣ поданыи (впродѣ присягнувши, ижъ не читалъ) предѣ очима епископовъ спалилъ. Якъ о томъ Созоменъ историкъ въ книжѣ 1, главѣ 16, и Никифоръ Каллистъ въ книжѣ 8, въ главѣ 16 пишуть. А же до соборовъ о вѣрѣ, набоженствѣ и о догматахъ, и до обирающа на преложенства церковныи отпавуючихся при архіепископахъ, митрополитахъ и епископахъ, такъ нижшого степеня духовныи, якъ тежъ и свѣцкіи станове належатъ и на сѣнодахъ бывали, а отдалени не были,—о чомъ зъ писма святого, и зъ историковъ церковныхъ, доводовъ и прикладовъ маемо много.

А напродѣ въ Дѣянїяхъ Апостолскихъ въ главѣ 1: Петръ апостолъ зо всѣми апостолами и мужми и женами, которыхъ было въ личбѣ около ста и двадцати, чинилъ раду и обранье, ко-го бы на мѣстѣ Іюдино апостоломъ учинити. «И постановили, мовить Лука, двоухъ: Іосифа, нарицаемаго Варсаву, и Матѣїя»³⁾.

Другій прикладъ тамъ же, въ главѣ 6: седмъ діаконовъ множество обирало, якъ пишеть Лука. «Зозвавши, мовить, дванадцать множество учениковъ, рекли: — — углядѣте братію мужей посредѣ себе свѣдѣтельствовавшихся седмъ, — — которыхъ обравши поставили предѣ апостолы, а молячися вложили на нихъ руки»⁴⁾.

³⁾ Дѣян., гл. 1, ст. 23.

⁴⁾ Дѣян., гл. 6, ст. 2, 3, 6: «Призвавше же дванадцать множество ученикъ, рѣша: — — усмотрите убо братіе мужы, отъ васъ свѣдѣствованыи седмъ — ихже поставиша предѣ апостолы, и помолившеся возложиша на ны руцѣ».

О которой то обоей справѣ св. Іоанъ Златоустый на посланіе до Коринѳовъ (2, гл. 8) въ омиліи а въ нравоученіи 18 мовить тыми словы: «слухайтеды при апостолѣхъ, якъ тыхъ, которыи подъ зверхностію были, сполечниками рады своей пріймали. Абовѣмъ и гды седмъ діаконѣ поставляли, народу первѣй донесли; и гды Матеѣи, Петръ всѣмъ, которыи на той часъ были, и мужемъ, и женамъ донесли».

Третій доводъ. Первый апостолскій въ Іерусалимѣ синодъ ясне и выразне даетъ вѣдати, ижъ апостолове, одепъ безъ другихъ, безъ пресвѣтеровъ, и братіи, и множества христіанъ, въ справѣ оного о обрѣзаніи спору не становили и канону не выдавали, але, за пристѣемъ Павла и Варнавы и иныхъ до Іерусалима, всѣ сполне соборовали и судили и канонъ выдали. И пишуть такъ: «теды подобалося апостоломъ и пресвѣтеромъ со всею церковію vybrати мужъ отъ нихъ и послати въ Антиохію — —. И апостолы, и старцы и братія будущимъ въ Антиохіи — — изволися намъ болшимъ единодушно обравши послати до васъ — — и изволи бо ся Святому Духу и намъ»¹⁾.

А св. Теофилактъ на тоежъ мѣстце мовить: «уважити потреба, ижъ анъ Іаковъ, анъ Петръ не смѣли безъ зезволенья всей церкви становити въ справѣ обрѣзанія, хотяжъ то такъ-за слушную речъ судили быти. Не мѣй ровень онымъ и третею неба таемшицъ будучи ап. Павелъ участникомъ, въ

Антиохіи о томъ не ставовилъ, але зъ Варнавою и инымъ выправленный до Іерусалима сполне зъ апостолами и пресвѣтеры и братією и зо всею церковію ставовилъ».

Еслижъ сами апостолове, безъ пресвѣтеровъ, учениковъ, если безъ братіи и всей церкви множества народа вѣрного не соборовали, анъ ставовили о обрѣзаніи и необрѣзаніи, — далеко болшъ мепшъ безъ старшихъ чипити не мають, якъ то отступникомъ-владикамъ старшими и болшими суть патриархове и ихъ ексархове, а при нихъ и епископове были поважѣйшими и болшими надъ нихъ! Было тежъ и множество братій, и вся церковь Христова въ Россіи, на унію незезволячая!

Поступую и до другихъ доводовъ. На соборахъ вселенскихъ, и на порадахъ духовными о вѣрѣ и о церкви бывали мнишеского чину, и пресвѣтерове, и лаікове. На первомъ вселенскомъ въ Никее соборѣ царь Константинъ Великій въ посродѣ собору седѣлъ, розсуждалъ и справовалъ²⁾. А вошли зъ нимъ до собору незбройныи, але сенаторове и пріятель его въ Христа вѣрующіи. Цареві бовѣмъ не можпо на явныхъ соборѣхъ и сеймахъ самому найдоватися: были и мнишескіи чипове и мовы свои мѣли. А гды тежъ того часъ показовалъ и зъ пустынь на поратованье вѣры и церкви выходили³⁾. Были пресвѣтерове, діаконъ, уподіаконъ. Были и отъ свѣдѣхъ ставовъ зацнныи учовши, вымовили въ писмѣ святомъ, и въ надворной философіи велце бѣглии мужеве, одинъ другому помочь охотне давати готови. Читай Евсевія въ кнзѣ 3, въ гл. 7 и 19; Созомена въ кнзѣ 1, гл. 16; Θεодорита, въ кн.

¹⁾ Дѣян., гл. 15, ст. 22, 23, 25, 28: «Тогда изволися апостоломъ и старцемъ со всею церковію, избравше мужа отъ нихъ, послати во Антиохію — —. Апостолы и старцы и братія сущимъ во Антиохіи — — изволися намъ собравшимся единодушно избранныи мужи послати къ вамъ — —. Изволися бо святому Духу и намъ».

²⁾ Евсевій, кн. 3, гл. 10.

³⁾ Θεодоритъ, кн. 4, гл. 27.

4, главѣ 27; Теодора Четца въ книзѣ 1; Никифора Каллиста въ кн. 8, главы 14 и 16; въ книзѣ 16, гл. 33, 34; и въ книзѣ 15, гл. 22. И на другихъ всѣхъ соборахъ бывали свѣцкіи станове и иноци. Мѣлъ ихъ второй Константинопольскій. А Ефескій третій вселенскій соборъ архимандритове и монаховѣ велце подмогли, же въ своей поважности и цѣлости стануль.

На четвертомъ въ Халкидонѣ вселенскомъ царь Маркіанъ былъ и сенаторове предѣйшіи; также и причетници, чинове церковнии. Читай Евагрія Схоластика историка. Пятый и шестый въ Константинополю свѣцкими и монахами и чинами церковными были наполнены. А седмій вселенскій и барзо надъ то оздобленъ былъ и прибранъ въ иноки и паны свѣцкіи учоныи, которыхъ Тарасій патріарха зъ собою мѣлъ, и онъ тамъ продковалъ. Читай Зонару въ томѣ третемъ, и Фотія въ книзѣ «Вивліоеника». Также и на ономъ въ Ферару и въ Флоренціи соборованью, былъ и седѣлъ царь Іоанъ Палеологъ и братъ его Димитрій; были и нѣкоторые зъ сенаторовъ и секретаровъ. Тамъ самъ царь трудности въ богословіи розвѣзывать: о привѣляхъ и о титулахъ папѣжскихъ розсудокъ чинилъ. Бовѣмъ гды писмо отъ папѣжа Евгения было принесено, а видячи и читаючи тамъ вынеслость его, мазалъ и утиналъ, и згола оныхъ титуловъ не принялъ, мовячи: «бы снать, мовить, который зъ святыхъ въ листѣ своемъ чтячи папѣжа, не положилъ чого, што бы онъ собѣ хотѣлъ брати за привѣлей».

А же до собору причетници, чинове церковнии всѣ и свѣтскіи станове належали, для тогожъ сунодъ въ Берестью всѣмъ, не только духовнымъ, але и свѣцкимъ реліи Греческой былъ зложенъ, зачимъ и становилися на сунодъ.

Тое теди соборище, которое уніатове чинили, не есть важно, гдыжъ за пятама владыками и Ляхами митрополитъ оное клѣтилъ, весь народъ Росскій духовныхъ и свѣтскихъ спротивляючихъ собѣ маючи. А той зась соборъ Берестійскій⁴⁾ и вырокъ его, который зъ части православныхъ отправовался, вшеляко моцный и важный есть: бовѣмъ патріарховъ восточныхъ екзарховѣ и протосунгеловѣ обещанными на немъ были (тотъ видишь, ижъ о насъ дбали), а при нихъ и епископовѣ православнии, которые на тое отступление не зезволили: Михаилъ Копыстенскій Перемыслскій, Гедеонъ Болобанъ Львовскій, и иныи зъ Греціи, Булгаріи и Сербіи епископовѣ. Также зо всей Россіи архимандритовѣ, игуменовѣ, пресвѣтеровѣ, діакони, монаховѣ и нижшіи клириковѣ, и свѣтскіи станове нижшого и вышшого степене были и апостатовъ зложили.

Наконецъ придаю, ижъ до собору правовѣрныхъ царь-еретиковѣ и свѣтскіи не належатъ, якіи былъ Констанційсѣ, Іюліанъ, Валенъ и тымъ подобнии, правую вѣру псуючи. А ижъ належатъ и станове свѣцкіи до обирая преложонныхъ въ церкви, читай Іустиніанову Новеллю 153 и 137, и Арменопула въ книгѣ Леона и Константина, листъ 93.

Части IV, роздѣлу II, артикулъ 3.

О пресвѣтломъ и православномъ Василии, княжати Острозскомъ, воеводѣ Кіевскомъ.

Тутъ гды мѣ о пресвѣтломъ и православномъ Василии Константиновичу, княжати Острозскомъ, воеводѣ Кіев-

⁴⁾ На полѣ: «соборъ Берестейскій (зъ части православныхъ) важный есть».

скомъ приходитъ писати, зъ ласки Божей познаваю въ собѣ, же не кроткословнымъ, але зъ достопохвалнымъ пристонѣть ми показати словомъ. Солодка бовѣмъ завжды того зацного княжати маеть быти у насъ память! И то, што о Юссіи цари Израильскомъ написано, беспечне и мы о томъ преславутомъ княжати мовити можемо: «Память Василя православного княжати Острозского, якъ приправа вонности сотворенное муро отъ аптыкара въ устѣхъ кожного, яко медъ осолодѣть памятка его, и якъ музика при бесѣдѣ вина» ¹⁾! Солодка, правдиве, память и вдячная вонность во всѣхъ сторонѣ! И вшеляко рожай той выславляти прислушаетъ, якъ Давидъ мовить: «родъ праведныхъ благословится» ²⁾.

Княжа Острозское Василий Константиновичъ рожай свой зъ благословенного Яфето-Роского поколѣня провадитъ: пресловутого Володимера, въ святомъ крещеніи Василя, монархи великого, и Данила, княжати Росскихъ, власный потомокъ;—сынъ пресвѣтлого Константина, княжати Острозского, а великого гетмана великого княжства Литовского, воеводы Троцкого, въ обоємъ высоце преславный—въ дѣлности и правовѣрїи, — первый межи княжаты Росскими, великій заступъ и потѣха всего народу Роского;—муръ желѣзный на Украйнахъ, страхъ и трепетъ Татаромъ ³⁾;—слава и свѣча ясновѣтлая королевства Полского, оздоба и окраса сеймовая, всѣхъ публичныхъ зѣздовъ око и сила потужня; — притомность

¹⁾ Сирах., гл. 49, ст. 1—2: «Память Юсіева въ сложеніе еуміама, состроеное дѣломъ муроварника: во всяцѣхъ устѣхъ яко медъ усладится, и яко музіка въ пирѣ вина».

²⁾ Псал. 111, ст. 2: «родъ правыхъ благословится».

³⁾ На полѣ: «Ботера читай».

двору и люду его наполняла дороги и мѣста: многополчный бовѣмъ свѣтлый и стройный поѣздъ отпраовати былъ звыклъ;—урода Гекторова;—красота лица и особы Юсіфа Прекрасного;—постава вspanилая;—мужъ обычаевъ царскихъ, ласкавости и цнотъ побожныхъ полный.

Дворъ свѣтлый и дородный: Гетеемъ и гигантомъ подобны мужеве, силны такіи около него, якъ нѣкогда у дѣда Херева и Фелеееи ⁴⁾, то есть отражаючи и утѣшаючи; Авраамскіи и Іаковы и Ісааковы почестныи особы предъ обличностью его предходячи и послѣдуючи, якъ бы хто отъ старыхъ оныхъ вѣковъ хотѣлъ видѣти на востоку пресловутого монарху. Подобенъ въ дѣлности, въ мужествѣ, якъ Авениръ и Самаія ⁵⁾, Аннибалеви и Помпеушомъ. Ровенъ радю и rozsудкомъ Іафорови, Оемлестоклесови, Артабанови и Велисарію зъ Нарсесомъ, и инымъ тымъ подобнымъ. Згола—мужъ словомъ, силою, и дѣломъ, цнотами и добродѣйствы преславный!

Найдовалися на дворѣ его и мовцы оному Димосеенесови ровни, и Сафанове и иные розличныи любомудрцы. Найдовалися и докторове славныи, въ Греческомъ, Слѣвенскомъ и Латинскомъ языкахъ выцѣбчонныи. Найдовалися и математикове и астрологове превыборщи, межи которыми онъ презацный маематикъ, философъ и астрологъ, Янъ Лятось, который календаръ новыи славне зганилъ, и перомъ доводне презъ друкъ показаль, же есть омылный.

Пойдемъ же еще и до другой вышней въ богодухновенныхъ похвалы: въ православной католической вѣрѣ и пабоженствѣ—продкуючи;—церковь веле-

⁴⁾ 2 Царств., гл. 20.

⁵⁾ 2 Царств., гл. 23.

гласная и розличнымъ сіяніемъ свѣтлая;—церкви и дворъ того княжати—полныи православныхъ учителей евангелскихъ и апостолскихъ, полныи богослововъ истинныхъ, отъ богослововъ Діонисія, Аѳанасія, Василія, Григорія Нанзіанскаго и Ниссенскаго, Іоанна Златоустого, Кирилла Александрийскаго, Іоанна Дамаскина и Теофилакта, и иныхъ многихъ, и отъ соборовъ и отъ патріарховъ восточныхъ знающихъ богословію и вѣру правую;—былъ архіереевъ и священниковъ велце шаниучій, оборонца вѣры и церквей Божіихъ;—сильный муръ мѣднанный, отъ Бога благочестію нашему поставленный въ Россіи;—въ вѣрѣ отчистой адамантова статечность. И то знаменитое добродѣйство церквамъ показалъ и учинилъ, же презъ магистерство типографіи книгъ богословскихъ выдалъ не мало, презъ што церковь Христова будуется не толко ту въ Россіи, але и по иныхъ краинахъ спол-вѣрныхъ намъ народовъ.

Штобъ еще речемъ? Речемъ и оно, што Сирахъ о Іосіи царѣ мовить: «управилъ предъ Богомъ сердце свое; въ дни беззаконникъ укрѣпилъ благовѣріе»⁶⁾. Во истину, въ день прелести отъ еретикъ обернулъ сердце свое ко Богу, и за дній беззаконныхъ отступниковъ укрѣпилъ правую церкве восточней вѣру въ Россіи! Написано о трехъ: «развѣ Давида, и Іезекіи, и Іосіи, всѣ прегрѣшиша прегрѣшеніемъ»⁷⁾. Речемъ и мы: «опрочь Константина, и Василія, и Александра, княжати, въ Россіи згрѣшили, и вѣры отступили». Але пресвѣтлый княжа Василій зъ сыномъ своимъ Александромъ, который такъ му любезный былъ, якъ Іаковови онъ Ве-

ніаминъ. «Во всемъ дому Божомъ найвѣрнѣйшій»⁸⁾, якъ второй Моисей знашолъ ся и свѣтлымъ и многополчнымъ и сильнымъ въ Берестю станулъ, а въ раду нечестивыхъ не пошолъ, и на дорогѣ беззаконниковъ апостатовъ не станулъ, и на каедрѣ заразы ихъ не сѣдѣлъ, але въ законѣ Божомъ въ день и въ ночи розмышлячи⁹⁾, въ православномъ сѣлъ соборѣ и зъ патріаршими ексархами, и зъ епископы, архимандриты, игумены и священники, и пресвѣтеры православными соблаговолилъ. А на унію зъ папезомъ и костеломъ Латино-Римскимъ не зезволилъ, и апостоловъ владыковъ отъ вѣры и отъ патріархи Константинопольскаго пастыра своего оступившихъ и отбѣгшихъ проклиналъ, и до конца живота своего зъ ними не сплковавъ, и до себе не припущалъ, якъ зверженныхъ и проклятыхъ.

Подобенъ въ благочестіи монархъ Росскому Василью-Володимеру: той народъ Россій крестилъ, а той благочестіа и вѣры подѣ часть апостасіи оборонилъ. Подобенъ и Василію Македоніанину, царю Греческому, который посполу зъ блаженнымъ Фотіемъ патріархомъ въ Константинополи вселенскій соборъ собрали и вѣру седми соборовъ утвердили, на которомъ тыхъ, которые бы до символу вѣры «и отъ Сына» прикладывали, проклинали. Подобенъ и оному благочестивому царю Андронику, который, также собравши великій соборъ, вѣру туюжъ укрѣпилъ, а апостатовъ и папезниковъ зъ Греціи выгналъ.

Нужъ, еще гды пойдемъ до побожного его живота, до милосердныхъ учинковъ до щедробливости на даванья на церкви и монастырь—выписати всего

⁶⁾ Сирах., гл. 49, ст. 4: «Исправи ко Господу сердце свое, во дни беззаконныхъ укрѣпи благочестіе».

⁷⁾ Сирах., гл. 49, ст. 5: «всѣ — —».

⁸⁾ Числ., гл. 12, ст. 7: «якоже рабъ мой Моисей во всемъ дому моемъ вѣренъ есть».

⁹⁾ Это подражаніе псалму 1-му, ст. 1—2

нынѣ не есть мѣстце. Кротко рекши: овшеки, на всемъ цнотѣ всѣхъ полный былъ и всѣмъ любезный, такъ правовѣрнымъ, яко и постороннымъ. И душа моя блаженную и боголюбезную его душу зѣло любить, и въ духу богомыслномъ оной наслаждается. Истаяла душа моя къ такъ цному и побожному княжати, а реку зѣ сердца оныи у Юва слова: «Кто убо выдалъ намъ отъ плоти его насытитися»? О, трещасливыи вы, которыхъ очи видѣли того пресвѣтлого деспота, которыхи словъ устъ его служали, которыхи у столу единого зѣ онымъ седѣли и поживали, и которыхи предстоали и служили, и инши всѣ, которыхи есте добродѣйства оного сподобилися! Ачколвекъ и я за велице щасливого почиталъ бымъ себе былъ, гды бы ласка Божая притомности моей, даровала насладитися еще въ живыхъ такъ пресвѣтлого княжати, але того тамъ вѣку будучи малъ въ братіи моей, и на всемъ недозрѣлостью обятъ не удостоилемся. А ветъ же и нынѣ не за щасливого ся почитаю, гды ми ласка Пресвятого Духа даровала перомъ такую народу Роскому описовати славу?

О княжати Острозскомъ, каштелянѣ Краковскомъ.

Заисте, не годить ми ся ту мимо ити и пресвѣтлого княжати Юаанна Острогского, каштеляна Краковского, которого нехай будетъ имя на всѣ стороны свѣта славно: бовѣмъ народъ свой Роскій любилъ, православную вѣру отцевъ своихъ величалъ, и зато на немъ отцевское отпочило благословеніе. Тестаментъ пресвѣтлого-родителя своего сохранилъ, вѣру благочестія нашего побожне поважаючи, во вшелякомъ покои заховывалъ до смерти, утисковъ и гвалтовъ жадныхъ не чинилъ. Гробъ православного отца своего, яко Ісаакъ

и Іаковъ пещеру Авраамову почиталъ, и упоминалъ, абы гѣніе и набоженство звичное не уставало. Хоть зѣ Риму и отъ бискуповъ многократъ былъ жадавший, абы княжество свое подѣ унію бискупа Римского поддалъ; лечъ онъ, яко сенаторъ ростоппный и зрительный, маючи розумъ а шануючи вѣру отцевъ своихъ, а многогородный свой народъ Россійскій любячи, жаднымъ не дался звести покусамъ. Самъ рачей зезволилъ шѣ пострадати, нежели отчистому набоженству и духовенству Россійскому насилство и гвалтъ въ вѣрѣ и набоженствѣ чинити: Ѳемистоклеса въ томъ наслѣдовалъ, который отчизнѣ своей, хотяжъ отъ рода своего Аѳинейчиковъ былъ укоренный, отъ кроля Ксерксеса зѣ войскомъ будучи посланный, згубы онымъ павести не хотѣлъ, рачей своимъ обралъ запечатати здоровымъ. Пристоитъ ту того пресвѣтлого княжати, а сенатора найвышшого и премудрого припоманути слова памяти годныи, которыхи частокротъ мовлялъ: «гды бымъ, мовитъ, предѣ тымъ въ молодыхъ лѣтѣхъ о релігії Грецкой и о церкви востодней вѣдалъ то, шѣ теперь въ томъ моимъ вѣку вижу и знаю, теди нѣкдѣ бымъ не былъ сполечникомъ костела заходного». Есть много свѣдковъ живыхъ, которыхи частокротъ слова тии слыхавали. Мѣлъ тежъ еще тотъ панъ тую цноту побожную, и нѣжъ монаховъ Святогорцовъ релігії Грецкое почестне приймавалъ, и прикладомъ отца своего ялмужну давалъ.

О, Боже, въ Тройци едїный! Тыхъ, которыхи дѣдичтво княженія Острогского приняли, такоежъ въ нихъ ко благочестію востоднему и народови Россійскому рачъ зрядити сердце, яковое предреченнии княжата мѣли! И такъ въ долготу днѣй щасливе дѣдичитти будутъ.

Штожъ ту кто обрати схочетъ вы-
славованье и дякчиненье отъ рода
Роского, заисте, повиннѣйшая есть
речь—ласку и добродѣйство народови
Роскому показовати. И слава отъ нихъ
праведная, и молитва спасенная! А
уныятомъ неповинная ласка, и отъ нихъ
слава якъ небывала, такъ и неправ-
дивая, и згола прожняя есть, а надъ
то ненависть, грѣхъ, зло, удаване и
турбацію родячая.

Части IV, роздѣлу II, артикулъ 4¹).

Вырозумѣнне листу пресвѣт-
лого княжати Василіа Острог-
скаго.

Ту приступаю до листу, презъ апо-
статы видрукованого, о которомъ што
бы мѣлъ повѣсти, заправды, до того
часу о немъ на всемъ не естемъ увѣ-
роннѣй; бовѣмъ архитѣпу не видѣлемъ,
капитулы Острозской, въ благочестіи
найдуючей, пыталъ, если той и та-
кій писалъ, притомъ — якового ли она
о немъ есть розумѣнья, — тая близшая
и повиннѣйшая отповѣсти. Прето оной,
и логофетомъ, и писаромъ, въ благо-
честіи позосталымъ, оставую обфитнее
отповѣди дати слово.

А вшакже припатрющися тому ли-
стови и пунктомъ приданымъ, а роз-
дѣлне розбираючи кождый параграфъ,
вижу — не быти на подпору уныятомъ,
але рачей на завстыженье и на пока-
ніе оныхъ. А бовѣмъ такъ въ томъ ли-
стѣ, якъ и въ пунктахъ не пишеть,
абы отъ вѣры и отъ сполечности цер-
кве восточней отступити. Не пишеть,
абы отъ послушества архієпископа Кон-
стантинопольскаго оторватися, але внешне-
лякимъ способомъ варуетъ и постере-

¹) Сличы выше, стлб. 274—279.

гаетъ того. Не пишеть и не радить—
до бискуповъ Ляцкихъ и до езуитовъ
ся удавати. Не пишеть и не радить—
реліи и костела заходного приѣмати.
Не пишеть, абыся подъ послушенство
папежа подлати. Не пишеть, абы ми-
трополитове Росскіи сакру зъ Риму отъ
папежа брати мѣли. Але пишеть, абы
въ сполечности церкви восточной трѣва-
ти и въ чину набоженства еі найдова-
тися. Пишеть, абы до патріарховъ восточ-
ныхъ послати. Пишеть, абы до цара
Московского и до Волохъ послати. Пи-
шеть, абы Россовъ до костела своего
Ляхове не приѣмали, аны примушали,
а заховалися ведлугъ тоей правды.
Ни! але все иначе, все хитростями и
практиками пошло. А не дивъ! не зъ
Духа бовѣмъ. Святого поводу якъ по-
чиналося, такъ и коилося.

Тутъ, правовѣрнѣй, присмотруйся
того пресвѣтлого и православного кня-
жати благочестію, якъ постерегають
вѣры церкви восточней, и якъ патріар-
ховъ святыхъ почитають, гды безъ нихъ
не радить ничого починати. Уважати
и то, же до сполвѣрныхъ собѣ указываетъ
ѣхати и радити, а не до иновѣрныхъ.
Уважай и ростоппость, ижъ не двоихъ
и не троихъ особъ тую быти розумѣть
речь, але народовъ килку: Грековъ,
Москвы и Волоховъ, а при нихъ Болга-
ровъ, Сербовъ и Македонянъ. А и слуш-
не зъ тыми ся было въ той справѣ зно-
сити: бовѣмъ единовѣрными зъ нами
суть. А цѣль ѣханья и посыланья до
патріарховъ, до Волохъ и до Москвы
той есть: заслышавши княжа его ми-
лость панъ воевода, же ся Упатій зъ
Кириломъ Луцкимъ порозумѣвають и
же ся суду патріаршого обавляють, а
при томъ и хвѣянье ихъ въ вѣрѣ по-
стерегши, радить до помененныхъ на-
родовъ удатися, абы, тамъ приѣхавши,
присмотрѣлися благочестію и научили-

ся, чого не знали, и утвердились въ вѣрѣ.

Хотѣлъ и прагнулъ панъ воевода едности, и поводомъ и побудкою радъ бы былъ, лечъ не до таковой, якую непобожне склѣтили, и не жебы Россове, змѣнивши вѣру, перенестися мѣли въ папешскую; але абы папешъ и весь заходный костель, отступивши своихъ кешотомій ⁴⁾ и всего того, въ чомъ ихъ церковь восточная строфуетъ, до вѣры церкви восточней, въ яковой нынѣ Грекове и Россове суть, пристали, и такъ заедно зъ патріархами были.

А што панъ воевода, гды бы былъ для опатренья своего здоровья въ край Нѣмецкій ѣхалъ, мѣлъ тамъ обмышляти о церкви нашей, не иное, ено стороны утисковъ и преслѣдованья, которыи Россове, ижъ нового не хотѣли приняти календара, отъ Ляховъ поносили и терпѣли, отъ чого абы были свободни. Также абы папешъ въ чужую епархію, собѣ неналежную, не вдирался, и абы Россовъ до костела Римского не примушано. Также абысмо отъ Ляховъ не терпѣли преслѣдованья — о томъ мѣлъ зъ папешемъ домовлятися. Хотѣлъ панъ воевода зъ поводу папешского зъ Ляхами (згоды и пактовъ, то есть) застановенья, якъ межи народами звикло бывати, абы Россове и Ляхове одни другихъ не преслѣдовали. А тое застановенье и покою зобополного варованье учинено мѣло быти на прикладъ конфедерации, и якъ ово арцибискупъ Лвовскій Соликовскій зъ епископомъ Лвовскимъ куръ Гедеономъ Болобаномъ учинили зъ собою зъ стороны реліи примѣрья. Хотѣлъ, абы и въ почести наши епископове были, такъ абы и сенаторскимъ станомъ почтени были, якъ равныи будучи заволяньемъ и волностями зъ паны Ляхами.

⁴⁾ На полѣ пояснено: «новотини».

А ижъ таковой унеи, якую отступникове потаємне зробили, панъ воевода не хотѣлъ, ани о ней мыслить, освѣдчаютъ его и протестаціи, которыи противъ той апостасіи чинилъ. Показуютъ и слова тьи, гдѣ Упатія до патріарховъ и до Москвы, и до Волохъ выправуетъ. Показуетъ и то, гды варуетъ, абы Россовъ до реліи костела Римского не пріймовано, анъ примушано. Показуютъ и листы, которыи до Михаила Рагозы и до Упатія писалъ, гачи выразне унею. О чомъ читай въ книжцѣ унеятской, «Антирезисъ» названной, на листѣ 114. Показуетъ и листъ универсальный, который патентомъ зъ друку презъ тогожъ пана воеводу въ року 1595, мѣсяца іюля 24 выданный есть, въ которомъ ознаймуеть о отступствѣ помененныхъ апостатовъ и всѣхъ христіанъ роду Россійского отъ нихъ остерегаетъ. А надто и то показуетъ, кды той Упатій, Володимерскій отступный владыко, приспособляючися княжати пану воеводѣ, абы до ласки принятый быти и до поеднанья прийти могъ, сына своего значнымъ коштомъ на дворъ княжатскій выправилъ. служити; къ тому и сенаторовъ многихъ заживалъ, абы его видѣти и привитатися могъ. О що и покусился былъ, бо въ надѣю пана Краковского до Острога поѣхалъ былъ; але въ трохъ мильхъ отвернути мусиль, гды княжа панъ воевода не толко до сполкованья зъ Упатіемъ, але анъ видѣтися, анъ привитатися зъ онымъ жаднымъ способомъ не зезволилъ, маючи его южъ якъ сунодалне за зложеного и за выклятого и зъ достоинства церковного обнаженого. А гды панъ Краковский налегалъ на отца, абы призволилъ на пріѣздъ до себе Упатієви, онъ зъ плачемъ отповидѣлъ мовачи: «рачей зезволяю умерти, нѣжли ся зъ нимъ видѣти, и

не мене (мовить) нехай еднаеть, але Господа Бога, ижъ правой вѣры и па-стыря своего власного—патріархи Коп-стантинопольского отступилъ и преда-телемъ ся сталъ». И такъ въ той ста-течности и живота своего книжа Ва-силій, воевода Кіевскій, докончилъ. А то слышаламъ и вѣдаю отъ тыхъ, ко-торыи въ радѣ той и притомными на той часъ были въ Острожѣ.

А наконецъ и самъ Рагоза и Потѣй явне костеломъ Римскимъ унію гани-ли, што и презъ свои универсалы, то есть окружныи листы, давали вѣдати. Которіи то листы засвѣжа въ книзѣ «Апокрисисъ» Христофора Филалета суть выдрукованы, въ части второй, въ роздѣлѣ 2, которые тутъ покладаю...²⁾

Части IV, роздѣлу II, артикулъ 5.

Розмова Стефана короля зъ княжатамъ Острогскимъ, вое-водою Кіевскимъ.

Отъ зацной а вѣры годной особы, въ разумѣ и въ лѣтѣхъ дозрѣлой, слыша-лемъ тую певную повѣсть. А то въ той способъ:

Трафилоса, мовить, княжати его ми-лости пану воеводѣ Кіевскому святой памяти короля Стефана навѣдити въ Городиѣ, гдѣ, по третемъ на покою бы-тю, король его милость, гды на пана воеводу нилне поглядалъ, надѣючися, же розмову якуюсь вносити хочеть, тогда панъ воевода рекль: «Наяснѣй-шій, милостивый королю! Ваша кролев-ская милость на мене поглядати ра-чишь, разумѣючи, же потребу и мову якую до вашей кролевской милости маю. Вправдѣ, жадной, потребности моей не маю; едно то, же ми тесно было,

жемъ вашу кролевскую милость, пана моего милостивого давно видѣлъ: умысл-не приѣхалемъ вашу кролевску милость пана моего милостивого навѣдити и утѣшитися зъ притомности вашей ко-ролевской милости».

А король его милость, любезнымъ лицемъ ку пану воеводѣ смотрячи и оного голову руками своими обнявши, мовиль: «Дякуемо вамъ велце за то, и вдячни естежмо таковой ку намъ ми-лости вашей». Потомъ король его ми-лость, взявши листъ, почаль мовити: «папежъ пишеть до насъ, жадаючи насъ, абысмо народъ Росскій до ново-го календара приводили». А панъ вое-вода, якъ мужъ благочестивый и рос-тропный, стануль статечне и дѣлне въ своей розмовѣ, и межи иными важными и памяти годными словы повѣдѣлъ, ижъ «о той речи въ-головахъ зъ па-тріархами всходными належитъ тракто-вати». На то король его милость, якъ панъ мудрый и розсудный, и зрительно-го на приплыи речи будучій ума, вѣч-пе достойной памяти вымовиль слова тии: «папе воеводо! Хвалимо Пана Бо-га, же, наѣхавши намъ на кролевство Полское, видимо народъ Росскій мно-гій и можный, зъ народомъ Полскимъ и Литовскимъ въ згодѣ и въ милости живучій, и повиновацтво зъ собою маю-чій; сполный межи ними о речи по-сполитой промыслъ, на войнѣ згода и ровность и пошанованье вшеякое, ро-зорваня и непріязни межи тыми наро-дами не видимо. А надто, яко въ костелахъ Римскихъ, такъ и въ церк-вахъ Росскихъ набоженство спокойне безъ вшеякой перешкоды и турбаціи отправується. Досыть маемо на той та-ковой згодѣ. А до календара нового и до зъедноченья Россовъ зъ костеломъ и папежемъ Римскимъ приводити—не здається намъ: бовѣмъ знаємося мы на

²⁾ Далѣе въ рукописи слѣдуетъ пропускъ.

тыхъ речахъ, и што за тымъ урости можетъ. Уважаемо и упатруемо, ижъ, вмѣсто едности и згоды, пезгodu, мерзачку и турбацію, и неприянь учинили быхмо. Але мы того *вчинати* не хочемо: *якожмо* тыи народы застали, такъ зъ оными жити хочемо». То король его милость святой памяти Стефанъ мовиль.

А увѣряють тую короля его милости Стефана мову и волю овыи листы, котрыи писалъ до урядовъ мѣстцкихъ, розказуючи, абы Россове набоженства своего беспечне ведлугъ старожитности заживали, а до календара нового примушаны не были, докладючи, «ижъ ся Россомъ отъ звиклого бѣгу отмѣняти безъ патріарховъ позволенья, бынамгѣй

не годится». И ниже: «ажъ первѣй о уживанью календара и порядку споръ межъ Римскимъ папѣжмъ и патріархами Греческого признанья сконченъ и ростирихненъ будетъ». Читай тыи листы ¹⁾ въ книжцѣ «Апокрисисъ» названой, презъ Христофора Филалета выданой, въ первой части, а въ роздѣлѣ четвертомъ.

А што ся дотычетъ другой въ княжествѣ Литовскомъ особы, вѣдаемо певне, ижъ не было жадного порозумѣнья зъ Рагозою показываютъ то листы припомненны, але—потомъ перыхло, якось ся познали зъ унією. А то зъ якихъ причинъ—вѣдаемо. О чомъ ся выше на которыхъ мѣстцахъ припомнуло.

Правовѣрный и православный христіанине! На замѣты, вымыслы и потвары противниковъ и ненавистниковъ церкви святой восточней и блаженныхъ патріарховъ, зъ ласкою и помощью Божією отпавилося и отписало, звлаща наиболшій и труднѣйшій артикулы. И ту онъ Самуиловъ вѣры моей покладю камень, ту оныи мовлю слова Самуилевы: καὶ λέγων ὁ Σαμουὴλ: μέχρι τοῦ δε ἐβόηθησαν ἡμᾶς ὁ Κύριος: «и рече Самуиль: ажъ до сего мѣста помагалъ ми Господь» ²⁾. Зосталися меншіи и лацнѣйшіи одробины. Тыхъ, за наступленіемъ многихъ и розличныхъ трудностей, не скончилиемъ. Лечъ зоставуються останки тыи сыномъ правовѣрнымъ. Если старшіи и дидаскалове не подвигнутся, вы, малыи и отъ премудрыхъ презираныи, потпѣтесе докон-

чити и отписати. А о Святомъ Духу многіи южъ давво право отповѣдѣли.

Наконецъ замыкаю и печатаю тую книгу упоминенемъ тыковымъ:

Въ пилной а уважной ховайся, правовѣрный, осторожности, абы ся яко не захвѣяти въ вѣрѣ, венць и о правдѣ, ту въ той книжѣ описаной, не вонити. А то гды противници свои якіи, котрыи не могутъ быти правдивыми, толко въ словѣхъ позорныи, ставити будутъ выводы, любо еслибы хто потомъ противъ той моей книжѣ выдалъ писма якіи,—не вѣрити имъ и не трвожитися. Нѣгды чинили противъ Моусея и Аарона чуда и оныи Фараоновы магове вергли бовѣмъ и они свои палицѣ и сталися змѣи; лечъ Аароновъ жезлъ или палица перемогла и пожерла оныи, яко пишеть: «и пожре жезлъ Аароновъ оныхъ жезлы»: καὶ κατέπην ἡ ῥάβδος τοῦ

²⁾ Царств., гл. 7, ст. 12: «и рече: до здѣ поможетъ намъ Господь».

¹⁾ См. также выше, стлбд. 1076 и 1119.

Ααρὼν τὰς ἐκείνων, ῥάβσοις³⁾). Певне и тал
въ той книзѣ правда, силѣйшою бу-
дучи, звѣтѣаетъ и пожираетъ, якъ до
сего часу, такъ и потомъ. Еслибы якіи
противныи выданыи похотѣлися указа-
ти писма, не дивоватися и не собла-

знитися, гды нѣкоторые заблуждаютъ
и розумками своими ся уносятъ. Рекль
о таковыхъ апостолъ: «але не о всѣхъ
есть розумъ» ⁴⁾. «Буди тебѣ вѣренъ
ажъ до смерти, и дамъ ти корону жи-
вота» ⁵⁾. Аминь ⁶⁾.

ТѢ ΘΕΩ ΔΟΞΑ.

Іеромонахъ Захарія Копистенскій, Е:І:
рукою власною.

³⁾ Исход., гл. 7, ст. 12.

⁴⁾ 1 Коринт., гл. 8, ст. 7: «по не во всѣхъ разумъ».

⁵⁾ Апокалипс., гл. 2, ст. 10: «буди вѣренъ даже до смерти, и дамъ ти вѣнецъ живота».

⁶⁾ Здѣсь кончается Толстовскій списокъ «Палиподіи».

О ПАТРІАРХАХ¹⁾.

Доводы, иже патріархомъ тоє все привлащевано, и такіи жъ владзы и па́стырства титулы приписывано, яко и бискупомъ Римскимъ. А напро́дъ описаніе патріархи таково естѣ: патріарха естѣ Христовъ живый и одушевленный образъ, дѣлы и словы въ себѣ выбирающій правду. О, якъ ту великая за́чность и повага патріаршего досто́инства!

О патріархахъ Константинополскихъ²⁾.

Впро́дъ теды о патріархахъ Константинополскихъ показуется, яко суть въ церкви почтени:

Въ «Мѣнеи» мѣсяца іюня 14, пѣснь 9: «Митрофанъ всѣхъ градовъ свѣтлого и первосѣдалного града» (то естѣ Константинополя).

Мѣсяца октовріа 23, въ «Пролозѣ» Игнатія архієпископа Константинополскаго, въ стихирѣ такъ мовить: «Игнатіе, первосѣдалниче Нового Риму».

Въ «Соборнику» поемвріа 13, въ словѣ похвалномъ, которому начало «Слышася всяко вамъ, о христілюбивое», Христомъ зоветь «всего свѣта учителемъ и всего свѣта отцомъ».

Въ «Мѣнеи» августа 30, на стихахъ «всеблаженне Александре, пастырь церковный былесь». Тамъ же, на пѣснѣ трисвятой, въ канонѣ: «выборне упаслъ еси владыки своего стадо, Александре».

Въ «Мѣнеи» апрѣля 6, на стихахъ: «стаду и овцамъ Христовымъ разумнымъ, Евтѣхіе блаженне, тебѣ жребій (то естѣ лѣсъ) Христовъ подалъ естѣ».

Въ канонѣ пѣснь 4 тому́жъ Евтѣ-

хієви: «воздвигъ посади Христовъ на камени своей церкви твоей души блаженне стопы».

Въ кондаку на 6 пѣснѣ того́жъ Евтѣхія «пастыремъ великимъ» зоветь.

На 9 пѣснѣ зоветь его «столпомъ православной вѣры и муромъ людіи выбранныхъ».

Въ «Мѣнеи» поемвріа 6, въ канонѣ пѣснь 1 Павла, патріарху Константинополскаго, зоветь «вѣра утверженіе и церкви учителя».

Въ «Мѣнеи» іюня 2, въ канонѣ, пѣснь 1 Никифора, патріарху Константинополскаго, зоветь «твердымъ камениемъ».

Въ канонѣ пѣснь 6 о томъ же: «всего свѣта начальникъ поставленъ естѣ».

Въ «Мѣнеи» генваря 25, на великой вечерни, на славнику, Григорія Божьего слова «пастыремъ начальника», а на стиховнахъ «въ славѣ чутымъ окомъ и пастыра пастыремъ» зоветь. На хвалитехъ въ Грецкихъ «Анеологахъ», въ «Трефологу» къ тому́жъ Григорію мовить: «отче отцемъ и пастырю пастыремъ и слово вѣрнымъ святителемъ и всего свѣта свѣтилнику».

Въ «Мѣнеи», поемвріа 13, на хвалитехъ: «пастырь священнѣйшій, столпъ церковный, Іоанне Златоусте». На литіи тому́жъ: «помазалъ тя Богъ, Іоанне, архієрея людемъ своимъ пасучого стадо его во святости и справедливости». Тамъ же «великимъ святителемъ и пастыремъ» зоветь.

Въ канонѣ пѣснь 4: «другого намъ апостоломъ единообразного Іоанна Златоустаго яко добр...³⁾

Въ «Мѣнеи» генваря 30, на стихирахъ Хрисостомови такъ написано: «необоримо тя основаніе Христовъ утвер-

¹⁾ Заглавіе взято изъ списка Ундольскаго.

²⁾ Заглавіе взято оттуда же.

³⁾ Не докончено. Въ рукописи оставлены двѣ съ половиною пустыя строки.

диль своей церкви, отче, заховуючи оную ненарушенную и незвоеваную».

Никифоръ Калистъ въ книзѣ 14, въ главѣ 43: «Θεодосій царь до Христо-стома писалъ, всего свѣта учителя, и духовному отцу Иоанну святому и золотыхъ устъ патріарсѣ».

Въ «Пролозѣ», октоврія 24, въ сти-ху: «рече Христось, якоже Петру и Проклу, даже не умреша, паси овцы мои».

Григорій Богословъ Нанзіанзенскій, въ казанью своемъ погребовомъ Васи-лія Великого, мовить: «Василій теды зали ⁴⁾ не князь и вождь былъ тыхъ, которіи презъ вѣру спасаются? изали не онъ розличныхъ дѣдичствъ при Бо-гу шафаромъ?» Зри и уважь, если такъ гдѣ написано Римскому?!

Въ «Мисси» генваря 30, о трехъ святителяхъ: Василию, Хрисостому и Григорію, на литіи: «святителъ Хри-стовъ, вѣры столпы и вѣрныхъ учите-ль». На стиховнахъ: «столпы благоче-стія Христовы, пастырѣ, вожеве на вы-сокости». Въ другомъ стиху: «міру спасеніе всего свѣта учителей». Въ пер-вой сѣдали: «выборныи пастыреве, стол-пы православной вѣры». По поліелеосѣ сѣдаленъ: «тыи три учителъ утверди-ли церковь». На хвалитехъ: «свѣтил-ники всего свѣта, церковныи столпы».

Въ «Пролозѣ» о трехъ святителяхъ: «явишася явѣ Иоанну епископу Еухаит-скому: Василій Великій, Григорій Бо-гословъ, Иоаннъ Златоустый, единѣми усты глаголаша: мы убо, якоже зриши, едино есмы, и ничтоже нѣсть въ насъ сопротивно или распрянно, по времени особными каждо насъ божественнымъ Духомъ подвижаеми на спасеніе чело-вѣкомъ, и якоже поучени бывахомъ, тако и предахомъ. Нѣсть убо въ насъ

первый, такожде ни же второй; но аще единого речеши, и другая оба послѣ-дуютъ».

Тамъ же ниже о Иоаннѣ Златоустѣ: «Яко аще не бы сей святой (и аще и страшно рещи), подобаше бы паки бы-ти на земли Христова второе прише-ствіе. На добродѣтели же и дѣйствіе и зрѣніе толикъ явися, якоже до конца всѣхъ превозшедшу».

Еще въ «Соборнику» мѣсяца генва-ря 30, тогожъ митрополита Еухаит-ского, въ словѣ похвалномъ тремъ свя-тителемъ Василию Великому, Иоанну Златоустому и Григорію Богослову мо-вить: «по Спасѣ—избавители, по Будов-нику—будовники, столпы и великіи под-поры, на нихъ же Премудрость свой храмъ утверди». И ниже: «о, пасты-рѣ пастыремъ и учителяе учителемъ».

Въ «Мѣнеи» февраля 25, на стихи-рахъ Тарасію, патріарсѣ Константино-полскому: «вѣру всего свѣта, верхов-ный отче, воистинну являя». Въ кано-нѣ, пѣснь 3: «отцемъ былъ еси вер-ховникъ».

Патріархове Константинопольскіи отъ церкви и отъ царей называются патрі-архами «вселенскими», то есть «отца-ми отцовъ всего свѣта». Чого намъ по-свѣдчаютъ листы многіи патріарховъ трехъ и архіепископовъ и епископовъ и зъ розличныхъ епархій, также и «Ко-дексъ»—книга правная Юстиніана и иныхъ царей.

А патріархи Константинопольского ти-туль канонный такий: «всесвятѣйшій Тимоѣей, милостію Божіею архіепископъ Константинопольскій, Нового Рима и все-ленскій патріарха».

А печать столица тая и патріархове носятъ—образъ Пречистой Богородици со Младенцемъ Иисусомъ Христомъ.

⁴⁾ т. е. «изали».

О патріархахъ Александрійскихъ.

О Александрійскихъ патріархахъ также маемо, впродѣ о Аѳанасіи въ «Мѣнеи» мая 2, въ канонѣ пѣснь 4: «Аѳанасіе, церкви тѣ Христосъ пастыремъ начальника и учителя поставляетъ». Въ канонѣ пѣснь 5: «тебе воистинну великого учителя, Аѳанасіе, неложно сказуетъ Христосъ, и зъ апостолами причте церкви». Въ пѣснѣ: «выборный пастырь и начальникъ». Въ пѣснѣ 8: «столпъ всего свѣта и церковная рада».

Василій Великій въ епистолѣи 52 о Аѳанасію такъ пишетъ: «Яко до всѣхъ насъ верха, до твоего благоутробія прибѣгаемо, и тебе за порадника и въ раженію речій князя или начальника и и вожа уживаемо». Также въ листѣ 48 до Аѳанасія пишетъ: «ктожъ всему заходови надъ честную твою сивизну честнѣйшій». Еще въ листѣ 49 до Аѳанасія: «всѣ до упреймости твоей обертася, одну намъ въ такихъ непогодахъ потѣху въ твоей опецѣ или оборонѣ оставленную быти вѣруемо».

Въ «Мѣнеи» генвара 18, — въ канонѣ, пѣснь 4: «Христосъ Воской тѣ церкви первопрестолника, Кирилле, поставляетъ».

Въ «Мѣнеи» ноябрѣ 25, о Петрѣ Александрійскомъ патріархѣ, на 3 пѣснѣ сѣдаленъ: «пастыра тѣ нарече Господь Петра блаженного». Пѣснь 5, инъ ирмосъ въ тропару: «на камень вошедъ вѣры, Петре, пребылъ неуклоненъ». Пѣснь 8: «первостоятель лика апостолскаго, Петре, явися и божественный верховникъ».

На хвалитехъ, въ стихирахъ: «камень вѣры Петръ».

Балсамонъ, патріарха Антиохійскій, Марка, Александрійскаго патріарху, зо-

ветъ «отца отцемъ и пресвѣтера пресвѣтеровъ».

Θеодоръ Критоупль, Ираклійскій митрополитъ, своего наставника поздравляетъ мовячи: «радуйся, о архипастыру и отче отцовъ»¹⁾.

И тыхъ часовъ патріархове Александрійскіи пишутся «папами и судіями всего свѣта»²⁾.

А патріархи Александрійскаго такій титулъ: «Кѣриллъ, милостію Божіею святѣйшій и всеблаженнѣйшій папа и патріарха великаго Божяго мѣста Александріи, Лувіи, Пентаполя, Еѳіопіи и всей земли Египетской, отецъ отцовъ, пастырь пастыровъ, архіерей архіереевъ, тринадцатый апостоловъ и судія всего свѣта».

Патріархове Антиохійскіи.

Въ «Мѣнеи» февраля 12, Мелетія святаго въ канонѣ, пѣснь 1, второй тропарь: «поставляетъ тѣ единъ Христосъ проповѣдника своему божеству, и яко апостоломъ единообразна тѣ, богоявленіе Мелетіе». Въ 3-й пѣснѣ: «уподобился еси добродѣтели Христовымъ апостоломъ, оныхъ владзу и престолъ наслѣдовалъ явственно, Мелетіе, преславне православія столпе». Въ канонѣ, пѣснь 4: «Петра верховнаго престолъ наслѣдовалъ еси отъ Христа, положеніе руки принявши»³⁾. Пѣснь 6: «пастыремъ начальникъ Мелетіе». Пѣснь 7: «святый тѣ соборъ первостоятеля мѣлъ». Тамъ же въ другомъ тропару: «равночестно улучилъ еси начальство апостолъ Христовыхъ».

Въ «Мѣнеи» февраля 21, въ канонѣ на 1 пѣснѣ, Евстафія, патріарху Антиохійскаго, «верхъ отцемъ» зоветъ (роз-

¹⁾ Арменопуль, кн. 5, листъ 362.

²⁾ Тоже, кн. 6, листъ 425.

³⁾ Унд.: «пріавый».

умѣй—Никейского собору). А на 2-й пѣсни мовить, ижъ «старшенствовалъ».

Въ книзѣ «О отступленіи Латинниковъ отъ церкви восточней» почеть Антіохійского престола такую находимо: «превысокого престола въ Антіохійской церкви первопрестолному великому патріархъ и апостолообразному мужу куръ Петру, Доминъ, милостію Божією Гранденскій и Аквиленскій архієпископъ».

Іоаннъ Хрисостомъ, въ омилиі третей до люду Антіохійского, Антіохію «головую всего свѣта» зоветъ.

Въ «Мѣнеи», генваря 29, на принесеніе мощемъ Игнатія Богоносца, въ канонѣ, пѣснь 3: «единумудра ты Христосъ апостоломъ добръ вѣдый постави всѣмъ церквамъ учителя».

А патріарха Антіохійскій титулъ носитъ такой: «Аванасій, милостію Божією святѣйшій патріархъ Божого града Великой Антіохіи, Келесириі, Месопотаміи, обои Келесириі, Иверіи, Сиріи и всего Востока».

А печать носитъ на воску бѣломъ—образъ Петра апостола со крестомъ ⁴⁾.

О патріархахъ Іерусалимскихъ.

Найпершій и найвышшій архіерей и пастырь и фундаторъ вѣры въ Іерусалимѣ самъ Збавитель нашъ Господь и Богъ Іисусъ Христосъ. Тая есть найвышшая столица найвышшого пастыря Іисуса Христа, по которому св. Іаковъ, братъ по плоти Христовъ, а сынъ Іосифа Обручника, найпершимъ епископомъ въ Іерусалимѣ былъ отъ Іисуса Христа хиротонисанный. Читай о немъ въ части 1-й, роздѣлу 3, артикулъ 3.

Въ «Мѣнеи», марта 18, Күрилла па-

⁴⁾ Въ Крүссіи, въ «Турко-Греціи», кн. 7; fol. 507, 296, 460, 135.

тріарху Іерусалимского на стихирахъ «учителемъ начальникъ». Въ канонѣ, на сѣдальнѣ: «палицею божественною упаслъ еси стадо, яко пастыра и учителя великаго восхваляемъ тя». На початку канона, въ краєгранесіи: «Күрилла пою начальника соборомъ».

Въ «Пролозѣ», генваря 15, въ житіи св. Козмы пишеть: «Козма Маюмскимъ епископомъ поставленъ былъ отъ Іерусалимского первосѣдалника».

Въ «Пролозѣ» февраля 21, въ стиху: «блаженъ еси умеръ, Захарія, первосѣдалниче земли блаженной».

А патріарха Іерусалимскій титулъ носитъ такой: «Феофанъ, милостію Божією святѣйшій и блаженнѣйшій патріархъ святого града Іерусалима, святого Сіону, Сиріи, Финикіи, Аравіи, обонъ-поль Іордана, Кана, Галилеи и всей Палестины».

А печать носитъ на чирвономъ воску—образъ Воскресенія Господня.

Есть патріархъ Великой Россіи: «Филаретъ, милостію Божією святѣйшій патріархъ Великой и Малой Россіи, и до послѣднихъ Великого Окіану».

О различныхъ архіереохъ.

Еще и о другихъ многихъ епископахъ. Тыи иныи паходятся титулы, межи иными припомяну св. Иринея, епископа Люгдунского, о которомъ Епифаній въ ереси 24, и въ «Пролозѣ» августа 21, пишеть: «блаженный Иринея намѣстникомъ былъ блаженныхъ апостоловъ». И вѣдай, ижъ церковь наша всѣхъ святителювъ престола «апостоловъ намѣстниками» зоветъ.

Въ тропару, дня 3 септеврѣя, священномученика Анеима, которій всѣмъ священномученикомъ чтеться.

Святого Іерофея, епископа Аѳинейского, той былъ на соборѣ ономъ апо-

столскомъ на успеніе Пресвятой Богородици первымъ межи апостолами. Въ «Пролозѣ», октовріа 4, и Діонисій въ книзѣ «О священныхъ Боскихъ именахъ».

Въ «Мѣненіи», декаврѣ 6, о Николѣ св. третій тропарь: «православіа наставниче, благочестія учителю, вселеннѣй свѣтилниче». На стиховнахъ: «радуйся, пастырю великій, столпе церковный, вѣрнымъ утверждене».

Въ «Мѣненіи», апрѣля 2, на вечерни о св. Титѣ: «Что ты именуемъ богодухновенне головою православной церкви Христовы».

Мѣсяца генвара 17, въ кондаку: «Антоніе, отче отцемъ».

Тогожъ мѣсяца 19, Макарія Египетскаго: «отче отцемъ, блаженне, преподобне».

Въ «Патерику», слово о любви 26: «Пришелъ, мовить, авва Иларіонъ къ отцу Антонію въ гору, и рекъ Аптоній: добръ пришелъ, деннице, сходячи рано. А отецъ Иларіонъ рекъ ему: покой тебѣ, столпе свѣтлый, носачій весь свѣтъ».

Въ «Мѣненіи» февраля 12, Алексія архіепископа всея Россіи, на великой вечерни, именуеть «Петру верховному ревнителя и Павлу снаслѣдника». И ниже, въ другомъ стиху: «столпа церкви недвижима». На литіи: «Христовымъ апостоломъ подобникъ былъ еси, и вселенную всю просвѣщаеши». У тропари: «яко апостоломъ сопредстолне Алексіе». Въ канонѣ, на 3 пѣсни: «всевѣдый Богъ освящаетъ тя своей церкви пастыря изрядна, и увѣряетъ тобѣ свое стадо, Алексіе, якоже и Петрови».

О архіепископахъ: Ахридонскомъ, Карѣагенскомъ, Купрскомъ, Иверскомъ и Пекійскомъ.

Суть еще чотыри головныи архіепископове, которыи въ діоцезіяхъ своихъ

сами о собѣ головами суть, и хиротонію отъ своихъ епископовъ пріймутъ ¹⁾, яко то:

Первый архіепископъ Юстиніаніи Первой, Ахридону и всей Болгаріи, который въ епархіяхъ своихъ такую владзу варовающую собѣ маеть, яко и столица апостолская Римская. А епархій его суть: Дакія Сродземная, Дакія Побережная, Мисія Вторая, Дарданія и Превалѣтана епархія, и Вторая Македонія, и Вторая Папонія, Семиградская ²⁾ земля Каривлахія ³⁾, Молдавія Угорская земля, Австрія, Каринтія и Каршіолія. Читай о томъ Юстиніана царя «Привѣлія» или повелю 131, листъ 265, и повелю 11, л. 39. А той архіепископъ Ахридонскій титулъ носитъ такий: «Петръ, милостію Божіею блаженнѣйшій архіепископъ Первой Юстиніаніи, Ахридону и всей Болгаріи».

Другій архіепископъ Юстиніаніи Второй въ Купрѣ островѣ, отчизны Θεодоры, жоны Юстиніановы. Тую архіепископію Купрскую третій соборъ Ефескій учтилъ и упривѣлявалъ. О чомъ читай канонъ тогожъ собору осмый, и канонъ 39 шестого Константинопольскаго собору, и выклады на то блаженного Θεодора Балсамона, патриарха А[нтіохійскаго] ⁴⁾.

Третій архіепископъ Юстиніаніи Карфаины. О томъ читай Юстиніанову уставу 31.

Четвертый архіепископъ — Иверіи. Того сунодъ Антіохійскій почтилъ въ лѣта святѣйшого великой Антіохій патриарха куръ Петра. На которомъ сунодѣ поставлено есть, абы волная и

¹⁾ Арменопуль.

²⁾ На полѣ: «Трансильванія».

³⁾ На полѣ: «Мултаны».

⁴⁾ Добавлено по списку Толстова.

начальная и о собѣ головою церковъ Иверская была. Читай о томъ блаженнаго Теодора Балсамона выкладъ на канонъ 2 вселенского Константинопольскаго второго собору.

Уважай: если тыхъ меншихъ архіепископовъ Римскій не имеетъ права и влады святити, судити и оными владнути, — далеко боліе не можетъ мѣти права и верхности надъ болшими оными четирами патриархами, которіи во всемъ заровно почтени и вышнени суть, яко нѣгды и Римскій.

А той Иверскій архіепископъ носитъ титулъ такий: «Павелъ, милостію Божіею архіепископъ католическій всей Иверіи».

Есть тежъ еще архіепископъ Пекеу въ Сербіи, и такий титулъ носитъ: «святѣйшій архіепископъ Пекеу и всей Сербіи».

Есть тежъ и патриарха Терновскій, который такий титулъ носитъ: «святѣйшій патриарха Терновскій и всей Българіи».

Патриаршин престоли апостольскіи суть столицѣ⁵⁾.

Правдивая есть, иже патриархове на столицахъ апостольскихъ сядятъ, и ороны, то есть престолы, ихъ суть апостольскіи столицѣ.

Столица Константинопольская⁶⁾.

А напродъ Константинопольская церковъ есть столица св. первозваннаго и верховнаго и великаго ап. Андрея, гдѣмъ ону оу фупдовалъ, и Стахія, котораго ап. Павелъ въ епистолѣи къ Римляномъ въспоминаетъ первымъ въ Византіи епископомъ хиротонисалъ. О

⁵⁾ Эта статья вошла въ «Книжицу» Наонаила (об. 239), а оттуда въ «Книгу о вѣрѣ» (Москва, 1648, об. 172).

⁶⁾ Заглавіе взято изъ списка Ундольскаго.

томъ пишетъ Никифоръ Калистъ въ книзѣ 8, главлѣ 6 и Арменопулъ въ книзѣ 4, листѣ 296. Того св. Андрея тѣло и Луки евангелисты и Тимофея Ефесскаго тѣла положени суть въ Константинополю, яко о томъ пишетъ Никифоръ въ книзѣ 2, главѣ 43, и «Прологъ».

Константинопольскую церковъ головою и маткою всѣхъ христіанъ здавна ухвалено быти и называти. Читай Леона и Аннума царевъ право, «Кодексъ» Юстиніана, книга 1, титулъ 2, роздѣлъ 16 и роздѣлъ 24; Барониуса «Рочныхъ Дѣевъ» року 472, 1; «Номоканонъ» блаж. Фотія патриарха, титулъ 1, глава 5; 6-й соборъ Константинопольскій въ канонѣ 95, каждую ересь анаематисуетъ, которая не такъ разумѣтъ, якъ разумѣтъ св. Божья соборная и апостольская церковъ. Той соборъ, што то мовитъ, отправовался въ Константинополю. Певна, иста, же и церковъ Константинопольскую таковуюжъ разумѣтъ, и намъ потреба разумѣти.

Никита Хоніатесъ, въ книзѣ 3 о Алексію Дука, о Константинополю тыми пишетъ словы: «О, Царгородо, Царгородо, всѣхъ городовъ око! По всемъ свѣтѣмъ славный, дивъ всего свѣта, церквей матко, княгини благочестія, правыхъ вырѣковъ вожъ» и прочая. И ктожъ коли костелови Римскому далъ титулъ? А таѣ столица Константинопольская и соборами тежъ вселенскими учещена⁷⁾ есть высоце и ровность всякая зъ Римскимъ узнана. Цервый Никейскій, 6; 2-й Константинопольскій, 3; Халкидонскій 28; 6-й Константинопольскій, 36.

Орѣховскій засъ каноникъ Премыскій о насъ Руси и о всѣхъ восточней чтыремъ патриархомъ подглыхъ народахъ

⁷⁾ «Книжица» Наонаила: «учщена»;

Унд.: «учтена».

церкви пишетъ, который, рекши то о Грекахъ и Руси, же суть христіане и же суть въ церкви Божей, наводитъ: «Константинопольская столица зъ иными столицами, которіи апостолскими всѣ старши называли, мы, шѣ ближе Траціи мѣшкаемо, вѣдаемо, же есть цѣлая, которой Богъ далъ найти ласку въ очахъ Салимана, Турецкаго тирана, якобы другому пойманому Юсифови, абы такъ была завшеправдивая обѣтница она, же брамы пекельныи не могутъ перемочи противко церкви, ани противко апостолскимъ столицамъ».

Столица Александрійская.

Александрійская столица также есть апостольская. Никифоръ Каллистъ въ книзѣ 2, въ главѣ 35 пишетъ, же Петръ святой Марка евангелисту тамъ першимъ хиротописалъ епископомъ (а не зъ Риму его послалъ). Тотъ Александрійскій патріархъ власнымъ есть наступникомъ Петровымъ, а за тымъ и столица тая есть апостольскою. Тойже Никифоръ въ книзѣ 3, въ главѣ 1 пишетъ, же Египетъ и Ливію той и овъ зъ апостоловъ навертали. Въ Бароніушу Латинскомъ року 325 читалемъ: «Александрійскую, мовитъ, церковь своею училии Петръ и Павелъ презъ блаж. Марка».

Александрійскіи епископове здавна въ двоухъ діадимахъ и зъ двѣма епитрахилими литоргисують ¹⁾, а называны суть «папою, патріархою и судіею всего свѣта». О чомъ и пророкъ Езекиль пророковалъ въ главѣ 30 мовачи: «*Fatiam iuditia in Alexandria*», «и учиню суды въ Александріи»: а въ Грецкомъ: καὶ θέλω ἐκτελέσει κρίσεις ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ θέλωσι γινώσκει ὅτι ἐγὼ

¹⁾ Никифоръ, кн. 14, гл. 34; 2 reg. 20.

ἐγώ οὐ Κύριος. Въ Иллирической: «и сотворю судъ въ Египтѣ и разумѣютъ, яко азъ есмь Господь» ²⁾. Египетъ зъ Александрію едино, и блиско себе тии мѣста, и патріархъ Александрійскому подлежать, и тамъ на частѣ сидитъ ³⁾.

Разумѣю, же не отъ часовъ Кирилла Александрійскаго тую такъ великую почесть и прерогативу патріархове Александрійскіи посятъ, гдѣжъ еще и Аѳанасія св. Александрійскаго папою называно, яко читаемо въ апологіяхъ синодалныхъ и Пахимереса, въ «Парафрасеосъ» на Діонусія. Зачимъ столица Александрійская и соборами вселенскими есть и зъ своимъ патріархою учтена: 1 Никейскій, 6; Халкид. 28; 6 Конст., 36.

Столица Антиохійская.

Церковь Антиохійская по Іерусалимской есть вторая апостольская столица и надъ всѣ предъ тымъ славнѣйшая. А фундовали оную апостолове Петръ и Павелъ, яко св. Игнатій въ еписistolіи своей до Магненсіановъ пишетъ: «въ Антиохіи найпервѣй суть названы христіане, гдѣ тамъ Петръ и Павелъ фундовали».

Хрисостомъ Антиохію «головою всего свѣта» зоветъ въ омиліи 3, до люду Антиохійскаго: «и межи мѣсты першая Антиохія, яко корону якую, предивное христіанъ одержала назвиско».

Антиохію еще называно Θεόπολις, «Божій Градъ» ⁴⁾. Зачимъ и соборы вселенскіи и патріарху оной почтили высоце: въ Никее 6; въ Халкидонѣ 28; въ 1-мъ Константинопольскомъ, 36.

Синодъ Константинопольскій второй

²⁾ Езекиль, гл. 30, ст. 19.

³⁾ «Книжница» Наапанла, Унд.: «судитъ».

⁴⁾ Евagriй, кн. 1, гл. 3.

въ листѣ своемъ енералномъ тыи тежѣ о Антиохіи маетъ поважныя слова: «Церкви старожитѣйшой и ясне апостолской Антиохіи въ Суріи, гдѣ найпервѣй учщенное христіанъ назвиско сталося»; канонне преложилъ епархіи и діоцезіи восточней епископа найвелебнѣйшого и Богомъ возлюбленнаго Флавіана, призволяючи на то всей церкви, и якобы одними усты оноу выхваляючи; которое постановеніе за слушное и посполитое сѹнодѣ мѣлѣ. Читай о томъ въ книжѣ 5, главѣ 9, «Гисторіи» Θεодорита, епископа Куринейскаго.

Столица Іерусалимская.

Іерусалимская столица самого Христа есть столица и первая апостолская, гдѣжъ тамъ первѣе евангелію проповѣдали, и тамъ на соборахъ ся сходили, яко Дѣянія Апостолскія учатъ, въ главѣ 2 и 15.

Соборы тежѣ вселенскіи тую столицу и патріарху почтили знамените: 1 Никейскій, 7; Халкидонскій, 28; 6-й Константинопольскій, 36. Тую церковь Іерусалимскую «маткою всѣхъ церквей» Θεодоритъ зоветъ. А Дамаскинъ св. о Іерусалимской церкви пишетъ: «радуясь, Сіоне святой, мати церквамъ, Божіе жилище» и прочая.

Сѹнодѣ второй Константинопольскій вселенскій въ еписistolіи своей енеральной тыми словы мовить: «матцѣ теди

всѣхъ церквей Іерусалимской пайвелебнѣйшого и Богомъ возлюбленнаго Күрилла епископа быти вамъ озпаймуемо, постановленнаго южѣ давно канонне отъ провѣнціалныхъ, который на разныхъ мѣстахъ много зъ Аріанами потыкался» и прочая. Читай о томъ книгу 5, главу 9 Θεодорита, епископа Куринейскаго.

Блаженный тежѣ Іоаннъ, патріарха Константинопольскій, около року тысяча двусотнаго, пишучи намина[лн]ю еписistolію о вѣрѣ до Иннокентія Третьего, бискупа Римскаго, называетъ церковь Іерусалимскую «маткою иныхъ церквей и христіанъ», важне то тамъ выводячи⁵⁾.

Марко, Спалатенскій архіепископъ, de - Dominis: «а еслибъсь назвалъ церковь которую «маткою церквамъ», теди Іерусалимская церковь слушне будетъ «бабкою» всѣхъ церквей, бо она есть першая отъ всѣхъ».

Велебный Беда, докторъ Римскій, въ книгѣ 6, гл. 93 о Іерусалимской столицѣ такъ написалъ: «Нехай встеклостъ еретицкая зъ кута не щекаетъ: по всемъ свѣтѣ церковь ся розлила; всѣ народы мають церковь, нѣхто насъ нехай не ошукиваетъ; тая есть правдивая, тая есть повшехная, почала отъ Іерусалима, дошла до насъ, и тамъ есть, и ту; не жебы оттамтоль одошла, абы ту пришла, уросла, не пришла».

Еще доводъ непосполитый есть о тыхъ чотырохъ столицахъ, ижъ ихъ апостолскими называютъ. А то зъ подписовъ сѹнодалныхъ явне ся показываетъ, а меновите: на шестомъ сѹнодѣ такіи подписы находятся: «Константинъ, Богомъ почтенный архидіаконъ Константинопольской святой Божей каѳолической и апостолской церкви; Петръ

пресвитеръ и намѣстникъ апостолской столицѣ великаго мѣста Александріи; Георгій, покорный пресвитеръ, намѣстникъ Θεодора Богомъ возлюбленнаго епископа и намѣстника апостолской столицѣ святого Христа Бога нашего, мѣста Іерусалимскаго». А на семомъ

⁵⁾ Автоііусъ Спалетанскій, кн. 7, гл. 10, пунктъ 283.

соборѣ подписъ такий: «Іоаннѣ, зъ ласки Божей пресвѣтеръ и патріаршій намѣстникъ, совѣтникъ трехъ апостолскихъ столицъ: Александрійской, Антиохійской и Іерусалимской, отцовскихъ догматъ и поданія католической церкви наслѣдующи, подписалемъ». Видишь, якъ ероны патріаршіи апостолскими столицами мянуеть!

Которіи то чотыри патріархіалныи на востокъ столицъ Лиранусъ ¹⁾, Римскій докторъ, передъ чотырма стѣлѣтъ, по одорванюся отъ восточней церкви Латиновъ въ таемпицы чотырехъ звѣрятъ у Езекеіля пророка цудне выкладаетъ, тымъ самымъ ихъ до чотырохъ евангелистовъ прировняваючи и приподбываючи: «1—у лѣвъ разумѣю быти столицу Іерусалимскую для смѣлого тамъ апостоловъ евангелія проповѣданія, 2—у волѣ Антиохійскую: для послушенства вѣрныхъ, подъ ярмо апостолское идучихъ, 3—въ обличу челоуѣка Александрійскую: для велце учонныхъ тамъ мужовъ Аѳанасія, Клименса, Күрилла, 4—въ орлѣ Константинопольская для мужовъ тамъ богомыслихъ, оного Хрисостома, Григорія Нанзіанскаго и иныхъ».

А вшакже не только тыи предреченныи столицѣ суть апостолскими столицами, але и другіи, гдѣ апостолове проповѣдали и поставляли и наконецъ сами тамъ положени были, яко то Ефесская для Іоанна Богослова и инни. А на доводъ и увѣреніе того полагаю исторію тую. Артеміеви, архіепископови Күпрскому, въ ночи св. апостолъ Варнава указался, розказуючи му, абы до Константинополи ѣхалъ, и жебы такъ мовилъ: «моя тежъ столица есть апостолская, бо въ ней маю тѣло ап. Вар-

навы». И объявилъ му тѣло свое и гробъ свой въ земли, который онъ нашолъ, и тѣло цѣлое и на персяхъ евангеліе св. Маттея, рукою св. Варнавы писаное. О томъ пишетъ монахъ Александръ и Никифоръ Калистъ въ книзѣ 16, въ главѣ 37.

О Римѣ.

Въ Римѣ фундавали столицу св. апостолове Петръ и Павелъ, а епископства службу Линові подали. А же то правда, Евсевій, Памфіліевъ Кесарійскій епископъ, въ книзѣ 2, въ главѣ 24; въ книзѣ 5, въ главѣ 6; въ книзѣ 3, гл. 2 и 19, и книзѣ 4, главѣ 1. Тоежъ и Иринеи пишетъ: «Тую столицу Римскую на сѣнодахъ ровною честію и владзею почтили были зѣоними чотырма: Константинопольскою, Александрійскою, Антиохійскою, Іерусалимскою столицами абы заровню ся величала и почитала ²⁾. Лечъ то нынѣ не воспоминаетъ бискупа Римского и зъ нимъ вѣрующихъ, поневажъ апостоловъ святыхъ вѣры и преданій, якъ оныи первыи по апостолѣхъ наступцы визнавали, во всемъ не держать, и въ многихъ частехъ сторожитности и правды уступили, яко по достатку отъ Грековъ на Латину о томъ есть показано и писано».

О засѣданью на соборахъ ³⁾.

Ижъ ани папекъ, ани послове ихъ патріарховъ не посѣдали, и же правая сторона, вхо-

²⁾ Въ подлинникѣ описка: «величати и почитати». Исправлено по списку Ундольскаго.

³⁾ Эта статья вошла въ «Книжицу» Наванна (об. 233 л.), а оттуда въ «Книгу о вѣрѣ» (Москва, 1648, об. 168 л.).

¹⁾ На полѣ: in 3 pag. Luc. Comment. Ezech., cap. 10, act. 4.

дючи въ церковъ, есть учтив-
шая.

На соборахъ абы бискупове Римскіи а рачей послове ихъ ⁴⁾ мѣсце засѣдати мѣли, того довести противныи не могутъ, якожь и Креуза, тое удаючи, не подпираетъ жаднымъ зъ писма свѣдоц-
твомъ. Але то есть речъ правдивая, ижъ бискупове Римскіи, аны ихъ послове мѣспа, аны сидѣнья вышнего на соборахъ нѣгды не мѣвали. А то от-
толь ясно дается видѣти:

Першая, ижъ жаденъ папезъ на со-
борѣ вселенскомъ обещнымъ не бывалъ.

Другая: ижъ седѣніе отцовъ на со-
борахъ было таковое: послове Римского бискупа по лѣвой сторонѣ, а патріар-
хове по правой; царъ въ головахъ вы-
ше всѣхъ на маестатѣ високо седѣлъ,
якъ Евсеій о Константинѣ Великомъ
въ книзѣ 3, въ главѣ 10 пишетъ. Што
и такъ видимо въ выobraженіи маляр-
скомъ соборовъ вселенскихъ въ церк-
вахъ. А въ посродку засѣ къ олтареву на
высокомъ столѣ евангелія святая, ко-
торая значила Господа и Бога нашего
Иисуса Христа, же Онъ самъ одиною
найвышшею головою есть тѣла церкви
своей.

А же то правда, ижъ на соборахъ
такое седѣніе и такое строеніе было, дѣи
головныи соборовъ вселенскихъ то въ
собѣ описано мають. Чого въ Грецкихъ
и Латинскихъ книгахъ того дочита-
ешься. А ижъ не каждый маеть Грец-
кіи, теда до Латинскихъ и Полскихъ
указую: особливе въ Баронѣушу, року
431, и на четвертомъ—року 451, и на
шестомъ Константинопольскомъ—року
680, 6. Съ которыхъ то ся синодовъ по-
казуетъ, ижъ легатове папезскіи на лѣ-
вой сторонѣ засѣдали. А на ономъ въ

⁴⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «его». Въ
«Клишпцѣ» Наанаила правильно.

Ферару Грековъ зъ Влохами зѣздѣ,
яко книга Лядская соборованя Флорен-
тійского свѣдчить на листѣ 15 о томъ,
такъ ся точила справа: «потомъ, мо-
вить, питаніе и розница вишлася о
столицахъ заходнего и востоднего ко-
стела. Того абовѣмъ хотѣлъ папезъ,
же бы по единой сторонѣ костела за-
сѣло его все духовенство, а по дру-
гой сторонѣ—царъ, патріарха и вся ихъ
сторона; засѣ въ посродку на першомъ
мѣстци—папезъ. А цесаръ твердилъ
(бо такъ и давно бывало, яко ся впродѣ
рекло), же то пристойнѣйшее есть мѣст-
це цареви, нѣжли папезови. По дол-
гой розмовѣ, ажъ казано читати спра-
вы першихъ соборовъ, тожь ся на оста-
токъ на то везволили, жебы една сто-
рона, которая входячимъ до костела
была лѣвою, дана была папезеву и его
сторонѣ, а другая, то есть правая—
цареви и Грекомъ. Розставляли теда
такъ маестаты папезскіи по сторонѣ
ему назначаной, близко алтара яко на
четыри сажни отъ него». И ниже мо-
вить: «а такъ вшедше первѣй папезъ
засѣлъ на своемъ маестатѣ на сторонѣ
полночной, подлугъ угоды вышпомене-
ной. Потомъ засѣлъ и нашъ царъ по
сторонѣ полуденной, за нимъ братъ
царской деспотъ Димитръ по правой
руцѣ царской; ниже трохи, яко на чты-
ри пядѣи седѣлъ тежъ патріарха на вы-
сокомъ оронѣ, затымъ намѣстници па-
тріарховъ: и ниже, въ посродѣ ко-
стела, межи обѣма сторонами духовен-
ства предѣ святымъ столомъ або алта-
ромъ поставленный былъ маестатъ най-
краснѣйшій, велце оздобный и прибра-
ный золотомъ и шарлатомъ: на немъ се-
дѣлъ великій и справедливый судія
Господъ нашъ Иисусъ Христосъ, то
есть святая его евангелія, а по обу-
ей сторонахъ лежали головы св. апо-
столовъ Петра и Павла и лампы горя-

чи предъ ними. И было ся, мовить, чому припатровати, страшливому и новому видокови дня ¹⁾ оного», и прочая. То въ Флорентійскомъ.

Уважай, правовѣрный церкви всходней сыну! Если гды самъ папезъ, обещнымъ на соборѣ а еще въ своей діоцезіи будучи, не посѣлъ царя и патриарховъ,—а якожъ послове его къ Греціи, въ патриаршихъ діоцезіяхъ будучи, мѣли посѣдати патриарховъ, так же и они мѣстца своего онымъ поупщати?! Неподобная то, абы посланцомъ ся мѣли дати посѣдати, гды пану ихъ того не допустили!

Еще и то ²⁾ ся показуетъ, ижъ послове папезскихъ патриарховъ не посѣдали. А то, же ниже оныхъ подписывали на сѣнодалныи дѣи, же то правда, блажен. Теодоръ Балсамонъ, патриархъ Антиохійскій, на канонъ 7 собору вселенского шестого въ выкладѣ пишетъ: «Гортинскій епископъ Василій, который на сѣнодѣ шестомъ отъ всей церкви обещнымъ будучи, по чотырехъ патриарховъ и по нѣкоторыхъ митрополитохъ находимо, же ся подписалъ. И якъ есть речъ певная, ижъ онъ былъ легатъ папезовъ и для тогожъ ся подписалъ по патриархахъ, яко и другіи легатове, т. е. Фессалоницкій епископъ, Ираклійскій и иныи». Поты Балсамонъ. Дѣи засъ сѣноду Кареагенского подписали: Аврелій епископъ Кареагенскій, которого и паною называно на томъ сѣнодѣ. По немъ подписалъ Валентинъ, Нумидіи епископъ. По тыхъ трехъ (?) Фавстинъ, епископъ Потенціанской церкви провинціи Пиценской, легатъ Римской церкви. То въ канонѣ 135 Кареагенскомъ маешъ.

²⁾ Въ подлинникѣ описка: «для».

¹⁾ «Книжица» Наанаила. Уцд.: «оттолъ».

Правая сторона—учтившая³⁾.

За тымъ наклоняюся до речей о засѣданью на соборахъ отповѣсти на выкладѣ противныхъ.

Мовить бовѣмъ Бароніушъ и Скарга року 451, описуючи Халкидонскій соборъ: «по лѣвой сторонѣ на першомъ мѣстци засѣли послове папезскихъ, по нихъ Царгородскій и Антиохійскій епископове». То якъ съ правдою стати маеть? Гдыжъ Евсевій Кесарійскій ⁴⁾, описуючи сѣнодъ Никейскій першій, мовить, ижъ «той епископъ, который сѣдѣлъ на правой сторонѣ, до царя рѣчь правилъ. А то былъ Евстацій Антиохійскій».

Засъ еще той же Бароніушъ року 680, описуючи сѣдѣнье шестого собору, написалъ такъ: «по правой сторонѣ Царгородскій патриархъ Георгій, Антиохійскій Макарій сѣдѣли». То ту собѣ противный, а барзѣй правдѣ! Бовѣмъ нѣ гды не сѣдѣли патриархове ниже пословъ папезскихъ, и неможная была, гдыжъ стороны роздѣльны были правая отъ лѣвой. А такъ мѣлъ написати не по нихъ, але противко нихъ: зъ правой стороны отъ полудня патриархове сѣдѣли, яко ся зъ ихъ самыхъ книгъ показало.

Еще тамъ же, [ижъ]⁵⁾ лѣвая сторона есть учтившая, удають. А зъ якихъ причинъ—смѣху достойно сѣмудріе—лѣвую сторону честнѣйшую надъ правую чинить! Власне гдыбъ хто золото за мосяжъ, а мосяжъ за золото удавалъ! Штѣ розумѣешъ, если въ той речи, которая и на простѣму чловѣку

³⁾ На полѣ: «лѣвая сторона не есть учтившая».

⁴⁾ Евсевій, кн. 3, гл. 11; Теодоритъ, кн. 1, гл. 7.

⁵⁾ Дополнено по списку Ундольскаго и «Книжицѣ» Наанаила.

не здається, такъ свою речъ выстав-
ляють,—а якъ найбарзѣй — въ речахъ
тонкихъ преліцають василіскова яду
заразою Кривзы невинныи души? Отпо-
вѣдаю тебѣ на ихъ тамъ вымыслъ, ижъ
завше сторона правая въ церкви была
и есть учтившая и поважнѣйшая такъ
входячимъ до церкви, яко и у олтаря
стоящему, и обертающемуся епископови
на церковь до люду. А еже правая учтив-
шая, для тогожъ маестатъ царскій, ка-
еодры патріаршіи и всѣхъ меншихъ въ
церкви преложонныхъ кресла суть на
ней поставлены и зъ евангеліемъ на
правую до нихъ къ цѣлованью идутъ.
Выхоженія іерейскіи полночными двер-
ми на церковь ко сторогѣ правой по-
луденной и восточной бывають, а не
ко заходу, ани ко полночи и не на лѣв-
ый клиросъ. И якъ Вирсавіи, матки
Соломоновы седѣнье зъ правой руки его
ко лѣвой сторонѣ, надъ Соломоновъ
маестатъ⁵⁾, и якъ Пресвятой Богороди-
ци образу зъ правой руки Христа по-
ставленъ къ лѣвой сторонѣ надъ сто-
рону правую образа Христова, и якъ
оного помененого Димитрія деспота зъ
правой руки царя Палеолога седѣнье,
надъ той тамъ царскій маестатъ, кото-
рый по правой сторонѣ церкви стоялъ,
не суть учтившіи и поважнѣйшіи,— такъ
и сторона она лѣвая полночная засѣ-
данья папешскаго и его пословъ не
есть учтившею надъ сторону правую
полуденную, на которой патріархове и
всходнее духовенство седѣло. А засѣ
востокъ, т. е. всходъ зъ олтарнымъ
мѣстцемъ Іисусу Христу, которого про-
рокъ Захарія востокомъ совыше зоветъ⁶⁾,
есть цѣле заставлено и заховано. Для
того-жъ евангелія въ серединѣ ровно

зъ олтаремъ на маестатѣ оздобномъ на
соборѣхъ была выставлена.

Рекъ бымъ еще противко ихъ такъ
великому ни кому ся неподобающему
выкрутови: гды легатове папешскіи въ
костель окны олтарными полѣзутъ, на
той часъ сторону ихъ лѣвую полноч-
ную за учтившую, спатъ, покусити бы
ся могли натягати!

О старомъ и новомъ календару.

А же календаръ старый есть пев-
нѣйшій, лѣпшій и правдившій, межи
иными доводами и то есть поважнѣй,
ижъ новый безъ старого обійтиса не
можетъ, бовѣмъ до оногo ся скланяеть
и наvertsеть, гды пасху, то есть свя-
то Воскресенія Христова, многократъ
поспону зъ старымъ обходитъ. Старый
календаръ, будучи святобливе и поряд-
не споряженный, завше спаняле, ставоч-
не и право своимъ торомъ идетъ, а но-
вый свовольный есть и пустопащъ хо-
дитъ, бо своею блудною блукается ду-
мою, а летавши и блудивши предся
старому ся кланяеть, и къ нему при-
стаеть, и радъ-не-радъ частокротъ ве-
длугъ старого указу пасху христіанскую
обходити муситъ. Новый календаръ, ко-
либы певнѣйшій и лѣпшій былъ, тебѣ
старому подъ плащъ не лѣзлъ, то есть
до оногo бы не приставалъ! Заисте,
явная есть, ижъ всяко згола новый есть
блудный и непотребный, толко гвал-
ченъе святъ и незгodu и звады творя-
чій. Крета и инни тамъ мѣста, также
кролевства многіи заходнии старого ка-
лендара не отвергли, и то — знакъ лѣп-
пости! А Жидове-гулачъ часомъ зъ но-
вымъ, часомъ зъ старымъ фаску свою
отправують.

О Мелетіи и Павлинѣ.

Въ Антиохіи межи Мелетіемъ и Пав-
линомъ распря и розерванье было зъ

⁵⁾ З Царствъ, гл. 2, ст. 19: «и сѣде на пре-
столѣ своемъ, и поставиша престолъ другій
матери царевѣ, и сѣде одесную его».

⁶⁾ Захарія, гл. 6, ст. 12.

причины тоей: въ Антіохіи часть една была Аріанской секты; часть зась каеоликовъ роздѣлена была¹⁾: инѣи бо вѣмъ называни были Евстафіане, которіи отъ Евстафія православного и доброго епископа, потомъ отъ Аріанъ оттоль выверженого, взятую (sic) заховывали и Павлина пресвѣтеровъ вожа въ духовныхъ наслѣдовали; инѣи зась отъ Мелетія научени, частью отъ Аріанъ приведены, частью отъ Евстафіанъ до него прилучены, Мелетіане называни были.

А Евстафіане Мелетіеви мужеви святому каеоликови не хотѣли прилучитись, ижъ его Аріанове на той оронѣ посадили. А жебы той схисмѣ Люциферъ подалъ, пришоу до Антіохіи и, не маючи уваженія зъ стороны Мелетія, поставилъ Павлина помененого епископомъ²⁾, на которого сторона Мелетіева не призволила, повѣдаючи, же власного своего епископа Мелетія знаетъ, и оногo што-день ожидали зъ заточенія прибыти, бо Юліанъ цесарь епископомъ выгнаннымъ презъ вырокъ свой казалъ ся до своихъ столицъ вернути. Такъ теды Люциферъ таковымъ постановленіемъ Павлина на оную схисму не усмѣрилъ и не згасилъ, але еще розширилъ и змощилъ. Потомъ Евсевій Верцеленскій³⁾, пришедши до Антіохіи, Люцифера не нашолъ, постановленія оногo Павлина не подтвердилъ, зачимъ сполечности зъ нимъ не мѣлъ. Таи теды схисма въ Антіохіи межи Мелетіемъ и Павлиномъ знесена и спокоена есть, и людъ успокоенный есть не зъ жадного сѣноду, аиъ тежъ за жадною повагою и владзею бискупа Римского, але презъ самыхъ церкве Антіохійской служителей, звлаща за поводомъ самого

Мелетія. А Саморъ дуксъ⁴⁾, который отъ царя Гратіана до Антіохіи ку успокоенію церкви посланный былъ, видячи упоръ Павлиновъ, того Мелетія ознаямилъ и оголосилъ повагою царскою Антіохійскимъ начальѣйшимъ, то есть найпредѣйшимъ, епископомъ и всѣхъ веходныхъ церквей патріархоу. И такъ Мелетій патріархоствомъ Антіохійскимъ самъ сировалъ и рядилъ, кромѣ жадного Павлинова участництва или палежности зверхности въ урядѣ томъ А Павлинови, поки бы жилъ, допустилъ и зоставилъ оную частку Антіохійского посполства, которыйи ему послѣдовали. Ображался Павлинъ, ижъ Мелетія предпочтено надъ него, и для того зъ Мелетіемъ не преставаля и не общился. Чого оному не хвалено, и овшемъ перостропность и упорность его строфовано, ижъ зъ Мелетіемъ не хотѣлъ згодитися и въ едности зъ нимъ рядити. О чомъ Θεодорита читай книгу.

А Бароніушъ мылитъ и грѣшитъ, же Θεодорита о то щиплетъ, за що Антоній, архиепискупъ Палестинскій, добрему заплатилъ въ книзѣ 7, главѣ 10, folium 166.

А причиною тоей Антіохіи схисмы—Люциферъ, Сардиніи епискупъ, который, на веходѣ на заточеніи будучи, до Антіохіи, за радю Евсевія Верцеленского, на спокоеніе одѣйшолъ. Онъ мѣсто згоды перостропне противъ Мелетіеви постановилъ епископомъ Павлина. Чого той Евсевій Верцеленскій, пришедши до Антіохіи, не хвалилъ.

О Акакіи, патріарсѣ Константинопольскомъ.

По смерти Тимофея⁵⁾, православного патріарха Александрійского, ико-

¹⁾ Сократъ, кн. 3, гл. 4; Θεодоритъ, кн. 3, гл. 4.

²⁾ Θεодоритъ, кн. 3, гл. 24.

³⁾ Никифоръ, кн. 12, гл. 3.

⁴⁾ Θεодоритъ, кн. 5, гл. 7.

⁵⁾ Евагрій, кн. 3, гл. 12.

помъ тоеожъ церкви Іоаннъ, реченый Талаа, обранный и на столицу посаженный, до которого ерону презъ пѣязъ приступъ собѣ справилъ, хотяжъ Зенонови цареву присягою ся былъ обвѣзалъ, ижъ столицы тоей не мѣлъ прагнута и доступовати, — той Іоаннъ Талаа, подлугъ обычаю, еписистою сунодальное сполечности до православного Акакія, Константинопольскаго патріархи, не послалъ. Образился тымъ Акакій, и у царя Зенона справилъ то, ижъ звергъ его зъ столицю, яко сумоніака и кривоприсяжну.

А часть еретицкая — Петра Монта, который чловѣкъ хитрый былъ ⁶⁾, временемъ служащій, на всякъ аеръ рушающійся, таемного еретика Евтихіапина, а суноду Халкидонскаго непріятеля, епископомъ Александрійскимъ поставили. Которого Монта а предъ тымъ Акакій патріарха и Зенонъ царь, и Симплиціусъ, папезъ Римскій, выклиали были. Той тѣды Петръ Монтъ, по изгнанью Іоанна Талаа, послалъ послы свои до Константинополя, зъ признаньемъ православной вѣры выправилъ, освѣдчающися, жевъ православной вѣрѣ трваетъ и суноду Халкидонскаго оборонцею крѣпкимъ естъ. Лечъ то змышленье чинилъ, и Акакія ошукалъ. И гакъ Акакій того Петра до сполечности своей принялъ и на столицу Александрійскую привернулъ. А онъ Іоаннъ до Риму ся удалъ, гдѣ того Монта и Акакія удавалъ, вепцъ и мнися Египетскій, приходящій до Риму, того Монта освѣдчали за еретика, якожъ былъ такимъ. Папезъ Симплиціусъ за злемѣлъ на Акакія за принате до сполечности Петра. Въ томъ часѣ Симплиціусъ умерлъ, не чинячи жадного поступку, аяъ отъ сполечности ся Ака-

кіеву отдѣляючи. Штѣ и слушне чинилъ, бовѣмъ вѣдалъ, же Акакій православнымъ былъ и же змышленнымъ своимъ признаньемъ ошукалъ его Петръ. Надъ то, яко любячи покой и згѣду церковную, не хотѣлъ въ церкви Христовой чинити сваровъ, а за тымъ и до розерванья не приходити.

Лечъ Феликсъ того имени Третій, папезъ, по Симплиціусѣ наступивши, на Акакія почалъ повставати и до себе оного взывалъ ⁷⁾. Потомъ Феликсъ Акакія отлучилъ, а Акакій на то нѣчого не дбалъ, и до смерти своей литургисалъ. Того и Либеритусъ въ главѣ 18 посвѣдчаеъ: «и взаемъ Феликса отлучилъ и имя его зъ диптиховъ вымазалъ. Отожъ дерзновенному Феликсу ви таковажъ пагорода сталася, кдѣ му таковажъ отмѣрилъ мѣрою подлугъ евангелію ⁸⁾».

И то вѣдати потреба, ижъ Симплиціусъ, и Феликсъ, и Геласій, и Гормизда не такъ далеце о того Монта ображался, бо то толко упокрисія ⁹⁾ и плащикъ былъ скритое амбиціи первенства барзо пожаданого, хотяжъ то Геласій въ листѣ своемъ къ Евѣимію, патріарсѣ Константинопольскому, вымывается презъ тьи слова: «non optamus». «И не зычимъ собѣ надъ другихъ прекладатися, яко проповѣдаемъ, заздрость ровности зъ собою, патріарсѣ Константинопольскому». Бовѣмъ по Анатолію и Генадію, патріархахъ, продкахъ своихъ, Акакій права и привилеевъ своихъ патріаршихъ чуле и дѣлне почалъ заживати.

Чому зависть папезская барзо завидѣла и оказіи шукала. Въ таковомъ поступку Акакій умерлъ, наступилъ Фля-

⁷⁾ Никифоръ, кн. 16, гл. 19. У Palaty, т. е. Куропалаты, 178, 2.

⁸⁾ Матѣ., гл. 7, ст. 1—2.

⁹⁾ ὑποκριτής — лицемеріе, притворство.

⁶⁾ Евгарій, кн. 3, гл. 17.

витає або Фравитає, потомъ наступилъ Евѳимій, Феликсъ тежъ умерлъ, по немъ насталь Гелассій. Той налегаль, абы Евѳимій Акакія зъ диптиховъ вымазаль. Евѳимій на то не зезволилъ: яко онъ Феликса excommunicasіeу не потвержалъ, такъ Евѳимій Акакіеви а неслушне и неканонне и незвычайне смѣтоє¹⁾, венць ижъ Акакій анъ ереси яковой приобщился, анъ Петра, яко еретика, принялъ, але покутуючого и православіе зъ обовязкомъ визнавающого, а за тымъ той Петръ слушне былъ розгрѣшенный. А зась кгда Монть ересь свою открылъ, за еретика есть почитанъ. Акакій тежъ мѣлъ владзу Петра каючогоса розгрѣшити и на престолъ возвести. И то Константинопольская столица на веходѣ справуетъ, што Римскій бискупъ на заходѣ²⁾.

По Анастасіи царѣ Юстинъ, а по Евѳиміи Іоаннъ патріархоу наступилъ въ Константинополи. Старалися пилно о соединеніе восточныхъ церквей и заходныхъ. Пришло до того, же Гормизда папезъ, при упорѣ продковъ своихъ, уперлся, подлугъ своей мысли листъ зъединенія выдалъ. А Юстинъ царь и Іоаннъ патріархъ не ижъ бы то слушне и канонне розумѣли дѣятися, але для доброго покою церковного со смотрѣніемъ низешли, попустили, часомъ нещасливымъ догажаючи а ересемъ причины оттинаючи, и овшемъ прето потрути ихъ надѣючися. Еднакъ Іоаннъ патріархъ, абы за тымъ уступленіе привиліевъ и ровности столицѣ Константинопольской зъ Римскою не здалось стати, и напо томъ кто не натягаль и не мнѣмаль, те-
ды постерегль въ листѣ своемъ до Гормизды словы таковыми: «святны Божіи

церкви вашей старого и тоей нового Риму за одну приимую, оную столицу ап. Петра и тую царского мѣста за одну быти описую, и чотири соборы Н[икейскій], К[онстантинопольскій], С[офійскій], и Х[алкидонскій] такъ што стороны вѣры, якъ и што стороны стану церковного постановлено есть, приимую и зезволяю. А кто бы хотъ въ найменшомъ словку тыхъ сѣнодовъ и уставъ выкрочилъ и нарушилъ, таковыхъ отъ святые Божее каѳолической апостолской церкви за отпалыхъ знаю» и прочал.

Ту уважати, яко Іоаннъ патріархъ постерегаєть: 1—ижъ Римская и Константинопольская столица за едно суть, а за тымъ и привѣлея ихъ еднакин; 2—презъ тми слова «зъ стороны стану церковного ухвалы отъ патріархи Константинопольского канонѣхъ о вышешню его ухваленыхъ вѣдѣлѣ трѣвати визнавати» — ту презъ то канону Константинопольского, столицѣ Константинопольской и на Халкидонскомъ потверженого, о патріархахъ постерегаєть и вѣдѣлѣ заховуетъ; 3—презъ слова «а кто бы въ найменшомъ словку нарушилъ што въ тыхъ сѣнодахъ и канонахъ» за отпалого отъ церкви Христовы знаєть и судить. Той параграфъ на папезовъ вложенъ, бо они много отгѣвняють и нарушають. И такъ ту субтелне Гормизду и продковъ его Сѣмплиція, Феликса и Геласія розумѣєть и судить и отъ церкви апостолской отлучаєть: што они Акакіеви дерзнули, тоєжъ онъ на нихъ вкладаєть³⁾.

¹⁾ На полѣ: «дерзнутое».

²⁾ У Palaty (т. е. Куропалаты) fol. 181, 2.

³⁾ На этомъ кончаются «Приложенія» къ «Палинодіи», находящіеся въ спискахъ Синодальномъ и Ундольскаго. Послѣдній, впрочемъ, закончивается статьею «О привилею Константина царя», помѣщенной выше, см. стлбц. 323—326.

РЕЕСТРЪ ОБЪЯВЕНІЯ АРТИКУЛОВЪ ВЪ КНИЗѢ СЕЙ.

Предмова на «Книгу Оборони» Церкви Восточней и патриарховъ.	[314] ⁴⁾
О привилею Константина царя.	[323]
Каталогъ книгъ учителей, которыхъ ся до тоей книги уживало.	[326]
Завѣтъ святыхъ и славныхъ великомученикъ Христовыхъ 40, иже въ Севастіи скопчавшихся.	[332]

Часть первая ⁵⁾.

Роздѣлъ I.

Артикуль 1. О ровной зверхности и влады Петра святого зъ другими апостолами, и якъ овны слова Христовы разумѣны быти мають: «ты еси Петръ, и на семъ камени созижду Церковь Мою»; и иже на вѣрѣ збудована есть церковь и на признанью, отъ Петра именемъ всѣхъ апостоловъ учиненомъ. 1⁶⁾ [336]

Артикуль 2. Поневажъ учителя церковныи мовити звикли на Петрѣ збудовану быти Церковь Христову—якъ ся то отъ насъ разумѣти маеть? и иже не на самомъ Петрѣ, але на всѣхъ апостолахъ збудована есть церковь Христова. . . . 19 [352]

Артикуль 3. Иже гды святныи учителя церковныи на вѣрѣ або на признанью збудовану быти церковь Христову мовитъ,—не Петрову вѣру або Петрово признане разумѣють, але просто и отдѣльне вѣру и признане безъ жадного отношеня до Петра святого. 48 [372]

Артикуль 4. О словѣ «кѣфа» и о словѣхъ «пѣтросъ» и «пѣтра» и о мѣстоименіи ἐπὶ ταύτῃ—на сей. 60 [380]

Артикуль 5. Ежели отмѣна имени Петрови, который, званъ бывши Симономъ, названъ zostалъ Кифою, то есть Петромъ, якую единовладства зверхность принесла? 71 [387]

⁴⁾ Въ скобкахъ обозначены столбцы настоящаго изданія «Палинодія».

⁵⁾ Собственно отсюда начинается «реестръ объявения».

⁶⁾ Эта пагинація указываетъ на листы затеряннаго (см. выше, стлбц. 313) подлинника «Палинодія».

А р т и к у л ь 6. Доводы зъ книгъ церковныхъ, належачихъ обходомъ справъ духовныхъ, ижъ не толко ап. Петръ каменемъ просто и каменемъ вѣры и фундаментомъ церкви въ нихъ называется, але и всѣ иншіи апостолове и многіи зъ св. учителей и исповѣдниковъ епископове.

77 [392]

А р т и к у л ь 7. О ключахъ духовныхъ. Што суть ключи царства небесного? На чомъ ся въ писмѣ Божомъ фундуютъ? Кому суть обѣцаны и даны, и коли, и што ихъ за skutokъ?

85 [398]

А р т и к у л ь 8. Ижъ гды Господь нашъ Іисусъ Христосъ зъ однимъ Петромъ о ключахъ царства небесного, якъ и о збудованью церкви розмовлялъ, Петръ на той часъ въ собѣ особу всей церкви носилъ и репрезентовалъ.

97 [406]

А р т и к у л ь 9. Отповѣдь на доводы, отъ отступниковъ на выставене своей имъ монархіи зажити, указуочая ихъ недостатокъ.

102 [409]

Роздѣлъ II.

А р т и к у л ь 1. Презъ слова твѣ «паси овцы мои» не самому Петрови святому Іисусъ Христосъ овецъ своихъ паству поручилъ, але всѣмъ апостоломъ, а въ нихъ и чрезъ нихъ сукцессоромъ ихъ, предложнымъ духовнымъ.

110 [415]

А р т и к у л ь 2. Причины, для которыхъ Іисусъ Христосъ твѣ слова «паси овцы мои» до одного Петра св. при бытности всѣхъ иншихъ апостоловъ мовить, и жъ ся чрезъ тое жадная церкви власть монархіи не становить.

117 [423]

А р т и к у л ь 3. Отповѣдь на нѣкоторые зъ словъ твѣхъ «паси овцы мои» отступницкіи задаваня, которыми они монархію въ церкви Христовой постановити усилюють.

122и124[429]

А р т и к у л ь 4. Отповѣдь на доводы отступниковъ, въ роздѣлѣ второмъ части первой отъ Креузы зажити.

134 [438]

А р т и к у л ь 5. Ижъ Іисусъ Христосъ по собѣ пастыремъ головнымъ церкви самого единого Петра св. не учинилъ. . . .

153 [461]

Роздѣлъ III.

А р т и к у л ь 1. Имъ ся южъ на тое въ двоухъ прешлыхъ роздѣлахъ доводне отповѣдѣло, чого въ третемъ своемъ роздѣлѣ Креуза зъ книгъ церковныхъ доводитъ.

159 [467]

А р т и к у л ь 2. Ижъ влада ключовъ, Петрови св. обѣцанныхъ, дана есть всей церкви, въ которой справуютъ ими архіереи, а отъ нихъ іереи, и о skutecnости ей въ св. Восточной церкви.

160 [467]

А р т и к у л ь 3. О похвалахъ св. апостоломъ, отъ св. учителей церковныхъ чиненныхъ.

171 [475]

Часть вторая.

Роздѣлъ I.

А р т и к у л ь 1. Ижъ не самъ одинъ бискупъ Римскій successorъ або наступцею Петра св. есть, але и иншихъ апостолскихъ столицъ патріархове, або рачей-всѣ епископове, и отповѣдь на доводы Креузины въ первомъ роздѣлѣ части второй зъ книгъ церковныхъ приведеніи 182 [483]

А р т и к у л ь 2. Ижъ патріархове и всѣ заровно епископове суть-всѣхъ апостоловъ сукцессорами, то есть наступниками 217 [506]

А р т и к у л ь 3. Ижъ епископъ Римскій першенства именованье межи патріархами маєтъ не зъ Божскаго права, але зъ звычайу и зъ людской ухвалы, якъ и всѣ иншіи четьре патріархове (Іерусалимскому, еднакъ, патріарсѣ взглядомъ Христа-Іерусалима слушне болшіи прерогативы належать), и ижъ надъ иншихъ четьрехъ патріарховъ въ рядѣ и справованью церковномъ нѣчого не мѣлъ. 236 [515]

Роздѣлъ II.

А р т и к у л ь 1. О предъименованью Петровомъ 248 [525]

А р т и к у л ь 2. О старшихъ соборовыхъ и о первенствѣ папиномъ 256 [531]

А р т и к у л ь 3. О предсѣдателяхъ, которые на семи вселенскихъ соборахъ первое мѣсто засѣдали и продковали ¹⁾, и же на жадномъ соборѣ папезъ Римскій не былъ и послове его не продковали 263 [536]

А р т и к у л ь 4. Ижъ папезскіи послы всходными церквами не справовали 291 [552]

А р т и к у л ь 5. О легатахъ и намѣстникахъ папиныхъ 295 [554]

А р т и к у л ь 6. Ижъ всходніи церкви заходною отъ ересей очищали и, презъ листы свои, папу и заходніи костелы перестерегали и исправляли, и ижъ епископове Римскіи, заразъ по вступенью своемъ на Римскую столицу, передъ патріархами вѣру благочестивую визнавати повинни были, якъ и всѣ иншіи патріархове взаемъ передъ собою 302 [560]

Роздѣлъ III.

А р т и к у л ь 1. Ижъ безъ папежа соборъ вселенскій быти можетъ 308 [564]

А р т и к у л ь 2. О канонѣ въ листѣ Юлія Римского до Антиохійского сѣводу 318 [570]

¹⁾ Въ текстѣ (см. выше, стлбц. 536) слѣдуетъ исправить, вм.: «проповѣдовали».

Роздѣль IV.

- Артикуль 1. Ижъ соборъ Сардикійскій не есть вселенскій, и же на заходнюю толко епархію каноны, въ немъ учинены, стягаются. 320 [572]
- Артикуль 2. Неправдive приводитъ Креуза каноны и Балсамоновъ выкладъ 328 [577]
- Артикуль 3. Апелляція до бискупа Римского непозво-
лена, але и заборонена, и канонъ той о апелляціи помѣстного
Сардикійского собору презъ другій соборъ помѣстный Карѳа-
генскій знесенъ есть 332 [580]
- Артикуль 4. Отповѣдь на раціи и выкруты отступниціи. 345 [588]
- Артикуль 5. Отъ бискупа Римского апелляція шла. 359 [598]
- Артикуль 6. Апелляція до патріархи Константинопол-
ского належить, а отъ него нѣгдѣ нейдетъ. 363 [600]

Роздѣль V.

- Артикуль 1. Ижъ до Римского папы не апеловаль св.
Флавіанъ, патріарха Константинополскій. 375 [609]
- Артикуль 2. Ижъ жадной апелляціи не было зъ собору
монофелитского, якъ презъ иншихъ благочестивыхъ епископовъ,
такъ и презъ св. Максима 379 [612]
- Артикуль 3. Ижъ не апеловаль до Римского папы блж.
Игнатій, патріархъ Константинополскій 382 [614]
- Артикуль 4. Ижъ св. Аѳанасій до папы Римского нѣколи
не апеллѣваль 386 [616]
- Артикуль 5. Ижъ Златоустый святей апелляціи до
Римского епископа не чинилъ жадной 393 [620]

Роздѣль VI.

- Артикуль 1. Бискупъ Римскій не маєтъ права ставити
патріархи 401 [626]
- Артикуль 2. Отповѣдь на приклады, отъ отступника,
Креузы приведенны, и о томъ заразъ, же Митрофанъ, патріархъ
Константинополскій, не былъ отъ Силвестра посвяченъ 405 [629]
- Артикуль 3. О Павлѣ Константинополскомъ и о Аѳа-
насіи Александрійскомъ, патріархахъ, ижъ отъ царей на столицы
свои привернены были, а нѣ отъ папежа Римского Юлія 410 [632]
- Артикуль 4. О блаженномъ Минѣ, патріарсѣ Констан-
тинополскомъ, и о его посвяченію 415 [635]
- Артикуль 5. О Флавіанѣ и Теофилактѣ, патріархахъ
Константинополскихъ, ижъ ового папежъ Римскій не посвячалъ,
а оного на столицу не приверталь 423 [641]

Роздѣль VII.

- Артикулъ 1. Ижъ бискупъ Римскій найвышшимъ судією не естъ 425 [642]
- Артикулъ 2. Въ справѣ Златоустого святого постонокъ Иннокентія, папы Римского, естъ епископскій, каждому побожному епископови належный, а не монархіалный, удѣлный . . . 433 [648]
- Артикулъ 3. Ижъ патріархове востодніи бискуповъ Римскихъ судили, отлучали, зкладали и выклинали 451 [661]
- Артикулъ 4. Ижъ не только востодніи патріархове, але и царь востодніи и заходніи папезовъ судили и зъ столицы зкладали 460 [668]

Роздѣль VIII.

- Артикулъ 1. О ровности владзы и поважности патріарховъ востоднихъ зъ епископомъ Римскимъ 444 [670]
- Артикулъ 2. Въ епархіи пеналежны не вдавати ся и оныхъ не посѣдати, не свитити въ чужой епархіи клириковъ и не приимати чужихъ; выклятыхъ и отлученыхъ не пріймовати до сполечности 462 [683]
- Артикулъ 3. Оборона доводовъ нашихъ зъ канону Халкидонского собору 21, и зъ канону 36 собору 6-го взятыхъ, и изъ соборъ, обхоженный безъ пословъ папезскихъ, вселенскимъ званъ быти можетъ 470 [688]

Роздѣль IX.

- Артикулъ 1. Хотяжъ бысмо въ едности вѣры были, предся Римскій бискупъ зверхнѣйшимъ единымъ пастыремъ и удѣлнымъ монархою въ церкви Христовой быти не могъ бы, а нѣ надъ патріархами зверхности мѣти, а нѣ митрополиты въ Россіи хиротонисовати не належало бы 497 [706]
- Артикулъ 2. О прерогативахъ епископа Римского и о привлеяхъ вынеслости его 504 [710]
- Артикулъ 3. О Тарасіи, Никифорѣ и Меѳодіи, патріархахъ Константинопольскихъ, ижъ они въ послушенствѣ папезскомъ не были 521 [721]
- Артикулъ 4. О Игнатіи и Фотіи и о послахъ папезскихъ 526 [724]
- Артикулъ 5. Оправданіе блаж. Фотія патріархи 537 [731]
- О причинѣ засты и поступку межи благословенными Фотіемъ, патріархою Константинопольскимъ, и межи Николоемъ и Адріаномъ, Римскими бискупами, и о Игнатію . . . тамъ же [749]

Артикулъ 6. По седмѣмъ соборѣмъ што ся дѣяло въ церкви Римской заходной, и же презъ Латинники розерванье ся стало такъ царства, якъ и вѣры, и проклятая схисма въ церковь Христову есть впроважена, а не презъ Греки

579 [757]

Артикулъ 7. Предѣйшіи артикулы, презъ которыхъ отмѣну папезове Римскіи вѣры еднѣсть розорвали и схисму въ церковь впровадили.

613 [780]

Артикулъ 8. Отповѣдь на нѣкоторіи остатки девятого роздѣлу: о листѣ Петра Антиохійскаго и Михайлѣ Күруларіи, патриархѣ Константинопольскомъ

625 [788]

Роздѣлъ Х.

Артикулъ 1. Наказаніе Латиновъ о судьбахъ Божіихъ, и же пановане папежа вѣры костела Римскаго не апробуеть. .

640 [788]

Артикулъ 2. Грекове панства не для того пострадали, абы якіи недостатокъ въ вѣрѣ мѣли

663 [815]

Артикулъ 3. Отъ початку вѣрнии и справедливи и церковь Христова въ преслѣдованью и въ утискахъ были. . .

670 [820]

Артикулъ 4. Церковь на преслѣдованью фундована. .

677 [825]

Артикулъ 5. Ижъ вѣра, ласка и милость Божая отъ церкви святой восточной не суть отняты

688 [833]

Артикулъ 6. Много святыхъ чудотворныхъ у Грековъ, у Сербовъ, у Болгаровъ и у Россовъ сталося по одорваньюся Латинниковъ отъ Грековъ

701 [841]

Артикулъ 7. О войнѣ и царствѣ правовѣрныхъ христіанъ.

724 [857]

Царство православныхъ.

[862]

Артикулъ 8. Пророцтва двѣ, ижъ Грекове знову приити мають до царства.

737 [866]

Артикулъ 9. О скараню Латинниковъ за оторванься ихъ отъ церкви святой восточной, презъ розерванье правдивой вѣры и догматъ, и презъ впроважене ерроровъ многихъ. . . .

742 [870]

Артикулъ 10. Отповѣдь на историки приточенни презъ противника

757 [881]

Роздѣлъ XI.

Артикулъ 1. Липсана або мощи, то есть кости и тѣла святыхъ зъ краевъ восточныхъ, которые бы ся въ Латинскихъ находили костелахъ, не ствержаютъ папезевъ Римскихъ вѣры.

766 [887]

Артикулъ 2. О тѣлѣ св. Николы и о иныхъ святыхъ костехъ

773 [892]

Роздѣлъ XII.

Артикулъ 1. О замѣшаніи Латинниковъ презъ новыи науки и о плягахъ на нихъ	782 [898]
Артикулъ 2. Мудрость у Латинниковъ Грецкая	785 [900]
Артикулъ 3. О простотѣ Римской	788 [902]
Артикулъ 4. О правдивой мудрости церкви Христовы	792 [905]
О учителяхъ церкви восточной	[907]
О новыхъ докторяхъ, то есть учителяхъ церкви восточной	[911]
Артикулъ 5. Отповѣдь на Никифора Грегора и на нынѣ потвары	805 [914]
Артикулъ 6. Папезове давали царемъ подачки, и о сумоніи	823 [926]
Артикулъ 7. Браны нечеловѣки церкви не перемогли	829 [930]
Артикулъ 8. Папезове многіи черезъ такіи злости папезства доступовали, якіи ся въ патріархахъ восточныхъ не находовали презъ чернокозства, презъ туранію и презъ сумонію, и разомъ ихъ по два и по три бывало	833 [932]

Роздѣлъ XIII.

Артикулъ 1. Ижъ зѣздъ во Флоренціи Грековъ зъ духовенствомъ Влоскимъ соборомъ не стануль и называтися соборомъ не можетъ	845 [940]
Доводы зъ писмъ, ижъ соборъ не стануль	[947]
О Марку-Ефескомъ и о Генадію Схолярію	[950]
Артикулъ 2. Латинникове соборовъ не слухаютъ	863 [951]
О привѣлею Владислава	[953]

Часть третья.

Роздѣлъ I.

Артикулъ 1. О увѣреніи и о крещеніи Россовъ, и же зъ призрѣнія Божого народъ Россійскій отъ церкви восточной, меновите зъ Константинополя, вѣру христіанскую приняль	883 [965]
О Володимеровомъ и всей Россіи крещеніи соборномъ	[973]
О вѣрѣ и набоженствѣ Ярослава сына Володимерова	[985]
Артикулъ 2. Меѳодій и Кириль отъ патріархи Константинопольского Меѳодія и отъ царя Михаила Порфирогеннеты послани были до Словенскихъ народовъ, при которыхъ тогожъ	

языка народов—Чехове, Моравяне, Ляхове и Угрове не отъ костела Латинского, але отъ столицы апостолской Константинопольской вѣру христіанскую первотне и зъ початку приняли . . .	912 [986]
Угрове	[993]
О Ляхахъ	[995]
Отновѣдь кроникаромъ противнымъ	[999]
Артикуль 3. Гды ся Володимеръ моварха Россій и вся зъ нимъ Россія соборне и повшехне крестили, южъ костель Римскій до схисмы ся склонялъ былъ, а зъ Константинопольскою и зо всею восточною церковію едноть розривалъ	932 [999]
О Николѣ Хрисовергу	[1004]

Роздѣлъ II.

Артикуль 1. Жаденъ митрополитъ Кіевскій въ послушенствѣ папежа, аны въ едности зъ костеломъ Римскимъ не былъ	941 [1005]
Каталогъ патриарховъ вселенскихъ, архіепископовъ Константинопольскіхъ Нового Рима, которіи по опанованью презъ Турки Константинополя седѣли на столиці Константинопольской, зъ книги Θεодосія Зигомали написанный	1003 [1049]
О достоинствѣ блаженной памяти Іереміа, патриархи Константинопольского, въ Руси, и о отступствѣ митрополита Руского отъ св. апостолской столицы Константинопольской	1010 [1053]

Роздѣлъ III.

Артикуль 1. Россія якими подлежитъ правы церкви Константинопольской и патриарсѣ вселенскому, архіепископови Константинопольскому?	1036 [1070]
Право божеское и апостолское	[1071]
Право канонное	1041 [1073]
Право царское, княжское и королевское	[1074]
Право уживанья и держанья	1044 [1076]
Артикуль 2. Апостатове не суть правыми сукцессорами оныхъ православныхъ митрополитовъ	1048 [1078]

Роздѣлъ IV.

Артикуль 1. Слухати церкви восточной и патриархи Константинопольского чинитъ пожитки овыи: благословеніе до-часное и спасеніе вѣчное	1052 [1081]
Артикуль 2. Що за нѣкода и утрата папежа и костела Римского слухати?	1056 [1083]

Роздѣлъ V.

Артикулъ 1. О листѣ Михаила Кируларія, патріархи, къ Петру, Антіохійскому патріарху, и противъ змышленной и неважной на Кируларія, а на папежа важной клятвѣ, и обора славы и житія доброго того Михаила Кируларія	1060 [1086]
Артикулъ 2. О Михаилѣ Кируларіи	1063 [1087]
Артикулъ 3. О листѣ Михаила Кируларія	1066 [1089]
Артикулъ 4. О неважномъ отлученіи папѣжскомъ, а о важной клятвѣ патріаршой на папежа	1070 [1092]
Артикулъ 5. О листѣ Петра, патріархи Антіохійского	1073 [1093]
Артикулъ 6. Петрѣ, патріарха Антіохійскій, поступокъ Михайловъ на папежа приимуетъ	1085 [1095]

Часть четвертая.

Роздѣлъ I.

Артикулъ 1. О зацности и мужествѣ народу Россійского, о отпаденіи папежа и Латинниковъ отъ царства Грецкого и отъ вѣры и отъ церкви восточной, и отъ сполечности патріарховъ; о крещеніи народу Росского и о отступныхъ владыкахъ зъ причины грѣха и безаконства	1087 [1101]
Артикулъ 2. Ижъ унію и въ самой речи, и въ способахъ ганимо, не приимемо и отметуемо	1103 [1112]
Артикулъ 3. Въ Россіи безъ патріархи вселенского, яко пастыра своего зверхнѣйшого, не могутъ уніи творити	1111 [1117]
Артикулъ 4. Соборъ въ Флоренціи не есть соборомъ	1117 [1120]
Артикулъ 5. О митрополитахъ Кіевскихъ	1121 [1123]
О Нифонѣ патріарсѣ	[1125]
Артикулъ 6. О Діонусіи патріарсѣ и о Григоріѣ	1126 [1126]

Роздѣлъ II.

Артикулъ 1. Непобожныхъ есть людей зневоляти Божіихъ іереовъ	1128 [1127]
Артикулъ 2. Ижъ безъ всѣхъ духовныхъ чиновъ и безъ свѣцкихъ становъ не могли вчинати и становити уніи	1130 [1128]
Артикулъ 3. О пресвѣтломъ и православномъ Василіи, княжати Острозскомъ, воеводѣ Кіевскомъ	1139 [1134]
О княжати Острозскомъ, каштелянѣ Краковскомъ	1146 [1139]
Артикулъ 4. Вырозумѣнье листу пресвѣтлого княжати Василія Острозского	1149 [1141]
Артикулъ 5. Розмова Стефана кроля зъ княжатемъ Острозскимъ, воеводою Кіевскимъ	1159 [1145]

О ПАТРІАРХАХЪ ¹⁾.

О патріархахъ Константинопольскихъ	[1151]
О патріархахъ Александрійскихъ	[1155]
Патріархове Антіохійскіи	[1156]
О патріархахъ Іерусалимскихъ	[1157]
О различныхъ архіереохъ	[1158]
О архієпископахъ: Ахридонскомъ, Карфагенскомъ, Кипрскомъ, Иверскомъ и Пекійскомъ	[1159]

ПАТРІАРШІИ ПРЕСТОЛЫ АПОСТОЛСКІИ СУТЬ СТОЛИЦЫ.

Столица Константинопольская	[1161]
Столица Александрійская	[1163]
Столица Антіохійская	[1164]
Столица Іерусалимская	[1165]
О Римѣ	[1168]

О ЗАСѢДАНЬЮ НА СОВОРАХЪ.

Ижъ ани папѣжъ, ани послове ихъ патріарховъ не посѣдали, и же правая сторона, входячи въ церковь, есть учтившая	[1168]
Правая сторона—учтившая	[1172]
О старомъ и новомъ календару	[1174]
О Мелетіѣ и Павлинѣ	[1174]
О Акакии, патріарсѣ Константинопольскомъ	[1176]

При печатаніи, въ основаніе былъ положенъ списокъ Московской Синодальной Библіотеки, о которомъ см. у Горскаго и Невострусва («Описаніе Славянскихъ рукописей», отдѣлъ второй, 3, стр. 329—348).

¹⁾ Отсюда и до конца въ «Реестръ объявленія» не вошло; это «Приложенія», оглавленіе которыхъ взято изъ текста.

ПОСЛАНИЯ СТАРЦА АРТЕМІЯ, XVI ВѢКА.

Послаше старца Артемія къ «Люторскимъ учителямъ», ставящимъ десято-словіе выше евангелія, отвергающимъ храмъ, иконы, крестное знаменіе, иночество, покаяніе и другія таинства, а также (въ концѣ) къ соvrащеннымъ въ эту ересь православнымъ.

¹⁾
....исцѣлихомъ. По благовѣленію хотѣнія твоего и въ похвалу славы благодарити твоея, преже нарекъ насъ въ успеніе Іисусомъ Христомъ у тебе, въ еже быти намъ исперва нѣкое отъ созданій твоихъ. Укрѣпи, Боже, се еже съдѣла въ насъ неизвѣщанною глубиною судебъ твоихъ. Христіаномъ датель истинныя премудрости, вразуми мя, и испытаю законъ твой. И не отъими отъ устъ моихъ словесе истинна до зѣла, ради братіи моихъ и ближнихъ моихъ. Услыши молитву мою, Господи, и моленіе мое внуши; слезъ моихъ не премолчи, яко приселникъ азъ отъ тебе ²⁾ и приищецъ, яко же вси отци мои. Ослаби ми отъ страстей моихъ, да полену дѣланіемъ и почію видѣніемъ. Ты убо, о владыко, и преже множицею отпустилъ еси нечестіе сердца моего, мо-

литвами святыхъ, отъ вѣка угодившихъ тебѣ и нынѣ служащихъ ти преподобіемъ. Аминь.

Аще въ истинну убо правду глаголете: правая судите, сынове челоуѣчестіи, ибо въ сердци безаконіе дѣлаете, на земли неправду || (об. 1 л.) руки ваша соплетають. Отчужденіи быша грѣшници отъ ложесть порожденія истинны, словесе не разумѣша, отъ чрева заблудниша, глаголаша лжу и не положиша основанія на камени, но вдаша себе въ морѣ міра сего, еже иныхъ душа врачевати, и сами недужны суще и требующе прилежанія ³⁾ паче иныхъ. Не въсхотѣвше же разумѣти, страстей своихъ не ощутивше, ниже исцѣлений тѣхъ попокошася, и отъ многого нечувствія и лѣности прескочивше дѣянія, взыскаша видѣнія не въ время его и погнаша разумъ, уповавше на разсуженіе ума плоды дмѣщагося, и свѣтъ въ тмѣ мечтающе (душа бо не здравствуетъ), неспасхраниша заповѣди, не бывше же въ прѣвомъ устроеніи чистоты, якоже сотворена, виждѣ око имѣетъ свѣтло, еже по естеству зрѣти вещи, якоже суть, но иная вмѣсто иныхъ видѣтъ, сѣнь вмѣсто истинны. Таково бо есть || (2) и при тѣлесѣхъ недугующихъ устроеніе. Множицею нѣкимъ и медъ горокъ явися. Сиче мощно есть и о души поразумѣ-

¹⁾ В. М. Ундольскій замѣчаетъ: «По современной помѣтѣ тетрадей видно, что впереди не достаетъ одной только осьмюшки».

²⁾ Въ теперешней Библии: «приселникъ азъ у тебе» (Псал. 28, ст. 13).

³⁾ На полѣ другою рукою и позднѣйшимъ почеркомъ: «ипластѣря».

ти. Якоже бо напоеніе недужному тѣлу, сиде и врачъ душъ нашихъ, Христосъ, заповѣди отца своего къ исцѣленію преступленія положи, рекъ: научитесь не отъ ангелъ, ни отъ чловѣкъ, но отъ мене самого, яко кротокъ есмь и смиренъ сердцемъ, и обрящете покой душамъ вашимъ. И яко не суть тяжки заповѣди Его любящимъ истинну, глаголетъ: иго мое благо и бремя мое легко есть, понеже въ насъ естественныя добродѣтели и купно въ составленіи живота отъ Бога совложены сѣа имамы. Якоже се милостыни, еже Елліны, непоклоняющіися Богови праве, милуютъ; любовь, яже и безсловесная о лишеніи другъ друга болѣзнуютъ; вѣра, вси бо ту отъ себе подражаемъ, надежду имамъ и, взаимъ дающе, и плавающе, и сѣюще, получить надѣмся. И аще любовь естественна въ насъ добродѣтель, со|| (об. 2) дрѣжаніе же та и исполнена закономъ и пророки. Да постыдятся, иже невозможны сѣа быти глаголюще. Суть бо душа, яже и выше заповѣдей сотвориша и искусни въ любви Божіи явишася. Мнози бо, ближнихъ ради, душа своя положиша, и дѣвство и нестяжаніе исправиша и конечный уставъ чистоты достигоша, преодолѣша бѣсовъ и попраша страсти и ни въ чтоже вмѣниша вся красная свѣта сего, умроша мірови, встала съ Христомъ. Злоба же или страсть не суть естественна; но, по ишествіи добродѣтели, якоже, по оскудѣнію здравіа, недугъ встаетъ, или отшествіемъ свѣта бываетъ тма. Богъ бо суща чловѣка по образу своему бессмертна ¹⁾ сотвори, и остави его въ рудѣ совѣта его, и предъ нимъ положи животъ и смерть, и единою словесное существо самовластіемъ почеть и никогдаже отъемлетъ,

¹⁾ Въ текстѣ «смертна» вычеркнуто кнповарью и въ сноску поставлено: «страстна», т. е. «бестрастна».

нераскаянна бо дарованіа и званіе Божіе. Злое убо Богъ не || (3) сотвори, ни созда. Тѣмже прелщаются нѣщїи, глаголюще естествены быти страсти нѣкіа въ души, не разумѣвше, яко съставленію естеству свойства, мы же отъ небреженія въ страсти претворихомся ²⁾; яко бо естествомъ въ насъ сѣмя чадородіа ради, мы же преложихомъ то на блудъ; естественно въ насъ ярость на зміа, превращаемъ же ту на ближнего; естествомъ въ насъ ревность на добродѣтели, мы же на зло ревнуемъ; естество души, еже славы желати, но вышняя, а не низшняя суетныя въ насъ есть, еже гордѣтися надъ бѣсы, мы же на разумъ Божій и на святыхъ его вѣносимъ себе. Имамы радость не безсловесную, но Господа ради и ближняго благодѣянїа; прїахомъ и злопомнѣніе, но на враги душевныя; прїахомъ желаніе потребныхъ, а не блуж[е]ніа. Блудъ бо есть всеизлишїе или въ словесѣхъ, или въ вещьхъ, сѣе убо въ тѣлесныхъ. Душевный же блудъ—всяка ересь и нечестіе. Сіе же случается отъ еже не испитовати намъ разумъ божественныхъ писаній со страхомъ Божіимъ || (об. 3) и смиренною мудростію, и увидѣти премудрость, что есть вѣля Божїа благая и свѣршенная не просто и яко прилучися; но со тщеславіемъ и презорствомъ прочитаемъ и не хотимъ помнити заповѣдей его, ни еже творити я, но еже препирателну быти. И пѣсть знаменіе се, еже любити Бога кому, по недуга душевнаго показаніе, по апостолу гласу, учаще не словесы прѣтиса, ни на кую же ползу, но на разореніе и на развращеніе слышащимъ, а не на създаніе тѣла церкви Христовѣ, еже снабдѣ своею кровію; но и растерзати совѣкупленные тоя уды дрѣзостіе

²⁾ сѣ кнповарью вычеркнуто.

наскочиша мнози, радость творяще Христобуйцамъ, христіани ся нарицаючи и евангелскіа дѣти, Жидовская же десятиословіа, а не евангеліе, проповѣдуютъ, глаголюще: не прииде Христосъ разорити, но исполнити закона.

Мнѣ мнится, аще азъ зѣло грубъ есмь по вашему словеси, ниже бо азъ когда смѣю помыслити доволна собѣ || (4) разумѣти, что яко о собѣ не буди то, но доволъ имущихъ ³⁾ отъ Бога и святыхъ апостолъ и пророкъ и преподобныхъ отецъ, якоже пещь отъ круицъ падающихъ отъ трапезы господій своихъ по мѣрѣ дарованія Христова, иже слѣпныя просвѣщающаго и младенца умудряюща, отъ многихъ малая собравъ, предложить вашей премудрости азъ ненаученный покуюшусь.

О, друзи, неправѣ разумѣюще писаніа, развращаетея помыслы своими челоувѣческими, божественная разсуждающе, и богоносныхъ отецъ толкованій отъ сихъ не приѣмлете, и единою преклонистеся пасти досадительнымъ ученіемъ, въсклонитися не хотите и поразумѣти, яко не на святыхъ, но на самого яже о насъ умръшаго и въскресшаго възнесостеся, а не яко отдоенное на матеръ свою уповасте на Христа, что бо рещи имате о Христѣ?! Яко не домыслиюся по вашему десятирословію учти, аже на времена ⁴⁾ дана быша, яко младенца[мъ], стрещи же и пѣстунствовати до прише-

³⁾ На полѣ позднѣйшимъ почеркомъ: «по доволство имуще отъ Бога».

⁴⁾ На полѣ позднѣйшая рука замѣтила: «аще и не на время, обаче толь свѣтитъ, какъ звѣзды, возсіявшу солнцу».

жаждущи правды, яко тѣ насытятся; 5) блажени милостивіи, яко тѣ помиловани будутъ; 6) блажени чистіи сердцемъ, яко Бога узрятъ; 7) блажени миротворци, яко тѣ сынове Божіи нарекутся; 8) блажени изгнанны правды ради, яко тѣхъ есть царство небесное; 9) блажени есте егда поносятъ вамъ и ижденутъ вы и рекутъ всякъ золь глаголь на васъ, лжуще имени моего ради: 10) радуйтеся и веселитесь, яко мзда ваша многа на небесѣхъ.

Зрите убо христіанскаго закона, егоже положи намъ архіерей, [и]же не по закону заповѣди плотскія пришедый, но по силѣ жизни безконечныя. Писано же Моисеова закона не въ десятиословіи, но въ двою заповѣдехъ, обдержавшихъ вся вкратцѣ указа, еже любити Бога всѣмъ сердцемъ и всѣмъ разумомъ и ближняго, яко себе, и въ естествѣ того насажденна комуждо объяви рекъ: яко же хотите да творятъ вамъ чловѣци, и вы творите имъ такожде. Исполненіе же закону въ онѣхъ разумѣваемъ, пдѣже глаголетъ: слышасте, яко реченно бысть (въ) первомъ ⁵⁾ се и се, азъ же глаголю вамъ сице, понеже законъ, еже по дѣйству грѣхъ отрицаетъ, съвршеніа же евангеліа самыя съкровенныя страсти души исъ корене истерзаетъ, и преизобилвати Господь повелѣ паче законныя правды книжникъ и фарисей по мѣрѣ ученія [его, иже] ⁶⁾ въ евангеліи, и сице не совершеніе закона исполняется. Аще бо внутрь похоть раздизаему оставиши, нужда всяко отъ помысла и дѣломъ сотворити страсть. Чтоже апостоли не тѣмже ли духомъ учаще проповѣдаху слово благовѣстіа Юдеемъ жеи Еллиномъ отъ конецъ вселенныя до ко|| (об. 5) нецѣ

⁵⁾ На полѣ: «древнимъ».

⁶⁾ Эта вставка сдѣлана въ подлинникѣ на полѣ.

ея, како ни единъ отъ нихъ по васъ десятеро приказанія не научи? Придоша нѣкогда въ Антиохію отъ Жидовъ нѣщѣи вѣровавшии, учаху братію обрѣзаться и соблюдать законъ Моисеовъ, како не престаша о сихъ взыскающу, дождеже послаша Савла и Варнаву въ Иерусалимъ о въпрошеніи семъ ко Іакову и апостоломъ и старцемъ? Что же противу възписаша они, смотрите извѣстно: изволися Святому Духу и намъ ничтоже [множае] възложить вамъ тяготу, развѣ нужныхъ сихъ—удалатися отъ идоложрѣтвъ и отъ кровей блуда и удушенныи, и яже не хотите себѣ быти, сего инымъ не чините ¹⁾

Зрите, братія моя, како не именоваша десятословіа, еще же и времени зовущу и понуждающимъ многимъ отъ ереси еарісейскія вѣровавшимъ и всѣмъ по законъ ревнителемъ, но ниже въ таково время снисхоша на десятерословіе апостолы за еже не соблазнити ихъ. || (6) И Павелъ къ Галатамъ пишетъ, възбраня послушати хотящихъ превратити благовѣствованіе Христова: еще бо, рече, мы сами, или ангелъ съ небесе благовѣститъ вамъ паче, еже благовѣстихомъ вамъ, анафема да будетъ. И паки: иже въ законъ оправдается, благодати отпадаете.

Но вы глаголете, яко о обрѣзаніи сіа глаголетъ апостолъ. Ктоже убо не вѣсть, яко не отъ закона обрѣзаніе ²⁾, но отъ отецъ и прежде 400 и 30 тѣхъ лѣтъ, какоже и самъ глаголя: и аще обрѣзаетеся, Христосъ васъ ничтоже не ползова. Той, смотрѣнія ради, Тимофелъ

¹⁾ Дѣян., 15, ст. 28—29: «изволися бо Святому Духу и намъ, ничтоже множае възложить вамъ тяготы, развѣ нужныхъ сихъ: отребатися отъ идоложертвенныхъ и крове и удушенныи и блуда: и, елика не хотите вамъ быти, другимъ не творите».

²⁾ На полѣ позднѣйшимъ почеркомъ: «обрѣзаніе прежде закона 400 и 30 лѣтъ».

обрѣзалъ есть, вѣдый обрѣзаніе ничтоже есть и необрѣзаніе—ничтоже, отъ закона же отводя ветхаго, сие глаголетъ: аще закономъ правда, убо Христосъ туне умре. Оле, несмысленны Галатяне! Кто вы прелести истинныи не покарятися? Иже предъ очима Іисусъ Христосъ прежде написанъ бысть, въ васъ распятъ. Отъ дѣлъ ли, рече, закона духъ пріасте, или отъ слуха вѣры? Тѣмже сущи отъ вѣры благословятся съ вѣрнымъ Авраамомъ. Елици же отъ дѣлъ закона, подѣ клятвою || (об. 6) суть, яко въ законъ никтоже оправдается отъ Бога, праведный же отъ вѣры живъ будетъ ³⁾. Мы бо, братіе, по Исакову обѣтованію чада есмы, но якоже нкогда по плоти родивыйся гоняше духовнаго, и тако и нынѣ чада Божія расточенныи собираются въ едино духовное мудрованіе. Стойте въ свободѣ Христовѣ, а не паки подѣ иго законныи работы покланяйтесь, ибо весь законъ въ единомъ словеси объятъ есть, еже възлюбиши ближняго, яко самъ ся. Любый ближ[и]яго зла не содѣваетъ ⁴⁾. Исполненіе бо закону любви. Аще бо бы прѣвый законъ былъ непороченъ, не бы второму искалося мѣсце. Вѣмъ же, яко елика законъ глаголетъ сущимъ подѣ закономъ, а не подѣ благодатию. Аще бо яже разорихъ, рече, сіа паки созидаю, преступника собѣ созидаю ⁵⁾. Азъ бо закономъ закону умрохъ, да Богови живъ буду. И пророку предглаголавшу: седніе грядутъ, глаголетъ Господь, и совершу на домъ Израилевъ и на домъ Іудовъ || (7), за-

³⁾ На полѣ позднѣйшею рукою замѣчено: «а Христосъ весь законъ исполнилъ; тако мы, во Христа вѣровавшии, надѣемся крѣпко живи быти».

⁴⁾ На полѣ позднѣйшею рукою: «образъ тому—самъ Христосъ: възлюби всѣхъ, умре за всѣхъ, да и мы любимъ всѣхъ и будемъ свободни законныхъ всѣхъ».

⁵⁾ Галат., гл. 2, ст. 18: «представляю».

вѣтъ повѣ. Не по завѣту, егоже завѣщахъ, отцемъ ихъ въ днехъ, въ нихже изведохъ я отъ земля Египетскія. И внигда глаголати по въ ветха сотвори прѣваго, якоже быти ему близъ истлѣнія. Отметаніе бо бываетъ прежде бывшей заповѣди за немоцное и не полезная ся. Ничтоже бо съврѣши законъ, преложеніе же лучшему упованію, имже приближаемся Господу.

Увы мнѣ, окалнному, болѣзнуеть ми душа, болѣзнуеть ми внутрѣя! Помозите ми, братіе! Кто дастъ главѣ моея вѣду и очима моима источникъ слезъ? Или кто поставилъ бы мя на мѣстѣ безмолвнѣ, идѣже нѣсть мятежа, ни плеча, идѣже нѣсть гласа сыновъ человѣческихъ, идѣже тишина многа? И възопилъ гласомъ, плакаль быхъ къ Богу горкостію душа моя и рекль со слезами: исцѣли мя Господи и исцѣлю, яко зѣло уязви ми ся сердце печалію. Поразумѣвъ твоего многоаго благоутробіа, схоженія и даже до рабіа образа смиреніе. Иже смѣ сѣяніе славы (отчи)⁶⁾ и образъ || (об.7) съставъ⁷⁾ его, нося же вслѣска глаголомъ силы своея, собою сътворилъ еси оцѣщеніе грѣховъ нашихъ. Не токмо же словомъ научивъ, но идѣломъ въобразивъ любовь и смиреніе. Мы же, неблагодарнии, нечувственны о толикихъ и такихъ благодѣяніихъ, пакы възвращаемся на немоцныя и худыя стихіа. Дай же ми, Христе, слези умиленія, да плакавъ до сытости о сукрушеніе любимыхъ моихъ и своего неприлежанія, еже въ покаяніи отраду прииму по немалу сердечныя ми болѣзни. Ты самъ рекль еси: овца моя глагола моего слушаютъ. Мы же отведены быхомъ познати отъ плодовъ неправы правящихъ слово твое,

⁶⁾ Этого слова въ стихѣ 3-мъ (Евр., гл. 1) нѣтъ.

⁷⁾ Въ теперешней Библіи: «чпостаси».

ибо въздрѣма душа наша, отъ увнѣна помрачися умъ нашъ невѣдѣніемъ. Но ты владѣвши дръжавою морскою, възмущеніе же волнъ его ты укротиши. Ты смирилъ еси, яко извенна, гордаго помысла, глагола: вышихъ тобѣ не ищи и глубочайшихъ не испитуй, по яже повелѣнно ти естъ, сѣя спѣшныя навикай. Тѣмже нѣсть лзѣ ниже || (8) самая праведная неправедне гонити, и преступати чины и уставы положенныя отъ Бога, или и попущенныя въ наказаніе нашего ожесточанія. И доброе бо недобро естъ, егда недобре завѣщаеця. Помяни яже о Корѣи, Дафанѣ и Авиронѣ случаяся, и Озѣино дръзновеніе и прочихъ, о нихже рече Богъ: азъ не послахъ, они же течаху, и не глаголахъ имъ, они же пророчествоваху. Глаголетъ бо премудрый: не дръзай изнести слова отъ лица Божіа, понеже Богъ на небеси горѣ, ты же на земли еси низу. Сирѣчь: плоть еси, не хвалися дръзостне безстудіемъ. Безстудство бо естъ колесница дѣявля, и свойственно сѣміру сему, и иже въ немъ піаницамъ и блудникомъ и глумы дѣющимъ, а не чадомъ Божіимъ. Смиреніе же—Христово подобіе. На кого бо, рече, призрю, но на кроткаго и млѣчаливаго и трепещущаго моихъ словесъ. Лице бо, рече, срамяжливаго подражаетъ смиреніе възлюбленнаго, и естъ сѣ глава добродѣтели, зачало премудрости, страхъ Господень. Разумъ благъ всѣмъ творящимъ || (об.8) его, а не проповѣдающимъ. Како бо проповѣдять, аще не послани будутъ, рече божественный апостолъ.

Аще послани бысте, чтоже ради не евангельское ученіе, якоже прежде рѣхъ, но десятословіе проповѣдуете. И еже поста уставленна не имѣти по съгласію, еже и мужу женою творити апостолъ съвѣтуетъ: да празнуете, рече, на время въ постѣ и молитвѣ. Коль

паче церкви Божіи! И еже иконамъ не кланятися и служба Божіа инако имѣти, и великаго и чистаго постническаго житія уставы отметати, яже нынѣ отъ святыхъ проповѣдаема обрѣсти, ни отъ апостолъ, ниже отъ пророкъ, яже о васъ нынѣ слышится. Не отъ Христа пріасте науку, якоже сами глаголете, но отъ нѣкоего мниха Латинина, обѣщанія своего отвѣргшася. Не вѣмъ же, еще и иныхъ научи тако, егоже вы горѣ и долу, яко законъ и правило житія, предлагаете. И еще отъ того вся сіа пріасте, еже глаголете, — мы, грубы, не можемъ, ниже хотимъ сего ученія пріати. Нужда бо есть пріемлющимъ ваше шепераніе, || (9) пачеже предшение, оставити всѣхъ святыхъ, яко заблудейшихъ, и самое евангеліе. Якоже плоды дѣлъ и словеса ученія вашего являютъ, есть бо и се вашего еже по плоти разуженія или, паче рещи, неразумія: въображенія же креста Господа нашего Иисуса Христа — шибеницу нарицати, и икону Спаса нашего, въ образъ сѣтворенную, и святыхъ его — идоли язычестіи съ поруганіемъ именовать; и почитающихъ сими Христа — идолопоклонники прозываете; и церковь, во имя Божіе сѣзданную, болваницу быти глаголете, въ всемъ подражающе тайника вашего, еже есть противникъ и превъзносясь на всякого глаголемаго Бога или чтилище, глаголюще высокая въ гордыни своей; иже Божіа ради любви или страха отшедшихъ міра и въ пустыняхъ скитающихъ и молчаніе отъ міра избравшихъ, тѣломъ и духомъ лишени скорбяще озлобленіи, имже не бѣ достоинъ весь міръ, сихъ вы за скотину и звѣря дивны имѣете; иже по образу Божію сѣтвореннаго человѣка и всѣхъ человѣкъ всяко жителство и всяко начинаніе (об. 9) мнимое Бога ради, отнюдь съ

многую укоризною осудили есте. Точію васъ единыхъ, яко проповѣдники истиннѣ, похваляете. А отшедшихъ святыхъ, иже даже и до крови противу грѣхъ подвигшихся и таковое теченіе скончавшихъ и вѣру съблюдишихъ, ни въ чтоже вѣбняете; и умрълыхъ святыхъ нарицаете, и всѣмъ безуміе свое объявляете.

По реченномъ нещевани, быша въ очію безумныхъ умръти не поклонятися, глаголя ни ангелу: еще не буду, рече, азъ самъ, яко Предотеца, или Павелъ, или Петръ, то не буду царствовать съ Богомъ. Нѣсть ми потребности кланятися имъ и похвалити ихъ, и како другъ другу поклоняемся?

О, новый фарисей! Блажена ти есть высота, еще бы чистота была, а не гордость! Послушайте насъ вси, послушайте мало, темный о свѣтѣ, иже о премудрости ненаказанныи! Понеже мудрствуете непреподобне и съ ненаказанными, ихже укаряете, ни чимже разсвѣтующе, паче же и горше. Они бо убо || (10) еще и творять что чрезъ подобающаго отъ обычая вѣдомы и разума праваго въ писаніи ненаучены и невѣдующе разсудити, коя Божіа заповѣди, кое ли отческаго преданія, кое ли человѣческіа обычаи? Но ниже сіа вѣдѣтъ мнози, яко писанія [бо] ¹⁾ суть многа, [но] ²⁾ не вся божественна. Яко же бо мнози лжепророци изыдоша въ міръ, тако и ложная писанія многа привныдоша, ихже ниже по именомъ представить можемъ. Елика насѣяша плевели разтлѣнныи умомъ человѣци, отъ лукавого духа подвижими и неудобъ избѣжныи грубымъ съблазны въдружиша, якоже предрекъ Господь: горе міру отъ съблазны! Нужда бо есть пріити съ

¹⁾ Вписано надъ строкою позднѣе.

²⁾ idem.

блзномъ, не нужда же внимающимъ съблжнѣтисѧ. Подобаеѣ бо, рече апостолъ, и ересемъ быти въ васъ, да искусни яви будутъ. Сего ради, рече Господъ, оставите обоє расти купно до жатвы, и тогда въспрїиметъ кождо по дѣломъ его, а не прежде времени оно-го въсторгѧте, понеже и пшеницу соискоренити хочете.

Отъ сего можемъ разумѣти, || (об. 10) яко неподобно естъ христїаномъ убивати еретичествующихъ, якоже творять ненаученїи, но паче кротостїю наказывати противлящасѧ и молитисѧ о нихъ, да дасть имъ Богъ покаянїе въ разумъ истинны възникнути отъ діаволскїа сѣти. Мощно бо естъ хотящимъ и отъ того самого плевелу пшеницы быти. Не естества бо страсть, но произволенїа. Аще ли хотимъ оружіа подвизати, убивати вся соблазняющїа и творящїа безаконїе, нуже будетъ многимъ и отъ святыхъ соблаж[н]итисѧ, но ниже накирвенїемъ буйести наскакати на неразумныя, или проклинати, или мучити ихъ. Нѣсть бо сіє христїанскїа премудрости, но міра сего, распеннаго Господа славѣ и святыхъ избившихъ. И нигдѣже отнюдъ обрѣтаеѣ таково, что назнаменанно во ученїи Христовѣ, но паче самъ бїемъ не бїаше, и укариемъ не укаряше, и стражда не прещаше. Колми паче намъ лѣпо таковыхъ предавати судїицѣ || (11) праведно, егоже судьбы безна многа! Яко да будетъ помощъ наша отъ Бога, спасающаго правїи сердцемъ: мнѣ бо, рече, отмщенїе, и азъ въздамъ. Той бо вѣсть кождо разумъ, и недоумѣнїе страсти же, и изволенїе, силу же и изнеможенїе, тѣмъ же должни есмы всю печаль нашу възвергнути на Господа ³⁾ и смиритисѧ подъ крѣпкую руку его. Аще бо и

велики сущѣ, и мнози волны въ мори міра сего, но Иисусова корабля не възмогутъ погрузити. Да не убо, яже по смотрѣнїю временемъ бывшїа или безсловесне бываемая, въ вину отступленїа съврѣшеннаго Христова ученїа приносимъ, нещїующе вини о грѣсѣхъ, въ еже напоити въспященїа мутна незлобивыхъ сердца и горѣ наслѣдовати мнященїа отъ Бога, яко отъ человекъ временемъ утаитисѧ видящаго вся и прежде бытїа ихъ. Нѣсть бо, рече, тварь невидимая предъ нимъ, но вся нага и отврѣзена предъ очима его, идѣже ангели крѣпостїю и силою велици || (об. 11) сущє, не трѣбїа другъ на друга отъ Господа укориженїе судъ нанести, ниже бо на діавола Михаилъ изнесе хуленїе судъ. Мы же поелику онѣхъ съврѣшенїа лишаемсѧ, потолїку другъ на друга завистїю въстаемъ, аще и не руками, но языкомъ кровь проливающє, аще бо и не ввержетъ кто огнь, еже възгорѣтисѧ лукавству, соблаговолїитъ же метающему и обѣщникъ оному естъ на судѣ.

Нѣцїи же мірская мудрѣствующа и хвалитисѧ о таковыхъ, ревность Божїю глаголюще имѣти, яко же Ильїи и Финїеосѣ. Но нѣсть нынѣ время таковымъ ⁴⁾. Въсхотѣша нѣкогда симъ извѣтомъ ученици Господни огнемъ погубити, не прїимши его запрещены быша. Не вѣсте, рече, коего духа есте вы? Ревнова и Павелъ Божїею ревностїю, но ничтоже таково показа: не прїиде ко внѣшнимъ княземъ, помощи просѧ, якоже нѣцїи отъ нынѣшнихъ, но учаше, молише, наказоваше, запрещаше Божїею, а не мучителскою, властїю. || (12) Бѣхомъ бо, рече, ипогда и мы несмысленїи, ибо оружіа въинства на-

³⁾ Въ подлинникѣ описка: «намъ».

⁴⁾ На полѣ позднѣйшею рукою: «нѣсть нынѣ время таковой ревности; запретилъ Христосъ апостоломъ».

шого не плотца, но силна Богу на разореніе твердемъ съпротивныхъ помыслы очищающе и всяко възношеніе вземлющаяся на разумъ Божій и плѣнююще всякъ разумъ въ послушаніе Христово. Аще ли ¹⁾, рече, зависть горку и рвеніе въ сердцѣхъ вашихъ имаете, не фалитесь и не лжите на истинну. Нѣсть сіа премудрость свыше низходяще, но земна, душевна, бѣсовска. Идѣже зависть и рвеніе, ту нестроеніе и всяка зла вещь. А вышняя премудрость первѣе убо чиста есть, потомъ же мирна, кротка, благопокорлива и исполнена милости и плодовъ благыхъ, и прочая. Тѣмже мирная гонимъ и елика ко соединенію другъ друга вся бо добра суть, яже Бога ради бываемая, но зло чловѣку претыканіе что творящему ради воля своя, разоряюще заповѣдь Божию или оскверняюще союзъ съвръшенія. Ты вѣ²⁾(об.12)ру имаша, о себѣ-самъ имѣй предъ Богомъ, не соблазни друга. Вскую бо, рече, свобода моя судится отъ инья съвѣсти. И паки: блюдите, да не како власть ваша преткновенія будетъ немощнымъ братіямъ. О идоложрътвенныхъ, рече, вѣмъ, яко вси разумъ имамы, но разумъ онъ, иже по плоти надмѣны творить, любы же созидаетъ. Кромѣ бо любвеимняйся видѣти, что не уразумѣ³⁾, якоже подобаетъ разумѣти, понеже въ тмѣ шествуетъ, и не вѣсть, камо идетъ, зане тма ослѣпи очи ему. Любая братъ въ свѣтѣ пребываетъ и съблазна тому безлѣпъ не чини ³⁾. Миръ бо, рече, любящимъ законъ твой и нѣсть въ нихъ съблазни. Влаженъ чловѣкъ, иже обрѣте таковую мудрость, и смертенъ, иже увѣдѣ разумъ. О душевномъ разумѣ реченно бысть, а не

о истинномъ: не буди то, яко не токмо невозможно подыти разумъ сей духовный въ ономъ душевномъ, но ниже чювствомъ || (13) почюти того. Душевенъ бо чловѣкъ не приметъ яже отъ Духа Божіа, уродство бо вмѣняется ему и не можетъ разсудити духовне. Здѣ насаждено есть древо разума. Добрыхъ же и злыхъ отъ негоже вкусивше, чрезъ повелѣннаго времени прѣвозданнымъ въ землю паки възвратися. Вси заблудившіися отъ свѣта познанія Сына Божіа въ семь разумъ шествуютъ. Се являетъ чловѣка, еже преданія учити и лсти-ти въ козняхъ и коварствахъ прѣтвореннымъ цѣломудріемъ не услыша глаголющаго: лицемѣре! изми прѣвѣе бревно изъ ока твоего, нежли сучецъ брату своему.

И вскую ты повѣдаеши оправданія моя и прочая? Прочти, яже тамо писаное извѣстно. Понеже по неключимыхъ вамъ вещьхъ извѣтъ предлагаете и несмысленне въ среду соборныхъ вещей вводите, яже смотрительне бываемая отъ Бога. Апостолъ же и пророкъ тицаіе о проповѣданіи, Павла и Исаію и Езекиіа и прочихъ || (об. 13) услышите сіа вся.

О, братіе! иже таковая мудрствующей въсклонитесь и въздвигаете главы ваша и зрите, яко святымъ оуѣмъ не своего покаянія образъ смотряемъ быше, но еже благовѣстити чловѣчеству и силу излишну пріаши. И Павелъ отъ духа, иже въ немъ, пріемляше, въ ползу міру глаголя всякому сущему въ васъ не премудратися паче, еже подобаетъ мудрити, не мудрствовати въ цѣломудріи комуждо, якоже Богъ раздѣлилъ есть въ мѣру вѣры, якоже бо въ единомъ тѣлеси уды многи имамы, уды же не вси тоже имуть дѣйство, и аще все тѣло понудится быти око, гдѣ слышаніе и прочая? И всяка ду-

¹⁾ Соб. посл. Іак., гл. 3, ст. 14—17.

²⁾ 1 Коринѣ, гл. 8 ст. 1—2: «не у что разумѣ».

³⁾ На полѣ позднѣйшимъ почеркомъ: «возлѣ не чини».

на властемъ пріимущимъ да повинуется. И противяйся власти Божію ученію противится; не высокая мудрствующе, но смиренными ведущеся. Не бывайте мудри о себѣ. Аще кто мнится мудръ быти въ васъ въ вѣцѣхъ семъ, буй да будетъ, яко да упремудрится отъ Бога. И паки || (14) глаголетъ: отъ насъ научитеся не паче написанныхъ мудрствовати, да не единъ по единому гордится на друга. Что бо имаеши, егоже пѣси пріалъ отъ Бога или отъ чловѣкъ? Аще ли и пріалъ еси, почто фалишися, яко отъ себе? И каждо въ немже званъ бывъ отъ Бога, въ томъ да пребываетъ. Еда бо, рече, вси апостоли, еда вси пророци, еда вси учители и прочая. Послушаемъ апостола глаголюща: станете убо препоясаны въ чресла ваша истинною, и обolkшеся въ броня правды, и обувше нозѣ въ уготованіе благовѣство[ва]ніа міру.

Зриши ли, яко не рече «обувше нозѣ въ благовѣствованіе», но «въ уготованіе благовѣствованія» готову быти, а не о себѣ приходити, но ждати посланія отъ Бога. Уготованіе же есть, вегда, вся предреченная сдѣлавше дѣломъ, станемъ препоясаны же и обувены; а не приходити никомуже до своея мѣры или заходити заповѣданнымъ. Якоже глаголетъ Великій Василіе: не достоинъ кому своимъ произво(об. 14) леніемъ приходити на проповѣдь, но пождавати время Христова благовѣленія, и начинати убо проповѣданія, егда повелѣно будетъ. Проповѣдати же о немъ точію къ нимже посланъ бысть; не о себѣ бо, рече, кто пріемлетъ честь, но званный отъ Бога, якоже Ааронъ. И се егда дѣломъ исполнимъ заповѣди, а не въ погнаніе разума тѣхъ, ако же и священникъ причащается прежде самъ Пречистаго Тѣла и Крове Агнца Божія, потомъ и иныхъ призываетъ и

проповѣдаетъ,—сиде пѣсть лзѣ смѣти кому инымъ проповѣдати, иже самъ не сътвори. Како бо инымъ покажетъ путь, егоже никогдаже шествова, или слѣпецъ поведетъ?

Аще бо, рече, любите мя, заповѣди моя съблюдете. Азъ умолю отца и иного утѣшителя дастъ вамъ, духъ истинный, иже отъ Отца исходитъ, а не отъ Сына, якоже вы неправѣ глаголете. И ничтоже дивно: самъ бо рече о Дусѣ, егоже міръ не можетъ пріати. Пишетъ бо Павелъ апостолъ: || (15) не отъ чловѣкъ посланъ, ниже чловѣкомъ, но Исусомъ Христомъ Богомъ и Отцемъ. И индѣже: скажу же вамъ, братіе благовѣствованіе благовѣщенное отъ мене, яко пѣсть [по] ⁴⁾ чловѣку, ни бо азъ отъ чловѣкъ пріахъ то, или научихся, но явленіемъ Исусовымъ Христовымъ. Иже и удоволеннаго быти служителя новому завѣту, не писмены, якоже на дѣкахъ каменныхъ, но духу, яже на скрижаляхъ сердець плотяныхъ. Писма бо умерщвляютъ, духъ живить. Понеже и тогда сіа не послани учашу пѣціи тѣлеснаго ради прибытка, подобящеся апостоломъ по реченному отъ Іоана: отъ насъ изыдоша, но не бѣше отъ насъ. Таковии лжеапостоли дѣлатели лсти, преобразующеся въ апостоли Христовы. И не чудно! Самъ бо сатана преобразуется въ ангела свѣтла. Не веліе убо, аще и служители его преобразуются, яко слуги правды, иже будетъ кончина по дѣломъ ихъ.

Сего ради не смѣемъ ся судити или приложити себе къ нѣкимъ съставляющимъ себѣ, аще и зѣло укаряете || (об. 15) насъ, яко неразумны. Но мы ниже вамъ о сихъ умлѣчимъ. Лѣпше бо есть намъ отъ васъ поношаемымъ быти, а не отъ

⁴⁾ Галат., гл. 1, ст. 11.

Бога. Мы бо еще въ здравіе душевное не dospѣхомъ: имамы бо язвы смердяща и требуемъ прилежати о нихъ, дондеже умилосердится врачъ душамъ и тѣломъ. Не съставляй бо себѣ той есть искушенъ, но егоже Господь съставляетъ. Аще бо Павелъ и по правдѣ законѣй бывшій непороченъ, не собою прииде на проповѣдь, дондеже позванъ бысть Иисусомъ Христомъ и отлученъ въ благовѣстіе его. Якоже самъ повѣда, яко не своимъ хотѣніемъ се творяше: строеніе ми, рече, преданно есть и нужда налечь. Горе же мѣ есть, аще не благовѣствую!

Чтоже имамъ рещи о тѣхъ, иже сѣни оного дани слѣду недостойны суть? Пачеже, реку, враги креста Христова и по всему священнымъ преданіемъ мудрствующе супротивная? Иже забвеніе приапа чищенія прѣвыхъ своихъ грѣхъ и оставлейша, еже плакати || (16) о нихъ къ височайшимъ дръзостне взываются, ниже заповѣди соблюде и страстей не побѣдивше, яже загражаютъ внутреннее обиталище духу.

Врачъ въ истинну есть, иже душу и тѣло имѣяй безъ недуга, да не услышитъ: врачу, исцѣлися самъ ⁴⁾. Врачъ есть глаголюй: подобными бывайте, якоже азъ Христу, и паки сподобни ми бывайте, братіа, и блюдитесь не тако ходящихъ, якоже имаете образъ насъ. Мнози бо ходятъ, ихже многаци глаголахъ вамъ, нынѣ же и плача глаголю: враги креста Христова, имже кончина погибель, имже Богъ чрево и слава студъ имъ, иже земная мудрствующе. Тождеже и о пророцѣхъ: ни бо волею бысть

⁴⁾ На полѣкиноварю: «Въпросъ: который, рече, врачъ? Отвѣтъ: Громогласный Павелъ, иже во всю вселенную, проповѣдію възгремѣ и множество языкъ отъ бѣсовскихъ службъ ко богоразумію обрати».

человѣку когда пророчество, по отъ Святаго Духа водимы, глаголаша святѣи Божіи человѣци. Рече Петръ: быша же и лжепророци въ людехъ, яко же и въ васъ будутъ лжеучители, иже внесутъ ереси погибелныи. Моисей убо и посылаемъ отрицающеся, гугнива и медлеязычна себе быти глаголаше. Ко Езекилю же рече Богъ: сыне человѣчъ, стража дахъ ты дому Израилеву, и аще не засышь || (об.16) дѣлствующимъ о безаконіи, кровь ихъ отъ руку твоею изыщу. И Исаіа, до негоже времени умре Іоѳіа царь, не послахъ отъ Бога, ничестьже пророчествова, но молчаше. Такоже Иремѣя и Даніиль и протчіи пророци.

Но понеже вы глаголете: «отпелиже кто уразумѣлъ истинну», то уже яко посланъ долженъ есть проповѣдати, да не яко съкрывъ талантъ осуженъ будетъ.

Егда видниши смысленна же и остроумна человѣка въ прибытки міра сего рекше, куплий прочихъ въ пныхъ чипѣхъ, въ воинствѣхъ же и прокуратариствѣхъ и подобныхъ, такового въ земли погребше талантъ разумѣй. Сирѣчь: на земные вещи умъ обратиша и око душевное тмою помрачиша страстей, иже ни единое слово или попеченіе творяща о добродѣтели. Оставляютъ же ся таковыи, яко мртвы, погребати своя мртвца. Тажеже иже въ хождествѣхъ мнозеписаніа истачающа въ остротѣ ума рѣки ученія, дѣломъ же неисполняюще заповѣдей, || (17) и сп, подобне лжеименному разуму, тшя ради славы впослѣдоваша.

Слышите прочихъ. Илья помолися Богу глаголя: Господи, пророки твоя избѣиша и олтаря твоего раскопаша, и азъ же остахъ единъ. Отвѣща ему Богъ: оставило ми есть и еще селмъ тысячъ мужій, иже не кланяхуся Ваалу, а еже не служить идолу съ прочими не отъ нераз-

уміа, но съ разума бысть. Обаче о тыхъ седми тысящъ ни ед[и]нъ же отъ нихъ не посланъ на обличеніе, токмо Ильа; А колико бѣ въ нихъ и пророковъ Божіихъ, якоже слова глаголють. И аще бы не молчали оны вси, не бы пророкъ единого себе остати реклъ, онѣхъ яко невѣдый. И паки инъ пророкъ, видѣвый ангела посланна, еже полагати знаменія, яже на человекѣхъ онѣхъ, яже плакаху о грѣсѣхъ людскихъ, за еже непосѣченымъ быти имъ во время отомщенія законопреступающихъ. И како ни единъ отъ нихъ не пророчествова, токмо единъ посланный. Иубо неразумѣли, яко не точію себе отъ грѣха соблюдаху, но || (об. 17) и о иныхъ плакахуся.

А еже о сокрившемъ талантѣ притча различна разумѣваема ко всякому дару Божію. Яко имѣя кое либо дарованіе долженъ подати ближнему безъ зависти, а не о единомъ учителствѣ. Не всѣмъ бо есть учителства даръ, а не якоже вы нещуете. Лукавый, рече, рабе и лѣнивый, почто не вдасть сребра моего купцемъ. Купци же суть они ищуще съ тщаніемъ словесе Господня, яко сребра разжениа и искушенна земли и очищенна седморицнаго вѣка сего, въ еже куповати многоцѣннаго бисера и невещественне обогатити хотящихъ. Въ таковыхъ убо и иже мы отрицаемъ глаголати, якоже и сами отъ инѣхъ желаемъ слышати. Аще и дѣломъ ко исполненію лѣнивы есмы, но никтоже въпрошаемъ долженъ таити слово Божіе своимъ нерадѣніемъ, но исповѣдати убо своя сѣгрѣшенія, не скривати же Божія истинны, но неестне и некормчевъ || (18) ственне совѣтовати брату, яко да не будемъ повинны съ преступленіемъ Божіихъ заповѣдей и слова его неправому сказанію и сугубу подымаемъ муку. Но обаче, якоже рѣхъ, свѣтующу, а не учителскій

санъ похищающе, да не псомъ святая, ниже свиніамъ бисеръ и злато въ калѣ пометати. Яко да не будетъ наругателна сквернымъ, яже умнаго бисера божественная словеса, есть бо не всякъ священъ, ниже въ всѣхъ словеса разума. Тѣмже познавати нужно и время, и лице, и мѣру слова младенцамъ же и совершеннымъ, и таковыя ница предлагати по возрастѣхъ духовныхъ и начинаніихъ. Первѣе ключъ божественныхъ писаній, молитву сътворше дающему слово въ отврѣзненіе устъ и тако глаголати, не яко человекѣмъ угаждающе, но Богу испытующему сердца наша, да не распынаны будутъ мужества кости душа наша, и въ самѣхъ дѣлѣхъ явимся раслабленіи, нетщеславне же и негордостне. Како бо, рече, можете вѣровати, || (об. 18) славу отъ человекѣмъ приѣмлюще? Но яко во всѣхъ нашихъ словесѣхъ и дѣлѣхъ разумъ имѣти, еже Богу славиму быти, отъ негоже всяко даеніе благо и всякъ даръ съвършенъ. По реченному: не намъ, Господи, не намъ, но имени твоему даждь славу и еже поставити рабу твоему слово твое въ страхъ твой. Занеже иже со смѣхомъ чтуще или слышаще Божія духа словеса, ако богоратници судятся. Аще ли страсти самовѣлне влаасти себѣ вмѣтають, молчаніемъ ученіе да покажемъ. Конечъ бо жезла твоего даждь ему, рече премудрый. Се аще не предлежитъ тщета души. Аще же ощущаемъ, яко немоцнуеть совѣсть наша и вредится струпъ душевный отъ частаго собранія, еже съ человекѣми и внегда хотѣти цѣлѣти другихъ, здравье своея души погубляемъ, бѣгаемъ въ уединенія, въ немже животь душевный хранится. Нѣсть бо добро разорити кому своя храмина и создати другаго. Иныхъ убо спасти не вси истезаемся. Глаголетъ апостоль: каждо насъ || (19) о себѣ

слово дастъ Богу, и каждо свое бремя понесетъ. И паки: уча иного, себе ли не учиши. Мнози спасти покусившеся унылыя и лѣнныя съ ними погибша. Тлять бо, рече, обычая блгны, бесѣды злы миролюбныхъ душъ. Но паче безмолвіе възлюбимъ, братіе! Дондеже умрѣтвится міръ отъ сердца нашего, поминаемъ присно смерть. И въ тако-вѣмъ поученіи приближаемся Богови. Сіе бо есть мати покаянію и корень безгрѣшнѣи и любви Божіа вина. И аще любимъ безмолвіе, матеръ покаянію възлюбимъ, и малую тѣсноту тѣлесе и кипищя укоризны, яже о немъ. Кромѣ бо сихъ жити, въ безмолвіи со свободою не можемъ. Аще бо не пребрежетъ чело-вѣкъ почести и безчестіа и терпѣть о безмолвіи поносъ и уничиженіе и поруганіе, даже и до біеній, и вѣнчится юродъ и блядивъ. Отъ мірскихъ, зрящихъ его, не можетъ претрѣпѣти въ благомъ безмолвіа разумѣ.

Что бо ино прикладно есть всякому чело-вѣку || (об. 19) иночествующему, стару же и юну, якоже млчаніе и житіе тихо. Птицъ, глаголемый еродіе ¹⁾, тогда радуется, внегда отлучатися вселенныи и идетъ въ пустыню непроходну сотворити птенца своя. Инокъ премудрый спѣшитъ въ селеніе безмолвно, въ еже сътворити плодъ жизни. Понеже обезсраившася нѣщии отъ гордыхъ и уничижаху равноангелское жителство безмолвіа, чело-вѣческо глаголюще быти избобрѣтеніе. Не подобаетъ же дивитися намъ о невѣждествующихъ и заблуждающихся: аще бо кто не вѣруетъ, ниже разумѣетъ. Вамъ бо, рече Господь, дано есть разумѣти тайны царствіа небеснаго, онѣмъ же не дано есть

¹⁾ На полѣ позднѣйшею рукою: «еродій—птица, отлучается въ пустыню, егда хотя плодъ произвестъ».

и въ лѣпоту, зане Богъ гордости ихъ противится, смиреннымъ же даетъ благодать, и таковымъ тайнства открываетъ. Молчаніе—тайнство будущаго вѣка, а словеса же—сосудъ міра сего есть. Да не сравнаеши иже въ мірѣ творящихъ знаменія и чюдеса безмолствующихъ въ разумѣ. || (20) Рече нѣкій отъ премудрыхъ святыхъ: въздыхаяй единъ часъ о души своей лѣпше есть ползующаго весь міръ въ видѣніи своемъ; лучше есть кому възсресити умрѣвшее душа своя отъ страсте, нежели възсресити умершихъ; уне есть смѣяться со свѣстью своею ко уставленію тѣлесе же и душа и духа, нежели смиряться ученіемъ твоимъ разстоящихся; но вмѣсто гласовъ устъ благое жителство да служитъ. Сіе бо въобразиша намъ святіи, хотѣвшіи въ милотехъ и въ козіахъ кожахъ, ихже не[бѣ] достоинъ міръ весь, въ пустыняхъ скитающеся, и [въ] горахъ, и въ пропаstechъ земныхъ, и въ вертепѣхъ, ихже божественный апостоль, яко чюдеса достойны, поминаетъ и въ вѣрѣ свѣдѣтельствуетъ. Еда убо ту не соборнаа апостолская церкви пріала есть пѣти глаголюще, пустыннымъ непрестанно божественное желаніе бываетъ сущимъ отъ міра суетнаго кромѣ, и животь ихъ блаженъ проповѣ || (об. 20) дуетъ. И Духомъ святымъ пророкъ глаголетъ: се удалихся бѣгая и въ двори хся въ пустыню. Почто видѣхъ бо, рече, беззаконіе и пререканіе во градѣ? Беззаконіе же и трудъ посредѣ и неправда, и не оскудѣетъ отъ пути его лихва и леть.

Сіа лестъ въ двори хся и въ нинѣшнихъ самозаконницѣхъ, иже неправду въ высоту глаголаше, отъ чрева заблудивше, ибо въ трудѣхъ чело-вѣческихъ не суть иго, чело-вѣки не примутъ ранъ. Сего ради преодолюша ихъ гордыни конца, и не устыдишася дръзнути законы, отци

преданныя, и вмѣсто еже окаяти себе и ридати страсте[и] своихъ, на конечную гордыню взяшася. Сїи суть чловѣци неискусни, духа не имуще, тѣмже отметають духовное жителство, нова же нѣкая къ составленію плотскаго житїа законополагающе, точію не глаголюще: яко ни Христосъ, ниже апостолы, ни отъ святыхъ не научи, яже мы днесъ избобрѣхомъ²⁾. О, презорства || (21) и гордости суемудреннаго ихъ разума! И аще Господь, даже до плоти снѣти изволивый, несвѣршенно показа намъ ученіе, кая будетъ ина надежда христіаномъ? Почтоже и пастыри и дверь овцамъ себе именова: овца моя, рече, гласа моего послушаютъ, но чюжимъ же не идуть, но бѣжатъ отъ него, и вси елико ихъ прїиде, не послани отъ мене, татїе бяху и разбойници. И пакы: азъ есмь путь и истинна и животъ, и никтоже можеть прїити ко отцу токмо мною. Почтоже и Павелъ повелѣ блюстися отъ творящихъ распрїи и соблазны, наче ученїа евангельскаго, и ниже ангела съ небесе послушати, аще не также благовѣстити.

А понеже слышахъ, яко укаряюще старого пса нарекоште мя³⁾, и въ правду, ибо песь, егда услышитъ незнаемаго гласа, не престаетъ брехая, дондеже извѣстно узритъ, кто есть, иже не дверми хотя внити въ храмъ господина его. Сїе и мы пострадохомъ: гласъ точію Іаковль, руцѣ же || (об.21) Исавовѣ ощутивше, послѣди хотящее быти противленіе являюща, якоже и о онѣхъ бысть. Тайна бо уже дѣется безаконію точію одрѣжа и нынѣ дондеже отъ среды будутъ, Господу глаголющу: уне есть

²⁾ На полѣ позднѣйшимъ почеркомъ: «подносятся во умѣ, яко ни свѣти того разумѣна».

³⁾ На полѣ позднѣйшею рукою: «пса нарицали автора сего».

потопленну быти въ пучинѣ морстѣй, неже да соблазнитъ кто единого отъ малыхъ си[хъ] вѣрующихъ въ мя.

Вы же колико съблазнисте вѣрныхъ ученіемъ вашимъ, якоже нѣкимъ отъ нихъ Жидовску съборищу прїити, десятиословіа ради, и похвалити, да иже онѣхъ апостолу вѣпїющу: аще виною, аще истинною Христосъ проповѣдуемъ есть, и о семъ радуясь, понеже и нынѣ аще умнымъ, аще ли чюственнымъ благостояніемъ Христосъ почитаемъ есть, радоватися и срадоватися другъ другу долж[и] есмы. Рече бо, молю же вы, братїе, именемъ Господа нашего Іисуса Христа, да тоже глаголете вси и да не будетъ въ васъ распрїа, да есте же свѣршени въ той же мысли и въ томъ же правѣ. И пакы: испо|| (22) лните мою радость, да тоже мудрствуйте вси, ту же любовь имуще, единомудри, единомыслище, ни едно же что по рвенію или по тщеславію, но смиренномудріемъ другъ друга предпочитаютъ и не бывайте мудры въ собѣ. Писано бо есть: горе въ собѣ разумнымъ и предъ собою художнымъ. Должны есмы, рече, мы, силны, немощи немощныхъ носити, а не себѣ угаждати, каждо бо васъ ближнему да угаждаетъ въ благое къ созданію, ибо Христосъ не собѣ угоди. И идѣ: не своя си каждо блюдуще, но дружнаго смотрите. Не забудемъ повѣствующаго въ наученіе наше, идѣже глаголетъ: сво[бо]денъ сїи ото всѣхъ, всѣмъ събѣ поработихъ, да множайшихъ приобрящу; быхъ Іудеемъ, яко Іудей, да Іудея приобрящу; подзаконнымъ, яко подзаконенъ, да подзаконные приобрящу; всѣмъ быхъ всякъ, да всяко нѣкіа спасу. Се же творю благовѣстіа ради, да совнесу нѣчто къ нему отъ себе. || (об.22) Глаголетъ бо: и аще что приложиши ко двѣма сребреникомъ? азъ, егда възвращуся, въздамъ ти. Точію о семъ, яко да псѣлѣеть раздро-

бленное тѣло человѣча е[сте]ства отъ мысленныхъ разбойниѣхъ, раздѣленіе бо и рать не бы была въ человѣцѣхъ, аще бы не грѣхъ раздѣлилъ естество, якоже бо умнаго свѣта Христова разума осіаніе събраніе соединително творить.

Также бо и невѣдѣніе того раздѣленіе собранныхъ, егда бо глаголетъ: кто азъ убо есмь Гречинъ, азъ же Римлянинъ, азъ же Люторовъ. Отъ сего разумно есть, яко единаче плотявѣется и по ветхому человѣку ходите, едина вѣра и едино крещеніе. Еда бо раздѣлился Христосъ? еда Люторъ по вѣсѣ распялся? или въ того имя крестистеся? еда ино благовѣствованіе пріаша Римляне? не едино ли бѣше стадо и единъ пастырь, якоже ты, отче, въ мнѣ и азъ въ тобѣ, да и тѣи въ насъ едино будутъ. Рече Господь: възведите || (23) умъ ко первымъ исторіамъ вашимъ, не множайшая ли лѣта вкупѣ поживше, въ союзѣ любви Христови апостолюпрестолныа ваши папы съ вѣсточными святыми? не едино ли имъ бѣ сердце и духъ? не вселенная ли отъ нихъ утвердишася вѣроу? не вкупѣ ли седмизды сходишася въ различныхъ временѣхъ и лѣтѣхъ? не вмѣстѣ ли ополчишася на дивыа оны звѣріа ярящеися неистовне на церковь Христову? не едино ли мысленно намъ написама оныа и пречюдныа законоположеніа и манакаунуны ¹⁾, еже доднесь Христовоу благодатію у четырехъ патріарховъ и у всѣхъ православныхъ архіереихъ держатся честне и ими церкви Божіа правятся?

Кто убо есть Фармосъ расколникъ и его послѣдователи? кто же ли сей скверный Люторъ, отвергійся своего обѣта во осмотысящномъ вѣку, новоизобрѣтенный и удобенъ пюгъ явиша

широкій и пространный, а всяко похуливше узкой и прискорбно[й] самими Господомъ || (об. 23) похваленно[й].

Раздѣленный же и растоящійся чюжи суть реченнаго и раздрушеніа достоинны, понеже бо мудрованіе плотское вражда на Бога и закону Божію не покоряется. Нижѣ бо можетъ двома господинома служити кто иже сопротивная повелѣвающимъ. Идѣже бо лукавствіа лисицы, иже падшая птица вѣгнѣздишася, тамо сыиъ человѣческій не пмаеть гдѣ главы подклонити. Чесо ради камень краеугленный именовася Христосъ? Не за ежели съдръжати и съвъкупляти дръжащихся по него въ едино? И то есть начало всѣмъ и глава тѣлу церковному, и основаніе и корень. Аще ли начатокъ святъ, той примѣшеніе. Понеже рече: дѣти приобщаеся плоти и крови, и самъ приобщеніе причастіа тѣхъ, да смертію дръжаву разорить имущаго смерти. Яко быти ему прѣвородну во множествѣ братіи. И аще не оставили быхомъ главу нашу, не быхомъ другъ друга отстояли. Все бо богословіе богодѣйство ²⁾, отъ негоже || (24) всяко священнодѣйство. Ничтоже ино, токмо любовь и съединеніе, намъ законъ полагаетъ. И кромѣ бо сихъ нижѣ Христіане истинною [можемъ] ³⁾ нарицатися, вѣрніи же суть, иже къ Богу и другъ къ другу съединены. Якоже глаголетъ святей Део[ни]сіе ⁴⁾ о иже въ собраніи съвършаемыхъ, не бо мощно есть, рече, ко единому собиратися и единаго причаствовать смирителнаго съединеніа, иже къ собѣ раздѣленнымъ. Аще бо отъ единаго видѣніа того разу[мѣ]ваема

²⁾ На полѣ позднѣйшею рукою: «все бо богословіе, богодѣйство пржеде да покажетъ».

³⁾ Дописано позднѣйшимъ почеркомъ.

⁴⁾ Діонисій Ареопагитъ.

¹⁾ Читай: «манакаунуны».

осіаваеми къ единому божественному собранію, едино створялися быхомъ въ часная страдали впадати похотѣнія. Сію бо, якоже мню, единовидную и нераздѣльную жизнь смиренія священнодѣйство законополагаетъ, подобнымъ подобная утврѣжая и чашныхъ раздѣляя божественныя и единыя позоры. Множеству бо, рече, вѣровавшимъ бѣ сердце и душа одна явѣ, яко ни единому же възхотѣніе составляюще, но вѣмъ обще пиущимъ въ единомъ свѣтѣмъ Дусѣ единого Господа Іисуса вѣлю, рекшаго: сподохъ съ небесе не творити волю || (об. 24) мою, но вѣлю пославшаго мя Отца. И Духъ Святой о себѣ ничесоже глаголетъ, не отъ себе имать глаголати, но елика аще услышитъ глаголати хочеть, онъ мя прославить, яко отъ моего пріиметь и вѣспоминеть вамъ вся, яке рѣхъ вамъ азъ.

Что убо речемъ мы, и въ толицѣ другъ къ другу и ко божественнымъ писаніемъ несъгласны обрѣтающеса и младенечнымъ умомъ носящиса, яко прахъ възметаемъ всякимъ вѣтромъ ученія въ лжи челоуѣчестѣй, въ хитрости козней лщенія? Никакоже истинствующе любовію, еяже ради Богъ челоуѣкъ бысть, да възраститъ въ него всяческая, но отъ своя похоти кождо влекомъ и прелщаемъ яве, яко съпротивнаго духа въздѣланіе, всяко ученіе разоряющее заповѣдь Божию, еже есть о Христѣ любовь и съединеніе, еяже кромѣ ниже мучительство, ниже иная кая дѣтель или мнимая благочестію ухищреніе ползовати можетъ. Любве же ради жительства и начинанія вся, елика аще || (25) творитъ челоуѣкъ успѣетъ.

Тѣмже молюся вамъ, братіе, и своею главою [стопамъ] ⁴⁾ ногъ вашихъ ка-

саюся, преставше отъ многопытнаго взысканія и неподобнаго словопренія, довѣстися еже отъ самого Господа и свѣтыхъ реченіями достойная небеснаго званія мудрствовать. Основанія бо ипого никтоже можетъ положить, паче же лежащаго. Когождо да блюдетъ что хочеть назидати, ни дрова, ниже сѣно и стеблие, да не ветхая вмѣсто новыхъ. Нѣсть бо подобно оставлейшимъ сына рабскаго дръжати слугованія. Якоже неправе наученіи ходяще, свѣтомъ огни своего ⁵⁾ и пламенемъ того объемшеса, не видѣша солнца правды. Комуждо бо нхъ отъ Господа нашего Іисуса Христа учителства отступающу, помысли же нѣкіа и устави своя отъ самопзволєнія вымышляюще. Но мы, отскочивше отъ своихъ волей и обычая и челоуѣческихъ преданій пазиранія и не внимаемъ Іудейскимъ баснямъ, и рвенія и свары законныя, безъ времени бываемая, отступивше, приложшежеся свѣту евангелскихъ заповѣдей, благодар|| (об. 25) ствуемъ вразумившаго насъ, поюще съ псалмомъ, глаголюще: коль благу Богъ Израилевъ правымъ сердцемъ мѣ же вмаѣ неподвиго стесея нози, въ еже подражати безаконію и прочая. И паки: възнесу тя, Господи, яко подъятъ мя и не възвеселилъ еси врагъ моихъ о мѣ, и благословенъ Господь, иже не дастъ насъ въ ловитву зубомъ ихъ. И того благодатию поспѣваемъ, назидаемъ на основаніе се злато и серебро и каменіе твердо добрыхъ дѣтелей. Не можетъ бо розга плода носити, аще не будетъ на лозѣ. Понеже бо Христосъ свободилъ насъ отъ клятвы закона Моисеова, точію да не будетъ свобода наша въ выпу, еже покоритися плоти, якоже пѣціи суесловци;

⁴⁾ Дописано на полѣ.

⁵⁾ На полѣ позднѣйшею рукою: «свѣтъ огни своего наричетъ самосмышленіе»

но да къ любви работаемъ другъ другу, ничтоже бо есть нынѣ отъ нехраненій закона. Осуженіе сущимъ о Христѣ Іисусѣ, иже не по плоти ходящимъ, но по духу. Умросте бо, рече, закону тѣломъ Христовѣмъ, яко работати намъ въ основаніи духа, а не [въ] ветсѣ писмени. Законъ бо духа жизни о Христѣ Іисусѣ свободи насъ отъ закона || (26) грѣховнаго и смерти.

Тѣмже и къ ветхому закону обращающа, свободы Христовы отпадоша, и ничесомъ духовне разумѣша, но всея по плоти. Аще бо кто инако учитъ, а не приступаетъ ко здоровымъ ученіемъ словесемъ Господа нашего Іисуса Христа, разгордѣ таковъ мнѣніемъ. Ничтоже видѣ правое, но недуга о възисканіи и словопреніихъ, о нихъ же бываетъ зависть, рвеніе, хулы, непщеванія, лукавства, сожитія растлѣнныхъ чловѣкъ умомъ, лишенныхъ истинны, мнящихъ корысть быти благочестіе. Отступаемъ убо отъ таковыхъ. Нѣсть бо право ученіе ихъ, всегда учащася и николиже въ разумъ истинны приити могутъ и въ лѣпоту.

Аще бо и вси богодухновенная писанія полезна суть, и никтоже съпротивитъ [можетъ] ¹⁾ рещи, аще ли убо чинъ ихъ смѣтенъ, — не точію не можемъ пользоваться, но и зла много устроено събоѣ. Не отъ писаній же се, но отъ своего злоумія и гордости, не хотяще о добрѣ ведущихъ научитися. Книги убо велику силу въ собѣ имутъ и преподають съкро(об.26)веннаго въ нихъ духа онѣмъ, точію иже правое и неразвращенными мыслями въскорѣмляющимся въ нихъ. Ибо и еретици прочитають писанія и научаются въ нихъ, обаче развращають себе множицею. Во писаніе противу времени глаголетъ, или лица пѣвкого,

¹⁾ Дописано на полѣ.

или обычая, или мѣста и случая, ово же смотрителне же отъ части, и нѣсть потребы таковая въ обдержаніе при[ма]ти. Но егда время таковое найдетъ, да не убо приметъ кто и изметъ слово наго отъ словесъ писаній и оставивъ прочее и удръжитъ кто несмысленно въ своихъ рукахъ ко прелщенію невѣдущихъ и ко своей погибели. Не хочу васъ не вѣдѣти, братіе, яко и все божественное писаніе, причасное ветхаго и новаго завѣта, глаголетъ три бо съставленія суть разумъ чловѣкомъ, еже глаголется:

плотское	душевное	и духовное
преестество	естество	вышнеестество
чловѣческое	праведное	преподобное.

|| (27) Нарычютъ же и иными имены, то же прямо же снхъ составъ множицею и лише - потребственне въ писаніихъ рѣчи нанъ глаголется.

И мнози, неразумѣвши мысль божественныхъ писаній, поползаются поползутіемъ неисправленнымъ, мняще писанія несогласующе къ себѣ. Нѣсть же сице, но всея права суть разумѣвающимъ и правый избобрѣгающимъ разумъ. И ничтоже въ нихъ стропотно или развращенно есть, бо, рече, безсловесно и стропотно, еже не силѣ мысли внимати. Но речемъ: и сіе пѣсть, иже божественная разумѣвати хотящихъ свойственно, но ихъ гласы худые приемлющихъ и снхъ до ушію не входны въ несодръжающихъ и нехотящихъ видѣти. Что убо, рече, сіая знаменуесть? Како же ту подобаетъ иными вкупочными рѣчами изъяснити? Но съ страждущихъ слагаемъ и писменомъ безумне и съ ризаніемъ речемъ невѣдомымъ невходящимъ въ душа разумныя, но виѣ устнахъ и слухѣхъ плещущимъ, и прочая. И пакы реченно есть, яко неудобъ || (об.27) уловляемое истинное слово удобъ могій избѣжати невнимающихъ сице духови устроившу съкращенну быти ему и малу.

Якоже бо многая разумѣнія въ малѣхъ глаголѣхъ являти и сокращанія ради удобно памятію съдрѣжится.

Но на подлежащая възвратимся.

Рекохомъ бо преже, яко на трое писмена словесъ противу лицу тріехъ устроєніихъ разумъ възводятъ. Отъ плотскаго убо лица егда глаголетъ человекъ, ничимже разнится отъ скота и подобная. И якоже словесному глаголетъ: Бога бойся и заповѣди его твори. И яко отъ душевнаго глаголетъ: и ничто есть ино подъ солнцемъ благо въ всемъ поспѣшеніи человеку токмо ясти и пити. И яко отъ лица духовнаго глаголетъ: лучше есть поити въ домъ плача, нежели въ домъ пира. И прочая. Отъ сихъ явленна суть умъ имущимъ, иногда же гражданскіи обычаи, не якоже се, еже въ утрѣ избивахъ вся грѣшныя земли. Также и о Бозѣ по смиренію нашея мысли многаши глаголетъ: Господи, испытай мя еси и познай убо, егда испышаша познаваеъ, вѣдый вся преже бытія ихъ и създавый по единому сердцу ихъ, и не разумѣваетъ на вся дѣла ихъ. Исправляя бо реченное преже глаголетъ: се, Господи, ты свѣси вся послѣдующая исперва и мѣстомъ множицею иже вездѣсущаго. Описуя глаголетъ: Богъ на небеси и сѣдитъ на престолѣ свѣтѣмъ своемъ. Еще же и соль, писаніе и пѣанство тому налагаетъ: отчество, и сыновство, и духовство, и ина многа имена, не точію въ семъ вѣцѣ, но и въ будущемъ, царство паки и владычество, ярость и гнѣвъ, и ина множайша приносима въ писаніи, яже человѣческихъ страстей свойственна. И аще вся сіа по писмени примемъ въ многа безмѣтна нужда, есть бо ко изъявленію божественнаго раченія тѣлеснаго рачительства, иже Богъ премудрости слова отци възводна назда-

вають истинныя рачительства и смѣтельными и тѣми гаданьи сокривати и невходпу многимъ полагати премирныхъ достойную истину. || (об. 28) И овогда убо отъ честныхъ и превыше лежащихъ существъ, иногда же отъ среднихъ и послѣднихъ и мнимыхъ безчестнѣйшихъ изъявляютъ неизреченна и тму неосязимую свѣту неприступному и въ мѣре пути непостыжніа ради слѣдовъ възлагаютъ, ибо сугубъ есть образъ священнаго изъявленія. Овъ убо яко подобенъ подобными происходя, овъ же отличными образотвореньми отреченія бо пребожественныхъ истинна суть, нареченія же неприлична съкровенію неизглаголаныхъ. Вчесная же убо священнозданія мощно есть и заблудити свѣтовидна мнящимъ небесная. Есть убо не (sic) неприкладне наздати небеснымъ зраки и отъ безчестнѣйшихъ вещи чаетей. И та бо отъ сущаго добра бытіе имущее по всякомъ ея веществе номъ одобреніи уподобленія нѣкаго умного благолѣпіа имуть. И мощно есть тѣми възводитися къ невещественнымъ началообразіамъ отличноподобіамъ разумѣваемомъ съ тѣми же. || (29) Не такоже ниже бо въ ветхѣмъ, ниже въ новѣмъ заветѣ священныхъ образъ чювственными вещми не потребоваша руковожденія и самое убо то богородженія изображенія нѣкое Іисусова общенія. И елика иная небеснымъ убо существомъ примирне, намъ же образне предашася, яко да по мѣрѣ мы сами отъ священнѣйшихъ званій на простыя и необразныя възмемся възводы и подобія, яже убо видимыя храмъ доброты помышляя невидимаго благолѣпіа изображенія и невещественнаго свѣтозданія образы вещная свѣтила. И еже по умозрительнаго съвършенія божественныхъ писаній прочитаніе и прочая, елика отъ священныхъ мужей

невещественнымъ ученіемъ, ближенство убо небесныхъ отъ ума въ умъ посредѣ словомъ тѣлеснымъ невещественнымъ же, обаче писанія кромѣ, наставничи наши отъ духа навикнувшіе, ниже сіа не прикровенными разумѣньми, || (об. 29) но въ образѣ священныхъ [священнымъ] ¹⁾ преподававшимъ, не всѣхъ же есть священъ. Вѣдома же суть, яже образъ слова священностьвръшителемъ, ихже пелѣно изводити во иже еще съврѣшаемая, яко да пенаруганна будутъ святая святыхъ и всякого же превыше лежащаго священнословіа непреподавати вѣшнымъ, кромѣ навикшихъ же честныхъ честне прикасатися, повредити бо ся имуть, иже несвященне причащающему и ко множайшему пренебреженію божественныхъ и самѣхъ себе внідутъ, требуютъ же зѣло подобающаго обученія. Никтоже несъврѣшенна божественная да придитъ и пезистыми ногами нечистоту учений. Не неблаженно рече нѣкто страсть имущему богословіа касатися: умрътвите бо, рече, прѣвѣ уды ваша сушая на земли.

Тѣмже, братіе възлюбленная, аще есть въ насъ истинное любомудріе иноческаго и христіанскаго житія || (30) по апостолскому преданію, внимаемъ собѣ корождо насъ, а не переходимъ дръзостне своя мѣры. Аще бо, рече, ни зѣница ока душа твоя чиста есть, да не дръзниши възрѣти на кругъ солнца, да не погубиши и тоя малая зоря, яже есть простая вѣра и смиреніе и малая дѣла, яже по силѣ твоей, и отверженъ будещи въ тму, якоже онъ, бестудствовавый вніти на бракъ въ скверныхъ одѣяніяхъ. Нѣсть бо въ насъ никтоже, иже бы не требовалъ покаянія. Прикладно бо есть се всѣмъ грѣ-

¹⁾ Приписано на полѣ.

шникомъ. И нетребуяй сего нѣсть истинною праведенъ. Ниже прииде Христосъ призвати оправдающихъ себе, зане высокая въ человѣцѣхъ мръзость предъ Богомъ есть. Ни единъ же бо, рече, чистъ отъ скверны. Покаемъ, братія моя, дондеже время имамы, стяжимъ и масло въ сосудѣхъ со свѣтилники своими, не отлагаемъ время своего исправленія. Яко мнози, многа съвѣщавше, утренняго недостигаюша. || (об. 30) По отсуду же преставленіи нѣсть времени исправленію. Въспрїиметь бо, рече, каждо, яже содѣя съ тѣломъ. Престанемъ испитовати чужая недостатки. Таковымъ бо многопытаніемъ душа наша пусты сотворимъ и оставляемъ плакати своего мрътвеца. Глаголетъ бо великій Деонисіе: яко иноческій чинъ не быти приводителенъ иныхъ, по о сѣбѣ стояще въ единственномъ стааніи раздѣленныхъ же не токмо животь, но и мечтаній отверженіе съврѣшенное изъясляетъ многолюбопремудрствія въ художествѣ еднотворныхъ заповѣдей дѣйствуемо. Есть бо не средняго съвершаемыхъ чина, но всѣхъ высочайшаго. Сего ради и многая, яже отъ средняго чина не осужденне дѣемыхъ отреченна сутьъ всяцѣмъ образомъ уединеннымъ инокомъ, сирѣчь брачитися и вънствовать и купля дѣяти и яже симъ подобная, || (31) въ нихже люди не осуждаются.

Что же имамъ рещи о обдержавшемъ нинѣшнемъ окалянемъ обычаи тѣхъ въ приложеніе монастырскаго богатства и о стяжаніи селъ и многихъ служебъ, яже царскія паче же мучительска власти свойственна? Нѣцїи же, отъ невѣдѣнія божественныхъ писаній, отъ своихъ пристрастей добродѣтель мнятъ приходити таковая творяще, яко забывше обѣщанія своего, яко всѣхъ сихъ отрекшеся мірскихъ и дахомъ обѣты святости, еже безъ попеченія

суетныхъ угодити Богу, по уму же и слову и дѣянію вѣровавше Господу глаголющу: ищите прѣвѣй царствія Божія и правды его, и сіа вся приложатся вамъ. И аще, рече, земная сіа обѣщахъ вамъ и не вѣржете, како небесныхъ вѣру имѣте? Не придохъ бо, рече Господь, да послужатъ ми, но да послужу. Не обѣщахомъ ли ся съвършеніе отъ міра умръщвленіе имѣти и Христоподражателную нищету? И како можемъ къ тому причастники частемъ || (об. 31) мірскимъ быти, апостолу глаголющу: не любите міра и яже суть въ мірѣ? Аще кто любитъ міръ сей, нѣсть любви отъца въ немъ. Зане все, еже въ мірѣ похоть плотска и похоть очима и гордыни житейскаа, нѣсть отъ отъца, но отъ міра есть. Но міръ сей преходитъ и похоть его. Творяй же волю Божию пребываетъ вѣки.

И въ мірѣ скорбѣ имѣти будете, и аще кто мнѣ служитъ, мнѣ да послѣдуетъ, рече Господь. Понеже странныи пришельци есмы на земли, съизыдемъ ему внѣ града, поношеніе его носяще. Не имамъ бо здѣ пребывающаго мѣста, но грядущаго взыскаемъ. Ни бо мощно есть Богу работати и мамонѣ. Господень гласъ сей и неложень есть. А еже глаголете, яко продають и купятъ священничества же и игуменства и богокръмствуютъ, яко же Іюда и Симонъ вѣлхвъ. Но намъ есть слово о истинныхъ христіанѣхъ и постницѣхъ, яже суть чада таинъ Божіихъ. Позна Господь || (32) сущія его, и да отступитъ отъ неправды всякъ, именуя имя Господне. Азъ же отвѣщаю къ симъ, рече великій Деонисіе, аще священникъ удобреніе просвѣщательное весма отпалъ есть, священническаго чина же и силы иже непросвѣщателень и нещуча Богу не видѣти, яже той събою разумѣль есть, и прелстити мнитъ, иже лжеименны отъ того отъца нарицаемого и

смѣетъ сквернаваа своя злохуленія, не бо имамъ рещи молитвы и на божественныхъ знаменіяхъ Христова видѣніе глаголати, — нѣсть сіе священникъ, но злый лстецъ и поругатель себѣ, волкъ на Божія люди, въ кожу оболченъ. Но не иноку сіа праведно исправляти. Что убо глаголюши, не подобаетъ ли священники шествующая или о иномъ нѣкоемъ безмѣстномъ обличати? И, повинны творити единымъ же лѣтъ есть хвалящимся въ законѣ и преступленіемъ того Бога безчестящимъ. И како священники изъяснители Божіи, || (об. 32) како възвѣстити имутъ людямъ божественныя добродѣтели, не увидѣвши тѣхъ силу? Или како просвѣщати имутъ помраченніи? Или како божественнаго преподадять Духа, ниже аще есть Духъ Святый имствомъ и истинною вѣровавше? Слышите, священноначальники, убо и судія, яковы аще будутъ мнѣ мнитца, по позволенію сердца людей попускаются быти. Аще блази суть или злы, дамъ, рече Господь, младенца судіамъ, и отроча мало поведетъ ихъ, сирѣчь, неразумныя со владѣють ими. Или паки: пуцу въ нихъ пастыря небывалца, сирѣчь, неискусна, и послю на землю сію гладъ крѣпокъ, ни хлѣба, [и] воды, но гладъ, еже не слышати слова Божія. Но злая сіа кто можетъ раздрушити, аще не самѣмъ Богомъ посланъ будетъ, яже Богъ святой съвѣща? Кто разоритъ и руку его высокую кто отвратитъ?

Се бо и въ || (33) «Отечницѣ» повѣсть о царіи Ооцѣ мучители яже представляетъ, яко таковое отъ Бога поущеніе бываетъ. И паки нѣкоего по явленію ангелску отъ народа възведоша на степенъ святителскій, бѣ же сый блудникъ и злодѣй. И нѣкто отъ преподобныхъ, имъ[и] дръзновеніе къ Богу, помолися глаголя: Господи, почто по-

пустилъ еси сему губителю? Отвѣща же ему Богъ: понеже не обрѣтохъ злѣе того, и достойни бо суть людѣе си такового епископа. И самого Господа слышимъ въ притчахъ народомъ глаголюща: зане предваривше, тѣмъ очн свои смежиша и ушима тяжко сѣи пріа-ша, яко да имуть въ чину муки поднимати, еже отъ лутчихъ невѣдѣніе, надмѣно бо баше гордостію сердце ихъ, и не възсхотѣша смириться подъ крѣпкую руку Божию. Будетъ бо, рече апостолъ, время, егда здравого ученія не послушаютъ, но по своимъ похотемъ изберуть собѣ учителя, услажаемы слухомъ и отъ истинны || (об.33) слухи отвратятъ, на басни же уклонятся. Богъ бо самовластному попускаетъ, по реченному: дондѣже исполнятся грѣси Аморѣистіи.

Не исшутъ бо ницѣ священникъ, но ласкателей, ни душамъ строителей, ни жрецъ чистыхъ, но заступникъ крѣпкихъ по приносимому: еже яко собою царь поставиша, а не мною начаша, но и таковымъ властемъ повиноватися и учимъ есмы не просто, но въ нихъ же заповѣдь Божіа не разоряется. Не будите бо, рече, раби чловѣкомъ, и повиноватися подобаетъ Богови наче, нежели чловѣкомъ. Той же и о духовныхъ властехъ: не остави насъ Господъ прелщенныхъ мірскихъ чиповъ славами скитатися къ видимому возмрающимъ. Не въ словеси бо, рече, царствіе Божіе, но въ силѣ, понеже Господъ нашъ, тлетворныхъ страстей насъ свободивъ, уды своя сътвори и възсходъ премирный намъ показа. Аще и мы, яко тѣло главъ своей, съчланимся, глаголетъ бо: не на || (34) рицайте себѣ отъца на земли, не единъ есть вашъ учитель Христосъ. Все же вы братіе есте, понеже честнѣйшая очеса имамы въ удѣхъ, за еже все тѣло наставляти сущаго ради свѣта. И аще тмоу око напол-

нится само, како можетъ все тѣло просвѣщати? Тогда убо главъ нашей покарямся, глаголющу: аще око десное со-блажняется ты, изми того, изверзи отъ себе, и прочая. Глаголетъ же Великій Василіе, яко подобаетъ слышателемъ слова наученымъ писаніамъ чуждая же отрѣ-вати и въ таковыхъ пребывающаго ученихъ отвращатися зелнѣйше. Не точію бо началствующихъ, но и другъ друга послушати должны есмы, по заповѣди Господне[й] рекше разстѣвлюща ту или оскверняюща множицею примѣшаніемъ възбраненнаго, ова же съпадаютъ заповѣди, ова же аще и несо[в]падаютъ по явленному, но слагаются, яко же помощь заповѣди. Не по заповѣди же || (об.34) Господне[й], аще повелѣни будемъ, отъ кого не достоятъ покарятися. Аще и ангель съ небесе, по реченному, чюжему же не послѣдуютъ, но бѣжати отъ него, зане не знаютъ чужихъ гласъ, отъ нихъ же наказуемъ есмы. Ако аще и многоприсный кто будетъ, или пре-многословенъ отъ всѣхъ, повелѣвая еже отъ Господа възбраненіе, или възбра-няа еже отъ него повелѣнное творити, мръзокъ долженъ есть быти ко-муждо отъ любящихъ Господа.

Нѣци бо, именемъ послушанія прел-щены бывше, безъ страха преступаютъ заповѣди Господни. Вѣдомо убо всѣмъ да будетъ се, якоже и сопротивная Господни воли послушаютъ, или иже въ градѣхъ мучащахъ подражаа, тако-ви убо не имуть избѣжати суда Божіа, ни повинующиися, ниже обладающіи, по-каждо имаетъ дати отвѣтъ Богу по дѣ-ломъ своимъ. А иже по воли Господни послушай не чловѣка, но самого Бога, благимъ ангеломъ подобаяся, || (35) по-слушаетъ рекшаго ради: слушай вась, мене слушаеъ. Но ниже паки небла-гословенія, или клятвы безумныхъ усумѣвшася, на чловѣкъ растлѣнныхъ

волю снідемы. Устрашають бо и сими ненаученіи. Не послѣдуютъ убо служители тѣхъ [не]чювству ¹⁾ Божій судъ, но яко миръ, еже есть благословеніе. Достойна не обрѣтчи въз[в]рацается къ рекшему: тако и сіа клятва възвращается на главу неправедне соблазнивагося и кленущаго. Прокленутъ бо, рече, ти, и ты благословиши, аще убо по вѣрѣ Христовѣ чада Аврамля будемъ, прокляти суть отъ Бога проклинаящія насъ.

Аще ли словомъ точію христіане нарицаемъ, а не тщимъ по силѣ творити повелѣнія Христова. Аще и вси благословятъ насъ, отлучени есмы отъ него. Писано бо есть: прокляти укланяющіеся отъ заповѣдей твоихъ.

На стоящаго по Бозѣ знаменаетъ Великій Василіе:

[Въпросъ]: ²⁾ Каково мудрованіе долженъ есть имѣ || (об.35) ти настояй, въ нихже заповѣдуетъ или завѣщаетъ? [Отвѣтъ]: ³⁾ Къ Богу убо, яко слуга Христовъ и строитель тайнамъ Божиамъ, бояся, да не что чрезъ волю Божию, иже въ писаніихъ исповѣдуемую, или речеть, или въобразить и обряцетъ лжесвѣдѣтель Божій и святотатецъ, или привведетъ что чюже Господня учителства, или оставитъ нѣчто отъ угодныхъ Богу. Къ братіи же, якоже питательница грѣетъ своя чада, благоволя подати тѣмъ не токмо благовѣствованіе Божіе, но и свою душу, имуще такову любовь, якову же имѣ къ намъ Богъ и Христосъ его. Се бо есть показаніе Христовѣхъ ученикъ. Обличеніе же есть немущему о Христѣ любовь ко ближнему, еже творити что отъ пако-

сныхъ или отъ скорбящихъ его въ отсѣченіе вѣры.

Зрите, братіе, коликоже своею волею чрезъ волю Божию разсужати и неписанными рѣчами съблажнати немощныхъ—любви есть отпасти. Любовь же есть || (36) Богъ. Неймѣй любви, Бога не имать; неймѣй же Бога, безбоженъ есть и глаголется.

Но речеши ми: всяко, не кромѣ писанія, мы глаголемъ.

Мы же видимъ, яко аще отъ писанія, но неправѣ разумѣвше глаголете. Неподобно есть—неполезная смѣшати, ни коемуждо бываемыхъ или глаголемыхъ свое время познавати, еже бо не къ созданію вѣры творити что или глаголати. И добромнимое оскорбляетъ духа святаго Божіа. Яко не достойтъ чюжая, якоже Господня, ученія подражати. Подобити же ся Богу и святымъ его—по даннѣй намъ отъ него силѣ. И яко подобаетъ и прощенную отъ писанія вещи, или глагола отрицатися, егда съзидаются иніи отъ равнаго въ согрѣшенія, или отсѣпаются, еже о добромъ усердіа о Господни же воли. Аще и соблажняются нѣщци, невзбранно показовати подобаетъ дръзновеніе и творити хотѣнія его по разуму славы его. Ельма бо, рече, еже въ насъ обращаемихъ вещьхъ и глаголахъ: || (об.36) ова бо суть отъ заповѣди Божіа въ святомъ писаніи завѣщанно, ова же умлъчана. И о написанныхъ убо ни единая же власть дана бысть отнюдь никому же ни сътворити что отъ возбраненныхъ, ниже оставити что отъ заповѣданныхъ. Господу единою рекшу съхрани глаголь, егоже завѣщаваю ти днесъ, не приложиши къ нему и не отъймеша отъ него. Страшно бо жданіе суда и огня, ревность поести хотя непокоривѣя. О умлъчанныхъ же правило намъ изложи апостолъ, рече: все ми лѣтъ есть, но

¹⁾ Дописано позднѣйшею рукою.

²⁾ Надписано киноварью надъ строкою.

³⁾ idem.

не вся на пользу, вся ми лѣтъ суть, но не вся назидаютъ. Никтоже своего си да ищетъ, но дружнаго каждо.

Смотрите, любимици мои, силу святыхъ словесъ, яже отъ Духа Свята глаголаху. Иже яко чадолюбивіи отци исполненіи милости въ писаніихъ богодарованнаго тѣмъ Разманамъ оставиши, — да не сведены будемъ Іудейскими обычаями и заповѣдями человѣческими, иже зле плотская мудрствующихъ.

|| (37) Аще убо съвършенно есть и здраво Христово ученіе, почтоже къ десятисловію отъ евангеліа отводитесь, на мимошедшая и ветхая, всякоже за еже оставить иконная въображенія. Не смыслите же разумѣти, яко времени ради писано есть въ законѣ и пророцѣхъ и псалмѣхъ и къ разнству идолъ языческихъ, свѣтъ не сущихъ боговъ, пачеже бѣсовъ. И аще бы не сие имѣло слово, то како самъ Богъ, заповѣдавый Моисеови не творити всяко подобіе, и наки той же повелѣ учинити ему подобія херувимомъ? Толика ваша премудрость, яко не възмогосте разсудити отъ прочихъ идолъ Христова образа! Что бо хотиху описати въ ветхомъ или подобіе въобразити слову Божію, еще невъплотившуся, обаче подобающая бѣху имъ изображенія видима, рекше црѣковь и кивотъ завѣта и протчая, яже въ нихъ. Не покланяема ли бяху и почитаеми и убо не дѣла ли бѣху рукъ челоуѣческихъ вся сіа? || (об. 37) Не отъ вещей ли сѣставленна, но понеже въ имя Господне нареченна почитаху и поклоняхуся, не боготворяще вещей, но видимыхъ ради невидимаго почитающе. Се уже по вашему ученію и Моисей и пророци — преступници закону, зане твари поклонншася и служаху! И како о сицевыхъ умлѣча имъ Богъ и нигдѣже обличивъ является, паче же и о небрежаніи поношаетъ сихъ,

егдаже въ языческая идолослуженіе отступаху. Абіе пророки посылаше претя и въ плѣненія предаваше ихъ.

Вы глаголете, яко не подобаетъ рукотворенію поклонятися. Давидъ же пророчествуя глаголетъ: поклонюся ко церкви святѣй твоей не просто, но и въ страсть твою. И о кивотѣ глаголетъ: поклоняйтесь подножію ногу его, яко свято есть. И паки: поклонюся въ горы святѣй его, зане святъ Господь Богъ нашъ.

|| (38) И ¹⁾ еще възри въ ветхія сокровища и обрящещи тамо очистило ²⁾, свѣтъ, дѣкузлатую надъ двѣма херувимы и кіотомъ учиненную, изъ неяже Господь къ пророкомъ бесѣдова. Не отъ вещей ли руками и отъ злата сіа сѣтворенна и вхождаху священники въ святая святыхъ, не прекланяху ли колѣни предъ ними? Не яко злату и древу покланяхуся, но яко вещи почитаху во славу и хвалу Господню сѣтворены. Видиши ли единоименство: святъ Господь Богъ и гора Сіонъ святая, что ради понеже жилище наречеся имени? Вы бо, рече глаголете, яко въ Іерусалимѣхъ есть мѣсто, идѣже кланятися подобаетъ. Се убо есть обычномъ и въ ветхомъ покланіемъ почитати, иже въ имя Господне нареченная и святая глаголати. Внегда бо плѣненну случися быти кивоту завѣта Господня, Давидъ болѣзную глаголаше: аще възлягу на одрѣ или дамъ сонъ очима моима, донелиже обрещу мѣсто Господеву, селеніе Богу Іаковлю. Или не вѣдаше пророкъ сій, || (об. 38) яко Богъ селенія мѣстна не требуетъ самъ, бо индѣ глаголетъ: яко окрестъ

¹⁾ На полѣ киноварью: «Сказаніе о Моисейскихъ книгахъ глаголетъ, а рече иное о семъ, въ второй и въ третей Моисейскихъ книгахъ ищи».

²⁾ У Миклошича: «очищено» — *piaculum* *ἱλαστήριον*.

его селеніе его. И паки: аще възйду на небо, ты тамо еси, и аще снйду въ адъ, тамо еси, и прочая. Но обаче и вѣднй вездѣсущаго мѣста же и вся божественная честне почиташе, и не точию самъ, но и другихъ, убѣждая глаголаше: внидемъ въ села его и поклонимся на мѣстѣ, идѣже стоястѣ нозѣ его. Но сіа убо въ вѣсѣмъ творяху. Не заповѣдь пріаша поклонитися, обаче кланяхуся святымъ.

Не всеу же прочтохомъ сіа, но да увѣсте, яко, отъ языческихъ идолъ отвѣди люди, положи заповѣдь сію Моисей, а не о тѣхъ, иже Господеви отлученныхъ и въ славу Господню сѣтворенныхъ [хъ]. Понеже вы за еже съставити вамъ своего умншленія ученія, того ради къ ветхому закону прибѣгаете, мняще на помощь имѣти его. Нѣсть же сице. Но и паче обличеніи имате быти отъ него, яко не по разуму силѣ реченныхъ слагающеся. И аще тогда таковая неназираема бѣху, идѣже во всемъ || (39) писаніе дѣла рукъ человѣческихъ съ многою клятвою отрицаема, нынѣ ли хожемъ образы отмѣтати, повнегда Богъ явился въ плоти, и оправдася въ Дусѣ и увѣдеся ангеломъ, проповѣданъ бысть въ языцѣхъ, и вѣровася въ мірѣ, и възнесеся въ славу. И таково естъ таинство тѣлесне не мечтаніемъ, но истинною въплотися, сѣдѣла избавленія ради нашего, яко и по възкресеніи своемъ отъ мертвыхъ, и по адскомъ плѣненіи, являся апостоломъ своимъ, и имъ, смущаемымъ, показова имъ рудѣ и нозѣ и ребра своя, и плоть на себѣ и кости имуща, нарицаая, и иде, и ни предъ ними. Невѣрующему же ученику попусти къ ребру и ко язвѣмъ своимъ живо[то]дательнымъ не токмо осязати, и прѣстъ вложить. Мы же, исповѣдующе спасенное его въчеловѣченіе, словомъ и дѣломъ сіе въображаемъ,

не боготворяще образа, ниже въ томъ надежду полагающе, яко христіанохулниці лжуще глаголютъ || (об. 39) «да не будетъ»; но яко отъ образа на память избавленія нашего възводимся. И почестъ сихъ на прѣвообразное приходитъ по Великому Василию: тѣмже въ лѣпоту предложившася образы безообразныхъ въ писаніи и зрацѣхъ беззрачныхъ. Не едину вину речетъ кто юже въ насъ мѣру не могущую непосредственне на умная взятися видѣнія. Аще не съ естественными, понеже сугубъ естъ чловѣкъ отъ душа и тѣла, ово убо умно, ово же чювственне, тѣмже и яже Богъ чистіа того сугуба должна естъ быти. Предваряють же во всемъ тѣлесная и душевная дѣянія, по тѣхже и духовная. Якоже кто аще не будетъ внѣшними милостивъ, не можетъ внутрь имѣти милость. И аще не будетъ въ души милости, не приходитъ въ любовь Божію. Путь бо естъ къ любви милость и частая естъ милостини. Аще же и часть добродѣтели пренебрежена отъ насъ будетъ, не токмо въ совершеніе не допустить, но и по || (40) гибели ходатаица бываетъ намъ. Аще ли и речетъ кто, яко люблю Бога, а брата ненавидитъ, не токмо ложъ естъ, но и чловѣкоубійца обращается.

Тоже ми разумѣй и о молитвѣ. Аще кто тѣлесне не покланяется и молитъ Бога любитрудне и глаголетъ, яко духомъ и истинною достоинствъ кланятися, да вѣсть, яко суетно глаголетъ. Духовная бо отъ тѣлесныхъ ражаются ³⁾, яко отъ нагаго зерна клась. И всякъ глаголай, яко мощно стяжати, вторая прежде прѣвыхъ, прѣвое безстудне основаніе души своей положи. И аще прелститъ своего

³⁾ На полѣ позднѣйшимъ почеркомъ: «духовная кромѣ тѣла здѣ не исправляются».

друга, клятвѣ законнѣй сподобляется. Тако бо положи чинъ вещей. Дай молитву духовную тѣлесне молящемуся. Якоже законъ и заповѣди [вся] ¹⁾ и до чистоты сердечныя, тако и милостивніи образы. Вздыханія же и колѣнопреклоненія, и біенія въ перси, и паданія на лица, и сладкій плачь, и прочая вся даже до чистыя молитвы предѣль имуть, ея же міръ вмѣстити не можетъ. Ни же бо, рече Господь, яко вси поклонятся || (об.40) духомъ, но таковыхъ ищетъ отецъ являя, яко мало таковыхъ и оскудни суть, и Богу точію единому вѣдоми. Паче же и къ сему реченна суть: яко отводя мнѣніе Іудей отъ Ерусалима, въ немже жрѣтвы и молитвы и праздниці законныя повелѣнно закономъ въ единомъ съврѣшати до времени его пришествія, такоже и Самарянъ отъ горы оной. Намъ же, яко тѣлеснымъ сущимъ, тѣлесными образы божественная предана быша, дондеже очистится зрительное, внемга уврачеванна будетъ страстная часть души. Но ниже тогда прикладно есть отрицати образы будетъ, донелѣже частный разумъ упразднится. Всѣмъ бо бываетъ всякъ, иже Бога видѣти удостоеный.

Но нѣщии днесь, якоже видимъ, послѣдняя недугующе здравіе имѣти проповѣдуютъ, образомъ святымъ ругающеся, и христіаны, почитающая ихъ, болванники досадителне нарицають, не слышаще глаголющаго, яко ругатели и досади(41)тели и хульници царствія Божія не наслѣдять. Глаголють же, яко и забивати идолопоклонниковъ—по Бозѣ есть ревность. Видѣте ли піанство отъ безумія, а не отъ вина?! Не отъ видовъ бо премудрости причатается ревность въ чловѣцѣ, но отъ недуговъ душевныхъ. Духовныя же премудрости

¹⁾ Дописано на полѣ.

знаменія—кротость и простота, яже отъ великія и крѣпкія душа и тврѣдаго мурованія бываетъ и носить недуги чловѣча, по реченному: вы, силныи, должны немоши немощныхъ носить, и съгрѣшающихъ исправляйте духомъ кротости. Сіи въистипну бун, а не мудри. Евангелію глаголюще вѣровати, вся съпротивная и чюжая евангелскаго ученія и глаголють и творити понуждаются. [Господу] ²⁾ глаголющу: будите милосерди, якоже отецъ вашъ небесный,—свое бо есть солнцу сіати на злыя и на добрыя, а дождю проливати праведнымъ и неправеднымъ,—и еже якоже хотите да творять вамъ чловѣци, тако и вы творите имъ,—се бо законъ и пророци. Вправду убо божественный || (об.41) апостолъ не повелѣ церкви быти началнику, иже свой домъ неправедне правящу. Подобаеть бо прежде въ собѣ коемуждо слову же и ярости и похотѣнію отлучати, яже по достоянію, да не обидитъ каждо своего чина, но да началствуетъ меншими превѣсходимое слово. Уврачевавъ бо себе той можетъ и иныхъ уврачевати. Всяка убо пужда ихъ въ Бога зрящихъ отгнава бысть, а вмѣсто сихъ самоизвольное введеся. Аще бо, рече, кто хочетъ по мнѣ ити, да оставитъ своего навывковенія обычаи, понеже нѣсть мощно и чловѣческыя похоти и Божію творити волю.

Но вы глаголете яко не себѣ, но Бога отомщаемъ, и въ законѣ бо повелѣлъ Богъ идолослужителей и законопреступниковъ убивати, и паки: ненавидящая ли тя, Господи, възненавидѣхъ.

Вѣдомо же се да будетъ всѣмъ благочестивымъ, да не прелщени будемъ отъ суетумудреныхъ опѣхъ лжеименнымъ разумомъ: есть бо || (42) се чюже евангель-

²⁾ Дописано на полѣ.

скіа и апостолскіа, иже въ благодати, проповѣди и съвършеннаго Христова ученія свободы, по недостаточного ига законнычей работы ³⁾. Нижѣ бо будущее въздаяніе или царствіе небесное обѣщанно бысть онѣмъ, яко несъвършеннымъ, — но вся, яже здѣ сущая, благая же и злая. Сего ради законныи заповѣди страхомъ съхраняются, евангельскіа любовію съблюдаютъ. Не рече бо Господь къ блудници плачущей, яко убояся, но яко възлюби много. Того ради и отпустишася грѣси мнози, и якоже сътвори тогда жена не яко требующу мирнаго помазанія ⁴⁾ Господу, но та, елико имѣ въ разумѣ, дѣломъ показа любовь. Аще и не съвършенъ быше разумъ ея, но противу изволенію кождо Богъ дары пріемлетъ. Аще и не вся блага суть, въ благая вмѣняются. Симъ правиломъ о всѣхъ неписанныхъ рѣчехъ можемъ разумѣти, и не прежде времени въ таковыхъ другъ друга судимъ, едино токмо разсуждаемъ, еже не полагати || (об. 42) преты[ка]ніа и съблзана Юдеомъ и Еллиномъ и церкви Божіи. Нижѣ бо скварамъ радуется Богъ и всесъженія требуетъ, яко пріати праведныхъ жрътвы Авеля же и Авраама и Евеа и прочихъ. Но вѣрѣ ради онѣхъ невидимыя видимое приношеніе пріять, единъ свѣдѣй сердечнаа. Якоже бо дѣти малы множицею, имиже вещи любятъ играти, сіа и отцу приносятъ отъ любви, отецъ же не отрѣваетъ, абы не плакали, но пріемъ и похвалитъ тѣхъ. Сіце и Богъ въ несъвършенныхъ множицею таковаа же и подобная симъ сътворивъ обрѣтается. Сіа же глаголемъ, не яко учитися разуму не повелѣвающу да не будетъ

(тма бо есть неразуміе), по яко несурове нападати на погрѣшающаа съвършеннаго разума, но съ любовію наказовати достойную исправленія имѣти мысль.

Сіа глаголю къ церковнымъ, а не отъ Люторскихъ учителей наказанія требую. Отомщающа, иже Бога, своя страсти исполняютъ. || (43) Злобою бо не отомщается ближни, токмо злыми слугами. Непобѣжденно бываи, рече, отъ зла, но побѣжай благимъ злое. Писано бо есть: люте творящимъ глубоче свѣтъ, а не Господемъ: горе творящимъ въ тайнѣ свѣтъ, и будутъ въ тмѣ дѣлеса ихъ. И паки: сътвористе свѣтъ не мною, глаголетъ, и завѣти не Духомъ моимъ, приложити грѣхѣи къ грѣхомъ ⁵⁾, и прочее. Якоже днесъ видимъ: симъ развращеннымъ збышася.

Слышахъ убо васъ множицею глаголющихъ, яко мы евангельское ученіе людемъ проповѣдаемъ, и елици слушати будутъ насъ, сіи евангельскіа дѣти. Таже слышимъ главнѣйшая ученія ваша десятословіе, о немже прежде показаномъ, яко неправѣ въ томъ разумѣваете. Потомъ глаголете: «не почитай образовъ, не кланяйся иконамъ, есть идоли язычестіи, дѣло рукъ человеческихъ, владость». Пыталъ быхъ васъ: кѣторы въ христіанѣхъ кумиръ языческихъ идолъ именуется || (об. 43) Ерміевъ или Аполосовъ и прочихъ лжеименитыхъ? А не убо ли Спаса нашего истиннаго Бога образъ Иисуса Христа и прочихъ святыхъ отъ вѣка угождшихъ Богу? Не Діевъ образъ, но Предтечевъ, ни Иры злобѣсныя, но Пречистыя Маріа Богородици и прочихъ святыхъ! И паки глаголете: «такоже и кресту Христову не покланяйся, то есть висѣлица; и крестнаго знаменія на лицѣ не

³⁾ На подѣ позднѣйшею рукою замѣчено: «подражати Богу — отиущати грѣхѣи».

⁴⁾ Исправлено изъ «позванія».

⁵⁾ Исаія, гл. 29, ст. 15; гл. 30, ст. 1.

чини, не мотай руками; литоргія не требѣ; аще ли въскощеть кто причащатися, то кознодѣя даеть хлѣбъ прежде, а потомъ вино; а прѣвая служба и все церковное цѣніе недобре; таже и преданныя посты отъ церкви въ общину не постити; а опитеми за грѣхи не требѣ, токмо поклоняніе истинно; и крещеніе, и всяко послѣдованіе древнее, и молитвы прежде писанныя отъ святыхъ, яко непотребны, отставити; постническое житіе, рекше отшелничества міра, отнюдь ни на кою же ползу, занеже всего того во евангеліи не писано.

Се убо здѣ и не хотяще своимъ ученіемъ, || (44) ложь свою объявляете. Преже бо глаголете, а [ко] евангельское ученіе проповѣдаете. И повнегда изложити вамъ ученіе свое, тогда глаголете, яко нѣсть того въ евангеліи написано. И аще нѣсть написано въ благовѣстіяхъ Христова ученія, яже вы глаголете, явленну же и вѣдому всѣмъ, яко не евангельское ученіе, и нѣсть нашего пастыря гласъ, но противленіе нѣкое непріязненное, стадо Божіе взмущающее. Иже бо не евангельскимъ путемъ проходитъ, ниже дверми Христовыми, но ипудѣ проявлено, яко татіе суть и разбойници, иже отъ земля гласящихъ и отъ утробы прорицающихъ и въ слѣдъ духа своего ходящихъ¹⁾. Аще бо не прежде Христова посланія своею дрязвостію пришли бысте, забывше уготованныя бѣды, иже таковая дрязвостіи. Подобаше вамъ тоже въспоминати въ Дусѣ святомъ, еже и Господь рече въ евангеліи; а о нихже той умлъча, ниже вамъ глаголати: Духъ бо святой о себѣ ничтоже глаголетъ, лише бо что || (об. 44) не имы ви-

¹⁾ На полѣ позднѣйшею рукою поправленъ падежъ: «... гласящія... прорицающія... ходящія».

ны, или требы; не реченно бысть, ниже съдѣся отъ Владыки нашего.

Аще ли иная възвѣщаете, яко нѣсть отъ Господа, ни отъ апостолъ, ниже отъ прочихъ святыхъ проповѣданно обрѣгаются, тунеже Христова, но съпротивнаго духа есть ученіе, пачеже смущеніе. Колико бѣше святыхъ вселенскихъ учителей, при нихже бысть иконная въображенія на украшеніе церкви и почести ради прѣвообразнаго. И ни единъ же отъ нихъ идола не нарече образа Спасова. И колики написана книги, наученія ради нашего, и никтоже отъ нихъ обрѣтется, потыся илц отрицающа образы, или и службы чина церковнаго. Взыху бо на богопреданныя словеса своего учителя и не смѣяху приложити что отъ себе словесемъ духа, или невѣдающе будущая. Господь, еже заповѣдати не творити таковая, аще ли самъ умлъчалъ, яже яко на власти умлъчальная намъ творити, якоже бо другимъ на ползу и на созиданіе, а не на разореніе любви.

|| (45) Нынѣ же не точію вѣрныхъ душа смущенія многа исполните, но и сущимъ внѣ православныя вѣры великъ соблазнъ вашимъ самозаконіемъ сътворите и, вмѣсто славы, хулитися имени Господню въ языцѣхъ устроите. Тако ли въсааетъ свѣтъ вашъ предъ чловѣкомъ!

О, евангельскія дѣти, и жены еарисейски законныя правды показующе! Глаголете бо, яко не можетъ каждый чловѣкъ выполнить десятословія. Се въистинну правду глаголете. Аще и неправдѣ судите, глаголетъ бо Господь, яко безъ мене не можете творити ничтоже. Вы же въ законѣ оправдываетеся хотяще, яже Христова ученія благодати отступите и духовный законъ плотски разсуждающе противленіе умышляете на церковь Христову, възнося-

щеся на разумъ его. Нижѣ бо възмо-
жетъ коснуться кто дѣломъ сѣтворити
поне едину отъ заповѣдей Господнихъ,
кромѣ смиренныя мудрости, рекше стра-
ха Божіа, и сѣкрушенія сердечнаго. Сіе
бо спедый нашего ради спасенія, яко
основаніе въ началѣ ученія своего, зако-
ноположи глаголя: || (об.45) «блажени ни-
щии духомъ» и прочая. Сіе убо есть нача-
ло истинныя жизни челоуѣку. Сіа христі-
анскія дѣти пзмлада научають. И нѣсть,
кто бы сего не умѣлъ, учася книгамъ,
а не десятословію, еже ни самѣмъ Жи-
домъ нужно. Прішедшу уже проповѣ-
данному въ законѣ, въ подобіи плоти,
грѣховныя, и тою сѣтворивъ жрѣтву
за грѣхъ, и потреби грѣхъ плотию, яко
да оправданіе закона исполнится без-
бѣдне въ всѣхъ, иже не по плоти хо-
дящихъ, но по духу. Сущіи бо въ плоти
Богу угодити въ мудрованіи духа
не могутъ. Пишетъ бо, яко, кромѣ из-
литія крове, оставленіе не бываетъ. Не-
вѣрующей же въ Сына Божіа вправду
немоцны суть: Господь бо гордымъ про-
тивенъ есть. Аще ли вѣруеши, слыши
Господа глаголюща: не всякъ глаголай
ми Господи, Господи, внидетъ въ цар-
ство небесное, по творяй вѣлю отца
моего. Творити же воля Божіа есть
еже вѣровати въ того, егже оны посла.

Вы же не токмо словесъ его не впи-
маете, но и образы, яже къ воспоми-
нанію спасенія нашего, ненавидите. Ни-
ктоже бо любя царя, || (46) безчеститъ
образа его, якоже бо почитаніе, тако и
безчестіе образа на прѣвообразное вѣсхо-
дитъ. Но ли въ евангеліи нѣсть писано?
Смотрите извѣстно, якоже повелѣнія
нѣсть! Такоже и възбраненія не имаша.

Многа убо имать церкви отъ непи-
саннаго преданія, яже потребна суть и
пужна, пжѣ бо церковнаа зданія пи-
сано во евангеліи и по части чиновъ
ихъ указанія. Не неопотребна и непро-

тивна суть писаннымъ, яже не писа-
ніемъ сѣвршеннымъ отъ святыхъ пре-
данная, но утвержающа писаннаа и
поспѣшнующа къ смотрѣнію тѣхъ.
Аще ли кто превзыдетъ видима и бла-
годатію Божіею отъ дѣйства заповѣдей
къ тому, не требуя будетъ млека мла-
денцемъ подобающая пища, яко допедъ
въ мужа сѣвршенна въ мѣру възраста
исполненія Христова, той прочее по-
знаетъ полезное, како подобаетъ отъ
сѣни разумѣвати, яже въ образѣхъ, и
отъ образовъ на самую взи || (об.46) рати
истинну. Приходяй убо къ солнцу сзади
себѣ сѣнь всяко оставляетъ. Завѣса же
потреба есть, яже въ гаданихъ раз-
личныхъ нездравствующимъ очесемъ.
Сядете бо, рече, въ градъ смиренія и
отъ чювственнаго Іерусалима добродѣ-
тели не отлучайтесь на проповѣдь,
дондеже облечетесь силою свынне. Та-
же на истое се ученіе послани быша,
не сего ли ради на сыны Скевинъ па-
скачииша бѣсове, зане о себѣ, а не по-
слани апѣстолская, творити начинаху?
Кое убо зло, еже глаголати духови не-
чистому? Сіи челоуѣци раби Бога выш-
няго суть, иже възвѣщаютъ намъ путь
спасенія. Обаче понеже не тому подо-
бающаго глаголати, изгнанъ бысть име-
немъ Господнимъ и запрещенъ отъ
Павла. Сіце и вси, иже не своя дрѣзаю-
ще и боятиса должни суть, да не како
таже постраждутъ. Сѣвѣтъ бо духовенъ
и еже отъ писаній сѣвѣпрошанія. Сіе
всѣмъ не токмо инокомъ, но и простымъ
христіаномъ || (47) свойственно. Аще
имать кто дарованіе отъ Бога слова
должеть есть подати ближнему. Но и
въ таковыхъ, аще недобре сѣвѣщавъ,
сѣблзнить брата своего, кровь его отъ
рукъ его изыщеть Богъ. Тѣмже бояти-
ся должни есмы и трепетати, а не такъ
безъ страха дрѣзати, да не вѣтъ подоб-
наго произидемъ.

Се бо слышахъ васъ глаголющихъ, яко онсица евангельскій сынъ ни среды, ни пятка и ни коего поста не требуетъ. Но спсая, якоже навикаемъ въ писаніихъ нетокмо святыхъ преданіемъ, но евангелію и святыхъ апостолъ ученію сопротивна, не духовнаго, но плотскаго житія съставленія. Кое убо есть законопреступленіе или кій грѣхъ, еже уставлены посты церкви Божой предати на обученіе вѣрнымъ? Не покаянію ли паче сіа вѣрнымъ свойственна и исправленію житія и путь добродѣтелемъ духовнымъ и тѣлеснымъ обрѣтохомъ. Бо написано:

|| (об.47) Въпросъ ¹⁾ иѣкоего отъ премудрыхъ святыхъ сице глаголюще: кое прѣвое начало челоуѣку прати грѣха? И отвѣщая: яко сіе убо есть всѣмъ вѣдомо, яко начало подвига, еже противу грѣху челоуѣку постъ самому Господу указавшу. По крещеніи бо абіе духъ изыде его въ пустыню и постися дній 40. И тако побѣди искушителя. И вси убо, исходящей въ слѣдъ Христа, на семъ основаніи назидають и прочая добродѣтели. Сіе данное намъ оружіе отъ воеводы нашего. И неимѣяй поста наго входитъ въ подвигъ, и удобъ побѣждаемъ бываетъ. И аще убо изложивый законъ постися, колыми паче вѣрующимъ ему и послѣдующе закону его. Абіе отъ сего въ желаніе бесѣды Божія приходятъ, сирѣчь молитвы, якоже бо міра сего вѣина многоплотское и блаторумянство изъявляетъ. Сице и Христова война сухость и яже отъ воздержанія цвѣтушіа блѣдность показуетъ его, яко страдалецъ есть запо|| (48) вѣдей Христовѣхъ въ немощи тѣлеснѣ, боря врага своего.

Врагъ бо есть похотемъ неподобнымъ и суетнымъ бесѣдамъ—любай въздер-

жаніе. Ипо убо есть постъ и ино въздержаніе. И постъ убо есть, иже временемъ бываемый, еже ничесомъ вкусити до уреченнаго времени. Въздержаніе же всегда есть и присно бываетъ хотящихъ благочестиве жити. Токмо еже не совпадати бы врагомъ Божиимъ сожженнымъ своею стѣвѣстію и удаляющимся брашенъ нѣкихъ, яко нечистыхъ и Божіи твари досажующихъ. Но представленнаяа вся ясти времени прилущуся, а не въздержанія разумъ хранити, еже не преисполняти утробу паче мѣры. Рече бо Господь: горе, вамъ насыщенныи! И паки: блюдите, да не отягчаютъ сердца ваша объядѣніемъ и пѣанствы и печальми житейскими, еже бо о мнозѣхъ пещися. Ничтоже ино есть, развѣ Бога себѣ имѣти чрево, и враги креста Христова Павелъ такихъ именова. || (об.48) Нижѣ бо Марѣу похвали Господь, таже и страннопріимства ради о мнозѣхъ пекушуся. И бѣсовску роду ничимъже мощно изгнанію быти, точію молитвою и постомъ. И притча богатого яве насъ учитъ милости и въздержанія. И питающаяся вдовица жива умрѣла. Глаголетъ апостолъ: аще не пребудеть въ молитвѣ и [по]стѣ ²⁾. Постъ Ниневгитского народа отъ гнѣва Божія премѣни. И вси же святіи ветхаго и новаго завѣта того имяху въ всемъ животѣ съжителю. Глаголетъ бо апостолъ: въ постѣ многаци, въ алчи и жажди и съ всѣми плоды духовными начинаетъ въздржаніе. Не отъ единыхъ же токмо брашенъ въздержаніе. Сіе бо безсловесно есть, въ немъ же случается непощадѣніа тѣла по безумныхъ, но отъ всѣхъ, иже ненавиждь Богъ. Всякъ бо, рече, подвизайся не отъ единого или двою, но отъ всего въздержитися. Чтоже Ильа и Елесеи,

¹⁾ На полѣ позднѣйшею рукою «о постѣ».

²⁾ Дописано на полѣ.

не постническое ли житіе прохождаху и пустыни съпробываху, освятившись Богу || (49) въ чистотѣ? Иоанъ же Захаріинъ сынъ, не въ пустыни ли въспитался, не все ли житіе его постъ быше, не дѣвственникъ ли быше?

Вы бо днесъ таковое жителство отметаєте, не вѣдуще силы въ писаніи, и глаголете, яко нѣсть писано. Есть писано, но убо вы не внимаете, единою ушившися, неправымъ ученіемъ. Что бо, рече Господь, яко суть скопци, иже и скопишася сами царствіа ради небесного, и ради величества дѣтели вышестественныя на изволеніи положи, рекъ: могій вмѣстити, да вмѣститъ. Не хулимъ есть бракъ, иже съ цѣломудріемъ да не будетъ; но дѣвство съ разумомъ похвалише и высочаи множайше: Прощенъ убо есть бракъ и благословеніа отъ Бога сподобленъ. Обаче еже отъ него неупражненіе, яже о Бозѣ попеченію съпротивъ положи Павелъ: не оженившися печется о Господнихъ, како угодити Господеву. И паки: раздѣлися, рече, и жена и дѣва, непосягшиа печется о Господнихъ, да есть ³⁾ свята || (об. 49) и тѣломъ и духомъ.

Зриши ли, како не отметається по васъ апостолъ дѣвства, но и вѣло похваляетъ.

Кромѣ же поста и въздержанія и удаленія отъ міра, житіе иноческое неудобъ исправляемо есть, ниже бо дано есть двоякимъ сердцемъ приступающимъ, ниже на лицезрѣніе у Бога есть, когда и овому же дати, овому же ни. Да не будетъ кому помyslити сіе безаконство, еже глаголати на Бога неправду по безумныхъ, но по уготованію съсуда сердца своего каждо приѣмлетъ благодать. Не вси бо, рече, вмѣщаютъ словеса сего. Благодать Божіа и великое дарованіе, еже сподоби-

тися кому такового жителства! И образъ самъ Господь сего положи множицею, отходи въ пустыню и моляся, ниже ученія ради изводи обнощевати во градѣ. Вѣ бо, рече, Исусъ въ день въ церкви уча, въ нощи же исходя въ дворяшеса въ горѣ, нарицаемѣй Елеопѣ. Сего ради и мнози отъ великихъ святыхъ отецъ, оставльше грады и торжища, въ вся дни || (50) живота ихъ пустынное лобызаху житіе, умлѣкнувше отъ всѣхъ мірскихъ. Глаголю же Антоніа Великаго и Арсенія и Ивана Фиваидскаго и иніи мнози, иже безстрастни суще и съвършенніи премудри, яко юроди вмѣнишася.

И аще сіи свѣтила, иже весь міръ требоваше и словесе, и вѣдѣнія и помощи, предпочтоша паче всѣхъ любовъ Божію безмольнымъ пребываніемъ, — колми паче намъ, страннымъ и немогущимъ собѣ добро-съхранити, потребно бѣжаніе отъ вещей же и чловѣкъ, да съблюдемъ предѣлы, еже къ Богу послушанія обѣщанія нашего. Плоду бо не сущу не часто похощемъ въ семь бо жителствѣ. Аще [кто] ⁴⁾ въ истинну Господа ради молчитъ, множество слезъ ражается. Блажени бо, рече, плачущіи, яко тѣмъ утѣшатся. Несказанно намъ утѣшеніе, внегда бо сподобится кто слезами пройти странную пажить: тогда стрѣтаетъ его таковое утѣшеніе, иже не приходитъ || (об. 50) отъ обрѣтшихъ его здѣ. И вси святіи плачуще изыдоша отъ житія сего.

Аще святіи плакахуся здѣ, и очи ихъ исполнихуся присно слезъ, мы же, грѣшніи, исполнени лзвъ, не требуемъ ли плача? Отъ плача бо приходитъ кто въ чистоту душевную. И всѣмъ разпствуютъ любимици Божіи отъ прочихъ: тѣмъ плачють, а міръ смѣется; тѣмъ съ-

³⁾ Въ современной Библіи: «будетъ» (1 Кор., гл. 7, ст. 34).

⁴⁾ Дописано на похѣ.

туютъ, а міръ умащается; тѣмъ постыятся, а міръ питается; во днѣ трудятся, а ношю въ подвигъ себе нудятъ. И ови убо отъ нихъ въ бѣдѣ страстей своихъ, ови же ратуюми отъ бѣсовъ и отъ челоуѣкъ, ови же отгнани быша, нѣцѣи же убіени быша. И слово Господне въ нихъ исполнися глаголющее: въ мірѣ скорби прїимѣте, но о мнѣ възрадуется. Слово едино рекъ Петръ, плакася горко.

Плача бо есть нынѣшнее время. Не похулимъ великое имя «безмолвіе» въ неразуміи нашемъ, но паче стяжати потщимся въ себѣ, яко да сподобимся пищи съ иже въ горахъ || (51) и въ вертепахъ живущими и чающихъ откровенія похвалнаго Господня съ небесе съ ангелы и силою многою дающе отомщенія невѣдущимъ Бога и непослушающимъ благоуствования Господа Бога нашего Иисуса Христа. Иже судъ убо прїимутъ всегубельный вѣченъ отъ лица Господня и отъ славы крѣпости его, егда прїидетъ прославити святыхъ своихъ и дивенъ быти въ всѣхъ вѣровавшихъ.

Къ вамъ убо, братіе възлюбленная, и, васъ ради, наипаче простираю слово утверженія ради, да, печистыми лестями сведени бывше, отпадете своего утверженія. Не глаголю бо, аще и поползнутися привре[ме]ннѣ случится вамъ. никакоже се да препнетъ благаго умысла вашего, но въ изволенномъ дѣланіи пребудете, иже бо отъ случающихся нападенійхъ [из]немогааи отъ ангелъ, яко ратоборець, прославится. Вы бо благочестія подвижници, иже безмолвное и безвещное житіе, яко поспѣшника храненію евангельскихъ || (об. 51) заповѣдей, предпочетше, прїидѣте—общее попечение и совѣтъ положимъ, яко да ничтоже убѣжитъ насъ отъ заповѣданныхъ.

Безмолвіе бо еже съ расуженіемъ вся заповѣди въ себѣ съдръжитъ. Заповѣдъ она прѣвалъ «еже възлюбиши Господа

Бога и ближняго» внутри того затворенна суть. Хощеніи ли стяжати любовъ ближняго, внутри душа твоя по евангельской заповѣди удали себе отъ него, и тогда възгарится въ тебѣ желаніе любви его и порадуешься о видѣніи его, яко о видѣніи ангела свѣту, и уставленными деньми виждь любящихъ ти лица. Ипоческое бо жителство похвала церкви Христовѣ.

А поуже въ [ны]нѣшнее время плотскому мудрованію, всюду одолѣвающу, таковъ чинъ мнози глаголюще проходятъ и духовныя власти нарицающесе, плотскіи законопреступне дѣйствуютъ, о сихъ, братіа моя, не лѣпо съблажнятися. || (52) Тѣсенъ бо, рече, и прискорбенъ путь, вводяи въ животъ, и мало ихъ есть, иже обрѣтають его. Тѣмъже молимся, да будемъ отъ малыхъ. Сходно бо естъ благое, и да не потечемъ по имени, якоже мнози. Мало убо стадо, имже изволи отецъ дати царство. Нбо изъ Египта мнози изведе Господь, но не въ многихъ ихъ благоузли. Не ползова бо слово слуха, неразтворенна вѣрою. Мы же днесъ, гласъ его услышавше, не ожест[оч]имъ сердець нашихъ, но крѣпче възьмемъ глаголемая и въ дѣло пронзвести божественная ученія спѣшше потщимся. Не вѣмъ же, въ кій часъ Господь нашъ прїидетъ. Оскудѣвшимъ убо [нынѣ] духовнымъ възжемъ, пужно бо сѣть повиноватися Богу. По божественному писанію, аще таковъ не обряцется наставникъ, якоже пишетъ Великій Василіе въ словѣ, ему же начало «Прїидѣте къ мнѣ вси труждающіися», о общежителнѣмъ же чинѣ обрѣтохомъ писано отъ святыхъ, яко преже многихъ || (об. 52) лѣтъ разрушися таковое жителство. Аще же и дрѣжати, то нѣцѣи нынѣ въ своихъ воляхъ дрѣжати, а не якоже общежителный уставъ. И воля Божіа есть, такоже пуг-

мѣнства духовне погнѣша. Тѣмже не требѣ нынѣ игумень, но потреба нынѣ служителемъ о церкви же и страннопріимствѣ.

Въ [ни]нѣшнее бо время похвалнѣя общаго особное житіе, и спасая спасетъ свою душу. Всякому бо производившему благое поспѣшествуетъ Богъ. Общее убо житіе писано есть въ «Дѣяніихъ», идѣже глаголетъ: народу же вѣровавшему бѣ сердце и душа едина. Но нигдѣже днесъ таково обрѣтается, но съпротивно паче. И нѣсть добро на вредъ бываемое приобщеніе. Уне есть таковымъ не събиратися, въ нихже о заповѣдехъ Господнихъ попеченіе ни едино, но приобидѣніе. Не похвали апостолъ съжитіа растлѣнныхъ чловѣковъ умоу, и прочая виды злобы тѣхъ изочте, || (53) рече: ты же, о чловѣче Божій, сихъ отбѣгай, и прочаа.

Похвал[е]но убо есть отъ отецъ, еже со единѣмъ или много съ двѣма безмолствовати: средній путь быти стѣлаютъ. Идѣже бо, рече Господь, два или три събраны въ имя мое, ту есмь посреде ихъ. Должны же суть събраніи вѣдати разумъ събравшаго и къ тому уготовлятися, еже творити его. Аще ли не тако, услышать глаголемое «что мя зовете, Господи, Господи, а не творите, яже азъ глаголю». Аще и въ имя Господне мнятеся събрани быти, странничество истинное и любодружное уединеніе, и прочитаніе книжное въ безмолвіи, и въпрашеніе искусныхъ, и еже къ трудолюбной молитвѣ упражненіе всякому потребно есть, дондеже приметъ учительства духа внутренне забытнаго разума.

Странничества же глаголемъ не еже скитатися, яко же нѣци пріаша; потребное бо еже на единомъ мѣстѣ пребываніе, но еже съ мірскими не связатися. Человѣческа бо дружбы, кромѣ духовныя любви, чужа суть нашего

общапіа, и только отстояти отъ нихъ, еликоже видимъ || (об. 53) мертвыя отъ живыхъ стояща. Аще ли ни? Оставляти мѣсто и отходити. Нѣсть бо намъ отечество здѣ. Не якоже пенавидеце своихъ си, или мѣстъ отходимъ. Да не будетъ. Но ради, яже отъ нихъ намъ пребывающаго, вреда душевнаго и всякой слоны. Обаче въ всемъ собе укоряти должны есмы, а не иныхъ. Начало всему благу въ чловѣцѣхъ — страхъ Божій, [и еже отлучити мысль отъ молвы мірскіа, и приспо поучати умъ въ словесѣхъ Божіихъ,] ¹⁾ и въ ницетѣ жити. Помощъ же сихъ скоро възноситъ възношеніе всегда зданіа духовнаго. И аще въ семъ жителствѣ начнетъ кто, не вѣмъ азъ, колико свѣтъ всѣаетъ въ души его. Понеже единъ звавый всѣ съсуды избранныя службы своя, немоцнуетъ бо языкъ ко исповѣданію, еликихъ дарованій сподобляются, иже въ молитвѣ таинству ющии съ Богомъ, точию съ разсуженіемъ и подобномѣрами, да не выше потребности вещь бываетъ. Лихомствууетъ бо лихомство душевное. Часть видимаго желанія вку || (54) пѣ съпряженнаго тѣлесе (sic). Всяку вещь мѣра красить. Безъ мѣры же имящаяся добра быти на вредъ устроятся. Понеже плоть желаетъ на духъ, духъ же на плоть. Сіа бо суть противна другъ другу. Тѣмже да не аще хожемъ сіа творимъ, но якоже Господь хочетъ и руку помощи подастъ. Ему же слава въ вѣки, аминь.

Дивлюся, яко тако скоро предлагается отъ звавшаго васъ благодатию Христовою въ ино ученіе нѣкоихъ лжесловесникъ, смущающихъ васъ и хотящихъ превратити обычаи христіанскіа и близъ Жидовска разума устрояющихся. Но аще

¹⁾ Вписано на полѣ.

и весь міръ о таковѣхъ смущается, яже не суть писана въ евангеліи Христовѣ, мы никакоже да поколеблемся, ниже слово творимъ о неписанныхъ рѣчѣхъ. Аще бо, рече, кто мнитъся любопренпрателенъ быти, мы такового обычая не имамы, ни церкви Божіа; но внимаемъ правилу святыхъ отецъ, яко наздани бывше на основаніа апостолъ и пророкъ, сущу краеуголну самому Іисусу Христу Господу || (об. 54) нашему, и всякъ вѣруй нанъ не постыдится. Нѣсть же се вѣри, яже они глаголють, но невѣрія знаменіа. Аще кто инако учить, и отъ плодовъ ихъ познаемъ ихъ. Чюжу бо ся, рече нѣкто отъ святыхъ, како о упражняемыхъ и престающихъ человекѣхъ толико имѣють, тщаній же и устрашеніе о пребывающихъ же, наипачеже о большей всѣхъ любви, знаменающей христіанина. Не токмо тѣи ни едино слово творять, но и потщавшимся съпротивляются, и ратующеся, исполняютъ реченное: ни сами входятъ и хотящихъ вніти възбраняють. Неписанная же преданья предаша святѣи церкви нынѣ противна писаннымъ. Аще и дрѣжащей сіа инако неподобающему проходятъ, якоже и отмѣтающей сіа. Равно бо есть се обое: или на десно, или на лѣво отъ праваго пути заблудити. Но нѣсть сіа отъ предавшихъ вина, но иже недобре мудрствующихъ о сихъ неразуміе и лѣность ¹⁾.

Мнози или весь міръ || (55) о самѣхъ Господнихъ заповѣдехъ недобре пріаши? Убо отметати ли сіа и намъ подобаетъ? Никакоже! Но паче яже онѣмъ растлѣваемая елико мощно исправляти, и паки въ самыхъ потребахъ, пища же и одѣяніа, и прочихъ.

Нѣдци, преходяще уста[въ], въ довѣлства власти, и въ отреченное красованіе, и въ піанство впадаютъ и лихоимству-

ють. Убогнушати ли ся и намъ всея даннїа отъ Бога potrzeby? Да не будетъ!

И солнце бо, и луну, и звѣзды, и земныя вещи вся сътвори Богъ, потреби ради животу; но нѣдци отъ неразумныхъ сицевыхъ множицею обоготвориша. Того ли ради речемъ, яко недобре сътворени быша, понеже заблуждаютъ отъ Бога человекѣхъ? Но и паче бо сихъ ради благодарствуемъ и славимъ давшаго сіа отъ тварей творца разумѣвающе. Небеса бо, рече, и прочая тварь възвѣщаютъ славу Божію.

Сице и о всѣхъ вещьхъ правилопріатіе ползовати человекѣхъ можетъ, || (об. 55) якоже и противное повредить—не отъ естества вещей.

Отметати любопрятся церковныя уставы святыхъ преданій. Развѣ тщеславіа ради, яко да своа уставы изложатъ, и тѣи сами законници прозываются, Христа же и евангеліе именуютъ токмо видяще, яко иного основаніа положити невозможно? Назидаютъ же не евангельска, яже Христу любезная, но своа неправая ученіа. Лежащая бо въ Божіихъ кнѣгахъ, превосходимое тѣхъ тайноученіе, невозможно разумѣти, и вмѣсто еже научитися отъ мнѣніа, въ суетловіа развратившася человекѣхъскіа, вымыслы глаголюще, яже отъ церкви преданная, якоже мнишескій чинъ, и прочаа. Но да увѣсте, яко пріатна суть Богу и человекѣхъская преданія, отъ любви приносимая, елика не противна заповѣдемъ его. Многа бо такова обрѣтаются въ писаніихъ.

Глава 35. Се убо въ Іеремеи лежащая о сынохъ Іоанадавовѣхъ дому Рахавля, || (56) како храняху заповѣди отца своего, и ниже пророка, отъ Бога посланна, послушаша, понуждающаго ихъ разрѣшити. Отвѣщаша бо глаголюще: яко отецъ нашъ Іоанадавъ, сынъ Рахавль, заповѣда намъ не пити вина, ниже създати храмы и сѣмень не сѣяти, ни виногра-

¹⁾ Поправлено на полѣ вмѣсто «ерѣность».

да имѣти, но жити въ кущахъ вся дни живота нашего. И послушахомъ его и пребываемъ тако, якоже заповѣда намъ отецъ нашъ. Того дѣла снѣ рече Господь: елмаже послушаша сынове Іонадавли заповѣди отца своего творити, еликаже заповѣда имъ, не оскудѣетъ мужъ сыновъ Іонадавлъ, стоя предъ лицемъ моимъ въ вся дни на земли.

Видѣть убо, яко не токмо не потыза ихъ Богъ, но и похвали и общася умножити я, и якоже тогда они въ притчу бѣху Жидомъ, непослушающимъ закона и пророковъ.

Снѣ и мниси, хранящени яже выше заповѣдей, обличеніе суть небрегающимъ заповѣданныхъ, чтоже и Есей глаголемый, о нихже || (об. 56) и Осий Матаѣевъ потопку повѣствуетъ. Не мнишеское ли житіе прохождаху, егоже днесъ ниже слѣдъ обрѣтается? Преложиша бо ся божественная въ человѣчская. Но аще и снѣ имать не такоже, якоже отпаде обѣщаніе Божіе. Есть бо съкровенни рабы Богу, ихже міръ не вѣсть, иже Павелъ апостолъ многа творяще незаповѣданная намъ, но яже поспѣшанію евангелію: о юношахъ бо, рече, и дѣвахъ повелѣнія Господни не имамъ. Обаче повелѣваше изволяющимъ на лучшее. Не токмо бо святіи заповѣданная сътвориша, но и отъ своего изволенія приношають дары Богови. Все бо, рече, сущіи окрестъ его принесуть дары, яже дани царскія долгъ суть. И нехотѣи отдати повиненъ муцѣ бываетъ. Тако бо и нетворящему заповѣди Господни вѣчная мука въспрѣтися. Суть же человѣци отъ избытка своего притяженія, хотяще почести царя, дары тому || (57) приношають, и того ради великихъ сановъ достойни бывають. Снѣ и отъ благодати духовнаго богатства. Нетокмо еже должни бѣша сътворити, сътвориша святіи, но въ нихже не истязуются, отъ

многіа любви приносятъ Богу, и искусніи вѣрніи въ дарованіихъ его являютъся. Рече бо Павелъ: и благодать его въ мнѣ не тѣща бысть, но паче всѣхъ ихъ потрудихся; не азъ, рече, но благодать Божія, иже со мною. Тѣмже и мы, елико аще сподобимся нѣкое благо сътворити, не себѣ, но благодати Божіи пишемъ сіа. Откуда бо имуть силу брѣнѣ трѣпѣти, теченіе вѣдное, аще не огнь Божественный утвердитъ его.

А еже глаголють Люторы (истовое же имъ имя отъ дѣйства ругатели) «Христосъ уже за насъ исполнилъ, не требѣ ученики, рекше дѣла добрая», се глаголють суетно, сами прелщени умомъ своимъ и иныхъ прелщають въ свою погибель. Отъ ихже ученія да покріетъ насъ Христосъ Богъ нашъ, емуже слава съ Отцемъ купно и съ святымъ Духомъ и нынѣ и присно во вѣки вѣкомъ. Аминь.

|| (об. 57) Того же посланіе до князя Черторискаго.

Вельможный княже! Пишемъ ваша милость до насъ ненаученыхъ и грубыхъ, наипаче же грѣшнаго человѣка, мене окаяннаго, яко бы написати намъ до вашей милости слово отвѣтно противъ Люторскихъ шепераній на каждый артикулъ лжеименнаго ихъ разума,—чтоже сътворити—не вѣмъ. Долженъ сый плакати грѣхи своя, а не о таковыхъ упражняться, яже глаголють или пишуть ругатели, по своимъ похотемъ ходящии.

Но понеже пишетъ великій апостолъ Петръ—готово имѣти слово всякому въпрашающему. И инъ нѣкій отъ святыхъ писалъ, яко слова Божія никтоже долженъ таити для своего недостойнства, но исповѣдати убо своа грѣхи, не скривати же Божія истинны, якоже лѣнивый рабъ, не просто же подобаетъ вдати сребро, но торжникомъ. Не пометайте бо, рече, бисеръ

вашихъ предъ свиніами и не дадите святаго псомъ. И Навелъ повелѣ еретика чловѣка по единомъ и вторѣмъ наказаніи отрицатися ¹⁾. Хотящихъ же истинну навѣнхнути, доброе творяще, до вѣка не стужаемся, не учительскій санъ въсхващающе. Не буди то! || (58)

Но въпрошаемъ отвѣщаемъ, не отъ своего же разума, но отъ самѣхъ божественныхъ писаній святыхъ и богоносныхъ отецъ сказанія отъ многихъ и малая събравъ, яко не съ отъ крупницъ палающихъ отъ трапезы господій своихъ, сине глаголемъ: не яко чловѣкомъ угаждающе, но Богу, искусь суда словесъ нашихъ възлагающе вѣдѣющему вся прежде бытіа ихъ. Ни бо доволпи есмы, рече апостолъ, — о[тъ] себе помислити что, яко отъ себе, но доволъ нашъ отъ Бога. иже и удоволствова насъ служителя быти нову завѣту, а не ветху, писмени, еже на таблицахъ каменныхъ ²⁾.

Якоже и нѣмѣ нѣции прелестившеся заблудшиа, нарицающесе евангелики ³⁾, десятословіе проповѣдаютъ, егоже ни Христосъ самъ, ниже апостолъ его духомъ научиша. И колико по святыхъ великихъ учителей церковныхъ богоносныхъ отецъ, иже, яко чадолюбивыи отци отъ Духа Святаго движими, написанъ выкладъ на новей и ветхій завѣтъ оставиша намъ, ихже не приѣмлютъ отступниці святыхъ соборныхъ апостолскихъ церкви, волею плотскою водящесе и разумомъ самозаконными льсти. Своя выклады ложно пишутъ и глаголютъ чужа и странна

¹⁾ Посл. къ Титу, гл. 3, ст. 10: «— — по первомъ — —».

²⁾ Въ рукописи ошибка: «евангельски».

³⁾ 2 Коринф., гл. 3, ст. 5—7: «не яко доволпи есмы отъ себе помислити что, яко отъ себе, но доволство наше отъ Бога, иже и удоволи насъ служители быти нову завѣту, не писмене, но духу — — писмены образно въ каменехъ — —».

православныхъ велѣній, иже своя стѣнца съставляюще прельщаеми и прельщающе невѣдущихъ (об. 58) и въ различные ереси и хулы испадоша, хотяще быти закону учителя, не разумѣюще же ни яже глаголютъ, ни о нихже утверждаются. Не пришелъ (глаголюще) Христосъ разорити закона, но наполнити ⁴⁾. Не якобы дрѣжати законъ Моисеовъ сіе реченно, по евангелиемъ святымъ выполнилъ. Въ старомъ законѣ пишеть: не прелюби сътвори; Христосъ же въ евангелии: пи възрѣти на жену съ таковымъ помысломъ. Моисеовъ законъ глаголетъ: не убій; Христосъ же: и не гнѣвайся туне, и прочая.

О святыхъ же и честныхъ иконахъ и въображеніе честнаго и животворящаго креста Христова, и святому евангелію, и божественнымъ тайнамъ, и святымъ церквамъ — якоже изначала пріять отъ святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ христіанская церкви въ славу Христову писанная же и неписанная тайноученія ихъ. Якоже рече божественный апостолъ: хвалю же вы, братіе, яко всегда ми помните, и якоже предахъ вамъ преданія дрѣжите. И пакы: стойте и дрѣжите преданія, имже научистесе, аще словомъ или посланіемъ нашимъ. Тако дрѣжимъ, и мудрствуемъ, и славимъ, и поклоняемся, и почитаемъ. Якоже глаголетъ великій Василіе: яко почестъ образа на прѣво- (59) образное възсходитъ.

Не просто убо мы, не яко прилучи ся, святыхъ преданія и словеса ученія ихъ приѣмемъ, но яко въ истинну Духа Святаго законы, яже и дрѣжимъ церковь Божіа съгласно и непоколебимо отъ начала и до нынѣ отъ конца вселенныя до конецъ ея.

Аще ли пѣкая и превратишася нѣгдѣ

⁴⁾ Матѣ., гл. 5, ст. 17.

отъ растлѣнныхъ чловѣкъ умомъ и лишенихъ истины, мнящихъ користь быти благовѣріе, иже купуютъ и продають Духа Святаго непродаемую благодать, токмо словомъ не хулятъ, дѣломъ же зѣло помагають еретичествующимъ. И збытся и нынѣ писанное: яко тѣсно ны есть отвсюду ⁵⁾, занеже бѣху вси смятени, яко овца, неимущи пастыря. Истезе доброта, обнажися злоба. Спящемъ нивы хранителемъ, приде врагъ и всѣхъ плевелъ злаго ученія. Тайно бо дѣйствуется антихристова безаконія ⁶⁾, якоже пишетъ Павелъ въ посланіи къ Суленіеомъ въ главѣ [2], зачало 275.

Да смотритъ каждо извѣстно тамо хотий павыкнути, како превъзнесется на всякаго нарицаемаго Бога или святилища ⁷⁾, еже нынѣ той же дѣйствуетъ своими слугами не яве, но таемне, извѣтомъ благочестія || (об. 59) правую вѣру въ козни діаволстѣй разорити [по]гибашася ⁸⁾, — яко овчиною, именемъ христіанскимъ, съкривающе внутрь Жидовскаго разума вѣлка. И мнози отъ простыхъ послѣдуютъ злыхъ уч[е]ніи нечистотамъ, въ нихже путь истинный похуленъ есть.

Но не предусмѣютъ о мнозѣ. Безуміе бо ихъ обличенно будетъ предъ всѣми. Не можетъ бо лжа противитися правдѣ, аще и на время попускаетъ, имиже судбами вѣстъ Богъ на искусы вѣрныхъ.

Но да възвратимся наки на развращающихъ божественнаа писанія правы разумъ и неразумѣвающимъ силы духа, лежаща въ словесѣхъ.

⁵⁾ Данил., гл. 13, ст. 22.

⁶⁾ Солуп., гл. 2, ст. 7: «тайна бо уже дѣется безаконія».

⁷⁾ Іб., ст. 4: «превозносяйся паче всякаго глаголемаго бога или чтилища».

⁸⁾ по приписано позднѣе надъ строкою.

Мнятъ бо на помощь имѣти своимъ ересемъ Моисеова закона сѣнь мимошедшую и глаголютъ прельщаеми сице: Богъ самъ (рече въ десятиерословіи) приказалъ: не учини събѣ всякого подобія, елика на небеси выше, елика на земли низу и елика въ водахъ, подѣ землю, и не поклонися чужимъ Богомъ, ниже послужиши имъ. Зриши ли, яко чужимъ богомъ не указалъ чинити подобія. Въ христіанѣхъ же нѣсть иного Бога славима, кромѣ единого въ Троицѣ покланяема и служима. Тѣмже не имутъ съпротивнаа || (60) мудрствующей открати вѣрныхъ духовнаго богатства тѣми словесы. Сказалъ бо есть Духъ Святыи разумъ сихъ богоносными нашими отци и не оставилъ насъ прельщенными нѣкихъ скитатися славами. Еже бо «не учини събѣ всякого подобіе» речется, внегда телецъ сътвориша Израильтене въ пустыни, и яко навывоша въ Египтѣ служить и кланятися рукотвореніемъ Египетскимъ. А еже «[на]⁹⁾ небеси горѣ» — не о ангелѣхъ глаголетъ, якоже темни о свѣтѣ блекочють, но понеже Халдеи, прѣвѣе отъ своего разума заблудивше, планиты обоготворивше, образы учинили, Кроу же и прочимъ звѣздамъ ихже нарицаху, и небесныхъ образы, и солнце царицю небесную прозваша, и прочая; и чловѣкъ почтенныхъ паче мѣры въ животѣ и по смерти кумиры въ образъ имъ учинили, якоже и Соломонъ свѣдѣтельствуеть. И «елика въ водахъ подѣ землю» — якоже при Данилѣ змін и ина многа, отъ нихже приѣмше, Еллини многа и еще безмѣстіа къ симъ многоножныа прелести ложне привведоша, и жрѣтвы приношаху не токмо живѣтныхъ, но и чада || (об. 60) своя заклаху бѣсомъ. Въ нихже мно-

⁹⁾ Вставлено на полѣ.

гажды и Жиды, отступивше истиннаго Бога, прелестишася.

Отъ сихъ языческихъ боговъ ложныхъ отводи люди своя, Богъ заказалъ чинити всяко подобенство, а не о Христовѣ образѣ и святыхъ угодниковъ его! Аще бы се было по еретич[с]кому злоумію не бы повелѣлъ самъ Богъ Моисеови учинити скинію по образу показанному на горѣ, таже потомъ кивотъ завѣта Господня, въ немже знаки въ память преславныхъ чудотвореній сего положить, превышеже того — и херувимскіа образы въ славу имени своего Богъ учинити розказалъ. Сіа вся дѣла рукъ человѣческихъ суть: рѣзано же и малевано, и златомъ, и серебромъ, и каменіемъ драгимъ украшена; обаче покланяема бѣху и почитаема отъ благочестивыхъ людей.

Видиши ли разнство вещей? Убо равно ли положимъ Божіа храма образы съ языческаго храма образы, или приносимыа Богу жрѣтвы тогда съ языческими жрѣтвами, яже бѣ || (61) сомъ жругъ, а не Богови? Да не будетъ! Поклоно бо ся, рече пророкъ, къ церкви святѣй твоей. И паки рече: възнепа видѣхъ церкви лукавнующихъ и съ нечестивыми не сяду. Нынѣ ли и аще тогда биху подобающа въ славу Божію образы?! Нынѣ ли отметати святія образы, якоже глаголють, иже отъ премудрости ненаказаніи, заровно полагающе Христовъ образъ истиннаго Бога нашего ложнаго Бога Аполонову кумиру?! Внегда бысть великаа благочестіа тайна, Богъ явился въ плоти, по апостолу. Сего ради плотию описуемъ того, а не Божествомъ, якоже глаголють хулиници, хвалимыи. И почитай икону, того ¹⁾ самого почитаетъ, его-

¹⁾ Въ подлинникѣ то зачеркнуто кинюварью, а на поѣтъ написано: «оно[го]».

же образъ написанъ есть. И покланяйся образу Христову, самому поклоняется сѣдящему одесную Бога Отца, купно съ Святимъ Духомъ.

Видиши ли, камо въсходитъ икононое поклоненіе!

По Великому Василю и по святому Григорію Омиритскому и прочихъ святыхъ: такоже и безчестіе на главу безчестящаго възвратится, понеже Богъ поругаемъ не бываетъ. Но еже сѣетъ человекъ, сіе и пожнетъ. Такоже и святыхъ почестъ же и хула || (об. 61) на сътворшаго ихъ въсходитъ. Тѣмже въкратцѣ речемъ о сихъ, елика суть написана въ святомъ писаніи, въ законѣ же и пророцѣхъ и псалмѣхъ, и яже въ откровеніи святаго апостола Іоана Богослова, и прочіи святіи, отрицающе идолы, и святіи апостоли вси. Вѣдомо да будетъ благочестію твоему, яко вся сихъ разумѣніа о языческихъ идолѣхъ писана.

О нашихъ же пишетъ и великій въ божественнѣй премудрости священичъ Деонисіе, Павловъ съсуда избранныаго ученикъ, сице глаголя: яко убо въ лѣноту предложишася образы безобразныхъ, ни едину вину речемъ мѣры человѣческаго разума немоущимъ кромѣ видимыхъ на умная взятися видѣніа. Тѣмже и реченія невещественная вещественными образы уразличивъ предасть, яко да по мѣрѣ мы сами отъ видимыхъ священныхъ зданій на простыи и необразныи възмемся възводи и подобіа: яже убо видимыа храмовъ доброты благолѣпіа помышляя изображеніе, и яже чювственнаго ка || (62) ндіа благоуханіе, въображеніе умнаго преданія, и безвещественнаго свѣтодапіа образы, вещная свѣща, и тайное священодѣйство Іисусова причащенія, и елика и иная небеснымъ убо существомъ премирне, памъ же вся въ образѣхъ предашася.

Врази же истинні, за нихже Христосъ туне умре, не покаряются сихъ богоносныхъ ученію, яже церкви Божіа утврждаютъ и все христіанское житіе украшаютъ. А еже беру себѣ на помощь святого Епифанья, се обличеніе будетъ имъ. Видѣвъ бо Епифаніе неподписанно имя на немъ и непознаваемъ образъ, чій есть, повелѣ упразднити его. Тако бо и преданіе имать—скаженному не кланятися образу.

Не подобаетъ же дивитися намъ о невѣжествующихъ и заблуждшихъ, но паче молитися о нихъ: еда дастъ имъ Богъ покааніе въ разумъ истинны възникнути имъ отъ діавольскія сѣти. Живи, уловени отъ него въ того вѣлю, да не обидимы будемъ отъ сатаны, не неразумаваемъ бо умышленія его.

Много имѣхъ писати, || (об. 62) но трудно ми вскорѣ о всѣхъ речахъ писати. Надѣюжеся, Богу поспѣшествующу, на вся худы нынѣшнихъ ересей обще списати обличеніе, елика они умышляютъ лживыми выклады смутити церковь Божію и правую вѣру безъ вѣсти сѣтворити. Но жестоко будетъ имъ противу рожну прати.

Прочее, здравъ буди о Христѣ и въ божественомъ разумѣ просвѣщенъ съ всѣмъ рожаемъ дому вашей милости и со всѣми православными христіяны. Аминь.

|| (63) Того же посланіе до Ивана За-
ръцкаго. Въпросъ: [о заколени агнца,
яко то есть вещь²⁾].

Проси нѣкто Христолюбива старца, да напишетъ ему о новопрозябшихъ ересехъ, глаголемыхъ Люторскихъ. И прѣвѣе въпроси: литургія имать ли быти въ христіанской церкви, или ни? Понеже Люторове глаголютъ то быти

чары, паче же—о заколени агнца, якъ то есть вещь противна. Богу и святому его писанію, и приѣмлютъ собѣ въ помощь писанное отъ Павла апостола ко Евреомъ: се бо сѣтвори, рече, единою възнеся³⁾, и прочая, а вы-дей, глаголютъ, на всякъ день Христа закалаете. И о святыхъ иконахъ—подобаетъ ли почитати ихъ и поклонятися имъ? Также и о отшедшихъ святыхъ—призывать ли ихъ на помощь, и имѣють ли дръзновеніе къ Богу молитися о насъ и о грѣсѣхъ нашихъ, яко да ихъ ради молитовъ намъ грѣхъ отпуститъ?

О⁴⁾ таковыхъ въпросѣхъ, которыи таковымъ обычаемъ въпрошаетъ, нѣсть потребы отвѣщавати. А понеже о вашей любви надежду имамы добру, яко аще неискусенъ въпросъ, обаче не отъ врага церкви Божіи, якоже отступници ея, но отъ хотящаго истинну навывнути, || (об. 63) тѣмже, ради вашей молбы, забываемъ скудости ума нашего, яко нѣсмъ доволенъ въ таковыхъ смѣлости показуя, ниже бо вмѣститъ слухъ благочестивыхъ понести, наипаче о таковыхъ божественныхъ и неизреченныхъ вещѣхъ, ихже церкви Божіа отъ святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ приимши въ таинствѣ отъ вѣстокъ солнечныхъ даже и до запада по всей вселеннѣй отъ начала и донныѣ цѣла и невредна съблюдаютъ православныхъ благочестивая преданія, и нѣсть лѣзъ о таковыхъ глаголати, имать ли то и то быти, якоже бы о новыхъ нѣкихъ обычаехъ, а не отъ начала бывшихъ.

Подобаетъ же намъ смиритися предъ Богомъ, а не высѣкая мудрствовати, и не внимати прелщеннымъ ругателемъ и досадителемъ. Таковѣи бо чюжи цар-

³⁾ На полѣ киноварью: «отвѣтъ».

⁴⁾ Евр., гл. 7, ст. 27: «се бо сотвори единою, себе принесъ»; гл. 9, ст. 28: «единою принесеса».

²⁾ Зачеркнуто.

ствіа Божіа, по апостолу. Они бо отъ лукаваго духа подвижи, отъ рвенія противятся истинѣ, повинующеся неправдѣ, всякіа хулы умышляютъ на церковныя уставы и на вся благочестивыя православныхъ христіанъ обычая. По реченному: положиша небеси уста своя, и (64) а языкъ ихъ проходя по земли прѣсть съ старымъ зміемъ яды не престаесть. Тѣмже недостойтъ намъ дивитися, ни стужати си о невѣднцхъ и заблудшихъ, но паче молитися о нихъ, еда когда дастъ имъ Богъ покаяніе въ разумъ истинны възникнути имъ отъ діаволскіа сѣти, живы, уловлены отъ него въ гордыню его и пути смиреніе не познавають, ходяще въ прелести огня ихъ и въ свѣтѣ пламени, егоже сами въспалиша и солища правды не видѣша, рекшаго: научитесь отъ мене, яко кротокъ есмь и смиренъ сердцемъ, и прочая. И пакы: аще кто любитъ мя, заповѣди моя да соблюдаетъ. Попеже заповѣдь Господня свѣтла, просвѣщающа очи. Си же, прескочивше дѣяніе, имже зрительнъ умъ, взыскаша видѣніе ¹⁾, еже не бываетъ преже съвършеннаго очищенія. Тѣмже отъ праваго разума отврѣженъ быша, якоже онъ обесрамявыйся вніти на бракъ въ скверныхъ одѣяніихъ,—и отъ слуха ушесъ токмо и отъ чернила писменъ сроднаго темности ума ихъ. Сего ради глаголетъ нѣкто отъ премудрыхъ святыхъ: аще не будетъ чиста зѣбѣ (об. 64) шца ока душа твоя, да не дрѣзнеша възрѣти на кругъ солнца, да не лишиши самъ себе и тоя малыя зари, еже есть простая вѣра и смиреніе и малая дѣла, яже по силѣ твоей, и отврѣженъ будеша въ тму прелести виѣшнѣя. Ходяще бо, рече, въ тѣлѣ, отходимъ отъ Бога. Почто? Запе

¹⁾ На полѣ позднѣйшимъ почеркомъ: «поступи на дѣяніе, потомъ успѣешь и въ видѣніе».

вѣроу, яже отъ слуха точію ходимъ, а не видѣніемъ. Видѣніе же слуха извѣстнѣе. Видѣніе бо преже дѣяніа боязни Божіа въ погибель вносятъ на сіе преже времени дрѣзающихъ. А до нележе въ мѣстѣ тѣлесномъ затворены есмы, потребно естъ тщливомъ быти намъ въ дѣлѣхъ покаяніа, въ страстѣ Божіи—той бо зачало истинныя премудрости. Егда же сътворитъ кто плоды достойны покаяніа и вѣренъ будетъ въ части сей прѣвѣй, еже умрѣтвяти уди сущая на земли, тогда дается сила, нѣкая души неизреченна — къ видѣнію Божественному духомъ простѣратися.

Сіа же не туне писахомъ, но полезно къ видѣнію нынѣшняго времени. Попеже мнози днесъ полны суще страстей, лишесловуютъ и млади суще умомъ яже бестрастныхъ дѣло взымаютъ, забывше себе, дрѣзостне о таинствахъ | (65) предають словеса, не разумѣюще ни яже глаголютъ, ни о нихъ же утверждаются. Не можетъ бо смущенный умъ, наипачеже опіаненный мнѣніемъ, рассудити достойне, и разлучити божественная отъ человѣческихъ. Тѣмже, глаголетъ апостолъ, аще кто себе мнитъ видѣти, что не уразумѣ ²⁾ якоже достойтъ разумѣти, понеже плотскій разумъ противенъ естъ вѣрѣ Божіи.

Аще бо и глаголютъ духоборци вѣру имѣти; но отъ плодовъ ихъ, паче же и отъ словесъ хулныхъ, познавають, вшегда празную, пачеже мертвую, свою вѣру, на языцѣхъ лежащую, а не въ сердци, якоже лыщеніе на удици предложше, и христіанскимъ именемъ, якоже овчиною, закривающе сущаго въ нихъ еретическіа прелести кумира, иже божественныя службы священнодѣйство, иже Святѣмъ Духомъ указанно, положенно,—чары и плясанія быти глаго-

²⁾ См. выше, столб. 1215-й, прим. 2-е.

лють. Егоже ради не духовборци, но вправду и богоборци, и ругатели святымъ, и христіанохулніи нарицають богоносницѣ отци. Не днесъ бо точію, но и въ древнихъ лѣтѣхъ бывали антихристи мнози, по Іоану. Аще и самъ тѣлесне не явился, || (об. 65) но лукавыми съсуды духа его мнози преблазнишася. Тѣмъ непразно имя, но отъ дѣйства сице нарекошася.

А еже о заколеніи агнца, имже божественныя страсти Христовы Божіи священники на божественномъ жрѣтвеницѣ образуютъ съ всяцѣмъ благоговѣнствомъ и чистотою сръдечною, святохулники же, по своему ругательскому разуму, знову Христа закалати глаголють.

Убо прекланяеши ли уши свои къ таковому богомерзкимъ хуламъ? И како христіанинъ правый будещи, а еретическое злоуміе въ мысли обнося и растлѣвая си боголюбезный разумъ, и тако помалу прельщаемъ съврѣше[н]не въ дно адово премести ихъ потопленъ будещи, яко и мнози пострадаша? Мнящеися быти разумны обюродѣи, измѣнивши просту вѣру на лжеименитый разумъ растлѣнныхъ чѣловѣкъ умомъ и отпадшихъ отъ истинны, понеже плоти сущей крови духовне мудрствовать не възмогша, идѣже бо не священно образуемы видимъ мы священнодѣйствомъ | (66) Христовы страсти, по апостолскому преданію и богоносныхъ отецъ ученію. Тамо не нарицается причастіе тѣла Христова, но простый хлѣбъ, пачеже блазньство нѣкое самозаконныя прелести. А еже глаголютъ противно Богу таковое богопреданное великое священнодѣйство, се и намъ вѣдомо, яко противно Богу ихъ.

Кто же есть Богъ ихъ?

Богъ вѣка сего ³⁾, егоже называетъ

³⁾ На полѣ позднѣйшимъ почеркомъ: «Не

новалъ Павелъ, который ослѣпилъ разумъ ихъ зловѣріемъ, не вѣсѣти имъ свѣту благовѣстіа славы Христовы, иже есть образъ Бога невидимаго. А отъ сего можемъ разумѣти, яко затмѣни сугъ въ евангеліи Христовѣ. Понеже ко Моисейскому закону обратилися и, вмѣсто евангеліа, десятословіе проповѣдаютъ, егоже ни самъ Христосъ, ниже апостоли духомъ его научиша, пачеже и отрекоша повсюду. И по апостолѣхъ колико бѣ святыхъ церковныхъ учителей, и ни единъ же отъ нихъ десятословіе никогдаже навѣнчъ, вѣдѣище, яко въ законѣ оправдающеися благодати Божіа отпадаютъ. Глаголють бо темни о свѣтѣ, яко зеркало есть десятословіе. Павелъ же глаголетъ: аще есть покровенно евангеліе наше въ погнбающихъ есть покрыто, || (об. 66) и прочая. Аще ли глаголютъ вѣровати евангелію, въ словесѣхъ точію вѣру обносятъ вѣтце, и толкуютъ все богодухновенно писаніе неправу по своему злоумію, якоже отецъ лжи подлагаетъ имъ. Того ради и всѣхъ святыхъ богоносныхъ отецъ книгъ не приемиютъ, иже, яко чадолюбивыи отци напсавше, оставиша намъ сказаніе ветхаго и новаго завѣта, не просто, но Святымъ Духомъ храняще насъ отъ неправыхъ сказаній съпротивнаго духа.

А еже ко Ев[р]еомъ писалъ святой апостолъ Павелъ, яко Христосъ единою о грѣсѣхъ пострада, и прочая, — сіе рече Павелъ не яко не быти приношенію и жертвѣ безкровной и прочему священнодѣйству (имиже по бо-

единого вѣка, но той же Богъ и всѣхъ вѣковъ, который ослѣпилъ, си есть попустилъ ихъ въ суетѣ ума своего прелстатися. Богъ вѣка сего—Богъ мысли ихъ: глаголется напосителне, а не утвердителне. И Богъ убо всегда свѣтъ есть; ослѣни же ихъ злоба ихъ и не увидѣша танихъ Божіихъ».

гословіи святое богодѣйство Христово видне знаменуютъ и прежде въ словесъ въспѣтая божественнымъ священодѣйств[в]омъ въ видѣніе приводятъ предлежимими образы), по отвѣдя съмѣніе Іудейское отъ службы сѣни ветхаго закона. Ищетъ бо тогдашняго священства службы, рече: яко даже до времени испра || (67) вленія належаща сѣа. Христосъ же пришедъ архіерей жртву себе принесъ вѣчно избавленіе сътвори. Разумѣже лежитъ сѣце. Понеже въ начало провѣди множество Жидовъ вѣровавшие въ Христа крестившася, еще же съвършеннаго въ вѣрѣ разума не вси сподобившася; невѣрующіи же Іудеи стужаху, глаголюще: яко не можете спастися, не приносяще жртвъ по закону о грѣсѣхъ. Ради сего написалъ апостоль, а не якоже Люторове глаголють, заблуждше отъ чрева, занеже законныя служба образъ быше службамъ христіанскимъ, [Христовыхъ же служебъ священнодѣйство образъ быше христіанскимъ] ¹⁾. Христовыхъ же служебъ священнодѣйство образъ суть небеснымъ, и елика небеснымъ существомъ невещественне и премирне, намъ же вся въ образѣхъ предана бяху. Тѣмъ же посредѣ законнаго же и небеснаго наше священнодѣйство средою края вѣка обоимъ касаяся, исполненіе бо законныя службы, яже въ насъ священная служба. Не приде бо разорити закона Христосъ, но на лѣпшее престроить. И се являя Малахіомъ пророкомъ, глаголаше: еда обинуся лицъ вашихъ ²⁾, глаголетъ Господь, вскую ми приносите се и се, яко отъ востокъ солнца даже || (об. 67) до западъ прославлюся въ языцѣхъ, и на всякомъ мѣстѣ кадило приносится имени моему

и жртва чиста, понеже Іудейская жртва въ единомъ Іерусалимѣ, а не [въ] всякомъ мѣстѣ.

Якоже явленіи наша христіанская служба и кадило въ всякой церкви Богу приносится въ имя его и жртва чиста, а еже кромѣ церкви въ простомъ дому приношенію бывати кромѣ велика нужда, сѣа Аріанскія ереси предаіе, а не православныхъ велѣній, еже пріаши и нынѣ Жиды необрѣзанныи или, паче рещи, Татарове крещенныи, враги креста Христова, и всѣмъ христіанскимъ богопреданнымъ благостояніемъ съпротивостоятеле: непотребѣ, глаголюще, церквѣ сихъ видимыхъ. Пишетъ бо Павелъ: вы есте церкви Бога жива.

О, безуміа! Аще сѣце бы было по вашему разуму, то уже непотребѣ и самого причастіа Тѣла Христова: глаголетъ бо тойже апостоль: «братіе, вы есте тѣло Христово!» Видите сами, каково строитиво разумѣваете и не боитесь своя вѣчныя погибели!

О святыхъ же и честныхъ || (68) иконахъ сѣце мудрствуемъ: якоже изначала пріять святая съборная церкви отъ святыхъ апостолъ и святыхъ отецъ. Обрѣтаемъ бо въ всемъ божественномъ писаніи разнство вѣдати въ вещьхъ, якоже въ писанныхъ, такоже и въ образѣхъ, и въ всякихъ възложенныхъ, именемъ точію и разнствомъ и разумомъ, въ чіе имя кождо и которымъ разумомъ бываемое бываетъ. Ино есть церковь Божіа, и ино церковь ложныхъ боговъ. Отъ тѣхъже вещей ³⁾ обрѣ сѣставлены; и ова убо почитаема отъ благочестивыхъ, яко жилище имени его, ова же небрегома и безчестуема, зане въ имя бѣсѣвъ и растлѣнныхъ человѣкъ отъ ложныхъ басней сѣставлен-

¹⁾ Вставлено на полѣ.

²⁾ Малах., гл. 2, ст. 9.

³⁾ жъ зачеркнуто, а сверху поставлено ѿ, т. е. «вещей».

на. Поклонюся бо, рече Давидъ, къ церк-
ви святѣй твоей. И паки: възнепави-
дѣхъ церкви лукавыхъ, якоже ерети-
ческія сънмици и раздоры враждую-
щихъ на церковь Божию. Сиде и о об-
разѣхъ рече Великій въ божественныхъ
Василіе, яко честь образа на прѣвооб-
разное въсходитъ. Сего ради и въплот-
неніе Спасителя нашего—схоженіе къ
нашимъ немощемъ пменуемъ. Понеже
вѣдѣи прже бытіа немощное наше и
гни || (об. 68) лость помысла—немогущимъ
человѣкомъ, кромѣ посредства видимыхъ
вещей, на умная възнести видѣніа въ-
сходъ съестествовъ къ премирнымъ по-
каза намъ, видимыми невидимая из-
образи, предастъ и человѣчьскимъ боже-
ственная, яко да по мѣрѣ мы сами отъ
священнѣйшихъ зданій на простѣи и
необразныя възмемся възводы и подо-
біа. Якоже глаголетъ великій въ бо-
гословіи Деонисіе: тѣмже въ лѣпоту,
рече, предложинася образы безобраз-
ныхъ и зраци безрачныхъ, и прочая. И
се не словесы токмо, но и вещми увѣ-
решно. Се убо прже дастъ Богъ муд-
рость человѣкомъ. Яко и Елпидіи лю-
бомудрыци, яко мощно отъ тварей по-
знати творца, обаче невъзмогоша, но
тварь обоготвориша и въ прелесть мно-
гобожіа испадоша. Подобне же и сынове
Израилеви—въ Египетскія идола. По
изведеніи же оттуду, толлика знаменія
велика лже и страшная чюдеса пока-
завшу, въ Египтѣ же и въ Чермнѣмъ
мори, Богу невидимому не вѣроваша, по-
телець || (69) сѣтвориша и възнесѣша
жрътву идоломъ, и веселихуся глаго-
люще: си Бози твои, Израилю, и про-
чая. Сего ради Богъ далъ законъ на
помощь. Отъ такового многобожіа и
таковыхъ вымысловъ отводи, глаголетъ:
не сѣтвори себѣ всякъ идолъ, якоже
въ Египтѣ, и подобіе телца въ пусты-
ни, елика на небеси горѣ, якоже пре-

данныя служити въинству небесному,
жрътвъ. Молоховъ и звѣздѣ Ремфановѣ,
или якоже отъ Халдѣи почтенны
плавиты, ихже нарицаху небесныхъ
образы. Отъ нихже вины приѣмши, и
Еллини въ многобожіе заблудиша. О
нихже къ Римляномъ Павелъ пиша
въспоминаетъ, виновны творя заблужд-
шая. И се есть, еже на земли низу и
елика въ водахъ подъ землею, якоже
о волхвованіи мертвыхъ ложно състав-
ленны боги, пачеже бѣсове, иже и о
будущихъ яко вѣдущихъ въпрошати
блудуще, и якоже Вавилонскаго зміа,
и ипа многа подобна снмъ. О таковыхъ
безбожныхъ и многовидныхъ блескъ
възрапая не токмо въ десятословіи, и
вездѣ, въ законѣ, и въ пророцѣхъ, и
псалмѣхъ, и елика || (об. 69) апостоли
рекоша, и ни мнзи отъ святыхъ, а
не о Христовѣ образѣ и святыхъ его, яже
на славу Христову учиненіи быша, яко-
же глаголютъ невѣдущіи рассудити луч-
шее отъ горшаго. Аще бы се было по
опѣхъ лжеименному разуму, не бы по-
томъ повелѣлъ самъ Моусеви сѣтвори-
ти о тѣхъ же вещехъ видимыхъ образы
иѣкіа въ славу имени своему, схоженія
ради за немощь ума человѣча. И паки
въ второзаконіи: слыши, рече, Израй-
лю, Господь Богъ твой Господь единъ
есть, и прочая. Таже сходя повелѣ
Моусеви скинію сѣтворити по образу
по законному на горѣ, и кивотъ завѣ-
та, въ немже скрижали законныя и про-
чая венца въ память чюдесъ его и хе-
рувимъ славы. Сіа вся поклоняема бяху
и почитаема. Обаче недовольни быша
Иуды таковыми образы и жрътвами,
по мнзицею къ языческимъ идоломъ
жрътвы чада свои принесѣша, отсту-
пивше истиннаго Бога. А понеже за-
конъ и пророци не възмогоша человѣ-
ческое испѣлѣти естество, требоваху
бо болшаго поможенія, требовали са-

мого Сына Божія, || (70) агньца вземлющаго грѣхи міра, на откупленіе наше уготованнаго, преже сложенія міру. Иже пришедъ откупивъ насъ не токмо отъ рабощенія грѣховъ, но и отъ законныя клятвы, и не токмо свободу, но и власть далъ намъ, чадомъ Божиимъ быти вѣрующимъ въ имя Іисусъ Христово. И въспіетъ Павелъ глаголя: Богъ явился въ плоти.

Аще ли Богъ явился въ тѣлѣ, то уже добре смотривше святіи апостоли и богоносніи отци Духомъ Святымъ преда[ша] ¹⁾ церкви Божіи написанъ образъ имѣти Господа нашего Іисусъ Христа и Пречистыя его Матере по плоти на въспоминаніе неложнаго его въчеловѣченія, такоже и святыхъ угодниковъ его на въспоминаніе добраго житія ихъ.

Но нѣкоторіи безумніи чловѣци, Жидовская мудретвующе и зависть имуще на святыхъ, яже убо Христа не отвѣргутся, въ лицемѣріи же злобу съкрывше не явленно нѣкако всячески церковнаа преданія и вся чини ея смутити и безъ вѣсти сътворити подвижутся. Сичевымъ бо образомъ аще възмогутъ, за тымъ надѣются удобъ и отъ вѣри Христовы отвести въ сичевыхъ съблзвившихся.

Но да не будетъ никомуже отъ благо|| (об. 70) честивыхъ яту быти онѣхъ прелестію. Да не погубимъ, яже дѣлаемъ добрая.

Се бо уже нѣціи отъ многія просто-ты превратилися въ послѣдъ лукавства ихъ и ревности показывают прелести, яко по истиннѣ ослѣпше страстію хвалятъ свою погибель.

Не учини събѣ всяко подобіе—такое пишетъ. То почто самъ паки повелѣ сътворити подобія херувимская? Тако

¹⁾ Написано позднѣйшею рукою сверху.

несмыслены быша, яко и самого Бога не единогласно сътвориша, и Моисея преступника закону, и всѣхъ пророкъ. Обычай бо бѣ и въ ветхомъ законѣ почитати божественная честне и покланятися, не боготворяще вещей, но честію видимою невидимаго Бога почитающе. Аще жетогда сиде бѣ, что речемъ о нынѣшнемъ заблужденіи? Толико съжени сѣ нѣціи своею съвѣстію, яко равно положить Спасовъ образъ съ Аполоновымъ кумиромъ! Вираду пишетъ святой Іоанъ Дамаскинъ глаголя: не описуемъ божества. Не лжите, слѣпціи! Просто бо и невидимо и незрительно есть, но плоти подобіе написуемъ || (71) и покланятися, и вѣрою славимъ рождшую Господа Чистую Дѣву.

Много указанья привелъ быхъ отъ божественныхъ писаній, но уже на путь ѣхати понуждають: не имамъ времени. Для Бога, не диві!

А о святыхъ такоже, якоже дръжитъ святая съборная и апостолская церкви, отъ начала пріемши отъ святыхъ апостолъ и святыхъ отецъ и вселенскихъ съборъ постановленіе,— тако будемъ дръжати, пеже новыхъ неправыхъ наукъ. Се бо и въ ветхомъ писаніи обрѣтаемъ святыхъ, смиряющихъ себе и ради отшедшихъ молящихся помилованомъ быти имъ. Ибо святіи тріе отроци ввержени суще въ печь, имени ради Божія отъ нечестивыхъ, въ пѣспи своей между прочими пѣніи и сіе глаголаху: не предаждь насъ до конца, имени твоего ради, Авраама ради, и възлюбленнаго отъ тебе Ісаака ради раба твоего и Израиля святаго твоего.

Видиши ли смиреніе святыхъ? О любви Божіи душа своя предаша, и еще не дръзаютъ сами о събѣ молитися, но святыхъ отецъ поминаху. И при Езикии глагола Богъ: защину градъ сей мене ради и Давида ради раба моего.

|| (об. 71) Видиши ли, како Богъ живыя, ради отшедшихъ, милуетъ? И паки: повнегда съгрѣшити Съломену, раздѣлити царство его, отвѣщавъ Богъ рече: обаче въ животѣ твоёмъ не сотворю сего, ради Давида -отца твоего. И на гробѣ пророка Іелісея мертваго въскреси. Зриши ли, яко мертваго въскреси мертвый? Тако Богъ прославляетъ святыхъ и любитъ почитаемымъ имъ, попеже слава и безчестіе святыхъ на самого Бога въсходить.

Сіа въ ветхомъ отъ многихъ мало въспоманухъ.

Еретици же, завидяще славѣ святыхъ, еяже получиша отъ Бога, умрълыми нарицають по реченному: яко вменишася въ очію безумныхъ умрѣти. Здѣ убо святыи, обрученіе духа приѣмше, яко зеркаломъ въ гаданіи, зряху божественная, по разрѣшеніи же тѣла лицемъ къ лицу. Тѣмже и по отшествіи отсюду святыхъ душа дѣ[й]ствены въ Дусѣ Святѣмъ, и молятся о насъ, аще и мы сами поспѣшествуемъ, а не съпротивная творимъ.

Въ повѣмъ же завѣтѣ извѣстіе у || (72) вѣдѣхомъ отъ самого Бога глаголюща: Богъ нѣсть Богъ мертвыхъ, но Богъ живыхъ; вси бо тому живи суть.

А еже колика знаменія и чудеса молитвами своими святіи и въ животѣ семъ и по смерти сътвориша аще бы хотѣлъ кто исчести ихъ,—паче песка умножатся.

И аще хочещи извѣстіе вѣдѣти, прочитай житія святыхъ, и не вѣстребуеши отъ инѣхъ научитися, аще съвѣрою будещи прочитати. Обычай бо есть невѣрію ползу погубляти. И въ всѣхъ списанихъ обрѣтаемъ, яко и сами святіи въ житіи семъ призывали отшедшихъ святыхъ на молитву. И съборная церковь преданія ²⁾

²⁾ Въ подлинникѣ: «предая». Эта ошибка поправлена позднѣйшею рукою.

имать отъ святыхъ апостолъ изначала, отшедшихъ святыхъ, неумръвшихъ, но яко живыхъ проповѣдати. Въ псалмѣ пѣніи же святаго събранія мысль псалмомъ—еже (отъ) ³⁾ Бога и того ближняя угодники похваляти.

А еже тогда избыло отъ насъ, внегда писахомъ и божественнѣй литургіи, нѣсть празно и днесъ приложити, ради безбожныхъ ругателей. Глаголють бо въ безуміи своемъ, яко за здравіе и за упокой || (об. 72) приносятъ. И се есть апостолское предашіе. Пишетъ святыи апостолъ къ Тимофею: молю прежде всего, творити мольбы и молитвы, прошенія и благодаренія за вся чловѣки, за царя и за всѣхъ, иже въ власти сущихъ, да тихо и безмольвно житіе поживемъ ⁴⁾, и прочая. Благодареніе же сказуютъ святыи, еже надъ хлѣбомъ предложеннымъ въ священную службу, се есть, еже глаголется: за здравіе. Также и отшедшихъ святыхъ, иже въ благочестіи житіе скончавшихъ, не-расторженіе надъ божественнымъ жрѣтвеникомъ написана имена ихъ мѣти. Еже и тайная святыхъ поменникъ проповѣдь именуется, еже по нынѣшнему обычаю глаголють: за упокой. О семъ пишетъ святыи Деонисіе: аще и инако днесъ отъ неразумія бывають нѣка по чловѣческому разуму, но мы точію святыхъ апостолъ и святыхъ отецъ преданія поминаемъ, якоже бысть отъ начала. Паки еще иная глаголють, иже отъ своего невѣрія изумлени и піани суще не отъ вина, но отъ своего презорства, по пророку глаголющему: горе упивающимся не отъ вина! || (73) Есть бо и кромѣ вина упиватися и, трезву сущу, отъ своея похоти, яко отъ вина изумлятися, и въ прелщенномъ разумѣ валятися, иже всюды Духу Свя-

³⁾ Вычеркнуто киноварью.

⁴⁾ 1 Тимое., гл. 2, ст. 1—2.

тому противляющеися глаголють: яко празно за умръшихъ молитися, или приношеніе, или мидостиня творити. Мы же въ ветхомъ прѣвѣ обрѣтаемъ въ божественомъ писаніи, яко Іуда Маккавей, похвалный судіа въ Израили, послалъ въ Іерусалимъ дванадесять драхмъ сребра, да будетъ приношеніе за грѣхи умръшихъ людей. И апостолское правило повелѣваетъ за умръшихъ молитися, и отъ имѣнія ихъ подавати убогимъ, яко велию ползу творять сіа отшедшимъ душамъ. Се же (рѣша) глаголемъ о благочестивыхъ. О нечестивыхъ же еще и всего міра богатство отдаси убогимъ, ничтоже ползуеши, и прочаа. А еже пишеть: въ адѣ же кто исповѣстѣтся, и еже ты въздаси комуждо по дѣломъ его, и прочая таковая не нынѣ, но въ второмъ пришествіи мѣсто имать исполнитися. Нынѣ же еще торгъ перазыдеся, другъ другу тяготы посимъ || (об. 73) и помагаемъ, исполняюще законъ Христовъ, зане любовь смертію не пресѣкается. Купимъ масло къ свѣтилникомъ нашимъ, да не тогда безъ успѣха глаголемъ: Господи, Господи (не) ¹⁾ отверзи намъ ²⁾, но съ мудрыми дѣлами чрътога получитьи сподобимся.

Благодатію и челоуѣколюбіемъ Господа нашего Іисуса Христа, емуже слава съ Отцемъ и Святымъ Духомъ нынѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ. Аминь.

Посланіе до Симона еретика Будного.

Възлюбленный брате Симоне!

Брата же нарицаемъ для общаго челоуѣкомъ прироженія. Зловѣрія же ради лжеименитаго разума, егоже приемиште на отврѣженіе благочестивыхъ дог-

¹⁾ Зачеркнуто: книжарью.

²⁾ Поправлено изъ «насъ».

мать. святыхъ съборныхъ апостолскія церкви не лѣтъ есть тако именovati. Да не съжиждемъ нѣкіа отъ ненаученыхъ вашея мудрствовати злѣ, и повинни будемъ суду рекшаго: блюдете, да не съблзните единаго отъ малыхъ сихъ. И паки: уне есть, да жръновъ ослий обѣшенъ будетъ на вши его, и потопленъ бы былъ, неже да съблзнить малыхъ сихъ единаго, и прочаа. || (74) И апостолъ, иже брашнаго ради неразсуженія съблзняющихъ братію немощныхъ съвѣстію въ Христа съгрѣшати отвѣщааетъ: и аще въ сицевыхъ таковъ страшенъ судъ съблзняющихъ, кое осужденіе ждати подобаетъ, иже вѣру Божію нечистыми ереми оскверняющимъ и святаа писанія развращающимъ кривосказаніемъ, и иже отъ нихъ неразсужающимъ ради немощи ихъ. Не всемъ бо есть вѣра, ни же въ всехъ разумъ. Должны, рече апостолъ, суть силніи немощи немощныхъ посити, а не събѣ угаждати.

Вѣмъ! Извѣстно ми есть о Христѣ Іисусѣ, яко никтоже отъ иже варварскаа мудрствующихъ повредити можетъ вѣрныхъ, познавшихъ истину сущихъ иже въ божественныхъ книгахъ неразвращенными мыслями въспитанныхъ. Но понеже повелѣваемы есмы по свою комуждо ползу едину блусти, по паче и братіяа, аще ли не тако, то уже не по любви ходя познавается, еяже ради Христосъ прииде. Не по любви же ходий, мертву и недѣйственну вѣру иже въ Христа показываетъ. Вѣра бо есть спасающія насъ не празнаа, || (об. 74) по любовію дѣйствуема. На таковыхъ нѣсть закона. Въ законѣ же оправдающіися, благодати отпадоша. За таковыхъ Христосъ тупе умре, по божественному апостолу.

Время же есть, прочее, противу въпросу твоей милости отвѣщати, по-

неже просилъ еси яко бы отписати [ми] ³⁾ до милости твоей, въ чемъ ми ся не добре видѣло въ повоѣ вашей пауцѣ. И я(ко) ⁴⁾ отписалъ еще и краткими словеса, единаче же все печестіе еретическіа лъсти пазнаменахъ. И мощію прочетному познати, како въ таковыхъ новыхъ наукахъ тайна дѣтсѣ антихристовѣа безаконіа. И отписалъ еси къ намъ, яко бы часу не мѣлъ еси противъ на то отписати достаточне. Хотя же реклъ еси коротко писано, але дѣла много, для того потреба часу не малого. И имѣлъ еси волю отписати, и не писалъ еси.

А потомъ пишешъ до насъ, пытаючи, што ся намъ видѣтъ по той книжкѣ, которую пово друковали есте ⁵⁾ въ Несвижу, се же «Катихисисъ» нарицаете по-Грецьку, выкладаете же по-Руску: «то есть, наука стародавняя || (75) христіанская» и прочая, аже въ надписанихъ, и елика до освещенныхъ книжкатъ и пановъ ихъ милости пановъ Николаевъ Радивиловъ листъ, потомъ ко всѣмъ благовѣрнымъ христіаномъ изыма Греческаго предисловіе въ «Катихисію» (здѣ «Катихисисъ» выкладаете [на] Словенскій: «Оглашеніе или гласовомъ ученіе»?)

Тако убо, въ преднихъ, перины ⁶⁾, мизки велми пос[т]лали есте; муситъ же поламати кости възлегій на нихъ, рекши—мужство душевное погубити и, вмѣсто ревнителя добрымъ дѣломъ, без-

³⁾ Позднѣйшею рукою добавлено.

⁴⁾ Зачеркнуто кинноварью.

⁵⁾ Позднѣйшая рука замѣтила на полѣ: «Сію книжку видалъ и довольно читалъ, тому лѣтъ 20 есть. А печатала въ Несвижу накладомъ пановъ Матеѣя Кавечинскаго, Лаврентія Крышковскаго, Симопа Буднаго».

⁶⁾ Тою же рукою отмѣчено: «Правда, что есть тамъ перина, о сошествіи во адъ, отъ неяже года-едва не полтора болѣла и мой голова».

дѣлна и петверда и раслабленна нѣкакѣ устроити. А аже, по сихъ, подтою мягкостію и пожа остры уготовасте, не тѣлеса закалающа (мнѣ бы было злое), но душа злымъ ученіемъ вѣчной смерти предающе, съ благоувлеченіемъ словесъ по реченному: умягченны суть словеса ихъ паче елея, и та суть стрѣлы лукаваго раждежены състрѣляти въ мрацѣ, аще възможно и правия сердцемъ, но праведна помощь отъ Бога таковыхъ спасающаго. || (об.75) Елици бо съ растлѣннымъ разумомъ, по челоукоугодію и тщеславію и приобрѣтѣніа ради имѣній свѣта сего, мнятся проходить добродѣтель, сіи впадаютъ въ таковыя прелести, Богу по развращенному ихъ сердцу попускающе отъ своѣхъ имъ похоти привлеченомъ прелестися. Пишетъ бо нѣкій отъ святыхъ, яко певъзможно челоуку, правѣ живушу и благочестне мудрствующу, оставлепу быти, впасти въ нѣкое прервѣшеніе срамное, или въ прелестъ бѣсовскую. Но они, которіи любятъ зватися отъ челоука учителими, иже сами презвитерми ся поставляютъ и быскопы ся прозываютъ, въ которыхъ въ словеси(хъ) ⁷⁾ царство Божіе, а не въ силѣ Бога бо исповѣдаютъ вѣдати, дѣлы же того отметаються; которіи не пребываютъ въ своихъ мѣрахъ, иже отъ великіа гордости надуты къ высѣкимъ подносятся, аже отъ святыхъ апостолъ преданыя церковныя уставы и богоносныхъ отецъ Духомъ Святымъ потверженная и отъ всѣхъ православныхъ христіанъ съгласно повсюду хранимыя разоряти покушаются. Въ нѣкихъ же мѣстѣхъ и разориша поупуценіемъ Божиимъ, прельстивше нѣкоторыхъ отъ владущихъ и, вмѣсто божественныхъ онѣхъ правилъ, своя вы-

⁷⁾ ~~хъ~~ зачеркнуто кинноварью.

мысли, паче же истиннѣе рещи—свою самозаконную лѣсть пищуще, и улажающе слухи богатыхъ въ лѣности сущихъ ласкательными словеси свободу имъ обѣщавающе, — сами раби страстемъ.

Не гнѣвайся, милый брате, на иже правду глаголющаго ти. Понеже Богъ вѣсть, яко не для чего иного, развѣ пользы ради душа твоя, своей же свѣсти воспоминаая, глаголю сіа. Ни же бо мы сами съврѣшенне въ ветхаго человѣка облекохомся, обаче яко въ искусѣ бывше, таковыхъ дѣтскихъ начинаний, еже вы нынѣ, яко бы съврѣшенны, разума достигше, хвалитесь сатанскимъ богословіемъ, истинною же—богоборствомъ. Вымысли сіа суть древнихъ проклятыхъ ересей начальниковъ, глаголю же отъ Жидовъ прельщенного Льва Исаврянина, который началъ иконоборную ересь, || (об. 76) и Константина Гноименитаго и подобныхъ имъ надмленныхъ злобѣсныхъ хулниковъ. И аще бы истиненъ былъ онѣхъ или, паче рещи, вашъ разумъ, подобаше вамъ съгласномъ быти съ всѣми святыми богословци, и вселенскихъ учителей толикъ облакъ облажащъ имуще, которые Богомъ свидѣльствованы, ихже имена въ книгахъ животныхъ.

Для того, възлюбленный брате, потреба намъ, гордость всяку отложившемъ, отеческимъ путемъ, иже отъ преподобныхъ ногъ топтанымъ, ходити, тожде мудрствовать и тому же правилу прилагатися, по апостолу, а не соотвѣдниси христіанохулникомъ и досадителемъ, которіи царствіа Божіа не наслѣдуютъ, по апостолскому гласу. Показаніемъ бо гордымъ паденіе ихъ. Нѣсть же горшаго паденія, якоже отпаднути правдыаго святыхъ ученія, елика научиша отъ Святаго Духа навикше ска-

занія ветхаго же и новаго завѣта, и елика не писаніемъ предади церковныя обычая, якоже и сами пріаша отъ святыхъ апостолъ, и таковыхъ всѣхъ отсту||((77))пившемъ лжеименнаго разума еретическихъ ученій прелестію ятомъ быти. Пощади насъ, Боже! Вся бо та божественная писанія претворяють еретическіи отроци на свой прелщенный разумъ, не вѣдуще, яже по нужи или по смотрѣнію пѣкоему, временну бывше или бываемое, не подобаетъ въ законъ одержаніе пріимати, развѣ внегда время таково найдетъ; но дрѣжати законъ не церковная преданія, яже всѣмъ обще отъ святого и поклоняемаго Духа, комуждо въ своемъ чину, правила отъ святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ възглашенная, а не непщевати вины о грѣсѣхъ, якоже въ первой грани, [въ] 3 главѣ глаголетъ: яко хранить подобаетъ и неписаніемъ преданный церковный обычай яко законъ, и о семъ, яко не имамы нужда хранить Моисеова закона, заповѣдей и прочая. Суетсловесници же, хотяще свою ересь ставити, десятословіе проповѣдуютъ, яже и прежде Павелъ въ своихъ посланіяхъ: различно и многообразне отрече законъ старыхъ заповѣдей. И не самъ Павелъ отъ себе, || (об. 77) но Христосъ, рече, своими ученіи ¹⁾ упраздилъ, якоже пишеть ко Ефесяномъ, въ 2 главѣ. И въ иныхъ посланіяхъ ясно велитъ оставльшемъ Моисея къ Христову ученію ²⁾ притенци: конецъ, глаголи, закону Христосъ въ правду всякому вѣрующему, и служителя глаголетъ себе, и всѣхъ апостоловъ нову завѣту, не писмены, яже на скрижалехъ камен-

¹⁾ Поправлено изъ «писа[ніи]».

²⁾ Позднѣйшая рука отмѣтила на полѣ: «Здѣ смотри нѣсть Манихейскаго разума, понеже оправдаеть себе ниже сего».

ныхъ, но Духу и покрывалу лежати даже и до днесь на сердцихъ почитающихъ ветхій завѣтъ. Асно сказалъ намъ святей апостолъ еще въ нѣкоихъ мѣстѣхъ яко бы ссѣненно нѣкако немощи ради слышащихъ по во пришедшихъ къ вѣрѣ Жидовъ мимошедша же показываетъ того, обаче и притчами велми явно значить, яко мужа умершаго закона показываетъ. Потомъ и вѣровавшимъ въ Христа умрѣти отъ закона доводитъ, глаголя: тѣмже, братіе, и вы умросте закону тѣломъ Христовѣмъ. И въ другомъ: обручи васъ единому мужу двѣмъ чисту представить Христови. И о себѣ тоже глаголетъ Римляномъ и Коринѣяномъ, остерегаючи ихъ || (78) отъ ложныхъ апостоловъ, которые кажутъ имъ законъ Моисеовъ дръжати. Якоже и къ Галатамъ пишетъ: глаголите ми, рече, подъ закономъ хотяще быти, закона ли не слышите? Таже приточствуетъ симъ образомъ Авраамъ, рече: двѣ сына имѣ единаго отъ рабы, а другаго отъ свободныя. И помалѣ сѣя глаголетъ: преводнѣ два завѣта, единъ отъ горы Синайскія въ работу ражаяся, еже есть законъ, завѣщанный ангелы на часъ данный, якъ пѣступъ до пришествія вѣры. Пришедше же вѣрѣ, уже не подъ пѣступомъ есмы, глаголетъ, бо яко вышній Іерусалимъ свободенъ есть, яже есть всѣмъ вѣрующимъ во Христа милости. И по малѣ глаголетъ: нѣсмы рабынина чада, но свободныя; въ свободѣ убо, еюже Христосъ насъ свободилъ, стойте, а не паки подъ игомъ работы законны дръжитися, и прочая.

Симъ и таковымъ многимъ сущемъ отъ Господа же и апостолъ и отъ прочихъ святыхъ реченымъ же и написаннымъ и преданнымъ церкви Божіи, — дивуюсь, како ваша милость смѣете новы книжки писати напротивъ истинныхъ велѣній всего церковнаго исполненія и ста-

родавною хри|| (об. 78) стианскою наукою прозываете неправедно!

Часъ теперь къ вамъ рещи пророчское слово: сынове чловѣчестіи! доколдѣ тяжкосрѣди? вскую любите суетьная и ище[те] лжа, яко бы сосѣннати и безъ вѣсти сотворить правду, отца лжи споспѣшника имуще. Но и еще и до круга небесъ вознесетеса, и оттуду свержени будете, якоже и прежде васъ бывшей раскольници церкви Божіи. Никогдаже бо одолѣеть злоба добродѣтели, и истинна³⁾ неправдою побѣждена не бывала, ани будетъ! Како бо несущее сущему преодолѣеть! Вознесосте убо ся надъ самый разумъ Христовъ, и апостольски, и святыхъ богоносныхъ отецъ, которые, Духомъ Святымъ просвѣтившеса, научали. Вы же, духомъ мнѣнія прелстившеса отъ чрева, глаголете и пишете, неправду соплетающе, яже помалѣ окажемъ, якъ то вы корчемствуете слово Божіе, иная вмѣсто иныхъ сказующе, и невѣдущихъ писанія зводите въ глубокую прелести вашей яму, не боящеса хотящаго быти Божія суда и воздаянія комуждо по дѣломъ его. Глаголете бо вѣру || (79) имѣ[е]те праву въ Господа нашего Іисуса Христа. Въ устѣхъ токмо! Въ сердци же по безумныхъ нѣсть Бога. Аще бысте истинно вѣровали, якоже глаголете, како смѣли бысте развращати вѣру, добре отъ Святаго Духа поставленную, и вносити ереси погубелныя, и таящагося въ васъ волю антихриста выполнять?! Того бо есть знаки еже въноситися на всякого глаголемаго Бога или святилища. И самъ же той чловѣкъ, грѣха сынъ погубельный, постребляяй вся образы, елика на славу Христову ученія, свою икону, рекше своего образа, напишетъ, и повелить

³⁾ Въ подлинникѣ ошибка: «истинною».

ложный пророкъ всѣмъ звѣрю и иконѣ его поклонитися, якоже пишетъ въ откровеніи свѣтый Іоанъ Богословъ: и тогда уже не будете ся выговляти, но яко своего приимите и усердно поклонитесь. Нынѣ глаголете яко, уста имуть и не глаголютъ, и прочая. Прелестникову же образу и духъ даст[с]я, и усты глаголати будутъ дѣйствомъ сатанинскимъ, попускающу Богу по оубѣхъ сердцу, рекше Жидовъ и еретикъ. || (об. 79) и всѣхъ плотская мудрствующихъ, и противящихся убо истинѣ, повишующимъ же ся неправдѣ, зане любви истинны не приима снати ся имъ. Дли того попуститъ на нихъ Богъ дѣяніе лести, еже вѣровати имъ во лжу, да судъ примутъ невѣровавшихъ истинѣ, по благоволивше въ неправдѣ, якоже Павелъ повѣдалъ въ второмъ посланіи до Сулуцянъ.

И паки другое знаменіе въ васъ опого противника визнаваемъ, еже незнаменовати вамъ лица Христовымъ знаменіемъ крестнымъ, якоже изначала приять отъ святыхъ апостолъ съборная церковъ. И есть дѣйство въ васъ прелестника печати, къторую даетъ на челѣ и на деснѣхъ руцѣ, якоже сказуетъ великій таиникъ Спасова пришествія, Ефремъ Сиринъ, и иши мнози богопослѣн отци, и [же] всѣ вѣршии предпочитаху всюду и знаменуются, и хвалятся крестомъ Христовымъ. Якоже и самъ Павелъ до Галатовъ пишетъ: мнѣ, рече, не буди хвалитися токмо о крестѣ Господа нашего Іисуса Христа [и прочая] ¹⁾.

Вы же, сами прелстившеся, и ишихъ зово|| (80) дите, глаголюще, яко не о томъ крестѣ видимомъ апостолъ пишетъ.

Здѣ потребно сказати святыхъ отецъ

¹⁾ Дописано на полѣ.

праваа (сказанія) ²⁾ ученія: аще и вы не внимаете пароди оубѣхъ, которимъ отъ простоты сердца елико мощно послѣдующихъ Господеву, да не прельщени бывше погубятъ трудовъ своихъ мзду, а прежд(е) ³⁾ прельщени и бывше чужди праведныхъ мысли увидѣвши въззовутъ себе поканіемъ и съединятся паки съборнѣхъ и апостолстѣхъ свѣтѣхъ церкви отъ еретическихъ соимѣщъ отступивше. Ино бо есть образъ креста, и ино дѣяніе креста, и ино слава креста. Якоже съ всѣми свѣтлыми ясно скажутъ и Исааъ Сиріинъ: образъ креста есть или знаменіе крестное, еже креститися или знаменати лице, или и вси уди, или брашно, и на преддверіяхъ дому, на стѣнѣ, или на иконѣ написать крестъ, и [ли] ⁴⁾ верху святилища. Сіа вси образъ суть креста. Се образъ предавъ бысть отъ святыхъ апостолъ православнымъ христіаномъ, и отъ богопосланныхъ отецъ утвержено знаменіе не токмо простымъ людемъ, но и въ всѣхъ божественныхъ || (об. 80) церковныхъ свѣщеннодѣйствіяхъ. И при Константинѣ Великомъ на небеси явися звѣздами написанъ. Такой и при его (молитвѣ) ⁵⁾ сынъ Константи. Тому же [подобно] ⁶⁾ пока[заль] ⁷⁾ Богъ, яко то есть знаменіе христіанское, кумо же и на враги побѣда. Симъ знаменавшеся вси свѣтлѣ въ всѣхъ временахъ и мѣстѣхъ, и въ всѣхъ начинашихъ своихъ. Симъ знаменавшеся, христіане разнствуютъ отъ невѣрныхъ. Аще ли кто отъ гордыхъ или, паче рещи, отъ прелестныхъ, незнаменавъ лица своего животворящаго креста знаменіемъ, яко-

²⁾ Вычеркнуто киноварью.

³⁾ д вычеркнуто киноварью.

⁴⁾ Дописано позднѣе на полѣ.

⁵⁾ Зачеркнуто киноварью.

⁶⁾ Дополнено на полѣ.

⁷⁾ Дописано позднѣе на полѣ.

же имать преданіе церковное—просто поклопитися молясь Богови,—аще и мнитъ христіанинъ быти, таковъ нехристіански, по жидовски или погански молится, ругается паче, нежели молится Христу. Понеже иже по плоти мудрствующей стыдятся исповѣдати Христа распята, для того и знаменія его отбѣгаютъ. Истинною же вѣровавшимъ въ Христа—не безчестіе, по слава Христова крестъ. Иже бо, рече Господь, || (81) постыдитесь мене, сирѣчь, еже по чловѣчеству житія и страданія моихъ словесъ, сирѣчь, евангельскаго учения,—и сынъ чловѣчскій постыдится его, егда придетъ въ славу. Почто? Занеже мудрость мірская—вражда на Бога. Закону бо Христову не покараются, ани можетъ. Не дано бо есть мѣсто несъвлекашюся не съвлекъ новаго ветхаго чловѣка поити въ путь Христова смиренія⁸⁾. Таковыи вси, которіи оставили Христово учение, а къ старому закону вернулись, якобы изобрѣтъ вѣну оттуду противитися христіанскому закону и благочестивымъ обичаемъ ихъ.

Но понеже о божественномъ знаменіи креста Христова пачахомъ бесѣдовати, сіе якоже можемъ отчасти изъяснить, на прочая пойдемъ, иже бо прежде реченна суть нами вси о чувственнѣмъ крестѣ, сирѣчь о видимомъ знаменіи.

Едино же есть требѣ приложити, яко и самъ Христосъ о второмъ пришествіи бесѣдуя глаголетъ: тогда, рече, явится знаменіе чудесемъ сына чловѣческаго на небесахъ, и тогда всплачются вси колѣна земная. Явѣ, яко крестъ Христовъ явится, всплачуютъ || (об. 81) же ся вси невѣровавшии. Аще и врагомъ креста Христова не угодно се, по мы внимаемъ словесемъ Господнимъ и святымъ его. Снѣ бо, якоже и прежде

⁸⁾ Здѣсь перепутано, см. Колос. гл. 3, ст. 9—10.

рекохъ, вси святіи видимое знаменіе крестное всюду почитаху и покланяхуся, и иже паче ради страсти Христовы и въскресеіе прославляху. И мы тако дръжимъ и мудствуемъ, по преданію съборныя церкви.

Рцемъ же, прочее, что есть дѣйствіе креста Христова?

Дѣяніе креста сугубо есть, и се по сугубому естеству нашего пріемлется въ двѣ части. Ову бо, еже претерпѣти скорбы тѣлесныя болѣзни и труды, еже есть распятіе плоти у апостола знаменъ, идѣже глаголетъ: удержу ся тѣло мое и порабошу є, и прочее. Сіе ясная части души страсть исцѣляетъ. Второе дѣйство любви душевныя, еже по исцѣленіи души бываемо въ похотѣи части въ тонкости ума и пребываніе въ молитвѣ всегдашней. И аще кто въ первѣй части проходя прежде исцѣленія страстей прескочитъ ко оной второй рачителне, || (82) пачеже отъ лѣности гнѣвъ Божій приходитъ на нѣ. Что (sic) ради? Понеже не въсхотѣ законно пострадати и умрѣвити уди сущая на земли, и[по]⁹⁾ уладився слухомъ¹⁰⁾, или прочетъ писанная о такихъ, потече въ путь исполненъ мракъ. Пачеже самъ слѣпъ очима. Се же реченно есть древними святыми, якоже прежде даже умертвитися чувствителницамъ отъ немощныхъ еже отлучитися мыслемъ отъ міра, аще въсхощеть умъ взыти на крестъ, гнѣвъ находитъ на нѣ. Въсхожденіе же, напосѣющее гнѣвъ, не прѣвья части креста, еже есть распятіе [ило]ти¹¹⁾, но еже взыти въ видѣніе, идѣже и Павелъ прежде любви неключимо то показа. Не предложивъ бо подвигъ скорбей по-

⁹⁾ Поправлено на полѣ позднѣйшимъ по черкомъ.

¹⁰⁾ Поправлено на полѣ изъ «духомъ».

¹¹⁾ Дописано позднѣе на полѣ.

ложенія въ пути заповѣдей Христо-
вѣхъ, имже ходиша святїи, дръзну[въ] въ
умѣ своемъ мечтати славу креста, въ
запрещенныхъ умолкнуть съшедшимъ
на бракъ въ скверныхъ ризахъ.

Таковїи суть нынѣ глаголющїи: ду-
хомъ молимся, еже и святымъ въ вѣдѣ
семъ не каждому дается: есть бо се
установленіе будущаго вѣка; яже не дѣтъ
человѣку глаголати || (об. 82) о тако-
выхъ божественныхъ видѣнїихъ въ тѣлѣ
сущемъ. И еще: дѣяніе креста глаголется
сія неизреченная радость, понеже кре-
ста ради дарова сію Христосъ вѣрнымъ
и хранищимъ заповѣди его. Не прѣвѣ
бо рече Христосъ въпросившему юпо-
ни ходити въ слѣдъ себе, но прѣжде
увидѣ о первѣмъ его житїи, и увѣдѣвъ-
(ше) ¹⁾, яко исправилъ есть заповѣди
естественныя, тогда, яже къ совершенію
пытающу ему, исполнити повелѣ: шедъ,
рече, продаждѣ имѣніе свое, и даждѣ
нищимъ и тогда пришедъ постѣ-
дуй ми.

Видиши ли, брате, яко невѣроятно
Богу служить и мамонѣ! Опечали бо ся
о словеси, и прочая. Внегда, рече бо-
жественный Павелъ, въ трудѣхъ, мно-
жае въ ранахъ преболѣ, въ темницахъ
излише, въ смертехъ многаци, и мно-
ги бѣди исчетъ, рече: въ бѣдѣныхъ мно-
жицею, въ алчи и жажди, въ зимѣ и
наготѣ, въ постѣ мнозѣ, въ трудѣ и
подвизѣ, кромѣ внѣшнихъ нападенїи.
Се есть дѣяніе креста, сирѣчь, прича-
стіе страстемъ Христовымъ и смерти
его съобразование, егда же, глаголетъ,
прїидуть || (об. 83) въ видѣніа и откро-
венїа Господня, и прочая. Сїе слава
есть крестная, яже по побѣдѣ дѣяніа
крестнаго бываетъ великимъ святымъ
благодатїю Христовою. Въ нихже хва-
ляся апостолъ о Христовѣ крестѣ, не

¹⁾ Вычеркнуто кинноварью.

отрицасть видимаго знаменїа его, но и
напоминаеть (бо) ²⁾ Галатовъ, глаголя:
о, несмысленни Галате! кто васъ прель-
стилъ отъ нашего благовѣствованїа къ
закопу отступити? Имже предъ очима
Христосъ прѣже вымалеванъ въ васъ
распятъ ³⁾. Тѣмже и прельстившая ихъ
лжеапостолы проклиная глаголетъ: аще
кто вамъ благовѣститъ надъ то, еже
благовѣстихомъ, анефамъ да будетъ. И
усугуби клятву на тыхъ, которыи на-
чали ховати законъ Жидовскїй, и по
обычаемъ ихъ обрѣзоватися. Такожде
и въ иныхъ посланїахъ святаго апо-
стола Павла обрящении напротивъ про-
повѣди противленїе не только отъ языкъ
невѣрныхъ, елико отъ Жидовъ мня-
щихся вѣровати, закона не отсту-
пившихъ, ихже и лжебратї[е]ю име-
нова. А иже и иныхъ тако научающихъ
лжеапостолы нарече, дѣлатели лсти, не
послани пришедше, преобража|| (об. 83)
хуся въ апостолы Христовы, якоже и
самъ сатана преобразуется въ ангела
свѣту, тако и слуги его въобразуютъ
себе яко бы слугами были правды. Си-
це и къ Коринѣяномъ пишетъ апо-
столъ: слово, рече, крестное погибаю-
щимъ убо уродство есть, спасающимъ
же ся намъ сила Божїа есть. Или
чувственное слово или разумное обое
знаменуютъ. Тѣмже аще кто види-
маго знаменїа крестнаго небрегъ, дѣя-
ніе креста, глаголалъ бы имѣти, ложно
есть: не любяи бо креста, егоже
видѣ, дѣяніе же креста, егоже не
вѣсть, како можетъ имѣти? Неимѣяи
же дѣйства крестнаго, еже състрадати
Христу, како съ нимъ прославится хо-

²⁾ Вычеркнуто кинноварью.

³⁾ Галат., гл. 3, ст. 1: «О, несмысленни Галате, кто вы прельстилъ есть не покоритися истинѣ? Имже предъ очима Іисусъ Христосъ преднаписанъ бысть, въ васъ распятъ».

щеть? Тѣмже прельстиль есть насъ злый обычай еретическихъ предаій, и мнимое отъ нихъ малое небреженіе великихъ бѣдъ ходотайственномъ (sic) бысть. Отъ малыхъ бо сихъ наченше въ великая паденія придоша, рекше, въ многи ереси устромишася, и отъ непорочныя христіанскія истинныя вѣры отпадоша, || (84) развратившеся въ суесловія. Ктоже и дръзнетъ рещи, иже умъ здравъ имѣя, мало знаменіе оно, егоже Владыка въ смотрѣніе избавленія на[ше]го ⁴⁾ съприять? Точію развращены имѣя очи умныя еретическими ученіи и гордостію сатанинскаго мудрованія помрачены, которіи надѣвнѣемъ своимъ изумлени, и для того не могутъ рассудити лучшее отъ горшаго, и вѣдати разнство въ вещьхъ разлучати благочестивымъ помысломъ, что разумъ коейждо вещи, и для чего бываемая бываютъ, и каѣ вина есть коейждо вещи, и откуда пріаша начало и приказ[а]н[і]и? Сіа вся аще не накажемся смотрѣти добре, главою снити имамы, и долния горѣ будутъ. Тако[ви] ⁵⁾ вси суть, которіи просто прочитають божественнаго духа словеса, и не испытающе въ нихъ съкровенный умъ духа, сѣи не токмо не ползуются въ исправленіе житія, но и въ совершенное отпаденіе правыя вѣры поползаются. По неже снѣдоша трутизну развращеннаго разума, и недугъ къ смерти вся внутренія ихъ обять. || (об. 84) И въ таковѣй немощи, аще и полезно нѣкое слово снѣдять отъ божественныхъ разумнѣй, аще и велику силу животну имать въ сѣбѣ,—обаче онѣмъ смертно устрояется, не отъ своего естѣства, но отъ нездравія пріемлющихъ есть. Якоже и отъ святыхъ иконъ ⁶⁾, поклоненіи

⁴⁾ Поправлено позднѣе на полѣ.

⁵⁾ Поправлено позднѣе на полѣ.

⁶⁾ Въ подлинникѣ очевидная ошибка «ипокъ».

невѣдуще, нѣции блзняются, и яко бы отъ божественнаго писанія выпу избрѣтше и слово наго вземше, силы же слова не вѣдуще, готово имѣють глаголати:

«Не заказалъ Богъ въ старомъ законѣ чинити всякаго образа».

О, несмыслства! о, помраченія сердечныхъ очей! Отъ надлежащаго покрывала, сказаннаго отъ апостола, еже и до нынѣ почитающимъ Моусеовъ законъ пребываетъ не открываяся. Како не смыслите разумѣти предъ тѣмъ реченнаго, еже не будещи имѣти боговъ чужихъ предо мною? И по семъ глаголетъ: не учини сѣбѣ образа и всякого подобія, и не поклонишися, ни послужиши имъ.

Зриши ли отъ прѣваго слова, яко чужихъ боговъ заказано имѣти и образа и всякого подобенства; || (85) тѣхже вторымъ словомъ чинити заказуетъ; и просто рещи—отъ языческаго многобожія отводи ихъ, сіа заповѣди предалъ. Въ христіанѣхъ благодатію Христовою нѣсть иного Бога, развѣ единого въ Троици славима, аще книгами, аще малеваніемъ, вся къ славѣ Богу Отцу о Христѣ Иисусѣ Духомъ Святымъ предана быша церкви святыми апостолами и богоносными отци, которіи не казали бояться христіаномъ, ниже хранити старихъ заповѣдей Моисеова закона, развѣ святыхъ апостолъ Христова ученія, въ томъ глаголюще быти исполненіе закону.

Вы же аще и мните дръжати законъ, не законнехъ по апостолу, обаче, якоже рѣхъ, и въ самыхъ тѣхъ законныхъ словесѣхъ разума не вѣсте праваго. Коеждо бо заповѣдь дочасная, въ самомъ томъ законѣ явно назначена, или въ другихъ мѣстахъ объявлена. Чесо ради реченна бысть предъ тѣмъ: нѣции же пророки своими отрече Богъ, дру-

гая же своимъ заповѣдемъ ученіемъ Христосъ уразнилъ, а яже лучшая заповѣди въ законѣ и пужныя безъ нихже и вѣра не състоится || (об. 85). Таковыхъ заповѣдей не запомнѣлъ Господь самъ въ своемъ благовѣстіи и святыми своими стократъ, яко рещи, възвѣстити намъ и заповѣдати. А яже умолчалъ Христосъ—сія Духомъ Святымъ, апостолы своими и богопосланными отци узаконили, и въ тыхъ пѣсть приложить, или отъяти, и не безъ бѣды преступая и сіа. Умолчанная же отъ свитыхъ на власти суть нашего разсмотрѣнія. Здравое же сихъ разсуженіе сие: елика къ съзнанію вѣры и любви духовнѣй поспѣвающая сіа, яко заповѣдь Божию, прилежно творити подобаетъ, [аще] ¹⁾ и не заповѣдію повелѣна; а яже къ разоренію сихъ, еже на съблзнь и расторгненіе другъ друга, сіа, яко чюже евангельскихъ повелѣній ²⁾, всячески отрицатися. Тако бо и Павелъ, многа творяше въ пѣкихъ, и повелѣвшу Господу. «не створи власти своею», да не прекращеніе пѣкое дасть евангелію Христову, глаголетъ: вся ми лѣтъ суть, по не вся на пользу, и прочая. Никтоже, рече, своего си да ищетъ, || (86) по дружнаго пользы. Таковаго же смотрѣнія въ божественныхъ писаній ³⁾ мнози пѣвѣдуще блудятъ, и мнятъ, яко не съгласуютъ къ себѣ, яже противу времени коего, или лица, или мѣста речена суть. Просвѣщеніи же отъ благодати, которіи съ смиреніемъ и вѣрою приходятъ сіа не [бе]здѣлне ⁴⁾ вѣдятъ кождо въ свое

времи прияти. И ничтоже въ нихъ стропотно или развращенно, по вся права суть правый избрѣтающимъ разумъ, паче же Богу тѣмъ по обѣтованію являющу рекшаго: просите, и дано будетъ вамъ, и прочая. Гордіи же съ презорствомъ прочитають и хотятъ навъкнути таинства бездѣлне, яже смиренномудрымъ открываются, въ нихже непрестанно падаютъ вси дѣлающеи безаконіе, понеже въ пути смиренныхъ ходити не изволиша и въ званіи своемъ не пребыша. Сего ради противыйся гордымъ, съкры хотѣніе свое отъ нихъ, и аще обестудятъ таковіи на божественная таинства, || (об. 86) бѣда послѣдуетъ имъ. Выѣсто бо увѣдѣнія истинны, въ дуо адово прелести ума лукавства ихъ развращаются.

Но паки на прежереченная да възвратимся.

Рекохомъ бо, яко отъ чюжихъ боговъ, рекше отъ языческихъ идолъ, отводи Господь, не повелѣ чинити всякого подобія, а не отъ тыхъ образѣхъ, яже въ славу имени его и на воспоминаніе твореній чюдесъ силы Господня бываемыхъ самъ сіе явѣ указалъ, внегда повелѣ Моисеви учинити херувимъ въ святая святыхъ. Убо не образы ли сіа бяху? Видиши ли о которыхъ заказалъ и о которыхъ приказалъ? Ежѣ по чловѣческому разуму неподобна речъ видится, еже малевати образы безобразныхъ и зраки безрачныхъ. Никогдаже бо херувимъ въ плоть пріиде, якоже слово бысть и вселися въ ны. Сего ради плотию описуемъ его, а не божествомъ. Тѣмже добре смотрѣвше предаша святіи церкви Божой святыхъ и честныхъ иконъ образъ записаніе почитати же и поклонятися. Рече бо въ божественныхъ великій Василіе, яко почѣсть образа || (87) на прѣвообразное преходить, такоже и без-

¹⁾ Дописано на полѣ.

²⁾ по зачеркнуто киноварью.

³⁾ На полѣ позднѣйшею рукою замѣчено: «божественная писанія смотрѣть - коего времени, къ какому лицу, въ комъ мѣстѣ, коея ради вины речена быша?»

⁴⁾ До писано надъ строкою позднѣе.

честіе. Тѣмже не подобаетъ бесполезная смѣшати, но коемуждо бываемыхъ или глаголемыхъ своѣ время познавати. Аще ли—ни, то уже, по еретическому злоумію и гордости, и самъ Богъ не единогогласенъ. Понеже овѣгда заказуетъ не чинити всякого образа и подобія, ипогдаже повелѣваетъ чинити образы. Но нѣсть ни единого отмѣненія въ словесѣхъ Божіихъ, ниже будетъ когда; развѣ далъ есть намъ знати, якоже тамо ложныхъ языческихъ боговъ чинити образы заказалъ. Тако и здѣ повелѣвъ, давъ прикладъ, яко подобаетъ чинити образы на славу истиннаго Бога подобающая времени тогдашнему. Коль паче повнегда Богу явитися въ плоти, жидовствующе пѣціи втайнѣ глаголютъ же преліцающе, яко заказалъ Богъ малевати стѣбъ образа. И вправду: кто бо невидимаго описуетъ; не явлюся отнюдь ипѣ Богъ некоторымъ образомъ тогда. Аще бо и пишеть, яко Богъ глагола Моисеви лицемъ къ лицу; но гласъ точію слышаше, глаголющаго же образомъ нико|| (об. 87)гдаже видѣ. Тѣмже въ лѣпоту не писаху тогда образы Богу, но ниже мы нынѣ хрістіане описуемъ неописаннаго, сирѣчь невидимое божество, по целожное въчеловѣченіе Бога Слова нашего ради спасенія исповѣдающе словомъ и дѣломъ сіе въображаемъ, покланяемъ же ся и почитаемъ; не боготворяще образа, но (точію) ⁵⁾ видимыхъ невидимаго почитаемъ, выдающе, яко поклоненіе икопное почестъ и небреженіе ихъ тамо восходитъ, идѣже Христосъ со пріятою плотію одесную отца сѣдя.

И паки глаголютъ преліценіи и невѣдущихъ преліцающе, яко писано есть

⁵⁾ Зачеркнуто киповарью и на полѣ написано «честію».

идоли языкъ сребро и злато—дѣла рукъ человѣческихъ, уста имуть и не глаголютъ, очи имуть и не видятъ, уши имуть и не слышатъ, и прочая. Тѣмже и того потреба рассмотривъ добре неправая разумѣнія обличити, понеже тамо глаголетъ Духъ Святый о тѣхже языческихъ идолѣхъ, о которыхъ и предъ тѣмъ заказано, а не о хрістіанѣхъ, которыи, по вѣрѣ Христовѣ, чада Аврааму, по реченому: якѣ отца многимъ языкомъ положихъ тя, не иже по плоти сущемъ отъ него, но по вѣрѣ чада духовная. И сви|| (88) дителствуетъ ми слово глаголя, якѣ не вси сущіи отъ Израиля си Израиль. И во другомъ глаголетъ: иже отъ языкъ вѣровавшимъ пѣсте страніи пришелци, по согражданію святымъ и домашніи, наздани бывши на основаніи апостолъ и пророкъ, сущи краеуголну самому Іисусу Христу Господу нашему. Убо язычники ли нарицаете истиннаго Израиля Божіа, Павелъ же милость и мѣръ на нихъ рече, которіи правилу его сирѣчь церковному прилагаются.

Иниіи отпущаемъ, для продолженія слова, и свѣтки, яже въ писаніи. Вѣдять бо прочитающаа.

И о сихъ малыхъ можетъ кто върозумѣти, яко не нарицаютъ книги язычники тихъ, которіи праве въ Христа вѣрують; но онѣхъ лѣно язычники звати, которіи жидовствуютъ или еретичествуютъ.

Видите: и здѣ ясно показалъ Духъ Святый, яко не о хрістіанскихъ святыхъ и божественныхъ образѣхъ, на славу Христову бывающихъ, но [о] ⁶⁾ языческихъ идолѣхъ, которіи на славу ложныхъ боговъ, пачеже бѣсовъ бывшихъ, учипени были. И въ Афіпѣхъ мпожеству идолъ, но не бѣ тамо Спасова

⁶⁾ Вставлено надъ строкою.

образа, яже иконоборци горѣ идола прел|| (об. 88) щающе приносятъ. Егда же обрѣте апостоль едино требище, невѣдомо Богу, отъ сего вину возьм[чатъ] ¹⁾ имъ того проповѣдати, и не точію не похулилъ ихъ о томъ невѣдомомъ бозѣ, но и художними нарече, точію жертвы поганскимъ обычаемъ бывати отрече; о лжеименитыхъ же бозѣхъ раздражашеся духомъ. Также и въ Листрѣхъ, внегда, по исцѣленіи хромага, хотяху жрѣти ложнымъ своимъ богомъ, тогда показаша [ревность] ²⁾ апостолы и умолиша не жрѣти има.

Видите: якоже и прѣвое слово казуетъ чужихъ боговъ, тако издѣ отъ ихже суетныхъ отвращатися, а не отъ христіанскихъ истиннаго Спаса нашего образѣхъ. И яко тамо въ законѣ отрече образы лживыхъ языческихъ боговъ, повелѣ Моисею въ своемъ храмѣ видими образы херувимы учинити, также подобно и апостолы упразднивши Христовымъ уч[е]ніемъ тыхъ лжеименитыхъ боговъ образы вмѣсто онѣхъ предаша церкви Божіи истиннаго Бога [Спаса] ³⁾ нашего по плотскому смотрѣнію, || (89) рекше по человѣческому образу, въ немже явися, написаны имѣти, образы. И якоже тамо, даючи Богъ дочасный онъ и престающій законъ, который въ Христѣ престае, не явися самъ ни которымъ образомъ, понеже людѣ буй, а не мудры, да не заровно Бога положить съ идола, якоже и мнозе ругатели, рекше иконоборци, и для того не казалъ Богъ ни коего подобія събѣ чинити;—также и христіанская церковь пріять божественныя образы, понеже Богъ явися въ плоти и оказался чело-

вѣческимъ образомъ, понеже истинно въчеловѣчися. И якоже тамо херувимы, тако и у насъ ангелы же и святыхъ угодниковъ Божіихъ [пишемъ] ⁴⁾ и почитаемъ образы. Угодниковъ же своихъ для того не казалъ Богъ писати образы въ ветхомъ, понеже Жидовскій родъ развращенъ есть, да не обоготворяетъ начальниковъ, иже и Хамосу послуживши и Веелфегору осквернишася и тмами отступленіе сѣдѣша, иже и чада своя пожроша бѣсовомъ. Самъ ли хотяше законодавецъ поустити писати образы тако младенствующимъ мыслію, || (об. 89) иже и пророки избыша, якоже свѣдчитъ божественное писаніе. Христіане же благодатію Христовою сподобившася съвршеннаго евангельскаго ученія, и ничтоже нынѣ осужденіе о преступленіи ветхаго закона сущимъ въ Христѣ Исусѣ, которіи не по плоти ходять, но по духу. И елици духомъ Божіимъ видими суть сии сынове Божіи вся елика аще творять успѣють, занеже не собѣ угажающе, но Богу, и яже на ползу ближнему творять и глаголютъ: и не въ десятословіи всему закону и пророкомъ возглавлятися Господь нашъ указалъ намъ, но въ двоихъ сихъ обдержавшихъ вся, еже любити Бога и ближняго, яко самъ себе. Павелъ же, отвѣдая Галатянъ отъ личбы словесъ прелщенныхъ Моисеевымъ закономъ бывшихъ, во единомъ словеси всему закону исполнятися глаголетъ: еже возлюбивши ближняго, яко себе, не сопротивляся Христову слову, но показуя, яко показаніе иже къ Богу любви въ любви ближняго, кромѣ бо ея ложна къ Богу любовь обрѣ[т]ется.

Видиши ли, любимый брате, яко не токмо не научилъ насъ Господь 10 словъ, и взбранилъ || (90) апостоль. И

¹⁾ Поправлено на полѣ.

²⁾ Вставлено на полѣ.

³⁾ Дописано на полѣ.

⁴⁾ Вставлено на полѣ.

паки глаголетъ: пинѣ же, кромѣ закона, правда Божія явися яве, яко Христовымъ пришествіемъ, свидѣтельствуема же точію отъ закона и пророковъ. Вы же Моусеова закона наивышша Христова ученія показываете, свидѣтельствуема отъ евангелія апостольскаго ученія, во всемъ противитеся новому закону, емуже служители удоволеніи быша отъ Бога апостоли и глаголаху, яко ветхаа мимо идоша, и се уже быша вся нова. Вся же сія отъ Бога: смиривъ насъ собѣ крестомъ, а не Моусеовымъ закономъ ветхимъ, которы близъ истлѣнія, по апостолу. Положи бо, рече, Богъ въ церкви первіе апостоли, второе пророки.

Ваша же неправая наука: все напротивъ уставомъ церкви апостольстѣй—пророки Жидовскіи предпочитаєте, и яко, еже отчасти тамо и смотрителне бывшаго божественаго дѣйства словеса, яко совершена мимошедшая и нетребующа исправленія, предлагаете; а яже во церкви бывшая же и бываемая писана, яже и предавая, о которой Христосъ умре, и Духа Святаго на всяку плоть богато излія, и сихъ избранныхъ сосудовъ Божественая дѣйствія же словеса и духа силы же, и безчисленая || (об. 90) выше естественаго разума чудотворенія, и благообразная чиновъ ея богоукрашенія раздѣленія—сіа вы ругательски якъ изумлена словеса и басни быти глаголете. И таковую Жидовскаго смысла отступную ересь дръжаще, еще и христіанъ себе смѣете нарицати, да симъ именемъ, яко овчиною, покрывше отступленія ваша прелести волка, уловите многи въ свою погибель.

Не вѣси ли, милый брате, яко безсмертный грѣхъ сѣдѣваетъ онъ, которій научаетъ злую науку грѣховную, коль паче еретическую. Занеже кождо съгрѣшенія смертію потребляются, еже къ тому не будетъ съгрѣшати преставль-

шемъ бо лукавымъ дѣломъ и бытіе грѣховное спогibaеть. Взыщеть бо ся грѣхъ его, и обрящутся науку злую творящій, и по смерти на научившаго грѣхъ възсходитъ, и учениковъ его дѣланіе приложеніе муки бываетъ ему, понеже вмѣсто истинны отступленію на участь.

|| (91) Для того прошу и напоминаю, яко брата възлюбленнаго ми о Господи, если еще несъвършенне жидовствуещи, обратися покаяніемъ къ Богу и къ святѣй его съборнѣй церкви и апостольстѣй, и остави сънмици Люторскія ереси, глаголя съ Давыдомъ: коль благъ Богъ Израилевъ правымъ сердцемъ, и прочая. Наука бо ихъ ничтоже ипо, развѣ на Жидовство приводить помалу а всѣмъ благочестивымъ христіанскимъ обычаемъ ругается. И для того мнози нарицати любятъ ихъ ругатели, а не ктому Люторы, бо Люторъ аще и отступленію вслѣдовалъ, и похоть свою пополюючи начальникъ ереси былъ.

Гусіана нѣкоего, который отъ своего неразумія, пачеже отъ лукаваго духа прельщенъ бысть, обаче не вся чины церковныя и службы таинъ христіанскихъ дръзнулъ похулити. Якоже нынѣшней ругателі многіа ереси преже бывшихъ еретикъ обновша въ собѣ, тѣмже и клятвѣ ихъ наслѣдници быша готовѣ, въ тму || (об. 91) кромешню идуще, огня вѣчнаго съ ними оживающе.

Прѣвѣ бо пріаша ересь Назарейскую, которіи сына Божія исповѣдуютъ такъ, якоже и мы, а держатъ по Моусеову закону.

Второе—глаголемыхъ Пепузинъ, которіи приемлютъ ветхій и новый завѣтъ, якоже и православніи, толкують же противъ ересемъ своимъ.

Третья въ нихъ ересь Аріева, [кото-

рый, не улучивъ епископства] ¹⁾, многи клеветы на церковь въздвиже. Вѣроу бо Аріанинъ, яже же исповѣдати вначалѣ тайше, множае же Арія съблудаше. Не подобаетъ, рече, припошеію бывать за умръшая, ни постити въ среду и въ пятокъ, ниже святую 40-ницу и Пасху съ иными праздники възбрани; мнишеское постриженіе отменютъ; мясоядѣніе же всяко приемятъ, и питатися безъ въздержанія повелѣвають: «Богъ (глаголюще) далъ намъ пищу, аще хоцещи, рече, постити, не въ повелѣніа дни отъ церкви пости, но якоже самъ хоцещи; нѣси бо, рече, подѣ закопомъ, но подѣ благодатию»; и ничимже глаголютъ болшу быти епископу отъ презвитера, || (92) понеже самъ мянеше пошъ быти съсудъ сътаинъ.

Четвертая въ нихъ ересь глаголемыхъ непоклонителей, которіи непоклонахуся по преданію церковному, якоже Господь нашъ въ время прилежныя молитвы показалъ своимъ ученикомъ, поклопая колѣнѣ и падая на лица; и въ толпѣ подвижъ бѣ яко видѣтися поту его, подобну кровѣ, каплющей на землю. Сіи же, покрывающе свою лѣпость, ругаются тако поклопяющимся, сами же духомъ глаголютъ: «подобаетъ поклонятися,» въ лицемѣрной ихъ молитвѣ яко да непознани будутъ; варварскимъ обычаямъ постолятъ мало на колѣнехъ, яко и Татарове, и тако възклицають, яко Готви.

Пятая въ нихъ ересь глаголемыхъ претывкателей, иже въ обычныхъ, сирѣчь въ дѣтелныхъ, притыкающеса и пѣкая убо повелѣніа похвална суща оклеветающе, нѣкая же порочна суща, яко благочитающе, а ни вѣдаютъ, что суть дѣяніе или видѣніе въ душѣ; понеже дѣяніе многотрудно, лицемѣръ же

не хоцетъ тружати, но точію показатися.

|| (96. 92) Шестая въ нихъ ересь нарицаемыхъ лже[ска]зателей ²⁾, иже пѣкіа главы божественныхъ писаній вотахаго же и поваго завѣта ложно сказующе, и къ своему домышленію сіе ухитрюще, безстудно паче и много извѣстнымъ и непорочнымъ сказаніемъ церков[н]ымъ противятся: ови отъ невѣжества и перазсуженія се стражуютъ, ови же жидовствующе втай, яже же противятся истинѣ.

Седмая въ нихъ ересь глаголемыхъ Петіанъ, которіи по[вѣлѣ]вають въ ³⁾ общихъ житіяхъ сущимъ комуадо якоже самъ хоцетъ жити и естественнымъ страстемъ не противитися: «не подобаетъ, рѣша, ничтоже нужпо творити христіаномъ. Пишетъ бо: вълею жру и исповѣмся тобѣ, забывше реченнаго Господемъ, яко нужныхъ есть царство небесное и якоже духъ плотн, снче и плоть духови противятся, для того, рече, не якоже хоцете [сіа] ⁴⁾ творите И паки: удержу сп тѣло и порабошуде, да не инымъ проповѣдавъ самъ неключимъ буду.

|| (93) Осмая ересь въ нихъ глаголемыхъ Таскондругосъ, которіи отъ Марка, пѣкогого обавинка, научени, иже разумъ божественнаго крещенія отменютъ, инакше напротивъ церковныхъ предапій вымышляюще; отменютъ же слявсякаго въображенія: «не подобаетъ, глаголюще, небесныхъ и невидимыхъ образовъ на земли видимо образовати и къ тѣлеснымъ прикладати безтѣлесна», и еже о насъ смотрѣніа Спасова не явленно отменющеса.

Девятая ересь въ нихъ—Евномія ере-

¹⁾ Вставлено на полѣ.

²⁾ Поправлено на полѣ.

³⁾ Поправлено на полѣ.

⁴⁾ Дописано на полѣ.

тика: которыи крестя воду на гл[ав]у лѣюще до пупа, отъ чрева же до долу неприкосновенно творятъ: воднаго излитіа незаконно, глаголюще, дѣтороднымъ уdomъ получить нетлѣвнѣа дарованіе. Сѣбирають же ся, кромѣ церквей, въ нѣкоихъ простыхъ мѣстѣхъ. Люторіане же на главу точію мало вѣды прѣсты своими възливають. Сего ради сіи, прокленше свою и иншіе ереси, требуютъ святаго и спасеннаго крещенія, якоже и Фотиміане глаголеміи и подобніи имъ еретици. Глаголетъ бо 47 правило || (об. 93) святихъ апостолъ сиче: второе крещай крещенаго истиннымъ крещеніемъ, или непокрещеваа крещеннаго отъ зловѣрныхъ, истѣ же рещи — оскверненнаго, да извержется. 44 правило ниже помолитися оставляетъ съ еретики въ дому или въ церкви, отлученіемъ осуждаетъ; аще ли и служити, яко причетникомъ, попуститъ имъ, извращи повелѣваетъ отъ сана такаваго. И сказаніе 46-го правила глаголетъ: епископъ, или попъ, или діаконъ аще не хулитъ или не поругается еретическому крещенію или мнимую ихъ службу приѣмлетъ, таковый да изверженъ будетъ: кое бо причастіе свѣту ко тмѣ, или кая часть вѣрну съ невѣрнымъ?

Десятая въ нихъ ересь Пелагіа и Келестина, иже ни епископи, ниже причетники сѣвѣщающеси на истинну, единомыслени же Несторію суетмудренному, которіи въ лѣта Инокентіа, папы Римскаго, востаа на церковъ и многи клеветы на ню подвигоста.

Сіа || (94) вся ереси и ина многа, которіи отъ давнихъ лѣтъ проклѣти быша, обновити начинаютъ своими науками Люторіане: ови бо отъ нихъ Аріева мулрствуютъ; ови же Макидоніева, ини же иныхъ ересей паслѣдуютъ; друзіи

же сѣврѣшенне жидовствуютъ, точію еще не обрѣзаются, о святѣй же единосущнѣй Троицѣ не дръжатъ, якоже православніи, таятъ же ся учителя ихъ, да не познаши будутъ въ таковыхъ ересехъ. Обаче отъ разумныхъ и искушенныхъ въ вѣри не могутъ ся утаити въ нѣкоихъ болистехъ.

И въ своихъ суетмудренныхъ книжкахъ подъ прикрітіемъ невидѣвнѣа пишуть, отдѣляючи Сына и Духа Святаго отъ божества, якоже самъ, твоя милость, [съ панемъ Кавешинскимъ и Кришкевскимъ] ⁵⁾ писали есте въ книжкахъ, нарицаемыхъ отъ васъ «Оправданіе», въ пейже на конци сиче запечатлѣлъ еси: «Богу нашему слава съ Отцемъ и Святымъ Духомъ».

Не мню азъ отъ невѣжества тако писати вамъ. Каждый бо вѣсть отъ наученыхъ, яко еже «Богъ» имя о сѣврѣшенномъ божествѣ приѣмлетъ а не о [е]диномъ лицѣ. Речено бо естъ благовословеннымъ отцемъ великимъ Деонисіемъ Ареопагитомъ сиче: се убо и въ иныхъ испытано нами и указа || (об. 94) по бысть, еже всѣмъ присноблаголѣпнымъ богоименованіамъ нечастіе при всемъ и отнюдиѣмъ и всеудостойнѣмъ и исполненномъ божествѣ отъ словесъ въспѣвается, и сіа вся не отъ части отпущеннѣ всему отнюдству свесменнаго ⁶⁾ и всего божества налагати, аще ли не о всемъ божествѣ се реченно быти речетъ кто, хулити и расцѣпляти незаконно смѣетъ пресѣдищенную единицу, и прочаа. И помалѣ: аще каково

⁵⁾ Дописано на полѣ.

⁶⁾ Надо полагать, что это прилагательное произведено отъ сущ. «сѣвьсѣмьстѣю». Это слово Миклошичъ объясняетъ чрезъ *όλοτης, integritas*, и указываетъ на прил. ср. «сѣвьсѣмьнѣ», «сѣвсѣмный» — *όλοτελης, integer* «сѣвьсѣма», «сѣвьсѣма» — *πρᾶσιππε*.

сказать богоименованіе съборное начнемъ ¹⁾, о всемъ то божествѣ достойтъ разумѣти. И другій богословецъ Григоріе глаголетъ: Бога, рече, егда именуемъ, глаголемъ: Отца и Сына и Святаго Духа, и прочая.

Потомъ, наки изъясняячи мудрованіе ваше, а значнѣй писали есте въ тѣхъ же книжкахъ другій конецъ тако: «Богу единому слава съ Сыномъ и Святымъ Духомъ». Сиде бо исповѣдающе, на пути погибели стаа. Разлучивъ бо естества божественнаго единство, извѣщаль еси смертныя глаголы богохульныхъ ересей.

И се товарищъ нашъ Козма, егоже нарекоше Андрея, || (95) въ Витепску ясно объявилъ богомерзкое нынѣшнее ереси проповѣданіе: непотреба, глаголи, единосущную Троицу именовать, и прочая. Хулы его вѣдятъ все войско бывшее тогда, и самъ великій гетманъ, и княжата, и панове велици. И листъ показалъ тотъ Козма, яко отъ вашей сонмища посланъ зъ Вилня.

Видиши ли, възлюбленный брате, по каковымъ стремнинамъ ходятъ пріемлющеи новыя сіа науки, которіи отъ святыхъ не обрѣтаемъ проповѣданы, ни отъ апостолъ, ни отъ пророкъ. И есть ли несъвършенне невѣріемъ недугуетъ боголюбезная ²⁾ ти душа, послушай прилежно: буду съ Богомъ повѣдати о той новой науцѣ, екоже прельщени бисте мнози. И якоже вначалѣ посланія рекохъ, яко подъ мягкостію словесъ меча оstri приготовасте, здѣ сію душевную смерть наки обнажити начнемъ.

Прѣвая мнимая добра отъ неразсужающихъ силы въ словесѣхъ или паче невѣдующихъ сатанинскія лъсти, иже присноищущаго нашу человѣческую по-

гибель, како многокозненнѣ приуподобляють пшеницы свой плевелъ сплещимъ. Человѣкомъ, || (об.95) ибо всегда послѣдъ истинны приуподобленіемъ ея всѣваетъ прелестъ и сее вещей избытіе показуетъ яве. По пророцѣхъ бо привидоша лжепророци, и по апостолѣхъ лжеапостоли, и по Христѣ антихристи. Аще убо не увидитъ чему подражаетъ діаволъ, во еже навѣтовати ни начинаетъ, ниже вѣсть. И нынѣ понеже увидѣ обѣтованье, бывшее ко Аврааму отъ Бога, яко отъ сѣмени его благословени будутъ вси языци, еже [есть] ³⁾ Христось, надежа языкомъ, — сіе обѣтованіе не токмо отъ отецъ, но и въ законѣ пророкомъ проповѣдано, якоже и Давидови клятеся Господь, и не расклется, и прочая. Оскудѣвшимъ же княземъ отнюды, по прореченію патріарха Іакова, прииде Господь нашъ отъ сѣмени Давидова по плоти, и апостоли его научиша насъ ясно, яко отъ Авраама и Давида родися Христось, къ нимже обѣтница бысть. Повинушася людіе мнози Богови, и укоренися въ нихъ послушаніе Христово, и вѣра утвердися въ призванныхъ Господемъ, не токмо отъ Іудей, но и отъ языкъ. И понеже всхитити укоренное вѣры слово || (96) не можаще діаволъ, инымъ приходитъ путемъ, иною лестію навѣтуетъ, влагая яже отъ себе. Чтоже образъ навѣта, не каждый можетъ разумѣти. Подъ прикритіемъ бо добрыхъ потравъ трутизна съкрыта. Прескочивъ убо истинная обѣтованія, ко отцемъ бывшая, свыше начатъ слугами своими сиде глаголи: въ раи, рече, бысть обѣтница отъ Бога, яко сѣмя женское сътретъ главу зміеву. И тою обѣтницею вѣрячи, тѣшилися Адамъ и Ева, и дѣтемъ своимъ тако повѣдаша

¹⁾ Исправлено изъ «начинаемъ».

²⁾ Поправлено изъ «боговъзлюбленная».

³⁾ Дописано на полѣ.

и паучиша. Не точію же се, но и жертвы самъ Богъ Адаму приносить собѣ по преступле[ні]и скоро заповѣдовалъ въ память обѣтованія того же.

Отъ коего писанія таковую повѣсть изобрѣлъ еси, милый брате? Или въ тотъ часъ былъ еси въ раи зъ Богомъ, вѣнже смертію Адама осудилъ, и таковую обѣтницу обѣщаль, и жертвы завѣщаль?! Муси быти самъ еси еси догадалъ и къ малымъ истинны словесемъ много ложныхъ глаголь наплелъ еси?! || (об. 96) Таковъ бо есть обычай зводителемъ — ложь приплетати ко истинѣ, якобы подкрати ненаказанныхъ. И отъ апостола Павла приводишь, яко бы онъ свѣдѣтель былъ жи твоей. Но не имаша истиннымъ христіаномъ окрасити богатства духовныхъ дарованій праваго разума. Самъ бо апостолъ не тѣмъ духомъ ходилъ, ни нашихъ путій наслѣдовалъ, якобы льстити или корчемствовати слово Божіе. Тѣмже ни которые причины не имаша отъ Павловыхъ глаголь, идѣже глаголетъ: вѣрою Авель множайшу жертву паче Каина принесе Богу. Не повѣдуетъ ту обѣтници въ раи, ниже жертвъ завѣщанія. Въ той же бо вѣрѣ свѣдѣтельствуетъ апостолъ съ всѣми святыми и Ефѳаю судію, который дщерь на жертву Богу обидаль, и не вѣмѣнися ему въ грѣхъ. Муси быти, и тому Богъ самъ розказалъ таковыя жертвы приприсити по || (97) вашимъ догадкамъ ⁴⁾.

А въ «Бытіи» сице пишетъ: Богъ рекъ къ змію той блюдетъ твою главу, а ты блудеши ему пята ⁵⁾. Церковніи же учителіе тако сказаха: главу прѣвѣй помисль еже на грѣхъ блюсти и не пріимати идѣже бо плѣзетъ глава

⁴⁾ Въ подлинникѣ сперва было «до Гала томъ», но потомъ поправлено.

⁵⁾ Быт., гл. 3, ст. 15.

зміева помисла, тамо все тѣло вмѣщается; рекше: по дѣйству грѣхъ съврѣшается. А еже блюсти ему пята — се есть, яко и до послѣдняго издыханія запинати челоуѣку начинается діаволь. Пята бо есть конецъ нашего живота.

Вы свои обѣтници вымышляете, чего нѣмашъ въ святомъ писмѣ, ни отъ отецъ, ни отъ пророкъ, ни апостолъ, ниже отъ самого Бога нашего Іисуса Христа. Жиды убо таковая вымышляютъ претворяюще иначе ⁶⁾ словеса святыхъ писаній, отъ великіа вражды еже на вѣру Христову, абы могли показати, акъ еще Христосъ не пришелъ въ писаніи свѣдѣтельствуемый. Отъ нихже и еретици вины берутъ събѣ хулити (же) ⁷⁾ православную вѣру.

Отпюду же Гюсіанъ въ Праскомъ мѣстѣ || (об. 97) предѣлилъ многихъ, иже и донныѣ дръжати ругатели, нарицаемы Люторіане, и ина многа къ таковымъ хуламъ отъ себе прибавляютъ, на свою же прочихъ челоуѣкъ послушающихъ ихъ погибель.

Павель апостолъ, егоже самъ Господь съсуда избраннаго парече, — достовѣренъ свѣдѣтель, възшедый до третіаго небесе въ дусѣ откровенія. Како утаи ся отъ него таковая обѣтница, еяже вы проповѣдуете, яко въ раи Адаму обѣтованіе бысть отъ Бога, въ раи и о жертвахъ завѣщаніе, въ раи даиъ Адаму законъ, который потомъ Моисей написаль, такоже и евангеліе таможе дано Адаму, которое писано по Христовѣ пришествіи съ плотію?!

О, безуміа! Тако бо есть гордость, въ безмѣрныя хвалилися, само собѣ навѣтуетъ и разрушающа, сама свой съставъ

⁶⁾ Исправлено изъ «и павышке»; вы зачеркнуто кпповарью.

⁷⁾ Вычеркнуто кпповарью.

не розумѣть. Ни бо есть существо кое лжа да пребываетъ, по погрѣшеніемъ сущаго състоящися, якоже научиннаго тканія поставъ свѣтомъ || (98) правды раздрушаемъ. По апостолу глаголющу: премудрость Божию, въ тайнѣ съкровенну, еяже пропарече Богъ преже вѣкъ въ славу нашу, еяже никтоже отъ князей въ вѣдѣ семъ разумѣлъ.

Зриши ли, яко съкрыта была тайна сіа! А вы глаголете: Адамъ разумѣвъ и сущимъ отъ него повѣдалъ родомъ. Но въ другомъ мѣспу обличаетъ васъ той апостолъ, глаголя тайну съкровенную отъ вѣка и отъ родовъ въ Бозѣ единомъ, създавшимъ всяческая, Иисусъ Христомъ: и яко по откровенію сказаннѣ тайна, которая преже инымъ родомъ несканна сыномъ человѣчскимъ, якоже нынѣ открылся святымъ апостоломъ его и пророкомъ Духомъ Святымъ, а не повѣстію отъ отецъ, и Петру, врѣховному апостолу, писавшу: откупленіе честною кровію яко агнѣца непорочна и нескверна Христа проразумѣваема преже сложенія мѣра [являша же ся нынѣ въ послѣдняя лѣта] ¹⁾.

Убо вамъ ли будетъ вѣрити, или святымъ апостоломъ, которіи Духомъ Святымъ научили?

Аще бо и мнитеся вы болше всѣхъ святыхъ разумѣти, || (об. 98) и таковы суще люд[е]мъ ся оказываете, безумныхъ безумнѣе отъ божественныхъ писаній обличени будете. Хотя же издавеча начали есте обѣтницю вымысленную отъ васъ проповѣдати, которіе церковъ Божию не дръжать, но обаче подъ лѣти святымъ же апостоломъ и пророкомъ и преже сложенія міра открылъ Богъ духомъ. Не вѣмъ, якъ то утанся отъ нихъ бывшая ко прародителемъ нашимъ въ раи обѣтница, которую вы проповѣ-

дуете?! Но точію яже ко Аврааму бывшая обѣтованія преже благовѣствова. Рече Аврааму и паки Аврааму речены быша обѣты и сѣмени его, а не рече: Адаму преже обѣщавъ, потомъ поновилъ ту обѣтницу Аврааму. И паки: поминай Господа Иисуса вѣставшаго отъ мертвыхъ отъ сѣмени Давыдова по благовѣствованію моему. А не глаголетъ «отъ сѣмени женскаго», якоже вы отъ коего писма или отъ коего естествословія «сѣмя женское» || (99) обрѣтосте! Кое сѣмя въ женахъ, въ которыхъ не всѣялъ мужъ изъ своихъ чреслъ? Пишетъ бо, яко еще въ чреслѣхъ о[т]чихъ бѣ. И отъ всея церкви исповѣдуется, и вѣруемъ, якъ Господь нашъ Иисусъ Христосъ не отъ сѣмени женска, но отъ Духа Свята вѣплотися, отъ Пречистыя Дѣвы Маріа. Слово Божіе присносущное, иже никогдаже разлучься отъ Отца. И паки рече: посла Богъ Сына своего раждающася отъ жены, а нигдѣ глаголетъ «отъ сѣмени женскаго». Токмо Жидомъ и вамъ новооткрылося! Не токмо прежнихъ родовъ человѣкъ утаево таковое великое таинство отъ вѣка, по и ангеломъ неспѣдомо. И се являа апостолъ глаголаше: да скажется нынѣ началомъ и властемъ на небесныхъ церковію многообразная премудрость Божіа, по предложенію вѣкъ.

Видите, яко не точію сущимъ въ лѣтѣхъ, но и яже въ вѣдѣхъ разумѣваема, рекше ангели отъ божественныхъ, еже о насъ смотрѣній отъ церкви навькоша. Сего бо ради таинство именовася, зане съкровенно бѣ отъ вѣка и отъ родовъ. || (об. 99) Аще же и законъ образова, и пророци прорекоша духомъ, по гаданіемъ и притчами, доидеже апостоли ясно проповѣдаша, и ни единъ отъ нихъ вашихъ догадокъ никогдаже назнаменовалъ.

¹⁾ Дописано на полѣ.

Се убо краткими сими словесы правды леств еретическія неправды раздрушися, и часть гѣти намъ съ пророкомъ: сѣтъ съкрушися, и мы избавлени быхомъ въ имя Господне, егоже помощію и па прочая въоружимся. Понеже горѣ и долѣ глаголють «яко отъ писма прикладъ беремы»; здѣ облчихомъ Божіею благодатию, яко не имуть того отказати, якобы въ кнѣгахъ были таковыя плетки.

Прочее за тымъ потреба показати, како и самое то писаніе развращаютъ, ложно сказующе.

Напрѣвъѣи въ книжцѣ вашей, которую «О оправданіи» неправедне нарекоште, пишеша «апостолское истинное слово приѣмля» по лжеименитому разуму своему. Но нѣсть ти части, ни жребіа въ словѣ (100) сѣхъ божественнаго писанія, ибо сердце твое нѣсть право предъ Богомъ; въ желчи бо горести и сѣзѣ неправды зрю ти суца, и прочая, яже съименному ти речена сѣтъ. И мы днесъ подобная тобѣ глаголемъ: покайся убо о злѣбѣ твоей сѣи, и не къ тому [дрѣзай] ²⁾ развращати Духа Святаго глаголю, елика рече усты всѣхъ святыхъ его отъ вѣка, о нихже и велегласный славный церковный вселенный учитель къ Римляномъ пишучи, отводя отъ наблюданія стараго закона, выпіетъ снѣ: оправдавшеся убо вѣрою, примиреніе имамы къ Богу Господемъ нашимъ Иисусъ Христомъ, имже приведеніе обрѣтохомъ, вѣрующе въ благодать сію, въ нейже стоимъ и хвалимся унованіемъ славы Божіа ³⁾.

²⁾ Добавлено на полѣ.

³⁾ Римл., гл. 5, ст. 1—2: «Оправдавшеся убо вѣрою, имръ имамы къ Богу Господемъ нашимъ Иисусъ Христомъ, имже и приведеніе обрѣтохомъ вѣрою во благодать сію, въ нейже стоимъ, а хвалимся унованіемъ славы Божіа».

Зриши ли, яко «вѣрою (глаголетъ) Христовою», а не Моусейскаго десяти-словія пѣстунствомъ, якоже вы. И ясне выкладъ сему сѣмого святаго Павла приписалъ еси, аще и силы слову не разумѣлъ еси, еже пишеть до Филиппа, зачало 244: || (об. 100) по правдѣ законнѣи, рече, былъ есмъ непороченъ, но яже ми бѣху приобрѣтенія, тогда како вмѣнихъ Христа ради тщету: но мню еще всѣмъ тщету быти за преимущее разума Христа Иисуса Господа моего, егоже ради всѣхъ отщетишся, и мню вся уметь быти, да Христа приобрящу, и обрящуся о немъ. Непимый моея правды, еже отъ закона носящую [отъ Бога] ⁴⁾ правду въ вѣрѣ Христовѣ ⁵⁾.

Видиши ли, како шкodu вмѣняетъ исправленіе тогдашняа въ законѣ правды прямо Христова съвършеннаго иже въ евангеліи разума и уметы вмѣняетъ младенческаго разума и тщетѣ ходатай, не токмо собѣ, но и всѣмъ, иже въ Христѣ писменемъ закона безвременно пресѣдѣющимъ. Якоже самъ Павелъ служеніе смерти въ камени изобразованно писмова: писма, рече, умръщвляетъ. Како бо не умрътѣти мощно есть, иже законнаго ради оправданія благодати Божіа отпадшимся и оставль- || (101) шимся во[ле]ю ⁶⁾ сына Божіа,

⁴⁾ Вставлено на полѣ.

⁵⁾ Филиппис., гл. 3, ст. 6—9: «по правдѣ законнѣи былъ непороченъ. Но яже ми бяху приобрѣтенія, сіа вмѣнихъ Христа ради тщету. Но убо вмѣняю вся тщету быти за превосходящее разумѣніе Христа Иисуса Господа моего, егоже ради всѣхъ отщетишся, и вмѣняю вся уметь быти, да Христа приобрящу, и обрящуся въ немъ, непимый моея правды, яже отъ закона, но яже вѣрою [Иисусъ] Христовою, сущую отъ Бога правду въ вѣрѣ».

⁶⁾ Дописано сверху позднѣйшею рукою.

паки тещи иже отъ горы Синайскія въ работу рождѣмому закону ветхому.

Видиши ли, брате, яже и напотивъ стоящая вамъ Святого Духа словеса, невѣдуще силы его, на помощъ себѣ пишете! Таково бо есть неправда, сама събѣ навѣтующе, не разумѣтъ! Якоже и прежде рѣхъ, да обуздуютъ языки своя богоборци, лжи сынове, глаголюще, якобы мы законъ старый, даный отъ Бога Манихейскій, хулили и згола. отметили, яко непотребна отнюдь чюжа Богу, якоже еретици глаголютъ ¹⁾. Но аще и много глаголютъ, и пишутъ неправду! Жаднымъ обычаемъ довести того на насъ не възмогутъ! Мы бо сице дрѣжимъ и мудрствуемъ о божественѣмъ законѣ, якоже и святому [апостолу] ²⁾ Павлу и прочимъ святымъ мнитъ, яко добръ законъ, иже законне пріемлютъ его; къ Христу бо отсылаетъ и того во всемъ послушати повелѣваетъ, якоже и отческихъ гласъ въ время преображенія свѣдѣтельствова Моисею предъ **(об. 101)** стоящему.

Не добро же законъ зле разумѣвающимъ о немъ, иже безъ правого ученія глаголющимъ отъ него, и апостольская преданія и святыхъ отецъ ученія церковная растлѣвающимъ, и христіанскихъ благочестивыхъ обычаевъ разорителемъ, младенствующимъ мыслию, мнящимъ добро быти, еже възбраненному древа разуму касатися, съврѣшенныхъ пици въ несъврѣшенномъ възрастѣ! Двѣ бо злобѣ отпадающихъ обрѣтаемъ въ писаніи. Едина—еже отъ раз-

¹⁾ Противъ этого мѣста, на полѣ позднѣйшею рукою написано: «надобѣ законъ держати, а не Иудовскій разумѣвати; Манихейскій же не отривати; Манихейскій бо зле разумѣли и тако отривали законъ Моисевъ».

²⁾ Добавлено на полѣ.

лѣненія въ житіе растлѣнно уклонитися. Вторая—еже въ тицаніи неподобне не пребывающу кому въ своихъ мѣрахъ гордостію възвышатися и въ безмѣріи хвалитися. Не выкладываютъ бо ся отнюдь человѣческимъ разумомъ божественая писанія! Аще не быша отцы наши святіи, отъ Духа Святого навѣвшие, сказали намъ разумъ ветхаго же и новаго завѣта, како бо пѣци отъ нихъ, яко траву, законъ разумѣли, на ней же класъ **(102)** пришествія Христова совершится хотяше? Созрѣвши же шеницы вѣры, не велика потреба травы оной, рекше соломы, или яко злату и олову подлежащу и чужею отъ обоего взяти! ³⁾ Аще же кто, оставль злато, избереть олово, тщету возлюбил. Не само олово тщета, добро бо и то во время потребно; но лишенье лѣннаго тщету содѣла. Тако и, по пришествіи проповѣданнаго въ законѣ Христа, присѣдѣти писаніемъ законнымъ—тщетѣ вина бываетъ, ради безвременства.

И сіа убо о сихъ.

Паки же въ листѣ пишешъ до папа Остафія его милости неправое сказаніе, еже о сѣмени женскомъ на весь родъ человѣчъ реченное, на едино лице Христово претворивъ. Нѣсть сіе святыхъ разума! Но отъ чрева глаголющихъ и хотящихъ разорити вѣру Христову сатанинскаго умышленія подлаганіе татскимъ образомъ.

И паки о науцѣ писалъ си, яко бы мнози языкъ имѣти учителемъ добро. Но не въ словеси, рече апостоль, царство Божіе, но въ силѣ добрыхъ дѣлъ! И паки глаголетъ: совѣсть помышленія мудрыхъ **(об. 102)**, яко суетна. И паки: мудрость міра сего буйство отъ

³⁾ На полѣ позднѣйшая рука замѣтила: «прикладъ по разуму».

Бога. Се бо обрѣтаемъ мнози научени во вѣхъ языцѣхъ напротивъ стоящихъ правыхъ вѣры и въ нечестія и хулы и различныя ереси уклоншихся. И ничтоже ползова ихъ многое учение. Наипаче бо таковыя прельщаютъ краснорѣчіемъ многимъ, сами прежде прельстившеся. Сего ради заповѣдаетъ апостоль, глаголя: блюдетесь еда кто вы есть крадовѣдъ ⁴⁾ хитростію и тщетною лестію уч[е]ніи чловѣчьскими по съставленіемъ міра сего, а не по Христѣ, въ немже пребываетъ все исполненіе божества тѣлесне ⁵⁾. Якоже и свѣтъ послѣдиже пріять солнечнаго тѣла въображеніе, преже безобразенъ сый, не умали свѣтлости своея прежняя, еже свѣтъ всюду, — тако и Господь, пріемъ чловѣческое существо, не преложенъ отъ божественнаго существа, еже быти всюду и свѣршати всяческая. И той есть учай чловѣка разуму, комуждо прикладная подавая. По чистотѣ бо ума кождо разумѣваетъ || (103) божественная тайна учения, а не чловѣчьскими науками. Очищаетъ же ся умъ съхраненіемъ Христовыхъ заповѣдей, и елико въ нихъ (иско)снить ⁶⁾ съблюдая и научая присно, только просвѣщается и приходитъ въ свое естественное здравіе. Якоже изначала създася отъ святыхъ единосущныхъ Троица, можетъ бо истинное слово просвѣтити и умудрити въ благое правымъ сердцемъ безъ грамотикія [и риторикія] ⁷⁾. Якоже и божественіи [учать] ⁸⁾

⁴⁾ У Миклошича пояснено: «крадоводити — *σολαγωγεῖν, praedas agere*».

⁵⁾ Колос., гл. 2, ст. 8—9: «блюдитесь, да никтоже васъ будетъ прельщати философією и тщетною лестію, по преданію чловѣческому, по стихіамъ міра, а не по Христѣ, яко въ томъ живеть всяко исполненіе Божества тѣлесна».

⁶⁾ иско зачеркнуто киповарью.

⁷⁾ Вставлено на полѣ.

⁸⁾ idem.

мужіе и самъ Иисусъ сіе глаголетъ, не благорѣчіе укающе, но сокровенное въ немъ лжесловіе. Божественная бо евангельскаго учения проповѣдь не въ словесѣхъ чловѣчeskіа мудрости, но въ науцѣ Духа Святаго. Обѣщаніе же Духа бысть ко хранящимъ запозѣди Христовы: аще бо любите мя, заповѣди моя соблюдайте, и азъ умолю Отца, и иного утѣшителя дастъ вамъ, да будетъ съ вами во вѣки духъ истинный, егоже міръ не може пріяти. И паки: имѣя заповѣди моя и соблюдая ихъ, той есть любяй мя, и аще кто любитъ мя, слово мое || (б. 103) съблюдетъ. И не любяй мя, словесъ моихъ не соблюдаетъ.

А вапа милость на святыхъ и богоносныхъ отецъ отрѣшилъ еси богохулный языкъ! Якоже бо похваляя плоды и словеса духовная, самого Бога хвалить; тако и хуляя сіа, самого Духа Святаго хулить дѣйствующаго въ святыхъ, — еже не имать отпущенія таковыи грѣхъ въ вѣки, кромѣ прилежнаго покаянія, по Господню словеси.

Глаголещи бо, яко святіи ученики твердятъ, а лѣпшаго не знали, на чемъ залежитъ душевное избавленіе.

О, безуміа! О, помраченія глубока прелести вашей! Сами не разумѣвши, святыхъ укарати смѣете, глаголюще, яко несъгласно пишуть, овѣгда глаголють вѣрою спастися, овѣгда дѣлы добрыми. Ослѣпше прелестію ума вашего, не разумѣете, яко святіи вси, и апостоли, и пророци, идѣже глаголють вѣрою оправдитися, по любовію дѣйствуемою. Любви же, яже ко Богу и ко искреннему, показанія суть многа, яже не настоящаго часу выличати. Видятъ бо сіа, иже таковыхъ искусніи. || (104) Неискусніи же увѣдѣти не требуютъ. Какъ бо потреба злата въ калъ, или въ свинія бисеръ пометати и безчестивати слово Божіе? Но духовнымъ

духовная подлагати. А иждѣже глаголють дѣлы добрыми оправдаться—угажати таковыми жертвами Богу. Не запометали вѣры, но паче сами вѣру извѣстну показываютъ, живу сію и дѣйствевну всюду знамечують. А иждѣже глаголють святіи вѣрою оправдаться, безъ дѣлъ закона глаголють ветхаго, егоже вы нынѣ суетно проповѣдуете. И Авраамъ отецъ нашъ не отъ дѣлъ закона Моисеова оправдася: вѣри своеа показаніе многими добрыми дѣлы извѣстно учинилъ.

Вѣдятъ вси, иже съ разумомъ прочи[та]юще ¹⁾, якоже пишетъ о немъ Іаковъ, братъ Господень, въ соборномъ своемъ посланіи, егоже ты не разумѣлъ, смѣлъ еси развратити своимъ писаніемъ, и выдруковалъ еси въ люди пустити, и съблзнь міру учинити.

«Не о той, реклъ еси, вѣрѣ написати || (об. 104) Іакову, о которой пишетъ Павелъ, но отъ вѣдомости вѣры». И кто таковъ безумнѣ, якобы вѣдо[мо]сть вѣрою нарицалъ? Ино бо есть вѣра, и ино вѣдомость. Можетъ кто вѣдати, а не вѣрити. Мнози вѣрують—бѣсове же и человеци лукави—но отъ злости не престануть. Таковая вѣра суетнымъ, якоже апостоль глаголетъ: не льститеся! ни блудници, ни лихоимца, ни тати, ни ꙗници, ни досадители, ни хищници царствіа Божіа не наследуютъ ²⁾ И пакы: се бо да есте вѣдуще, яко всякъ блудникъ, и нечистъ, и лихоимецъ, еже есть идоло-служитель, не имутъ достояніа въ царствіи Христовѣ. Аще бо бы не вѣдали бѣсове, яко имать въ собѣ силу [Божію] ³⁾ Христосъ, не быша молили его, да не повелитъ имъ въ безну ити. И пришло еси, рѣша, прежде времени му-

чити пастъ. Вѣра бо безъ добрыхъ дѣлъ ничтоже ино, развѣ гордость есть, пачеже руганіе, и большаго осужденія ходатаи, и вѣрными паче невѣрныхъ, нетворящимъ дѣлъ вѣры, и неживущимъ по имени, имже наречени быша. || (105) Аще бо и умножишася немощи ради наша злаго общаа, и не можемъ достигнути въ мѣру [святыхъ] ⁴⁾ отецъ нашихъ, но елико можемъ подобитися имъ, показующе изволеніе вѣдущему немощи наша и дарующему силу и заступленіе просящимъ вѣрою, а не двоякимъ сердцемъ приступающимъ къ нему. Аще бо едина мѣра бы всѣмъ была, не бы реклъ отъ плодоносящихъ Іаковъ 30, овоже 60, овъже 100. Сего ради смертнаго грѣха, рекше отчааніа, да отгонимъ и далече отбѣгаемъ ученія безбожныхъ еретикъ и въ надежѣ извѣстнѣй Христовѣхъ учений, апостолскихъ преданій и отеческихъ добродѣтелей, елико мощно, поревнуемъ жителствовати. Глаголетъ бо: въ дому отца моего обители многи суть. Потщимся понѣ едину отъ окрестныхъ святыхъ обителей постигнути, аще и не внутрь вышняго Іерусалима, но близъ нѣгдѣ, а не далече спасаемыхъ. Якоже рече святыи Ефремъ: сыпъ Божій претръпѣ крестъ за всѣхъ спасеніе, иже убо грѣшници дръзайте въ покаяніе. || (об. 105) Не приидохъ, рече, призвати праведныхъ ⁵⁾ и грядущаго ко мнѣ не издену вонъ ⁶⁾.

ПОСЛАНИЕ КО КНЯЗЮ ⁷⁾.

Вельможный князе! Понукаеши многаяжды, овѣгда словомъ, иногда посланіемъ, писаннымъ отъ любви къ нашему окаянству, человекѣу грѣшну и

¹⁾ Дополнено позднѣе падъ строкою.

²⁾ 1 Корин. гл. 6, ст. 9—10.

³⁾ Вставлено на полѣ.

⁴⁾ Вставлено на полѣ.

⁵⁾ Лук., гл. 5, ст. 32.

⁶⁾ Іоан., гл. 6, ст. 37.

⁷⁾ Этого заглавія въ рукописи нѣтъ.

неучену, прослчи написати ми слово отвѣщательно на възраженіе кѣзни діаволскія, рекше Люторскія ереси, паче же ересей. Многоглавна бо суть, а не единственна; многи прежде бывшай проклятыя ереси въ собѣ съзатворяющи, обновляти начинаютъ. Азъ же несмысленый, нетокмо твоему величеству, но и прочимъ отписати нудящимъ мя, на се отвѣщавахъ, яко аще благоволитъ Богъ, хотѣлъ быхъ писати, общая ради пользы, на каждый артикулъ обличительно писаніе лжеименитаго разума ихъ, самозаконныя прелести уморастлѣнныхъ догматъ удобъ же пріятны сластолюбивымъ. И сие мно|| (106) жицею многымъ вѣмъ себе обѣщавшася отъ лекоумія въскитися. Внегдаже на уединеніи въ себе прихождахъ, и съ трезвѣніемъ прочитая богодухновенная писанія, поразумѣвахъ свою грубость, многого ми невидѣнія и забыт[а], и недостиженія глубины водъ Божественныхъ писаній.

Бываетъ бо множицею и тѣлесне не дугующимъ облегченіе нѣкое, послѣдующе страсти утѣшеніе промысломъ Божіа человеколюбіа. Сие и душею любящимъ и піанствующимъ страстьми грѣха бываетъ на время. иже насъ не съвършеннымъ невѣріемъ недугующей души чувство нѣкое и въспоминаніе прѣвыхъ обличнику съвѣстому (sic) упранившуся ума зѣлне касающуся, души умиленъ нѣкако болѣзнующи и тужащи отпаденія своего ей къ Богу молитвеннаго предложенія; паче же внегда волею обрщется сърѣшивъ по пріятіи разума истинны, и ни о чesъмъ иномъ, развѣ о покаяніи, || (об. 106) мыслящи, якобы въ конецъ не умрѣти отъ Бога жива отчааніемъ уда[ви]вшуся⁹⁾; купно убо взираючи на иже съ клятвою

обѣщавшаго, не хотѣти ти смерти грѣшнихъ, но обращенія въ разумъ истиннаго живота; купноже и недоумѣюще о помощи прибывшии души отъ многовре[д]ныхъ страстей обычаа, и тужаще дѣхомъ, еда въ вѣки отрпнетъ Господь, и не приложитъ благоволити паки, или до конца милость свою отсѣчетъ, по притчи смоковничнаго неплодства, яко всуе землю [у]празняюще⁹⁾. Тако убо и мы, живуцаа въ насъ страсти съ собою носяще, всюду въ таковыхъ же мятежахъ есмы.

Вѣдый же свое неприлежаніе и лѣность о благомъ, купноже и множество грѣховныхъ извѣ видя въ собѣ съгнивиша и смердяща, о тѣхъ точію исцѣленію упражнятися, и врача взыскавъ молити его о уздравленіи тайныхъ струповъ, довольно || (107) быти время живота помышляя, конечно не въсхотѣхъ противу въпросу вашей любви отписати, яко неподобающее ми. Слышавъ въ пророцѣхъ глаголющаго [ко]¹⁰⁾ грѣшнику: вскую ты повѣдаеши оправданія моя, и пріемлеши за вѣтъ мой, сты твоими, самъ же възненавидѣвъ наказаніе отврѣже словеса моя въспять, и прочая.

Сихъ же ради и сиевыхъ обрѣтаемыхъ въ божественныхъ писаніихъ различно, на мнозѣ отлагахъ, не дрѣзая, оставль плакати своего мертвеца, яко на позорище яже не своего чина дѣло отходити. Зазрѣніе бо съвѣсти безъ дрѣзновенія творить человека, да яко въспоманухъ приччу евангеліа о впадшемъ въ разбойники, яко на се истое учиненіи мимодоша. Самарянинъ же, яже о немъ должная сътворивъ, не похуленъ бысть. Такожде и о истязаніи съкрывша талантъ, и малое

⁹⁾ *си* вставлено на полѣ.

⁹⁾ *у* вставлено позднѣйшею рукою.

¹⁰⁾ Добавлено позднѣе надъ строкою.

приношеніе убогіа вдовица въ великъ даръ приему, не безбѣдно вмѣнихъ съпротивъ убо рещи вамъ, || (об. 107) умолчати же спасителнаа божественныхъ писаній правая церковныхъ учителей сказанія, Духомъ Святымъ възглашеная писаная же въ таинствѣ священномъ преданная, паче же въ настоящее время, обличенія ради зломудрыхъ чловѣкъ, и не по мощи, еже по силѣ моей, церкви Божіи бѣдующе[й], отъ еретикъ колебаемѣй и многихъ стражущимъ отъ злыхъ учній и потопляемомъ понѣ конецъ же зла не подати. Поклонно же есть отъ отецъ, яко слова Божія никтоже таити длженъ, ради своего достоинства, но исповѣдовати своя грѣхи, не съкривати Божія истинны. И духовный законъ повелѣ не своя сматрѣти комуждо, но ближняго. Любы, рече, не ницетъ своихъ си.

Сего ради и убѣдихъ себе на такое списаніе и еже преже обѣщанное исполнити. Гряди не отъ себе же, но отъ божественныхъ писаній, разумъ богумудрыхъ мужей. Аще бо иже до третіаго небесе възшедый глаголетъ, яко не довлѣни есмы помислити что о събѣ, яко отъ себе, || (108) но доволство наше отъ Бога ¹⁾. Коль паче намъ благочестивомъ же купно [и неблазно] ²⁾ се мдрѣствовати и глаголати не отъ своего самомышленія, якоже лжеучители, но [отъ] богопремудрости святыхъ отецъ духовныхъ ихъ силы поспѣшествующихъ въ евангеліе Христово, ихже имена писана въ книгахъ животныхъ, иже оставиша раждаемымъ отъ нихъ духовнымъ чадомъ сказаніе ветхаго же и новаго завѣта. Моусеова за-

¹⁾ 2 Коринѣ, гл. 3, ст. 5: «не яко доволни есмы отъ себе помислити что, яко отъ себе, но доволство наше отъ Бога».

²⁾ Дописано на полѣ вмѣсто зачеркнутого киноварью: «и безблазньо».

кона (яко състарѣвшася и нествѣршенна, обетшавша и готова осужденію на истлѣніе и служеніе смерти, яже писмены въ каменныхъ дешчицахъ образованно, по божественному апостолу), егоже Христосъ ученіемъ своимъ упраздилъ, яко закрывающа сердечныя очи почитающимъ его и неоставляюща ясно зрѣти истинну благодати евангелія его показаша, научиша же въ свободѣ, еюже Христосъ насъ свободи стояти, а не паки подъ игомъ закона отъ горы Синайскія въ работу рождеся держатися не непорочна суща и на время дана бывша, || (об. 108) по жестосрѣдію Иждовску ³⁾, яко пѣстуна до пришествія вѣры Господа нашего Іисуса Христа. Того бо и самъ Моисей въ всемъ послушати учить. Сътворивый бо, рѣша, бракъ сынови своему, обручи ему церковь. Умре намъ оттоле законъ, яко състарѣвыйся мужъ. Тѣмже и мы умрохомъ закону ⁴⁾ тѣ[ло]мъ ⁵⁾ Христовымъ, въ еже быти намъ иному, иже отъ мертвыхъ вѣставшему, по Павлу, иже въ законѣ оправдающимся отпаденіе отъ благодати Христовы обѣщаваетъ.

Но преже, даже не приити на то самое обличительное писаніе безбожныхъ еретикъ неправыхъ ска[за]ній, ихже приѣмлютъ зломудрене отъ божественныхъ писаній на разореніе вѣры христіанскія истинныхъ дагматъ святыхъ съборныхъ апостолскія церкви, — притекъ, молю, да никтоже отъ правовѣрныхъ, иже дѣятелную добродѣтель проходящихъ, пачеже хотящихъ проходить, всяцѣмъ образомъ да не совѣдворнется съ Люторіаны и прочими еретики, || (109) ни да слышитъ препорная ихъ словеса. И не сходити имъ, якоже Іоанъ Зла-

³⁾ Исправлено на полѣ изъ «животску».

⁴⁾ Поправлено изъ «закономъ».

⁵⁾ *ло* вставлено позднѣе.

тоустый глаголетъ, ни во ядѣши, ни въ питіи, ни во сродствѣ, ни въ дружествѣ, иже бо, рече, въ таковыхъ прелщаяся чюжа себе творитъ соборныя церкви. Свидѣтельствуеъ же Іоанъ, въ соборномъ его посланіи, глаголя: не пріемлите его въ домъ, и радоватися ему не глаголите. Глаголюй бо таковому радоватися, причастникъ есть дѣломъ его злымъ ⁶⁾. Злая же дѣла, глаголетъ, еже Христова учения не приносить, но бланити игомъ работы Моисеова закона десятословіемъ.

Аще бо евангелики ся сами называютъ еретицы, не суть, но лжуть! Аще бы ѳвангеликове были, якоже именуются, то чего ради не евангеліе Христово, но 10 словъ; по образу ⁷⁾, 10 рогъ седмоглавнаго звѣря, противника евангелію опого, проповѣдаютъ и подражаютъ превъзносящагося на всякаго [глаголемаго] ⁸⁾ Бога или святилище, по Павлу?! И паки глаголетъ: не словеса прѣтися, ни на кую же ползу, точію на разореніе и развращеніе слышащимъ. И въ иномъ: буд, рече, стяжаніа, и родословіа, и свары законныя [(об.109) отступай: суть суть бо не ползна и суетна ⁹⁾! Еретика чловѣка по единомъ и второмъ наказаніи отрицайся, вѣдый, яко съвратися ¹⁰⁾ таковый, и съгрѣшаетъ, съи ¹¹⁾ самоосужденъ ¹²⁾. Кое бо причастіе свѣту ко тмѣ, или кая часть вѣрну съ зловѣрнымъ, развращающимъ пути Господня правыя? И ко своему прісному ученику вѣнія глаголетъ: о Тимофее! Преда-

ніе съхрани, укланяй же ся сквернаго тщеславіа противныхъ прѣній лжеименнаго разума ¹³⁾. Ни кая же полза отъ съводворенія ихъ, развѣ претыканіе и съблзнь вѣрнымъ [и невѣрнымъ] ¹⁴⁾. Они бо отъ міра суть, и сего ради міру угодная глаголютъ, и міръ послушаетъ ихъ. Истинное же слово неудобно уловляемо есть таковымъ. Сице духови устройшу съкращену быти ему и малу, по великому Василию: яко много разумъ малыми словесы изъясляти, и съкращеніа ради удобно внимающими памятію съдрѣжати. Не точію же се, || (110) но едино писаніе или слово разумъ не единъ прочитающимъ, являетъ или и слышащимъ. И аще не сице бы было, кая потреба чистоты и очищенію? Не сего ли ради отшельничество отъ міра и постничество ухищраемъ, и безмольвно пребываніе, за еже очистити умъ и безпристрастне зрѣти вещи? И отъ безпристрастіа приходятъ подвижники въ совершенное безстрастіе, рекше, отъ чистоты умныя въ чистоту сердечную храненіемъ святыхъ заповѣдей Христовыхъ, просвѣщающихъ очи умныя. Причастникъ бывъ Святаго Духа, егже міръ вмѣстити не можетъ, по гласу самого Господа. Слово бо еже о добродѣтели требуетъ сердца упрямляющагося отъ земля и причастіа ея. Чловѣку же, емуже сердце его трудится въ попеченію преходящихъ, добродѣтельными вещи не възбужаютъ помысль его къ любви и искашію стяжанія ихъ.

И аще въ насъ таковы суть нетрезвищеніа, что речемъ о нже еретическимъ ||(об.110) уч[е]ніемъ укланяющихся въ развращеніе и сатанинскія лъсти духа гордостнаго наполненныхъ?

¹³⁾ 1 посл. къ Тим., гл. 6, ст. 20: «— — уклонялся скверныхъ суесловій и прекословій лжеименнаго разума».

²⁾ Добавлено на полѣ.

⁶⁾ Іоан., 2 соб. посл., гл. 1, ст. 10—11.

⁷⁾ Противъ этого мѣста позднѣйшая рука замѣтила на полѣ: «едва не ошибся».

⁸⁾ Вставлено на полѣ.

⁹⁾ Посл. къ Титу, гл. 3, ст. 9.

¹⁰⁾ Въ теперешнемъ текстѣ: «развратися».

¹¹⁾ ib. «и есть».

¹²⁾ Посланіе къ Титу, гл. 3, ст. 10—11.

Антихристова безакопіа тайники, враги креста Христова не токмо дѣянiемъ тѣснаго пути его, имже причастники бываемъ страстемъ Христовымъ, и смерти его съобразованію съпротивостоятеле, якоже и вси по плоти мудретвующи, но и самого образа крестнаго, яко и бѣсове ненавидятъ. Понеже сіе знаменіе сына человѣческаго, якоже самъ Богъ сказавъ въ благовѣстіяхъ: сій образъ креста преданъ всѣмъ христіаномъ знаменатижеся и поклонятися. Не комуже, [но] ¹⁾ и въ всѣхъ божественныхъ службахъ священнодѣйствія Божіи священники, кромѣ сего знаменія, ничтоже свѣршаху, по преданію святыхъ апостолъ и по пріятію богоносныхъ отецъ. Симъ знаменующися, христіане разнѣствуютъ отъ невѣрныхъ, да не всегубитель коснется прѣвороднымъ ихъ помысломъ, || (111) егоже ради вси продавши единъ многоцѣнный купиша бисеръ. И аще тогда издалеча прообразуемо сіе спасительное оружіе, даное намъ отъ вѣвѣды нашего Христа, толико дѣйствова и кровію закланнаго агнца помазаема прежняя древеся, — колми паче оно самое крестное древо, на немже истинный агнецъ Божій кровь свою изліа(въ) ²⁾ за откупленіе міра. Внегда бо видитъ сіе знаменіе диаволъ на нѣкоемъ отъ челоуѣкѣ въображаемо дѣйственне, абіе боится супостатъ и мучитель, и приходитъ въ память побѣды своей отъ Спаса, и сила его пожигается. Симъ бо паде врагъ нашъ и изнеможе. Оскудѣша же оружія ему въ конецъ. Сего Іаковъ въобрази, благословляя сыны Іосифовы, премѣни руцѣ. Сего Авраамъ назнамена(ва) ³⁾, възложивъ древа на

рамо Исакови. Сего образомъ Моусей, простирая руцѣ, Амалика побѣди, и Мерру услади. И уяде Исакъ зміина отъ людей отгна. Того и Елисей пророкъ изятіемъ сѣчива прообрази. || (об.111) И ина многая же въ ветхихъ прообразиша крестную дѣтель.

Вѣрнымъ же всѣхъ достовѣрнѣйша суть Христова евангеліа словеса, глаголюща: тогда явится знаменіе сына человѣческаго на небеси, тогда когда явѣ въ второе пришествіа его. О семъ бо бесѣдую, глаголетъ: тогда въсплачутся вся колѣна земная. Церковни же учителя сказаша оно знаменіе кресту Христову явитися въ обличеніе и постыдѣніе врагомъ его, Жидомъ и еретикомъ. Въсплачутся бо тогда вси невѣровавшии. Понеже по плоти мудрствующей срамъ вмѣняють си, еже исповѣдати Христа распята, тѣмже и знаменія его отбѣгаютъ. Истинною же вѣровавшии ми не безчестіе, но слава Христовы силы крестъ. Иже бо, рече, постыдится мене, сирѣчь еже по челоуѣчеству житія и страданія, и сынъ челоуѣческой постыдится его, когда принде въ славу Отца своего. Тожде пострадати имуть, рече, словеса его преоб[ид]нищи, || (112) еже есть евангелскаго ученія. Аще бо самъ Господь знаменаніе смиренія своего и еже въ помощи силу, непобѣдиму крестъ нарече, иже есть вѣренъ въ всѣхъ словесѣхъ своихъ, явленно отпаденіе вѣры есть и гордости сатанскія оглаголаніе отмечающихъ Христово знаменіе. Ничтоже бо ино таковыи творятъ, развѣ знамена[ша] ⁴⁾ себе и запечатлѣвшася печатію антихристовою, еяже даетъ на челѣ и на деснѣхъ руцѣ, якоже пишетъ въ откровеніи Іоанъ апостолъ богословеснѣйшій. Тако бо сказа великій та-

¹⁾ Добавлено на подѣ.

²⁾ въ зачеркнуто кинюварью.

³⁾ ва зачеркнуто кинюварью.

⁴⁾ Дописано позднѣе надъ строкою.

иникъ пришествія Спасова преподобный Ефремъ Сиринъ знаменаніе печати противника оного быти [сіе] ⁵⁾, еже не-знаменатися кому образомъ животворящаго креста, имже знаменахуся вси святїи. И вси вѣрныи симъ образомъ креста въоружахуся и побѣждаху видимаго и невидимаго враги. Іоанъ же Златоглаголаный, възбраная приходить вѣрнымъ въ сонмище Жидовское, сице рече: аще ли по нужи нѣкое внидеши, || (об. 112) знаменая лице свое Христовымъ знаменіемъ, и отступитъ отъ тебе сила, живущая въ сонмищи ихъ. Аще же не знаменовався Христовымъ крестомъ внидеши, отъ начала дверей оружіе поврѣгъ еси, плѣненъ быти всяко имаша.

Отъ сего же можеша разумѣти, яко и въ сонмищи ерети[ч]скомъ есть сила нѣкая діаволя, иже покрываютъ очи сердецъ ихъ стѣною стараго закона. Богу попустившу, по самовольнѣй прелести ума ихъ, иже въ невѣреніе отложшеся, предаша собе плотскѣй мудрости, еже есть вражда на Бога, всякіа хулы вымышляюще на церковь Христову и на божественное тайное сіа священнодѣйство руганіе строяще, и хвалимая хуляще, якоже обычай есть ругателемъ. Господу нашему Иисусу Христу рекшу: моя овца гласа моего слушаютъ; чуждому же не послѣдуютъ, но бѣжатъ отъ него, яко не знаютъ чужаго гласа. И паки: блюдетесь отъ ложныхъ пророкъ, иже приходятъ къ вамъ || (113) въ одеждахъ овчыхъ, внутрь суть волци хищници. И якоже вопросившу кому: что сотворимъ, како сихъ ухранимся, понеже периною овчиною внутрь прикрываютъ губителнаго волка, — рече: отъ плодовъ ихъ познаете ихъ, и про-чая. И паки рече: блюдетесь отъ книж-

никъ, хотящихъ во одеждахъ ходити и любящихъ цѣлованіа на торжнщихъ и преже сѣданія въ соборѣхъ и зватися отъ чловѣкъ «учителю, учителю!» И не всякъ глаголай ми «Господи, Господи» ввійдетъ въ царство небесное, но творый волю Отца моего. И мнози рекуть ми во онъ день «Господи, Господи, не въ твое ли имя пророчествовахомъ, и твоимъ именемъ бѣсы изгонихомъ, и твоимъ именемъ силы мнози сотворихомъ»? И тогда исповѣмъ имъ: яко николиже познаете мя, отыидѣте отъ мене дѣлатели неправдъ ⁶⁾. И апостолу глаголющу: бу[де]тъ ⁷⁾ время, егда здравая ученія не послушаютъ, но по своимъ похотемъ изберутъ собѣ учителей, и отъ истины слухи отвратятъ, на басни же уклонятся. Страданія сповѣдуя пророчески глаголетъ: || (об. 113) и вси хотящеи благовѣрно жити о Христѣ Иисусѣ изгнани будутъ; лукави же чловѣци и влхвы възнесутся, преуспѣвше на горшее, прельщающе прельщаеми. И самая премудрость съставляя рече: послю въ нихъ пророки и премудрыи книжники, и отъ нихъ убьете и распнете, и изгоните отъ града въ градъ. Тако бо, рече, изгнаша пророки отци ихъ. И горе егда добре рекуть вамъ вси чловѣци: по сему бо творяху лжепророкомъ отци ихъ. Они бо, рече, отъ міра суть. Сего ради отъ міра глаголютъ, и міръ тѣхъ послушаетъ. Мы же отъ Бога есмы. Рече Іоанъ: разумѣвай Бога, послушаетъ насъ; а иже нѣстъ отъ Бога, не послушаетъ насъ. И въ евангелїи Господь рече: отче праведный, міръ тебе не позна, азъ же тя познахъ, и сїи познаша, и дахъ имъ слово твое, и міръ възненавидѣ ихъ, и духъ истин-

⁶⁾ Матѣ., гл. 7, ст. 21—23.

⁷⁾ де вставлено на полѣ.

⁵⁾ Вставлено падъ строкою.

ний, иже отъ Отца исходитъ, егоже міръ вмѣстити не можетъ. Сице глаголетъ: не любите міра, || (114) ни яже во мірѣ, яко все въ мірѣ похоть плотская, и похоть очима и гордини житія нѣсть отъ Отца, но отъ міра сего. И аще кто любитъ сіа, нѣсть любви отча въ немъ. Понеже любовь мірская вражда ко Богу есть. Аще бо, рече, кто восхощетъ другъ быти міру, врагъ Божій бываетъ. И Павелъ рече: мудрованіе плотское вражда на Бога, закону бо Божію не повинуется. Нижѣ бо можетъ кто двѣма господинома работати.

Сіа же не туне, нижѣ яко прилучися пройдохомъ. Зане мнози лжеучители на сѣдалищи губителей сѣдоша, созидаючи трудъ на повелѣніе, и елика въ словѣхъ ученія похваляютъ: сіа дѣломъ не срамляющесе, разоряюще, ови же яко бы противу оцѣмъ вставше извѣтомъ благочестія. Подобни же страстни и похотни одержими, духовная мудрствовать не возмогше, весь подвигъ юзнихъ [вратъ христіанского тѣснаго пути, имже] ⁴⁾ ходять вси святіи, уничижиша и отвергоша, ученія же нѣкая и обрѣтающе на составленіе плотскаго живота и сими лстяще || (об. 114) неутверженныхъ. Обои же корчемствуютъ слово Божіе, сквернаго ради и бестуднаго прибытка и суетныя славы міра сего.

Но убо первіи и уклонишася на-шуе отъ праваго пути, обаче вѣдять отъ сказанія святыхъ отецъ духовный разумъ въ божественомъ писаніи, и окальныхъ нарицають себе, и въ покаяніе множицею приходятъ.

Вторіи же, якобы на-десно противу первымъ идуще, совратишася, и на той же страгѣ не разумѣюще, пачеже хо-

тяще обрѣтошася, и извѣтомъ деснаго уклоненія нижѣ въ чувство своего заблужденія могутъ пріити удобъ, и вознесшеся на разумъ Божій, и святыхъ его ученія положише нивочтоже, гордынею и уничиженіемъ многія хулы и различныя ереси испадона, хотяще быти законоучители, не видяще ²⁾ ни яже глаголютъ, ни о нихже утвержаются, лстяще множество ненаказанныхъ благословеніемъ и ласкательными словесы, образъ показующе || (115) благочестія, силы же его отвергшеся.

Таковіи бо, рече, лжеапостоли, дѣлатели лсти, преобразующесе во апостолы Христовы. И ничтоже дивно! Самъ бо сатана преобразуется во ангела свѣтла, тѣмже и служители его претворяются, яко слуги правды. Случается таковая погибающимъ, въ нихже попеченіе вѣка сего ослѣпи разумъ зловѣрныхъ, еже не восіати имъ свѣту евангелія славы Христовы. Понеже любовь истинная не пріяша, еже спастися имъ рекшаго: заповѣдь новую даю вамъ, да любите другъ друга. Они же ветхимъ закономъ покрываху лицемѣріе. Сего ради попускаетъ имъ Богъ дѣланіе лсти, еже вѣровати имъ во лжу. Якоже и нѣкій отъ богословецъ рече: понеже не сохранихомъ заповѣдь Божію, отъ сего предани быхомъ въ самозаконную лсть.

Наипачеже въ нынѣш[н]ее время плотскому мудрованію, всюду одолеваящу, не безбѣдно есть вѣдущу умолчати Божія спасительная евангелскихъ вѣлѣній здравая ученія, || (б. 115) и яже о сихъ святыхъ и богопосланныхъ отецъ правая сказанія, и обличити нынѣшнихъ самозаконниковъ ложная списанія, и уставы растлѣнныхъ чловѣкъ умомъ и лишенныхъ истины, мнящихъ

⁴⁾ Вставлено на погѣ.

²⁾ Поправлено изъ «исповѣдающе».

приобрѣтеніе мимо текущихъ быти благочестіе, за еже помощи стражущимъ отъ злаго ученія и иже зле плотская мудрствующихъ лжеименнаго разума.

Разумъ бо истинный сущихъ есть разумъ. Аще ли же не сущихъ разумъ—неразуміе паче, нежели разумъ. Таковый челоѳическій разумъ лжеименитъ сый, не токмо вѣрѣ сопротивенъ, но и всякому дѣлу благу навѣтуетъ. И се есть [отпаденіе]³⁾ истиннаго разума. И въ лѣпоту кичится таковый, зане во тму шествуетъ. Лжа бо ничтоже ино, точію еже несый. О таковомъ рече Павелъ: разумъ надымаетъ; а не о истинномъ разумѣ, иже вѣрою и любовію раствореномъ. Трѣ мѣста суть, въ нихже разумъ восходитъ въ свое отечество, или нисходитъ пасти свинія: якъ погубитъ отеческое || (116) богатство разсуженія своего, или превзметъ вышеестество, иже дѣхуиъ именуется. Ражається сый вѣрою, отъ дѣйства страха Божіа. Зачало бо, рече, премудрости страхъ Господень, и разумъ благъ всѣмъ творящимъ [его и не проповѣдающимъ]⁴⁾. Сый разумъ [всѣхъ]⁵⁾ святыхъ, еже бо разумѣти законъ духовне. благаго смысла есть. Никтоже достигнути можетъ духовнаго разума, точію е[сте]ственнымъ, по реченому: аще не обратитесь и будете яко дѣти, не внідете въ царство небесное. Царство небесное—евангельское проповѣданіе, и еже отъ него благоугодное житіе, егоже ради и будущее достоинъ обѣщано бысть. И Павелъ рече: не дѣти бывайте умы, но злобою младенствуйте, умы же съвършени будете. Отъ естественнаго бо разума вѣруемъ привиднаго въ тварь вся, по

глаголющему: вѣрою разумѣваемъ съвършиться вѣкомъ словомъ Божіимъ, въ еже отъ невидимыхъ видима(го)⁶⁾ быти, таже послушати словесъ || (об. 116) заповѣдей его, яже въ евангеліи и творити а, и о еже творити заповѣди Христовы въ страсть его. Отъ сего раждается въ насъ простый разумъ духовный и вѣра отъ слышанія, слухъ же глаголомъ Божіимъ. Како бо, рече, вѣруютъ безъ проповѣдающаго? Како же проповѣдаютъ, аще не послани будутъ? И самому Господу глаголющу: вѣруай въ мя, якоже рече писаніе, рѣки потекутъ отъ чрева его въды живыя, понеже убо мнози вѣроваша чудесъ ради, якоже Самаряне и Симонъ, и подобнии имъ.

Нѣпци же и нынѣ, отъ неправы ходящихъ научившеся, вѣру неполезную, кромѣ добрыхъ дѣлъ, проповѣдуютъ.

Сего ради разумно всѣмъ да будетъ, яко не рекохомъ просто, якобы отъ вѣры намъ данъ былъ разумъ духовный; но отъ вѣры ражается въ насъ страхъ Божій. И въ страсть Божію ввсегда начнемъ дѣйствовати заповѣди Спасовы, и тогда отъ дѣйства заповѣдей || (117) ражается въ насъ разумъ духовный. Понеже Христовы заповѣди, яже въ евангеліи, якоже врачеваніе положиши преступни души заповѣдъ Божію. И прѣвое начало полагаетъ, еже страхомъ Господнимъ начнетъ укланятися отъ зла, бояся обѣщаніе муки преступающимъ. Уклонившеся отъ зла, по нужи хоцетъ творити благое. Ввсегда же пребывати ему коснящу въ благомъ и понужающуся претръпѣвати скорби положенія въ пути заповѣдей борющуся съ страстми, и овогда побѣждающу я, иногда же и побѣждаему, неослабляющу же отчаяніемъ,

³⁾ Вставлено на полѣ.

⁴⁾ Дописано сбоку.

⁵⁾ Вставлено на полѣ.

⁶⁾ го зачеркнуто кинповарью.

ниже prestaющу отъ подвига на сопротивныхъ, и молитвою просящу заступленія отъ Господа и немощъ предпріятія въ печали предъ нимъ възвѣщающу, — и видя Господь подвигъ вѣры его, самъ въсходитъ съ нимъ въ подвигъ, и дасть движенія крѣпка, еже възможи ему срѣсти раждеженія стрѣлы вражіа. И тогда приходитъ ему иноустройство, || (об. 117) еже не ктому боятися муки, яко рабъ, но паче мзды надѣяться, яко наемникъ. Оттоле не ктому понужаяся, но хотѣніемъ творить доброе, надежды ради обѣщаннаго въздаванія. Пребывшу же ему дѣлающу неослабно, тогда въображается въ немъ любовь Божія и обновляется образъ прѣобразнаго, егоже преступленіемъ заповѣди Божія погубихомъ, и дается даръ сыновства, еже въ крещеніи отъ залога вѣры обѣщанный. Въ покаяніи же даръ его пріедемъ, творяще святія его заповѣди, дондеже достигнемъ въ любовь Божію, наченіе отъ вѣры и надежды, и въипсующе по обѣщаніи нашемъ на души лукавыя не токмо же, но и на страсти тѣлесныя.

Сего ради сіа назнаменахъ по чину святыхъ и богомудрыхъ отецъ. Мнози бо, сихъ не прочетше или не разумѣвши, ложная писанія пріаша, и своимъ вѣляхъ, рекше чѣловѣческимъ || (118) заповѣдемъ, послѣдовахъ, а не Божіимъ, и отъ рвенія [противятся] ¹⁾ истиннѣ. Тѣмже и сынове непокорства и чада гнѣва таковы имѣются. Сего ради повелѣ Господь, глаголя: испытайте писанія, въ нихже мните имѣти животъ вѣчный. Писанія же божественная испытати повелѣ, а не просто прочитати. Писанія бо многа суть, но не вся божественна. Мы же должны есмы истинная писанія испытати, отъ чте-

ній сихъ и бесѣдъ духовныхъ и разумныхъ мужей. Не вси бо, по разумніи разумѣвають сіа. Она точію божественная писанія вѣдѣемъ, яже Духомъ Святымъ писана суть, и отъ святыхъ отецъ тѣмъ же Духомъ сказана. И елика симъ послѣдуютъ, а несопротивна, сего ради глаголетъ: не всякому духу вѣруйте, но искушайте аще отъ Бога суть. И не на лице зрѣте, якоже лицемѣры, и не уничижати имущаго дарованіе Божіа словесе, на худость ихъ зрящимъ: въ сихъ бо наипаче благоволятъ Богъ. А не иже княжескою помощію, или ради мзды || (об. 118) чѣловѣческимъ благодѣніемъ поставленныхъ, и нарицающихъ имена свои на земныхъ, по реченному: сребро твое съ тобою да будетъ въ гибель, зане даръ Божій мниши имѣніемъ купити. Тѣмже не ищемъ глаголющаго, но глаголемое. Зане утаилъ еси, рече, сіа отъ премудрыхъ по плоти и разумныхъ вѣка сего, и открылъ еси та младенцемъ неумомъ, по незлобіемъ. Дѣйствуетъ же иногда и недостойными благодать: ниже сихъ отвращатися, аще праве глаголютъ, точію по дѣломъ ихъ не творите, по Господню словеси. Якоже глаголетъ гдѣкій отъ премудрыхъ святыхъ, яко подобаетъ слышателемъ слова, наученимъ писаніемъ, искушати, яже отъ учителей глаголемая и съгласная писаніемъ Божіимъ пріимати, не таковая же отвращати и отбѣгати тако учащаго.

Рече бо святой Григоріе: иже не шествуетъ путемъ евангельскимъ, и не всходитъ дверми Христовыми, || (119) но прелазящеи инудѣ, татіе суть и разбойници. Како священникъ, изъявитель Божій и оправданія его пророкъ, сирѣчь къ людямъ возвѣститель, какоже во[звѣ]стити имутъ людямъ божественныя добродѣтели, не увѣдѣвши тѣхъ сплу? Или како просвѣтятъ помраченіи

¹⁾ Вставлено на полѣ

Или како Божественнаго преподадуть Духа, иже ниже аще есть Духъ Святъ имствомъ и истиною вѣровавши? Азъ же отвѣщаю къ симъ: аще священникъ удобреніе есть просвѣщательное, весьма отпаль есть, священническаго чина же и силы иже не просвѣщателевъ, и нещюя Богу не вѣдѣти, яже тѣмъ собою разумѣль есть, и прелстити мнитъ, иже лжеименне отъ того отца нарицаемаго, и смѣетъ сквернавая своя злохуленія, не бо имамъ рещи, молитвы на божественныхъ знаменіяхъ христовидне глаголати,—нѣсть сѣи священникъ, нѣсть! По —злый лстецъ и поругатель собѣ, и волкъ на Божія люди оболченъ въ кожу! Сего ради глаголетъ апостолъ: сподобни мѣѣ бывайте, братіе, || (об. 119) и блюдется не тако ходящихъ, якоже имате образъ насъ. Мпозн бо ходятъ, ихже многажды глаголахъ вамъ; нынѣ же и паче глаголю—враги креста Христова, имже Богъ чрево, имже кончина погибель, иже земная мудрствующихъ.

Сего ради не подобаетъ намъ восхитатися отъ лицемѣрствующихъ, понеже днесь насташа, вмѣсто благочестія, нечестія проповѣдники, и слѣсныхъ вожди укаряюще, сами тмами заблудина, не просто бо, глаголемъ, отца, но духовнаго. Аще же кто духа Христова не имать, сѣи нѣсть его. И рече бо: и отца не зовете собѣ на земли. Не яко потребовати намъ молитвы или поученія отъ святыхъ,—да не будетъ! Сіе бо есть къ окаянной грѣднине отпаденіе діаволе, еже мѣѣти себе съвршенна и доволна къ божественнѣй бекѣдѣ и преподобныхъ пренебрежетъ. Глаголетъ бо вселенныя учитель: не яко уже пріахъ или съвршихся, гоню же точію аще и постигну. И паки: || (120) азъ себе не уже помышляю постигнути, едино же, заднихъ забывая,

въ преднія же простираюся. И слици, рече, съвршени, се да мудрствуемъ. Съвршенныя же здѣ наученыя глаголетъ, на истинный путь наставляюща. На пути же сущу теченія потреба: съвршеніе бо прежде будущаго установленія ниже святымъ ангеломъ дается. Якъ же глаголютъ, иже отъ Бога просвѣщеніи, да не безъ насъ съвршени будутъ?! Съвршенъ же есть и петребователевъ единъ Богъ, отъ негоже всяко даваніе благо и всякъ даръ съвршенъ. Всякъ же человекъ требуетъ помощи ко просвѣщенію разума, во еже приходити отъ силы въ силу. Аще бо будемъ любоучими, всяко будемъ и многоучени. Приступимъ убо къ неложному учителю Христу, въ немже суть вся съкровища премудрости и разума утаена, и гласъ его божественными писаніи услышимъ. Приходище же, и даже до дверій достигающе, не станемъ недвижими, но усрѣдне и благопожделателне толцемъ, яко да, отврзшимся внутренимъ нашимъ дверемъ, чертога || (об. 120) видимъ, яже въ немъ доброты внутръ съкровенныя мысли, сирѣчь истинный духъ прочтемъ, не единою, ни дваци, но многаці! И сие копающе, съкровище разума обрящемъ, и богатства его насладимся. Да не убо людински сіа разумѣваемъ, ниже яко опи, иже вышемѣрна мудрствующе. Подобни бо суть и сіи множеству наказанныхъ, иже дружбою чювственныхъ погружаемы, тѣлеснымъ духовная прилагающе, заблудина. Ино бо есть мудрость міра сего, распеннаго Господа славы, и ино мудрованіе Духа Божіа, егоже никтоже отъ князей вѣка сего разумѣль! Мы бо, рече апостолъ, не міра сего духъ пріахомъ, но иже отъ Бога духъ, да видимъ яже отъ него дарованнаа намъ, яже и глаголемъ не въ наученыхъ чювческіа мудрости

словесъ, но въ наученіи Духа Свята, духовнымъ духовная прилагающе. Духовенъ же человекъ не прие́млетъ, яже отъ Духа Божіа. Уродство бо ему мнит-ся. || (121) Видимъ же и самого Іисуса въ притчахъ богородомъ (sic) ¹⁾ бого-словяща и заповѣдавши — не дати свя-тая псомъ и не пометати бисеры предъ свиніами, и прочая. Сіа бо, рече, пре-даждь вѣрнымъ человекомъ, иже до-волни будутъ и иныхъ научити.

И старѣйшій по апостолѣхъ, въ бо-гословіихъ великій Деонисіе къ Тимо-фею глаголетъ о церковномъ священ-ноначаліи же и священнодѣйствіи, ели-ка отъ самѣхъ апостолъ въ таинствѣ написанымъ ученіемъ пріаша: зри, ре-че, да не наругаеши святая святыхъ, и яже съкро[ве]ннаго ²⁾ Бога разум-ными и невидимыми разумными по-чтеши, непричастна убо сіа и чиста отъ несъвършенныхъ съхраняа, священ-ная же единысвятенныхъ съ свяще-нымъ осіаніемъ священнолѣпне приоб-щая. Сіце бо, якоже богословіе ликов-никомъ намъ предастъ, и самъ Іисусъ — богоначальнѣйшій умъ. И по малѣ: бла-женнымъ и насъ лучшимъ существомъ явленнѣйше вкупѣ и мысленнѣйше въ-сіавая, и къ своему тѣхъ уподобляетъ свѣту. Наша же || (об. 121) ктому про-стирателнымъ и насъ въспростирающи добрыхъ рачительствомъ съвѣкупи мно-гая инаковства, въ единовидный и бо-жественный съвѣршивъ животъ, и про-чая. И паки: но убо яже паче насъ существія безплотни суть, и умно и премирно есть въ нихъ священнона-чаліе; а иже у насъ зримъ по мѣрѣ намъ самимъ чювственныхъ образовъ различіемъ множимо, отъ нихже свя-

щенноначалне на единовидное обоже-ніе умѣреніемъ еже въ насъ възво-димся, Бога же и божественную добро-дѣтель. Она убо, якоже умове разумѣ-ваютъ, по еже тѣмъ подобно. Мы же видимыми образы на божественная въводимся видѣніа, и прочая. И къ концу того же слова глаголетъ: вспо-миная всякого, рече, превыше лежа-щаго священноначальническаго священно-словіа, да не преподаси иному, вѣдѣ-вѣуочинныхъ тобѣ боговидныхъ свя-щеннослужитель ³⁾.

Сего ради и неписанными учеными намъ || (122) предана быша божествен-ная, не токмо не священныхъ ради мно-жества, имже ниже образовъ прика-сатися праведно есть, понеже дѣтски имуще смыслъ, смѣху и руганію узрокъ творять божественно священнодѣй-ствіа. И ничтоже дивно! И отрочате бо малу еще покажетъ кто нѣкая отъ славныхъ вещей, смѣется, не бо раз-умѣетъ, что есть видимое!

Сего ради еще кто отъ таковыхъ въпрошаетъ насъ, хотя посмѣятися или въ недоумѣніе вложить, тогда мы свѣтлымъ лицемъ и откровенною гла-вою отвѣщаваемъ, глаголюще: яко безъ всякаго смѣнѣніа съ вѣрою прие́млетъ, и вседушне облобызаемъ вси церков-ная предапіа, писанная же и неписанная, елика пріять вселенская съборная цер-кви отъ святыхъ апостолъ и бого-носныхъ отецъ. Всѣхъ же новопреда-ныхъ отъ человекъ и древнихъ ху-льниковъ и нынѣ явльшихся ругателей, противящихся Христову церковному за-

¹⁾ Не то ли же тутъ значеніе, что и въ старинномъ парѣчїи «богорадь»?

²⁾ ее добавлено на полѣ.

³⁾ Эти мѣста изъ Діонисія Ареопагита находятся въ первомъ октябрскомъ выпускѣ Макарьевскихъ «Великихъ Миней Четій» на столбц. 619, 620, 622 и 626. Помѣщенные же нѣсколько выше (столбц. 1272) цитаты читаются въ названномъ изданіи на столбцѣ 278-мъ.

коноположенію, виною сѣни закона Моусеова, || (об. 122) състарѣвшагося уже и мимошедша, иже и отъ того безправного ученія глаголющихъ, — отвращаюся всячески и отбѣгаю сонмищъ ихъ. Прилагаюжеса и прибѣгаю къ святѣй съборнѣй апостолстѣй церкви, въ которую Духъ Святый глаголаєть пророки по реченному: азъ послахъ вы жати, идѣже не трудистеса, и прочая. Ащеже и свѣдѣтельствуема бѣ правда Божія отъ закона и пророкъ, но подобно свѣтилнику въ нощи потребу имущу. Пришедшу же дню, не кому требуемъ сіанія его. Законъ бо Христосъ не на скрыжалехъ каменныхъ, по апостолу, имамы написанъ, но Духомъ въ незабытнѣй памяти сердечныхъ очесъ, мыслеными же [купно] ⁴⁾ и видимыми образы съспѣдшаго, яко дождь на руно и всѣявшаго свѣтъ правды, пребывающаго съ сълнцемъ, якоже упразнити луну свѣта законнаго, по пророку: яко вси увѣдятъ мя отъ мала даже до велика, || (123) и обладаетъ не въ единомъ углѣ Палестины, но отъ моря до моря, и отъ рѣкъ до конецъ вселенныа. Во всю бо, рече, землю изыде вѣщаніе ихъ, и прочая. И аще не вѣруете пророкомъ, и аще не вѣруете, яко завѣтъ новъ хочеть данъ быти не по тому завѣту, егоже далъ Богъ Моусею въ исходѣ Израилевѣ отъ Египта, — понѣ Павлу вѣруйте, глаголю. Якоже умрохомъ закову тѣломъ Христовѣмъ, еже ходити намъ въ обновленіи Духа Христова, а не [въ] ветхомъ писаніи, егоже самъ Господь своимъ ученіемъ упразнилъ.

И ина многа такова и въ прочіахъ писаніахъ показуетъ, яко древняя мимоидоша, и нова тварь бысть. Елица правилу вѣры апостолстѣй приложи-

шася, аще ли и еще не можете разумѣти, ради надлежащаго покрывала, иже на сердцѣхъ почитающихъ Моусеовъ законъ пребываетъ, не открываяся.

Приведемъ и еще свѣдѣтеля неложна, Іоана, възлюбленаго ученика, еже показъ ему Богъ въ дусѣ откровеніи, что написа. Онъ слыши!

И знаменіе веліе явися на небеси: жена оболченна въ солнце, и луна подъ ногама ей, || (об. 123) и на главѣ вѣнецъ отъ звѣздъ двюнадесяте ⁵⁾. Сказаніе же церковныхъ учителей глаголетъ жену — церковь, оболченную же въ солнце праведное Христа; луна же — ветхій законъ подъ ногама ея, а на главѣ ея вѣнецъ — обоюнадесяте апостолъ ученіе.

Видите, братіе, яко подъ ногама церквѣ Христовѣ старый законъ, Моусеовъ, данный на время до пришествія вѣры. Глава же вѣрныхъ украшается апостолскимъ ученіемъ, а не Жидовскимъ закономъ. Лжеапостоли же и лжеучители, хотяще превратити Христово евангеліе, впервыхъ полагають десять словъ, якобы съ подножіа вземше на главу положить, и тѣмъ попрати церковнаа святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ благочестивая преданія, яже святыхъ Христовыхъ заповѣдей и вѣры его на подтверженіе.

И по малѣ той же глаголетъ: явися ино знаменіе на небеси: и сѣ змій чръмень велій, имѣяй главъ 7 и роговъ десять, и на рогахъ ⁶⁾ его 7 вѣнецъ ⁷⁾. Сказаніе же лежитъ сице. Нѣбо — въздухъ именуєть, || (124) зміа же — діавола, главъ же 7 — злыя силы его;

⁵⁾ Апокалипсисъ, гл. 12, ст. 1.

⁶⁾ Въ современномъ текстѣ: «главахъ».

⁷⁾ Апокалипсисъ, гл. 12, ст. 3.

⁴⁾ Вставлено на полѣ.

противниа добрымъ дѣтелемъ, и иже въ евангеліи седмъ лукавыхъ духовъ, и седмъ злобъ, яже Съломонъ рече. Розѣ же десять являютъ противленіе десяти заповѣдей, яже писаны въ ветхомъ законѣ, имиже неправе разумѣюще Жиды и еретици противятся новъму завѣту Христову, вперяеми оногo змѣя прелестьми седмю души.

И паки глаголетъ: и хоботь его великъ отрѣже третіа часть звѣздъ небесныхъ, и вложи а въ землю ¹⁾. Сказуетъ же сѣя сѣе: яко по сокрушеніи главы его, тойже змѣй, хоботомъ движа, неутверженныя съвлочи съ небесныя мысли, иже звѣзды сѣя нарицають, и земная устроятъ мудрствовати. Якоже и сами видите и вѣсте, како и въ прошлыхъ временѣхъ, якоже и днесъ, пророци и апостолы и правящєе слово Божіе гоними бѣху отъ міра; ложни же апостолы и пророки и учителя любили бѣху, понеже и сами отъ міра суть. Сего ради по ихъ похотемъ отъ міра глаголють, и наипаче князь вѣка сего, || (об.124) отъ которыхъ Божія мудрость открыта, послѣдствуютъ прелестникомъ своими скарбы и многими доходы, сквернаго ради прибытка.

Сѣя пишемъ вамъ, братіе, да не прелщени будемъ таковыми змѣя онаго козньми, яко многоглавенъ есть, и якоже предъ симъ рече о церковнѣмъ священнодѣйствѣ.

Сѣе и въ «Таинственномъ Богословіи» великій Діонисіе скутовати ²⁾ высокая отъ несовершенныхъ глаголя Тимоѣю: сѣхъ зри, да никтоже услышитъ отъ ненаученныхъ; сѣхъже глаголю, иже въ сущихъ держимыхъ и ничтоже паче сущихъ пресуществене быти мечтающихъ, но мнящихъ вѣдѣти еже по

нихъ. разумомъ положеную тму закрывеніе его. Аще ли же паче сѣхъ суть божественная тайноученія, что убо рещи кто имать, елицы яже превыше всѣхъ лежащую вину отъ иже въ сущихъ послѣдними начертываютъ, и ничтоже превосходитъ, глаголють, наздаваемыхъ ими безбожныхъ и многовидныхъ блескъ ³⁾, иже съ кумиромъ воображени. Сѣя же и сѣеваля о идоложертвохъ речена суть, якоже и сказатель глаголетъ. Не смысле || (125) нѣи же, единоименство приложше и сущему отъ не-сущихъ, и прелстившєся умомъ заблудиша. Потребѣ бо есть, рече, на всѣхъ вину и вся яже сущихъ полагати, и глаголати положенія, яко всѣхъ сущихъ виновной, и вся та истѣйша нарицати, яко паче всѣхъ пресущей, и не мнѣти отреченія сопротивна быти нанѣ реченіямъ, но много первѣе ту паче улишєны быти, паче всякого обіатія и положенія. Якоже и божественный Варфоломей, оно преславне разумѣвъ, глаголетъ, яко и многословна есть вина и малословна, вкупѣи безсловна, яко ниже слово, ниже разумѣніе и мущи, за еже всѣхъ той пресуществене надлежимой, единѣмъ неприкровенѣй истинѣ изъясляемой, иже яже скверная вся и чистая превозшедшимъ, и вся божественныя свѣты и шумы и словеса пренебесная оставльшимъ, и въ сумракъ входящимъ, идѣже есть иже всѣхъ виѣ въ истину. Ибо не просто Моусей очиститися повелѣлъ, таже не таковыхъ отлучитися, яко быти виѣ всякія нечистоты. || (об.125) И по всякомъ очищеніи зрѣть многоизлитія луча свѣта и огня, и слышитъ многогласныхъ трубъ и гласъ шумно глаголемъ [ихъ], и въ сѣхъ не самого Бога зрѣть, или бесѣдуетъ, но мѣсто, идѣже стояше, по-

¹⁾ Апокалипсисъ, гл. 12, ст. 4.

²⁾ Исправлено изъ «скудовати».

³⁾ Слѣч. первый октябрскій выпускъ Макарьевскихъ «Великихъ Мнней Четій», столб. 720.

томже и самыхъ зримыхъ отпускается, и въ сумракъ невѣдѣнія заходитъ ⁴⁾).

Зриши ли, яко и тогда не нагими вещми, но посредствомъ свѣта и огня прѣвѣ и прочихъ. Себе бо, рече, и всѣхъ сущихъ и не-сущихъ неodrжимымъ и отпущеннымъ иступленіемъ отпусти вся, къ присущественной божественны тми заря възвестися имамы. Ничтоже бо есть Богъ реченыхъ, ихже мы вѣмъ, или разумѣваемъ, ниже ихже (по)вѣдять ⁵⁾ умныя силы вся, зане ни единочувственныхъ, иже, паче всякого чувствія, по превъсхоженію виновенъ. И [ни] ⁶⁾ единоже умныхъ, иже всякого ума по превосхожденіи виновенъ, ко премудрому словеси глаголющу: что убо суще присно, || (126) и николиже бываемо, и что бываемо [убо] ⁷⁾ присно, сущесже николиже? Яко Богъ убо всѣхъ Богъ есть приближающихсяъ ему, и тому единому поклоняющихсяъ праведне глаголется Богъ. Прочіи же, своя страсти предпочитаютъ, иныя творять събѣ боги. Аще бо лихоимство идолослуженіе есть, яже, яко и прочая страсти подобне, якоже и Богъ вѣка сего, и имже Богъ чрево.

Якоже и Максимъ великій исповѣдникъ глаголетъ: аще лучши тѣла душа, лучше же міра несусѣдне създавый его Богъ. Тѣмже предпочитая и паче душа тѣло, и паче Бога създайнаго его міра, ничимже идолослужитель разнo есть, якоже Еллини идолопочитающіи иныя творять събѣ боги.

Свое бо помышленіе и нынѣ мнози

⁴⁾ Весь этотъ абзацъ составленъ изъ разныхъ мѣстъ, взятыхъ изъ Діонисія Ареопагита и встрѣчающихся на 720—722 столбцахъ перваго октябрскаго выпуска «Великихъ Миней».

⁵⁾ по зачеркнуто киноварью.

⁶⁾ Вставлено надъ строкою.

⁷⁾ Вставлено на подѣ.

паче Божіа разума предпочтоша. И якоже тогдашнее печестіе бѣ, за еже не-сущихъ боговъ идоли поклонени быша, сице множае горше, еже въ сущаго являшагося Бога въ плоти образы не чествовати. Понеже почестъ образа, || (об.126) якоже глаголетъ великій въ божественныхъ Василіе, на прѣвообразное възсходитъ, ибо ничтоже възбраниющее и отъ съпротивныхъ истинну слова показати. Кумиръ бѣше изваявъ въ Израилѣ въ имя Воалово, не-сущаго бога, емуже честь и поклоненіе приношаху. И не глаголетъ Богъ пророку: яко 7 тысячъ мужій не поклонилися идолу, по непоклониша[ся] колѣна Ваал[ов]у.

Зри убо и въ сущихъ и въ мнимыхъ образнаа честь не прѣвообразное переходитъ, ни аже ангелъ праваа преставленія виновствовати подобаетъ, еже иныхъ языкъ на не-сущіа боги заблуженія, но самѣхъ онѣхъ, иже своимъ устремленіемъ еже на божественное праваго пути възведенія отпадшихъ самолюбіемъ и гордынею, и иже тѣмъ мящихся тогда богоподобствъ достойною честію. Разумъ бо, рече, Божій отринулъ еси, и вслѣдъ сердца твоего ходилъ еси. Ниже бо понуженну имамы жизнь; скотовидна бо будетъ сіа убо отческая не точію же, но и иже въ законѣ || (127) и пророцѣхъ и псалмѣхъ реченна суть къ разньству языческихъ идолъ, яже ⁸⁾ ненаученіи и неутверженіи развращаютъ, якоже и прочая писанія къ своей погибели имъ. Тѣмже въ таковыхъ препирательная еретики безчестія словеса далече божественнаго лика, и твоя священная душа да отвръгнутся. Утаибся имъ, якоже лѣпо. Мнящемся быти мудрымъ, юродство послѣдова. Не смѣю въ память принести святыхъ мученикъ. Не воз-

⁸⁾ Поправлено изъ «яко».

могаю бо стати прямо глубинѣ страданіемъ ихъ: како божественная любовь въспалися въ нихъ, еяже ни смерть, ни животъ, ни мукамъ многообразная утрашенія пламень утолити невозможно, и въ нестерпимыхъ (по)томленихъ ¹⁾ умроша, никакоже покорившися пожрети истуканнимъ.

Подобно же всегда плевелосвѣтель подвиже иконоборецъ ереси. Таяже страдаху святіи Божіи чловѣци, о истинѣ умирающе, никакоже покорившися христіанохулникомъ, пачеже Христоу ненавистникомъ, нудящимъ отрещися поклоненія святыхъ иконъ, || (об. 127) видѣяще почести и безчестію образа на прѣвообразное въсходитъ, купноже и церковныя написанныя обычая хранити, яко законъ Духа Святаго. Апостолское бо преданіе есть се, еже въ сихъ пребывати рекшаго: хвалю васъ, братіе, яко всѣ ми помните, якоже предахъ вамъ преданія дрѣжите. И въ другомъ: дрѣжите преданія, яже научистесь, и прочая. Нижѣ бо ради непокоривыхъ самовластіа божественіи свѣти промыслилъ того сіанія изнемогають, но еже умныхъ очесъ превращеніе преисполненныя отческіа благости свѣтодапіа, или отнюдь непричастно творить и къ тѣхъ ожесточанію непреподателно или причастіа творить различна, мала же и велика, тонка или свѣтла, единыя простыя и присно такожде имущія и простертыя историческіи луча, якоже при солнціи есть видѣти. При свѣтлыхъ вещьхъ преподаетъ свѣта, при дебелихъ же неподобне, и сиче и самовластнаго || (128) устремленія неравенство.

Слышимъ бо нѣкіа отъ велерѣчивыхъ глаголюща о просвѣщенныхъ отъ Бога преподобныхъ мужехъ, иже отъ многа обученія еже въ добродѣтеляхъ иму-

щихъ искушеннаго чюства въ разсуженія добру же и злу, и прешедшимъ еже о Христѣ младенство, не ктому требующихъ млека законныхъ наблюденій, но могущихъ твердою велѣніи Христовыхъ пищею внутреняго чловѣка съврѣшати, яко достигшихъ въ мѣру духовнаго вѣзраста. И не токмо сътвориша и научиша, но яко отци чадолюбивыи написавше сказаніе въ писменныхъ словесѣхъ таинство духовнаго разума: ова убо къ наученію добродѣтелемъ, оваже къ возраженію сыротивныхъ, въ нихже ова убо начинающимъ, и другая посреднимъ, и ина съврѣшеннымъ, по различныхъ вѣзрстохъ же и начинанихъ. И ради сего неискусніи, невѣдуще и научитися не хотяще, несогласна мнѣть писанія и святыхъ ученія, яко || (об. 128) вся добрасутъ въ свое время. Не можетъ бо отроча подобно мужевіи тещи, ни тайже пища дѣтемъ и съврѣшеннымъ. Сиче и въ духовномъ видѣти есть вѣзрастѣ. Ельма и Сълмонъ старость—мудрость нарече, а не сивизны власомъ.

Глаголють же сиче яти бывше въ гордини своей: «кака потреба отъ чловѣка наученія? Ибо азъ самъ таковъ же чловѣкъ!»

Но да слышатъ таковіи. Не нашего ли ради наученія, Богъ явился въ плоти, смирилъ себе, яко чловѣкъ бывъ послушливъ до смерти, смерти же крестнѣй, и съврѣшивъ смотрѣніе избавленія нашего по писанныхъ. Таже апостолы посла, и пророки, и учителя церковныхъ, и пастыря въ соврѣшеніе тѣла Христова, дондеже дописемъ вси въ единство вѣры въ разумъ сына Божіа, въ мужа съврѣшена, въ мѣру вѣзраста исполненія Христова ²⁾. Сіа вся чловѣци, суще отъ подобострастныхъ намъ

¹⁾ по вычеркнуто киноварью.

²⁾ Ефес., гл. 4, ст. 11—13.

человѣкъ, а не отъ ангель, Христо-
вѣмъ благовѣніемъ пріаша. Преду-
спѣвши бо человекъ въ любовь Божію
|| (129) храненіемъ святыхъ заповѣдей
его ангелскимъ приближаются добродѣте-
лемъ, и овѣхъ невещественнаго разума
отчасти, каждо по своей мѣрѣ, сирѣчь
по чистотѣ ума, сподобляются богови-
дѣніа

Паки же къ непокоривымъ речемъ.
Яко показаніе гордымъ паденіе есть.
Что убо есть писанное се: да обратятъ
мы боящися тебе и вѣдущи свѣдѣ-
ніа твоя?

Зриши ли, яко отъ вѣдущихъ невѣ-
дущи научаются [рекше, очищаются
и просвѣщаются и свѣршаются] ³⁾.
Аще бо огню свойство еже сѣграти
и просвѣщати и опалати (бываютъ же
сія прямо подлежащія вещи); но и
вѣдное сестество единовидно. Свойство
же ея еже студити. Егда же близъ
огня будетъ, въ теплоту прелгается.
И поелику въ горящину приложися,
потолку можетъ и ины вещи сѣграти-
вати, не отъ своего существа, но отъ
теплоты, еяже причастися отъ огня.
Снце и человекъ. Аще отъ чрева гла-
голетъ лжу, или по плоти стѣвѣвая, сіе
студитъ душу отъ теченія еже вслѣдъ
Бога. || (об. 129) Пишетъ бо: «всякъ чело-
вѣкъ ложь. А иже отъ Духа Божіа
пріемлетъ; не кому человекская, но
божественная глаголетъ, точію въ на-
ученія странна и различна не прилага-
тися. Да не будемъ, рече, кому мла-
денцы умомъ, волнующися и скитаю-
щися въ всякомъ вѣтрѣ ученія, во лжи
человѣчестѣй, въ хитрости козней лже-
ціа, но истинствующа въ любви да
възрастимъ въ него всяческая, еже
есть глава Христосъ, изъ негоже все
тѣло» ⁴⁾. Вы бо, рече, тѣло Христово и

уди отчасти. И паки: блюдется, еда
кто вы есть крадовѣда ⁵⁾ хитростію
и тщетною лестию, по преданію че-
ловѣческому, по съставленіемъ міра се-
го, а не по Христѣ ⁶⁾. Хитрость же виѣш-
ная, науки—философію глаголетъ, иже
благорѣчіемъ тѣлая лести отвѣдитъ вѣ-
ры, глаголюще: сѣй день добръ, а сей
недобръ, по обхоженію съставъ міра
сего, солнца и луны и прочихъ звѣздъ
еже человекско изобрѣтеніе быти яв-
ляетъ. По Христѣ же всяко время || (130)
добро творити доброе. Да не кто, рече,
осужаетъ васъ о яденіи и о питіи, или
о части праздника Жидовска преданія
законныхъ назираний, яже суть стѣнь
будущимъ, тѣло же Христово ⁷⁾. Тако-
же подобно Еллина, якобы слово пре-
мудрости имуще, по случаемъ планитъ,
овѣгда се добро ясти, иногдаже ино-
а се не добро. Сего ради запрещаетъ
вѣрному апостолъ глаголя: не косни, ни-
же вкуси, ниже прилѣпися, яже суть вси
въ истлѣніе вкушеніемъ, [по] заповѣдемъ
и ученіи человекскими, въ волнѣ слу-
женіи и смиренномудріи и непопадѣніи
тѣла, якоже иже отъ Симона вѣлхва, и
Манихей, и подобнии тѣмъ, иже два
начала противна себѣ вводятъ, не въ
честь нѣкоей къ сытости плоти, поне-
же всю видимую лукаваго тварь быти
глаголютъ ⁸⁾. Но нѣсть се, ниже буди
аріански разумѣти, и подобныхъ ему
еретиковъ, кѣторіи добре преданія по-
сты отъ съборныя церкви разоряютъ,
всегда мяса ясти хотятъ. || (об. 130). Не
сквернитъ, рече, въ уста входящее. Но
тамо ясно объяви Господь разумъ сло-
ва, рекъ: а еже неумовенными руками
ясти не сквернитъ человекъ.

Вѣдомо же да будетъ всѣмъ благо-

³⁾ См. выше, стлбц. 1325, прим. 4-ое.

⁴⁾ Колос., гл. 2, ст. 8.

⁷⁾ Колос., гл. 2, ст. 16—17.

⁸⁾ Слнчн, Колос., гл. 2, ст. 21—23.

²⁾ Вставлено на полѣ.

⁴⁾ Ефес., гл. 4, ст. 14—16.

мудрствующимъ, яко невъздѣржаніе и многогояденіе сквернитъ челоуѣка, въспалаа въ немъ похоти, и піаници царствія Божія не наслѣдуютъ, и сластолюбци не бывають боголюбци, имже Богъ чрево. Не сие бо есть истинное мудрованіе вѣры въскреснувшихъ съ Христомъ, по еже умѣрвити уды сущая на земли, яже есть: блудъ, пѣчистота, сѣласти, похоти, злобу и лихоиманіе, еже есть идолослуженіе, иже ради грядетъ гнѣвъ Божій на сыны непокорства. Не будите убо съпричастницы симъ, сирѣчь обоимъ равная нечествующимъ. Аще и въ сопротивныхъ обрѣтаются, не суть бо сіи чада церковная, но врази и разбойницы.

|| (131) Того же христоролюбива старца посланіе утѣшительно въ скорби сущимъ слова ради Божія.

Павель апостоль ¹⁾ Исусъ Христовъ-вълею Божіею, и Тимофей братъ, церкви Божіи сущей въ Коринѣ, съ святыми всѣми сущими въ всій Ахайи, — благодать вамъ и миръ отъ Бога Отца, нашего Исуса Христа! Отецъ щедротамъ и Богъ всякоя утѣхи, утѣшалъ насъ о всякой скорби нашей, яко възможи намъ утѣшати сущая въ всякой скорби утѣшеніемъ, имже утѣшаемся сами отъ Бога. Зане якоже избыточествуютъ страданія Христова въ насъ, тако и Христомъ избываетъ утѣшеніе наше вѣдѣще, зане якоже общники есте страстемъ его, тако и утѣшенію ²⁾.

Не хочу васъ не видѣти, братіе, о скорби нашей, яко по премногу отягоtimosъ паче силы, яко не [на]дѣятиса намъ жити. Но сами въ собѣ осужденіе смерти имѣхомъ, да ненадѣющеся

будемъ на ся, по на Бога, въставляющаго мертвыхъ, иже отъ толики смерти избави насъ, и избавитъ, аще есть воля его. || (об. 131) Поспѣшаю[щимъ] ³⁾ и вамъ по насъ молитвою ⁴⁾, мѣждо еже жити Христосъ и еже умрѣти приобрѣтеніе. Вѣренъ же Богъ, иже не оставитъ насъ искуситися паче силы, юже самъ подастъ намъ, точію призвати его въ молитвѣ и благодареніи да не облѣтимся, и вѣруемъ извѣстно, яко вся на ползу яко Богъ устрояетъ премудре, наша вѣдѣныя все прежде бытія, създавый по единому сердцу ихъ кождо, и разумѣя и на вся дѣла ихъ, да не будемъ убо неразумливы, по иже на каменныхъ сѣяныхъ, бывшихъ бо, рече, скорби или гоненію слова ради Божія, абие съблажняются, но не забудемъ утѣшенія, еже яко сыномъ глаголетъ намъ: с. не премагай наказаніемъ ⁵⁾ Господнимъ, ниже ослабѣй отъ него обличаемъ. Егоже любитъ Господь, наказуетъ, и бьетъ всякаго сына, егоже приѣмлетъ. Аще наказанія трѣпите, яко сыномъ вамъ обрѣтается Богъ. Аще ли безъ наказанія есте, емуже причастници быша вси, || (132) убо рабы есте, а не сынове. Всякъ бо, рече, сынъ не приѣмлетъ дому отца своего, аще не будетъ наказанъ. Всемъ отлучаются сынове Божіи отъ прочихъ, да сіа убо въ скорбехъ живутъ, мѣръ же въ пищи и въ покои свѣтлится. Не благовѣли Богъ, да почіють любимици его, дождеже суть въ тѣлеси. Но паче въсох[тѣ] ⁶⁾ тѣхъ въ мѣръ, въ скорби, и тяготѣ, въ трудахъ, лишенныхъ, и уединеніи, и пелу-зѣ, и униженіи, и пакостехъ, и сердечномъ съкрушеніи, и тѣлеси сломленіи, и отреченіи сродни-къ, и въ мудро-

³⁾ Дописано на полѣ.

⁴⁾ 2 Корин. II, гл. 1, ст. 8—11.

⁵⁾ Сперва было написано «закономъ».

⁶⁾ Дописано надъ строкою.

¹⁾ Въ современномъ текстѣ: «посланикъ».

²⁾ 2 Корин. II, гл. 1, ст. 1—7.

ваніи печалнемъ, и сѣдѣніи неподоб-
немъ. Человѣкомъ, и селеніи, иночест[в]ѣ
безмолвнемъ, и видѣніемъ челове-
скимъ, не видѣніемъ, и измѣненіемъ отъ
всякіа вещи, веселяща здѣ. Тіи пла-
чуть, а міръ смѣется; тіи сѣтуютъ, а
міръ умащается; тіи постятся, а міръ
наслаждается; въ днѣ трулятся, и но-
щю себе въ подвигѣ бѣдятъ, въ тѣс-
потѣи трудѣхъ; нѣчїи же въ воляхъ, скор-
бѣхъ; инїи въ трудѣхъ страстей своихъ;
|| (об. 132) и друзїи гоними отъ человѣкъ,
и инїи же въ бѣдахъ страстей отъ бѣ-
совъ и прочихъ; и ови убо ихъ отгна-
ни быша, ови же убїены быша, инїи
обыдоша въ милотехъ, и прочихъ. И
слово Божіе исполнися въ нихъ глаго-
лющее: въ мірѣ скорби прїимѣте, но о
мнѣ възрадуетесь. Вѣсть Господь, яко
вѣсть мощно въ покои тѣлеснѣмъ сущимъ
пробывати въ любви его. И сего ради въз-
брани ихъ отъ покоя, и сластей того Хри-
стосъ Богъ нашъ. Иже любовь его превоз-
магаеть паче смерти тѣлесныя, той да я-
вить и памѣ крѣпость любовсвоя. Аминь.

Всякого человѣка ползуетъ искуше-
ніе. Всяка уста да заградятся, и по-
виенъ будетъ весь міръ Богови. Под-
вижницы искушаются, да приложатъ
богатству своему; слабїи же, да отъ
вредящихъ съхранятъ себе; спящїи, да
на възбуженіе уготовятся далече; су-
щїи, да приближаются Богу; присніи же,
да съ дръзновеніемъ веселятся. Сего ра-
ди прочее прѣвѣ искушаетъ || (133) Богъ
и томить, таже показуеть дарованіе.
Слава владыцѣ, иже въ лѣчбахъ крѣп-
кихъ пищу здравїа нашего припослцу!
Нѣсть иже въ время обученїа не тру-
жаайся, и пѣсть кто, ему же не горко
время, въ немъже напояется яда иску-
шенїе. И кромѣ сихъ, не мощно при-
тяжати расц[в]оренїе крѣпко, и еже
притрѣпѣти — не наше есть. Откуда бо
имать силу скудель, и еже отъ брєніа

трѣпѣти [те]чєніе⁷⁾ въдное? Аще не
огнь божественный утвердитъ его, аще
повинемся просяще въ смиренїи съ же-
ланїемъ непрестаннымъ, въ терпѣніи
вся прїем[лемъ]⁸⁾ отъ Бога, иже бо
единою отъ любви душа своя и [съ]-
здавый себѣ въ добродѣтель и въжде-
лѣвъ дѣланіе съврѣшати, не печется
наки о тѣлесныхъ, аще же суть, аще-
лиже ни, отъ нихъже многажды попу-
щаетъ искутитися въ сицевыхъ добро-
дѣтельными, и отъ всякого мѣста [ос-
та]вляеть⁹⁾ възбудитися на ня, и уяз-
вляеть ихъ [въ тѣлеса, по Іову, и вно-
ситъ ихъ въ нищету и въ отступленїе
человѣчества, и язвитъ ихъ]¹⁰⁾, въ
яже имуть. Точїю душамъ ихъ предъ
ихъ не приближается. Немошно бо
егда въ пути || (об. 133) правды ше-
ствуемъ, не срѣсти насъ сѣтованїемъ и
тѣла недугохъ не болѣти, и пребыва-
ти неизмѣнну, аще убо въ добродѣте-
ли жити възлюбимъ. Человѣкъ же, пре-
бывай въ своемъ хотѣніи, или въ за-
висти и погибели душа, или въ чемъ
вредящихъ его, осужденїе имать. Аще
ли же егда поидеть въ путь правды и
творить шествїе свое къ Богу, и сря-
щитъ что отъ сицевыхъ, не подобаетъ
ему уклонитися отъ того, но съ радо-
стію подъяти нестезателне и Бога
благодарити, яко посла ему благодать
сію, и сподобися его ради въ искуше-
ніе впасти, и обѣщникъ быти страстемъ
пророкъ и апостолъ и прочихъ святыхъ,
иже о пути семъ притрѣпѣвшихъ скор-
би, либо отъ человѣкъ прїидуть, ли
отъ бѣсовъ, или отъ тѣлеси. Кромѣ бо
мановенїа Божїа, прїяти симъ и попу-
ститися немошно.

Свѣдѣтельствуеть же се апостолъ Па-

⁷⁾ те вставлено на полѣ.

⁸⁾ Дописано на полѣ.

⁹⁾ Дописано позднѣе на полѣ.

¹⁰⁾ Вставлено на полѣ.

ведь, яко явлено нарицаеть даръ, глаголетъ бо: се отъ Бога дано бысть намъ, еже не токмо въ Христа вѣровати, но иже и по ¹⁾ немъ страдати ²⁾. И яко святыи || (134) Петръ написа въ своемъ посланіи: яко егда страждете правды ради, блажени есте ³⁾, яко общиници ⁴⁾ страстемъ Христовымъ бысте. Прочее, не егда будемъ въ про- страствѣхъ, радоватися подобаетъ, о скорбѣхъ лицемъ дряхловати и якоже чужихъ пути Божію вѣнчати. Отъ вѣка бо и отъ родовъ крестомъ и смертію наступаема бѣ стезя его. Не по слѣду ли святыхъ хоцещи ходити, и безстрастне шествовати въ немъ? Путь Божій—крестъ повседневный есть. Никтоже бо възиде на небо съ ослабою, иже въ искушенихъ пребывающій. Ныкогдаже попускаются отъ промысла пріити въ руцѣ бѣсовъ. Хотяи въ мѣрѣ семъ быти безпечаленъ, и се желая добродѣтелию любя ходити, съи тощъ есть отъ сего пути. Преподобни бо не токмо своею волею подвижутся въ благихъ дѣлѣхъ, но и отъ искушеній не волею въ велицѣхъ подвизѣхъ суть, искуса ради трѣпѣнія ихъ. Душа бо, имущія страхъ Божій, не боится отъ чего врежающаго ту тѣлесне || (об. 134) зане на Господа упова отъ нинѣ и въ вѣки вѣкомъ. Аминь.

Паки же глаголи въ собѣ: аще есть воля владыки моего, еже обладати лукавымъ тварію его, ниже азъ се пріемлю злостне, и пехощи упрязнати хотѣнія Господа своего, и сице въ напастехъ твоихъ радости наполнишися. Въпросъ: пѣсмъ, рече, праведенъ да

¹⁾ и по поправлено вмѣсто *въ*.

²⁾ Филиппис., гл. 1, ст. 28—29.

³⁾ 1 Петр., гл. 3, ст. 14.

⁴⁾ По смыслу, должно быть «общиници», «общники». Срв. 1 Петр., гл. 4, ст. 13; гл. 5, ст. 1.

уповаю, буду на Бога? Отвѣтъ: но ты въ истинну дѣланія ради правды ишелъ еси въ пустыню, исполненну скорбей, и сего ради послушливъ бысть воли Божіи. Иже бо благовѣять въ страстѣхъ Господни жити, о Христѣ Иисусѣ скорби избирають и гоненія трѣпать, и той въ власти творить тѣхъ своимъ съкровенымъ съкровищемъ. Слава иже въ десныхъ и шуйхъ спасающему насъ! Иже бо отъ воли своей изнемогающихъ стѣжати живутъ въ себѣ, въ печалехъ въ неволныхъ възводитъ душа ихъ въ добродѣтель. Ибо Лазарь, онъ нищій, не бѣ отъ воли своей лишаемъ отъ мірскихъ благъ, но и тѣло его уязвлено ранами, обаче въ ибѣрахъ Авраамовѣхъ почтенъ бысть. || (135) Богъ искрѣнь есть печальнаго сердца, иже въ скорби въпѣющихъ къ нему, и аще тѣхъ тѣлесная когда лишитъ или инако оскорбитъ, дондеже аще трѣпнимъ, въ заступленіе наше творить. Якоже врачъ, въ тяжчайшемъ недугѣ рукодѣйствоя, здравіе творить, но обаче по души вельми челоуѣколюбствуетъ, о немъ противу жестоцѣ болѣзни его.

Умѣчу привести въ память святые мученики, еда како не возмогу стати предъ глубиною страданій ихъ, елико побѣди часть трѣпѣнія, еже отъ силы любве Христовы, многіа скорби и болѣзни тѣлесныя. И да не усумнимся о истиннѣхъ. Аще и христіане мнятся быти, иже словесе ради Божіа мучащій пастъ, вѣсте, яко плотски не пріемлетъ духовная, и не достонтъ дивитися о сихъ, зряще на самого Господа, начальника вѣрѣ и съвршителя Иисуса, яко не ото иноплемennыхъ, но отъ сродныхъ своихъ и мнящихся архіерей и книжниковъ предастся на волную страсть.

И всяко съ(об. 135)мнѣніе отъ смысла нашего изымаа, рече сице: предани будѣте родители и братією и ро-

домъ и други, и умрътвѣть отъ васъ нѣкіа, а не всѣхъ. Не оскудѣть бо плодъ Христова сѣмени, аще и въ четвертой части добрыя земли посѣя врагъ плевелъ нетрезвицимъя челоукомъ. Не бойся, рече, малое стадо, имже изволи Отець ⁵⁾ дати царство. И Великій Василіе глаголетъ: молися быти отъ малыхъ, скудо бо естъ благое. Мнози бо приходятъ къ добродѣтельному житію, мали же аремъ его приѣмлютъ, и не всякъ крестяйся спасется. Лучше Богу тріе събрани во имя его, [а не] мнозѣхъ отмѣтающихся. Нѣсть се нѣсть! И древле бо не въ множайшихъ благоволи Богъ. Ты бо, рече, исчитаеши тмы, Богъ же—спасающихся. Ты переть безчисленную, азъ же съсуды избранны. Понѣже самъ рече, яко Духа Святаго вмѣстити не можетъ, сирѣчь духовныхъ Христовыхъ заповѣдей. Глаголы бо, рече, яже азъ глаголю вамъ, духъ суть и животъ суть ⁶⁾. Міръ же весь въ злѣ лежитъ. По Іоанну глаголетъ бо: не любите міра, || (136) ни аже суть въ мірѣ. Аще кто любитъ міръ, сей нѣсть любѣ отча въ немъ, занеже вся еже въ мірѣ похоть плотская, и похоть очима и гордины житіа сего, нѣсть отъ отца, но отъ міра, и міръ преходитъ и похоть его, а творѣй вълю Божію пребываетъ въ вѣки. Павелъ же глаголетъ, яко мудрость плотская вражда на Бога. Что ради? Полеже закону Божію не повинуются. И паки ученикомъ своимъ глаголетъ: си заповѣдаю вамъ, да любите другъ друга. Аще міръ васъ ненавидитъ, видите, яко мене прежде васъ възненавидѣ. Аще отъ міра бысте были, міръ убо своя любилъ бы; а понѣже азъ избрахъ вы отъ міра еже мудрствова-

ти духовнаа, того ради ненавидитъ васъ міръ. Поминайте слово, еже азъ рѣхъ вамъ: нѣсть рабъ болій господа своего. Аще мене прогнаша, и васъ иженуть сіа рече прежде глаголахъ вамъ, да не соблазнитесь, егда отъ сонмищъ изденуть васъ. Приидеть бо время, да всякъ, иже убіетъ васъ, мнится службу приносить Богу. || (об. 136). И сіа сътворять, зане не познаша ни Отца (моего) ⁷⁾, ни мене. Аще и словомъ исповѣдуютъ вѣдѣти Бога. дѣлы же отменются. Моя бо, рече, овца гласа моего слушаютъ, глаголющаго: научитесь отъ мене, яко кротокъ есмь и смиренъ сердцемъ, а не суровъ и безчелоуѣченъ, и сѣгрѣшающая исправите духомъ кротости, а не ранами и убійствомъ и темницами и юзами. Но аще и церкви преслушаетъ кто, були ти, рече, язычникъ и мытарь. И отлучитися всякого безчинно ходящаго, а не по преданію.

А еже мучити, нигдѣже никакоже въобрази, ниже словомъ, понѣ мало таково что назнаменована, ни собою, ни святыми апостолами и богоносными отци, но самъ паче біемъ не збываше ⁸⁾, и укаремъ не укаряше, и яко овца на заколеніе веденъ бысть, и яко агнецъ незлобивъ бечестною смертію осужденъ. Что же апостоли? Не владыку ли и учителя своего подражаша и многи скорби и муки и смерти многообразныя словесе ради пострадаша? И въ || (137) шіетъ Петръ глаголя: Христу пострадавшу плотію, вы въ тую же мысль въоружитися ⁹⁾, еже подобная страдати, а не нѣхъ мучити; но обрѣтателе злымъ къ съставленію своего имъ хотѣнія, заеже овчиною внутреняго прикривающе волка приносятъ отъ писа-

⁵⁾ Поправлено изъ «Богъ».

⁶⁾ Іоан., гл. 6, ст. 63.

⁷⁾ Зачеркнуто криварью.

⁸⁾ Слѣдуть: «біаше».

⁹⁾ 1 Петр., гл. 4, ст. 1.

ніа смотрителне бывша пѣкаля, а не законная и обдержная, но лже отчасти.

И Христосъ, рѣша, біаше продающихъ въ церкви. Но прочитающимъ опасно не имуть окраси духовнаго богатства, корчемствующе истинну. Протолковаша бо сіе святіи о продающихъ Божіа дарованіа. Іоанъ евангелистъ ясно глаголетъ: сѣтворивъ, рече, бычь, вся изгна изъ церкви, овца и вола, по семъ и тѣжникомъ разсыпа пѣнязы, и продающимъ голуби рече: възмѣте сіа отсюду, и не творите дому отца моего домъ купля ¹⁾, — являа невидимое изгнаніе, иже въ законѣ хвалящимся, преступленіемъ того Богу досажаящимъ.

И прочее строителне бываемая, не подобаеъ вво(об. 137)дити посредѣ съборныхъ вещей, рекше обдержательныхъ и завѣщанныхъ. Аще и тмами предлагають въ ветхомъ Ілію и Финееса, по Господь възбрани ученикомъ хотящимъ, якоже и Іліа, по ревности сѣтворити. Не вѣсте, коего духа есте вы. Сынъ бо человѣческой не приидеть душъ человѣческихъ погубити, но спасти. И нѣкую жену, въ прелюбодѣянніи яту, приведше ко Іисусу въпрашаху: въ законѣ, глаголюще, каменіемъ побивати повелѣ намъ Моисей, — ты что повелѣваеши? Се же рѣша искушающе. Разумѣша бо его въ ученіи всюду любовь и кротость [в]законяюща и судъ праведенъ сказующа: еже не хочете себѣ быти, сего инѣмъ не творите. И здѣ подобно отвѣщается: иже естъ, рече, безъ грѣха въ васъ, той да вержетъ на ню камень. Внегла вси обличашася каждо ихъ своею сѣвѣстію, рече къ женѣ: ни азъ тебе обличаю, иди и не твори того грѣха ²⁾. И бѣху приближающиеся вси

мытаріе и грѣшники послушати его, и роптаху книжници и Фарисіе къ ученикомъ его глаголаху: || (138) почто съмытаръ и грѣшники ясте и пиете? Іисусъ же отвѣща къ нимъ: не требуютъ здравии врача, но болящій; не приидохъ бо призвати праведники, но грѣшники на покаяніе. Шедше научитися, что есть милости хочу, а не жертвъ разумъ Божій и не всесъзженіа ³⁾. Отнюдуже и Павелъ навѣще глаголетъ: быхъ Іудеомъ яко Іудей, да Іудея приобрящу; подзаконнымъ яко подзаконенъ, [да подзаконныя приобрящу; беззаконнымъ яко беззаконенъ], не сый подзаконникъ Господу, но законникъ Христовъ, да приобрящу беззаконныя; быхъ немощнымъ яко немощенъ, да немощныя приобрящу; всѣмъ быхъ вся, да всяко нѣкіа спасу, и множайшихъ приобрящу ⁴⁾. И намъ заporучаетъ глаголя: сподобни мнѣ бывайте, братіе, и сматривайте иже не тако ходящая, якоже имате образъ насъ. Мнози бо ходятъ, о нихже плача глаголю, враги креста Христова, имже кончина погибель, имже Богъ чрево, и слава студъ имъ, иже земная мудрствующе ⁵⁾. И паки: безпритковени бывайте Іудеомъ и Еллиномъ и церкви Божіи, || (об. 138), якоже и азъ въ всемъ всѣмъ догажаа, не ищу свою ползу, но многихъ, да спасется ⁶⁾. Подобны ми бывайте, якоже и азъ Хри-

³⁾ Матѣ. гл. 9, ст. 10—13.

⁴⁾ 1 Коринѣ., гл. 9, ст. 19—22: «да множайшия приобрящу — беззаконникъ Богу—».

⁵⁾ Филиппис., гл. 3, ст. 17—19: «Подобны ми бывайте, братіе, и сматривайте тако ходящія, якоже имате образъ насъ: Мнози бо ходятъ, ихже многаяжды глаголахъ вамъ, нѣтъ же и плача глаголю, враги креста Христова, имже кончина погибель, имже богъ чрево, и слава въ студѣ ихъ, иже земная мудрствуютъ».

⁶⁾ 1 Кор., гл. 10, ст. 32—33: «Безпретковени — Божій — угождаю, не искій своя пользы — — спасутся».

¹⁾ Іоан. гл. 2, ст. 15—16.

²⁾ Іоан., гл. 8, ст. 3—11.

сту⁷⁾. Ибо и Христосъ не себѣ угоди. Не ишу бо, рече, вѣлю мою, но волю пославшаго мя Отца, и слово, рече, еже глаголахъ, нѣстъ мое, но пославшаго мя.

Нынѣ видимъ нѣкихъ не токмо не могущихъ слышати слово его, но и гоненіе умышляютъ и убити начинаютъ сіе⁸⁾ глаголющихъ. Не глаголютъ же сего явственно, но лицемѣруютъ ложными клеветами спокрывающе, и глаголютъ, яко въ Христа не вѣруютъ, подобно нѣчто глаголющимъ: «нѣстъ сѣй человекъ отъ Бога» и паки: «мы вѣмы, яко той человекъ грѣшенъ естъ». Аще бо яко глаголютъ они: «въ Христа не вѣруютъ», откуда слово Христово вселися въ нихъ? А сказующеся быти вѣрны, что ради слова Христова не разумѣютъ, ниже слышати вмѣщаютъ? Не явлено ли отпаденіе вѣры и злобныя зависти прикровеніе, отъ неяже ражается убійство?! И притвореніемъ благочестія мнящеся отмщати Бога, своя страсти исполняютъ, || (139) свѣдающе люди Божія въ хлѣба мѣсто.

Сіа же глаголемъ, братія възлюбленная о Господѣ: не да възненавидимъ творящихъ намъ напасть (не буди помыслити намъ таковое безаконіе), но якоже рече апостоль: како раздражу си плоть, и спасутся нѣкіа отъ нихъ, въ познаніе пришедше словесъ разума Христова. Что прежде глагола досто-блаженій онъ мужъ, иже Христа имѣ глаголюща въ собѣ, и пачеже весь въ Христа оболченъ: яко скорбь ми естъ велія и непрестающіи болѣзни сердцу моему; моляхъ бо ся самъ азъ отлученъ быти отъ Христа, по братіи моей и сродникъ моихъ по плоти иже суть Израильте[не], и прочая. И паки:

благовѣленіе моего сердца и молитва яже ко Богу по Израили естъ въ спасеніе. Свѣдѣтельствую бо имъ, яко ревность Божію имутъ, но не по разуму, не[вѣ]дуще⁹⁾ бо Божію правду, и свою правду ищуще поставити, правдѣ Божіи не повинутся.

Сію мѣру любви Божіа и ближняго взыскуютъ въ собѣ вси святіи, еяже Павелъ показа, не человѣческую, но яже Христосъ. Сіце и намъ подобаетъ, елика си || (об. 139) ла, любити и молитися не за изгоняюща токмо, но и за убивающа. Аще и въ сѣвршеніе любви святыхъ мѣры много недостаточствуемъ, лѣности ради нашея и нерадѣнія, по повѣдѣ страха ради Божіа, яко раби неключими, потщимся, елико можемъ, побѣждати благимъ злое Христови произволеніе, и немоцъ всегда показующе нашу [и отъ него помощи просяще]¹⁰⁾ части любви его да не отпадемъ, и злобныя памяти въ сердцахъ на братію да не помышляемъ. Аще ли не тако, ничесоже ползуемся. Аще и на всесъажженіе предани будемъ, и каѣ полза въ кровъ нашей, ввсегда сходити намъ будетъ въ истлѣніе. И не сущи нужди не поминати озлобленія, яже пострадахомъ отъ кого, но и отъ сердца оставляти. Аще и Павелъ является, касаяся нѣкихъ словеса жестокими, не себе отмщая, но ипыхъ ради спасенія се повѣдаетъ, якоже егда глаголетъ: блюдетѣ пси и злые дѣлателя¹¹⁾, и оныхъ плакаше, и враги кресту Христову наричетъ. || (140) И паки: Александръ Ковачъ многа ми зла сътвори, отъ негоже, рече, и ты хранися: зѣло бо противится словесемъ нашимъ¹²⁾.

⁹⁾ въ дописано позднѣе сверху строки.

¹⁰⁾ Вставлено на полѣ.

¹¹⁾ Филиппис., гл. 3, ст. 2: «блюдитесь отъ псовъ, блюдитесь отъ злыхъ дѣлателей».

¹²⁾ Тимое., гл. 4, ст. 14—15.

⁷⁾ ib., гл. 11, ст. 1: «подражатели мнѣ —».

⁸⁾ Поправлено изъ «снѣ».

Писано бо есть: время всякой вещи иже подъ небесемъ. Тѣмже и мы несмотреливно духовная Христова слова иже: плотская мудрствующимъ подложивше, стражемъ отъ нихъ, якоже солнечный свѣтъ, незл[р]авыма очима и немощну слуху грома гласа и млека требующимъ твердую пищу, но ниже самъ Господь нашъ или избранный его съсудъ, вѣдый духовнымъ прилагати духовная, пребыша кромѣ скорбей въ міръ семъ. Коль паче мнѣ грѣшному, иже присно не по разуму поспѣваемъ, понеже законъ духовенъ есть, азъ же плотянь и продаю подъ грѣхъмъ, и по пеложному его обѣщанію уповаемъ очищеніа кровію Христовою получить, аще сподобимся недостойнии причастници быти страданіемъ его.

Глаголетъ бо Григоріе втораго слова: аще сраспнешися яко разбойникъ, яко благонравенъ познай Бога, || (об. 140) съ беззаконными вмѣнишася тебе ради, и твоего ради грѣха, и ты буди за оного законъ, купи смертію спасеніе, стяжавай что отъ озлобленія, хочетъ бо ты очистити грѣха, здѣшнихъ ради страданий. И паки глаголетъ той же богословецъ, въ словѣ еже на крещеніе: вѣмъ и ино крещеніе, мученіемъ и кровію больше имѣхъ и выше, имже и самъ Христосъ крестися, еже зѣло честно и блажено елико вторыми нечистотами не оскверняется ктому. Но ли не поминаютъ насъ, якоже и богатыхъ. Нѣсть се, нѣсть! Поминаютъ бо присно всѣхъ православныхъ христіанъ. Ничтоже бо, рече, Богу велику, егоже нищій не подаетъ. Не обидливъ бо, рече, есть Богъ, ниже забытію дрѣжимъ якоже человекъ. Незабвенно есть отъ него ничтоже, и нѣсть предъ нимъ тварь невидима, всяже нага и отверста предъ очима его. Не забудемъ рекшаго: блажени будѣте, егда възненавидятъ васъ

человѣцы, и егда разлучатъ вы, и поносятъ, и пронесутъ имя ваше яко зло, сына человѣческаго ради, възрадуйтесь, рече, въ онъ день; || (141) и прочая. И горе, егда добре рекутъ вамъ вси человеѣцы: по сему творяху лжепророкомъ.

Аще бо и вси осудятъ насъ, яко злодѣя, и проклинаютъ никакая же отъ того бѣда сущимъ намъ православнымъ христіаномъ, и пачеже ради словесе сего страждущимъ. Не послѣдуетъ бо судъ Божій клятвѣмъ неправеднымъ, якоже и благословенію. Аще бо, рече, не будетъ достоинъ міръ васъ, къ намъ възвратит[е]ся. Так и клятва възвращаетъ ся на иже неправедно съблзнилъшася. Кленущего прокленутъ бо, рече, ти, и ты благословиши, и въ безчестіи, еже отъ міра бываемъмъ, слава Божіа съкро[ве]нна есть побѣдившимъ міръ, и до конца въ подвижѣ претрѣпѣвшимъ.

Вѣсте бо мудрованіе наше, якоже никогдаже глагола или съмѣхъся въ православнѣй вѣры святыхъ единосущныхъ Троица, яко нѣщій лжуть на насъ. Слово же наше всегда есть къ хотѣщимъ спастися о заповѣдехъ Христовыхъ. И еликаже съпротива яже отъ невниманія писаній привнѣдоша на пакость житію, не похваляемъ. Аще и сами въ та || (об. 141) ковыхъ многообразіе удержани быхомъ, обаче имѣхомъ надежду на Господа, яко подастъ намъ отрѣшеніе сихъ по своей милости. Еже и бысть, якоже видите. Тѣмже благодарити дѣлжны есмо благодѣлю его и рещи: си измѣни десница вышняго.

Господа ради, отцы и братія, молитесь о нашемъ окаянствѣ, да устройтъ человеколюбецъ не токмо намъ, но и врагомъ нашимъ полезная, да подастъ намъ разрѣшеніе долгомъ и тѣпѣніе въ скорбехъ обрѣтшихъ ни, молитвами пречистия Богородица и всѣхъ святыхъ. Аминь.

Въ злостіе борющимися съ нами невѣрными или зловѣрными по первомъ или по второмъ наказаніи престаемъ. Въ хотящихъ же истинну навикнути, доброе творящимъ же и глаголющимъ же, до вѣка не стужаемъ си, готови суще ко отвѣту всякому, въпрошающа му вы слово о вашемъ унованіи съ кротостію и страхомъ. Егда же поведутъ вы предъ владыки и царя предательски, тогда, рече, не прежде поучайтесь || (142) отвѣщати, но еже аще дастся вамъ. Въ той часъ се глаголите, и Григоріе Богословъ глаголетъ: егда къ Ироду приведенъ будещи, не отвѣщавая вѣще, Иродъ же всякъ плотскій, иже не приемиетъ духовнаа.

Зриши ли, яко не отечески, ниже братски хотяще исправити въпрошають, но яко волки, овчиною прикрившеся, ищутъ нѣчто уловити отъ устъ нашихъ. Хранижеся не възненавидѣти, ни досадити имъ, но силою любви Христоу въ благодати Святаго Духа слово наше да будетъ растворено. Бѣхомъ бо и мы иногда несмыслены, непо[ко]риви, прелщенни. Помни наше самѣхъ прежнее устройство, каковы бѣхомъ, внигда не разумѣхомъ Господнихъ заповѣдей и здоровое слово съблзнь непщевахомъ. Сіа помысливши, не дивимся о судьбахъ Божіихъ, и молитися Богу да не облѣнимся и призвати помощь его, яко близъ есть, аще въсхощемъ.

Посланіе старца Артемія ¹⁾

(об. 142) Хотѣлъ быхъ нѣчто отъ должныхъ и нужныхъ провѣщати; заущаетъ же мя и възбраняетъ свое неисправленіе. Покушаюся глаголати; недостойнство же мое повелѣваетъ ми молчати. Зазрѣніе бо свѣсти бездръзновенна тво-

ритъ чловѣка, не точію въ молитвѣ, но и еже глаголати слово Божіе. Желая преподати духовнаго ми дара въ ползу ближнему; видя же свое неприлежаніе и лѣность, въспящаюся. Имамъ бо своя рапы гніюща и въсмердѣвшася. Обаче болѣзнь нудитъ ми изрещи ради обдержаша невидѣніа въ времена сіа; съгрѣшеній же множество заграждаетъ ми уста, слыша писаніе, глаголюще: врачу, исцѣлися самъ! И пакы грѣшнику рече Богъ: вскую ты повѣдаеша оправданія моя. Но понеже ни Давидъ, глаголавый сіа, пребысть безъ претиканія, по наде и вѣста, абіе и въ покаяніи моляшъ ся глаголя: Духа твоего Святаго не отѣими отъ мене, да научатся отъ мене безаконіи путемъ || (143) твоимъ, и печестивіи къ тебѣ обратятся, видѣвши мя покаяніа ради неотвѣрженна отъ лица твоего.

Но сіа въ ветхомъ. Коль паче въ благодати Господа нашего Іисуса Христа, якоже нѣкто отъ святыхъ глагола о семъ, яко не тогда, егда съдѣемъ правду, вкушаемъ сладости съкровенныя въ немъ, но егда алчемъ и жаждемъ правды. Также и грѣхъ: не егда съдѣемъ, грѣшници бываемъ, но егда не раскаемся и възненавидимъ его. Нѣсть [бо] ²⁾ грѣхъ непращаемъ, развѣ безъ покаяніа. Ни едина же добродѣтель выше покаяніа. Нужно бо есть всѣмъ грѣшникомъ и праведникомъ сіе. Писано бо есть, яко никтоже святъ отъ скверны. Все бо съгрѣшиша и лишаются славы Божіа, оправдаеми туне того благодатію, избавленіемъ Господа нашего Іисуса Христа. Кровію бо его имамъ оставленіе грѣхомъ. Очисти бо насъ стбѣ ³⁾ люди изрядны, да будемъ ревнители добрымъ дѣломъ, а не злымъ.

²⁾ Вставлено надъ строкою.

³⁾ Поправлено изъ «собою».

¹⁾ Написанъ нѣтъ.

Волею бо съгрѣшашимъ ¹⁾ намъ познаній разума истиннаго, ктому жертва || (об. 143) о грѣсѣхъ не обрѣтается, по страшно иѣкое ожиданіе суда, еже впасти въ руцѣ Бога жива, и иже рече: по покааніи волею поползайся, се со злокозньствомъ шествуетъ со Богомъ; сему невѣдомо находитъ смерть и недостижаетъ время чаяніа своего. Емуже бо прилагаете себе рабы въ послушаніе, раби есте оному, егоже послушаете. И всякъ творяй грѣхъ, рабъ есть грѣху. За немощь бо чловѣку лежитъ покаяніе, даже и до послѣдняго издыханія. Не подобаетъ же сіе коеже въ виду съгрѣшати пріимати. Сіе бо гордость и възношеніе на разумъ Божій. Кромѣ бо дѣлъ добрыхъ, вѣра ничтоже ино есть, развѣ еже въ законѣ хвалитися, преступленіемъ же закона Бога безчестовати. Не прикасаетъ же ся яко страсть безстрастному. Также и безчестіе, иже всея чести и славы превыше сущему. Но обезчестивый самъ безъ ²⁾ чести будетъ. Занеже имя Божіе небрегомо въ языцѣхъ. Якоже и славящій его добрыми словесы, прославлени || (144) будутъ, не сею точію суетною, но нетлѣнною и неизреченною славою, еяже никтоже отъ иже по плоти живущихъ разумѣ. Аще бо быша разумѣли, не быша предатели былы истиннаго словесе, мылы ради сея и студна славица. Не въ словеси бо, рече, царствіе Божіе, но въ силѣ.

Самая же истинна глаголетъ намъ: какъ вы можете вѣровати, славы другъ отъ друга пріемлюще, славы же, яже отъ единого Бога, не ищите. И паки той же въ откровеніи глаголетъ: вѣмъ, рече, твоя дѣла, яко ни студень еси,

¹⁾ *грѣ* вставлено на полѣ.

²⁾ Поправлено изъ «себе».

ни теплъ, но яко обу[мо]ренъ еси ³⁾. И къ нечествующимъ паки глаголетъ: отдуни ⁴⁾ ты имамъ отъ устъ моихъ, зане глаголеши, яко богатъ есмь. И пичесоже требую. Не вси ли, яко ты еси окаяненъ, и худъ, и пицъ, и слѣцъ, и нагъ. Свѣтъ же ти даю, рече, купи злато отъ мене раздѣленно огнемъ, да обогатишися, и въ рѣзы бѣлы да облечешися, да не явится срамота наготы твоея, и усипаемо имѣ умное око душа твоя. Егоже бо азъ люблю, обличаю и наказую. || (об. 144) Ревнуй убо и покаяйся ⁵⁾, и прочая. И въ посланіи паки глаголетъ: аще речемъ, яко не съгрѣшихомъ, себе льстимъ, и истинны иѣсть въ насъ. Аще ли исповѣдуемъ грѣхи, вѣренъ есть и праведенъ, да оставитъ намъ, и очиститъ насъ отъ всякой неправды ⁶⁾. Сіа, рече, пишу вамъ, да не согрѣшаете; и аще кто съгрѣшитъ, утѣшителя ⁷⁾ имамы къ отцу, Иисуса Христа праведника. И той очищеніе есть о грѣсѣхъ нашихъ, не о нашихъ же точію, но и о всемъ мірѣ ⁸⁾. И паки: всякъ преступай вълею и не пребывая въ ученіи Христовѣ, Бога не имать. И паки: есть грѣхъ къ смерти: не о томъ, глаголю, да помолится кто. Всяка неправда грѣхъ есть, рече, но есть грѣхъ не ко смерти ⁹⁾.

Въ сихъ разумѣвая да разумѣетъ, ни бо глубину судебъ испитуемъ (да не будетъ!), но елика свойственна и повелѣнная отъ Бога къ чести словесныхъ. Мудрствовать же и дѣйствовать по мѣри дарованія Христова не лѣ-

³⁾ Апокал., гл. 3, ст. 15—16.

⁴⁾ Въ современномъ текстѣ: «изблевати».

⁵⁾ Апокал., гл. 13, ст. 16—19.

⁶⁾ 1 соб. посл. Иоан., гл. 1, ст. 8—9.

⁷⁾ Въ современномъ текстѣ: «ходатая».

⁸⁾ 1 соб. посл. Иоан., гл. 2, ст. 1—2.

⁹⁾ ib., гл. 5, ст. 16—17.

нимся. || (145) Бываетъ бо и вѣруемъ инѣмъ образомъ очищеніе, якоже при Лазари ономъ и прочихъ, невольныхъ скорбей наваденіемъ съ самовѣльнымъ же познаніемъ обыче, якоже и сраспятаго Христу разбойни[ка] увѣдѣхомъ, понеже чаша въ руцѣ Господни здѣшняго наказанія вина мнимаго неразтворенна, исполни милости и человеколюбія. Уклопи бо, рече, отъ сея въ сію. Обаче дрождіе вѣчнаго его суда не измѣтаются, испіють сихъ вси непокаявшіися и въ познаніе истинны пріити неувѣсхотѣвши, и всяко наказаніе и ученіе Господне отъ себе отвергшіе, и по своимъ похотемъ избирающе учителей, услаждаемы слухомъ, и вмѣсто нужныхъ тунеядецъ и ласкателей питающе. Якоже и богатый онъ, егоже прельстиша блажащеи, иже [ни] единныя капли въ простуженіе языка получи, зане самъ въ время не помяну[лъ] сътворити милости. Судъ бо, рече, безъ милости—нетворящому милость.

Понеже и нынѣ мнози отъ Бога пріемше дарованія, или човственна, или умна, дѣйствуютъ ими не къ благо- || (об. 145) угожденію хотѣнія его, но на своя сласти и страсти сія истощающе, но да услышимъ о таковѣи[хъ] самого Господа глаголюща. Пріидетъ Господъ [и призоветъ] раба одного въ день, въ онъже не часть, и часть, во иже не вѣсть, и пресѣкъ на-полю, часть его съ невѣрными положить.

Сіа порозумѣвше, да не играемъ божественными. Богъ бо, рече, подражаемъ не бываетъ. Но еже аще съетъ человекъ, тоже и пожнетъ. Сѣявый въ плоть, отъ плоти пожнетъ тлѣніе; а сѣявый въ духъ, отъ духа пожнетъ животъ вѣчный. Нужда бо есть согрѣшающему не (sic) непокарану быти праведнымъ судомъ Божиимъ, и здѣ, и въ будущемъ, по равенству согрѣшенія.

Сихъ болющеся, внимаемъ собѣ, да будемъ добри строители различнѣй благодати Божіи, каждо, якоже пріалъ есть дарованіе съ тщаніемъ, сице служаще, да сподобимся достойно слышати владычняго гласа: благій рабе! о малѣ бысть вѣренъ, надъ многими ты поставлю, вниди въ радость Господа своего. Къ нерадящимъ же глаголетъ: аще въ неправеднемъ и чуждемъ имѣ || (146) нѣи не бысте вѣрни, въ истиннѣмъ кто вамъ вѣру иметь, и ваше кто вамъ дастъ?

Реченно же есть отъ отецъ и се: яко инако Богъ судитъ царю, и инако князю, и инако началнику, и инако сущему подъ началомъ, и инако научену и разумну, инако невѣжди и грубу. Пріемлютъ же сіа нѣціи противу своимъ волямъ плотскимъ, страстне разсуждающе и мняще лицемѣріе имѣти нелицемѣрному. Всѣмъ бо подобне заповѣди своя законоположилъ есть Господъ, и никтоже избѣжитъ безъ муки преступаяй сихъ. И пачеже въ преимущихъ степенехъ, иже должны суть, яко образъ и правило быти подручнымъ. Емуже бо предаша много, лишшая въспросятъ отъ него. И паки: силніи сильно истязани будутъ. И нехотая вълею волю Божию навикнути, не съ неувѣдѣвшими таковѣи бменъ будетъ, мало, но съ нехотѣвши[ми] ¹⁰⁾ увѣдати, вѣдѣвшихъ и несътворшихъ мученъ будетъ, зане ненавыче ради лѣности и непокорства. || (об. 146) Вѣсть бо Богъ съсуды службы своей, и дарованія различная, еще же и силу и немошь естества, страсти же и безстрастіе, комуждо и судію неумытна—сѣвѣсть положи, неписанный законъ, яко и отъ самого естества ви[ди]мыя ¹¹⁾ твари о невидимыхъ вѣровати и раз-

¹⁰⁾ Дописано на полѣ.

¹¹⁾ Вставлено на полѣ.

умѣвати Бога, и къ человѣкомъ праведное имѣти. Елика бо, рече, негодна вамъ, другимъ не творите, и яже сами любите себе отъ иныхъ человѣкъ, тако и вы творите имъ. Се бо есть законъ и пророци, въ нихже и прежде закона мнози оправдивше[и]ся угодиша Богу. Аще бо сердце наше не зазритъ намъ, дръзновение имамы къ Богу.

Но пѣціи, съпротивная симъ предающе, самовольнымъ смиренномудріемъ и тщетнымъ поканіемъ, благими же словеси и благоговѣніемъ льстятъ сердца незлобивымъ, сквернаго ради прибытка. И они отъ міра суть. Сего ради отъ міра глаголютъ. И міръ тѣхъ послушаетъ, отъ земля гласящихъ, по пророку, и отъ чрева глаголющихъ. Душевные духа не (147) причастни, но вѣрныхъ не имутъ прелстити. Сии бо отъ даннаго Христова въображенія знаменаютъ. Внемлите бо, рече, отъ лжи[вы]хъ пророкъ, и прочая. И благій человѣкъ отъ благаго съкровища износитъ благое, и лукавый человѣкъ отъ лукавого съкровища сердца износитъ лукавая. Отъ излишества бо сердечнаго глаголютъ уста человѣку, сирѣчь, отъ преисполненія. Вѣруй бо въ мя, рече Господь: по писанію, рѣки проплывутъ отъ чрева его вѣды животныя. Есть же и съпротивныя воды многи, въ нихже потопляющенся къ нему не приближатся, аще не евангельскою mreжкою извлекутся. Инако бо міра, сирѣчь страстнаго потона, избыти неможно, аще не послушаемъ несумнѣнною вѣрою заповѣди Господня, якоже врачованію душъ нашихъ отъ истиннаго врача положишася, въ нихже всяка душа ненаказанна неисцѣльна. Наученныхъ истину бо дръзну[лъ] апостолъ съвершени нареди: елици бо, рече, съвершени, се да мудрствуемъ. И аще инако мудрствуете, се Богъ вамъ откроетъ. Ипа-

ко же не противное глаголетъ, || (об. 147) но яко на пути истинны и въ предняя успѣвающихъ, еже есть въ превышшее благовѣствованія отъ чистаго разума къ съвершенному близъ, еже чюствами възведенну быти, ко иже наче всякого чюства и постизанія, еже есть всѣхъ виновникъ и творецъ и съдѣтель, отъ негоже всяко даініе благаго и всякъ даръ съвершенъ дается.

Подобно же помыслихъ здѣ о иже зле плотская мудрствующихъ написати растлѣнныхъ человѣкъ умомъ и лишенихъ истинны, неискушенныхъ въ вѣрѣ, мнящихъ користемъ приобрѣтеніе быти благовѣріе, якоже Духомъ Божіимъ вѣдими древле глаголаша святіи Божіи человѣци. Быша же, рече Петръ, и лжепророци въ людехъ, якоже и въ васъ будутъ лжеучители, иже [вне]суть ереси погубелны, и искупившаго ихъ Господа отметающенся, и приводяще събѣ погубель ¹⁾, не словомъ точію, но дѣлы множае, отъ плодовъ познаваеми, словомъ бо исповѣдующе вѣру, и сею яко овчиною прикрываютъ внутреняго вѣлка, дѣлы же отменутся, и ученіе неполнь преле[ст]и (148) отъ себе духомъ міра сего, а не Божіимъ, глаголюще, и всюду всячески божественнаго писанія, яко тмѣ просвѣтителю и обличителю прелести укланяющенся. Свѣту бо сіающу божественнаго писанія тать самозаконія яве обрѣтается. Лукавъ бо естъ и многогъзненныя лъсти избобрѣтатель искони бысть діаволь. Не рече бо ко Адаму: не слушай Бога, преступи заповѣдь; ниже къ Евзѣ сиде глагола, по подложу змѣи лестная глаголати, отъ своего паденія искусивъ, еже равно Божія пожелѣвати. И възделѣніемъ помраченъ страстне словесное ума рассуужденіе, егоже ради самовластіемъ почтени

¹⁾ 2 Петр., гл. 2, ст. 1.

быша. И еже изволиша сътвориша, зминъ съвѣтъ послушавше, Бога преслушаша. Также по испаденіи рая, иже отъ Адама бывшихъ чловѣкъ родъ многообразичне прельщамъ непреста, естественемъ движеньми въ чре́зестественныя страсти превращая, овѣхъ убо въ убійство зависти ради, овѣхъ же въ блудъ похоти ради. Егоже ради непробытенъ духъ въ чловѣцѣхъ || (об. 148) бысть, и печествующихъ ради потопъ міру наведе. По умноженію же чловѣкомъ, не доволни бѣша осужденіемъ первымъ, еже въ потѣ лица снѣдати хлѣбъ. Совѣща[ва]ють²⁾ суетная, и яко бесмертны столпы сътворити многотрудне покусившася, егоже ради и на языки непознаваема раздѣленіе пострадахомъ. Также умножившуся жалю грѣховному въ мірѣ, царствова смерть, копечнаго ради невидѣна, прелестившеся преложиша отъ сътворшаго честь на тварь, и зданію паче създаваго служаху. Сиче и идоли поклонени быша. Чловѣкомъ почтеномъ бывшимъ паче мѣры въ живѣтѣ и по смерти нѣции образы подобныя поставиша въ память ихъ, виною благоразумія. Также отъ бѣсовскихъ мечтаній и сонныхъ привидѣній, и чловѣческія лжи обоготворени быша, и единого истиннаго Бога славу въ многобожіе песмысленне раздѣлиша. И симъ образы не токмо грубыи и наказаніи, но и премудріи помрачашася и обѣ|| (149) юродѣша. Якоже и о Соломонѣ случиса умиленная она и ужаса многа исполненна повѣсть. Сего ради³⁾

²⁾ *си* дописано на полѣ

³⁾ На 149-мъ листѣ подлинника только четыре строчки письма, а затѣмъ (равно и на оборотѣ листа) оставлено пустое мѣсто.

Посланіе къ царю⁴⁾.

|| (150) же показалъ еси о порученныхъ тобѣ христоименитыхъ людехъ, вельми благодаримъ [благо]стѣ⁵⁾ его, и твое теплое заступленіе похваляемъ, не радующеся о паденіи врагъ. Не буди то! Сіе бо несвойственно христіаномъ, пачеже иночествующимъ. Но и скорбяще о заблуженіи ихъ и окамененіи сердець ихъ, поминающе общаго естества, обаче хвалу въздаемъ разрушившому языки хотящая бранемъ, яко не до конца отвратися насъ благоутробіе създателя нашего. Но показавъ мало, многу милость показа, дая намъ время покапна, якобы быти нѣкому исправленію въ познаніе истиннаго разума. Разумъ же истинный, иже свѣдѣтельство имѣетъ отъ божественныхъ писаній, аще ли разумъ обрящется съпротивенъ божественному писанію? Таковъ разумъ лжеименитъ есть, Господу глаголющу: овца моя гласа моего слушаютъ. И прежде того рекшу: чюжему же не послѣ- (об. 150) дуютъ, но бѣжатъ отъ него, яко не знаютъ чюжого гласа. И о вѣри тожде глаголетъ: вѣруй въ мя, якоже рече писаніе. Понеже мнози вѣроваша, но не якоже рече писаніе, но своимъ волямъ и ересемъ послѣдоваша, никакоже разу[мѣ]вшѣ⁶⁾, еже вѣры слово. И Давидъ пророкъ Духомъ Святымъ глаголетъ: повѣда[ша]⁷⁾ мнѣ законопреступници ученія, но не яко законъ твой, Господи. И аще вѣренъ Господь въ всѣхъ словесѣхъ своихъ, вѣрны же вся заповѣди его. Не явлено ли отпаденіе вѣры и гордости оглаголаніе,

⁴⁾ Безъ надписи. Ундольскій замѣчаетъ: «вѣроятно, къ Іоанну Грозному».

⁵⁾ Дописано на полѣ.

⁶⁾ *мѣ* вставлено на полѣ.

⁷⁾ Надписано надъ строкою.

еже отметить что отъ написанныхъ, или приводить отъ ненаписанныхъ, Богу единою рекшу: съхрани глаголѣ, егоже завѣщаю ти днесь, не приложиши къ нему, и не отъймеша отъ него, и апостолу учащу: не внимати Іуде-скимъ баснемъ, ниже заповѣдемъ чело-вѣческимъ отвращающимъ отъ истинны?

Сіа же не туне проидохъ. Но, яко оскудѣвшимъ нынѣ зѣло духовнымъ на-ставникомъ, хошу подвинути царскую ти душу на испытаніе разума божественныхъ писаній, — писаній же истинныхъ божественныхъ. || (151) Суть бо писанія многа, но не вся божественна суть. Ты же извѣстно истинная испи-тавъ поучайся въ нихъ, да уразумѣши, что есть воля Божія. Понеже и се ¹⁾ воля Божія есть, понеже подвигнулся еси съ помощію его, но есть воля Бо-жіа благая и угодная и съвършенная, еяже ради Сынъ Божій прииде въ міръ и дастъ намъ разумъ, да познаемъ истин-ну. Рече бо: азъ есмь путь, истинна и животь, и никтоже можетъ приити къ отцу токмо мною. И паки: азъ есмь дверь овцамъ, и той самъ однородное слово Божіе. Якоже глаголетъ Бого-словъ Григоріе: съвершенно показа намъ ученіе.

И аще съвершенно ученіе Господь намъ показа, како неистовствуютъ нѣ-ціи толико, яко и глаголати дръзають сице: «не требѣ нынѣ по евангелію жи-ти!» И отъ нѣкоего епископа слышахъ: «не съидется дей нынѣ по евангелію жити: родъ нынѣ слабъ!» И таковыми растлѣнными ученіи и словеси прелщаю-ся мнози, не токмо Египтяне, но Іеру-салимляне.

И ина словеса глаголются отъ нѣ-кихъ мнящихся быти учителей: «грѣхъ простымъ чести апостолъ и евангеліе!»

¹⁾ Исправлено изъ «и то».

|| (об. 151) И мнози отъ ненаказанныхъ боятся и въ руки взяти.

И паки: «не чти много книгъ, да не во ересь впадеша!»

И аще къму прилучится недугъ, отъ негоже челоуѣкъ естественнаго смысла испадетъ, тоже прелщающе глаголютъ: «зашелся есть въ книгахъ!»

Еже, егда, благодати божественнѣй поспѣшествующи, отъ прочитанія книж-наго уразумѣвъ кто истинну, дѣйстви-вати начнетъ заповѣди Господня, и предуспѣваетъ въ любви Божіа пре-мудрости, и отъ сего бываетъ ему по нужи отлучитися мыслію отъ молвы мірска, и теши вслѣдъ Бога, и о таковыхъ неискусне тоже глаголютъ, якоже и Фистъ къ Павлу рече: «мно-гіа ты книги въ неистовство прела-гаютъ!»

Но сицевая глаголющеи — сами не-наказани; хотятъ, да и прочіи по нихъ безъ наказанія будутъ, да необличенна будетъ злоба.

Вѣдомо же буди всѣмъ благочести-вымъ, яко всяка ересь и прелесть бѣ-совская и житіе растлѣнно привніде отъ еже не вѣдати извѣстно разумъ божественныхъ писаній. Отъ сего ло || (152) жна списанія приемлются, и старческіа басни, и уставы растлѣнныхъ челоуѣковъ умомъ и лишеныхъ истинны, мнящихъ користемъ приобрѣтеніе быти благочестіе, отъ нихъ же отступати апостолъ повелѣлъ.

Молю же: царскою ти властію да не зазриши ми дръзнутіе вышесказанное! Аще бо бы не разумѣлъ азъ даннаго ти отъ Бога просвѣщенія въ истинный разумъ вѣры ради правды, не быхъ сице дръз-нулъ. Но аще и зѣло вѣренъ еси, и теплоту многу имаши въ любовь Божію, не уже съвършеніе достиглъ еси?! И о семъ, Господа ради, не смутися на мя! Къ совършенію бо и святіи въ мірѣ семъ недовольни. Но ниже святымъ ан-

геломъ дано есть преже будущаго уставленія. Нынѣ же и превышнія силы научаются другъ отъ друга и предуспѣваютъ въ божественныхъ, меньшіи отъ вышнихъ, по чиномъ ихъ, прѣвѣй же отъ самого Бога, и отъ послѣднихъ къ человѣкомъ по достоинію когоже²⁾ вѣры божественная дарованія подаваются, якоже навываемъ отъ богодухновенныхъ писаній. И аще святіи не постоятъ ангели || (об. 152) въ единомъ чину, но и тѣи учатся и предуспѣваютъ. Коли паче человѣкъ требуетъ въ божественныхъ поучатися!

Аще ли речеши: «царь есмь, и въ людская строенія упражняюся». И се похвално паче, аще по Давиду царство устроиши. И онъ бо царь, якоже ты, но Израилю; и пророческаго дара сподобися не туне, но преже поучаюся быше въ законѣ Господни всегда и незабытну память чудесъ величества его нося въ сердцы, глаголаше: удивился есть разумъ твой отъ мене, и прочая, якоже являютъ того списанія.

Аще бо кто не увѣсть опасно вѣлю Божію отъ божественныхъ писаній, како жителство дѣлы можетъ показати?

Преже бо подобаетъ разумѣти, и потомъ дѣйствовати заповѣди Господня, и не внимати развращающимся боготворческимъ и хриstopродавцемъ, наипаче въ нынѣшнее время плотскому мудрованію всюду превъзмогающу нашего ради небреженія. Спящимъ бо, рече, человѣкомъ, прииде врагъ и всѣя плевелы посрединѣ пшеница. || (153) Но и о сихъ въпрошаемъ Богъ—преже нареченнаго времени въторгати. Учити бо достойтъ, а не мучити, занеже можетъ приложитися и быти пшеница, якоже Златоустъ глаголетъ.

Понеже благодатию Христовою и самъ

измлада священная писанія умѣвши, могущая ти умудрити въ спасеніе, но реченно есть и се: яко и отъ малыхъ потокъ источниці распростираются, и рѣки велики бывають. Сего ради въ дарованномъ ти величествѣ отъ Господа, съвѣтъ нишаго да не посрамиши. Понеже любовь иже по Бозѣ безумна мя творитъ, яко забывъ плакати грѣховъ своихъ таковаа дръзати, пачеже и слову твоему царскому повинуюся, послалъ есми, государь, къ тебѣ книгу отъ божественныхъ писаній и отъ великихъ отецъ правоучительная наказанія, въ нихже отеческая преданія и человѣчскія обычая навывши, пачеже о Господнихъ заповѣдехъ просвѣщеніе приимеши.

Да сказали ми, что де Кириловскія старцы не довели до тебе книги тоя. Сказываютъ: «забыли», а дали попу || (об. 153) Симеону Благовѣщенскому. И будетъ, государь, тебѣ есть упражненіе, вземъ прочти, и къ намъ паки възврати.

Да добро бы, государь, чтобы еси прочелъ бесѣды евангельскія—толькованіе великаго свѣтилника Іоана Златоустаго, занеже явственне и пространно творитъ поученіе въ исправленіе житія. И якоже азъ мню, имавши много пользоваться въ истинный разумъ.

Хотѣхъ же и нѣкіа обычая явственно написати, иже безсловесно прившедшая на пакость житію отъ невидѣнія божественныхъ писаній, но за еже не дати вины, вѣмъ бо нѣкіа туне враждующихъ, иже не точію писмена, но и проста словеса грубости нашей инако сказуютъ, въ претыканіе беззловивымъ. Господь же да исправитъ ихъ. Сему бо и Господь нашъ научилъ насъ: не вметати себе въ напасти. И само множицею образъ намъ дая, отхожаше отъ навѣтующихъ. И паки въпрошаемъ отъ нѣкихъ, завѣсть имущихъ нанъ:

²⁾ Исправлено изъ «когоже».

«почто ученици твои не ходятъ по пре-
|| (154)данію старческу», смотрителне
отвѣща прямо немоши онѣхъ, пророка
Исаіа приведъ свидѣтели: добре, глаго-
ля, отметасте заповѣдь Божию, да въ
тоя мѣсто преданія ваша съблюдаюте.
Оставивъ бо старецъ, къ нимъ слово
обращаетъ: аще бо бы похулилъ пре-
давшихъ, готовъ убо оклеветати его къ
нагоду и вѣставити нашь люди, яко отца
ихъ похуливша. И ина многа такова
объемляй премудрѣя въ коварствѣ ихъ
сътвори наученіе наше. Тако и ве-
ликій нашъ наставникъ Павелъ и҃г҃дѣ
глаголетъ: сиде и азъ, братіе, немогахъ
вамъ глаголати, яко духовнымъ, но яко
плотнымъ, и яко младенцемъ о Христѣ,
и прочая. И паки: не всѣмъ бо вѣра,
ниже въ всѣхъ, якоже словеса глаго-
лють разумъ. Въ премудрости бо, рече,
ходите ко ви́шнимъ, время искушаю-
ще, занеже дніе лукави суть.

Тѣмже, о царю, аще просвѣтитъ те-
бе Господь разумомъ истинныхъ велѣ-
ній своихъ заповѣдей, тогда познаеши
много съпротивна тѣмъ преданія, || (об.
154) ихже на[ка]заніи ¹⁾ якоже исправ-
ленія нещуютъ. Ты же не смущайся
о таковыхъ, ниже ревность не[лѣ]щу ²⁾
да изнесени. Но помяни Господа гла-
голюща: научитесь отъ мене, яко кро-
токъ есмь и смиренъ сердцемъ. Поне-
же міръ Святаго Духа вмѣстити не
можетъ. И Давидъ глаголетъ: сокрыхъ
словеса твоя въ сердца моемъ, да не
согрѣшу тебѣ. Согреѣшаетъ бо во исти-
ну сподобленный тайнамъ духа слове-
семъ, и во уши несмысленнымъ гла-
голяй, яко забыхъ рекшаго: не дадите
святаѣя псомъ, и прочая. Аще бо кто
самъ перадитъ въискати волю Божию,
неже слышати есть достойно.

¹⁾ ка вставлено послѣ, надъ строкою.

²⁾ лѣ вставлено надъ строкою.

Напомню же ти царское слово, яко
о Божіихъ заповѣдехъ и отеческихъ
преданіяхъ и о обычаяхъ человѣче-
скихъ написати повелѣлъ еси. И аще
хощеши истинною навикнути сія, про-
чти со прилежаніемъ всякимъ просвѣти-
тельную книгу Великаго Василия, не
житіе его, но самое священныя руки
его списаніе и жилища святѣи Троица,
сердца его разумъ, емуже начало:
«Многомъ сущи иже отъ богодухнове-
наго писанія повѣдуемымъ», и потомъ
предсловіе, емуже начало: «Бога бла-
гаго благода|| (155)тію», таже о вѣ-
рѣ слово, по сихъ божественное ко всѣмъ
христіаномъ общее ученіе, со всякимъ
извѣщеніемъ истину повѣдующе. И не
единою сію, ниже дважды, но множи-
цею и не мимошествене прочтеши. И
аще чего не можеши разумѣти, молися
Богу, да (по)вразумитъ ³⁾ тя. Не срам-
ляйся невидѣніемъ. Съ всяцѣмъ тща-
ніемъ въпроси вѣдущаго. Подобаешь убо
учитися безъ стыдѣнія, якоже учити
безъ зависти. Никтоже бо научився мо-
жетъ [что] ⁴⁾ разумѣти. Темни бо о
свѣтѣ, иже отъ премудрости не наказа-
ни. Рече бо: и всяка душа не наказанна
неисцѣльна. Кромѣ бо заповѣдей Господ-
нихъ исцѣлѣти души невъзможно и ста-
ти въ здравіи естества прѣваго, якоже
сътворена бысть.

И смотри прилежно въ самомъ томъ
предсловіи Великаго Василия, которую
глаголетъ вину церквамъ и другъ къ
другу несъгласія. Къмуждо [бо] ⁵⁾, ре-
че, отъ Господа нашего учительства
отступующе, помысли же нѣкіа и уста-
вы своя самовластіемъ || (об. 155)прени-
рающе, и отъ непокорства начальство-
вати Господемъ ⁶⁾, нежели начальство

³⁾ по зачеркнуто киноварью.

⁴⁾ Вставлено на полѣ.

⁵⁾ Вставлено послѣ надъ строкою.

⁶⁾ Поправлено изъ «глаголемъ».

ватися отъ Господа хотяще. И мнози виды неразуміа ищеть. И рече: тѣмже прельстилъ насъ злый обычай, и великимъ злымъ виновно развращеніе человѣческое преданіе. И паки: чюжуся, рече, како о упражняемыхъ и престающихъ толико имуть человѣцы тѣнѣ и устрашеніе? О пребывающихъ же, и пачеже о большей всѣхъ любви, знаменующей христіанина, не токмо тѣни едино слово твоя, но и потщавшимся съпротивляются, и ратующеся исполняютъ реченное: ни сами входятъ, ниже хотящихъ внити оставляютъ, не вѣдуще бо Божію правду, и свою правду ищуще поставити, правдѣ Божій не повинуются. Люто, рече, възношеніе судѣмъ намъ законоположнику сидѣти, и нѣкая прїимати отъ законенныхъ, прочая же отметати. И аще на время Моисеомъ даанный законъ отъ Бога младенческому смѣ|| (156) слу уподобися, мужу въ всемъ съвершенну евангельскій разумъ. Что речемъ о иже нынѣ законенныхъ отъ человѣкъ? И паки глаголетъ: отскочивше отъ своихъ вѣлей и обычая и человѣческихъ преданій назиранія, приложимся евангелію Божію. И въ 44 главѣ глаголетъ: яко нго Христово благо и бремя легко, вся же чюжая евангелію учительства тяжка суть и бремена. Сего ради и въ 46 главѣ пишетъ, яко съпротивъ преложныхъ еже отъ малыхъ отъ вѣры и страха и отъ желанія достославнаго тѣнѣ показующей, о лучшихъ же небрежущей, зѣлнѣйше осужени будутъ. И въ 70 главѣ: яко слышателемъ слова научаемъ писаніемъ искушати отъ учителей глаголемая, и съгласная Божественному писанію прїимати, съпротивная же отрѣвати, и прочая.

Сіа отъ многихъ малая въспомнѣхъ, Великаго Василиа да прочтеша, и тамо вся искомая тобою изобразѣши, и бу-

деши искусенъ слову правдѣ. Елико великъ еси, толико смѣрай себе. Силнѣи бо, рече, || (об. 156) силно истязанн будутъ. Нѣсть же се смиренныхъ, еже не испытати разума Господнихъ хотѣній, но послѣдняя гордость. Носити же ся всякимъ вѣтромъ ученія во лжи человѣчестѣй, се есть възношеніе, вземлющееся на разумъ Божій. По апостолу: о, царю! преданіе божественное съхрани, укланяйжеся сквернаго тщеласія преложенія препираний лженменнаго разума! Богъ же да съхранитъ царство твое въ мирѣ, молитвами Пресвятыя Богородица и всѣхъ святыхъ! Царь царствующихъ и Господь господствующихъ, единъ имѣй безсмертіе, въ свѣтѣ живый непреступнымъ, отъ негоже всяко отечество на небеси и на земли именуется, имже [цари]⁷⁾ царствуютъ, силнѣи дрѣжать землю, емуже честь и дрѣжава вѣчная. Аминь. Даже послуживъ вѣли его въ мимоходящемъ семъ царствіи, вѣчнаго сподобившися, егоже обща любящимъ его. А мы грѣшнѣи аще и дрѣзновенія не имѣемъ множества ради грѣховъ, обаче должны есмы прежде всего || (157) творити молитвы за царя, якоже повелѣ апостолъ.

Послание старца Артемія⁸⁾.

Слышахъ скорбь, еяже имаша о насъ, о, благочестивый въ человѣцѣхъ! Прїиди убо нынѣ, да отженеши неразуміа мглу и облакъ печали незлобиваго ти сердца. Или мнѣши невѣдѣти творцу дѣлъ рукъ своихъ, и давшему твари уши не слышати, или създавшому око не сматрати бывающая подъ солнцемъ? Како бо съвѣдый умъ человекомъ, и създавый по единому сердца

⁷⁾ Вставлено на полѣ.

⁸⁾ Безъ надписи.

ихъ, и вѣдый вся прежде бытія ихъ? И да не усумнишися о истинѣ. Занеже промышленіе много имать Богъ въ человѣцѣхъ, израдѣ же на изшедшихъ взыскати его простовидне зрѣть. Аще бо, рече, благая отъ руки Господня пріахомъ, злыхъ ли не претрѣпимъ съ благодареніемъ? И пачеже не земная, но Христовымъ разумомъ обогативше[и]ся и сподобльшиися отъ части въ премирныхъ поглумлятися и разсматрѣвати глубину мыслей святыхъ каждо по даннѣй ему отъ него мѣри, ихже міръ || (об. 157) вмѣстити не можетъ за неудобства ихъ. Душевенъ бо человѣкъ не пріемлетъ духовныхъ, но юродство вмѣняетъ сія. Тѣмже пророци, прежде глаголавшии слово Божіе, колика гоненія отъ сѣлеменіи подъ-аша? Мнози же отъ нихъ и уморени быша различно, пороженія же ихъ исполниша мѣру отецъ и премудрости Божіихъ таинъ не ощутивше, Господа славѣ распыша. Таже и Стефана каменіемъ побѣша, и самѣхъ апостоловъ изгнаша. И по сихъ безчисленіи мученици показашася: ови убо правды ради, ови же вѣры ради.

Сіа убо не довольно ли намъ въ утѣшеніе?

И пачеже самому Господу въобразившу и рекшу, яко [въ] мірѣ скорби будете, но дрѣзайте, зане азъ побѣдихъ міра. Како же побѣди: еда оружіемъ, или силою тѣлесъ? по внѣшнихъ мучителяхъ? Никакоже! Но благимъ зломъ побѣди! И възпѣтъ Павломъ глаголю: нѣстъ наша брань къ плоти и крови, но къ началомъ и властемъ, къ миродръжителемъ тмѣ вѣка сего, къ духовомъ || (158) злобнымъ, яже подъ небесемъ. Какоже и въоружитися повелѣваетъ, смотри якоже тамо пишеть. И паки самъ рече ко отцю: азъ дахъ имъ слово твое, и міръ възнена-

видѣ ихъ. И аще міръ васъ ненавидѣть, видите, яко мене прежде васъ възненавидѣ. И аще отъ міра бысте были, міръ убо свое любилъ бы. Но за еже міра превыше мудрствовати избрастеся мною, сего рѣди ненавидѣть васъ міръ. И паки: поминайте слово, еже азъ рѣхъ вамъ: нѣстъ рабъ болѣй Господа своего. Аще мене изгнаша, и васъ иженуть, и прочая. Сіа вѣдый апостолъ глаголаше: кто ны разлучитъ отъ любви Божіа: скорбь ли, или гоненіе, или тѣснота? И паки: извѣстѣбося, яко ни смерть, ни животъ, ни ангелы, ни настоящая, ни будущая възмогутъ разлучити насъ отъ любви Божіа, яже о Христѣ Иисусѣ. Къ намъ же глаголетъ: яко вамъ даровася отъ Бога не точію въ Христа вѣровати, но и еже по емъ страдати, тойже имуще подвигъ вѣры, якоже слышасте о мнѣ.

Аще бо и христіане мнятся гонящеи насъ, || (об. 158) но вѣмы извѣстно, яко слова ради Христова гоненіе умышляють на насъ. Понеже не всѣа имъ свѣтъ благовѣствованія славы Христовы. Почто бо, рече Господь, бесѣды мо[е]я ¹⁾ неразумѣете? Занеже не можете слышати словеса моего. И сіа рѣхъ, да не съблзнитеся, но утѣшайте единъ другаго въ словесѣхъ Божіихъ.

А яже о насъ вся сіа скажетъ възлюбленный оиъ братъ и вѣренъ служитель Христовъ, [всегда] ²⁾ подвизася о насъ въ молитвахъ, прочетъ же писаніе сіе, — сътвори, да прочіи раби Христовы прочтуть его. А яже у нихъ, ты да прочтеша. Прочее же, молитѣ о насъ, братіа възлюбленная Господемъ, да слово Господне евангельское течетъ

¹⁾ е вставлено сверху надъ строкою позднѣе.

²⁾ Вставлено на полѣ.

и славится, якоже и въ васъ. И не бесплодно да будетъ ми страданіе се въ язахъ желѣзныхъ, и да избавяся отъ противящихъ ми ся лжебратіи, избавить мя Господь отъ всякаго дѣла лукава, и спасетъ въ царствѣ своемъ молитвами Пречистыя Богородица и всѣхъ святыхъ, отъ вѣка благоугодившихъ ему. Аминь.

|| (159) Не забывайте вселенныя учителя глаголюща, яко вси хотещіи о Христѣ Иисусѣ благовѣрно жити изгнани будутъ, лукави же чловѣци и вѣхвы възнесутся предспѣвше на горшее, прельщающе и прелщаеми. Храните заповѣдь Господню прилежно и отеческая преданія, елика поспѣшаютъ къ тоя свѣршенію. Такожъ и обычаи чловѣческія рассмотрите. Аще бо, рече, любитъ мя, слово мое съблюдетъ, и прочее. Господь Иисусъ Христосъ да съблюдетъ васъ, братіе, отъ всякаго грѣха.

Да Бога ради, господине, не оскорбляйтесь, и ни единого же смущенія не имѣйте въ скорбехъ нашихъ, случившихся намъ. Вся бо яже здѣ сну подобно и сѣни переходятъ. Якоже бо дымъ на воздухѣ, благая и злая расходится. Не вѣсте ли, како апостолъ хвалится въ скорбехъ? Занеже скорбь трѣпѣніе съдѣваетъ, трѣпѣніе же упованіе, упованіе же не посрамитъ. Любость же, рече, Божія изліася въ сердца наша Духомъ Святымъ, намъ разсудившимся³⁾. Аще Христосъ за насъ умре, и намъ въ ту же мысль въоружатися повелѣ, || (об. 159) словеса его ради, не убойтеся, глаголя, отъ убивающихъ тѣло.

А еже глаголете, яко обесчестилъ насъ, и славу злу принесомъ, сіе безчестіе слава наша и очинченіе недо-

статокъ нашихъ, въ нихже не възмогахъ вѣлею исправитися, и надѣмся нашими молитвами оставленіе грѣховъ получить, малыхъ ради сихъ искушеній. Помыни, како великій Златаустъ дваци изгнаниемъ бѣ, и еретическое имя възложиша на нь, мнящеся и тогда быти, якоже и нынѣ правовѣрнии и прѣвосѣдатеи церковнии, иже тмоу помрачивше око душевное. Вѣмы бо извѣстно, яко ни отлученію, ниже наки разрѣшенію неправедному судъ Божій не послѣдуетъ, по великому Деонисію Ареопагиту.

Господа ради, господине, не изволнуйтея, безъ вѣсти не ходите!

А мы въ нинѣшнемъ хоженіи претрѣпѣхомъ много напастей. А и еще не вѣдаемъ, што будетъ? Не имамы, гдѣ главы подклонити. Люди здѣ стропотны.

А о чемъ пыталъ насъ Никита, и азъ ему || (160) сказывалъ тако, штобы никтоже никому, ни мнѣ, ниже иному не вѣровалъ скоро, кромѣ свѣдѣтельства богодох[н]овенныхъ писаній. Молю же всѣхъ, преставшихъ отъ многопытнаго разысканія и неподобнаго словопренія, доволнымъ быти еже отъ святыхъ апостолъ и отъ самого Господа речеными, и не стужати си множества ради невѣжствующихъ⁴⁾ и заблуждшихъ, поминающе, яко быхомъ иногда и мы несмыслены, внимати комуждо събѣ и съвѣтовати другъ другу въ любви Христовѣ на лучшее, аще кто прилѣпится къ намъ любовію духовною, и въ кротости наказовати противныя, а не прекословіемъ, отъ негоже бывають ненависти и рвенія неподобна. И съхранимъ сами себе отъ плотскія мудрости, и въ всемъ покоримъ себе Господню учительству. И допдеже время имамы, поживемъ въ пока-

³⁾ Римл., гл. 5, ст. 3—5.

⁴⁾ Поправлено изъ «невѣдствующихъ».

ній. Паче же подобніи мнѣ испиися долж[и]и еси испѣлити страсти наша. И аще кто предустѣль, да не обезчестится, || (об. 160) — по паче да молится до конца теченіе съврѣшити, да не оставленъ будетъ, и уклонится отъ добродѣтели. И всѣмъ сердцемъ възвѣщаемъ заповѣди Христовы, и да не устрашени будемъ мірскихъ князей гоненіемъ, ниже избранныхъ отъ нихъ похотехъ должныхъ учителей клятвъ безумныхъ убоимся, ни паки лестнымъ благословеніемъ и многоглаголющими трапезами ихъ и прочими, яже суть въ мірѣ, прелестимся (имже обыкоша уловляти ненаказанныхъ темніи о свѣтѣ), но неуклонно възирающе къ мужественнѣй Иисусовѣ жизни претрѣпнымъ находящая напасти съ радостію о распенныхъ Господа, рекшаго: си заповѣдаю вамъ, да любите другъ друга. И аще міръ васъ ненавидитъ, видѣте, яко мене прежде васъ възнепавидѣ, и прочая. И вси хотящіи благовѣрно жити о Христѣ Иисусѣ изгнани будутъ, лукавіи же възнесутся. Глаголетъ апостолъ: не имамы бо здѣ пребывающаго града. Съизидемъ Христу, виѣ вратъ поношеніе его || (161) — посяще. Лучше бо имъ бѣгати, а не съ Иродомъ гонити, ниже съ Іудеи навѣтовати. Изволимъ паче страдати съ людьми Божиими, словесе ради его, нежели временнаго грѣха имѣти сладость съ безбожными.

Да никтоже, молю, зазритъ ми о семъ. Не бо злобою видимъ сіа, глаголю, ниже страстію своего отмщенія, но немощныхъ ради приобрѣтенія. Не отъ своего разума (да не будетъ!), но отъ духовныхъ глаголь. Реченно бо есть въ Іоановѣмъ посланіи: всякъ преступай и не пребывай въ ученіи Христовѣ, [Бога не имать. Сіи же окаянніи и несвященіи и чюжии посѣтителіи, ходяще въ путь Каиновъ и въ лествъ Валаа-

мовы мзды проліявшеся, не точію пребываютъ въ ученіи Христовѣ], но ниже могутъ слышати слово его, ниже безъ мученія трѣпять, оставити глаголють или творити произволяющихъ заповѣди Христовы и обличающихъ самозаконную ихъ лествъ. Аще бо и Христовымъ пролыгаются именемъ, и симъ яко ов[чи]ною²⁾ прикриваютъ внутреннаго вѣлика хищеніе, обаче отъ дѣлъ познани суть внимающимъ, яко тайна дѣйствуется въ таковыхъ антихристовъ безаконіа мучительство, гдѣ повелѣ³⁾ Христосъ своимъ ученикомъ || (об. 161) или вообрази что таково, еже мучительствомъ и гоненіемъ приводити въ разумъ Божій. И учити бо повелѣ Господь, а не мучити непокаящихся. Якоже и слѣпыхъ не мучать, но и наставляють зрящии. Мнѣ, рече, отмщеніе, азъ воздамъ. И отраднѣе будетъ Содомляномъ въ день оупъ, нежели непослушающимъ евангеліе Господа нашего Иисуса Христа. И притча племель сельныхъ явленнѣе представляютъ сіа.

Молимъ же васъ, братіе, не стужати си о случившихся намъ скорбехъ въ гоненіихъ нашихъ. Мнимое оно безчестіе слава намъ есть, и даръ Божій непсповѣдимъ даровася, еже и [не]⁴⁾ токмо во Христа вѣровати, [но еже и по немъ страдати]⁵⁾. Точію въ молитвахъ претерпѣвающе призывать и помолити его просити не облѣнимся. Да будетъ въ насъ во всемъ воли Божіи. Да не будетъ свобода наша въ вину, еже покорѣтися плоти, но любовію работайте другъ другу. Весь, рече, законъ во единомъ словесіи совершаемъ есть, еже любити ближняго, яко себе. Да не бу-

¹⁾ Вставлено на полѣ.

²⁾ чи вставлено позднѣе на полѣ.

³⁾ Поправлено изъ «похвалѣ».

⁴⁾ Вставлено надъ строкою.

⁵⁾ Вставлено на полѣ.

детъ распри въ Христовѣ-тѣлеси, и не мудрствуемъ паче написанныхъ, || (162) да не единъ по единому гордятся на друга. Что бо, рече, имаша, егоже пѣси пріалъ отъ Бога. Аще ли и пріалъ еси, что ся хвалиши, яко отъ себе? И паки: сподобны ми бываите, братіе, и блюдитесь иже не тако ходищихъ, якоже имате образъ насъ⁶⁾.

Мнози бо ходятъ по плоти, невѣдуще ни яже глаголютъ, ни о нихже утверждаютъ. Сласти душевную пищу быти глаголютъ, учаще яже не подобаетъ, сквернаго ради и безстуднаго⁷⁾ прибытка, и сихъ приобрѣтеніе благочестіе испущующихъ, и вмѣсто божественныхъ, челоуѣчская предающе, и старческа басни, и ложная списанія на противленіе истинѣ предлагающе. Истиннаго, божественнаго писанія, якоже тачіе свѣта, сице и они гнушаются, не возмогающе же стати противу премудрости Духа, имже глаголютъ отъ нихъ обличающей ихъ.

На убійство и изрѣчаніе устремляются царскою помощію, яко и древніи мучители, ничтоже имуще глаголати, точию еретикъ ука|| (об. 162) зати же явственно не могутъ. Но, якоже обычай есть имъ, ложныя клеветы съставляти и писати неправды, и лжесвидѣтелей накупающе, и меду суетнымъ ихъ власти студную славу общаваютъ. И многолѣтныя безсловесне бываемыя [обычаа]⁸⁾ челоуѣкомъ глаголютъ, и сими прелщаютъ ненаученныхъ. Еда же знали отци наши и [чю]дотворци?⁹⁾

О, неразуміа! о, прелести глубокіа! Вправду речеса, яко невѣрнымъ отечество законъ. Здѣ отъ самыхъ нашихъ глаголь лжа прелести обличается. Гдѣ

пишетъ петлѣніе тѣлесемъ, или въздаяніе съвършенно преже общаго вѣмъ възкресенія, якоже вы глаголете и свидетеля безвѣстны приводите, якоже забывше глаголющаго: аще и мы сами, или ангелъ съ небесе благовѣстити вамъ, паче еже благовѣстихомъ вамъ, проклятъ да будетъ. И сего ради Духъ Святый написа намъ предасть Христова благовѣстіа, яко да не отведени будемъ безбожными земная мудрствующихъ предацій, || (163) и страха ихъ не убоимся. Възрѣвше на прѣвыи роды, како страдаху пророци и апостоли, лжепророци же почитаемы, якоже и пшѣ лжеучители, за еже къ угожденію челоуѣкомъ глаголютъ. Тако бо и идоли поклонени быша древле челоуѣкомъ, почтепомъ бывшемъ паче мѣры въ живѣтѣ и по смерти. Но оставимъ онѣхъ невидѣнія многія прелести. Сами на молитву къ Богу о папаствусмыхъ обратимся, да дастъ имъ познание истинны хотяи вѣмъ челоуѣкомъ спасти, и да не отыметъ словеси истиннаго отъ устъ нашихъ знати единого истиннаго Бога, и егоже посла Іисуса Христа. И той есть оииченіе о грѣсѣхъ нашихъ, и Духъ истинный, иже отъ Отца исходитъ, Троицю единосущую. И да сподобимся творити заповѣди его и преданія пеложныхъ святыхъ, яже не разоряютъ¹⁰⁾, но поспѣшаютъ къ сохраненію евангельскихъ велѣній сътворити волю его, да не имѣмъ проповѣдавшие, сами нетребни будемъ. Что бо полза приобрѣтеніе всего міра, аще душа || (об. 163) свои отщедимъ?

Молитесь о нашемъ окаиствѣ, да получимъ милость отъ Господа и оставленіе многимъ ми прегрѣшеніемъ, міръ братіи, и любовь съ вѣрою Господа нашего Іисуса Христа Аминь.

⁶⁾ Филиппее., гл. 3, ст. 17.

⁷⁾ Позднѣе надписано надъ строкою.

⁸⁾ Вставлено на полѣ.

⁹⁾ что позднѣе надписано надъ строкою.

¹⁰⁾ Исправлено позднѣе изъ «разумѣють».

Григоріе Богословъ глаголетъ: егда Ироду приведенъ будещи, не отвѣщай вѣще. Иродъ же всякъ плотскій, иже не пріемлетъ духовная.

Зриши ли, яко не отеческя, ниже братски хотяще исправити въпрошають, но яко волки, о[в]чиною покрившися, ищутъ нѣчто уловити отъ устъ напихъ. Хранижеся възненавидѣти, ни досажати имъ, но силою любви Христовы благодати. Святаго Духа слово наше да будетъ растворенно. Выхомъ бо, рече, и мы иногда несмыслены, непокоривы, прельщени. Помянемъ наше самѣхъ прежнее устроение. Каковы бѣхомъ, внегда не разумѣхомъ Господнихъ заповѣдей, издровое слово съблзнь непщевахомъ? Сіа помысливше, не дивимся о судьбахъ Божіихъ, и молимся Богу да не облѣвимся, и призывать помощь его, яко близъ есть, аще въскощемъ. || (164)

Полезно же глаголемъ отеческая преданія; не просто, но аще т[ве]рдое основаніе имѣютъ заповѣдей Господнихъ съблюденіе, иже есть истинное церкви Христови украшеніе. Кромѣ же сихъ, яко учатъ насъ божественная писанія, ни вѣра правая, ни постъ, ни молитва, ни пустынное вселеніе, ниже бдѣніе протяженное, ни тѣлесное злостраданіе, ниже церковное видимое многоцѣнное украшеніе, ниже цѣнне великогласное, ниже ино видимое мнимое благочиніе кое, ни долъ леганіе и, якоже рече Павелъ, ни духовная дарованія, ниже самое мучительство—ползовати насъ можетъ, житію сущу растлѣнну.

Что бо, рече Господь, зовете мя: Господи, Господи, и не творите, аже азъ глаголю. И паки: не всякъ глаголай ми: Господи, Господи, ввійдетъ въ царство небесное, но творай вѣлю Отца моего. И аще любите мя, заповѣди

моя съблюдыте. И паки: аще кто любитъ мя, слово мое да съблюдетъ. А идѣже заповѣди Господня съблюдаются, тамо вся полезна, и спасительна, утѣшав[н]а. Вся бо елика аще творить, рече, успѣетъ. Поминай глаголющаго: аще мене изгнаша, и васъ поженутъ, и прочая. || (об. 164) Въ мірѣ скорбѣ имѣйте, но печаль ваша въ радость преложится вамъ. И иныхъ сицевыхъ духовныхъ утѣшеній имей, радости время вмѣнная настоящая, вѣдый, яко многими скорбми подобаетъ намъ ввійти въ царство небесное, и прочая. Никтоже бо вѣнчается, аще незаконоподвигнется, слышимъ Павла учащаго ¹⁾. Крѣпи убо се молитвою прилежною, яко очи Господни на праведныя и уши его въ молитву ихъ. Вѣруй крѣпко, яко съ тобою есть въ скорби, и изметъ тебе, и прославитъ тя; и прочая. Блаженъ еси, въ истинну и добро тебѣ будетъ, аще съ благодареніемъ и духовнымъ желаніемъ претръпиши до конца. Крѣпися о Христѣ Иисусѣ!

|| (165). Того же посланіе въпросившему слова Божія.

Похвално желаніе подвигнулъ еси, возлюбленный брате, взыскавъ слышати слово Божіе, а непритворено, якоже познаваемъ отъ преже бывшаго бесѣдованія усты ко устамъ. И о семъ велми благодаримъ Бога, яко и еще обрѣтаются избраніи Божіи, пачеже въ нынѣшнее лукавое время, посреди рода строптива и развращена. Пишетъ бо: блаженъ испытующенъ свидѣніа его! Не просто, но всѣмъ сердцемъ възвѣщаютъ его. И Господь нашъ Иисусъ Христосъ,

¹⁾ 2 Тимое., гл. 2, ст. 5: «не вѣнчается, аще незаконно (будетъ подвизатися) мученъ будетъ».

повнегда ублажити жепѣ опой чрево посившее того, рече: блажени, слышащии слово Божіе и творяще є. И паки: матери мои и братія—слышащии слово Божіе и храняще є. И индѣ сіе самое благую часть имепова, и похваляетъ сію избравшаго, и прочая.

Но понеже понудилъ еси насъ, недостойныхъ, выше нашея мѣры, еже и написано, послати Господнихъ заповѣдей воспоминаніе, тебѣ же и сущимъ съ тобою братіямъ нашимъ, яже суть единого права. || (об. 165) ихже и чада тайнъ Божіихъ имеповати вѣсть божественное писаніе, ради сущаго въ васъ желанія достохвалнаго, за еже навикнути намъ словоспасенія, въ любо-^у Божію поспѣвающее и возводящее всѣхъ произволяющихъ въ разумъ истинный, и како побѣдiti міра и міродержителя, научитесь ищите,—и о такихъ много намъ слова и неудобъ сказаемо. Понеже немощенъ слухъ бываетъ ради младенства духовнаго възраста. Душевенъ бо, рече апостоль, человекъ не пріемлетъ духовная. Свѣръшенныхъ же есть се, еже раздати коемуждо чювству ключимая. Азъ есмь человекъ грѣшенъ и немощенъ, бояхся начати таковая. Слышахъ рекшаго: вскую ты повѣдаеши оправданія моа, и прочая. Ктому же сматрѣя свое неприкладаніе, и лѣность, и неразуміе, на мнозѣ отлагахъ. Но обаче слова Божія никтоже долженъ таити своимъ перадѣніемъ, но исповѣдати достоитъ свои немощи, не съкривати же и не прелщати Божія истинны, || (166) да не будемъ повинны съ преступленіемъ заповѣдей и слова Божія, и наказанію или млчанію безсловесному. Понеже учими есмы не своя кождо сматрѣти, но дружняго. Тѣмже, сѣуза ради духовныя любви, и мы устремляемся неразумнымъ послушаніемъ ваше заповѣданіе сътво-

рити, поспѣшествующимъ вамъ въ благое молитвами, и вѣровавше, яко всяко по вѣрѣ вашей къ Богу будетъ вамъ. Убѣдихомже на се, не яко довольны есмы о себѣ помыслити, что яко отъ себе, но довольство наше отъ Бога, давшего намъ божественнаа своя писанія, въ нихже удовѣли насъ, по мѣрѣ кождо насъ. Сего ради аще и единъ талантъ вѣренъ кто, не лѣпитися подобаетъ, но прилежно дѣлати, боясь приказни съкрившаго.

Прѣвое же въпрошеніе твое се есть: хотѣлъ быхъ вѣдати главѣйшая заповѣди Господня. Отвѣтъ же о семъ вскорѣ подамы, не отъ себе, но отъ святого евангелія.

Внегда законникъ въпроси Господа: учителю, рече, кая заповѣдь болша есть въ законѣ? Иисусъ же рече ему: || (об. 166) яко прѣвѣе всѣхъ заповѣдей есть—възлюбивши Господа Бога твоего всѣмъ [сердцемъ]²⁾ твоимъ и всею душею твоею и всею мыслію твоею. Сіа есть прѣвая и большая заповѣдь. Вторая же подобна ей: възлюбивши ближняго своего, яко самъ себе. Въ сихъ двохъ заповѣдехъ весь законъ и пророци висятъ³⁾. И больша сихъ ина заповѣдь нѣсть. Сіи, рече, сътвори, и живъ будеши. Се убо самъ Господь своимъ заповѣдемъ чинъ възложилъ есть. Аще и многа быти мнятся заповѣданная отъ Господа, но противу времени и мѣсту ради немощи слышащихъ речени быша, да помалу възведутся хотящей къ совръшенію обоихъ заповѣдей прѣвыхъ, отъ нихже и вся заповѣди исходятъ и разширяются въ всякомъ повелѣніи. Сего ради и Давидъ глагола: всякоя кончины вѣдѣхъ конецъ. Широка заповѣдь твоя зѣло. Видимъ же сіа вся многочастне и много-

²⁾ Вставлено на полѣ.

³⁾ Поправлено изъ «видятъ».

образне реченная, и паки въ едино собирающеся.

Откуда же се вѣдомо апостолу глаголющу, яко весь законъ во единомъ словеси || (167) исполняется: възлюбивши ближняго, яко себе? Любовь ближнему зла не съдѣваетъ, съвършеніе бо закону любви. И паки Господь рече: аще любите мя, заповѣди моя съблюдыте, и пребудите въ любви моей. И сіа есть заповѣдь моя, да любите другъ друга. И недлюбяи мя—словесъ моихъ не соблюдаютъ.

Видиши ли, яко двѣ оны великіа вся купно въ себѣ заповѣди объемлютъ и съзатворяють. И паки двѣ оны въ единому бывають, единою бо силою дръжатся, обоя пикогда же бо бысть къ Богу любовь, кромѣ любви искреняго.

И се Іоанъ апостоль извѣствуетъ глаголя: аще речеть, яко люблю Бога, брата же своего непазидитъ, ложъ есть. И паки той же: се есть, рече, животъ вѣчный, да вѣруемъ въ имя Іисуса Христа Сына Божіа, и любимъ другъ друга. И сію заповѣдь съблюдоюще, аже къ Богу любовь обрѣтаемъ, и въ той пребывати сподобляемся. Не съблюдоюще же съпротивне имуще обрѣтаемъ. Не вѣруяи бо, рече, Сыну—не узрѣти жизни, но гнѣвъ Божій пребываетъ || (об. 167) на немъ. И паки: о семъ познають вси, яко [мои]¹⁾ ученицы есте, аще любовь имате между собою.

И что много глаголати? Ни бо есть копецъ безконечному? Самъ Богъ есть любви, по богусловцу Іо[а]ну: якоже любовь имѣя, Бога въ себѣ имать. Сіце и ненависть имѣяи въ себѣ, діавола нитааетъ.

Рече и великій Василиѣ: дивлюся, како о упражняемыхъ и prestaющихъ толко чловѣцы имуть тщаніе и устраше-

ніе; о пребывающихъ же и паче же о болшей всѣхъ любви знаменующе христіанина не токмо ни единого повелѣніе творять, но и потщавшимся съпротивляють, и ратующе съвършаютъ реченное: ни сами входятъ, и хотящихъ внѣйти не оставляють.

Что есть преподобно? Господу рекшу: якоже хотите, да творять вамъ чловѣцы, и вы творите имъ такожде. Се бо есть законъ и пророци. И апостоломъ, вначалѣ иже отъ языкъ обращающимся къ Богу, ничтоже ино заповѣдавшемъ, развѣ се: хранилися отъ требъ идолскихъ, отъ кровей, и удавленниихъ, и отъ блуда. И аже не хотите себѣ быти, сего инымъ || (168) не творите. Отъ нихже съблюдоющеся, добре сътворите, и се есть истинною праведенъ, и иже хочетъ другу, яко себѣ самъ, и сердце имѣти милостиво ко всей твари. Праведенъ, рече, милуй душа скотъ своихъ, и всяко животно по подобію Божію, и не имѣти сладостно вредъ пѣкій бываемый въ твари, якоже ненаказаніи творять.

Юноша пѣкій приступи къ Іисусу кланяшеся ему глаголя: учителю благій, что съворю, да животъ вѣчный паслѣдствую? Іисусъ же рече ему: аще хочещи внѣйти въ животъ, съблюди заповѣди моя. Глагола ему ю[но]ша: которіа? Іисусъ же рече: еже не убій, не укради, не лжесвѣдѣтельствуй, не обиди, чти отца и матеръ, и възлюбивши ближняго своего, яко самъ себе. Глагола ему юноша: учителю, вси сіа съхранихъ отъ юности моея: что есмь и еще недокопчалъ? Іисусъ же възрѣвъ на нѣ, возлюбилъ его, рече ему: единого еси недо[ко]пчалъ: аще хочещи съвършенъ быти, иди, вси елика имаша продаждь, и даждь нищимъ, и имѣти имаша съкроуища на небесѣхъ, || (об. 168) и пришедъ ходи вслѣдъ мене, возьмъ крестъ.

¹⁾ Вставлено на полѣ.

Слышавъ же юноша слово се, отъиде скорбя, бѣ богатъ зѣло. Видѣвъ же его Иисусъ прискорбна бывша, рече ученикомъ своимъ: аминѣ, глаголю вамъ, яко неудобъ имущимъ богатство въ царство Божіе ввійти. Удобіе бо есть великую с[к]возѣ иглени уши пройти, неже богату въ царствіе ввійти ²⁾).

Видишилиздѣ, и внимай опасно глаголемая. Преже всѣхъ речеему Господь съхранити естественныя заповѣди, яже въ законѣ писаны, еже ошаятися злыхъ дѣлъ. Егда възска множае навывкнути къ совершенію, тогда вся сущая раздаяти повелѣ ему неимущимъ, и послѣдовати не просто, но вземъ крестъ. Се же есть готову быти умрѣти о истиннѣ благовѣствованія, якоже и ученици Господни, и вси святіи, послѣдовавшии стопамъ Христовымъ. Глаголетъ бо самъ: въ мѣръ скорби будѣте. Обычай бо есть, иже по вѣку міра сего живущимъ непавидѣти Христовѣхъ ученикъ. Понеже премудрость Божія съпротивна мудрости міра сего. Прел(169)мудрость же, глаголетъ апостолъ, въ совершенныхъ, премудрость не вѣка сего, ни князей вѣка сего престающихъ, но глаголемъ — премудрость Божію, въ тайнѣ съкровенну, юже пропарече Богъ, преже вѣкъ въ славу нашу, еяже никтоже отъ князь вѣка сего разумѣ. Аще бо быша разумѣли, не быша распяли Господа славѣ. Аще бо, рече Господь, мене изгнаша, ижденуть и васъ, и прочая. Паки же глаголетъ апостолъ: вѣрею Богъ, иже не оставитъ насъ искуситися паче силы нашея, но сътворитъ съ напастями и изводство еже немоги намъ претрѣпѣти. Но тоцию не уповающе будемъ на ся, но на Бога.

А ³⁾ еже испытуети: како не заблудити отъ истиннаго пути?

²⁾ Матѣ., гл. 19, ст. 16—24.

³⁾ На полѣ кинноварю: «Вопросъ».

И ⁴⁾ о семъ свѣтъ благъ даю тобѣ: свяжесе безаконы божественныхъ писаний, и послѣдуй тѣмъ, писаніемъ же истиннымъ и божественнымъ. Писанія бо многа суть, но не вся божественна. Ты же истинная извѣстие испытай отъ чтеній сихъ и бесѣдъ духовныхъ и разумныхъ мужей. Понеже не вси, но разумни разумѣвають. Сихъ разумныхъ || (об. 169) же глаголемъ имущихъ сущій истинный разумъ. Есть и лжеименитъ разумъ. Всякъ разумъ не слагаю[щій]ся по вѣри Божію евангелію, — плотское мудрованіе, по апостолу вражда на Бога, закону Божію не повинуется, ниже можетъ. И къ Тимофею посылая сие възопи: о Тимофее, преданіе съхраня, уклапайжеси сквернаго тцегласія, противныхъ преній лжеименитаго разума ⁵⁾).

Такоже и писанія: ова отъ святыхъ отецъ списана на ползу вѣрнымъ, ова же отъ еретикъ ложно сложенна на соблазнъ людямъ, оваже отъ растлѣнныхъ умомъ и неученыхъ чловѣкъ, огнь вмѣсто солнца дръжащихъ, по реченному: яко ходите свѣтомъ огни вашего и пламенемъ, егоже разжедегосте. Темни бо суть о свѣтѣ, иже о премудрости не наказаніи, хулници хвалимыхъ лукаваго чада невѣзблагодатная зданія, за нихже туне Христосъ умре. Ибо егда быша пророцы — мнози лжепророцы, и егда явился Христосъ — лжехристи, и егда апостоли — лжеапостоли, вмѣсто учителей лжеучители || (170) и егда велѣнія здравая узаконишася — растлѣнна введе супостатъ, всюду плевелъ всѣя.

Суть же и цѣлая отъ кпигъ надписанія святыхъ вначалѣ имуща, всякіа же пакости исполнены чловѣческіа умншенія страпелъ умъ отъ Христова раз-

⁴⁾ На полѣ кинноварю: «Отвѣтъ».

⁵⁾ 1 Тимое., гл. 6, ст. 20.

ума. Тѣмже глаголе[тъ] апостолъ: братіе, блюдітєся, еда кто васъ крадовѣдѣй хитростію и тиетною лєстію, по преданію чєловѣческому¹⁾. И паки: да не будемъ младенцы умомъ, вълнующеся въ всякомъ вѣтрѣ учєніа, во лжи чєловѣчєстѣй²⁾. Будетъ бо, рече, время, егда здравая учєніа не послушаютъ, но по своихъ похотєхъ изберуть себѣ учителя, чєшеми слухомъ, отъ истинны слухъ отвратятъ, и къ баснемъ уклонятся³⁾.

Отъ еже бо невѣдѣти намъ божественная писаніа, внадаемъ въ сѣти діаволя, и погибєли предаємся. Случаютъ же намъ такова, понеже не хоцємъ съ страхомъ Божіимъ и съ смиренною мудростію испытати божественная писаніа, по нерадиво прилєжимъ. И Господь же во евангєліи рече: вѣруй въ мя, якоже рече писаніє, и прочая.

|| (об. 170) Мнози же мнятєся вѣровати, но не якоже рече писаніє. Сихъ не суть вѣра права. Не предпочтоша бо разумъ Божій, но своимъ волямъ послѣдоваша. Нѣкии же чюдєсь ради вѣроваша, якоже Самаряне, благовѣствующу Филиппу. Тѣмже и не пріаша Духъ Святъ крєстившєся. Муринъ же онъ прилєжашє писанію, сєго ради крєстившуся ему, абіє нападе навъ Духъ Святый. Вѣра бо истиннаа отъ святаго писаніа, а не отъ чюдєсь познавєтєся. Елмаже и въ день онъ и нѣдїи отъ сотворшихъ знаменія и чюдєса именемъ Христовымъ, отслани будуть отъ лица его, ихже и дѣлєтєля неправдѣ наречетъ. Якоже во благовѣстіяхъ навѣкомъ, самому Господу рекшу: яко востануть лжехристи и лжепророцы, и дадутъ знаменія и чюдєса,

¹⁾ Колос., гл. 2, ст. 8.

²⁾ Ефес., гл. 4, ст. 14.

³⁾ 2 Тимое., гл. 4, ст. 3—4.

якоже прєлстити, аще возможно, и избранныя.

И Никонъ Великій въ 43-мъ словѣ сказуетъ многа о творящихъ знаменія: яко мнози и отъ вѣрныхъ развращєнно житіє имущє, знаменія и чюдєса сотво|| (171) риша и творятъ, и откровєніа и пророчєства изглаголаша, и прєльщающе и прєльщаєми, яко се єсть разумъ бѣсомъ, да знаменіа ради прєлєстятъ многіа дѣланію ихъ лукавому послѣдовати, за еже сѣставити имъ ерєсь. Но нижє видимъ тѣло нѣкоего многими лѣты не растѣвше, или ино что таково, просто имѣти сихъ святыхъ, аще не узримъ въ нихъ заповѣдей Господнихъ свѣршєнное дѣланіє, и плодовъ духовныхъ изчтєнныхъ отъ апостола. И всячєски пєнависть тѣщаа славы мірєкіа, и самыя правыя вѣры исповѣданіє—бѣсовская суть дѣйствованія, попущающу Богу, имиже судбами вѣсть.

Глаголетъ же и Великій Василіє: яко именующаго Бога, дотолѣ яко свята почитати, донєлиже вѣля Божія хранитєся отъ него. Не всякъ пророчєствуя прєподобєнь, ни вслѣкъ бѣсы изгоняа святѣ; но якоже Господь научи, рече: отъ плодъ ихъ познаєтє ихъ. И аще нѣкоего чєловѣка обрящємъ благочєстива убо житіємъ, прєсвѣщенна же разумомъ, творяща заповѣди Господня по свѣдѣтельству божественныхъ писаній, || (об. 171) могуща разсудити лучшее отъ худшаго, не о сєй жизни тѣщашєся, но о будущей присно, отъ благосѣкровища благая словєса произносяща по Господню гласу, о немже кто поучаєтєся внутрь, о томъ имать и языкъ движимъ. Отъ избытка бо, рече, сєрдца глаголютъ уста его. Таковый аще творитъ или не творитъ знаменія, святъ вѣистинну єсть. Понєже дѣйство Святаго Духа въ немъ познавєтєся болєе всѣхъ знаменій и чюдєсь. И худящєи таковаго, ради

смирена житіа, на самого Святаго Духа хулять, по великому Василию: яко не подобаетъ уничижати дѣйствующаго благодать Божию въ коемъ любо дарованіи на худость имъ зрящемъ. Въ сихъ бо паче благоволилъ Богъ. Въ той часъ възрадовася Іисусъ духомъ и рече: исповѣдаю ти ся, Отче небеси и земли, яко утаилъ еси сіа отъ премудрыхъ и разумныхъ, и открылъ еси та младенцемъ. Ей, Отче, яко тако бысть благоволеніе предъ тобою.

А еже реклъ еси: о различіи учителей, и како тѣхъ послушати подобаетъ?

И о семъ добре въ прошаеши. || (172) [Понеже] яковъ же и учитель, тацѣ бывають яко о мнозѣхъ ученіи отъ него. И Господь отвѣща рекъ: доволно быти ученику, яко учитель его. И слѣпѣ слѣпа еще поведетъ, оба въ яму впадутъ. И свѣтъ міру учитель глаголется, и слѣзъ земли, и прочее. И апостолу глаголющу: повинуйтеся наставникомъ вашимъ, не просто, ни яко прилучися; тѣи бо, рече, бдятъ о душахъ вашихъ. И къ Филипіяномъ: сподобни ми бывайте, братіе, и сматрайте тако ходящихъ, якоже образъ имате насъ. Мнози бо ходять, ихже многажды глаголахъ, нынѣ же и плачюся глаголю враги креста Христова, имже кончина погибель, имже Богъ чрево, и слава студъ имъ, иже земная мудрствующе⁴⁾.

Отъ Великого Василія глава 72: яко слышателемъ слова наученымъ писаніемъ, искушати яже отъ учителей глаголемая и убо съглашающая божественныхъ писаніемъ пріимати, чюжа яже отрѣвати, и въ таковыхъ ученіихъ пребывающаго отвращатися зѣлѣйше. Внемлите же отъ ложныхъ пророкъ, иже приходятъ къ вамъ въ одеждахъ овчыхъ, внутрь волци || (об. 172) и хищници;

⁴⁾ Филиппис., гл. 3, ст. 17—19.

отъ плодъ ихъ познаете ихъ, сирѣчь отъ житіа и отъ ученіа. И⁵⁾ апостолъ къ Галатамъ пиша о н[ашемъ]⁶⁾ утверженіи дрѣзну и сам[ъ къ]⁷⁾ ангеломъ коснутися, рекъ: а[ще и мы]⁸⁾ сами, или ангелъ съ небесе благовѣститъ вамъ паче, еже благовѣ[стих]омъ вамъ, проклятъ да будетъ. Якоже преже рекомъ, и нынѣ паки глаголю, аще кто васъ учитъ паче того, еже отъ насъ пріасте, проклятъ да будетъ⁹⁾. Господу же нашему Іисусу Христу глаголющу: на Моисеовѣхъ сѣдалищи сѣдоша книжники и Фарисее, вся убо елико аще рекуть вамъ блюсти—съблюдайте и творите, по дѣломъ же ихъ не творите: глаголютъ бо, а не творятъ.

Сего ради аще и мы видимъ священника, нечисто житіе имуща и зазорно, учитъ же право евангельскую заповѣдь, якоже пріаша отци отъ святыхъ апостолъ,—сего ради недостойтъ отлучатися причастіа отъ руки его. Рыба бо отци, яко благодать дѣйствуетъ и недостойными по вѣрѣ кождо. Аще ли неправо учитъ, не отъ божественнаго писанія, но съпротивно отъ себе. Тогда || (173) [вре]мя¹⁰⁾ рещи: «повиноватися достойтъ Богови, неже чловѣкомъ». И аще таковъ проклинаетъ, или не благословляетъ, никакоже о томъ попечемся. Понеже судъ Божій тому не послѣдуетъ, по божественному Деонисію. Пишетъ бо: прокляти укланяющеися отъ заповѣдей твоихъ, а не отъ чловѣческихъ преданій. Аще ли же мы Божіи заповѣди преступаемъ волею съгрѣшающе, и прежде съврѣшеннаго покаянія и отступленія отъ грѣхъ прощаютъ и благословляютъ, аще и святы

⁵⁾ ⁶⁾ ⁷⁾ ⁸⁾ Возстановленные мѣста въ подлинникѣ источены червемъ.

⁹⁾ Галат., гл. 1, ст. 8—9.

¹⁰⁾ Возстановленные буквы выѣдены червемъ.

суть, никакоже насъ ползуетъ онѣ[хъ] благословеніе и молитва. Рече бо Господь апостоломъ своимъ: аще будетъ достоинъ домъ, почиетъ на немъ миръ вашъ. Аще ли не будетъ достоинъ, миръ вашъ къ вамъ възвратится, яко страшно учителю осуженіе. Аще кто презъ заповѣди Господня учить ¹⁾, или въобразитъ, или презритъ что отъ написанныхъ, [или приведетъ отъ ненаписанныхъ,] ²⁾ хотѣи бо отъ чловѣкъ хвалимъ быти, всѣмъ тщится угодити, и отъ сего познавается ложный учитель, иже не учитъ отъ божественныхъ писаній, но отъ своего умышленія, по хотѣнію || (об. 173) кождо. Паки той же: якоже [чрезъ] ³⁾ волю, иже въ божественномъ писаніи повѣдуюмую, послу[шаю]щеся ⁴⁾ и повинующеся нѣ. виною послушанія отсѣче ⁵⁾ воля своя, таковѣи діаволу и иже въ градѣ рядникомъ, сирѣчь томителемъ подо[бни] ⁶⁾ суть, и не избѣжатъ суда Божіа, ни повинующеся, ниже обладающіе, но кождо имать дати слово по дѣломъ своимъ.

И паки въ той же главѣ ищи. Глава 17 и 18, тамо глаголетъ двѣ послушанія: Божіе и съпротивнаго. Сего ради внимати опасно божественнымъ писаніемъ. И отъ нихъ аще кто добре учитъ, аще и вельми худъ есть и не позна[ва]емъ ⁷⁾, достоинъ послушати: Божіа бо глаголетъ, а не своя. Аще ли учитъ съпротивна Богу, сирѣчь разоряти покушася заповѣдь Божию, или осквернати примѣшеніемъ възбранен-

¹⁾ Поправлено изъ «учинить».

²⁾ Вставлено на полѣ.

³⁾ ⁴⁾ Возстановленныя мѣста выѣдены червемъ.

⁵⁾ Выѣдено червемъ.

⁶⁾ Возстановленное мѣсто выѣдено червемъ.

⁷⁾ ва надписано позднѣе надъ строкою.

наго, или подкратати обычаи чловѣческими, аще и многъ въ славѣ и велика сана кто будетъ, мерзокъ длѣженъ есть быти комуждо отъ любящихъ Бога. || (174) Глаголетъ великій Василіе: таково бѣ устроеніе рекшаго. Повѣдаша мнѣ законопреступници ученіе, но не яко законъ твой, Господи! И Господь нѣкимъ въ евангеліи глаголаше: оставльше заповѣдь Божию, дрѣжите предаіа чловѣческая. И паки глаголетъ: овца моя гласа моего слушають, по чюжемъ же нейдутъ, но бѣжатъ отъ него, яко не знаютъ чюжаго гласа. И: не входяй дверми Христовыми, но прелазя инудѣ, той татъ есть и разбойникъ. Сего ради и Павелъ Римлянѣмъ заповѣда: блюстися отъ творящихъ съблзнь, паче ученія Христова, уклонитися, рече, отъ ихъ. Таковѣи бо, рече, Господу нашему Иисусу Христу [нѣ] ⁸⁾ работаютъ, но своему чреву, и благими словесы и благословеніемъ льстятъ сердца ненаученихъ ⁹⁾.

Тѣмже не просто учитъ апостоль повинуватися, аще святителемъ, аще властемъ. Глаголетъ бо: не будите раби чловѣкомъ. Не еже рабомъ быти възбрани, но еже въ чловѣческіа послушати, и на всяко дѣло благо готовомъ быти. Ни бо рабъ чловѣку таковѣи, но Богу. И владыка нѣсть свободенъ, || (об. 174) аще не управитъ си по Возѣ жи [ти] ¹⁰⁾, понеже рабъ есть грѣху. Что бо [но] ¹¹⁾

⁸⁾ Вставлено надъ строкою.

⁹⁾ Римл., гл. 16, ст. 17—18: «Молю же вы, братіе, блюдитесь отъ творящихъ распри и раздоры, кромѣ ученія, емуже вы научистесь, и уклонитесь отъ нихъ. Таковѣи бо Господеву нашему Иисусу Христу не работаютъ, но своему чреву: иже благими словесы и благословеніемъ прелщаютъ сердца незлобныхъ».

¹⁰⁾ ¹¹⁾ ¹²⁾ ¹³⁾ ¹⁴⁾ ¹⁵⁾ ¹⁶⁾ ¹⁷⁾ Возстановленныя мѣста выѣдены въ рукописи червемъ.

томъ цари, иже себе не можетъ [сво]бодити¹²⁾ отъ пламене грѣха [и отъ]¹³⁾ потопленія страстей? И аще [естъ]¹⁴⁾ любовень кому, будетъ ж[е] вредъ¹⁵⁾ душевный отъ него; прочее, отъ т[ого]¹⁶⁾ любимаго, яко отъ зміа, бѣга[емъ]¹⁷⁾. Не прииде бо Христосъ такового міра вложити на землю, но мечъ раздѣлити боголюбныхъ отъ миролюбныхъ. Аще бо, рече, рука твоя съблажняетъ тя, подобно же и око съблажняетъ, истини є. Не уды искоренити повелѣ. Не буди то! Но еже по Бозѣ съвокупленіе растерзая. Око же наставника глаголетъ, глава же Христосъ, егоже мы тѣло и уды отчасти есмы, аще покараемся главѣ нашей въ всемъ, ако младенци отцу. И паки апостоль: братіе, не дѣти бывайте умы, но злобою младенствуйте, умы же съврѣшени будѣте. И индѣ: хошу же васъ мудрою быти въ благое.

Отъ Великаго Василиа въпросъ: Что¹⁸⁾ есть, еже не судите и не осужени будете?

Отвѣтъ: Не¹⁹⁾ еже судити отнюдь възбраняемы есмы [но разнство суда вѣдати наказуемы есмы]²⁰⁾. Господу овѣгда глаголющу: не || (175) судите и не осужени будите. Овогда же праведни судите повелѣвающу суду, явѣ предаль есть намъ апостоль: о коихъ судити, о коихъ же ни, о иже въ власти нашей и лежащихъ, или невѣдомо съгрѣшеніе множицею по апостолу: ты же почто осужаеши брата твоего, или ты что укаряеши? И не преже времени судите, Божіа же судьбы отмщати неотреченна нужда; да не съ нимъ гнѣвъ Божій приметь умлчавый. Развѣ кто таяже творя бездръзновенъ будетъ судити, по реченному Господемъ: изми

прѣвѣе брѣвно изъ очесе твоего. Яко злѣ разу[мѣ]аше²¹⁾ нѣцїи реченное Господемъ приобретають вины неразумнымъ и тщетнымъ смиреніемъ, глаголюще, яко недостойтъ осужати никогоже. И отъ сего еретикомъ заповѣди Господня развращающимъ причитаемы суть. Аще бо бы се было еже отнюдь не судити, то почто Павелъ изгнати повелѣ съблудившаго въ Коринфѣ; укаряетъ несудящихъ; на всѣхъ наложи оного съгрѣшеніе? И паки. Аще недостойтъ || (об. 175) осужати никогоже како паки [по]велѣ²²⁾ съ запрещеніемъ отлучатися отъ всякаго брата безч[естно]²³⁾ ходяща? И индѣ глаголетъ: п[иса]хомъ²⁴⁾ въ посланіи не примѣ[ша]тися²⁵⁾ къ любовѣйцемъ, и[ли] блу[днику]мъ²⁶⁾, и лихоимцемъ, или идолослужителемъ, ил[и] ру[гатель]мъ²⁷⁾, или пьяница, или [хи]щникъ²⁸⁾, съ таковыми ни асти. Что бо мни внѣшнимъ судите, внѣшнимъ же Богъ судитъ: измѣте злаго отъ васъ самѣхъ. Възбраняетъ же апостоль судити другъ друга: въ чelовѣческихъ вещѣхъ, рекъ, да никтоже паче осужаетъ о ядѣнии, или о питіи, или о чести праздника. И сея не того ради рѣхъ, да судимъ другъ друга, но да съхранимся отъ лукавыхъ чelовѣкъ, немущихъ страха Божіа, да не навикнемъ правъ ихъ и примемъ сѣтъ своей души. Обычай бо многимъ временемъ утвердився естества крѣпость приѣмлетъ, и неудобъ превратенъ бываетъ. Самъ бо апостоль Павелъ глаголетъ: братіе, молитѣ о насъ, да избавимся отъ лукавыхъ чelовѣкъ. И къ Тимофею пишетъ сице: Александръ Ко|| (176) вачъ многа ми зла сътвори, егоже и ты хранися: зѣло бо противится словесемъ нашимъ.

¹⁸⁾ ¹⁹⁾ буква Ч и *Отвѣтъ: Н* написаны кп-новарью.

²⁰⁾ Вставлено на полѣ.

²¹⁾ мѣ дописано на полѣ позднѣйшею рукою.

²²⁾ ²³⁾ ²⁴⁾ ²⁵⁾ ²⁶⁾ ²⁷⁾ ²⁸⁾ Возстановленные мѣста выдѣлены въ рукописи червемъ.

Коль паче намъ хранилися: нужно отъ безмѣстныхъ и разлѣнныхъ чловѣкъ, живущихъ по вѣку міра сего, по князю власти въздушныя духа, дѣйствующаго нынѣ въ сынохъ противленія. По божественному писанію, сего есть смиреніе, еже не възноситися чловѣческимъ обычаемъ на разумъ Божій, понеже міръ испытаетъ тмы народа, Богъ же—спасаемый; онъ—персть безчисленную, Богъ же—съсуды избранныя. Безумніи бо на множество присно зрище прелщають себе, ты же, възлюблене Господемъ, молися быти отъ малыхъ: скудно бо есть благое. Самъ бо Господь рече, что уская врата и тѣсенъ путь вводѣй въ животъ, и мало ихъ есть, иже обрѣтають его. И паки: не бойся, малое стадо, имже изволи Отецъ дати царство. Іоанъ же Богословецъ глаголетъ: не любите міра, ни яже въ мірѣ, яко все, еже въ мірѣ, похоть плотская, и похоть очима и гордыни житія, нѣсть отъ Отца, но отъ міра, || (об. 176) и міръ сій приходитъ, и похоть его; творѣй же волю Божию пребываетъ въ вѣки ¹⁾. Что бо. ползуетъ, рече, чловѣкъ, аще весь міръ приобрящетъ, душу же свою погубитъ, или что дастъ измѣну за душу свою? ²⁾ Кая житейская пища бываетъ печали непричастна? Кая ли слава стоитъ на земли непреложна? Нашедши бо смерти, вся сіа погубитъ. Възримъ на прежде бывшая роды въ украшеніи міра сего, како внезапно превратися въ истлѣніе слава ихъ, иже нарекоша имена своя на земныхъ, ихже Духъ Святыи прилагаетъ скотомъ несмысленомъ. Ни-

чтоже бо внесохомъ въ міръ сей, явѣ, яко ни изнести что можемъ. Имуще же пишу и одѣяніе, сими довольни будемъ. Хотящіи же богатѣти впадаютъ въ напасти и похоти многи, яже погужаютъ чловѣка въ мятежъ и пагубу. Корень бо всѣмъ злымъ есть сребролюбіе, глаголетъ божественный апостолъ ³⁾. Буди же усрѣденъ на послушаніе божественныхъ писаній, и сихъ глаголы, яко во || (177) дою животною напоѣй свою душу, и тщися елико мощно по сихъ творити. Трѣпѣніе имѣй въ скорбехъ, и молися за оскорбившихъ тя. И обличати благовременно обидѣщаго, не страстію своего отмщенія, но желаніемъ братняго исправленія, по заповѣди Господни, не туне гнѣватися [на] ⁴⁾ во[го] ⁵⁾, страхъ Божій имѣти, по писанному: зачало премудрости страхъ Господень, и путь жизни любовію дѣйствуема. Сблюсти же достоинъ и чистота тѣлесная всячески: се бо святость есть, еже страха ради Божіа хрании свое цѣломудріе, понеже храмъ есмы Богу, по апостолу: аще ли кто храмъ Божій осквернитъ, осквернитъ сего Богъ. И лучше есть женитися, нежели похотію разжизатися самоволне. Лучше бо есть не обѣщатися, нежели обѣщавшуся не отдати. Си же коеждо реченныхъ сугубъ имать разумъ: ова убо сютъ мірскимъ, оваже инокомъ, да никтоже отъ своѣя похоти прельщаемъ смѣшаетъ || (об. 177) несмѣсная. Освятивый бо себе Богови та же отвергъ прѣвѣя вѣры обѣтъ, не ктому яко [про]стыи ⁶⁾ прелюбодѣй судится, ложе осквернивъ, но яко отъ Бога любидѣя.

¹⁾ 1 соб. посл. Іоан., гл. 2, ст. 15—17.

²⁾ Мате., гл. 16, ст. 26: «како бо польза чловѣку, аще міръ весь приобрящетъ, душу же свою отщепитъ? или что дастъ чловѣкъ измѣну за душу свою?»

³⁾ 1 посл. къ Тим., гл. 6, ст. 7—10.

⁴⁾ Вставлено надъ строкою.

⁵⁾ Дописано и исправлено изъ «кому».

⁶⁾ Возстановленное мѣсто выдѣлено червемъ.

А ⁷⁾ понеже слышахъ о васъ, яко нѣ-
ціи хулять бракъ узаконенный отъ Бо-
га, и сіе отъ многовѣдѣнія глаго-
лютъ таковѣ, апостолу глаголющу: че-
стенъ бракъ и ложе нескверно. Точію
блудникомъ и прелюбодѣемъ судить
Богъ. И паки въ посланію къ Тимофею
пишетъ: духъ же рѣчію глаголетъ, яко
въ послѣднія времена отступятъ нѣціи
отъ вѣры, внимающе духовомъ лестчемъ
и ученіемъ бѣсовскимъ, въ лицемѣріи
же лжесловесникъ и сѣжденныхъ сво-
ею стѣбѣстію, възбранающихъ женитися
и удалитися отъ брашенъ, яже Богъ
сътвори въ спѣденіе съ благодареніемъ
вѣрнымъ и познавшимъ истинну. Всяко
сътваніе Божіе добро, и ничтоже от-
метно съ благодареніемъ приемено ⁸⁾.
Освящаетъ бо ся словомъ Божіимъ и
и молитвою ⁹⁾. И паки: вся чиста чи-
стымъ, осквер[не] || (178)нымъ же и не-
вѣрнымъ ничтоже чисто. Оскверни бо
ся умъ ихъ и стѣбѣсть. Бога исповѣ-
дуютъ вѣдати, дѣлъ же его отнещутся,
мерзцы суще и противны и на всяко
дѣло благо непотребни. Ти же глаголи
и твори, яже подобаетъ здравому уче-
нію Христову, да не внимають Юдей-
скимъ баснемъ, ни заповѣдемъ человѣ-
ческимъ, отвращающимъ отъ истинны.
И паки: вѣмъ и препираюся о Христѣ
Иисусѣ, яко ничтоже скверно есть собою,
только помышляющему что скверно быти,
опому скверно. Вся бо чиста, по зло чело-
вѣку претыкаемъ ядущему. И паки: все въ
торгу продаемое и у невѣрныхъ предста-
вляемая ядите, ничтоже разсужающе за-
совѣсть. Господня бо есть земли и ис-
полненія ея ¹⁰⁾. Аще ли изнемогаетъ
помысль нашъ, по нужи увлачати ся

⁷⁾ Эта бѣвка написана кпноварью.

⁸⁾ Въ рукописи «приемено».

⁹⁾ 1 къ Тим., гл. 4, ст. 1—5.

¹⁰⁾ 1 Коринѣ., гл. 10, ст. 25—26.

отъ таковыхъ, не яко нечисто Божіе
сътваніе, по яко мы немощны. Бла-
женъ бо, рече, не осужаяи себе, а
сѣмняйся, аще ястъ осуждается, зане-
же не вѣровати тому || (об. 178) чисту
быти. Все бо еже не отъ вѣры грѣхъ
есть. Аще ли кто сѣмнится, зеліе да
ястъ, и неядый ядущаго да не осу-
жаетъ, и ядый неядущаго да не ука-
рлетъ. Аще мы не сомнимся по Гос-
подню словеси, рекшу: яко все еже
отвѣжду усты входимо въ челоуѣка не
можетъ осквернити его, будутъ же ли
ту хотящеи съблзнитися, или невѣр-
ніи, или братіа наша неразумни же,
ты бо, рече, добре благодариши, но дру-
гій не зиждется. И паки: блюдѣте, да
не како власть ваша сіа преткновеніе
будетъ немоцнымъ ¹¹⁾. Да не погиб-
нетъ немоцный братъ въ т[в]оемъ раз-
умѣ, егоже ради Христосъ умре ¹²⁾.

Сіа же не все, но занеже нѣціи,
неразумѣвше силы реченныхъ отъ апо-
стола, приемятъ слово наго отъ сло-
весъ его, оставивше прочее, и глаго-
лютъ несмысленно, яко добро не ясти
мяса, ни пити вина. И не о ястіи ток-
мо, но и о всякой вещи, въ нашемъ
самовластіи сущей, рече: ни о немже
братъ твой соблажня || (179)ется. Аще
ли, рече, брашна ради братъ твой скор-
битъ, уже не по любви ходиши: пѣсть
бо царство Божіе брашно и питіе, но
правда и миръ и радость о Дусѣ Святѣ.

Видиши ли, яко не о брашнохъ п-
здѣ слово апостолу, но любве ради бра-
та, и та презырати, аще [на] ¹³⁾ полза
тѣмъ бываетъ. Не заповѣдь положи
ясти, или неисти, но всюду уча ближ-
не[му] ¹⁴⁾ стаждати въ благое. Безпрет-

¹¹⁾ Кор., гл. 8, ст. 9.

¹²⁾ ib., ст. 11.

¹³⁾ Вставлено на полѣ.

¹⁴⁾ Дописано на полѣ.

кновени бо, рече, бывайте и Іудеомъ, и Ельлиномъ, и церкви Божой, якоже и азъ въ всемъ всѣмъ угажаю, не ища свою ползу, но многихъ, да спасутся¹⁾. Не имамъ бо, рече, ясти мяса въ вѣки, да не брата моего съблзну²⁾.

И понеже отъ сихъ нѣціи смотрителне реченыхъ отъ апостола начаша оглаголати тварь Божию, рекше—брашно и питіе и бракъ, сего ради правило апостолское глаголетъ 51: аще кто брака и вина и мяса отрицается, не ради въздержанія, но гнушаяся, да отлучится. И о семъ паки ищи правила тѣхже святыхъ апостолъ || (об. 179) 53 и иже въ Гангрѣ събора правило 1, 2, 4: вся бо, рече, елико сътвори Богъ, добра зѣло.

Тѣмже не брашно зло и питіе, по зло—объяденіе и піанство, ниже жена зло, но блудъ.

А еже реклъ, яко нѣціи жившей съ своими женами и дѣвство съблюдоша несъвокупляющеся, се повѣсти суть смотрителне написашася, а не законъ положися. Якоже и вся, яже смотрителне отъ отецъ съдѣяна или написана, недостойтъ въ обдрѣжная пріимати, но точію законное писаніе, глаголю же—святая благовѣстіа и посланія апостолска и дѣянія написана Лукою евангелистомъ, и отеческая списанія, иже симъ послѣдуютъ, и правила апостолская, и съборная правила, слагающася съ божественнымъ писаніемъ. А идѣже обрѣтаются правила съпротивна божественному писанію, сихъ никакоже пріимати, понеже мнози умолестьци и самозаконники учатъ, ихже не подобаетъ, невѣдающе, яже творятъ, ни о нихъ || (180) же утверждаютъ. Вы же, възлюблены, блудѣтеся, да не [не]чисты-

ми³⁾ лестви сведени бывше отпадете своего утверженія, растите же благодатію и разумомъ Господа нашего Іисуса Христа. Тѣмже молю васъ, представшемъ отъ многопытнаго взисканія и неподобнаго словопрѣнія, довлѣтися яже отъ святыхъ и самого Господа речеными достойная небеснаго званія мудрствовати и достойне евангелію Христову жителствовати, и незорну до явленія Господа нашего Іисуса Христа, иже въ своя времена явитъ единъ сильный [царь]⁴⁾ царствующихъ и Господъ господствующихъ, единъ имѣй бесмертіе, въ свѣтѣ живой неприступнѣ, егоже нѣстъ видѣль никтоже отъ челоувѣкъ, ни видѣти можетъ, емуже честь и дрѣжава вѣчная. Аминь.

|| (об. 180) Того же къ брату отступившему и жену понавшу⁵⁾.

Възлюбленному брату и въ всѣхъ страданіихъ нашихъ съобщнику, егоже ради и писати дрѣзаю къ тебѣ, яко повуженъ есмь отъ братскія любви и болѣзни сръдечныя, понеже къ неправеднымъ наукамъ приложился еси, ихже иногда и мы сами, не ощутивше сущая въ нихъ прелести антихристова духа, не дрѣзнухомъ хулити, но въ нѣкихъ рѣчахъ не разнствовахомъ. Для того по[пустилъ] намъ Богъ⁶⁾ страдати таковая къ обращенію лучшему и своему познанію, аще въсхощемъ смѣритися предъ Богомъ, хотящимъ вся челоувѣки спасти и въ познаніе истинны пріити. Не нудитъ бо самовластное наше единою положивъ предъ нами жи-

¹⁾ 1 Корин., гл. 10, ст. 32—33.

²⁾ 1 Кор., гл. 8, ст. 13.

³⁾ Дописано надъ строкою позднѣе.

⁴⁾ Дописано на полѣ.

⁵⁾ Заголовокъ писанъ киноварью. Ундольскій выражаетъ догадку, не писано ли это посланіе къ Θεодосію Косому?

⁶⁾ Вставлено на полѣ.

вотъ и смерть и сѣвѣсть, якоже стража постави на воспоминаніе добрыхъ естества и на обличеніе злыхъ. Кромѣ же дарованія, отъ Бога бываемаго, не можемъ разсудити лучшее отъ горшаго, но яко въ тмѣ ходяще претыкаемся, || (181) и разумъ прелестнаго міра сего лжеименитый, яко истинный, приимати. Каждо бо, рече, отъ своея похоти влекомъ, и прельщаются.

Не ко всѣмъ реченно апостолское слово, еже лучше есть женитися, нежели раждизатися. Се бо есть великая прелесть несмысленныхъ, яко не вѣдять праве и по чину приимати въ подобное время которыйждо глаголь святаго писанія, но якоже къждо въсхотѣ и умысли, сие приять на развращеніе иныхъ и свою погибель. Горе бо, рече, глаголющимъ сладкое горко и полагающимъ тму въ свѣтъ: о сѣбѣ бо втайнѣ аще и сѣгрѣшитъ кто, легчайше мучится; иныхъ же сблзнивъ и развращаа пути Господня правая, горшая и неизреченная мука ждетъ его, яко въ Бога сѣгрѣшающа. Не толико бо зло есть грѣхъ, яково и елико мерзко еже по грѣсѣ безстудство. Еже убо обѣщахомся Богови, должны есмы всяко сіа отдати. Блажени бо, рече, творящій судъ, а не разоряющей, и донелже || (об. 181) пребываетъ кто въ чину, въ немже званъ бысть. Аще и различно случится ему пасти многаци въ прегрѣшенія, не престанетъ же отъ подвига теченія своего, дондеже въ немъ дыханіе, и въ томъ побѣдитъ. Иже бо о случающихся паденихъ не малодушествуа отъ ангель яко ратоборець удивляемъ есть. Аще и въ вся ямы впадутъ и въ всѣхъ сѣтєхъ увязнутъ и всяцѣмъ недугомъ недугуютъ, но по исцѣленіи врачеве и свѣтила всѣмъ бываютъ, и прочая. А иже пръвую вѣру поправый и обѣты своя, яже далъ есть Богу, отврѣгъ и

отшедъ вспять, възлюбивъ нынѣшній вѣкъ, аще бы и вся заповѣди исправилъ, въ отступническихъ вѣры вмѣлемъ есть, и въ побѣжденныхъ причтенъ, и въ книгахъ животныхъ имя его не обрящется. Якоже пишетъ Іоанъ въ откровеніи: аще не скоро таковій въспранувъ покается такового дръзпутія, иже убо самъ себе волею доброю възлюбивъ Богови и пло|| (182) доносивъ уды своя далъ есть обѣты святости, та же ко иному житію отшедъ, — отметникъ своего обѣщанія, отъемъ Божіе възложеніе, яко свѣтотатець грѣха же Христова отступленія не убѣжитъ. Не кому бо простый блудъ или прелюбодѣйство, якоже осквернаый ложе супруга своего, по самому увѣстившу и Христу прелюбодѣйство наноситъ, ниже бо покаанія его церкви Божіа приемлетъ, аще не прежде расторгнетъ лукавое оно съвокупленіе, а не отлагати на время, по глаголющому: горе отлагающому день отъ дне. Въ чемъ бо иномъ удавленъ бысть родъ, иже при Нои не заехали поймати сыномъ Божиимъ дочери челоѣческіа? Не блуда ли ради, падоша единъ день 23,000? Что же силнаго оного Самсона таковому руганію и смерти предастъ, не заехали оскверни уды своя святыя съвокупленіемъ блудница? Что же мудрѣйшаго Сѣломона отступника устрои, понеже паче премудрости Божіа възлюби жены? Тѣмже и обѣжородѣ оставивъ людемъ безуміе, рекше соблазнъ. || (об. 182)

Сиде и нынѣ оскверняющіися и некающія невидимою язвою погибаютъ. Аще бо и развратници Божіа слова глаголютъ прельщающія: не добро быти челоѣку единому, но той же Богъ усты Павловыми глаголетъ: добро челоѣку женѣ не прикасатися. Сиде бо многа утаня мнящимся быти премуд-

ромъ и разумномъ, понеже плотски духовнаа разумѣвають, аще бо писмени ¹⁾ будемъ примати вещи, вся горняя долу будутъ.

Много быхъ писалъ тобѣ, да не хотѣхъ черниломъ: добро было намъ ко устомъ глаголати въ упражненіи, аще бысть нѣкогда въ тобѣ, или нынѣ есть останокъ, еже къ Богу любви. Аминь.

Нынѣ время благоприятно, дондеже въ живѣтѣ семъ потщимся покаяться, отступивше зломудреніихъ чловѣкъ, ругателей же и досадителей самозаконныя прелести ихъ. Таковѣи чюже царствія Божія, по апостолу.

Посланіе къ Симону Будному ²⁾.

Възлюбленне ³⁾ Господемъ, и нераскаяннымъ дарованіемъ его и званію Божію съпричасниче всѣмъ, любящимъ явленіе его, обогаще ⁴⁾ (183) ный наивыши[мъ] с[м]исломъ и разумомъ, наипаче же украшенный добрымъ обычаемъ, господине Симоне, врѣховному сѣименный!

Развѣ аще не вѣру суетну и вѣтще благодать Божія пріати изволиши, и начало премудрости хотѣніемъ любостластнымъ ⁴⁾ покріеши, и въ первѣмъ чинѣ разума възвысивъ умъ свой по вѣшнихъ любомудръцѣхъ свѣршеніе възнепшущи, еже да не будетъ пострадати всѣмъ боголюбивымъ? Аще бо онъ, иже яко рѣка наполнив[и]ся мудрости, не подобенъ началу конецъ показати ⁵⁾, коль паче иже многою мѣрою отъ оного остающимъ, ниже бо прежде того, или потомъ обрѣтеси тако упремудренъ по свѣдѣтельству Божію о немъ, якоже нѣкоему отъ свя-

тыхъ плачущу глаголати: иже рачитель, рече, премудрости рачитель бысть блудницамъ. Понеже аще и добре и цѣломудрене кромѣ презор[л]ива разума смотриши, вся[ко] ⁶⁾ узриши въ писаніихъ глубину мыслей святыхъ, яко премудрости путешествію пѣтъ конца, понеже премудрость истиннаа самъ есть Богъ. Се бо и сами святіи ¹⁾ (об. 183) оскудни м[н]ятыя къ соврѣшенію тои, присноже по предсѣянію лучшему прилагаему отчасти разумѣвающе послѣдуютъ, дондеже съединитися Богови, кѣждо въ чину службы своея. Сего ради глаголетъ: никтоже да хвалится чловѣкъ сн, не бо, рече, вѣка сего премудрость глаголемъ, но иже въ тайствѣ Божіимъ съкровенну. И аще тайна глаголется, тайна всяко съкровена есть отъ вѣка и отъ родовъ, тѣмъ же и неизреченна есть. Не въ словеси бо, рече, царствіе Божіе, но въ силѣ подвига противу духъ злонныхъ, яже подъ небесемъ.

А иже глаголютъ, яко мощно всѣмъ въ словесѣхъ изъяснити евангельскую тайну, таковѣи мнятыя пѣвако до 3-го небесе превзыйти. И увидѣна бо, ниже разумѣша, въ тмѣ ходять мѣнѣ. словеси точію препирающеса, всего же добродѣйства, иже въ дворѣ Христовѣ служимаго, пусты, убози суще, богатства приобрѣтеніе непшующе самозаконную лествицу имѣти. Но убо простымъ и ненаученымъ отъ таковыхъ заблуженій ятомъ быти, ничтоже дивно. ¹⁾ (184) А иже разумъ вящій имѣя и сему свѣтскому ученію послѣдующе, мню не безъ искуса быти злыхъ, иже хитрость словесъ ко прелщенію простыхъ людій приему. Искусъ злыхъ или чаша, яже въ руцѣ Господни вина нерастворена, и растворяема чловѣколюбіемъ

¹⁾ Поправлено изъ «писани».

²⁾ Заголовокъ этого въ рукописи пѣтъ.

³⁾ Прописное В написано кнповарью.

⁴⁾ Поправлено изъ «любострастнымъ».

⁵⁾ *ти* зачеркнуто кнповарью.

⁶⁾ Дописано падѣ строкою.

здѣшнимъ мученіемъ въ обращеніе приво-
дяще, или дрожде будуща муки.
яже нити имуть вси непокаряющенся
истиннѣ, но благоволивше въ неправдѣ,
якоже и самъ писавый самъ сіа глаго-
летъ: суди судъ мой и избави мя, рек-
ше: покажи мя здѣ, и избави мя буду-
дущаго. Въ адѣ бо, рече, кто испо-
вѣсть ти ся. Еже и бысть.

Сіа, възлюбленный брате, да не по-
мыслиши инако нѣкакѣ писати ми ку
вашей милости, развѣ яко отъ любви
подвизаемъ, надѣяся благоправію тво-
ему, еда како Богу посѣществующе
общую пользу приобретаемъ. Всяко бо
даяніе свѣта разумнаго же и чюствен-
наго низпосылается, молитвами Богоро-
дица и всѣхъ святыхъ благоугодившихъ
ему. Аминь.

И еще за тымъ просимъ вашу лю-
бовь, абы есте на основаніи семъ на-
зидали злато, и серебро, || (об. 184) и каме-
ніе честно, сирѣчь добрыя книги друко-
вали, рекше — кгрунтовныи, которыи
всѣмъ христіаномъ пожиточнии, и вамъ
самѣмъ неškodныи, а не дрова, ниже
сѣно, ни соломѣ повыхъ наукъ, про-
тивныи Божіи церкви, яже приводятъ
непоказанныхъ не на воздержаніе, сво-
боду общающуюся, а раби творяще
ихъ тлѣнію свѣта сего, нежели Бога
любити, принуждающихъ тѣлесныя по-
хоти, нежели душевныя дарованія пред-
почитати, подкрадающая удобства ра-
ди чюственныхъ немощей. Занеже та-
ковыи книжки маловременныи якоже
ново насташа, сиче скоро и потребятъ-
ся; аще и на время попускаются
подобно тыквѣ Іонинѣ, яже обнощъ
възрасте и обнощъ погибе.

Отъ бывшихъ не токмо настоящая,
но и будущая смысленіи разумѣвають.
Быша бо многа такова и преже насъ,
и на многа время протягошася, обаче
Божіимъ мановеніемъ упразднишася. Ви-

дѣхъ бо, рече, печестиваго превъзней-
шася и выся || (185) щася я[ко] кедръ Ли-
вану, мимоидохъ, и се не бѣ възскапо
же, и мѣсто его не обрѣтеся. Таковому
суду вси противници подлежатъ, яко-
же словесъ истина показуетъ. Аминь.

Дай 7), Боже, не токмо тобѣ, но и
всѣмъ, оставившимъ темныя пути не-
правыхъ наукъ, свѣтомъ правды оза-
ритися и отторгнутиися родившагося на
широтѣ поля въ темнотѣи нощнѣи, ко-
торой вѣдою не омытъ и пеленами не
повить, и солнце не восіа нанъ, възрасту
же его міръ весь радуется. Разумѣай
да разумѣетъ!

Пошли 8) нѣкоторыи црѣскимъ пу-
темъ, потомъ мнози отъ нихъ уклони-
шася налѣво, нѣцѣи же напротивъ
онѣхъ, отъ рвенія идуще на праву
уклонилися, и на той же странѣ съ
первыми обрѣтошася, и извѣтомъ де-
снаго съврашенія велми далече отъ
праваго пути заблудиша, во всемъ лѣ-
сѣ ищуще по своему угодію възбранен-
наго древа, и прочее.

Разумно будетъ твоей милости. Днесь
уже не распросишь, твоя милость; ли-
сты своими и предъ тымъ устне говорилъ
еси, отписати ми до твоей милости,
|| (об. 185) которыи рѣчи вашей церк-
ви сподобалися намъ. А мы, боячися
Бога, не смѣемъ церковію именовать
соимѣцъ вашихъ. Вѣмы бо святую съ-
борную апостолскую церковъ, въ кото-
рую Духъ Святый глагол[алъ] пророки,
и святыи апостоли научили, и богоно-
спіи отци подтвердили, отъ единого и
того же Святаго просвѣтившеся Духа
животворящаго, которая дрѣжитъ пре-
данія святыхъ, пачеже самого Святаго
Духа законоположенія, цѣла и невред-
на, отъ начала и донинѣ съгласно,
отъ востокъ сълнечныхъ даже и до за-

7) Д написано киноварью.

8) И написано киноварью.

падѣ въ всей поднебеснѣй, идѣже съборъ православныхъ христіанъ събирается. А въ вашихъ богопротивныхъ соопицахъ не масть ни единого съгласія, окромѣ мясожденія и еже не имѣти поста по уставу церковному, по реченному: имже Богъ чрево. Вся же наука ваша — ругатися церкви Христовѣ и истиннымъ христіаномъ. Для того мнози не ктому Люторы, но ругатели прозываютъ васъ, бо всему вы божественному священнодѣйству церковному ругаетесь, яко Жиды || (186) и вси безбожныи еретици. И таковыи злыи науки дрѣжачи, еще христіаны ся именовати смѣете. Мы же не токмо Люторовъ самыхъ, но и именующихъ ихъ христіаны, и тыхъ за правдивыхъ христіанъ не личимъ, которіи разумъ смѣдоша смертную трутизну ругателскихъ наукъ, пачеже еретическихъ. Затѣмъ еще и велику силу Божіа слова смѣдаютъ, не на дѣишее, но на горшее устрояется имъ, не отъ силы слова, по отъ нездравія пріемлющихъ е.

А для чего же мушу писати теперъ?

Бо и предъ тымъ писалъ есмы немало до твоей милости, и на то ми не отписалъ еси. А нынѣ, слышу, и святыхъ писанія, которіи Духомъ Святымъ писали, отметае. Како можете отъ нашихъ глаголь или писанія ползоватися?

Единачеже, призвавъ Бога на помощъ, начали есмо писати, глядячи на книгу «Оглашенія» твоего. Потрѣпи мало, и узриши, въ чемъ крѣтается въ васъ лжеименитый разумъ антихристовъ лицемѣрія, которіи възносятся на всякаго || (об. 186) глаголемаго Бога или святилища.

А иже твоя милость [пишешъ]¹⁾, великаго свѣтилника церковнаго святаго Іо[а]на Дамаскина лгаремъ нарицаа его,

¹⁾ Вставлено на полѣ.

и якобы впадѣ въ челоукообразниковъ ересь, того жаднымъ обычаемъ перевести²⁾ не можешъ. Аще бо и едино отъ святыхъ³⁾ богословныхъ его сложеній принесемъ, абие заградить уста еретикъ! Глаголетъ бо: «пѣгдѣ сие не описуемъ божества»!

Не лжѣте, слѣпїи! просто бо и невидимо и незрительно есть, но плоти подобіе истинно въплотившася написую, и вѣрую, покланяюся, и прочая. Что же еще книгу его святаго списанія откажемъ, ниже устъ възможете отворити! Не убоялся еси Духа Святаго глаголюща: погубить Господь вся глаголющая лѣжу на праведнаго, безаконіе гордынею уничиженіемъ.

Прошу,⁴⁾ твою милость, господина моего, если еще несъвършенне жидовствуеши, престани, ругаяся церквамъ Божіамъ, и прїиди, покайся къ Богу, оставивъ, пачеже оплевавъ плевелосѣятеля еретическаго ученія гордыхъ челоуѣкъ, темное изобрѣ^{||}(187)теніе на погибель душамъ пріемлющимъ сіа.

О святыхъ же и честныхъ иконахъ, которіа прїала церковь Христова, на твою «Катихисію» писали есмо оказующи достаточне.

А што повѣдаешъ: таковыи же уста имутъ и не глаголютъ, якоже изыска, на то оказуемъ единѣмъ словомъ нынѣ, а потомъ ширей, если Господь възсхоцетъ. Слыши убо! Книги Еллинскія чаровныи съжигали при апостолахъ, а тожде въ нихъ паргаменъ и черпило, въ нихже сложивше цѣны ихъ обрѣтоша пять темъ сребра. И нынѣ, понеже тогда таково бысть, убо и намъ ли по вашему разуму своя христіанскія книги съжигати, якоже и иконы заров-

²⁾ Точнѣе слѣдовало сказать «довести», т. е. доказать.

³⁾ Въ подлинникѣ: «святыхъ отъ».

⁴⁾ II написано кнноварью.

но съ языческими идолами личите, бо тоеже писано въ книгахъ, что и на иконахъ маловано.

Въпросъ: Пыталъ⁵⁾ еси о томъ, для чего повстали многи ереси, якоже и нынѣ прозываемы Люторы, которіи многа учатъ чужда обычаи христіанскіа церкви, еже начала пріять преданія писанная же и неписанная святыми апостолы и богоносными отци.

Отвѣтъ: Добрѣ⁶⁾, занеже отъ ненавидящихъ Сіона начало || (об. 187) пытанія учинилъ еси, рекше — противящихся дому Господа Бога нашего, еже есть церкви, яже столпъ и утверженіе истиннѣ исповѣдуемо, велико есть благочестія таинство, якоже рече божественный апостолъ: Богъ явился въ плоти, оправдася въ Дусѣ, явленъ бысть ангеломъ, проповѣданъ бысть въ языцѣхъ, и увѣрися въ мірѣ, възнесся въ славу. Си главизна тайны смотрѣнія Спасава, еже по насъ въчеловѣченія его.

Але подобно было тобѣ отъ научныхъ, пачеже отъ богонаученныхъ, а не отъ нашего лишенія въ таковыхъ рѣчахъ просвѣщатися. Мы бо и сами въ таковое съвършеніе не пришли есмо, еже бы иныхъ научати, но ниже во учимыхъ ключимое имамы, якоже достойтъ устроеніе. Аще бо иже въ псалтыри отврѣзаяй гаданіе присно моляшеся Господеву глаголю: настави мя на истинную твою, и научи мя. Овѣгдаже: настави мя на путь твой, и пойду въ истинѣ твоей. Иногда же: открий очи мои, да разумѣю чудеса отъ закона твоего; пришлецъ азъ есмь на земли, не скрѣпленъ отъ мене заповѣди твоя, понеже възлюби душа моя желати судьбы твоя на всяко время. И паки: скажи ми, [Господи]⁷⁾ путь, въ онѣже

пойду, яко къ тебѣ отъ всякіа печали житейскіа взя же душу мою. Та же и неразумѣ глаголющаго въ немъ, яко вси путіе Господни милость и истинна, обаче не преста моляся: стопы моя направи по словеси твоему, и прочая.

Коль паче мы страстни и ненаученіи, требуемъ наставленія на истинное слово по учащаго чловѣка разуму и на всяку истинну наставляющаго, да управленъ будетъ путь нашъ по воли Божіи, по уму же и слову и дѣланію. Рече бо сама истинна, яко безъ мене не можете творити ничеже. Подобно и апостолу глаголющу: не бо довольны есмы о събѣ помыслити что, яко отъ себе, но доволство наше отъ Бога, иже удоволствова насъ служителемъ быти по воли завету, не писменомъ, яже на таблицахъ каменныхъ, якоже и нынѣшніи лжеучители суесловятъ, по духу, якобы возможно было писати на сердцахъ вѣрныхъ, ради незабытна памяти. || (об. 188) Прироженіемъ бо послѣдуетъ ученію забыть и прелесть. Того ради писма, рече, умръщ[в]ляетъ, а духъ живитъ. Что же есть забываемая истиннаго разума⁸⁾ память, отъ самого Господа навикнемъ, рекшаго: научитесь отъ мене самого, а не отъ писанія токмо, зане кротокъ есмь и смиренъ сердцемъ, и се есть дверь овцамъ, еуже ходятъ дѣланіемъ и исходятъ видѣніемъ приступающіи къ нему не двоякимъ, но правымъ сердцемъ, и на пажитехъ живоносныхъ упасутся. Все же, рече, елици пріидоша сами, рекше — иными дверми, а не отъ мене послани, татіе суще и разбойници. А якоже сему сподобитися можемъ? Да будемъ овца стада Христова, не инако, но аще своего пастыря гласа послушаемъ, глаголющаго: аще любите мя, заповѣди моя съблю-

⁵⁾ Въпросъ II написанъ киноварью.

⁶⁾ Отвѣтъ Д написанъ киноварью.

⁷⁾ Написано надъ строкою.

⁸⁾ Исправлено вмѣсто «духа».

дѣте, и азъ умолю Отца, и иного утѣшителя дастъ вамъ, да будетъ съ вами въ вѣки, Духъ истинный, егоже міръ не можетъ приати. И паки: имѣяй заповѣди моа, и съблюдая ихъ, той есть любяй мя, а любяй мя възлю|| (189) бленъ будетъ Отце[мъ] моимъ, а нелюбяй мя, словесъ моихъ не съблюдаетъ, таковъ ложъ есть, истинны въ немъ нѣсть, сиевый часть лисовомъ, и гнѣзда иже отъ небесъ спадшимъ птицамъ, въ нихже человѣки, и не имать гдѣ главы поклонити. Далече бо, есть, рече, отъ грѣшникъ спасеніе. Что ради? Всяко зане оправданій твоихъ не взыска.

Тѣмже и мы, рассматривающе своего неприлежанія ко всякой добродѣтели, и многу лѣность, еще же глубину свѣдѣдй неизмѣриму безчисленныхъ съгрѣшеній, [въ нихже потопися несмысленный] ¹⁾, таковаа же воспоминающе ми обличнику моему, на утренихъ и презъ цѣлый день быенъ бывая судомъ свѣсти, лѣняхся зѣдо ко отвѣту, и различне на много отлагаа. Писано бо есть: грѣшнику бо рече Богъ: чему ты выповѣдаешъ оправданія моя, и примуешъ законъ мой презъ уста твои, бо ты самъ ненавиждѣши еси науки, и отверглы еси словеса мои вспять, и прочая. Но понеже обрѣтохомъ писано отъ святыхъ отецъ, яко никтоже долженъ тапти слово Божіе для своего || (об. 189) нерадѣнія, але исповѣдовати убо своя грѣхи, не сокривати же Божія истинны; глаголетъ бо апостолъ верховный Петръ: готови бывайте ко отвѣту всякому вопрошающему васъ слова; той же Павелъ вѣдати повелѣ, како подобаетъ единому комуждо отвѣщавати, наипаче же въ настоящемъ семъ времени спящемъ нивы хранителемъ; паки: посѣя

¹⁾ Вставлено на полѣ.

врагъ древле искореннаго плевелу, повстали бо днесь преже проклятыхъ ересей обновители, якоже пси лающе сипове неприязнины, на церковь Христову возмущающе стадо его, волци суще, пѣцій же и во образѣ пастырей внутрь лакомую лисицу криюще нехуѣ и сіи губяще люди Господня, о нихже рече Павелъ: враги креста Христова, имже кончина погибель, имже Богъ чрево, и слава студъ ихъ, иже земная мудрствующе, и домъ Божій домъ купли творяще, именемъ точію разньствующе отъ еретикъ, едино же изволеніе имуще, славы бо ради человѣческія и сквернаго прибытка вся творять и глаголютъ ²⁾.

|| (160) Посланіе къ царю Ивану Грозному ³⁾.

Горящее ⁴⁾ души и сердца духовное просвѣщеніе, самъ же Богъ міра да святитъ васъ свѣршенно и весь цѣль[ь] духъ вашъ и тѣло да съблюдется непорочно въ пришествіе Господа нашего Иисуса Христа. Аще бо молюся языкомъ, сирѣчь инымъ чужимъ, духъ мой молится, сирѣчь дарованіе духовное, а умъ мой, рекше — неразумѣюще ми силу глаголемыхъ, безплоденъ есмь, еже есть безъ пользы. Аще же кто духъ Христовъ, сирѣчь не въ заповѣдехъ и ученіи его не ходитъ и по нихъ не живетъ, благодать о добромъ изволеніи, а благодѣтели о кроткихъ правѣхъ прие́млется, а не зависти рвеніа. Мнѣ ся мнитъ, яко широтою убо и долготою сказуетъ свѣршныя полуденныя страны, высьтою же и глубиною вѣсточныя и западныя, яже вся исполнишася свѣта благочестіа, понѣмъ честне и любви страсти Христовы, свѣршеніе бо зако-

²⁾ Здѣсь, кажется, не достае́тъ конца.

³⁾ Это — догадка Ундольскаго; въ подлинникѣ заголовка нѣтъ.

⁴⁾ Г написано кинovarью.

ну любовь. Сіа законъ весь и пророки съдрѣжитъ. И сіа откуда востяжетъ кто сердце съкрушенно неизволаа примирится ко Богу ради заповѣдей его, но въ гордости имѣти, ниже паки дѣла кромѣ вѣры пра|| (об. 190) вы успѣютъ неразумне творящему что. И отъ вѣры [убо]⁵⁾ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, понеже вещь исповѣданія единого требуетъ, а не труда, тѣмже и съкращенными словесы ко Отцю глаголетъ: да знають, рече, тебе истиннаго Бога, егоже посла Іисуса Христа, и Духъ истинны, иже отъ Отца исходитъ. Такоже и Павелъ: вѣровати, рече, подобаетъ приходящему къ Богу, яко есть и взыскающимъ его храненіемъ заповѣдей мздовъздатель бываетъ. О жительствѣ же правѣмъ всѣмъ божественное писаніе всюду въпіетъ и много наказуетъ, понеже хотящему съхранити заповѣди владычнія многа обученія потребѣ подвига естъ трезвѣпіа всегдашнаго, да не како окраденно будетъ съкровище. Имѣяй бо заповѣди его, внутрь себе обрѣтаетъ Бога, и паче всего міра съкровищъ о сихъ прилежитъ, дондеже уврачуется страстная часть души, и станетъ въ здравіи прѣвомъ естество, и достигнетъ ему сердца, въ нейже открывается святымъ, яже око не видѣ, и ухо не слыша, и на сердце человѣку не възиде, яже уготова Богъ любящимъ его. || (191) Отвръзоша хулная своя и нечестивая уста и необузданнаго ихъ языка неправду въ высоту глаголюща, не до конца же, но на время поущени быша на искусь вѣрныхъ людей, къ своей же погибели имъ, и вѣчное же въ гееннѣ потопленіе, по реченному: прозябоша грѣшницы, яко трава, и проникоша вси дѣлатели безаконія, яко да потребятся въ вѣкъ

⁵⁾ Вставлено на полѣ.

вѣка. И паки: видѣхъ нечестиваго, превозносяща и възвышающа на разумъ Божій, яко кедры Ливанскія, и мимоидохъ, и се не бѣ, и взыскахъ того, и не обрѣтеси мѣсто его. Гдѣ бо нынѣ вси предреченіи еретици и заступниці злохуленія ихъ? Не вси ли прахъ? Не вси ли пепелъ? По[ги]боша⁶⁾ бо сіи вси, и яко не бывше безъ вѣсти быша. Не въ вѣчныхъ ли проклинаніихъ память малыя и прелестныя славы житія ихъ суетнаго, діаволя съсуды, иже възмятоша вселенную, развращающе словеса, хотяще упразднити вѣру Божию своею самозаконною лестію, мняще же покрыти своя студи. || (об. 191) Но непредусѣйша о мнозѣ. Безуміе бо ихъ явѣ бысть всѣмъ. Якоже и Египетъ прельстившій противистася Моисею, тако и сіа противятся истиннѣмъ человѣцъ, растлѣвше умомъ, неискусни въ вѣрѣ, мертву бо и недѣйственну сію имуще, или паче м[н]яще имѣти. Обличаются темніи о свѣтѣ и въ премудрости ненаказаніи, льстяще душа[мъ] неутверженнымъ, оставльше правый путь прельстишася, въ тмѣ слѣпотующе, дымъ вмѣсто солнца дрѣжаще, ходяще свѣтомъ огня своего, и пламенемъ егоже воспалиша.

Но довольно убо естъ прелценымъ же и прельщающимъ законная клятва и вѣчное Бога отлученіе и уготованный огонь діаволу и слугамъ его. Мы же ко отвѣтомъ, прочее, въпрошеній твоихъ въз[в]ратимся, яко да къ коемуждо въпросу отвѣщающе явленіе представимъ лежащій въ нихъ умъ.

Прѣвое же пытаніе твое се естъ:

Въпросъ: Хотѣлъ⁷⁾ быхъ увѣдати, како божественная писанія прочитающе, прелщаютъ || (192) мнози, ови жи-

⁶⁾ по надписано послѣ надъ строкою.

⁷⁾ Въпросъ X написанъ киноварью.

тіе растлѣнно проходяще, нѣци же въ различные ереси уклонишася?

Отвѣтъ: Не¹⁾ отъ книжнаго читанія прелщаютъ себе. Не буди то! Но отъ своего перазумія и зломудрія. Ничтоже убо удобнѣйше отъ еже себе комуждо прелщати, аще дасть мѣсто количества оправданію воля самослышанія своего, и не потребуеть отъ премудрѣйшихъ наказанія. Никтоже бо отъ человѣкъ, ни самый діаволь толико възможетъ повредить кого, якоже зломудріе свое кождо. Божественная бо писанія велику силу премудрости Духа въ собѣ имѣють, и много ползуютъ, иже съ смиренно мудріемъ въ разумѣ по чину проходящихъ та. Аще ли прочитаѣ чинъ писанія смятеть, та убо пребываютъ свою силу присно имуще. Прочитающаго же неразуміе нимало ползоваѣ, но и зла многа устроятъ. Не отъ писанія же се, но отъ своея похоти, кождо влекомъ прельщается. Въ четвертый день въ солнци положиши тридневному свѣту селеніе и по съвершеніи 4 родныхъ добродѣтелей и по побѣдѣ съпротивныхъ силъ, || (об. 192) по очеси душевнѣмъ, свѣтъ непрелестнаго разума всіа. Не словомъ убо, но паче дѣломъ божественная навикнути потщимся. Не въ словеси бо царство Божіе, но въ силѣ дѣлнѣ²⁾. Прѣвое бо кромѣ втораго презорству руковѣждъ, отъ негоже хулятъ и глаголы роптанія, отъ нихже лжеименнаго разума бестудное любопрѣніе бываетъ. Сего ради пишетъ: буи[хъ] же и ненаказанныхъ стязаній и любопрѣнія и свары законныя отступай, суть бо не полезна и суетна. И еретика человѣка по единѣмъ и вторѣмъ наказаніи отрицайся, вѣды, яко съвратися таковъ, и съгрѣшаетъ, той самоосуженъ. Что же

есть вина такового неудръжанія, еже и отъ своея свѣсти осужаему не востягнутися и преложити? И глаголемъ: яко свое нерадство, понеже въ пути смиреныхъ не восхотѣ ходити, но паче тщеславіемъ усладися, яко родитель гордости. Господь же гордыхъ оставляетъ. По изволенію сердець ихъ пойдутъ въ начинанихъ своихъ, и не помолится когда въ чюствіи душа таковыхъ глаголя: || (193) да не яко въ зеркалѣ и гаданіи ныѣ, но не прелщуются, ниже мечтаются, якоже неочищеніи, иже ничтоже паче видимыхъ сихъ разумѣвшихъ, и не всихъ вся съврѣшенна скудости ради тѣанія и неимѣнія силы духовныя. Потребно отъ святыхъ отецъ умысли еа, аже отъ пророкъ глагола, аже и съдѣянная шары на стѣнахъ и на доскахъ въобразати, ово чести ради прѣвообразнаго, овоже възвоженія на съврѣшеніе въ истинный разумъ. Тѣмъ же неотметна, но и зѣло нужна божественная сіа азбука къ наученію дѣтемъ, дондеже отѣмется еже отъ роженія покрывало и вышше тѣлесъ оболкшагося въ тѣло уразумѣмъ, якоже и преже въ нѣкоей грамотѣ назнаменахъ тобѣ.

А понеже слышимъ нѣкоторые глаголюща, яко не требѣ таковая въображенія, запече обоготворяютъ сіа неразумніи. Но пѣсть сіа вина отъ воображенія. Но отъ отъ онѣхъ самихъ, нехотящихъ истинну навикнути, и паче ради лучшихъ скудости, понеже сіа въображенія вся сказанія требуютъ и наученію истинны. Не сіа бо токмо, || (об. 193) но и мнози ненаказаніи солнце, дуну обоготвориша не токмо же, но и вещественный сей огонь и вѣду, и источники кладязные, и каменіе, и древа. Убо вся ли сіа сътворенная намъ въ потребу отметати и укоряти неразумныхъ ради? Но паче правымъ раз-

¹⁾ Ответъ Н написанъ киноварью.

²⁾ Слѣдуетъ читать «дѣлнѣ».

умомъ и по сихъ всѣхъ Творца и съдѣтеля си же и нашего прославляемъ, и отъ видимыхъ невидимаго разумѣвающе, въ любовь того да възведемся.

Тѣмже да престануть отъ неразумія иже о сихъ случающихся. Да не буди намъ възноситься на разумъ святыхъ отецъ, яже Святимъ Духомъ полезная и поспѣвающая разуму евангельской заповѣди завѣщающа и предающа, яже святыхъ иконъ въображенія почитати же и поклонятися, да не вмѣсто христіанскаго благословенія съ еретики вѣщную анафему наслѣдуемъ. А того ^{а)} пачеже и святителю недостойно опущатися о невѣжествующихъ и заблуждшихъ, но во кротости наказовати. Нѣсть бо уже се еретичество, аще кто отъ невидѣнія о чемъ усумнится, || (194) или слово просто речетъ, хотя истину навикнути, пачеже о догматѣхъ и обычаехъ нѣкихъ. Никтоже бо съ разумомъ родися когда, но учитися всякому словеси надлежитъ нужа. Любовь въ божественныхъ—любовьъ челоувѣческихъ, отъ ученія бо разумъ прилагается, якоже въ святыхъ людехъ глаголется, еже и до смерти учитися подобаетъ.

Тѣмже, о царю, молимъ благочестіе твое разумѣти многое недостиженіе ума нашего и невѣскорѣ кручиниться, но яже подобаетъ православному царю правостию и кротостию Христовую и съ разсмотрѣніемъ вся творити. Богъ бо досажаетъ не бываетъ, рече божественный апостолъ: еже бо съѣтъ челоувѣкъ, се и пожати иматъ. Развѣ аще кто съпротивъ истинѣ глаголетъ явственне и наказуемъ не послушаетъ. Не отъ видовъ бо, рече, премудрости причитается ревность въ челоувѣцѣ, но отъ недугъ душевныхъ, еже естъ тѣс-

^{а)} Это слово, очевидно, недописано.

нота мудрованія и многое невидѣніе, а еже премудрости Божіа кротость и простота, яже отъ великіа и крѣпкіа души и твердаго мудрованія, || (об. 194) и носить немощи челоувѣка и исправляетъ съгрѣшающихъ духомъ кротости.

И сіа убо о сихъ.

О нашихъ ложныхъ клеветахъ, Господа ради, обыщи праведно. Понеже, православный царь, еси правду любити обѣщался еси Богу. Того ради и писалъ есми, изъявляя разумъ свой. И будетъ, государь, што погрѣшилъ азъ за видѣніе мое, вели сіа изъявити мнѣ, испытавъ предъ собою божественнымъ писаніемъ, будетъ не согласенъ разумъ мой съ разумомъ святыхъ отецъ? Ино я радъ каятися и прощенія просити. И будетъ, государь, якоже мнози глаголютъ, еже немощно нынѣ жити по писанію, вину да укажутъ намъ иго дѣля немощно. Никтоже бо, мно, инъ, якоже азъ окаянный, въ законъ Господень съгрѣшихъ. Обаче вѣрю истинна быти законоположенія отъ него въ божественѣмъ писаніи самому естест[в]у свѣдѣтельствующу тако: азъ мудрствую и глаголю предъ тобою, и не стыжусь милостию Господа нашего Иисуса Христа, ниже Павломъ и прочими слугами его, иже словесе его ради претерпѣвшихъ скорби || (195) и смерти многообразныя, якоже и самъ рече къ Отцу въ время спасительныя страсти: азъ дахъ имъ слово твое, и міръ възпенавидѣ ихъ. Подобаетъ, рече, пострада-ти Сыну челоувѣческому, обаче горе челоувѣку тому, имже предается.

Такоже и азъ, грѣшникъ, вѣмъ себе достойна всякаго томленія, занеже съгрѣшихъ Господеву. Но тебѣ, православному царю, нѣсть достойно предати невѣрныхъ ради клеветъ и ложно-составленныхъ. Нынѣ то, государь, быти мнится невѣдомо, а временемъ тое то

явственно будетъ. И нынѣ разумніи разумѣвають. Нѣсть бо тайно, иже не явлено будетъ, рече Господь. Той болѣзнь и ярость смотряеть. Отець сирихъ и судіа вдовицъ видить сидящихъ въ ловителяхъ съ богатыми въ тайныхъ убити неповиннаго.

Вели, государь, тѣмъ божественно говорити, тай тобѣ што сказываль. Поставиль еси, государь, нѣкогда, имрекъ, слышаніе што говорили, зло бо есть указати ничето. А правило, господарь, келейное похвално у насъ есть, чтобы и тотъ не слышаль, хто съ кимъ въ келии живетъ, а не на || (об. 195) явленіе творити.

И діаки не поють у насъ у престовъ, самъ по силѣ кто же подвигнетъ съ смиреніемъ. Аще бо и заповѣдь Божію творить, за еже видѣтися отъ челоуѣкъ, мз[д]у свою погубляеть. Коль паче и азъ себе и не исказываль подвижникомъ имрекъ, лѣность доводитъ на мене.

А портки мужа ради многіа старци носятъ. Грѣха въ томъ не писано. А хто, государь, правило дружить, а заповѣдей Господнихъ не радить, взыскати, криво таковое правило, и правого скривить.

Съкрушенная орудіе пишетъ сіа великій Никонъ: судъ бо, рече, праведенъ и милостивъ бдитъ, нныхъ же истязаетъ Богъ всихъ престающихъ. Что бо ми, рече, множество жертвъ вашихъ, и кто взыска сіа отъ рукъ вашихъ? И посты и прочая вся Іудейскаа ненавиждеть, преступленія ради заповѣдей лучшихъ, яже ко исправленію житія дана быша челоуѣкомъ.

Аще ли речеть кто, яко Жидовомъ сіа писана; но намъ лучшее подобаетъ внимати слышавшимъ Господа рекша: враждующи на мене говорятъ не такъ, какъ азъ говорилъ.

А всѣ нынѣ съгласно враждуютъ, будьтось || (196) азъ говорилъ и писалъ тобѣ — села отнимати у монастырей; другъ другу сказываютъ. А отъ того мною, государь, што азъ тобѣ писалъ на соборъ, и [з]вѣщая разумъ свой, а не говориваль есми имъ о томъ, ни тобѣ не совѣтую нуженію ¹⁾ и властію творити что таково. Развѣ межи собою говорили есмо, какъ писано въ книгахъ быти инокомъ? И се наше мудрованіе, якоже и святіи отци уставляютъ жити, яже по Великому Василию. А говорилъ есми тогда явственно, коли звали мене въ Корниліевъ. А потребнаго не скудно было и въ братіи любовь къ Богу и другъ другу, и у всѣхъ слово Божіе въ устѣхъ носилося всегда слышати. А инымъ есми не говориваль. Развѣ межи собою говоримъ, чтобы намъ жити своимъ руководіемъ, и у мірскихъ не просити. А и то есми, государь, писалъ азъ и говорилъ тобѣ о истиннемъ и непрелестнемъ пути Христовыхъ заповѣдей, и о томъ, Господа ради, не ѱкорѣ съблзнитися. Будеть бо время, егда просвѣтитъ тебе Господь разумѣти сіа, аще възыщеша всѣмъ сердцемъ волю его. || (об. 196) А азъ въ томъ виноватъ предъ Богомъ, занеже безъ време не глаголахъ. Пишетъ бо: рече Господь вдати сребро мое торжникомъ, а не придучимся пометати святая бисера честнѣйша словеса. А оплошися есми, государь, притчею оною, еяже глаголахъ нѣкогда: аще царь земный поручиши нѣкому имѣніе, повелѣвая дати сіа, имже въсхотѣль еси дати, той же пріемый отдасть имже самъ въсхотѣ, а не по твоему приказу. Не будеша ли бранити? И ты, господарь, въскорѣ отвѣщаль еси, яко не токмо бранити, но и мучити хочу его. И отъ того мнѣль есми, яко молчно

¹⁾ Слѣдуетъ поправить «нуженіемъ».

разумѣти тобѣ, яко достойтъ хранити заповѣди Господня, якоже повелѣ, а не якоже мы хоцѣмъ, умыслиемъ челоувѣческими помысли. И нынѣ же, якоже познаваю, дай разумъ твой отъ тогдашняя рѣчи, еяже глаголахъ еси.

Но азъ истинну глаголахъ, яко хоцѣтъ Богъ мучити презрѣно за повелѣнія его, своя хотѣша предпочитающихъ, и силы словеса Господня невзыскающихъ, и въ помышленіе неприходящихъ о преступленіи Христовыхъ заповѣдей. Ни бо иного чесо ради положи намъ Господь боже (197) ственная заповѣди, развѣ да исцѣлитъ злобу приближшую отъ грѣха нашимъ душамъ, и причастники будемъ любви, не самъ сеа требуя, но насъ велми благодѣлствуя пребогатия ради своей милости. Но азъ самъ преступникъ обрѣтохся всѣмъ заповѣдемъ его, понеже не взыскахъ сіа смиреніемъ и страхомъ Божиимъ сѣтворити тако, якоже повелѣ, но якоже самъ вѣсхотѣхъ и умыслихъ, мнѣль есми своею волею Божію вѣлю сѣтворити, еже есть немощно двѣма господинома работати. Внегда же блаволи Богъ, хотѣй челоувѣкомъ спастися и въ познание истинны пріити, показати ми многое невидѣніе и навѣкъ, въ ныхже и отъ нихже пострадахъ, прочее любве ради и нынѣмъ въпрашающимъ глаголахъ, яже и тобѣ.

Послание къ пану Евстафію Воловичу ²⁾.

Вельможный ³⁾ пане Іустафіе!

Желаемъ вашей милости отъ Бога всякого блага, наипачеже дарованіе Божіа разума не оставити тѣа и без-

²⁾ Опредѣленіе фамилін «Волович» принадлежитъ Ундольскому, его догадкѣ. Въ подлинникѣ заголовка нѣтъ.

³⁾ В написано киноварью.

дѣлна. Пишетъ бо апостоль: и благодать его, яже въ мнѣ не тѣа бысть, но паче всѣхъ ихъ потрудихся, и прочее. Невъздѣланная бо нива, вмѣсто добрыхъ || (об. 197) плодовъ, трѣніе и волчець износити обыче. Того ради нужда намъ, паче въ нынѣшнее время съ многимъ тѣчаніемъ испытovati истинны разумъ въ божественомъ писаніи, елика сказана быша Духомъ Святымъ отъ святыхъ и богоносныхъ отецъ, апостоль же и пророкъ: да не съотвѣдени будемъ неправымъ ученіемъ растлѣнныхъ челоувѣкъ умомъ, лишенныхъ истинны, мнящихъ користемъ приобрѣтеніе быти. Благочестіе отступовати отъ таковыхъ сѣвѣщааетъ Павелъ. Пріемлютъ бо слово оногo отъ словесъ книжныхъ и оставляютъ прочее, и удержавше то несмыслне въ рукахъ своихъ, и сими прельщаютъ нетрезвящихся.

Прочее ⁴⁾ же молимъ сѣвршенія вашей любве не прогнѣватися на дръзость нашего малоумія и грубости. Отъ печали бо многи и туги сердца пишемъ. Ваша милость, зряще толика церквамъ Божиимъ растопа, и еже къ другъ другу расторгненіе, и ко божественнымъ писаніемъ разногласіа многихъ, понеже бѣ изволеніе сѣвршенія вашего побесѣдовати съ нашею грубостію о нѣкоихъ речахъ || (198) отъ божественнаго писанія, якоже древле и отъ самыхъ честныхъ устъ вашей милости слышахомъ, и не обрѣтохомъ времени тогда. Но аще и долгота времени и растопа мѣстное много, но духовная любовь въ таковыхъ не забывается.

Откуда ⁵⁾ же начнемъ плакати таковыя злости нашего разгласіа мнящихся быти христіанъ, вся же благочестивыя христіанскихъ уставы безъ страха разоряющихъ, словомъ точію христіанъ,

⁴⁾ П написано киноварью.

⁵⁾ О написано киноварью.

а дѣломъ варвары? Паче же ни въ варварѣхъ таково руганіе христіаномъ бываетъ. Нѣціи же межи таковыми и самая Жидовская отпаденія мудрствующе, именемъ точію христіанскимъ, яко овчиною, покривающе внутреняго волка, врази суще и христоненавистници; а нѣкоторые отъ ненаученныхъ мнози простыхъ сердцемъ яко пастыремъ вслѣдуютъ губителемъ и богоборцемъ ¹⁾, они же неправу божественная писанія толкуютъ духовная словеса плотскимъ разумомъ, невѣдуще ни аже глаголютъ, ни о нихже утверждаются.

Господу глаголющу: овца моя гласа моего || (об. 198) слушаютъ, а мы, бѣдныя, заведены есмы пастыри небывалыми чюжихъ посѣтителей и несвященными ереи, они же сами себе въ попы поставляютъ, и многого нашего невниманія и лѣности недовольни быхомъ познати отъ плодовъ, по Господню гласу: праве правящихъ слово Божіе истинное. Въ истинну въздрѣма душа наша отъ уныніа, и помрачися умъ нашъ невидѣніемъ, якоже дымомъ, чюственное око, сице и душевное наше, оное же есть умъ. Житейскимъ мльвамъ ослѣпохомъ. Пишетъ бо: упрямитесь и разумѣйте; и не точію разумѣти, но и дѣломъ показати вѣру извѣстну ему, занеже, кромѣ дѣлъ, праздна вѣра и суетно спасеніе чювѣческо. Не во словѣ бо, рече, царствіе Божіе, но въ силѣ дѣтельной: одѣянія въ видѣніе благодатію Христовою бываетъ достоинъ той. Видѣніе же необузданно дѣйствомъ страха Божіа въ погибель вноситъ чювѣка. Дѣйство же страха Божіа—покаяніе, и еже дѣйствовати заповѣди Божіа по разуму славы его. Сугубо же дѣяніе креста: || (199) ово убо тѣлеснымъ чювствомъ дѣйствуемо,

еже есть распятіе плоти, яростныя части душамъ исцѣляетъ; другое же—въ тонкости ума, въ похотнѣй части дѣйствуемо, еже есть дѣйство любве душевныя, по исцѣленіи души бываемо. Исцѣляетъ же ся душа видимымъ дѣяніемъ заповѣдей и труды тѣлесными. Трѣпѣніемъ скорбей, подвига добродѣтелей ради. Аще кто видимыхъ небрегъ, и преже распятія плоти другую часть дѣйствовати въскошетъ, сирѣчь умомъ възйти на крестъ, еже нарицается видѣніа для сладости его рай тѣле[с]нѣ, пачеже отъ лѣности гнѣвъ Божій приходитъ нанъ, занеже не преже умертвити уды сущая на земли, по апостолу гласу, но дрѣзостне касается въ умъ своемъ мечтати славу креста отъ слуха ушесъ и отъ чернила писменъ, духомъ, глаголя, кланятися подобаеъ. Еже и помислити страшно и многи дрѣзости исполнено. И намъ поручаетъ церкви Божіа таковаа, но развѣ съхраненіе заповѣдей Божіихъ видимыхъ умы же очищается душа? || (об. 199) Внегда же помощію Божіею станетъ въ прѣвомъ здравіи душа, тогда аже Божіихъ даровъ о собѣ приходитъ намъ неразумѣющимъ, понеже самъ Богъ въстѣ сусуды избранныя службы своя, ей аще будетъ мѣсто чисто, а не скверно. Аще ли зѣница ока душа твоя не будетъ чиста, да не дрѣзнешь възрѣти на кругъ солнца, да не лишенъ будешь и тоа самыя заря, еже есть простая вѣра, и смиреніе и малая дѣла, аже противу силѣ твоей, и отврженъ будешь въ тму кромѣшную, якоже онъ безстыдствовавый внѣйти на бракъ въ скверныхъ ризахъ.

Которіи хвалятся Духомъ молитися, да въстѣ ваша милость, таковѣи не вѣдятъ, и ²⁾ сами глаголютъ. Ни бо пи-

¹⁾ Поправлено изъ «боготворцемъ».

²⁾ Слѣдуетъ «яже».

ищетъ въ евангеліи, яко вси поклоняются духомъ, но таковыхъ ищетъ Отецъ, являя, яко мало таковыхъ, и оскудни суть, и Богу единому видѣмо. Духовная убо молитва отъ тѣлесныхъ родится. Рече бо: даа молитву духовную тѣлесне молящемуся, понеже тѣлесныя труды сѣмена, иже сѣютъ слезами, радостію же пожнутъ въ свое время рукояти духовныя молитвы. Аще кто вма|| (200) лѣ невѣренъ, никтоже вручаетъ тому великая. Сирѣчь: аще тѣломъ лѣнивъ трудится въ молитвѣхъ предъстоя Богови, не будетъ достоинъ высококости духовныя молитвы. Или аще кто не творитъ милостыни видимыя, и не спосраждаетъ братіямъ сущимъ въ скорбехъ, не имать успѣти въ любовь Божію и ближняго своего. Понеже вся духовная отъ тѣлесныхъ ражаются, якоже отъ нага зерна класъ, тако бо предваряють духовныхъ всегда тѣлесная, якоже и въ начало сздания прежде Богъ отъ прѣсти сѣтвори тѣло Адаму, и потомъ дунувъ на лице его духъ живота.

Се въкратцѣ укажемъ двое дѣяніе креста.

Рцемъ же прочее, и образъ креста многочестно знаменіе христіанское, о немже пишеть въ евангеліи предъ самымъ пришествіемъ Сына Божіа. Тогда, рече, явится знаменіе Сына Человѣческаго на небеси.

Оставляемъ же, множества ради, глаголати, елика въ ветхомъ сѣтвориша святіи, образующе точію подобіе честнаго креста, егоже нѣдци зле смысливше не токмо не почитаютъ, но и гнушаются, шибеницу нарицающе Жидов|| (об. 200) скимъ разумомъ.

Ещеже и богомужное въображеніе Господа нашего Иисуса Христа и святыхъ угольниковъ его равно съ языческими болваны полагають, которіи въ

имена ложныхъ боговъ, пачеже бѣсовъ, учинени суть, отъ многонеразуміа и прелести ума ихъ глаголюще: заказалъ Богъ Моусеомъ не чинити всякого образа.

И аще по онѣхъ злоумію всяко подобіе отрече Богъ, то како самъ тойже Богъ приказалъ Моусею сѣнь свѣдѣнія и кивотъ завѣта, и надъ сими учинити подобіа херувимомъ? Яже неподобна рѣчь мнится по Человѣческому смыслу, еже бесплотное существо тѣлеснымъ образомъ описати. Но убо не неподобно се уже по онѣхъ разуму неправому. И Богъ не единоголасенъ, и Моисей, и вси пророци — преступници закону! Понеже рукотворная на славу Божіа имени почитаху и поклоняхуся! И аще тогда сие святая почитаема, колика неразуміа во знаніе иже нынѣ отмечающихъ чистыя образа? Но внегда Богъ явился въ плоти не привидѣніемъ, якоже еретици || (201) глаголють, но истинною, того ради плотію описуемъ есть, а не божествомъ. И почестъ образа, якоже глаголетъ въ божественныхъ великій Василіе, на прѣвообразное въсходитъ, идѣже Христость одесную Отца пріятіе существа нашего посади.

Видите, камо въсходитъ покаяніе (sic) Спасова образа! Подобно и безчестій образъ его, досаду възводитъ на Единороднаго Сына, и единосущнаго Духу Святому. Всякоже въ святую Троицу таковой нечестивовати мнится. Аще и Богъ поругаемъ не бываетъ, но еже сѣетъ кто, тоже и пожнетъ. Самовластны бо есмы своему спасенію и погибели. Сѣтворивъ бо Богъ Человѣка по образу своему, и остави его въ руцѣ совѣта его.

Для того азъ, грѣшный, забывъ платиться грѣхъ своихъ, яко видѣвъ разумъ благочестіа вашей милости, яко

много испытуети неизреченная, яже молчаніемъ отъ имущихъ боязнь Божію почитаема, понудихся писати въкратцѣ до вашей милости, да не покушаеми будемъ отъ непріязни, и заведени отъ растлѣнныхъ || (об. 201) челоуѣкъ умомъ и лишенихъ истины, помышляющихъ користемъ приобрѣтеніе быти благочестіе, отъ нихже апостолъ отступати велить. Пріемлютъ бо слово наго отъ словесъ книжныхъ, и оставляютъ прочая, удръжевающе то несмысленно въ рукахъ своихъ, и симъ прелцають невнимающихъ.

Того ради нужда, наипаче въ нынѣшнее время, въ неже предрѣжати святая мѣста богоборчемници и христопродавци, съ многимъ тщаніемъ и смиреніемъ испытovati правый разумъ въ божественномъ писаніи, елика ска-

зана быша Духомъ Святымъ отъ святыхъ апостолъ и пророкъ и богоносныхъ отецъ, не отметатися, якоже и мнози несмысленіи враги креста Христова, по апостолу, имже Богъ чрево и слава студна, имже конецъ будетъ по дѣломъ ихъ.

Хотѣлъ ¹⁾ бы и радъ писати до вашей милости и о ивнихъ речахъ, о нихже глаголютъ хулници, хвалимымъ ругатели святыхъ и досадители христіаномъ темніи о свѣтѣ, иже о премудрости ненаказаніи, лукаваго отрасли невъзблагодатная зданіа, за нихже Христосъ туне умре. ²⁾.

¹⁾ X написано киноварью.

²⁾ Рукопись посланій на этомъ закончивается.

Печатано по списку, хранящемуся въ Московскомъ Публичномъ Музее (см. „Славяно-Русскія рукописи В. М. Ундольскаго“, столби., 363 — 370, № 494).

УКАЗАТЕЛЬ

ЛИЦА

А

Ааронъ, братъ Моисеевъ, 443, 447, 453, 509, 779, 891, 897, 1148, 1217.

Ablabius (Ablabiusz). Посланіе къ нему отъ Григорія Нисскаго, 300, 304.

Аввакумъ, пророкъ, 1068.

Августинъ (Aurelius Augustinus), Иппонійскій епископъ, легатъ Нумидійской „кранны“.

О Христѣ Иисусѣ и Петрѣ, —140.

Письмо къ папѣ съ Карфагенскаго собора, 184 — 185.

Кн. 15, о Троицѣ (de Trinitate), отд. 26, — 301, 305.

Тракт. 99 на Иоанн., —005.

Кн. 5, de Trinit., гл. 14, —305.

Твореніями его пользовался Копыстенскій:

Тракт. 10 на посл. Иоанново, —345.

Тракт. 120 на Иоанна, —350, 488.

Сл. 13, „О словахъ Господнихъ“, —351, 374, 389, 404, 534.

Толков. на псал. 39, —356.

Гл. 21, кн. 1 „Ретрактаціи“ (кн. противъ листа Донатова), 358—359.

Кн. 1 тракт., гл. 21, сл. 8 на Мат., —362.

Толк. на псал. 86, —366.

Бес. 18 на Апокалипс., —367.

Трактатъ на посл. Иоанново 10, — 374, 404.

Кн. 1 „Ретрактац.“, гл. 21, —381—383.

Сл. 43 „О святыхъ“, —393.

Сл. 30, —401, 468.

Тракт. 124 на Иоанна, —401.

Гл. 1, кн. 1 „Ретрактац.“, —405.

Гл. 30 „О подвигѣ христіанскомъ“, — толк. пс. 108, —407.

Гл. 21, кн. 1 „Ретрактаціи“, —408.

Тракт. 46, 47 на Иоанна, — гл. 13 кн.

„О пастыряхъ“, —416.

Сл. 24 „О святыхъ“, —417.

Тракт. гл. 46 на Иоанна, —424.

Гл. 13, кн. „О подвигѣ христіан.“, —425.

Гл. 30 кн. „О подвигѣ христіанск.“ — тракт. 46 на Иоанна, —427.

Тракт. 123 на Иоанна, — сл. 49 „О словахъ Господн.“, —428.

Тракт. 123, —сл. 50 кн. „О слов. Госп.“, — 432, 437, 461.

Сл. 23 „О святыхъ“, —442.

Кн. „О единости церковной“, гл. 2, — 487—488.

Гл. 13 кн. „О пастырѣ“, —425, 489.

Сл. 24 „О слов. Господн.“, —гл. 43 кн. 7

„О крещеніи“, —толк. псалма 44, —510.

Гл. 51, кн. 2, противъ Петиліана Донатисты, —516.

Сл. 47 „О Петрѣ и Павлѣ“, —528.

Гл. 34 кн. 3 противъ „Кресченіа“, —589

Толк. 93 псал., — 813.

Толк. на 7 псал., — 824.

Упомянется также на столбцахъ 829, 901, 907.

Августъ, императоръ Римскій, 1103, 1104.

Авель, сынъ Адама, 103, 821, 1102, 1249, 1317.

Авениръ, полководецъ Іудейскій, 1136.

Авесса, Іудейскій полководецъ, 913.

Авессаломъ, сынъ Давида, 822.

Авимелехъ, царь Герарскій, 821.

Авиронъ, 1210.

Ависай см. Авесса.

Авксентій, св. мученикъ, глава его лежитъ въ Рыльскомъ монастырѣ, въ Болгаріи, 845.

Авраамій, св., перенесеніе его мощей „зъ Болгаровъ во градъ Владимиръ“, 852.

- Авраамій**, епископъ, представлявшій епископа Львовскаго на Кіевскомъ соборѣ 1640 года, 26.
- Авраамъ**, патріархъ, 75, 388, 391, 460, 821, 837, 898, 1186, 1208, 1241, 1249, 1284, 1293, 1306, 1316, 1320, 1327, 1335, 1364.
- Авраамій**, Петерскій, 848.
- Аврамій**, архимандритъ Богоявленскій, Ростовскій чудотворецъ, 850.
- Аврамій**, архимандритъ Смоленскій, чудотворецъ, 855.
- Аврамій**, епископъ Кароагенскій, 550, 1171.
- Агапий**, папа, 188, 635—640, 658, 698. На 637 столбцѣ говорителю о пятомъ писемѣ Агаписта къ Іерусалимскому патріарху Петру.
- Агаряне**, безбожные, поганые, 7, 1122; ученики проклятаго Магомета, Басурманская секта, 210; заняли Іерусалимъ, 775, 838.
- Агафонъ**, папа, 177, 196, 255, 547, 548, 904, 1081, 1094; письма его на 6-й вселенскій Константинопольскій соборъ, 553, 636, 663, 902.
- Агге**, см. Аггій.
- Аггелина**, см. Аггелина.
- Аггелъ** Исаакъ, царь Греческій, 1015.
- Аггелина**, см. Аггелина.
- Аггій**, мученикъ, утопленный въ Севастійскомъ озерѣ, 336.
- Агкирскій** (Агкирскій), помѣстный соборъ, въ митрополіи Галатійской, 330.
- Агриппа**, царь, предъ котораго былъ приведенъ ап. Павелъ, 148, 982.
- Адамъ**, первый человѣкъ, праотецъ; 34, 99, 455, 475, 798, 821, 1102, 1316—1320, 1380, 1381.
- Адріанъ**, Елій (Publius Aelius Adrianus или Hadrianus), Римскій императоръ, 674.
- Адріанъ** Первый, папа, письмо къ нему отъ Константинопольскаго патріарха Тарасія, 171, 494—495, 561. Его посланіе 4-ое, т. 2-ый, 347—348. Его посланіе къ патріарху Тарасію, 704—705. Посылаетъ пословъ своихъ на седьмой вселенскій соборъ, 177. Упоминается на столбцахъ 197, 225, 262, 549, 722, 761, 1094.
- Адріанъ** Второй, папа, его исторія описана Анастасіемъ бібліотекаремъ 701; осужденіе патріарха Фотія, 660. Упоминается на столбцахъ 733, 738, 749—752, 754.
- Аетій** (Аетій) влчн., утопленъ въ Севастійскомъ озерѣ, 332, 333.
- Акакій**, влчн., 336.
- Акакій**, Кессарійскій, 627.
- Акакій**, патріархъ Константинопольскій, 604, 627, 658, 662, 1176—1180.
- Акилина**, мученица, 335.
- Акриданъ**, см. Левъ Акриданъ, Болгарскій архіепископъ.
- Аланы**, Понтійской діецезіи, 676, 1073.
- Александріане**, посланіе къ нимъ отъ Римскаго папы Юлія, 634.
- Александръ**, влчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
- Александръ** Ковачъ, ересіархъ, современникъ апостола Павла, 1370, 1414.
- Александръ** Невскій, великій князь, св., 850.
- Александръ**, игуменъ Ошевенскій, чудотворецъ, 852.
- Александръ** Свирскій, чудотворецъ, 855.
- Александръ** Великій (Македонскій), 141, 862, 1103.
- Александръ**, в. князь Кіевскій, 1018.
- Александръ**, монахъ, упоминается, какъ историкъ, вмѣстѣ съ Никифоромъ Каллистомъ, 1168.
- Александръ**, архіепископъ, трудами котораго пользовался Копыстенскій, 326.
- Александръ**, патріархъ Александрійскій, 176, 538.
- Александръ**, Цареградскій патріархъ, сперва Византійскій епископъ у Гераклійскаго митрополита, 176, 533, 1151.
- Александръ**, король Польскій, 962, 991, 1033—1403, 1035, 1039.
- Александръ** III, папа, письмо къ нему отъ Кіевскаго митрополита Іоанна, 229, 240.
- Александръ** V, папа, 937. До папства назывался — Петръ Критенчикъ.
- Алексій**, св., житіе его—17 марта, 174, 502.
- Алексій**, двадцать шестой (по счету Кресты) Русскій митрополитъ, 1364 года, 231. Житіе его—12 февраля, 232, 246, 497, 851, 853, 1027, 1029, 1159.
- Алексій**, игуменъ монастыря св. Петра въ Полоцкѣ, принимавшій участіе въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.
- Алексій**, Константинопольскій патріархъ, см. Студитъ, Алексій.
- Алексій**, цесарь, 1019.
- Алексій** Дука, царь Греческій, 1015.
- Алексій** Комнень, Византійскій императоръ, 775, 778, 896.
- Алируцій**, „защитный“ Грекъ, 471. Срв. Николай Амруцкій.
- Албрехтъ**, цесарь Западный (изъ княжатъ Ракускихъ), 116.
- Альбрехтъ**, король Польскій, 962.
- Альфонсъ** Целіусъ Родикинскій (Родосскій), писатель, 939.

Амалия (Амаликитяне), народъ, 1336.
Амвоній, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
Амвросій Медиоланскій, трудами его пользовался Копыстенскій, 326, 652, 655, 901, 1081.
 Толк. на гл. 2 посл. къ Ефес., — кн. 6 на Луку еванг., — сл. 5 „О тайнѣ вѣлѣнія Госп.“, — 345, 375.
 „О вѣлѣнѣ“, гл. 4, — 358.
 Сл. 63 на похв. ап. Петра и Павла, — 357.
 Толк. на 47 псал., — тракт. 42 о 70 старцахъ, — толк. на гл. 21 Апокал., — 367.
 Толк. пс. 118, — 370. Сл. 84, — 389.
 Толк. на гл. 9 Луки еванг., кн. 6, — 390.
 Толк. псал. 38, — гл. 2, кн. 2, „О покутѣ“, — 402.
 Тракт. 1 на Матв., на Луку, кн. 6, гл. 9, — 340.
 Сл. и гл. 66, — 411.
 Гл. 2 кн. „О достоинствѣ іерейскомъ“, — 417.
 Комментар. на гл. 11 посл. 1-го къ Коринт., — 419.
 Толк. на гл. 2 къ Галат., — 435.
 Кн. „О Исаакѣ и о душѣ“, — гл. 7, кн. 2 „О покутѣ“, — 441.
 Сл. 66 „О рождествѣ Петра и Павла“, 442, 476.
Амедей, князь Аллоброгскій или Сабавдійскій, 937, 942. См. Феликсъ IV, папа.
Аммоній, инокъ, пришедшій въ Константинополь отъ насильства Александрійскаго патріарха Теофила; Златоустъ принялъ въ немъ участіе, а равно въ его товарищѣ, инокѣ Исидорѣ, 619—620.
Амосъ, сынъ Іудейскаго царя Манасіа, 835.
Амуратъ, сынъ Селима, султанъ, 1053.
Амфилохій, епископъ Иконіи, посланіе къ нему отъ Василія, объ исхожденіи Духа Св., 303, 306—307.
Амфилохій Глушицкій, ученикъ Діонисія Глушицкаго, преподобный, 850.
Анаклетъ, Римскій папа, наслѣдовавшій Лину, 497.
Ананія, апостолъ, 978.
Ананія, мужъ Сапфиры, 494, 691.
Анастасій, Византійскій царь, 673, 1179.
Анастасій, патріархъ Іерусалимскій, засѣдалъ на пято-шестомъ соборѣ, 547.
Анастасій, пытавшійся-было сдѣлаться Константинопольскимъ патріархомъ во время патріаршества Германа Исповѣдника, 738.
Анастасій, архіепископъ Солунскій, папскій легатъ, 557, 558.
Анастасій, папа, 516.
Анастасъ, бібліотекаръ. „Предсловіе собору 8“, — 663, 701; описаніе дѣяній Адріана II-го, 701.

Анатолій, патріархъ Константинопольскій, 176, 194, 543, 544, 604, 627, 649, 655, 689 — 694, 1178.
Ангель Кораріушъ (Кораріо), см. Григорій XII, папа.
Ангельчикъ, Янъ — паписса Іоанна, 766, 937, 1099.
Андрей, апостолъ, глава его въ Римѣ, 215; 350, 412, 446, 480, 517, 527 — 530, 631, 690, 896, 966—973, 979, 981 — 983, 10 8, 1070 — 1071, 1077, 1104, 1107, 1161, 1162.
Андрей, архіепископъ Кесаріи Каппадокійской, трудами его пользовался Копыстенскій, 326. Толкованіе на Апокалипсисъ, 395, 396.
Андрей (иначе—Козьма), товарищъ старца Артемія, еретикъ, 1315.
Андрей, Познанскій бискупъ. См. Шолдровскій.
Андрей, Луцкій бискупъ. См. Гембицкій.
Андріанопольскій, письмо къ нему отъ Антиохійскаго патріарха Іоанна объ опрѣсенокъ, 1100. Письмо это Копыстенскій хотѣлъ помѣстить въ своей „Палинодіи“.
Андроникъ, см. Палеологъ Андроникъ.
Андроникъ, см. Севастій.
Андроникъ, св., ученикъ св. Сергія Радонежскаго, 854.
Анѣль, см. Ангель Кораріушъ.
Анна, сестра Греческихъ царей Константина и Василія, жена Кіевскаго князя Владимира, 227, 976, 977, 1002, 1107.
Анна, жена царя Василія Дмитріевича Московскаго, 885—886.
Анна, первосвященникъ, 95.
Аннашъ, см. Анна, первосвященникъ.
Аннибалъ, 1136.
Антигонъ, трудами его пользовался Копыстенскій для „Палинодіи“, 326.
Антигонъ, сперва одинъ изъ вождей Александра Македонскаго, а потомъ „король“, 865.
Антипа, протопопъ Городепскій, принимавшій участіе въ Вилецкомъ соборѣ 1509 года, 8.
Антипатръ, епископъ „Россій“, который, по свидѣтельству историка Сократеса, принималъ участіе въ Антиохійскомъ соборѣ, 970, 971.
Антиохійскій помѣстный соборъ. Дѣянія его пользовался Копыстенскій, 330, 715, 970.
 „О канонѣ въ листѣ Юлія Римскаго до Антиохійскаго синоду“, 570—572.

- Канонъ 13 и 22,—685.
Канонъ 15,—686.
Объ участіи епископа „Росского“ на соборѣ, 970—971.
Канонъ 2,—1084.
- Антиохъ** (Епифанъ), Сирійскій царь, при которомъ пострадали Маккавѣи, 845.
- Антоній Великій**, 1159, 1258.
- Антоній (I) Кавля**, Константинопольскій патріархъ, наслѣдовавшій Стефану, 202, 748, 756.
- Антоній (II)**, патріархъ Константинопольскій, наслѣдовавшій Василию Скамандеру, 203, 756.
- Антоній (III)**, патріархъ Константинопольскій, 733, 807.
- Антоній „Русинъ“**, игуменъ Печерскій, 774, 847, 848, 852, 1003, 1009, 1159.
- Антоній Римлянинъ**, приплывшій изъ Рима на камнѣ въ Новгородъ, чудотворецъ, 851, 855.
- Антоній Сійскій**, чудотворецъ, 851, 854.
- Антоній**, архимандритъ Городецкій, святаго Михаила, изъ Полоцка, принимавшій участіе въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.
- Антоній**, епископъ Перемышльскій, принимавшій участіе въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.
- Антоній**, см. Селява.
- Антониусъ**, см. Маркъ Антоній Спалетанскій.
- Анулинъ**, „поганинъ“, староста Карчагенскій, 598.
- Анеимъ**, священномученикъ, 1158.
- Анеимъ**, Византійскій царь, право, имъ изданное, 1162.
- Анеимъ**, сперва епископъ Трапезундскій, а потомъ патріархъ Константинопольскій, 636—639, 658, 698.
- Анеимъ**, еретикъ, 545.
- Апіарій**, пресвитеръ церкви Сицейской (Сикейской), 183, 586, 587, 593.
- Аполлинаристы**, еретики, такъ названные по имени Лаодикійскаго епископа Аполлинарія, 790—792.
- Аполлинарій**, ученикъ апостола Петра, 522.
- Аполлинарій**, патріархъ Александрійскій, 176, 549.
- Апостолісъ** (Апостоль), Арсеній, діаконъ, „обычайми неуставичный и гордый, погордивши своимъ пастиремъ архиепископомъ Константинопольскимъ а патріархоу вселенскимъ, до Леона 10-го, папежа Римского, удался“; затѣмъ описывается дальнѣйшая его исторія, 1040—1042; см. также 473—474, 1052. Впослѣдствіи онъ сдѣлался митрополитомъ Монемавсійскимъ.
- Апостольскій соборъ**.
О первомъ соборѣ въ Іерусалимѣ, 536, 537, 574, 1131.
Канонъ 10,—1084.
Кан. 12, 13, 15, 31—33,—686.
Канонъ 33,—1118.
Канонъ 34,—643.
Канонъ 35,—685.
Канонъ 36,—568.
Кан. 44, 46, 47,—1313.
Кан. 51, 53,—1419.
- Арабы**, 210, 973.
- Аравиканскій соборъ**, 186.
- Аргавенскіе князья** присылали пословъ ко Кіевскому князю Владимиру Св., „въру и законъ свой заступаючи“, 973.
- Аргирій**, магистръ и Влосскій князь, 251, 252, 264, 1091, 1095. На стр. 263 Argius.
- Ареопagitъ**, Діонисій, священно-мученикъ, „апостольскій сполмѣшканецъ и учень“, первый Аѳинскій епископъ. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 327. Упоминается 320, 901, 907, 1081, 1137.
- О сущности архіерейства, 255.
„Единоглаголю не показанъ“, 466, 647.
„О священноначаліи“, 884, 1347—1348.
„О божественныхъ именахъ“, 884, 1159, 1314.
Объ „образахъ безобразныхъ“, 1272, 1281.
„Таинственное богословіе“, 1351—1353.
О „нже въ собраніи совершаемыхъ“, 1228.
Объ иносечномъ чинѣ, 1236.
О симоніи, 1237.
О заздравной и зауговойной молитвѣ, 1286.
О проклятій, 1394, 1410.
- Аристотель**, философъ, 900.
- Аріане**, еретики, 99, 253, 259, 506, 617, 627, 632, 633, 796, 823, 857, 901, 913, 1007, 1080, 1096, 1099, 1166, 1175, 1280, 1310, 1311.
- Арій**, пресвитеръ Александрійскій, основатель ереси, 132, 659, 939, 1030, 1311, 1313.
- Аркадій**, Византійскій императоръ, 190—191, 325, 502, 623, 651—653.
- Аркадій**, епископъ, одинъ изъ пословъ папскихъ на Ефесскомъ соборѣ, 541—542.
- Аркадій**, архіепископъ Новгородскій, чудотворецъ, 849.
- Арменопуль** (Герменопуль, Германопуль), Константиинъ, ученый Византійскій юристъ, послѣдній предъ завоеваніемъ Константинополя Турками.
- Трудами его пользовался Копыстенскій, 326, 327, 329. Упоминается, 1160.
- „Короткое собраніе канонныхъ соборовъ вселенскихъ и помѣстныхъ“, 1-я часть, 550.

„О уставахъ царей Льва и Константи-
на“, л. 85 и 99, — 579, 608; л. 93, —
1134.

„Каталогъ Константинопольскихъ патри-
арховъ“, 636, 658 (кн. 4), 1013 (кн. 4,
л. 302).

Кромѣ того, встрѣчаются цитаты, безъ точ-
ныхъ указаний сочиненій Арменопула (о
нихъ см. въ „Примѣчаніяхъ“), на столбцахъ
316, 495, 548, 556, 561, 623, 677, 743, 756,
911, 968, 1040, 1049, 1074, 1020, 1156, 1162.

Арсакій, Цареградскій патриархъ, врагъ
св. Іоанна Златоуста, посаженный на его
мѣсто, 190, 651, 652, 746.

Арсеній, см. Апостоличъ.

Арсеній (Великій), скончавшій свою жизнь
въ безмолвіи, 1258.

Арсеній, патриархъ Константинопольскій,
1016.

Арсеній, архіепископъ Сербскій, 844.

Арсеній, архіепископъ Тверскій, чудотво-
рецъ, 851.

Арсеній, архимандритъ Лаврашевскій, при-
нимавшій участіе въ Виленскомъ соборѣ 1509
года, 7.

Арсеній, епископъ Туровскій и Пинскій,
принимавшій участіе въ Виленскомъ соборѣ
1509 года, 7.

Артабанъ, Перскій вождь, 1136.

Артеміи, архіепископъ Кипрскій, 1167.

Артеміи старецъ, текстъ посланій, припи-
сываемыхъ ему, 1201—1448. О немъ говоритъ
Копыстенскій: „способствуя ему Гос-
поду, въ Литвѣ отъ ереси Аріанской и Лю-
теранской многихъ отвернулъ, и презъ него
Богъ справилъ, же ся весь народъ Русскій
въ Литвѣ въ ереси тѣхъ не перевернулъ“, 913.

Архидамъ, пресвитеръ, посолъ отъ папы на
Сардикійскомъ соборѣ, 551.

Архистъ, король Готскій, 891.

Ассирийцы, 778, 837.

Асдрубалъ, 761.

Аселль, пресвитеръ, посолъ отъ папы на
Кароагенскомъ соборѣ, 550, 590.

Аскольдъ, князь Кіевскій, 224.

Аттиксъ, патриархъ Константинопольскій,
584, 586, 746.

Африканскій помѣстный соборъ, 186.

Африканцы, 587.

Африканъ, князь Варяжскій, 1003.

Ахавъ, царь Израильскій, 822, 1088.

Ахридонскіе митрополиты. О нихъ какій-
то Грекъ сообщилъ Крезвъ, что этихъ митро-
политовъ насчитывается до 10-ти, и всѣ пра-
вятъ, 217.

Аѳанасій, влччн., упоминается въ „Завѣтѣ“
Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Аѳанасій Великій (святѣй, освященный,
божественный), патриархъ Александрійскій.
Трудами его пользовался Копыстенскій, 326.

Объ апологіяхъ Сардикійскаго собора, 575.

„Апология вторая“, 181, 634.

Посланіе къ пустынножителямъ, 272.

Dial. 1 de S. Trinitate, 300, 301, 304.

Dial. 3 de S. Trinitate, 307.

„Вопросъ 26“, 890.

Epistola ad Serapionem, 301, 305.

De communione sent. Patris et Filii et Spi-
ritus, 302, 307.

О соборѣ Сардикійскомъ, 551.

„Синодичесъ, т. е. собраніе вратцѣ всей
библии“, 616.

Кромѣ того, на слѣдующихъ столбцахъ:
188, 320, 323, 325, 498, 555, 573, 576, 589, 616—
620, 627, 632—635, 660, 709, 763, 796, 880,
901, 907, 939, 998, 1081, 1085, 1089, 1113,
1137, 1155, 1164, 1167.

Аѳанасій, патриархъ Антиохійскій, 1157.

Аѳанасій, патриархъ Константинопольскій,
1025.

Аѳанасій, игуменъ Св.-Духовскаго мона-
стыря въ Смоленскѣ, принимавшій участіе
въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Аѳанасій, Берестейскій игуменъ; см. Фи-
липповичъ.

Аѳанасій (Феодоровичъ), Карачовскій игу-
менъ, засково принялъ Аѳанасія Филиппо-
вича, 61.

Аггелина (Толст. и Унд., Аггиллина, Толст.
Аггелина), св., жена деспота Стефана, 844.

Б

Базилійскій соборъ. Засѣданіе 34, стр. 516,
колонна 2—941; стр. 615, кол. 2,—стр. 626,
кол. 2,—943. Кромѣ того, упоминается: 937,
940—945, 954, 1121.

Балабанъ, см. Болобанъ.

Балдуинъ Фландрскій, 775, 1019.

Балсамонъ, Феодоръ, Антиохійскій патри-
архъ. Трудами его пользовался Копыстен-
скій, 327. Говорится о немъ на столбцахъ:
180, 185, 539, 540, 547—549, 556, 562, 577—
579, 581, 582, 587, 593, 628, 665, 753, 754,
795, 911, 1015, 1155, 1160.

Толкованіе на 4 кан. Сардик. соб., 181.

Толк. на нѣкотор. кан. Карѣ. соб., 182—
183.

„Правила“, 578.

„Правила“, похвала Андронику Палео-
логу, 677.

Толк. 31 апост. канона, 569.
 Толк. на кан. 9 Халкед. 4-го соб. и на кан. 2 Антиох.,—601.
 Толк. на 3 кан. 2 Константиноп. соб. и на кан. 12 Халкед., 640.
 Толк. на каноны 6 и 7 Никейск. соб.,—673.
 Толк. 3-го кан. Константиноп. 2-го всел. соб., 674.
 Толк. кан. 28 Халкед. 4-го всел. соб.,—676.
 Толк. кан. 31 апост. и послан. соборн. о патриархах, 681—682.
 Толк. 1-го кан. генеральнаго соб. въ Софійск. Констант. церкви, 687.
 Толк. кан. 6-го всел. соб., 701—702.
 Толк. 2-го кан. 6 всел. соб., 743.
 Отвѣтъ на вопросы 17 и 32 Марка, патриарха Александрійскаго, 1004.
 Къ Марку Алекс., вопр. 25,—1040.
 „Правила“, толк. на кан. 28 собора Халкедонскаго, 1073.
 „Правила“, л. 85,—1074.
 Толк. на кан. 14 соб. Анкир., 1094.
 Толкованіе на кан. 2-го Констант. 2-го всел. соб., 1161.
 Толк. на кан. 7 шестаго всел. соб., 1711.
 Балтистъ, епископъ Камеринскій, посолъ отъ папы къ Польскому королю Казимиру III-му, 944.
 Варбары, 1073.
 Барда, Византійскій императоръ, 197—198, 201, 224, 614, 615, 726—728, 737—740, 743, 744, 747.
 Барда, Фока, Византійскій императоръ, 1238.
 Барина, Янъ, архидіаконъ Барскій, писавшій о перенесеніи мощей св. Николая, 895, 896.
 Барнадины, см. Бернадины.
 Баронеушъ, Бароніушъ, Баронфушъ, см. Бароній.
 Бароній, Цезарь, историкъ, 210, 325, 327, 348, 415, 496, 503, 517, 520, 539, 542, 546, 549, 550, 553, 563, 565, 568, 575, 604, 614, 637, 663—670, 695, 697, 701, 729, 730, 735, 736, 739, 752, 761—769, 781, 823, 834, 842, 873, 891, 893, 897, 903, 927, 934—937, 949, 969, 972, 985, 987, 990, 1000—1004, 1087, 1094, 1105, 1127, 1128, 1162, 1163, 1169, 1172, 1176.
 Т. XI, годъ 1054, о письмѣ Петра Антиохійскаго, 247.
 Часть изъ письма Кируларія къ Петру, 251—252.
 Барскій соборъ, помѣстный, 220, 953.
 Баторій, Стефанъ, Польскій король, 126, 330, 961, 1031, 1034, 1043, 1076, 1111, 1115, 1119, 1145, 1147.
 Веда, „докторъ Римскій“. Бесѣда на „вѣ-

гилію“ апостола Андрея, 350. О Иерусалимской столицѣ (кн. 6, гл. 93), 1166.

Векласъ—имя, составленное изъ начальныхъ буквъ Византійскаго императора Василія (Basilus), жены его Евдоксіи и сыновей ихъ Константина, Льва, Александра и Стефана, 200, 740, 741.

Векъ (или Векъ), Іоаннъ, Константинопольскій патриархъ, 220, 230, 241 (wielki katolik), 1019—1020, 1024, 1025.

Веларминъ, 327, 539, 872. О Римскомъ бискупѣ, 370, 371.

Бенедиктъ (безъ означенія), папа, 766, 882, 1098, 1099, 1100, 1116.

Бенедиктъ II, папа, 521.

Бенедиктъ III, папа, 563, 669.

Бенедиктъ V, папа, 669.

Бенедиктъ VII, папа, 769.

Бенедиктъ VIII, папа, 769.

Бенедиктъ IX, папа, 935.

Бенедиктъ XIII, папа, 936. До папства назывался—Петръ Линенчикъ.

Берестейскіе мѣщане, обыватели, 64, 65, 68, 69.

Берестейскій помѣстный соборъ, 132, 957, 1075, 1133—1134.

Берестейское братство, 69—74, 79, 96.

Бернадины, отцы, 98.

Бернардъ, посланіе 194,—349; гл. 3, кн. 4 „одераціи“,—418.

Берно, аббатъ Авгіенскій, 327, 768, 769.

Бесурмане, секта, 210.

Блажовскій, Мартинъ, переводчикъ Кромера. Переводомъ этимъ, равно какъ и Латинскимъ подлинникомъ хроникъ Кромера, пользовался Копыстенскій, 329. Копыстенскій укоряетъ Блажовскаго за преднамѣренные пропуски, 945.

Блондусъ, Сабелинъ, хроникеръ, 986.

Бобриковичъ, Іосифъ, „старшій“ Виленскій, 52, 84, 89, 95.

Богуринскій, Мелетій, см. Хребтовичъ.

Бокаціусъ, см. Бокаціо.

Бокаціо. „О славныхъ невѣстахъ“ (De claris mulieribus), 938.

Болгарисъ, царь Болгарскій, 987.

Болгары, 517, 555, 772, 841, 938, 979, 993, 1001, 1105, 1107, 1142.

Болеславъ I, князь Чешскій, 995.

Болеславъ Кривоустый, король Польскій, 1014.

Болобанъ, Гедeonъ, епископъ Львовскій, 1063, 1077, 1120, 1134, 1143. Упоминается о его старопечатномъ „Требникѣ“, 170.

- Бологудесь, князь Угорскій, 993.
 Бонифатій, папа, 583, 584, 586, 597, 663, 717, 1100.
 Бонифатій IX, папа, 936.
 Бонифатій, пресвитеръ, папскій посолъ, 544.
 Борецкій, Іовъ, митрополитъ Кіевскій, Галицкій и всея Россіи, 748.
 Борецкій, отецъ Самуилъ, 84.
 Боровой, князь Чешскій, 989.
 Борисъ, св. „страстотерпецъ“, князь, 65, 228, 849, 852.
 Борисъ, князь Болгарскій, 987.
 Босняки, 979.
 Ботерусъ, трудами его пользовался Копыстенскій, 327, 1135.
 Братства:
 См. Берестейское.
 — Виленское.
 — Кіевское.
 — Львовское (Успенское).
 Бриксинскій помѣстный соборъ, 132.
 Бріенній, см. Оріенній.
 Будный, Симонъ, еретикъ, 1287, 1289, 1423.
 „Катихизисъ“ (оглашеніе), 1289, 1427, 1428.
 „О оправданіи“, 1321.
 Вѣльскій, «старый», Мартынъ. Хропкоу его пользовался Копыстенскій, 328, 938, 1073 (7, л. 319).

В

- Вааламиты, 982.
 Вааль, 811, 1220, 1354.
 Вавилонскій народъ, 868.
 Валаамъ, пророкъ, 100, 868, 1395.
 Валахскіе господа, 38.
 Вalezіане, еретики, 253.
 Валентіанъ (Валентиніанъ), Римскій императоръ, 540, 669.
 Валентиніанъ, Римскій императоръ, 325, 602.
 Валентій, Римскій императоръ, 823. Срв. Валенсъ.
 Валенсъ, Римскій императоръ, 494, 763, 857, 880.
 Валентинъ, папа, 766, 1099.
 Валентинъ, епископъ Нумидійскій, 550, 1171.
 Валеріанъ, папа. Копыстенскій свидѣтельствуєтъ, что пользовался его трудами, 327.
 Валерій, влчч., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Русская Историческая Библиотека.

- Валсамонъ см. Балсамонъ.
 Валтасаръ, царь Вавилонскій, 891.
 Вандальскій народъ, 259, 823, 1096.
 Ваповскій, Польскій историкъ, въ „Хроникѣ“ своей упоминаетъ о паписѣ Іоаннѣ, 938.
 Варвара, св., 847.
 Варлаамъ, архимандритъ Калаврійскій, „знаменитый и великій ревнитель православія“, 912. О паписѣ Іоаннѣ онъ писалъ въ „Диалогъ о началствѣ папезиномъ“, въ главѣ 14-й, 938.
 Варлаамъ (Печерскій), 848.
 Варлаамъ Хутыпскій, чудотворецъ, 850.
 Варлаамъ, отецъ. См. Дѣдковский.
 Варнава, апостолъ, 413, 435, 457, 466, 746, 1131—1132, 1167—1168, 1207.
 Варсанофій, епископъ Смоленскій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.
 Варсонофій, архіепископъ Тверскій, чудотворецъ, 850, 852.
 Вартимей, слѣпецъ подъ Ерихономъ, 112.
 Вареломей, апостолъ, 1352.
 Варшавскій помѣстный соборъ, на которомъ говорилъ замѣчательно-правдивую рѣчь Черемыньскій каноникъ Станиславъ Орховскій, 606, 997—998.
 Василиса, эпоха Евтихіа, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
 Василій, христіанское имя Владиміра св., 977, 1138. См. Владиміръ.
 Василій Новый, преподобный, чудотворецъ. Память празднуется 26 марта, 852.
 Василій, чудотворецъ, „въ Волошехъ, въ Молдавици, въ монастыру“, 843.
 Василій, Христа ради юродивый Московскій, чудотворецъ, 2 августа, 855.
 Василій Ярославскій, князь, чудотворецъ, 8 июля, 854.
 Василій, Корсунскій епископъ (священномученикъ), 993.
 Василій Великій, отецъ церкви, вселенскій учитель, архіепископъ Кессаріи Каппадокійской. Упоминается: 40, 44, 50, 52, 83, 320, 339, 385, 409, 438, 440, 455, 458, 474, 475, 553, 660, 709, 763, 796, 846, 880, 901, 907, 998, 1081, 1085, 1137, 1153, 1154, 1217, 1240, 1241, 1246, 1260, 1263, 1272, 1281, 1304, 1334, 1354, 1365, 1388, 1389, 1403, 1408, 1409, 1412, 1413, 1440.
 Бесѣда о покаяніи, 164—165.
 10-е слово въ монаш. уставѣ о послушаніи, 166.
 О пищѣ, 257—258.

- Посл. 43 къ Григорію Нисскому, 299, 303.
 Посл. къ Терентію, 299, 303.
 Противъ Евномія (contra Eunom.), кн. 2,—300, —304.
 Противъ Евномія, кн. 5,—301, 305.
 Противъ Евномія, кн. 3,—301, 305.
 Посл. къ Амфилохію объ исхожденіи Св. Духа (de Spiritu S. ad Amphiloich.), отд. 4 и 5,—303, 306—307.
 „Къ Александриняномъ епистолиа“, 327.
 Толкованіе на Исаію, гл. о покаяніи, —340, 390.
 Толкованіе на 1 гл. Исаіи,—360.
 Гл. 20 постан. инокеск.,—415.
 Бес. 17 на псал. 28,—437.
 Ст. 22 „Уставленій инокескихъ“,—439.
 Гл. 24 „Пост. инок.“,—468.
 Посланіе 59,—498, 499.
 Епистола 10,—505.
 „Пытанія постническія“ (гл. 221), 890.
 Кн. „О св. Духѣ“ къ Амфилохію, гл. 16, —890.
 Омилія „о чтеніи книгъ поганскихъ“,—901.
 „О богословіи“ слово, 920.
 Епистола 52,—листы 48 и 49 къ Аванасію, патр. Александр.,—1155.
- Василій Селевкійскій. Трудамъ его пользовался Копытѣнскій, 327.
 Слово на пятидесятицу, 477.
 Письмо къ нему отъ Іоанна Златоуста, 493—494.
- Василій Скамандеръ (Скамадрентъ), Константинопольскій патріархъ, 203, 972.
- Василій I-й Македонянинъ, Византійскій императоръ, 199, 201, 223, 550, 614, 660, 728, 740, 744, 745, 751, 766, 770, 948, 971, 975, 976, 979, 987, 1000, 1001, 1005, 1008, 1071, 1105, 1107, 1138.
- Василій II-й Болгарогубитель, Византійскій императоръ, 1100.
- Василій Васильевичъ, царь Московскій, 233—234, 1029, 1030, 1031, 1111.
- Василій Димитріевичъ, царь Московскій, 885.
- Василій, архимандритъ Римскій, письмо къ нему отъ Θεодора Студита, 503.
- Василій, епископъ Гортинской митрополіи Критскаго острова, папскій посолъ на „пятошестомъ“ соборѣ, 547, 548, 702, 1171.
- Вассіанъ, епископъ Владимірскій и Берестейскій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.
- Вацлавъ, король Угорскій и Чешскій, 994; см. Владиславъ, Вячеславъ.
- Векъ, Іоаннъ, см. Бекъ.
- Велизарій, полководецъ, 739, 823, 926, 1136.
- Велькевичъ, см. Сильвестръ.
- Венгерцы, 944, 954; см. Угры, Мадьяры.
- Венгры—Пеоны, 211.
- Венедиктъ, см. Бенедиктъ.
- Венера, 99, 109.
- Венеты, 473, 889, 897, 1040—1041, 1052.
- Веніаминъ, сынъ патріарха Іакова, 478, 1137.
- Вероника, святая, 215.
- Веселенъ, сынъ Уріи, 913.
- Веспасіанъ, Римскій императоръ, 674.
- Вивіанъ, влмчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
- Вигилій, папа, 176, 254, 255, 546, 547, 662, 694, 739, 747, 926, 933, 1094.
- Вижъ, Петръ, епископъ Краковскій, 936.
- Викентій, пресвитеръ Римскій, посолъ папскій на первомъ вселенскомъ соборѣ, 537—539.
- Викентій, архіепископъ Гнѣзненскій, 937, 944.
- Викторъ, пресвитеръ Римскій, папскій посолъ на первомъ вселенскомъ соборѣ, 539.
- Викторъ, папа, 666, 667.
- Викторъ III, папа, 896.
- Виленскій соборъ 1509 года, его правила, 5—18.
- Виленское братство, 64, 66, 70.
- Вильгельмъ, монахъ, его книга „Животы папезскіе“, 938.
- Вирсавія, мать Соломона, 509, 1173.
- Виссаріонъ, Никейскій митрополитъ, 297, 946, 952.
- Виталій, архидіаконъ, учитель и любово-мудрецъ, „Русскій дидаскаль“, 913.
- Виталій, о которомъ св. Іеронимъ, въ письмахъ къ Дамасу, упоминаетъ: „nōe znam Witaliego“, 298.
- Витовтъ-Александръ, Литовскій князь, созвалъ соборъ въ Новоградъ-Литовскомъ, 1415 года, 232, 233, 246, 1033—1035.
- Витонъ (Витъ), пресвитеръ Римскій, посолъ папскій, 537—539.
- Винояне, пища, ими употребляемая, 256.
- Владиміръ святой (въ крещеніи Василій) равноапостольный, князь Кіевскій, 101, 113, 227, 771, 772, 849, 854, 883, 969, 973 — 982, 985, 987, 998—1002, 1004—1006, 1008, 1018, 1032, 1067, 1071, 1072, 1074, 1107, 1110. См. Василій.
- Владиміръ Ольгердовичъ, Кіевскій князь, 232.
- Владиславъ — христіанское имя короля Угорскаго и Чешскаго Вацлава, 994, 1017. См. Вацлавъ.
- Владиславъ (Ягелловичъ, Варпенчикъ)

Польскій король, привилегія его, данная духовенству, въ Будзымѣ, въ 1442 году, 223, 944, 953, 954, 961, 962, 1033.

Владиславъ IV, король Польскій, 49, 72, 74, 88, 109, 112, 116, 143, 146, 149.

Влоскіе епископы, 649, 669.

Влохи, народъ, 793, 940, 999, 1121, 1126, 1142, 1170.

Воанергесъ — сыновья Громы, апостолы Иаковъ и Іоаннъ, сыновья Зевсеевы, 384, 389, 391.

Войниная, Полонія Воловичовна Соколова, каштелянка Берестейская, 51.

Война, Григорій, жолнеръ короля Польскаго, 51.

Война, Матей, писарь, 71.

Войтехъ, епископъ Римскій, 996, 997.

Волковицкій, Онисимъ, послушникъ въ Купятницкомъ монастырѣ, современникъ Афанасія Филиповича, 53, 57, 60.

Воловичъ, Евстафій, Литовскій канцлеръ, 950. Письмо къ нему отъ старца Артемія, 1441—1448. Срв. Остафій, панъ.

Вонифантій, см. Бонифатій.

Воссиусъ, Герардъ, „Латинникъ“. Трудомъ его пользовался Копыстенскій, 327, 611.

Всвовлодъ св., Псковскій князь, чудотворецъ, 851.

Вуекъ (Кояловичъ), іезуитъ. Трудомъ его пользовался Копыстенскій, 327, 742, 992.

Вячеславъ, Чешскій князь, 202, 990. См. Вацлавъ.

Г

Гавріилъ, архангелъ, 137.

Гавріилъ, патриархъ Константинопольскій, 1070.

Гавріилъ—мірское имя папы Евгенія IV, 941, 942.

Гангрскій соборъ, см. Гангрскій.

Газа, Феодоръ, ученый, 900.

Галатяне, 443, 1207—1208, 1293, 1295, 1300, 1308, 1410.

Галенскій, панъ, гродскій намѣстникъ, современникъ Афанасія Филиповича, былъ разспрошываемъ о Іжедимитріѣ, 97.

Галерикъ, царь Болгарскій, 1105.

Гангрскій помѣстный соборъ. Постановленіями его пользовался Копыстенскій, 330.

Правила 1, 2 и 4,—1419.

Ганъ, влмчн. Упоминается въ „Завѣтъ“ Севастіянскихъ мучениковъ, 336.

Гарменопуль, см. Арменопуль.

Гаштольтъ, 1033, 1036.

Гвагинъ (Гвагнѣтъ), Александръ, „крой нѣкаръ“. Хроникою его пользовался Копыстенскій, 326, 1032.

„Хроника“ кн. 7, ч. 2-я, л. 23,—1006.

Кн. 7-я, ч. 2-я. „О релии Московской и всей Россіи набоженствъ“, л. 22, 1033.

„О Россахъ“, 1102.

Гвильгельмъ, см. Вильгельмъ.

Геза, князь Угорскій, 994, 996.

Гекторъ, 1136.

Геласій, папа, 717, 1178—1180.

Гелена, см. Елена Олелковичевна.

Гелманоидицкіе суди, 915.

Гембицкій, Андрей, Луцкій бискупъ, 22, 150.

Гемистъ Плифонъ (Георгій) историкъ, 1122, 1123.

Генесій. Упоминается въ „Завѣтъ“ Севастіянскихъ мучениковъ, 336.

Геннадій, патриархъ Константинопольскій. См. Схолярій.

Геннадій, архіепископъ Болгарскій, 911.

Генрихъ, король Польскій, 126, 330, 961, 1043.

Генрихъ, „цесарь“ Нѣмецкій, 669, 926, 933, 934, 935.

Георгій, св., пострадавшій въ Средѣ, 26-го мая, 853.

Георгій Трансзундскій, ученый, 900.

Георгій, пресвитеръ, посолъ отъ папы Агафона на шестомъ вселенскомъ соборѣ, 547.

Георгій, инокъ и пресвитеръ, „намѣстникъ“ (на шестомъ вселенскомъ соборѣ) Осодора, епископа столицы Іерусалимской, 547, 1166.

Георгій, патриархъ Антиохійскій, 547.

Георгій, Цареградскій патриархъ, современникъ шестаго вселенскаго собора, 177, 547, 663, 1172.

Георгій Ксифилинъ, Константинопольскій патриархъ, 1015.

Георгій Корессій, „богословъ великія церкви, патриархъ Константинопольскій“, 1122.

Георгій Кипріотъ, патриархъ Константинопольскій, 1024.

Георгій, пятый (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1063 года, 228, 1010.

Гербуртъ, Янъ Феликсъ (Іоаннъ Щасный), „защитный и мудрый политикъ Польскій“, „красомовный и выборный ораторъ“. Сравниваетъ Латинскую церковь съ иноходцемъ, 901.

Западно-Русский текст его знаменитой рѣчи на Варшавскомъ вальномъ сеймѣ, 956—964.

Геркулесъ, „Ювишовъ“ (Зевесовъ) сынъ, 109.

Гермапопулъ. См. Арменопуль.

Германъ, митрополитъ Ираклійскій, 1024.

Германъ, патріархъ Іерусалимскій, 951, 993.

Германъ, Исповѣдникъ, патріархъ Константинопольскій, 738, 743, 756, 763, 912, 1016, 1019.

Геронцій, игуменъ монастыря св. Николая въ Лоскѣ, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Герулы, 880.

Гетеры, см. Готы.

Гиласъ, князь Угорскій, 993.

Гилдебрандъ. См. Григорій VII, папа Римскій.

Гизель, архимандритъ, разбиравшій обвиненія на Афанасія Филипповича, 95.

Глезна, см. Іона.

Глѣбъ, св. (въ крещеніи Романъ), князь, 228, 849, 852.

Гнауфей (Гнафевъ), см. Петръ.

Гноименитый, см. Кавалитъ.

Гогъ (и Магогъ), 867. Имя царя и народа, о которыхъ говорятъ Іезекіиль (гл. 38 и 39) и Іоаннъ въ Апокалипсисѣ (гл. 20, ст. 8).

Голіахъ, 443, 444.

Гонорій, см. Онорій.

Горбачевскій, Григорій, Львовскій священникъ, отлученный „за нѣкоторые эксцессы“ отъ церкви Антіохійскимъ патріархомъ Іоакимомъ, въ прѣздъ его въ 1579 году. Разсказъ о послѣдствіяхъ этого отлученія, 470—471.

Горбачевскій, Симеонъ, „мулъ книжный“, братъ Григорія (см. выше). Его хлопоты и побѣда въ Константинополѣ за „листомъ разрѣшительнымъ“, 470—471.

Горгоній, влчмн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Гордифъ, епископъ, посвятившій Кирилла и Мефодія, 226.

Гордій, мученикъ. Упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 333, 335—336.

Горемисда (Гормизда), папа, 556, 1178—1180.

Горскій, А. В., ученый, 155—156.

Готы, народъ, 553, 636, 810, 816, 823, 880, 926, 927, 1136, 1311.

Грандзіусъ, Декатонъ, авторъ „Каталога папешовъ“, 938.

Грановская, Елжбета (Елизавета), жена короля Ягайлы-Владислава, 641.

Гратіанъ, Римскій императоръ, 325, 602, 1176.

Гратіанъ, канонистъ Римскій, 754.

Греки, *passim* между 505—1227 столбцами. См. Еллинны.

Григора, Никифоръ, Греческій историкъ, 216. Трудомъ его пользовался Копыстенскій 329, 912, 914, 916—918, 923—924, 939.

Объ Андроникѣ старшемъ, 218, 271.

Кн. 2, о Михаилѣ Палеологѣ, 230.

Кн. 4,—778; кн. 4 и 5,—1019.

Кн. 5 (л. 198, стр. 3),—925.

Кн. 5 и 6,—1024.

Кн. 10 (л. 223, стр. 3 и 4),—915.

Кн. 15, отд. 30,—194.

Кн. 17, отд. 9,—195.

Кн. 17, отд. 19,—189.

Кн. 17, гл. 27,—546.

Кн. 14, гл. 27 и 28,—747.

Гридицъ, Панкратій, представлявшій Перемышльскаго епископа на Киевскомъ соборѣ 1640 года, 26, 28, 36.

Григорій, см. Схолярій Геннадій.

Григорій, Константинопольскій патріархъ, см. Мамма.

Григорій Богословъ, Назіанскій, патріархъ Константинопольскій. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 320, 323, 327, 455, 475, 498, 499, 539, 540, 547, 554, 694, 709, 763, 795, 796, 829, 846, 880, 897, 901, 907, 921, 1030—1031, 1081, 1085, 1137, 1152—1154, 1167, 1315, 1344, 1345, 1373, 1383, 1399.

Слово о Геронтіѣ, 618.

Погребальное слово Василію Великому, 1153.

Второе слово, 1371.

Похвальное слово св. Афанасію, патріарху Александрійскому,—323, 396.

Сл. на Епифанія,—428.

Сл. 24 на Аріанъ,—435.

Григорій Нисскій. Посланіе 43 къ нему отъ Василія св., 299, 303.

О разности *istności* и *ипостаси* (*de differentia essentiae et hypostaseos*), 299, 303.

Книга къ Аблавію (*lib. ad Ablabium*)

въ концѣ, 300, 304.

„О чтанью свѣдоцтвъ старозаконныхъ“,

344.

Сочиненіями Григорія Нисскаго пользовался Копыстенскій, 344, 553, 901, 907, 920, 1081, 1137.

Григорій, патріархъ Антіохійскій, 562, 604.

Григорій Палама (Палямасъ), архіепископъ Солупскій (Фессалоникскій), 559, 562, 912.

Григорій Неокесарійскій, чудотворецъ, 327, 611, 907.

Григорій Омирійскій, 1272.

Григорій Сиракузскій, 749.

Григорій (безъ обозначенія), папа, 499, 500, 660, 709, 714, 716, 730, 766, 927, 935, 1085, 1099.

Григорій I, папа, Двоесловъ, „Диалогъ“, „Бесѣдовникъ“. Твореніями его пользовался Копыстенскій, 327, 346, 562, 913.

Кн. 3, посл. 33,—кн. 35 правоуи, тл. 7, — 346.

Посл. 24, кн. 7,—418.

Толков. псал. 5,—488.

Бес. 26 на еван.,—511.

Кн. 1, епист. 24,—697.

Кн. 4, посл. 34 и 38 кн. 4, кн. 6, гл. 30,—671.

Посл. 2 кн. 4,—672.

Кн. 4, л. 32,—711.

Кн. 4, посл. 34 и 39,—кн. 6, посл. 30,—кн. 7, посл. 69,—712.

Григорій VI, папа, 669.

Григорій VII Гизебрандъ, Римскій папа, 132, 669.

Григорій XII, папа, сперва кардиналъ Апгелъ Кораріо, 936.

Григорій XIII, папа, построилъ Греческую коллегію въ Римѣ и церковь во имя св. Аѳанасія, 281.

Григорій Мамма, см. Мамма Григорій.

Григорій, Вологодскій, ученикъ Діонисія Глушницкаго, чудотворецъ, 849.

Григорій Цамвлакъ (Цемивлакъ), Болгаринъ, двадцать девятый Русскій митрополитъ (по счету Кревзы), 1415 года, 232—233. Написалъ житіе Параскевіи Терновской, 233; похвальное слово Терновскому патріарху Евѣмкію, 233. Похвальное слово апл. Петру и Павлу, 170. См. также столбцы 168, 265, 474, 1029, 1048.

Григорій, сперва Цареградскій игуменъ, сообщникъ Исидора, 234; тридцать первый (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, 234—235; извѣстенъ проповѣдями на праздни- ки, 234 (см. „Соборники“).

Григорій, Львовскій священникъ, см. Горбачевскій.

Григорко „протопоповичъ“ (сынъ протопопа) Виленскій, гонецъ съ письмомъ патріарха Іереміи. Історія этой побѣды, 1059—1060, 1062.

Григоровичъ, Іоаннъ, протоіерей, ученый издатель, 5—6, 11—12, 15—16, 17—18, 274, 1034, 1076.

Грифиліусъ, его „Рочный Дѣи“, 938.

Гулевичъ, отецъ, „башницю зъ себе зно- ситъ, владыцтво Премыское пустивши въ вѣчность (якъ въ конституціи написано) на унею“, 88.

Гуляницкій, Себастіанъ, урядникъ Ду- бойскій, 87.

Гумбертъ, кардиналъ, 248; клятва на Ки- руларія съ сообщниками, 252—253.

Гурій, архієпископъ Казанскій, чудотво- рецъ, 850, 851.

Гуситы, 872.

Гусіанъ (Гюсіанъ), Гусъ, 1310, 1318.

Гусъ, 997.

Д

Давидъ, царь-пророкъ, 117, 119, 121, 443, 813, 822, 891, 913, 1137, 1244, 1281, 1284, 1285, 1310, 1316, 1320, 1374, 1382, 1385, 1387, 1402.

Давидъ, св., король Сербскій, „въ мона- стиру Давыдовицы“ въ Сербіи, 844.

Давидъ, сынъ св. князя Феодора Смолен- скаго, чудотворецъ, 852.

Давидъ, намѣстникъ Аѳанасія Филлипо- вича по Берестейскому монастырю св. Си- меона, 142, 145.

Дамаскинъ, Іоаннъ, по Польскимъ цита- тамъ Кревзы:

О Варлаамѣ,—165.

Втор. слово объ образахъ, 271.

Кн. 1 о вѣрѣ православной, отд. 11 (Fidei orthodoxae), 300, 304.

Слово о двухъ воляхъ въ Христѣ 301.

Кн. 1, о вѣрѣ отд. 8 и 9,—300, 301, 304.

По цитатамъ Копыстенскаго:

Гл. 33,—324.

Слово 1 „о образѣхъ“, 397.

Слово 2 о томъ же, 511.

Кромѣ того, на столбцахъ: 54, 320, 328, 344, 413, 565, 838, 901, 907, 1081, 1137, 1165, 1284, 1427.

Дамасъ, папа, 176. Письмо къ нему отъ св. Іеронима, 298. Труды его пользовался Копыстенскій, 327, 539, 703, 1081.

Даниловичъ, секретарь владычій, 94.

Даніиль, пророкъ, 889, 1067, 1068, 1220 1270.

Даніиль, чудотворецъ, „въ Волошехъ, въ Воронци, въ монастыру“, 843.

Даніиль, князь Русскій, 1109, 1135.

Данъ, ветхозавѣтный патріархъ, 509.

Дашка-Россинъ, староста Перемышльскій, 1026.

Дасанъ, 1210.

Декагонъ, см. Грандзіусъ.
 Дементіанъ, епископъ Константинопольскій, 629, 631.
 Демосеенъ, 1136.
 Денисовичъ, Иларіонъ, первый игуменъ Купятницкій, современникъ Аванасія Филипповича, 52, 54, 62, 63, 86.
 Дидимъ, писавшій о пятомъ вселенскомъ соборѣ, 255, 546.
 Димитрій (Печерскій), 848.
 Димитрій, царевичъ, чудотворецъ, 850.
 Димитрій Ростовскій — (Савичъ), іеромонахъ, архимандритъ Елецко-Черниговскаго монастыря, 313; архіерей, 155—156.
 Димитрій, „деспотъ“, родной братъ Іоанна Палеолога, 221, 1133, 1170, 1173.
 Димитрій Ивановичъ, великій князь Московскій, его отношенія ко двумъ Кіевскимъ одновременнымъ митрополитамъ, Кипріану и Пимену, 231—232, 1028.
 Диръ, князь Кіевскій, 224.
 Дитмарусъ, историкъ Нѣмецкій. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 327, 1002.
 Дій—Зевсъ, 1250.
 Діогенъ, философъ, 106, 335.
 Діогенесъ—см. Діогенъ.
 Діоклитіанъ, царь, 993.
 Діонисій Ареопагитъ, см. Ареопагитъ.
 Діонисій (Печерскій), 848.
 Діонисій, архіепископъ Суздальскій, св., 854.
 Діонисій Глушицкій, чудотворецъ, 850, 853.
 Діонисій, Константинопольскій патріархъ, письмо его въ Россію по поводу избранія Іоны въ митрополита, 235, 270.
 Діонисій, митрополитъ Филиппопольскій, впоследствии патріархъ Константинопольскій, 1050—1051, 1126.
 Діонисій, митрополитъ Никомидійскій, впоследствии патріархъ Константинопольскій, 1053.
 Діонисій, патріархъ Александрійскій, 327, 797.
 Діонисій, Ларійскій митрополитъ, 294.
 Діонисій, митрополитъ Сардикійскій, 1123.
 Діонисій, экзархъ патріаршей (Теремін), 1060, 1062.
 Діонисій, Грекъ, поставленный на Кіевскую митрополию одновременно съ Кипріаномъ и Пименомъ, заточенъ въ тюрьму, 232.
 Діонъ Кассій, 1104.
 Діоскоръ, соборъ въ Ефесѣ, 610, 611.

Діоскоръ, патріархъ Александрійскій, 132, 186, 567, 610, 611, 641, 662, 694.
 Длугошъ, Краковскій каноникъ, „кройнкарь“, 101, 113. Труды его пользовался Копыстенскій, 327, 974, 977 (т. I, кн. 2, л. 120), 985, 986.
 Дмитровичъ, царевичъ Московскій (иначе Янъ Фавстинъ), 82—84, 97—98, 105—106, 118.
 Дмитрій Прилудскій, чудотворецъ, 851, 853.
 Довгалло, Янъ Завиша, королевскій секретарь, 72.
 Домаратъ, староста Великой Польши, 963.
 Дометіанъ, епископъ Константинопольскій, см. Дементіанъ.
 Домидіанъ, влмчн., укомниается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
 Домна, „сожительница“ Мелетія, 336.
 Домникъ, Аквилейскій (Венетскій, Вендицкій) бискупъ, выдержки изъ его письма въ Антиохійскому патріарху Петру, 204; отвѣтъ ему отъ Петра, 204, 252, 260. Сообщилъ Петру, что отвѣтное ему письмо послалъ чрезъ Кируларию, 264. См. также на столбцахъ 682, 789—791, 1100.
 Домній, основавшій Салитанскую церковь, 523.
 Домносъ, см. Домнъ.
 Домнъ, влмчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 335—336.
 Домнъ, патріархъ Антиохійскій, 177, 545.
 Донатисты (Донатіане), еретики, 253, 598—600.
 Донатъ Кляръ, епископъ Мускулы (въ Африкѣ), 510.
 Доседей, патріархъ Константинопольскій 1015.
 Драгомиръ, Феодоръ, „осажчій“, 58.
 Драгославъ, Иванъ, Болгарскій деспотъ прислалъ въ 1270 году Кіевскому митрополиту Кириллу книгу „Правиль“ на Славянскомъ языкѣ, 180, 578.
 Драникъ, Іосафъ, архимандритъ Бизюковскій, 155—156.
 Древинскій, Лаврентій, 89.
 Дубровка, панна, Болгарка, дочь Богемія 125.
 Дука, см. Алексѣй Дука.
 Дунаевскій, Іосифъ, отецъ, современникъ Аванасія Филипповича, въ Кіевѣ, 95.
 Дѣвочка, см. Онисифоръ.
 Дѣдковскій, отецъ Варлаамъ. О немъ говоритъ Аванасій Филипповичъ: „Единъ господинъ отецъ Варлаамъ Дѣдковскій свято-

блже въ справахъ церкви Печерской съ розсудкомъ духовнымъ працювалъ“, 88.

Е

Евгарій Схоластикъ, церковный историкъ, 255. Трудами его пользовался Копыстенскій, 327, 546, 698, 1133.

Кн. 2, отд. 18,—194.

Кн. 8, гл. 2,—544.

Кн. 1, гл. 8, 9 и 10,—610.

„Церковн. ист.“, кн. 1, гл. 4,—656.

Кн. 1, гл. 9,—660.

Кн. 1, гл. 3,—1164.

Кн. 3, гл. 12,—1176.

Кн. 3, гл. 17,—1177.

Евва, первая жена, 99, 821, 1102, 1316, 1370.

Евводій Антиохійскій, 522.

Евга, см. Евва.

Евгеній, св., одинъ изъ „пятозарныхъ“ мучениковъ. Глава его находится въ Рыльскомъ монастырѣ, 845.

Евгеній (Болховитиновъ), Кіевскій митрополитъ, ученый издатель, 11—12, 17—18.

Евгеній, епископъ Остіа(ен)скій, папскій посолъ на Константинопольскомъ соборѣ при Фотіѣ, 550, 733, 766.

Евгеній II, папа, 705, 766, 1099.

Евгеній IV (въ мірѣ Гавріилъ) папа, 115, 222, 937, 940—945, 954, 1030, 1085, 1121, 1133.

Евдокій, епископъ Константинопольскій, 627.

Евдокія, Византійская царица, 651—652.

Евлавій, анти-папа, 668.

Евлогій, патриархъ Александрійскій. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 327, 562.

Евноміъ, влмчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 333, 336.

Евномій, еретикъ, кн. 2 противъ него Василия св., 300, 304; кн. 3,—301, 305; кн. 5,—301, 305; 1312.

Евнухъ, см. Поліеветъ.

Еврей, 1278, см. Жиды.

Евсевіане, 182, 589.

Евсевій, Верцеленскій епископъ, 1175—1176.

Евсевій, епископъ Севастійскій, 554.

Евсевій Памфилъ, епископъ Кесаріи Палестинской (Памфилійской). Трудами его пользовался Копыстенскій, 327, 452, 903.

Кн. 2, гл. 1,—453.

Жизнь царя Константина (кн. 3, гл. 1, 7, 10), 538.

Исторія Церковная, гл. 14, кн. 4,—560.

Кн. 10, гл. 5,—599.

Кн. 5, гл. 23,—666.

Кн. 5, гл. 24,—667.

Кн. 6, гл. 44,—797.

Кн. 3, гл. 7, 10 и 19,—1132.

Кн. 2, гл. 24,—кн. 3, гл. 2 и 19,—кн. 4, гл. 1, и кн. 5, гл. 6,—1168.

Кн. 3, гл. 10,—1169; кн. 3, гл. 11,—1172

Евстафіане, приверженцы и сторонники патриарха Евстафія, 1175.

Евстафій (Eustachius), св., патриархъ Антиохійскій, 176, 499, 537, 538, 539, 1156, 1172, 1175.

Евстафій (Eustachius), патриархъ Константинопольскій, 203, 772, 911, 1008.

Евстафій, панъ, 63. Срв. Остафій, панъ; Воловичъ, Евстафій.

Евстратій, одинъ изъ „пятозарныхъ“ мучениковъ; глава его находится въ Рыльскомъ монастырѣ, 845.

Евстратій, митрополитъ Никейскій, 911.

Евтихіане, монофелиты, еретики, 561, 763, 823, 1007.

Евтихій, влмчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 332, 333, 336.

Евтихій, патриархъ Іерусалимскій, 177, 546.

Евтихій, Цареградскій патриархъ, 176, 545, 1151, 1152.

Евтихій, еретикъ, 186, 544, 611, 659, 697.

Евфросинія, „преподобная мать“, дочь князя Черниговскаго, 849.

Евфросинъ Псковскій, чудотворецъ, 853.

Евфимій, архіепископъ Новгородскій, чудотворецъ, 852.

Евфимій, архимандритъ Суздальскій, чудотворецъ, 852, 854.

Евфимій, епископъ Полоцкій и Витебскій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.

Евфимій, игуменъ монастыря св. Іоанна на Островѣ, въ Полоцкѣ, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Евфимій, болгаринъ, Терновскій патриархъ, 233. Похвальное слово ему написалъ Григорій Цамблакъ, 233.

Евфимій Зигавенъ (Велпкій) Константинопольскій монахъ, „учитель церковный“. Твореніями его пользовался Копыстенскій 327, 510 (толк. пс. 44), 907, 911.

Евфимій Сингелъ, Константинопольскій патриархъ 202, 743, 756, 1178—1179.

Егинардъ (Eginhard), средневѣковій историкъ, 762.

Египетскіе епископы, 649.
 Египетскіе монахи, 1177.
 Египтяне, народъ, 888, 973, 978, 1383.
 Египтъ, гл. 5 кн. 3 „о збуреніи Іерусалиму“ — 522.
 Езекиа, царь Іудейскій, 1284.
 Езопъ, 589, 637.
 Египтъ, см. Египтъ.
 Едикъ, влч., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
 Елейерій, папа, 514.
 Елена—имя, данное при крещеніи Ольгѣ, женѣ кн. Игоря, 972, 973, 979.
 Елена, королева, покровительствуетъ Іонѣ, строитъ Минскій монастырь, 237. Покровительствуетъ Макарію, 237; 266, 1042.
 Елена, Олелковичевна, жена князя Теодора Ярославовича, 51.
 Елена, мать Константина Великаго, 131.
 Елисей, пророкъ, 836, 1256, 1285, 1336.
 Еллинскіе „любомудры“, 1281.
 Еллины, 534, 1203, 1206, 1249, 1270, 1282, 1353, 1358, 1368, 1419. См. Греки.
 Елпидій, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 335.
 Еммануиль Комнень, Византійскій императоръ, 885, 1013.
 Еммануиль Палеологъ, см. Палеологъ.
 Енохъ, ветхозавѣтный патріархъ, 1102.
 Епифаній, св., архіепископъ Кипрскій.
 in Ancorato, — 306.
 Описаніе ереси 59-й, — 344.
 Толков. апокалипс., 395.
 Описаніе ереси 51-й, — 527, 529.
 Ересь Мелетіанская, 628.
 Ссора съ І. Златоустомъ „о позыченосребро“, 746.
 Описаніе ереси 24-й, — 1158.
 Объ иконоборцахъ, 1273.
 Копыстенскій упоминаетъ, что пользовался его трудами (стлбц. 327), причемъ ошибочно называетъ Епифанія патріархомъ.
 Епифаній, Цареградскій патріархъ, 195, 911.
 Ермій, которому писалъ свои „Диалоги“ Кириллъ Іерусалимскій, 344.
 Ермій = Гермесь, 1250.
 Есей, 1265.
 Ефесскій соборъ, третій вселенскій, его председатели, 176.
 Прав. 6, — 220.
 О посмѣлѣ сенатора Кандидіана, 272.
 Осужденіе Несторія, 132.
 Томъ 6, гл. 6, — 502.
 Канонъ 8-й, 684, 1160.
 Кромѣ того, на столбцахъ: 540, 542, 543, 567, 691, 694, 697, 1133.

Ефремъ (Сиринъ), по Польскимъ цитатамъ Кревзы:

Бес. на Преображ., 166.

Твореніями Ефрема Сирина пользовался и Копыстенскій, хотя въ своемъ „Каталогѣ“ (326—332) позабылъ упомянуть о немъ, 414, 438, 901. Пользовался этими твореніями и старецъ Артемій, 1295, 1328, 1337.

Похвальное слово Василию Великому, 494.

Ефремъ Новоторжскій, чудотворецъ, 851.

Ефремъ, ученикъ Аврамія, архимандрита Смоленскаго, чудотворецъ, 855.

Ефремъ Перекопскій, монастыря Новгородскаго, чудотворецъ, 853.

Ефремъ, епископъ Угорскій, 993.

Ефремъ, восьмій Русскій митрополитъ (по счету Кревзы), 1092 года, 228, 240, 895, 1011—1012.

Ж

Желязовскій, Янъ, „одверный“, 93.

Жигмонтъ (Жикгимонтъ), см. Сигизмундъ.

Жиды (Жидовскій народъ, родъ), 451, 770, 785, 789, 791, 822, 824, 835 — 837, 868, 973, 978, 980, 1207, 1253, 1265, 1271, 1279—1280, 1282, 1291, 1293, 1295, 1300, 1308, 1318, 1320, 1336, 1351, 1427, 1439.

Жолудъ, отецъ, по свидѣтельству Аванасія Филипповича, „дегелню толко въ Вилию правомъ сталеуетъ“, 88.

З

Завиша, см. Довкгамо.

Замойскій, Янъ, канцлеръ и гетманъ Коронный, 959, 1058.

Запорожскіе козаки, 58.

Зарѣцкій, Иванъ. Посланіе къ нему старца Артемія, 1273—1287.

Захарія, священникъ Іерусалимскаго храма, отецъ Іоанна Предтечи, 1257.

Захарія, Кіево-Печерскій архимандритъ, см. Копыстенскій.

Збигнѣвъ, епископъ Краковскій, 937, 944.

Збислава, сестра Владимірскаго князя Ярослава, жена короля Польскаго Болеслава Кривоустаго, 1014.

Звингліане, см. Цвингліане.

Зеведеевы сыновья, Іаковъ и Іоаннъ, 384, 389, 391, 462, 528—530.

Земовитъ („Жемовитъ“), Александръ, князь Мазовецкій, 944.

Зенонъ, Византийскій императоръ, 1177.
 Зигаветъ (Зигабентъ). См. Евѣмій.
 Зигомала, Θεοδοσίη, Греческій историкъ,
 протопотарій Константинопольской церкви.
 О немъ говорить Крезва: „inъ umari, у теп
 zadney nauki w sobie nie miał“, 293. Имъ
 пользовался Копыстенскій, 328, 332, 472, 474,
 912, 1049.

Зизаній, Стефанъ, монахъ, „въ Грецкомъ
 и Словенскомъ языку мужъ учоный велце“,
 913.

Златословный, см. Златоустъ.

Златоустъ, Иоаннъ, по Польскимъ цитатамъ
 Крезвы:

Бес. 14 на Мате., 164.
 Бес. 54 на Мате., 165, 167.
 Бес. на псал. 50,—165.
 Бес. 18 на Иоан., 166—167.
 Слово о покаян. и чистотѣ, 167.
 На гл. 1-ую Дѣяній Апост., 167.
 На зач. 23-е Дѣян. Ап., 168.
 На гл. 1 къ Галат., 168.
 „О священствѣ“, кн. 2,—171.
 О лжеучителяхъ (изъ Маргар.), 165.
 О лжеучителяхъ, 167.
 Житіе его во Львовской книгѣ 1614 г.
 „О священствѣ“, 190.
 „О священствѣ“, 271.

Твореніями Златоуста пользовался Копы-
 стенскій, 320, 328, 368, 395, 397, 444, 447,
 459, 460, 465, 466, 475, 499, 501, 502, 616,
 619—626, 640, 648, 650—652, 660, 661, 709,
 744—747, 797, 820, 829, 846, 896—898, 901,
 907, 908, 998, 1081, 1085, 1088, 1089, 1117,
 1151—1154, 1167. Пользовался имъ также и
 старецъ Артемій, 1332, 1337—1338, 1385—
 1386, 1394.

Бес. 54 на гл. 16 Мате., бес. 82 на гл.
 26 Мате., — толк. на гл. 1 посл. къ
 Галат.,—342.
 Кн. „Недоконч. бес.“, бес. 8 на гл. 7
 Мате.,—343.
 Бес. 54 на Мате.,—354.
 Сл. „напротивъ поганъ“,—355, 376.
 Бес. на посл. къ Галат., гл. 2,—357.
 Омил. 46 на гл. 13 Мате.,—358.
 Бес. 10 на посл. къ Ефессеямъ,—362.
 Бес. 18 на разн. мѣста Мате.,—367—369.
 Бес. 79 къ народу Антиох.,—370.
 Слово на пятидесятницу (пентикостію),—
 342, 375, 366, 396.
 Толков. на посл. къ Галат.,—385.
 Толк. на посл. къ Римл.,—390, 458.
 Бес. „о павернецію Павловомъ“,—390.
 Бес. 11 на гл. 1 Иоанна,—392.
 Бес. 9 на Римл.,—395.
 Бес. 23 на гл. 7 Мате.,—бес. 14 на посл.
 къ Евреямъ,—бес. 8 на посл. къ Ефес.,
 4,—бес. 10, на посл. 1 къ Солун. 5,—402.
 Предисл. къ Иоанн. еванг.,—403, 465.
 Бес. 14 на гл. 9 Мате.,—409.

Русская Историческая Библиотека.

Бес. 37 на гл. 11 Мате.,—бес. 46 на гл.
 15 Мате.,—412.

Бес. 87 на Иоанна,—417, 433, 440.

Бес. 78 на гл. 24 Мате.,—421.

Сл. 7 „О похвалѣ Павла апост.“,—425.

Кн. 2 „О священствѣ“,—бес. 4 на
 Исаію,—431.

Послѣдн. бес. на Иоанна,—432.

Бес. 18, бес. 87 на Иоанна,—440.

Бес. 86 на Мате., — кн. 7 „О священ-
 ствѣ“, бес. 9 на посл. къ Римлян.,—
 бес. 29 на посл. къ Римл.,—сл. на Во-
 скресеніе Господне,—441.

Бес. 1 „О похвал. Павлов.“,—бес. 29 на
 посл. къ Римлян., — бес. на посл. къ
 Коринѣ., 442—443.

Сл. 12 въ кн. „Маргаритъ“.

Бес. 37 на гл. 15 (у Толст. 11), Мате.,—
 446.

Бес. 86 на Иоанна,—448.

Бес. 3 на гл. 28 Мате.,—бес. 88 на гл.
 21 Иоанна,—450.

Бес. 2 „О похвал. Павл.“, 432, 451.

Бес. 29 на гл. 15 посл. къ Римл., — сл.
 „О покутѣ и чистотѣ“,—бес. 46 на гл.
 13 Мате.,—452.

Бес. 3 на гл. 1 Мате.,—бес. на 2 посл.
 къ Коринѣ., ст. 11,—бес. на 2 посл.
 къ Галат.,—453.

Бес. 38 на гл. 15 посл. 1-го къ Коринѣ.,—
 бес. 65 на гл. 20 Мате.,—454.

Толк. на гл. 11 Дѣян.,—455.

Бес. 3 и 18 на гл. 8 посл. 2 къ Коринѣ.,—
 456.

Толк. на 9 гл. Дѣян., зач. 23,—457.

Бес. „О похвалѣ Павла“,—445, 453, 458.

Бес. 3 на гл. 1 Дѣян.,—бес. 4 на гл. 2
 Дѣян.,—464.

Бес. 10 на гл. 5 посл. къ Солун.,—468.

Сл. 2 на антипасху (нед. Θομῆς),—сл. 2
 въ 8 нед.,—10 прав. бес. на гл. 4 посл.
 2 къ Коринѣ.,—сл. 79 на пентикост.,—
 477.

Кн. „Маргаритъ“, сл. 12, л. 156, 157,
 158, 159,—454, 478.

Бес. 13 на 1 посл. къ Коринѣ., гл. 4,—
 бес. 55 на гл. 28 Дѣян.,—бес. 25 на
 гл. 11 дѣян.,—бес. 26 на 2 посл. къ
 Кор. гл. 12, ст. 5,—бес. 3 на гл. 2
 посл. 1 къ Солун.,—бес. 3 на гл. 2
 посл. 2 къ Солун.,—479.

Сл. похвалы. на 40 мучен.,—480.

Слово на св. апост. Петра и Павла, 396.

Бес. 54 на гл. 16 Мате.,—410.

На псал. 50,—411.

Кн. 1 на Ювиніана,—411.

„Маргаритъ“,—412.

Омилія 73 на гл. 14 Иоанна,—на Мате.
 гл. 16, зач. 67,—449.

Бес. 18, л. 604, на посл. 1 къ Коринѣ-
 намъ,—479.

Бес. 26 на гл. 12 Дѣяній,—бес. 35 на
 гл. 15 Дѣян.,—481.

Толк. на гл. 1 къ Галат., ст. 18,—482.

Бес. 30 на 1 посл. къ Коринѣ., гл. 12,
 ст. 12,—487.

Кн. 2 „О священствѣ“, гл. 3,—493, 499.

- Сл. „О анаемѣ“,—510.
 Бес. 59 на Матѣ,—527.
 Бес. 9 „О покутѣ“,—528.
 Бес. 47 на Матѣ,—529.
 Бес. 57 на гл. 17 Матѣ,—529.
 Бес. 61 на гл. 37 Бытія,—531.
 Бес. 3 на Дѣян. Апост.—532.
 Бес. 2 на посл. къ Римл.—534.
 Кн. „О священствѣ“,—561.
 Толк. на гл. 1 посл. къ Галат.—459, 661, 666.
 Бес. 11 на гл. 4 посл. къ Ефес.—685.
 Толков. на гл. 13 Матѣ, омилія 31,—829.
 Толк. на Исаію, омилія 4,—898.
 Толк. на гл. 4 къ Ефес, омилія 12,—899.
 „Недоконченный Омилія“, 830.
 Омилія 37 на гл. 11 Матѣ,—968.
 Омилія на гл. 8 посл. 2 къ Коринѣ. (право уч. 18),—1131.
 Омилія 3 къ народу Антиохійск., 1157, 1164.
 Злоба, Тимоѣей, архимандритъ Супрасльскій, 1058.
 Зоаръ (Зоиръ), еретикъ, осужденный на Константинопольскомъ соборѣ временъ патриарха Минны, 255, 545, 639.
 Зонара, Іоаннъ, Греческій историкъ. Кревза упоминаетъ о Славянскомъ переводѣ его Хроникъ, 197. Житіе патриарха Игнатія, 197, 198, 201, 203, 225.
 Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 328, 610, 613—615, 630, 641, 658, 677, 722, 725—728, 731, 740—742, 754, 761, 773, 868, 896, 912, 971, 972, 976, 993, 1000, 1088, 1138.
 Зосима (Изосима), архимандритъ Троицкій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.
 Зосима, отецъ Печерскій, современникъ Афанасія Филипповича, 95.
 Зосима Соловецкій, чудотворецъ, 852.
 Зосима, папа, 575, 583, 584, 586, 597.
 Зычевскій, Вавринецъ, слуга и «юриста» пана Казановскаго, 81—82, 98, 134.

И

- Иванъ (III), великій князь Московскій, 1039.
 Иво, епископъ, 547.
 Иво (Odrogąz), сынъ Саула (Конскаго), бискупъ Краковскій, 1017.
 Игнатіане, приверженцы патриарха Игнатія, 755.
 Игнатій, Цареградскій патриархъ, его письмо къ папѣ Николаю, 187, 197. По свидѣ-

тельству Русскихъ Хронографовъ онъ былъ сынъ императора Миханла Рабкавея (Rabkaweia), Левъ Армянинъ осконилъ его, 197, 225. Встрѣчается, кромѣ того, на слѣдующихъ столбцахъ, 555, 604, 614, 615, 660, 667, 701, 724—728, 737—743, 745, 747, 749—754, 756, 855, 1151.

Игнатій Богоносецъ, патриархъ Антиохійскій, 497, 794, 1157, 1164.

Посланіе къ Магнесіанамъ, 365, 1164.

Посланіе къ Филадельфіанамъ, 365, 369.

Игнатій Вологодскій, чудотворецъ, 853.

Игнатій, епископъ Ростовскій, чудотворецъ, 853.

Игорь, князь всей Россіи, 125.

Измаилиты—Турки, 211, 867.

Измаиль, сынъ Авраама отъ Агари, 103, 887.

Измаильтяне, 777.

Израиль (Израилевы сыны, Израильскій народъ, Израильтяне, Израилевы колѣна)—passim.

Изяславъ, князь Кіевскій, 229, 1011, 1013—1014, 1094.

Икуменій, „учитель церковный“, 901, 907.

Иларій, епископъ. Труды его пользовались Копыстенскій, 328.

Кн. 2; 6, о Троицѣ, 346.

Толков. 67-го псалма, 366.

Кн. 6, о Троицѣ, 401.

Иларіонъ, св., «авва», 774, 1159.

Иларіонъ, четвертый по порядку (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, но первый, выбранный въ 1051 году изъ Русскихъ монаховъ, 227—228, 1009—1010.

Иларіонъ, св., игуменъ Пелекитской обители, 852.

Иларіонъ, епископъ Мегленскій, чудотворецъ, 850.

Иларіонъ (Печерскій), 848.

Иларіонъ, епископъ Ростовскій, 849.

Иларіонъ, Купятичскій игуменъ. См. Деппсовичъ.

Илисъ, влчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Илианъ, влчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Илія, пророкъ, 91, 395, 811, 822, 836, 982, 1088, 1214, 1220, 1221, 1256, 1367.

Илія, Іерусалимскій патриархъ, 177, 549.

Илія Куча, сорокъ второй (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, 1577 г., 238, 1043.

Илія, Владимірскій уніатскій епископъ. См. Мороховскій.

Индійцы, 555, 960.

Иннокентій I, папа, 622, 623—625, 648—653, 1313.

Иннокентій II, папа, 349.

Иннокентій III, папа, 695, 775, 1166.

Иннокентій IV, папа, 936.

Иннокентій, священникъ, 586.

Ипатій Потѣй (Поцѣй, Патей), въ мірѣ назывался Адамомъ, каштелянъ Берестейскій, 64, 102, 103, 127; потомъ принялъ монашество и имя Ипатія, епископъ Владимірскій и Берестейскій, 68, 70. Сорокъ пятый (по счету Кривы) Русскій митрополитъ, 1599 года, 238. Письмо къ нему отъ князя Константина Острожскаго, 274—278. См. также столбцы: 503, 951, 1036, 1047, 1048, 1063—1064, 1125, 1142, 1144, 1145.

Ипполитъ, епископъ Римскій, по Польскимъ цитатамъ Кривы:

Слово о страшномъ судѣ, —165.

Сочиненіями его пользовался и Копыстенскій, 328, 410.

Ипонійскій помѣстный соборъ, 186.

Ираклій, влчч., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Ираклій, Византійскій императоръ, 187, 612, 817.

Ирина, царица, 764.

Ирина, супруга царя Льва IV, 652.

Ириной, св., „Божественный“, „учитель церковный“, епископъ Любунскій (Ліонскій). Твореніями его пользовался Копыстенскій, 328, 500, 501, 514 („о епископахъ Римскихъ“, кн. 3, гл. 3), 667, 907, 1158, 1168.

Иродъ, царь, 845, 1021, 1373, 1395, 1399.

Исаакій, епископъ Лудкій, участвовавшій въ Кіевскомъ соборѣ 1640 года, 26, 32.

Исаакъ Ангелъ, царь Греческій, см. Ангелъ.

Исаакъ Комнень, Византійскій императоръ, 773, 1088.

Исаакъ, сынъ Авраама и Сарры, 103, 798, 821, 837, 1136, 1139, 1208, 1284, 1386.

Исаакъ Сиринъ (Сиріанинъ), преподобный. Твореніями его пользовался Копыстенскій, 325, 819 (слово 36-е), 1296.

Исавъ, сынъ патріарха Исааба, 798, 822, 1225.

Исаія, пророкъ, 835, 845, 1216, 1220.

Исаія, патріархъ Константинопольскій, 1026.

Исаія, игуменъ Никольскій, участвовавшій въ Кіевскомъ соборѣ 1640 года, 28, 40, 42.

Исаія Ростовскій, чудотворецъ, 853.

Исаія, А[ва]. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 328.

Исаія, монахъ, предисловіе его ко книгѣ Діонисія Ареопагита, 883, 884.

Исидоръ Пилусіотскій, 236, 328; кн. 9, —344; посл. 103, кн. 1, — 427.

Исидоръ, патріархъ Константинопольскій, 1050, 1126.

Исидоръ, инокъ, пришедшій въ Константинополь отъ насильства Александрійскаго патріарха Теофила; Златоустъ принялъ въ немъ участіе, а равно въ его товарищѣ, инокѣ Аммоніѣ, 619—620.

Исидоръ, митрополитъ, письмо его къ Холмскому намѣстнику (пергаменный оригиналъ этого письма былъ у Кривы), 223, универсалъ его, 223; тридцатый митрополитъ (по счету Кривы), Болгаринъ, 1437 года, 233—234. См. также столбцы, 946—947, 952—953, 955, 1007, 1029—1032, 1034, 1048, 1078, 1080, 1111, 1115.

Исидоръ Твердословъ, Ростовскій, юродивый, чудотворецъ, 852.

Исиринъ (Толст. Копринъ), посланіе къ нему отъ Кипріана, 528.

Исихій, влчч., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Исихій, пресвитеръ Іерусалимскій. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 328, 480 (похв. слово Өомѣ), 481, 536 (похв. слово).

I

Іаковъ, ветхозавѣтный патріархъ, 388, 392, 443, 531, 708, 821, 837, 1136, 1137, 1140, 1225, 1316, 1335.

Іаковъ, сынъ Зеведеевъ, апостолъ, 481, 745.

Іаковъ (Алфеевъ), „Малый“, апостолъ, 367, 412, 435, 446, 453, 456, 460, 463, 464, 465, 466, 481, 864, 1119, 1131, 1207, 1244.

Іаковъ, братъ Господень, апостолъ, первый Іерусалимскій епископъ. Литургію его пользовался Копыстенскій, 328, 344, 481, 482, 516, 536, 537, 574, 1068, 1157. Есть ссылки и у старца Артемія, 1327—1328.

Іаковъ, чудотворецъ, „иже на Желѣзномъ Борку“. Память 10 апрѣля, 852.

Іаковъ Боровицкій, чудотворецъ, 850.

Іаковъ, протопопъ Новгородскій (Литовскій), участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Іасонъ, апостолъ, ученикъ ап. Павла, 926.

Іафетъ, патріархъ, 1102, 1103.

Іафоръ, священникъ, тесть Моисея, 535, 1136.

Иовфай, судія народа Израильскаго, 1249, 1317.

Иезавель, жена царя Ахава, 822, 1088.

Иезекииль, пророкъ, 528, 808, 889, 1163, 1167, 1216, 1220.

Иезекія, царь Израильскій, 1137.

Иеремія, пророкъ, 354, 422, 814, 835, 889, 908, 1220, 1264.

Иеремія I, Константинопольскій патріархъ, 1042.

Иеремія, митрополитъ Ларисскій, в послѣдствіи патріархъ Константинопольскій, 66, 68, 127, 469—470, 1043—1047, 1052, 1053, 1057, 1070.

„Цензура“, книги къ Лютерапамъ, 563.

Тоже, гл. I, кн. 3,—563.

„Цензура“, гл. I, объ исхожденіи Св. Духа, 768, 912.

Иеронимъ, св., „божественный“, Стридонскій (по мѣсту рожденія).

Письмо его къ папѣ Дамасу, 298.

Твореніями его пользовался Копыстенскій, 328, 667, 719, 901.

Толк. псалма 103,—350, 383.

Толк. на Исаію пророка,—365.

Толк. на гл. 2 посл. къ Галат.—369.

Гл. 7. кн. 21 на Матѣ, толк. гл. 54 Исаіи прор.—382.

Кн. 1, гл. 27 противъ Ювиніана,—401.

Посланіе къ Евагрію, 508, 711.

Посл. 4,—толк. пс. 44,—510.

Посл. 13 къ Павлину о Григоріѣ Двоесловѣ, 528.

Кн. на Матѣ, гл. 14,—529.

Кн. 1 противъ Пелагія,—530.

Кн. 2 на Ювиніана, 815.

Иерофей, епископъ Аѳинскій, ученикъ апостола Павла, 1158.

Иерусалимляне, 1383.

Иерусалимскій соборъ, см. Апостольскій соборъ.

Исусъ Навинъ, вождь Израильскій, 824, 825.

Иоакимъ, патріархъ Антиохійскій, 68, 469—470.

Иоакимъ, митрополитъ Драмы, в послѣдствіи патріархъ Константинопольскій, 1052.

Иоанникій, св., „въ Сербіи, въ Македонскихъ краяхъ, въ монастыру Дѣвничъ зовемый, въ тѣлѣ цѣло лежитъ“, 845.

Иоанникій, митрополитъ Созопольскій, в послѣдствіи патріархъ Константинопольскій 1052.

Иоаннъ Предтеча и Креститель Господень, 372, 453, 652, 794, 845, 864, 966, 1212, 1250, 1257.

Иоаннъ Богословъ, апостолъ и евангелистъ сынъ Зеведеевъ, сынъ Громова (Воанергестъ), 350, 363, 367, 382, 383, 393, 435, 446, 453 — 454, 463, 465 — 466, 481, 745, 746, 815, 816, 828, 864, 984, 1218, 1272, 1277, 1295, 1350, 1365, 1367, 1395, 1403, 1415.

Иоаннъ, влмчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Иоаннъ Златоустъ, см. Златоустъ.

Иоаннъ Дамаскинъ, см. Дамаскинъ.

Иоаннъ Кантакузенъ, см. Кантакузень.

Иоаннъ Палеологъ, см. Палеологъ.

Иоаннъ Цимискій, см. Цимискій.

Иоаннъ Ватакъ, см. Камо.

Иоаннъ (Милостивый), Талая, патріархъ Александрійскій, 1176—1177.

Иоаннъ, патріархъ Антиохійскій, 772, 911, 1100.

Иоаннъ, патріархъ Іерусалимскій, 516, 562, 746, 912.

Иоаннъ Неокесарійскій, 403.

Иоаннъ, патріархъ Константинопольскій, жившій въ первой четверти VI-го вѣка 1179—1180.

Иоаннъ, Климакъ (Схоластикъ, Сипантъ), патріархъ Константинопольскій, скончался въ 580-мъ году, 255.

Иоаннъ, патріархъ Константинопольскій, жившій въ концѣ VI-го вѣка, современникъ Григорія Двоеслова, 562, 604.

Иоаннъ, патріархъ „новаго Юстиніанова града“, жившій въ послѣдней четверти седьмаго вѣка, современникъ шестаго вселенскаго собора, 547.

Иоаннъ Киѳилинъ, патріархъ Константинопольскій, въ походѣ XI вѣка, 1010.

Иоаннъ VIII, патріархъ Константинопольскій, первой четверти XII вѣка, 1012—1013.

Иоаннъ, патріархъ Константинопольскій,—его „Напоминальная епистолия о вѣрѣ къ папѣ Иннокентію III“, около 1200 года, 1166.

Иоаннъ, пресвитеръ и патріаршій намѣстникъ, совѣтникъ трехъ апостольскихъ столицъ: Александрійской, Антиохійской и Іерусалимской, 1167.

Иоаннъ Даниловичъ Калита, великій князь Московскій, 1025.

Иоаннъ Грозный, царь Русскій, 1110, 1382, 1432.

Иоаннъ, шестой (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1080 года,—228.

Иоаннъ, седьмой (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1090 года, 228, 1011.

- Иоаннъ, пятнадцатый (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1170 года, 229; письмо его къ папѣ Александру III, 229, 1014—1015.
 Иоаннъ, чудотворецъ, пострадавшій въ Бѣлгородѣ, 853.
 Иоаннъ, Устюжскій, юродивый, чудотворецъ, 853.
 Иоаннъ Новый, мученикъ, въ Сочавѣ, „во Влохахъ“, 843.
 Иоаннъ, мчк., „въ Греціи“, 843.
 Иоаннъ, „деспотъ“, сынъ „деспота“ Стефана, въ Крушедольскомъ монастырѣ, въ Сербіи, 844.
 Иоаннъ, архіепископъ Новгородскій, чудотворецъ, 849.
 Иоаннъ, архіепископъ Суздальскій, чудотворецъ, 850.
 Иоаннъ, епископъ Евхатскій, 1153—1154.
 Иоаннъ Оивандскій, 1258.
 Иоаннъ, архидіаконъ, соперникъ папы Сильвестра III, 935.
 Иоаннъ Стема, см. Стема Иоаннъ.
 Иоаннъ Китріосъ, см. Китріосъ.
 Иоаннъ (Савичъ), настоятель Берестейской Пятницкой церкви въ 1591 году. См. Савичъ.
 Иоаннъ, епископъ Сабинскій, выбранный въ папы подъ именемъ Сильвестра III, 935.
 Иоаннъ, діаконъ, посолъ отъ папы Агафона на шестомъ вселенскомъ соборѣ, 547, 902.
 Иоаннъ, монахъ и пресвитеръ, посолъ отъ папы Адриана на седьмомъ вселенскомъ соборѣ, 177, 549, 552.
 Иоаннъ, Тренепскій епископъ; письмо къ нему отъ Кирюларія и Акридана противъ Римской церкви, 247.
 Иоаннъ I, папа, 195, 698.
 Иоаннъ VIII, папа, 201, 550, 686, 687, 701, 728—730, 733, 738, 741, 743, 747—749, 751—754, 766—769, 781, 948, 987—988, 1005, 1099.
 Посл. 54,—348.
 Посл. 45, 75, 77,—441.
 Еписстола 78,—667, 752.
 Иоаннъ IX, папа, 1100.
 Иоаннъ XII, папа, 189, 669, 670.
 Ювиніанъ (sic), Римскій императоръ, 970. См. Примѣчанія.
 Ювъ многострадальный, ветхозавѣтный патріархъ, 806, 865, 1139, 1362.
 Ювъ, монахъ, „новый докторъ, учитель церкви восточной“, Грекъ, 911.
 Ювъ (въ великой схимѣ), Іезекіиль (въ малой), Иоаннъ (въ крещеніи), пустынножитель, „мужъ преподобный“, преставился въ 1621 году, въ Галицкой пушѣ, въ скитѣ „надъ рѣчкою Батершова прозываемою“, 856.
 Ювъ, митрополитъ. См. Борецкій.
 Юиль, пророкъ, 886.
 Юиль, Кутенпскій игумень. См. Троцевичъ или Труцевичъ.
 Юна, пророкъ, 1425.
 Юна, Рязанскій епископъ, 233; митрополитъ, 235, 853, 1031.
 Юна Глезна, тридцать четвертый (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1482 года, 236, 1037—1038.
 Юна, сперва архимандритъ Минскій, тридцать седьмой (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1516 года, 237, 266, 1039.
 Юна Протасовичъ, сорокъ первый (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1568 года, 238, 1042.
 Юна, архіепископъ Новгородскій, 850.
 Юна, архимандритъ Кіево-Печерской лавры, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.
 Юна, игумень монастыря св. Николая, въ Гольшанахъ, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.
 Юнадавъ, сынъ Рахавль, 1264; сыновья его, 1265.
 Юсафатъ, посолъ патріарха Константинопольскаго Нифона, привезъ письмо митрополиту Макарію, 236.
 Юсафъ, митрополитъ Адрианопольскій, впоследствии патріархъ Константинопольскій, 1050, 1053, 1126.
 Юсафъ, Бизюковскій архимандритъ. См. Драникъ.
 Юсафъ (Юсафатъ Кунцевичъ), епископъ Полоцкій, 1124.
 Юсифъ „Прекрасный“, сынъ патріарха Іакова, 214, 443, 478, 531, 822, 892, 932, 1136, 1163, 1335.
 Юсифъ, сынъ Матаѳи, отца Маккавеевъ, 1265.
 Юсифъ, нарицаемый Варсава, апостоль, 456, 1130. См. также Іуда апостоль.
 Юсифъ, обручникъ Пресвятой Дѣвы Маріи, 1157.
 Юсифъ Пѣснописецъ, житіе его въ „Прологѣ“, подъ 3 ноября, 742—743.
 Юсифъ, Константинопольскій патріархъ 233, 946, 1016, 1019, 1024, 1025, 1029—1030, 1123.
 Юсифъ, архимандритъ монастыря Конкарата, 652.

Иосифъ, архимандритъ. Его книга, гл. 10, — 848.

Иосифъ, двадцать первый (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, 1237 года, 230, 1019.

Иосифъ Солтанъ (Султанъ), сперва епископъ Смоленскій, тридцать шестой (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, 1497 года, 237. Письмо къ нему отъ патриарха Нифона относительно Флорентскаго собора, 222, 237, 241. Текстъ этого письма въ переводѣ съ Греческаго, 267—269, 266, 267. Копыстенскій о Солтанѣ, 1038, 1125 — 1126. См. также: 5, 7, 12. Текстъ постановленій Виленскаго собора 1509 года, бывшаго при Солтанѣ, помѣщенъ на столбцахъ 1—18.

Иосифъ, сперва Полоцкій епископъ, тридцать восьмой (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, 1526 года, 237, 266, 1042.

Иосифъ Вельяминъ-Рутскій, архіепископъ Кіевскій и Галицкій, письмо къ нему отъ папы (10 дек. 1615), 282—283. См. также 158, 1047—1048, 1124.

Иосифъ, Кутеевскій намѣстникъ. См. Сурта.

Иосифъ Волоколамскій, чудотворецъ, 849.

Иосифъ, архимандритъ Троицкій, изъ Слуцка, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.

Иосифъ, отецъ (въ Кіевѣ), современникъ А. Филипповича. См. Дунаевскій.

Иосія, царь Израильскій, 1135, 1137, 1220.

Иуда, апостолъ, 446, 463, 746. См. Иосифъ, нарицаемый Варсава, апостолъ.

Иуда Маккавей, „судія во Израилѣ“, 1287.

Иуда Искаріотъ, 34, 730, 1007, 1021, 1078—1079, 1084, 1115, 1130, 1237.

Иудеи (Иудино колено), 337, 534, 1206, 1226, 1247, 1249, 1279, 1316, 1368, 1395, 1419.

Іуліанія, княжна Ольшанская. Объ обрѣтеніи ея мощей, 847.

Іустіанъ, царь, см. Юстіанъ.

К

Кавалинь (Гноенменитый), см. Константинь VII Копронимъ.

Кавасиль, Николай, Θεσσαλονικский архіепископъ. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 329.

Кавасиль Ниль, архіепископъ Θεσσαλονικский (Солунскій). Трудami его пользовался Копыстенскій, 329, 505, 559, 562, 643, 647, 648, 795, 902, 911, 912, 933.

„О первенствѣ папномъ“, 505, 534, 645. Кавечинскій (Кавешинскій) Матеей, панъ, 1289, 1314.

Кавля, см. Антоній патриархъ.

Казановская, панъ, 142.

Казановскій, маршалокъ, 81, 134, 142.

Казиміръ II (Справедливый), король Польскій, 1026, 1027.

Казиміръ III (Великій), король Польскій, 944, 954, 961.

Казиміръ IV (Ягайловичъ), король Польскій и великій князь Литовскій, 236, 962 — 963, 991, 1033, 1034, 1035.

Каинъ, сынъ Адама, 103, 821, 1102, 1317, 1395.

Каифашъ—см. Каіафа.

Каіафа, первосвященникъ, 95.

Каликестъ III, папа, 234.

Калисть, патриархъ Константина-града. Трудami его пользовался Копыстенскій, 328, 911, 1029.

„Сказаніе на Преображеніе“, 446.

Кало Іоаннь Ватакъ, Византійскій императоръ, 1016.

Кальвинисты, 872, 901.

Кальвинъ, 997.

Каматиръ, Іоаннь, патриархъ Константинопольскій, 1016.

Кандидіанъ, сенаторъ Византійскаго императора Θεодосія Младшаго, посолъ на Ефесскомъ соборѣ, 272.

Кандидъ, влчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Кантакузенъ, Иванъ, Византійскій императоръ, 231, 911.

Каппадокіяне, 443.

Карловы еретики, 723, 1099.

Карль Великій, король Франковъ, цесарь Римскій, 503, 625, 761, 762, 765, 823, 1019, 1105.

Карль Константинопольцъ, 900.

Карлюсъ, см. Карль Великій.

Карповичъ, Леонтій, архимандритъ Виленскій, 89, 913.

Картаганскій, см. Кареагенскій.

Картусіанъ (вѣроятно, какій нибудь Шартрскій монахъ), писавшій о папѣ Іоаннѣ, 938.

Карходонскій, см. Кареагенскій.

Кареагенскій помѣстный соборъ, 177. Постановленіями его пользовался Копыстенскій, 330, 510, 552—554, 571, 575, 580—583, 586 — 588, 590, 591, 597, 598, 609, 615, 625, 713, 1171.

Правил. 23, 28, 125, 138,—182, 183.

Канонъ 110,—643.

Кан. 31, 58 и 126,—686.

Послание отъ собора къ папѣ Келестину, 686.

Канонъ 54,—1120.

де-Кастра, Альфонсусъ, написавшій въ одномъ изъ своихъ сочиненій: „вшеякій чловѣкъ блудити въ вѣри святой можетъ, и самый папезъ“, 132.

Кассіанъ. Его „Коляціей“ пользовался Копыстенскій, 328, 820, 861.

Кн. 3 „О воплощеніи“, 527.

Кассіодоръ (Marcus Aurelius Cassiodorus). Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 328.

Кн. 10, гл. 13,—621.

Кн. 4, гл. 36,—634.

Касьянъ, „превротникъ“, „злодій“, „блуд-перца“. См. Саковичъ.

Кедринъ, Греческій историкъ.

Житіе патріарха Игнатія, 197, 201, 208, 225.

Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 328, 641, 742, 747.

Келестинъ I, папа, 174, 176; письмо къ нему отъ Кареагенскаго собора, 183. Упомянуется на столбцахъ 502, 540—543, 571, 584, 586, 588, 590, 591, 597, 644, 655—656, 658.

Келестинъ, „который, отвергшись въ Христа вѣры и бѣсомъ себе отдавши, за справою волхвовъ папезскую столицу одержать“. Свѣдѣнія о немъ у Нила Кавасилы, Солунскаго архіепископа, 933.

Келестинъ, еретикъ, 1313.

Керулларій, Михаилъ, патріархъ Константинопольскій, 203—205, 295. Письмо его къ Антиохійскому патріарху Петру, 205; отвѣтъ ему отъ Петра, 206—207; о перепискѣ его съ Петромъ, 247—253; текстъ письма Петра къ нему (изъ книгъ Виленскаго Св. Духовскаго братства), 253—266. Письмо его противъ Римской церкви къ Трененскому епископу Іоанну, 247; часть его письма къ Петру (изъ Баронія), 250—252. Сочиненіе его „О преждосвященныхъ“, 912. См. также на столбцахъ: 562, 665, 701, 733—734, 756, 771—774, 788—790, 792—795, 894, 911, 912, 1009, 1014, 1086—1093, 1095, 1097, 1000, 1108.

Кипріанъ, священномученикъ, „божественный“, епископъ Кареагенскій. Копыстенскій называетъ его „Латынникомъ“ и пользовался его твореніями, 328, 551.

Трактатъ 3, „о едности церкви“, — 358, 401, 405.

Посл. 67,—421, 423.

Кн. „о едности церкви“,—440.

Посл. 67 къ папѣ Стефану,—492.

Посл. 10, кн. 2,—посл. 9, кн. 4,—510.

Посл. 6, кн. 5,—514.

Посл. къ Исирину (Голст. Коприну), — 528.

Посл. 55 къ Корнилію, епископу Римскому, 587.

„Слово о простотѣ“, 719.

Кипріанъ, Грекъ, святой отецъ, чудотворецъ. Кривза увѣряетъ, что онъ далъ взятку Византійскому императору и назначенъ на Кіевскую митрополию при жизни митрополита Алексія, 231. Двадцать седьмой (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1378 года, написалъ житіе Петра митрополита, 232. Копыстенскій говоритъ о немъ на столбцахъ 849, 853, 1027—1028.

Кипріанъ, епископъ Корсунскій, посланный Николаемъ Хрисоверхомъ „до насъ Русъ“, 555.

Кипріотъ, см. Георгій.

Кирилловскіе старцы, съ которыми старецъ Артемій посылалъ книгу къ царю Ивану Грозному, 1386.

Кириллъ, влчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 333, 336.

Кириллъ, Славянскій апостолъ, Грекъ, Философъ, въ мірѣ Константины, 200, 225—226, 772, 986—990, 995, 996, 998—1000, 1004, 1005.

Кириллъ, патріархъ Александрійскій, заступившій мѣсто папы Келестина на третьемъ вселенскомъ соборѣ въ Ефесѣ, 176, 254. Твореніями его пользовался Копыстенскій, 320, 328, 341, 343, 350, 500, 501, 539, 540—543, 584, 585, 655—658, 746, 819, 830, 901, 907, 939, 1070, 1081, 1137, 1155—1156, 1164, 1167.

Слово противъ Несторія, 174.

Кн. 3 на гл. 33 Исаіи, 341, 350.

Диалоги съ Ерміемъ, кн. 4,—344.

Кн. 4, сл. 2 на Исаію,—366, 373.

Кн. 2 на гл. 12 Исаіи,—393.

На Іоан. еванг., 21, кн. 12, гл. 64, — 406—407, 428, 429, 440, 529.

Гл. 3 кн. 20 „Сокровищъ“,—494.

Гл. 55 кн. 12,—509.

„Аполитикъ Кирилловъ“, т. 2, „Реяція синода до царей“, 542.

Толкованіе на гл. 13 пророч. Захаріи,— 819.

Кириллъ, Іерусалимскій патріархъ, 320, 397, 414, 660, 709, 694, 901, 907, 1081, 1157—1158, 1166.

Кн. 6,—441.

Пользовался его творениями, кроме Копыстенскаго, и Кревза:

Катихизисъ, 17,—166.
Толков. на Іоанна, 301.

Кирилль, Александрійскій архимандритъ. См. Лукарий.

Кирилль, Константинопольскій патриархъ. Отзвѣ Саковича о его катихизисѣ и о побѣдѣ къ нему Мелетія Смотрицкаго, 48. Отношенія его къ Неофиту и Тимоѳею, 217, 937.

Кирилль (послѣ Матвѣя), девятнадцатый, по счету Кревзы, Русскій митрополитъ, 1225 года, 230. По словамъ Копыстенскаго, около 1228 года, 1018.

Кирилль, сперва клирикъ, а потомъ, въ 1230 году двадцатый (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, 230. По словамъ Копыстенскаго, около 1251 года, 1018.

Кирилль, двадцать второй (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, 1250 года, 230. По словамъ Копыстенскаго около 1274 года, 1019. Получилъ отъ Болгарскаго деспота Ивана Драгослава книгу „Правиль“ на Славянскомъ языкѣ, въ 1270 году, 180, 578.

Кирилль (Печерскій), 848.

Кирилль, игуменъ Бѣлозерскій, чудотворецъ, 854.

Кирилль, епископъ Туровскій, Св., 852.

Кирилль, епископъ Луцкій. См. Терлецкій.

Кирилль, епископъ Луцкій и Острожскій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.

Кирилль, „пречестный отецъ“. Упоминается въ писемѣ „побожнаго челоуѣка“ Мпхалла къ Аѳанасію Филипповичу, 145.

Кирионъ, влмчн. Упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Киръ, патриархъ Александрійскій, 659, 698.

Киръ, патриархъ Константинопольскій, 187, 612, 613.

Кисель, Меѳодій, папъ, 89.

Китріосъ, Іоаннъ, епископъ Цитрескій (κίτρος), „новый докторъ, то есть учитель Церкви Восточной“, 912.

Кифа, 832.

Кіевскій соборъ 1640 года, по разсказу Саковича, 21—48. На столбѣ 276-мъ указывается на 1593 годъ; но въ этомъ году былъ соборъ въ Брестѣ.

Кіевское братство, уставъ его прочитанъ на соборѣ 1640 года, 38.

Клавдій, влмчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Клавдій, священникъ. Упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 335.

Клавдій, слуга Евтихія. Упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Клеменсъ, см. Климентъ.

Клетъ, см. Анаклетъ, Климъ, Клитъ.

Клецкій, „ксіонже“, см. Радивилъ, князь.

Климакъ, см. Іоаннъ.

Климентій (Климентъ), отецъ, вмѣсто котораго папъ Евстафій просилъ Аѳанасія Филипповича, 63. См. Несвѣдцкій.

Климентъ, Александрійскій патриархъ, 452 (6-я книга его „Очерковъ“), 1167.

Климентъ, тринадцатый, по счету Кревзы, Русскій митрополитъ, 1146 года, 229. Копыстенскій называетъ его Климентіемъ, 1013—1014.

Климентъ I, папа Римскій, святой, его мощи св. Кирилль приносятъ въ Римъ, 226, 998.

Посл. къ Іакову брату Господню, 481.

Посл. 1-е, — 509.

Гл. остатняя кн. 8 „Постановл.“, — 510.

„Конституціи апостольскія“, кн. 7, гл. 47, — 497.

См. также 497, 498, 501, 703, 901, 917, 1081, 1085.

Климентъ II, папа, 933, 935, 936.

Климентъ V, папа, 503.

Климентъ VIII, папа, его Bulla unionis, 129, 279—280, 1101, 1116.

Климъ, епископъ Римскій, 497.

Клитъ, епископъ Римскій, см. Климъ.

Кляръ см. Донатъ Кляръ.

Ковачъ, см. Александръ.

Козаки Запорожскіе, см. Запорожскіе козаки.

Козьма, св., епископъ Маѳомскій, 1158.

Козьма, патриархъ Константинопольскій, 1013.

Козьма, протопопъ Слонимскій, принимавшій участіе въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Козьма (иначе—Андрей), товарищъ Артемія старца, еретикъ, 1315.

Коломанъ, государь, 1018.

Колоніевскій (Кѣльнскій) епископъ, 750.

Коментарій, игуменъ Межигорскій. Наставленіе, данное имъ Аѳанасію Филипповичу, 84—85.

Комесовъ, Тускуланскій домъ, сторонникъ папы Бенедикта IX, 935.

Комненъ, см. Алексій Комненъ.

Комненъ, см. Еммануилъ Комненъ.

Комненъ, см. Ісаакъ Комненъ.

Конрадъ, аббатъ Успергенскій (Conradus Urspergensis, von Lichtenau), рѣзко осуждаетъ панство въ своей „Хроникѣ“, 875.

Константинопольскій второй вселенскій (381 года) соборъ, 176, 539, 659, 689 — 691, 693—696, 703, 705, 1096, 1133, 1164, 1180.

Канонъ 2,—684.

Канонъ 3,—324, 673, 697, 1162.

Генеральная епископія, 1165.

Константинопольскій пятый вселенскій (553 года) соборъ, 176 — 177, 545, 694, 695, 697, 701, 703, 1133.

Константинопольскій шестой вселенскій, иначе—Трульскій, „пято-шестой“ (691 года) соборъ, 132, 177, 194, 195, 547, 551, 553, 576, 636, 638, 659, 663, 689, 695, 697, 701 — 703, 705, 902, 1133, 1172.

О попѣхъ, пеннущихъ женъ, — 11.

Каноны 13, 55,—646.

1-й канонъ,—659, 663.

Канонъ 36-й,—678, 688, 1162, 1164, 1165.

Кан. 17,—686.

Канонъ 19,—909.

Канонъ 11,—1064.

Канонъ 20,—1120.

Канонъ 39,—1160.

Канонъ 95,—1162.

Константинопольскій помѣстный соборъ (послѣ 842 года), собранный царицею Теодорою, женою Теофила Иконоборца (829 — 842), 846.

Константинопольскій помѣстный соборъ въ храмѣ св. Апостоловъ (861 года), 741.

Канонъ 1-й,—729

Константинопольскій помѣстный соборъ въ церкви св. Софіи (879 года), 550.

Канонъ 1,—686—687.

Констансъ I (Константъ), императоръ Римскій, 182, 576, 632, 633.

Констансъ II, Византійскій императоръ, 325, 612, 616—618.

Константинъ I-й Великій, святой, императоръ, 115, 131, 271, 323—326 (его „привилей“), 599, 617, 629, 630, 674, 690, 762, 763, 811, 823, 926, 968, 969, 978, 1104, 1130, 1132, 1169, 1180, 1296.

Константинъ II, сынъ царя Константина, Римскій императоръ, 325.

Константинъ VI Погопатъ, царь Византійскій, 548, 702, 763.

Константинъ VII Копронимъ, также Кавалинъ (Гносименитъ), еретикъ, „образоборца“, Византійскій императоръ, 198, 565, 566, 741, 1291.

Константинъ VIII, Порфирогенетъ (Багрянорусская Историческая Библиотека.

родный), Византійскій императоръ, 652—653, 764, 972, 993.

Константинъ X Порфирогенетъ (Багрянородный), Византійскій императоръ. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 328.

Константинъ XII, Византійскій императоръ, 770, 975, 976, 1000, 1001, 1107.

Константинъ XIII Мономахъ, Византійскій императоръ, 248, 665, 773 — 774, 1009 1108.

Константинъ, сакелларій патріарха Киррарія, 252.

Константинъ, архидіаконъ Константинопольской апостольской церкви, 1165.

Константинъ, просвѣтителъ Славянъ, см. Кириллъ.

Константинъ Арменопуль III, см. Арменопуль.

Константинъ, шестнадцатый, по счету Кривзы, Русскій митрополитъ, 1176 года, 229, 1015.

Константинъ, св., князь, чудотворецъ, 853.

Константинъ, сынъ св. князя Теодора Смоленскаго, чудотворецъ, 849, 852.

Константинъ Ярославскій, князь, чудотворецъ, 854.

Констанцій, см. Констанцій.

Константъ, см. Констансъ.

Констанцій (Константій), Византійскій императоръ, сынъ Константина Великаго, аріанистъ, 182, 325, 617, 632—634 857, 880, 1296.

Констанцскій соборъ, къ нему обращались, по словамъ Кривзы, Григорій Памвлакъ и Терновскій патріархъ Евѣмій, 233.

Копистенскій, Захаріа, архимандритъ Кіевонечерскій, 313, 323. Авторъ „Палинодіи“, 313—1200.

Копистенскій, Михаилъ, епископъ Перемышльскій, 1063, 1066, 1134.

Копронимъ, см. Константинъ VII.

Коптъ, Василій, каштелянъ Новгородскій, 51.

Кораріушъ, см. Ангелъ.

Корей, сынъ Иссаара, 1210.

Корессій, см. Георгій.

Коринѣяне, 443, 1293, 1300.

Корнелиусъ, историкъ, 1104.

Корнилій, св., 853.

Костомаровъ, Николай Ивановичъ. Объ изданной имъ грамотѣ, 69.

Коссовъ, см. Сильвестръ Коссовъ.

Кояловичъ, см. Вуекъ.

Кояловичъ, Михаилъ Осиповичъ. Bulla unionis, 280. Рѣчь Ивана-Щастнаго Гербуртѣ, 956—964.

Краковскій панъ, см. Острожскій.

Кранціусъ, историкъ, 1104.
Краскевичъ, Сильвестръ, игумень Циперскій, 86.

Кревза (Креуза), Левъ (Ржевускій), Виленскій униатскій архимандритъ, впоследствии Смоленскій и Черниговскій архіепископъ, авторъ „Обороны уни“, 157—312. Въ сочиненіи Копыстенскаго: 438, 467, 483, 504, 577, 589, 592, 593, 602, 612, 616, 629, 642, 648, 683, 691, 692, 695, 703, 710, 712, 720, 771, 773, 779, 817, 825, 892, 914, 924, 932, 986, 997, 1001, 1008, 1011, 1031, 1038, 1080, 1095, 1096, 1127, 1169, 1173.

Криспінъ (Криспъ), упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 333—336.

Криспъ, см. Криспінъ.

Критенчикъ (Критянинъ), Петръ, см. Александръ V, папа.

Критоупъ, Феодоръ, митрополитъ Ираклийскій, 1156.

Кромеръ, Мартинъ, епископъ Варминскій, историкъ. Труды его пользовался Копыстенскій, 328, 329, 934, 935, 988, 1109.

Хроника, книга 181—641.

Кн. 21,—937, 944, 954, 1121.

Кн. 22,—944, 945, 954.

Кн. 3, о вѣрахъ, — 976, 977, 989, 999, 1006.

Кн. 1, —986, 1109.

Кн. 11,—934.

Кн. 16 „Хроники Польскаго королевства“, 935.

Кн. 15,—990, 1028.

Кн. 5,—1014.

Кн. 7, 1017—1018.

Кн. 12,—1027.

Кн. 20,—1029.

Кропивницкій, Михаилъ, панъ, „мужъ намяти годный“, оплакиваемый Филипповичемъ, 89.

Крузій, Мартинъ, Нѣмецкій ученый, вызванный патриархомъ Іеремією въ Константинополь, авторъ „Турко-Греція“. Этимъ сочиненіемъ пользовался Копыстенскій, 293, 329, 472, 474, 885, 894, 912, 1036, 1040, 1041, 1043, 1126.

Крупецкій, Шишка, Перемышльскій бискупъ, извѣстный „насилникъ“, о которомъ и Гербуртъ упоминаетъ, 928, 959, 962, 1124.

Крупка, Иванъ, „писарь“ Дубойскій „про-вентовый“, подписался на жалобномъ прошеніи, составленномъ Аванасіемъ Филипповичемъ, 87.

Крупская, инокиня. Ей было объявлено чудеснымъ образомъ о нетлѣнности мощей Іуліаніи Ольшанской, 847.

Крышковскій (Кришкевскій), Лаврентій, 1289, 1314.

Ксанеопулъ, см. Никифоръ Калистъ Ксанеопулъ.

Ксанеъ, влчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Ксерксъ, царь, 1140.

Кицилинъ, см. Георгій.

Кицилинъ, см. Іоаннъ.

Куманы, язычники, 210.

Кунцевичъ, см. Іосифъ.

Курупалата, Теофанъ, Греческій историкъ

Житіе патриарха Ігнатія, 197, 201.

Листъ 178, кн. 2,—1178.

Листъ 181, кн. 2,—1179.

Сочиненіями его пользовался Копыстенскій,—328, 641, 972, 987, 1105.

Курупатъ, староста Холмскій, 963.

Куча, см. Илія.

Куча, архимандритъ. Чудо при немъ въ Кіевскихъ пещерахъ, 855.

Л

Лаврентій, котораго, вмѣстѣ съ Симмахомъ, Феодорикъ Аріанинъ „судилъ о панепство“ въ 498 году, 669.

Лазарь, исповѣдникъ (жилъ въ VIII вѣкѣ). посольство его въ Римъ, 560.

Лазарь, праведникъ, 806.

Лазарь, пищій, 1364, 1377.

Лазарь, князь Сербскій, 844.

Лаодикійскій помѣстный соборъ, 330, 539.

Ласоникъ, Халкокондиле, см. Халкондилъ.

Ласкарій см. Феодоръ.

Латинники, 507—1117, passim.

Левъ I, святой, папа Римскій, 176, 523, 543, 544, 547, 556, 557, 561, 610—612, 641, 662, 663, 669, 694—696, 709, 717, 913, 1081, 1085.

Послап. его къ Конст. патр. Флавіану, 186.
Слово 1 на рожд. ап. Петра и Павла, 442.

Еписстола 49,—543.

Посланіе 88,—557.

Посланія 56 и 57,—628, 641.

Левъ II, папа, посл. 1, т. 2, къ Константину Погонату,—548, 1098.

Левъ III, папа, 179, 498, 502, 503, 625, 723, 735, 736, 759, 761—766, 774, 781, 817, 998, 1105, 1116, 1118. Письмо Феодора Студита къ Льву III, 174.

Левъ VI, папа Римскій, 563, 749, 766.

Левъ IX, папа, 204, 734, 789, 791.

Левъ X, папа Римскій, 473, 1040.
 Левъ III, Исаврянинъ, Византійскій императоръ, 763, 1291.
 Левъ IV, Византійскій императоръ, 652.
 Левъ V, Армянинъ, Византійскій императоръ, 726.
 Левъ VI, Философъ, сынъ царя Василія Македонянина, Византійскій императоръ. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 329, 603, 628, 640, 740, 755, 1074, 1099, 1162.
 Левъ, патриархъ, см. Стилистъ.
 Левъ, князь Русскій, 962.
 Левъ Акриданъ, Болгарскій архіепископъ, также Ахридонскій, 247. Письмо его противъ Римской церкви къ Иоанну, Трененскому епископу, 247, 252, 911.
 Лентуль, „дегманъ“ Римскій, 1103.
 Леонтій, патриархъ Константинопольскій, 1015.
 Леонтій, второй, по счету Кривы, Русскій митрополитъ, около 1020 года, 227, 1008.
 Леонтій, епископъ Ростовскій, чудотворецъ, 853.
 Леонтій, чудотворецъ, „въ Волошехъ въ Радовцахъ“, 843.
 Леонтій, игуменъ обители св. Саввы Римскаго, 605.
 Леонтій, влмчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
 Леонтій, диаконъ, состоявшій при Афанасіѣ Филипповичѣ, 92, 93.
 Леонтій, Дубойскій игуменъ. См. Шницкѣ.
 Леонтій, Виленскій архимандритъ. См. Карповичъ.
 Леонъ, см. Левъ.
 Либеритусъ, писатель, ссылка на гл. 18-ю его сочиненія, 1178.
 Либерій, святой (папа), 132, 556, 738, 926.
 Ливерій, см. Либерій.
 Ликаоняне, пища, ими употребляемая, 256.
 Линенчикъ, Петръ, см. Бенедиктъ XIII.
 Линъ, первый епископъ послѣ апостола Петра, 178, 497, 1168.
 Липсій (Юстъ), философъ, 106.
 Липсиушъ, см. Липсій.
 Лиранушъ, докторъ Римскій, 1167.
 Лисимахъ, влмчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
 Литовцы, Литва, 146, 848, 1028, 1043, 1069.
 Лонгобарды, 553, 823, 880, 926.
 Лотъ Справедливый (праведный), 116.
 Луба, самозванецъ, передача его Литовскимъ правительствомъ Московскому. Фи-

липповичъ одобряетъ этотъ поступокъ короля, 118.

Лугдунскій (Лионскій) соборъ, созданный папою Григоріемъ X въ 1274, по просьбѣ Михаила Палеолога, 220, 953.

Лука, евангелистъ, 339, 345, 364, 421, 434, 455, 896, 969, 978, 1130, 1162, 1419.

Лука, столпникъ, 851.

Лука, патриархъ Константинопольскій, 1014.

Лукарий, Кириллъ, архимандритъ Александрийскій, 1044.

Лукіанъ, протопопъ Марковскій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Лукій, епископъ Александрийскій, 628.

Лукій, епископъ, посолъ папскій, 544.

Лутаній, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 335.

Львовское братство напечатало книгу Златоуста „О священствѣ“, 171. См. также о Львовскомъ Успенскомъ братствѣ, 32, 64, 66, 70.

Людунскій, см. Лугдунскій.

Людвигъ, цесарь западный, 663, 669.

Людвигъ, король Угорскій, 992.

Людвигъ, Лопшъ, король Польскій, 961.

Людмила, королева Чешская, мученица, 989—990.

Люттибрандъ, епископъ Кремонскій, 642, 893.

Лютеране (Люторы), 99, 872, 901, 937, 938, 940, 943, 1227, 1266, 1273, 1279, 1313, 1427, 1429.

Лютерская ересь, 913, 1273, 1310, 1329.

Лютеръ, 473, 997, 1227, 1310.

Лютерскіе учителя, 1201, 1250.

Люцентій, папскій легатъ, 695.

Люциперъ, архангелъ, 137—138.

Люциферъ, епископъ Сардинійскій, 627, 1175—1176.

Лядскій съѣздъ, см. Флоренскій съѣздъ.

Лятосъ, Янъ, математикъ, философъ астрологъ, 1136.

Ляхи, 825, 848, 945, 955, 956, 979, 986, 988, 995—997, 1013—1014, 1018, 1026, 1027, 1109, 1124, 1134, 1142, 1143. См. Поляки.

М

Маврикій (Mauritius Tiberius), царь Константинопольскій, 868.

Магогъ, 867. См. Гогъ.

Магометане, 973, 978.

Магометъ, пророкъ, 817.
 Магометъ, Турецкій султанъ, 471, 1049 — 1051. Его добрыя отношенія къ патріархамъ Максиму (Мануилу) и Геннадію Схолярію.
 Маіоринъ, епископъ Кареагенскій, 598.
 Макарій, патріархъ Антиохійскій, 659, 1172.
 Макарій Египетскій, 1159.
 Макарій, патріархъ Іерусалимскій, 176, 538.
 Макарій, сперва архимандритъ Виленскій Троицкій, тридцать пятый (по счету Кресты) Русскій митрополитъ, 1490 года, 236 — 237. Подписался подъ письмомъ къ папѣ Сиксту IV, 236. Письмо къ нему отъ патріарха Нифона, 236. Погребенъ въ Кіевской Софійской церкви, 237. Копыстенскій о немъ, 847, 1038—1039.
 Макарій, сперва при дворѣ королевы Елены, тридцать девятый (по счету Кресты) Русскій митрополитъ, 1538 года, 237, 266. Копыстенскій о немъ, 1042.
 Макарій Желтоводскій, чудотворецъ, 854.
 Макарій Калязинскій, чудотворецъ, 852, 853.
 Макарій, архіепископъ Литовскій и Виленскій, авторъ „Исторіи Русской Церкви“, 270, 1011.
 Макарій, отецъ, см. Токаревскій.
 Македоніева ересь, 495, 496.
 Македоній, епископъ Константинопольскій, еретикъ, духоворецъ, 132, 628, 1313.
 Македоняне, 443, 1142.
 Маккавее—братья, мученики, 822, 845.
 Максимъ, упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 335.
 Максимъ, патріархъ Александрійскій, 635.
 Максимъ, патріархъ Антиохійскій, 176, 544, 694.
 Максимъ (прежде назывался Мануилъ), сперва великій епископъ, потомъ патріархъ Константинопольскій, 469, 471, 472, 1016, 1037, 1051, 1052.
 Максимъ Исповѣдникъ, житіе его, 187, 442, 612, 659, 1081, 1354.
 Максимъ, епископъ Кіевскій. См. Маргуній.
 Максимъ Планудій, см. Плянудецъ.
 Максимъ Грекъ, двадцать третій (по счету Кресты) Русскій митрополитъ, 1283 года, 230, 240. Копыстенскій о немъ, 1025.
 Максимъ, архіепископъ, сынъ Сербскаго деспота Стефана, чудотворецъ, 844.
 Максимъ Московскій, юродивый, чудотворецъ, 850.

Максимъ, монахъ, скончавшійся въ Москвѣ, 912.
 Малахія, пророкъ, 1279.
 Малхъ, у котораго ап. Петръ „ухо утылъ“, 529.
 Мамма, Григорій, патріархъ Константинопольскій, 1049, 1126, 1127.
 Мамоничи, Козма и Лука, „друкарі“. „Есть той „Диалогъ“ въ Вильнѣ року 1585, чрезъ Козму и Лукана Мамоничи выдрукованный и славной памяти Евстафіеву Воловичову, канцлерову Литовскому приписанный“, 327, 950.
 Мамоничъ, Левъ, содержатель печати въ Вильнѣ, напечаталъ Польскимъ шрифтомъ книгу Кресты „Оборону Уніи“, 158.
 Манассія, царь Іудейскій, 835.
 Манихейчики (Манихеи), еретики, 253, 1292, 1323, 1358.
 Мансурій, мчк., Аравянинъ изъ Іерусалима, 843.
 Мануилъ, патріархъ Константинопольскій. см. Максимъ.
 Мануилъ, „великій епископъ“. См. Максимъ, патріархъ Константинопольскій.
 Мануилъ Калѣка, 795.
 Маргвардъ, „хронологъ“, 329, 900.
 Маргуній, Максимъ, епископъ Кіевскій, 742, 912.
 Мардарій, св., мученикъ, 845.
 Маринъ, епископъ Ареліенскій, 599.
 Маріанусъ, монахъ, писавшій о папистахъ Іоаннѣ, 938.
 Марія, супруга царя Константина (сына Льва IV), 652.
 Маркевичъ, историкъ. Письмо кн. Острожскаго въ его „Исторіи Малороссіи“, 274.
 Маркеллъ, „балвохвалецъ“, 132, 506.
 Маркелъ, иподіаконъ, 586.
 Маркіанъ, Греческій царь, 544, 669, 1133.
 Маркіанъ, „посланецъ“ Юстиніана царя, 605.
 Маркуній, см. Маргуній.
 Маркъ, евангелистъ, 422, 522, 746, 897, 1163.
 Маркъ, упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 333, 335.
 Маркъ, патріархъ Александрійскій, 1155.
 Маркъ, Ефесскій митрополитъ, 234, 329, 733, 755, 795, 912, 948—950, 1050, 1123. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій.
 „Вызпане вѣры — до всѣхъ христіанъ“, 912, 948.
 „Главизны силлогическія противъ Латинниковъ“, 912.

„Диалогъ Гречина съ Латинникомъ“, 912.
 „О посвященіи евхаристіи“, 912.
Маркъ Ксилокаравистъ, патриархъ Константинопольскій, 1050, 1126.
Маркъ, архимандритъ Римскій, 605.
Маркъ, „нѣкій обавникъ“, 1312.
Маркъ-Антоній de-Dominis, архіепископъ Спалетанскій (Силѣтскій). Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 546, 668, 938, 1166, 1176.
Мартинусъ, мнихъ, писавшій о написаніи Іоаннѣ (въ „Цвѣтахъ“, 35), 938.
Мартинъ I святый, папа, житіе его въ „Соборникахъ“, 187, 501, 557, 612, 659—660, 698, 709, 763, 1081.
 Посл. 12-е къ Солунскимъ архіепископамъ, 558.
Мартинъ III, папа, 942.
Мартинъ (Кромѣрь), епископъ Варминскій. См. Кромѣрь.
Мартинъ Крузій, см. Крузій.
Мартинъ Полякъ, архіепископъ Гнѣзненскій, писавшій, между прочимъ, о написаніи Іоаннѣ, 938.
Марцеллинъ, папа, 662.
Марса, сестра Лазаря, 1256.
Масальскій, воевода Берестейскій, отдавшій Аванасія Филипповича на убіеніе, 151.
Матернъ, епископъ Агриппинскій, 599.
Матвей, апостолъ, 455—456, 463, 1130, 1131.
Матвей, апостолъ и евангелистъ, 382, 383, 679, 746, 1168.
Матвей (Властаръ), „правилникъ“, „канониста“. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 329, 539.
 Ч. 1-я описаніе соборовъ,—537.
 Ч. 5-я описаніе соборовъ, 540.
 Ч. 1-я кн. канон.—545, 547, 548.
 Ч. 1-я кн. канон. о соборѣ, 549.
 Сост. 4, гл. 9,—581.
 Сост. 80, гл. 8,—604.
 Сост. 4, гл. 9,—607.
 „Правила составныя“, 539, 544, 547, 548, 550, 552.
 Сост. 4, гл. 9, „О прѣйшихъ за свои согрѣшенія епископъ“,—576.
 „Правила“, 663.
 Составъ 5, гл. 11,—673, 677, 1073, 1074.
Матвей, патриархъ Константинопольскій, 1070.
Матвей, восемнадцатый (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, около 1200 года, 229, 1015, 1018.
Матвей, епископъ, прѣзжавшій изъ Царегорода за митрополитомъ Пименомъ, 1028.
Матвей, протопопъ Виленскій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Мачускій (Мачужскій), Андрей, издатель сочиненій Гербурта, 326, 901.
Мелетіане, сторонники патриарха Мелетія, 1175.
Мелетій, влчч., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 332, 335—336.
Мелетій (Пигасть, Пига), патриархъ Александрійскій. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 329, 842, 912, 950, 1036, 1044, 1070.
 „Епистолиа—часть о календарѣ“, 842.
Мелетій, патриархъ Антиохійскій, 176, 298, 502, 539, 554, 627, 694, 1156, 1174—1176.
Мелетій Смотрицкій, см. Смотрицкій (Мелетій).
Мелетій, владыка Владимірскій. См. Хребтовичъ.
Мелетіонъ, влчч., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
Мелхиседекъ, библейскій священникъ, 337, 338.
Мелхиадъ, папа Римскій, 599—600.
Мемнонъ, митрополитъ Ефесскій, 540, 541.
Меркурій Смоленскій, страстотерпецъ, чудотворецъ, 850.
Меркурій, мчч., монахъ въ Никей, 843.
Меркурій (Меркуріусъ, Меркуріупъ), языческій богъ, 99, 109.
Мессія, 125, 967, 1068.
Мехметъ (Махметъ), см. Магометъ, султанъ.
Мечиславъ, князь Польскій, 125, 1017. См. Мѣшко.
Меоодій, Славянскій апостолъ, 200, 225—226, 986—989, 995—996, 999, 1105.
Меоодій, Константинопольскій патриархъ, 197, 721, 722, 726, 743, 756.
Меоодій, епископъ Патарскій, 329, 867, 868.
Мина, Константинопольскій патриархъ, 188, 255, 545, 546, 635—639, 663, 1094.
Мисаилъ, тридцать второй (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1474 года, 235; былъ сперва Смоленскимъ епископомъ, 235; подписался подъ письмомъ къ папѣ Сиксту IV (письмо это напечатано, замѣчаетъ Кривза) 235. Копыстенскій о немъ, 1036.
Митридатъ Евпаторъ, царь Понтійскій, 1103.
Митрофанъ, первый Константинопольскій патриархъ, 188, 629—632, 637, 951, 1012, 1151.
Митрофанъ митрополитъ Кессарійскій, 1053.
Митрофанъ, архіепископъ Смирнскій, 912.
Митяй, см. Михаилъ (Митяй).

Михаилъ, архангелъ, архистратигъ, 137, 451, 453, 1115, 1214.

Михаилъ Клопскій, Новгородскій чудотворецъ, 851.

Михаилъ, св., сынъ князя Константина, чудотворецъ, 853.

Михаилъ, Черниговскій, князь, св., чудотворецъ, 849.

Михаилъ Ярославовичъ Тверскій, князь, чудотворецъ, 850.

Михаилъ (Федоровичъ), царь Московскій, 49—50, 59.

Михаилъ III, Византийскій императоръ, 197, 201, 225, 558, 728, 742, 750, 846, 986, 987.

Михаилъ VIII, Палеологъ, см. Палеологъ.

Михаилъ, см. Керуларій.

Михаилъ, патриархъ, см. Оксентъ.

Михаилъ Сингелъ, пресвитеръ, синкеллъ, а потомъ протосинкеллъ Иерусалимскій. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 329, 625, 665, 723, 765, 911, 1005.

Михаилъ, игнокъ монастыря Студійскаго, прїѣзжавшій въ Кіевъ съ митрополитомъ Георгіемъ, 1010.

Михаилъ, см. Пселлъ.

Михаилъ, патриархъ, см. Савріанъ.

Михаилъ, первый Русскій митрополитъ (по счету Кривы), просвѣщенный Николаемъ Хризостомомъ около 1000 г., родомъ Грецинь, 227. Копыстенскій о немъ, 771, 971, 977, 1007—1008.

Михаилъ, двѣнадцатый Русскій митрополитъ (по счету Кривы) 1127 года, 228. Копыстенскій о немъ, 1013.

Михаилъ Митяй, по смерти св. Алексія былъ посланъ изъ Москвы въ Константинополь „на посвяченіе митрополитомъ Кіевскимъ; але въ дорогѣ, не доѣхавши до Царьгорода, умерлъ“, 1027.

Михаилъ Рагоза, сорокъ четвертый (по счету Кривы) Русскій митрополитъ, 1588 года, 103, 238, 278, 279. Копыстенскій о немъ, 1044, 1045, 1047, 1048, 1053, 1058, 1062, 1078, 1144, 1145, 1148.

Михаилъ, Перемышльскій епископъ, см. Копыстенскій.

Михаилъ, „незначная особа“. Письмо его отъ 1 іюня 1645 года, „зъ келіи“ къ Афанасію Филипповичу, 120—123. Письмо его къ намѣстнику Афанасію, къ Давыдію, 145—146.

Михей, пророкъ, 803, 804, 836.

Мнишекъ, панъ, кухмистеръ Коронный, староста Осецкій, 105.

Мнишки, паны, 105.

Мнишковна, „воеводзіанка“ Судомирская, 105.

Могила, Петръ, митрополитъ Кіевскій, Галицкій и всея Руси. Соборъ, имъ созданный въ Кіевѣ въ 1640 году, 21—48. Упоминается въ Діаріушѣ Филипповича, 49, 52, 79—81, 92, 95—96, 146.

Моисей, пророкъ, 107, 116, 337, 347, 443, 447, 453, 535, 779, 837, 891, 897, 913, 973, 1005, 1115, 1138, 1148, 1220, 1243, 1245—1271, 1282, 1292, 1304, 1305, 1307, 1318, 1323, 1332, 1336, 1349, 1352, 1367, 1389, 1410, 1434.

Моисей, „пустельникъ“, 628.

Мономахъ, см. Константинъ XIII.

Моноелиты, еретики, 174.

Моравяне, 979, 986, 995, 997.

Мороховскій, Илья, сперва королевскій секретарь, а потомъ Владимірскій униатскій епископъ, писатель и стихотворецъ. Копыстенскій ссылается на одно изъ его сочиненій, 754.

Московскій, посолъ, Афанасій Филипповичъ посѣщаетъ его въ Варшавѣ, 97.

Мосхонулъ, Эммануилъ, внесшій „къ Латиникамъ мудрость Грецію“, 900.

Мстиславъ, князь Польскій, 606.

Мултаны—Молдоване, 993.

Мѣховитъ, Матвій, хроникарь. Труды его пользовался Копыстенскій, 329, 974, 976, 992. Мѣховитъ свидѣтельствуетъ, что „королева Полская Ядвига Библию Словенскимъ языкомъ читовала, а читала, мовить, ея зъ выкладами отцевъ святыхъ, языкомъ Словенскимъ писанихъ“, 992.

Мѣшео (или Мечиславъ), князь Польскій 995, см. Мечиславъ.

Н

Навклерушъ „пробощъ“, Нѣмецкій хронистъ, писавшій о папѣ Іоаннѣ, 938.

Навуходоносоръ, 869.

Навуфей, 1088.

Нагайскій Татарскій царикъ, его данническія отношенія ко Кіевскому митрополиту Михаилу, около 1127 года, 228, 1013.

Назарейчики, еретики, 253, 1310.

Наливайко. Именемъ этого Запорожскаго гетмана, по свидѣтельству Филипповича, ругали Поляки православныхъ, противившихся униі: „гугу, Русинъ, люпусъ, реліа, господи

помилуй, схизматикъ, Турко-Гречинъ, одиссенецъ, Наливайко“, 97.

Нарзесъ, полководецъ, 823, 868, 1136.

Нарушевичъ, Станиславъ, писарь, 74.

Навонаиль, игуменъ Кіевского Михайловскаго монастыря, составитель „Книжицы“, которая впоследствии была переведена и напечатана въ Москвѣ въ 1648 году подъ именемъ „Книги о Вѣрѣ“, 536, 537, 541, 560, 661, 662, 668, 757, 758, 765, 775 — 777, 932, 934, 940, 944, 947, 969, 979—982, 984, 1070, 1075, 1112, 1161, 1164, 1168, 1169, 1172.

Наванъ, пророкъ, 117.

Невоструевъ, ученый издатель, 155—156.

Неемія, діаконъ Купятинскій, 54, 57, 61.

Нектарій, патріархъ Цареградскій, 176, 539, 694, 746.

Неманъ, Симеонъ, св., король Сербскій, 844.

Неокесарійскій помѣстный соборъ, 330.

Неофитъ, Константинопольскій патріархъ, 217, 252, 925, 937, 1070.

Неронъ, „цесарь“, 957.

Несвѣдѣній, Климентъ (Климентій), священноинокъ, кандидатъ въ Берестейскіе игумены, 62, 63.

Несторій, еретикъ, слово противъ него Кирилла Александрійскаго, 132, 174, 541, 543, 544, 656, 697, 939, 1079, 1313.

Несторъ, прейподобный. Его лѣтописъ, бывшая у Копыстенскаго, 1109.

Никандръ, епископъ, пріѣзжавшій въ Кіевъ изъ Цареграда за митрополитомъ Пименомъ, 1028.

Никейскій—первый вселенскій соборъ (325 года), 115, 132. Его председатели, 176. Симеонъ вѣры, 259. Постановленіями его пользовался Копыстенскій, 324, 330, 535, 537 — 539, 574, 583 — 589, 595, 596, 616, 618, 627, 630, 644, 659, 684, 691, 762—763, 1096, 1130, 1132, 1157, 1172, 1180.

Канонъ 5,—643, 644, 686.

Каноны 6,—673, 683, 686, 1162, 1164.

Кан. 16,—685.

Канонъ 7,—673, 1165.

Никейскій—седьмой вселенскій (783—787 года) соборъ, 132. Его председатели, 177. Постановленіями его пользовался Копыстенскій, 330, 549, 575, 678, 695, 697, 703 — 704, 761, 766, 1133.

Канонъ 1,—703.

Правило 9,—285.

Канонъ 10,—686.

Никита Песторатъ, „новый докторъ, тоже учитель Восточной церкви“, 911.

Никита, философъ Константинопольскій, учитель Восточной церкви, 911.

Никита Пафлагонскій, Греческій историкъ, написалъ житіе Константинопольскаго патріарха Игнатія, 187, 197, 198, 199, 200, 201. О письмѣ Петра Антиохійскаго, 247. Копыстенскій доказываетъ, что этотъ писатель хотя и Никита, но не „Пафлагонскій“, а „зъ Ватикану“, „Ватиканскій“, 731 — 732, 737, 740, 741, 744, 755.

Никита Гречинъ. Его отзывъ объ отдѣленіи Латинъ отъ Грековъ, 779.

Никита, см. Фисавръ.

Никита, см. Хоніатъ.

Никита, одиннадцатый (по счету Кревзы) Русскій митрополитъ, 1126 года, 228, 1013.

Никита, епископъ Новгородскій, св., 851.

Никита Столпникъ, чудотворецъ, 853.

Никита, предлагавшій вопросы старцу Артемію, 1394.

Никита Ѳеодоровичъ, Сѣвскій голова, разсирошавшій Афанасія Филипповича, зачѣмъ онъ ѣдетъ въ Москву, 58—59.

Никифоры, Константинопольцы, историки, патріархи: Никифоръ I-й и Никифоръ II-й (Влеммидъ), 517.

Никифоръ, Византійскій императоръ, бросилъ жену и связался съ „нѣякою“ Ѳеодотою, 179.

Никифоръ Фока, Вотаниотъ, Византійскій императоръ, 642, 726, 893, 896, 1000.

Никифоръ Болгаринъ, царь, 845.

Никифоръ, Константинопольскій патріархъ, 806—815, *dobry katolik*, 179, 197.

Никифоръ (Влеммидъ) патріархъ Константинопольскій, 721 — 723, 743, 756, 1016, 1152.

Никифоръ Каллистъ Ксанфопуль, Софійскій монахъ, около 1333 года. Труды его пользовался Копыстенскій, 329, 912.

Никифоръ Каллистъ. Труды его пользовался Копыстенскій, 517, 539, 540, 610, 611, 621, 624, 630, 634, 637, 662, 663, 698, 963, 1089, 1094, 1130, 1133, 1153, 1162, 1163, 1168, 1175, 1178.

Никифоръ, „великій протосингелъ“, 1044.

Никифоръ, Греческій хроникарь, см. Григора.

Никифоръ, десятый Русскій митрополитъ (по счету Кревзы), 1014 года, 228. Копыстенскій о немъ, 1012.

Никифоръ, семнадцатый Русскій митрополитъ (по счету Кревзы), 1185 года, 229. Копыстенскій о немъ, 1015.

Никодимъ, архіепископъ Сербскій, 844.
Николаиты, еретики, 253.
Николай, св., Мирликійскій чудотворецъ, 64—65, 68, 213—214, 501, 892—897, 1012, 1159.
Николай, влчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскимъ мучениковъ, 336.
Николай, патриархъ (безъ обозначенія), 743, 756.
Николай Хризоверхъ, Константинопольскій патриархъ, 202, 203, 555, 975—977, 1000, 1004—1005, 1008.
Николай Ш, патриархъ Константинопольскій, 895, 1012.
Николай, епископъ Меѳонскій, 911.
Николай, см. Кавасиль.
Николай Амируцкій, историкъ, 1123. Срв. Алируцій.
Николай I, папа Римскій, 576, 604, 663, 733, 738, 749, 767, 944, 945, 954, 1099.
 Отвѣтъ Болгарамъ, гл. 92,—517.
 Посл. 2-е къ цесарю Михаилу, 558.
 Епископія 9-я,—749.
Николай, девятый (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1102 года, 228. Копыстенскій о немъ, 1012.
Николай, юродивый, въ Новгородѣ, 854.
Николинъ, Доминикъ, „друкаръ“, имѣвшій типографію въ Венеціи, изъ которой вышло въ 1585 году изданіе соборныхъ канонѣвъ. Этимъ изданіемъ пользовался Копыстенскій, 696.
Никонъ (въ Черной Горѣ). Твореніями его пользовался Копыстенскій, 329, 774, 911; а также и старецъ Артемій, 1408 (43-е слово), 1439.
 „Тактионъ“ (книга чиновная), слово 32-е „О паденіи Латинъ“, 664. Слово 43-е, 807.
Никонъ, отецъ Печерскій, 1010, 1097.
Никонъ, ученикъ св. Сергія Радонезскаго, чудотворецъ, 850.
Нилевитанскій помѣстный соборъ въ Африкѣ, 186.
Ниль, см. Кавасиль.
Ниль, св., Кассинскій, 280.
Ниль, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 335.
Ниль, патриархъ Константинопольскій, 1027.
Ниневиты, Ниневійскій народъ, 815, 1256.
Нифонъ, Константинопольскій патриархъ, 218; письмо его къ Русскому (Кіевскому) митрополиту Іосифу, 222, 236. Письмо его

къ Русскому митрополиту Іосифу Солтану относительно Флорентскаго собора, 237. Текстъ этого письма, въ переводѣ съ Греческаго, 267—269, 293. Копыстенскій о немъ, 953, 1038, 1039, 1051, 1052, 1125.
Нифонтъ, митрополитъ Енѣйскій. Его посылалъ патриархъ Максимъ въ Кіевъ къ митрополиту Симеону, 1037.
Нифонъ, архіепископъ Новгородскій, 1014.
Нипенскій—см. Никейскій соборъ.
Новатъ, „раздорникъ Христовой церкви“, 571, 797.
Новгороджане (Новгородцы), 1127.
Новгородско-Литовскій соборъ 1415 года, 232, 246.
Ной, патриархъ, 116, 821, 1102, 1422.
Норманны, 894, 896.
Нуріане, „отщепенцы и еретики“, 99.
Нѣмцы, 700, 772, 889, 935, 938, 958, 974, 978, 1001, 1002, 1043.

О

Облочинскій, униатскій архимандритъ, грабить и бить православныхъ монаховъ, 96, 133.
Огинскій, воевода Минскій. Черезъ него приписалъ (16 марта 1645) жалобы сейму Варшавскому Аѳанасій Филипповичъ, 112.
Огородинскій, подстароста Пинскій. Чудо надъ нимъ, по сказанію Филипповича, 86.
Оксеновичъ (Старушнчъ), ректоръ Кіевскихъ школъ. Принималъ участіе въ Кіевскомъ соборѣ 1640 года, говорилъ большую проповѣдь, въ которой обозрѣлъ всѣ доселѣ бывшіе соборы, 28, 38, 40.
Окситесь, Михаилъ, патриархъ Константинопольскій, 1013.
Олеѣ, князь Кіевскій, 1106.
Олежковичевна, см. Елена.
Ольга св. (во св. крещеніи Елена), бабка великаго князя Владиміра („Московка, Псковянка“), 125, 854, 972, 1071, 1106.
Ольгердъ, Литовскій князь, 231.
Онисифоръ Дѣвочка, сорокъ третій (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1578 года, 238. Копыстенскій о немъ, 1044 1053, 1058—1059, 1062, 1077.
Онорій, Римскій императоръ, 174, 325, 502, 550, 623—625, 668.
Онорій I, папа Римскій, еретикъ, монофелитъ, осужденный на шестомъ вселенскомъ

соборъ, 132, 561, 613, 645, 659, 663, 698, 1079.

Опалинскій, маршалокъ. Ему подавалъ жалобу на притѣсненія Аѳанасій Филипповичъ, 92.

Оплатусъ, родомъ Африканецъ. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 329.

„De schismate Donatistorum“, кн. 1 противъ Парменіана и Августина, посл. 68, 162 и 166,—599.

Орестъ, св. мученикъ, 845.

Оригенъ, 255. Трудami его пользовался Копыстенскій, 329, 340, 360.

Тракт. 1 на Матѳ.—365, 384, 400.

„Предмова на посланіе до Римлянъ“, —388.

Оригенъ, еретикъ, 132, 903.

Орфанотрофъ, тиранскій поступокъ съ нимъ, 208, 773.

Оршане, жители города Орши, утѣшяемые отъ католиковъ и униатовъ, 89.

Орѣховскій (Orzechowski), извѣстный ораторъ, публицистъ и историкъ, Перемышльскій каноникъ. На добросовѣстность этого Польскаго писателя и его Русское происхождение Копыстенскій съ особенною настойчивостью указываетъ, 329, 606, 931, 997, 1073, 1162—1163.

„Діатриба“, 931.

Ореологъ (Оеофилъ), см. Смотрицкій, Мелетій.

Осинскій, маршалокъ. Черезъ него Аѳанасій Филипповичъ подавъ жалобу (16 марта 1645) въ Варшавскій сеймъ на притѣсненія со стороны католиковъ, 112.

Осинскій, Самуилъ, обозный в. кн.—ва Литовскаго. Письмо его къ Аѳанасію Филипповичу, 141—142.

Осія, пророкъ, 1210.

Осія, епископъ, его слова къ императору-аріанину Констанцію, 272.

Осія, епископъ Кордубенскій, 539, 550, 551, 575, 577.

Османъ, султанъ Турецкій, 1110.

Осолинскій, Юрій (Ерій), канцлеръ Коронный. Къ нему писалъ Аѳанасій Филипповичъ, 142—144.

Остафій, панъ, 1324. Срв. Воловичъ, Евстафій, панъ.

Острожскій, князь Константинъ, Кіевскій воевода, письмо его (21 мая, 1593) къ Ипатію Потѣю, текстъ, 274—278. Копыстенскій о немъ, 1039, 1135.

Русская Историческая Библиотека.

Острожскій, князь Василій Константиновичъ, воевода Кіевскій, 1134 — 1135, 1137, 1141, 1145.

Острожскій, князь Александръ, сынъ Василія Константиновича, 1137.

Острожскій, князь Іоаннъ, каштелянъ Краковскій, 1139, 1144.

Острожскій, князь Даниилъ, 1026.

Оттоны, западные цесари, 642, 669, 893, 1000.

Оттонъ I, „цесарь заходный“, 669.

Оттонъ III, „цесарь заходный“, 935.

П

Павель, апостолъ, 6—7, 15, 24, 110, 120—122, 139, 145, 700, 714, 735, 746, 798, 804, 806, 812, 824, 832, 834, 858, 859, 877—878, 880, 922, 926, 978, 982—984, 1131, 1159, 1161, 1163—1164, 1168, 1170, 1207, 1212, 1214, 1216, 1218, 1219, 1222, 1225, 1254, 1265, 1267, 1269, 1272, 1275, 1276, 1278, 1280, 1282, 1283, 1295, 1300, 1303, 1306, 1308, 1317—1320, 1322—1325, 1327, 1332, 1333, 1339, 1341, 1346, 1349, 1358—1359, 1362, 1368, 1370, 1384, 1387, 1391, 1399—1401, 1407, 1409—1410, 1412—1414, 1416, 1417, 1422—1423, 1430—1433, 1438. См. Савль.

Павель, Константинопольскій патриархъ, святой отецъ (жилъ въ VIII вѣкѣ), 188, 497, 499, 547, 548, 612, 613, 632—634, 659, 698, 763, 1152.

Павель V, terazniejszy papież (1605—1621) говоритъ Кривза, 241.

Павель, Латинскій переводчикъ, 250.

Павель, Анконитанскій епископъ, 550, 766.

Павель, архіепископъ Иверскій, 1161.

Павель, епископъ, папскій посолъ, 733.

Павель Обнорскій, чудотворецъ, 851.

Павель (Печерскій), 848.

Павлинъ, Антиохійскій епископъ, 298, 627, 1174—1176.

Павсій, св.; архіепископъ Родійскій, чудотворецъ, 843.

Павсій, епископъ Пинскій, 1124.

Пакоста, епископъ Холмскій, 1124.

Палама, см. Григорій.

Палеологъ, Андроникъ, Византійскій императоръ, сынъ Михаила Палеолога, 218, 330, 677, 925, 1024, 1025, 1074, 1158.

„Хроника Царства Греческаго“, 1025.

Палеологъ, Еммануилъ, Византійскій императоръ, 212, 232.

Палеологъ, Иоаннъ, цесарь восточный (Греческій), 116, 211, 221—222, 505, 947, 1133, 1173.

Палеологъ, Константины, братъ Иоанна Палеолога, 224.

Палеологъ, Михаилъ VIII, Византийскій императоръ, 925, 1019 — 1020, 1023 — 1024, 1025, 1105.

Палямась (Палама), см. Григорій.

Панвинъ (Panvini), Онуфрій, 748.

„Хроника“, гл. 20,—748.

Панкратій, отецъ, см. Гридичъ.

Параскевія, св., Терновская, 233. Житіе ея написано митрополитомъ Григоріемъ Цамвлакомъ, 233.

Пассерать, Янъ, „великой годности чело-вѣкъ“, Французъ. На мнѣніе и дѣйствія его ссылается Гербуртъ, 957.

Паскасій (Пасхазій, ипаче — Пасхалинь), епископъ, папскій легатъ на четвертомъ вселенскомъ—Халкидонскомъ соборѣ, 544, 695.

Пасхалій I, папа, 766.

Пасхалій II, папа, 926.

Патій см. Потій.

Патрокль, отецъ, упоминается въ „Завѣтъ“ Сивастійскихъ мучениковъ, 333.

Пафлагонъ, см. Никита.

Пафнутій Боровскій, чудотворецъ, 852.

Пафнутій, преподобный, участникъ въ первомъ вселенскомъ Никейскомъ соборѣ, 535, 574.

Пафнутій, архимандритъ, игуменъ патриаршеской обители Благовѣщенія Пречистой Богоматери, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.

Пахимерь (Георгій). Его „Парафрасеосъ на Діонисія“, 1164.

Пахомій Великій, святой, о его подвижничествѣ, 258.

Пахомій, Константинопольскій патриархъ, прежде митрополитъ Зихинскій, 237, 473—474, 1039—1040, 1052.

Пацъ, панъ, читавшій „голосно“ за королевскимъ столомъ, Владислава IV, жалобу Аѳанасія Филипповича на притѣсненія со стороны католиковъ, 120.

Полагій, еретикъ, 1313.

Пеоны—Венгры, Угры, Мадыры, 211, 882.

Пелузине, секта, 1310.

Перехій, упоминается въ „Завѣтъ“ Сивастійскихъ мучениковъ, 335.

Перинтяне, жители Перинта, 674.

Перехъ, 210.

Песечинскій, Петръ, воевода Новгородъ-Сѣверскій, 57.

Петилианъ, „донатиста“, 516.

Петіане, сектанты, 1312.

Петръ, святой, апостоль, 107, 139 — 141, 160, 670, 672, 691, 700, 714, 735, 746, 789, 808, 809, 816, 818, 826, 839, 917, 930, 966, 1000, 1119, 1130, 1131, 1153, 1159, 1163—1165, 1168, 1170, 1180, 1212, 1220, 1259, 1266, 1319, 1363, 1366, 1368, 1380, 1431. См. Симонъ-Юна, Симонъ-Петръ.

Петръ, св., патриархъ Александрійскій (IV-го вѣка), 396, 499, 547, 618, 659, 664, 1030, 1155.

Петръ, инокъ, монахъ изъ Александрии, заставлявшій на шестомъ вселенскомъ (691 г.) соборѣ, пресвитеръ и намѣстникъ апостольской Александрійской столицы, 177, 547, 1165.

Петръ Монтъ, епископъ Александрійскій, 187, 255, „евтихианинъ“, „человѣкъ хитрый, временемъ служащій, на всякъ аеръ рушающійся“, 545, 639, 1177—1179.

Петръ Гнауфей, Антиохійскій патриархъ (V-го вѣка), 192, 658.

Петръ, Антиохійскій патриархъ (XI вѣка). Письмо къ нему отъ Аквилейскаго бискупа Домника, 204; отвѣтъ его Домнику, 204, 252, 260; письмо къ нему отъ Константинопольскаго патриарха Михаила Керуларія, 205; отвѣтъ его Михаилу (Славянскій списокъ этого отвѣта, по свидѣтельству Кривы, хранился въ Виленскомъ Св.-Духовскомъ монастырѣ) 206—207, 209—210. Объясненія Кривы къ отвѣтному письму Петра къ Керуларію, 247—253; текстъ письма изъ книгъ Виленскаго Св.-Духовскаго братства, 253—266. Замѣчаетъ Керуларію, что не получалъ посланнаго чрезъ Константинополь отвѣта Домника, 264. Копыстенскій о немъ, 546, 562, 682, 772, 788—798, 881, 911, 1086, 1089, 1090, 1093—1095, 1097, 1157, 1160.

Петръ, патриархъ Іерусалимскій, 637, 639.

Петръ, Константинопольскій патриархъ, 612, 613, 659.

Петръ, протопресвитеръ, посоль отъ папы Адріана, 177, 549.

Петръ, пресвитеръ и игуменъ Римскаго монастыря св. Саввы, посоль отъ папы Адріана, 177, 549.

Петръ, пресвитеръ, кардиналъ, папскій посоль на Константинопольскомъ соборѣ, бывшемъ послѣ седьмаго вселенскаго, 550, 733, 766.

Петръ, бискупъ Алтны, судившій папу Симмаха, по распоряженію короля Теодорика, 669.

Петръ, архієпископъ Амальфитанскій, 248, 250; клятва на Кируларія съ сообщниками, 252—253.

Петръ Критенчикъ, см. Критенчикъ.

Петръ Линенчикъ, см. Линенчикъ.

Петръ, изъ Русскихъ, сперва Ратскій игуменъ, а съ 1307 года двадцать четвертый (по счету Крєвзы) Русскій митрополитъ, 230. Житіе его написалъ митрополитъ Кипріидъ, 232. Копыстенскій о немъ, 851, 855, 1025.

Петръ, см. Могила.

Петръ, благоверный князь (въ монашескомъ чинѣ Давидъ), чудотворецъ, 854.

Петръ, „якійсь, который костель заходный отъ 4 патриарховъ оторвалъ, и всю Италію превротнымъ ученіемъ наполнилъ“, 1001.

Петръ Игнатовичъ, воевода Карачевскій, благосклонно принявшій Аѳанасія Филипповича, 61.

Пикарь, Стефанъ Русинъ. У него въ „коморци“ останавливался Аѳанасій Филипповичъ, во время бытности своей въ Варшавѣ, 91.

Пилусіотъ, см. Исидоръ.

Пименъ, чернецъ, изъ Москвы, дая по дарокъ Византійскому императору и патриарху и былъ назначенъ на Кіевскую митрополию, предоставленную Кипріану, 231, 232. Копыстенскій о немъ, 1028.

Пирръ, патриархъ Константинопольскій, 187, 612, 613, 659, 698.

Пій (Піусъ) II, папа, писмо его къ Польскому королю Казимиру о митрополитѣ Григоріѣ, 235. Копыстенскій о немъ, 1031.

Планудесъ (Планудій), Максимъ, Греческій монахъ (XIV вѣка), 912, 1027.

Платонъ, философъ, 530, 900, 920.

Платонъ, монахъ Студитскій, 652.

Плифонъ, см. Гемистъ.

Плутархъ, философъ, 762.

Плятина (Вареоломей), историкъ (жилъ въ XV вѣкѣ). Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 662, 748, 761, 769, 924, 926, 938.

Въ „Животѣ Сергія“, кн. 3, —874.

Пневматомахи, еретики, 253.

Погонать (Бородатый), см. Константинъ VI.

Поликарпъ св., епископъ Смирнскій, 560, 988.

Поликрать, епископъ Азіатскій (Ефесскій), 666—667.

Полихроній, ученикъ Макарія Антиохійскаго, 659.

Полиціанъ, Александрійскій патриархъ, 177.

Полиеветъ Евнухъ, Константинопольскій патриархъ, 203, 743, 756.

Полозь, именемъ котораго Литовскій канцлеръ князь Радивиль, „утискуючи церковь православную, одбиралъ (року 1636) монастырь Дубойскій на езуиты“, 85.

Польская шляхта, 963.

Поляки, 606, 944, 958, 995, 996, 997, 999, 1017, 1026, 1028, 1069, 1128, 1146. См. Ляхи.

Полякъ (Martinus Polonus). См. Мартинъ Полякъ.

Помпей, Римскій полководецъ, 1136.

Поповъ, Андр. Н., ученый, 1011, 1015, 1098.

Порфиrogenеты (Багрянородные), см. Константинъ VIII и X.

Посевинъ, Антоній, 275.

Потій, Потѣй, см. Ипатій Потѣй.

Почаповскій, униатскій епископъ Луцкій, 1124.

Прискъ, влчч., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Провъ, царь, 629.

Провъ, епископъ Константинопольскій, 629, 631.

Проектъ, епископъ, папскій посолъ на третьемъ вселенскомъ (Ефесскомъ) соборѣ, 541—542.

Прокліанъ, упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 335.

Прокль, св., 1153.

Прокль, слуга Евтихія, упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Прокль, св., патриархъ Константинопольскій, 499, 1117.

Прокопій, мученикъ, 845.

Прокопій Устюжскій, чудотворецъ, 854.

Просперъ, святой, 717.

Протасовичъ, см. Іона.

Протогенъ, епископъ Сардикийскій, 550.

Пселлъ, Михаилъ, философъ, 1088—1089.

Птоломеи, Греко-Македонскіе владѣтели, 935.

Пузина, Луцкій православный епископъ. Издалъ книжку о семи таинствахъ, 24; на Кіевскомъ соборѣ 1640 года не былъ, 26; былъ на погребеніи Могила и взялъ съ собою изъ Кіева Аѳанасія Филипповича, 146—147.

Пушкаръ, Филонъ, проводникъ, данный Карачевскимъ воеводою Аѳанасію Филипповичу вплоть до Москвы, 61.

Пято-шестый соборъ, см. Трульскій.

Р

- Рагоза, см. Михаилъ Рагоза.
 Радивиль, Альбрехтъ-Станиславъ, канцлеръ великаго княжества Литовскаго, 72, 85, 88, 150.
 Размане, 1243.
 Ракускіе князья, 116.
 Расцыве, народъ Сарматскій, Славянскій, 979.
 Рафанль, архангелъ, 137.
 Рафанль, патриархъ Константинопольскій, 1051, 1070.
 Ревекка, жена Исаака, 821.
 Ретипій-Августъ, епископъ „Душенскій“ (Датскій), 599.
 Решовскій, Янъ, архіепископъ Львовскій, 641.
 Ржевускій, см. Левъ Кревза.
 Ригль, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
 Римляне, 99, 395, 444, 562, 817, 868, 873, 875, 880, 883—884, 889—891, 893—894, 896, 900, 902, 904, 935, 945, 950, 1001, 1003, 1022, 1032, 1043, 1095, 1103, 1105, 1106, 1124, 1161, 1227, 1282, 1293, 1321, 1412.
 Римскій помѣстный соборъ, 132, 662.
 Рогозя, Самуиль, „друваръ“ братства Виленскаго, подписался на жалобномъ прошеніи, составленномъ Аеанасіемъ Филипповичемъ, 86.
 Рогоза—см. Рагоза.
 Родосскій („Родискій“), аббатъ, „который, зъ двѣма тысячами людей военныхъ на конецъ сеноду (Флоренскаго) притягнувши, намовилъ отца святаго панежа Евгенія и розорвалъ добрую згуду, южъ намовленную,— а затымъ и форта до Греціи Туркомъ поганомъ ся отворила“, 115—116.
 Роксоланскій народъ, 606.
 Романъ и Давидъ, см. Борисъ и Глѣбъ.
 Романъ, князь Владимірскій, 1017.
 Романъ, папа (въ исходѣ II вѣка), послѣ Стефана VI, 1100.
 Ромуль, 876.
 Россій родъ, 317.
 Россы, 313.
 Ростиславъ, князь Русскій, 229, 240, 248.
 Рувимъ, сынъ патриарха Іакова, 531.
 Русскіе, 770, 771, 795, 797, 824—825, 830, 841, 855, 866, 879, 900, 902, 904—905, 912, 930, 931, 945, 949, 955, 958, 965, 966,

968, 970—973, 977, 979, 980, 982, 985, 997, 998, 1003, 1005—1008, 1013, 1014, 1015—1018, 1026, 1027, 1029, 1031, 1035, 1043, 1046, 1048, 1057, 1063—4, 1069—1078, 1082, 1101, 1103, 1106, 1107—1114, 1116, 1117, 1119, 1124, 1126, 1128, 1129, 1134, 1135, 1138—1144, 1146, 1147, 1162, 1163.

Русскій народъ, 856, 912.

Русское духовенство, 928.

Русское рыцарство, 977.

Русь, народъ, 555, 848.

Рутскій, см. Іосифъ Вельяминъ.

Руфимъ, слуга Евтихія, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Руфинъ (вѣроятно, Аквилейскій). Ссылка на его трудъ (гл. 9, кп. 1), 555.

Руфъ, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Рылскій, подкоморій Коронный. Къ нему писалъ Аеанасій Филипповичъ, 142.

Рюриъ, князь всея Руси, 224.

С

Сабелликусъ (Сабелникъ Блондусъ). На сочиненіе его, по поводу сказанія о папѣ Іоаннѣ, ссылается Копыстенскій, 330, 938.

Савва Іерусалимскій (Освященный), 897, 991—992.

Савва Сторожевскій, чудотворецъ, 851.

Савва Винперскій (и Двинперскій), чудотворецъ Новгородскій, 859.

Савва св., архіепископъ Сербскій, 844, 994, 1016, 1017.

Савва, архимандритъ, Московскій синодальный ризничій, пнѣ архіепископъ Харьковскій, 155.

Савваитовъ, Павелъ Ивановичъ, ученый. Изданныи имъ творенія Ареопегита въ „Макарьевскихъ Четыхъ-Минеехъ“, 1348, 1352—1353.

Савватій Соловецкій, чудотворецъ, 849.

Савеліева ересь, 1011.

Савичъ, см. Димитрій Ростовскій.

Савичъ, Іоаннъ, пресвитеръ, настоятель Пятницкой церкви въ Берестѣ, въ 1591 году, 65.

Савль—Павелъ, апостоль, 389, 390, 978, 1207. См. Павелъ

Саврианъ, Михаилъ, патриархъ Константинопольскій, 1016.

Сакердонъ, влчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

- Савовичъ, Касьянъ, его брошюра о Киевскомъ соборѣ 1640 года, 21—48. Замѣчаніе Аѳанасія Филипповича объ этой брошюрѣ, 90—91.
- Саломея, сестра Польскаго короля Лешка Бѣлаго, 1017.
- Самая, упоминается во 2-й книгѣ Царствъ, въ главѣ 23-й, 1136.
- Самаряне, 1247, 1330, 1342, 1407.
- Самсонъ, 121, 913, 1422.
- Самуилъ, пророкъ, 1147.
- Самуилъ, Слуцкій архимандритъ. См. Шпигль.
- Самуилъ, отецъ. См. Борейскій.
- Самуилъ, „друкаръ“. См. Роголя.
- Сантабаринъ, товарищъ патриарха Фотія, „злый дьяволъ, по имени Θεодоръ, бывшій Евхатскій митрополитъ“, 201. Копыстенскій о немъ, 740, 747.
- Сапоръ, „дуксъ“, посланный царемъ Граганомъ въ Антиохію по дѣлу Павлина и Мелетія, 1176.
- Саприкій, упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 333, 336.
- Сафѣра, супруга Ананія, 494, 691.
- Сапѣга, Богданъ, воевода Минскій, 991.
- Сапѣга, гетманъ. Аѳанасій Филипповичъ упоминаетъ о немъ въ 1645 году, какъ о „небожчикѣ“. Филипповичъ служилъ у него семь лѣтъ, въ качествѣ „инспектора“ при „Дмитровичѣ“, царевичѣ Московскомъ, 84, 105—106.
- Сапѣга, воевода Новгородскій, „добродѣй“ Аѳанасія Филипповича, 97, 134.
- Сарадины, 628, 778.
- Сардинскій помѣстный соборъ. Постановленіями его пользовался Копыстенскій, 325, 330, 550—552, 575—576, 579, 580, 583, 589, 591, 596, 608, 703, 715.
- Канонъ 1, 2 и 12,—1120.
- Канонъ 15,—685.
- Имъ пользовался и Кревза, 180 (прав. 3 и 4); доказываетъ, что соборъ этотъ былъ вселенскимъ, 181. На Виленскомъ соборѣ 1509 года было приведено 2-е правило и его толкованіе, 17—18.
- Сарматы, 1103.
- Сарра, жена Авраама, 388, 391, 392, 821, 829.
- Сасове, „отщепенцы и еретики“, 99.
- Саулъ, царь, 822.
- Сафанове (отъ Саффо?), 1136.
- Светоній, Римскій историкъ. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 1103.
- Святогорцы—монахи, 1020, 1140.
- Святославъ (Цвѣтославъ), князь Русскій, 973, 1107.
- Севастій, Андроникъ, „новый докторъ, то есть учитель церкви Восточной“, 911.
- Северіанъ, влчн., упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
- Северъ, царь Римскій, 658, 674.
- Севиръ, еретикъ, 255, 545, 639.
- Селимъ, султанъ, 1053.
- Селява, владыка Полотскій, уніатъ, 55.
- Серапіонъ, посланіе къ нему Аѳанасія св., 301, 305.
- Серафимъ, святой, игуменъ монастыря евангелиста Луки, 843.
- Серапіонъ, архіепископъ Новгородскій, 852.
- Сербы, 211—212, 241, 841, 979, 993, 1107, 1142.
- Сергій, восточный патриархъ, - 187, 659, 698.
- Сергій, Константинопольскій патриархъ, 612, 613, 664, 882, 977, 1000—1002, 1005, 1008, 1095, 1100, 1106.
- Сергій II (Толст.: Георгій), патриархъ Константинопольскій, 203, 563, 732—734, 756, 767—773, 795.
- Сергій, пресвитеръ, посолъ отъ папы Агаѳона на шестомъ вселенскомъ соборѣ, 902.
- Сергій, папа, 763, 766, 1098.
- Сергій (Печерскій), 848.
- Сергій, Вологодскій чудотворецъ, 850.
- Сергій, Радонежскій чудотворецъ, 849, 854. Также: Московскій, 949, 1027.
- Сергій, архимандритъ Вознесенскій, изъ Минска, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.
- Сигебетусъ, писалъ о папѣ Іоаннѣ 938.
- Сиггелъ, см. Сингелъ Михаилъ.
- Сигизмундъ I (Старый), король Польскій, 8, 116, 961—962, 963, 991, 1031, 1034, 1035, 1042.
- Сигизмундъ-Августъ II, король Польскій, 126, 955—6, 961, 962, 1042, 1043, 1075.
- Сигизмундъ III, король Польскій, 69, 71, 72, 84, 86, 112, 126, 127, 128, 134, 330, 961, 962, 1043, 1045, 1053, 1058, 1077.
- Сикстъ III, папа, 669.
- Сикстъ IV, папа, выдержка изъ письма къ нему отъ свѣтскихъ и духовныхъ сословій Русской земли, 1476 года, 175, 223—224 (Кревза замѣчаетъ, что письмо это появилось въ Польской и Русской печати). Ко-

пыстенскій о немъ, 503, 504, 769, 876, 1036—1037.

Сикстъ V, папа, 696.

Сила, апостоль, 463, 926.

Сильверій, Римскій папа, 669, 739, 747, 926.

Сильвестръ, патриархъ, 842.

Сильвестръ I, святой отецъ, папа, 176, 188, 324, 496, 497, 537—539, 629—632, 637, 709, 1085.

Сильвестръ II, „Магустъ“, „чернокнижникъ“, папа, 563, 734, 760, 767, 768, 769, 774, 933.

Сильвестръ III, анти-папа, 935. Срв. Иоаннъ, епископъ Сабинскій.

Сильвестръ Велькевичъ, сперва скарбный Лптовскаго великаго княжества, потомъ игумень Виленскаго Троицкаго монастыря сороковой (по счету Кривзы), 1556 года, 238. Człowiek był bogaty, ale ledwo co czu-
taś umiał, 238. Копыстенскій о немъ, 1042.

Сильвестръ Коссовъ, епископъ Мстиславльскій. Его мѣсто на Кіевскомъ соборѣ 1640 года заступилъ о. Софроній Чижевскій, 28. Афанасій Филипповичъ о немъ, 55, 88.

Сильвестръ Краскевичъ, игумень. См. Краскевичъ.

Сильвестръ, игумень. См. Трощевичъ.

Симеонъ Богопріимецъ, 372.

Симеонъ Трапезундъ (Трапезунчикъ, около 1374 года), патриархъ Константинопольскій. Сперва іеромонахъ, „наступилъ подбупне на патриархію; лечъ за ви рокомъ соборовымъ врихлѣ зъ престола патриаршого уступити мусѣлъ“, 1036, 1050, 1126.

Симеонъ, тридцать третій (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1477 года, 236. Копыстенскій о немъ, 1037.

Симеонъ, архіепископъ Новгородскій, св., 854.

Симеонъ, поплъ Благовѣщенскій, современникъ старца Артемія, 1386.

Симеонъ, священнопопъ, Русскій посоль на Константинопольскомъ соборѣ 879 года, 949.

Симмахъ, папа, 662, 669.

Симоніаки, еретики, 253.

Симонъ-Юпа, 392. См. Петръ, апостоль.

Симонъ-Петръ, апостоль, 967—968, 1423. См. Петръ, апостоль.

Симонъ Волхвъ („Магъ“), 1079, 1237, 1342, 1358.

Симонъ—христіанское имя Шимона, сына Варажскаго князя Африкана, 1003.

Симонъ, игумень Трощей, Пречистыя Богоматери, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Симпликій, папа, 641, 1178—1178.

Послан. 13 и 15—628, 641.

Симъ, патриархъ, сынъ Ноя, 1102.

Сингелъ, см. Евонній патриархъ.

Сингелъ, см. Михаилъ.

Синуессанскій соборъ, 662.

Сирахъ, 818.

Сиринъ, см. Ефремъ Сиринъ.

Сиринъ, см. Исаахъ Сиринъ.

Сисиній, влмчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Сисиній, патриархъ Константинопольскій, 203, 976, 977, 1000, 1005.

Скамандеръ (Скамандренъ), см. Василій.

Скарга, Петръ. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 330, 739, 762, 767, 895, 1172.

Скертербей, Турчинъ, 1051.

Скевины (Сцевины) сыны, 1254.

Скитиза. Хроникомъ его пользовался Копыстенскій, 330, 628, 640.

Скины, 882.

Скуминовичъ, „перекинулся“ изъ православія въ унию, по словамъ Филипповича, 90.

Славяне, 986, 989, 993, 999, 1103.

Словаки, 979, 989, 994, 995, 997, 999.

Смарагдъ, влмчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Смарагдъ, сынъ Павла переводчика, тоже Латинскій переводчикъ, 250.

Смотрицкій, Герасимъ Даниловичъ, ректоръ Острожской академіи, прежде Каменецкій подстаростій, а потомъ подскарбій при князѣ Константиинѣ Острожскомъ, „вѣршемъ Роскимъ на непорядкѣи хиротонизанты и ихъ рукоположенцы волаъ и нарекалъ“, 1057.

Смотрицкій, Мелетій, сынъ Герасима Даниловича, Полотскій архіепископъ. О поѣздѣ его въ Константинополь къ патриарху Кириллу, 46—48. Замѣчаніе Афанасія Филипповича, 90. О его книгѣ „Ориность“ или „Ляментъ“, 720, 946.

Соборы:

см. Апостольскій:

въ Іерусалимѣ

Вселенскіе:

см. Ефесскій—3-й всел.

— Константинопольскій—2-й всел.

— Константинопольскій—5-й всел.

— Константинопольскій—6-й всел.

(Также Трульскій, пято-шестый).

- Никейский—1-й всел.
- Никейский—7-й всел.
- Пято-шестый—6-й всел.
- Трульский—6-й всел.
- Халкедонский—4-й всел.

Помѣстныя:

- см. Агирский.
- Антиохійскій.
- Аравзганскій.
- Африканскій.
- Базилійскій.
- Барскій.
- Берестейскій.
- Бриквинскій.
- Варшавскій.
- Виленскій 1509 года.
- Гангрскій.
- Диоскоровъ въ Ефессѣ.
- Ипонійскій.
- Караагенскій.
- Кіевскій 1640 года.
- Константинопольскій 842 года.
- Константинопольскій 861 года.
- Константинопольскій 879 года.
- Констанцскій.
- Лаодикійскій.
- Лугдунскій (Лионскій).
- Лядскій (Флорентійскій).
- Неокессарійскій.
- Нилевитанскій (Милевитанскій).
- Новогородско-Литовскій.
- Римскій.
- Сардинійскій.
- Синуессанскій.
- Тридентскій.
- Флорентійскій (Лядскій).

Созоменъ, Ермій, историкъ Греческій, кн. 3, отд. 10 и 11,—182. Имъ пользовался также Копыстенскій, 330, 539, 550, 570, 571, 572.

- Кн. 1, гл. 16,—537, 1130, 1132.
- Кн. 3, гл. 11,—550, 663.
- Кн. 3, гл. 9 („Истор. Церков.“), 572.
- „Церковн. Ист.“ кн. 6, гл. 19,—618.
- Кн. 8, гл. 13,—619.
- Кн. 8, гл. 17,—620.
- Кн. 8, гл. 18,—623.
- Кн. 3, гл. 20,—626.
- Кн. 3, гл. 6,—кн. 6, гл. 38,—628.
- Кн. 3, гл. 19,—21,—634.
- Кн. 3, гл. 7,—635.
- Кн. 7, гл. 9,—695.

Сокаляне, жители города Сокаля, утѣсняемые отъ католиковъ и униатовъ, 89.

Соколова-Войниная, Полонія Воловичевна, каштелянка Берестейская, устроившая, вмѣстѣ съ сыномъ своимъ Василиемъ Коштемъ, въ 1628 году, монастырь въ Купятичахъ „чину св. Василия Великого послушества восточнаго“, 51—52.

Соколовскій. Фамилію эту Копыстенскій помѣстилъ въ „Каталогъ книгъ учителей, которыхъ ся до тоей книги (т. е. Палинодіи) упоминало“, 330. По всей вѣроятности, это—

Станиславъ (Соколовскій), пзвѣстный проповѣдникъ и ученый время Баторія и Сигизмунда III. Подробнѣе см. ниже, въ „Примѣчаніяхъ“.

Сократъ Схоластикъ, Византійскій историкъ, IV вѣка. Его „Церковною Исторіей“ пользовался Копыстенскій, 330, 481, 537, 539, 570, 623, 633—634, 970.

- Кн. 5, гл. 3 и 5,—554.
- Кн. 2, гл. 11,—кн. 7, гл. 28,—571.
- Кн. 2, гл. 13,—572.
- Кн. 6, гл. 9,—619.
- Кн. 6, гл. 14,—621.
- Кн. 2, гл. 33,—кн. 4, гл. 29,—кн. 6, гл. 2,—628.
- Кн. 2, гл. 18,—кн. 2, гл. 19,—634.
- Кн. 6, гл. 2,—640.
- Кн. 1, гл. 3,—659.
- Кн. 5, гл. 8,—695.
- Кн. 6, гл. 13,—746.
- Книга 3, глава 21,—971.
- Книга 3, глава 4,—1175.

Соликовскій, Димитрій, архіепископъ Львовскій, 1077, 1143.

Солиманъ, султанъ Турецкій, 932, 1052, 1163.

Соломонъ, царь Израильскій, 90, 817, 835, 913, 1056, 1173, 1270, 1285, 1351, 1356, 1381, 1422.

Солтанъ, см. Иосифъ.

Софроній, св. патриархъ Іерусалимскій. Книга его „О подвѣзѣ и peregrinacii Петра св. апостола“, 517.

Сполетанскій епископъ, см. Маркъ Антоній.

Стахій, апостолъ, котораго св. Андрей Первозванный поставилъ послѣ себя Константинопольскимъ епископомъ, 690, 1161.

Стема, Іоаннъ. Въ „Животѣ папезовъ“ приводитъ рассказъ о паписѣ Іоаннѣ, 938, 939.

Стефанъ, первомученикъ и архидіаконъ. 913, 1391.

Стефанъ I, Константинопольскій патриархъ, братъ императора Льва, 202, 628, 640, 743, 755, 756.

Стефанъ II Амазійскій, Константинопольскій патриархъ, 202, 743, 756.

Стефанъ I, папа, 492.

Стефанъ V, папа, 766, 1099.

Стефанъ VI, папа, 348.

Стефанъ VII, папа, 934, 1100.

Стефанъ VIII, папа, 1099.

Стефанъ, король Польскій, см. Баторій.

Стефанъ, св. (Новый), котораго образъ сѣриалъ, житіе его въ „Соборникахъ“, подъ 28 ноября, 178, 564, 565.

Стефанъ, архіепископъ Суражскій, св., 851.
 Стефанъ, архіепископъ Пермскій, чудотворецъ, 852.
 Стефанъ, св., братъ Сергія Радонежскаго, 854.
 Стефанъ, Милутинъ, св., король Сербскій, 844.
 Стефанъ, св., деспотъ, 844.
 Стефанъ, сынъ Угорскаго князя Гезы, 883, 994, 996, 1017.
 Стефанъ, ученикъ Макарія Александрійскаго, монофелитъ, 659.
 Стипіотъ, Левъ, патриархъ Константинопольскій, 1013.
 Стрыйковский, Матвѣй. Хроникою его пользовался Копыстенскій, 329, 330, 1029.
 „Хроника“ кн. 4, — 974, 975, 976, 1102, 1103.
 Л. 140, — 998.
 Л. 649, — 1033, 1036.
 Студитъ, Алексій, патриархъ Константинопольскій, 203, 772, 1008.
 Студитъ, Θεодоръ, житіе его, 174, 179. Копыстенскій о немъ, 502, 503, 520, 564, 566, 568, 569, 652.
 Султанъ, см. Солтанъ.
 Суріушъ (Surius, Лаврентій). Книга его: „Животъ св. апостола Варнавы“, 604.
 Сурга, Іосифъ, намѣстникъ Кутеевскій. Его отношенія къ Аванасію Филипповичу, 54—55.
 Суссана, упоминается въ „Завѣтѣ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.
 Схолярій, Геннадій (въ мірѣ Георгій) — Григорій, Константинопольскій патриархъ, 297, 327, 469, 472, 556, 561, 950—951, 953, 1035, 1049—1050, 1051, 1126, 1178.
 „О календарѣ“ („Трактатикъ“), 842.
 „Диалогъ Гречина съ Латинникомъ о припадку ономъ до символу „и отъ Сына“, 948.
 „Диалогъ съ Турчинномъ о св. Духу“, 950.
 Сципіонъ (Африканскій), 761.

Т

Табенскій, Николай, земскій „писарь“ и подстароста Берестейскій, 79.
 Тарасій, Константинопольскій патриархъ. Его письмо къ папѣ Адріану, — 171, 177, 196. Копыстенскій о немъ, 330, 341, 350, 494, 495, 549, 556, 561, 652, 653, 704, 721, 722, 1133, 1154.
 Таскондругосъ. Въ „Посланияхъ“ старца Артемія есть такое мѣсто: „Осмая ересь

въ нихъ глаголемыхъ Таскондругосъ, которіи отъ Марка, нѣкоего обавника, научени, иже разумъ божественаго крещенія отменютъ, инакше напротивъ церковныхъ преданій вымышляюще; отменютъ же ся и всякаго въображенія; не подобаетъ, глаголюще, небесныхъ и невидимыхъ образовъ на земли видимо образовати и къ тѣлеснымъ прикладати безтѣлесная, — и еже о насъ смотрѣнія Спасова не явленно отменущеся“, 1312.

Татары, 51, 847, 973, 978, 1018, 1109, 1110, 1114, 1135, 1280, 1311.

Тверская княжна, жена Ольгерда, 231.

Теопемтъ, см. Θεопемтъ.

Терентій. Посланіе къ нему Василия св., 299, 303.

Терлецкій, Кирилъ, владыка Луцкій, 103, 503, 1058—1064, 1113, 1142.

Тертуліанъ, „старый докторъ“. Твореніями его пользовался Копыстенскій, 331, 970.

Книга на Марціана, 365.

Книга 4, на Марка и Іоанна, 388.

Тимоеей, апостоль, другъ ап. Павла, первый Ефесскій епископъ, 512, 896, 1162, 1207, 1333, 1347, 1359, 1406, 1414, 1417.

Тимоеей, патриархъ Александрійскій, 176. Копыстенскій о немъ, 539, 604, 649, 650, 655, 662, 694, 1176.

Тимоеей, „Паленпатры“ митрополитъ, Константинопольскій патриархъ, 217. Копыстенскій о немъ, 925, 937, 1070, 1154.

Тимоеей, Супрасльскій архимандритъ. См. Злоба.

Тиридатъ, Армянскій король, 200.

Тиріусъ. Его книга „О войнѣ“, кн. 14, гл. 12, — „О соборѣ Халкедонскомъ“, „Дѣян.“, 7, — 516.

Титъ, апостоль, епископъ Критскій, 498, 512, 1159.

Титъ, цесарь Римскій, 674.

Тихонъ св., создавшій обитель близъ города Лухова, 853.

Тышковичъ, Скуминъ Ѳеодоръ, Новогородскій воевода. Сношенія его и переписка съ митрополитомъ Рагозою, 278.

Тышковичъ, Фелиціанъ, полковникъ хоругвий повѣтовыхъ Берестейскихъ, далъ разрѣшеніе взять тѣло убитаго Аванасія Филипповича, 154.

Товитъ (Товія), благочестивый Израилѣтинъ, 866.

Токаревскій, Макарій, отецъ. Свѣдѣнія о немъ, сообщаемыя Аванасіемъ Филипповичемъ, 52, 62, 63.

Треверенскій епископъ, „значный“, отлученный папою Николаемъ и принятый патриархомъ Фотіемъ, 750.

Триденскій соборъ, 129, 960.

Трифонъ. Упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Трифонъ, Константинопольскій патриархъ, 202. Копыстенскій о немъ, 743, 756.

Трофимъ, апостолъ, Арелатенскій епископъ, поставленный ап. Петромъ, 522.

Троцевичъ, см. Труцевичъ, Іоиль.

Троцевичъ, Сильвестръ, игумень, 155 — 156.

Трубецкій, князь Петръ. Письмо къ нему переданное Афанасіемъ Филипповичемъ, отъ Кутеевскаго игумена Іоиль Труцевича, 55—56.

Трульскій (Труланскій) вселенскій соборъ. См. Константинопольскій шестый вселенскій.

Труцевичъ, Іоиль, игумень Кутеевскій, 54—55.

Турки, 806, 810, 816—7, 837, 857—8, 867, 869, 877—880, 882—885, 887, 891, 926—8, 931, 955, 958, 1035 — 1037, 1049, 1050, 1109, 1110, 1111, 1114.

Туріанусъ, Францискъ, недавно перевелъ на Латинскій языкъ „Правила“ соборныя съ Арабскаго, 185. Копыстенскій о немъ, 742.

Тышкевичъ, см. Тышковичъ.

У

Уаль, влчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Углешъ, Сербскій деспотъ, 211.

Угры, 883, 979, 986, 988, 993, 994, 996, 997, 1002, 1017. См. Венгры, Мадьяры, Пеоны.

Урбанъ, папа, 936.

Урбанъ II, папа, устанавливаетъ въ XI вѣкѣ праздникъ перенесенія мощей Николая Чудотворца, 228, 240. Копыстенскій о немъ, 893, 895—896, 1012.

Уриль, архангелъ, 137.

Урсонъ, архіепископъ Барскій, 895—896.

Успергенскій аббатъ. См. Конрадъ.

Ф

Фавстинъ, епископъ Потенціанской церкви, провинціи Пиденской, легатъ Римской церкви, 550, 585, 586, 587, 590, 1171.

Русская Историческая Библиотека.

Фараоновы маги, 1148.

Фараонъ, царь Египетскій. 75, 348, 821, 869, 897, 1005.

Фарисей, 1368, 1410.

Фармосъ, см. Формоза.

Февронія (въ монашескомъ чинѣ Евфросинія), княгиня, св., 854.

Фелевовій, 1136.

Феликсъ III, папа Римскій, 658, 662, 695, 738, 1178—1180.

Посланіе I, — 695.

Посланіе 3 (т. 1, ч. 2), 347.

Феликсъ IV, папа, 937, 942—945, 954. См. Амедей, князь Аллоброгскій.

Фелициссимъ, святой мученикъ, 587.

Филагетъ, Христофоръ. Его „Апокрифсомъ“ пользовался Копыстенскій, 326, 331, 503, 1044, 1045, 1075, 1077, 1118, 1145, 1148.

Часть 1, розд. 4, — 1077, 1120.

Часть 2, розд. 2, — 1121, 1145.

Часть 3, розд. 5, — 1078.

Филаретъ, епископъ Холмскій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 7.

Филаретъ, патриархъ Русскій. Титуль его: „Филаретъ, милостію Божіею святѣйшій патриархъ Великой и Малой Россіи, и до послѣднихъ Великого Окіану“, 1158.

Филатій, игумень Кіевского „Золотоверхого Михаила“, современникъ Афанасія Филипповича, 88.

Филипписей (Филиппеньсове), 443, 1409.

Филипповичъ, Афанасій, игумень Берестейскій, пострадавшій за православіе. Его „Діаріумъ“, 49—156.

Филиппъ, апостолъ, 412, 446, 530, 967, 968, 1407.

Филиппъ, священникъ, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 335.

Филиппъ, священникъ, пресвитеръ, папскій посолъ, 541—543, 550, 590.

Филистимляне, 822, 888, 891.

Филоксенъ, пресвитеръ, папскій посолъ, 551.

Филоктимонъ, влчн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Филовей, Константинопольскій патриархъ, 231. Копыстенскій о немъ, 855, 911, 1027.

Филло, патриархъ Антиохійскій, 604.

Финеевъ, первосвященникъ Іудейскій, 1214, 1367.

Фисавръ, Никита. Его сочиненіями пользовался и на нихъ ссылается Копыстенскій, 329, 538.

Фистъ. Его слова къ Павлу, 1384.

Фіоль, Швайполъ (Святополкъ), издатель Краковскаго Часослова, 991.

Флавіанъ, святой отецъ, Цареградскій патриархъ (въ V-мъ вѣкѣ). Письмо къ нему отъ папы Льва, 186. Копыстенскій о немъ, 609, 610, 611, 612, 641, 659, 1165.

Флавіанъ, діаконъ Купятичскій, 62.

Флавій, Іосифъ, историкъ. Сочиненіями его пользовался Копыстенскій, 328, 821.

Кн. 1, гл. 4,—821.

Флорентійскій („Лидскій“) помѣстный соборъ. Аванасій Филипповичъ о немъ, 109, 115 — 116, 129. Кривза о немъ, 219 — 224, 233—234, 237, 256, 265, 267—269. Копыстенскій о немъ, 330, 695, 744, 766, 951, 954—956, 958, 964, 1030, 1075, 1121 — 1122, 1123, 1125, 1126, 1171.

Листъ 68,—744.

Сессія 6,—751.

Флорусъ (Lucius Annaeus), Римскій историкъ. На его сочиненіе (кн. 4) ссылается Копыстенскій, 1103.

Флавитасъ (или Фравитасъ), патриархъ Константинопольскій (послѣ Акакія), 1179.

Фока, см. Барда.

Фока, см. Никифоръ.

Формоза, сперва епископъ, посвятившій Кирилла и Меѳодія, потомъ папа, 226. Копыстенскій о немъ, 934, 1099—1100, 1227.

Фортунатъ, епископъ (въ Африкѣ), 587.

Фотиніане („Фотиміане“), сектанты, послѣдователи Фотина, 1313.

Фотіане, приверженцы, сторонники патриарха Фотія, 755.

Фотій, Константинопольскій патриархъ, по разсказу Кривзы, 197—202. Копыстенскій о немъ, 330, 331, 480, 550, 562, 575, 614, 660, 663, 686, 687, 698, 700—701, 724—743, 745, 747—757, 766—768, 855, 907, 949, 952, 971, 972; 1000, 1001, 1004, 1005, 1008, 1071, 1089, 1105—1106, 1138.

„Вивліюенка“, 480, 537, 742, 743, 1133.

„Номоканонъ“, 1015, 1034.

„Номоканонъ“, титулъ 9, гл. 2,—569.

Тит. 9, гл. 1 и 6,—579.

Тит. 8, гл. 1,—603.

Тит. 9, гл. 1, гл. 6,—607.

Титулъ 1, гл. 5,—1162.

Фотій, двадцать восьмій (по счету Кривзы) Русскій митрополитъ, 1407 года, 232, 240. Копыстенскій о немъ, 853, 1029.

Франги (Франки) = Латинники, 294, 1090—1127.

Французы, 764, 775, 889, 1015.

Френги, см. Франги.

Фридерикъ, кардиналъ, 248; клятва на Кируларіи съ сообщниками, 252—253.

Фріандръ, сынъ князя Варяжскаго Африкана, 1003.

Фрументій, архіепископъ Индійскій, 555, 627.

X

Халден, 1270, 1282.

Халкидонскій соборъ, 4-й вселенскій, 132 173; его председатели, 176. Правило 23,—193, прав. 28,—241. Копыстенскій о немъ, 324, 543 — 544, 562, 577, 579, 591, 601, 602, 606, 611, 627, 672, 689, 691, 694, 697, 705, 1073, 1118, 1133, 1172, 1177.

Канонъ 12,—628.

Каноны 9 и 17,—650.

Кан. 10, 13, 20 и 126,—686.

Кан. 21,—688.

Кан. 58,—697.

Въ акціи 1-й; листъ Египетскихъ епископовъ до собора Халкидонскаго, 662.

Акція 16-я,—695.

Канонъ 28,—675, 713, 997, 1162, 1164, 1165.

Канонъ 24,—1120.

Халкондиль, Димитрій, Греческій грамматикъ XV-го вѣка, 900.

Халкондиль, Лаоникъ, братъ Димитрія, Византійскій историкъ, 234. Сочиненіемъ его пользовался Копыстенскій, 329, 938.

„Исторіи“ кн. 6,—937, 938, 946, 950, 1121.

Кн. 3,—955.

Книга 6-я,—1121.

Хамъ, сынъ Ноя, 744, 925, 1102, 1308.

Херевъ, 1136.

Ходкевичъ, панъ Виленскій, 103.

Хозрой, царь Персидскій, 868, 869.

Хоніатъ, Никита (Акоминатъ), Византійскій историкъ. Кн. 6, отд. 5,—271. Имъ пользовался Копыстенскій, 329, 775, 777—778, 911.

Книга 2,—1013.

Кн. 3 (объ Алексіѣ Дукѣ), 1162.

Хорваты, 979.

Хребтовичъ (Литаворовича Богуринскій), Мелетій, епископъ Владимірскій и Берестейскій, архимандритъ Кіевскій, 64, 68, 70, 101, 1060—1061.

Хризостомъ, см. Златоустъ.

Хризотверхъ, см. Николай.

Хрисафій, сообщникъ Діоскора, 610.

Хрисолярассъ, Еммануилъ, ученый Грекъ XIV-го вѣка, 900.

Христулль, св., игумень монастыря Іоанна Богослова на о-вѣ Патмосѣ, 843.

Христофоръ, папа, 1100.

Христофоръ, см. Филалетъ.

Худіонъ, вличн., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Ц

Цамвлакъ, см. Григорій.

Цвингліане, 99, 872.

Целіусъ, см. Альфонсъ Целіусъ.

Цемивлакъ, см. Цамвлакъ.

Цимискій, Іоаннъ, Византійскій императоръ, 972.

Цепиліанъ, епископъ Карфагенскій, 598—600.

Ч

Черторыйскій, князь. Посланіе къ нему Артемія старца, 1266—1273.

Чехи, 606, 979, 986—989, 995—997, 999.

Чехи-Пражане, 990.

Чижевскій, отецъ Софроній, занималъ мѣсто Мстиславльскаго епископа Коссова на Кіевскомъ соборѣ 1640 года, 28.

Ш

Шимонъ, сынъ Варяжскаго князя Африкана, 1003.

Шитицъ (Szycik), Самуилъ, архимандритъ Слуцкій. Былъ выбранъ маршалкомъ на Кіевскомъ соборѣ 1640 года, 28. Свидѣніе о немъ, сообщаемое Аѳанасіемъ Филипповичемъ, 54.

Шицикъ, Леонтій, игумень Дубойскій, современникъ Аѳанасія Филипповича, 86, 88, 95.

Шинка, см. Крупецкій.

Шолдровскій, Андрей, бискупъ Познанскій, „человѣкъ вѣлче уважный“. По свидѣтельству Аѳанасія Филипповича, митрополитъ Могилы отзывался о Шолдровскомъ „добрый то мой пріятель“, 92—93.

Шумскій, капитанъ королевской гвардіи, обвинитель Аѳанасія Филипповича, 147—148.

Ю

Ювекалій, Іерусалимскій патріархъ, 176. Копыстенскій о немъ, 540, 544, 656, 694.

Юліанъ, отступникъ („апостата“), Римскій императоръ, 141, 763, 857, 880, 1175.

Юліанъ, посолъ папы Евгенія, 944.

Юліанъ, кардиналъ, 751.

Юлій, папа, 188, 537, 570—579, 616, 617, 632—635.

Юлій II, папа, 506, 876.

Юліушъ—см. Юлій.

Юлія, мать Евтихія, упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Юстиніанъ I, Великій, Византійскій императоръ. Узаконеніями его пользовался Копыстенскій, 325, 332, 636, 637, 639, 640, 669, 698, 702, 739, 823, 994, 1134.

„Кодексъ“, 1154.

„Код.“ титулъ 5, кн. 4,—569.

— тит. 2, кн. 1,—602, 1162.

— тит. 4, кн. 1,—608.

„Привилія“, 1160.

„Устава“ 31-я, 1160.

„Новеллы“, 994.

„Новелла“ 123-я,—579, 608.

„Новелла“ 131-я, л. 265,—1160.

„Новелла“ 11-я, л. 39,—1160.

„Новелла“ 131-я,—524, 697, 698.

„Новелла“ 42-я,—658.

„Новелла“ 137-я,—1134.

„Новелла“ 153-я,—1134.

Юстиніанъ II, Византійскій императоръ. Славянскія „Правила“ называютъ его „Когконос“, а Латинскія—„Младшимъ“, 196. Копыстенскій о немъ, 546, 702, 763.

Юстианъ, Византійскій императоръ, 195, 1179. См. Юстиніанъ.

Я

Ягайло (Ягелло-Владиславъ), король Польскій, 641, 963, 990, 996, 1028, 1029.

Ядвига, королева Польская, вызываетъ изъ Праги въ Краковъ „Словенскихъ законниковъ“, 990, 996; читаетъ Библію на церковно-Славянскомъ языкѣ, 992.

Якунь, „стрый“ Варяжскаго князя Африкана, 1003.

Янъ, см. Іоаннъ.

Янъ Ангельчикъ, см. Ангельчикъ.

Янъ, „одверный“. См. Желѣзовскій.

Янъ Завиша, см. Довгало.

Янъ-Фавстинъ, см. Дмитровицъ.

Ярополкъ, князь Русскій, 1013, 1109.

Ярославъ, Кіевскій князь, 227, 228, 240.
Копыстенскій о немъ, 985—987, 1008—1009.
О „Свѣтъ Ярославлѣ“, 1034.
Ярославъ, князь Туровскій и Пинскій, 51.

Θ

Θевда, лжепророкъ, 1115.
Θемистоклъ, 1136, 1140.
Θеогадій, епископъ Никейскій, 628.
Θеоганость, двадцать пятый (по счету Кресты) Русскій митрополитъ, 1328 года, 230.
Копыстенскій о немъ, 1026.
Θеодора, 2-я супруга царя Константина, 652, 726, 773.
Θеодора, жена Юстиніана, 1160.
Θеодора, жена царя Θеофила Иконоборца, 136, 846.
Θеодориканъ, гетманъ Греческій, 1009.
Θеодорикъ Готвинъ, арианинъ, король Римскій, 669.
Θеодоритъ, Антиохійскій патріархъ, 177, 254.
Θеодоритъ, епископъ Ипанейскій, 1037.
Θеодоритъ, епископъ Кирскій (Киринейскій). Твореніями его пользовался Копыстенскій, 331, 344, 547, 918, 1165, 1176.
Книга на Пѣснь Пѣсней, 344.
Кн. 1, гл. 7,—538, 539, 1172.
Кн. 1, гл. 13,—539.
Кн. 5, гл. 4,—554.
Книга 1, гл. 23,—627.
Книга 3, гл. 4,—628, 1175.
Книга 5, гл. 36,—653.
„Исторія“ кн. 4, гл. 27,—1132—1133.
Кн. 5, гл. 9,—1165—1166.
Кн. 3, гл. 24,—1175.
Кн. 5, гл. 7,—1176.

Θеодоръ, Тиронъ, влччк., 845.
Θеодоръ Ласкарій, царь, 1016.
Θеодоръ, Ириникъ Философъ, патріархъ Константинопольскій, 1016.
Θеодоръ, Трихитенскій (Тримифунтскій) епископъ, авторъ житія Златоуста, 189. Копыстенскій о немъ, 648.
Θеодоръ, епископъ Гераклійскій, 628.
Θеодоръ, Фаранскій (Харанскій) 659.
Θеодоръ, чтецъ. Его книга, 1133.
Θеодоръ, Критопулъ. См. Критопулъ.
Θеодоръ, см. Студитъ.
Θеодоръ, посланный Іерусалимскимъ патріархомъ Θомою въ Римъ, по отсутствію тамъ „мужей ученыхъ“ для борьбы съ „учителями Карловыми“, по просьбѣ папы Льва III (о чемъ читай въ „Книжцѣ“ въ Острожѣ

выданой, и въ иныхъ рукописныхъ Словенскихъ“), 625, 723, 766, 1105.

Θеодоръ II, папа, 763, 1100.

Θеодоръ, епископъ Монсуестенскій, 547.

Θеодоръ, бывшій митрополитъ Евхантаскій, см. Сантабаринъ.

Θеодоръ, пресвитеръ, посолъ отъ папы Агаѳона на шестомъ вселенскомъ соборѣ, 547, 902.

Θеодоръ, четырнадцатый Русскій митрополитъ (по счету Кресты) 1160 года, 229. Копыстенскій о немъ, 1014.

Θеодоръ, Смоленскій, благовѣрный князь, чудотворецъ, 849. Память 19 сентября.

Θеодоръ Смоленскій и Ярославскій, св. князь, чудотворецъ, 851, память 5 марта.

Θеодоръ, бояринъ, чудотворецъ, 849. Память 20 сентября.

Θеодоръ, архіепископъ Ростовскій, чудотворецъ, 851.

Θеодоръ, архіепископъ Суздальскій, чудотворецъ, 853.

Θеодоръ, Муромскій, чудотворецъ, 853.

Θеодоръ, Ярославовичъ, князь Пинскій и Туровскій, 51.

Θеодоръ, протопопъ Слуцкій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Θеодоръ, протопопъ Волковскій, участвовавшій въ Виленскомъ соборѣ 1509 года, 8.

Θеодосій I, Великій, Византійскій императоръ, 502, 519, 655, 675, 1089, 1153.

Θеодосій II, Младшій (Малый), императоръ Византійскій, 272, 540, 544, 550, 652, 653, 655.

Θеодосій, епископъ Кесаріи Каппадокіи, 544.

Θеодосій, архіепископъ Лакедемонскій, 843.

Θеодосій, св., игуменъ Печерскій, начальникъ общежитія въ Россіи, 774, 847, 848, 852, 1003, 1010, 1011, 1012, 1094.

„Наука“ (или „Слово“), 1011.

Θеодосій Косый. Посланіе къ нему старца Артемія, 1420—1423.

Θеодота, паломникъ Византійскаго императора Никифора, 179.

Θеодотъ Готъ, король Римскій, 636, 640. См. Θеодорикъ.

Θеодуль, влччк., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Θеолипъ, митрополитъ Іоаннинскій, впоследствии патріархъ Константинопольскій, 1052.

Θеокемтъ, третій Русскій митрополитъ, около 1038,—227; онъ освятилъ церковь св.

Софїи въ Кїевѣ, 227. Копыстенскій о немъ, 1008.

Ѳеофанъ, Антиохійскій патріархъ, 177.

Ѳеофанъ, патріархъ Іерусалимскій, 472, 748, 914, 951, 1068, 1069, 1158.

Ѳеофанъ, митрополитъ Кессарійскій, 628, 640.

Ѳеофанъ Карійскій, патріархъ Константинопольскій, 1070.

Ѳеофанъ, императорскій клирикъ, сообщникъ патріарха Фотія, 200.

Ѳеофанъ, посланный въ Римъ Іерусалимскимъ патріархомъ Ѳокою, 625, 723, 766, 1105. Сотоварищемъ и спутникомъ его былъ Ѳеодоръ (см. это имя).

Ѳеофилактъ, сынъ императора Романа, Константинопольскій патріархъ, 189, 202.

Ѳеофилактъ, святой, „учитель церковный“, архіепископъ Болгарскій. На творенія его ссылается Копыстенскій: 140, 320, 332, 354, 361, 397, 403, 404, 434, 438, 445, 450, 453, 464, 465, 468, 485, 555, 841, 901, 907, 931, 1131, 1137.

Толк. на гл. 6 Матѣ.,—344.

Толк. на гл. 16 Матѣ., — 359, 399, 414, 930.

Толк. на Іоанна,—384, 711.

Толк. на сл. Господне: „на томъ камени збудую церковь мою“,—394.

Толк. на зач. 108 Луки,—на гл. 9, ст. 23 Луки,—413.

Толк. на гл. 10 Іоанна,—422, 508.

Толк. на гл. 21 Іоанна,—433.

Толк. на гл. 20 Іоанна, зач. 215,—448.

Толк. на гл. 14 Іоанна,—449.

Толк. на гл. 1 Дѣян.,—456.

Толк. на гл. 2 Дѣян.,—457.

Толк. на гл. 1 посл. къ Галат.,—465, 661.

Толк. на гл. 6 къ Ефес.,—860.

Толк. на 15 гл. Дѣян. Ап.,—1119.

По Польскимъ цитатамъ Кривзы:

На зач. 67 у Матѣ.,—165—166.

На зач. 108 у Луки,—166.

На зач. 77 у Іоанна,—167.

Ѳеофилактъ, патріархъ Константинопольскій, 641, 642, 743, 756, 972, 993, 1081.

Ѳеофилъ, влчч., упоминается въ „Завѣтъ“ Севастійскихъ мучениковъ, 336.

Ѳеофилъ, Иконоборецъ, цесарь Греческій, 134, 765, 846.

Ѳеофилъ, Александрійскій патріархъ, 189, 619, 620, 627, 640, 648—652, 746.

Ѳессалоникияне, см. Солуняне.

Ѳисавръ, см. Фисавръ.

Ѳома, апостоль, 446.

Ѳома, Аквинатъ, 911.

Ѳома, патріархъ Іерусалимскій, 625, 723, 765, 1105.

Ѳома Тверскій, 949.

Ѳома, монахъ и пресвитерь, посоль отъ папы Адріана, 177, 549, 552.

Ѳракійцы, пища, ими употребляемая, 256.

Ѳріоній (Бріенній), Никифоръ, князь Диррахійскій, 896.

М Ъ С Т А.

Австрія, страна, 1160.
 Азіатская (Азіійская) діецезія, 675, 1073.
 Азія (Асія), страна, 380, 494, 626, 684, 686, 867, 918, 1016.
 Акада. Здѣсь было учреждена одна изъ Апостольскихъ Церквей, 517.
 Аквилея; городъ въ теперешней Иллиріи надъ Адриатическимъ моремъ, 633.
 Аквисгранъ, Aix-la-Chapelle, Aachenъ городъ, 765.
 Акирентила, городъ въ Апуліи, 893.
 Аланія, страна, 676, 1073.
 Александрія (Александрійская столица), 102, 137, 508, 516, 521, 522, 540, 617, 635, 711, 793, 882, 947, 1156, 1163—1164, 1167—1168, 1177.
 Алеманское (или Нѣмецкое) царство, 863.
 Алтина, городъ, 669.
 Ангельское см. Англійское.
 Англійское (Ангельское) царство, 863, 872.
 Анкира, городъ, 517, 551.
 Антарадъ, городъ. Здѣсь была учреждена одна изъ Апостольскихъ церквей, 517.
 Антиохія, страна и городъ (Антиохійская столица, „Божій градъ“), 102, 137, 463, 516, 518, 521, 522, 551, 571, 573, 627, 673, 676, 678, 793, 811, 882, 947, 1131, 1132, 1157, 1164—1165, 1167—1168, 1174—1176, 1207.
 Апулія, страна, 247, 252, 280, 893—894, 896, 1092.
 Аравія, страна, 554, 627, 674, 1158.
 Арелата (Arelatum, Франц. Arles), область и городъ во Франціи, 599.
 Аримина, городъ, 619.
 Асія, см. Азія.
 Ассирійское царство, 862, 1068.

Астрахань, „орда Татарская“. О взятіи ея Иваномъ Грознымъ, 1110.
 Африка. О распространеніи христіанской церкви и о соборахъ въ ней, 182, 186, 542, 581, 582, 585, 587, 590—595, 823, 974.
 Ахаія, страна, 559, 1359.
 Ахридонъ, городъ, 1160.
 Аѳины, городъ, 202, 557, 968, 1306.
 Аѳонская гора (Аѳонъ, Святая Гора), 774, 845, 846, 856, 897, 1020, 1022, 1023, 1108.
 Бабель „вежа“, см. Вавилонъ, башня.
 Базилея (Базилія, Basilia), городъ въ Швейцаріи, 940, 943, 946.
 Балнеи, городъ. Здѣсь была основана одна изъ Апостольскихъ церквей, 517.
 Варбарія (Варварія), страна, 242, 443, 606, 626, 677, 997, 1073.
 Варбарскіе краи—Русскіе, 241.
 Варъ, градъ, „мѣсто Влоское“, 213, 214, 892, 893, 894, 1012.
 Батершова, рѣчка, въ Галицкой пущѣ, 856.
 Белъ, см. Бѣлзскій повѣтъ.
 Берестово, неподалеку отъ Кіева. Здѣсь былъ монастырь, 227.
 Берестейскій замокъ, 149.
 Берестейское воеводство, 147.
 Берестейское староство, 79.
 Берестъ-Литовскій (Брестъ-Литовскъ), 49, 87, 124, 131. См. Берестье, Великое Берестье.
 Берестье, городъ, 62—64, 79, 81, 97—98, 104, 141—142, 145, 147, 1007, 1009, 1044, 1047, 1119, 1133, 1138.
 Беритъ, городъ. Здѣсь была основана одна изъ Апостольскихъ церквей, 517.
 Бесчадъ, часть горъ Карпатскихъ, 957.
 Объ этой мѣстности Гербуртъ воспоминаетъ

- въ своей знаменитой рѣчи по слѣдующему поводу: „Бо если того хотять, абы Руси не было въ Руси, то есть речъ неподобная, и такое подобенство есть, яко бы ся имъ хотѣло: жебы тутъ море было коло Самбора, а Бесчадь коло Гданска“.
- Библия, городъ. Здѣсь была основана одна изъ Апостольскихъ церквей, 517.
- Болгарія (Болгарскіе краи, Болгарская земля, „Болгары“), страна, 604, 701, 751—752, 779, 811, 852, 906, 974, 986, 994, 1029, 1134, 1160, 1161.
- Болхово (Болховъ), городъ, 61.
- Большая Россія, 979.
- Бононія (Вононія, Болонья), городъ въ Италіи, 946.
- Ботки, „на Подляшю, въ землѣ Бѣлской, маѣтность его милости пана Богдана Сапѣги, воеводы Минскаго“, 991.
- Брасова, деревня, невдалекѣ отъ Брянскаго Свенскаго монастыря, 61.
- Британскіе острова, 325.
- Брунсбергъ (Braunsberg, по-Славянски: Бранево), городъ въ Варминскомъ княжествѣ, въ Пруссіи, 286.
- Брянскъ, городъ, 55—56, 59, 61.
- Будзынь, городъ неподалеку отъ Познани, 223, 953—954.
- Вѣлая Россія (Русь), 54, 88, 955, 1006.
- Вѣлевъ, городъ, 61.
- Вѣлзскій повѣтъ, 104, 1025.
- Вѣльская земля, 991.
- Вѣльскъ, городъ, 88, 104.
- Вавилонъ (Бабель), городъ, 806, 815, 822, 862, 889, 891—892.
- Барварія, 626. См. Барбарія.
- Варна, городъ, въ сраженіи при которомъ убитъ Польскій король Владиславъ, 954.
- Варшава, городъ, 22, 71—75, 81—82, 90, 93—96, 98, 126, 133, 141—142, 144, 148, 149, 606, 956, 1034, 1047, 1077. См. улица Долгая.
- Варшавскій замокъ, 120.
- Ватиканъ, 732, 1091.
- Великая Зноба, село, невдалекѣ отъ Чорскаго монастыря, 57.
- Великая Польша, 963.
- Великая Россія, 570, 811, 847—849, 883, 906, 1018, 1046, 1110, 1158.
- Великій Океанъ, 1158.
- Великое Берестье, 992. „Въ Великомъ Берестю въ Литвѣ, гдѣ соборъ великій былъ року 1596“. См. Берестье.
- Великоросійское („або Московское“) царство, 863.
- Венеція, городъ, 325, 696, 897, 1004.
- Вечерній = Западный (Атлантическій) Океанъ, 325.
- Вздыхальница или Вздыхальная гора въ Кіевѣ, „которую зовутъ якобы отъ того, иже на ней зъ ученими своими отъ трудовъ отдохнуль (св. апостолъ Андрей); албо же та гора оттоль называется Вздыхальницею, иже, высокою будучи, люде идучи вздыхають, а на верхъ вышедши отдыхаютъ спочиваючи“, 970.
- Византія, 629, 630, 631, 674, 863, 867, 950, 968, 1070—1071, 1104, 1161.
- Виленскій замокъ, 1039.
- Вильна (Вильня) городъ, начало въ немъ православія, 231. Упоминается, 5—6, 8, 17, 62, 64, 84—85, 158, 160, 286, 327, 950, 1033, 1034, 1044, 1047, 1058, 1125, 1127, 1316.
- Висла, рѣка, 95.
- Витебскъ, городъ, 104, 1065, 1316.
- Виѣниія, страна, 330, 494, 1016.
- Виѣсаида, городъ, 412, 530, 966.
- Владимірское „владыцтво“, на Волыни, 1063.
- Владиміръ (Волынский), городъ, 852, 1061.
- Владиміръ (на Клязьмѣ), городъ, 1018, 1033.
- Влоская земля („Влохи“), 324, 325, 522, 636, 823, 842, 843, 896, 911, 919, 926, 938, 950, 964, 994, 1052, 1060, 1110, 1119, 1144.
- Вологда, городъ, 853.
- Волынь, 126, 991, 1042, 1059, 1075.
- Воронежъ, мѣстность въ Валахіи, 843.
- Восточная Россія, 1006.
- Вѣденъ=Вѣна, 286.
- Вѣна см. Вѣденъ.
- Вязьма, городъ, 62.
- Газа, городъ, 627.
- Газаръ, городъ, 517.
- Галатійская страна, 457, 458, 1016;—мирополія, 330.
- Галилейская гора, 421.
- Галилейское море, 528.
- Галилея, 364, 1158.
- Галлиполи, 885.
- Галлія, 619;—Низшая, 325.
- Галицкая пуца, 856.
- Галичъ, городъ, 1014, 1017—1018.
- Гангръ, городъ, 551.
- Гданскъ=Данцигъ, городъ, 285, 957.
- Германія, 935.
- Гершоновичи, село, неподалеку отъ Берестя, 152.

Гефира, городъ въ Малой Азіи, 867.
 Гидрунтійская митрополія, 893.
 Гнѣзно, городъ, 995.
 Голгоза, гора, 131, 839.
 Головчино, мѣстечко, по дорогѣ изъ Мо-
 гилева въ Москву, 55.
 Городня, мѣстечко, 1145.
 Городецъ, мѣстечко, 991, 1076.
 Гортинская митрополія, 547.
 Гравина, мѣстность въ Апуліи, 893.
 Греція (Греческое царство, Греческія
 краины), 40, 443, 458, 623, 626, 636, 762,
 811, 834, 839, 843, 862, 863, 870, 879, 895,
 898, 904, 906, 968, 969, 979, 1007, 1010, 1012,
 1025, 1070, 1085, 1101, 1104, 1105, 1134, 1138,
 1171; Греція Великая (Апулія), 894.
 Гродна, городъ, 1076.
 Грубешовъ, городъ, 104.

Дакія, страна, 559, 576, 994;—Набереж-
 ная, 1160;—Средиземная, 1160.
 Дамаскъ, городъ, 978.
 Данцигъ, см. Гданскъ.
 Дарданія, 559, 1160.
 Датское (= Дунское) царство, 863, 872.
 Дворецъ, село, „повѣту Бѣлзского, надъ
 рѣкою Ратою“, 1025.
 Диоклитіанскія страны, 844.
 Днѣпръ, рѣка, 55, 62, 85, 969, 1003.
 Днѣстръ, рѣка, 962, 1104.
 Добромыль, мѣстечко, 901.
 Долгая улица въ Варшавѣ, 93.
 Доловель, городъ въ Валахіи, 1052.
 Дорогобужъ, городъ, 54, 62.
 Дунай, рѣка, 844.
 Дунское, см. Датское.

Евгуба (Толст: Екгуба), городъ, 508, 711.
 Еврейское царство, 862.
 Европа, 686, 918.
 Евхантиъ, городъ, 202.
 Египетъ (Египетская земля, „Египетскія
 краины“), 211, 348, 518, 522, 626, 627, 635,
 673, 684, 814, 822, 836, 842, 888, 889, 891—
 892, 951, 974, 1156, 1163—1164, 1209, 1260,
 1270, 1281, 1349, 1434.

Егръ, городъ, 964. Гербуртъ въ своей рѣчи
 говоритъ: „сѣю киллодесять тысячій Руси,
 поборами выгнанныхъ, около Егрю и Солно-
 ка, а чого сподѣватися отъ нихъ? Едно:
 лупезства лупезствомъ отдати захотять; а

нарушене вѣры своей нарушенемъ вчасовъ
 и достатковъ нашихъ ветовати хотять“.

Едеса, городъ, 215.
 Екбатаны, городъ, 862.
 Елевферополь, городъ, 627.
 Елеонъ, гора, 867, 1258.
 Елія=Іерусалимъ, 627, 674.
 Ерихонъ, см. Іерихонъ.
 Ерусалимъ, см. Іерусалимъ.
 Ефесъ, городъ, 540, 541, 676, 848, 918,
 1167.
 Евіопія, 626.
 Евіопское море, 867.

Желѣзный Воронъ, 852. „Преподобный
 Іаковъ, нже на Желѣзномъ Борку, новый
 чудотворецъ“ (память 10 апрѣля).

Жидовская „краина“, земля, 509, 829,
 839, 1068.

Замостье, городъ, 145, 1058—1060.
 Замухавецъ. предмѣстье въ городѣ Бе-
 рестѣ, 153.
 Западная Россія, 1006.
 Западный, см. Вечерній Океанъ.
 Зилонъ, городъ, 333.
 Зноба, см. Великая Зноба.

Иверія (Иберія), 626, 1157, 1160, 1161.
 Измаильское (или Турецкое) царство, 863.
 Израильская земля, 778, 862.
 Иллирія, страна, 558, 576, 603, 1016.
 Индія, страна, 508, 627, 960.
 Ираклія, страна, 674.
 Испанія, страна, 550, 551, 761, 823, 863,
 958.
 Италія, страна, 1001.

Іерихонъ, городъ, 112.
 Іерусалимъ, городъ, 102, 118, 137, 211,
 367, 460, 463, 476, 516, 521, 522, 523, 627,
 674, 678, 765, 775—778, 793, 811, 836—839,
 862, 864—865, 881, 891—892, 895, 914, 947,
 968, 992, 1052, 1068, 1131, 1132, 1157—1158,
 1165—1168, 1207, 1244, 1247, 1254, 1280,
 1287, 1293, 1328.
 Іорданъ, рѣка, 627, 839, 1158.
 Іудея, страна, 364.

Казань, городъ, 1110.
 Калабрія, страна, 280, 893—896.
 Калуга, городъ, 61.
 Каменецъ, городъ, 62;—Литовскій, 991.
 Кампанія, область, 668.
 Кана Галллейская, городъ, 627, 1158.
 Каппадокія, страна, 494.
 Карачевъ, городъ, 61.
 Каривлахія, см. Седмигородская земля.
 Каринтія, Славянская страна, 994, 1160.
 Кармилъ, гора, 982.
 Карніолія, страна, 994, 1160.
 Карсагенъ, городъ, 551, 581, 585, 592, 644.
 Келисірія, см. Килисірія.
 Кесарія, страна, 522;—Каппадокійская, 395.
 Киликія, страна, 457, 458, 554, 626.
 Килисірія или Келисірія (Ундол: „Киликія“), страна, 674, 1157.
 Кипрская діецезія, 604.
 Кипръ, островъ, 1160.
 Кифара, островъ, 1040.
 Кіевская земля, 126.
 Кіевскія горы, 774, 1070.
 Кіевскія пещеры, 855, 979.
 Кіевское княжество, 1033, 1036.
 Кіевъ, городъ, 34, 75, 78, 84, 92, 95, 145—146, 771, 847, 852, 855, 956, 969, 970, 975, 977, 998, 1001, 1003, 1006, 1010, 1017, 1018, 1032, 1033, 1042, 1061, 1069, 1072, 1104, 1108.
 Клепаръ, предмѣстье въ Краковѣ, 990.
 Кобринъ (Кобрынь) городъ, 88, 96, 133.
 Комельскій лѣсъ, 853.
 Константинополь (Новый Римъ), городъ, 102, 125, 137, 325, 330, 502, 508, 516, 517, 519, 521—523, 544—550, 554, 561, 566, 579, 601—607, 617, 619, 621, 623, 625, 629, 631, 634, 639, 650, 658, 660, 663, 665, 674, 675, 677, 686, 687, 689—695, 702, 711, 718, 723, 725—728, 733, 737—739, 742, 748, 750—754, 763, 766, 771, 772, 775, 778, 780, 789, 863, 868, 882—883, 885, 889, 914, 918, 929, 931—2, 947—8, 955, 965, 968, 970, 972—4, 978—9, 982—3, 986, 989, 994, 995, 997, 998, 1005, 1010, 1013, 1015—1019, 1025—1027, 1030, 1032, 1035, 1037, 1046, 1049, 1050, 1053, 1071, 1072—1075, 1079, 1087, 1095, 1100, 1104, 1105, 1108, 1123, 1133, 1138, 1151, 1154, 1161—1163, 1167—1168, 1177.
 Константинопольское царство, 876.
 Копысь, городъ, 55.
 Коринѣ, городъ, 557, 1359, 1414.
 Корона, см. Польша.

РУССКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА.

Корсунскій замокъ, 976.
 Корсунъ, городъ, 213, 226, 772, 975, 993, 998, 1001, 1072.
 Корцира, островъ, 894.
 Краковъ, городъ, 22, 82, 97—98, 133—134, 936, 944, 954, 990—992, 994, 996, 997, 1039.
 Красноставъ, мѣстечко, 1065.
 Кривцово, деревня, 59.
 Критъ, островъ, 512, 547, 702, 1040.
 Кролевецъ, городъ, 285.
 Ксимири, мѣстность, 336.
 Кумы, мѣстность, 1089.
 Еупятичи (Купятицкое) село, 51, 52, 62, 87, 96.
 Курганы, село, 59.
 Лаодикія, страна, 517, 551.
 Лебедево, деревня близъ Берестя, 65.
 Лехія—Ляхія, 626.
 Ливанъ, горы, 1426.
 Ливія, область, 211, 518, 626, 635, 673, 686, 1156, 1163.
 Ликаонія, область, 213, 458.
 Ликия, область, 213.
 Лимнъ, островъ, 842.
 Листры, городъ, 1307.
 Литва (Литовское великое княжество), 50, 60, 64, 72, 100, 116, 132, 142, 147, 819, 825, 913, 955, 992, 1023, 1030, 1033, 1035, 1039, 1042, 1044—1046, 1075, 1077, 1110, 1120, 1127, 1129.
 Личаковъ, предмѣстье въ Галичѣ, 992.
 Луцкъ, городъ, 147, 1059, 1061, 1124.
 Лѣсокъ, село, 61.
 Львовская земля, 991.
 Львовъ, городъ, 64, 104, 120, 469—470, 992.
 Любелскій замокъ, 1017.
 Люблинъ, городъ, 88, 104.
 Лядское (или Польское) царство, 863, 872.
 Македонія, область, 211, 213, 458, 558, 811, 844, 845, 863, 968, 1016.
 Македонское (или Греческое) царство, 862.
 Малая Греція, 894.
 Малая Россія, 811, 819, 847, 849, 883, 906, 1032, 1046, 1110, 1158.
 Мароморашъ (Мараморожъ), мѣстность въ Угорской Руси, 986, 993.
 Масличная или Оливная гора, 839.
 Мацерія, городъ въ Апуліи, 893.

Медское царство, см. Мидійское.
 Межигорье, подъ Кіевомъ, 84.
 Менандръ, городъ, при которомъ, по про-
 рочеству Мееодія Патарскаго, будутъ раз-
 биты Турки, 867.
 Меника, гора, 1050.
 Мерра, горькій источникъ. „Сего обра-
 зомъ Монсей, простирая рудъ, Амалка по-
 бѣди, и Мерру услади“, 1336.
 Месопотамія, 554, 674, 1157.
 Мидійское (Медское) царство, 862.
 Мизія, 559, 576;—Вторая, 1160.
 Минскъ, городъ, 62.
 Митилена, островъ, 726, 727, 773.
 Могилевъ, городъ, 55, 62, 1065.
 Можайскъ, городъ, 62.
 Мозырь, городъ, 85.
 Молдавица, мѣстность въ Валахіи, 843.
 Молдавія, 811, 1160.
 Молтинская земля. См. Мултаны.
 Монастыри:
 на Аеопѣ:
 Аѳанасія Аѳонскаго монастырь (лавра).
 „Между иными мощами, которыхъ ма-
 етъ монастырь той, есть и глава св.
 великаго Василія, архиепископа Ке-
 сарійскаго“, 846, 897. „Знаменитое чу-
 до въ монастырѣ храмъ преподобнаго
 Аѳанасія Аѳонскаго сталося, же гды
 діаконъ, на амвонѣ стоячи, папеза
 Римскаго на первой ектеніи спомя-
 нулъ, на-тыхъ-мѣстъ палата оной цер-
 кве упала, діакона и иныхъ около
 стоящихъ многихъ убила, за чимъ и
 литургія скончена не была“, 1020.
 Ватопедъ, 897, 1021. „Между иными
 святыми мощами, находятся, якъ двѣ
 свѣтилъ, двѣ головѣ вселенскихъ свѣ-
 тилниковъ и учителей Григорія Бо-
 гослова и Іоанна Златоустаго—найдо-
 рогшій скръбъ святой оной обители“,
 846.
 Діонисатовъ. „Между иными святыми
 мощами, которіи маєтъ монастырь той,
 есть главы Іоанна Предтечи верхняя
 часть, то есть чашка головы его, и
 вдѣльное благоуханіе выпускаетъ: вы-
 носятъ еи зъ скръбницы церковной и
 поставляютъ на иконостасѣ, на Усѣк-
 новеніе честныя его главы“, 845—846.
 Зографскій, 1021.
 Иверская лавра, 1021.
 Ксиропотамъ, 1022.
 Павла св. монастырь. Между мощами
 находится глава царицы Теодоры,
 супруги царя Теофила Иконоборца,
 846.
 Пантократора монастырь, 1051.
 въ Берестѣ (Лит.):
 Симеона Столпника обитель, 123, 142,
 154.

въ Берестовѣ, 227.
 въ Бытенѣ, 287.
 въ Вильнѣ:
 Троицкій, 238, 288, 289.
 въ Воронѣ:
 „Въ Воронцѣ (въ Волошехъ), въ мона-
 стирѣ, Данилъ святой чудотворецъ“, 843.
 въ Гоповѣ:
 „Въ монастырѣ Гоповѣ (въ Сербіи) ве-
 ликомученикъ Теодоръ Тиронъ“, 845.
 въ Городнѣ:
 Св. Михаила монастырь, 7.
 въ Давидовицахъ:
 „Въ монастырѣ Давидовицы (въ Сербіи)
 кроль Сербскій Давидъ лежитъ“, 844.
 въ Дечанахъ:
 Здѣсь находятся мощи Сербскаго коро-
 ля Стефана Милутина: „и до нынѣ
 чуда творитъ“, 844.
 въ Дорогобужѣ, 991.
 въ Дубойскѣ, 85.
 въ Ельцѣ, 313.
 въ Карачевѣ:
 Воскресенскій, 61.
 въ Кіевѣ:
 Михаила Золотоверхаго монастырь, 88.
 Печерская лавра, 7, 49, 80, 82, 847,
 848, 938, 991—992, 1009—1010, 1011,
 1012, 1031, 1034—1035.
 близъ Костромъ:
 Корнилевъ, 1440.
 въ Крушедолѣ:
 Этотъ монастырь въ Сербіи, 844.
 въ Купятичахъ, 50, 53, 62.
 въ Кутейнѣ, 54—55, 84.
 въ Лоскѣ:
 Св. Николая, 8.
 въ Македоніи:
 Дѣвничъ монастырь, 845.
 Успенскій, недалеко отъ Софіи. Въ немъ
 хранится рука одного изъ Маккаве-
 евъ, 845.
 Межигорскій, 84.
 на горѣ Меникѣ:
 Св. Іоанна Крестителя монастырь, 1050.
 въ Минскѣ:
 Вознесенскій, 7, 237.
 Милошевъ (въ Сербіи), 844.
 въ Москвѣ:
 Чудовъ, 234, 246.
 Морачъ (въ Сербіи), 844.
 Пелекитская обитель, 852.
 въ Полотскѣ:
 Св. Іоанна, на Островѣ, 8.
 Св. Петра, 8.
 Путенскій, 911, 938.
 Монастырь этотъ находится „въ Воло-
 сѣхъ“. Въ немъ жилъ одно время За-
 харія Копытецскій.

въ Ратѣ:
Св. Спаса монастырь, 230, 1025.

въ Римѣ:
Св. Герасима монастырь, 761.
Grotta Ferrata, 280.

въ Ровенцѣ:
Этотъ монастырь въ Сербіи, 844.

Рылъскій (въ Сербіи), 844—845.

за Самборомъ:
Св. Спаса монастырь, 962.

Сарадапоръ:
„Въ предѣлахъ Македонскихъ за Рылъскимъ монастыремъ, есть монастырь зовемый Сарадапоръ („Четирдесять Бродовъ“, бо до того монастыря одну рѣку четирдесять разовъ переходять). Въ томъ св. пророка Исаи тѣло цѣлое лежитъ, и благоуханіе многое исходить, а каждой недѣли и праздника цѣлованю образовъ и тѣло св. пророка Исаи цѣлуютъ. Также пятеро дѣтей въ тѣлахъ лежатъ, змордованіи отъ Ирода цара, Христа ради убиенныхъ“, 845.

Свенскій, 61.

въ Слудцѣ:
Троицкій, 7.

въ Смоленскѣ:
Св.-Духовскій, 8.

въ Студенцѣ:
Въ этомъ монастырѣ (въ Сербіи) лежатъ мощи св. Симеона Неманя, отца св. Саввы Сербскаго, 844.

Студійскій, 249, 1010, 1108.

Супотяны:
Въ этомъ монастырѣ (въ Сербіи) лежитъ король Стефанъ Первовѣнчаный, 844.

въ Трокахъ:
Пречистой Богоматери монастырь, 8.

Човскій, 56.

въ Элладѣ:
Св. Луки Евангелиста, 848.

Монемвасія (Монемвасійская митрополія), 473, 1040, 1052.

Морава, область, страна, 986, 988, 989, 995, 996.

Москва, страна, область, 914, 947, 955, 964, 979, 1006, 1026, 1027, 1030, 1032, 1033, 1039, 1046, 1058, 1127, 1142, 1144.

Москва, городъ, 54, 55 — 56, 58, 109, 118, 119, 133, 138. Ордынская улица въ Москвѣ, 87.

Москва, рѣка, 87.

Музачовъ, городъ въ Угорской Руси, 986, 998.

Мултаны (Молтанская земля), 994, 1160.

Мукула, городъ, 510.

Муръ (Ликійскій), городъ, 213, 892.

Наваррское княжество, 872.

Неокесарія, область, 551.

Неполомицы, мѣстечко, 1076.

Несвижъ (Несвѣжъ), городъ, 72, 1289.

Нидерландская земля, 872.

Никоя, городъ, 67, 102, 230, 518, 538, 549, 583, 697, 761, 1019;—Битинская (Византійская), 517.

Никомидія, область, 517.

Ниль, рѣка, 842.

Ниневія, городъ, 836, 862.

Новгородъ Великій, 969, 977, 1006, 1014, 1070, 1073, 1104, 1127.

Новгородъ Сѣверскъ, городъ, 57.

Новгородокъ Литовскій, соборъ въ немъ 1415 года, 232.

Новый Римъ см. Константинополь.

Норвежское княжество, 872.

Нумидія (Нумидійская краина), 595, 1171.

Нурма. „Преподобный Сергій, иже на Нурмѣ, Вологодскій, новый чудотворецъ“ (память 7 октября), 850.

Нѣмецкая земля (Нѣмецкіе края), 872, 900, 1046, 1143.

Нѣмецкое море, 969.

Оливная, см. Масличная гора.

Олимпъ, гора, 1024.

Оломунецъ—Ольмюцъ, 286.

Олыка, мѣстность, 72.

Ольмюцъ, см. Оломунецъ.

Ордынская улица въ Москвѣ, 87.

Орша, городъ, 54, 62, 84, 88, 1065.

Острогъ, городъ, 104, 625, 1001, 1141, 1144, 1145.

Палестина, область, 211, 522, 627, 674, 891, 895, 1068, 1158.

Палмарія, мѣстность, 933.

Паннонія, страна, 994;—Вторая, 1160.

Парижъ, городъ, 957.

Патмосъ, островъ, 843.

Пизагонія, область, 732.

Пекеу. „Есть тежъ еще архіепископъ Пекеу въ Сербіи, и такий титулъ носитъ: святѣйшій архіепископъ Пекеу и всей Сербіи“, 1161.

Пелтъ, см. Полтъ.

Пелшма. „Преподобный Григорій, иже на

Пеллмъ, Вологодскій новыи чудотворецъ“ (память 30 сентября), 850.

Пентаполь, городъ, 518, 626, 673, 1156.

Перемишль, городъ, 928, 1124.

Перинтъ, городъ, 674.

Перское царство, 862.

Петровъ Куть, урочище надъ рѣкою Ратою, 1025.

Пизана, „мѣсто Гетрурійское“, 936.

Пинскъ (Пиньскъ), городъ, 50, 51—52, 63, 85, 88, 1065, 1124.

Пицена, область въ Средней Италіи, 894.

Погребы, село, 59.

Подлясье, область, 991.

Подъяздовъ Дворъ въ Варшавѣ, 120.

Полотское „владыцтво“, 1062.

Полотскъ, городъ, 104, 1065.

Полтъ (Пелтъ), мѣстность въ Неокесаріи, 330, 517.

Польша (Польское королевство, Речь Посполитая, Корона), 40, 79, 91, 99, 116, 607, 928, 944, 954, 957, 958, 995, 1017, 1028, 1032, 1075, 1110, 1116, 1129, 1135, 1146. См. Великая Польша.

Понтская (Понтийская) діецезія, 675, 676, 1073.

Понтъ (Евксинскій, Понтийское море), 443, 494, 626, 676, 684, 969, 1016.

Понціана, область, 739.

Попова Гора, мѣстность между Пронойскомъ и Стародубомъ, 55—56.

Прага (Пражское мѣсто), городъ, 286, 990, 992, 996, 1318.

Превала, мѣстность, 559.

Превалетана, мѣстность, 1160.

Прокопъ, городъ въ Сербіи, 845.

Пронейскъ, городъ, 55.

Пропонтида, 842.

Прусы=Пруссія, 996.

Радовцы, мѣстность въ Валахін, 843.

Раковъ, городъ, 134.

Ракуса, область, 994.

Рата, рѣка, 1025.

Регія, городъ, 503, 711.

Римское царство (цесарство, королевство), 522, 863, 867, 868, 872—873, 875—876, 885.

Римъ (Римское мѣсто, Старый, Петрова столица, Римская столица), passim между 102 и 1180 столбами.

Римъ Новый, см. Константинополь.

Романія, городъ, 251, 1091.

Россія (Россійскіе краи), 606, 626, 676, 677, 731, 734, 753, 774, 779, 848, 856, 893, 895, 899, 900, 913, 928, 947, 953, 955, 957 — 958, 960, 964, 966, 969 — 971, 973, 979, 997, 999, 1002, 1007, 1009, 1012, 1017, 1019, 1025, 1028, 1030, 1032 — 1036, 1038, 1040, 1044 — 1046, 1053, 1066 — 1077, 1079 — 1080, 1082, 1084, 1107, 1108, 1110, 1111, 1115, 1117, 1122, 1123, 1132, 1134, 1137.

Россія, Русь:

см. Бѣлая.

— Большая=Москва, 979.

— Восточная.

— Западная.

Малая.

— Черная.

— Южная.

Русскіе краи=Барбарскіе, 241.

Русское море, 969.

Рыльскія горы, 844.

Саксонія, страна, 669.

Самарія, страна, 364, 463, 778, 836—837, 862.

Самборъ, городъ, 957, 962.

Сардакія (Сардика, Сардикія) „спрѣчь Средць“, городъ, 17, 181, 330, 551, 576.

Сардика, см. Сардакія.

Сардикія, см. Сардакія.

Саримъ, село, 333, 335.

Сармація (Сарматскія краины), 966, 970.

Святая Гора, 1021—1022, 1051. См. Афонъ.

Севастія, область и городъ, 332.

Седмигородская земля (Каривлахія), 994, 1160.

Селевкія, городъ, 494.

Сеннааръ, поле, 899.

Сербія, страна, 811, 843, 906, 986, 989, 1134, 1161.

Сидонъ, городъ, 517.

Синайскія горы, 1293, 1323, 1332.

Синопъ, городъ, 517.

Сирія, страна, 211, 457—458, 522, 554, 626, 627, 674, 895, 1157, 1158, 1165.

Сицилія, страна, 280, 749, 894.

Сіонъ, гора, 118, 339, 393, 865, 870, 886, 1158, 1165, 1429.

Скинія, страна, 974.

Скриголовы, деревня надъ рѣкою Припятью. Здѣсь былъ убитъ Татарами митрополитъ Макарій, 236.

Слѣнскъ=Силезія, 994.

Слущъ, городъ, 54.

Смоленскъ, городъ, 54, 964. По его взятіи Сигизмундомъ, всѣ церковныя принадлеж-ности мѣстной епископской церкви были взяты и переданы въ Виленскій Троицкій монастырь, 289.

Смѣдинъ, „подъ Турійскомъ, на Волюню“, 991.

Содомъ, городъ, 898.

Сокаль, городъ, 88, 104.

Солемерія, городъ, 249.

Солнонь, мѣстность въ Познань, 964.

Солунъ (Фессалоники), главный городъ Македоніи, 213, 557, 652, 885, 1016.

Софія, „мѣсто великое“ въ Болгаріи, 844, 845.

Сочава, мѣстность въ Валахія, 843.

Спѣшь, городъ, 986.

Средъ, см. Сардакія.

Стародубъ, городъ, 55—56.

Старый Римъ, см. Римъ.

Стратинъ, мѣстечко, 1002.

Сузы, городъ, 862.

Сѣвскъ, городъ, 58, 59.

Таврика, область, 975.

Танаисъ, мѣстность, 508, 711. „Гдѣ кол-векъ, абовѣмъ есть епископъ, мовитъ св. Геронимъ въ посланіи своемъ до Евгарія, будь въ Римѣ, будь въ Евгубѣ, будь въ Константинополѣ, або въ Регіи, або въ Але-ксандріи, або въ Танаисѣ,—тогожъ есть слу-женія и тогожъ священства“.

Тароминъ, городъ. Здѣсь была основана одна изъ Апостольскихъ церквей, 517.

Татарское царство, 863.

Терново (Тирново, Тырново), городъ въ Болгаріи 1016, 1161. См. Парасковія Терновская, Евѣмій, патріархъ Терновскій.

Тибръ, рѣка, 876.

Тинецкое аббатство, 936.

Тиръ, городъ, 619.

Тіанъ, городъ, 517.

Торунъ, городъ, 135.

Трансильванія, страна, 1160.

Транезундъ, городъ, 676.

Трація, см. Тракія.

Трикарія, городъ въ Апуліи, 893.

Триполисъ, городъ, 517.

Троки, городъ, 116.

Трубецкъ, городъ, 55—56.

Трулъ, „палата“ въ Константинополѣ, въ которой происходилъ вселенскій соборъ, 702, 705.

Турійскъ, городъ, 991.

Турко-Греція—Византія, 48.

Туровъ, городъ, 51.

Турцаца, городъ въ Апуліи, 893.

Тусція (Tuscia)—Тоскана. Этрурія, 669.

Угры (Угорская земля, Угорское царство), 863, 872, 953, 986, 992—994, 1160.

Украины, 1135.

Фалимичи, деревня, 1061.

Феррара, городъ, 940, 942, 943, 948, 1133, 1170.

Фидела, „весь“, 335.

Филадельфія, городъ, въ Греціи, 557.

Филиппополь, городъ въ Болгаріи, „собо-рище“ въ немъ, 181.

Финикія, область, 674, 1158.

Флоренція, городъ, 592, 751, 937, 940, 942—3, 945, 946, 947, 948, 950—2, 954, 1007, 1033, 1049, 1050, 1119, 1121, 1122, 1133.

Франція, страна, 325, 599, 669, 764, 766, 863, 872, 957—958.

Фригія, 457, 458; Фригійская митрополія, 330.

Халдейское царство, 862.

Халкедонъ, городъ, 518, 678.

Ханаанская земля, 822, 892.

Харисфонъ, мѣстность, 335.

Хартокаранъ, мѣстность, въ которой, по пророчеству Меѳодія Патарскаго, Турки бу-дутъ разбиты, 867.

Херсонъ, городъ, 771, 1000.

Холмское „староство“, 963.

Холмъ, городъ, 1124.

Царьградъ, 44, 46, 605, 765, 1000, 1002, 1009, 1027—1028, 1162.

Церкви:

въ Берестѣ:

Козьмо-Демьянская, 65.

Никольская епископская соборная цер-ковь, 65, 68, 69. Въ ней приѣхали: во имя Богоявленія, 68, 69; во имя Бо-риса и Глѣба (во св. крещеніи Романа и Давида), 65, 69, 70. Въ послѣднемъ приѣлѣ учреждены четыре празд-ника: Богоявленія, Глѣба и Бориса, Космы и Даміана, и Юрія, 65.

Рождества Богородицы, 72, 73, 79.

въ Брянскѣ:

Успенская, 59.

въ Вильнѣ:
 Пречистенская, 1033.
 Троицкая, 64, 69, 231.
 въ Гольшанахъ:
 Никольская, 8.
 въ Каменцѣ:
 Симеоновская, 991.
 въ Кіевѣ:
 Воздвиженская, 970.
 Михаила Золотоверхого, 847.
 Георгіевская, 228.
 У Золотыхъ Воротъ, 227.
 Печерская, 88, 145, 228.
 Софійская, 26, 52, 227, 232, 237, 246, 847,
 985, 1008—1009, 1038.
 Успенская, 96, 847, 1003, 1010, 1011.
 въ Константинополѣ:
 Софійская, 249, 625, 686, 742, 775, 978.
 въ Краковѣ:
 Св. Спаса, 990.
 Честнаго Креста, 990.
 въ Купятчахъ:
 Введенская, 50—51.
 во Львовѣ:
 Успенская, 64, 69, 470.
 Честнаго Креста, 992.
 въ Любелѣ, 992.
 въ Римѣ:
 Соборъ св. Петра, 669, 935.
 Св. Маріи, 935.
 Св. Афанасія, униатская, 281.
 въ Шенелевѣ:
 Св. Афанасія, 58.
 Черное море, 1281.
 Черная Гора, 911.
 Черная Россія, 955, 1006.

Черного моря „Бранни“ 968, 969.
 Черное море, 213, 1104, 1106.
 Чехія, княжество, 863, 872, 990, 995.
 Чернобыль, городъ, 85.
 Шведское царство, 863, 872.
 Швейцарская земля, 872.
 Шенелево, село, 58.
 Шеловъ, городъ, 55.
 Шкотское княжество, 872.
 Эллада, страна, 843.
 Эпиръ Новый, область, 558.
 Эпиръ Старый, область, 558.
 Этрурія, область, 936.
 Эеіонія, страна, 1156.
 Южная Россія, 1006.
 Юстиніанія Первая, область, 1160.
 Юстиніанія Вторая, область, 1160.
 Баворъ, гора, 839.
 Фессалія, страна, 559, 1016.
 Фессалоники, см. Солунъ.
 Фракійская (Фрачская) діецезія, 675, 677,
 1073.
 Фракія (Трація), страна, 210, 626, 676,
 684, 931, 968, 1104, 1163.

ПРЕДМЕТЫ И РЪЧЕНИЯ *)

А

або—или, 351.
 абовѣмъ—яко; ибо, поелику, понеже, 827.
 аббревиаторъ—«сокращенникъ», 445, 448.
 абсолюція—разрѣшеніе отъ грѣховъ, 473.
 автентичъ—подлинникъ, подлинный документъ, 1076; «не голыми словы, але автентиками довожу», 1076; «автентичный (-ий)», 583, 951.
 Автобіографія Берестейскаго игумена Аонасія Филипповича, 84—88.
 аеръ (Пол. аеруа)—воздухъ, 1023; дуновение: «чловѣкъ хитрый, временемъ служацій, на всякъ аеръ рушаюційся», 1177.
 аза вм. азали—развѣ, 245, 934.
 Академіи Кальвинистскія, 903; Лютеранскія, 903.
 антиковати—являть какій либо документъ въ судебныхъ книги, 71.
 акціи—«дѣи», дѣянія, 639.
 але—но, 317.
 алить (alіe)—вдругъ, вотъ, пока, доколѣ, 147.
 аллегация (allegatio)—ссылка на законъ, сочиненіе; цитата, приведеніе свидѣтельства, доказательства, 590.
 алтарь «албо святыи столъ», 1170.
 Алхимичіе огнѣ, «каторіе палено въ седми печкахъ на ошукане (обольшеніе) особы единой, на которой, ведугъ того часу, много бы належало взглядомъ вѣры православной и церкви Восточной», 195. Здѣсь Филиппо-

вичъ намекаетъ, кажется, на Петра Могилу. Эти «огнѣ» весьма беспокоили («трапили») Филипповича и являлись ему, конечно, въ видѣніи.

аннаты (отъ Латин. annata), «каторыи зъ Полски до Риму идуть» — дань, уплачивавшаяся Римскому престолу каждымъ епископомъ, или аббатомъ, при его вступленіи въ должность, и равнявшаяся его годовому доходу, 928.

Алябастровый коштовный гробъ, въ которомъ похороненъ великій князь Ярославъ Мудрый,—по свидѣтельству Копыстенскаго, «и по сѣмъ дѣнь зрится» въ придѣлѣ Кіевской Софійской церкви, 1009.

амбиція — высокоуміе, тщеславіе, честолюбіе, славолюбіе, 928, 1178.

Амбонъ «посередъ церкви», 472.

ани (apf)—ни, ниже, даже, passim.

анижели (apfjeли) — нежели, какъ, 323, 568.

анимушъ (apfмушъ)—духъ, расположеніе, бодрость, неустрашимость, правъ, 412.

анимъ = ани + смъ, 316.

ано—вотъ, однако, а ну, 587, 589.

антесигнанъ (antesignanus)—первый, превосходѣйшій, искуспѣйшій, глава, начальникъ, 469, 506.

антеценсъ (antecedens). Старинный ученый терминъ, означающій «предшествующее», «причину»; ему соответствуетъ — к о н с е к в е н с ь — «послѣдующее», «слѣдствіе», 531, 532.

«Антиграфъ». Полемическое сочиненіе.

*) Славянскимъ шрифтомъ (безъ разрядки) напечатаны рѣченія *теперешняго* текста библейскаго, а съ разрядкою—того Славянскаго текста, которымъ пользовался Копыстенскій и который не сходенъ съ теперешнимъ. По неимѣнію въ типографіи Славянскаго шрифта, подходящаго (по келю) къ боргезу, Славянскій шрифтъ замѣненъ косымъ шрифтомъ (курсивомъ), о чемъ предупреждается читатель.

изданное православными въ Вильнѣ въ 1608 году. Имъ пользовался Копыстенскій, 326.

«Аптирезистъ». Этою „унейтскою книжкою“ пользовался Копыстенскій, 1144. Она извѣстна въ двухъ изданіяхъ на Западно-Русскомъ языкѣ и на Польскомъ. Последнее напечатано въ Вильнѣ въ 1600 году. Первое—Русскіе библиографы относятъ къ 1599 году и къ Острожской книгопечатнѣ, подъ именемъ „Возраженій на Апокрисисъ и Отписъ“, 274.

«Анеологи» Греческіе, 1152.

«Апокрисисъ» Христофора Филалета. Полемическое сочиненіе, вышедшее сперва на Польскомъ языкѣ въ Вильнѣ, въ 1597 году, а потомъ на Западно-Русскомъ языкѣ. Книгою этою пользовался Копыстенскій, 326.

апостасія — вѣроотступничество, 1054.

«Апостатскій», 392.

апостолство — посланіе, 465.

апострофа — обращеніе. Такъ называется риторическая «фигура», когда ораторъ или писатель, отдаляясь отъ предмета рѣчи или сочиненія, обращаетъ свою рѣчь къ какому нибудь лицу или постороннему предмету, иногда даже неодушевленному, 504.

аппробовати = «потвержати», 798.

аптыкаръ — мѣроварникъ, 1135.

арбитеръ = «судія», 914.

архистратигъ «або гетманъ», 481.

архитупъ = «экземпляръ» (exemplarium — образецъ, примѣръ) — первое изданіе, инкунабуль, editio princeps; древнѣйшая редакція, древнѣйшій списокъ, 448, 584, 590, 1141.

арциминистръ — высшее лице въ Лютеранскихъ и Кальвинскихъ «зборахъ», 1079.

ареронъ — грамматическій членъ («членокъ грамматичный»), 385, 386.

аспръ (асперъ) — мелкая Турецкая монета, 1062.

ачеолвекъ, 381. См. ачъ.

ачъ (ачъ) — хотя, невзирая, несмотря, 55, 377.

Б

ба — да, 593.

бадатися — вывѣдывать, испытывать, изслѣдывать, добиваться, доискиваться, 61, 103, 809, 921.

баданьеса — изслѣдованіе, испытыванье, размышленіе, розысканіе, 595.

бадливый — любопытный, жадный, 921.

базилишекъ — василискъ, ящерица; злобный, коварный, злый человекъ, 130.

баити «сны» — говорить небылицы, вздоръ, 589.

байка — басня, сказка, небылица, вздоръ.

балванъ — идолъ, 829.

балвохвалство — идолопоклонство, 763.

балвохвалца — *идоложрецъ*, 828.

балвѣръ (balbierz, barwierz, barbierz) — брадобрѣй, цирюльникъ, фельдшеръ, 1064.

банѣване (bannitio) — изгнаніе, 1114.

банить — изгнанныкъ, 910.

банниція (bannitio, банниція, банѣція) — изгнаніе, 88, 910, 1065.

банкетовати — пировать, пиршествовать, 1061.

баранокъ — Агнецъ, 377.

бачене — вниманіе, 119.

бапта «або пирга» — башня, 1021.

бѣпти — «чувати», 814.

бѣзаконіе — «преступство», 833.

бѣзечне — безчестно, позорно, мерзко, скверно, стыдно, 835.

бѣзечнати — безчестить, обезобразить, обидѣть, изуродовать, 735.

бѣзечность — безчестіе, ругательство, мерзость, гнусность, 835.

безкрулеве — безкоролье, междоусобице, 146.

безмалъ — безмала, почти, 958.

безмѣрне (преизлишше) *χαθ' υπερβολην*, 475.

безпеченство — безпечность, безопасность, беззаботность, безмятежность, надежность, залогъ. «Безпеченство вѣчности» — залогъ вѣчности, безсмертія, 346.

безпечно (бесечно) = «рукава спустивши», поясняетъ Филипповичъ, 58, 143.

бервено = бревно, 934.

бермоване (bierzowanie отъ bierzmo — бревно, брусъ; соответствуетъ Лат. confirmatio — утверженіе) — таинство мѣропомазанія, 782.

бермовати — мѣромъ помазывать, 996.

бествитися — звѣрствовать, свирѣпствовать, вести скотскую жизнь, предаваться сластолюбію, 777.

бесѣда — *пиръ*, 1135.

библіотекаръ = «хартофилаксъ», 255.

Библіотеки, доставившія памятники для четвертаго тома «Русской Исторической Библіотеки»:

Императорская Публичная, 18, 47, 311, 313.

Московская Синодальная, 155, 313, 1200.
 Московская Публичная, 313, 1448.
Библия Славянская въ Польшѣ и Западной Руси, 991—993. Польскій хронистъ Мѣховита свидѣлствуетъ, что королева Ядвига «Библию Словенскимъ языкомъ читовала, а читала ей зъ выкладами отцевъ святыхъ, Словенскимъ языкомъ писанихъ». Тоже самое подтверждаетъ иезуитъ Вуекъ въ предисловіи къ «Библии Польской».
бити—«бичовати», 826.
бичовати—*бити*, 826.
благати—молить, умолять, покорно просить, 134.
благосѣріе—*благочестіе*, 1137.
благосѣстити—«оповѣдати», 1096.
благодарити—«дяковати», 864.
благодать—«ласка», 466.
благое—«доброе», 318.
благословенъ—*блаженъ*, 826—827.
благочестно—«побожне», 819.
блаженъ—«благословенъ», 827.
блажити—дѣлать блаженнымъ. «Поневажъ обуду копечъ живота блаженный и святей, который чловѣка блажить и святить», 747.
блаженъ—мальчишка, шутъ, дуралей, дурачина, глупецъ, 1061.
бланиитель—творидиѣй соблазну, 942.
блискавица—молнія, 153.
блудъ—«внѣтеченство», 828.
блукатися—скитаться, странствовать, бродить, заблуждаться, 800, 1174.
блужнерца—*хулиникъ*, 315; клеветникъ, поноситель, 90.
блужнити—*хулити*, 827.
блужнитися—*похулитися*, 315.
блѹсти—«заховывати», 422; «заховати», 321.
бо—«бовѣмъ», 320.
бовѣмъ—*бо*, 320.
богородъ, 1347. Объясненіе предложено въ текстѣ.
бодець—игла, шпиль, колючка; (въ переп. см.)—побужденіе, склонность, поощреніе, 825, 877, 878.
божница—*соборище*, 826.
бозскій—*господній*, 802.
болесный—огорчительный, оскорбительный, печальицъ; прискорбный, болыный, 956.
болото—грязь, топь, тина, 93, 470.
болшь—*паче*, 451.
борграбій (*burgrabia*)—бургграфъ, староста; Русская Историческая Библиотека.

падзиратель, смотритель замка, дома; дворникъ, 143.
Борода. Разсужденіе Копыстенскаго о «голепшъ» бороды и усовъ, 793—794.
бородавка—бородавка; шишка, желвакъ, парость. «Мають тежъ святини свои бородавки», 503.
босѣци—бодать, колоть. «Имъ очи боло», 564.
боязливій—*страшливый*, 828.
бояринъ—«то есть сенаторъ», 977.
бранець—рабъ, невольникъ; плѣнный, плѣнникъ, 138.
брама (броны)—ворота, врата, входъ, 94.
брати въ уши—*внушати*, 1101.
братская (челядь), братскій (домъ)—принадлежащая (и) братству, 71, 73.
брашно—«покармъ», 1023.
«Бревиаръ» Латинскій (*Breviarium Romanum*)—Требникъ, Служебникъ Римскій, 327.
бреиѣ—«глина», 799.
бридитися (брижуся)—питать омерзѣніе, отвращеніе, 606; брезгать, глумиться, 606, 1064.
бридкій—гадкій, отвратительный, срамный, постыдный, 712.
бродити—бродить, утонать, погружаться, углубиться, вдаться. «Повстають простын и поривають небо, а мы зъ нашими науками въ тѣлѣ и крови бродимо», 907.
броити—дѣлать зло, мошенничать; проказить, шалить, шумѣть, 103, 988.
бронь—оружіе, 916.
броны, 410. См. *брама*.
броня—«тарча», 860.
брьмене (*brzmienie*)—звучаніе, звонъ, отзвукъ, звукъ, 966.
будованеся—созиданіе, зиждительство, 361.
будованье—*созданіе*, 865.
будовати—*назидати*, 323.
будовничій (будовничый)—зодчій, строитель, 356, 394.
буесть—«то есть глумство», 1003.
будъ—«побъ», 512.
«BULLA UNIONIS» папы Климента VIII, 279—280.
Булава Геркулесова, 406.
бурѣти—разрушать, испровергать; волновать, колебать, 1020.
быдло—скоть, скотина, 836.
быдлѣтко—скотинка; теленокъ, 100.
бынамѣй—отнюдь, нимало, никакъ, 150.
быти—«пастати», 316;—«стати», 866.
бѣглый—знающій, свѣдущій, опытный, 4*

искусный, мудрый; скорый, приткий, живой. «А не спомогаетъ ихъ таа мудрость, якъ и опого многихъ книгъ писателя Оригена, который въковъ оныхъ первыхъ за висоце мудро-го и въ писмѣ святомѣ за велце бѣлаго былъ мѣный», 903.

бѣгъ — теченіе, движеніе, стремленіе, ходъ, 114, 1147; — «небесный», 1047.

бѣгчи — *тещи*, 860.

бѣда — скорбь, 878.

бѣдитися — хлопотать, беспокоиться, тревожиться, смущаться; бороться, биться, 85.

бѣлый «мнихъ» — Доминиканецъ, 1017.

бѣсовскій — *дѣвольскій*, 859.

бѣсъ — «чортъ», 815.

бѣчи — *тещи*, 800; бѣжать, 859.

В

вага — вѣсъ, важность, значеніе, основательность, 418.

ваги — вѣсы; чаша у вѣсовъ; гири, 75.

важенъ — стоить, 642.

ваковати — быть вакантнымъ, пезанятымъ. празднымъ, порожнимъ, 694, 1013.

валечный — храбрый, мужественный, 1103; неустрашимый, смѣлый, 1103, 1111.

валный — всеобщій, главный, генеральный, 100, 639.

валчити — воевать, драться, бороться, 1103; сражаться, 980, 1103.

вапно — известь, 362, 632.

варовати — укрѣплять, оберегать; стеречь; хранить; защищать, обезпечивать, 127.

варстать — рабочая, мастерская; званіе. промыселъ, ремесло, родъ жизни, 1057.

варта — стража, 142.

варунокъ — уговоръ, условіе; оберегательство, охраненіе; обезпеченіе, залогъ, 126.

Василисковъ «ядъ», 1173.

вверечи — ввергнуть, бросить, 934.

ввесь — увесь, весь, 94, 393, 1005, 1019.

вволосити — оголосити, 516.

вгрунтовати (угрунтовати) — утвердить, основать, 344.

вдячно — благодарно, 61.

вдячный — благодарный, признательный; — (голосъ) — пріятный, сладостный, умильный, 53.

ведлугъ — *по*, 320; согласно, по, 59.

Велфегоръ, Моавитскій идолъ, 1308. Срв. кн. Числъ, гл. 25, ст. 3, 5; Второзак., гл. 4, ст. 3.

вежа — башня, 899.

везванный — позванный, призванный, 107.

велбенье — почестъ, величаніе, уваженіе, 1085.

велбити — хвалить, славить, величать, сла-вословить, 747.

велебность — преподобіе, 583.

великоденный — пасхальный, 842.

велицыи — «вельможи», 462.

величавый — «надутый», 315.

велце — весьма, очень, много, крайне, 91.

вельможи — *велицыи*, 462.

вендровати — страствовать, путешество-вать, 821.

веніалный (venialis) грѣхъ, отъ venia — въ смыслѣ прощенія, помилованія, 784.

венць — такъ, же, 317, 414.

веревъ — «поворозокъ», 721.

вертепъ — «яма», 800.

веселе — *радость*, 801, 804.

Вестиарій (вестарій; отъ vestis — платье, одежда), 251, 1091. Такъ называлась долж-ность завѣдывающаго царскимъ гардеробомъ при Византійскомъ дворѣ.

весь — «село», 1118.

ветовати (vetare) — возбранять, воспре-щать; отмищать, вымещать, воздавать, павер-стывать, 722, 964.

вечерній — западный, 325.

вжды — по крайней мѣрѣ, вѣдь, однако. впрочемъ, 114, 962, 963.

взаемъ — взаимно, 560.

взасполъ (wespol) — совокупно, вмѣстѣ, соединенно — «въ любви и въ соединеніи пребывающе», 1074.

взась — вспать, опять, 147.

взгарда — неуваженіе, презрѣніе, прене-бреженіе, 801, 814.

взглядомъ (względem) — передъ, предъ, от-посительно, сравнительно; къ, о, объ, 370.

взголовье — подушка постельная, 90.

взгоржонный — презрѣнный, пренебрежен-ный, 377.

вздрогательно — содрогательно, ужасно. «Не естъ дивно и не естъ вздрогательно — папежа выклипати и отлучати», 1093.

взмѣнка — упоминаніе, припоминаніе, 397, 563.

взмѣновати — припоминать, 539.

взнавати — возобновлять, возрождать, за-водить, 1105.

взнѣтити — вздувать, разводить огонь; воз-обновлять; сіять, блистать, 918.

взнѣченій (взнецовый) — возбужденный,

возстановленный; воссиявший, возблиставший, 134, 772, 830.

взрость — ростъ; возрастъ; возрастаніе, приращеніе, умноженіе, успѣхъ, 1116.

взрѣче (Дѣйпра). «Идучи мѣ до Вилна, за Чорнобилемъ, предъ Мозиромъ, по взрѣчу Дѣйпра, въ пуши на дорожѣ придалъ ми ся человекъ барзо хорый», 85.

взыскати — «искати», 865.

взяти — *отъяти*, 865.

«Вивлюенка» — сочиненіе Константинопольскаго патріарха Фотія (†892). Ею пользовался Копыстенскій, 480, 481, 537.

вигилія (отъ vigilia — бодрствованіе, бдѣніе) — навечеріе, капунъ, предшествующій день, предпразднество, 350.

виголеный — выбритый, 793.

видокъ — видъ, зрѣлище; привидѣніе, призракъ, 85.

видомый — видимый, зримый, 112.

видочне — очевидно, видимо, 127.

видѣніе — зрѣніе, 137.

Видѣнія, бывшія Берестейскому игумену Аеаласію Филипповичу: 1) напскій нуницій, «кроль Жинмонтъ» и гетманъ Сапега сидятъ въ аду «за преслѣдованіе церкви Восточной», 86. — 2) «одну особу, на которой, ведлугъ того часу, много бы належало взглядомъ вѣры православнои и церкви Восточной», обольщаютъ и совращаютъ съ пути нѣкіе «ахимики», 95.

видѣти — *идѣти*, 459.

визерунокъ «або подобенство» — образъ, изображеніе, подобіе; описаніе, начертаніе, картина, образъ, 921.

винница — виноградики; винный погребъ, 766.

виншованье (вѣншованье) — поздравленіе, привѣтствованіе, 1125.

виншовати — поздравлять, привѣтствовать, 1109.

вислый (отъ виспути) — висящій, повиснувшій; плохій, недальній. «Суть плохого и вислого довѣнбу», 924.

вихрь, (вѣхрь, wicher) — вихрь, 1056.

вишь — болотная трава, 1123.

вкупъ — «поспоу», 1102.

влагалище — полое мѣсто, вмѣстилище; мѣшокъ. «Собране свое паданное маестности отъ когожь колвекъ боголюбца въ влагалищи своемъ и шпыталными братскими праведно справовати и радити мають ку оздобъ и потребъ церковной», 66.

владаючій — господствующій, предрежащій, 411.

владнути — *обладати*, 462.

владца — властитель, властелинъ, 456.

власный — собственный; законный, правый; точный, сущій, истый, 341.

властелско — властительно; по-начальнически, 715, 1058.

властелство — власть, властелинство, 530.

властизна — собственность; свойство; качество, 1027.

власть — «зверхность», 858—859.

власть — «мощь», 864.

власть — *сила*, 923.

влекомый — влуживаемый. «Яко рыбы влекоми», 318.

влѣзти — войти. «А въ Славенскіи нѣкоторые книги отколь влѣзло», 554. «И въ тии народы Латинская вѣра влѣзла», 996.

внивечъ — ни во что, въ ничто, 74.

внимати (срв. мнимати), — думать, мнить, почитать, считать. «А бы насъ кто за упорныхъ не внимать», 319.

внутрний — внутренній, духовный. Ему противопологается *зевнутрний* — вѣнпний, тѣлесный, 871.

внушати — «брати въ уши», 1102.

вобещъ — вообще, вмѣстѣ, 143.

водрузити — «сооружити», 338.

воеводзянка — дочь воеводы, 105.

военникъ — воинъ, 410.

вожъ «або гетманъ, то есть продукучій» — вождь, 458.

возвращати ся (спасатися) — «навернутися», 870.

возвѣстити — «озпаймити», 1102.

возвѣщати — «оповѣдати», 905.

воздати — «нагородити», 886.

воздушный. «Што есть власное воздушныхъ вожовъ дѣло», 692.

возлагати — «покладати», 978.

възненщевати — «мгѣти», 17.

возъ — повозка, 1061.

волажчій — *вопити*, 869.

волити (волѣти) — хотѣть, желать, предпочитать, 101, 381, 964.

волока — проволочка, отлагательство; долгое временное хожденіе за дѣломъ (волоки), 1062.

волоки — влечь, тащить силою; несправедливо относить, приписывать. «Задавали оныхъ часовъ святымъ мученикомъ упоръ и шаленство, а неправо то на нихъ волоки; яко и на насъ пѣнь волокутъ и змышляютъ», 319.

Воль, упоминаемый въ Езекииловомъ пророчествѣ, приравнивается къ Антиохійской

церкви, — «для послушенства вѣрныхъ», подъяро апостолское идущихъ», 1167.

воиность — *оимамъ*, 1135.

воинячий — сомнѣвающийся, 910.

воитливостъ — сомнительность, 90, 131.

воилющий — «волающий», 869.

ворожки — вороженіе, волхвованіе, 836.

ворокъ — мѣшокъ, 148.

Ворота Золотыя въ Кіевѣ, 1018.

востати — «повстати», 314, 460.

вотъ (votum) — мѣнѣе, голосъ, 621.

готовати — подавать голосъ, мѣнѣе, 655.

вправдѣ — правда, хотя, 681.

впродѣ — *прежде*, 314.

впротивъ (wprost) — прямо, противъ, супротивъ, 692.

врагиня (враждебница) — «непріятелка», 803.

врадѣ (=урадѣ, урядѣ) — мѣсто, должность, званіе, 79.

враждебница см. *врагиня*.

вредъ (=вередъ) — язва, болѣзнь, 477.

времена — «часы», 314.

врихлѣ — скоро, вскорѣ, 100, 753, 944.

вродѣ (wzrod) — вередъ, чирей. «Свой родъ чешеть», 793.

всегда — «завне», 315.

всказъ — приказъ, повелѣніе, приказаніе, рѣшеніе, приговоръ, 725.

вскурати (отъ Лат. sugere) — успѣть, имѣть удачу; пріобрѣсти; помогать, 1065.

вспахъ — вспять, назадъ, навыворотъ, наизнанку, 386.

вспанялый — великобланный, пышный, величественный; великодушный, щедрый, благородный, 1136.

вспартѣ (всперть) — помощъ, пособіе, подержаніе, подпора, 362.

всполный — совмѣстный, совокупный, 400.

вспоръ — подпора, 369.

встеклостъ — бѣшенство, неистовство, ярость, лютость, свирѣпство, 1166.

встидатися — *срамлятися*, 804.

вструть (wstret) — пренятствіе; отпоръ, отраженіе, 1080.

вступъ — входъ, вступленіе, 927, 1078.

встыдатися — стыдиться, 90.

встыдливый — стыдливый; постыдный, безчестный, срамный. Встыдливая мова — срамословіе. «Встыдливая заплата» — посрамленіе, безчестіе, 114.

встыдъ — *студъ*, 804.

всходній — восточный, 75, 497.

всякій — «вшелякій», 815; — «кождый», 803.

всяко — «вшелякое», 804.

втрутити — вталкивать, втолкнуть, ввергать, ввергнуть; вмѣшати, включить, прибавить, 75, 108.

втручатися — вмѣшиваться, мѣшаться, 627.

втѣлене — воплощеніе, вочеловѣченіе; соединеніе, присоединеніе, 612.

вчасъ — выгода, досугъ, удобство, спокойствіе, 961.

вчесне — благовременно, въ пору, въ мѣру; преждевременно, 94.

вшакеже — вѣдь, однакожъ, 593, 1060.

вшелякій — *всякій*, 815; 96.

вшеляко — впрочемъ, однако, со всѣмъ тѣмъ, не смотря на то, 573, 608.

вшелякое — *всяко*, 804.

вшетеченство — *блудъ*, 828; — распутство, 935, 1021.

вшетечница — блудница, распутница, 873.

вшетечній — развратный, блудный, распутный, 712.

вшехмоцный — всемогущій, 118.

вшепленій — привитый, вкорененный, вѣдренный, 689.

выбадыване — выпытываніе, распрашиваніе; изслѣдованіе, 107.

выбачовати = «коллгивати» (отъ colligere — собирать, а не отъ colligare — связывать, соединять) — заключать изъ чего, 430.

выборный — *плодоносенъ*, 390.

выбранный — *избранный*, 321; — *избранъ*, 391.

выбудовати = «сооружити», 347.

выверечи — извергать, извергнуть, 545.

вывертѣтися — вывернуться, выпутаться, отдѣлаться, выскользнуть, 1061.

выводъ — доводъ, доказательство, 461.

выворотный — вывороченный наизнанку, 323.

выворотъ — изворотъ, увѣрка, перетолкованіе, 317.

выворочанье (словъ) — перетолковываніе, переначиваніе, 355 — 356.

вывышненье — превозношеніе, 452.

вывышшити — возвысить, превозносить, 452.

выгажати (выгодити) — угождать, сдѣлать удовольствіе, пріятность; удовлетворить, 62, 80.

выгафтованный — вышитый узоромъ, 975.

выгледати — ожидать, 82.

выгодитися. «Иже до тыхъ часъ не выгидилося священникомъ, еднакъ, хочъ собі тяжко учинивши, доброму жадаю милостей вапныхъ выгажаемъ», 62.

выдати — *предати*, 807.

выдворный (wydworny, wytorny) — пышный, многоискусственный, затѣливый; тщеславный, 108.

выдерство (видерство) — грабительство, грабежъ, хищничество, 858, 889.

выдерти (видерты) — ограбить, 604.

выдертый — ограбленный, 1114.

выдивитися — надивитися, 380.

выдѣдичити — лишити наслѣдства, изгнать, 813.

выдѣльный (видѣльный) = «удѣльный» — отдѣльный, особый, 447. «Папа Римскій былъ имъ спол-епископъ, спол-пастирь одинъ за всѣхъ, а не одинъ мѣсто всѣхъ, ровный-всѣмъ, а не видѣльный отъ всѣхъ. Видѣляютъ его отступникова зъ межъ епископовъ», 655.

выживене — пропитаніе, прокормленіе, содержание, 902.

вызволати — освобождать, 70.

вызнане — сознаніе; признаніе; исповѣданіе, 140.

вызувати («зъ власного сепсу») — лишати (собственнаго смысла), 504.

вызути — разуть, лишати, отказывать, 998.

вызутый (визутый) — лишенный, 609.

выйти — *извести*, 315; — *изыйти*, 317.

выкладачъ — толкователь, пѣяснитель; переводчикъ, 401, 1028.

выкладъ (або зданье) — изложѣніе, изъясненіе, толкованіе; переводъ, 331.

выконанный — исполненный, совершенный, оконченный, 129.

выконанье = «ексеквція», 546.

выконатися — *совершатися*, 812.

выконивати — исполнять, совершать, 1114.

выкротный (выкрутный) — хитрый, лукавый, крючкотворный, 735.

выкročати (викрочити) — переступить, перешагнуть; погрѣшнѣти, провинитися, проступитися, 646, 701, 803, 1180.

вылеглий (wylegać wylądź) — выселенный, выведенный, 718.

вылупити (очи) — выколотъ (глаза); вытарашити, вышляти, 761.

вылучати — отдѣляти, исключать, 375.

вымавлати — выговаривать, произносить; извинять, оправдывать; упрекать, укорять, 538.

выметати (выметовати) — попрекать, укорять, 439, 652, 937.

вымовенье — упрекъ, отговорка, 16.

вынайдовати — изобрѣтать, выдумывать, 317.

вынеслость — *превосходство*, 905; — *возвы-*

шеніе, высота; самоиѣніе, запосчивость, надмѣнность, 442.

вынеслѣй. Нарѣчіе, имѣющее тѣже значенія, что и *вынеслость*, 495.

вынищенный — истребленный, разоренный, уничтоженный, 407.

вынищити — *испразднитися*, 905; — истребить, разорить, уничтожить, 74.

выноситися — *превозноситися*, 877.

выношоване — превозношеніе, 477.

вынуритися (випуритися) — выпырнуть, показаться, открыться, 602.

выняти — исключить, 395.

вынятный — исключительный, особый, 455.

«Выпись съ книгъ староства Берестейскаго» (4 августа, 1644), выданный Аванасію Филипповичу, Берестейскому игумену, 79 — 81. Въ этомъ «выписѣ» заключена явленная грамота митрополита Петра Могилы (Кіевъ, 20 іюня, 1643).

выразне — ясно, внятно, вразумительно, 86, 352.

выразный — ясный, внятный, вразумительный, 353.

вырвати — *избавити*, 426.

выречене — произнесеніе, сказаніе; отреченіе, 99.

выречи — изобразить, изъяснить, отказаться, отречься, 82.

выритый — вырѣзанный, выкованный; напечатанный, впечатанный, 57.

вырозумѣнье — разсмотрѣніе, изслѣдованіе, изученіе, 78.

вырокъ (вирокъ) — приговоръ, опредѣленіе; судьба, предопредѣленіе, 365, 462, 639, 942.

выряжанье (выражане) — учиненіе, снаряженіе, 434.

выряжати (выражати) — изъяслять; учинять, причинять; производить; снаряжать, 104.

высаженій («дорогимъ камнемъ») — унизанный, 776.

выславованье — восхваленіе, прославленіе, 1141.

выславовати — восхвалять, прославлять, разглашать, возвѣщать, проповѣдовать, 1089.

высокость — *высота*, 923.

высота — «высокость», 923.

выставити — *представити*, 488.

выставная («языка быстрость») — пышная, великолѣпная; хвастливая, чванная, надмѣнная, 323; 898.

высте — выходъ, 317.

выступокъ. «Самымъ тымъ выступкомъ» —

ipso facto, 1007; — поступокъ, порокъ, преступленіе, 80, 558.

вытечка (витечка) — вылазка, 915.

вытикати (выткати) — выставять, выставить, представлять; упрекать, 539, 542.

вытримывати — выдерживать, вытерпеть, перепестить, 1111.

выхелзненный — разпузданный, 917.

выховане — воспитаніе, 97.

выцвѣченій — *наказанный*, 805; — наученный, усовершенный.

вычерпнути — вывѣдать, выпытать, 466.

вышпотити — искривить, изуродовать, обезобразить, изгадить, 961.

въ-головахъ — во главѣ, 616, 617.

възбуженный — поощренный, ободренный, заохоченный, 430.

въреный — увѣрованый, 361.

вътія — «ораторъ, мовца», 457.

вършъ — строка, строчка; стихъ; стихотвореніе, 696.

вътроголове — вътрогопы, легкомысленные, 323.

впчный — «падавший», 1102.

вѣщоване («пташе») — волхвованіе по птицамъ, 836.

визене (визане) — тюрьма, арестъ, 75.

визенъе — *плъненіе*, 870.

визити — арестовывать, заключать въ тюрьму, 98.

Г

газофилакія — *γασοφιλία*, аегаііиш, казнохрапище, 891.

гакъ — крюкъ, багоръ, гвоздь; уловка, увертка, обманъ; опасность, бѣда, пужда, 1060.

галасъ — шумъ, крикъ, ссора, брань, тревога, 142.

галасовати — шумѣть, кричать, бранить, 143.

ганба — безчестіе, позоръ, стыдъ, посрамленіе, поруганіе, поношеніе, 1056.

ганебный — безчестный, безславный, постыдный, позорный, поносный, 149.

ганити (hauibic) — безчестить, позорить, безславить, поносить, порицать, злословить, 570.

гарбарчикъ — кожевенный подмастерье, 101.

гарбаръ — кожевникъ, сыромятникъ, 369.

гафтованый — выпитый, 975.

гвалтовный — насильственный, жестокий;

сильный, быстрый, скорый, настоятельный, 568.

гвалтовне — насильно, жестоко; скоро, быстро, настоятельно, 96.

гвалтовникъ — насильникъ, нарушитель, 470, 941.

гвалтъ (Нѣм. Gewalt) — насиліе, насилство; тревога, 445.

гды — *егда*, 315; — если, когда, ежели, 585.

генсіорекъ — колода, падѣваемая на шею и руки преступникамъ. Оддати подъ генсіорекъ — заключить въ тюрьму, 95.

герсть (герштъ) — виновникъ, починщикъ, пачальникъ, глава, возмутитель, 939, 1062, 1064.

гетманъ «або вожъ, то есть продкуючій», 458; — «або архистратигъ», 481.

«Главизны силлогистически противъ Латинниковъ» — Марка Ефесскаго, 912, 948.

маголати — «мовити», 314.

глина — *бреніе*, 799.

глубина — «глубокость», 779, 923.

глубокость — *глубина*, 800, 923.

глупство «то есть буеть», 1003; 317.

гмахъ — покой, компата, горница; большое, огромное строеніе, зданіе; чудесная, чрезвычайная вещь, 894.

гминъ («людскій») — міръ, крестьянская сходка; простонародье, крестьянство; стеченіе людей, толпа, народъ, чернь; сонмище, 100.

гмырати — грызть, скребсти, рыться; ломать голову, мудрствовать, мудрить, 874.

гнембити — тѣснить, утѣснять, разорять, угнетать, обижать, оскорблять, бить, 93.

гной — навозъ, калъ, помѣтъ, нечистота, 776.

гнюсь — гнѣивецъ, празднолюбецъ, тунеядецъ; неопрятный, смрадный, 824.

говѣтися — пользоваться особымъ почетомъ, 479.

година — *часъ*, 316.

годный — достойный, почтенный, знаменитый, заслуженный, 84.

гойне — богато, щедро, таровато, 814.

гойний — богатый, щедрый, тароватый, милостивый, 929.

голдovati — воздавать почитеніе; быть подвластнымъ, подданнымъ; присягать; завладѣть, списать, приобрести, плѣнить, покорить, 1026.

голеніе — бритіе, 793.

головный — главный, 463.

голыя («слова») — пустыя, порожнія; пустяки, 352.

гонитва — охота, игрище. «Олимпийскія гонитвы», 915.

гончаръ — *скудельникъ*, 799; горшечникъ.

горливість — ревность, рвеніе, ретивость, прилежаніе, усердіе, 86, 90.

горнути — загребать, забирать, присвоивать, захватывать. «Неслушныя бискупъ Римскій на одного себе все горнеть и одного себе выставляетъ», 721.

горшитися — соблазняться, 825.

горючий — *горячий*, 828.

горячий — горящій, 700.

горячий — «горючий», 828.

господа — гостинница, подворье, постоянный домъ, 56.

господарскій — королевскій, государевъ, 70.

господень — «папскій», 800.

господній — «бозскій», 802.

Господь — «Панъ», 803.

гостинница, 58. Обыкновенно употребляется слово «господа».

гостинное («дѣло») — гостѣба, 1125.

грамота повелѣная — «архіепископу и епископомъ съ чужихъ епископей дьяковъ, безъ повеленое грамоты его, епископа, на священство ихъ никакже не ставити», 9; — **отпущная** дается при переходѣ въ другіи «предѣлъ», въ другую епархію, съ соблюденіемъ извѣстныхъ правилъ, 10, 15.

Грамота (подтвердительная) короля Сигизмунда III Берестейскому братству (Варшава, 11 октября, 1592), 69—71. Напечатана также въ «Актахъ Южной и Западной Россіи» (I. № 206, стр. 243—244), но со списка несправнаго.

Грамота епископа Мелетія Хребтовича (26 октября, 1591) на основаніе Берестейскаго братства, 64—68.

Грамота подтвердительная епископа Ипатія Цотѣя на Берестейское братство (даты не поставлено), 68.

Грамота подтвердительная короля Владислава IV Берестейскому братству (Варшава, 16 сентября, 1641), 72.

Грамота подтвердительная короля Владислава IV Берестейскому братству (Варшава, 13 октября, 1641), 72—74.

Грамота митрополита Петра Могилы Берестейскимъ обывателямъ объ Аванасіѣ Филипповичѣ (Кіевъ, 20 іюня, 1643), 80—81.

Грамота открытая короля Владислава IV на свободный отпускъ подводу подъ Аванасія Филипповича, отправляемаго подъ стражею

въ Кіевъ къ митрополиту (Варшава, 3 ноября 1645), 143—144.

грасоване — шатанье по почамъ; свирѣпствованіе, 114.

грасовати — таскаться по почамъ; свирѣпствовать, 114.

Гробъ великаго князя Ярослава Мудраго. См. *Алябастровый*.

городскій («врадъ») — принадлежащій ко городу, ко городскому суду.

громадка («апостольская») — собраніе, 426.

гроши (упрошопые), 52. См. *жебраки* на.

грунтовѣйшій — основательнѣйшій, правильнѣйшій, крѣпчайшій, 73.

грунтъ — земля, почва; основа, дно; доказательство, сущность, причина, 65, 912.

Грѣхи Амореискіе, 1239.

Грѣхъ Содомскій. Филипповичъ свидѣтельствуеъ объ ушатскихъ епископахъ: «Грѣхъ Содомскій и нншіе великіе своеволи въ велебныхъ отцевъ, для невныхъ сродковъ, опускаются», 102.

грѣхъ «непопеленный» — грѣхъ несодѣянный, грѣхъ въ будущемъ. «Юбилеи на непопеленныхъ грѣхъ», 129.

грядущій — «прійдучій», 865; — «пришлый», 923.

грядти — «идти», 316.

гуна — *милоть*, 800.

гудъ — громада, куча, толпа; сомкнутая колонна войска, 57.

да — «пехай», 314.

Д

данина — дань, подать, оброкъ; привилегія. грамота, 323 — 324, 1088.

далеко коштовнѣйшее — *многоцѣннѣйшее*, 818.

дарунокъ — даръ, 926.

дата — означеніе мѣста, года, дня, числа въ документахъ (отъ Лат. datum, data), 10.

дбати — заботиться, имѣть попеченіе, стараться, радѣть, 88.

дворовати — служить при дворѣ, заниматся придворною службою; жить великолѣпно; шутить, насмѣхаться, подсмѣиваться, 59.

деградованый — разжалованный, уволенный отъ должности, лишенный званія, 94.

деградация — разжалованіе, лишеніе должности, званія; пизверженіе, униженіе, 1064.

Деисусъ = to iest przegroda, którą oltarz od samey cerkwie przegrodzony, 284.

декреталне = догматикосъ, 349.

декретованный — осужденный, приговоренный, 914.

дементация «пьяная», 1114. См. Примѣчанія.

демонстрація = «оказаніе», 919.

держане — временное пользованіе, 1076.

держати — «задержати», 140.

держнутый = «смытый», 1179.

десница — «правница», 366.

десперація — отчаяніе, 966.

деспотъ — владыка, государь, владѣтельный князь, 844.

Десятословіе Моисеево («Жидовское»), 1205, 1267, 1322.

дефініювати = «ограничити», 573, 574.

дивитися — «тѣшиться», 827.

дивное — чудное, 826.

дивный — удивительный, прекрасный, дикій, сумасбродный, безумный. «Дивными ропусами и неслыханными своленствы» костель Римскій мазатися и непокоюи уставичными торгатися и рвати почать», 873.

дивъ — чудо, 886; 532.

дигнитарство — государственнй санъ, достоинство, должность, 675.

дигнитаръ — саповникъ, знатный чиновникъ, 1129.

дидакаль — учитель, ученый, 913.

Дидакалы Русскіе. «Было тежъ и въ Россіи нашей (говорить Копыстенскій, 913—914) дидакаловъ много, а которыхъ писма zostawili, не вспоминаючи старихъ, новыхъ мяную нару якую: преподобного Артемія инока, который, споспѣшествующу ему Господу, въ Литвѣ отъ ереси Аріанской и Лютеранской многихъ отвернулъ, и презъ него Богъ справилъ, же ся весь народъ Русскій въ Литвѣ въ ереси ты не перевернулъ; монахъ Стефанъ Зизаній, въ Грецкомъ и Словенскомъ языку мужъ учопый велце; блаженный Леонтій Карповичъ, архимандритъ Виленскій, мужъ богодухновенный, въ языку Грецескомъ и Латинскомъ знамените бѣлый, оборонца благочестія; пречестной Виталій, архидіакопъ, учитель и любомудрецъ. А живыхъ благодатію Божією маемо зъ потребу. Въ Москвѣ тежъ суть люди мудріи и богослове православни, языкъ Грецескій знающіи, о чомъ памъ св. отецъ патріарха Іерусалимскій киръ Фе-

офанъ повѣдалъ, который въ Москвѣ на столиціи былъ завѣтавши отъ Іерусалима, для навѣженія духовного и спасенія народовъ многихъ».

диговина (диговина) — дикое дерево, 689, 807.

диктаты (dictata) «папесрин» — предписанія, правила, наставленія, 783.

диплома (диплома) — грамота, 72.

Диптихи = «поминальные книги», 664. См. Поминальники.

дискордія = «незгода», 1114, 1129.

диспенсация — разрѣшеніе на жепитьбу, 938.

диспутаційный = «словопрѣтельный», 923.

диспутовати = «любопрѣтися», 909.

дистинкція — раздѣленіе, различіе, разборъ; отличіе, предпочтеніе; знаменитость, знатность, 371.

дисциплина — наказаніе, 1064.

дифеонгъ — διφθεγγος, 990.

дишкурвати — разговаривать, вести бесѣду, споръ, 118.

диавольскій — «бѣсовскій», 858.

«Диалогъ» — Виленская старопечатная книга 1585 года, которою пользовался Копыстенскій, 327, 950. См. Примѣчанія.

«Диалогъ о пачалствѣ папезинномъ» — сочиненіе Калабрійскаго архимандрита Варлаама, которымъ пользовался Копыстенскій, 938. См. Примѣчанія.

діаментовый — адамантовый, алмазный; крѣпкій, мощный, 319.

дідрахма (didrachmum) — дидрахма, Еврейская монета, заключающая въ себѣ двѣ драхмы или половину сикля, 527.

діоцезія (diocesis) — округъ, провинція; епархія, епископство, 94.

дмѣющийся — гордый, надмѣнный, 1202. Отъ дмѣти — наполнять воздухомъ, надувать. Пол. dąć, dme, и другія производныя.

добра «рухомыи и перухомыи» — имущества движимыя и недвижимыя, 136.

доброе — благое, 318.

добрословити = «доброрѣчити», 756, 757.

добротливый (добротлѣвый) — добрый, добродушный, 393, 483.

доброть — доброта, щедрота, милосердіе, 114, 889.

доводне — очевидно, ясно, обстоятельно, подробно, 101.

довѣтъ (dowcip) — разумъ, острота, понятіе, остроуміе, проницательность, хитрость, лукавство, 742, 920.

догажати — угождать, сонзволють, уудо

влетворить, исполнить; лстять, ласкать, 1179.

доглядати — *посыцати*, 420.

дознане — *искушеніе*, 826.

дозорца — «ревизоръ», 553, 458.

дозоръ — присмотръ; покровительство; управление, правительство, 639, 1060.

дойзрѣти — осмотрѣть, обревизовать, 1060.

докладный — обстоятельство, подробнѣе, точнѣе, яснѣе, 126.

докончитель — *совершитель*, 801.

долгоденствіе — «трѣвалость», 349.

долегливость — боль, скорбь, страданіе, мука, душевное безпокойство, забота, хлопоты, недугъ, нездоровье, 802.

домовлятися — требовать, просить, 88, 1033.

домовый — домашній, 641.

домъ «нерядный» — публичный домъ, бордель. Копыстенскій говоритъ, что у Римско-католиковъ, «для распуты тѣлесной а для скверного прибытку, дома нерядни костелнымъ коштомъ и накладомъ пайдуются выставлены», 879 — 880.

дои де же — «поки», 803.

доперозъ — только-что, едва; чуть, тотчасъ, 152.

допомогчи — *споспѣшествовати*, 465.

дорѣчи — ксати, 636.

дорога — *путь*, 315.

дорослый — взрослый, совершенныхъ лѣтъ, 89.

досажденіе — «кривда», 818.

досвѣдчати — *искушати*, 824.

досвѣдчене — *искушеніе*, 818; 877. Испытаніе.

досвѣдченій — *искусній*, 824; — *песомнѣный*, *пастоящій*, *извѣстный*, 941.

досить (досыть) — довольно, достаточно, 116, 374.

досконале — совершенно, обстоятельно, 51. Ср. ст. досконалѣй, 660.

досконалый — совершенный, обстоятельный, 85, 137.

достичи — «доступити», 984.

достойность — достоинство, чинъ, санъ, званіе, 324.

достояніе — «дѣдичтво», 1023.

доступити — *достичи*, 984.

доткнути — дотронуться, коснуться, осязать; упомянуть; оскорбить, опечалить; наказывать, посѣщать наказаніемъ, 445.

дотыкане (дотыканье) — осязаніе, 137, 682.

дотыкати, 167. Значенія тѣ же, что и доткнути.

дочасне (docześnie) — временно, 325.

Русская Историческая Библиотека.

дочасный (doczesny) — временный; мірскій, земный, 102, 800.

дошка (deszczka, deska) — доска, 470.

драганъ — драгуль, 143.

драпежный — хищный, склонный къ грабежу; жадный, прожорливый, 111.

драпство — грабежъ, разбой, 923.

древній — первый, 1206.

дрижене — *трепетъ*, 905.

Друкарня Стратинская — книгопечатня, 1002.

друкаръ — книгопечатникъ, 86, 327.

друкъ — книгопечатъ; книгопечатня, 328, 1144.

дужо — много, крѣпко, очень, 1061.

дуксъ (dux) — вождь, предводитель, полководецъ, 1176.

дума — высокоміріе, надмѣнность, спѣсь, кичливость, 355, 1174.

душный «неприятель» — врагъ души, дьяволъ, 796.

дцерь — «цорка», 870.

дымъ — дымъ; суета, ничтожность, 654.

дѣдичство (дидичство) — *наслѣдіе*, 864; 677: *достояніе*, 1023.

дѣдичити — *наслѣдовать*, *владѣть*, 1140.

дѣдичное «право» — *наслѣдственное*, 1017.

дѣдичный «король» — *наслѣдный*, 143.

дѣдичъ — *наслѣдникъ*, *вотчинникъ*, *потомокъ*, 69.

дѣи — «акціи», 639; — *дѣла*, *дѣянія*, 15, 626.

«Дѣи Берестейского совору зъ части православныхъ». Сочиненіе, которымъ пользовался Копыстенскій, 327.

«Дѣи совора Евского (3-го)». Ими пользовался Копыстенскій, 542.

«Дѣи совора Халкидонского (4-го)». Ими пользовался Копыстенскій, 545.

«Дѣи совора 6-го». Ими пользовался Копыстенскій, 567.

«Дѣи синода 7-го». Ими пользовался Копыстенскій, 549.

дѣйстви — «справующее», 861.

дѣймо — *дѣйствіе*, *дѣяніе*. «Отданный былъ ему листъ отъ Мелетія Богуринского, владыки Володимирского и архимандрита Печерского, зъ которого всѣ дѣйма Терлецкого вырозумѣль», 1060.

дѣлие — мужественно, храбро, неустрашимо; благоразумно, осмотрительно, осторожно, 323, 1110, 1178.

дѣлность («рицарская») — храбрость, мужество; благоразуміе, разсудокъ, 1103.

дѣль — «жребій», 1102.

дѣти — «сыначковѣ», 316.
дѣтинно — дѣтски, ребячески, 753.
дѣтинный — дѣтскій, ребяческій, 443.
дѣтинство — дѣтство, ребячество, младенчество, 1050.
даковати — *благодарити*, 864.
даччиненіе — благодареніе, 1141.

Е

евнухъ — «скопецъ», 794.
егда — «гды», 315.
еда — «зажъ», 351; — «изали», 351.
едва — «заледро», 808.
единовладство — самодержавіе, 371, 386.
единовольиѣ — «моновелита», 613.
единокъ — «инокъ», 838.
единосущиѣ — еретикъ, признающій въ Христѣ одно только существо, 857.
еднако — одинаково, 355.
еднаково — одинаково, 1005.
еднакъ — однако, однакоже, не смотря на то, но, по крайней мѣрѣ, 418.
едноразъ — однажды, 1005.
еднотайный — единообразный, одинакій, 787.
едность — единость, единство. Копыстенскій старался установить это понятіе, говоря (718): «не уніа, але унитасъ (unitas), не зъ-одночене, але едность»; по въ другомъ мѣстѣ (893) привелъ общепринятый тогда переводъ этого слова: «едность або уніа». Понятіе это Копыстенскій развиваетъ еще въ слѣдующихъ словахъ (320): «не есть то милость, ани едность—отступити вѣры, отда-литися того, штохми съ початку увѣрили, што намъ подано, што намъ приказано. Але то есть истинная милость и едность — заховати то, што зъ початку приказано и подано».
едноходниѣ — иноходецъ, 901.
едночитися — соединяться, соглашаться, 321.
экономъ, 142. Такъ назывался въ бывшемъ Польско-Литовскомъ государствѣ чиновникъ, завѣдывавшій тою или другою «экономіею», доходы съ которой назначались для «королевскаго стола» (rationes stoli).
эксаггеровати (exaggerare) — «ширити слова» — преувеличивать, прибавлять, хвастать, прилагать, 1063.
эксаггерація (exaggeratio) — «розширене мовы» — преувеличеніе, гипербола, хвастаніе, прилаганіе, 726, 932.

эксеквудія — «выкопанье», 546.
эксекуторъ — исполнитель, 586.
эксемпларъ, 584. См. архитипъ.
эксистимация (existimatio) — мнѣніе, 734, 795. «Эксистимация добрая» — хорошее мнѣніе, доброе имя.
экскоммуникація «албо отлучене отъ церкви», 470, 637.
экскоммуникovati — «отлучити», 662.
экстраваганція — «приблуда» (отъ гл. при-блудити — сбиться съ дороги, заплутаться, прибрести, пристать), 521; — «приблудный розумъ и выкладъ» — commentum extravagans, 523.
экстраординарій — extraordinarius, 371. «Пытаю отступниково: отколь мають туо динстинкцію, же апостоль Петръ есть ординариусъ або зверхний, пастырь, а иншіи вси апостолове экстраординарін, легатове або посланниково?»
«Ектезисъ». Старопечатная книга, изданная православными въ Краковѣ на Польскомъ языкѣ въ 1597 году. Ею пользовался Копыстенскій, 327, 1044.
эксепція — изъятіе, исключеніе, 371.
эксцессъ (excessus) — излишество, крайность, невоздержность, безчиство, развратъ, 470, 1064.
елей — «олива», 886.
електъ — избранный, 1035.
елекція — избраніе, выборы, 105, 637.
елекційный («листь») — избирательный, 1035.
елика — «колвекъ», 422.
ельма — поелику, 1356, 1407.
енигмата — «то есть мова загадливая», 506.
енкомія (encomionъ) «або похвала», 501; «або залецене», 495, 499. Отъ Греч. ἐγκώμιον — панегирикъ, прославленіе, похвала.
еноколвекъ — только едва, сколько нибудь, 723.
енорія, отъ Греч. ἐνὸριος — находящійся внутри границъ, 544.
епитронъ (ἐπίτροπος) — защитникъ, повѣренный, 1123.
ересь — «еретичтво», 315.
еретичтво — ересь, 315.
ерроръ (error) — погрѣшность, ошибка, заблужденіе, 870.
если — «иле», 497.
«Если кто». Такъ начинается канонъ въ «дистинкціи» 32-й Правъ Костела Римскаго, собранныхъ Римскимъ канонистомъ Гратіаномъ, 705.
«Еухологіонъ», 1002. См. Требникъ.

Ж

жагель—парусъ, 444.
жадано—желаніе, требованіе, воля, 62.
жадати—*желати*, 865;—желать, 79.
жадная—никто, никакая, ни одна, 53.
жадный—никто, никакой, ни одинъ.
жажда—«прагненіе», 860.
жалобница—«суплика», 1130.
жалость—*рыданіе*, 815.
жаристый—пламенный, пылающій, 86.
жартъ—шутка, 63, 86, 1061.
ждати—«ожикивати», 323.
жебранина—милостыня, подаяніе, 52.
жебрати—побираться, просить милостыню, собирать добротное подаяніе; униженно просить, молить, 52.
жеглевати (жегловати, отъ жагель) — плавать, ходить по морямъ, 915.
жегляръ—мореходецъ, мореплаватель, 831.
жезъ—«розга», 833.
жезль—«палица», 1148.
Жезль Аароновъ, 1148.
желати—«жадати», 865.
жемо—такъ какъ, 352.
жестокость—«затвердѣлость», 892.
живность—пища, яство, ѣство, еѣды; съѣстные припасы, харчи, провизія, 443. «Павелъ — другій Іосифъ, духовнымъ рододомъ сухотѣющему свѣту правды живность роздающій» (слова св. Іоанна Златоуста).
Живопи́сь стѣнная православная. Копыстенскій свидѣтельствуесть (995), что «и по пышнѣйшій день найдутся маловане обычаемъ Грецимъ зъ надписами Словенскими по стѣнамъ костеловъ Полскихъ». Онъ же говорить (996): «Въ диецѣзѣ епископства Краковскаго по нѣкоторыхъ костелахъ найдутся, якомъ реклъ, маловане Грецимъ обычаемъ и кпталтомъ зъ написами Словенскимъ языкомъ надъ кождымъ образомъ. Отколь то видѣти ся намъ даетъ, же Угрове и Чехове, Грецкой вѣры будучи, заходили до Поляковъ и костелы ихъ маловали, або тежъ тыи законники, котормы въ Краковѣ мѣшкали, Словенскимъ языкомъ набоженство отпращуючи и вѣру Грецкую держачи, могли маловати».
животъ—жизнь, 425.
животъ—*чрево*, 865.
животъ провадити — *жителствовати*, 984.

жизный—плодоносный, плодородный, урожайный, изобильный, 869.
жилице—«мѣшкане», 815;—«житіе», 865.
жителствовати—«животъ провадити», 984.
житѣ—жизнь, житіе, 823.
житіе—*жилице*, 865.
жолдакъ—солдатъ, воинъ, 136.
жолнеръ—солдатъ, воинъ, 956.
жолчъ (муж. р.)—желчь; горечь; злость, 741.
жребій «або удѣлъ», 486, 1070; «або дѣлъ», 1102; «або лёсъ», 1151.
жродло—источникъ, ключъ, родникъ; источникъ, начало, причина, 118, 393, 898.
жулежъ—«сѣрка», 828.
жулица—исподнее платье, рубашка, исподній полукафтанъ (жупаль), 1061.

З

забивати—забивать; умертвить, убить, 113.
забобонъ, -ы—суевѣріе, 971.
забойство—убіеніе, умерщвленіе, 1064.
заборонене—запрещеніе, запретъ, заказъ, 96.
забѣгати (забѣгчи, забѣчи)—искать, добиваться, стараться; предупреждать, 426, 624, 921, 1033, 1065.
забѣжене—забѣганіе, искательство, предупрежденіе, 79.
завада—препятствіе, препона, помѣха, 859.
заверуха—вьюга, метель; кутерьма, суматоха; смятеніе, возмущеніе, безпокойство, 1055.
завжды (завше)—всегда, завсегда, во всякое время, 69, 436.
завзяти—приняться, взяться за что, усвоить; упорствовать въ чемъ. «Отступивши въ Христа Бога благочестивой и православной вѣры и учтивого мѣшканя, завозмутъ мерзеныи и всяко плюгавый обычай и животъ и бѣсовскія науки безбожныхъ погановъ», 838.
завзятый—раздраженный, остервененный; упрямый, упорный, 517, 1057.
завидѣти—завидовать, 1178.
завислый (прч. зависле)—зависимый, подчиненный, подвластный, 507, 511.
зависнути—повиснуть; зависѣть, 108.
завитати—зайти, вступить; настать, наступить, послѣдовать. «Якъ Христосъ зъ

Египту до Іерусалима завиталь, такъ и опи завитають», 892. «Южь до насъ завиталь тотъ день».

заволати — воскликнуть, возопить, закричать, крикнуть; позвать, призвать, пригласить, 56.

завстыдаться — постыдиться, покрыться стыдомъ, 114.

завстыгати (завстыгнути) — воздерживать, обуздывать, укрощать, преодолѣть, недопускать, 366, 861, 921.

завше — *всегда*, 315; 110. См. *завжды*.

завѣсистая («печать») — привѣшенная (на шнурѣ), 68.

загадливая «мова» — «ѣнѣматъ», 506.

загамовати — остановить, задержать; укротить, обуздать, 623.

загоре — *загорѣ*, 986.

загрѣвати — согрѣвать, согрѣть; ободрить, заохотить; воспламенить, возжечь, 421.

задаване — «заруть» — укоръ, упрекъ, обвиненіе; возраженіе, 346, 429.

задавати, 319. См. *задаване*.

задатокъ — залогъ; доказательство, увѣреніе, 318.

задержанье («вѣры») — удержаніе, укрѣпленіе, распространеніе, 87.

задержоване «грѣховъ» (задержовати) — непростеніе, неразрѣшеніе, 366, 404.

задержати — *держати*, 140.

завидованесея — удивленіе, 800.

заедно — вмѣстѣ, 780.

заживане — употребленіе, 125.

зажити — употребить, получить, имѣть, 149.

зажитый — употребленный; приведенный, 409.

зажъ — *еда*, 351.

зажъ = «члѣтъ» — развѣ, 365, 573.

заздросливый (сщсв. заздросъ, заздросъ) — завистливый, завидливый; ревнивый, 104, 623, 625, 683, 1178.

заисте — воистинно, по истинѣ, подлинно, такъ, 318.

заказати (заказовати) — запретить, возбранить, 56, 420.

законникъ — монахъ, 991.

законный — монашескій, 94.

залапленный — захваченный, застигнутый, схваченный, 1126.

заледво (заледве) — *едва*, 808; 106.

залецати (залицати) — одобрять, предлагать, рекомендовать, 796. Срв. *злецати*.

залецене. См. *енкомія*. Срв. *злецене*.

залѣты — любезничае, подлипальство, 1125.

зали = «изали» — развѣ, 645, 1153.

заложонный — положенный, опредѣленный, назначенный, 909.

заметь — выюга, мятель; сугробъ, спѣжный запосъ; отмель, 55.

замѣть — упрекъ, обвиненіе, клевета, 1147.

замкненье = «конклюдія» — заключеніе окончаніе, 554, 919.

замкнутися — заключиться, окончиться, 946.

замножитися — умножаться, возрастать, увеличиваться, 107.

замолчовати (замолчоватися) — неговорить, неупоминать, 417, 566.

замѣроный (замироный) — опредѣленный, назначенный, 105, 107.

замѣшане — бунтъ, мятежъ, 105.

занедбане — нерадѣіе, небреженіе, 917.

занежъ — такъ какъ, потому что, 443.

занехати — оставлять, покидать, перестать, 417.

зануритися — погрузиться, погрязнуть, 369.

занятый — наполненный, исполненный, 373.

запаль — жаръ, горячность, 918.

запасти — упасть, 588.

запевне — вѣрно, вѣроятпо, кажется; точно, подлинно, истинно, 75.

заплата — *мзда*, 828; 136, 394.

заплатити — вознаградить, воздать; отдѣлать. «Добре му заплатилъ», 1176.

заплюгавити — *осквернити*, 1023.

заповѣдати — «приказати», 422.

заповѣдь — «приказане», 320.

запона — завѣса, покрывало, 975.

Запона «зе злотомъ гафтованая, на которой былъ мистеріе выгафтованый страшный судъ Божій». Свѣдѣніе объ этой «запонѣ» заимствовано Копыстенскимъ изъ Хроники Стрыйковского.

за-пороги — Запорожье, 1110.

заправды — по истинѣ, въ самомъ дѣлѣ, 380, 434.

запренесея (запрѣнесе) — отреченіе, 141, 407, 427.

запритися (запрѣтися) — *отвергнитися*, 826; — отрицаться, 426.

запречити — опровергнуть, спорить, отвергнуть, противиться, 473.

зараза — порча, болѣзнь, язва, повѣтріе, 654.

заразъ — тотчасъ, немедленно, 74, 348.

заробляти — зарабатывать, заслужить, 659, 1000.

заровно — наравнѣ, одинаково, ровно, 339.

заруть, 346. См. *задаване*.

засвѣжа — педавно, теперь, вскорѣ, 847, 948, 1003.
засмученій — *прискорбный*, 818.
заслыхнути — слышать, почуять; недо- слышать, пераслышать, 1061.
заслюбы — помолвка, стоворъ, обрученіе, 1039.
заступъ — валь, окопъ, брустверь, 1135.
засъ — опять, вновь, назадъ, обратно; а, но, же, 80.
засѣдана = «сессія», 639.
затаеи — скрытіе, утайка, 494.
затвердѣлость — *жестокость*, 891.
затворити = «затулити», 431.
затлумене — заглушеніе, 129.
затлумити (затлумляти) — заглушать, за- туманивать, 126, 968.
затрачено — *пошибель*, 315.
затрвожено — тревога, смятеніе, страхъ, ужасъ, 578.
затулити = «затворити», 431.
зататати — тащить, влечь; указывать, ссы- латься, 355, 1092.
затагъ — затыгиваніе, втаскиваніе; споръ, ссора, 958.
заутиити — заставить замолчать, запеча- тать уста, 939.
зафрасоватися — опечалиться, огорчиться, встревожиться, хлопотаться, 633.
захвицено — восхищеніе, восторгъ, востор- женное состояніе, 86.
заховати (заховывати) — *блюсти*, 321, 422; — сохранять, сохранить, оберегать, беречь, 10.
заходній — западный, 116.
заходъ — западъ, 900.
зацний (зацный) — достойный, почтенный, благородный; отличный, превосходный, зна- менитый, 64, 73.
зацность — достоинство, благородство, зна- менитость, превосходство, 1101.
зачнѣйшій (значнѣйшій) — замѣтнѣйшій, примѣтнѣйшій, значительнѣйшій, 375.
зачъ — *zacz* — *za coś*; *co zacz* — *co za ieden* — кто такой; что за человекъ, 236, 769.
запкодна — слишкомъ вредно, опасно, па- кладно, 857.
защепитися — затвориться (на щеколду), 53.
збавенный — спасительный, 485.
збавенье — *спасение*, 857.
збогачати — обогащать, надѣлать богат- ствомъ, 830.
збоже — *пшеница*, 886.
збожность — богобоязненность, милосердіе, 347.

збойца — разбойникъ, убійца, душегубецъ, 1059.
зборговати — взять взаймы, въ долгъ, за- пять, 689.
збориско — сборище, соборецъ, 376, 564.
зборонятися — отказываться, противиться, 505.
зборъ — соборъ, 898.
збродень — преступникъ, злодѣй, 739.
збродня — преступленіе, злодѣйство, безза- коніе, 858, 934, 1060.
зброити (отъ бронтити) — сдѣлать худое, непристойное, предосудительное; накутить, накуралесить, 738.
зброй (готовость) — *уцтованіе*, 859, 860.
Отъ збоя — броя, всеоружіе, доспѣхи.
збройный — вооруженный, снабженный оружіемъ, 814, 1047.
збрыдятися — возпунаться, получить от- вращеніе, омерзѣніе, 892.
збудоване — построеніе, постройка, созида- ніе, 50.
збудовати, 89. См. збудоване.
збурене — смятеніе, разрушеніе, разореніе, 522.
збуренный — разрушенный, разоренный, 894.
збуриити — произвести смятеніе, разрушить, разорить, 147.
збывати — предоставлять, ощущать недоста- токъ. «Не збываетъ абовѣмъ на добрыхъ пастирахъ» — не ощущается недостатка въ добрыхъ пастыряхъ, 416. «Збываетъ ми» — не достаетъ ми, 997.
збытковатися — издѣваться, насмѣхаться; роскошничать, 111.
збытний — излишній, чрезмѣрный, 323.
збытокъ — излишекъ, избытокъ; неумѣрен- ность, неводержимость; своеволие; роскошь, расточительность, 92, 701.
збытъ — слишкомъ, чрезмерно, 879.
звада — ссора, споръ, брань, несогласіе, 1009, 1174.
звартовати — перебрать, перешарить; пере- читать, 613.
зверечи — свергнуть, сбросить, 1045.
зверхность — *власть*, 859; — правитель- ство, начальство, 66.
зверхний (зверхнѣйшій) — верховный, выс- шій, правительственный, 66, 371.
звѣтяжати — побѣждать, преодолевать, пре- возмочь, одержать верхъ, побѣду, 59.
звѣтязство — побѣда, одолѣніе, 98.
звлаща — особляю, тѣмъ болѣе, 80.
звлечи (звлечися) — отложить, отсрочить,

сдѣлать проволочку, 1059; отсрочиться, 1061.
 зводить — *прелстити*, 314.
 зводъ, 586. «Зъ власного зводу» — по собственному почину?
 зволати — созвать, 548.
 зволока — отсрочка, отлагательство, 1060.
 зволоченесе — стаскиваніе, скидываніе, скинутіе, 110.
 звыелый — обычный, привычный, 362, 927.
 Звѣзда Ремфопова, 1282.
 звязокъ — союзъ, соединеніе, связь, 479, 1013.
 згажати — соглашать, соединять, примирять, 131.
 згажати ся — согласоваться, соглашаться, примиряться, сходиться, 141, 1020.
 зганеный — опозоренный, обезславленный, 93.
 згѣнати (згѣнати) — осуждать, осудить, порицать, бранить, 91.
 зглядитися — *потребитися*, 818.
 згода — согласіе, единомысліе, единоподушіе; примиреніе, миръ, 469, 1022.
 згодно — согласно, мирно, вѣрно, сходно, 61, 925.
 згодный — согласный, дружный, вѣрный, точный, сходный, 125, 353.
 згода — совѣтъ, вовсе, совершенно; словомъ, 51.
 згодованый — плѣненный, 835.
 згодовати — плѣнить, завладѣть, 1103.
 зголоднѣлый — томимый голодомъ, умирающій съ голода, 1068.
 згордiti — презрѣть, пренебречь, 148.
 згоршати (згоршитися) — соблазняться, развращаться, 430, 1018.
 згоршенъе — *соблазнъ*, 824.
 згоршитель — соблазнитель, развратитель, 127.
 згромажене — *сонмъ*, 826; — собраніе, общество, 421. «Згромажене то есть кателокъ», 538.
 згуба — потеря, утрата; гибель, пагуба; зараза, язва, 1083.
 зданіе — «злѣнокъ», 799.
 зданье (або выкладъ) — мнѣніе, 340, 341.
 здарити — одарить, благословить, 815, 1070.
 здати («голосъ») — издать звукъ, 428.
 здатися — *митися*, 804; — казаться, 531, 532.
 здобити — украшать, убирать, наряжать, 500, 505.

здоровность — проступокъ, погрѣшность, прегрѣшеніе; злоупотребленіе, заблужденіе, 788.
 здрада (зрада) — измѣна, предательство, вѣроломство, 86, 104.
 здрядливо — предательски; хитро, вѣроломно, 103.
 здрядца (зрайца) — измѣнникъ, предатель; хитрецъ, обманщикъ, доносчикъ, 107.
 здумѣтиса — изумиться, сильно удивиться, 54. З д у м ѣ т и, 759.
 здымовати (здоймовати) — пропимать, пропять, брать, взять, 86.
 зевнутрний — наружный, внѣшній, 871.
 зевнутрь — спаружи, извпѣ, впѣ, 437.
 зелживость — стыдъ, позоръ, безчестіе, поношеніе, 776, 1056.
 земній — *земнородный*, 1101.
 земнородный — «земній», 1102.
 зешлый — покойный, усопшій, 111.
 зиждигель — «строитель», 827.
 зимно — стужа, холодъ; студѣно, холодно, 94, 823.
 зквалчене — нарушение, несоблюденіе; насиліе, насилваніе, 754.
 Златоглавъ («червоный») — парча, газеть. «Маестатъ цесарскій, червонымъ златоглавомъ накрытый», 700.
 зле набытій — *лытвий*, 818.
 злепати, злецити — поручать, поручить. ввѣрить, 51. Срв. за л е ц а т и.
 злецене — порученіе, приказаніе, 63. Срв. за л е ц а п е.
 злитоватися — *у ще д р и т и*, 799; — сострадать, сожалѣть, имѣть жалость, 323.
 злишно — *ex sat abundanti*, 593.
 зло — *лукаво* (имя сущ.), 759.
 злого ложа дѣтя — *п р е л ю б о д ѣ й ч и щ*, 803.
 злодій — воръ, тать, похититель, 90.
 злодѣй — «злочинца», 318, 827.
 злодѣй — *тать*, 827.
 зложенный — «*condemnatus*», 579.
 злой — *люте*, 859.
 злореченство — проклинаше, проклятіе, 797.
 злоречити — *поносити*, 828; — злословить, порицать, проклипать, 767, 796.
 злосливый — злый, злобный, злостный, 1013.
 злоснигъ — злый, сердитый, свирѣпый, вспыльчивый, бѣшенный человекъ; врагъ, зложелатель, 128.
 злострадати — «терпѣти утрапене», 834.
 злости (мн. ч.) вражда; противленіе, упорство, 128, 377.

злочинца — *злочин*, 318, 827; — преступник, злодѣй, 114. Встрѣчается также форма: *злочинець*, 95.
злупяти — грабить, похищать, обдирать, 104.
злученся — соединеніе, союзъ, 373, 378.
злѣпокъ — *здаіе*, 799.
змаза — *скверна*, 488. Пятно, грѣховная скверна.
змазати — спятъ, стереть, 428.
змацати — ошупать; обыскать, обшарить; открыть, узнать, вывѣдать, пронюхать. «Нехай ся пускувъ свого змацають сумѣньи», 1115.
зменкуючий — вспоминающій, 145.
зметовати — скинуть, сбросить, 762.
змиловати — *помиловати*, 799.
Змій Вавилонскій, 1282.
зморкъ — *порокъ*, 488.
змоцненный — подкрѣпленный, усиленный, 129.
змоцненъ — усиливаніе, подкрѣпленіе, 69.
змоцнитель — подкрѣпитель, укрѣпитель, 422.
змуровати — построить изъ камня, кирпича, 1011.
змутиловати — обѣщъ, обрубить, окорнать, обезчленить; разбить, разстроить, 824.
змутиловане (= «патулене») — обѣщаніе, обезчлененіе; разбитіе; разстройство, 871.
змышлена («речь») — выдуманная, вымышленная, 148.
змѣшкати — пробить, промедлить, не спѣшить, 63.
знагла — нечаянно, неожиданно, вдругъ; сейчасъ же, 53.
знакъ — образъ, видъ, 94.
знатися — признавать себя виновнымъ въ чемъ, сознаваться, 359.
знатый — примѣтный, видный, ошутительный, 578.
значити — обозначать, 1169.
значне — примѣтно, замѣтно, значительно, 1000.
значный, 115. См. *зпаты*.
зневага — безчестіе, безславіе, поношеніе, 714.
зневажца — поноситель, ругатель, 760, 941.
зневолене — принужденіе, поработеніе, 816.
знесеніе (знесенъ) — сношеніе; уничтоженіе, упраздненіе, 340, 372.
знести — снести, срыть, сравнять; уничтожить, упразднить, 428.
знищене — упадокъ, разрушеніе, истребленіе, уничтоженіе, 112.
зношене, 591. См. *знесене*.

зняти — пронять, проникнуть, пасквозъ, 144.
зобополный — взаимный, обоюдный, 1143.
зовати — *привати*, 1130.
зопсоване — порча, развращеніе, истребленіе, уничтоженіе, 754.
зопсованый — испорченный, развращенный, истребленный, прерванный, 317.
зопсовати — испортить, развратить, истребить, прервать, 444.
зорватися — вырваться, выскочить, 1060.
зособна — въ особенности, 111, 928.
зприязнене — благосклонность, благоволеніе, доброжелательство, 389.
зрада. См. *зрада*.
зразца — истребитель, насильникъ, разрушитель, 1020.
зрайца. См. *зрада*.
зреестрованый — записанный, внесенный, 532.
зрозумѣвати — *разумѣвати*, 316.
зрѣница «ока», 1067.
зряженіе — предопредѣленіе, устроеніе Божеское, 5.
зтручене — сверженіе, низложеніе, 102.
зуполне — цѣло, полно, совершенно, 418.
зуполность — цѣлость, полнота, совершенство, 513.
зуполный — цѣлый, полный, совершенный, 370, 474, 490.
зухвалство — дерзость, нахальство, наглость, 1055.
зъеднати (зъедпочитисъ) — помирить, примирить; договориться, соединиться, 97, 322, 636.
зъедночене = «уніа», 718. Срв. *единство*.
зъедноченся — соединеніе, 378.
зъистити (зъистити, зъистити, зистити) — исполнять, увѣрять, оправдывать, 354, 401, 1062.
зъиститися — сбываться, случиться, оправдаться, 369.
зъищений (зъисченій) — исполненный, соблюденный, оправдавшійся, 399.
зъищенъ (зъищенъ, зъищенъ) — исполненіе, соблюденіе, оправданіе, 401, 973.
зъорати — вспахать, избородить, 985.
зъубожене — обѣдѣніе, оскудѣніе, обнищаніе, 1115.
зъутляти (зъутлѣти, зутляти, Пол. *zwatlić*) — ослабить, привести въ слабость; ослабѣть, изнемогнуть, истощиться, 75, 597. Отъ *утлы* — *wały*.
зыскати — приобрести, получить прибыль, 1103.

зыскъ—*польза*, 117; 1081.
зычити—желать, доброжелательствовать, советовать, 69, 118.
зычливый, (зичливый)—доброжелательный, благосклонный, 81.

И

играть—игреть, 91.
идти—*грати*, 316.
измнати (иждену)—«преследовать», 828.
изали—*еда*, 351.
изали—«зали»—развѣ, 1073, 1153.
избавити—«вырвати», 426.
избранный—«выбранный», 321.
избранъ—«выбранный», 391.
известити—«выйти», 315.
изволитися—«подобатися», 866.
изволитися—«соизволить, признать за благо», 64.
измѣна—«отмѣна», 117.

Изрѣченіе Липсія и Диогена, приведенное Филипповичемъ: «до такой помѣри треба розуму, а не шура», 106.

Кромѣ того, въ Діаріусѣ Берестейскаго игумена есть нѣсколько особенно выдающихся мѣстъ. Напримѣръ: характеристика православно-духовенства и паствы, 88—90; тогдашнихъ Русскихъ людей, «мнящихся тепці», по не двигающихся съ мѣста (изъ письма «многогрѣшнаго Михаила»), 122; къ характеристикѣ Петра Могила (изъ письма того же лица) 145—146.

Изрѣченія, пословицы, присловья, встречающіяся у Копыстенскаго, въ его «Палиподіи».

«Недвичовицъ, яко рыбы влекоми, молчать» (*сі апаідаѡтѡі ѡс іхъ ѡбесъ ѡхъ ѡрече ѡі ѡі ѡі ѡі*), 318.
 «Огня во водѣ искати», 422.
 «У живого мужа жоны памѣстникъ не бываетъ». Или: «у мужа живого надъ женою его не бываетъ милостника», 486.
 «Мають тежѣ святѣи свои бородавки» (изъ Баронія), 503.
 «Тѣ, што зъ Ватикану вышло, хотѣ было вчорайшое, розумѣють и удають за тысячолѣтнее», 505.
 «И хотѣ ся — епископъ Римскій противити хотѣлъ, але — зъ мотыкою на противъ сонца» — трудно одному епископови на противъ всей церкви, а особливо въ справѣ неслухной», 523.
 «Гордость, которая лизко и покорно сидѣти не умѣетъ», 557.
 «Ано такъ имъ въ томъ спору, якъ мусѣ въ окропѣ», 587.

«Ано такъ ся ему въ томъ щастить, якъ голому въ кропивѣ», 589.
 «Якъ мухи, зъ окропу, отрясуются», 609.
 «Черенѣе то есть власное безъ ваппа, то есть — слова безъ розуму!» 632.
 «Зверхность папезкую приводити есть зъ кремѣя воду вытискати», 634.
 «Тщого (обѣдшого) орѣха важны», 642.
 «Не все то перупъ, што зъ Риму гремитъ», 667.
 «Посередѣ бѣлого дня слѣпують (слѣпѣють)», 683.
 «Свой вродѣ чешеть», 793.
 «Чужимъ перьемъ хвалятся, въ чужомъ плашу напинаются», 900.
 «Якъ мотыка тымъ, которыми копають, якъ весло тымъ, которыми жеглюють», 919.
 «Чужий порошокъ поретъ (потретъ) имъ очи, а своего бервѣна чути не хотѣтъ», 934.
 «Але то бѣомъ ихъ соль», 1011.
 «Злого птаха злое есть яйце: не кождый, еднакъ, его знаетъ изъ луска, але ажъ зъ того, што подъ лускою», 1054.
 «Тыпути въ садно», 1090.
 «Што сегодня зъ головы, то назавтра зъ Ватикану якобы тысячолѣтнее», 1091.

«Нехай ся пудсувъ своего змацають сумѣнья», 1115.
 «Софистовъ то выкрутъ — зъ Новогорода листами доводити въ Вилни, а зъ Литвы въ Москвы!» 1127.

Нижеслѣдующее изрѣченіе приведено Копыстенскимъ по вопросу «о засѣданью на соборахъ», что «правая сторона, входячи въ церковь, есть учтившая», т. е. почетнѣйшая. Въ спорѣ этомъ, Римско-католики, чтобы одержать верхъ во что бы ни стало, стали увѣрять, что «лѣвое есть правое, а правое лѣвое». Возмущенный такою «смѣлостью» доводовъ, Копыстенскій заключаетъ свой отвѣтъ по этому вопросу такъ: «гды легатове папезскіи въ костелъ окны олтарными полѣзутъ, на той часѣ сторону ихъ лѣвую пологую за учтившую, снатъ, покусити бы ся могли натягати!» 1174.

Но, помимо отдѣльных изрѣченій, въ «Палиподіи» Копыстенскаго есть особенно выдающіяся цѣлыя тирады. Здѣсь мы ихъ не приводимъ, а даемъ только огловки:

Объ «отступныхъ владыкахъ», хотящихъ «всему народу Рускому чоломъ быти» (по поводу «славословія униатскаго до Сикста Четвертого»), 504—505. Нач. *О! и барзо. Коп. окомичностей.*

О сенаторѣ, «першее мѣстце малочомъ», 535. Нач. *Сенаторъ. Коп. масть?*

О «четырохъ папѣхъ и одномъ папезу», 569. Нач. *якъ въ чотырохъ. Коп. рвати.*

О «неспособности проваженія свѣдковъ за море», 593. Нач. *Ачкѡлвекъ. Коп. понесати муситъ.*

Обращеніе Копыстенскаго къ Полякамъ

- (по поводу отзыва Стапислава Орьховскаго о Константинопольской патриархii), 606—607. Нач. *О! іди бы. Кон. заживали.*
- Разсужденіе Копыстенскаго о томъ, что Турецкая «неволя» не столь тяжка, какъ Римскій «о вѣру гвалтъ и опресія», 879—880. Нач. *Нехай же. Кон. обоє у себе.*
- Доводъ изъ твореній св. Григорія Божслова «о рождествѣ Сына и о исхоженіи Св. Духа», 921. Нач. *Иначей. Кон. доткнути ся.*
- Еще—о «Турецкомъ утисненіи», сравнительно съ Римскимъ, причемъ Копыстенскій замѣчаетъ: «барзый пась тое болить, же што Грекове отъ поганъ, тое мы, Русь, отъ васъ, христіанъ костела Римскаго, терпимо», 928—930. Нач. *Укарають. Кон. брати нашей Грекомъ.*
- О притѣсненіи православныхъ священниковъ, 1128. Нач. *А што. Кон. отжисти!*
- изыйти*—«выйти», 317.
- икуменицкій*—вселенскій, 660, 1038.
- иле*—сколь, сколько, 372, 497.
- или*—«або», 351.
- илляція* (illatio)—послѣдствіе, заключеніе, 491.
- имъ.....тымъ* (тимъ)—«ѣмъ.....ѣмъ», 316, 346, 1057.
- инакшій*—иной, другіи, 701.
- инвазоръ* (invasor) = «наѣздинъ» — хитникъ, похититель, 604.
- индукція*—«наведеніе», 919.
- инкаустъ*—чернило, 737.
- инквизиція*—слѣдствіе, дознаніе, допросы, 1065.
- инноваторъ*—вводитель новшествъ, 733.
- инновация*—«повотинна», 984.
- инокъ*—«единокъ», 838.
- инстигаторъ*—прокуроръ, стряпчій; подстрекатель, подущатель; паушникъ, 95, 148.
- инстигация*—судебное преслѣдованіе; подстреканіе, паушеніе, 94.
- инстиговати*—преслѣдовать судомъ; подущать, подстрекать, подбивать, 929.
- инструментъ*—«органъ»—сосудъ, 731.
- интенъ* (intenція) = «умысль», «предсвязате»—намѣреніе, цѣль, предпріятіе, 341, 425, 594.
- интрузове* «але violenti invasores» (отъ intrudere—вталкивать, впахивать, навязывать; intrusio—вторженіе, насильное вступленіе въ какую либо должность), 1007.
- Ира* «злѣбная». «Не Діевъ образъ, по Предтечѣ, ни Иры злѣбныя, но Пречи-
Русская Историческая Библиотека.
- стыя Марія Богородици и прочихъ святыхъ», 1250.
- искати*—«зыскати», 865.
- ископи*—«спочатку», 315.
- искусній*—«досвѣдчній», 824.
- искушати*—«досвѣдчати», 825;—«пробовати», 818.
- искушеніе*—«досвѣдчене», 818;—«дознане», 827.
- исперва*—«отъ початку», 320.
- исправити*—«управити», 1137.
- испразднитися*—«выпущити», 905.
- испытати*—«шукати», 922.
- исте* (истѣе)—шестіе, 91.
- истиненъ*—«правдивый», 390.
- истина*—«правда», 323.
- иститися*—вѣрну, точну бытъ; сбываться, совершаться, 363.
- истити*—«отончити», 863.
- «Исторія Бѣлскаго». Хропикою этою пользовался Копыстенскій, 328.
- «Исторіи Словенскій или Ческій», которыми пользовался Копыстенскій, 328.
- «Исторія Константинопольская политическая». Ею пользовался Копыстенскій, 885, 886.
- истота*—существо, бытіе; дѣйствительность, сущность; точность, 696.
- истотне*—существенно, дѣйствительно вѣрно, точно, 526.
- истотный*—существенный, дѣйствительный, вѣрный, точный, 414.
- исчезнути*—«угинути», 818.

I

идоложрецъ—«балвохвалца», 828.

Б

казано (казанье)—приказъ, повѣленіе; проповѣдь, поученіе, рѣчь, 342, 446.

казнодѣя—проповѣдникъ, 898.

калугеръ—*калбугерос*, монахъ, отшельникъ, 15, 101.

Канцеларія Большая великаго княжества Литовскаго, 72.

ка́ня—коршунъ, ястребъ, 1066.

калтуръ («подбитый»)—монашескій головной уборъ (подбитый, на подкладѣ), 54.

капція (captio)—обманъ, хитрость, 724.

каране — кара, наказаніе, 56.
 карати — *наказовати*, 803.
 карекъ — затылокъ, зашеекъ, задняя часть шеи, 720.
 карность — поставленіе, урокъ; исправленіе, наказаніе; порядокъ, дисциплина, повиновеніе, 506.
 карта — листъ бумаги; страница; паспортъ; грамота, привилегія, 55.
 карточка («свѣдочная») — записка, записочка (извѣстительная, рекомендательная), 55.
 кассовати — перечеркнуть, уничтожить, отмѣнить, 688.
 Каталогъ Константинопольскихъ патриарховъ, 1049 — 1053. См. также 968, 1074.
 Каталогъ Русскихъ митрополитовъ: у Кревзы, 227—238; у Копыстенскаго, 1005—1049.
 катапетазма — со *tu* w *języku naszym* Ruskim zowiemy «Deusus». См. Деусусъ.
 кателокъ — «то есть згромажене», 538.
 катовскій — мучительскій, тиранскій, 151, 1065. Отъ слова *катъ* — палачъ.
 квалити — торопиться, спѣшить, 152.
 квестіонисъ кардо (*quaestionis cardo*) = «пытанья завѣса», 643.
 квестія = «пытане», «состязане», 919.
 кволи — для, по причинѣ, по поводу, 755, 936.
 евътнути — цвѣсти, процвѣтать, 323.
 квалтовникъ — насильникъ; клеветникъ, поноситель, 924.
 кгрунтовати — основывать, утверждать, 571.
 , кенотомія — «або поворотына», 1108, 1143; 1086, 1106. Отъ *кеоторѣо* — занимаюсь пустыми, ничтожными дѣлами.
 килимъ (килимокъ) — коверъ, коврижъ, 105, 106.
 килка — пѣсколька, пѣкоторый, 1080. «За килка царевъ» — при пѣкоторыхъ царяхъ.
 кламати — *мати*, 828; 693.
 кламативе — ложно, несправедливо, лукаво, 128.
 кламство — ложь, неправда, обманъ, 589.
 кламца — лжець, клеветникъ, 107.
 клеветати — «помовляти», 318.
 «Клерикъ Острожскій». По свидѣтельству Кревзы такъ называлась старопечатная Славянская книга, издавшая въ Острогѣ и разбравшая дѣянія Флорентійскаго собора: *zadaia przeciwnicu, że nie był soborem powszechnym, y przez gwałt działo się wszystko na nim, y wydali o tym książkę nawzawszu ią «Klerykiem Ostroskim», w ktorey są baśni*

śmiechowiska godne. Na co chocia osobną książką (ktorą pilnie zalecamy każdemu) dostateczny odpor daliśmy, przedsię y tu krotko przypomnieć potrzeбно być rozumiemy, 220—221, 222, 269.

клиръ — *притъ*, 420.

клѣтити — работать грубо, худо; болтать, говорить вздоръ, молоть пустяки, 1134.

клюба (въ переп. см.) — граница, предѣлъ, мѣра, 556.

«Книга о Вѣрѣ». Московское изданіе 1648 года, 537, 560, 661, 668, 757, 758, 776, 932, 940, 947, 969, 977, 1070, 1074, 1075, 1112, 1161, 1168.

«Книга о писарахъ церковныхъ». Ею пользовался Копыстенскій, 667.

«Книга Іосифа архимандрита». Ею пользовался Копыстенскій, именно главою 10-ю, 848.

Книги «поминальны», 1086.

«Книжица» («Книжка») «Острожского друку». Это — истинное названіе «Книжицы о единой истинной православной вѣрѣ» священника Острожскаго Василя (1588 года), извѣстной въ библиографіи подъ вымышленнымъ именемъ «Сборника Острожскаго». Этою старопечатною книгою пользовался Копыстенскій, 328, 625, 765 (ссылка на 171-й листъ «Книжицы»).

«Книжка» о семи таинствахъ Пузины, 24.

«Книжка» особая (до 1617), которою Кревза далъ *dostateczny odpor* (по его словамъ) Клерыку Острожскому, 220—221.

«Книжка» Саковича (послѣ 1640 года), 90—91.

кновати — затѣвать, сплетать ковы, ухищряться, клезуничать, каверзничать, 1025.

коеный — успокоенный, утѣшенный, укропленный, 473. Отсюда: *по + кой, койка*.

кожа — «скура» 800.

кожедоенный — ежедневный. «Тежъ и книги, до пабоженства и до спѣваня *кождого денного* ведлугъ обрядовъ церкви *всходной* служачи, мѣли», 993.

кожедодень — ежедневно, 866.

кождый — *всякій*, 803; — каждый, 88.

кози — «наздъ», 858.

коити — успокоивать, утишать; дѣлать, начинять (въ дурномъ смыслѣ), 872.

коитися — происходить, совершаться, 1055, 1142.

колвекъ — *елика*, 422; — нибудь, либо, 66.

колдра (колдерго) — одѣяло, одѣяльцо, покрывало, 90, 106.

колижъ — когда же, 354.
коликобвекъ — когда-нибудь, 148.
колконадцать (kilkanascie) — за десять, слишкомъ десять, 96.
Коллегія Греческая въ Римѣ, основанная папою Григоріемъ XIII. При ней церковь во имя св. Аѳанасія. Въ коллегіи этой между прочими, воспитывался Крезва, 280 — 281, 286.
коллиговати — «выбачовати», 430. Отъ Лат. colligere (а не colligare — связывать, соединять) — собирать; иногда, напримѣръ, въ данномъ случаѣ, значить «заключать изъ чего».
«Коляца» — сочиненіе Кассіана, которымъ пользовался Копыстенскій, 328, 527, 820, 861.
коло «ридерское» — рыцарство, дворянство, сословіе рыцарей или дворянъ, 92. Вообще: собраніе, громада, кругъ.
колотня (колотнѣ) — ссора, свара, брань, вражда, раздоръ, распря, споръ, 104, 957.
колька — шипъ, колючка, игла, 901.
комментумъ (commentum, комментъ) — вымыселъ, выдумка, ложь, басня, сказка, 371, 521.
комора — комната, горница, 63.
кондемпнованье — «потупленье», 573.
конецъ — *кончина*, 808.
конклюдовати — заключать, выводить слѣдствие, 384, 463, 592.
конклюдзія — «замкнене», 554, 919.
консеквентеръ (consequenter) — «послѣдовне» — слѣдовательно, 531.
«Конституціи» (1569—1576—1588). Этими старопечатными Польскими изданіями пользовался Копыстенскій, 329, 1043. См. «Статута».
контоверсія — споръ, состязаніе, прѣпіе, 884.
«Конфедерация Польского и Руского народовъ становъ». Этою книгою пользовался Копыстенскій, 329.
конфузе (confuse) — безпорядочно, пестро, смѣшанно, смѣтено, 694.
конфузія (confusio) — безпорядокъ, смѣтленіе, замѣшательство, 875.
«Концилии» («Концилійныя книги»). Западныя изданія дѣяній соборныхъ, которыми пользовался Копыстенскій, 486, 659, 753—755.
кончина — «конецъ», 808.
конъектура (conjectura) — догадка, домыселъ, 539.
коритися — покоряться, 942.
кормникъ — кормчій, 444.
кортизанъ — распутный человѣкъ. «Тое от-

ступство — — около року 1474, палацъ перядный (первѣе училище Юлій Второй, сее второе Сикстъ 4) въ Римѣ коптомъ великимъ выставити, и отъ роспустныхъ кортизановъ чинитъ брати, а до скарбу папезского складати поудило», 876.
корыговати — свѣрять, 72.
коснити — «омѣшкивати», 315.
костуръ — посохъ съ набалдашникомъ изъ кости, металла или дерева, 94.
коштовній — дорогой, многоцѣнный, богатый, 748.
кошуля — рубаха, сорочка, 153, 1115.
крадовѣдити — *премцати*. Миклошичъ поясняетъ: *σολαγορεῖν*, praedas agere, 1325.
кревкость — склонность ко грѣху, къ пороку; слабость, безсиліе, несовершенство, 407.
кресати — высѣкать, вырубать (огонь), 1127.
крестоводруженіе — «ставропигія», 603.
кресъ (крѣсъ) — цѣль, конецъ, предѣлъ, край, граница, 90, 915.
кривда — *досажденіе*, 818; — обида, несправедливость, оскорбленіе; вредъ, уронъ, убытокъ, ущербъ, 74.
кривдникъ — обидчикъ, оскорбитель, 97.
кривоприсяжство (кривоприсязство) — ложная присяга, клятвопреступленіе, 473, 503.
кривоприсяжца — клятвопреступникъ, 941.
крижакъ — крестопосецъ, 1022.
криемо — тайно, скрыто, 1066.
«Кройника Словенская» «въ Грецкого прекаду». Ею пользовался Копыстенскій, 328.
кройникаръ — бытописатель, 326.
кроль — *царь*, 391.
кромъ — «развѣ», 1137.
Кронъ, звѣзда, 1270.
крутити — крутить, сучить, вертѣть; вилать, лукавить, изворочиваться, лгать, стараться оправдать себя отговорками, изворотами, 589.
крушець — руда, металлъ, 388.
ксіонже — князь, 88.
куля — пуля, 152.
кумгеравъ (komm heraus) — вызовъ на споръ, на состязаніе. «Были подъ тотъ часъ, гдѣ тыи диспутаторове папезскіи на кумгеравъ безумне выкрикали», 939.
Кумиръ Аполлоновъ, 1271, 1284.
кумовство «дисавое або товаривство», 130.
куншттовній (отъ Нѣм. Kunst) — художественный, искусный, хитрый, 1057.
кунитися — собираться, скопляться, стягиваться, 981.

куриться — дымиться, 761.
куситься — покушаться, искушаться, пытаться, стараться, 441.
куть — уголь, забоулокъ, 1166.
кшталтъ — образъ, видъ, изображеніе; способъ, средство; примѣръ, образецъ, 57, 990.

Л

лава — скамья, 714.
лавица «ратушная» — скамья ратушная, должность въ ратушѣ, 1065.
лагодный (лагодный) — кроткій, смиренный, незлобный, нѣжный, тихій, мягкій, умѣренный, 773, 1021.
лазня — баня, ванна, купальня, 95.
лаикъ — мірянинъ, свѣтскій человекъ; простакъ, неученый, неграмотный, неопытный, несвѣдущій, 584.
лакнуцій — алчущій; голодный, 814.
лакомство — прожорливость; корыстолюбіе, сребролюбіе; жадность, скупость, 104, 960, 1094.
ламати (ламлетъ) — разрушать, преступать, 956.
ланцухъ — цѣпь; кандалы, оковы, 1065.
ласка — *благодать*, 466.
ласкавость — милость, кротость, смиреніе, привѣтливость, вѣжливость, 99.
ласканина. «Не примушаго ихъ, але подарками и тогосвѣтными ласканинами уведены», 615.
латво (лацно) — легко, нетрудно; охотно, 103.
лацно, 105. См. латво.
лгаръ (lgarz) — лгунъ, лжець; пустословъ, 1427.
лати — «кламати», 828.
Левъ. Копыстенскій приводитъ слѣдующую выписку изъ толкованія одного Римскаго ученаго на слова пророка Іезекиіа о тѣхъ четырехъ символахъ, которые впоследствии приданы были четыремъ евангелистамъ, а Римскимъ ученымъ Лираусомъ отнесены къ четыремъ восточнымъ патріархіямъ: «1 — у л в ѣ разумію быти столицу Іерусалимскую, для смѣлого тамъ апостоловъ евангелія проповѣданія, 2 — у о л ѣ Аптіохійскую: для послушенства вѣрныхъ, подъ ярмо апостольское идущихъ, 3 — въ обличіе человека Александрійскую: для велче ученыхъ тамъ мужовъ Афанасія, Клименса, Кирілла, 4 — въ

орлѣ Константинопольская, для мужовъ тамъ богомыслихъ, оного Хрисостома, Григорія Нанзіанскаго и иныхъ», 1167.

легать «або, посланникъ», 371.
легенда — «четя» — повѣсть, сказаніе, 657.
легце — легко, слегка, 473.
ледакий (лядакий) — худой, плохой, нехорошій, пегодный, 316, 866.
ледво — едва, пасилу, съ трудомъ, лишь, чуть-чуть, почти, 94.
ледный («ростокъ») — весеннее половодье, 62.
лежаціе «речи» — недвижимое имущество, 71.

лектація — посольство, 893.
лестно — коварно, хитро, 1112.
лестный — *лстиный*, 315; — *лестный*, 314.
лестный — «лестный», 314.
лѣсъ (лѣсъ, лѣсъ) — «жребій»; «або роздѣлъ» — судьба, рокъ; положеніе, состояніе, участь; счастье, благополучіе, судьбы Божіи, созволеніе Божіе, судъ Божій, 63, 136, 968, 1151.
лечъ — же, жь, по, 60.
левчить — «попъ и слуга Божій», 837.
лженье — злословіе, порицаніе, брань, ругательство, 741.

лза — *слеза*, 870.
ликъ — «то есть хоръ або почтъ», 446.
лина (Нѣм. Leine) — канатъ, бичева, снасть, 444.

липсана — «або мощи», 887. Съ Греч. τὸ λείψανον — остатокъ, остатки; отъ λείπω, буд. λείψω — оставляю, покидаю.

лисавый — хитрый, лукавый, 130.
листовный — письменный. «Листовная причина» — письменное ходатайство, 80.
листрійскій (листрийскій) — «розбойнический», 568, 948, 1121.

Листы «окружные» — универсалы, 1145; «отпустные», 9; «ставленные», 9.

Листъ «универсальный» — письмо, грамота (циркуляръ, универсалъ), 52; — «елекційный» — избирательный, 1035; — «отвористый» — открытый, 79; «разрѣшальный» — разрѣшительная грамота для покойника, 471; «упоминальный» — увѣщательный, съ требованіемъ, выговоромъ, 97.

«Листъ универсальный, который патентомъ зъ другу презъ тогожъ напa воеводу (князя Острожскаго) въ року 1595, мѣсяца іюля 24 выданный есть, въ которомъ ознаймуетъ о отступствѣ помененыхъ (Рагозы и Потѣя) апостатовъ, и всѣхъ христіанъ роду Россійскаго отъ нихъ остерегаетъ», 1144.

лисъ—лисица; хитрецъ, лукавецъ, 130, 1060.
 литость—созаѣніе, соболѣзнованіе, состраданіе, жалость, 108, 1065.
 литургисати—совершать литургію, 686.
 лице—«облице», 460.
 личба—число, померъ, цифра; число, количество, счетъ, 117.
 личковане—уличеніе, улика, поличное, 954.
 лишенъ—«опущенъ», 800.
 лишка—лиса, 131.
 лобъ—лобъ, чело; голова, 152, 1091.
 ловчій. «Павле, погановъ ловчій, христіаномъ первостоятелю», 479.
 логоветъ—канцлеръ при Византійскомъ дворѣ, 1141. Отъ Греч. *ὁ λογοθέτης*—принимающій отчеты, повѣряющій счеты.
 ложко (лузко)—кровать, постель, 90, 106.
 лой—сало, 1094.
 ломанина—звукъ, шумъ отъ ломанія, трескъ, хрустъ, 472.
 лстивый—«лестный», 315.
 лузга (луска)—«чешуя»—твердая кожура на нѣкоторыхъ плодахъ; луца, луцина, 976—978, 1054.
 лукаво (имя сущ.)—зло, 759.
 лупество—грабежъ, разбойничество, притѣсненіе; безмѣрный ростъ (проценты), 964.
 луска—чешуя, 978.
 лутше—«лѣпше», 1014.
 лучитися—соединяться, присоединяться, 1018.
 лстивый—«зле набытій», 818.
 лто—«слушна», 818.
 лѣпше—«лутше», 1014.
 лѣпшій—лучшій, 923.
 лѣпяръ—создавшій, 799.
 «Летопись» (Хроника) Греческая. Ею пользовался Копыстенскій, 889.
 «Летопись» Московская, нѣсколько лѣтъ назадъ изъ Москвы привезенная въ Вильну, говоритъ Кревза, 223. Изъ нея Кревза заимствовала свѣдѣнія о Русскихъ митрополитахъ, 227—238. Письмо папы Пія II къ Польскому королю Казиміру о митрополитѣ Григоріѣ, 235. О Кипріанѣ, Пимелѣ и Діонисіѣ, 246.
 «Летопись» (Хроника) Польскаго государства. Ею пользовался Копыстенскій, 935.
 «Летописи» (Хронографы) Русскія, выдержки изъ нихъ, приводимыя Кревзою (который также называетъ ихъ Славянскими, Словацкими, Московскими):
 О патриархѣ Теофилактѣ, 189.
 О низложеніи патриарха Фотія, 193.

Житіе императора Михаила и Θεодоры 197.
 Житіе патриарха Игнатія, 197.
 О Михаилѣ Бардѣ и Копронимѣ, 198, 201.
 О Василіѣ Македонянинѣ, 199.
 О вторичномъ вступленіи патриарха Фотія, 199.
 О Сантабаринѣ, 201—202.
 О патриархѣ Теофилактѣ, 202.
 Объ Иоаннѣ Палеологѣ, 211—212.
 Объ Эммануилѣ Палеологѣ, 212—213.
 О нашествіи Латинниковъ на Царьградъ, 215.
 О папѣ Евгеніѣ, 222—223.
 О крещеніи Руси, 225.
 Русскими (Росскими) Лѣтописями (Лѣтописцами, Хрониками) пользовался также Копыстенскій, 771, 772, 885 («о царствѣ Эммануила»), 955, 975, 994, 1002, 1025, 1106.
 «Летопись» (Хроника) Сербская. Ею пользовался Копыстенскій, 1016, 1017.
 «Летопись» (Хроника) «Словенская». Ею пользовался Копыстенскій, 726, 889, 994, 1102.
 «Летописцы» Русскіе: Мѣховитъ, Стриковскій, Кромеръ. Ими пользовался Копыстенскій, 771.
 любопрѣтиса—«диспутовати», 904, 909.
 любъ—или, будь, 388, 512.
 людскій—крестьянскій, простопародный, 100.
 людское (право)—человѣческое, 520.
 людскость—человѣчество; человѣколюбіе, состраданіе; гостепріимство, хлѣбосольство, 143.
 люпусъ—*lupus*. Такъ обзывали уніаты и католики православныхъ. Филипповичъ свидѣтельствуєтъ: «На каждомъ мѣстцу, въ дворахъ и судахъ, уругаются зъ пась и гучать па пась: «гуу, Русинъ, попусъ, реліа, Господи-помилуй, схизматикъ, Турко-Гречинъ, одщепецъ, Наливайко, и болшей того, хто ихъ вѣдаєтъ, якъ па огиду пась подаючи до людей, павымышляли», 97.
 л ю т з—«злой», 859.
 ляментовати—плакать, рыдать, вопіять, вопить, 89, 107.
 «Ляментъ» («Өрипость») Орелоговъ. Православное полемическое сочиненіе, написанное Мелетіємъ Смотрицкимъ и изданное въ Вильнѣ въ 1610 году. Имъ пользовался Копыстенскій, 329.

М

магистерство «тупографіи»—искусство, знаніе, ученіе типографское. Копыстенскій говоритъ, что князь Острожскій «презъ магни-

стерство типографіи книгъ богословскихъ выдать не мало», 1137.

магусъ—магъ, чернокнижникъ, 563.

маестать—величество, величіе; тронъ, престоль, 1170.

маестатавати (маестатавати)—«то есть столицею цесарскою быти», 519.

маетность—недвижимое имѣніе; имущество, собственность; состояніе, 991.

маистриня—паставища, 980.

малеванье—картина, живопись, 704.

малженскій—супружескій, брачный, 1039, — «станъ»—замужество, брачное состояніе, 646.

малженство—супружество, брачный союзъ; мужъ и жена (чета), 1107.

малжонка—супруга, жена, 83.

мало—«троха», 661.

малобачный—оплошный, нерадивый, неосторожный, легкомысленный, 706.

маловати—рисовать, 997.

манакануць—памакануць, помокануць, 1227.

мандать—указъ, повелѣніе, 1065.

маникія (Лат. *manica*)—«рукавъ», 885.

манія—бѣшенство, безуміе, неистовство, 1011.

мараната, 253. Спрское слово, въ переводѣ означающее: «Господь нашъ придетъ». Въ первомъ посланіи къ Коринцѣнамъ (гл. 16, ст. 22) читаемъ: «Аще кто не любитъ Господа Иисуса Христа, да будетъ проклятъ, маран-аоа». Одно изъ самыхъ страшныхъ и грозныхъ проклятій.

«Маргаритъ» св. Іоанна Златоуста. Имъ пользовался Копыстенскій, 328, 412.

марець—мартъ, 94.

марный—тщетный, суетный, напрасный, пустой, бездѣльный, 355.

марность—суета, тщетность, суетность, пустяки, вздоръ, 505.

марнотравне—безразсудно, расточительно, 138.

матица, 787. «Горкій то, заправды овецъ въ костелѣ Римскомъ выѣхшемъ уростни отступникове, не въ матицу винную, але въ диковинку, въ лѣсную, горкую плошку вщеплени ставшися», 689.

матчинный—материнскій, 606.

машкара—харя, дурное, неприятное, отвратительное лице; маска, личина; привидѣніе, пугало, 578. «Вѣдомы суть православнымъ душегубнымъ знатыи машкари, и стрѣлы на нихъ самыхъ оборочающіися!»

медіаторъ—посредникъ, примиритель, 105.

менованый—названный, 93.

мерзити—гнушаться, питать отвращеніе, брезгать, 602. «Але завжди правда мерзитъ облудника!»

мерзачья—отвращеніе, омерзѣніе, 1147.

«Метафрастъ»—сборникъ, о которомъ упоминаетъ Филипповичъ, 131.

Метрики (отъ *matricula*) «королевскіи». Такъ назывался государственный архивъ въ бывшемъ Польскомъ государствѣ, 1034.

мечи «посвященіи», 928

Мечъ Голяшовъ, 406.

мзда—«заплата», 828

мизерне—бѣдно, убого, худо, лѣнливо, 129, 975.

милосникъ (милостникъ)—любovníкъ, любовище, 486, 873.

Милостивое лѣто—юбилей оставленія, отпущенія грѣховъ, 875.

милоть—«гуля», 800.

«Миней» январская. Ею пользовался Копыстенскій, 497, 1152 (два раза), 1153, 1155, 1157, 1159.

«Миней» февральская, по цитатамъ Кревзы:

13 февраля, въ день св. Льва на вечерни, стихиры,—172; 13 февраля, канонъ на утрени, 6-я пѣснь,—172—173; 13 февраля, на вечерни стихи,—173.

Ею пользовался также и Копыстенскій, 538, 1154, 1156 (два раза), 1159.

«Миней» мартовская. Ею пользовался Копыстенскій, 1157.

«Миней» апрѣльская по цитатамъ Кревзы:

14 апрѣля, память папы Мартина, пѣснь 8-я,—173, пѣснь 7-я, 193.

Ею пользовался также и Копыстенскій, 446, 481, 498, 660, 1151, 1159.

«Миней» майская. Ею пользовался Копыстенскій, 1155.

«Миней» іюньская по цитатамъ Кревзы:

29 мая на литіи,—169; 29 іюня сѣдальце первый,—169; 29 іюня, стихиры,—169; 29 іюня, пѣснь первая канона,—169.

Ею пользовался также и Копыстенскій, 403, 446, 476, 479, 1151, 1152.

«Миней» августовская. Ею пользовался Копыстенскій, 1151.

«Миней» сентябрьская. Ею пользовался Копыстенскій, 481.

«Миней» октябрьская. Ею пользовался Копыстенскій, 482, 1151.

«Миней» ноябрьская по цитатамъ Кревзы:

26 поября, память папы Климента, 173.
Ею пользовался также и Копыстенскій, 480, 1151, 1152 (два раза), 1155.

«Миней» декабрьская. Ею пользовался Копыстенскій, 1159.

мирѣж—«спокойный», 804.

миръ—«покой», 320.

мышца—«хрущъ», 886.

миръ—«свѣтъ», 390, 422.

млоденецъ—юноша, молодой человекъ, паренъ, 57.

мниманый (мѣманный)—мнимый, воображаемый, 569, 631, 1125.

мниманье (мнѣманье, мѣманье) — мнѣніе, сужденіе, мысль, намѣреніе, догадка, 106, 427, 920.

мнимати (мѣмати) — мнить, думать, чаять, уповать, надѣяться, догадываться, 319, 449, 1179.

мнитися—«здаваться», 804.

мнихъ—«чернецъ», 14.

мнихъ «бѣлый»—«домнишанинъ», 1017.

многородный—многочисленный, 1140.

многочестныйше—«далеко коштовѣйшее», 818.

мѣй—меньше, менѣе, 391.

мѣйти—«възвѣщивати», 17.

мова «загадливая» — «енигмата», 506; «метафоричная», 378; «словная» — на однихъ только словахъ, безъ всякаго довода, 148.

мовене—разговоръ, произнесеніе рѣчи; изрѣченіе, выраженіе, 457.

мовити—«молвити», 314.

мовляти — сказывать, рассказывать; говорить много, повторять, 1124, 1140.

мовца—«ораторъ, вѣтій», 457.

можный (можный)—могущественный, сильный, богатый, 1103, 1146.

можность—могущество, сила, 576, 830.

молоты «посвященіи», 928.

Молохъ, идолъ, 1282.

монархакъ (монархикъ), 493, 496. Такъ называетъ Копыстенскій приверженцевъ ученія о монархіи св. апостола Петра во вселенской церкви, а отсюда—и Римскаго церковнаго главенства.

монарховати — едиподержавно владычествовать, 570.

монотолита (мопоеелита) — мопоеелить, «единовольникъ», 132, 613.

мордерца—убійца, душегубецъ, 737.

мордовати—умерщвлять, убивать; колоть, рѣзать, рубить людей, 104.

мордоване—умерщвление, убиеніе, замучиваніе, мученіе, 96.

морды—мученія, наспайи, 980, 1114.

мосяжъ—мѣдь (желтая), 1172.

мотыка—кирка, заступъ, желѣзная лопата, 523, 919. «Трудно зъ мотыкою напротивъ сонца». «Якъ мотыка тымъ, которыи копають».

моцарскій—верховный, высочайшій, царскій, 72.

моцарство—государство, держава, 385.

моцность—«fortitudo» — сила, крѣпость, могущество, твердость, 343.

моць—«власть», 864.

моци—«лиспа», 887.

мракъ—«хмура», 321.

мужность—мужество, храбрость, доблесть, 135.

мужный (пар.: мужнѣе)—мужественный, храбрый, доблестный, 51, 1103, 1110.

мужбойца убійца, 827.

мусити (musić, мусѣти)—долженствовать, 63, 513.

мусовый—припудительный, вынужденный, 925.

мусъ—принужденіе, 833, 952.

мутиловати — обѣсѣкать, обрубать, окорнать; уродовать, 1055.

мутиляція (mutilatio)—отсѣченіе, отнятіе члена, 792.

мша — обѣда, литургія, церковная служба, 768.

мытникъ—сборщикъ пошлинъ, мыта, 148.

мышляти — мыслить, думать, рассуждать, 427.

мѣра — часть, 827.

мѣрковати (мѣрковати) — мѣрить, сравнивать; смѣкать, соображать, думать, рассуждать, предполагать, 62, 106. Мѣрковати — соображаться; воздерживаться.

мѣрковность — обузданіе, укрощеніе, воздержность, 368, 369.

мѣрность—умѣренность, воздержность; совершенство, ничтожество, 85.

мистерный (мѣстерный)—мастерскій, 323.

мѣсто — городъ, 844.

мѣстоблюститель — *τοποτηρητής*, 1070.

мѣстскій — городскій, 70.

мѣстцевый (miejscowy) — мѣстный, 378.

мѣшанецъ—помѣсь, ублюдокъ; обоешолый, гермафродитъ, 689.

мѣшанина—замѣшательство, неустройство, хаосъ, 623.

мѣшкане — жилище, 815; 350.

мѣшканецъ — житель, жилаецъ, обыватель, 629.

мѣшкати — жить, проживать, 97.

мѣшкающій — проживающій, пребывающій, 51.

мянуйте — именно, 99.

мянующійся — именующійся, называющійся, 59.

мгроварникъ — «антыкаръ», 1135.

Н

наближшій (наблѣжшій) — ближайшій, 366, 393.

набоженство — богослуженіе; богомоліе, пачебность, богочтеніе, благочестіе, благоговѣніе, 73.

набудованный — созданный, построенный, 340.

набудованье — постройка, зданіе, 362.

набыти — приобрести, нажить, купить, получить, 52, 88.

набытое «право» — приобретенное, нажитое, 1071.

набѣдиться — потеряться бѣдѣ, 55.

навалность — скопленіе, собраніе; толпа, множество; стремленіе, стремительность; буря, вьюга, гроза, непогода; тревога, замѣшательство, смѣшеніе, смущеніе; волненіе, колебаніе воды, 343, 622.

наваровѣйшій — паукрѣпленнѣйшій, наизащищенный, наобезпеченнѣйшій, 961.

навиеланный — наизапутаннѣйшій, безъисходный, 872.

навислая «смерть» — опустившаяся вниз, припавшая. «Абы ся не здала болше голову вытягши смерть навислая, нѣжли животъ притомный», 428.

наведене — «индукція», 919.

наверненься («отъ грѣховъ») — обращеніе къ истинной вѣрѣ, ко спасенію, 603.

навернутися — *возвратися* (спасатися), 870.

навершити — додѣлать, пополнить, окончить, завершить, 701.

наветъ — даже, 1028, 1093.

наводити — паставлять, руководить, убѣждать, наклонять, 495.

навороченье — обращеніе, 355.

навыразнѣй — явственнѣе, вразумительнѣе, яснѣе, 393.

навѣжати — навѣщать, посѣщать, навѣдывать, 106.

навѣжене — *посещеніе*, 858.

нагана (пагане) — хула, порицаніе, оужденіе, выговоръ, упрекъ, укоръ, 135, 138.

наглядникъ — присмотрщикъ, 142.

нагорода — мзда, воздаяніе, награда, 136.

нагородити — *воздати*, 886.

надавній — *вѣчный*, 1102.

надаремне — напрасно, тщетно, бесполезно, 402. **Надаремный**, 915.

надгробокъ — гробница, мавзолей; надгробная надпись, эпитафія, 154.

надворная (философія) — вѣншая, некасающаяся священнаго писанія, или богословія, 1132. «Были и отъ свѣдѣхъ становъ зацны учоны, вымовны въ писмѣ святомъ, и въ надворной философїи вѣде бѣгли мужевъ».

надерь — чрезвычайно, необыкновенно, чрезмерно, весьма, слишкомъ, 830.

над-естественный — сверхъестественный, 774.

на-доль — на низъ, книзу, 108.

надраженье (падроженье) — паутство, наставленіе, 429.

надто — слишкомъ, чрезчуръ, извѣще, очень, весьма, сверхъ того, 95, 317.

надутый — *величавый*, 315; — надмѣнный, напыщенный, высокомерный, гордый, кичливый, 470.

надхнути — вдохнуть, вдунуть; внушать, возбудить, 585. См. *патхнене*, *патхнены*.

надъ — *наче*, 860; — сверхъ, чрезъ, 89, 395.

надѣя — надежда, чаяніе, упованіе, 1017.

нажебранный — выпрошенный, пабранный Христа-ради, вымоленный, выужденный, 657.

назбытъ — слишкомъ, чрезъ мѣру, чрезвычайно, 75, 92, 104, 406.

назвиско (пазвиско) — названіе, наименованіе; фамилія (прозвище), 348, 385.

назидати — «будовати», 323.

назирати — посѣщать, навѣщать; надзирать, 553.

найбарзѣй — наиболѣе, 104.

найвенцѣй — наиболѣе, 154.

найдоватися — *обрататися*, 803.

наипилней — наиприлежнѣе, тщательнѣе, старательнѣе; посѣщеніе, торопливѣе, безотлагательно, 82.

наипреднѣйшій — «началнѣйшій», 1176.

наипрудшей — какъ можно скорѣе, быстрѣе, притче; внезапно, 82.

найсолодшее — наисладчайшее, 85.

найте — нашествіе, нападеніе, 133.

найти—обрести, 818.
 найцуднѣйшій—удивленія достойный, прекраснѣйшій, 700.
 найчулѣйшій—бдительнѣйшій, неусыпный, горячій, 796.
 наиздникъ (наѣздникъ) = «инвазоръ» — врагъ, непріятель, 604, 924.
 наиздъ (наѣздъ)—*ка з н з*, 859;—нападеніе, набѣгъ, нашествіе, 348, 1107.
 накаженій—испорченный, поврежденный, 791.
 наказанный—назначенный, предписанный, 1058, 1059.
 наказанный—выцѣченный», 804.
 наказати (озлобити)—трапяти, 833.
 наказовати—«карати», 803.
 накарано—наказаніе, 646.
 накладъ—издвигеніе, издержка, 16.
 наклекутати—наговорить, наболтать, на-калякать, 939.
 накупованеся—подкупъ, 874.
 налегане—постояніе, усильное прошеніе, 545.
 належный—принадлежащій, слѣдующій, 74.
 налогъ—привычка, навѣкъ, 758.
 намишій—наилюбезнѣйшій, 1085.
 намного—долго, 778.
 намишій (памѣшій)—отнюдь, нисколько, никакъ, 366, 393.
 наперетися—упереться, упорствовать, настаивать, 60.
 напнати—напалить, нарядиться, щеголять, 900.
 на-поготову—въ готовности, 153.
 напомнене—увѣщаніе, 96.
 напопомъ—послѣ, въ будущее время, 68, 408.
 направа—исправленіе; поправка, починка, 99, 610.
 направовати—исправлять, возстановлять, приводить въ лучшее состояніе, 554, 648.
 наприлеглишій—сопрѣдѣлѣннѣйшій, наиболѣе смежный, сосѣдственный, близкій, окрестный, 366.
 напати—напалить; посадить, 1066.
 народъ—языкъ, 315, 391.
 нарушоны—смущенный, возмущенный, разстроенный, оскорбленный, обиженный, 458.
 наслѣдіе—«дѣдство», 864.
 насмѣвско—насмѣшка, 777.
 насмѣвца—насмѣшникъ, поноситель, ругатель, 804.
 наспѣти—подоспѣть; набѣжать, подойти, приблизиться, 475, 791.

Русская Историческая Библиотека.

настати—быти, 316.
 настоящий—«притомный», 923.
 наступникъ (наступца) «або сукцессоръ» — наслѣдникъ, преемникъ, 469, 483, 484.
 настѣе—*стмена*, 870.
 натирати — неотступно требовать, документъ, 957.
 наторовнѣйшій — наиболѣе проторенный, протоптанный, 825.
 натрасатися (патрасати)—издѣваться, глумиться, 744, 803.
 натрутъ — наглеть, нахаль, безчинникъ, дерзкій человекъ, 920.
 натулене—«змутиловане» — прижатіе, притѣсненіе; обѣщаніе, изуродованіе, 871.
 натхнене—вдохновеніе, внушеніе, вразумленіе, наставленіе, 678. См. *надхнути*.
 натхненый — вдохновенный; подущенный, наученный, 60.
 на-тыхъ-мѣсть—тотчасъ, сейчасъ, скоро, вскорѣ, 54, 98.
 натягъ—натяжка, 579.
 научителка—учительница, 521.
 нахожене—нападеніе, 96.
 началнѣйшій—«пайпреднѣйшій», 1176.
 начало—«началство», 923.
 начаю—«панство», 858.
 началство—начало, 923.
 начине (начинѣ) — *сосудъ, сосуда*, 391, 799;—891, 985. «Начине або органъ (organum)», 966.
 нашкодныи—вреднѣйшій, 533.
 небажне—безразсудно, легкомысленно, неосторожно, 61, 90.
 небезпеченство — опасность, бѣда, несчастіе, 60.
 небезпечный—опасный, страшный, 384.
 небожчиковскій—покойнику принадлежащій, 146.
 небожчикъ—покойникъ, 68.
 небреженіе—«педбалость», 828, 861.
 невибаданъ—*неиспытанъ*, 800.
 неволникъ—*рабъ*, 462.
 неволтиливый—несомнѣнный, вѣрный, 485.
 невестыдливецъ—безстыдникъ, нахаль, безсовѣстный человекъ, 740.
 невчасъ—неудобное время, безвременье, не-пора, неурочный часъ, неблагопріятныя обстоятельства, 56.
 невымовный—неизъяснимый, неизобразимый, неисповѣдимый, неизглаголанный, неизреченный; непріязательный; немогущій говорить, безсловесный, необразованный, 369.
 невѣрникъ—невѣрующій, 712.

невѣрность—невѣріе; измѣна, вѣроломство, 317.
невѣста—жена, женщина, 142.
невѣстій—женскій, 625.
невѣстюхъ—женоподобный мужчина, 937.
неодовати—«ображаться», 462.
недбалость—*небреженіе*, 828, 861. Оплошность, неосмотрительность, неосторожность, нерадѣіе, безпечность. Отсюда: **недбалый**, 1054.
недовѣдомость—непостижимость, неизслѣдимость, 798. «Недовѣдомость и непостижность въ томъ скрытой sprawy Божей обачивши — —».
недостаточествовати—*непщевати*, 453.
недостигненъ—*неислѣдованъ*, 800.
недосытъ—недовольно, недостаточно, 317.
недуфане—недовѣрчивость, 1114.
незвычайный—необыкновенный, чрезвычайный, 87.
незгода—«дискордія» — несогласіе, вражда, раздоръ, ссора, 1114.
незголдovaný—непорабощенный, непокоренный, 1103.
нездолность—неспособность, недостаточность, невозможность, 651.
нездоровный—непрегрѣшительный, истинный, 366.
незличоный—неисчислимый, несмѣтный, безчисленный, 359.
незначне—непримѣтно, неизвѣстно, мало, 120.
незначный—непримѣтный, невидимый; незначительный, ничтожный, 120.
незуніованный—неподоходящійся въ уни, 130.
неимущій—«немающій», 423.
неислѣдованъ—«недостигненъ», 799.
неиспытанъ—«невибаданъ», 799.
неисходимо—безысходно, безвыѣдно, 146.
некорчемный—негрубый, непростонародный, вѣжливый, учтивый, 66.
неласкаве—немилоливо, неблагоклонно, 811.
нелитостивый—жестокосердный, жестокий, безчеловѣчный, 776, 1023.
нелюдскій—безчеловѣчный, жестокий, свирѣпый, 1090.
немаль—почти, едва, чуть-чуть, 62, 408.
немающій—*неимущій*, 423.
немашь (пѣмашъ)—пѣть, 319, 409.
неможная («речь нетолко трудная, але и неможная»), 358.

немоць—«слабость», 905.
неналежный—неслѣдующій, недолжный, неприналежащій, 87.
ненарушоне—непарушимо, 956.
недва—нужда, бѣдность, нищета, убожество; бѣда, бѣдствіе, 60, 800.
недвно—бѣдно, бѣдственно, жалостно, худо, плохо, 93.
недзный (нуждный) — бѣдный, несчастный, 82, 802.
недзовати—жить въ бѣдности, терпѣть нужду, 813.
незвннъ (нужникъ)—нищій, бѣднякъ, бѣдняга, 802.
необдержно—не непремѣнно, не какъ право, 549. «Незавше и необдержно то ихъ потыкало».
неокрутно—пестостоко, пелюто, 107.
неомылный—пеложный, непогрѣшительный, вѣрный, непреложный, 108.
неомѣшкале—немѣшкотно, пемедля, 444.
неотеризмъ—«вымысль повій», 832.
неотмѣнне—непремѣнно, непреложно, 562.
неотповѣдне—несоотвѣтственно, несогласно, несообразно, несходственно, 1055.
непамять—забвеніе, 622.
непобожный—*нечестивый*, 827. Неблагочестивый, немилосердный, лютый.
непогамованный—неукротимый, необузданный, неумѣренный, неводержный, 114.
неподобуючийся—неправящійся; неподходящій, невозможный, 1174.
непоеднокротъ—не однажды, не разъ, 96.
непожитечне—безполезно, напрасно, тщетно, 359.
непокаляный—безгрѣшный, чистый; безсѣмный (о зачатіи Богоматери), 832.
непоканный—«непокутуючий», 892.
непокутуючий—*непоканный*, 891. Нераскаяпный.
непонятая «речь»—невозможное дѣло, по его непостижимости, неизяснимости, 914. «О Богу—въ таемниці Отцевскаго нароженя, Сыновнего роженя, а Духа Святого исхоженя—диспутовати есть речь непонятая».
непопелненный «грѣхъ» — несодѣянный грѣхъ, грѣхъ въ будущемъ, заранѣе отпущаемый (прощаемый) на Римско-католическихъ «юбилеяхъ», 129.
непорядный—безпорядочный 103.
непостережлый—неосторожный, невнимательный, 348.
непотрасный—непоколебимый, 397.
неправедная—«несправедливыя», 420.

непреклонный — неопровержимый, неопровергнутый; неуличенный, ненаученный, 1087.
неприкладне — не к стати; безнравственно, 1234.
неприкладный — неприличный, безнравственный, немогущий служить добрым примером, хорошим образцом, 755.
неприятелка — *врагиня* (*вроджебница*), 804.
нещивати — «недостаточествовати», 453.
неровно — неодинаково, несравненно, 368, 872.
нерухоми «добра» — недвижимыя имѣнія, имущества, 136.
нерыхло — нескоро, медленно, поздно, 993.
нерядникъ — похотливый, распутный человекъ, 1057.
нерядный «домъ» — публичный домъ, бордель, 879.
нерядъ — беспорядокъ, неустройство, хаосъ. «Нерядомъ стоимо», 104.
несказительный — невредимый, нетлѣнный; безпристрастный, неподкупный, правосудный, неумытный, 1026.
неслушно — несправедливо, неправедно, напрасно, 105.
неснаска — споръ, ссора, брань, вражда, раздоръ, ненависть, 580.
несподиване (неподѣване) — нечаянно, внезапно, неожиданно, 115, 775.
неспоро — неуспѣшно; мѣшкотно, медлительно, 1123.
несправедливыи — *неправедныя*, 420.
несродковне — непосредственно, 410.
несродковный — непосредственный, 395.
нестатокъ — распутникъ, развратникъ, вѣтренный, непостоянный человекъ. Такъ отзывается о Михаилѣ Рагозѣ Копыстенскій, 1044.
нетопырь — летучая мышь, 758.
неукій (неукъ) — неученный, неграмотный, 355, 369.
неукорній (неукорный) — упорный, упорствующій, неподдающийся увѣщанію, непокорный, 734, 941.
неунаметанеся — безразсудность, легкомысленность; ожесточенность, неисправимость, 132.
неустановичный — выходящій изъ ряда, необыкновенный, необщепринятый, 473.
нехай — да, 314. Пусть.
нехвѣлючийся — неколеблющійся, твердый, 343, 1081.

неучичоный — неученный, необразованный, 318.
нечнота — печестіе, порокъ, грѣхъ, беззаконіе, 104.
нечестивый — «непобожный», 827.
нечестъ — безчестіе, посрамленіе, поношеніе, 428.
нечистость «тѣлесная» — нечистоплотность, болѣзненность отъ блуда, 1064.
нешпортячій — небезобразящій, 794.
неширость — неискренность, 438.
нигды (нѣкды) — никогда, 526.
нимъ (нѣмъ) — прежде чѣмъ, прежде нежели, 340, 668.
ницовати — переворачивать, перетолковывать, искажать; извѣсть, злословить, оуждать, критиковать, 504.
но — «але», 317.
«Новины» Берестейскаго игумена Аеанасія Филипповича, 74, 79, 82, 83—146.
новотнина (новотнына) = «инновация» 984; «генотомія», 1108, 1143; 500.
новотный — новый, недавній, свѣжій, молодой, юный, 794.
номинатъ, 107. Епископъ номинать — назначенный, но еще непосвященный.
«Номоканонъ». Имъ пользовался Копыстенскій, 743.
нести — *пронести*, 391.
Ноты, написанныя Филипповичемъ для составленной имъ въ тюрьмѣ пѣсни, 107—108.
нуждный, 802. См. пендзныи.
нуждею — «поневоле», 420.
нужникъ, 802. См. пензникъ.
нузь — ну, тутко, 1138.
нынъ — «теперь», 316.
нѣмане — нѣмотствованіе, 318.
нѣяко — нѣкоторымъ образомъ, 541.

0

«О отступлении латинниковъ отъ церкви восточной» — книга, которою пользовался Копыстенскій, 1157.

«О священствѣ» — книга Іоанна Златоуста, niedawno drukowana, говоритъ Кревза, w bractwie Lwowskim, 171; roku 1614, — 190. Ею пользовался также и Копыстенскій, 328, 561.

«О соборѣ Флорентійскомъ (Флоренскомъ)» — книга «Лядская», изданная въ Краковѣ. Ею пользовался Копыстенскій, 699, 729, 773. Онъ называется ее также: «Соборъ Флоренскій»,

665; или: «Флоренскій соборъ», 592, 954, 1085, 1092, 1170.

обавлятися (обавятися) — опасаться, страши́ться, беречься, бояться, остерегаться, 633, 1019.

обачити — *узнати*, 804; — узрѣть, увидѣть, усмотрѣть, 76, 90.

обварованый — снабженный, снаряженный, укрѣпленный, предохраненный, обезпеченный, 350, 929.

обецность — присутствіе, бытность, 91.

обецный — присутствующій, находящійся на лицо, 1169.

обизратися — оглядываться, 868.

обладати — «владнати», 462; — «пановати», 420.

облекатися — «обложитися», 804; — «приоблокатися», 858.

облещися — «оболочися», 865.

облигъ (облигъ) — заемное письмо, обязательство, долговая записка, вексель, 98.

обличати — «строфовати», 802.

обличе — *лице*, 460; 1167.

обличность — присутствіе (на лице), 937; *лице*, 1136.

обложити — окружить, осадить; задержать 1059.

обложитися — *облекатися*, 804.

облуда — лицемеріе, притворство, ханжество, лукавство, 346. Отсюда: облудный 92, 131.

облюбеница — невѣста; обрученная, просватанная, 109.

облята (отъ offere — вносить) — внесение, запись документа въ актовую книгу, 954.

обмова — обпосъ, оговариваніе, клевета; возраженіе, отвѣтъ (въ дѣлахъ юридическихъ), 100.

обмовитися — переговорить, совѣщаться, 64.

обмышлеване — дума, забота, 603.

обмышлевати — придумывать средства, находить способъ, заботиться, 143.

обнажити «отъ фрону» — отрѣшнить, лишить званія, 639.

обносити «небылицу» — выдумывать, клеветать, 589.

обняти — взять. «Въ монастырь зо всѣмъ поѣздомъ въѣхалъ и обнялъ», 86.

обовязокъ — обязанность, долгъ, 942, 1179.

Обовный великаго княжества Литовскаго — начальникъ артиллеріи, 142.

обозъ — станъ, лагерь, 151.

оболокати — облекаться, надѣвать, 682. «Сакковъ абовѣмъ и многокрестныхъ стихаровъ не оболочують».

оболочися — *облещися*, 865.

обонполь — по ту сторону, на другой сторонѣ, 627.

«Оборона единости церковной». Такъ переводить Копыстенскій заголовокъ сочиненія Кревзы, 892, 1011.

оборонца — защитникъ, заступникъ, покровитель, 575.

обосъци. Отъ бо съци — бодать, колоть. «Ано такъ ся ему въ томъ щастить, якъ голому въ кропивѣ! Куди ся обернеть, то наготовою своею ободеть!» (589—590).

обоюдустръ — «зъ obu сторонъ острый», 861.

обоятный — двусмысленный, 920.

ображати (образитися) — *негодувати*, 462; — сердиться, гнѣваться, досадовать; ранить себя, оцарапаться, обрѣзаться, 503, 776, 1021. Образити, 1090.

ображенный — разгнѣванный, прогнѣванный; раненый, уязвленный, поврежденный, 836.

образа — оскорбленіе, 798.

образъ — «прикладъ», 420; «способъ», 314.

Образъ Екупятицкой Богородицы — напечатанъ въ первый разъ въ Кіевѣ въ 1638 году, 60.

обрати — избрать, 442.

обридлый — гнусный, отвратительный, противный, презрѣнный, 1069.

оброкъ — нравственная наука, поученія, 895.

«Оброкъ». Книга Скарги; ею пользовался Копыстенскій, 895.

обручити — «послужити», 832.

обръсти — «найти», 818.

обрътатися — «найдоватися», 803.

обстадовати — утвердить, укрѣпить, обезпечить, 126.

обточити — обвести, окружить, оградить, 1009.

обточенный — обведенный, окруженный, огражденный, 57.

обтяжене (обтяжене) — обремененіе, отягощеніе, 592, 649.

обужатися — просыпаться, пробуждаться, 824.

обфите — изобильно, въ избыткѣ, 114, 435.

обфитованье — обиліе, довольство, излишекъ, плодovitость, 534.

обфитшій — изобильнѣйшій, богатѣйшій, 1141.

обходити — обходить, посѣщать; торжествовать, праздновать, 522.

обходникъ — ревизоръ, 561.

обходъ «церковный» — обиходъ, 983; празднованіе, торжество, празднество, 69.
 общоване — общеніе, 461.
 общовати (общитися) — обходиться, сно- ситься, сообщаться, 726, 1176.
 общый — чужій, чуждый, посторонній, иноземный, 347, 589.
 общеніе — «сплоченность», 466.
 обысканіе — разсмотрѣніе, 8, 9.
 обѣдшій («орѣхъ») — выѣденный, 642. «Тщого (обѣдшого) орѣха важны».
 обѣсити — повѣсить, 1021.
 обѣтница — обѣтъ, общаніе; суленіе, 353.
 обѣцовати — обѣщать, увѣрять; сулить, 340.
 объявленіе (объявене) — *откровеніе*, 818; — объявленіе, показаніе, 1181. «Реестръ объявения» — оглавленіе.
 овдѣ — тамъ, 1061.
 ово — вотъ, 144.
 овоцъ — *плодъ*, 804; — плодъ, произведеніе; слѣдствіе, прибыль, польза, корысть, 690.
 овшеки — совсѣмъ, вовсе, совершенно; конечно, отнюдь, ни коимъ образомъ; дѣйствительно, въ самомъ дѣлѣ; сейчасъ, тѣмъ болѣе, 54, 443, 558, 609, 610, 732, 1062, 1139.
 овшемъ — совсѣмъ, весьма, конечно, отнюдь; да, право, такъ, 56.
 овый — иный, другій, 380.
 огида — отвращеніе, омерзѣніе, гнусность, мерзость, позоръ, 92.
 оглядати — смотрѣть, видѣть, 377.
 огнистый «чистецъ» — огненное чистилище, 129. «Огнистый пещъ» — огненная пещъ, 807.
 Огни. См. алхимикіе.
 оголосити — «вголосити», 516.
 огонь «чистительный» — чистилище Римско-католическое, 877.
 огорнути — обнять, обнимать, обхватить, объять; понять, постигнуть, постичь, 57, 59, 1017.
 ограничити — «дефиніювати», 573.
 угрозоватися — защищаться, бороться, 1103.
 огурца — упрямецъ, грубиянъ, 941.
 одверникъ (одверный) — придверникъ, при- вратникъ, 93, 348.
 одержати — получить, приобрѣсть, 98, 462.
 одесте — отшествіе, удаленіе, отъездъ; коп- чина, 60, 575.
 одигитрія — *διδυγίτρια* — путеводительни- ца, 980.
 одно (едно, ено, iedno, ieno) — только, 126.
 одождати — одождать, 393.
 одождити — «спустити дождь», 886.
 одолѣти — «перемогчи», 343.

одопхнути — оттолкнуть, отпихнуть, 980.
 одорванесе — отторженіе, 1101.
 одорванецъ (оторванецъ) — отторженный, отступникъ, 132, 857.
 одрентвѣлый — одереветѣлый, оцпенѣлый, окаменѣлый, 53.
 одробина — кроха, крупица, куски, остатки, 1147.
 одтамтоль (оттамтоль) — оттолѣ, оттоль, съ того мѣста, 54, 814, 958, 1166.
 одтинатися (оттинати) — отражать, отби- вать, дать отпоръ; отсѣкать, отрѣзать, уни- чтожить, отнять, 132, 420, 1125, 1179.
 одтяти — отрубить, отсѣчь; отнять, исклю- чить, удалить, 129, 860. «Але кому голову одотпнуть».
 одыймовати (отоймовати) — отнимать, ли- шать, 71, 762.
 одыматися — вздыматься, вздуться, 471.
 ожененесе — бракосочетаніе, женитьба, 886.
 оздоба — украшеніе, утварь; уборъ, убран- ство, краса, парядъ, 66.
 оздобный — парядный, украшенный, кра- сивый, изящный, 379.
 озиранесе — оглядка, обращеніе вниманія, 661.
 озлобити (*наказати*) — «трапяти», 833.
 озлобенъ — «утрапенъ», 800.
 ознаймити — *возвѣстити*, 1102; 470.
 оказале — пышно, великолѣпно, 357.
 оказалый — пышный, великолѣпный; вид- ный, отличный, 407. Срв. ст.: оказалшій, 347, 442, 445.
 оказане — *явленіе*, 905; — «демонстрація» — показываніе, 919.
 оказатися — *явитися*, 317, 827.
 окраса — украшеніе, 1135.
 окропъ — окропленіе, омоченіе; ужасъ, страхъ, 587, 609.
 окружный «листь» — универсалъ, 1145.
 окрутенство — лютость, жестокость, свирѣ- пость, немилосердіе, насиліе, притѣсненіе, 779, 1021.
 окрутный — жестокий, безчеловѣчный, без- жалостный, лютый, 348.
 «Октоихъ». Имъ пользовался Кревза, 169, а также и Коныстенскій, 395, 483.
 «Октоихъ або Охтай», печатанный въ Кра- ковѣ. Книгу эту Коныстенскій видѣлъ и го- ворить о ней слѣдующее: «Есть и другая церковная книга, которая ся называетъ зъ-Греца «Октоихъ» або «Охтай», Краков- ского друку, которая находится въ Смѣднѣ подъ Турійскомъ на Волюню, въ Каменцу

- Литовскомъ при церкви св. Симеона, и индѣ», 991.
- окуповатися** — откупиться, освободиться, 926.
- окусати** (окусовати, укусовати) — (въ переп. см.) измѣнить, извратить, исказить, перепутать, 438—440.
- олива**—*елей*, 886. Маслина; деревянное масло. Оливный—масличный, 957.
- оловяная печать**, 1125.
- омацное** «клятво»—явная ложь, неправда, 589.
- омилія**—бесѣда, духовное поученіе, 449, 1131.
- оминати** (оминути) — миновать, минуть, проходить мимо, протекать, оставлять безъ вниманія, 440, 657.
- омыльность** — погрѣшительность, грѣховность, 84.
- омѣшкане**—мѣшканіе, мѣшкотность, промедленіе, 143.
- омѣшкивати**—*коснити*, 315. Откладывать, отсрочивать.
- опановати**—овладѣть, объять, осилить, захватить, получить, схватить, 56, 811.
- опатрити** (опатривати, опатровати)—осмотривать, заботиться; снабжать, надѣлять, 51, 554.
- опатрность**—попеченіе, осторожность, осмотрительность, призрѣніе, проицательность, разсудительность, опасеніе, стараніе;—(Божская)—Провидѣніе, Промыслъ, попеченіе Божіе, премудрость Божія, 53.
- опатство**—аббатство, игуменство, 936.
- опать**—аббатъ, игумень, 327.
- опасный**—превратный, непостоянный, перемѣчливый, 134, 1089. **О п а ч н е**—на-выворотъ, превратно, 341.
- оплатоѣ** — опрѣсноѣ Римско-католическій, въ видѣ очень тонкой лепешечки, замѣняющій просфору, 1116.
- оплести**—сплести, 814.
- опливающій**—преизобилующій, преизбыточествующій, 802.
- оплутати**—опутать, 506.
- оповѣдати** (оповѣдити) — *благовѣстити*, 1096;—*возвѣщати*, 905;—*рещи*, 1102.
- оповѣженный** — возвѣщенный, переданный, объявленный, проповѣданный, 815.
- оповѣсти**—разсказать, объявить, 68. «Гражане Берестейскіе оповѣли и показали намъ».
- оподаль**—въ нѣкоторомъ, маломъ отдаленіи, поотдаль, немного вдаль, по близости, 610.
- опока**—камень, скала, 343.
- опочинене**—опочиваніе; пребываніе, 782.
- опочистый**—каменистый, скалистый, 383.
- оправданіе**—«устава», 809.
- оправдити** — «усправедливити», 803.
- оправдотвореніе** — оправданіе, содѣланіе кого правымъ, чистымъ, 731.
- опрессія** (oppressio)—утѣсненіе, угнетеніе, 879.
- опривовати** (opprimere) — угнетать, утѣснять, 318.
- опричникъ**—«збойца»—разбойникъ, грабитель; мошенникъ, воръ, плутъ, 1059. Срв. Пол. opryzsek.
- опущенъ**—*мишенъ*, 800.
- опинія** (opīnia, opinio)—мнѣніе, мысль, догадка, 347, 506.
- опатерити**—воздать въ пять кратъ, 478.
- оразъ**—притомъ, сверхъ того, вмѣстѣ, 400, 464.
- ораторъ**—«вѣтл», «мовца», 457.
- орація**—слово, рѣчь, 997, 1088.
- органъ** «або начине»—сосудъ, 966; музыкальный инструментъ, 877.
- орда** — толпа, ватага, сволочь, сборище, 695.
- ординаріусъ** («або зверхний пастыръ»)—правитель, первенствующій («ординальный пастыръ»), 371.
- ординованый** — назначенный, учрежденный; рукоположенный, посвященный, 1127.
- Орель**, 1167. См. Левъ.
- «Орологій Грецкій»**. Имъ пользовался Копыстенскій, 483.
- ортодоксія**—православіе, 316.
- оршакъ**—свита, толпа, множество, сонмъ, собраніе, поѣздъ, 58.
- «Ортодоксографъ»**. Книга, которою пользовался Копыстенскій, 946.
- осажчій**. Вѣроятно, то же, что и «осадникъ»—поселяникъ, поселенецъ, колонистъ, живущій въ «осадѣ», т. е. въ поселеніи, въ колоніи, 58.
- освеценое** «княже»—свѣтлѣйшій князь, 72.
- освѣдченъе** — объявленіе, засвидѣтельство-ваніе, увѣреніе, изъясненіе; представленіе, предложеніе; протестъ, 387.
- оскаржатель**—обвинитель, доносчикъ, челобитчикъ, 318.
- оскаржити**—обвинить, донести; приносить жалобу, 598.
- осквернити**—«заплюгавити», 1023.
- осмерина**—осьмушка, 990.
- осмородити**—насмрадитъ, осмрадитъ, наво-нять, 657.

основаніе—«фундаментъ», 356.
 осолодѣти—*уладитися*, 1135.
 опалый—сопливый, лѣнливый, нерадивый, празднѣлюбный, 982.
 оставовати (оставую)—оставлять, оставлять, 1141.
 остень—острый конецъ чего либо, 590.
 осторонити—«усторонити»—отстраниться, 426.
 остоятиса—остаться, устоять, удержаться, 821.
 остро—строго, сильно, жестоко, 571, 746, 1088.
 острость—живость, пылкость, острота (ума), 920.
 отступшій—отступившій, 1138.
 осѣлый—поселившійся, 65.
 осѣсти—поселиться, 986.
 отъвергати—«запритися», 826.
 отвергшійся—«отметуючійся», 315.
 отверечи—отвергнуть, отбросить, 1116.
 отвертатиса—*отвращатиса*, 315.
 отвечерный—*поздний*, 886.
 отволати—отозвать; уничтожить, отречься; отсрочить, 1087.
 отволока—отсрочка, замедленіе, 1062.
 отвористый (листь)—открытый, 79.
 отвращатиса—«отвергатиса», 315.
 отдарованный—вознагражденный, отдаренный, отплаченный, 360.
 отдохъ—отдыхъ, спокойствіе, покой, мирное состояніе, 805.
 «Отвѣчникъ». Книгою этою пользовался старецъ Артемій, и именно—«повѣстію о царіи Ѳоѳѣ мучители», 1238.
 отзиванеса—спощеніе, 576.
 отказовати—отвѣчать, 389.
 откинены—отвергнутый, отринутый, 377.
 отколсь—откуда-то, 634.
 откровеніе—«объявленіе», 818.
 отливное «слово»—вѣское, убѣдительное; отлитое, обдѣланное, обточенное, 92.
 отлогъ—откладываніе, 347.
 отметуючійся—*отвергшійся*, 315.
 отмова—отказъ, возраженіе, отговорка, 590.
 отмщеніе—«помста», 869.
 отмѣна—*измѣна*, 117.
 отнести—принести; напрогнать, 958.
 «Здался тотъ чудъ великій—и отмѣну пачства отнеслъ».
 отновити (отновляти)—возобновить, снова пачать, возбудить, 440, 678.
 отняти—*разорити*, 833.
 отождъ—вотъ, 104.

отоймовати, 762. См. одыймовати.
 отончити—*истинити*, 863.
 оторванецъ, 857. См. одорванецъ.
 отписъ—отвѣтъ, отповѣдь, 611.
 отпочити—отдыхать, почивать, покониться, лежать, 1139.
 отпустъ—отпущеніе, разрѣшеніе грѣховъ, 928.
 отражатиса—отрождаться, возрождаться, 766. «Знову той же злый плодъ отражатиса почаль».
 отратовати—спасти, избавить, исторгнуть изъ опасности, 623.
 отродокъ—выродокъ, извергъ, 953.
 отстрадати—лишиться, 469, 1097, 1112.
 отстрашати—устрашать, отвращать отъ чего либо страхомъ, 922.
 отступовати (або ретраговати)—отказываться, отрекаться, 359.
 отстрыхнене—сгребаніе; исключеніе, удаленіе, устраниеніе, 944.
 отсужати—лишить, 945.
 оттамтоль—*оттолъ*, 814; 1166. См. одтамтоль.
 оттерзати—отторгать, 1097.
 оттинати, 1125, 1179. См. одтинати.
 Оттинаючій, 587.
 оттолъ—«оттамтоль» 814.
 оттужденіе—отчужденіе, 1097.
 отуха—бодрость, мужество, духъ, надежда, упованіе, 749.
 отчистый—отечественный, родной, природный, 1137.
 отщепенство—«то есть схизма», 420, 566; это—опредѣленіе Копыстенскаго. Кривза же думалъ иначе: *odszczepieństwo*, а *iako przenieśli naszy mowią—prawosławie*, 218.
 отщетити—«стратити», 117.
 «Отъ многихъ». Такъ начинается канонъ, изданный папою Инокентіемъ III, 705.
 отъ початеу—*исперва*, 320.
 отъяти—«взяти», 866; *отъязъ*—«поторохъ» (?); 965.
 офера—жертва, жертвоприношеніе; подаяніе, вспоможеніе, 125.
 охилитиса—миновать, пройти, песостоятиса, 918.
 охмистръ—гофмейстеръ, воспитатель, надзиратель; дворецкій, 112. Филипповичъ говоритъ: «Сродкуеть и порядокъ веде духовный самъ Исусъ Христосъ въ церкви правдивой Вскодней, а не який охмистръ, або умопованный змышлюный и видомая голова» (папа).

оцненеся (ocknienie się) — пробуждение, 1056.

очевисто — ясно. очевидно, 92. Очевистый, 538.

ожикивание — ожидание, чаяние, упование, 596.

ожикивати — *ждати*, 323.

очищено — очистилище, 1244. «И еще взри въ ветхія сокровища и обрящещи тамо очистило, сирѣчь дѣку златую надъ двѣма херувимы и кіотомъ учипенную, изъ неяже Господь къ пророкамъ бесѣдовалъ». Объ этой доскѣ упоминается въ Исходѣ (гл. 25, ст. 17): «И да сотвориши очистилище, покровъ отъ злата чиста». Миклошичъ поясняетъ: одѣстило — *piasculum*, *πλαστήριον*.

ошарпанецъ — оборванецъ, лоскутникъ, 107.

ошукане «шатанское» — обольщение дявольское, обманъ, 92.

ошукати (ошукивати) — обмануть, обманывать, обольстить, 90, 114, 892.

П

павиментъ (pavimentum) — полъ, 776.

падежь — умаление, низведение, 546. «Отожь видишь падежь и повагу панежскую, видишь и судъ нашъ».

паденіе, 657. «Суть еще и другіи нововикліи легенди, зъ «Постыль» розныхъ пажебраныи, недавно зъ друку по-Руску выданіи, въ которыхъ на многихъ мѣстахъ находятся паденіи потрѣшенія немалыи, такъ противъ правой богословіи, якъ и противъ догматомъ церкви апостолской католической всходней».

пактъ (pactum) — договоръ, 1110.

«Палея». Копыстенскій весьма строго относится къ этой книгѣ, называетъ ее «куколемъ» и не советуетъ смѣшивать съ «чистою пшеницею церковною», 657.

«Палинодія или Книга Оборонъ» — сочинение Кіевского іеромонаха Захарія Копыстенскаго, 1621 — 1622 года. Текстъ занимаетъ столбцы 313 — 1200. Для этимологическаго производства слова «Палинодія», необходимо бы было видѣть Греческое начертаніе этого названія; но мы его не встрѣтили во всѣхъ трехъ спискахъ, бывшихъ у насъ подъ руками. Между тѣмъ, звукъ *о* въ словѣ «Палинодія», смотря по тому, изображенъ ли онъ чрезъ *омикронъ*, или чрезъ *омега*, придаетъ этому слову разныя значенія: *παλιν+διδος*, *διδετα*, или *παλιν+φδω*? Такимъ образомъ,

въ первомъ случаѣ будетъ *παλινδία* — возвращение, возвратъ; во второмъ — *παλινφδία* — повторение той же пѣсни, но на другій ладъ, въ другомъ духѣ. Мы думаемъ, что принять чтеніе съ *омега* — безошибочнѣе.

палица — «жезль», 1148.

паль — колъ, столбъ, свая, 86, 149.

палліушь (pallium — мантия) — «сакра» — часть католическаго епископскаго облаченія, пѣчто въ родѣ омофора, обыкновенно присылаемаго изъ Рима, отъ папы, 641, 946.

палцать — палочка, волшебный, чудодѣйственный пруть; палка, подорожная палица, 807.

памятати — *номинати*, 984.

памятка — знакъ, воспоминаніе, 1020.

пановати — *обладати*, 420.

панскій — *господень*, 800.

панство — *начало*, 859.

панъ — *господь*, 803.

панежевати — быть папою, 896.

панежничка — католичка, 886.

паперъ — бумага, письмо; прошеніе, 960.

папуць — туфля, лапоть, 153.

пара — испарение; чадъ, 667.

парамантъ (paramentum) — уборъ, украшеніе — облачение, риза; ряса, 94.

паргамень — *pergamena charta*, 960.

паранеесъ — *παρένθεσις* — вставленное, вставочное предложеніе, 610.

паствина — паства, 15.

патентъ (patens — открытый, отверстый), 1144. «Который патентомъ зъ друку — выданный есть» — въ видѣ открытаго листа, на одномъ листѣ.

паствитися — свирѣпствовать, поступать жестоко, немилосердно, наслаждаться жестокостью, 737.

пастускій — пастырскій, 821.

«Патерикъ Кіево-Печерскій». Имъ пользовался Копыстенскій, 774, 848 (глава 26), 1003 (слово 1), 1009 (сл. 7), 1010 (сл. 7, сл. 17), 1011 (сл. 6, гл. 37), 1094 («наука игумена Θεοδοσία до царя (sic) Изяслава»), 1159 (сл. 26, о любви).

патрати — *смотреть*, *взирать*, 1095.

паучинныи «сѣти», 431. Это — древнѣйшая и правильнѣйшая форма, перешедшая уже впоследствии въ «паутина», «паутиный» (см. Миклошичъ; Исх., гл. 59, ст. 5; Псал. 38, ст. 12). Пол. *rajak*, *rajeszynny*.

пахъ — запахъ, духъ, 362.

паче — «болше», 451; — «надъ», 861.

пащека—пасть, зѣвъ; пропасть, бездна, жерло, 727.
певность—извѣстность, несомнѣнность, подлинность; неложность, непогрѣшительность, 357.
певный (pewny)—вѣрный, надежный, несомнѣнный; извѣстный, опредѣленный; пѣкаторый, пѣкій, 68; 322. «Певная»=«слушная» (речь), 340.
пекельный—адскій; неспосный, жестокий, мучительный, 130, 816.
пелgrimъ (peregrinъ, peregrinus)—пилиgrimъ, паломникъ, странникъ, богомолецъ, 1023, 1126.
пелюха—пелѣнка, 814.
пеноване—штрафованье; пеня, штрафъ, 1114.
пентикостія (пентакостія)—пятидесятница, 342, 842.
первая—прежняя, 426. **Первый**—древнѣй, 1206.
первоверховный—«протокорнеевъ», 446.
первозванный—«πρωτόκλητος», «то есть впродѣ поволаанный», 966.
первотина (pierwotek)—начало. «Съ первотинъ»—сначала, съ первыхъ вѣковъ, 997.
первотне—первоначально, 995—996.
перебачити (перебачати)—забыть, позабыть; прощать, простить, извинять, 427, 1095.
переводникъ—руководитель, спутникъ; провожатый, проводникъ, 330, 990.
«Переводникъ костеловъ Краковскихъ»—«книжка такъ названая, недавно выданая, на осеринѣхъ, замѣчаетъ Копыстенскій, пользовавшійся этою книжкою, 330, 990.
переводъ—водительство, руководство, 87.
«Переводомъ (подъ водительствомъ) Бородици».
перегражати—угрожать, грозить, страшать, 1017.
перегринація (peregrinatio)—странствованіе, путешествіе, 518. **Перегриновати** (peregrinari), 821.
перегринъ, 1126. См. **пелgrimъ**.
передѣлъ—ссора, счеты, препирательство, 779.
переказа—препятствіе, 65, 879.
перекидаться—перемѣтываться, передаваться, измѣнить, 90.
перекладъ—переводъ, 570.
переконанный—убѣжденный, удостовѣренный, увѣренный; умиченный, изболѣченный, 788. См. **преконати**.
переминути—**прейти**, 343.
 Русская Историческая Библиотека.

перемогчи—**одолѣти**, 343.
перемѣшкивати—пребывать, обрѣтаться, житьствовать, проживать, 739.
перенести—**преставити**, 864.
переницовати—выворотить на изнанку, извратить, исказить, 690. **Переницованая «книжка»**—сочиненіе, съ намѣренно извращенными, искаженными фактами и мыслями, 92.
переноситися—**преводитися**, 818.
перепирати—переспоривать, преодолѣть, 904. **Перепиратися**—спорить, 789; **перепирающійся**—спорящій, 936.
перепись—предписаніе, письменное наставленіе, правило, 561.
перепущене—допущеніе, 886.
пересторога—предостереженіе, предупрежденіе; угроза, 75.
переступъ (przestęp)—проступокъ; переходъ; пропускъ, 941.
перетворити—преобразить; передѣлать, переначити; исказить, 1095.
перетерти (пилюю)—перемилить, перерѣзать, 836.
перехвалитися—**хвалитися**, 464.
перешкода—препятствіе, препона, помѣха, 55. **Перешкожовати**, 368, 920.
переконсеженсъ (per consequens)—вслѣдствіе, потому, 429.
пѣрла—жемчужина, 817.
персвадовати (persuadere)—убѣждать, уговаривать, преклонять, увѣрять, 589.
перунъ—молнія, громовый ударъ, 667, 917.
першость (pierwszość)—первенство, предпочтительность, 457.
пѣтра—**пѣтра**, 343.
печале—«смутокъ», 804.
Печати: «завѣшенныя»—прикрѣпленныя на лшпурахъ къ пергамену, 17; «завѣспстая», 68, «привѣспстая», 70 (съ тѣмъ же значеніемъ); «оловяная», 1125.
пилис—тщательно, старательно, прилежно; поспѣшно, непременно, безотлагательно, очень, 55.
пилювати—стеречь, беречь; бдѣть, бодрствовать, 85.
пильность—тщательность, старательность, заботливость, попечительность, 116.
пирга (ὁ πύργος) «або башта»—башня, 1021.
пиръ—«бесѣда», 1135.
писаръ «провентовый»—счетчикъ доходовъ, 87.
письмо—сочиненіе, 1005, 1006.

Письма Аеанасія Филипповича къ разнымъ особамъ, 142.

Письмо Антиохійскаго патріарха Петра къ Константинопольскому патріарху Михаилу Кируларію, 253—266. Это письмо Кревза переписалъ изъ книгъ Виленскаго Свято-Духовскаго братства.

Письмо отъ Русскаго духовенства и свѣтскихъ становъ къ папѣ Сиксту IV, 1476 г. Выдержка изъ него, 223—224. Кревза замѣчаетъ: *iest w druku tak po Słowieńsku, iako u po Polsku*. См. также 235: *w druk iest podany*.

Письмо Константинопольскаго патріарха Нифона къ митрополиту Іосифу 7000 года (1492) 5 апрѣля, 11 пидикта. Выдержка изъ него, 222. Кревза свидѣтельствуетъ: *ten sam original na pergamenie pisany z ołowianą piészczęią u nas iest*. Полный текстъ письма, 267—269.

Письмо князя Константина Острожскаго къ Іпатію Потю, изъ Люблина, 21 іюня, 1593,—274—278.

Письмо Купятичскаго игумена Иларіона Деписовича къ Берестейскимъ обывателямъ, изъ Купятичей, 13 іюня, 1640 года, 62—63.

Письмо (Купятичскаго) игумена къ Аеанасію Филипповичу (изъ Пинска, послѣ 13 іюня, 1640), 63—64.

Письмо Вавринца Зычевскаго къ Аеанасію Филипповичу (Варшава, 3 мая, 1644), 81—82.

Письмо отъ «многогрѣшнаго Михаила» къ Аеанасію Филипповичу (1 іюля, 1645), 120—123.

Письмо Литовскаго обознаго Самуила Осинскаго къ Берестейскому игумену Давиду по дѣлу Филипповича (Варшава, 19 октября, 1645), 141—142.

Письмо Михаила, «побожнаго челоуѣка зъ Замостя» къ Берестейскому намѣстнику Давиду, о Филипповичѣ (вѣроятно, въ 1646 году), 145—146.

плащъ (плащикъ)—(въ перен. см.) личина, покровъ, видъ, 921, 1178.

плебанія—приходъ (Римско-католическій); домъ плебана, 1032.

плебанъ—приходскій священникъ (Римско-католическій), 885.

плѣтки — сплетни, 702.

плищущій — шумящій, кричащій, 1232.

плодоносенъ — «выборный», 390.

плодъ — «овощъ», 804.

плонка — дикое дерево, 689.

плонный — бесплодный, неплодоносный; тщетный, напрасный, неосновательный, 362; 491. Плонне, 355, 728.

плоть — «тѣло», 858.

плотный — «тѣлесный», 908.

плужити — блаженствовать, наслаждаться благополучіемъ, процвѣтать, 862.

пльненіе — «вязенье», 869.

плюндровати — грабить, расхищать, 896.

пляга — *язва*, 815;—ударъ, толчокъ; бить, казнь Божія, попушеніе, наказаніе, 810.

по — «ведлугъ»; 320.

поблажати — потакать, потворствовать, 885.

поблажачъ — потворщикъ, потатчикъ, поровникъ, 942.

побожне — *благочестно*, 819.

побожность—благочестіе, пабожность, 119, 135, 344. Побожнѣйшій, 322.

поборитель—поборникъ, споспѣшникъ, заступникъ, 610.

поборати—способствовать, защищать, 796.

побудка — поводъ, случай, причина, пошреніе къ чему, побужденіе, 115, 319.

повабити — заманить, возбудить; позвать, пригласить, 93.

поважати — почитать, уважать, 80. Поважачи — *honorate*, 549.

поважность — степеньность, важность, вниманіе, внимательность, 418. Поважныі, 61.

поваріовати (*variare*) — измѣнить; (въ перен. см.) исказить, подмѣнить, 445. *Rozwarjować* — съ ума сойти.

повивати (повити) — родить, разрѣшиться отъ бремени, произвести на свѣтъ; пеленать, свивать, 408, 1054. «Нашъ ен (монархію въ церкви Христовой) немалъ оглядати вѣкъ родитъ и повивати презъ мечъ и огонь почаль».

повинный (повинный)—родственникъ, близкій, ближній, родня, родичъ. «Благословенный той, который маєть фамилію въ Свонѣ и повинни въ Ерусалимѣ», 118. «А патріаршимъ (св. Іоанна Златоуста) повиннымъ достоинства и маестности привернулъ», 1088.

повиновацтво — родство, свойство, 105, 1146.

повиноване — «повиновенье», 532.

поводитися—жить, житъся. «Добре ся имъ поводило», 1127.

поводова «сторона» — начавшая дѣло, искъ въ судъ; истецъ, 599.

повожене — житье-бытье, поживаніе, состояніе, положеніе, 55, 133.
повозъ — повозка, телѣга; возка чего либо; подводная повинность, 928.
поволање — званіе, должность, призваніе, 1057. **Поволанный** — призванный, повзванный, III.
повоненіе — обонаніе, 137.
поворожокъ — *вервь*, 721.
повстати — *востати*, 314, 460.
повстыдаться — *постыдѣтися*, 318.
повсехный — вселенскій, всемірный, всеобщій, 340.
повѣсть — сказаніе, преданіе; слухъ, молва, 970.
повѣтре — воздухъ; чума, зараза, 1056, 1128.
повѣтряникъ — вѣтропоказатель, флюгеръ, 915. «И стрѣлецъ не для того стрѣлы пускаетъ, абы только повѣтряники билъ, ае жебы непріятеля разилъ».
погамовати — укротить, усмирить, обуздать, воспрепятствовать, 55.
поганбене — безчестіе, позоръ, стыдъ, посямленіе, 982, 1056.
поганбити — *посрамѣтися*, 886.
погибѣ — «затрачене», 315.
погода — вѣдро; благоприятное, удобное время, благоприятныя обстоятельства. «Запесте и тутъ часть, и мѣсте, и погода была указати старшого», 462—463. «Начальникъ его, которій большъ счастья и погоды до того могъ мѣти», 1031. Погодная (ночь) — ясная. «Ночь была погодная, и на одну стопу хмуры нигдѣ не видати было, а блискавица барзо страшная была и великая по всемъ небѣ», 152—153. Погодное лѣто — благоприятныя обстоятельства. «Але даруетъ Богъ той часть и тое погодиное лѣто, ижъ святѣи востодни зъ заходу знову ся до своихъ народовъ и до своихъ церквѣи на востокъ наворачнуть», 892.
погожій (вѣтеръ) — попутный, благоприятный, 1106.
погордѣти (погоржати) — возгордиться, преисбренчѣ, презрѣть, неуважать, 473, 510.
погоржати — *пренеимати*, 802.
погрозка (погрозка, погрожка, *rogrožka*) — угроза, 653, 916, 1122.
погоршати — портиться, худымъ дѣлаться; соблазняться, 321.
погоршене — соблазненіе, соблазнь, 687.
погоршитель — соблазнитель, 941.
погорѣлиско — пожарнице, 1023.

поготовю — наипаче, тѣмъ болѣе; въ готовности, подъ рукою, близко, 447, 1089.
погребовое (казане) — надгробное слово, надгробная рѣчь, 475.
погребъ — похороны, погребеніе, 146, 925.
погрухотати — сокрушить, раздробить, 740.
подане (дворянское) — даваніе, жалованье, 73; преданіе, 560. Такъ называлось право (*jus patronatus, collatio*), на основаніи котораго владѣлецъ имѣнія избиралъ и представлялъ священника на открывшееся свободное мѣсто въ своемъ приходѣ.
подати — *предати*, 826.
подачка — окладъ, подать, 928.
подбивати (подбити) — порабощать, завоевать, покорить, 455, 975.
подвышненіе — возвышеніе, воздвиженіе; возвеличеніе, прославленіе, 115.
подешлый «въ лѣтѣхъ» — «попогодный» — пожелтый, престарѣлый, дряхлый, 461.
поджога — подстрекательство, подущеніе, 89.
подзорный — подозрительный, сомнительный, 954.
подканцлерій — вице-канцлеръ, 74.
подкрадати — тайкомъ, незамѣтно обокрасть, 889.
подкупне — посредствомъ подкупа, 1050.
подкупца — подкупатель; человекъ, достигающій чего либо подкупомъ, 924.
подлугъ — по, согласно съ, 1179.
подлый — худой, плохой, низкій по происхожденію, или качеству, 143, 391, 392, 814. Подлѣйшій, 139.
подметный — подложный, обманный, 324.
подметъ (подметованье) — подлогъ, обманъ, плутовство, 324, 554, 578.
поднести — поднять, воздвигнуть, возвысить, 324, 388.
подобати — «простояти», 824.
подобатися — *изволитися*, 865.
подобенство — «або визерунокъ» — образъ, изображеніе, подобіе; описаніе, начертаніе; картина, образъ, 921.
подорожный — путевый, дорожный, 133.
подперть (*podpracie*) — подпора, подмога, 582.
подписоватися — ручаться, свидѣтельствовать. «Чому ся и божественный Василій Великій — подписуетъ», 360.
подступне — предательски, коварно, 438.
подступникъ — предатель, лукавецъ, 565. Подступничій — предательскій, лукавый, 797.

подступный — коварный, злоумышленный, лукавый, предательский, 503, 564.
подступокъ — коварство, обманъ, лукавство, козни, 587.
подшитый (каптуръ) — подбитый, на подкладѣ, 54.
подяковати — поблагодарить, возблагодарить, 84.
поединанье — примиреніе, 1144.
поединковая «розмова» — отдѣльная, особая, обращенная къ одному лицу, 405.
пожаданый — желанный, возжеланный, любезный, пріятный, 83.
пожарте — пожраніе, съѣденіе, 131.
пожегнати — благословлять; проститься, 739.
пожегнатися — проститься, попрощаться, откланяться, 53.
пожерти — *пожсти*, 886.
пожилый — бывший, жившій, 497.
пожите — пользование, средства къ жизни, пропитаніе, 64.
пожиточный — полезный, 809.
пожитокъ — *полза*, 804; — прибыль, польза; дневное пропитаніе, 425.
позаставляти — позакладывать, 636.
позборонитися — возбранить, недопустить, устранить, воспрепятствовать, 529.
позверховный (powierzchny) — поверхностный, наружный, ви́шній; формальный, несовершенный, неосновательный, 130.
поздний — «отвечерный», 886.
позорище — *позорище*, 122.
позлотистый — позолоченный, 843.
позовъ — повѣстка для явки въ судъ, 95.
позорище — *позорище*, 122.
поворъ — торжество, 865.
позыскати — *приобрѣсти*, 117.
позыченный — взятый, данный въ долгъ, 746.
пойти — *последствовать*, 315.
покармъ — *брашно*, 1023; — пища, яство, 985.
поки — *дожде*, 804. **Поки..поты** — пока.. до тѣхъ поръ, 355.
покладати — *возлагати*, 978.
покой — *миръ*, 320; 1159.
покой — горница, 1145.
поконанье — одолѣніе, осиленіе, побѣда, 565.
поконывати — разбивать, побѣждать, осилывать, одолѣвать, 1097.
покоря — смиреніе, кротость; смиренно-мудріе, 119.

покуматися — подружиться, побрататься, 131.
покуса — искушеніе, прельщеніе; хотѣніе, возжеланіе, наклонность; искушитель, искушительница, 594, 1140.
покута (pokuta) — покаяніе, раскаяніе; эпитимія; таинство покаянія, 85, 428.
покутный (pokutny) — покаянный (псаломъ), 488.
покутный (pokutny) — потаенный, скрытый, тайный, 503, 753. **Покутне** (pokutnie), 779.
покутуючий (pokutujący) — кающійся, раскаивающійся, 1179.
полерація (отъ polio, polire, — шлифовать, чистить), — очищеніе; просвѣщеніе, образованіе, 877. **Полерова тиса** — очищаться, 877.
полетице — искусно, 1053.
полецати (полецити) — препоручить, возложить дѣло, отдать (на волю чью, въ распоряженіе), 52.
полечатися — поручать, отдавать себя, 53.
полза — «пожитокъ», 804.
полза — «зыскъ», 117.
политикъ — государственный человѣкъ, мужъ, 901.
политія (политеія) — правленіе, 661.
политованье — состраданіе, соболѣзнованіе, сожалѣніе, 470.
поличати (полъчати) — сосчитать, сосчитывать, счесть, 506.
поличковане — заушеніе, 813.
поличковати — бить по щекамъ, давать пощечины; заушать, 813.
поличокъ — ланита, щека; пощечина, 1126.
полногодній — «въ лѣтѣхъ подешлый» — пожилой, престарѣлый, дряхлый, 461.
полнячий — *творящій*, 828.
полудень — *югъ*, 870.
помазатися — оскверниться, замараться, 657.
помилный (pomylny) — ошибочный, невѣрный, неточный, 116.
помилувати — «змиловати», 799.
«Поминальные Книги» = «Диптихи», 664, 1086. См. **Поминаники**.
поминати — «памятати», 984.
«Поминаники» (Поминальные Книги, Диптихи). О нихъ упоминаетъ Кривза, 207. Имъ пользовался Копыстенскій, 665, 1030, 1036, 1037, 1045, 1047, 1095.
«Поминаникъ Киевскій». Имъ пользовался Копыстенскій, 1008, 1010, 1013, 1015.
помовляти — *клевещати*, 318.
помогати — *поспѣшествовати*, 422.

помста—отмщеніе, 869.
помститися—отомстить, 761.
«Поневажъ». Такъ начинается канонъ 31-й «дистинкцій» въ сборникѣ Гратіана «Правъ костела Римского», 705.
поневажъ—потому что, такъ какъ, 419.
поневоле—*нуждею*, 420.
понехати—оставить, отказаться, отречься, 55.
понижене—уничиженіе, униженіе, 816.
пониженный—уничиженный, униженный, 84, 506.
поносити—«злоречити», 828.
поносити—*с т е р п и т и*, 804.
понтификальный—епископскій, архіерейскій, 510.
пооднокроть—однократно; разъ, однажды, 787.
поорати—всплахать, 985.
попаленый—сожженный, 317.
попеченіе—«стараніе», 451.
попирати (*porigae, porigae*)—поддерживать, подкрѣплять, помогать; способствовать, способствовать, 1117.
пописоватися—отличаться, хвалиться, хвастаться; оказаться, оказываться; дѣлаться извѣстнымъ, знаменитымъ, 811.
поплюскатися—забрызгаться, замочаться, 94. **П о п л ю с к а н ы й**, 1023.
попремногу—*п р е и з м е р е н н о*, 759.
поприсяжонный—присягнутый, присяжный, 92.
попровадити—повести, отвести, завести, 53.
по-прожницы—по-пусту, 653.
порада—совѣтъ; совѣщаніе; благоразуміе, мудрость, 103, 135, 498. **П о р а д и т и**—по-совѣтовать; пособить, 61.
порадникъ—*с о в ѣ т н и к ъ*, 800.
поранковый—*ранний*, 886.
поратоване—помощь, избавленіе отъ опасности, 1090.
порекревати (отъ *rescreare*)—отдохнуть; позадержаться, 97.
поривати—унести, схватить, увлечь силою; брать, получать, 802, 1113.
поровнити—сравнить въ правахъ, 1026.
порокъ—«зморкъ», 488.
порушонный—подвигнутый, тронутый, 470, 1009.
порывчій—скорый, поспѣшный, опрометчивый, вспыльчивый; необдуманый, безразсудный, 895.
порядный—чинный, по чину, на основа-

ннѣ устава; добропорядочный, способный, годный, 85.
посвароць—споръ, ссора, 746.
Посвяченіи «молоты, мечи», 928.
поскорити—поспѣшить, 529.
посланиє—«апостолство», 465.
посланиць «або легать», 371.
послизнутися—поскользнуться; ошибиться, погрѣшиться, 137.
послѣдвоє—«консеквентеръ», 531.
послѣдствовати—«пойти», 315.
послюбити—*обручити*, 832.
«Поселство до Сикста папежа», «змышле-ное», «отъ злочестивыхъ уплатовъ друкованое на ошуканье нестатечныхъ въ вѣрѣ святой», 1037. См. также 175, 223—224 (Кревза замѣчаетъ, что документъ этотъ появился въ Польской и Русской печати), 503, 504, 769, 876, 1036—1037.
посполите—обыкновенно; часто, всегда, 151.
посполитый чловѣкъ—обыкновенный чловѣкъ, крестьянинъ, 58.
посполицтво—общество, собраніе, соборъ, 456.
посполство—простонародье, чернь; городское сельское общество; собраніе, стѣздъ, стеченіе народа, 111.
посполю—*вкупъ*, 1102; — вмѣстѣ, совокупно, 63.
поспѣшествовати—«помогати», 422.
поспѣшникъ «або спол-работникъ», 422.
посрамитися—«поганбити», 886.
постава—видъ, образъ, ликъ, ипостась; положеніе, стать, тѣлосложеніе, 347, 1136.
поставъ—ткань, основа для тканья, 1086.
«Стучне бовѣмъ и хитро тчетъ тамъ поставъ лестій».
постерегалный—предостерегательный, предостерегающій, 953.
постерегачъ—наблюдатель, блюститель, 735.
постерегчи—усмотрѣть, замѣтить, примѣ-тить, увидѣть, 54, 130, 1179.
«Постилы». Такъ называются въ Римско-католической церкви сборники проповѣдей, бесѣдъ и полученій на слова и тексты Священнаго Писанія (*post illa verba textus*); а отсюда *postilla*, и даже глаголь *postillare*), 657. Копыстенскій говоритъ: «Суть еще и другіи пововипникли легенди, зъ «Постилъ» розныхъ нажебрапы, недавно зъ друку по-Руску выдапи, въ которыхъ на многихъ мѣстахъ находятся паденія и погрѣшенія немалы, такъ про-

тивъ правой богословіи, якъ и противъ догматовъ церкви апостолской католической восточней. И тыхъ стеречися потреба и бѣгати, якъ трутисны и неприязни къ церкви нашей, которыхъ есть много».

посторога — наблюдение, присмотръ; охранение, сохранение, 810.

посторожца — наблюдатель, блюститель, хранитель, 568, 622.

посторонокъ — постромка, веревка; кнутъ для наказанія, 1065. **Postronkować** — вязать и бить веревками.

пострадати («паства») — потерять, утратить, лишиться, обронить, 815.

построфовати — поругать, сдѣлать выговоръ, 495.

постыдитися — «повстыдаться», 318.

посѣдати (посѣсти) — имѣть, владѣть; овладѣть, присвоить, покорить, 683, 1168, 1171.

посыцати — «доглядати», 420.

посыщеніе — «навѣжене», 858.

потаковникъ (potakiwacz) — потворщикъ, потатчикъ, 92.

потварливе (потварпе) — ложно, облыжно, поносительно, 624, 795.

потварца — клеветникъ, поноситель, 605.

потварь — клевета, навѣтъ, поклѣпъ, ложное обвинение, 148.

потваряти — клеветать, поносить, злословить, 104.

потвержати — «аппробовати», 798.

потентать — обладатель, владѣтель, самодержецъ, 814.

потилица — затылокъ, 793.

потитися — потѣть; стараться, силиться, 539. «Прожно о томъ Баронфушъ потится, не маючи бовѣмъ доводу певного, зъ конфектуръ пѣкоторыхъ выткати усилюеть, якобы Осій легатомъ былъ Сильвестровымъ».

потканься — встрѣча, 529.

поткати — встрѣтить, 58.

потлуменый — уничтоженный, прекращенный, 96.

поточный — обыкновенный, простой, 378.

потрава — кушанье, ѣство, блюдо, 1094.

потрафляти («въ найлѣпшее оголошене») — находить средство, способъ (для вѣщнаго обнародованія), 100.

потребующая «сторона» — истецъ, проситель, 72.

потрошати — «отъяти», 965.

потрути (potruc) — отравить ядомъ; извести, уничтожить, 1179.

потрутити (potracić) — толкнуть, втолкнуть, спихнуть, 94.

потуга — сила, мощь, власть, могущество, 319. **Потужне**, 587.

потупити (= «потопити») — осудить, приговорить; отмѣнить, 638.

потупленье (= «потопленье», «кондемпнованье») — проклятіе, осужденіе, 541, 543, 573.

потурбовати — обезпокоить, встревожить, 113.

потребитися — «згладитися», 818.

потщатися — «усиловати», 356.

потѣха — утѣха, утѣшеніе, радость, 93.

потукати — разбѣжаться, 949.

пофолговати — облегчить, снисходить, поберечь, пожалѣть, пощадить, 761.

похвала «або епкомія», 501.

похиба — заблужденіе, промахъ. **Безъ похибы** — безъ сомнѣнія, конечно, 382.

похлѣбство — лесть, ласкательство, 103.

похлѣбствовать — льстить, ласкательствовать, подлипать, 861.

похлѣбца — льстецъ, ласкатель, подлинало, 103.

похлюбитися — похвалиться, похвастаться, 430.

похотѣлый — восхотѣвшій, возжелавшій, 536.

похулитися — «блоснитися», 315.

похутывати — ободрять себя, бодриться; казаться радостнымъ, довольнымъ, 609.

почесній (почесный) — почтенный; почетный; утѣшительный, отрядный, 453, 895.

почеть (почтъ) — «то есть хоръ або ликъ», 446; число, счетъ; свита, поѣздъ, отрядъ, 533.

почуватися — догадываться, замѣчать, смѣкать, чувствовать, понимать, 502, 668.

пошановане (пошанованье) — почитаніе, почтение, уваженіе, 534, 628.

пошлаковати — обслѣдить, открыть по слѣдамъ, провѣдать, узнать, вывѣдать, 94.

пошпортити — обезобразить, исказить, 794.

поясти — «пожерти», 886.

п правда — «справедливость», 803, 804.

правда — истина, 323.

правдивый — истинный, 390.

праведникъ — «справедливый», 808.

«Правила священного събора у богоспа-
саемомъ преслѣвуемомъ градѣ Вильни, лѣта
текущего седмоя тысящи седмоишестей.
мѣсяца генваря 18 дня, индиктіона 13». Ста-
ропечатная книга, текстъ ея, 5 — 18. Под-
линникъ такъ описанъ въ этой книгѣ: «Сѣй
съборъ на паргаминѣ писанъ стародавнымъ.
якоже zde слово въ слово имани, есть пи-

санъ. У негоже печатей завѣшенныхъ осмъ: митрополітова и епископскіе», 17.

«Правила». Такъ называются книги Апостольскихъ правилъ и вселенскихъ соборовъ. Кревза упоминаетъ, что Иванъ Драгославъ, Болгарскій деспотъ, прислалъ ихъ въ 1270 году въ подарокъ Кіевскому митрополиту Кириллу, и что онъ, Кревза, пользовался именно этимъ спискомъ, 180. Результаты произведеннаго Кревзою сличенія Русскихъ «Правилъ» съ «Tomі Conciliorum», 185, 285.

О письмѣ отъ Халкедонскаго (4-го всел.) собора къ папѣ и объ его отвѣтѣ, 194. «Слово альбо повѣсть о Латинникахъ, како отлучились отъ Грековъ», 210—211.

О письмѣ Кіевского митрополита Іоанна къ папѣ Александру III, 229.

О письмѣ Цареградскаго патриарха Діонисія въ Россію по поводу избранія Іоны въ митрополита, 235, 270.

Кромѣ того, у Кревзы встрѣчаются ссылки на «Правила» на столбахъ: 176, 177, 183, 194, 196, 220, 285.

Этимъ матеріаломъ пользовался и Копыстенскій («Правила», «Правила Соборныя», «Правила Славянскія», «Правильныя Книги»), 598, 601—602, 625, 674, 678, 695, 701, 797, 881, 1015.

правильное («правильное завѣщаніе», «преданіе») — взятое изъ книги «Правилъ», соборное, 8, 11.

правити — говорить, рассказывать; болтать вздоръ, наболтать, 1172.

правица — десница, 466.

правный — законный, юридическій, 603, 1076.

Право «божественное» — божеское, 1071; — «державя» — пользовапія, арендаторское, 1076; «дѣдичное» — наслѣдственное, 1017; «людское» — человѣческое, 520; «набытое» — приобрѣтенное, 1071; — «уживая» — пользовапія, 1076; «цесарское» — царское, 524.

православіе — «отщепенство» («odszepleństwo»), такъ думалъ Кревза, 218. **Православіа ревнитель**, 938.

прагнене — жажда, 860; 823.

прагнути — жаждать, желать, просить, требовать, нетерпѣливо ожидать, ждать, 107. **Прагнуцій** (прагнучый), 361, 814.

празничный «або святечный», 1128.

практика — (въ переп. см.) проски, козни, пронырства. «Але все иначе, все хитростями и практиками пошло», 1142.

прасъ — точило, 886.

пратися — бить себя, колотить. «Куды ся обернуть, своимъ же ся власными перуть крилами», 1122.

праца — трудъ, работа, подвигъ, дѣло, стараніе, 52, 394, 428.

працовати — работать, трудиться, 52, 116.

Працовитіи — трудолюбивѣйшій, ретивѣйшій; труднѣйшій; утомительнѣйшій, 458.

пре — «презь», 317.

пребачати, 427. См. **перебачити**.

преважно — съ вѣсомъ, съ успѣхомъ, съ силою, 1110.

превзятій — предприимчивый, 617.

превзятость — предприимчивость, 357, 358.

преводитися — «переноситися», 818.

преводникъ — переводчикъ, 571.

превозноситися — «выноситися», 878.

превосходство — «вышеслость», 905.

превреждати — «скламати», 833.

превротникъ — отступникъ, измѣнникъ, 90.

превротній — превратный, безпутный, развращенный; отступнический, 366, 712, 796.

превротность — превратность; развращеніе, развращенность; искушеніе, 130.

предати — «выдати», 807; — «подати», 826.

предименовано — предименованіе, предпареченіе; предопредѣленіе, предназначеніе, 525.

предмова — предисловіе, предувѣдомленіе, 314.

предній — главный, знатный, превосходный, 465.

предреши — «прежде рѣши», 321.

представити — «выставить», 488.

предстательство — «предложенство», 447.

предсе (предся) — впрочемъ, однакожь, 155, 500, 1089.

предсавзате (предсавзятъ) — «интенція» — предпріятіе, намѣреніе, 341, 425, 1018. **Предсавзати** — предпринять, вознамѣриться, 144.

предѣлъ — въ смыслѣ паствы, епархія, 10.

прежде — «впродѣ», 314.

прежде рѣши — «предреши», 321.

презвитеросъ (презвѣтеросъ) — «старецъ», 460.

президенція — «то есть предсѣданье», 548—549.

презь — чрезъ.

презыскъ — взскапіе съ имущества, на основаніи судебного постановленія, 1114.

преишлиа — «попрямую», 759.

преизлиши (безмѣрно) — «καθ' ὑπερβολήν», 475.

преименоване—переименование, 391. Слич.
п р е д и м е н о в а н е.
прейзрене—przejrzanie, провидѣніе, 50.
прейти—«переминути», 343.
прекладане—переложение; переводъ, 383.
прекладати—переложить; предпочитать, вручать начальство, власть, 339.
прекладачъ—переводчикъ, 447.
преконати (прекопывати)—убѣждать, убѣдять, удостовѣрять; уличать, изобличить, доказать, 132, 1096. См. **п е р е к о п а н ы й**.
прекоречи—прекесловить, 559.
предложенство—представительство, 447.
предложенство—«прелятура»,—настоятельство, начальство, 719.
предложоный—ἐξάρχος—начальникъ, предводитель, 107, 540.
прелстити—«зводить», 314.
прелщати—«крадовѣдити», 1325.
п р е л ю б о д ѣ й ч и ц ѣ—«злого ложа дѣтя», 803; 807.
прелятура—«предложенство», 719.
премѣнитися—преобразиться, 839.
п р е н е м о г а т и—«погоржати», 802.
препозитъ (praepositus)—старшій между Римско-католическими прелатами, 107.
препоминѣти—забыть, позабыть, 647.
преславутый (пресловутый, пресловутиый, преслувающий)—извѣстный, знаменитый, 17, 771, 1135, 1136.
преслѣдовати—изнати, 828.
преслѣдовникъ—гонитель, утѣснитель, обидчикъ, 388. **Преслѣдовца** (prześladowca), 139.
преставити—«перенести», 864.
п р е с т о л ѣ—«столица», 801.
преступство—безаконіе, 833.
преступца (przestępca, przestępnik)—преступникъ, нарушитель закона, 683.
претексть—предлогъ, видъ, прикрытие, 685.
претоже—тѣмже, 827; — *сею ради*, 536, 859.
прехитрство—прехитрение, перехитрение, 1059.
пречити (przeszyć)—перечить, прекословить, спорить, несоглашаться, 659. **Перечити**, 527, 528, 594.
пречъ—кромѣ, 520.
прешлый—прошлый, прошедшій, 533.
приближанеся—приближение, сближение, 462.
приблуда—«экстраваганція»,—чужое, приставшее, 521.

приблудный—чужій, приставшій, 523.
приблукатися—прибрести, пристать, скитаясь прибыть, 59.
прибрати—украсить, 1133.
прибѣглець, 1058. «Діаволь, зъ вѣкомъ тисячо хитрый прибѣглець».
прибѣжище—«утечка», 382.
приватъ—частная выгода; корыстолюбіе, 88. **Приватне**—частно, отдѣльно, по-домашнему, 660. **Приватный**, 369.
приверненье—возвращение; обращение, 634, 771.
привертати—возвращать, обращать, 614.
«Привилей царя Константина». Разборъ его Копыстенскимъ, 323—326.
привилей (привѣлей)—«хрисовуль», 1075.
привитатися—привѣтствовать, поздраваться, поздравить, 56.
привлащати (привлащевати)—присвоивать; приписать; признавать; уподоблять, сравнивать, 571, 1151. **Привлащенный**, 998.
привѣсистая (печать)—привѣшенная (на spurѣ), 70.
придатокъ—прибавка, придача, 324.
приемность—пріятность, удовольствіе, 119.
Пріемный—пріятный, сладостный, 107, 798.
призвалати—соизволять, соглашаться, 504.
призвати—«зозвати», 1130.
призвонто, 698. См. **присвонто**.
призволение—соизволение, согласіе, 565.
призволити, 400, 1023, 1175. См. **присвалати**.
прийдучій—*грядущій*, 865.
приказане—*заповѣдь*, 320.
приказати—*заповѣдати*, 422.
прикладный—примѣрный, образцовый, 62, 1064.
прикладъ—*образъ*, 420.
прикрость—непріятность, неудовольствіе, досада, 104.
прилбца—*илемъ*, 860.
прилучати—присоединять, иріобщать, 66.
примирье (przymierze)—союзъ; перемирие, 636.
примова—«прислове»—приговариваніе (въ колдовствѣ); наоминаніе, намекъ; укоризна, упрекъ, колкое слово, 757.
примовляти—прибавлять къ сказанному; подговаривать; язвить, бранить, корить, упрекать, 905.
примушоный—припужденный, выпужденный, 51, 100.

принадлежне—достоительно, соответственно, надлежащим образом, 906.
принимаѣй—по крайней мѣрѣ, 85.
приобщати—общать, увѣрять, дать слово, 1039.
приоблокатися—*о б л е к а т и с я*, 859.
приодѣвати—покрывать. «Што-день тяжёло схисмы або отщепенства печестія себе безчестять и приодѣвають», 788. **Приодѣты й**—прикрытый, 368.
приоздобити—украсить, убрать, 388. **Приоздобленій**, 358.
припадокъ—случай, 470. **Припадковы й**—случайный, печальный, 471.
припалый—случившійся, выпавшій, совпавшій, пришедшійся, 486.
припасати—припосать, 876.
припатроватися—присматриваться, присмотреться, 1141.
приплутати (*przyplutać, przypluć*)—приплетать, приплестъ, прибавить, примѣшать, 1089.
приподобанься—заискиваніе, желаніе угодить, прилаживаніе сообразно съ обстоятельствами, 1126.
приподобыватися—угодляться, приравниваться; поправиться; приглянуться, полюбиться, 366.
приправа—*сложеніе*, 1135.
приправити—придѣлать, приладить; приготовить; подвергать, доводить, нанести, причинить, 688, 1106.
прирекати—общать, обнадеживать; обречь, обречь, 778, 1002.
присада—прибавка, примѣсь; прикраса; излишество; недостатокъ, порокъ, 758.
присвоито (*присвоито*)—прилично, пристойно, сообразно, кстати, 698, 757.
прискорбный—«засмученій», 818.
прислове, 757. См. *примова*.
прислуханеса—выслушаніе, внимательное слушаніе, 586, 1035.
присте (*присте*)—пришествіе, прибытіе, приходъ, 376, 624, 1056, 1107.
пристояти—*подобати*, 824;—приличествовать, слѣдовать, 797.
приступство—приступаніе, соглашеніе, присоединеніе, 1054.
присѣдѣти—сидѣть вмѣстѣ съ другими, участвовать; находиться при чемъ, быть близъ чего, 542. **Присѣдѣнъ е**, 542.
прити—отрицать, отвергать, оспоривать. «Чого нихто не прить», 352. «Чого же мы
 Русская Историческая Библиотека.

примо, якъ речи неслухной и жаднымъ писмомъ довестися немогучей», 353.
притиснути (печать)—вытиснуть воскомъ, или сургучомъ, 73.
притомній—*настоящій*, 923;—на лицѣ находящійся, очевидецъ, бывшій при извѣстномъ обстоятельстве; въ полномъ умѣ, въ полной памяти, 60, 61.
притомность—личное присутствіе, бытность; нахождение или пребываніе въ полномъ умѣ и памяти, 118.
приточеный—прикаченный; приведенный въ доказательство, 688.
приточится—упоминаться, говориться, приводиться въ доказательство, 475.
притрафитися—случиться, произойти, 407.
прихилный—благосклонный, снисходительный, доброжелательный, 936.
прихилитися (*прихилитися*)—снисходить, соглашаться; сближаться, присоединяться, 100, 639, 1108.
причастникъ—«спол-товаришъ», 721.
причастникъ—«участникъ», 803.
причина («листовная»)—ходатайство (письменное), 80.
причинный («листь»)—рекомендательное, одобрительное письмо, 619.
причиноеъ—прибавленіе, добавленіе, 563.
причтъ—«клиръ», 420.
пришва—головки, передняя часть сапога; (въ перен. см.) приставка, надставка, 692. «Истинну мовлю, же въ которій колвекъ писма отступницкіи, такъ о вѣру опираючися, якъ и въ поточнихъ справахъ выдавши, найзришъ, — безъ пришевъ о песлянномъ въ церкви Христовой монаршѣ жадного не найдешъ!»
пришлые «часы»—будущее время, 80.
пришлый—*грядущій*, 923;—будущій, 533. Сигизмундъ III, въ своемъ титулѣ, постоянно упоминалъ: «—и королевства Шведского ближайшій дѣдичъ и пришлый король», 69.
приобряцати—«позыскати», 117.
пробовати—*искушати*, 818.
провадити—препроводить, послать, дорогу указать, 631. **Провадичій**, 631. **Проважене**, 631.
провентовый («писарь»)—счетчикъ доходовъ, приходовъ, 87.
прогностикъ—предвѣстіе, предзнаменованіе, предвозвѣщеніе, 869.
проджеванье—первенство, 441.
проджевати—первенствовать, 357.

продкомъ — вонервхъ, 617.
продкуючій — «гетманъ, вождь», 458; — первенствующій, 540.
прожво — тщетно, напрасно, 441, 539.
прожнй — пустой, порожній; суетный, тлѣнный, 392.
прозвиско — прозвище, названіе, 470.
прозимита (prozimita). «Niech nie będzie miarą za chrześcianina, katolika, ale iako prozimita, heretyk», 253.
проклусатися — скоро, рысью приѣхать; поспѣшить-приѣхать, 97.
прокураторъ — повѣренный, ходатай; попечитель, опекунъ, 417.
«Прологъ». На него ссылается Левъ Кривза: Января 2, житіе папы Сильвестра, 172. Марта 4, житіе Чешскаго князя Вячеслава, 203. Марта 12, житіе папы Григорія, 173. Апрель 14, житіе Виленскихъ мучениковъ, 231. Апрель 17, житіе папы Агапита, 192. Юля 4, житіе Константинопольскаго патріарха Митрофана, 188. Августа 13, житіе Максима Исповѣдника, 187. Августа 25, житіе патріарха Мины, 188. Октября 23, житіе Константинопольскаго патріарха Игнатія, 188, 198.
«Прологомъ» пользовался также и Копыстенскій, не только Славянскимъ, но и Греческимъ. Изъ Славянскихъ «Прологовъ» у него былъ, между прочими — «Печерскій Великій», 502, 546, 550, 560, 561, 612, 613, 614, 615, 629, 632 — 633, 658, 659, 663, 742, 746, 987, 988; 989, 990, 993, 1009, 1014, 1151, 1153, 1158, 1159, 1162. См. **Синаксари, Соборники**.
промень — лучъ, 57.
промысль — стараніе, заботливость, 1042, 1146.
промыслиникъ, промыслитель, попечитель, старатель; (о Богѣ) — податель благъ, 426.
пронести — «нести», 391.
пропасть — «ясиня», 800.
пропоковати — предвѣщать, предсказывать, 370.
Пророчество Захаріи Копыстенскаго, 848.
Пророчество Меѳодія Патарскаго о паденіи Турецкаго царства, 867—868.
Пророчество Перскаго царя Хозроя, 868.
прославляти — «увелбити», 827; — «хваляти», 827.
простака — человекъ изъ простоародья, 101.

простацтво — невѣжество, необразованность, 918.
простецъ (также: «простая чадь»). См. **чадь**.
просторность — свобода, воля, 813.
простость — необразованность, невѣжество, 636.
проступній — прегрѣшившій, учинившій проступокъ, 807.
простуючій — указывающій, выводящій на прямой, истинный путь, 57.
протовестіарій — первый, главный, старшій между вестіаріями, 1050. См. **вестіарій**.
протокориней = «первоверховный», 446.
протонотарій «або писарь» — первый секретарь, 700, 912.
протопоповичъ — сынъ протопопа, 1059.
протъ (πρότος) — пастырь (преимущественно въ Аѳонскихъ монастыряхъ), 1021.
профановати — осквернять, безчестить, 1055.
прудкій (prudki) — скорый, быстрый, прыткій; пылкій, горячій, нетерпѣливый; скоропостижный, внезапный, 82. **Прудко** (prudko), 82.
прузи — «саранча», 886.
псалмодія — псаломѣніе, церковное пѣноуѣніе, 1055.
псовати — портить, пакостить; развращать; истребить, переименить на худое, 580. **Псуючій**, 647, 1134.
птахъ — **птица**, 1023. **Птакъ**, 458. **Пташе** — птичье, 836.
птица — «птахъ», 1023.
публице (publice) — публично, всенародно, 74.
пустопашъ (pustopas) — отдѣльно, уединенно; безпризорно; самовольно, 1174.
путь — «дорога», 315.
писаница — «збоже», 886.
пытане = «квестія», 919.
пытання завѣса = «квестіонистъ кардо», (quaestionis cardo), 643.
пыха — спѣсъ, чванство, надменность, гордость, высокомеріе, 75. **Пышній** (пышный), 113, 712.
пѣняжнй (pienieżny) — денежный, 1114.
пѣнь звияжнй = ἐπινικιον — побѣдная пѣсь, 910.
Пѣня, составленная Филипповичемъ въ тюрьмѣ и имѣ же положенная на ноты, 107—108.
пятеракій (pięciogaki) — пятеричный, 117.

Р

рабъ — «певолникъ», 462.
равнодушный — «равнодушевный» — единоп-
 душный, согласный, единомысленный, *ἰσόψυχος*,
ἑπαινίμος, 790.
рада — совѣтъ; способъ, средство; совѣща-
 ніе, 135.
радити (ражу тобѣ) — совѣтовать; пра-
 вить, управлять, 55.
радиѣй — охотѣе, скорѣе, лучше, 1023.
радостъ — «веселе», 801, 804.
радъ-не-радъ — волею-неволею, *volens-*
volens, 593, 636, 1174. *Рад-о-не-радо*,
 1066. *Ради-не-ради*, 590, 1062.
разбойнацкій (розбойницкій) — «листри-
 кійскій», «листрійскій», 568, 948, 1121. Отъ
 Греч. *λῆστικὸς*, *λῆστικός*.
развращенье — извращенье, перемѣна, 997.
развъ — *крошь*, 1139.
разгорѣнся — разгораніе, 761.
разжиатися — «розжигатися», 818—819.
различный — «розмаитый», 818.
разорити — «отняти», 833.
разрѣшальный («листь») — отпустительный,
 разрѣшающій грѣхи, 471.
разрѣшенный — «розвязанный», 315.
разумъ истины — «разумъ правдивый», 315.
разумъ правдивый — *разумъ истины*, 315.
разумѣвати — «розумѣвати», 316.
рамя — плечо. «Зъ раменя своего» — своею
 властью, своимъ именемъ, отъ своего име-
 ни, 1060.
ранній — «поранковый», 886.
распятися — «укрижоватися», 351.
ратовати — спасать, избавлять, охранять,
 исторгнуть изъ опасности, 942.
ратунокъ — помощь, пособіе; спасеніе, 395.
раціонація (*ratiocinatio*) — «сѣллогисмъ»
 — умствование, умозаключеніе, 919.
рація (*ratio*) — причина, поводъ, 590, 920.
рачей (рачій, рачѣй) — лучше, паче, 366,
 381.
рачити — соизволить, благоволить, удосто-
 нить, 112.
ребеллизovati (*rebellare*) — возставать,
 взбунтоваться, 763. *Ребеллія* (*rebellio*), 760.
реведовати (*revidere*) — посѣщать, осма-
 тривать, 553. *Ревизія*, 313. *Ревѣзоръ* —
 «дозорца», 553.
ревливе (плакати) — горько, 53.
ревноване — горячая любовь, усердіе, 405.

ревокація (*revocatio*) — возвращеніе; отказъ,
 отреченіе, 751. *Ревоковати* (*revocare*) —
 обратно призывать, возвращать; отречься,
 отказаться, 152.
регула — правило, положеніе, уставъ,
 1018.
резидовати (*residere*) — сидѣть, оставаться,
 пребывать, 1019.
реиментъ — полкъ; главная команда, на-
 чальствованіе, 136.
рекуперовати (*recupere*) — обратно по-
 лучить, отыскать по суду, 73.
релѣя — религія, 991.
репрезентовати — представлять, быть упол-
 номоченнымъ представителемъ, 406. *Репре-*
зентуючій, 413.
респектъ — уваженіе, почтеніе, 362, 372.
ретельный — искренній, откровенный, чи-
 стосердечный; точный, дѣйствительный, 54.
ретрактовати («або отступовати») — пе-
 реправлять, вновь передѣлывать, 359.
рефутovati (*refutare*) — опровергать, отвер-
 гать; не принимать, неодобрять, 922.
речевисте (*rzeczywiscie*) — дѣйствительно,
 подлинно, точно, несомнѣнно, 375. *Рече-*
вистый, 920.
речи (*rzec*) — сказать, молвить, пазвать,
 657, 1124. «Рекучи (ркучи)» говоря, 445,
 534.
речь (*rzecz, res*) — дѣло, вещь, предметъ,
 54, 80, 148. «Речи лежачіе» — недвижимое
 имущество, 71. «Речи рухомые» — движимое
 имущество, 71. «Речь посполита» — *res pub-*
lica, 70. «Не отъ речи» — пекстаті, непри-
 лично, 971.
реши — «оповѣдити», 1102.
рѣти (риючи) — рыть; копаться, отыскивать,
 353.
рихло — скоро, 98.
рицество — рыцарство; военное званіе;
 дворянство, 977. *Рицерскій*, 1103. «Ри-
 церское коло» — военное, дворянское сосло-
 віе, 92.
рѣкомо (рѣкомо) — будто, повидимому, 440,
 502.
робакъ — червь, 100.
робацтво — *сиплеве*, 886; — черви, 470.
ровность — равенство, 138.
рогъ (поднести) — возвеличить, прославить,
 1091.
родичъ (*rodzie*) — родитель, 114. Отсюда:
родина — родительница.
рожа (*roza*) — роза, 810, 901, 928, 944.
рожай (*rodzaj*) — родъ, порода, 377, 436.

рожный = «розный» — разный, различный, разнообразный, 364, 364.

рожный (rodzony) — рожденный; родной; природный, 107.

розводне — обширно, пространно, 1015.

розвизаний — *разрешенный*, 315.

розга — *жезл*, 833.

розгрѣшане («молитвы розгрѣшаня») — отпущение грѣховъ; разрѣшеніе, 467.

роздорникъ — ересіархъ, раскольникъ, 797, 1079.

роздоръ — ересь, расколъ, 565.

роздѣль — отдѣлъ (въ книгѣ), 341. «Роздѣль або лось» — жребій, дѣлѣжь, 968.

розерванье — разрывъ, 316.

розжигатися — *разжигатися*, 818.

розмаите — различно, разнообразно, 104.

розмаитый — *различный*, 818; 317.

розмова — разговоръ, 1145.

«Розмова Стефана короля зъ княземъ Острогскимъ, воеводою Киевскимъ», 1145—1148.

розрозненеся — разрывъ, разъединеніе, 575.

розрядецъ. «Тамъ же пришло до насъ голова Микита Ѳедоровичъ зъ другими розрядцами», 58.

розсудне — благоразумно, рассудительно, 542.

розумное — *словесное*, 906.

розумокъ — умишко; ограниченный умъ, 1150.

Розумъ Грецкій. Гербургъ говоритъ: «можетъ не але прировнати розумъ Грецкій до самородного ходу или до едпоходника коня, который нѣколи не ухибѣть и поты трваеть еднаковъ, поки коня ставаеть», 901.

Розумъ Латинскій. Гербургъ говоритъ: «розумъ зась Латинскій немаль пошолъ на учоную нпходу, которая што-разъ ся отмѣняеть, и за ледакою отмѣною дороги, гды або зъ горы, або на гору, або рѣку, або болото переходить, розность беретъ», 901.

ронити — терять, тратить; употреблять, обращать, 504. «Ввесь вѣкъ свой на наукахъ ронили».

ропуха — жаба; бородавчатая лягушка, 1041.

росказане — повелѣніе, приказаніе, приказъ, 87. **Росказовне** — повелительно, начальнически, 715. **Росказую чій** — повелѣвающий, приказывающій, власть имѣющій, 411.

роскошникъ — плотоугодникъ, 802.

роскошовати — наслаждаться, 814.

роскошь («сегосѣтная») — плотоугодіе (мірское, земное), 151.

роскревити — расплодить, размножить, распространить, 829.

роспамятоване — размышленіе, воспоминаніе, 705.

роспачь — отчаяніе, безнадежность, 90.

роспиратися — спорить, состязаться, 564.

роспорошитель — расточитель, 941.

росправовати — говорить, бесѣдовать; судиться, искать, 601.

роспуста — распутство, развратъ, блудъ; своеволие, необузданность, 873, 1055.

ростероць (ростерки, ростырки) — раздоръ, споръ, несогласіе, ссора, 464, 935, 1114.

ростоць («ледный») — весеннее половодье, 62.

росторгнене — расторгненность; растрепанность; развлеченіе, 902. «Росторгнене ума» — отвлеченіе его отъ духовной дѣятельности, послѣдствіемъ чего является грубость, невѣжество, необразованность. «Посилаемо сослужителей нашихъ (пишетъ папа Агаеонъ, спаржаая пословъ на шестый вселенскій соборъ) — отъ чловѣковъ бовѣмъ въ поспродку поганъ живучихъ и выживени зъ працы тѣлесной зъ великимъ росторгненемъ ума пабывающихъ» —.

рострихнути (rozstrzychnąć) — растряхнуть, раструсить, разбросать; покончить, порѣшить, уничтожить, 982, 1148. **Рострихненый**, 1120.

ростропный — рассудительный, благоразумный, 542, 1140.

руговати — удалять, устранять, прогонять; исключать, истреблять, уничтожать, 1065.

«рукава спустивши» — «безпечно», 58.

рукавъ — «маникя», 885.

рукоють — «спопъ», 870.

рухомые (рухомыи) «речи», «добра» — движимое имущество, 71, 136.

рушатися — двигаться, трогаться, шевелиться; бросаться, отдаваться, быть отзывчивымъ, 471. **Рушачійся**, 1177.

рыбарь — «рыбыть», 423.

рыбыть — *рыбарь*, 423.

рыбыть (rybitw) — рыбаць, 369, 391, 410.

рыданіе — «жалость», 815.

рѣзь — зарѣзаніе, закланіе, 410.

рядити (rządzić) — владѣть, господствовать; править, управлять, 450.

рядца (rządzca) — правитель, устроитель, 50.

ряжене (rządzenie) — управленіе, 576.

С

сально—рана от сорванной или чѣмъ либо стертой, кожи, 1090.

сажня (sążeń), 700. См. Примѣчанія.

саксъ (саккошь)—архіерейское облаченіе, 682.

сакра—«святыня» — папское утвержденіе въ епископы, 641, 927, 1055. См. палліушъ.

само-одинъ—самъ-другъ, 526.

само-семый—самъ-сѣмъ, 599.

самовладный—самодержавный, единодержавный, 567.

самовластество—самодержавіе, единодержавіе, 655. Самовластне, 464.

самоповѣдѣнся—«самоповиданеса», «чили познанеса» — личное знакомство, 459.

саранча—прузи, 886.

свара—распря, брая, 1178. Сварливый, 923.

свендъ (swąd, swędzić — угаръ, чадъ; вонь, отвратительный запахъ, 363.

свербачій («языкъ») — зудящій, 744. «Што публично ухвадою естъ погребено, свербачимъ языкомъ розгребати ваятася (отступниково)».

свергнути — «сторгнути», 814.

свесменный — ὁλοτελής, integer — цѣлый, неповрежденный, непорочный, 1314.

«Свитокъ Ярославль», 1034.

своволюство — своеволие; проказы; необузданность, распутство, 873.

свѣдѣцтво — свидѣтельство, 97.

свѣжій — недавній, новый, 515, 970. Свѣжо — недавно, 493.

свѣтлость — свѣтъ (с в ѣ т ъ), 390, 804.

свѣтлый — сіяющій, блистающій; знатный, знаменитый, славный, пышный, великолѣпный, 321.

свѣтовый — свѣтскій, 131.

свѣтъ — міръ, 390, 422.

свѣтъ (с в ѣ т ъ) — «свѣтлость», 390, 803.

святѣчный (święteczny) — праздничный, 1128. «Святѣчная або празничная ялужна».

свѣто (święto) — праздникъ, 891.

святобливість (świętobliwość) — святость — благочестіе, набожность, святость, непорочность, преподобіе, 804. Святобливый (świętobliwy), 52, 84, 414.

святотрадство (świętokradztwo) — святотатство, 889. Святотрадный, 943. Святотрада — святотать, святотатець, 739.

святотрада — святотатець, симоніакъ, 739.

святѣчнѣ — «святобливість», 804.

святѣчнѣ, 1035. См. сакра.

Священное Писаніе. Встрѣчающіяся въ этомъ томѣ «Русской Исторической Библиотеки» ссылки и указанія на библейскій текстъ, приводятся ниже въ порядкѣ главъ и стиховъ, по книгамъ, расположеннымъ въ алфавитномъ порядкѣ:

Апокалипсисъ:

гл. 2, ст. 10, — 1150.

гл. 3, ст. 3, — 984.

гл. 3, ст. 15 — 16, — 1376.

гл. 12, ст. 1 и 3, 1350.

гл. 12, ст. 4, — 1351.

гл. 13, ст. 16 19, — 1376.

гл. 18, ст. 2, — 806, 815.

гл. 18, ст. 4 и 7, — 815.

гл. 20, — 769.

гл. 20, ст. 7, — 315, 563.

гл. 21, — 395, 396.

гл. 21, ст. 8, — 828.

гл. 21, ст. 14, — 356.

Бытія книга:

гл. 3, ст. 15, — 1317.

гл. 4, — 821.

гл. 9, — 744.

гл. 11, — 899.

гл. 14, — 869.

гл. 20, — 821.

гл. 25, ст. 8, — 460.

гл. 26, — 821.

гл. 48, ст. 16, — 426.

Второзаконіе:

гл. 1, ст. 16, — 569.

гл. 32, ст. 1, — 1101.

гл. 32, ст. 7, — 1102.

гл. 32, ст. 15, — 806.

къ Галатамъ посланіе:

гл. 1, ст. 8, — 661, 1410.

гл. 1, ст. 9, — 1096, 1410.

гл. 1, ст. 11, — 1218.

гл. 1, ст. 12, — 451.

гл. 1, ст. 18, — 459.

гл. 2, 645, 746.

гл. 2, ст. 7, — 435.

гл. 2, ст. 8, — 435, 465.

гл. 2, ст. 9, — 412, 466, 530, 435.

гл. 2, ст. 18, — 647, 1208.

гл. 3, ст. 1, — 1300.

гл. 4, — 829.

гл. 4, ст. 26, 865.

гл. 6, ст. 14, — 812.

Даніиль:

гл. 2, — 869.

гл. 2, ст. 44, — 863.

гл. 4, — 869.

гл. 5, — 891.

гл. 13, ст. 22, — 1269.

гл. 18, ст. 7 — 8, — 869.

Дѣянія Апостольскія:

гл. 1, ст. 15 — 16, — 434.

гл. 1, ст. 23, — 1130.

гл. 2, —1165.
 гл. 3, ст. 6, —805.
 гл. 4, ст. 11, —339.
 гл. 5, —691.
 гл. 5, ст. 39, —1074.
 гл. 6, ст. 2, 3 и 6, —1130.
 гл. 8, —816.
 гл. 8, ст. 14, —463.
 гл. 9, ст. 15, —391.
 гл. 9, ст. 17—18, —978.
 гл. 9, ст. 31, —364.
 гл. 10, ст. 11 12, —107.
 гл. 11, ст. 2 3, 463.
 гл. 14, ст. 11, —458.
 гл. 14, ст. 22, —878.
 гл. 14, зап. 34, —413.
 гл. 15, —574, 746, 1165.
 гл. 15, ст. 19, —261, 536, 537.
 гл. 15, ст. 20, —261.
 гл. 15, ст. 22, —463, 1131.
 гл. 15, ст. 23, —1131.
 гл. 15, ст. 25, —1131.
 гл. 15, ст. 27, —463.
 гл. 15, ст. 28, —1131, 1207.
 гл. 15, ст. 29, —1207.
 гл. 15, ст. 36, —457.
 гл. 15, ст. 40—41, —457.
 гл. 17, —926.
 гл. 18, ст. 23, —457.
 гл. 20, ст. 28, —423, 448.
 гл. 26, ст. 19, —982.

КЪ ЕВРЕЯМЪ ПОСЛАНИЕ:

гл. 1, —1209.
 гл. 5, ст. 4, —509.
 гл. 5, ст. 5, —338, 509.
 гл. 7, ст. 14—17, —337.
 гл. 7, ст. 27, —1274.
 гл. 8, ст. 1—2, —338.
 гл. 9, ст. 28, —1274.
 гл. 10, —802.
 гл. 11, ст. 37—38, —800.
 гл. 12, ст. 1, —801.
 гл. 12, ст. 2, —798, 801.
 гл. 12, ст. 5, —802.
 гл. 12, ст. 6—8, —803.
 гл. 12, ст. 9—11, —804.
 гл. 12, ст. 22—23, —865.
 гл. 13, ст. 14, —865.

ЕЗДРЫ КНИГА I:

гл. 1, —892.

ЕККЛЕЗИАСТЬ:

гл. 4, ст. 9—10, 12, —721.

КЪ ЕФЕССЕЯМЪ ПОСЛАНИЕ:

гл. 1, —465, 487.
 гл. 1, ст. 22—23, —338.
 гл. 2, —465, 1292.
 гл. 2, ст. 19, —864.
 гл. 2, ст. 20, —356, 360, 364, 396.
 гл. 2, ст. 21, —396.
 гл. 4, —465, 797.
 гл. 4, ст. 5, —90.
 гл. 4, ст. 11, —271, 364, 415, 1356.
 гл. 4, ст. 12, —364, 861, 1356.
 гл. 4, ст. 13, —1356.
 гл. 4, ст. 14, —1357, 1407.
 гл. 4, ст. 15—16, —338, 1357.

гл. 5, —465, 487.
 гл. 5, ст. 23, —338.
 гл. 5, ст. 24—25, —486.
 гл. 5, ст. 26, —486, 488.
 гл. 5, ст. 27—29, —486.
 гл. 6, ст. 11—13, 14—17, —859.

ЗАХАРІЯ:

гл. 2, ст. 7, —870.
 гл. 6, ст. 12, —1173.
 гл. 13, ст. 8—9, —818.

ИСАІЯ:

гл. 8, ст. 19, —922.
 гл. 10, ст. 1, —706.
 гл. 14, ст. 13, —713.
 гл. 14, ст. 14, —536, 713.
 гл. 23, ст. 10, —377.
 гл. 26, —870.
 гл. 28, ст. 16, —338.
 гл. 29, ст. 15, —1250.
 гл. 30, ст. 1, —1250.
 гл. 31, —865.
 гл. 31, ст. 3, —814.
 гл. 44, ст. 21—22, —965.
 гл. 52, ст. 7, —860.
 гл. 54, ст. 13, —907.
 гл. 60, ст. 16, —814.

ИСХОДЪ:

гл. 4, ст. 16, —447.
 гл. 7, ст. 12, —1149.
 гл. 13, ст. 21, —348.
 гл. 14, ст. 19—20, —348.
 гл. 18, ст. 18—26, —535.
 гл. 28, —891.
 гл. 32, ст. 6, —805.

ІАКОВА, СОВОРОНОЕ ПОСЛАНИЕ:

гл. 3, ст. 14—17, —1215.

ІЕЗЕКІИЛЬ:

гл. 9, ст. 6, —808.
 гл. 30, ст. 19, —1164.

ІЕРЕМІЯ:

гл. 2, ст. 12—13, —759.
 гл. 2, ст. 21, —390.
 гл. 3, ст. 15, —422.
 гл. 16, ст. 16, —423.
 гл. 17, ст. 16, —860.
 гл. 30, ст. 11, —878.
 гл. 31, ст. 33—34, —908.
 гл. 48, ст. 10, —828, 861.
 гл. 49, ст. 16, —814.

ІОАННЪ ЕВАНГЕЛИСТЪ И БОГОСЛОВЪ:

Евангеліе:

гл. 1, —446, 529.
 гл. 1, ст. 41, —967.
 гл. 1, ст. 42, —354, 530, 967.
 гл. 2, —691.
 гл. 2, ст. 15—16, —1367.
 гл. 4, —446.
 гл. 5, ст. 4, —862.
 гл. 6, —446.
 гл. 6, ст. 35, —390.
 гл. 6, ст. 37, —1328.
 гл. 6, ст. 39, —967.
 гл. 6, ст. 63, —1365.
 гл. 6, ст. 69, —907.
 гл. 7, —530.

- гл. 8, ст. 3—11,—1367.
 гл. 8, ст. 12,—390.
 гл. 10,—1113.
 гл. 10, ст. 14—15,—337.
 гл. 10, ст. 16,—100, 337, 434, 485.
 гл. 12,—446, 967.
 гл. 12, ст. 21—22,—968.
 гл. 13,—101, 446.
 гл. 14, ст. 15—17, 26,—258.
 гл. 14, ст. 16,—907.
 гл. 14, ст. 26,—908.
 гл. 15, ст. 1,—390.
 гл. 15, ст. 26,—258—259.
 гл. 16, ст. 13,—908.
 гл. 16, ст. 12—14,—259.
 гл. 16, ст. 15,—301, 305.
 гл. 16, ст. 33—35,—820.
 гл. 17, ст. 10,—301, 305.
 гл. 17, ст. 19,—489.
 гл. 18,—863.
 гл. 20,—967.
 гл. 20, ст. 21,—400.
 гл. 20, ст. 22—23,—140, 400.
 гл. 21,—392.
 гл. 21, ст. 7,—430.
 гл. 21, ст. 15—16,—140, 258, 430.
 гл. 21, ст. 17,—430.

I Соборное послание:

- гл. 1, ст. 8—9,—1376.
 гл. 2, ст. 1—2,—1376.
 гл. 2, ст. 15—17,—1415.
 гл. 2, ст. 18,—316.
 гл. 2, ст. 19,—317.
 гл. 2, ст. 27,—908.
 гл. 5, ст. 3,—320.
 гл. 5, ст. 16—17,—1376.

II Соборное послание:

- гл. 1, ст. 6,—320.
 гл. 1, ст. 10—11,—1333.

Иовъ:

- гл. 1, ст. 21,—865.

Иониль:

- гл. 1, ст. 2, 4,—212.
 гл. 2, ст. 23—26,—886.

Иуды СОВОРНОЕ ПОСЛАНИЕ:

- гл. 1, ст. 9,—1115.
 гл. 1, ст. 13,—321.
 гл. 1, ст. 20,—323.

къ КОЛОССАЯМЪ ПОСЛАНИЕ:

- гл. 1,—465, 487.
 гл. 1, ст. 12—13,—864.
 гл. 2, ст. 8,—1325, 1358, 1407.
 гл. 2, ст. 9,—1325.
 гл. 2, ст. 16—17, 21—23,—1358.
 гл. 3, ст. 9—10,—1297.

къ КОРИНѢЯНАМЪ ПОСЛАНИЕ:

Первое:

- гл. 1, ст. 10,—464.
 гл. 1, ст. 12,—351, 379.
 гл. 1, ст. 13,—351.
 гл. 1, ст. 17,—905.
 гл. 2, ст. 1, 3—5,—905.
 гл. 3, ст. 9,—464.
 гл. 3, ст. 10,—364.
 гл. 3, ст. 11,—339, 363.

- гл. 3, ст. 21,—464.
 гл. 3, ст. 22,—530.
 гл. 6, ст. 9—10,—1327.
 гл. 7, ст. 34,—1257.
 гл. 8, ст. 1—2,—1215.
 гл. 8, ст. 7,—1150.
 гл. 8, ст. 9 и 11,—1418.
 гл. 8, ст. 13,—1419.
 гл. 9, ст. 5,—530.
 гл. 9, ст. 19—22,—1368.
 гл. 9, ст. 24,—122.
 гл. 10, ст. 4,—409.
 гл. 10, ст. 25—26,—1417.
 гл. 10, ст. 32—33,—1368, 1419.
 гл. 11, ст. 1,—1369.
 гл. 11, ст. 19,—805, 824.
 гл. 10, ст. 52,—904.
 гл. 12,—465.
 гл. 12, ст. 12 и 21,—490.
 гл. 12, ст. 23,—451.
 гл. 15, ст. 6,—434.
 гл. 15, ст. 10,—451.
 гл. 16, ст. 13—14,—467.

Второе:

- гл. 1, ст. 1—2,—865, 1359.
 гл. 1, ст. 3—7,—1359.
 гл. 1, ст. 8—11,—1360.
 гл. 3, ст. 5,—1267, 1331.
 гл. 3, ст. 6—7,—1267.
 гл. 11, ст. 5,—453, 465.
 гл. 11, ст. 23,—451, 823.
 гл. 11, ст. 26,—434, 823.
 гл. 11, ст. 27,—823.
 гл. 11, ст. 28,—451.
 гл. 12, ст. 7—8,—878.
 гл. 12, ст. 9,—812, 878.
 гл. 12, ст. 11,—465.
 гл. 13, ст. 1,—569.
 гл. 13, ст. 4,—485.
 гл. 15, ст. 8,—323.

ЛЕВИТЬ:

- гл. 19 и 21,—794.

ЛУКА ЕВАНГЕЛИСТЪ:

- гл. 2,—319.
 гл. 5,—529.
 гл. 5, ст. 10,—967.
 гл. 5, ст. 32,—1328.
 гл. 8, ст. 17,—106.
 гл. 9, ст. 23,—826.
 гл. 10, ст. 16,—1083.
 гл. 11, ст. 52,—904.
 гл. 14, ст. 31—32,—289.
 гл. 17, ст. 21,—866.
 гл. 18, ст. 1—6,—112.
 гл. 18, ст. 7—8,—112, 869.
 гл. 18, ст. 9,—112.
 гл. 21, ст. 18,—808.
 гл. 22, ст. 28—30,—864.
 гл. 22, зач. 108, ст. 24, 25—30,—462.
 гл. 24,—392.

МАЛАХІЯ.

- гл. 1,—798.
 гл. 2, ст. 9,—1279.

МАРКЪ ЕВАНГЕЛИСТЪ:

- гл. 1,—863.
 гл. 1, ст. 17,—967.

- гл. 6, ст. 8,—777.
 гл. 8, ст. 34,—808.
 гл. 10, — 746.
 гл. 10, ст. 46—48,—112.
 гл. 16, — 967.
 гл. 16, ст. 7,—531.
 гл. 16, ст. 15,—354, 422.
 гл. 16, ст. 20,—422.
 гл. 28, ст. 20,—422.

МАТЕЕЙ ЕВАНГЕЛИСТЪ:

- гл. 3, — 863.
 гл. 4, — 529.
 гл. 4, ст. 17,—863.
 гл. 4, ст. 18 и 21,—528.
 гл. 5, ст. 8,—906.
 гл. 5, ст. 10,—838.
 гл. 5, ст. 11—12,—121, 828.
 гл. 5, ст. 14,—390.
 гл. 5, ст. 17,—1268.
 гл. 5, ст. 45,—887.
 гл. 7, ст. 13—14,—801, 878.
 гл. 7, ст. 21—23,—1338.
 гл. 8, ст. 26,—831.
 гл. 9, ст. 10—13,—1368.
 гл. 9, ст. 36,—423.
 гл. 10, — 967.
 гл. 10, ст. 7,—863.
 гл. 10, ст. 16—17,—826.
 гл. 10, ст. 37,—925.
 гл. 12, — 757.
 гл. 13, — 995.
 гл. 15, ст. 14,—22.
 гл. 15, ст. 24—434.
 гл. 16, ст. 13—398.
 гл. 16, ст. 16,—398, 907.
 гл. 16, ст. 17,—398.
 гл. 16, ст. 18,—139, 164, 340, 398, 834.
 гл. 16, ст. 19,—140, 398.
 гл. 16, ст. 26,—117, 1415.
 гл. 17,—392, 930.
 гл. 18, ст. 7,—824.
 гл. 18, ст. 16,—569.
 гл. 18, ст. 17,—219, 461, 952.
 гл. 18, ст. 18,—102, 140, 398.
 гл. 18, ст. 20,—569.
 гл. 19, ст. 16—24,—1405.
 гл. 20,—863, 967.
 гл. 20, ст. 20—23, 24—26, 26—27,—462.
 гл. 21,—691.
 гл. 21, ст. 42, 44,—339.
 гл. 22,—926.
 гл. 24,—115.
 гл. 24, ст. 24,—314, 321.
 гл. 24, ст. 25,—314.
 гл. 24, ст. 35,—930.
 гл. 24, ст. 42, 44,—814.
 гл. 25,—114.
 гл. 26, ст. 33,—430.
 гл. 28,—967.
 гл. 28, ст. 19,—354, 965.
 гл. 28, ст. 20,—485, 486, 841, 909, 965.

МИХЕЙ:

- гл. 7, ст. 8—10,—804.

ОСЯ:

- гл. 2, ст. 19—20,—831.

ПЕТРЪ АПОСТОЛЪ:

I Соборное посланіе:

- гл. 1, ст. 6—7,—818.
 гл. 2,—926.
 гл. 2, ст. 3—5,—365, 385.
 гл. 2, ст. 6,—339.
 гл. 2, ст. 12,—858.
 гл. 2, ст. 19, 21,—809.
 гл. 3, ст. 14,—1363.
 гл. 3, ст. 16,—318.
 гл. 4, ст. 1,—1366.
 гл. 4, ст. 12,—827.
 гл. 4, ст. 13,—827, 1363.
 гл. 4, ст. 14,—827, 839.
 гл. 4, ст. 15—16,—827.
 гл. 4, ст. 17—18,—808, 827.
 гл. 4, ст. 19,—827.
 гл. 5,—461.
 гл. 5, ст. 1,—337, 1363.
 гл. 5, ст. 2,—337, 420.
 гл. 5, ст. 3,—420.
 гл. 5, ст. 4,—337.

II Соборное посланіе:

- гл. 2, ст. 1,—315, 1380.
 гл. 2, ст. 2—3,—315.
 гл. 3, ст. 8,—118.

ПРЕМУДРОСТИ СОЛОМОНОВОЙ КНИГА:

- гл. 7, ст. 16,—50.

ПРИТЧИ СОЛОМОНОВЫ:

- гл. 18, ст. 3,—1056.

ПСАЛТИРЬ:

- пслм. 1, ст. 1—2,—1138.
 пслм. 2, ст. 2,—377.
 пслм. 2, ст. 8,—376.
 пслм. 18, ст. 5,—966.
 пслм. 29, ст. 3,—382.
 пслм. 33, ст. 15—23,—123—124.
 пслм. 38, ст. 13,—1201.
 пслм. 44, ст. 14,—486.
 пслм. 44, ст. 17,—458.
 пслм. 48, ст. 2—3,—1102.
 пслм. 57, ст. 5,—779.
 пслм. 61, ст. 5,—860.
 пслм. 65, — 819.
 пслм. 77, ст. 3—4,—1102.
 пслм. 80, ст. 17,—140.
 пслм. 86, ст. 2,—366.
 пслм. 88, ст. 33—34,—833.
 пслм. 90, ст. 12,—139.
 пслм. 93, ст. 12,—809.
 пслм. 103, ст. 3,—382.
 пслм. 103, ст. 18,—140.
 пслм. 104, ст. 2—4,—49.
 пслм. 109, ст. 4,—337.
 пслм. 109, ст. 7,—377.
 пслм. 111, ст. 2,—1135.
 пслм. 117, ст. 22,—137, 139.
 пслм. 117, ст. 22—23,—338.
 пслм. 118, ст. 71,—809.
 пслм. 118, ст. 92,—810.
 пслм. 125, ст. 4,—869.
 пслм. 125, ст. 5—6,—870.
 пслм. 149, ст. 4—9,—122.

ПѢСНЬ ПѢСНЕЙ:

- гл. 3, ст. 4,—832.

къ Римлянамъ посланіе:

- гл. 1, ст. 26,—693.
 гл. 1, ст. 28,—899.
 гл. 2, ст. 4,—888.
 гл. 2, ст. 5,—892.
 гл. 4, ст. 25,—488.
 гл. 5, ст. 1—2,—1321.
 гл. 5, ст. 3, 5,—1393.
 гл. 6, ст. 9—10,—485.
 гл. 8, ст. 18,—879.
 гл. 8, ст. 20,—806.
 гл. 8, ст. 29,—808.
 гл. 8, ст. 32,—807.
 гл. 8, ст. 38—39,—923.
 гл. 9, — 798, 816.
 гл. 9, ст. 1—2,—926.
 гл. 9, ст. 15,—799.
 гл. 9, ст. 16,—742.
 гл. 9, ст. 20, 21,—799.
 гл. 9, ст. 33,—839.
 гл. 11, — 811.
 гл. 11, ст. 30—32,—799.
 гл. 11, ст. 33—35,—800.
 гл. 12, ст. 1,—906.
 гл. 12, ст. 10,—596, 709.
 гл. 13, — 926.
 гл. 13, ст. 11,—857.
 гл. 15, ст. 8,—434.
 гл. 15, ст. 20,—356, 451.
 гл. 16, ст. 17—18,—1412.

Сирахъ:

- гл. 10, ст. 8,—818.
 гл. 49, ст. 1—2,—1135.
 гл. 49, ст. 4 и 5,—1137.

къ Солунянамъ посланіе:

Первое:

- гл. 1, — 904.
 гл. 2, ст. 12,—864.
 гл. 5, ст. 8,—860.

Второе:

- гл. 2, ст. 3,—314.
 гл. 2, ст. 4,—1269.
 гл. 2, ст. 7,—1269.

Судій Книга:

- гл. 2, ст. 21—22,—825.

къ Тимофею посланіе:

Первое:

- гл. 2, ст. 1—2,—1286.
 гл. 4, ст. 1—2,—314, 1417.
 гл. 4, ст. 1—5,—1417.
 гл. 4, ст. 14—15,—1370.
 гл. 6, ст. 7—10,—1416.
 гл. 6, ст. 20,—1334, 1406.

Второе:

- гл. 1, ст. 11,—451.
 гл. 2, ст. 5,—1400.
 гл. 2, ст. 9,—834.
 гл. 3, ст. 1—2, 5, 7,—315.
 гл. 3, ст. 12,—819.
 гл. 4, ст. 3—4,—1407.

къ Титу посланіе:

- гл. 1, ст. 12,—24.
 гл. 3, ст. 9,—1333.

Русская Историческая Библиотека.

- гл. 3, ст. 10,—1267, 1333.

- гл. 3, ст. 11,—1333.

къ Филимону посланіе, 460.

къ Филиппосеямъ посланіе:

- гл. 1, ст. 28—29,—1363.
 гл. 3, ст. 2,—1370.
 гл. 3, ст. 6 и 7,—1322.
 гл. 3, ст. 8,—478, 1322.
 гл. 3, ст. 9, 1323.
 гл. 3, ст. 16,—984.
 гл. 3, ст. 17,—1368, 1397, 1409.
 гл. 3, ст. 18—19,—1368,—1409.
 гл. 3, ст. 20,—864.
 гл. 4, ст. 9,—320.
 гл. 7, ст. 12,—1147.

Царствъ I книга:

- гл. 4,—822.
 гл. 6,—891.
 гл. 15,—822.
 гл. 22,—822, 891.

Царствъ II книга:

- гл. 12,—117.
 гл. 20 и 23,—1136.

Царствъ III книга:

- гл. 2, ст. 19,—1173.
 гл. 11, ст. 39,—833.
 гл. 19, — 811, 822.

Числъ книга:

- гл. 12, ст. 7,—1138.
 гл. 15, ст. 3,—319.
 гл. 24,—869.

сего ради (сего ради)—«претожъ», 536, 859.
сего свѣтній—шестидняго вѣка, мірскій.
 грѣховный, 151, 803.

село—«весь», 1118.
сенаторскій «столокъ»—сенаторское мѣсто.
 сенаторская должность, 102.
сенаторъ «то есть бояринъ», 977.
сень—смысль, 504.
сентенція—изрѣченіе; мнѣніе; приговоръ,
 рѣшеніе, 543.

сердечность (ума)—искренность, откры-
 тость, правдивость, 358.

сессіа—«засѣданіе», 639.
сестринець—племянникъ, сынъ сестры, 746.
сесь—сей, зтошь, 85, 631, 783.
сила—«власть», 923.
силлѣическій—силлогическій, 912.
силлогисмовати—умствовать, умозаклю-
 чать, 919.

сировати—припуждать, 1029.
симоніаць (симоніаць)—занимающійся си-
 моніей, 924, 941. Симоніацко, 670.
 «Синагсартъ». Имъ пользовался Копыстен-
 скій, 480, 560, 561, 615, 629, 969, 987.

«Синописъ то есть собраніе вкротцѣ всей
 вивли»—трудъ Константинопольскаго патрі-
 арха Аванасія, 616.

силеве—«робацтво», 886.
сія—«тая», 320.
скажоный—поврежденный, попорченный, изуродованный, искаженный, 155.
сказа—повреждение, порча, порокъ, 788.
скализація—«шкализація»—поричаніе, клевета, 756.
скарадый, 670. См. *шкарадній*.
скарбити—*собирати*, 891.
скарбница (церковная)—*ришница*, 846.
скарбный—загвдывающий финансы, 238. *Скарбъ*—казна; богатство, сокровище, 135.
скарга—жалоба, 600.
сваръ—злой, жаръ, 1023.
сверна—«змаза», 488.
свозь—«скрозь», 818.
скитатися—«тулятися», 800.
скламати—*превредати*, 833.
склѣтити (склѣтити)—*кое-какъ*, грубо, дурно сдѣлать; кронать (стихи); болтать, молоть вздоръ, 139, 490, 1120.
скопецъ—«евнухъ», 794.
сѣорбъ—«фрасунокъ», 809.
скорбъ—«бѣда», 878.
скорблящъ—«утисненъ», 800.
скоштовати—отвѣдать, попробовать, 1057.
скрибентъ—«писарь», 738.
скрижаль—«таблица», 908.
скритость—сокровенность, тайна, 800.
скрозь—*свозь*, 818.
скруха—сокрушение, сѣтованіе, 820.
скрыня—ларецъ, ящикъ, сундукъ; гробъ, 844. «Въ одной скрыни преподобная Аннелина зъ архиепископомъ Максимомъ, сыномъ ея, положены».
скудельникъ—«гончаръ»—горшечникъ, 799.
скура—*кожа*, 800.
скутечне—успѣшно, удачно; готово, совершенно, 718. *Скутокъ*—результатъ, сдѣланіе, окончаніе; успѣхъ, выгода, 108.
слабость—*немоць*, 905.
слава—«хвала», 827.
славетный—именитый, 62.
славная—«хвалебная», 488.
слега—«лза», 870.
сличность—красота, 776.
словесно—«разумное», 906.
словная «мова»—ложный слухъ, поклѣпъ, 148. «Обачиди затымъ и самыя папове судовые, же не было жадного на тое доводу, але простая только и словная мова, а праведный потваръ».

словно—дословно, буквально; крѣпко, устойчиво; прямо; 373, 538.
сложение—«приправа», 1135.
служеное—«справленое», 908.
слухачъ—слушатель, 369.
случение—случай, 66.
слушна—*люпо*, 818.
слушность—справедливость, законность, правота, правда, право; высокий ростъ; большое количество, 353. *Слушне*—справедливо, надлежаще, кстати; высоко, росло, 971. *Слушныи*—надлежащій, основательный, справедливый; честный, добрый; высокий, великорослый, 69, 80, 340, 971. *Слушныи*, 322.
слынучий—славящійся, почитаемый, 774.
слышаніе—слухъ, 137.
смаковане—*вкусъ* (одно изъ пяти чувствъ), 137, 682. *Смакъ*—вкусъ; удовольствие, приятность, 656.
сметье (smiecie)—*умети*—соръ, дрягн; павозная куча, 448, 900.
смиреніе—«утрапене», 810.
смирити—«утрапити», 809.
смогъ—драконъ, баснословный змій, 130, 816, 1067, 1068.
смутно—печально, грустно, прискорбно, 86.
смукотъ—*печаль*, 804; 801.
смысль (zmysł)—чувство, 137.
смытый—«дерзнутый», 1179.
смышеніе—«умѣшаніе», 799.
смятени—«ст(р)ужены», 423.
снадне—легко, удобно, нетрудно, 128. *Спадныи*, 683.
снатъ (sna, снаć, снаćć, снадз) — быть-можетъ, вѣроятно, 97, 610.
снопъ—*рукоятъ*, 870.
собирати—«скарбити», 892.
соблазнъ—«згоршеніе», 824.
соборище—«божница», 826.
«Соворникъ». Кривза пользовался Русскими «Соворниками», въ трехъ книгахъ, 222.
 Января 21. Житіе Максима Исповѣдника, 187, 192.
 Февраля 14. Житіе Кирилла и Меодія, 226.
 Апрѣля 14. Житіе папы Мартина, 187, 192.
 Апрѣля 14. Житіе Вилепскихъ мучениковъ, 231.
 Мая 9. Перенесеніе мощей Николая Чудотворца, 213—214, 228.
 Июня 29. Похвальное слово митрополита Григорія Памвлага, 171.
 Июля 16. Слово Кирилла Александрийскаго на Несторія, 174.

Юля 16. Письмо папы Льва къ Константинопольскому патриарху Флавиану, 186.

Октября 23. Житіе Константинопольскаго патриарха Игнатія, 188.

Ноября 6. Житіе Константинопольскаго патриарха Павла, 188.

Ноября 11. Житіе Θεодора Студита, 174.

Ноября 13. Объ Александрийскомъ патриархѣ Θεοφιλѣ, 190.

Ноября 28. Житіе Стефана, 178.

Декабря 5. Житіе Саввы, написанное монахомъ Кирилломъ, 192.

Декабря 24. Житіе Петра митрополита, 230.

О проповѣдяхъ митрополита Григорія, 234.

Между «Соборниками», которые имѣлъ Копыстенскій, были Славянскіе, Русскіе и Свято-Горскій (657, 768). Вотъ—его отзывъ: «книга «Соборникъ» есть у насъ великой поваги книга; але «Соборникъ» чистый, яковый маемо—Свято-Горскій. Лечъ и то въ пересторогу дерзну речѣ, паходятся пѣдѣ не-соборныи «Соборники», которыхъ въ Церкви не подано читати» (657).

Указанія Копыстенскаго на «Соборники» паходятся на слѣдующихъ столбцахъ: 395, 396, 414, 482, 502, 564, 604, 605, 609, 612, 613, 632, 657, 765, 766, 773, 883, 938, 955, 974, 978, 994, 995, 1001, 1015, 1027, 1029, 1092, 1098, 1151, 1154.

«Соборныи книги». Ими пользовался Копыстенскій, 656 (т. I, дѣянія собора 3-го). См. «Концилііи» и книги.

«Соворъ въ богоспасаемомъ градѣ Вильни бывшій» (1509) — старопечатная брошюра, текстъ ея, 5—18.

«Sovov Kłowski schismatiski» старопечатная брошюра Касьяна Саковича, изд. 1-ое, Варшава, 1641, текстъ ея, 21—48.

Соборы Кальвинскіе, Лютеранскіе, 898.

совершатися—«выконатися», 812.

совершителъ—«докончитель», 800.

совѣсть—«сумнѣніе», 314.

совѣтникъ—«порадникъ», 800.

создавшій—«дѣлярь», 799.

созданіе—«будованье», 865.

сокращенникъ—«аббревіаторъ», 445.

сонмица—«сонмище», 808.

сонмъ (соймъ, sejm)—«згромажене», 826.

сонъ—«сповѣдніе, грезь; мечтаніе, мечта, привидѣніе, 504, 589.

сооружити—«водрузити», 338.

сопрѣніе—«споръ, 479. Съпрѣтися, съпрюся,—спорить, спорю.

сорексъ—«сорить», 1128. Подъ этимъ скры-

вается Греч. ὁ σωρεός, σωρός—куча. Отсюда: συλλογισμός σωρείτης. Изъ текста видно, что Копыстенскій прекрасно воспользовался этимъ «соритомъ»: желая поразить православныхъ «кучею» доводовъ, Кревза увлекся и весьма неосторожно, хотя и вполне правдиво, сказалъ, «иже панове свѣтскіи пономъ, якъ хотять, розказують и беруть зъ нихъ што хотять, и робити розказують». Копыстенскому же только оставалось согласиться съ этимъ и воскликнуть: «То—пехай панежомъ и паномъ Полякомъ въ бровь и въ сумнѣніе ихъ! Вашъ же то сорексъ, и тожъ то знакъ вѣры и побожности пановъ Поляковъ, же за добродѣйства земли и народу Росскаго іереевъ Божіихъ такъ непобожене шапують, же и поборы зъ нихъ берутъ, церкви волныи имъ запродають, на подводы и толоки гонять, робити кажутъ; коникъ, и волкъ, и яловица подобалася у попа—взяти ю; пчолки подобрати, празничныхъ абысвятчепыхъ ямужныхъ подѣломъ, въ речи то подаркомъ участниками паномъ зъ попами быти!!! О, Боже сираведливый, зъ высоты призри а отмсти!»

соромочень—«укорямъ», 826.

соромѣтися—«стыдитися», 827.

составъ—«членъ», 860.

состроеное—«сотворенное», 1135.

состязаніе—«квестія», 919.

сосудъ (с о с у д ъ)—«начинье», «начиние», 391, 799.

сотворенное—«состроеное», 1135.

софиста—«леумствователь», 1127. Софистія, 590, 688.

спадати—«доставатися», 484. Спадокъ—«достояніе, наслѣдство», 484.

спанялость (вспанялость, wspaniałość)—«величіе, великодушіе, благородство; пышность, богатство», 358, 414.

спасеніе—«збавеніе», 857.

спасенная («добыча»)—«святая», 977.

спижовый—«бронзовый, мѣдный», 134.

спложоный—«рожденный, произведенный на свѣтъ», 110.

сплюгавитися—«осквернятися, безчеститися», 835.

сповиноватися (сповиновачоватися)—«сроднитися, породнитися», 1074, 1109.

сповиноваченеся (сповиновачене)—«сродненіе, породненіе», 118, 1014.

сподиватися—«надѣятися, чаять, ожидать», 75.

споеный—«спаенный; сплоченный, соединенный», 366.

споење—спаяніе; сплоченіе, соединеніе, 425. Спѣти, 780.
 спойзрити—посмотрѣть, поглядѣть, 924.
 спокойный—*миренъ*, 805.
 спол-апостолъ—со-апостолъ, 353.
 спол-братъ—собрать, 616.
 спол-вѣрный—единовѣрный, 1137, 1142.
 спол-дѣлатели—*споспѣшницы*, 464.
 спол-именный («то есть супонума») — со-именный, одноименный, 383.
 спол-мѣшканецъ — сожитель, живущій въ одномъ домѣ, комнатѣ, 57, 647.
 спол-отецъ—единоотецъ, 656.
 спол-настырь—сонастырь, 455.
 спол-патріарха—сонатріархъ, 698.
 спол-правовѣрный—единовѣрный, 570.
 спол-православный — единокаѳолическій, 618.
 спол-працуючій—сподвизающійся, 368.
 спол-работникъ «або поспѣшникъ» — со-трудникъ, сподвижникъ, 422.
 спол-служитель—сослужитель, 616.
 спол-товаришъ—*причастникъ*, 721.
 спол-членокъ—сочленъ, 490.
 сполечне—«сполне» — сообща, совокупно, вмѣстѣ, 354, 425.
 сполечникъ — сподвижникъ, сообщникъ, соучастникъ, 727, 1140.
 сполечность—*общеніе*, 466.
 сполковати — участвовать, соучаствовать; имѣть съ кѣмъ сообщеніе, связь; водиться, обходиться, коротко знаться, 638, 1084, 1138.
 сполне—«сполечне», 424.
 сполокъ—сообщество, общежитіе, общеніе, 1013.
 споражене (споряжене) — распоряженіе, устройство; повелѣніе, 63, 107.
 споро—много, значительно, довольно; скоро, быстро, поспѣшно; удачно, счастливо, успѣшно, 587.
 спорядити (спорязати) — устроить, распорядиться, 372, 405. Спорязца — устроитель, распорядитель, 717.
 способъ — образъ, 314.
 споспѣшествовати — «допомогчи», 465.
 споспѣшници — «спол-дѣлатели», 464.
 спотварити — оклеветать, оговорить, обогатить, обезславить, 472, 605.
 спочатеу — *исходи*, 315.
 справа — дѣло; судебное дѣло, 443, 942.
 справедливость — *правада*, 804, 805.
 справедливый — *праведникъ*, 808; 116.
 справленое — *служеное*, 908.

справующее — *дійствено*, 860.
 спросній—безстыдный, срамный, скверный, похабный; грубый, неотесанный; страшный, ужасный, 873.
 спростати — управиться, сладить, смочь, 939.
 спустити дождь — *одождити*, 886.
 спытати — спросить, 111.
 спѣвакъ — пѣвчій, пѣвецъ, 977.
 срамлятися — «встидатися», 804.
 срого — строго, сурово, жестоко; ужасно, грозно, 113.
 сродковати — находиться въ серединѣ; посредствовать, быть посредникомъ, 111.
 сродокъ — середина; средство, мѣра, помощь; умѣренность, 102.
 срожитися — свирѣпствовать, бѣситься, яриться, 777.
 срогій — строгій, 811. См. срого.
 сромотный, 427. См. ганебный.
 ставатися — становиться, сдѣлаться, случиться; сбываться, 366.
 ставитися — явиться, предстать, 69. «Ласкаве ставечися» — являясь благосклоннымъ, выражая благосклонность.
 ставропигія — «крестоводруженіе»; монастырь, состоящій подъ вѣдѣніемъ патріарха, 603.
 стайна («конская») — стойло, конюшня, 670.
 сталевати — ставить, становить; укрѣплять, 88.
 сталость — твердость; постоянство, непоколебимость, 319. Сталый — (мѣд. прич.) вѣрный, 317.
 станъ — состояніе, званіе, образъ жизни, 646. «Станъ малженскій» — супружество.
 старанье — *попеченіе*, 451.
 старецъ — «презвитерось», 460.
 старожитѣйшій — древнѣйшій, 346.
 старосвѣцко — по-старинному, 894.
 статечне — степенно; постоянно, 585.
 статечность — постоянство, вѣрность, неизмѣнчивость; степенность, 117, 319. Статечный, 84.
 стати — *быти*, 865.
 стати — «столпы», 477.
 «Статута» королей Сигизмунда-Августа, Генриха, Баторія, Сигизмунда III. Ими пользовался Копыстенскій, 330, 1043.
 ствержати — подтверждать, 68.
 створене — *творъ*, 422; 362.
 стежка (ścieszka, ścieżka) — дорожка, тропинка, 1023.

стерпѣти — «поносить», 803.
стогнуть — стонать, степенъ, 716, 805.
столецъ — сѣдалище, престолъ; столица, 598.
столечность — резиденція, столица, 64.
Столечный, 331.
столица — *крестолъ*, 801.
столокъ — званіе, должность, мѣсто, 102.
«Столокъ сенаторскій».
столпы = «стати», 477.
столь «святой або олтарь» — жертвенникъ, 1170.
сторгнуть — *свергнуть*, 814.
сторожка — *хранитель*, 815.
сторожка — *хранитель*, блюститель, 735.
сторона «поводовая». «потребующая» — истецъ, проситель, 72, 599.
стосоватися — соображаться, припоровливаться; относиться, прилежать, 378.
стось — куча; кѣтка, погнѣница дровъ; ко-стерь, 971.
стояне («гостей») — постоя, 70.
страва — пища, кушанье, 82.
страдаиць (страдний) — страдалецъ, 617, 802.
страплений — мучимый, томимый; безпокойный, досаждаемый, докучаемый; огорченный, опечаленный, 1041.
страсти (страсти) — перетрасть, перенскасть, 148.
страстная «хоть» — грѣховная мысль, желаніе, 806.
страсть — «утискъ», 827.
стратити — *отщепити*, 117.
страчене — казнь, 57.
страшливый — «боязливый», 828.
страшливый (strasliwy) — страшный, ужасный, 872. Strachliwy — боязливый, путливый.
стрвожитися (zatrwożyć się) — встревожиться, обеспокоиться, 633.
строитель — *зидитель*, 827.
строй — уборъ, парядъ, 1124.
строфовать — *обличати*, 802; — дѣлать выговоръ, бранить, 143, 432, 463.
струти — отравить, 657.
стручене (strącanie, strącenie) — низверженіе, низложеніе, 136.
студня — колодезь, 740.
студъ — «встыдъ», 804.
стружены — *смятены*, 423.
стучне, 1086. См. штучне.
стѣе — шестіе, 937.
стыдится — «соромѣтиса», 827.
стырникъ (sternik) — кормчій, 444.

стырь (ster) — пуль, кормило, 444.
стягати — стягивать; отнестъ, приписывать, 421.
стягати — стягиваться; относиться, принадлежать, 400.
стати (ściąć, stinać) — отрубить, — отсѣчь; обезглавить, казнить чрезъ отсѣченіе головы, 149.
субтелне — тонко, проицательно, 1180.
сугилляція (sugillatio) — въ переносномъ смыслѣ означаетъ: поношеніе, поруганіе, 795.
судія — «арбитеръ», 914.
суженеса — разбирательство, разбирание, 952.
сукманина — сермяга, зипунъ, 368.
сукни — платье, 822.
сукцессиве (successive) — послѣдовательно по-порядку, одинъ за другимъ, 513, 526.
Сукцессоръ «або наступца», 371, 483.
сумма (summa) — краткое содержаніе, сущность, перечень, 124. Сумматимъ (summatim) — вообще, вкратцѣ, 106.
сумняніе (sumnięnie, sumnienie, sumienie) — *совѣсть*, 314; 89.
суплика — «жалобница», — просьба, прошеніе, 112, 1130. Супликовати, 91.
«Суплика третья», писанная Филипповичемъ въ 1645 году и поданная королю, 112—120.
суптелность — тонкость; острота, проицательность; искусство, хитрость, ухищреніе, мудрованіе, 319. Суптелный, 920.
суровѣти — ожесточаться, 777.
суспиція (suspićia) — подозрѣніе, недоверіе; догадка, 147, 1114.
сухотѣющий — изнуряемый, томимый, 443.
схажка — «суподъ», 669.
схизма (схизма, то схизма) — «то есть отщепенство», 379, 420, 566.
схилокъ (schylek, schył) — склонъ, конецъ, 62.
сходити — убывать, недоставать, 1094.
схотѣти — захотѣть, пожелать, 394.
сцептрумъ (sceptrum) — скипетръ, царскій жезлъ, жезлъ правленія; царство, царское достоинство; сила, власть, право, 98.
сѣвѣтъ-воля. Тавтологическое выраженіе, употребленное въ Дѣяніяхъ Вѣнецкаго Собора 1509 года, 9.
сѣсати — сосать, 814.
сѣ-тыхъ-мѣръ — потому, оттого, 63.
сыначковѣ — *дѣти*, 316.
сыновець — племянникъ, сынъ брата, 761.
Срв. сестренецъ.
сѣдѣти, 542. «Присѣдѣти или сѣ-

дѣти на соборѣ не есть предсѣдѣти и началствовать».

спмена—«насыще», 870.

сѣрка—*жупелъ*, 828.

сѣченіе—отдѣлъ, параграфъ въ книгѣ, 938.

сягати—доставать, хватать; брать, обнимать; понимать, постигать, достигать, 466. «Глубоко той богословъ (Діонисій Ареопагитъ) о небесномъ и о церковномъ священноначаліи сягалъ, а не вычерпнулъ того, абы единому епископу по Христу паложати мѣсто павышнее пастырство».

сѹлогисмъ—«раціонація», 919.

сѹнодъ—«схажка», 669.

сѹнонума—«то есть спол-именный», 383.

Т

таблица—*скрижалъ*, 908.

таемно—тайно, потаенно, тайкомъ, скрытно, 103.

таемница—тайна, сокровеніе; таинство, 85.

«Тактиконъ» («Тактіонъ, еже есть Чиновная») — Никола Черногорца. Этою книгою, въ древне-Славянскомъ переводѣ, пользовался Коныстенскій, и именно — 32-мъ словомъ — «О паденіяхъ Латинъ», 664, 1097—1098.

таларъ «твардый» (*talár bity, twardy*) — талеръ цѣльный, т. е. содержащій въ себѣ определенное количество злотыхъ, 88.

тамтал—вотъ эта, именно эта, 52.

тамтотъ—вотъ этотъ, 62.

тамтый—вотъ этотъ, 1120.

тарча—*броня*, 860.

татъ—«злодѣй», 827.

ташоване (*tasowane*) — перечисленіе, расположение въ извѣстный порядокъ, 928.

тая—*сія*, 320.

твардый «таларъ», 88. См. *таларъ*.

тваръ—«створене», 422.

твержа (*twierdza*) — твердыня, крѣпость; твердь; защита, оборона, 367, 441.

творецъ «книгъ» — авторъ, сочинитель, писатель, 1028.

творца (*twórcą*) — сочинитель, авторъ, 326.

творящій — «полнящій», 828.

темность — *тма* (*tmą*), 321, 804.

теперь — *нынѣ*, 316.

теразнѣйшій — нынѣшній, теперешній, настоящій, 65, 83. *Теразъ* — нынѣ, теперь, 1094.

терминъ — срокъ; граница, край, предѣлъ, 608.

терпѣти утралене — *злострадати*, 834.

терра сигиллята (*terra sigillata*) — украшенная разными фигурами, 842.

тескница — тоска, грусть, 918. *Тескно*, 1145.

тестаментъ — духовная, завѣщаніе; Завѣтъ, книги Священнаго Писанія, 1139.

течайна — окраина, поляныя, 55.

тещи — «бѣчи», «бѣгчи», 801, 860.

«Типникъ» — уставъ церковнаго служенія.

Имъ пользовался Коныстенскій, 396, 1002.

тираннизовати — тиранить, мучить, 1124.

Тираско, 763.

титулъ (*tytuł*) — названіе сана, достоинства; право; видъ, предлогъ, 97.

Титулъ королей Польскихъ, 69, 72—73, 143.

Титулы патриарховъ:

Александрійскихъ, 1156.

Антиохійскихъ, 1157.

Иерусалимскихъ, 1158.

Константинопольскихъ, 1154.

Русскихъ, 1158.

Терновскихъ, 1161.

Титулы архіепископовъ:

Иверскихъ, 1161.

Пекійскихъ, 1161.

тевачій — вбитый, вколоченный; торчащій; впечатлѣнный, 106.

тенутися (ткаться) — касаться; толкнуться, просить, 326, 600.

тлустость — жиръ, сало, 1094.

тлуца — толпа, 58.

тма (*tmą*) — «темность», 321, 803.

товариство «албо кумовство», 130.

тогосвѣтній (тогосвѣтний) — мірскій, грѣховный, земный, этого міра, этой земной жизни, въ противоположность — будущей, вѣчной, загробной, 615, 834, 898.

толока — помочь, крестьянская повинность, 1128.

«Томъ Conciliorum». Имъ пользовался Кривза, 179, 185.

торгати (*targać*) — дергать, рвать; срывать, нарушать, 89. «Торгаючи сеймы».

торжество — «позоръ», 865.

торъ — путь, дорога; стезя, слѣдъ, 1174. «Своимъ торомъ идетъ».

тосмо — то — есмо, 1002.

тотъ (*ten*) — этотъ, 102.

тоть (*toć*) — именно, потому-то, слѣдовательно, 1004: «Тоть не былъ въ едности и

зъ бискупомъ Римскимъ той Никола». 1113: «тотъ намъ и спасеніе певное».
точило—«прасъ», 886.
точиться—катиться, литься; тинуться, производиться, длиться, 582, 943, 1170.
трагедія (tragedya)—песчанное приключеніе, 872. «Тоежъ отступство отъ Восточной кормило еѣ (Римскую церковь) домовымъ зевнутрымъ непокоемъ, трагедіями страшливыми, войнамъ межи цесарми заходными и палежами, и палежовъ зъ палежами, крве христіанской розлянемъ неслыханымъ».
трапичи—*наказати* (озлобити), 833;—мучить, томить; беспокоить, докучать, досаждать, 93.
трафиться—случаться, бывать, 475. *Трафунковый*, 626.
трвалость (трѣвалость)—«долгоденствіе»—прочность, твердость, постоянство, 349.
трвати (трѣвати)—быть, существовать, продолжаться, 319, 321, 484.
трвога (trwoга)—тревога, безпокойство, смятеніе, 900.
трвожити (трѣвожити)—*дивитися*, 826.
«Тревники» (Еухологіонъ) рукописные, которыми пользовался Копыстенскій, 467, 1002, 1009.
«Тревникъ» «Сербскій» напечатанный въ Венеціи въ 1520 году. Имъ пользовался Копыстенскій, 1004.
«Тревникъ» «Словенскій» зъ Грецкого переведенный, зъ друкарнѣ Стратинской въ року 1606 выданный. На его 49-й листъ ссылается Копыстенскій, 1002; на 263-й (разрѣшительная молитва)—Кревза, 170.
треветь—«дрижене», 905.
«Трефологъ». Имъ пользовался Копыстенскій, 1152.
трибушонный—«трибушонный», 470.
триумфующая—торжествующая, 363.
«Триодъ» («Триодіа», «Триодіонъ»). Ею пользовался, какъ въ Греческомъ, такъ и въ Славянскомъ текстѣ, Копыстенскій, 756, 991;—«Цвѣтная», 991;—«Постная», 855, 912, 991.
трибушонный—«трибушонный»—у котораго выпуты впутренности, конечно, по смерти, для бальзамированія, 470. «Другій, трибушонный, и по смерти рычалъ».
тростина («подинсь тростиною»), 1125.
трошчиться—печалиться, тужить; заботиться, хлопотать, 586, 865, 866.
трудоваый—одержимый болѣзною, болѣный, 412.

труна—гробъ, 472.
трутизна—отрава, ядъ, зараза, 934.
туждый—чуждый, 145.
тулачь—скиталець, бездомный, бродяга, 1174. «Жидове тулачь».
туляться—*скитатися*, 800; 1091.
тумултъ—шумъ, крикъ; толпа, сборище, 94, 1114.
тулый—тупица, непонятливый, тупоумный, 920.
турбаторъ—возмутитель, мятежникъ, нарушитель, 796.
турбація—безпокойство, хлопоты, 623.
турбовати—безпокоить, тревожить, причинять хлопоты, 56.
«Турко-Греція» сочишеніе Мартина Крузія. Имъ пользовался Копыстенскій, 331. См. *Крузіи*.
тушити (tuszyć)—чаять, ожидать, паждать;—предчувствовать, 150, 155.
тщій—тощій, пустой, 642.
тыждень (род. п: тыдня)—недѣля, 143. Пол. tydzień.
тыкати—укорять, выговаривать, 503. Оеодоръ Студитъ, «пишучи до Василія, архимандрита Римского, барзо ся на Леона палежа фрасоваль и тыкаль его».
тѣлесная «нечистость»—нечистоплотность, болѣзненность отъ блуда, 1064.
тѣлесность—блудъ, 614. «За тѣлесность его зъ невѣсткою въ церковь пустити не казаль».
тѣлесный—плотный, 908.
тѣло—*плотъ*, 859.
тѣмже—«претожъ», 827.
тѣнь (cień)—тѣнь, стѣнь; покровительство, милость, крыло, покровъ, 704.
тяжаръ—тяжесть, бремя, тягость; вѣсь; подать, пошлина, дань, 52, 426.

У

убиватися (убіятися, ubijać się)—искать чего, домогаться, гоняться за чѣмъ, 89, 98.
убійца—«мужобойца», 827.
ублагати—ублажать; умолять, упрашивать; вымолять, выпрашивать, 134.
уближати—оскорблять; вредить; устраивать, удалять, лишать, 752, 956.
убогій—нищій, бѣдный, 929.
убудовати—построить, установить, 484.
убѣгати—избѣгать, 948. «Суть и отъ

иныхъ — выдаѣніи писма, которыи тутъ опускаю, широкости убѣгаючи».

уважати — смотреть, обращать вниманіе, видѣть, 58. **Уважаемый** — оцѣненный, взвѣшенный, 359. **Уважпый** — внимательный; разсудительный, осторожный, осмотрительный, 92, 106.

увелбити — прославляти, 827.

увесь — весь, 594.

увикланій — опутанный, 368, 369.

увиклаться (увиклится) — опутаться, быть опутаннымъ, 860.

уволочающій — утаскивающій, увлекающій; оскорбляющій, злословящій, порицающій; оскорбительный, 1088.

увѣреніе (увѣрене) — приведеніе, обращеніе въ вѣру; увѣрованіе; подтвержденіе, свидѣтельство, 368, 453.

увѣряти — подтверждать, свидѣтельствовать, 1147. «А увѣряють тую короля его милости Стефана мову и волю овыи листы».

увѣряти — вѣрять, препоручать, 497.

увязное (intromissio) — вводное, вводящее, 1072.

угинути — исчезнути, 818.

угладѣти — усмотрѣти, 1130.

угода — уговоръ, договоръ, условіе; согласіе, 1120, 1170.

уготованіе — «збой», «готовость», 859, 860.

угрунтовати — утвердить, 700. «Домъ Твой угрунтуй, Господи!»

удавленный — задушенный; заглохшій, перастушій, 810. «— якъ рожи межитернѣмъ не быти удавленую, але цвѣтучую —».

удане (udanie, udawanie) — притворство, лицемеріе; навѣтъ, сплетня, 95, 147. **Udanie się gdzie** — отбытіе, отъѣздъ.

Удвоеніе предлога, 1006. «А у въ иншихъ зась мѣстахъ —».

удѣле — пезависимо, самодержавно, 386.

удѣльный — «выдѣльный» — отдѣльный, пезависимый, державный, 353, 354, 371, 380, 408, 447.

удѣль — «жребій» — часть, доля; участіе, 486, 1070.

ужаленесе — сожалѣніе, соболѣзнованіе, страданіе; сочувствіе, 704.

ужаснутися — устращиватися, 759.

уживане (уживанье) — употребленіе; обычай, обикновеніе, 69, 1076, 1078. **Уживати** — употреблять, пользоваться, 326. **Ужити** — употребленіе, обычай, 988.

уздоровляющій — врачующій, исцѣляющій,

477. **Уздоровити** — вылѣчить, исцѣлить, 1013.

узилице — темница, тюрьма, 145.

узнава — судія; разбиратель, 348.

узрѣти — «обачити», 803.

узятость — «затаене» — взятка; скрытіе, утайка, 494.

уищенесе — исполненіе даннаго слова, обѣщанія, 929.

уйма — умаленіе, убавка; ущербъ, убытокъ; оскорбленіе, 699, 747, 1080. **Уймуючіи** — отказывающійся, отрицающійся, 494.

укованный, 424. Отъ глаг. **уковати** (уконовывати) — положить основу; ухищряться, каверзничать, сплетать козни, 1091, 1118.

укованный, 424. Отъ глаг. **уковать** — вковать.

уконтентоватися — удовольствоваться, 1062.

уколысанесе — убаюкиваніе, успокоиваніе, 758.

укоренный — униженный, 1140.

укоряемъ — «соромочень», 827.

урижоватися — распястися, 351.

укрывжонный — обиженный, угѣсненный, 89.

укусовати — «окусовати» — обкусывать, обгрызать, 438.

уломній — калѣка, 847.

ульчовати — уврачевать, исцѣлить, вылѣчить, 427.

уметы — «сметь» — пометъ, 478.

умисль (умысль) — умъ, 800.

уменути (umknąć, umykać) — уйти, ускользнуть; отдернуть, похитить; взять, лишить, 103.

уморене (уморенье) — погашеніе, прекращеніе, 766, 936. **Уморити** (уморати) — погасить, прекратить; лишить жизни, 494, 942.

умоцнитися — утвердиться, усилиться, 366.

умоцованный — уполномоченный, повѣренный, ходатай, 112.

умъ — «умысль», 800.

умысль — «интептъ» — мысль, умъ; намѣреніе, цѣль, 594.

умѣтность — знаніе, искусство; наука, 135.

умѣрковати — измѣрить, сообразить, припоровить, 593.

умѣтель — знатокъ, 1098.

умѣшане — смѣшеніе, 799.

универсальный (листь) — универсаль, циркуляръ, обнародованный, оглашенный во всеобщее свѣдѣніе, 52. «Универсалы то есть окружныи листы», 1145.

университатесъ (universitas) — все собраніе, 943.

униенути — уклониться, избѣгнуть, избавиться, 566, 590.

унитась (unitas) — «едность», 718.

унія — «звѣдочене», 718; «або едность», 893. Копыстенскій прекрасно характеризуетъ Западно-Русскую церковную унію; «Отступство ихъ есть имъ унія, которая въ отчизнѣ нашей, то есть въ земли Руской уставѣчній родитъ турбаціи, пезгоды, заверухи и песпаски, а въ реліи нашей Грецкой вѣру въ непоручное еѣ мѣста рушивши, дѣлавить еѣ, шпотить, мутялюетъ и впеляко профануетъ», 1055.

унятье (ujęcie) — взятіе, отнятіе, 824.

упадокъ — паденіе, грѣхъ, 384, 427.

упадъ — проигрышъ, потеря процесса, 788, 1062.

упалене — обжогъ, 842.

упалый — падучій (о звѣздѣ); согрѣшившій, грѣшникъ, 321, 474.

упаметанеся (упамятањся) — раскаяніе, обращеніе, 93, 1004. У п а м е т а т и с я — образумиться, опомниться, опамитоваться; раскаться, 114.

упартый — упрямый, упорный, 473.

упевненъ — удостовѣреніе, увѣреніе, 410. У п е в н я т и с я — убѣждаться, удостовѣряться, 632.

упережати — предвѣрять, предупреждать, 426.

упертися — заупрямиться, заартачиться, воспротивиться, 1179.

уплетеный — вилетенный; припутанный, 391. «Въ своей головѣ уплетенный» — забранный въ голову.

уподобанье — склонность, привязанность, любовь; охота, желаніе, 540.

упоминальный («листь») — увѣщательный, съ выговоромъ, укоромъ, 97.

«Упомянуиъ Клевскій», 328. См. П о м и н и к ъ.

упоминокъ — подарокъ, 926.

упомнети — увѣщавать, дѣлать выговоръ, 1058.

упоръ — упорство, упрямство; непоколебимость, непреклонность, 319, 1179.

управити — *исправити*, 1137.

упреиме (упрійме) — *усердно*, 420; — искренно, радушно, 592.

упреимость — радушіе, искренность, 1115. У п р е и м ы й, 118, 493.

упривилееванный — снабженный привилегіей, 73. У п р и в и л е е в а т и, 1043.

Русская Историческая Библиотека.

упрошенные (гроши) — вымоленные, выпрошенные, собранные съ міра, «жебраина» (см. это слово), 52.

ураза — обида, оскорбленіе; досада, огорченіе, 956.

урачити — удостойть, почтить, 937, 944.

урзнене (urznienie) — отрѣзываніе, отрѣзаніе, 133.

урода — ростъ, осанка, благообразіе, красота, 1136. «Урода Гекторова».

уродившій (уродивый) — юродивый, 852, 853, 854, 855.

урожоный — рожденный, врожденный; благородный, 114.

уростъ (ростити) — возрастъ, произрасти, вырастать, 557, 1054, 1147. Уросчений (уросчоный), 409, 764.

урочитый (uroczysty) — торжественный, великодушный; пышный, праздничный, 785, 929.

уругане — поношеніе, ругательство, 96.

урядникъ — чиновникъ, должностное лицо, 1129.

усердно — «упреиме», 420.

усиловати — *потщатися*, 356; — стараться, заботиться, 484.

усилокъ — усиліе, сильное стараніе, 937.

усладитися — «осолодѣти», 1135.

Условія для воссоединенія Римской церкви съ Православною, 1115—1117.

услугачъ (posługacz) — слуга, 509, 511, 512. Услужукая — служащая, исполняющая обязанность, 509.

услужати — послушаться, послушать, послѣдовать (совѣту), 815.

усмотри — «углядѣти», 1130.

усправедливане — оправданіе, 379.

усправедливити — *о п р а в д и т и*, 804.

устава — *о п р а в д а н іе*, 809.

устава — положеніе, узаконеніе, законъ, 583.

установати (устати) — переставать, прекращаться, кончиться, 316, 602, 1140.

уставичне (уставычне) — безпрестанно, безпрерывно, всегда, постоянно, 85, 317.

«Уставъ Церковный». Имъ пользовался Копыстенскій, 396.

уступити — отойти въ сторону, выйти, 149.

«А папове судовые веѣмъ казали на часть зъ избы уступити».

у с т р а ш и т и с я — *ужаснутися*, 759.

утвореный (утвороный) — созданный; сочиненный, написанный, 102, 538.

утечка — *прибѣжище*, 382; — бѣгство, побѣгъ; убѣжище, пристанище, 372.

утискъ—страсть, 826;—утѣсненіе, угнетеніе, обиды, 133, 1139.
утисненъ—скорбѣнъ, 800.
утеати, 597. «Во всего свѣта аппеляціи до себе уткати»—забрать, обратитъ къ себѣ.
утрапено (утраппене)—*смирение*, 810;—страданіе, душевное безпокойство, мука, 96, 317. **Утрапеныи**—бѣдный, несчастный, мученикъ, 112.
утрапенъ—озлобленъ, 800.
утрапити—*смирить*, 809.
утрудитися—«праду чути», 860.
утыти (utyć)—отучить, озирѣть, растолстѣть, 805.
утяжати (uciażać)—притѣснять, угнетать; отягощать, обременять, 581.
утяти—отсѣчь, отрубить; отрѣзать, 359.
уфала. См. *ухвала*.
уфалити. См. *ухвалити*.
уфати—уповать, надѣяться, 473, 657.
уфность—упованіе, надежда; довѣріе, довѣренность, 62, 725.
ухвала (уфала)—поставленіе, опредѣленіе; уставъ, уложеніе, 559.
ухвалити (уфалити)—установить; узаконить; опредѣнить, рѣшить, 320, 562.
ухибити—ошибиться; поступить противъ, вопреки, не сходно съ чѣмъ, 901.
ухиленесе (ухиленіе)—отверженіе, непризнаніе; отклоненіе, уклоненіе, 566, 1055.
участникъ—*причастникъ*, 803.
учень—ученикъ, 647.
учителско—*догматичесъ*, 342.
учтившій—почетлившій, 1169.
учтити (учьчити, uczcić)—удостоить, почитать, 498, 1160, 1162, 1164, 1165.
учченъ (uczczenie)—изъявленіе почтенія, оказаніе чести, 554.
учщенный—удостоенный, почтенный, 569.
ушановане—почтеніе, уваженіе, честь, 134.
ушикованыи (войска)—построенныя, паходящіися въ строю, 86.
ущедрити—«злитоватися», 799.
ущербленый—нарушенный, поврежденный, умаленный, 879.
ущипливый—колкій, бѣдый, извительный, 767.

Ф

фарба—краска, цвѣтъ, масть, 704.
фаска—боченокъ, кадочка, 1174.

феровати «декретъ»—рѣшить дѣло, положить мнѣніе, учинить приговоръ, 573.

фигура (фѣгура)—символъ, образъ, знаменіе, 351. «Абы тоею фѣгурою значилъ Церковъ». **Фигуровати** (фѣгуровати)—знаменовати, 389. **Фигуруючий**—знаменующій, 359, 418.

философія—«хитрость», 1325.

философія «надворная», 1132. См. *надворная философія*.

филяръ—столпъ; подпора Церкви, государства, 367.

фолговати—смягчать, умѣрять; щадить, послаблять, облегчать, потворствовать, потакать, 111, 370.

форитоване—споспѣшествованіе, вспомошествованіе, помоганіе, 1113. **Форитовати**—способствовать, споспѣшествовать, 1114.

форта—калитка; (въ перен. см.) дверь, 115.

фортелне—хитро, лукаво, искусно, 889.

форумъ «мѣти»—судиться, быть судимымъ, 132.

фрасоватися—оскорбляться, сердиться, печалиться, безпокоиться, тревожиться, злиться, 56. **Фрасовати**, 95.

фрасунокъ—*скорба*, 809.

фундаментъ—*основаніе*, 356.

фундація—основаніе; содержаніе, средства, способъ; установленіе, учрежденіе; грамота учредительная, 64.

фундушъ—капиталь, на что либо пожертвованный; грамота учредительная, 64.

фѣгура. См. *фигура*.

X

халупка—ветхая, плохая избушка, 898.

хартофилаксъ—библіотекаръ, 255, 605, 1094.

хвала—*слава*, 826. «Хвала Божая»—словословіе, богомоліе, богослуженіе, 69.

хвалебная—*славная*, 488.

хвалене «набоженства»—совершенство богослуженія, 999.

хвалити—*прославляти*, 827; 129.

хвалитися—«перехвалитися», 464.

хвиля—время, часть, мигъ, мгновеніе, мигута, 53.

хвѣющійся—колеблющійся; перѣшитель-

пый, 544. **Х в ѣ я н ь е**—колебаніе, шатаніе, 1142.

хелнитися—гордиться, величаться, превозноситься, хвалиться, хвастаться, 118.

хиба—развѣ, ежели, если, 585.

хирографъ (церографъ, cyrograf, serograf, churograf)—рукопись, манускрипт; записка, надпись, подпись, росписка, 706.

хитрость—*philosophia*, 1325.

хлопчатко—козачокъ, прислуга, 1061.

хлюбитися—гордиться, величаться, хвастаться, 559.

хмура—*mraka*, 321; — облако, туча, 153.

Х м у р н ы й—облачный, 348. Отсюда: **п а с м у р н ы й** (roschmurny).

ходникъ—паломникъ, 778.

хорый—хворый, больный, 59.

хоръ—то есть лигъ або почтъ, 446.

хоть, 688, 806, 1017. См. **х у т ь**.

хранитель—«сторожа», 815.

хребетъ (grzbiét)—спина, 929. «А у насъ въ свято, якъ у попа, у мѣщанина и у хлопка обачено свѣтлое што на хребтѣ, такъ долго около того ходити будѣтъ пани, пани и урядникъ, же ажъ муеиць збыти убогій худакъ».

хрисовулъ—«привѣлей», 1075. Золотая булла, золотая грамота.

«Хроники». См. **Лѣтописи**.

хростъ (chrzést)—хрусть, хрустѣніе, легкій трескъ, 472.

хрущъ—*мишица*, 886.

худакъ—бѣднякъ, бѣдный, 929.

хулити—«блзюпити», 827.

хульникъ—«блзюперда», 315.

хуть (хоть, chub)—охота, желаніе, стремленіе, страсть, 55, 906.

Ц

царь—«кроль», 391.

царьскія заповѣди—такъ называемое царское право, 11.

цацки (чячки)—игрушки; забава, 654.

цвѣченъе (ćwiczenie)—упражненіе, практика; ученіе; показаніе, кара, 369. **Ц в ѣ ч и т и** (ćwiczyć)—упражнять, изощрять, учить, обучать; наказывать, 939.

цегельня—кирпичный заводъ, 88. **Ц е г л а**—кирпичъ, черепица, 365.

цекава—пейхгаузъ, арсеналъ, 149.

целѣвати (цѣлѣвати, celować)—превосходить, преимуществовать, 411, 543.

целія—келлія, 98.

целный (celny)—главный, преимущественный, превосходный, отличный, отмѣнный, 414.

ценсура—общее названіе церковныхъ наказаній, 942.

«Ценсура Екклесіе Ориентальсѣ» (Censura Ecclesiae Orientalis)—сочиненіе Константинопольскаго патріарха Іереміи. Имъ пользовался Копыстенскій, 332, 563.

церемонія—обрядъ, 1006. «Ведлугъ обрядовъ и церемоній Грецкихъ».

церковище—пустое мѣсто пѣдъ бывшей церкви, 65. «До которого—предѣлу братскаго святого Бориса и Глѣба (въ Берестѣ) придаемъ имъ грунты и церковища св. Юри зо всіми пожитками, такъ тежъ грунты св. Козмы и Даміана, то есть волокъ двѣ въ Лебедевѣ и у мѣсти церковищи».

церографъ, 98. См. **хирографъ**.

цертовати (отъ certare)—сражаться, спорить, 877.

цесарское («право»)—царское, 524.

цеха (cesha)—знакъ, знаменіе, признакъ, примѣта, 704.

цментаръ—погость, кладбище, 470.

цнота—добродѣтель, 377. **Ц н ы й**—достопочтенный, 1139.

цорка—*д и е р а*, 870.

цудне—удивительно, чудесно; отмѣпно-хорошо, прекрасно, 1167.

цѣлѣвати, 411. См. **целѣвати**.

цѣлопаленая «офера»—жертва всеожженія, 125. Calopalemie.

Ч

чадъ простая—челядь, простые люди, 11.

чарнокнижникъ (czarnoksiężnik)—чернокнижникъ, магъ, волшебникъ, чародѣй, волхвъ, 769, 795, 924. **Ч а р н о к н и ж с т в о** (чорнокнижество, чорпокнижество)—колдовство, чародѣйство, 132, 932, 933.

чаровникъ, 795. См. **чарнокнижникъ**.

чародѣйство, 836. См. **чарнокнижество**.

«Часословъ или Полуставъ Краковскій». Этою старопечатною книгою пользовался Копыстенскій, 332. На столбцахъ 991—992 онъ говоритъ о ней подробно: «Есть и третая книга, которую зъ Грецкого языка на-

зывается «*Ὁρολόγιον*», а по Словенску «Часословъ», въ Краковѣ друкованая року 1491, черезъ пѣякогось Швайполта Фіоля, за кроля Казимера Ягелловича, отца Албрихтова, Александрова, Жигмонта Першого, королевъ Польскихъ. Въ которой книги уживанья па око видѣти дается, же тыи законники Празскии и Краковскии были регулы не овыхъ теперешныхъ новыхъ мпиховъ Латинскихъ, але св. Саввы Іерусалимскаго, бо той «Часословъ» такъ есть отгулованъ: «Часословець, имѣяй пощную и дневную службу, по уставу, иже въ Іерусалимѣ великія лавры, иже во святыхъ отца нашего Саввы». Таа книга находится въ монастыру Печерскомъ Киевскомъ, въ церквѣ Любелской, и въ Львовѣ у Честного Креста на Личаковѣ передмѣстью Галицкомъ, въ Великомъ Берестю въ Литвѣ, гдѣ соборъ великій былъ року 1596, и видѣ. Такового «Часословца» або «Полустава» и нынѣшнего вѣку всѣ законники Гречкии заживаютъ въ своихъ набоженствахъ».

частіи́й—болѣ частый, чаще встрѣчающійся, 1057. «Откодь ся до него (пресвитерскаго сана) самыи толко голодныи и неукоче такъ натиснули были, же южъ розознати не было, гдѣ былъ частіи́й пресвитеръ—въ корчмѣ, чили въ церквѣ?»

часть—«мѣра», 827.

часъ—«година», 316.

часъ—время, пора. «Часъ замѣронный (зампронный)»—предопредѣленное, пазначенное время, 105, 107. «Часъ и мѣстце и погода»—удобный случай, 463.

часы—время, 314. «Часы приимые»—будущее время, 80.

чвораки́й—четвероякый, четырехъ родовъ, 340.

чекати—ожидать, ждать, дожидаться, пождать, 108.

человѣкъ, 1167. См. Левъ.

челядь—прислуга: «братская»—при церковномъ братствѣ, 71; «владычая», 94.

чесні́й—достойный, 796. «За чесныхъ учителей мѣли».

чеснословіе = *σεμνολόγημα* (*σεμνολογία*)—торжественная рѣчь, 460.

чети «легенда», 657.

чешуя—«луска» (лузга) 978; 977.

чижъ—«зажъ»—развѣ, 365.

чили—ли, или, развѣ, 459.

чиншъ—всякая денежная подать, пошлина, оброкъ, 801.

чирствити, собственно — «чѣрствити» — укрѣплять, ободрять, 488.

чисте (*czyście*)—чисто; отлично, прекрасно, 630.

Чистецъ «огнистый» («чистительный огонь») — огненное чистилище, мѣсто въ котормъ, по мнѣнію Римско-католиковъ, души умершихъ очищаются отъ грѣховъ, 129, 877.

чистый — настоящій (фактичскій), несомнительный, законный, явный, 998. Копыстенскій приводитъ слѣдующія слова изъ знаменитой рѣчи Станислава Орѣховскаго: «Прето для такъ многыхъ и поважныхъ доводовъ слушше ся повиненъ вызути зверхности пеналежной собѣ, надъ тыми пародами приващенной, напекъ, або принамигѣи памѣ, пародови Русскому, чистый покой повиненъ дати».

членъ—«составъ», 861.

чловѣкъ посполитый — чловѣкъ обыкновенный, крестьянинъ, 58.

члонокъ (*członek*) — членъ, удѣ; составъ, часть, 367, 488.

човнъ (чолнъ)—челнъ, лодка, 95, 1009.

чоломбите—челобитѣ, просьба, 69.

чортъ—блсзъ, 815.

чрево—«животъ», 865.

чтити (ччити)—почитать, уважать; оказывать почестъ, 606. «А по немъ Константинопольскій чтець абы былъ», 675. «Зажъ бы то чтило тыхъ соборующихъ отцевъ, котори бы то пезбожне учинити были поважилися», 738.

чувати—бдыти, 814.

Чудеса, о которыхъ упоминается въ «Маллодѣи» Копыстенскаго:

Львовскій священникъ, Григорій Горбачевскій, былъ отлученъ отъ церкви въ 1579 году Антиохійскимъ патріархомъ Іоакимомъ, «за пѣкоторыи ексцессы, а меповите: же учинивши первый обѣтъ Богу и черпцемъ оставши, присягу зламать, оженился и священникомъ зоставъ». Разсказъ о постѣдствіяхъ отлученія и разрѣшенія въ 1591 году отъ Константинопольскаго патріарха Іереміи, 469, 470—471.

Чудо, сдѣланное патріархомъ Максимомъ въ 1480 году для убѣжденія султана Махомета, 469, 471—472.

Чудо надъ групомъ отступника Арсенія Апостола Монебасійскаго, 472—474, 1041—1042.

«Святый свѣтъ» (*ἄγιον φῶς*), который сходитъ зъ неба до гробу Іисуса Христа въ Великую субботу, въ Іерусалимѣ, 841—842.

«Костий тѣлъ мертвыхъ зъ гробовъ на

верхъ земли выступоване въ первый день Пасхи, въ Египтъ, 842.

Кипящие земли въ день Преображенія, «въ Лимѣ, островѣ Пропонтиды», 842.

Чудо въ Афонской лаврѣ, когда на эктени (во время пашествія «Латинниковъ») былъ поминутъ Римскій папа, 1020. «Палата оной церкви упала, діакона и иныхъ около стоящихъ много убила, зачимъ и литургія скончена не была».

Того же содержанія чудо въ Ксироно-тамскомъ монастырѣ, 1022. «Діаконъ, гдѣ припомнѣлъ имя папы Римского въ эктени, явный чудъ Богъ зъ высокости показалъ: стался шумъ и трясене земли странное, и знагла упали всѣ стѣны церковныи и муръ монастырскіи, якъ стѣны Ерихонскіи, и погнули всѣ весиолъ такъ ищцы, якъ и Римляне, которыхъ ся тамъ змѣстити могли (это случилось во время пашествія «Латинниковъ»), великое множество душъ».

чудо—«дивъ», 886.

чудъ—чудо, 74.

чуждое—«дивное», 827.

чуждопостытитель—«который ся втручаетъ въ чужбыи речи», 827.

чуйность — бодрствованіе, бдительность, попечительность, вниманіе; стараніе, осторожность, 823.

чуло—бдительно, неусыпно; чувствительно. жгзко, горячо, 1178.

чулый—неусыпный, бдительный; чувствительный, жгзкий, горячій; отзывчивый, строгій, 105, 498.

чути—чувствовать, ощущать, 1057.

ччити, 675. См. читти.

чячки, 654. См. цацки.

Ш

шалберъ—плутъ, бездѣльникъ, обманщикъ, 795.

шалеминый (шаленый)—сумасшедшій, шальный; удивительный, чрезвычайный, 93.

шаленство — сумашествіе, безумство; неистовство; дурачество, глупость, 1129.

шала—чапка у иѣсовъ, 106. Ш а л и—вѣсы. «Кладу на шали уважного розсудку»—предоставляю рѣшению здраваго смысла.

шановати—беречь, хранить, шадить, жалѣть; уважать, почитать, 606. «Чтили, шановали и поважали».

шанцовати—укрѣпить, 648. Ш а н ц о в а-

т и с я—вѣзать, опираться. «Ся шапцуеть»—удается, счастливится.

шарлатъ—алое сукно, матерія, багрець, тервель, 700.

шарпати—дерзать, раздирать, рвать во всѣ стороны, 104, 149.

шата—платье, одежда, риза, 776. «Христа обнажено и уругано, и шаты его лосами роздѣляно».

шатанесь—блужданіе, скитаніе, 523.

шафаръ—ключникъ, эконо́мъ, управитель; раздаватель, 409, 1153.

шафованье—управленіе, распоряженіе, 442.

шафунонь—управленіе, распоряженіе; экономическое, королевское имѣніе, 130.

шацовати—цѣпить, оцѣпывать; чтить, почитать, уважать, дорожить; судить, осуждать, оуждывать, 829.

шепрати—ворчать, бормотать; роптать, негодовать, сѣтовать, 865, 878.

шидарство (szyderstwo)—насмѣшка, издѣваніе, 1061.

шкалеване (шкалеванье, шкализациа, шкаля) — ругательство, поношеніе, порицаніе, клевета, 757, 797. Ш к а л е в а т и, 317, 1089.

шкаля, 1089. См. шкалеване.

шкода—потеря, убытокъ, порча; бѣда, 16. «Шкода о томъ мовити» — не стоитъ говорить. Ш к о д л и в ы й — вредный, опасный, убыточный, 316.

Школа Греко-Латинно-Польско-Русская въ Берестѣ, 70.

Школа «языка Руского и Польского» въ Берестѣ, 73.

шкрипть (scriptum)—письмо, писаніе, сочиненіе, 78, 611.

шкарадити — очернить, опятнать, запачкать; обезславить, опорочить, оклеветать, 777.

шкарадній (шкарадный, скарадный) — скаредный; мерзкій, гнусный, 670, 873, 973.

шлемъ—«прилбница», 860.

шлюбъ (ślub) — вѣчаніе, бракъ; обѣтъ, обѣщаніе Богу; честное слово; присяга, клятва, 89.

шпаргалъ—старая, истертая отъ времени бумага; кусокъ, лоскутъ писанной бумаги, 602.

шпортити (шпортитися) — портить, портиться, безобразить, безобразиться, искажать, искажаться, 794, 940.

шпотити (szpocić, szpecić) — безобразить; свернить, гадить, 961, 1055.

шпѣкъ—свиное сало, 1094.

шранки—поединокъ, битва, бой, 607.

што-година (cogodzinie) — ежечасно, ввс-
часно, 759.

што-день (codzien, codziennie) — ежеднев-
но, 759, 775, 788, 1175. **Што-депний** (што-
депный), 398, 702, 774, 787. См. **що-депъ**.

што-напереднѣйшій — наглавнѣйшій, на-
знатнѣйшій, напревосходнѣйшій, 1021. Здѣсь
«што» вполне соответствуетъ Великорусской
описательной формѣ превосходной степени:
«что-ни-на-есть».

што-разъ (cogaz) — каждый разъ, всегда,
все, непрерывно, 901, 924.

што-челнѣйшій — наиверховнѣйшій, на-
главнѣйшій, 1028. Срв. **што-на-перед-
нѣйшій**.

штука — (мжд. прич.) хитрость, лукавство,
обманъ, коварство; проказы, затѣи, 1065.
Штуче (стучне) — искусно, хитро, 1086.
Штучность — искусственность, 323, 921.
шукати — испытати, 922.

Щ

щаститися (szczęścić, szczęśliwić) — счастли-
виться, благоприятствовать, 589.

щедробливість (szczodroblliwość) — щедрота,
щедрость, 1138.

щекати — лаять, брехать; поносить, зло-
словить, клеветать, 1166.

щегульный (szczególny) — подробный; рѣд-
кій, необыкновенный, частный, 486.

щире (szczerze, szczerzo) — искренно, откро-
венно, чистосердечно; чисто, неподдѣльно,
открыто, 459. **Щирыи**, 119.

щититися — защищаться; хвалиться, ве-
личаться, 784.

що-день, 403, 404. См. **што-депъ**.

що-рокъ (cogocznie) — ежегодно, 129.

Ю

Юбилеушъ — юбилей, 928. Такъ называется
въ Римской церкви одинъ изъ способовъ от-
пущенія грѣховъ.

ю і зъ — «полудень», 869.

Я

явитися — «оказаться», 317, 827.

явне — «явственно», 314.

явленіе — «оказаніе», 905.

явственнъ — «явне», 314.

язва — «пята», 815.

языкъ — «народъ», 315, 391.

яко — «або вѣмъ», 827.

ялмужна (ялможна) — Almosen, милостыня,
подаваніе, 50, 1128.

яма — «вертепъ», 800.

яскиня — «пропастъ», 800, — «або овчарня»
350; — пещера, разбойничій вертепъ, 1021.

Ѳ

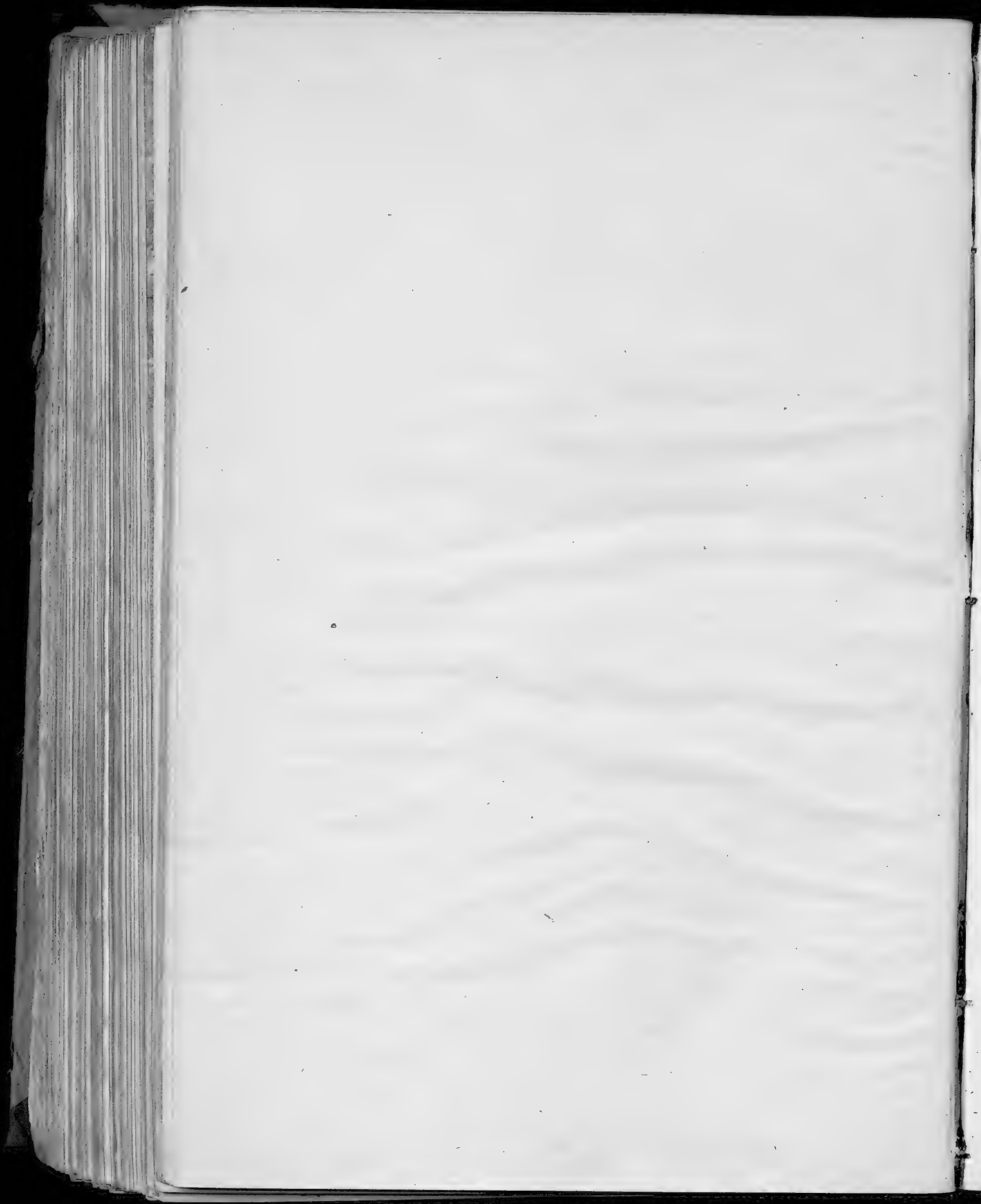
Ѳиміамъ — «вопность», 1135.

Ѳ

Ѳпокрисіа — Ѳпокрисіс — лицемѣріе, притвор-
ство, 1178.

Ѳпотѳпосеой — Ѳпотѳпосіс — очеркъ, 452.
«Климентій Александрійскій въ шестой Ѳпотѳ-
посеой книзѣ — ». Подъ именемъ «Очерковъ»
Климентъ Александрійскій написалъ, въ
восьми книгахъ, общее обозрѣніе всей
Библии, вмѣстѣ съ краткимъ объясненіемъ ея.

ПРИМѢЧАНІЯ

*) 1.—**Ablabius**. Въ «*Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria....* Guilielmi Cave. Arnhemiae, 1753» (этою книгою мы пользовались изъ библіотеки князя П. П. Вяземскаго), въ перечнѣ твореній Григорія Нисскаго, подъ рубрикою «*Deperdita*», читается, между прочимъ, слѣдующее: «*Contra Ablavium de Patris, Filii et Sp. S. divinitate, nisi quis forsan ex argumenti affinitate suscipetur idem esse opus cum libello ad Ablavium, qui exstat*».

2.—**Артеміѣ старецъ**, бывшій игуменъ Троицкаго Сергіева монастыря. Свѣдѣнія о немъ: у Руднева, «Разск. о ересьхъ и расколахъ» **) (Москва, 1878), у Соловьева («Исторія Россіи», т. VII, изд. 3, стр. 119—124, 203—204), у Макарія («Пет. Церкви», т. VI, 255—262), въ «Труд. Кіев. Д. А.» (1876, іюнь—іюль), въ Кіевскихъ «Унив. Извѣстіяхъ» (1875, ноябрь, стр. 763). Кромѣ того, въ «Актахъ Археогр. Экспед.» (I, № 239) напечатана грамота Стоглаваго собора въ Соловецкій монастырь объ осужденномъ Артеміѣ. О сношеніяхъ его съ кн. Курбскимъ находятся любопытныя свѣдѣнія въ «Сказаніяхъ».

3.—**Ботерусъ**. Это—Иванъ Ботеро, іезуитъ, извѣстный историкъ и географъ, жившій во второй половинѣ XVI вѣка. Хотя Копыстенскій не называетъ сочиненія Ботеро, но это—должно быть (Мацѣевскій, «*Pisniennictwo*», III, 74)—«*Dell menograbili de personagi illustri*» (Brescia, 1610), въ которомъ есть, по свидѣтельству Собѣщанскаго, нѣсколько біографій Западно-Русскихъ людей, между прочимъ, и князя Острожскаго, какъ это видно изъ ссылки Копыстенскаго.

4.—**Григорій Цамвлакъ**, митрополитъ, котораго униатскіе писатели считаютъ «своимъ», очищенъ отъ этой клеветы въ «Описаніи Кіев.-Соф. Соб.» (стр. 162—104). М. О. Кояловичъ говоритъ: «прочитанныя нами проповѣди

*) Такъ какъ Примѣчаніями объясняется или лице историческое, или мѣстность, или вообще какій нибудь предметъ, или рѣшеніе,—то, ради удобства, мы расположили наши Примѣчанія въ алфавитномъ порядкѣ, примѣнительно къ Указателю.

**) По недавно обнаруженнымъ свѣдѣніямъ («Прав. Обозр.», 1878, № 1, стр. 110), сочиненіе Руднева, писанное на Румянцевскую премію, подверглось опалѣ и нѣкоторыя страницы были перепечатаны.

митрополита Григорія (въ рукописи Императорской Публичной Библіотеки) возбудили въ насъ не подозрѣніе въ его православіи, а благоговѣніе къ чистому и высокому его ученію» («Лит. Церк. Уніа», I, 250).

5.—Денисовичъ, Илларионъ, первый Купятичскій игумень. Первое описаніе чудесъ Купятичской Богородицы, составленное игуменомъ, вошло въ книгу Аѳанасія Кальнофойскаго: «TERATOGRAPHIA lubo cuda które były tak w samym świętoudotwornym monasteru Pieczarskim Kiiowskim iako у w obudwu świętych pieczarach» (Кіевъ, 4°, 322 стр.). Затѣмъ Денисовичъ увеличилъ это описаніе и издалъ его особымъ изданіемъ, тамъ же и въ томъ же году, подъ заглавіемъ: «Parergon cudow świętych obraza Przeczystey Bogarodzice w monasteru Kupiatickim». Обѣ книги находятся въ Публичной Библіотекѣ («Russica», I, 292, 618).

6.—Домникъ, Аквилейскій (Венетскій, Венецикскій) бискупъ. Перепискѣ его съ Петромъ, Антиохійскимъ патріархомъ (XI вѣка) отведено достаточно мѣста въ сочиненіяхъ Кревзы и Копыстенскаго. Православные Западно-Русскіе интересовались этою и подобною ей перепискою и документами, и между ними, еще съ половины XVI вѣка, обращались небольшіе рукописные сборники («писма наши Рускіи», говоритъ Копыстенскій, 789), о которыхъ упоминаетъ и Скарга, получившій ихъ во множествѣ отъ Виленскаго бискупа Валеріана Протасовича («О iedności», предисл. А, iii). Это были предвѣстники «Книги о Вѣрѣ» Острожскаго священника Василія. Недавно намъ удалось увидѣть первый образчикъ этихъ исчезнувшихъ Западно-Русскихъ богословскихъ сборниковъ изъ періода до Берестейской уніи. Онъ сохранился не весь, но въ отрывкѣ (4°, 45 двойныхъ страницъ), прилепленномъ (еще въ началѣ XVII вѣка) къ двумъ крайне-рѣдкимъ старопечатнымъ полемическимъ брошюрамъ: «Унія» (Вильна, 1595) и «Гармонія» (Вильна, 1608). Сборникъ этотъ, вмѣстѣ съ брошюрами, принадлежитъ Чертковской Библіотекѣ. Онъ составленъ въ 1582 году и писанъ превосходнымъ, четкимъ Западно-Русскимъ письмомъ XVI вѣка. Содержаніе его слѣдующее: 1) Посланіе (безъ началъ) Венеціанскаго епископа Доминика къ Антиохійскому патріарху Петру (л. 1); 2) Отвѣтъ Антиохійскаго патріарха Петра Доминику (л. 2); 3) Посланіе до Латинъ («выписано и изведено изъ книгъ Латинскихъ на Рускій языкъ, року Нароженья Христова 1582, отъ Адама 7090», об. 12 л.); 4) О поклоненіи святымъ иконамъ (л. 30); 5) О крестопоклоненіи (л. 38); 6) Сказаніе о Христѣ, «иже естъ истинный Богъ, понеже вѣрци не мѣють Христа Бога быти» (об. 42 л.); 7) О святомъ причащеніи (л. 43); 8) О поминаніи усопшихъ (об. 43 л.); 9) О десятословіи (противъ Лютеранъ, л. 45). Отрывки изъ помянутой переписки, приведенные Кревзою, оказались, по провѣркѣ Копыстенскаго, искаженными, почему онъ, въ концѣ третьей части своей «Палинодіи», сдѣлалъ для себя слѣдующую памятную замѣтку (1100): «Ту вписати листъ Петра Антиохійскаго, до папежа Римскаго писаній, иже опрѣснока не пріймуетъ; и другій листъ того до Домника, архіепископа Венецицкаго, о томъ же; третій листъ Іоанна, Антиохійскаго патріарха, ко Андріанополиту, о томъ же писаній». Но во всѣхъ трехъ спискахъ «Палинодіи», которыми мы пользовались, названныхъ трехъ писемъ не находится. Этотъ недостатокъ мы мо-

жемъ отчасти пополнить изъ упомянутого выше Западно-Русскаго рукописнаго сборника.

1. Посланіе (безъ начала) Венеціанскаго епископа Доминика къ Антиохійскому патріарху Петру (XI вѣка).

|| (1) ходящу ти, во слѣдъ тебе ити подвизаетъ насъ. Мы же въ западной странѣ и далечи земли и мора удаленіемъ разлучаемъ, обачеже любовію совокуплены и сопряжены, ваша святости разуму совокуплятися хотимъ. Тѣмъ же убо возвѣщаемъ о нашей церкви, яже отъ божественнаго Марка евангелиста проповѣданія сѣмя приемиши исперва и блаженному Петру поставшему честь патриаршескаго чина и мене внутрь во Италиі единого быти и на Римскомъ соборѣ папы десное сѣданіе приемишу, сіе бо чести показавати вамъ имамы, да писаніемъ другъ друга обличимъ о собѣ, предже мы вале благоутробіе желающе и къ вашему разуму прийти потщася, да любовь совершеную межъ собою обновимъ.

Обаче *) о семъ твоему отчеству умолкнути и не можемъ презрѣти, яко да возвѣстимъ вамъ, еже отъ собора церкви Костянтинограда Римскія церкви поношаютъ убо слышахомъ, и гадятъ преосвященный опрѣснокъ, егоже мы вомѣсто Тѣла Христова освящаемъ и причащаемъ ему. И сего ради насъ несовершенныхъ и несправленыхъ || (об. 1) о Тѣлеси Христовѣ творятъ, и отъ совокупленія святыхъ церквей насъ нмутъ, еже бо кромѣ смѣшенія квасъ опрѣснокъ творимъ, и благодаренія жертву приношаемъ имъ. Понеже опрѣсночное обычаніе петокмо апостолскимъ, но и Христовымъ предаіемъ держимъ. Обаче кваснаго хлѣба священное размѣшеніе отъ православныхъ святыхъ отецъ восточнымъ церквамъ предано есть и увѣренно и законно содержится, обаче обычая вѣрна разумѣваемъ и разумне духовне укрѣпляемъ, нбо квасное и браніное размѣшеніе, еже восточныя содержатъ церкви, воплощеннаго Слова являютъ существо. Простоеже тѣсто прѣсное, еже мы творимъ во церкви, чистоту человѣческія плоти, екоже божество самое размѣсити изволи, безъ отвѣта являетъ.

Сего ради запрети твое отечствіе, иже тако безъ страха священная и апостолская уставленія не приемлютъ, еже бо паче укрѣпити подобаетъ, то вами укрѣпленая раскопаются, и самое тое основаніе раскопають. И туне ли Петръ и Павелъ || (2) во Италиі проповѣдаша, да аще вся западныя церкви отъ правыхъ вѣры и блаженныя жизни лишены суть. Къ сей вѣрѣ пиктоже приходитъ аще не причастникъ будетъ Тѣлу и Крови Христовой. Якоже самъ рекъ: аще не ясте плоти сына человѣческаго, и не пиете крови его, не имате живота въ себѣ. И аще убо опрѣснаго хлѣба припошеніе тѣсте тѣло Христово, мы вси чужди есмы живота. Сія убо отъ вашего священства скоро познаваемо, въ насъ исповѣдуемъ и отъ вашей любви знаменіе просимъ увѣдати и вашего изволенія хотѣніе описати.

2. Отписаніе святѣйшаго патріарха Петра Домнику, архиепископу Венацкому, противу писанію его посланому.

Честному и равно-ангелному владыцѣ и духовному брату нашему архиепископу Градѣйскому, еже есть Акилія, намъ же о Христѣ возлюбленному Домнику — Петръ, Божію милостию патріархъ Божіаго града**).

Многовеселіе и духовную радость принесоша намъ твоя священная словеса, преподобне и Богомъ возлюбленне, и духовный брате, и честный владыко! Возвеселихомъ бося яве немало о нихъ, познавшѣ, яже о Христѣ любовь твою || (об. 2) и православную мудрость благовозлюбленія твоего. И поспе пишемъ ми, еже о прѣсненомъ словѣ, много имать раздѣленіе, не причастно убо есть предаіемъ отъ нашей святости соборныя вселенскія церкви, о немъже, паче на послѣдокъ **), Господупомогающе исповѣмся, твоими светлыми молитвами укрѣпляемъ.

*) Отсюда и ниже переводъ съ сокращеніями помѣщенъ у Кривзи (см. выше, текстъ, стлбц. 204).

) Рукопись обрѣзана. *) См. ниже, съ об. 4-го листа.

Обачеже срамлятися памѣ сотворилъ еси, человѣче Божій, велія исправленія нашему смиренію списавъ, отъ нихже ни единого имамы, и срамляюся вѣруй. Ничтоже другое не вѣмъ, но токмо хрестіяннѣесть православный, малъ убо въ архiereохъ Божіихъ, и худѣйшій паче всѣхъ, и рабъ рабомъ Господа нашего Иисусъ Христа. Обаче такови да будемъ, яковѣхъ же насъ твое писаніе свидѣлствуетъ, аще о насъ ко Богу умножиши молитвы своя. Еже писано во честномъ писанію боголюбія твоего о твоей святѣй церкви, яко верховный апостолъ Петръ составилъ ю есть и предалъ святому евангелисту Марку, отъ негоже тое церкви предстатель на чинъ и честь патріаршескую возведетъ еси, яко да содержиши ю и началствуеши ученіемъ въ Римскихъ странахъ, и оде || (3) спую блаженнаго папѣ сѣдиши. И о семъ удобъ имамы показати отвѣтныхъ дѣяній, яко отъ святого Петра особно имѣ, патріаршескій твой престолъ наслѣдилъ еси и подобаетъ, яко патріархова, твоя словеса и писанія прияти и о вѣрѣ писаніемъ бесѣдовати тобѣ. Азъ же малый, о пресвященный и духовный брате, не точію яко патріархова, но яко равна ангеломъ и велика архiereей Божія честію подобною прияхъ и цѣловахъ, понеже бо измлада и до старости священными писаніи воспитанъ и сія прочитая присно упражнялся и—о, чудо!—яко николиже ни домала обрѣтохъ пѣвѣхъ написано, точію до пылъ престолника Акіяйскаго, еже есть Венацѣя патріархъ паричается.

Благодатію Божею—пять патріархъ во всѣмъ мѣрѣ устроено есть быти. Первый въ Римѣ, второй въ Константиноградѣ, третій въ Александріи, четвертый въ Антиохіи, пятый въ Іерусалимѣ. Ни той, ни сій каждое ихъ патріархъ паричается. Есть же убо сие: Римскій архiereей папа паричается, Константинограда архиепископъ паричается, || (об. 3) Александрійскій же папа паричается, единъ же токмо Антиохійскій паричается бысть патріархъ слышати и зватися. Іерусалимскій же такоже патріархъ паричается. Обрѣсти имать се любовь твоя во всѣхъ писаніяхъ яве опасно, еще пощени. И воими се еже глаголюти: тѣло *) человѣче единою главою видимо есть, въ немъ же уды мнози суть, и вси пяти чювствы устрояются. Чювства же суть: зрѣніе, обоняніе, слухъ, вкушеніе, осязаніе. Тѣложе пакы Христово, еже есть церковь, различными языки, яко уды, составляемо есть, и яко пяти чювствы предреченными престолами устроена и направляема, единою главою посима есть, самѣмъ, глаголю, Христомъ. И якоже паче пяти чювствъ, другое чювство пѣсть, такоже паче пяти патріархъ, не можетъ быти никтоже. Пятими же сими престолами, ниже яко чювствомъ сущимъ въ тѣлеси Христовѣ вси уды, сирѣчь вся отечествія языкъ, еже по всѣхъ мѣстѣхъ епископи суть, яко единою главою Христомъ истиннымъ Богомъ нашимъ устроены и боголѣпно водими правою главою и единою вѣрою со || (4) ставляеми и направляеми отъ нея.

А еже [о] посѣдаію, яко сѣдаеши одесную блаженнаго папы, оправдаеши себе и пишеша, да патріарха именуемъ тя,—приемлемъ и се. Но слыши о семъ, како епископи и архiereей отца паричати слово вѣрно навъче: первенствующихъ же на всякомъ соборѣ начальники и первосѣдальники навъче именовати. По сему же слову подобаетъ и тобѣ патріарху именоватися, понеже первый въ соборѣ Римстемъ обрѣтаешися, якоже и въ насъ первый во діаконехъ архидіаконъ паричается. Понежебо како ипако возможно есть памѣ шестого воевести патріарха, не сущу шестому чювству въ тѣлеси, якоже рѣхомъ. Ктому же и державы многи и велики въ Римѣ суть, паче твоея державы, иже митрополиты и архиепископы водими и направляеми на благочестіе. Воспомяни и се, колико велика есть паче твоя державы Болгарская страна? Колика же пакы Вавилонія великая, Промогирь, еже есть Хоросанъ, и прочіи восточныя страны, въ нихже архиепископи нами поставляеми суть || (об. 4) и митрополиты, имѣюще подъ собою епископи? Но единъ отъ нихъ патріархъ паричается. И о семъ убо доздръ довольно есть.

Отказъ на опрѣспоки. И можетъ и о семъ писаніе, священство ваше, о святѣмъ и блаженнѣмъ патріарсѣ Константинограда, яко благочестно Римскую церковь похуляетъ и поношаетъ и облогаетъ опрѣспочнаго ради припоменія, и сего ради паче отлучаетъ васъ отъ правыхъ и непорочныхъ вѣры, еже вмѣсто Тѣла Господня приемлете обычно, и отъ самаго честнаго тѣла владычня отсѣкаетъ, сирѣчь отъ святыхъ соборныхъ

*) Отсюда и нѣсколько строкъ ниже приведено въ «Палинодіи» Копыстенскаго, 682.

церкви, и еже правило содержите со всѣми западными церквами, яко главѣ тѣло со всякимъ послушаніемъ послѣдуетъ.

Пишетъ же и о семъ: яко отъ ветхаго ученія, святыхъ апостолъ тужди ихъ творимъ, иже опрѣснаго ради предаѣя, и не точію отъ самѣхъ апостолъ, но и отъ самого Христа владыкъ нашего прияхомъ, глаголете. И не яко невидяще, яко вси, иже во восточной страпѣ блаженныи отцы кваснымъ хлѣбомъ безкровную жертву творити веляху, иже житіемъ и словомъ и поученіемъ всю вселенную*)

|| (5) сирѣчь въ тѣлесѣ Христовѣ, иже во время распятія Господня явлено бысть, егда кровь и вода отъ пречистыхъ его ребрь истекша, коніемъ прободену бывшу, Святыи же Духъ пребысть во обожественнѣй плоти его, юже ядуще вѣрніи во причастіи хлѣба Духомъ Святымъ во мѣсто тѣла Господа нашего Исуса Христа, живемъ въ немъ, яко живу обоженую плоть приемлемъ. И пѣсмы убо кому подѣ закономъ Моисейскимъ, да опрѣсную жертву припошаемъ, но подѣ благодатию есмы, и пова тварь о Христѣ. Понеже древняя мимондоша, якоже Павелъ вопіеть, и быша вся пова. Да иже хоцетъ опрѣсноку причаститися, почто по пей не обрѣзается, понеже и Христосъ обрѣзаніе прииятъ по ветхому предаѣю. И субботу почто также не сохранятъ?! И слыши, чѣмъ Павелъ къ Галатамъ вопіеть: се азъ Павелъ, глаголю вамъ, яко аще обрѣзаетеся, нѣкую же ползу отъ Христа имате, свѣдѣтельствую же всякому чловѣку обрѣзающемуся, яко Долженъ есть весь законъ хранити, и отлучается убо Христа, иже закономъ оправдается, и благодати отпадаеть, мы убо духомъ и вѣрою падешу правды приемлемъ.

|| (об.5) Сіи убо Павелъ глаголетъ.

Азъ же мало слово измѣнивъ, изреку подобное: аще опрѣснокомъ причащаетеся, Христосъ васъ ничтоже ползуетъ, понеже на воспоминаніе Египетскаго избѣжанія Евреомъ предано бысть, а не опасной страсти Христовѣ. Но еже аще реку: вѣруй, яко и слезы покаянія приходятъ ми, егда воспоминаю, яко во всѣхъ въ нихъ же богоугодно есть, крѣпко поучается, и Христово нмя дѣлы тѣми прославляется, и ходите по путехъ дальнихъ, тружашеся отъ земли дальня, да реку же отъ края земнаго приходяще по Иерусалимъ въ поклоненіе животворящего гроба. Въ семъ же единѣ раздѣленіе и соблазнъ Божественнымъ церквамъ бываете. Понеже предстатель единыи церкви Римскія блаженный папа не хоцетъ съ прочими патріархи о божественныхъ тайнахъ единомудрствовати и совокуплятися, но единъ той упорно отлучается, и свою волю совершати тщится. Но даже всяко прекословіе ино оставляю, еже о нашемъ обличеніи. Возможно убо имамъ Христовою помощію, аще бы благоволио хотѣли слышати, яко егда Господъ со ученики || (6) своими вечералъ во великій четвертокъ вечеру, не бяше убо опрѣснокъ готованъ. Во великій бо пятокъ, въ онъ же 14 день луны бяше, тогда Евреи хотяху пасху ясти. И воими здѣ, всяко прекословіе оставлѣ, и побѣдити всуе тщатися. Мы убо не побѣдити ищемъ, но правду избобрѣсти и явити и братію пріяти, о нихже разлученія сердцемъ зѣло уязвляемся. Глаголетъ бо Іоаннъ Богословъ евангелистъ, иже на вечера на перси Господа нашего Исуса Христа сподобися возлещи, егоже паче кто есть другій отъ ученикъ его вѣрнѣйшій: преже убо праздника пасхи, вѣдый Исусъ яко приде часъ его, да преидеть отъ міра сего ко Отцу, и возлюбитъ своихъ-си еже въ мірѣ, до конца возлюбилъ есть. И вечера бывши, дияволу уже вложившу во сердце Іудѣ Симону Скаріоту, яко да предасть его, и прочая. И еже глаголетъ возлюбленный сей ученикъ Христовъ Іоанъ, яко преже праздника вечера бывши, яже глаголетъ, яко не во четвертокъ случися пасха быти, но смотрѣніе пѣкое || (об.6) божественно бысть, яко бо въ ноцъ ту хотяше предаѣ быти, предаѣ ученикомъ божественныя жертвы великую тайну. И сего ради рече: желаніемъ вождѣлѣхъ сію пасху ясти съ вами. Отсюду бо явно есть, яко еще нѣсть былъ уготованъ опрѣснокъ тогда, якоже рѣхомъ, но хлѣбъ есть квасенъ предложень тогда Христу со ученики его, преже бо праздника пасхи вечера бысть. Внегда же разломи, далъ ученикомъ своимъ

*) Судя по старинной (внизу) помѣтѣ, не достаеъ двухъ полулистозъ: 6-го и 7-го.

и рече: приимѣте, се есть тѣло мое. И свидѣтельствуєтъ паки о семъ возлюбленный той ученикъ, идѣже глаголетъ: ведоша Иисуса отъ Кайяфы во приторѣ, и тѣи не вошлиша во приторѣ, да не осквернятся, но да ядятъ пасху. И паки той же во другой главизнѣ глаголетъ: и убо Иудей яко да не оступитъ тѣлеса на крестѣ въ субботу, понеже потоки бѣ, быше бо великъ день той субботы, и прочая. И яко не единою глаголетъ, но множицею, точію хлѣбъ, и петокмо сей глаголетъ сіе, по и прочіи евангелисти. Ибо Матѳеемъ глаголетъ: ядущимъ имъ, || (7) приемъ Иисусъ хлѣбъ. Видѣте ли, яко и сей глаголетъ: благодаривъ, разломъ, дастъ ученикомъ своимъ, и рече: приимѣте и ядѣте. Опрѣснока же ни который отъ нихъ не воспоминаєтъ. Понеже бо хотѣше пострадати Христосъ въ той день законныя пасхи, егда хотѣше пасха быти богоубійцамъ, въ онже и агнецъ отъ Иудей заколаемъ бываше, въ день пятка, въ онже четвертыйнацѣтъ мѣсяца бываше, въ лѣто пятидесящное пятьсотъ тридцать третее, кругъ убо быше солнцу 18, мѣсяца же пятого. Сіе сотвори Иисусъ яко да не предастъ бытъ и не постигнетъ тайну свою ученикомъ предати, возлегъ на вечери въ четвертокъ, по вечери приемъ хлѣбъ преломъ, и предастъ апостоломъ тайну || (об. 7) новаго завѣта. Въ пощъ, въ четвертокъ, въ поше предастъ бытъ отъ Иуды Иудеомъ якоже писано есть. Но что убо Лука глаголетъ: приемъ Иисусъ хлѣбъ, благодаривъ преломъ? Се убо и Лука свидѣтельствуєтъ, яко хлѣбъ приимъ есть Христосъ, а не опрѣснокъ. Въ четвертокъ бо быше тогда законная пасха 13 дня мѣсяца быше, и не быше опрѣснока тогда, ибо опрѣснокъ во 15 мѣсяца узаконенъ бѣ ясти. Тѣмъ же убо четвертогонацѣтъ дня перваго мѣсяца лупы пасху нарицаєтъ законъ зготовати, пятыйже нацѣтъ первый опрѣснока субботу нарицаєтъ, и въ той день узаконено бытъ опрѣсноку ясти, якоже и агнцу во 14 закланъ, въ онъ же закланъ бытъ агнецъ Божій, взявша грѣхи міра. Понеже Христосъ закланъ бытъ въ день 14, — въ день пятка, а въ субботу быше праздникъ опрѣснока, — когда убо опрѣснокъ ятъ есть, и когда убо апостоломъ новый завѣтъ далъ есть творити? И понеже глаголетъ, яко отъ святыхъ апостолъ прияхомъ опрѣснокъ творити, егда по воскресеніи его отъ мертвыхъ глаголетъ, видѣте, како дѣлы яве обличаеми есте?!

|| (8) Сіимъ убо тако реченимъ, что имать каждо ко симъ отвѣщати, се убо показахъ яве, яко преже праздника пасхи вечера бытъ, опрѣснокъ же ясти преже пасхи не быше законно, якоже рѣхомъ. Приложу ти къ неотвѣтну увѣренію, преже написанному слову сему, и другую главизну тогоже евангелиста Іоанна, яко и ты самъ исповѣдати имаша, яко тако есть, ибо въ насъ евангелія истинна есть, такоже и ваша, а неизмѣнна суть и тожъ глаголютъ. Сіа убо рекъ Иисусъ духомъ и свидѣствова и рече: аминъ, аминъ, глаголю вамъ, яко единъ отъ васъ предастъ мя. Взираху же ученицы другъ на друга, не видяще о комъ глаголетъ. Быше же возлюбленъ единъ отъ ученикъ его на лонѣ Иисусовѣ, егже любяше Иисусъ. Помыну же ему Симонъ Петръ вопрошити его, кто есть, о немъ же глаголетъ. Припадъже онъ на перси его, глагола ко Иисусу: Господи, кто есть? Отвѣща Иисусъ: той есть, емуже азъ омочивъ хлѣбъ подамъ. И омочивъ хлѣбъ Іудѣ Симонову Скаріоту дастъ. И по хлѣбѣ тогда вниде въ онъ сатапа. И глагола ему Иисусъ: еже твориши, твори воскорѣ. || (об. 8) Сего же ни единъ отъ возлежащихъ не увѣде, что рече ему. Нѣдѣи же мнѣху, понеже влагалнице держаше Іуда, якоже глаголетъ ему купити, яже на потребу имамы на праздникъ.

Евангелисту убо тако о сихъ являюще, како не бѣ слѣпу видѣти, яко преже законныя пасхи вечера бытъ. По сему убо еже рече, «яко нѣдѣи мнѣху, глаголетъ Іудѣ: купи, яже на потребу имамы на праздникъ», — яве показавъ есть время, въ онъ же вечерялъ Христосъ со ученики своимъ. Тѣмъ же да непомышленіе нѣкое прекословіе бытъ тобѣ о времени, въ неже вечера бытъ, по прочихъ евангелистехъ глаголемая, сирѣчь, неже Матѳеемъ глаголетъ: во первый же опрѣснока приступиша ко Иисусу ученицы его глаголюще: Господи, гдѣ хоцещи уготоваемъ ти ясти пасху. Лука же евангелистъ глаголетъ: преже дня опрѣснока, въ онъ же подобаетъ жртисѣ пасхѣ, посла Петра, Іоана, рече: шедше, уготовайте намъ ясти пасху. Слова же сіа трехъ евангелистовъ не мають сопротивленіе нѣкое или раздѣленіе отъ глаголемыхъ Іоаномъ евангелистомъ, якоже пишетъ: || (9) преже праздника пасхѣ, вѣдѣи Иисусъ, яко прииде часъ его, да прейдетъ отъ міра сего ко отцу, и прочая. Первый опрѣснока являютъ намъ Божественная еванге-

лія десятый день первого мѣсяца быше тогда предуготовленіе пѣкое пасхѣ со прочими тремя денми, сирѣчь со первоадесятымъ, и второ и третимъ надесяти днемъ, якоже во книзѣ Исхода пишеть: рече Господь къ Моисею: мѣсяцъ сей мѣсяцемъ вамъ начало, первый вамъ будетъ во мѣсяцехъ лѣту рцы ко всему сонму сыновъ Израилевымъ. Въ десятый мѣсяца сего да возметъ всякъ овца на домъ отечествія, и будетъ соблюдено до 14 днѣ мѣсяца сего. Якоже и намъ есть уготованіе и предпразнество святымъ страстемъ Господа нашего Іисуса Христа великая педѣля, тако и Евреомъ четири они дни предуготованіе пѣкое быше пасхѣ узаконено. Ибо друзи евангелисти, преже преставшеся, не постигоша, видѣти евангелское проповѣданіе Іоана Богослова: сей долготѣпъ бысть, обрѣлъ составленіе евангелій оныхъ и на конецъ житія || (об.9) своего во островѣ Патемѣ сущу, богоподвижну бывшу, при Доментіанѣ цари свое евангеліе списа, яже онѣми многая покровена речено, другая же оставлена, яко чудо о Лазари, и время вечера, и другая иная списавъ, яве и велегласно проповѣдавъ.

Тѣмже молю васъ: остапитеся, Господа ради, о сицевой и явленнѣй истинѣ прекословити и отметатися, и еже творятъ прочіи церковніи кормители *), се и вы творѣте, четиремъ патрыархомъ послѣдующе, понеже множайшихъ судъ вѣренъ есть и приятенъ, единогоже ни отъ когоже приятенъ есть **). Блага же два паче единого—написано есть. Идѣже бо единомудрствуютъ четири и содержатъ, кто да отречется глаголя, яко пѣсть Бога посреди ихъ! Якоже Христосъ глаголетъ: идѣже суть два или три собраніи о имени моемъ, ту есмь посреди ихъ.

И сего ради молюся: совокунимся вси духовне и будемъ братолюбцы, а не самолюбцы, понеже ни Христосъ самъ во время страсти его, якоже рѣхомъ, пѣсть постигъ ясти опрѣснокъ, еще отъ Іудей || (10) неуготовану сущу, якоже рѣхомъ, пиже паки апостоли предаша, яже не приима. По вечера бо, якоже глаголютъ евангелисти, предаде тайну новаго завѣта, рекъ: желаніемъ возделѣхъ сѣю пасху ясти съ вами,—яве убо есть, яко тогда прииде часъ страданія.

Сего ради иже опрѣсноку причащаются, во Аполипаріеву ересь впадаютъ, педѣдуше яко онъ убо глаголаше, яко тѣло убо бездушно, и кромѣ ума приалъ есть Сынъ и слово Божіе отъ Пречистыя Дѣвы и Богородица, глаголя, яко недоволио есть вмѣсто ума и душа Божество—сиде иже опрѣснокъ приношаеъ, мертву плоть, а не живу припашаеъ. Ибо квасъ вмѣсто душа тѣсту бываетъ, и соль вмѣсто ума. Сіа же неимущу опрѣсноку, како не бездушенъ и мертвъ есть, во истинну мертво творится всѣмъ причащающимся его. Ибо Господь нашъ Іисусъ Христосъ совершенъ сый Богъ и совершенъ человекъ, согубъ естествомъ, а не составомъ, тѣло одушевлено и умъ отъ Приснодѣвы и Богородица—примъ и совершеннымъ хлѣбомъ предасть подобно новаго завѣта || (об.10) тайну, и благословивъ и рекъ: примѣте и ядѣте, иже есть небесный хлѣбъ животный и животь даеъ ядущимъ его, якоже Христосъ завѣща намъ глаголя: ядый плоть мою и пия кровь мою, во мнѣ пребываетъ, и азъ въ немъ. Ащели и словесъ сихъ силу не приемлете и со прекословіемъ сопротивитесь глаголюще, яко отъ святыхъ апостолъ Петра и Павла опрѣсное преданіе прияхомъ, послушаемъ о семъ ваше братолюбство, и показати вамъ со Богомъ хотяще пѣкая, яже апостоли предаша исперва творити, и паки онѣми самѣми на послѣдокъ исправлена и претворена на благовѣріе наше, елико еже о Христѣ вѣру укрѣпляюще и Божей церкви благодатію его утверждаеми и простираеми и субботу убо равно со Святою педѣлою повелѣно бѣ намъ соблюдать, и ничтоже дѣлати. Нынѣ же се убо пѣсть. И Петръ же приходящихъ отъ языкъ къ непорочнѣй вѣрѣ християнстѣй, преже обрѣзаше ихъ, и тако крещаше. И Павелъ Тимооеа обрѣза. Ктому же и оглашаеми, сирѣчь нарицаеми общаеми креститися || (11) тридцатѣтні крещавшася. И другая пѣкая преданія вѣрующіи соблюдаху и архiereи жены имяху. Нынѣ же отъ сихъ ни едино есть Божей святѣй церкви, укрѣпляетъ и успѣвающъ на совершенѣшая и истиннѣйшая, да кое странно и дивно чудо, еще тогда ученицы въ началъ проповѣданія отъ немощи многихъ нисходяща, пѣкая обычная имъ допустима творити, иже

*) т. е. правители; у Копыстенскаго: «начальники». **) Вся эта точка, въ переводѣ Копыстенскаго, помѣщена на 91-мъ столбцѣ.

мало-по-малу отсѣчающихъ и премудре измѣняюще, приведоша ихъ на евангелское проповѣданіе, преже поученіемъ бывшимъ на слушаніе удобъ приведенъ быша на истинное, ниже бо есть возможно дрѣво строитиво нахилити скорымъ наведеніемъ и силою руки исправить, якоже нѣкій отъ нашихъ богословцевъ рече: удобъ убо имать преломитися, шжели исправитися. И сего ради, якоже рѣхомъ, въ мало врѣмя оставленъ бысть имъ опрѣспокъ, понеже великъ соборъ тогда бысть въ Римѣ Жидовъ, якоже книга святыхъ апостолъ Дѣяній сказуетъ. Потомже егда время бысть, разсыпане и се. Яко || (об. 11) при Моисей бысть по устроенію Божію, остави бо Евреомъ жертвы творити, дондеже ему Господъ яве покажетъ. Такжеже егда исправлено бысть, розсыпа жертвы оны на посылъ-докъ.

И довольно ми есть писати сія къ мужу сушу исполнѣ Духомъ Святимъ и разумомъ духовнымъ. Дай бо, рече, премудру вину и премудрей будетъ.

И преже врѣмени сего, въ началство архіерейства моего составленное се писаніе послахъ ко блаженному папѣ Римскому. Послахъ убо нѣкоимъ грядущимъ на поклоненіе во Іерусалимъ къ мѣстну благоплеменитому и дущѣ сушу во Италіи Аргіру, яко да послетъ сіе ко блаженному папѣ. Оттолѣжъ два лѣтъ мимоидоша, и не возмогохъ увѣдати. И се убо преписавъ послахъ ко благовозлюбленію твоему и да любви ради моея, пачеже Бога ради, егоже ради и о немъ писано есть,—о Христѣ молимся, глаголетъ Божественный апостолъ, послени сіе ко многочестному блаженствію святого папы и испросиши отписаніе и после || (12) ши къ намъ. Аще же писаніе се прочтешъ, священствіе твое, и послешъ е ко нему, благоугодно есть дѣло Богу и человѣкомъ, еда како призрѣвшу молитвами святыхъ и верховныхъ апостолъ и прииметъ, яже списахъ и совокупитъ со любящими святыню его, честными братьями и отцы, и общо вси купно всихъ миротворцу и истинному Богу нашему благодаренія жертву припесемъ, единомудрствующе и единоприпошеніе освящающе и приносяще. Яко отъ насъ лобзай священный и преподобный соборъ твоя церкви. Цѣлуетъ же и нашъ соборъ святымъ цѣлованіемъ святыню твою призывающимъ со мною святыхъ твоихъ молитовъ. И радуйся здравіемъ и веселися о Господѣ всегда, и о насъ худыхъ у священныхъ ти молитвахъ воспоминай.

Потолъ посланіе патріарха Антиохійскаго.

7.—Иво, бискупъ Краковскій. Большую и обстоятельную статью о немъ можно найти въ іюльской книжкѣ «*Dziennika Warszawskiego*» за 1854 годъ. Этотъ энергическій человѣкъ, жившій въ XIII вѣкѣ, оказалъ большія услуги дѣлу распространенія и утвержденія католицизма въ Польшѣ. Онъ уже мѣтилъ на Кіевъ и Галичъ, «але недолго его тамъ терпѣлъ Кіевскій князь Володимѣръ, боячися, абы Россове презъ ихъ науку (Доминикановъ, введенныхъ Ивою) отъ Грецкихъ обрядовъ не отпали».

8.—Іовіанъ (Flavius Cladius Iovianus), наслѣдовавшій Юліану въ 363 году. Копыстенскій ошибочно называетъ его Іовиніаномъ. Съ этимъ именемъ извѣстенъ почти современникъ Іовіана,—извѣстный еретикъ Іовиніанъ, противниками котораго были Амвросій, Іеронимъ и Августинъ.

9.—Іосифъ Солтанъ, митрополитъ Кіевскій. Уніатскіе и католическіе писатели совершенно безосновательно заподозрѣваютъ Іосифа Солтана въ уніатствѣ. Изъ обнародованныхъ вновь документовъ («Археограф. Сборн.» т. VI; «Перечн. Описъ Ркисн. Отд. Вилен. П. Б.») и изслѣдованія А. П. Демьяновича и профессора В. Г. Васильевскаго оказывается, что митрополитовъ и епископовъ въ Западно-Русской церкви съ именемъ Іосифа было три: Іосифъ Болгариновичъ I, Іона, Іосифъ II Солтанъ, Іосифъ III. На этомъ основаніи, каталогъ митрополитовъ какъ у Кривы, такъ и у Копыстенскаго не отличается точностью, о чемъ мы и предупреждаемъ читателя, рекомендуя ему, || |

ентирования, прочесть соответственные страницы изъ изслѣдованія профессора Васильевского (въ 5-мъ выпускѣ «Памятниковъ Русской Старины» П. Н. Батюшкова) и весьма важное примѣчаніе А. П. Демьяновича («Археограф. Сборникъ», т. IX, стр. 421—422). Главнымъ доводомъ для уніатскихъ писателей служить гдѣ-то найденное Ипатіемъ Потѣмъ и имъ изданное въ 1605 году (на языкахъ Польскомъ и Западно-Русскомъ) «Посольство къ папѣ Сиксту IV отъ духовенства, князей и дворянъ Русскихъ въ 1476 году». Православные Западно-Руссы не повѣрили изданію Потѣя, и прямо назвали его «подлогомъ», а Мелетій Смотрицкій (въ «Өрицосѣ») подробно разобралъ и доказалъ, что это не болѣе какъ уніатская выдумка. Вслѣдъ за нимъ, тоже доказывали и послѣдующіе православные полемисты, въ томъ числѣ и Копыстенскій. Мнѣніе это раздѣлялось Георгіемъ Конисскимъ («Чтенія» подъ ред. О. М. Бодянского, 1847/8, № 7, стр. 12—13) и митрополитомъ Евгеніемъ («Описание Кіево-Софійскаго собора», стр. 111—117). Но въ послѣднее время М. О. Кояловичемъ было замѣчено («Литовская Церковная Унія», I, стр. 21—23), что во всѣхъ названныхъ сочиненіяхъ «подложность этого памятника («Посольства») доказывается далеко не съ такою рѣшительностью, чтобы не осталось мѣста ни какому сомнѣнію». Профессоръ И. И. Малышевскій пошелъ еще далѣе: на третьемъ археологическомъ съѣздѣ (въ Кіевѣ) онъ представилъ рефератъ, въ которомъ старается доказать подлинность грамоты къ Сиксту IV, во первыхъ, потому, что содержаніе ея согласно съ историческими обстоятельствами того времени, и во вторыхъ, что языкъ грамоты есть Славянскій языкъ 1480-хъ годовъ, безъ примѣси Польскихъ словъ *). Другій доводъ для уніатскихъ писателей—письмо Нифонта, Константинопольскаго патріарха, къ Іосифу (будто бы) Солтану. Текстъ этого письма въ переводѣ съ Греческаго помѣщенъ Кривою (267—269). М. О. Кояловичъ (ib., стр. 24), признаетъ что это письмо менѣе искажено, чѣмъ «Посольство» отъ Мисаила къ Сиксту IV. Копыстенскій, для котораго не существовало разницы между Іосифомъ Болгарининовичемъ (дѣйствительно склонявшимся къ уніи, какъ это отчетливо видно изъ превосходнаго изслѣдованія профессора В. Г. Васильевского) и Іосифомъ Солтаномъ, доказываетъ (1125—1126) его подложность и въ заключеніе предлагаетъ «той листъ мѣти и разумѣти за небылицу и за змышленный, на прелесть Россовъ утворенный». Неосновательность обвиненія со стороны уніатовъ Іосифа Солтана, на основаніи Дѣяній Виленскаго собора 1509 года, до очевидности ясна. Почти на первой же страницѣ Іосифъ Солтанъ говоритъ: «нынѣ убо многа видѣхъ видѣніемъ и слышахъ слышаніемъ неисправление и безчиніе священническое — подобаетъ намъ тое исправляти и очищати по правиламъ Святыхъ — повиновеніе имамы всяко преслушаніе и преступленіе закона наше православное вѣры христіанское отсѣкати, утверждати же и исправляти, по древнему обычаю божественныя церкви уставы». Виленскій соборъ продолжался съ 25 декабря 1509 по 18 января 1510 года. Подлинное постановленіе собора было писано на пергаментѣ и

*) «Труды» третьяго археологическаго съѣзда еще не вышли въ свѣтъ; и потому мы должны были воспользоваться краткимъ извѣстіемъ С. Т. Голубева, помѣщеннымъ въ «Кіев. Епарх. Вѣд.» (1877, № 17, стр. 445).

имѣло восемь «завѣшенныхъ» печатей: митрополичью и тѣхъ семи епископовъ, которые перечислены въ началѣ этого памятника. Неизвѣстно—сохранился ли подлинникъ; но важно то, что съ подлинника «слово въ слово» (по свидѣтельству тогдашняго справщика) было произведено, около начала XVII вѣка, печатаніе, составившее брошюру, нынѣ весьма рѣдкую, въ 24 страницы. Предполагаютъ, что брошюра эта печатана во Львовѣ, въ 1614 году. Но, помимо этой печатной брошюры, существуютъ въ старинныхъ сборникахъ списки «Вилenskaго Собора», не вполне исправные, съ нѣкоторыми искаженіями текста и языка, и даже съ пропусками цѣлыхъ статей и постановленій. Съ этихъ-то списковъ и появился «Виленскій Соборъ» въ нашей археографической печати: сперва издалъ его, въ 1824 году, митрополитъ Евгеній («Описание Кіево-Софійскаго Собора» въ приб. стр. 40—48), а затѣмъ, въ 1841 году, протоіерей Григоровичъ («Акты Историческіе», I, стр. 524—529; въ прим. стр. 19). Не говоря уже о томъ, что оба эти изданія, наравнѣ со старопечатною брошюрою, сдѣлались библиографическою рѣдкостью, — чувствовалась необходимость въ полномъ и исправномъ, безъ пропусковъ и искаженій, изданіи этого важнаго памятника, подробно говорящаго «о церковныхъ вещахъ и о исправленіи дѣлъ духовныхъ» въ Западно-Русской православной Церкви и паствѣ. Печатавъ этотъ памятникъ, мы приводимъ указанія только на важнѣйшіе пропуски и неточности въ изданіяхъ митрополита Евгенія и протоіерея Григоровича. Есть еще и третье изданіе «Вилenskaго Собора», произведенное со старопечатной брошюры, церковно-Славянскимъ шрифтомъ, буква въ букву, съ тѣми же строчными и прописными и пр. (П. Н. Батюшковъ—«Памятники Русской старины въ Западныхъ губерніяхъ имперіи», VI, стр. 163—170). На одной изъ страницъ (9-я, кажется), принадлежащаго Императорской Публичной Библіотекѣ, старопечатнаго экземпляра «Вилenskaго Собора» находится рукописная киноварью замѣтка: «ино, Номоканонъ листъ 54». Замѣчательно, что какъ эта, такъ и нижеслѣдующая, болѣе длинная, рукописныя замѣтки принадлежатъ, по почерку, къ концу XVI-го, или къ самымъ первымъ годамъ XVII-го столѣтія. Вопросъ этотъ для опредѣленія года старопечатной брошюры немаловаженъ. Приводимъ другую рукописную замѣтку, помѣщенную на полѣ 11-й и 12-й страницъ: «Св. Никонъ, въ словѣ 32 посланій своихъ: еже отъ священничества въ иноческое житіе прійти кому, кому не дается ему священничество. Ниже тамъ же: Иноческаа бо общаніа повинованіа чинъ имать, и ученичества, а не учителства и предсѣданіа, ниже паствити инѣхъ; но пасомы быти обѣтоваются. Якъ ниже тамъ же св. Никонъ и всего священничества касатись изъявлено былъ, дажь и до самѣхъ діаконъ. И паки: якъ чинъ иноческій отлагаетъ священничество съвршениѣ, егда есть священникъ и въ время стриженія съвладать его съвладаша съ прочіимъ одѣаніемъ и священничество и якожь нѣкоего осужденника влачіа и въ мѣсто покаанія входить. Обличаемъ посредѣ въ грѣсѣхъ истязанъ бывъ. Какъ паки нѣсть съвршениѣ непріатно безгрѣшна страну, якъ никакоже отъ ню съгрѣшивъ на священничество наскакати». Слич. постановленіе о томъ же Московскаго Собора 1503 года («Акты Археографической Экспедиціи» I, 485), подтвержденное и на Сто-

главомъ, въ 1551 году. Митрополитъ Евгеній замѣчаетъ: «въ 1723 году св. синодъ, опредѣленіемъ своимъ генваря 11, дозволилъ неззорнымъ вдовцамъ давать ежегодно: священникамъ такъ называвшіяся епитрахильныя, а діаконамъ оранныя грамоты. Указы Императрицы Екатерины II, 17 февраля 1765, и оныя отмѣнены. Осталось только въ силѣ правило — вдовыхъ діаконъ не производить уже во священники, развѣ когда вступать въ монашество, а вдовыхъ священниковъ, по указу синода не опредѣлять къ женскимъ монастырямъ».

10.—**Іуліанія**, княжна Ольшанская. О мѣстѣ ея погребенія существовало много сказаній и догадокъ: указывали на Витебскъ, Вильну. Мощи ея были обрѣтены въ Кіевскихъ пещерахъ при архимандритѣ Елисеѣ Плетенецкомъ (Карамзинъ, V, прим. 254). Копыстенскій говоритъ: «Въ церкви великой Печерской Успенія Пречистой Богородицы есть тѣло княжны Ольшанской Іуліаніи, которое чудовне инокини Крупской объявлено есть изъ гробу въ церковь Пресвятой Богородицы принесенное лежитъ въ чести достойной». Припомнимъ, что въ Московской Синодальной Библіотекѣ, въ рукописи № 684, находится сказаніе объ обрѣтеніи мощей Іуліаніи Ольшанской.

11.—**Карповичъ**, Леонтій, Виленскій архимандритъ, «мужъ богодухновенный, въ языку Греческомъ знамените бѣглый, оборонца благочестія» — такъ опредѣляетъ его Копыстенскій. Изъ оставшихся послѣ него сочиненій, извѣстно одно, изданное въ 1615 году, въ Евѣ, въ имѣніи Троцкого подкоморія князя Богдана Огинскаго: Оно озаглавлено: «Казанье двое: одно на Преображеніе — — другое на Успеніе — —». Обѣ эти проповѣди были сказаны въ соответствующія числа августа того же года въ Виленской Свято-Духовской церкви. Въ печатномъ изданіи, Проповѣди посвящены Анніѣ Ходкевичовнѣ, княгинѣ Корецкой. Въ этомъ посвященіи, любопытномъ со внѣшней стороны потому, что въ немъ одна только «точка» (ради этого, мы должны были прибѣгнуть къ скобкамъ), а съ внутренней — нѣкоторыми чертами (онѣ отмѣнены разрядкою), касающимися или автора, или княгини Корецкой, — Карповичъ говоритъ:

Вѣдаючи то добре, великая милостивая пани, нѣтъ невдячпость не толко писмо богодухновенное ганиць, але и нѣкоторые зъ внѣшнихъ мудрецовъ (за самое толко патуры поводомъ) межи пными злостями предпейшою быти злостью повѣдають. Прето и я слуга и богомолецъ вашей милости, дознавши гойныхъ а знаменитыхъ зъ милостивое ласки вашей милости добродѣйствъ (ачъ дай Богъ зъ вдячпомятнаго умыслу ихъ нигды не выпущаю, едпакже видомымъ тоє сердечное упреймости моеє знакомъ до тыхъ часовъ освѣдчати немоглемъ, а то — для разпыхъ а праве повсєднєвныхъ бѣдъ, трудностей, и тяжаровъ), тепєрь троха для уфольгованя слабому здоровью узычплого собѣ отъ Бога часу маючы, — тоє «Двое Казанє», (которое ся тыхъ недавно прошлыхъ часовъ на два знаменитые а души каждаго истинного христїянина велєє милые и утѣшныє празники, въ церкви Божой, за ласкою и помощью все-сильное десницы єго, презъ маломощную и худоумную персону мою отпраповало,) въ дружѣ подавши, до вашей милости своеє милостивое панєє и добродѣйки послати умыслимомъ, яко той, которая (вѣчноє славы годныхъ прародителей своихъ, такъ дѣльными и преважными речи посполитой послугами и высокими, немаль предѣйшихъ дикгнитарствъ титулами, яко тежъ немѣй знаменитыми вшєлякихъ цнотъ оздобами и непокѣбимую въ православной вѣрѣ статєчностью, гойнє а обфите обдаронныхъ, настѣдуючи, и о розширенїю а помпожєнїю хвалы творца своего,

сердцемъ любовію его палающимъ, упріиме се стараючи, церкви монастыри, школы и дома страннопріемныя великимъ коштомъ и превагою будующи и гоине а щедробливе падаючи,) второю тыхъ часовъ Еленою названа быти можешь, и опытъ двумъ въ Евангеліи вспомненымъ сестрамъ, Марѣ, мовлю, въ побожныхъ, милосердныхъ, и смиреніи образъ маючихъ учинкахъ, и убогой братіи Христовой послуцахъ, а Маріи въ нилпомъ а пабожномъ слова Божого слушаю и уставичномъ въ воли и законѣ его поучаюсе и коханю подобися, и опыте пророческіе слова: «коль сладка гортани моему словеса твоя паче меда устомъ моимъ» часто-кроть на сердци своемъ повтараешь. Которой доброго здоровья, збавенныхъ потѣхъ и долгоfortunного въ гоиной ласцѣ и благословенствѣ Божомъ, кучти и хвалѣ его святой, на томъ свѣтѣ помѣшканья упріиме зычачи, а тогожъ и всей зацной фамилии вашей милости вѣншующи, милостивой си ласцѣ вашей милости, яко напильней отдаю.

Затѣмъ слѣдуетъ подпись, а подъ нею буквы А М О Б В (то есть: архимандритъ монастыря общежительнаго братскаго Виленскаго). Такъ какъ «Казанье двое» приводятся нерѣдко въ рукописныхъ Западно-Русскихъ Сборникахъ безъ имени автора, то приводимъ начальныя и конечныя строки изъ нихъ.

Казане на преображеніе Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа.

Начало: Церковь святая восточная, православныя христіане, о пынѣшемъ пре-зациомъ дни и хвалебномъ праздницѣ, пѣсни и гимны, отъ вышнее богословія утворенныя, въ духовномъ веселіи и утѣсѣ, спѣваючи, въ единомъ зъ нихъ тыми словы мовить: «Прійдѣте възйдемъ на гору Господню, и домъ Бога нашего, и узримъ славу Преображенія его, славу яко единчадого отъ Отца свѣтомъ, пріймѣмъ свѣтъ и, предложени бывше Духомъ, Троицу единосущую възпоемъ въ вѣки». Зъ радостью отъ тебе слышимъ, матко наша церкви, тотъ твой такъ милый и солодкій къ намъ голосъ, вдичне пріймемъ тое напомипанье, хутливими се ставимъ, на выкананье того росказанія твоего.

Конецъ: Здравь съ тобою, южъ не презъ вѣру и надѣю, але лицемъ къ лицу бесѣды и обцованья заживати: твоее неизреченное доброты и красоты ся наслажати, и тебе, въ непреличнономъ ономъ отъ вѣка угодинокъ твоихъ почтѣ и въ милостъ ономъ безплотныхъ твоихъ дворахъ товариствѣ, съ безпачальнымъ Отцемъ, и Пресвятымъ блатимъ, и животворящимъ Духомъ твоимъ, хвалити, славити и въспѣвати, въ безкопечныя вѣки вѣкомъ, аминь.

Казанье на Успеніе Пречистое и преблагословенное владычицы нашея Богородицы Приспо-Дѣвы Маріи.

Начало: По праздницѣ праздникъ, хвалебномъ хвалебный, православныя христіане, пынѣ намъ паступуетъ, на который матка наша святая восточная церковь, такъ яко и на першій, сыновъ своихъ правдивыхъ, въ утвороныхъ, Духомъ Святымъ гимнахъ, зываючи — —:

Конецъ: Не отдалишь, зансте, не отдалишь тыхъ всѣхъ, которые ся отъ него и отъ тебе любовію не отдалять. Которое любви огнь, абыся и въ нашомъ озябломъ сердцу роспаливши, никгды негасль: Тебе, которая и самыя въ милости палаючіе серафимы любовію превышила, до Сына и Бога твоего о причыпу съ слезами просимъ, и ему честь, славу, и благодареніе възсылаемъ, съ безначальнымъ его Отцемъ, и пресвятымъ, блатимъ, и животворящимъ Духомъ, пынѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ, аминь *).

12.—Копыстенскій, Захарія, авторъ «Палинодіи», занялъ мѣсто архимандрита Кіевопечерскаго монастыря послѣ Елисея Плетенецкаго, скончавшагося въ ноябрѣ 1624 года. Изъ извѣстныхъ доселѣ его сочиненій, — первымъ по времени была «Книга о Вѣрѣ» (см. ниже, въ особомъ Примѣчаніи). За нею слѣдовала «Омлія албо казанье на роковую память — Елисееа, въ

*) О другихъ сочиненіяхъ Карповича см. у архіепископа Филарета («Обз. Русск. дух. лит.», т. I, 1859, стр. 240—242). Рукописное полемиическое его сочиненіе находится въ Императорской Публичной Библіотекѣ, отд. 11, № 308 («Труды К. Д. А.» 1876, январь, стр. 134).

іеросхимонасехъ Евѳѳміа Плетенецкого» (Кіевъ, 1625). Главнѣйшій же его трудъ—«Палинодія»—написанный въ 1621—1622 годахъ остался, по невыясненному до сихъ поръ причинамъ, ненапечатаннымъ. Это—тѣмъ болѣе странно, что Копыстенскаго многократно просили «духовныя и свѣтскія зацныя особы» серьезно заняться написаніемъ книги, въ которой былъ бы данъ отпоръ врагамъ православія, и не только просили, а «праве якъ примушали». Сознавая торжественную важность тогдашней исторической минуты, такъ мѣтко очерченной въ «предмовѣ» къ «Палинодіи», Копыстенскій рѣшился совершить этотъ подвигъ. Черезъ нѣсколько лѣтъ появилась громадная рукопись «Палинодіи», которая, по мѣрѣ написанія, читана, пробована и поправлена была презъ мудрыхъ и въ писмѣ святомъ бѣглыхъ». Слѣдовательно, и со стороны тогдашней духовной цензуры («ревизіи», какъ выражается Копыстенскій) «Палинодія» была одобрена; но, тѣмъ не менѣе, въ свѣтъ не вышла. Взамѣнъ печатныхъ экземпляровъ, съ «Палинодіи» снимались списки, перѣдко весьма неисправные, и расходились по Россіи Западной и Восточной. Автографъ же до послѣдняго времени хранился въ библиотекѣ Кіево-Софійскаго собора, и только «недавно утраченъ» (Ундольскій, «Слав.-Русскія рукописи», стлбц. 306); въ Кіевѣ же остались два списка, новѣйшаго письма, безъ начала и конца («Труды Кіев. Д. А.», 1874, май), частью воспроизведенныя въ Кіевскихъ «Унив. Извѣстіяхъ» (1876, № 1, 2, 3, 4). По свидѣтельству г. П. Кулиша («Журн. мин. нар. просв.» 1878, февраль, стр. 199), «драгоцѣнный автографъ этого памятника борьбы съ папизмомъ (т. е. «Палинодіи») хранится въ Варшавской библиотекѣ графовъ Красинскихъ». Кончину Захаріи Копыстенскаго обыкновенно относятъ къ 8 апрѣля 1626 года; но, по новѣйшимъ розысканіямъ С. Т. Голубева, онъ скончался 11 марта 1627 года и погребенъ въ придѣлѣ св. архидіакона Стефана, который былъ основанъ князьями Корецкими («Кіев. Еп. В.» 1877, № 5).

Изданная въ Кіевѣ «Омилія на роковую память Плетенецкого» сопровождается слѣдующимъ предисловіемъ:

Православнымъ и правовѣрнымъ, священного и мирского стану, святой каеолической апостолской Восточней церкви сыномъ—ласка и покой отъ Господа. Ведлугъ ухвалы и старожитного церковного подап. възлюбленіи мѣ, отправаючи роковую набожную память блаженной памяти преподобному отцу нашему въ схиммонасехъ Евѳѳмію Плетенецкому, архимандриту Печерскому, судилемъ побожне быти за любовь опого, въ почестъ и славу святоблнвого его живота и стану, слово або казане такимъ, яко видите, способомъ учипити и свѣту маістернымъ тупографіи дѣломъ выдати. Штѣ, другимъ взгядомъ, и вастъ дѣла сталося, абысте охотнѣй и усерднѣй лтургін, молитвы и ямужны за братію и пріятелѣ свои зъ того свѣта одошлыми отправовали. Венцѣ еретикове и любопытныи, то есть цекавыи, повагу того задупного пабоженства увѣдавши, ровно зъ нами опое абы почитали, а правовѣрныи утверждене и потѣху мѣти могли. Маєте зансте въ той малой книжцѣ о томъ зъ многихъ святыхъ богословомъ писмъ и книгъ зобрапыи свѣдоцтва и таемпицы въ потребу обявленыи. Штѣ не безъ труда и розмышляни въ благодати Господней даровалося намъ. Пріймѣтежъ темъ вдячне той даръ и тую нашу працу, любовь зъ молитвами своими къ малости моеи завше освѣдчаючи.

Послѣ подписи слѣдуетъ нѣчто въ родѣ «предмовъ», въ которой объясняется составъ и содержаніе этой «Омиліи»:

Будучи я отъ сердца велье жалосный смерти блаженной и святой памяти отца нашего и пастыря архимандрита, въ мегалосхиміи Евѳѳіа, освященныи отци и братіа и въ Христѣ възлюбленныи христіане, зачинаемъ, при отдапю тѣла его до землѣ, казанье *) отъ жалосной и плачливой исторіи, то есть о смерти пророка Божого Еліссеа, и праве въ плачу, поневажъ о плачу тое тамъ провадилоса казанье. Въ которомъ то жалю побожного уваженія и разпаятыванія и до того часу не маючи утуленія, и овшемъ цале ся въ немъ зпайдуючи, зачинаю и тую пыѣ рочную память—отъ жалосной и подобной первой плачливой исторіи, а праве пристойне служащей сей побожной роковой памяти. А котораяжъ то есть тая жалосная исторія, въ Книгахъ Судей Израилевыхъ пайдуючаяся, о цорцѣ Ефеаа тими словы: «И сталося, моить, то въ закопѣ въ Израили: отъ року до року схожовалися цорки Израилскіи, жебы оплаковали цорку Ефеаа Галаадника чотыри дни въ року» **). Плакали тамъ цорки Израилскіи по дочцѣ Ефеаевои; плакали и мы часу погребанія отца нашего, гдысма тѣло его предъ очима нашими выставленное мѣли. Ровне и пыѣ вышедшыи цорки Израилскіи, то есть душѣ нашѣ, вздыхаютъ и плачиве офѣры и молитвы приносятъ за цоркою Ефеаевою, то есть за душею блаженной памяти отца нашего Евѳѳіа, чинячи то, ведуть давного цоркви правдивой Христовой поданія и побожного ажъ по сесь часъ уживанья. Которую то жалость зъ припоминанія и уважанія смерти такъ преставленнаго, якъ и нашей, роство-рети и отчасти утолити хотячи, науку цоркви и таковымъ справамъ и обходомъ пристойне звычайную, ласкамъ вашимъ предложу. Въ той перваа часть будетъ о томъ, ижъ умерлыхъ поминати, и за нихъ молитвы и офѣры приприсити, 'αγιονυγία называши, есть то поданье еще отъ апостоловъ цорковное, и же то умерлымъ ратунокъ приприсити, чого учителями цорковными доводити буду. Втораа часть, 'εἰς τὸν μνημόσυνον, то есть рочную память отпраовати, шѣто есть за таемница, и шѣто того за розумъ? Гдѣ тежъ о третицахъ, девятицахъ и сорочипахъ, а при томъ и о иномъ належитомъ отчасти наука будетъ. Третія часть—побудка до скрухи и умиленія, и о памяти смертной и о судѣ. Спасителя нашего Иисуса Христа всѣ просѣмъ, абы тая моя бесѣда пожитокъ намъ принести могла душѣвный.

Мы пользовались экземпляромъ Императорской Публичной Библиотеки, неполнымъ, содержащимъ въ себѣ только 46 страницъ (болѣе полный находится въ Московскомъ архивѣ министерства иностранныхъ дѣлъ). На 36-й страницѣ своей «Омиліи» Копыстенскій дѣлаетъ ссылку на 119-й листъ прежде вышедшаго своего сочиненія («Книги о Вѣрѣ»), называя его—«Книжка Захаріи»***).

13.—Кревза, Левъ. Главное его сочиненіе есть «Obrona iedności» (Вильна, 1617). Но уже послѣ его смерти, въ 1702 году была издава (вѣроятнo, въ Вильнѣ) приписываемая Кревзѣ рукопись: «Obrona monastyra Wilenskiego cerkwi Przenajświętszey Troicy, y zupełna informacya przez oo. Bazylianow Wilenskich unitow przy teyże cerkwi zostających» («Russica», II, 40). По мнѣнію М. О. Кояловича («Лит. Церк. уніа», I, 199), вышедшая въ 1632 году въ Вильнѣ книга «Iedność święta» («Russica», I, 577) есть только видоизмѣненіе «Obrony iedności» Кревзы; сокращеніе же (Кояловичъ, I, 200) этихъ двухъ книгъ представляетъ «Hierarchia» Ивана Дубовича.

14.—Крузій, Мартинъ, былъ однимъ изъ видныхъ представителей Тюбингенскаго кружка ученыхъ богослововъ, старавшагося, чтобы Греко-католиче-

*) Объ этомъ «Казаньѣ» Копыстенскаго при погребеніи Плетенецкаго (значить, въ ноябрѣ 1624 года) упоминаетъ и Вишневскій; но намъ еще не случалось его видѣть, и въ библиографическихъ каталогахъ оно, сколько намъ извѣстно, не встрѣчается. **) Кн. Суд., гл. 11, ст. 40.

***) О другихъ изданіяхъ и сочиненіяхъ Копыстенскаго см. у архіепископа Филарета («Обз. Руск. дух. лит.» I, 1859, стр. 250—253).

ская церковь или признала протестантизмъ, или допустила его воссоединеніе съ собою на извѣстныхъ условіяхъ. Памятники этихъ сношеній были изданы тогда же (Wittenberg, 1584)—«Acta et scripta theologorum Wittenbergensium et patriarchae Constantinopolitani D. Hieremiae» (на языкахъ Латинскомъ и Греческомъ). Не взирая на рядъ писемъ и даже чрезвычайное посольство (Стефана Герлаха изъ Тюбингена въ Константинополь), Іеремія не сразу рѣшился вступить въ сношенія съ Тюбингеномъ; но, вынужденный усиленными просьбами, написалъ подробный разборъ Аугсбургскаго исповѣданія и отправилъ его по адресу 15 мая 1576 года. Копія съ этого Греческаго подлинника попала въ руки придворнаго проповѣдника короля Стефана Баторія, Станислава Соколовскаго. Онъ спѣшно перевелъ ее на Латинскій языкъ и придалъ такое заглавіе: «Censura Orientalis Ecclesiae, de praecipuis nostri saeculi haereticorum dogmatibus». Этимъ изданіемъ, вышедшимъ въ 1582 году, пользовался Копыстенскій, а равно и книгою Мартина Крузія (Basyleae, 1584) «Turco-Graeciae libri octo a Martino Crusio editi».

15.—Маркъ-Антоній Господиѣвичъ (de Dominis), архіепископъ Сплѣтскій, «старо-католикъ» XVI вѣка, много пострадавшій отъ Рима за свои религиозные взгляды и убѣжденія и даже по смерти неоставленный въ покоѣ. Какъ извѣстно, судъ надъ Господиѣвичемъ тогда кончился, когда онъ, заключенный въ темницу замка св. Ангела, уже умеръ (1624 г.). Судъ призналъ Марка-Антонія еретикомъ; трупъ его былъ вырытъ и сожженъ вмѣстѣ со всѣми его сочиненіями. Но нѣкоторые изъ этихъ сочиненій сохранились. Объ одномъ изъ нихъ («Epistola», Лондонъ, 1616; втор. изд., Campoduni, 1617) и его отношеніи къ «Examen'u Obregonu» Смотрицкаго упоминаетъ В. Г. Васильевскій («Памятн. Русск. стар.» П. Н. Батюшкова, VI, 21), причемъ указываетъ на статью Любича («Rad jugoslav. Ak.», X) о болѣе важномъ сочиненіи Господиѣвича — «De republica ecclesiastica» (Лондонъ, 1617). Но не одинъ Смотрицкій пользовался сочиненіями Господиѣвича; были они также и у Копыстенскаго. Но—что важнѣе—въ Западной Россіи появился, тотчасъ послѣ выхода въ свѣтъ сочиненій Господиѣвича, переводъ на мѣстномъ Русскомъ нарѣчій, памятникъ котораго, найденный въ Сѣдлецкой губерніи, хранится въ настоящее время въ Кіевѣ. Краткое извѣстіе о немъ было дано профессоромъ Петровымъ въ «Описаніи рукописей церковно-археологическаго Кіевского Музея», подъ № 112. Впослѣдствіи («Кіев. Епарх. Вѣд.» 1875, № 21) Н. И. Петрову удалось опредѣлить, что отрывокъ «О речи посполитой церковной», въ 10-ти книгахъ, есть не иное что, какъ переводъ одного изъ сочиненій Господиѣвича—«De republica ecclesiastica, libri decem». Нѣтъ сомнѣнія, что этотъ драгоценный отрывокъ Западно-Русскаго перевода того сочиненія, которое, по изслѣдованію Любича, произвело большое впечатлѣніе на всю тогдашнюю Европу, и, кромѣ того, послужило цѣннымъ матеріаломъ для Западно-Русскихъ православныхъ полемистовъ, — долженъ занять видное мѣсто въ ряду памятниковъ полемической литературы въ Западной Руси.

16.—Мартинъ Полякъ, Гнѣзненскій архіепископъ. Копыстенскій ссылается на его «Chronicon», по поводу легенды о паписѣ Іоаннѣ. Списки этого «Chronicon'a» существуютъ во множествѣ; не мало также было выпущено и печат-

ныхъ изданій этой исторіи папъ и Римскихъ императоровъ. Но не въ каждомъ спискѣ и не въ каждомъ изданіи можно встрѣтить помянутую легенду, что, вѣроятно, зависѣло отъ большей или меньшей степени католическаго настроенія и усердія переписчика и издателя. Подробности объ этомъ, равно и о другихъ сочиненіяхъ Мартина Поляка, можно найти у Осолинскаго («Wiadomości historyczno-krytyczne», I, стлбц. 297—355). Приписываемая же Бароніемъ Мартину Поляку «Польская Хроника» до сихъ поръ не открыта; да и едва ли она и была имъ писана, такъ какъ ни одинъ изъ позднѣйшихъ хронистовъ о ней не вспоминаетъ.

17.—Мачускій (Maczuski), Андрей, извѣстный Польскій переводчикъ конца XVI и начала XVII вѣка. Копыстенскій приводитъ выдержки изъ книги, «въ Добромылю презъ Андрея Мачускаго выданой». Вѣроятно, это—«O przymiastach i przymiastach», книга, вышедшая въ Добромыль, между 1611 и 1616 годомъ, и состоящая изъ переводовъ классическихъ писателей, съ предисловіемъ и послѣсловіемъ отъ переводчика. Второе изданіе этой книги выпущено въ Вильнѣ, въ 1817 году. Ученый издатель С. Ф. Жуковский снабдилъ его примѣчаніями. Отсутствие года на книгѣ Мачускаго заставило Жуковского опредѣлить выходъ ея періодомъ между 1530 и 1540 годами. Но едва ли это опредѣленіе точно, и вотъ почему: Мачускій приводитъ въ книгѣ своей, между прочимъ, мнѣніе Гербурта «о разумѣ Грецкомъ и Латинскомъ»; не говоря уже о томъ, что въ указанный Жуковскимъ періодъ Гербуртъ еще не появлялся на свѣтъ Божій, типографія въ Добромыль, откуда вышла книжка Мачускаго, открыта только въ 1611 году, и закрылась черезъ пять лѣтъ.

18.—Мелетій Пигасъ, Александрійскій патріархъ, принимавшій большое и весьма сердечное участіе въ дѣлахъ Русской Церкви, получилъ превосходную и полную оцѣнку въ обширномъ трудѣ Кіевского профессора И. И. Малышевскаго, первый томъ котораго вышелъ еще въ 1872 году, а второй, вмѣстѣ съ приложеніями, почти совсѣмъ уже готовый, имѣетъ выйти, кажется, въ нынѣшнемъ 1878 году. Въ Западно-Русской православной полемической литературѣ остались два высокой важности памятника (въ переводѣ), свидѣтельствующіе о томъ, какъ близко принималъ къ сердцу Александрійскій святитель дѣла Западно-Русской Церкви. Вотъ, напримѣръ, какими словами заключаетъ онъ свое знаменитое посланіе къ Ипатію Потѣю: «Прошу тебя, абысь тую нашу працу завдяче приналъ, которуюсмы тобѣ, на-полю зъ слезами, трясучимися *) руками (, которыхъ тая сивизна наша, великими небезпеченствы утрапленая и незмѣрными працами спрацованая, заледво при своей моци заховати можетъ), еднакже сердцемъ зычливимъ и палаючею милостію написали, тобѣ абысь при добромъ здоровью былъ зычимо». Въ концѣ помѣщена дата: «Въ Египтѣ зъ великое Александрійское патріархіи 15 дня октоврія, лѣта отъ створенія свѣта седмое тысячя 108, а отъ спасительнаго воплощенія Сына Божего тысячного пятьсотъ 99». А послѣ малой заставки слѣдующее четверостишіе:

*) На полѣ: «престарѣлыми».

Листъ той въ Египтъ Авсопски начертанный,
Рускимъ языкомъ въ Сарматехъ дарованный
Борецкимъ наддеръ Апольови коханимъ,
и въ Парнасъ па лоуѣ музъ выхованнымъ.

Послание это, въ экземпляръ Императорской Публичной Библиотеки, очень хорошо сохранилось, за исключеніемъ послѣдняго листа, старательно скопированнаго. Всѣхъ полулистовъ 38, или 76 страницъ.

Но, еще до посланія къ Потѣю, патріархъ Мелетій прислалъ семь *) посланій въ Западную Русь, которыя и вошли въ сборникъ, въ которомъ, вмѣсто заглавія, помѣщенъ на первой страницѣ, украшенной рамкою, слѣдующій выходъ: «Зъ друкарни Острозское въ лѣто отъ созданія міра 7106, а отъ по плоти Рождества Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа лѣта 1598, мѣсяца іюня 11, сіа Книжица выдана». Тотчасъ же, на оборотѣ, начинается предисловіе:

Господу нашему Иисусу Христу повелѣвающу: «еже, рече, глаголю вамъ въ тѣмъ, рцѣте во свѣтъ, и еже въ уши слышасте, проповѣдите верхъ домовъ**), сице же и ангель Господень Товіеу глагола: «тайну, рече, цареву сокрывати благо есть, дѣло же Господне открыти и исповѣдати честно есть***), не бо подобаетъ молчаніемъ покрывати вещи душеполезныя, пачеже общаго всѣхъ спасенія правовѣрныхъ христіанъ, еже святѣйшій Мелетіе патріархъ, яко истинный пастырь словесныхъ овецъ Христова стада, слышаши скорбѣ и веліе възмущеніе въ пылѣшіе времена, отъ инославныхъ на насъ бывающихъ, оуѣ же, яко отецъ благоутробный, болѣзнуя о своихъ чадахъ, посѣщающіи посланными своихъ священныхъ писаній, утѣшаа въ скорбехъ, кунно же и въ правовѣрію утвержаа, здѣся посылаетъ, да быхмо ся прелестыми свѣта сего мудрованіемъ не сътовдили, ниже прещенія страшася единою намъ богопреданна истинна святія вѣры никакоже отступали, но крѣпко непоколебимо въ ней стоали****). А понеже меновите здѣся тые посланія святѣйшаго патріарха суть отдаваны, ихже воистину педостонѣть молчаніемъ покрывати, всѣмъ бо обще палезать, тѣмъ же и мы боящеся зъ пеключимымъ и дѣшнымъ рабомъ осуженія, иже приѣмъ талантъ сребра господина своего, и не сътвори имъ приобѣтєнія, по шедъ съкры и въ земли погребѣ его*****), сего ради листы тые святѣйшаго патріарха посланія, преведши на Словенскій языкъ и въ сей настоащей книжици типарнымъ художествомъ напечатахомъ, на ползу и утверженіе правовѣрнымъ христіаномъ.

Послѣ предисловія слѣдуетъ: «чинъ, или оглавленіе, еже съдержитъ въ собѣ сіа Книжица»:

Первое. Свидѣтельства вкратцѣ собраные отъ божественныхъ писаній, и святыхъ богословцевъ, и вселенскихъ учителей—о исхожденіи святого и Животворящего Духа отъ единого Отца, яко отъ начала и корени Божества, отъ него же Сынъ родися и Духъ происходитъ.

Второе. Листъ святѣйшаго Мелетіа патріарха Александрійскаго первый лѣта отъ сздаанія міру 7102, мая 8, съ Копстантинополя, меновите до его милости князя Костаantina Острозского въ началѣ, и до прочихъ всѣхъ православныхъ князятъ и па-

*) Во всѣхъ библиографическихъ каталогахъ, вѣроятно, по недоразумѣнію, говорится о какихъ-то «Десяти посланіяхъ Мелетія къ неунитамъ», какъ объ отдѣльной книгѣ. Никогда ничего подобнаго не выходило изъ Острожской типографіи. А вышла отсюда въ 1598 году «Книжица», нѣчто въ родѣ сборника, въ которомъ изъ десяти статей семь заняты посланіями Мелетія, а остальные три имѣютъ своихъ разныхъ авторовъ.

) Мате. гл. 10, ст. 36; Лук., гл. 12, ст. 62. *) Тов., гл. 12. ****) Іуд., гл. 1, ст. 73.

*****) Мате., гл. 25, зач. 105.

новъ писанный; съ нимъ же и сигтела своего преподобнаго въ священнопопощехъ Кирила съ нѣкоими писанными своими прислать.

Третье. Тогожь святѣйшаго Мелетіа второй листъ, егда еще не бѣ патриархомъ, но великимъ протосигтеломъ и архимандритомъ Александрійскимъ, еже на прозбу и повелѣніе святѣйшаго Силвестра, тогда бывшаго патриархи Александрійскаго, написа о богопротивномъ новоутвореномъ календаріи, праве въ время то написа, егда развращеніе и соблазна та въ людехъ являти начинашеся, еже пниѣ здѣся къ намъ предреченымъ сигтеломъ своимъ преподобнымъ Кирилломъ прислать.

Четвертое. Тогожь святѣйшаго Мелетіа, патриархи Александрійскаго и блюстителя престола вселенскаго патриаршества, листъ третій, въ лѣто отъ Рождства Христова 1596, августа 30, зъ Александрии писанный, меновите до его милости князати Костантина Острозскаго въ началѣ, и прочихъ князей и пановъ, и всѣхъ обще православыныхъ христіанъ, о отступномъ митрополитѣ и о единомысленикохъ его законопреступныхъ владыкахъ.

Пятое. Тогожь святѣйшаго Мелетіа патриархи Александрійскаго и блюстителя вселенскаго престола Костантинопольскаго листъ четвертый, въ лѣто отъ созданія міра 7105, іюля 23, съ Цариграда писанный до всѣхъ обще народу Россійскаго правовѣрныхъ христіанъ, похваляюще мужества ихъ великодушіе, яко не толю обличивше прелестныхъ пастырей волковъ и губителей, отступниковъ истинныя вѣры, не повинувшися имъ, но и къ державѣ царствія съпротивившася, о благочестіи подвижаемы, не убо на иже отъ Бога данныя власти възвышающіеся, но Божію любовь наче своего живота предпочетше, за шожь и до крове страдати готови суще. Сего ради уже произволеніемъ вмѣсто мучениковъ вмѣняетъ ихъ и ангелы земными ихъ нарицаеть, небеснымъ уподобляюще. Прочее же пишетъ на уничижающую патриаршество вселенское и сужейство. Та же о чину и порядкахъ церковныхъ, и на пытаніе нѣкоихъ отвѣты, еже о братствахъ и аще мірскому чловѣку достонитъ учителства самъ въсхищати, и о ставропигіи.

Шестое. Тогожь святѣйшаго Мелетіа патриархи Александрійскаго и блюстителя престола вселенскаго патриаршества, листъ пятый, въ лѣто отъ Рождства Христова 1597, октовріа 4, зъ Цариграда писанный, до боголюбезнаго Гедіона, епископа Львовскаго, въ началѣ, съ всѣми благочестивыми священныи, князати и со всѣми правовѣрными христіаны, даючи ему власть купно съ посланнымъ отъ него предреченымъ сигтеломъ, преподобнымъ Кирилломъ, соборъ собравши, вмѣсто отступныхъ митрополита, и единомыслениковъ его законопреступныхъ владыкъ, пныхъ благоговѣныхъ поставити, и весь церковный чинъ въ прежнее благолѣпіе устроити.

Седьмое. Тогожь святѣйшаго Мелетіа, патриархи Александрійскаго и блюстителя престола вселенскаго патриаршества, листъ шестой, въ лѣто отъ созданія міра 7105, априля 4, зъ Костантинополя писанный, меновите до его милости князати Костантина Острозскаго въ началѣ, и прочихъ князати и пановъ, и до всѣхъ обще православыныхъ христіанъ, жалуючи и скорбячи о отступленіи суетнаго митрополита бывшаго, и о единомысленикохъ его въ погибель съ нимъ отпадшихъ нѣкоихъ владыкъ. Утверждаетъ же еже противъ отступниковъ Берестійскій синодъ, радующіеся зъ правосудіа его, купноже свѣдѣтельствующе о словеснѣшемъ Никифорѣ, дидаскалѣ святыя Восточныя церкви, егоже истинно быти глаголетъ памѣсникомъ блаженнаго лику приснопамятнаго патриарха вселенскаго куръ Іереміи, и своего ексарха, протосигтела и великаго архимандрита преподобнаго Кирила въспоминаеть, иже събора того быши предстатели. Мблитъ же понеченіе имѣти о высвобоженіи Никифора, яко невинне оклеветанаго.

Осмое. Тогожь святѣйшаго Мелетіа, патриархи и блюстителя патриархинъ вселенскаго престола, листъ седьмой, въ лѣто 7105, августа 24, съ Костантинополя писанный, до братствъ обще всѣхъ въ здѣшнемъ напствѣ обрѣтающимся, похваляетъ и утверждаетъ, и отчасти скитникомъ, сирѣчь пустынножителемъ, уподобляетъ, аще отъ имѣній своихъ сотекающимся нуждамъ церковнымъ слагають, и требующимъ страннымъ, убогимъ, педушнымъ и прочимъ церковнымъ въ бѣдахъ помагальютъ. Прочаа же хощеть, яко да всѣ посланія его, Русскимъ и Еллинымъ, и аще благо мнится быти, и Латин-

скимъ выдрукованы будутъ, на утѣшеніе нѣкое, въ еже отъ сопротивныхъ обуреваній православнымъ.

Девятое. Листъ до обще всѣхъ православныхъ христіанъ отъ благочестиваго князяти Костантина, Острозскаго писаный, еще въ время то *), ввѣгда скрыте тые богонепротивныя отступниці лукавство свое составляти начинаху, и тотъ здѣ вписяхомъ.

Десятое иже опечное. Листъ, въ началѣ до его милости князяти Костантина Острозскаго, воеводи Кіевскаго, и до всѣхъ обще правовѣрныхъ христіанъ писаный, отъ преподобныхъ инокъ святаго Аѳонскіа Горы пустынножителей и скитниковъ, моляще и пафоснопоюще, никакоже подвизатися отъ единою преданнаго намъ истиннаго вѣры, но крѣпко непоколебимо стояти въ ней. Конецъ оглавленію.

Принадлежащій Императорской Публичной Библіотекѣ экземпляръ **) Острожской «Книжицы» 1598 года—полный, заключаетъ 144 полулиста, или 288 страницъ.

19.—Могилъ, Петръ, Кіевскій митрополитъ. Въ 1642 году, въ Краковѣ, Касьянъ Саковичъ издалъ «ЕПАНΟΡΘΩΣΙΣ abo Perspectiwa, y obiasnienie błędow, herezyey u zabobonow w Greko-Ruskiey Cerkwi disunitskiey tak w artykułach wiary, iako w administrowaniu sakramentow znajdujących się» («Russica», II, 246). Славянскій переводъ «Епанортеозиса» хранится въ библіотекѣ Московской духовной академіи, подъ № 223. На этомъ рукописномъ переводѣ митрополитъ Платонъ сдѣлалъ слѣдующую отмѣтку: «Кассіана отступника враки достойны суть презрѣнія и негодованія, 1805 г.». Саковичу отвѣчалъ Петръ Могилъ и издалъ въ Кіевѣ въ 1644 году: «ΛΙΘΟΣ abo kamień praszczu istinney cerkwi świętey prawosławney Ruskiey» («Russica», II, 100). Славянскій рукописный переводъ «Лиоса» хранится въ библіотекѣ Московской духовной академіи, подъ № 83, со слѣдующею на немъ отмѣткою митрополита Платона: «Сію книгу, исправивъ описки, достойно напечатать: ибо возраженія отъ униатовъ противъ нашей православной церкви основательно опровержены. Платонъ М. М. 1805 г., окт. 21 дня». Подлинныя постановленія бывшаго при Могилѣ Кіевскаго собора пока еще не открыты; но пригласительное посланіе Могилы уже обнародовано въ Кіевскихъ «Памятникахъ» (I, отд. I, стр. 149—168). До извѣстной степени, отсутствіе подлинныхъ постановленій Кіевскаго Собора можетъ замѣнить брошюра Саковича, съ которою, въ слову скажемъ, весьма обстоятельно ознакомилъ современную Русскую публику покойный академикъ Пекарскій («Отеч. Зап.» 1862, мартъ). Въ послѣднее время («Чтенія» подъ завѣд. О. М. Водянскаго, 1877, книга I), новый біографъ Петра Могилы, нѣкто С. К., не безъ основанія указываетъ, что «многія постановленія собора высказаны» въ громад-

*) Въ текстѣ, въ концѣ письма, отмѣчено: «Въ лѣто отъ созданія міра 7104, а отъ поплоти Рождества Христова 1595, мѣсяца іюля 24 написася».

**) Онъ поступилъ отъ Толстова, вмѣстѣ съ прилепленною къ нему дефектною книгою, дополненною рукописными страницами и такимъ же заглавіемъ: «Собраніе се изъ разныхъ божесвенныхъ книгъ» — (Унѣвъ, 1694, катал. Унд., № 1149). Но, по сличенію печатныхъ страницъ, это «Собраніе» есть не болѣе какъ второй экземпляръ книги «О образѣхъ», почему то приписываемой Вильнѣ и 1602 году (кат. Унд., № 151). Впрочемъ, вопросъ рѣшенъ быть не можетъ: экземпляры «О образѣхъ», видѣнные нами не имѣютъ ни заглавныхъ листовъ, ни выходныхъ; печатнаго же экземпляра: заглавія „Собранія“ пока нигдѣ нѣтъ. Нѣкоторыя подробности по этому вопросу изложены ниже, подъ рубрикою «Книга о Вѣрѣ».

номъ (болѣе 1500 страницъ) «Еѹхологіонъ или Требникъ», изданномъ Моголоу въ Кіевѣ въ 1646 году (подробное оглавленіе см. у Сопикова, V, стр. 216—224), и что «соборъ 1640 года послужилъ однимъ изъ главныхъ основаній для «Требника», который Петръ Могила намѣревался скорѣе издать». Актъ избранія въ митрополита Могилы впервые обнародованъ М. А. Максимовичемъ («Кіев. Еп. Вѣд.» 1867, № 8) и вошелъ въ его «Собраніе сочиненій» (т. I, 1876, стр. 390—394).

20.—**Мороховскій** (Heliasz Joachim). Его сочиненія и изданія слѣдующія: 1) «ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ albo utulenie uszczypliwego lamentu mniemaney Cerkwie swiętey Wschodniey zmyślonego Theophila Orthologa», Вильна, 1612 («Russica», II, 605); есть экземпляры, гдѣ Греческое заглавіе выражено Латинскою азбукою «Parehoria»; 2) «Relacya o zamordowaniu Ioz. Kuncewicza», Замостье, 1624 («Russica», I, 828); тоже самое, тамъ же и въ томъ же году вышло на Латинскомъ языкѣ («De nece rev. patri I. Kuncewicz — atrociter illata»); 3) перевелъ съ Греческаго «Życie s. Ignacego patryjarchy Carogrodzkiego — Nicety» (Замостье, 1623); 4) важнѣйшимъ его сочиненіемъ считается «Dyskurs o początku rozerwania cerkwie Greckiey od Kościoła Rzymskiego» (Замостье, 1622). Кажется, этимъ послѣднимъ сочиненіемъ, разбирающимъ дѣянія вселенскихъ соборовъ, и пользовался Копыстенскій. Польскіе библиографы приписываютъ Ильѣ Мороховскому, что будто бы онъ «miał też wydać po-Rusku i po-Polsku» — «Obronę synodu Brzeskiego», причемъ Собѣщанскій указываетъ мѣсто и годъ: «Вильна, 1597». Это извѣстіе заимствовали и Русскіе библиографы. Но, сколько извѣстно, никто еще не видѣлъ этой книги, и пока нигдѣ ея нѣтъ.

21.—**Мѣховитъ**, Матвѣй. Копыстенскій приводитъ весьма важныя выдержки изъ сочиненій Мѣховита, но не указываетъ, откуда именно: въ одномъ мѣстѣ Копыстенскій обозначилъ «405 листъ», въ другомъ «книга 3», а въ третьемъ «12, lib. 4, 41». Главнѣйшее сочиненіе Матвѣя Мѣховита — «Tractatus de duabus Sarmatiis Asiana et Europiana et de continentis in eis» — вышло первымъ изданіемъ въ Краковѣ, 1517, вторымъ въ Вѣнѣ, 1518, а третьимъ въ Краковѣ, 1521; въ третьемъ заглавіе было нѣсколько измѣнено: «Descriptio Sarmatarum Asiana et Europiana et eorum quae in eis continentur». Всѣ эти три изданія находятся въ Императорской Публичной Библиотецѣ («Russica», I, 807). На Польскій языкъ оно было переведено Андреемъ Гляберомъ и трижды издано подъ заглавіемъ «Wypisanie dwojej Sarmackiej krainy» (Краковъ, 1535, 1541, 1545). Другое сочиненіе Мѣховита: «Chronica Polonorum a prima propagatione ab ortu Polonorum usque ad an. 1506» (Краковъ, 1519, 1521).

22.—**Орѣховскій** (Orzechowski Stanisław). Симпатичная личность Краковскаго каноника, живо чувствовавшаго свое Русское происхожденіе и доказавшаго свое сочувствіе къ православною вѣрѣ и Русской народности рядомъ дѣйствій и сочиненій, на что особенно указываетъ Копыстенскій, — до сихъ поръ еще не имѣетъ спеціальнаго изслѣдованія въ Русской исторической литературѣ. Едва ли какая либо другая тема была бы болѣе благодарна, чѣмъ эта, судя по массѣ источниковъ, по множеству сочиненій, оставшихся послѣ Орѣ-

ховскаго. Польская литература владѣетъ весьма обширнымъ жизнеописаніемъ Станислава Орѣховскаго; этимъ она обязана Осолинскому («Wiadomości historyczno-krzytyczne», томъ III). Не забудемъ, что Орѣховскій не однажды взывалъ *de bello adversus Turcas, o ruszeniu ziemi Polskiej przeciw Turkowi*, и эти его воззванія были издаваемы въ разныхъ мѣстахъ и годахъ, начиная съ 1543, и перепечатывались чуть ли не цѣлое столѣтіе; послѣднее, Виленское изданіе носитъ на себѣ 1663-й годъ.

23.—Скуминовичъ. Извѣстны два его полемическія сочиненія: «Przyczyny porzucenia disuniey przez naszemu narodowi Ruskiemu podane» (Вильна, 1643); «Epistola paschalis in qua antiquum calendarium Graeco-Ruthenum calendarium conformiter gregoriano corrigitur» (Гданскъ, 1659).

24.—Соколовскій, Станиславъ. Вѣроятно, Копыстенскій пользовался полнымъ собраніемъ сочиненій Соколовскаго, вышедшимъ въ 1591 году: «Stanisłai Socolovii — opera». Оцѣнку этихъ сочиненій, а равно и нѣкоторыя біографическія подробности предложилъ Солтыковичъ, въ книгѣ «O stanie akademii Krakowskiej» (Краковъ, 1811).

25.—Схолярій, Геннадій, Константинопольскій патріархъ. Копыстенскій упоминаетъ, между прочимъ, о Схоляріевомъ «Диалогѣ съ Турчиномъ о Святѣмъ Духу». Этотъ «Диалогъ» помѣщенъ въ Виленскомъ Сборникѣ 1585 года, имѣющемъ слѣдующее заглавіе: «Генадія патріарха Константинопольскаго, по нареченію Схоляриса диалогъ или само-друга розмова. Ку тому съ книги Иоанна Дамаскина преніе второе христіянина зъ Сарацѣниномъ, или зъ Магметаномъ. И третее слово иже во святыхъ отца нашего Иоанна Златоустаго, патріарха Константина града, въ немже о терпѣнии и благохваленіи, да не плачемся злѣ о умершихъ». На оборотѣ, послѣ изображенія герба, помѣщено слѣдующее четверостишіе «на гербъ ясневельможного папа, папа Остафея Воловича, папа Виленскаго, и прочихъ»:

Што двѣ стрѣлы, што врубы, што лелеи значать,
То вся люди мудрые вельми гораздъ бачать.
Которыхъ зацный тотъ домъ за гербъ уживають.
Вѣрь мнѣ, иже тамъ господу цюта свою мають.

Стихотвореніе подписано буквами «А. Р.» и за нимъ слѣдуетъ посвященіе Виленскаго Сборника 1585 года «ясневельможному пану, пану Остафею Воловичу, пану Виленскому, канцлеру найвышшому великаго князства Литовскаго, Берестенскому, Кобринскому, и прочая старостѣ, пану, пану нашему милостивому»:

Звыклось папа, ясневельможный а милостивый папе, того по насъ поволныхъ а наменьшихъ слугъ ваше папское милости папа нашего милостивого хочеть, абы мы завжды съ працою нашею и убогимъ упоминкомъ, который друкарня мѣти можетъ, передъ вашу папскую милость, папа нашего милостивого, ставились и хуть нашу, съ которою есмо привыкли непрестанно служить вашей папской милости, по собѣ показывали. Прото, иже сихъ недавно прошлыхъ часовъ до маломожное друкарни достались книжки, хотя же коротко, але звязне писаные, а людемъ христіянскимъ потребные, и до прочитанія и ко поученію и вѣри поправленію годные, то есть: Диалогъ патріарха Ново-Римскаго Генадія, што ся розумѣть поединкова при бесѣдѣ розмова, другая—которая въ собѣ розмову христіянина зъ магметникомъ замыкаетъ, а третее — слово иже во святыхъ отца нашего Иоанна Златоустаго, патріарха Константина града или Новаго Рыма, въ которомъ

есть словѣ описана о терпѣни и благохваленіи, и нѣкіе науки похвалы годныя,—слуги ваше папское милости, воддутъ убогого преможени нашего, подѣ ясневеможнымъ именемъ ваше папское милости папа и оборонцы нашего милостивого, выдруковавши на свѣтъ людемъ ку читаню подаемъ, прѣсечи унижене а покорне ваше папское милости папа нашего милостивого, абы тая наша якаяжъ такая праца отъ насъ паймѣннихъ слугъ ваше папское милости была милостиве принята. Ижъ тоє писане подѣ ясневеможнымъ именемъ вашей папской милости вышущою, смѣшное и вѣдчѣйное мѣсто межѣ людьми мудрыми, зацными и у вѣрѣ христіанской кохающимся мѣти будетъ. Съ которыми еи и мы, паменшіе а малогодише слуги вашей папской милости папа нашего милостивого, до милостивое ласки и обороны подаемо, зычечи того отъ Господа Бога Вседержителя, абы опъ вашу папскую милость на много лѣтъ въ ласцѣ своей и въ фортунномъ панованю ку подпорѣ речи посполитой, а намъ паменшымъ слугамъ вашей папской милости потѣпѣ ховати, а рукою своею Боскою отъ всякого врага беззаконного закривати рачиль. Писано у Вилѣ року Божьяго Нарожени 1585, мѣсяца марта 11 дня. Паменшіе и вѣрне зычливые слуги ваше папское милости, Козма и Лукашъ Мамоничи унижонно ся поклоняють.

26.—**Токаревскій, Макарій.** Важное біографическое примѣчаніе о преподобномученикѣ Макаріѣ, мощи котораго почиваютъ въ Переяславскомъ Вознесенскомъ храмѣ, помѣщено М. А. Максимовичемъ въ «Полтав. Епарх. Вѣд.» (1865, № 19; см. также № 16), а отсюда перепечатано въ «Собраніи сочиненій М. А. Максимовича» (I, стр. 532—536).

27.—**дементация «пѣнижная».** Мы затрудняемся въ объясненіи этого слова, и готовы даже допустить предположеніе, не испорчено ли это слово, не слѣдуетъ ли читать, вмѣсто «дементация», «демонетизация»? Что касается «демонетизаций», то они часто бывали въ Польскомъ государствѣ и довольно тяжело отзывались на народѣ, на что и намекаетъ Копыстенскій. Если это наше предположеніе имѣетъ основаніа, тогда «демонетизация» будетъ означать: или изыатіе монеты изъ употребленія по какимъ либо поводамъ, или выпускъ правительствомъ монеты низшаго достоинства противъ объявленной и узаконенной нормы.

«Диалогъ съ Турчиномъ» Геннадія Схолярія. О немъ сказано выше, въ примѣчаніи подѣ № 25.

28.—**«Диалогъ о началствѣ папезиномъ»** Варлаама Калавріискаго. Рукопись эта, въ спискѣ XVI вѣка, находится въ Московской Синодальной библіотекѣ, между другими сочиненіями того же лица («Указатель» Саввы, изд. 3-е, стр. 52).

29.—**«Книга о Вѣрѣ».** Подѣ такимъ названіемъ въ нашей старопечатной литературѣ существуетъ нѣсколько книгъ, въ разныхъ изданіяхъ и форма-тахъ, нерѣдко безъ указанія мѣста и года печати. Есть Острожская «Книга о Вѣрѣ», есть такъ называемая Кіевская «Азаріева Вѣра»; есть Московская «Книга о Вѣрѣ», «Кириллова Книга о Вѣрѣ»; есть отдѣльныя книжки «О образѣхъ», «О пресвятѣй Троицѣ». Всѣ эти книжки и изданія мы разсматривали, сличали и пришли къ слѣдующимъ выводамъ. Острожская книга о вѣрѣ 1588 года *) (сочиненіе священника Василія) озаглавлена: «О едіной істинной православной

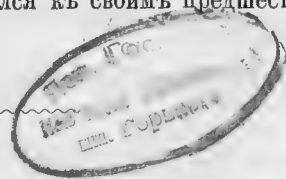
*) Одинъ изъ рукописныхъ съ нея списковъ находится въ археологическомъ музеѣ при Кіевской духовной академіи, въ «Трудахъ» которой (1875, апрѣль) и описанъ Н. Н. Мадшевскимъ.

вѣре, і о святой соборной апостолской церкви, откуда начало приняла, і како повсюду распростресея». Она не имѣетъ ничего общаго съ такъ-называемою «Азаріевою Вѣрою» или, какъ называетъ самъ авторъ, Копыстенскій, «Книжкою Захаріи», кромѣ нѣкотораго сходства въ заглавіи: «Книга о вѣрѣ единой, святой, соборной, апостольской церкви, которая подъ росудокъ церкви Восточней поддается». Объемъ, содержаніе, внутреннее расположеніе, источники, аргументація и вообще способъ изложенія — совершенно различны. Острожская книга не имѣла особенно большаго распространенія, судя по количеству списковъ, снятыхъ съ нея. Напротивъ, Кіевская *) книга Копыстенскаго распространилась во множествѣ копій, особенно въ Великой Россіи, и повліяла на составленіе многихъ сборниковъ противъ Латинъ (см. «Описаніе» Горскаго и Невоструева, отд. III, №№ 274—278, стр. 358—370), и дала значительный матеріалъ для такъ-называемой «Кирилловой Книги», отпечатанной въ Москвѣ въ 1644 году, а также и для «Литовскаго Просвѣтителя» (см. у Ундольскаго, стлбц. 306). Другое Московское изданіе 1648 года «Книга о Вѣрѣ» есть не болѣе и не менѣе какъ плохій переводъ, мѣстами искаженный, съ одной Западно-Русской компиляціи, составленной изъ произведеній Копыстенскаго, его «Книги о Вѣрѣ» и «Палинодіи». Компиляція эта на Западно-Русскомъ нарѣчій довольно порядочно составлена около 1644 года игуменомъ Кіевского Михайловскаго монастыря Наѳанаиломъ, по желанію царскаго духовника, Благовѣщенскаго протопопа Стефана Вонифантьевича. Съ этой компиляціи и былъ сдѣланъ помянутый переводъ, изданный въ Москвѣ въ 1648 году. Компиляція эта озаглавлена: «Книжица или списаніе о вѣрѣ православной, о святой церкви Восточной, о изряднѣйшихъ правовѣрныхъ артикулахъ, отъ божественнаго писанія, путнаго ради случая, въ голеніи отъ нужды собрана». Причину и способъ составленія компиляторъ описываетъ такъ: «ниже риторики навикъ, ни философіи учився когда — — предсезяхъ малѣйшую часточку о благочестіи и правовѣріи книжицу списати, ради прегрѣшенія моего, иже въ школахъ Латинскихъ отъ вызуитовъ вмалѣ прелпценъ быхъ, яко да сіе малымъ симъ трудомъ исправлю — —. Возмнѣхъ нужнѣйшая о вѣрѣ православной — — въ тридцятихъ главахъ вкратцѣ изобразити — — и отъ блаженныя памяти Захаріи Копыстенскаго, архимандрита Кіевопечерскаго, ревнителя и поборника по благочестіи, главизнъ въ десятокъ списахъ, ихже судихъ полезнѣйшихъ».

Болѣе трудный вопросъ представляетъ — опредѣленіе автора и года изданія Кіевской «Книги о Вѣрѣ» и ея отношенія къ двумъ книжкамъ «О образѣхъ», «О Пресвятѣй Богородицѣ», относимымъ къ Вильнѣ и къ 1602 году, благодаря ни на чемъ не основанному замѣчанію А. К. Кочуева на принадлежавшемъ

*) Мы принимаемъ это, какъ только условное названіе; по не убѣждены, что «Книга о вѣрѣ», приписываемая Кіеву, была тамъ напечатана, а не въ Могилевѣ, напримѣръ. Обычай скрывать не только имена авторовъ, но года и мѣста изданій, былъ широко распространенъ между православными полемистами. Копыстенскій свидѣтельствуетъ: «А зась коли хто зъ нашихъ, особливѣ противъ Латинниковъ, выдастъ книгу, tedy такового преслѣдовати и пре зверхность свѣдкую опривовати не встыдаются. Нелзи tedy, ено за таковыми задатками, отступникомъ, называющимся упейтомъ отповѣсти и исправитися правды своеи и выводъ о собѣ дати, чого и право всѣхъ народовъ допущаетъ».

ему *) экземпляръ «О образѣхъ»: «Сія книга напечатана въ Вильнѣ, 1602 года. См. второй экземпляръ въ Императорской Публичной Библіотекѣ въ Петербургѣ». По мнѣнію И. И. Малышевскаго («Труды К. Д. А.» 1875, апр.), время выхода поминутыхъ двухъ книжекъ должно искать между 1618 и 1620 годами. С. Т. Голубевъ не согласился съ этимъ (ib., 1876, февр.), причемъ принялъ на вѣру показаніе Кочуевское о мѣстѣ (Вильнѣ), о годѣ (1602) высказался неясно, обѣ будто-бы Виленскія книжки призналъ нераздѣльнымъ первымъ изданіемъ, неизвѣстно кѣмъ составленнымъ, а Кіевское изданіе — вторымъ 1619 года, значительно дополненнымъ, коллективнымъ, въ которомъ частью работалъ и Копыстенскій. Наше мнѣніе по этому вопросу такое. Говорить рѣшительно о мѣстѣ и годѣ такъ называемыхъ Виленскихъ книжекъ («О образѣхъ», «О Пресвятѣй Богородицѣ») — нельзя: извѣстныя намъ экземпляры Кочуевскій («О образѣхъ») и Хлудовскій («О Пресвятѣй Троицѣ») не имѣютъ значительнаго количества начальныхъ листовъ, какъ обѣ этомъ можно заключить изъ пагинаціи; между тѣмъ, на этихъ листахъ обыкновенно помѣщаются заглавные и выходные листы, предисловія, столь важныя для опредѣленія мѣста и года. Разсматривая эти экземпляры, можно вывести одно только несомнѣнное заключеніе, что они вышли изъ одной типографіи, но въ одномъ ли году — это еще вопросъ. Вышли они, во всякомъ случаѣ, раздѣльно, что доказывается современными выходу (особенно въ Хлудовскомъ экземплярѣ) переплетами и вытисненными на переплетѣ («О Пресвятѣй Троицѣ») заглавіями и надписями, также современными выходу, на переплетахъ «Книжка сія именемъ о Пресвяти Троици». Кіевское изданіе «Книги о Вѣрѣ» все цѣликомъ написано и издано Копыстенскимъ: это отлично видно изъ самой книги, изъ заявленій самого автора, какъ въ этомъ трудѣ, такъ и въ другихъ его трудахъ, гдѣ онъ прямо титулуетъ ее «Книжкою Захаріи». Если справедливо мнѣніе, что такъ-называемыя Виленскія книжки составляютъ первое изданіе, предшествовавшее Кіевскому, то, конечно, авторомъ ихъ не могъ быть никто другій, какъ Копыстенскій во время его пребыванія на Волыни, и послать книгу для печати въ Могилевъ, гдѣ онъ, кажется, и самъ былъ, (примѣрно, около 1610—1615 г.) было ближе, чѣмъ въ Вильну. Но могло быть и иначе: такъ-называемыя Виленскія книжки могли оказаться и вторымъ, сокращеннымъ изданіемъ Кіевской «Книги о вѣрѣ», и тогда показаніе Галичанина Левицкаго о Могилевѣ и о 1625 годѣ, пожалуй, и можетъ имѣть значеніе. Припомнимъ при этомъ, что въ Кіевской «Книгѣ о вѣрѣ» (мы судимъ по экземпляру Императорской Публичной Библіотеки, прекрасно сохранившемуся и совершенно цѣлому) ни единымъ словомъ не упоминается о такъ-называемыхъ Виленскихъ книгахъ будто бы 1602 года; между тѣмъ, Копыстенскій не любилъ скрывать источниковъ, и съ особенною любовью относился къ своимъ предшественникамъ и со- товарищамъ на полемическомъ полѣ.

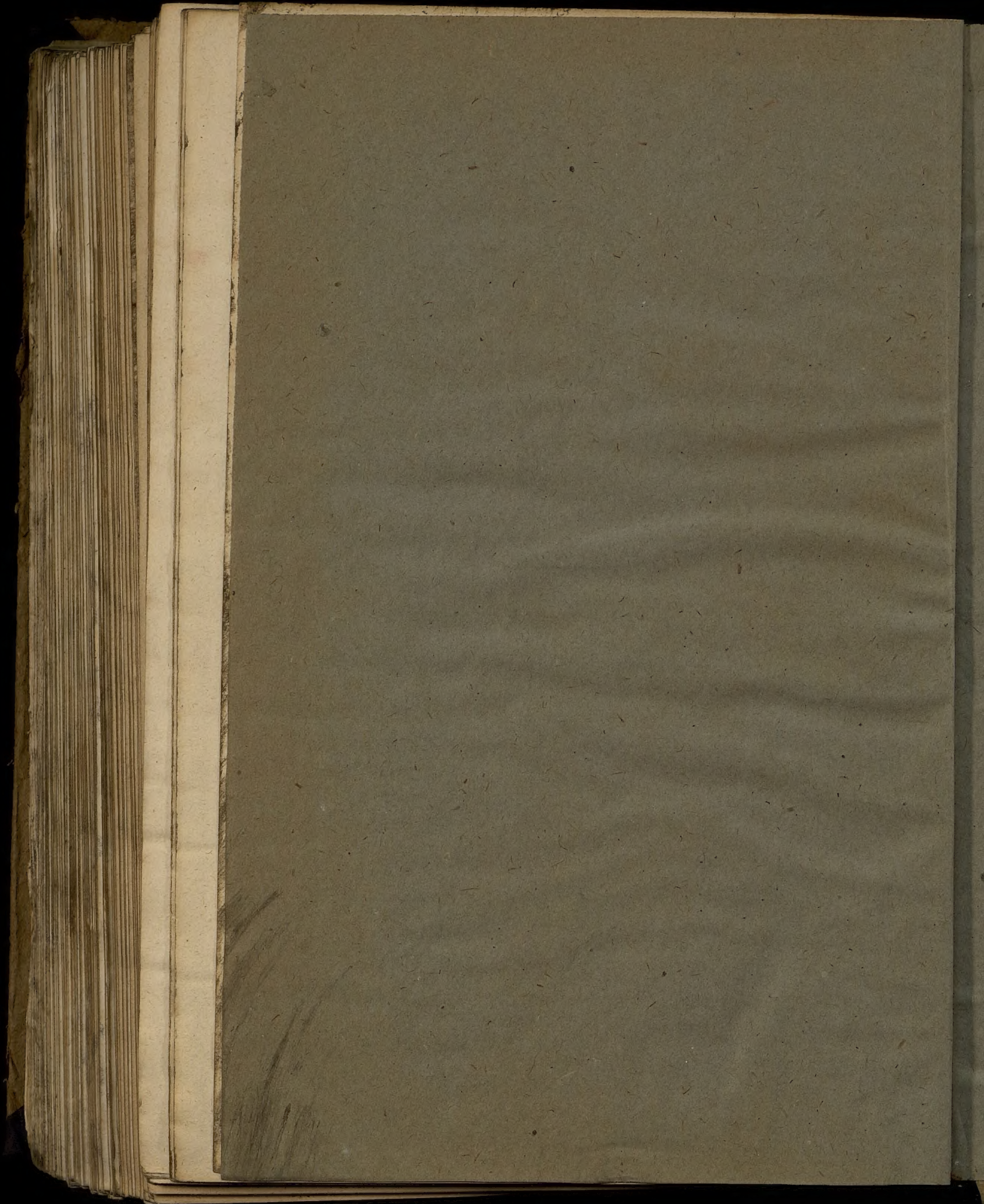
*) О бывшемъ владѣльцѣ этого экземпляра В. М. Ундольскій тутъ же приписалъ: «онъ въ 1860-хъ годахъ скончался въ заточеніи въ Суздальскомъ Спасскомъ монастырѣ».

ОПЕЧАТКИ

столб.		напечатано:	должно быть:
75	6 св.	бо вѣмъ	бо вѣмъ
104	15 св.	не рядомъ	перядомъ
114	9 св.	авжды	а вжды
118	10 св.	съ по-	спо-
146-й столбецъ	ошибочно обозначенъ 145-мъ.		
203	7 св.	Polienkt, Eunuch,	Polienkt Eunuch,
220	3 св.	klerykiem Ostroskim,	«Klerykiem Ostroskim»,
228	11 св.	patryarsze	patryarsze
230	14 св.	Ratski,	Ratski.
241	13 св.	przynamiey	przynamniey
290	10 и 11 св.	zowiemy Ian Zlotousty),	zowiemy), Ian Zlotousty,
298	1 св.	Chhrystusow	Chrrystusow
—	—	iets»	iest».
На столбцахъ 311—312, въ самомъ концѣ, слѣдуетъ добавить: Издано по старопечатному экземпляру, принадлежащему Императорской Публичной Библіотекѣ.			
315	5 св.	80	20
318	2 св.	повстыдятся	постыдятся
—	8 св.	постыдались	повстыдались
328	22 св.	А.	А [ва?]
—	5 св.	Арменскій	Арменскій (sic; т. е. Варминскій).
329	13 св.	Никифиръ	Никифоръ
330	22 св.	Гаерскій или Тагръ	Гаерскій или Тагръ (sic; т. е. Гагрскій или Гагръ).
340	4 св.	заречъ	за речъ
351	1 св.	вызпаль	вызпаль,
352	9 св.	А жесмо	А жесмо
356	8 св.	знать	, зпать,
361-й столбецъ,	при печатаніи, обратился въ 613-й.		
380	6 св.	мѣни	меніи
400	1 св.	сплои	сполпе
—	8 св.	котпустите	отпустите
407	16 св.	розвяжешъ	розвяжешъ
411	1 св.	книгъ 1, кна	книгъ 1, на
426-й столбецъ,	при печатаніи, въ немъ выпала послѣдняя цифра 6.		
434-й столбецъ,	при печатаніи, обратился въ 334-й.		
480	16 и 17 св.	библіоки	«Библіоэики»
481	19 св.	библіоэики	«Библіоэики»
500	3 св.	новотниками	новотнинами
513	внизу, въ сигнатурѣ 17 листа поставлена Литература вм. Библіотека.		
527	13 св.	первѣй	первѣй
536	18 св.	проповѣдовали,	проповѣдовали, (sic; слѣдуетъ исправить: продковали.)
537	5 св.	вивліоэики	«Вивліоэики»
538	6 св.	въ	слѣдуетъ опустить
577	21 св.	а	за

585	14	сп.	недосутъ	недутъ
625	8	сп.	книжцѣ	«Книжцѣ»,
657	16	св.	иструти	и струти
689	22	сп.	Духа	духа
692	1	сп.	Креузе,	Креуза,
700	1	св.	ежови	ежови
—	2	св.	сть	есть
—	3	св.	етавляли	ставляли
718	1	св.	винокъ. «Тыи	винокъ». Тыи
730	19	св.	пачей	рачей
—	20	св.	рленіе	пление
771	1	сп.	овскій	ковскій
784	4	сп.	веддугъ	веддугъ
807	8	св.	овое	овое
862	11	сп.	въ	въ
872	4	сп.	невикляныи	павикляныи
912	1 и 2	св.	Никифоръ, Калистъ, Ксан-Никифоръ. Калистъ Ксанео- опуль,	опуль,
—	2	сп.	сдѣлатъ ту же поправку	въ спосѣ.
933	21	сп.	гиліуш	гиліуша
936	2	сп.	кораріуша,	Кораріуша,
938	5 и 6	сп.	Волатерапъ	Волатерапъ (во Латерапъ?)
939	1	св.	папезовъ),	папезовъ)
940	16	св.	жеть,	жеть,
944-й	столбецъ,		при печатаніи, обратился	въ 494-й.
953-й	столбецъ,		при печатаніи, обратился	въ 653-й.
959-й	столбецъ,		при печатаніи, обратился	въ 659-й.
963	1	сп.	омъ	домъ
973	1	сп.	а	га
979	1	сп.	Наапа	Наапаила.
996	8	св.	Меодіи	Меодія
1000	12	св.	полемъ	по немъ
1028	19	св.	митрополита	митрополита
1055-й	столбецъ,		при печатаніи, обратился	въ 1505-й.
1074	3	сп.	«Книги	«Книгѣ
1091	16	св.	Вестарій	вестарій
1098	1	св.	немъ	немъ
1160	14	св.	п	опуститъ
1179	18	св.	Константинопол-	Константинопол-
1344	1	сп.	помраченіи	помраченіи?
1363	10	сп.	ю	лю
1392	4	сп.	Гооподне	Господне

Въ Указателѣ Лицъ «Монть» слѣдуетъ поправить на «Монгъ».

[200]

